

Anutu Täño Man

(God's Talk)

**The New Testament and portions of the Old
Testament in the Tuma-Irumu Language of Papua
New Guinea**

**Nupela Testamen long tokples Tatuma-Irumu
long Niugini**

Anutu Täjo Man

Selections from the Old Testament with the New Testament in
Tuma-Irumu
Papua New Guinea
[iou]

Translation by Wycliffe Bible Translators

Print publication, 2011 by The Bible League

Web version

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works)

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri**. Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating**. Na tu, **yu no ken senisim Tok**.

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela**.

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela**.

Miti kubäkubä

Anututä yäputpenpäṅ imaka imaka täṅpāṅ penkuko, ba ämawebe inita yāmagutta tawaṅ penkuko unitṅo manbiṅam	
Ahākahāk	Stt 1
Anututä ämawebeniye Isip komi piāken nanik imagutkuko unitāṅo manbiṅam	
Yāmagurani	Kis 96
Irit kuṅat-kuṅatta ba Anutu iniṅoret-oretta jukuman	
Bāmop Äma Epān	Wkp 109
Isrel ämawebe kome jopiken kuṅat täṅkuṅonik	
Namba	Nam 112
Mosestā Isrel ämawebe Anutu tāṅo бага man mebāri mebāri yāwetkuk	
Baga Man.	Lo 115
Isrel ämawebetā kome iwoyāṅ yāmani u koreṅkuṅ	
Josua.	Jos 125
Webe kubä Moap komeken nanik unitāṅo manbiṅam	
Rut	Rut 127
Profet Samuel kenta intājukun äma Saul unitāṅo manbiṅam	
1 Samuel	1Sml 134
Intājukun Äma Devit unitāṅo Manbiṅam	
2 Samuel	2Sml 136
Isrel äbot tāṅo manbiṅam ätu	
1 King	1Kn. 138
Isrel äbot yarä uwä waṅ moreṅkuṅ	
2 King	2Kn. 146
1 Stori - Isrel äbot tāṅo manbiṅam ätu	
1 Stori	1Sto 148
Äma täga kubä wāpi Jop uwä komi butewaki nadāṅkuk	
Jop	Jop 150
Juda nanik tāṅo kap buk	
Sam	Sam. 152
Jukuman täga mebāri mebāri	
Sindaun	Snd 350
Äma nadāk-nadāk ikek kubä Anututa nadāṅ imikinik täyṅkuk	
Saveman	Sav 353
Kadāni wakilen Profet kubätā Anutu tāṅo manbiṅam yāṅahāṅkuk	
Aisaia	Ais 355
Isrel ämawebetā Anutu tāṅo man nāmo buraminayāṅ tāṅo uwä iwantā päbā api yāmagut yāpmāṅ kunēṅ	
Jeremaia	Jer 386
Isrel naniktā Jerusalemta yānpāṅ butewaki kap tewani	
Krai	Kra 397
Isrel ämawebe ämatā komeken irirā Profet Esekieltā Anutu tāṅo manbiṅam yāwetkuk	
Ezekiel	Ese 398
Äma gubaṅi kubä wāpi Daniel iwantā komeken itkaṅ täṅkuko unitāṅo manbiṅam	
Daniel	Dan 403
Isrel äbot uwä kubokāret webe bumik	
Hosea	Hos 405
Anututä Juda äbotta komi yāmikta man	
Joel	Jol 407
Anutu Isrel ämawebetā momi kādet pekta iwetkuk	
Amos	Amo 409
Profet kubä Anutu tāṅo man buramikta bitnāṅkuk	
Jona	Jna 414
Asiria naniktā Juda ämawebe komi piāken api yepmaṅpek	
Maika	Mai 417
Bārāpi gānaṅ iritta man	
Habakuk	Hab. 419

Anutu tãjo man piã tãrek-tãreki unita man		
Sefanaia	Sef	420
Ämawebe bãnepi tãnpidãm takta man		
Sekaraia	Sek	421
Anututagãn nadãnj imikinik tãnerjta man		
Malakai	Mal	423
Matiyutã Juda ämawebeta yãnpãnj Jesu tãjo manbiãam ño kudãn tãnjukuk		
Matiyu	Mat	426
Maktã Jesu u kehãromini inigãn kubã yãnj niwonãrekta manbiãam ño kudãn tãnjukuk		
Mak	Mak	512
Luktã guj äbot ämawebeta yãnpãnj Jesu tãjo manbiãam ño kudãn tãnjukuk		
Luk	Luk	561
Jontã Jesu uwã Anutu tãjo nanaki yãnj niwonãrekta manbiãam ño kudãn tãnjukuk		
Jon	Jon	650
Jesu tãjo biãamtã komeki komeki wej patkuko unitãjo manbiãam		
Aposoro	Apos	713
Anututã nin inãta biãam nimagutta nadãk tawanj penkuko unitãjo manbiãam		
Rom	Rom	797
Korin äbot tãnpãni tãjo nadãk ätu yãpã siwonj takta Poltã manbiãam ño kudãn tãnjukuk		
1 Korin	1Ko	839
Äma ätutã Pol wãpi yãpmãnj äpãnjirã Poltã iniken mebãrini yãnjahãnjukuk		
2 Korin	2Ko	876
Anututã iniken bãnep ironi terakgãn nimagut täyak unitãjo manbiãam		
Galesia	Gal	901
Anututã iniken äbot pähap kubãgãn nipmak täyak unitãjo manbiãam		
Efesus	Efe	915
Notnijeta oretoret terak watã piã tãnj yãmikta manbiãam		
Pilipai	Plp	928
Kristo ini kubã unitãgãn ämawebe wakiken nanik täga yãmagurek		
Kolosi	Kol	937
Ämawebe bãnepi api äyãnjurani tãnjkehãrom takta manbiãam		
1 Tesalonaika	1Te	946
Bãrãpi ätu bãnepi api äyãnjuraniã yabãnj ahãk tãkanj unitãjo manbiãam		
2 Tesalonaika	2Te	954
Poltã äma gubãnj kubã Anutu tãjo man yãnjahãwani u jukuman iwetkuk		
1 Timoti	1Ti	959
Poltã Timoti tãjo bãnepi tãnpidãm takta manbiãam ño kudãn tãnjukuk		
2 Timoti	2Ti	970
Poltã Taitus jukuman iwetta manbiãam ño kudãn tãnjukuk		
Taitus	Tai	978
Piã watã äma jopi kubã Anututa biãam tãnjukuko unitãjo manbiãam		
Piremon	Plm	984
Kristo uwã nintãjo bãmop äma bureni-inik unitãjo manbiãam		
Hibru	Hib	987
Nadãkiniktã kudãn jidewani pewãn ahãk tãkanj unitãjo manbiãam		
Jems	Jem	1017
Äbot tãnpãni komi piã gãnanj irani bãnepi tãnjkehãrom takta manbiãam		
1 Pita	1Pi	1028
Yãnj-yãkjarani äma tãjo man jopi yãpã-siwoj takta manbiãam		
2 Pita	2Pi	1039
Bãnep iron kãdet kowata kowata tãnpenj kuãatta manbiãam		
1 Jon	1Jo	1046
Yãnj-yãkjarani äma nãmo tãnjkentãnj yãmene		
2 Jon	2Jo	1056
Äbot tãnpãni man bureni yãnjahãk tãkanj ugãnpãnj tãnjkentãnj yãmene		
3 Jon	3Jo	1058
Yãnj-yãkjarani äma tãjo jop manmanta jukuman		
Jut	Jud	1060
Kristo uwã intãjukun äma bureni kehãromi nitek it täyak		
Kwawak Iwonãrewani	Rev	1064

(Stat)

Ahakahäk

Anututä yäputpenpäṅ imaka imaka täṅpäṅ penkuko, ba ämawebe inita yämagutta tawaṅ penkuko unitṅo manbiṅam

Anututä kunum kome pewän ahäṅkumäno unitṅo manbiṅam

1 ¹Yäput penpäṅ Anututä kunum kenta kome pewän ahäṅkumän.
²Täṅpäkaṅ kome u täṅkuräk-kuräk ikek, jopitä parirän bipmāṅ
uranitä uwäk täṅkuk. Täṅpäṅ gwägu pähap terak uwä Anutu täṅo
Munapiktä punin jop kuṅatkuk.

³“Täṅpäkaṅ Anututä yäṅkuk; Yäṅewän! Yäwänä yäṅeṅkuk.

⁴Yäṅeṅirän Anututä penyāṅek u kawän tägaṅkuk. Kawän
tägawäpäṅ bipmāṅ urani ba penyāṅek yäpmāṅ daniṅpäṅ inigän
inigän yepmaṅkuk. ⁵Ude yäpmāṅ daniṅpäṅ penyāṅek täṅo wäpi
Kepma yāṅ iwetkuk. Täṅkaṅ bipmāṅ urani täṅo wäpi Bipani
yāṅ iwetkuk. Eruk, kome bipmāṅpäṅ yäṅeṅirän edap kubä u
täreṅkuk.

⁶^bEdap kubä u täreṅirän, eruk Anututä yäṅkuk; Ume bämopiken
baga kubä ahäṅpäṅ ume yäpmāṅ daniwän! ⁷Ude yäwänä ume
bämopiken бага kubä ahäṅpäṅ ume yäpmāṅ daniṅkuk. Yäpmāṅ

^a 1:3 2Ko 4:6 ^b 1:6-8 2Pi 3:5

danijpāṅ punin kubā tāṅkuko gubam. Tāṅkaṅ kome terak umeinik. Ude tāṅjirān punin inigān, komen inigān tāṅkuk. ⁸Ude ahāṅjirān Anututā бага unitāṅo wāpi Kunum yāṅ iwetkuk. Eruk, kome āneṅi bipmāṅpāṅ yāṅeṅjirān edap yarā u tāreṅkuk.

⁹ Edap yarā u tāreṅjirān, eruk Anututā yāṅkuk; Kunum gāmoriken ume kubākengān it moreṅjirā kome kawuki ahāwān! Ude yāwānā ahāṅkuk. ¹⁰Tāṅpāṅā Anututā kome kawuki tāṅo wāpi Kome yāṅ iwetkuk. Tāṅpāṅ ume kubākengān it moreṅkuṅo unitāṅo wāpi Gwāgu Pāhap yāṅ iwetkuk. Ude ahāṅjirān Anututā kawān tāgaṅkuk.

¹¹ Ude tāṅkaṅ Anututā yāṅkuk; Imaka yeri-yeri kome terak tādorut! Ketem mujiṅi nitek mebāri mebāri ba pāya mujiṅi nitek mebāri mebāri tādorut! Ude yāwānā udegān ahāṅkuṅ. ¹²Kometā towiṅjirā ketem mujiṅi nitek doni iniken iniken terak, ba pāya mujiṅi nitek doni iniken iniken terak ahāṅkuṅ. Ahāwākaṅ Anututā yabāwān tāgaṅkuṅ. ¹³Eruk, kome āneṅi bipmāṅpāṅ yāṅeṅjirān edap yarakubā u tāreṅkuk.

¹⁴ Edap yarakubā u tāreṅjirān, eruk Anututā yāṅkuk; Kunum terak kepma ba bipani yāpmāṅ danikta topān ahāwut! Unitā iwān kadāni, edap kadāni, orekirit kadāni api yāṅahāk tāneṅ. ¹⁵Tāṅpāṅ kunum tāṅo topān u ahāṅpāṅ kometa peṅyāṅek imut. Yāwānā udegān ahāṅkuk. ¹⁶Anututā ude yāṅpāṅ topān pāhap yarā pewān ahāṅkumān. Kubā taṅi uwā kepma watāni itta, kubā tāpuri uwā bipani watāni itta u yepmaṅkuk. Tāṅkaṅ guk bok pewān ahāṅkuṅ. ¹⁷⁻¹⁸Pewān ahāṅkuṅo uwā kometa peṅyāṅek imikta, bipani kepmata watāni itta, ba bipmāṅ urani ba peṅyāṅek yāpmāṅ danikta u Anututā kunum gānaṅ yepmaṅkuk. Ude yepmaṅpāṅ Anututā yabāwān tāgaṅkuṅ. ¹⁹Eruk, kome āneṅi bipmāṅpāṅ yāṅeṅjirān edap yarābok-yarābok u tāreṅkuk.

²⁰ Edap yarābok-yarābok u tāreṅjirān, eruk Anututā yāṅkuk; Ume gānaṅ tom bumtainik, jiraṅ ahāwut! Tāṅkaṅ barak punin terak piāṅ kuṅarut! Ude yāwānā udegān ahāṅkuṅ. ²¹Anututā gwāgu tom taṅi pāhap ba imaka kuṅat-kuṅat ikek mebāri mebāri, wareṅ tāṅpani mebāri mebāri gwāgu gānaṅ kuṅat tākaṅ, ba barak mebāri mebāri pewān ahāṅkuṅ. Pewān ahāṅkuṅo u yabāwān tāgaṅkuṅ. ²²Tāṅpākaṅ Anututā man yeri nitek ṅode yāwetkuk; In bāyaṅ weṅpāṅ gwāgu tokṅewut, ba barak imaka, bāyaṅ weṅpāṅ kome tokṅewut! ²³Eruk, āneṅi bipmāṅpāṅ yāṅeṅjirān edap ket kukṅi kudup u tāreṅkuk.

²⁴ Edap ket kukŋi kudup u tāreŋirān Anututā yāŋkuk; Kome terak tom ŋode ahānpāŋ ini-ini bāyaŋ wewut; Tom yepmāŋ towikta yāwani ba tom āgwāri ba gāmok kejima mebāri mebāri udegān bāyaŋ wewut! Ude yāwānā udegān ahāŋkuŋ. ²⁵ Anututā tom āgwāri ba yepmāŋ towikta yāwani mebāri mebāri ba gāmok gwakgwak mebāri mebāri ude u pewān ahāwāpāŋ yabāwān tāgaŋkuŋ.

²⁶ ^eUde tāŋkaŋ Anututā yāŋkuk; Eruk, ninin bumik āma pena ahāwut yāk. Ude tāŋitna āma unitā gwāgu tom ba barak ba tom yepmāŋ towikta yāwani ba kome terak irojaŋ kuŋarani, u kuduptagān kaŋ yabāŋ yāwarut. ²⁷ ^dUde yānpāŋ Anututā ini bumik āma pewān ahāŋkuŋ. Āmani peŋ webe peŋ tāŋkuk. ²⁸ Tānpāŋ man yeri nīkek ŋode yāwetkuk; Intā kome māhem tānpāŋ bāyaŋ wewāpāŋ kome tokŋewut. Tānpāŋ tom gwāgu gānaŋ nanik ba barak ba imaka imaka kome terak kuŋarani u kuduptagān kaŋ yabāŋ yāwarut. ²⁹ Anututā ude yānpāŋ yāwetkuk; Ketem imaka yeri nīkek kudup ba pāya mujiŋi nāŋpani kudup u nakjinta peŋ tamitat. ³⁰ Tānpāŋ tom kejima, barak kejima ba imaka gwakgwak kome terak kuŋarani unitā nakta tokān peyat.

³¹ Tānpākaŋ Anututā imaka kudup tānpewān ahāŋkuŋo u yabāwān tāgagāmāninik tāŋkuŋ. Eruk, kome āneŋi bipmānpāŋ yāŋeŋirān edap 6 u tāreŋkuk.

2 ¹ Eruk, kunum kome yarā ukāt āboriye pāhap pewān ahāŋ moreŋkuŋo unitāŋo manbiŋam uba. ² ^{e f} Tānpākaŋ edap 7uken Anututā piāni tāŋkuko u tāreŋirān edap uken itpāŋ-nadākta orek itkuk. ³ Anututā edap 7u ini kon tāŋ imiŋpāŋ ini pārīk, kudupi api irek yāŋ yāŋkuk. Imaka kudup ahāŋ morewāpāŋ itpāŋ-nadāk tāŋpa yānpāŋ orek itkuko unita edap u ini pārīk, kudupi peŋkuk.

Adam kenta Iv tāŋo manbiŋam

⁴⁻⁵ Ŋowā kunum kome pewān ahāŋkuŋo unitāŋo manbiŋam. Yawe Anututā kunum kome pewān ahāŋkuŋo kadāni uken pāya ba ketem imaka mebāri mebāri kome terak nāmo ahāwani. Yawe Anututā iwān takta nāmo nadāŋ imiŋkuk. Ba piāni tākta āma kubā nāmo itkuk. ⁶ Tānpākaŋ woŋ taŋi kome gānaŋ naniktā ahānpāŋ kome pāhapta ume imiŋkuk. ⁷ ^s Tānpākaŋ Yawe Anututā komepāŋ āma kubā gatānpāŋ iŋami gānaŋ irit tāŋo woŋ piāŋ iwatkuk. Piāŋ iwat-pewān āpmonjirān āma u imaka irit ikek ahāŋkuk. ⁸ Ude tānpāŋ Yawe Anututā edap abani kāda ketem piā kubā Iden komeken tāŋkuk. Piā u tānpāŋ āma gatāŋkuko u Iden piā uken teŋkuk. ⁹ ^h Teŋpāŋ

^c 1:26 1Ko 11:7 ^d 1:27 Mat 19:4; Mak 10:6; Stt 5:1-2 ^e 2:2 Hib 4:4, 10 ^f 2:2-3 Kis 20:11
^s 2:7 1Ko 15:45

Yawe Anututā päya mebäri mebäri kangärip ikekkät mujipi ätu täga nakta bok pewän ahänkuṇ. Täṇkaṇ piä u bämopiken päya kubä wäpi Irit päya, kubäwä wäpi Waki ba Täga täṇo Mebäri Nadāwani päyatä itkumän.

¹⁰Täṇpäkaṇ Iden kome bämopiken naniktä ume taṇi kubä piäta gakṇi imikta kuṇkuk. Kuṇkaṇ yäpmänṇ daniṇpän ume yaräbok-yaräbok ini-ini kuṇkuṇ. ¹¹Ume kubä wäpi Pison, unitä Havila kome kudupken kuṇat moreṇkuk. Kome uken gol mobä kome gänaṇ itkuk. ¹²(Gol mobä uken nanik gwäki ärowani. Täṇpän ukengän päya kubä umumi käbäṇi säkgämän ikek itkuk, ba mobä kangärip ikek wäpi Kanilian imaka itkuk.) ¹³Täṇpäkaṇ ume kubä wäpi Gihon, unitä Kus komeken kuṇat moreṇkuk. ¹⁴Täṇ, ume kubä wäpi uwä Taigris. Unitä Asiria kome edap abani käda u kuṇkuk. Täṇ, ume kubä wäpi Yufretis.

¹⁵Täṇpäkaṇ Yawe Anututä äma gatänkuko u yäpmänpän Iden piä uken piä täkta, ba watäni irekta teṇkuk. ¹⁶Teṇkaṇ äma u man kehäromi ṇode iwetkuk; Gäk piä ṇo gänaṇ päya mujipi nitek it yäpmänṇ kukaṇ unitäṇo mujipi täga api näṇpen. ¹⁷Upänkaṇ Waki ba Täga täṇo Mebäri Nadāwani päya unitäṇo mujipi nämoinik näṇpen! U naṇpänṇä kumäkinik api täṇpen. U jop nämo gäwetat yän iwetkuk.

¹⁸Täṇpäkaṇ Yawe Anututä yänkuk; Äma u inigän irirän nämo tägatak. Ini bumikgän not täṇkentäki kubä gatäwa!

¹⁹Eruk, Yawe Anutu u tom mebäri mebäri, barak punin nanik komepän täṇkuko u kudup äma unitä wäp yämikta iṇamiken yäpmänṇ äbuk. Yäpmänṇ äbänjirän äma unitä yabänpänṇ wäp ini-ini yämiṇkuk. Wäpi yämiṇkuko uwä wäpi ubayän. ²⁰Äma unitä ude täṇkuko uwä tom yepmänṇ towikta yāwani, barak ba tom ägwäri u kuduptagänta wäpi yämiṇkuk.

Ude täṇkuko upänkaṇ täṇkentäki ini bumik kubä nämo kaṇ-ahänkuk. ²¹Unita Yawe Anututä äma u täṇpewän dāpmon patguṇ taṇirän äma unitäṇo jārapi kujat kubä dätṇpän toharipänṇ äneṇi täṇpipiṇkuk. ²²Ude täṇkaṇ Yawe Anututä jārapi kujat yäpuko upänṇ webe kubä täṇpänṇ äma uken imagut yäpmänṇ kuṇkuk. ²³Imagut yäpmänṇ kuṇjirän äma unitä kaṇpänṇ yänkuk;

Wisik! ṇowä kujatnek kubägän, tohatnek kubägän.

ṇowä ämaken nanik yāpani unita wäpi webe yänṇ api iwetneṇ.

²⁴ⁱ Eruk mebäri unita ämatä miṇi nani yepmaṇpeṇ webeni kentänjirän gupi tohari kubägän api tädeṇ.

²⁵Täṇpäkaṇ yanäpi yarä u morän bok itṇpän mäyākkät nämo itkumän.

Äbek ora waṇkumäno unitäṇo manbiṇam

3 ^{1j} Eruk, Yawe Anutu u tom ägwäri pewän ahänkuṇo upänkaṇ gämok täṇo yänjikṇat mantä ärokinik täṇpänṇ tom päke u yärepmittuk.

ⁱ 2:24 Mat 19:5; Mak 10:7-8; 1Ko 6:16; Efe 5:31 ^j 3:1 Rev 12:9, 20:2

Tānpākaŋ gāmok u webe ŋode iwet yabāŋkuk; Anututā piā gānaŋ päya kuduptagān mujiŋi nämo nakta täwetkuk ba jide? ²Yāŋirān webetā gāmok u iwetkuk; Nek piā gānaŋ päya kuduptagān tāŋo mujiŋi täga näden yāŋ niwetkuk yāk. ³Tāŋ, päya kubā piā bāmopiken itak unitāŋo mujiŋi uwā Anututā iŋitta ba nakta yājiwātkuk. Ude tāŋpāŋä kumākinik api täden yāŋ niwetkuk yāk. ⁴Yāwānā gāmoktä webe iwetkuk; Ude nämo! Nämo api kumden! ⁵U Imata, Anututā ŋode nadāŋpāŋ täwetkuk; Ek mujiŋi u naŋirān dapunjek ijiwān kwāpāŋ ek Anutu ini bumik tāŋpāŋ kädet täga ba waki unitāŋo mebāri api nadāwān täreŋeŋ yāŋ nadāŋkuk yāk.

⁶Gāmoktä ude iwerānpāŋ webetā päya u kaŋpāŋ ŋode nadāŋkuk; Päya unitāŋo mujiŋi kaŋgārip ikek. U täga nāŋpet. U naŋpāŋ nadāk-nadāk kaŋ-ahāk ikek yāŋ nadāŋpāŋ gārip i nadāŋkuk. Ude nadāŋpāŋ mujiŋi u dātpāŋ naŋkaŋä morāki āpita imān naŋkuk. ⁷Naŋpāŋä yarā u nadāk-nadāki pirāreŋirān morāŋ kuŋatkumāno u kawān täreŋkuŋ. Unita gupi tāŋpipikta pāhām taŋi ātu yāpmāŋkaŋ bipumān.

⁸Tāŋkumāno kome komkom tāŋirān Yawe Anututā piā gānaŋ kuŋarirān yanāpi yarā u māmāni nadāŋkumān. Nadāŋpāŋä umuntaŋpāŋ päya jopāniken kābop itkumān. ⁹Kābop irirān Yawe Anututā āma unita gera yāŋkuk; Adam, gāk de? ¹⁰Yāŋirān iwetkuk; Nāk gākā piā gānaŋ kädet kuŋariri māmāka nadāŋpāŋ morāŋ kuŋatat unita umuntaŋpāŋ kābop itat yāk. ¹¹Yāwānā Anututā iwetkuk; Morāŋ kuŋatan u netā gāwerak? Gāk päya mujiŋi nāŋpentawā yāŋ gāwetkuro u kubā nan ba? ¹²Ude yāwānā āma unitā yāŋkuk; Ude nämo! Webe näkkāt itta namiŋkuno unitā päya mujiŋi u namān nat yāk.

¹³^k Ude yāŋirān Yawe Anututā webe iwetkuk; Imata ude tān? Ude yāwānā webe unitā iwetkuk; Nāk nämo! Gāmoktä yāŋnākŋat-pewān nat yāk. ¹⁴Yāwānkaŋ Yawe Anututā gāmok u ŋode iwetkuk; Gāk ude tāno unita tom towiwani ba āgwāri päke u täga bumik irirā, tagwān gākā terakgān peyat. Gāk kome terak iroŋäŋ kuŋatpāŋ kāpāpok naŋ yāpmāŋ api kwen. ¹⁵^l Tāŋpāŋ gākkāt webekāt iwan pāhap tāŋ yāpmāŋ api kuden. Gākŋo kodakikayekāt webe tāŋo kodakiniyekāt iwan pāhap api tāŋ yāpmāŋ kuneŋ. Tāŋpāŋ ukāt nanik kubätä gwākka api yeŋ jakŋjirek. Tāŋirān kowatawā kuroŋiken api iwen yāk.

¹⁶Ude yāŋpāŋ Anututā webe uwā ŋode iwetkuk; Nanak kok itkaŋ kuŋariri komi bumta api gamet. Tāŋira komi nadāŋpāŋ nanak api bāyawen. Tāŋpāŋ āpkata gārip i nadāŋjiri, unitā intājukun api it gamek yāk.

¹⁷^m Ude yāŋpāŋ Adam ŋode iwetkuk; Gāk webe tāŋo man buramiŋpāŋ päya mujiŋi nämo nakta gāwetkuro u nano unita kome terak tagwān peyat. Gāk komi piā tärek-täreki nämo api nadāwen. Komi piā tāŋpāŋ

^k 3:13 2Ko 11:3; 1Ti 2:14 ^l 3:15 Rev 12:17 ^m 3:17-18 Hib 6:8

ketemka api yabāṅ ahāwen. ¹⁸Tāṅiri dārāk-dārāk ba mup waki ātu piākaken kurāk ahāṅirā uken nanik ketem naṅpāṅ kaṅ kuṇat! ¹⁹Komi nadāṅopāṅ woṅ imātpāṅ ketem u muṅipi naṅ yāpmāṅ kuṇtāṅṅān kumāṅpāṅ gāk kome gānaṅ āneṅi āyāṅutpeṅ api āpmonṅpen, gāk komepāṅ tāṅpani unita. Gāk komepāṅ tāṅpanigān unita kumāṅpāṅṅä kome gānaṅ āneṅi api āpmonṅpen.

²⁰Eruk, Adam webeni unitā āmawebe kuduptagān tāṅo miṅi intājukun yāput peṅkuk. Unita Adamtā webeni wāpi Iv yāṅ iwetkuk.

²¹Tāṅpākaṅ Yawe Anututā tom gupipāṅ tekta bipmāṅpāṅ Adamkāt webenikātta tāṅ yāmiṅkuk. ²²ⁿ Tāṅpāṅ Yawe Anututā ṅode yāṅkuk; Apiṅo āma ṅo ninin bumik āworetak. Waki ba tāga unitāṅo mebāri nadāwani. Unita āma u Irit pāya unitāṅo muṅipi yāpmāṅpāṅ nakta бага peṅ imine. U naṅpāṅ paot-paori nāmo irek. ²³Ude yāṅpāṅ Yawe Anututā Adam yanāpi Iden piāken itkumānopāṅ yāwat kireṅkuk. Yāwat kireṅpāṅ bibikpāṅ Adam gatāṅkuko unita bibik iṅit-iṅit epān tāṅpāṅ naṅpeṅ kuṇatta yepmaṅkuk. ²⁴Ude yāwat kireṅpewān kuṅirān, Anututā aṅero ātu ba, pāip pāraṅi, kādāp mebet ikek āyāṅutpāṅ āyāṅutpāṅ tāṅpani Iden piā yāmaniken yepmaṅkuk. Ude tāṅpāṅ Irit pāya tāṅo kāderi tāṅpipiṅkuk.

Kein kenta Abel tāṅo manbiṅam

4 ¹Tāṅpākaṅ Adamtā webeni Ivkāt yanāpi tāṅpāṅ kuṅarirān nanak kok itpāṅ nanak wāpi Kein bāyaṅkuk. Bāyaṅpāṅ yāṅkuk; Yawetā tāṅkentāṅ namiṅirān nanak kubā bāyatat yāk. ²Tāṅpāṅ māden monāni Abel bāyaṅkuk. Bāyaṅkuko tāgaṅpāṅ Abeltā sipsip watā āma ude kuṇat tāṅkukonik. Tāṅ Keintā ketem piā tāk tāṅkukonik. ³Tāṅpāṅ ittāṅṅān kepma kubāta Keintā piāniken nanik ketem ātu yāpmāṅ ābāṅpāṅ Anututa biṅam peṅkuk. ⁴⁰ Tāṅirān Abeltā udegān tom intājukun ahāwani uken nanik ātu dāpmāṅpāṅ madāṅpāṅ gākṅi yāpmāṅ ābā Anututa biṅam peṅkuk. Tāṅirān, Yawetā Abel ini ba tom peṅkuko unita nadāṅirān tāga tāṅkuk. ⁵Tāṅ Kein ini ba ketem yāpuko unitawā nadāṅirān gāripi nāmo tāṅkuk. Anututā ude nadāṅirān Keintā bānepi wawāpāṅ iṅami dapun āpuiṅkuk.

⁶⁻⁷Ude tāṅirān Yawetā Kein iwetkuk; Imata bānepka wawāpāṅ āpuitan? Gāk kudān siwoṅi tāṅpeṅ kuṅariri uyaku not api tāṅ gamet. Upāṅkaṅ kādet tāga nāmo iwareno uwā wakitā kābop itpāṅ gāk gabāṅ gāwarek. Waki uwā gepmāṅjitta gāripi nadātak upāṅkaṅ gāk kehārom taṅpāṅ kaṅ irepmit.

⁸ⁱ Eruk, Anututā ude iwerānā Keintā monāni Abel iwetkuk; Nek piāken kuda yāṅ yāwānā piāken kuṅkumān. Kuṅpāṅṅä Keintā Monāni

ⁿ 3:22 Rev 22:14 ° 4:4 Hib 11:4 P 4:8 Mat 23:35; Luk 11:51; 1Jo 3:12

Abel inītpān kumān-kumān utkuk. ⁹Tānjirān Yawetā Kein ṇode iwetkuk; Monāka Abel de? Iwerānā Keintā iwetkuk; Nāk nāmo nadātat. Nāk notnapak tāṇo watā āma ba? ¹⁰⁴ Yāwānā Yawetā iwetkuk; Gāk imapān tān? Monāka tāṇo nāgāt kome terak piwān kuṇo unitā nākken gera yānjirān nadātat yāk. ¹¹Unita tagwān gākā terak pewa ārotak. Tānpān kome ṇo meni aṇejirān monāka tāṇo nāgāt ketkaken nanik yāpmānpān nako uken nanikpān yān-gāwatat. ¹²Eruk apiṇonitā pānku ketem piā tānjiri ketem bureni ket nāmo api ahānej. Tānkaṇ gāhā kuṇat-kuṇatgān api tānpēn.

¹³Yāwānā Keintā Yawe iwetkuk; Kowata namitan u bārāpiinik. Nākā u tāga kotanaṇi nāmo. ¹⁴Gāk apiṇo piā tānpān nakna komeken nanik yān-nāwatan unita nāk iṇamkaken nanik api paoret. Paot pānku uken irit api tāntān kuṇaret. Tānjira, āma kubātā nabān ahānpān kumān-kumān api nurek yāk.

¹⁵Yāwānā Yawetā iwetkuk; Ude nāmo! Āma kubātā Kein utpān kowata ārowaniinik api yāpek yāk. Ude yānpān āma kubātā Kein kaṇ-ahānpān kumān-kumān nāmo urekta Yawetā Kein gupi terak wāren tāṇkuk. ¹⁶Ude tānpān Keintā Yawe iṇamiken nanik āmet pānku kome kubā wāpi Kuṇat-kuṇatgān uken itkuk. Kome u edap ābani kāda, Iden kome gāgāniken itak.

¹⁷Tānpākaṇ Keintā webeni yāpmānpān kuṇattāngān webeni nanak kok itkuk. Nanak kok itpān nanaki Enok bāyaṇkuk. Kadāni uken Keintā yotpārare kodaki kubā tān irirān nanaki ahāṇkuko unita yotpārare u wāpi Enok yān iwetkuk. ¹⁸Tānpākaṇ Enok u tāgaṇpān nanak kubā wāpi Irat bāyaṇkuk. Tānpān Irattā nanaki wāpi Mehujael bāyaṇkuk. Tānkaṇ Mehujaeltā Metusael bāyaṇkuk. Tānkaṇ Metusael tā Lamek bāyaṇkuk.

¹⁹⁻²⁰Tānpākaṇ Lamek uwā webe gwarāp yāpuk, kubā wāpi Ada, kubā wāpi Sira. Tānkaṇ Adatā nanaki Jabal bāyaṇkuk. Jabal uwā āma bipiken yottaba gānaṇ itkaṇ tom towik tākaṇ unitā intājukun tāṇkuk. ²¹Tān monāni wāpi Jubal u kap tektek tāṇo tuṇum mebāri mebāri u yāput penkuk. ²²Eruk, Lamek tāṇo webeni kubā wāpi Sira unitā nanak kubā bāyaṇpān wāpi Tubalkein yān iwetkuk. Āma unitā kome ānek-ānek tāṇo tuṇum ainpān tānpāni unitāṇo intājukun tāṇkuk. Tubalkein unitāṇo wanori wāpi Nama. ²³Tānpākaṇ kadāni kubā Lamektā webeniyat ṇode yāwetkuk;

Webenayat Ada, Sira, ek juku penpān nākṇo man ṇo nadāwun. Āma kubātā ābā nāgāt urānkaṇ nākā akuṇpān kowata kumān-kumān utkut.

Ba āma gubaṇi kubātā komi namiṇkuko unita kowata utpewa kumbuk.

⁴ 4:10 Hib 12:24

24^r Äma kubätä Kein utpänjä, kowata tanji käwep nadäwek.

Upänkanj äma kubätä näk nutpänjä, kowata ärowaniinik api imet.

25 Tānpākanj Adamä webenikät kuŋatgän nanak kok äneŋi itkuk. Nanak kok itpänj nanak kubä bāyanpänj ŋode yānpänj wāpi Set iwetkuk; Keintä Abel utkuko unitāŋo komenita Anututä nadän naminirän nanak kubä ahänj namitak yäk. 26 Eruk Set uwä täganpänj nanak kubä bāyanpänj wāpi Enos yāŋ iwetkuk.

Tānpākanj kadāni ukengän āmawebetä Anutu wāpi yānpänj kuŋat-kuŋat uken yāput peŋkuŋ.

Adam äboriye täŋo wāpi tawaŋ

5 1^s Adam äboriye täŋo wāpi tawaŋ ŋode kudän täwani; Anututä āmawebe pewän ahänkuŋo uwä Anutu ini bumik gatänkuk. 2^t Ämani bok webe bok gatänpänj man yeri nikek yāwetpänj wāpi tanji Äma yāŋ yāwetkuk.

3 Tānpänj Adamtä obaŋ 130 irirän nanaki gweki wāpi Set ahänkuk. Set u nani ini iŋami dapun bumik ahänkuk. 4-5 Set ahāwänkanj, nani Adam äneŋi obaŋ 800 u bāmopiken äperiye nanak ätu ahänj yāpmänj kuŋirä obaŋ 930 ude täreŋirän kumbuk. 6 Adam nanaki Set unitä obaŋ 105 täreŋirän nanaki tuäni wāpi Enos ahänkuk. 7-8 Nanaki Enos u ahāwänkanj, nani Set uwä äneŋi obaŋ 807 u bāmopiken äperiye nanak ätu ahänj yāpmänj kuŋirä obaŋ 912 ude täreŋirän kumbuk.

9 Tānpänj Enos unitä obaŋ 90 täreŋirän nanaki tuäni wāpi Kenan ahänkuk. 10-11 Kenan u ahāwänkanj nani Enos uwä äneŋi obaŋ 815 u bāmopiken äperiye nanak ätu ahänj yāpmänj kuŋirä obaŋ 905 ude täreŋirän kumbuk.

12 Tānpänj Kenan unitä obaŋ 70 täreŋirän, nanaki tuäni wāpi Mahalalel ahänkuk. 13-14 Mahalalel u ahāwänkanj nani Kenan uwä äneŋi obaŋ 840 u bāmopiken äperiye nanak ätu ahänj yāpmänj kuŋirä obaŋ 910 ude täreŋirän kumbuk.

15 Tānpänj Mahalalel unitä obaŋ 65 täreŋirän, nanaki wāpi Jaret ahänkuk. 16-17 Jaret u ahāwänkanj nani Mahalalel uwä äneŋi obaŋ 830 u bāmopiken äperiye nanak ätu ahänj yāpmänj kuŋirä obaŋ 895 ude täreŋirän kumbuk.

18 Tānpänj Jaret unitä obaŋ 162 täreŋirän, nanaki tuäni wāpi Enok ahänkuk. 19-20 Enok u ahāwänkanj nani Jaret uwä äneŋi obaŋ 800 u bāmopiken äperiye nanak ätu ahänj yāpmänj kuŋirä obaŋ 962 ude täreŋirän kumbuk.

21 Tānpänj Enok unitä obaŋ 65 täreŋirän, nanaki tuäni wāpi Metusela ahänkuk. 22-23 Metusela u ahāwänkanj Enoktä Anutukät kentänpänj obaŋ 300 u bāmopiken äperiye nanak ätu ahänj yāpmänj kuŋirä obaŋ 365

^r 4:24 Mat 18:22 ^s 5:1-2 Stt 1:27-28 ^t 5:2 Mat 19:4; Mak 10:6

ude tāreñirān kumbuk. ²⁴ u Enok uwā Anutukāt kentānpān kuṇattāngān paotkuk. Paotkuko uwā Anututā ini komegup ikek imagutkuk.

²⁵ Tānpān Metusela unitā obaṇ 187 it yāpmān āronirān nanaki tuāni Lamek ahāṅkuk. ²⁶⁻²⁷ Lamek u ahāwānkaṇ nani Metusela uwā āneṇi obaṇ 782 u bāmopiken āperiye nanak ātu ahāṇ yāpmān kuṇirā obaṇ 969 ude tāreñirān kumbuk.

²⁸ Tānpān Lamek unitā obaṇ 182 tāreñirān nanaki tuāni ahāṅkuk. ²⁹ Nanaki tuāni ahāñirān wāpi Noa yāṇ iwetpān ṇode yāṅkuk; Anututā kome terak tagwān peṅkuko unita komi piā, butewaki piā pāhap tānpān kuṇaritna nanak ṇonitā api niniṇ kawatāwek yāk. ³⁰⁻³¹ Noa u ahāwānkaṇ Lamek uwā āneṇi obaṇ 595 u bāmopiken āperiye nanak ātu ahāṇ yāpmān kuṇirā obaṇ 777 ude tāreñirān kumbuk.

³² Tānpān Noa unitā obaṇ 500 tāreñirān nanaki yarākubā ahāṅkuṇ. Kubā wāpi Siem, kubāwā Ham, kubāwā Jafet.

Anututā āmawebe tāṇo irit kuṇat-kuṇat kañirān wakiinik tāṅkuk

6 ¹⁻² v Eruk āmatā kome terak māyap ahāṇ yāpmān ābuṇ. Tāṅkaṇ āperiye bāyaṅkuṇo u Anutu tāṇo nanakiyetā iṇami dapun yabāṅgārip tānpān iniken iniken gāripi terak webeniyeta yāpuṇ. ³ Tāñirā, Yawetā yāṅkuk; Āmawebe u paotpaot ikek yāk. Kadāni kārōṇita nāmo api tāṅkentāṇ yāmet yāk. Nākṇo Munapiktā āmaken nāmo it yāpmān āronirān obaṇ 120 udegān itpān api kumneṇ yāṇ yāṅkuk.

⁴ w Tānpākaṇ Anutu tāṇo nanakiyetā komen āma tāṇo āperiye ukāt nādapi tāñirā nanakiye ahāṅkuṇ. Uwā ābot biani, inide kubā, āmik tākta kehāromi nīkek. Āmawebetā ābot unitāṇo kudān pāhap kaṅpāṇ biṇam pāhap yāk tāṅkuṇonik. Tānpāṇ wāpi Nefirim yāṇ yāwet tāṅkuṇonik. U kadāni uken, ba kāmi imaka, kome terak it tāṅkuṇonik.

⁵ x Tānpāṇ āmatā kome terak wakiinik mebāri mebāri tāñit bānepiken nanik nadāk-nadāk wakigān nadāṇ yāpmān ābāñirā Yawetā yabāṅpāṇ-nadāṅkuk. ⁶ Yabāṅpāṇ-nadāṅkaṇ imata āmawebe u gatānpāṇ kome terak peṅkut yāṇ nadāṅpāṇ bānepiken jāgāmiinik nadāṅkuk. ⁷ Jāgāmi nadāṅpāṇ yāṅkuk; Āma nākṇa kome terak pewa ahāṅkuṇo u kuduptagān kome terak nanik kaṇ awāhut morewa! yāk. Bānepna jāgāmi tāyak unita āmawebe ukāt tom ba gwak ba barak bok, kuduptagān api dāpmāṇ morewet yāṇ yāṅkuk. ⁸ Tānpākaṇ Yawetā Noata nadāñirān tāgaṅkuk.

" 5:24 Hīb 11:5; Jud 14 v 6:1-4 Jop 1:6, 2:1 w 6:4 Nam 13:33 x 6:5-8 Mat 24:37; Luk 17:26; 1Pī 3:20

Noa tāŋo manbiŋam

⁹ Tānpākaŋ Noa tāŋo manbiŋam ŋode; Noa uwā siwoŋi kuŋat tāŋkuŋonik. Āmawebe ātu pāke u bāmopiken, Noa-tāgān kurāki, momini nāmo, kuŋat tāŋkukonik. Tāŋkaŋ Anutukāt kentānpāŋ kuŋat tāŋkukonik. ¹⁰ Tānpākaŋ unitāŋo nanaki yarā kubā. Kubā wāpi Siem, kubā Ham, kubā Jafet.

¹¹ Eruk, komen āma kudup Anutu iŋamiken waŋ moreŋirā kome terak āmik kādet mebāri mebāri bumta tokŋeŋkuk. ¹² Tokŋeŋirān Anututā kome kaŋirān wakiwakitā komen āma tāŋo irit kuŋatkuŋari u tānpān wakinik tāŋkuk. ¹³ Tānpān wakinik tāŋirān Anututā Noa ŋode iwetkuk; Nāk komen āma api dāpmāŋ paoret. Unitāŋo āmik kādettā kome terak tokŋetak unita dāpmāŋ paorayāŋ. Nāk bureni yāyat, āmawebe bok kome bok api awāhuret. ¹⁴ Ude tānpayāŋ tāro unita gāk pāya kehāromi kehāromi madānpāŋ upāŋ gāpe kubā kaŋ tā. Tānpāŋ gāpe gānaŋ tāŋkireki tāŋkirenpāŋ tāŋkirenpāŋ kaŋ pe yāk. Tānpāŋ gupiken kukŋi kukŋi nāmākpāŋ kaŋ urumāŋpipi. ¹⁵ Tānpāŋ ŋode kaŋ tā; Jārapita 140 mita, kerāpinita 23 mita, kāroŋinita 13 mita ude kaŋ tā. ¹⁶ Tāŋkaŋ pujiŋi peŋpāŋ, jārapī tāŋpipiŋ yāpmāŋ āroŋiri mānit kādettā bāgup jopi haf mita ude piri gāmoriken jop kaŋ irān. Tānpāŋ jārapī bāmopiken yāma kubā kaŋ tā. Tānpāŋ bukā yarā punin tāŋkaŋ kubā gānaŋ umude kaŋ tā.

¹⁷ Anututā ude yānpāŋ iwetkuk; Nadātan? Nāk kome terak, āmawebe ba imaka irit kuŋat-kuŋat ikek kudup dāpmāŋ morewa yānpāŋ ume gwāgu taŋi api pewa ahāwek. Tānpākaŋ imaka kudup kome terak itkaŋ u api paotneŋ. ¹⁸ Upāŋkaŋ gākkāt topmāk-topmāk kubāgān tāŋira gāpe gānaŋ āroŋpāŋ api iren. Tāŋkaŋ u gākŋagān nāmo. Gāk ba nanakaye webeka ba ābekaye uwā gākkāt gāpe gānaŋ āro api itneŋ. ¹⁹⁻²⁰ Tānpāŋ tom mebāri mebāri kudup yarā-yarā, āmani webeni gākken ābāŋirā gāpe gānaŋ kaŋ yepmaŋ. Barak mebāri mebāri, tom mebāri mebāri, gāmok mebāri mebāri ba gwakgwak mebāri mebāri u yarā-yarā gākkāt bok nāmo paotneŋta āroŋpāŋ kaŋ irut. ²¹ Ketem mebāri mebāri in ba barak tom unitā nak tākaŋ u kāmi nakta yāpmānpāŋ gāpe gānaŋ pewi ārowut yāk.

²² ^z Tānpākaŋ Noatā Anututā man iwetkuko udegān buramiŋpāŋ tāŋ moreŋkuk.

Noatā tom mebāri mebāri yāmagutkuk

7 ¹ Eruk Yawetā Noa ŋode iwetkuk; Gāk āma ābot ŋo bāmopiken siwoŋi kuŋariri gabāwa tāgatak unita gākkāt ābotkaye in kudup gāpe gānaŋ āroŋ morewut! ² Gāpe gānaŋ ārowayāŋā tom nakta nāmo yājiwārani mebāri mebāri āmani 7, webeni 7 ude kaŋ yāpmāŋ āro. Ba

tom nāmo nakta yājiwārani mebāri mebāri āmani yarā webeni yarā kaŋ yāpmāŋ āro. ³Tāŋkaŋ barak mebāri mebāri udegān, āmani 7 webeni 7 ude yāpmānpāŋ pewi gākkāt bok gāpe gānaŋ kaŋ āroŋ morewut. Imaka mebāri mebāri irit kuŋat-kuŋat ikektā nāmo paotneŋta ude kaŋ tā. ⁴Kepma 7 tāreŋirān nākā yāŋira iwān pāhap api tawek. Kome terak iwān taŋ yāpmāŋ kuŋtāyon kepma bipani 40 ude api tārewek. Iwān ude taŋirān imaka irit kuŋat-kuŋat ikek kome terak pewa ahāŋkuŋo u kuduptagān api dāpmāŋ morewet.

⁵Ude iwerānkaŋ Noa Yawetā man iwetkuko uwā buramiŋpāŋ tāŋ moreŋkuk.

⁶Tāŋpānkaŋ Noa tāŋo obaŋ 600 ude tāreŋirān gwāgu pāhap kome terak tokŋeŋkuk. ^{7a}Tāŋirān Noa ume tokŋeŋkuko u irepmitta webeni nanakiye ba ābekiye kudup yāŋ-yākŋat yāpmāŋ gāpe gānaŋ āroŋ moreŋkuŋ. ⁸⁻⁹Tāŋirān tom nakta nāmo yājiwārani ba nāmo nakta yājiwārani ba barak, gāmok, gwakgwak imaka mebāri mebāri āmani bok webeni bok Noaken ābuŋ. Ābāŋirā Anututā Noa iwetkuko udegān yāŋ-yākŋat yāpmāŋ gāpe gānaŋ āroŋkuk.

Kome terak gwāgu pāhap tokŋeŋkuk

¹⁰Gāpe gānaŋ ārowākaŋ kepma 7 tāreŋirān kome terak gwāgu pāhap tokŋeŋkuk.

^{11b}Noa tāŋo obaŋ 600 unitāŋo komepak yarā kepma 17 kadāni uken gwāgu pāhap kome gānaŋ naniktā ume dapuri uken bārāŋeŋ ahāŋirā kunum gānaŋ nanik iwān pāhap taŋkuk. ¹²Taŋ yāpmāŋ kuŋtāyon kepma bipani 40 ude tāreŋkuk.

¹³Tāŋpākaŋ kepma iwān pāhap yāput penpāŋ taŋkuko ugān Noa, webeni nanakiye Siem, Ham, Jafet ukāt webeniyekāt kudup gāpe gānaŋ āroŋkuŋ. ¹⁴Tāŋpāŋ tom āgwāri ba yepmāŋ towiwani mebāri mebāri ba gāmok gwakgwak mebāri mebāri ba barak mebāri mebāri ba imaka piri nitek u kuduptagān bok āro itkuŋ. ¹⁵Bureni, imaka irit kuŋat-kuŋat ikek mebāri mebāri kudup, yarā-yarā Noaken ābānpāŋ gāpe gānaŋ āroŋkuŋ. ¹⁶Anututā Noa iwetkuko udegān āroŋ moreŋkuŋ. Āmani bok, webeni bok āroŋkuŋ. Āroŋ moreŋirā Yawetā gāpe tāŋo yāma tāŋpipiŋpāŋ tāŋkehārom taŋkuk.

¹⁷Tāŋpānkaŋ kepma 40 udeta gwāgu kome terak tokŋeŋ yāpmāŋ āroŋirān gāpe u punin oraŋ yāpmāŋ āroŋkuk. ¹⁸Bureni, kome terak ume umuri pāhap tokŋeŋirān gāpetā gwāgu terak kuŋ abāŋ tāŋkuk. ¹⁹Gwāgu uwā kome terak bumta tokŋeŋpāŋ pom kāroŋi kāroŋi kuduptagān umetā uwāk tāŋkuk. ²⁰Ume gwāgutā pom miŋgupi 7 mita ude irepmittuk. ²¹Ude tāŋpāŋ imaka kome terak itkuŋo u kuduptagān paot moreŋkuŋ.

^a 7:7 Mat 24:38-39; Luk 17:27 ^b 7:11 2Pi 3:6

Barak, tom yepmān towiwani ba āgwāri, gwak, gāmok ba āmawebe u kuduptagān kumān moreŋkuŋ. ²²Yarāgān nāmo paotkuŋ. Nāmo, imaka mānit yāpmāk-yāpmāk ikek kuduptagān-inik kome terak kuŋarani u paotkuŋ. ²³Burenī, Anututā imaka irit kuŋat-kuŋat ikek kome terak irani kuduptagān, āma ba tom, gwak kejima, barak u kudup awāhutkuk. Noakāt gāpe gānaŋ itkuŋo ugānpān yepmaŋkuk.

²⁴Tānpākaŋ ume gwāgu pāhap kome punin terak tokŋeŋ irirān kepma 150 ude tāreŋkuk.

Ume gwāgutā wādān āpānirān kome keke yāŋkuk

8 ¹Tānpākaŋ Anututā Noakāt tom āgwāri ba towiwani pāke ukāt gāpe gānaŋ itkuŋo unita kudup nadān yāmiŋkuk. Nadān yāmiŋpān mānit pāhap iniŋ kirenpewān piānirān gwāgu pāhap āpuk. ²Tānpān ume bian kome gānaŋ nanik abuŋo u kawuk taŋkuŋ. Ba iwān taŋkuko u imaka, dākŋeŋkuk. ³⁻⁴Tānpān gwāgu taŋi u āneŋi kwikinik kwikinik wādān āpmoŋkuk. Kepma 150 ude tāreŋirān ume gwāgutā ātu wādān āpmoŋirān gāpe u Ararat Pom terak dāpān yewāpān itkuk. Kadāni gāpetā pom terak itkuko u komepak 7 unitāŋo kepma 17. ⁵Irirān ume gwāgu pen wādān āpmoŋirān komepak 10 unitāŋo kepma 1 kadāni uken pom miŋgupi kwawak pat yāpmān kuŋkuŋ.

⁶Eruk āneŋi kepma 40 ude tāreŋirān Noatā gāpe tāŋo mānit kādet bian taŋkuko u dātukuk. ⁷Dātpān Noa barak kubā yāgu bumik pewān uken-uken piān kuŋat irirān ume gwāgu kawuk taŋkuk. ⁸Tānpākaŋ Noatā kome terak ume itak ba nāmo itak yāŋ kaŋpān nadākta kānarām kubā tewān kuŋkuk. ⁹Tewān pāŋku kānarām u maŋira yāŋkaŋ gwāgu pen parirān tānpān waŋkuŋ. Tānpān wawāpān āneŋi āyāŋutpeŋ Noaken ābuk. Ābānirān Noatā ket kewarirān kerī terak maŋitkuk. Maŋirānkaŋ yāpmān gāpe gānaŋ ābuk.

¹⁰Tānpān kepma 7 itkaŋ kānarām u āneŋi tewān kuŋkuk. ¹¹Tewān yāpmān pāŋku kuŋattāngān bipāda āneŋi āyāŋutpeŋ ābānirān kaŋkuk; Olip pāya pāhāmi kodaki kubā meniken irirān kaŋkuk. Ude kaŋpānā Noatā ŋode nadāŋkuk; Ume wādān āpmoŋirān kome kwawak itak yāŋ nadāŋkuk. ¹²Tānpān kepma 7 itkaŋ kānarām u āneŋi tewān kuŋkuk. Eruk tewān kuŋkuko uwā āneŋi nāmo ābuk.

¹³Noa obaŋ 601 unitāŋo komepak kubā tāŋo kepma 1 tānirān kome terak ume kawuk taŋkuk. Tānpān Noatā gāpe tāŋo medāp dārāmutpān kaŋkuk; Kome terak ume kawuk taŋirān. ¹⁴Ātukāt itpāŋā komepak yarā unitāŋo kepma 27 tānirān okā kudup kawuktaŋ moreŋpān patkuk.

¹⁵Kometā ude kawuk taŋirān Anututā Noa iwetkuk; ¹⁶Gāk, webeka ba nanakaye ābekaye gāpe gānaŋ naniktā yāman apu. ¹⁷Tom, barak, gāmok, gwakgwak u imaka yepmaŋpi āput. Yepmaŋpi āpānpān bāyaŋ weŋpān kome tokŋewut yāk.

¹⁸ Ude iwerirān Noakāt webeni nanakiye ābekiye āpuṇ. ¹⁹ Ba tom kome terak kuṇarani kudup, barak, gāmok, gwakgwak u kuduptagān gāpe gānaṇ naniktā ābot ini-ini tawaṇ āpuṇ.

²⁰ Āpāṇ moreṇpāṇā Noatā Yawe iniṇ oretta mobā bukā kubā tāṇpāṇ tom ba barak nakta nāmo yājiwārani kudup ukāt nanik ātu yāpmāṇpāṇ ijiṇ imiṇkuk. ²¹ Ijiṇ imiṇirān Yawetā kābāṇi sākgāmān nadāṇpāṇ bānepitā ṇode nadāṇkuk; Āmata yāṇpāṇ kome terak tagwān wari nāmo api tāṇpet. Āma nanakinik kentā bānep nadāk-nadāki wakigān api tāṇ yāpmāṇ kuṇatneṇo upāṇkaṇ tāṇkuro udegān nāk imaka imaka kuṇat-kuṇat ikek kuduptagān āneṇi nāmoinik api dāpet.

²² Nāmo!

Kome tāṇo kadāni it yāpmāṇ ārowayāṇ tāyak udegān piṇpāṇ naknak, mānit ba komi,
iwān ba edap kadāni, kepma bipani
u pen api it yāpmāṇ ārowek.

Anututā Noakāt topmāk-topmāk tāṇkuk

9 ^{1c} Tāṇpāṇ Anututā Noakāt nanakiye man yeri nīkek ṇode yāwetkuk; In nanak weṇbāyak tāṇirā kome kaṇ tokṇewān. ² Tāṇpākaṇ tom āgwāri, barak, gāmok gwakgwak kome terak kuṇat tākaṇ u ba gwāgu tom u kuduptagān in ketjinken peyat. Ude tāṇira inta umun pāhap nadāṇpāṇ api kuṇatneṇ. ³ Imaka irit kuṇat-kuṇat ikek u nakta tamitat. Bian tokān peṇ tamīṇkuro udegān apiṇo imaka imaka kudup nakta tamitat.

^{4d} Upāṇkaṇā tom nāgāri nāmo piwā kwani u nāmo nāneṇ, nāgāt u irit tāṇo kehāromi nīkek unita. ⁵ Nadākaṇ? Nāgāt pikpik tāṇo kowata u nākā api dāpmāṇ tārewet. Āma kubātā noripak kubā ureko uwā kowata nākā bureni-inik api tāṇpet. Ba tom kubātā āma kubā ureko uwā kowata udegān nākā api dāpmāṇ tārewet.

^{6e} U imata, āma kubā tāṇo iṇam dapun nāmo.

Anutu nākṇa bumik tāṇpani unita āma kubātā noripak kubā utpewān nāgāri piwān kunēṇo unitāṇo kowata āma-tāgān udegān āma u utpewān nāgāri api piwān kunēṇ.

^{7f} Tāṇpākaṇ Noa, intāwā yeri nīkek tāṇpāṇ bāyaṇ weṇirā kome kaṇ tokṇewān.

⁸ Anututā ude yāṇpāṇ Noakāt nanakiye ṇode yāwetgān tāṇkuk; ⁹ Nākā apiṇo in ba yerijiyekāt bok, topmāk-topmāk tāyat. ¹⁰ Tāṇpāṇ imaka kome terak irit kuṇat-kuṇat ikek inkāt penta gāpe gānaṇ naniktā āpuṇo, barak, tom āgwāri ba yepmāṇ towiwani u kudup inkāt topmāk-topmāk tāyat

^c 9:1 Stt 1:28 ^d 9:4 Wkp 7:26-27, 17:10-14; 19:26; Lo 12:16, 23, 15:23 ^e 9:6 Stt 1:26; Kis 20:13 ^f 9:7 Stt 1:28

yāk. ¹¹Nāk inkāt topmāk-topmāk täyat uwä ume putputtä imaka kome terak kuṇat täkaṇ ba kome ini äneṇi nämoinik api awähuret.

¹²Anututä ude yänpāṇ äneṇi kubä ṇode yäwetgān täṇkuk; Nāk inkāt imaka kuṇat-kuṇat ikek kuduptagān inkāt bok it täkaṇ, ba imaka kuduptagān kämi ahākta yāwanikāt bok, topmāk-topmāk täyat unitäṇo kudān ṇode; ¹³Nākṇo gāmok wära kudān gubam terak peyat. Peyat u kaṇkaṇ topmāk-topmāk komekāt täṇkuro unita kaṇ juku piwut. ¹⁴⁻¹⁵Nākä täṇpewa gubam gwägätpāṇ gāmok wära ahāṇirān nākä inkāt ba imaka irit kuṇat-kuṇat ikek mebäri mebäri ukāt topmāk-topmāk täṇkuro u api nadāwet. Nadāṇira ume putputtä kome terak imaka irit ikek kudup wari nämo api dāpek. ¹⁶Tänpāṇ gubam terak gāmok wära parirān kaṇpāṇ kome terak imaka irit kuṇat-kuṇat ikek inkāt topmāk-topmāk tärek-täreki nämo täṇkuro u api nadāwet. ¹⁷Anututä ude yänpāṇ Noa ṇode iwetkuk; Kome terak imaka irit kuṇat-kuṇat ikek in kuduptagānta topmāk-topmāk täyat unitäṇo kudān u api kak täneṇ.

Noa nanakiye täṇo manbiṇam

¹⁸Noa nanakiye gāpe gānaṇ naniktä äpuṇo unitäṇo wäpi Siem, Ham, Jafet. Täṇkaṇ Ham uwä Kenan täṇo nani. ¹⁹Noa nanakiye yarākubä uken naniktä komen äma äbori äbori ahāṇ patpat tänpāṇ komeni komeni it yäpmāṇ kuṇkuṇ.

²⁰Noa uwä ketem piä täkta, äma ude itkuk. Tänpāṇ Noa u yäput peṇpāṇ päya kubä wäpi wain, u piä täṇkuk. ²¹Tänpäkaṇ kämiwä wain ume yäpmāṇpāṇ naṇkaṇ täṇguṇguṇ tänpāṇ yottaba gānaṇ morāṇ patkuk. ²²Morāṇ parirān Kenan täṇo nani Ham unitä nani Noa morāṇ parirān kaṇpāṇ noripakiyat äpmo biṇam yäwetkuk. ²³Yäwerānkaṇ Siem kenta Jafet tek kubä yäpmāṇpāṇ mädeni kāda ämetpāṇ yäpmāṇkaṇ nan morāṇ parirān kāde yāṇ nadāṇpāṇ mäde kādagān päro ämet imiṇkumän.

²⁴Tänpāṇ Noa u waintä urirān patkuk kādagān akuṇpāṇ nanaki gweki Hamtä imaka täṇ imiṇkuko unita nadāṇpāṇ ṇode yāṇkuk;

²⁵Tagwäntä Kenan terak kaṇ ärowän!

U äpaniiniṇ itkaṇ noriye täṇo piä täṇ yämiktagān.

²⁶Ude yänpāṇ äneṇi ṇode yäkgān täṇkuk;

Yawe, Siem täṇo Anutu u iniṇ oretna!

Täṇkaṇ Kenan u Siem täṇo piä täṇ imiktagān.

²⁷Tänpäkaṇ Anututä Jafet täṇkentāṇ imiṇirān komeni taṇigān kaṇ pipiyāwän.

Täṇirān Jafet täṇo yeriniyekāt Siem täṇo yeriniye bok kaṇ irut.

Tänpäkaṇ Kenan täṇo uwä piä täṇ imiktagān.

²⁸Tänpäkaṇ gwägu pähaptä paorirān Noa uwä äneṇi obaṇ 350 ude it yäpmāṇ kuṇkuk. ²⁹Kuṇarirān obaṇ 950 ude täreṇirān kumbuk.

Noa ābeki oraniye tāño manbiṇam

10 ¹Gwāgu pāhaptā paorānkaṇ u punin terak Noa nanakiye Siem, Ham, Jafet unitāño nanakiye ahāṅkuṇ. Āma yarākubā unitāño manbiṇam ṇode;

²Jafet tāño nanakiye wāpi ṇode; Gome, Magok, Madai, Javan, Tubal, Mesek ba Tiras.

³Gome tāño nanakiye wāpi ṇode; Askenas, Rifat, Togama.

⁴Javan tāño nanakiye wāpi Elisa, Tasis. Tāṅkaṇ āmawebe Saipras kenta Dodan komeken nanik u imaka, Javantā ābotken nanik. ⁵Tāṅkaṇ ābot u bāyaṇ weṇirā ābot māyap ahāṇ yāpmāṇ kuṅkuṇ. Ābot māyap unitāño komeni ba mani kotāk inigān inigān. U ini buap-buap gwāgu dubiniken ba kome kubākubā gwāgu bāmopiken ittāṇ kuṅkuṇ.

⁶Ham tāño nanakiye wāpi ṇode; Kus, Isip, Libia, Kenan.

⁷Kus tāño nanakiye wāpi ṇode; Seba, Havila, Sapta, Rama, Sapteka. Rama uwā nanakiyat wāpi Seba kenta Dedan.

⁸Kus uwā Nimrot tāño nani. Nimrot u tāgaṇpāṇ āma kehāromi, wāpi biṇam nitek tāṅkuk. ⁹Yawetā tāṅkentāṇ imiṇirān tom dāpmākta intājukun āmata itkuk. Mebāri unita āma kehāromi ātuta U Nimrot bumik, Yawetā tāṅkentāṇ imiṇirān tom dāpani ārowani itkuko u yāṇ yāwet tākaṇ.

¹⁰Tāṅpāṇ Nimrot unitā Babilonia kome taṇiken yotpārare māyap tāṅkuk. Intājukunā yotpārare ṇode tāṅkuk; Babel, Erek, Akat, Kalne.

¹¹Eruk, Babilonia kome peṇpeṇ Asiria komeken kuṅkuk. Kome uken yotpārare wāpi Ninive, Rehobot, Kala, Resen tāṅkuk. ¹²Resen yotpārare uwā Ninive Kala yotpārare bāmopiken itak. U yotpārare pāhap.

¹³Isip tāño yeri ābot-ābot ṇode ahāṅkuṇ; Lidia nanik, Anam nanik, Leahap nanik, Naptu nanik, ¹⁴Patarus nanik, Kaslu nanik, Krit nanik. Krit naniktā Filistia nanik ahāṇ patpat tāṅkuṇ.

¹⁵⁻¹⁸Kenan nanaki wāpi Saidon intājukun ahāṅkuk. Saidon ahāṅkuko u punin terak Kenan tāño yeri ābot ātu wāpi ṇode ahāṅkuṇ; Hit, Jebus, Amo, Gilgas, Hivi, Alka, Sini, Alvat, Semar, Hamat. Ābot ude ahāṇ yāpmāṇ kuṅkuṇ.

Kadāni u punin terak Kenan nanakiye tāño ābori ābori uken-uken kuṇtāṇpā kuṅkuṇ. ¹⁹Kuṇ tāṇpā kuṅkuṇ unita Kenan nanakiye ābori āboritā kome taṇi tokṇeṇ moreṇkuṇ. Kome taṇi tāṇpāṇ Saidon kometā pāṅku kome ban ātu unitāño бага terak tāreṇkuk. Kome ban u wāpi ṇode; Geral, Gasa, Sodom, Gomora, Atma, Seboim, Lasa u tāreṇkuk.

²⁰Eruk tawaṇ it yāpmāṇ ābākaṇ u Ham nanakiye. Unitāño buap, mani kotāk, komeni, ābori u wāpi wāpi terak tawaṇ pewani.

²¹Jafet monāni wāpi Siem u imaka, nanakiye ātu ahāṅkuṇ. Siem u Ebe nanakiye tāño orani.

²² Siem nanakiye wāpi ŋode; Elam, Asu, Apaksat, Lidia, Aram.

²³ Aram nanakiye uwā ŋode; Us, Hul, Geta, Mas.

²⁴ Apaksat uwā Sela tāŋo nani. Selawā, Ebe tāŋo nani.

²⁵ Ebe tāŋo nanaki yarā ahāŋkumän. Kubā wāpi Pelek. Unitāŋo kadāniken āmawebetā āma ābot-ābotta kome yāpmāŋ daniŋkuŋo unita nanitā wāpi Pelek yāŋ iwetkuk. Monāni wāpi Joktan.

²⁶⁻²⁹ Joktan unitāŋo nanakiye wāpi ŋode; Almodat, Selep, Hasamawet, Jera, Hadoram, Usal, Dikla, Obal, Abimael, Seba, Ofi, Havila ba Jobap. Āma u kudup Joktan nanakiye.

³⁰ Siem āboriye unitāŋo kome pom-pom ikek, edap dapuri abani kāda itkuk. Mesa kome yāput penpāŋ pāŋku Sefa tāretak. ³¹ Tawaŋ it yāpmāŋ abākaŋ u Siem nanakiye. Unitāŋo buap, mani kotāk, komeni, ābori u wāpi wāpi terak tawaŋ pewani.

³² Āma tawaŋ it yāpmāŋ āpākaŋ ŋo u Noa nanakiye ābori ābori ahāŋkuŋo udegān. Gwāgu pāhap paotkuko u punin terak ābot u naniktā ābori ābori ba kome deken deken kuŋtānpā kuŋkuŋ.

Man kotāk yāpmāŋ daniwani tāŋo manbiŋam

11 ¹ Kadāni uken āmawebe komeni komeni man kotāk kubāgān yāk tāŋkuŋonik. Ba imaka wāpi wāpi uwā kudup kubāgān yāk tāŋkuŋonik. ² Tānpāŋ āmawebe kome dapuri āpmonpanikentā bāyaŋ weŋtāŋ ābāŋkā awaŋ kubā wāpi Babilonia kome ahānpāŋ uken yotpārare tānpāŋ itkūŋ.

³ Tānpāŋā yot tāna yāŋkaŋ yānpāŋ-nadāk ŋode tāŋkuŋ; Eruk, gānpāŋ tānpēna kwākā yāwākaŋ kādāpken ijiŋpena kehārom tawut yāk. Ba gāŋ kehārom tāwani yāpurārātpāŋ dāpmāŋ gatākta kome yāpmāki kome gānaŋ nanik upāŋ kaŋ dāpmāŋ gatāna yāk. Ude tāŋkuŋo uwā āma kome ātuken naniktā yot mobāpāŋ tāk tāŋkuŋo u nāmo tāŋkuŋ. Ba mobā yāpurārātpāŋ dāpmāŋ gatākta gānpāŋ tāk tāŋkuŋo u nāmo tāŋkuŋ.

⁴ Tānpākaŋ āma unitā yānpāŋ-nadāk ŋode tāŋkuŋ; Eruk yotpārare taŋi kubā tāna. Tāŋkaŋ yotpārare u bāmopiken yot kāroŋi kubā yāpurārātpāŋ tāntāŋ āronitna miŋgupitā kunum kaŋ yāpurān! Ude tāŋitna wāpnin biŋam nikek itpāŋ komeni komeni kuŋtāna kuneŋtawā yāk.

⁵ Ude yānpāŋ yotpārare pāhap ba yot kāroŋi u tāŋ irirā Yawetā yabāwayāŋ āpuk. ⁶ Pāpā yabānpāŋ Yawetā yāŋkuk; Bureni, ŋowā āma ābot kubāgān, mani kotāk kubāgān unita yot kāroŋi ŋo tānpāŋā māden imaka imaka tāna yāŋkaŋ tāgagān api tāneŋ. ⁷ Eruk, nin āpmonpāŋ man kubāgān yāk tākaŋ u awāhutpena manta tāŋguŋguŋ kaŋ taŋput yāk.

⁸ Yawetā ude yānpāŋ āma ābot pāhap u yāpmāŋ daniŋpāŋ yepmaŋpāŋ yotpārare pāhap tāŋ itkūŋo u penpen komeni komeni kuŋtānpā kuŋkuŋ. ⁹ Tānpākaŋ Yawetā kome uken mani kotāk kubāgān yāpmāŋ daniŋpewān imātpeŋ komeni komeni kuŋ moreŋkuŋo unita kome, yot kāroŋi tāŋkuŋo unitāŋo wāpi Babel yāŋ iwetkuk. Babel mebāri u yānuruk-uruk pāhap.

Siem nanakiye tāŋo wāpi tawaŋ

¹⁰Siem tāŋo ābekiye oraniye tāŋo manbiŋam ŋode;

Gwāgu pāhap paorānkaŋ obaŋ yarā tāreŋirān Siem uwā obaŋ 100 tāŋkuk. Obaŋ 100 tāŋirān unitāŋo nanaki tuāni Apaksat ahāŋkuk.

¹¹Apaksat ahāwānkaŋ obaŋ 500 it yāpmāŋ āroŋirān u bāmopiken āperiye nanak ātu ahāŋkuk.

¹²Apaksat uwā obaŋ 35 tāreŋirān nanaki tuāni Sela ahāŋkuk. ¹³Sela ahāwānkaŋ Apaksat u obaŋ 403 it yāpmāŋ āroŋirān u bāmopiken āperiye nanak ātu ahāŋkuk.

¹⁴Sela uwā obaŋ 30 tāreŋirān nanaki tuāni Ebe ahāŋkuk. ¹⁵Ebe u ahāwānkaŋ Sela u obaŋ 403 it yāpmāŋ āroŋirān u bāmopiken āperiye nanak ātu ahāŋkuk.

¹⁶Ebe uwā obaŋ 34 tāreŋirān nanaki tuāni Pelek ahāŋkuk. ¹⁷Pelek ahāwānkaŋ Ebe u obaŋ 430 it yāpmāŋ āroŋirān u bāmopiken āperiye nanak ātu ahāŋkuk.

¹⁸Pelek uwā obaŋ 30 tāreŋirān nanaki tuāni Reu ahāŋkuk. ¹⁹Reu ahāwānkaŋ Pelek u obaŋ 209 it yāpmāŋ āroŋirān u bāmopiken āperiye nanak ātu ahāŋkuk.

²⁰Reu uwā obaŋ 32 tāreŋirān nanaki tuāni Seruk ahāŋkuk. ²¹Seruk ahāwānkaŋ Reu u obaŋ 207 it yāpmāŋ āroŋirān u bāmopiken āperiye nanak ātu ahāŋkuk.

²²Seruk uwā obaŋ 30 tāreŋirān nanaki tuāni Naho ahāŋkuk. ²³Naho ahāwānkaŋ Seruk u obaŋ 200 it yāpmāŋ āroŋirān u bāmopiken āperiye nanak ātu ahāŋkuk.

²⁴Naho uwā obaŋ 29 tāreŋirān nanaki tuāni Tera ahāŋkuk. ²⁵Tera ahāwānkaŋ Naho u obaŋ 119 it yāpmāŋ āroŋirān u bāmopiken āperiye nanak ātu ahāŋkuk.

²⁶Tera uwā obaŋ 70 tāreŋirān nanakiye ŋode ahāŋkuk; Abram, Naho, Haran. ²⁷Eruk Tera tāŋo manbiŋam ŋode; Tera nanakiye Abram, Naho, Haran ahāŋkuk. Tāŋpāŋ Haran tāŋo nanaki Lot ahāŋkuk. ²⁸Haran nani wāpi Tera u pen irirān Haran uwā ini ahāwani yotpārare wāpi Ur uken kumbuk. Ur u Kaldia komeken itak. ²⁹Tāŋpāŋ Abram kenta Naho webe yāpumān. Abram webeni wāpi Sarai yāpuk. Tāŋpāŋ Naho webeni wāpi Milka yāpuk. Naho webeni u Haran tāŋo āperi. Haran uwā āperiyat Milka kenta Iska. ³⁰Tāŋpāŋ Abram webeni Sarai āruŋ itkuk.

³¹Tāŋpāŋ Teratā nanaki Abram, Abram webeni wāpi Sarai, orani Haran tāŋo nanaki wāpi Lot, u kudup yāŋ-yākŋat yāpmāŋ Kenan komeken kuŋkuŋ. Kome it tāŋkuŋo u wāpi Ur, Kaldia kome bāmopiken itak u penpen kādet morāki yāput penkuŋ. Kuŋkā kādet bāmopiken Haran komeken ahāŋpāŋ itkuŋ.

³²Tāŋpākaŋ Tera u obaŋ 205 it yāpmāŋ āroŋpāŋ Haran komeken kumbuk.

Anututā Abram inita biṇam yāpmāṇ daniṇkuk

12 ^{1s} Eruk Yawetā Abram ṇode iwetkuk; Gāk komeka, notkaye, äbotkaye u yepmaṇiri kome gāwōṇārewayāṇ tāyat uken pāṇku kaṇ it.

² Tāṇpāṇ nākā iron tāṇ gamiṇira äbotkayetā äbot pāhap api itneṇ.

Ude tāṇ gamiṇira gākā wāpka biṇam ikek itkaṇ āmawebe māyap api tāṇkentāṇ yāmen.

^{3 h} Āma iron tāṇ gaminayāṇ tākaṇ uwā nākā udegān iron api tāṇ yāmet.

Tāṇ kubātā gāk waki tāṇ gameko uwā nākā udegān waki api tāṇ imet.

Tāṇpākaṇ gākā terak āmawebe äbori äbori komeni komeni kuduptagāntā iron pāhap api yāpneṇ.

⁴⁻⁵ Eruk Abram obaṇ 75 tāreṇirān Yawetā iwetkuko ude man buramiṇpāṇ komeni wāpi Haran peṇpeṇ kuṇkuk. Inigān nāmo kuṇkuk. Webeni Saraikāt gweki tāṇo nanaki Lot ba piā āmaniye tuṇumi Haran itkaṇ yāpuṇo pāke u kudup yāṇ-butuwānkaṇ Kenan kome taṇi u kuna yāṇpāṇ komeni Haran peṇpeṇ kuṇkuṇ. Kādet kāroṇi kuṇtāṅgān kome taṇi Kenan uken ahāṇkuṇ.

^{6-7 i} Abram Kenan kome kuṇtāṅgān kome tāpuri kubā wāpi Sekem uken ahāṇkuṇ. Kome uken pāya taṇi kubā āma kubā wāpi Moretā bian piwani itak. Kadāni uken āmawebe Kenantā äbotken nanik uken itkuṇopāṇ Yawetā Abram ahāṇ imiṇpāṇ iwetkuk; Nanakjiye ba äbekjiye orajiyeta kome ṇo api yāmet yāk. Man ude iwetkuko unita Abramtā Yaweta yāṇpāṇ mobā bukā kubā tāṇkuk, Yawetā ahāṇ imiṇkuko unita.

⁸ Ude tāṇpāṇ Sekem kome u peṇpeṇ āneṇi kuṇtāṅgān edaptā ābani kāda pom u dubiniken yottaba tāṇpāṇ itkuk. Betel kome edaptā āpmonṇani kāda, Ai kome edaptā ābani kāda u bāmopiken itkuk.

Tāṇpāṇ kome uken Yaweta yāṇpāṇ mobā bukā kubā tāṇpāṇ Yaweken yāṇapiṇkuk. ⁹ Tāṇpāṇ āneṇi akumaṇ Negev komeken kuṇkuk.

Abram Isip komeken kuṇkuk

¹⁰ Eruk kadāni uken kome Abramtā itkukken uwā nakta jop itkuṇ. Ketem nāmoinik unita Isip komeken itpāṇ-nadākta kuṇkuk. ¹¹⁻¹² Eruk Isip kome kerāp taṇpāṇ webeni Sarai ṇode iwetkuk; Nadātāt yāk. Gāk webe sākgāmān gabātāt unita Isip āmatā gabāṇpāṇ api yāneṇ; Ai, ṇo webeni yāṇ nadāṇkaṇā nāk kumāṇ-kumāṇ nutkaṇ gāk api gabāṇ koreneṇ. ^{13 j} Ude api yāneṇo unita ṇode kaṇ yāwet; Nāk unitāṇo wanori yāṇ kaṇ yāwet yāk. Gāk ude yāweriwā gāka yāṇpāṇ nāk nabāṇ koreṇpāṇ tāga kāwep api tāṇ namineṇ yāk.

^s 12:1 Apos 7:2-3; Hib 11:8 ^h 12:3 Gal 3:8 ⁱ 12:7 Apos 7:5; Gal 3:16 ^j 12:13 Stt 20:2, 26:7

¹⁴Ude yānpāṅ kuṅtāṅgān Abram Isip komeken ahāṅkuk. Ahāṅirān Isip āmatā Sarai u sākḡāmāninik kaṅkaṅ kaṅḡarip tāṅkuṅ. ¹⁵Tānpākaṅ Isip tāṅo intājukun āma Fero unitāṅo piā āmaniye ātutā Sarai u kaṅkaṅ pāṅku Fero biṅam iwetkuṅ. Ude iwerāwā Ferotā yāwerān Sarai imagut yāpmāṅ Ferotā ini yotken āronkuṅ. ¹⁶Ferotā yotken āronirān kaṅpāṅ Saraita yānpāṅ Ferotā Abram iron tāṅ imiṅkuk. Sipsip, bulimakau, doṅki āmani webeni, epān āmawebekāt kamel ātu ude imiṅkuk.

¹⁷Upāṅkaṅ Abram webeni Saraita yānpāṅ Yawetā Ferokāt āboriye kāyām wakiwaki pewān ahāṅ yāmiṅkuṅ. ¹⁸Ude ahāṅ yāmiṅirān Ferotā Abramta yānpewān ābānpāṅ ṅode iwetkuk; Wa! Abram, jide tāṅ namin? ṅo webena yāṅ imata nāmo nāwetkun? ¹⁹Imata ṅo wanotna yāṅ nāwetpewi webenata yāput? Eruk, webeka ṅo imagut yāpmāṅ ku! ²⁰Tānpāṅā Ferotā piā āmaniye yāwet-pewān ābā Abram iwetkuṅ; Webeka tuṅumka kudup yāṅporiṅ yāpmāṅ ku! yāṅ iwetkuṅ. Iwerāwā kuṅkuṅ.

Abram Lot ini-ini kuṅkumān

13 ¹Tānpāṅ Abramtā webeni, Lot ba tuṅumi kudup yāṅ-butuwāṅkaṅ Isip kome peṅpeṅ Negev komeken āneṅi āronkuṅ. ²(Abram u Isip kome itkukken tom towiwani, golkāt siliwa moneṅ māyap yāpmāṅpāṅ tuṅum āma tāṅkuk.)

³⁻⁴Eruk, Negev kome u peṅpeṅ kuṅtāṅgān Betel kome bian itkukken u ahānpāṅ itkuk. Betel kome, Ai kome bāmopiken bian yottaba tānpāṅ mobā bukā tāṅkukken u kuṅpāṅā Yawe iniṅ oretkuk.

⁵Tānpākaṅ Lot Abramkāt kuṅatkumāno u imaka, sipsip, bulimakau ba yot tom gupipāṅ tānpāni māyap it imiṅkuṅ. ⁶Tānpāṅ Abram kenta Lot bok ude irirān yawakiye māyapinik ahāṅirā tomtā nakta ketemta wāyākṅeṅkuṅo unita bok itnaṅi nāmo tāṅkuk. ⁷Ude tānpāṅ Abram tāṅo piā āmaniyekāt Lot tāṅo piā āmaniye bāmopiken yāṅwawak pewā ahāṅkuk. (Tānpākaṅ kadāni uken Kenan tāṅo āboriyekāt Peres tāṅo āboriyetā kome māhem tānpāṅ itkuṅ.)

⁸Yāṅwawak yāṅtāko Abramtā Lot ṅode iwetkuk; Nek ba piā āmaniye bāmopninken āmik man ahāṅirān nāmo tāgatak. Nek yanani. ⁹Eruk kāyan? Kome pāhap pātak u! Unita yāpmāṅ danida yāk. Gākā bure kāda kwayāṅ nadāwiwā nākā kāpmāk kāda api yāpet. Tāṅ gākā kāpmāk kāda kwayāṅ nadāwiwā nākā bure kāda api yāpet yāk.

¹⁰^k Eruk Lot dapun iṅṅpewān kwāpāṅ Jodan awaṅ pāhap, ume tāga nīkek. Kome uwā Iden piā Yawetā piwani ude bumik, ba Isip kome tāga, Soa kome kāda itak u bumik. (Kadāni uwā Yawetā Sodom Gomora yotpārare u nāmo dāpukken Jodan kometā ude itkuk.) ¹¹Tānpāṅ Lottā Jodan awaṅ pāke u inita korekta yāṅkuk. Ude yānpāṅ edap ābani kāda

^k 13:10 Stt 2:10

u kuṅkuk. Ude tāṅkuko uwā Abram kenta Lot ini-ini pāṅku itkumān. ¹²Tāṅpākaṅ Abram Kenan komeken pen irirān Lottā Jodan kome tāṅo yotpārare itkuṅo u kubāwā wāpi Sodom u dubiniken kuṅpāṅ yot tāṅpāṅ itkuk. ¹³Sodom uwā māhemiwā wakiinik. Imaka Yawetā momi yāṅ nadāṅkuko u bumta tāṅtāṅ kuṅat tāṅkuṅonik.

¹⁴Eruk Lot Abram tenpen kuṅirān Yawetā Abram ṅode iwetkuk; Gāk bāmop ṅo itkaṅ kome ṅo ijin pārewat. ¹⁵¹ Kome kudup kāyan u gāka ba gākṅo ābotkaye māden ahānayāṅ tāṅo unita biṅam. ¹⁶Nākā yāṅpewa ābotkaye keṅkeṅ jiraṅ ude api ahāneṅ. Āma kubātā keṅkeṅ jiraṅ tāga daniweko uwā ābotkaye māden ahānayāṅ tāṅo u imaka, tāga daniwek. Upāṅkaṅ tāga nāmo, u jiraṅinik api ahāneṅ. ¹⁷Eruk akumaṅ pāṅku kudup yabāṅ yāwattāṅ ku. Kome pāke ṅo gākagān ganiṅ kiretat yāk.

¹⁸Yawetā Abram ude iwerānkaṅ tuṅumi kuduptagān yāpmāṅkaṅ kuṅtāṅgān Hebron kome pāya āma kubā wāpi Mamretā piwani u dubiniken pāṅku ugān itkuk. Pāṅku u itkaṅ Yaweta yāṅpāṅ mobā bukā kubā tāṅkuk.

Iwantā Abram gweki tāṅo nanaki Lot topmāṅpāṅ yāpmāṅ kuṅkuṅ

14 ¹⁻⁷Kadāni uken āma Sodom, Gomora, Atma, Seboim ba Soa komeken naniktā Elam kome tāṅo intājukun āma wāpi Kedolaomi unitāṅo gāmoriken obaṅ ¹²ude it yāpmāṅ ābāṅkā eruk obaṅ ¹³uken gaṅani pāhap nadāṅpāṅ intājukun āmaniye wāpi Bela, Bisa, Sinap ba Semebetā bānep kubāgān tāṅpāṅ Kedolaomi, komi piā tāṅ yāmiṅkuko ukāt āmik pewā ahākta yāṅpāṅ-nadāṅkuṅ.

Ude tāṅirā obaṅ ¹⁴uken Kedolaomi, Elam kome tāṅo intājukun āma unitā kome ātu tāṅo intājukun āmakāt āboriyeta gera yāṅpewa āmikken tāṅkentāṅ imikta ābuṅ. Tāṅkentāṅ imikta ābuṅo u Babilonia, Elasa ba Goim kome unitāṅo intājukun āma wāpi Amrafel, Ariok, Tidal. Eruk intājukun āma ukāt āboriye ābākaṅ pengān kome ātukāt āmik tāṅpāṅ kehāromini yāpmāṅ āpuṅ. Āma ābot-ābot kehāromini yāpmāṅ āpuṅo u wāpi Refa, Sus, Em, Hol. Tāṅkaṅ kome ṅodeken āmik tāṅkuṅ; Asterot-Kanaim, Ham, Save-Kiriataim, ba Sei kome tāṅo pomkentā pāṅku Elparan, kome jopi dubiniken itak u. Tāṅpākaṅ ābot ātu u kehāromini yāpmāṅ āpāṅkaṅ eruk āyāṅut pāṅku Enmispāt kome, wāpi kubā Kades u kuṅkuṅ. Kuṅpāṅ uken Amalek ābot kuduptagān dāpmāṅpāṅ yāwat kireṅkuṅ. Ude tāṅkaṅ Amo ābotken nanik Hasason-Tama komeken irani u dāpuṅ.

⁸⁻⁹Eruk ude tāṅirā Sodom, Gomora, Atma, Seboim ba Soa kome tāṅo intājukun āmaniyekāt āboriyetā Sidim Awaṅ, Kumbani Gwāgu dubiniken itak u kuṅpāṅ Kedolaomi, Tidal, Amrafel ba Ariok ukāt āmik pewā

¹ 13:15 Apos 7:5

ahāŋkuŋ. Ämik pewä ahāŋkuko uwä kome 5 täŋo intäjukun ämatä kome 4 täŋo intäjukun ämakät ämik pewä ahāŋkuŋ.

¹⁰Täŋpäkaŋ Sidim Awaŋ uken gwägu kārōŋi okä näbä nīkek bumta itkuŋ. Täŋkaŋ iwaniyetä Sodom Gomora täŋo äma ärowanikät äboriye kudup yāwat kireŋirä metāŋpeŋ kuŋpāŋ ätu okä gwägu u gānaŋ äpmonpāŋ paotkuŋ. Täŋirä ätu metāŋpeŋ pāŋku pom terak äronpāŋ kābop itkuŋ. ¹¹Ude täŋirä iwaniye kome 4 uken nanik unitä Sodom, Gomora yotpārare uken pāŋku u nanik täŋo tuŋum ketem kudup yāyomāgatkuŋ. ¹²Abram gweki täŋo nanaki Lot Sodom yotpārare itkuko u imaka, iŋitpāŋ tuŋumi bok yāpmāŋ kuŋkuŋ.

¹³Ämik täŋirä Sodom nanik kubätä metāŋpeŋ pāŋku Abram u imaka ahāŋkuko unitäŋo biŋam iwetkuk. (Abram unita äma ätutä Hibru äbotken nanik yāŋ yāk täŋkuŋonik. U päya äma kubä wāpi Mamretä bian piwani u dubiniken it täŋkukonik. Mamre uwä Amotä äbotken nanik. Unitäŋo noripakiyat Eskol kenta Ane. Äma yarākubä ukät Abramkät bānep kubāgān täŋpāŋ itkuŋ.)

Abramtä Lot iwan keriken nanik imagutkuk

¹⁴Eruk, Abramtä nanaki topmāŋpāŋ yāpmāŋ kuŋkuŋo unitäŋo manbiŋam nadāŋpāŋ ŋode täŋkuk; Inikät nanik ämik täŋpāŋ nadāwani ämaniye yarāgān 318 ude yāmagutkuk. Yāmagurānpāŋ iwan yāwat yāpmāŋ kuŋtāŋgān Dan yotpārareken ahāŋkuŋ. ¹⁵Ahāŋpāŋ bipani ugān Abramtä ämaniye yāpmāŋ daniŋpāŋ ini äbot-äbot yepmaŋpāŋ yāwerān pāŋku iwaniye ahāŋ yāmiŋkuŋ. Ahāŋ yāmiŋpāŋ dāpmāŋpāŋ yāwat kireŋtāŋ kuŋtāŋgān Hoba yotpārare Damaskus guno kāda uken ahāŋkuŋ. ¹⁶Uken ahāŋpāŋ tuŋum iwantä yāyomāgat yāpmāŋ kuŋkuŋo u kuduptagān äneŋi yāpuŋ. Täŋpāŋ Abram gweki täŋo nanaki Lotkät Lot täŋo tuŋum, ukät webe ba ämawebe ätu iwantä kubota täŋkuŋo u äneŋi yāmagutkuŋ.

¹⁷Täŋkaŋ Abram Elam täŋo intäjukun äma Kedolaomi ukät intäjukun äma noriye dāpmāŋpāŋ yāwat kirewä kuŋirä eruk äyāŋutpāŋ komeniken kuŋkuk. Kuŋirān Sodom täŋo intäjukun äma Abram kāwayāŋ Save Awaŋ komeken ahāŋ imiŋkuk. (Save Awaŋ kome u wāpi kubä Intäjukun äma täŋo Awaŋ.)

¹⁸^m Täŋpäkaŋ Salem täŋo intäjukun äma wāpi Melkisedek u imaka, äbä Abram ahāŋ imiŋkuk. (Melkisedek uwä Anutu Ärowaniinik unitäŋo bāmop äma epān tāk täŋkukonik.) Eruk, ahāŋ imiŋpāŋ kārāga kenta wain ume Abramta imiŋkuk. ¹⁹Imiŋpāŋ kon man ŋode iwetkuk;

Abram, Anutu Ärowaniinik kunum bibik gatāwanitä imaka tāgatāga täŋ gamiton!

²⁰Täŋkaŋ Anutu Ärowaniiniktä iwankaye ketkaken yepmaŋkuko unita wāpi iniŋ oretsi!

^m 14:18-20 Hib 7:1-10

Ude iweränā Abramtä tuḡum iwan keriken nanik yāyomāgatkuko ukät nanik ätu buḡät imiḡkuk.

²¹Ude täḡ imiḡkaḡ ätu nanak kuḡirän Sodom täḡo intäjukun ämatä Abram ahän imiḡpäḡ ḡode iwetkuk; Ämawebenaye nomāgatkunḡo u äneni naniḡ kire. Täḡ, tuḡumä gākḡata it gamikot yäk. ²²⁻²³Yänirän Abramtä Sodom täḡo intäjukun äma u iwetkuk; Yawe Anutu Ärowaniinik, kunum kome täḡkuko u wäpi terak man kehäromi ḡode gāwetat; Näk tuḡum täpuri-inik u ba u ketkaken nanik kubä nämoinik yāpayāḡ. Imata, gākä ḡode yāwenta; Näkä Abramta tuḡum mäyap imiḡira tuḡum äma täḡkuk yāḡ yāwenta yäk. ²⁴Täḡpākaḡ ketemka täpuri ämanayetä kädet miḡin naḡo unita täga naḡ yāḡ nadäsi yäk. Ba äma näkkät ämika kuḡkumäḡo wäpi Ane, Eskol, Mamre, tuḡum unitä täga yāpnaḡi nadāḡ yämiḡiri yāput yäk.

Anututä Abramkät topmāk-topmāk kubāḡän täḡkuk

15 ¹Ude täḡpäḡ mäden Yawe täḡo mani kotäktä Abram ayäbu ahän imiḡpäḡ iwetkuk;

Abram, umun täwentawä!

Nākḡagän gākḡo kurepä ude api it yāpmāḡ ärowet!

Täḡkaḡ näkḡawä gwäki ärowani ude api it gamet.

²Yāwänä Abramtä iwetkuk; Ekäni Yawe, gāk imatäken kubä namayāḡ yāḡpäḡ yāyan? Näk kadäni kārōḡi it yāpmāḡ äbätat upāḡkaḡ nanakna kubä nämo. Näkḡo kome ba tuḡum piä ämana Damaskus komeken nanik wäpi Eliesa unita biḡam api täneḡ yäk. ³Nadātan? Gāk nanak kubä nämo namiḡkun! Unita epän ämana kubätä näkḡo kome ba tuḡum api korewek yäk.

⁴Ude yāwänä Yawe täḡo mani kotäktä ḡode ahän imiḡkuk; Äma wäpi yāyan unitä gākḡo kome ba tuḡum nämo api korewek. Nämo, gākḡaken nanaka ahāwayāḡ täyak unitä gākḡo tuḡum api korewek. ⁵ⁿ Ude iwetpāḡä yāḡikḡat pāḡku yāman umu ḡode iwetkuk; Gāk doraḡpāḡ kunum terak iḡiḡpewi ärowän. Iḡiḡpewi ärowānpāḡ guk täga daninaḡi täḡpāwä, eruk dani! Ude yāḡpäḡ iwetkuk; Nanakaye ahānayāḡ täḡo yabātan udegän api ahän yāpmāḡ kuneḡ yäk.

⁶^o Täḡpākaḡ Abram Yawetä iwetkuko u nadäkinik täḡkuko unita äma siwoḡi yāḡ yāḡtäreḡ imiḡkuk.

⁷Täḡkaḡ ḡode iwetgän täḡkuk; Näk Yawe, kome ḡo ganiḡ kirewa gākḡata biḡam täkta Ur yotpārare Kaldia komeken nanik gāmagut yāpmāḡ äburo u. ⁸Ude iweränkaḡ Abramtä iwetkuk; Ekäni Yawe, jide täḡpäḡ kome ḡo näkä bureni korewetta yāḡ nadāwet?

⁹Yāwänä ḡode iwetkuk; Bulimakau gubaḡi kubä, meme kubä ukät sipsip ämani kubä, obaḡ yarākubä tärewani ukät kānarām kubä notek

ⁿ 15:5 Rom 4:18; Hib 11:12 ^o 15:6 Rom 4:3; Gal 3:6; Jem 2:23

kubä u yäpmäj näkken äbi. ¹⁰Ude yäwänä Abram udegän täŋkuk. Yäpmäj päŋku kwäk duŋpäŋ kukŋi ini terak, kukŋi ini terak tawaŋ peŋkuk. Barakä kumän ikek peŋkuk, kwäk nämo duŋkuk. ¹¹Ude peŋjirän barak taŋi ätutä tom madäj peŋkuko u nänayäj äpäŋjirä Abramtä täŋ-yäwatuk.

¹²^p Eruk edap äpmonŋpayäj täŋjirän Abram patguŋguŋ täŋjirän bipmäj urani umuri pähap kubätä uwäk täŋkuk. ¹³^q Täŋpākaŋ Yawetä Abram iwetkuk; Bureni-inik gäwera nadä; Kämiwä, äbotkaye kämi ahānayäj täkaŋ uwä kome kudupiken päŋku irirä kome unitäŋo mähemtä komi piäken api yepmanej. Obaŋ 400 udetä komi piäken itkaŋ äma keri terak komi bumta api nadānej. ¹⁴^r Upāŋkaŋ komi piä täŋ yāminayäj täŋo unita kowata näkä api yāmet. Täŋpākaŋ kämiwä äbotkaye komi piäken nanikpāj tuŋum ärowani nitek api äpāmaŋ kunej. ¹⁵Gākŋa uyaku tagawani täŋpāj kumānpāj äbekaye oraŋkaye täŋo itpāj-nadāk komeken api äpmonŋpen yäk. ¹⁶Täŋpāj Amo täŋo äboriye unitäŋo waki-wakini yäpurärätpāj yäpurärätpāj täŋ yäpmāj äroŋjirä obaŋ 400 bumik tärewākaŋ Amo äboriye dāpmānpāj yāwat kireŋjira äbotkaye āneŋi äyāŋutpeŋ api āmneŋ yäk.

¹⁷Yawetä ude iwerirän kome dapuri äpmonŋpāj bipmāj urirän kädap gäyākkät topän mebet ahāŋpāj tom duŋpäŋ peŋkuko u kukŋi kukŋi irirän bāmopgän kuŋkumän. ¹⁸⁻²¹^s Kepma ukengän Yawetä Abramkät topmāk-topmāk täŋpāj iwetkuk; Kome ŋo gākŋo äbotkayeta yāmikta yāŋkehārom täyat. Kome uwä Isip täŋo ume wāpi Nail unitä päŋku Yufretis ume u täretak. U Ken, Kenas, Katmon, Hit, Peres, Refaim, Amo, Kenan, Gilgas, Jebus unitäŋo komeni gākŋo äbotkayeta api yāmet.

Abramtä Haga webenita yäpuk

16 ¹Täŋpākaŋ Abram täŋo webeni Sarai u nanak kubä nämo bāyaŋkuk. Täŋjirän Sarai täŋo piä watä webe Isip nanik kubä itkuko u wāpi Haga. ²Irirän Saraitä Abram ŋode iwetkuk; Nadātan, Yawetä nadāŋjirän äruŋ itat unita watä piä webena ukät pātkon. Parirän webe uterak nanak ätu käwep ahāj nimek yäk. Ude iweränä Abramtä Sarai täŋo man buramiŋkuk. ³Eruk, Abramtä Kenan komeken obaŋ 10 ude irän täreŋjirän, Saraitä Isip nanik watä piä webeni wāpi Haga u api Abram webenita iniŋ kireŋkuk. ⁴Iniŋ kirewän bok parirän nanak kok itkuk. Täŋpāj Haga nanak kok itat yāŋ nadānpāj Saraitä nadāwän āpani täŋkuk. ⁵Ude täŋkuko unita Saraitä āpi Abram ŋode iwetkuk; Näkä mäyäk nadātāt uwä gāka biŋam täyak yäk. Näkä watä webena gamiŋpāj kupāŋka terak peŋkut. Täŋpāj unita Hagatä nanak kok

^p 15:12 Jop 4:13, 14 ^q 15:13 Kis 1:1-14; Apos 7:6 ^r 15:14 Kis 12:40-41; Apos 7:7

^s 15:18 Apos 7:5

itat yäj nadänpäj näka nadänjirän äpani täyak yäk. Unita gäkkät nek bämopnekken man pätak u Yawe ini-tägän yäpmäj daniwän yäk.

⁶Ude yäwänä Abramtä iwetkuk; Ude nämö! Piä watä webe u mähemi gäkä täyan. Unita u ba u täj ima yänpäjä täga api täj imen yäk. Yäwänä Saraitä Hagata iwan täj imintäyon metänpen kuŋkuk.

⁷Haga metänpen päjku Su kädet kuŋtängän kome äma nämö iraniken ume täpuri kubäken ahänpäj itkuk. Uken irirän Yawe täjo aŋero ahäj imiŋkuk. ⁸Ahäj imiŋpäjä ŋode iwetkuk; Haga, Sarai täjo watä webe, gäk de naniktä äbätan? Ba de kwayäj? Yäwänä Hagatä iwetkuk; Intäjukun webe Sarai kaŋumuntaŋ äbätat yäk.

⁹Ude iweränä Yawe täjo aŋero unitä ŋode iwetkuk; Gäk intäjukun webeka äneŋi kuŋkaŋ mani kaŋ burami yäk. ¹⁰Nadätan? Näkä täŋpewa gäkŋo äbekaye oraŋkaye bumta, ämatä daninaŋi nämö ude api ahäneŋ yäk. ¹¹Ude yänpäj Yawe täjo aŋero unitä ŋode iwetgän täŋkuk;

Nadätan? Gäk nanak kok itan. Nanak ämani u bäyaŋpäjä wäpi Ismael kaŋ iwet, Yawetä konäm butewaki täjiri nadäŋkuko unita yäk.

¹²Tägaŋpäj tom ägwäri udewani api irek yäk.

Nanaka uwä ämata iwan täj yämiŋirän ämatä udegän api täj imineŋ.

Noriye kuduptagänta iwan täj yämiŋtäŋ api kuŋarek yäk.

¹³Ude iwetkuko unita Haga bänepitä ŋode nadäŋkuk; Nabänpäj-nadäwani unitä kwawak ahäj namiŋirän karo unita Yawe täjo wäpi ŋode iwetat; Gäk Yawe nabänpäj-nadäwani u yäk. ¹⁴Mebäri unita ume terak itkuko u wäpi ŋode yäk täkaŋ; Irit mähemi nabänpäj-nadäwani unitäjo ume dapuri. Ume u Kades yotpärare, Beret yotpärare bämopiken pen itak.

¹⁵^t Eruk, kadäni täreŋirän Hagatä Abramta nanak kubä bäyaŋ imiŋkuk. Bäyawänä Abramtä nanak wäpi Ismael yäj iwetkuk. ¹⁶Täŋpakaŋ Abram täjo obaŋ 86 täreŋirän Hagatä nanaki Ismael bäyaŋ imiŋkuk.

Anututä Abramkät topmäk-topmäk täŋkuko unitäjo kudän

17 ¹Abramtä täjo obaŋ 99 täreŋirän Yawetä ahäj imiŋpäj ŋode iwetkuk; Näk Anutu kehäromi mähemi yäk. Gäk gämotnaken itkaŋ siwonigän kuŋat täyi yäk. ²Täŋiri näkä gäkkät topmäk-topmäk tänpäj äbotkaye mäyap api pewa ahäj gamineŋ.

³Ude iweränä Abramtä iŋami kome terak yäpän äpmonpöpäj parirän Anututä iwetkuk; ⁴Nadätan? Näk gäkkät topmäk-topmäk täyat uwä ŋodeta; Gäk äma äbori äbori unitäjo nani api täŋpen. ⁵^u Täŋkaŋ wäpka Abram uwä wari nämö api gäweret. Nämö, gäk äma äbori äbori unitäjo

^t 16:15 Gal 4:22 ^u 17:5 Rom 4:17

nani yāŋ nadāŋ gamiŋira kuŋarayāŋ tāno unita wāpka Abraham api gāweret yāk. ⁶ Tāŋkaŋ nākā tāŋpewa nanakaye māyapinik api ahāneŋ. Ahānpāŋā ātutawā intājukun āma irit piā api tāneŋ. Nanakaye māyap ahānayāŋ tāŋo unitā ābori ābori komeni komeni api it yāpmāŋ kuneŋ. ⁷ Topmāk-topmāk gākkāt tāyat ŋonitā gāk ba nanakayetā ābotkentā ābekiye oraniyeken tārek-tāreki nāmo, api pat yāpmāŋ kwek. Tāŋirān nāhā gāka ba ābekaye oraŋkaye kāmi-kāmi ahānayāŋ tāŋkaŋ unitāŋo Anutu api iret yāk. ⁸ Apiŋo Kenan komeken itan ŋowā ābani ude itan upāŋkaŋ kome ŋo gāk ba ābekaye oraŋkaye kāmi-kāmi ahānayāŋ tākaŋ unitā māhemi tārek-tāreki nāmo tāneŋta api taniŋ kirowet. Tāŋpāŋ ābotkaye unitāŋo Anutu api iret yāk.

⁹ Ude iwetpāŋ Anututā Abraham ŋode iwetgān tāŋkuk; Gāhāwā topmāk-topmāk gākkāt tāyat unitāŋo kāderi iwat yāpmāŋ kaŋ kuŋat. Tāŋiri ābekaye oraŋkaye kāmi ahānayāŋ tākaŋ u udegān kaŋ iwat tāŋput. ¹⁰⁻¹³ Topmāk-topmākna tāŋo kudān ŋode; Nanak āmani ahānpāŋ kepmā 8 ude tāreŋirān gupi morāk madāŋ yāmik tāneŋ. Nanak āmani kuduptagān apiŋotā kāmi ahānayāŋ tāŋo uwā udegān kaŋ tāk tāŋput. Inā ude tānayāŋ tāŋo uwā nākā gākkāt topmāk-topmāk unitāŋo kudān ude api irek. Tāŋpākaŋ nanakayetagān nāmo yāyat. Gākŋo piā āmakaye tāŋo nanak ba kome kubāken nanik monepāŋ suwawani unitāŋo nanakiye udegān gupi morāk madāŋ yāmineŋ. Tāŋkaŋ topmāk-topmāk nākā inkāt tāyat uwā tārek-tāreki nāmo api it yāpmāŋ ārowek. ¹⁴ Tāŋpākaŋ āma kubā gupi morāk nāmo madāweko uwā āma uwā āboriken nanik iwat kirowākaŋ inigān api kuŋarek, āma uwā nākŋo topmāk-topmāk yāpmāŋ dākŋewayāŋ tāko unita.

¹⁵ Ude yānpāŋ Anututā Abraham āneŋi kubā ŋode iwetgān tāŋkuk; Webeka Saraita gāwera; U wāpi Sarai yāŋ nāmo api iweren. Nāmo, Sara yāŋ kaŋ iwet. ¹⁶ Bureni-inik, nākā iron tāŋ imiŋira Saratā koki itpāŋ nanak kubā api bāyaŋ gamek. Saraken nanik āma ābori ābori api ahāneŋ. Ba uken nanikgān ātu uwā ābot tāŋo intājukun āma api ahāŋ yāpmāŋ kuneŋ.

¹⁷ Anututā ude iwerānā Abraham kome terak iŋami yāpān āpmonpāpāŋ patkaŋ ārāpi nadānpāŋ ŋode nadāŋkuk; Wāra! Āma kubā obaŋ 100 tārewani nāk udewanitā nanak kubā tāga pewān ahāwek? Ba webena Sara obaŋ 90 tārewānkaŋ nanak kubā tāga bāyawek? Nāmoinik! ¹⁸ Ude nadānpāŋ Anutu iwetkuk; Nanakna Ismael bian bāyaŋkuro unitā gākŋo iron terak tāga itnaŋi nāmo?

¹⁹ Yāwānā Anututā iwetkuk; Ude upāŋkaŋ webeka Saratā nanak kubā bāyaŋ gamānkaŋ wāpi Aisak yāŋ kaŋ iwet. Ahānpāŋ tāgawānkaŋ ukāt topmāk-topmākna api tāŋpet. Tāŋpāŋ āboriyekāt udegān, topmāk-topmāk uwā tārek-tāreki nāmo api it yāpmāŋ kwet. ²⁰ Tāŋ Ismaelta yāno u nadāŋ

ˆ 17:7 Luk 1:55 ˆ 17:8 Apos 7:5 * 17:10 Apos 7:8; Rom 4:11

gamiŋpāŋ iron tāŋ imiŋpewa āboriye māyap api ahāŋ imineŋ. Tāŋpāŋ nanakiye 12tā wāpi biŋam ikek itkaŋ yabāŋ yāwat piā api tāneŋ. Tāŋkaŋ nākā tāŋkentāŋ imiŋira nanaki ahāŋ yāpmāŋ kuŋtāko ābot taŋi kubā api tāŋpek. ²¹Upāŋkaŋ Ismael ukāt topmāk-topmākna nāmo api tāŋpet. Nanaka Aisak ukāt uyaku api tāŋpet. Tāŋkaŋ nanak uwā Saratā obaŋ kubā gunonita api bāyaŋ gamek yāk. ²²Eruk, Anutu Abrahamkāt man yāŋtāreŋpāŋ Abraham teŋpeŋ āroŋkuk.

²³Teŋpeŋ āroŋkuko kepma ugān Abrahamtā Anutu tāŋo man buramiŋpāŋ nanaki Ismael gupi morāk madāŋ imiŋkuk. Nanaki Ismaelkāt piā āmaniye inikāt irani ba kubāken nanik suwawani u āmani kudup gupi morāk madāŋ yāmiŋkuk. ²⁴Tāŋpākaŋ Abraham ini uwā obaŋ 99 tārewānkaŋ gupi morāk madāŋ imiŋkuŋ. ²⁵Tāŋ nanaki Ismael uwā obaŋ 13 tāreŋirān nanitā gupi morāk madāŋ imiŋkuk. ²⁶Bureni, kepma ugān, Abrahamkāt nanaki Ismael gupi morāk madāŋ yāmiŋkuŋ. ²⁷Tāŋkaŋ Abraham tāŋo piā āmaniye, ini ugān bāyawani ba kome kubāken nanik moneŋpāŋ suwawani u imaka, kuduptagān gupi morāk madāŋ yāmiŋkuŋ.

Anututā Abraham ahāŋ imiŋkuk

18 ¹Kadāni uken Abrahamtā pāya, āma kubā wāpi Mamre unitā piwani u dubiniken it tāŋkukonik. Tāŋpāŋ kadāni kubā, kepma bāmopiken Abraham yottaba yāman maŋit irirān Yawetā ahāŋ imiŋkuk. ²^y Abraham maŋit ittāŋgān ijiwān kwāpāŋ yabāŋkuk; Āma yarākubā iŋamiken kāroŋ wādāŋ irirā. Yabāŋpāŋ dubiniken bārāŋeŋ kuŋkaŋ oraŋ yāmikta gwājiŋ āpmonpāŋ yāwetkuk; ³Ārowaninaye, in nāka tāga nadāŋ namiŋpāŋ piā āmajin nāk, nāmo nārepmiteŋ yāk. ⁴Nākā yāŋpewa ume yāpmāŋ ābāpāŋ kuroŋjin ārutkaŋ pāya ŋo āyuŋken itpāŋ-nadāk tākot. ⁵Tāŋirā ketem ātu tama naŋ tāpāneŋkaŋ kuna yāŋpāŋ kukot yāk. Nākā yotken ābāŋo unita nadāŋ namiŋirā ude tāŋkentāŋ tama! Yāwānā iwetkuŋ; Tāga, yāyan ude tāyi yāk.

⁶Tāga yāŋ iwerākaŋ Abrahamtā yot gānaŋ āro webeni Sara iwetkuk; Eruk, plaua ātu bumik gwetkaŋ awāhutpāŋ kārāga sākgāmān ātu bārāŋeŋ ijiŋ yāmisi yāk. ⁷Iwetpāŋ Abraham bārāŋeŋ pāŋku bulimakau nanaki sākgāmān kubā yāpmāŋ pāŋku piā āmani kubāta imānkaŋ bārāŋek madāŋpāŋ ijiŋkuk. ⁸Tāŋirān bulimakau nonoŋ umeni ba gakŋikāt bulimakau madāŋpāŋ ijiko u penta yāpmāŋ pābā yāmiŋkuk. Yāmān naŋ irirā iniwā pāya āyuŋken kāroŋ wādāŋ itkuk.

⁹Kāroŋ wādāŋirān iwet yabāŋkuŋ; Webeka Sara de? Yāwāwā yāwetkuk; Yot gānaŋ itak yāk. ¹⁰^z Yāŋirān Yawetā iwetkuk; Apiŋo kadāni itkamāŋ ŋodeken obaŋ kubā gunonita nāk āneŋi api ābet. Āneŋi ābāŋira Saratā nanak kubā api bāyawek yāk. Tāŋpākaŋ Sara āma itkuŋo

^y 18:2 Hib 13:2 ^z 18:10 Rom 9:9

u mādeniken yot yāmaken itkaŋ man yāŋkuŋo u nadāŋkuk. ¹¹ Abraham kenta Sara uwā tāgawaniinik tāŋkumān. Tāŋpāŋ Saratā nanak bāyanāŋi nāmo tāŋkuk. ¹² ^a Unita Saratā ŋode nadāŋpāŋ māgayāŋkuk; Nāk gupna tepmom ikek. Āpna u imaka, tāgawanigān unita bok patpāŋ jide tāŋpāŋ gāripi nadāwet?

¹³ Sara ude nadāŋirān Yawetā Abraham ŋode iwet yabāŋkuk; Sara imata nāk webe pāhap tāyat ŋopāŋ nanak tāga nāmo bāyawet yāŋ nadāŋkaŋ māgayātak? ¹⁴ ^b Yawetā imaka u ba u kubā tāŋpayāŋā tāga nāmo tāŋpān wanēŋ. Nāmoinik! Obaŋ kubā gunonita, kadāni gāweraro udeken āneŋi ābāŋira Sara nanak api bāyawek. ¹⁵ Yawetā ude yāŋirān Sara umuntaŋpāŋ āwo yāŋpāŋ yāŋkuk; Nāk nāmo māgayāt yāk. Yāwānā iwetkuk; Māgayānopāŋ jop yāyan yāk.

Abrahamtā Sodom yotpārareta Anutuken konām butewaki tāŋkuk

¹⁶ Āma yarākubā Abrahamkāt itkuŋo u akumaŋ kuna yāŋkaŋ Sodom yotpārare etā pāpmo kaŋkuŋ. Tāŋirā Abrahamtā kādet miŋin yepmaŋpa kut yāŋkaŋ bok kuŋkuŋ. ¹⁷ Kuŋkaŋ Yawe nadāk-nadāki-ken ŋode nadāŋkuk; Jide tākta nadātat uwā Abrahamta kābop nāmo peŋ imet. ¹⁸ Nadāŋ imiŋira Abraham tāŋo oraniyetā bureni-inik ābot taŋi ba kehāromi nīkek api tāneŋ. U wāpi terak tāŋkentāŋ yāmiŋpewa āmawebe kuduptagān uken-uken nanik iron pāhap api ahāŋ yāmineŋ. ¹⁹ Abrahamtā nanakiye ba oraniye ābekiye nākŋo kādet yāwoŋāreŋpewān nākŋo man buramiŋpāŋ kuŋat-kuŋat siwoŋi iwatpāŋ tāneŋta unita nāk Abraham nākŋata yāpmāŋ daniŋkut. Ude tāŋirā nāk Yawetā imaka Abrahamta biŋam yāŋkehārom taŋpāŋ iwetkuro unitāŋo bureni nāk tāga api pewa ahāŋ imineŋ yāk.

²⁰⁻²¹ Ude nadāŋpāŋ Yawetā Abraham iwetkuk; Sodom Gomora yotpārareken nanik tāŋo irit kuŋatkuŋari wakiinik tāŋpewā jukunaken yāŋkuruk-kuruk bumta ahātak unita yabāŋpāŋ-nadākta kwa yāk. Yāŋkuruk-kuruk nadātat uwā bureni ba jop kāwep yāk.

²² Tāŋpāŋ āma yarā u Abraham tenpeŋ Sodom kāda kuŋkumānopāŋ Abraham Yawekāt itkumān. ²³⁻²⁴ Ittāŋgān Abrahamtā Yawe iŋamiken kuŋpāŋ butewaki man ŋode iwetkuk; Bureni? Gāk āma waki ba āma siwoŋi bok api dāpmāŋ paoren? Ŋode tāga nāmo tāŋpen? Āmawebe siwoŋi kuŋarani 50 ude itneŋo uwā yotpārare kudup tāŋpi wanēŋtawā. Āma siwoŋi kuŋarani 50 unita yāŋpāŋ pāke u tāga nāmo yabāŋ korewen? ²⁵ Āmawebe siwoŋi bok waki tāŋpani bok dāpayāŋ tāno uwā imaka tānaŋi nāmopāŋ tāŋpen. Gākŋo mebārika nadātat. Gākā āma waki tāŋpani ba āma siwoŋi kuŋarani yāpmāŋ daniŋpāŋ kudān siwoŋi tāk tāyan unita āma tāga ba waki bok u dāpnaŋi nāmo yāk.

^a 18:12 1Pi 3:6 ^b 18:14 Luk 1:37

²⁶Yāwānā Yawetā iwetkuk; Sodom āmawebe siwoŋi kuŋarani 50 ude yabāŋpāŋā unita yāŋpāŋ āmawebe kudup api yepmaŋpet yāk. ²⁷⁻²⁸Yāwānā Abrahamtā iwetkuk; O Ekāni, gāk ārowani. Nāk āma āpani upāŋkaŋ nāk nāmo māyāk taŋkaŋ āneŋi gāwetat. Nāk 50ta yāropāŋ siwoŋi āma 45 ude itneŋowā gāk tāga yepmaŋpen? Yāwānā Yawetā iwetkuk; Āmawebe siwoŋi 45 ude yabāŋpāŋā yotpārare u nāmo yāpa waneŋ. ²⁹Ude yāwānā Abrahamtā āneŋi iwetgān tāŋkuk; Āmawebe 40gān ude yabāŋpāŋ dāpen ba? Yāwānā iwetkuk; Eruk āmawebe 40 unita yāŋpāŋ kudup yabā kātāwet yāk. ³⁰Iwerānā Abrahamtā yāŋkuk; O Ekāni āneŋi gāwetat unita nāmo nebewen! Āmawebe siwoŋi kuŋarani 30gān ude irāwā jide api tāŋpen? Api dāpen ba nāmo api dāpen? Yāwānā Yawetā iwetkuk; Āmawebe siwoŋi kuŋarani 30 unita yāŋpāŋ nāmo api dāpet yāk.

³¹Yāwānā āneŋi Abrahamtā iwetgān tāŋkuk; O Ekāni, nāk nāmo māyāk taŋkaŋ āneŋi gāwetat. Āmawebe siwoŋi 20gān itneŋo uwā dāpen ba nāmo dāpen? Yāwānā Ekānitā iwetkuk; Āmawebe 20 ude itneŋo unita yāŋpāŋ kudup yepmaŋpet yāk.

³²Ude yāwānā Abrahamtā yāŋkuk; O Ekāni, nāmo nebewen! Kubākāt yāwayāŋ; E, āmawebe 10gān irāwā jide tāŋpen? Yāwānā Ekānitā yāŋkuk; Āmawebe siwoŋi kuŋarani 10 ude irāwā yotpārare u nanik kuduptagān api yabāŋ korewet yāk.

³³Eruk Yawetā Abrahamkāt ude yāwān tārewān kuŋirān Abraham āneŋi āyāŋutpāŋ yotken kuŋkuk.

Sodom naniktā wakiwaki tāk tāŋkuŋo unitāŋo manbiŋam

19 ¹Eruk bipāda ugān Lottā Sodom yotpārare tāŋo kādet morākiken irirān aŋero yarā ukeŋo ahāŋ imiŋkumān. Ahāŋ imiŋirān yabāŋpāŋ pāŋku iŋami yāpān āpmonpāpāŋ yāniŋ oretkuk. Yāniŋ oretpāŋ yāŋkuk; ²Ārowaninayat, nākā yotken ābāŋirān tāŋkentāŋ tama! Nāk kuroŋjek ārutpāŋ bipani ŋo itpāŋ pātna yāŋewānkaŋ kaŋ kun yāk. Ude yāwānā iwetkumān; Nāmo, yotpārare tāŋo kābeyā bāgupken jop pātdayāŋ yāk.

³Jop uken pātdayāŋ yāwānā man kehāromigān yāntāyon Lottā yotken kuŋkuŋ. Kuŋpāŋ yot gānaŋ āro irirān Lottā kārāga yiskāt nāmo awāhurani u ba ketem tāgatāga ātukāt ijiŋ yāmān naŋkuŋ. ⁴Naŋkaŋ dāpmon pātdayāŋ tāŋirā Sodom nanik āma ekāni gubaŋi pāke u kudup Lot tāŋo yot u it āyāŋutkuŋ. ⁵ It āyāŋutpāŋ Lot gera tāŋpāŋ iwetkuŋ; Āma yarā gākken ābāmāno ukeŋo de itkamān? Āma yarā u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ ninken ābi yāk. Yarā u yāpmāŋ ninken ābikaŋ yājitna yāŋ nadākamāŋ yāk.

⁶Ude yāwāwā man yāna yāŋkaŋ Lot yāman āpmonpāŋ yāma ukāt yāwatkuŋ. ⁷Yāma ukāt yāwatpāŋ yāwetkuk; O notnaye, wakiwaki

^c 19:5-8 Het 19:22-24

tānayāñ nadākañ u nāmo tāneñ yāk. ⁸Nāmo, nāk āpetnayāt gubañi yarā ŋo āmakāt nāmo pārani unita yarā u yāpmāñ ābā tamakañ ukāt jide tānayāñ nadākañ uwā tākot yāk. Tāñ āma yarā ban naniktā nākken ābumāno uwā nākā watāni it yāmitat unita waki tāñ yāminero!

⁹Ude yāwānā iwetkuñ; Kewen nimi! Gāk kome māhem nāmo unita kādet udewanita gākā man tāga nāmo niweren yāk. Nadātan? Yarā unita tāñ yāminayāñ tākamāñ uwā irepmitpāñ gāka waki-inikinik api tāñ gamine! yāk. Ude yāñpāñ Lot pimīñ iwāt-pewā kwānpāñ yāma dāpmāñ erānayāñ tāñkuñ.

¹⁰Tāñirā āma yarā yot gānañ itkumāno u bārāneñ pābā yāma dātpāñ Lot kerigān iñitkañ wādāñ yāpmāñ yot gānañ ārowānkañ yāma ukātkumān. ¹¹^d Tāñpāñ āma yarā unitā tāñpewān āma yāman itkuño uwā dapuri bipmāñ utkuñ, āma ekāni bok, gubañi bok. Dapuri bipmāñ urāpāñ yāmata puñ iñiñkuñ.

Lotkāt āboriye Sodom yotpārare peñpeñ kuñkuñ

¹²Eruk āma yarā unitā Lot iwetkumān; Gāk nanakaye āpetkaye yepmañkaye ba nāgāt morākaye ātu yotpārare ŋoken irāwā kuduptagān yāwetpāñ yāmagurikañ yotpārare ŋo peñpeñ kut yāk. ¹³Nek yotpārare ŋo dāpmāñ moredayāñ nadākamāk. Yotpārare ŋonitāño waki mebāri mebāritā yāñkuruk-kuruk pāhap ude Yawe jukuniken āpmonjkuko unita peñ niwet-pewān yotpārare ŋo dāpmāñ morekta ābumāk yāk.

¹⁴Lottā man iwetkumāno u nadānpāñ pāñku yepmaniyat, āperiyatta iwoyāwani u yāwetkuk; Oi, bārāneñ! Yawetā kome ŋo dāpmāñ morewayāñ tāyak yāk. Yāwerānkañ Lot jop yāñnikñatak yāñ nadāñkañ mani nāmo buramiñkumān.

¹⁵Eruk yāñewānā tamimañ bipani ajero yarā ukeñonitā Lot peñ iwetkumān; Bārāneñ bārāneñ! yāk. Webeka ba āpetkayat ŋo yāñ-yākñat yāpmāñ ku yāk. Ude tāñpayāñ tāno uyaku inā yotpārare ŋokāt bok nāmo paotnayāñ yāk.

¹⁶⁻¹⁷^e Tāñpākañ Lot kwikinik kwikinik tāñirān Yawetā butewaki nadāñ yāmiñpāñ ajero ukeño yāwet-pewān nādamiñi-nani kerigān yepmāñitpāñ yāñ-yākñat yāpmāñ yotpārare gāgāniken kuñpāñ ajero kubātā yāwetkuk; Bārāñekinik kukot! Āyāñutpāñ ijik ba awañ uken itpāñ-nadāk nāmo tāneñ. Bārāneñ kumañ pom uduken kañ kut. Uyaku nāmo api kumneñ yāk.

¹⁸Ude iwerānā Lottā yāñkuk; Ārowanina, ude nāmo! yāk. Ude tāga nāmo tāñpet. ¹⁹Gāk iron tañi tāñpāñ orañ namiñirān nāmo kumaro upāñkañ pom udu baninik itkañ unita waki ahāwayāñ tāyak unita pom uken nāmo ahāñkañ bāmopiken paoret yāk. ²⁰Yotpārare tāpuri udu ka!

^d 19:11 2Kn 6:18 ^e 19:16 2Pi 2:7

U täpuri, ei yāṅ? U uyaku tuān bumik yāk. Uken nepmaṅpi yāpmāṅ kwayāṅ tāro uyaku nāmo paoret yāk.

²¹⁻²² Ude yāwānā iwetkuk; Eruk yāyan unita tāga nadātāt yāk. Yotpārare gākā yāyan u nāmo dāpayāṅ upāṅkaṅ bārāṅeṅ metāṅpeṅ kut yāk. Yotpārare uken ahāwikaṅ uyaku kome ṅo tāga tāṅpa wanayāṅ yāk.

(Yotpārare u Lottā täpuri yāṅ yāṅkuko unita wāpi Soa yāṅ yāk tākaṅ. Soa u nininken man terak täpuri.)

²³ Kuṅtäyon edap dapuri ābāṅirān Lot yotpārare täpuri Soa uken ahāṅkuk. ^{24-25^f} Ahāṅirān Yawetā tāṅpewān iwān kādākut mebet ikek Sodom Gomora yotpārare terak āpuk. Iwān kādākut mebet ikek āpuko u Sodom Gomora nanik ba awaṅ pāhap uken nanik āmawebe ba ketem imaka imaka u kudup ijiṅ moreṅkuk. ^{26^g} Täṅirān Lot webeni kuṅtāṅgān āneṅi āyāṅutpāṅ Sodom yotpārare kaṅpāṅjä bewe āworeṅkuk.

²⁷⁻²⁸ Täṅpākaṅ patkuko kome yāṅe-yāṅeta Abraham akumaṅ kumaṅ pāṅku kome bian Anutu iṅamiken itkukken uken ahāṅkuk. Pāṅku ahāṅpāṅ kaṅkuk; Sodom Gomora ba kome awaṅ pāhap uwā gupe kādāp mebet ikek bumik akuṅirān.

²⁹ Yawetā Sodom Gomora awaṅ pāhap Lottā iraniken u nanik kudup dāpmāṅ moreṅkuko upāṅkaṅ Abrahamta nadāṅpāṅ Lot uken nanik imagut yāpmāṅ kuṅkuk.

Lot kenta āperiyat tāṅo manbiṅam

³⁰ Täṅpāṅ Lot u Soa yotpārare täpuri uken itta umuntaṅpāṅ āperiyat yāwān yāpmāṅ pomken kuṅkaṅ mobā kāwut kubāken it tāṅkuṅonik.

³¹⁻³² Eruk kadāni kubāken Lot āperi mokitā wenāni iwetkuk; E, nek tāṅo nannek tāgawani tāyak yāk. Täṅirān āmawebe komeni komenitā tāk tākaṅ ude āma nek yāpmāṅpāṅ nektā nanak bāyakta nāmoinik itkaṅ unita wain mujiṅpi tāṅo ume tākātpāṅ nanta imida naṅpāṅ tāṅguṅ tawānpāṅ ukāt patkaṅ nanak kok ikek kaṅ itda. Ude tāṅitda nan tāṅo nāgāt morāk api it yāpmāṅ ārowek yāk.

³³ Eruk bipani ugān wain ume imān naṅpāṅ tāṅguṅ takinik tāṅpāṅ nāmo nadāṅirān āperi moki nanikāt patkumān.

³⁴ Täṅpāṅ āneṅi patkuṅo yāṅewānkaṅ mokitā wenāni iwetkuk. Näkkāt uku kwep bipani pāramāko u yāk. Unitā apiṅo āneṅi wain ume imida naṅirān gākkāt bipani kaṅ parun yāk. Ude tāṅpāṅ uyaku nek bok nannektā nanak kaṅ nimān yāk. ³⁵ Eruk bipani ugān nanita wain ume imān naṅpāṅ tāṅguṅ takinik tāṅpāṅ nāmo nadāṅirān āperi wenānikāt patkumān.

³⁶ Täṅpāṅ Lot āperiyat nanikāt ude tāṅpāṅ nanak kok itkumān.

³⁷ Ittāṅgān mokitā nanak āmani bāyaṅpāṅ wāpi Moap yāṅ iwetkuk.

^f 19:24-25 Mat 10:15, 11:23-24; Luk 10:12, 17:29; 2Pi 2:6; Jud 7 ^g 19:26 Luk 17:32

Apiŋo Moap äbot itkaŋ uwä Moap, Lot äperi mokitä bäyaŋkuko u täŋo orani pähap. ³⁸Täŋpākaŋ wenānitä udegān nanak āmani bäyaŋpāŋ wäpi Benami yāŋ iwetkuk. Apiŋo Amon äbot itkaŋ uwä Benami, Lot äperi wenānitä bäyaŋkuko u täŋo orani pähap.

Abraham kenta Abimelek täŋo manbiŋam

20 ¹Abrahamtä Mamre kome peŋpeŋ kome taŋi kubä wäpi Negev uken kuŋkuk. Negev kome u Kades Su kome bāmopiken uken. Täŋpāŋ Abrahamtä yotpārare kubä wäpi Gera uken itkuk. ²^h Itkaŋ webeni Sarata u wanotna yāŋ yāŋkuk. Biŋam u nadāŋpāŋ Gera yotpārare täŋo intājukun āma Abimelektä yāŋpewān Sara yāŋikŋat yāpmāŋ pāŋku imä webenita yāpuk.

³Täŋpānkaŋ bipani kubāken Anututä Abimelek dāpmonken ahāŋ imiŋpāŋ iwetkuk; Gāk webe ŋo äpi nīkekpāŋ gākŋata yāpuno unita kumbayāŋ yāk. ⁴Ude iwerānā Abimelektä iwetkuk; Nāk Sarakāt bok nāmo pāramāk. Ekānina, nāk āma siwoŋi! Unita nākkāt äbotnayekāt nāmo nidāpen yāk. ⁵Abrahamtä ini-tāgān wanotna yāŋ yāŋirān webeni Saratā Abrahamta udegān wanotna yāŋ yāŋkuk yāk. Nāk bānep siwoŋina terak täŋkuro unita nākken waki kubä nāmo pātak yāk.

⁶Yāwerānā Yawetä iwetkuk; Bānep siwoŋi terak täŋkuno u bureni nadātat. Unita webe u iŋirenta бага peŋ gamiŋpāŋ täŋkentāŋ gamiŋira waki kubä nāmo täŋkun yāk. ⁷Eruk, gāk webe u äpiken iniŋkire. Abraham uwä profet kubä unita gāka yāŋpāŋ nākken yāŋapiŋirān gāk nāmo api kumben. Täŋ webeni nāmo imayāŋ tāno uwä gāk ba äbotkaye bureni-inik api kumāŋ moreneŋ.

⁸Eruk patkuŋo kome api yāŋeŋirān Abimelek akuŋpāŋ piä āmaniye ānok yepmaŋpāŋ man dāpmonken nadāŋkuko u yāwerirān umun pähap nadāŋkuŋ. ⁹Ude täŋkaŋ Abimelektä Abraham yāŋpewān ābānkaŋ ŋode iwet yabāŋkuk; Gāk jide täŋ nīmiŋkun? Nāk waki kubä jide täŋ gamiŋkutta kowata komi nāk ba äbotnaye terak peŋ nīmiŋkun? Ude uwä nāmo tānaŋipāŋ täŋkun yāk. ¹⁰Gāk jide nadāŋpāŋ ude uwä täŋkun?

¹¹Ude yāwānā Abrahamtä iwetkuk; Kome ŋo naniktä Anutu nāmoinik oraŋ imik tākaŋ unita webena yāŋ yāwawä api nutneŋ yāŋ nadāŋpāŋ ude täŋkut yāk. ¹²Etāŋ, u bureni wanotna yāk. U nannek kubāgān upāŋkaŋ meŋnek inigān inigān. Upāŋkaŋ webenata yāput yāk.

¹³Täŋpākaŋ Anututä nāwet-pewān nana täŋo yotpārare peŋpāŋ kome kudupiken āba yāŋpāŋ Sara iwetkut; Kome uken ba uken kuŋpāŋ nadāŋ namikinik täŋpāŋā ŋo wanotna yāŋ kaŋ yāwet tā yāŋ iwetkut. ¹⁴Ude iwerirān Abimelektä sipsip, bulimakau ba piä āmawebe yāpmāŋpāŋ Abrahamta biŋam iniŋ kireŋkuk. Täŋpāŋ webeni Sara bok iniŋ kireŋkuk. ¹⁵Iniŋ kireŋpāŋ Abraham iwetkuk; Nadātan! Iŋamkaken komena pat kuyak ŋo gāk uken ba uken ira yāŋpāŋā tāga api iren yāk.

^h 20:2 Stt 12:13, 26:7

¹⁶Ude yänpänä Sara ɲode iwetkuk; Äbotkayetä nadän gaminirä mäyäk nadäweno udetä ba gabänpän gäk webe siwonji yän nadän gaminenṭa wanotka Abrahamta siliwa moneṭ 1,000 ude imitat yäk.

¹⁷⁻¹⁸Tänpäkan Abimelektä Sara webenita yäpuko kadäni uken Anututä Sarata yänpän Abimelek webeni ba piä webeniye nanak nämo bāyakta kädēt tänpipin yämiṅkuk. Äruṇ itneṇta nadän yämiṅkuko uwä Abrahamtä Sara äneṇi yäpmänpän Anutuken yänapiṇirän nanak bāyakta kädēt äneṇi peṇ yämiṅkuk.

Aisak ahäṅkuk

21 ¹⁻²ⁱ Kadäni uken Yawetä ini bian yänkehäromtak man yänkuko uterakgän Sarata iron täṇ imiṇirän nanak itpäṇ Abraham tägawani täṇirän nanak bāyaṇ imiṅkuk. Anututä kadäni uken api bāyawen yän bian yänkehärom täṅkuko kadäni ukengän bāyaṅkuk. ³Tänpäkan nanak Saratä bāyaṇ imiṅkuko u Abrahamtä wäpi Aisak iwetkuk. ⁴^j Aisak ahänpän kepma 8 täreṇirän Abraham u Anututä man iwetkuko u iwatpäṇ Aisak u gupi moräk madän imiṅkuk. ⁵Tänpäkan Abraham obaṇ 100 täreṇirän nanaki Aisak u ahäṅkuk. ⁶Ahäṇirän Saratä ɲode yänkuk; Anututä kädēt täwit namiṅkuko unita bumta oretat yäk. Kubätä nadänpänä bok api oretde. ⁷Ude yänpän yäkgän ɲode täṅkuk; Netätä Abraham Saratä nanak kubäta nonoṇ api imek yän iwerän? Täga nämo, upänkan Abraham tägawaniinik täṇirän nanak kubä bāyaṇ imitat yäk.

Abrahamtä Ismael iwat kireṅkuk

⁸Eruk, nanak u täganpäṇ nonoṇ peṅkuko kepma uken Abrahamtä äṇnak-äṇnak pähap täṅkuk. ⁹⁻¹⁰^k Tänpäkan kadäni kubäken nanak Isip webe Hagatä Abrahamta bāyaṇ imiṅkuko u Aisakkät täṇoret täṇ irirän Saratä yabänpän Abraham iwetkuk; Gäk piä webe ukät nanaki bok yāwat kire! yäk. Piä webe u täṇo nanakikät nanakna Aisak, yarä unitä gäkṇo tuṇum bok nämoinik api koredeṇ yäk. Nanakna Aisak unitägän gäkṇo tuṇum api korewek yäk.

¹¹Saratä ude yänirän Abraham jägämi nadänkuk, Ismael imaka, u unitäṇo nanakigän unita. ¹²^l Jägämi nadänirän Anututä Abraham ɲode iwetkuk; Nanaka ba piä webeka unita nadäwätäk nämo täṇpen yäk. Saratä man gāwerako u burami yäk. U imata? Aisak täṇo nanakiye-tägän wäpka biṇam u terak api pat yäpmän äroweko unita yäk. ¹³Upänkan näkä täṇpewa piä webeka täṇo nanaki uterak äma äbot pähap kubä api ahäneṇ. Ismael u gäkṇo nanakgän unita api nadän imet yäk.

ⁱ 21:2 Hib 11:11 ^j 21:4 Stt 17:12; Apos 7:8 ^k 21:10 Gal 4:29-30 ^l 21:12 Rom 9:7; Hib 11:18

¹⁴Eruk patkuko yāñerirān Abraham akumañ ketemkāt ume ehāt tāntuñum tañpāñ Haga tāño piriken penkañ nanaki iniñ kirenpāñ yāwet-pewān kuñkumān. Kuñtāngān Beseba kome āma nāmo iraniken uken tāngunguñ tāntāñ kuñatkumān. ¹⁵⁻¹⁶Kuñattākon umetā paorirān nanaki pāya āyungken tewān irirān nanaki kañirān kumākta bitnāñpāñ inigān ban bumik pāñku itkuk. Pāñku itkañ butewaki nadāñpāñ konām kotkuk.

¹⁷Tāñpākañ nanaki imaka, konām korirān Anutu nadāñkuk. Nadāñirān Anutu tāño añero kunum gānañ itkañ Hagata gera ñode yāñkuk; Jide ahāñ gamānpāñ kotan? Umuntāweno! Anututā nanaka pat itkañ kotak u nadātak yāk. ¹⁸Akumañ pāñku nanaka yāpmāñ akuñpāñ iniñ bitnā. Nadātan? Nākā tāñpewa nanak uterak ābot pāhap api ahāneñ yāk.

¹⁹Tāñpāñ Anututā nadāñ imānpāñ dapun iññpewān kwāpāñ ume dapuri kubā kañkuk. Ude kañpāñ pāñku ume ehāt piwān tokñewānkañ yāpmāñ pāñku nanaki towiñkuk.

²⁰Tāñpākañ Anututā nanak u watāni irirān tāgañkuk. Kome jopi uken it yāpmāñ kuñpāñ tom dāpmākta mebāri kudup nadāñkuk. ²¹Tāñkañ kome jopi wāpi Paran u irirān miñitā Isip webe kubā yāpmāñpāñ imiñkuk.

Abraham kenta Abimelek bānep kubāgān tāñkumān

^{22 m} Kadāni uken Abimelek ba komi āmaniye tāño watā āma wāpi Fikol ukāt pāñku Abraham iwetkumān; Imaka u ba u tāk tāyan uwā Anututā tāñkentāñ gamiñirān tāk tāyan yāk. ²³Unita nāk ba nanaknaye ba nanaknaye tāño nanakiye jop kubā nāmo yāñ-yāñparenta apiño kome ñokengān Anutu wāpi yāñpāñ yāñkehāromtañ nimi yāk. Gāk kome māhemi nāmo itan unita nākā iron tāñ gamik tāyat udegān gākā nākā ba āmawebe ño nanikta iron tāñ nimik tāyi yāk. ²⁴Ude iwerānā Abrahamtā ñode iwetkuk; Nāwetan ude yāñkehārom tāyat yāk.

²⁵Ude yāñpāñ Abrahamtā Abimelek ñode yāñahāñpāñ iwetkuk; Nadātan? Gākño piā āmakayetā ume nakta awañ āneñpani kubā niyomāgatkuñ yāk. ²⁶Iwerānā Abimelektā iwetkuk; Āma netā ude tāñ gamiñkuño u nāk nāmo nadātat yāk. Bian man tāpuri kubā nāmo nāweriri nadāñkuropāñ apiñogān yāñjiri nadātat yāk. ²⁷Ude iwerānkañ Abrahamtā sipsip ba bulimakau māyap Abimelektā buñāt imānpāñ bānep kubāgān tāñkumān. ²⁸Tāñpāñ Abrahamtā sipsip nanaki, webeni 7 ude yāpmāñ daniñpāñ inigān yepmañkuk. ²⁹Yepmañirān Abimelektā yabāñpāñ yāñkuk; Ima mebārita sipsip webeni 7 ño yāpmāñ danitan? ³⁰Yāñirān iwetkuk; Nākā ume awañ āneñkuro nākñaken yāñ nadāñpāñ sipsip webeni 7 gamitat ño yāpmāñkañ bureni yāñ nadāwen yāk. ³¹Tāñpākañ Abraham kenta Abimelek kome uken bānep kubāgān tāñkumāno unita kome u wāpi Beseba yāñ iwetkuñ.

^m 21:22 Stt 26:26

³²Eruk bānep kubāgān tānpān itkaŋ Abimelekkāt komi āmaniye tāŋo watā āma Fikol ukāt Filistia komeken āneŋi kuŋkumān. ³³Kuŋirān Abrahamtā pāya kubā Beseba komeken piŋkuk. Tānpān ukengān Ekāni Yawe Tārektāreki Nāmo u iniŋ oretkuk. ³⁴Ude tānpān Abrahamtā Filistia kome uken kadāni kāronŋi itkuk.

Abrahamken tānyabāk ahāŋkuk

22 ¹ It yāpmān kuŋtāngān Anututā Abraham iwet yabāŋkuk; Abraham! Yāwānā yāŋkuk; Ei! Nāk ŋo yāk. ² Yāwānā iwetkuk; Gāk nanaka kubāgān, gāripi nadānpān oraŋ imik tāyan u imagut yāpmān Moria komeken ku. Kuŋpān pom kubā gāwoŋārewapān uken Aisak utpān ārawata kaŋ ijiŋ nam yāk. ³Eruk patkuko kome ket nāmo yāneŋirān Abrahamtā akuŋpān doŋkini kādet kukta ket utkuk. Tānpānā Aisakkāt piā āmani yarā yāmagurān yāpmān kuŋkuŋ. Ārawa ijikta kādāp duŋpān dākāŋkuko u imaka yāpmānpān Anututā kome iwetkukken ukāda kuŋkuŋ. ⁴Kuŋtāko kepma yarākubā tāreŋirān kome yāŋkuko bankentā kaŋkuk. ⁵U kaŋpān piā āmaniyat yāwetkuk; Ek ŋo doŋki watāni irirān Aisakkāt nek udu pāŋku Anutu iniŋ oretkaŋ āmdayān yāk.

⁶Ude yānpān Abrahamtā kādāp Aisakta imān yāpānkaŋ kādāp morākkāt mujuk imaka bok yāpmānkaŋ kuŋkumān. ⁷Kuŋtāngān Aisaktā nan yāŋ iwerānā Abrahamtā iwetkuk; Nanakna, ima? Ude yāwānā Aisaktā iwetkuk; Nan, kādāp morāk ba kādāp yāpmāŋkamāk ŋo. Tāŋkaŋ ārawa tākta tom de? ⁸Yāwānā Abrahamtā iwetkuk; Nanakna, Anututā ini-tāgān tom ārawa tākta biŋam pewān ahāwayān yāk. Ude iwerānkaŋ kuŋkumān.

⁹ Kuŋtāngān Abraham Anututā kome yāŋkukken ahānpān mobā bukā kubā tānpān kādāp uterak peŋkuk. Kādāp peŋpānā Aisak iŋitpān pādā tāŋkaŋ kādāp-bukā mobā bukā terak peŋkuko u terak punin teŋkuk. ¹⁰⁻¹¹ Punin teŋpān mujuk yāpmān akuŋpān nanaki urayān tāŋirān Yawe tāŋo aŋero kunum gānaŋ itkaŋ gera yānpān iwetkuk; Abraham! Abraham! yāŋ yāŋirān Abrahamtā yāŋkuk; Ei, nāk ŋo yāk. ¹²Yāwānā aŋerotā iwetkuk; Nanaka ŋo u ba u tāŋ imeno! Gāk nanaka kubāgāninik nāka namikta nāmo iyap taŋiri gabānpān gāk Anutu u umuri yāŋ nadānpān oraŋ namiŋpān kuŋat tāyan yāŋ nadātat yāk. ¹³Ude iwerirān Abrahamtā dapun ijiwān kwāpān kaŋkuk; Sipsip āmani kubā yen obāttā joŋanigān wabiwānkaŋ irirān kaŋkuk. Irirān kaŋpān pāŋku sipsip u yāpmānpān nanaki komenita Anututa ārawa tāŋ ima yānpān ijiŋ imiŋkuk. ¹⁴Tāŋpākaŋ Abrahamtā kome u wāpi Yawetā Api Tāŋkentāŋ Namek yāŋ iwetkuk. Uŋita apiŋo Yawe iniken pomi terak api tāŋkentāŋ nimek yāŋ pen yāk tākaŋ.

ⁿ 22:1-13 Hib 11:17-19 ^o 22:2 2Sto 3:1 ^p 22:9 Jem 2:21

15-17^q Tānpākaŋ Yawe tāŋo aŋerotā Abrahamta gera āneŋi yāŋkuk. Yawe nākā ŋode yāyat yāk. Gāk nanaka kubāgān nāmo iyap tano unita tāŋkentāŋ gamiŋpewa kunum terak guk māyapinik itkaŋ ude, ba gwāgu gāgāniken mobā jiraŋ ude oraŋkayetā api ahāneŋ. Tāŋkaŋ oraŋkayetā iwan tāŋo yotpārare inita api koreneŋ yāk. 18^r Ba oraŋkaye terak nākā nadāŋ yāmiŋpewa āma ābot uken-uken nanik kuduptagāntā iron pāhap api yāpneŋ yāk. U imata, gāk nākŋo man buramik tāyan unita. Man yāyat ŋo Yawe nākŋa wāpna terak yāŋkehārom tāyat yāk.

19 Ude tānpāŋ Aisak yanani āneŋi pāŋku piā āmaniyat yāmagurānkaŋ Beseba komeken penta kuŋkuŋ. Tānpākaŋ Abraham kome uken pen it yāpmāŋ kuŋkuk.

20-23 It yāpmāŋ kuŋtāyon kadāni kubāken Abraham manbiŋam ŋode iwetkuŋ; Monāka Naho unitāŋo webeni Milkatā nanaki ŋode bāyaŋ imiŋkuk; Usi intājukun, eruk māden Busi, Kemuel (u Aram tāŋo nani), Keset, Haso, Pildas, Jitlap, Betuel yāk. Tānpākaŋ Betueltā Rebeka bāyaŋkuk. 24 Tāŋ Naho tāŋo webeni kubāwā wāpi Reumatā nanak ātu bāyaŋkuko wāpiwā ŋode; Teba, Gaham, Tahas, Maka.

Abrahamtā āma kumbani ānehta kome suwaŋkuk

23 1 Tānpākaŋ Sara obaŋ 127 tārewānkaŋ kumbuk. 2 Yotpārare Hebron, Kenan komeken kumbuk. Kumāŋjirān Abrahamtā pāŋku konām butewaki tāŋ imiŋkuk. 3 Abraham konām kottāgān eruk akumaŋ Hit āboriyetā itkuŋken u kuŋpāŋ yāwetkuk; 4^s Nāk kome māhem nāmo, āma ābanitā in bāmopjinken it tāyat unita in webena kumbuko u ānehta kome kubā nāwoŋārewākaŋ moneŋ tamayāŋ yāk.

5-6 Yāwerirān Hit āmatā iwetkuŋ; Ārowaninin, juku peŋiri gāweritna nadā; Nin gāka āma ekāni pāhap yāŋ nadāŋ gamik tākamāŋ unita nintāŋo āma kumbani ānehta awaŋ āneŋpani kubā kawi gārip tawānā upāŋ tāga gamine yāk. Ninken nanik kubātā iyap tānaŋi nāmo yāk. Uken ba uken ba webeka kumbuko u tāga api āneŋpen yāk. 7 Yāŋjirā Abrahamtā Hit āma gwājiŋ āpmon yāmiŋpāŋ yāwetkuk; 8-9 Intā webena komejinken āneŋpetta bureni nadāŋ namiŋpāŋā ŋode tāŋ namikot; Mobā awaŋ wāpi Makpela upāŋ yāpayāŋ nadātāt unita kome u māhemi nāka biŋam iwerirā naniŋ kirewānkaŋ api suwawet yāk. Mobā awaŋ uwā māhemi Efron, Soha tāŋo nanaki u. Awaŋ uwā unitāŋo kome morākiken itak yāk. Inamjinken mobā awaŋ u gwāki māhemitā yāwānkaŋ uterakgān api imet yāk. Ude tāŋ namiŋjirā webena bāmopjinken api āneŋpet yāk. 10-11 Tānpākaŋ Efron ini bok itkaŋ yāŋjirān nadāŋkuk. Nadāŋpāŋ noriye kābeyā tāŋkuŋken ābā itkuŋo unitā nadāŋjirā Abraham iwetkuk; Ārowanina, yāyan ude nāmo yāk. Nākā nadātāt ude gāwera. Kome ukāda

^q 22:16-17 Hib 6:13-14; Hib 11:12 ^r 22:18 Apos 3:25 ^s 23:4 Hib 11:9, 13; Apos 7:16

gāka biṇam ganiṇ kiretat. Mobā awaṇ āma kumbani ānekta biṇam ukāt kome u kāda bok jop ganiṇ kiretat yāk. Notnaye itkaṇ ḡo kudup iṇamiken ganiṇ kiretat yāk. Gāka biṇam tāyak unita webeka u kaṇ āneṇ yāk.

¹²⁻¹³Iwerānkaṇ Abrahamtā kome u nanik gwājiṇ āpmon yāmikgān tānpāṇ āmawebe itkuṇo u nadānjirā Efron ḡode iwetkuk; Ude nāmo, nākā nadātat ude gāwera nadāsi; Kome u jop naminaṇi nāmo. Kome gwākita gama yāpmānjiri webenawā api āneṇpet yāk. ¹⁴Iwerānā Efrontā yāṅkuk; ¹⁵Ārowanina, kome yāyan unitāṇo gwāki siliwa moneṇ 400 peyat yāk. Imata man wari yāde? Webeka yāpmāṇ pāṅku u āneṇ yāk. ¹⁶Iwerirān Abrahamtā tāga yāṇ nadānpāṇā gwāki Hit āmawebetā nadānjirā yāṅkuko ude yāpmāṇ daniṇpāṇ imiṇkuk. Kome māhem tāṇo siliwa moneṇ tāṇo bārāpini kaṇpāṇ nadāwani uterak siliwa moneṇ 400 ude yāpmāṇ daniṇpāṇ imiṇkuk.

¹⁷⁻¹⁹Eruk, moneṇ imānpāṇ Hit āmawebe kābeyā tāṅkuṅken ābā itkuṇo u iṇamiken Abrahamta biṇam kome Makpela, Mamre kome kāda yāṅkuko u iniṇ kireṅkuk. Kome, pāya ba awaṇ āma kumbani pekta biṇam āneṇpani u kudup iniṇ kireṅkuk. Tāṇpākaṇ Abrahamtā mobā awaṇ suwaṅkuk-ken webeni Sara u āneṇkuk. Kome uwā Kenan kome bāmopiken itkuk.

²⁰Ude tāṅkuṇo uwā Hit kome māhemtā kome ba awaṇ uwā Abrahamta biṇam yāṇtāreṇ imiṇpāṇ iniṇ kireṅkuk.

Abraham Aisakta webe kubā kaṇ-ahāṅkuk

24 ¹Abraham kadāni kāroni it yāpmāṇ ārontāṅgān tāgawani tāṅkuk. Imaka imaka tāṅkuko uwā Yawetā iron tāṇ imiṇjirān sākgāmān ahāṅkuṇ. ²⁻⁴Tāgawani taṇpāṇ kadāni kubāken Abrahamtā piā watā āmani intājukun tāṇpani, tuṇumi kuduptagānta watā irani u ḡode iwetkuk; Ketka gāyeknaken penpāṇ Yawe, kunum tāṇo Anutu ba kome tāṇo Anutu u iṇamiken yāṅkehāromtak man ḡode nāwet; Nanakata Kenan webe, kome itkamāṇ ḡoken nanik kubā nāmoinik kaṇ-ahāṇ imet yāṇ nāwet! Gāk Aisakta webe kaṇ-ahāṇ imayāṇ nadānpāṇā nākṇa komeken kuṅkaṇ nākṇo ābotken nanik webe kubā kaṇ yāpmāṇ imi. ⁵Ude yāwānā piā watā āmanitā iwetkuk; Webetā nākkāt ḡo ābākta gāripi nāmo nadāwānā jide kaṇ tāṇpet? Nanaka kome ḡo penpen komekaken kāwep api imagut yāpmāṇ kwet?

⁶Yāwānā iwetkuk; Nāmo! Nanakna u komenaken nāmoinik imagut yāpmāṇ kwen! ⁷Kunum tāṇo Anutu Yawetā nākṇa kome kujatna ba nanatā ābot bāmopiken nanikpāṇ nāmagut yāpmāṇ ābānpāṇ man kehāromi ḡode nāwetkuk; Yerikayeta kome itan ḡo bureni api yāmet yāṇ nāwetkuk. Urita nanaknata webe kubā nākṇa komeken nanikpāṇ kaṇ-ahāṇ imayāṇ tāṇiri Yawetā aṇeroni iwerān pāṅku intājukun kuṇ

gamiŋpān api tāŋkentān gamek yāk. ⁸Webe kaŋ-ahāwayān tāno unitā gākkāt āyānupen ābākta gāripi nāmo nadāwānā eruk yāŋkehāromtak man nāwetan unita nadāwātāk nāmo tānpen. Upāŋkaŋ ŋode nadā! Nanakna komenaken nāmoinik imagut yāpmān kwen! ⁹Ude yāwān nadāŋpānā piā watā āmani uwā kerī, māhemi Abraham gāyekiken penkaŋ man iwetkuko u tākta yāŋkehārom taŋkuk.

¹⁰⁻¹¹Ude yāŋkaŋ piā watā āmani uwā māhemi Abraham tāŋo kamel ātu itkuŋo ukāt nanik ¹⁰yāmagutkuk. Tāŋpān māhemi tāŋo tuŋum imaka tāgatāga mebāri mebāri kobet tāŋ yāpmān kuŋkuk. Tuŋum ude tāŋpān yāpmān kuŋtāŋgān Mesopotemia komeken Naho tāŋo yotpārare kerāp taŋpān ume nāŋpaniken ahāŋkuk. Ahāŋpān itpān kamel yāwerān gukuri imāpmok tāŋkuŋ. U bipāda ahāŋkuk, webe u nanik tāŋo ume gwetgwet kadāni bumik tāŋirān. ¹²Tāŋkaŋ piā watā āma unitā Anutuken ŋode yāŋapiŋkuk; O Yawe, māhemna Abraham tāŋo Anutu, gāk apiŋo Abrahamta yāŋpān iron tāŋ imiŋpān tāŋkentān namiŋiri piā tāga tāŋpa. ¹³Nāka nabā! Nāk ume dapuriken ŋo irira kome ŋo nanik tāŋo webe gubaŋi umeta ābākaŋ yāk. ¹⁴Ŋode irira webe gubaŋi kubā ābāŋpān ume gwet nami nāŋpayān iwerapān ŋode nāwerān; Ŋo naŋiri kamelkayeta gwet yāma naŋput yāŋ. Ude yāwayān tāko webe u uwā piā āmaka Aisakta biŋam iwoyāŋkun yāŋ nadāwayān yāk. Ude nāwerānā māhemna Abrahamta iron tāŋ imitan yāŋ nadāwayān yāk.

¹⁵Man ude Anutu nāmo iwet moreŋirān uterakgān Rebekatā ume gwetta ume kābot buramiŋ yāpmān ābuk. Webe uwā Milka nanaki Betuel unitāŋo āperi. Milka uwā Abraham monāni Naho tāŋo webeni. ¹⁶⁻¹⁷Tāŋpākaŋ Rebeka uwā iŋami dapun sākgāmān. Webe gubaŋi, āmakāt nāmo pārani ba kuŋarani. Webe unitā ume dapuriken āpmo ume gwetkaŋ āneŋi ābāŋirān piā watā āma unitā dubiniken bārāŋeŋ kuŋpān iwetkuk; Nadāŋ namiŋiri ume kābotken ŋo ātu nāŋpa yāk. ¹⁸Ude iwerānā Rebekatā ume kābot u piriken nanik yāpmān āpāŋpān iwoŋāreŋpān iwetkuk; Ekānina ŋo naŋ yāk. ¹⁹Naŋpikaŋ kamelkayeta udegān gwetpān yāmiŋira naŋpā koki tāŋput yāk. ²⁰Ude yāŋpān ume kābotken nanik kamelta gāpe gānaŋ bārāŋeŋ piwān āpmoŋkuŋ. Piwān āpmoŋpākaŋ āneŋi bārāŋeŋ pāŋku ume ātukāt gwet yāpmān ābuk. Ude tāŋtāyon kamel ¹⁰u ume naŋpā tāgaŋkuŋ. ²¹Ude tāŋ irirān Yawetā nadāŋ imiŋpān piāni tāŋo bureni webe ŋo terak pewān ahātak ba nāmo yāŋ u kaŋpān nadākta piā āma unitā webe u ket tāŋpān kaŋiwat itkuk. ²²Eruk, kameltā ume naŋ morewākaŋ piā āma uwā iŋami epmāget tāŋ imiŋpān siworok yarā kerī kukŋi kukŋi pen imiŋkuk. Epmāget uwā golpān tāŋpani, gwāki taŋipān pen imiŋkuk. ²³Pen imiŋpān iwet yabāŋkuk; E nanka wāpi netā? Tāŋkaŋ ninā intā yotken tāga pātnayāŋ? ²⁴⁻²⁵Ude iwerānā iwetkuk; Nana wāpi Betuel, Naho kenta Milka tāŋo nanaki yāk. Ninkāt tāga pātnayāŋ. Tāŋkaŋ nintā yotken ketem kamelkayetā nakta māyap itkaŋ ba unitā dāpmon patta bāgup tāga itkaŋ yāk.

26-27Yāwānkaŋ piā watā āmatā gwājiŋ āpmonpāŋ Yawe iniŋ oretpāŋ yāŋkuk; Māhemna Abraham tāŋo Anutu Yawe u wāpi yāpmāŋ akutat yāk. Anutu uwā māhemna Abrahamta nadāŋ imiŋpāŋ bānep iron tāŋpāŋ yāŋkehāromtak man yāŋkuko unitāŋo bureni nāmo iyap taŋkuko unita iniŋ oretat yāk. Tāŋkaŋ nāka imaka, nadāŋ namitak. Yawe u kādet siwoŋi nāmagut pābā nepmaŋpāŋ māhemna tāŋo nāgāt morāktā yotken ahātāt yāk.

28Tāŋpākaŋ webe gubaŋi uwā bārāŋeŋ pāŋku miŋitā yotken ahāŋpāŋ āmawebe itkuŋo u ume terak imaka ahāŋkuko u manbiŋam kudup yāwetkuk. 29-30Iwerirān Rebeka wanori wāpi Laban unitā epmāget iŋamiken ba siworok keriken u yabāŋkaŋ manbiŋam yāŋkuko u nadāŋpāŋ bārāŋeŋ kumaŋ Abraham tāŋo piā watā āma kamelkāt ume terak irirā yabāŋ ahāŋkuk. 31Yabāŋ ahāŋpāŋ iwetkuk; Anututā iron tāŋ gamani gāk ābikaŋ kuna yāk. Yotpārare gāgāniken ŋo imata itan? Nāk gāka ba kamelkayeta irit patpat kome ket urat yāk.

32Ude yāŋpāŋ āma ukāt kamelniye yāmagut yāpmāŋ Rebeka miŋitā yotken kuŋkuk. Kuŋkaŋ kamel terak nanik tuŋum ketāreŋpāŋ peŋkaŋ kamelta ketem yāmān naŋ irirā āma yarā u yot gānaŋ āroŋkumān. Āroŋpāŋ Abraham tāŋo piā watā āma ukāt piā āmaniye bok ābuŋo unita kuroŋi ārutta ume gāpe gānaŋ piŋ yāmiŋkuk. 33Ude tāŋkaŋ ketem peŋ yāmiŋkuŋ. Peŋ yāmiŋirā Abraham tāŋo piā watā āmatā yāŋkuk; Nadāŋ namiŋirā man nadātāt u yāwa tārewānkaŋ ketem kāmi nāŋpayāŋ yāk. Yāwānā Labantā iwetkuk; Yāyan ude tā yāk.

34Yāwānā watā āma unitā yāŋkuk; Nāk Abraham tāŋo piā āma yāk. 35Yawetā māhemna Abrahamta iron pāhap tāŋ imiŋkuko unita tuŋum āma tāyak yāk. Sipsip, bulimakau, siliwa ba gol moneŋ, piā āma, piā webe, kamel, doŋki ude imani. 36Tāŋpākaŋ māhemna tāŋo webeni Sara uwā webe pāhap terak nanak kubā bāyaŋ imiŋkuk. Bāyaŋ imān tāgawānkaŋ Abrahamtā tuŋumi kuduptagān nanakita āriwān āpmon imiŋkuk. 37Tāŋpāŋ māhemnatā mani buramikta man kehāromi nāwet-pewān yāŋkehārom taŋkut yāk. Ŋode tāŋpen yāŋ nāwetkuk; Gāk nanaknata webe kubā Kenan kome it tāyat ŋoken nanik nāmo yāpmāŋ imen yāŋ nāwetkuk. 38Nanatā komeken nākŋa ābotken kuŋkaŋ nanaknata webe uken nanikgānpāŋ kaŋ yāpmāŋ imi. Ude nāwetkuk. 39Ude nāwerirān māhemna ŋode iwetkut; Webe unitā ŋo ābākta gāripi nāmo nadāwānā jide api tāŋpet? yāŋ iwetkut. 40Ude iwerawā kowata ŋode nāwetkuk; Yawe iŋamiken it yāpmāŋ ābāk tāyat unitā aŋero kubā peŋ iwet-pewān gākkāt itpāŋ tāŋkentāŋ gamiŋirān piā gamitat ŋo unitāŋo bureni api ahāwek yāŋ nāwetkuk. Gāk nākŋa kome kujat nanatā koŋken nanik nanaknata webe kubā api yāpmāŋ imen yāŋ nāwetkuk. 41Nākŋo ābotken naniktā webe kubā nanaknata nāmo gamāwā, eruk, yāŋkehārom tāyan unita nadāwātāk nāmo tāŋpen yāŋ nāwetkuk.

⁴²Tānpākaŋ apiŋo ume dapuriken ahānpāŋ Anutu ŋode iwerat; Yawe, māhemna Abraham tāŋo Anutu, piā tānpayāŋ ābātāt unita gāk tāŋkentāŋ namiŋiri bureni tāga ahāwayāŋ? ⁴³⁻⁴⁴Ume dapuriken ŋo irira webe gubaŋi kubātā ābānpāŋ ume tāpuri gwet nami nānpayāŋ iwerapāŋ ŋode nāwerāŋ; ŋo naŋiri kamelkayeta gwet yāmayāŋ. Ude yāwayāŋ tāko webe uwā māhemna tāŋo nanaki unita biŋam, Yawetā iwoyāŋkuko u yāŋ nadāwayāŋ yāk. ⁴⁵⁻⁴⁶Eruk, bānepnatā ude nāmo yāŋtāreŋira uterakgāŋ Rebekatā ume kābot buramiŋ pābā ume dapuriken ahānpāŋ ume gwerak. Tāŋirān ŋode iwerat; Ume nami nānpa yāŋ iwerira uterakgāŋ ume kābot piriken nanik yāpmāŋ āpānpāŋ ume gwetpāŋ nāwerak; Naŋiri kamelkayeta udegāŋ gwet yāmayāŋ yāk. Ude yāŋ nadāŋā ume gwet namān naŋira kamelta udegāŋ gwet yāmān naŋ. ⁴⁷Ude tānpānā iwerat; Gāk netā tāŋo āperi? Ude yāwawā nāwerak; Nāk Naho Milka nanaki Betuel unitāŋo āperi yāk. Ude nāwerānā epmāget iŋamiken peŋpāŋ siworok keri kukŋi kukŋi peŋ imit. ⁴⁸Ude tānpāŋ gwājiŋ āpmonpāŋ Yawe iniŋ orerat yāk. Bureni, māhemna tāŋo Anutu Yawetā monāni tāŋo ābeki nanakita webe biŋam yāpmākta kādet tāga terak nāmagutkuko unita wāpi yāpmāŋ akut! ⁴⁹Eruk nāwerut; In māhemnata nadāŋ imikinik tānpāŋ iron tāŋ imikta nadākaŋ ba nāmo? Nāmo yāŋ nadānpāŋā nāwerākaŋ u ba u api tānpet yāk.

⁵⁰Ude yāwerākaŋ Labankāt nani Betueltā iwetkumāŋ; ŋowā Yawe tāŋo kudān unita nektā u ba u yānaŋi nāmo yāk. ⁵¹Rebeka iŋamkaken itak ŋo. Māhemka tāŋo nanakita webe biŋam Yawetā yāŋkuko udegāŋ tānpāŋ kaŋ imagut yāk. ⁵²Ude yāŋirā nadānpāŋ Abraham tāŋo piā watā āmatā Yawe gwājiŋ āpmon imiŋkuk. ⁵³Ude tānpāŋ epmāget siliwa golpāŋ tānpāni, tek kejima Rebekata imiŋkuk. Tānpāŋ tuŋum gwāki ārowani ātu uwā Rebeka miŋi wanorita yāmiŋkuk. ⁵⁴Yāmākaŋ Abraham tāŋo piā watā āma ukāt āma ātu bok ābuŋo u ketem ume yāmān naŋpāŋ ugāŋ patkuŋ. Patkuŋo yāŋewānā yāwetkuk; Nepmaŋpākaŋ māhemnaken kwa yāk.

⁵⁵Ude yāwānā miŋi wanoritā yāŋkumāŋ; Webe gubaŋi uwā kepma 10 ude bumik ninkāt itkaŋ kaŋ kut yāk. ⁵⁶Yāwawā piā watā āma unitā yāwetkuk; Nabā kātāwā kwa yāk. Yawetā tāga tāŋ namiŋirān piāna tāŋo bureni ahāŋirān imata nepmāŋitkamāŋ? Māhemnaken nabā kātāwā kwa yāk. ⁵⁷Ude yāwānā iwetkumāŋ; Eruk webe gubaŋi u imagutpāŋ iwetpāŋ-nadāna yāk. ⁵⁸Ude yānpāŋ yāŋpewān ābāŋirān Rebeka iwet yabāŋkumāŋ; Gāk āma ŋokāt kukta nadātan? Iwerānā Ei, nāk kwayāŋ nadātāt yāŋ yāwetkuk. ⁵⁹⁻⁶⁰Ei yāŋ yāwānā miŋi wanoritā Rebekakāt iniken watā irani webe ba Abraham tāŋo piā watā āma ukāt yepmaŋpāŋ kunayāŋ tāŋirā Rebekata kon man ŋode iwetkumāŋ;

O wanotnin, gāk ābot pāhap tāŋo miŋi tāyi.

Tāŋiri ābotkayetā iwaniye yāwat kirenpāŋ kome māhemi tākot!

⁶¹Ude iwerākaŋ Rebekakāt piä webeniyetä tuŋum tänpän kamel terak ärowākaŋ piä äma unitä yāŋ-yākŋat yāpmän kuŋkuŋ.

⁶²Tānpākaŋ kadāni uken Aisak ume kubä wäpi Irit Māhemitā Nabāk Täyak u penpen Negev kome pāŋku it täŋkukonik. ⁶³Eruk kadāni kubāta bipāda itpän-nadākta piāken kuŋkuko ittāngän dapun ijinpewän kwäpän kamel ābānjirā yabāŋkuk. ⁶⁴Tānjirān Rebekatā udegän dapun ijinpewän kwäpän Aisak kaŋkuk. Kaŋpän kamel terak naniktā āpmonpän piä äma ŋode iwet yabāŋkuk; Äma piāken naniktā ābatak u netä? ⁶⁵Ude yāwänā piä watä amatā iwetkuk; U māhemna ubayāŋ yāk. Ude yānjirān iŋami dapun penpipikta tek wādāŋ pewän āronkuk. ⁶⁶Tānpän dubiniken ahānpän itpän piä āmanitā imaka imaka täŋkuko u Aisak biŋam iwetkuk. ⁶⁷Iwerān tārewākaŋ Aisaktā Rebeka imagut yāpmän miŋi Saratā yotken yāpmän āronpän webenita yāpmānpän nadāŋ imikinik täŋ iminjirān it täŋkumānonik. Ude tänpän miŋi kumānjirān butewaki nadāŋpen kuŋatkuko u paotkuk.

Abraham täŋo nanakiye ätu

25 ¹Saratā kumbākaŋ Abraham āneŋi webe kubä yāpuk, wäpi Ketura. ²Unitāwä nanak ŋode bāyaŋ yepmaŋkuk; Simran, Joksan, Medan, Midian, Isbak, Sua. ³Joksan uwä Seba kenta Dedan unitäŋo nani. Täŋkaŋ Dedan uwä äma ābot ŋode täŋo orani; Asu, Letus, Leum. ⁴Täŋkaŋ Midian täŋo nanakiye ŋodetā ahāŋkuŋ; Efa, Efe, Hanok, Abida, Elda. Äma u kudup u Ketura täŋo oraniye.

⁵Tānpākaŋ Abraham uwä moneŋ tuŋumi kuduptagän Aisakta biŋam buŋät imiŋkuk. ⁶Upāŋkaŋ kodak pen itpän webeniye ätu unitäŋo nanakiyeta tuŋum ätu yāmiŋpän nanakna Aisakkāt nämo itneŋ yānpän edap ābani kāda yāwerān kuŋ moreŋkuŋ.

Abraham kumbuk

⁷⁻⁸Abraham u it yāpmän ārontāyon tāgawaniinik tänpän obaŋ 175 ude tārewākaŋ kumbuk. Kumbākaŋ āneŋkuŋ. ⁹Nanakiyat Aisak, Ismael unitā Makpela awaŋken āneŋkumān. Awaŋ uwä Hit äma Soha nanaki Efron unitäŋo piä Mamre udude kāda itkuk. ¹⁰^t Piä u Abrahamtā bian Hit nanikpän suwaŋpän webeni Sara āneŋpani-kengän āneŋkumān. ¹¹Tānpākaŋ Abraham kumānjirān Anututā nanaki Aisakta iron pāhap täŋ imiŋkuk. Aisak uwä ume awaŋ kubä wäpi Irit Māhemitā Nabāk Täyak u dubiniken it täŋkukonik.

Ismael täŋo oraniye

¹²⁻¹³Eruk Abraham nanaki Ismael, Sara täŋo watä piä webe Isip nanik wäpi Haga unitä bāyaŋ imiŋkuko unitäŋo nanakiye wäpi tawaŋ

^t 25:10 Stt 23:3-16

node; Tuāni Nebaiot, monāni Keda, gweki Atbel, awāni Mipsam. ¹⁴⁻¹⁵ U punin terak Misma, Duma, Masa, Hadat, Tema, Jetu, Nafis, Kedema. ¹⁶ Ismael tājo nanakiye 12 unitā āma ābot 12 unitājo oraniye pāhap ude tājkuṇ. Āma ābot 12 unitājo yottabatā ittāṇ kuṇkuṇo u yotpārare wāpi udegān yāṇ-daniṇkuṇ. ¹⁷ Eruk Ismael it yāpmāṇ āronṭāṅgān obaṇ 137 ude tāreṇirān kumbānkaṇ āneṇkuṇ. ¹⁸ Ismael oraniye tājo irit kome uwā Havila kenta Su kome u bāmopiken, u Isip kome tājo edaptā ābani kādatā pāṇku Asiria baganiken it yāpmāṇ kuṇkuṇonik. Tāṇkaṇ Ismael oraniye tājo ābot unitā Abraham tājo nanakiye ātukāt not nāmo tāṇpāṇ inigān inigān it tāṇkuṇonik.

Jekop kenta Iso tājo manbiṇam

¹⁹⁻²⁰ Tāṇpākaṇ Abraham tājo nanaki Aisak unitājo manbiṇam node; Aisak u obaṇ 40 ude tāreṇirān Betuel tājo āperi Rebeka webenita yāpuk. Betuel u Aramtā ābotken nanik Mesopotemia kome mähemi. Rebeka wanoriwā Laban.

²¹ Rebeka āruṇ ittāyon āpi Aisaktā webenita yāṇpāṇ Yaweken yāṇapik man yāwān nadāṇ imiṇirān Rebekatā nanak kok itkuk. ²² Nanaki yarā nīkek miṇi koki gānaṇ patkaṇ kowat āmiwān tāṇkumān. Tāṇirān miṇitā yāṇkuk; Wāra! Imata nākā terak ude ahāṇ namitak? Ude nadāṇpāṇ Yawe iwet yabāṇkuk. ²³ ^u Iwet yabāwānā Yawetā iwetkuk; Āma ābot yarā kokka gānaṇ itkamān. Ābot yarā gākken naniktā ahāṇpāṇā ini ābot-ābot api itneṇ. Ābot kubā tājo kehāromitā kubā tājo api irepmirek. Intājukun naniktā māden nanikta watā piā api tāṇpek yāk.

²⁴ Tāṇkaṇ nanak ahāk-ahāk kadāni tāṇirān eruk, gwabāyak ahāṇkumān. ²⁵ Intājukun ahāṇkuko u gupi gāmāni tāṇkaṇ pujiṇ-pujiṇ ikek, tom pujiṇi ude bumik unita wāpi Iso yāṇ iwetkuṇ. (Ninin man terak Iso uwā pujiṇ yot.) ²⁶ Tāṇ māden ahāṇkukotā tuāni Iso tājo māmeki iṇitkaṇ ahāṇkuk, u wāpi Jekop yāṇ iwetkuṇ. (Jekop u ninin man terak māmeki iṇirani. Tāṇkaṇ Isrel naniktā man wārani yāṇkaṇ āma jop man yāwanita māmeki iṇirani yāṇ yāwet tāṇkuṇonik.) Aisak u obaṇ 60 ude tāreṇirān nanakiyat uwā ahāṇkumān.

²⁷ Tāṇpākaṇ nanaki yarā ahāṇkumāno u tāgaṇpāṇ Isotā āwanken kuṇatpāṇ tom dāpmākta mebāri nadāṇkuk. Ude tāṇirān Jekop uwā kwikinik irani, yotkengān irani. ²⁸ Tāṇpākaṇ nani Aisak u tom āgwāri tājo toharita gāripi nadāṇkuko unita gāripini Iso terak patkuk. Upāṇkaṇ miṇi Rebekatā Jekopta gāripi nadāṇ imiṇkuk.

²⁹⁻³⁰ Eruk kadāni kubāken Jekop kāpek gāmāni kābot ijiṇ irirān Iso bipiken naniktā ābāṇpāṇ nakta wakiinik iṇkuṇ. Ābāṇpāṇ Jekop iwetkuk; Bārāṇeṇ, imaka gāmāni iṇitan u ātu nami nāṇpa. Nakta bumta nekaṇ!

^u 25:23 Rom 9:12

yāk. Mebāri unita wāpi kubā Edom yān iwerani. (Ninin man terak Edom u imaka gāmāni.)

³¹Ude iwerānā Jekoptā ṇode iwetkuk; Gāk intājukun ahāwani tāṇo tuṇum yāpmākta biṇam wāp u naniṇ kirewikaṇ uyaku yāk. ³²Yāwānā Isotā man kowata ṇode iwetkuk; Eruk yāk. Wāpna biṇam unitā tāṇkentāk jidewani api namek? Nāmo! Nakta kumākinik tāyat yāk. ³³Ude yāṇirān Jekoptā iwetkuk; Naniṇ kirekta yāṇkehāromtaṇ nam! Ude yāwānā Isotā intājukun ahāwani tāṇo tuṇum yāpmākta biṇamta yāṇkehārom taṇpāṇ Jekopta iniṇ kireṇkuk. ³⁴Iniṇ kireṇirān Jekoptā Isota kārāgakāt kāpek gāmāni iṇṇkuko u imiṇkuk. Imān naṇkaṇ kuṇkuk. Bureni, Isotā intājukun ahāwani tāṇo tuṇum yāpmākta biṇam wāpi unita nadāwān mewuni tāṇkuk.

Aisak tāṇo manbiṇam

26 ¹Kadāni uken nakta jop irit āneṇi ahāṇkuk. Bianā Abraham tāṇo kadāniken kubā ahāṇkuk. Tāṇ āneṇi ahātak ṇowā Aisaktā Filistia ābot tāṇo intājukun āma wāpi Abimelek, Gera yotpārareken irirān pāṇku ahāṇ imiṇkuk. ²Tāṇpākaṇ Yawetā Aisak ahāṇ imiṇpāṇ ṇode iwetkuk; Isip komeken nāmo kwen. Nākā kome kubā gāwoṇārewakaṇ uken pāṇku kaṇ it yāk. ³U Kome uken ātu iriri nākā gākkāt itpāṇ api tāṇkentāṇ gamet. Tāṇkentāṇ gamiṇpāṇ gāk ba nanakaye oraṇkayeta kome kudup u api tamet. Bureni, yāṇkehāromtak man nanka Abraham iwetkuro u api tāṇkehārom tawet yāk. ⁴Nākā tāṇpewa oraṇkayetā nanak bāyaṇ weṇirā kunum terak guk itkaṇ ude bumta api ahāneṇ. Ābekaye oraṇkaye ābot u terak āmawebe ābot komeni komeni kudupta iron pāhap api tāṇ yāmet. ⁵U Abrahamtā nākṇo бага man ba jukumanna u kudup nadāṇpāṇ buramiṇ moreṇkuko unita ude uwā api tāṇpet yāk. ⁶Yawetā ude iwerānkaṇ Aisak Gera yotpārare uken it yāpmāṇ āroṇkuk.

⁷U Irirān kome u naniktā webenita iwet yabāk tāṇirā Aisaktā yāwetkuk; U wanotna yāk. Webena yāṇ yāwetta umuntaṇkuk. Man bureni yāwawā ṇo naniktā Rebeka iṇami dapun sākgāmān u kaṇgārip tāṇpāṇ nāk api nutneṇ yāṇ nadāṇkuk. ⁸Eruk uken kadāni kāroṇi ittāṅgān kadāni kubāken Aisaktā webeni Rebekakāt tāṇoret tāṇirān Abimelek, Piristia tāṇo intājukun āmatā ini yotken itkaṇ dapun pārewat tāṇpāṇ yabāṇkuk. ⁹Yabāṇpāṇ Aisak yāṇpewān ābāṇirān iwetkuk; Nadātat! Rebeka u webeka yāk. U wanotna yāṇ imata yāṇkun? Yāṇirān Aisaktā yāṇkuk; Bureni, nāk Rebeka iṇami dapun tāga u kaṇpāṇ nutneṇ yāṇ nadāṇpāṇ ude yāṇkut yāk. ¹⁰Yāṇirān Abimelektā iwetkuk; Wa! Umuri pāhap tāṇkun yāk. Āmanaye kubātā webeka Rebekakāt patkumān yāwānā momi pāhap nintā terak pātek yāk. ¹¹Ude yāṇpāṇ āmawebeniye ṇode

ᵛ 25:33 Hib 12:16 ᵂ 26:3-4 Stt 22:16-18 * 26:7 Stt 12:13, 20:2

yäwetkuk; Kubätä äma ŋo ba webenita imaka waki kubä täŋ yämayän täko uwä kumäk-kumäkta biŋam api täŋpek yäk.

¹²Täŋpäkaŋ Aisaktä kome uken ketem piä täŋkuk. Täŋjirän Yawetä iron täŋ imiŋjirän obaŋ ugän ketem bumtainik ahäŋ imiŋkuŋ. ¹³⁻¹⁴Aisak uwä sipsip bulimakau ba piä watä ämanije ahäŋ bumbum täŋjirä tuŋum äma pähap täŋkuk. Ude täŋjirän Filistia ämatä kaŋpän nadäwäwak täŋ imiŋkuŋ. ¹⁵Nadäwäwak täŋ imiŋpän ume awaŋ bian nani Abrahamtä itkaŋ piä ämanije yäwerän äneŋpani u Filistia ämatä kome äneŋi kudup yejämbuŋ.

¹⁶Ude täŋjirä Abimelektä Aisak ŋode iwetkuk; Gäk nin nirepmiŋpän äma kehäromi nitek itan unita nipmaŋpeŋ kome kubäken ku yäk.

¹⁷Ude yäwänkaŋ Aisak Gera kome pipiyäwani pähapken äpmonpän yottaba täŋpän kome uken kadäni käroŋi bumik itkuk. ¹⁸Täŋpäkaŋ ume awaŋ Abrahamtä irirän äneŋpani Filistia ämatä Abraham kumäŋjirän yejämbuŋo u äneŋi äneŋtän kuŋkuk. Ude täŋpän ume awaŋ unitäŋo wäpi wäpi nanitä yäwani udegän yäntän kuŋkuk. ¹⁹Täŋ Aisak täŋo piä watä ämaniyetä ume dapuri kudupi kubä kome äneŋpän kaŋ-ahäŋkuŋ. ²⁰Kaŋ-ahäŋjirä Gera kome täŋo sipsip watä ämatä Aisak täŋo sipsip watä ämakät yäŋawätpän yäŋkuŋ; Ume ŋo nin täŋo yäk. Yäŋawätkuŋo unita Aisaktä ume awaŋ uwä wäpi Esek yäŋ iwetkuk. (Ninin man terak Esek uwä yäŋawät-awät). ²¹Ude täŋjirä äneŋi ume awaŋ kubä änekgän täŋkuŋopän unita äneŋi yäŋawätgän täŋkuŋ. Äneŋi yäŋawätgän täŋkuŋo unita wäpi Sitna yäŋ iwetkuk. (Ninin man terak Sitna u iwan täktäk). ²²Ude täŋjirä kome u peŋpeŋ päŋku ume awaŋ äneŋi kubä äneŋkuk. Ume unita man nämo ahäŋkuk. Man nämo ahäwänpän Aisaktä yäŋkuk; Yawetä kome taŋi ŋo namiŋjirän nanak bäyaŋ weŋpän api itne yäŋ yäŋpän ume awaŋ u wäpi Kome Taŋi yäŋ iwetkuk.

²³Eruk, Aisak kome uken naniktä Beseba komeken päŋku ahäŋkuk. ²⁴Päŋku ahäŋjirän bipani ugän Yawetä ahäŋ imiŋpän iwetkuk; Näk nanka Abraham täŋo Anutu. Näk gäkkät api itdero unita nämo umuntäwen yäk. Piä ämana Abrahamta yäŋpän näk gäkkät itkaŋ täŋkentän gamiŋpän äbekaye oraŋkaye mäyap api pewa ahäneŋ. ²⁵Yawetä ude iwerirän Aisaktä mobä bukä kubä täŋpän Yawe iniŋ oretkuk. Ude täŋpän yottaba kome uken täŋjirän piä ämaniyetä ume awaŋ kubä äneŋkuŋ.

Aisak Abimelekkät bänep kubägän täŋkumän

²⁶^y Kadäni kubäken kome uken nanik täŋo intäjukun äma Abimelek ukät watä äma wäpi Ahusat ba komi ämanije täŋo intäjukun äma wäpi Fikol u Gera komeken naniktä äbä Aisak ahäŋ imiŋkuŋ. ²⁷Ahäŋ imiŋjirä Aisaktä yäwetkuk; Imata näkken äbäkaŋ? Iwan täŋ namiŋpän näwat

kireŋpewä kome ŋoken äburopan̄ imata äbākaŋ? ²⁸⁻²⁹Ude yāwānā Gera naniktā yāŋkuŋ; Nin Yawetā gākkāt it tāyak u kakinik tāŋkumāŋo unita bāmopninken yāŋkehāromtak man kubā peŋpāŋ gākkāt bānep kubāgān tānayāŋ nadākamāŋ yāk. Nintā gāka waki kubā nāmo tāŋ gamiŋpāŋ bātaki terak gepmanapāŋ ŋoken äbun. Äbāŋiri Yawetā tāŋkentāŋ gamiŋkuk. Unita gāk udegān, waki kubā nāmo tāŋ nimenta bānep kubāgān kaŋ tāna yāk.

³⁰Ude yāŋirā Aisaktā āŋnak-āŋnak pāhap tāŋ yāmān naŋkuŋ.

³¹Naŋpāŋ patkuŋo yāŋewānā bānep kubāgān itta Aisakkāt āma äbuŋo u yāŋkehāromtak man yāŋkuŋ. Ude tāŋkaŋ Aisaktā bānep kwini terak yepmaŋpāŋ kuŋkuŋ. ³²Eruk, edap ugān Aisak tāŋo piā āmaniye äbā ume awaŋ āneŋkuŋo unita Aisak biŋam ŋode iwetkuŋ; Nin ume kaŋ-ahākamāŋ yāŋ iwetkuŋ. ³³Iwerirā ume awaŋ unitāŋo wāpi Seba yāŋ iwetkuk. Unita yotpārare unitāŋo wāpi Beseba yāŋ iwetkuŋo unitā pen itak. Ninin man terak Beseba u Yāŋkehāromtak Man.

³⁴Tāŋpākaŋ Iso obaŋ 40 ude tāreŋirān Hit nanik kubā wāpi Beri unitāŋo āperi Judit webenita yāpuk. Tāŋpāŋ Hit nanik kubā wāpi Elon unitāŋo āperi Basemat u bok yāpuk. ³⁵Tāŋpākaŋ webe yarā Isotā yāpuko unitā Aisak yanāpita goret tāŋ yāmiŋirān bānepitā jägāmi pāhap nadāk tāŋkumānonik.

Jekoptā nani tāŋikŋat-pewān kon man imiŋkuk

27 ¹Tāŋpākaŋ Aisak u it yāpmāŋ āronpāŋ āma tāgawani tāŋpāŋ dapuri waŋirān imaka imaka ket nāmo yabāŋkuk. Eruk, kadāni uken nanaki tuāni Iso yāŋpewān äbānpāŋ Nanakna! yāŋ yāwānā Nāk ŋo yāŋ iwetkuk. ²Iwerānā nani Aisaktā iwetkuk; Nadātan? Nāk āma tāgawani tāyat. Äma tāgawani tāŋpāŋ kumāk-kumākna kadāni u nāmo nadātat. ³Unita āpa kuwek yāpmāŋ pāŋku bipiken tom kubā kaŋ ut nam. ⁴Utpāŋā ketem nākŋa gāripi nadāk tāyat ude kaŋ ijiŋ nami nāŋpa. Naŋ paotpāŋā nāk nāmo kumāŋkaŋ kon manna kaŋ gāwera tārewān yāk. ⁵⁻⁶Eruk Aisak nanaki Isokāt man yāŋpāŋ-nadāk ude tāŋirān Rebekatā juku peŋpāŋ nadāŋkuk. Nadāŋpāŋā Iso tomta bipiken kuŋirān Rebekatā nanaki Jekop iwetkuk; Ai, nadātan? Nankatā tuāka ŋode iwerirān nadātat yāk. ⁷Gāk tom kubā yāpmāŋ pābā ketem gāripi nitek ijiŋ namiŋiri Yawe iŋamiken kon manna gāwetkaŋ kaŋ kumba yāŋ iwetak. ⁸Ude iwetak unita nanakna, nākā man gāwera nadāŋpāŋā burami. ⁹Gāk ŋodetā kuŋkaŋ meme gubaŋi säkgāmān yarā yāpmāŋ äbi. Yāpmāŋ äbāŋiri nankata ketem ini gāripi nadāk tāyak u ijiŋ imayāŋ yāk. ¹⁰Ijiŋ imakaŋ yāpmāŋ nankaken yāpmāŋ ārowipāŋ naŋkaŋā gākpāŋ kon mani gāwetkaŋ kaŋ kumbān yāk.

¹¹Ude iwerirān Jekoptā miŋi Rebeka iwetkuk; Ude tāga upāŋkaŋ Iso u pujiŋ yot, nāhā dudumi yāk. ¹²Nanatā nepmāŋitpāŋ nadāwektagān

yāk. Ude tājpero uwā gāk tājiknarani āma yāj nāwetpāj kon manta kowata tagwān man nāwerek yāk. ¹³Yājirān miñitā iwetkuk; Nanakna, ude nāmo! Tagwān man uwā nākā terak kañ ārowān yāk. Gāhāwā manna buramiñpāj imaka unita gāwetat u pājku yāpmāj ābi yāk. ¹⁴Ude iwerānkañ Jekop pājku meme yāpmājñpāj miñita imiñkuk. Imānkañ miñitā ketem nanitā gāripi nadāk tājnkuko ude iñi imiñkuk. ¹⁵Ude tājkañ nanaki tuāni tāño tek tāga kubā eñi gānañ itkuko u yāpmājñpāj Jekopta tāj imiñkuk. ¹⁶Tāj imiñpāj tom dāpuko unitāño pujiñi yāpmājñpāj kerī kotāki dudumi uwā uwāk tājnkuk. ¹⁷Uwāk tāj imiñpājñā tom ba kārāga gāripi nīkek iñiñkuko u imiñkuk. ¹⁸Imānkañ ketem u yāpmājkañ naniken kuñpāj iwetkuk; Nan yāk. Yāwānā iwetkuk; Nanakna, gāk netā? ¹⁹Yāwānā Jekoptā nani iwetkuk; Nāk nanaka tuāka, Iso yāk. Man nāwerano u tāj moretat. Gāk akuñpāj itkañ ketem yāpmāj ābātat ŋo nañkañ kon man nāwet yāk.

²⁰Yāwānā Aisaktā nanaki iwetkuk; Nanakna, jide tājñpāj tom u bārāñekinik kañ-ahātan? Yāwānā ŋode iwetkuk; Yawe, gākŋo Anutu unitā nāwoñārewānkañ kañ-ahātat yāk. ²¹Ude yāwānā Aisaktā iwetkuk; Nanakna, ābikañ gāk nanakna Iso yāj siwoñi nadākta gepmājñit nadāwa. ²²Ude yāwānā Jekoptā nani dubiniken kuñirān iñit nadāñkuk. Iñit nadāñpāj yāñkuk; Manka kotāk nadāñjira Jekop tāño man kotāk bumik tāyak upāñkañ ketka gepmājñitpāj nadāwa Iso tāño bumik tāyak yāk.

²³Ude yāñpāj kerī Iso tāño bumik pujiñi nīkek yāj nadāñpāj nāmo kañkuko unita kon imayāj nadāñpāj yāñyabāk ŋode tājnkuk; ²⁴Gāk bureni nanakna Iso ba? Yāwānā Jekoptā yāñkuk; Nāk ubayāj. ²⁵Nāk ubayāj yāj yāwānā nanitā iwetkuk; Nanakna, tom ketem ijiwani u yāpmāj ābi nañpājñā kon manna gāwerayāj yāk. Ude iwerirān Jekoptā ketem u yāpmājñpāj imān nañkuk. Tājñpāj wain ume bok imān nañkuk. ²⁶Nañ paotpājñā nani Aisaktā ŋode iwetkuk; Nanakna, dubinaken ābāñpāj bumumnaken neñpāj naniñ oret yāk. ²⁷^z Ude iwerānā Jekop nani dubiniken kuñpāj iniñ oretpāj nani bumumiken iñkuk. Tājirān teki kābāj nadāñpāj kon man ŋode iwetkuk;

Nanakna tāño gupi kābāj u āwan tāño kābāj bumik, sākgāmān, Yawetā gāripi nīkek peñkuko u bumik yāk.

²⁸Anututā guk nāburum ba kome tāño gakñi gamiñirān sāguom ba wain ahāj bumbum tākot.

²⁹^a Āma komeni komenitā orañ gamiñpāj piā tāj gamik tākot.

Tājirā notkayeta intājukun tāj yāmisi.

Ba meñka tāño ābotken naniktā orañ gamik tākot.

Tājkañ kubātā tagwān man gāwerānā unita kowata tagwān man u terak āroton.

^z 27:27-29 Hib 11:20 ^a 27:29 Stt 12:3

Ba kubätä ganiṅ orerirän kowata udegän ahän imiton.

Iso, nantä kon man näwerän yänkaṅ butewaki man iwetkuk

³⁰ Aisaktä Jekop kon man ude iweränkaṅ Jekoptä nani mäden täṅ iminjirän uterakgän tuäni Iso bipiken naniktä äbuk. ³¹ Äbänpän ketem gäripi nitek Jekoptä ijinṅkuko udegän ijinpän naniken yäpmän äbänpän iwetkuk; Nan, akuṅpän itkaṅ ketem yäpmän äbätat ṅo naṅpän kon manka näwet yäk. ³² Iweränä Aisaktä iwetkuk; Gäk netä? Iweränä Näk nanaka tuäka Iso yän iwetkuk. ³³ Iwerirän Aisaktä bärom pähap täṅpän yänṅkuk; Netä unitä tom utpän ijin päbä namän nat? Gäk api äbänjiri tom ketem u naṅpän kon manna iwerä tärek. Kon manna imiro uwä bureni yäpmäntak, jopi nämo api täṅpek yäk.

³⁴ Aisaktä ude iwerirän Isotä konäm kotpän jäpi nadänkaṅ nani iwetkuk; Nan! Kon manka näka udegän näwet yäk. ³⁵ Yäwänä iwetkuk; Monäkatä yännäṅatpän kon manna Gäka biṅam u gomägarak yäk. ³⁶ ^b Ude iweränä Isotä yänṅkuk; Wa! Wäpi Jekop yän iwerani uku ubayän! Kadäni yarä yännäṅarani täyak. Kubäwä intäjukun ahäk-ahäk täṅo tuṅum yäpmäktä biṅam wäp uwä nomägakuk yäk. Täṅpän apinowä nana täṅo kon man näka namikta yäwani nomägatak yäk. Ude yänpän yänṅkuk; Näka biṅam kon man kubä itak ba nämo?

³⁷ Ude yäwänä Aisaktä nanaki Iso iwetkuk; Nadätan? Ude täṅ imiro uterak monäkatä intäjukun api täṅ gamek. Ba noriye kuduptagäntä watä piä api täṅ imineṅ. Ba säguom ba wain umetä ahän bumbum api täṅ imineṅ. Uita nanakna, jide täṅpän imaka de nanikpän gamet? ³⁸ ^c Ude yäwänä Isotä iwetkuk; O nana, kon manka kubägän paorako uba? Näk imaka, kon man näwet yäk. Ude yänpän konäm kähän yänpän kotkuk.

³⁹ ^d Konäm korirän Aisaktä iwetkuk;

Guk näburumtä nämo api täṅkentän gamek.

Ba kome gakṅi nämoken api kuṅaren.

⁴⁰ ^e Bureni, gäk ämik täṅpän ketem api kaṅ-ahäwen.

Tänkaṅ gäk monäkata watä piä api täṅ imen.

Upänkaṅ gäk piä täṅ imikta gaṅani nadänpänä ärowani täṅ iminṅpän kaṅumuntaṅ api kwen.

⁴¹ Täṅpän Isowä nanitä kon mani Jekopta iminṅkuko unita yänpän kokwawak nadän yäpmän kuṅatkuk. Täṅpän bänepitä ṅode nadänṅkuk; Nana täṅo kumäk-kumäki keräp täyak. Kumänjirän butewaki nadäwa täreṅjirän monäna Jekop kumän-kumän api uret yäk.

⁴² Eruk Rebekatä nanaki tuänitä man yänṅkuko u biṅam nadänpänä Jekop yänpewän äbänkaṅ ṅode iwetkuk; Nadätan? Tuäka Iso uwä bänepitä

^b 27:36 Stt 25:29-34 ^c 27:38 Hib 12:17 ^d 27:39-40 Hib 11:20 ^e 27:40 Stt 36:8; 2Kn 8:20

kowata dāpmān tārekta nadānpān gāk kumān-kumān gutta nadānpēn kuṇatak yāk. ⁴³Unita nanakna, gāk akumaṇ āmetpeṇ wanotna Labantā itakken Aran yotpārareken ku! Gāwetat udegān pengān iwāt. ⁴⁴Wanotna ukāt kadāni kerāpigān iriri tuāka tāṇo kokwawak u kaṇ bam tawān. ⁴⁵Bam taṇjirān imaka tāṇ imiṇkuno unita tāṇguṇ taṇjirān man pewakaṇ kaṇ ābi. Imata kepma kubāgān tabān āwarākuk tāṇjira nanaknayāt bok paotdeṇ?

Jekop āmetpeṇ kuṇkuk

⁴⁶Tānpākaṇ Rebekatā āpi Aisak ṇode iwetkuk; Yāke! Nāk Iso tāṇo webeniyat Hit ābotken nanik unita bitnākinik tāyat yāk. Jekoptā udegān kome ṇo nanik, Hit webe udewani kubā yāpeko uwā kaṇ kumba yāṇ api nadāwet!

28 ¹Rebekatā man ude iwetkuko unita Aisaktā Jekop yāṇpewān pābā kon man āneṇi iwetpān man kehāromi ṇode iwetkuk; Gāk Kenan kome ṇo nanik webe kubā nāmoinik yāpen yāk. ²Unita akumaṇ Mesopotemia komeken meṇka tāṇo nani Betuel uken ku. Uken meṇka tāṇo wanori Laban unitāṇo āperi kubā webekata kaṇ yāpmān. ³Ude tāṇjiri Anutu Kehāromi Māhemitā tāṇkentān gamiṇjirān nanakaye māyap ahākot. Nanakaye māyap ahāṇjirā gāk ābot māyap tāṇo nani ude isi. ^{4f}Anututā Abraham tāṇkentān imiṇkuko gāk ba ābekaye oraṇkaye udegān tāṇkentān tamiṇjirān kome ṇo kaṇ kore. Kome ṇowā Anututā Abrahamta iniṇ kireṇkuko upāṇkaṇ apiṇo gāk kome māhem bureni nāmo, ābani ude itan. ⁵Man ude yāṇpān Aisaktā Jekop tewān yāpmān Mesopotemia komeken āwāṇi Labanken kuṇkuk. Laban uwā Betuel, Aramtā ābotken nanik unitāṇo nanaki ba Rebeka wanori, Jekop kenta Iso tāṇo miṇi u.

Isotā webe kubākāt yāpuk

⁶⁻⁷Tānpākaṇ Isotā biṇam ṇode nadāṇkuk; Nantā Jekop kon man iwetpān Kenan webe yāpmākta yājiwātpān webe yāpmākta Mesopotemia komeken kukta peṇ iwetkuk. Biṇam ude nadānpān pen ṇode nadākgān tāṇkuk; Peṇ iwerirān Jekoptā miṇi nani tāṇo man buramiṇpān Mesopotemia komeken kuṇkuk. ⁸Isotā biṇam ude nadānpān bānepiken ṇode nadāṇkuk; Nana Aisaktā webe Kenan nanik yāpuro unita nadāwān tāga nāmo tāk tāyak yāṇ nadāṇkuk. ⁹Ude nadānpān pāṇku Abraham nanaki kubā Ismael unitāṇo āperi kubā wāpi Mahalat, Nebaiot tāṇo wanori u webenita yāpuk. Yāpmānpān webeniyat itkumānkengān tewān yarākubā tāṇkuṇ.

Jekoptā kunum tāṇo terak kaṇkuk

¹⁰Tānpākaṇ Jekoptā Beseba kome peṇpeṇ Haran yotpārareken kuṇkuk. ¹¹Kuṇtāyon edap āpmonjirān kādet bāmopiken dāpmon pārayāṇ tāṇkuk.

^f 28:4 Stt 17:4-8

Kome uken mobä mäyap itkuŋo u kubä yäpmānpān kunowāta penpān patkuk. ¹² Patpān dāpmonken, terak kubä morāki kome terak, morāki kunum gānaŋ yāputpān irān kaŋkuk. Terak u terak Anutu tāŋo aŋerotā aroŋ āpān tāŋirā yabāŋkuk. ¹³ Ude tāŋirā Yawetā terak morākiken unu itkaŋ yāŋkuk; Nāk Yawe, oraŋka Abraham ba nanka Aisak tāŋo Anutu. Kome pātan ŋo gāk ba ābotkayeta api taniŋ kirewet. ¹⁴ Ābotkayetā ahāŋ bumbum tāŋtāko kome terak keŋkeŋ jiraŋ pātkaŋ ude api ahāneŋ. Tānpān kome kukŋi kukŋi umude ba unude api tokŋeŋ yāpmān kunēŋ. Tāŋirā gāk ba ābekaye oraŋkaye terak āmawebe komeni komeni u kuduptagānta iron pāhap api tāŋ yāmet. ¹⁵ Nadātan? Nāk gākkāt itkaŋ kome kuŋarayāŋ tāno udegān watāni api it gamet. Tānpān gāmagut yāpmān ābāŋira kome ŋoken āneŋi api āben. Nāk nāmo gepmaŋpān gākkāt irira imaka imaka api gamet yāŋ yāŋkehārom taŋkuro u api ahāŋ morewek yāŋ iwetkuk.

¹⁶ Ude iwerākaŋ Jekoptā akuŋpān ŋode nadāŋkuk; Wāra! Nāk jop pātāt yāŋ nadāropān Yawetā kome ŋo it-inik tāyak yāk. ¹⁷ Ude nadānpān umuntaŋpān yāŋkuk; Kome ŋo umuri-inik. Bureni-inik, ŋowā Anutu tāŋo irit kome. Eruk kunum tāŋo yāma ŋo yāk.

¹⁸ Eruk kome yāŋeŋburu taŋirān Jekop akuŋpān mobä kunowāta pen patkuko u yāpmān akuŋpān kāmi kaŋpān nadākta kāroŋ yāputkuk. Tānpān Anututa biŋam tākta olip gakaŋi umeni piŋ ibatkuk. ¹⁹ Gakaŋi piŋ ibatpāŋā kome u wāpi kodaki Betel yāŋ iwetkuk. (Ninin man terak Betel u Anutu tāŋo yot). Kome unitāŋo wāpi biani Lus yāŋ iwerani.

²⁰⁻²¹ Ude tānpān Jekoptā ŋode yāŋkehārom taŋkuk; Anutu gākā nākkāt itkaŋ kādet kuŋarayāŋ tāro uken nabāŋ nāwatpān ketem ba tek pewi ahāŋ namiŋirān nanatā yotken āneŋi sākgāmān ābānpāŋā eruk Yawe gāka nākŋo Anutu yāŋ api nadāŋ gamet. ²² Eruk mobä yāputat ŋonitā Anutu ganiŋoret bāgup api irek yāk. Tāŋkaŋ imaka imaka namayāŋ tāyan u kuduptagān yāpmān daniŋpān morāki gāka api gamik tāŋpet yāk.

Jekop āwāŋi Labanken ahāŋkuk

29 ¹ Tānpākaŋ Jekop kuŋtāŋgān āmawebe edap ābani kāda itkuŋken uken ahāŋkuk. ² Ahānpān dapuri ijiwān kwāpān ume awaŋ kubā kaŋkuk. Uken sipsip ābot yarākubā yabāŋkuk. Kome māhemitā awaŋ uken yawakiye yepmāŋ towik tāŋkuŋonik. Tāŋkaŋ ume awaŋ unitāŋo meni mobä pāhap kubāpān tāŋpipiwani. ³ Māhemiyetā sipsipta ume gwet yāminayāŋ nadānpāŋā mobä uwā kireŋ tābot-pewā kuŋirān ume gwetpāŋ sipsip yepmāŋ towik tāŋkuŋonik. Yepmāŋ towiŋ moreŋpāŋā mobä u yāpmānpān āneŋi komeniken tāŋpipik tāŋkuŋonik. ⁴ Eruk, Jekoptā sipsip watā āma uwā ŋode yāwet yabāŋkuk; Notnaye, in de nanik?

§ 28:12 Jon 1:51 ^h 28:13 Stt 13:14-15 ⁱ 28:14 Stt 12:3, 22:18

Yāwānā iwetkuṇ; Nin Haran nanik yāk. ⁵Ude iwerirā yāwet yabāṇkuk; In Naho orani wāpi Laban u nadākaṇ? Yāwānā Ei, u nadākamāṇ yāk. ⁶Nadākamāṇ yāṇ iwerāwā yāwetkuk; U tāga itak? Yāwānā iwetkuṇ; Ei, itak yāk. Āperi Resel sipsip yāmagut yāpmāṇ ābatak udu kāyan? ⁷Ude yāwāwā Jekoptā yāṇkuk; Ai! Sipsip yotken yepmakta kadāni nāmo tāyak. Ŋo kepma yāk. Unita ume gwetpāṇ yepmāṇ towiṇpāṇ yāmagut yāpmāṇ ketemi nāṇpaniken āneṇi yepmanaṇi yāk. ⁸Ude yāwānā iwetkuṇ; Ude nāmo. Yawak ābot ābāṇ morewākaṇ uyaku ume awaṇ meni tāṇpīpiwani mobā kireṇ tābotpena kuṇirān sipsip kudup ume yepmāṇ towinayāṇ yāk.

⁹Man ude yāṇpāṇ-nadāk tāṇ irirā Reseltā nani tāṇo sipsip yāmagut yāpmāṇ ābuk, u sipsip watā webe ude itkuko unita. ¹⁰Eruk, Jekop Reseltā āwāṇi Laban tāṇo sipsip yāmagut yāpmāṇ ābāṇirān kaṇpāṇ pāṇku awaṇ meni tāṇo mobā kireṇ tābotkuk. Mobā kireṇ tābot-pewān kuṇirān Laban tāṇo sipsip ume yepmāṇ towiṇkuk. ¹¹Ude tāṇpāṇ Jekoptā Resel bumumiken iṇpāṇ konām bumta kotkuk. ¹²Konām ude kotpāṇ itkaṇ Resel iwetkuk; Nāk nanka tāṇo nāgāt morāk, Rebeka tāṇo nanaki yāk. Ude iwerirān Resel kuṇpāṇ nani manbiṇam u iwetkuk.

¹³Pāṇku iwerānā Labantā wanori tāṇo nanaki Jekop unitāṇo biṇam nadāṇpāṇ bārāṇeṇ pāṇku bāyaṇ imiṇpāṇ bumumiken iṇkuk. Tāṇpāṇ imagut yāpmāṇ yoriken āroṇkuk. Āro itkaṇ Jekoptā manbiṇam kuduptagān Laban iwetkuk. ¹⁴Iwet morewānā Labantā iwetkuk; Bureni, gāk nākṇo nāgāt morākna yāk.

Jekoptā Lea kenta Resel webeniyatta yāpuk

Eruk Jekop komepak kubā irirān Labantā iwetkuk; ¹⁵Gāk nāgāt morākna itan upāṇkaṇ imata piā jop api tāṇ namiṇ iren? Gwāki jide yāpayāṇ nadātan? ¹⁶Tāṇpākaṇ Laban āperiyat yarā, moki wāpi Lea, wenāni wāpi Resel. ¹⁷Lea u dapuri waki. Tāṇ Resel uwā iṇami dapun sākgāmān, gāripi nīkek. ¹⁸Jekoptā Reselta gāripiinik nadāṇkuko unita āwāṇi iwetkuk; Nāk obaṇ 7 ude piā tāṇ gamiṇira āpetka wenāka Resel u kaṇ nam yāk.

¹⁹Ude iwerānā āwāṇitā yāṇkuk; Tāga yāk. Āma kudupita imiṇira waki tāṇpek. Gāka gamayāṇ tāro uyaku tāga api tāṇpek yāk. Unita nākkāt ṇo kaṇ itda. ²⁰Ude yāṇirān Jekoptā Reselta nadāṇpāṇ obaṇ 7 āwāṇita piā tāṇ imiṇ yāpmāṇ āroṇkuk. Upāṇkaṇ Reselta gāripi nadāṇkuko unita obaṇ 7 unita nadāṇirān kepma yarāgān bumik tāṇkuk. ²¹Eruk obaṇ 7 tāreṇirān Jekoptā āwāṇi iwetkuk; Kadānina tāretak unita webena Resel namikaṇ kuṇatkāda yāk. ²²Ude yāwānā Labantā āṇnak-āṇnak pāhap tāṇkaṇ kome māhem kuduptagān yāmagutkuk. ²³Āṇnak-āṇnak pāhap tāṇkaṇ bipani ugān Labantā āperi moki Lea uwā Jekopken tewānkaṇ bok patkumān. ²⁴(Labantā piā watā webe Silpa Leata piā watā tāṇ imikta imiṇkuk.)

²⁵Eruk patkumāno yāñejirān Jekoptā Lea kañpāñ kikuṭkuk. Kañpāñ āwāñi Laban pāñku iwetkuk; Ai, ima kudān tāñ namitan? Nāk Reselta nadāñpāñ piā tāñ gamiñkut yāk. Imata ṇode tāñnākṇatan? ²⁶Yāwānā iwetkuk; Kome ṇo nanik tāño kādet uwā moki jop irirān wenānitā jukun āma yāpnañi nāmo yāk. ²⁷Unita gāk mokikāt kuṇarirān yanāpi tāño oretoret āñnak-āñnak kepma 7 ude tāreñirān wenāni api gamet yāk. Upāñkañ webe unita gwāki uwā āneñi obaṇ 7 ude piā kañ tāñ nam yāk. ²⁸Labantā Jekop ude iwetkuko udegān tāñkuk. Leakāt yanāpi tāñkumāno unitāño oretoret āñnak-āñnak tāreñirān Labantā āperi Resel webenita imiñkuk. ²⁹Tāñpāñ Reselta watā epān tāñ imikta webe kubā wāpi Bilha imiñkuk. ³⁰Tāñkañ Jekop Reselkāt patpāñ unita gāripi nadāñkuko u webeni Lea pengān yāpuko unita nadāñkuko u irepmiṭkuk. Tāñpākañ Jekop Labanta piā tāñ imiñ yāpmāñ āroñirān obaṇ āneñi 7 ude tāreñkuk.

Jekop nanakiye ahāñkun

³¹Tāñpākañ Yawe Jekoptā Leata gāripi nāmo nadāñ imiñirān kañpāñā Lea nanak bāyakta nadāñ imiñirān Resel āruñ itkuk. ³²Tāñpāñ Leatā nanak kok itpāñ bāyañkuko u wāpi Ruben yāñ iwetkuk. ṇode nadāñpāñ Ruben yāñ iwetkuk; Anututā butewakina kañpāñ nadāk tāñpāñ tāñkentāñ namitak yāk. Nanak bāyañ imitat unita āpnatā gāripi bureni kāwep api nadāñ namek yāk. ³³Ude tāñkañ it yāpmāñ āroñpāñ āneñi nanak kubākāt bāyañkuk. Bāyañpāñ yāñkuk; Āpnatā gaṇani nadāñ namiñirān Anututā nadāñ namiñpāñ āneñi nanak kubā ṇo namitak yāk. Mebāri unita wāpi Simeon yāñ iwetkuk. ³⁴Ude tāñkañ it yāpmāñ āroñpāñā āneñi nanak kok itpāñ kubā bāyañpāñ yāñkuk; Eruk, nāk nanak yarākubā bāyañ imitat unita āpnatā nāka gāripi bureni api nadāwek yāk. Mebāri unita wāpi Livai yāñ iwetkuk. ³⁵Tāñpāñ āneñi it yāpmāñ āroñtāngān nanak kok itpāñ bāyañpāñā yāñkuk; Apiño Anutu iniñ oretat yāk. Ude yāñpāñ wāpi Juda yāñ iwetkuk. Tāñkañ āneñi nanak kubā bārāñeñ nāmo bāyañkuk.

30 ¹Tāñpākañ Resel āruñ itpāñ Jekopta nanak kubā nāmo bāyañ imiñkuk. Iniken mebāri ude nadāñpāñ moki Leata nadāwāwak tāñ imiñpāñ Jekop ṇode iwetkuk; Nāka nanak kubā kañ nam! Nāmo namiwā api kumbet yāk. ²Ude yāñirān Jekoptā jāpi nadāñ imiñpāñ iwetkuk; Anututā nadāñ gamiñpāñ nanak nāmo gamiñirān nākā u irepmiṭpāñ nanak tāga gamet? ³Ude iwerānā Reseltā yāñkuk; ṇo watā piā webena Bilha. Ukāt patpāñ nanak bāyañirān nāka biṇam tāñpākañ nanak tāño miñi kañ ahāwa yāk. ⁴Reseltā ude yāñpāñ piā watā webe Bilha imān Jekopkāt patkumān. ⁵Patkumāno Bilhatā nanak kok itpāñ Jekopta nanak kubā bāyañ imiñkuk. ⁶Bāyañirān Reseltā yāñkuk; Anututā tāñkentāñ namikta nadāwān tāgawāpāñ manna nadāñpāñ nanak kubā namitak yāk. Mebāri unita wāpi Dan yāñ iwetkuk. ⁷Tāñpākañ Resel tāño watā piā webe āneñi nanak kok itpāñ Jekopta nanak kubā bāyañirān

yarā ude tāṅkuk. ⁸Tāṅkaṅ Reseltā yāṅkuk; Moknakāt āmiṅtāṅgān eruk irepmitat uba yāk. Ude yāṅpāṅ nanak wāpi Naptali yāṅ iwetkuk.

⁹Tāṅpākaṅ Leatā nanak bāyak-bāyak kadānini paotak yāṅ nadāṅpāṅjā watā piā webeni Silpa Jekop webenita iniṅ kireṅkuk. ¹⁰Iniṅ kirewānkaṅ Silpatā Jekopta nanak kubā bāyaṅ imiṅkuk. ¹¹Bāyaṅ imiṅirān Lea wisikna yāṅ nadāṅpāṅ wāpi Gat yāṅ iwetkuk. ¹²Eruk, it yāpmāṅ āroṅpāṅ Silpatā Jekopta āneṅi nanak kubā bāyaṅirān yarā ude tāṅkuk. ¹³Tāṅirān Leatā ṅode yāṅkuk; Nāk bumta oretat unita notnaye ātutā nāka oretoret tāṅpani yāṅ api nāwetneṅ yāk. Ude yāṅpāṅ nanak u wāpi Ase yāṅ iwetkuk.

¹⁴Tāṅpākaṅ wit bureni dāpmāk-dāpmāk kadāniken Lea tāṅo nanaki tuāni Rubentā piāken kuṅkaṅ pāya pāhām nanak itta nāṅpani u ātu yabāṅ ahāṅkuk. Yabāṅ ahāṅpāṅ yāpmāṅkaṅ miṅi Leaken yāpmāṅ kuṅkuk. Yāpmāṅ pāṅku imānkaṅ Reseltā u kaṅpāṅ Lea iwetkuk; Ai, pāya pāhām nanak itta nāṅpani nanakatā yāpmāṅ ābuko u ātu tāga namayāṅ? ¹⁵Iwerānā Leatā iwetkuk; Āpna nomāgat-kuno unita nadāwi pidām tawānpāṅ pāya pāhām nanak itta nāṅpani nanaknatā yāpmāṅ ābuko u imaka, nomāgarayāṅ tāyan? Yāwānā Reseltā iwetkuk; Eruk, pāya pāhām yāpmāṅ gamiṅkuko u namiwā apiṅo bipani gāk āpnakāt tāga patdayāṅ yāk. Ude yāwānā Leatā nadāṅ imiṅkuk.

¹⁶Nadāṅ imiṅpāṅjā bipāda Jekop piāken naniktā ābāṅirān Leatā pāṅku kādet miṅin ahāṅ imiṅpāṅ iwetkuk; Apiṅo gāk nākkāt pātdayāṅ yāk. Nanakna tāṅo pāya pāhām nanak itta nāṅpani upāṅ gāk suwatat yāk. Yāwānkaṅ bipani uken bok patkumān. ¹⁷Tāṅpākaṅ Anututā Lea nadāṅ imiṅirān nanak kok itpāṅ Jekopta nanak kubā bāyaṅ imiṅirān nanakiye 5 ude itkuṅ. ¹⁸Bāyaṅpāṅ yāṅkuk; Nāk watā piā webena āpnata imiṅkuro unita kowata Anututā nanak kubā namitak yāk. Ude yāṅpāṅ nanak u iniken man terak wāpi Isaka yāṅ iwetkuk.

¹⁹Eruk ude tāṅkaṅ it yāpmāṅ āroṅirān Leatā nanak kok itpāṅ Jekopta nanak kubā bāyaṅ imiṅirān nanakiye 6 ude itkuṅ. ²⁰Bāyaṅpāṅ yāṅkuk; Anututā iron tāga tāṅ namiṅirān āpnata nanak 6 ude bāyaṅ imiṅkut yāk. Unitā nāk api oraṅ namek yāk. Ude yāṅpāṅ nanak u iniken man terak wāpi Sebulun yāṅ iwetkuk. ²¹Eruk it yāpmāṅ āroṅtāṅgān āperi kubā bāyaṅkuko u wāpi Daina yāṅ iwetkuk.

²²Ude ahāṅ moreṅirā Anutu Reseltā yāṅapik man yāṅkuko u nadāṅ imiṅirān āruṅ iranitā nanak kok itkuk. ²³Nanak kok itpāṅjā nanak kubā bāyaṅpāṅ yāṅkuk; Āruṅ itpāṅ māyāk nadāṅkuro uwā Anututā nomāgatak yāk. ²⁴Eruk, Anututā nanak āneṅi kubā kaṅ namān! yāṅ yāṅpāṅ nanak u wāpi Josep yāṅ iwetkuk.

Jekop tuṅum āma tāṅkuk

²⁵Reseltā Josep bāyawānkaṅ Jekoptā āwāṅi Laban iwetkuk; Komenaken kwayāṅ nadātat unita nabā kātāwi kwa yāk. ²⁶Webenayat

nanaknayeta nadānpān watā piā tān gamiṅkuro unita naniṅ kirewipān yāmagut yāpmān kwa yāk. Piā jide tān gamiṅkuro uwā gākṇa nadātan yāk. ²⁷Ude iwerānā āwānītā iwetkuk; Ude nāmo. Ṇode gāwera nadāsi. Nāk kāren ṇode kaṅkut; Yawetā gāka yānpān iron taṅi tān namiṅkuk. ²⁸Unita piāka tāṇo gwāki ude nami yān nadānpān yāwikaṅ api gamet yāk. ²⁹Yāwānā Jekoptā iwetkuk; Nāk piā taṅi tān gamiṅkuro u kaṅpān nadātan? Gākṇo bulimakau sipsip yabān yāwarira jide ahāṅkuṇo u gākṇa nadātan yāk. ³⁰Nākā nāmo ābutken āhan yarāgān bumik itkuṇopān apiṇowā ahān bumbum tān gamikaṅ. Nāk piā tān gamiṅira Yawetā gāk tāṅkentān gamiṅ yāpmān ābātak yāk. Unita kadāni ṇoken nākṇaken ābotnayeta piā tān yāmiṅpān tāṅkentān yāmayān nadātāt.

³¹Ude yāwānā āwānītā iwetkuk; Unita kowata jide api tān gamet? Ude yāwānā Jekoptā iwetkuk; Gāk imaka kubā nāmo namen yāk. Nāk bānepnaken man pātak u gāwera nadāniri tāga tāṅpeko uwā gākṇo sipsip meme āneṇi watāni api iret yāk. ³²Uwā ṇode; Nāk apiṇo tom ābori ābori yabānpān sipsip kudāri ba yāput-toroktorok ikek, sipsip nanaki kubiri ba meme nanaki yāput-toroktorok ikek u kudup yāpmān daniṅpān inigān yepmaṅpayān yāk. Tom yarāgān udewanita piā tān gamik tāyat unitāṇo gwāki api yāpet yāk. ³³Ude tāṅjira kudān siwōṇi tāyak ba siwōṇi nāmo tāyak yān tāga api kaṅpān nadāwen. Gāk piā tāk tāyat unitāṇo gwāki siwōṇi yāpmāntak yān kaṅpān nadāwayān ābānpānā meme yāput-toroktorok ikek nāmo, ba sipsip nanaki kubiri nāmo, nākṇo ābotken irirā yabānpān kubota tāyak yān kaṅ nadāk tā yāk.

³⁴Ude yāwānā āwānītā yāṅkuk; Yāyan u tāga. Ude kaṅ ahāwān yāk. ³⁵Ude yānpān āwāṇi Labantā kepma ugān meme āmani jaum ba yāput-toroktorok ikek, meme webeni yāput-toroktorok ikek ba pujiṇi bāmpop uken paki, ba sipsip nanaki kubiri u kudup nanakiyetā watāni itneṇta yāpmān daniṅpān yepmaṅkuk. ³⁶Ude tāṅpān Jekop peṅpeṅ kepma yarākubā udeta kuṅtāṅgān kome ban kubāken ahāṅkuk. Ahānpān u irirān Jekoptā āwāṇi tāṇo meme sipsip ātuta watāni itkuk.

³⁷Eruk Jekoptā pāya mebāri yarākubā unitāṇo karāni kodaki tokātpān gupi uken-uken tātuṅ āyāṅutkuk. Uken-uken tātuwānkaṅ bānepi paki kwawak ahānpān kudān ikek tāṅkuṅ. ³⁸⁻³⁹Tāṅpān pāya karāni tātuṅkuko u yāpmānpān sipsip memetā u kaṅkaṅ ume kaṅ naṅput yānpān ume nāṅpaniken peṅkuk. Eruk sipsip memetā webeniye yāwatnayān ābānpānā ume naṅpān pāya karānītā iṇamiken irirān webeni yāwarāntāk tāṅkuṅ. Ude tāṅpān nanak bāyaṅkuṇo u pāya karāni udewanigān kudān-kudān nīkek ahāṅkuṅ. ⁴⁰Nanak ahāṅkuṇo u yāpmān daniṅpān inigān yepmaṅkuk. Yepmaṅpānā sipsip meme biani uwā Laban tāṇo sipsip meme kudān-kudān nīkek itkuṅ kāda ukāda kowat yabāwān tāṅput yānpān yepmaṅpān itkuṅ. Ude tāṅpān sipsip meme inita yāwani yāpmānpān inigān yepmaṅkuk. Ude tāṅpān yepmaṅpān Laban tāṇo inigān inita yāwani inigān itkuṅ. ⁴¹Kadāni

kadāni meme sipsip gupi tāgata iniken tājirā Jekoptā päya karāni ukeŋo āneŋi yāpmānpāŋ ume nānpāniken peŋkuk. Ude tājirān meme sipsip päya karāni u kaŋkaŋ webeni yāwarāntāk tāŋkuŋonik. ⁴²Upāŋkaŋ meme sipsip gupi waki uwā päya karāniken nāmo yepmak tāŋkukonik. Ude tājirān meme sipsip gupi waki Labantagān itkuŋ. Meme sipsip gupi tāgataŋa u Jekop tāŋo biŋamgān tāŋkuŋ. ⁴³Ude tāŋ yāpmāŋ kuŋtāŋgān Jekoptā tuŋum āma tāŋkuk. Meme sipsip bumta, piā watā webe bok āma bok ba kamel doŋki nikek itkuk.

Jekoptā äwāŋi Laban kaŋumuntaŋ metānpēŋ kuŋkuk

31 ¹Jekoptā kädēt ude tāŋ yāpmāŋ äbāntāyōn Laban tāŋo nanakiyetā kaŋpāŋ yāŋkuŋ; Jekoptā nan tāŋjikŋatpāŋ nan tāŋo tuŋum kudup yāyōmāgatak. Tuŋum āma täyak uwā nan tāŋo tuŋum terak täyak yāk. Man ude yāŋirā Jekoptā nadāŋkuk. ²Tāŋpāŋ ŋode imaka kaŋpāŋ nadāŋkuk; Äwo apiŋo not säkgāmān nāmo tāŋ namik täyak uwā bian nāmo tāŋ namik tāŋkukopāŋ udewā täyak yāk. ³Ude nadāŋirān Yawetā Jekop iwetkuk; Gäk āneŋi äyāŋutpeŋ nankaye nägāt morākkayetā kome kujatken kaŋ ku! Kuŋiri watā api it gamet yāk.

⁴Anututā ude iwetkuko unita Jekoptā webeniyat Resel kenta Lea ŋode yāwetkuk; Nāk tom epānaken kuŋira ek ätu itkaŋ kaŋ äbun yāk. Eruk man ude yāwetpāŋ kuŋirān ätu itkaŋä yarā uwā pāŋku ahāŋ imiŋkumān. ⁵Ahāŋ imānā yāwetkuk; Nāk ŋode kāyat yāk. Nanjek u bian not tāŋ namiŋpāŋ kuŋatkuko udegān apiŋo nāmo tāŋ namitak. Upāŋkaŋ nana tāŋo Anututā nāk tāŋkentāŋ namik täyak yāk. ⁶Nāk nanjekta watā piā kehāromi tākinik tāŋ yāpmāŋ äbāk täyat u nadākamān, ei yāŋ? ⁷Ude tāk täyat upāŋkaŋ nanjekta piā tāŋ imik täyat unitāŋo gwāki namikta yāŋnākŋat yāpmāŋ äbāŋirān kadāni 10 tāreŋkuk. Upāŋkaŋ nanjekta waki ude tāŋ namayāŋ tājirān Anututā ukātpipik ŋode tāŋ imik tāŋkukonik; ⁸Nanjekta tom yāput-toroktorok ikek piā gwākita kaŋ yāpmāŋ yāŋ nāwerirān eruk Anututā nadāŋirān tom miŋitā nanaki yāput-toroktorok ikekgān bāyaŋkuŋ. Tāŋ tom gwäräreŋ kudān ikek gākŋata yāpmāŋ yāŋ nāwerirān eruk Anututā nadāŋirān tom miŋitā nanaki gwäräreŋ kudān nikekgān bāyaŋkuŋ yāk. ⁹Ude tāŋ yāpmāŋ äbātāŋgān Anututā nanjek tāŋo tom kudup yōmāgatpāŋ nākŋata biŋam naniŋ kireŋkuk yāk.

¹⁰Ude yāŋpāŋ ŋode yāwetkuk; Kadāni kubā yawaktā iniken tājirā dāpmonken ŋode tāŋkut; Kadāni uken meme āmanitā webeni yāwatkuŋo uwā yāput-toroktorok, gwäräreŋ kudān ikek yāk. ¹¹Tāŋpāŋ Anutu tāŋo aŋerotā dāpmonken ŋode nāwetkuk; Jekop! yāk. Jekop yāŋ yāwānā Itat ŋo yāŋ iniŋ yāŋkut. ¹²Yāwawā nāwetkuk; U yabā! yāk. Meme āmanitā webeni yāwatkaŋ u yāput-toroktorok, gwäräreŋ kudān ikekgān yāk. Äwāŋka Labantā yāŋgākŋat yāpmāŋ äbuko u kak täyat unita nadāŋira udewā ahākaŋ yāk. ^{13j}

Tānpān nadātan? Gāk Betel komeken nāka yānpān mobā ānok kubā buṇātkaŋ olip gākŋi uterak piŋ ibatpān yānjeḥāromtak man yāŋkun. Eruk, kome uken iriri ahān gamiŋkuro uwā Anutu nāk ŋo yāk. Unita akuŋkaŋ āyāŋutpeŋ kome kujatkaken kaŋ ku yāk. Man ude nāwetkuk.

¹⁴Eruk, ude yāwerānā webeniyattā iwetkumān; Nanta butewaki nāmo nadākamāk yāk. Nekta biŋam tuŋum kubā nāmo iwoyān nimiŋkuk.

¹⁵Nan uwā ābani bumik nibāk tāyak yāk. Gākken moneŋ yāpmākta niniŋ kireŋkuk. Upāŋkaŋ moneŋ yāpuko uwā kudup naŋkuko unita imata ŋo itde? ¹⁶Ude yānpān yāŋkumān; Anututā nannek tāŋo tuŋum kuduptagān yomāgarirān nin ba nanakniye ninta biŋam tāyak yāk. Unita Anututā gāwetak ude kaŋ tā yāk.

¹⁷Ude yāwānā Jekop komeniken āneni kukta tuŋum tānpān webeniye nanakiye kamel terak yepmaŋkuk. ¹⁸Ude tānpān sipsip, bulimakau, tuŋum ba imaka kudup Mesopotemia komeken irirān ahān imiŋkuŋo u yāpmānpān Kenan komeken nani Aisaktā itkukken kwa yāŋpeŋ kuŋkuk.

¹⁹Akumaŋ kunayān tāŋkuŋo kadāni uken tuŋum ŋode tāŋkuŋ; Labantā sipsip pujiŋi madāwa yāŋkaŋ kuŋirān Resel nanitā yotken āronpān nani tāŋo āboriyeta watā irani yāwik kubo tānpān yāpmān āpāmaŋ kuŋkuk.

²⁰Tān Jekoptāwā āwāŋi Laban, Aramtā ābotken nanik u tāŋiŋkatpeŋ nāmo iwerān nadāŋirān kuŋkuk. ²¹Eruk tuŋum ude tāŋ paotpānā tuŋumi kuduptagān kobet tāŋ yāpmān Yufretis ume weŋpeŋ Gileat pom kāda kuŋkuŋ.

Labantā Jekop iwat yāpmān kuŋkuk

²²Jekop kuŋirān kepma yarākubā tārewānkaŋ Jekoptā metāŋpeŋ kuŋkuko unita manbiŋam Laban iwetkuŋ. ²³⁻²⁵Eruk manbiŋam u nadānpānā āmaniye yāmagurānkaŋ Jekop iwat yāpmān kuŋtāyon kepma 7 tārewānkaŋ Gireat pom Jekoptā ahānpān yottaba tānpān itkuko u ahākta kerāp taŋkuŋ. Uken ahānpān Laban ba āmaniye yottaba tānpān patkuŋ. Parirā Anututā Laban dāpmonken ŋode iwetkuk; Laban! Gāk Jekop man kādāp ikek kubā iwerentawā! yāk.

²⁶Patkuŋo yāŋewānkaŋ Labantā Jekop ahān imiŋpānā iwetkuk; Ima kudān tāŋ namitan? Imata jop tāŋnākŋatpān iwan tāŋ gamapān bumik āpetnayāt nomāgatpān yāpmān ābātan? ²⁷Yāŋahānpān nāwetkuno uyaku kap teŋpān gepmana yāpmān ābim yāk. ²⁸Nāk āpetnayāt oranaye nāmo yāniŋ orerira yāmagut yāpmān ābān. Gāk guŋ kudān tān yāk. ²⁹Nāk gāk gutnaŋipān nanka tāŋo Anututā bipani dāpmonken ŋode nāwetpān naniŋ bitnāk; Gāk Jekop man kādāp ikek kubā iwerentawā yāŋ nāwetkuk.

³⁰Gāk komekata nadāwātāk tānpān āmetpeŋ ābāno uwā tāga upāŋkaŋ nākŋo ābotnayeta watā irani yāwik imata kubo tānpān yāpmān ābān?

³¹Ude yāŋirān Jekoptā Laban man kowata ŋode iwetkuk; Gāka umuntaŋkuro uwā ŋodeta; Gākā āpetkayat nomāgaren yāŋ yānpān unita

nāmo gāwetkaŋ ābāmāŋ yāk. ³²Upāŋkaŋ itkamāŋ ŋo kubätä yākken yāwikka u kaŋ-ahāwayāŋ tāno uwā āma ba webe u kumākta biŋam tāŋpān. Āmaniye iŋamiken tuŋum päke yāpmāŋ kuŋatat ŋo gākŋata biŋam kubā kaŋpāŋā kaŋ yāpmāŋ yāk. Jekop uwā webeni Reseltā yāwik kubo tāŋkuko u nāmo nadāŋkaŋ man kehāromi u yāŋkuk.

³³Eruk, Laban Jekoptā yottaba gānaŋ āronpāŋ yāwik ukeŋonita kawān wawāpāŋ, Leatā yottaba gānaŋ āronpāŋ udegān kawān waŋkuŋ. Tāŋpāŋ piā watā webe yarā unitā yottaba gānaŋ udegān kawān waŋkuŋ. Ude tāŋkaŋ kumaŋ Reseltā yottaba gānaŋ āronkuk. ³⁴Reseltā yāwik kubo tāŋkuko ukeŋo kamel tāŋo yāk tuŋum pewani u gānaŋ kābop daiŋkukopāŋ uterak maŋirirān Labantā yottaba u gānaŋ wāyākŋewān waŋkuŋ. ³⁵Ude tāŋkaŋ Reseltā nani iwetkuk; Nana, gāk nāka kokwawak nadāweno. Nāk tāga nāmo akwayāŋ. Webetā nininken kāyām ahāŋ namitak unita tāga nāmo akwayāŋ yāk. Iwerānkaŋ nanitā pāŋku yot kudup gānaŋ yāwika wāyākŋewān waŋkuŋ.

³⁶Ude tāŋirān Jekoptā koki wawāpāŋ Laban ŋode kaŋ yāŋkuk; Oi! Nāk waki jide tāŋ gamiŋkuro unita tom bumik nurayāŋ nāwarān tāyan? ³⁷Gākā nākŋo tuŋum päke ŋo yabāwi tārekaŋ. Unita gākā imaka kubā gākŋopāŋ nāk ba ābotnaye ŋo bāmopninken kāyan u tāŋpāwā notniye tāŋo iŋamiken kwawak pewipāŋ kaŋkaŋ nek tāŋo mebāri kaŋ yāpmāŋ daniwut! ³⁸Nāk gākā watā piā tāŋ gamiŋira obaŋ 20 ude tāreŋkuk. Kadāni u bāmopiken gākŋo yāwakaye watāni ket irira sipsip ba meme nanaki kubā nāmo dātdāt maŋkuŋ. Ba gākŋo sipsip ābotken nanik sipsip āmani kubā nāmo utpāŋ naŋkut yāk. ³⁹Ba tom āgwāritā gākŋo sipsip yewa gānaŋ āronpāŋ sipsip kubā utpāŋ naŋpānā nākŋakenpāŋ komenita peŋ gamiŋkut. Tāŋkaŋ kepma ba bipani kubāta gākŋo sipsip kubā kubo tāŋkuŋo unita komenita nākŋakenpāŋ gamikta nāwet tāŋkunonik. ⁴⁰Nāk gākŋo sipsipta watā irira edaptā bumta nek tāŋkukonik. Bipaniwā mānit nadāŋpāŋ dāpmon sākgāmān nāmo pat tāŋkuronik yāk. ⁴¹Nāk komi piā ude gākā obaŋ 20 tāŋkut. Obaŋ 14 āpetkayatta nadāŋpāŋ watā piā tāŋ gamiŋkut. Ba obaŋ 6 āneŋi tom ātu nāka biŋam tāneŋta watāni it gamiŋkut. Tāŋpāŋ kadāni u bāmopiken piā tāŋ gamiŋkuro unitāŋo gwāki namikta tāŋnākŋariri kadāni 10 ude tāŋkuk. ⁴²Gāk ude tāŋ namiŋkuno upāŋkaŋ nana tāŋo Anututā nāka watā it namiŋkuk. Anutu uwā orana Abraham ba nana Aisak unitāŋo Anutu pāhap. Anututā nāka watā nāmo itkuk yāwānā jopinik nepmaŋpi ābātet. Upāŋkaŋ Anututā butewaki terak komi piā tāŋ yāpmāŋ āburo u kaŋpāŋ imaka kubā nāka nāmo tāŋ namenta dāpmonken man kehāromi gāwetkuko u yāk.

Laban Jekoptāt bānep kubāgān tāŋkumān

⁴³Jekoptā man ude yāwānā Labantā iwetkuk; Webekayat ŋowā āpetnayāt, ba nanakaye ŋowā nākŋaken ābeknaye oranaye. Ba tom

kuduptagän päke ʒo u imaka, näkʒakengän. Imaka kuduptagän inʒamnaken itkaʒ ʒowä näkʒakengän. Upänkaʒ apinowä jide tänpän äpetnayat ba äbeknaye oranaye äneʒi yäpet? U täga nämo. ⁴⁴Unita nek bänep kubägan täda yäk. Tänpän bänep kubägan täkamäk ʒonita nämo guʒ tädeʒta mobä änok kubä ʒo peda yäk.

⁴⁵Man ude yäwänkaʒ Jekoptä mobä käronʒi kubä yäpmänpän siwon yäputkuk. ⁴⁶Tänpänä noriye yäwet-pewän mobä u dubiniken mobä ätukät buʒätkuʒ. Ude tänpänä mobä änok u dubiniken ketem naʒkuʒ. ⁴⁷Tänpäkaʒ Labantä mobä änok penkumäno iniken Mesopotemia man terak wäpi Jega-Sahaduta yän iwetkuk. Tänpän Jekop uwä iniken Hibru man terak wäpi Galet yän iwetkuk. (Ninin man terak ‘nämo guʒtakta’).

⁴⁸Tänpän Labantä Mobä änok pekamäk ʒo kaʒpän bänep kubägan täkamäk unita nämo api guʒ täde yän Jekop iwetkuko mebari unita mobä änok unitäʒo wäpi Galet yän iwetkumän. ⁴⁹Tänä Labantä kome u wäpi kubä Mispa iwetkuko uwä man ʒode yänkuko unita; Yawetä gäk gäkʒagän, näk näkʒagän kuʒaritda nek nibänpän nadäwän. ⁵⁰Tänpäkaʒ Labantä Jekop äneʒi kubä ʒode iwetkuk; Gäk äpetnayatta gaʒani nadänpän komi yämeno, ba näkä nämo nadänira webe kodaki ätu yäpeno uwä ʒodeta ket nadäwen; Anutu nibätaʒ yän nadäwen yäk. ⁵¹⁻⁵²Mobä käronʒi yäputat ʒo ba mobä änok bämopnekken peyat ʒo ka! ʒowä kaʒpen kuʒatpänä bänep kubägan täkamäk ʒonita nämo api guʒ täde yäk. Näk ʒo irepmitpän nämo guret. Gäk udegän, ʒo irepmitpän nämo nuren. ⁵³Tänpän gäk ba näk bänep kubägan täkamäk ʒopän irepmitdawä Anutu, Abraham kenta Naho täʒo Anutu unitä kowata kaʒ nimän yäk.

Ude yäwänkaʒ Jekoptä Anutu, nani Aisaktä gämoriken kuʒarani unitäʒo wäpi terak yänkehärom taʒkuk. ⁵⁴Tänpän Anutu iniʒ oretta pom terak äronpän gupe iʒi ima yänpän tom kubä utpän iʒi imiʒkuk. Ude tänpän äboriyekät ketem bok näna yänkaʒ yämagutkuk. Yämaguränpän ketem naʒkaʒ pom terak ini ugän patkuʒ. ⁵⁵Patkuʒo yänewänä Laban akuʒpän äperiyat, oraniye äbekiye yenpän yäniʒ oretpän kon man yäwetkaʒ komeniken äyänutpen kuʒkuk.

Jekop tuäni Iso kaʒ-ahänkuk

32 ¹Eruk Jekop kome u penpen kuʒirän Anutu täʒo aʒero ätutä kädet miʒin ahän imiʒkuʒ. ²Ahän imiʒirä yabänpänä nadänkuk; Wa! ʒowä Anutu täʒo äbot yäk. Ude yänpän unita kome u wäpi Mahanaim yän iwetkuk.

³Kadäni uken Jekop täʒo tuäni Iso Sei kome, wäpi kubä Idom uken itkuk. Irirän Jekoptä tuäna uken itak yän nadänpän watä äma yäwet-pewän intäjukun kuʒkuʒ. ⁴Kunayän täʒirä yäwetkuk; In ekänina Iso ʒode iwerut yäk. Watä piä ämaka Jekoptä ʒode yäyak; Näk kome ban päʒku äwännek Labankät kadäni käronʒi it yäpmän äbut. ⁵It yäpmän

äbänkä sipsip, bulimakau, doŋki, watä ämawebe it namikaŋ. Unita ekänina, gäk not täŋ nam yän nadänpän manbiŋam ŋo gäka pewa ärekaŋ yäk. Jekoptä manbiŋam ude pewän kuŋkuŋ.

⁶ Watä piä ämaniyetä manbiŋam ude yäpmän kuŋkuŋotä äneŋi äyänutpeŋ äbänpän Jekop ŋode iwetkuŋ; Nin tuäka Iso kaŋ-ahänkumän yäk. Unitä gäk gabän ahäwayän nadänpän ämaniye 400 yämagurän äbän itkaŋ yäk. ⁷ Ude iweräkaŋ Jekop umun pähap nadänpän-nadäwätäk täŋkuko unita ämaniye, sipsip, bulimakau, kamel kudup yäpmän daniŋpewän äbot yarä täŋkuŋ. ⁸ U ŋode nadänpän yäpmän daniŋkuk; Isotä äbänpän änok kubä nidäpänä änok kubätä api ämetpeŋ kuney yäk.

⁹ Ude nadänpän Jekoptä Anutu yänapik man terak ŋode iwetkuk; O Anutu, orana Abrahamkät nana Aisak täŋo Anutu! Gäk ŋode näwetkun; Gäk komekaken ba notkaye itkaŋken äyänutpeŋ kuŋiri api täŋkentän gamet. Man ude näwetkun. ¹⁰ Näk piä ämaka täga nämo upänkaŋ nadän namikinik tänpän bänep iron täŋ namiŋ yäpmän äbäk täyan. Bianä ähottaba-gänpän yäpmänkaŋ Jodan ume weŋpeŋ kuŋkut. Apiŋowä näk äbot taŋi yarä ŋo nikek äbätat yäk. ¹¹ Unita gäk täŋkentän namiŋiri tuäna Isotä nurektawä. Tuänatä äbänpän näkŋa ba nanak nädamiŋi nidäpek yänpän umuntäyat yäk. ¹² ^k Gäk bian ŋode näwetkuno äneŋi nadäsi; Näk bänep täga nadän gaminpän nanakaye pewa gwägu pomiken mobä jiraŋ mäyap, daninaŋi nämo itkaŋ ude api ahäneŋ. Ude näwetkun yäk.

¹³ Eruk, patkuko yänewänä Jekoptä akuŋpän tuäni Iso iron imikta tuŋumi päke uken nanik ätu iwoyän imiŋkuk. Tuŋum irona iwoyän imiŋkuko uwä ŋode; ¹⁴⁻¹⁵ Meme webeni 200, ämani 20, sipsip webeni 200, ämani 20, kamel webeni nanakiye nikek 30, bulimakau webeni 40, ämani 10, doŋki webeni 20, ämani 10 ude iwoyän imiŋkuk. ¹⁶ Iwoyän imiŋpänjä memeta watä äma kubä peŋkuk, sipsipta kubä, kamelta kubä, bulimakauta kubä, doŋkita kubä. Ude yepmanpän watä äma u ŋode yäwetkuk; Intäjukun kut yäk. Näk mäden täwarayän. Upänkaŋ änok kubägän kuneyo. Banban kut yäk.

¹⁷⁻¹⁸ Eruk kunayän täŋirä Jekoptä watä äma intäjukun kwayän täŋkuko u iwetkuk; Gäk kuŋiri tuäna Isotä gabän ahänpän gäwet yabäk ŋode api täŋpek; In netä täŋo watä äma? De kukaŋ? Tom äbot ŋo mäheŋi netä? yän gäwerirän ŋode kaŋ iwet; Iŋowä watä ämaka Jekop, unitäŋo yäk. Tom äbot ŋo ekänini gäka iron täkta pewän äbäkaŋ. Täŋkaŋ monäka mäden näwatak yän kaŋ iwet.

¹⁹⁻²⁰ Ude iwetkaŋä piä watä äma mäden kunayän täŋkuŋo u man piä watä äma intäjukun iwetkuko udegän ŋode yäwetkuk; In Iso kaŋ-ahänpänjä äma intäjukun kuyak u iweraro udegän kaŋ iwerut yäk. Watä ämaka niwatak yän ude iwetneŋ yäk. Tänpäkaŋ Jekoptä ŋode nadäŋkuk;

^k 32:12 Stt 22:17

Nāk tom ābot ŋo irona intājukun pewa kuŋirā tuāna Iso nāka bānep waki nadatak u penpān kowat kawān tānpānjā not kāwep tān namek yāk. ²¹ Ude nadānpān tom ābot ukeŋo intājukun pewān kuŋirā bipani ini ugān patkuk.

Jekop Anutukāt āmik tānkumān

²² Eruk bipani bāmopiken Jekoptā akuŋpān webeniyatkāt watā webeni yarā ukāt nanakiye 11 ude yāmagut yāpmān pānku Jabok ume pipiyāwaniken wenkuŋ. ²³ Wenpen kuŋ moreŋirā Jekoptā tuŋumi pāke u kudup ume ani kukŋi udude pewān kuŋkuŋ. ²⁴ ¹ Pewān kuŋ moreŋirā ume ani kukŋi ŋo kāda inigān itkuk. U irirān āma kubātā ahān imānkaŋ āmiŋtākon kome yāŋenburu-buru tānkuk. ²⁵ Āmiŋtāngān āma Jekop ahān imiŋkuko u Jekop tāŋo kehāromini tāga nāmo yāpmān āpayān yān nadānpān keritā Jekop jopānikengān inirirān jopāni jok tādotkuk. ²⁶ Tādorirān āma unitā Jekop iwetkuk; Kome yāŋewayān tāyak unita nabā kātāwi kwa! yāk. Yāwānā Jekoptā kowata ŋode iwetkuk; Ude nāmo! Gāk kon man kubā nāwerikaŋ uyaku gabā kātāwayān yāk

²⁷ Yāwānā iwetkuk; Wāpka netā? Yāwānā Nāk wāpna Jekop yān iwetkuk. ²⁸ ^m Jekop yān iwerānā āma unitā yānkuk; Gāk Anutukāt ba āma ātukāt āmiŋpān gākāgān yārepmitan unita gāk wāpka Jekop penpān wāpka kodaki Isrel yān gāwetat. (Ninin man terak Isrel uwā Anutukāt āmiŋkumān) ²⁹ ⁿ Wāpi kodaki Isrel yān iwerānā Jekoptā yānkuk; Eruk, gākŋo wāpka tāga nāwerayān? Yāwānā iwetkuk; Imata wāpna nadāwayān yāyan? Ude yānpān kon man kubā iwetpen kuŋkuk.

³⁰ Kuŋirān Jekoptā nadānkuk; Wāra! Nāk Anutu iŋami dapun karo unita nutnaŋipān nabān orerak yāk. Nāk Anutu iŋami dapun kat yān nadānkuko unita kome u iniken man terak wāpi Peniel yān iwetkuk. ³¹ Tānpān tamimaŋ edap dapuri abāŋirān Jekop Peniel kome u penpen kuŋkuk. Penpen kuŋkukopānkaŋ kuroŋ sākgāmān nāmo yeŋtān kuŋkuk. Jopāni jok tādotkuko unita tāŋāro pāreŋtān kuŋkuk.

³² Tānpākaŋ mebāri unita kadāni ukentā pābā apiŋo Juda āmawebetā tom tohari jopāni jokken nanik nāmo nak tākaŋ, Jekop jopānikengān inirirān jopāni jok tādotkuko unita.

Jekop tuāni Isokāt abā peronkumān

33 ¹ Eruk Jekop tāŋāro pāreŋtān kuŋtāngān Iso, āmaniye 400 udekāt abāŋirā yabānkuk. Eruk yabānpān Jekoptā nanakiye yāpmān daniŋpān webeni Resel kenta Leata, ba watā webeni yarā unita yāmiŋkuk. ² Ude tānpān watā webe yarā ukāt nanakiye intājukun yepmaŋpān kwāwā nanaki ātukāt Leakāt u mādeniken yepmaŋpān

¹ 32:24-26 Hos 12:3-4 ^m 32:28 Stt 35:10 ⁿ 32:29 Het 13:17-18

kuṅkuṅ. Yepmaṅpān kuṅirā nanaki Josepkāt Resel mādeninik yepmaṅpān kuṅkumān. ³Tuṅum ude tānpān ini intājukuninik kuṅirān iwatkuṅ. Intājukuninik pāṅku tuāni kaṅkaṅ oraṅ imikta kadāni 7 ude iṅami yāpān āpmonpāpān patkaṅ akuk tāntān kuṅkuk.

⁴Tāntān kuṅirān tuāni Isotā kaṅpānā bārāṅeṅ ābā bāyaṅ imiṅpān iṅpān iniṅ oretkuk. Ude tānpānkaṅ konām kotkumān. ⁵Tānpān Isotā Jekop webeniyekāt nanakiye yabānpān Jekop iwetkuk; Ai! Webe nanak pāke ṅo netāṅo? Yāwānā Jekoptā iwetkuk; Anututā watā āmaka nāka iron tān namiṅirān imaka pāke yabātan ṅo ahān namiṅkuṅ. ⁶Ude yāwānkaṅ watā webe yarā u nanakiye yāṅ-yākṅat yāpmān Iso dubiniken kuṅpān gukut imāpmok tāṅkuṅ. ⁷Tāṅirā Lea nanakiyekāt ābānpān udegān tāṅkuṅ. Mādeninik Resel nanaki Josepkāt ābānpān udegān gukut imāpmok tāṅkumān.

⁸Tāṅirā Isotā iwetkuk, Ai, tom ābot intājukun yāpmān ābāṅirā yabāro u imata? Yāṅirān Jekoptā iwetkuk; Ekānina, gāk bānep tāga nadān nami yānpān pewa ābāṅo u! yāk. ⁹Ude iwerānā Isotā yāṅkuk; Monāna waki! Nākṅo tuṅum māyapinik it namikaṅ unita tuṅum u gākṅata yāpmāṅsi! ¹⁰Yāwānā Jekoptā yāṅkuk; Ude nāmo! Gāk bānep paki nadān namiṅpānā tuṅum gamitat u gākṅata biṅam yāpmān yāk. Gāk gabānpān tāgagāmān nadātat. Gāk not tān namitan unita iṅamka gabāṅira Anutu iṅami bumik tāyak yāk. ¹¹Ude yānpān āneṅi gwāk pimiṅpān iwetgān tāṅkuk; Tuṅum gamiro u gākṅata yāpmān yāk. Anututā tāṅkentān namiṅirān imaka tāpuri kubāta nāmo wāyākṅek tāyat. Ude peṅ iwettāyon Isotā tuṅum u yāpuk.

¹²Yāpmānpān Isotā yāṅkuk; Eruk kuna! Nākā jukun kuṅira nāwarut yāk. ¹³Yāwānā Jekoptā iwetkuk; Ekānina, gāk nadātan? Nanaknaye bārāṅeṅ kukta kehāromini nāmo. Ba sipsip bulimakau nanakiye nīkek unita imaka, nadāwātāk tāyat. Bārāṅeṅ jide tānpān kuṅeṅ? Bārāṅeṅ kuṅpānā nanakiye kuduptagān kumneṅ yāk. ¹⁴Unita gākā jukun Idom kome pāṅku ninta itsāmāṅiri nāk māden tomkāt nanaknaye-kāt nin kwikinik āreṅpān api gabāṅ ahāne. ¹⁵Ude yāwānā Isotā iwetkuk; Eruk, tāṅkentān tamikta āmanaye ātu gākken yepmaṅpakaṅ tāmagut yāpmān kunayān yāk. Yāwānā Jekoptā iwetkuk; Iron tāṅi tāyan upāṅkaṅ man yāyan ude nāmo. Jop waki, nāka bānep tāga nadāṅpeṅ kwenō uwā tāga yāk.

¹⁶Eruk man yāwān tārewānpān Iso uwā iniken kome wāpi Idom kepma ugān āneṅi kuṅkuk. ¹⁷Idom kome kuṅkukopān Jekop uwā Sukot komeken pāṅku itkuk. Kome uken inita yottaba kubā tāṅit, tomta yottaba ātu tāṅit tāṅkuk. Pāṅku yottaba tānpān itkuko unita iniken man terak kome u wāpi Sukot yāṅ iwetkuṅ. ¹⁸Eruk, Mesopotemia kome peṅpeṅ ābuko, Sukot kome uken ātu it yāpmān kuṅtāṅgān eruk akumaṅ pāṅku Kenan kome Sekem tāṅo yotpārare wāpi Salem uken ahānpān u dubiniken kome yāpmānpān itkuk. ¹⁹° Kome yāpmānpān itkuko unitāṅo māhemitā kome

gwākita siliwa monenṭa iwetkuk. Iwerä udegän yämiṅkuk. Kome mähemi uwä Hamo täṇo nanakiye. Hamo uwä Sekem täṇo nani. ²⁰Täṇpākaṇ Jekop kome uken mobä bukä kubä täṇpāṇ Anutu iniṇ oretta tom uterak dāpmāṇpāṇ ijik täṇkukonik. Ude täṇkaṇ wāpi ‘Anutu, Isrel täṇo Anutu’ yāṇ iwetkuk. Iniken man terak wāpi ‘El, Elohe Isrel’ yāṇ iwetkuk.

Sekemtä Daina iwarän täṇkuk

34 ¹Eruk, kepma kubäta Jekop kenta Lea äperi wāpi Daina uwä webe kome uken nanik ätukät itpāṇ-nadāk täṇpayāṇ kuṇkuk. ²Kuṇirän äma kubä wāpi Sekem unitä Daina u kaṇgärip täṇpāṇ iwarän täṇpāṇ iṇitpāṇ waki täṇ imiṅkuk. Sekem nani wāpi Hamo uwä Hivitä äbotken nanik, kome unitäṇo intäjukun äma itkuk. ³Täṇpākaṇ Sekemtä Daina waki täṇ imiṇpāṇä eruk webe unita gäripi nadāṇpāṇ näkṇata kaṇ yāpa yāṇkaṇ man gäripi nikek ätu iwetkuk. ⁴Ude täṇpāṇ pāṅku nani Hamo ṇode iwetkuk; Nan! Webe gubaṇ ṇo näka biṇam yāpmāṇ nam yāk. ⁵Täṇpākaṇ Sekemtä Daina waki täṇ imiṇkuko manbiṇam u Jekoptä nadāṇkaṇ itkukonik. Nanakiye tomta watä itta kuṇ moreṇkuṇo unita ini äbākaṇ manbiṇam u yāwera yāṇpāṇ itsāmbuk. ⁶Nanakiyeta itsāmāṇ irirän Sekem nani Hamo uwä äbuko Jekopkät man yāṇpāṇ-nadāk täṇ itkumän. ⁷Man nämo yāṇtäreṇirän Daina wanoriye tom piäken naniktä yoriken äbāṇpāṇ biṇam u nadāṇkuṇ. Sekemtä Daina waki täṇ imiṇkuk yāṇ nadāṇpāṇ Isrel ämawebe ninta mäyäk pähap täṇ nimitak yāṇ nadāṇkuṇ. Imaka tänaṇi nämoṇpāṇ täṇkuko unita bānepi utpāṇ kokwawak taṇi pähap nadāṇkuṇ.

⁸⁻⁹Kokwawak nadāṇ irirä Hamotä Jekopkät nanakiye ṇode yāwetkuk; Nanakna Sekem uwä äpetka yāpmäkta gäripiinik nadātak yāk. Iniken gärip u iwatpāṇ gāwet yabātat yāk. Jide nadātan? Täga api yāpek ba nämo? Eruk, bānep kubägän pedayāṇ tāmāko uyaku kämiwä nanakniye äpetniye kowat wapiwän täga api täneṇ. ¹⁰Kowat wapiwän täṇpāṇ in nintä komeken ṇo penta kaṇ itna yāk. Ude täṇpāṇ itkaṇ intä ninken tuṇum suwaṇ namiṇ gamiṇ täga api täne yāk. Ba nintäṇo kome ätu imaka, injinta täga api yāṇneṇ.

¹¹Sekem nanitā ude yāwänä Sekem ini uwä Daina nani wanoriye ṇode yāwetkuk; Intä ei yāṇ yāwāwä imaka kubä injin gäripi nadānayāṇ täṇo ugāṇpāṇ api tamet yāk. ¹²Ba moneṇ udepāṇ nimi yāṇ näwerāwä täga api tamet yāk. Upāṇkaṇ webe ṇo iwoyāṇ namiṇirä näka biṇam ude täṇpāṇ yāk. ¹³Sekemtä ude yāwänä Jekop nanakiyetä Wanotninta imaka mäyäk ikek täṇ imiṇkuko unita jop yāṇ-yākṇatna yāṇpāṇ Sekemkät nani ṇode yāwetkuṇ; ¹⁴Ude nämo yāk. Nin wanotnin uwä äma gupi moräk nämo madāwaniken täga nämo tena kwek yāk. Ude täkta mäyäk ikek yāk. ¹⁵Upāṇkaṇ in äma kuduptagän gupjin moräk madāṇpāṇ nin bumik äworeneṇo uyaku täga api nadāṇ tamine yāk. ¹⁶Nintä kädet pekamāṇ

u bureni iwarāwā eruk inkāt bānep kubāgān tānpān ābot kubāgān ude itkaŋ kowat wapiwān tāga api tān yāpmān kune. ¹⁷Tān gupjin morāk madākta tāwetkamān u nāmo tānpāwā nin kome ŋo penpān wanotnin u yāŋikŋat yāpmān api kune yāk.

¹⁸Ude yānjirā Hamokāt nanaki Sekemtā nadāwān tāgaŋkuŋ.
¹⁹Nadāwān tāgawāpān Sekem Jekop āperi yāpmākta gāripiinik nadāŋkuko unita man Jekop nanakiyetā yāwetkuŋo u bārāŋen buramiŋkuk. (Sekemtawā iniken āboriyetā nadāwā ārowani tāk tāŋkuŋ.)
²⁰Eruk, Sekemkāt nani Hamotā yotpārare u tāŋo kābeyā komeken pāŋku āma uken nanikkāt kābeyā tānpān man ŋode yāwetkumān;
²¹Nadākaŋ? Jekopkāt āboriye uwā āmawebe tāga. Ba komenin imaka, taŋi unita nadān yāmiŋitna kome ŋo yāpmānpān itkaŋ suwaŋ namiŋ gamiŋ tāŋit kowat wapiwān tānpān api tāk tāne yāk. ²²Upāŋkaŋ nintā tākinik tāŋput yāŋ nadākaŋ uwā āmani nin kuduptagān gupnin morāk madānero uyaku penta ŋogān itta tāga api nadāneŋ. ²³Tāŋkaŋ ābot kubāgān itpān sipsip, bulimakau ba tuŋumi pāke u ninta biŋam api tāneŋo unita penta kaŋ itna yāŋ nadān yāmīna! ²⁴Ude yāwerānā yotpārare u nanik āmawebe kuduptagāntā Sekem yanani tāŋo man unita nadāwā tāgaŋkuŋ. Nadāwā tāgawāpān āmani kuduptagān gupi morāk madāŋkuŋ.

²⁵⁻²⁶Eruk, gupi morāk madāŋkuŋo kepma yarākubā ude tāreŋirān unitāŋo komi nāmo paorirā Daina wanoriyat, Simeon kenta Livai, yarā unitā āmik tākta pāip yāpmānpān kābop penkaŋ āma tāga dapun jop tāŋyākŋatkaŋ yotpārare u kuŋatkumāno u naniktā yabāŋpān-nadāk nāmo tāŋkuŋ. Yabāŋpān-nadāk nāmo tāŋirā Simeon kenta Livai āmik pewān ahāŋkuŋ. Āmik tānpān Sekem yanani ba āmaniye kudup kumāŋ-kumāŋ dāpumān. Dāpmānpān Daina Sekemtā yāpukopān imagut yāpmān kuŋkumān. ²⁷Ude tāŋpen kuŋirān noriye ātu māden yāwatkuŋo unitāwā wanori waki tāŋ imiŋkuko unita kowata dāpmān tāreкта yotpārare u kuŋpān āma dāpumāno u yapmittān kuŋpān tuŋum tāgatāga inita koreŋkuŋ. ²⁸⁻²⁹Uwā sipsip, bulimakau, doŋki ba webeniye nanakiye ba imaka tāgatāga yori gānaŋ ba piāniken itkuŋo u kuduptagān poriŋkuŋ.

³⁰Ude tāŋirān nani Jekoptā biŋam nadānpān kikŋutpān Simeon kenta Livai yāwetkuk; Wa! Ek āmawebe ŋo nanik iŋamiken nāk wāpna tāŋpān wakaŋ yāk. Ektā ude tāŋirān Kenantā ābotken nanik ba Perestā ābotken nanik ba ābot kuduptagān nāka gaŋani pāhap api nadān namineŋ. Nākā ābotken āma māyap nāmo ŋo unita āma ābori ābori unitā yāŋ-akuŋpāŋā nin nādamiŋi-nani kumān api nidāpneŋ yāk. ³¹Nanitā ude yāwerirān nanakiyat unitā Jekop kowata man ŋode iwetkumān; Umun man tāga niwetan upāŋkaŋ wanotnin kubokāret webe bumik waki tāŋ imiŋkuko u tāga nadātan ba?

Jekop Betel komeken āneji kuṅkuk

35 ^{1P} Kome uken ittāngān Anututā Jekop ṛode iwetkuk; Gāk Betel komeken kuṅpān kome kaṅ yāpmānpān it yāk. Kome uken Anutu nāk naniṅ oretta mobā bukā kubā kaṅ tā. Nāhā Anutu gāk tuāka Isota umuntaṅ pāṅku pariri ahāṅ gamiṅkuro u yāk.

² Anututā ude iwerānā Jekoptā webeniyat āperiye nanakkāt piā āmawebeniye kudup yānpābā yepmaṅpān ṛode yāwetkuk; Bāmopjinken yāwikta anutunin yāṅ nadāk tākaṅ u ureṅ tānpā kwāpān bānepjin ket utpān tekjin imaka, ārutpak tāwanipān wādāwā ārokot yāk. ³ Nadākaṅ, nin Betel komeken api kune yāk. Nāk butewaki nadāwātāk terak kuṅarira Anutu kādet miṅin ahāṅ namiṅkuko u iniṅ oretta mobā bukā kubā uken api tānpet yāk. Anutu unitā uken-ukēn kuṅatkutken u tāṅkentān namiṅirān kuṅatkut yāk. ⁴ Ude yāwerānkaṅ guṅ ābot tāṅo yāwik yāpmāṅ kuṅatkuṅo u ba jukuwabik imaka kudup Jekopta imiṅirā Sekem tāṅo kome u gāgāniken kupāhā pāya kubā mebariken awaṅ āneṅpān yejāmbuk. ⁵ Ude tāṅpeṅ kuṅirā Anututā āmawebe yotpārare kukṅi kukṅi itkuṅo unita umun pāhap pewān ahāṅ yāmiṅirān Jekop nanakiye dāpmākta nāmo yāwarān tāṅkuṅ.

⁶ Eruk kuṅtāngān Jekopkāt āboriye Kenan komeken kome tāpuri wāpi Lus, wāpi kubā Betel uken ahāṅkuṅ. ⁷ Uken Jekoptā mobā bukā kubā tānpān wāpi Betel Kome Tāṅo Anutu yāṅ iwetkuk. Tuānita umuntaṅpeṅ kuṅirān Anututā Betel kome uken ahāṅ imiṅkuko unita wāpi ude yāṅkuk.

⁸ Uken ittāngān Rebeka tāṅo watā piā webe wāpi Debora u kome uken kumāṅirān Betel kome gāgāni kupāhā pāya mebariken āneṅkuṅ. Pāya kupāhā u mebariken Konām Butewaki Kome yāṅ iwetkuk.

Anututā Jekop wāpi kodaki Isrel yāṅ iwetkuk

⁹ Tānpākaṅ Jekoptā Mesopotemia komeken naniktā ābānpān itkuko kadāni uken Anututā āneji ahāṅ imiṅpān kon man ṛode iwetkuk; ¹⁰ ^q Gāk wāpka Jekop upāṅkaṅ wāpka Jekop wari nāmo gāwetpān wāpka kodaki Isrel yāṅ api gāwetneṅ. Ude yānpān Anututā wāpi Isrel yāṅ iwetkuk. ¹¹ ^r Tānpān iwetkuk; Nadātan, nāk Anutu kehāromi māhemi. Gāk nanak bāyaṅ wek tānpān ahāṅ bumbum tāṅiri ābot kubāgān nāmo, āma ābot ini-ini api ahāṅ yāpmāṅ kuneṅ. Ba gākā ābotken nanik intājukun āma imaka, api ahāneṅ. Ahāṅirā gāk orani pāhap api iren yāk. ¹² Tānpākaṅ Abraham Aisakta kome yāniṅ kireṅkuro u gāka biṅam api ganiṅ kirewet. Tāṅkaṅ ābekaye oraṅkaye kāmi ahānayāṅ tākaṅ unita biṅam imaka, api yāniṅ kirewet yāk. ¹³ Eruk, Anututā ude yānpān Jekop teṅpeṅ kuṅkuk.

^P 35:1 Stt 28:11-17 ^q 35:10 Stt 32:28 ^r 35:11-12 Stt 17:4-8

^{14 s} Tänpäkaŋ Jekop Anututä man iwetkukken mobä käronji kubä kämi kaŋpäŋ nadäktä yäputkuk. Tänpäŋ Anututa biŋam täkta wain ume piŋ ibatpäŋ olip gakŋi imaka piŋ ibatkuk. ¹⁵Ude tänpäŋ Anututä Jekop man iwetkuko kome u täŋo wäpi Betel yäŋ iwetkuk.

Resel kumbuk

¹⁶Eruk Efrata kome kuna yäŋpäŋ Betel kome u peŋpeŋ kuŋkuŋ. Kuŋtängän kädet bämopiken Resel nanak bäyawayäŋ komi nadäŋkukopäŋ nanak bäräŋeŋ nämo ahäŋkuk. ¹⁷Komi taŋi ude nadäŋ irirän täŋkentäki kubätä ŋode iwetkuk; Umuntäwenol! Nanak ämani äneŋi kubä ahätak yäk. ¹⁸Eruk nanak kwawak ahäwänkaŋ miŋi Resel kumbayäŋ tänpäŋ nanaki wäpi Benoni yäŋ iwetpäŋ pengän kumbuk. Tänpäkaŋ Benoni yäŋ iwetkukopäŋ kumäŋirän nanitä nanaki uwä wäpi Benjamin yäŋ iwetkuk. (Ninin man terak Benoni uwä Komi piäna täŋo nanak. Täŋ Benjamin uwä Nanakna bänepnaken nanik.)

¹⁹Eruk, Resel kumbänkaŋ Efrata kome nämo ahäŋkaŋ kome bämopiken, kädet gägäniken äneŋkuŋ. Efrata uwä apiŋo wäpi Betlehem yäŋ yäk takamäŋ. ²⁰Resel äneŋpäŋä awaŋ terak mobä käronji kubä, kämi kaŋpäŋ nadäktä äneŋkuk. Äneŋkuko apiŋo pen itak. ²¹Eruk Jekop kome u peŋpeŋ kome täpuri wäpi Mikita-Ede u irepmitpäŋ ätukät kuŋpäŋ yottaba tänpäŋ itkuŋ. ^{22 t}Uken itkaŋ Jekop nanaki tuäni wäpi Rubentä nani täŋo watä piä webe kubä wäpi Bilha ukät päŋku parirän nanitä biŋam nadäŋpäŋ kokwawak taŋi nadäŋ imiŋkuk

Jekop nanakiye täŋo manbiŋam

²³Jekop täŋo nanakiye 12. Webeni Leatä bäyaŋkuko uwä ŋode; Ruben u intäjukun nanik. Mädenä Simeon, Livai, Juda, Isaka, Sebulun unitä ahäŋkuŋ. ²⁴Täŋ webeni Reseltäwä Josep kenta Benjamin bäyaŋkuk. ²⁵Täŋkaŋ Resel täŋo watä piä webe Bilha u nanakiyat Dan kenta Naptali. ²⁶Täŋ Lea täŋo watä piä webe wäpi Silpa uwä nanakiyat Gat kenta Ase. Jekop nanakiye uwä Mesopotemia komeken ahäŋkuŋ.

Jekop nani Aisak kumbuk

^{27 u} Tänpäŋ Jekop, nani käwa yäŋpäŋ Mikita-Ede kome peŋpeŋ Mamre kome, nani Aisaktä itkukken u kuŋkuk. Mamre kome u Hebron yotpärare u dubiniken itkuk. Hebron wäpi kubä Kiriät-Aba, Abraham kenta Aisaktä bian itkumäno u. ²⁸⁻²⁹Aisak tagawaniinik täŋirän obaŋ 180 ude täreŋirän kumbuk. Kumäŋirän nanakiyat Iso kenta Jekoptä äneŋkumän.

^s 35:14-15 Stt 28:18-19 ^t 35:22 Stt 49:4 ^u 35:27 Stt 13:18

Iso nanakiye tāŋo manbiŋam

36 ¹Iso, wāpi kubā Idom, unitāŋo manbiŋam ŋode; ²Webeniye Kenan komeken nanik ŋode yāpuk; Kubāwā Elon tāŋo āperi Ada. Elon uwā Hit ābotken nanik. Kubāwā Ana tāŋo āperi Oholibama. Ana uwā Sibeon nanaki, Hivi ābotken nanik. ³Webeni kubāwā Ismael āperi wāpi Basemat yāpuk. Basemat uwā Nebaiot tāŋo noripak. ⁴Tāŋkaŋ Iso webeni Ada uwā nanaki kubāgān wāpi Erifas bāyaŋkuk. Tāŋ webeni Basemat uwā nanaki kubāgān wāpi Ruel bāyaŋkuk. ⁵E, webeni Oholibama uwā nanakiye Jeus, Jalam, Kora bāyaŋkuk. Tāŋpākaŋ Iso nanakiye wāpi tawaŋ danikamāŋ uwā Kenan komeken itkaŋ ahāŋkuŋ.

⁶⁻⁷Tāŋpākaŋ Jekop tuāni Isokāt Kenan kome u bok itdenta nadāwān kome taŋi nāmo tāŋkuk. Āboriye ba yawakiye māyap unita jide tāŋpān ketem ninekta ba yawaktā nakta yabāŋ ahāde yāŋ nadāŋkumān. Ude nadāŋpāŋ eruk Isotā monāni Jekop kakātāŋpeŋ kome kubāken kwa yāŋpāŋ webeniye nanakiye piā āmawebeniye yawakiye ba tuŋumi Kenan kome itkaŋ yāpuko u kuduptagān kome ban kubāken kuŋkuk.

⁸Kuŋtāŋgān Idom kome pom-pomken ahāŋpāŋ kome u yāpmāŋpāŋ itkuk.

⁹Iso uwā Idom āma ābot kome uken ahāŋkuŋo unitāŋo orani itkuk. Nanakiye oraniye tāŋo wāpi tawaŋ ŋode; ¹⁰Iso webeni wāpi Ada unitā nanak Erifas bāyaŋkuk. Tāŋ webeni kubāwā wāpi Basemat unitā nanaki Ruel bāyaŋkuk.

¹¹Eruk, nanaki Erifas unitāŋo nanakiye 5 ude ahāŋkuŋ. Nanakiye 5 ahāŋkuŋo u wāpi ŋode; Teman, Oma, Sefo, Gatam, Kenas. ¹²Tāŋ Erifas webeni burenitā nanak 5 ude bāyaŋkuk. Tāŋkaŋ watā piā webeni wāpi Timna yanāpi tāŋpāŋ nanak Amalek bāyaŋkumān. Nanak uwā Iso webeni Ada unitāŋo oraniye.

¹³Tāŋ Iso nanaki Ruel unitāŋo nanakiye yarābok-yarābok ŋode; Nahat, Sera, Sama, Misa. U uwā Iso webeni Basemat unitāŋo oraniye.

¹⁴E, Iso webeni māden yāpuko uwā Oholibama. Oholibama uwā Ana tāŋo āperi, Sibeon tāŋo ābeki. Oholibama unitāŋo nanakiye uwā Jeus, Jalam, Kora.

¹⁵⁻¹⁶Tāŋpākaŋ Iso tāŋo oraniye ātu āboriye tāŋo āma ekānita itkuŋ. Āma ekāni itkuŋo uwā wāpi tawaŋ ŋode; Iso nanaki tuāni Erifas unitāŋo nanakiye āma ekānita itkuŋo u wāpi Teman, Oma, Sefo, Kenas, Kora, Gatam, Amalek. U uwā Iso webeni Ada tāŋo oraniye.

¹⁷Tāŋ Iso nanaki Ruel unitāŋo nanakiye āboriye tāŋo āma ekānita itkuŋo u wāpi Nahat, Sera, Sama, Misa. U uwā Iso webeni Basemat tāŋo oraniye.

¹⁸E, Iso webeni Oholibama unitāŋo nanakiye āboriye tāŋo āma ekānita itkuŋo uwā wāpi Jeus, Jalam, Kora. U uwā Iso webeni Oholibama, Ana āperi unitāŋo oraniye.

¹⁹Tāŋpākaŋ wāpi tawaŋ it yāpmāŋ āpākaŋ uwā Iso, wāpi kubā Edom, unitāŋo nanakiye oraniye āma ekāni itkuŋ.

Sei oraniye tājo manbiḡam

20-21 Tānpāḡ Sei, Ho ābotken nanik, unitājo nanakiye Idom komeken itkaḡ ahāḡkuḡo u wāpi ḡode; Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Ese, Disan. Sei tājo nanakiye u Ho āboriye tājo āma ekānita itkuḡ. 22 Tānpāḡ Lotan nanakiyat Hori, Heman. (Timna, Iso tājo watā piā webeni uwā Lotan tājo wanori). 23 Tānpāḡ Sobal nanakiye ḡode; Alvan, Manahat, Ebal, Sefo, Onam.

24 Tānpāḡ Sibeon nanakiyat Aia, Ana. Ana uwā kome āma nāmo iraniken itkaḡ nani tājo doḡkiniyeta watā it tāḡkukken u ume komi nitek kome gānaḡ nanik ābāḡirān intājukun kaḡ-ahāḡkuk. 25 Tānpāḡ Ana Anatā nanak yarā bāyaḡkuk. Nanaki Dison, āperi Oholibama. 26 Dison nanakiye ḡode; Hemdan, Esban, Itran, Keran. 27 Tāḡ Ese nanakiye ḡode; Bilhan, Savan, Akan. 28 E, Disan nanakiyat Us, Aran.

29-30 Tānpāḡ Ho āboriye tājo āma ekāni ḡode itkuḡ; Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Ese, Disan. Āma uwā āma ābori ābori Idom komeken ittāḡ kuḡkuḡo unitājo āma ekāni.

Idom kome āma ābori ābori unitājo intājukun āma wāpi tawaḡ

31 Tānpāḡ Isrel āmawebetā intājukun āma kubā nāmo yāpmāḡirā Idom āmawebe tājo intājukun āma māyap ḡode it yāpmāḡ ābuḡ; 32 Intājukunā Beho nanaki wāpi Bela, u Idom komeken yabāḡ yāwat piā tāḡkuk. Āma u Dinhaba yotpārareken nanik. 33 Eruk, Belatā it yāpmāḡ āroḡpāḡ kumāḡirān Sera tājo nanaki wāpi Jobaptā komeni yāpmāḡpāḡ intājukun āmata itkuk. Āma unitājo komeni Bosra. 34 Eruk Jobaptā it yāpmāḡ āroḡpāḡ kumāḡirān Husamtā komenita itkuk. Husam uwā Teman komeken nanik.

35 Eruk Husamtā it yāpmāḡ āroḡpāḡ kumāḡirān Bedat nanaki wāpi Hadattā intājukun āmata itkuk. Hadat uwā Moap komeken āmik tānpāḡ Midian kome tājo komi āma kehāromini yāpmāḡ āpuk. Hadat uwā yotpārareni Avit. 36 Eruk Hadattā it yāpmāḡ āroḡpāḡ kumāḡirān Samlatā komeni yāpuk. Samla uwā Masreka komeken nanik. 37 Eruk Samlatā it yāpmāḡ āroḡpāḡ kumāḡirān Saultā komenita itkuk. Uwā Rehobot yotpārare, Yufretis ume ani kukḡi uken nanik. 38 Eruk Saultā kumāḡirān Akbo nanaki Balhanantā komeni yāpuk. 39 Balhanantā it yāpmāḡ āroḡpāḡ kumāḡirān Hadattā komeni yāpuk. Āma uwā Pau yotpārareken nanik. Webeniwā Matret āperi wāpi Mehetabel. Matret uwā Mesahap āperi.

40-43 Iso āboriye tājo āma ekāni ekāni wāpi ḡode; Timna, Alva, Jetet, Oholibama, Ela, Pinon, Kenas, Teman, Mipsa, Makdiel, Iram. U uwā Idom nanik āmawebe ābori ābori unitājo āma ekāni. Tānpāḡ wāpi Idom uwā Iso tājo wāpi kubā. Isotā orani pāhap itkuko unita kome u ba āmawebe ābot u wāpi Idom yāpuḡ. Ābot kubāḡān nāmo itkuḡ. Ābori

ābori itkuŋo u kome ini-ini yāpuŋ. Kome u ini-ini yāpmānpāŋ āma ekāni wāpi tawaŋ it yāpmāŋ āpakaŋ ŋo ābori ābori unitāŋo āma ekānita itkuŋ.

Josepkāt noriye tāŋo manbiŋam

37 ¹Tānpākaŋ Jekop, nanitā bian itkukken, Kenan komeken u itkuk. ²Eruk Jekop nanakiye tāŋo manbiŋam u ŋode; Nanaki kubā wāpi Josep u gubaŋi, obaŋi 17 ude. Uwā noriyekāt sipsip kenta memeta watāni ittāŋ kuŋat tāŋkuŋonik. Noriye uwā nani tāŋo watā piā webe Bilha kenta Silpa unitāŋo nanakiye. Tāŋkaŋ Josep uwā noriyetā kādet wakiwaki tāŋpen kuŋat tāŋkuŋo u yabānpāŋ pāŋku nani Jekop manbiŋam iwet tāŋkukonik.

³Tānpākaŋ nani tāgawaniinik tāŋjirān Josep ahāŋkuko unita nanitā Josepta gāripiinik nadāk tāŋkukonik. Unita tek sākgāmān kāroni kubā, keri kāronipāŋ bipmāŋ imiŋkuk. ⁴Tānpākaŋ noriyetā ŋode kaŋpāŋ nadāŋkuŋ; Nanitā Josepta gāripi nadāŋ imiŋkuko u ninta nadāŋ nimik tāyak u irepmiŋtak yāŋ kaŋpāŋ nadāŋkuŋ. Ude kaŋpāŋ nadānpāŋ Josepta gaŋani pāhap nadāŋ imiŋkuŋ. Kokwawak iŋam dapun iŋiŋpāŋ man tāga kubā nāmo iwet tāŋkuŋonik. ⁵⁻⁷Kokwawak ude nadāŋ imiŋpāŋ kuŋarirā eruk bipani kubā Joseptā dāpmonken tāŋkuk. Tāŋpāŋ yāŋjirān dāpmonken kaŋkuko u ŋode yāwetkuk; Nākā dāpmonken karo u yāŋahāwa nadāwut yāk. Nin kuduptagān piā gānaŋ itkaŋ tepāraŋ ātu pādā tāŋ iramāŋonik yāk. Tāmāŋopāŋkaŋ nākā pādā tāro uwā akuŋpāŋ kāron wādāŋ irak yāk. Tāŋjirān intā tāŋo unitāwā nākā tāro u it āyāŋutpāŋ gukut imāpmok tāŋ imiŋirā yabāt yāk. Dāpmonken karo ubayāŋ yāk. Ude yāwerirān nadānpāŋ noriyetā gaŋani nadāŋ imiŋkuŋo u irepmiŋpāŋ gaŋaniinik nadāŋ imiŋkuŋ.

⁸Ude yāwānā noriyetā iwetkuŋ; Gāk ninta intājukun āma api iret yāŋ nadātan? Bure? Ude iwetpāŋ dāpmonken kaŋkuko u ba man yāk tāŋkuko u nadānpāŋ kokwawak taŋi pāhap nadāŋ imiŋkuŋ. ⁹Eruk bipani kubāta dāpmonken āneŋi kubā kaŋkuk. Kaŋpāŋ noriye ŋode yāwetkuk; Dāpmonken karo u ŋode yabāt yāk. Edap dapuri, komepakāt guk 11 ude iŋamnaken gukut imāpmok tāŋ namiŋirā yabāt yāk.

¹⁰Eruk noriye ude yāwetkaŋ nani imaka, pāŋku iwetgān tāŋkuk. Iwerānā nanitā kaŋ-yāŋpāŋ ŋode iwetkuk; Wa! Dāpmonken jidewanipāŋ tān! Gāk meŋka notkayekāt nintā iŋamkaken gukut imāpmok kaŋ tāŋ namut yāŋ nadātan? ^{11*} Tānpākaŋ Josep noriyetā kokwawak nadāŋ imik tāŋkuŋo upāŋkaŋ nani Jekop uwā nanakitā man yāŋkuko u kudup nadānpāŋ iyap tāŋkuk.

Noriyetā Josep āmata iniŋ kirenpāŋ gwāki yāpuŋ

¹²⁻¹³Eruk kadāni kubā Josep noriye Seken komeken sipsipta watāni itta kuŋkuŋo irirā nani Jekoptā Josep iwetkuk; Notkaye sipsipta watāni

* 37:11 Apos 7:9

itnayāṅ Sekem komeken kuṅkuṅo itkaṅ yāk. Gepmaṅpa yāpmāṅ notkayeken kwayāṅ unita tuṅum tāyi yāk. Yāwānā Joseptā Tāga, kwayāṅ yāṅ iwetkuk. ¹⁴Yāwānā nanitā iwetkuk; Gāk kome udeken kuṅkaṅ notkaye ba tom imaka, sākgāmān itkaṅ ba, goret itkaṅ yāṅ kaṅ yabā yāk. Kudup yabāṅpāṅ-nadāṅkaṅ ābā manbiṅam kaṅ nāweri nadāwa yāk. Jekoptā ude iwetpāṅ Hebron awaṅ u nanik nanaki Josep tewān yāpmāṅ kuṅkuk. Eruk Josep kumaṅ Sekem komeken ahāṅkuk.

¹⁵Sekem komeken ahāṅpāṅ nariyeta wāyākṇetāṅ kumān kuṅat moreṅkuk. Kuṅattāṅgān āma kubā ahāṅ imānā iwetkuk; Gāk imata wāyākṇetan? ¹⁶Iwerānā Joseptā iwetkuk; Nāk notnaye yawakiyeta watāni itkaṅ unita wāyākṇetat yāk. Gāk uken itkaṅ yāṅ nadātan? ¹⁷Iwerānā āma unitā iwetkuk; Notkaye kome ṅo peṅpeṅ kuṅkuṅ yāk. Uwā kome ṅo peṅpeṅ Dotan komeken kuna yāṅirā nadāṅkut yāk. Ude iwerānā eruk Josep noriye yabāṅ ahākta kuṅtāṅgān Dotan komeken ahāṅkuk. ¹⁸Ahāṅpāṅ ban uduken kuṅ irirān noriyetā kaṅpāṅ kumāṅ-kumāṅ utta ṅode yāṅkuṅ; ¹⁹Wisiknin! Āma dāpmonken kāwani ukeṅo ābatak udu yāk. ²⁰Eruk, iṅitpāṅ kumāṅ-kumāṅ utpāṅ ume awaṅ kubā gānaṅ pena āpmonpān yāk. Utnakaṅ dāpmonken kak tāṅkuko u jide tāṅpāṅ bureni api ahāneṅ? Ude tāṅkaṅ pāṅku nan ṅode kaṅ yāṅikṇatna; Tom āgwāri kubātā utpāṅ naṅkuk yāṅ kaṅ iwetna yāk.

²¹Eruk noriyetā ude yāṅirā tuāni Rubentā nadāṅpāṅ Josep tāṅkentāṅpāṅ tewa yāpmāṅ nanken kaṅ kwān yāṅ nadāṅpāṅ man ṅode yāwetkuk; Kumāṅ-kumāṅ utnero! ²²Ba nāgāt iminero. Josep jop iṅitpāṅ kome jopi ṅoken ume awaṅ kubā gānaṅ tena āpmonpān yāk. Uwā yabāṅ paotpāṅ Josep āneṅi yāpmāṅpāṅ nanken kaṅ tewa kwān yāṅ nadāṅpāṅ man ude yāwetkuk. ²³Ude yāwerān nadāṅpāṅ irirā Josep, noriye dubiniken ābāṅirān iṅitpāṅ tek kerī kāroni tāṅkuko u weṅ tāṅpā kuṅ imiṅkuṅ. ²⁴Weṅ tāṅpā kuṅ imiṅirā iṅit yāpmāṅ pāṅku ume awaṅ gānaṅ tewā yāpmāṅ āpmo itkuk. Awaṅ uwā kawuki, umeni nāmo. ²⁵Ude tāṅkaṅ pāṅku maṅit itpāṅ ketem naṅkuṅ. Ketem naṅ itkaṅ Ismael ābotken nanik ātu Gileat komeken naniktā Isip kunayāṅ ābāṅirā bankentā yabāṅkuṅ. Āma ābuṅo unitāṅo kamel terak imaka gāripi ba kābāṅi sākgāmān nīkek Isip komeken Isip naniktā yāmiṅpāṅ gwāki yāpmākta bumta peṅpāṅ yāpmāṅkaṅ ābuṅ. Ismael ābot uwā wāpi kubā Midian.

²⁶Ismael ābot wāpi kubā Midian u ābāṅirā yabāṅpāṅ Josep noripak kubā wāpi Judatā noriye ātu ṅode yāwetkuk; Notninpak utpāṅ kābop penayāṅ tākamāṅ u kowata imatāken upāṅ api yāpne? ²⁷Unita utnero. Ismael ābot ābākaṅ unita yāmiṅpāṅ gwāki yāpna yāk. Ude tānayāṅ tākamāṅ unitā tāga bumik. Josep uwā notninpak, nāgāt morāk kubāgān yāk. Judatā ude yāwerānā noriye ātu u nadāwā tāgaṅkuṅ. ²⁸^y Ude yāṅ

^y 37:28 Apos 7:9

irirā Midian moneŋ tuŋum āma u dubiniken ābuŋ. Äbāŋirān noriyetä Josep awaŋ gānaŋ nanik wādāŋ yāpmāŋ ābuŋ. Ude tāŋkaŋ Ismael ābot unita yāmiŋkuŋ. Yāmāwā Josep gwākita siliwa moneŋ 20 ude yāmiŋkuŋ. Yāmiŋpāŋ yāŋikŋat yāpmāŋ Isip komeken kuŋkuŋ.

²⁹Ude tāŋirā eruk Ruben māden ābā awaŋ gānaŋ Josepta kawān wawākaŋ butewaki taŋiŋinik nadāŋpāŋ konām kotpāŋ teki weŋ-gajāhutkuk. ³⁰Ude tāŋpāŋ pāŋku noriye yāwetkuk; Nanak u awaŋ gānaŋ nāmo itak yāk. Unita nāk jide tāŋpayāŋ? ³¹Ude yāŋirān noriye ātutā pāŋku meme gubaŋi kubā utpāŋ Josep tāŋo tek kārōŋi uterak nanitā kakta nāgāri dāpā jīŋkuŋ. ³²Dāpā jiwāpāŋ yāpmāŋkaŋ nani iwoŋāreкта eŋiken kuŋkuŋ. Pāŋku nani ahāŋ imiŋpāŋ tek keri kārōŋi, meme nāgāri nīkek u iwoŋāreŋpāŋ ŋode iwetkuŋ; Nan, ŋo ka! Iŋo Josep tāŋo tek ba? ³³Ude iwet yabāŋirā nanitā kaŋpāŋ yāŋkuk; Wāra! Iŋo bureni nanakna Josep tāŋo tek yāk. Tom āgwāri kubātā utpāŋ nak yāŋ nadātāt yāk. ³⁴Jekop ude yāŋpāŋ butewaki taŋi nadāŋpāŋ iniken teki weŋ-gajāhut maŋpān kuŋkuŋ. Weŋ-gajāhut maŋpān kwākaŋ tek wakiwaki yāpmāŋpāŋ tāŋkuk. Tāŋpāŋ nanaki Josepta yāŋpāŋ kadāni kārōŋi konām butewaki tāŋ itkuk. ³⁵Ude tāŋirān nanakiye āperiye kuduptagān nanitā itkukken ugān ābāŋ moreŋkuŋ. Äbāŋpāŋ nani iniŋ bitnānayāŋ nadāŋkuŋopāŋ konām butewaki pekta nāmo nadāŋkuk. Tāŋpāŋ yāŋkuk; Nāmo! Konām kot yāpmāŋ kuŋtāŋgān kumāŋpāŋ nanaknatā kukken ugān api iwaret yāk.

³⁶Tāŋpākaŋ Isip kome uken Midian nanik ukeŋonitā gwāki yāpmākta Josep Potifata imiŋkuŋ. Potifa uwā Isip kome tāŋo intājukun āma Fero unitāŋo tāŋkentāki kubā, komi āma Fero tāŋo eŋi watā itkuŋo unitāŋo āma ārowani.

Juda kenta Tama tāŋo manbiŋam

38 ¹Kadāni uken Juda noriye yepmaŋpeŋ pāŋku āma kubā wāpi Hira ukāt itta Adulam yotpārareken kuŋkuk. ²⁻³Pāŋku ittāŋgān webe gubaŋ kubā kaŋgārip tāŋpāŋ webenita yāpuk. Webe uwā nani wāpi Sua, Kenan komeken nanik. Eruk yanāpi tāŋpāŋ bok ittāŋgān webeni nanak kok itpāŋ nanaki tuāni bāyaŋkuk. Bāyawānpāŋ nani Judatā wāpi Era yāŋ iwetkuk. ⁴Tāŋpāŋ ittāŋ kuŋtāŋgān webeni āneŋi koki itpāŋ monāni bāyaŋkuk. Bāyaŋpāŋ wāpi Onan yāŋ iwetkuk. ⁵Tāŋpāŋ ātu it yāpmāŋ kuŋtāŋgān nanak kok āneŋi itpāŋ nanak gweki bāyaŋpāŋ wāpi Sela yāŋ iwetkuk. Sela uwā Kesip yotpārareken ahāŋkuk.

⁶Eruk Judatā nanaki tuāni Erata webe kubā iwoyāŋ imiŋkuko uwā wāpi Tama. ⁷Tāŋpākaŋ Era u kādet goret-goret kuŋarirān Yawetā kawān nāmo tāgawāpāŋ kumāŋ-kumāŋ utkuk. ⁸Ude tāŋirān Judatā nanaki monāni Onan iwetkuk; Tuākatā nanak kubā nāmo bāyaŋkaŋ kumāŋtak unita gākā nin tāŋo kādet u iwatpāŋ webeni kajāt gākā koreŋpāŋ tuākata nanak kaŋ bāyaŋ imi yāk.

⁹Nanitā ude iwetkukopāṅ monānitā ṇode juku piṅkuk; Nāk tuāna webeni kajat yāpayāṅ tāyat uwā nanak bāyaṅirān āmawebetā U gākṇaken nanak nāmo yāṅ api nāwetneṅ. U tuāka kumbuko u tāṅo biṅam yāṅ api yāneṅ yāṅ nadāṅkuk. Ude nadāṅpāṅ eruk bok pat tāṅkumānken nanak kok irektawā yāṅ nadāṅpāṅ ibini jopiken piak tāṅkukonik. Ude tāṅtāṅ kuṅkuko unita tuānita biṅam nanak kubā nāmo ahāṅkuk. ¹⁰Onantā ude tāk tāṅkuko uwā Yawetā kawān tāga nāmo tāṅpānpāṅ u imaka, kumāṅ-kumāṅ utkuk. ¹¹Urirān kaṅpāṅā Judatā ābeki Tama ṇode iwetkuk; Nankaken kaṅ ku! yāk. Pāṅku iriri gwekna Sela unitā tāgaṅpāṅ webe yāpnaṅi ude tāṅirān āneṅi āyāṅutpeṅ nākken ṇo kaṅ ābi yāk. Judatā tuāke monāke webe yāpmāṅpāṅ kumbumāno udegān yāpmāṅpāṅ kumākgān tāṅpek yāṅ nadāṅpāṅ ābeki iwet-pewān naniken kuṅkuk.

¹²Ude iwet-pewān kuṅirān it yāpmāṅ āroṅtāṅgān Juda webeni (u Sua āperi) kumbuk. Kumbānpāṅ āneṅkaṅ kupāmta irān tāreṅirān eruk kepma kubāta noripaki Adulam yotpārareken nanik wāpi Hira u imagurānkaṅ Timna komeken piā āmaniyetā sipsip pujiṅi madāṅ itkuṅken u kuṅkumān. ¹³Kome uken ahāṅpāṅ irirān āma kubātā Tama iwetkuk; Nadātan? Oraṅka sipsip pujiṅi madāwayāṅ Timna komeken kuṅkuk yāk. ¹⁴Ude iwerirān Tamatā nadāṅkuk; Orana Juda, nanaki gweki wāpi Sela u tāgatak upāṅkaṅ nāka biṅam nāmo inīṅ kiretak yāṅ nadāṅkuko unita ṇode tāṅkuk; Tek webe kajattā tāṅpeṅ kuṅarani u yāṅopmāṅpāṅ tek kudupi kubā tāṅpāṅ āmatā nāmo kaṅpāṅ nadākta iṅami dapun uwāk tāṅpipiṅkuk. Ude tāṅkaṅ Judatā Temna kādet ṇo ābayāṅ nadāṅpāṅā pāṅku Enaim yotpārare kādet morākiken maṅit itkukonik.

¹⁵⁻¹⁶Eruk Juda uwā kuṅtāṅgān webe u kādet miṅin maṅit irirān kaṅpāṅ ṇode nadāṅkuk; Webe ṇo tektā iṅami dapun tāṅpipiṅkuko unita kubokāret webe kāwep yāṅ nadāṅkuk. ṇo ābekna yāṅ nāmo nadāṅkuk. Tāṅpāṅ dubiniken kuṅpāṅā iwetkuk; Nadāṅ namiṅiri nek bok pātdayāṅ yāk. Iwerānā webe unitā man ṇode iwetkuk; Bok pātdayāṅ nāwetan unita imapāṅ namayāṅ? ¹⁷Yāwānā Judatā iwetkuk; Nadāwātāk tāṅpeno yāk. Kowatawā meme gubaṅi kubāpāṅ pewa ābayāṅ yāṅ iwetkuk. Yāwānā iwetkuk; U tāga upāṅkaṅ imaka kubā namikaṅ uyaku u kaṅpāṅ meme bureni api namen yāṅ nadāwayāṅ. Meme u bureni namiwā tuṅum ṇo āneṅi api gamet yāk. ¹⁸Yāwānā Judatā iwetkuk; Kaṅpāṅ nadākta imatākenpāṅ gamet? Yāwānā iwetkuk; Imaka kubā gākṇa wāpka kudān nīkek ukāt āhottaba iṅitan u bok nam! Ude iwerānā mani buramiṅpāṅ yāṅkuko udegān tāṅkuk. Tāṅpāṅ eruk bok parirān webe u nanak kok itkuk. ¹⁹Tāṅpānkaṅ Tama yotken pāṅku tek iṅami dapun tāṅpipiṅkuko u yāṅopmāṅpāṅ peṅkaṅ tek webe kajattā tāṅpani upāṅ āneṅi tāṅpāṅ itkuk.

²⁰⁻²¹Tāṅpākaṅ Judatā iniken tuṅumi ātu webe unita imiṅkuko ukeṅo āneṅi yāpayāṅ nadāṅpāṅ noripak Hira u meme gubaṅi kubā imiṅkaṅ webe

unita imikta peŋ iwet-pewän kuŋkuk. Peŋ iwet-pewän päŋku webe unita wäyäkŋewän wawäpäŋ äma ätu Enaim yotpärare u nanik ŋode yäwet yabäŋkuk; Kubokäret webe kädet miŋin maŋit irani u de itak? Yäwänä iwetkuŋ; Kubokäret webe udewani ŋo nämo yäŋ iwetkuŋ. ²²Ude iwerirä Hira äneŋi äyāŋutpeŋ Judaken kuŋkuk. Kuŋpäŋ iwetkuk; Webe ŋokeŋo nämo kaŋ-ahätat yäk. Webe udewani kome ŋoken kubä nämo itak yäŋ näwetkuŋ.

²³Ude iwerän nadänpäŋ Judatä yäŋkuk; Täga yäk. Näk nadäwätäk nämo täyat. Tuŋum imiŋkuro uwä inita biŋam täyak. Webe unita wari nämo wäyäkŋewen. Pen wäyäkŋeŋtāŋ kuŋaritda ämawebetä api nibäŋ mägayäneŋ. Meme gubaŋi u webe unita imikta yäwanipäŋ wäyäkŋewi wakaŋ unita täga, ini jop kaŋ irän yäk.

²⁴Tänpäkaŋ it yäpmäŋ äronŋtāŋgän komepak yaräkubä täreŋirän äma ätutä äbänpäŋ Juda iwetkuŋ; Äbeka Tama ukeŋowä kubokäretta kuŋattāŋgän nanak kok ikek irirän kākamāŋ yäk. Ude iweräwä kokwawak pähap nadäŋkuk. Tänpäŋ yäŋkuk; Päŋku iŋit yäpmäŋ päŋku kädäp gānaŋ pewä iŋiputpeŋ kwän! yäk. ²⁵Ude yäweränä pengän iŋit yäpmäŋ yāman äpäŋirä webe ŋokeŋo orani man ŋode iwetkuk; Nabäwut! Nanak kok itat ŋo netäŋo? Imaka wäpi kudän nitek ba ähottaba iŋitat ŋonitā äma unitäŋo yāhahawayāŋ yäk. ²⁶Tamatä ude yäwänä Judatä imaka imaka imiŋkuro u yabänpäŋ ŋode yäŋkuk; Wära! Webe ŋonitāŋo momi nämo. Näkä goret täŋkut! Näk nanakna Sela tägawänkaŋ webe ŋonita iniŋ kirekta yäwanipäŋkaŋ nämo iniŋ kireŋkuro unita udewä täŋkuk yäk. Ude yänpäŋ eruk webe ukät bok wari nämo patkumän.

²⁷⁻²⁸Tänpäŋ ätu it yäpmäŋ äronpāŋ webe u nanak kok itkuko bäyawayāŋ täŋirän webe täŋkentāŋ imikta äbuko unitä kaŋpäŋ nadäŋkaŋ iwetkuk; Nanak kokkaken ŋo nanak yarätä itkamän yäk. Ude iwerirän nanak kubätä jukun keru pewän kwawak ahäŋirän tek moräk gämāni kubä yäpmänpäŋ keriken topuk. Tänpäŋ yäŋkuk; Nanaki ŋonitā jukun ahätak yäk. ²⁹Ude yäwänä nanak u keru äneŋi wädäŋ yäpmäŋ äronkuk. Täŋirän noripak kubä kábop itkuko unitä jukun ahäŋkuk. Täŋirän watä webe unitä kaŋpäŋ yäŋkuk; Wa! Baga imata yeŋ weŋpäŋ intäjukun ahätan? Baga yeŋ weŋpäŋ intäjukun ahäŋkuko unita iniken man terak wäpi Peres yäŋ iwetkuŋ. ³⁰Täŋ noripak kubä tek gämāni topuko u mäden ahäŋkuk. Ahäŋirän wäpi Sera yäŋ iwetkuŋ.

Joseptä Potifata watä piä täŋ imiŋkuk

39 ¹Tänpäkaŋ Ismael naniktä Josep u Isip komeken yäŋikŋat yäpmäŋ kuŋirän Isip täŋo intäjukun äma unitäŋo täŋkentäki kubä wäpi Potifa unitä moneŋ yämiŋpäŋ Josep watä piä jop täŋ imekta imagutkuk. Potifa uwä Isip kome täŋo intäjukun äma wäpi Fero unitäŋo watä ämata itkuk. Täŋkaŋ komi äma täŋo intäjukun äma ude itkuk. ^{2z}Eruk, Anutu Josepkät

^z 39:2 Apos 7:9

irirān Potifa tāŋo eŋi gānaŋ watā piā tāŋ yāpmāŋ kuŋkuko u tāŋirān bureni sākgāmān ahāŋkuŋ. ³Ude tāŋ irirān Potifatā kaŋpāŋ nadāŋkuk; U Yawetā bok itkaŋ kehāromi imik tāyak unita imaka imaka tāk tāyak u kudup sākgāmān ahāk tākaŋ yāk. ⁴Ude kaŋpāŋ nadāwān tāgawāpāŋ eŋini ba tuŋumi pāke u yabāŋ yāwatta teŋkuk. ⁵Tāŋirān Yawetā Josepta yāŋpāŋ iron taŋi tāŋirān Potifa tāŋo ābot, tuŋumi ba epāni kudup sākgāmāninik ahāŋkuŋ. ⁶Yawetā ude tāŋirān Potifatā Josep imaka imaka pāke u yabāŋ yāwatta iniŋ kireŋkuk. Iniŋ kireŋpāŋ ini uwā imaka kubāta nadāwātāk nāmo tāŋkuk. Ketemgān naŋkaŋ nadāwātāk ikekāt nāmo it tāŋkukonik.

Josep komi yotken teŋkuŋ

Tāŋpākaŋ Josep uwā gupi ba iŋami dapun sākgāmān. ⁷Unita kadāni kāroŋi nāmo itkaŋ Potifa webenitā Josep u kaŋgārip tāŋpāŋ iwetkuk; Bok pātā yāk. ⁸⁻⁹Ude iwerānā Josep bitnāŋpāŋ yāŋkuk; Imata nāk kādet waki udewani tāŋpet? Iŋo yabā; Tuŋum pāke itkaŋ ŋonitāŋo māhemitā watāni itta nepmaŋkuk. Watāni irira ini uwā imaka kubāta nadāwātāk nāmo tāk tāyak. U eŋi ŋo watāni itta wāpi biŋam iniken bumik namiŋpāŋ imaka kubāta nāmo naniŋ bitnāŋkuk. Upāŋkaŋ imaka kubātagān naniŋ bitnāŋkuk, uwā gāk yāk. Unita imata nāk kādet waki udewani tāŋpāŋ Anutuken momi tāŋpet? ¹⁰Ude iwerirān gwāk pimiŋpāŋ kadāni kadāni pen iwet yabāk tāk tāŋkukopāŋ Joseptā nāmoinik nadāŋ imiŋpāŋ bok patta ba dubiniken kukta bitnāk tāŋkukonik.

¹¹Tāŋpākaŋ kepma kubāta piā āma kudup kuŋ moreŋirā Josep piā tāŋpayāŋ yot gānaŋ āroŋkuk. ¹²Āroŋirān webe unitā iwatpāŋ tekigān iŋitpāŋ wādāŋkaŋ iwetkuk; Eruk, apiŋo bok pātdayāŋ yāk. Tāŋirān Josep umuntaŋpāŋ teki punin nanik u webe keri terak yāŋopmāŋpāŋ peŋpeŋ yāman umu āpāmaŋ kuŋkuk. ¹³⁻¹⁴Āpāmaŋ kuŋirān webe u Josep tāŋo tek ŋokeŋo iŋit itkaŋ piā āma ātuta gera yāŋkuk; Oi! Ābā ŋo kawut! Hibru āma āpnatā nintā yotken imagut yāpmāŋ ābuko ukeŋonitā māyāk nimitak yāk. Nākā dāpmon patpat bāgupken ābā nepmāŋirayāŋ tāŋirān kāhān yāyat yāk. ¹⁵Kāhān yāŋira metāŋpeŋ kuyak! Tāŋkaŋ teki gupi terak nanik ŋo yāŋopmāŋpāŋ ketna terak peŋpeŋ kuyak ŋo kawut! yāk.

¹⁶Ude tāŋpāŋ tek u pen iŋitkaŋ irirān āpi Potifatā yoriken ābānā Josep tāŋo tek u iwoŋāreŋkuk. ¹⁷Iwoŋāreŋpāŋ manbiŋam piā āma ātu yāwetkuko udegān āpi iwetgān tāŋkuk; Gākā āma imagut yāpmāŋ ābuno ukeŋowā nākā dāpmon patpatken ābāŋpāŋ māyāk namik yāk. ¹⁸Ude tāŋirān nākā kāhān yāŋpewa kikuŋtupāŋ teki peŋpeŋ yāman āpāmaŋ kuk yāk.

¹⁹Potifa, webenitā jop manman ude iwerirān nadāŋpāŋ kokwawak pāhap nadāŋkuk. ²⁰Tāŋpāŋ komi āma yāwerān Josep iŋitpāŋ Fero tāŋo komi yotken teŋkuŋ. ²¹^a Eruk Josep komi yotken teŋkuko irirān Yawetā

^a 39:21 Apos 7:9

orakorak tāj iminjirān komi yot tājo watā āma intājukun tānpanitā Josep kaṅpāj nadāwān āma tāga tāṅkuk. ²²Ude kaṅpāj nadāṅkaṅ Joseptā āma komi yot gānaṅ irani u ba epān u gānaṅ tākta yāwani u kudup yabāṅ yāwatta teṅkuk. ²³Tāṅpākaṅ Yawetā Josep tāṅkentāṅ iminjāj watā āmata teṅjirān piā tāṅkuko u tāgagān ahāṅ moreṅjirā intājukun āma unitā kaṅpāj nadāwātāk kubā nāmo tāṅkuk.

Joseptā dāpmonken tājo mebāri yāṅahāṅkuk

40 ¹It yāpmāj āronṭāṅgān kadāni kubāken Isip tājo intājukun āmata wain ume piṅ imik tāṅpani ukāt kārāga ijinpāj imik tāṅpani, āma yarā unitā piā goret tāṅkumān. ²⁻³Piā goret tāṅjirān Ferotā nadāwān wawākaṅ komi yot kubā, komi āma tājo watā intājukun tānpanitā watāni it tāṅkuko uken yepmaṅpāj itkumān. Komi yot uwā Josep pewā itkukken ukengān āma yarā u pāṅku yepmaṅkuṅ. ⁴⁻⁵Tāṅkaṅ komi yot watā āmatā āma yarā unita watā irekta Josep iwoyāṅkuk. Eruk komi yotken kadāni kāroṅi it yāpmāj āronpāj bipani kubāken āma yarā unitā dāpmonken kaṅkumāno uwā mebāri inigān inigān yabāṅkumān.

⁶Patkumāno yāṅewānkaṅ Joseptā āma yarā unitā itkumānken āronpāj nadāwātāk tāṅ irirān yabāṅkuk. ⁷Yabāṅpājā yāwetkuk; Oi, ek imata nadāwātāk tāṅ itkamān? ⁸Yāwerānā iwetkumān; Nek dāpmonken tāmāko unita mebāri netā niwerek yānpāj nadāwātāk tāṅ itkamāk yāk. Ude iwerānā Joseptā yāwetkuk; Nadāwun! Dāpmonken tājo mebāri nadāk-nadāk u Anutu tājo epān unita nāwerun! ⁹Ude yāwerānā āma Ferota wain ume piṅ imik tāṅpani unitā dāpmonken tāṅkuko unitājo manbiṅam ṅode iwetkuk; Nāk ṅode kaṅkut yāk. Nāk kaṅ-iwarira wain pāya kubā tādotpāj āronkuk. ¹⁰Tāṅpāj unitājo kānani yarākubā āronpāj irori tāṅkuk. Irori tāṅpāj bureni ahāṅpāj gāmāneṅkuṅ yāk. ¹¹Bureni gāmāneṅjirā nāk Fero tājo ume ehāt ketna kukṅitā inṅitkaṅ ketna kukṅitā wain bureni inṅitpāj tākātpewa umeni ehāt gānaṅ āpmonkuṅ. Āpmonpākaṅ Ferota imiṅkut yāk.

¹²Ude yāṅjirān Joseptā iwetkuk; Mebāri ṅode gāwera yāk. Kānani yarākubā uwā edap yarākubā ude itta kaṅkun. ¹³Edap yarākubā tāreṅjirān Ferotā gāmagut pāṅku piākaken āneṅi api gepmaṅpek. Tāṅpākaṅ gāk bian wain umeni piṅ imik tāṅkuno āneṅi udegān api piṅ imik tāṅpen yāk. ¹⁴Ude tāṅpāj bānep tāga terak kuṅatpājā nāka butewaki nadāṅpāj Fero iwerikaṅ yot ṅo penpen kaṅ kwa! ¹⁵Nadātan? Nāk Kenan komeken nanik kubota nāmagut pābā kome ṅoken komi piā tākta nepmaṅkuṅ. Tāṅkuṅopāj waki kubā nāmo tāṅjira jop nadāṅ komi yot ṅoken nepmaṅkuṅ!

¹⁶Joseptā ude yāṅjirān āma Ferota kārāga ijinpāj imik tāṅpani unitā Joseptā noripaki u dāpmonken tājo mebāri tāga yāṅahāṅpāj iwetak yāṅ nadāṅpāj ṅode iwetkuk; Nāk dāpmonken udegān kaṅkut yāk. Uwā

node; Nāk kārāga basket yarākubā gwāknaken penpān yāpmān kuṇatkut. ¹⁷Yāpmān kuṇarira basket punin u gānaṇ Ferotā biṇam kārāga gāripi mebāri mebāri irirā baraktā ābānpān naṇ paotkuṇ yāk.

¹⁸Ude iwerirān Joseptā man kowata node iwetkuk; Mebāri node gāwera; Basket yarākubā uwā edap yarākubā ude itta kaṇkun. ¹⁹Edap yarākubā tāreṇirān Ferotā yāniṇ kireṇpewān kotākka madān tākṇeṇpān gupka pāya terak wabiṇirā baraktā apī naṇ paotneṇ. ²⁰Joseptā ude yāwerānkaṇ edap yarākubā tāreṇirān Fero iniken ahāk-ahāk kadāni tāṇirān āṇnak-āṇnak pāhap tāṇpa yāṇkaṇ piā āmaniye intājukun tāṇpani yāmagutkuk. Ude tāṇpān āma Ferotā wain ume piṇ imik tāṇpani ukāt āma Ferotā kārāga iṇipān imik tāṇpani yarā u komi yot gānaṇ nanik bok yāmagutkuk. ²¹Yāmagutpān āma wainta mebāri nadāwani uwā piā bian tāṇpani āneṇi tāṇpekta iniṇ kireṇkuk. ²²Upāṇkaṇ kārāga iṇiṇ imani āma uwā Joseptā iwetkuko udegān kotāki madān tākṇeṇpān gupī pāya terak wabiṇkuṇ.

²³Ferotā ude tāṇpānkaṇ wainta mebāri nadāwani āma unitā Josepta juku nāmo penpān guṇ taṇpān itkuk.

Fero dāpmonken kubā tāṇkuk

41 ¹⁻²Eruk it yāpmān āroṇtāko obaṇ yarā tāreṇirān Ferotā dāpmonken node tāṇkuk; Fero ini Nail ume dubiniken kāroṇ itkaṇ bulimakau 7 gupī tāga Nail ume gānaṇ naniktā abānpān tepāraṇ naṇ irirā yabāṇkuk. ³⁻⁴Bulimakau 7 ude abākaṇ bulimakau 7 āneṇi abuoṇ uwā kujarigān, intājukun ahāṇkuṇo udewani nāmo. Unitā abāmaṇ noriyetā itkuṇken u kuṇkuṇ. Kuṇpāṇā noriye gupī tāga uwā naṇpāṇ kāmā āpmonkuṇ. Eruk Fero ude kaṇpāṇ kikṇutkuk. ⁵Kikṇutkaṇ āneṇi patpāṇ dāpmonken āneṇi kubā node tāṇkuk; Sāguom kubā tādotpāṇ āroṇirān kaṇkuk. Uterak bureni 7 taṇi, tāgatā ahāṇkuṇ. ⁶Eruk u punin terak āneṇi kubā tādotpāṇ āroṇkuko uwā bureni 7 mānit kādāp ikektā dāpani pogopigān ude ahāṇkuṇ. ⁷Tāṇpākaṇ bureni pogopigān unitā bureni tāga uwā kudup kāmā āpmonkuṇ. Kāmā āpmonirā kaṇpāṇ Fero āneṇi kikṇutkuk. Kikṇutpāṇ ṇo dāpmonken tāyat yāṇ nadāṇkuk.

⁸^b Patkuko yāṇewānā Ferotā dāpmonken tāṇkuko unita nadāwātāk pāhap tāṇpāṇ āmaniye nadāk-nadāk ikekkāt kāren kāwani āma u kudup yāmagut pābā yepmaṇkuk. Yepmaṇpān irirā dāpmonken tāṇkuko yāwetpāṇ unitāṇo mebārita yāwet yabāṇkuk. Yāwet yabāṇirān dāpmonken tāṇo mebāri kubā nāmo yāṇahānpāṇ iwetkuṇ.

⁹Tāṇpākaṇ āma Ferotā wain ume piṇ imik tāṇpani unitā Fero node iwetkuk; Wāra! Nāk apiṇo momina kubā nadātāt u yāṇahānpāṇ gāwera yāk. ¹⁰Gāk piā āmakayat nekta nadāwāwak tāṇ nimiṇpāṇ āma kārāga

^b 41:8 Dan 2:2

ijinpān gamik tānpani ukāt nek komi yot kubā, komi āma tāno watā intājukun tānpanitā watāni it tānjkuko uken nipmaṅkun. ¹¹Komi yotken nipmaṅkuno kadāni uken bipani kubākengān nek dāpmonken bok tānjkumāko uwā mebāri inigān inigān. ¹²Tānpān kadāni uken Hibru āma gubaṅi kubā komi yot tāno intājukun āma unitāno watā piā tān imani itkuko unitā dāpmonken tānjkumāko u iwetdapān mebāri ini-ini niwetkuk. ¹³Mebāri niwetkuko udegān ahān nimiṅkuk; Nāk nāmagut pābā piānaken āneṅi nepmaṅkun. Tān, āma gāka kārāga ijinpān gamik tānpani uwā pāya terak wabiṅkun yāk.

¹⁴Ude iwerirān Ferotā komi āma peṅ yāwet-pewān Josep bārāneṅ imagut yāpmān ābuṅ. Imagut yāpmān ābānpānā gwāki geṅi pujiṅ bok madān imiṅpān tek kodaki tān imiṅkaṅ Fero iṅamiken yāṅikṅat yāpmān kuṅkuṅ. ¹⁵Yāṅikṅat yāpmān kwāwā Ferotā Josep ṅode iwetkuk; Nadātan? Nāk bipani dāpmonken tānjkuro unitāno mebāri nadākta yāwet yabāwapān kubātā dāpmonken tāno mebāri nāmo nāwerak yāk. Tānkaṅ gāka ṅode yāṅirā nadāt; Gāk dāpmonken tānpān gāwerirā mebāri yāṅahānpān yāwet tāyan. U bureni ba? ¹⁶Ude iwerirān Joseptā Fero man kowata ṅode iwetkuk; Nākṅa-tāgān tāga nāmo tāṅpet. Mebāri nadāwayān tāyan uwā Anututā gāwerayān yāk.

¹⁷⁻¹⁸Ude iwerānā Ferotā Josep iwetkuk; Nāk dāpmonken ṅode tāṅkut. Nāk Nail ume dubiniken kāroṅ wādān itkaṅ bulimakau 7 gupi tāga Nail ume gānaṅ naniktā abānpān tepāraṅ naṅ irirā yabāṅkut. ¹⁹Bulimakau 7 ude intājukun abākaṅ uterak āneṅi 7 ude abuṅo uwā kujarigān, Isip komeken nākā nāmo yabāwani. ²⁰Bulimakau kujarigān unitā abāmaṅ noriyetā itkuṅken kuṅkuṅ. Kuṅpānā noriye gupi tāga uwā naṅpān kāmā āpmonkuṅ. ²¹Naṅpān kāmā āpmonkuṅopān ude tāṅkuṅ yāṅ nāmo yabānpān-nadāwen. Nāmo, koki nāmo tokṅeṅpān irani udegān itkuṅ. Dāpmonken ude tānpān kikuṅkut yāk.

²²Kikuṅpān akuṅkaṅ āneṅi patpān dāpmonken ṅode tāṅkut; Sāguom kubā tādotpān āroṅirān kaṅkut. Uterak bureni 7 taṅi, tāgatā ahāṅkuṅ. ²³U punin terak āneṅi kubā tādotpān āroṅkuko uwā bureni 7 mānit kādāp ikektā dāpani pogopigān ude ahāṅkuṅ. ²⁴Tānpākaṅ bureni pogopigān unitā bureni tāga uwā kudup kāmā āpmonkuṅ. Dāpmonken ude tāṅkut yāk. Dāpmonken ude tānjkuro unita kāren kāwani āmatā mebāri nāwerut yāṅkaṅ yāwerakaṅ mebārita tāṅguṅ taṅkuṅ yāk.

²⁵Ude iwerānā Joseptā Fero ṅode iwetkuk; Dāpmonken yarā tāṅkuno unitāno mebāri kubāgān. Anututā kudān kubā pewān ahānayān tākaṅ unita kwawak gāwoṅāreṅkuk. ²⁶Bulimakau 7 gupi tāga dāpmonken yabāṅkuno uwā obaṅ 7 ude itta tāyak. Ba sāguom bureni tāga nīkek 7 yabāṅkuno uwā udegān obaṅ 7gān. Dāpmonken yarā unitāno mebāri kubāgān. ²⁷Tān bulimakau 7 gupi kujarigān, tohari nāmo uwā obaṅ 7 nakta jop itnayān tāmaṅo unitāno wārani. Ba sāguom bureni mānit

kādāp ikektā dāpani pogopigān ahānjirā yabāṅkuno u imaka, udegān. ²⁸Unita nadāsi! Gāwetat ŋo bureni api ahāwek. Anututā pewān ahānayān tāŋo uwā gāwoṅāreṅkuko u yāk. ²⁹Nadātan? Isip kome pāhap ṇoken obaṅ 7 u gānaṅ ketem ahāṅ bumbum api tāneṅ. ³⁰⁻³¹Upāṅkaṅ kadāni tāga u tāreṅjirān u punin terak nakta jop irit obaṅ āneṅi 7 api it yāpmāṅ āroneṅ. Kadāni uken nakta jop irit wakiinik ahānjirān sākgāmān itkuṅo unita guṅ takinik api tāneṅ. Bureni, kome ŋo api waṅ morewek. ³²Unita Fero, gāk ṇode nadāsi; Dāpmonken kadāni yarā tāṅkuno u mebāri kubāgān tāṅkuno uwā mebāri ṇodeta; Anututā imaka u bureni api pewa ahāneṅ yāṅ nadāk peyak. Tāṅkaṅ imaka u ahākta kadāni kerāpi tāyak yāk.

³³Ude yānpāṅ Joseptā Fero ṇode iwetgān tāṅkuk; Eruk, gāk āma nadāk-nadāki tāga kubā iwoyānpāṅ Isip kome pāhap u kudup watāni irekta epān kaṅ imi yāk. ³⁴Ude tānpāṅ kaṅiwat āma ātu yepmaṅpipāṅ obaṅ 7, tāṅ-bumbum kadāni ahāwayān tāko u gānaṅ ketem ahānjirā āma unitā ketem morāki gapmanta biṅam yāpmānpāṅ kāmita kaṅ pek tāṅput yāk. ³⁵Kaṅiwat āma uwā kadāni tāga uken ketem kāmi nakta u yāpmāṅ daninayān tāŋo uwā kudup yotpārare kubākubā tāŋo ketem pewani yot gānaṅ pewā kuṅjirā watāni kaṅ irut yāk. Tānpākaṅ Fero, epān uwā gākṇa wāpka terak kaṅ tāṅput. ³⁶Ketem penayān tāŋo uwā nakta jop irit obaṅ 7 ahāwayān tāko unita biṅam kaṅ pewut. Ude tānayān tākaṅ uwā nakta jop irit kadāni uken kubātā nāmo api kumbek.

Ferotā Josep watā āma ārowani ude teṅkuk

³⁷Ude iwerānā Ferokāt piā āmaniye Joseptā man yāṅkuko u nadāwā tāgaṅkuṅ. ³⁸Nadāwā tāgawāpāṅ Ferotā piā āmaniye ṇode yāwetkuk; Nin āma Josep udewani, Anutu tāŋo Munapik ikek, netāpāṅ api kaṅ-ahāne? Imata āma kubāta wāyākṇene? ³⁹Ude yānpāṅ Josep iwetkuk; Bureni, man niwetan u Anututā yāṅahānpāṅ gāwetak. Unitā āma nadāk-nadāk ikek gāk ṇodewani kubā nāmo itak yāk. ^{40^c}Unita gākā nākṇo kome pāhap ṇo watā irenta gepmaṅtat yāk. Gāk man yāṅjiri āmawebenaye kudup gākṇo man api buramineṅ. Tānpākaṅ āma kubātā gārepmitnaṅi nāmo. Nāmo, nākāgān gākṇo ārowani api iret yāṅ iwetkuk.

⁴¹Ferotā ude yānpāṅ ṇode iwetgān tāṅkuk; Eruk, Isip kome pāhap tāŋo watā ārowani gepmaṅtat yāk. ^{42^d}Ude iwetpāṅ siworok kerī nanakiken pewani Fero ini wārani nīkek u keriken nanik ketāreṅpāṅ Josep kerī nanakiken peṅ imiṅkuk. Tānpāṅ tek sākgāmān wādāwān āroṅ imiṅpāṅā meran kubā golpāṅ tāṅpani meran tāṅ imiṅkuk. ⁴³Ude tānpāṅ Ferotā Josep ṇode iwetkuk; Gāk nākṇo āpani ude itan unita nākṇo karis namba 2 hostā wādāwani uterak kuṅat tāyi! Uterak kuṅariri āma ātutā intājukun kuṅpāṅ ṇode api yāwettāṅ kuneṅ; Gukut imāpmok tāṅ imut! yāṅ ude api

^c 41:40 Apos 7:10 ^d 41:42 Dan 5:29

yāwettān kunen yāk. Ude tāṅkuko uwā Ferotā Josep Isip tāṅo watā āma pāhap tenjuk.

⁴⁴Ude yānpāṅ Josep āneṅi ṅode iwetgān tāṅkuk; Nāk Isip tāṅo intājukun āma itat upāṅkaṅ gākā nāmo nadān yāmiṅiri Isip komeken āma kubātā ini nadānpāṅ imaka kubā tāga nāmo api tāṅpek. Gākā nadāṅiri uyaku tāga api tāṅpek yāk. ⁴⁵Tānpāṅ Ferotā wāpi kodaki Safenat-Panea yāṅ iwetkuk. Wāpi kodaki iwetkaṅā eruk webenita Heriopolis yotpārare tāṅo bāmop āma wāpi Potifera unitāṅo āperi wāpi Asenat u imiṅkuk. Tānpākaṅ Joseptā Isip kome pāhap tāṅo watā āma intājukunta itkuk.

⁴⁶Josep uwā obaṅ 30 ude tārenjirān Ferotā Isip kome kaṅiwat piā u tākta iniṅ kireṅkuk. Tānjirān Josep Fero tenpen pāṅku Isip kome kudup kaṅiwat piā tāntāṅ kuṅatkuk. ⁴⁷Ude tānpāṅ kuṅarirān Isip komeken obaṅ 7 ketem ahāṅ bumbum tāṅkuṅ. ⁴⁸Tāṅkaṅ obaṅ 7 u gānaṅ ketem kāmi nakta u kudup yotpārare kubākubā tāṅo ketem pewani yot gānaṅ pewā kuṅ moreṅkuṅ. Ketem kāmita penkuṅo uwā yotpārare kubākubā epān iniken iniken u gānaṅ nanik. ⁴⁹Joseptā ude tākta yāwettāṅ kuṅarirān ketem tā yot tokṅenpāṅ jiraṅ ude patkuṅ, āmatā tāga daninaṅi nāmo tānpākaṅ ketem danik-danik epān u penjuk.

⁵⁰Tāṅkaṅ nakta jop irit kadāni u nāmo ahānjirān Josep webeni Asenat uwā nanaki yarā bāyaṅkuk. ⁵¹Nanaki tuānitā ahānjirān Joseptā ṅode yāṅkuk; Anututā tāṅkentāṅ namiṅirān notnaye meṅna nanata nadāwātāk tāṅkuro u tāretak, ba komi nadān yāpmāṅ āburo u tāretak. Unita nanakna tuā ṅo wāpi Manase yāṅ iwetat. ⁵²Tānpāṅ nanaki monānitā ahānjirān ṅode yāṅkuk; Komi piāna kome ṅoken Anututā nanaknaye namitak unita wāpi Efraim yāṅ iwetat yāk.

⁵³Tānpākaṅ Isip komeken ketem ahāṅ bumbum obaṅ 7 u tārenjuk. ⁵⁴^e Tārewānkaṅ nakta jop irit obaṅ 7 Joseptā bian yāṅkuko u ahāṅkuk. Ude ahānjirān kome pāke uken ketem nāmo upāṅkaṅ Isip komeken ketem tāga naṅpāṅ itkuṅ. ⁵⁵^f Eruk nakta jop irit u wakiinik tānjirān Isip āmawebetā nakta Ferotā ketem yāmikta yāṅapiṅkuṅ. Yāṅapiṅirā Ferotā ṅode yāwetkuk; In Josepken kwākaṅ unitā yāwānkaṅ uterakgān kaṅ tāṅput yāk.

⁵⁶Tānpākaṅ nakta jop irit u wakiinik tānpāṅ Isip kome u kudup pat yāpmāṅ kuṅkuk. Ude ahānjirān Joseptā ketem yot it yāpmāṅ kuṅkuṅo u dāt yāmiṅirān Isip āmawebetā suwaṅpāṅ nak tāṅkuṅonik. ⁵⁷Tāṅkaṅ kome ātuken udegān, nakta jop irit waki ahānjirān āmawebe uken nanik-naniktā ābānpāṅ Josepken yāṅapiwāpāṅ nadān yāmiṅirān ketem suwaṅkuṅ.

Josep tāṅo noriyetā Isip komeken ketemta kuṅkuṅ

42 ¹Kenan komeken nakta jop udegān itkaṅ Jekoptā manbiṅam ṅode nadāṅkuk; Isip komeken ketem suwaṅpāṅ-nak tāṅ itkaṅ.

^e 41:54 Apos 7:11 ^f 41:55 Jon 2:5

Ude nadānpāṅ nanakiye yāwetkuk; In imata jop itkaṅ kowat kawān tāṅ itkaṅ? ² Isip komeken ketem itkaṅ yāṅ nadātat unita uken kuṅpāṅ ketem suwaṅpāṅ yāpmāṅ ābut, jop itpāṅ nakta kumneta!

³ Nanitā ude yānpāṅ yāwet-pewān Josep noriye 10 udetā ketem suwanayāṅ Isip komeken kuṅkuṅ. ⁴ Upāṅkaṅ Jekoptā Josep noripaki māden nanik-inik wāpi Benjamin u noriye kāt kukta yājiwātukuk. Kādet miṅin kuṅtāṅgān bārāpi kubā ahāṅ imek yāṅ nadānpāṅ iyp taṅkuk. ⁵ Tāṅkaṅ Jekop tāṅo nanakiye uwā Kenan kome māhemkāt penta kuṅkuṅ, nakta jop irit Kenan komeken imaka, ahāṅkuko unita.

⁶ Tānpākaṅ Joseptā Isip kome tāṅo watā āma pāhap itkaṅ, āmawebe uken-uken nanikta ketem yāmiṅirān suwaṅkuṅ. Ude tāṅ irirān Josep noriye ukeṅo pāṅku ahāṅ imiṅpāṅ gwājiṅ āpmon imiṅkuṅ. ⁷ Tāṅirā Joseptā noriye yabānpāṅ-nadāṅkukopāṅ mebārini nāmo yāṅahānpāṅ yāwetkaṅ man kādāp ikek ṅode yāwet yabāṅkuk; In de naniktā ābākaṅ? Ude yāwānā iwetkuṅ; Ketem suwanayāṅ Kenan komeken naniktā ābākamāṅ yāk. ⁸ Joseptā notnaye yāṅ nadāṅkukopāṅ kowata nāmo kaṅpāṅ nadāṅkuṅ. ⁹ Tānpāṅ Joseptā dāpmonken bian tāṅkuko unita juku piṅpāṅ ṅode yāwetkuk; Nadātat! In nintāṅo iwaniyetā nibānpāṅ nadāk tānayāṅ ābākaṅ. In ninkāt āmik tākta nadānpāṅ kome kubā de uken watāni nāmo itak yāṅ kaṅpāṅ nadāk tānayāṅ ābākaṅ. Ude nibānpāṅ nadāṅkaṅ komejinken kuṅpāṅā intājukun āmajiye ṅode api yāwetneṅ; Uken ba uken watāni nāmo itkaṅ yāṅ api yāwetneṅ!

¹⁰ Ude yāwerānā noriye tāṅkuṅ; Ārowanina, ude nāmo! Watā āmakaye ninā, ketem suwakta ābākamāṅ. ¹¹ Nin āma kubā tāṅo nanakiyegān. Ninā jop man nāmo yāwani. Yāyan udetā nāmo ābākamāṅ yāk. ¹² Iwerāwā yāwetkuk; Jop man yākaṅ! Nintāṅo iwantā nibānpāṅ nadāk tāna yānpāṅ ābākaṅ yāk. ¹³ Yāwānā iwetkuṅ; Yāke, ude nāmo! Nin ninin buap 12 ude ahāṅkumāṅ, āma kubā tāṅo nanakgān, Kenan komeken irani. Tāṅkaṅ nintāṅo māden nanik kubā naninkāt itkamān. Tāṅ notninpak kubā paotkuk yāk.

¹⁴ Ude yāṅirā Joseptā yāwetkuk; Ude nāmo. Nāk bian tāweraro ude; In nintāṅo iwaniyetā nibānpāṅ nadāk tānayāṅ ābāṅ ṅo unita mebāri kwawak ahātak. ¹⁵ Nāk Fero tāṅo wāpi terak man kehāromi ṅode tāwetat; Intāṅo notjinpak māden nanikjin unitā kome ṅo nāmo ābeko uwā in kome ṅo naniktā āneṅi āyāṅutpeṅ komejinken nāmo api kuneṅ yāk. ¹⁶ Unitā notjinpak kubā peṅ iwet-pewā pāṅku notjinpak nanikāt itkamān u imagurānkaṅ ābun! In ātuwā komi yotken irirā man yākaṅ u jop ba bureni yāṅ api kaṅpāṅ nadāwet. Notjinpak nāmo ahāwānā in jop man yāwani, nintāṅo iwantā nibānpāṅ nadākta ābākaṅ yāṅ bureni-inik api nadāwet yāk. ¹⁷ Ude yānpāṅ komi yotken yepmaṅirān edap yarākubā ude tāreṅkuk.

§ 42:2 Apos 7:12 ^h 42:9 Stt 37:5-10

18-19 Edap yarākubä tärewākaŋ Joseptä ɲode yāwetkuk; Nadākaŋ? Nāk Anutu u umuri yāŋ nadāŋpāŋ kuŋat täyat yāk. Unita nākä tepmaŋpa kukta nadāŋpāŋä ɲode kaŋ täŋput; In āma täga siwoŋi kuŋatkaŋ u täŋpāwä, notjinpak kubägānpāŋ tewa komi yot gānaŋ irirān in ātuwä ketem tama yāpmāŋ pāŋku māhemjiye ketemta jopinik itkaŋ unita yāmut yāk. 20 Yāmiŋkaŋ notjinpak māden nanik uwä imagut yāpmāŋ ābut. Intä ude täŋpāwä in man bureni nāwetkaŋ yāŋ nadāŋpāŋ kumāŋ-kumāŋ nāmo api tadāpet yāk. Joseptä ude yāwerānā yāŋkuko udegān tākta nadāŋkuŋ. 21 Tāŋkaŋ ini-tāgān nāwetgāwet täŋpāŋ yāŋkuŋ; Bureni! Māden naniknin waki täŋ imiŋkumāŋo unita kowata umuri pāhap ɲo ahāŋ nimitak yāk. U konām butewaki täŋ nimiŋirān mani nadāŋpāŋ kowata nāmo täŋkentāŋ imiŋkumāŋo unita kudān umuri ɲo kowata ahāŋ nimitak yāk. 22ⁱ Ude yāŋpāŋ Rubentä yāwetkuk; Nāk tāwetkuro uwä! Notninpak u waki täŋ imineŋo yāŋ tāwerakaŋ nāmo nadāŋ namiŋkuŋo unita kumāk-kumāki tāŋo kowata ahāŋ nimitak ɲo yāk.

23 Joseptä noriye tāŋo man nadāŋkukopāŋ man yāwerayāŋ nadāŋkaŋ man yāpmāŋ āyāŋurani āma iwerirān āma unitä man yāpmāŋ āyāŋutpāŋ yāwetkuko unita noriyetä nin tāŋo man nāmo nadātak yāŋ nadāŋkuŋ. 24 Ude täŋpāŋ inigān pāŋku konām kotkuk. Konām korān tāgawākaŋ āneŋi ābānpāŋ noriyetä kaŋirā Simeon iŋitpāŋ keriyat pādāt täŋkuk. 25 Ude täŋkaŋ piä āmaniye yāwet-pewān ketem ini yākken-yākken daiŋ yāmiŋkuŋ. Yākken daiwä tokŋewāpāŋ uterak moneŋ ketem u suwakta yāpmāŋ ābuŋo u āneŋi daiŋ yāmiŋkuŋ. Ude täŋpāŋ kädetta dākum yāmikta yāwetkuk. Yāwerirān udegān täŋkuŋ.

26 Ude täŋpākaŋ Josep noriye ketem suwaŋkuŋo u doŋki terak peŋpāŋ yāpmāŋ kuŋkuŋ. 27 Kuŋtāŋgān kome bipānpāŋ patkuŋken noripak kubätä doŋkinita ketem imayāŋ nadāŋpāŋ iniken yāk meni pitpāŋ kaŋkuk; Moneŋ ketem suwaŋkuko u yāk meniken irirān. 28 Kaŋpāŋ noriye yāwetkuk; Nākɲo moneŋ āneŋi peŋ namiŋkuŋo yāk meniken itak ɲo yāk. Ude nadāŋpāŋ-nadāwātāk pāhap täŋpāŋ yāŋpāŋ-nadāk ɲode täŋkuŋ; Nin kädet siwoŋi tāmāŋopāŋkaŋ mebāri imata Anututä bārāpi ɲo pewān ahāŋ nimitak yāk?

Josep noriye nani Jekopken āneŋi kuŋkuŋ

29 Parä yāŋewākaŋ kuŋtāŋgān Kenan komeken ahāŋpāŋ nani Jekop manbiŋam kuduptagān iwet moreŋkuŋ. 30 Manbiŋam ɲode iwetkuŋ; Isip kome unitāŋo āma ārowanitä man kädāp ikek ɲode niwetkuk; In iwan täŋ nimikta ābākaŋ yāŋ niwetkuk. 31-32 Ude niwerānā ɲode iwetkumāŋ; Nin āma täga, ninin buap 12, nanin kubägān. Ninkāt nanik kubä-tāgān paotkuk. Täŋ māden nanik-inikā naninkāt komenin Kenan u itkamān yāŋ

ⁱ 42:22 Stt 37:21-22

iwetkumān. ³³Ude iwetnawā kowata ḡode niwetkuk; In āma tāga ba waki yān nadākta ḡode tānjirā kaṅ nadāwa; Inkāt nanik kubā ḡogān irirān in ātuwā māhemjiye nakta jop itkaṅ unita ketem yāpmān pāṅku kaṅ yāmut yāk. ³⁴Āneṅi ābānpānā māden nanikjin imagurākaṅ kaṅ ābut yāk. Intā ude tānpāwā In āma tāga yān api nadāwet. In āma tāga yān nadān tamiṅpān notjinpak ḡo taniṅ kirewapān in kome ḡoken ketem suwakta tāga ābānkaṅ kuk api tāneṅ yāk. Man ude niwetkuk.

³⁵Nani manbiṅam ude iwetkaṅā ketem yākken nanik ketem pewaniken āreṅpā kuṅkuṅ. Ude tānpānā moner ketem suwakta yāmani ukeṅo kuduptagān yāk meniken yabān ahāṅkuṅ. Moner u yabānpān nani ba nanakiye kudup umun pāhap tāṅkuṅ. ³⁶Moner yabānpān nani Jekoptā ḡode yāwetkuk; In ude tānpān nanaknaye kudup nomāgatnayān. Josep paotkuk, udegān Simeon ḡo nāmo itak. Tānpān Benjamin imaka, nomāgatnayān tākaṅ uwā butewaki pāhap u nākāgān api nadāwet yāk. ³⁷Ude yānjirān Rubentā nani iwetkuk; Nāk Benjamin āneṅi nāmo yāpmān ābawā unita kowata nanaknayāt bok kaṅ dāpmān yāk. Uita Benjamin nāk ketna terak pe. Nākā āneṅi tāga api yāpmān ābān gamet yāk.

³⁸Ude iwerānā Jekoptā yāṅkuk; Nanakna ḡo inkāt nāmoinik api kwek! Bianinitā kumbukopān inigān it namitak. In kādet miṅin kuṅtāṅgān umuri kubā ahān tamiṅjirān nanakna Benjamin ḡo kāwep kumbek. Ude ahāweko uwā intā tānpewā āma tāgawani nāk kumbet yāk.

Josep noriye Isip komeken āneṅi kuṅkuṅ

43 ¹Tānpākaṅ nakta jop irit uwā Kenan komeken pen wakiinik itkuk. ²Ude irirān Isip komeken nanik ketem yāpmān ābuṅo uwā naṅpā paorirān Jekoptā ḡode yāwetkuk; In ninta ketem suwakta āneṅi kaṅ kut yāk. ³Ude yānjirān Judatā nani iwetkuk; Nan, nadātan? Isip tāṅo intājukun āma unitā man kehāromi ḡode niwetkuk; In māden nanikjinkāt bok nāmo ābawā nāk nāmo api tabāwet yāk. Injingān ābānkaṅ iṅamnaken nāmoinik api ahāneṅ yān ude niwetkuk. ⁴Unita nan, gākā Benjamin bok kukta niniṅ kireweno uwā tāga pāṅku ketem api suwane yāk. ⁵Upānkaṅ iyap tawiwā nāmo api kune, āma unitā ḡode yāṅkuko unita; Injingān nāmoinik āmneṅ yāk. Notjinpakkāt bok nāmo ābawā nāmo api nadān tamet yān niwetkuk.

⁶Judatā ude yāwānā nani Jekoptā yāwetkuk; In Benjamin tāṅo manbiṅam āma u imata iwetkuṅ? Ude tāṅkuṅo uwā komi namikaṅ yāk. ⁷Yāwānā nanakiyetā iwetkuṅ; Āma unitā yānyabāk māyap ḡode niwetkuk; Nanjin kumbuk ba itak? Ba notjinpak māden nanik kubā itak? Yānyabāk ude niwerirān itkamān ude manbiṅam iwetkumān. Ude iweritna kowata ude api niwerek yān nāmo nadānkaṅ iwet moreṅkumān.

⁸Ude yānpān Judatā nani iwetkuk; Benjamin nāka naniṅ kirewipān akumaṅ kuna yāk. Ude tāṅpeno uyaku gāk ba nintāṅo webe nanak

kudup nakta nāmo api kumne. ⁹Tānkaŋ ɲode yāŋkehārom tāyat; Nākɲa Benjaminta watāni api iret. Tāŋ āneŋi nāmo imagut yāpmāŋ ābawā unitāŋo momi nāka biŋam irirān kome terak it yāpmāŋ kuŋira api tārewek yāk. ¹⁰Eruk kuna! Kadāni kāronji jop itkamāŋ. Yāŋ-nadāwātāk nāmo tāŋkumāŋ yāwānāku Isip kome kuŋkaŋ ābāk kadāni yarā uku tānam yāk.

¹¹Yāŋirān nanitā yāwetkuk; Yāyan ude tānaŋi tāŋpāwā in kuna yāŋpāŋ imaka gāripi nīkek kome ɲo nanik upāŋ yākjinken daiŋpāŋ yāpmāŋ kaŋ kut yāk. Pāya mujiŋi nāŋpani, pāya umumi kābāŋi nīkek ba kāhārāp umeni nāŋpani, imaka udewani ātu ironjinta yāpmāŋ pāŋku āma unita kaŋ imut! ¹²Tāŋpāŋ moneŋ taŋi yāpmāŋkaŋ kut yāk, moneŋ kodaki bok bian ketem yāk meniken daiŋkaŋ tamiŋkuŋo u bok. Tāŋguŋ taŋpāŋ tamiŋkuŋ kāwep yāk. ¹³Ude tāŋkaŋ Benjamin imagurākaŋ āma ukenā kut! yāk. ¹⁴Intā kuŋirā Anutu Kehāromi māhemitā tāŋkentāŋ tamiŋirān notjinpak Simeon ba Benjamin ɲo bok tepmaŋpānkaŋ kaŋ ābut. Tāŋ nanaknaye paot namikta biŋam tāŋpāwā ini kaŋ paot namut!

¹⁵Ude yāwānkaŋ eruk nanakiyetā iron tāŋo tuŋum, moneŋ kodaki ba biani bok yāpmāŋkaŋ Benjamin imagurākaŋ Isip komeken kumaŋ pāŋku Josep ahāŋ imiŋkuŋ. ¹⁶Ude tāŋirā Joseptā Benjamin kaŋpāŋ yori watā āma iwetkuk; Āma ābākaŋ u yāŋ-yākɲat yāpmāŋ pāŋku yotna gānaŋ yepmaŋ yāk. Ude tāŋkaŋ tom kubā utpāŋ ijiwut. Ijiwāpāŋ kepma āma ukāt ketem bok nānayāŋ yāk. ¹⁷Ude iwerānkaŋ yāŋkuko udegān iwatpāŋ Joseptā yotken yāmagut pāŋku yāmaken yepmaŋkuk.

¹⁸Joseptā ini yotken yāmagut yāpmāŋ kuŋirān noriyetā bumta umuntaŋpāŋ yāŋkuŋ; Wāra! Intājukun ābumāŋo ugān yākninken moneŋ āneŋi daiŋ nimiŋkuŋo unita kāwep ɲo nipmaŋkaŋ yāk. Nin yot ɲo iritna ābā nidāpmāŋpāŋ doŋkinin niyomāgatpāŋ komi piānīken api nipmanēŋ yāk. ¹⁹Ude yāŋpāŋ Joseptā yot yāmaken ahāŋpāŋ itkaŋ yot watā āma u ɲode iwetkuŋ; ²⁰⁻²¹Nadātan? Nin bian ketem suwakta ābumāŋopāŋ ninin komeken āneŋi kuŋtāŋgān kādet miŋin patkumāŋken yāk gānaŋ nin kubākubā tāŋo moneŋ kudup irirā yabāŋkumāŋ. Ude tāŋkumāŋopāŋ moneŋ u āneŋi yāpmāŋ ābākamāŋ yāk. ²²Ba ugān nāmo, moneŋ kodaki, ketem āneŋi suwakta yāpmāŋ ābākamāŋ. Moneŋ biani u netā daiŋ nimiŋkuŋo u nāmo nadākamāŋ yāk.

²³Ude yāwāwā yāwetkuk; Umuntāneŋo! Anutujin, Nanjin tāŋo Anutu unitā yākjinken daiŋ tamiŋkuk yāŋ nadāwut! Nāk moneŋjin uku tāga yāput yāk. Ude yāŋkaŋ pāŋku Simeon komi yot gānaŋ nanik imagut yāpmāŋ noriyetā itkuŋken āpuk. ²⁴Imagut yāpmāŋ āpāŋpāŋā noriye kudup Joseptā ini yot gānaŋ yāŋ-yākɲat yāpmāŋ āronpāŋ ume gwet yāmiŋirān kuroŋi ārutkuŋ. Ume gwet yāmiŋkaŋ doŋkinita imaka, ketem yāmiŋkuk. ²⁵Ude tāŋkaŋ Joseptā ketem bok nakta kepma ābayāŋ yāŋ ude nadāŋpāŋ irona tuŋum yāpmāŋ ābuŋo u tāŋtuŋum taŋkuŋ.

²⁶Ude tāj irirā Joseptā ābānā iron tuŋumi yāpmāj ābuŋo u iŋamiken peŋkuŋ. Penpāj gwājij āpmon iŋiŋkuŋ. ²⁷Gwājij āpmon iŋiŋirā Joseptā yāwetkuk; Ai, nāwerut! Nanjin tāgawanita nāwetkuŋo ukeŋo apiŋo jide itak? Tāga itak ba kumbuk? ²⁸Yāwānā yāŋkuŋ; Piā āmaka nanin u tāga itak yāk. Ude yānpāj gukuri imāpmok tānpāj gwājij āpmon iŋiŋkuŋ. ²⁹Gwājij āpmon iŋiŋkaŋ akuŋirā iniken monāni Benjamin u kaŋpāj yāŋkuk; Notjinpak nanjinkāt irirān nāwetkuŋo ukeŋo ŋo? Ude yānpāj Benjamin iwetkuk; Nanakna, Anututā tāŋkentāŋ gamiton! yāk. ³⁰Ude iwetpāj iniken monāni kaŋkuko unita butewaki nadānpāj konām korayāŋ uruŋ kāda bārāneŋ pāŋku kotkuk. ³¹Konām korān tārewāpāj iŋami dapun umetā ārutpāj kehārom tānpāj āneŋi noriye dubiniken kuŋkuk. Noriye dubiniken kuŋpāj watā āma iwetkuk; Ketem gwet nimi! yāk.

³²Ude iwerānā watā āma unitā ketem ini ābot-ābot peŋ yāmiŋkuk. Josepta inigān, Josep noriyeta inigān, eruk Josep tāŋo piā āmaniye, Isip nanik unita inigān peŋkuk. Isip naniktā Hibru āmakāt ketem penta nakta tarāki nadāk tāŋkuŋo unita udewā tāŋkuk. ³³Josep inigān irirān noriye Josep iŋamiken inigān tawaŋ terak tuānitā it pāŋku māden nanik Benjaminken tāreŋkuk. Ude itkaŋ Josepkāt kowat kawān tāŋ itkaŋ nadāwā inide kubā tāŋkuŋ. ³⁴Ude irirā watā āma unitā ketem gāripi nitek Josep inita pewani yāpmānpāj yāmiŋkuk. Ude tānpāj noriyeta kubākubā yāmiŋkaŋ Benjaminta māyap peŋ iŋiŋkuk. Eruk, ketem naŋpāj ume komi bok naŋpāj kuduptagān oretoret tāŋkuŋ.

Joseptā noriye tānyākŋarani tāŋkuk

44 ¹Komeniken āneŋi kunayāŋ tāŋirā Joseptā yot watā irani ŋode iwetkuk; Gāk āma ŋonita ketem māyap, ini yāpnaŋi uterakgān yākiken gwet yāmi yāk. Ude tānpāj iniken iniken moneŋ ketem suwakta yāpmāj ābuŋo u udegān ini yākken-yākken meniken āneŋi daiŋ yāmi. ²Tānpāj nākŋaken ume gwet nāŋpani siliwapāj tāŋpani u māden naniki tāŋo yāk meniken peŋkaŋ ketem tāŋo moneŋ bok daiŋ imi yāk. Joseptā watā āma iwet-pewān udegān tāŋ moreŋkuk. ³Tānpāj patkuŋo yāŋewānā eruk noriye u, doŋki tuŋumikāt yepmaŋpā yāpmāj kuŋkuŋ. ⁴⁻⁵Yotpārare peŋpeŋ ban nāmo kuŋirā Joseptā yot watā āmani iwetkuk; Eruk, gāk yāwat yāpmāj ku! Pāŋku yabānpāj ŋode yāwet; Imaka umuri pāhap tākaŋ yāŋ pāŋku yāwet. Tāga tāŋ tamānkaŋ kowata imata waki tāŋ imiŋpāj ume gwet nāŋpani siliwapāj tāŋpani u kubota yāpmaŋ? Ārowaninatā ukengān ume nak tāyak. U it iŋiŋirān dāpmonken tāŋo mebāri yāŋahāk tāyak. Ude tāŋirā wakiinik tāyak! yāŋ yāwet yāk.

⁶Man ude iwetpāj peŋ iwet-pewān pāŋku yabāŋ ahānpāj Joseptā yāŋkuko udegān yāwetkuk. ⁷Ude yāwerānkaŋ kowata ŋode iwetkuŋ; Ārowaninin! Man ude imata niwetan? Nin kudān udewani nāmo tāk

tākamāṅ. ⁸Nin bian ketem yāk meniken monēṅ yabāṅ ahāṅkumāṅo u Kenan komeken nanik āneṅi yāpmāṅ ābumāṅ. Unita imata āma ārowanika tāṅo monēṅ tuṅum kubota yāpne? ⁹Unita tuṅum u ninken nanik kubā tāṅo yāk gānaṅ kaṅ-ahāwiwā kumākta biṅam kaṅ tāṅpān! Tāṅpānkaṅ nin ātu gāka komi piā api tāne yāk. ¹⁰Yāwāwā yāwetkuk; Yākaṅ ude kaṅ ahāwān! Ume gwet nāṅpani ukeṅo kubātā yākken kaṅ-ahāwawā āma unitāṅān nākṅo watā piā api tāṅpek. Ātu uwā yepmaṅpa jop api kunēṅ yāk.

¹¹Ude yāwānā yāki bārāṅeṅ yāpmāṅpāṅ komen peṅpāṅ meni kudup pitkuṅ. ¹²Meni kudup pitkaṅ irirā Josep tāṅo watā āma unitā yāk kubākubāken duiṅ iṅṅkuk. Tuāniken jukun yāput peṅkaṅ yabāṅtāṅ pāṅku māden nanik Benjamintā yākken ume gwet nāṅpani ukeṅo bureni kaṅ-ahāṅkuk. ¹³Kaṅ-ahāwānā umuri pāhap nadāṅpāṅ teki wenpāṅ tuṅum ketem tāṅ butuṅpāṅ doṅki terak peṅpāṅ āyāṅutpeṅ yotpārareken āneṅi kuṅkuṅ.

¹⁴⁻¹⁵Kuṅpāṅā Josep yoriken pen irirān Judakāt noriyekāt yori gānaṅ āronpāṅ Josep gwāṅiṅ āpmon iṅiṅirā yāwetkuk; Wa! In kudān ude imata tākaṅ? Āma nāk ṅodewanitā kāren tāṅpāṅ intāṅo mebāri kābop irani tāga kaṅpāṅ nadāwek yāṅ nāmo nadāṅkuṅ? ¹⁶Yāwānā Judatā yāṅkuk; Yāke, ima manpāṅ gāwetne? Anututā nintāṅo mebāri kwawak peyak unita jide gāweritna nadāwi tāgawek? Nadātan? Notninpak māden nanik unitāṅo yāk meniken ume gwet nāṅpani kaṅ-ahātak unitāṅān nāmo, nin kumāntagān gāka watā piā api tāṅ gamine.

¹⁷Ude iwerāwā Joseptā yāṅkuk; Ude nāmo! Yāk meniken ume gwet nāṅpani kaṅ-ahātak unitāṅān nāka watā piā api tāṅ namek. In ātuwā sākgāmān kumaṅ nanjinken kukot! ¹⁸⁻²⁰Yāwānā Judatā Josep iwetkuk; Ārowanina! Nadāṅ namīṅiri man gāwerira kokwawak nadāṅ nameno yāk. Gāk Fero bumikgān itan unita kadāni kubā ābāṅitna ṅode niwetkun; Nanjin itak? Ba notjinpak kubā itak? yāṅ ude niweriri ṅode gāwetkumāṅ; Ei, nanin itak. Tāṅkaṅ māden naniknin kubātā itak. Uwā nanin tāgawani irirān ahāṅkuk. Tāṅ iniken tuāni uwā kumbuk. Miṅitā nanak yarābok ugān bāyaṅ yepmaṅkukopāṅ kubā-tāṅān itak. Unita nanintā māden nanik unita gāripi taṅi nadāk tāyak. ²¹⁻²²Ude gāweritna ṅode niwetkun; In u imagut yāpmāṅ nākken ābāṅirā api kāwet yāṅ niweriri ṅode gāwetkumāṅ; Nanak unitā nani teṅpeṅ kunaṅi nāmo. Teṅpeṅ kuṅirān nani butewakita kumbek. ²³Ude gāweritna niwetkun; Māden nanikjin u nāmo imagut yāpmāṅ ābāṅpāṅā nāk āneṅi nāmo api nadāṅ tamet! ²⁴Man ude yāṅiri nintā kuṅpāṅ watā piā āmaka nanin gākṅo manbiṅam iwetkumāṅ.

²⁵Iweritna nanintā Ketem suwakta āneṅi kut! yāṅ niwetkuk. ²⁶Ketem suwakta āneṅi kut yāṅ niwerirān iwetkumāṅ; Tāga nāmo api kune yāk. Benjamin bok kunayāṅ tākamāṅ uyaku tāga api kune. Benjaminkāt bok nāmo kunero uwā Isip kometa watāni pāhap itak unitā tāga nāmo api

nadāŋ nimek. ²⁷⁻²⁸Ude iwetnapāŋ nanintā niwetkuk; Webenatā nanakna yarā ugān bāyaŋ namiŋkuko u nadākaŋ? Kubātā waki nepmaŋ paotkuk. Tom āgwāritā kāwep utpāŋ naŋ paotkukopāŋ nāmo kak tāyat yāk. ²⁹We! Nanakna māden nanik-inik ŋo nomāgatnayāŋ tākaŋ? In kādet miŋin kuŋtāŋgān umuri kubā ahāŋ tamiŋjirān nanakna Benjamin ŋo kāwep kumbek. Ude ahāweko uwā intā tāŋpewā āma tāgawani nāk api kumbet yāŋ niwetkuk.

³⁰⁻³¹Nanin uwā man ude niwetkuko unita notninpak māden nanik ŋo tāga nāmo teŋpeŋ kune yāk. Nanintā notninpak māden nanik ŋonita gāripi taŋi nadāk tāyak unita watā piā āmakaye nintā teŋpeŋ kunero uwā nanintā iŋamta wāyākŋewān wawāpāŋ api kumbek. Kumāŋjirān momi nintā yāpne yāk. ³²Nāk notnapak māden nanik ŋo nan iŋamiken āneŋi yāpmāŋ kwetta man kehāromi ŋode iwetkut; Nākŋa Benjaminta watāni api iret. U āneŋi nāmo imagut yāpmāŋ ābero uwā unitāŋo momi nāka biŋam irirān kome terak it yāpmāŋ kuŋjira api tārewek yāŋ iwetkut. ³³Unita ārowanina, nadāŋ namipāŋ notnapak māden nanik ŋonita kowata nākā itpāŋ gākŋo watā piā tāŋ gamiŋjira noriyekāt kaŋ kut! yāk. ³⁴Niningān tāga nāmo api kune. Butewaki ārowani pāhap udewani nana terak ahāŋjirān kakta nāmo nekaŋ yāk.

Joseptā iniken mebāri yāwetkuk

45 ^{1J}Norietā ude yāŋirā Joseptā piā āmaniye itkuŋo u yabāŋpāŋ iŋamiken koret yāŋ nadāŋpāŋ ŋode yāŋkuk; In kuduŋtagān āpāmaŋ kut! yāk. Ude yāŋjirān āpāmaŋ kuŋjirā Joseptā noriye mebāri ni yāŋahāŋpāŋ yāwetkuk. ²Ude tāŋpāŋ konām mabiŋ kot tāŋjirān piā āmaniye yāman itkuŋo u nadāŋpāŋ Ferotā yotken biŋam man tewān kuŋkuŋ. ³Tāŋkaŋ Joseptā noriye ŋode yāwetkuk; Nāk notjinpak Josep! Nana itak? Ude yāwerān nadāŋpāŋ norietā bumta umuntaŋpāŋ kowata man nāmo iwetkuŋ.

⁴Umuntaŋ irirā Joseptā noriye yāwetkuk; In tuān ŋogān ābut yāk. Yāwet-pewān dubiniken ābāŋjirā ŋode yāwetkuk; Nāk māden nanikjin Josep yāk. Intā gwāki yāpmākta Isip komeken nepmaŋpā āburo u nāk ŋo! yāk. ⁵Nadāwātāk tāneŋo. In moneŋ yāpmāŋpāŋ kome ŋoken naniŋ kireŋkuŋo unita injinta kokwawak nāmo nadāneŋ. Āmawebetā kumneŋ yāŋpāŋ Anututā ini nadāŋpāŋ nepmaŋpān ābut yāk. ⁶Apiŋo nakta jop irit ahāŋjirān obaŋ yarā tāretak. Piā kodakiken yānat tāktāk kadāni nāmo kerāp tāyak. Unita jop it yāpmāŋ āronayāŋ tākamāŋ u obaŋ 5 ude āneŋi it yāpmāŋ api āroneŋ yāk. ⁷In ba ābotjiye paotneŋ yāŋpāŋ Anututā intājukun nepmaŋpān ābut yāk. Anututā nākā tāŋkentāŋ tamikta ude tāŋkuko uwā ini pārik kubā tāŋkuk yāk. ⁸U nadākaŋ? Intā nāmo

^J 45:1 Apos 7:13

nepmanpā ābut. Nāmo, Anututā ini-tāgān nepmanpān āburo unita Fero nadān iminjirān Ferotā iniken yot watā ba Isip tājo watā āma ārowani iretta nepmankuk yāk.

⁹* Ude yānpān yānkuk; Eruk, inā bārāneṅ kuṅkaṅ nana manbiṅam ṇode kaṅ iwerut; Nanaka Joseptā gāka man ṇode yānkuk; Anututā Isip kome pāhap unita āma ārowani nepmankuk. Unita kadāni kāroṅi nāmo iren. Bārāneṅ nākken kaṅ ābi yān iwerut. ¹⁰Ābikaṅ Gosen komeken tuān ugān api tepmanpet. Ābayān tāno u gākṇagān nāmo. Nanakaye, ābekaye, oraṅkaye, yawakaye it tamikaṅ u kudup yāmagurikaṅ kaṅ ābut yān iwerut. ¹¹Nadākaṅ? Nakta jop irit uwā pen it yāpmān kuṅjirān obaṅ 5 ude api tārewek. Unita in uken irirā nākā tabān tāwarira gāk ba ābotkaye yawakaye nakta nāmo api kumneṅ.

¹²Nākjo mebāri apiṇo nadākaṅ. Dapunjintā nabānjirā nākṇaken monāna Benjamin imaka, udegān nabātak yāk. ¹³Nāk Isip komeken piā ārowani tānpān itat unitājo manbiṅam bok, imaka imaka yabānpān-nadāk tākaṅ unitājo manbiṅam nana kaṅ iwerut! Ude tānpān bārāneṅ kaṅ imagut yāpmān ābut. ¹⁴Ude yāwetpān monānikāt kowat bāyaṅ imān tānpān korān kotkumān. ¹⁵Konām korit-korit pāṅku noriye ātuwā bāyaṅ yāmiṅpān bumumiken yenpān konām kot yebatkuk.

¹⁶Ude tān irirā āma kubātā Ferotā yotken kuṅpān Ferokāt āmaniye manbiṅam ṇode yāwetkuk; Josep noriye ābākaṅ yāk. Yāwerirān bānep tāga nadāṅkuṅ. ¹⁷⁻¹⁸Ude tānpānā Ferotā Josep iwetkuk; Notkaye ṇode yāwet yāk. In doṅki terak tuṅum ketemjin penpān Kenan komejinken āyāntupeṅ kuṅpān nanjin ba webe nanakjiye yāmagurākaṅ nākken kaṅ ābut! Tānpākaṅ kome tāga taniṅ kirewapān Isip komeken ketem ahāṅ bumbum pātak ṇo naṅpān kaṅ irut yāk. ¹⁹Ferotā ude yānpān ṇode yākgān tānkuk; ṇode yāwet yāk. In webejiye nanakjiyeta nadānpān Isip komeken nanik karis tomtā wādāwani ātu kaṅ yāpmān kut. Tāṅkaṅ nanjin bok kaṅ imagurut! yāk. ²⁰Ude tāṅkaṅ imaka tuṅum yot gānaṅ nanik unita nadāwātāk tāneṅtawā. Isip komeken tuṅum udewanigān tāgatāga itkaṅ u api tamine yāk.

²¹Ferotā man iwetkuko u Joseptā noriye yāwetpān karis tomtā wādāwani ātu ba ketem kādet miṅin nakta yāmiṅkuk. ²²Tāṅkaṅ noriye ātuta tek kubākubā daiṅ yāmiṅkuk. Ude tānpānā Benjaminta tek sākgāmān 5 ude imiṅpān uterak moneṅ taṅi siliwa moneṅ 300 ude imiṅkuk. ²³Tāṅkaṅ nanitawā doṅki 10 terak Isip kome tājo tuṅum gāripi nikek ātu penkuk. Tānpān āneṅi doṅki webeni 10 uterak ketem ātu nanita biṅam naṅtān Isip komeken ābekta penpān pen yāwet-pewān kuṅkuṅ. ²⁴Peṅ yāwet-pewān kunayān tānjirā ṇode yāwetkuk; In kuṅtāngān kādet miṅin yāṅawāt-awāt nāmo tāneṅ yāk.

^k 45:9-11 Apos 7:14

²⁵Ude yāwet-pewān Isip kome penpen kumaŋ pāŋku Kenan komeken nani Jekop ahāŋ imiŋkuŋ. ²⁶Ahāŋ imiŋpāŋ manbiŋam ŋode iwetkuŋ; Nanaka Josep itak! yāk. Unitā Isip kome pāhap unitāŋo āma ārowani itak. Ude yāŋirā Jekoptā man iwetkuŋo u nadāŋpāŋ kikgūtpāŋ nadāwān bureni nāmo tāŋpāpāŋ jop yabāŋ itkuk. ²⁷Nadāwān bureni nāmo tāŋpākaŋ Joseptā man yāwetkuko udegān iwet moreŋkuŋ. Tāŋpāŋ karis tomtā wādāwani Joseptā nanita biŋam pewān kuŋkuŋo u yabāŋpāŋ bāneptā oretoret nadāŋkuk. ²⁸Ude tāŋpāŋ yāŋkuk; Tāga. Nanakna Josep itak unita nāk nāmo kaŋkaŋ kumbero udeta eruk pāŋku kaŋ kāwa! yāk.

Jekop Kenan kome penpen Isip komeken kuŋkuŋ

46 ¹Ude yāŋpāŋ Jekoptā imaka imaka kuduptagān kobet tāŋpāŋ pāŋku Beseba komeken ahāŋpāŋ nani Aisak tāŋo Anutu iniŋ oretta tom kubā utpāŋ ijiŋ imiŋkuk. ²Ude tāŋirān Anututā dāpmonken ŋode iwetkuk; Jekop! Jekop! Yāwānā Jekoptā yāŋkuk; Nāk ŋo yāk. ³Yāwānā yāŋkuk; Nāk nanka Aisak tāŋo Anututā nadāŋ gamitat unita Isip komeken kukta umuntāweno. Uken uyaku gepmaŋpa nanak weŋbāyak tāŋiri ābotkaye taŋi api ahāŋ yāpmāŋ kuneŋ. ⁴Nāk gākkāt bok Isip komeken api kude yāk. Tāŋpākaŋ ittāŋgān uken nanikpāŋ āneŋi api gāmaguret. Tāŋkaŋ nanaka Joseptā watā it gamiŋ yāŋpāŋ kuŋirān api kumben yāk.

⁵Anututā ude iwerānkaŋ Jekoptā Beseba kome pena yāŋ yāŋirān nanakiyetā nani ba webeniye nanak kudup karis tomtā wādāwani Ferotā pewān ābuŋo uterak yepmaŋpā āronkuŋ. ⁶⁻⁷¹ Kenan komeken itkaŋ tuŋum pāke yāpuŋo ukāt yawakiye kudup bok yāmagut yāpmāŋ kuŋkā Isip komeken ahāŋkuŋ. Jekoptā āperiye nanakiye ābekiye oraniye u kudup Isip komeken yāmagut yāpmāŋ kuŋkuk.

Jekop nanakiye oraniye wāpi tawaŋ

⁸Ŋowā Jekop nanakiye oraniye Isip komeken kuŋkuŋo unitāŋo wāpi tawaŋ. Tāŋkaŋ webeni kubā wāpi Leatā nanakiye ŋode bāyaŋ imiŋkuk; Nanaki tuāni Ruben. ⁹Ruben nanakiye Hanok, Palu, Hesron, Kami. ¹⁰Tāŋ nanaki kubā wāpi Simeon. Unitāŋo nanakiye ŋode; Jemuel, Jamin, Ohat, Jakin, Soha, Saul. (Saul uwā, Simeon webeni Kenan komeken nanik yāpuko unitā bāyaŋkuk.) ¹¹Tāŋ nanaki kubāwā wāpi Livai. Unitāŋo nanakiye ŋode; Geson, Kohat, Merari. ¹²Tāŋ nanaki kubāwā wāpi Juda. Unitāŋo nanakiye ŋode; Era, Onan, Sela, Peres, Sera. (Era kenta Onan u Kenan komeken kumbumān). Peres uwā nanakiyat Hesron, Hamul. ¹³Tāŋ nanaki kubāwā wāpi Isaka. Isaka tāŋo nanakiye ŋode; Tola, Puva, Iop, Simron. ¹⁴Tāŋ nanaki kubāwā wāpi Sebulun, unitāŋo nanakiye ŋode;

¹ 46:6 Apos 7:15

Seret, Elon, Jalel. ¹⁵Nanakiye u Leatā Mesopotemia komeken Jekopta bāyaŋ imiŋkuk. Äperi kubā wāpi Daina kome ugān ahāŋkuk. Äperi nanakiye ba oraniye kuduptagān 33 ude. Uwā Leatā bāyawani.

¹⁶Eruk, Jekop webeni kubā wāpi Silpatā nanakiye bāyaŋkuko uwā ŋode; Kubāwā Gat. Gat nanakiye Sefon, Hagi, Suni, Esbon, Eri, Arodi, Areli. ¹⁷Tāŋ nanaki kubā Ase. Unitāŋo nanakiye ŋode; Imna, Isva, Isvi, Beria. Äperi kubāgān wāpi Sera. Beriawā nanakiyat Hebe kenta Malkiel. ¹⁸Nanakiye oraniye uwā Silpatā tawaŋken ahāŋkuŋ. Silpa uwā Lea tāŋo watā piā webe, nani Labantā imiŋkuko u. Nanakiye oraniye 16 ude ahāŋkuŋ.

¹⁹Tāŋpākaŋ Jekop webeni Reseltā nanakiyat Josep kenta Benjamin bāyaŋkuk. ^{20^m} Joseptā Isip komeken webeni wāpi Asenat yāpmāŋirān nanakiyat Manase kenta Efraim bāyaŋkuk. Webeni uwā Potifera, Heliopilis kome tāŋo bāmop āma, unitāŋo äperi.

²¹Tāŋ Benjamin tāŋo nanakiye ŋode; Bela, Beke, Asbel, Gera, Naman, Ehi, Ros, Mupim, Hupim, At. ²²Jekop webeni Reseltā nanak ude bāyaŋ imiŋkuk. Nanakiye, oraniye 14 ude Reseltā tawaŋken nanik.

²³Tāŋpākaŋ Jekop webeni kubā wāpi Bilhatā nanakiye ŋode bāyaŋkuk; Kubāwā Dan. Dan nanaki kubāgān wāpi Husim. ²⁴Tāŋ nanaki kubā Naptali. Unitāŋo nanakiye ŋode; Jasel, Guni, Jese, Silem. ²⁵Nanakiye oraniye 7 u Bilhatā tawaŋken nanik Jekopta biŋam bāyawani. Bilha uwā Resel tāŋo watā piā webe, nani Labantā imiŋkuko u. ²⁶Eruk āmawebe Jekoptā äbotken ahāwani Isip komeken kuŋkuŋo u kuduptagān 66 ude. (Nanakiye tāŋo webeniye u nāmo daniŋkaŋ 66 ude ahāŋkuŋ.) ^{27ⁿ} Joseptā Isip komeken irirān nanak yarā ahāŋkumāno u bok daniŋpāŋ Jekop äboriye Isip komeken itkuŋo u 70 ude itkuŋ.

Jekop Isip komeken pāŋku ahāŋkuk

²⁸⁻²⁹Tāŋpāŋ Jekoptā Gosen komeken kwa yāŋpāŋ nanaki Juda intājukun Josepken iwet-pewān kuŋkuk. Pāŋku Josep iwerānkaŋ karis hostā wādāwani kubā tuŋum tāŋpāŋ uterak nani imagutta Gosen komeken kuŋkuk. Josep pāŋku nani Jekop kaŋ-ahāŋpāŋ bāyaŋ imiŋpāŋ kadāni karoŋi kot ibat itkuk. ³⁰Konām kot ibattāyon Jekoptā nanaki Josep iwetkuk; Eruk, iŋamka dapun gabāŋpāŋ itan yāŋ nadātāt unita kumākta pidām tāyat yāk.

³¹Ude iwerirān Joseptā noriyekāt nani pāhap ŋode yāwetkuk; Nāk pāŋku Fero man ŋode iwerayāŋ; Notnaye ba nana tāŋo äboriye Kenan komeken iranitā nākken äbākaŋ. ³²Äbot uwā sipsipta watāni itkaŋ bulimakau piā bok tāk tākaŋ. Yawakiye, tuŋumi kuduptagān yāpmāŋ äbuŋ. Nāk Fero man ude iwerayāŋ yāk. ³³⁻³⁴Unita nadāwut! Ferotā yāŋ-

^m 46:20 Stt 41:50-52 ⁿ 46:27 Apos 7:14

tāmagut pānku tepmaṇpāṇ In ima piā tāk tākaṇ? yāṇ tāwet yabāṇjirān ṇode kaṇ iwerut; Watā piā āmakaye nin nanak tāpuriken sipsip yawakta watāni itkumāṇonitā it yāpmāṇ ābākamāṇ, oraniyetā tāṇpani udegān. In man ude iwerāwā Ferotā nadāwān tarāki tāṇjirān kome gāgāni kubā wāpi Gosen uken api tepmaṇpek. Isip naniktā piā ude tāṇpanita tarāki nadāk tākaṇ unita yāk.

Jekoptā Fero ahāṇ imiṇkuk

47 ¹Eruk Joseptā man ude yāwet paotpāṇā Feroken kuṇpāṇ iwetkuk; Nana, notnaye, yawak ba tuṇumi u kudup yāpmāṇpāṇ Kenan komeni peṇpeṇ ābuṇo Gosen komeken itkaṇ yāk. ²Ude iwetkaṇ noriye ⁵udepāṇ Fero iṇamiken yepmaṇkuk. ³Yepmaṇjirān Ferotā Josep noriye ṇode yāwet yabāṇkuk; E! In ima piā tāk tākaṇ? Ude yāwerānā yāṇkuṇ; Watā piā āmakaye nin yawak sipsip watāni it tākamāṇ, oraniyetā tāṇpani udegān yāk. ⁴Nin kome ṇoken itpāṇ-nadākta ābumāṇ. Kenan komeninken nakta jop irit pāhap ahāṇkuko unita yawakninta ketem kubā nāmo itkuṇ. Unita gākā nadāṇ nimiṇjiri Gosen komeken api itne yāk.

⁵⁻⁶Ude yāwānā Ferotā Josep iwetkuk; Nankakāt notkaye gākken tāga ābuṇ yāk. Nadātan? Isip kome pāhap ṇo gāk ketka terak itak. Unitā nankakāt notkaye Gosen kome tāgaken yepmaṇpipāṇ itkot. Uken itkaṇ ābotkaye ukāt nanik kubā āma nadāk-nadāk ikek u tāṇpāwā yepmaṇpipāṇ nākṇo yawaknayeta watāni kaṇ irān yāk.

⁷Ferotā ude yāwerānkaṇ Joseptā nani imagut yāpmāṇ Feroken kuṇkuk. Pānku ahāṇ imiṇpāṇ Jekoptā Fero kon man iwetkuk. ⁸Kon man iwerānā Ferotā iwet yabāṇkuk; Gākṇo obaṇ jide? ⁹Yāwānā Jekoptā iwetkuk; Kome terak ittāṇ kuṇatkuro uwā obaṇ 130 ude tāreṇkuk. Kadāni kerāpi u komi butewaki nikek itkut. Upāṇkaṇ nanaye oranayetā kome terak itpāṇ-nadāk kadāni kāroṇi tāṇkuṇo udegān nāmo kaṇ-ahātāt. ¹⁰Ude yāṇpāṇ kon man iwetpeṇ kuṇkuk.

¹¹Tāṇpākaṇ Ferotā man yāṇkuko ude Joseptā noriyekāt nanita Isip kome kukṇi inita biṇam yāniṇ kireṇkuk. Kome u tāgagāmān, Rameses yotpārare kāda yepmaṇpān itkuṇ. ¹²Josep ude tāṇpāṇ nani ba noriye ba noriye tāṇo webeniye nanakiye yawakiyeta ketem yāmiṇkuk. Uwā nanakiye jide itkuṇo u terak ketem yāmiṇkuk.

Joseptā Isip kome watāni itkuk

¹³Tāṇpākaṇ komeni komeni nakta jop irit ahāṇtāṇ kuṇtāyon Isip kome ba Kenan kome māhemi bok, nakta bumta yeṇkuṇ. ¹⁴Ude ahāṇjirān āmawebe u naniktā ābā ketem gwākita moneṇ peṇkuṇ. Peṇjirā Joseptā moneṇ u kudup yāpmāṇpāṇ Ferotā yotken kubākengān peṇkuk. ¹⁵U punin terak, eruk Isip ba Kenan komeken moneṇ paotkuk. Moneṇ paorirān kome māhemtā ābāṇpāṇ Josep iwetkuṇ; Gāk ketem jop nimi.

Ketem nāmo niminpān nibān āwarākuk tānjiri dapunkaken kumnayān. Nintāŋo moneŋ kudup paotkuko ubayān yāk.

¹⁶Ude yāwāwā Joseptā yāwetkuk; Moneŋjin paorāwā yawakjiye kaŋ yāpmān ābut! Yāpmān ābānjirā unita kowata ketem api tamet yāk.

¹⁷Ude yānjirān yawakiye ketem gwākita yāpmān ābuŋ. Hos, sipsip, meme, bulimakau, doŋki kuduptagān yāpmān ābānjirā kowata Joseptā ketem yāmiŋkuk. Ude tān yāpmān kuŋtāko obaŋ u tāreŋkuk. ¹⁸Obaŋ u tāreŋjirān obaŋ āneŋi kubā kerāp taŋjirān Josepken ābānpān iwetkuŋ; Ārowaninin, imata jop man gāwetne? Nin tāŋo moneŋ kudup paotkuŋ, ba tom imaka, u gāka biŋamgān tān moreŋkuŋ. Unitā ninin ba komenin ugānpān tāga ganiŋ kirene. ¹⁹Tāŋkaŋ iŋamkaken imata ninin ba komenin bok jop paotneŋ? Ude nāmo! Gāk nin ba komenin suwaŋpān ketem nimikaŋ komenin Ferotā inita biŋam tānjirān nininā Ferota watā piā kaŋ tān imina. Kumānpān paoritna kometā jop pāreko udetā ketem yeri nimiriri yeri piŋpān naŋpān nāmo api kumne.

²⁰Ude iwerākaŋ Joseptā Isip kome kudup Ferota biŋam suwaŋkuk. Ketem kubā nāmo irirān unita āmawebe Isip komeken nanik kuduptagān ini komen komen ketem gwākita Ferota biŋam inin kireŋkuŋ. ²¹Ude tānjirā Joseptā Isip kome kukŋi kukŋi umude unude āma itkuŋo u kuduptagān Ferota watā piā tākta biŋam yāmagutkuk. ²²Kome pāke u suwaŋkaŋ bāmop āma tāŋo kome ugānpān nāmo suwaŋkuk. Ferotā bāmop āma piāni gwākita ketem yāmik tāŋkuko unita komeni nāmo yāpuk.

²³Ude tānpān Joseptā āmawebe ŋode yāwetkuk; Nāk apiŋo injin ba komejin suwawapān Ferota biŋam tākaŋ unita ketem yeri ŋo yāpmān pāŋku piwut! yāk ²⁴Ketem piwāpān bureni ahānjirā ābot 5 ude kaŋ pewut. Eruk, ketem ābot 4 uwā in ba webejiye nanakjiyetā nakta ba yerita peŋkaŋ ābot kubāwā Ferota biŋam kaŋ pewut yāk. ²⁵Ude yāwerānā āmawebetā iwetkuŋ; Gākā tāŋkentān nimiriri nāmo kumbumāŋo unita nibāwi tāgawāpān Fero tāŋo watā piā kaŋ tāna yāk.

²⁶Ude tānpān Joseptā Isip kometa kādet ŋode pewān ahāŋkuko pen itak; Ketem piāken nanik ābot 5 ude peŋkaŋ ābot 4 piā māhemi inita biŋam. Tān ābot kubāwā Ferota biŋam. Tānpākaŋ bāmop āma tāŋo komewā Ferotā nāmo suwaŋkuk.

Jekop tāŋo kumāk-kumāk kadāni kerāp tāŋkuk

²⁷Isrel āmatā Gosen kome māhem ude tānpān irirā āperiye nanakiye māyap ahāŋkuŋo udegān tuŋum ahāŋ bumbum tāŋkuŋ. ²⁸Tānpākaŋ Jekop Gosen komeken obaŋ 17 it yāpmān āronjirān iniken obaŋ 147 tāreŋkuk. ²⁹° Eruk, kumāk-kumāk kadānini kerāp taŋjirān nanaki Josep

° 47:29-30 Stt 49:29-32, 50:6

yāŋ-imagutpāŋ ŋode iwetkuk; Nāka gāripi nadāŋpāŋā oraŋ namiŋpāŋ ketka gāyeknaken peŋkaŋ gupna Isip komeken nāmo api āneŋpet yāŋ yāŋkehāromtā. ³⁰ Isip nanik nāmagut pāŋku nanaye oranaye āneŋpani-kengān kaŋ nepmaŋ yāk. Yāwānā Joseptā iwetkuk; Yāyan ude api tāŋpet yāk. ³¹ Yāyan ude api tāŋpet yāŋ iwerirān Jekoptā yāŋkuk; Man yāyan u bureni yāŋkehāromtā! yāk. Ude iwerānā Joseptā yāŋkehāromtak man iwetkuk. Iwerān tāreŋirān āhottaba iŋitkaŋ gwājiŋ āpmonkaŋ Anutu iniŋ oretkuk.

Jekoptā Josep nanakiyat kon man yāwetkuk

48 ¹ It yāpmāŋ āron tāŋgān Josep manbiŋam ŋode iwetkuŋ; Nanka kāyām tāyak yāk. Ude iwerirā Joseptā nanakiyat Manase Efraim yāmagurān yāpmāŋ oranitā yotken kuŋkuŋ. ² Pāŋku ahāŋirā āma kubātā Jekop iwetkuk; Nanaka ābatak yāk. Ude iwerirān nadāŋ moreŋ aku itkuk. ³ Tāŋpāŋ Josep iwetkuk; Nadātan? Anutu Kehāromi Māhemitā Lus yotpārare Kenan komeken bian ahāŋ namiŋpāŋ ŋode nāwetkuk; ⁴ Nākā nadāŋ gamiŋira āpetkaye nanakaye, ābekaye, oraŋkaye māyap ahāŋ bumbum api tāneŋ. Tāŋpākaŋ gāk āma māyap tāŋo nani pāhap tāŋiri ābotkayeta kome ŋo yāmiŋira inita biŋam yāpmāŋpāŋ kome ŋo māhemi api tāneŋ. Anututā ude nāwetkuk. ⁵ Nāk Isip komeken nāmo ābāŋira nanakayat Isip komeken ahāŋkumāno uwā nāka biŋam! yāk. Efraim, Manase uwā nanaknayat Ruben kenta Simeontā it namikamān ude itdeŋta yāwani yāk. ⁶ Tāŋ āpetkaye nanakaye māden ahānayāŋ tāŋo unitā gākŋata biŋam kaŋ tāŋput yāk. Māden ahānayāŋ tāŋo uwā tuāni monāni yarā u wāpi terak kome māhemi api tāneŋ. ⁷ Nāk Mesopotemia komeken naniktā ābāŋira Efrata yotpārare kerāp tāŋirān Kenan komekengān webena Reseltā kādet miŋin kumbuk. Kumāŋirān butewaki nadāŋpāŋ āneŋkut. (Apiŋowā Efrata yotpārare u wāpi Betlehem yāŋ iwet tākaŋ).

⁸ Eruk Jekoptā Josep nanakiyat yabāŋpāŋ iwet yabāŋkuk; Ai! Nanak ŋo netā tāŋo? ⁹ Yāwānā Joseptā nani iwetkuk; Nanaknayat kome ŋo irira Anututā namiŋkuko u yarā ŋobayāŋ yāk. Yāwānā Jekoptā yāŋkuk; Yepmaŋpi dubinaken ābānkaŋ kon man yāwera yāk. ¹⁰ Jekop tāgawani tāŋirān dapuri waŋkuŋo unita oraniyat ket nāmo yabāŋpāŋ-nadāŋkuk. Ude tāŋkaŋ Joseptā nanakiyat orani dubiniken yepmaŋirān bāyaŋ yāmiŋpāŋ bumumiken yeŋkuk.

¹¹ Ude tāŋpāŋ Josep ŋode iwetkuk; Nāk āneŋi nāmo api gabāwet yāŋ nadāŋkuropāŋ Anututā nadāŋirān gāk nanakayatkāt bok tabātāt. ¹² Ude iwerirān Joseptā nanakiyat orani bakāniken nanik pudātpāŋ yepmaŋpāŋ irirān iŋami kome terak yāpān āpmonkuŋ. ¹³ Ude tāŋpāŋ Jekop kerī

kāpmāk kāda nanaki monāni Efraim teŋkuk. Tāŋpāŋ keri bure kāda nanaki tuāni Manase teŋkuk. ¹⁴Joseptā ude yepmaŋirān Jekoptā keri bure kāda tuāni Manase gwākiken penaŋipāŋ keri kowat irepmirān keri bure kāda monāni Efraim gwākiken peŋkuk. Peŋpāŋ keri kāpmāk kāda Manase gwākiken peŋkuk. ¹⁵Ude tāŋpāŋ nanaki Josep kon man ŋode iwetkuk;

Nana Aisak ba orana Abraham, Anututā yabāŋ yāwarirān iŋamiken kuŋatkumān. Anutu unitāgān nāka watāni itkukotā itak. Unitā nanak yarā ŋo kon tāŋ yāmān.

¹⁶Tāŋkaŋ Aŋero, komi butewaki mebāri mebāri uken nanikpāŋ nāmagutkuko unitā nanak yarā ŋo kon tāŋ yāmiŋirān nākŋo wāpnatā yarā ŋoniterak pat yāpmāŋ kuyon, ba nana Aisak, orana Abraham unitāŋo wāpitā bok. Anututā nadāŋ yāmiŋirān nanak yarā ŋonitā nanak weŋbāyak tāŋirān kome terak ahāŋ bumbum kaŋ tāŋput.

¹⁷Kon man ude yāŋ paorirān nanitā keri bure kāda Efraim gwākiken peŋkuko unita Joseptā kawān nāmo tāgawāpāŋ nani keri bure kāda yāpmāŋkaŋ Efraim gwākiken nanik Manase gwākiken pewayāŋ yāpuk.

¹⁸Ude tāŋpāŋ yāŋkuk; Nan! Ude nāmo. Nanak ŋonitā intājukun nanik unita ketka bure kāda ŋo tuā gwākiken pe! ¹⁹Yāwānā Jekoptā Josep tāŋo man utpāŋ yāŋkuk; Nāk nadāwa tārewākaŋ ude tāyat yāk. Manase u āma wāpi biŋam ikek itpāŋ kuŋarirān oraniye māyap api ahāneŋ. Upāŋkaŋ monānitā irepmiŋpāŋ nanakiye oraniye āma ābot pāhap tāŋpāŋ api itneŋ. ²⁰^r Ude yāŋpāŋ kepma ugān kon man āneŋi kubā ŋode yākgān tāŋkuk; Kāmi-kāmi Isrel āmawebetā āma kubā kon man iwerayāŋ nadāŋpāŋā ek wāpjek terak wohutpāŋ ŋode api yāneŋ; Anututā Efraim Manase tāŋkentāŋ yāmiŋkuko gāk udegān tāŋ gamiton! Jekoptā ude yāŋpāŋ monāni Efraim intājukun peŋpāŋ tuāni Manase māden teŋkuk.

²¹Jekoptā ude tāŋpāŋ nanaki Josep ŋode iwetkuk; Nadātan? Nāk kumbayāŋ tāyat upāŋkaŋ Anututā gākkāt itpāŋ kāmiwā tāmagut yāpmāŋ orajiyetā kome kujatken āneŋi api kwek yāk. ²²Tāŋpākaŋ Amo āmawebe ābot dāpmāŋpāŋ yāwat kireŋpāŋ komeni wāpi Sekem yāyomāgatkuro u notkaye ātuta biŋam nāmo, gāka biŋam ganiŋ kiretat yāk.

Jekoptā nanakiye imaka kāmi ahāŋ yāmikta yāwetkuk

49 ¹Jekop nanakiye yāŋpābā kubākengān yepmaŋpāŋ imaka kāmi ahāŋ yāmayāŋ tāŋkuko u kudup ŋode yāwetkuk; ²Nanaknaye, in ket nadāwut! Nanjin nākā man tāwerayāŋ tāyat u yāpmāŋpāŋ nadāk-nadākjin-ken pekot. ³Eruk, nanakna tuāna Ruben, gabāŋpāŋ kehāromtak tāyat! Nāk gubaŋi itkaŋ intājukun gāk bāyaŋkut. Bāyawakaŋ

^r 48:20 Hib 11:21

āmawebetä nabānjirä näk āma bureni kehāromina nīkek ahāṅkut. Gākṇo kehāromikatä notkaye ātu yārepmī morek täyak. ⁴Upāṅkaṇ gākṇo irit kuṇat-kuṇat uwä umetä wakiinik tokätpāṇ pāna tāk täyak udewani. Gäk näka nämō nadāṇ namīṇpāṇ watä webena kubä yāṇikṇatpāṇ dāpmon bok patkumāno unita näk māk nadāṅkut. Mebāri unita gäk notkaye tāṇo intājukun āma nämoinik api iren yāk. ⁵Jekoptä Ruben man ude iwet moreṇpāṇ eruk nanakiyat Simeon kenta Livai ṇode yāwetkuk; Ek mebārijek kubāgān. Ek āmik tāṇo tuṇum yāpmāṇ kuṇatpāṇ āmik tāk tākamān. ⁶Unita näk ekkāt itpāṇ-nadāk penta tāga nämō tāne yāk. Ek āma dāpmākta man yāṇpāṇ-nadāk tākamān unita. Ek kokwawak tāṇpāṇ āma bārāṇek dāpmāk tākamān. Ba gāripita tom pāriki jop-nadāṇ dāpmāṇ tokāt tākamān yāk. Kādet wakiwaki udewani tāk tākamān. ⁷Ek kokwawak wakiinik nadāṇpāṇ tāṇpeṇ kuṇat tākamān unita injek terak bārāpi ṇode api kotadeṇ; Nākā ek ba nanak pewān ahānayāṇ tākaṇ u tāwat kireṇpewa pāṅku Isrel āma ābot ātu gānaṇ kubākubā api ittāṇ kuneṇ. Ābot kubāgān nämō api itneṇ yāk.

⁸Jekoptä man ude yāwetpāṇ nanaki Juda ṇode iwetkuk; Juda, notkayetä wāpka biṇam yāpmāṇ akunpāṇ punin api penēṇ yāk. Ba iwankayetä gutna yāṅkaṇ api tāṇburut tāneṇ. Tānjirä gākāgān yepmāṇitpāṇ ureṇ tāṇpi kuk api tāṇpen. Gäk ude tānjiri notkayetä api gwājiṇ āpmon gaminēṇ yāk. ⁹^s Gäk laion gubaṇi udewani. Laion u kepma tom dāpmāṇ nāṇtāṇ kuṇattāṅgān kome bipmānjirān āneṇi āyāṇutpeṇ dāpmon patpat bāgupken kuṅkaṇ parirān tom kubātā ābā tāga nämō tāṇikṇareko udegān āmawebe kudup gāka api umuntak tāneṇ. ¹⁰Juda, gākṇo ābotken nanik āma yabāṇ yāwat piä tākta api ahāṇ yāpmāṇ kuneṇ. Bureni, oraṅkaye ahānayāṇ tākaṇ unitä intājukun āma ude itkaṇ yabāṇ yāwat piä tānjirä āma ābot komeni komenitā ābā gwājiṇ āpmon yāmiṇpāṇ tuṇum api buṇāt yāmik tāneṇ. ¹¹Juda uwä wāpi biṇam ikek it täyak. Unitāṇo wain piāni taṇi pāhap unita doṅkinatā bureni nāneṇ yāṇ yāṇpāṇ nadāwātāk nämō tāṅkaṇ wain pāya terakgān topmāk täyak. Ba āma jopitā tek umepāṇ ārut tākaṇ ude nämō. Āma unitä moneṇ ikek unita wain umenigānpāṇ tek ārut täyak. ¹²Umeta iwāwā wain umenigānpāṇ nāṇtāyon dapuri gāmānek täyak. Ba bulimakau nonoṇi tākātpāṇ nak täyak unita meni kujat kurāki pakiinik tāk tākaṇ. Bureni! Juda uwä jāwāri nämō, āma ini pārik kubā api irek.

¹³Eruk, Jekoptä Judata man ude yāṇpāṇ nanaki Sebulun ṇode iwetkuk; Sebulun, gäk gwāgu taṇi gāgāniken api iren yāk. Kome irayāṇ tāyan u sākgāmān, gāpe taṇi taṇjitā ābā tāga itneṇ yāk. Gwāgu pomi terak gākā irayāṇ tāyanken unitä pāṅku Saidon kome unitāṇo kome mähemi ude api iren yāk. ¹⁴Ude yāṇpāṇ nanaki Isaka ṇode iwetkuk; Isaka, gākāwā doṅki

^s 49:9 Nam 24:9; Rev 5:5

kehāromi kubā. Tuŋum bārāpi bārāpi mādeka terak peŋirā kādet kuŋatta bitnāŋpāŋ jop uken maŋit itan yāk. ¹⁵Upāŋkaŋ komeka ba irit bāgup tāga kubā kaŋpāŋ piā tāga tāŋpen. Āma tāŋo watā piā āma ude api tāk tāŋpen yāŋ iwetkuk.

¹⁶Jekoptā Isaka man ude iwetpāŋ nanaki Dan ŋode iwetkuk; Dan, gāhāwā intājukun āmatā itkaŋ āmawebe ābotkaye api yabāŋ yāwaren, notkayetā iniken āboriye yabāŋ yāwat tākaŋ ude yāk. ¹⁷Nanakna, ude irayāŋ tāyan upāŋkaŋ gāk gāmok komi kubā, kādet jāmjam pārani ude api iren. Gāmok jājam irirā hos kubātā ābānā māmekiken iŋpewān hostā kikŋutpāŋ āma uterak maŋirani u api kwarut maŋpān kunēŋ. Gāk udewani yāk.

¹⁸Jekoptā man ude yāŋ moreŋpāŋ ŋode yāŋkuk; Yawe, gākŋo tāŋkentāk piā kehāromi nīkek ahāwayāŋ tāko unita itsāmāŋtat! yāk. ¹⁹Eruk ude yāŋpāŋ nanaki Gat ŋode iwetkuk; Kadāni ātuken kubo āma ātutā gāk ba ābotkayekāt āmik api pewā ahāk tāneŋ yāk. Upāŋkaŋ in kehārom tanpāŋ api yāwat kirek tāneŋ yāk.

²⁰Ude yāŋpāŋ yāŋkuk; Nanakna Ase, gāhāwā kome tāgaken itkaŋ piā tāŋpayāŋ tāyan u ketem tāgatāga ahāŋ bumbum api tāneŋ yāk. Ketem ahānayāŋ tākaŋ uwā sākgāmān, āma wāpi nīkektā yabāŋgārip tāŋpāŋ api nak tāneŋ yāk.

²¹Ude yāŋpāŋ nanaki Naptali iwetkuk; Gāk meme āgwāri bumik. Uwā iniken gāripi terak kuŋatkaŋ nanak sākgāmān bāyak tākaŋ udewani yāk.

²²Jekop ude yāŋpāŋ eruk nanaki Josep ŋode iwetkuk; Josep, gāk wain pāya tāga mujiapi bumta pewā wādāk tākaŋ udewani yāk. Pāya uwā ume gāgānīken itkaŋ kubirigān āronirān momitā bumta iriŋ wādāk tāyak. ²³Gāk ittāŋ kuŋariri āma komi gāka kokwawak nadāŋpāŋ gabāŋ ahāŋpāŋ āpatā gamneŋ yāk. ²⁴Tāŋirā gākā ehutpāŋ āpa gwājiŋpāŋ pāra nāmo api yamben yāk. Ketka kuŋat kehāromi tāŋpayāŋ tāko uwā nanka Jekop tāŋo Anutu kehāromi māhemi, unitā tāŋkentāŋ gamiŋirān kehāromi nīkek api iren yāk. Anutu uwā Isrel tāŋo Watā Pāhap ba Isrel tāŋo Mobā Kuŋat, unitāŋo kehāromitā api tāŋkentāŋ gamek yāk. ²⁵Bureni, nanka tāŋo Anutu unitāgān tāŋkentāŋ gamik tāyak. Anutu kehāromi māhemi uwā iron mebāri mebāri ŋode pewān ahāŋ gamik tākaŋ; Iwān punin nanik ba ume kome gānaŋ nanik, ba nanakaye māyap, ba yawakaye imaka māyap. Iron ude pewān ahāŋ gamik tākaŋ. ²⁶Nanka nākŋo kon man terak iron ahāŋ gamayāŋ tāyak uwā buŋāt yāpmāŋ ārok tāyon pom biani biani u kaŋ yārepmirān. Ba iron u imaka sākgāmān oranayetā bian yāpuŋo u imaka, kaŋ yārepmirān yāk. Tāŋpāŋ Josep, gāk yāpmāŋ daniŋpāŋ notkaye yārepmiŋpāŋ wāpka biŋam ikek itan unita iron pāhap yāyat ŋo gāka terak kaŋ āroŋ morewut yāk.

²⁷Jekoptā Josep man ude iwetpāŋ nanaki Benjamin ŋode iwetkuk; Gāk aŋ komi tom dāpmāŋpāŋ nāŋpani kubā udewani yāk. Tamimaŋā tom ātu

dāpmānpānj pengān kudup nak tāyak. Tānpānj bipāda ātu dāpmānpānj naŋkaŋ ātu dākumta pek tāyak.

²⁸ Eruk, Jekop tāŋo nanakiye uwā ini ābot-ābot ittānj kuŋkuŋo u Isrel kome tāŋo āma ābot 12 udetā itkuŋ. Jekop nanakiye 12 u kubākubā tāŋo mebāriniye yabānpānj-nadāk tānpānj uterakgān kon man yāwetkuko u ābā tāretak ŋo.

Jekop kumbānpānj āneŋkuŋo unitāŋo manbiŋam

²⁹⁻³⁰ ^t Jekop nanakiye man ude yāwet paotpānjā ini kumākta manbiŋam ŋode yāwetkuk; Nāk kumbani notnayetā itkaŋken u kukta kerāp tāyak yāŋ nadātāt. Nāk kumāŋjira kome nanaye oranaye āneŋkuŋken kaŋ āneŋput yāk. Kome u Kenan komeken, kome tāpuri wāpi Makpela, Mamre kome edap abani kāda uken itak yāk. U āma Hit nanik wāpi Efron unitāŋo piā tobāt gāgāniken itak, kome orana Abrahamtā ini ba āboriye ānenenŋta suwaŋkuko u yāk. ³¹ ^u Kome uken ābekna orana Abraham yanāpi āneŋkuŋ. Tānpānj meŋna nana Aisak yanāpi pāhap u imaka ugān āneŋkuŋ. Webena Lea imaka u āneŋkut yāk. ³² Kome ba awaŋ uwā Abrahamtā Hit nanik tāŋopānj suwaŋkuk. Nāk u kaŋ āneŋput. ³³ ^v Eruk Jekop nanakiye man ude yāwet morenpānj patpānjā eruk kuroŋi mugwājiŋpānj waki kumbuk.

50 ¹ Eruk nani kumbuko parirān Josep nani bāyaŋ imiŋpānj konām butewaki tānpānj iŋamiken iŋkuk. ² Ude tānpānj itkaŋ eruk māden Josep nani tāŋo komegup bārāneŋ nāmo paraŋpānj kehāromigān pen irekta yānpānj Isip tāŋo āma nadāwani ātu ŋode yāwetkuk; In imaka kābānj sākgāmān nikek u yāpmānj pābā nana gupi terak ŋo kaŋ ārut imut yāk. ³ Ude yāwerānā āma u Isip āma ātutā kumāŋjirā tāk tāŋkuŋo u Jekoptā kumbānā udegān gupiken ārut imik tāŋ yāpmānj kuŋ irirā kepma 40 ude tāreŋkuk. Eruk ude tāŋ morenpānj Isip nanik āmawebe Jekopta konām butewaki tāŋ yāpmānj kuŋjirā kepma 70 ude tāreŋkuk.

⁴ Konām butewaki tāŋ yāpmānj kwā tāreŋjirān Joseptā Fero tāŋo watā piā āmaniye ŋode yāwetkuk; In nāka gāripi nadākaŋ u tānpāwā man yāyat ŋo yāpmānj pāŋku Fero ŋode iwerut; ⁵ ^w Nana tāŋo kumāk-kumāki kadāni kerāp taŋjirān man kehāromi kubā ŋode nāwerānpānj yāŋkehārom taŋkut; Nākā kumbawā Kenan komeken kome muni kubā nākŋa kumāŋjira ānenenŋta suwaŋkutken ukengān kaŋ āneŋ yāk. Nana ude nāwetkuko unita Fero gāk nepmaŋpi pāŋku nana kome uken āneŋkaŋ āneŋi āyāŋutpeŋ ŋo api ābet yāk.

⁶ Ude yājirān Ferotā nadānpānj kowata man Josepken ŋode tewān kuŋkuk; Gāk pāŋku nankatā man gāwerirān yāŋkehārom taŋkuno udegān tāŋkaŋ āneŋi kaŋ ābi yāk. ⁷ Ude iwerirān Josep pāŋku nani

^t 49:30 Stt 23:3-20 ^u 49:31 Stt 25:9-10, 35:29 ^v 49:33 Apos 7:15 ^w 50:5 Stt 47:29-31

Kenan kome uken āneṅkuk. Jekop āneṅta kuṅkuṅo u Fero tāṅo āma wāpi nīkek ba āma ekāni ekāni ba Isip kome tāṅo intājukun āma kuduptagān Josepkāt bok kuṅkuṅ. ⁸Josep webeni nanakiye ba noriye kuduptagān ba Jekop tāṅo āboriye kuduptagān kuṅkuṅ. Ironi tāpuri tāpuri ukāt sipsip, bulimakau unitagān Gosen kome uken itkuṅ. ⁹Tāṅā āma ātu karis hostā wādāwani uterak ba hos terak Josepkāt penta kuṅkuṅ. Āma ābot kuṅkuṅo u kubāgān nāmo. Āmawebe bumta akuṅ kireṅkaṅ Jekop āneṅta kuṅkuṅ.

¹⁰Eruk kuṅtāṅgān Atat kome wit gupi tātuwani bāgupken Jodan ume ani kukji udude uken ahāṅkuṅ. Eruk uken ahāṅpāṅā konām butewaki pāhap tāṅkuṅ. Ude tāṅpāṅ itkaṅ Josep u tāṅbute-bute tāṅpāṅ konām butewaki tāṅ yāpmāṅ kuṅirān kepma 7 ude tāreṅkuk. ¹¹Konām butewaki tāṅ irirā Kenan āmawebetā yabāṅpāṅ man ṅode yāṅkuṅ; U yabāwut! Isip naniktā konām butewaki taṅi pāhap, kadāni karoṅi tāṅ yāpmāṅ ābākaṅ yāk. Ude yāṅkuṅo unita kome u wāpi Abel-Misraim yāṅ yāk tākaṅ. Wāpi u mebāri Isip nanik tāṅo butewaki pāhap.

¹²⁻¹³^x Jekop nanakiye ude tāṅkuṅo uwā nani tāṅo man buramiṅpāṅ Kenan kome uken āneṅkuṅ. Kome nani āneṅkuṅken u wāpi Makpela, Mamre kome dubiniken, kome Abrahamtā bian āma kubā Hit nanik wāpi Efron unita moneṅ imiṅpāṅ kome u inita yāpukken u. ¹⁴Tāṅpākaṅ Josep nani Jekop u āneṅpāṅ yejāmāṅpāṅ peṅkaṅ māden nanakiye, noriye, wanoriye, piā āmaniye bok kuṅkuṅo u kudup āneṅi āyāṅutpeṅ Isip komeken kuṅkuṅ.

Norietā Josepta umuntaṅkuṅ

¹⁵Eruk nani āneṅpeṅ ābā komeniken itkaṅ norietā yāṅkuṅ; Eruk apiṅo jide itkamāṅ? Josep ninta kokwawak pen nadāṅpāṅ yāwānāku imaka goret tāṅ imiṅkumāṅo unita kowata udegān tāṅ nimitek yāk. ¹⁶Ude yāṅpāṅ man ṅode pewā yāpmāṅ Josepken kuṅkuk; Kadāni nanka nāmo kumāṅkaṅ man ṅode niwetkuk; ¹⁷In goret tāṅkuṅ. Notjinpak Josepta waki tāṅ imiṅkuṅo unita Josepken pāṅku ṅode iwerut; Ninā waki tāṅ gamiṅkumāṅo unita kowata nāmo tāṅ nimen. Momi tāṅkumāṅo u peṅ nimisi yāk. Unita Josep, nin nanka tāṅo Anutu unitāṅo piā āmaniyetā ṅode gāwetkamāṅ; Nantā man ude niwetkuko unita butewaki nadāṅ nimiṅpāṅ mominin nāmo yāpmāṅ kuṅaren yāk. Yāṅirā Joseptā nadāṅpāṅ konām kotkuk.

¹⁸Josep ude tāṅirān noriye dubiniken ābāṅpāṅ iṅami yāpā āpmonṅpāṅ patkaṅ ṅode iwetkuṅ; Nin apiṅo gākṅo watā piā āma ude itkamāṅ yāk. ¹⁹Yāṅirā Joseptā yāwetkuk; In nāka umuntāneṅtawā yāk. Nāk Anutu tāṅo bāgup yāpmāṅpāṅ Anutu bumik tāga nāmo iret. ²⁰In bian

^x 50:13 Apos 7:16

nāk yāpāwakta man yānpāṅ-nadāk tāṅkuṅo upāṅkaṅ Anututā waki u yāpmāṅ āyānūtpāṅ imaka tāga kubā ṇode pewān ahāṅkuk; Āmawebe māyaptā nakta jop itpāṅ kumnaṅi upāṅkaṅ Anututā intāṅo waki yāpmāṅ āyānūtpāṅ nākā terak tāṅkentāk pāhap pewān ahāṅirān nākā in tāṅkentāṅ tamitat ṇo. ²¹Unita in nadāwātāk tāneṅtawā. Nāk tāṅkentāṅ tamiṅira in ba nanakjiye tāga api itneṅ yāk. Josep noriye man sākgāmān ude yāwettāyon noriye umun pāhap nadāṅkuṅo u paotkuk.

Josep kumbuko unitāṅo manbiṅam

²²Eruk Josep tāṅo kumāk-kumāki kadāni kerāp taṅirān Jekop tāṅo āboriye ukāt Isip kome it yāpmāṅ kuṅirān obaṅ 110 tāreṅirān kumbuk. Unitāṅo manbiṅam ṇode; ²³Josep nāmo kumāṅkaṅ nanaki monāni wāpi Efraim unitāṅo nanakiye oraniye yabāṅkuk. Ba kodak irirān nanaki tuāni wāpi Manase unitā nanaki kubā wāpi Maki bāyaṅkuk. Eruk Maki unitāṅo nanakiye ahāṅirā Joseptā inita iwoyānpāṅ watāni it yāmiṅkuk.

²⁴Eruk Joseptā kumbayāṅ nadāṅkaṅ noriye yānpābā yepmaṅpāṅ ṇode yāwetkuk; Eruk nāk kumbayāṅ tāropāṅkaṅ Anututā ini inta watā api it tamek yāk. Tānpāṅ in yāṅ-tākṇat yāpmāṅ kome ṇo kakātāṅpeṅ kome kubāken api tepmaṅpek. Kome u Anututā Abraham, Aisak kenta Jekopta bureni api tamet yāṅ yāwetkukken u api yāṅ-tākṇat pāṅku api tepmaṅpek yāk. ²⁵Man ude yānpāṅ noriye ṇode yāwetkuk; In ṇode tāneṅta yāṅkehārom tawut. Anututā tāmagurirān Isip kome ṇo peṅpeṅ kunayāṅ tānpāṅā nāk kumbayāṅ tāro u nākṇo kujatna imaka, yāpmāṅkaṅ kaṅ kut yāk. Ude yāwerirān yāṅkehārom taṅkuṅ.

²⁶Tānpākaṅ Josep obaṅ 110 tāreṅirān Isip komeken kumbuk. Kumbāṅkaṅ Isip nanik tāṅo āma nadāwani ātutā komegup nāmo parawekta imaka kābāṅi tāga nīkek gupi terak ārutkaṅ bokis gānaṅ peṅpāṅ āneṅkuṅ.

⁂ 50:25 Kis 13:19; Jos 24:32; Hib 11:22

(Kisim Bek)

Yämagurani

Anututä ämawebeniye Isip komi piäken nanik imagutkuko unitäño manbiñam

Yämagurani 3:1-15

Yawetä Moses epän man iwetkuk

3 ¹Mosestä yepmani wäpi Jetro, unitäño yawakiyeta watä it yämik täñkukonik. Jetro uwä Midian nanik täño bämop äma. Täñpäkañ kepma kubäta yawak kome kawuki kukñi udude yäñ-yäkñat yäpmäñ päñku Yawe täño pom, wäpi Horep u ahäñkuk. ²^a Ahäñpäñ irirän Yawe täño añero päya keräpi pähämi gänañ itkañ kädäp mebet ude ahäñ imiñkuk. Ude ahäñ imiñirän Mosestä kañkuk; Päya u mebet abukopäñ nämo ijiputkuk. ³Ude kañpäñ ñode nadäñkuk; Inide kubä ahätak yäk. Päñku imata nämo ijiputak yäñ kañpäñ nadäwa yäk.

⁴Ude yäñpäñ imaka u kañpäñ nadäktä kuñkuk. Kwänä Yawetä kañpäñ päya u pähämi gänañ naniktä Mosesta gera ñode yäñkuk; Moses! Ude yäñirän Mosestä yäñkuk; Näk ño yäk. ⁵Ude yäwänkañ Yawetä iwetkuk; Tuän äbeno! Kome itanken u kudupi unita kuroñka ärärani yäñopmäñpäñ pe yäk. ⁶Ude yäñpäñ ñode iwetgän täñkuk; Näk nanka täño Anutu, Abraham, Aisak, Jekop täño Anutu yäk. Ude yäwänä Mosestä Yawe kakta umuntapñ injami dapun täñpipiñkuk.

⁷Täñpäkañ Yawetä ñode yäñkuk; Äma äbotnaye Isip komeken butewaki terak itkañ u yabäñpäñ-nadäñkut yäk. Isip naniktä komi epän

^a **3:2-10** Apos 7:30-34

yāminjirā konām butewaki terak gera yānjirā nadānpānj komi nadākan unita nadāwātāk tāyat yāk. ⁸Unita Isip āma keriken nanik yāmagut yāpmānj pānku kome sākgāmāninik, gakŋi tanji nikekken yepmaktā āpātāt ŋo yāk. Kome uken yepmaŋpayānj tāyat uwā Kenan, Hit, Amo, Peres, Hivi ba Jebus ābot unitāŋo kome yāk. ⁹Nadātan? Ŋowā Isrel ābot unitāŋo konām butewaki nadānpānj Isip āmatā waki tānj yāmik tākan u kāyat. ¹⁰Unita gāk akumaŋ ku. Isrel āmawebenaye, nākŋo ābot u Isip komeken nanik yānj-yākŋat yāpmānj ābākta Feroken ku yānj peŋ gāwetat.

¹¹Anututā ude iwerānā Moses ŋode iwetkuk; Tāga nāmo yāk. Nāk ŋodewanitā jide tānpānj Feroken pānku Isrel āmawebe Isip komeken nanik yānj-yākŋat yāpmānj ābet? ¹²Yāwānā Anututā iwetkuk; Nāk gākkāt api itde yāk. Tānpākan imaka ŋode ahānjirān kanpānj Anutu nākŋa gepmaŋpa kuyan yānj api nadāwen; Gākā Isrel āmawebe Isip komeken nanik yānj-yākŋat yāpmānj pom ŋoken ābā itkan Anutu nāk api nanij oretneŋ.

^{13 b} Anututā ude yāwānā Mosestā ŋode iwetkuk; Upānkan nākā pānku Isrel āmawebeken ahānpānj Nanjiye tāŋo Anututā peŋ nāwet-pewān ābātāt yānj yāwerayānj tāro uwā ŋode kāwep api nāwetneŋ; Eruk niwet! Anutu u wāpi netā? Ude yānjirā jide api yāweret? ^{14 c} Yāwānā Anututā iwetkuk; NĀK ITKURONITĀ ITAT. Unita Isrel ābot ŋode kan yāwet; Wāpi NĀK ITAT unitā inken nāwet-pewān ābātāt. ¹⁵Ude yānpānj ŋode iwetgān tāŋkuk; Gāk pānku Isrel āmawebe ŋo kan yāwet; Yawe, Abraham tāŋo Anutu, Aisak tāŋo Anutu ba Jekop tāŋo Anutu unitā inken nāwet-pewān ābātāt. Wāpna Yawe uwā wāpna tārek-tāreki nāmo api irek. Ābot kodakitā kodaki wāpna Yawe u pen api yānj yāpmānj kuneŋ.

Yāmagurani 6:1-13

Anututā āmawebeniye komi piāken nanik yāmagutta yāŋkuk

6 ¹Tānpākan Yawetā Moses ŋode iwetkuk; Eruk, Isip nanik tāŋo intājukun āmata jide tānj imayānj nadātāt u tānjira api kāwen. Nākŋaken kehāromina terak intājukun āma u tānpewa Isrel āmawebenaye yabā kātānpewān api kuneŋ. Bureni, u komi mebāri mebāri terak peŋ iwerira tāwat kirenpewān Isip kome peŋpeŋ api kuneŋ. ^{2 d} Ude yānpānj Anututā Moses ŋode iwetgān tāŋkuk; Nadātan? Nāk Yawe. ³Nākā orajiye Abraham, Aisak, Jekop uken ahānj yāminjira Anutu kehāromi māhemi yānj nabānpānj-nadāk tāŋkuŋonik. Tānpākan wāpna kudupi Yawe uwā nāmo yāwet tāŋkuronik. ⁴Tānkan orajiye ukāt topmāk-topmāk tānpānj Kanan kome, āma ābani ude itkuŋo u inita biŋam yāniŋ kirekta yāŋkehārom taŋkut. ⁵Tānpākan Isip naniktā Isrel

^b 3:13 Kis 6:2-3 ^c 3:14 Rev 1:4,8 ^d 6:2-3 Stt 17:1, 28:3, 35:11; Kis 3:13-15

āmawebe komi piāken yepmaṇpāpāṇ itkaṇ yāṅkāhān-kāhān yāṅkuṇo unita nadāṇ yāmiṇpāṇ topmāk-topmāk orajiyekāt tāṅkuro u juku piṅkut. ⁶Unita Moses, gākā Isrel āmawebe manna ḡo kaṇ yāwet; Nāk Yawe. Nāk Isip komeken nanik tāmagutpāṇ unitā komi bārāpi tamik tākaṇ u gānaṇ nanik ketāreṇpāṇ tepmaṇpa api kuneṇ. Tāṇpākaṇ jop nāmo api tāmaguret. Nāmo, kehāromina terak Isip āmawebeta komi mebāri kubā yāmiṇkaṇ in api tāmaguret. ⁷Ude tāṅkaṇ in tāṇpewa nākṇaken āmawebenaye ude irirā nākṇa Anutuḡin api iret. Ude tāṇira api nadāneṇ; Yawe Anutunin ḡowā Isip kome komi piāken nanik yāṇ-nimagurani u yāṇ api nadāwā tāreneṇ. ⁸Ude tāṅkaṇ yāṇ-tāṅkaṇ yāpmāṇ kome, orajiye Abraham, Aisak, Jekopta yāmikta yāṅkehārom taṅkutken kuṇkaṇ kome u injinta biṇam api taniṇ kirewet. Yawe nākā ude yāṅkehārom tāyat. ⁹Tāṇpākaṇ Mosestā man u Isrel āmawebe yāwerānkaṇ upāṅkaṇ nāmo nadāṇ imiṇkuṇ. Imata, Isip kome itkaṇ komi piā mebāri kubā tāk tāṅkuṇo unitā nadāk-nadāki tāṅkurāk taṇpāṇ peṅkuk.

¹⁰Tāṇpāṇ Yawetā Moses ḡode iwetgān tāṅkuk; ¹¹Gāk pāṅku Isip nanik tāṇo intājukun āma u ḡode kaṇ iwet; Fero, gāk Isrel āmawebe yabākātāṇ-pewi komeka ḡo peṇpeṇ kut! yāṇ kaṇ iwet. ¹²Ude iwerānā Mosestā iwetkuk; Tāga yāyan. Upāṅkaṇ nāk mena bārāpi. Isrel āmawebe nākṇo man nāmo nadāṇ namik tākaṇ upāṇ Isip tāṇo intājukun āma u iwerawā nākṇo manna jide ude nadāwek? ¹³Mosestā Yawe ude iwerānkaṇ upāṅkaṇ Yawetā Moses kenta Aron ḡode peṇ yāwetkuk; Ek Isrel āmawebe ba Isip nanik tāṇo intājukun āmaken kuṇkaṇ Isrel āmawebe Isip komeken nanik yāmagut yāpmāṇ āpāmaṇ kaṇ kun yāk.

Yāmagurani 12:1-14

Pasova orekirit yāput-pekpek tāṇo mebāri ḡo

12 ¹ Isip kome irirān Yawetā Moses kenta Aron ḡode yāwetkuk; ² Komepak itkaṇ ḡowā obaṇ kodaki kodaki tāṇo yāput-pekpek komepak ude api irek.

³Unita Isrel āmawebe kuduṭtagān jukuman ḡode yāwerun; Komepak ḡonitāṇo kepma 10 uken āma kubākubā ini nādamiṇi-nani inita iwoyāṇpāṇ sipsip nanaki kubākubā kaṇ yāput. ⁴Tāṇ nādamiṇi-nani kubātā tom u niningān tāga nāmo naṇ paotne yāṇ nadāṇpāṇā eruk nādamiṇi-nani ātu dubiniken irani yāmagurākaṇ ukāt bok tāṇiron taṇpāṇ kaṇ naṇput. Nādamiṇi-nani iniken namba terak ba ini kubākubā tāga nānaṇi uterak kaṇ tāṇiron taṇpāṇ naṇirā kaṇ paorān. ⁵Sipsip ba meme u tāgagān. Tāṇ u kubā iwoyānayāṇ tākaṇ uwā āmani, obaṇ kubā tārewani, gupi kurāki, parām-parām nitek nāmo. ⁶Eruk tom u watāni it

^e 12:1-13 Wkp 23:5; Nam 9:1-5, 28:16; Lo 16:1-2

yāpmān kuŋirā komepak unitāŋo kepma 14 uken kome bipayān tānjirān Isrel ābot kudup ābānpān tom u kaŋ dāpmān yāpmān kut. ⁷Ude tānkaŋ nāgāri ātu yāpmānpān yot itpān tom nānayān tāŋo unitāŋo yāma kukŋi kukŋikāt gwākiken kaŋ ārurūt.

⁸Eruk bipani ugān tom u kādāpken ijinŋkaŋ kārāga yiskāt nāmo awāhurani ba tokān jāgāmi ukāt kaŋ naŋput. ⁹Tom tohari kodaki ba kābotken ijiwani uwā nāmo nāneŋ. Nāmo, tom u kumān ikek kādāpken ijinpān nāneŋ, gwāki, keri kuroŋi ba koki tāpun-tāpun u kudup ijinpān naŋ paotneŋ. ¹⁰Naŋkaŋ ātu dākumta nāmo peneŋ. Naŋpān ātu pewā itneŋo uwā kome yāneŋirān kādāpken kudup pewā pānku ijinpān jin paotneŋ. ¹¹Āŋnak-āŋnak uwā nākā in tārepmiŋpān Isip nanik dāpayān tāyat unitāŋo āŋnak-āŋnak. Unita tom u nāna yānpānā āmetpeŋ kukta pidām taŋpān tuŋum ŋode tāŋput; Tek yamānpān kuroŋjin ārārani tānkaŋ āhottaba ketjinken kaŋ iŋirūt. Ude tānkaŋ tom u bārāneŋ kaŋ naŋ paorūt.

¹²Ude tānjirā bipani ugān nākā Isip kome pāke u kuŋkaŋ āmani nanak intājukun ahāwani, āma tāŋo ba tom tāŋo bok kudup dāpmān morewayān. Ude tānpayān tāyat uwā Yawe nākŋa kuŋatkaŋ Isip nanik tāŋo anutu jopi-jopi kudup yāratpān yepmaŋpayān. ¹³Tāŋpākaŋ nāgāt yāma terak ārutnayān tākaŋ uwā nākā ŋode kaŋpān nadākta; Isrel nanik yot ŋo gānaŋ itkaŋ. Nāgāt ude yabānpānā yot u yārepmiŋpān Isip nanikgānpān tāŋpa wawākaŋ in tepmaŋpa sākgāmān itnayān. ^{14f}Unita kepma uwā Yawe nākā piā taŋi jide tāŋ tamiŋkuro unita juku piŋpān naniŋ oretta orekirit kepma kubā api irek. Intāŋo yeri ahānpān ahāk tāŋ yāpmān kunayān tākaŋ unitā orekirit kadāni uwā kaŋpān nadānpān piā jide tāŋkuro u pen api juku pik tāneŋ.

Yāmagurani 15:1-11

Moses tāŋo oretoret kap

15 ^{1g}Tāŋpākaŋ Moseskāt Isrel āmawebe ābottā Yawe iniŋoret kap ŋode teŋkuŋ;

Wisikinik! Yawe uwā āmikken intājukuninik itkuko unita kap teŋ imina! Unitā Isip nanik tāŋo komi āmakāt unitāŋo hos gwāgu gānaŋ yāpmān āreyānpewān āpmonkuŋ.

^{2 h}Yawe uwā nākŋo kehāromina. Uwā iwan keri terak nanik nāmagutkuk. Unita juku piŋpān oretoret tāŋpān kap tek tāyat. Bureni, uwā nana tāŋo Anutuni, ba nākŋo Anutuna unita iniŋ oretpān wāpi yāpmān akuwa!

^f 12:14-20 Kis 23:15, 34:18; Wkp 23:6-8; Nam 28:17-25; Lo 16:3-8 ^g 15:1 Rev 15:3

^h 15:2 Sam 118:14; Ais 12:2

- 3 Yawe uwä äma komi. Wäpi uwä Yawe.
- 4 Uwä Fero täño komi ämaniyekät karis uterak ämik täntän
kuŋatkuŋo u bok gwägu gänaŋ yäpmän äreyänpewän äpmonkuŋ.
Tänkentäkiye tägatäga u imaka, ume naŋpän kumbuŋ.
- 5 Kumänpän mobä ude, baninik umu äpmonpakan gwägutä uwäk
tänpän itkuk.
- 6 Bureni Yawe, ketka bure käda kehäromi nitektä iwan däpmän
imärii käna inide kubä täŋkuk.
- 7 Gäkä äma iwan täŋ gamiŋkuŋo u kehäromika pähap yäwoŋäreŋpän
yeŋtäŋpi kuŋkuŋ.
Iwankayewä tepäraŋ ijin paot täkaŋ ude gäkŋo kokwawak kädäp
mebet udewanitä ijin paotpän abunigän peŋkuk.
- 8 Tänpän gäk kokwawakka täño woŋ taŋi pähap piän iwariri gwägu
tokŋeŋ yäpmän äroŋpän yewa ude kukŋi kukŋi äro kehärom
tänpän itkuk.
- 9 Tänpakan iwankayetä siwani yänkaŋ ŋode yänkuŋ; Yawat kireŋkä
yärepmiŋpän api dāpne yäk. Däpmänpän unitäño tuŋumi yäpmän
daniŋpän nininta yäpmänitna täpuri kubä nämo api irek yäk.
Wisikinik! Päip wädänpän madän jukut-jukut täŋitna api paotneŋ
yäk.
- 10 Ude yänkuŋo upänkaŋ Yawe gäkä piän yäwariri gwägu gänaŋ
äpmon morewakan gwägutä kudup uwäk täŋkuk. Däpmänjiri ain
kujat ude gwägu gänaŋ kudup baninik umu äpmonkuŋ.
- 11 Unita Yawe, anutu jopi bāmopiken gäk udewani kubä nämoinik itak.
Gäk kudupi ärowaniinik. Gäkŋo peŋyāŋekka uwä inipārik kubä.
Kudän kudupi tāk täyan uwä kubätä udegän täga tänaŋi nämo!

Yāmagurani 16:1-15

Isrel ämawebetä ketemta yänjapiŋkuŋ

16 ¹ Isrel äbot päke u kuduptagän Elim kome peŋpeŋ kuŋtängän
kome jopi kubä wäpi Sen ahänkuŋ. Sen uwä Elim Sinai kome u
bāmopiken. U Isip peŋpeŋ äbuŋo komepak 2 kepma 15 täreŋjirän Sen
kome u ahänkuŋ. ² Kome jopi uken ahänpänjä ämawebe äbot päke u
Moses kenta Aronken ketemta yänpän yänjārahutpän ŋode yāwetkuŋ;
³ Nin ŋode nadākamän; Yawetä Isip komeken itkumāŋken ugän nidāpuko
uyaku! Bian Isip itkumāŋo uwä tom ketem nininken gārip terak ijinpän
nak täŋkumāŋonik yäk. Tänpakan ektä nin kudup nakta tänpä wawāpän
kaŋ kumbut yän nadänpän kome jopi ketemi nämoken ŋo yännikŋat
yäpmän äbumän ba?

⁴ⁱ Ude yānjirā nadānpān Yawetā Moses ḡode iwetkuk; Isrel āmawebe ḡode yāwet; Kunum gānaḡ nanik ketem tānpewa iwān ude api maḡ tamineḡ. Maḡjirā kepma kubākubā āmawebe ini-ini pāḡku kepma kubā unitāḡnogān kaḡ yāpmāk tāḡput. Kādet ude terak tānpāḡ-yabāḡjira āmawebe u nākḡo man u buramiḡpāḡ api iwatneḡ ba nāmo? ⁵Tāḡkaḡ kepma 1tā pāḡku 5 ude tāḡtāḡ kuḡtāḡgān kepma 6 ukenā kepma yarā tāḡo biḡam kaḡ yāpmāk tāḡput yāk.

⁶Eruk ude yāwānā Moses kenta Arontā Isrel āmawebe kudup ḡode yāwetkumān; Apiḡo bipāda ḡode api kaḡpāḡ nadāneḡ; Yawetā ini Isip nanik tāmagut yāpmāḡ ābuk. ⁷Tāḡ kwep tamimaḡjā Yawe tāḡo peḡyāḡjek pāhap, kehāromi nīkek api kāneḡ. U yāḡkubit-kubit man iwetkuḡo u nadātak. Bureni, nekpāḡ nāmo niwetkuḡ, Yawe inipāḡ iwetkuḡ. Nekā unitāḡo man buramik āmaniyatgān. ⁸Ude yāḡpāḡ Mosestā āneḡi ḡode yāwetgān tāḡkuk; Yawetā yāḡkubit-kumbit maḡjin nadāḡ tamiko unita ini tom bipāda-bipāda tamiḡkaḡ tami tamiwā ketem inḡinken gārip terak nāneḡta api tamik tāḡpek. Nadākaḡ? Āma jopi nekken yāḡkubit-kubit yākaḡ uwā Yawetā inita tāḡ imik tākaḡ. ⁹Ude yāwetpāḡ Mosestā Aron iwetkuk; Yawetā āma ābot pāke ḡonitāḡo yāḡkubit-kubiri nadātak unita yāḡpewi ābā Yawe ini inamiken kubākengān irut.

¹⁰Eruk Aron Mosestā iwetkuko udegān āmawebe yāwerān āyāḡutpāḡ kome jopiken dapun tāḡpāḡ kaḡkuḡ; Yawe tāḡo peḡyāḡjeki pāhap pīt kubāgān gubam terak ahāḡjirān. ¹¹Ahāḡpāḡ Yawetā Moses ḡode iwetkuk; ¹²Āmawebe ḡonitāḡo yāḡkubit-kubiri uku nadāḡ yāmit. Unita ḡode yāwet; Bipāda-bipāda tom api nāneḡ. Tāḡ tami tamiwā ketem iniken gārip terak api yāpmāḡpāḡ nak tāneḡ. Ude tāḡkaḡ mebāri ḡode uwā api nadāwā tumneḡ; Nāk uwā Yawe Anutuni bureni.

¹³Eruk bipādawā barak tāpuri tāpuri kome itkuḡken ugān tokḡeḡpāḡ yeḡmāḡpāḡ kāmān patkuḡ. Tāḡ tamiwā guk nāburum kome itkuḡken u itkuḡ. ¹⁴Tāḡpākaḡ guk nāburum unitā keke yāḡjirāwā komenita imaka kubā ketem kokok-kokok bumik unitā pat yāpmāḡ kuḡkuḡ. ^{15j}Parirā Isrel āmawebetā yabāḡpāḡjā mebāri nāmo nadāḡkuḡo unita ini-tāgān nāwetgāwet tāḡpāḡ yāḡkuḡ; U imatāken? Ude yāḡjirā Mosestā yāwetkuk; U ketem, Yawetā ini intā nakta tamitak yāk.

Yāmagurani 19:1-25

Isrel āmawebe Sinai pom gāmoriken ābā itkuḡ

19 ¹⁻²Eruk Isip kome peḡpeḡ ābāḡjirā komepak 3 tāḡkuko unitāḡo kepma intāḡjukunkenā Isrel āmawebe Refidim kome peḡpeḡ Sinai pom ukāda kome kawukiken pābā Sinai pom gāmoriken yottaba tāḡpāḡ

ⁱ 16:4 Jon 6:31 ^j 16:15 1Ko 10:3

itkuṇ. ³Tāṅirā Moses Anutukāt man yānpāṅ-nadāk tāda yānpāṅ pom u āronṅkuk.

Yawe pom uterak itkaṅ Mosesta gera terak ṇode iwetkuk; Jekop tāṅo oraniye, Isrel ābot u ṇode kaṅ yāwet; ⁴Yawetā ṇode yāyak; Isip āmawebeta kudān jide tāṅ yāmiṅira kaṅpāṅ nadāṅkuṅo u nadākaṅ. Ba siāṅ taṅi taṅitā nanaki piri terak kotaṅ yāpmāṅ kuṅat tākaṅ ude in watā sākgāmān it tamiṅpāṅ Isip kome uken nanik yāṅ-tākṇat yāpmāṅ nākṇa dubinaken ābā tepmaṅkuro u imaka, nadākaṅ. ^{5 k l}Unita in apiṅo nākṇo topmāk-topmāk manna u kehāromi iṅitpāṅ iwat tākaṅ u tāṅpāwā nākṇata iwoyāwani āmawebenaye ābot ude api itneṅ. Kome pāhap pāke u uwā nākṇogān upāṅkaṅ u bāmopiken inā nākṇaken ābotinik api itneṅ. ^{6 m}Ba inā kudupi ābot, bāmop āma piā tāṅpani āmawebenaye ude api itneṅ. Isrel āmawebe man ude kaṅ yāwet. ⁷Yawetā man ude iwet morewānkaṅ Moses pom u peṅpeṅ āpā Isrel āmawebe tāṅo intājukun āmaniye yāṅpābā yepmaṅkaṅ Yawetā jukuman iwetkuko u kudup yāwetkuk. ⁸Yāwerirān āmawebe kuduptagāntā ei-gera yānpāṅ yāṅkuṅ; Yawetā yāṅkuko udegān iwatpāṅ kudup api tāne yāk. Ude yāwāwā Mosestā āmawebe tāṅo man u yāpmāṅ pāṅku Yawe iwetkuk.

⁹Iwerānā Yawetā Moses ṇode iwetkuk; Moses, gāk nadātan? Nāk gubam tāboritā uwāk tāṅ namiṅirān gākken ābānpāṅ man yānpāṅ-nadāk tāṅitda āmawebe kaṅ nadāwut. Ude tānayāṅ tāṅo uyaku kadāni kadāni gākā man yāṅiri bureni yāṅ api nadāk tāneṅ. ¹⁰Ude yānpāṅ Moses āneṅi ṇode iwetkuk; Gāk āpmonkaṅ āmawebe yāwerikaṅ apiṅokāt kwepkāt kudupi itpāṅ nāk naniṅ oretta ini gupi ba teki imaka, kaṅ ārutpak taṅpāṅ tāṅtuṅum tawut. ¹¹Ude tāṅkaṅā kepma yarākubā unitawā pidām taṅpāṅ kaṅ irut. Imata, kepma unitawā nāk Sinai pom terak āpā irira āmawebe api nabāneṅ. ^{12 n}Tāṅpākaṅ āmawebetā nāk dubinaken nāmo āmneṅta бага pom mebāricken kaṅ peṅ āyāṅut. Baga u āma kubātā nāmoinik kejapek. Nāmo, pom terak nāmo āroneṅ, ba dubiniken imaka, nāmo kuneṅ. Tāṅ kubātā pom u yewānā kumāṅ-kumāṅ kaṅ urut. ¹³Āma udewani ketjintā nāmo iṅitpāṅ utneṅ. Nāmo, mobā ba bohamtā bankentā kaṅ utpewā kumbān. Āma ba tomta bok yāyat. Kādet uterakgān kaṅ dāput. Tāṅpākaṅ womat māmā nadāṅkaṅ ugān āmawebe pom terak tāga api āroneṅ. ¹⁴Yawetā ude iwerānkaṅ Moses pom terak āpānpāṅ āmawebe Anutu iṅamiken kudupi itneṅta yāwetpāṅ yāwonjerek tāṅpānkaṅ pāṅku teki ārutpak taṅkuṅ. ¹⁵Tāṅpāṅ yāwetkuk; Kepma yarāta tuṅum tāṅ yāpmāṅ kuṅpāṅ kepma 3 uken jop kaṅ itsāmbut. Tāṅkaṅ apiṅokāt kwep uwā āma kubātā webenikāt bok nāmo pātdeṅ.

^k **19:5** Lo 4:20, 7:6, 14:2, 26:18; Tai 2:14 ^l **19:5-6** 1Pi 2:9 ^m **19:6** Rev 1:6, 5:10

ⁿ **19:12-13** Hib 12:18-20

16^{o p} Eruk kepma yarä tärewänkan kubä täño tamiman pom terak gubam gwäätpäñ yäpä iromän täñjirän u gānañ womat māmā pähap ahāñjirän nadāñpāñ āmawebe kuduptagān pom dubiniken itkuño u nadāñpāñ umuntan kan dādāri kwaitkuñ. 17 Ude täñjirä Mosestä Anutu kakta āmawebe yāñ-yāñjat yāpmāñ pāñku pom gāmoriken yepmanpān itkuñ. 18 Eruk Yawetä pom uterak kädāp mebet gānañ āpāñjirän gupetä pom u kumān uwāktāñ kāmān patkuñ. Gupe uwä kädāp pähap täño gupe ude āronjirän pom u bumta kwaiñkuk. 19 Täñjirän womat māmā tañitā tañi pähap yāñkuk. Ude täñjirän Mosestä Anutu man iwerirän Anututä kowata iromän māmā terak iniñ yāñkuk. 20 Ude täñkan Yawe uwä päpä Sinai pom u mingupi terak itkan Mosestä ārokta gera yāñkuk. Gera yāñpewān Moses āronkuk. 21 Ärowānā Yawetä iwetkuk; Gāk āneñi āpmonkan āmawebe jukuman kehāromi ñode yāwet; Kubätä näk nabakta бага nämoinik irepmirek. Ude täñpāñä mäyaptä api paotneñ. 22 Nadātan? Bāmop āma ātu Yawe näk dubinaken ābāk tākan u imaka, iñamnaken kudupi itta tuñum tāneñ. Nāmo täñpāwä kowata api yāmet yāk. 23 Yawetä ude yāwānā Mosestä kowata ñode iwetkuk; Gākña jukuman kehāromi niwetkuno unita āmawebe ño tāga nämō āmneñ. Pom unita nadāna kudupiiniñ täñpāpāñ бага peñ āyāñutta gākā niwetkun yāk. 24 Ude iweränā Yawetä iwetkuk; Tāga. Gāk āpmonkan Aron imagurikan ābun. Täñpākan bāmop āmakāt āmawebeniye kubätä бага u irepmiñpeñ pom terak nämō āmneñ. Täñ ude täñpāwä kowata api yāmet yāk. 25 Mosestä man u nadāñpāñä āpmo āmawebeken man Yawetä iwetkuko u kudup yāñahāñpāñ yāwetkuk.

Yāmagurani 20:1-17

Baga man 10

20¹ Täñpākan Anututä man ñode kudup yāñahāñpāñ yāñkuk;
² Nāk Yawe Anutujin. Nākā Isip komeken komi epān keriken nanik ketārenpāñ tāmagutkut.
³ Unita in näk kubāgān nāwat tākot. Imaka ātuta nadāñjirä anutu ude nämō täñpek.
^{4-5 q r} Imaka kubä täño mājoni täñkan nämō iniñ oretneñ, imaka kunum terak, ba kome terak ba gwāgu gānañ uken nanik kubä täño mājoni täñkan gwāñjñ āpmon imiñpāñ nämō iniñ oretneñ. Nāmoinik, Yawe Anutujin nākā imaka kubätä näkño kome yāpmākta bitnākinik täyat. Nadākan, āmawebe näka bitnāk tākan unitāño momi täño kowata nanakiye ba ābekiye oraniye kāmi ahāñ yāpmāñ āronayāñ tākan uterak api dāpmāñ tärewet.

^o 19:16 Rev 4:5 ^p 19:16-18 Lo 4:11-12 ^q 20:4-5 Kis 34:17; Wkp 19:4, 26:1; Lo 4:15-18, 27:15

^r 20:5-6 Kis 34:6-7; Nam 14:18; Lo 7:9-10

- 6 Tāŋ āmawebe bānepitā nākken penpāŋ manna buramik tākaŋ u māyapinikta nadāŋ yāmiŋpāŋ sākgāmān tāŋ yāmik tāyat.
- 7 ^s Tāŋkaŋ Yawe Anutujin wāpi nāmo tāŋpā waneŋ. Wāpi tāŋpā wanayāŋ tāŋo uwā mankenta biŋam api tāneŋ.
- 8 ^t Tāŋpākaŋ Sabat u pewā kudupi kaŋ irān.
- 9 ^u Tāŋkaŋ epān tāŋ pāŋku kepma 6 uken kaŋ tāŋtārewut.
- 10 Upāŋkaŋ kepma namba 7 uwā Yawe Anutukatā orek itta yāpmāŋ daniwani. Unita kepma uken epān kubā nāmo tāneŋ. In ba nanakjiye āpetjiye, watā āmawebejiye, ba yawakjiye, ba āma kudupitā intā komeken itneŋo u epān nāmo tāneŋ.
- 11 ^v Yawe uwā kepma 6 epān tāŋpāŋ kunum bibik ba gwāgu pāhap, ba imaka u gānaŋ ba uterak pātkaŋ u kudup pewān ahāŋkuŋ. Tāŋpāŋ kepma 7 uken itpāŋ-nadāk tāŋkuk. Unita Yawe uwā Sabat unita kon tāŋpāŋ kudupi yāŋkuk.
- 12 ^w Tāŋpākaŋ meŋjiye nanjiye oraŋ yāmik tākot. Ude tāŋpāŋ Yawe Anutujin nākā kome tamayāŋ tāyat uken kadāni kāroŋi api it yāpmāŋ āroneŋ.
- 13 ^x Tāŋkaŋ āma kumāŋ-kumāŋ nāmo dāpneŋ.
- 14 ^y Nādapi in kubokāret nāmo tāneŋ.
- 15 ^z Kubota nāmo tāneŋ.
- 16 ^a Notjiye jop manman terak manken nāmo yepmaneŋ.
- 17 ^b Āma kubā tāŋo eŋi, webeni, epān āmawebeŋiye ba yawakiye ba tuŋumi ātu yabāŋgārip nāmo tāneŋ.
- 18 ^c Eruk āmawebetā yāpā iromāŋ tāŋjirān u gānaŋ womat māmā yāŋjirān nadāŋpāŋ kaŋkuŋ; Gupe pāhaptā pom u uwāk tāŋjirān. Ude kaŋpāŋ bumta umuntaŋpāŋ kwaŋpāŋ pom u dubiniken nāmo itkuŋ. Ban itkuŋ. ¹⁹ Ban itkaŋ Moses iwetkuŋ; Gākŋa niwet yāk. Anututā ini niwerirān nadāŋpāŋ kumne yāŋpāŋ umuntākamāŋ yāk. ²⁰ Ude yāŋjirā Mosestā yāwetkuk; Umuntāneŋtawā. Anututā in mani buramiŋpāŋ gāmorikengān itpeŋ kuŋatkaŋ momi wari nāmo tāneŋta tāŋpāŋ-tabākta ābātak. ²¹ Ude yāwetkuko upāŋkaŋ āmawebe ban pen irirā Moses inigān Anututā itkukken gupe kubiri pāhap u dubiniken kuŋkuk.
- ²² Tāŋpākaŋ Yawetā Isrel āmawebe yāwetta Moses ŋode iwetkuk; Yawetā ŋode yāyak yāŋ kaŋ yāwet. Nāk kunum gānaŋ itkaŋ inkāt man yāŋpāŋ-nadāk tāŋkumāŋo u kaŋpāŋ nadāŋkuŋ. ²³ Unita nadāwut. Inā gol

^s 20:7 Wkp 19:12 ^t 20:8 Kis 16:23-30, 31:12-14 ^u 20:9-10 Kis 23:12, 31:15, 34:21, 35:2; Wkp 23:3 ^v 20:11 Stt 2:1-3; Kis 31:17 ^w 20:12 Lo 27:16; Mat 15:4, 19:19; Mak 7:10, 10:19; Luk 18:20; Efe 6:2, 3 ^x 20:13 Stt 9:6; Wkp 24:17; Mat 5:21, 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Jem 2:11 ^y 20:14 Wkp 20:10; Mat 5:27, 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Jem 2:11 ^z 20:15 Wkp 19:11; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9 ^a 20:16 Kis 23:1; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20 ^b 20:17 Rom 7:7, 13:9 ^c 20:18-19 Hib 12:18-19

ba siliwapān anutu jopi tānpān nāmo yāniŋ oretneŋ. Nāmo, nāk kubāgān naniŋ oretneŋ. ²⁴Unita nāk naniŋ oretta bukā kubā komepān tāneŋ. Tānkaŋ uterak ārawa tāŋ namikta sipsip bulimakau dāpmānpān iŋipewā jibutpeŋ kuneŋ. Ba nākkāt āmawebe inkāt bānep kubāgān itta ude tāneŋ. Tānkaŋ nāk naniŋ oretta bāgup kubākubā iwoyāwayān tāyatken nāk naniŋ orerirā ābā iron api tāŋ tamet. ²⁵^d Tāŋ nāk naniŋ oretta bukā mobāpān tānpān mobā āmatā madāwanipān nāmo yāpmānpān tāneŋ. Nāmo, mobā ain kujat piā tānpanipān madānayān tāŋo uwā nāk iŋamnaken mobā u nākŋo piā tākta kudupi nāmo irek, jiraŋ ude tāŋpek. ²⁶Tānpākaŋ ŋode imaka nāmo tāneŋ; Bukā kārōŋi boham, punininik nāmo tāneŋ. Ude tānpān u āronpān iron namikta terak imaka tānkaŋ u terak āronjirā āwāŋjin kāneŋta.

Yāmagurani 24:1-18

Yawetā āmawebeniye kāt topmāk-topmāk tāŋkuk

24 ¹Yawetā Moses ŋode iwetkuk; Gāk, Aron, Nadap, Abihu-kāt Isrel ābot tāŋo āma ekāni ekāni ātu, 70 ude yāmagurikaŋ nākā itatken pom terak ŋo abut. Tānkaŋ dubina-ken-inik nāmo āmneŋ. Nāmo banban itkaŋ gwājiŋ āpmonpān naniŋ oretneŋ. ²Tānkaŋ Moses, gākāgān dubinaken tāga āben. Āma ātu u dubinaken nāmoinik āmneŋ. Ba āmawebe imaka, pom mebāriken umugān itneŋ.

³Ude iwerānā Moses u āmawebe itkuŋken u pāŋku Yawe tāŋo meni jiap ba бага man u kudup yāwerirān ei-gera tānpān yāŋkuŋ; Yawetā man yāŋkuko u kudup api tāŋ morene yāŋ yāŋkuŋ. ⁴Ude yāŋjirā Mosestā Yawe tāŋo man u kudup kudān tāŋ moreŋkuk.

Ude tānpān eruk tamimaŋ yāŋe-yāŋeta Mosestā pom mebāriken kuŋkaŋ Yawe iniŋ oretta mobā bukā kubā tāŋkuk. Ude tānpān mobā kārōŋi 12 yāpmānpān Isrel ābot 12 unita iwoyānpān āneŋpān pek tāŋkuk. ⁵Ude tānpān Isrel āma gubaŋi ātu peŋ yāwet-pewān Yawe iniŋ oretta tom ātu dāpmāŋ iŋiŋkuŋ. Tānpān Isrel āmawebetā Anutukāt bānep kubāgān itta bulimakau gubaŋi ātu dāpmānpān iŋikgān tāŋkuŋ. ⁶Ude tāŋjirā Moses tom unitāŋo nāgāri yāpmānpān ātu gāpeken piŋkaŋ ātu uwā mobā bukā terak kwarut ibatkuk. ⁷Ude tānkaŋ topmāk-topmāk tāŋo man kudān, kudān tāŋkuko u yāpmānpān āmawebeta daniŋ yāmān nadāŋkuŋ. Tāŋjirān yāŋkuŋ; Yawetā man yāŋkuko u kudup kaŋ buramiŋpān tāna yāk.

⁸^e Ude yāŋjirā Mosestā nāgāt unitāŋo morāki yāpmānpān āmawebe terak kwarut yabatkaŋ yāŋkuk; Nāgāt ŋonitā topmāk-topmāk Yawetā

^d 20:25 Lo 27:5-7; Jos 8:31 ^e 24:8 Mat 26:28; Mak 14:24; Luk 22:20; 1Ko 11:25; Hib 9:19-20, 10:29

inkät tängkuko u tängkehārom täyak. Tängkaŋ topmāk-topmāk uwā бага man kudup apiŋo tamitak uterak yengāmā pewani yāk.

⁹Tānpākaŋ Moses, Aron ba Nadap kenta Abihu ukāt Isrel tāŋo āma ekāni ekāni 70 ukāt pom terak āroŋkuŋ. ¹⁰Āro Isrel ābot tāŋo Anutu kaŋkuŋ. Tängkaŋ kuroŋitā weŋ irani mobā gwāki ārowani, kunum udewani, kwawani pāhap. ¹¹U Anutu kaŋkuŋo upāŋkaŋ Anututā Isrel tāŋo intājukun āma u nāmo dāpuk. Nāmo, u Anutu iŋamiken itpāŋ ukengān ketem ume naŋkuŋ.

Moses Sinai pom terak āroŋkuk

¹²Eruk ude tängkaŋ Yawetā Moses iwetkuk; Gāk nākā itatken pom terak ŋo ābāŋkaŋ dubinaken it. Ābā iriri nākā бага manna kudup āmawebe yāwetpāŋ yāwoŋāreŋiri nadāŋpāŋ iwatta u mobā pipiyāwani yarā terak kudān tängkuro u gamayāŋ. ¹³Ude iwerirān Moseskāt piā āmani Josuakāt tuŋum tānpākaŋ Moses uwā Anutu tāŋo pom terak āroŋkuk. ¹⁴Ārowayāŋ tängkaŋ āma ekāni ekāni itkuŋo u man ŋode yāwetkuk; Inā kome itkamāŋken ŋogān itkaŋ nekta itsāmāŋkot. Nadākaŋ? Aron kenta Hur itkamān unita bāmopjinken duŋwewek ahāwāwā āma yarā uken kwākaŋ unitā api ket utdeŋ.

¹⁵Mosestā ude yāwet paotpāŋā Sinai pom terak āroŋirān gubamtā pom u uwāk tängkuk. ¹⁶⁻¹⁷Tāŋirān Yawe tāŋo peŋyāŋeki kehāromiiniktā pom terak ahāŋkuk. Ahāŋirān Isrel āmawebetā Yawe tāŋo peŋyāŋeki u bankentā kaŋkuŋo u kādāp mebet pom terak iŋiŋirān yāŋ kaŋkuŋ. Tängkaŋ gubamtā pom u uwāk tāŋirān kepma 6 ude tāreŋkuk. Tānpākaŋ kepma 7 unitawā Yawe gubam bāmopiken naniktā Mosesta gera yāŋkuk. ^{18f}Mosesta gera yāŋpewān Moses gubam gānaŋgān pom miŋgupi terak āroŋkuk. Āro u kepma bipani 40 ude itkuk.

Yāmagurani 32:1-14

Bulimakau wārani golpāŋ tängkuŋ

32 ^{1g}Moses pom terak kadāni kāroŋi irirān āmawebe nadāwātāk tānpāŋ pāŋku Aron it gwāŋiŋpāŋ ŋode iwetkuŋ; Moses, Isip komeken nanik nimagurani u jide ahāŋ imitak u nāmo nadākamāŋ unita gāk anutu kubā intājukun it nimipāŋ nimagutta tāŋ nimi. ²Ude iwerāwā Arontā ŋode yāwetkuk; Eruk, webejiye ba āpetjiye nanakjiye tāŋo jukuwabik golpāŋ tāŋpani u yāpmāŋ ābut. ³Ude yāwerānā āmawebe kudup jukuwabiki ketāreŋpāŋ Aronken yāpmāŋ kuŋkuŋ. ^{4h}Yāpmāŋ pāŋku imāwā kādāpken iŋiŋpewān murākaŋ upāŋ yāpmāŋpāŋ bulimakau nanaki wārani kubā tängkuk. Tānpāŋ iŋamiken peŋirān āmawebe unitā

^f 24:18 Lo 9:9 ^g 32:1 Apos 7:40 ^h 32:4 1Kn 12:28; Apos 7:41

node yāŋkuŋ; Isrel āmawebe, ŋo kawut! Ŋowā Isip komeken nanik nimagurani anutunin uba yāk.

⁵Ude yāŋirā Arontā kaŋpāŋ bulimakau dubiniken mobā bukā kubā tāŋpāŋ node yāwetkuk; Kwep āŋnak-āŋnak pāhap tāŋpāŋ Yawe api iniŋ oretne yāk. ⁶ⁱ Eruk patkuŋo kome ket nāmo yāŋeŋirān āmawebetā tom yāpmāŋ ābāŋpāŋ ātu gupe kābāŋi nīkek ijikta dāpmāŋit, ātu dāpmāŋpāŋ Bānep Kubāgān Tāŋpāŋ Itta āŋnak-āŋnak tāŋkuŋ. Ude tāŋpāŋ maŋit itkaŋ ketem ume pāhap naŋkaŋ eruk akuŋpāŋ tāŋoret wakiwaki tāŋkuŋ.

⁷Ude tāŋ irirā Yawetā Moses iwetkuk; Āmawebe Isip komeken nanik yāmagutkuno u kudān waki mebāri mebāri tāŋ itkaŋ unita bārāŋek āpmo yabā! ⁸Āmawebe uwā kadāni kāroni nāmo itkaŋ kādet iwatta yāwetpāŋ yāwoŋāreŋkuro u māde ut imiŋpāŋ anutu jopi bulimakau wārani kubā tāŋkuŋ. U gwājiŋ āpmoŋ imiŋpāŋ tom dāpmāŋpāŋ ijiŋ imiŋkaŋ node yākaŋ; Isrel āmawebe, ŋowā Isip komeken nanik nimagurani anutunin yāk.

⁹Yawetā ude yāŋpāŋ Moses node iwetgān tāŋkuk; Āmawebe ŋonitāŋo mebāri nadātāt. Uwā gwāki kehāromi. ¹⁰Unita nabā kātāŋiri kokwawakna pāhaptā āmawebe Isip komeken nanik yāmagutkuno uterak kaŋ ārowān. Āmawebe u kumāŋ-kumāŋ dāpmākta nadātāt yāk. Ude tāŋkaŋ gāk ba ābekaye oraŋkayeta nadāŋ tamiŋira ābot taŋi pāhap kubā api itneŋ.

¹¹^j Ude yāŋirān Mosestā Yawe Anutuni butewaki man node iwetkuk; O Yawe, kokwawakatā āmawebekaye imata jop tāŋpān waneŋ. Āmawebe uwā kehāromika pāhap terak Isip komeken nanik yāmagutkun. ¹²U tāŋpi wawāwā Isip naniktā node api yāneŋ; U ka! Anutunitā tāŋyākŋarani terak yāmagutpāŋ pom terak kumāŋ-kumāŋ dāpmāŋira kuduptagān paotinik kaŋ tāŋput yāŋ nadāŋpāŋ yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kuŋkuk yāŋ api yāneŋ. Ude yāŋirā nāmo api tāgawek. Unitā Yawe, kokwawakka pāhap uwā kaŋ pe. Nadāk iŋitan u māde ut imiŋpāŋ āmawebekaye nāmo tāŋpi waneŋ. ¹³^k Watā āmakaye biani Abraham, Aisak ba Jekop unita juku pi. Ba gākŋa wāpka terak yāŋkehāromtak man node yāwetkuno unita imaka, juku pi; Nākā nadāŋ tamiŋira ābekaye oraŋkaye māden ahānayāŋ tākaŋ uwā guk jiraŋ ude api ahāneŋ. Ude tāŋpāŋ ābekjiye orajiyeta kome pāke ŋo yāpmākta iwoyāŋ yāmiŋkuro u yāmiŋira inita biŋam tārek-tāreki nāmo api irek. ¹⁴Mosestā ude iwerānā Yawe nadāk iŋitkuko u māde ut imiŋpāŋ tāŋpāwak āmawebeniyekeŋ pewān ahākta yāŋkuko u nāmo tāŋkuk.

ⁱ 32:6 1Ko 10:7 ^j 32:11-14 Nam 14:13-19 ^k 32:13 Stt 22:16-17, 17:8

*Yāmagurani 34:5-9***Yawetä iniken wäpi ba mebärini yājahāṅkuk**

34 ⁵Eruk Yawe gubamtä uwäk täwānkaṅ Mosestä itkukken u äpāṅpāṅ iniken wäpi Yawe yāṅ yājahāṅkuk. ⁶¹Ude täṅpāṅ Moses iṅami kāda kuṅpāṅ ṇode yājahāṅpāṅ iwetkuk; Nāk Yawe! Nāk butewaki ba orakorak māhemi, kokwawak bārāṅeṅ nāmo tāk täyat. Iron kādet nākken tokṅek pat täyak. Ba āmawebe nadāṅ yāmikinik täṅpāṅ nāmoinik yepmak täyat. ⁷Nāk āmawebenaye äbot bumta itkuṅotä ahāṅ yāpmāṅ kunayāṅ tākaṅ unita iron pähap täṅ yāmiṅkurotä pen api täṅ yāmet. Unitāṅo momi wakiwaki ba peṅawäki peṅ yāmik täyat. Täṅ āmawebe nāk māde ut namiṅpāṅ iniken nadāk iwatpāṅ kuṅat tākaṅ u nāmo yabāṅ koreṅpāṅ kowata yāmik täyat. Täṅkaṅ äbekiye oraniye māden ahānayāṅ tākaṅ unita imaka, naniye tāṅo wakinita yāṅpāṅ kowata api yāmet.

⁸Yawetä ude yāwänä Moses uterakgān Anutu iṅamiken yāpān äpmonpāpāṅ iniṅ oretkuk. ⁹Täṅpāṅ yāṅkuk; Yawe, gāk nāka nadāwi tāga täṅpāwä eruk gāk ninkāt bok kaṅ it yāpmāṅ kuna! Āmawebe ṇowä gwäki kehāromi, peṅawäk mebäri mebäri täṅ gamik tākaṅ upāṅkaṅ waki, momi peṅawäknin peṅ nimiṅpāṅ gākṇata biṅam kaṅ nimagut.

¹ 34:6-7 Kis 20:5-6; Nam 14:18; Lo 5:9-10, 7:9-10

(Wok Pris)

Bämop Äma Epän

Irit kuṇat-kuṇatta ba Anutu iniṇoret-oretta jukuman

Bämop Äma Epän 16:1-34

Momi ärutta kowata

16 ¹⁻²^aBianiinik Yawe Anututä Moses ṇode iwetkuk; Bämop äma intäjukun täṇpani wäpi Aron ṇode iwet; Yawe näkä gubam kubätä uwäk täṇjirän äpä momi pekpek täṇo bāgup topmāk-topmāk gāpe u täpani terak itak uken ahäk täyat. Topmāk-topmāk gāpe uwä näkṇo yot gānaṇ bāgup kudupitā kudupiinik, bagata tek pewä wädāwani u mādeni kāda itak. Näkä u it täyat unita jukuman kehāromi gāwetat; Gāk bāgup uken jop nāmo ārowen. Nāmo, kepma näk nadāṇ tamik täyatken ugān tāga ārowen. Täṇ gākṇaken gārip terak āroṇpāṇā kumbenta. ^{3b}Eruk bāgup kudupitā kudupiinik u ārokārok kādāniken ārowayāṇ nadāṇpāṇā intājukunā gākṇaken momikata yāṇpāṇ bulimakau kubā utpāṇ iṇṇkaṇ sipsip āmani kubā näk naniṇ oretta ārawata ude uren.

⁴Ude täṇkaṇ ume ärutpāṇ tek mebāri kubā ṇode täṇpen; Nep täṇpāṇ tek kāroṇi wädāwi āroneṇ. U täṇpāṇ pionta tek säkgāmān kubā yaben. Ude täṇpāṇ tek morākpāṇ gwākkaken gwāpāta ude pādā tāwen. ⁵Tuṇum ude täṇjiri Isrel āmawebe ābottā sipsip āmani kubākāt meme āmani yarā u yāpmāṇ ābā gamineṇ. Täṇpākaṇ meme uwä momi ärutta kowata api dāpen. Täṇpāṇ sipsip āmani uwä näk naniṇ oretta ārawata ude uren.

⁶Tāṇkaṇ bulimakau āmani kubā gākṇaken momita yāṇpāṇ ba ini ābot täṇo momita kowata utpāṇ iṇṇwen. ⁷Ude täṇpāṇ meme yarā uwä

^a 16:2 Hib 6:19 ^b 16:3 Hib 9:7

yäpmänpän yottaba Yawe näkä it täyat u yämabamken kwen. ⁸Ude tänjiri Yawe näkä ñode api gäwoñärewet; Meme depän näk naniñ oretta api uren, ba depän kome kawukiken iniñ kireñpewi kukta biñam api täñpek. ¹²Gäk alta terak kädäp ijiwani uken nanik kädäp pärin käbot gänañ penpän, ukät imaka keñkeñi gupe kábäñi säkgämän pewä ahäкта yäwani u bok porinpän yäpmänkañ Bägup kudupitä kudupiinikken ärowen. ¹³Kuñkañ imaka keñkeñi u kädäp pärin terak äreñ täñpi äpmonirä gupe kábäñi säkgämäntä topmäk-topmäk gäpe momi pekpek bägup ikek u uwäk tänpän irek. Ude nämo tänpayän täno uwä ini ugän api kumben. ¹⁴Ude täñkañä ketka nanaki kubätä bulimakau täño nägäri gänañ yäputkañ momi pekpek bägup, topmäk-topmäk gäpeni gäpäniken itak uterak kwarut ibat. Ude täñkañ nägät ätu kadäni 7 ude topmäk-topmäk gäpe täño inamiken kwarut ibat.

¹⁵⁻¹⁷ Meme Yawe näk naniñ oretta iwoyäwani u utpän unitäño nägäri Bägup kudupitä kudupiinikken bulimakau täño nägäripän täno udegän kwarut täñpi kut. Tänpän nägät ätu näkño yottaba terak imaka, kwarut täñpi kuneñ. Nadätan, gäk kubä-tägän näkño yottabaken ärokta ganiñ kiretat. Täñpäkañ Bägup kudupitä kudupiinikken u penpän äpänpänä alta ainpän täñpani u inamnaken kuräki itta bulimakau ukät meme unitäño nägäri ätu yäpmänpän käwuri kukñi kukñi kudup äruren. Ude täñkañ alta u terak ketka nanaki kubätä kadäni 7 ude nägät kwawut ibaren. Ude tänjiri alta uwä inamnaken kuräkiinik api irek.

Meme nämo urani

²⁰⁻²¹ Meme nämo urani u yänikñat yäpmän yottaba dubiniken äben. Ude tänpän ketka yarä, bok gwäki terak penpän ämawebe täño momi kuduptagän yänahäwen. Ude täñkañ äma kubä iwoyäwikañ unitä meme u yänikñat yäpmän kome kawukiken kwek. Ude yänikñat yäpmän kuñirän ämawebe täño momi u kotanpän yäpmän kwek. ²²Täñpäkañ meme uwä kome kawuki bämopikeninik kañ tewän kwän.

²³ Ude täñ paotpänä, Aron gäk näkño yottabaken äronpän ume ärutkañ, bämop äma täño tek äneñi täñkañ, tek Bägup kudupitä kudupiinikken täñkañ ärono u ini ugän pe. Ude täñkañ yäman äpänpän sipsip ämani näk naniñ oretta iwoyäwani u utpän ijiwen. Tom unitäño gakñiwä alta ainpän täñpani uterak ijiniri gupetä äronirän kañkañ gäripi nadäwet. ²⁶Täñpäkañ äma meme yänikñat yäpmän kweko u äbänpänä ini gupi ba teki kudup ärut kireñkañä eruk yotpärareken kämi ärowek. ²⁷ Täñpäkañ äma kubätä bulimakau kenta meme gupi tohari kokkok itneño u yäpmän äpämañ päñku yotpärare gäganiken pewän ijineñ. Ude täñkañ äma uwä gupi teki kudup ärutpän tek kodaki täñkañ äneñi yotpärare gänañ täga äbek.

© 16:15 Hib 9:12 ^d 16:23 Ese 44:19 © 16:27 Hib 13:11

^{29f}Nadätan? Kepma uken ämawebe kuduptä ketem kubä nämoinik näneḡ. Ude tänayāḡ täḡo unitäwä ḡode api näwoḡärewek; Ämawebe u mominita mäyäk bureni-inik nadāḡpāḡ nak jop itkaḡ. Kepma u uwä orekirit kepma bureni kaḡ ahāwān. Kubätä piä kubä nämo täḡpek. ³⁴Eruk, obaḡi obaḡi kepma ḡodeken Isrel ämawebetä orekirit käbeyä täḡpāḡ näkä momini peḡ yāmetta kädet täkaḡ ḡodegān kaḡ ahäk täḡpān.

Bämop Äma Epän 19:1-2, 15-18

Kudupi ba siwoḡi irit täḡo jukuman

19 ^{1-2s} Yawetä Moses ḡode iwetkuk; Gäk Isrel ämawebe kudup ḡode kaḡ yāwet; Yawe Anutujin näk kudupi itat unita in udegān kudupigān itpāḡ kuḡatkot.

....
^{15h} Äma kubä täḡo man epānken itpāḡ kädet siwoḡi terak man u säkgāmān kaḡ yāḡket urut. Man epān uken äma jāwäri jop nadāḡ nämo oraḡ yāmineḡ. Ba äma wāpi biḡam ikekta udegān, nämo umuntāneḡ. Nämo, täktäki terak, siwoḡigān yāpmāḡ danineḡ. ¹⁶Ba in notjiye ätukät pāḡku ittāḡ kuḡkaḡ äma ätuta jop manman terak yāḡpāḡ-yabāḡ yāwat nämo täneḡ. Ba ätutä äma kubä wakiinik täḡkuk yāḡkaḡ man epānken teḡirä gäk waki u nämo täḡkuk yāḡ nadāḡpāḡ u gārak itpāḡ täḡkentāḡ imen. Man kum itpāḡ yabāḡ āwarākuk täḡiri jop nadāḡ kumāḡ-kumāḡ utneḡta. U imata, näk Yawe it tamitat ubayāḡ.

¹⁷ⁱ Täḡpākaḡ notkapak kubätä waki täḡ gameko unita kokwawak nämo yāpmāḡ kuḡaren. Nämo, injek-tāgān yāḡket urun. Unitāḡo momi juku piḡpāḡ gäk imaka, momi täḡpenta. ^{18j} Ba notkapak kubätä gākken goḡet täḡ gamiḡirān kokwawak terak kowata nämo täḡ imen. Nämo, gākḡata nadäk täyan udegān notkayeta nadāwen. U imata, näk Yawe it tamitat ubayāḡ.

^f 16:29-34 Wkp 23:26-32; Nam 29:7-11 ^s 19:2 Wkp 11:44-45; 1Pi 1:16

^h 19:15 Kis 23:6-8; Lo 16:19 ⁱ 19:17 Mat 18:15 ^j 19:18 Mat 5:43, 19:19, 22:39;

Mak 12:31; Luk 10:27; Rom 13:9; Gal 5:14; Jem 2:8

Namba

Isrel ämawebe kome jopiken kuṇat tṇṇkuṇonik

Namba 6:22-27

Ekānitā iron ṇode api tṇṇ tamek

6 ²²Yawetā Moses ṇode iwetkuk; ²³Aronkāt nanakiye ṇode kaṇ yāwet; Isrel ämawebe kon man tāgagāmān kubā yāwetnayāṇ nadāṇpāṇā, man ṇode yāwetneṇ;

²⁴Yawetā kon tṇṇ tamiṇpāṇ tabāṇ tāwat tāyon.

²⁵Yawe iṇami dapuntā penyāneṇ tamiṇpāṇ oraṇ tamiton.

²⁶Yawe u āyuṇ tṇṇ tamiṇpāṇ bātaki tamiton.

²⁷Eruk, Isrel ämawebe man tāga ude yāwetnayāṇ tāṇo uwā nākṇo wāpna terak yāṇirā nākā ämawebe u iron api tṇṇ yāmik tāṇpet.

Namba 11:4-6, 10-30

Moses āma ekāni 70 ude iwoyāṇkuk

11 ⁴Ämawebe kome ātuken nanik Isrel ābotkāt bok kuṇkuṇo unitā ketem Isip komeken itkaṇ nak tṇṇkuṇo u āneṇi nakta gāripi pāhap nadāṇkuṇ. Tāṇirā Isrel āmatā udegān, yāṇkubit-kubit yāṇpāṇ ṇode yāṇkuṇ; Nin imaka, tom nakta nadākamāṇ upāṇkaṇ de yāpmāṇpāṇ nāne! ⁵Isip kome itkaṇ gwāgu tom jop yāpmāṇpāṇ nak tṇṇkumāṇo unita juku pikamāṇ. Uken kimun, kwāne ba anion mebāri mebāri nak tṇṇkumāṇonik yāk. ⁶Upāṇkaṇ waki, ketem tāga udewanita guṇ tākamāṇ. Mana ṇogānpāṇ naṇ itkamāṇ! U gaṇani pāhap yāk.

....

¹⁰Ämawebe päke u ini yāmaken-yāmaken itkaṇ gaṇani man ude yāṇ irirā Mosestā nadāṇkuk. Tāṇpākaṇ Yawetā kokwawak bumta nadāṇjirān

Moses nadäwätäk pähap täŋkuk. ¹¹Nadäwätäk täŋpän Yawe iwet yabänkuk; Epän ämaka näkä terak imata bäräpi ŋo kotaŋ namitan? Näk jide upän täŋira nabäwi wawäpän ämawebe gaŋani ŋonita yabän yäwatta nepmaŋkun? ¹²Jide? Ämawebe ŋo näkä täŋpewa ahänkuŋ? Ba näkä bäyanŋkut? Nämö! Täŋpän ima unita miŋiyetä iroŋiniye watä it yämik täkaŋ ude ämawebe ŋo bäyaŋ yämiŋ yäpmän päŋku kome oraniyeta yämikta yänkehärom täŋkunken yepmakta näwetkun? ¹³Ämawebe ŋo tomta kot näwatkaŋ. Wa! Ämawebe päke ŋo yepmän towikta tom de nanik yäpet? ¹⁴Näkŋagän ämawebe päke ŋo täga nämö watäni iret. Näk täga nämö, u bäräpiinik. ¹⁵Bäräpi ude pen namikta nadäŋpänjä eruk butewaki nadän namiŋpän pengän nutpewi kumba! Uyaku bäräpi u wari nämö kaŋ kotawa!

¹⁶Moses ude yänirän Yawetä ŋode iwetkuk; Eruk, Isrel ämawebe täŋo äma ekäni 70 ude yabän ahä yäk. Äma uwä intäjukun äma wäpi nitek irirä yabäk täyan upän yän-yäkŋat yäpmän näkŋa käbeyä eŋiken äbä gäkŋakät bok kaŋ irut. ¹⁷Täniri näkä äpakaŋ gäkkät man yänpän-nadäk api täde. Ude täŋpän Munapik gäkä terak itak unitäŋo moräki yäpmänpän Munapik äma unita imaka, api yämet. Täŋpakaŋ äma unitä gäk täŋkentäwakaŋ Isrel ämawebe täŋo bäräpi gäkkät bok kaŋ kotawut. Ude täŋirä gäkŋagän nämö api kotawen.

¹⁸Eruk, ämawebe ŋo yäwet; Kwepta yänpän iŋamnaken siwoŋi itta бага mantä yäyak ude täŋtuŋum täkot. Kwep uwä tom api näneŋ yäk. Inä ŋode yänkaŋ konäm kähän yänkubit-kumbit yänkuŋo u Yawetä nadän tamiŋkuk; Tom depän näne? Isip itkumäŋo u tägagän itkumäŋonik yän yänirä Yawetä nadän tamiŋpän tom u tamänkaŋ api näneŋ! ¹⁹Tom uwä kepma kubä ba yarä ba 5 ba 10 ba 20 udetä nämö api näneŋ.

²⁰Nämö, tomgän naŋ yäpmän kuŋkä gaŋani pähap nadäŋpän taräki yän api yäneŋ. Imata, komepak kubäta tomgänpän naŋ yäpmän kunayän täkaŋ unita ude api yäneŋ. Inä Yawe, bämopjinken it täyak u mäde ut imiŋpän ŋode yänpän-kaŋiwat täŋkuŋ; Imata Isip kome kakätänpeŋ äbumäŋonik? yäk. Kädet ude täŋkuŋo unita kowata ude api ahän tamek.

²¹Yawetä Moses ude iweränä Mosestä kowata ŋode iwetkuk; Yawe nadätan? Ämawebe äbot pähap 600 tausen udepän watäni it täyat ŋonita tom depän komepak kubäta täga api yäpmän towiwen yän näwetan?

²²Bulimakau sipsip päke u kudup däpmänpän naŋpän nadäwä tägaŋeŋ? Ba gwägu tom gwägu pähap gänaŋ it täkaŋ päke u kudup naŋpän täga nadäneŋ? Nämö! ²³Ude yäwänä Yawetä Moses kowata ŋode iwetkuk; Näkŋo kehärominata nadänjiri äpani täyak? Ude täga nämö täŋpek yän nadätan? Ude nadätan u täŋpawä ätu nanak itkaŋ kehäromina itak ba nämö yän bureni kaŋpän nadäwayän.

²⁴Mosestä man u nadänkaŋ yäman äpmonpän Yawetä iwetkuko u ämawebe yäwetkuk. Yäwetpän äma ekäni 70 u yänpäbä kubäkengän

yepmanpān yāwerān kābeyā eni u it gwājīnkuṇ. ²⁵Ude irirā Yawetā gubam gānaṇ āpā Moseskāt yānpān-nadāk tānpān Munapik Moses terak itkuko unitāṇo morāki yāpmānpān Munapik āma ekāni 70 uterak peṇ yāmiṇkuk. Tānpākaṇ Munapiktā magārīrān kadāni kerāpigān man inipārik kubā, Anutu tāṇo meni jinom yāpmānpān yāwanitā-yāṇ yāṇkuṇ. ²⁶Tānpākaṇ āma yarā wāpi Eldat kenta Medattā eni bāgupken ugān itkumān. Yarā uwā āma 70 yāpmāṇ daniṇkuko ukāt nanik upāṇkaṇ bok nāmo kuṇkuṇ. Nāmo kuṇkumāno upāṇkaṇ Munapiktā uterak imaka, magārīrān ini eni bāgupken ugān itkaṇ Anutu tāṇo meni jinomken nanik man yāpmānpān yāṇhāṇkumān.

²⁷Ude yāṇirān nadānpān āma gubaṇi kubātā bārāṇeṇ pāṇku Moses ṇode iwetkuk; Eldat kenta Medat eni bāgupken itkaṇ Anutu tāṇo meni jinom yāpmānpān yāṇahākamān yāk. ²⁸Ude iwerirān Josua, Nun tāṇo nanaki, Moseskāt itkumāno u imaka, nadāṇkuk. Josua uwā Moses tāṇkentāṇ imikta gubaṇiken umunitā bok kuṇatkumāno u. Eruk nadānpān Josuatā Moses iwetkuk; Ekānina, āma yarā u yāniṇ bitnā! yāk. ²⁹Upāṇkaṇ Mosestā man kowata ṇode iwetkuk; Gāk āma ātutā nākṇo bāgup yāpmākta nadāwātāk tāyan? Nadāwātāk tāṇpeno! Nākṇo gārip uwā ṇode; Yawetā āmawebeniye kuduptagānta iniken Munapik yāmiṇirān meni jinom yāpmānpān profettā-yāṇ kaṇ yāṇahāwut! ³⁰Mosestā ude yāṇ paorānkaṇ Isrel tāṇo āma ekāni 70 ābuṇo ukāt Moses ini, āneṇi eni bāgupiken kuṇkuṇ.

(Lo)

Baga Man

Mosestä Isrel ämawebe Anutu täño бага man mebäri mebäri yäwetkuk

Baga Man 4:1-9, 32-40

Baga man u buramikta yäwani

4 ¹Eruk, Mosestä Isrel ämawebe ñode yäwetkuk; In бага man ba man kädet ätu täwetpänj täwönärewayänj täyat u ket nadäwut. Baga man u iwatpänjä säkgämän itpänj äma ätu täño kome orajiye täño Anutu Yawetä tamayänj täyak u pänku injinta täga api koreneñ. ²^a Täñpäkañ бага man täwönärewayänj täyatken uken man kodaki kubä nämo yäpurärätneñ ba man kubä nämo awähutneñ. Nämo, Yawe Anutujin täño man kädet tamayänj täyat ugänpänj kañ iwat täñput.

³^b Täñpäkañ Yawetä Peo pom terak ämawebe kome uken anutu jopi Bal u iniñ orerani kudup täñpän wañkuño u injin dapunjintä kañpänj nadänkuño u. ⁴^c Täñ in ätu Yawe Anutujin unita gäripi nadänpänj iwarän täñkuño u bok nämo paotkuñ. Nämo, in itkuñotä pen itkañ ño yäk.

⁵Näk Yawe Anutunatä man kädet täwetpänj täwönärektä näwetkuko u kudup täwetpänj täwönärenkut. Unitä kome injinta korenpänj itta yäwani uken pänku itpänjä бага man u kudup buramiñpänj kañ iwat täñput.

⁶U kudup säkgämän iwatnayänj täño unitä ämawebe äbot ätuta ñode api yäwönäreneñ; Nadäk-nadäki nikek, nadäk kädet täga iwat täkañ

^a 4:2 Rev 22:18-19 ^b 4:3 Nam 25:1-9 ^c 4:4 Lo 10:20; Rut 1:16; Sam 68:3

yāŋ api yāwoŋäreneŋ. Ämawebe uwä бага man päke ŋonitāŋo biŋam nadāŋpāŋ ŋode api yāneŋ; Bureni-inik, äma äbot uwä nin nirepmiŋpāŋ nadāk-nadāki nikek, man kādet tāga iwāt tākaŋ yāŋ api yāneŋ. ⁷Unita intä ämawebe äbot ätuta ŋode nadāwut; U kehāromi nikek upāŋkaŋ anutu kubätä tāŋkentāŋ yāmikta dubiniken nāmo it tāyak, nin tāŋo Yawe Anutunintä dubininken itkaŋ yāŋapik mannin nadāŋ nimik tāyak ude. ⁸Ba äma äbot ätuwä бага man ba man kādet siwoŋi apiŋo nākä tāwetpāŋ tāwoŋärewayāŋ tāyat udewani nikek nāmo. Nāmo, Isrel nanik inä äma äbot päke u yārepmiŋkaŋ.

⁹Upāŋkaŋ imaka dapunŋintä kaŋkuŋo u guŋ tāneŋta ket nadāŋ tāpāneŋpāŋ bāneŋjinken peŋpāŋ iyap taŋpāŋ kuŋat tākot. Tāŋpāŋ iroŋijiye ba unitāŋo nanakiye ahānayāŋ tākaŋ, imaka unita yāwetpāŋ yāwoŋäreŋ kaŋ tāŋ yāpmāŋ kut.

....

Yawe uwä Anutunin bureni

³²Jide nadākaŋ? Imaka umuri pähap ahāŋkuko udewani kubä bian ahāŋkuk? Ba manbiŋam udewani kubä äma kubätä bian nadāŋkuk ba? Bian, inä nāmo ahāŋirä, Anututä yāput peŋpāŋ äma kome terak peŋkuko unitä päbä apiŋo itkamāŋ unita yāŋpāŋ yāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ udewani kubä bureni kāwen? Ba komeni komeni kudup kwenopāŋkaŋ imaka udewani tāŋo biŋam kubä yāŋirä nadāwen? Nāmotä nämoinik! ³³Jide? Intä nadāŋkaŋ pengān nāmo kumbuŋo ude, äma kubätä anutu kubä tāŋo kotāk kādāp mebet gānaŋ ahāŋirān nadāŋkaŋ pengān nāmo kumbani, udewani kubä itak? Nämoinik. ³⁴Ba Yawe Anutuŋintä Isip komeken irirä tāŋ tamiŋkuko udegān anutu kubätä kehārom taŋpāŋ pāŋku ämawebe äbot, äbot kubä gānaŋ nanik wādāŋ tādotpāŋ yāpmāŋ pāŋku inita biŋam yepmaŋpani udewani kubä itak? Nämoinik. Yawe Anutuŋintä dapunŋin terak kehāromini kwawak ŋode pewān ahāŋkuk; In tāmagutta Isip naniken kāyām waki mebāri mebāri ba ämik pähap ba kudān kudupi umuri umuri pewān ahāŋ yāmiŋkuk.

^{35 d}Yawetä ude tāŋkuko uwä intä ŋode kaŋpāŋ nadākta; Yawe Anutu u kubä ugān. Udewani kubä nāmo itak. Nämoinik. ³⁶In tāwetpāŋ tāwoŋärewayāŋ nadāŋpāŋ unita nadāŋ tamiŋirān mani kotāk kunum gānaŋ naniktä ini yāŋirān nadāŋkuŋ. Tāŋkaŋ kome terakä nadāŋ tamiŋirān iniken kudupi kādāp meberi dapunŋintä kaŋirä kādāp mebet u gānaŋ naniktä man tāwetkuk. ³⁷U orajiyeta nadāŋ yāmikinik tāŋkuko unita in iwoyāŋpāŋ tepmaŋpāŋ inita biŋam itkaŋ kehāromini pähap

^d 4:35 Sam 58:11; 83:18; Ais 45:5,22; Mak 12:32; 1Jo 5:20

terak Isip komeken nanik in yān-tākŋat yāpmān ābuk. ³⁸Yān-tākŋat yāpmān ābāŋkaŋ āmawebe ābot kehāromi nīkek dāpmānpān yāwat kirek tāntān ābuk. Ude tāntān ābuko uwā āma ābot unitāŋo kome inta tanīŋ kirekta nadānpān tāŋkuk. Eruk, kome uwā inta biŋam pen itak ŋo.

³⁹Unita ŋodeta nāmoinik tāngun tāneŋ; Yawe uwā kunum gānaŋ ba kome terak Anutu it moretak. Anutu udewani kubā nāmo itak. ⁴⁰Unita in Anutu unitāŋo jukumani apiŋo tamitat u kudup buramiŋpān iwāt moreneŋ. Ude tānayān tāŋo uyaku in ba ābekjiye orajiye ahān yāpmān kunayān tākaŋ u kome Yawe Anutujintā tārek-tāreki nāmo itta tanīŋ kirewani ŋoken kadāni kāroŋi sākgāmān api it yāpmān kunēŋ.

Baga Man 5:12-15

Sabat orekiritta man

5 ^{12e} In Sabat orekirit Sabat u pewā kudupi kaŋ irān, Yawe Anutukatā peŋ tāwetkuko udegān. ^{13f} Tāŋkaŋ epān tāŋ pāŋku kepma 6 uken kaŋ tāntārewut. ¹⁴Upāŋkaŋ kepma 7 uken Yawe Anutukata yānpān orek itta yān-kirewani. Uita kepma uken epān kubā nāmoinik tāneŋ. In ba āpetjiye nanakjiye ba watā āmawebejiye, ba yawakjiye, bulimakau kome āneŋ tamani, ba doŋki tuŋum yāpmān tamani, ba āma kudupi in bāmopjinken it tākaŋ in kudup kepma uken epān peŋpān orek kaŋ it tāŋput. ¹⁵Tāŋkaŋ in Isip komeken āma tāŋo komi epān tāŋ irirā Yawe Anutujin uwā kerī kehārominitā uken nanikpān tāmagutkuko unita juku piwut. Yawe Anutujintā ude tāŋ tamiŋkuko unita Sabat kadāniken orek itta peŋ tāwetkuk.

Baga Man 6:1-9

Yawe Anutujin nadān imikinik tāneŋ

6 ¹Mosestā Isrel āmawebe ŋode yāwetkuk; Yān yāpmān ābāro uwā бага man, jukuman ba man kādet ātu Yawe Anutujintā nākā tāwetpān tāwōŋārehta peŋ nāwetkuk. Baga man uwā kome kwep-yānen korenayān tākaŋken u itkaŋ iwatta. ²Tāŋkaŋ бага man u mebāri ŋodeta tamitak; Kadāni kadāni in ba nanakjiye ba unitāŋo nanakiye ahānayān tākaŋ uwā Yawe Anutujinta umuri nadānpān бага man ba jukuman tamitat ŋo iwātayān tāŋo uyaku kome terak kadāni kāroŋi api it yāpmān āroneŋ. ³Unita Isrel āmawebe in бага man u nadān dāmikinik tānpān kaŋ iwarut. Ude tānayān tāmāŋo uwā kome tāgagāmān, gakŋi gāripi nīkek orajiye tāŋo Anutu Yawetā tamikta yāŋkehārom taŋkuko uken sākgāmān itkaŋ nanak weŋbāyak tāŋ yāpmān kuŋtāŋgān ābot kehāromi nīkek api itneŋ.

^e 5:12 Kis 16:23-30, 31:12-14 ^f 5:13-14 Kis 23:12, 31:15, 34:21, 35:2; Wkp 23:3

^{4g} Tānpākaŋ Isrel āmawebe, in juku peŋpāŋ nadāwut; Yawe u kubā-tāgān Anutunin itak. ^{5h} Unita in bānepjin, mājojin ba kehāromijin kuduptagān Yawe Anutujinta kireŋ imik tākot. ⁶ⁱ Ude tāŋkaŋ apiŋo man tāwetpāŋ tāwoŋārek tāyat ŋo yāpmāŋpāŋ bānepjinken peŋpāŋ yāpmāŋ kuŋat tākot. ⁷ Ba āpetjiye nanakjiye kwikinik yotjinken itnayāŋ tākaŋken ba kādet kuŋatnayāŋ tākaŋken ba pātnayāŋ tākaŋken ba epān tānayāŋ tākaŋken Yawe tāŋo man u yāwetpāŋ yāwoŋārek kaŋ tāk tāŋput. ⁸ Tānpākaŋ unita juku piŋtāŋ kuŋatta ketjinken ba damajinken dāpmāŋ gatāŋpāŋ pewā kaŋ irān. ⁹ Tāŋkaŋ yāmajin terak ba yotjin tāŋo bek terak kaŋ kudān tāwut.

Baga Man 10:12-22

Yawe gāmoriken kuŋatneŋ

10 ¹² Eruk Isrel āmawebe, Yawe Anutujintā intā kādet ŋode tāŋpeŋ kuŋatneŋta peŋ tāwet tāyak; Yawe Anutujin unita umuri nadāŋpāŋ gāmorikengān kuŋatpāŋ mani kādet kudup buramineŋ. Tāŋpāŋ gāripi nadāŋ imiŋpāŋ bānep nadāk-nadākjin mājojin kudup Yawe Anutujinken peŋpāŋ watā piā tāŋ imineŋ. ¹³ Tāŋkaŋ бага mani apiŋo tāwetpāŋ tāwoŋāretat u kudup nadāŋpāŋ iwatneŋ. Nadākaŋ? Baga man uwā in tāŋkentāŋ tamikta biŋam.

¹⁴ Kunum kudup kwawani ba kābopi punininik unu u Yawe Anutujin tāŋo. Tāŋ imaka kome terak it tākaŋ ba kome ini imaka, Anututā māhemi tāyak. ¹⁵ Bureni, Yawe uwā ārowani ini pārik kubā upāŋkaŋ bānepi nadāk-nadāki orajiye terak peŋpāŋ nadāŋ yāmikinik tāŋpāŋ āma ābori ābori pāke u yārepmiŋpāŋ inpāŋ inita biŋam iwoyāŋpāŋ tepmaŋkuko unitā pen ude itkaŋ. ¹⁶ Unita inā ārowani kādet peŋpāŋ Yawe tāŋo mangān iwatta bānep pewut. ^{17j} U imata, Yawe Anutujin uwā anutu jopi, ba imaka kehāromi nitek u kudup yārepmiŋ tāyak. Uwā ārowani ini pārik kubā irirān imaka kuduptagāntā Yawe unita nadāwā umuri tāŋpāpāŋ gāmorikengān kuŋatneŋ. Yawe uwā āmawebeta nadāŋjirān ārowani āpani ude nāmo tāk tāyak, ba āma kubātā nadāŋ namān yāŋpāŋ bānepi tāga nāmo āriwek. ¹⁸ Tānpākaŋ webe kajari ba nanak kodāŋani jiraŋken yepmaŋpani u ba āma kudupi in bāmopjinken it tākaŋ u tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ tek kenta ketem yāmik tāyak. ¹⁹ Ude tāk tāyak unita in imaka, āma ābani unita nadāŋ yāmikinik tāneŋ. U imata, bian in imaka, Isip komeken ābani ude it tāŋkuŋonik.

²⁰ Tānpākaŋ in Yawe Anutujinta umuri nadāŋ imiŋpāŋ u kubāgān iniŋ oretpeŋ kuŋatneŋ. Tāŋpāŋ uken tubeŋ kuŋpāŋ yāŋkehāromtak

^g 6:4 Mak 12:29 ^h 6:5 Mat 22:37; Mak 12:30; Luk 10:27 ⁱ 6:6 Sam 58:11, 83:18; Ais 45:5,22; Mak 12:32; 1Jo 5:20 ^j 10:17 1Ti 6:15; Rev 17:14, 19:16; Apos 10:34; Rom 2:11; Gal 2:6; Efe 6:9

man yānayāŋ tākaŋ u wāpi terakgān kaŋ yāk tāŋput. ²¹Uwā Anutuŋin unita wāpi inŋ orerut. Imaka umuri umuri pewān ahāŋ tamŋkuko u dapunŋintā yabāŋpāŋ-nadāŋkuŋ. ²²^k Ābekjiye orajiyetā Isip komeken kuŋkuŋo uwā āmawebe 70tāgān kuŋkuŋ. Tāŋpākaŋ Yawe Anutuŋintā tāŋkentāŋ-pewān apiŋo in bumta itkaŋ, guk jiraŋ kunum terak itkaŋ ude.

Baga Man 11:18-21, 26-28

Yawe gāmoriken itpeŋ kuŋat-kuŋatta man

11 ¹⁸Mosestā Isrel āmawebe ŋode yāwetgān tāŋkuk; Apiŋo man tāwetpāŋ tāwoŋārek tāyat ŋo yāpmāŋpāŋ bānepjinken penpāŋ yāpmāŋ kuŋat tākot. Tāŋpākaŋ unita nadāŋpāŋ kuŋatta ketjinken ba damajinken dāpmāŋ gatāŋpāŋ pewā kaŋ irān. ¹⁹Ba āpetjiye nanakjiye kwikinik yotjinken itnayāŋ tākaŋken ba kādet kuŋatnayāŋ tākaŋken ba itpāŋ-nadāk tānayāŋ tākaŋken ba epān tānayāŋ tākaŋken man u yāwetpāŋ yāwoŋārek kaŋ tāk tāŋput. ²⁰Tāŋkaŋ yāmajin terak ba yotjin tāŋo bek terak kaŋ kudān tāwut. ²¹Ude tānayāŋ tāŋo uwā in ba āpetjiye nanakjiye kome Yawe Anutuŋintā orajiyeta yāmikta yāŋkehārom taŋkuko ŋoken kadāni kāroŋi api it yāpmāŋ kuŋeŋ. Kome kenta kunumtā it yāpmāŋ kudayāŋ tākamān ude api it yāpmāŋ kuŋeŋ.

....

²⁶Nadākaŋ? Apiŋo kādet yarā intā yāpmāŋ daniŋpāŋ kubā iwatneŋta tāwetpāŋ tāwoŋārewayāŋ; Kādet kubāwā Anututā sākgāmān tāŋ tamikta. Tāŋ kubāwā in tāŋpāwakta kādet. ²⁷Sākgāmān tāŋ tamikta yāyak uwā Yawe Anutuŋin tāŋo jukuman kādet apiŋo tāwerayāŋ tāyat u buramiŋpāŋ iwatnayāŋ tāŋo uyaku ude api tamek. ²⁸Tāŋ, in tāŋpāwakta yāyak uwā Yawe Anutuŋin tāŋo jukuman u māde utpāŋ injinken gārip iwatpāŋ anutu jopi-jopi bian nāmo yāniŋ oretkuŋo uken kunayāŋ tāŋo uwā Anututā inken tāŋpāwak u api pewān ahāwek.

Baga Man 18:9-22

Guŋ ābot tāŋo tāktāk u nāmoinik yāwatneŋ

18 ⁹Tāŋpākaŋ Mosestā ŋode yāwetgān tāŋkuk; In Anututā kome tamayāŋ tāyakken u kuŋpāŋ āmawebe u nanik tāŋo tāktāk tarāki u nāmo yāwatneŋ. ¹⁰⁻¹¹^{l m} Tāŋpāŋ inkāt nanik kubātā anutu jopita yāŋpāŋ āperi ba nanaki kubā utpāŋ ārawata kādāp nāmo pewā iŋineŋ. Ba inken nanik kubātā wābāt man yākyāk, kāren yāwat-yāwat, kābopi kādet iwat-iwat, ba kon tāktāk kādet nāmoinik iwarek. Ba kubātā āma kumbani

^k 10:22 Stt 15:5, 22:17, 46:27 ^l 18:10 Sam 106:36-38; Apos 18:9 ^m 18:11 Wkp 19:31

mäjokät man yänpäj-nadäk nämö tänppek. ¹² Äma kädet udewani iwat täkaŋ uwä Yawetä yabäwän taräkiinik täk täkaŋ. Kome korenayäŋ täkaŋ unitäŋo kome mähemtä kädet udewani täk täkaŋ unita Yawe Anutujintä api dāpmäŋ yāwat kireŋpewän kuneŋ. ¹³ Tānpäkaŋ inä Yawe Anutujin iŋamiken siwonjigan kuŋat täneŋ.

Anututä profet pewän äbäкта yāŋkehārom taŋkuk

¹⁴ Tāŋkaŋ Mosestä āneŋi kubä ŋode yāwetkuk; Kome pāŋku yāpnayāŋ täkaŋken u naniktä kābopi kädet iwat-iwat ba kāren yāwat-yāwat täk täkaŋ. Upāŋkaŋ Yawe Anutujintä intä kädet ude tākta yājiwätinik täk täyak. ¹⁵ Tāŋkaŋ Yawe Anutujintä inken nanik kubä profet näkŋa bumikgāŋ kubä api iwoyāwek. Tānpākaŋ unitäŋo manipāŋ kaŋ buramik tāŋput. ¹⁶ Nadākaŋ? Sinai pom mebāriken ābot kubāgāŋ itkaŋ Yawe Anutujin ŋode iwetkuŋ; Gākŋo manka kotāk wari nadānektawä, ba gākŋo kādāp mebet pāhap wari kānektawä yāŋ iwetkuŋ. Ude iwetkuŋo uwä kumnek yāŋ yānpāŋ yājiwātkuŋ. Ude yānpāŋ profet kubāta iwet yabāŋkuŋ.

¹⁷ Tāŋirä Yawetä täga näwet yabākaŋ yāŋ näwetkuk. ¹⁸ Ude yānpāŋ ŋode näwetgāŋ taŋkuk; Tāŋkentāŋ yāmikta ini ābotken nanik profet kubä gāk udewanigāŋ api iwoyāwet yāk. Tāŋkaŋ manna biŋam meniken api pewet. Ude tāŋira āma unitä man iwerayāŋ täyat u kudup āmawebe api yāwet tänppek. ¹⁹ Tānpākaŋ āma, profet unitäŋo man wāpna terak yāŋahāŋirāŋ nämö nadānayāŋ tāŋo uwä näkŋa kowata api yāŋtāreŋ yāmet. ²⁰ Upāŋkaŋ profet kubä näk wāpna terak wohutpāŋ man kubä näkken nämö yāpani yāŋahāwayāŋ tāko uwä kumākta biŋam. Ba profet kubātä anutu jopi kubä tāŋo wāpi terak yāŋahāwayāŋ tāko u imaka, kumākgāŋ api tänppek.

²¹ Tānpākaŋ ŋode kāwep api nadāneŋ; Profet ŋo Yawe tāŋo man bureni nämö yāŋahātak yāŋ jide ude nadāna tāreŋeŋ yāŋ nadāneŋ. ²² Eruk ŋode nadāwut; Profet kubātä näk wāpna terak man yāŋirāŋ bureni nämö ahāŋirāŋ kaŋpāŋ ŋode nadāneŋ; Man uwä Anututä nämö yāŋkuk. Profet u iniken nadākken nanik man yāŋkuk yāŋ nadāneŋ. Tānpāŋ āma unita umun tāneŋtawä.

Baga Man 26:5-11

Anututa iron pekpek tāŋo man

26 ⁵ Mosestä Isrel āmawebe ŋode yāwetkuk; Iron Yawe tāŋo bukä dubiniken peŋkaŋ Yawe Anutujin iŋamiken ŋode yāŋahāneŋ;

ⁿ **18:13** Stt 6:9, 17:1; Sam 37:37; Mat 5:48 ^o **18:15** Jon 1:45; Apos 3:22, 7:37; Hib 1:1-2

^p **18:19** Apos 3:23

Nanin, Aram komeni kujat penpen komeni komeni kuŋat täpätäk täntän kuŋatkä äboriye mäyap nämo ukät Isip komeken äpmonkuŋ. Äpmo ittängän mäyap wen bāyānpāŋ āma äbot taŋi kehāromi nīkek ude ahānpāŋ itkumāŋ. ⁶Iritna Isip āmatā waki tāŋ nīmīnpāŋ komi epānken nīpmankuŋ. ⁷Ude tāŋ nīmīŋirā Yawe, naniye tāŋo Anutu uken butewaki terak gera yāŋitna Yawe uwā nadānpāŋ komi butewaki ba komi epān terak itkumāŋo u nībānpāŋ nadāŋkuk. ⁸Nībānpāŋ nadāŋkaŋ kerī kehāromitā Isip nanik nimagutta kudān kudupi mebāri mebāri pewān ahāwāpāŋ Isip komeken imaka umuri umuri tāŋkuk. ⁹Nimagut yāpmāŋ ābā kome tāgagāmān, gākŋi gāripi nīkekken ŋo nīpmankuk. ¹⁰^a Yawe, ude tāŋkuno unita kome nīmīnkuno ŋoken ketem intājukun ahāwani iŋamkaken yāpmāŋ ābātāt ŋo yāŋ kaŋ iwerut.

Ude yāŋkaŋ eruk ketem irona pewani u Yawe Anutujin iŋamiken penpāŋ gwāiŋ āpmon imut. ¹¹^r Ude tāŋpāŋ in ba Livaitā äbotken nanik ukät āma ban nanik inkāt bok it tākaŋ, imaka tāgatāga Yawe Anutujintā tamik täyak unita yānpāŋ oretoret tāŋpāŋ itneŋ.

Baga Man 30:1-20

Bānepi sukureŋirā Yawetā api tāŋkentāŋ yāmek

30 ¹Mosestā Isrel āmawebe ŋode yāwetkuk; Imaka tāwet yāpmāŋ ābātāt ŋowā ahāŋ tamiŋpāŋ Yawe Anutujintā penawākjinta yāŋpāŋ tadāpmānpāŋ tāwat kireŋpewān āma äbori äbori bāmopiken itnayāŋ tāŋo uken itkaŋ apiŋo kon man ba tagwān man tāwetpāŋ tāwoŋārek täyat unita api juku pineŋ. ²⁻³Tāŋpākaŋ inŋin ba nanakjiye Yawe Anutujinken āyāŋutpāŋ nadāk bānepjin kuduptā apiŋo mani tāwetpāŋ tāwoŋārek täyat u buraminayāŋ tāŋo uwā Yawe Anutujintā butewaki nadāŋ tamiŋpāŋ āma äbori äbori bāmopiken yāŋ-tāwat-pewān kuŋkuŋo uken nanik āneŋi tāmagut pābā iritjin yāpān tāgawāpāŋ bian sākgāmān itkuŋo udegān api itneŋ. ⁴Yawe Anutujintā kome morāki morākiken tadāpmānpāŋ tāwat kireŋpewān kuŋkuŋo tāŋpāwā u nanik yāŋ-butuppāŋ āneŋi tāmagut yāpmāŋ pābā komejinken api tepmanpek. ⁵Bureni, kome nanjiyetā yāpmānpāŋ itkuŋo uken tepmanjirān inŋinta api koreneŋ. Ude tāŋirā Anututā tāŋpewān nanjiyetā tāŋpani udegān yārepmiŋpāŋ tāŋbumbum pāhap terak itkaŋ ahāŋ-bumbum api tāneŋ. ⁶Tāŋpāŋ Yawe Anutujin uwā inŋinta ba nanakjiyeta bānepjin tāŋpidām taŋ tamiŋjirān bānep nadāk-nadākjin kudup ukengān api peneŋ. Ude tāŋ tamayāŋ tāko uwā kome uken tāga api itneŋ. ⁷Ude tāŋpāŋ Yawe Anutujintā tagwān man kudup u iwanjiye inta nadāwāwak tāŋ tamiŋpāŋ tadāpmāk tāŋpani u terak api buramiŋ yāmek. ⁸Ude tāŋjirān ināwā Yawe

^a 26:10 Sam 22:27-29, 86:9, 95:6; Rom 12:1, 1Ko 10:31 ^r 26:11 Sam 63:5; 1Ti 6:17-18

gämoriken äneji kuŋatpān nākā бага мани apiŋo tāwetpān tāwoŋārek tāyat u kudup buramiŋpān api yāpmān kuŋatneŋ. ⁹⁻¹⁰ Tānpān inā Yawe Anutujin tāŋo бага man ba yāŋkehāromtak mani Baga Man Kudān Tāwani ŋo gānaŋ kudān tāwani patak u nadānpān buramik tānpān äneji bānep nadāk-nadākjin kuduptagān Yawe Anutujin-ken-gān pewā pārayān tāko uwā Anutujintā tāŋkentān tamiŋirān imaka imaka ketjintā tānayān tākaŋ u ba nanakjiye ba yawakjiye ba ketem epānjin kudup ahān-bumbum api tān yāpmān kwek. Bureni, Yawetā nanjiyeta gāripi nadān yāmik tāŋkuko udegān inta gāripi äneji nadān tamiŋirān tāŋbumbum terak api itneŋ.

¹¹ Nadākaŋ? Baga man apiŋo tāwetpān tāwoŋārek tāyat u bārāpi nāmo. Intā tāga buramiŋpān tānaŋi. ^{12 s} Uwā kunum gānaŋ irānpān uyaku ŋode yāneŋ; Netātā pāro yāpmān āpā nimānkaŋ nadānpān buramine? Upāŋkaŋ ude nāmo! ¹³ Ba gwāgu udude kāda nāmo itak unita ŋode nāmo yāneŋ; Netātā gwāgu irepmit pāŋku yāpmān ābā nimānkaŋ nadānpān buramik tāne? ¹⁴ Nāmoinik. Baga man uwā dubiŋjin-ken-inik itak. In nadānpān buramik tāneŋta u mejinken ba bānepjinken pewani patak u.

^{15 t} Nadākaŋ? Nāk apiŋo imaka gāripi nikek ba irit bureni tāwoŋāretat. Upāŋkaŋ kukŋiwā tāktāk waki ba kumān-kumān kādet imaka, bok tāwetpān tāwoŋāretat. ^{16 u} In Yawe Anutujin bānepjintā iŋitinik tāŋkaŋ kādet peŋ tamani siwoŋigān iwatpān бага man, mani kādet ba yāŋkehāromtak mani nadānpān buraminayān tāŋo uwā irit sākgāmān ahān-bumbum tānpān ābot taŋi pāhap api tāneŋ. Tāŋkaŋ kome korenayān tākaŋ uken pāŋku irirā Yawe Anutujintā iron taŋi api tāŋ tamek.

¹⁷⁻¹⁸ Upāŋkaŋ bānepjintā Yawe māde ut imiŋkaŋ mani utpān bānep nadāk-nadākjin anutu jopiken peŋpān yāniŋ oretkaŋ unita watā epān tānayān tāŋo uwā in kuduptagān api paot moreneŋ. Nāk apiŋo man ude tāwetat. In Jodan ume irepmitpān kome korenayān tākaŋken uken kadāni kāroŋi nāmo api itneŋ. ¹⁹ Nāk apiŋo kunum bibik yarā u iŋamiken irit ba kumān-kumān, kon man ba tagwān man unitāŋo kādet kawā tārekta mebāri tāwetpān tāwoŋārek tāyat. Unitā in iŋin ba nanakjiye kuduptagān irit tāŋo kādet iwatta nadāk kaŋ pewut. ^{20 v} Ude tāŋkaŋ Yawe Anutujin bānepjintā nadān imikinik tānpān mani buramiŋpān ugān kaŋ yāpmān wādāwut. Nadākaŋ? Yawe uwā iritjin bureni unita ude tānayān tāŋo uwā Yawetā orajin pāhap Abraham Aisak ba Jekop unita kome yāmikta yāntāreŋkuko uken kadāni kāroŋi api it yāpmān kuneŋ.

^s 30:12-14 Rom 10:6-8 ^t 30:15 Jon 3:16; 1Jo 5:12 ^u 30:16 1Ko 7:19; 1Jo 5:2,3

^v 30:20 Stt 12:7, 26:3, 28:13

*Baga Man 32:36-39***Anutu jopitā tāga nāmo tāŋkentāŋ nimineŋ**

32 ^{36w} Yawetā āmawebeniye kehāromini paorāpāŋ māyap nāmo, yarāgān irirā yabāŋkaŋ butewaki nadāŋ yāmiŋpāŋ u gārak itpāŋ api tāŋkentāŋ yāmek. ³⁷Ude tāŋpāŋ ŋode api yāwet yabāwek; Nāwerut! Intāŋo anutu jopi tāŋkentāŋ tamikta yāpmāŋ wādāŋkuŋo u de? ³⁸Inā anutu jopi unita naŋimik yāmiŋirā tom gakŋi ba wain ume naŋkuŋ. Eruk, anutu jopi unitā akuŋpāŋ tāŋkentāŋ tamiŋpāŋ iwan tāŋo kādet tāŋpipiŋ tamiŋirā kāwa!

^{39x} Nāmoinik! In man ŋo nadāwā tārewut; Yawe nāk kubāgān itat. Nāk mādenaken anutu kubā nāmo itak. Nākŋaken gārīp terak āma kumāk tākaŋ, ba nākŋaken nadāk terak āma kodakigān it tākaŋ. Tāŋkaŋ nākāgān āma yāpa wawāpāŋ āneŋi nākāgān yāpa-tāgak tākaŋ. Ude tāk tāyat uwā āma kubātā nākŋo kādet tāga nāmo tāŋpipiwek.

*Baga Man 34:1-12***Moses kumbuk**

34 ¹Mosestā Moap awaŋ penpen Jeriko yotpārare kukŋi Nebo pom terak āromaŋ eruk Piŋga pom terak āroŋkuk. Āro irirān Yawetā Gileat kome unitā pāŋku kome tārek-tārek wāpi Dan u kudup iwoŋāreŋkuk. ²Iwoŋāreŋpāŋ Naptali kome, ba Efraim Manase ābot tāŋo kome ba Juda ābot tāŋo kome it pāŋku Mediterenian gwāgu pāhap tāretak u kudup iwoŋāreŋ moreŋkuk. ³Ukāt Negev kome jopi ba Jodan awaŋ, Soa yotpāraretā pāŋku Jeriko tāretak u kudup kaŋ moreŋkuk. Jeriko uwā bihā pāya komeni yāŋ iwerani. ^{4y}Ude iwoŋāreŋpāŋā Yawetā ŋode iwetkuk; Nāk kome ŋo Abraham, Aisak, Jekopta yāmikta yāŋkehārom taŋpāŋ ŋode yāwetkut; Kome uwā intāŋo ābekjiye orajiyeta api yāniŋ kirewet yāŋ yāwetkut. Eruk, nāk nadāŋ gamiŋira dapunka-tāgān kome ŋo kāyan. Upāŋkaŋ bureni nāmo api kwen.

⁵Yawetā ude iwerānpāŋ ātu itkaŋ Yawe tāŋo epān āma Moses uwā Moap kome uken kumbuk, Yawetā iwetkuko udegān. ⁶Kumāŋirān Yawetā Moap kome Betpeo yotpārare kukŋi kāda awaŋ uken āneŋkuk. Tāŋpākaŋ kadāni unitā it yāpmāŋ ābākamāŋken ŋoken āma kubātā Moses āneŋkuko u nāmo kaŋkuŋ. ⁷Tāŋkaŋ Moses dapuri nāmo bipmāŋ urirān ba kehāromini nāmo paorirān obaŋ 120 ude tāreŋirān kumbuk. ⁸Kumāŋirān Isrel āmawebe Moap awaŋ uken itkaŋ Mosesta konām butewaki tāŋ yāpmāŋ kuŋirā kepma 30 ude tāreŋirān penkuŋ.

^w 32:36 Sam 135:14 ^x 32:39 Ais 45:5, 22; Jon 8:24; Rev 1:18 ^y 34:4 Stt 12:7, 26:3, 28:13

⁹Tänpäkaŋ komeni yäpmäkta Mosestä Nun täŋo nanaki wäpi Josua iwoyänkuko unita Anututä Josuata nadäk taŋi imiŋkuk. Unita Isrel ämawebe Josua täŋo man buramiŋpäŋ imaka kudup Yawetä Moses yäntäreŋ imiŋkuko udegän täŋkuŋ.

^{10 z} Tänpäkaŋ kadäni unitä it yäpmäŋ äbäkamänken Isrel ämawebe bämopiken profet kubä Moses udewani kubä nämo itkuk. Moses kenta Yawe uwä kowat kawän tänpäŋ yänpäŋ-nadäk täk täŋkumänonik. ¹¹Ba Yawetä Moses uwä iwet-pewän Isip komeken päŋku kudän kudupi mebäri mebäri Ferokät epän ämaniye ba Isip nanik kuduptä kaŋpäŋ nadäk täkta täŋkuk. ¹²Ba Isrel ämawebe iŋamiken kudän kudupi kehäromi nitek Mosestä kwawak pewän ahänjirä kaŋkuŋo u äneŋi profet kubätä nämo täŋkuk.

^z 34:10 Kis 33:11

Josua

Isrel ämawebetä kome iwoyän yämani u koreŋkuŋ

Josua 24:1-2, 14-24

Ämawebe Yawe iwatta yänkehärom taŋkuŋ

¹Eruk Josuatä Isrel ämawebe yänpäbä Sekem komeken kubäkengän yepmaŋkuk. Täŋkaŋ äma ekäni ekäni ba intäjukun äma ba man yäpmän daniwani äma imaka, yänpäbä yepmaŋpänkaŋ Anutu inamiken itkuŋ. ^{2a} Ude irirä Josuatä ɲode yäwetkuk; Yawe, Isrel täŋo Anututä ɲode yäyak; Bianinik Abrahamkät Naho täŋo nani wäpi Tera ukät orajiye ätu Yufretis ume ani kukɲi udude itkaŋ anutu jopi-jopi yäniŋ oret täŋkuŋonik.

....

^{14b} Täŋpäkaŋ Josuatä man u yän paotpän ɲode yäwetgän täŋkuk; Eruk, Yawetagän umuntaŋpän iniken kädet iwattagän bänepjin nadäk-nadäkin kubägän pewut. Täŋkaŋ anutu jopi-jopi äbekjiye orajiyetä Yufretis ume ani kukɲi udude itkaŋ yäniŋ oret täŋkuŋo ba Isip komeken itkaŋ gwäjiŋ äpmon yämik täŋkuŋo u ureŋ tänpä kwäpän Yawe täŋo gämorikengän it takot. ¹⁵Tän Yawe täŋo gämorikengän kuŋatta gäripi nämo nadänpänä ket nadäwut; Apiŋo netä gämoriken api itne yän siwonji yäwut. Äbekjiye orajiyetä ume udude käda itkaŋ anutu jopi yäniŋ oret täŋkuŋo u ba Amo ämawebe, komeni korenpän itkaŋken ɲonitäŋo anutu jopi u gämoriken api itneŋ? Upänkaŋ näkɲata ɲode yäyat; Näkɲa ba webena nanaknaye ninäwä Yawe gämorikengän itkaŋ watä piä unitagän api itŋ imine.

¹⁶Josuatä ude yäweränä ämawebe päke unitä yänkuŋ; Nämö! Ninä Yawe mäde ut imiŋpän anutu jopi-jopi gämoriken nämoinik api itne.

^a 24:2 Stt 11:27 ^b 24:14 Stt 17:1; Kis 20:3-4; Sam 111:10; Apos 9:31; Efe 6:24; Plp 1:10

¹⁷Yawe Anutunin ini uwä nin ba äbekniye oraniye Isip kome komi epänken nanik nimagutpäñ kudän kudupi pähap täñjirän dapunintä kañkumän. Täñkañ äma ätutä komeken kadäni käroni kuñatkumänken u Yawetä watä säkgämän it nimiñkuk. ¹⁸Ude täñkañ Yawetä Amo nanik ba kome ätu täño kome mähem yawat kireñpäñ komeni nimiñkuk. Unita nin imaka, Yawe gämoriken itkañ unita watä piä api täñ imine, u nintäño Anutu unita.

¹⁹^c Ude yänjirä Josuatä yawetkuk; Inä Yawe gämoriken jop täga nämo api itnej. Anutu uwä siwoñi kudupiinik. U ämawebeniyetä anutu ätu nadäñ yämikta bitnäkinik täk täyak. Ude tänayän täño uwä peñawäkjin täño momi täga nämo api peñ tamek yäk. ²⁰Nadäkañ? Täga täñ tamik täyak upänkañ Yawe mäde ut imiñkañ kome ätu täño anutu jopi yawatnayän täño uwä Yawe uwä äyänutpäñ in täñpän wawäpäñ api tadäpmän morewek yäk.

²¹Ude yaweränä ämawebetä Josua ñode iwetkuñ; Nämoinik! Ninä Yawe gämorikengän itkañ unita watä piä api täñ imine. ²²Ude yawäwä Josuatä yawetkuk; Injin-tägän yänjahänpäñ Yawe gämoriken itta yänkehäromtak man yäkañ. Ude yaweränä yänkuñ; Ei, ninin yäkamän ude!

²³^d Täñpäkañ Josuatä äneñi ñode yawetgän täñkuk; Ude yäkañ unita äma ätu täño anutu jopi in bämopjinken itkañ u ureñ täñpä kwäpäñ bänepjin Isrel täño Anutu Yawe unitagän iniñ kirewut. ²⁴Ude yaweränä ämawebe päke unitä Josua iwetkuñ; Nin Yawe Anutunin unitäño gämorikengän itkañ mani api buramine yäk.

^c 24:19-20 Mat 6:24; Luk 14:25-33 ^d 24:23 1Ko 10:20-21; Hib 12:28-29

Rut

Webe kubä Moap komeken nanik unitäño manbiñam

Yanäbeki Naomi kenta Rut täño manbiñam

1 ¹⁻²Bian yäpmäj daniwani ämatä Isrel ämawebe yabäj yäwat täñkuño kadäni ugän ketemta jop itkuñ.

Irirä äma kubä wäpi Elimelek, Efrata äbotken nanik Betlehem yotpärare Juda komeken it täñkuko unitä webeni Naomikät nanakiyat Malon kenta Kilion yämaguränkañ Moap komeken itpäñ-nadähta kuñkuñ. ³Päñku ittängän Elimelek kumbänkañ webeni Naomi nanakiyat ukät itkuñ. ⁴⁻⁵Itkañ nanak yarä u webe yarä Moap komeken nanik wäpi Opa kenta Rutpäñ yäpumän. Yäpmänpäj itkañ oba 10 tärenjirän Malon kenta Kilion bok kumänjirän Naomi inigän, äpi nanakiye nämotä itkuk.

⁶Naomi ittängän nadänkuk; Juda komeken Yawetä ämawebeniye täñkentäj yämikta täñ-bumbum pewän ahäkañ yäj nadänpäj äbekiyat yäwerän bok kukta tuñum täñkuñ. ⁷Tänpäj äbekiyatkät kome it täñkuño u penpen Juda kädet moräki yäput penpäñ kuñkuñ. ⁸Kuntängän Naomitä äbekiyat ñode yäwetkuk; Ektä näk ba äpjekyat kumbumäno unita watä it nimik täñkumäno udegän Yawetä ekta watä it taminjirän päñku menjekyat-kät irun. ⁹Tänpäj Yawetä täñkentäj taminjirän äma yarä äneñi kañ yäpmänkañ irun. Ude yäwetpäñ kowat bäyañ imän tänpäj konäm bumta kotkuñ. ¹⁰Konäm kotpäñ ñode iwetkumän; Ude nämo! Nek gäkkät mähemkayeken u bok api kune yäk.

¹¹Ude yäwänä Naomitä äneñi yäwetgän täñkuk; Äbeknayat, äyänutpen notjiyeken kun. Mebäri imata näk näwatta nadäkamän? Näkä jide tänpäj nanak ätu bäyawakañ api yäpden? ¹²⁻¹³Ude täga nämo. Näk webe pähap täyat. Äma äneñi täga nämo api yäpet unita kun. Ba äma apiñogän yäpmänpäj nanak pengän bäyawero u yäpmäkta kadäni käroni täga nämo itsämdeñ. Kadäni käroni irän wawäpäñ äma ätupäj yäpden yäj

nadätat. Äbeknayat, butewaki pähap. Yawetä mäde ut namitak unita butewaki ärowani nadänj tamitat.

¹⁴Ude yäweränä Rut kenta Opa konäm äneji kotkumän. Kotpäñ Opa äbeki bäyañ imiñpäñ tenpeñ kuñirän Rut kukta bänepi bitnäkinik täñpäñ Naomikät itta nadänjuk. ¹⁵Ude täñpäñä Naomitä Rut iwetkuk; U ka! Gwaräpka noriyeken ba anutuniyeken kuyak. U iwat yäk. ¹⁶Ude yäwänä Ruttä iwetkuk; Nämö, näk gäkkät bok kudayän. Näkä gäk gepmañpeñ kukta man näwereno. Gäkä deken kwayän täno u näk bok api kude yäk. Gäk de irayän täno u bok api itde. Gäkño notkaye u näkño notnaye ude api itneñ. Ba gäkño Anutu u imaka, näkño Anutu ude api irek. ¹⁷Gäkä kome deken kumbipän änenayän täño uwä näk kome ugän api äneneñ. Imaka kubätä nek bämopneken madän täkñewektawä. Kumäk-kumäk kubä-tägän api madän täkñewek. Bureni-inik yäyat. Näkä man yäyat ño kudup nämö iwarawä Yawetä kowata wakiinik kañ namän. ¹⁸Naomitä Rut man kehäromi ude yänjirän nadänpäñ tenpäñ kukta man kubä äneji nämö yänjuk. ¹⁹Ude täñpäñ bok kumañ Betlehem yotpärareken kuñkumän. Eruk kumañ Betlehem yotpärareken ahänjirän kome u nanik webetä bumta kikñutpäñ yänkuñ; Ño Naomi ini ba? ²⁰Ude yäwäwä Naomitä yäwetkuk; Wäpna Naomi yän nämö näwetneñ. Unitäño mebäri uwä säkgämän. Upänkañ kehäromi mähemitä mäde ut namiñkuko unita wäpna säkgämän yän nämö näwetneño. Mara yän näwerut. Unitäño mebäri jägämi yäk. ²¹Kome ño peñpeñ kuñkuro ugänä tuñum webe bumiktä kuñkut. Upänkañ apiño Yawetä jopi jäwäriinik irira nämagut yäpmän äbatak. Ude täñjirän mebäri imata Naomi, webe säkgämän yän näwetneñ. Kehäromi mähemi unitä yänpewän näk wakinik täñkut.

²²Eruk, manbiñam ño Naomitä äbeki Rut Moap komeken nanik imaguränkañ Moap kome peñpeñ Betlehem yotpärareken wit madäk-madäk kadäniken ahänjukumäno unitäño manbiñam.

Ruttä Boastä piäken piä täñjuk

2 ¹Betlehem kome uken Naomi äpi kumbuko unitäño nägät moräk kubä wäpi Boas unitä itkuk. Boas uwä Elimelektä äbotken nanik, äma ekäni kubä, tuñum äma. ²^a Täñpäkañ kepma kubä Ruttä äbeki Naomi ñode iwetkuk; Nadän namiñiri äma kubätä piäken kuñkañ piä äma wit madäñtän kuñirä ätu jop mäñpani u kañ yäpa yäk. Äma kubätä nadän namänä unitä piäken api täñpet yäk. Ruttä ude iweränä Naomitä iwetkuk; Äbekna, yäyan ude tä yäk. ³Ude yäwänä eruk Rut piä kubäken kuñpäñ piä ämatä wit madäñtän kuñirä mäñpani u yäpmäñtän yäwatuk. Piä ude täñjukuo uwä Boas, Elimelek täño nägät moräk kubä unitä piäken täñjuk.

^a 2:2 Wkp 19:9-10; Lo 24:19

⁴Piä täŋ irirän Boas Betlehem yotpärare penpen piäniken äbängpän piä ämaniye yabängpän ŋode yäwetkuk; Yawetä inkät iton. Ude yäwänä kowata ŋode iwetkuŋ; Yawetä kon täŋ gamiton yäk.

⁵Tängpän Boastä piä äma täŋo intäjukun äma ŋode iwet yabängkuk; Webe gubaŋi u netätä äbotken nanik? ⁶Yäwänä iwetkuk; U kome kubäken nanik, äbeki Naomikät Moap komeken naniktä äbumän yäk. ⁷Webe unitä ŋode näwerak; Nadän namiŋiri piä ämakaye yäwarän täŋpän wit pewä mänpani kaŋ yäpa yän näwerak. Ude näweränpän täga yäwapän piä tamimaŋ yäput penpän täŋ yäpmän äbäko apiŋogän itpän-nadäk täyak u yäk.

⁸Ude iweränkaŋ Boastä pängku Rut iwetkuk; Äpetna, man kubä gäwera nadä yäk. Äma kubätä piäken wit yäpmäkta kwentawä. Näkä piäken ŋogän webe kwayak ŋokät kaŋ täk täŋput. ⁹Webe u wit madäŋirä yabängkaŋ ugän yäwarän täk täyi. Nadätan? Näk piä ämanaye gäk waki nämo täŋ gaminęta yäjiwät man uku yäwerat. Täŋpän umeta gewäwä ume käbotken gwetpän peŋo u täga api nänpen yäk.

¹⁰Boastä ude iweränä Ruttä Boas dubiniken iŋami kome terak yäpän äpmonpöpän iwetkuk; Näk kome kubäken nanikpän mebäri imata nadän namiŋpän oraŋ namitan? ¹¹Ude iweränä Boastä ŋode iwetkuk; Äpkatä kumäŋirän äbekka Naomita täŋkentäk mebäri mebäri täŋ imiŋkuno unitäŋo manbiŋam yänirä kudup nadängkut. Gäk kome kujatka ba meŋkaye nankaye yepmaŋpen äbot kudupi gänaŋ itta äbuno u nadän gamitat. ¹²Unita Yawe, Isrel täŋo Anututä watä it gamekta dubiniken äbuno unitä imaka täga täŋkuno unita gwäki tägagämän kubä gamiton.

¹³Ude yäwänä Ruttä ŋode iwetkuk; O intäjukun ämana, näk piä watä webekayetä itkaŋ ude nämo itat upängkaŋ oraŋ namiŋpän man kwini näweriri bänepna pidäm täyak yäk.

¹⁴Tängpäkaŋ ketem naknak kadäniken Boastä Rut ŋode iwetgän täŋkuk; Äbä käräga kubä yäpmängpän wain ume gänaŋ yäputpän naŋ. Ude iweränä Ruttä wit madäwani ämawebekät bok maŋitkuŋ. Maŋit irirän Boastä wit mujiŋi iŋiŋkuko u imän naŋpän koki täŋpöpän moräki pewän itkuŋ. ¹⁵⁻¹⁶Ketem naŋ paotpän akumaŋ pängku wit mänpani äneŋi butuŋkuk. Ude täŋ irirän Boastä piä ämani ŋode iwetkuk; Nadän imiŋirä nämo yäpnaŋiken, wit pädä täwani bämopiken mänpani kaŋ yäpän. Ba ugän nämo, madäk-madäk kadäniken ätu yäpmän däkŋenpän pewä maŋ imiŋirä kaŋ yäpän. Ude täŋirän nämo ibeneŋ.

¹⁷Tängpäkaŋ Rut piä täŋ yäpmän kuŋtäyon edap dapuri äpmonkuk.

Ude täŋpän wit kujari yäpuko u däpmäng-pewä bureni täreŋirä taŋi, 10 kilos ude ahängkuk. ¹⁸Ude täŋpän yäpmäng pängku wit bureni yäpuko ukät ketem naŋkaŋ moräki penkuko u äbeki Naomi iwoŋäreŋkuk.

¹⁹Iwoŋäreŋirän Naomitä Rut ŋode iwetkuk; Yäke, gäk netä piäken piä täŋpän wit ŋo yäpmän äbätan? Anututä äma nadän gamiko u säkgämän

täj imiton. Ude yäwänä Ruttä iwetkuk; Näk piä uwä äma kubä wäpi Boas unitä piäken tät yäk.

^{20b} Ude iweränä Naomitä yäjukuk; Yawetä Boas kon täj imiton! Yawe uwä äma kumbani ba kodak irani watäni itta yäjkehäromtak man yäwani u nämo irepmit täyak. Ude yäjpäj ñode iwetgän täjuk; Nadätan? Äma uwä nintäjo nägät moräk bureni, watä it nimikta yäwani yäk. ²¹Yäwänä Ruttä iwetkuk; Äneji man täga kubä ñode näwetkuk yäk. Gäk piä watä webenayekät itpäj piä täj yäpmäj kuñiri wit madäk-madäk kadäni kañ tärewän. ²²Ude iweränä Naomitä ñode iwetkuk; Äbekna, u täga gäwerak yäk. Piä watä webeniyekät piä tänayäj täjo u tagagämän. Kubätä piäken kweno uwä piä ämaniyetä waki täj gaminej! yäk.

²³Täjpäkañ Ruttä Boas täjo piä webeniyekät piä täj yäpmäj kuñirä wit madäk-madäk kadäni tärenjuk. Tärenjirän äbekikät pen it yäpmäj äronjukmän.

Rut äma kubä kañ-ahäjukuk

3 ¹Eruk ittängän Naomitä äbeki Rut ñode iwetkuk; Gäkä säkgämän irenta äma kubä kañ-ahäj gaminäji yäk. ²Ñode nadäsi; Boas, watä piä webeniyä piä bok täjkujo u nägät moräknin yäk. U apijo bipäda wit bureni yäpmäkta kujari madäjkujo u däpmäj kākäräyäj yäk. ³Unita gäk ume ärutpäj tek säkgämän täjkañ imaka kākäñi nīkek gupka terak ärutpäj Boastä piä täjpayäj täyakken kuñpäj inamiken kwawak nämo ahäj imen. Nämo, kākop iriri unitä epän täjpän tärewäpäj ketem ume kañ nañ paorän. ⁴Täjkañ däpmon pärayäj täjirän unitä pärayäj täko u ket kañ kañpäj nadä. Täjpäj däpmon patguñ täjirän päñku tek ämet pärayäj täko u yäpmäj akuñpäj kuroñi kända kañ pat. Pariri unitä kikuñtupäj imaka gākä tänañi u api gäwerek. ⁵Naomitä ude iweränä Ruttä iwetkuk; Täga, näwetan ude api täjpet yäk.

⁶Ude yäjkañ Ruttä wit däpmäj kākärani bägupken päñku äbekitä piä man iwetkuko u kudup täjuk. ⁷Boas ketem ume nañpäj bānep oretoret terak itpäjä däpmonta inpewä päñku wit bureni änok itkuñken u patkuk. Parirän Rut yeñ-yeñ päñku Boas täjo tek yäpmäj akuñpäj kuroñiken patkuk. ⁸Ude parirän Boas bipani bāmopiinik kikuñtupäj äyäjutpäj kañkuk; Webe kubä kuroñi kända parirän! ⁹Kañpäj iwetkuk; Gäk netä? yäk. Yäwänä iwetkuk; Näk Rut, piä webeka yäk. Gäk Elimelek täjo nägät moräk, näk watä it namikta yäwani. Unita näk webekata kañ nämagut yäk. ¹⁰Ude iweränä Boastä ñode iwetkuk; Äpetna, Yawetä kon täj gamiton! Kudän täyan ño imaka täga äbekkata täj imiñkuno u irepmitpäj täyan. Äma gubañi, tuñum ikek ba tuñumi nämo u kubä

^b 2:20 Wkp 25:25

täga yäpnaŋi upänkaŋ nämo, äbekka täŋo nägät moräk näkken äbätan. ¹¹Unita äpetna, umuntäwentawä. Imaka kubäta näwet yabäwayän täyan uwä api täŋkentän gamet yäk. U imata, yotpärare ŋo nanik kudup u mebärika nadäkaŋ. Gäk webe täga. ¹²° Täŋpäkaŋ näkä gäk watä it gamikta yäwani yän näwetan u man bureni upänkaŋ näk gägäni bumik. Nägät moräk bureniwä äma kubä itak. ¹³Unita ŋo pariri kome yäŋewänkaŋ näkä tami päŋku äma u iwet yabäwa gäka watä itta täga yäwänä täga. Täŋ täga nämo yäwänä eruk, näkŋa watäka api it gamet. Yawe irit mäheŋi u wäpi terak ude yänkehärom täyat. Eruk päsi yäk.

¹⁴Ude täŋpän Boas kuroŋiken parirän kome yäŋeŋ buruburu täŋirän akwänkaŋ Boastä iwetkuk; Ämawebetä gäk ŋo päran yän nadäneŋo unita kome ket nämo yäŋeŋirän kuyi yäk. ¹⁵Kwayän täŋirän Boastä ŋode iwetgän täŋkuk; Tekka punin nanik yänopmäŋpän ŋo iri yäk. Iwerän ude täŋpänä wit bureni tek terak äreŋpän kuŋirän 20 kilos ude täŋkuk. Täŋpänkaŋ Rut täŋkentäŋpän wit uwäk u pudätpäŋ piri terak peŋkuk. Piri terak pewänkaŋ yotpärareken kuŋkuk. ¹⁶Kumaŋ päŋku Naomi ahän imiŋirän äbeki u ŋode iwet yabänkuk; Äbekna, kädet jide ahän gamik? yäk. Ude iweränä Ruttä imaka Boastä täŋ imiŋkuko u kudup iwetkuk. ¹⁷Iwetpäŋ yänkuk; Äma unitä äbekkaken ketän täga nämo kwen yän näwetpäŋ wit ŋo namän yäpmän äbätat yäk.

¹⁸Ude iweränä Naomitä iwetkuk; Eruk äbekna, nadänit nadänit isi yäk. Imaka bureni ahänirän kaŋ käda. Nadätan, Boas imaka täŋpayän gäwerako unita nämo maŋirän äpmonayän.

Boastä Rut webenita yäpuk

4 ¹Eruk, Boastä käbeyä bägup, yotpärare täŋo yämabamken päŋku maŋitpäŋ itkaŋ Elimelek täŋo mäden naniki Boastä Rut iwetkuko u äbänirän kaŋkuk. Kaŋpän iwetkuk; Notnapak, äbikaŋ bok itda yäk. Ude iweränä päŋku Boastä itkukken maŋitkuk. ²Täŋpänä Boastä yotpärare täŋo äma ekäni 10 udetä man pewän kwäkaŋ äma ekäni ekäni äbuŋ. Äbäwä yäwerän bok maŋitkuŋ. ³Maŋit irirä noripaki u ŋode iwetkuk; Nadätan? Naomi Moap kome peŋpeŋ äbuko uwä moneŋ yäpayän notnekpak Elimelek täŋo kome kujat u äma kubäta imikta nadätak yäk. ⁴Unita ŋode gäwetta nadätat; Kome u suwawayän nadänpänä äma ekäni ekäni itkaŋ ŋo iŋamiken yäntäre. Täŋ nämo yäpayän nadänpänä siwoŋi yä. U imata, kome u gäkä mäheŋi tänaŋi bumik, näkä jukun ‘ei’ täga nämo yäwet yäk. Ude iweränä äma unitä täga, api suwawet yän yänkuk.

⁵Ude yäwänä Boastä iwetkuk; Nadätan? Kome u Naomi keriken suwaŋpänä Moap nanik webe kajat Rut u imaka, webekata yäpnaŋi yäk. Ude täŋiri notnekpak kumbuko unitäŋo wäpi nämo api paorek. Nämo,

kome kujari u äbekiye oraniye ahānayān tākaŋ unita biŋamgān api it yāpmān ārowek yāk. ⁶Ude iwerānā noripaki u ŋode iwetkuk; Bureni, kome kujat u nākā māhemi tānaŋi upāŋkaŋ nākā suwawero uwā kome u nākŋaken nanaknayeta biŋam nāmo api ireko unita tāga nāmo yāpayān. Unita gākŋata biŋam yāk.

^{7d} Kadāni uken Isrel naniktā ŋode tāk tājnkukonik; Äma kubätä kubä tājno tuŋum kubä suwaweko ba äma yarätä tuŋumi kowat imān tādeŋo u tājkehärom takta tuŋum unitāno māhemitā kuroŋi ārārani yāŋopmāŋpān äma tuŋum yāpeko unita imek. Ude tājirā piä u tāretak yān nadāk tājnkukonik.

⁸Mebäri unita äma noripak unitā kome kujat u Boas gākŋata suwa yān ude iwetpānā kuroŋi ārārani yāŋopmāŋpān imiŋkuk. ⁹Ude tājirān Boastā äma ekāni ekāni ukāt ämawebe päke itkuŋo u ŋode yāwetkuk; Eruk nabāŋirā in iŋamjinken Elimelek-kāt nanakiyat Kilion kenta Malon unitāno tuŋum Naomitā inigān yāpmān kuŋatkuko u apiŋo nākā suwaŋpān māhemi tāyat yāk. ^{10e} Ba ugān nāmo. Malon tājno webe kajat Rut, Moap nanik u imaka, webenata imagutat. Ude tājira notninpak kumbuko unitāno wāpi yotpārareni ŋoken nāmo api paorek. Nāmo, kome kujari u äbekiye oraniye ahānayān tākaŋ unita biŋam api it yāpmān ārowek yāk. In iŋamjinken kudān ŋo tāyat.

^{11f} Ude yāwerirā äma ekāni ekāni ukāt ämawebe päke itkuŋo u ei-gera yānpān yāŋkuŋ; Tājiri gabānpān-nadākamān. Unita Yawetā webeka tājŋkentān imiŋirān Resel kenta Lea, Isrel äbot nintāno äbeknin pähap yarā ude äworenpān nanak māyap kaŋ bāyaŋ gamān. Ude tājirān gākŋawā Efrata äbot tājno tuŋum äma kubä tänpān Betlehem yotpārareken wāp biŋam ārowani nitek kaŋ it. ^{12g} Tājkaŋ Yawetā ekta nanak māyap tamiŋirān Juda kenta Tama tājno nanaki Peres unitāno äbot pähap udegān kaŋ ahāwut.

Boas tājno nanak ba oraniyeta man

¹³Tānpākaŋ Boastā Rut webenita yāpuk. Tājirān Yawetā nadān imiŋirān nanak kok itpān nanak āmani kubä bāyaŋkuk. ¹⁴Bāyaŋirān kome u nanik webetā Naomi ŋode iwetkuŋ; Yawe tājno wāpi iniŋ oretna! Unitā watā it gamikta oraŋka kubä gamitak yāk. Nanak unitā Isrel ämawebe bāmopiken wāp biŋam ārowani nitek iton. ¹⁵Nadātan? Äbekka Ruttā gāka gāripi nadān gamikininik tänpān tājŋkentāk taŋi tāj gamik tāyak uwā nanak 7tā tājŋkentān gamineŋo u irepmitak. Unita nanak apiŋo bāyatak unitā webe pähap tājiri tänpidām-pidām tāj gamiŋpān watā säkgāmān api it gamek yāk. ¹⁶Ude iwerāwā Naomitā nanaki bāyaŋ imiŋpān ini bāyawani bumik watāni it imik tājnkukonik. ¹⁷Tānpākaŋ

^d 4:7-8 Lo 25:9 ^e 4:10 Lo 25:5-6 ^f 4:11 Stt 29:31 ^g 4:12 Stt 38:27-30

webe kome u naniktä nanak u wäpi Obet yäŋ iwetkuŋ. Ude yänpän yäŋkuŋ; Wisiknin! Naomitä nanak kubä yäpmäntak! Tänpäkaŋ Obet uwä Jesi täŋo nani. Täŋ Jesi uwä Devit täŋo nani.

¹⁸⁻²²Eruk ŋowä Perestä äbotken nanik täŋo wäp tawaŋ; Peres uwä Hesron täŋo nani. Hesron uwä Ram täŋo nani. Ram uwä Aminadap täŋo nani. Aminadap uwä Nason täŋo nani. Nason uwä Salmon täŋo nani. Salmon uwä Boas täŋo nani. Boas uwä Obet täŋo nani. Obet uwä Jesi täŋo nani. Tänpäkaŋ Jesi uwä Devit täŋo nani. Ugän.

1 Samuel

Profet Samuel kenta intäjukun äma Saul unitäño manbiñam

1 Samuel 3:1-10

Yawetä Samuelta gera yänkkuk

¹Äma gubañi Samuel Yawe täño epän täk täñkuko u Elitä watäni irirän täk täñkukonik. Kadäni uken Yawe täño man kotäktä Isrel ämawebeken mäyap nämo ahänkkuk. Ba ayäbu terak imaka, kadäni mäyap nämo ahän yämiñkuk.

²Tänpäkañ kadäni uken Eli täño dapuri wañirän dapuri itpipiwayän täñkuk. Eruk bipani kubäken Eli uwä Yawe täño kudupi yot gänañ ini päraniken patkuk. ³Parirän Samuel uwä Anutu täño topmäk-topmäk unitäño gäpe pewaniken kudupi yot gänañ u patkuk. Kome nämo yäñenirän Anutu täño topän u pen ijiñ itkuk. ⁴Eruk Yawetä Samuelta gera yänkkuk. Gera yänirän ñode yänkkuk; Ei, näk itat ño! yäk. ⁵Ude yänpän bäräñen pänku Eli iwetkuk; Näka gera yänpewi äbätat yäk. Ude yänirän Elitä iwetkuk; Näk gäka gera nämo yät. Äneñi kuñkañ päsi yäk. Ude iweränä pänku patkuk. ⁶Eruk, äneñi pänku parirän Yawetä Samuel! yän gera yänkkuk. Ude yänirän nadänpän Samueltä akumañ Elikan äneñi kuñpän iwetkuk; Näka äneñi yänpewi äbätat yäk. Yänirän Elitä iwetkuk; Nanakna, gäka gera nämo yät. Pänku äneñi pat.

⁷Tänpäkañ Samuel uwä Yawe täño kotäk nämo nadäk täñkuko unita Yawetä gera yänirän nadän urukuruk täñkuk. ⁸Eruk, Yawetä Samuelta gera äneñi yänirän kadäni yaräkubä täñkuk. Yänirän Samuel äneñi akumañ Elikan kuñpän iwetkuk; Näka gera yänpewi äbätat yäk. Tänpäkañ Elitä ñode nadäwän tumbuñ; Yawetä ini yäyak yän nadänkkuk. ⁹Ude nadänpän Samuel iwetkuk; Äneñi pänku pariri gera äneñi yäwänä kañ iwet; Yawe, näwet. Epän ämaka jopi näk man jide näwerayän täyan unita juku päram täyat. Ude iweränä Samuel pänku patkuk.

¹⁰Pängku parirän Yawetä äbä dubiniken itkan gera pengän kadäni
yaräkubä yängkuko udegän yängkuk; Samuel! Yängirän Samueltä yängkuk;
Näwet! Epän ämaka jopi näk man jide näwerayän täyan unita juku päram
täyat.

2 Samuel

Intäjukun Äma Devit unitäño Manbiñam

2 Samuel 11:26-27

**Devit äma kubä täño webeni kubo täwänpäj
Profet Natantä kañ-yäjñkuk**

11 ²⁶ Uria webenitä äpi u kumäñtak yäj biñam nadäjñkañ konäm butewaki täñkuk. ²⁷ Täñpäj kupämta it yäpmäj kuñtäyon täreñirän Devittä epän ämaniye yäwet-pewän yäjñkñat yäpmäj eñini gänañ pewä Devittä webenita yäpuk. Yäpänkañ nanak ämani kubä bäyañ imiñkuk. Devittä kudän ude täñirän Yawetä kawän nämo tägañkuk.

2 Samuel 12:1-15

12 ^{1a} Täñpäkañ Yawetä Natan Devitken iwerän kuñkuk. Päjñku ñode iwetkuk; Yotpärare kubäken äma yarä itkumän. Kubäwä tuñum äma, kubäwä äma jäwäri. ² Tuñum äma uwä sipsip bulimakau bumta it imiñkuñ. ³ Täñ äma jäwäri uwä sipsip webeni tepi kubägän nanakipäj, moneñ peñpäj yäpuko unitägän itkuk. Täñpäj watäni irirän inikät nanakiyekät bok pat täñkuñ. Ketem mähemitä nak täñkuko ugänpäj moräki nak täñkuk. Ba mähemitä ume gwetpäj nak täñkuko ugänpäj nak täñkuk. Täñpäj däpmon patpat uwä, kupäjikengän pat täñkuk. U iniken äperi ude it imiñkuk.

⁴ Täñpäkañ tuñum äma uken noripaki kubä kome kubäken nanik äbäñirän, tuñum äma u iniken sipsip ba bulimakau kubä yäpmäñpäj äma unita iñij imikta bitnäñpäj äma jäwäri unitäño sipsip webeni tepi kubägän u päñku yäpmäñpäj noripaki äbuko unita utpäñ iñij imiñkuk.

^a 12:1 Sam 51:0

⁵Devit man ude nadānpāṅ tuṅum āma unita koki wawāpāṅ Natan iwetkuk; Yawe irit māhemi tāṅo wāpi terak ṇode yāṅkehārom tāyat; Āma kudān ṇo tāṅkuko u kumākta biṅam! ⁶Tānpāṅ āma jāwārīta butewaki nāmo nadāṅ imiṅpāṅ imaka ude tāṅ imiṅkuko unita kubātagān kowata sipsip yarābok-yarābok kaṅ imān yāk.

⁷Ude iwerānā Natantā Devit ṇode iwetkuk; Āma uwā gāk ubayāṅ! Yawe, Isrel āmawebe tāṅo Anutu unitā ṇode yāyak; Nāk Isrel ābot tāṅo intājukun āma ude gepmaṅpāṅ ume gakṇi piṅ gābatkut. Ba Soltā iwan tāṅ gamiṅirān u keriken nanik yomāgatkut yāk. ⁸Tānpāṅ Sol tāṅo tuṅumi gamiṅkut, ba unitāṅo webeniye gamiṅ moreṅkut. Tānpāṅ Isrel ba Juda ābot gākā intājukun it yāmikta ketka terak yepmaṅkut. Tāṅkaṅ imaka u ba unitā gāripka nāmo dāpmāṅ tāreṅkuk yāwānā ātukāt yāpurārātpāṅ gamam. ⁹Unita gāk imata Yawe nākṇo man nadāwi āpani tānpāpāṅ imaka nākā nadāwa waki tāk tāyak u tāṅkun? Gāk Uria Hitai nanik u kumāṅ-kumāṅ utkun. Amon āma ābot keriken peṅiri Uria urirā webeni yāpmāṅiri webeka ude tāṅkuk. ¹⁰Unita ket nadāsi. Gāk nāka nadāwi āpani tānpāpāṅ Hitai āma Uria unitāṅo webeni gākṇata koreṅkuno unita nāgāt morākayetā āmik terak api kumāk tāneṅ.

¹¹^b Tānpāṅ Yawetā ṇode yāyak; Nadātan? Gākṇa ābotken naniktā iwan api tāṅ gamineṅ. Ba dapunka terak webekaye yāpmānpāṅ nāgāt morākka kubāta imiṅira kepma kāroṅ webekayekāt api pātneṅ. ¹²Imaka u kābop tāṅkunopāṅ nākāwā kwawa pāhap Isrel ābot iṅamiken api tāṅpet.

¹³Ude yāwānā Devittā Natan ṇode iwetkuk; Nāk waki tāṅkuro uwā Yaweken momi tāṅkut. Ude yāwānā Natantā iwetkuk; Yawetā momika peyak. Gāk nāmo api kumben. ¹⁴Upāṅkaṅ gākṇa imaka ude tānpāṅ Yawe tāṅo iwaniyetā wāpi iniṅ tāwetta tāwit yāmiṅkuno unita iroṅi bāyaṅkumāno u api kumbek.

¹⁵Tānpākaṅ Natantā man ude iwet moreṅpeṅ eṅiniken kuṅirān eruk Yawetā nadāṅirān nanak Uria tāṅo webenitā Devitta bāyaṅ imiṅkuko u kāyām waki kubā tāṅkuk.

^b 12:11-12 2Sml 16:22

1 King

Isrel äbot täño manbiñam ätu

1 King 3:1-15

Solomontä nadäk-nadäk tägata Anutuken yäñapiñkuk

3 ¹Eruk Solomon uwä Isip nanik täño intäjukun äma ukät bänep kubägan itta nadänpän unitäño äperi webenita yäpuk. Yäpmänpän imagut yäpmän Devit Täño Yotpärareken kuñkuk. Webeni u irirän Solomontä iniken yori, kudupi yot ba Jerusalem täño yewa pähap täñkuk. ²Bian Isrel äbottä Yawe iniñ oretta yot siwoñi kubä nämo täñkuñ. Nämo, u Anutu iniñ oretta mobä bukä uken-uken täñtän kwaniken uken ärawa täñtän kuk täñkuñonik. ³Tänpäkan Solomon uwä Yaweta gäripiinik nadän imiñpän unitäño kädet tägatäga nani Devittä iwatpän täñkan iwet täñkuko udegän täñkuk. Ude täñkukopänkan Yaweta ärawa täñ imayän nadänpänä tom däpmänpän mobä bukä uken-uken täñtän kwani uken ijiñ imiñpän iniñ orettän kuk täñkukonik.

⁴Tänpäkan kadäni kubäta Yaweta ärawa täñ ima yänpän Gibeon komeken kuñkuk. Kome uken mobä bukä intäjukunta ude itkuk. Uken kadäni kadäni kuk täñkuko tom mäyapinik, 1,000 udepän däpmänpän mobä bukäken ijik täñkukonik. ⁵Eruk bipani ugän Yawetä däpmonken ahän imiñpän ñode iwetkuk; Gäk imaka kubäta gäripi nadänpän näwet yabäñiri api gamet yäk.

⁶Ude iweränä Solomontä kowata ñode iwetkuk; Epän ämaka Devit, nana u gäk bureni-inik gäwarän täñkan kudän siwoñi tänpän bänep paki terak kuñatkuko unita gäk nadän imikinik täñ imiñkun. Tänpän apiño udegän kumbukopän ironka terak nadän imikinik tänpän unita komeni ämawebeñiye yabän yäwatta nanaki näk iwoyänkun. ⁷O Yawe Anutuna, gäk nana Devit täño kome yäpmäktä epän ämaka näkpän iwoyänkun. Upänkan näk gubañigän unita yabän yäwat piä täkta mebäri nämo nadäwa tärekan. ⁸Unita ämawebe äbotkaye daninañi nämo, gäkñata

biŋam iwoyänkuno ɲo jide tänpän yabän yäwaret? ⁹Täga nämo unita nadäk-nadäk täga ämawebe u yabän yäwatta kaŋ nam. Nadäk-nadäk u namiŋiri uterak imaka täga ba waki u täga api yäpmän daniŋpän nadäwet. Ude nämo täŋpiwä netätä ämawebekaye äbot pähap ɲo watäni täga it yämek?

¹⁰Ude yänjirän Ekänitä Solomon täŋo yänjyabäk man unita nadäwän säkgämän tägaŋkuŋ. ¹¹Nadäwän tägawäpän ɲode iwetkuk; Ämawebekaye kudän siwoŋi terak yabän yäwarayän nadänpän imaka täga ba waki yäpmän daniŋpän nadäkta nadäk tägata näwet yabätan uwä tägagämän kubä ude näwet yabätan. Gäkŋata yänpän kome terak kadäni käroŋi itta, ba moneŋ tuŋum terak itta, ba iwankaye tänpäwakta nämo näwet yabäno u täga tän. ¹²Unita imaka täga unita näwet yabäno u bureni-inik api gamet. Nadäk täga, äpmonpaniŋinik gamayän täyat uwä nadäk-nadäk äma ätu bian itkuŋo ba api ahäneŋo u yärepmitpän gäk inipärik kubä api iren. ¹³Tän, imaka ätuta nämo näwet yabäno u imaka, bok api gamet. Kome terak irayän täyan ude wäp biŋam ärowani ba moneŋ tuŋum pähap, intäjukun äma ätutä yäpmäk täkaŋ u irepmitpän api yäpen. ¹⁴Tänkaŋ gäk näkŋo gärip iwatpän näkŋo jukuman ba бага man kudup buramiŋpän, nanka Devittä täŋkuko ude tänpayän täno uwä nadän gamiŋira kome terak kadäni käroŋi api iren.

¹⁵Tänpäkaŋ Solomon man u nadänpän däpmon pat itkuko u akuŋpän-nadänkuk; U däpmonken täyat yäk. Eruk ude yänpän, kumaŋ pänku Jerusalem ahänpän Yawe täŋo Topmäk-Topmäk Gäpe dubiniken itpän Yaweta bänep kubägan irit täŋo iron penpän tom däpmänpän ärawa täŋ imiŋkuk. Ude täŋkaŋ iniken epän ämaniyeta äŋnak-äŋnak pähap täŋ yämiŋkuk.

1 King 8:22-43

Solomontä kudupi yot täŋkuko u Anututa biŋam pekta yänjapik man yänkuk

- 8** ²²Tänpäkaŋ Isrel äbot Solomon kaŋ iwarirä Yawe täŋo bukä inamiken itkaŋ keritä kunum terak ket kewatkuk. ²³^a Tänpän ɲode yänkuk; O Yawe, Isrel ämawebe täŋo Anutu, kunum gänaŋ ba kome terak gäk udewani kubä nämoinik itak. Gäkä watä ämakaye gäkagän bänep penpän inamkaken kuŋat täkaŋ unita bänep iron täŋ yämikta yänkehärom taŋkuno u nämo wärämut täyan.
- ²⁴Gäk nana Devit, watä ämaka u täkta yänkehärom tänpän iwetkuno u bureni täyan ɲo. Bian mekatä yänkunopän apiŋo ketkatä bureni pewi ahatak.

^a 8:23 Sam 35:10, 86:8, 89:6,8

25 ^b Eruk Yawe, Isrel ämawebe täño Anutu, gäkño watä ämaka nana Devitta yänkehäromtak man ño iwetkuno u bureni kañ pewi ahäwän. Gäk ñode iwetkun; Devit gäkä näk iñamnaken irit kuñat-kuñatkata watä itpäñ siwoñi kuñatkuno nanakayetä udegän kuñatnayän täkañ uwä nadäñ gaminjira gäkä äbotken nanik äma kubätä Isrel täño intäjukun äma ude itta nämo api wäyäkñek täneñ.

26 Unita Isrel täño Anutu, gäk nana Devit, watä ämaka u man iwetkuno udegän yänjiri kañ kehärom tawän.

27 ^c Upänkañ Anutu, jide? Gäk kome terak täga iren? Bureni-inik, kunum pähap päke u gäkä itnañi bumik nämo, täpuri täñirän gäk udewanitä näkä yot ño täñ gaminjkuro uken jide ude itpäñ-nadäk täñpen?

28 O Yawe Anutuna, watä ämaka näk apiño gäk iñamkaken butewaki gera yäyat ño juku penpäñ yänapik manna nadäñ nami.

29 ^d Gäkä yot ñonita ñode yänkun; U wäpna täño irit bägup kañ täñpän yän yänkuno unita gäk kepma bipani udegän yot ñoken dapun iñipewi äpäk täyon. Ude täñiri watä ämaka näkä iñamna yot ño iwoñäreñkañ yänapik man yäk täñira nadäñ namik täyi.

30 ^e Bureni Anutu, watä ämaka näk ba Isrel äbotkayekät nintä iñamnin yot ño iwoñäreñkañ yänapik man yänjitna, irit bägupkaken kunum gänañ itkañ yänapik mannin nadänpän mominin kañ pen nimik tä.

31-32 Täñpäkañ äma kubätä noripakita waki kubä täñ imiñirän pen iwerirä noripaki unitä yot ñoken äbä gäkño bukä iñamiken itkañ gäkä noripakita kowata imikta gäwerayän täñpänä eruk gäk kunum gänañ itkañ äma yarä unitäño mani nadänpän yäpmän danik epän täñpän äma momi täñpani täktäki terak kowata kañ imi.

Täñpäkañä äma momini nämo unita gäk momika nämo yän yäntäreñ imiñiri kañ kwän. Ude täñ imiñiri äma u waki kubä nämo täñkuk yän api nadäneñ.

33-34 Täñpäkañ Isrel äbotkayetä gäkken momi täñirä gäkä iwaniye nadäñ yämiñiri äbotkaye täño kehäromi yäpmän äpäñirä bänepi äyänutpäñ gäk wäpka äneñi yänpän yot ñoken gwäñiñ äpmon gaminpäñ gäkken yänapinayän täñpäwä kunum gänañ itkañ mani

^b 8:25 1Kn 2:4; Luk 1:68-72 ^c 8:27 2Sto 2:6; Jon 1:15; Apos 17:24; 2Ko 6:16

^d 8:29 Lo 12:11 ^e 8:30 Sam 103:3; Mat 6:12

nadāŋ yāmiŋpāŋ wakini kaŋ ārut yāmi. Tāŋ iwantā ini komeken yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kuneŋo u tāŋpāwā gākā kome ābekiye oraniyeta yāniŋ kireŋkuno uken āneŋi yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kaŋ ābi.

35-36 Tāŋpākaŋ āmawebekayetā gākken momi tāŋirā gākā kunum tāŋo yāma yāpuriri iwān nāmo taŋirān nadāwā tumbāpāŋ Yawetā bārāpi ŋo nimitak yāŋ nadāneŋ. Ude nadāŋpāŋ iŋami yot ŋo iwoŋāreŋpāŋ wāpka āneŋi yāŋpāŋ yāŋapinayāŋ tāŋpāwā kunum gānaŋ itkaŋ watā āmakaye Isrel āmawebe unitāŋo momi kaŋ peŋ yāmi. Momini peŋ yāmiŋpāŋ kādet tāga iwatta yāwetpāŋ yāwoŋāreŋkaŋ nadāŋiri kome inita yāniŋ kireŋkuno uken iwān āneŋi kaŋ tawān.

37-38 ^f Tāŋpākaŋ komeninken nakta jop irit ba kāyām pāhap ahāŋirān, ba epānken ketem tāŋo iwantā ahāŋpāŋ ketem tāŋpā waŋirā, ba kāpuktā ahāŋpāŋ ketem pāhāmi kudup naŋ pārāk taŋirā, ba iwaniyetā yotpārare it gwājiŋit, imaka umuri ba kāyām udewanitā ahāŋirān Isrel āmawebekaye ukāt nanik ātutā bānep nadāŋ bārāp tāŋpāŋ yāŋapik man terak yot ŋoken kerī api kewartneŋ.

39 ^g Ude tāŋirā kunum gānaŋ irit bāgupkaken itkaŋ mani nadāŋ yāmiŋpāŋ momini peŋ yāmiŋkaŋ tāktāki kudup uterak kowata kaŋ tāŋ yāmi. U imata, gāk kubā-tāgān āma kuduptagān tāŋo bānepi kawi tārek tākaŋ.

40 Ude tāŋiri kome gākā ābekiye oraniyeta yāniŋ kirewani uken itkaŋ gākā umuri pāhap nadāŋpāŋ gāmotkakengān api it yāpmāŋ āroneŋ.

41-42 Tāŋpākaŋ āmatā wāpka pāhap ba kehāromika pāhap unitāŋo biŋam api nadāneŋ. Tāŋpāŋ āma kudupi kubā Isrel ābotkaye nintā ābotken nāmo ahāwanitā kome banken nanik wāpka biŋamkata yāŋpāŋ yot ŋoken ābā yāŋapik-apik epān api tāŋpek.

43 ^h Ude tāŋirān gāk kunum gānaŋ irit bāgupkaken itkaŋ mani nadāŋ imiŋpāŋ imaka u ba unita yāŋapiŋirān kaŋ nadāŋ imik tā. Gāk ude tāŋiri āma ābori ābori komeni komeni it yāpmāŋ kukaŋ unitā wāpka biŋam nadāŋpāŋ gākā umun pāhap nadāŋpāŋ api kuŋatneŋ, Isrel ābotkaye nintā tāk tākamāŋ udegān. Tāŋpāŋ yot tāŋ gamiŋkuro ŋoken wāpka biŋam itak yāŋ api nadāneŋ.

^f 8:38 Sam 91:15, 32:3-4, 42:11; Rom 7:24 ^g 8:39 Hib 4:12; Rev 22:12 ^h 8:43 Sam 86:9, 102:15; Rev 11:5

1 King 17:7-24

Elaijatä webe kajat kubä täŋkentän imiŋkuk

17 ⁷Kome uken iwän kadäni karoni nämo täŋkuko unita ume täpuri wäpi Kerit u kawuk täŋkuk. ⁸Kawuk täŋirän Yawetä Elaija ñode iwetkuk; ⁹ⁱ Bäräñeñ pänku Sarefat yotpärare, Saidon komeken ahänpän u kañ it yäk. Uken webe kajat kubä gäka watä irekta iwetkut. ¹⁰Ude iwerirän Elaija akumañ Sarefat kuñkuk. Kumañ pänku Sarefat täño yämabamken ahänpän kañkuk; Webe kajat kubä kädäp butuñ irirän. Ude täñirän kañpän gera tänpän ñode iwetkuk; Ume täga gwetpän yäpmän äbä namayän? Umeta nekañ yäk. ¹¹Ude iweränä ume gwet imayän kuñirän Elaijatä äneñi gera tänpän iwetkuk; Käräga imaka, bok täga yäpmän äben?

¹²Ude iweränä webe unitä iwetkuk; Anutuka, Yawe irit mäheñi wäpi terak bureni gäwetat; Käräga nämo yäk. Ba plaua kenta ume gakñi käräga ijikta miyäkğan itkamän yäk. Kädäp bututat ño yäpmän pänku u ijiñpän ironinakät ninek nädayän. Ugänpän nañpän api kumde yäk. ¹³Ude yäwänä Elaijatä iwetkuk; Nadäwätäk tänpəno yäk. Eñiken pänku yäyan ude tä. Täñkañ plaua ba ume gakñi täpuri itak upän käräga täpuri näka jukun ijiñ nam. Näka jukun ijiñ namiñkañ injekta mäden kañ iji. ¹⁴Nadätan? Yawe, Isrel nanik täño Anututä ñode yäyak; Plaua käbotken u bäräñeñ nämo api paorek. Ba ume gakñi käbot imaka, bäräñeñ nämo api paorek. Nämo, u pen it yäpmän kuñirän Yawetä tänpəwän kome ñoken iwän äneñi api tawek yäk.

¹⁵Elaijatä ude iweränä webe u Elaijatä iwetkuko udegän täñkuk. Täñirän kepma kubäkubä Elaija-kät yamiñi u ketem täga nak täñkuñ. ¹⁶U imata, plaua ba ume gakñi käbot uwä nämo paotkumän, Yawetä Elaija iwetkuko udegän.

¹⁷Eruk ätu nanak itpäñ webe unitäño nanaki käyäm täñkuk. Käyäm tañi täñtän kuñtängän kumbuk. ¹⁸Täñirän miñitä Elaija ñode iwetkuk; Wära! Anutu täño epän äma gäkä waki nadän namiñpän ude täñ namitan? Ba momina kwawak peñ namiñpän näkño nanakna utta äbun ba? ¹⁹Ude iweränä Elaijatä iwetkuk; Ironi u nam. Ude yäwänä ironi kumbani u imän bäyañ imiñ yäpmän yot täñkireki punin unu Elaijatä ini pat täñkukken uken äronpän bukä terak tewän patkuk. ²⁰Tewän parirän butewaki terak Yawe ñode iwetkuk; O Yawe Anutuna, webe kajat ño watä säkgämän it namik täyak. Unita imata bäräpi imiñpän ironi yomägatan? ²¹^j Ude yänpän ironi uterak kadäni yaräkubä ude akuñkañ pat tänpän Yaweken ñode yäñapiñkuk; O Yawe Anutuna, nadän imiñiri ironi ño äneñi kodak tawän! yäk.

ⁱ 17:9 Luk 4:25-26 ^j 17:21 2Kn 4:34-35

²² Ude yānjirān Yawetā ironi u nadān iminjirān āneŋi kodak taŋkuk.
²³ ^k Kodak tawānā Elaijatā ironi ŋokeno pudāt pāpmo miŋita imiŋkaŋ
 iwetkuk; ŋo ka yāk. Ironika kodak tāyak ŋo yāk. ²⁴ Yāwānā miŋitā Elaija
 iwetkuk; Eruk apiŋo bureni nadātat. Gāk Anutu tāŋo epān āma kubā
 itkaŋ Yawe tāŋo man yājahāk tāyan uwā bureniŋān yāk tāyan yāk.

1 King 19:1-21

Elaija umuntaŋpān Sinai pomken metāŋpeŋ kuŋkuk

19 ¹ Eruk intājukun āma wāpi Ahabtā yotken āneŋi ābāŋpān webeni
 Jesebel Elaijatā anutu jopi Bal unitāŋo profet kudup kumān-
 kumān dāpuko unita ba imaka ātu tāk tāŋkuko unitāŋo manbiŋam kudup
 iwetkuk. ² Iwerān nadāŋpān Jesebeltā Elaijata jukuman ŋode tewān
 kuŋkuŋ; Gākā profet dāpuno udegān api guret yāk. Kwep kadāni ini
 ŋodetagān nākā gāk nāmo gurawā anutu ātutā nākŋapān kaŋ nurut.

³⁻⁴ ^l Eruk Elaija man u nadāŋpān iniken gupita umuntaŋpān metāŋpeŋ
 kuŋkuk. Tāŋpān epān āmani imaka imagurānkaŋ pāŋku Juda kome
 Beseba yotpārareken ahāŋkumān. Tāŋkaŋ epān āmani yotpārare uken
 teŋkaŋ iniwā kome āmatā nāmo iraniken kepma kubā ude kuŋkuk.
 Kumaŋ pāŋku pāya kubā tāŋo āyūŋken maŋit itpān Yaweken yāŋapik
 man ŋode yāŋkuk; Yawe, bārāpi ŋodewani wari ahāŋ namikta nāmo
 nekaŋ. Unita nutpewi kumba! Nāk ābeknaye oranaye udewanigān, āma
 tāga nāmo. ⁵ ^m Ude yāŋpān pāya mebāriken ugān dāpmon patkuk.

Parirān aŋero kubā pit kubāgān ahāŋpān inŋit tāŋpān iwetkuk;
 Akuŋkaŋ naŋ yāk. ⁶ Iwerān kikŋutpān dapun ijiwān kwāpān yabāŋkuk;
 Gwāki peŋkuk kāda kārāga ijiwani kubākāt ume kābotkāt irirān. Ude
 yabāŋpān yāpmāŋpān naŋkaŋ āneŋi pāŋku dāpmon patkuk.

⁷ Parirān Yawe tāŋo aŋerotā āneŋi ābā yāwān kikŋurāpān ŋode
 iwetkuk; Oi, akuŋkaŋ naŋ yāk. Ketem nāmo naŋpāŋā kādet kārōŋi tāga
 nāmo kwen yāk. ⁸ Ude iwerirān pāŋaku naŋpān kehāromi yāpmāŋkaŋ
 kuŋkuk. Kepma bipani 40 ude kuŋtāŋgān Sinai pom wāpi kubā Horep
 uken ahāŋkuk. Pom uwā Anutu tāŋo pom.

Yawetā Elaija ahāŋ imiŋkuk

⁹ Kuŋtāŋgān Horep mobā kāwut kubā kaŋ-ahāŋpān uken itkuk. Irirān
 eruk Yawetā ŋode iwetkuk; Elaija, ima mebārita ŋo ābāno itan? ¹⁰ ⁿ
 Yānjirān Elaijatā iwetkuk; Nāk Yawe Anutu kehāromi māhemi wāpi
 yāpmāŋ kuŋatta bānepna kādāp ijinirān it yāpmāŋ ābātat. U ŋodeta,
 Isrel āma ābottā gākkāt topmāk-topmāk kubāgān tāŋpani u māde utkaŋ

^k 17:23 Luk 7:15; Apos 9:41; Hib 11:35 ^l 19:4 Jna 4:3 ^m 19:5 Hib 1:14, 13:5

ⁿ 19:10 Rom 11:3

gäk ganiṅ oretta bukä täṅpani dāpmāṅ äreyāṅkuṅ. Täṅkaṅ profetkaye kumāṅ-kumāṅ dāpuṅ. Täṅirä näk kubä-tāgān waki irira näk imaka nutnayāṅ epāni täṅ itkaṅ.

¹¹ ° Elaijatä ude yāwānā Yawetä iwetkuk; Gäk äpāmaṅ pāṅku pom terak äronpāṅ Yawe näk iṇamnaken it. Ude iweränā pengān mānit pāhaptä jukun piāṅpewān pom ba mobä tokät täṅpā kuṅkuṅ. Täṅpākaṅ Yawe imaka umuri u gānaṅ nāmo äbuk. Täṅkaṅ mānit irepmirirān kenāṅ kwaiṅirān u gānaṅ imaka, Yawe nāmo itkuk. ¹² Kenāṅ bitnāṅirān kädāp mebet pāhaptä ahāṅkuk. Upāṅkaṅ Yawe kädāp mebet u gānaṅ imaka, nāmo itkuk. Kädāp mebet ahāṅpāṅ irepmirirān jiap man kubä ahāṅkuk. ¹³ Ahāṅirān Elaijatä u nadāṅpāṅ iṇami dapun iniken tektä täṅpipiṅpāṅ mobä käwut yāmaken pāpmo wädāṅ itkuk. Irirān man kotäk kubä ahāṅkuko uwä ṇode iwet yabākgān täṅkuk; Elaija, ima mebārta ṇo äbāno itan? ¹⁴ ° Yāwānā Elaijatä iwetkuk; Näk Yawe Anutu kehāromi mähemi wāpi yāpmāṅ kuṇatta bānepna kädāp iṅirān it yāpmāṅ äbāt. U ṇodeta, Isrel āma äbottä gäkkät topmāk-topmāk kubāgān täṅpani u mädē utkaṅ gäk ganiṅ oretta bukä täṅpani dāpmāṅ äreyāṅkuṅ. Täṅkaṅ profetkaye kumāṅ-kumāṅ dāpuṅ. Täṅirä näk kubä-tāgān waki irira näk imaka nutnayāṅ epān täṅ itkaṅ.

¹⁵ ° Ude yāwānā Yawetä ṇode iwetkuk; Gäk āneṅi äyāṅutpeṅ kome jopi Damaskus yotpārare ukāda itak u kaṅ ku. Täṅpāṅ yotpārare uken āma kubä wāpi Hasael u kaṅ-ahāṅpāṅ ume gakṇi piṅ ibariri Siria nanikta intājukun āma kaṅ täṅpān. ¹⁶ ° Ude täṅpāṅä āneṅi āma kubä wāpi Jehu, Nimsi tāṇo nanaki u imaka kaṅ-ahāṅpāṅ ume gakṇi piṅ ibariri Isrel āma äbotta intājukun āma kaṅ täṅpān. Ba Elisa, Safat tāṇo nanaki, Abel-Mehola komeken nanik u kaṅ-ahāṅpāṅ ume gakṇi piṅ ibariri gākṇo bāḡup yāpmāṅpāṅ profet kāmi itta kaṅ täṅpān. ¹⁷ Täṅpākaṅ āma ätu Hasael tāṇo āmikta metānayāṅ tāṇo uwä Jehutä kaṅ dāpān. Ba āma ätu Jehutä nidāpek yāṅpāṅ metāwāwä Elisatä kaṅ dāpān. ¹⁸ ° Upāṅkaṅ nāhā Isrel āmawebe 7 tausen ude, anutu jopi Bal nāmo gwāṅṅi äpmonṅ imani ba geṅi nāmo darani u täṅkentāṅ yāmiṅira api itneṅ.

Elisatä Elaija iwarān täṅkuk

¹⁹ Yawetä ude iweränā Elaija akumaṅ pāṅku Safat nanaki Elisa u kaṅ-ahāṅkuk. Elisa u āma ätukät bulimakau 24 ude yāpmāṅ kuṇatpāṅ kome dukduk epān täṅ itkuṅ. Täṅirä Elisa ini uwä iniken bulimakau yarä u yāpmāṅ kuṅarirān Elaijatä ahāṅ imiṅkuk. Ahāṅ imiṅpāṅ Elaijatä teki punin nanik yāṅopmāṅpāṅ Elisata ämet imiṅkuk. ²⁰ Täṅirān Elisa bulimakau epān täṅ imiṅkuṅo yabä kätāṅpeṅ Elaija bārāneṅ iwatpāṅ

° 19:11 Jop 38:1; 2Pi 1:17-18 ° 19:14 Rom 11:2-4 ° 19:15 2Kn 8:7-13 ° 19:16 2Kn 9:1-6

* 19:18 Kis 20:5; Rom 11:4-5

iwetkuk; Jop waki nadəŋ namiŋiri pəŋku meŋna nana yepmaŋpeŋ kukta butewaki man yəwetkaŋ kaŋ gəwara. Ude yəwənə Elaijata ŋode iwetkuk; Täga, kuyi. Nəmo ganiŋ bitnätat yäk.

²¹ Ude iwerənə Elisa uwə äyənūtpeŋ pəŋku bulimakau epän täŋ imani u datärenpəŋ dəpuk. Täŋpəŋ päya kujat bulimakautä kome duŋ imani ugənpəŋ kädəpta yəpməŋpəŋ bulimakau uwə iŋiŋpəŋ əmawebeta yəmən naŋkuŋ. Ude täŋpəŋ Elaija iwarən täŋpəŋ watä epän täŋ imiŋkuk.

2 King

Isrel äbot yarä uwä waŋ moreŋkuŋ

2 King 2:1-12

Anututä Elaija kunum gänaŋ yäpmäŋ kuŋkuk

¹Tänpäkaŋ Yawetä Elaija mänit pähap unitä äyänüttäŋ äbayäŋ täyak uterak kunum gänaŋ pudät yäpmäŋ ärokta kadäni keräp taŋirän Elaija kenta Elisa Gilgal yotpärare penpeŋ kuŋkumän. ²Kuŋtängän Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä Betel yotpärare kukta näwerako unita gäk ŋo isi yäk. Ude iweränä Elisatä yänkuk; Ude nämo! Näk gäk nadäŋ gamikiniŋ täyat unita Yawe irit mäheŋi wäpi terak bureni-iniŋ ŋode gäwetat; Näk bok kudayäŋ. Ude yäwänä Betel yotpärareken bok kuŋkumän.

³Tänpäkaŋ profet äbot Betel itkuŋo unitä yabäŋ ahäŋpän Elisa iwetkuŋ; Yawetä gäkŋo intäjukun ämaka apiŋo gomägarayäŋ täyak u nadätan? Ude yäwäwä Elisatä yäwetkuk; Ei, näk nadätat upänkaŋ unita wari yäneŋo yäk. ⁴Eruk, päŋku Betel itpäŋä Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä Jeriko yotpärare kukta näwerako unita gäk ŋo isi yäk. Ude iweränkaŋ Elisatä yänkuk; Ude nämo! Näk gäk nadäŋ gamikiniŋ täyat unita Yawe irit mäheŋi wäpi terak bureni-iniŋ ŋode gäwetat; Näk bok kudayäŋ. Ude iweränä Jeriko yotpärare bok kuŋkumän.

⁵Kuŋirän profet äbot Jeriko itkuŋo unitä yabäŋ ahäŋpän Elisa iwetkuŋ; Yawetä gäkŋo intäjukun ämaka apiŋo gomägarayäŋ täyak u nadätan? Ude yäwäwä Elisatä yäwetkuk; Ei, näk nadätat upänkaŋ unita wari yäneŋo yäk. ⁶Eruk, päŋku Jeriko itpäŋä Elaijatä Elisa iwetgän täŋkuk; Yawetä Jodan kome kukta näwerako unita gäk ŋo isi yäk. Ude iweränkaŋ Elisatä yänkuk; Ude nämo! Näk gäk nadäŋ gamikiniŋ täyat unita Yawe irit mäheŋi wäpi terak bureni-iniŋ gäwetat; Näk bok kudayäŋ. Ude iweränä bok kuŋkumän.

⁷Eruk profet äbot uken nanik profet 50 unitä yäwat yäpmänj kuŋkuŋ. Tänpäkaŋ Elaija kenta Elisa kumaŋ päŋku Jodan ume gäganiken ahänpänj irirän profet 50 uwä banban itkaŋ yabän yäwat itkuŋ. ⁸Tänjirä Elaija tek käroni punin nanik yänopmänpänj gwäjinjuk. Gwäjinkaŋ ume urirän umetä däkŋeŋpänj kukŋi kukŋi kuŋjirän yarä uwä kome jopi parirän kuŋkumän.

⁹^a Kumaŋ ume kukŋi udude kuŋpänjä Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä näk nämo yäpmänjirän näkä jide kubä täŋ gamikta nadänpänjä näwet yäk. Ude iweränä Elisatä iwetkuk; Anututä epän täkta kehäromi gaminjuk u taŋigän buŋät namiŋiri komeka kaŋ yäpayän nadätat yäk. ¹⁰Ude yäwänä Elaijatä iwetkuk; Gäkä man yäyan unita nadänjira bäräpi täyak yäk. Upänkaŋ Yawetä nämagurirän nabänpänjä imaka yäyan u api yäpen yäk. Täŋ nämo nabänjiri nämaguränä, nämo api yäpen.

¹¹Yänpän-nadäk ude täntän kuŋtängän pit kubägan karis kubä ba hos kädäp mebet ikektä ahänpänj äma yarä u bämopiken kuŋkaŋ Elaija mänit pähap äyänuttänj äbuko u terak imagut yäpmänj kunum gänaŋ äronkuŋ. ¹²^b Elisatä imaka u kaŋpänj gera yänjuk; Nana, nana! Isrel täŋo hos ba karis terak kwani äma! yäk. Ude yänpänj Elisatä Elaija wari nämo kaŋjuk. Tänpänj butewaki nadänpänj iniken tek weŋ-gajähutkuk.

^a 2:9 Lo 21:17 ^b 2:12 2Kn 13:14

1 Stori

Isrel äbot täño manbiñam ätu

1 Stori 29:10-18

Devittä Yawe iniñ oretkuk

- ¹⁰ Devittä käbeyä iñamiken Yawe ñode iwetpäñ iniñ oretkuk;
O Yawe, oranin Isrel täño Anutu, gäkken ganiñ oretoret tärek-täreki nämo it täyon. ¹¹ ^a Gäk kunum gänañ ba kome terak, wäp biñam, kehäromi, penyāñek, ba epmäget kudän kuduptagän gäkñata biñamgän täkañ. Gäk imaka kuduptagän yabāñ yāwatta biñam, ba imaka kuduptagänta intäjukun it yämik täyan.
- ¹² ^b Täñpākañ ahāñ bumbum ba wäp biñam gäkken nanik äbäk täyak. Täñkañ gäk imaka kuduptagän täño ärowani. Ämawebe kudupta wäp biñam ba kehäromi yämikta gäk ketkaken kehäromi itak.
- ¹³ Unita Anutunin, gäka bānep täga nadāñ gamiñpäñ wäpka biñam säkgāmān yāpmāñ akukamāñ.
- ¹⁴ ^c Täñpākañ iron tañi pähap pekamāñ ñonita nadāwātāk täyat. Mebäri imata gākä näk ba ämawebenaye äpani ñonita nadāñ nimiñiri iron tañiñik ño pekamāñ? Näk nadātāt, imaka imaka kuduptagän yāpmāñ kuñat takamāñ uwä gäkkengän äbāñ morek täkañ. Unita iron gamikamāñ ñowä gäk ketkaken naniktä äbanigän.
- ¹⁵ ^d Naniye oraniyetä kome terak kadāni kerāpigän it täñkuño udegän, gākä nibāñiri kome mähem ude nämo, kome terak itpäñ-nadäknin kerāpigän ude tāk täkañ. Kome terak irit kuñat-kuñatnin uwä

^a 29:11 1Ti 1:17, 6:15; Jud 4:10, 5:12 ^b 29:12 Lo 11:18; Mat 28:18; Efe 3:16,20; Kol 1:11 ^c 29:14 1Ko 15:10; 2Ko 3:5, 12:9-11; Jem 1:7 ^d 29:15 Sam 119:19; Hib 11:14-16; 1Pi 2:11; Jem 4:14

- imaka bäräŋeŋ ahäŋpän paot täkaŋ ude bumik. Nin kumän-kumän täga nämo irepmiŋe.
- ¹⁶ Unita Yawe Anutunin, wäpka kudupita kudupi yot kubä täneta täŋ-bumbum pekamän ŋowä gäk ketkaken naniktä äbanigän. U kudup gäkŋogän.
- ¹⁷ Täŋkaŋ Anutu, näk ŋode nadäk täyat; Gäk äma bänepnin nibänpän nadäwanitä äma imaka u ba u täŋpayän nadänpän täŋyäkŋarani terak nämo, kudän siwoŋi terakgän täk täkaŋ udewanita gäripi nadäk täyan. Unita bänepna siwoŋi terak, ba äma kubätä peŋ näwerirän nämo, näkŋaken gärip terak imaka ŋo peŋ gamitat. Täŋpäkaŋ ämawebekaye ŋo imaka, iniken gärip terak iron buŋät gamiŋirä yabänpän oretoret taŋi nadätat.
- ¹⁸ Unita Yawe, oraniye Abraham, Aisak, Jekop täŋo Anutu, ämawebekaye iron kädet tägagämän täkaŋ ŋo nämo paorekta nadän yämiŋiri bänepi täŋo gäripini pen kaŋ it yäpmän kwän. Ba täŋkentän yämiŋiri bänepi gäkkengän peŋpän kaŋ kuŋat yäpmän kut.

Jop

Äma täga kubä wäpi Jop uwä komi butewaki nadänkuk

Jop 38:1-11

Yawetä Jop iwet yabäk täŋkuk

^{1 a} Tänpäkaŋ Yawetä mänit ibäm gänaŋ Jop kowata ɲode iwet yabänkuk;

² Wa! Gäk äma jidewanitä näkɲo nadäk tawaŋta nadäwätäk täyan? Nadän guŋguŋ täk täyan unita unitäŋo mebäri yänahätan?

³ Unita, gäk äma bureni itan u tänpäwä akwikaŋ gäwet yabäk täŋjira kowata kaŋ näwet.

^{4 b} Eruk, gäk de kuŋariri kome pähap täŋo jäwäri peŋkut? Nadäwi tärewäwä kaŋ näwet!

⁵ Ba ɲode käwep nadätan? Kome unitäŋo taŋini netätä nadäwän tärewäpäŋ uterakgän tänpäŋ peŋkuk? Ba netätä käroŋini kawän tärenkuk?

⁶⁻⁷ Ba netätä kome täŋo beki äneŋirän guktä kaŋpäŋ meni kubägän peŋpäŋ kap teŋkuŋ? Ba netätä mobä pähap kome mebäriken peŋirän aŋerotä kaŋpäŋ oretoret terak gera yänkuŋ?

^{8 c} Ba gwägu pähaptä kome täŋo koki gänaŋ nanik dätpeŋ äbänjirän netätä äneŋi nämo äpmokta yäma ukätkuk?

⁹ Nadätan? Kadäni uken gwägu pähap uwä gubam kubiri kubiripäŋ tektä-yän uwäk täŋkut.

^a 38:1 Mat 15:14; Rom 1:22; 1Ti 1:7, 6:4; 2Pi 2:12 ^b 38:4 Stt 1:1; Hib 1:2,10

^c 38:8-11 Jer 5:22

- ¹⁰ Tängkaŋ gwägu täŋo bagani peŋ yäminpäŋ yäma ukät iwatpäŋ täŋ-
täpänenpäŋ peŋkut.
- ¹¹ Täŋpäŋä ŋode iwetkut; Ärowani täŋkaŋ tokätpäŋ бага irepmitpeŋ
ŋo käda nämo äben yäŋ iwetkut.

Sam

Juda nanik täño kap buk

Salmo 1

Äma täga ba äma waki täño kädet

- ¹ ^aÄma kubätä äma wakiwaki täño man nämö buramiwayäj täyak uwä bänep oretoret terak api kuṇarek.
Äma unitä kädet äma wakiwakitā iwat täkaṇ u nämö iwat täyak.
Ba äma Anututa yänärok man yäk täkaṇ udewanikät itpäṇ yänpäṇ-nadäk nämö tāk täyak.
- ² ^bÄma unitä Ekäni täño man ba kädet siwoṇita gäripi-inik nadäk täyak. Gäripiinik nadänpäṇ unita kepma bipani nadäk-nadäk epän tāk täyak.
- ³ ^cÄma uwä päya ämatä ume pomi terak piwani ude bumik. U kehäromigän it täkaṇ. Pahämi kubirigän itkaṇ bureni kadäni terakgän pat täkaṇ. Imaka imaka äma unitä täṇpeko uwä kudup tägagän ahäneṇ.
- ⁴ Täṇpäkaṇ äma waki täṇpani uwä udewani nämö. U pen nämö api itneṇ. Nämö, u täpun-täpun mänittä piäṇ äreyäj täṇpän kuk täkaṇ ude bumik.
- ⁵ Unitä Anututä äma wakita komi yämayäj täyak u täga nämö api irepmiṭneṇ. Täṇpäṇ äma udewaniwä äma täga bämopiken itpäṇ Anutu nämö api iniṇ oretneṇ. Nämoinik!

^a 1:1 Sam 26:4; Snd 14:15; Jer 15:17 ^b 1:2 Jos 1:8; Sam 119:1, 119:35, 119:47, 119:92

^c 1:3 Ais 3:10; Jer 17:8; Ese 47:12

- 6 ^d Tānpākaŋ āma Anutu tāŋo man iwat tākaŋ, āma udewani Anututā oraŋ yāmiŋpāŋ watā it yāmik tāyak. Tāŋ, āma waki tāŋpani kudup>tagān api pewān paotneŋ.

Salmo 2

Kome tāŋo intājukun āmatā inita nadāwā ārowani nāmo tāneŋ

- 1 ^e Guŋ āmawebetā imata ārowani tākta gāripi nadāk tākaŋ? Ba imata kādēt wakiwaki tākta man yānpāŋ-nadāk jop tāk tākaŋ?
- 2 Kome tāŋo intājukun āma uken-uken nanik imaka, āmik tānayāŋ tuŋum tākaŋ. Tānpāŋ Anutu ini ba āma Anututā intājukun-inik itta iwoyāŋkuko u wāpi yāpmāŋ āpākta kābeyā tānpāŋ man yānpāŋ-nadāk tākaŋ.
- 3 Man yānpāŋ-nadāk tānpāŋ ŋode yākaŋ; Yarā unitā topmānpāŋ ini gāmoriken nipmaŋkumān yāk. Unita ketnin pādāt tāŋkumāno u yāpmāŋ dākneŋ tāna kwāpāŋ nininken gārip terak itna yāk.
- 4 ^f Komen āmatā ude yāŋirā Ekānitā kunum gānaŋ itkaŋ yabāŋ māgayānpāŋ sāra yāwet tāyak.
- 5 Tāŋkaŋ koki wawāpāŋ jukuman kehāromi yāwerirān bumta umuntaŋpāŋ kwaik tākaŋ.
- 6 Koki wawāpāŋ ŋode yāwet tāyak; Wa! Āma intājukun itta yāwani iwoyāŋkuro u nākŋa teŋkuro itak yāk. U pom kudupina wāpi Saion uken teŋkuro intājukun-inik itak yāk. U nadāŋ imut!
- 7 ^g Tānpākaŋ intājukun āma Ekānitā iwoyānpāŋ teŋkuko unitā ŋode yāyak; Eruk āmawebenaye, man Ekānitā kwawak yāŋahāŋkuko u tāwera nadāwut. Ekāni uwā ŋode nāwetkuk; Gāk nākŋo nanakna. Apiŋo nākā gākŋo nanka ude itat yāk.
- 8 ^h Tānpāŋ ŋode nāwetgān tāŋkuk; Gāk nāwerikaŋ guŋ āmawebe gākŋa-tāgān watā it yāmenta api ganiŋ kirewet yāk.
- 9 ⁱ Ude tāŋira gāmotnaken kaŋ irut yānpāŋ pārip-pārip kehāromi iŋitkaŋ āma komitā-yāŋ intājukun api it yāmen yāk.
Bureni, āmatā kābotinik dāpmāŋ kārapmit tākaŋ ude gāk pārip-pāriptā guŋ āmawebe api dāpmāŋ kārapmiren. Ekāninatā man ude nāwetkuk.

^d 1:6 Nah 1:7; Jon 10:14, 2Ti 2:19 ^e 2:1 Sam 46:6; Apos 4:25-26 ^f 2:4 Sam 37:13, 59:8; Snd 1:26 ^g 2:7 Apos 13:33; Hib 1:5, 5:5 ^h 2:8 Sam 72:8; Dan 7:13-14; Jon 17:4-5
ⁱ 2:9 Sam 89:23; Rev 2:26-27, 12:5, 19:15

- ¹⁰ Unita kome täņo intäjukun äma in, ba äma wäpi nitek in, jukujin penpäņ man täwerayāņ täyat ŋonita ket nadäkot.
- ¹¹ ^j In Ekänita umuntanpäņ gāmori-kengän it täkot.
- ¹² ^k Nadäkaņ? Anutu täņo nanakitä äma wakita kokwawak bäräņeņ täk täyak unita kumäņ-kumäņ nidäpek yāņpäņ kaņ oraņ imut.

Täņpäkaņ ämawebe Anututä watä it nimän yāņpäņ dubiniken kuk täkaņ uwä Ekäni täņo oretoret terak it täkaņ.

Salmo 3

Tamimaņ täņo yāņapik man kubä

Kap ŋowä Devittä nanaki tuäni Apsalom kaņ-umuntaņ kuŋatkaņ teņkuk.

- ¹ ^l Ekäni, iwanaye bumta ahäņkaņ näk täņpä wanayāņ täkaņ.
- ² Täņkaņ yāņärok ŋode näwet täkaņ; Anututä täga nämo täņkentāņ gamek.
- ³ ^m Ude näwet täkaņ upāņkaņ Anutu gäk näkņo kurepäna ude itan. Gäkņa-tägän täņpewi iwanaye yärepmi täyat. Anutuna tägagämän, gäk bänep nadāņ bäräpna täņpidäm taņ namiņpäņ nepmaņpi iwan ijamiken bätakigän it täyat.
- ⁴ ⁿ Nadäkaņ? Ekänitä täņkentāņ namän yāņpäņ gera yāņira iniken pom kudupi terak itkaņ gerana nadāņ namik täyak.
- ⁵ Unitä watä it namik täyak unita bipani dāpmon patguņguņ täņtāņgän akuk täyat.
- ⁶ ^o Iwanaye bumta näk it gwäjik täkaņ upāņkaņ nämo umuntak täyat.
- ⁷ ^p Ekäni, gäkä iwanaye dāpmäk täyan. Täņkaņ äma waki u meni dāpmāņ tokäriri näk nutta täņpä wak täkaņ. Unita Ekäni Anutuna, täņ namiņkuno udegän, gäk äbä iwan keri terak nanik nämagut!
- ⁸ ^q Ekäni gäk kubä-tägän ämawebekaye täga täņkentāņ yämen. Unita Ekäni, ämawebekaye watä säkgämän it yämi.

^j 2:11 Plp 2:12; Hib 12:28 ^k 2:12 Jon 5:23, 1Pi 2:6 ^l 3 Kudup 2Sml 15:13–17:22

^m 3:3 Sam 62:7 ⁿ 3:4 Sam 4:3, 43:3 ^o 3:6 Sam 23:4, 27:3, 118:10-13 ^p 3:7 Jop 16:10; Sam 22:21, 57:4, 58:6 ^q 3:8 Sam 28:8, 29:11

Salmo 4

Bipani kubäken Devittä kehäromi yäpmäkta yänapik man yängkuk

- 1 ^r Siwoŋi Anutuna, gäkken yänapinira nadäŋ namisi. Bian bänep nadäŋ bäräpna ketäreŋ namiŋkuno unita apiŋo gerana nadänpäŋ oraŋ nami.
- 2 Ämawebe, in kadäni jidegän wäpna yäpmäŋ äpäkta piäni täk täkaŋ u api peneŋ? Ba imaka jopi-jopi yäpmäŋ kuŋat täkaŋ ba jopman nadäkta gäripi pähap nadäk täkaŋ u kadäni jidegän api peneŋ?
- 3 ^s Ɔode nadäkot; Ämawebe Ekäni täŋo gämoriken kuŋat täkaŋ u inita biŋam iwoyäk täyak. Unita näkä gera yänira nadäŋ namik täyak.
- 4 ^t Unita ämawebe, in kuŋatjin kwaiwäpäŋ momi täktäk kädet pewut. Täŋkaŋ dāpmon patpat kadäniken kwikinik patpäŋ man täwetat ŋonita juku pik täkot.
- 5 ^u Täŋkaŋ inä Ekänita nadäŋ imikinik tänpäŋ ärawa täktäk kädet ini gäripi nadäk täyak ude täŋ imik täkot.
- 6 ^v Ekäni, ämawebe mäyaptä gäkken gera jop Ɔode yäk täkaŋ; Iron täŋ nimi! Nadäŋ nimenon uyaku oretoret täga täne yäŋ yäk täkaŋ.
- 7 ^w Ketem piäniken ahäŋ-bumbum täŋirä äma unitä oretoret nadäk täkaŋ. Upäŋkaŋ Ekäni, oretoret nadäk täkaŋ u jopigän. Bänep oretoret gäkä namik täyan u taŋi pähap. Bänepna täŋpidäm taŋ namiŋiri oretoret bumta nadäk täyat.
- 8 ^x Ekäni gäkŋa-tägän watä it namiŋiri säkgämän it täyat. Unita imaka kubäta nämo umuntaŋkaŋ dāpmon bäräŋek-inik päŋku säkgämän patguŋguŋ täk täyat.

Salmo 5

Anututä watä it imikta äma kubätä yänapinikuk

- 1 O Ekäni, näk komi nadänpäŋ yängkähän-kähän yänira juku penpäŋ nadäŋ namisi.

^r 4:1 Sam 17:6, 18:6, 18:18-19 ^s 4:3 Sam 6:8-9, 50:5, 135:4 ^t 4:4 Sam 77:6, 119:11; Efe 4:26 ^u 4:5 Lo 33:19; Sam 51:19, 62:8 ^v 4:6 Nam 6:26; Jop 7:7, 9:25
^w 4:7 Sam 97:11-12, 119:14, 119:72 ^x 4:8 Jop 11:19; Sam 16:9

- 2 ^y Anutu intäjukun ämana, juku penpän tängkentäktä konäm kotat ŋo nadän nam.
- 3 ^z Ekäni, tami tami gäkken yänapik man yäk täyat. Edap dapuritä abänirän näk gäkken yänapik man kehäromigän yänpän gäk kowata jide näwoŋärewayän täyan unita dapun täk täyat.
- 4 Anutu, anutu jopi ätu kudän wakita gäripi nadäk täkaŋ upänkaŋ gäk anutu udewani nämo. Nämoinik, äma waki tänpänitä gäk dubikaken täga nämo itneŋ.
- 5 ^a Ba äma inita nadäwä ärowani tänpäni uwä iŋamkaken täga nämo itneŋ. Äma waki tänpäni udewanita gaŋani pähap nadäk täyan.
- 6 ^b Täŋkaŋ äma jop manman yäwanita tänpäwak täŋ yämik täyan. Ba äma iwan tänpän kumän-kumän däpanikät äma tänyäkŋarani tänpänita wakiinik nadäk täyan.
- 7 ^c Upänkaŋ gäk näka butewaki pähap nadän namik täyan unita gäkŋo kudupi yotken täga api ärowet. Äronpän gaŋiŋ oretta gukut imäpmok api tänpet.
- 8 ^d O Anutu, iwanaye bumta itkaŋ unita näkŋo irit kuŋat-kuŋatnata watä it naminiri gäkŋo kädet siwoŋi kaŋ iwara. Kädet näkä iwatta nadäwikaŋ pätak u näwoŋäre.
- 9 ^e Näkŋo iwanayetä man bureni kubä nämoinik yäk täkaŋ. Uwä äma tänpä waktagän nadäk täkaŋ. Unitäŋo meni jinom uwä säkgämän, gäkŋi nikektä äma tänyäkŋatpän kumän-kumän kädetken yämagut täkaŋ.
- 10 ^f Unita Anutu, manken yepmaŋpän komi piä kaŋ yämi. Täŋiri iniken nadäk tawaŋ wakiwakitä äyänutpän kaŋ tänpä wawut. Ärowani täŋ gamiŋpän momi bumta täk täkaŋ unita iŋamkaken nämo itta kaŋ yäwat-kire!
- 11 ^g Tänpäkaŋ ämawebe nadän gaminirä watä it yämik täyan uwä oretoret täk takot. Bänep täga nadänpän oretoret kap kadäni kadäni tek takot. Ude täŋirä watä säkgämän it yämik täyi. U imata, ämawebe uwä gäka gäripi pähap nadän gamiŋpän gäka yänpän oretoret bureni täk täkaŋ.
- 12 ^h Bureni Ekäni, äma gäkŋo man bureni iwaräntäk täkaŋ unita kudän säkgämän täŋ yämik täyan.

^y 5:2 Sam 3:4, 65:2 ^z 5:3 Sam 30:5, 88:13, 130:6 ^a 5:5 Hab 1:13 ^b 5:6 Sam 55:23; Rev 21:8 ^c 5:7 1Kn 8:29-30; Sam 132:7, 138:2 ^d 5:8 Sam 24:4-5, 27:11

^e 5:9 Sam 62:4; Luk 11:44; Rom 3:13 ^f 5:10 2Sml 15:31, 17:14, 17:23 ^g 5:11 Ais 65:13

^h 5:12 Sam 115:13

Nadāŋ yāmik täyan unitä kurepätä-yāŋ watä bureni it yāmik täyak.

Salmo 6

Äma bārāpiken irani täŋo yāŋapik man

- 1 ⁱ O Ekāni, mominata yāŋpāŋ kokwawak nadāŋkaŋ nāmo nebewen,
ba momina täŋo kowata nāmo namen.
- 2 ^j Ekāni, kehāromina paotiniŋ täyak unita butewaki nadāŋ namiŋpāŋ
kehāromi āneŋi nam.
- 3 ^k Bānepnaken nadāŋ bārāp pāhap ahātak upāŋkaŋ Ekāni, gāk bārāŋeŋ
nāmo tāŋkentāŋ namitan. Unita jidegān api nadāŋ namen?
- 4-5 ^l Nutpewi kumbero uwä täga nāmo ganiŋ oreret. Äma kumbanitä nāmo
nadāŋ gamik tākaŋ. Udewaniwä gāk täga nāmo ganiŋ oretneŋ.
Unita Ekāni, pābä bārāpi terak nanik nāmagut. Gāk butewaki māhemi
unita nadāŋ namiŋpāŋ kumāŋ-kumāŋ dubiniken nanik nāmagutsi.
- 6 Konām kot yāpmāŋ ābāŋtäyiwa kehāromina kudup paotak. Täŋpāŋ
bipani bipani dapunna konām pitotä āmetpārani tekna ba gwāk
kunowāna nābātak täyak.
- 7 ^m Iwanaye māyap unita konām pen kot täyat. Konām kottäyiwa
dapunna pom tokŋewākaŋ dapun täga nāmo ijik täyat.
- 8 ⁿ Tägagāmān! Ekānitä konām korira nadātak. Unita āma wakiwaki
täŋpani in keweŋ namut!
- 9 Tāŋkentākta gera yāk täyat u nadāŋ namitak. Bureni, yāŋapiŋira
täŋkentāŋ namik täyak.
- 10 Unita nadātat; Iwanaye bārāpi pāhap gānaŋ itkaŋ umun bumta api
tāneŋ. Täŋpāŋ māyāk pāhap nadāŋpāŋ nepmaŋkaŋ tāŋguŋ-gurap
täŋtāŋ api āmetpeŋ kuneŋ.

Salmo 7

Äma ŋo bārāpi nadāŋkaŋ Anutuken gera yāŋkuk

- 1 ^o Ekāni Anutuna, iwanaye yabāŋ umuntaŋ gākken kābop itta
ārek täyat. Tāŋkentāŋ namiŋiri āma nāk kumāŋ-kumāŋ
nutnayāŋ nāwarān tākaŋ uwä nutneŋtawä.

ⁱ 6:1 Sam 38:1; Jer 10:24 ^j 6:2 Sam 41:4; Hos 6:1 ^k 6:3 Sam 90:13 ^l 6:5 Sam 88:11,
118:17; Ais 38:18 ^m 6:7 Jop 17:7; Sam 38:10; Kra 5:17 ⁿ 6:8 Sam 119:115; Mat 7:23;
Luk 13:27 ^o 7:1 Sam 31:1, 31:15, 71:1

- 2 Tāŋ ämatä tǎŋkentāŋ namikta nāmo irāwā, iwanayetä tom ägwāri ude wādāŋ gārepmāŋ pāŋku gupna api yāpmāŋ dākŋenen.
- 3-4 ^{p q} O Ekāni Anutuna, nāk kudān waki kubä nāmo tǎŋkut yāŋ nadätat. Upāŋkaŋ nākken kudān waki ätu itneŋo, ba not kubäta tǎŋpāwak tǎŋpero, ba notnapak tǎŋ-ikŋatpāŋ man uterak yāŋmaŋpa äroweko, ba jop nadāŋ iwanaye tǎŋpāwak tǎŋpero u tǎŋpāwā, eruk ŋode täga tǎŋpen;
- 5 Iwanaye jop yabāŋiri nāwarān tǎŋpāŋ kaŋ nepmāŋirut! Nutmaŋpā äpmonŋpapāŋ kumāŋ-kumāŋ täga api nutneŋ. Tǎŋpāŋ gupna kome terak jop uken täga api pewä pārek.
- 6 ^r Upāŋkaŋ nāk ude nāmo tǎŋpani unita Anutu, gāk kokwawak pähap nadāŋkaŋ akuŋpāŋ iwanaye nutnayāŋ piä bumta tākaŋ u dāpmāŋpāŋ yāwat-kire!
Imata, gākāwā kudān siwoŋitagān nadāk täyan unita äbä tǎŋkentāŋ namisi.
- 7 ^s Ude tǎŋpāŋ punin unu itkaŋ ämawebe kuduptagān yāweri gāmotkaken irirä yabāŋ yāwasi.
- 8 ^t Gāhāwā ämawebe kuduptagān tǎŋo kudān yāpmāŋ daniwani unita Ekāni, iwanaye iŋamiken nāka äma siwoŋi yāŋ nāwet!
Imata, nāk waki tǎŋira kowata yāpmākta yāwani nāmo yāŋ nadātan unita.
- 9 ^u Anutu, gāk äma siwoŋi pähap. Gāk äma tǎŋo nadāk-nadāk ba gäripini kudup nadāwi tārek tākaŋ.
Unita gāk äma waki tǎŋo kudān waki kudup kaŋ pewi paorut. Tǎŋkaŋ äma siwoŋita gwäki täga kaŋ yāmi.
- 10 ^v Ämawebe, in nadākaŋ? Anutu u nākŋo watä ämana. Äma unitāŋo man buramik tākaŋ u tǎŋkentāŋ yāmik täyak.
- 11 ^w Anutu uwä man yāpmāŋ daniwani tägagāmān. U äma wakiwaki nāmo yabāŋ oretpāŋ kowata yāpmākta biŋam yāŋtäreŋ yāmik täyak.
- 12 ^x Tǎŋpākaŋ äma waki u kudān waki nāmo penayāŋ tǎŋo uwä Anututä päip boham tǎŋo meni api wādāwek. U äpa topmāŋkaŋ gwājikta pidām täyak.

^p 7:3 1Sml 24:11 ^q 7:4 1Sml 24:7, 26:7; Sam 109:4-5 ^r 7:6 Sam 35:23, 94:2, 138:7

^s 7:7 Sam 22:27 ^t 7:8 Sam 26:1, 43:1, 98:9 ^u 7:9 Sam 34:21, 40:2, 94:23; Rev 2:23

^v 7:10 Sam 18:2, 18:30, 97:10-11 ^w 7:11 Sam 50:6, 90:9 ^x 7:12 Lo 32:41-42; Sam 64:7

- 13 ^y Tänpän ämik täjo tuñum komi komi u yäpmänpän kuwek kädäp mebet ikek äma u yamähta täntuñum täyak.
- 14 ^z Eruk, äma waki unita nadäwut. U kudän waki tähta tawañ pek täkañ. Täñkañ täñikñarani kudän mebari mebari wari wari täk täkañ.
- 15 ^a Uwä äma ätuta buñep täk täkañ. Upänkañ buñep iniken unitä api äyänutpän yepmäñirek.
- 16 ^b U udegän, kudän waki iniken unitägän äyänutpän ini terak tänpäwak api pewän ahäneñ.
- 17 U kawut! Anutu u siwoñi pähap unita bänep täga iwet täyat. Tänpän Ekäni Anutu ärowani unitäjo wäpi biñam kap terak iniñoret täyat.

Salmo 8

Anutu ima mebarita komen äma nin nadän nimik täyak?

- 1 ^c Ekäni Mähemnün, wäpka biñam gäripi gakñi nikektä kome kuduptagän intäjukun itak!

Wäpka biñam ärowani unita kunum gänañ naniktä gäk ganiñoret täkañ.

- 2 ^d Tänpäkañ iwankayetä mäyäk nadäwut yänpän nanak pakikät ironironi yäwetpän yäwoñärek täñiri kap terak ganiñoret täkañ.
Teñirä iwankayetä nadänpän umuntañpän man kum api itneñ.

- 3 ^e Tänpäkañ Ekäni, näk kunum terak dapun tänpän imaka säkgämän ketkatä täñ peñkuno, komepak ba guk komeniken yepmañkuno u yabän yäwatpän nadäwätäk ñode täk täyat;
- 4 ^f Anutu, imata gäk äma mewuni ninta nadäwi ärowani täk täkañ? Imata ämawebe watä säkgämän it nimik täyan?
- 5 Nin äpani ude itnañipän wäpnin biñam epmäget kudän nikek ude nipmañkun. Bureni, imaka päke u kudup yärepmitpän gäkña bumik nipmañkun.

^y 7:13 Sam 18:14, 45:5 ^z 7:14 Jop 15:35; Ais 59:4; Jem 1:15 ^a 7:15 Sam 57:6

^b 7:16 Sam 140:9-11 ^c 8:1 Sam 113:4, 148:13 ^d 8:2 Sam 44:16; Mat 21:16, 1Ko 1:27

^e 8:3 Sam 111:2 ^f 8:4 Jop 7:17-18; Sam 144:3; Hib 2:6-8

- 6 ^g Ude tənkaŋ imaka kudup ketkatä tən-penjkuno u yabän yäwatta nipmaŋkun. Ude təniri imaka kudup u gämotninken itkaŋ.
- 7-8 Yawakkät tom ägwäri, barak ba imaka imaka gwägu pähap gänaŋ komeni komeni kuŋat täkaŋ u kuduptagän äma gämoriken yepmaŋkunotä itkaŋ.
- 9 Unita Ekäni Mähemnün, wäpka biŋam gäripi gakŋi nikektä kome kuduptagän intäjukun itak!

Salmo 9

Anutu täŋo kudän siwoŋi unita bänep täga man

- 1 Ekäni, bänep nadäk-nadäkna kuduptä api ganiŋoret tənpet. Tənpan näk ämawebe gäkä piä tagagämän täk täyan unita api yäwet tənpet.
- 2 ^h Tənkaŋ Anutu ärowani, näkä nadän gamiŋpan oretoŋet kap tenpan wäpka biŋam api yäpman ärok tənpet.
- 3 Gäkä tənkentän namikta äbäniri iwanayetä gabän umuntaŋ metənpen kuk täkaŋ. Metənpen kuŋkä maŋ-däpmanpan kumäk täkaŋ.
- 4 Tənpankaŋ yäpman danik piä täk täyan uwä siwoŋigän täk täyan. Tənkaŋ näkŋo manna yäpman daniŋpan momika nämo yän yäntären namiŋkun.
- 5 ⁱ Gäk guŋ äbot äbori äbori nämo nadän gamik täkaŋ u yebenpan äma wakiwaki u kumän däpman moreŋkun. Təniri ämawebetä äma udewanita api guŋ täneŋ.
- 6 Bureni, iwaniye waŋkuŋo ubayän. Inide ude api itneŋ. Gäk unitäŋo yotpärare yäpi waŋkuŋo unita ämawebetä kome unita tənguŋ tanpan nämoinik api nadäneŋ.
- 7 ^j Tənpankaŋ Ekäni uwä intäjukun äma inide api it yäpman ärowek. Uwä intäjukun-inik itkaŋ ämawebe yäpman danikta pidäm täyak.
- 8 ^k Tənpan kudän siwoŋi terak api yäpman daniwek. Ude tənkaŋ ämawebe kuduptagän iniken nadäk siwoŋi terak api yabän yäwarek.

^g 8:6 Stt 1:26-28, 1Ko 15:27; Efe 1:22; Hib 2:8 ^h 9:2 Sam 5:11, 83:18 ⁱ 9:5 Lo 9:14; Snd 10:7 ^j 9:7 Sam 102:12, 102:26; Hib 1:11 ^k 9:8 Sam 96:13, 98:9

- 9^l Ekäni uwä eni kehäromi kubä ude itak. Iwantä äma kubäta tänpäwak tänpänä, äma u Ekäniken päñku täga irek.
Ba bäräpi kadänikenä Anutuken käbop täga päñku irek.
- 10^m O Ekäni, äma gäk gabäñ tarek täkañ u kubä mäde nämoinik ut imiñkuno unita ämawebe mebärika nadäwä tärek täkañ uwä gäkä terakgän api yengämä peney.
- 11ⁿ Unita ämawebe, in Ekäni, Saion yotpärareken intäjukun itkañ yabäñ yäwat piä täk täyak u wäpi biñami iniñoret täkot!
Epän pähap täk täyak unita ämawebe komeni komeni yäñahäñpäñ yäwet täkot.
- 12° Bureni, Ekäni uwä äma komi nadäk täkañ unitäño konäm gerata juku penpäñ nadäñ yämik täyak. Ude tänpäñ äma netätä komi u yämik täkañ unita kowata tänpäwak täñ yämik täyak.
- 13 Unita Ekäni, näka waki, butewaki nadäñ namisi. Iwantä komi ba bäräpi namikañ ño yabä!
Kumäñ-kumäñ dubiniken itat ño nämaguri äneñi täga kañ ira!
- 14^p Ude täñpayäñ täno uwä näk päñku Jerusalem nanik ämawebe iñamiken itkañ wäpka api ganiñ oreret!
Ba waki keriken nanik nämagurayäñ täyan unita oretoreset pähap nadäñpäñ wäpka api yäpmäñ ärowet.
- 15^q Täñpäkañ äma guñ äbotken naniktä nintä ärikta awañ äneñkuño upäñkañ ini-tägän awañi gänañ äriñkuñ.
Nin nipmähjitta buñep täñkuño upäñkañ buñep iniken unitä yepmähjtkuk.
- 16^r Bureni-inik, Ekänitä äma täño täktäki, kudän siwoñi terak yäpmäñ daniñpäñ kowata yämik täyak. Täñirän äma waki uwä iniken kudän wakitä äyähutpäñ tänpäwak täñ yämik täkañ.
- 17^s Äma waki komeni komeni Anututa nadäñ äwaräkuk täk täkañ unitäño komeniwä kumbani kome ubayäñ.
- 18^t Täñpäkañ ämawebe tuñumi nämo, täñbute-bute täñpaniwä Ekänitä jop yabäñ äwaräkuk nämo täk täyak.
Nämo, äma bäräpi nitek udewani bureni-inik api täñkentäñ yämek.
- 19 Unita Ekäni, äbi! Äbä jop yabähjiri komen ämatä ärowani täñ gaminetawä! Äma nämo nadäñ gamik täkañ u kudup

^l 9:9 Sam 37:39, 46:1, 91:2 ^m 9:10 Lo 31:6-8; Sam 37:25, 70:4, 91:14 ⁿ 9:11 Sam 107:22
^o 9:12 2Sml 4:11; Sam 9:18, 10:17, 22:24, 37:25; Ais 49:14-15; Hib 13:5 ^p 9:14 Sam 13:5, 20:5, 35:9 ^q 9:15 Sam 7:15, 94:23; Snd 5:22, 26:27 ^r 9:16 Kis 14:31; Snd 5:22
^s 9:17 Jop 8:13; Sam 50:22 ^t 9:18 Sam 12:5; Snd 23:18, 24:14

yepmanpikaŋ gäknjo man piäken kaŋ irut. Tänpänj unitäŋo täktäki
kaŋ yäpmänj dani.

20 ^u Ekäni, ude täŋiri kaŋ umuntäwut. Kehäromika ude yäwoŋäreŋiri
inita nadäwä äpani-inik kaŋ tänpüt.

Salmo 10

Äma waki tänpäni u Anututä kehäromini täga yäpmänj äpek

1 Ekäni, komi butewaki ahänj namiŋirän gäk imata nepmanpeŋ päŋku
käbop itan?

2 ^v Ekäni, äma waki tänpänita nadä! U ärowani tänpänj äma jopi
jäwäri iwan täŋ yämiŋpäŋ däpmänpänj yäwat-kirek täkaŋ u nämo
nadätan?

3 ^w Äma waki tänpäni uwä iniken bänepi täŋo gäripi ugän iwatpäŋ
ärowani täk täkaŋ. Moneŋ tuŋumta nadängärip tänpänj Ekäni
mäde ut imik täkaŋ.

4 ^x Äma udewanitä nin ärowani yänpänj Anututa nämoinik nadänj imik
täkaŋ. Nämo, Anututa nadäwä nämo itak bumik yänj nadäk täkaŋ.

5 ^y Tänpänj äma udewani tuŋum pähap ikek itkaŋ kome terak
säkgämän it täkaŋ. Upänkaŋ Anutu, äma uwä inita nadäwä
ärowani tänpäpänj gäkŋo бага manta nadäwä äpani täk täkaŋ ba
iwaniyeta udegän yänj ärok yäwet täkaŋ.

6 ^z Tänpänj bänepitä ŋode nadäk täkaŋ; Imaka kubätä nin täga nämo
tänpänj waneŋ. Nin tägagän api itne yänj nadäk täkaŋ.

7 ^a Äma udewani uwä meniken äma tagwän man yäwet-yäwet
unitägän abämaŋ kuk täkaŋ. Meberitä jop manman, umun man ba
tänpäwak man yäk täkaŋ.

8-9 ^{b c} Tänpänj kädet moräkken käbop itpäŋ äma siwoŋi ba äma
kehäromini nämo, jop nadänj däpmäk täkaŋ, aŋ komitä käbop
itpäŋ tom däpmäk täkaŋ ude.

10 Äma wakiinik tänpäni uwä äma jäwäri u jiraŋ yänj nadänkaŋ yeŋ
yäwat päpmo yepmanpäŋ ärowani täŋ yämik täkaŋ.

^u 9:20 Sam 62:9; Ais 31:3; Ese 28:2 ^v 10:2 Sam 7:16, 9:15; Snd 5:22 ^w 10:3 Sam 94:4;
Rom 1:32 ^x 10:4 Sam 14:1-2, 53:1 ^y 10:5 Sam 12:5; Ais 26:11 ^z 10:6 Ais 56:12;
Rev 18:7 ^a 10:7 Jop 20:12; Sam 12:2; Rom 3:14 ^b 10:8 Sam 17:11; Hab 3:14
^c 10:9 Sam 17:12; Mai 7:2

- 11 ^d Tånkaŋ bānepitā ŋode yāk tākaŋ; Anutu u ninta guŋ taŋpāŋ dapuri
tāŋpipik tāŋkuko unita nin nāmo nibāk tāyak yāk.
- 12 O Ekāni, gāk akuŋpāŋ āma waki tāŋpani unita kowata yāmi!
Tāŋkaŋ āma kehāromi paorani ninta guŋ tāwentawā!
- 13 Anutu, āma waki tāŋpani imata gāk ganiŋ wārāt tākaŋ? Ŋode uwā
jop nadāk tākaŋ; Kowata nāmo api nimek!
- 14 ^e Upāŋkaŋ Ekāni, gāk āma kādet waki tāŋpani u yabāk tāyan. Āma
udewanitā komi niniŋirā nibāŋ āwarākuk nāmo tāk tāyan.
Unita āma kehāromini nāmo, gākā tāŋkentāŋ nimi yāŋpāŋ
gākgān gabāŋ tarek tākaŋ. U imata, gāk kubā-tāgān āma jopi
jāwāri tāŋkentāŋ yāmik tāyan.
- 15 Unita Ekāni, gākā āma waki tāŋpani tāŋo kehāromi yāyomāgatpāŋ
kowata komi kaŋ yāmi!
- 16 ^f Ekāni gāk intājukun-inik it yāpmāŋ pāŋku pen api it yāpmāŋ
ārowen, paot-paotka nāmo.
Unita āma gāka nāmo nadāŋ gamik tākaŋ u yāwat kireŋpewi kaŋ
kuŋtānpā kut!
- 17 ^g Ekāni, gāk āma jāwāri tāŋo yāŋapik man nadāŋ yāmiŋpāŋ bānepi
tāŋ-tāpāneŋ yāmiŋiri sākgāmān api itneŋ.
- 18 ^h O Ekāni, iroŋi kodāŋanikāt āma bārāpi nadāwani unitāŋo yāŋapik
man nadāŋ yāmiŋpāŋ komi nadāk tākaŋ u dātāreŋ yāmik tāyi.
Ude tāŋiri komen āmata āneŋi nāmo api umuntāneŋ!

Salmo 11

Āma kubātā Anututa nadākinik tāŋkuk

- 1-2 ^{i j} Umuri kubā ahāŋ namiŋirān Ekānitā watā it namān yāŋpāŋ uken
kuk tāyat.
Unita notnapak, imata guŋtā-yāŋ ŋode nāwetan? Ai! Metāŋpeŋ
ku! Āma waki tāŋpanitā āma siwoŋi dāpmākta bipmāŋ
uraniken kābop itkaŋ kuwek gwājikaŋ u nāmo yabātan?
Gāk barak umuritā-yāŋ metāŋpeŋ pom udu ku! yāŋ man ude
imata nāwetan?

^d 10:11 Jop 22:13; Sam 94:7; Ese 9:9 ^e 10:14 Sam 68:5, 2Ti 1:12, 1Pi 4:19

^f 10:16 Sam 145:13; Jer 10:10; Dan 4:34, 1Ti 1:17 ^g 10:17 Kis 22:23; Sam 9:12

^h 10:18 Sam 82:3; Ais 11:4 ⁱ 11:1 Sam 2:12, 121:1 ^j 11:2 Sam 7:12, 37:14, 64:3-4

- 3 ^k Yäke! Äma kuduptagäntä kädet siwoŋi mäde ut imäwä äma siwoŋi jide täneŋ? Käwep api metäŋpeŋ kunep.
- 4 ^l Upäŋkaŋ nähä nämo api metäŋpeŋ kwet! Nämo, Anutu ini kudupi tähaken itkaŋ dapun täŋ itak.
Kunum gänaŋ maŋitkaŋ intäjukun-inik it nimiŋpäŋ äma täŋo täktäki u kuduptagän yabäŋpäŋ-nadäk täyak.
- 5 ^m Ekäni ini äma siwoŋi ba äma waki täŋpani yäpmäŋ daniŋpäŋ äma бага mani nämo buramik täkaŋ unita kokwawak pähap api pewän ahäŋ yämek.
- 6 ⁿ Ude täŋpäŋ kädäp mebet komigämän upäŋ piŋ yabat-pewän komi bumta api nadäneŋ. U imata, kowata udewani yäpmäkta biŋam täkaŋ ubayäŋ.
- 7 ^o Täŋpäkaŋ Ekäni ini uwä siwoŋi unita äma siwoŋi kuŋaranita gäripi nadäk täyak.
Äma Ekäni täŋo meni jinom iwatpäŋ kuŋat täkaŋ uwä Ekäni iŋami api käneŋ.

Salmo 12

Äma kubä Anututä täŋkentäŋ imikta yäŋapik man yäŋkuk

- 1 ^p Ekäni, äma siwoŋi kubä nämoinik itak. Ba äma man bureni yäwani kudup paotkaŋ unita äbä täŋkentäŋ nimisi!
- 2 ^q Ämawebe kuduptagäntä noriye bänepi ärikta jop täŋyäkŋarani täk täkaŋ.
- 3 Unita Ekäni, gäk äma ätu jop yäŋ-yäkŋatpäŋ waki kädet terak yämagut täkaŋ ba ärowani täk täkaŋ uwä meni teŋpipiŋ yämi!
- 4 Äma udewanitä ŋode yäk täkaŋ; Nin äma ätu jop yäŋ-yäkŋatpäŋ imaka yäpmäkta gäripi nadäk täkamäŋ u täga api yäpne.
Ba man yänayäŋ nadäŋpäŋä udegän täga api yäk täne yäk. Ude täŋitna äma kubätä täga nämo niniŋ bitnäwek yäŋ yäk täkaŋ.
- 5 ^r Ude yäk täkaŋ upäŋkaŋ Ekänitä ini ŋode yäyak; Eruk täga! Näk ärewayäŋ! Ämatä äma jäwäri yäpmäŋ äpäŋpäŋ komi piä yämiŋirä yäŋkähän-kähän yäŋ itkaŋ u nadätat.
Äreŋpäŋ säkgämän itta gäripi nadäk täkaŋ u täŋkentäŋ yämiŋira udegän api itneŋ yäk.

^k 11:3 Sam 87:1, 119:152 ^l 11:4 Mai 1:2; Mat 5:34 ^m 11:5 Stt 22:1; Sam 34:19; Jem 1:12

ⁿ 11:6 Sam 75:8; Jer 4:11-12; Ese 38:22 ^o 11:7 Sam 7:9-11, 16:11, 33:5 ^p 12:1 Ais 57:1; Mai 7:2 ^q 12:2 Sam 41:6; Jer 9:8; Rom 16:18 ^r 12:5 Sam 10:18, 34:6, 35:10; Ais 33:10

- 6 ^s Ämawebe, in nadäkan? Ekänitä täñkentän nimikta man kehäromi yänkuko uwä man bureni-inik yänkuk. Man yäk täyak u siliwa mobä kädäpken ijinpewä kodaki paki-inik äworek täkan udewani.
- 7 ^t Unita Ekäni, watä säkgämän kadäni kadäni it nimiriri iwantä nidäpneñtawä.
- 8 ^u U imata, äma waki bämopiken itkamän. U kudup kädet wakita tägagämän yän nadäk täkan.

Salmo 13

Äma kubä Anututä äneñi nadän imikta yänapik man yänkuk

- 1 ^v Ekäni, kadäni jidegän äneñi api nadän namen? Gäk näka mäde kadäni käroni api ut namen ba? Kadäni jidegän nadän naminiri iñamka äneñi api gabäwet?
- 2 Kadäni jidegän bäräpina ño api ketäreñ namen? Butewaki pähap nadän itat ño kepma bipani jide nadän yäpmän kuñira api paot namek? Kadäni jidegän täñkentän naminiri iwanaye gämoriken nämo api iret?
- 3 ^w Ekäni, gäk näkño Anutuna unita yänapik manna ño nadän naminpäñ butewaki nadän nami. Täñpäñ kehäromi naminiri nämo api paoret.
- 4 ^x Iwanaye yabä kätäniri nintä irepmitkamän yänpäñ nabäwä mañ parira oretoret nämo täneñ.
- 5 Upänkan ude nämo! Gäk nadän namikinik täk täyan unita nadäkinik täyat. Butewaki nadänpäñ täñkentän namayän täyan unita oretoret täñ gamitat.
- 6 ^y Bureni Ekäni, gäk näka säkgämän täñ namin yäpmän äbuno unita kap tenpäñ wäpka api ganiñ oreret.

Salmo 14

Äma waki täño täktäk

- 1 ^z Äma Anutu nämo itak yän yäk täkan uwä guñ bureni-inik! Äma udewani bänepi käbän täwani. U kudän waki mebäri mebäri täk täkan. Kubätä kudän täga kubä nämoinik täk täyak.

^s 12:6 Sam 119:140; Snd 30:5 ^t 12:7 Sam 37:28, 97:10 ^u 12:8 Sam 55:10-11

^v 13:1 Jop 13:24; Sam 88:14; Ais 59:2 ^w 13:3 Jer 51:39 ^x 13:4 Sam 25:2, 35:19, 38:16

^y 13:6 Sam 116:7, 119:17 ^z 14:1 Sam 10:4, 53:1

- 2^a Nadäkaŋ? Ekänitā kunum terak ununitā etā pāpā dapun pärewat tāk täyak. U āma nadāwā tumbāpāŋ Anutu kaŋ-ahākta piāni tāŋpani udewani ātu itkaŋ ba nāmo yāŋ nadāŋpāŋ yabāŋ ahākta dapun pärewat tāk täyak.
- 3^b Upāŋkaŋ nāmo, kudup u kädet siwoŋi irepmit moreŋpāŋ kädet waki tāŋpanigān. Uken nanik kubätä kudān täga kubā nāmo tāk täyak. Nāmoinik.
- 4^c Unita Ekänitā ŋode yāyak; Jide? Āmawebe u nadäk-nadäki nāmo? U jop orek patkaŋ näkŋo āmawebenaye uken tāŋyākŋatpāŋ kubota tāŋ yāmik tākaŋ. Ude tāŋkaŋ näkken yāŋapik man kubā nāmoinik yāk tākaŋ.
- 5 Upāŋkaŋ Anututā āmawebeniye ukāt itkentāk-inik täyak unita āma waki tāŋpani unita imaka umuri-inik kubā api ahāŋ yāmek.
- 6^d Āma waki uwā āma āpani jopi tāŋo piā tawaŋ kaŋkaŋ yāniŋ wārāt tākaŋ. Upāŋkaŋ Ekāni uwā āma āpanita watā it yāmik täyak.
- 7^e Eruk, Isrel āmawebe tāŋkentāŋ yāmikta Ekänitā āma kubā Saion nanik kaŋ pewān ābān yāŋ nadātāt. Ekänitā ude tāŋjirān āneŋi sākgāmān itnayāŋ tākamāŋken uken oretoret pāhap api nadāne!

Salmo 15

Kädet siwoŋi Anututā gäripi nadäk täyak

- 1^f Ekāni, kudupi yotkaken āma jidewanitā täga ārowek? Ba kudupi yotpārarekaken āma jidewanitā kadāni kārōŋi täga it yāpmāŋ ārowek?
- 2^g Eruk, nadātāt, āma ŋodewanitā Anutu iŋamiken täga it yāpmāŋ ārowek;
 Āma, Anutu tāŋo manta gäripi nadāŋpāŋ kädet siwoŋigān iwarani u. Ba āma kadāni kadāni man bureniŋān yāk tāŋpani u.
- 3^h Āma udewanitā noriye tāŋo wāpi jop man terak nāmo yāpmāŋ āpek. Ba noriyeta imaka wakiwaki nāmo tāŋ yāmek. Ba āboriye bāmopiken yāŋ-yākŋarani man kubā nāmoinik yāwek.
 Anututā āma udewanita gäripi nadäk täyak.

^a 14:2 Sam 33:13, 102:19 ^b 14:1-3 Rom 3:10-12 ^c 14:4 Ais 64:7; Jer 10:25; Amo 8:4

^d 14:6 Sam 9:9, 142:5 ^e 14:7 Jop 42:10; Sam 53:6, 126:1 ^f 15:1 Sam 23:6, 24:3, 27:4, 61:4 ^g 15:2 Ais 33:15; Sek 8:16; Efe 4:25 ^h 15:3 Kis 23:1; Sam 28:3, 50:20

- 4 ⁱ Äma udewanitä äma wakiwaki tänpänita gäripi nämö nadäk täyak. Nämö! Ämawebe Anutu täño kädet siwoŋi iwat täkaŋ unitagän oraŋ yämik täyak.
Äma udewanitä imaka api tänpet yäŋ yäwani ugän iwatpäŋ tāk täyak.
Iniken mani u iwatpäŋ täŋjirän bäräpi mebäri mebäri ahäŋ imäpäŋ waweko upäŋkaŋ gwäk pimiŋpäŋ mani ugän iwatpäŋ täŋpek.
- 5 ^j Äma udewanitä kädet siwoŋi ŋode tāk täyak; Äma ätuta moneŋ yämiŋkaŋ yäwerek; Kowata kämi kaŋ namut yäk.
Eruk ude yäwerekopäŋ kowata imikimik kadänikenä jide yämeko udegän yäpek, u irepmitpäŋ nämö.
Tänpäŋ äma udewanitä man kábeyäken man bureniŋän yäwek.
Tänpäkaŋ äma ätuwä noriye manken yepmakta jop manman yäk täkaŋ. Upäŋkaŋ äma siwoŋitä kädet udewaniwä nämoinik täŋpek.

In nadäkaŋ? Äma kädet tägatäga udewani iwat täkaŋ uwä paot-paotta biŋam nämö täkaŋ.

Salmo 16

Äma kubätä Anututa nadäŋ imikinik tāk täyak

- 1 ^k Anutu, näk nadäŋ gamikinik tāk täyat unita gäk watä säkgämän it namik täyi!
- 2 Näk Ekäni ŋode iwetkut; Ekäni, gäk näkŋo intäjukun ämana. Imaka tägatäga näkken itkaŋ u gäkŋo ketka terak nanik-tägän äbäk täkaŋ yäŋ iwetkut.
- 3 ^l Ämawebe Ekänita nadäkinik tāk täkaŋ udewanikät itta gäripi nadäk täyat.
- 4 ^m Upäŋkaŋ ämawebe mäjo wära nadäŋ yämik täkaŋ uwä komi api nadäneŋ. Nähä mäjo wärata ärawa nämoinik api täŋ yämet. Ba wäpi menaken nämö api irek. Nämoinik!
- 5 ⁿ Imaka imaka päke itkaŋ ŋonitä näka watä nämö it namik täkaŋ.
Ekäni, gäk kubä-tägän watä it namik täyan. Tänpäkaŋ imaka imakata wäyäkŋek täyat uwä gäkägän namik täyan.

ⁱ 15:4 Jos 9:18-20; Het 11:35; Apos 28:10 ^j 15:5 Lo 16:19; Ese 18:8 ^k 16:1 Sam 7:1, 17:8 ^l 16:3 Sam 101:6, 119:63 ^m 16:4 Jos 23:7; Sam 32:10, 106:37-38 ⁿ 16:5 Sam 23:5, 119:57, 125:3; Kra 3:24

- 6 ° Gäk watä säkgämän it naminjiri näk kome terak ɲo gäripi nitek it yäpmän äbätat. Näk imaka kubäta nämö wäyäkɲek täyat.
- 7 ^p Unita Ekänina wäpi biɲam yäpmän akutat. Imata, uwä kädet siwoɲi kuɲatta nepmänit näwat täyak. Tänpän bipani imaka, Ekänitä nadäk-nadäk siwoɲi näwetpän näwoɲärek täk täyak.
- 8 ^q Tänpäkan Ekänita guɲ taɲpän nämö kuɲat täyat. Nämö, Ekäni uwä dubinaken it täyak unita imaka kubäta täɲyäkɲat-pewän umuntaɲpän täga nämö kwaiwet.
- 9 ^r Unita bänepna pidäm taɲirän oretoret pähap nadäk täyat. Täɲkan imaka kubäta nämoinik umuntak täyat.
- 10 ^s Tänpäkan Ekäni, gäk watä säkgämän it namik täyan. Ude täjiri näk kumän-kumän komeken nämö api kwet. Gäkɲo piä ämaka täga näk, nabän äwaräkuk täjiri kumänpän jop nämö api parawet.
- 11 ^{t u} Täɲkan gäkɲa-tägän kädet gäripi nadäk täyan u näwoɲärek täyan. Täjiri gäk dubikaken itkan bänep oretoret terak kuɲat täyat uwä tärek-täreki nämö!

Salmo 17

Äma kubä Anututä watä it namän yänpän gera yäɲkuk

- 1 Ekäni, gäkken gera yäɲira nadän namisi! Kädet siwoɲi iwat täyat unita nadän bäräpna gäkken yäpmän äbäɲira täɲkentän nami. Gäk yängäkɲatta nämö yäyat unita yäɲapik manna ɲo nadän namisi.
- 2 Näk nadätat, dapunka päraɲi-inik unita kudän siwoɲi u kudup kaɲpän nadäwi tärek täkan. Unita iwan iɲamiken äma siwoɲi yän api yäɲtäreɲ namen.
- 3 ^v Bänep nadäk-nadäkna kudup kawi tärek täyak. Bipani bipani nabänpän-nadäk täyanken nadäk waki kubä nämö kaɲ-ahäk täyan. Imata, näk man waki, äma ätutä yäk täkan ude nämö yäk täyat.
- 4 Gäkɲo man ugänpän buramiɲpän äma tänpäwak kädet kudän unita mäde ut imik täyat.
- 5 ^w Gäkɲo kädet siwoɲi nämö irepmitpän wari wari ugän iwat täyat.

° 16:6 Jer 3:19 ^p 16:7 Sam 73:24, 77:6 ^q 16:8 Sam 27:8, 73:23 ^r 16:9 Sam 13:5, 30:12, 108:1 ^s 16:10 Sam 49:15, 86:13; Apos 13:35 ^t 16:11 Sam 36:7-8, 43:4 ^u 16:8-11 Apos 2:25-28 ^v 17:3 Sam 16:7; Sek 13:9; Mal 3:2-3, 1Pi 1:7
^w 17:5 Sam 119:133

- 6 O Anutu, gäkken yänpinjira nadäŋ namik täyan. Unita apiŋo gäkken gera yäkgän tänjira juku penpän nadäŋ namisi.
- 7 ^x Dubikaken irira iwanayeta yänpän watä säkgämän it namik täyan unita Anutu, nadäŋ namikinik täk täyan u kwawak pewi ahäwäpän iwan keriken nanik nämagut.
- 8-9 ^y Dapunka mujipta watäni it täyan udegän näka watä it namisi. Äma waki tänpäniitä näk nutta itgwäjinero udeta nämagut pänku jirokka gäriŋ käbop nepmaŋsi.
- 10 ^z Äma udewani äma ätuta butewaki nämö nadäŋ yämik täkaŋ. Meni jinomkenä gup yäpmän ärokärok man unitägän abäk täkaŋ.
- 11 U näwarän täŋkä nabäŋ ahänpän nutta yewa täkaŋ. Ude täŋkaŋ näk tänpäwakta pidäm tänpän itkaŋ.
- 12 Aŋ ägwäri tom yenayän pidäm tänpän it täkaŋ ude näk nenpän kwinit äwatta nabäŋ nawat itkaŋ.
- 13 Unita Ekäni, äbi! Äbä täŋkentän namiŋpän iwanaye däpmän yäwat kirenpän unitäŋo kehäromini yäpmän äpäsi. Päip bohamka u yäpmän päbä ämik tänpän äma waki keriken nanik nämagut.
- 14 Bureni Ekäni, äma kome terak ŋo imaka täpuri kubäta nämö wäyäkŋek täkaŋ u keriken nanik nämagut. Komi piä yämikta yäwani yän yämiŋkuno u yäniŋ kiresi. Komi piä uwä yeritä yerita pen kaŋ yäniŋ kire!
- 15 ^a Tänpäkaŋ nähä waki nämö tänpäni unita kämi gäkkät kowat kawän bureni api täde. Täŋkaŋ däpmon terak naniktä akuŋpän dubinaken itan yän nadänpän bänep oretoret pähap tokŋek api nadäk tänpet.

Salmo 18

Devittä iwaniye yärepmitpän oretoret täŋkuk

Ekäniitä Devit, Sol ba iwaniye ätu keri terak nanik imaguränpän kap ŋo teŋkuk.

- 1 O Ekäni, gäk näkŋo kehäromina unita gäka gäripi pähap inide kubä nadätat!
- 2 ^b Gäk näkŋo watä ämana, mobä yewa ude it namitan. Bureni, Anutunatä ude täŋkentän namiŋirän gupna korenpän säkgämän it täyat. U kurepä ude itpipiŋ namik täyak. Unitä itkentän namiŋirän iwantä täga nämö nutneŋ.
- 3 Näk Ekäniken gera yänjira nadäŋ namiŋpän iwan keriken nanik nämagut täyak. Unita Ekäni iniŋ orera!

^x 17:7 Sam 31:21 ^y 17:8 Lo 32:10; Sam 91:1, 91:4; Sek 2:8; Mat 23:37 ^z 17:10 1Sml 2:3; Jop 15:27; Sam 73:7 ^a 17:15 Sam 4:6-7, 16:11, 1Jo 3:2 ^b 18:2 Hib 2:13

- 4 ^c Kumäj-kumäj täño yentä kwasikotpäj nepmaņkuņ. Tänpäwak täño kehäromitā nāk uwāk taņpāj nepmaņkuk.
- 5 Bureni, kumbani kome täño yentä pädät tänpāj nepmāj irirän awaņtä nāk nepmājitta buņeptä-yäj itsämbuk.
- 6 ^d Upäņkaņ bäräpina u gänaņ Ekäni Anutuna uken täņkentäkta gera yäņkut. Täņkentäkta ude yäņjira ini kudupi yotken itkaņ gera kotäkna ba konäm butewakina nadäj namiņkuk.
- 7 Nadäj namiņirän kome bärom tänpāj kwaiņkuk. Jop puningän nämo, mebariken umu imaka, kwaiņkuk.
U imata, Anututä iwanayeta kokwawak nadäņirän ude uwä ahäņkuk.
- 8 Injami gäriņ gänaņ nanik gupe yäj tänpän äpuņ. Tänpāj meni gänaņ nanik tänpäwak kädäp mebet gäyek ikek aņeņ tänpän abuņ.
- 9 Ude täņkaņ kunum yäpmāj weņpewän kukņi kukņi kuņirän gubam kubiri pähap terak yeņtāj äpuk.
- 10 ^e U imaka kunum gänaņ nanik piri nitek uterak maņitkaņ ukeņode äpuk. U bäräņek-inik äpuk, mänit täño piri mämä terak yäj.
- 11 U bipmāj uranipāj tek ude uwāk täņkuk. Gubam tobori tobori ume nitek it gwäjiņ imiņkuņ.
- 12 Kädet täwit imikta yäpätä gubam kubiri u gänaņ madäj kireņtāj äbäņirän mim ba kädäp mebet kome terak maņkuņ.
- 13 Tänpäkaņ Ekänitä iromaņtä-yäj kunum gänaņ kärkeņeņirän Ekäni Ärowani-inik unitäño man kotäk nadäņkuņ.
- 14 Täņkaņ äņini yäpä ude, gwäjiņ tänpän äbäņirä iwaniye ämet tänpä kuņkuņ.
- 15 Ekäni kokwawak tänpāj iwaniye yabäj yänpāj yabäj kärkeņeņkuk-ken gwägu pähap kawuk taņirän kome mebari kwawak patkuk.
- 16 Ude tänpāj Ekänitä punin unu naniktä nāk nepmājitta kewatpāj ume gwägu käroņiken nanik wädänpāj nepmaņkuk.
- 17 Bureni, äma näka kokwawak täņpani, kehäromini näkä yärepmiņnaņi nämo u keriken nanik nämagutkuk.
- 18 Iwanaye u bäräpi terak irira äbä nutnayäj täņirä Ekänitä itpipiņ namiņkuk.
- 19 ^f Wakiken-inik itkuro upäņkaņ bänepna gämäni-inik yäj nadänpāj unita wakiken nanik nämagutkuk.
- 20 ^g Ekänitä nāk kädet siwoņi tāk täyat unita gwäki säkgämän namik täyak. Nāk momina nämo unita iron täņ namik täyak.

^c 18:4 Sam 116:3 ^d 18:4-6 Jna 2:5-7 ^e 18:10 Sam 104:3 ^f 18:19 Sam 31:8, 118:5

^g 18:20 1Sml 24:19

- 21 Nāk Ekāni Anutuna unita mādē nāmo ut imiṇpāṇ unitāṇo бага mani buramiṇpāṇ iwāt tāyat.
- 22 Baga mani kudup iwāt pāṇ unitāṇo man kāderi kubāta penjawāk nāmo tāk tāyat.
- 23 U iṇamiken momina nīkek nāmo it tāyat. Waki kubā tāṇpet yāṇpāṇ nadāṇit nadāṇit kuṇat tāyat.
- 24 ^h Iṇamiken nāk momina nāmo, siwoṇi kurāki-inik kuṇat tāyat unita gwāki sākgāmān udegān namik tāyak.
- 25 ⁱ Unita Ekāni, ṇode nadātāt; Āma nadāṇ gamikinik tāṇpāṇ nāmo gepmak tākaṇ unita kowata udegān nadāṇ yāmiṇpāṇ oraṇ yāmik tāyan. Tāṇpāṇ āma siwoṇi kuṇat tākaṇ unita kudān siwoṇigān tāṇ yāmik tāyan.
- 26 Tāṇpāṇ āma bānep paki kurāki-inik kuṇat tākaṇ unita kudān tāgagān tāṇ yāmik tāyan. Tāṇkaṇ āma waki tāk tākaṇ unita iwan tāṇ yāmik tāyan.
- 27 ^j Tāṇpākaṇ āmawebe āpani kuṇat tākaṇ u tāṇkentāṇ yāmik tāyan. Tāṇkaṇ āma inita nadāwā ārowani tāṇpāpāṇ kuṇat tākaṇ u māyāk yāmik tāyan.
- 28 ^k O Ekāni, bipmāṇ urani nāk uwāktāṇ āyāṇutak u iwāt kirekta topān ijiṇ-yāṇeṇ namik tāyan.
- 29 Bureni, kehāromi namiṇiri iwanaye tāga dāpmāṇpāṇ yāwat kirewet. Ba unitāṇo kehāromi tāga yāpmāṇ āpet.
- 30 ^l Unita āmawebe, ṇode yāṇira nadāwut; Yawe Anutu ṇowā tāktāki sākgāmān, man yāk tāyak u bureniṇgān ahāk tākaṇ. Uwā āma watā it nimān yāṇ nadāṇpāṇ uken kuk tākaṇ unita kurepā ude it yāmik tāyak.
- 31 ^m Ekāni kubā unitāgān Anutu. Ba Anutu unitāgān nin gārak itpāṇ tāṇkentāṇ nimik tāyak.
- 32 ⁿ Anutu unitāgān kehāromi namik tāyak, ba kādet kuṇat-kuṇatnaken watā sākgāmān it namik tāyak.
- 33 ^o U tāgaken ba geṇiken kuṇatta kuroṇa tāṇpidām taṇ namiṇirān kwamāktā-yāṇ pidāmiṇgān kuṇat tāyat.
- 34 Tāṇkaṇ āmik tākta tāṇpāṇ-nāwoṇārek tāyak unita āmik kādānīken āpa kehāromi tāga gwājiwet.
- 35 Ekāni, watā it namiṇpāṇ wakīken nanik nāmagut tāyan. Ketka kehāromitā mehamtāṇ namiṇpāṇ watā it namiṇiri sākgāmān, wāpna biṇam nīkek it tāyat.

^h 18:24 1Sml 26:23 ⁱ 18:25 Sam 25:10, 31:23, 37:28, 40:11, 89:24 ^j 18:27 Sam 101:5; Snd 6:17 ^k 18:28 Jop 29:3 ^l 18:30 Sam 17:7, 119:140; Dan 4:37 ^m 18:31 Lo 32:31, 32:39, 1Sml 2:2; Ais 45:5 ⁿ 18:32 Sam 91:2 ^o 18:33 Lo 32:13; Hab 3:19

- 36 ^P Gäk kädet säkgämän täwit naminiri kuṇat täyatken yewa kwäpän nämo maṇnut täkaṇ.
- 37 Nämo, iwanaye gwäk pimiṇpän yäwat kireṇkä yepmäṇitpän dāpmāṇ-āṇan tāṇkaṇ it täyat.
- 38 Tāṇkaṇ akukta nämo, bumta dāpmāṇpän yepmaṇpa gāmotnaken it täkaṇ.
- 39 Bureni Ekäni, gäk ämik täkta kehäromi naminiri iwanaye täṇo kehäromi yāpmāṇ äpän morek täyat.
- 40 Ba gäkä täṇpewi iwanaye näka umuntaṇpän metāṇpeṇ kuṇtäṇpä kuk täkaṇ. Bureni, äma kokwawak täṇ namik täkaṇ u täṇpawak täkaṇ.
- 41 Ude täṇjira täṇkentäktä konām gera täk täkaṇ upāṇkaṇ kubätä nämo täṇkentāṇ yämik täyak. Ba Ekāniken gera yäk täkaṇ upāṇkaṇ kowata nämo yāniṇ-yäk täyak.
- 42 Nämo, näk yeṇ kokoyāṇ-pewa keṇkeṇ äworeṇirä mänittä piāṇ äreyāṇ täṇpän kuk täkaṇ. Ba okä kädetken nanik ude äma u terak yeṇtäṇ kuk täyat.
- 43 Bureni Ekäni, äma äbot peṇawäk täṇpani u keriken nanik nämagutpän guṇ äbot yabāṇ yāwatta iwoyāṇpän nepmaṇkun. Ude täṇjiri äma bian nämo nadāṇkuro u apiṇo näkṇo watä piä ämanaye ude itkaṇ.
- 44-45 Täṇpän man yāṇjira äma kubāken naniktä umuntaṇpän kwaitṇkaṇ käbop irani uken nanik kwawakgän ahāṇkaṇ gwājiṇ äpmonṇ namik täkaṇ. Ude täṇkaṇ manna buramik täkaṇ.
- 46 Unita ṇode yāwa; Ekäni itak! Täṇkentäkna iniṇ orerut! Anutu waki keriken nanik nämagurani unitäṇo biṇam yāṇahāwut!
- 47 ^q U imata, iwanaye yārepmitta kehäromi namik täyak. Täṇpän äma äbori äbori täṇo kehäromi yāpmāṇ äpāṇpän gāmotna-kengän yepmak täyak.
- 48 Bureni Ekäni, iwanaye yārepmitta kehäromi namik täyan. Täṇkaṇ watä it naminiri täṇpawak äma komi komitā nämo nut täkaṇ.
- 49 ^r Unita äma äbori äbori bāmopiken kap terak yāṇ-teṇpän api ganiṇoret täṇpet.
- 50 U imata, Anututä Devit näk, intäjukun ämani itta iwoyāṇkuk. U kehäromi naminirān iwanaye kudup yārepmiṭ morek täyat. U kadāni kadāni nadāṇ namikinik täk täyak. Ba kämiwä yerinayeta udegän tärek-täreki nämo api nadāṇ yämik täṇpek.

Salmo 19

Anutu täño ket kudän ba meni jinom täño biñam man

- 1 ^s Kunumtä Anutu täño wäpi biñam jidewani yän u kwawak pewän ahäk täkañ! Imaka imaka kudup kunum terak naniktä kerikudän säkgämän-inik u kwawak niwoñärek täkañ!
- 2 ^t Kepma kubäkubätä yäpurärätpän yäpurärätpän pen yänjahäk täyak. Ba bipanitä udegän täk täyak.
- 3 Bipani kepma yarä uwä man yäkyäкта meni nämotä man kwawak yänjirän jukunintä nämö nadäk täkamän.
- 4 ^u Upänkañ biñam man yänpewän komeni komeni, yotpärare kubäkubä kuñ morek täyak.
- Tänpäkañ kunum terak Anututä eni kubä edap dapurita täñ iminkuk.
- 5 Täñkuko unita edap dapuritä ñode täk täyak; Äma gubañi kubätä webeni käwayän oretoret terak eni gänañ naniktä äpämañ kweko ude abäk täyak. Ba äma kubä närepmirek gärepmirek-ken bäräñekta pidämtak täyak ude täk täyak.
- 6 ^v Edap dapuri u pom kukñi käda naniktä abämañ kumañ kukñi udude äpmok täyak. Imaka kubätä unitäño ägonita käbop täga nämö irek.
- 7 ^w Tänpäkañ Ekäni täño бага man uwä siwoñi-inik. Unitä bänep nadäk-nadäknin täñ-kodaktak täyak. Täñkañ Ekäni täño man unita nadäñitna bureni-inik täk täyak. Unitäño man kubä pära nämö täk täyak. Unitä äma nadäk-nadäki täpuri unita nadäk-nadäk tañi Anutuken nanikpäñ yämik täyak.
- 8 ^x Täñjirän Ekänitä man tägagämän u yänpän niwoñärek täñjirän oretoret täk täkamän. Täñkañ Ekäni täño man kädet u kudupi säkgämän-inik unita ämawebe nadäk-nadäki täñpirärek tak täyak.
- 9 ^y Tänpäkañ Ekäni orañ imikimik kädet u kädet säkgämän. U tärek-täreki nämö it täyak. Tänpän Ekänitä ini kädet nintä iwatpäñ täkta yänpän niwet täyak u siwoñi bureni-inik.
- 10 ^z Ekäni täño man u gol säkgämän-inik u irepmitak unita man unita gäripi pähap nadäk täkäna! Uwä gäripi-inik, tom gakñi täño gäripini irepmit moretak.

^s 19:1 Sam 8:1, 50:6; Rom 1:19-20 ^t 19:2 Sam 74:16, 139:12 ^u 19:4 Rom 10:18

^v 19:6 Sam 113:3 ^w 19:7 Sam 119:130 ^x 19:8 Sam 12:6, 36:9, 119:128

^y 19:9 Sam 119:138, 119:142 ^z 19:10 Sam 119:72, 119:103, 119:127

- ^{11 a} Bureni Ekäni, gäkŋo man u jukuman täga niwet täyak.
Ämawebe u buramiŋpäŋ iwat täkaŋ uwä kowata täga ahäŋ
yämik täkaŋ.
- ^{12 b} Upäŋkaŋ Ekäni, äma kubätä iniken momi kuduptagän täga
nämo kaŋpäŋ nadäwän täreneŋ. Unita momi ätu käbop itkaŋ
unita nämo nadätat u ärut nami!
- ^{13 c} Ärut namiŋpäŋ watä it namiŋiri momi nadäŋ parit wari
täŋpetawä! Ude nämo täŋ namiwä momi unitä intäjukun
täŋ namiŋirän unita watä piä täŋ imetta! Unita watä ude it
namiŋiri siwoŋi-inik itkaŋ gäk mäde ut gamettawä.
- ^{14 d} Täŋpäkaŋ Ekäni gäk käbop irit mobä käwutna, ba täŋkentäk
ämana bureni! Unita näkŋo gäripna taŋi uwä ŋode
yänahätat; Mena jinom, nadäk-nadäkna kaŋ kawi tagawut
yän nadäk täyat.

Salmo 20

Äma kubätä intäjukun ämata yäŋpäŋ Anutuken gera yänkuk

- ¹ Intäjukun ämanin, gäk bäräpi terak irayäŋ täno uwä, Ekäni,
Jekop täŋo Anututä täŋkentäŋ gamiŋpäŋ watä it gamik täyon!
- ² Anutu u Saion komeken itak. Itkaŋ ini täha gänaŋ nanik
täŋkentäk täga ganiŋ kirek täyon.
- ³ Iniŋ oretta gupe käbäŋi nikek ijiŋ imayäŋ täno ba bänep tagata
bänep iron peŋ imayäŋ täno unita gäripä nadäŋ gamik täyon.
- ^{4 e} Imaka imaka bänepkatä gäripä pähap nadäk täyan u ganiŋ
kirek täyon. Ba täŋkentäŋ gamiŋirän nadäk-tawaŋ pewayäŋ
täno u bureni säkgämän kaŋ ahäwän!
- ^{5 f} Ude täŋkentäŋ gamiŋirän iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayäŋ
täno uken nin oretoret pähap täŋpäŋ Anutunin api iniŋ
oretne! Täŋpäkaŋ Ekäni tä yäŋapik manka kudup nadäŋ gamik
täyon.
- ⁶ Eruk, näk nadätat! Ekäni tä intäjukun äma ini iwoyäŋpäŋ
tewani u täŋkentäŋ imik täyak. U kunum gänaŋ itkaŋ
yäŋapik mani nadäŋ imik täyak. Täŋkaŋ kerä kehäromitä
täŋkentäŋ imiŋirän iwaniye täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäk
täyak.

^a 19:11 Sam 17:4 ^b 19:12 Sam 40:12, 51:1-2, 90:8 ^c 19:13 Sam 18:32, 25:11, 119:133

^d 19:14 Sam 18:2, 31:5, 104:34 ^e 20:4 Sam 21:2 ^f 20:5 Sam 9:14, 60:4

- 7^g Tānpākaŋ āma ātu āmik tāŋo tuŋum kehāromi kehāromi unitagān nadākinik kehāromi tāk tākaŋ. Upāŋkaŋ ninā Ekāni Anutunin unitāŋo kehāromita nadākinik tāk tākamāŋ.
- 8^h Āma udewani tāŋo kehāromi kudup paorākaŋ api maŋ-patābotneŋ. Upāŋkaŋ ninā akuŋpāŋ kehārom taŋpāŋ api it yāpmāŋ kune.
- 9ⁱ Ekāni, gākken gera yānayāŋ tākamāŋken uken nadāŋ niminpāŋ intājukun āmanin tāŋkentāŋ iminiri iwaniye tāŋo kehāromi kudup kaŋ yāpmāŋ āpāŋ morewān!

Salmo 21

Isrel tāŋo intājukun āmatā Ekāni wāpi inin oretkuk

- 1^j Ekāni, intājukun āmata kehāromi iminiri iwaniye tāŋo kehāromi yāpmāŋ āpāŋ moreŋkuko unita oretoret tāk tāyak.
- 2^k Imaka bānepitā gāripi pāhap nadānpāŋ unita gākken yāŋapiŋkuko u iminikun.
- 3^l Gāk not tāŋ iminpāŋ iron taŋi tāŋ iminikun. Tāŋkaŋ wāpi biŋam kwawak niwoŋāreкта gwāpā golpāŋ tāŋpanipāŋ āhāt iminikun.
- 4^m U irit kāroŋi itta gākken yāŋapiŋkuko u nadāŋ iminiri udegān kadāni kāroŋi it yāpmāŋ abukotā pen api it yāpmāŋ ārowek.
- 5ⁿ Tāŋkentāŋ iminiri iwan tāŋo kehāromi yāpmāŋ āpuko unita wāpi biŋam ikektā taŋi itak. Wāpi biŋamkāt kehāromi u gākŋa iminikun.
- 6° Gāk iron pāhap tāŋ imik tāyan u paot-paori nāmo, pen api it yāpmāŋ ārowek. Ba dubiniken iriri unita oretoret pāhap tāk tāyak.
- 7^p O Ekāni tānpāmorek māhemi, intājukun āma u gāka nadākinik tāk tāyak. Gāk nadāŋ imikinik tāk tāyan unita kehāromigān api irek.
- 8^q Ude tāŋkaŋ iwankaye kokwawak nadāŋ gamani u kuduptagān yāpmāŋ āpānpāŋ gākŋa gāmotka-kengān api yepmaŋpen.
- 9^r Tānpākaŋ Ekāni, gākā kwawak ahāwayāŋ tāyanken uken kādāp mebet taŋitā imaka imaka ijinpewā paot tākaŋ ude iwan u kudup api dāpmāŋ paoren. Bureni, kokwawak taŋi nadāŋ yāminpāŋ dāpmānpāŋ kādāptā kudup ijinpewi api paotneŋ.
- 10^s Tāŋiri unitāŋo yeri kubā nāmo api irek. Nāmo, u kuduptagān api dāpmāŋ morewen.

^g 20:7 Sam 33:16-17; Snd 21:31; Ais 31:1 ^h 21:4 Sam 61:5-6, 91:16 ⁱ 21:6 Sam 16:11, 45:7; Apos 2:28 ^j 21:7 Sam 16:8 ^k 21:9 Sam 18:8; Ais 26:11; Mal 4:1

- ¹¹ ^l Äma udewanitä waki täñ gamikta yäñpāñ-nadāk tāk tākañ
upāñkañ täga nämo täneñ.
¹² Nämo, kuwek gwäjiñpewi yäwarirān api metāñpeñ kunenñ.
¹³ O Ekāni, gāk kehāromika nīkek unita wāpka biñam kap terak
ganiñoret yāpmāñ api kune!

Salmo 22

Äma kubä komi nadāñpāñ Anutuken konām gera täñkuk

- ¹ ^m Anutuna, Anutuna, imata nepmañtan? Imata ban itkañ konām
kähänna nämo nadāñ namitan?
² ⁿ Wära! Anutuna, näk kepma konām kähän yāñira kowata nämo
naniñ yāk täyan. Ba bipani udegān ehutpāñ gākken gera yāñira
nämo nadāñ namik täyan.
³ Upāñkañ näk nadātāt; Gāk Anutu kudupi intājukun iriri Isrel
naniktä gāk wāpka yāpmāñ akuk tākañ.
⁴ ^o Täñpāñ bian äbekniye oraniyetä irit kuñat-kuñari gāk ketka terak
peñpeñ kuñarirä täñkentāñ yāmik täñkunonik.
⁵ Uwä gākken yāñapiñirä iwan keriken nanik yāmagut täñkunonik.
Tāñjiri gāka nadākinik täñ gamiñirä nadākiniki jopi nämo täñkuk.
⁶ ^p Upāñkañ nāhā imaka jopi ude. Näk äma nämo! Ämawebetä nabāñirä
äpani täñpākañ yāñärok näwerit iñam täñ namiñit tāk tākañ.
⁷ ^q Täñpāñ nabāñ mägayāñit mebet ogāt näreñit tāk tākañ.
⁸ ^r Täñpāñ sära ñode näwet tākañ; Ekāniken gera yāñiri käwep
täñkentāñ gamayāñ yāk. Gāka gäripi nadāñpāñä imata nämo
gāmagut täyak? Man ude näwet tākañ.
⁹ ^s Anutu, gākä bian meñ koki gānañ nanik täñpewi ahāñkut. Näk
nonoñ nañ parira gākä täñkentāñ namiñkun.
¹⁰ ^t Gāk näkño Anutu. Gāka nadākinik tāk täyat uwä meñtä bäyañpāñ
nepmañkukken unitä pen it yāpmāñ äbātāt ño.
¹¹ ^u Unita apiño nepmañpentawä! Bäräpi ahāñ namitak ñonita näk
täñkentäktä kubä nämo! Unita gāk ban nepmañpeñ kweno.

^l 21:11 Sam 2:1 ^m 22:1 Sam 10:1; Mat 27:46; Mak 15:34 ⁿ 22:2 Sam 42:3, 88:1

^o 22:4 Sam 78:53, 107:6 ^p 22:6 Jop 25:6; Sam 31:11; Ais 41:14, 49:7 ^q 22:7 Ais 53:3;

Mat 27:39; Mak 15:29; Luk 23:35 ^r 22:8 Sam 27:43 ^s 22:9 Sam 71:5-6 ^t 22:10 Ais 46:3,
49:1 ^u 22:11 2Kn 14:26; Sam 72:12; Ais 63:5

- 12 Iwantä bulimakau komitā āma yāwat-kirek tākaŋ ude nāwat-kirek tākaŋ. Burimākau kehāromi Basan komeken nanik udewanitā-yāŋ nāk yewa tāk tākaŋ.
- 13 Aŋ komitā tom yenayāŋ yabāŋ kārakŋeŋpāŋ meni aŋek tākaŋ ude iwantā nāk ude nenayāŋ tāk tākaŋ.
- 14 ^v Tāŋpākaŋ kehāromina kudup paotak, ume piwā kwākaŋ kome terak pāŋku paot tākaŋ ude. Tāŋpāŋ kujatna kudup gapun tākaŋ. Ba nadāk-nadākna tom gakŋi kādāpken pewākaŋ mutpāŋ paot tākaŋ ude tāyak.
- 15 ^w Tāŋpāŋ kotākna kawuk tawākaŋ mebetna dārawān tākaŋ. Gāk nabāŋ nāwarākuk tāŋiri kumbayāŋ tāyat.
- 16 Tāŋpāŋ waki tāŋpani ābot pāhaptā bipmāŋ gwājiŋpāŋ aŋtā tom yek tākaŋ ude gupna neŋpāŋ yāpmāŋ dākŋek tākaŋ.
- 17 Tāŋpākaŋ kujatna kwawak parirā nabāŋkaŋ oretoret tāk tākaŋ.
- 18 ^x Ba nākŋo tek inita yāpmākta nārepmirek-gārepmirek ude tāk tākaŋ.
- 19 ^y Unita Ekāni, nepmaŋpeŋ ban kweno. Tāŋkentāŋ namik tāyan udegān apiŋo bārāŋeŋ abāŋkaŋ tāŋkentāŋ nam!
- 20 Gāk āneŋi nāmāguriri nutna yākŋat tāŋpā wawut! Gāk tāŋkentāŋ namiŋiri āma aŋ bumik ŋowā kumāŋ-kumāŋ nutneŋo.
- 21 ^z Nāk aŋ āgwāri keriken nanik yāyomāgariri tom āgwāri yek tākaŋ ude nāk nekta tāŋpā wawut! Tāŋpākaŋ bulimakau āgwāri itkaŋ ŋo joŋanitā nāputneŋo, Ekāni nāk nāmāgut.
- 22 ^a Ude tāŋpikaŋ manbiŋam gākā tāŋ namik tāyan u notnaye api yāweret. Tāŋpāŋ gāk ganiŋ oretta ābot kubāgān itkaŋ nākā gākŋo wāpka biŋam api yāpmāŋ akwet.
- 23 Eruk nāk ŋode yāyat; Anutu tāŋo ābot tāŋpani in Anutu wāpi yāpmāŋ akuwut! Jekop tāŋo āboriye in Ekāni oraŋ imikot! Bureni, Isrel ābot in, gwājiŋ āpmoŋ imut!
- 24 ^b U imata, Anutu uwā āma jāwārita māde nāmo ut yāmik tāyak. Unitāŋo komi nadāwātākita nadāŋirān jopi nāmo tāk tāyak. Nāmoinik! U yāŋapiŋirā nadāŋ yāmiŋpāŋ dubiniken ābāk tāyak.
- 25 ^c Unita Ekāni, āmawebekayetā ganiŋ oretta kābeyā tāŋirā gākŋo tāktākkata yāŋpāŋ kābeyā iŋamiken api ganiŋoret tāŋpet. Bureni, oraŋ gamikta gupe kābāŋi nikek ijiŋ gamikta

^v 22:14 Sam 73:26; Dan 5:6 ^w 22:15 Sam 38:10 ^x 22:18 Mat 27:35;
 Mak 15:24; Luk 23:34; Jon 19:24 ^y 22:19 Sam 22:11, 70:5 ^z 22:21 Sam 34:4,
 118:5 ^a 22:22 Sam 40:10; Hib 2:12 ^b 22:24 Sam 31:22, 69:17, 69:33; Hib 5:7
^c 22:25 Sam 35:18, 40:9-10, 61:8

yänkehärom taŋkuro u ämawebe gäka umuntak täkaŋ u inamiken api täŋpa-tärewek.

26 ^d Kadäni uken äma jäwäri imaka, naŋ tokŋek api täneŋ. Ba ämawebe Ekäni dubiniken kuk täkaŋ uwä wäpi api iniŋ oretneŋ. Eruk, ude täŋkaŋ tärek-täreki nämo säkgämän it yäpmäŋ ärok täkot!

27 ^e Täŋpakaŋ ämawebe komeni komeni Ekänita nadänpäŋ äyänutpeŋ gämoriken api kuŋ moreneŋ. Kuŋ morenpäŋ api iniŋoret täneŋ.

28 ^f U imata, Ekäni uwä ämawebe komeni komeni kuduptagän intäjukun it yämiŋpäŋ yabäŋ yäwat täyak.

29 ^g Äma inita nadäŋirä ärowani täŋpanitä kukut imäpmok tänpäŋ Anutu api iniŋ oretneŋ. Bureni, komen ämawebe kumänpäŋ parakta yäwani u kuduptagäntä Ekäni api oraŋ imineŋ.

30 ^h Täŋkaŋ ämawebe mäden ahänayäŋ täkaŋ uwä Ekänita watä piä api täŋ imineŋ. Ude täŋkaŋ yeriniye ahänayäŋ täkaŋ unita Ekäni täŋo täktäkita yänahänpäŋ api yäwet täneŋ.

31 ⁱ Bureni, ämawebe nämo ahäwani uwä kämi ahäŋirä Ekänitä ämawebeniye waki keriken nanik yämagurani unita yänpäŋ-yäwoŋärek api täneŋ.

Salmo 23

Ekäni täŋo iron säkgämän

1 ^j Ämatä sipsip watä it yämik täkaŋ udegän, Uraktä näka watä säkgämän it namik täyak. Unita näk imaka kubäta wäyäkŋek piä nämo täk täyat.

2 ^k Täŋpakaŋ näk yänäkŋat päŋku nepmaŋpäŋ ume dapuriken nänpakaŋ eruk äneŋi nämagut päŋku äyuŋken nepmaŋpäŋ kwinigän itpäŋ-nadäk täk täyat.

3 ^l Ude täŋkaŋ irit kuŋat-kuŋatna täŋ-kehäromtak täyak. Tänpäŋ iniken wäpi täga terak kädet siwoŋi-kengän nämagut yäpmäŋ kuk täyak.

^d 22:26 Sam 40:16, 69:32 ^e 22:27 Sam 2:8, 82:8, 86:9 ^f 22:28 Sam 47:7-8; Sek 14:9

^g 22:29 Sam 89:48; Ais 10:16 ^h 22:30 Sam 102:18, 102:28 ⁱ 22:31 Sam 71:18, 78:6

^j 23:1 Sam 34:9-10; Ais 40:11; Jon 10:11, 1Pi 2:25 ^k 23:2 Sam 36:8, 65:11-13; Ese 34:14; Rev 7:17 ^l 23:3 Sam 5:8, 19:7, 85:13

- 4 ^m Ekäni, kumäj-kumäj täŋo bipmäj uranitä uwäk tänpäj nepmäjirayäj täko upäjkaŋ umuri udewanita nämo umuntäwet. Imata, gäk näkkät bok itkaŋ kadä ba käyöp injiriri gabänpäj nämo umuntak täyat.
- 5 ⁿ Ude täŋkaŋ näk nepmäj towikta ketem tuŋum tänpäj nämaguriri iwanaye jop nabäk täkaŋ. Ude täŋkaŋ nämagut päŋku dubikaken nepmaŋpäj täŋ-bumbum pewi ahäj namik täkaŋ.
- 6 ^o Ekäni, gäk irit kuŋat-kuŋatnaken watä säkgämän it namiŋpäj bänep iron täŋ namik täyan.
Unita gäripi pähap tärek-täreki nämo, nadäk täyat. Ba näk gäkkät bok pen api it yäpmäj ärode.

Salmo 24

Anututä äma jidewanita gäripi nadäk täyak?

- 1 ^p Kome pähap ukät ämawebe ba imaka kome terak itkaŋ u kuduptagän Anututä mähemi-inik täyak.
- 2 ^q Anutu unitägän kome u gwägu pähap terak penpäj täŋ-kehärom taŋkuk.
- 3 ^r Urita äma jidewanitä Anutu unitäŋo kudupi pom terak täga äroneŋ? Ba äma jidewanitä kudupi yoriken täga äronpäj iniŋ oretnenŋ?
- 4 ^s Ämawebe ŋodewani; Äma keritä kudän waki nämo täk täkaŋ u, ba äma bänepi kuräki-inik u. Ba äma bänep nadäk-nadäki mäjo wära terak nämo pek täkaŋ u, ba äma imaka udewani täŋo wäpi yänpäj jop manman nämo yäk täkaŋ u.
- 5 Ekänitä ämawebe udewanita nadäj yämiŋpäj iron säkgämän api täŋ yämek. Bureni-inik, yämagurani Anutu unitä Siwoŋi ämawebenaye yäŋ api yäwerek.
- 6 ^t Tänpäkaŋ ämawebe udewaniwä gwäk pimiŋpäj Jekop täŋo Anutu iwarän tänpäj täŋkentäktä Anutu ukengän kaŋ-tarek täkaŋ.

^m 23:4 Sam 16:8, 27:1; Ais 43:2; Mai 7:14 ⁿ 23:5 Sam 78:19, 92:10; Luk 7:46

^o 23:6 Sam 25:7, 25:10, 27:4-6, 2Ko 5:1 ^p 24:1 Kis 19:5; Lo 10:14; Sam 50:12, 1Ko 10:26

^q 24:2 Sam 104:5, 136:6, 2Pi 3:5 ^r 24:3 Sam 15:1 ^s 24:4 Sam 15:4; Ais 33:15-16; Mat 5:8, 1Ti 2:8 ^t 24:6 Sam 27:8, 105:4

- 7 ^u Unita Jerusalem täño yämabam biani biani, in kewen iminjirä penyānek pähap täño intājukun äma ärowani-inik u kañ ärowän!
- 8 Tänpäkañ penyānek täño intājukun äma uwä netä? Uwä Ekäni kehäromi mähemi, iwan täño kehäromi yäpmāñ äpani ubayāñ! Äma unitāgän penyānek pähap täño intājukun äma itak.
- 9 Unita äneñi täwera! Jerusalem täño yäma biani biani, in kewen iminjirä penyānek pähap täño intājukun äma ärowani-inik u kañ ärowän!
- 10 Tänpäkañ penyānek täño intājukun äma uwä netä? Uwä Ekäni kehäromi mähemi ubayāñ! Äma unitāgän penyānek pähap täño intājukun äma itak. Bureni-inik!

Salmo 25

Devit täño yāñapik man kubä

- 1 ^v Ekäni, yāñapik man gäwerayāñ äbätat!
- 2 ^w Gäk Anutuna unita näk gäkagän nadäkinik tāk täyat. Gäk täñkentāñ nam! Nabāñ äwaräkuk täñiri iwantä kehäromina yäpmāñ äpäñpāñ yāñärok näwerirä mäyäk nadäwetawä.
- 3 ^x Tänpäkañ näk ñode nadätat; Äma gäkä terak yengämä pek tākāñ u yabāñ äwaräkuk täñiri nadäkiniki jopi nämo täñpek. Nämoinik, äma gäka bitnäk tākāñ unitāgän komi nadäñpāñ mäyäk api nadäneñ.
- 4 ^y Unita Anutu, gäk nadäk-nadäk siwoñika näwetpāñ näwoñärek täñiri gäkño kädet täga u nadäwa tärewut.
- 5 ^z Täñpāñ nämagurani Anutu, gäkño man bureni pätak u näwetpāñ näwoñäreñiri kädet siwoñi u kañ iwara. O Ekäni, näk gäka nämo guñ täñpāñ gepmāñit-inik täñpāñ kuñat täyat.
- 6-7 ^{a b} Ekäni, ironka ba butewaki kädetka bian täñkunoniktä täñ yäpmāñ äbätan unita nadäñpāñ näk gubaniken kädet wakiwaki täñkuro u peñ namisi. Gäk kudän täga ba iron mähemi unita nadāñ namisi!

^u 24:7 Ais 26:2; Hag 2:7; Mal 3:1, 1Ko 2:8 ^v 25:1 Sam 86:4, 143:8 ^w 25:2 Sam 31:1, 41:11 ^x 25:3 Ais 21:2, 49:23; Hab 1:13 ^y 25:4 Sam 27:11, 86:11 ^z 25:5 Sam 40:1, 43:3, 79:9 ^a 25:6 Sam 98:3, 103:17 ^b 25:7 Jop 13:26; Sam 31:19, 51:1

- 8 ^c Ämawebe, in nadäkan? Ekäni uwä tägagämän, siwoŋi-inik itak. Unitä äma momi täŋpani kädet siwoŋi iwatta yäwetpän yäwoŋärek täk täyak.
- 9 ^d Ba äma gätori-kengän kuŋat täkan u kädet ini gäripi nadäk täyak ude yäwoŋärek täk täyak.
- 10 ^e Bureni, ämawebe topmäk-topmäk kubäŋän Anututä pewän ahäŋkuko u ba mani biŋam buramiŋpän iwat täkan unita nadän yämik-inik täk täyak.
Anutu uwä nadäk-nadäk yarä nkek nämo täk täyak, nadänkuko udegän pen api nadän yäpmän ärowek.
- 11 ^f Ekäni, momina mäyap upänkan wäpka biŋamta yänpän peŋ namisi.
- 12 Täŋpakan ämawebe Ekäni täŋo mani buramik täkan, ämawebe u Ekänitä kädet siwoŋi iwatta u yäwoŋärek täyak. Yäwoŋäreŋirän ugän iwat täkan.
- 13 ^g Äma udewani säkgämän it täkan. Ba unitäŋo nanakiye imaka, kome terak täga api itneŋ.
- 14 ^h Bureni-inik! Ekänitä ämawebe mani buramik täkan u not säkgämän täŋ yämik täyak. Täŋpän topmäk-topmäk kubäŋän bian pewän ahäŋkuko unitäŋo mebäri kudup yäwetpän yäwoŋärek täk täyak.
- 15 ⁱ Täŋkentän namikta Anutu-kengän gera yäk täyat. Täŋira umuri u ba u keru terak nanik yäyomäŋat täyak.
- 16 ^j Unita Anutu, gäk näkken äbänpän täŋkentän namisi. Gäk ban iriri näkŋagän itpän kehäromi nkek nämo nadätat.
- 17 ^k Unita gäk nadän bäräpna yäpmän keweŋ namiŋiri bänepnatä kwikinik kan irän. Täŋkentän namiŋiri bäräpitä kehäromina yäpmän äpäk-inik nämo täŋpek.
- 18 ^l Bureni Anutu, komi nadäwätäkna yäpmän keweŋ namiŋpän momina kudup peŋ namisi.
- 19 ^m Ekäni, iwanaye mäyap u yabätan? Unitä kokwawak pähap jop nadän-nadän namik täkan.
- 20 Täŋpakan gäk näkŋo watä ämana unita näk nämagutpän watä säkgämän it namiŋiri iwantä nurirä mäyäk yäpettawä.

^c 25:8 Sam 32:8, 86:5, 92:15 ^d 25:9 Sam 23:3, 27:11 ^e 25:10 Sam 40:11, 103:18 ^f 25:11 Kis 34:9; Sam 79:9 ^g 25:13 Sam 69:36; Snd 1:33; Jer 23:6

^h 25:14 Stt 17:1; Jop 29:4; Snd 3:32 ⁱ 25:15 Sam 123:2, 124:7 ^j 25:16 Sam 69:16, 143:4

^k 25:17 Sam 40:12, 107:6 ^l 25:18 Sam 31:7, 103:3 ^m 25:19 Sam 3:1-2, 9:13

- 21 ⁿ Nāk nadāŋ gamikinik tāk tāyat unita gākā nadāŋ namiŋpāŋ kădet ba nadāk-nadākna siwoŋi unita yāŋpāŋ kadāni kadāni watā sākgāmān it namiŋiri wawetawā.
- 22 ^o Tāŋpākaŋ Ekāni, gāk ābotkaye Isrel, bārāpi mebāri mebāri gānaŋ nanikpāŋ wādāŋ tādōtpāŋ yepmaŋpi sākgāmān kaŋ irut.

Salmo 26

Äma siwoŋi kubä täŋo yāŋapik man

- 1 ^p Nāk kudān täga tāk tāyat upāŋkaŋ iwanayetä yāŋärok näwet tākāŋ. Unita Ekāni, iwanaye iŋamiken gākāwā äma siwoŋi yāŋ kaŋ näwet! Nāk gākagān nadāŋ gamikinik tāk tāyat.
- 2 ^q Ekāni, man yäkyäk ba täktākna kuduptagān siwoŋi itak yāŋ nadākta nabāŋpāŋ-nadāk täyi. Tāŋpāŋ bānep nadāk-nadākna jide itak yāŋ nadākta yāpmāŋ danisi.
- 3 ^r Ekāni, gāk näka iron pāhap tāŋ namiŋpāŋ kadāni kadāni kădet siwoŋi näwoŋārek tāyan. Gāk intājukun it namiŋpāŋ nämo nepmak tāyan.
- 4 ^s Tāŋpākaŋ Anutu, gāk näkŋo mebārina nadātan. Nāk äma waki tāŋpanikāt nämo kuŋat tākamāŋ. Ba äma jop manman yāwanikāt nämo it tākamāŋ.
- 5 ^t Bureni, näk äma goret tāŋpanikāt itpāŋ yāŋpāŋ-nadākta gāripi nämo nadāk tāyat. Äma udewani mädē ut yāmik tāyat.
- 6 ^u Ekāni, bānepna, täktākna siwoŋi yāŋ gāwoŋārekta ketna ārutpāŋ gākŋo eŋi gānaŋ alta dubiniken ganiŋ oretkaŋ teŋ gwājik tāyat.
- 7 Nāk ude tāŋ gamiŋpāŋ kap kubä bānep täga man gāwetta teŋpāŋ täktākka sākgāmān u ämawebe yāwetpāŋ yāwoŋārek tāk tāyat.
- 8 Ekāni, eŋi gākā it tāyanken wāpka biŋam kwawak itak. Eŋi unita gāripi taŋi nadāk tāyat.
- 9 ^v Unita Anutu, näk äma waki tāŋpani ba ämawebe kumāŋ-kumāŋ dāpani ukāt bok nämo nidāpen!
- 10 ^w Äma udewanitā kădet wakiwaki pen tāk tākāŋ. Moneŋ yāpmākta kădet waki mebāri mebāri täkta nämo umuntak tākāŋ.

ⁿ 25:21 Sam 41:12 ^o 25:22 Sam 130:8 ^p 26:1 2Kn 20:3; Sam 28:7; Snd 20:7

^q 26:2 Sam 17:3, 139:23; Sek 13:9 ^r 26:3 2Kn 20:3 ^s 26:4 Sam 1:1; Jer 15:17

^t 26:5 Sam 1:1, 31:6, 139:21-22 ^u 26:6 Sam 73:13, 1Ti 2:8 ^v 26:9 1Sml 25:29; Sam 28:3

^w 26:10 Lo 16:19, 1Sml 8:3; Ais 33:15

- 11 Upāṅkaṅ Ekāni, nāhā kādet udeyani tāga nāmo tāṅpet.
Nāk gākṇo kādet siwoni ugān iwāt tāyat unita nāk nadāṅ
namīṅpāṅ gākṇata biṅam nāmagut.
- 12 ^x Wisikna! Nāk bāgup tāgaken itat yāṅ nadātat. Imaka
kubātā nāk tāga nāmo tāṅpān waneṅ.
Unita Anutu, āmawebe gāk ganiṇoret kābeyā tāṅ irirā
wāpka biṅam api yāṅahāk tāṅpet.

Salmo 27

Āma kubātā nadākiniki yāṅahāṅkuk

- 1 ^y Ekāni uwā nākṇo peṅyāṅekna. Unitāṅ tāṅkentāṅ
namīṅpāṅ watā it namik tāyak. Unita netāta umuntāwet?
- 2 ^z Anututā tāṅkentāṅ namīṅirān āma wakiwakitā gupna
awāhutta tāṅpāwak tākaṅ. Ba iwantā nāka kokwawak
nadāṅpāṅ nutna yāṅkaṅ ābā Anutu kaṅ-umuntaṅ
āmetpeṅ pāṅku yewā kwāpāṅ maṅdāpmāk tākaṅ.
- 3 ^a Nadākaṅ? Irit kuṅat-kuṅatna Anutu-kengān pek tāyat
unita iwan āma ābot pāhaptā nutna yāṅkaṅ nāk it
gwājineṅo upāṅkaṅ nāmo umuntāwet. Nāmoinik!
- 4 ^b Nāk Anutuken imaka kubātagān yāṅapiṅkut. Ḥode tāṅ
namikta gāripi-inik nadāṅpāṅ yāṅapiṅkut; Anutu, gāk
nadāṅ namīṅiri gākṇa eṅi-kengān ittāṅgān kaṅ paora.
Eṅikaken itkaṅ dapun taṅpāṅ gabāṅgārip tāk tāyiwa.
- 5 ^c Nāk ḥode nadātat; Kadāni waki ahāṅ namayāṅ tāyak
upāṅkaṅ Anututā yāṅnākṇat pāṅku tāhani gānaṅ
nepmaṅpāṅ yāma ukātpāṅ watā sākgāmān api it
namek. Ude tāṅirān nāk tāgagān api iret.
- 6 ^d Watā sākgāmān it namīṅirān iwan nāk it gwājinaṅyāṅ
tākaṅ u yārepmiṅpāṅ kehāromini api yāpmāṅ āpet.
Tāṅpāṅ bānep pidām nadāṅpāṅ oraṅ imiṅpāṅ Anututā
ini eṅi gānaṅ kap terak wāpi biṅam api yāpmāṅ
akwet.
- 7 ^e O Ekāni, nākā gākken gera yāwayāṅ tāyatken u
butewaki nadāṅ namīṅkaṅ tāṅkentāṅ nam.

^x 26:12 Sam 22:22, 27:11, 40:2, 107:32 ^y 27:1 Sam 118:14; Ais 33:2, 60:20;

Mai 7:8 ^z 27:2 Sam 9:3, 14:4 ^a 27:3 Jop 4:6; Sam 3:6 ^b 27:4 Sam 18:6, 23:6, 90:17

^c 27:5 Sam 17:8, 31:20, 40:2, 50:15 ^d 27:6 Sam 3:3, 107:22 ^e 27:7 Sam 4:3, 13:3, 61:1

- 8 ^f Nākken äbi yāŋ nāwetkuno udegān Ekāni, gāk ganiŋ oretta āretat.
- 9 ^g Äreŋjira nāka kābop nāmo iren. O Anutu, nāk piä āmaka unita tāŋkentāŋ nam! Nāka kokwawak nadāŋ namiŋpāŋ nāmo nāwat kirewen. Nāmo nepmaŋpen ba mādē nāmo ut namen.
- Kadāni kadāni tāŋkentāŋ namik tāŋkuno udegān tāŋkentāŋ namik täyi.
- 10 ^h Meŋnaye nanayetä mādē ut namineŋo upāŋkaŋ Ekāni gähä täga nabāŋ nāwaren.
- 11 ⁱ Unita Ekāni, imaka kaŋ tä yāŋ nadātan udegān nāwoŋäreŋiri kaŋ tāŋpa. Iwanaye māyap itkaŋ unita kädēt kukŋi kädagān kaŋ yāŋnākŋat yāpmāŋ ku.
- 12 ^j Ekāni, iwan yabāŋ āwarākuk tāŋiri nāk nāmo nepmāŋitneŋ. Iwan uwä nāka jop manman yāŋit umun man nāwerit tāk tākaŋ.
- 13 ^k Bureni-inik nadātat! Itkaŋ kāmi Ekānitä āmawebeniye tāŋkentāŋ yāmiŋirān api yabāwet.
- 14 ^l Unita āmawebenaye, ŋode tāwera nadāwut; In Anututa nadākinik tāŋpāŋ Anututä ini tāŋkentāŋ tamekta kaŋ itsāmbut. Nadāwātāk pāhap nāmo tāneŋ. Nāmoinik! Kehārom taŋpāŋ kaŋ irut.

Salmo 28

Äma kubätä bāräpi gānaŋ itkaŋ Anutuken gera yāŋjuk

- 1 ^m Tāŋkentākna bureni Anutu, gākä tāŋkentāŋ nami yāŋpāŋ yāŋapitat. Gera yāŋjira nadāŋ namisi. Gāk gerana nāmo nadāŋ namiwä nāk āma kumāŋpeŋ kwani ude āworewayāŋ.
- 2 ⁿ Nāk tāŋkentāŋ nami yāŋpāŋ kudupi yotka kāda ketna yarābok kewatat. Tāŋpāŋ yāŋapiŋjira manna kotāk nadāŋ namisi!

^f 27:8 Sam 34:4, 105:4; Amo 5:6 ^g 27:9 Sam 6:1, 40:17, 69:17, 94:14 ^h 27:10 Ais 40:11, 49:15; Jon 16:32, 2Ti 4:16-18 ⁱ 27:11 Sam 5:8, 25:4, 86:11 ^j 27:12 Lo 19:18; Mat 26:60; Apos 9:1 ^k 27:13 Sam 31:19; Jer 11:19 ^l 27:14 Sam 62:5; Snd 20:22; Ais 25:9
^m 28:1 Sam 83:1, 88:4, 143:7 ⁿ 28:2 Sam 5:7, 138:2

- 3 ° Anutu, näk äma waki-waki-kät bok nämo niwat kirewen. Äma waki udewani uwä noriyeta menitā not täñ yämik täkañ upäñkañ bānepitā nadāwāwak yāpmāñ kuñat täkañ.
- 4 P Unita Ekāni, kädēt waki täñkuñjo u kowata udegān kañ yāmi.
- 5 q Gäk piä tägatäga tāk täyan upäñkañ äma udewanitā gāka mādē ut gamik täkañ. Unita nadātāt, äma udewani uwä kumān api dāpmāñ morewen!
- 6 Bānep täga pähap! Näk Ekāniken yāñapik man yāñira nadāñ namīnkuko unita āmawebenaye, Ekāni wāpi inīñoret tākot!
- 7 r Ekāni uwä näkñjo kehāromina. U kurepäna. Bānep nadāk-nadākna u terak peñ moretat. U täñkentāñ namik täyak. Unita bānep tägagāmān nadāñpāñ kap terak wāpi yāpmāñ akutāt ño!
- 8 Ekāni uwä kehāromi-inik. Unitā iniken āmaniyeta kehāromi yāmīñpāñ inita iwoyāwani näk watā it namik täyak.
- 9 s Täñpākañ Anutu, āmawebekaye waki keriken nanik ketāreñ yepmañ. Täñkañ gākñata iwoyāwani āmawebekayeta nadāñ yāmīñpāñ watā säkgāmān kadāni kadāni kañ it yāmi.

Salmo 29

Iwān mänittā Anutu täño kehāromini kwawak pewān ahāk täkañ

- 1 t Ei! Kunum gānañ it täkañ in Anutu gāmōriken itkañ wāpi yāpmāñ akuwut! Anutu-tägān kehāromi nīkek unita wāpi biñamta ba kehārominita yāñpāñ oretoret täñput.
- 2 u Anutu u kudupi inipārik kubā itak unita gwāñiñ āpmon imīñpāñ wāpi biñam inīñ orerut!
- 3 Gwāgu pähap u punin terak iromāñ pähap yāñirān äma komeni komenitā nadāk täkañ. U Anutu täño gera māmā.
- 4 Burenī! Anutu uwä kehāromini nīkek. Gerani u yāñirān komeni āmawebetā nadāwā kehāromi ini pārik kubā tāk täkañ.
- 5 Täñpākañ mänit piāñirān puamāk tāk täkañ uwä Anutu täño māmā. Anutu täño māmā unitā Lebanon komeken päya tañi tañi tokāt täñpä kuk täkañ.

° 28:3 Sam 26:9, 55:21; Jer 9:8 P 28:4 2Ti 4:14; Rev 18:6, 22:12 q 28:5 Jop 34:27;
 Ais 5:12 r 28:7 Sam 13:5, 18:2, 22:4 s 28:9 1Kn 8:51-53; Sam 78:1 t 29:1-2 Sam 96:7-9
 u 29:2 2Sto 20:21

- 6 Unitä kârak yänjirân Lebanon kome täño pomtâ oretoret nadänpän piän äronkan mak, bulimakau nanakitâ tāk tākan ude tāk tākan.
- 7-8 Bureni, Ekänitâ kârak yänjirân yäpä kwinit täyak. U kârak yänjirân kome kawuki wäpi Kades unitâ kwaik täyak.
- 9 Ekänitâ gera yänjirân tomtâ nanaki bäyak tākan. Ba gera yänpewän päya pähämi äreyän kuk tākan. Ude tänjirân Ekäni täño kudupi yot gänañ ämawebeniyetâ ñode yäk tākan; Ekäni täño wäpi biñam tañi kan tänpän! yäk.
- 10 ^v Ekäni u ume ba gwägu pähap yänpewän tokneñkan äneñi wädän äpmok tākan. Tänpäkan Ekäni u intäjukun-inik, paot-paori nämo it täyak.
- 11 Täñkan ämawebeniyeta kehäromi yämiñpän nadän yämiñirân säkgämän it tākan.

Salmo 30

Kumän-kumänken nanik wädän tädotpän nipmanpani täño bänep täga kap

- 1 Ekäni, näk käyäm tänpän kumnañi upänkan gākä äneñi nämagutkuno unita ganiñ oretat! Gākä täñkentän namiñiri iwanaye yänjärok nämo näwetkun.
- 2 ^w O Ekäni Urakna, näk gākä täñkentän nam yänpän yänapiñira bäräpi ahän namiñkuko u ketäreñ namiñkun.
- 3 ^x Näk kumän-kumänäta biñam täñkuropän äneñi wädän tädotpän nepmankun. Näk kumbani äworeñpän patkuropän kumbaniken nanik äneñi nämagutkun.
- 4 ^y Ai! Ekäni täño ämawebeniye, in oretoret tänpän wäpi biñam yäpmän akuwut! Ekänitâ imaka imaka tāk täñkuko unita nadäkinik tänpän wäpi kudupi iniñ orerut!
- 5 ^z Uraknin uwä kokwawak kadäni käronjita nämo nadäk täyak. Täñ, iron täñ nimik täyak uwä paot-paori nämo. Tänpäkan konäm butewaki kadäni keräpitagän täñkan butewaki paoränkan äneñi oretoret tāk takamän.

^v 29:10 Stt 6:17; Jop 38:8, 38:25; Sam 28:8 ^w 30:2 Sam 6:2, 88:13, 103:3

^x 30:3 Sam 28:1, 86:13 ^y 30:4 Kis 3:15; Sam 135:13, 149:1 ^z 30:5 Sam 103:9; Ais 26:20, 2Ko 4:17

- 6 ^a Tānpākaŋ nāk sākgāmān itkutken uken ŋode nadāŋkut; Imaka kubätä täge nāmo nepmāŋirek. Kehāromina nīkek pen api ired yāŋ nadāŋkut.
- 7 Ekāni, kadāni uken nāk pom ude, iŋamkaken kehāromi nīkek itkut. Upāŋkaŋ gāk nabāŋ umuntaŋ kuŋiri umuntā kehāromina yāpmāŋ āpuk.
- 8 Ekāni, nāk umun ude nadāŋkaŋ, gākā butewaki nadāŋ nam yāŋpāŋ, gākken yāŋapiŋkut.
- 9 Nāk ŋode gāwetkut; Nāk kumāŋpāŋ āneŋi kome āworeŋira nāmo tāgawek. Nāmoinik! Ba āma kumbanitā wāpka biŋam täge nāmo yāpmāŋ akwek. Ba āma kumbanitā gākŋo tāktākka tāŋo biŋam täge nāmo yāŋahāwek yāŋ gāwetkut.
- 10 Unita Ekāni, nāk gākken yāŋapiŋira butewaki āneŋi nadāŋpāŋ tāŋkentāŋ nam!
- 11 ^b Eruk, kāyām tāŋkaŋ butewaki nadāŋ bārāp tāŋkuro u ketāreŋ namīŋpewi oretoret kap teyat ŋo! Butewaki pāhap nadāŋkuro u yāpmāŋ keweŋ namīŋpāŋ bānep oretoret peŋ namīŋkun.
- 12 Unita mankum nāmoinik api ired. Nāk wari wari wāpka biŋam api yāŋahāk tāŋpet!

Salmo 31

Iwantā nidāpnayāŋ tāŋirā Ekānitā api tāŋkentāŋ nimek

- 1 ^c Ekāni gākā kābop nepmaŋ yāŋpāŋ dubikaken āretat. Gāk tāŋkentāŋ namīŋpāŋ iwan yabāŋ āwarākuk tāŋiri nāmo nutneŋ. Gāk kudān siwoŋi-inik tāŋpani unita tāŋpewi iwantā nurirā māyāk yāpettawā!
- 2 ^d Tāŋpāŋ gāk nadāŋ namīŋpāŋ bārāŋek nāmagut. Gāk mobā kāwutna, watā āmana unita kābop nepmaŋiri iwantā nutneŋtawā.
- 3 ^e Watā āmana gākā wāpka biŋamta yāŋpāŋ nāmagut yāpmāŋ kādet tāgaken ku!
- 4 Ekāni, iwantā nāk nepmāŋitta buŋep tākaŋ. Unita nabāŋ nāwariri jibi kubā yāpettawā! Gāk kubā-tāgān watā āmana kehāromi.
- 5 ^f Ekāni Anutuna, man bureni tāŋo māhemi, bānep nadāk-nadākna ba irit kuŋat-kuŋatna gāk-kengān peŋira nāk nāmagut.

^a 30:6 Jop 29:18; Sam 10:6, 62:2, 62:6 ^b 30:11 Sav 3:4; Ais 20:2; Jer 31:13

^c 31:1 Sam 22:5, 71:1; Ais 49:23 ^d 31:2 Sam 71:2 ^e 31:3 Sam 18:2, 23:3, 25:11

^f 31:5 Luk 23:46; Apos 7:59

- 6 Gäk ämawebe ätutä mäjo wära yäniḡ oret täkaḡ unita bitnäḡ täyan. Upänkaḡ näḡ gäka nadäḡ gamikiniḡ täyat.
- 7 Gäk nadäḡ namikiniḡ täḡ täyan unita oretoret täyat. Näḡ bäräpi täḡira nabänpän bäräpina dätäreḡ namiḡkun. Komi nadänjira nabänpän komina utpewi maḡkuk.
- 8 ^s Iwan yabän äwaräkuk täḡiri komi piäken nämo nepmaḡkuḡ. Nämo. Watä säḡgämän it namiḡiri täḡagän itat.
- 9 Ekäni, gäk butewaki nadäḡ nam. Näḡ bäräpi kotatat. Näḡ konäm kottäyiwa dapunna pomi tokḡekaḡ. Täḡpäkaḡ kujatna imaka, kudup kwitakaḡ.
- 10 ^h Bänep nadäḡ bäräpnatä irit kuḡat-kuḡatna urayän täyak. Täḡirän konäm kotkä kadäni käroḡi nämo iret yän nadätat. Bäräpinatä kehäromina yäpmän äpäḡpewän paotak. Täḡirän kujatna imaka, kudup kwitakaḡ.
- 11 Kehäromina nitek nämo ude irira iwanayetä yänjärok man näwet täkaḡ. Notnaye imaka, iḡam täḡ namik täkaḡ. Täḡpän täḡkentän namanitä näka ḡaḡa täḡpän nabä-kätäkaḡ.
- 12 ⁱ Täḡirä ämawebe näka ḡuḡ täkaḡ, äma kubäpän äneḡpän täḡguḡ täḡpän it täkaḡ ude. Näḡ käbot awäram jiraḡken maḡpä kuk täkaḡ udewani.
- 13 ^j Täḡpän iwan mäyaptä yänpän-nabän näwat täḡirä nadäk täyat. Näḡ nutta man yänpän-nadäk täḡit waki täḡ naminayän yänḡit täḡpewä bumta umuntak täyat.
- 14 Upänkaḡ gäk näḡḡo Anutuna bureni-inik yänpän-nadäḡ gamikiniḡ täḡ täyat.
- 15 Näḡ gäk ketka teraḡgän it täyat unita iwan nepmäḡitnayän näwat-kirek täkaḡ uken nanik nämagut.
- 16 ^k Gäḡḡo piä ämaka näḡ, iron täḡ nami. Gäk iron mäḡhemi unita äneḡi nämagut.
- 17 ^l Ekäni, näḡ gäka ḡera yäyat unita täḡkentän nam. Gäk iwan yabän äwaräkuk täḡiri näḡḡo kehäromina nämo yäpmän äpneḡ. Upänkaḡ äma waki ini wawut! Ini kumänpän kumäk-inik täḡput!
- 18 ^m Äma udewanitä ärowani täḡpän yänjärok man ḡode yäk täkaḡ; Äma siwoḡi kuḡarani u äma waki yän yäwetpän yebek täkaḡ. Unita Anutu, äma udewani täḡo meni täḡpipi.

^s 31:8 Sam 18:19 ^h 31:10 Sam 32:3, 102:3 ⁱ 31:12 Sam 88:4-5 ^j 31:13 Jer 6:25, 20:3, 20:10; Mat 27:1 ^k 31:16 Nam 6:25-26; Sam 4:6, 67:1 ^l 31:17 1Sml 2:9; Sam 25:2, 115:17
^m 31:18 1Sml 2:3; Sam 12:3; Jud 15

- 19 ⁿ Anutu, ämawebe gäka nadäj gamikinik tänpəŋ kuŋat täkaŋ unita iron säkgämän-inik täŋ yämik täyan.
 Ämawebe gäkä terak tubeŋ kuk täkaŋ u watä kehäromi it yämik täyan. Ude täŋiri ämawebe komeni komenitä kaŋpəŋ nadäk täkaŋ.
- 20 ^o Tänpäkaŋ ämawebekaye u iwantä tänpəwak täŋ yämineŋ yənpəŋ dubikaken käbop yepmak täyan.
 Täŋiri iwantä komi yämikta tänpä wak täkaŋ. Ba äma waki täŋo mäyäk mantä täga nämo yəpməŋ əpək täkaŋ.
- 21 ^p Unita näk Ekäni iniŋ orera! Iwantä yotpärarena dəpməŋ erənayəŋ täŋirä Ekäni uwä iron pähap täŋ namiŋkuk.
- 22 ^q Bureni! Näk komi nadəŋkaŋ gäk käwep nepmaŋkun yəŋ nadəŋkuropəŋ konäm butewaki täŋira nadənpəŋ täŋkentəŋ namiŋkun.
- 23 Ekäni, gäk ude täŋ namiŋkuno unita ämawebe ŋode yəwera; Ekäni täŋo əboriye in uwä Ekänita gəripi-inik nadäk təkot! U ämawebe mani buramik täkaŋ u watä säkgämän it yämik täyak.
 Upəŋkaŋ äma inita nadəwä ərowani tək täkaŋ unita kowata yämik täyak.
- 24 ^r Unita ämawebe Ekäni nadəŋ imikinik tək täkaŋ, in kuduptagän Ekäni itak yənpəŋ kehəromigän it təkot.
 Tänpəŋ imaka umuritä ahəŋ tamiŋirä bətakigän kuŋat təkot!

Salmo 32

Momi ärutärut uwä imaka tägagämän kubä

- 1 ^s Anututä äma kubä täŋo momi pəŋ imiŋirän säkgämän it täyak.
- 2 ^t ^u Bureni, ämawebe Anututä momini ärut yämiŋpəŋ momijin nämo yəŋ yəwet täyak uwä säkgämän it täkaŋ. Ämawebe udewani Ekäni täŋikŋarani əneŋi nämo tək täkaŋ.
- 3 ^v Bureni Anutu, momina gəkken nämo yəŋahəŋkaŋ käbop pənpəŋ kepma bipani konäm kotkä gupna kudup putərəŋkuk.

ⁿ 31:19 Ais 64:4, 1Ko 2:9 ^o 31:20 Jop 5:21; Sam 27:5, 32:7 ^p 31:21 1Sml 23:7;
 Sam 17:7 ^q 31:22 Ais 38:11-12; Jna 2:4 ^r 31:24 Sam 27:14 ^s 32:1 Sam 85:2, 103:3
^t 32:2 Jon 1:47, 2Ko 5:19 ^u 32:1-2 Rom 4:7-8 ^v 32:3 Sam 31:10, 38:8, 39:2-3

- 4 Kadäni uken kepma bipani bänepna sukurekta komi namiñiri kehäromina kudup paotkuk, edap tanji ijinpänj kome kawuktak täyak ude.
- 5 ^w Tāñpänj kämi ñode nadāñkut; Nāk momina Anutuken yāñjahāwa! Ude nadāñpänj momina kwawakgān penpänj yāñjahāñira waki tāñkuro unitāño momi ārut namiñkun.
- 6 ^x Mebāri unita āmawebe gākño manka buramik tākañ u kudup bārāpi ahāñ yāmāwā gākken bārāñej kañ yāñjapiwut! Tāñjirā bārāpi tanji-inik, umetā tokātpänj āma yāpmāñ kuk tākañ ude tāñpänj nāmo api dāpek.
- 7 ^y Bureni Anutu, nāk imaka kubāta umuntāñpänj gākken pāñku kābop tāga iret. Bureni, gākā watā it namiñiri bārāpitā nāk nāmo yāpmāñ āpāk tākañ. Wakiken nanik nāmagut tāyan unita nāk ganiñ oretta kap tanjigān tek tāyat.
- 8 ^z Tāñpākañ Ekānitā ñode nāwetkuk; Kādet iwarayāñ tāyan u nākā nadāk-nadāk siwoñigān gamiñpänj api gabāñ gāwaret yāk.
- 9 Unita gāk hos kenta but ude nāmo āworewen yāk. Yarā uwā nadāk-nadāki nāmo yāk. U yen topmāñpänj wādāwikañ manka buramiñpänj gākken āmden yāk. Tāñpākañ gākā udegān nāmo āworewen yāñ nāwetkuk.
- 10 ^a Āmawebe, nākā ñode tāwera nadāwut; Āma kādet wakiwaki tāk tākañ udewani terak bārāpi mebāri mebāri ahāñ yāmik tākañ. Upāñkañ āmawebe Anututa nadāñ imikinik tāk tākañ u sākgāmān yabāñ yāwat täyak.
- 11 ^b Unita āmawebe siwoñi, in bānep tāga nadāk tākot! Tāñpänj imaka imaka tāñ tamiñkuko unita oretoret tāk tākot! In āmawebe bānep sukurewani kudup, Anutu iñamiken kap tenpänj gera terak oretoret tāk tākot!

Salmo 33

Anutu iniñoret-oret kap kubā

- 1 Āmawebe siwoñi kuñarani, in oretoret tāñpänj Anutu kap iniñ ubiñ tewut. Jop manman nāmo yāwani intā iniñoret kap tenj imiñirā tågawek.

^w 32:5 Wkp 26:40, 2Sml 12:13; Jop 31:33; Sam 103:12, 1Jo 1:9 ^x 32:6 Sam 46:1-3, 69:1, 69:13 ^y 32:7 Het 5:1-31; Sam 31:20, 91:1, 121:7 ^z 32:8 Sam 25:8, 33:18

^a 32:10 Sam 16:4; Snd 13:21; Rom 2:9 ^b 32:11 Sam 7:10, 64:10, 97:12

- 2 Unita wagäm utpäj wäpi biŋam iniŋ orerut!
 3 Wagäm bigoŋ säkgämän utpäj kap kodaki kubä oretoret terak teŋ imut!
- 4 Anutu täŋo man u bureni-inik. Ba imaka täk täyak uwä tägagän täk täyak. Goret kubä nämo täk täyak.
- 5 ^c Unitä kudän siwoŋitagän gäripi nadäk täyak. Täŋkaŋ unitäŋo butewakitä kome pähap ŋo terak tokŋek täyak. Uwä nämo paot täyak.
- 6 ^d Täŋpäkaŋ Anututä man yänjirän kunum, edap dapuri, komepak ba guk u kuduptagän ahänkuŋ.
- 7 ^e U man yänjirän ume kubäkengän äbä gwägu taŋi ahänkuk. Ahänpän mani buramiŋkaŋ bagani nämo irepmiŋpän ini iraniken ugän it täyak.
- 8-9 ^f Unita ämawebe komeni komeni, in Anututa nadäwä umuri kubä täŋpöpän iniŋ orerut! Iniŋ oretpän mani buramiwut!
- 10 ^g Täŋpän ŋode nadäwut; Ekäni u intäjukun itak. Komen ämatä ude api täne täne yän man topmäk täkaŋ upänkaŋ Anututä nadänjirän imaka u bureni täga nämo täk täkaŋ.
 U täna yäkkat tänpä wak täkaŋ.
- 11 ^h Täŋpäkaŋ Anutu ini, ude api täŋpet yän nadäk täyak uwä bureniŋän pewän ahäk täkaŋ. Nadäk-nadäki kubä jop nämoinik kuk täyak, ba nämo api kwek.
- 12 ⁱ Unita äma äbot Anutu Bureni unitagän nadäk täkaŋ u oretoret terak kuŋat täkaŋ. Ämawebe inita biŋam iwoyäwani uwä bänep pidäm terak it täkaŋ.
- 13-14 ^{j k} Täŋpäkaŋ Ekäni uwä kunum gänaŋ intäjukun-inik itkaŋ ämawebe kuduptagän kome terak kuŋarirä yabän yäwat itak.
- 15 ^l Anututä ini-tägän ämawebe täŋo nadäk-nadäki pewän ahänkuŋo unita mebarinin nadän morek täyak.
- 16-17 ^{m n} Täŋpäkaŋ kome täŋo intäjukun ämatä ini-ini ŋode nadäk täkaŋ; Nin täŋo komi äma mäyap-inik itkaŋ unita iwan täŋo kehäromini täga yäpmän äpne.

^c 33:5 Sam 11:7, 37:28, 119:64 ^d 33:6 Stt 1:6, 2:1; Sam 104:30; Hib 11:3 ^e 33:7 Kis 15:8; Jos 3:16; Sam 78:13 ^f 33:9 Sam 148:5 ^g 33:10 Sam 2:1-3; Ais 8:10, 19:3

^h 33:11 Jop 23:13; Sam 40:5; Snd 19:21; Ais 55:8 ⁱ 33:12 Lo 7:6; Sam 28:9, 144:15

^j 33:13 Jop 28:24; Sam 11:4, 14:2 ^k 33:14 1Kn 8:39, 8:43; Sam 102:19 ^l 33:15 2Sto 16:9; Jop 10:8; Sam 119:73 ^m 33:16 Sam 44:6, 60:11 ⁿ 33:17 Sam 20:7, 147:10; Snd 21:31

Ba ɲode nadäk täkaŋ; Nin täŋo ämik tuŋum u kehäromi nikek
unita nin intäjukun itkamäŋ yäŋ nadäk täkaŋ.
Upäŋkaŋ täga nämo! Ämik täŋo tuŋum unitäŋo kehäromi terak
säkgämän nämo itneŋ. Nämoinik!

18 ° Täŋ ämawebe Ekäni täŋo mani buramik täkaŋ ba unitäŋo iron
paot-paori nämo u terak yengämä pewäpän it täkaŋ uwä Ekänitä
watä it yämiŋirän säkgämän kuŋat täkaŋ.

19 p Ekänitä ini täŋkentäŋ yämiŋirän käyäm ba imaka umuri kubätä
bäräŋeŋ nämo dämäk täyak.

20 q Unita Ekäni kubä unitägän täŋkentäŋ nimikta itsämäk takamäŋ.
Ekänitä ini-tägän täga täŋkentäŋ nimek. Uwä nintäŋo ukätpipik
kurepä.

U watä it nimiŋirän säkgämän it takamäŋ.

21 Unita Ekänitagän gäripi pähap nadäk takamäŋ. Unitäŋo wäpi
kudupi terakgän tuben kuŋpän it takamäŋ.

22 O Ekäni, nin irit kuŋat-kuŋatnin gäkä terakgän peŋpän täŋkentäktä
itsämäŋitna gäkŋo ironka pähap paot-paori nämotä nintä terak
äroton!

Salmo 34

Ekäni täŋo ironi tägata kap tewani

*Kadäni kubä Devittä nepmaŋpän kwa yäŋkaŋ iwani Abimilek iŋamiken guŋ ude
äworeŋirän Abimilektä kakätäŋ-pewän kuŋkuk. Täŋirän Devittä kap ɲo teŋkuk.*

1 r s Näk kadäni kadäni Ekäni wäpi biŋam yäpmäŋ akuk täyiwa!

2 Imaka täga täŋ namik täyak unita nadäŋpän iniŋoret täyat. Ude
täŋjira ämawebe nadäwätäk ikektä näkŋo man u nadäŋkaŋ bänep
oretoret takot.

3 t Ai! In äbäkaŋ Ekäni täŋo wäpi biŋam bok yäŋahäŋitna nadäwut!
Täŋpän penta iniŋ oretna!

4 u In nadäwut! Näk Ekänitä täŋkentäŋ namikta yäŋapiŋjira nadäŋ
namikuk. Täŋpän umun mebäri mebäri nadäk täŋkuro u iwat
kireŋirän bänep kwini terak batakigän itkut.

° 33:18 Jop 36:7; Sam 32:8-10, 1Pi 3:12 p 33:19 Jop 5:20; Sam 37:19; Apos 12:11

q 33:20 Sam 62:1, 115:9; Ais 8:17 r 34 Kudup 1Sm 21:13-15 s 34:1 Efe 5:20, 1Te 5:18,
2Te 1:3, 2:13 t 34:3 Sam 69:30; Luk 1:46 u 34:4 Sam 18:6; Mat 7:7; Luk 11:9

- 5 Unita nadäkot; In nadäj bäräp tänpäj Ekäniken täñkentäktä yäñapinayäj täño uwä bänep oretoreset pähap api nadäneñ. U imata, Ekänitä inta nämö bitnäk täyak unita.
- 6 ^v Täñpäkañ äma jopi jäwäritä Ekäniken gera yäñirä nadäñpäj täñkentäj yämik täyak.
- 7 ^w Bureni! Ämawebe Ekänita nadäj imikinik täk täkañ u Ekäni täño añerotä dubiniken itpäñ täñkentäj yämik täkañ.
- 8 ^x Ekäni uwä tägagämän-inik. Unita ketem kudupi kubä nabäj nadäwä gäripi täk täkañ udegän Ekäni dubiniken kuñkañ tänpäj-kawut. Ude tänayäj täño uwä Ekäni uwä gäripi-inik yäj api nadäneñ!
- 9 ^y Täñpäkañ Ekäni täño äboriye, in gämori-kengän itkañ imaka kubäta nämö api wäyäkneñ.
- 10 ^z Tom ägwäri uwä nakta kadäni kubäkubä wäyäkñewä waneño upañkañ ämawebe Ekänigän iwat täkañ u imaka täga kubäta nämö wäyäkñek täkañ.
- 11 Unita nanaknaye, in äbä dubinaken itpäñ Ekäni wäpi biñam orañ imikta täwetpäñ täwoñärewayäj täyat ño ket nadäwut.
- 12 Uwä ñode; In säkgämän itkañ oretoreset terak kañ it yäpmäj ärona yäj nadäkañ?
- 13 ^a Eruk ñode täñput! In jop manman ba man käbäñi kubä nämö yäneñ. Nämoinik!
- 14 ^b In kädet waki u mäde ut imiñpäñ kädet täga ugän kañ iwarut. Täñpäñ kädet täga u kañ-ahäñpäñ ämawebe ätukät bänep kubägän kañ täñput. Gwäk pimiñpäñ kädet tägatäga u kudup kañ iwarut.
- 15 ^c U imata, Ekänitä ämawebe siwoñi yabäj yäwatpäñ yäñapik man yäk täkañ u nadäj yämik täyak.
- 16 ^{d e} Täñ äma Ekäni täño mani nämö buramiwani uwä mäde ut yämik täyak. Mäde ut yämiñirän äma udewani kumäñirä ämawebetä waki täñpani unita bäräneñ guñ tänpäj äneñi täga nämö api juku pineñ.
- 17 ^f Unita äneñi täwera nadäwut; Ämawebe siwoñitä Ekäniken yäñapiñirä nadäj yämik täyak. Nadäj yämiñpäñ täñkentäj yämiñirän bäräpi kubätä kehäromini nämö yäpmäj äpäk täyak.

^v 34:6 Sam 3:4, 34:17-19 ^w 34:7 2Kn 6:17; Dan 6:22; Sek 9:8; Hib 1:14 ^x 34:8 Sam 2:12, 1Pi 2:3 ^y 34:9 Sam 31:23 ^z 34:10 Jop 4:10-11; Sam 84:11 ^a 34:13 1Pi 2:22

^b 34:14 Ais 1:16-17; Rom 12:18; Hib 12:14 ^c 34:15 Jop 36:7; Sam 34:6, 34:17

^d 34:16 Snd 10:7; Jer 44:11; Amo 9:4 ^e 34:12-16 1Pi 3:10-12 ^f 34:17 Sam 34:6, 34:15, 34:19, 145:19-20

- 18 ^g Nāk bureni tāwetat. Ekāni uwā āmawebe nadāwātāk ikek u dubiniken it yāmik tāyak.
Ba āmawebe butewaki pāhap terak it tākaŋ u oraŋ yāmiŋpāŋ bānepi tāŋpidām taŋ yāmik tāyak.
- 19 ^h Bureni, bārāpi mebāri mebāri uwā āmawebe siwoŋi kuŋaraniken ahāŋ yāmik tākaŋ upāŋkaŋ Ekānitā tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ bārāpi u ketāreŋ yāmik tāyak.
- 20 ⁱ Tāŋpāŋ watā it yāmiŋirān kujari kubā nāmo tokāt tākaŋ.
- 21 Tāŋpākaŋ imaka wakiwakitā āma waki tāŋpani kumāŋ-kumāŋ api dāpneŋ. Tāŋ āmawebe, āma nadākinik tāŋpanita iwan tāŋ yāmik tākaŋ uwā Ekānitā komi api yāmek.
- 22 ^j Tāŋpākaŋ Ekānitā watā piā āmawebeniye watā it yāmiŋirān sākgāmān it tākaŋ. Tāŋpāŋ āmawebe nadākiniki u terakgān pek tākaŋ uwā paot-paotta biŋam nāmo api tāneŋ. Nāmoinik.

Salmo 35

Āma kubā Anututā tāŋkentāŋ namān yāŋpāŋ yāŋapiŋkuk

- 1 Ekāni, āma iwan tāŋ namik tākaŋ u iwan tāŋ yāmisi. Ba āma nākkāt āmik tāk tākamāŋ ukāt āmik udegān tākot!
- 2 Kurepākāt kupāŋtek yāpmāŋkaŋ tāŋkentāŋ namikta ābāsi.
- 3 Tāŋpāŋ āma nāwat kirek tākaŋ u kadā bohamka yāwoŋāresi.
Tāŋkaŋ bānepna kwinigān itta api tāŋkentāŋ gamet yāŋ nāwet.
- 4 ^k Tāŋpākaŋ āma nāk nutpewā kumākta yāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ nāwat-kirek tākaŋ u āmikken kehāromini paorāpāŋ māyāk nadāŋpāŋ āneŋi āyāŋutpāŋ metāŋpeŋ kaŋ kut!
- 5 Ekāni tāŋo aŋerotā yāwat kireŋirān tāpun-tāpun mānittā piāŋ āreyāŋ tāŋpān kuk tākaŋ ude kaŋ āworewut.
- 6 Metāŋpeŋ kuŋirā kāderi bipmāŋ urani tāŋpāŋ itārop kaŋ tāŋpān.
Tāŋirān Ekāni tāŋo aŋerotā kaŋ dāpān!
- 7 Mebāri nāmo nāka buŋep pek tākaŋ. U nepmāŋitta awaŋ kāroŋi kādetnaken ānek tākaŋ.
- 8 Unita nāmo nadāŋirā tāŋpāwaktā kaŋ ahāŋ yāmān. Tāŋkaŋ buŋepi iniken unitā yepmāŋ irirān kaŋ wawut!

^g 34:18 Sam 51:17; Ais 57:15, 66:2 ^h 34:19 Snd 24:16, 2Ti 3:11-12 ⁱ 34:20 Jon 19:36

^j 34:22 2Sml 4:9, 1Kn 1:29; Sam 103:4 ^k 35:4 Sam 40:14, 70:2, 129:5

- ⁹ Ude tänjirä Ekänita yänpänj oretoret api tänpet, tänkentänj namayänj täyak unita.
- ¹⁰ Bänep nadäk-nadäkna kuduptä Ekäni ñode api iweret; Gäk bumik äma kubä nämo itak. Äma kwini äma kehäromi nikektä dāpneñ yänpänj tänkentänj yämik täyan.
Ba äma jäwäri äma tuñum ikektä tänyäkñatneñta watä it yämik täyan.
- ¹¹ Äma waki tänpäni manken nepmanpänj waki ude tänpäni yän jop näkñat täkañ.
- ¹² ^l Tänpänj täktäkna tägata kowata waki namik täkañ. Ude tänjirä netätä tänkentänj namek yän nadänkañ nadän bäräp bumta tak täyat.
- ¹³⁻¹⁴ ^m Upänkañ kadäni unitä käyäm tänjiräwä, butewaki tek tänpänj nakjop it tänkuronik. Ude tänkañ notnapak burenita yän gwäijñ äpmonpänj Ekänitä tänkentänj yämikta gera yäk tänkuronik.
Ba äma kubä miñitä kumänjirän konäm butewaki tänpäko ude tak täñkut.
- ¹⁵ Tänpäkañ kadäni näkä bäräpi gänañ irira wisik-inik yän yänpänj näk it gwäijñpänj yänärok näwet täñkuñonik. Äma kome kubäken nanik u nutpänj nutgän tak täñkuñ.
- ¹⁶ Ba äma wakitā guñ yäniñ wärätpänj ibenego ude nebenpänj nanin wärät täkañ.
- ¹⁷ Unita Ekäni jop yabänj äwaräkuk tak täyan u jidegän api pewen?
Bäräneñ äbä añ ägwäri nutnayänj täkañ ñoken nanik nämagut!
- ¹⁸ Ude tänjiri ämawebekaye käbeyä tänjirä inamiken bänep täga man kwawakgän gäwetpänj api ganiñ oreret.
- ¹⁹ ⁿ Tänpäkañ iwanaye jop manman yäwani u yabänj äwaräkuk tänjiri näk närepmitpänj wisik-inik, kehäromini yäpmänj äpakamänj yän nämo näwetneñ.
Ba jop yabänjiri äma jop nadänj kokwawak täñ namik täkañ u komi namiñpänj yänärok nämo näwetneñ.
- ²⁰ Äma udewani uwä kwini man nämo yäk täkañ. Nämo, u äma kwini terak kuñaranita jop manman mebäri mebäri pewä ahäk täkañ.
- ²¹ Täñkañ, ude tänjiri gabämäño yän jop yänñäkñatpänj wohut-wohut man bumta yäk täkañ.
- ²² Ude tänjirä upänkañ Ekäni, kañpänj nadäno unita man kum nämo iren. Ekäni, näk nabänj umuntañ päñku ban nämo iren.

^l 35:12 Sam 38:20; Jer 18:20; Jon 10:32 ^m 35:13 Jop 30:25; Mat 10:13; Luk 10:6

ⁿ 35:19 Sam 69:5; Jon 15:25

- 23 Nāmo! Kikgūtöpāñ ijiwä kwäpāñ nabä! Äbä näk gäarak itkañ iwanaye
näka äma täga yāñ yāwet!
- 24 ° Ekäni, gäk siwoñi-inik unita näka momini nāmo yāñ kañ yāwet.
Ude täñjiri iwanaye yāñärok nāmo näwetneñ.
- 25 Yabāñ äwaräkuk täñjiri näka ñode nāmo yāneñ; Tägagämān! U paotak!
- 26 Eruk, äma komi nadätat ñonita yāñärok näwet täkañ u kehäromini
kudup paorirä täñguñ tänpāñ kañ irut!
Ba äma näka nadäwä äpani tänpäpāñ inita nadäwä ärowani tāk
täkañ uwä wäpi biñam paorirān mäyäk pähap kañ nadäwet.
- 27 Tänpäkañ Ekäni, gäk täñkentāñ naminjiri ämawebe näka äma siwoñi
yāñ nadäkinik tāk täkañ u oretoret gera wari wari ñode kañ yāwet;
Ekäni wäpi biñam punin-inik it täyon! Epān ämani ñonitā
säkgämān irirān gäripi nadäk täyak.
- 28 P Ude yāñirä näk imaka, täktäka siwoñi unitäño biñam api yāñahāwet.
Täñkañ yāñetak bipmäñtak wäpka biñam api ganiñoret täñpet.

Salmo 36

Äma waki täño mebarikät Anutu täño bānep iron

- 1 ° Momitā äma waki bānepiken tokñek pat täkañ. Momi unitä peñ
yāwerirä Anututa nāmo umuntañkañ mäde ut imikini tāk täkañ.
- 2 Bānepitā täñyäkñarirān inita nadäwä ärowani tänpäpāñ ñode nadäk
täkañ; Wakinin käbop itak. Anututā unita yāñpāñ manken täga
nāmo nipmañpek! yāñ nadäk täkañ.
- 3 Meni jinomken man, nadäk ba täktäk waki unitägān abäk täkañ.
Unita jop manmangān yäk täkañ. Imaka täga täkta nadäk tawañ
siwoñi kubä nāmo pek täkañ.
- 4 Nāmo, dāpmon patpari-kenä kädet waki täkta nadäk tawañ pek
täkañ. Imaka täga täpuri-inik kubä nāmo täñkañ waki täktäk
kädet unita mäde nāmoinik ut imik täkañ.
- 5 ° Tänpäkañ Ekäni, gäkä ninta butewaki nadāñ nimik täyan u käronji
boham, kunum yäpureko ude bumik. Gäk ninta nadäkinik täñ
nimik täyan u ärowani.
- 6 Imaka imaka tägagān tāk täyan u yabāñpāñ-nadāñitna inide kubä
tāk täyak. Gäkä piä siwoñi tāk täyan uwä ämatä nadäwä tärenañi
nāmo. Äma ba imaka tom tom gäkägān yabāñ yāwat täyan.

° 35:24 Sam 26:1, 43:1 P 35:28 Sam 51:14, 71:15, 71:24 ° 36:1 Rom 3:18

° 36:5 Sam 57:10, 108:4

- 7^s Anutu gäkä komen äma ninta watä it nimik täyan unita gäkä gäripi pähap inide kubä nadäk takamäj. Watä it nimik täyan uwä baraktä nanaki uwijij pat takaj ude täj nimik täyan.
- 8^t Ketem tägatäga gäripi nitek kawutkaken nanikpäj nimik täyan. Nadäj nimiriri gäkno ume gäripi nitek u nak takamäj.
- 9^u Irit kuŋat-kuŋat täjo mähemi u gäk kubägän. Gäk peyŋjekka bänepninken peyŋen nimiriri kwawakgän it takamäj.
- 10 Unita ämawebe gäkä nadäj gamikini tak takaj unita bänep iron pen täj nimir yäpmäj kwen.
- 11 Täjpäj äma ärowani täjpani yabäj äwaräkuk täjiri näk nämo yej jaknitne. Ba waki täjpani yabäj äwaräkuk täjiri näk nämo yokut tärenej.
- 12 Wisik! Äma waki täjpani akukta nämo, maŋ-däpaniken ugän pätkaj. U kaŋpäj nadawut!

Salmo 37

Äma waki ba äma tägatä gwäki yäpmäk-yäpmäk täjo manbijam

- 1^v Notnapak, äma wakiwaki täjo täktäkita yäjpäj nadawätäk nämo täjpen. Ba äma unitäjo tuŋumita nadäj gärip täjpäj kokwawak nämo täjpen.
- 2^w Äma udewaniwä piä täjpäj pewä muyej bäränej kubitak takaj ude api paotpej kunej.
- 3 Unita gäk nadawätäk nämo täjpäj Ekänitagän nadäkinik täjpäj kudän täga ugän täjpej kuŋat täyi. Ude täjpayäj täno uyaku kome yäj gamaniken u säkgämän api iren.
- 4^x Täjpäkaŋ oretoret bureni kaŋ-ahäktä Ekäniken kuŋiri ini bänep nadäk-nadäkka täjo gäripi api däpmäj tärenej gamek.
- 5^y Irit kuŋat-kuŋatka kudup Ekänita iniŋ kireŋpäj nadäkinik täj imiriri api täjkentäj gamek.
- 6^z Ude täjiri Ekänitä täktäkka täga u täjpewän edap täjo peyŋjekitä säkgämän ijik täyak ude ämawebe inamiken api iijj-yänewek. Täjkaŋ Ekänitä ämawebe kwawak ŋode api yäwoŋärewek; Äma ŋowä inamnaken siwoŋi-inik itak.

^s 36:7 Rut 2:12; Sam 17:8, 31:19, 91:4 ^t 36:8 Jop 20:17; Sam 16:11; Rev 22:1

^u 36:9 Jer 2:13; Jon 4:10, 4:14, 1Pi 2:9 ^v 37:1 Sam 73:3; Snd 23:17, 24:1, 24:19

^w 37:2 Sam 90:5-6 ^x 37:4 Ais 58:14 ^y 37:5 Snd 16:3; Mat 6:25; Luk 12:22, 1Pi 5:7

^z 37:6 Jop 11:17; Mai 7:9

- 7 ^a Unita äma kädet waki iwatpänj tuŋum äma täk täkaŋ udegän itta nadäwätäk nämo tänpän. Nämo, Ekänitä täŋkentänj gamikta dapun tänpänj kwikinik iren.
- 8 ^b Nadäwätäk tänpänj kokwawak täktäk kädet u mäde ut imi. Kädet udeyani uwä bäräpi pewä ahäk-ahäk kädet.
- 9 ^c Nadätan? Ämawebe Ekänita nadäkinik täk täkaŋ unitäwä kome yän yämani u api korenpänj itneŋ. Tänpäkaŋ waki tänpäniwä Anututä yäwat kirenpewän api apämaŋ kuneŋ.
- 10 ^d Yäwat kirenpewän apämaŋ kuŋpänjä api paot tänpä kuneŋ. Täŋirä yabän ahäkta wäyäkŋewayän täno upänkaŋ täga nämo api yabän ahäwen.
- 11 ^e Nämo! Ämawebe inita nadäwä äpani tänpäni uwä täŋ-bumbum kome iwoyän yämani u korenpänj irit gapuni terak itkaŋ oretoŋet api täneŋ.
- 12 Bureni, äma wakiwaki tänpäniä äma siwoŋita kokwawak täŋ yämiŋpänj tänpäwakta nadäk täkaŋ.
- 13 Upänkaŋ Ekänitä äma udeyanita yänjäroŋ yäwet täyak. Imata, itkaŋ nämo, api waŋ moreneŋ yän nadäk täyak.
- 14 Äma äpani jäwäri u siwoŋi upänkaŋ äma wakiwaki tänpäniä äma dämpäktä äpa kuwek gwäjiŋit päip boham wepmärit täk täkaŋ.
- 15 Ude täk täkaŋ upänkaŋ päip boham iniken unitägän äyänjutpän ini api yäput täneŋ. Täŋkaŋ äpa kuweki uwä Anututä api ubiŋ jukut tänpän kuneŋ.
- 16 ^f Tänpäkaŋ äma tägatäga tuŋum täpuri pat yämitak unitä äma waki täŋo tuŋum päke itkaŋ unitäŋo kehäromi Anutu iŋamiken kudup yärepmiak.
- 17 Imata, Ekänitä ini äma waki tänpäni täŋo kehäromi yäyomägaŋpän äma tägata watä api it yämek.
- 18 Bureni, Ekänitä ämawebe mani buramiŋpänj iwat täkaŋ u watä säkgämän it yämiŋpänj kome iwoyän yämani u inita biŋam yäniŋ kirewänpänj uken tärek-täreki nämo api itneŋ.
- 19 Täŋkaŋ äma udeyaniwä kadäni waki äbänjirän tägagän api itneŋ. Ba tagwän irit ahäwayän täyakken imaka, ketem tokŋek api näneŋ.
- 20 Upänkaŋ äma waki tänpäni uwä Ekäni täŋo iwan itkaŋ unita api kumneŋ. Päya irori kadäni keräpitagän ahäŋpänj paot täkaŋ ude, ba gupetä äbutkuk täkaŋ ude api paotpeŋ kuneŋ.

^a 37:7 Sam 62:1; Ais 30:15; Jer 12:1 ^b 37:8 Sam 73:3; Efe 4:26 ^c 37:9 Jop 27:13-14; Ais 57:13 ^d 37:10 Jop 20:9; Hib 10:36-37 ^e 37:11 Mat 5:5 ^f 37:16 Snd 15:16, 16:8, 1Ti 6:6

- 21 Äma waki tänpäni uwä äma täño tuñum yäpmänkañ kowata äneñi bäräneñ nämo yämik täkañ. Upänkañ äma täga uwä iron säkgämän tänpän tuñumi ämata ño yämiñ-yämiñ täk täkañ.
- 22 Tänpäkañ ämawebe Ekäni täño iron ikek unitäwä kome yän yämani u api korenpän itneñ. Täñ äma Ekäni täño kokwawak terak it täkañ uwä yäwat kirenpewän api kuñtänpä kunenñ.
- 23 ^s Täñkañ Ekänitä äma kubä täño irit kuñat-kuñari kañpäñ gäripi nadänpänä irit kuñat-kuñari kädet u täñ-kehäromtañ imik täyak.
- 24 Ude täñjirän äma udewani yewän kunenjo uwä täga nämo mañutneñ. Nämo, Ekänitä täñkentän iminjirän yeñ täpänenpän irek.
- 25 ^h Eruk, ñode nadäwut; Kadäni käronji it yäpmän äbänkä äma tägawani täyatken ño bämopiken Anututä äma siwonita mäde ut yäminjirän nanakiye nakta yänapik-apik kubä nämo täñirä yabän yäpmän äbätat.
- 26 Nämo, äma täga udewani kadäni kadäni äma täñkentän yämikta iron tägatäga jop täñ yämik täkañ. Täñkañ äperiye nanakiyetä täga kuñarirä miñiye naniyetä yabänpän oretoret api täk täneñ.
- 27 Unita notnapak, kädet waki täkta mäde ut iminpäñ kädet täga ugän kañ tä. Ude täñjiri kämiwä gäkño yerikaye uwä kome iwoyawaniken ugän säkgämän api itneñ.
- 28 ⁱ Imata, Ekäni uwä ämawebeniye kudän täga tänpän nadän imikinik täk täkañ u mäde nämo ut yämik täyak. Nämo, u yabän yäwat piä tärek-täreki nämo täñ yämik täyak. Tänpäkañ waki tänpäni ini ba unitäño yeriniye uwä yäwat kirenpewän api kunenñ.
- 29 Täñ ämawebe siwonitä kome yän yämani u korenpän uken tärek-täreki nämo api itneñ.
- 30 Tänpäkañ äma siwonji täño meni jinomkenä man säkgämän säkgämän Anutuken nanik unitägan ahäk täkañ. Mani unitä ämawebe täñkentän yämik täyak.
- 31 ^j Äma udewani Anutuni täño бага man bänepiken injit-inik tänpen kuñat täkañ uwä nämo kakätäk täkañ.
- 32 Täñ äma waki tänpäni uwä äma täga däpmäkta yabän yäwat piä täk täkañ.
- 33 Upänkañ Ekänitä äma täga uwä yabä kätänjirän iwaniyetä kehäromini täga nämo yäpmän äpneñ, ba manken täga nämo yepmanenñ.

^s 37:23 1Sml 2:9; Snd 16:9 ^h 37:25 Sam 37:28, 59:15, 109:10 ⁱ 37:28 Sam 11:7; Snd 2:22; Ais 14:20 ^j 37:31 Lo 6:6; Sam 40:8, 119:98; Ais 51:7

- ³⁴ Unita Ekänitā tǎŋkentǎŋ gamikta unitǎŋo man kǎdet u kudup iwatkaŋ dapun täyi. Ude tǎŋjiri oraŋ gamiŋpǎŋ kome iwoyǎwani u ganiŋ kireŋpǎŋ iwankaye dapunka terak yǎwat kireŋpewǎn kuŋjirǎ api yabǎwen.
- ³⁵ ^k Eruk, āma kubāta ŋode tǎwera nadǎwut; Āma waki kubā itkuko u āmawebeta komi yāmik tǎŋkuk. U āma kehāromini nīkek, pǎya taŋi, mābi ude.
- ³⁶ Upǎŋkaŋ mǎden, āma unitā iraniken u kuŋpǎŋ ini ba tuŋumi nāmo irirǎn kaŋkut. Kaŋ-ahāwayǎŋ wǎyǎkŋeŋkuro upǎŋkaŋ tāga nāmo kaŋ-ahǎŋkut. U paotkuk.
- ³⁷ ^l Tǎŋ āma tāga siwoŋi kuŋarani unita nadǎwut; Āma bǎnep kwini terak kuŋarani tǎŋo yeriniye uwā māyap.
- ³⁸ Tǎŋpǎkaŋ momi tǎŋpani uwā paotpǎŋ paot-inik api tǎneŋ. Ba yeriniye imaka, kudup api awǎhutneŋ.
- ³⁹ Upǎŋkaŋ bǎrǎpi kadānīken Ekänitā āma siwoŋi tǎŋkentǎŋ yāmīŋpǎŋ watā it yāmik tǎyak.
- ⁴⁰ ^m Āma udewanitā waki mebāri mebārīta umuntaŋpǎŋ kǎbop nīpmaŋpǎŋ yǎŋpǎŋ Ekānīken kuk tākaŋ unita āma waki tǎŋpani keriken nanik yǎyomāgatpǎŋ watā it yāmik tǎyak.

Salmo 38

Āma kubā bǎrǎpīken itkaŋ Anutuken yǎŋapiŋkuk

- ¹ O Anutu, kokwawak nadǎŋkaŋ nāmo nebewen, ba momina tǎŋo kowata nāmo namen.
- ² Gǎk kuwektā-yǎŋ namāk tāyan. Tǎŋpǎŋ nut-maŋpi kome terak āpmok tāyat.
- ³ ⁿ Gǎkā nadǎŋ waŋ namiŋjiri kāyām taŋi tāyat. Tǎŋpǎŋ momi tǎŋkuro unita gupnaken kehāromi nīkek nāmo nadāk tāyat.
- ⁴ ^o Momina unitā uwāk ude tǎŋpǎŋ nepmak tǎyak. Tǎŋjirǎn tuŋum bǎrǎpi kubā, buraminaŋi nāmo, ude bumik yǎpmǎŋ kuŋat tāyat.
- ⁵ Gupnaken womǎntā tabā tǎŋkaŋ kǎbǎŋi bumta piāk tākaŋ. Nākŋa kudān goret tǎŋkuro unita udewā ahǎŋjirǎn tarāki-inik tāk tākaŋ.
- ⁶ Bǎnepnaken bǎrǎpi bumta parirā nadǎŋjira wakiinik tāk tǎyak. Ude tǎŋkaŋ kepma kǎroŋ butewaki nadǎŋpǎŋ konām kottǎŋ kuŋat tāyat.

^k 37:35 Jop 5:3 ^l 37:37 Ais 32:17, 57:2 ^m 37:40 1Sto 5:20; Ais 31:5; Dan 3:17, 3:28, 6:23

ⁿ 38:3 Jop 33:19; Sam 32:4, 102:10; Ais 1:6 ^o 38:4 Esr 9:6; Sam 40:12

- 7 Tānpān gupna kädäptä-yān ijinirān kāyām pähap tāk täyat.
 8 Komi tanji nadānkaŋ goret-goret itat, imaka tanji kubätä
 yeŋ nepmājitpān irirān bumik.
- 9 ^p O Ekāni, gāk nākŋo nadān gāripna u nadātan, ba
 bānepnatā yāŋkāhān-kāhān täyak u imaka, nadātan.
 10 Bānepnatā tuptup yāpurirān kehāromina kudup paot-inik
 täyak. Ude tānirān dapunna imaka, säkgāmān nāmo
 ijitak.
 11 Ude tānira notnaye jibinata yānpān dubinaken äbākta
 bitnāk-inik tāk tākaŋ. Ba meŋ nan ba notnaye wanotnaye
 imaka, nabān umuntaŋpān pāŋku ban it tākaŋ.
- 12 Tānpākaŋ ämatā nāk nutpān waki tān namikta man
 yānpān-nadāk tāk tākaŋ. Tānpān waki tān namikta juku
 piŋtān kuŋat tākaŋ. Ude tānkaŋ nāk nutta buŋep tāk
 tākaŋ.
 13 Tānirā nāhāwā guŋ ude äworeŋpān man yāk tākaŋ u nāmo
 nadāk täyat. Tānpān man waki yāk tākaŋ uwā kowata
 tāga nāmo yāk täyat.
 14 Butewaki! Nāk man nāmo yāwani, ba man nāmo nadāwani
 ude äworeŋpān man kum it täyat.
 15 Upānkaŋ Ekāni, gāk yāpmān wädānpān itat. Tānpān
 Ekāni Anutuna, nāk nadātat; Gäkä nadān namiŋpān api
 tāŋkentān namen.
 16 Unita iwanaye jop yabāŋiri nāk komi nadānpān goret irira
 nabānpān wisik-inik yān nāwetneŋtawā.
 17 U imata, komi pen nadān itkaŋ wakinik tānpayān kerāp
 täyat.
- 18 ^q Tānpākaŋ Anutu, momi tāŋkuro unita nadāwātāk pähap
 tānpān iŋamkaken kwawak yāŋahāk täyat.
 19 Tān iwanaye bumta-inik uwā kehāromi nikekgān itkaŋ jop
 nadān kokwawak nadān namik tākaŋ.
 20 Nāk kudān siwoŋi tānira äma unitā iwan tān namik tākaŋ.
 Äma udewaniwā kudān tāgata kowata wākigān tāk tākaŋ.
- 21 ^r Unita Ekāni, mädē ut namentawā! Ban nāmo iren!
 22 Gäk Ekāni, wakiken nanik wädān tädotpān nepmaŋpani
 unita bārāŋeŋ tāŋkentān namisi!

^p 38:9 Sam 6:6, 10:17, 102:5 ^q 38:18 Sam 32:5, 2Ko 7:9-10 ^r 38:21 Sam 22:19, 35:22

Salmo 39

Devittä mominita nadāṅ bārāp tāṅkuk

- 1 ^s Nāk ṇode yāṅkehārom taṅkut; Irit kuṇat-kuṇatnata watā ket api ired. Tāṅpāṅ mebetnatā momiken nepmaṅpekta watā imaka, api ired. Unita āma waki dubinaken irirā man kubā nāmo api yāwet.
- 2 Ude yāṅkuro unita bārāpi ṇo ahāṅ namiṇjirān man kum-inik itkut. Man tāpuri kubā, waki ba tāga nāmo yāṅkuro upāṅkaṅ nadāṅ bārāpna taṅi tāṅkuk.
- 3 Tāṅpāṅ nadāwātāk unitā bānepnaken agekotkuk. Nadāwātākgān tāṅkā bārāpi bumta kaṅ-ahāṅkuro unita ṇode yāṅkut;
- 4 ^t Ekāni, kome terak ṇo kadāni jide api it yāpmāṅ ārowet? Ba jidegān api kumbet? Iritna jidegān api tāreweko unitāṇo kadāni nāwet!
- 5 ^u Butewaki! Kome terak itta kadāni kerāpitaṅān tāṅpāṅ nepmaṅkun! Kodak irayāṅ tāyat u kaṅiri imaka jopi ude tāyak. Bureni, āma kuduptaṅān itkaṅ u me woṅ bumik, kadāni kerāpi-inik itta yāwani.
- 6 Ba wārani, edap āgonitā ahāṅpāṅ paot tākaṅ u irepmitpāṅ nāmo. Tāṅpākaṅ āma piā tāk tākaṅ u imaka kehāromi kubā nāmo pewā ahāk tākaṅ. Moneṅ tuṇum pewā ahāk tākaṅ u netātā api koreneṅ yāṅ nāmo nadāk tākaṅ.
- 7 Unita Ekāni, imatāken kubāta itsāmbet? Gāk kubā-tāgān tāga tāṅkentāṅ nameno unita gakaṅān itsāmāntat.
- 8 Unita momi tāk tāyatken unitāṇo kowata yāpnaṅiken nanik nāmagusi. Ba yabāṅ āwarākuk tāṅiri āma gāka nāmo nadāṅ gamanitā yāṅārok nāwetneṅtawā.
- 9 Nāmo, gākṇa tāṅpewi komi ṇo nadātāt unita man kum irayāṅ. Man tāpuri kubā nāmoinik yāwayāṅ.
- 10 Unita komi piā wari namentawā! Nut yāpmāṅ ābāṅiri kumbayāṅ tāyat!
- 11 Gākṇo mebārika nadātāt. Gāk momi tāṇo kowata āma yabāṅ yāṅpāṅ komi piā yāmik tāyan. Ba imaka unita gāripi nadāk tākaṅ u gwaktā tek nāṅpā tumāk tākaṅ ude tāṅpiwak tākaṅ. Bureni, āmawā me woṅ bumik, kadāni kerāpi-inik itta yāwani.
- 12 Unita Ekāni, juku peṅpāṅ butewaki gera ba yāṅapik manna nadāṅ namisi. Tāṅpāṅ konām korira nabāṅpāṅ ābā naniṅ kawat tā.

^s 39:1 Sam 141:3; Kol 4:5; Jem 3:2 ^t 39:4 Sam 90:12 ^u 39:5 Sam 62:9, 90:4, 144:4

Näk äbeknaye oranaye udegän kome terak ŋo gäkkät kadäni
 keräpitağan itta iwoyāṅkun.
 13 Eruk nabä kätāṅiri oretoret ätu tāṅkaṅ kaṅ kuṅ kewewa!

Salmo 40

Anutu wäpi iniṅoret kap kubä

- 1 Näk Ekäniken gera yāṅkaṅ tāṅkentāṅ namikta kwikinik itkut. Irira butewaki nadāṅ namiṅpāṅ gera yāṅkuro u nadāṅ namiṅkuk.
- 2 ^v Nähä äma kubä awaṅ karonji kubä gānaṅ kābop itkaṅ kumbeko ude. Ude irira Ekänitä nabāṅpāṅ awaṅ gānaṅ nanik wādāṅpāṅ nepmaṅkuk.
 Ba näk äma kubä okä näbä gānaṅ āpmonpāṅ ireko ude irira Ekänitä wādāṅpāṅ kome tāgaken nepmaṅpāṅ ānerji tāga kuṅatkut.
- 3 ^w Eruk, ude tāṅpāṅ kap kodaki kubä nadäk-nadäkna-ken pewān ahāṅkuṅ. Uwä Anutunin wäpi biṅam iniṅ oretta.
 Kap u tejira nabāṅpāṅ āmawebe māyaptä Anutu tāṅo kehāromita nadāwä inide kubä tāṅpāṅ Ekänita nadākinik api tāneṅ.
- 4 ^x In nadākaṅ? Ämawebe Ekäni terak yengämä pek tākaṅ uwä Ekäni tāṅo iron nitek. Äma udewanitä äma ārowani tāṅo kädet nämo yāwat tākaṅ.
 Ba Ekäni mädē ut imiṅpāṅ mājō wära nämo yāniṅ oret tākaṅ.
 Nämoinik!
- 5 ^y O Anutu Ekänina, gäk piä tāgatāga tāṅpāṅ tāṅkentāṅ nimiṅkun. Äma gäk udewani kubä nämo itak! Gäkägān intājukun itan!
 Tāṅkentāk bumta tāṅ nimikta nadäk tawaṅ pek tāyan unita tāga nämo yāwetpāṅ yāwoṅārewa tāreneṅ. Nämoinik! Tāṅkentāk nimik tāyan uwä bumta-inik, daninaṅi nämo.
- 6 ^z Anutu, gäk ganiṅ oretta tom dāpmāṅpāṅ ijik takamāṅ unita nämo gek tākaṅ. Ba gupe kābāṅi nitek mominin ārutta ijik takamāṅ udewanita nadāwi ārowani nämo tāk tākaṅ.
 Upāṅkaṅ näk gākṅata biṅam iwoyāṅpāṅ manka nadākta jukuna biori tumbuṅ. Tāṅpāṅ gākä nadäk-nadäk namiṅiri manka buramik tāyat.

^v 40:2 Sam 27:5, 69:2; Jer 38:6, 38:10-13 ^w 40:3 Sam 32:7, 33:3, 64:9 ^x 40:4 Sam 84:12, 125:5 ^y 40:5 Sam 71:15, 139:17-18; Ais 55:8-9 ^z 40:6 Ais 1:11; Jer 6:20; Mai 6:6-8

7^a Eruk Anutu, nāk āretat. Man nāka bian kudān tāŋkuŋo udegān iwatpāŋ āretat.

8^b Anutuna, kādet gākā gāripi nadāk tāyan nāk kādet udegān tākta gāripi nadātāt. Gākŋo kādet siwoŋi u nadāk-nadākna-ken pātāk.

9-10^c Unita Ekāni, nāk man kum nāmo itkaŋ kābeyāken āmawebekaye gākŋo bānep irona ŋode pen api yāŋahāŋpāŋ yāwet tāŋpet;
Ekāninintā nadāŋ nimikinik tāŋpāŋ wakiken nanik wādāŋ tādotpāŋ nipmak tāyak yāŋ api yāwet tāŋpet. Tāŋpāŋ manka tāktākka tāŋo biŋam kābop nāmo pek tāyat.
Ironka pāhap ba imaka bureniŋān tāk tāyan u āmawebe yāwet tāyat.

11 Unita Ekāni, nāka nadāŋ namisi! Gāk butewakika kābop nāmo pewen. Nāmo, nadāŋ namiŋiri ironka ba manka burenitā watā sākgāmān it namiton.

12^d Bārāpi mebāri mebāri ahāŋ namik tākaŋ, u daninaŋi nāmo. Tāŋpākaŋ momi tāk tāŋkuro unitā kehāromina yāpmāŋ āpākaŋ.
Bārāpi u ba u yārepmitta kādetta wāyākŋewa wakaŋ. Momina māyap iniktā gwākna pujiŋ itkaŋ u yārepmitkaŋ. Unita umun terak itat.

13 Unita Ekāni, bārāŋeŋ abā tāŋkentāŋ namisi!

14 Äma nutnayāŋ tākaŋ u kehāromini yāpmāŋ āpāŋpāŋ nadāk-nadāki tāŋpewi guŋtaŋirā māyāk tawut. Māyāk taŋpāŋ nabā-kātāŋpeŋ kut!

15 Äma yāŋārok man nāwet tākaŋ u meni tāŋpipiŋpāŋ yāwat kireŋiri māyāk nadāwut.

16 Tāŋpākaŋ Ekāni, āmawebe gāk gāwarāntāk tākaŋ u oretoret tāk tākot! Imata, gākŋa waki keriken nanik wādāŋ tādotpāŋ yepmaŋkuno unita gāka gāripi pāhap nadāk tākaŋ.
Tāŋpāŋ kadāni kadāni ŋode yāk tākot; Ekāni uwā wāpi biŋam ikekaŋ irān!

17 O Ekāni, nāhā waki, kehāromina nikek nāmo. Upāŋkaŋ nadāŋ namisi. Gāk kubā-tāgān nākŋo tāŋkentākna ba yāpātāgak āmana.

^a 40:6-8 Hib 10:5-7 ^b 40:8 Sam 37:31, 2Ko 3:3 ^c 40:10 Sam 89:1; Apos 20:20, 20:27

^d 40:12 Sam 18:5, 38:4, 65:3

O Anutuna, bäränej äbä täŋkentäŋ namisi!

Salmo 41

Devittä käyäm täŋpāŋ yāŋapik man yāŋkuk

- ^{1 e} Äma, äma jäwärita nadāŋ yāmik tākaŋ uwä Anutu täŋo oretoret terak kuŋat tākaŋ. Udewanitā bäräpi kaŋ-ahānayāŋ tākaŋ uwä Ekānitā api täŋkentāŋ yāmek.
- ^{2 f} Bureni, Ekānitā watā it yāmiŋpāŋ irit kuŋat-kuŋari api täŋ-mehamtaŋ yāmek. Täŋpāŋ äma udewani täŋpewān komeniken oretoret terak api itneŋ.
Irirä yabä kätāŋirān iwaniyetā kehāromini täga nāmo api yāpmāŋ āpneŋ.
- ³ Täŋpāŋ käyām täŋirä Ekānitā täŋkentāŋ yāmiŋirān gupi āneŋi api koreneŋ.
- ⁴ Täŋpākaŋ nāhā Ekāni ŋode iwetkut; Ekāni, nāk gākken momi täŋkut. Upāŋkaŋ butewaki nadāŋ namiŋpāŋ nepmaŋpi tāgasiwa.
- ⁵ Iwanayetā käyām täŋira nabāŋpāŋ man jāgāmi nāwet tākaŋ. Uwä nākā kumāŋira wāpita kaŋ guŋ tāna yāŋ nadāk tākaŋ.
- ⁶ Täŋpāŋ äma u nabānayāŋ ābāk tākaŋ u jop gupi-tāgān ābāk tākaŋ. U nāka waki ude itak yāŋ yāŋpāŋ yāŋtāŋ kukta jop nabānayāŋ ābāk tākaŋ.
- ⁷ Äma kokwawak täŋ namik tākaŋ uwä nāka waki ude ahāŋ imitak yāŋpāŋ yāŋjiap-jiap yāŋtāŋ kuk tākaŋ.
- ⁸ Nāka ŋode yāk tākaŋ; Wisik! U käyām wakiinik kubā täŋkaŋ kumākta biŋam täyak. U täga nāmo api tāgawek yāŋ yāk tākaŋ.
- ^{9 g} Butewaki! Notnapak bureni, nadāŋ imikiniŋ täŋpāŋ ketem namiŋ-gamiŋ täŋpāŋ nak tākamāk u imaka, nāka iwan täŋ namik täyak.
- ¹⁰ Unita Ekāni, butewaki nadāŋ namiŋpāŋ nepmaŋpi tāgaŋpāŋ iwanayeta kowata api yāmet.
- ¹¹ Ude täŋkentāŋ namiŋiri iwantā nāmo nārepmirāwā ŋode api nadāwet; Anutu, gāk nāka bānep täga nadāŋ namitan yāŋ api nadāwet.
- ¹² Nāk kudān tāgagān tāk täyat unita oraŋ namiŋpāŋ iŋamkaken kwawakgān nepmaŋ iriri tārek-tāreki nāmo api iret.
- ^{13 h} Unita āmawebe, Ekāni, Isrel täŋo Anutu u iniŋoret tākāna! U tārek-tāreki nāmo iniŋoret tākāna! Burenitā bureni-inik!

^e 41:1 Snd 14:21 ^f 41:2 Sam 27:12 ^g 41:9 2Sml 15:12; Sam 55:12-13, 55:20; Jer 20:10; Mat 26:23; Mak 14:20; Luk 22:21; Jon 13:18 ^h 41:13 Sam 106:48

Salmo 42

Äma kubätä Anutu dubiniken kukta gäripi nadätak

- ^{1 i} Anutu, tomtä umeta yek täkaŋ ude, näk gäka udegän nek täkaŋ.
- ^{2 j} Anutu, Anutu irit mähemi, bänepnatä gäka nek täkaŋ unita kadäni jidegän gäkkät man yänpäŋ-nadäktä kaŋ ärewet?
- ^{3 k} Kepma bipani butewaki nadänpäŋ konämna pitotä ketemna ude täk täyak. Kepma käroŋ yäjärok ɲode näwet täkaŋ; Anutuka de? Imata nämo täŋkentäŋ gamik täyak? yäŋ näwet täkaŋ.
- ^{4 l} Näk komi nadänpäŋ imaka ɲode juku pik täyat u yäjahäŋjira bänepna pidäm tawän!
 Bian näk komenaken itkaŋ ämawebe tawaŋ käroŋ näkä jukun yäŋ-yäknat yäpmäŋ oretoret terak Anutu täŋo kudupi yot gänaŋ ärok täŋkumäŋonik.
 Äroŋkaŋä Anututa oretoret kap teŋ imiŋitna unitä täŋpidäm taŋ nimik täŋkukonik.
- ^{5 m} Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ɲode täŋpet yäŋ nadätat; Näk Anutu tubeŋ kuŋkaŋ pen api iniŋoret täŋpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni!
- ⁶ Näk komenata nadäwätäk täŋ itat. Upäŋkaŋ Anutu, ban kome ɲo Jodan ume dapuri kädakät pom yarä Hemon kenta Misa ɲoken itkaŋ gäka nadäŋ gamayäŋ.
- ^{7 n} Wära! Ume damuntä gwägu gänaŋ äpmonirän gwägutä gera yäŋ itak. Wära! Waki nadätat! Täŋpäik-päikkatä näk yejämäŋ moretak.
- ^{8 o} Upäŋkaŋ ude nämo! Kepma kepma Ekänitä butewaki nadäŋ namik täyak. Ude täŋjirän bipani bipani Anutu iniŋoret kapnatä mena-kengän it täyak.
 Kap teŋkaŋ Anutuna, irit kuŋat-kuŋatna täŋo mähemi uken yäŋapik täyat.
- ⁹ Täŋnpäŋ kadäni kadäni Anutu, mobä kujatna ɲode iwet täyat; Imata näka guŋtak täyan? Imata iwan yabäŋ äwaräkuk täŋjiri komi namik täkaŋ?

ⁱ 42:1 Sam 119:131 ^j 42:2 Sam 42:11, 43:5, 63:1, 143:6; Jer 10:10; Dan 6:26; Mat 26:63; Rom 9:26 ^k 42:3 Sam 80:5 ^l 42:4 1Sml 1:15; Jop 30:16; Sam 95:2, 100:4; Ais 30:29
^m 42:5 Sam 9:1, 38:6; Mat 26:38 ⁿ 42:7 Sam 69:1-2, 88:7; Jna 2:3 ^o 42:8 Sam 16:7, 57:3, 63:6, 149:5

- ¹⁰ Kadäni kadäni iwantä sära ɲode näwet täkaɲ; Anutuka de? Man ude näwet täkaɲ u äpa kuwektä-yäɲ namäk täkaɲ.
- ¹¹ Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ɲode täɲpet yäɲ nadätat; Näk Anutu tubeɲ kuɲkaɲ pen api iniɲoret täɲpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni!

Salmo 43

Äma kubätä iwan it gwäjiɲirä Ekäniken yäɲapiɲkuk

- ¹ ^p Anutu, äma mäde ut gamik täkaɲ u wäpna yäpmäɲ äpnayäɲ täkaɲ. Unita gäkä näk gäarak itkaɲ jop man yäwani unitäɲo mani utpäɲ ɲode yäwet; U siwoɲi kuɲat täyak.
- ² Anutu, gäk näkɲo kehäromina ude itan upäɲkaɲ imata mäde ut namitan? Iwantä kehäromina yäpmäɲ äpäɲirä wakiinik nadätat.
- ³ ^q Unita Anutu, kädetka bureni näwoɲäre! Topänka penyäɲeɲ namiɲiri akuɲpäɲ kädet täga iwat yäpmäɲ Saion Pom terak, itanken u kaɲ ärewa.
- ⁴ Ude täɲ namiɲiri eɲikaken äroɲpäɲ gäk ganiɲ orerayäɲ kudupi bukäkaken kwa. Bureni, Anutuna, gäk dubikaken kwa. Gäk bänepna täɲpidäm taɲ namiɲiri oretoɲet pähap nadäk täyat unita Anutu Anutuna, wagäm utpäɲ api ganiɲ oreret.
- ⁵ Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ɲode täɲpet yäɲ nadätat; Näk Anutu tubeɲ kuɲkaɲ pen api iniɲoret täɲpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni-inik!

Salmo 44

Isrel ämawebetä Anututä watä it yämekta yäɲapiɲkun

- ¹ ^r O Anutu, äbekniye oraniyeta imaka tägatäga bian-inik täɲ yämiɲkuno unitäɲo biɲam ɲode niwerirä ninin nadäɲkumäɲ.

^o 42:8 Sam 16:7, 57:3, 63:6, 149:5 ^p 43:1 1Sml 24:15; Sam 5:6, 26:1, 38:12

^q 43:3 Sam 36:9

- 2 ^s Kome iwoyān yāmani uken nanik guṇ ḅot komi yāmiṇpān yāwat kireṇpān āmawebekaye gākṇaken unita yāniṇ kireṇkun. Yāniṇ kireṇjiri tāṇ-bumbumka u koreṇkuṇ.
- 3 ^t Āmawebekaye u iniken kadā boham ba iniken kehāromi terak kome u nanik āmawebe nāmo dāpmān yāwat kireṇkuṇ. Nāmo, gākṇo kehāromika terak yeṇḡāmā pewāpān tāṇkuṇ. Ba gākā nadān yāmik-inik tāṇpān dubiniken itkentān yāmiṇpān kehāromi yāmiṇjiri tāṇkuṇ.
- 4 Gāk intājukun āmana ba Anutuna bureni. Isrel ḅot nintāṇo iwaniye yārepmita kādet peṇ nimiṇkun.
- 5 Tāṇkaṇ gākā tāṇkentān nimiṇjiri iwaniye tāṇo kehāromi yāpmān āpāk tākamāṇ.
- 6 ^u Unitā nāk āpa kuwekna ba pāip boham unitā api tāṇkentān namineṇ yāṇ nāmo nadāk tāyat.
- 7 Nāmo, gākṇa-tāḡān tāṇkentān nimiṇpān iwaniye kokwawak nadān nimik tākaṇ u dāpmān yāwat kireṇpān u keriken nanik yāyomāḡatpān nīpmak tāyan.
- 8 Unitā gākṇo wāpka yāpmān akuṇpān bānep tāḡa man tārek-tāreki nāmo api ḡawet tāne.
- 9 Upāṇkaṇ waki, apiṇode nibā kātāṇjiri iwaniyetā āmikken nirepmit tākaṇ. Komi āmaniye nāmo itkentān yāmik tāyan.
- 10 Ude tāṇjiri iwaniye yabāṇ umuntaṇ metāṇpeṇ kuṇitna nintāṇo tuṇum korek tākaṇ.
- 11 Nibā kātāṇjiri sipsip dāpmāk tākaṇ ude iwaniyetā nin māyap nidāpuṇ. Ude tāṇjiri āmatā komeken kubākubā kuṇ tāna kuṇkuṇ.
- 12 Āmawebekaye ninta nadāṇjiri āpani-inik tāṇpāpān nin iwaniyeta jop yāniṇ kireṇkun.
- 13 Gāk kudān nintā terak pewi ahāṇ nimiṇkuṇo u kaṇpān, āma nintā ḅotken nanik nāmo unitā yāṇārok niwetpān yāṇpān-nibāṇ māḡayāk tāk tākaṇ.
- 14 Tāṇpewi imaka jopi ude āworeṇitna guṇ ḅotken naniktā yāṇpān-nibāṇ niwat tākaṇ.
- 15-16 Iwanaye ba āma nāka kokwawak tāk tākaṇ unitā yāṇārok ude yāṇirā māyāk pāhap nadāṇpān umuri nadāk tāyat.

^r 44:1 Kis 12:26-27; Sam 78:3 ^s 44:2 Sam 78:55, 80:8 ^t 44:3 Lo 8:17; Jos 24:12

^u 44:6 Sam 33:16; Hos 1:7

- 17 Jide? Gäka guŋ taŋpāŋ gäkkät topmāk-topmāk kubāgān tāŋpani u irepmitnapāŋ imaka waki ude pewi ahāŋ nimitak? Nāmo, nin ude nāmo tāŋkumāŋ.
- 18 ^v Gāk gepmaŋpāŋ бага mankata māde nāmo utkumāŋ.
- 19 ^w Upāŋkaŋ gākā nipmaŋpikaŋ nin tāŋkentāknin nāmo, tom āgwāri bāmopiken itkamāŋ. Ba bipmāŋurani pāhap gānaŋ ude itkamāŋ.
- 20-21 ^x Nin Anutunin bureni gāk ganiŋ oretta bitnāŋpāŋ kome kubā tāŋo anutu jopi-jopi nadāŋ yāmiŋkumāŋo yāwānāku uwā gākku bian nibāŋ ahāwim. Imata, gāk bānep nadāk-nadāknin kābop itkaŋ u kudup nibāwi tārek tāyak unita. Upāŋkaŋ ude nāmo tāŋkumāŋ!
- 22 ^y Nin gākŋo āmawebekaye itkamāŋ unita yāŋpāŋ kadāni kadāni ninken nanik māyap nidāpmāk tākaŋ. Ba nibāŋirā sipsip nakta dāpmāk tākaŋ ude itkamāŋ.
- 23 ^z Unita Ekāni ijiwi kut! Imata dupiŋkaŋ itan? Māde wari nāmo ut nimen. Aku!
- 24 Ninta imata kābop it nimitan? Komi bārāpi gānaŋ itkamāŋ ŋonita ninta nāmo guŋ tāwen.
- 25 Yāke! Dāpmāŋ jakŋitpāŋ nipmaŋpā kumbanitä-yāŋ kome terak pātkamāŋ.
- 26 Unita ābā tāŋkentāŋ nimisi! Gāk nadāŋ nimiklinik tāk tāyan udegān waki keriken itkamāŋ ŋo nimagutsi!

Salmo 45

Āma ekāni kubätä webe yāpmāŋirān iniŋ oretoret kap tewani

Kora tāŋo nanakiyetä intājukun āmata gāripi pāhap nadāŋpāŋ kap ŋo teŋkuŋ.

- 1 Man sākgāmān sākgāmān nadāk-nadākna-ken tokŋek parirān intājukun āma u iniŋ ubiŋpāŋ tewayāŋ. Āma meni pidāmitä man sākgāmān yāŋahāk tākaŋ ude menatä āma ekāni u ŋode iniŋ ubiŋ tekta pidām tāyat;
- 2 Gāk āma sākgāmān, man yākyākka imaka, gāripi nikek. Āma gāk udewani kubā nāmo itak. Bureni, Anututä iron tāŋ gamiŋkukotä pen api tāŋ gamiŋ yāpmāŋ ārowek.

^v 44:18 Jop 23:11 ^w 44:19 Sam 23:4 ^x 44:21 Sam 139:1; Jer 17:10 ^y 44:22 Rom 8:36

^z 44:23 Sam 35:23, 78:65

- 3 Gäk intäjukun äma kehäromi pähap, wäpka biŋam ärowani-inik. Unita kehäromika niwoŋärehta päip bohanka inŋitpäŋ isi!
- 4 Kehäromika nitek unitä iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäk täyi. Täŋpāŋ man bureni ba kudān siwoŋi unitāgān irun yāŋpāŋ täŋ-mehamtak täyi. Kehäromikatā ämik täŋpāŋ iwan dāpmāŋirān kaŋpāŋ umun pähap tāk tākot!
- 5 Täŋkaŋ tenāŋ kuwek-kuwekkawā päraŋi-inik. U iwankaye yabā-tumākta nitek. Täŋiri äma äbori äbori gabāŋpāŋ gāmotka-kengān maŋ pat tākaŋ.
- 6 ^a Bureni Anutu, gäk intäjukun-inik itkunonitā api it yäpmāŋ ärowen. Kaŋiwat piāka u kudān siwoŋi terakgān tāk täyan.
- 7 ^b Gäk kädēt wakita tarāki nadāŋpāŋ kädēt siwoŋitaŋgān gāripi nadāk täyan. Unita Anutukatā ini gākā kaŋiwat piā tākta iwoyāŋkuk. Piā ude tākta iwoyāŋkuko unita notkaye yārepmiŋpāŋ oretoret pähap nadāk täyan.
- 8 Gākŋo tek kārōŋi kudup kābāŋi sākgāmān-inik, jiā dāropā kābāŋ ikek bumik. Ba intäjukun äma ätutā gākā eŋiken abā kap teŋkaŋ ganiŋoret tākaŋ.
- 9 Täŋpākaŋ äma jopi täŋo äperiyetā watā nāmo it gamik tākaŋ. Nāmo, kome ätu täŋo intäjukun äma täŋo äperiye unitā gākā eŋiken itkaŋ watā it gamik tākaŋ. Täŋpākaŋ webekawā omāk meran sākgāmān täŋpāŋ dubikaken it täyak. Omāk meran uwā gol mobā sākgāmān-inik, Opia komeken nanik upāŋ täŋpani.
- 10 Eruk webeni, gāka ŋode yāŋira nadā; Gäk komekaken nanik āmawebe ba nāgāt morākaye mādē ut yāmiŋpāŋ unita juku kubā nāmo pēwen.
- 11 Ude täŋiri intäjukun āmakatā gabāŋgārip täŋpāŋ gāka webe sākgāmān yāŋ api gāwerek. Täŋ āpka uwā ekānika unita mani buramiwen.
- 12 Täŋpākaŋ Tire komeken ban naniktā ābā bānep tāgata iron api täŋ gamineŋ, ba tuŋum āmatā gāk ganiŋ oretta api āmneŋ.
- 13-14 Eruk āmawebe, nadākot! Intäjukun āmajin täŋo webeni uwā ini eŋi gānaŋ sākgāmān, kaŋgārip ikek ude itak. Teki uwā golkāt bok täŋpani, unita āgo-āgo weŋirān intäjukun āma dubiniken yāŋikŋat yäpmāŋ kukaŋ. Kuŋirā webe gubaŋ noriye imaka, iwarān täŋirā ugān yāŋ-yākŋat yäpmāŋ kukaŋ.

^a 45:6 Sam 93:2, 98:9 ^b 45:7 Sam 11:7 ^c 45:6-7 Hib 1:8-9

- 15 U kudup, bānep tāga pāhap nadānpāṅ oretoret terak intājukun āma tāṅo eṅi pāhap gānaṅ kumaṅ ārokaṅ.
- 16 Tānpākaṅ intājukun āmana, gāka ṅode yāyat; Gākṅo nanak āmani māyap ahānpāṅ gāk ba oraṅkaye tāṅo kome yāpmānpāṅ intājukun āma udegān api itneṅ. Tāṅirā āmawebe komeni komeni yabāṅ yāwatta wāpi biṅam ārowani api yāmen.
- 17^d Tānpākaṅ nāhā ātu māden ahānayāṅ tākaṅ unitā nadānpāṅ kuṅatneṅta kap ṅo teṅjira wāpka biṅamtā punin api kuṅarek. Ude tāṅjira āmawebe kuduptā wāpka biṅam u tārek-tāreki nāmo api ganiṅoret tāneṅ.

Salmo 46

Anutu u ninkāt itkamāṅ

- 1 ^e Anutu u nintāṅo āyuṅnin ba nintāṅo kehārominin. Bārāpi gānaṅ tāṅkentāṅ nimikta pidāmtak tāyak.
- 2 Unita nin imaka kubāta nāmoinik umuntāne. Nāmoinik! Kenāṅ kwaṅjirān kome kwāhārep dunego uwā tāga. Ba pom gwāgu bāmopiken duṅpeṅ āpmonego u imaka tāga. Nāmo api umuntāne.
- 3 ^f Ba gwāgu pāhap māmā taṅi yānpāṅ tokātpāṅ porārak pakipaki tāṅpek. Tāṅjirān pom taṅi taṅi wareṅ tāneṅo upāṅkaṅ imata umuntāne? Ninā nāmoinik api umuntāne!
- 4 ^g U imata, Anutu tāṅo yotpārare bāmopiken ume taṅi kubātā patak. Ume unita āmawebe oretoret pāhap nadāk tākaṅ. Yotpārare u kudupi-inik, Anutu ārowani tāṅo irit bāgup.
- 5 ^h Uken Anututā it tāyak unita nāmo api wawek. Nāmoinik, kepma bipani Anututā watā api it imik tāṅpek.
- 6 ⁱ Bureni, Anutu u kehāromi-inik. Unita āma ābori ābori umun pāhap nadānpāṅ kujari kwaik tākaṅ. Tāṅjirā Anututā kārak yāṅjirān kometā ume bumik āworewek!
- 7 Upāṅkaṅ nināwā nāmo api umuntāne. Nāmo, Ekāni kehāromi māhemi u ninkāt it tākamāṅ. Bārāpi kubātā

^d 45:17 Sam 138:4; Mal 1:11 ^e 46:1 Sam 62:7-8, 91:2, 142:5 ^f 46:3 Sam 93:3-4; Jer 5:22; Mat 7:25 ^g 46:4 Sam 48:1, 48:8 ^h 46:5 Jol 2:27; Sef 3:15; Sek 8:3 ⁱ 46:6 Jos 2:9, 2:24; Sam 2:1

ahāwānā Oranin Jekop tāŋo Anutuken kābop tāga api itne.

- ⁸ Ai, āmawebe in ābut! Äbāŋpāŋ Ekānitā piä tāk tāŋkuko u ŋo kawut! Imaka imaka tāk tāŋkuko u yabāŋpāŋ jākjak yamāŋpāŋ nadāwā inide kubā tāk tāyon!
- ⁹ Ekāni uwā komeni komeni tāŋo āmik dāpmāŋ tākŋek tāyak. Tāŋpāŋ äpa kuwek yāpmāŋpāŋ tokāt jukutpāŋ kurepā kādāp gānaŋ ureŋ tāŋpāŋ äpmok tākaŋ.
- ¹⁰ ^J Unita Ekānitā ŋode yāyak; Kwikinik itkaŋ näka ŋode nabāŋpāŋ-nadāwut; Nāk Anutu bureni-inik. Nāk intājukun irira āmawebe komeni komeni ittāŋ kukaŋ u gāmotna-kengān it tākaŋ. Kome kuduptagān tāŋo Ekāni-inik u näk! yāk.
- ¹¹ Unita āmawebe, in ŋode nadāwut! Ekāni kehāromi mähemi, u ninkāt it tākamāŋ. Bureni, bārāpi kubātā ahāwānā Oranin Jekop tāŋo Anutuken kābop tāga itne.

Salmo 47

Anutu u āma komeni komeni tāŋo ekāni pähap

- ¹ Ämawebe kuduptagān kap teŋkaŋ ketjin utpāŋ oretoret tāk tākot! Tāŋkaŋ oretoret gera terak Anutu iniŋ orerut!
- ² Ekāni ārowani pähap uwā ini pärik-inik kubā itak. Kehāromini uwā umuri pähap. Uwā kome pähap ŋonitāŋo Ekāni ārowani-inik.
- ³ Uwā tāŋkentāŋ nimiŋpāŋ guŋ āmawebe äbori äbori unitāŋo kehāromini yāpmāŋ äpāŋpāŋ gāmotninken yepmaŋkuk. Tāŋkaŋ komeni ninta niniŋ kireŋkuk.
- ⁴ Tāŋpākaŋ bian Anututā ini kome u iwoyāŋpāŋ nimiŋkuko unita ŋode nadākamāŋ; Jekop tāŋo äboriye ninta nadāŋ nimikinik tāk tāyak.
- ⁵ Ai, nadāwut! Anututā maŋirani bāgupken āroŋkuko itak. Äro irirān āmawebetā bānep pidām oretoret kap womat māmā terak teŋkuŋ.
- ⁶ Eruk! Unita nadāŋpāŋ in imaka, Anututa oretoret kap teŋ imut! Teŋkaŋ iniŋ orerut! Ekāni pähapnin oretoret kap teŋ imut. Äneŋi tāwetat; Iniŋ orerut!

^J 46:10 Lo 4:35, 1Kn 18:36-39; Ais 2:11, 2:17

- 7 Anutu uwä kome pähap ŋonitäŋo Ekäni ärowani itak unita oretoret kap teŋ imut!
- 8 Anutu ärowani pähap unitä maŋirani bägup kudupiken maŋitkaŋ ämawebe komeni komeni intäjukun-inik it yämiŋpäŋ yabäŋ yäwat täyak.
- 9 Täŋjirän guŋ ämawebe äbori äbori täŋo ärowaniniyekät Abraham täŋo Anutu unitäŋo äbot ninkät käbeyä täk takamäŋ. U imata, kome täŋo intäjukun äma kudup u Anutu gämoni-kengän itkaŋ. Anutu unitäŋo kehärominitä päke u yärepmit moretak! U intäjukuntä intäjuninik itak.

Salmo 48

Anutu täŋo yotpärare wäpi Jerusalem unita oretoret kap

- 1 Ekäni uwä wäpi biŋam ärowani nitek. Unitäŋo yotpärare wäpi Jerusalem u pom kudupi kubä terak itak. Unita yotpärare uken äronpäŋ wäpi biŋam yäpmäŋ akuna!
- 2 ^k Saion Pom kudupi uwä käroni boham, tägagämän-inik, kaŋoret ikek. Ämawebe kome pähap ŋo nanik kuduŋtagäntä Anutu täŋo pom u kaŋpäŋ oretoret täk takäŋ. Täŋpakaŋ Ekäni Ärowani unitäŋo yotpärare pom u terak itak.
- 3 Anutu uwä kudupi yotpärare u bämopiken itkaŋ ämik kadäniken ämawebe uken nanikta yewa kehäromi täŋ yämik täyak.
- 4 Bian kome ätu täŋo intäjukun ämatä Saion ämawebekät ämik tänayäŋ yotpärare u dubiniken äbuŋ.
- 5 Äbäŋkaŋ yotpärare kudupi u kaŋpäŋ jäkjäk yamäŋpäŋ umuntaŋkaŋ metäŋpeŋ kuŋkuŋ.
- 6 ^l Umuntaŋkuŋo uwä komi webetä nanak bäyanayäŋ nadäk takäŋ ude nadäŋpäŋ kujari kwaŋkuŋ.
- 7 Ämik tänayäŋ gäpe taŋi taŋi pähap terak äbuŋo u gäkä mänit pähap inin kireŋpewi gäpe uwä yäpmäŋ kärapmit täŋpän kuŋkuŋ.
- 8 Täŋpakaŋ bianä, Anutu täŋo täktäki kehäromi nitek unitäŋo manbiŋamgän nadäk täŋkumäŋonik. Upäŋkaŋ apiŋo dapunintä kaŋpäŋ nadäk takamäŋ. Ekäni uwä iniken yotpärare ŋo watäni säkgämän irirän kehäromigän pen api it yäpmäŋ ärowek. Yotpärare uwä Ekäninin, Anutu kehäromi mähemitä iniken.

^k 48:2 Mat 5:35 ^l 48:6 Kis 15:15; Hos 13:13

- 9 O Anutu, kudupi yotka gānaŋ āronpāŋ ironka tārek-tāreki nāmo unitāŋo mebarita yāŋpāŋ-nadāk tāk tākamāŋ.
- 10 Wāpka biŋam komeni komeni kuŋ moreŋkuko unita āmawebe komeni komenitā udegān ganiŋoret tākaŋ. Tāŋpāŋ yabāŋ yāwat piā tāk tāyan uwā nadāk-nadāk siwoŋi terakgān tāk tāyan.
- 11 Gāk āmawebe tāŋo irit kuŋat-kuŋari u siwoŋigān yāpmāŋ danik tāyan unita āmawebe Saion yotpārareken nanik ba yotpārare taŋi tāpuri Juda komeken it yāpmāŋ kukaŋ u nanik kudup, oretoret tāk tākaŋ.
- 12-13 Eruk, Anutu tāŋo āmawebe, in Anutu tāŋo kehāromini kaŋpāŋ nadāna yāŋpāŋā ŋode kaŋ tāŋput; Jerusalem yotpārare gāgāniken kuŋat āyāŋutpāŋ yewa kehāromikāt āmik tāŋo tuŋum tuŋum ukāt yabāŋpāŋ-nadāwut.
- Yabāŋpāŋ-nadānayāŋ tāŋo unitāŋo biŋam uwā nanakjiye orajiye māden ahānayāŋ tākaŋ u ŋode kaŋ yāwerut;
- 14 ^m Anutu unitāgān nibāŋ niwat tāyak. U nintāŋo Anutu, paot-paori nāmo. Tāŋpākaŋ unitā kadāni kadāni api nipmāŋit niwarek.

Salmo 49

Moneŋ tuŋumta nadāwātāk tāneŋtawā

- 1 Äma äbot, kome terak it yāpmāŋ kukaŋ in kudup man ŋo nadāwut.
- 2 Äma wāpjin biŋam nitek ba wāpjin nāmo, äma moneŋ ikek ba äma jāwāri, in kuduptagān man tāwerayāŋ tāyat ŋo juku penpāŋ nadāwut.
- 3 Man kādet siwoŋi kubā nadātāt u intā nadāneŋta yāŋahāwayāŋ.
- 4 Man siwoŋi u man wārani terak tāwerayāŋ. Tāwet paotpāŋā man wārani unitāŋo mebari kap terak api yāŋahāwet.
- 5-6 ⁿ Imata äma waki-wakita umuntāwet? Äma uwā moneŋta nadākinik tāk tākaŋ. U nāk moneŋ ikek yāŋkaŋ iniken wāpi biŋam yāpmāŋ akuk tākaŋ. Tāŋpākaŋ äma waki udewanitā nāk it gwājiŋpāŋ nutnayāŋ tāk tākaŋ. Upāŋkaŋ, äma udewanita imata umuntāwet?
- 7 ^o Moneŋi päke unitā nāmo api tāŋkentāŋ yāmek. Nāmoinik! Nin nadākamāŋ; Äma kubātā iniken gupi moneŋpāŋ tāga nāmo suwawek. Nāmo, äma kubātā irit kehāromi kaŋ-ahāwa yāŋpāŋ Anututa moneŋ peŋ imikimik kādet nāmo pātāk.
- 8 ^p Nāmoinik, äma tāŋo gwāki suwak-suwak ārowani pähap. U moneŋ taŋi peneŋo upāŋkaŋ bārāneŋ tāga nāmo pewā tāgawek.

^m 48:14 Ais 58:11 ⁿ 49:5-6 Jop 31:24; Sam 52:7; Mak 10:24 ^o 49:7 Jop 36:18-19

^p 49:8-9 Sam 16:10, 22:29, 89:48

- ⁹ Moneŋ terak äma kubätä irit kehäromi täga nämo kaŋ-ahäwek.
Nämo, äma kuduhtagän paot-paotta biŋam.
- ¹⁰ Bureni nadäkamäŋ. Äma kuduhtagän kumäk täkaŋ. Äma nadäk-
nadäk ikek kumäk täkaŋ.
Ba guŋ ämakät äma kädet goret-goret täŋpani u imaka, kumäk
täkaŋ. Kumäŋpäŋ moneŋi peŋirä äma ätutä yäpmäk täkaŋ.
- ¹¹ Bianä, äma udewani komeni nitek. Upäŋkaŋ apiŋo kubäpäŋ äneŋirä
kome ukengän paot-paori nämo api itneŋ.
- ¹² Äma täŋo wäpi biŋamtä kumäk-kumäkita kädet nämo api täŋpipiŋ
yämek. Nämoinek! Tomtä kumäk täkaŋ udegän api kumneŋ.
- ¹³ Kumäk-kumäk kädet uwä, äma inita nadäkinik täŋpäŋ täga itkamäŋ
yän nadäk täkaŋ uken api ahän yämek. U kawut!
- ¹⁴ Äma udewani uwä tom udegän, kumäk-kumäk ikek. Kumäŋirä kumäŋ-
kumäntä watä ämani ude api täŋpek. Äma äneŋpaniken äpmonirä gupi
bäräneŋ paraŋirä ämawebe siwoŋitä Wi! api yäwatneŋ.
- ¹⁵ ^q Täŋpäkaŋ nähä Uraktä nämagutpäŋ kumäŋ-kumäŋ täŋo
kehäromiken nanik api wädän tädotpäŋ nepmaŋpek.
- ¹⁶ Unita nadäkot! Äma moneŋ tuŋum ikek ba eŋi säkgämän nitek, udewanita
ninin jide täŋpäŋ äma ude kaŋ äworene yän nadäwätäk nämo täneŋ.
- ¹⁷ ^r Nämoinek! Äma udewani kämi kumäŋkaŋ tuŋumi u yäpmäŋkaŋ
täga nämo api kuneŋ. Ba wäpi biŋamikät bok nämo api kuneŋ.
- ¹⁸ Täŋpäŋ äma udewani kodak itkaŋ kome täŋo tuŋumta gäripi
nadäŋpäŋ Anutu täŋo iron terak itkamäŋ yän nadäk täkaŋ.
Säkgämän irirä äma ätutä wäpi biŋam yäpmäŋ akuk täkaŋ.
- ¹⁹ Upäŋkaŋ äma udewani kumäŋkaŋ, bian äbekiye oraniyetä kumäŋpeŋ
päŋku bipmäŋ urani gänaŋ itkuŋken ugän api yäwatneŋ.
- ²⁰ Bureni-inik! Äma moneŋ tuŋum ikek upäkaŋ nadäk-nadäki nämotä
irit kehäromita biŋam nämo api täneŋ. Uwä tomtä kumäŋpäŋ
parak täkaŋ udewani.

Salmo 50

Anututä ämawebe täŋo täktäki yäpmäŋ danik täyak

- ¹ Ai! Ämawebe in nadäwut! Anutu ärowani, Ekäninin unitä man
yäwayän täyak. U ämawebe komeni komeni päke unita gera
yäyak.

^q 49:15 Sam 16:10-11, 73:24; Hos 13:14 ^r 49:17 Sam 17:14, 1Ti 6:7

- 2 Anutu täŋo penyāŋek kudān Jerusalem yotpārare säkgāmān uken naniktä kwawakinik teŋ yāŋetak. U kawut!
- 3 Bureni! Anutunin kehāromi nitek u man yāwayāŋ ābatak. Kādāp mebettä intājukun kuŋirān iwān mānit pāhaptä itgwājiŋirān ābatak.
- 4-5 Anututä āmawebeniye täŋo kudān yāpmāŋ daniwayāŋ yānpāŋ kunum kenta kometa gera ŋode yāyak; Ek ābā āmawebe naniŋ oret tākaŋ u kuduptagān yāmagut pābā iŋamnaken yepmaŋpun yāk.
 Āmawebe uwä näkkāt topmāk-topmāk kubāgān tänpāŋ täŋ-kehāromtakta tom dāpmānpāŋ ijiŋ namiŋkuŋo u yāk.
 Eruk, ude tänpānkaŋ man piä täŋira kaŋ nabāwut yāk.
- 6 ^s Anututä ude yāŋirān kunumtā kwawak ŋode yāŋahāk täyak; Anutu ini uwä man yāpmāŋ daniwani āma siwoŋi-inik. Jop man kubä nämo yāk täyak.
- 7 Eruk, Anututä āmawebeniye ŋode yāwetak; Isrel āmawebenaye, juku penkaŋ nadāwut! Anutu bureni-inik, intāŋo Anutujin näkŋa in manken tepmaŋpayāŋ yāk.
- 8 Tom kābāŋi nitek ijiŋ namik tākaŋ unita nämo tebetat yāk. Nämo, kadāni kadāni in tom kābāŋi nitek ijiŋ namik tākaŋ yāk.
- 9 Upāŋkaŋ ŋode tāwera nadāwut; Nāk bulimakau ba memeta nämo wāyākŋek täyat yāk.
- 10-11 Nāmoinik, tom āgwāri bipiken itkaŋ, ba bulimakau pomken itkaŋ, barak ba gwakgwak imaka u kuduptagān näkŋogān yāk.
- 12 ^t Nakta newāwä inken nämo yāŋapiwet yāk. Nāmoinik, kome pāhap ba imaka imaka u terak itkaŋ u māhemi nāk yāk.
- 13 Nāk inipārik kubä. Tom koyani ba nāgāri nämo nak täyat yāk.
- 14 Tänpākaŋ naniŋ oretoret kādet bureni gāripi näkä nadāk täyat uwä ŋode; In naniŋ oretpāŋ bānep tāga man yāk tākot. Uwä ārawa bureni ude api täŋ namineŋ.
 Tänpāŋ Anutu ārowani näka bānep tāga täŋ namikta yāk täŋkuŋo uwä bureni täŋ namineŋ!

^s 50:6 Sam 75:7, 97:6 ^t 50:12 Sam 24:1, 1Ko 10:26

- 15 ^u In ude tänəŋo uwä bäräpi kubä inken ahäwänä näkken
gera yänjirä näkä in täŋkentäk-inik api täŋpet. Täŋpakaŋ in
wäpna biŋam punin api yäpmäŋ akuneŋ yäk.
- 16 Täŋpakaŋ Anututä äma waki täŋpani man ŋode yäwetak; In jop,
mejin-tägän näkŋo бага man ba topmäk-topmäk kubäŋ u
yänjahäk täkaŋ. Täŋjirä nadäwa siwoŋi nämo täk täkaŋ.
- 17 ^v Täŋpän näkä in yäpä tagakta bitnäŋkaŋ kadäni kadäni näkŋo man
ut täkaŋ.
- 18 In kubo äma yabänkaŋ ukät not täŋpeŋ kuŋat täkaŋ. Yabänjirä
intäŋo notjiye ude äworek täkaŋ.
Ba ämawebe kubokäretta täŋpani ba nädapitä duŋ-wenpän ini-ini
iranikät not täŋ yämiŋpän kuŋat täkaŋ.
- 19 In mejinta watä nämo itkaŋ man jop manman ba man wakiwaki yäk täkaŋ.
- 20 Täŋkaŋ notjiye manken yepmaŋit yänpän-yabän yäwarit täk täkaŋ.
- 21 ^w Intä ude täŋjirä näkä jop dapun tabänpän man kubä nämo yäk
täyat. Ude täŋjira intä Anutu u nin bumik yän nadäk täkaŋ.
Upänkaŋ nämoinik! Apiŋo tebenpän manken kwawak
tepmänpayän.
- 22 Unita ämawebe näka mäde ut namik täkaŋ, in ŋode nadäwut; In
itkaŋ ude pen udegän itpänä api waŋ moreneŋ.
Tänkaŋ äma kubätä in täga nämo api täŋkentän tamek.
- 23 ^x Täŋpakaŋ bänep täga man näwet-näwet unita gäripi nadäk täyat.
Unita nadäwa ärawa bureni ude täk täkaŋ.
Ämawebe ude täŋ naminŋkaŋ näkŋo man buramik täkaŋ uwä
bureni-inik api yämaguret.

Salmo 51

Wakini yänjahäk-ahäk

Devit Basiba kubo täŋjirän Natantä kaŋ-yänkuko unita nadänpän man ŋo kudän täŋkuk.

- 1 ^y ^z Anutu, gäk butewaki mähemi unita näka butewaki nadän namisi.
Butewaki nadän naminpän wakina kudup ketäreŋ nami.
- 2 ^a Ude täŋkaŋ wakiwakina ärut paktaŋ nami.

^u 50:15 Sam 91:15, 107:6, 107:13, 107:19; Sek 13:9 ^v 50:17 Neh 9:26; Rom 2:21-22

^w 50:21 Sam 90:8; Ais 55:8-9, 57:11; Rom 2:4 ^x 50:23 Sam 27:6 ^y 51 Kudup 2Sml
12:1-15 ^z 51:1 Sam 109:26; Ais 43:25; Apos 3:19; Kol 2:14 ^a 51:2 Ais 1:16; Jer 4:14;
Hib 9:14

- 3 ^b Anutu, momi äma näk, wakina unita nadäwätäk tänpänj kuṇat täyat.
- 4 ^c Momina uwä ämaken nämo, gäkkengän täṅkut. Imaka u täjira gäkä nabänjiri taräki täṅkuk.
Unita iṇam man näwetkuno u bureniḡän näwetkun. Ba täktäkna yäpmänj daniṅkuno u siwoṇiḡän yäpmänj daniṅkun.
- 5 ^d Wära! Kädet wakina ḡowä kädet kodaki nämo täyat. Nämo! Näk meḡnatä momikät bok bäyaṇpänj nepmaṅkuk.
Täṇpänkaṇ momi täṇpani pen udegän it yäpmänj äbätat.
- 6 ^e Anutu, gäk näkä jop manman yäkta ḡäripi nämo nadäk täyan unita gäṅjaken nadäk-nadäk bureni näwoṇäre.
- 7 ^f Täṇpänj gäk momina ketäreṇj namiṇiri pakigän-inik ira.
- 8 ^g Bureni Anutu, bäräpi pähap namiṅkuno u ketäreṇj namiṇpänj bänep oretoret peḡ nami.
- 9 ^h Momi täṅkuro u ärut paktaṇjamiṇpänj momina unita kaṇ täṅguṇta!
- 10 ⁱ O Anutu, gäk bänep pakigän pewi ahänjamikot. Bänepna täṇ kodaktaṇjamiṇiri gäḡgänpänj kaṇ ḡäwaräntäwa!
- 11 ^j Iṇamkaken nanik näwat kireweno, Anutu. Ba gäḡjaken Munapikka nomäḡareno!
- 12 ^k Bian gäḡjata biṇam nämaguriri bänep oretoret nadänjkuro u, apiḡo bänep oretoret udegän täṇjamisi yän nadätat!
Gäḡḡo man iwatta ḡäripi pewi ahänjamänkaṇ gäkä mehamtäṇjamiṇiri man u buramiwa.
- 13 ^l Ude täṇjamiṇiri peḡawäk äma gäḡḡo kädet siwoṇi api yäwoṇärewet. Täjira momi äma udewanitä bänepi api sukureneḡ.
- 14 ^m Anutu, yäpätäḡak ämana, näk kumäkta biṇam täyat upänkaṇ näk kumänj-kumänj nämo nuren. Ude täṇpayänj täno uwä bänep oretoret terak gäḡḡo kudän siwoṇi u pen api yänḡahäk täṇpet.
- 15 ⁿ Ekäni, mena jinom täṇpidäm taṇiri wäpka biṇam yänḡahänpänj ganiḡ orera!

^b 51:3 Ais 59:12 ^c 51:4 2Sml 12:13; Luk 15:21; Rom 3:4 ^d 51:5 Jop 15:14; Efe 2:3 ^e 51:6 Sam 15:2; Snd 2:6; Jem 1:5 ^f 51:7 Nam 19:18; Ais 1:18; Hib 9:19
^g 51:8 Sam 35:10; Ais 35:10; Jol 1:16 ^h 51:9 Jer 16:17 ⁱ 51:10 Sam 78:37; Mat 5:8; Apos 15:9; Efe 2:10 ^j 51:11 2Kn 13:23; Ais 63:10-11; Jer 7:15 ^k 51:12 Sam 13:5
^l 51:13 Sam 22:27; Apos 9:21-22 ^m 51:14 2Sml 12:9; Sam 35:28, 71:15 ⁿ 51:15 Kis 4:15; Sam 9:14

- 16 ° Nadätat! Anutu, oraŋ gamikta gupe kábäŋi nitek ijin gamik-gamikta bitnäk täyan. Unita gäripi nadäwipäŋ uyaku ijin gamitet.
- 17 ^p Upäŋkaŋ oraŋ gamik-gamik kädät gäkä gäripi nadäk täyan uwä ŋode; Äma manka buramiŋpäŋ gämotkaken kuŋat täkaŋ unita gäripi nadäk täyan.
Näk nadätat, gäk äma iniken momita nadäŋ bäräp täŋpäŋ inita nadäwä äpani täk täkaŋ äma udewanita mäde nämo ut yämik täyan.
- 18 Anutu, gäkŋaken gärip iwatpäŋ ämawebe Jerusalem nanik täŋkentäŋ yämiŋiri säkgämän kaŋ irut. Täŋpäŋ Jerusalem täŋo yewa pähap äneŋi täŋkodak täŋpäŋ kaŋ pe!
- 19 Ude täŋiri ämatä gupe kábäŋi nitek ijin gamiŋirä gäripi taŋi api nadäwen.

Salmo 52

Nin ima terak yengämina pek täkaŋ?

Devit täŋo iwan kubätä päŋku Sol, Devit Ahimalektä yotken käbop itak yäŋ iwetkuko unita nadäŋpäŋ Devittä kap ŋo teŋkuk.

- 1 ^q Äma kehäromi gäk, imata täktäkka wakita yäŋbiŋam-biŋam yäŋtäŋ kuŋat täyan? Anutu iŋamiken mäyäk tänaŋipäŋ imata wakika unita biŋam wari wari yäŋtäŋ kuŋat täyan?
- 2 ^r Gäk äma täŋpäwakta nadäk tawaŋ pek täyan. Meka jinom päraŋi-inik, mujuk päraŋ bumik. Jop manman kädät mebäri mebäri pewä ahäкта nadäk täyan.
- 3 Kudän tägata nadäwi äpani täŋpäpäŋ waki täкта gäripi nadäk täyan. Ba jop manmanta nadäwi ärowani täŋpäpäŋ man burenita gaŋani nadäk täyan.
- 4 Jop manman yäwani gäk, ämawebe meka jinomtä komi yämikta gäripi pähap nadäk täyan.
- 5 Unita Anututä gäka komi gamayäŋ täyak u tärek-täreki nämo. U eŋikaken nanik u wädäŋ maŋpän kuŋiri äma itnayäŋ täkaŋ u wari nämo api nadäŋ gamineŋ.
- 6 Anututä ude täŋirän äma siwoŋi kuŋaranitä u kaŋpäŋ api umuntäneŋ. Täŋpäŋ gabäŋ mägayäŋpäŋ ŋode api yäneŋ;

° 51:16 Sam 40:6 ^p 51:17 Sam 34:18 ^q 52 Kudup 1Sml 22:9-10 ^r 52:2 Sam 50:19, 59:7, 64:3

- 7 ^s U kawut! Äma ñowä säkgämän itta Anutu terak nämo yengämän pek tänkukonik. Nämo, monen tujumna pähaptä täga tänkentän namineñ yän nadänpän säkgämän itta waki mebäri mebäri ehutpän täk tänkukonik.
- 8 Tänpäkan nähä olip päya säkgämän Anutu täño eni dubiniken ärowani ude bumik itat. Tänpän unitäño iron tärek-täreki nämo uterak yengäma pewäpän it täyat.
- 9 Unita Anutu, imaka täñ namik täyan unita bänep täga man api gäwet yäpman ärowet. Tänpän ämawebekaye inamiken gäk tagagämän yän yänhänpän api yäwet tänpet.

Salmo 53

Äma waki täño täktäk

- 1 ^t Äma Anutu nämo itak yän yäk täkan uwä guñ bureni-inik! Äma udewani bänepi käbän täwani. U kudän waki mebäri mebäri täk täkan. Kubätä kudän täga kubä nämoinik täk täyak.
- 2 ^u Nadäkan? Anututä kunum terak ununitä etä päpä dapun pärewat täk täyak. U äma nadäk-nadäk täga nitek näk nanin orerani udewani ätu itkan ba yän nadänpän yabän ahäktä dapun pärewat täk täyak.
- 3 ^v Upänkan nämo, kudup u kädet siwonji irepmi morenpän kädet waki tänpänigän. Uken nanik kubätä kudän täga kubä nämoinik täk täyak.
- 4 Unita Anututä ñode yäyak; Jide? Ämawebe udewani uwä nadäk-nadäki nämo ba? U näkño ämawebenaye uken tänyäknapän kubota pidämigän täñ yämik täkan. Ude tänpän näkken yänapik man kubä nämoinik yäk täkan.
- 5 Upänkan umuri pähap kubä api nadäneñ. Bian umun udewani kubä nämoinik nadänkuñ. Anututä ämawebeniye täño iwan kudup däpmanpän kujari api ureñ tänpän kunen. Bureni, Anututä mäde ut yäminkuko unita Isreltä iwaniye u tänpäwakinik api täñ yämineñ.
- 6 Eruk, Anututä Isrel ämawebe tänkentän yämikta äma kubä Saion nanik pewän äbän yän nadätat. Anututä ude täñirän äneñi säkgämän itnayän täkan unita oretoret pähap api nadäneñ!

^s 52:7 Sam 49:6 ^t 53:1 Sam 10:4, 14:1 ^u 53:2 2Sto 15:2, 19:3; Sam 33:13

^v 53:1-3 Rom 3:10-12

Salmo 54

Devittä Anutuken täŋkentäktä yäŋapiŋkuk

*Sifa nanik ätutä päŋku Sol, Devit nintä komeken käbop käwep
itak yäŋ iwetkuŋo unita nadäŋpäŋ Devittä kap ŋo teŋkuk.*

- 1 ^w Anutu, kehäromika terak iwan keriken nanik nämagutpäŋ
nepmaŋpi äneŋi säkgämän kaŋ kuŋara.
- 2 Gäkken yäŋapiŋira juku peŋpäŋ nadäŋ namisi.
- 3 Äma komi komi ba peŋawäk täŋpanitä näk kumäŋ-kumäŋ nutnayäŋ
äbäkaŋ. Äma udewanitä Anututa nadäŋirä jopi täk täyak.
- 4 Täŋpakaŋ Anutu iniwä täŋkentäŋ namik täyak. Intäjukun ämanatä
watä säkgämän it namiŋirän täga it täyat.
- 5 Nämo nepmak täyak unita iwan komitä näka täŋ namik täkaŋ ugänpäŋ
Uraktä äyänutpäŋ kowata udegän yämiŋirän paot-inik api täneŋ.
- 6 O Ekäni, gäk tägagämän unita bänep täga man gäwetpäŋ iron
kowata täŋ gamayäŋ nadätat.
- 7 ^x O Ekäni, gäk täŋkentäŋ namiŋiri bäräpi yabäŋ ahäŋkuro u kudup
paot moreŋkuŋ.
Täŋpäŋ yabäŋira gäkä iwanaye kuduptagän däpmäŋ moreŋkun.

Salmo 55

Äma kubä noripakitä iwan täŋ imänkaŋ yäŋapik man yäŋkuk

- 1 O Anutu, yäŋapik mannata juku peŋpäŋ nadä. Butewaki terak gäwet
yabäŋira mäde nämo ut namen!
- 2 Nämo, juku peŋpäŋ kowata näwet. Imata, nadäwätäknatä
kehäromina kudup yäpmäŋ äpatak.
- 3 Iwanayetä umun man näwerirä bumta umuntaŋ itat. Äma waki
täŋpani uwä näka gaŋani nadäŋpäŋ kokwawak nadäŋ namik
täkaŋ unita nadäŋ bäräp taŋi täyat.
- 4-5 ^y Bänepnatä komi inide kubä nadätat. Kujatna bumta kwaiwäkaŋ
umun pähap nadätat ŋonitä täga nurek yäŋ nadätat.
- 6 ^z Unita ŋode nadätat; Näk pitna nikek täŋpän yäwänäku barak ude
orek itta piäŋ päŋku kubäken itet.

^w 54 Kudup 1Sml 23:19, 26:1 ^x 54:7 Sam 59:10 ^y 55:4 Sam 18:4-5, 116:3

^z 55:6 Jop 3:13

- 7 Ban kubäken-inik piäj pängku kome ämani nämoken täha bägup tänpäj itet.
- 8 Ude täņkaņ umuri ahäj namitak ŋonita uken käbop itet.
- 9 Unita intäjukun ämana bureni, iwanaye täņo man yäkyäki täņkuruktaņ yämi. Imata, yotpärare taņiken ämatä ämik kowata kowata täņkaņ ut täpätet mämä bumta täņirä yabätat.
- 10 U kepma bipani yotpärare u yewa tänpäj it gwäjiņkaņ ämik ba kubota kudän bumta pewä ahänpäj tokņeņ pätak.
- 11 Tänpäkaņ waki kädet mebäri mebäritä uken-uken kudup ahäj pätak. Yotpärare gänaņ kädet täpuri täpuriken täņyäkņat-yäkņat ba komi jop nadäņ yämik-yämik kädettä udegän pätak.
- 12 Butewaki pähap! Iwan kubätä yäjärok ude näwet tänpän yäwänäku täga bumik nadätet. Ba kubäken nanik kubätä näka ude täņ namän yäwänäku käbop pängku täga itet.
- 13 ^a Upäņkaņ waki, notnapak bureni-inik, imaka imaka bokgän täņpani gäkä ude täņ namitan!
- 14 Nek iņam kowat-kawän tänpäj man yänpäj-nadäk säkgämän täņkaņ Anutu iniņ oretta kudupi yotken bokgän kuk täņkumäko upäj udewä täyan.
- 15 Unita iwanaye täņo kadänini nämo täreņirän kaņ paorut! Ba kodak itpäņ kumbani komeken kaņ äpmonput! Imata, kudän wakiwakitä äma udewanikät kentänpäj it-inik täk täkaņ.
- 16 Upäņkaņ näk Ekäni Anutuken gera yäņira api täņkentän namek.
- 17 ^b Tamimaņ ba kepma bipani bäräpinata nadänpäj yäņapik-apik gerana uken pewa äroņirän api nadäņ namek.
- 18 Ude täņkaņ ämik pähap gänaņ iwanaye mäyapkät ämik tänayäņ takamäņken uken nanik äneņi säkgämän nämagut yäpmäņ api äbek.
- 19 Bureni, Anutu intäjukun itpäņ kaņiwat piä ärowani täņ yäpmäņ äbukotä itak, pen api it yäpmäņ äroweko unitä yäņapik manna nadäņ namiņpäņ iwanaye komi piäken api yepmaņpek. Imata, äma uwä Anututa nämo umuntaņkaņ kädet wakita mäde utta bitnäk täkaņ.
- 20 Tänpäkaņ notnapak iwan täņ namani unitä yäņkehäromtak mani irepmitpäņ noriye mäyapta iwan täņ yämik täyak.

^a 55:13 2Sml 15:12; Sam 41:9 ^b 55:17 Sam 92:2; Apos 10:3, 10:30

- 21 ^c Menitā gakŋi ärut namik täyak upänkaŋ bänepitā näka kokwawak namik täyak. Mani säkgämän, gakŋi nitek upänkaŋ päip päraŋi udeyani.
- 22 ^d Unita ämawebenaye, ŋode täwera nadäwut; Ekänitā äma siwoŋi yabän äwaräkuk täŋirän iwaniyetä täga nämö yärepmitneŋ. Unita nadän bäräpjin kudup Ekänikengän peŋirä api täŋkentän tamek.
- 23 Täŋpākaŋ Anutu, gāk äma kumän-kumän dāpani ba jop manman yāwani unitāŋo irit kuŋat-kuŋari kudup nämö täreŋirän yän-yākŋat yāpmän pänku ini awaŋ gānaŋ api yepmaŋpen. Täŋ nähä gāka nadän gamikinik pen api täŋ yāpmän ärowet.

Salmo 56

Devittā Anututa nadän imikinik täŋpän yänpik man ŋo yänkuk

Filistia naniktā Devit Gat komeken iŋitkuŋo unita nadänpän kap ŋo teŋkuk.

- 1 ^e O Anutu, iwanaye jop nadän komi wari wari namik täkaŋ unita butewaki nadän naminpän täŋkentän namisi!
- 2 Yänetak bipmäntak iwanaye nutnayän täk täkaŋ. Iwanaye u yarägan nämö, mäyap-inik.
- 3 ^f Ude täŋirä umuntanpän, Ekäni ärowani, gākä terak tubeŋ kuŋpän it täyat.
- 4 ^g Bureni, Anutu terak tubeŋ kuŋpänä nämö umuntak täyat. Nämö, täŋkentän namikta yänkehäromtak man yänkuko u juku piŋpän iniŋoret täyat.
Ude täŋira ämatä imaka kubä täŋ namikta nämö umuntak täyat.
- 5 Täŋpākaŋ kepma kepma iwanayetä bäräpi mebäri mebäri namik täkaŋ. U täga kubä täŋ namikta nämö nadäk täkaŋ.
Nämö, waki täŋ namiktagän yänpän-nadäk täk täkaŋ.
- 6 U kubäkengän pänku kábop itpän näk nutta yänpän-nadäk täŋkaŋ nabän näwat täkaŋ.
- 7 Unita Anutu, wakinita kowata komi piäken yepmaŋ! Yabän koreweno! Kokwawakka terak kehäromini dāpmän tokät yämi.
- 8 Näk bäräpi gānaŋ jide itat u kudup nadän namitan. Ba konämna pito jide mäŋkaŋ u kudup daniŋpän nadäk täyan.

^c 55:21 Sam 12:2, 28:3, 59:7; Snd 5:3-4 ^d 55:22 Sam 15:5, 37:5, 1Pi 5:7

^e 56 Kudup 1Sml 21:13-15 ^f 56:3 1Sml 30:6, 2Sto 20:3 ^g 56:4 Sam 118:6; Ais 31:3; Hib 13:6

- Bureni, u kudup tawaŋ terak kudän tāk täyan.
- ^{9 h} Unita Anutu, gäkken gera yäwayäŋ täyatken nadäŋ namiŋiri iwanaye nabäŋ umuntaŋpäŋ äneŋi äyänutpeŋ api kuneŋ. Ude täŋiri ŋode kaŋpäŋ api nadäwet; Anutu näk gäarak itak yäŋ api nadäwet.
- ¹⁰ Ekäni uwä täŋkentäŋ namikta yänkehäromtak man yänkuko u juku piŋpäŋ iniŋoret täyat.
- ^{11 i} Ude täŋpäŋ Anutu terak tubeŋ kuŋpäŋä nämo umuntak täyat. Bureni, ämatä imaka kubä täŋ namikta nämo umuntak täyat.
- ¹² Unita Anutu, imaka gamikta yänkehärom taŋkuro u bureni api gamet. Uwä bänep täga man yänpäŋ api gamet.
- ¹³ U imata, näk awaŋ pomiken nanik nämagutkuno unita. Eruk, apiŋo Anutu iŋamiken irit täŋo peŋyänek gänaŋ itat.

Salmo 57

Äma kubä Anutuken täŋkentäk yäpmäkta gera yänkuk

Devittä Solta umuntaŋpäŋ metäŋpeŋ päŋku mobä käwut

kubä gänaŋ käbop itkukken uken kap ŋo teŋkuk.

- ^{1 j k} O Anutu, näk watä it nami yänpäŋ dubikaken äretat unita butewaki nadäŋ namisi. Jirokaken äyuŋ täŋ namiŋ yäpmäŋ kuŋiri imaka umuri näk täŋpäwakta itak ŋo kaŋ paorän!
- ^{2 l} Näk Anutu täŋpämerek mähemiken täŋkentäk yäpmäkta gera yäyat. Anutu u täŋkentäŋ namiŋirän imaka kubäta nämo wäyäkŋek täyat.
- ³ Unita nadätat; Anututä näka nadäŋ namikinik täŋpäŋ nämo nepmak täyak. Nämo! U kunum gänaŋ itkaŋ näkŋo yänapik manna nadäŋpäŋ wakiken nanik api nämagurek. Nämagutpäŋ iwanaye täŋo kehäromi api yäpmäŋ äpek.
- ^{4 m} Aŋ ägwäri, äma yeŋpäŋ näŋpanitä-yäŋ näk it gwäjikaŋ. Meni uwä päraŋi-inik, tenäŋ kenta boham udewani. Täŋkaŋ meberi uwä päip päraŋi ude.
- ⁵ Unita Anutu, wäpka biŋam ärowani kwawak pewi kunum gänaŋ ba komeni komeni ahäŋirän ämawebe kuduptagän kaŋ kaŋpäŋ nadäwut.

^h 56:9 Sam 56:4; Rom 8:31 ⁱ 56:11 Sam 56:4 ^j 57 Kudup 1Sml 22:1, 24:3

^k 57:1 Sam 56:1, 63:7; Ais 26:20 ^l 57:2 Sam 38:8 ^m 57:4 Sam 55:21, 64:3; Snd 30:14

- ⁶ Nadātan? Iwantā nāk nepmāñitta buñep nākā kādetken tāñpāñ
peñkuño unita nadāñ bārāptā nākño kehāromina kudup yāpmāñ
āpātak. Tāñpākañ wisik! Nāk nepmāñitta buñep tāñkuño unitā
āyāñutpāñ ini yepmāñitkuk!
- ⁷ ⁿ O Anutu, bānepnatā gāka nadākinik kehāromi tāñ gamitat unita
kap terak ganiñoret tāyiwa!
- ⁸ Eruk bānepna, pidām tāyi! Tāñkañ wagām gita in udegān, kap tekta
pidām tākot! Pidām tāñpāñ kome nāmo yāñeñirān kap tena!
- ⁹ Ekāni, wāpka kābop nāmo api pewet! Nāmo, āmawebe gāka nāmo
nadāk tākañ u bāmopiken bānep tāga terak wāpka biñam api
ganiñ oreret.
- ¹⁰ ^o Tāñpākañ Anutu, gākā ninta butewaki nadāñ nimik tāyan u
kāroni boham, kunum yāpureko ude bumik. Tāñkañ ninta nadāñ
nimiklinik tāk tāyan u ārowani.
- ¹¹ Unitā Anutu, wāpka biñam ārowani kwawak pewi kunum gānañ
ba komeni komeni ahāñirān āmawebe kuduptagān kañ kañpāñ
nadāwut!

Salmo 58

Anututā āma waki tāñpanita kowata yāmikta yāñapik man

- ¹ Intājukun āma, in man yāpmāñ danik piā tāk tākañ u siwoñi tāk
tākañ ba nāmo? Tāñkañ man siwoñi bureniñān yāk tākañ ba
nāmo?
- ² Nāmoinik! Waki jide tākta nadāk tākañ ugānpāñ tāk tākañ. Ude
tāñkañ āmata komi jop nadāñ bumta yāmik tākañ.
- ³ Āma waki udewani goretgān kuñat tākañ. Uwā jop manman yākyāk
kādet pengān ahāñpāñ yāwanitā yāñtāñ ābāk tākañ.
- ⁴ Meni jinom u komi, gāmok komi tāño meni ude. Ba jukuni pik
tāñpani.
- ⁵ U but āgwāri bumik. Māhemitā man yāñirān tāga nāmo nadāwek.
Iniken gārip teragān kuñarek.
- ⁶ Eruk Anutu, añ komi umuri ñonitāño meni dāpmāñ tokāt tāñpi kut.
- ⁷ Ude tāñiri ume madāñpewā kuk tākañ ude kuñpāñ paot-inik kañ
tāñput. Ba mup kādet miñin āmatā yeñ gatāk tākañ ude yeñ
gatāwut.

ⁿ 57:7 Sam 108:1 ^o 57:10 Sam 36:5, 103:11, 108:4

- ^{8 p} U gatak-kubit yeŋ kokoyäŋ tänpä kuk täkaŋ ude yeŋ kokoyäwut.
Ba nanak paki meŋ koki gänaŋ kumäŋkaŋ ahänpäŋ dupik ikek pat
täkaŋ ude kaŋ äworewut.
- ⁹ Ba mup däpmäŋ täkŋek täkaŋ ude nämo nadäŋirä bäräŋek-
inik kaŋ däpmäŋ täkŋeŋ tänpä kut. Bureni, Anututä iniken
kokwawaki pähap terak pen irirä api piäŋ äreyäŋ tänpän
kuneŋ.
- ¹⁰ Tänpäkaŋ waki tänpänitā komi nadäŋirä äma siwoŋitā yabäŋkaŋ
oretoret api täneŋ. Tänpäŋ waki tänpäni täŋo nägät gwägu ude
tokŋeŋirän äma siwoŋi kuroŋitā api yeŋ weneŋ.
- ^{11 q} Ude ahäŋirän ämawebe ätutä api yäneŋ; Siwoŋi ämawebe gwäki
täga bureni-inik yäpmäk täkaŋ.
Apiŋo nadäkamäŋ; Anutu kubä unitägän ämawebe kuduptagän
kädet siwoŋi terakgän yäpmäŋ danik täyak. Ude api yäneŋ.

Salmo 59

Iwantä utnayäŋ jämjäm parirä Devittä Anutuken gera yäŋkuk

*Soltä komi ämaniye ätu Devit kumäŋ-kumäŋ utta yäwerän päŋku
yot yämaken jämjäm patkuŋo unita nadänpäŋ kap ŋo teŋkuk.*

- ^{1 r} Anutuna, watä it namiŋpäŋ iwan nutnayäŋ wari wari äbäk täkaŋ
unita itpipiŋ namisi.
- ² Äma wakiinik, äma kumäŋ-kumäŋ däpani u bämopiken nanik
nämagusi!
- ³ U yabä! Äma komi komi u änok kubägän itpäŋ näk nutta
itsämäŋkaŋ u. Uwä näkä momi ba goret kubä täŋkuro unita nämo.
- ⁴ Nämo! Ekäni, näk waki kubä nämo täŋira näk nutta bäräŋeŋ äbäkaŋ.
- ⁵ Unita Ekäni Anutu ärowani, gäk kikŋutpäŋ bäräŋeŋ äbä täŋkentäŋ
namisi. Isrel täŋo Anutu gäk äbä äma waki täŋ namik täkaŋ u kaŋ
yabänpäŋ-nadä!
Ude täŋkaŋ guŋ äbot, äbori äboriken nanik äma wakiinik tänpäni
ŋo komi yämiŋkaŋ nämo yabäŋ korewen.
- ⁶ Äma uwä bipani bipani aŋtä-yäŋ yäŋgera-gera yäŋkaŋ yotpärare
gänaŋ käbop käbop kuŋat täkaŋ.
- ⁷ Man komi komi ba yäŋärok man yäk täkaŋ unita juku penpäŋ
nadäsi. Meni jinom uwä päraŋi-inik, päip bumik.
Täŋkaŋ äma kubä nämo nibänpäŋ nadatak yäŋ nadäk täkaŋ.

- 8 Upānkaŋ nāmo! Ekāni gāk guŋ ābot u yāñärok yāwetpān yabān māgayāk tāyan.
- 9 ^s Ude tāñiri unita kehāromikata nadākinik tāyat. O Anutu, gāk kābop irit mobā kāwutna.
- 10 Ämawebe, in nadākaŋ? Anutuna uwā nadān namikinik tānpān dubinaken ābā it namiñirān iwanaye tāŋo kehāromini api yāpmān āpān morewet.
- 11 Tānpākaŋ Anutu, kumān-kumān bārāneŋ nāmo dāpen. Ude tānpayān tāno uwā ämawebenayetā gākŋo kehāromikata bārāneŋ guŋ tāneŋta. Unita Ekāni watā āmanin, kehāromika terak kehāromini yāpmān āpānpān jop yāwat kireŋpewi kaŋ kuŋtānpā kut.
- 12 Äma uwā meni jinomken, man yäkyäkiken u momi tāktāk tāŋo man ugānpān yāk tākaŋ unita ārowani kudān unitā äyāñutpān buŋeptā-yān yepmāñiton.
- 13 Tānpākaŋ man wakiwaki ba jop manman yāk tākaŋ unita yānpān kokwawakka terak kumān-inik kaŋ tāñpi wawut. Ude tāñiri ämawebe kudup ŋode api nadāneŋ; Anututā Isrel ämawebe uwā yabān yāwat tāyak. Tānpān ugān nāmo. Kome pāhap pat yāpmān kuyak u kudup kañiwat tāyak yān api nadāneŋ.
- 14 Iwanaye uwā bipani bipani aŋtā-yān yāñgera-gera yānkaŋ yotpārare gānaŋ kābop kābop kuŋat tākaŋ.
- 15 U aŋtā ketem naŋpān nāmo tokŋewāpān ijiŋtān kuŋat tākaŋ ude kuŋatkaŋ nakta yewāpān yāñkāhān-kāhān yāñtān kuŋat tākaŋ.
- 16 ^t Tānpākaŋ nāhā kehāromikata yānpān kap terak ganiŋ ubiŋ api tek tāñpet. Tamimaŋ tamimaŋ nāka nadān namikinik tāk tāyan unita nadānpān kap kwawakgān api tek tāñpet. U imata, gāk kābop irit mobā kāwutna ude it namik tāyan. Ba bārāpi kadāniken äyuŋ tāñ namik tāyan.
- 17 ^u Unita Anutu itkentākna, gāk wāpka api ganiŋoret tāñpet. Gāk kābop irit mobā kāwutna unita. Anutu, gāk nadān namikinik tāñpani Anutuna.

^s 59:9 Sam 9:9, 18:17 ^t 59:16 2Sml 22:3; Sam 46:1, 88:13 ^u 59:17 Sam 59:9-10

Salmo 60

Juda ämawebe Ekänitā äneŋi yāmagutta gera yāŋkuŋ

- 1 ^v Anutu, gāk māde ut niniŋpāŋ kehārominin kudup yāpmāŋ āpāŋ moretan. Gāk kokwawak nadāŋ niniŋkunopāŋ apiŋo äneŋi nimagut.
- 2 Gākā ude tāŋ niniŋkuno uwā tāŋpewi kome kwaiŋpāŋ kudup duŋweko ude bumik. Unita äneŋi yāpi tāgawut!
- 3 Ämawebekaye ninta bārāpi taŋi niniŋiri, āmatā wain ume naŋpāŋ tāŋguŋguŋ tāk tākaŋ ude tāŋtāŋ kuŋatkamāŋ.
- 4 ^w Upāŋkaŋ ämawebe gāk gāmotkaken kuŋat tākaŋ unitā kakta kudān kubā kwawak peŋkun. U kaŋpāŋ nadāŋpāŋ iwan yārepmiŋpāŋ gākken säkgāmān itta bārāneŋ pāŋku dubinaken irut yāŋpāŋ ude tāŋkun.
- 5 Unita yāŋapik mannin nadāŋ niniŋpāŋ ketka kehāromitā tāŋkentāŋ nimi. Ude tāŋiri ämawebe gākŋa gāripi nadāŋ nimik tāyan nin säkgāmān kaŋ itna.
- 6 Anutu ini eŋiken itkaŋ ŋode yāŋkuk; Iwan tāŋo kehāromi kudup yāpmāŋ āpāŋ moreŋpāŋ oretoŋet terak ŋode api tāŋpet; Sekem kenta Sukot kome yāpmāŋ daniŋpāŋ ämawebenayeta api yāmet yāk.
- 7 Tāŋpāŋ ugān nāmo. Gileat Manase kome u imaka, nākŋo. Tāŋkaŋ Efraim kome u nākŋo kurepā ude, ba Juda kome u kehāromina kwawak pewā ahāwani yāk.
- 8 Tāŋpākaŋ Moap kenta Idom kometā watā piā tāŋ namik tākaŋ. Tāŋkaŋ Filistia nanik tāŋo kehāromini yāpmāŋ āpāŋpāŋ oretoŋet tāyat yāk.
- 9 Eruk Anutu, netātā yotpārare yewa kehāromi nitek, Idom komeken itak uken āmik tākta nāmagut yāpmāŋ kwek?
- 10 Nāmo! Gāk māde ut niniŋkuno unita jop itkamāŋ. Gāk imata nintāŋo komi āmakāt āmikken bok kukta gaŋa tāk tāyan?
- 11 ^x Eruk Anutu, gāk tāŋkentāŋ niniŋiri uyaku iwan tāga dāpmāŋpāŋ yāwat kirene. Ämatā tāŋkentāk tāk tākaŋ u jopi, kehāromini nāmo.
- 12 Unita nadākamāŋ! Anutu, gākkāt bok uyaku iwan tāŋo kehāromini tāga api yāpmāŋ āpne!

Salmo 61

Anututā watā it imikta yāŋapik man yāwani

- 1 O Anutu, nāk gākken gera yāŋjira nadāŋ nami! Ba yāŋapik mannata juku peyi.

^v 60 Kudup 2Sml 8:13, 1Sto 18:12 ^w 60:4 Ais 5:26, 11:10-12 ^x 60:11 Sam 118:8, 146:3

- 2 ^y Komena penpen pängku kome gägäni käda itpäñ nadäñ bäräp täyat.
Unita gäkä täñkentäñ nam yäñ nadäñpäñ gäkken gera yäyat.
Gäkä äbä nämagut pängku pom migupī terak ude bumik nepmañiri
iwantä näk täñpä waneñtawä.
- 3 ^z O Anutu gäk kubä-tägän watä säkgämän it namik täyan. Ba gäk
kubä-tägän yewa kehäromi täñ namiñiri iwantä täga nämö nutneñ.
- 4 ^a Urita gäk nadäñ namiñiri dubikaken tärek-täreki nämö kañ it
yäpmäñ ärowa. Barak miñitä nanaki piri gänañ uyiñ-piñitpäñ pat
täkañ ude täñ nam.
- 5 O Anutu, imaka imaka täkta gäkken yäñkehäromtak man yäñira
nadäñkun. Täñpäñ ämawebe gäk ganiñoret täkañ unita imaka
imaka yämikta yäñkehäromtak man yäñkuno udegän näka imaka,
namiñkun.
- 6 Urita Anutu, Intäjukun äma täñkentäñ imiñiri kome terak ño kadäni
käroni kañ it yäpmäñ ärowän.
- 7 Uwä gäk iñamkaken irit bägupiken kehäromigän kañ irän. Täñpäñ
iron gäkä nanik unitä täñkentäñ imiñirän kañ kuñarän. Ba watä it
imiñpäñ nämö tewen.
- 8 ^b Ude täñiri yäñkehäromtak man yäñkuro uwä nämö api guñ täwet.
Täñkañ kepma kepma kap terak wäpka api ganiñoret täñpet.

Salmo 62

Anutu kubä unitägän nintäño watä äma bureni

- 1 ^c Täñkentäñ namikta Anutu unitagän kwikinik itsämäk täyat. U
kubä terakgän yengäma pek täkañ.
- 2 ^d U kubä-tägän nabäñ näwatpäñ wakiken nanik nämagut täyak. U
näk gäarak irirän iwanayetä näk täga nämö api närepmitneñ.
- 3 Eruk iwanaye, in ñode yäñira kowata näwerä nadäwa; Näk nutta
wari wari api täk täneñ ba? Näk kehäromina nitek nämö, yewa
yeñ wewani udewani unita näk täñpäwakta täk täkañ u jidegän
api peney? Kowata näwerut!
- 4 Ämawebe naniñ oret täkañ upäñkañ inä wäpna biñam yäpmäñ
äpäktagän nadäk täkañ. Täñpäñ jop yäñnäknjatta gäripi nadäk
täkañ.

^y 61:2 Sam 18:2, 42:6, 77:3, 94:22 ^z 61:3 Snd 18:10 ^a 61:4 Sam 17:8, 27:4, 91:4

^b 61:8 Sam 56:12 ^c 62:1 Sam 37:39, 59:9 ^d 62:2 Sam 62:6, 89:26

Tānkaŋ mejintāwā man sākgāmān nāwet tākaŋ upānkaŋ
bānepjin-tāwā ini kaŋ wawān yāŋ nadāk tākaŋ.

^{5 e} Upānkaŋ jop uken! Anutu kubā uterakgān yengāma pek tākaŋ. U
kubā-tāgān tāŋkentāŋ namikta itsāmāk tāyat.

⁶ U kubā-tāgān nabāŋ nāwatpāŋ wakiken nanik nāmagut tāyak. U
nāk gārak irirān iwanayetā nāk tāga nāmo api nārepmiteŋ.

^{7 f} Tānpāŋ Anutu unitāgān tāga api nāmagurek, ba wāp biŋam api
namek yāŋ nadānpāŋ it tāyat. U kubā-tāgān watā kehāromi it
namipāŋ kābop nepmak tāyak.

^{8 g} Unita āmawebenaye, kadāni kadāni Anutu terakgān yengāmā pek
tākot. U kābop irit mobā kāwutnin unita nadāŋ bārāpjin u ba u
kudup yāŋahānpāŋ iwet tākot.

⁹ Tānpākaŋ āmawā imaka jopi, me woŋ bumik. Āpani ba ārowani
u kubāgān, jopigān. Anutu iŋamiken imaka bārāpi-inik nāmo,
pidāmi-inik, ehāt woŋ ude bumik.

^{10 h} Unita moneŋ tuŋum terak nadāk kehāromi nāmo penēŋ. Āma
tānyākŋatpāŋ tuŋumi nāmo kubo tāneŋ.
Nāmo, kādet udewani terak imaka bureni kubā nāmo api kaŋ-
ahāneŋ. Ba moneŋ tuŋumjin taŋi pat tamineŋo upānkaŋ
uniterak nāmo yengāmā pewāpāŋ itneŋ.

¹¹ Ude nāmo! Anututā man ŋode yākgān tāŋirān nadāŋkut; Kehāromi
māhemi u Anutu nākŋa itat yāk.

^{12 i} Bureni Ekāni, nadāŋ nimikinik tāk tāyan uwā siwoŋi uterakgān. Gākŋa-
tāgān āmawebe kudup tāktāki terak gwāki kowata yāmik tāyan.

Salmo 63

Āma kubātā Anutu dubiniken itta gāripi nadātak

Devit Juda kome kawukiken kuŋatkaŋ kap ŋo teŋkuk.

^{1 j k} Anutu, gāk nākŋo Anutu. Gākagān gāripi nadāk tāyat. Nāk
dubikaken itta bānepnatā etā itak.

Āma kome kawukiken kuŋatkaŋ umeta wakiinik yek tākaŋ, nāk
gāka udegān nadāk tāyat.

^e 62:5 Sam 62:1 ^f 62:7 Sam 46:1, 85:9 ^g 62:8 1Sml 1:15; Sam 52:8; Ais 26:4

^h 62:10 Ais 61:8; Ese 22:29; Luk 12:15, 1Ti 6:10 ⁱ 62:12 Jop 34:11; Sam 103:8; Jer 17:10;
Mat 16:27; Rom 2:6, 1Ko 3:8; Rev 2:23 ^j 63 Kudup 1Sml 23:14 ^k 63:1 Sam 42:2, 84:2,
143:6

² Nadāŋ namiŋiri kudupi yotken āronpāŋ gāk gabāwa! Āronjira kehāromika ba wāpka biŋam sākgāmān kaŋ nāwojäre!

³ Anutu, gākā iron tāŋ namik tāyan unitā kome terak irit tāŋo gāripi u irepmi tāyak. Ude tāŋ namik tāyan unita ganiŋ oretat.

⁴ Tāŋkaŋ kome ŋo terak irayāŋ tāyat udegān ganiŋ orettāŋgān api paoret. Ba ketna yāpmāŋ akuŋpāŋ gākkengān yāŋapik man api yāk tāŋpet.

⁵ Anutu, gāk mājona towiŋiri sākgāmān it tāyat, āmatā ketem gāripi nīkek naŋkaŋ it tākaŋ ude. Unita oretoret tāŋpāŋ menatā kap terak api ganiŋoret tāŋpet.

⁶ ¹ Bipani, patpat bāgupnaken kadāni kārōŋi gāka nadāŋ gamiŋkaŋ pat tāyat.

⁷ ^m Bureni Anutu, gāk tāŋkentākna. Unita gākā nabāŋ nāwariri jirokka gānaŋ oretoret kap teŋpāŋ pat tāyat.

⁸ ⁿ Nāk gāk tubeŋ kuŋira ketka bure kādatā tāŋ-mehamtaŋ namik tāyan.

⁹ Ude tāŋkentāŋ namik tāyan unita āma ātutā nutnayāŋ tākaŋ unita nāk ŋode nadātat; Āma udewani tāŋpā wawāpāŋ kumāŋ-kumāŋ komeken api āpmoneŋ!

¹⁰ Bureni, āmik ahāŋirān iwanaye u paorirā aŋ āgwāritā tohari api naŋ paotneŋ.

¹¹ ^o Tāŋpākaŋ Juda tāŋo intājukun āma nāk, Anututa bānep tāga api nadāŋ yāpmāŋ ārowet. Tāŋjira āma Anutu tāŋo wāpi terakgān it tākaŋ, u kuduptagāntā Anutu api iniŋ oretneŋ.

Tāŋ Anututā jop manman yāwani unitāŋo meni tāŋpipiŋirān mankum-inik api itneŋ.

Salmo 64

Devit Anututā watā it namān yāŋpāŋ yāŋapiŋkuk

¹ Eruk Anutu, nāk bārāpi terak itat unita butewaki gerana ŋo nadāŋ nami! Iwanayeta bumta umuntak tāyat unita watā it namiŋiri paoretawā.

² Āma wakiwaki komi namikta ānok ānok kuŋatkaŋ yāŋpāŋ-nadāk tāk tākaŋ unita itpipiŋ namisi.

¹ 63:6 Sam 42:8, 119:55, 149:5 ^m 63:7 Sam 61:4 ⁿ 63:8 Ais 26:9 ^o 63:11 Lo 6:13; Ais 45:23

- 3 Äma uwä meberi päraŋi-inik, päip wädawani ude. Man yäk täkaŋ u tenäŋ ukeŋo ude namäkta gwäjik täkaŋ.
- 4 U jop manman yäkta mäyökkät nämo pidämigän yäntäŋ kuŋat täkaŋ. U yänpäŋ-yabäŋ yawat man terak äma täga tänpawakta batakigän nadäk täkaŋ.
- 5 ^p Waki täkta täŋkentäk-kentäk terak täk täkaŋ. Tänpäŋ äma yepmäŋitta buŋep udeken udeken kaŋ täna yäŋ yänpäŋ-nadänpäŋ ŋode yäk täkaŋ; Täŋitna ämatä täga nämo nibäneŋ yäk.
- 6 Bureni, waki täkta yänpäŋ-nadänpäŋ ŋode yäk täkaŋ; Tawaŋ pekamäŋ ŋo säkgämän takamäŋ yäk. Ämatä wärämutnaŋi nämo yäŋ yäk täkaŋ.
Yäke! Äma täŋo bänep nadäk-nadäkken waki pätak u nadäwä tärenaŋi nämo!
- 7 Upäŋkaŋ äma udewaniwä Anututä tenänpäŋ yamäŋirän jibi bäräneŋ api yäpneŋ.
- 8 Meni jinom komi unita yänpäŋ tänpän waŋirä äma u yabäŋkaŋ wisik yäŋ api yäneŋ.
- 9 Ude täŋirän kaŋkaŋ ämawebe kuduptagäntä umuntaŋpäŋ Anutu täŋo täktäki unita pen juku piŋpäŋ biŋami api yäntäŋ kuneŋ.
- 10 ^a Bureni-inik, Anututä ude täŋirän ämawebe siwoŋitä kaŋkaŋ oretoŋet täŋpeŋ säkgämän itta uken api kuneŋ.
Täŋkaŋ ämawebe tägatäga u Anutu api iniŋoreŋet täneŋ!

Salmo 65

Anututa oretoŋet tänpäŋ bänep täga man iwetkuŋ

- 1 Anutu, nin pomka wäpi Saion u äroŋpäŋ wäpka ganiŋ oretpäŋ imaka imaka täŋ gamikta yäŋkehäromtak man yäŋkumäŋo u nämowä nämo api täne.
- 2 Gäk komen äma nintäŋo yäŋapik man nadäŋ nimik täyan unita ämawebe kuduptagän ganiŋ oretta gäkkengän äpi ärenek.
- 3 Täŋkaŋ momininta nadänpäŋ mäyäk nadäwätäk pähap täk takamäŋ upäŋkaŋ Anutu gäkä mominin peŋ nimik täyan.
- 4 ^r Bureni Anutu, äma gäkäŋa iwoyäŋpäŋ enikaken yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ kuk täyan, äma udewani oretoŋet terak kuŋat täkaŋ.
Imata, kudupi yotka u gänaŋ imaka gäripi mebäri mebäri itkaŋ u nimik täyan unita.

^p 64:5 Sam 10:11, 59:7; Snd 1:11 ^a 64:10 Sam 32:11, 58:10, 68:3 ^r 65:4 Sam 33:12, 36:8, 84:4

- ⁵ Anutu, nin gäkken yänpaŋitna gäkŋa-tägän äneŋi nimagut täyan.
 Täŋiri säkgämän it takamän. Imaka imaka täŋ nimik täyan unita
 nadäna gäripi inide kubä tak takan.
 Gäk ude tak täyan unita ämawebe komeni komeni, tuän ba
 gwägu pähap udude käda itkan u gäk nadän gamikinik tak
 takan.
- ⁶ Ekäni, gäk kehäromika nitek. Unita gäkä tänpewi pom pähap-pähap
 ahäntän kuŋkuŋo itkan.
- ⁷ Gäk kubä-tägän gwägu pähap tänpewi mänit paoränkan
 kwikinikgän it täyak. Udegän, komen ämawebe täŋo ämik täŋ-
 urukuruk unitäŋo kehäromini yäpmän äpäk täyan.
- ⁸ Tänpäkan nin-tägän nämo ganioret takamän. Nämo, ämawebe
 komeni komeni, edap äbäk täyak käda ba äpmok täyak käda u
 kudän kudupi tak täyan unita nadäwätäk pähap tak takamän.
 Tänpän gäk wäpka biŋam kap terak ganioret takamän.
- ⁹ ^s Anutu, gäk kometa watäni säkgämän itpän iwän iweri täŋirän
 kome gakŋi nitek tak täyak.
 Gäkä komeni komeni ume kuduptagän peŋkuno u nämo
 kümänirä ketem säkgämän ahäk takan. Gäkŋa tänpewi ahäk
 takan.
- ¹⁰ Buren, gäkä iwän yänpewi täŋirän piä gänaŋ kome näbäni täŋirän
 ketem säkgämän ahäk takan.
- ¹¹ Gäk kome nadän imiŋiri kome uken ketem ahän-bumbum tak
 takan.
- ¹²⁻¹³ Ude täŋiri kome kawukiken upänkan ketem säkgämän ahänirä pom
 terak sipsip imaka, ahän-bumbum tak takan.

Tänpäkan pom ba imaka imaka kuduptagän gäka oretoret pähap
 nadänpän kap tek takan.

Salmo 66

Uraktä imaka imaka tägagän tak täyak

- ¹ ^t Äma ba imaka kome terak kuŋat takan, in kuduptagän bänep
 oretoret gera terak Anutu iniŋ orerut!
- ² Wäpi biŋam yäpmän akuŋpän kap teŋ imut! Iniŋ oretoret kap tek-
 inik täŋ imut.

^s 65:9-10 Lo 32:2; Sam 46:4, 72:6, 104:13, 104:24, 147:8, 147:14 ^t 66:1 Sam 100:1

- 3 Tānpān Anutu ṇode iwerut; Imaka tāk tāyan uwā tāgagāmān-inik!
Kehāromikatā tānpewān iwankaye gāmotkaken maṇ-patābot
tākaṇ.
- 4 ^u Āmawebe kuduptagān oraṇ gamik tākaṇ. Oraṇ gaminpān wāpka
biṇam yāpmān akuk tākaṇ.
- 5 ^v Āmawebe, in ābut! Ābānkaṇ Anututā imaka imaka tāk tāṅkuko
unitāṇo biṇami nadāwut. Ābā imaka kudupi, āmawebe bāmopiken
tāṅkuko unitāṇo manbiṇam nadāwut.
- 6 ^w Anutu uwā ṇode tāṅkuk; Ume taṇi tānpewān dākṇeṇpeṇ kukṇi
kukṇi kuṇirān kome kawuk taṇirān kādet patkuk. Kādet parirān
āmawebe kuroṇitā bāmopgān yeṇtān kuṇkuṇ.
Anututā ude tāṇ yāmiṅkuko u juku piṇpān oretoret pāhap
nadākot!
- 7 Anutu uwā intājukun itkaṇ kehāromini terak kaṇiwat piāni tāk
tāyak. Tāṅkaṇ guṇ ābottā peṇawāk tāṇ namineṇ yāṇ nadānpān
yabāṇ yāwat tāyak.
- 8 Unita āmawebe, in Uraknin u iniṇ orerut! Wāpi biṇam yāpmān
akukta kap taṇigān teṇirā ātutā nadāwut!
- 9 ^x Imata, Anutu unitā watā kehāromi it nimiṇirān kādāni kāroṇi
it yāpmān ābākamāṇ. Watā kehāromi it nimiṇirān iwantā
kehārominin tāga nāmo yāpmān āpneṇ.
- 10 ^y Anutu, gāk tāṇyabākken nipmaṅkun. Upāṅkaṇ tāṇyabāk uken jop
nāmo nipmaṅkun. U nintāṇo irit kuṇat-kuṇatnin yāpā tāgakta
nipmaṅkun.
- 11 Gāk nibāṇ āwarākuk tāṇiri buṇeptā nipmāṇitkuk. Tānpān bārāpi
taṇi nintā terak kotaṇ niwatkun.
- 12 Gāk nibāṇ āwarākuk tāṇiri āmatā yeṇ niwat pāpmo nipmaṅkuṇ. Gāk
nadāṇiri ume ba kādāp gānaṇ nipmaṇpā āpmonkumāṇ.
Ude tāṅkuṇopāṇ gākā wādāṇ pābā kome sākgāmān-ken
nipmaṅkun.
- 13-14 Tānpākaṇ Anutu, bian bārāpi ahāṇ namiṇirān u ba u api tāṇpet
yānpāṇ yāṅkehārom taṅkuro unita nāmo guṇ tāyat.
Nāmo, ganiṇ oretta ṇode api tāṇpet; Kudupi yotken ābā tom api
ijiṇ gamet.
- 15 Tom gupi taṇi, sipsip, bulimakau ba meme āmanipāṇ api ijiṇ gamet.

^u 66:4 Sam 67:3, 96:1-2, 117:1 ^v 66:5 Sam 46:8 ^w 66:6 Kis 14:21; Jos 3:14-17

^x 66:9 Sam 121:3 ^y 66:10 Sam 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9, 1Pi 1:6-7

- 16 Eruk, ämawebe Anutu oraŋ imik täkaŋ, in kudup äbäkaŋ imaka imaka Uraktä täŋkentäŋ namik täŋkuko unita yäŋira nadäwut.
- 17 Bian gera yäŋira nadäŋ namiŋkuko unita kap terak wäpi biŋam yäpmäŋ akuŋkut.
- 18 ^z Täŋpāŋ kädēt waki täkta gäripi nadäŋkaŋ Anutuken gera yäŋkut yäwänäku nämo nadäŋ namän.
- 19 ^a Upāŋkaŋ, bureni-inik! Näkŋo yäŋapik manna nadäŋ namiŋkuk.
- 20 Unita Anutu iniŋ orerut! Imata, näkŋo yäŋapik geranata mäde nämo utkuk. Täŋpākaŋ butewaki nadäŋ namiŋpāŋ nämo nepmaŋkuk.

Salmo 67

Anututa bānep täga kap tewani

- 1 ^b Anutu, gäk butewaki nadäŋ nimiŋpāŋ iron täŋ nimi. Ude täŋ nimiŋiri säkgämān kaŋ itna!
- 2 Ude täŋiri komen äma äbori äboritä gäkŋo ironka ba yäpätägak piäka u kudup kaŋ kawä tärewut.
- 3 Anutu, gäk ude täŋiri äma äbot kuduptagān uken-uken naniktä bānep täga nadäŋpāŋ kaŋ ganiŋ orerut.
- 4 ^c Täŋpākaŋ äma mebäri mebäritä bānep täga nadäŋpāŋ oretoret kap terak kaŋ ganiŋ orerut.
Imata, gākä äma äbot täŋo mani ba nadäk-nadäki kädēt siwoŋi terak yäpmäŋ danik täyan. Ba komen äma uken-uken nanik kädēt tägaken yāmagut yäpmäŋ kuk täyan.
- 5 Unita Anutu, äma uken-uken naniktä Anutu gäk kaŋ ganiŋ orerut. Äma äbori äbori kuduptagāntä wäpka yäpmäŋ akuk täkot!
- 6 ^d Ai, ämawebe, in nadäkaŋ? Anutu täŋo iron pähap terak kometä ketem bureni nimik täyak.
Anutunin, Anutu Bureni-inik uwä iron pähap täŋ nimik täyak.
- 7 Bureni! Anututä iron täŋ nimik täyak unita ämawebe it yäpmäŋ pāŋku kome tärek-tärekken itkaŋ in kuduptagān Ekäni oraŋ imut!

^z 66:18 Ais 1:15; Jon 9:31; Jem 4:3 ^a 66:19 Sam 116:1-2 ^b 67:1 Nam 6:25; Sam 31:16, 119:135 ^c 67:4 Sam 96:10, 96:13, 98:9 ^d 67:6 Wkp 26:4; Sam 85:12

Salmo 68

Isrel ämawebe Anututä täñkentäñ yämiñkuko unita oretoret kap tewani

- 1 Anutu, bäräñeñ akuñpāñ iwankaye kokwawak nadāñ gamik tākañ u dāpmāñ yāwat-kireñ-pewi kuñtäñpā kut!
- 2 Mänittä gupe piāñ iwat-pewāñ paotpeñ kuk tākañ ude dāpmāñ yāwat kireñpewi kut. Ba tom gakñi kädāpken ijiñpewä mutpāñ ume äworeñpāñ paot tākañ ude, wakiwaki täñpani Anututä äbāñirān udegān kañ täñput!
- 3 Täñpākañ äma siwoñitā Anutu iñamiken ñode kañ täñput; Bānep tāga nadāñpāñ oretoret gera kañ yäk täñput!
- 4 Anututa kap teñ imiñpāñ wāpi punin-inik pewut! Gubam terak äbatak unita kädet ket ut imikot! U wāpi Ekāni, iñamiken oretoret täñput!

- 5 ^e Anutu u kudupi yoriken itkañ nanak kodāña ba webe kajatta watä it yämik täyak.
- 6 ^f Äma noriye nämota eñi yämiñpāñ komi eñiken nanik yäniñ kireñpewāñ äpämañ pāñku oretoret terak it tākañ. Täñ peğawäk täñpani yāwat kireñpewāñ kome kekekiken ittāñ kuñat tākañ.

- 7-8 ^g O Anutu, ämawebekaye yāmaguri yāpmāñ kome kawukiken kuñat täñkuño kadāni uken kome u kwaiñirān kunum gānañ nanik iwān tañi täñkuk. Imata, Isrel nanik täño Anutu, Sainai pomken kehāromini kwawak yāwoñäreñkuko u äbāñirān ude täñkuk.
- 9 Täñpākañ kome iwoyāñ yämiñkuno u gakñi nämō irirān iwān yāñpewi tañirān kome uken gakñi tañi äneñi täñkuk.
- 10 ^h Täñiri ämawebekaye yotpārare u täñpāñ irirä ämawebe jāwāri unita iron täñpāñ yepmāñ towiñkun.

- 11 Ekānitā peñ yāwerirān webetä manbiñam ño yāpmāñ kuñatkuñ;
- 12 Iwaniye täño komi ämakāt intājukun ämaniye ämet täñpā kuñkuñ. Ude täñirä webe tāha-kengān itkuño u iwan täño tuñum yāyomāgatkuno u yāpmāñ daniñpāñ yāpuñ.
- 13 Tuñum säkgāmān säkgāmān yāpuño ätu ñode; Barak wārani siliwapāñ uwäk tāwani. Täñkañ piritawä gol säkgāmān-inikpāñ täñpani. Täñ, in ätu imata ämik kadāniken yawakkāt kābop jop itkuñ?

^e 68:5 Sam 10:14, 10:18, 146:9 ^f 68:6 1Sml 2:5; Sam 107:10, 107:34; Apos 12:6

^g 68:8 Kis 19:18 ^h 68:10 Lo 26:5, 26:9; Sam 74:19

- 14 Tānpākaŋ Anutu kehāromi māhemitā kome ātu tāŋo intājukun āma Salmon pomken yāwat kireŋ tānpān kuŋtānpā kuŋirā mim tānpewān pom uken bumta maŋkuŋ.
- 15 Wāra! Basan pom pāhap u jidewani? Pom āroŋkaŋ āpmok tānpāni māyap-inik.
- 16 Upāŋkaŋ Basan pom taŋi, gāk imata Saion pom Anututā ini itta iwoyāŋkuko unita iŋam tāŋ imitan? Nāmo nadātan? Ekāni uken tārek-tāreki nāmo api irek!
- 17 Ekānitā komi āmaniye māyap-jiraŋkāt Sainai pomken naniktā ābamaŋ kudupi yori gānaŋ āroŋkuk.
- 18 ⁱ U iwaniye yentā topmānpāŋ wādāŋ yāpmāŋ punin unu āroŋkuk. Tāŋirān uken āma peŋawāk tāŋ imanitā gāmoriken itpāŋ tuŋum imiŋkuŋ. Tānpākaŋ Ekānitā ukengān api irek.
- 19 ^j Unita Ekāni iniŋ oretna! U bārāpinin kepma kepma ketāreŋ nimiŋpāŋ tāŋkentāŋ nimik tāyak unita.
- 20 ^k Anutunin uwā waki keriken nanik nimagurani Anutu u. U Ekāni, nintāŋo Ekāninin kumāŋ-kumāŋ-ken nanik nimagurani.
- 21 Anututā iwaniye, gwāk pimiŋpāŋ momi kādet iwarani unitāŋo gwāki bureni-inik api dāpmāŋ kokoyāwek.
- 22-23 Unita Ekānitā ŋode niwetkuk; Intā iwanjiye dāpmānpāŋ unitāŋo nāgāri terak yeŋtāŋ kukta, ba aŋjiyetā unitāŋo nāgāri naŋpā koki tākta inken yāmagut yāpmāŋ api ābet. Ukāda-kāda nanik, Basan pomken nanik ba gwāgu mebāriken nanik iwanjiye kudup u gāmotjinken yāpmāŋ pābā api yepmaŋpet yāŋ niwetkuk.
- 24 O Anutu, u bureni-inik tāŋkun. Gāk iwankaye tāŋo kehāromi yāpmāŋ āpāk-inik tāŋkun. Ude tāŋkuno unita āmawebe kuduptagān gabāŋirā oretoret terak kudupi yotka gānaŋ ārotan.
- 25 Āroŋiri kap menitā yāŋ-tewani intājukun kukaŋ. Kuŋirā wagām māmā mebāri mebāri tānpāni u māden ābākaŋ. Tāŋirā u bāmopikenā webe gubaŋi wagām tāpuri tāpuri uttāŋ kukaŋ.
- 26 Tāŋirā kap ŋode tekamāŋ; Āmawebeniye tāŋo kābeyāken Anutu iniŋ oretna! Jekop tāŋo ābotken nanik nin, Ekāni iniŋ oretna!
- 27 Tānpāŋ tawaŋ terak kudupi yotken ŋode ārokamāŋ; Bejamin tāŋo ābot tāpuri unitā jukun kukaŋ. Tānpākaŋ u mādeniken Juda ābot tāŋo āma ekāni ekāni. U mādenikenā Sebulun kenta Naptali ābot tāŋo āma ekāni ekāni.

ⁱ 68:18 Efe 4:8 ^j 68:19 Sam 55:22, 65:5; Ais 46:4 ^k 68:20 Lo 32:39; Sam 49:15, 56:13, 106:43

- 28 Unita Anutu, gäknjo kehäromika bian niwonjärek tänkuno udegän kwawak pewi ahäñirän kañ käna!
- 29 Jerusalem täño kudupi yotka unita yänpän komeni komeni täño intäjukun ämatä gämotkaken itpäñ tuñum gamik täkañ.
- 30 Eruk Anutu, iwanka Isip, tom ägwäritä-yän komi täyak u ibe! Ba guñ äbot kehäromi kehäromi u yebe! Ba äbot ämik täkta gäripi nadäk täkañ u yäwat kireñ täñpi ini-ini kuñtänpä kut! Ude täñtäyi gämotka-kengän päbä gwäñj äpmon gaminpäñ siliwa moneñ tuñumi kañ ganiñ kirewut!
- 31 Bureni, Isip nanik täño intäjukun ämatä iniken piä ämaniye Anutu gwäñj äpmon imikta api yepmanpäñ kuneñ. Ba Itiopia naniktä äbä ket kewatpäñ Anutu bureniken yäñapik man api yäneñ.
- 32 Unita kome terak äbori äbori Anututa iniñoret kap teñ imik täkot!
- 33 Ekänitä kunum ini bian pewän ahäwani uterak kuñ äbäk täñ itak unita iniñ orerut! Täñkañ kehäromigän kärkeñirän juku penpäñ nadäwut!
- 34 Anutu uwä Isrel äbotta intäjukun täñ yämitak. Täñkañ kehäromini kunum terak kwawak pewän ahäk täyak. Unita ämawebe nin imaka, Anutu unitäño kehäromi u kwawak yäñahäk täkäna!
- 35 Isrel täño Anutu kudupi yoriken nanik äpätak u kawut! U umuri pähap, inide kubä! Täñpäkañ ini uwä ämawebeniyeta kehäromi yämik täyak.
Unita Anutunin u iniñ oretna!

Salmo 69

Äma kubätä täñkentäñ namän yänpän Anutuken gera yäñkuk

- 1 ^l Anutu, täñkentäñ namisi! Ume tokneñ yäpmän abänpän kotäknaken itak.
- 2 ^m Näk gwägu gänañ äpmonjira umetä tokneñpäñ nut manpäñ äpnotat. Yeñ-täpäneñpäñ itta bägupta wäyäkñetat.
- 3 Anutu, gera yäñtäyiwa kotäkna kawuk tawäpäñ kehäromi nämo nadätat. Tänpän dapunna imaka, Anutu gäka dapun käron täñtäyiwa dapunna komi nekañ.
- 4 Tänpäkañ imaka kubä nämo täñira, äma mäyapiniktä jop nadäñ kokwawak täñ namik täkañ. Äma uwä kehäromi nikektä jop näkñatpäñ nutnayän täk täkañ. Imaka kubä nämo kubo täñkuro upäñkañ äneñi nimi yäñ näwet täkañ.

^l 69:1 Sam 69:2, 69:14-15; Jna 2:5 ^m 69:2 Sam 40:2

- ⁵ Anutu, gäk näkŋo mebärina bureni nadätan. Momi kubäkubä tāk täyat uwä iŋamkaken kwawak itak.
- ⁶ Ekäni kehäromi mähemi, Isrel täŋo Anutu, näk nabäŋ äwaräkuk täŋiri näkä kädēt waki ätu täŋira ämawebe gäk nadäŋ gamik täkaŋ unitä näka yänpäŋ mäyäk nämo yäpneŋ.
- ⁷ Nadätan? Näk nadäŋ gamik täyat unita äma ätutä yäŋärok man näwet täkaŋ. Näwerirä mäyäk nadäk täyat.
- ⁸ Näkŋaken notnayetä nabäŋirä jiraŋ udeyani täyat. Ba näkŋaken mähemnaye imaka, eroni nabäk täkaŋ.
- ⁹ ^a Upäŋkaŋ Anutu, gäkŋo eŋita yänpäŋ bänepna kädäp ijik täyak. Unitä ämawebetä gäka yäŋärok yäŋirä yäŋärokitä näkä terak ärok täyak.
- ¹⁰ Tänpäŋ gäk ganiŋ oretta ketem nakta jop irira ämawebetä yäŋärok näwet täkaŋ.
- ¹¹ Ba butewaki nadänpäŋ tek waki peŋpäŋ äpani kuŋarira nabäŋ mägayäk täkaŋ.
- ¹² Ba ugän nämo, ämatä kädēt miŋin kábeyä tänpäŋ näk yänpäŋ-nabäŋ näwat tāk täkaŋ. Täŋirä äma ärowani, wain ume naŋpäŋ täŋuŋuŋ täŋpanitä kap naniŋ ubiŋ tek täkaŋ.
- ¹³ Upäŋkaŋ jop uken! Näk yäŋapik manna Ekäni gäkken pewa ärek täyak. O Anutu, gäkŋo iron tokŋekinik pat täyak unita kadäni uken ba uken nadäwi tägawänä kaŋ nadäŋ nami!
- ¹⁴ Täŋkentäŋ namiŋiri okä näbä gänaŋ äpmonŋpettawä. Iwanken nanik ba ume gwäguken nanik wädäŋ tädotpäŋ nepmaŋsi!
- ¹⁵ Ekäni, näk nabäŋ äwaräkuk täŋiri umetä tokätpäŋ uwäk täwektawä. Bureni, watä it namiŋiri iwantä kehäromina yäpmäŋ äpäŋirä awaŋ gänaŋ äpmonŋpettawä.
- ¹⁶ O Ekäni, bänep ironka ärowani unita nadäŋ nami. Gäk kadäni kadäni butewaki nadäŋ namik täyan udegän täŋkentäŋ nami.
- ¹⁷ Piä ämaka näka bitnänpäŋ kábop nämo iren. Näk bäräpi taŋi-inik nadätat unita näkŋo yäŋapik gera bäräŋeŋ nadäŋ nam!
- ¹⁸ Ekäni, dubinaken äbänpäŋ näk iwan keriken nanik yäyomägat!
- ¹⁹ Ekäni, mäyäk nadäk täyat uwä nadätan, ba näk man waki näwetpäŋ wäpna yäpmäŋ äpäk täkaŋ uwä nadätan.

^a 69:9 Jon 2:17; Rom 15:3

- 20 ° Yäjärok näwet täkaŋ unita bänepnaken butewaki pähap nadäk täyat. Täjira kehäromina paotak. Ätutä butewaki nadäŋ namut yänpäŋ dapun tänpa waŋkuŋ. Ba naniŋ kāmätta äma kubä nämö kaŋ-ahänkut.
- 21 ^p Tänpäŋ nakta neŋirä täŋ-näkŋatpäŋ näk tänpäwakta ketem wakipäŋ namiŋkuŋ. Täŋkaŋ umeta neŋirä ume jägämi namiŋkuŋ.
- 22 ^q Unita ŋode nadätat; Äma u ketem nak-nakiken ketem oretoret terak naŋirä unitä äyänutpäŋ kowata kaŋ tänpä wawut! Täŋkaŋ Anututa ärawa täŋ imiŋirä unitä äyänutpäŋ buŋep ude äworeŋpäŋ kaŋ dāpān!
- 23 Ekāni, dapuri yāpuri-tumbut. Täŋkaŋ mädeni kujat imaka, yāpi wawut!
- 24 Tänpäŋ kokwawakka äma udewani terak kwawak pewi ahāwāpāŋ komi nadānpāŋ kaŋ paorut!
- 25 ^r Paorirä komeni u jop kaŋ parān! Äma kubä nämoinik kaŋ-korewen, kuduptagān kaŋ dāpmāŋ more!
- 26 U imata, äma udewanitā äma gākā momita kowata komi yāmani unita yāpurārātpāŋ komi yāmikgān tänpāŋ yājārok yāwet täkaŋ.
- 27 Unita Anutu, äma udewani täŋo momi täpuri kubāta nämoinik guŋ täwen. Ba imaka täga kubä nämoinik täŋ yāmen.
- 28 ^s Tänpāŋ irit kehāromi täŋo wāp tawaŋken wāpi itkaŋ u awāhutpäŋ uken nanik äma kubä näkŋata biŋam täkaŋ yāŋ kubä nämö yāwen.
- 29 Yāke! Komi bārāpi nadānjira unitāŋo butewakitā nutak. Unita Anutu nämagutpäŋ yāpi-tāgaŋ namut!
- 30 Täŋjiri wāpka pähap kap terak api ganiŋ oreret. Täŋkaŋ bānep tāga nadānpāŋ unitāŋo biŋam api yāŋahāk täŋpet.
- 31 Ude tänjira Ekānitā gāripi api nadāŋ namek. U bulimakaupāŋ gupe ijiŋ imero u irepmiŋpäŋ täŋpek.
- 32 Ude tänjira āmawebe bārāpi kotaŋkaŋ itkaŋ unitā kaŋpāŋ oretoret api tāneŋ. Bureni, āmawebe Anutu iniŋoret täkaŋ u bānep nadāk-nadāki āneŋi api täŋ-kehārom tāneŋ.
- 33 U imata, Ekānitā äma jopi jāwāri täŋo gera nadāŋ yāmik täyak. Ba iniken āmawebeniye iwantā yepmāŋiŋpäŋ komi eŋiken yepmaŋkuŋo itkaŋ unita nämö guŋtak täyak.
- 34 Unita kunum, kome, gwāgu ba gwāgu tom imaka imaka gwāgu gānaŋ itkaŋ in kuduptagān Anutu wāpi yāpmāŋ akuwut!

° 69:20 Jop 16:2; Sam 142:4; Ais 63:5 ^p 69:21 Mat 27:48; Mak 15:36; Luk 23:26;
 Jon 19:28-29 ^q 69:22-23 Rom 11:9-10 ^r 69:25 Apos 1:20 ^s 69:28 Kis 32:32; Rev 3:5,
 13:8, 17:8

- 35 Nadäkaŋ? Anutu u Jerusalem täŋkentäŋ imiŋpäŋ iwan däpmäŋ yäwat kireŋirän äneŋi gupi koreŋpäŋ api irek. Ba Juda täŋo yotpärare ätu iwantä täŋpä wawani u imaka, äneŋi täŋkodak taŋpäŋ api pewek. Ude täŋirän ämawebenyetä komeni äneŋi koreŋpäŋ uken säkgämän api itneŋ.
- 36 Täŋpäŋ watä piä ämaniye unitäŋo yeriniyetä ahäŋpäŋ kome ugän koreŋpäŋ api it yäpmäŋ kuneŋ. Bureni, ämawebe Anututa gäripi nadäŋ imik täkaŋ u kome uken api it yäpmäŋ kuneŋ.

Salmo 70

Bäräŋeŋ äbä täŋkentäŋ namisi!

- 1 ^t Anutu, bäräŋeŋ äbä täŋkentäŋ namisi!
- 2 Äma nutnayäŋ täkaŋ u kehäromini yäpmäŋ äpäŋpäŋ nadäk-nadäki täŋpi guŋtaŋirä mäyäk tawut. Mäyäk taŋpäŋ nabä-kätäŋpeŋ kut!
- 3 Äma yäŋärok man näwet täkaŋ u meni täŋpipiŋpäŋ yäwat kireŋiri mäyäk tawut.
- 4 Täŋpakaŋ ämawebe gäk gäwaräntäk täkaŋ u oretoŋetäk täkot! Anutu, gäk waki keriken nanik wädäŋ tädotpäŋ yepmaŋkuno unita gäka gäripi pähap nadäk täkaŋ. Täŋpäŋ kadäni kadäni ŋode yäk täkot; Anutu u wäpi biŋam ikek kaŋ irän!
- 5 O Anutu, nähä waki kehäromina nizek nämo unita bäräŋeŋ äbi! Gäk kubä-tägän näkŋo täŋkentäk ba yäpätägak ämana. O Anutuna, bäräŋeŋ äbä täŋkentäŋ namisi!

Salmo 71

Äma tagawani kubä täŋo yäŋapik man

- 1 ^u Ekänina, watä it namiŋiri iwantä näk täga nämo täŋpä waneŋ. Gäk iwan yabäŋ äwaräkuk täŋiri mäyäk nämo namineŋ.
- 2 Täktäkka u siwoŋi-inik unita täŋkentäŋ namiŋpäŋ iwan keriken nanik yäyomägasi! Gäkken yäŋapiŋira nadäŋ namisi.

^t 70:1 Sam 40:17, 141:1 ^u 71:1 Sam 31:1-3

- 3 ^v Gäk yewa ba eni kehäromi ude it namik täyan. It namiñiri näk u gänañ äronpäñ iwan yabäñ umuntañ päñku käbop irira watä säkgämän it namik täyan.
- 4 Anutuna, äma waki keriken nanik wädäñ tädotpäñ nepmañsi. Nadätan? Iwantä kehäromi-inik täñpäñ nepmäñitnayäñ täkañ.
- 5 Unita Anutu Ekänina, gäk kubä-tägän irit kuñat-kuñatnata watä täga iren yäñ nadäkinik täyat. Näk ironiken umunitä gäka nadäkinik täñ yäpmäñ äbätat.
- 6 Bureni! Gäk ketka terakgän it täyat. Näk nanak paki ahänkutken unitä apiño nepmäñ towiñ yäpmäñ äbätan. Unita näk wäpka biñam kadäni kadäni ganiñoret täyat.
- 7 Anutu, gäk watä kehäromi it namiñ yäpmäñ abuno unita ämawebe mäyaptä irit kuñat-kuñatna täga u kañpäñ nadänpäñ gäk Anutu udewani yäñ nadäwä tärek täñkuñ.
- 8 Täñpäñ kepma kepma, tamimañtä päñku bipäda menatä wäpka biñam ärowani u ganiñoret täyat.
- 9 ^w Unita tägawani täñpäñ kehäromina nämo itatken ñoken mäde ut namiñpäñ nämo nepmañpen.
- 10 Nämo, iwantä näk nutta käbeyä täñpäñ man yäñpäñ-nadäk täk täkañ.
- 11 Täñpäñ ñode yäk täkañ; Eruk! Iwat kireñpäñ iñitna yäk. Anututä mäde ut imiñirän u täñkentäñ imikta äma kubä nämo itak yäñ yäk täkañ.
- 12 ^x Unita Anutuna, nabä kätäñpäñ gäkñagän päñku nämo iren. Nämo, täñkentäñ namikta bäräñeñ äbi!
- 13 Ude täñiri äma iwan täñ namik täkañ u komi nadänpäñ mäyäk pähap nadäk takot. Täñkañ iwaniyetä däpmäñ yäwat kireñirä paot-inik kañ täñput.
- 14 ^y Upäñkañ nähä gäkä täñkentäñ namenta nadäkinik täñpäñ api itsämbet. Ude täñkañ wäpka biñam wari wari api ganiñoret yäpmäñ ärowet.
- 15 Täñpäñ säkgämän täñkentäñ namik täyan unita yäñpäñ biñam api yäk täñpet. Täktäkka täga u kumän nadäwa-tärenañi nämo upäñkañ, jop uken, kepma kepma unitäño biñam api yäñahäk täñpet.
- 16 Ekäni Anutuna, kehäromika u nadänpäñ wäpka api yäpmäñ akuk täñpet. Täñpäñ manbiñam ñodegän api yäñahäwet; Ekäni-tägän äma siwoñi-inik itak yäñ ude api yäñahäk täñpet.

^v 71:3 Sam 18:2, 42:8, 90:1, 91:9 ^w 71:9 Sam 92:14; Ais 46:4 ^x 71:12 Sam 22:11, 38:21-22, 70:5 ^y 71:14 Sam 130:7

- 17 Anutu, näk ironjiken umunitä apiŋo näwetpänj näwonjäreŋ tən
yāpmänj ābātan. Unita imaka tāgatāga tāk tāyan u yājahānj
yāpmänj āburotā pen yājahāk tāyat.
- 18 ^z Unita Anutu, apiŋo tāgawani tənpanj gwākna puŋj paki tādotaŋ
ŋoken nāmo nabā-kātāwen! Nāmo, watā pen it namiŋiri gākŋo
kehāromika pāhap unita yānpänj āmawebe māden ahānayānj tākaŋ
u yājahānpänj api yāwet tənpet.
- 19 U imata, Ekāni, kudānka siwoŋi u karoŋi boham, kunum yāpureko
ude bumik. Gāk imaka umuri kudupi kudupi tən yāpmänj ābun.
Komen āma gāk udewani kubā nāmo itak. Nāmoinik, gākāgān
kudup yārepmiŋ moretan.
- 20 Gāk komi bārāpi mebāri mebāri namiŋkuno upānkaŋ nadātāt; Āneŋi
api tən-kehāromtaŋ namen. Kumbani ude iraropänj āneŋi nāmagutan.
- 21 Ude tənpanj wāp biŋam bian yāpuro u irepmiŋpanj namitan. Tənkaŋ
komi bārāpi gānaŋ irira āneŋi api naniŋ kawāt tāwen.
- 22 O Anutuna, tənŋkentānj namikta yānkehārom taŋkuno udegān
iwatpanj tənŋkentānj namik tāyan unita Isrel tāŋo kudupi āma gāk
wagām utpanj wāpka yāpmänj akuŋpanj api ganiŋ ubiŋ tewet.
- 23 Bānep oretoret pāhap nadānpänj bumta api teŋ gārepet. Bānep
nadāk-nadākna ba gupna kudup māba ārowāpanj api tek tənpet.
Gāk wakiken nanik nāmagutkuno unita yānpänj ude api tənpet.
- 24 Bureni, kepma kepma tāktākka siwoŋi unita yānpänj āmawebe yājahānpänj
api yāwet tənpet. Imata, āmatā näk tənŋpā wanayānj tənkuŋo upānkaŋ
gākā unitāŋo kehāromi yāpmänj āpāŋiri māyāk bumta nadānkuŋ.

Salmo 72

Intājukun āmata yānpänj yānkuk

- 1 O Anutu, gākā nintāŋo intājukun āma gākŋaken kudān siwoŋi ugānpänj
tənpanj-iwoŋäre. Tāŋiri yāpmänj danik-danik piā siwoŋigān kaŋ tənpanj.
- 2 Ba āmawebekaye kudān siwoŋi terak yabānj yāwatpanj āma jāwāri
kaŋ tənŋkentānj yāmān.
- 3 Tənpanj kadāni irayānj tāyakken āmawebeniye piā tānayānj tākaŋken
imaka ahāŋ-bumbum api tāneŋ. Ude tənŋirā āmawebe u kādet
siwoŋika ugān api iwatneŋ.
- 4 Tənŋpākaŋ intājukun āma unitā āma jāwāri tāŋo bārāpi api tənŋpidām taŋ
yāmek. Ba āmatā tuŋumta wāyākŋek tākaŋ u api tənŋkentānj yāmek.

^z 71:18 Sam 22:31, 78:4-6

Täj, ämatä noriye tänpäwak täkaŋ udewanita kowata api yämek.

5 Tänpäkaŋ intäjukun äma u kome terak irayäj täyak uwä edap ba komepaktä ijin yäpmäj kudayäj tämäno udegän api irek.

6 Unitäŋo täktäki säkgämän-inik api ahäwek, iwäntä piä gänaŋ maŋirän ketem säkgämän ahäk täkaŋ ude.

7 Ba kadäni yabäj yäwat piä tänpayäj täyakken u äma siwonigän kuŋaranitä säkgämän api itneŋ. Ba komepaktä ijin yäpmäj kwayäj täyak udegän täŋ-bumbum terak api it yäpmäj äroneŋ.

8 ^a Tänpäkaŋ kome yabäj yäwat täyak u gwägu pähap ŋo kädatä päŋku ban udude pätak ude. Komeni täŋo бага uwä ume wäpi Yufretis u yäput-peŋkaŋä komeni komeni api kuŋ morewek.

9 Tänpänkaŋ ämawebe komeni komenitä api oraŋ imineŋ. Ba iwaniye kudup gämori-kengän api maŋ uyiŋeŋ.

10 Tänpäj intäjukun äma u ärowani-inik irirän guŋ ämawebe täŋo intäjukun äma Spen kome, Itiopia kome ba Arebia komeken naniktä päbä iron täŋ imiŋpäŋ takis moneŋ kaŋ imut.

11 Bureni, kome kudup täŋo intäjukun ämatä api gwäjiŋ äpmon imineŋ. Ba äma äbori äboritä watä piä api täŋ imineŋ.

12-14 ^b Tänpäkaŋ äma jäwäri ba äma kehäromini nämotä yäŋapiŋirä api täŋkentäj yämek. Ba ämawebe äma ätutä täŋkentäj yäminaŋi nämo unitä gera yäŋirä api täŋkentäj yämek. Äma udewanita gäripi nadäk täyak unita äma wakitä däpnayäj täŋirä äneŋi api yämagurek.

15 Intäjukun äma u kadäni kəroŋi kaŋ irän! Tänpäkaŋ Arebia kome täŋo äma ekäni ekänitä gämoriken kuŋatpäj gol moneŋ pähap kaŋ imut!

Tänpäj ämawebeniyetä Anutu täŋkentäj imän yäj nadänpäj yäŋapik man yäŋirä Anututä api täŋkentäj imik täŋpek.

16 Intäjukun äma unitä kome kaŋ iwarirän saguom ba ketem ätutä ämawebe täŋo piäken kaŋ ahäwut, Lebanon komeken ahäk täkaŋ ude.

Tänpäkaŋ muptä piäken tädot täkaŋ udegän ämawebe kome uken ahäj-bumbum kaŋ täŋput!

^a 72:8 Sek 9:10 ^b 72:14 Sam 116:15

- 17^c Tänpäkaŋ intäjukun äma täŋo wäpi biŋamä edaptä pen ijin
yäpmän kuk täyak ude kaŋ it yäpmän kwän.
Tänpäkaŋ ämawebe äbori äboritä u wäpi terak täŋ bumbum
pähap terak kaŋ irut. Itkaŋ wäpi biŋam yäpmän akuŋpäŋ
iniŋoret-oret epän tärek-täreki nämo kaŋ täk täŋput.
- 18 Tänpäkaŋ ämawebe komeni komenitä Ekäni Anutu, Isrel täŋo Anutu
u wäpi biŋam kaŋ iniŋoret täŋput.
Unitägän kudän kudupi ini pärik kubä täk täyak.
- 19 Wäpi biŋam säkgämän u pen oraŋ imik täkot. Wäpi biŋamtä komeni
komeni kaŋ tokŋeŋ morewän! Burenitä bureni-inik!
- 20 Devit, Jesi täŋo nanaki, unitäŋo yäŋapik kap teŋirän kudän täk
täŋkuŋo u kudup äbä tärekaŋ ŋo. Ugän.

Salmo 73

Äma kubä nadäkiniki täŋo mebäri yäŋahäŋkuk

- 1 Näk bureni ŋode nadätat; Anututä Isrel ämawebeta säkgämän täŋ
yämik täyak. U ämawebe bänep nadäk-nadäki kuräki säkgämän
unita nadän yämik-inik täyak.
- 2-3^d Upäŋkaŋ Anutu, nadäkinikna pära pewa putäreŋkuk. Äma
wakiwaki täŋpanitä säkgämän itkaŋ tuŋum pähap ikek kuŋarirä
yabäŋpäŋ-nadänkaŋ näkŋata jop waki ŋode nadänkut; Udegän itet
yän nadänkut.
- 4 ŋode yabäŋpäŋ-nadäk täyat; Äma udewani bäräpi nämo nadäk
täkaŋ ba käyäm nämo kaŋ-ahäk täkaŋ.
- 5 Kome täŋo bäräpi ninta ahän nimik täkaŋ uwä äma udewanita
nämo ahän yämik täkaŋ.
- 6 Tänpäkaŋ iniken täktäki waki u käbop nämo peŋpäŋ gup yäpmän
ärokärok kudän ba ämata komi jop nadän yämik-yämik kädet
iwarän täŋpäŋ täk täkaŋ u kwawakgän täk täkaŋ.
- 7 Bänep nadäk-nadäki-ken wakitä tokŋek patkaŋ abämaŋ kuk täkaŋ.
Tänpäkaŋ waki ätu täkta nadäk-nadäki-ken ini yäŋpäŋ-nadäk
wari wari täk täkaŋ.
- 8 Ude täŋkaŋ äma ätu yänärok yäwetpäŋ kokwawak man yäwetgän
täk täkaŋ. U ärowani kudän täŋpäŋ äma ätu komi yämikta umun
man yäwet täkaŋ.

^c 72:17 Stt 22:18; Jer 4:2; Luk 1:48 ^d 73:3 Sam 37:1; Jer 12:1

- 9 Tānkaŋ Anutu kunum gānaŋ itak unita man waki yāk tākaŋ.
Ba iniken wāpi yāpmāŋ akuŋpāŋ āmawebe komeni komenitā
nintāŋo gārip ugān iwarut yānpāŋ peŋ yāwet tākaŋ.
- 10 Yāke! Ude tānjirā unita Anutu tāŋo āmawebe ātutāwā gāripī
nadānpāŋ man yāk tākaŋ unita nadāwā bureni tānpāpāŋ
yāwarān tāk tākaŋ.
- 11 Tānjirā āma waki unitā ŋode yāk tākaŋ; Anutu ārowani
tānpāmorek māhemitā nintāŋo wakinin u yabāŋ ahākta kādet
kubā nāmo pat imitak.
- 12 Wāra! Āma waki tānpāni tāŋo mebāri udegān patak! Tuŋum
māyap pat yāminirā upāŋkaŋ āneŋi ātukāt yāpmākta piāni
tākgaŋ tāk tākaŋ.
- 13 Butewaki! Siwoŋi kādet kuŋatpāŋ momi tānpet yānpāŋ nākŋatta
watā itpeŋ kuŋat tāyat u jide? Jopi tāyak ba?
- 14 Anutu, ude bumik tānpapāŋ yāŋ ukeŋode kadāni kadāni kepma
bipani komi mebāri kubā namik tāyan.
- 15 Upāŋkaŋ ude nadāwero! Anutu, āma waki tānpānitā yāŋārok
gāwet tāŋkuŋo udegān yāwero uwā āmawebekaye-kāt
nanik kubā bumik nāmo iret. Nāmo, āma waki udewanigān
āworewet!
- 16 Tānpākaŋ bārāpi ŋonitāŋo mebāri nadāwa tārewut yānpāŋ piāni
tāŋkuropāŋ mebāri tāga nāmo kaŋ-ahāŋkut.
- 17^e Ude tāŋkā eruk, pāŋku kudupi yotka gānaŋ āronpāŋā eruk
nadāwa tāreŋkuk. Āma waki terak kāmi jide api ahāwek yāŋ u
nadāwa tāreŋkuk.
- 18 Bureni, āma waki udewani yāniŋ kirewikaŋ itārop yewā kwāpāŋ
maŋdāpmāk-inik tānpāŋ api waŋ moreneŋ!
- 19 Maŋ-dāpnayāŋ tākaŋ uwā komi piā umuri kubākengān api itneŋ.
Ude tānpāŋ pit kubāgān api kumāŋ moreneŋ.
- 20 Uwā āmatā bipani dāpmonken tānpāŋ pewā kwākaŋ tamimaŋ
pāŋaku tāŋguŋtaŋ it tākaŋ ude bumik. Bureni Ekāni, gākā
ābāŋiri āma udewani api paotpeŋ kuneŋ.
- 21-22 Tānpākaŋ āma udewanita yānpāŋ bānepnatā nadāwa jāgām
tawāpāŋ kadāni uken gākŋo mebārīka tāga nāmo nadāwa
tāreŋkuŋ. Nāmo, iŋamkaken kudān jide tāŋkuro u tomtā-yāŋ
guŋ ude kuŋatkut.
- 23 Upāŋkaŋ apiŋo nāk gākkāt it-inik tānjira gākā ketnagān nepmāŋjit
nāwariri it tāyat.

^e 73:17 Sam 27:4, 37:38, 77:13

- 24 ^f Ude tän̄kaŋ juku-mankatä näk jide itpāŋ kuŋaretta näwetpāŋ
näwoŋäreŋk täk täyan. Ude täŋ yāpmāŋ kuŋkä mäden nämagutpāŋ
epmägetka kudān api meran täŋ namen.
- 25 ^g O Ekāni, näka watä itta kunum gānaŋ gāk udeyani kubä nämo itak.
Nāmoinik. Gāk kubāgān it namitan unita gāka gāripi inide kubä
nadāk täyat. Unita kome täŋo tuŋumta imata gāripi nadāwet?
- 26 ^h Nāmoinik! Gup nadāk-nadākna täŋo kehāromi paoreko upāŋkaŋ
Anutu gāk näkŋo kehāromina. Gāk näkkät tärek-täreki nämo it-
inik api täŋpen.
- 27 Täŋpākaŋ āmawebe gāka mäde ut gamik täkaŋ u kudup paot-inik
api täneŋ. Ba āma gāk gabāŋ umuntaŋpāŋ iniken gārip terak
kuŋarani u kudup api täŋpi waneŋ.
- 28 ⁱ Upāŋkaŋ tagagāmān-inik! Nähä gāk dubikaken itat unita säkgāmān
itat. Anutu Ekānina, gāk näkŋo yewana unita imaka täŋ
namin̄kuno unita nadāŋpāŋ u kudup kwawakgān yāŋahāwayāŋ!

Salmo 74

Anututä Isrel äbot äneŋi täŋkentāŋ yāmikta yāŋapik man yāwani

- 1 O Anutu, imata nipmaŋpi kodāŋani ŋode itkamāŋ? Āmawebekaye
ninta kokwawak pen api nadāŋ yāpmāŋ ārowen ba?
- 2 Āmawebekaye gākŋata biŋam bian iwoyāŋpāŋ komi piāken nanik
nimagut yāpmāŋ āpāmaŋ kuŋkuno ninta äneŋi nadāŋ nimen.
Ba Saion Pomka ŋo terak gākŋa bian bāmopninken irani unita
nadāwen.
- 3 Komeka biani täŋpāwawani ŋo pärewatkaŋ ka! Iwaniyetä kudupi yot
gānaŋ nanik imaka imaka kudup täŋpā waŋkuŋ.
- 4 Anutu, iwankayetä yārepmitkamāŋ yāŋpāŋ kudupi yot gānaŋ
oretoret gera māmä täŋpāŋ eŋi ŋo ninta biŋam täyak yāŋpāŋ
wāren täŋkuŋ.
- 5-6 Āmatä bipiken päya madāk täkaŋ ude kudupi yot gānaŋ päya kujat
säkgāmān säkgāmān paiŋpāŋ täŋpani u kudup gwem kujat ba
pinigoŋtä dāpmāŋ āreyāŋ täŋpā kuŋkuŋ.
- 7 Kudupi yotka u ude täŋpā wawāpāŋ kädāp pewä ijinirān inamkaken
gāk ganiŋ oretta biŋam täha nämo täŋkuk.
- 8 Āmawebekaye nin täŋpāwakinik tänayāŋ nadāŋpāŋ komeninken
ŋoken ganiŋ oretta bāgup kudup pewä ijin paotkuŋ.

^f 73:24 Sam 48:14, 49:15, 58:11 ^g 73:25 Sam 16:2 ^h 73:26 Sam 16:5, 40:12, 84:2

ⁱ 73:28 Sam 14:6, 40:5; Hib 10:22; Jem 4:8

- 9 Ude täñirä apiño kudän kudupi kubä nämo täñiri kak takamäj. Ba meka jinom yänahäwani äma u kudup paotkuñ. Unita bäräpi ño udeken api paorek yän äma kubätä nämo nadätäk.
- 10 Iwantä gäkño wäpka yänpän gabän mägayäk täñirä kadäni jide api täñpek? Wäpka biñamta yänärok man yänirä tärek-täreki nämo api pärek ba?
- 11 Anutu, imata nin täñkentän nimikta bitnäk täyan? Imata jop nadän itkentän nimik täyan?
- 12 Tänpäkan näk nadätat; Gäk nintäño intäjukun äma ude yäput penpän it nimin yäpmän äbun. Ude täñkan kadäni mäyap iwan keriken nanik nimagut täñkun.
- 13-14 ^{j k} Kehäromika terak gwägu däpmän täkñenpän gwägu gämok pähap wäpi Levitan unitäño gwäki däpmän kokoyänpän gupi madän jukutpän kome kawukiken nanik tomta yepmän towiñkun.
- 15 Ude täñkan ume dapuri täwitpewi ume äpuñ. Täñkan ume tañi tañi tänpewi kawuktan yäpmän kuñkuñ.
- 16 ^l Gäkña-tägän kepma bipani yänpewi ahäñkumän. Tänpän edap kenta komepak komeniken yepmañkun.
- 17 ^m Täñkan kome pähap ñonitäño бага kukñi kukñi täñ-kehärom tänpän penkun. Tänpän iwän edap täño kadäni yäpmän daniñpän penkun.
- 18 Tänpäkan Ekäni, iwankaye gäka gañani pähap nadänpän Anutu bureni yän nämo nadän gamiñpän gabän mägayäk täkan. Unita nadänpän kowata yämen.
- 19 Tänpän ämawebekaye täñkentäki nämo, iwan täño komi piä terak itkan u nämo nibä-kätäwen.
- 20 Nämo, topmäk-topmäk kubägan ninkät bian täñkuno unita äneñi juku pi! Imata, kome ño täño käwuri kukñi kukñiken äma komi nimikta käbop ittän kukan.
- 21 Unita iwan yabä-kätäñiri mäyäk nämo nimineñ. Nämo, täñkentän nimiñiri äma jopi jäwäri mewuni nin wäpka kan ganiñ oretna!
- 22 Eruk Anutu, bäräñen akuñpän iwankaye yabän yäñiri goret takamäj yän nadäwut. Äma udewani nämo nadän gamiñkan kepma käron gäk gabän mägayäktagan nadäk täkan u nadä!
- 23 Täñkan iwankaye u kokwawak tänpän yängera-gera wari wari yäk täkan unita nämo guñ täwen! Nämo, komi kan yämi.

^j 74:13 Kis 14:21 ^k 74:14 Jop 41:1; Sam 104:26; Ais 27:1 ^l 74:16 Stt 1:14

^m 74:17 Stt 8:22; Apos 17:26

Salmo 75

Anutu uwä ämawebe täño täktäki yäpmäj daniwani

- ¹ Bänep täga, Anutu, bänep täga gäkagän nadäj gamikamäj! Imaka säkgämän säkgämän, ba kudän kudupi kudupi täñ yäpmäj äbuno unitäño biñam yañahäk täkamäj.
- ² Anutu, gäkä ñode yänkun; Yäpmäj danik-danik epän täkta kadäni kubä iwoyängpäñ penkuro itak. Kadäni uken kudän siwoñi terak ämawebe uwä api yäpmäj daniwet.
- ³ Täñpakañ imaka imaka kome terak it täkañ ba kome ini bärom täñpeko upänkañ Anutu näkä meham täñjira api kehärom täneñ.
- ⁴⁻⁵ Näk äma waki täñpani gup yäpmäj ärokärok kädet penpäñ injinken kehäromita nadäwä ärowani nämo täñpek yän yäwet täyat yäk. Anututä ude yänkuk.
- ⁶ Nadäkañ, komen äma uken-uken nanik kubätä äma kubäta wäp biñam bureni yämik-yämik uwä täga nämo täñpek.
- ^{7^a} Nämo, u Anutu ini kubä unitägän ämawebe yäpmäj daniñpäñ ätu kowata waki yäpmäkta biñam yepmañkañ ätu wäpi biñam yäpmäkta biñam yepmak täyak.
- ⁸ Imata, Ekänitä ini kokwawaki umuri pähap, ume komi nitek bumik gäpe nitek iñitak. Täñpäñ u piwän kuñjirän äma waki täñpanitä kudup api nañ paotneñ. Kubätä nämoinik api irepmirek.
- ⁹ Täñ nähä Isrel täño Anutu unitäño täktäkita wari wari api yänahäk täñpet. Ba kap terak iniñ oretta nämoinik api gaña täwet.
- ¹⁰ Nämo, Anutu u waki täñpani täño kehäromi api pewän paotneñ. Täñkañ äma siwoñi täño kehäromi ätukät api yäpurärärek.

Salmo 76

Anututä ämikken ämawebeniye täñkentän yämiñkuk

- ¹ Juda naniktä Anutu täño mebäri nadäkañ. Ba Isrel nanik imaka, wäpi orañ imik täkañ.
- ² Anutu täño eñini Jerusalem itak. Saion pom terak it täyak.
- ³ Kome uken itkañ iwan ämik tänayän äbuño unitäño äpa kuwek, kurepä, käda boham u kudup ubiñ-jukutkuk.
- ⁴ O Anutu, gäka nadäjira epmäget kudän inipärik-inik kubä täk täyak. Ba täktäkka täño mebäri ärowani inipärik kubä, pom

^a 75:7 1Sml 2:7; Sam 50:6, 147:6; Dan 2:21

käronji käroniken tom ahäj-bumbum tak täkaŋ u kudup yärepmit moretak.

5 Iwan täŋo komi äma uwä kehäromi niked upänkaŋ gäkä däpmanjpän tuŋumi kudup yäyomägakun. Täŋiri kumanjpän däpmon patguŋ-guŋ ude täŋ itkaŋ.

U ka! Kehäromini ba nadäk-nadäki u jopigän.

6 Jekop täŋo Anutu, däpayän tänyäkŋariri komi ämakät hosniye pajiŋ kumäj maŋkuŋ.

7 Bureni Ekäni, äma kuduptagän gäka umuntak täkaŋ. Kokwawak täŋiri kubätä iŋamkaken täga nämo kehärom tanjpän irek.

8 Gäk kunum gänaŋ itkaŋ iwanta kowata ude yäŋtäreŋ yämiŋiri ämawebe komeni komeni umuntanjpän man kum itkuŋ.

9 Kowata yäŋtäreŋ yämiŋkuno uwä ämawebe iwan keriken irani u kudup yämagutta yäŋkun.

10 ° Bureni Ekäni, äma ätutä kokwawak tanjpän ämik täneŋo upänkaŋ kowata yämiŋiri ämawebe nadäwä täga tanjpäpän ganiŋoret täkaŋ. Täŋirä äma ämikken kehärom tanjpän it täkaŋ uwä api ganiŋoret täneŋ.

11 Unita ämawebe, Ekäni Anutujinta täŋ imikta bian yäŋkehärom tanjuŋo u inita täŋ imineŋ.

Tänpän äma äbot tuän tuän itkaŋ in, iron yäpmän äbänjpän kaŋ imut. U imata, Anutu unitagän umuntänaŋi.

12 Bureni, Anutu u äma wäpi biŋam ikek täŋo wäpi yäpmän äpäk täyak. Ba intäjukun äma ärowani ärowani tänpewän bumta umuntak täkaŋ.

Salmo 77

Äma ŋo bäräpi ahäj imiŋirän Anutuken gera yäŋkuk

1 ^P Anutuken konäm butewaki gera yäk täyat. Gera yänjira nadän namik täyak.

2 Bäräpi kadäniken Ekäniken yäŋapik täyat. Bipani käron yäŋapik man yäk täyatken uken ketna yäpmän akuŋkaŋ Ekäni iwet täyat. Upänkaŋ bänepna nämo pidämtak täyak.

3 Ude täŋkaŋ Anutu täŋo täktäkita nadänjpän bäräpi nadäk täyat. Unita juku piŋjira nadän bäräp ahäj namik täyak.

° 76:10 Kis 18:11; Sam 65:7 ^P 77:1 Sam 3:4, 142:1

- 4 Unitä tänpewän bipani bipani dāpmon kubä nämo pat täyat.
Nadāwātāk taŋi tänpāŋ man kubä täga nämo yāwet yāŋ
nadāk täyat.
- 5 Ude täŋkaŋ bian täga itkutken unita juku pik täyat.
- 6 ^a Bipani kārōŋ nadāk-nadāk pähap tänpāŋ näkŋaken bānepna
ŋode iwet yabāk täyat;
- 7 Jide? Ekānitā ninta mādē pen api ut nimek? Ninta gārīpi
āneŋi nämo api nadāŋ nimek?
- 8 Nadāŋ nimikinik tāk täŋkuko u nibā-katāŋkuko ugān? Ba
yāŋkehāromtak mani wari nämo kāwep api iwarek?
- 9 Orakoraki pewän paotkuko ubayāŋ? Kokwawakitā orakoraki
komeŋi yāpuk ba?
- 10 Ude nadānpāŋ yāŋkut; Imaka ŋonita nadāŋira bānepnaken
dāpmāŋ päretak; Anututā kadāni kārōŋi kehāromini
nāwōŋāreŋ yāpmāŋ ābukopāŋ apiŋo de itak?
- 11 Täŋpākaŋ ude nämo! Ekāni, imaka sākgāmān sākgāmān, ba
kudān kudupi kudupi bian täŋkuno unita āneŋi juku piwa!
- 12 Imaka tāgatāga kehāromi nīkek täŋ yāpmāŋ ābuno unita
nadāk-nadāk epān kaŋ tāk täŋpa!
- 13 Bureni Anutu, imaka imaka tāk täyan u kumān kudupi
siwōŋi-inik. Anutu kehāromi nīkek gāk udewani kubä nämo
itak.
- 14 Kudān kudupi pewā ahāwani Anutu u gāk kubāgān.
Kehāromika ārowani guŋ ābot bāmopiken pewi ahāŋirān
kaŋpāŋ nadāŋkuŋ.
- 15 Ketka kehāromikatā āmawebekaye, Jekop kenta Josep tāŋo
āboriye u komi epānken nanik yāmagutkun.
- 16 Täŋpākaŋ ume gwāgu pähaptā Anutu gāk gabāŋkaŋ
umuntaŋpāŋ bārom-bārom täŋkuk.
- 17 Yāŋpewi gubam gwāgārīrān yāpā iromāŋ iwān bukŋa täŋkuk.
- 18 Iromāŋ täŋpewi yāŋpāŋ-wādāŋ iwarīrān yāpā kwinitpāŋ
peŋyāŋeŋirān komeŋi komeŋi kwawakgān itkuŋ. Ude
täŋjirān kome kwaiŋkuk.
- 19 Anutu, gāk gwāgu kārōŋi boham u bāmopiken kādet
täwitkun. Täŋkuno upāŋkaŋ kuroŋka bārām āma kubātā
täga nämo kaŋkuk.
- 20 Ude täŋkaŋ āmawebekaye yawak ude irirā yāŋ-yāmagutkun.
U Moses kenta Arontā watā it yāmiŋirān yāmagut pāŋku
tāgaken yepmaŋkun.

^a 77:6 Sam 4:4, 42:8

Salmo 78

Anututä ämawebeniye Isip komeken nanik yämagutkuk

- 1 Eruk ämawebenaye, in näkŋo jukuman ŋo nadäwut. Juku säkgämän penpän man täwerayän täyat ŋo nadäwut!
- 2 ^r Jukuman ŋo man wärani terak täwerayän. Imaka bian ahäwani mebäri nitek unita täwerayän.
- 3 Bian oraniyetä yänpän niwerirä nadänkumänjo nadäk-nadäknin-ken pätak u tärewayän.
- 4 Man ŋo nanakniye ahänayän täkaŋ unita käbop nämo pen yämine. Nämoinik! Ekäni u imaka säkgämän säkgämän täŋkuk. Unita yäwetpän yäwoŋärek täŋitna epän kehäromi kehäromi täk täŋkuko u ba kudän kudupi täŋkuko unita kaŋ nadäwä tärewut.
- 5 Ekäni u Jekop täŋo oraniye, Isrel ämawebe it yäpmän äbäkamän nintä iwatta бага mani bian penkuk. Tänpän oraniye man kehäromigän ŋode yäwetkuk; In näkŋo бага man ŋo nanakjiye yäwetpän yäwoŋärek kaŋ täk täŋput yän yänkuk.
- 6 Ude tänayän täŋo uyaku yerijiye mäden ahänayän täkaŋ unitä yänpän-nadäk pen api täk täneŋ. Ude täŋkaŋ unitäŋo yeri ahänayän täkaŋ unitä udegän api yäwetpän yäwoŋäreneŋ.
- 7 Ude tänayän täŋo uwä äbot u imaka, Anututa nadäkinik täŋ imin yäpmän kuŋpän kudän kudupi täŋkuko unita nämo api guŋ täneŋ. Ba бага mani u api buramik täneŋ.
- 8 Бага mani buraminpänjä oraniyetä täŋkuŋo ude nämo api täneŋ. Oraniye uwä Anutu täŋo manta nadäkinik nämo tänpän bänepitä Anutu inŋit-inik nämo täŋkuŋ. Tänpän Anutu mäde ut iminŋkuŋ.
- 9 Bian uken Efraim äbot unitäŋo komi äma uwä äpa kuwek yäpmän kuŋat täŋkuŋo upänkaŋ ämik ahänjirän umuntaŋpän ämetkuŋ.
- 10 U Anutukät topmäk-topmäk täŋpani unita nadän äwaräkuk tänpän бага mani iwatta bitnäŋkuŋ.
- 11 Ba imaka kudän kudupi inamiken täŋkuko unita guŋ tak-inik täŋkuŋ.
- 12 ^s Ekänitä Isip täŋo kome kubä wäpi Soan uken kudän kudupi oraniye naniye ŋode tänpän yäwoŋärenkuk;
- 13 ^t U gwägu taŋi däpmän täkŋewänkaŋ kukŋi kukŋi kuŋjirän Isrel ämawebe bämogän yän-yäkŋat yäpmän kuŋkuk.
- 14 ^u Yän-yäkŋat yäpmän kuŋpänjä kepmawä gubam kubä iwerän kädet yäwoŋärektä intäjukun kuŋjirän iwatkuŋ. Täŋ bipaniwä kädäp täŋo penyäneki ägonitä udegän intäjukun kuŋjirän iwatkuŋ.

^r 78:2 Mat 13:35 ^s 78:12 Kis 7:8–12:32 ^t 78:13 Kis 14:21-22 ^u 78:14 Kis 13:21-22

- 15 ^v Tānpākaŋ kome kawukiinikken mobä yāpurān tumānjirān ume gānaŋ umu nanik bumta abānjirā naŋkuŋ.
- 16 Bureni, mobä jopi tānpewān ume dapuri abani ude tāŋkuk. Ude tānjirān ume taŋi ahāŋkuk.
- 17 Ekāni ārowani pāhaptā iron ude tāŋ yāmiŋkukopāŋ kome kawuki uken ehutpāŋ ārowani kudān pen ŋode tāŋ imiŋkuŋ;
- 18 ^w Anutu iyapi yāŋ nadānpāŋ yāŋikŋatpāŋ kakta ketem gāripi nikek ātukāt nimi yāŋ peŋ iwetkuŋ.
- 19 Ude tānpāŋ Anutu yāŋārok ŋode iwetkuŋ; Anutu kome kawuki ŋodeken ketem tāga kāwep pewān ahāwāpāŋ nimek? Ba tāga nāmo kāwep! yāk.
- 20 Bureni, pengānā mobä yāpurān tumānjirān ume uken nanik abuk yāk. Upāŋkaŋ jide? Tom ketem udegān niminaŋi nāmo kāwep? yāk.
- 21 Yāŋārok ude yānjirā Ekānitā mani u nadānpāŋ kokwawak taŋi tānpāŋ Jekop tāŋo ābot uken kādāp mebet iniŋ kireŋpewān āpuk.
- 22 U imata, āmawebe uwā Anututa nadākinik nāmo tāŋkuŋ. Ude tāŋkaŋ Anutu ninta nadākinik tānpāŋ tāŋkentāŋ nimik tāyak yāŋ nadāwā bureni nāmo tāŋkuk.
- 23 Ude tāŋkuŋo upāŋkaŋ Anututā kunum iwerān aŋeŋkuk.
- 24 ^x Aŋeŋjirān kunum gānaŋ nanik ketem inide kubā pewān maŋjirā yāpmānpāŋ naŋkuŋ.
- 25 Ketem naŋkuŋo u ketem tāgagāmān, aŋero tāŋo ketem bumikpāŋ naŋkuŋ. Anututā iron tāŋ yāmiŋkuko u naŋpāŋ koki tāŋkuŋ.
- 26-27 Ude tānpāŋ mānit pāhap kubā iwerān piāŋkuk. Piānjirān āmawebetā itkuŋken u barak punin nanik pāke uwā iwān ude bumik pewān maŋkuŋ. Barak uwā bumta, mobä jiraŋ ude.
- 28 Tānpākaŋ u kome jopiken nāmo pewān maŋkuŋ. Nāmo! Āmawebetā yottaba tānpāŋ itkuŋken ugān pewān maŋkuŋ.
- 29 Eruk, ude tānpākaŋ āmawebetā barak pāke u naŋ tokŋeŋkuŋ. Bureni, imaka Anutuken yāpmākta yāŋapiŋkuŋo u yāniŋ kireŋ yāmiŋkuk.
- 30-31 Ude tāŋkentāŋ yāmiŋkukopāŋ momi kādet nāmo peŋkuŋ. Unita ketem u pen naŋ irirā Anututā kokwawak nadāŋ yāmiŋpāŋ Isrel āma gubaŋi gubaŋi kehāromi nikek u pit kubāgān dāpmāŋ moreŋkuk.

^v 78:15-16 Kis 17:1-7; Nam 20:2-13 ^w 78:18-31 Kis 16:2-15; Nam 11:4-23, 11:31-35

^x 78:24 Jon 6:31

- 32 Upāṅkaṅ momi pen tāṅ yāpmāṅ kuṅkuṅ. Anutu kudān kudupi pāke tāṅ yāpmāṅ ābuko unita nadākinik nāmo tāṅkuṅ.
- 33 Nadākinik nāmo tāṅkuṅo unita ehāt woṅ pit kubāgān abāṅpāṅ paot tākaṅ ude Ekānitā imaka umuri kubā pewān ahānjirān uterak pit kubāgān kumāṅ moreṅkuṅ.
- 34 Eruk Anututā ātuniye ude dāpmāṅ paorirān yabāṅpāṅā ātu bānepi āyāṅutpāṅ Ekāni āneṅi iwatta bānep pek tāṅkuṅ.
- 35 ^y Tāṅpāṅ nadāṅkuṅ; Ekāni uwā nintāṅo mobā kujat kehāromi ude it nimitak. Unitāgān wakiken nanik nimagut tāyak.
- 36 Ude nadāṅkuṅo upāṅkaṅ bānep āyāṅut-āyāṅut man yāṅkuṅo u jop yāṅikṇatkuṅ. Man yākyāki tāktāki u jopigān, bureni nāmo.
- 37 ^z Ekānikāt topmāk-topmāk tāṅpani u nadāṅ āwarākuk tāṅpāṅ mani nāmo buramiṅkuṅ.
- 38 Ude tāṅkuṅo upāṅkaṅ Anututā kudup nāmo dāpmāṅ moreṅkuk. Nāmo, oraṅ yāmiṅpāṅ momini peṅ yāmiṅkuk. Kokwawak taṅi tāga tāṅ yāmināṅipāṅ kadāni kadāni kokwawaki pewān maṅpāpāṅ āhan tāṅ yāmik tāṅkuk.
- 39 ^a U imata, āmawebe unitāṅo mebārini ṇode nadāṅkuk; Uwā āmawebe jopigān, kadāni kāroṅi itta yāwani nāmo. Mānittā abāmaṅ paotpeṅ kuk tāyak udewani.
- 40 Wāra, kome kawukiken peṅawāk wari wari tāṅ imiṅirā nadāwān jāgāmi tāk tāṅkuk!
- 41 Isrel tāṅo Kudupi Anutu u kadāni kadāni tāṅikṇat-ikṇat kādet māyap tāṅ imiṅirā komi nadāk tāṅkuk.
- 42 Uwā iniken kehāromini terak iwan keriken nanik bian yāmagutkuko unita juku kubā nāmo peṅkuṅ.
- 43 Nāmo, Isip kome Soan kāda uken kudān kudupi ṇode tāṅkuko unita nadāwā ārowani nāmo tāṅkuk.
- 44 ^b Kome uken Anututā ume yāṅpewān nāgāt āworeṅirān Isip nanik tāga nāmo naṅkuṅ.
- 45 ^c Ba gābārām bipi ātu yāniṅ kirewānkaṅ abā āma gupi tātuṅ naṅkuṅ. Ude tāṅpāṅā wirit udegān yāniṅ kirewānkaṅ ābā imaka imakani kudup tāṅpā waṅ yāmiṅkuṅ.
- 46 ^d Tāṅpākaṅ kapukbam mebāri mebāri ketemi epāni tāṅpāwakta yāniṅ kireṅkuk.

^y 78:35 Kis 15:13; Lo 7:8; Ais 41:14, 63:9 ^z 78:37 Apos 8:21 ^a 78:39 Sam 103:14-16;

Jon 3:6-8; Jem 4:14 ^b 78:44 Kis 7:17-21 ^c 78:45 Kis 8:1-6, 8:20-24

^d 78:46 Kis 10:12-15

- 47 ^e Ude tänpänä mimitä manpän wain päya ba ketemi epän kudup tänpän wanjuk.
- 48 Ba ugän nämo, mim kenta yäpätä yawakiye kudup udegän däpmän morenkuk.
- 49 Yäke! Anututä kokwawak wakiinik tänpän ahero tänpäwak pewä ahäwani u yäni kirenkuk.
- 50 Kokwawaki kwawak yäwoñärektä kädet täwitpän ämawebe yabän äwaräkuk kubä nämo tänkuk. Nämo, käyäm wakitä mäyap däpmän morenkuk.
- 51 ^f Ekänitä ude tänpänä Isip nanik täno nanak ämani intäjukun ahäwani kudup däpmän paotkuk.
- 52 ^g Täñ iniken ämawebeniye yawak ude kome kawukiken kädet yäwoñärempän yämagutkuk.
- 53 ^h Yämagut pänku yepmanpän umunkät nämo, säkgämän itku. Tänpäkan iwaniye uwä gwägutä uwäk tänpän däpmän morenkuk.
- 54 ⁱ Eruk, yän-yäknat yäpmän kuñtängän iniken kudupi kome dubinken ahänku. Täñkan kome uwä iniken kehäromi terak ämawebeniye yämikta gode tänkuk;
- 55 ^j Kome u mähemiye yawat kirenpän iniken ämawebeniye yäpmän danipän yämitän kuñkuk. Ude tänpänkan Isrel äbori äbori eni tänpän ittän kuñku.
- 56 ^k Anututä ude täñ yämiñkuko upänkan Isrel ämawebetä Anutu ärowani unita täñiknarani tänpän penawäk täñ imiñku. U jukumani kubä nämoinik iwatku.
- 57 Kudän waki oraniyetä bian täñkuo udegän iwatpän nadän imiknik nämo täñ imiñku. Uwä äñin gwäjiwani gwäjiwakan siwoñi nämo kweko ude bumik.
- 58-59 Uwä anutu jopi yäniñ oretta kome iwoyänpän penkan u kuk täñkuonik. Ude täñirä Anututä yabänpän näk nadän naminäñi jidepän täkan yän nadänpän kokwawak täñ yämik tänkuk.
Ude tänpän Isrel äbot u mäde ut yämik-inik tänkuk.
- 60 ^l Tänpän Silo komeken yottaba Anutu burenitä bämopiken itta yäwerän täñ imiñkuo u Anutu uken äneñi itta nadäk kubä nämo penkuk.

^e 78:47-48 Kis 9:22-25 ^f 78:51 Kis 12:29 ^g 78:52 Kis 13:17-22 ^h 78:53 Kis 14:26-28

ⁱ 78:54 Kis 15:17; Jos 3:14-17 ^j 78:55 Jos 11:16-23 ^k 78:56 Het 2:11-15

^l 78:60 Jos 18:1; Jer 7:12-14, 26:6

- 61 ^m Ude tãŋkaŋ iwan yãniŋ kireŋirãn topmãk-topmãk tãŋo kudupi
gãpe yottaba u gãnaŋ itkuko u yãyomãgatkuŋ. Gãpe u terak Anutu
tãŋo kehãromi ba peŋyãŋeki kwawak kak tãŋkuŋonik.
- 62 Ude tãŋkaŋ ãmawebeniyea kokwawak nadãŋpãŋ iwaniye yãniŋ
kireŋirãn dãpuŋ.
- 63 Kadãni uken Isrel tãŋo ãma gubaŋi ãmik pãhap gãnaŋ kumbuŋ.
Kumãŋirã webetã ãma deken yãpne yãŋ yãŋpãŋ jop itkuk.
- 64 Kadãni ugãn bãmop ãmaniye udegãn dãpãkaŋ webeniye konãm
kotkãt nãmo, jop kawuk tanpãŋ itkuk.
- 65 Eruk ude tãŋtãŋ ãbãŋkã Ekãni dãpmon terak naniktã-yãŋ akuŋkuk.
U ãma wain ume naŋkaŋ tãŋguŋguŋ tãŋpãŋ pãrekoopãŋ kikuŋtpãŋ
akuŋpãŋ kãrak yãweko ude bumik tãŋkuk.
- 66 Ude akuŋpãŋ iwaniye dãpmãŋpãŋ pimiŋ yãwat kireŋirãn mãyãk
tãrek-tãreki nãmo nadãŋpãŋ ãmik ãneŋi tãkta nãmo nadãŋkuŋ.
- 67 Ude tãŋkaŋ Josep tãŋo oraniye ãbot unita mãde ut yãmiŋpãŋ,
Efraim tãŋo ãboriye imaka, nãmo iwoyãŋkuk.
- 68 Tãŋ Juda tãŋo oraniye ãbot u iwoyãŋkuk. Tãŋkaŋ Saion pom,
Juda tãŋo komeken itkuko unita imaka, gãripi nadãk tãŋkuko
unita iwoyãŋkuk.
- 69 Tãŋkaŋ pom uken kudupi yori, pom kãroŋi ude punin unu
tãŋkuk. Tãŋpãŋ kehãromi-inik tãŋkuk, kome pãhap tãŋpãŋ
peŋkuko inide it tãyak ude bumik tãŋkuk.
- 70-71 ⁿ Tãŋpãkaŋ Juda ãbot uken nanik epãn watã ãmani Devit epãni
tãkta iwoyãŋkuk.
U sipsip watã epãn ãma ude iraniken nanik imagutpãŋ Isrel
ãmawebe ekãni ba tãpurita watã irekta iwoyãŋkuk.
- 72 ^o Ude iwoyãŋpãŋ teŋirãn Devit iniken epãn unitagãn nadãŋpãŋ
ãmawebeniyea watã sãkgãmãn it yãmik tãŋkuk. Eruk unita
Devit uwã Isrel ãbot tãŋo watã ãma tãgagãmãn-inik ude itkuk.

Salmo 79

Anututã iwan keriken nanik yãmagutta yãŋapiŋkuŋ

- 1 ^p O Anutu, guŋ ãbottã gãkŋo kome inita korenayãŋ ãbuŋo itkaŋ,
u yabãtan? U kudupi yotka tãŋpã waŋirã imaka jopi ãworetak.
Ude tãŋkaŋ Jerusalem yotpãrare imaka, tãŋpewã waŋ
moretak.

^m 78:61 1Sml 4:4-22 ⁿ 78:70-71 1Sml 16:11-12, 2Sml 7:8, 1Sto 17:7 ^o 78:72 1Kn 9:4

^p 79:1 2Kn 25:8-10, 2Sto 36:17-19; Jer 52:12-14

- 2 Ämawebekaye, epän watä ämakaye u däpmänpän
yepmañirä siän ba tom ägwäritä nañ-irähut täkañ.
- 3 Ude täñkañ ämawebekaye jopjop däpmänirä unitäño
nägäri umeyäwa tägata kweko ude Jerusalem yotpärare
bämopiken tokneñkuk.
Täñpākañ u änehta äma kubä nämo itkuk. U kumän
paotkuñ.
- 4 Täñpākañ guñ äbot kukñi kukñi iranitä yänärok niwetpän
nibän mägayäkuñ.
- 5 ^q Unita Ekäni, jide? Ninta kokwawak pen api täñpen? Ba
kokwawakka u kädäptä-yän pen api ijiñ yäpmän kwek?
- 6 Kokwawakka u ninta nämo, äbori äbori gäk nämo
ganiñoret täkañ ba gäkken yänapik man nämo yäk
täkañ unita täñ yämisi.
- 7 Äma äbot unitä gäkño ämawebekaye däpmän-pewä
kubäpän komeka u täñpä wañkuñ.
- 8 ^r Äbekniye oraniyetä bian momi täñkuño unita yänpän
komi epän nämo nimen. Nämo, bänep nadäk-nadäknin
putärewani ninta butewaki nadän nimisi.
- 9 ^s O Anutu, täñkentän nimiñpän iwan keriken nanik
nimagusi. Ude täñpän wäpka biñamta yänpän mominin
peñ nimisi.
- 10 Guñ äbottä Anutujin de yän niwerirä tägawek? Ude nämo,
unita Anutu, guñ äbottä epän watä ämakaye täño nägäri
piwä kuñkuño unita kowata komi yämiñiri kañ yabäna!
- 11 Täñkañ notniye komi eniken yepmañkuño yänkähän-
kähän yän itkañ u nadän yämiñpän kehäromika
ärowani terak äma kumäkta biñam yänptärewani u
yänñ kireñpewi äpämañ kut.
- 12 O Ekäni, guñ äbot uken-uken nanik yänärok gäwet
täñkuño unita kowata kwini nämo täñ yämen.
Nämo, täñ gamiñkuño u irepmitpän wakiinik täñ
yämen.
- 13 Ude täñiri ämawebekaye nin, yawakaye ude itkañ bänep
täga man tärek-täreki nämo gäwetpän ganiñ oretoret
api täñ yäpmän kune.

^q 79:5 Sam 85:5; Ese 38:19 ^r 79:8 Sam 106:6; Ais 64:9 ^s 79:9 2Sto 14:11; Sam 25:11, 31:3

Salmo 80

Isrel ämawebe Anututä täñkentäñ yämikta yäñapik man yäñkun

- 1 ^t Anutu, Isrel täño watä äma, gäk nadäñ nimisi! Gäk Josep täño äbot nin, yawak ude watä it nimik täyan. Gäk añero täño intäjukun äma iriri it gwäjik täkañ.
- 2 Unita gäk kehäromika oraniye Efraim, Bejamin kenta Manase täño äbot ninken kwawak pewi ahäwän! Äbä kehäromika niminpäñ täñkentäñ nimi!
- 3 Anutu, gäk äneji nimagut yäpmäñ dubikaken ku. Butewaki nadäñ niminpäñ täñkentäñ niminjiri paotnetawä!
- 4 O Anutu kehäromi mähemi, äbotkaye nintä gäkken yäñapiñitna kokwawak nadäñ niminkä kadäni jidegän api pewen?
- 5 Gäkä ude täñjiri konämpäñ ketem ude nañ itkamäñ.
- 6 Täñpākañ iwaniyetä kukñi kukñi itkañ yabāñ äwarākuk täñjiri nidäpmäñpäñ nintäño kome korenayāñ täkañ.
Täñpäñ yäñärok niwetpäñ nibāñ mägayāk täkañ.
- 7 Unita Anutu kehäromi mähemi, gäk äneji nimagut yäpmäñ dubikaken ku. Butewaki nadäñ niminpäñ täñkentäñ niminjiri paotnetawä!
- 8 ^u Ekäni, bian gäk äbekniye oraniye, wain yeri kubä ude, Isip komeken nanik yäpmäñ päbä kome kubäken piwayāñ yäñpäñ äma kome uken nanik yäwat kireñkun. Täñpäñ wain yeri uwä kome u piñkun.
- 9 Täñpäñ yeri u pikta komeni ket täñpäñ piñkun. Täñpikañ jäwäri äpmonpäñ tañi-inik täñpäñ kome tañi iriñ wädäñ yäpmäñ kuñkuk.
- 10 Täñpäñ wain päya unitäño momitā pom ba päya tañi tañi päke itkuño u kudup äyuñ täñ yämiñkuk.
- 11 Täñpākañ momini uwä kumañ päñku gwägu tañi wäpi Mediterenian unitä päñku Yufretis umeken täreñkuk.
- 12 Upäñ gäk imata wain epän täño yewa u däpmäñ wenkun?
Täñkunopäñ ämawebe kädet miñin kuñat täkañ unitä bureni kubota tāk täkañ.
- 13 Täñpākañ but ägwäritä jäwäri metäñ gwäjik täkañ. Täñjirä tom ägwäritä mujipi nak täkañ.

^t 79:8 Sam 106:6; Ais 64:9 ^s 79:9 2Sto 14:11; Sam 25:11, 31:3 ^t 80:1 Kis 25:22

- 14 Unita Anutu kehäromi mähemi, gäkä ninta äneji nadänpäj kunum terak ununitä dapun tänpäj nibäj niwat. Tänpäj wain päyaka nin täñkentäj nimi.
- 15 Ninäwä wain päya gubañi gäkä tänpewi kehärom tañkuko udeyani. Gäkä yeri u ketka kehäromitā piñkun. Täñkuno unita täñkentäj nimik täyi.
- 16 Upäñkañ wain päyaka uwä madänpäj kädäp ijiwani. Unita iwaniye yabäj yäñiri paot-inik täñput!
- 17 O Anutu, ämawebe ninä gäñjata biñam iwoyāñkuno u täñkentäj nimiñpäñ äneji nibäj niwat täyi. Ba kehäromi äneji nimik täyi.
- 18 Ude täñ nimiñiri nin ärowani tänpäj manka äneji nämo api irepmiñne.
Täñkañ wäpka biñam api ganiñ oretne.
- 19 Unita Anutu kehäromi mähemi, gäk äneji nimagut yäpmäj dubikaken ku. Butewaki nadäj nimiñpäñ täñkentäj nimiñiri paotnetawä!

Salmo 81

Kadäni pähap kubäken kap tekta jukuman yäñkuk

- 1 Anutu u kehärominin. Unita bänep oretoret kap teñ imina. Jekop täño Anutu u kap gera terak teñ imut.
- 2 Oretoret kap yäput pena yäñpäñä wagäm utkañ gita kurere bok utpäñ iniñoret kap teñ imut.
- 3 ^v Täñpäñ komepak api äbäñirän womat kañ piäwut, ba komepak bämop tañirän orekirit kadäni uken womat piäñpäñ kap kañ teñ imut.
- 4 Isrel äbottä kap ude tekta бага patak. Jekop täño Anututä man u yäñkehärom tañkuk.
- 5 Anututä ämawebe Isip komeken nanik yämagutkuko kadäni uken man u Josep iwetpäñ iwoñäreñ täñkuk.

Täñpäkañ näk man kotäk kudupi kubä ñode ahäñirän nadäñkut;

- 6 Pitjin terak bäräpi patkuko u ketäreñ tamiñkut yäk. Ba komi epänjin täño tuñum u täyomägatpäñ peñ tamiñkut yäk.

^u 80:8-16 Ais 5:1-7

- 7^w Tānpākaŋ intā komi nadānpāŋ gera yāŋirā nadānpāŋ tāŋkentāŋ tamiŋkut yāk. Iromāŋ māmā gānaŋ kābop itpāŋ nadāŋ tamiŋkut yāk. Tānpāŋ komi gānaŋ nanik tāmagut yāpmāŋ ābātāŋgān Meriba ume terak tāŋyabākken tepmaŋkut.
- 8 Unita Isrel āmawebe ābotnaye, in jukuman tāwerayāŋ nadātāt ŋo ket nadānayāŋ ba nāmo?
- 9^x In mājo wāra nadāŋ yāmiŋpāŋ nāmoinik yāpmāŋ kuŋatneŋ yāk. Ba guŋ āma tāŋo yāwik nāmo gwājiŋ āpmoŋ yāmineŋ.
- 10^y Nadākaŋ? Nāk Ekāni, intāŋo Anutu bureni-inik. Isip komeken nanik tāmagut yāpmāŋ āburo u yāk. Unita in mejin aŋeŋirā ketem tepmāŋ towiwa.
- 11 Ude yāŋkuro upāŋ āmawebenayetā māde ut naminpāŋ nākŋo man unita juku nāmo peŋkuŋ.
- 12^z Ude tāŋirā yabāŋ āwarākuk tāŋira iniken nadāk-nadāk terak kādet wakiwaki iwatkuŋ.
- 13 Butewaki! Āmawebenaye, jide? In nākŋo man ŋo juku peŋpāŋ nadānaŋi. Isrel ābotnaye, in nākŋo kādet iwatnaŋi.
- 14 Ude tāŋirā uyaku iwanjiye tāŋo kehāromi yāpmāŋ āpātet. Ba ketnatā iwanjiye dāpmāŋ paotet.
- 15 Ude tāŋira iwanjiye, nāka bitnāk tākaŋ uwā nāka umuntaŋpāŋ gwājiŋ āpmoŋ namikāneŋ. Tānpākaŋ komi epān tārek-tāreki nāmo yāmitet yāk.
- 16 Upāŋkaŋ āmawebenaye, nāk inta ketem sākgāmān sākgāmān tamakaŋ naŋ tokŋewut yāŋ nadātāt.

Salmo 82

Anutu u intājukun-inik itak

- 1 Anututā āma ekāni ekāni unita gera yāŋpewān ābānpāŋ kābeyā tāŋirā Anututā ini kābeyā tāŋo intājukun āma itak.
Intājukun itkaŋ kābeyāken āma itkaŋ uwā ŋode yabāŋ yāyak;
- 2 In goret tāk tākaŋ yāk. In man kābeyāken āma kādet goret tāŋpanita in tāga tākaŋ yāŋ yāwet tākaŋ.

^v 81:3 Nam 10:10 ^w 81:7 Kis 17:7; Nam 20:13 ^x 81:9 Kis 20:2-3; Lo 5:6-7, 32:12;
Sam 44:20; Ais 43:12 ^y 81:10 Kis 20:2; Sam 37:4, 107:9 ^z 81:12 Jop 8:4; Apos 7:42;
Rom 1:24-26

Ba inä yabäj äwaräkuk täjirä äma wäpi biŋam ikektä äma äpani
täŋo wäpi yäpmäj äpäk täkaŋ yäk. Kädet u jidegän api peney?

- 3-4 Unita in kädet täga ɲodepäj kaŋ täŋput; Man käbeyäken äma jopi
jäwäri ba ironi kodäŋa udewani yäŋkentäj yämineŋ.
Täŋpäj ämawebe guŋ ba ini gupi täga nämo täŋkentänaŋi
udewanita kädet siwoŋi täŋ yämineŋ yäk.
Täŋpäj ämatä äma udewani komi epän täŋ yäminayäj täkaŋ uwa
kaŋ yäniŋ bitnawut.

- 5 ^a Inä guŋ, nadäk-nadäkjin nämo! Injin bipmäj urani gänaŋ
kuŋatpäj ämawebe kädet siwoŋi nämo yäwoŋäreŋ täkaŋ.
6 ^b Näk bian ɲode täwetkut; Inä anutu bumik, Anutu ärowani täŋo
nanakiye itkaŋ yäj täwetkut.
7 Ude täwetkuro upäj apiŋo ɲode täwera nadawut! Inä kodak nämo
api itneŋ yäk.
In äma mewunitä kumäk täkaŋ udegän api kumneŋ! Ba intäjukun äma
ätutä kumäk täkaŋ udegän kumänpäj paot-inik api täneŋ yäk.
8 Anutu, bureni yäyan! Gäk akuŋpäj kome terak yäntäreŋ epän tä!
Äma äbori äbori kuduptagän u gäkŋo biŋam.

Salmo 83

Isrel täŋo iwaniyetä paotta Asapatä yäŋapik man ɲo yäŋkuk

- 1 O Anutu, man kum nämo iren. Ba kubäkengän kwikinik nämo iren.
2 Iwankaye yabäsi! Äma gäka gaŋani pähap nadäj gamik täkaŋ u
ärowani täŋ gamikaŋ.
3 Guŋ äma u ämawebekaye watä it yämik täyan u däpmäkta man
käbop käbop yäŋpäj-nadäj itkaŋ.
4 Täŋpäj ɲode yäkaŋ; Eruk, Isrel äbot u wari nämo itta däpmäj
morena. Ude täŋitna wäpi paotpäj paot-inik kaŋ täŋpän.
5 Anutu, gäk täŋpawakta guŋ äma äbori äbori ɲodetä bänep kubägän
täkaŋ;
6 Idom kenta Ismael nanik, Moap kenta Hakri nanik,
7 ba Gebal, Amonkät Amalek nanik, ba Filistia kenta Tire nanik.
8 Täŋpäj Siria nanik, äbot kehäromi Lot täŋo oraniye täŋkentäj
yäminkuŋo u imaka, yäpurärätgän täŋkuŋ.

^a 82:5 Sam 11:3, 75:3 ^b 82:6 Jon 10:34

- 9 ^c Äma äbori äbori u gäk tänpäwakta bänep kubägan pekanj unita Midian nanikta bian jide täj yämiŋkuno ude täj yämen. Ba Kison umeken Sisera kenta Jabinta jide täj yämiŋkuno udegän täj yämen.
- 10 Äma uwä Endo komeken däpmäŋ-pewi kumäŋpänj kome äworeŋkuŋo u.
- 11 ^d Tänpäkanj Orep kenta Septa jide täj yämiŋkuno u intäjukun ämaniyeta udegän täj yämen.
Ba Sepa kenta Salmuna tänpäwak täj yämiŋkuno u äma ärowaniniyeta udegän täj yämen.
- 12 Äma uwä ŋode yänkuŋo unita tänpäwak täj yämiŋkun; Anutu täŋo kome u nininta api korene yänj yänkuŋ.
- 13 O Anutu, iwaniye u tänpewi mänittä keŋkeŋ jiraŋ kenta täpun-täpun piän äreyän tänpän kuk täkanj ude kaŋ tänpüt.
- 14-15 Tänpänj kädäptä pom terak tepäraŋ pit kubägan ijin paoreko ude täj yämen.
Tänpänj yäpä iromänj mänitka terak yäwat kireŋ täŋpi kuŋtänpä kuneŋ.
- 16 Ude tänpänj kehäromika kaŋpänj nadäwä tärekta mäyäk pähap yämen.
- 17 Ude täŋjiri kehäromini paoräpänj gäka tärek-täreki nämo umuntäneŋ.
Tänpänj mäyäki pen pat yämiŋirän kaŋ kumbut.
- 18 ^e O Ekäni, kwawak yäwoŋäreŋjiri ŋode kaŋpänj nadäwä tärewut; Gäk kubä-tägan Ekäni, kome pähap ŋo kaŋiwatta kehäromi ärowani pat gamitak.

Salmo 84

Kora nanakiyetä Anutu täŋo eŋita gäripi nadänpänj kap ŋo teŋkuŋ

- 1 O Ekäni ärowani, kudupi yotkata gäripi inide kubä nadätat!
- 2 ^f U gänaŋ Ekäni iŋamkaken itta bänepna kädäp ijik täyak u inipärik kubä. Bänep nadäk-nadäkna gupna kuduptä Anutu irit mähemi u oretoret kap yänŋeŋ iniŋoret täyiwa.
- 3 Barak imaka, eŋikata gäripi nadäk täkanj. Kurasisiptä gäripi nadänpänj tähani kudupi yotka piriken täk täkanj.
Ekäni ärowani Anutuna, barak ätu imaka, bägup säkgämän yänkan eŋini tänpänj kudupi bukäka dubiniken mujiŋi pek täkanj.

^c 83:9 Het 4:6-22, 7:1-23 ^d 83:11 Het 7:25, 8:12

- ⁴ Bureni, ämawebe kudupi yotkaken itkaŋ kap terak wari wari ganiŋoret täkaŋ uwä gäknjo oretoret terak it täkaŋ.
- ⁵ ^g Ba ämawebe kehäromi yäpmäkta gäkkengän kuk täkaŋ u imaka, oretoret terak it täkaŋ.
Ämawebe udewani ganiŋ oretta Saion pom terak ärokta pidämtak täkaŋ.
- ⁶ Äroŋtängän ämawebe täga u kome kawuki kubä wäpi Baka u irepmirirä iwän säkgämän taŋirän ume dapuri abänpän gwägu tokneŋ yäpmän kuk täkaŋ.
- ⁷ ^h Ude ahäŋirän kaŋkaŋ oretoret tänpän Saion pom kaŋ-ahäkta ehutpän kuŋkä nämo gaŋatak täkaŋ.
Nämo, u anutu jopi-jopi kudup yärepmirani Anutu bureni u Saion pom terak api känejo unita.
- ⁸ Ekäni Anutu ärowani, Jekop täno Anutu, juku peŋpän yäŋapik mannata nadäsi!
- ⁹ O Anutu, intäjukun ämanin iwoyänkuno u iron täŋ imisi.
- ¹⁰ ⁱ Tänpän ŋode yäwa; Kudupi yotkata gäripi pähap nadätat. Kepma kubä uken irero uwä kepma mäyap uken-uken ittän kwero u irepmiŋpän iret.
Äma ätutä äma waki täno täha säkgämän säkgämän gänaŋ itta gäripi nadäk täkaŋ upänkaŋ nähä äma jopigän itkaŋ Anutuna täno eŋi yäma täno watä ude irero unita nadänjira inide kubä täŋpek.
- ¹¹ ^j U imata, Ekäni uwä watä it nimiŋpän intäjukun täŋ nimik täyak. U kudän tägatäga terak iron täŋ nimiŋpän oraŋ nimik täyak.
U äma siwoŋi kuŋaranita imaka täga yämikta nämo bitnäk täyak.
- ¹² Bureni-inik! Ekäni ärowani, ämawebe gäka nadäkinik tänpän gäkä terak yeŋgämä pek täkaŋ uwä oretoret terak it täkaŋ.

Salmo 85

Ekänitä äboriye watä it yämekta yäŋapik man yänjuk

- ¹ Ekäni, komeka ba Isrel ämawebekaye ninta iron täŋ nimiŋiri äneŋi säkgämän itkumän.
- ² Gäk ämawebekaye nintäno mominin peŋ nimiŋpän waki täk täŋkumänjo unitäno kowata awähutkun.

^g 84:5 Sam 81:1, 86:11, 122:1; Jer 31:6 ^h 84:7 Sam 42:2; Ais 40:31; Jon 1:16, 2Ko 3:18

ⁱ 84:10 1Sto 23:5; Sam 27:4 ^j 84:11 Sam 34:10, 85:9; Ais 60:19-20; Mal 4:2

- 3 Kokwawak ninta nadän nimiŋkuno upänkaŋ pen nimiŋkun.
Nidäpnanjiŋpän kokwawakka äneŋi mäde käda penkun.
- 4 Unita Ekäni, waki keriken nimagurani, äneŋi gäknata biŋam nimagusi.
Butewaki Anutu, gäk ninta nadäwäwak wari täŋ nimentawä.
- 5 Ekäni, ninta kokwawak pen api täŋpen? Ba gäkŋo nadäwäwakka
pen api it yäpmän ärowek ba?
- 6 ^k Ude nämo! Gäk täŋkentän nimiŋpän irit kuŋat-kuŋat säkgämän äneŋi
nimiŋiri ämawebekaye nin oretoret täŋpän kaŋ ganiŋoret täna.
- 7 O Ekäni, bänep ironka äneŋi niwoŋäreŋpän waki keriken nanik
wädän tädotpän tägaken nipmaŋiri säkgämän kaŋ itna.
- 8 Ai, ämawebenaye, nin kädet waki bian täk täŋkumänjo u äneŋi täk
tänetawä. Nadäkaŋ? Ämawebe iniŋoret täkaŋ uwä Ekäni^{tä} irit
säkgämän yämiŋpän äbot kubägan yepmak täyak.
Mebäri unita Ekäni Anututä man yänahäŋirän näk api nadäk täŋpet.
- 9 Bureni! Ämawebe Anutu oraŋ imik täkaŋ u inita biŋam yäpmäkta
nämo bitnäk täyak. Nämoinik.
U nin äneŋi nimagutpän Anutu ini ninkät penta itkaŋ
komeninken säkgämän api itne.
- 10 Täŋpän kadäni uken Anututä nadän yämik-inik täŋirän
ämawebeniye^{tä} bänep nadäk-nadäk Anutu-kengän api penen.
Ba Anututä iniken kädet siwoŋi ämawebeniye bämopiken pewän
ahäŋirän säkgämän, äbot kubägan api itneŋ.
- 11 Bureni! Kome terak Anutu täjo ämawebeniye^{tä} Anutu nadän imikinik
täŋirä Anututä käderi siwoŋi api yäwetpän yäwoŋärewek.
- 12 Ude täŋkaŋ iron täŋ nimiŋirän imaka imaka tänayän takamän u kudup
säkgämän ahäŋirä epäninken ketem ahäŋ-bumbum api täneŋ.
- 13 Täŋpäkaŋ Anutu täjo kädet siwoŋitä intäjukun kuŋkaŋ Ekäni täjo
äbäkäbäk kädet api täwirek.

Salmo 86

Äma kubätä Anutu täŋkentän namän yänpän yänapiŋkuk

- 1 Ekäni, äma mewuni näka butewaki nadän namiŋpän täŋkentän
nam!
- 2 Nadäk-nadäkna kudup gäkkengän penpän watä epän ämaka ude itat
unita watä säkgämän it namiŋiri wawetawä.

^k 85:6 Hab 3:2

- 3 Ekäni, kepma käronj gäkken gera yäntäyiwa butewaki nadän
naminpän geranata juku peyi.
- 4 Gäkgän ganiñoret täyat unita nadän naminpän tänpewi
bänepnaken oretoret pähap kañ nadäwa.
- 5 ^l Ekäni, gäk orakorak mähemi unita mominin peñ nimik täyan.
Ämawebe gäkken täñkentäk yäpmäкта gera yäk täkañ u gäripi
pähap nadän yämik täyan.
- 6 Unita Ekäni, näkño yäñapik manta juku peyi. Näk gäkä butewaki
nadän nami yän yänpän gera yäyat u nadän nam.
- 7 ^m Näk nadätat, gäkken gera yäwayän täyat u api nadän namen
unita bäräpi kañ-ahäwayän täyatken gäkken gera api yäk
täñpet.
- 8 ⁿ O Ekäni, gäk udewani Anutu kubä nämo itak. Gäkägän
kuduptagän yärepmitan. Tänpän gäkä epän täga täk täyan u
udegän kubä nämo täk täkañ.
- 9 ^o Guñ äbot tänpän yepmañkuno u kudup abä gäk gämotkaken
gwäjiñ äpmonj gaminpän wäpka api ganiñoret täneñ.
- 10 ^p U imata, Ekäni gäk kubä-tägän imaka kudupi kudupi täk täyan.
Gäk kubä-tägän Anutu bureni-inik.
- 11 ^q Unita Ekäni, gäk kädetka näwoñäreñiri manka bureniñän iwat
täyiwa!
Ket näwoñäreñiri gäkägän nadän gaminpän ganiñoret täyiwa!
- 12 Ekäni Anutuna, näk bänepna gupna kuduptagäntä api ganiñoret
täñpet. Tänpän wäpka biñam api orañ gamiñ yäpmän ärowet.
- 13 Gäk butewaki tañi nadän namik täyan. Kumäкта biñam
täñkuropän wädän tädotpän nepmañkun.
- 14 Anutu, äma inita nadäwä ärowani tänpäni ätutä mäde ut namik
täkañ. Uwä gäkño manka utpän nämoinik iwat täkañ.
Tänpän näka butewaki nämo nadän naminpän käbeyä tänpän
näk nuttagän man yänpän-nadäk täkañ.
- 15 Upänkañ Ekäni, gäk butewaki ba iron mähemi, kokwawak
bäräneñ nämo täk täyan.
Gäk ämawebekayeta gäripi-inik nadäk täyan. Tänpän nämo
nipmak täyan.

^l 86:5 Neh 9:17; Sam 25:8; Jol 2:13; Jna 4:2 ^m 86:7 Sam 17:6, 50:15,
77:2 ⁿ 86:8 Lo 3:24, 2Sml 7:22; Jer 10:6 ^o 86:9 Sam 66:4; Ais 66:23; Rev 15:4
^p 86:10 Sam 72:18; Ais 44:6-8; Mak 12:29 ^q 86:11 Sam 25:5; Jer 32:39

16 Unita äneŋi nadäŋ namiŋpän butewaki nadäŋ nam. Piä ämaka näk kehäromi namisi. Piä watä webeka nanaki näk täŋkentäŋ nami!

17 Näka not täŋ namik täyan unitäŋo bureni kwawak peŋiri käwayän nadätat.

Ude täŋiri kaŋpän iwanaye imaka, Ekänitä täŋkentäŋ imik täyak yänpän kaŋ mäyäk tawut!

Salmo 87

Saion uwä äma äbori äbori täŋo yotpärare täga bureni-inik

1 Ekänitä pom kudupi terak yotpärareni wäpi Saion täŋpän peŋkuk.

2 Täŋpän Isrel täŋo kome ätuta gäripi nadäk täyak u irepmiŋpän Saion yotpärareta gäripi ini pärik kubä nadäk täyak.

3 Unita Anutu täŋo yotpärare, gäk juku peŋkaŋ Anututä gäka man tägatäga ŋode yäyak u nadä;

4 Kome näkŋo man buramik täkaŋ unitäŋo wäpi tawaŋ api täŋpet. U täŋpayän täyatken uken guŋ kome, Isip kenta Babilon täŋo wäpi imaka, bok api kudän täwet. Ba Saion itta biŋam wäpi kudän täwayän täyatken uken guŋ kome Filistia, Tire ba Itiopia nanik imaka, bok api kudän täwet.

5 Kadäni uken Saionta ŋode api yäneŋ; Komeni komeni ämawebe täŋo eŋi meŋ bureni täyak. Täŋpän Anutu täŋpämerek mähemitä ini täŋ-kehärom täŋpän api pewek.

6 Täŋpän Saion täŋo kome mähem bureni-inik täŋo wäpi tawaŋ kudän täwayän täyakken uken ämawebe komeni komeni nanik täŋo wäpi u kudup u gänaŋ api pewek.

7 Ude täŋirän ämawebe uwä kap teŋ oretoret bumta täŋpän ŋode api yäneŋ; Saion kome ŋowä iron kädet mebäri mebäri pewä ahäŋ nimani unitäŋo dapuri bureni-inik!

Salmo 88

Äma kubä komi butewaki terak itpän Anutuken gera yänjuk

1 Ekäni Anutu täŋkentäkna, kepma bipani konäm butewaki terak gäkken gera yäk täyat.

2 Unita yänapik manna terak gera yäyat ŋo nadäŋpän täŋkentäŋ nami.

3 Bäräpi mebäri mebäri näkä terak äronjirä kumän-kumän dubiniken itat.

4 Ämatä näka nadänjirä kumäŋpän awaŋ gänaŋ pat täkaŋ ude täyak, kehäromina kudup paotkaŋ unita.

- 5 Nāk kumbani ude nepmanpākaŋ it tāyat. Ba āmikken dāpmāŋ-pewā kumbani, awaŋ gānaŋ pat tākaŋ udewani itat. Ba āma gākā unita guŋ tak-inik tāŋpāŋ nāmo tāŋkentāŋ yāmeno ude bumik itat.
- 6 Nāhā awaŋ kārōŋi-inik bipmāŋ urani gānaŋ mebāri-ken-inik umu maŋpi āpmonpero ude itat ŋo!
- 7 Kokwawakkatā nāk kudup uwāk tāŋpāŋ yejāmāŋtak.
- 8 Gākā nadāŋiri notnayetā nabāŋpāŋ-nadāŋirā imaka tarāki tāŋpāpāŋ nabāŋkaŋ umuntak tākaŋ. Nāk yewa kehāromi tāga nāmo abāmaŋ kunaŋi, udewani gānaŋ itat.
- 9 Tāŋpāŋ dapunna gāyamigān ijiŋ itat. Ude itkaŋ, Ekāni, kepma kepma ketna kewatpāŋ yāŋapik man terak gākken gera yāk tāyat.
- 10 Jide? Kumbanitā kakta kudān kudupi pewi ahāk tākaŋ? Nāmo! Ba ude tāŋiri kumbanitā akuŋpāŋ wāpka yāŋpāŋ ganiŋoret tākaŋ? Nāmo, u tāga nāmo tāneŋ!
- 11 Kumbani komeken naniktā gākā nadāŋ nimikinik tāŋpāŋ nāmo nipmak tāyan unitāŋo biŋam yāŋahāk tākaŋ? Nāmo, u tāga nāmo tāneŋ!
- 12 Bipmāŋ urani kome uken kudān kudupi kak tākaŋ? Nāmo! Ba peŋpāŋ guŋ taŋpāŋ irani kome udeken naniktā gākŋo bānep iron tāga kaŋpāŋ nadāk tākaŋ? Nāmotā nāmoinik!
- 13 Unita Ekāni, jop kumbero udeta tāŋkentākta gera yāyat. Tamimaŋ tamimaŋ gākken gera yāk tāyat.
- 14 Tāŋira imata nāmo nadāŋ namik tāyan? Ba Ekāni, imata mādē ut namik tāyan?
- 15 Nāk gubaŋiken umunitā komi namiŋ yāpmāŋ ābāŋiri kumāŋ-kumāŋ dubiniken it tāyat. Komi unitā kehāromina kudup nāyomāgatak.
- 16 Nāk nutta kādet mebāri mebāri terak nepmanpi wak tāyat. Gākŋo kokwawakka wakiinik unitā nāk dāpmāŋ jakŋitpāŋ nepmaŋtak.
- 17 Komi u kepma kārōŋ nāk itgwājiŋpāŋ umetā tokātkaŋ tāk tākaŋ ude yewa tāŋpāŋ nepmak tāyak.
- 18 Tāŋpāŋ notnaye-inik u imaka, tāŋpewi nabā-kātāŋirā bipmāŋ urani-tāgān nākŋo notnapak bureni ude itak.

Salmo 89

Ekänitā āmawebeniye nadāṅ yāmik-inik tāk tāyak

- 1 ^{r s} O Ekäni, wari wari nadāṅ nimik tāyan unita juku piṅpāṅ kap api tek tāṅpet. Ba nāmo nibā-kātāk tāyan unitāṅo manbiṅam pen api yāṅahāk tāṅpet.
- 2 Imata, nadāṅ nimik-inik tāk tāyan uwā nāmo api paorek yāṅ nadāk tāyat. Ba kunum inide it tāyak udegān nāmoinik api nibā-katāweno unita nadākinik tāṅpāṅ api yāṅahāk tāṅpet.
- 3 Ekäni, gāk man ṅode yāṅkun; Āma iwoyāṅkuro Devit ukāt topmāk-topmāk kubāṅ tāṅpāṅ ṅode yāṅkehārom taṅkut; Āma kubātā ābotken naniktā intājukun āma nāmo api irek.
- 4 ^t Nāmo, intājukun āmata gākā ābotken nanik-tāṅān api ahāṅ yāpmāṅ ārok tāneṅ yāṅ yāṅkun.
- 5 Ekäni, kunumtā ini ba imaka u terak it tākaṅ unitā gākṅo tāktākka tāgagāmān unita kap terak ganiṅ ubiṅ tek tākaṅ.
Ba nadāṅ nimik-inik tāk tāyan unita yāṅpāṅ aṅero kudupitā kap teṅpāṅ wāpka yāpmāṅ akuk tākaṅ.
- 6 ^u Kunum gānaṅ kudupi aṅero ba imaka kubā gāk udewani nāmo itak.
- 7 Bureni, kudupi aṅerotā Anutu kaṅpāṅ nadāwā inipārik kubā, kehāromi nitek tāṅpāṅ umuntak tākaṅ.
- 8 Unita Ekäni Anutu kehāromi māhemi, gākā imaka kehāromi kubā terak utpāṅ tāga nāmo yāwet. Nāmoinik, gāk kehāromi-inik, ba manka kudup iwāt-inik tāk tāyan.
- 9 Gwāgu pāhap gāk kubā-tāṅān kaṅiwat tāyan. Ba gwāgu tokārirān gāk kubā-tāṅān tāga iniṅ bitnāwen.
- 10 Gāk kubā-tāṅān Isip tāṅo kehāromi kudup yomāgatpāṅ kehāromikatā iwankaye ātu kudup dāpmāṅpāṅ yāwat kireṅkun.
- 11 ^v Kunum u māhemi gāk, ba kome imaka. Kunum kenta kome gākāṅ tāṅ yepmaṅkun.
- 12 Kome morāki morāki, unudetā umude gākā tāṅkun. Unitā pom taṅi yarā wāpi Tabo kenta Hemon unitā oretoret terak ganiṅoret tākamān.
- 13 O Ekäni, gāk ārowani, kehāromi-inik.
- 14 Kaṅiwat epān tāk tāyan uwā kudān siwoṅi terakṅān tāk tāyan.
Nadāṅ yāmik-inik tāṅo māhemi gāk.

^r 89 Kudup 1Kn 4:31 ^s 89:1 Sam 101:1 ^t 89:4 2Sml 7:12-16, 1Sto 17:11-14; Sam 132:11; Apos 2:30 ^u 89:6 Sam 40:5, 86:8, 113:5

Ba yänkehäromtak man siwoŋi iwarani u mähemi gäk.

- 15 Unita Ekäni, ämawebe kap terak ganiŋoret täkaŋ ba orakorakka täŋo penyänjek gänaŋ kuŋat täkaŋ uwä oretoret pähap nadäk täkaŋ.
- 16 Gäka juku piŋpäŋ kepma käron bänep oretoret terak it täkaŋ. Tänpäŋ iron täŋ yämik täyan unita nadänpäŋ wäpka biŋam yäpmän ärok täkaŋ.
- 17 Ämawebe unitäŋo kehäromi u gäk. Ba unitäŋo epmäget kudän u gäk. Bureni Anutu, gäk oraŋ nimiŋiri iwaniye yärepmit morek takamän.
- 18 Ekäni, Isrel ämawebe täŋo Anutu kudupi gäkä watä ämanin iwoyänjkuno unitä intäjukun it nimik täyak.
- 19 Anutu, bian-inik, gäk ayäbu terak epän ämakaye täga ŋode yäwetkun; Näk komi äma kubä kaŋ-ahänpäŋ kehäromi imiŋkut. Äma u ämawebenaye bämopiken iwoyänpäŋ intäjukun äma ude teŋkut.
- 20 ^w Äma uwä epän ämana Devit. U intäjukun it tamikta olip umeni piŋ ibatpäŋ iwoyänpäŋ teŋkut.
- 21 Unita kehäromi imiŋira kehäromigän api it yäpmän ärowek.
- 22 Ude irirän iwaniyetä ämik tänpäŋ kehäromini täga nämo api yäpmän äpneŋ, ba äma wakitä täga nämo api irepmitneŋ.
- 23 Nämoinik, iwaniye näkŋa-tägän api yeŋ jakŋiret. Äma iwan täŋ iminayän täkaŋ upäŋ api däpet.
- 24 Tänpäŋ nadäŋ imikinik tänpäŋ nämoinik api kakätäwet. Nämo, wäpna terak kehäromigän itkaŋ iwaniye api yärepmit morewek.
- 25 Tänpäŋ täŋkentän imiŋira kome taŋi pähap, gwägu wäpi Mediterenian unitä päŋku ume wäpi Yufretis u inita korenpäŋ api kaŋiwarek.
- 26 Ude täŋ imiŋira ŋode api näwerek; Gäk näkŋo nanna ba Anutuna. Gäk watä ämana kehäromi pähap, mobä ude. Watä it namiŋiri säkgämän it täyat.
- 27 ^x Yänirän gäk nanakna intäjukun nanik yän iwetpäŋ intäjukun äma wäpi biŋam ärowani nitek ude teŋira wäpi biŋamtä kome täŋo intäjukun äma päke u kudup api yärepmirek.
- 28 Topmäk-topmäk kubägän ukät täŋkuro ba ude api täŋ gamet yän yänkehärom täŋkuro u nämo api guŋ täwet. Nämo, u pen api nadäŋ yäpmän kuŋaret.

^w 89:20 1Sml 13:14, 16:12; Apos 13:22 ^x 89:27 Rev 1:5

29 Ude tänpän näkä tänpewa kunumtä inide itpän nämo paot täyak udegän Isrel täño intäjukun ämawä, unitä äbotken nanik-tägän api ahän yäpmän ärok täneŋ.

30-32 Tänpäkan unitäño äboriye ahänayän täkan u бага manna nämo buramiŋpän man kädetna mäde ut iminayän täkan uwä momini unita kowata yämiŋira komi api nadäneŋ.

33 Upänkan Devit ba nanakiye oraniye nämoinik api yabän kätäwet. Yän-kehäromtak man iwetkuro u nämo api irepmiret. Nämo! Pen nadän imikinik api täk täppet.

34 ^γ Bureni-inik! Topmāk-topmāk ukät tänkuro u nämo api madän täkŋewet ba manna täpuri-inik kubä nämoinik api irepmiret.

35 Wäpna kudupi u terak bureni-inik ŋode yäyat; Devit jopman kubä nämo iwetkut ba nämoinik api iweret.

36 Nämo, äboriye pen api weŋ bäyanenŋ. Näk mehamtän imiŋira edaptä ijiŋ yäpmän kwayän täyak udegän kaŋiwat epänitā pen api it yäpmän ärowek.

37 Ba komepaktä inide peŋyänjek täyak udegän it yäpmän äronirä ämawebetä ŋode api nadäneŋ; U ka! Komepak inide it täyak ude, Anututä mani nämo guŋ tänpän kehäromigän iwat täyak.

38 Ekäni, ude yänkuno upänkan apiño intäjukun ämaka iwoyänkuno unita kokwawak nadän imitan. Tänpän mäde ut imiŋpän itan.

39 Tänpän topmāk-topmāk kehäromi epän ämaka ukät tänkuno u madän täkŋenpän gwäpäni säkgämän yäpmänpän okä näbä gänaŋ maŋpi-äpmokaŋ.

40 Tänpän yotpärareni täño yewa kehäromi pähap u wärämutkun.

41 Wärämuriri äma kuŋ-äbän täk täkan uwä tuŋumi kubotän imiŋpän kan-mägayäk täkan.

42 Yäniŋ kireŋiri iwaniyetä kehäromini yäpmän äpänpän oretoret bumta nadäk täkan.

43 Ämik tänpän gäk tänpewi ämik täño tuŋumitā nämo täŋkentän imiŋirä iwaniyetä irepmitkuŋ.

44 Gäk wäpi biŋam yomäгатpän gwäpäni säkgämän u jop maŋpi kuŋkuŋ.

45 Ude täŋiri kadäni nämo täreŋirän äma tägawani, kehäromi nikek nämo, bäräneŋ äworetak. Tänpän mäyäk pähap nadatak.

46 Ekäni, butewaki. Käbop pen api iren? Ba kokwawakka kädäptä ijiŋ täyak ude pen api täppen.

^γ 89:34 Nam 23:19; Lo 7:9; Jer 33:20-21

- 47 Nākŋo mebärinata guŋ täwentawä. Kome terak iritna u keräpigän.
Nin kudup kumäk-kumäk ikek täŋ nipmaŋkun.
- 48 Netätä nämo kumänpäŋ kadäni kārōŋi irek? Äma kubätä
kehäromigän itkaŋ awaŋ gānaŋ täga nämo äpmonpek? Nämoinik.
- 49 O Ekäni, bian nadäŋ nimikinik täŋkuno u de pewi kukaŋ? Tänpäŋ
yänkehäromtak man Devit iwetkuno unita jide nadātan?
- 50 Guŋ ämatä epän watä ämaka näka yänärok näwet täkaŋ unita
nadäŋ äwaräkuk nämo täŋpen. Nāmo, kowata yāmen!
- 51 Ekäni, nadä! Intäjukun ämaka näk iwoyänkuno u kome deken
deken kuŋarira guŋ ämatä sära man näwet täkaŋ u nadātan?
- 52 Eruk, Ekäni wäpi biŋam tärek-täreki nämo iniŋoret täkāna!

Salmo 90

Anutu u pen api it yäpmäŋ ärowek, täŋ ninä paotpaotnin ikek

Anututa nadäkinik täŋpani Mosestä yäŋapik man ŋo yänkuk

- 1 ^z Ekäni, gäk eŋinin bureni ude bian itkunonitā pen it yäpmäŋ
äbātan.
- 2 ^a Kunum kenta kome nämo pewi ahäŋirän gäk Anutu itkun. Gäk
Anutu pengän itkunonitā pen api it yäpmäŋ ärowen. Paotpaotka
nämo.
- 3 Gäk äma ŋode yāwet täyan; In äneŋi kome äworewut. Ude yänpāŋ
äma tänpewi kome äworek täkaŋ.
- 4 ^b Tänpäkaŋ kadäni kārōŋi pähap, obaŋ 1,000 ude u nadäŋiri kepma
kubägän ude täk täyak. Däpmon paritna bipani kubä ahänpäŋ
paot täyak ude bumik.
- 5 Tänpäkaŋ ume tokätpäŋ äma kumäŋ-kumäŋ däpmänpäŋ yäpmäŋ
kuk täyak gäk äma täŋo irit ude tänpewi paot täkaŋ.
Täŋiri ämatä kome terak kadäni keräpi ayābu täk täkamäŋ ude it
täkamäŋ. Ba wädantä bārāŋeŋ ärok täkaŋ ude it täkamäŋ.
- 6 Tamimaŋ mänit säkgämān yäpmänpäŋ itkaŋ kome ijiŋirän bipāda
bārāŋeŋ kubitak täkaŋ. Äma uwä udewanigän.
- 7 Tänpäkaŋ gäkŋo kokwawaktä nidäpmäk täyak. Ba gäkŋo bānep
wakwakta bumta umuntak täkamäŋ.

^z 90:1 Lo 33:27 ^a 90:2 Snd 8:25-26 ^b 90:4 2Pi 3:8

- 8 Imaka wakiwaki käbop ba kwawak täk täkamäj u gäkä kwawakgän penpäñ yabäk täyan.
- 9 Kokwawak nadäj niniñiri nin kome terak ahäj paot täk täkamäj. Täñpäkañ nin kähän yäñpäñ paot täkamäj.
- 10 Nin kadäni käroni nämo it täkamäj. Obañ 70 ude nämo itkañ paot täkamäj. Ba kehäromigän pen itpäñä obañ 80 täga käwep kañ-ahäne.
- 11 Ekäni, kokwawakka täño kehäromi kudup niwoñärewi yäwänäku äma kubätä täga nämo itek. Ba umun pähap jidewanipäj nadäkkäne?
- 12 ^c Unita gäk kwawak niwoñäreñiri kome terak irit kuñat-kuñatnin u keräpigän it täkamäj yäj mebäri nadäna tumbut. Ket ude nadäna tumbäpäñ nininta nadäna äpani täñpäpäñ gäkken nanik nadäk-nadäk säkgämän u terakgän kañ kuñatna.
- 13 ^d O Ekäni, gäkñjo kokwawak jidegän api paorek? Ba gäk jidegän äneñi äyäjutpäñ epän ämakaye ninta butewaki api nadäj nimen?
- 14 Täñpäkañ gäk tamimañ tamimañ ironka pähap iritninken pewi tokñejirän bänep oretoret nadänpäj ganiñoret kap tek täkäna.
- 15 Nin kadäni käroni-inik bäräpigän nadäj yäpmäj äbumäj. Eruk apiño gäk bänep oretoret tañi nimisi, obañ jide bäräpi niniñ yäpmäj äbuno udegän.
- 16 Kehäromika terak imaka tägatäga täk täyan u epän ämakaye niwoñäre. Täñpäñ ironiñiye ba oraniye ahänayäj täkañ uwä udegän kañ yäwoñäre.
- 17 ^e Täñpäkañ Ekäni Anutunin, konka pähaptä nintä terak äronirän imaka imaka tänayäj täkamäj unitäño bureni kwawak kañ ahäwut.

Salmo 91

Anututä ninta watä säkgämän it nimik täyak

- 1 ^f Äma kubätä iwantä nutneñ yäñpäñ Anutu ärowani-inik dubiniken kuñirän käbop tewek.
- 2 ^g Täñpäñ Ekäni ñode iwerek; Näk käbop irit bägupkaken äreñira watä it namik täyan yäk. Anutuna, näk nadäj gamikininik täk täyat yäj iwerek.

^c 90:12 Sam 39:4 ^d 90:13 Kis 32:12-13 ^e 90:17 Sam 27:4; Ais 26:12 ^f 91:1 Sam 31:20, 121:5; Ais 25:4, 32:2 ^g 91:2 Sam 14:6, 18:2, 56:4; Jer 16:19

- 3 ^h Bureni-inik, Anututä watä kehäromi it gamiñirän, imaka kăbop itak unitä gâk nămo tănpan waney. Ba kăyăm wakitâ gepmăñirekta api tănKentăn gamek.
- 4 ⁱ Anututä sâkgămăn uwăk tănpan api gepmanpek, baraktâ nanaki uyiñpiñit pat tăkañ ude. Năk watâ it gamik tăyat yăñ yăk tăyak uwă bureni-inik tăk tăyak.
Unita gâk Ekănikăt iriri âmatâ âmik tănjo kurepă tageñpan it tăkañ ude Ekănitâ ude api tăn gamek.
- 5 ^j Anututä watâ it gamiñirän gâk bipani imaka umuri kubăta nămo umuntăwen. Ba kepma imaka kubă gâkă terak bărăñey-inik âronpan tănpan waney yănpan nămo umuntăwen.
- 6 ^k Tănpan gâk kăyăm tani ba imaka wakitâ kepma ba bipani ahăn namineñ yănpan nămo umuntăwen.
- 7 ^l Âma măyapiniktâ dubikaken kumăñiră năk udegăn kumbet yăn nămo nadăwen.
- 8 ^m Nămo! Gâk sâkgămăn api iren. Tănpan âma waki tănpani u kowata Anututä kwawak yămiñirän api yabăwen.
- 9 Ekăni u gâka watâ kehäromi-inik it tăyak. Anutu ârowani uken pănku imaka wakita kăbop it tăyan.
- 10 U iriri imaka wakitâ gâkă terak nămo api ahăwek. Ba kăyăm wakitâ gâkă eñi gănăñ nămo api ârowek.
- 11-12 ⁿ ^o Anututä aņeroniye watâ it gamikta yepmankuko unitâ api orañpan gepmaney. Ude tăniră kuroñka ba gukutka nămo api pimij tădoren.
- 13 ^p Tănpan gâk aņ komi ba gămok tăga api yeñ yepmăñiren.
- 14 ^q Tănpan Anututä ñode yănku; Âmawebe năka găripi nadăk tăkañ uwă api tănKentăn yămet yăk.
Ba âmawebe nadăn namikinik tăk tăkañ uwă watâ it yămet yăk.
- 15 ^r Âma udewani năkken gera yănayăn tăkañ uwă api nadăn yămet yăk. Tănpan bărăpi ahăn yămiñiră năk tănKentăn yămiñpan wăpi biñam ikek api yepmanpet yăk.
- 16 Tănpan năkă kome terak irit kuñat-kuñari yăpurărăt-pewa api kăronťan yămek yăk.
Ude tănira âma u ñode api yăneñ; Uraknin u tănKentăknin bureni yăn api yăneñ.

^h 91:3 1Kn 8:37; Sam 124:7; Snd 6:5 ⁱ 91:4 Sam 36:7, 40:11, 63:7; Ais 51:16

^j 91:5 Jop 5:19-23; Sam 23:4, 27:1, 64:4 ^k 91:6 2Kn 19:35; Jop 5:22 ^l 91:7 Jos 14:10

^m 91:8 Sam 37:34, 58:10 ⁿ 91:11 Sam 34:7; Mat 4:6; Luk 4:10 ^o 91:12 Mat 4:6; Luk 4:11

^p 91:13 Het 14:6; Dan 6:22; Luk 10:19 ^q 91:14 Sam 9:10, 59:1, 145:20 ^r 91:15 1Sml 2:30; Jop 12:4; Jon 12:26

Salmo 92

Anutu täño irona bänep täga kap tewani

Juda naniktä kap ɲo Sabat kadäni kubäkubäken tek täŋkuɲonik.

- 1 Ekäni, gäk ärowani pähap. Gäka bänep täga man gäwetpän ganiŋ orerira bänepna pidämtak täyak.
- 2 Täŋpän iron täŋ namik täyan unita tami tami yänahänjit watä säkgämän it namik täyan unita bipani bipani yänahänjira bänepna pidämtak täyak.
- 3 Unita näk gita utpän gäk wäpka yäpmän akuk täyiwa.
- 4 O Ekäni, gäk epän täŋiri kanpän bänepna tägak täyak. Ba ketka kudän kanpän oretoret kap tek täyat.
- 5 ^s Gäk nadäk-nadäka ärowani-inik. Täŋpän epän täk täyan u imaka, ärowani-inik.
- 6 Täŋiri äma bänep nadäk-nadäki nämotä gäkɲo täktäkkata täŋguŋtak täkaŋ. Ba äma nämö nadän tumbani, guŋ udewanitä täga nämö nadän gamik täkaŋ.
- 7 Äma kädet waki täŋpani udewanitä nämö nadän gamik täkaŋ upänkaŋ wädantä tägak täkaŋ ude tägaŋpän imaka imaka yäpmäk täkaŋ.
Ude täk täkaŋ upän kämiwä kudup api waŋ moreneŋ.
- 8 Imata, Ekäni gäk intäjukun-inik, paot-paotka nämö it täyan unita.
- 9 Ekäni, äma udewani unita ɲode nadäkamän; Äma waki täŋpanitä täga nämö api itneŋ. Nämoinik! Gäka iwan täŋ gamik täkaŋ uwä kudup api däpmän morewen.
- 10 Täŋpäkaŋ gäkä kehärominawä bulimakau ägwäri täño kehäromi ude peŋ namiŋkun. Ude täŋpän nadän namiŋpän ume käbäŋi nitek ärut namiŋkun.
- 11 Täŋpän täŋkentän namiŋiri iwanaye kumän waŋ moreŋirä yabätat. Ba äma waki täŋpanitä kähän yänirä nadätat.
- 12 ^t Täŋpäkaŋ ämawebe siwoŋi kuŋaraniwä agäba päyani ärok täkaŋ udewani. Ba päya käronitä äroman kuk täkaŋ ude säkgämän api it yäpmän äroneŋ yäk.

^s 92:5 Sam 139:17; Ais 28:29, 55:8-9; Rom 11:33-34 ^t 92:12 Sam 1:3, 52:8; Ais 65:22; Hos 14:5-6

- 13 ^u Uwä päya Ekäni täño eni yämaken piwani, säkgämän, kehäromi nitek udewani.
- 14 ^v Äma udewani uwä nadäkiniki kodakigän pen api it yäpmän kwek. Uwä päya biani-pänkaŋ kodakigän itkaŋ bureni säkgämän pat täkaŋ ude bumik.
- 15 Unita ŋode api yänahäneŋ; Ekäni u tägagämän yäk. Nin kehäromigän täŋkentän nimik täyak yäk. Uken kädet goret kubä nämo kak takamän. Nämoinik!

Salmo 93

Anutu ärowani-inik itak

- 1 Ekäni uwä intäjukun-inik itak. Uwä ekäni ärowani. Wäpi biŋam säkgämäntä teki ude it täyak. Täŋkaŋ pioŋ yamäk täkaŋ ude kehärominipän yamäk täyak. U komeni komeni täŋmeham tänpän pewän wareŋi nämo it täyak.
- 2 ^w Ekäni, gäk bian kome ŋoken imaka kubä nämo itkukken intäjukun itkun. Täŋkaŋ bian umuken intäjukun itkunonitä paot-paori nämo intäjukun it yäpmän äbätan.
- 3-4 Tänpäkaŋ kome terak imaka imaka kehäromi nitek itkaŋ uwä gäkä yärepmitan. Gwägu käroni boham uwä mämä taŋi yäk täyak. Ba gwägutä taŋi tokätpän mämä pähap yäk täyak upänkaŋ Ekäni, gäkŋo kehäromika uwä ärowani pähap. Gäkŋo kehäromikatä imaka imaka kuduptagän yärepmitak.
- 5 ^x Ekäni, gäkŋo man kädet u kehäromigän, paot-paori nämo. Ba gäkŋo kome uwä kudupi-inik itkukoniktä api it yäpmän ärowek!

Salmo 94

Anutu-tägän yäpmän daniwani äma ude itak

- 1 ^y Ekäni, gäk äma wakita kowata yämani Anutu. Unita apiŋo kokwawakka kwawak pewi ahänjirän käwa!

^u 92:13 Sam 100:4, 135:2 ^v 92:14 Sam 1:3; Jon 15:2 ^w 93:2 Sam 45:6, 90:2; Kra 5:19

^x 93:5 Sam 19:7, 29:2, 96:9, 1Ko 3:17 ^y 94:1 Ais 35:4; Nah 1:2; Rom 12:19

- 2 Gäk ämawebe kuduptagän täño täktäki yäpmän daniwani Anutu.
Unita bäräñeñ pübä äma gup yäpmän ärokärok täñpani komi
yäpnañi u yämi!
- 3 ^z O Ekäni, äma wakiwaki täñpanitä wakinita yäñpän oretoret täñ
yäpmän kuñirä kadäni jidegän api tärewek? Kowata jidegän api
yämen?
- 4 Äma udewanitä täñpawak kudänita gupi yäpmän äronpän inita
biñam wari wari yäk täkañ.
- 5 Äma udewani ämawebe gäkñata biñam iwoyänkuno u komi bumta
yämiñpän yeñ däpmäk täkañ.
- 6 U webe kajat ba nanak kodänani däpmän-pewä kumäk täkañ. Ba
kubäken nanik ninkät bok irani unita udegän jop nadän däpmäk
täkañ.
- 7 Ude täñkañ ñode yäk täkañ; Kudän ude täk tämañ uwä käbop täk
tämamän. Ekäni, Isrel täño Anutu u nämo nibäñpän nadäk täyak yäk.
- 8 Äma täñpawak täñpani in ude yäk täkañ upänkañ jidegän api
nadäwä täreneñ? Inä guñ bureni-inik!
- 9 ^a Man ude yäk täkan uwä yänañi nämoñpän yäk täkañ. Anutu,
jukunin dapunin täñkuko u täga nämo tabäñpän nadäwek? U
siwoñi tabäñpän-nadäk tayak!
- 10 ^b U guñ äbotta komi yämik täyak unita inta komi udegän täga
api tamek. U ämawebe kuduptagän täño yäñpän-yäwoñärek
äma unita nadäk-nadäki nämo yän nämo nadäneñ.
- 11 ^c Nämo! Anututä äma täño nadäk-nadäki kudup yabäñpän-nadäk
täyak. Nadäk jide pewä ahäk täkañ u jopigän yän nadäk täyak.
- 12 ^d Täñpakañ Ekäni, äma gäkä jukuman yäwetpän yäwoñärek
täñiri buramik täkañ u gäkño oretoret terakgän kuñat täkañ.
- 13 Gäk bäräpi ketäreñ yämiñiri gup gapun gapun terakgän it
täkañ. Ude it yäpmän kuñirä äma waki täñpani awañ gänañ
äpmonirä kañ yabäwut!
- 14 ^e Unita bureni-inik nadätat, Ekäni gäkä ämawebe gäkñata biñam
iwoyänkuno u nämoinik api yabä-kätäwen.
- 15 Nämo, äma waki täñpani unitä ämawebe täño man goret
yäpmän danik täkañ u gäkä täñpewi siwoñi api ahäwek. Ude
täñiri äma siwoñi siwoñitä kädet u api täñ-kehärom täneñ.

^z 94:3 Jop 20:5; Sam 13:2 ^a 94:9 Kis 4:11; Snd 20:12 ^b 94:10 Jop 35:11; Sam 44:2;
Ais 28:26 ^c 94:11 Jop 11:11, 1Ko 3:20 ^d 94:12 Jop 5:17; Snd 3:11, 1Ko 11:32; Hib 12:5
^e 94:14 1Sml 12:22; Rom 11:1-2

- 16 Ämawebe, yänjabäk node täwet yabäwa; Netätä äma wakiwaki tänpäni inamiken näk gäarak itkuk? Ba näkjo man netätä yänkentän naminkuk?
- 17 Unita man node täwera nadäwut; Ekänitä tänkentän naminkuk! Nämö tänkentän naminkuk yäwänäku näk bäränej kumänpen päñku kum irit komeken iram.
- 18 ^f Yäke! Näk mañ nutnayän täkañ! yän yänkut. Upänkañ nämö! Ekäni, butewakika tärek-täreki nämö u terak orañ naminjiri nämö mañ nutkuñ.
- 19 Nadäwätäk bäräpi mebäri mebäri ahän naminjirä upäkañ gäkä naniñ kawat tañiri oretoret terak kuñat täyat.
- 20 Ekäni, näk nadätat. Gäk äma ekäni ekäni waki tänpänikät epän bok nämö täk täkañ. Äma udewaniwä kudän wakita siwonigän yän yäk täkañ.
- 21 Ude täñkañ ämawebe siwonita komi yämikta tawañ penpäñ äma momini nämö, jop nadän kumäkta yäniñ kirek täkañ.
- 22 ^s Upänkañ Ekäni Anutunatä äma waki inamiken näk gäarak itpäñ tänkentän namik täyak.
- 23 Täñkañ Ekäni Anutunintä äma waki mominita yänpäñ komi yämiñpäñ kudup api tänpän waneñ.

Salmo 95

Inijoret mankät jukuman

- 1 Ämawebe, in äbut! Äbäkañ Anututa inijoret kap teñ imina! Anutu u watä it nimañkañ umuri-ken nanik nimagut täyak unita iniñ oretna!
- 2 Inamiken ahänpän bänep täga kap iniñ ubiñ tena!
- 3 Nadäkañ? Ekäni u Anutu pähap. Uwä wäbät ba imaka anutu yän yäwet täkañ u kudup intäjukun-inik it yämik täyak.
- 4 Ume kubat ba pom käroni käroni kuduptagän u Ekäni täñoniktä itkañ.
- 5 Ini-tägän kome ba gwägu pähap yänjirän ahänkuño unita mähemi bureni-inik itak.
- 6 Unita in äbut! Ekäni nin kudup tänpän-nipmanpani u dubiniken äbänpän gwäjiñ äpmoñpäñ iniñ oretna!

^f 94:18 Sam 38:16 ^s 94:22 Sam 59:9, 62:2, 62:6

- ^{7 h} i Uwä nintäño Anutu itkañ yawakiye ude iritna nibäñ niwatpän ketem nipmän towik täyak.
- ^{8 j} k Unita Ekänitä ñode niwerirän nadäna; Äbekjiye orajiyetä bian Meriba Masa komeken näkño man bitnäñpän ärowani tāk tängkuño u in udegän nämo täneñ.
Apiño näkño man nadäñ parit ärowani nämoinik täneñ yäk.
- ⁹ Nämo! Näk imaka tägatäga täñira yabängkuño upänkañ äbekjiye orajiye uwä mäde ut namikinik tängkuñ.
- ^{10 l} Ude täñ naminirä kokwawak nadäñ yäpmän kuñira obañ 40 ude täreñkuk. Täñpän yängkut; Näka nadäkinik nämo täñ naminpän näkño kädet iwatta bitnäk täkañ.
- ^{11 m} Unita kokna wawäpän man kehäromi ñode yängkut; Äbot uwä äbä orek näkkät nämoinik api itneñ.

Salmo 96

Anutu uwä intäjukun-inik itkañ komen ämawebe yabän yäwat täyak

- ¹ Komen ämawebe kuduptagän, nin Ekänita kap kodaki kubä teñ imina!
- ² Ekänita kap teñ iminpän wäpi iniñ oretna! Täñpän yäpätagak epän tängkuko unitäño manbiñam kepma kepma ämawebe kap terak yäwet tākäna!
- ³ Bureni! Wäpi biñam ärowani ba kudän kudupi tāk täyak unitäño manbiñam ämawebe komeni komeni yänahäñpän yäwetna!
- ⁴⁻⁵ Imaka imaka ämawebe komeni komenitä nadäñ yämik täkañ uwä jopigän. Upänkañ Ekäni ini-tägän kunumkät imaka imaka punin itkañ u täñpän peñkuk.
Bureni! Ekäni u wäpi biñam ikek unita unitäño wäpi biñamä yäpmän akuñpän punin unu pena!
Täñ, wäbät nämo nadäñ yämine. Nämoinik! Ekänitagän umuntak tākäna!
- ⁶ Ekäni uwä wäpi biñam pähap ikek unitä Intäjukun Äma itak. Ba iniken eñini udegän, kehäromi, epmäget tagagämän ikek.

^h 95:7 Sam 80:1, 100:3 ⁱ 95:7-8 Hib 3:15, 4:7 ^j 95:8 Nam 14:22; Lo 6:16

^k 95:8-9 Kis 17:1-7; Nam 20:2-13 ^l 95:7-11 Hib 3:7-11 ^m 95:11 Nam 14:20-23;

Lo 1:34-36, 12:9-10; Hib 4:3-5

- 7ⁿ Unita äma äbori äbori, in kuduhtagän Ekäni iniñ orerut! Ekänitā iniken tāktāki ba kehārominita yāñpāñ wāpi biñam yāpmāñ akukot!
- 8 Wāpi biñam iniñ oretkañ imaka kubā Ekäni iniñ oretta pewani yāpmāñ iniken eñi gānañ ärowut!
- 9° Nadākañ? Ekäni u kudupitā kudupi-inik unita ämawebe komeni komeni Anututa nadāñpāñ kwainēñ.
- 10^p Tāñpākañ Anutu tāño ämawebe, in äma äbori äbori ñode kañ yāwerut; Ekäni uwā intājukun itkañ kome tāñ-kehārom tañjuk. Tāñpākañ kometā sākgāmān itpāñ wareñi nāmo pat tāyak. Tāñpākañ kāmi Ekänitā iniken nadāk-nadāk siwoñi terak äma äbori äbori yāpmāñ daniñpāñ api yabāñ yāwarek. Ude kañ yāwerut!
- 11 Ai! Kunum ba kome, ek oretoret tākon! Tāñpāñ gwāgu pähap, gāk ba imaka imaka gāk gānañ kuñat tākañ in gera māmā tāñput!
- 12 Epān, inkāt ketem in gānañ itkañ u kudup Ekäni iniñ orerut! Tāñpākañ Anutu iñamikenā päya bipiken päke itkañ u kuduhtagän kap tenpāñ oretoret kañ tāñput!
- 13^q U imata, Ekäni uwā äbayāñ tāyak. Äbāñpāñä ämawebe komeni komeni iniken nadāk-nadāk siwoñi terak yabāñ yāwatpāñ man bureni terak api yāpmāñ daniwek.

Salmo 97

Ekäni uwā kañiwat epān ärowani tāñpani

- 1 Ekänitā intājukun-inik itak. Unita kome tañi, ba kome täpuri täpuri gwāgu bāmopiken itkañ, in bānep tāga nadāñ imiñpāñ oretoret tākot.
- 2 Ekäni uwā kudupi-inik. Gubam kenta bipmāñ uranitā kumān uwāk tāñ paot tāyak. Tāñkañ unitā ämawebe yabāñ yāwat epān sākgāmān siwoñi tāk tāyak.
- 3 Tāñpākañ uwā jop nāmo kuñat tāyak. Nāmoinik, kädāp mebet tāñpewān intājukun kuñkañ iwaniye iñiñ paot tāyak.
- 4 Ekäni Anututā yāñpewān yāpā kwiniñirān kome yāñek tāyak. Ude ahāñirān kometā kañkañ kwaik tāyak.
- 5 Anutu uwā kome pähap tāño intājukun. U äbāñirān kome pähap ño kokoyāk tāyak.

ⁿ 96:7-9 Sam 29:1-2 ^o 96:9 2Sto 20:21; Sam 33:8, 93:5, 114:7 ^p 96:10 Sam 9:8, 67:4, 93:1, 98:9 ^q 96:13 Sam 98:9

- ⁶ Kunum ba imaka imaka u terak it tākaŋ unitä Anutu kudän siwoŋi tāk täyak unitäŋo manbiŋam pewä ahäk tākaŋ. Täŋirä ämawebe u kaŋpäŋ nadäk tākaŋ.
- ⁷ ^r Unita ämawebe anutu jopi-jopi yäniŋ oret tākaŋ uwä bumta mäyäk tänaŋi. Anutuniye u tägagämän yäŋ yäk tākaŋ. Upäŋkaŋ nämo! Anutu jopi-jopi kuduptagän u Ekäni iniŋ oretnaŋipäŋ.
- ⁸ Anutu, yäpmäŋ danik-danik epän tāk täyan u siwoŋi unita ämawebe kuduptagän Saion yotpärareken nanik ba Juda komeken nanik bänep täga pähap nadäŋpäŋ oretoret pähap tāk tākaŋ.
- ⁹ ^s Ekäni, gäk ekäni ärowani. Gäkä kome pähap ŋo watä it täyan. Gäk wäpka ärowani pähap. Imaka kome terak ba anutu jopi-jopi kumän yärepmitan.
- ¹⁰ Täŋpākaŋ Anututä ämawebe imaka waki-wakita taräki nadäk tākaŋ unita gäripi nadäŋ yämik täyak. Täŋpäŋ ämawebeniye watä säkgämän it yämiŋpäŋ äma wakiwaki kerä terak nanik yämagut täyak.
- ¹¹ Bureni, ämawebe kudän täga täŋpani u Anututä peŋyāŋek bänepiken peŋirän oretoret terak it tākaŋ.
- ¹² Ai! Ämawebe siwoŋi kuŋat tākaŋ, in Ekäniŋin unita yäŋpäŋ bänepjinken oretoret pähap nadäk tākot! Piä taŋi tāk täyak u nadäŋpäŋ iniŋ oretkaŋ U äma kudupi-inik yäŋ nadäk tākot!

Salmo 98

Anutu ärowani uwä kehäromi ba kudän siwoŋi mähemi

- ¹ ^t Ekänitä imaka mebäri mebäri tägagämän pewän ahäŋ nimiŋkuŋo unita kap kodaki kodaki terak iniŋoret tākäna! Ekäniŋin u siwoŋi, kehäromini terak iwaniye kudup täŋo kehäromini yäpmäŋ äpuk.
- ² Ekänitä ämawebeniye iwan keriken nanikpäŋ yämagurirän ämawebe komeni komenitä kehäromini kwawakinik kaŋpäŋ nadäŋkuŋ. Ude täŋirän kudän siwoŋi-inik tāk täyak yäŋ kaŋpäŋ nadäwä täreŋkuŋ.

^r 97:7 Kis 20:4; Lo 5:8, 27:15; Jer 10:14; Hib 1:6; Jem 2:19 ^s 97:9 Kis 18:11; Sam 83:18, 95:3, 96:4 ^t 98:1 Kis 15:6; Sam 33:3, 40:5; Ais 52:10

- 3 ^u Isrel ämawebeta watä pen api it yämet yäj bian yäjukuko u nadänpäj ämawebeniye nämo yepmajkuk.
Täjäirän ämawebe komeni komeni naniktä täktäki u kanpäj nadänpäj yäjku; Anutu u ämawebeniye iwan kerä terak nanikpäj yämagutkuk yäk.
- 4 Unita ämawebe in kuduptagän kome terak itkan, in Ekäni iniñoret kap tenpäj wäpi yäpmäj akuk täkot!
- 5-6 Ude tänpäj bigon utpäj iniñoret kap tenit womat piäjnit, uhuwep bok piäk täkot yäk. Bänep tagagämän nadänpäj Ekäni ärowani gera terak iniñoret täkot!
- 7 Ai! Gwägu tanji, tom gäk gänäñ itkan u ba kome ba ämawebe, in kuduptagän Ekäni wäpi yäpmäj akuk täkot!
- 8 Ume, in mämä tanji yäk täkot! Pom, in imaka udegän, Ekäni iñamiken oretoret tänpäj kap tek täkot!
- 9 U imata, uwä Anutu Bureni-iniktä äbänpäj yabäj yawat epän säkgämän siwoñi täñkan iniken nadäk-nadäk siwoñi terak ämawebe api yäpmäj daniweko unita!

Salmo 99

Anutu intäjukun-inik itak

- 1 ^v Ekäni u intäjukun-inik itak. Añero kerä kukñi kukñi irirä u bämopiken mañit iitak.
Unita ämawebe uken-uken nanik kanpäj nadänpäj umuntanpäj kwaik täkot!
- 2 Ekäni uwä Jerusalem yotpärareken itkan wäpi biñam ärowani nitek it täyak. Itkan ämawebe äbori äbori komeni komeni intäjukun it yämik täyak.
- 3 Bureni! Ekäni u kudupi unita ämawebe päke u Ekäni intäjukun-inik itak yäj nadäk täkot. Ude nadänpäj wäpi biñam yäpmäj akuk täkot!
- 4 Intäjukun ämanin, gäk kehäromika nitek itkan kädet siwoñitagän gäripi nadäk täyan. Ekäni, bureni, gäk Isrel ämawebe nin kädet siwoñi niwoñärenjiri ugän iwät täkamäj.
Niwoñärenjiri ämawebe ätu nämo tänyäkñat täkamäj. Nämo, kudän täga-tägagän yäwoñärek täkamäj.

- ⁵ Unita ämawebe, Ekäniyin wäpi yäpmäj akuk takot! U Anutujin bureni. U kudupi-inik unita dubiniken kuṇpāj wäpi iniṇoret takot!
- ⁶ Nadäkaṇ? Moses kenta Aron uwä Ekäni unitäṇo bämop äma ude itkumän. Ba Samuel u imaka, Anutu iniṇ orerani äma kubä.
Äma uwä Ekäniken yäṇapiṇirä nadäj yämik täṇkukonik.
- ⁷ ^w Täṇpākaṇ Ekäni uwä gubam gānaṇ itkaṇ бага man yämiṇkuk. Yämākaṇ бага man u kudup iwatkuṇ.
- ⁸ ^x Ekäni Anutunin, gäk ämawebekaye täṇo yäṇapik man u nadäj yämik täṇkun. Gäk gākṇa-tägän ämawebekaye ṇode yāwoṇäreṇkun; Gäk momini peṇ yāmani Anutu.
Momini peṇ yämik täṇkuno upāṇkaṇ wakini u yäpā-siwoṇtakta komi yämik täṇkun.
- ⁹ Unita ämawebe, Ekäni Anutunin wäpi yäpmäj akuk takāna! Täṇpāj unitäṇo pom kudupiken kuṇpāj gwäjiṇ āpmoṇ imiṇpāj iniṇoret takāna.
U imata, Ekäni Anutunin u kudupitā kudupi-inik itak.

Salmo 100

Ämawebe, in äbä Anutu iniṇ orerut!

- ¹ Ämawebe uken-uken nanik, in kuduptagän oretoret gera terak Anutu iniṇoret takot!
- ² Täṇpāj Anutu täṇo epän bānep pidām terak täṇpāj kap teṇpāj iṇamiken kwawak äbut.
- ³ ^y Ekäni uwä Anutu itak u nadāwut! Keri terak ahāṇkumäṇo unita māheminin ude itak. Täṇpākaṇ ninä unitäṇo ämawebeniye.
Tāṇkaṇ ninä yawakiye unita nibāj niwat täyak.
- ⁴ Eruk ämawebe, in kap teṇpāj iniṇ oretpāj Ekäni täṇo yotpārareken äbut! Täṇpāj bānep täga man iwetpāj wäpi yäpmäj akuwut!
- ⁵ ^z Imata, Ekäni uwä tägagämän. Bānep ironi paot-paori nämo. Watä säkgämän pen api it nimiṇ yäpmāj ärowek.

^w 99:7 Kis 33:9 ^x 99:8 Nam 14:20; Lo 9:20; Jer 46:28; Sef 3:7 ^y 100:3 Sam 79:13, 95:7; Ese 34:30-31; Efe 2:10 ^z 100:5 1Sto 16:34, 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 106:1, 107:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11

Salmo 101

Devittä intäjukun äma itkaŋ siwoŋi kuŋatta Ekäni iwetkuk

- ¹ Ekäni, gäkä nadäkta kap yāŋ-tewayāŋ täyat ŋowä siwoŋi kuŋatta ba gäkgānpāŋ gāwarāntäkta tewayāŋ.
- ² Näk siwoŋigān kuŋatta nadāŋit nadāŋit api kuŋarero unita gäk näkken jidegān api äben? Täŋkaŋ ämawebenaye yabāŋ yāwat täyat uwä bānep kuräki terak tāk täyat.
- ³ ^a Täŋkaŋ kudān wakita not nämoinik api täŋpet. Ba äma Anutu mädē ut imik täkaŋ unitāŋo täktäkita taräki nadānpāŋ unita ukät itpāŋ-nadäk kubä nämoinik api täŋpet.
- ⁴ Näk täŋyäkŋarani kudān ba kudān waki ätu täŋo täktäkta bānep nämo api pewet.
- ⁵ ^b Täŋkaŋ äma yānpāŋ-yabāŋ yāwat täŋpani u api yāwat kirewet. Ba äma inita nadāwä ärowani täŋpāpāŋ gup yāpmāŋ ärokärok täŋpani u nämo api yabāŋ korewet.
- ⁶ ^c Täŋpākaŋ ämawebe nadäk kubāgān peŋpāŋ Anutu unitagān nadāŋ imikinik täŋpāŋ kuŋat täkaŋ u not täŋ yāmiŋpāŋ api yāmaguret. Ba nadāŋ yāmiŋira äma kudān siwoŋigān täŋpanitā watä epān api täŋ namineŋ.
- ⁷ ^d Upāŋkaŋ jop manman yāwani ba täŋyäkŋarani täŋpanitā dubinaken täga nämo api itneŋ.
- ⁸ Nämo, kepma kepma äma waki täŋpani Ekäni täŋo yotpārareken ba komenin kudupken nanik api dāpmāŋ yāwat kirek täŋpet.

Salmo 102

Äma nadāŋ bārāp terak irani täŋo yāŋapik man

*Kap ŋowä äma kubä nadāŋ bārāp terak irirān kehäromini kudup
paorāpāŋ itkaŋ nadāŋ bārāpi u Ekäni yāŋahāŋpāŋ iwetkuk.*

- ¹ O Ekäni, yāŋapik manna ŋo nadāŋ nami. Gäkä täŋkentāŋ nami yāŋpāŋ gera ŋo yāyat.
- ² Bārāpi taŋi kaŋ-ahāŋpāŋ nadāŋ bārāp terak irira näka mädē nämo ut namen. Nämo, gera yāŋira nadānpāŋ bārāneŋ täŋkentāŋ nam.
- ³ Näkŋo iritna gupe kadāni kerāpitagān äronpāŋ abutkuk täkaŋ ude. Täŋpāŋ gupna kädāp ijitak, kädāp gäyek ude.

^a 101:3 Lo 15:9; Sam 5:5, 40:4 ^b 101:5 Sam 18:27, 50:20; Jer 9:4 ^c 101:6 Sam 119:1

^d 101:7 Sam 43:1, 52:2-5

- 4 Muyeŋ päripmänpän pewä kubitak täkaŋ udewani bumik itpäŋ ketem nakta bänep kubä nämo nadätat.
- 5 Yäke! Gupna nämo, kujatna-tägän itkaŋ yänkähän-kähän yän itat.
- 6 Näk kwäwukbam kome jopiken inigän it täkaŋ ude itat.
- 7 Ba barak kubä inigän-inik päya moräk terak ireko ude. Däpmon bureni nämo pat täyat.
- 8 Butewaki, kepma käroŋ iwantä nebeŋpäŋ yänärok bumta näwet täkaŋ. Täŋkaŋ wäpna täktäk waki terak peŋkentänpän yäk täkaŋ.
- 9-10 O Ekäni, gäk näka kokwawak nadän namitan unita ketemta waki, kädäkutpäŋ nak täyat. Täŋkaŋ konämna pitopän umeta ude nak täyat. Näk jiraŋ moräk ude urenpän maŋpi kukaŋ.
- 11 Näk kadäni käroŋi kome terak nämo api iret yän nadätat. Mup däpmän pewanitä bäräŋeŋ kubitak täkaŋ udewani.
- 12 O Ekäni, gäk intäjukun itkaŋ kaŋiwat epänka tärek-täreki nämo täk täyan. Unita wäpka biŋamtä udegän api it yäpmän ärowek.
- 13 Tänpäkaŋ Jerusalem ämawebeta oraŋ yämiŋpäŋ täŋkentän yämikta kadäni ahätak ubayän. Unita butewaki nadän nimiŋpäŋ äbä täŋkentän nimisi.
- 14 Butewaki, Jerusalem yotpärare yäpawawani upänkaŋ epän ämakaye nintä unita gäripi pen nadäkamän. U täŋo moräk-moräki yabänkaŋ butewaki taŋi nadäk takamän.
- 15-16 Upänkaŋ Ekänitä Jerusalem u äneŋi yäpmän akuŋpäŋ uterak kehäromini kwawak pewän ahänjirän api käneŋ. Kaŋpäŋ ämawebe äbori äboritä Ekänita umuntaŋpäŋ intäjukun ämaniye gämoni-kengän itpäŋ api oraŋ imineŋ.
- 17 Tänpäkaŋ kadäni uken äma jäwäritä Ekäniken yänapiŋirä nämo gaŋa taŋpäŋ api nadän yämek.
- 18 Eruk Ekänitä imaka täŋkuko ŋonitäŋo manbiŋam kaŋ kudän täwut. Ude tänayän tämäŋo uyaku oraniye mäden ahänayän täkaŋ unitä kaŋpäŋ nadänpäŋ Ekäni ŋode api yän-iniŋ oretneŋ;
- 19 Ekäni ini iraniken punin unu itkaŋ kome terak ijiŋpewän äpuk.
- 20 Ude tänpän nadänkuk; Äboriye komi eŋiken irani, kumäkta biŋam täŋkuŋo u komi nadänkaŋ yänkähän-kähän yänjirä. Ude nadänpäŋ äpämaŋ kukta yäniŋ kireŋkuk.
- 21 Unita Ekäni täŋo wäpi u Saion pom terak Jerusalem yotpärareken api iniŋ oretneŋ.
- 22 Kadäni ugän äma äbori äbori äbä kubäkengän api itneŋ. Tänpän intäjukun ämaniye ba äboriye kudup u Ekänitagän watä epän api täŋ imineŋ.

- 23 Tānpākaŋ irit kuŋat-kuŋatna bāmopiken Ekānitā kehāromina tānpān wawāpāŋ nepmaŋkuk.
- 24 ^e Unita ŋode iwetkut; Anutuna, gāk itkunotā it yāpmāŋ ābātan. Api it yāpmāŋ ārowen. Nāk tāgawani nāmo tāŋira gāk nāk bārāŋeŋ nāmo nāmāguren!
- 25 ^f Anutu, bian-inik kome ŋo gākā tāŋkun. Tānpāŋ kunum peŋpāŋ imaka imaka kudup peŋ moreŋkun, kome terak ba kunum gānaŋ.
- 26 Imaka imaka kehāromi u kudup api paot moreneŋo upāŋkaŋ gāk pen api iren, paot-paotka nāmo. Tāŋiri imaka kunum ba kome terak peŋkuno uwā āmatā tek tāŋ yāpmāŋ kuŋarirā wek tākaŋ udegān api tāneŋ. Tānpāŋ āmatā tek biani maŋpākuk tākaŋ gāk udegān tānpewi āmawebe paot tākaŋ. Ude tāk tāyan unita āmawebe kadāni kārōŋi nāmo it tākaŋ.
- 27-28 ^g Anutu, gāk itan ude pen api ireno unita nanakniyeta watā it yāmiŋiri sākgāmān api itneŋ. Tāŋkaŋ unitāŋo nanakiye udegān, gākŋata biŋamgān api itneŋ.

Salmo 103

Anutu iron mähemi-inik iniŋ oretoret kap

- 1 Nāk Ekāni tāŋo wāpi biŋam u yāpmāŋ akuk tāyiwa! Bureni! Gupna, nadāk-nadākna u kuduptā Ekāni tāŋo wāpi kudupi u iniŋoret tānpa!
- 2 Ekānitā iron tāŋ namik tāyak unita guŋ tāwetta yānpāŋ wāpi biŋam yāpmāŋ akuk tāyiwa!
- 3 ^h Ekāni unitā momina kudup peŋ namiŋ morek tāyak. Tānpāŋ kāyāmna imaka, kudup nepmaŋpān tāgak tāyat.
- 4 ⁱ Ekānitā tāŋkentāŋ namiŋirān nāmo paot tāyat. Bureni! Iron pāhap nākā terak buŋāt tāyak.
- 5 ^j Imaka imaka gakŋi gārīpi nīkek namik tāyak unitā tokŋek itkaŋ yāŋ nadāk tāyat.
Tānpāŋ gupna kwitanirā kehāromi namiŋirān gubaŋi āneŋi āworeŋpāŋ pidāmīgān kuŋat tāyat, siāntā kuŋat tākaŋ ude bumik.
- 6 Ekāni u kudān siwoŋi terak āmawebe yabāŋ yāwat tāyak. Āma ātu iwantā kādet waki tāŋ yāmik tākaŋ, āma udewani tāŋkentāŋ yāmik tāyak.

^e 102:24 Jop 36:26; Sam 90:2; Ais 38:10; Hab 1:12 ^f 102:25-27 Hib 1:10-12

^g 102:27 Ais 43:10; Mal 3:6; Jem 1:17 ^h 103:3 Ais 33:24; Jer 17:14 ⁱ 103:4 Sam 34:22, 56:13 ^j 103:5 Ais 40:31

- 7 Tānpākaŋ bian, Anututā imaka imaka tānpayāŋ nadāŋkuko u kudup Moses iwet moreŋkuk. Ba imaka imaka āmatā tāga tānaŋi nāmo u tāŋirān Isrel āmawebetā yabānpāŋ-nadāŋkuŋ.
- 8 ^k Bureni! Ekāni uwā butewaki ba iron pāhap tāŋ nimik tāyak. U komen āma ninta kokwawak bārāŋeŋ nāmo tāk tāyak. Nāmo, iniken bānēpi dātpāŋ nimik tāyak.
- 9 U ninta kokwawak jop nadāŋ nāmo tāk tāyak. Ba kokwawaki kadāni kāroŋi nāmo yāpmāŋ kuŋat tāyak.
- 10 ^l Tānpākaŋ momininta ba wakiwakininta kowata taŋi niminaŋipāŋ nāmo nimik tāyak. Nāmo inik!
- 11 ^m Ekāni uwā āma oraŋ imik tākaŋ udewanita butewaki pāhap nadāŋ yāmik-inik tāk tāyak, kunum kenta kome u taŋi pāhap ude.
- 12 ⁿ Tānpākaŋ mominin yāpmānpāŋ ban-inik maŋpān kuk tākaŋ uwā edap dapuri ābani kādatā āpmok tāyak kāda u ban-inik itkamān ude.
- 13 ^o Ba naniyetā ironiniyeta nadāŋ yāmik-inik tāk tākaŋ udegān Ekānitā āmawebe oraŋ imik tākamāŋ, ninta nadāŋ nimikinik tāk tāyak.
- 14 ^p Ekāni u nintāŋo mebārinin nadātak. Ninā kehārominin nīkek nāmo, ninā komepāŋ gatāwanigān.
- 15 ^q Iritninā mup ba irori udewani.
- 16 Mānittā piāŋirān irori u bārāŋeŋ paotpeŋ kuk tākaŋ. Kokoki kubā nāmo irek.
- 17 ^r Upāŋkaŋ āma Anututa nadāŋ imikinik tāk tākaŋ unita iron pen api tāŋ yāmiŋ yāpmāŋ ārowek. Ba nanakiyetā oraniye terak pen api tāŋ yāpmāŋ ārowek.
- 18 Bureni, Ekāni tāŋo man kādet bian yāmiŋkuko u iwarani, ba unitāŋo jukuman buramiwani udewanita butewaki pen api nadāŋ yāmiŋ yāpmāŋ ārowek.
- 19 Ekāni uwā kunum gānaŋ intājukun-inik itak. Itpāŋ imaka imaka kunum gānaŋ ba kome terak unitāŋo māhemi pāhap itak.
- 20 Unita Ekāni tāŋo aŋero, in wāpi biŋam yāpmāŋ akuwut! In Ekāni tāŋo man buramik āma kehāromi nīkek ude itkaŋ unita manita juku pekot!

^k 103:8 Jem 5:11 ^l 103:10 Esr 9:13 ^m 103:11 Sam 57:10; Efe 3:18

ⁿ 103:12 Ais 43:25; Mai 7:18 ^o 103:13 Mal 3:17 ^p 103:14 Stt 3:19; Sam 78:39; Sav 12:7

^q 103:15 Jop 14:1-2; Jem 1:10-11, 1Pi 1:24 ^r 103:17 Luk 1:50

- 21 Tānpākaŋ Ekāni tāŋo komi āma kunum gānaŋ itkaŋ, in udegān,
wāpi biŋam iniŋ orerut. Inā epān āmaniye unita mani buramiwut!
- 22 Bureni! Imaka imaka komeni komeni Anututā pewān ahāŋkuŋo in
kuduptagān Ekāni iniŋ orerut. Ekānitā deken deken tabāŋ tāwat
tāyakken uken iniŋ orerut.
- Ba nāk udegān, gupna, nadāk-nadākna kuduptā Ekāni tāŋo wāpi
biŋam yāpmāŋ akuk tāyiwa!

Salmo 104

Anutu imaka kuduptagān pewān ahāwani u iniŋ oretna!

- 1 Bānep nadāk-nadākna Ekāni iniŋ orera!
O Ekāni Anutuna, gāk ārowani pāhap. Gāk intājukun-inik itkaŋ
epmāget kudān sākgāmān-inikkatā uwāktāŋ gamiŋirān itan.
- 2 ^s Peŋyāŋekka pāhappāŋ tek ude yamāk tāyan. Tānpāŋ kunum terak
guk kejima āmatā tek iriŋ wādānpāŋ pek tākaŋ ude peŋkuno itkaŋ.
- 3 ^t Tāŋkaŋ irit bāgupka ume punin itak u terak tāŋkun. Tānpākaŋ
gubam terak maŋiriri mānittā yāpmāŋ kuŋat tāyak.
- 4 ^u Ude tāŋkaŋ yāŋiri mānittā gākŋo meka jinom komeni komeni
yāpmāŋ kuŋat tāyak, ba yāpātā epān āmakaye ude itak.
- 5 Tānpākaŋ kome pāhap ŋo tāŋ-kehārom tānpāŋ peŋkuno iniken beki
terak wareŋi nāmo it tāyak.
- 6 Kome tāŋ-kehārom tānpāŋ peŋkaŋ gwāgu tānpāŋ pewi kome pāhap
ba pom imaka, kudup yejāmānpāŋ peŋkuk.
- 7 Ude tāŋkunopāŋ māden man kehāromi, iromāŋ ude yāŋiri gwāgu
āmetkuk.
- 8 Gwāgu pāhap uwā pom kakātānpāŋ wādāŋ āpā kubari yāŋ
imiŋkunken ugān itkuk.
- 9 ^v Ude tāŋkuno unita бага peŋ imiŋkuno u tāga nāmo wārāmut tāyak.
Ude tāŋkuno unita gwāgutā kome āneŋi kudup nāmo api yejāmbek.
- 10 Tānpākaŋ gākŋa-tāgān tānpewi ume ini kubat-kubatken āpāmaŋ
pāŋku pom mebāriken āmiŋkaŋ kubāgān kukaŋ.
- 11 Tāŋirā tom āgwāri mebāri mebāri u naŋpāŋ kotāki irok tawāpāŋ it
tākaŋ.
- 12 Ba baraktā ume pomi terak nanik pāya uniterak eŋini tānpāŋ itkaŋ
iniken manman yāk tākaŋ.

^s 104:2 Ais 40:22; Dan 7:9 ^t 104:3 Sam 18:10 ^u 104:4 Hib 1:7 ^v 104:9 Jer 5:22

- 13 Tānpākaŋ kunum gānaŋ nanik iwān yāŋiri tak tāyak. Iwān taŋpāŋ kometa gakaŋi tokŋek-inik imik tāyak.
- 14 Ude tāŋiri ketem tomtā nakta ba āmatā piŋpāŋ nakta ahāŋ-bumbum tāk tākaŋ.
- 15 Bureni Ekāni, gāk wain ume nimiŋiri naŋpāŋ oretoŋet tāk tākamāŋ. Ba orip gakaŋi iŋamninken ārutitna āgo weŋirā kuŋatta nimik tāyan. Tānpāŋ gupnin tāŋ-kehārom takta ketem nimik tāyan.
- 16 Tānpākaŋ Ekāni, nadāŋiri gākŋaken pāya taŋi taŋi Lebanon komeken itkaŋ u iwāntā gakaŋi sākgāmān yāmik tāyak.
- 17 Ude tāŋirā barak mebāri mebāritā pāya uterak eŋini tānpāŋ it tākaŋ.
- 18 Tānpākaŋ tom taŋi taŋi pom kāroŋi terak kuŋarirā tāpuri tāpuri ātutāwā mobā gānaŋ pat tākaŋ.
- 19 Tānpāŋ komepak tānpāŋ peŋkuno unitā imaka imaka tāŋo ahāk-ahāk unitāŋo kadāni wādāŋ yāpmāŋ ābāk tāyak. Tānpākaŋ edap uwā kāderi iwatpāŋ kadāni udeken āpmok tāyat yāŋ nadātak.
- 20 Yāŋpewi edap āpmoŋirān bipmāŋurani ābāk tāyak. Ude tāŋirān tom bipani kuŋarani u kuŋat tākaŋ.
- 21 Aŋ āgwāri tomta wāyākŋeŋkaŋ gera yāŋtāŋ kuŋat tākaŋ. U, Anutu gākā nimi yāŋkaŋ gabāŋ tarek tākaŋ.
- 22 Eruk edap abāŋirān patpat bāgupi, gānaŋken āneŋi āpmok tākaŋ.
- 23 Ude tāŋirā āmawā akumaŋ epāniken pāŋku epān tāŋ yāpmāŋ kuŋirā edap āpmok tāyak.
- 24 O Ekāni, gāk imaka mebāri mebāri pewi ahāŋkuŋo u daninaŋi nāmo. Nadāwi tārewāpāŋ tāŋ moreŋkun. Kome ŋo terak ketka kudāntā tokŋeŋ moreŋkuko pātak.
- 25 Tānpākaŋ gwāgu pāhap ŋode yāwa; U pipiyāwani pāhap. U gānaŋ tom ba imaka imaka tāga daninaŋi nāmōtā pātkaŋ.
- 26 ^w U terak āmatā gāpe yāpmāŋ kuŋat tākaŋ. Ba tom pāhap kubā wāpi Levitan tānpāŋ yepmaŋkuno u gānaŋ tāŋoreŋet tāk tākaŋ.
- 27 Imaka imaka irit ikek kuduptā gākā ketem nimi yāŋkaŋ gabāŋ tarek tākaŋ.
- 28 Tānpākaŋ gākŋa-tāgān ketem yāmi naŋpā koki tāk tākaŋ.
- 29 Upāŋkaŋ gākā māde ut yāmiŋiri umuntak tākaŋ. Gāk irit kuŋat-kuŋari yāyomāgariri kumāŋpāŋ kome āworek tākaŋ.
- 30 Tānpākaŋ gāk meka woŋ piāŋ yāwariri komenita ātu kodaki ahāk tākaŋ. Tāŋiri imaka imaka kome terak kodaki ahāk tākaŋ.

^w 104:26 Jop 41:1; Sam 74:14; Ais 27:1

- 31 Unita ɲode yāwa; Ekāni tāŋo wāpi biŋam ba penyāŋeki u paot-paori nāmo it tāyon! Tāŋpākaŋ Ekāni iniken ket kudān unita kaŋpāŋ kaŋgārip tāk tāyon.
- 32 Ekāni uwā kehāromi pāhap ikek. Kome jop kaŋirān kwaik tāyak. Ba keritā pom jop tensumurirān gupe ārok tākaŋ.
- 33 Unita irayāŋ tāyat udegān Ekāni tāŋo tāktāki tāgata yāŋpāŋ kap api teŋ imik tāŋpet.
Bureni, it yāpmāŋ kwayāŋ tāyat udegān kap teŋpāŋ Anutu api ininoret tāŋpet.
- 34 Tāŋpāŋ imaka tāga-tāgatagān yāŋpāŋ-nadāk tāŋira Anututā kawān tāgawut yāŋ nadāk tāyat. U imata, nāk Ekāninata yāŋpāŋ oretoret pāhap nadāk tāyat.
- 35 Upāŋkaŋ Ekāni, gāk āma momi tāŋpani kudup kaŋ dāpmāŋ! Āma waki tāŋpani kudup paorut yāŋ nadātāt!
Eruk, Bānep nadāk-nadāknaṭā Anutu inin orera!
Tāŋira, āmawebe in kuduṭtagān Ekāni udegān inin orerut!

Salmo 105

Anututā Isrel āmawebeken yāpātāgak epān tāŋkuk

- 1-2 Eruk, Ekāni tāŋo āmawebe, Anutu-kengān bānep tāga man iwerit tāŋkentāŋ nimikta yāŋapik tāk tākāna!
Uwā wāpi biŋam ikek unita epān pāhap tāŋkuko unitāŋo manbiŋam āmawebe komeni komeni kaŋ yāŋahāŋpāŋ yāwetna. Tāŋpāŋ kap teŋpāŋ wāpi kaŋ yāpmāŋ akuna.
- 3 Nin unitāŋo āmawebe itkamāŋ unita oretoret terak kuŋat tākāna.
Bureni! Āmawebe Anutuken yāŋapik tākamāŋ nin, oretoret tāk tākāna!
- 4 Tāŋpāŋ Anutu dubini-kengān kuŋitna tāŋkentāŋ nimik tāyon. Ba kehāromi yāpna yāŋpāŋā ukengān yāŋapik tākāna.
- 5-6 Isrel āmawebe, in nadākaŋ? Inā Anutu tāŋo epān āmaniyat wāpi Abraham kenta Jekop unitāŋo oraniye. Inā Anututā inita biŋam iwoyāwani. Unita kudān kudupi Anututā bian tāŋkuko unita nadāneŋ. Ba āma wakita komi yāmik tāŋkuko unita juku pineŋ.
- 7 Ekāni uwā Anutunin. Unitāŋo бага man uwā komen āma uken-uken naniktā buramikta yāwani.

- 8 Ninkät topmāk-topmāk kubägän peṅkuko u paot-paori nāmo. Ba imaka imaka api tāṅ tamet yāṅ yāṅkuko u kadāni kadāni yeritā yeri ahānayāṅ tākaṅ udegān iwatpāṅ api tāṅ nimek.
- 9 ^x Topmāk-topmāk kubägän uwā bian oranin Abraham kenta Aisakkāt tāṅkuṅ. Yāṅ-kehāromtak man yāṅkuko u nāmoinik api irepmirek.
- 10 ^y Tāṅpāṅ man ugānpāṅ Jekop iwetgān tāṅkuk. Bureni, topmāk-topmāk Isrel ābotkāt tāṅkuko uwā itkukonitā itak.
- 11 Tāṅpāṅ man kehāromi yāwetkuko uwā ṅode; Kenan kome taniṅ kirewayāṅ tāyat u gāk ba oraṅkaye māden ahānayāṅ tākaṅ inta biṅam api tāṅpek yāk.
- 12 Tāṅpākaṅ ābekniye oraniye bian ābot taṅi nāmo, tāpuri. Uwā komeni nāmo ude kome ṅoken itkūṅ.
- 13 Kome kubākengān irāpmok-inik nāmo tāṅkuṅ. Nāmo, āmatā komeken itpāṅ wārāmut tāṅtāṅ kuṅatkuṅ.
- 14 ^z Ude tāṅkuṅo upāṅkaṅ Ekānitā yabāṅ āwarākuk tāṅirān āmatā nāmo tāṅpā waṅkuṅ. Nāmo, āmawebenyeta yāṅpāṅ intājukun āma ittāṅ kuṅkuṅo u jukuman kehāromi ṅode yāwetkuk;
- 15 Āmawebe nākṅata biṅam iwoyāwani unita waki kubā tāṅ yāmikta nāmoinik nadāneṅ yāk. Ba nākṅo man yāṅahāwani āmanayeta udegān nāmo tāṅ yāmineṅ yāṅ yāwetkuk.
- 16 ^a Eruk, it yāpmāṅ kuṅtāko Ekānitā nadāṅirān kome uken nakta jop irit kadāni ahāṅkuk. Ketem pāke u kudup pewān paotkuṅ.
- 17 ^b Ude tāṅkaṅ Josep iniṅ kireṅpewān intājukun Isip komeken pāṅku itkireṅkuk. U noriyetā gwāki yāpmākta nadāṅpāṅ epān watā āma jopi ude itta āmata yāniṅ kireṅkuṅ.
- 18 ^c Eruk, imagut yāpmāṅ kuṅpāṅā komi eṅiken teṅpāṅ yen kehāromitā kuroṅiken topmāṅkaṅ kotākikenā udegān imaka bārāpi kubāpāṅ topmāṅpāṅ tewā wādāṅkuk.
- 19 Komi eṅiken ugān it yāpmāṅ kuṅtāyon imaka ahākta Ekānitā iwerirān yāṅahāṅkuko u ahāṅirān kaṅpāṅ nadāṅkuṅ. Kaṅpāṅ nadāṅpāṅ Josep tāṅo man u bureni yāṅ nadāṅkuṅ.
- 20 ^d Eruk, Isip tāṅo intājukun āmatā ude nadāṅpāṅā āma kubā iwerān pāṅku Josep komi eṅiken nanik iniṅ kireṅpewān āpāmaṅ kuṅkuk.
- 21 ^e Ude tāṅpāṅā intājukun āma u Josep tuṅum ba imaka imakani kudup unita watā it yāmikta wāp imiṅkuk.

^x 105:9 Stt 12:7, 17:8, 26:3 ^y 105:10-11 Stt 28:13 ^z 105:14-15 Stt 20:3-7

^a 105:16 Stt 41:53-57 ^b 105:17 Stt 37:28, 45:5 ^c 105:18-19 Stt 39:20-40:23

^d 105:20 Stt 41:14 ^e 105:21 Stt 41:39-41

- 22 Ba ugän nämo. Iniken noriye Joseptä iniken gärip terak yabän yäwatta kehäromi imaka imiŋkuk. Ba unitäŋo nadäk-nadäk ämaniye yäwetpäŋ yäwoŋärehta wäp imiŋkuk.
- 23 ^f Eruk, u punin terak, Jekoptä Isip komeken päŋku itkuk.
- 24 ^g U irirän Ekänitā nadāŋ imiŋirān äboriyeken yeriniye ahāŋ-bumbum tāŋkuŋ. Ahāŋ bumbum tāŋpāŋ unitäŋo kehäromitā iwaniye tāŋo kehäromi yärepmitkuŋ.
- 25 Tāŋpākaŋ Ekänitā Isip nanik tāŋpewän epän watā ämawebeniye unita kokwawak tāŋ yāmiŋpāŋ komi yāmikta kädetta yāŋpāŋ-nadāk tāŋkuŋ.
- 26 ^h Eruk ude tāŋkaŋ māden Ekänitā epän watā ämani yarā iwoyāŋpāŋ yepmaŋkuko Moses kenta Aron yāniŋ kireŋpewän Isip äbumän.
- 27 Äbāŋpāŋ Isip ämawebe bāmopiken Anutu tāŋo kudän kudupi ŋode pewän ahāŋkuŋ;
- 28 ⁱ Anututā yāŋirān bipmāŋ uranitā kome pähap u kudup uwāk tāŋpāŋ peŋkuk. Upāŋkaŋ Isip nanik u Anututā Moses meniken man yāŋahāŋkuko u kudup bitnāŋkuŋ.
- 29 ^j Ude tāŋkuŋo unita äneŋi ume tāŋpewän nāgät äworeŋirān ume gānaŋ nanik tom kudup kumāŋ moreŋkuŋ.
- 30 ^k Ude tāŋkaŋ äneŋi kubā ŋode tāŋkuk; Yāŋirān wirit ahāŋ-bumbum tāŋpāŋ kome päke u kudup tokŋeŋpāŋ patkaŋ, intājukun äma tāŋo patpat bägupken udegän tokŋeŋpāŋ patkuŋ.
- 31 ^l Eruk Ekänitā äneŋi yāŋirān gābārām kenta nāmāk-nāmāk pādā nikek ahāŋ patpāŋ komeni komeni kudup tokŋeŋ moreŋkuŋ.
- 32 ^m Ude tāŋkaŋ Ekänitā nadāŋirān iwän bureni nämo taŋkaŋ yāpā kwinirirān mim-tāgän maŋkuŋ.
- 33 Mimitā maŋpāŋ wain päya ba ketemi epän kudup tāŋpāŋ wawāpāŋ yāpātā päya ijiŋ-gariŋpāŋ peŋkuk.
- 34 ⁿ Äneŋi yākgän tāŋirān kápukbam daninaŋi nämo, bumta ahāŋkuŋ.
- 35 Ahāŋ patpāŋ gwaktā imaka pähämi nikek kudup naŋ moreŋkuŋ. Ba Isip naniktā ketem piwani imaka, pähämi kudup naŋkuŋ.
- 36 ^o Ude tāŋtāŋ kuŋtāŋgän Ekänitā Isip nanik tāŋo nanak ämani intājukun nanik u kudup dāpmāŋ moreŋkuk.
- 37 ^p Eruk, ude tāŋkaŋ Isrel ämawebe Isip nanik tāŋo siliwa gol moneŋ bumta yāpākaŋ Ekänitā watāni itpāŋ Isip komeken nanik yāmagut yāpmāŋ äpāmaŋ kuŋkuk. Tāŋirān kubātā bārāpi kubā nämo kaŋ-ahāŋkuk.

^f 105:23 Stt 46:6, 47:11 ^g 105:24-25 Kis 1:7-14 ^h 105:26 Kis 3:1-4:17

ⁱ 105:28 Kis 10:21-23 ^j 105:29 Kis 7:17-21 ^k 105:30 Kis 8:1-6 ^l 105:31 Kis 8:16-17, 8:20-24 ^m 105:32-33 Kis 9:22-25 ⁿ 105:34-35 Kis 10:12-15 ^o 105:36 Kis 12:29

^p 105:37-38 Kis 12:33-36

- 38 Tānpākaŋ Isip nanik Isrel nanikta umuntaŋkuŋo unita yepmaŋpen
kuŋirā oretoret tāŋkuŋ.
- 39 ^q Tānpākaŋ āmawebeniye kuŋirā Ekānitā nadāŋirān gubamtā
āyuŋ tāŋ yāmikta gwāki terak itkuk. Tānpākaŋ bipani penyānek
yāmikta kādāp mebet penkuk.
- 40 ^r Ude tāŋkaŋ ketemta yānapirā barak ātu yāmiŋirān nak tāŋkuŋ.
Ba kārāga kunum gānaŋ nanik yāmiŋirān naŋ tokŋek tāk tāŋkuŋ.
- 41 ^s Tānpākaŋ mobā kubā yāŋirān imārānkaŋ ume u gānaŋ naniktā
āpāŋirān naŋkuŋ. Kome kawuki umeni nāmo upāŋkaŋ mobā
gānaŋ nanik yāŋirān āpuko unitā tāŋkentāŋ yāmiŋkuk.
- 42 Imaka pāke ude tāŋ yāmiŋkuko uwā bian epān watā āmani
Abraham ukāt yāŋkehāromtak man yāŋkuko u iwatkaŋ tāŋkuk.
- 43 Bureni, āmawebeniye inita biŋam iwoyāwani u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ
kuŋirān teŋ oretoret terak kuŋkuŋ.
- 44 ^t Yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kuŋpāŋ ābot ātu tāŋo kome yāniŋ kirewān
koreŋkuŋ. Kome āma ātutā ket urani koreŋpāŋ itkuŋ.
- 45 Tānpākaŋ tāŋkentāk taŋi tāŋ yāmiŋ yāpmāŋ ābuko u jop nāmo tāŋ
yāmiŋkuk. Nāmo, u jukumani ba бага mani u kudup buramiŋpāŋ
kuŋatneŋta tāŋ yāmiŋkuk.
Unita Ekāni wāpi iniŋ orerut!

Salmo 106

Isrel naniktā momini yāŋahāŋkuŋ

- 1 ^u Ekāni wāpi iniŋ oretna! U sākgāmān tāŋ nimik tāyak unita bānep
tāga nadāŋ imik tākāna! Nadāŋ nimikinik tāk tāyak uwā tārek-
tāreki nāmo.
- 2 Imaka imaka taŋi taŋi tāk tāyak unitāŋo mebāri netātā kudup tāga
yāŋahāwek? Ba netātā iniŋ orerān tārewek? Nāmoinik!
- 3 Āmawebe mani buramiŋpāŋ kādet siwoŋigān kuŋat tākaŋ uwā
Ekāni tāŋo oretoret terak kuŋat tākaŋ.
- 4 Unita Ekāni, āmawebekaye tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ iwan keriken nanik
yāmagurayāŋ tāyanken uken nāk imaka, bok kaŋ nimagut!
- 5 Ude tāŋiri āmawebekayetā āneŋi tāŋ-bumbum terak irirā yabāŋpāŋ
oretoret bok kaŋ tāna. Ude tāŋiri ketka kudānkaye nintā gāka
gāripi inide kubā nadāk tākāna!

^q 105:39 Kis 13:21-22 ^r 105:40 Kis 16:2-15 ^s 105:41 Kis 17:1-7; Nam 20:2-13

^t 105:44 Jos 11:16-23 ^u 106:1 1Sto 16:34, 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5

- 6 Butewaki, äbekniye oraniyetä momi täŋkuŋo nin udegän täŋkumän.
Täŋpawak mebari mebari täŋkumän.
- 7^v Äbekniye oraniye Isip komeken itkuŋo u Anutu täŋo kudän tägatäga
kaŋpäŋ nadänkaŋ upänkaŋ unita nadäwä äpani täŋkuk. Nadän
yämiŋ-inik täŋpäŋ täŋkentäk mebari mebari täŋ yämiŋkuko
upänkaŋ guŋ taŋpäŋ Gwägu Gämäniken peŋawäk täŋ imiŋkuŋ.
- 8 Ude täŋkuŋo upänkaŋ yänkehäromtak mani iwatpäŋ kehäromini
ärowani u kwawak yäwoŋärektä ŋode täŋkentän yämiŋkuk;
- 9^w U Gwägu Gämäni peŋ iwerirän däkŋeŋpäŋ kukŋi kukŋi kuŋirän
kädet parirän ämawebeniye kome terak yeŋtän kuŋkuŋ.
- 10 Ude täŋkaŋ äma komi yämani, iwaniye u keriken nanik yämagut
yäpmän äpämaŋ kuŋkuk.
- 11 Ude täŋpäŋ iwaniye uwä täŋpewän umetä kudup däpmän
moreŋkuk, kubätä nämo itkuk.
- 12^x Ude täŋirän ämawebeniye täŋpäŋ yänkehäromtak mani unita
nadäwä bureni täŋpöpäŋ kap terak iniŋ oretkuŋ.
- 13 Upänkaŋ täŋ yämiŋkuko unita bäräŋeŋ guŋ taŋpäŋ jukumani
nadakta juku kubä nämo peŋkuŋ.
- 14^y Nämo, kome jopiken kuŋatkä ketem mebari kubä nakta wakiinik
kubä nadänpäŋ Anutu jop nadän peŋ iwetkuŋ.
- 15 Täŋirä imatäkenta nadänpäŋ yänapiŋkuŋo u bureni yämiŋkuko
upänkaŋ käyäm waki kubä bok bämopiken pewän ahänkuŋ.
- 16^z Kome jopiken u ittän kuŋattängän Isrel äbotken nanik ätutä Moses
ba Ekäni täŋo epän watä äma kudupi wäpi Aron, yarä unita
kokwawak nadän yämiŋkuŋ.
- 17 Täŋirä kome aŋeŋirän Datankät Abiram ini ba äboriye kudup kome
gänaŋ äpmonirä kome äneŋi ämiŋ pipiŋkuk.
- 18 Ude täŋirä kädap mebettä päpä äma yarä unitäŋo iwaräntäkiye
wakiwaki täŋpani u kudup ijiŋ moreŋkuk.
- 19^a Eruk, ittän kuŋtängän Sainai pom mebariken bulimakau wärani kubä
golpäŋ täŋpani täŋkuŋ. Täŋpäŋ peŋkaŋ unita gwäjiŋ äpmon imik täŋkuŋ.
- 20 U Anutu wäpi biŋam ärowani nitek mäde ut imiŋpäŋ u komenita
tom muyeŋ näŋpani u peŋpäŋ wäpi iniŋoret täŋkuŋ.
- 21 Ude täŋkuŋo uwä Anutu Isip komeken iwaniye keriken nanik
yämagutta kudän kehäromi mebari mebari täŋkuko unita guŋ
taŋpäŋ ude täŋkuŋ.

^v 106:7 Kis 14:10-12 ^w 106:9-12 Kis 14:21-31 ^x 106:12 Kis 15:1-21

^y 106:14-15 Nam 11:4-34 ^z 106:16-18 Nam 16:1-35 ^a 106:19-23 Kis 32:1-14

- 22 U kawut! Imaka kudupi kudupi Isip kome täņkuko ba imaka ämatä nämo tänaņi Gwägu Gämäniken täņkuko unita nadäna inide kubä täņpän!
- 23 Täņpäkaņ Anutu ämawebeniye kudup täņpän wanayäņ yäņirän epän watä ämani Moses unitä ämawebeniye gäarak itpäņ Anutu täņo kokwawaki ukät-pipinirän nämo däpuk.
- 24 ^b It yäpmäņ kuņtängän Anutu täņo yäņkehäromtak man yäņkuko unita nadäwä bureni nämo täņpäpäņ kome säkgämän Anututä yäniņ kirekta yäņkuko u korekta bitnäņkuņ.
- 25 Bitnäņpäņ eņi jopikengän itkaņ Ekäni täņo manta juku kubä nämo peņkaņ iniken gärip iwatpäņ yäņuruk-uruk man bumta yäņkuņ.
- 26 Ude täņirä Ekänitä jukuman kehäromi ŋode yäwetkuk; Kome jopiken täņpewa in api paotneņ yäk.
- 27 ^c Yerijiye yäpmäņ daniņpäņ yepmaņpa guņ äbotken kukņi kädä päņku api kumäņ täņpä kuneņ yäņ yäwetkuk.
- 28 ^d Eruk ittäņ kuņtängän Peo komeken Anutu täņo äbottä guņ äbot täņo anutu jopi kubä wäpi Bal u iniņ oretta biņam täņkuņ. Täņpäņ anutu jopi, iriri nämo, u iniņ oretta tom ijiwani u nak täņkuņ.
- 29 Ude täņpewä Ekäni täņo kokwawaki bumta ahäwänpäņ nadäņirän ämawebe bämopiken käyäm wakiinik kubä weņ patkuk.
- 30 Ude ahäņirän Finiastä kaņpäņ nadäņpäņ ämawebe momi täņkuņo u komi yämiņirän eruk Anututä käyäm waki u täņpewän paotkuk.
- 31 Finiastä ude täņkuko uwä Anututä kawän tägawäpäņ äma siwoņi yäņ pen, paot-paori nämo api nadäņ yäpmäņ ärowek.
- 32 ^e Täņpäkaņ Meriba ume dapuriken ämawebe äneņi waki täņirä Anututä kokwawak äneņi nadäņ yämiņkuk.
- 33 Täņirän Moses nadäņ bäräp terak itpäņ bänepi jägäm tawäpäņ man jopjop mäyap yäņkuk.
- 34 ^f Eruk kome Anututä iwoyäņ yämani uken ahäņkuņo upäņkaņ Anututä kome u nanik guņ ämawebe päke u däpmäkta yäwetkuko udegän nämo täņkuņ.
- 35 Nämo, yabäņ koreņpäņ ämawebe u nanikkät kowat-yäpäņ täņpäņ guņ äbot täņo kädet wakiwaki u iwarän täņkuņ.
- 36 Anutu täņo ämawebeniye unitägän kome unitäņo mäjo wära nadäņ yämiņpäņ gwäjiņ äpmoņ yämiņkuņ. Nadäņ yämiņkuņo unita waņ moreņpäņ ŋode täk täņkuņ;

^b 106:24-26 Nam 14:1-35 ^c 106:27 Wkp 26:33 ^d 106:28-31 Nam 25:1-13

^e 106:32-33 Nam 20:2-13 ^f 106:34-36 Het 2:1-3, 3:5-6

- 37^g Iniken äperiye nanak ätu däpmänpäj Kenan nanik täño anutu jopi unita ärawa ude täñ yämik täñkuñ.
- 38^h U äperiye nanak waki kubä nämö täñirä jop nadäj däpmäñirä nägäritä kome u Anutu inamiken täñpän wañkuñ.
- 39 Täñpäkañ iniken täktäki unitä ini imaka, Anutu inamiken taräki-inik ude itkuñ. Ude täñkuño unitäwä Anutukät bänep kubägan nämö täñkuñ. Nämö, iniken gärip iwarän täñkuñ.
- 40ⁱ Ude täñirä Ekänitä iniken ämawebeniye unita gañani pähap nadänpäj kokwawak täñ yämiñkuk.
- 41 Ude täñpäj Anututä ini nadänpäj ämawebeniye yabä-kätäñirän guñ ämawebetä äbä intäjukun täñ yämiñirä gämoriken kuñatkuñ.
- 42 Täñirä iwanietä komi epän mebäri kubä täñ yämiñkuñ.
- 43 Täñpäkañ kadäni kadäni Ekänitä ämawebeniye wakiken nanik yämagut täñirän upäñkañ waki täkta gwäk pimiñpäj äpmok-inik täk täñkuñ.
- 44 Ude täk täñkuño upäñkañ Ekänitä konäm butewakini nadäj yämik täñkuk.
- 45 Butewaki nadäj yämiñpäj topmäk-topmäk kubägan ämawebeniye kät bian täñkuko u juku piñpäj nadäj yämik-inik täñpäj jop yabäj oretkuk.
- 46 Yabäj oretkañ äma komi epän yämani u täñpewän ämawebeniye gämoriken itkuño unita butewaki nadäj yämiñkuñ.
- 47 Eruk Ekäni Anutunin, ude täñkuno unita nin udegän täñkentäj nimiñpäj guñ äbot täño komi epänken itkamäñken ño nanik äneñi nimagut yäpmäj äpämañ kuyi! Ude täñiri bänep täga nadäj gamiñpäj wäpka kudupi u täga api ganiñoret täne.
- 48 Eruk ämawebe, Ekäni, Isrel täño Anutu u iniñ oretna! Apiñotä täreki-täreki nämö pen inide iniñoret täkäna!
Unita kudup ñode yäna; U Bureni. Ekäni wäpi iniñ oretna!

Salmo 107

Anututä komi epänken nanik yämagutkuko unita oretoret kap tewani

- 1^j Ekäni iniñ orerut! Uwä täñ-bumbum mähemi-inik. Unitä iron täñ nimik täyak uwä paot-paori nämö patkukotä pätak.
- 2 Ekänitä komi epänken nanik tämagurani in kudup Ekäni iniñoret man ude kañ yäwut.

^g 106:37 2Kn 17:17 ^h 106:38 Nam 35:33 ⁱ 106:40-46 Het 2:14-18 ^j 107:1 1Sto 16:34, 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11

- 3 Ekäni uwä ämawebe komeni komeni kuñtānpä kuñkuño u äneji yāmagutpāñ kubäkengän yepmañkuko unita yāñpāñ ude kañ yāwut!
- 4 Komeni komeni kuñtānpä kuñkuño uken nanik ätutä kome kawuki bāmopiken kuñatkan yotpārare kubäken pāñku itta kädetta ñoba kuna-kuna tāñtāñ kuñatkuñ.
- 5 U ketem ba umeta bumta yewäkañ ñoken kumne yāñ nadāñkuñ.
- 6 Komi bārāpi u gānañ itkañ Ekāniken gera yāñjirä ketāreñ yāmiñkuk.
- 7 Ketāreñ yāmiñpāñ yāmagut yāpmāñ yotpārare eñi tāga tāñpāñ itnañiken u ahāñkuñ.
- 8 Unita ämawebe u Ekāni tāño iron tārek-tāreki nāmo unita yāñpāñ bānep tāga pāhap nadāñ imik tākot. Ekāni uwä komen āma tāñkentäk säkgāmān tāñ yāmik täyak.
- 9^k U āma umeta yeñirä ume yepmāñ towiwān nañpāñ tāga it tākañ. Ba āma nakta yek tākañ u ketem tāgatāga yepmāñ towiwān nañ tokñeñpāñ it tākañ.
- 10^l Eruk, ämawebe kuñtānpä kuñkuño u ätutāwä yen terak komi eñiken bipmāñ urani gānañ itkañ komi bumta nadäk tāñkuñonik.
- 11 U imata, Anutu ārowani unitāño manta mäde ut imiñpāñ iniken gārip iwarani unita.
- 12 Ude tāñkuño unita Ekānitä komi epān pāhapken yepmañkuk. Ude yepmañjirān kehāromini paorākañ kwañj ārontāñ kuñatkuñ. Tāñkentāñ yāmikta āma kubä nāmo itkuk.
- 13 Komi epānken ude itkañ Ekāniken konām butewaki gera yāñkuñ. Yāñjirä nadāñ yāmiñpāñ komi butewaki nadāñkuño u ketāreñ yāmiñpāñ yāmagutkuk.
- 14^m Bureni, u bipmāñ urani pāhap gānañ nanikpāñ yen yāpmāñ dākñeñpāñ yāmagutkuk.
- 15 Unita ämawebe u Ekāni tāño iron tārek-tāreki nāmo unita yāñpāñ bānep tāga pāhap nadāñ imik tākot. Ekāni uwä komen āma tāñkentäk säkgāmān tāñ yāmik täyak.
- 16 U komi epān tāño yewa kehāromi yeñ wek täyak. Ba komi eñi tāño eñi kujari dāpmāñ jukut täyak.
- 17 Eruk, ämawebe kuñtānpä kuñkuño u ätutāwä guñ ude āworeñpāñ Anututa mäde ut imiñkuñ. Ude tāñpāñ momi kädet mebāri mebāri tāñkuño unita käyām waki kubäken yepmañkuk.

^k 107:9 Sam 34:10; Luk 1:53 ^l 107:10 Jop 36:8; Ais 9:2, 42:16; Luk 1:79

^m 107:14 Sam 68:6, 146:7; Apos 12:7

- 18 Tānpān kāyāmtā tānpewān ketem nakta kudup bitnānpān pāra kumāk tānkuṇ.
- 19 Wakiinik ude itkaṇ Ekāniken gera yānjirā ṇode tānjkentān yāmiṇkuk;
- 20 U meni jinomtā yāpān tāgawāpān yepmaṇkuk. Awaṇ pomi terak nanikpān yāmagutkuk.
- 21 Unita āmawebe u Ekāni tāṇo iron tārek-tāreki nāmo unita yānpān bānep tāga pāhap nadān imik tākot. Ekāni uwā komen āma tānjkentāk sākgāmān tān yāmik tāyak.
- 22 Bānep tāga nadān imiṇpān ārawa tān imiṇpān bānep oretoret kap terak kudān tāga tān yāmiṇkuko unita yānpān teṇ imik tākot.
- 23 Eruk, āmawebe kuṇtānpā kuṇkuṇo u ātutāwā moneṇ epān tākta gāpe terak gwāgu pāhap terak kuṇatkuṇ.
- 24 Gwāgu terak kuṇarirā Ekānitā kudān kudupi ātu pewān ahānjirā ṇode kaṇpān nadāk tānkuṇ;
- 25 Ekānitā yānjirān mānit pāhap kubā piānpān gwāgu tānpewān tokātkuk.
- 26 Gwāgutā tokātpān gāpe pudāt maṇpān āronkaṇ mak tānjkuk. Ude tānjirān āma gāpe terak kuṇatkuṇo unitā kumne yān nadānpān bumta umuntaṇkuṇ.
- 27 Umuntaṇpān tāngunguṇ tānkaṇ gāpetā sākgāmān kukta nadāk tāga kubā nāmo yāpuṇ.
- 28 Ude tānpān imaka umuri pāhap u gānaṇ itpān Ekāniken gera yānjirā tānjkentān yāmiṇpān bārāpi u ketāreṇ yāmiṇkuk.
- 29 Tānpān Ekānitā āneṇi yānjirān mānit pāhap u paorirān gwāgu wareṇi nāmo patkuk.
- 30 Eruk gwāgu wareṇi nāmo parirān kaṇpān bānep oretoret pāhap tānkuṇ. Ude tānjirā Ekānitā yān-yākṇat yāpmān pāṇku kome kunayān nadānkuṇken u yepmaṇkuk.
- 31 Unita āmawebe u Ekāni tāṇo iron tārek-tāreki nāmo unita yānpān bānep tāga pāhap nadān imik tākot. Ekāni uwā komen āma tānjkentāk sākgāmān tān yāmik tāyak.
- 32 Unita Anutu tāṇo āmawebekāt kābeyā tānpān Ekāni wāpi pāhap yānpān punin unuken kaṇ yāpmān akuwut! Ba āma ekāni ekāni tāṇo kābeyāken udegān Ekāni wāpi biṇam yānpān kaṇ oraṇ imik tāṇput.
- 33 Tānpākaṇ Ekānitā kome tāga tānpewān ume tāpuri ba taṇi kawuk taṇirā kome kekeki patkuk.
- 34 Tānpān ketem pikpik komeken tānpewān mobā gājārāk ikek patkuk. Imata, āmawebe kome uken iranitā kudān waki mebāri mebāri tānkuṇo unita ude tānjkuk.

- 35 Ekänitā ude tāṅkuko upāṅkaṅ kome kawukiken yāṅpewān ume
āpāṅit, gwāgu parit tāṅkuk.
- 36 Ude tāṅkaṅ āmawebe nakta jop irani u yepmaṅpānkaṅ kome uken
yotpārare tāṅpāṅ itkuṅ.
- 37 Eruk yotpārare tāṅpāṅ itpāṅā ketem piṅit wain pāya piṅit tāṅpāṅ
pewā bureni bumta ahāṅkuṅ.
- 38 Ekänitā iron tāṅ yāmiṅirān nanak weṅbāyak tāṅkuṅ. Ba yawakiye
imaka, bumta weṅbāyaṅkuṅ.
- 39 Tāṅpākaṅ kehāromi nitek ude kadāni kāroṅita nāmo itkuṅ. Nāmo,
iwantā abāṅpāṅā komi epān ba butewaki terak yepmaṅirā
āmawebe jopi ude itkuṅ.
- 40 Bureni, Ekāni uwā āma wāp biṅam ārowani nitek tāṅo wāpi biṅam
yāpmāṅ āpani. Āma udewani yāwat kireṅirān kome jopiken
kuṅtāṅpā kuk tāṅkuṅ.
- 41 Upāṅkaṅ āma jāwāri komi butewaki gānaṅ nanik tāṅken tāṅpāṅ
yepmaṅkaṅ iron tāṅ yāmiṅirān nanakiye sipsiptā nanak weṅbāyak
tāk tākaṅ ude bumta ahāṅkuṅ.
- 42 Anututā ude tāṅirān āmawebe siwoṅitā kaṅpāṅ bānep tāga nadāk
tākaṅ. Tāṅ āma wakitā kaṅpāṅ jop, man kum it tākaṅ.
- 43 Unita āma nadāk-nadāk ikek in Ekāni tāṅo kudān pāke u kaṅpāṅ
nadāwā tārewut. Kaṅpāṅ nadāwā tārewāpāṅ Ekāni tāṅo iron
pāhap unita yāṅpāṅ-nadāk kaṅ tāṅpeṅ kuṅarut.

Salmo 108

Iwantā nidāpneṅ yāṅpāṅ Devittā Anutuken gera yāṅkuk

- 1 O Anutu, bānepnatā gāka nadākinik kehāromi tāṅ gamitat unita kap
terak ganiṅoret tāyiwa!
- 2 Eruk, bānepna pidām tāyi! Udegān, wagām gita in kap tekta pidām
tākot! Pidām taṅpāṅ kap teṅitna kome yāṅewān!
- 3 Ekāni, wāpka kābop nāmo api pewet! Nāmo, āmawebe gāka nāmo
nadāk tākaṅ u bāmopiken bānep tāga terak wāpka biṅam api
ganiṅ oreret.
- 4 Tāṅpākaṅ Anutu, gākā ninta butewaki nadāṅ nimik tāyan u kāroṅi
boham, kunum irepmireko ude bumik. Tāṅkaṅ ninta nadāṅ
nimiklinik tāk tāyan u ārowani.
- 5 Unita Anutu, wāpka biṅam ārowani kwawak pewi kunum gānaṅ
ba komeni komeni ahāṅirān āmawebe kuduṭtagāntā kaṅ kaṅpāṅ
nadāwut!

- 6 Tānpān ninta nadān nimikinik tāk tāyan unita yānpik manna nadān namiṇpān ketka kehāromitā tāṅkentān nimi. Ude tāṅjiri sākgāmān kaṅ itna.
- 7 Anutu ini eniken itkaṅ ṇode yāṅkuk; Iwan tāṅo kehāromi kudup yāpmān āpān moreṇpān oretoṛet terak ṇode api tāṅpet; Sekem kenta Sukot kome yāpmān daniṇpān āmawebenayeta api yāmet yāk.
- 8 Tānpān ugān nāmo. Gileat Manase kome u imaka, nākṇo. Tāṅkaṅ Efraim kome u nākṇo kurepā ude, ba Juda kome u kehāromina kwawak pewā ahāwani yāk.
- 9 Tānpākaṅ Moap kenta Idom kometā watā epān tāṅ namik tākaṅ. Tāṅkaṅ Filistia nanik tāṅo kehāromini yāpmān āpānpān oretoṛet tāyat yāk.
- 10 Eruk Anutu, netātā yotpārare yewa kehāromi nitek, Idom komeken itak uken āmik tākta nāmagut yāpmān kwek?
- 11 Nāmo! Gāk māde ut nimiṅkuno unita jop itkamān. Gāk nintāṅo komi āmakāt āmikken bok tāga nāmo api kuneṅ ba?
- 12 Eruk Anutu, gāk tāṅkentān nimiṅjiri uyaku iwan tāga dāpmānpān yāwat kirene. Āmatā tāṅkentāk tāk tākaṅ u jopi, kehāromini nāmo.
- 13 Unita nadākamān! Anutu, gākkāt bok uyaku iwan tāṅo kehāromini tāga api yāpmān āpne!

Salmo 109

Āma kubātā Anutuken butewaki man ṇo yāṅkuk

- 1 Anutu, nāk ganiṇoṛet tāyat unita nadān āwarākuk nāmo tāṅpen.
- 2 Nāmo, āma wakiwaki tāṅpani ba jop manman yāwanitā nāk jop man nākṇatpān nut tākaṅ.
- 3 Mebārini nāmo, man waki nāwetpān jop nepmāṇit tākaṅ.
- 4 Not tāṅ yāmiṇpān tāṅkentān yāmikta yānpik man yāk tāyat upāṅkaṅ naniṅ wārāt tākaṅ.
- 5 Tāṅkaṅ not tāṅ yāmiṇpān tāṅkentān yāmiṇjira unitā kowata kokwawak nadān namiṇpān waki tāṅ namik tākaṅ.
- 6 Unita Anutu, iwannaye u man kābeyāken yepmaṇpān mani nadākta āma waki kubā iwoyāṅpān kaṅ te! Bureni, inikāt nanik kubātā mani kotāk yāpmān daniṇpān kaṅ iniṅ wārārān.
- 7 Tānpān mani yāpmān daniṇpān āma ṇo waki tāṅpani yāṅ kaṅ yabāṅ-ahāwān. Tāṅkaṅ yānpik man terak yāṅikṇarani yāk tākaṅ unita imaka, wakigān yāṅ kaṅ yāwān.

- 8 ⁿ Ude tänjirän irit kuḡat-kuḡari udegän bäräḡeḡ kaḡ paorän! Paorirän moneḡ tuḡumi äma kubätä ahäḡpän kaḡ korewän yän nadätat.
- 9 Paorirän äperiye nanak kodäḡani kaḡ irut. Ba webeni imaka udegän, webe kajät, täkentäki nämo kaḡ irän.
- 10 Nanakiye kome kujari nämo ude itkaḡ äriḡ täpäteḡ täḡtän kaḡ kuḡarut! Ude täḡtän kuḡarirä tähani wärämutpän kaḡ yawat kireḡ pewäkut!
- 11 Täḡpän äma kubäken naniktä äma unitäḡo komeni ba moneḡ tuḡumi komi epän täḡpän yäpami u kudup kaḡ yomäḡarut yän nadätat!
- 12 Täḡpäkaḡ kubätä not täḡ imiḡpän äperiye nanak kodäḡani unita watä irektawä yän nadätat.
- 13 Täḡpän yeriniye mäden ahänayän täkaḡ u kudup kaḡ kumbut yän nadätat. Täḡirä wäpitä paot-inik kaḡ täḡpän!
- 14 Täḡpäkaḡ äbekiye oraniye täḡo kudän wakiwaki unita Ekänitä pen juku piḡpän miḡi täḡo momini peḡ imektawä.
- 15 Ude täḡkaḡ ämawebetä äbot unitäḡo wäpita guḡ tak-inik täḡirä upänkaḡ Ekänitä momini pen nadän yäpmän kaḡ kuḡarän yän nadätat.
- 16 Iwanna uwä orakorak kädet täpuri kubä nämoinik täḡkuk. Nämo, u äma jopi jäwäri, täḡkentäkiye nämo u komi jop nadän yämiḡpän däpmäḡän täḡ täḡkuk.
- 17 U täḡpäwak man yäḡta ḡäripi nadänḡuko unita äyänutpän ini kaḡ täḡpä wawut. Ba iron kädet täḡta ḡaḡani nadänḡuko unita kubätä iron nämo täḡ imeḡ.
- 18 Täḡpäwak man u tek gupi terakḡän irani ude täḡkuk. Unita täḡpäwak man u ini gupi kujari ḡänaḡ kudup umetä-yän äpmonpän tokḡeḡ morewut!
- 19 Ba teḡtä-yän täḡtäki waki unitä gupi kudup uwäk täḡpipiḡpän, piḡpän yän puḡ topmänkaḡ pen it täyon.
- 20 Unita Ekäni, iwanaye man waki näḡ peḡkentänpän näwet täkaḡ unita yäyat udegän täḡ yämi.
- 21 Ude täḡkaḡ Ekäni Anutuna ḡäkḡa wäpka biḡam täḡa unita yänpän täḡkentän nam. Täḡpän säḡḡämän nadän namikinik täḡ täyan unita iwan kerä terak nanik nämagut.
- 22 Butewaki! Näḡ täḡkentäkna nämo, jopi. Nadän-bäräpnatä bänepnaken komi, womäntä yän neyak.
- 23 Edap äpmonirän edap äḡoniken wärana paot täyak ude paoret yän nadätat. Mänittä ḡwakḡwak piḡ äreyän täḡpän kuk täkaḡ ude täḡpet.

ⁿ 109:8 Apos 1:20

- 24 Butewaki nadānpāṅ ketem bitnāṅkuro unita gupna kudup
putārewākaṅ kehāromina nāmo, kujatna kwini unitāḡān itat.
- 25 ° Ude irira iwanayetā nabāṅkaṅ nabāṅ māḡayānpāṅ yāṅjārok nāwet
tākaṅ.
- 26 O Ekāni Anutuna, tāṅkentāṅ nam! Butewakika tārek-tāreki nāmo
unita nāmagut.
- 27 Ude tāṅjiri iwanayetā ṅode kaṅpāṅ nadāwut; Ekāni uwā tāṅkentāki
bureni.
- 28 Unitā tāṅpāwak man nāwetneḡo upāṅkaṅ ḡākā iron api tāṅ namen.
Komi jop namani u tāṅpewi māyāk taṅjirā nāk epān watā āmaka
oretoret kaṅ tāṅpa.
- 29 Äneḡi yāḡḡān ṅode tāyat; Māyāktā iwanaye tek āmet pāranipāṅ yāṅ
kumān kaṅ uwāk tāwut!
- 30-31 Ekānitā āma tāṅkentāki nāmo itkentāṅ yāmiṅpāṅ āma wakitā
kumākta biṅam yāṅtāreṅ yāmiṅirā tāṅkentāṅ yāmik tāyak.
Unita, Anutu tāḡo āmawebe kābeyā tāṅjirā u bāmopiken itpāṅ
bānep tāḡa pāhap nadānpāṅ menatā Ekāni bumta api
iniḡoret tāṅpet.

Salmo 110

Anututā Intājukun āmani man ḡo iwetkuk

- 1 ^p Ekānitā intājukun āma ekānina ṅode iwetkuk; Ketna bure kāda
maṅjiriri iwankaye ḡāmotkaken yepmaṅjira kaṅ yabā! Ude iwetkuk.
- 2 Nadātan? Yawetā Saion pom terak itkaṅ komeni komeni yabāṅ
yāwatta wāp biṅam ḡamiṅpāṅ ṅode api ḡāwerek;
Iwankayeta intājukun tāṅ yāmiṅpāṅ kaṅ yabāṅ yāwat.
- 3 Tāṅpākaṅ iwankayekāt āmik tānayāṅ tākaṅken āmawebekayetā
tāṅkentāṅ ḡamikta gupi api yāniḡ kireneḡ.
Tāṅkaṅ tamimaṅ tamimaṅ nāburum yabāk tākamāṅ ude āma
ḡubaṅikayetā dubikaken ude api ḡāwarān tāneḡ.
- 4 ^q Yawetā ṅode yāṅkehārom taṅkuko u āneḡi nāmo api wārāmurek;
ḡāk bāmop āma tārek-tāreki nāmo api iren, bāmop āma biani
kubā wāpi Melkisedektā itkuko ude.

° 109:25 Mat 27:39; Mak 15:29 ^p 110:1 Mat 22:44; Mak 12:36; Luk 20:42-43;
Apos 2:34-35, 1Ko 15:25; Efe 1:20-22; Kol 3:1; Hib 1:13, 8:1, 10:12-13 ^q 110:4 Hib 5:6,
6:20, 7:17, 7:21

- 5 Eruk, ɲode nadä; Ekäni u bure käda itkentän gamiŋkaŋ kokwawak tänpänjä kome ätu täŋo intäjukun äma täŋo kehäromi api yäpmän äpek.
- 6 Ba guŋ äbottä kowata yäpmäkta yäntäreŋ yämiŋpäŋ ämikken bumta dāpmänjirän ini ugän api kumänj manej.
Bureni, komeni komeni täŋo intäjukun ämaniye täŋo kehäromi u kudup api yäpmänj äpek.
- 7 Upänkaŋ intäjukun ämana gäk, ume kädet miŋin säkgämän naŋ täpäneŋpäŋ iwan täŋo kehäromi kudup yäpmänj äpäŋ moreŋpäŋ oretoret terak täpäneŋpäŋ api iren.

Salmo 111

Anutu täŋo ironita yänpänj iniŋ oretna

- 1 Eruk, Ekäni wäpi iniŋ oretna!

Anutu täŋo ämawebeniye täga u käbeyä täŋjirä näk bāmopiken itkaŋ bānepna gupna nadäk-nadäkna kuduptagän Anutu bānep täga man iwet täyiwa!

- 2 Ekäni u epän tägagämän täk täyak. Täŋjirän ämawebe epäni unita gäripi nadäk täkaŋ uwä Anutu täŋo täktäkita juku piŋtänj kuŋat täkaŋ.

- 3 Bureni-inik! Epän Anututä täk täyak u tägagämän-inik. Unita nadāwa inide kubä täk täyak. Täŋkaŋ kudän siwoŋini uwä paot-paori nämo. U pen api it yäpmänj ärowek.

- 4 Kudän kudupi Ekänitä täk täyak u inide kubä täk täyak. Unita bäräneŋ nämo guŋtak takamänj. U butewaki pähap nadän nimiŋpäŋ iron täŋ nimik täyak.

- 5 Ämawebe oraŋ imik täkaŋ u Ekänitä ketem yepmänj towik täyak.
Ba topmāk-topmāk ninkät täŋkuko unita nämo guŋtak täyak.
Nāmoinik!

- 6 Täŋpākaŋ äbot ätu täŋo kome, iniken ämawebeniye täniŋ kireŋkuko uwä iniken kehäromini kwawak pewän ahäŋkuk.

- 7 Bureni-inik! Imaka u ba u täk täyak uwä kädet siwoŋi terakgän täk täyak. Man kädet ba jukuman niwet täyak u kuduptagän täga täŋkentänj nimek.
Man jopi kubä nämo niwet täyak!

⁸ Ba unitäño бага man kubä nämoinik api paorek. Nämo, uwä kudup siwoñigän penkuko unitä pen api it yäpmäj ärowek.

⁹ Tänpäkañ Ekäni u ämawebeniye nin komi epänken nanik nimagutpäñ ninkät topmäk-topmäk täga, tärek-täreki nämo täñkuk.

Unita ñode yäna; Anutu u kudupi, tägagämän-inik.

¹⁰ ^r Unita ämawebe, in ñode nadäwut; Äma kubä nadäk-nadäk ikek ude kañ irayän nadänpäñä, eruk, Ekänita umuntañpäñ orañ imek. Burenì, ämawebe Ekäni täño man buramik täkañ uwä nadäk-nadäk täga nìkek.

Unita Ekäni wäpi iniñ oretpäñ pen iniñoret täkäna!

Salmo 112

Anutu orañ imanitä säkgämän-inik api itneñ

¹ Ekäni wäpi yäpmäj akuna! Äma Anutu orañ imik täkañ uwä Ekäni täño oretoret terak kuñat täkañ. Äma udewanitä Anutu täño man buramikta gäripi nadäk täkañ.

² Äma udewani täño äbekiye oraniyetä kome terak kehäromigän api itneñ. Siwoñi äma täño nanakiyetä Anutu täño täñkentäk ikek api itneñ.

³ Äma udewani täño äboriyeken iron pähap ahäj-bumbum api täñ yämek. Tänpäñ tärek-täreki nämo, säkgämän pen api irek.

⁴ ^s Jop manman nämo yäwani ämata bipmäñurani gänañ penyäjek pähap api ahäj yämek. Tänpäkañ äma siwoñi, bänep iron tänpäni ba äma ätuta täñkentäj yämani unita penyäjek api ahäj yämek.

⁵⁻⁶ Äma noriyeta butewaki nadäj yämik täkañ uwä säkgämän kuñat täkañ. Tänpäñ äma moneñ epän siwoñigän, täñyäkñarani nìkek nämo täk täkañ uwä oretoret terak kuñat täkañ.

Äma udewani täño kehäromi pen api irek. Äma mäden ahänañyäj täkañ unitä wäpi biñam pen api yäj yäpmäj äroneñ.

⁷ ^t Äma udewanitä bäräpi kukñi käda ahäjirän nadänpäñ nämo umuntak täkañ. Bänepitä Ekäni kwasikotpäñ unita nämo kwitak täkañ.

⁸ Äma udewanitä bätakigän kuñatpäñ imaka kubäta nämo umuntak täkañ. Ittängän iwaniye iñamiken kehärom tänpäñ bäri kap api teneñ.

^r 111:10 Jop 28:28; Snd 1:7, 9:10 ^s 112:4 Jop 11:17; Sam 97:11 ^t 112:7 Sam 57:7, 64:10

- 9 ^u Äma udeyani jopi jäwärita butewaki nadän yämiṇpän iron täṇ yämik täkaṇ. Kädet siwoṇini u paot-paori nämo api irek.
Unita ämatä wäpi biṇam api yäṇahän yäpmäṇ kuneṇ.
- 10 Täṇpākaṇ äma wakitä u kaṇkaṇ kokwawak nadäk täkaṇ upäṇkaṇ gupi pewä putäreṇirän meni nänäm tawäpän ämik täkta täṇpāwak täkaṇ.
Täṇpän imaka täga kämi yäpmäkta itsämäk täkaṇ uwä bureni nämo yäpmäk täkaṇ.

Salmo 113

**Imaka imaka täga täṇ nimik täyak
unita Anutu iniṇoret täkäna!**

1 Ekäni iniṇoret täkäna!

Ekäni täṇo epän watä ämaniye nin u wäpi iniṇoret täkäna! Äneṇi yäwa! Ekäni wäpi yäpmäṇ akuna!

2 Yäṇetak bipmäṇtak tärek-täreki nämo iniṇoret täkäna!

3 Ämawebe kukṇi kukṇi nanik in imaka, kudup Ekäni wäpi iniṇoret täkot!

4 Ekänitä ämawebe komeni komenita intäjukun-inik it nimik täyak. Wäpi biṇamtä imaka imaka kome terak ba kunum gänaṇ itkaṇ u kumän yärepmitak.

5 Ekäninin Anutu udeyani kubä nämo itak! Nämoinik, Ekäninin u punin-inik unu it täyak.

6 Bureni, u punin-inik unu it täyak upäṇkaṇ kunum kenta kome unita nadäṇpän etä päpä yabän yäwat täyak.

7-8 Ekäninin kudän tägagämän täk täyak. U äma äpani-inik, jopi jäwäri täṇkentän yämiṇpän yepmaṇpän äma wäpi biṇam ikekkät kentäṇpän it täkaṇ.

9 Täṇpākaṇ webe äruṇ iranita nadän yämiṇirän nanak bäyaṇkaṇ oretoṇet pähap nadäk täkaṇ.

Unita Ekäni iniṇoret täkäna!

Salmo 114

Ekänitā āmawebeniyeken kudān kudupi pewān ahāṅkuṅ

- 1-2 ^v Kadāni Isrel nanik Jekop tāṅo ābot unitā Isip komeken nanik
āpāmaṅ kuṅkuṅo uken, Juda ābot u Ekāni tāṅo kudupi āmawebe
ude āworeṅkuṅ.
Bureni, kadāni ugān Isrel āmawebetā Ekänitā inita biṅam
tāṅkuṅ.
- 3 ^w Kadāni uken Gwāgu Gāmānitā Ekāni kaṅ-umuntaṅ āmetpeṅ
kuṅkuk. Ba kadāni kubā Jodan ume imaka, bitnānpāṅ itkuk.
- 4 Tāṅkaṅ pom taṅi taṅi oretoret tānpāṅ memetā-yāṅ tubupentāṅ
kuṅirā, tāpuri tāpuriwā udegān sipsiptā-yāṅ tubupentāṅ kuṅkuṅ.
- 5 Eruk nāwerut; Gwāgu, gāk imapāṅ kaṅkaṅ metāṅpeṅ kuṅkun? Ba
Jodan ume, gāk ima mebārīta āpākta bitnānpāṅ itkun?
- 6 E, pom taṅi taṅi, in ima mebārīta memetā-yāṅ tubupentāṅ
kuṅkuṅ? Ba tāpuri tāpuri in udegān, imapāṅ kaṅkaṅ sipsiptā-yāṅ
tubupentāṅ kuṅkuṅ?
- 7 Ai, kome pāhap, Yawe, Jekop tāṅo Anututā ābāṅirān kaṅkaṅ
iṅamiken bāromtā!
- 8 ^x Imata, Ekāni uwā yāṅpewān mobā kehāromi kubātā imārīrān ume
gwāgu ahāṅkuk. Ba yāṅpewān geṅi kawukiken ume dapuri āpuk.

Salmo 115

Anutu bureni u kubāgān itak

- 1 Ekāni, nintāṅo wāpnin biṅam punin nāmo irek. Nāmo, nin tāga
nāmo! Gākṅaken wāpka biṅam peṅyāṅek ikek unitāgān punin
kwawakinik it tāyon, gāk nadāṅ nimikinik tānpāṅ nāmo nipmak
tāyan unita.
- 2 Guṅ ābottā sāra man ṅode imata niwet tākaṅ; Anutuṅin u de itak?
- 3 U nāmo nadākaṅ? Nin tāṅo Anutu u kunum gānaṅ kehāromi nīkek
itak. U itkaṅ imaka kubā tāṅpayāṅ nadānpāṅ u bureniṅān tāk
tāyak.
- 4 ^y Tāṅ āma unitāṅo anutuwā siliwa kenta gol mobāpāṅ keritā iṅitpāṅ
puṅ gatānpāṅ pek tākaṅ.
- 5 U meni nīkek tāk tākaṅ upāṅkaṅ meni man tāga nāmo yāneṅ. Ba
dapuri nīkek tāk tākaṅ upāṅkaṅ dapuri wareṅ tāga nāmo tāneṅ.

^v 114:1 Kis 12:51

- 6 Ba jukuni nitek tāk tākaŋ upāŋkaŋ man tāga nāmo nadāneŋ. Ba iŋami nitek tāk tākaŋ upāŋkaŋ imaka kubā tāga nāmo piāŋ nadāneŋ.
- 7 Keri nitek tāk tākaŋ upāŋkaŋ keri wareŋ tāŋpāŋ imaka kubā tāga nāmo iŋitneŋ. U kuroŋi nitek tāk tākaŋ upāŋkaŋ kādet tāga nāmo kuneŋ. Ba wareŋ tāŋpāŋ māmā tāga nāmo tāneŋ.
- 8 Unita āma imaka udeyani tāŋpani, ba āma unita nadāŋ yāmikinik tāk tākaŋ u imaka, imaka wārani tāŋpāŋ nadāŋ yāminero udeyanigān api āworeneŋ!
- 9 Eruk, Isrel āmawebe, Ekānijin tāŋkentāŋ tamiŋpāŋ watā it tamik tāyak unitagān nadāŋ imikinik tāŋput.
- 10 Anutu tāŋo bāmop āma, in udegān tāŋkentāŋ tamiŋpāŋ watā it tamik tāyak unita Ekāni unitagān nadāŋ imut.
- 11 Bureni, āmawebe Anutu bureni u iniŋ orerani in kudup Ekāni tāŋkentāŋ tamiŋpāŋ watā it tamik tāyak unitagān nadākinik tāŋput.
- 12 Ekāni u ninta nāmoinik guŋtak tāyak. Nāmo, u Isrel āmawebe ba Anutu tāŋo bāmop āma ninta nadāŋ nimikinik tāŋpāŋ iron pen api tāŋ nimik tāŋpek.
- 13 ^z Anutu u āmawebe kuduptagān, āpani ba ārowani iniŋoret tākaŋ unita iron api tāŋ yāmek.
- 14-15 Ekāni kunum kenta kome pewān ahāwani unitā yeri kon tāŋ tamiton. Kon tāŋirān nanak weŋ bāyak pen kaŋ tāŋ yāpmāŋ kut! Ba nadāŋ tamiŋirān nanakjiyetā udegān kaŋ tāŋ yāpmāŋ kut!
- 16 Tāŋpākaŋ kunum uwā Ekānitā inita biŋam. Tāŋ kome uwā ninta niniŋ kireŋkuk.
- 17-18 Unita āmawebe kodak irani nin, Ekānita bānep tāga tārek-tāreki nāmo nadāŋ imik tākāna. U imata, kumāŋpeŋ pāŋku kum irit komeken naniktā Ekāni tāga nāmo iniŋ oreneŋ. Eruk, Ekāni wāpi iniŋ oretna!

Salmo 116

Ekānita bānep tāga kap tewani

- 1 Ekāni tāŋkentāŋ nam yāŋpāŋ gera butewaki terak yāŋira nadāŋ namik tāyak unita Ekānita gāripi pāhap nadātat.

^w 114:3 Kis 14:21; Jos 3:16 ^x 114:8 Kis 17:1-7; Nam 20:2-13 ^y 115:4-8 Sam 135:15-18; Jer 10:5; Rev 9:20

- 2 ^a Nākŋo gerata juku pek täyak unita nāk it yäpmän kwayän täyat ude Anutu iniŋoret yäpmän kaŋ kwa.
- 3-4 ^b Nāk pära kumänppän unita bumta umuntaŋkut. Kadäni uken Ekänita gera yänppän ŋode yänkut; Ekäni, butewaki nadän namiŋpän täŋkentän nam! yän yänkut.
- 5 Ekäni uwä ninta bänep täga nadän nimiŋpän täŋkentän nimik täyak ba butewaki nadän nimik täyak.
- 6 Bureni! Äma ätu ini täga nämo täŋkentänarŋi uwä Ekänitä täŋkentän yämik täyak. Nāk ude itkuro upänkaŋ täŋkentän namiŋkuk.
- 7 Täŋppän Ekänitä nāk nabän näwatpän täŋkentän namiŋkuko unita apiŋo imaka kubäta nadäwätäk nämo täk täyat.
- 8 Nāk konäm kottäyiwa Ekäni gäkä naniŋ bitnäŋppän konämna pito ärut namiŋpän nepmäŋit näwatkun.
Nāk kumbayän täŋkuropän Anutu gäkä täŋkentän namiŋkun.
- 9 Unita nāk kome terak irayän täyat uwä Ekänikät bok api it yäpmän kuŋatde.
- 10 ^c Nāk bumta wayat yän nadänkuro upänkaŋ Ekäni jop waki nadän imiŋkut.
- 11 Täŋppän nāk äma täŋo manta nadäwa bureni nämo täŋppäkaŋ Anutugän nadän imiŋkut.
- 12 Ekänitä säkgämän täŋ namiŋ yäpmän äbuko unita kowata jide api täŋ imet?
- 13-14 Nāk nadätat! Ude api täŋ gamet yän yänkehärom taŋkuro unita ämawebe kudup iŋamiken ŋode täga api täŋpet;
Anututa iron imikta wain ume gäripi nitek inita biŋam kaŋ piŋ ima, Ekänitä nämagutkuko unita kowata.
Ude täŋkaŋ Ekäniken yänapik man api yäwet.
- 15 ^d Täŋppäkaŋ Ekänitä ämawebeniyeta nadäwän ärowani täk täkaŋ. U kubätä kumänirän nadäwän jopi nämo täk täyak.
- 16 Unita Ekäni, ŋode gäwera; Nāk gäkŋo epän ämaka ude kuŋat täyat, meŋnatä kuŋat täŋkuko ude.
Nāk yentä topmäŋppän nepmaŋkuŋopän gäkä pit namiŋkun.
- 17 Unita nāk gäkä bänep tägata iron täŋ gamiŋppän api ganiŋ oreret.
- 18 Täŋppän nāk ude api täŋ gamet yän gäwetkuro ude ämawebekaye iŋamiken api täŋ gamet.
- 19 Ekäni, nāk täŋpayän täyat u Jerusalem kudupi yotkaken api täŋ gamet.

^a 116:2 Sam 17:6, 40:1 ^b 116:3 Sam 18:4-6 ^c 116:10 2Ko 4:13 ^d 116:15 Sam 72:14

Unita Ekäni wäpi yäpmäj akukot!

Salmo 117

Äma uken-uken nanik Ekäni wäpi iniñoret täkot!

- ^{1 e} Äma äbori äbori, in Ekäni iniñ orerut! Ämawebe kuduptagän in wäpi biñam yäpmäj akuwut!
- ² Ekänitä ninta gäripi pähap nadänpäj wari wari nadäj nimikiniñ täk täyak. Unita iniken yänkehäromtak man bian yänkuko udegän iwatpäj nämoinik api nipmañpek.

Unita ämawebe kuduptagän Ekäni wäpi iniñoret täkäna!

Salmo 118

Anututä täñkentäj yämiñkuko unita nadänpäj bänep täga man yänkuñ

- ^{1 f} Ekäni nadäj nimik täyak unita bänep täga man iwet täkäna. Bänep iron tärek-täreki nämö täñ nimik täyak.
- ² Unita Isrel ämawebe ñode yäkot; Bänep iron tärek-täreki nämö täñ nimik täyak!
- ³ Anutu täño bämop äma udegän ñode yäkot; Bänep iron tärek-täreki nämö täñ nimik täyak!
- ⁴ Ämawebe Anutu täño man buramik täk täkañ unitä ñode yäk täkot; Bänep iron tärek-täreki nämö täñ nimik täyak!
- ^{5 g} Näkä bäräpi tañi kotañpäj Ekänita gera yänkut. Gera yänjira nadänpäj Ekäni uwä bäräpina ketäreñ namiñirän pidäm tañkut.
- ^{6 h} Ekäni uwä näkkät irirän nämö api umuntäwet. Nämö, ämatä imaka kubä täñ namikta nämö umuntak täyat.
- ⁷ Ekäni näkkät it takamäk. Täñkañ ini täñkentäj namik täyak unita kämi iwanaye däpmäñirän api yabäwet.
- ⁸ Bureni! Äma täño täktäki-tagän nadäñitna ärowani nämö täñpöpäj Anututagän nadäj imikiniñ täñpeñ kuñatneño u tägagämän.
- ⁹ Komen äma täño täñkentäk u äpanigän. Ekäni täño täñkentäk u ärowani.

^e 117:1 Rom 15:11 ^f 118:1 1Sto 16:34, 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 136:1; Jer 33:11 ^g 118:5 Sam 18:19, 120:1 ^h 118:6 Sam 56:4, 56:11; Ais 51:12; Hib 13:6

- 10 Unita iwan mäyaptä it gwäjiŋ namiŋkuŋopäŋ Ekäni täŋo wäpi terak
kehäromini yäpmäŋ äput.
- 11 Näk it gwäjiŋkuŋopäŋ Ekäni täŋo kehäromi terak däput.
- 12 Iwanayetä nämäk-nämäktä nintä terak bipmäk täkaŋ ude täŋkuŋo
upäŋkaŋ däpmäŋ-pewa kumbuŋ, kädäptä tepäraŋ bäräŋeŋ ijiŋ
paot täkaŋ ude.
Ekäni täŋo kehäromi terak däpmäŋ moreŋkut.
- 13 Ämik pähap täŋpäŋ nepmäŋitpäŋ nutnayäŋ täŋirä Ekänitä
täŋkentäŋ namiŋirän nämo nutkuŋ.
- 14 ⁱ Bureni, Ekänitä kehäromi pähap namiŋpäŋ täŋkentäŋ namik
täyak. U wakiken nanik nämagutkuk.
- 15 Täŋpäŋ unita Anutu täŋo ämawebe tähaniken iniŋoret kap teŋit
gera ŋode yäk täkaŋ;
Anutu täŋo kehäromitä epän kehäromi-inik täk täyak! yäk.
- 16 Ekäni täŋo kehäromitä täŋkentäŋ nimiŋirän iwan täŋo kehäromi
yäpmäŋ äpumäŋ.
- 17 Näk pengän ŋode nämo api kumbet. Nämo! Näk kodak itkaŋ Ekäni
täŋo täktäki unitäŋo manbiŋam api yäŋahäk täŋpet.
- 18 Bureni, Ekäni uwä kumäŋ-kumäŋ nutta bitnäŋpäŋ näk yäpä-
siwoŋtakta komigän namiŋkuk.
- 19 Unita kudupi yot yäma dät namiŋirä äro Anutu wäpi yäpmäŋ
akwa!
- 20 ŋo ŋowä Ekäni täŋo yäma, ämawebe siwoŋi kuŋarani unitäŋän
täga äroneŋ.
- 21 Ekäni, gäk näkŋo yäŋapik man nadäŋ namiŋpäŋ täŋkentäŋ
namiŋiri säkgämän it täyat. Unita ganiŋ oretat!
- 22 ^{j k} Bek eŋi täŋpani ämatä kawä wawäpäŋ gägäniken maŋpä
kuŋkuŋo unitä eŋi täŋo bek bämopi ude itak.
- 23 Imaka uwä Ekäni ini-täŋän täŋirän kaŋpäŋ gäripi pähap
nadäkamäŋ.
- 24 Täŋpäŋ kadäni ŋowä Ekänitä peŋ nimiŋkuk. Unita oretoret täŋpäŋ
bänep tägagämän nadäna!
- 25 ^l Ekäni, gäk täŋkentäŋ nimi. O Ekäni, täŋpewi bureni säkgämän
ahäŋ nimän!

ⁱ 118:14 Kis 15:2; Ais 12:2 ^j 118:22 Luk 20:17; Apos 4:11, 1Pi 2:7 ^k 118:22-23 Mat 21:42;
Mak 12:10-11

- 26 ^m Anutu, äma gäknaken wäpka terak äbayän täyak uwä kaŋ oraŋ imi. Täjiri nin udegän kudupi yot gänaŋ äronpäŋ wäpka api yäpmän akune.
- 27 Ekäni ini-tägän Anutu bureni! Ini-tägän ninta watä säkgämän it nimik täyak. Unita päya päham kehap tänpän alta teŋ äyäjut täkot.
- 28 Gäk Anutuna! Bänep täga man gäwetat. Gäk Anutuna! Gäkŋo wäpka yäpmän akutat.
- 29 Eruk ämawebe ŋode nadäkot; Ekänitä ninta gäripi nadänpän iron täŋ nimik täyak u paot-paori nämo unita bänep täga man iwet täkot.

Salmo 119

Anutu täŋo man u tägagämän-inik

- 1 ⁿ Äma kädet siwoŋigän säkgämän kuŋat täkaŋ uwä Ekäni täŋo oretoret terak it täkaŋ. Äma udewaniwä Ekäni täŋo man buramiwani äma.
- 2 Äma Ekäni täŋo kädet siwoŋi iwat täkaŋ, äma udewani Ekäni täŋo oretoret terak it täkaŋ.
Ekäni täŋo kädet u iwatta gäripi pähap nadänpän ehutpäŋ iwat täkaŋ.
- 3 Bureni-inik, äma udewani kädet waki iwatta bitnänpän Ekäni täŋo kädet siwoŋi ugän iwat täkaŋ.
- 4 Anutu, gäk man kädetka siwoŋi u kudup niwetpäŋ ŋode yänkun; Watäni itpäŋ näknaken kädet siwoŋi ugän kaŋ iwarut yän niwetkun.
- 5 Unita Anutu, näk gäkŋo man kädet siwoŋi u iwatta gäripi pähap nadäk täyat udegän wari wari kaŋ iwat tänpa yän nadätat!
- 6 Bureni, gäkŋo jukuman kuduptagänta ket nadänpän kuŋarayän täyat uwä momi tänpän nämo api mäyäk täwet.
- 7 Ekäni, kadäni gäkŋo man kädet siwoŋi yänpäŋ-nadäk tänpayän täyatken uken bänepna säkgämän paki-inik api irek.
Ude täŋkaŋ gäkŋo wäpka biŋam api yäpmän akuk täŋpet.
- 8 Näk gäkŋo irit kädetka kudup iwatta nadätat unita nämo nepmaŋpen.

^m 118:26 Mat 21:9, 23:39; Mak 11:9; Luk 13:35, 19:38; Jon 12:13 ⁿ 119:1 Sam 128:1

Anutu täño jukuman buramiwani äma täño manbiñam

- 9 Äma gubañi näk jide täñpäñ kädet siwoñigän täga kuñaret? Näk gäkño man iwarero uyaku äma siwoñi ude ired.
- 10 ° Unita Anutu, näk gäkño kädet u iwatta gäripi pähap nadäñpäñ ehutpäñ iwat täyat.
Gäkä täñkentän naminiri kädet siwoñita nämö bitnäñpäñ ugän api iwaret.
- 11 Näk gäkken momi täñpetawä yäñpäñ gäkä nanik man ugänpäñ bänepnaken pek täyat.
- 12 Ekäni, kädetka siwoñi näwetpäñ näwoñärek täñiri ugän iwatpäñ wäpka biñam kañ ganiñ orera.
- 13 Näk kädet kuduhtagän yäñahäñpäñ niwetkuno u ämawebe kudup yäñahäñpäñ yäwet täyat.
- 14 Ämatä moneñ tuñumta gäripi pähap nadäk täkañ u irepmiñpäñ näk gäkño man iwatta gäripi udegän nadäk täyat.
- 15 Gäkño manka juku piñpäñ manka kädet siwoñi u yäñpäñ-nadäk täk täyat.
- 16 P Anutu, gäkño kädet siwoñi iwatta gäripi nadäñpäñ gäkño mankata nämö api guñ täwet.

Ekäni täño man kädetta gäripi nadäñjuk

- 17 Unita Ekäni, epän watä ämaka näka täñkentäk säkgämän täñ naminiri säkgämän itpäñ gäkño mangän kañ iwara.
- 18 Bänepna täño dapuri birik ärut täñpi kuñirä ijiwa-kwäpäñ man bureni gäripi nitek gäkño man kudän terak pätkañ u kudup nadäwa tärewut.
- 19 Näk kome ño terak kadäni käroñi itta biñam yäwani nämö unita gäkñaken man kädet u näka käbop nämö peñ namen. Nämö!
- 20 Näk gäkño manka biñam u kepma kepma yäñpäñ-nadäk täñpäñ iwatta bänepnatä kädäp ijik täyak.
- 21 Ekäni, näk nadätat. Äma inita nadäwä ärowani täñpäpäñ manka mäde ut imik täkañ u yebeppäñ mäde ut yäminiri paotta biñam täk täkañ.
- 22 Täñpäkañ näk gäkño man buramiñpäñ iwat täyat unita äma udewani yabäñ äwaräkuk täñiri yäñärok ba mäde käda man wari nämö näwetneñ.
- 23 Bureni Ekäni, äma wäpi biñam ikektä käbeyä täñpäñ näk wäpna yäpmäñ äpäkta yäñpäñ-nadäk täk täkañ upäñkañ epän watä ämaka näk gäkño jukuman ehutpäñ yäñpäñ-nadäk api täk täñpet.

° 119:10 Sam 119:2, 119:21, 119:118, 119:145 P 119:16 Sam 119:35, 119:70, 119:92-93, 119:174

24 Imata, gäknjo jukuman unitä bänepna tänpidäm tänpän kädet näwonjärek täyak.

Anutu täno бага man ehutpän iwatkuk

25 Wära! Iwanayetä näk nutpän näwat kirenpewä kehäromina kudup paotak unita gäk bian näwetkuno ude tänkentän namiñpän kehäromi äneji namisi.

26 Irit kuñat-kuñatna täno mebäri kudup yänahänpän gäwerira kowata näwetkun.

Unita apiño gäknaken man kädet u näwetpän näwonjäresi!

27 Tänpän nadäk-nadäkna tänpewi piräreñirän gäknjo jukuman nadäwa tärewäkan kudän kudupi tänkuno unita kan juku piwa.

28 Wära! Butewakitä nutpewän kumbet yän nadätat unita näwetkuno udegän kehäromi äneji namisi.

29 Tänpäkan bänepnatä täñ-näknjat-pewän kädet wakiwaki tänpetta yänpän бага penkirenpän yewa täñ namisi.

Tänpän bänep täga nadän namiñpän бага manka näwetpän näwonjärek täyi.

30 Imata, näk gäknjo kädet bureni iwatta iwoyänpän yänkehärom täñkut. Ude täñkan man kädetka wari wari pen juku piñpän kuñat täyat.

31 O Ekäni, näk juku-manka iñit-inik tänpän yäpmän kuñat täyat unita yabän äwaräkuk täñiri iwantä mäyäk nämö namineñ!

32 ^a Eruk, wisik-inik! Bänepna tänpidäm täñ namik täyan unita gäknjo бага man kädetka ugänpän kan iwat tänpa!

Nadäk-nadäk yäpmäkta Anutuken yänapiñkuk

33 Ekäni, бага man kädetka ket näwonjäreñiri näk kädet u pen iwat yäpmän äronätängän kan kumba!

34 ^r Nadäk nadäk täñkentän namiñiri бага manka buramiñpän kan yäpmän kuñara.

Gupna bänepna bok kan yäpmän kuñara!

35 Ekäni, бага manka kädetkaken yännäknjat yäpmän ku. Imata, u iwat täyatken uken bänep oretolet nadäk täyat.

36 ^s Unita bänepna tänpidäm täñiri moneñ wädäk-wädäk täno gärip mäde ut imiñpän gäknjo бага man iwattagän gäripi kan nadäk tänpa!

^a 119:32 1Kn 4:29; Ais 60:5, 2Ko 6:11-13 ^r 119:34 Sam 119:73; Snd 2:6; Jem 1:5

^s 119:36 Mak 7:21-22, 1Ti 6:10-11; Hib 13:5

- 37 Dapunna ten-pipwayän täyan uyakuwä imaka jopi-jopita
yabängäríp nämö api tänpet.
Ude täñkan näwetkuno udegän iritnata watä säkgämän it namisi.
- 38 Anutu, ämawebe nadän gamik täkan u täñkentän yämikta
yänkehärom täñkun. Eruk, epän ämaka näkken udegän pewi kan
ahän namän.
- 39 Iwantä mäyäk man näwetta umuntäyat unita nadän namiñiri kan
närepmirän.
- 40 O Ekäni, бага manka ba juku-manka iwatta gäripi pähap nadätat
unita gäñaken nadäk siwoñi terak iwatpäñ irit säkgämän u namisi.

Anutu täño man yengämän pewäpäñ kuñatkuk

- 41 Täñkan Ekäni, gäk iron mähemi unita ironka u kwawak
näwoñäreñpäñ näwetkuno udegän wakiken nanik täñken täñpäñ
kan nämagut.
- 42 ^t Ude täñ namiñiri äma yänjärok näwet täkan unitäño man täga uret.
Imata, gäkño manta nadäkinik täyat unita.
- 43 O Ekäni, mena täñpidäm täñiri manka bureni u yänjahäk täyiwa.
Imata, kehäromi kubäken nämö yäpmäk täyat, gäkño man
terakgän yäpmäk täyat.
- 44 Unita gäkño jukuman u tärek-täreki nämö buramiñpäñ api iwat tänpet.
- 45 Bureni, gäkño jukuman iwatta nadäk täyat unita iwanayetä täga
nämö api topmäñpäñ nepmäñitneñ.
Nämö, bätakigän api kuñaret.
- 46 Täñpakan kome täño intäjukun äma iñamiken gäkño jukuman api
yänjahäk tänpet.
Ude täñira manna u utpäñ mäyäk täga nämö api namineñ.
- 47 ^u U imata, gäkño mankata gäripi pähap nadäñpäñ buramiñira
bänepnatä pidämtak täyak.
- 48 Ekäni, man kädetkata gäripi nadäk täyat unita nadäñira ärowani
täñpäpäñ yäñpäñ-nadäk täk täyat.

Anutu täño бага manta nadäwän bureni kubä täñkuk

- 49 Ekäni, yänkehäromtak man bian epän watä ämaka näk näwetkuno u
nadäñpäñ täñkentän nam.

^t 119:42 Sam 102:8, 119:39; Snd 27:11 ^u 119:47 Sam 119:16, 119:97, 119:127, 119:159

- Man näwetkuno unitä bänepna täŋ-kehäromtak täyak.
- ⁵⁰ Bäräpi kadäniken man unitä bänep kwini pewän ahänj namik täkaŋ ba iritna täŋ-mehamtak täyak.
- ⁵¹ Täŋpakaŋ butewaki pähap! Äma ärowanitä yänjärok man bumta näwet täkaŋ. Upänkaŋ näk gäkŋo man unitagän gwäk pimiŋpän manka ugänpän iwat täyat.
- ⁵² Ekäni, бага manka bianiinik uterak kehäromi yäpmäk täyat unita u pen juku pik täyat.
- ⁵³ Unita äma wakiwakitä gäkŋo бага man u pekinik täŋirä yabänpän bänepna täŋpawak täkaŋ.
- ⁵⁴ Täŋpakaŋ uken-uken ittän kuŋat täyatken gäkŋo бага manta gäripi nadänpän unita kap ganiŋ ubiŋ teŋtän kuŋat täyat.
- ⁵⁵ Ekäni, bipani bipani näk gäka juku pik täyat. Täŋkaŋ бага manka u nämo api pewet. Nämoinik!
- ⁵⁶ Бага manka wari wari iwat täyat unitä bänepnaken oretoret pewän ahäk täkaŋ.

Anutu täŋo бага man iwatta gäripi nadänjuk

- ⁵⁷ ^v Ekäni, gäk it namitan unita imaka gäripi nitek äneŋi kubäta nämo wäyäkŋek täyat.
Mebäri unita gäkŋo man kädet kudup iwatta nadänpän yänkehärom taŋkut.
- ⁵⁸ Täŋpakaŋ Ekäni, gäk bian täŋkentän namikta yänkehäromtak man yänkun. Unita gäkŋo man u nadänpän täŋkentän namikta bänep nadäk-nadäkna kudup gäkagän ganiŋ kiretat.
- ⁵⁹ ^w Näk irit kuŋat-kuŋatna täŋo mebäri kudup nadäwa-tärewäpän apiŋo gäkŋo man buramiŋpän iwatta bänep peyat.
- ⁶⁰ Unita gäkŋo jukuman iwatta kämi kaŋ yänkaŋ nämo itsämän yäpmän kwet. Nämo, pengän yäput peyat ŋo.
- ⁶¹ Bureni, äma wakitä näk nutta nadänpän buŋep täŋkuŋo upänkaŋ näk bänepna äreyäwäpän gäkŋo jukuman unita nämo guŋ täyat.
- ⁶² Nämoinik, gäkŋo бага manka siwoŋi unita nadänpän ganiŋ oretta bipani bämop-inik akuk täyat.
- ⁶³ Ba ämawebe gäk oraŋ gamiŋpän juku-manka iwat täkaŋ ukät not täŋpän kuŋat takamän.
- ⁶⁴ Bureni Ekäni, kome ŋo terak ironka tokŋeŋ pätak. Unita man kädetka täŋo mebäri näwetpän näwoŋäreŋiri kaŋ nadäwa tärewut!

^v 119:57 Sam 16:5 ^w 119:59 Mak 14:72; Luk 15:17

Ekäni täño бага mantä täga täñkentäñ nimek

- 65 Ekäni, täñkentäñ namikta yäñkuno u iwatpäñ epän ämaka näka säkgämän täñ namik täyan.
- 66 Näk бага манката надäkinik täyat unita nadäk-nadäk täga namiñiri бага ман täño mebäri kañ nadäwa tärewut.
- 67^x Täñpäkañ bian goret kuñatkuro unita yäpä-siwon̄takta komi namiñkun. Ude täñiri eruk apiño gäkño man buramitat.
- 68 O Ekäni, täñkentäñ namik täyan u tägagämän. Gäk orakorak täño mähemi bureni.
- Unita gäkñaken man kädetka täño mebäri näwetpäñ näwon̄ärek täyi.
- 69 Äma ärowani näka jop manman yäk täkañ upäñkañ bänep nadäk-nadäkna kudup gäkño juku-manka uterakgän pek täyat.
- 70 Täñpäñ äma ärowani uwä bänep nadäk-nadäki kumbani upäñkañ nähä juku-manka unita gäripi pähap nadäk täyat.
- 71 Täñpäkañ nadätat; Komi nadäñ itkuro u täñkentäñ namiñkuk.
- Unitä bänepna yäpmäñ sukuren̄pewän bänep nadäk-nadäkna pewa бага манка terakgän kuyak.
- 72 Unita Ekäni, apiño ñode yäyat; Бага ман mekatä pewi ahäwani unita nadäwa säkgämän-inik täyak, moneñ tuñum pähapta gäripi nadäk täkañ u irepmit moretak!

Anutu täño бага ман u siwon̄i-inik

- 73 Ekäni, gäkña ketkatä puñ gatäñpäñ nepmañkuno unita nadäk-nadäk namiñiri juku-manka unita yäñpäñ-nadäk täk täyiwa!
- 74 Täñira ämawebe gäk orañ gamik täkañ u näk nabäñpäñ ñode nadäk täkot; Äma ño Ekäni täño jukumanta nadäkiniki kehäromi uterak pek täyak! Ude nadäñpäñ oretoret täk täkot.
- 75 Ekäni, näk bureni ñode nadätat; Näk yäpä-siwon̄takta komi namiñkuno uwä nadäñ namikinik täñpäñ unita namiñkun.
- Täñpäkañ gäkño man kädet uwä siwon̄i-inik.
- 76 Eruk, watä epän ämaka näk täñkentäñ namikta bian yäñkuno u iwatpäñ ironka paot-paori nämo u pewi ahäñ namiñiri butewaki nadäwätäk terak itat ño täñ-kehäromtañ nami.
- 77 Näk gäkño бага манта gäripi nadäk täyat unita butewaki nadäñ namiñiri äneñi säkgämän kañ ira.
- 78 Täñpäkañ äma inita nadäwä ärowani täñpanitä jop manman terak manken nepmak täkañ.

^x 119:67 Sam 119:71; Jer 31:18; Hib 12:10-11

- Ude tāk tākaŋ unita māyāk kaŋ yäput! Upäŋkaŋ nāhā gākŋo
jukuman unita pen juku piŋpāŋ api kuŋaret.
79 Tāŋjira āmawebe gāk oraŋ gamiŋpāŋ gākŋo jukuman nadāk tākaŋ
unitāgān nākken ābākaŋ bok kaŋ itna.
80 Tāŋpākaŋ Ekāni, gāripna ŋode pātak; Iŋamkaken tāktākna terak
māyāk yāpettawā yāŋpāŋ gākŋo jukuman kudup siwoŋigān iwatta
nadātāt.

Wakiken nanik imagutta Anutuken gera yāŋkuk

- 81 Ekāni, gākā tāŋkentāŋ namikta itsāmāŋ yāpmāŋ ābāŋjira
kehāromina paorānkaŋ kehāromina nikek nāmo itat.
Upäŋkaŋ man bian yāŋkuno u bureni api tāŋpen yāŋ nadākinik
täyat.
82 Tāŋpākaŋ man yāŋkuno u bureni jidegān iwatpāŋ bānepna tāŋpidām
täwayāŋ? U kakta dapun tāŋ yāpmāŋ ābāŋjira dapunna komi nekaŋ.
83 Nāk imaka wawāpāŋ maŋpākuk tākaŋ ude itat upäŋkaŋ gākŋo juku-
manka unita nāmo guŋtak täyat.
84 Wāra! Piā watā āmaka bārāpi terak it yāpmāŋ ābātāt ŋo āneŋi
udegān kepma bipani jide api iret?
Ba āma komi namik tākaŋ unita kowata jidegān api tāŋ yāmen?
85 Nadātān? Āma inita nadāwā ārowani tāŋpani, gākŋo бага manta māde
ut imik tākaŋ u nāk tāŋpāwakta nākā kādetken awaŋ ānek tākaŋ.
86-87 U jop nadāŋ komi namik tākaŋ unita tāŋkentāŋ nam! Āma
udewanitā nuttāko paotnaŋipāŋ itat.
Tāŋpākaŋ juku-manka kudup u siwoŋi tāgagān, āmatā nadāŋpāŋ
iyap taŋpāŋ yāpmāŋ kuŋatnaŋigān.
Tāŋpāŋ komi butewaki terak itat upäŋkaŋ juku-manka unita
māde nāmo utat.
88 Unita ironka tārek-tāreki nāmo unita yāŋpāŋ iritna tāŋmeham taŋjiri
juku-manka, mekatā yāŋjiri ahāwani u kudup kaŋ iwara.

Anutu tāŋo бага man unita nadākinik tāŋkuk

- 89^y O Ekāni, gākŋo manka u kunum gānaŋ, kehāromi tārek-tāreki
nāmo pātak.
90 Ironkatā kodakitā kodaki api it yāpmāŋ kwek. Kome pāhap ŋo inide
itta tāŋ-kehārom taŋpāŋ penkuno wareŋi nāmo it täyak.
91 Imaka imaka kuduptagān u gākŋo man buramiwanitā itkaŋ unita
gākŋo meka jinom terakgān it yāpmāŋ ābāŋ itkaŋ.

^y 119:89 Ais 40:8, 1Pi 1:25

- 92 Tānpākaŋ gākŋo бага manka unita gāripi nāmo nadāŋkut yāwānāku komi namīŋkuno unitā nutpewān paoram.
- 93 Upāŋkaŋ nāmo! Gāk juku-manka terak iritna tāŋ-mehamtaŋ namīŋkuno unita juku-manka unita wari nāmo api guŋ tāwet.
- 94 O Ekāni, nāk gākŋata biŋam itpāŋ gākŋo juku-manka kadāni kadāni iwatta ehutpāŋ epāni tāk tāyat unita wakiken nanik nāmagut.
- 95 Nadātan? Āma waki kābop itkaŋ nāk nutta tāŋtuŋum tākaŋ. Upāŋkaŋ nāk nadāwātāk nāmo tāŋpāŋ gākŋo jukumanta yāŋpāŋ-nadāk pen tāk tāyat.
- 96 Tānpākaŋ ŋode yabāŋpāŋ-nadāk tāyat; Imaka kome ŋo terak tāga yāŋ yāk tākamāŋ u kudup api paot moreneŋ. Tāŋ gākŋo man u imaka bureni-inik, tārek-tāreki nāmo, inide itta yāwani.

Anutu tāŋo бага mantā āma ŋo nadāk-nadāk sākgāmān imīŋkuk

- 97 Wisikna! Gākŋo manta gāripi pāhap nadāk tāyat. Tāŋpāŋ unita kepma bipani yāŋpāŋ-nadāk tāk tāyat.
- 98 Jukumanka u wari wari yāŋpāŋ-nadāk tāk tāyat unita nadāk-nadākna uwā iwanaye tāŋo nadāk-nadāki yārepmītak.
- 99 Ba ugān nāmo. Man kādetka unitagān juku piŋpāŋ kuŋat tāyat unita nadāk tāga iŋitat uwā yāŋpāŋ-nāwōŋārek tāŋpani āmanaye unitāŋo nadāk yārepmītpāŋ iŋitat.
- 100 Ba бага manka u buramik tāyat unita nadāk-nadāk āma ekāni ekānitā nadāk tākaŋ u nākā yārepmītpāŋ nadāk tāyat.
- 101 ^z Tānpākaŋ gākŋo juku-manka kubā irepmīret yāŋ nadāŋpāŋ kādet wakiwaki u kudup yabāŋ umuntaŋpāŋ kukŋi kādagān yārepmītak tāyat.
- 102 Ekāni, gākŋa-tāgān meka jinom unita yāŋpāŋ-nāwōŋārek tāk tāyan unita nāmo guŋ taŋpāŋ irepmītak tāyat.
- 103 ^a Yāke! Gākŋo jukuman unita nadāwa gāripi pāhap, inide kubā tāk tākaŋ, imaka gakŋi nīkek nakta gāripi nadāk tāyat unitāŋo gāripi irepmītak.
- 104 Burenitā bureni-inik, gākŋo mantā nadāk-nadāk kādet sākgāmān nāwōŋārek tāyak unita waki kādet kudupta tarāki nadāk tāyat.

Ekāni tāŋo jukumantā penyāŋek ude tāyak

- 105 ^b Ekāni, gākŋo meka jinom u kādet kuŋat-kuŋatna tāŋo topān ude tāŋ namītak. Tāŋkaŋ kādetnaken penyāŋeŋ namītak.
- 106 Unita man kādetka siwōŋi u iwatta iŋamkaken yāŋkehāromtak man yāŋkuro udegān api tāŋpet.

^z 119:101 Snd 1:15 ^a 119:103 Sam 19:10; Snd 8:11 ^b 119:105 Snd 6:23

- 107 Upāṅkaṅ Ekāni, bārāpi taṅitā nāk nepmāṇitak unita gākṇa
yāṅkuno ude iritna āneṇi tāṅ-kehāromtaṅ namisi.
- 108 Tāṅpākaṅ gupe kābāṇi nīkek ude, ganiṇoret man pewa-ārek
tākaṅ unita gāripi nadāṅ namisi.
Ude nadāṅ namiṅkaṅ gākṇaken manka u sākgāmān nāwetpāṅ
nāwoṇārek tāk tāyi.
- 109 Nāk kadāni kadāni kumāṅ-kumāṅ dubiniken it tāyat upāṅkaṅ
gākṇo juku-manka unita nāmo guṅtak tāyat.
- 110 Āma wakitā nāk nepmāṇitta buṇep tāk tākaṅ upāṅkaṅ nāk
gākṇo man kādetka u penpāṅ nākṇaken gārip terak nāmo
iwat tāyat.
- 111 Nāmoinik, gākṇo juku-mankatā bānep oretoret pewān ahāṅ
namik tākaṅ. Unitā iyap taṅpāṅ tārek-tāreki nāmo api iwat
tāṅpet.
- 112 ^c Tāṅpāṅ gākṇo man kādetka u iwatta nadāk kehāromi peyat. U
iwat yāpmāṅ kuṅtāṅgān kaṅ kumba!

Ekāni tāṅo man kāderitā watā it nimik tāyak

- 113 Ekāni, āma gāk gāwarāntākta bānep yarā pek tākaṅ unita
gaṇani pāhap nadāṅkaṅ gākṇo juku-manka unitawā gāripi
nadāk tāyat.
- 114 ^d U imata, gāk nākṇo kurepāna ba mobā kāwutna, iwantā
nutnayāṅ tāṅirā kābop iretta.
Tāṅpākaṅ man bian yāṅkuno u bureni iwatpāṅ api tāṅpen yāṅ
nadākinik tāyat.
- 115 Ai! Waki tāṅpani in nabā kātāṅpen kut! Nāk Anutuna tāṅo
jukumani iwarayāṅ nadātāt!
- 116 Eruk Anutu, nākṇo iritna tāṅ-kehāromtakta man kehāromi
yāṅkuno u juku piṅpāṅ udegān kaṅ tā.
Ude tāṅiri uyaku nākṇo nadākinikna kehāromigān itkaṅ бага
manka pen tāga api iwarān tāwet.
- 117 Unitā mehamtāṅ namiṅiri bārāpi gānaṅ nāmo api paoret. Ude
tāṅiri juku-manka wari wari api nadāṅ gamet.
- 118 O Ekāni, nāk nadātāt. Gāk āmawebe gākṇo jukuman iwatta
bitnāk tākaṅ unita māde ut yāmik tāyan.
Ude tāṅiri tāṅyākṇarani tāktāki kādet u jopi ude api tāṅpek.
- 119 Tāṅpāṅ, gāk āmawebe udewani kudup jiraṅ ude bumik ureṅ tāṅpi
kuk tākaṅ. Tāṅpākaṅ nāhā gākṇo manta gāripi pāhap nadāk
tāyat.

^c 119:112 Sam 119:33, 119:36 ^d 119:114 Sam 32:7, 91:1

- 120 O Ekäni, gäknjo täktäka inipärik unita nadäwa umuri tänpäpän
kujat kwaik täk täyat. Ba gäknjo man kädetka unita nadäwa umuri
täk täkan.

Anutu täño jukuman iwarani

- 121 O Ekäni, näk kädet täga siwoŋi iwat täyat unita nabän äwaräkuk
täñiri iwantä näk nämo tänpä wanen!
- 122 Ekäni, näk epän watä ämaka unita api täñkentän gamet yän näwet.
Täñkentän naminjiri äma inita nadäwä ärowani tänpänitä bäräpi
naminenawä.
- 123 Wära! Gäk bian täñkentän namikta siwoŋi näwetkuno ude
täñkentän nami yänpän dapun täñ yäpmän äbänjira dapunna komi
nekan.
- 124 Unita Ekäni, butewakika paot-paori nämo unita nadän namisi!
Täñkan gäknaken juku-manka u näwetpän näwoŋärek täyi.
- 125 Näk epän watä ämaka itat unita gäknjo meka jinom u nadäwa-
tärekta nadäk-nadäk namisi.
- 126 Ekäni, ämawebe gäknjo бага man irepmi täkan u yabätan? Eruk,
gäk bäräneŋ akuŋpän kowata yäwoŋäre!
- 127-128 Näk kädet wakiwaki äma udewanitä iwat täkan unita taräki-inik
nadäk täyat.
U imata, gäknjo juku-manka unita gäripi pähap nadäk täyat,
ämata gol moneŋ säkgämän-inik unita gäripi nadäk täkan u
irepmi tänpän-nadäk täyat.
Ba gäknjo бага manka u kudup iwat täyat.

Anutu täño kädet iwatta gäripi nadänjuk

- 129 Ekäni, gäknjo man uwä säkgämän unita buraminpän kuŋat täyat.
- 130 * Äma kubätä gäknjo man bänepiken penpän kuŋarayän täko uwä
bänepiken penyänek api irek.
Ba guŋ äma kubätä gäknjo man yänpän-nadäk tänpayän täko uwä
nadäk-nadäk ikek api kuŋarek.
- 131 Tänpäkan Ekäni, näk gäknjo бага manta gäripi-inik nadäk täyat. U
iwatta mena bänepna pidämtak takamän.
- 132 Unita Ekäni, ämawebe nadän gamiklinik tänpänita nadän yämik
täyan udegän, näk nabänpän butewaki nadän namisi.
- 133 Täñkan gäknjo mankata kädet näwoŋärenjirän momitä näka
intäjukun nämo täñ namek.

* 119:130 Sam 19:7; Snd 1:4

- 134 Tānpākaŋ Ekāni, tāŋkentāŋ namiŋiri āmatā nāka tānpāwak
tāneŋtawā. Ude tāŋ namiŋiri manka kaŋ buramik tānpa.
135 ^f Gāk dubinaken itkaŋ sākgāmān tāŋ namiŋpāŋ gākŋaken kādet
siwoŋika kudup kaŋ nāwetpāŋ nāwoŋare.
136 Tānpākaŋ Ekāni, āmawebe māyaptā gākŋo man nāmo iwat
tākaŋ unita konāmna pito ume dapuriken āpāk tāyak ude
mak tāyak.

Anutu tāŋo jukuman u siwoŋi-inik

- 137 O Ekāni, kudān siwoŋi sākgāmān tāŋo māhemi u gāk. Tānpākaŋ
gākŋo meka jinom kudup u udewanigān, siwoŋi sākgāmān.
138 Bureni, jukuman bian pewi ahāŋkuŋo u kudup siwoŋi tāgagān,
āmatā nadānpāŋ iyaŋ taŋpāŋ yāpmāŋ kuŋatneŋtagān.
139 Upāŋkaŋ iwanayetā бага manka u māde ut imik tākaŋ unita
bānepna kādāp ude ijik tāyak.
140 Ekāni, yāŋkehāromtak manka u pāra nāmo ahāk tāyak. Burenigān
ahāk tāyak.
Unita epān watā āmaka nākā manka unita gāripi-inik nadāk tāyat.
141 Tānpāŋ āmatā nāka nadāwā āpani, jiraŋ ude tāk tākaŋ upāŋkaŋ
mekā jinomta nāmo gaŋatak tāyat.
142 U imata, kudān siwoŋi sākgāmān sākgāmān tāk tāyan u pen udegān
api tāŋ yāpmāŋ āroweno unita.
Tānpākaŋ бага manka u burenigān ahāŋ yāpmāŋ kukta yāwani.
143 Bureni, komi epān gānaŋ itat, upāŋkaŋ juku-manka unitā bānepna
tāŋpidām taŋirān oretoret nadāk tāyat.
144 Tānpākaŋ бага manka uwā siwoŋi tārek-tāreki nāmo. Uita Ekāni,
nadāk-nadāk namiŋiri sākgāmān kaŋ it yāpmāŋ ārowa!

Wakiken nanik imagutta Anutuken yāŋapiŋkuk

- 145 Bānep nadāk-nadākna kudup gākken penpāŋ gera yāyat. Uita
Ekāni, nadāŋ namiŋiri juku-manka kudup kaŋ buramiwa!
146 Gākken gera yāŋira wakiken nanik nāmagut. Nāmaguriri бага
manka kudup u kaŋ iwara.
147 Tānpāŋ gākŋo manka unitā bureni ahāwekta nadākinik tāyat unita
kome ket nāmo yāneŋirān akuŋpāŋ tāŋkentāŋ namikta gākken
gera yāk tāyat.
148 Tāŋkaŋ gākŋo manka yānpāŋ-nadāk tāŋpayāŋ nadānpāŋ bipani
kāroŋ pāke u kodakgān it tāyat.

^f 119:135 Sam 4:6, 119:12, 119:26

- 149 Ekäni, ironka tärek-täreki nämo unita nadän namisi. Tänpän butewakika kwawak näwonärenpän iritna täñ-kehäromtañ namisi.
- 150 Nadätan? Äma komi epän namik täkañ u dubinaken itkañ. Äma uwä gäkño jukuman iwatta bitnäk-inik täk täkañ.
- 151 Tänpäkañ Ekäni, gäk imaka, näk dubinaken itgän täyan. Tänpän gäkño бага manka u kehäromigän pen itta yänkehärom täwani.
- 152 Bian gäkño juku-mankata yänpän-nadäk ñode täñkut; U tärek-täreki nämo itta pewi ahänkuñ.

Wakiken nanik imagutta Anutuken gera yänkuk

- 153 Ekäni, näk gäkño juku-mankata nadän äwaräkuk nämo täk täyat unita komi bäräpi gänañ itat ño nabänpän-nadänkañ täñkentän namisi.
- 154 Bian yänkehärom täñkuno ude iwanaye ñamiken näk gäarak itpäñ täñkentän namijiri iwan nabä-kätäñpeñ kut.
- 155 Äma waki täñpani u gäkño juku-manka nämo buramik täkañ unita gäknata biñam täga nämo api yämaguren.
- 156 Upänkañ Ekäni, nähä täñkentän nam! Butewakika u ärowani pätak unita yänkuno udegän wakiken nanik nämagut.
- 157 Iwan mäyap näk tänpäwakta it gwäjiñ namikañ upänkañ gäkño man kädetka bureni u nämoinik irepmit täyat.
- 158 Täñ Isrel ämawebe ätu gäkño manta nadän parit täk täkañ unita kokwawak nadän yämik täyat.
- 159 Tänpäkañ Ekäni, gäkño meka jinomta gäripi pähap nadäk täyat u nabänpän-nadäsi.
U nabänpän-nadänkañ ironka tärek-täreki nämo unita iritna täñ-kehäromtañ namisi.
- 160 § Ekäni, бага manka u bureniñän ahän yäpmän kukta yäwani.
Manka siwonji u kudup tärek-täreki nämo.

Anutu täño бага man iwatta gäripi-inik nadänkuk

- 161 O Ekäni, äma wäpi ärowani nitek ätu jop nadän näk tänpäwak täkañ upänkañ näk juku-manka unita nadäwa umuri tänpäpän orañ imik täyat.
- 162 Tänpän kudän tägatäga täkta yänkehärom täñkuno unita nadänkañ oretolet pähap nadäk täyat.
Äma kubätä moneñ täñi mämäram yäpmänkañ oretolet nadäweko ude nadäk täyat.
- 163 Tänpäkañ jop-manmanta taräki-inik nadänkañ gäkño man kädetkata gäripi-inik nadätat.

- 164 Unita kepma kubä gänaŋ kadäni 7 ude бага manka siwoŋi unita
yänpän ganiŋoret täyat.
- 165 ^h Burenitä bureni-inik! Ämawebe gäkŋo manta gäripi
nadänpän iwat täkaŋ unitawä watä it yämiŋiri bänep
kwini terakgän it täkaŋ imaka kubä tänpewän bänep
nadäk-nadäki täga nämö putärewek.
- 166 Unita Ekäni, gäk kubä-tägän wakiken nanik nämagutta
itsämängtat. Itsämängkaŋ gäkŋo бага manka u iwaräntäk
täyat.
- 167 Tänpäkaŋ äneŋi ŋode yäkgän täyat; Jukumanka unita gäripi-inik
nadänpän iwat-inik täk täyat.
- 168 Bureni, gäk näkŋo irit kuŋat-kuŋatna u kudup nabänpän-
nadäwi-tärek täkaŋ unita meka jinom kudup buramik
täyat.

Anututä täŋkentän imikta yänjapŋkuk

- 169 Ekäni, gäkken gera yäyat ŋo nadän namisi. Nadän namiŋpän
bian yänkuno udegän nadäk-nadäk täga näwetpän
näwoŋärek täyi.
- 170 Yänjapik manna ŋo iŋamkaken äreŋirän yänkehäromtak manka u
iwatpän wakiken nanik nämagusi.
- 171 Ude täŋiri menatä gäk ganiŋoret täyiwa! Imata, gäk juku-
manka kudup u säkgämän näwetpän näwoŋärek täk täyan
unita yänpän.
- 172 ⁱ Mena täŋpidäm täŋiri gäkŋo manka kädet unita nadänpän kap
ganiŋ ubiŋpän teŋtän kuŋat täyiwa, manka kudup u säkgämän
siwoŋigän unita.
- 173 Näk gäkŋo man kädetka bureni iwatta yänkehärom täŋkuro unita
täŋkentän namikta pidämtak täyi.
- 174 O Ekäni, gäkä täŋkentän namikta dapun käroŋ täŋ itat ŋo. Ba gäkŋo
manta bänep täga pähap nadäk täyat.
- 175 Unita Ekäni, iritna täŋ-mehamtaŋ namiŋiri wäpka biŋam oraŋ
gamik täyiwa.
Ude täŋira manka kuduptä täŋ-mehamtaŋ namik täyon.
- 176 ^j Näk yawak ägwän täŋpeŋ kwani udewani unita gäk epän watä
ämaka näka wäyäkŋeŋpän nabän ahäsi.
Imata, näk gäkŋo juku-manka iwatta epäni kehäromi täk
täyat.

^h 119:165 Ais 32:17 ⁱ 119:172 Sam 51:14, 119:138 ^j 119:176 Ais 53:6; Jer 50:6;
Mat 18:12; Luk 15:4

Salmo 120

Äma kubä Anutuken täŋkentähta yäŋapiŋkuk

Anutu iniŋ oretoŋet käbeyä yäput pekta kap ƶo tek täŋkuŋonik.

- 1 ^k Bian, komi butewaki terak itkaŋ Ekäni, gäkken yäŋapiŋira nadäŋ namiŋkun.
- 2 Unita apiŋo udegän jop manman yäwani ba täŋyäkŋarani äma bämopiken nanik nämagusi!
- 3 Ai, jop manman yäwani in, Anututä jide api täŋ tamek? Ba komi epän jidewani upän api tamek?
- 4 Komi epän ƶodewanipän api tamek; Komi äma täŋo päip bohamtä api tapmaŋpek. Ba kädäp mebetpän intä terak api piŋ täbarek.
- 5 Wära! Äma waki täŋpani, inta gaŋani pähap nadätat! In bämopjinken itkaŋ gaŋani nadätat u Mesek kome ba Keda ämawebe bämopiken itkaŋ nadäwero ude.
- 6 Bänep kwini terak itta gäripi nämö nadäk täkaŋ u bämopiken kadäni käroŋi it yäpmäŋ äbut. Unita kaŋ pewa yäŋ nadätat.
- 7 Imata, bänep kwini itta man yäŋira unitäwä ämik mangän yäk täkaŋ.

Salmo 121

Ekäni u watä ämanin tägagämän

Anutu iniŋ oretoŋet käbeyä yäput pekta kap ƶo tek täŋkuŋonik.

- 1 ^l Näk pom taŋi taŋi udu terak dapun käroŋ täŋ itat upänkaŋ täŋkentäkna dekaken naniktä äbänkaŋ täŋkentäŋ namayäŋ?
- 2 ^m Eruk näk nadätat, Ekäni kunum kenta kome täŋ-peŋkuko unitägän api täŋkentäŋ namek.
- 3 ⁿ Nadätan? Ekäni unitä gabäŋ äwaräkuk täŋirän nämö maŋgurek. Nämö, watä ämaka u dämpon nämö pat täyak.
- 4 Bureni-inik, Isrel täŋo watä äma unitä kodakigän itpäŋ watä säkgämän it gamik täyak.
- 5-6 ^o U dubikaken itkaŋ watä it gamiŋpäŋ äyuŋka ude it gamik täyak.
Ude it gamiŋirän kepma edaptä täga nämö gurek ba bipani komepaktä gäk täga nämö täŋpän waneŋ.

^k 120:1 Sam 118:5; Jna 2:2 ^l 121:1 Sam 87:1, 123:1 ^m 121:2 Sam 115:15, 124:8

ⁿ 121:3 Sam 41:2, 66:9, 127:1 ^o 121:6 Ais 49:10; Rev 7:16

- ^{7 P} Tānpākaŋ Ekāni u gabāŋ gāwatkaŋ imaka umuri pāhapken wādāŋ tādōtpāŋ gepmaŋpān sākgāmān api iren.
- ^{8 q} Tānpāŋ tāha penpen deken kwenopāŋ āneŋi tāhaken ābeno uwā Ekānitā watā it gamiŋirān umun terak nāmo api iren.
Tānpākaŋ apiŋogān nāmo gabāŋ gāwarek. Nāmo, watā kadāni nāmo, api it gamik tāŋpek.

Salmo 122

Jerusalem āmawebe oretoret terak it tākaŋ

Anutu iniŋ oretoret kābeyā yāput pekta kap ŋo tek tāŋkuŋonik.

- ^{1 r} Ekāni tāŋo kudupi yotken ārona yāŋ nāwerirā bumta oretkut!
- ² Eruk, ahākamāŋ, Jerusalem tāŋo yewa gānaŋ itkamāŋ ŋo.
- ³ Tānpākaŋ Jerusalem u yotpārare tāgagāmān-inik. Tāŋkodak tāŋkuŋo unita kehāromigān, kaŋoret ikek itak.
- ⁴ Uken Isrel āmawebe kuduptagān Anutu tāŋo jukuman iwatpāŋ iniŋ oretta ārok tākaŋ.
- ⁵ Ba uken Isrel tāŋo intājukun āmaniye itkaŋ āmawebeniye tāŋo man epān tāk tākaŋ.
- ⁶ Unita Jerusalem komeken iranitā sākgāmān irut yānpāŋ Ekāniken ŋode yāŋapitat; Ekāni, tāŋkentāŋ yāmiŋiri āmawebe Jerusalem yotpārareta gāripi nadāk tākaŋ u tāgagān kaŋ irut!
- ⁷ Ude yāŋapiŋira Jerusalem āmawebetā kwini terak irirā watā āmaniye imaka, sākgāmān kaŋ irut.
- ⁸ Tānpākaŋ māhemnayeta yānpāŋ āneŋi ŋode yākgān tāŋpa; Jerusalem āmawebe sākgāmān, kwini terak it tākot!
- ⁹ Ba Ekāni Anutunin tāŋo kudupi yotta yānpāŋ ŋode yāyat; Tāgagān it tāyon.

Salmo 123

Anututagān dapun ijik tākāna!

Anutu iniŋ oretoret kābeyā yāput pekta kap ŋo tek tāŋkuŋonik.

- ^{1 s} Ekāni, ijiŋpewa kunum gākā itkaŋ kaŋiwat epān tāk tāyanken ārotak.

^P 121:7 Sam 91:10-12 ^q 121:8 Sam 113:2, 115:18 ^r 122:1 Ais 2:3; Sek 8:21

^s 123:1 Sam 121:1

- 2[†] Tānpākaŋ Ekāni Anutunin, watā epān āma jopitā epān mähemi terak it tākaŋ, ba watā epān webetā intājukun webeni tāŋo kehāromi terak it tākaŋ, nin udegān gākagān dapun kāroŋ pen api tāŋ yāpmāŋ kune. Ude tāŋ yāpmāŋ kuŋtākāna, eruk butewaki api nadāŋ nimen.
- 3 Unita Ekāni, butewaki bārāŋeŋ nadāŋ nimisi. Imata, āma wakitā waki tāŋ nimik tākaŋ unita gaŋani nadākamāŋ.
- 4 Ba tuŋum āmatā yāŋārok bumta niwet yāpmāŋ ābāŋirā āneŋi udegān nadākta nāmo nikaŋ.
Ba āma gup yāpmāŋ ārokārok tāŋpanitā komi epān nimiŋpāŋ sāra niwet yāpmāŋ ābāŋirā gaŋani nadākamāŋ.
Unita Ekāni, butewaki nadāŋ nimiŋpāŋ tāŋkentāŋ nimisi.

Salmo 124

Anutu uwā āmawebeniye tāŋo tāŋkentāk

Anutu iniŋ oretoret kābeyā yāput pekta kap ŋo tek tāŋkuŋonik.

- 1 Ekānitā nāmo tāŋkentāŋ nimiŋkuk yāwānā jide tānam? Isrel āmawebe, in yānyabāk ŋonikta kowata yāwut!
- 2-3 Bian āmatā kokwawak nadāŋ nimiŋpāŋ ninkāt āmik tāŋkuŋ. Tāŋkuŋopāŋ Ekānitā nāmo tāŋkentāŋ nimiŋkuk yāwānā iwantā kudup nidāpām.
- 4-5 Umetā tokātpāŋ nidāpmāŋpāŋ yejāmāk tākaŋ ude tānaŋipāŋ nāmo tāŋkuk!
- 6 Unita nin Ekānita bānep tāga nadāŋpāŋ iniŋoret tākāna! Tānpākaŋ iwan yabāŋ āwarākuk tāŋirān nāmo nidāpuŋ.
- 7 Āmatā buŋep tānpākaŋ barak yepmāŋirākaŋ ehutpāŋ buŋep dārāmutpeŋ kuk tākaŋ nin udegān tāŋkumāŋ. Buŋep uwā dākŋeŋkuk.
Tānpākaŋ ninā apiŋo buŋep terak nāmo itkamāŋ.
- 8 Ekāni, kunum kenta kome pewān ahāŋkuŋo uniktā ini-tāgān tāŋkentāŋ nimik tāyak!

Salmo 125

Anututā āmawebeniye āyuj tāŋ yāmik tāyak

Anutu iniŋ oretoret kābeyā yāput pekta kap ŋo tek tāŋkuŋonik.

- 1 Āmawebe Ekāni terakgān yengāmā pek tākaŋ uwā Saion pomtā kehāromi-inik it tāyak ude bumik it tākaŋ.

[†] 123:2 Sam 25:15; Mal 1:6

- Bäräpi mebäri mebäri ahänirä kwainpän täga nämo tokät manen.
- 2 ^u Tängpakan pomtä Jerusalem yotpärare it gwäjikan ude, Ekänitä ämawebenyeta tärek-täreki nämo ude yewa tänpän tänkentän yämik täyak.
- 3 Näk ɲode nadätat; Waki tänpänitä siwoŋi ämawebe täŋo komeken watä wari nämo api itneŋ. Ude tänayän täŋo uwä kämiwä siwoŋi ämawebe ini imaka, käderi waki iwatpän waki täneŋ.
- 4 Unita Ekäni, äma täga, gäknö man buramik täk täkan unita säkgämän täŋ yämisi.
- 5 Tängpakan waki tänpänitä kowata komi yäminpänjä äma ätu gäknö äbot tänpänipän gabä-kätänpän mäde ut gamik täkan u imaka, kowata komi yämisi.

Eruk, Isrel ämawebe säkgämän kan irut!

Salmo 126

Isrel ämawebetä Anututä täŋkentän yämikta gera yänkuŋ

Anutu inin oretoŋet käbeyä yäput pekta kap ɲo tek täŋkuŋonik.

- 1 ^v Ekänitä komi epänken nanikpän yännikŋat yäpmän Jerusalem yotpärareken äneŋi äbänirän ayäbu takamän yän nadänkumän.
- 2 Äneŋi abänkan gäripi nadänpän mägayäk oretoŋet kap tenkumän. Täŋitna ämawebe Anututa nämo nadän imanitä nibänpän yänkuŋ; Ekäninitä Isrel ämawebeta täŋkentäk taŋi täŋ yämitak yän yänkuŋ.
- 3 Bureni, Ekäni uwä täŋkentäk pähap täŋ nimiŋkuko unita bänep täga nadän imiŋkumän.
- 4 Unita Ekäni, gäkä bian ude täŋ nimiŋkuno udegän komeninken äneŋi kan yännikŋat yäpmän ku!
Ude tänpayän täyan uwä ɲode bumik; Kome kawukiken ume kubat kawuk tak-inik tänpänipän yänpewi iwän taŋirän kubat kawuk täwani u ume äneŋi äpäc takan ude bumik.
- 5 ^w Unita nadäkamän; Äma kubätä apiŋo konäm butewaki terak ketem yeri piweko upänkan oretoŋet terak ketem bureni ahänirän pugerek.

^u 125:2 Sam 121:8; Sek 2:5 ^v 126:1 Apos 12:9 ^w 126:5 Jer 31:9

- ⁶ Bureni, webe kubätä nadäwätäk terak yänat täñpeko upänkañ bureni ahänjirän kap tenpäñ oretoret terak ketem uwä enjiken yäpmän äbek.

Salmo 127

**Imaka u ba u tänayän yänpänä Anutu täño
kehäromini ba nadäk-nadäki terakgän täne**

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- ¹ ^x Äma kubätä eni kubä täñpayän nadänpäñä Ekänita nämö nadänpäñ täñpayän täko uwä tänpän Anutu iñamiken jopi api täñpek.
Ba udegän, ämatä Ekäni täño nadäk-nadäki terak äboriyeta watä nämö itnayän täño uwä äma unitäño watä epän u jopigän api täñpek.
- ² Ba udegän, gäk kome ket nämö yänjenirän akumañ päñku epän täñ dämiñ yäpmän kuñiri kome bipek.
Ude täñpayän täno upänkañ Ekäni nämö nadän imiñkañ jop täñpayän täno uwä epän u Anutu iñamiken jopi api täñpek.
Unita nadäkan? Ekänitä ini ämawebeniye bureni uwä yabän yäwatpäñ imaka imaka täñkentän yämiñirän bipani säkgämän pat täkan.
- ³ Täñpäkañ nanak bäyak täkan uwä Ekäni täño iron. Ba nanakjiye uwä Anutu täño kon pähap.
- ⁴ E, äma gubañi itkañ nanakiye mäyap bäyak täkan uwä äma unitäño kehäromi. Ironironi uwä täganpäñ watä säkgämän api it imineñ.
- ⁵ Bureni, äma udewani uwä oretoret pähap terak it täkan. Täñpäkañ iwaniyetä man epänken yepmañirä kehärom tanpäñ täga yärepmitneñ.

Salmo 128

Irit kuñat-kuñat säkgämän unitäño mebäri

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- ¹ Ämawebe Ekäni täño man buramiñpäñ nadäkinik täñpeñ kuñat täkan äma udewani uwä Ekäni täño oretoret terak it täkan.
- ² Gäk äma udewanitä epän täñiri bureni ahän gaminayän täkan uwä iritka säkgämän api meham täwek.

^x 127:1 Sam 121:4, 107:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11

- 3 Yen tägatä mujipi bumta pewän wädäk täkaŋ ude webekatä nanak mäyap api bäyaŋ gamek. Ba nanakayetä gewet gukŋitä it gwäjik täkaŋ ude api täneŋ.
- 4 Bureni-inik, äma Ekäni täŋo mani buraminayäŋ täŋo uwä irit kuŋat-kuŋariken imaka tägatäga udewani api ahäŋ yämineŋ.
- 5 Eruk, Ekäni Saion pom terak it täyak unitä iron täŋ tamiton. Ude täŋirän komejin Jerusalem uwä säkgämän kaŋ it yäpmäŋ ärowän.
- 6 Ba in kadäni käroŋi säkgämän itkaŋ orajiye ahäŋirä kaŋ yabäwut. Urita Isrel ämawebe inä bänep kwini terakgän kaŋ it yäpmäŋ ärowut.

Salmo 129

Isrel ämawebetä Ekänitä iwaniye tänpäwakta yäŋapiŋkuŋ

Anutu iniŋ oretoŋet käbeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

- 1 Isrel, gäk äbot yäput peŋpän ahäŋkunken iwankayetä komi gamiŋ yäpmäŋ äbuŋo unitäŋo manbiŋam ŋode yäŋahä;
- 2 Äbot täpuri ude it yäpmäŋ äbäŋira iwanayetä komi epän jop nadäŋ namiŋkuŋ. Upäŋkaŋ nämo närepmiŋkuŋ!
- 3 U pärip-päriptä mädenaken nutpän nepmaŋpä gupna terak bäräm bäräm bumta patkuŋ.
- 4 Ude täŋ namiŋkuŋo upäŋkaŋ Ekäni siwoŋi täktäk kädet mähemi unitä komi epän uken nanik nämagutkuk.
- 5 Urita Saion kometa kokwawak nadäk täkaŋ uwä Ekänitä kaŋ däpmäŋ yäwat kirewän!
- 6 U muyeŋ kome kawukiken ahäŋkaŋ kawuk taŋpän paot täkaŋ ude kaŋ äworewut.
- 7 U epäni nämo, jiraŋ ude. Urita ini kubäkubä jop kaŋ parawut.
- 8 Täŋirä ämatä yärepmiŋ kuŋ äbäk täŋkaŋ yabäŋpän kubätä ŋode nämo api yäwek; Ekäni wäpi terak kwikinik irirä Ekänitä iron täŋ tamiton yäŋ nämo api yäwetneŋ. Nämoinik!

Salmo 130

Äma kubätä Anutu butewaki nadäŋ nami yäŋpän yäŋapik man ŋo yäŋkuk

Anutu iniŋ oretoŋet käbeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

- 1^y Ekäni, näk bäräpi pähap nadäŋpän täŋkentäktä gäkken gera yäyat.

^y 130:1 Kra 3:55; Jna 2:2

- 2 O Ekäni, gera yäñira nadäñ namiñpäñ täñkentäñ namisi.
- 3 ^z Ekäni, gäk mominin terak nidäpmäk täñpi yäwänä netä itek? Nin kudup paotnam.
- 4 ^a Upäñkañ, gäk mominin peñ nimik täyan unita gäkña gämotka-kengän kañ it täna.
- 5 ^b Näk Ekänitä täñkentäñ namän yäñpäñ kwikinik it täyat. Näk unitäño mantagän nadäkinik täyat. Unitagän bänepna täñkentäñ namik täyak.
- 6 ^c Äma epän kubä täñpa yäñpäñ kome bäräñeñ yäñewi täñpayäñ nadäk täkañ ude, näk Anutu bäräñeñ abä täñkentäñ namän yäñpäñ itsämäñ itat.
- 7 Unita Isrel ämawebe, nadäk-nadäknin Anutu-kengän kañ pena. Ekäni u iron tärek-täreki nämo täñ nimik täyak ba waki keriken nanik nimagutta pidämtak täyak.
- 8 ^d Täñpakañ mominin terak kumäk-kumäkta biñam täñañipäñ Anututä ämawebeniye nintäño mominin kudup peñ moreñpäñ api nimagurek.

Salmo 131

Ekäni terakgän yengämina pewäpäñ it tākāna

Anutu iniñ oretoreset kábeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 1 O Ekäni, näk gup yäpmäñ ärokärok nämo tāk täyat. Ba näkñata nadäñira ärowani nämo tāk täyak. Nadäk-nadäkna ärowani nitek itta ba imaka näkä täga nämo nadäwa tärenañi unita nadäwätäk wakiinik nämo tāk täyat.
- 2 Ude nämo. Imaka jide pat namitak unita täga nadätat. Nanak pakitä miñiye bakani terak nadäwätäkkät nämo, gup gapun gapun pat täkañ ude, bänepnaken ude nadätat.
- 3 Unita Isrel ämawebe, tärek-täreki nämo Ekäni terakgän yengämä pewäpäñ it tākot!

^z 130:3 Sam 143:2; Rom 3:20, 3:23-24 ^a 130:4 Jer 33:8-9 ^b 130:5 Sam 33:20, 40:1; Ais 8:17, 30:18 ^c 130:6 Sam 63:6, 119:147 ^d 130:8 Mat 1:21; Tai 2:14

Salmo 132

Saion pom täño yänapik man kap

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

- 1 Ekäni, Devittä gäka yänpäj komi epän gänañ itkuko unita nämo guñ täwen.
- 2 Täñkañ Isrel täño Anutu kehäromi gäka täñ gamikta yänkehäromtak man yänkuko u imaka, juku piwen.
- 3-5 Devit uwä yänkehärom tañpäj ŋode yänkuk; Näk eñiken ba dāpmon patpatken bārāneñ nämo api kwet. Nämo, Ekäni, Isrel täño Anutu kehäromi unitä itta kome täñ-kerutpāj peñkañ uyaku eñiken pānku orek itpāj dāpmon täga api päret.
- 6 ^{e f} Eruk, Betlehem yotpārareken itkañ topmāk-topmāk täño kudupi gāpe u itak yāñ manbiñam nadāñkumāñ. Nadāñkañ pānku Ja komeken bureni kañ-ahāñkumāñ.
- 7 Kañ-ahāñpājā yāñkumāñ; Ekäni täño eñiken kuñpāj ini irani gāmoriken gwājij-āpmon imina!
- 8 Eruk Ekäni, kudupi yotka ŋoken tārek-tāreki nämo itta ābi! Täñpāj topmāk-topmāk täño gāpe, kehāromika täño wārani, ukāt bok kañ ābi!
- 9 Ābāñiri bāmop āmakayetā kudān siwoñigān kañ tāk täñput. Ude tāñirā āmawebekayetā oretoret gera kañ yāk täñput.
- 10 Ekäni, gāk intājukun āma itta iwoyāwani Devit u imaka kubā täñ imikta yänkehäromtak man yāñkun. Unita epän āmaka u mādē nämo ut imen.
- 11 ^g Yāñ-kehāromtak man iwetkuno u bureni-inik api täñ gamet yāñ yāñkun. Gāk ŋode iwetkun; Gākŋo yeriken nanik kubā gākā kumāñiri mādēkaken intājukun āma itkañ kañiwat epän tākta api iwoyāwet.
- 12 Täñpākañ yerikaye unitā topmāk-topmāk kubāgān inkāt täñkuro u mādē nämo ut imiñpāj бага man yāmāyāñ tāyat u buramiñpāj yāpmāñ kuñatnayāñ täño uwä, unitāño yeritā yeri intājukun āma itta ude api ahāñ yāpmāñ kuk tāneñ.
- 13 Nadākañ? Ekānitā Saion yotpārare inita biñam iwoyāñpāj ŋode yāñkuk;
- 14 Yotpārare ŋowā nākā tārek-tāreki nämo itkañ kañiwat epän tākta gāripi nadātāt.

^z 130:3 Sam 143:2; Rom 3:20, 3:23-24 ^a 130:4 Jer 33:8-9 ^b 130:5 Sam 33:20, 40:1; Ais 8:17, 30:18 ^c 130:6 Sam 63:6, 119:147 ^d 130:8 Mat 1:21; Tai 2:14

- 15 Saion yotpärare ŋoken itkaŋ unitäŋo ämawebeniye täŋ-bumbum terak api yepmäŋ towiwet. Täŋpäŋ äma jäwäri bämopiken it täkaŋ u imaka, ketem yepmäŋ towiŋira naŋpä tokŋewäpäŋ oretoret api täk täneŋ.
- 16 Ude täŋkaŋ bämop ämaniye täŋo epäni täŋ-mehamtaŋ yämiŋira ämawebeniye tä kaŋpäŋ nadäŋkaŋ kap teŋpäŋ oretoret gera mämä api täneŋ.
- 17 ^h Täŋpäkaŋ kome ŋoken Devit täŋo orani kubä intäjukun äma ärowani-inik ude api pewa ahäwek. Äma uwä näkŋa iwoyäwani. Kaŋiwat epän täŋpayäŋ täyak u täŋpewa tärek-täreki nämo pen inide api täŋ yäpmäŋ ärowek.
- 18 Täŋkaŋ iwaniye täŋpewa mäyäk taŋi nadäŋirä upäŋkaŋ kaŋiwat epän täŋpayäŋ täyak uwä wawaki nämo, säkgämän api it yäpmäŋ ärowek.

Salmo 133

Bänep kubägän irit kädet u imaka säkgämän

Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

- 1 ⁱ Anutu täŋo ämawebeniye bänep kubägän terak it täkaŋ uwä imaka säkgämän, gäripi nitek kubä.
- 2 Bänep kubägän irit kädet u orip gakŋi säkgämän Anutu täŋo bämop äma Aron täŋo gwäkiken piŋ ibarirä iŋami dapunken yäwat imiŋ äpämaŋ kotäkiken äpuŋo udewani.
- 3 Ba uwä guk näburum Hemon pom terak säkgämän mak täkaŋ u Saion pom terak mäneŋo ude.
U imata, Saion pom uken Ekäni tä irit paot-paori nämo täŋo ironi nimikta yäŋkehärom taŋkuko unita.

Salmo 134

Anutu wäpi biŋam iniŋoret täkäna

Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput pekta kap ŋo tek täŋkuŋonik.

- 1 Ekäni täŋo epän watä ämawebeniye in kudup äbut! Äbäŋpäŋ Ekäni u iniŋ orerut!
Bureni, bipani Ekäni täŋo kudupi yotken epän täk täkaŋ in udegän kaŋ täk täŋput.
- 2 Kudupi yot gänaŋ ketjin kewatpäŋ yäŋapik man yäŋpäŋ Ekäni iniŋ orerut!

^h 132:17 1Kn 11:36 ⁱ 133:1 Stt 13:8

3 Ude täñjirä Ekäni kunum kenta kome pewän ahäwani unitä Saion
pom terak itkañ iron täñ tamiton!

Salmo 135

Anutu iniñoret kap tewani

1 Ekäni wäpi iniñ orerut!

Ekäni täño epän ämaniye, in wäpi biñam yäpmäj akuwut!
2-3 Täñpakañ ämawebe Ekäni täño kudupi yot unita watä it täkañ, in
wäpi biñam yäñpäj iniñ orerut.

Imata, Ekäni uwä kädet tägatäga niwoñärek täyak ba täktäki
unita kap terak wäpi iniñ orerut!

4 Bureni-inik! Ekänitä Jekop täño äboriye, Isrel ämawebe äbot nin,
inita biñam iwoyäñpäj nipmañkuk.

5 Unita näk nadätat; Ekäninin uwä ärowani pähap, imaka imaka
komen ämawebetä yäniñ oret täkañ ba unita umuntak täkañ u
kudup yärepmüt moretak.

6 Ekänitä ini imaka kubä kunum gänañ ba kome terak, gwägu gänañ
ba gwägu mebariken ban umu täñpayäj nadäñpäjä u bureni täk
täyak.

7 Ba nadäñjirän gubam gwägätpäj yäpä kwiniñirän mänit pähap u
gänañ naniktä äbäk täyak.

8^j Täñpakañ Isip komeken äma ba tom nanaki ämani intäjukun nanik
kudup däpmäj moreñkuk.

9^k Täñpäj Isip kome unitäño intäjukun äma ukät epän ämaniyeta
komi yämikta Ekänitä kudän kudupi mebari mebari pewän
ahäñkuñ.

10 Eruk ude täñkañ ämawebe komeni komeni täño intäjukun äma
u kumäj-kumäj däpmäñpäj ämawebeniye täño kehäromini
yäpmäj äpuk.

11^l Amo kome täño intäjukun äma wäpi Sihon u ba Basan kome täño
intäjukun äma wäpi Oki u imaka kumäj-kumäj däpuk.
Täñpäj udegän Kenan kome täño intäjukun ämaniye kudup
däpmäj moreñkuk.

12 Täñkañ intäjukun äma unitäño kome yäpmäj daniñpäj Isrel
ämawebeniye yäniñ kireñkuk.

^j 135:8 Kis 12:29 ^k 135:9 Kis 7:14–10:29 ^l 135:11 Nam 21:21-35; Jos 12:7-24

- 13 Unita Ekäni, wäpka biñamä pen api it yäpmäj ärowek. Äronjirän ämawebe mäden ahäj yäpmäj kunayäj täkañ u gäkagän pen api nadäneñ.
- 14 Ude täñjirä Ekäni gäkä ämawebekayeta butewaki nadäj yämiñpäj watä säkgämän api it yämen.
- 15 ^m Täñpäkañ in ket nadäwut; Anutu kome kukñi käda naniktä yäniñ oret täkañ uwä anutu jopigän, äma keritä siliwa ba goräpäñ täñpani.
- 16 Uwä meni nikek upäñkañ man täga nämo yäneñ. Ba dapuri nikek upäñkañ imaka imaka täga nämo yabäneñ.
- 17 Ba jukuni nikek upäñkañ man täga nämo nadäneñ. Ba tämanitä mänit täga nämo yäpneñ.
- 18 Täñpäkañ äma yäwik udewani yäniñ oret täkañ uwä ini yäwik udegän kañ äworewut!
- 19 Eruk, Isrel täño oraniye in Ekäni wäpi punin unu pewut! Ba Anutu täño bämop äma in imaka, wäpi iniñ orerut.
- 20 Ba kudupi yot täño epän äma, in udegän, Ekäni wäpi yäpmäj akuwut! Täñpäkañ ämawebe Anutu bureni iniñoret täkañ, in kuduptagän Ekäni wäpi biñam yäpmäj akuwut!
- 21 Täñjirä Jerusalem ämawebe, Ekänitä ini irit bägupken, Saion pom terak äronpäj iniñ orerut. Imata, Anutu uwä ärowani-inik.

Unita äneñi yäwa, Ekäni wäpi iniñ orerut!

Salmo 136

Anututa bänep täga kap tewani

- 1 ⁿ Ekäni u täñkentäk säkgämän täñ nimik täyak unita bänep täga pähap nadäj imina!
Imata, unitäño ironi u tärek-täreki nämo patkukotä pätak, api pat yäpmäj ärowek.
- 2 Anutu intäjukun-inik itak unita bänep täga nadäj imina!
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 3 Ekäni ärowani intäjukun-inik itak u iniñ oretna!
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 4 U kubä-tägän kudän kudupi ini pärik kubä pewän ahäk täkañ.

^m 135:15-18 Sam 115:4-8; Rev 9:20 ⁿ 136:1 1Sto 16:34, 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 118:1; Jer 33:11

- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 5 ° U iniken nadäk-nadäk terak kunum pewän ahängkuḡ.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 6 p Tängkaḡ komewä ume taḡi pähap u bämopiken täḡpāḡ peḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 7 q Ude täḡkaḡ edap dapuri kenta komepak täḡpāḡ yepmaḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 8 Edap dapuriwä kepmata watäni itta teḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 9 Täḡ, komepak kenta gukä bipanita watä itta yepmaḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 10 r Ekäni unitä Isip nanik täḡo nanak ämani intäjukun ahäwani u dāpmāḡ moreḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 11 s Tängkaḡ Isrel äbot Isip nanik yāḡ-yākḡat yāpmāḡ äpāmaḡ kuḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 12 Iniken kehäromi terak keritä ude uwä täḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 13 t Tängkaḡ Gwäḡu Gämäni bämopgāḡ dāpmāḡ täkḡeḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 14 Ude täḡkaḡ ämawebeniye bämop ugāḡ yāmagut yāpmāḡ kuḡpāḡ säkgāmāḡ yepmaḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 15 Täḡpākaḡ Isip nanik täḡo intäjukun äma ba komi ämaniye u täḡpewän ume gānaḡ äpmoḡ moreḡkuḡ.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 16 u Tängkaḡ ämawebeniye kome kawukiken yāḡ-yākḡat yāpmāḡ kuḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 17 U kome ätu täḡo intäjukun äma kehäromi kehäromi dāpmāḡ moreḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 18 Bureni, u intäjukun ämaniye wāpi biḡam ikek dāpmākḡāḡ täḡkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 19 v Amo nanik täḡo intäjukun äma wāpi Sihon u kumāḡ-kumāḡ utkuk.
- Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.

° 136:5 Stt 1:1 p 136:6 Stt 1:2 q 136:7-9 Stt 1:16 r 136:10 Kis 12:29

s 136:11 Kis 12:51 t 136:13-15 Kis 14:21-29 u 136:16 Kis 13:18, 15:22

v 136:19 Nam 21:21-30

20 ^w Ba Basan nanik täño intäjukun äma wäpi Oki u kumän-kumän
utkuk.

Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.

21 Ude täñkañ komeni kujat u ämawebenyeta yäniñ kireñkuk.

Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.

22 Kome u Isrel ämawebe, epän ämaniye unita yämiñkuk.

Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.

23 Täñpäkañ iwantä ämikken nirepmirirä nibäñ äwaräkuk nämo täñkuk.

Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.

24 Nämo, u iwan keri terak nanik nimagutkuk.

Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.

25 Ekäni uwä imaka irit ikek päke u kudupta ketem yepmäñ towik täyak.

Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.

26 Unita Kunum täño Anutu unita bänep täga man iwet tākāna!

Imata, unitäño ironi u tärek-täreki nämo patkukonitā pätak, api
pat yäpmäñ ärowek.

Salmo 137

Isrel naniktä äma täño komeken itkañ butewaki kap teñkuñ

1 ^x Babilon ume pomiken mañitkañ komenin kujat Saionta juku
piñpāñ konām bumta kot täñkumäñonik.

2 Päya ume pomiken itkuño u terak wagämñin wabiñkañ äneñi nämo
utkumāñ.

3 Iwan nipmāñitpāñ komeniken yāñnikñat yäpmāñ kuñkuño unitā kap
gäripi nike teñirä oretoret nadāna yāñ niwet täñkuñ. Saion kome
täño kap kubä teñ nimut yāñ niwet täñkuñ.

4 Upāñkañ jide? Ban kome kubäken itkañ Ekäni täño kap kubä täga
tene? Nämoinik!

5 O komenin Jerusalem, gäka juku pikamāñ. Gäka guñ tänero uwä
ketnin gapun tawäpāñ wagäm wari nämo api utne!

6 Ba gäka nadāñitna gäripi pähap nämo täñpeko uwä kotäknin
wawäkañ kap wari nämo yāñpāñ tene!

7 Unita Ekäni, Idom naniktä Babilon äma täñken täñpāñ päñku
Jerusalem täñpä wañkuño unita nämo guñ täwen. Iwaniye unitā

^w 136:20 Nam 21:31-35 ^x 137:1 Neh 1:4

node yänkuŋ; Yotpärare ɲo dāpmāŋ äreyāŋ täna kut! Täñitna
mobä kubätä kubä terak itneŋtawä!

- 8 ^y Eruk Babilon nanik, in umuntäkot! In api waŋ moreneŋ. Bureni,
äma kowata tamayāŋ täyak uwä äma täga, Ekäni täño oretoret
terak api kuŋarek.
9 Äma unitä intäño nanak paki yāpmāŋpāŋ mobä terak kaŋ
dāpmāŋtaräk tawän!

Salmo 138

Anutu täño irona kap tewani

- 1 Ekäni, gäk ganiŋ oretta bānepna kehäromi-inik peyat. Tänpāŋ
urak kome terak nanik u iŋamiken gäk ganiŋoret kap api tek
täŋpet.
2 Täŋkaŋ kudupi yotka itak käda iŋamna dapun ukäda ijiŋkaŋ api
oraŋ gamet.
Ekäni, gäk näka nadāŋ namik täyan unita, ba iron täŋ namik
täyan unita bānep täga man api gāweret.
Gäk wāpka biŋam ba mankatä intäjukun-inik it täyak.
3 Tänpākaŋ kadäni kubä näkä yāŋapik man yāŋkuro u nadāŋ
namiŋkun. Tänpāŋ gākŋaken kehäromika namiŋpāŋ bānepna täŋ-
kehäromtaŋ namiŋkun.
4 Ekäni, kome täño intäjukun äma kuduptagāŋ gākŋo manbiŋam
nadāŋ moreŋkuŋ. Nadāŋ moreŋkuŋo unita wāpka biŋam kaŋ
yāpmāŋ akuwut!
5 Gākŋo täktäkka ba epmäget peŋyāŋek pähap unita kap teŋ gamik
täkot.
6 ^z Ekäni gäk intäjukun ärowani it täyan unita ämawebe inita nadāwä
äpani täk täkaŋ uwä yabāŋ yāwat täyan.
Upāŋkaŋ ämawebe inita nadāwä ärowani täk täkaŋ unita mäde ut
yämik täyan.
7 ^a O Ekäni, bārāpi mebäri mebäri ahāŋ namiŋirä watä it namik
täyan. Tänpākaŋ iwantä kokwawak nadāŋ namiŋirä gākä dāpmāŋ
yāwat kireŋpāŋ kehäromika terak nämagut täyan.
8 Ekäni, gäk täŋkentäk epän bumta täŋ namik täyan. O Ekäni, ironka
paot-paori nämo pätak.
Unita gākŋaken ketka kudān nin nämo nipmaŋpen.

Salmo 139

Anututä nintäŋo mebärinin nadäwän tärek täkaŋ

- 1 ^b Ekäni, gäk näk ket-inik nabänpäŋ-nadäŋkaŋ mebärina kudup nadäwi tärek täkaŋ.
- 2 ^c Irit kuŋat-kuŋatnaken imaka imaka täk täyat u kudup nabänpäŋ-nadäk täyan. Banken itkaŋ näkŋo nadäk-nadäkna kudup kaŋpän nadäwi tärekaŋ.
- 3 ^d Piä täk täyatken ba orek it täyatken kudup nabänpäŋ-nadäk täyan.
- 4 ^e Man jide yäwayäŋ nadäk täyatken gäkä jukun nabänpäŋ-nadäwikaŋ mäden yäk täyat.
- 5 Gäk intäjukun mäden it naminŋkaŋ ketkatä oraŋ namikinik täk täyan.
- 6 Yäke! Gäkä näkŋo mebärina nadäwi tärek täkaŋ u äpmonŋpani-inik. Unita nadäwa ärowani inipärik kubä täk täyak.
- 7 ^f Unita Munapikka u penpän deken pänku käbop täga iret? Ba gabäŋ paot pänku käbop deken täga iret? Nämoinik!
- 8 Kunum gänaŋ ärowero uwä gäk u iren. Kumbanitä yotpärareken kwayäŋ täro uwä u imaka, iren.
- 9-10 Ba ban-inik, edap dapuritä itkaŋ abäk täyakken ukäda kwayäŋ täro uwä gäk näk yäŋ-nämagutta u itgän täŋpen.
Ba edap dapuritä äpmonŋpän it täyakken ukäda pänku irayäŋ täro uwä gäk näk täŋkentäŋ namikta ukäda itgän täŋpen.
- 11-12 ^g Täŋpäkaŋ bipmāŋ urani iwera käbop nepmaŋpek, ba penyāŋgek iwera bipmāŋ urani äworenŋpän uwäktäŋ nameko upāŋkaŋ gäkä bipmāŋ urani kaŋiri bipmāŋ urani bureni nämo täk täyak.
Ba bipani uwä kaŋiri kepma ude täk täyak. Unita bipani kepma uwä gäkä kaŋiri kepmagän it täyak.
- 13 O Ekäni, meŋ koki gänaŋ gupna täŋo moräki moräki kudup täŋ moreŋkun.
- 14 Gäk näk inide kubä käbop säkgämän-inik kubä täŋpän nepmaŋkuno unita ganiŋ oretat.
Bänepnatä bureni-inik ŋode nadätat; Imaka kudup u udegän kaŋkorek ikek täŋpän penkun.
- 15 ^h Gäk nabäŋiri näk meŋ koki gänaŋ käbop kujatna tohatna nämo tänaŋipän kwikinik yäpurärätpän tägaŋ itkut.

^b 139:1 Sam 17:3; Jer 12:3 ^c 139:2 2Kn 19:27; Mat 9:4; Jon 2:24-25 ^d 139:3 Sam 17:3; Jer 12:3 ^e 139:4 Hib 4:13 ^f 139:7 Jer 23:24; Jna 1:3 ^g 139:12 Jop 34:22; Dan 2:22; Hib 4:13 ^h 139:15 Jop 10:8-9; Sav 11:5

- 16 Nāk nāmo ahānjira gākā jukun nabānjkun. Ba nāmo ahānjira kome terak jide api irero unitājo kadāni u kudup intājukun tawaŋ peŋ namiŋkun.
- 17 Anutu, nadāk-nadākka māyap. Nāk jide tānpāŋ daniŋpāŋ nadāwa tāreneŋ. Tāga nāmo!
- 18 Nākā u daniwero uwā mobā jiraŋ irepmitneŋ, unita tāga nāmo daniwa tāreneŋ! Tānpākaŋ dāpmon terak nanik akuŋpāŋ gākkāt bok pen it tākamāk.
- 19 Yāke! Anutu, gāk āma waki tānpani dāpmāŋ yāŋ nadātat! Tānjiri āmata komi jop nadāŋ yāmik tākaŋ u nabā-kātāwut!
- 20 Āma udewani gāka man waki yāk tākaŋ. Ba wāpka ganiŋ wārāt tākaŋ.
- 21 O Ekāni, āma gāka kokwawak nadāŋ gamik tākaŋ unita nāk udegān kokwawak nadāŋ yāmik tāyat.
Ba āma peŋawāk tāŋ gamik tākaŋ unita tarāki pāhap nadāk tāyat.
- 22 Bānep nadāk-nadākna ba gupna kuduptā āma udewanita gaŋani pāhap nadāk tāyat. U yabānjira iwanaye bureni ude tāk tākaŋ.
- 23 ⁱ O Anutu, bānep nadāk-nadākna ket tānpāŋ yāpmāŋ daniŋpāŋ nadā.
- 24 ^j Ude tāŋkaŋ nadāk waki ātu nāk gānaŋ itneŋta epān tānpāŋ yabāŋ ahā. Tānpākaŋ irit kehāromi tājo kādetken yāŋnākŋat yāpmāŋ ku!

Salmo 140

Devittā Anututā watāni sākgāmān it imikta yāŋapiŋkuk

- 1 O Ekāni, āma waki ba āma komi komitā nutneŋta itkentāŋ namisi.
- 2 Āma udewani waki tākta dāpmonta nāmo yek tākaŋ. Ba yāŋawāt-awāt kādet pewā ahākta gāripigān tāk tākaŋ.
- 3 ^k Meni jinom u pāraŋi-inik, gāmok komi tājo meni bumik. Man yākyāki u komigāmān, gāmok āma dāpani udewani bumik.
- 4 Unita Ekāni, āma wakitā nepmāŋitneŋta watā it namik tāyi. Āma u nāk tānpāwakta nadāk tawaŋ pek tākaŋ unita itpipiŋ namisi.
- 5 Āma uwā inita nadāwā ārowani tānpāpāŋ kādetnaken nāka buŋep tāk tākaŋ.
- 6 Tānpākaŋ Ekāni ŋode iwet tāyat; Nākŋo Anutu uwā gāk kubāgān. Unita Ekāni, tāŋkentākta butewaki gera yāyat ŋo nadāŋ namisi.

ⁱ 139:23 Jop 31:6; Sam 26:2 ^j 139:24 Sam 5:8, 143:10 ^k 140:3 Rom 3:13

- 7 Yawe Ekänina, itkentäkna bureni, gäkä ämikken watä kehäromi it namin̄kun.
- 8 Unita Yawe, apiŋo äma waki u nämo nadän yämen. Yabän äwaräkuk täŋiri tänpäwaki unitäŋo bureni nämo kaŋ-ahäneŋ.
- 9 Ba yabän äwaräkuk täŋiri iwanayetä ämikken närepmiŋpän kehäromina yäpmän äpneŋtawä. Nämo, tänpewi tänpäwaki näka tak täkaŋ u äyänutpän ini terak kaŋ ärowän.
- 10 Täŋkaŋ kädäp gäyek komigämän äma uterakgän kaŋ maŋpän! Tänpän ureŋ tänpä awaŋ käroŋi gänaŋ, äneŋi nämo abäka, kaŋ äpmonput.
- 11 Ba äma jop manman terak äma manken yepmak täkaŋ unitä imaka bureni kubä kaŋ-ahäneŋtawä. Nämo, tänpäwaktä äma komi komi uterak äronpän kaŋ tänpän wawut!
- 12 Tänpäkaŋ Yawe, äma jopi jäwäri itkentänpän äma wakitä tänyäknatneŋo udetä watä it yämik täyan.
- 13 Unita ämawebe siwoŋitä dubikaken itpän wäpka bureni-inik api ganiŋoret täneŋ.

Salmo 141

Devittä yäŋapik man ŋo bipani kubä yäŋkuk

- 1 O Ekäni, täŋkentäktä gäkken gera yäyat ŋo nadän namin̄pän bäräneŋ täŋkentän nam.
- 2 ¹ Tänpän yäŋapik manna ŋonita nadänjiri gupe käbäŋi nikek gäkken ärowani ude täyon. Täŋkaŋ ketna kewatat ŋonita nadänjiri gäk ganiŋ oretta bipani täŋo ärawa säkgämän ude täyon.
- 3 ^m Eruk Ekäni, man waki kubä yäwetta mena jinomta watä ket it namik täyi.
- 4 ⁿ Ba waki täkta gäripi nadänpän äma waki tänpänikät bok kuŋatneta бага penkireŋ namisi. Ude täŋiri udewani täŋo kap ten oretoŋet äŋnak-äŋnakken bok nämo api itne.
- 5 Tänpäkaŋ äma täga kubätä kädet siwoŋi näwoŋärektä nabän yänpän komi namin̄irän nadänjira täga tänppek. Upänkaŋ äma waki tänpänitä naniŋ orerirä täga nämo nadän yämet. Nämo, näk unitäŋo täktäki wakitä paorut yänpän unita yäŋapik man yäk täyat.
- 6 Tänpäkaŋ kudän wakita kowatawä iwantä äma udewani täŋo intäjukun äma geŋiken ureŋ tänpä kunayän täkaŋken uken

¹ 141:2 Rev 5:8 ^m 141:3 Sam 34:13; Jem 1:26, 3:8 ⁿ 141:4 Snd 23:6

ämawebetä kanpān nāka ṇode api nadāneṇ; Unitāṇo meni jinom u bureni yāṇ api nadāneṇ.

7 Äma udewani kumānjirä ämatä kädāp tāpuri tāpuri duṇ-jukut tākaṇ ude kujari awaṇ gāḡāniken ude api tānjirāhutneṇ.

8 ° Tāṇpākaṇ Yawe Ekānina, nāhā dapunna gākkengān api pewa āreneṇ. Iwanta kābop itta gākken ārek tāyat unita nabā-kātānjiri nāmo kumbet.

9 Nāmo, iwanayetä buṇep tāṇ namik tākaṇ uterak ārowetta nepmānjit nāwasi.

10 Ude tānjiri nāk gupna koreṇ kuṇarira buṇepi terak äma waki unitä ini tāga āroneṇ.

Salmo 142

Äma kubätä Anututä watä it namän yāṇpāṇ yāṇapiṇkuk

Devit mobä käwut gānaṇ kābop itkaṇ Anutuken yāṇapiṇkuk.

1 ^p Nāk butewaki terak Anutuken gera yāṇ itat ṇo. Tāṇkentāṇ namän yāṇpāṇ gera yāṇ itat.

2 Nāk nadāwätäkna yāṇahānpāṇ iwet it tāyat.

3 ^a Jide tāṇpāṇ ṇoba ṇo tāṇpet yāṇpāṇ peṇpeṇ kwayāṇ nadānjira Anututä nadāwätäkna yāpmāṇ āpānpāṇ ude kaṇ tā yāṇ kädet tāwit namik täyak.

Wära, wära! Kädet kuṇat tāyatken ämatä nāk nepmānjitta yen kädetken pek tākaṇ.

4 ^r Tānjirä nāk dapun tāṇpāṇ tāṇkentäkna kubä nāmo kaṇ-ahätat. Nākä säkgāmān itta bāgup kubä nāmoinik itak.

Ude irira äma kubätä butewaki nāmo nadāṇ namitak.

5 Tāṇpākaṇ Ekāni, gākken tāṇkentäkta gera ṇode yāyat; Gāk kubä-tāḡān watä it namik täyan.

Gäripna kudup gākä terakḡān peyat.

6 Unita gerana ṇo nadāṇpāṇ tāṇkentāṇ nami. Nāk kehāromina nāmo. Äma nāwat kirekaṇ u kehāromina kudup yāpmāṇ āpnayāṇ tākaṇ.

7 ^s Nāk bārāpiken itat ṇo tāṇpidām taṇ nami. Ude tāṇ naminjiri uyaku ämawebekayetä u kanpāṇ nadāṇpāṇ äbä irirä nāk iṇamiken wāpka biṇam api ganiṇ oreret.

° 141:8 2Sto 20:12; Sam 25:15, 123:1-2 ^p 142 Kudup 1Sml 22:1, 24:3 ^a 142:3 Sam 77:3, 140:5, 143:4 ^r 142:4 Jop 11:20; Sam 88:8, 88:18 ^s 142:7 Sam 13:6, 143:11, 146:7

Salmo 143

Devittä kumäj-kumäj nutneŋ yänpäj Anutuken gera yängkuk

- ¹ Ekäni gäk yänapik geranata juku penpäj nadäj nami. Gäk iron mähemi, äma siwoŋi-inik unita butewaki nadäj nam.
- ² ^t Tängpäkaŋ Ekäni, epän ämaka näk, näkŋata nadäjira momi äma täyat upänkaŋ manken nämö nepmaŋpen.
Nadätan, kome ŋo terak dapunkaken äma siwoŋi-inik kubä nämö itak.
- ³ Ekäni, iwanayetä näwat kirenpäj näkŋo kehäromina yäpmäj äpäk-inik täkaŋ. Tängpäkaŋ kome bipmäj uraniken nepmaŋpä äma bian kumbanitä pat täkaŋ ude pat täyat.
- ⁴ Ude tänpäj nadäk-nadäkna wakiinik tänpäj umun terak itat.
- ⁵ ^u Täŋkaŋ, kadäni bian itkutken upäj nadätat. Imaka tägatäga täŋkuno ba imaka imaka pewi ahängkuŋo u juku piyat.
- ⁶ Tänpäj gäkken yänapik man yängira mäjonatä gäka gäripi pähap nadäk täyak, ämatä kotäki kawuk taŋirä ume nänayäng nadäk täkaŋ ude.
- ⁷ Unitä Ekäni, kehäromina paotak unita gäk nadäj nami. Nepmaŋpi kumänpäj äma kumbani nämö äworewet!
- ⁸ ^v Näk gäka nadäj gamikiniäk täk täyat unita tami tami ironka kädet näwetpäj näwoŋäreäk täyi.
Täŋiri näk gäkkengän yänapik täyat unita kädet siwoŋigän näwoŋäreŋiri iwat täyiwa.
- ⁹ Ekäni, näk gäkä watä it nam yäng yänpäj gäkken äretat unita iwan keriken itat ŋo nämagut.
- ¹⁰ ^w Gäk näkŋo Anutu unita gäkŋaken gärip iwaretta näwetpäj näwoŋäreäk täyi. Ude täŋiri gäkŋo Munapikkatä kädet bähätgän nämagut yäpmäj kukta gäripi pähap nadätat.
- ¹¹ Unitä Ekäni, gäkŋa yängkuno ude äneŋi nämagut. Gäk Ekäni siwoŋi pähap unita bäräpi mebäri mebäri ahäng naminayäng täkaŋ u keriken nanik kaŋ nämagut.
- ¹² Näk gäkŋo epän ämaka unita ironka pähap terak iwanaye ba äma näk tänpäwak täkaŋ u kudup kumäj-kumäj däpmäj.

^t 143:2 Rom 3:20; Gal 2:16 ^u 143:5 Sam 77:5, 77:10-11 ^v 143:8 Sam 5:8, 25:1, 46:5

^w 143:10 Sam 31:14, 119:12, 139:24

Salmo 144

Oretoret ba yānpik man kap

- 1 Ekāni u watā āma bureni unita iniḡoret man unitagān yāḡ imik tākāna! U āmik tākta tāḡpāḡ-nāwoḡārek tāyak unita āmik gānaḡ pidāmigān kuḡat tāyat.
- 2 U watā it namiḡpāḡ iwan iḡamiken nāk gārak it tāyak. U wakiken nanik nāmagutpāḡ āyuḡna ude it namik tāyak. Unitagān watā it namikta nadākinik tāḡ imik tāyat.
U guḡ ābot, ābori ābori tāḡo kehāromini yāpmāḡ āpāḡpāḡ gāmotnaken yepmak tāyak.
- 3 ^x Tāḡpāḡ Ekāni, imata gāk āma mewuni ninta nadāwi ārowani tāk tākaḡ? Imata āmawebe watā sākgāmān it nimik tāyan?
- 4 Nin kuduptagān u me woḡ udegān bumik, kadāni kerāpi-inik itta yāwani. Ba kome terak itnayāḡ tākamāḡ uwā wārani edap āḡoniken ahāḡpāḡ paot tākaḡ ude.
- 5 Upāḡkaḡ Ekāni, kunum duḡ weḡpewi aḡeḡpeḡ kukḡi kukḡi kuḡirān kaḡ āpi. Tāḡkaḡ pom jop tensumuriri gupe pāhap bārāḡeḡ kaḡ ābān.
- 6 Tāḡpāḡ iwan kaye yāwat kireḡpewi kuḡtāḡpā kukta āḡin gwāḡik tākaḡ ude tāḡpewi yāpā joḡani kāroḡ ude ābāton.
- 7 Ude tāḡkaḡ punin unu naniktā nāk nepmāḡitta kewatpāḡ ume gwāḡu kāroḡiken nanik wādāḡpāḡ nepmaḡsi.
Tāḡpāḡ iwan kome kubāken nanik tāḡo keriken nanik nāmagusi.
- 8 Āma uwā man bureni nāmoinik yāk tākaḡ. Nāmo, Anutu iḡamiken man bureni yākamāḡ yāḡ yāḡkaḡ man jop manman yāk tākaḡ.
- 9 Tāḡpākaḡ Anutu, nāk wagām utpāḡ kap kodaki terak api ganiḡoret tāḡpet.
- 10 U imata, gāk intājukun āmakaye āmikken tāḡmeham taḡ yāmiḡiri iwaniye yārepmit tākaḡ. Tāḡkaḡ epān watā āmaka Devit nāk iwan keriken nanik nāmagut tāyan.
- 11 Unita apiḡo udegān tāḡ namisi. Itpiḡiḡ namiḡiri iwanaye komi komitā nutneḡtawā. Tāḡpāḡ iwan kome kubāken nanik tāḡo keriken nanik nāmagusi.
Āma uwā man bureni nāmoinik yāk tākaḡ. Nāmo, Anutu iḡamiken man bureni yākamāḡ yāḡ yāḡkaḡ man jop manman yāk tākaḡ.

^x 144:3 Jop 7:17-18; Sam 8:4

- 12 Eruk Anutu näkŋo gäripna ŋode yāŋahāwa; Nanakniye gubaŋiken kehāromigān, päya kehāromitā it tākaŋ ude it tākot.
Tāŋpākaŋ āpetniye siwoŋi sākgāmān, intājukun āma tāŋo eŋi bek sākgāmān sākgāmānpāŋ tāŋpani ude it tākot.
- 13 Tāŋpāŋ ketem mebāri mebāri epāninken ahāŋ-bumbum tāk tākot.
Ba yawakniye yewa gānaŋ nanak bāyaŋ-wek bumta tāk tākot.
- 14 Tāŋpāŋ bulimakau nanak bāyaŋ-wek tāŋirā ātu tāŋgurāŋ taŋpāŋ nāmo paotneŋ. Ba yotpārareken konām butewaki kāhān nāmo ahāwek.
- 15 ^γ Āma ābot, imaka udewani ahāŋ yāmik tākaŋ uwā, Ekāni tāŋo oretoret terak kuŋat tākaŋ. Bureni, āmawebe Anutunita Yawe yāŋ nadāŋ imik tākaŋ uwā oretoret bureni terak it tākaŋ.

Salmo 145

Anutu iniŋ oretta kap tewani

- 1 Anutu, intājukun āmana, gāk wāpka pen api yāŋahāŋ yāpmāŋ āroŋ iret.
- 2 Kepma kepma wāpka biŋam bānep tāga terak api ganiŋoret tāŋpet. Bānep tāga terak pen ude api ganiŋoret yāpmāŋ ārok tāŋpet.
- 3 Ekāni uwā wāpi biŋam ikek unita wāpi biŋam pen ude iniŋoret tākāna! Wāpi biŋam ārowani pāhap unita jide tāŋpāŋ mebāriŋi nadāna tāreneŋ? Nāmoinik! Nin tāŋo nadāk-nadāknin uwā kerāpigān.
- 4 Upāŋkaŋ meŋ nantā ironiŋiye gākŋo tāktākka yāŋahāŋpāŋ api yāwet tāneŋ. Epān pāhap tāŋkuno unitāŋo manbiŋam api yāwet tāneŋ.
- 5 Bureni! Āmawebetā Anutu intājukun āma kehāromi nitek ude itak yāŋ api yāŋahāk tāneŋ. Tāŋirā nāk imaka, gākŋo epān tāga unitagān api nadāk tāŋpet.
- 6 Tāŋpākaŋ āmawebetā kehāromika terak epān tāk tāyan unitāŋo manbiŋam api yāneŋ. Ude tāŋirā nākŋawā wāpka biŋam pāhap u api yāŋahāwet.
- 7 Unitā gākā kudān tāgagāmān, ba iron tāk tāyan unita kap terak api ganiŋ oretne.

- ⁸ * Kap ɲode api tene; Ekäni uwä ninta nadäkinik täŋ nimiŋpāŋ iron täŋ nimik täyak. Täŋkaŋ butewaki nadäŋ nimiŋpāŋ kokwawak bäräŋek nämo nadäk täyak.
- ⁹ Ekäni uwä ämawebe kuduptagän säkgämän täŋ yämik täyak. Imaka kudup pewän ahänkuŋo unita nadäkinik tāk täyak. Kap ude api tene.
- ¹⁰ Ekäni, ämawebekaye nin kap u teŋitna imaka imaka kudup peŋkuno unitä nadäŋpāŋ wäpka biŋam api yäpmāŋ akuk täneŋ. Täŋpākaŋ ämawebekayetä bänep täga man api gäwet täne.
- ¹¹ Täŋpāŋ kaŋiwat epänka biŋam ikek unitäŋo manbiŋam api yāŋahäne. Ba kehäromikata udegän api yāŋahāŋ yäpmāŋ kune.
- ¹² Ude täŋitna epän kehäromi niked tāk täyan unitäŋo manbiŋam ämawebe komeni komeni kuduptä kaŋ nadawut! Kaŋiwat epänka täŋo peŋyāŋek epmäget ikek unita täŋguŋ täneŋtawä!
- ¹³ Kaŋiwat epän tāk täyan uwä nämoinik api paorek. Gäk kaŋiwat epän äma intäjukun tärek-tärekka nämo api it yämiŋ yäpmāŋ ärowen. Ekäni gäkŋo man uwä jopi nämo. Ba täktäkka kudup kudäri säkgämän.
- ¹⁴ Äma bäräpi kaŋ-ahäk täkaŋ u täŋkentäŋ yämiŋit, äma kehäromini paorani täŋ-kehäromtaŋ yämiŋit tāk täyan.
- ¹⁵ Ekäni, imaka imaka irit ikek nakta yewäkaŋ gäkken gabäŋ tareŋirä ketem ini täga nānaŋi u yämik täyan.
- ¹⁶ Täŋpākaŋ ketem imaka yämi naŋpāŋ säkgämän it täkaŋ.
- ¹⁷ Nadäkaŋ? Ekänitä imaka imaka siwoŋigän tāk täyak. Imaka imaka peŋkuko u kudup ironi terakgän yabäŋ yawat täyak.
- ¹⁸ Ämawebe Anutuken bänep kubägän peŋpāŋ gera yäk täkaŋ unita nadäŋ yämiŋpāŋ dubiniken it yämik täyak.
- ¹⁹ Ba ämawebe oraŋ imik täkaŋ unitä imaka kubäta yāŋapik man yāŋirä yämik täyak. Ba gera kotäki nadäŋpāŋ imaka umuri gānaŋ nanik wädäŋ tädotpāŋ yepmak täyak.
- ²⁰ Täŋpāŋ ämawebe Anututa gäripi-inik nadäŋ imik täkaŋ unita watä säkgämän it yämik täyak. Upāŋkaŋ äma wakiwaki täŋpani kudup api däpek.
- ²¹ Täŋpākaŋ näk menatä Ekäni täŋo biŋami yāŋahäk täyiwa! Ba ämawebe komeni komeni kuduptagäntä wäpi kudupi tärek-täreki nämo u kaŋ yāŋahāŋ yäpmāŋ ärowut!

* 145:8 Nam 14:18; Sam 103:8

Salmo 146

Anutu u äma kehäromini nämo täño täŋkentäk

¹ Anutu wäpi iniŋ orerut!

Täŋpäkaŋ näk imaka, bänepna gupna, nadäk-nadäkna kuduptä
Anutu wäpi biŋam yäpmäŋ akusiwa!

² Kome terak irayäŋ täyat ude Anutuna täño wäpi biŋam kap terak api
iniŋoret yäpmäŋ kwet.

³ Ämawebe, in ŋode nadäwut; Kome täño intäjukun ämatä täŋkentäk
bureni täga nämo tamek.

Unita komen äma udewanita nadäkinik nämo täneŋ.

⁴ Nadäkaŋ? Komen ämatä kumäŋpäŋ kome äneŋi äworek täkaŋ. Kumäŋpäŋ
imaka imaka api täŋpet yäŋ yäwani u täga nämo täk täkaŋ.

⁵ Upäŋkaŋ äma kubätä oranin Jekop täño Anutu kwasikotpäŋ
kuŋarayäŋ täko uwä bänep oretoret terak irek.

Äma udewani uwä Anututä ini täŋkentäŋ yämek.

⁶ ^a Anutu uwä kunum kenta kome, ba gwägu pähap ba imaka imaka
itkaŋ u pewän ahäŋkuŋ.

Ba imaka u ba u api täŋ tamet yäŋ yäk täyak u bureniŋän täŋ
nimik täyak.

⁷ Täŋpäŋ ämawebe iwan gämoriken it täkaŋ, u ba ketemta wäyäkŋek täkaŋ,
u ba komi epän gänaŋ it täkaŋ uwä Ekäniä täŋkentäŋ yämik täyak.

⁸ Täŋpäŋ ŋode imaka täk täyak; Äma dapuri tumbani yäpän
tägaŋpewän äneŋi dapun ijik täkaŋ. Ba äma bäräpi kotak täkaŋ
unitäŋo bäräpi ketäreŋ yämik täyak.

Bureni! Ekäni uwä iniken äbot siwoŋita gäripi-inik nadäŋpäŋ
täŋkentäŋ yämik täyak.

⁹ Täŋpäŋ äma komeni nämo, webe kajat ba ironi kodäŋa unita
butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ watä säkgämän it yämik täyak.

Upäŋkaŋ äma waki täŋpani unitäŋo kehäromini kumän yäpmäŋ
äpäk täyak.

¹⁰ Bureni! Ekäni uwä intäjukun-inik pen api it yäpmäŋ ärowek! Saion
ämawebe, in ŋode nadäwut; Ekäniŋin uwä paot-paori nämo api
irek.

^a 146:6 Sam 115:15, 117:2; Apos 4:24, 14:15

Unita Ekäni täño wäpi biñam punin yäpmäj akuwut!

Salmo 147

Ekäni kábop nämo itak

¹ Ekäni iniñ oretna!

Anutunin kap terak iniñ oreritna bänepninken oretoret ahäk täyak, ba wäpi yäpmäj akuñitna tägak täyak.

² Nadäkañ? Ekänitä Jerusalem äneñi täñkodak tänpäj ämawebeniye iwantä yämagut yäpmäj kwani äneñi yämagut yäpmäj abatak.

³ ^b Ämawebe nadäj bäräp terak irani u täñpidäm tañ yämiñpäñ jibi meni uwäktäj yämik täyak.

⁴ ^c Täñpäkañ guk päke u ini nadäñkuko udegän ahäñirä wäpi ini-ini yämiñkuk.

⁵ Bureni, Ekäninin unitäño wäpi biñam ärowani, ba kehäromini u tañi. Täñkañ nadäk-nadäki u käroñi boham, nintä kañpäñ nadäna tärenañi nämo.

⁶ Uwä äma äpani jopi-inik u kehäromi yämiñpäñ täñ-mhamtañ yämik täyak. Täñkañ äma waki täño kehäromini yäyomägatpäñ kome terak yeñ täreñ tänpän kuk täkañ.

⁷ Unita bänep täga nadäñpäñ kap terak Ekäni wäpi iniñ oretna!

Wagäm utpäñ Anutunin u iniñ ubiñ tena.

⁸ Imata, u gubam täñpewän ahäk täkañ. Täñpäñ kome towikta iwän yäñpewän tañirän pom terak muyeñ mebari mebari ahäk täkañ.

⁹ Täñkañ tomta ketem yepmäj towik täyak. Ba barak nanak imaka, kähän yäñirä yepmäj towik täyak.

¹⁰ ^d Nadäkañ? Hos ba komi äma ba imaka kome täño kehäromi nikekta ämatä nadäñirä ärowani täk täkañ udewanita Ekänitä oretoret nämo täk täyak. Nämoinek!

¹¹ Ämawebe Ekäni initagän umuntañpäñ nadäj imikinik täk täkañ, ba bänep ironi terak yeñgämä pewäpäñ it täkañ unita oretoret täk täyak.

¹² Unita Jerusalem ämawebe, in Ekäni iniñ orerut. Uwä Anutuñin unita wäpi yäpmäj akuwut.

¹³ Ekäni uwä yotpärareñin täño watä kehäromi itkañ iron pähap täñ tamik täyak.

^b 147:3 Sam 51:17; Ais 57:15, 61:1; Luk 4:18 ^c 147:4 Stt 15:5; Ais 40:26

^d 147:10 Sam 33:16-18; Hos 1:7

- 14 Ekäni uwä nadäŋ tamiŋirän in säkgämän, bänep kwini terak irirä
Ekänitä epänjinken tänpewän ketem ahäŋ-bumbum tāk tākaŋ.
- 15 Tänpäkaŋ Ekäni unitäŋän kome pähap päke ŋonitäŋo mähemi itak
unita man yänjirän kometä mani buramik täyak.
- 16 Man yänjirän gubam gwägarirän iwän mänit tāk täyak.
- 17 Peŋ iwerirän kome mäniri-inik tänpäpän ämawebe bärom bumta tāk
tākaŋ.
- 18 Tänpäkaŋ man äneŋi yänjirän kome tägaŋpäŋ edap säkgämän ijik
täyak.
- 19 Eruk, Ekäni unitäŋän Isrel ämawebe not täŋ yämiŋpäŋ iniken kädēt
kuroŋ yäwoŋäreŋpäŋ бага mani yäwetpäŋ yäwoŋäreŋkuk.
- 20 Tänpäkaŋ äma äbot ätuta nämo, Isrel ämawebe intagän man käderi
täwoŋäreŋkuk, äma ätu uwä guŋ itkaŋ.

Unita Ekäni iniŋ oretna!

Salmo 148

Imaka kuduptagän Anutu wäpi biŋam iniŋ oretta yäwani

- 1 Ekäni wäpi yäpmän akuwut!
- Kunum gänaŋ nanik in kuduptagän Ekäni wäpi yäpmän akuwut.
- 2 Aŋero äboriye in kuduptagän Ekäni iniŋ orerut. Ba kunum gänaŋ
nanik ämik ämaniye in imaka, Ekäni iniŋ orerut!
- 3 Edap dapuri kenta komepak ek imaka Ekäni wäpi iniŋ orerun! Ba
guk taŋi ijiŋ-yäŋek tākaŋ in kudup Ekäni iniŋ orerut!
- 4 Kunum ban-inik unu gāk, ba ume gāk gänaŋ nanik, in Ekäni wäpi
iniŋ orerut.
- 5 Buren! Ekänitä ini yänjirän imaka imaka u ahänkuŋotä itkaŋ unita
u kuduptagän Ekäni wäpi iniŋoret tākot.
- 6 ^e Ekänitä ini yänjirän käderi peŋ yämiŋkuko u paot-paori nämo
yāwat tākaŋ. Käderi u täga nämo yärepmitneŋ.
- 7 Eruk, kome terak nanik in kuduptagän Ekäni iniŋ orerut. Ume tom
taŋikät imaka imaka u gwägu mebariken ban umu itkaŋ in,
- 8 Ba yäpä iromän, iwänkät mim, ba mänit taŋi in kudup Ekäni täŋo
man buramik tākaŋ, wäpi biŋam iniŋ orerut.

^e 148:6 Jop 38:33; Jer 33:20, 33:25

9-10 Pom taŋi ba täpuri, päya piwani ba bipiken nanik, tom towiwani ba ägwäri, gämok, gejiŋaŋ ba barak, in kudup Ekäni wäpi yäpmän akuwut.

11 Tänpäkaŋ komeni komeni täŋo intäjukun ämakät ämawebejiye, gapman ba äma wäpi nitek, in imaka, Ekäni iniŋ orerut.

12 Ba ämawebe gubaŋi, ämawebe ekäni, ba ironjironji, in kuduptagaŋ Ekäni wäpi biŋam yäpmän akuwut!

13 Bureni-inik, in kudup Ekäni wäpi iniŋ orerut. Ekäni täŋo wäpi biŋamtä ämawebe täŋo wäp biŋam päke u kudup yärepmit morek täyak. Epmäget penjäŋek kudänitä imaka kome kenta kunum gänaŋ itkaŋ unitäŋo yärepmit morekinik täyak!

14 Tänpäkaŋ Ekäni u Isrel ämawebeta gäripi nadäŋ yämiŋpäŋ kehäromi yämiŋirän unita iniken kudupi ämawebeniye uwä Ekäni wäpi iniŋoret täkaŋ.

Ekäni wäpi yäpmän akuwut!

Salmo 149

Isrel täŋo Anutu iniŋ orerut!

1 Ekäni wäpi yäpmän akuwut!

Ämawebeniye, in käbeyä tänpäŋ iniŋoret kap kodaki kubä teŋ imut!

2 Isrel ämawebe, Anututä gatänpäŋ tepmaŋkuko unita bänep täga nadäŋ imut! Jerusalem yotpärareken nanik inä intäjukun ämajin Ekäni unita oretoret täŋ imut!

3 Tänpäkaŋ in jop nämo itneŋ. Gukut tokätpäŋ wäpi yäpmän akukta wagäm ba gita utpäŋ iniŋoret kap teŋ imut.

4 In nadäkaŋ? Ekänitä ämawebenyeta nadäŋirän tägak täyak. Tänpäkaŋ ämawebe inita nadäwä äpani täk täkaŋ u täŋkentäŋ yämik täyak.

5^f Unita ämawebe Ekäni iniŋoret täkaŋ in bänep oretoret täk täkot. Ba patpat bägupjinken udegän oretoret kap teŋ imik täkot.

6 Tänpäkaŋ ämik täŋo tuŋum injipäŋ gera terak wäpi biŋam yäpmän akuwut!

7 Ude tänpäŋ iwanjiye täŋo momi kowata api däpmän täreneŋ.

^f 149:5 Jop 35:10

⁸ Ba iwan täŋo ekäni ekäni ba intäjukun ämaniye yen kehäromipäŋ topmäŋpäŋ api yepmaneŋ.

⁹ Ude täŋirä Anututä man bian yäŋkuko u iwanjiyeken bureni api ahäwek. Unita ämawebeniye, in Anutu iniŋ orerirä wäpi biŋam ärowani täk täyak.

Eruk, Ekäni wäpi yäpmäŋ akuwut!

Salmo 150

Kap teŋkaŋ Anutu iniŋ oretna!

¹ Anutu wäpi yäpmäŋ akuwut!

Kudupi yori gänaŋ wäpi yäpmäŋ akukot. Ba kehäromi pähap ikek kunum gänaŋ itak ununita iniŋ orerut!

² Epän taŋi täk täŋkuko unita oraŋ imina! U intäjukun äma pähap, wäpi biŋam ärowani nikek u iniŋ oretna!

³ Täŋpäŋ womat piäŋpäŋ uterak wäpi yäpmäŋ akuna! Ba gita utpäŋ uterak iniŋ oretna!

⁴ Täŋpäŋ wagäm utpäŋ kap teŋpäŋ gukut tokätpäŋ iniŋ oretna! Uhuwep piäŋkaŋ u kotäk terak wäpi yäpmäŋ akuna!

⁵ Päräpäräp täŋpäŋ däpäyäk ärena kwäpäŋ Anutu iniŋ oretna! Täŋpäŋ päräpäräp däpäyäk mämä taŋigän täŋpäŋ Anutu kunum gänaŋ unu iniŋ oretna!

⁶ Kome terak imaka imaka irit kuŋat-kuŋat ikek in kuduptagän Ekäni wäpi yäpmäŋ akuwut!

Ekäni wäpi yäpmäŋ akuwut!

Sindaun

Jukuman täga mebäri mebäri

Sindaun 8:22-31

Imaka imaka nämö ahäjirä nadäk-nadäk tägatä intäjukun ahäjuk

8

²² ^a Yäput peŋpāŋ Yawetä imaka kuduptagān nämö ahäjirä näk jukun tänpān nepmaŋkuk.

²³ ^b Bianiinik, kome ba imaka kubä nämö peŋkaŋä näk jukun iwoyāŋpāŋ nepmaŋkuk.

²⁴ Gwägu pähap ba ume dapuri kubä nämö ahäjirä näk jukun tänpāŋ nepmaŋkuk.

²⁵⁻²⁶ Pom taŋi ba täpuri bägupiken nämö irirä näk bäyaŋpāŋ nepmaŋkuk. Bureni, näk jukun nepmaŋkaŋ mädenaken kome ba äwan tänpāŋ peŋkuk.

²⁷ Ba kadäni kunum kenta kome yäpurärätpāŋ yepmaŋkuko u näk imaka irira täŋkuk.

²⁸ Täŋpākaŋ gubam komeniken punin yepmaŋpāŋ kome terak ume dapuri täwit-pewān umetä äbāŋpāŋ kome tokŋeŋ moreŋkuko uken imaka, näk uku itkut.

²⁹ Näk ahäjukuro irira kometä itta bagani peŋ imiŋkuk, ba gwägutä бага peŋ imani nämö irepmirekta yäntäreŋ imiŋkuk.

³⁰ ^c Täŋpākaŋ näk kadäni kadäni Anutu dubiniken epān täŋo watä äma ude oretoŋet terak itkaŋ bānep täga nadāŋ imiŋjira täga nadāŋ namiŋkuk.

³¹ Bureni, kome päke u tänpāŋ peŋkuko unita oretoŋet täŋkut, ba ämawebe tänpāŋ yepmaŋkuko unita udegān gäripi nadāŋkut.

^a **8:22** Rev 3:14 ^b **8:23-29** Jon 17:24; Efe 1:10-11 ^c **8:30** Mat 17:5; Jon 1:1-3,18

*Sindaun 9:1-12***Nadäk-nadäk tägatä ämawebeta gera yäyak**

- 9** ¹ Nadäk siwoŋi tägatä bek kehäromi 7 ude painpāŋ uterak yori säkgāmān tänpāŋ penkuk.
- ² Ude tänpāŋ tom dāpmānpāŋ ijinīt wain ume tänpewān gāripi nīkek ahāwānkaŋ ketem nakta täŋtuŋum taŋkuk.
- ³ Ude tänpāŋ epān watā webeniye yāwet-pewān pāŋku yotpārare bāmopiken gera ŋode yāŋkuŋ;
- ⁴ Oi, ämawebe nadäk-nadākjin siwoŋi kubāgān nāmo, in nākā yotken ābut.
- ⁵ ^d Äbāŋkaŋ ketem ume säkgāmān nākā täŋtuŋum täyat u naŋput!
- ⁶ Täŋguŋguŋ kädētjin u penpāŋ irit täga kaŋ yāput. Täŋkaŋ nadäk-nadäk täga täŋo kädēt kaŋ iwarut.

Äma mebäri yarä täŋo man

- ⁷ Äma inita nadāŋjirān ārowani täŋpani yāpi siwoŋtäwa yānpāŋ man yāweno uwā ganiŋ wārārek. U udegān, äma waki kubā ibeweno uwā nägāt gurek.
- ⁸ Unita äma inita nadāŋjirān ārowani täŋpani yāpi siwoŋtak man nāmo iweren. U imata, äma uwā gāka gaŋani nadāŋ gamek. Täŋ äma nadäk-nadäki täga kubā yāpi siwoŋtak man iwereno uwā gāka nadāŋ gamikinik täŋpek.
- ⁹ Äma nadäk-nadäk täga nīkek yāwetpāŋ yāwoŋārek täŋpeno uwā nadäk-nadäki yāpurārātpāŋ nadäk-nadäk säkgāmān ikek irek.
Bureni, gāk äma siwoŋi kubāta nadäk imeno uwā nadäk-nadäki yāpurārātpāŋ ātukāt yāpek.
- ¹⁰ ^e Nadākaŋ? Nadäk-nadäk täga nīkek irayāŋ nadāŋpāŋjä eruk Yawe u umuri yāŋ nadāŋpāŋ gāmoriken kuŋaren.
Bureni, nadäk-nadäk täga yāpayāŋ nadāŋpāŋjä Kudupi Äma unitäŋo mebäri nadākta piāni täŋpen.
- ¹¹ Nadäk-nadäk täga unitä täŋkentāŋ gaminjirān kadāni kārōŋi api it yāpmāŋ ārowen.
- ¹² Täŋpākaŋ nadäk-nadäk täga udewani nīkek itpāŋ kuŋareno uwā nadäk-nadäk unitä api täŋkentāŋ gamek. Täŋ yāŋārok man yānpāŋ kuŋarani ude ireno uwā gākŋa täŋpi wanēŋ.

^d 9:5 Sam 22:26,29; Ais 55:1-3; Jon 6:27 ^e 9:10 Sam 111:10; Mat 11:27; Jon 17:3; 1Jo 5:20

*Sindaun 25:6-7***Gupjin jop nämo yäpmäj äronej**

25 ^{6f} Gäk intäjukun äma iŋamiken gup yäpmäj ärokärok nämo täŋpen. Ba gäkŋata näk äma ekäni itat yäj jop nämo nadäwen.
^{7s} Ude täŋpeno uwä intäjukun ämatä äma ekäni kubä iŋamiken mäyäk man gäwerekta.
 Täŋ kädet tägawä ŋode; Gäkŋawä äpani ude iriri intäjukun ämatä ini dubiniken itta gämagureko u uyaku tägawek.

^f 25:6 Sam 131:1 ^s 25:7 Luk 14:8-10, 18:14; 1Pi 5:5

Saveman

Äma nadäk-nadäk ikek kubä Anututa nadäj imikinik täyŋkuk

Saveman 1:2; 2:18-26

Komi piä tāk tākamāj uwä mebäri nīkek nāmo

1 ²Manbiŋam yāwani āmatā man ŋode yāyak; Jopigän! yäk. Jopigän! Imaka imaka pat yäpmāj kuyak u jopigän, mebäri nīkek nāmo.

Saveman 2:18-26

2 ¹⁸Näk epän pähap tänpän imaka yabän ahäk täyat uwä ŋode yänpän-nadänira bureni kubä nāmo täyŋkuk; Näk kumāŋira äma näk komena yāpayän tāko uwä tuŋumna ŋo kudup api korewek. ¹⁹Tän äma uwä nadäk-nadäk ikek api irek ba guŋ pähap api ireko u netä nadätak? Nadäk-nadäk ikek ba guŋ pähap api irek yän nāmo nadätat upänkaŋ jop waki äma unitä imaka päke u kome terak nadäk-nadäkna ikek itkaŋ epän täŋ dämiŋpän yabän ahänkuro u jop api yäpek. Unita nadänira jopi kubä täyak! ²⁰Näk ude yänpän epän kädäp ikek täŋ yäpmāj äburo unita butewaki taŋi nadänkut. ²¹Ŋode kak tākamāj; Nin nadäk-nadäk epän tänpän äma nadāwanitā-yän epän täŋ yäpmāj kuŋitna bureni ahänirän kumäk tākamāj. Kumäŋitna äma ätu epän unita nāmo tänpänitā jop korek tākaŋ. Unita nadänira jopi tāk täyak, ba nadänira nāmo tāgak täyak. ²²Ninä kome terak epän komi pähap, nadāwätäk terak tāk tākamāj. Tänpäkaŋ unitäŋo bureni imatäken kubä ahän nimik täyak? ²³^a Nāmo! Imaka tāk tākamāj unitä kadäni kadäni butewaki ba jägämi nimik täyak. Täŋirän bipaniwä dāpmon säkgämän nāmo pat tākamāj. Ude tāk tākamāj u imaka, bureni nāmo, jopigän.

^a **2:23** Sam 90:10,15, 77:2-4, 127:2; Apos 14:22

^{24 b} Mebäri ude pätak unita äma nin ñode tänañi; Epän tāk tākamāñ unita gäripi nadāñpāñ unitāño bureni nañitna tāgak täyon. Nāk ude nadāñpāñ kukñini ñode nadāwa tāreñkuñ; Gäripi u imaka, Anutuken nanik-tāgān ābāk täyak. ²⁵ Ude nämo parān yāwānāku jide täñpāñ ume ba ketem nañpāñ imaka ātuta gäripi nadāk tākāne? ^{26 c} Ämawebe Anututä yabāwān tāgak tākañ uwä nadāk-nadāk ba nadāwä tārek ba oretolet täñ yāmik täyak. Täñ momi ämata nadāñ yāmīñpewān epän pähap täñjirä bureni täñbumbum ahāñjirä äma Anututä gäripi nadāñ yāmik täyak unita yāñiñ kirek tākañ. Unita imaka, nadāñjira kudup jopigān tāk täyak. Uwä ämatä mänit keritā iñitna yākñat täñpāwak tākañ udegān.

^b 2:24 Luk 12:19; Apos 14:7; 1Ko 15:32; 1Ti 6:17 ^c 2:26 Rom 2:5-11, 14:17-18; Gal 6:8; Jem 3:17

Aisaia

Kadäni wakiken Profet kubätä Anutu täño manbiñam yäñahänkuk

Aisaia 2:1-5

Yawetä kome terak bänep kwini api pewän ahäneñ

2 ¹ Aisaia, Emos täño nanakitä Juda kome ba Jerusalem yotpärareken api ahäwek yän ñode kañpäñ nadänkuk; ²^a Kämi-kämi imaka ñode api ahäwek;

Yawe täño pomtä pom ätu bämopiken intäjukuninik api irek.

Tänkañ pom uterak kudupi yottä api irek.

Ude irirän äma äbori äbori mäyaptä uken api äbän itneñ.

³ ^b Äbäñpäñ ñode api yäneñ; Äbäkañ Yawe täño pom ño terak äronpäñ Jekop täño Anutu unitäño kudupi yotken ärona.

Äronitna kudän ini gäripi nadäk täyak u niwetpäñ niwoñäreñirän kädet nintä täkta iwoyänkuko u kañ iwatna.

U imata, Yawe täño mantä Jerusalem u ahänkañ api weñ yäpmän kweko unita.

⁴ ^c Unitä äma äbori äbori täño duñwewek man yäpän siwoñ tawäpäñ äbot kubäñ irit api pewän ahäneñ.

Ude täñirän ämik täño tuñum däpmän kwäkwä yäñpewä imaka epän täga tänañi nitek api ahäneñ.

Ude täñkañ äbot kubätä äbot kubäta iwan wari nämo api täneñ. Ba ämik täkta yäñpäñ-nadäk täktäk kädet wari nämo api täneñ.

^a 2:2 Sam 86:9; Ais 11:10, 49:6; Rev 11:15, 21:10 ^b 2:3 Sam 25:8-9; Luk 11:28; Jem 1:25; Apos 13:46-48 ^c 2:4 Sam 96:13; Jon 16:8-11; Apos 17:31

5^d Eruk, Jekop täño äboriye, in äbäkaŋ Yawe täño penyänjek gänaŋ itpän kuŋatna!

Aisaia 5:1-7

Wain epänta man wärani

5 1^e Yäke! In nadänirä notnapak tägagämän kubäta kap tewa. Kap uwä wain epänita yänpän yän-tewayän. Notnapak tägagämän unitä pom kubä terak, kome gakŋi säkgämäninik uken wain epän täŋkuk.

2^U kome dunpän möbä jiraŋ-jiraŋ kudup täŋureŋ tänpän kwäpän wain yet tägatäga piŋkuk. Ude täŋkaŋ iwanta yänpän wain epän unita watä itta epän bämopiken yot käroni kubä täŋkuk. Ude täŋkaŋ wain mujiŋi yeŋ käkärirän ume ahäktä awaŋ kubä äneŋkuk. Ude täŋ paotkaŋ mujiŋi säkgämän wädänirä yabäktä nadänkaŋ itsämbuk. Upänkaŋ mujiŋi waki jägämi-tägän wädänkuŋ.

3^{Unita} notnapak unitä ŋode yänkuk; Eruk, Juda ba Jerusalem ämawebe, in näwerut. Netätä goret täyak? Näkŋa ba wain epän piŋkuro u? 4^{Näk} nadätat, näk wain mujiŋi säkgämän ahäktä epäni säkgämän täŋkut. Ude täŋkuropän mebäri imata wain mujiŋi waki jägämi täkaŋ? Imaka kubä nämo täŋkuro unita ude täkaŋ ba?

5^{Unita} apiŋo wain epäna unita jide tänpayän täyat u kwawak täwet ahäwayän; Näk wain epän unitäŋo yewa wärämuraŋ tom ägwäritä äpmonkaŋ yeŋ gatänpän api näneŋ. 6^{Ude} täŋkaŋ epän kome u tänpa wawäpän pewa kohoräk däräk-däräk bipi api tädotpeŋ kwek. Tädorirä täŋkerut-kerut epän wari nämo api täŋpet. Ba iwän kome uken takta api iniŋ bitnäwet yäk. Notnapaktä ude yänkuk

7^{Eruk} unitäŋo mebäri ŋode; Isrel ba Juda ämawebe uwä Yawe kehäromi mähemi täño wain yeri piŋkuko udewani. U gäripi nadänpän watäni säkgämän it täŋkukonik. Ämawebe kudän siwoŋi täŋirä yabäktä gäripi nadäk täŋkukonik. Ba äma ätu oraŋ yämiŋpän täŋkentäk-kentäk täŋ yämiŋirä yabäktä nadäk täŋkukonik. Upän nämo! U kudän wakiinik täk täŋkuŋonik. Uwä äma ätu komi yämiŋpän yäniŋ wärätpän iwan täŋ yämiŋkuŋ.

Aisaia 6:1-13

Anututä Aisaia epän man iwetkuk

6 1^f Intäjukun äma wäpi Usiatä kumbuko obaŋ uken kaŋkut; Ekäni äma ärowani täño maŋirani bägup säkgämän terak wäpi biŋam

^d 2:5 Ais 50:10, 60:1; Luk 1:79; Jon 12:35-36; Efe 5:8; Rev 21:24 ^e 5:1-2 Mat 21:33; Mak 12:1; Luk 20:9 ^f 6:1 Kis 24:10; Mat 25:31; Jon 1:18; 1Ti 6:16; Rev 4:10, 7:15

ärowani nitek manjit irirän kanjut. Tänpäkan teki karoni unitä kudupi yot kudup tokneņpān itkuk. ²Itkuko u punin terakā aņero māyaptā piān kuņatkuņ. Aņero kubākubā piri 6 nitek. Tänpān piri yarātā iņami dapun peņpipiņkuņ. Tān, piri yarātāwā kuroņiyat uwāk tänpipiņkuņ. Tān, piri yarātāwā piān kuņatta. ³ Piān kuņatkaņ man näwetgāwet ñode täņkuņ;

Yawe Kehäromi mähemi uwā kudupitā kudupitā kudupiinik!

Unitāño peņyāņeki ba epmāgettā komeni komeni it tokņetak.

⁴ Tänpäkan aņero unitāño gera māmā ahāņirān kudupi yot unitāño mobātā kwiņkuņ. Täņkaņ gupetā yot tokneņkuk. ⁵ Ude ahāņirān gera ñode yāņkut; Butewaki! Nāk paorayān tāyat! Nāk mena jinom waki, ba äbotnaye imaka, meni jinom wakigān. Wära! Dapunatā intājukun āma Yawe kehäromi mähemi u kāyat unita jide tänpān api iret!

⁶ Ude yāņira aņero kubātā kädāp gāyek bukāken nanik kätupmāņpān yāpmān piān nākken ābuk. ⁷ Äbāņpān kädāp gāyek u mena jinomken yāputpān yāņkuk; Ijo ka yāk. Kädāp gāyek ñowā meka jinom terak irirān momika kewenirān unitāño kowata tāretak uba!

⁸ Ude näwerānkaņ Yawetā ñode yāņirān nadāņkut; Netāpān api iwera kwek? Ba netā manbiņamnin api yāpmān kuņ nimek? Ude yāņirān nadāņpān yāņkut; Nākā tāga kwet! Nākpān nepmaņpi kwa yān iwetkut.

⁹ Ude yāwawā näwetkuk; Pāņku āma äbot ño ñode kaņ yawet;

Jukujin tāwā api nadāneņo upāņkaņ bāneņjintā nāmo api nadāwā tāreneņ. Dapunjintā api ijineņo upāņkaņ nāmo api kawā tāreneņ.

¹⁰ Yawetā ude näwetpān ñode näwetgān täņkuk;

Gākā ude yāwetpān āmawebe äbot ño bānepi täņpewi guņ tawut. Ba täņpewi jukuni pik tänpäkan dapuri täņpipi.

Ude nāmo täņpayān tāyan uwā dapuritā imaka api kaņ-dākneņeņ ba jukunitā api nadāwā tumneņ, ba bānepitā nadākinik täņpān nākken āneņi äbāņirā yāpa tāgawāpān yepmaņpero udetā.

¹¹ Ude näwerānā iwetkut; Yawe, man u kadāni jide ude api yān yāpmān ärowet? Ude yāwawā näwetkuk;

Yān yāpmān kuņ itkaņ imaka ñode ahāwayān tāko unita itsāmben; Yotpārare it yāpmān kukaņ uwā waņpān parirā āmawebe u irani yāwat kireņpewā api kuņtäņpā kuneņ. Ba unitāño ketem epāni ba imakaniye u kudup paotinik api täneņ.

¹² Bureni, Yawe nākā āmawebe u kuduptagān yāwat kireņpewa yotpārareni peņpeņ kuņ moreņirā komeni ude bumik nāmo, jopitā jopiinik api pärek.

⁸ 6:3 Kis 15:11; Rev 4:8 ^h 6:4 Rev 15:8 ⁱ 6:5 Luk 5:8; Rev 1:16-17; Jem 3:2

^j 6:6-7 Ais 53:5; Hib 9:14; 1Jo 1:7; 2:1-2; Mat 3:11 ^k 6:8 Mat 28:19-20; Apos 22:28,

26:16-17, 20:24; Efe 3:8 ^l 6:9-10 Mat 13:14-15; Mak 4:12; Luk 8:10; Jon 12:40;

Apos 28:26-27

¹³ Kokoki irayän täko u kudup api pewä paotneŋ. Upänkaŋ päya madäwanitä käririŋ taŋpeŋ ärok täkaŋ ude api ahäwek. Ämawebe kuduptagän api paotneŋo upänkaŋ näkŋo äbot kodaki kudupi kubä api ahäneŋ.

Aisaia 7:10-17

Anututä intäjukun äma wäpi Ahas kudän kudupi kubä iwoŋäreŋkuk

7 ¹⁰ Eruk, Aisaia tä Yawe täŋo meni jinom yäpmäŋpän Juda täŋo intäjukun äma wäpi Ahas ŋode iwetgän täŋkuk;

¹¹ Gäkä kudän kudupi kubä gäwoŋärektä Yawe Anutuka iwet yabä. Kudän jide käwayän nadätan u gäknaken gärip iwet yabä. Kumbani komeken ban umuken naniktä kudän kubä ahänjirän kakta nadätan, ba kunum gänaŋ naniktä ahänjirän kakta nadätan ba deken naniktä ahänjirän kakta gäripi nadätan u imaka, tägagän. Yawe iwet yabänjiri ini api gäwoŋärewek.

¹² Ude yäwänä Ahastä yänkuk; Näk ude nämo täŋpayän. Yawetä mebarini kwawak pewän ahäwut yän jop nämo peŋ iwerayän. ¹³ Ahastä ude yäwänä Aisaia tä kowata ŋode iwetkuk; Wa! Devit täŋo orani, gäk juku peŋpän nadäsi. Bitnätan uwä Anutu täŋo man utan ubayän. Utan unitä gaŋani namitak uwä imaka täpuri bumik. Upänkaŋ Anututä gaŋani udegän nadäktä nadäwätäk täpuri nämo täyan ba jide? ¹⁴ ^m Eruk, kudän kudupita iwet yabäktä bitnätan upänkaŋ Ekänitä ini kudän kubä api gäwoŋärewek. Kudän uwä ŋode; Webe gubaŋ, ämakät nämo pärani kubätä nanak kok itpän nanak ämani kubä bäyawayän täko unitäŋo wäpi Imanuel yän api iwetneŋ. ¹⁵ Täŋpäkaŋ nanak unitä tägaŋpän waki ba täga täŋo mebari nadäwän tärewäwä kähäräp umenikät bulimakau täŋo nonoŋpän api nänpek.

¹⁶ Upänkaŋ kadäni u nämo ahänjirän ŋode api ahäwek; Kome yarä täŋo intäjukun ämata bumta umuntak täyan, unitäŋo kome uwä ämani nämo, jop api pärek.

¹⁷ Kadäni uken Yawetä in bämopjinken kadäni waki kubä api pewän ahäneŋ. Intäjukun äma gäknä ba nägät moräkaye ba ämawebekaye watä it yämik täyan u kudup terak api ahän tamek. Bian Isrel kenta Juda duŋ-weŋpän ämik täŋpän inigän inigän yäpmän daniŋpän itkuŋo unitäŋo bäräpi irepmiŋpän api ahäwek. Bureni, kadäni uken Yawetä Asiria kome täŋo intäjukun äma komigämän ukät komi ämaniye inken api imagut yäpmän äbek.

^m 7:14 Mat 1:23

*Aisaia 9:1-7***Intäjukun äma säkgämäninik kubä api ahäweko unitäño manbiñam**

9 ¹"Bian Yawetä Naptali kenta Sebulun täño kome täñpän wawäpän yepmanpän mäyäk pähap nadänkuñ. Ude täñkukopän kadäni kubä ahäwayän täyakken kome ukäda, Mediterenian gwägu pähaptä pänku Jodan ume kukñi udude, ba Galili kome, äma äbanitä it täkanken u imaka, wäpi biñam yäpmänjirä kadäni waki irit u api paorek.

² °Ämawebe bipmäj urani gänañ kuñat yäpmäj äbuño upänkan penyänek pähap kubä kankuñ. Kumäktä biñam itkuñopän apiño penyänektä penyänen yämik täyak.

³ Burenä Ekäni, bänepi täñpidäm täñiri oretoret terak it täkan. Ude täñ yäminükuno unita bänep täga pähap nadän gamik täkan, nak täñ-tägawani kadäniken yäpmänpän oretoret täk täkan ude, ba kome kubäkät ämik tänpän tuñumi yäyomägatpän oretoret terak inita yäpmäk täkan ude.

⁴⁻⁵ Tänpän ñode täñ yäminükuno unita oretoret täñkuñ; Gäk iwaniye täño kehäromi yäpmäj äpun, iwaniye äbot Midian nanik unitäño kehäromi bian yäpmäj äpuno ude.

Ba iwaniyetä komi piä pähap yäminjirä äneñi yämagutkuno unita. Täñkan iwaniye täño ämik tuñum, ämawebekaye täño nägät ikek u kudup kädäp api pewi ijineñ.

Ude täñiri ämawebekaye-ken säkgämän irit kadäni api ahän yämek.

⁶ U imata, nanak paki kubä, nininken nanak ude ninta nimani. Nanak u ninta intäjukun itkan api nibän niwarek. Ude täñirän wäpi mebäri mebäri ñode api iwetneñ;

Nadäk nadäk Tägagämän Nimani,

ba Anutu Pähap,

ba Nanin Tärektäreki Nämo,

ba Kwini Terak Irit täño Intäjukun Äma yän api iwetneñ.

⁷ P Tänpäkan intäjukun ämanin u Devit täño komeni yäpmänpän itkan ämawebeniye api yabän yäwarek.

Täñkan intäjukun itpän kehäromini täñi ahänjirän yabän yäwat yewani gänañ ämawebeniye oretoret tänpän bätaki terakgän api itneñ.

Täñkan nadäwä äpani täktäk ba täñyäkñarani kädet terak nämo, kudän siwonji terakgän yengämän pewäpän kanjwat piäni paot-paori nämo, pen api täñ yäpmäj ärowek.

ⁿ 9:1 Mat 4:15 ° 9:2 Mat 4:16; Luk 1:79 P 9:7 Sam 72:11; Luk 1:32; 1Ko 15:24-28; Hib 1:8

Bureni-inik, Yawe Kehäromi mähemitä ämawebeniyeta nadäj
yämikinik tāk täyak unita nadäk kehäromi peyak uwä burenigän
api ahäwek.

Aisaia 11:1-10

Intäjukun äma kodaki api ahäwek

- 11** ¹ Jesi täño äbot u päya madäwani täño doni ude itkañ upänkañ
uken nanik kărük kodaki kubä imätpänj api ahäwek.
- ² Äma u terak Yawe täño Munapiktä uwäk täñ imiñkañ nadäk-nadäk
täga, ba ämawebeniye yabän yäwatta kehäromi ba nadäk-nadäk
api daiwän tokneñ imek.
Daiwän tokneñ imiñirän Yawe täño gärip u nadäwän tärewäpän
gämoriken itpänj api orañ imek.
- ³ Uwä Yawe gämorikengän itpänj kuñatta gärip api nadäwek.
Tänkañ man epän tänpayän täyak uwä dapuritä äma täño gupi kak
täyak uterak nämo api täñpek. Ba äma ätutä man yänjirä jukunitä
nadäk täyak uterakgän nämo api täñpek. Nämo, kädet siwoñi
iwatpänj man epän u tänpänj api yäpmänj daniwek.
- ⁴ Ude tänpänj kudän siwoñi terak äma jäwäri täño nadäj bäräpi api
yäpmänj daniwek. Ba äma täñkentäki nämo u gäarak api irek.
Tänj, meni komigämäntä momi ämata komi api yämek. Ba yäntärenj
yämiñirän äma waki täñpanitä api kumneñ.
- ⁵ Bureni, ämawebeniye nadäj yämiñpänj kädet siwoñi uterak api
yabän yäwarek.
- ⁶ Tänkañ kadäni uken añ ägwärikät sipsip nanaki bok täga api itneñ.
Ba pusi ägwäri wäpi lepattä meme nanakikät däpmon bok täga api
pätnenj.
Bureni, bulimakau nanakikät laion nanaki ketem bok nañpänj täga
api kuñatneñ.
Tänjirä äma nanaktä watäni api it yämineñ.
- ⁷ Ba bulimakau kenta bea ketem bok nañjirä nanakiye imaka, däpmon
bok säkgämän api pätnenj.
Tänjirä laion komitä bulimakautä-yänj muyen api näneñ.
- ⁸ Tänj nanak pakitäwä gämok komi täño awañ meni dubinken täñoret
täga api täneñ.
- ⁹ Bureni, Anutu täño kudupi pom terak imaka komi ba tänpäwak
ikek kubä nämo api irek.

^q 11:1 Rev 5:5, 22:16 ^r 11:4 2Te 2:8 ^s 11:5 Efe 6:14 ^t 11:6-9 Ais 65:25

^u 11:9 Ais 65:25; Hab 2:14

Tänkaŋ gwägu pähap tokŋenpäŋ pat yäpmäŋ kuyak ude kome terak imaka kuduptagäntä Yaweta api nadäneŋ.
 10^v Tänpäkaŋ kadäni Yawetä iwoyänkuko uken Jesi äbotken intäjukun äma kodaki irayäŋ täko unitä äma äbori äborita wärani säkgämän ude it yäminjirän yotpärareniken äbä gämoriken itkaŋ wäpi biŋam api oraŋ imineŋ.

Aisaia 12:1-6

Bänep täga kap

12 1^w Kadäni kubä ahäwayäŋ täyak uken Isrel äbottä kap ŋode api tenenŋ;

Yawe, nin ganiŋ oretkamäŋ. Imata, gäk kokwawak nadäŋ nimiŋkuno upänkaŋ u penpäŋ bänepnin tänpidäm taŋ nimiŋiri täga itkamäŋ.

2^x Unita bureni nadänpäŋ yänahäkamäŋ; Anutu uwä nimagurani ämanin bureni. U tubeŋ kuŋpäŋ nämo api umuntäne.

Bureni, Yawe unitäŋän kehäromi nimiŋirän oretoret terakgän it takamäŋ. Anutu unitäŋän wakiken nanik nimagut täyak.

3^y Anutu uwä ume dapuri paotpaot ikek nämo. Täŋkentäŋ nimän yänkaŋ uken kunego uwä naŋkaŋ oretoret taŋi api täneŋ.

4^z Tänpäkaŋ kadäni uken ŋode api yäneŋ;

Oi, ämawebe, Yawe bänep täga man iwetpäŋ täŋkentäktä unitagän gera yäneŋ.

Ude täŋkaŋ päŋku ämawebe komeni komeni Yawetä kudän täk täyak unita biŋam kaŋ yäwerut.

Tänkaŋ ŋode kaŋ yäwerut; Yawe uwä wäpi biŋam ärowani!

5^a Bureni, imaka säkgämän gäripi nikek Yawetä täk täyak unita yänpäŋ iniŋ ubiŋ tewut. Teŋirä unitäŋo wäpi biŋam komeni komeni kudup kuŋ moreton!

6^a Eruk, Saion nanik ämawebe, in oretoret gera terak kap tewut. U imata, Isrel ämawebe intäŋo Anutu kudupi uwä ärowaniinik. Uwä ämawebeniye bämopiken it täyak.

Aisaia 25:6-9

Ekänitä kumäŋ-kumäŋ täŋo kehäromi api däpmäŋ tärewek

25 6^a Tänpäkaŋ Saion pom ŋo terak Yawe kehäromi mähemitä ämawebe komeni komeni yepmäŋ towikta äŋnak-äŋnak pähap api täŋpek.

^v 11:10 Rom 15:12 ^w 12:1 Ais 14:2; Sam 118:14 ^x 12:2 Kis 15:2; Mat 21:21-23; Rom 1:16; Rev 7:10 ^y 12:3 Ais 49:10, 53:1-3 ^z 12:4 Kis 34:5-7; Sam 22:31, 71:16-18, 105:1; Plp 2:9-11 ^a 25:6 Mat 22:1-10

Äŋnak-äŋnak u gänaŋ tom ketem säkgämän, ba wain ume gäripi nitek äŋnak-äŋnak upäŋ api täŋpek.

^{7 b} Täŋkaŋ pom ŋoken Yawetä kumäŋ-kumäŋ täŋo tek kehäromi ämawebe äbori äbori kuduptagän uwäk täyak uwä api däpmäŋpäŋ weŋ-gajähut täŋpän kuneŋ.

^{8 c} Bureni, kumäŋ-kumäŋ unitäŋo kehäromi utpewän paotiniŋ api täŋpek.

Yawe Ärowani uwä ämawebe kuduptagän konämi dok api ärut yämek. Täŋpäŋ ämawebeniye komeni komeni unitäŋo mäyäk butewakini api wärämut yämek.

Yawetä ude yäŋkehärom täyak.

^{9 d} Kadäni uken ŋode api yäneŋ; U kawut! Anutunintä ude uwä täyak!

Unita nadäkinik täŋ imiŋitna wakiken nanik nimagutkuk.

Bureni, Yawe u tubeŋ kuŋitna jopi nämo täŋkuk. Nämo, u täŋkentäŋ nimiŋkuko unita oretoret pähap täna!

Aisaia 35

Anutu täŋo ämawebeniyeä oretoret bumta api täneŋ

35 ¹⁻² Kome jopi kawukitä oretoret api täŋpek. Bureni, kome waki unitäkaŋ kämiwä gäripi nitek api ahäwek, Lebanon täŋo pom terak ba Kamel kenta Saron awaŋken imaka imaka säkgämän ahäk täkaŋ ude bumik.

Täŋkaŋ oretoret täŋpäŋ kap bumta api tewek. Ude ahäŋirän ämawebe Yawe Anutu täŋo kehäromi, wäp biŋam ba epmäget api käneŋ.

³ Uita äma kehäromini nämo ba äma kujari kwaiwani manbiŋam u yäwetpäŋ bänepi kaŋ täŋkehäromtaŋ yämik täŋput.

^{4 e} Täŋkaŋ äma täŋumun-umun täŋpani ŋode yäwet täkot; Kwaineŋo! Kehärom taŋpäŋ itkot.

Nadäkaŋ? Anutuŋin äneŋi äbäŋkaŋ iwanjiye kokwawak nadäŋ yämiŋpäŋ komi piä api yämek. Täŋkaŋ inä api tämagurek.

^{5 f} Täŋpakaŋ kadäni uken dapuri tumbanitä dapun api ijineŋ, ba man nämo nadäwanitä api nadäneŋ.

^b 25:7 Mat 27:51; 2Ko 3:13-18; Efe 3:5-6, 4:18; Hib 9:24, 10:19-21 ^c 25:8 1Ko 15:26,54; Hib 2:14-15; Rev 7:17, 20:14, 21:4 ^d 25:9 Sam 37:5-7, 62:1 ^e 35:3-4 Hib 12:4-13

^f 35:5-6 Ese 29:6-7; Mat 11:5; Luk 7:22

- ⁶ Kuroŋi wakitä pidäm tawäpän tubupentän api kuŋatneŋ. Ba meberi bäräpitä man gera yänpän oretoret kap api teneŋ. Tänpäkaŋ kome kawukiken ume dapuritä ahänkaŋ kome jopiken kudup api kuŋatneŋ.
- ⁷ Bureni, kome kekeki, tom ägwäri-tägän iraniken ume gwägu tokŋeŋpän wädan ahän bumbum api täneŋ.
- ⁸ ^s Tänpäkaŋ uken kädet taŋi kubä api pärek. Kädet uwä wäpi Kudupi Kädet yän api yäneŋ. Äma bänepi nämo ket urani ba guŋ kädet wakiwaki tänpänitä kädet u nämoinik api iwatneŋ.
- ⁹ Ämawebe kädet u iwatnayän täkaŋ uwä laion ba iwan ätu nämo api yabäneŋ. Nämo, ämawebe wakiken nanik yämagurani unitägän kädet uken kuŋ-äbän api täneŋ.
- ¹⁰ ^h Bureni, ämawebe Yawetä inita biŋam suwawanitä komeniken äneŋi kukta kädet u oretoret terak api iwat yäpmän äroneŋ. Kap teŋtän äronŋtängän Saion api kaŋ-ahäneŋ. Täŋkaŋ uken butewaki nadäwätäk paotinik tänpänkaŋ oretorettä oretoret pähap api täŋ yäpmän äroneŋ.

Aisaia 40:1-11

Bänep pidämtak man

- 40** ¹ Anutujintä ɲode yäyak; Ämawebenaye konäm butewaki terak itkaŋ u pänku bänepi tänpidäm taŋpän yäniŋ käwat.
- ² Jerusalem nanik kwini man ɲode yäwet; Komi piä nadän yäpmän äbuŋo u paotak. Momijin täŋo kowata nadäwä tärekaŋ. Ekänitä momijin peŋ tamitak yän yäwet.
- ³ ^{i j} Tänpäkaŋ äma kubätä gera ɲode yäyak; Kome ämani nämoken Yawe Anutunintä äbäktä kädet täwitpän kaŋ yäpä-siwonŋtaŋ imut!
- ⁴ Ume kubat kudup yejämbut ba pom kudup äneŋpewä maŋpöpän uterakgän pekot. Tänpän kome äpmonkaŋ-ärok tänpewä uterakgän kaŋ irut.
- ⁵ Ude täŋirä Yawe täŋo kehäromi ba peŋyänjektä kwawak ahänjirän ämawebe kuduptagän api kaŋpän nadäneŋ. Man ɲo Yawetä ini yänkuk.
- ⁶ ^k Tänpäkaŋ äma kubätä ɲode näwetkuk; Gera terak yänjahä! Yäwänä ɲode iwet yabänkut; Man jidepän yänjahäwet?

^s 35:8 Hib 10:20-23; Efe 2:10; 1Te 4:7; 2Ti 1:9; Tai 2:11-14 ^h 35:10 Rev 7:9, 14:1-4, 15:2-4, 19:7 ⁱ 40:3 Mat 3:3; Mak 1:3; Jon 1:23 ^j 40:3-5 Luk 3:4-6 ^k 40:6-8 Jem 1:10-11; 1Pi 1:24-25

Yāwawā ṇode yāṇahā yāṇ nāwetkuk; Äma kuduptagān u mup ude yāk. U kadāni kerāpigān mup irori ude it tākaṇ yāk.

⁷ Yawetā meni woṇ piāṇirān mup kubit tak tākaṇ ba irori tāṇo kaṇgāripi u paot tākaṇ. U udegān āmatā kadāni kāroṇi nāmo it tākaṇ yāk.

⁸ Bureni-inik, mup kubit tak tākaṇ ba irori tāṇo kaṇgāripi u paot tākaṇ upāṇ Anutunin tāṇo manā tārek-tāreki nāmo api irek.

⁹ Unita Jerusalem, gāk pom kāroṇi kubā terak āroṇpāṇ manbiṇam tāgagāmān u gera terak yāṇahā. Juda kome tāpuri tāpuri uken umunkāt nāmo kwawakinik ṇode yāṇahāṇpāṇ yāwet; Ṇo kawut; Anutuṇin ābatak!

¹⁰ ^l Man u bureni-inik. Ekāni Ärowanitä kehāromi nitek ābatak. Äbāṇpāṇ intājukun itkaṇ kehāromi u terak āmawebe kuduptagān yabāṇ yāwat piā tāk tāyak. Tāṇkaṇ ṇo kawut! Äbāṇirān āmawebe waki keriken nanik yāmaguranitä iwāt yāpmāṇ ābākaṇ.

¹¹ ^m Tāṇpākaṇ Ekāni unitā yawakiye watā sākgāmān ṇode it yāmik tāyak; Sipsip nanaki ude bāyaṇ yāmik tāyak. Ba miṇiye kwini terak yabāṇ yāwarirān kuṇat tākaṇ.

Aisaia 42:1-9

Ekāni tāṇo epān āma unitāṇo manbiṇam

42 ¹ ⁿ Yawetā ṇode yāyak; Ṇowā epān āmanata nākṇa iwoyāṇkut yāk. Ṇowā nākṇaken bānepna gāmāni. U tāṇkehāromtaṇ imik tāyat. Uterak Munapikna peṇ ima tāṇkentāṇ imiṇirān āmawebe Anutu tāṇo ābot nāmo tāṇpani kuduptagān nākṇo kādet siwoṇi iwatta yāwetpāṇ yāwoṇārek api tāṇpek.

² ^o Uwā yāṇawāt-awāt nāmo api tāṇpek ba nāmo api yabāṇ kārakṇewek. Ba mani kotāk kādet miṇin-miṇin gera yāṇpāṇ-yāk tāṇirān nāmo api nadāneṇ.

³ Bānep kwini terak api kuṇarek. Uwā tepāraṇ kuṇat pidāmi kubā nāmo tokārek ba kādāp tāpuri iṇiṇirān nāmo dāpān kumneṇ. Tāṇpākaṇ epāni tāṇ yāpmāṇ kuṇirān kādet siwoṇi sākgāmān api ahāṇ morewek.

⁴ U epāni bānep bārāp terak nāmo api tāṇpek. Ba bānepi nāmo putārewāpāṇ tāktāk siwoṇi kome terak api tāṇkehārom tāwek.

^l 40:10 Ais 62:11; Rev 22:12 ^m 40:11 Ese 34:15; Jon 10:11 ⁿ 42:1 Mat 3:17, 17:5; Mak 1:11; Luk 3:22, 9:35 ^o 42:2-4 Mat 12:18-21

Tānpān āmawebe ābot nāmo tānpāni kuduptagān bānepi unitānjo man kādet terakgān api wohutneŋ yāk.

⁵ *P* Yawe Anututā ŋode yāyak;

Nāk kunum tānpān pewa pipiyānpān patkuk. Ba kome imaka, tānpān pewa pipiyānpān parirān imaka imaka u terak itkaŋ u kudup nākā tānpān yepmaŋkut. Nākāgān āmawebe kuduptagān kome pāhap uterak kuŋat tākaŋ unita mānit irit ikek piān yāwat tāyat.

⁶ *q* Eruk, imaka udewani tānpāni nākā ŋode yāyat; Yawe nākā kudupi iritna kwawak pewi ahākta yān-gāmagutkut. Tānpān ketka gepmānītupān watāni api it gamet.

Gākā terak āmawebe komeni komenikāt topmāk-topmāk kubāgān api tānpet. Ba nākā tānpewa guŋ āmawebe tānjo topān api iren.

⁷ Dapun tumāk tānpewi dapun api ijineŋ. Ba āmawebe bipmān urani tānjo topmāk-topmāk terak it tākaŋ u pit yāminpān api yepmaŋpi kuneŋ.

⁸ Nākŋawā Yawe, wāpna ude. Wāpna biŋam āma kubāta biŋam tākta nāmo nadātat. Ba naniŋ oretoret u kudup nāka biŋamgān. Āmawebetā anutu jopi kubā iniŋ oretta bitnātat.

⁹ U kawut! Man bian yāŋkuro u bureni nikek tāŋkuk. Tānpākaŋ ŋowā imaka kāmi ahākta yāwanipān tāwetat. Imaka kodaki u nāmo ahāŋirā unitānjo mani intājukun tāwera nadākaŋ.

Aisaia 42:10-21

Anutu iniŋ oretoret kap kubā

¹⁰ Āmawebe ābori ābori, in Yawe iniŋ oretta kap kodaki kubā teŋ imut!

Ba gwāgu terak kuŋ ābāk tāk tākaŋ in uwā udegān, wāpi yāpmān akuwut!

Ba tom gwāgu gānaŋ it tākaŋ in imaka, wāpi iniŋ orerut!

Tāŋkaŋ āmawebe kome kāwuri kāwuri nanik, in udegān, kap kodaki Yaweta teŋ imut! ¹¹ Tāŋkaŋ kome kawuki ini ba āmawebe yotpārare kome kawukiken ittān kuk tākaŋ, Keda kome ba Sela yotpārareken nanik in Anutu wāpi iniŋ orerut.

In pom terak-terak āronkaŋ oretoret terak gera māmā tākot!

¹² Tāŋkaŋ āmawebe kome tāpuri tāpuri gwāgu gānaŋ ittān kuk tākaŋ unitā Yawe wāpi biŋam yāŋahānpān yān-iniŋoret tākot.

¹³ Eruk u kawut! Yawe uwā komi āma kehāromi ude, āmik tākta akutak. Akunpān āmik tākta pidām taŋkaŋ āmik gera yāyak. Tāŋkaŋ kehāromini jide u iwaniye kwawak yāwoŋārek tāyak.

P 42:5 Sam 24:1-2, 102:25; Apos 17:24-25 *q* 42:6 Ais 49:6; Luk 2:32; Apos 13:47, 26:23

Ekänitā āmawebeniye tāj̄kentākta yāñkehāromtak man yāñkuk

¹⁴ Ekänitā ŋode yāyak;

Kadāni kārōŋi kokwawakna kābop peŋpāŋ kwikinik, mankum it tāyat yāk. Upāŋkaŋ apiŋo gera kähān, webe nanak bāyanayāŋ yāŋkaŋ kähān yāk tākaŋ ude yāwayāŋ yāk. Nāk jop itkuropāŋ apiŋo epān tāŋpayāŋ kehāromi yāpmāntat yāk.

¹⁵ Nāk pom taŋi ba tāpuri u kudup api peŋ awāhuret yāk. Tāŋkaŋ päya ba mup kudup tāŋpewa api kubit tāneŋ. Tāŋkaŋ ume taŋi ba gwāgu u kudup tāŋpewa api kawuk tāneŋ.

¹⁶ ^r Tāŋpākaŋ āmawebenaye yāmagut yāpmāŋ kādet bian nāmo ābaniken api ābet. Apiŋo dapuri tumbani bipmāŋ urani itkaŋ upāŋkaŋ bipmāŋ urani iwat kireŋpāŋ peŋyāŋek api yāmet yāk. Tāŋkaŋ kādet goreri yāpa-siwōŋtawākaŋ āmawebenaye ugān api kuneŋ. Yāñkehāromtak man yāyat ŋo bureniŋān api tāŋpet yāk.

¹⁷ ^s Upāŋkaŋ āmawebe nadāk-nadāki yāwik terak pek tākaŋ u yāwat kireŋira māyāk pähap māt nadāneŋ.

¹⁸ Tāŋpākaŋ Ekänitā ŋode yāyak; Isrel āmawebe inā guŋ bumik, ba dapunjin tumbaniinik yāk. Unita jukujin pik dātpāŋ man nadāwut. Ba dapun ijiwā kut.

¹⁹ Inā Yawe nākŋo watā epān tāŋ namiŋpāŋ nākŋo manbiŋam yāŋahākta iwoyāŋkut. Upāŋkaŋ inā guŋ bumik, ba dapunjin tumbani, āma guŋ ba dapuri tumbani u yārepmiŋpāŋ guŋinik, dapunjin tumbaniinik yāk.

²⁰ Man yākyākna kādet ba tāktākna kādet kaŋpāŋ nadāŋkuŋo upāŋkaŋ man yāŋkut ba imaka tāŋkuro u ket kaŋpāŋ nadāk nāmo tāŋkuŋ.

²¹ Nadākaŋ? Yawe nāka siwōŋi kudupi yāŋ nadāneŋta бага manna u epmāget ba biŋam ikek pekta gāripi nadāŋpāŋ peŋkut.

Aisaia 43:16-21

Anututā imaka kodaki kubā api tāŋpek

43

¹⁶ Yawetā ŋode yāyak;

Bian nākā gwāgu taŋi bāmopiken kādet tāwitkut.

¹⁷ Ude tāŋpāŋ iwan komi āma ba unitāŋo hos karis tāŋyākŋatpewa kādet u iwat yāpmāŋ ābāŋkā waŋpāŋ paotinik tāŋkuŋ.

Paotpāŋ āneŋi nāmo akuŋkuŋ. Uwā āmatā topān dāpā kumāk tākaŋ ude bārāneŋ paotkuŋ.

¹⁸ Ude tāŋkuro unita ŋode tāwetat;

^r 42:16 Luk 1:78-79; Efe 5:8; Rom 5:8-10, 8:29-31; 1Pi 1:3-5 ^s 42:17 Kis 32:4,8; Sam 97:7

Imaka bian ahänjkuko unita nämö nadänej. Ba imaka bianita nämö juku pinen.

19 ^t Nadäkan? Näkä imaka kodaki kubä pewa ahäwayän täyak. Eruk, ahätak ɲo nämö kanpän nadäkan? Näkä kome jopiken kädet täwitat. Ba kome kawukiken ume pewa ahäkan.

20-21 ^u Näk ume kome kawukiken pewa ahäk täkan unita tom ägwäri, an ba gwektä naniɲ oret täkan.

Ba äma äbotnaye näkɲata biɲam itneɲta iwoyänpän yepmanjkuro u näkɲo wäpna yäpmän akunpän kwawak pewut yänpän ume yepmän towik täyat.

Aisaia 44:6-8

Yawe bureni kubä-tägän itak

44 ^{6v} Yawe kehäromi mähemi, Isrel täño intäjukun äma ba täñkentäki pähap unitä ɲode yäyak;

Näkägän intäjukuninik ba mädeninik itat.

Anutu kubä nämö itak. Anutu bureni-inik u näk kubägän yäk.

7 ^w Jide? Näk udeyani kubä itak ba? Itak u tänpäwä ini-tägän ini kwawak niwoɲäreɲirän kanpän nadäna.

Ba imaka bianinik ahäwani, yäput pektä it yäpmän äbätak unitäɲo mebäri,

ba imaka kämi ahänayän täkan unitäɲo mebäri imaka, yänahänirän kan nadäna.

8 ^x Upänkan ude nämö! Ämawebenaye, in umuntanpän kujat kwaik täneɲo!

Imaka kämi ahäkta bianiinik täwetkuro u bureni ahänirän kanpän nadänkuɲo unita biɲami api yänahäneɲ.

Unita jide nadäkan? Anutu näk ɲodewani kubä itak? Nämö, näk kubä nämö itak yän nadätat. Näk kubä-tägän intäɲo mobä kujat kehäromigän, intä yeɲgämä peкта itat.

Aisaia 45:1-7

Anututä guɲ äbot kubä täño intäjukun äma u piä man iwetkuk

45 ¹ Yawetä Sairus intäjukun äma itkan ämikken äma äbori äbori täño kehäromi yäpmän äpäкта iwoyänjkuk. Täñkan intäjukun

^t 43:19 Rev 21:5 ^u 43:21 Luk 1:74-75; 1Ko 6:19, 10:31; Efe 1:5-6; Kol 1:16

^v 44:6 Ais 48:12; Rev 1:17, 22:13 ^w 44:7 Stt 17:7-8 ^x 44:8 Apos 1:8, 14:15, 17:23-31

äma ätu täño wäpi biŋam awähutta Sairus iniŋ kirenpän yotpärare kubäkubä täño yämabam dät imik täyak. Unita Yawetä Sairus ɲode iwetak;

²Näk intäjukun kuŋkaŋ kädət api täwit gamet. Näk pom dāpmāŋ kokoyānpän tāŋdudumtak tāŋtāŋ kuŋira kädət api pärek. Tāŋkaŋ yāmabam tāŋkehārom takta ain kehāromipän meham tāk tākaŋ u api dāpmāŋ āreyāŋ tāŋpa kuneŋ. ³Ude tāŋkaŋ iwan äma unitāño moner tuŋum tāga āmatā nāmo yāpnaŋiken kābop pewani u yāpmānpän api gamet. Tāŋira api nadāwen; Nākāgān Yawe. Isrel täño Anutu wāpka yānpän gāmagutkuro ubayāŋ.

⁴Nadātan? Piä āmana Isrel, nākŋata biŋam iwoyāŋkuro u tāŋkentākta gāk iwoyānpän yāŋ-gāmagutkut. Gāk nāka nāmo nadāk tāyan upāŋ nākŋa-tāgān iwoyānpän wāp biŋam taŋi gamiŋkut. ⁵Bureni, nāk kubä-tāgān Yawe. Anutu kubä nāmo itak. Gāk nāka nāmo nadāk tāyan upāŋ nākāgān kehāromi gamik tāyat.

⁶Ude tāŋ gamik tāyat uwä mebäri ɲodeta; Ämawebe edap dapuri ābani kāda ba āpmonpani kāda ba kukŋi kukŋi u kuduptä ɲode nadāneŋta; Anutu kubä nāmo itak. Yawe Anutu nāk kubāgān. ⁷Nākāgān yāŋira peŋyāŋek ba bīpmāŋ urani ahāk tākamān. Ba nākāgān kadāni tāga ba kadāni waki u yāŋira ahāk täyak. Yawe nākāgān imaka u kudup tāŋpewa ahāk tākaŋ.

....

Aisaia 45:20-25

Ämawebe kuduptagān Ekāni gāmoriken api itneŋ

²⁰Yawetä ɲode yāyak;

Ämawebe ābori ābori āmik gānaŋ nāmo kumbani in kudup nākŋo man piāken ābā irut. In anutu jopi päya kujatpän paiwani yāpmāŋ kuŋat tākaŋ. Tāŋkaŋ anutu tāga nāmo tāŋkentāŋ tamināŋi uken yāŋapik tākaŋ. Inā guŋ bureni-inik! ²¹Unita ābāŋkaŋ injin kubäkubä mebārijin iŋamnaken kwawak yāŋahāwut. Tāŋkaŋ injin-tāgān nāwetgāwet tānpän kawut; Anutu jidewanitā imaka apiŋo ahākaŋ unita bian ude api ahāwek yāŋ yāŋkuk? Uwä Yawe nākāgān yāŋahāŋkut. Näk āmawebenaye waki keriken nanik bureni yāmagurani Anutu siwoŋi ubayāŋ.

²²^y Unita komen āmawebe kuduptagān in nākken ābāŋ moreŋirā yāpātāgak piä tāŋ tama! Nadākaŋ? Nākāgān Anutu bureni. Näk udewani kubä nāmo itak. ²³^z Nākŋa wāpna terak mena kudupi siwoŋitā yāŋkehāromtak man yāŋkuro u nāmoinik api awāhuret. Näk ɲode yāŋkut;

^y 45:22 Nam 21:8-9; Jon 3:13-16, 6:40; Hib 12:2 ^z 45:23 Rom 14:11; Plp 2:10-11

Komen ämawebe kudup näkkengän äbänpän gukut imäpmok api tän namineŋ. Näkagän nadäŋ namiŋpän kuŋatta api yänkehärom tänenŋ.
 24^a Täŋkaŋ uwä näka ŋode api yäneŋ; Yawe-tägän täŋkentän nimiŋpän kehäromi nimiŋirän iwan täŋo kehäromi yäpmän äpäk takamän. Upänkaŋ ämawebe näka gaŋani nadäk takan uwä mäyäk taŋi api yäpneŋ.

25 Täŋpäkaŋ Jekop täŋo äboriye uwä Yaweken irit täga kaŋ-ahänpän yän-iniŋ oretoret api tänenŋ.

Aisaia 49:1-18

Anutu täŋo piä watä äma

49 1^b Oi, ämawebe komeni komeni, in juku peŋirä man kubä ŋode täwera nadäwut;

Näk nämo ahäŋira Yawetä näkä watä epän täŋ imikta iwoyänkuk.
 Täŋkaŋ meŋ koki gänaŋ irira wäpna namiŋkuk.

2^c Täŋpäkaŋ Ekäni uwä näk mani yänahäkta mena wädäwän päraŋiiniŋ täŋirän keritä watä it namiŋkuk.

Ba epäni takta näk tenän päraŋ ude kahätpän yäkiken daiŋpän ämetkuk.

3 Ude tänpän näwetkuk; Isrel, gäk nadätan? Gäk näkŋo watä epän ämana yäk. Gäk näkŋo epän täŋiri ämawebetä näkŋo peŋyänjek ba kehäromina kwawak api kaŋpän nadäneŋ yäk.

4 Ude yänirän näk iwetkut; Yawe, ude nämo kak täyat. Näk epän taŋi täŋira bureni udewani kubä nämo ahäŋkuk.

Epän täntän kuŋtäyiwa kehäromina kudup paoränpän jopi täŋkuk yän iwetkut.

Upänkaŋ jop uken. Nadäwätäk nämo tak täyat. Nämo, Yawetä ini epäna u kaŋpän nadänpän uterak kowata api namek yän nadätat.

5 U imata, Yawetä ini watä piä täŋ imikta gupna meŋ koki gänaŋ tänpän peŋkuk. Näk tänpän peŋkuko uwä Isrel ämawebe, Jekop täŋo äboriye u äneŋi yämagut päŋku Yawe gämoriken yepmakta täŋkuk. Täŋkaŋ iniwä nadän namikiniŋ täŋirän kehäromi uken nanik yäpmäk täyat.

6^d Täŋpäkaŋ Yawetä ŋode näwetkuk; Jekop täŋo äboriye, Isrel ämawebe yarägän nämo paotkuŋo u näkŋa dubinaken äneŋi yämagut yäpmän äbäk-äbäk u epän pidämi bumik yäk.

Täŋ epän taŋi kubä ŋode gamikgän api täŋpet yäk. Gäk guŋ ämawebe äbotta peŋyänjek api yämen. Ude täŋpayän täno uwä näkŋaken äbäk-äbäk kädet uwä ämawebe komeni komenitä api nadäwä tumneŋ.

^a 45:24 1Ko 1:30 ^b 49:1 Jer 1:5 ^c 49:2 Hib 4:12; Rev 1:16 ^d 49:6 Ais 42:6; Luk 2:32; Apos 13:47, 26:23

**Anututä ämawebeniyeta butewaki nadän
yämīnpāṅ āneṅi api yāpān tāganēṅ**

⁷Yawe tāṅo epān āmani uwā āma ekāni ekāni gāmōriken itkaṅ watā piā tāṅ yāmik tāyak. Tāṅjirān āmawebe komeni komenitā iwan tāṅ imik tākaṅ. Upāṅkaṅ Yawe, Isrel tāṅo Anutu Kudupi ba Yāpātāgak Āma bureni unitā ṅode iwetak;

Intājukun āmatā gabāṅkaṅ ganiṅ oretta api akuneṅ. Ba āma ekānitā gwājiṅ āpmonpāṅ api ganiṅ oretneṅ.

U imata, Yawetā epān āmani gāk iwoyānpāṅ gepmaṅkuko unita.

Tāṅkaṅ Isrel tāṅo Anutu Kudupitā yāṅkehāromtak man yāk tāyak u nāmo wārāmut tāyak. Nāmo, u bureniṅān tāk tāyak.

⁸^e Tāṅpākaṅ Yawetā āmawebeniye ṅode yāwetgān tāyak;

Orakorak kadāninaken api nadāṅ tamet, ba yāpātāgak-tāgak kadāninaken api tāṅkentāṅ tamet. Nāk watā sākgāmān it tamiṅpāṅ intā terak āmawebe komeni komeni ukāt topmāk-topmāk kubāṅān api tāṅpet.

Nākā komejin iwantā tāṅpā wawāpāṅ peṅkuṅo u yāpa tāgawāpāṅ nadāṅ tamiṅjira āneṅi api koreneṅ.

⁹ Tāṅkaṅ āmawebe komi yotken irani yāniṅ kireṅpewa api āpāmaṅ kuneṅ. Ba āmawebe bipmāṅ urani gānaṅ irani u api yāweret; Peṅyāṅekken ābut!

Ude yāwerira ābāṅpāṅ sipsip pom terak muyeṅ sākgāmān naṅpāṅ it tākaṅ ude api itneṅ.

¹⁰^f Uwā ume ketemta wari nāmo api yeneṅ. Tāṅkaṅ edap ba mānit kādāp ikektā wakiinik wari nāmo api yewek.

Nāmo, nadāṅ yāmikinik tāṅpani āmatā yāmagut pāṅku ume dapuri tāgaken api yepmaṅpek.

¹¹ Tāṅpākaṅ pom nākṅa yāṅjira ahāṅkuṅo u yāpmāṅ āreyānpāṅ tāṅbudāniṅpāṅ pewa āmawebenayeta kādet pāhap api pat yāmek.

¹² Ude tāṅjira āmawebenaye kome ban it tākaṅken naniktā api āmneṅ. Uwā edap ābani kāda ba kukṅi kukṅi naniktā api āmneṅ. Ātuwā Aswan yotpārare, Isip komeken naniktā api āmneṅ.

¹³ Unita kunum, gāk oretoret kap teyi! Ba kome, gāk imaka, oretoret gera yāyi! Ba pom, in imaka, oretoret kap yāṅ-tekot!

Imata, Yawe uwā āmawebeniye komi piāken iranita butewaki nadāṅ yāmīnpāṅ api yāniṅ bitnāwek.

¹⁴ Upāṅkaṅ Jerusalem āmawebetā ṅode yāṅkuṅ;

^e 49:8 2Ko 6:2 ^f 49:10 Rev 7:16-17

Yawetä mäde utpän ninta guṇṭakinik täyak yäk.

15 Ude yäjirä Yawetä kowata ṇode yawetak; Jide? Meṇ kubätä iniken nanaki nonoṇi naṇpän tagawani kubäta kaṇjāwarākuk tänpän täga guṇ täwek?

Meṇ ätutä ude käwep täneṇo upänkaṇ näk inta ude täga nämoinik täṇ tamet.

16 Jerusalem, näk gäka täga nämö api guṇ täwet. Nämö, gäkṇo wäpka ketna bänepiken kudän täṇkuro u kaṇ itat.

17 Nadätan? Nanakaye äneṇi äbänjirä äma tänpä waṇkuṇo u gabä kätänpeṇ api metänpeṇ kuneṇ.

18 Unita dapun pärewat tänpän yabäsi! Nanakaye ukäda-käda naniktä äbä peronpän gäkken ämnayän.

Yawe Irit mähemi näkä bureni ṇode gäwetat; Ämawebekayeta gäripi pähap nadänpän oretoret api tänpēn, webe kubätä äpikät kentänpän itdayän nadänkaṇ oretoret nadänpän tek säkgämän tänpēko ude.

Aisaia 50:4-11

Anutu täṇo watä äma uwä man buramik täṇpani

50 ⁴Ekäni Yawetä äma kehäromini paorani täṇ-mehamtaṇ yämetta näwetpän näwonjärenpän mena tänpidäm taṇkuk. Ba unitä tamimaṇ tamimaṇ man näwet täyak unita gäripi nadäkta bänepna tänpidäm tak täyak.

⁵ Täṇkaṇ Ekäni Yawetä nadäk-nadäk namik täyak unita näk ärowani kudän tänpän mäde nämö ut imik täyat.

⁶ ^g Täṇpākaṇ jop yabänjira ämatä iwänaptä päripmänpän geṇna pujiṇ iṇitpän dätkuṇ. Ba man waki näwetpän iwit iṇamna dapunken ut näbatnayän tänjirä iṇamna dapun nämö peṇpipiṇkut.

⁷ Täṇpākaṇ Ekänina Yawetä täṇkentän namik täyak unita man waki näwet täkaṇ unitä täga nämö nurek.

Nämoinik! Näk kehärom taṇpän epäna täk täyat. Näk ṇode nadäk täyat; Epän täk täyat unita mäyäk täga nämö api yäpet.

⁸ ^h Anutu dubinaken itak unitä näka api yäwek; Äma ṇo goret kubä nämö täṇpani yän api yäwek.

Anututä näka ude yäwayän täyak unita äma kubätä manken nepmaṇpayän nadäweko uwä, eruk, ini nepmaṇpänkaṇ Yawe iṇamiken bok kaṇ itda!

⁹ Ekäni Yawetä ini täṇkentän namik täyak unita netätä näka goret täṇpani äma yän täga yäwek? Nämoinik, äma näka jop manman

^g 50:6 Mat 26:67; Mak 14:65 ^h 50:8-9 Rom 8:33-34

näweranitä wanpän tek gwaktä nan-äreyän tänpä kuk takan ude
api tänen.

- ¹⁰ Unita ämawebe Yawe gämoriken kuŋatpän watä ämani näkŋo
man buramik takan in uwä nämo umuntänen. Bipmän urani
pähap gänaŋ kuŋatnayän täŋo upänkan nadäk-nadäkin kudup
Yawe terak penpeŋ kuŋat takot. Burení, Anutuŋin terak yengämä
pewäpän itkot.
- ¹¹ Täŋ ämawebe in Yaweta nadän imikinik nämo täŋkan bipmän
uraniken kädet kanpeŋ kukta injin-täŋan topän iŋiŋ-yäŋek takan
uwä, eruk gwäk pimiŋpän ugän iwat takot.
Upänkan intä kome pänku itnayän takan u Yawetä iwoyän
tamiŋkuko uwä komi paot-paori nämo täŋo bägup.

Aisaia 52

Jerusalem wanŋukopän Yawetä yäpän tägaŋkuk

52 ^{1 i} Eruk, Anutu täŋo kudupi yotpärare Jerusalem, gäk aku!
Akuŋpän täŋkehärom tanpän itkan epmäget säkgämän
säkgämän tek ude wädäwi ärowut.

Nadätan? Guŋ äbot, Anutu täŋo бага man nämo iwarani u gäk
tänpäwakta gäkŋo yewa gänaŋ äneŋi nämoinik api äroneŋ.

- ² Unita täŋbute-bute penpän kugun dämpän äreyänpän äneŋi
intäjukun kan it.

Tänpän iwan täŋo yen kehäromi kotäkaken topani u piräreŋpän
äneŋi säkgämän kan it.

- ³ Unita Yawetä ŋode yäyak; Ämatä in nämo suwanpän komi piäken
tepmakta jop yän-täkŋat yäpmän kuŋkuŋ. Eruk udegän, komi
piäken nanik äneŋi tämagurayän täyat u moneŋ nämo penpän api
tämaguret.

- ⁴ Täŋkan ämawebenaye Isip komeken itta pengän äpmonkuŋo
uwä iniken gärip terak äpmonkuŋ. Tänpäkan kämiwä Asiria
naniktä päbä yepmäŋitpän yämagut yäpmän pänku komi piäken
yepmaŋkuŋ.

- ^{5 j} Tänpäkan apiŋode Babilontä udegän täŋ yämitak. Ämawebenaye
nämo suwanpän komi piäken yepmakta yän-yäkŋat yäpmän
kuŋkuŋ.

Komi piäken yepmaŋkan intäjukun it yämiŋpän sära man yäwet
takan. Burení, kepma kepma wäpna yäpmän äpäk takan.

ⁱ 52:1 Rev 21:2,27 ^j 52:5 Rom 2:24

- 6 Unita kadäni näkä iwoyäwayän täyatken uken ämawebenaye iwan keriken nanik yämagurira ñode api yäneñ;
Bureni, Yawetä ude api täñpet yän yänkuko u bureni ahatak yän api nadäneñ. Ude nadäwä tumbäpäñ Anutu u bureni yän api nadäneñ.

Ämawebe kuduptagäntä Anutu täño kehäromi kwawak api käneñ

- 7^k Äma manbiñam tägagämän yäpmän äbäk täkañ unitäño kuroñi säkgämän yän yäwut!
Biñam man tägagämän yäpmän äbäk täkañ uwä ñode; Saion pomken irani, Anutu täño bänep kwini inken pätak. U wakiken nanik tämagut täyak. Bureni, Anutujin uwä intäjukuninik itak!
8 Oi! Juku penpäñ nadäwut; Watä ämajiyetä bänep oretoret terak gera pähap yän irirä. Äma uwä ini dapuritä Ekäni Saion pom äneñi äbänirän api käneñ.
9 Unita Jerusalem yotpärare, gäk wañpäñ pat yäpmän äbätan upänkañ oretoret pähap nadänpän kap inigän kubä te!
U imata, Yawetä Jerusalem ämawebe butewaki täñkuñopän wakiken nanik yämagurirän butewakini paotkuk.
10 Bureni-inik, Yawetä ämawebe komeni komeni iñamikenä iniken kehäromini kudupi kwawak api yäwoñärewek.
Tänjirän ämawebe uken-uken nanik u kuduptä Anutunin täño yäpätägak epän api kañpäñ nadäneñ.

Anutu täño epän ämatä komi bäräpi terak äronkuk

- 11^l Eruk, Babilon kome penpen kut! Täñkañ kudupi yot täño tuñum yäpmän kunayän täkañ in kudupiinik itkot. Imaka nämo initta yäjiwärani u nämoinik iñitneñ.
12 Täñpäkañ äpämañ kunayän täkañ uwä kikñutpäñ bäräneñ terak, äbekjiye orajiyetä bian iwan yabän umuntañ Isip nanik äpämañ kuñkuño ude nämo api kuneñ. Nämo, Yawe, Isrel täño Anututä intäjukun mäden täñ taminnpäñ api tämagut yäpmän kwek.
13 Nadäkañ? Epän ämanatä epäni täñpayän täyak u täñjirän bureni api ahäwek.
Ude täñjirän wäpi yäpmän akuñpäñ inin orerirä wäp biñam ärowani api yäpek.
14 Upänkañ unitäño iñami dapun ba gupi uwä wawani, äma bumik nämo. Unita äma mäyaptä kawä inide kubä täñkuñ.

^k 52:7 Ais 40:9, 61:1; Luk 2:10; Rom 10:15; Efe 6:15 ^l 52:11 2Ko 6:17

- 15 ^m Tānpākaŋ āma māyaptā kawā waki tāŋkuŋo udegān āma ābori āboritā epānita nadāwā ārowani api tāneŋ. Ba kome tāŋo āma ārowanitā kaŋpāŋ jākjāk yamāŋpāŋ mankum api itneŋ.
U imata, dapuritā imaka kudupi ude api kawā tāreneŋ, ba man kudupi ude api nadāwā tāreneŋ.

Aisaia 53

53 1ⁿ Tānpākaŋ manbiŋam jukunin gānaŋ āpmonkuko u netātā nadākinik tāŋkuk? Ba Yawe tāŋo kudān kudupi netātā kawān tārenkuk?

- 2 Tānpākaŋ Yawetā nadāŋ imiŋirān iŋami terak pāya dātāki ude, ba kome kawukiken mujipitā jāwāri āpmonpāŋ kāruki tādorani ude ahāŋkuk.
Upāŋkaŋ u nintā kaŋgārip tāneŋta iŋami dapun sākgāmān ude uwā nāmo ahāŋkuk. Jide tāŋpāŋ tāktāki tāga kubā tāŋirān unita gāripī nadānam?
- 3 Nāmo, āmatā u kaŋpāŋ eroni nadāŋpāŋ māde ut imiŋkuŋ. Uwā komi bārāpi gānaŋ kuŋatpāŋ butewaki tāŋo mebāri kawān tārenkuŋ.
U āma waki yāŋ yāŋpāŋ kakta bitnāŋkumāŋ. Ba āma āpaniŋinik yāŋ yāŋpāŋ nadāŋ āwarākuk tāŋkumāŋ.
- 4 ^o Upāŋkaŋ uwā nintāŋo butewakinin buramiŋpāŋ nintāŋo komi bārāpinin kotaŋkuk. Ude tāŋirān kaŋpāŋ nintā sāra man ŋode yāŋkumāŋ; Wisik, Anututā mominīta yāŋpāŋ kowata imitak.
- 5 ^p Tānpākaŋ nintāŋo peŋawākninta yāŋpāŋ nāgāt piŋkuk. Ba nintāŋo gwājiwanita yāŋpāŋ dāpmāŋ kākātkuŋ.
Ba momi tāŋo kowata uterak āronkuko unitā nipmaŋpāŋ tāgaŋkumāŋ. Tānpākaŋ unitāŋo jibi unitā nintāŋo jibi tāŋpewān tāgaŋkuk.
- 6 ^q Tānpākaŋ nin kuduptagān yawak peŋawāk tāŋpani ude itkaŋ nininken gārip terak kuŋatkumāŋ.
Tāŋitna Yawetā mominin tāŋo kowata ninin yāpnaŋi u terak buŋātukuk.
- 7 ^{r s} U komi bārāpi imiŋkuŋo upāŋkaŋ ini yāpmāŋ āpāŋpāŋ man kubā nāmo yāŋkuk. Uwā sipsip gubaŋi utta yāpmāŋ kuk tākaŋ ude yāŋikŋat yāpmāŋ kuŋkuŋ.
Ba pujiŋi madāŋ yāmiŋirā man nāmo yāk tākaŋ ude mankum itkuk.
- 8 Uwā jop iŋkatpāŋ manken teŋpāŋ kumākta yāŋtāreŋ imiŋkaŋ yāpmāŋ pāŋku utkuŋ.

^m 52:15 Rom 15:21 ⁿ 53:1 Jon 12:38; Rom 10:16 ^o 53:4 Mat 8:17 ^p 53:5 1Pi 2:24

^q 53:6 1Pi 2:25 ^r 53:7 Rev 5:6 ^s 53:7-8 Apos 8:32-33

^{9 t} Uwä ämata komi yämani nämö, ba yäj-yäkjarani man nämö yäwani upäjkanj äma waki-waki-kät änehta yäjtärenkun. U kumäjirän tunum äma täno awanken änenkun.

Ude täņkuko unita kadāni kāronji api irek. Itkaņ kodakiniye
ahānjirā api yabāwek. Ba Yawe täņo nadāk tawaņ u iwatpāņ
täņjirān bureni api ahāwek.

Tānkaŋ epān āmana siwoŋi u nadāk-nadākitā āma māyap
tānkaŋtān yāminirān inamnaken siwoŋi api itneŋ. Ba waki-
wakini āma unitā api kotawek.

Ude tänjira äma kehäromitä ämikken iwan täño kehäromi
yäpmäj äpänpäj tujumi yäyomäгаткаñ yäpmäj daniñpäñ
epän ämanata moräki api imineñ.

U imata, u äma injamiken äma wakiwaki tänpäni ude äworennpän iniken irit inin kirenpän kumbuk. Bureni, ude tänkuko uwä äma mäyap täno momi kotänkuk. Ba waki tänpäni tänkentän yämikta yänäpik man yänkuk.

Ekäni täño iron pähap

55 ^{1 v} Yawetä ḡode yäyak;
Eruk, umeta kotäkjin kawuktak täkaḡ in äbäkaḡ ume gwet
tama naḡput! Ba monenjin nämo kuḡat täkaḡ inäwä äbänkaḡ
ketem näkken yäpmänkaḡ naḡput yäk.
Tänkaḡ äbänkaḡ ume gäripi nikek, gwäki nämo ḡo yäpmänkaḡ
naḡput yäk.

The Scriptures in Tuma-Irumu of Papua New Guinea; 1st ed. 2011; web version, © 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

- 2 ^w Imata ketem bureni nämota moneŋ pek täkaŋ? Ba nanpän koki nämö tänpänita komi piä imata täk täkaŋ?
Ude nämö, näkŋo man buramiŋpän näkä täwet täyat ude tänayän tängo uyaku ketem tägagämäninik kubä tamiŋira nanpä tokŋekinik api täneŋ.
- 3 ^x Unita ämawebenaye, nadäwut. Näkken ämnayän täkaŋ u säkgämän api itneŋ. Äbänirä inkät topmäk-topmäk, tärek-täreki nämö api tänpet. Täŋkaŋ Devitta nadän imikinik täŋkuro udegän inta nadän tamikinik api tänpet.
- 4 Tänpäkaŋ Devit uwä äma komeni komeni u yabän yäwatta kehäromi ba wäpi imiŋkut. Ude tänpän uterak ämawebe u kehäromina kwawak yäwoŋäreŋkut.
- 5 Täŋ epän udewanigän inta tamayän yäk. Inä ämawebe äbori äbori, komeni komeniken man pewä kuŋirä inken api ämneŋ. Bian intä unita nämö nadäwani ba unitä inta nämö nadäwani upänkaŋ inken bäräŋeŋinik api ämneŋ.
Imata, Ekäni Anutuŋin, Isrel äbot intäŋo Anutu kudupi näkä tänpewa u bureni-inik api ahäwek. Täŋkaŋ näk wäpjin biŋam api tamet.
- 6 ^y Eruk, apiŋo Yawe tuängän itpän inta itsämänŋtak unita inä äyänutpän Yaweken gera yänpän dubiniken kut.
- 7 Ämawebe waki tänpäni, kädet waki u penpän äneŋi täkta nämoinik nadänpän äneŋi Anutuken kuk täkot.
Nadäkaŋ? Anutu uwä ämawebe iniken äyänutpen äbäk täkaŋ unita oraŋ yämiŋpän momi pen yämikta gäripi nadäk täyak.
- 8 Tänpäkaŋ Yawetä ɳode yäyak; Näkŋo nadäk-nadäkna u intäŋo ude nämö. Ba näkŋo täktäkna inigän inigäninik, intäŋo ude nämö.
- 9 ^z Kunumtä kome kakätänpän punininik itak udegän näkŋo täktäkna ba nadäk-nadäknatä intäŋo irepmitinik täyak yäk.
- 10 ^a Tänpän näkŋo manna uwä iwän ude. Iwäntä täŋkaŋ äneŋi äyänutpen näkŋaken jop nämö abäk täyak. Nämö, u kometa ume imiŋirän kome terak ketem säkgämän ahäk täkaŋ yäk. Ahänirä ämatä ätu yäpmänpän nanŋaŋ ätu yerita pek täkaŋ.
- 11 ^b Eruk, mena jinom udegän, u kwekopän näkŋaken jop täga nämö äbek. Nämö, näkŋo manna u piä ude tänpän yän nadäk pek täyat u pära nämö täk täyak. Nämö, u kuŋpän näkŋaken gäripna u däpmän tärek täyak.

^w 55:2 Mat 15:9; Rom 9:31, 10:2-3; Plp 3:7; Hib 13:9; Rom 10:17; Sam 22:26

^x 55:3 Mat 11:28; Jon 6:37; Apos 13:34 ^y 55:6 Sam 14:2, 27:8; 2Ko 6:1-2; Hib 2:3

^z 55:9 Rom 11:34-36 ^a 55:10 2Ko 9:10 ^b 55:10-11 Mat 24:35; Luk 8:11-16; Rom 10:17

*Aisaia 56:1-8***Anututä ämawebe gägäni api yämagurek****56**¹ Yawetä ämawebeniye ñode yäwetak;

Näk täñkentän tamiñpän tämagurayän täyat u kadäni keräp täyak unita in kudän siwoñi täñpeñ kuñat täkot. Ba äma ätu orañ yämiñpän täñkentäk-kentäk täñ yämik täkot.

^{2 c} Nadäkañ? Äma ude täk täkañ, ba Sabat orekiritta nadäñirä ärowani täk täkañ, ba waki täkta nämö pidämtak täkañ, äma udewani näkño oretoret terak it täkañ.

³ Täñpäkañ ämawebe kome kukñi käda nanik Yawe täño ämawebe yäpurärätpän bok it täkañ uwä ñode nämö yäneñ; Yawetä nin iniken ämawebeniye kät iniñ oretta yäjiwät täyak yän nämö nadäneñ.

Ba äma yabäni däranitä imaka, ñode nämö nadäneñ; Nanakna nämö unita wäpna biñam ikek nämö, päya kubit täwani ude itat unita Yawetä iniken ämawebeniye kät säkgämän itta yäjiwät täyak yän nämö nadäneñ. Nämö!

⁴ Yawetä äma udewani ñode yäwetak; In Sabat orekiritta nadäñirä ärowani täñpän kudän näkä gäripi nadäk täyat u iwatkañ topmäk-topmäkna täño man gwäk pimiñpän iwatnayän täño uwä inta ñode api täñ tamet;

⁵ Nadän tamiñpän näkño yotken wäp biñam säkgämän api tamet. Wäp biñam tamiñira ämawebenaye bämopiken penta täga api it yäpmän äroneñ. Bureni, wäpjin biñamtä ämawebe nanakiye nikek täño wäpi biñam api yärepmirek.

^{6 d} Ude yänkañ Yawetä ñode yäyak;

Ämawebe kome kukñi käda nanik ämawebenaye yäpurärätpän bok itkañ näka nadän namikinik täñkañ näk gämotnaken itkañ watä piä täñ namik täkañ, ba Sabat orekirit kadänita nadäñirä ärowani täñpäpän topmäk-topmäk täño man iwat täkañ in uwä oretoret täkot.

^{7 e} Imata, näkña tämagut yäpmän Saion pomnaken api kwet. Täñpän yänpik yotnaken tepmañpän oretoret api tamet. Ude täñira naniñ oretta bukänaken ärawa täñ namiñirä kañpän gäripi nadäñpän api nadän tamik täñpet yäk.

Unita nadäkañ? Näkño kudupi yot uwä ämawebe komeni komeni kudupta äbä itpäñ yänpik man yän naminenña api irek.

^c 56:1-2 Ais 55:7; Sam 1:1, 24:4-6, 85:9; Jer 7:3-10; Mat 3:2; Luk 11:28; Jon 7:17;

Rom 10:6-10. Rev 22:14 ^d 56:3-6 Mat 8:10-11; Apos 8:27, 10:1-2, 13:47-48; Rom 2:10-11;

Efe 2:12; 1Jo 3:1; Rev 3:12 ^e 56:7 Mat 21:13; Mak 11:17; Luk 19:46

^{8f} Tānpākaŋ Ekāni Yawe ārowani, Isrel āmawebeniye iwan tāŋo komi piāken nanik āneŋi yāmagut pābā komeniken yepmaŋkuko unitā ŋode yāŋkehārom taŋkuk; Āma gāgāni ātu āmawebenaye ukāt bok itta yāmagut pābā api yepmaŋpet yāk.

Aisaia 57:15-21

Anututā āmawebeniye tāŋo momi api peŋ yāmek

- 57** ^{15 g} Anututā ŋode yāyak;
 Nāk intājukun ba ārowaniinik api it yāpmāŋ ārowet.
 Wāpna kudupi māhemi.
 Nāk kunum punin terak kudupi yotpārareken it tāyat
 upāŋkaŋ āmawebe mominita nadāwā waki tānpākaŋ inita
 nadāwā āpani tāk tākaŋ uken bok it tāyat.
 Nāk āma bānēpi yāpmāŋ āpani u yāpmāŋ akuk tāyat. Ba
 āma mominita nadāwā waki tānpāni bānēpi tānpidām tak
 tāyat.
- ¹⁶ Yānpāŋ-yebek ba kokwawak man kadāni kāroŋita nāmo
 api yāweret. Nāmo, ude tānpayāŋ tāro uwā āmawebe irit
 yāmiŋkuro u tānpewa paotneŋ.
- ¹⁷ Āmawebenaye u moneŋ tuŋumta āmāŋi tāktāk unitā momi
 pāhap tāŋkuko unita nākā kokwawak pāhap nadānpāŋ
 dāput. Nāk māde ut yāmiŋpāŋ dāpuro upāŋkaŋ uwā nāmo
 nadāŋkaŋ ehutpāŋ iniken gārip pen iwatkuŋ.
- ¹⁸ Ude tāŋirā yabāk tāyat upāŋkaŋ api yāpa tāganeŋ. Ude
 tānpāŋ yāŋ-yākŋat pāŋku āmawebe butewaki terak
 kuŋarani u bānēpi api tānpa gapun tāneŋ.
- ¹⁹ ^h Bureni, āma banken ba tuān it tākaŋ uken kwini bureni
 api ahāŋ morewek. Tāŋkaŋ nākā api yepmaŋpa tāganeŋ.
 Yawe nākŋa ude yāyat.
- ²⁰ Tānpākaŋ āma waki tānpāni uwā gwāgutā tokāt tāyak
 udewani. U kwikinik tāga nāmo itneŋ. Nāmo, gwāgutā
 okā nābā ba jiraŋ ureŋ pāŋku gāgāniken pek tāyak ude
 kudān wakiwaki wari tāk tākaŋ.
- ²¹ ⁱ Unitā waki tānpāniken sākgāmān irit nāmo api ahāwek.
 Yawe nākā ude yāyat.

^f **56:8** Jon 10:16 ^g **57:15** Sam 51:17, 113:4-6, 138:6; Rev 15:4 ^h **57:19** Mak 16:15;
 Apos 2:39; Efe 2:17 ⁱ **57:21** Ais 48:22

*Aisaia 58:1-9***Anutu iniñ oretoret kädet bureni**

- 58** ¹ Ekänitā ñode yäyak;
 Kotākka pewi mañpāpāñ nāmo yāwen. Gera tañigān, womat
 māmā ude yāñpāñ āmawebenaye, Jekop tāño ābotken nanik momi
 ba kädet wakini unita kañ yāwet.
- ² Uwā ñode nāwet tākañ; Nin kepma kepma gāk ganiñoret tākamāñ.
 Ba gākño kädetka tāga nadāna tārewāpāñ u iwatta gāripi pāhap
 nadāk tākamāñ yāñ yāk tākañ.
 Ba nākā бага man siwoñi yāwoñārekta nāwet yabāk tāk tākañ. Ba
 gāk dubikaken kukta gārip pāhap nadāk tākamāñ yāñ yāk tākañ.
 Upāñkañ jop manman yāk tākañ.
- ³ U ñode nāwet tākañ; Ekāni, gāk ganiñ oretta nakta jop it tākamāñ
 upāñkañ imata nāmo nibāk tāyan? Ba ninin yāpmāñ āpāñpāñ
 kuñaritna gāk imata nāmo nadāñ nimik tāyan?
 Ude yāñirā nākā kowata ñode yāwetkut; Ude nāmo. In naniñ orerit
 injinken gāripjin iwatpāñ tāñit tāk tākañ yāk. Ba epān āmajiyeta
 komi yāmik tākañ yāk.
- ⁴ Naniñ oretta yāk tākañ upāñkañ tāktākjin u inipārik. U ñode; Man
 wārāt-wārāt tāñpāñ ketjin mugwājīñpāñ notjiye dāpmāk tākañ.
 Ude tāñkañ nākken yāñapik man yāñirā tāga nāmo api nadāñ
 tamet.
- ⁵ Jide? Nāk naniñ oretoret kädet iwat tākañ uwā nadāñ nimik tāyak
 yāñ nadāk tākañ?
 Tek wakiwaki tāñkañ butewaki iñam dapun iññpeñ kuñaritna
 Yawetā bānep tāga nadāñ nimān yāñ nadāk tākañ? Kudān
 udewani uwā naniñ oretoret kädet bureni yāñ nadāk tākañ?
 Nāmoinik! Kudān udewanita gāripi nāmo nadāk tāyat.
- ⁶ ^j Tāñ nākā kudān ñodewanita nadāñira naniñ oretoret kädet bureni
 tāk tāyak;
 Āma, āma ātu tāño komi piā terak it tākañ unitāño bārāpi ketāreñ
 yāmīñpāñ kädet tāgatāga tāñ yāmik tākot.
- ⁷ ^k Ba āma nakta yeñirā ketem yāmik tākot. Ba āma jāwāri, patpat
 bāgupta wāyākñek tākañ udewani yāmagut yāpmāñ injin yotken

^h 57:19 Mak 16:15; Apos 2:39; Efe 2:17 ⁱ 57:21 Ais 48:22

ärok täkot. Ba äma teki nämota tek yämik täkot. Ba nägät moräkjiyetä bäräpi kaŋ-ahäŋirä mäde nämö ut yämineŋ.

^{8 l} Tāŋ intä kudān udewani näkä gäripi nadäk täyat u tänayāŋ tāŋo uwä näkä bäräpijin bärānek api datären tamet, tamimaŋ tāŋo peŋyānektä bipani tāŋo bipmāŋ urani iwat kirek täyak ude. Ude täŋira säkgāmān api itneŋ.

Tāŋkaŋ Anutuŋin siwoŋitā intājukun api tāŋ tamek, ba Yaweŋin tāŋo kehäromitā mädejinken watā api it tamek. ^{9 m} Tāŋpākaŋ intä näkken yāŋapik man yānayāŋ tākaŋ uwä api nadāŋ tamet. Inä ämata komi yämik-yämik, ba wäpi yāpmāŋ äpāk-äpāk ba yāŋärok man yāwet-yāwet kädet u mäde ut yāminayāŋ tāŋo uwä ude api tāŋ tamet yäk.

Aisaia 60:1-6

Jerusalemtä Anutu tāŋo peŋyānek terak säkgāmān api irek

60 ¹ Ekänitā Jerusalem ŋode iwetak; Gäkŋo peŋyānek äbāŋ gamitak! Yawe tāŋo peŋyānek säkgāmāntä gākä terak iŋiŋ-yāŋetak unita akuŋpāŋ edap dapuri ude iŋiŋ-yāŋe! ² U ka! Gubam kubiritā äbori äbori komeni komeni uwäk täŋirān bipmāŋ urani pähap gānaŋ itkaŋ. Upāŋkaŋ Yawetä gākä terak iŋiŋ-yānek täyak. Ba iniken ägonitā uwäktāŋ gamik täyak. ^{3 n} Täŋirān ämawebe komeni komenitā gäkŋo peŋyānek kaŋpāŋ gäkken api ämneŋ. Bureni, edap dapuritā pom terak tädoreko udegān peŋyāneŋiri kome unitāŋo intājukun ämatā akumaŋ gäkken api ämneŋ.

⁴ Eruk, iŋiwi kwäpāŋ yabāŋ äyāŋut tä; Ämawebekaye uken-uken kuŋtāŋpā kuŋkuŋo u äneŋi äbākaŋ. Nanakaye ban naniktā äbākaŋ. Ba äpetkaye imaka, buramiŋ yāpmāŋ äbākaŋ. ⁵ Ude äbāŋirä yabāŋkaŋ bānepka gupka kuduptā oretoret pähap api nadāwen. Tāŋpākaŋ kadāni ugān gāpe taŋi taŋi gwāgu pähap terak kuŋaranitā kome banken nanik tuŋum säkgāmān säkgāmān yāpmāŋ gäkken api ämneŋ. ⁶ Tāŋkaŋ Midian Efa komeken nanik kamel mäyaptā äbā gäkken api it tokŋeneŋ. Ba Siba nanik ämawebe gol ba imaka kābāŋi säkgāmān nikekpāŋ yāpmāŋ äbāŋpāŋ Yawe tāŋo wäpi biŋam api iniŋ oretneŋ.

Aisaia 61

Manbiŋam tägagāmān kubä

61 ^{1 o} Yawetä näk äma jopi jäwäri manbiŋam tägagāmān yāŋahāŋpāŋ yāwetta iwoyāŋpāŋ olip gakŋi piŋ näbatkuko unita

¹ 58:8 Sam 112:4; Apos 10:31,35 ^m 58:9 Sam 34:15 ⁿ 60:3 Sam 67:1-4; Ais 2:2-5; Rev 21:24 ^o 61:1 Mat 11:5; Luk 7:22

node nadatat; Ekäni Yawe täño Munapiktä näk magätak. Tänpän Yawe uwä node täkta nepmanpän kuṅkut; Ämawebe butewaki nadäwätäk terak kuṅarani u bänepi yäpätägakta, ba äma komi piä terak irani node yäwetta; Anututä täṅkentän tamiṅirän jop api äpāmaṅ kuneṅ. ^{2p} Ba node yāḡahānpän yäwetta nepmanpän kuṅkut; Yawe Anututä ämawebeniye oraṅ yāmiṅpän iwaniye dāpmäkta kadāni ahätak. Täṅkaṅ ämawebe täṅbute täṅtän kuṅarani u yāniṅ kawatakta naniṅ kireṅkuk. ³ Bureni, Saion ämawebe konām butewaki terak itkaṅ u täṅkentän yāmiṅira butewakini paoränkaṅ oretoret api täneṅ. Ba täṅkentän yāmiṅira butewaki kap penpän oretoret kap api tenenṅ. Täṅkaṅ ämawebe uwä päya kehäromi Yawetä ini piwani bumik api itneṅ. Uwä kehäromigän itkaṅ kudän siwoṅi täṅpeṅ api kuṅatneṅ. Ude täṅpeṅ kuṅatnayän täño uwä Anutu täño mebäri säkgämän kwawak irirä api iniṅ oretneṅ.

⁴ Tänpäkaṅ ämawebe inä yot yäpmän äreyāwani u äneṅi api täṅkodak utneṅ. Ba yotpärare waṅkuṅo u äneṅi kome ket utpän api yäpā-täganenṅ. ⁵ Täṅkaṅ äma ban naniktä äbä yawakjiye watäni api it yāmineṅ. Ba äma kome kubäken naniktä äbānpän ketem epänkät wain epänjin api täṅ tamineṅ. ^{6 q} Tänpäkaṅ kadāni uken irit mebäri kubä api itneṅ. Inta Yawe täño bāmop äma, ba Anutu täño watä äma yāṅ ude api täwetneṅ. Täṅkaṅ äma äbot komeni komeni täño tuṅum terak itkaṅ moneṅ tuṅum unita biṅam api yāneṅ.

^{7r} Tänpäkaṅ mäyäk terak itkuṅo upänkaṅ komejinken äneṅi itkaṅ bian itkuṅo u irepmiṭpän ahāṅ bumbum terak api itneṅ. Bureni, jiraṅ ude itkuṅo upänkaṅ oretoret tärek-täreki nämo api täneṅ.

⁸ U imata, Yawe näkä kudän siwoṅita gäripi nadäk täyat. Iwantä ämawebenaye tänyäkṅarani tänpän imakani kubota täṅ yāmiṅkuṅo unita gaṅani pähap nadäk täyat. Unita yāṅkehärom taṅkuro udegän ämawebenayeta gwäki täga yāmiṅpän ukät topmāk-topmāk tärek-täreki nämo api täṅpet. ⁹ Ude täṅ yāmiṅira äma komeni komenitä kodakiniye täño biṅam api nadāneṅ. Bureni, ämawebe komeni komeni äbotnaye u yabānpän-nadānayän täkaṅ uwä node api yāneṅ; Äma äbot ḡo Yawetä iron taṅi täṅ yāmani yäk.

Säkgämän irit bureni api ahäwek

^{10 s} Tänpäkaṅ Jerusalemtä node yäyak; Yaweta gäripi pähap nadäk täyat. Bānepnatä Anutunata oretoret täṅ imik täyat. U imata, u nämagutkuko unita. Unitäño täktäki siwoṅitä tek säkgämän ude täṅ namik täyak. Ba unitäño täṅkentäktä ämawebe kodakitä epnayän tek epmäget säkgämän täk täkaṅ ude täṅ namik täyak. ¹¹ Bureni, kome terak

^p 61:2 Mat 5:4; Luk 4:18-19 ^q 61:6 Kis 19:6; Rom 12:1; 1Pi 2:5,9; Rev 1:6

^r 61:7 Sam 16:11; 2Te 2:16 ^s 61:10 Rom 5:10; Plp 3:9; Rev 7:14

päya dätäki imätpän kăruk abäk täkan, ba epänken ketem tokän kăruk tädot täkan udegän Yawe ärowani täño meni jinom terak kudupi irit säkgämän api ahäneñ. Tänpäkan äma äbori äbori iñamiken iniñ oretoret api ahäwek.

Aisaia 62:1-7

Jerusalemtä wäp kodaki api yäpek

62 ¹Jerusalem, gäk nadätan? Näkä mankum nämo api iret. Nämo, gäka yänpän ehutpän yänapintäyiwa Ekänitä täñkentän gamiñirän irit säkgämäntä gäkä terak kwawakinik kan ahäwän, kome dapuritä tamimañ penjyänjek täyak ude, ba bipmäj urani gänañ topäntä ijiñ-yänjek täkan ude.

² Anututä ude täñkentän gamiñirän ämawebe komeni komenitä äneñi kodak tänpän iriri api gabäneñ. Ba unitäño intäjukun ämatä gäkño epmäget kudän kakiniñ api täneñ. Tänpäkan Yawetä wäpka kodaki kubä gäweränkan uganpäñ api gäwet täneñ.

³ Bureni, Yawe Anutukatä gäk gabängärip api täñpek, ämatä porak gwäki ba notek merärokita gäripi nadäk täkan ude.

⁴ Kadäni uken wäpka Eñi Sinsim yän wari nämo api gäwetneñ, ba Kome Waki Kawuki yän wari nämo api gäwetneñ. Nämo, wäpka kodaki kubä ñode api gäwetneñ; Anututä gäripi pähap nadän gamik täyak.

Ba kubä ñode api gäwetneñ;

Äpi nitek.

U imata, Yawetä gabänpän gäripi pähap api nadän gamek, ba komekawä webenita ude äneñi api yäpek.

⁵ Äma gubañitä webe gubañi, ämakät nämo pärani ukät epmänpän bok itdeño udegän äma gäk tänpän gepmañkuko unitä gäk webenita api yäpek.

Ude tänpän äma gubañitä webeni kodaki kanpäñ gäripi pähap nadän imik täyak udegän Anutukatä gabänpän gäripi pähap api nadän gamek.

⁶ Eruk, Jerusalem yewa watäni itta äma yepmañkuro u kepma ba bipani meni nämo täñpipineñ. Äbot tänpäni in Yawetä täñkentän tamikta gera yäk täkan in itpäñ-nadäk nämo tänpän gera pen yäñirä inta nämo api guñ täwek.

⁷ Gera ehuranigän yäñirä Jerusalem äneñi täñkehärom täñirän ämawebe äbori äbori iñamiken intäjukuninik ude irirän kankan biñam kan yäwut.

¹ 62:4 1Pi 2:10; Jon 3:29; 2Ko 11:2; Efe 5:25-27

- ⁸ U imata, Yawetä yänkehäromtak man ɲode yänkuko uwä kerik
kehäromitä bureni api pewän ahäwek; Ketem piäjinken nanik
iwan yabän äwaräkuk täñjira wari nämo päbä api yäpneɲ. Ba äma
ban nanik udegän, yabän äwaräkuk täñjira wain ume injin täñpani
wari nämo päbä api yäpneɲ.
- ⁹ Nämo, ketem piñkuɲo unitäño bureni u injin nañpän Yawe näkño
wäpna biñam api yäpmän akuneɲ. Ba wain piä täñpän watäni
it täñkuɲo u imaka, injin wain ume takätpän näkño kudupi yot
gänañ naniñ oretta api näneɲ.

Yäpätägak äma bureni äbätak!

¹⁰ Unita ämawebe Jerusalem täño yewa gänañ itkañ in kudup akumañ
gägäniken kut. Kuñpän ämawebe ämnayän takäñ unita kädet yäpä-tägawut.
Kubat-kubat yejämäñpän mobä kädet minñ pätkañ u kudup yäpmän kewewut.
Ude täñjirä ämawebe komeni komenitä ɲode api kañpän nadäneɲ; Yawetä
ämawebeniye äneñi yämagurayän täyak yän api nadäneɲ.

¹¹ "Nadäkañ? Yawe uwä yänjahäk man ɲode pewän komeni komeni
kuñat moreñkuk; Saion ämawebe ɲode kañ yäwerut; Tämagutta yäwani
u äbätak. Täñkañ ämawebe iwan kerik terak nanik yäyomägakuk u
bok yäpmän äbätak! ¹² Eruk ämawebe unita Kudupi Ämawebe, Yawetä
iwan keriken nanik yämagurani yän api yäwetneɲ. Täñpakañ Jerusalem,
wäpka ɲode api gäwetneɲ; Yotpärare gäripi pähap, ba Yotpärare Yawetä
äneñi päbä irani yän api gäwetneɲ.

Aisaia 63:7-10

Anututä Isrel ämawebe nadän yämikinik täñkuko unitäño manbiñam

63 ⁷ Yäke! Yawe täño orakoraki säkgämän unitäño mebäri yänjahawayän.
Ba unitäño täktäki täga unita yänpän wäpi yäpmän akwayän.
Yawe uwä Isrel ämawebe ninta butewaki nadän nimiñpän nadän
nimikinik tak täyak. Täñkañ imaka säkgämän säkgämän mäyap
täñ nimik täyak.

⁸⁻⁹ Nadäkañ? Yawetä ɲode yänkuk; Äbot ɲowä näkñaken äbot.

Ämawebe uwä täñnäkñatpän mäde nämo api ut namineɲ.

Yawetä ude yänpän komi bäräpiken nanik yämagutkuk.

Komi bäräpi nadänkuɲo u komi bäräpi bok nadänkuɲ.

Ba täñkentän yämiñkuko uwä añero ini dubiniken irani unitä bumik
täñkentän yämiñkuk.

Uwä nadän yämikinik täñkañ butewaki nadän yämiñpän wädän
tädotpän yepmañkuk.

^u 62:11 Ais 40:10; Rom 10:11-13; Rev 22:12

Ude täñkañ kadäni käroni boham watäni säkgämän itpäñ yämagut yäpmän kuñatku.

- ¹⁰ v Ude täñkuko upänkañ peñawäk kädet terak Kudupi Munapikita bäräpi imiñkuñ. Ude täñirä Yawetä ini-tägän iwani däkñenpäñ äboriyekät ämik täñkuñ.

Aisaia 66:10-14

Jerusalemtä irit säkgämän api kañ-ahäwek

66 ¹⁰ Ämawebe Jerusalemtä gäripi nadäk täkañ in Jerusalem kome mähemkät oretoret täñput.

Ba Jerusalemtä butewaki nadäñ imik täkañ in bänep täga penta nadäwut.

- ¹¹ w U imata, Jerusalem unitä nonoñi säkgämän tepmäñ towiñirän nañ tokñek api täneñ. Täñirän täñ-bumbumita gäripi pähap api nadäneñ.

- ¹² U imata, Yawetä ñode yäyak; Nadäkañ? Näkä yäwakañ ahäñ-bumbumtä ume pähaptä-yäñ Jerusalem kome uken tärek-täreki nämo api abäñ irek. Ba äma äbori äbori täño tuñum täñ-bumbumtä ume tokät täkañ ude api täñ imek.

Täñpäkañ äperiye nanakiye ude itkañ Jerusalem täño nonoñi nañirä miñiye naniyetä äperiye nanak bäyañ yepmäñitpäñ mañpä ärowäkañ yeñdatnäñ-datnäñ täk täkañ Jerusalemtä inta ude api täñ tamek.

- ¹³ Bureni, miñiyetä nanakiye yäniñ kämät täkañ ude Yawe näkä api taniñ kawat täwet. Täñira Jerusalem uken kwiniñän api itneñ.

- ¹⁴ Täñpäkañ u kañpäñ bänepjintä oretoret api täñpek. Täñirän guñjintä wädan gwijikitä-yäñ api kehäromtak täneñ.

Täñpäkañ ñode nadäwut; Yawe näkä täktäkna kehäromi uwä watä ämanaye inta kwawak api täwoñärewet. Täñ iwanayetawä kokwawakna pähap api yäwoñärewet.

Aisaia 66:15-24

¹⁵ U kawut! Yawe uwä kädäp mebet ikek äbatak. Uwä äma kokwawak nadäñ yämik täyak u komi yämikta iwän mänit terak bumik pit kubäñän äbatak. ¹⁶ Ämawebe komeni komeni kowata yäpmäkta biñam täkañ uwä Yawetä kädäp mebet kenta päiptä däpmäñirän mäyaptä api kumneñ.

Ämawebe komeni komenitä Anutu gämoriken api itneñ

¹⁷ Täñpäkañ Yawe näkä ñode yäyat; Ämawebe anutu jopi yäniñ oretta kudupi itnayäñ nadäñpäñ kon täk täkañ u, ba nañ yämikiye yäniñ oretta

v 63:10 Apos 7:51; Efe 4:30 w 66:11 Sam 19:10, 119:18; Jon 6:53; 1Pi 2:2

piä tobätken kuk täkaŋ ba ämawebe but tetnaŋ tohari ba ketem ätu näkä taräki yäŋ nadäk täyat u nak täkaŋ uwä, ämawebe udeyani täŋo paotpaori kadäni keräp täyak. ¹⁸Näk unitäŋo bänep nadäk-nadäki ba täktäki u yabänpäŋ-nadäk täyat. Unita ärewayäŋ täyat uwä ämawebe äbori äbori man kotäk mebäri mebäri yäŋbutuŋ päbä yepmaŋpa näkŋo kehäromina penyäŋek ikek u api käneŋ. ¹⁹Ude tänpäŋ bämopiken kehäromina kwawak api pewa ahäwek. Täŋkaŋ ämawebe ätu yabäŋ korewayäŋ täyat u äma äbori äboriken api yepmaŋpa kunen. Yepmaŋpa ätu Tasis yotpärareken api kunen. Täŋ ätu Libia äbot ba Lidia äbot, äpa gwäjikta mebäri nadäwani uken api kunen. Täŋ ätuwä Tubal kome, ba Grik kome api kunen. Bureni, uwä kome ban, wäpna biŋam nämo nadäwani ba epmäget kudän ba penyäŋekna nämo kaŋpäŋ nadäwaniken api kunen. Päŋku äma äbori äbori u bämopiken näkŋo wäpna biŋam ärowani u api yäŋahäneŋ. ²⁰Täŋkaŋ notkaye komeni komeni it täkaŋ u yämagut yäpmäŋ kudupi pomna Jerusalem yotpärareken itak uken iron Yawe näka täŋ namikta ude api ämneŋ. U hos, doŋki, kamel ba karis mebäri mebäri utarak api ämneŋ. Yämagut yäpmäŋ ämnayäŋ täkaŋ uwä Isrel ämawebetä ketem, käbot ärutpak täwani gänaŋ penpäŋ irona Yawe näkŋo kudupi yotken yäpmäŋ ärok täkaŋ ude bumik api täneŋ. ²¹Ude täŋirä uken nanik ätu bämop äma ude itta api yepmaŋpet, ba ätutä Livai täŋo äbot yäpurärätpäŋ kudupi yotken piä täkta iwoyänpäŋ api yepmaŋpet yäk.

²²* Täŋpäkaŋ Yawe näkä ŋode yäkgän täyat; Kunum ba kome kodaki tänpayäŋ täyat unitä inamnaken pen api it yäpmäŋ kudeŋo udegän wäpjin biŋam ba äpetjiye nanakjiye kämi ahänyäŋ täkaŋ u pen api it yäpmäŋ äroneŋ yäk. ²³Täŋpäkaŋ Komepak Kodakitä Komepak Kodaki, ba Sabat Kadänitä Sabat Kadäni ämawebe äbori äboritä äbä Yawe näka api gwäjiŋ äpmonŋ namik täneŋ. ²⁴† Täŋkaŋ äpämaŋ kuŋpäŋ ämawebe penawäk täŋ namani u kumänpäŋ parirä api yabäneŋ. Ämawebe u gupi gänaŋ yamun tärek-täreki nämotä naŋ eräŋirä kädäp mebet tärek-täreki nämotä gupi api ijiŋ yäpmäŋ ärowek. Täŋirä ämawebe komeni komenitä yabäŋirä taräki kubä api täneŋ.

* 66:22 Ais 65:17; 2Pi 3:13; Rev 21:1 † 66:24 Mak 9:48; 1Te 2:15-16; Rev 14:10-11, 19:17-21

Jeremaia

Isrel ämawebetä Anutu täño man nämo buraminayän täño uwä iwantä pübä api yämagut yäpmän kuneñ

Jeremaia 1:4-10

Ekänitä Jeremaia profet epän täkta iwoyänkuk

1 ⁴Yawe täño mantä jukunaken ñode äpmonkuk;
⁵“Gäk meñka koki gänañ nämo gepmanpa ahänjiri nadän gamiñkut. Ba meñka koki gänañ naniktä kwawak nämo ahänjiri gäk iwoyänpän näkño mena jinom yäpmänpän äma äbori äbori uken yänahäktä gepmankut.

⁶^bYawetä ude näweränä iwetkut; Ekäni Yawe ärowani, ude nämo! Näk äma gubanigän yäk. Upän gäkño man jide tänpän api yänahäwet. Mena bäräpi. ⁷Näkä Yawe ude iwetkuro upänkañ ñode näwetkuk; Näk gubanigän yän nämo yäwen. Nämo, äma äbot u ba u gäwetpewa kwayän täyanken u kuñkañ man gäwerayän täyat ugänpän api yänahänpän yäweren. ⁸^cNadätan? Yawe näkä ñode yänkehärom täyat; Näkä gäkkät itkañ watä säkgämän api it gamero unita ämawebe unita nämo umuntäwen.

⁹^dUde näwetkañ Yawetä keru jinomnaken peppän näwetkuk; Eruk, näknaken man mekaken peyat. ¹⁰U ka! Apiño näk äma äbori äbori ba unitäño intäjukun ämaniye intäjukun it yämikta kehäromi gamitat.

^a 1:5 Sam 71:5-6; Rom 8:29; Gal 1:15-16 ^b 1:6 Kis 6:12 ^c 1:8 Mat 10:26; Luk 12:4; 2Ti 4:18 ^d 1:9 Ais 49:2; Mat 10:19; Luk 2:15, 12:12

Kehäromi unitä äma äbot ätu api tänpä wanen. Täñ äbot ätu kehäromi uterak yäpi tägañirä kehäromigän api itnen.

Jeremaia 7:1-15

Anutu täño yotta jukuman

7 ¹Yaweken nanik man ñode Jeremaia jukuniken äpmonjuk;
²Gäk päñku Yawe täño yot yämaken itkañ man ñode yänjahänpän kañ yäwet; Juda ämawebe Yawe iniñ oretta ño äbäk täkañ in Yawe täño man ño nadäwut. ³Yawe Kehäromi mähemi, Isrel täño Anututä ñode yäyak; In irit kuñat-kuñat ba täktäkjın yäpmän äyänutpewä tagawän. Ude tänayän täño uyaku kome ñoken pen itneñta api nadän tamet. ⁴^e In jop manman ñode yänpän uterak nämo yäpmän wädäneñ; Säkgämän itkamän! Ñowä Yawe täño kudupi yot, ñowä Yawe täño kudupi yot, ñowä Yawe täño kudupi yot! ⁵Ude nämo! Inä bureni-inik irit ba täktäkjın yäpmän äyänutpewä tagawänpän äbotkayekät kudän siwonigän kowata kowata tänpen kuñatneñ. ⁶Ba äma ban nanik inkät irani, ironi kodäñani, webe kajat, udewani ärowani nämo täñ yämineñ, ba äma momini nämo, kumän-kumän nämo däpneñ, ba anutu jopi bänepjin tänpäwak täkañ u nämo nadän yämineñ. ⁷Ude tänayän täño uyaku kome orajiyetä tärek-täreki nämo itta bian yäniñ kireñkuro ño in pen it yäpmän kukta api nadän tamet. ⁸Upänkañ nadäkañ? In man bureni nämo, jop manman pähap terak yäpmän wädäk täkañ. Jide? Ude täñkañä bureni kañ-ahäk täkañ? Nämo!

⁹Inä kubota täk täkañ, äma kumän-kumän däpmäk täkañ, kubokäret kädet iwat täkañ, ba jop manman terak wohutpän yänkehäromtak man yäk täkañ. Tänpän anutu jopi Balta gupe käbäñi nitek ijin imik täkañ, ba anutu jopi ätu bian nämo yäpmän kuñarani u iwat täkañ. ¹⁰Eruk jide? Kudän waki näkä taräki nadäk täyat u täñkañ näkä yotken wäpna itakken ño äbänpän inamnaken itpän ñode yäk täkañ uwä täga ba?; Yot ñonitä äyuy täñ nimiñirän inamkaken säkgämän itkamän! ¹¹^f Jide? Yot ño gänañ näkño man pätak u intä nadänirä kubo äma ätu täño käbop irit bägup ude äworetak ba? Nämo, Yawe näkä tabänpän-nadäk täñ yäpmän äbut!

¹²^g Eruk, Silo komeken imaka täñkuro u kuñkañ kañ kawut. Yotpärare unitä jukun naniñ oretta wäpna penkuro upänkañ Isrel ämawebenaye täño waki unita yänpän kome u tänpa wañkuñ. Unita juku piwut! ¹³Inä wakiwaki u pen täñ irirä Yawe näkä jukuman wari wari täwet yäpmän äburo upänkañ nämo nadän namiñkuñ. Näk inken gera yänkuro upänkañ

^e 7:4 7:8,10,11; Luk 3:8 ^f 7:11 Mat 21:13; Mak 11:17; Luk 19:46 ^g 7:12-14 Jos 18:1; Sam 78:60; Jer 26:6

nanin yäkta bitnänkuṇ. ¹⁴Unita Silo yotpärareken tänpäwak tänkuro, yot näkṇo wäpna nitek ṇo udegän api tänpet. Bureni, kudupi yot näkä äbekjiye orajiye ba inta tamani unita nadänjirä ärowani täk täkaṇ u, Silo yotpärareken tänkuro udegän api tänpet. ¹⁵Näkä iṇamnaken nanik api dāpmānpāṇ tawat kirewet, Efraim äbot notjiye kudup täṇ yämiṇkuro udegän.

Jeremaia 11:18-20

Jeremaia kumāṇ-kumāṇ utta man topuṇ

11 ¹⁸Ämatä näk tänpäwakta man yānpāṇ-nadäk täṇkuṇo unitāṇo biṇam Yawetä näwet ahājirän nadāṇkut.

¹⁹Bureni, näk tom bätaki udewani, ämatä dāpnayāṇ yāṇ-yākṇat yāpmāṇ kuk täkaṇ ude. Näk nutta yānpāṇ-nadäk täkaṇ yāṇ nāmo yabānpāṇ-nadāṇkut. Uwä ṇode yāṇkuṇ; Eruk päya mujipi nitek kaṇ madāna! yäk. Madāṇpena paotiniṇ tänjirän ämatä unita kaṇ guṇ tawut!

²⁰Näka ude yāṇkuṇo upāṇkaṇ Yawe kehāromi mähemi, gäk ämawebe täṇo bānepi nadäk-nadäki bok tänpāṇ-yabāṇkaṇ kudän siwoṇi terak yāpmāṇ danik täyan. Unita bārāpi ṇo gäk ketka terak peṇira kokwawakka äma uterak pewi äroṇjirä kaṇ yabāwa.

Jeremaia 15:15-21

Yawetä Jeremaia bānepi täṇkehārom takta man iwetkuk

15 ¹⁵^hTānpākaṇ Jeremaia näkä Yawe ṇode iwetkut; Yawe, gäk näkṇo bārāpina nadātan unita nadāṇ namiṇpāṇ täṇkentāṇ namisi. Täṇkaṇ äma näk tänpäwak täṇ itkaṇ ṇonita kowata komi yāmisi. Yabāṇ äwarākuk täṇiri näk kumāṇ-kumāṇ nāmo nutneṇ. Nadātan? Näk gākṇo epän täṇira iwan u täṇ namik täkaṇ. ¹⁶ⁱKadāni kadāni man näwet täṇkuno u yāpmānpāṇ iyap taṇkut, ämatä ketem yāpmānpāṇ nak täkaṇ ude. Täṇira manka unitä bānep oretoret taṇi pewän ahāṇ namiṇkuk. U imata, näk Yawe Anutu kehāromi mähemi gākṇata biṇam itat unita.

¹⁷Näk äma käbeyä täṇkaṇ man jopi-jopi yāṇkaṇ yānpāṇ-māgayäk täntāṇ kuk täkaṇ udewanikāt itpāṇ oretoret nāmo täk täyat. Nāmo, gäk man näwet täyan unita juku piṇpāṇ äma waki täṇpanita kokwawak taṇi nadāṇkaṇ näkṇa pärik it täyat. ¹⁸Upāṇkaṇ komi imata wari wari nadāṇ itat? Komi nadātat uwä parām bānepnaken tokṇetak u mebäri imata u bārāneṇ nāmo tägak täyak? Gäk ume äpä kum täṇpani ude täṇnākṇaren,

^h **15:15** Mat 5:11-12, 10:22, 19:29; Rom 12:19; 2Ti 4:14; 1Pi 4:14-16 ⁱ **15:16** Sam 19:10, 119:72, 97, 103

ume säkgämän nänpa yäknjat pänku ume kawuk täwanipän käwa wanejo ude?

¹⁹Ude yänjira Yawetä kowata node näwetkuk; Gäk näkken äneji äbänjiri gämagutpän gepmanpa piä watä ämana ude äneji täga api iren. Täñkan man jopjop yäkyäk kädet u penpän man täga mebäri nikel ugänpän yänahawayän täyan uwä näkjo mena jinom yäpmänpän bumik api iren. Ude tänjiri ämawebe gabänkan api gäwarän täneñ, gäkä ämawebe nämo api yäwarän täwen. ²⁰Ude tänjiri gäk näkja tänpewa ämawebe u injamiken yewa kehäromi, ainpän tänpäni ude api iren. Näkja watä säkgämän it gaminjira ämawebe u iwan täñ gaminpän täga nämo api yäpmän äpneñ. ²¹Nämo, näkä äma waki tänpäni, butewaki bänep nadäk-nadäki-kät nämo kuñat täkan unitäño keriken nanik wädän tädotpän api gepmanpet. Yawe näkä ude yänkehärom täyat.

Jeremaia 17:5-8

Man wakikät man täga

- 17** ^{5j} Yawetä node yäyak;
 Äma nodewani uwä wakita biñam; Äma Yawe näk mäde ut naminpän noriyeta nadän yämikinik tänpän uterak tubeñ kuk täkan, ba äma täño kehäromita nadänirä ärowani täk täkan.
⁶ Äma uwä päya kome waki, gakñini nämoken gämäneñ ärok täkan udewani. Uwä imaka täga ahänayän täkan uwä nämo api yabäneñ. Nämo, uwä kome kawukiinik, ämatä itpäñ-nadäk nämo tänpäniken jäwärigän api itneñ.
^{7k} Upänkan ämawebe Yawe näk nadän namikinik tänpän näkä terak tubeñ kuk täkan uwä säkgämän itkan.
^{8l} Äma udewani uwä päya ume pomi terak piwani ude. Unitäño jäwäri pewä yäpmän ume gänañ äpmok täkan unita edap dapuri täñ ijiweko upänkan nämo umuntäneñ.
 Nämo, uwä kubirigän pen ärok täkan. Tänpäkan iwän kadäni käronji nämo taweko upänkan nadäwätäk nämo täk täkan. Nämo, unitäño bureni uwä pen yäpurärätpän pat täkan.

Jeremaia 20:7-13

Jeremaia tä Anutu bänep nadän bäräpi yänahänpän iwetkuk

- 20** ^{7o} Yawe, gäkä yännäknjatpewi gäkjo man u nadänpän piä ämaka ude itkut. Kehäromika uwä näkjo kehäromi irepmitak

^j 17:5 Sam 62:9, 118:8; Hib 3:12 ^k 17:7 Sam 25:2, 34:8, 146:5; Ais 50:7; Rom 10:11; 1Pi 2:6 ^l 17:8 Sam 1:3, 92:12

unita gäknjo piä man naminkuno u täga nämö irepmittkut. Täñkuropan apiño ämawebe yänärok näwetpän kepma kepma yänpän-nabän mägayäk bumta täj itkan. ⁸ Man kwini kubä nämö yänahäk täyat. Kadäni kadäni gäknjo meka jinom yäpmänpän tänpäwak ba komi ahäkta mangänpän yänahäk täyat. O Yawe, gäknjo manbiñam ude yänahäk täyat unita ämawebetä u nadänkan mäyäk naminpän kadäni kadäni naniñ täwet täkan.

⁹ Tänpäkan gäknjo man yänahäkta bitnänpän mäde ut gamikta nadäk täyatken gäknjo manbiñamta nadäk täyat unitäwä bänepna kujatnaken kädap mebettä-yän iñ yäpmän kuk täyak. Täñirän manbiñam u käbop penpän täga nämö yänahäkta pipiri pähap täk täyat upänkan täga nämö. ¹⁰ Tänpäkan äma mäyaptä jiap terak ñode yänirä nadäk täyat; Jeremaia uwä umun mangän wari yäk täyak. Unita apiñogän manken tena! Ude yänirä notnaye bok kuñaranitä imaka, wakitä näkä terak ahänpän tänpäwakta dapun täj itkan ñode yäk täkan; Täga käwep täñikñatpena manpän man yäk täyak unita kowata komi kan imina.

¹¹ Ude yäk täkan upänkan Yawe, gäk täñkentän namikta komi äma kehäromigämän udewani it namitan. Unita äma komi namik täkan uwä näk tänpäwakta api tänpä waneñ. Tänpä wawäpän mäyäk yäpnayän täño uwä ämatä täga nämö api guñ täneñ. U pen yänpän-nadäk api täk täneñ. ¹² Unita Yawe kehäromi mähemi, gäk ketka terak bänep nadän bäräpna ño peyat. Gäk äma siwoñi täño bänep nadäk-nadäki kanpän nadänpän yäpmän danik tänpäni unita ämawebe waki uken tänpäwakka pewi ahän yämiñirän kan kanpän nadäwa.

¹³ Yäke! Yaweta oretoret kap teñ iminpän wäpi biñam punin pena. U imata, äma jäwäri äma waki täño keriken nanik wädän tädotpän yepmak täyak unita.

Jeremaia 23:1-6

Intäjukun äma täga kubä api ahäwek

23 ¹ Yawetä ñode yäyak; Wa! Juda äbotken nanik yawak ämawebenayeta watä irani uwä api wañ moreneñ! Watä äma uwä ämawebenaye däpmänpän yäwat kireñpewä ämetpen kuñtänpä kuk täkan unita.

² Unita Isrel täño Anutu Yawe unitä yawakiye täño watä ämata ñode yäyak; Yawe näkä bureni ñode yänahänpän täwetat; Inä yawaknayeta watä säkgämän nämö itkan tängaña-gaña täñirä eruk ämet tänpä kuñkuño unita waki ude täñkuño unita näkä kowata komi piä api tamet.

^m **20:9** Luk 9:62; Apos 4:20, 17:16; 1Ko 9:16-17; 2Ko 5:13-15 ⁿ **20:11** 2Ti 4:17

^o **23:1** Mat 23:13-15, 15:14; Luk 11:46; Jon 10:10; 1Ti 6:5; 2Pi 2:1

³Ude täŋkuŋopāŋ yawaknaye komeni komeni täŋpewa kuŋtäŋpā kuŋpāŋ kumāŋ moreŋkuŋo kokoki ittāŋ kukaŋ u näkŋa āneŋi yāmagut pābā ini yewaken ābot kubāgān api yepmaŋpet. Ude täŋpakaŋ yeriniye ahāŋ-bumbum api täneŋ. ^{4p} Ude täŋirā watā āma yabāŋ ahāŋpāŋ yepmaŋpa watāni sākgāmān it yāmiŋirā umunkāt nāmo kuŋarirā uken nanik kubātā jop nāmo api paorek. Yawe näkä ude yāŋkehārom täyat.

⁵Täŋpakaŋ Yawe näkä āneŋi ŋode yākgān täŋpa; Āma siwoŋi kubā Devittā ābotken nanik iwoyāŋpāŋ tewa kwawak ahāwekta kadāni kubā iwoyāŋkuro itak. Āma unitā intājukun āma ude itkaŋ nadāk kādet siwoŋi tāga terak āmawebe api yāmagurek. ^{6q} Täŋpakaŋ unitāŋo kadāniken Juda ābottā sākgāmān irirā Isrel āmawebe bānep kwini terak api itneŋ. Täŋkaŋ unitāŋo wāpi ŋode api yāwetneŋ; Yawe siwoŋi irit kuŋat-kuŋat tāŋo māhemnin bureni-inik.

Jeremaia 23:23-29

Man jopi ba Anutu tāŋo man bureni unita man

²³Yawe näkä ŋode yāyat; Jide? Näk Anutu tuāŋgān irani yāŋ nadākaŋ? Nāmo, näk banken imaka, it täyat. Näk uken-uken kudup it täyat. ^{24r} Täŋpāŋ āma kubātā kome kubāken kābop ireko uwā näk tāga nāmo kaŋ-ahāwek yāŋ nadākaŋ? Ude nāmo, näk kunum kenta kome kāwuri kāwuriken kudup it morek täyat.

²⁵Nadākaŋ? Profet näk wāpna terak u ba u api ahāwek yāŋ yāk tākaŋ upāŋkaŋ jop man yāk tākaŋ. U dāpmonken kaŋkumāŋ yāŋ yāk tākaŋ. Upāŋkaŋ nāmo, näk jop man yāk tākaŋ u nadāk täyat. ²⁶Profet u man jop man iniken nadākken nanik yāpmāŋpāŋ yāŋahāŋirā näkŋo āmawebenaye jop yāŋ-yākŋat tākaŋ u jidegān api penēŋ? ²⁷Uwā imaka dāpmonken kaŋpāŋ nāwetgāwet täŋpāŋ āmawebenayeken yāŋahāŋpāŋ ŋode nadāk tākaŋ; Ude täŋitna āmawebetā Anutu māde kaŋ ut imut, ābekiye oraniyetā māde ut imiŋpāŋ anutu jopi Bal u iniŋ oret täŋkuŋo udegān yāŋ nadāk tākaŋ.

^{28s} Unita profet kubātā imaka dāpmonken kāweko uwā ŋode yāŋahāwek; U dāpmonkengān kat, u bureni nāmo kāwep yāŋ yānaŋi. Tāŋ profet kubā näkŋo man bureni mena jinomken nanik yāpeko uwā näkŋo man u nadāk kubākāt nāmo awāhutpāŋ bureniŋān yāŋahāwek. Unita jide nadākaŋ? Rais gupi pidāmi u naŋpā tāgawek, ba rais bureni naŋpā tāgawek? ^{29t} Yawe näkä ŋode tāwera nadāwut; Näkŋo man bureni uwā kādāp mebet bumik, ba noŋ-gemāntā mobā dāpmāŋ kokoyāk tākaŋ ude bumik yāk.

^p 23:4 Sam 78:72; Apos 20:28-29; 1Pi 5:1-4; Jon 10:27-30 ^q 23:5-6 Jer 33:14-16

^r 23:24 Stt 16:13; Sam 139:7-16 ^s 23:28 1Ko 3:12-13, 4:2; 2Ko 2:17; Hib 4:12

^t 23:29 Luk 24:32; Apos 2:37; 2Ko 2:16, 10:4-5

*Jeremaia 24:1-10***Wama waki ba täga unitäño man wärani**

24 ¹ Tānpäkañ Babilon nanik täño intäjukun äma Nebukatnesatä Juda ämawebe iwan täñ yäminpāñ Jerusalem nanikpāñ yāñ-yākñat yāpmāñ Babilon kuñkuk.

U Jehoiakim täño nanaki wäpi Jekonaia, Juda nanik täño intäjukun äma ukät Juda nanik täño äma ekäni ekäni ba äma keritä imaka imaka täkta mebäri nadāwani u kudup Babilon komeken yāñ-yākñat yāpmāñ kuñkuk. Eruk u punin terak Yawetä Jeremaia näk dāpmonken ñode näwoñärenkuk; Wama mujip yäk yarä Yawe täño kudupi yot yāmaken irirān yabāñkut. ² Yäk kubāwä wama mujipi täga. Täñ yäk kubāwä mujipi waki, ämatä täga nānañi nāmo.

³ Yawetä ude näwoñärenpāñ eruk näwet yabāñkuk; Jeremaia, imatākenpāñ kāyan? Ude näweränä ñode iwetkut; Wama mujipipāñ yabātat yäk. Mujipi täga uwä tagagāmān. Täñ waki uwä wakiinik, ämatä täga nānañi nāmo.

⁴ Ude iwerawä Yawetä näwetkuk; ⁵ Yawe, Isrel täño Anutu näkä ñode yāyat; Wama mujip täga udewani ätuwä Juda nanik ätu yāwat kirenpewa Babilon kuñkuño unita nadāwa täga täkañ. ⁶ Ämawebe unita watä säkgāmān it yäminpāñ äneñi yāmagut yāpmāñ kome ñoken api äbet. Ude täñkañ nāmo api täñpa waneñ. Nāmo, näk api täñkentāñ yāmet. Yabāñ yāwarira ini ugān säkgāmān api itneñ. Äneñi nāmo api yāwat kirewet. ⁷ Tāñkañ bānepitā näk äneñi nepmāñitpāñ unita näka Yawe, Anutu bureni yāñ nadākta bānep nadāk-nadāki kodaki api kireñ yāmet. Ude täñjira uwä näkño ämawebe ude irirä näkä unitäño Anutuni api it yāmet.

⁸ Tānpäkañ wama mujipi waki, ämatä täga nānañi nāmo udewani ureñ täñpä kuk täkañ udegān näkä Juda täño intäjukun äma Sedekaia ukät täñkentäkiye ba Jerusalem nanik ini komeni kujatken pen it täkañ unita udegān api täñ yāmet yäk. Äma u Isip komeken itkañ ba komeniken ño itkañ u kudup waki pentagān api täñ yāmet. ⁹ Ude täñ yäminpāñ yāwat kirenpewa komeni komeni kuñtäñpä kunayāñ täkañken ämawebetä unitäño biñam nadānpāñ unita nadāwä tarākiinik täñpāpāñ sara yāwetpāñ api yāniñ wārätneñ. ¹⁰ Tāñkañ yānpewa nakta jop itpāñ kumāñit, kāyām wakitā täñpān wawāpāñ kumāñirä iwantä pābā dāpmākgān api täneñ. Ude täñ yāpmāñ kuñ irira ämawebe äbot uwä kome äbekiye oraniye ba inita yāniñ kirewani uken kudup api paot moreneñ.

¹ 24:1 2Kn 24:12-16; 2Sto 36:10 ² 24:7 31:33-34; Lo 30:2-4; Rom 6:17; Hib 8:10

*Jeremaia 26:1-16***Jeremaia kumäj-kumäj utta yäjkuņ**

26 ¹⁻² ^w Jehoiakim, Josaia tājō nanakitā Juda tājō intājukun āma ude yāput peņpāj api irirān kadāni uken Yawetā Jeremaia ŋode iwetkuk; Yawe nākā ŋode peņ gāwetat; Gāk kumaņ pājku kudupi yot tājō kābeyā bāgupken itkaņ Juda tājō yotpārare uken-uken naniktā naniŋoret kābeyāta u ābāk tākaņ u man yāwetta peņ gāwetkuro u kudup yājahājnpāj kaņ yāwet. Man u kubā kābop nāmo pewen. ³ Man u kudup yājahājniri āmawebe u nadānpāj iyap taņpāj bānep āyāņutpāj tāktāki waki u peņ moreneņ kāwep. Ude bureni tānayāj tājō taņpāwā peņawākita yānpāj taņpāwak tāņ yāmikta man bian yājku u peņpāj bureni nāmo api tāņpet.

⁴ Eruk, Yawetā āmawebe man ŋode kaņ yāwet yāj nāwetkuk; Yawe nākā in ŋode peņ tāwetat; In nākŋo man u nadānpāj бага jukuman nīkek tamiņkuro u kaņ iwarān tāwut. ⁵ Tāņkaņ profet piā āmanaye, wari wari yāniņ kireņpewa āreņpāj man yājahāk tākaņ upājkaņ in unitājō man u nāmo nadānpāj iwatkuņ. Tāņ apiŋowā mani nadāņ imiņpāj kaņ buramiwut. ⁶ ^x Ude nāmo tānayāj tājō uwā kudupi yot ŋo api tāņpa waneņ, bian Silo komeken naniņ oretoret kābeyā bāgup tāņpa waņkuņo ude. Ude tāņjira āma ābori āboritā man waki yānayāj nadānpāj kome ŋonitājō wāpi api yāneņ.

⁷ Eruk Jeremaiatā Yawe tājō yot gānaņ man u yājahājirān bāmop āma, ba profet ātukāt āmawebe kuduptagāntā nadāņkuņ. ⁸ Tāņkaņ man kudup Yawetā u yājahākta iwetkuko udegān yājahāj morewānā bāmop āma, profet ba āmawebe kudup akuņ kireņpāj iņitpāj yājku; Gāk apiņo kumākinik tāņpayāņ! yāk. ⁹ Gāk Yawe tājō wāpi terak imata yot ŋo Silotā waņkuko udegān api wawek yāj yāk tāyan? Ba imata yotpārare ŋo waņpāj āmawebe kuduptagān api paotneņ yāj yājahāk tāyan? Ude yānpāj Yawe tājō yot gānaņ u Jeremaia it gwājiņkuņ.

¹⁰ Eruk Juda nanik tājō āma ekāni ekānitā biņam nadānpāj intājukun āma tājō yot gānaņ naniktā āpānpāj pājku Yawe tājō yot gānaņ āronpāj yot unitājō yāma kubā wāpi Yāma Kodaki uken kābeyā tākta maņitpāj itkuņ. ¹¹ Maņit irirā bāmop āma ba profettā āma ekāni ekāni ukāt āmawebe kuduptagān itkuņo u ŋode yāwetku; Āma ŋo yotpārare ŋo wakta yājahājirān nadāk tākaņ. Unita kumākta biņam tāņpān! yāk.

¹² Ude yāwāwā Jeremaiatā āmawebe kuduptagān ŋode yāwetkuk; Yawe ini yot ba yotpārare ŋonitājō man yājahājira intā nadākta peņ nāwet-pewān ābut. ¹³ Unita ŋodetā irit ba tāktākjin yāpā-tāgawāpāj

^w 26:1 2Kn 23:36–24:6; 2Sto 36:5-7 ^x 26:6 Jos 18:1; Sam 78:60; Jer 7:12-14

Yawe Anutujin tãjo man buramiñpãñ kuñarut. Ude tãnayãñ tãjo uyaku Yawetã kokwawaki peñpãñ tãñpãwak ahãñ tamikta yãñkuko u nãmo api pewãn ahãwek. ¹⁴Tãñ nãhã ketjin terak itat. Unita imaka u ba u tãñ namikta nadãwã siwoñi tãñpãwã udegãn kañ tãñ namut. ¹⁵Upãñkañ nadãkinik ñode tãñput; Nãk kumãñ-kumãñ nutnayãñ tãjo uwã ãma momina nãmo nãkño nãgãttã in ba yotpãrare ñoken ba ãmawebe uken it tãkañ u terak api ãrowek. U imata, Yawetã ini man pãke ño yãñahãñpãñ tãwerira intã nadãkta nepmañpãñ yãpmãñ äbut.

¹⁶Jeremaia man ude yãwãnã ãma ekãni ekãni ukãt ãmawebe kuduptã bãmop ãmakãt profet ñode yãwetkuñ; ãma ño kumãkta biñam tãnañi nãmo! Uwã Yawe Anutunin tãjo wãpi terak man u niwet yãpmãñ äbãtak yãk.

Jeremaia 28:1-9

Jeremaiatã profet jopi Hanania jukuman iwetkuk

28 ¹Yuda tãjo intãjukun ãma Sedekaia u obañ 4 komepak 5 ude intãjukun ãma piã wãp yãpmãñpãñ irirãn, eruk obañ u gãnañ profet kubã Gibeon yotpãrareken nanik wãpi Hanania, Asu tãjo nanaki unitã man kubã nãwetkuk. Nãk kudupi yot gãnañ, bãmop ãma ba ãmawebe iñamiken irira ñode nãwetkuk; ²Yawe kehãromi mãhemi, Isrel tãjo Anutu u ñode yãñkuk; Babilon tãjo intãjukun ãma unitãjo kehãromini uwã yãpmãñ äpãkinik tãñkuro unita komi piãjin u api tãrewek. ³Obañ yarã nãmo tãrenjirãn kudupi yot tãjo tuñum säkgãmãn Babilon tãjo intãjukun ãma wãpi Nebukatnesatã kubo tãñpãñ komeniken yãpmãñ kuñkuko u äneñi api yãpmãñ äbet. ⁴Juda tãjo intãjukun ãma wãpi Jekonaia, Jehoiakim tãjo nanaki ukãt Juda ãmawebe kuduptagãn iwantã Babilon kome yãpmãñ kuñkuño u imaka, yãñ-yãkñat yãpmãñ api äbet. Bureni, Babilon tãjo intãjukun ãma unitãjo kehãromi yãpmãñ äpãkinik api tãñpet. Yawe nãkã ude yãñkehãrom tãyat.

⁵Eruk, Hananiatã man ude yãñjirãn nadãñpãñ profet Jeremaiatã Yawe tãjo yot gãnañ bãmop ãma ba ãmawebe kudup itkuño u iñamiken ñode yãñkuk; ⁶Tãgagãmãn yãyan yãk. Yawetã yãyan udegãn kañ pewãn ahãwut. Kudupi yot tãjo tuñum, ba ãmawebe Babilon naniktã yãñ-yãkñat yãpmãñ komeniken kuñkuño u äneñi kañ yãpmãñ äbãn yãñ nadãtat. ⁷Upãñkañ apiño gãkña ba ãmawebe kudup nãkã man kubã yãwayãñ tãyat ño juku peñpãñ nadãkot! ⁸Nãk ba in nãmo iritna profet bian itkuñonitã it yãpmãñ äbãkañ u profet man ñode yãñkuñ; ãmik, tagwãn irit ba kãyãm wakiinik unitã ahãñkañ ãmawebe komeni komeni ba äbot kehãromi nikek mãyap api tãñpãn waneñ yãñ yãñkuñ. ⁹Tãñ profet kubãtã säkgãmãn irit tãjo profet

† 28:1 2Kn 24:18-20; 2Sto 36:11-13

man yaweko uwä imaka unita yaweko u bureni ahänjirän uyaku node täga yäne; U profet bureni, Yawetä pewän äbani. Nämo tänpawä, nämo!

Jeremaia 31:7-13, 31-34

Anututä ämawebeniye api tänkentän yämek

- 31** ⁷Yawetä node yäyak;
Isrel äbotta yänpän oretoret kap tek täkot. Anutu inamiken Isrel äbot uwä äma äbori äbori päke u yärepmitak.
Unita gera terak naniñ orepän node yäk täkot; O Yawe, Isrel ämawebe kokoki yarägäntä mäde nämo ut gamiñkuño u tänkentän yämi yän yäk täkot.
- ⁸ Bureni, Anutu näkä ämawebenaye kome unude käda iwantä yäpmän kuñkuño uken nanik ba komeni komeni kuñtänpä kuñkuño uken nanik äneñi api yän-yäknat yäpmän äbet.
U kuduptagän, äma äbot pähap api yämaguret. Äma dapuri tumbani, kwäyähäneñ tänpäni, webe koki nitek ba nanak bäyanayän täñubik täkan u imaka api yämaguret.
- ⁹ Ämawebe uwä oretoret tänpän konäm kottän api ämneñ. Ba näkken yänjapik man yäntän api ämneñ.
Bureni, näk Isrel ämawebe täño nani ude irira uwä nanakna tuäna ude irirä näk kädet bähätgän ume säkgämän dubiniken yän-yäknat yäpmän äbänjira jibi kubä nämo api yäpneñ.

Anutu täño ämawebetä säkgämän api itneñ

- ¹⁰ Äma äbori äbori in juku säkgämän penkan Yawe täño man täwerayän täyat ño ket nadäwut. Nadänpän udegän yänahänjirä ämawebe gwägu pähap udude käda itkan u imaka, nadäwut.
Isrel ämawebenaye yawat kirenpewa uken-uken kuñtänpä kuñkuño uwä äneñi yän-yäknat yäpmän äbä äbot kubägän yepmanpän watä säkgämän api it yämet, sipsip watä ämatä täk täkan ude.
- ¹¹ Bureni, Yawe näkä Jekop täño äboriye iwan kehäromi keriken itkan u epän täñi tänpän näknata äneñi api yäpet.
- ¹² Ude täñjira Saion pom terak päro itkan oretoret täñi, gera mämä terak api täñ itneñ. Täñkan imaka imaka Yawe näkä node bujät yämayän täyat unita oretoret u api täneñ;
Ketem, wain umekät olip gakñi, sipsip ba bulimakau u kudup näkä api yämet. Ude täñ yämiñjira epäniken yänattä ume säkgämän wädänkan gäripi nitek ärok täkan ude api täneñ. Täñkan täñbutebute wari nämo api täneñ.
- ¹³ Täñpakan kadäni uken webe gubañitä kap teñkan oretoret api täneñ. Täñjirä äma gubañi ba tägawani u imaka, udegän api täneñ.

Näkä konäm butewakini yäpmän kewenpän oretoret, bänep pidäm
api pewa ahän yämineŋ.

....

Topmāk-topmāk mebäri kubä

31^z Yawetä ɲode yänkuk;

Kadäni kubä iwoyänkut. Kadäni uken ämawebe Isrel äbotken nanik
ba Juda äbotken nanik ukät topmāk-topmāk kodaki api pewa
ahäneŋ.

32 Tängpakan topmāk-topmāk pewa ahänayän täkan uwä biani ude nämo.
Biani uwä äbekiye oraniye Isip komeken nanik kerigän yepmänitpän
yāmagut yäpmän äburo ugän täŋkut.

Ude täŋkuro upänkan topmāk-topmāk unitäŋo man käderi u nämo
iwatkuŋ. Näk äpi ude it yämiŋkuropän näka bitnäŋkuŋ. Näk
Yawetä man ude yäyat!

33^a Eruk, kämi Isrel ämawebekät topmāk-topmāk mebäri kubä ɲode
api täŋpet; Man kädetna siwoŋi u nadäk-nadäki-ken peŋ yämiŋpän
bänepiken kehäromigän api kudän täwet.

Ude täŋkan näk Anutuni ude irira u ämawebenaye api itneŋ.

34^b Tängpakan ämawebe kuduptagän, äpani ba ärowanitä Yawe näkŋo
mebärina api nadäwä täreneŋo unita äma kubätä noriye äwäŋiye
ɲode nämo api yäwetpän yäwoŋäreneŋ; Yawe täŋo mebärinita
nadäwut.

Tängpakan ämawebe unitäŋo wakini peŋ morenpän mominita guŋ
takinik api täŋpet yäk. Yawe näkä ude yänkehärom täyat.

Jeremaia 33:14-16

Devittä äbotken nanik intäjukun äma kubä api ahäwek

33^{14c} Yawetä ɲode yänkuk;

Isrel ba Juda äbotta iron täŋ yämikta yänkehäromtak man
bian yänkuro unitäŋo bureni pewa ahäkta kadäni ahäwayän täyak.

15 Kadäni uken näkä Devittä äbotken nanik äma siwoŋi kubä api pewa
ahäwek, käruk kodaki imätpän abäk täkan ude. Täŋkan äma unitä
ämawebe kudän siwoŋi terak api yāmagurek. 16 Tängpakan unitäŋo
kadäniken Juda äbottä säkgämän irirä Isrel ämawebe bänep kwini terak
api itneŋ. Täŋkan unitäŋo wäpi ɲode api yäwetneŋ; Yawe siwoŋi irit
kuŋat-kuŋat täŋo mähemnin bureni-inik.

^z 31:31 Mat 26:28; Mak 14:24; Luk 22:20; 1Ko 11:25; 2Ko 3:6 ^a 31:33 Hib 8:8-12, 10:16

^b 31:34 Hib 8:8-12; Hib 10:17 ^c 33:14-16 Jer 23:5-6

Krai

Isrel naniktä Jerusalemta yānpāṅ butewaki kap tewani

Krai 3:22-33

Yawe tāṅo iron u ini pārik kubä

²² Yawe tāṅo orakoraki u taṅi pāhap, ba butewaki nadāṅ nimik täyak uwä paot-paori nämo.

²³ Ironi uwä kome yāṅek täyak ude kodakitä kodaki ahāṅ nimik täyak.
Bureni Yawe, nadāṅ nimikiniṅ tāk täyan uwä ārowani pāhap.

²⁴ Unita bānepnatä ṇode yāyat; Yawe unitāḡān gāripna dāpmāṅ tārek täyak unita ini tāṅkentāṅ namikta api itsāmāk tāṅpet.

²⁵ Bureni-inik! Ämawebe Yawe terak yengāmä pewāpāṅ mani kotāk iwatta bānep pek tākaṅ unita bānep oretoret pewān ahāṅ yāmik tākaṅ.

²⁶ Unita äma kubätä Yawe tāṅo yāpätāḡak epānita kwikiniṅ
itsāmbayāṅ tāko uwä täga.

²⁷ Ba äma kubätä gubaṅiniken bārāpi kotawayāṅ tāko, u imaka tägagān.

²⁸ Yawetä bārāpi piri terak peṅ imiṅirān kehārom taṅpāṅ inigān
mankum kwikiniṅ kaṅ irān.

²⁹ Yawetä kāwep api tāṅkentāṅ namek yānpāṅ inita nadāwān āpani
tāṅpāpāṅ iṅami dapun kādākut gānaṅ yāpān āpmoneṅ.

³⁰ Kwikiniṅ itpāṅ äma kubätä urayāṅ tāṅjirān bumumi iniṅ kirewān
kaṅ urān. Urirān māyāk pāhap u kaṅ kotawān.

³¹ U imata, Ekānitä äma yabä kätākinik täga nämo tāṅpek.

³² Nämo, iron kāderi ārowani pat imitak unita äma kubäta komi
butewaki imiṅkaṅ upāṅkaṅ api oraṅ imek.

³³ Tāṅpākaṅ komen āmawebeta komi bārāpi yāmikta gāripi nämo
nadāk täyak. U jop nadāṅ komi butewaki nämo yāmik täyak.

Esekiel

Isrel ämawebe ämatä komeken irirä Profet Esekieltä Anutu täño manbiñam yäwetkuk

Esekiel 2:1-5

Anutu täño meni jinom yäñahäwani kubä

2 ¹Täñpakañ Yawetä ñode näwetkuk;
Äma täño nanak, gäk akuñpän iriri man kubä gäwerayän yäk.
²Ude näweränä Munapiktä näk magätpän yäpmän päñaku nepmañpän
käronj itkañ Anututä man ñode yäñjirän nadänkut; ³Äma täño nanak,
Isrel äbotken gäwera api kwen. Äbot uwä peñawäk täñpanitä mäde ut
namiñkuñ. Ämawebe apiño itkañ u äbekiye oraniyetä man bitnäk täñ
yäpmän äbuño udegän ärowani pen täñ namik täkañ. ⁴Uwä gwäki
kehäromi, manna nämoinik buramik täkañ. Unita Ekäni Yawe ärowani
näkä man gäwerayän täyat udegän kañ yäwet yäk.

⁵Täñpakañ uwä äbot ärowaniinik unita yäweriri nadäñpän nämö
käwep api nadäñ gaminejo upäñkañ ñode api nadäwä tumneñ; Profet
bureni kubätä bämopninken itkañ man niwetkuk yäñ api nadäneñ.

Esekiel 17:22-24

Anututä Isrel ämawebe täñkentän yämikta yäñkuk

17 ²²Ekäni Yawe ärowani näkä ñode yäyat;
Näkñawä bänäm päya kubä kärukiinik tokätpän api piwet. U
käruki kwini punin unu nanik tokätpän pom täñi käronji täño miñgupi
terak api piwet. ²³Bureni, Isrel kome täño pom käronji terak api piwet.
Piñira säkgämäninik äronpän momi täñi täñpän mujipi täñwädäk-wädäk

api täneŋ. Ude irirän barak mebäri mebäri päya uterak bukäni tänpän
 äyuŋ api itneŋ. ^{24 a} Tänpäkaŋ päya äwanken it yäpmän kukaŋ unitä näka
 ɲode api nadäwä tumneŋ; Yawe näkä päya käroŋi käroŋi madäŋpewa
 maŋirä päya keräpi tänpewa api käroŋ täneŋ. Ba päya pähämi obät ikek
 tänpewa api kubit täneŋ. Täŋkaŋ päya kubit täwani tänpewa pähämi
 obät api täneŋ. Yawe näkä yäyat ude api täŋpet yäk.

Esekiel 18:1-4, 19-32

Ämawebe täŋo bänepi uwä Anututa biŋam

18 ¹ Yawe täŋo meni jinomtä jukunaken ɲode äpmoŋkuk;
² Ämawebetä Isrel äbotta yänpän man wärani ɲode yäk täkaŋ
 uwä goret yäk täkaŋ;

Naniyetä imaka jägämi naŋirä nanakiyetä meni jiwät täkaŋ.
³ Ude nämo! Ekäni Yawe näkä bureni-inik ɲode gäwetat; Isrel
 ämawebetä man ude wari nämo api yäneŋ. ^{4 b} U imata, ämawebe
 täŋo bänepi kuduptagän uwä näkɲogän. Nan ba nanaki täŋo bok u
 näkɲogän. Unita ɲode nadäwut; Äma momi täŋpeko äma u ini-tägän
 uyaku api kumbek, nanaki nämo.

....

¹⁹ Tänpäkaŋ imata ɲode näwet täkaŋ? Nanitä momi täŋpeko unitäŋo
 kowata imata nanaki terak bok nämo ärowek? Ude nämo. Bureni ɲode
 täwetat; Nanakitä kudän siwoŋi tänpän näkɲo man kudup buramikta
 ket tänpän kuŋat täŋpeko unita kodak irek. ^{20 c} Äneŋi ɲode gäwetgän
 tänpa; Äma momi täŋpeko äma u ini-tägän uyaku api kumbek. Nanitä
 momi täŋpeko unitäŋo kowata nanaki terak bok nämo ärowek. Ba
 nanakitä momi täŋpeko unitäŋo kowata nani terak bok nämo ärowek.
 Nämo, äma siwoŋi täŋo siwoŋi kuŋat-kuŋattä iŋamnaken api täŋkentän
 imek. Täŋ äma waki täŋo wakinitä manken api tewek.

^{21 d} Tänpäkaŋ bureni ɲode täwetat; Äma waki kubätä momi kädet
 mäde ut imiŋkaŋ näkɲo man kudup buramiŋpän kudän siwoŋi
 terak kuŋarayän täko uwä kodakigän api irek, nämo api kumbek.
²² Momi ätu bian täŋkuko unita näk api guŋ täwet. Täŋ imaka siwoŋi
 täŋpayän täko unita yänpän kodak api irek. ^{23 e} Jide? Ekäni Yawe
 näkä äma waki kumäŋirä gäripi nadäwet? Nämo! Momi täŋpanitä
 momi kädet mäde ut imiŋirä irit säkgämän yäpmäkta gäripi nadäk
 täyat.

^a 17:24 Sam 75:6-7; Luk 1:52-53; 1Ko 1:27-28 ^b 18:4 Rom 6:23; Gal 3:22

^c 18:20 Hib 9:28; 1Pi 2:24; Rom 2:6-9; Rev 22:14-15 ^d 18:21 Ais 55:7; Apos 3:19,
 26:18-20; 1Ti 1:13-16; Jem 4:8-10 ^e 18:23 Sam 147:11; Luk 15:4-7,10,22-24,32; 1Ti 2:4;
 2Pi 3:9

24^f Tāŋ āma siwoŋi kuŋarani kubätä siwoŋi kuŋat-kuŋat kädet peŋpāŋ kudān tarāki, āma wakitā tāk tākaŋ u tāŋpayāŋ tāko uwā tāga api irek? Nāmoinik. Imaka tāgatāga bian tāk tāŋkuko unita kubā nāmo api juku piwet. U tāŋnākŋarani tāŋpāŋ momi kädet iwatak unita u kaŋ kumbān.

25 Upāŋkaŋ ŋode yāk tākaŋ; Ekānitā kudān ude tāk tāyak uwā siwoŋi nāmo! yāŋ yāk tākaŋ. Unita Isrel āmawebe in man tāwerayāŋ tāyat ŋo juku peŋpāŋ nadāwut. Intā nākŋo kudān unita siwoŋi nāmo yāŋ yāk tākaŋ? Nāmo, kudān injinken uyaku siwoŋi bureni nāmowā! 26 Āma siwoŋi kubätä kädet tāga peŋpāŋ kädet waki tāŋpāŋ kumbeko uwā, wakini unita yāŋpāŋ kumbek. 27 Tāŋpākaŋ āma waki kubätä momi kädet peŋpāŋ kädet siwoŋi iwarayāŋ tāko uwā nāmo api kumbek. Nāmo, u sākgāmān api irek. 28 Āma uwā tāktāki kawān siwoŋi nāmo tāŋpāpāŋ kädet waki u peŋpāŋ unita nāmo api kumbek. Nāmo, u api irek. 29 Nāk kädet u iwarira Isrel āmawebe intā ŋode yāk tākaŋ; Ekāni tāŋo kädet u siwoŋi nāmo yāŋ yāk tākaŋ. Upāŋkaŋ ude nāmo! Kudān injinken uyaku siwoŋi bureni nāmowā!

30 Eruk, Ekāni Yawe ārowani nākā Isrel āmawebe inā ŋode tāwerayāŋ; In, injin kubākubā tāŋo tāktākjin terak api yāpmāŋ daniwet. Unita bānep āyāŋutpāŋ waki kädetjin u māde ut yāmut. Ude tānayāŋ tāŋo uyaku momijintā in nāmo api tāŋpān wanēŋ. 31 O Isrel āmawebe, in mebāri imata kumākta gāripi nadākaŋ? Ude nāmo. Tāktākjin waki tāŋ itkaŋ u kudup peŋ moreŋkaŋ bānep kodaki ba nadāk-nadāk kodaki kaŋ yāput. 32 Ekāni Yawe ārowani nākā ŋode tāwetat; In kubätä kumākta nāmo nekaŋ unita momi kädet māde ut imiŋirā nadāŋ tamiŋira sākgāmān kaŋ irut.

Esekiel 33:7-9

Momi āma yāpā-siwoŋtakta man

33 7 Yawetā Esekiel ŋode iwetkuk; Komen āma, Isrel āmawebe watāni itta iwoyāŋpāŋ gepmaŋtat. Unita āmawebe unita umun man yāwerayāŋ yāŋpāŋ gāk gāwerakaŋ gākā yāŋahāŋpāŋ kaŋ yāwet. 8^g Unita āma waki tāŋpani kubā bureni api kumben yāŋ iwerakaŋ gākā āma u waki kädet u pekta jukuman nāmo iweriri momini nīkek kumbayāŋ tāko uwā nāk gākā goret tāŋpewi kumāntak yāŋ gāwetpāŋ manken api gepmaŋpet. 9 Tāŋ āma udewani wakini māde utta jukuman iwerikaŋ nadāŋ parit momi kädet gwāk pimiŋpāŋ tāŋtāŋ kuŋtāŋgān momini nīkek api kumbek. Tāŋpākaŋ gāk tāga api iren.

^f 18:24 Mat 13:20-21; Jon 6:66-70; Gal 5:7; Hib 6:4-6, 10:26-31,38-39; 2Jo 1:8

^g 33:8 Apos 20:26-27; 1Ti 5:22

*Ezekiel 34:11-16, 23-24***Ekäni ini uwä yawak täño watä äma tägagämän**

34 ¹¹Ekäni Yawe ärowani näkä ñode täwetat; Näkña yawaknayeta wäyäkñenpän yämagutkañ watäni säkgämän api it yämet. ¹²Yawak täño watä ämatä yawakiye inigän inigän kwani yämagut päbä kubägän yepmañpän watäni it täkañ udegän api täñpet. Yawaknaye kadäni wakiken iwantä däpmän yawat kireñpewä kuñtäñpä kuñkuño uken nanik äneñi yabän ahäñpän kudup api yämaguret. ¹³U ämatä komeken nanik yämagutpäñ yän-yäkñat yäpmän ini komen Isrel uken äneñi api äbet. Ude täñpän pom terak-terak ba ume dubiniken ba kome täga ätuken yän-yäkñat yäpmän kuñkañ äbäk täñira ketem säkgämän nañpän api itneñ. ¹⁴Watäni it yämiñira Isrel täño pom ba awañ muyeñ iraniken kuñatpäñ säkgämän api itneñ. ¹⁵Täñirä näkña-tägän yawaknaye unita watäni itkañ yämagut yäpmän päñku yepmañpa kome tagaken itpäñ-nadäk api täneñ. Ekäni Yawe ärowani näkä ude yänkehärom täyat. ¹⁶^h Täñpäkañ yawak ätutä paotpeñ kunayän täño uwä wäyäkñenpän yabän ahäñpän äneñi api yämagut yäpmän äbet. Täñkañ jibi yäpmänpäñ womän tokñewani uwä api uwäktän yämet. Ba käyäm ikek imaka, watä piä täñ yämiñira api taganeñ. Täñ yawak gupi tañi tañi ba kehäromi nitek uwä api täñpa waneñ. U imata, näk kädet siwonigän täñpän yawaknaye watäni it täyat unita.

....

²³Täñkañ yawaknaye u watäni itta intäjukun äma kubä piä ämana Devit udewani iwoyänpän teñira yawak unita watäni säkgämän api irek. ²⁴ⁱ Täñirän Yawe näkña unitäño Anutuni api it yämet. Ude irira intäjukun äma piä ämana Devit udewanitä api yabän yawarek. Näkña ude yänkehärom täyat.

*Ezekiel 37:1-14***Äma kujat jirañ yabäwani**

37 ¹Yawetä nepmäñitpäñ Munapikitä yänñäkñat päñku awañ kubä, äma kujat bumta parirä u bämopiken nepmañkuk. ²U yänñäkñat yäpmän kujat jirañ u gänañ kuñ-äbän täñirän ñode kañkut; Kujari jirañ kawukiinik awañ pähap u unitägän yeñpän itkuk. ³^jUde yabäñira Yawetä näwet yabäñkuk; Äma täño nanak, jide nadätan?

^h 34:11-16 Sam 23, 119:176; Ais 40:11; Mak 2:11; Luk 15:4-6; Jon 10:11,16; Apos 2:21ⁱ 34:23-24 Ais 9:6-7; Mai 5:2-5; Mat 28:18; Luk 1:23; Apos 5:31; 1Ko 15:25; Hib 13:20;1Pi 2:25, 5:4; Rev 22:16 ^j 37:3 Jon 5:21; Apos 26:8; Rom 4:17; 2Ko 1:9; Hib 11:19

Äma kujari ʒo äneʒi irit täga yäpneʒ? Yäwänä iwetkut; O Ekäni Yawe ärowani, gäkɲa-tägän nadätan.

⁴Ude yäwawä Yawetä näwetkuk; Gäk kujat jiraŋ ʒonita manna biŋam ʒode yäwet; Äma kujat kawuki in, Yawe täŋo man ʒo nadäwut!
⁵Ekäni Yawe ärowanitä äma kujari in ʒode täwetak; Nadäkaŋ? Näk woŋ piänpewa in gänaŋ äpmonpakaŋ irit api yäpneʒ. ⁶Bureni, näk tohatjin penpän gupjin api uwäktän tamet. Ude täŋkaŋ woŋ piänpewa in gänaŋ äpmonpakaŋ unitäwä irit api tamek. Ude täŋjira näkawä U Yawe yän api nadäwä täreneʒ.

⁷Eruk Yawetä man näwetkuko udegän yäŋahänpän yäwet ittängän nadäŋkut; Äma kujat mämä täŋjirä. Tänpäkaŋ yabäŋjira kujari-tägän ini yäpurärätkuŋ. ⁸Tänpän yabäŋkut; Toharitä kujari terak ärowäkaŋ gupi uwäk täŋ yämiŋkuk. Upäŋkaŋ irit täŋo mänit nämo yäpuŋ.

⁹Ude yabäŋjira Anututä näwetkuk; Äma täŋo nanak, mena yäpmänpän mänit ʒode iwet; Ekäni Yawe ärowanitä ʒode gäwetak; Ukädatä-ukädatä äbäŋkaŋ äma kumbani ʒo irit yäpmäkta woŋ piän yäwat. ¹⁰^mEruk, Yawetä man näwetkuko udegän yäŋahänpän iwerira mänittä äma u gänaŋ äpmonpakaŋ irit ikek tänpän akuŋpän itkuŋ. Itkuŋo uwä äma äbot pähap ude täŋkuŋ.

¹¹Tänpäkaŋ Yawetä man ʒode näwetkuk; Äma täŋo nanak, äma kujari yabäno uwä Isrel äbot päke ude bumik. Isrel äbottä ʒode yäk täkaŋ; Kujatnin kawuk tawäpän ude itnayän nadäŋkumäŋo u bureni nämo ahäŋkuk. Säkgämän iritnin paotak uba yän yäk täkaŋ. ¹²Ude yäk täkaŋ unita mena yäpmänpän ʒode yäŋahänpän kaŋ yäwet; Ekäni Yawe ärowanitä ʒode yäyak; Ämawebenaye, nadäkaŋ? Näk in yäwa kikuŋtpän awaŋ gänaŋ nanik akuŋjirä komejinken Isrel äneʒi yän-täkuŋat päŋku api tepmaŋpet. ¹³ⁿUde täŋ tamiŋjira ämawebenaye intä näkawä Yawe yän api nadäwä täreneʒ. ¹⁴^oTänpäkaŋ Munapikna in gänaŋ pewa äpmonpakaŋ irit tamiŋjirän komejin kujatken api tepmaŋpet. Ude ahäŋjirän Yawe näkä manna biŋam yänkuroniktä bureni pewa ahätak yän api nadäneʒ. Yawe näkä man ude yäyat.

^k 37:4 Ais 42:18; Jon 5:25,28-29; Rom 10:13-15 ^l 37:5 Stt 2:7; Sam 104:28-29; Jon 20:22; Rom 8:2; Efe 2:5 ^m 37:10 Rev 11:11 ⁿ 37:13 Sam 126:2-3 ^o 37:14 Jol 2:28-29; Sek 12:10; Rom 8:11; 1Ko 15:45; Tai 3:5-6

Daniel

Äma gubaŋi kubä wäpi Daniel iwantä komeken itkaŋ täŋkuko unitäŋo manbiŋam

1 Daniel 7:13-14

Äma bureni-iniktä wäp biŋam yäpuk

7 ¹³ ^aBipani dāpmonken äma kubä kaŋkut. Äma u äma bureni bumik kunum täŋo gubam terak äbāŋirān kaŋkut.

Äbāŋpāŋ Äma Inide Iranitā itkuk kāda irirān yāŋikŋat yāpmāŋ kuŋpāŋ Äma Inide Irani u iŋamikengān teŋkuŋ. ¹⁴ ^bTeŋirā Äma Inide Iranitā wäp biŋam ba kehāromi äma kuduptagān yabāŋ yāwatta iniŋ kireŋkuk. Ude iniŋ kireŋirān āmawebe komeni komeni, man kotāk inigān inigān yāwanitā gwājiŋ āpmon iŋiŋpāŋ iniŋ oretkuŋ. Täŋpākaŋ yabāŋ yāwat epān tāk täyak uwä pen inide kehāromigān api täŋ yāpmāŋ ārowek.

Daniel 12:1-3

Kadāni tārek-tārekta man

12 ¹ ^c Täŋpākaŋ äma bureni uwä Daniel nāk ŋode näwetkuk; Kadāni uken aŋero intājukun irani, Isrel äbot inta watä it tamani wäpi Maikel unitä epāni tākta api pidām täwek. Täŋirān komi bārāpi pähap api ahāwek, bārāpi udewani kome terak bian kubä nāmo ahāwani. Upāŋkaŋ kadāni uken Anututā äbotkaye, iniken wäp tawaŋ terak wäpi kudān täwani, u yāmagutpāŋ yepmaŋpān säkgāmān api itneŋ.

^a **7:13** Mat 24:30, 26:64; Mak 13:26, 14:62; Luk 21:27; Rev 1:7,13, 14:14 ^b **7:14** Sam 110:1; Mat 11:27; Mat 28:18; Jon 3:25, 5:22-29; 1Ko 15:24-28; Efe 1:20-22; Plp 2:9-11; 1Pi 3:22; Rev 3:21, 11:15, 17:14 ^c **12:1** Mat 24:21; Mak 13:19; Rev 7:14, 12:7

^{2d} Täŋkaŋ ämawebe kumbani äbot pähaptä kumbaniken nanik api akuneŋ. Ätuwä akuŋpäŋ irit kehäromi api yäpneŋ. Täŋ ätuwä akuŋpäŋ mäyäk tärek-täreki nämo yäpmäŋpäŋ jiraŋta ude pen inide api it yäpmäŋ äroneŋ. ^{3e} Täŋpäkaŋ ämawebe nadäk-nadäk Anutuken nanik yäpanitä kunum täŋo penyänek ude api ijiŋ-yäŋeneŋ. Bureni, ämawebe ätu kädet siwoŋi iwatta yäŋpäŋ-yäwoŋärek täŋpani ämawebetä guktä-yäŋ tärek-täreki nämo api ijiŋ-yäŋeŋ yäpmäŋ äroneŋ.

^d 12:2 Ais 26:19; Mat 25:46; Jon 5:29 ^e 12:3 Mat 13:43, 19:28; Luk 1:16-17; Jon 4:36; 1Ko 3:10; Efe 4:11; Plp 2:16-17; 1Te 2:19-20; Hib 5:12; Jem 5:19-20; 2Pi 3:15

Hosea

Isrel äbot uwä kubokäret webe bumik

Hosea 5:15

Isrel ämawebe bänepi bureni nämo sukureŋkuŋ

5 ^{15 a} Yawetä ɲode yänkuk;
Näk ämawebenaye mäde ut yämiŋpäŋ komenaken kuŋira momini
täŋo kowata nadäwä tärewäkaŋ äyänutpäŋ näkä täŋkentän yämikta kaŋ
wäyäkŋewut. U komi nadänpäŋ näkken äneŋi äbäktä piäni kaŋ täŋput.
Ude tänpäpäŋ uyaku äneŋi dubiniken kwet.

Hosea 6:1-6

6 ¹Upänkaŋ ɲode jop yäk täkaŋ; Yäke! Nin Yawe dubiniken äneŋi
kuna yäk. Uwä nin nidäpmänpäŋ tänpän waŋkuŋo upänkaŋ
nadäkamäŋ; U jibi meni äneŋi api uwäktän nimek yäk. ²Bureni, kepma
yarä ba yaräkubä täreŋirän unitä api nipmaŋpän tägane. Ude täŋirän
ukät äneŋi bänep kubägan tänpäŋ api it yäpmäŋ ärone yäk. ³Eruk, Yawe
nadäŋ imina. Unitäŋo mebäri ket nadäktä epäni gwäk pimiŋpäŋ täna!
Ude täŋitna kome dapuritä tamimaŋ tamimaŋ bureni api äbäk täŋpek
yän nadäk täkamäŋ, ba iwäntä iwän kadäniken bureni tak täyak yän
nadäk täkamäŋ udegän Yawetä bureni api ahän nimek yän nadäkamäŋ.

⁴Ämawebetä ude yänirä Yawetä ɲode yäwetkuk; Wära! Isrel äbot, jide
api täŋ tamet? Ba Juda äbot, in imaka, jide api täŋ tamet? Näkä gäripi
nadäŋ namik täkaŋ uwä tamimaŋ täŋo gubamtä ahänpäŋ bäräŋeŋ
äbutkuk täkaŋ ude. Ba guk näburum edaptä äbä täpuri iŋirän paot täkaŋ
ude. ⁵Mebäri unita näkä profetnaye ätu peŋ yäwerira inken päŋku mena

^a **5:15** Lo 30:1-3; Sam 50:15, 83:16; Luk 13:25

jinom yājahānpān tāwetkuŋo unitā in tadāpmānpān madān jukut-jukut ude tāŋkuk. Bureni, tāwetpān yāpā-siwoŋtak mannatā ahān tamiŋpān kādet nākā gāripi nadāk tāyat u yān-kwawataŋ tamiŋkuk, yāpātā kwinitpān peŋyāŋek tāyak ude. ^{6 b} Nadākaŋ? Nāk gupe kābāni nīkek ijin namikta nāmo nadātāt. Nāmo, intā āmawebeta nadān yāmikinik tāŋpen kuŋatta nadāk tāyat. Ba tom madānpān ijin namikta nāmo, Anutu nākŋo mebāri nadāwā tārekta nadāk tāyat.

Hosea 11:1-4, 8-9

Anututā āmawebeniye nadān yāmikinik tāk tāyak

11 ^{1 c} Yawe nākā ŋode yāyat; Isrel u nanak tāpuri irirān gāripi nadān imiŋkut. Nanakna u Isip kome irirān gera yāŋira āneŋi āyāntuŋpen ābuk. ^{2 d} Upāŋkaŋ nākā dubinaken ābut yānpān gera ehutpān yāŋira āmawebe unitā ehutpān māde ut namiŋkuŋ. Āmawebenaye uwā anutu jopi Bal ba anutu jopi ātuta ārawa tānpān gupe kābāni nīkek ijin imik tāŋkuŋonik. ³ Butewaki, Isrel āmawebe u nākŋa-tāgān ini kuŋatta tānpān yāwoŋārek tāŋkut, ba bāyaŋ yāpmāŋitpān yāpmān kuŋatkut. Ude tānpān watā sākgāmān it yāmiŋkuropān u nākā tāyat yān nāmo nadāŋkuŋ. ^{4 e} Nāk gāripi nadān yāmiŋpān oraŋpān yān-yākŋat yāpmān pābā gāmotnaken yepmaŋpān yāniŋ oretkaŋ ketem sākgāmān yepmān towiŋkut.

....

^{8 f} O Isrel, jide tānpān māde api ut tamet? Ba jide tānpān api tabā kātāwet? Ude tāga nāmo! Atma kenta Seboim nanik dāpmān moreŋkuro udegān inta tāga nāmo api tāŋpet. Imata, inta gāripi pāhap nadātāt unita ude tākta bitnātāt. ⁹ Nāk inta kokwawak taŋi nadāk tāyat upāŋkaŋ uterak kowata nāmo api tamet. Nāmo, Isrel āmawebe in āneŋi nāmo api tadāpmān paoret. U imata, nākŋo kudān uwā āma tāŋo kudān udewanigān nāmo. Nāmo, nāk Anutu, Kudupi Āma bāmopjinken irani u. Tāktākna u inigān kubā. Unita kokwawak terak inken nāmo api ārewet.

^b 6:6 Sam 50:8-13; Ais 58:6; Mat 5:7, 9:13, 12:7; 1Jo 2:3, 3:6 ^c 11:1 Kis 4:22; Mat 2:15

^d 11:2 Luk 13:34; Jon 3:19; Apos 7:51; 2Ko 2:15-16 ^e 11:4 Mat 11:29-30; Jon 6:32-58, 12:32; Rom 2:4, 11:22; 2Ko 5:14 ^f 11:8 Lo 29:23; 2Pi 2:6; Jud 1:7; Sam 106:45; Jer 3:12

Joel

Anututä Juda äbotta komi yämikta man

Joel 2:12-19

Bäneppjin äyäjurur

^{12 a} Yawetä ñode yäyak; Yäke, in ñodetä nak jop itkañ konäm butewaki tänpäj bänepjin yäpmäj äyäjutinik tänpäj näkken äneñi äbut. ^{13 b} Momijinta nadäwä wakiinik bureni tänpäwä tekjin jop nämo weŋgaräneñ. Nämo, bänepjinpäj weñ äreyäwut! Ude tänpäj Yawe Anutujinken äneñi kut. Nadäkañ? Yawe uwä orakorak, butewaki mähemi. Kokwawak bäräneñ nämo nadäk täyak. U iniken ämawebeniyea nadäj yämikinik täk täyak. Täñkañ bäräpi yämikta bitnäk täyak. ¹⁴Unita uken äneñi kut. Uken kuñirä kokwawak nadäj tamik täyak u peñpäj butewaki nadäj tamiñpäj iron tañi käwep api tamek. Ude täñ tamayäj täyak uwä ketem ba wain ume kañ-ahäñpäj Yawe Anutujinta iron ude täga api peñ imineñ.

¹⁵Unita momijinta yänpäj käbeyä kudupi tänpäj nak jop itta Saion pom terak womat piäwut. ¹⁶Tänpäj ämawebe yänpäbä kubäkengän yepmañpäj Anutu gwäñj äpmoñ imikta yäñahäñpäj yäwerut. Ämawebe ekäni ba ironironi, ba nanak paki nonoñken irani u kudup käbeyäken ahäñpäj itneñ. Ba yanäpi kodaki imaka, eñini peñpeñ äbä bok irut. ¹⁷Äbä irirä bämop äma, Yawe iñamiken watä epän täk täkañ u kudupi yot täño yäma ba bukä u bämopiken konäm butewaki tänpäj yäñapik man ñode yäneñ;

O Yawe, gäk äma äbotkaye ninta butewaki nadäj nimi.

^a 2:12 Jna 3:5-8; Apos 26:20; Jem 4:8-9 ^b 2:13 Sam 51:17, 86:15, 145:7-9; Jna 4:2; Mat 5:3-4, 6:16-18; Rom 2:4; Efe 2:4

Nibä kätäjiri äma komeni komenitä nibäwä jiraŋ ude tänpäpän
yänärok niwetpäŋ nibän mägayänpän ŋode nämo niwetneŋ;
Anutujin de?

¹⁸ Ude tänayän täŋo uwä Yawetä komenita nadäwätäk tänpän
ämawebeniŋeta butewaki api nadän yämek. ¹⁹ Butewaki nadän yämiŋpäŋ
ŋode api yäwerek; Eruk, ketem, wain ume ba olip gakŋi bumta tama
naŋ tokŋek api täneŋ yäk. Näk tabä kätäjira äma komeni komeni u
bämopiken kuŋarirä äneŋi nämoinik api taniŋ wärätneŋ.

Joel 2:28-32

Yawe täŋo kadäni pähap

^{28 c} Anututä ŋode yäyak; Kämiwä Munapikna ämawebe kuduptagänta
kireŋ yämiŋira kudän mebäri mebäri api pewä ahäneŋ yäk.

Äpetjiŋe nanakjiŋetä näkŋo mena jinom yäpmänpän api yänahäk
täneŋ.

Ba äma tägawanitä näkŋo kudän dāpmonken api yabäk täneŋ.

Ba äma gubaŋjiŋetä dāpmonken kudän kudupi api käneŋ.

²⁹ Bureni, kadäni uken näkŋaken Munapik äma täŋo piä watä
ämawebe terak imaka, api piŋ yābaret yäk.

³⁰ Täŋkaŋ kepma u nämo ahāŋirān intājukun kaŋpän nadākta näk
kudän kudupi mebäri mebäri kunum gānaŋ ba kome terak api
pewa ahāneŋ yäk.

Nägät, kädāp mebet, ba gupe pähap api ahāneŋ yäk.

³¹ Yawe täŋo kadäni umuri pähap u nämo ahāŋirān edaptä bipmāŋ
urani api täŋpek. Ba komepaktä nägätgāmān ude api penyāŋewek.

^{32 d} Täŋpākaŋ kadäni uken ämawebe Yawetä täŋkentāŋ yāmikta gera
yānayän täŋo u kudup api yāmagurek.

Bureni, Yawetä ŋode yāŋkuko udegān api ahāwek; Jerusalem
ämawebe ätu uwä säkgāmān itta iwoyāŋkuro unita nämo api
paotneŋ.

^c 2:28 Jon 7:38-39; Apos 2:2-4,16-18,33, 10:44-47 ^d 2:32 Sam 50:15; Apos 2:21, 15:17;
Rom 10:11-14

Amos

Anutu Isrel ämawebetä momi kädet pekta iwetkuk

Amos 3:1-8

Yawetä Isrel ämawebe komi piä yämayän täyak u mebäri nitek

3 ¹ Amostä ñode yänkuk; Isrel ämawebe Yawetä Isip nanik tämagut yäpmän äbani in man Yawetä täwetak ño juku penpän nadäwut. Uwä ñode yäyak;

² ^a Äma äbot komeni komeni u bämopiken nanik ingänpän näknata biñam itta iwoyänpän watä säkgämän it tamik täyat. Mebäri unita momijin kudupta yänpän kowatawä komi piäken api tepmanpet.

³ Jide? Äma yarätä bok jop täga kuñatdeñ? Nämo, man yänpän-nadäk täñkañ uyaku kuñatdeñ.

⁴ Ba laion, bipiken tom kubä nämo ureko uwä kähän imata yäwek? Ba laion gubañi ini mobä käwutken itpän imata gera jop yäwek? Nämo, tom kubä nañkañ uyaku gera täga yäwek.

⁵ Ba jide, äma kubätä barak käderiken barak yepmänjitta gämam umumi nämo peweko uwä barak jide tänpän injirek? Nämo! Ba tom kubä buñep terak nämo äronjirän kaik jide tänpän akwek? Nämo, tom kubä äroweko uyaku kaik täga akwek.

⁶ U udegän, yotpärare kubäken ämik täño womat mämä nadänpän ämawebe nämo umuntäneñ ba?

Ba yotpärare kubäken kadäni waki ahäweko uwä jide nadäneñ? Uwä ñode nadäneñ; Waki ahätak ñowä mebäri nitek. Yawetä pewän ahätak yän nadäneñ.

^a **3:2** Kis 19:5-6; Lo 10:15; Mat 11:20-24; Rom 2:9; 1Pi 4:17

- 7^b Unita bureni-inik node nadawut; Ekäni Yawe ärowanitä imaka kubä tänpayän nadänpänä profet piä ämaniye u jukun yawerän nadänirä tāk täyak.
- 8^c Äma kubä laiontä gera yänirän nadänpän nämo umuntäwek? Eruk, u udegän Ekäni Yawe ärowanitä äma kubäta man imeko uwä äma u jide tänpän man u yänahäkta meni tänpipiwek? U täga nämo!

Amos 5:6-27

Yawetä ämawebeniye kudän goret kuḡarani yabän yänkuk

5 6^d Eruk, Isrel ämawebe, in Yawe täno gämoriken kut! Ude tänayän täno uwä täga api itneḡ. Täḡ, ude nämo tänayän täno uwä Yawetä kädäp ude Isrel ämawebe intä terak äpäḡkaḡ in kuduptagän api iḡin morewek.

Tänjirän inken nanik kubätä kädäp u täga nämo api dāpän kumneḡ. 7Inä waki node tāk tākaḡ; Inä kudän siwoḡi yāpmän äyänutpän äma jopi u täḡkentän yäminäḡpän komi epänken yepmak tākaḡ. Bureni, inä kudän siwoḡi u jiraḡta maḡpä kuḡkuḡ.

8Nadäkaḡ? Äma guk mebäri mebäri, ini äbot-äbot täḡ yepmaḡkuko, ba bipmän urani täḡpewän yänek täyak, ba kepma täḡpewän bipmäk täyak, ba gwägu pähap yänpewän äbä kome terak piwän kuk tākaḡ unitäḡo wäpi uwä Yawe näk. 9Näkä äma kehäromi nitek ba unitäḡo yotpärare kehäromi uken täḡpäwak pewa ahäk tākaḡ. Unita waki täḡpani in juku pewut.

10^e Inä äma man käbeyäken man bureni yänahäk tākaḡ unita gaḡani nadäk tākaḡ. Ba man yāpmän daniwani äma siwoḡita nadäwäwak tāk tākaḡ. 11Äma jopi jäwäri yeḡ maḡpä äpmonpakaḡ unitäḡo tuḡumi jop yäyomägat tākaḡ. Unita yot kehäromi säkgämän, mobäpän täḡkuḡo upänkaḡ inä u gänaḡ nämo api itneḡ. Ba wain epän säkgämän piḡkuḡo upänkaḡ unitäḡo bureni nämoinik api näneḡ. 12U imata, näk momijin waki mäyap yabänpän-nadäk täyat.

In äma siwoḡita waki täḡ yämik tākaḡ. Ba intä epän waki täkta ämatä moneḡ tamik tākaḡ. Täḡkaḡ man käbeyäken yän-yäkḡarani man yänjirä äma jopi jäwäri jiraḡta yepmak tākaḡ. 13Ude tänjirä ämawebe nadäk-nadäk täga nitektä kwikinik mankum it tākaḡ, kadäni wakiken itkaḡ unita.

14^f Eruk, kädet wakiwaki nämo, kädet täga kaḡ iwarut! Ude iwatnayän täno uwä säkgämän api itneḡ. Bureni, ude tänjirä Yawe Anutu kehäromi

^b 3:7 Stt 18:17; Sam 25:14; Jon 15:15; Rev 1:19 ^c 3:8 Jer 20:9; Apos 4:20, 5:29; 1Ko 9:16; Rev 5:5 ^d 5:6 Lo 30:6,10; Ais 55:6-7; Hib 12:9 ^e 5:10 Snd 9:7-8; Jon 3:20, 8:46-47, 15:19,23 ^f 5:14 Sam 34:12-16; Jer 7:4; Mat 6:33, 2:7; Plp 4:8

mähemitä inkät it-inik api tänppek, yäk täkaŋ ude. ^{15g} Unita kudän wakita taräki nadänkaŋ kudän täga ɲodeta gäripi nadäk täkot; Man käbeyäken yän-yäkŋarani man terak man epän nämo tänpä waneŋ. Ude tänayän täkaŋ uwä Yawe Anutu kehäromi mähemitä äbot nanak yarägan ɲonita butewaki käwep api nadän tamek.

¹⁶⁻¹⁷ Unita Ekäni Yawe kehäromi mähemi näkä ɲode yäyat; In kudän waki ude täk täkaŋ unita kowata tänpäwakta ärewayän. Ude tänpakaŋ yotpärare täño kädetken konäm kähän bumta api ahäwek. Wära wära yänpän äma yotpärare gäganiken naniktä päbä äma kumbanita täŋkentän yämiŋpän butewaki kap yäntekta gera yänpewä api ämneŋ. Ba äma wain epänken itnayän täkaŋ u imaka, konäm wakiinik api kotneŋ. Yawe näkä ude yänkehärom täyat.

^{18h} Yäke! In Yawe täño kadäni pähap u bäräneŋ ahäwän yän yänkaŋ gäripi pähap yän nadäk täkaŋ upänkaŋ butewaki pähap! Kadäni uken imatäken täga kubä api yäpneŋ? Nämo! Kadäni u penyänek kadäni nämo, u bipmän urani kadäni api ahän tamek. ¹⁹ Kadäni uwä äma kubätä laion kaŋumuntaŋ kuyat yäkŋat kumaŋ bea pähap kubä kaŋ-ahäweko ude! Ba äma kubä eniniken äronpän maŋitkaŋ kerä däpi terak peyat yäkŋat gämok kubä iŋirän iweko ude! ²⁰ⁱ Bureni, Yawe täño kadäni unitä bipmän urani api wädän yäpmän äbek, penyänek kubä nämo api ahäwek.

^{21j} Tänpäkaŋ Yawe näkä ɲode täwetgän täyat; Näk naniŋ oretta käbeyä tänpän äŋnak-äŋnak täk täkaŋ unita taräki nadäk täyat. U gaŋani pähap! ^{22k} Täŋkaŋ iron tänpän tom ketem iŋiŋ naminayän täkaŋ upänkaŋ täga nämo api nadän tamet. Ba naniŋ oretta tom gupi taŋi taŋipän naminayän täño upänkaŋ yabäwa wakigän api täneŋ. ²³ Täŋkaŋ wagäm utpän oretoret kap teŋ namik täkaŋ u nadäkta gaŋa tak täyat. ²⁴ Tänpäkaŋ gäripi nadätat uwä ämawebeken kädet siwoŋi tänpän kudän tägatäga tänpen kuŋarirä unitä ume nämo kawuk taŋkaŋ pen äpäk täkaŋ ude kaŋ pat tamän.

²⁵ Isrel ämawebe, obaŋ 40 unita näk inkät kome kawukiken bok kuŋatkumänken naniŋ oretta tom ketem iŋiŋ namut yänpän nämo täwetkut. ²⁶ Tänpäkaŋ apiŋo inä näk nabä kätänpän anutujin jopi wäpi Sakutu intäjukun ämanin yän yäkaŋ unitäŋo wärani, ba guk wärani wäpi Kaiwan anutunin yän yäk täkaŋ u yäniŋ oret täkaŋ unita ɲode täwetat; ²⁷ In Damaskus kome ukäda kome kubä täño gämoriken itkaŋ komi piä täkta tämagut yäpmän kwayän täyatken eruk, anutu jopijin u bok yäpmänkaŋ kaŋ kut! Yawe, wäpna kubä kehäromi mähemi näkä ude yäyat.

^g 5:15 Sam 34:14, 119:104; Rom 12:9; 1Te 5:21-22; 3Jo 1:11 ^h 5:18 2Pi 3:10

ⁱ 5:20 Mat 22:13; Jud 1:13; Rev 16:10 ^j 5:21 Mat 23:14 ^k 5:22 Sam 50:8-13; Mai 6:7

*Amos 6:1-7***Täga itkamäj yäj jop nämo nadäneŋ**

6 ¹ Butewaki pähap! Ämawebe Jerusalem yotpärareken irit säkgämän terak it täkaŋ in api waŋ moreneŋ! Ba Samaria pom terak itkaŋ imaka kubätä nin nämo api tänpä waneŋ yäj nadäk täkaŋ in imaka, api waŋ moreneŋ. Ba Isrel äma wäp biŋam nitek, in imaka api waŋ moreneŋ. In täŋo kome u kome päke u bämopiken intäjukun itak, ba Isrel ämawebe täŋkentäk yäpmäkta in tabäj tarek täkaŋ upänkaŋ inä api waŋ moreneŋ.

²Eruk, in pänku Kalne yotpärare kaŋ kawut. Kaŋpän unitä pänku Hamat yotpärare pähap u kaŋ kawut. Kaŋpän unitä pänku Get yotpärare, Filistia komeken itak u kaŋ kawut. Jide, ämawebe äbot uwä in tärepmiŋpän siwoŋi kuŋat täkaŋ ba? Ba unitäŋo kome intäŋo yärepmiŋkuk?

³ Butewaki! Tänpäwak kadäni ninken täga nämo api ahäwek yäj nadäk täkaŋ. Upänkaŋ imaka wakiwaki täk täkaŋ unitä kadäni umuri pähap kubä api imagut yäpmäj äbek. ⁴In tuŋum ämawebe itkaŋ dāpmon patpat bukä säkgämän säkgämän terak pat täkaŋ, ba sipsip bulimakau gakŋi nitekpän käroŋ nak täkaŋ. Unita in ket nadāwut. Inä api waŋ moreneŋ. ⁵In orek patpat tänpän kap mebäri mebäri tekta gäripi nadänpän Devittä teŋkuko udegän tena yänpän gita utpän kap teŋ ubik täk täkaŋ. ⁶In wain ume bumta naŋkaŋ gupjin ägo wabikta gakŋi käbäŋi säkgämän nitekpän ärut täkaŋ. Wära! Ude täŋkaŋ Isrel notjiye päke u waŋpän itkaŋ unita butewaki kubä nämo nadäk täkaŋ. ⁷Unita iwantä äbä Isrel ämawebe kome kudupiken täntäkŋat yäpmäj kunayän täkaŋ uwä intä intäjukun api kuneŋ. Ude tänpän äŋnak-äŋnak pähap ba orek patpatjin uwä api paorek.

*Amos 7:10-17***Profet ude itta Ekänitä iwoyänpän teŋkuk**

7 ¹⁰Tänpäkaŋ Betel kome täŋo bämop äma wäpi Amasiatä Isrel täŋo intäjukun äma Jeroboamta man ŋode pewän kuŋkuk;

Amos uwä Isrel äma bämopiken itkaŋ gäk iwan täŋ gamikta äma bānepi yäpmäj ärokärok täk täyak. Täŋirän kome mähemtä unitäŋo mani nadänpän-nadāwätäk pähap täk täkaŋ yäk. ¹¹Amostä ŋode yäk täyak yäk; Jeroboamtä ämik terak api kumbek. Ba iwan ämatä Isrel äma

¹ 6:1 Jer 5:5; Luk 6:24-25, 12:17-20; Jem 5:5; 1Pi 5:7 ^m 6:3 5:18; Mat 24:48; 1Te 5:3; 2Pi 3:4; Rev 18:17

komeniken nanik yāmagutpāṅ kome banken komi epān api yāminēṅ yāṅ yāk tāyak.

¹² Amasia ude yāṅpāṅ pāṅku Amos ṅode peṅ iwetkuk; Profet, gāk āhan peṅpeṅ Juda komekaken ku! Uken kuṅkaṅ profet epān tāṅpāṅ moneṅ kaṅ-ahā! ¹³ Betel kome ṅoken intājukun āmanin uwā Anutu iniṅ orerani. Tāṅkaṅ kudupi yot ṅowā Isrel ābot tāṅo kudupi yot. Unita Betel kome ṅoken profet man wari nāmo yāwen.

¹⁴ Amasiatā ude iwerānā Amostā man kowata ṅode iwetkuk; Nāk profet ātu ude nāmo yāk. Ba profet tāṅo nanaki nāmo. Nāmo, nāk sipsip tāṅo watā āma ude irit, ba pāya piwanita watā āma itkut. ¹⁵ Ude irira Yawetā sipsip tāṅo watā āmatā epānken nanik yāṅ-nāmagutpāṅ ṅode nāwetkuk; Gāk kuṅkaṅ Isrel āmawebenaye nākṅo mena jinom yāpmāṅpāṅ kaṅ yāṅhāṅpāṅ yāwet. Yawetā ude nāwetkuk yāk.

¹⁶ Tāṅkaṅ Amasia, Yawetā gāwerayāṅ tāyak u ket nadā. Gāk Isrel tāṅo ābot u Yawe tāṅo man yāṅhāṅpāṅ yāweretta naniṅ bitnāk tāyan. ¹⁷ Unita Yawetā ṅode yāyak; Nadātan? Webekatā moneṅ epān kubokāret webe ude āworeṅpāṅ yotpārare bāmopiken api tāṅtāṅ kuṅarek. Ba āpetkaye nanakaye āmikken api kumāṅ moreneṅ. Tāṅpākaṅ komekawā iwantā yāpmāṅ daniṅpāṅ api yāpneṅ. Ba gākṅawā guṅ ābot bāmopiken api kumben. Tāṅkaṅ Isrel āmawebe komeniken nanik yāmagutpāṅ āmatā komeken ban itkaṅ unitāṅo komi epān api tāneṅ.

Amos 8:4-7

Isrel āmawebe tāṅo kudān waki ātu

8 ⁴ In ātutā āma jopi, tuṅumi nāmo, yeṅ tāṅpā kuk tākaṅ ba kome ṅonitāṅo āma jāwāri dāpmāṅ paotta piāni tāk tākaṅ in ket nadāwut. ⁵ Inā ṅode yāk tākaṅ;

Anutu iniṅoret-oret kadāni bārāṅeṅ tārewānkaṅ ketem tuṅum namiṅ-gamiṅ kaṅ tāna. Yāke, Sabat kadāni ṅo jidegān tārewānpāṅ ketem maketken api pene? Inā ude yāṅpāṅ namiṅ gamiṅ tāk tākaṅ uwā tuṅum tāṅo gwāki jop yāpmāṅ āronpāṅ tuṅum yāmik tākaṅ u tāṅyākṅatpāṅ āhan yāmik tākaṅ, yāminaṅi ude nāmo.

⁶ Tāṅkaṅ ketem āmatā moneṅ peṅpāṅ yāpmākta pek tākaṅ uwā waki bok tāga bok tāṅ-awāhutipāṅ pek tākaṅ. Tāṅpākaṅ kādet waki ṅode imaka, tāk tākaṅ; Āma jopi jāwāri imaka tāpuri, kuroṅi ārārani ude, gwāki nāmo, inken jop yāpeko uwā, eruk inā tuṅum jop yāpeko unitāṅo gwāki yāpmākta āma jāwāri u iṅitpāṅ moneṅ nimān yāṅpāṅ āma kubāta iniṅ kireneṅ, watā piāni tāṅ imekta.

⁷ Ude tāk tākaṅ unita Yawe, Isrel nanik tāṅo Anututā ṅode yāṅkehārom tāyak; Nāk Isrel āmawebe intāṅo waki udewanita nāmoinik api tāṅguṅ tāwet.

Jona

Profet kubä Anutu täño man buramikta bitnäñkuk

Yawetä Jona piä man iweränkañ ämetpeñ kuñkuk

1 ¹“Yawetä Jona, Amitai täño nanaki ñode iwetkuk; ²Eruk gäk yotpärare pähap wäpi Ninive uken ku yäk. Kuñat-kuñari gwäjiwani wakiinik yabänpäñ-nadäk täñkuro unita päñku kome mähem man kehäromi, komigämän kañ yawet yäk. ³^bAnututä Jona man ude iweränkañ Jonatä Yawe täño man bitnäñpeñ ämetkuk. Ämetpeñ gäpe terak Tasis yotpärareken kwa yäñpäñä Jopa yotpärare gwägu dubiniken kuñkuk. Uken gäpe kubä Tasis komeken kwayäñ täñjirän kañ-ahäñkuk. Kañ-ahäñpäñä Yawe kañumuntañ kábop irayäñ nadäñkañ Tasis kwayäñ gäpe suwañpeñ äronkuk.

⁴Eruk äronpeñ kuñjirän Yawetä mänit pähap peñ iwet-pewän piäñjirän gwägu wakiinik täñkuk. Wakiinik täñpäñ gäpe imarayäñ täñkuk.

⁵Imarayäñ täñjirän gäpe täño piä äma umuntañpäñ anutu iniken iniken uken gera yäñkuñ. Täñpäñ gäpetä pidäm tawän yäñpäñä tuñum ätu gwägu gänañ ureñ täñpä äpmonkuñ. Ude täñ irirä Jona uwä gäpe miyäkiken äpmo dämpmon patguñ täñkuk.

⁶Patguñ täñjirän gäpe täño mähemitä äpmonpäñ Jona kañpäñ ñode iwetkuk; Gäk mebäri jideta dämpmon ño pat itan? Eruk aku! Gäkño anutuken gera yä! Yäñiri butewaki käwep nadäñ nimiñpäñ täñkentäñ nimiñjirän nämo paotne yäk. ⁷Ude yäñjirän gäpe täño piä ämatä yäñpäñ-nadäk täñpäñ yäñkuñ; Eruk, netä täño mebärita imaka umuri pähap ño ahäñ nimitak yäñ kañ-ahäkta kären täñpäñ këna yäk. Ude yäñpäñ kären täñjirä Jonaken ahäñkuk.

⁸Jonaken ahäñjirän kañpäñ ñode iwetkuñ; Gäk niwet yäk. Imaka ño netä täño mebäri terak ahäñ nimitak? Gäk ima piä täk täyan? Gäk de

^a 1:1 2Kn 14:25 ^b 1:3 4:2; Jer 20:7-9; Luk 9:62; 1Ko 9:16

naniktä äbätan? Gäk komeka de nanik? Ba netä täŋo äma äbotken nanik? ⁹Yänjirä yäwetkuk; Näk Hibru äma yäk. Yawe Anutu kunum gänaŋ nanik kome gwägu pähap yäwän ahänkuŋo u oraŋ imik täyat yäk.

¹⁰Ude yänppän Yawe kaŋumuntaŋ ämetkut yän yäweränä äma gäpe gänaŋ itkuŋo unitä umun pähap taŋpän iwetkuŋ; Yäke! Gäk umuri ude wani imata täŋkun? ¹¹Tänkaŋ gwägu wakiinik täŋpewän äneŋi iwet yabänkuŋ; Jide täŋ gaminapän gwägutä wareŋi nämo pärek? ¹²Yäwäwä Jonatä yäwetkuk; Näk yäpmänppän gwägu gänaŋ maŋpä äpmonjira uyaku gwägu wareŋi nämo pärek yäk. Nadätat, gwägu wakiinik täyak u näka yänppän täyak yäk.

¹³Ude yäweränkaŋ Jona täŋo man nämo buramiŋpän gäpe gwägu gägäni käda kwän yänppän keritä bumta täŋ-iwatkuŋ. Täŋ-iwatkuŋo upänkaŋ gwägu wakiinik-inik täŋkuko unita täŋpä waŋkuŋ. ¹⁴Tänppä waŋtäko Yaweken butewaki gera ŋode yänkuŋ; O Yawe, äma ŋo gwägu gänaŋ mäna äpmonjirän, gäk mebäri injinken itak yän niwetkaŋ nibän äwaräkuk täŋjiri nämo paotne! Yawe, gäkŋa nadänppän täŋkaŋ nintä terak nämo yäwen yäk. ¹⁵Tänppän äma unitä Jona yäpmänppän gwägu gänaŋ maŋpä äpmonjirän gwägu wareŋi nämo patkuk. ¹⁶Tänjirän äma itkuŋo unitä Yaweta bumta umuntaŋpän bänep täŋkwitakta gupe käbäŋi nikek iŋiŋ imiŋpän Yaweta watä piä täŋ imineŋta yänkehärom taŋkuŋ.

¹⁷Tänppäkaŋ Yawetä gwägu tom taŋi pähap kubä iniŋ kireŋpewän Jona kämän äpmonkuŋ. Kämän äpmonjirä Jona gwägu tom pähap u koki gänaŋ kepma bipani yaräkubä ude patkuk.

Jonatä Anutu man iwerirän nadän imiŋkuk

- 2** ¹Jona tom koki gänaŋ patkaŋ Yawe Anutuni yänpapak man terak ŋode iwetkuk;
- ²Näk komi piäken patpän Yawe gäkken gera yänjira naniŋ yänkun. Paotpaot komeken patkaŋ täŋkentän nam yänppän gera yänjira nadän namiŋkun yäk.
- ³Imata, gäk gwägu pähap gänaŋ pudät mabi baninik, gwägu mebäriken umu äpmonkuro unita. Täŋppän gäkŋo gwägu pähaptä näk uwäktän namiŋppän gwägutä taŋi tokätpän nut mabän äpmonkut yäk.
- ⁴Ude ahän namänppän ŋode nadänkut; Näk injamka dapunken nanik näwat kireŋkuno upänkaŋ ŋode nadätat; Gäkŋo kudupi yotkaken äneŋi api ärowet.
- ⁵Ume pähaptä uwäk täŋpipiŋpän nepmaŋpän paorayän täŋkut. Gwägutä näk it gwäjiŋpän gwägu yenitä gwäknaken kwasikotkuŋ.
- ⁶Näk gwägu gänaŋ kome mebäriken äpmonppän äpmokinik täŋkut.

© 1:17 Jon 4:6; Mat 12:40, 16:14; Luk 11:30

Äpmonpān ukādagān itnañipān Yawe Anutuna, gāk komi piāken nanikpān wādān tādōtpān nepmañpi pen api iret yāk.

⁷ Iritna jirupmirayān tāñirān Yawe, gāka nadāñpān gerana gākño kudupi yotkaken ahāñkuk.

⁸ ^d Tāñpākañ āmawebe yāwīk pukpuki orañ yāmīk tākañ uwā gāka nadāñ gamikinik tānañipān māde ut gamik tākañ.

⁹ Tāñ nāhā bānepnatā kap teñoret gaminpān ārawa api tāñ gamet. Tāñpān yāñkehāromtak man gāwetkuro u tākinik api tāñpet.

Yāke! Paotpaotken nanikpān yāmagurani māhemi u Yawe ubayāñ!

¹⁰ Tāñpākañ Yawetā gwāgu tom iwet-pewān gwāgu tomtā Jona gwāgu gāgāniken añañ mañpān kuñkuk.

Ninive kome māhemitā bānepi āyāñutkun

3 ¹ Tāñpākañ Yawetā Jona āneñi ñode iwetkuk;

² Eruk, gāk Ninive yotpārareken ku yāk. Kuñkañ manbiñam gāwerayāñ tāyat u kañ yāwet. ³ Ude yāñirān Jonatā mani buraminpān Ninive yotpārareken kuñkuk. Ninive uwā yotpārare tañjinik, kukñi ñonitā kukñi udude kwenō uwā edap yārākubā tārewek. ⁴ ^e Eruk, Jona yotpārare gāgāniken yāput penpāñ kepma kubā kuñpāñ yotpārare bāmopiken itkañ gera terak ñode yāñahāñkuk; Edap 40 ude tāreñirān Ninive yotpārare api penj āwāhurek! yāk.

⁵ Jonatā ude yāñirān eruk, Ninive māhemitā Anutu tāño man nadāwā bureni tāñkuk. Nadāwā bureni tāñpāpāñ mominitā nadāwātāk tāñpāñ, nak jop irit kadāni penpāñ tek waki-wakipāñ tāñkuñ. Ekāni ironi kudup udegān tāñkuñ. ⁶ Tāñirā Ninive nanik tāño intājukun āmatā biñam u nadāñkañ akunpāñ tek tāga yāñopmāñpāñ penpāñ tek waki-wakipāñ tāñpāñ pāñku kādākut gānañ mañit itkuk.

⁷ Tāñkañ Ninive āmawebe kuduptagāntā nadākta manbiñam ñode pewān kuñkuk; Intājukun āmakāt epāñ āmaniyetā ñode penj tāwetkañ, Kubātā ketem kubā nāmoinik nāñpek. Āma ba yawak, ketem ume nāmoinik nāneñ yāk. ⁸ Nāmo! Āma ba yawak imaka, tek waki-wakipāñ tāñput. Tāñpāñ āmawebe kuduptagāntā Anutuken yāñapik man kehāromi yāneñ. Tāñpāñ kuñat-kuñari waki u ba āmik tāktāk tāk tākañ u penen! yāk. ⁹ Ude tāñirā Anututā butewaki kāwep nadāñ niminpāñ ninta kokwawak nadātak u penjirān nāmo paotne yāk.

¹⁰ Tāñpākañ manbiñam pewān kuñkuko u nadāñpāñ buraminpāñ āmawebe kudup wakiwaki māde ut imiñirā Anututā yabāñkuk. Yabāñpāñā nadāk iñitkuko u yāpmāñ āyāñutpāñ kowata pewān ahāñ yāmīkta nadāñkuko u penjku.

^d 2:8 Sam 31:6 ^e 3:4-5 Mat 12:41; Luk 11:32

Maika

Asiria naniktä Juda ämawebe komi piäken api yepmanpek

Maika 5:2-5a

Intäjukun äma kubätä Betlehem komeken api ahäwek

5 ^{2a} Yawetä ñode yäyak;
Betlehem Efrata, gäk Juda kome täño yotpärare päke unitäño täpuri ude itan. Upänkañ inken intäjukun äma pähap kubä api ahäwek. Ahänpän näkñaken äbot, Isrel ämawebe u näkño wäpna terak api yabän yäwarek. Äma unitäño oraniye uwä bianinik umu ahänkuñotä ahän yäpmän äbäkañ. ^{3b} Unita Yawetä Isrel äbot iwan keri terak yepmanpän it yäpmän kuñtäko webe kubä Ekänitä iwoyänkuko unitä nanak api bäyawek. Kadäni uken intäjukun äma unitäño noriye ätu ämatä komeken komi epän terak itkuño u äbänpän Isrel noriyekät äneñi kubäkengän api itneñ. ^{4c} Tänpäkañ intäjukun äma unitä yawakiye Yawe Anutuni täño kehäromi ba wäpi ba epmäget kudäni uterak watä kehäromi api it yämek. Watä it yäminirän säkgämän api itneñ. Täñkañ äma unitäño kehäromi ba wäp biñam ärowanitä komeni komeni api kuñ morewek. ^{5d} Ude täñkañ bänep kwini täño mähemi ude api it yämek.

Maika 6:1-8

Yawetä Isrel ämawebe manken yepmanjuk

6 ¹ Yawetä man yäyak ño juku penpän nadäwut! Näkä in manken tepmanjat ñowä mebariñin yänahänpän näwerirä pom imaka,

^a 5:2 Mat 2:6; Jon 7:42 ^b 5:3 Mat 12:50; Rom 9:23-28, 11:5 ^c 5:4 Ais 40:11, 49:9-10; Ese 34:23-24; Jon 10:24; Sam 45:6; Mat 25:1; Efe 1:13 ^d 5:5 Ais 9:6; Luk 2:14; Jon 14:23; Efe 2:14-17

nadāwut! ² Oi pom, in ba kome tāŋo meham kehāromi tārek-tāreki nāmo it tākaŋ in juku peŋpāŋ Yawetā Isrel āmawebe manken yepmaŋpāŋ man piā tāŋpayāŋ tāyak ŋo nadāwut.

³ Yawe nākā ŋode tāwet yabātāt; Āmawebenaye, nākā goret jide tāŋ tamiŋkut? Ba bārāpi jide u pewa ahāŋ tamiŋkuk? Unita kowata nāwerut! ⁴ Nākāgān Isip kome, komi piāken nanik in wādāŋ tādōtpāŋ tāmāgut yāpmāŋ ābut. Kādet tāwoŋāreŋpāŋ yāŋ-tākŋat yāpmāŋ ābākta Moses kenta Aronkāt Miriam upāŋ iwoyāŋpāŋ yepmaŋkut. ⁵ O āmawebenaye, Moap nanik tāŋo intājukun āma wāpi Balak unitā waki tāŋ tamikta nadāk tawaŋ peŋkuko unita juku piwut. Ude tāŋ tamikta nadāk tawaŋ peŋirān Beo tāŋo nanaki Balam unitā Balak iwetkuko unita imaka, nadāwut. Ba bāmop āma ātu topmāk-topmāk tāŋo gāpe Gilgal yōtpārare yāpmāŋ kuna yāŋpāŋ Sitim kome peŋpeŋ kuŋtāŋgān ume taŋi kubāken ahāŋirā kudān nākā pewa ahāŋkuŋo unita juku piwut. Imaka udewanita juku pinayāŋ tāŋo uyaku inŋin tāŋkentāŋ tamikta jide tāŋ tamiŋkuro u api nadāŋpāŋ yāpmāŋ kuŋatneŋ.

Kudān Yawetā gāripi nadāk tāyak unita man

- ⁶ Yawe Anutu kunum gānaŋ nanik u inŋi oretta ābāŋpāŋā imatāken upāŋ tāga yāpmāŋkaŋ ābet?
Bulimakau nanaki sākgāmānik upāŋ yāpmāŋ pābā irona ude tāga iŋi imet?
- ⁷ Ba sipsip āmani tausen māyapinik iŋamiken yāpmāŋ ābāŋira gāripi nadāwek ba nāmo?
Ba olip gakŋi kābot tausen māyapinik udepāŋ yāpmāŋ ābāŋira Yawetā unita gāripi nadāwek ba nāmo?
Ba nanakna intājukun nanik mominata kowata utpāŋ inŋi kirewero uwā iŋamiken tāgawek?
- ⁸ ^h Ude nāmo! Yawetā kādet tāga nintā tākta uku bian niwetpāŋ niwoŋāreŋkuk. Unita kādet ugānpāŋ tākta nadāk tāyak. Kādet u ŋode;
Āmata kudān siwoŋi tāŋ yāmiŋkaŋ orakorak kādet iwatpāŋ nininta nadāna āpani tāŋpāpāŋ Anutunin gāmoriken kuŋatpāŋ ukāt bānep kubāgān itne.

^e 6:3 Sam 50:7, 81:8,13; Rom 3:4-5, 3:19 ^f 6:4 Kis 4:10-16, 12:50-51, 15:20

^g 6:5 Nam 22:2-24:25; Jos 3:1-4:19 ^h 6:8 Stt 18:9; Sam 73:28, 37:26; Ais 58:6-9; Hos 6:6; Efe 4:32; Kol 3:12; Jem 4:6-10; 1Pi 5:6

Habakuk

Bäräpi gänaŋ iritta man

Habakuk 1:1-3, 2:1-4

Ämawebe siwoŋi uwä nadäkinik terak it täkaŋ

1 ¹ Man ŋo Yawetä profet Habakukta imaka kubä dāpmonken bumik ude imiŋkuk;

² Yawe, näk kadäni käroŋi gäkken gera yäk täyat u kadäni jidegän nadäŋ namiŋpäŋ nin api täŋkentäŋ nimen? Täŋiri imaka waki ahätak u nin nämo täŋpän waneŋ. ³ ^a Näk bäräpi ämawebe äbotken ahäŋirän wari kakta nämo nekaŋ. Unita mebäri imata iwan yabäŋ äwaräkuk täŋiri ämawebe äbot ŋo täŋpā wakaŋ? Komeni komeni ŋo yabäŋira iwantä ämawebe äbot täŋpā wawäpäŋ tuŋumi bok täŋpā wakaŋ. Täŋpāŋ yäŋärahut-ärahut ba ämik bumta täŋ itkaŋ.

2 ¹ Näk nadäwätäkna Yawe iwetkuro unita kowata nadäkta yot käroŋi, iwantä äbäŋirän yabäkta punin unu äro itkut. Äro itkaŋ kowata nadäŋkaŋ kaŋ iwera yäŋpāŋ itsämbut. ² Täŋira Yawetä näwetkuk; Näkä man dāpmonken gäwerayäŋ täyat u mobä kwäkä yāwani ätu yāpmāŋkaŋ uterak säkgämän kudän täŋpāŋ peŋiri äma kubätä daniwayäŋ nadäŋpāŋä bäräŋeŋ täga kaŋpāŋ api daniwek. ³ ^b Unita jop kudän täŋpāŋ peyi. Imaka ahäwayäŋ täko unitäŋo kadäni nämo keräp täyak. Upäŋkaŋ kadäni käroŋi nämo iriri kudän gäwoŋärewayäŋ nadätat u api ahäwek. Bäräŋeŋ nämo ahätak yäŋ nadäweno upäŋkaŋ muni kubägän iriri api ahäwek. ⁴ ^c Man u ŋode; Äma näk mäde ut namiŋpäŋ kädet waki mebäri mebäri täk täkaŋ u nämo api itneŋ. Täŋ äma siwoŋiwä nadäkinikitä täŋkentäŋ yämiŋirän api itneŋ.

^a 1:3 Mat 10:16; 2Pi 2:8 ^b 2:3 Apos 1:7; 2Te 2:6-8; Jem 5:7-8; Hib 10:36-37

^c 2:4 Rom 1:17; Gal 3:11; Hib 10:38

Sefanaia

Anutu täño man piä tärek- täreki unita man

Sefanaia 3:14-18

Oretoret täño kap kubä

¹⁴ Oi Isrel ämawebe, Jerusalem täño äperiye, in gera yänpän oretoret terak kap tewut. Bänep täga nadänpän oretoret bumta-inik tänpüt.

¹⁵ U imata, Yawetä komi tamiñ yäpmän äbuko eruk apiño nadän tama yänpän intäño iwan kudup däpmänpän yäwat kiretak.

Nadäkan? Isrel täño intäjukun äma bureni, Yawe uwä inkät it täyak unita in imaka kubäta wari nämo api umuntäneñ.

¹⁶ Tänpäkan kadäni uken Jerusalem ämawebe ñode api yäwetneñ; Imaka kubäta nämo umuntänpän bänepjin nämo pewä putäreneñ.

¹⁷ ^a Nämo! Yawe Anutuñin inkät itkan kehärominitä täñkentän tamiñpän iwan keriken nanik bureni api tämagurek.

Unitä inta gäripi pähap nadän tamiñpän iritjin api täñ-kodaktan tamek. Täñkan inta oretoret tänpän kap api taniñ ubiñ tewek, ämawebetä orekirit kadäniken oretoret täk täkan ude.

¹⁸ Tänpäkan Yawetä ñode täwetak; Näkä taniñ kawa tänpän komejinken äneñ api yän-täkñat yäpmän äbet. Ude täñjira iwan iñamiken mäyäk nadänkuño u api paorek.

^a **3:17** Sam 24:8-10; Ais 9:6, 12:2; Hib 7:25; Sam 147:11, 149:4; Ais 62:4-5; Luk 15:5-6, 23-24; Jon 13:1

Sekaraia

Ämawebe bänepi tänpidäm takta man

Sekaraia 9:9-12

Bänep kwini mähemi äbätak!

- 9** ^a Yawetä ñode yäyak;
Eruk Jerusalem nanik ämawebe, in bumta oretpäñ oretoret gera
yāwut!
Intäjukun ämajin inken äbāñirān kawut!
U kudān siwonji ba ämawebe yāpātāgakta kehāromi nīkek ābāñ
tamitak.
U bänep kwini tänpānitā doñki nanak terak mañitkañ äbätak.
- ¹⁰ ^b Unita nadākot! Iwantā Jerusalem yotpārareken ämik tuñum inkāt
ämik pewā ahākta yāpmāñ ābuño u nākā api pewa paotneñ.
Bureni, ämik täño hos, karis ba āpa kuwek u kudup api paotneñ.
Ude täñira intäjukun ämajin uwā āma ābori āboriken bänep kwini
terak irit täño manbiñam yāñahāñpāñ api yāwerek.
Tāñpākañ kome yabāñ yāwat täyak u gwāgu pähap ño kādatā pāñku
ban udude pātāk ude. Komeni täño бага uwā ume wāpi Yufretis u
yāput-peñkañā komeni komeni api kuñ morewek.
- ¹¹ ^c Täñpākañ Yawetā āneñi ñode yākgān täyak; Juda āma intāño
orajiyekāt topmāk-topmāk kubā täñkuro u tom dāpmāñkañ
unitāño nāgāri terak täñkehārom tāwani.

^a **9:9** Ais 9:6-7; Jer 23:5-6; Mat 1:21, 21:5; Rom 3:24-26; Jon 12:14-16 ^b **9:10** Apos 10:36;
Rom 15:9-13; 2Ko 5:18; Efe 2:13-17; Kol 1:20-21; Rev 11:15 ^c **9:11** Mat 26:28; 1Ko 11:25;
Hib 9:14-26

Topmāk-topmāk unita yānpān komi piä, kome kawuki umeni nāmo
 ŋoken nanik pit tamiŋpān taniŋ kireŋpewa api peŋpeŋ kunen.

¹² Nāk ude tāŋkentān tamikta yānjira bāneppjin pidām tākaŋ unita
 kome, komi piä tāk tākaŋ u peŋpān komejin kujatken ānenji
 kuŋkaŋ säkgāmān kaŋ irut.

In komi piä taŋi tān itkaŋ upānkaŋ kowata tāga tamayān tāyat
 uwā komi apiŋo nadākaŋ u irepmitpān kowata säkgāmāninik api
 tamet.

Sekaraia 12:7-10

Yawetä Jerusalem nanik iwan keriken api yomāgarek

12 ⁷Yawetä ŋode yāyak;

Yawe näkä Juda nanikta kehāromi yāpmākta intājukun api
 tāŋkentān yāmet. Tānjira Devit tāŋo āboriye wāp biŋam ba Jerusalem
 nanik tāŋo wāp biŋamtä Juda nanik tāŋo nāmo api yārepmirek.

⁸Tāŋpākaŋ kadāni uken Yawe näkä Jerusalem nanik api tāŋkentān
 yāmet. Tānjira āmawebe kehāromini nāmotä Devit kehāromi nīkek itkuko
 ude api itneŋ. Tāŋpān Devit tāŋo āboriyetä Jerusalem nanikta intājukun
 api tān yāmineŋ, Yawe tāŋo aŋero ba Anututä ini tān yāmeko ude.

⁹Tāŋkaŋ kadāni uken näkä āma ābori ābori Jerusalem tāŋpāwakta ābāk
 tākaŋ uwā api dāpmān morewet.

¹⁰^d Tāŋpākaŋ Devit tāŋo āboriye ba Jerusalem āmawebe näkä
 orakorak kädet ba yāŋapik man yākyäk kädet iwatta kehāromi api piŋ
 yābaret. Ude tānjira āma yāputpewä kumbuko u kaŋpān konām butewaki
 jägāmi pāhap api tān imineŋ, miŋiye naniyetä nanakiye tepi ba intājukun
 naniktä kumbānkaŋ tāneŋo ude.

^d **12:10** Jol 2:28; Apos 10:45; Tai 3:5; Rom 8:15,26; Mat 24:30; Jon 19:37; Rev 1:7; Hib 12:2

Malakai

Anututagän nadän imikinik täneŋta man

Malakai 2:1-10

Yawetä bämop äma jukuman yäwetkuk

2 ¹Yawe kehäromi mähemitä bämop äma ɲode yäwetkuk; Man kehäromi yäwayän täyat uwä intä nadäkta. ²^a Piä tak täkaŋ u kudup terak wäpna biŋam punin peneŋ. Manna nämo nadän namiŋpän ärowani täŋ naminayän täŋo uwä in api täŋpa waneŋ. Ba iron, täŋ-mehamtaŋ tamikta yäpmäk täkaŋ u imaka, api täŋpa waneŋ. Bureni, manna nadän äwaräkuk täŋkuŋo unita imaka tägajin uku täŋpa waŋkuŋ! ³Unita nanakjiyeta komi api yämet. Ba tom ärawata ijiŋ namani täŋo kok yäpmänpän iŋamjin dapunken api wopet. Ude täŋ tamiŋira kokjiraŋ ukät in bok api täŋureŋ täŋpä kuneŋ. ⁴^b Ude täŋ tamiŋira ɲode api nadäneŋ; Man kehäromi niwetkuko u Yawe kehäromi mähemitä ini bämop äma wäpi Livaikät topmäk-topmäk bian täŋkuko u nämo wärämutpän irepmitneta niwetkuk yän nadäneŋ.

⁵^c Topmäk-topmäk Livaikät täŋkuro uterak irit käroŋi säkgämän itta yäntäreŋ imiŋkut. Ude yäntäreŋ imiŋkuro unita gämotnakengän itpän naniŋ oretta yäwani. U bureni, gämotnakengän itpän oraŋ namiŋpän kuŋatkuk. ⁶U ämawebe kädet siwoŋi täŋpeŋ kuŋattagän yäwetpän yäwoŋäreŋkuk. Täŋkaŋ kädet waki takta kubä nämo yäwetpän yäwoŋäreŋkuk. Ude täŋkuko unita näkkät bänep kubägän itpän siwoŋi kuŋatkaŋ ämawebe mäyap kädet waki mäde ut yämikta täŋkentän yämiŋkuk. ⁷^d U imata, bämop äma täŋo piä uwä ämawebe näkŋo mebäri

^a 2:2 Sam 81:11-12 ^b 2:4 Nam 3:11-13 ^c 2:5 Nam 25:12 ^d 2:7 2Ti 2:24-25; 2Ko 5:20; 1Te 4:8

siwoŋi nadāwā tumākta yāwetpāŋ yāwoŋārek tāneŋ. Uwā Yawe kehāromi māhemi nākŋo man yāŋahāwani āma unita āmawebetā nākŋo gārīp kaŋpāŋ nadākta bāmop āma uken kunēŋ.

^{8e} Upāŋkaŋ bāmop āma apiŋo nanik in uwā nākŋo kādet siwoŋi u irepmi morekaŋ. Tāŋkaŋ nadāk mebāri mebāri terak yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋjirā āmawebe māyaptā kādet siwoŋi nāmo iwatkaŋ. Bureni-inik, orajin Livaikāt topmāk-topmāk tāŋkuro u wārāmupāŋ irepmi morekaŋ. Yawe kehāromi māhemi nākā ude yāyat. ⁹In nākŋo man nāmo buramik tākaŋ. Tāŋkaŋ āmawebenaye yāwetpāŋ yāwoŋārek tāk tākaŋken uken ŋode tāk tākaŋ; Ätu gārak itkaŋ ätuwā yabāŋ yāk tākaŋ. Ude tāk tākaŋ unita nākā Isrel äbot u tāŋpewa inta nadāwā āpani tāŋpāpāŋ mādē api ut tamineŋ.

¹⁰Nadākaŋ? Nin kuduptagān nanin kubāgān. Anutu tāŋpāŋ nipmaŋpani kubā ugān. Upāŋ jide unita notniyekāt kowat nadāŋ imān tānaŋipāŋ nadāŋ āwarākuk tāk tākamāŋ? Ude tāk tākamāŋ uwā topmāk-topmāk Anututā oraniyekāt tāŋkuko u wārāmupāŋ irepmi tākamāŋ.

Malakai 3:1-5

Kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni kerāp tāyak

3 ^{1f} Yawe Kehāromi māhemi nākā ŋode yāyat; Nākŋo kādet tāwitta yāŋahāwani āmana kubā intājukun api tewa kwek yāk. Kuŋjirān pit kubāgān Ekāni unita wāyākŋek tākaŋ uwā iniken kudupi yotken api kwek. Bureni, topmāk-topmāk kubāgān unitāŋo yāŋahāwani āma, unita gārīpi pāhap nadāk tākaŋ unitā bureni api ahāwek yāk.

^{2g} Upāŋkaŋ ābayāŋ tāyak kadāni uken netātā kehārom taŋpāŋ unitāŋo man epān tāga api irepmirek? Ba netātā tāpānenpāŋ iŋamiken tāga api irek? Nāmo, kādāp komi, gol kenta siliwa ijiwani udewanitā-yāŋ api ābek. Ba sop kehāromi nīkek, tek garok bārāneŋ yāwat kirewani udewanitā api ābek. ^{3h} Uwā Anutu tāŋo bāmop āma yāpmāŋ danikta kādāp komi nīkektā siliwa gol iŋjipewā jiraŋ inigān kuk tākaŋ udegān api yāpmāŋ daniwek. Yāpmāŋ daniŋpāŋ āma siwoŋigān itpāŋ bānep siwoŋi terak Yawe nākā ārawa api tāŋ namineŋ. ⁴Ude tāŋjirā Juda ba Jerusalem naniktā ārawa tāŋ namiŋjirā kāwa api tāgawek, bian tāk tāŋpani ude.

⁵ⁱ Tāŋpāŋ Yawe Kehāromi māhemitā ŋode yākgān tāyat; In yāpmāŋ danikta api ārewet yāk. Äreŋpāŋ āma nākā nāmo umuntaŋpāŋ āma

^e 2:8 Mat 15:2-5, 18:7; Luk 11:46; Rom 2:19-24, 14:21; Tai 2:8 ^f 3:1 Mat 11:10; Mak 1:2; Luk 1:76, 7:27 ^g 3:2 Mat 3:7-12, 21:41-44, 23:13; Luk 7:23, 21:36; Hib 10:28-29, 12:25; Rev 1:7; Rev 6:17; 1Ko 3:13-15 ^h 3:3 Luk 3:16; Efe 5:26-27; Tai 2:14; Hib 12:10; 1Pi 1:7, 4:12-13; Jon 4:24; Rom 12:1; Plp 2:17; 2Ti 4:6; Hib 13:15-16; 1Pi 2:9; Rev 5:10
ⁱ 3:5 Sam 50:3-6; Hib 10:30-31; Jem 5:8-9; Jud 1:14-15; 1Ko 6:9-10; 1Te 4:6; Hib 13:4; Rev 21:8, 22:15

yärat-yärat tāk tākaŋ, ba kubokäret tāk tākaŋ, ba man kābeyäken jopman yāk tākaŋ, ba epän āmaniye gwäki säkgāmān nāmo yāmik tākaŋ, ba webe kajat ba ironi kodāŋani tānyākŋarani tāk tākaŋ, ba āma ābanita waki tāŋ yāmik tākaŋ u kudup bārāneŋ api yāpmāŋ daniwet yāk.

Malakai 4:1-6

Yawe tāŋo kadāni pähap api ahāwek

4 ^{1j} Yawe kehāromi māhemitā ŋode yāyak; Kepma pähap kubā bureni-inik api ahāwek. Kepma uken āmawebe inita nadāŋirā ārowani tāŋpanikāt wakiwaki tāŋpani unitā mup kubit tāwani ude āworeŋirā kādāptā kudup api ijiŋ paotneŋ. Kokoki tāpuri kubā nāmo api itneŋ. ^{2k} Tāŋ, nāk wāpna biŋam oraŋ namik tākaŋ inken nākŋo yāpā-siwoŋtak piā kehāromitā edap dapuritā-yāŋ abāŋ tamiŋpāŋ yāpātāgaŋ tamek. Ude tāŋ tamiŋirān oretoret bumta, bulimakau nanakitā yewa gānaŋ naniktā āpāmaŋ pāŋku tāŋoret tāk tākaŋ ude api tāneŋ. ^{3l} Kadāni piā ude tāŋpayāŋ tāyatken inā āma wakiwaki yārepmitpāŋ kugun ude parirā uterak yeŋtāŋ kuŋ ābāk api tāneŋ. Yawe kehāromi māhemi nākā ude yāŋkehārom tāyat.

⁴Unita in nākŋo бага man, piā āmana Mosesta Sinai pom terak imiŋkuro unita nāmo guŋ tāneŋ. Man imiŋkuro u Isrel āmawebe in kuduptagāntā iwatneŋta imiŋkut.

^{5m} Tāŋpākaŋ Yawe nākŋo kadāni umuri pähap unitā nāmo ahāŋirān intājukunā profet Elaija api taniŋ kirewet. ⁶Elaija u taniŋ kireŋira nādanani tāŋo kokwawak yāpān-siwoŋ tawāpāŋ api yepmaŋpek. Ude tāŋkentāŋ tamikta nadāk nāmo peyat yāwānāku ābā komejin tāŋpa wakkāneŋ.

^j 4:1 Sam 21:9; Mal 3:2; Mat 3:12; 2Te 1:8; 2Pi 3:7 ^k 4:2 Sam 85:9; Ais 50:10; Luk 1:50; Rev 11:18 ^l 4:3 Rom 16:20; Rev 11:15, 14:20 ^m 4:5-6 Mat 11:14, 17:10-13; Mak 9:11-13; Luk 1:17; Jon 1:21

Matiyu

Matiyutä Juda ämawebeta yānpāṅ Jesu tāṇo manbiṇam ṇo kudān tāṅkuk

Jesu tāṇo oraniye wāpi tawaṇ
Luk 3:23-38

1 ^{1 a} Man pātkaṇ ṇowä Jesu Kristo oraniye tāṇo wāpi tawaṇ. Tānpāṅ Jesu tāṇo orani pāhap u wāpi Abraham, bian-inik itkuko u. Tānpāṅ Abraham tāṇo yeri ahāṇ yāpmāṇ abāṅkā uterak orani kubä wāpi Devit ahāṅkuk. Tānpāṅ Devit tāṇo yeri ahāṇ yāpmāṇ abāṅkā u punin terak Jesu ahāṅkuk. ² Eruk Jesu tāṇo oraniye tawaṇ ahāṇ yāpmāṇ ābuṇo unitāṇo manbiṇam u ṇode;

Intājukun-inik Abrahamtā nanaki Aisak bāyaṅkuk.

Tānpāṅ Aisaktä Jekop bāyaṅkuk.

Jekoptä Judakät noriye ātu bāyaṇ yepmaṅkuk.

^{3 b} Judatä Peres-kät Sera bāyaṅkuk. Yarä unitāṇo miṇi wāpi Tama.

Tānpāṅ Perestä Esron bāyaṅkuk.

Esrontä Ram bāyaṅkuk.

⁴ Ramtā Aminadap bāyaṅkuk.

Tānpāṅ Aminadaptä Nason bāyaṅkuk.

Nasontä Salmon bāyaṅkuk.

^{5 c} Salmontä Boas bāyaṅkuk. Boas tāṇo miṇi Rahap.

Tānpāṅ Boastä nanaki Obet bāyaṅkuk. Obet tāṇo miṇi u Rut.

Obettä Jesi bāyaṅkuk.

^{6 d} Jesitä Devit bāyaṅkuk. Devit u Juda tāṇo intājukun āma itkuk.

^a 1:1 1Sto 17:11; Stt 22:18 ^b 1:3 Stt 38:29-30; Rut 4:18-22 ^c 1:5 Rut 4:13-17

^d 1:6 2Sml 12:24

- Tänpän Devit täño nanaki Solomon. Solomon u miñi Devittä Uria webeni yomäгатkuko unitä bäyaṅkuk.
- 7 Tänpän Solomontä Rehoboam bäyaṅkuk.
Rehoboamtä Abiya bäyaṅkuk.
Abiyatä Asa bäyaṅkuk.
- 8 Tänpän Asatä Jehosofat bäyaṅkuk.
Jehosofattä Jehoram bäyaṅkuk.
Jehoramtä Usia bäyaṅkuk.
- 9 Tänpän Usiatä Jotam bäyaṅkuk.
Jotamtä Ahas bäyaṅkuk.
Ahastä Hesechia bäyaṅkuk.
- 10 Tänpän Hesekiatä Manase bäyaṅkuk.
Manasetä Emon bäyaṅkuk.
Emontä Josaiä bäyaṅkuk.
- 11 ^e Tänpän Josaiatä Jehokin-kät noriye bäyaṅ yepmaṅkuk. Uwä Babilon ämatä Juda ämawebe yämagut päṅku Babilon komeken yepmaṅpäṅ komi epänken yepmaṅkuṅo kadäni uken ahäṅkuṅ.
- 12 ^f Tänpän komi epänken pen irirä Jehokintä Sealtiel bäyaṅkuk.
Sealtieltä Serubabel bäyaṅkuk.
- 13 Serubabeltä Abiut bäyaṅkuk.
Abiuttä Eliakim bäyaṅkuk.
Eliakimtä Aso bäyaṅkuk.
- 14 Tänpän Asotä Sadok bäyaṅkuk.
Sadoktä Akim bäyaṅkuk.
Akimtä Eliut bäyaṅkuk.
- 15 Eliuttä Eleasa bäyaṅkuk.
Eleasatä Matan bäyaṅkuk.
Matantä Jekop bäyaṅkuk.
- 16 Jekoptä Josep bäyaṅkuk.
Josep uwä Maria Jesu bäyaṅkuko unitäño äpi.
Täṅkaṅ Jesu uwä Kristo, Anutu täño iwoyäwani äma u.
- 17 Iḡode ahäṅ yäpmäṅ äbuṅ; Abrahamtä nanaki bäyawänä nanaki unitä nan tänpän nanak bäyaṅkuk. Pen udegän udegän täṅ yäpmäṅ abäṅtäko Devit ahäṅirän kadäni 14 ude täṅkuk. Tänpäkaṅ Devittä nanaki bäyawänä nanaki unitä nan tänpän nanak bäyaṅkuk. Pen udetä udegän täṅ yäpmäṅ abäṅtäko kadäni Babilon komeken komi epän yämikta yämagut yäpmäṅ kuṅirä kadäni äneṅi 14 ude täṅkuk. Kadäni uken yäpüt peṅpäṅ nantä nanak bäyawänä nanaki unitä nan täṅkuk. Pen udetä udegän täṅ yäpmäṅ abäṅtäko kadäni äneṅi 14 ude täreṅirän Kristo, Anutu täño iwoyäwani ahäṅkuk.

^e 1:11 2Kn 24:14-15; 2Sto 36:10; Jer 27:20 ^f 1:12 Esr 3:2

Mariatä Jesu Kristo bäyaŋkuk*Luk 2:1-7*

^{18g} Jesu, Anutu täŋo iwoyāwani Kristo ahāŋkuko unitāŋo mebāri ŋode pätak; Miŋi Maria u Josepta biŋam iwoyāwakaŋ inigān inigān kuŋarirān Munapiktä ini kudān täŋpewān Maria nanak kok irirān kaŋpāŋ nadāŋkuŋ. ¹⁹ Ude ahāŋirān āpi Josep u āma siwoŋi kuŋatkuko unita webeni Maria nanak kok ikek irirān kaŋpāŋ kaŋ pewa yāŋkaŋ ŋode nadāŋkuk; Kwawak yāŋahāwapāŋ māyāk nadāweko unita kābop kaŋ pewa yāk. ²⁰ Josep ude täŋpayāŋ nadāŋpāŋ kuŋarirān, Ekāni täŋo aŋero kubätä dāpmonken ahāŋ imiŋpāŋ ŋode iwetkuk; Gāk Devit täŋo ābotken naniktä webeka Maria yāpmākta nadāwātāk nāmo täŋpen yāk. Nanak kok itak uwā Munapiktä ini kudān täŋpewān ahātak. ^{21h} Nanak bāyawayāŋ tāko uwā āmani api bāyawek. Bäyaŋirān wāpi Jesu yāŋ kaŋ iwet. Täŋpākaŋ wāp Jesu u mebāri ŋode; Unitä iniken āboriye momi täŋo topmāk-topmākken nanik ketāreŋpāŋ api yepmaŋpek yāk. ²² Täŋkaŋ imaka kudup ahāŋkuŋo u Ekānitä nadāŋirān man profet biani kubätä ŋode yāŋkuko u bureni ahāŋkuk;

²³ⁱ Webe gubaŋ, āmakāt nāmo pārani kubätä nanak kok itpāŋ bāyawayāŋ tāko unitāŋo wāpi ‘Imanuel’ yāŋ api iwetneŋ. Täŋkaŋ wāpi ‘Imanuel’ unitāŋo mebāri uwā Anutu ninken itak. ²⁴ Täŋpākaŋ Joseptä man u nadāŋpāŋ kikŋutpāŋ aku Anutu täŋo aŋerotä man iwetkuko u buramiŋpāŋ Maria webenita yāpuk. ^{25j} Webenita yāpukopāŋ bok nāmo pat yāpmāŋ kuŋirān nanak u ahāŋkuk. Nanak u ahāŋirān Joseptä wāpi ‘Jesu’ yāŋ iwetkuk.

Guŋ ābotken nanik ātu Jesu kānayāŋ ābuŋ

2 ¹ Eruk Mariatä Jesu Judia kome, Betlehem yotpārare-ken bäyaŋkuk. Āma ekāni wāpi Herot Juda āmawebe yabāŋ yāwat täŋkuko kadāni ugān bäyaŋkuk. Bāyawānkaŋ ātu itpāŋ āma guk täŋo kuŋat-kuŋat yabāŋpāŋ-nadāwani ātu edap dapuri ābani kāda naniktä Jerusalem ābuŋ. ^{2k} Ābā āmawebe ŋode yāwet yabāŋkuŋ; Nanak paki Juda āmawebe yabāŋ yāwarayāŋ tāyak u de? Nin komenin-ken udu itkaŋ nanak paki u ahāŋirān guk taŋi ahāŋkuko u kaŋpāŋ nadāŋpāŋ akumaŋ iwat yāpmāŋ ābākamāŋ. Nanak paki u kaŋpāŋ iniŋ oretnayāŋ ābākamāŋ yāk. ³ Ude yāŋirā Herottä nadāŋkaŋ kikŋutpāŋ nadāwātāk pāhap täŋkuk. Ba Jerusalem nanik āmawebe kudup manbiŋam u nadāŋpāŋ-nadāwātāk udegān täŋkuŋ. ⁴ Herottä nadāwātāk täŋpāŋ Juda āmawebe täŋo bāmop āma intājukun täŋpani-kāt Baga man yāwoŋārewani āma kumān-tagān

^g 1:18 Luk 1:27,35 ^h 1:21 Luk 1:31, 2:21 ⁱ 1:23 Ais 7:14 ^j 1:25 Luk 2:7,21

^k 2:2 Nam 24:17

yäj-päbä yepmanpän yäwet yabängkuk; E, Anutu täño iwoyāwani Kristo yäj yäk tākaŋ u kome de ahākta yāwani? ⁵Ude yāwet yabängirän iwetkuŋ; U Judia kome Betlehem yotpārare-ken api ahāwek yäj yäk takamäng yäk. Anututā Kristo uken api ahāwek yäj yängkuko u profet kubätä ŋode kudän täŋkuk;

6¹ Ai! Ämawebe Juda kome Betlehem yotpārare-ken nanik, in ŋode nāmo nadāneŋ;

Nin kome jopi-ken itkamäng. Bāmopnin-ken āma ekāni kubā nāmo itak, ba bian nāmo itkuk yäj nāmo nadāneŋ.

Nāmo inik! Inken intäjukun āma pähap kubā api ahāwek. Ahängpän näkŋaken ābot, Isrel āmawebe u api yabäng yāwarek. Mai 5:2

⁷Tängpän Herottā man u nadängpän-nadāwātāk tänpän āma nadāk-nadāk ikek edap dapuri ābani kāda ābuŋo ukeŋo yäj-päbä inigän yepmanpän yāwetkuk; Guk taŋi kaŋkaŋ ābākamäng yäj nāwetkuŋo ukeŋo kadāni jidegän ahängirän kaŋkuŋ? ⁸Ude yāwānā kowata iwerā nadängpängä jop ŋode yāwetpän peŋ yāwetkuk; In pängku ehutpän yäj-wāyäkŋeŋpän nanak paki u kaŋ-ahängpängä āneŋi päbä kaŋ nāwerā nadāwa. Ude tänpäkaŋ näk imaka, pängku api iniŋ oreret yäk. ⁹⁻¹⁰Ude yāweränkaŋ kuŋkuŋ. Kumaŋ pängku guk taŋi ini komeken kaŋkuŋo u āneŋi kaŋkuŋ. Kaŋpän oretoret pähap nadängkuŋ. Tänpäkaŋ guk u intäjukun kuŋirän kaŋtäng iwatkuŋ. Kaŋtäng iwarirā guk uwā yot nanak yamiŋitā patkumāno u punin terak itkuk. ^{11^m} Tänpäkaŋ yot gānaŋ āronpän Maria nanakikāt irirän yabängpän gukut imāpmok tänpän nanaki u iniŋ oretkuŋ. Ude tänpän tuŋum tāgatāga, gol ba imaka kābāŋi tāgatāga gwāki ārowani peŋpän yāpmäng ābuŋo upän peŋ imiŋkuŋ. ¹²Ude täŋkaŋ parirā Ekānitā dāpmonken yāweränkaŋ yāgewānā Herot irepmitpeŋ kābop kukŋi kādagän kumaŋ ini komeken kuŋkuŋ.

Jesu nādamiŋi nani Isip komeken kuŋkuŋ

¹³Eruk āma nadāk-nadāk ikek ukeŋo āyängutpeŋ ini komeken kuŋirā Ekāni täño aŋero kubätä Josep dāpmonken ahäng imiŋpän iwetkuk; Josep, gāk ŋo irentawā. Akuŋkaŋ nanak yamiŋi yäj-yäkŋat yāpmäng metängpeŋ pängku Isip komeken ahängpän itkaŋ näkŋo manta juku päram kaŋ tänpun yäk. Nadātan? Herottā nanak paki ŋo utta nadängkaŋ kādetta wāyäkŋetak. ¹⁴Aŋerotā ude iwerānā akuŋpängä nanak yamiŋi yäj-yäkŋat yāpmäng bipanigän Isip komeken metängpeŋ kuŋkuk. ^{15ⁿ} Pängku uken ittäng kuŋirän Herot kumbuk. Tänpäkaŋ imaka ahängkuko unita profet kubätä bian, Anutu täño meni jinom yāpmängpän ŋode kudän täŋkuk;

¹ 2:6 Mai 5:2; Jon 7:42 ^m 2:11 Sam 72:10-15; Ais 60:6 ⁿ 2:15 Hos 11:1

Nanakna Isip komeken irirän gera yänjira änerji äyänutpenj äbuk. Profettä man kudän täñkuko u kämi ude bureni api ahäwek yän nadänpän yänjuk.

Herottä nanak paki ämani kudup dāpuk

¹⁶Tänpäkañ äma nadäk-nadäk ikek ukeño Herot täñjiknatpenj kuñirä nadänpän kokwawak pähap nadäñkuk. Kokwawak nadäñkuko unita komi ämaniye penj yawet-pewän Betlehem ba kome gägäni gägäni uken nanik nanak ämani obañ yarä nämo tärewani kudup kumän-kumän dāpmän moreñkuñ. Äma nadäk-nadäk ikek ukeñonitā guk tañi u kadäni uken ahäñkuk yän iwetkuño kadäni u nadän iwatpän nanak ämani obañ yarä nämo tärewani ugänpän kumän-kumän dāpuñ. ¹⁷Herottä ude täñkuko unita man profet Jeremaiaatā ñode kudän täñkuko u bureni ahäñkuk;

¹⁸ ° Betlehem dubini-ken Rama komeken Isrel webe kubätä konäm butewaki jägämi-inik yänjirän nadäñkuñ.

Nanakiye kumbuño unita konäm kähän yänjirän iniñ bitnäna yänkañ tänpä wañkuñ.

Jer 31:15

Jesu nädamiñi nani änerji ini komeken äbuñ

¹⁹Tänpäkañ Josep Isip komeken pen irirän Herottä kumbänä Ekäni täño añero kubätä dāpmonken ahän imiñpän iwetkuk; ²⁰^p Josep, äma nanak ño urayän yänkuko ukeño kumbuk. Unita gäk akuñkañ nanak yamiñi ño yän-yäkñat yāpmän Isrel komeken ku yäk. ²¹Ude iweränä Josep ironi yamiñi yāmagurän yāpmän Isrel komeken kuñkuñ. ²²⁻²³^q Kuñpänä nadäñkuk; Herottä kumbänkañ nanaki wäpi Akelaustä Judia nanikta intäjukun tänpän itkuko unita Josep uken kwayän umuntañkuk. Tänpän Anututä dāpmonken jukuman ätukät iweränä kukñi kädagän kumañ Galili komeken kuñkañ Nasaret yotpärare-ken yot tänpän itkuñ. Tänpän Jesuta profet ätutä bian yänkuño u bureni ahäñkuk. ñode yänkuñ;

Äma ño Nasaret nanik yän api iwetneñ.

Jontä Anutu täño manbiñam yänjahäñkuk

Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28

3 ¹Eruk kadäni uken ume ärut yāmani äma wäpi Jontä kome jopi Judia täño kome bāmopi-ken u päñku itkuk. Itkañ manbiñam yänjahäk-ahäk epän täñ itkuk. ²^r Tänpän manbiñam ñode yänjahäk täñkuk; Kadäni ño Anututä intäjukun itkañ yabän yawat epän bureni täñ

° 2:18 Jer 31:15; Stt 35:19 ^p 2:20 Kis 4:19 ^q 2:23 Luk 2:39; Ais 11:1, 53:2; Jon 1:46

^r 3:2 Mat 4:17; Mak 1:15

yamayän täko u keräp täyak unita bänepjin sukurenjän kädet wakiwaki
täk täkan u kumän peŋ morewut! yäk. ^{3 s} Tänpäkan bianä profet Aisaiatä
Anutu meni-ken yäpmänjän Jonta yänjän man ŋode kudän täŋkuk;

*Äma kubätä kome jopi-ken päŋku itkan gera ŋode yän itak;
Ekänitä äbäkta kädet täwirut!
Irit kuŋat-kuŋatjin kan täŋsiwon tawut!*

Ais 40:3

Aisaiatä man ude kudän täŋkuk.

^{4 t} Tänpäkan Jon uwä tektawä but kubä wäpi kameri unitäŋo pujiŋipän
täŋpani upän täŋkanjä piontawä but gupipän täŋpani upän yamän
täpänenjän kuŋat täŋkukonik. Täŋkan ketemtawä käpukbam-kät
kähäräp umeni bipiken nanik ugänpän nak täŋkukonik. ⁵ Ude täŋkan
manbiŋam u yänhähirän ämawebe Jerusalem yotpärare ba Judia kome
ba Jodan ume kukŋi kukŋi uken naniktä bumta äbä ahän imiŋpän
manbiŋam nadänkuŋ. ⁶ Manbiŋam nadänpän wakini yänhähirä Jontä
Jodan ume gänaŋ yän-yäkŋat päpmo ärut yämik täŋkuk.

^{7 u} Ude täŋkan Parisi äma ätu ba Satyusi äbotken nanik ätu Jontä ume
ärut nimän yänkan uken äbänirä yabänkuk. Yabänpän Jontä yäwetkuk; Wa!
In bänepjin nämo sukurenkan äbäkan. In gämoktä äbotken nanik! Anututä
intäŋo momita kokwawak nadänkan tadäpayän täko unita umuntaŋkan
gupjin-tägän äbäkan? ⁸ Inä bänepjin bureni-inik sukurenpän äma bänepi
sukurewani täŋo kudän kan pewä ahäwut! ^{9 v} Ŋode nämo nadäneŋ;
Bänepnin täga. Nin oranin pähap Abrahamtä äbotken nanik unita Anututa
biŋam itkamän yän nämo nadäneŋ. Nämo! Anututä Abraham täŋo äboriye
ätu ahäwut yän nadänpänjä mobä jopi ŋopän täga tänpewän ahäneŋ! yäk.

^{10 w} Upänkan man ŋode nadäwut; Äma kubä päya mujiŋi pogopiŋän
wädäwani madäkta pinigoŋ ket utak. Päya, mujiŋi pogopiŋän wädäk
täkan u kudup madänpän ureŋ tänpän kädäpta biŋam api kunen yäk.

^{11 x} Näkä ume ärut tamik täyat unitäŋo mebäri ŋode; In wakiwaki täk
täkan u kumän peŋ morenpän bänepjin sukurenpän irit kuŋat-kuŋat
siwonji tänpen kuŋatta ume ärut tamik täyat. Tänpäkan äma kubä wäpi
biŋam ikek mäden näwatak. Unitäŋo kehärominitä näkŋo kehäromina
irepmitak. Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk itnaŋi nämo. Näk ume-
inikpän ärut tamitat. Upänkan äma unitäwä Anutu täŋo Munapik ba
kädap mebetpän bok api ärut tamek yäk.

^{12 y} Äma ekäni uwä ämawebe yäpmän danik epän täkta äbayän täyak.
Yäpmän danik epän u man wärani ŋode bumik api täŋpek; Wit mujiŋi-

^s 3:3 Ais 40:3 ^t 3:4 2Kn 1:8 ^u 3:7 Mat 12:34, 23:33 ^v 3:9 Jon 8:33,39;

Rom 2:28-29; Rom 4:12 ^w 3:10 Mat 7:19; Luk 13:6-9 ^x 3:11 Jon 1:26-27,33; Apos 1:5

^y 3:12 Mat 13:30

kät gupi kubä-kengän itkaŋ u yäpmäŋ daniŋpäŋ mujiŋpi bureni inita yot kubäken peŋkaŋä gupi kädäp kumäk-kumäki nämoken api ureŋ täŋpäŋ äpmonəŋ yäk. Jontä man ude yäwetkuk.

Jontä Jesu ume ärut imiŋkuk

Mak 1:9-11; Luk 3:21-22

¹³ Täŋpäŋ Jontä ämawebe ume ärut yämiŋ irirän Jesu Jontä ärut namän yänkaŋ Galili komeken naniktä abämaŋ Jodan ume, Jontä itkuk-ken u äbuk. Äbäŋpäŋ Jon iwetkuk; Näka ume ärut nami yäk. ¹⁴ Ude yäwänä Jontä iwetkuk; Ude nämö! Gäkä näka uyaku täga ärut namen. Imata gäkä ärut nami yän näwetan? ¹⁵ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni yäyan upänkaŋ apiŋo gäkä täga ärut namayän. Nek Anututä nadäŋpäŋ kädət peŋkuko ugänpäŋ iwatde yäk. Ude iweränä Jontä mani buramiŋpäŋ ume ärut imiŋkuk.

^{16 z} Ärut imänkaŋ ume gänaŋ naniktä abä itpäŋ uterakgän kaŋkuk; Kunum aŋeŋirän Anutu täŋo Munapiktä känaräm ude äpäŋkaŋ gwäki terak maŋirayän täŋkuk. ^{17 a} Täŋirän Anutu kunum gänaŋ gera kubä ŋode yänkuk; Ŋowä näkŋaken bänepna gämäni yäk. U kaŋpäŋ gäripi pähap nadäk täyat. Man ude yänkuk.

Satantä Jesu yän-ikŋatkuk

Mak 1:12-13; Luk 4:1-13

4 ^{1 b} Jontä Jesu ume ärut imän täreŋirän Satantä Jesu tänyabäktä Munapiktä yänikŋat yäpmäŋ kome jopi-ken päŋku teŋkuk. ^{2 c} Kome jopi-ken tewänkaŋ ketem kubä nämö naŋkaŋ kepma bipani 40 ude itkuk. Ketem kubä nämö naŋkaŋ it yäpmäŋ kuŋtäyon nakta wakiinik kubä iŋkuŋ. ³ Ude täŋirän Satantä ahän imiŋpäŋä iwetkuk; Gäk Anutu täŋo nanak bureni-inik täŋpawä möbä itkaŋ ŋo yäweri ketem äworewäkaŋ naŋ yäk. ^{4 d} Yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämö täŋpayän. Anutu täŋo man kudän terak man ŋode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämö irek. Anutu täŋo man kumän nadäŋpäŋ bänepi-ken peŋpäŋ kuŋareko uyaku täga yäk.

⁵⁻⁶ Ude yäwänä Satantä yänikŋat yäpmäŋ Jerusalem kuŋpäŋ kudupi yot medäp terak päro punin-inik unu teŋkaŋ iwetkuk; Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Anututä aŋeroniye watä it gamikta yepmaŋkuko unitä api oraŋpäŋ gepmanəŋ.

Täŋpakaŋ kuroŋka ba gukutka nämö api pimiŋ tädoren. Sam 91:11,12

^z 3:16 Jon 1:32 ^a 3:17 Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18, 17:5; Luk 9:35 ^b 4:1 Hib 2:18, 4:15

^c 4:2 Kis 34:28; Stt 3:1-7 ^d 4:4 Lo 8:3

Man ude patak unita gäk Anutu täño nanak bureni-inik tänpäwä man u nadänpän punin ñonitā komen umu tubäpe! yäk. ^{7e} Ude iweränä Jesutā yāṅkuk; Nāk ude nämo tänpayän. Anutu täño manbiṅam terak man kubä ṇode patak; Gäk Ekäni Anutuka mebarika kwawak pewi ahäwut yän jop nämo peṅ iweren yäk.

⁸Yäwänä Satantä Jesu pom käroni kubäken yänikṇat yäpmän päro itkaṅ komeni komeni äma äbori äbori u ba unitäño tuṇum pähap gäripi mebari mebari u iwoṇäreṅkaṅ ṇode iwetkuk; ⁹Gäk gukut imäpmok täṅ namiṇpän naniṅ oreriri imaka päke yabätan ṇowä täga ganiṅ kirewet yäk. ^{10f} Ude iweränä Jesutā iwetkuk; Satan, gäk nabä kätäṇpeṅ ku! Anutu täño man ṇode kudän täwani; Ekäni Anutuṇin u kubäḡän inin oretneṅ. Unitagän watä epän täṅ imineṅ. Man ude patak. ^{11s} Eruk Jesutā Satan ude iweränä teṇpeṅ kuṇirän Anutu täño aṇeroniyetä äbä täṅkentän imiṅkuṅ.

Jesu Galili komeken epän yäput peṇpän täṅkuk

Mak 1:14-20; Luk 4:14-15, 5:1-11

^{12h} Tänpäkaṅ Jon komi yot gänaṅ tewä irirän Jesutā biṅam nadänpän äyänutpeṅ Galili komeken kuṅkuk. ¹³ⁱ Pänku ini yotpärare Nasaret u ittängän eruk peṇpeṅ Kapeneam kuṅkuk. Kapeneam uwä Galili gwägu dubini-ken itkuk. Kome u Sebulun kenta Naptali äbekiye oraniye täño kome. Ukäda päṅku itkuk. ¹⁴Jesutā kome u kuṇatkuko unita bian profet Aisaiatä man ṇode kudän täṅkuko u bureni ahäṅkuk;

¹⁵*Ai! In ämawebe Sebulun Naptalitä komeken nanik! Komejin Jodan ume udude käda Galili gwägu dubini-ken itak. Inä äma jopi, guṇ äbotken nanik.*

¹⁶*Upäṅkaṅ bipmän urani-ken it täkaṅ u in peṇyāṅek pähap api käneṅ. Kumbani komeken bumik it täkaṅ, nadäk-nadäkjin nämo pirärewani, inta peṇyāṅek pähap kubä ahän tamayän täyak.* Ais 9:1,2

Aisaiatä man ude kudän täṅkuko u bureni ahäṅkuk.

^{17j} Tänpän Jesutä Kapeneam yotpärare-ken kuṅkuko kadäni uken manbiṅam yāṅahäk epän yäput peṇpän ṇode yāṅahänpän yäwetkuk; Bänepjin sukureṇpän siwoṇigän kuṇarut. Anututä intäjukun itkaṅ äboriye yabän yäwatinik tänpayän täyak u keräp täyak yäk.

Jesutä iwaräntäkiye ätu yämagutkuk

Mak 1:16-20

¹⁸Kepma kubäken Jesu Galili gwägu pomi terak kuṇattängän yabäṅkuk; Äma yarä iniyat tuäni Saimon wäpi kubä Pita kenta

^e 4:7 Lo 6:16 ^f 4:10 Lo 6:13 ^s 4:11 Hib 1:6,14 ^h 4:12 Mak 6:17; Luk 3:19-20

ⁱ 4:13 Jon 2:12 ^j 4:17 Mat 3:2

monäni Andru gwägu tom yäpdayän tom wädäwani yäk manpän äpmonirä yabänkuk. Äma yarä uwä moneŋ epänta gwägu tom yäpmäk täŋkumänonik. ¹⁹^k Yäk manpän äpmonŋ irirän Jesutä yabänpän yäwetkuk; Eruk! Epän u penkaŋ näk näwarun! Näk näwarirän gwägu tom yäpmäk takamän udegän ämawebe Anutu iwatta yäpmäk-yäpmäk epän api tamet yäk. ²⁰^l Yäweränä uterakgän epäni u penpenŋ iwatkumän. ²¹ Eruk, ätukät kuŋpänä Sebedi nanakiyat wäpi Jems kenta Jon nani Sebedi-kät gäpe terak itkaŋ yäk taŋi gwägu tom yäpani u ket ut irirä yabänkuk. ²² Yabänpänä näk näwarun yän yäwerirän uterakgän nani gäpe terak ugän irirän tenpenŋ Jesu iwatkumän.

Jesutä ämawebe käyäm ikek yäpän tägaŋkuŋ

²³^m Täŋpän Jesutä kome Galili dubini-ken itkuŋo u kudup kuŋat moreŋpän ämawebe käyäm mebari mebari nikek yäpän tägaŋit, käbeyä yot gänaŋ äronpän man yäwerit täŋ yäpmän kuŋkuk. Manbiŋam Täga ŋode yänahäntän kuŋatkuk; Anututä intäjukun itkaŋ äboriye yabän yäwatiniŋ tänpayän täyak u ahätak yäk. ²⁴ⁿ Ude yäwerirän biŋami Siria komeken kuŋat moreŋirän nadänkuŋ. Nadänpänä ämawebe käyäm mebari mebari nikek, gup kähän nadäwani, äma mäjotä magäarani, äma kwäyähaneŋ tänpäni, kumän-däpurek tänpäni ba käyäm mebari mebari tänpäni u kudup noriyetä yän-yäknat yäpmän äbänjirä Jesutä yäpän tägaŋkuŋ. ²⁵^o Täŋpänkaŋ äma äbot pähap kome uken-uken naniktä iwarän täŋkuŋ. Ämawebe Galili komeken nanik, Dekapolis komeken nanik, Judia komeken nanik, ba Jodan ume pomi terak naniktä äbä Jesu iwarän täŋkuŋ.

Jesutä pom terak päro man kudupi kubä yäwetkuk

Luk 6:20-26

5 ¹⁻² Jesutä ämawebe äbot päke iwatkunŋo u yabänpän pom keräpi kubä terak äro manitpän irirän iwaräntäkiye uwä dubini-ken tuägän äbä iräwä Jesutä manbiŋam ŋode yäwetpän yäwoŋärek täŋkuk;

³^p Äma ini bänepitä näk momi äma äpani-inik yän nadäk täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabän yäwat täyak.

⁴^q Täŋpänkaŋ äma iniken mominita nadäwä waki tänpäpän konäm butewaki terak kuŋat täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

Bureni! Anututä ini bänepi api tänpidäm taŋ yämek.

⁵^r Ba äma bänep kwini terak kuŋat täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

^k 4:19 Luk 5:1-11; Mat 13:47 ^l 4:20 Mat 19:27 ^m 4:23 Mak 1:39; Mat 9:35; Apos 10:38

ⁿ 4:24 Mak 6:55 ^o 4:25 Mak 3:7-8 ^p 5:3 Ais 57:15 ^q 5:4 Ais 61:2-3; Rev 7:17

^r 5:5 Sam 37:11

Bureni! Äma udewanita Anututä kome pähap ŋo inita biŋam api yäniŋ kirewek.

6 ^s Tānpāŋ äma irit kuŋat-kuŋat siwoŋi u iwatta gäripi-inik nadānpāŋ ehutpāŋ tāk tākaŋ uwä säkgāmān itkaŋ.

Bureni! Anututä äma udewani tāŋo gäripini uwä api dāpmāŋ tāreŋ yāmek.

7 ^t Tānpākaŋ äma noriyeta butewaki nadāŋ yāmik tākaŋ uwä säkgāmān itkaŋ.

Bureni! Anututä äma udewanita butewaki udegān api nadāŋ yāmek.

8 ^u Ba äma bānep nadāk-nadāk imaka tāga tāktagān nadānpēŋ kuŋat tākaŋ uwä säkgāmān itkaŋ.

Bureni! Äma udewani uwä Anutu api kaŋ-ahāneŋ.

9 ^v Tānpāŋ äma ämik ba duŋwekwek dāpmāŋ tākŋek tākaŋ uwä säkgāmān itkaŋ.

Bureni! Anututä äma udewani Nākŋo iroŋinaye yāŋ api yāwerek.

10 ^w Ba äma Anutu tāŋo kädēt siwoŋi iwarirä äma ätutä iwan tāŋ yāmik tākaŋ uwä säkgāmān itkaŋ.

Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabāŋ yāwat täyak.

11-12 ^{x y} Tānpākaŋ intä nāk nadāŋ namikinik tāŋirä ämawebetä man jop yāŋ-tākŋatpāŋ, man wakiwaki täwetpāŋ täwat kireŋit api tāneŋ. Upāŋkaŋ ude tāŋirä nadāwätäk nämo tāneŋ. Nämo, in säkgāmān itkaŋ. Nadākaŋ? Bäräpi udewani intagān nämo tāŋ tamik tākaŋ. Profet biani itkuŋo unita udegān tāŋ yāmiŋkuŋ. Tānpākaŋ in kunum gānaŋ kowata tāga api yāpneŋo unita bānep tāga nadānpāŋ oretoret terak kuŋat tākot!

Inä ämawebe tāŋo paŋ kenta topān ude itkaŋ

Mak 9:50, 4:21; Luk 14:34-35, 8:16, 11:33

13 Tānpākaŋ Anutu tāŋo ämawebeniye intä, ämawebe päke u bāmopi-ken paŋ gäripi nikek ude kaŋ kuŋarut. Tānpākaŋ gäripi paoreko uwä jide tānpēna āneŋi gäripi ahāwek? Nämo, paŋ gäripi nikek nämo uwä maŋpä kuŋirä ämawebetä yeŋ awāhutneŋ. Unita paŋ gäripi nikek ude kaŋ kuŋarut!

14-15 ^{z a} Ba kubä pen ŋode; Topāntä taŋi iŋiŋpāŋ āgoni säkgāmān penyāŋek tākaŋ. In-tāŋo irit kuŋat-kuŋatjin udegān. Äma kubätä topān iŋiŋpāŋ kābop imata pewek? Ude nämo, iŋiŋpāŋ kwawak peŋirān āgonitā kädēt-ken peŋ-yāneŋirān ämawebetä kwawakgān kaŋtāŋ kuŋatneŋ. Ba yotpārare taŋi kubä pom terak ireko uwä kābop tāga irek? Nämo,

^s 5:6 Ais 55:1-2 ^t 5:7 Jem 2:13 ^u 5:8 Sam 24:3-4; Sam 51:10, 73:1 ^v 5:9 1Jo 3:2-3

^w 5:10 Hib 12:4, 1Pi 3:14 ^x 5:11 1Pi 4:14; Jem 1:2 ^y 5:12 2Sto 36:16; Apos 7:52;

Hib 11:32-38; Jem 5:10 ^z 5:14 Jon 8:12, 9:5 ^a 5:15 Mak 4:21; Luk 8:16, 11:33

kwawakinik irirän ämawebe bankentä täga käneŋ. ^{16 b} Täŋpän in, irit kuŋat-kuŋatjin udegän. Anutu täŋo peŋyänŋek kudän bänepjin-ken itak u täŋpewä kwawak irirän kädet siwoŋi kuŋarirä ämawebetä tabänpän oretoret täŋpän Anutujin kunum gänaŋ nanik u iniŋoret täneŋ.

Jesu Anutu täŋo man biani wärämutta nämö äpuk

^{17 c} Jesutä ude yänpänä äneŋi ŋode yänkuk; In Anutu täŋo бага man ba profet biani täŋo yäwetpän yäwoŋäreŋ man täŋpani u näkä dämpän täkŋekta äpuk yän nämö nadäneŋ. Näk u dämpän täkŋekta nämö äput. Nämö, u täŋkehärom täŋpewa bureni kwawak kaŋ ahäwän yänpän äput. ^{18 d} Unita näk bureni täwetat; Baga man u bäräneŋ nämö api paorek. Imaka u ba u ahäkta yäwani Anutu täŋo man terak kudän täŋkuŋo u bureni ahäwäkaŋ kunum kenta kometä paorirän uyaku Baga man u api paorek.

^{19 e} Unita äma kubätä бага man täpuri-inik kubä irepmitpän ätu kädet udegän kaŋ iwarut yän yänpän-yäwoŋäreŋ täŋpayän täyak uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ wäpi biŋam nikektä nämö api irek. Täŋ, äma kubätä бага man u buramiŋpän ätu kädet udegän kaŋ iwarut yän yänpän-yäwoŋäreŋ täŋpayän täyak uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ wäpi biŋam nikektä api irek. ²⁰ Unita ŋode täwera nadäwut; Baga man yäwoŋäreŋani äma ba Parisi ämatä ŋode yäk täkaŋ; Bureni, nin Anutu täŋo Baga man iwatpän siwoŋi kuŋat täkamän yäk. Ude yäk täkaŋ upänkaŋ in u yärepmitpän Anutu täŋo gärip ugän kaŋ iwarut. Ude nämö tänayän täkaŋ uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ nämö api äroneŋ.

Kokwawak nadänpeŋ kuŋat-kuŋatta man

Luk 12:57-59

^{21 f} Jesutä ude yänpän äneŋi ŋode yänkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ŋode yäwetkuk; Äma kubä kumän-kumän nämö uren. Äma kubä kumän-kumän urayän täyan uwä manken api iren yäk. ^{22 g} Man ude yäwetkuko upänkaŋ apiŋo näkä ŋode täwetat; Äma kubätä noripakita kokwawak nadänpeŋ kuŋarayän täyak uwä manken api irek. Ba äma kubätä noripaki man waki mäyäk ikek iwerayän täyak uwä man käbeyä-ken api irek. Ba äma kubätä noripakita kokwawak nadänpän iniŋ wärät man iwerayän täyak uwä geŋi kädäp mebet ikek unita biŋam api täŋpek.

^{23-24 h} Unita ket ŋode nadäkot; Kadäni kubä gäk Anututa iron täŋ ima yänpänä ŋode käwep nadäwen; Näk imaka kubä täŋkuro unita notnapak näka kokwawak nadätak. Ude nadänpänä imaka Anututa imikta yäwani

^b 5:16 Efe 5:8-9, 1Pi 2:12 ^c 5:17 Mat 3:15; Rom 3:31, 10:4 ^d 5:18 Luk 16:17, 21:33

^e 5:19 Jem 2:10 ^f 5:21 Kis 20:13; Kis 21:12; Wkp 24:17; Lo 5:17 ^g 5:22 1Jo 3:15

^h 5:23 Mak 11:25

u pewi irirän äneŋi äyänutpen pänku notkapak kokwawak nadän gameko uwä yänahänpän yänpak tanŋan eruk äneŋi äyänut pänku imaka u Anututa täga imen.

^{25 i} Ba notkapak kubätä iwan täŋ gaminpän manken gepmanpayän yänirän nadänpänä manken nämo ahänŋan pänku notkapak-kät yänpän-nadänpän bänep kubägan tädeŋ. Ude nämo täŋan notkapaktä jukun pänku gäkŋo mebärika yänahäwänkan gäk mäden kwiwä man nadäwanitä komi äma yänin kirenpewän gepmänit pänku komi yotken gepmaneŋ. ²⁶ Näk bureni täwetat. Gäk notkapakta momi täŋ imeno u nämo täreŋirän gäk jop täga nämo ganiŋ kirewä äpaman kwen. Nämo, gäk notkapakta momi täŋ imeno u suwawi tärewänkan uyaku ganiŋ kirenpewä äpaman kwen! Upänkan jide tänpän moneŋ yäpmänkan suwawi tärewäpän äpaman kwen?

^{27 j} Jesutä man ude yäwetpän äneŋi ŋode yäkgän täŋkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ŋode yäwetkuk; In kubokäret nämo täneŋ yäk. ^{28 k} Man ude yäwetkuko upänkan apiŋo näkä ŋode täwetat; Äma kubätä webe kubä kangärip tänpän ukät päde yän bänepi-ken ude nadäweko uwä kubokäret täyak uba. ^{29 l} Unita dapunka kubätä waki täŋo buŋep-ken gepmanpayän tänpänä dapunka u dätpän maŋpi kuneŋ. Dapunka bok yäpmän kuŋatkan geŋi-ken äpmonpenta. ^{30 m} Ba ketka kubätä waki täŋo buŋep-ken gepmanpayän tänpänä ketka u madän täkŋeŋpän maŋpi kuneŋ! Gupka kumän nitek yäpmän kuŋatpän waŋpän geŋi-ken äpmonpenta.

Nädapitä duŋwek täkan unitäŋo man

Mat 19:9; Mak 10:1-12; Luk 16:18

^{31 n} Jesutä man ude yäwetpän äneŋi pen ŋode yäwetkuk; Mosestä äbekjiye orajiye bian ŋode yäwetkuk; Äma kubätä webeni pewayän nadänpänä webena peyat yän man kudän kwawak ude tänpän imeko uyaku täga yäniwat-pewän kwek yäk. ³² In man ude nadäk täkan upänkanä apiŋo näkä ŋode täwetat; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämo täŋpekopän jop nadän yäniwat-pewän pänku äma kubä yäpeko uwä webe u kubokäret täŋpek. Täŋkan äma kodaki yäpeko u imaka, kubokäret täŋpek.

Yän-kehäromtak man yäkta man

^{33 o} Jesutä ude yäwetpän äneŋi man kubä pen ŋode yänahänpän yäwetkuk; Baga man kubä bian ŋode kudän täwani in nadäk täkan; Gäk

ⁱ 5:25 Mat 6:14-15; Mat 18:34-35 ^j 5:27 Kis 20:14; Lo 5:18 ^k 5:28 2Pi 2:14

^l 5:29 Mat 18:9; Mak 9:47; Kol 3:5 ^m 5:30 Mat 18:8; Mak 9:43 ⁿ 5:31 Lo 24:1-4;

Mak 10:4, 1Ko 7:10-11 ^o 5:33 Kis 20:7; Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21

yänkehäromtak man jop nämo yäwen. Yän-kehäromtak man u Anutu injamiken yäwani unita udegän bureni tänpän yäk. ^{34p} In-täño бага man terak ude itak upänkanjä apiño näkä ñode täwetat; In yänkehäromtak man yäna yänpänjä imaka kubä wäpi terak utpän nämo yäneñ. Kunum wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneñ. Kunum uwä Anutu täño irit bägup unita. ^{35q} Ba kome wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneñ. Kome u imaka, Anutu tänogän. Ba kudupi yotpärare Jerusalem wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneñ. U Kañiwat Äma intäjukun tänpäni, Anutu täño yotpärare unita. ³⁶ Ba gwäkjın kujat terak wohutpän nämo yäneñ. Imata, manjin u kehäromi nıkek nämo. Jide? In gwäkjın pujiñ paki kubä iwerä kubiri täga äworewek? Ba gwäkjın pujiñ kubiri kubä iwerä paki täga äworewek? Nämoınık, in ämagän! ^{37r} Unita äma kubätä man yäweno u bureni ba bureni nämo yän nadäkta gäwet yabänirän gäk ‘Bureni’ yän yänpänjä ‘Ei’-gän iweren. Ba ‘Bureni nämo’ yän yänpänjä ‘Nämo’-gän iweren. Man keräpi yarä ugän yäwen. Upänkan gäk imaka kubä täño wäpi terak wohutpän yäweno uwä Satantä pewän ahänirän yäwen.

Wakita kowata kowata nämo täneñ

Luk 6:27-36

^{38s} Jesutä man ude yäwetpän äneñi kubä ñode yäwetkuk; Baga man kubä bian ñode kudän täwani in nadäk täkan; Kubätä dapunka yäpurän tumbäwä kowata udegän täñ imen. Ba kubätä meka kujat däpmänj tokäränä kowata udegän däpmänj tokät imen yäk. ^{39t} In man ude nadäk täkan upänkanjä apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä waki täñ gamänä kowata waki nämo täñ imen. Unita äma kubätä bumumka kukñi käda guränä kukñi inij kirewen. ^{40u} Ba äma kubätä gäka kokwawak nadänpänj manken gepmanpänj gäkño tek punin nanik gomägaränä gänañ nanik bok inij kirewi yäpek. ⁴¹ Ba äma kubätä täñkentän pänku tuän uduken nepmankanj äbi yän gäweränä täñkentän pänku ban uduken teñkanj äben. ⁴² Ba äma kubätä imaka kubäta yänapiwänä imen. Ba äma kubätä gäkño imaka kubä yäpmänj pänku täñkanj api gamet yän gäweränä inij kirewen.

^{43v} Jesutä ude yänpänj man kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Man kubä ñode yäwani u nadäkinik täkan; Notjiyeta bänep iron täñ yämiñkanj äma iwan täñ tamik täkan unita mäde ut yämineñ. ^{44w} Man ude nadäkanj upänkanj näkä apiño ñode täwera nadäwut; Äma iwan täñ tamik täkan unita bänep iron täñ yämineñ. Ba äma nadäkinikjinta yänpänj komi tamik täkan unita Anututä täñkentän yämikta Anutu-ken yänapineñ. ^{45x} In ude täneño uyaku Nanjin kunum gänañ

^p 5:34 Ais 66:1; Jem 5:12; Mat 23:22; Apos 7:49 ^q 5:35 Sam 48:2; Ais 66:1

^r 5:37 Jem 5:12 ^s 5:38 Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21 ^t 5:39 Wkp 19:18; Jon 18:22-23

^u 5:40 1Ko 6:7 ^v 5:43 Wkp 19:18 ^w 5:44 Kis 23:4-5; Luk 23:34; Apos 7:60; Rom 12:14,20

^x 5:45 Efe 5:1

nanik täjo nanakiye bureni-inik api itneŋ. Tänpäkaŋ mebəri imata äma waki ba äma täga bok iron täŋ yämineŋ? Uwä ɲode; Nanjin unitä yänpewän edaptä äma waki ba äma tägata bok perɲäneŋ yämik täyak. Ba Anututä nadäŋ yämiŋirän äma siwoŋi-ken ba äma goret kuŋarani-ken iwän tak täyak. ⁴⁶ Tänpäkaŋ äma gäka bänep iron kowata täŋ gamik täkaŋ äma unitagän bänep iron kowata yämeno uwä Anututä gäk äma täga yäŋ nämo gäwerek. Nämo, äma wakiwakitä noriyeta udegän bänep iron täŋ yämik täkaŋ. ⁴⁷ Ba guŋ ämawebetä ämawebe ini gäripi nadäk täkaŋ unitagän bänep iron täga täŋ yämik täkaŋ. Täŋ, inä kädet ude nämo täneŋ. In notjiye-tagän iron täŋ yämineŋo uwä injinta nadäwä täga nämo täneŋ. Äma kowata nämo täŋ tamanita iron täŋ yämineŋo uyaku! ⁴⁸ In nadäkaŋ? Kunum gänaŋ Nanjintä kädet ude iwat täyak. Uwä kädet tägagän tāk täyak unita nanakiye inä udegän kädet tägagän kaŋ tāk tänpūt!

Äma jäwäri täŋkentäŋ yämikta man

6 ^{1z} Jesutä ude yänpäŋ ɲode yäwetkuk; In ket nadänkaŋ kuŋat tākot. Imaka täga kubä tänpa yänpänä ɲode nämo nadänpäŋ tänpən; Kwawak täjira ämawebetä nabänpäŋ wäpna yäpmäŋ akut yäŋ nadänkaŋ nämo tänpən. In ude tänayäŋ täkaŋ uwä kunum gänaŋ Nanjintä gwäki täga nämo api tamek. ² Unitä gäk äma kubä täŋkentäŋ ima yänpänä eruk ämawebetä nabäwut yäŋ nadänkaŋ iŋamiken kwawak nämo tänpən. Äma yäŋ-yäkŋaranitä kudupi yot gänaŋ ba kädet miŋin tāk täkaŋ ude nämo tänpən. Äma udewaniwä ämawebetä nibänpäŋ wäpnin biŋam yäpmäŋ akut yäŋ nadänkaŋ tāk täkaŋ. Näk bureni täwetat. Äma udewani gwäki yäpmäŋirä täretak ubayäŋ! ^{3a} Unitä gäk äma kubä täŋkentäŋ ima yänpänä käbop-inik, notkapak kubä dubika-ken ireko unitä gabänpäŋ-nadänjirän nämo. ⁴ Ude täjiri Nanka, imaka käbop täjiri kaŋpäŋ nadäk täyak unitä gwäki api gamek.

Anutu-ken yänapik man yäkyäk täŋo käderi

Luk 11:2-4

^{5b} Jesutä man ude yänpäŋ man kubä pen ɲode yäkgän täŋkuk; In Anutu-ken yänapina yänpänä äma yäŋ-yäkŋaranitä tāk täkaŋ ude nämo täneŋ. Yäŋ-yäkŋarani äma uwä kudupi yot gänaŋ ba kädet miŋin itkaŋ Anutu-ken yänapik man käroŋi boham yäkta gäripi nadäk täkaŋ. Ämawebetä nibäwut yänkaŋ udewä tāk täkaŋ. Näk bureni täwetat. Ämawebetä äma udewani yabänjirä gwäki yäpä täretak ubayäŋ! ^{6c} Unitä Anutu-ken yänapiswa yänpänä gäkŋa yot gänaŋ päro yäma yäputpäŋ itkaŋ Nanka käbop it täyak ukät man yänpäŋ-nadäk tädeŋ. Ude täjiri Nanka imaka käbop kaŋpäŋ nadäk täyak unitä gwäki api gamek.

^y 5:48 Wkp 19:2; Lo 18:13 ^z 6:1 Mat 23:5 ^a 6:3 Mat 25:37-40 ^b 6:5 Mat 23:5;
Luk 18:10-14 ^c 6:6 2Kn 4:33

7^d Ba in Anutu-ken yānapina yānpānjā guṇ āmatā tāk tākaṇ ude nāmo tāneṇ. Guṇ āma uwā anutunita man kāroṇi, mebārini nāmo yāniwat yāpmāṇ kuk tākaṇ. Kāroṇi ude yāṇ yāpmāṇ kuṇitna uyaku anutunintā kāwep nadāṇ nimek yāṇ nadāk tākaṇ. 8^e Upāṇkaṇ inā ude nāmo tāneṇ. In imaka imakata wāyākṇepāṇ Anutu Nanjinken yānapinayāṇ nadāṇirā Nanjin uku tabāṇpāṇ-nadāk tāyak. Unita imata man kāroṇi mebārini nāmo yāniwat yāpmāṇ kuneṇ? Nanjin uwā tāṇkentāṇ tamikta gāripi nadāk tāyak. 9^f Unita Anutu-ken yānapinayāṇ nadāṇpānjā man siwoṇi ṇode yāneṇ;

Kunum gānaṇ Nanin taṇi,

Gāk wāpka inipārik kubā pat tāyon.

10^g Ṣ Abāṇpāṇ bānepi bānepi, komeni komeni Ekāni tāṇ nimi.

Kunum gānaṇ gākken man buramik pātak, kome terak ninken udegān man buramik pat tāyon.

11 Kadāni ṇonitāṇo ketem nimisi.

12^h Nin notniye tāṇo momi pek tākamāṇ, gāk udegān mominin peṇ nimisi.

13ⁱ Tāṇyabāk-ken nāmo nipmaṇpen.

Wakiken nanik wādāṇ tādotpāṇ nipmaṇsi.

14^j Ude yānpāṇ yāṇkuk; Āma kubātā waki tāṇ gamiṇirān, waki tāṇ gameko u peṇ imiṇkaṇ nāmo yāpmāṇ kuṇariwā Nanka kunum gānaṇ naniktā udegān gākṇo wakika api peṇ gamek. 15 Upāṇkaṇ āma kubātā waki tāṇ gamiṇirān waki tāṇ gameko u nāmo peṇ imiṇkaṇ yāpmāṇ kuṇariwā Nankatā udegān gākṇo waki nāmo api peṇ gamek.

Nakta jop iritta man

16^k In kadāni ātu Anutu iniṇ oretta nakta jop itna yānpānjā butewaki iṇam dapun nāmo iṇiṇkaṇ kuṇatneṇ, yāṇ-yākṇarani āmatā tāk tākaṇ ude. Āma udewani uwā āmawebetā nibāṇpāṇ in āma kādet tāga tāṇpani yāṇ nadāwut yāṇkaṇ iṇam dapun butewaki iṇiṇkaṇ kuṇat tākaṇ. Nāk bureni tāwetat. Āma udewani gwāki yāpmāṇirā tāretak ubayāṇ! 17 Upāṇkaṇ inā, Anutu iniṇ oretta nakta jop itna yānpānjā ume ārutpāṇ gwākjin pujiṇ tāṇket utkaṇ kuṇatneṇ. 18 Ude tāṇirā āmawebetā in Anutu iniṇ oretta nakta jop kuṇatkaṇ yāṇ tabāṇpāṇ nāmo nadāneṇ. Nanjin kābop it tāyak unitāgān tabāṇpāṇ-nadāk tāṇpek. Nanjin uwā imaka kābop tāṇirā tabāṇpāṇ-nadāk tāyak unitā gwākiwā api tamek.

^d 6:7 Ais 1:15, 1Kn 18:26-29 ^e 6:8 Mat 6:32 ^f 6:9 Jon 17:6 ^g 6:10 Mat 7:21, 26:39; Luk 22:42 ^h 6:12 Mat 6:14-15; Mat 18:21-35 ⁱ 6:13 Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15, 2Te 3:3, 2Ti 4:18, 1Sto 29:11-13 ^j 6:14 Mak 11:25-26 ^k 6:16 Ais 58:5-9

Tuɣum burenita man

Luk 12:33-34

¹⁹^l Jesutä man ude yänpän äneŋi kubä pen ɲode yäkgän täŋkuk; In kome terak ɲo imaka tägatäga yäpmäktä nadäwätäk nämo täneŋ. Kome täŋo tuɣum u kehäromi nämo. Äpusit ba gwakgwaktä nak täkaŋ ba gämäneŋ ärok täkaŋ. Ba kubo ämatä yot däpmän äreyänpän kubo täneŋ. ²⁰^m Unita kunum täŋo tuɣum yäpmäktä epäni tänpəŋ kaŋ kuɲarut. Kunum täŋo tuɣum nämo wak täkaŋ. Äpusit ba gwakgwak u nämo nak täkaŋ ba u nämo gämäneŋ ärok täkaŋ. Kunum täŋo tuɣum uwä kubo ämatä täga nämo däpmän äreyänpän yäpneŋ. ²¹ Bureni-inik, imatäken tuɣumta nadäwi ärowani tänpəko uwä bänep nadäk-nadäkka uterakgän pənpän kuɲaren.

²² In nadäkaŋ? Dapunjın u gupjin täŋo topän. Dapunjintä täga ijineŋo uwä gupjin imaka, pənyäŋek ikek irirän kädet siwoŋi täga kuɲatneŋ. ²³ Täŋ, dapunjın waneŋo uwä jide tänpän imaka imaka täga kaŋpän tänpəŋ kuɲatneŋ? Nämo, gupjin bipmän urani gänaŋ irek. Tänpäkaŋ pənyäŋek bänepjin-ken itak unitä bipmän urani tänpəko uwä bipmän urani pähap gänaŋ api itneŋ.

Gup täŋo tuɣumta nadäwätäk nämo täneŋ

Luk 16:13; 12:22-31

²⁴ Äma kubä-tägän äma ekäni yaräta watä epän täga nämo täŋ yämek. Nämo, u kubäta gäripi nadänkaŋ kubäta gaŋani nadäwek. Ba kubä täŋo epän täŋkaŋ kubäta mäde ut imek. In udegän, bänep nadäk-nadäkjin Anutu terak ba moneŋ tuɣum terak bok täga nämo pənpəŋ kuɲatneŋ.

²⁵ⁿ Unita ɲode täwetat; In gupjinta nadäwätäk ɲode nämo täneŋ; Ketem depän nänpet? Ba tek depän tänpän kuɲaret? yän nämo nadäneŋ. Nämo, ketem ba tek uwä bureni nämo. Uwä irit kuɲat-kuɲatjin täŋo täŋkentäk moräkigän. Unita bänep nadäk-nadäkjin imaka bureni terak peneŋ. ²⁶^o In imata Anutu u watä säkgämän nämo käwep it nimek yän nadäk täkaŋ? Eruk, in barakta yabänpän-nadäwut! U ketem nämo piŋpän puget täkaŋ ba pugetpän kämita nämo pek täkaŋ. Upänkaŋ Nanjin kunum gänaŋ naniktä yabän yäwatpän yepmän towik täyak. Imaka äpani udeyani yabän yäwatpän yepmän towik täyak u tänpänä imata äma inta udegän nämo tabän täwatpän tepmän towiwek? ²⁷ Nadäwätäkjintä kome terak iritjin täga wädäwän käroŋ täwek? Nämo inik!

²⁸ Unita gupjin täŋo tuɣumta imata nadäwätäk täk täkaŋ? Päya irori bipiken it täkaŋ unita yabänpän-nadäwut! U inita tekta epäni nämo

¹ **6:19** Jem 5:1-3 ^m **6:20** Mat 19:21; Luk 18:22; Kol 3:1-2 ⁿ **6:25** Plp 4:6, 1Ti 6:6-8; Hib 13:5, 1Pi 5:7 ^o **6:26** Mat 10:29-31; Luk 12:6-7

täk täkan upänkan yabängärip ikek. ^{29p} Bureni, imaka kubä täjo kanğäriptä päya irori unitäjo kanğärip u täga nämö irepmirek. Unitäjo yabängäriptä intäjukun äma biani Solomon unitäjo monen tujum ba tek säkgämän kanğärip ikek päke u yärepmit täyak. ³⁰ U uwä Anututä ini tek gäripi nitek ude päya irori jopi unita uwäktän yämik täyak. Tänpäkan u kadäni keräpigan itpäñ paot täkan. Apiño ahäneñopän kwep ude äneñi tären mäneñ. Eruk, päya irori unita yabän yawat täyak upän imata inta udegän täga nämö tabän täwatpäñ tamek? U bureni tamek! Unita imata nadäkinikjin Anutu-ken kumän nämö pek täkan?

³¹ Unita ketem ba ume deken yäpmänpän näne yänkan nadawätäk nämö täneñ. Ba tek deken yäpmänpän täne yänkan nadawätäk nämö täneñ. ^{32q} Nämoinik! U guñ ämatä bänep nadäk-nadäki udewani terakgän pek täkan. Täñ, inä imaka udewanita nadawätäk pähap nämö täneñ. Nämö, nanjintä in imaka udewanita wäyäknek täkan yän tabänpän-nadäk täyak unita api täñkentän tamek. ^{33r} Unita inä imaka kubäta nadawä intäjukun nämö täñpek. Nämö, Anututä intäjukun it taminpäñ tabän täwatta ba unitäjo kädet siwoñi u iwatta unitagän gäripi-inik nadänpän epäni täk təkot. Ude täñjirä uyaku ketem tujumta wäyäknek epän tänayän täkan u api taniñ kirewek. ^{34s} Unita kwep täjo irit kuñat-kuñat jidewani api itneñ yän nadänkan nadawätäk nämö täneñ. Kwep yäñen täjo bäräpi ini irirä apiño täjo unitagän nadawätäk täneñ.

Äma yänpän-yabän yawat nämö täneñ

Luk 6:37-38,41-42

7 ^{1-2t u} Jesutä man äneñi kubä pen ñode yäwetkuk; In äma kubä yänpän-kanjwat nämö täneñ, Anututä in udegän yäpmän daniwekta nadänkan. In nadäkan? In ämawebeta jide nadänpän kuñatnayän täkan uterakgän Anututä inta api nadän tamek.

³⁻⁴ Unita gäk imata täpun-täpun täñi dapunka-ken itak u nämö kanpäñ nadänkan notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kanpäñ yokut gamayän iwet täyan? Täpüntäpun gäkña dapunka-ken itak u imata nämö kanpäñ nadäk täyan? ⁵ Gäk yän-yäñarani äma! Intäjukunä gäkña dapunka-ken täpun-täpun täñi itak u yokutkan uyaku dapun täga ijinpäñ kanpäñ notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! ^{6v} Ude yänpän yäwetkuk; Äma Anututa gäripi nämö nadäk täkan unita Anutu täjo man kudupi u jop nämö yäwetneñ. Äñtä äma yek täkan udegän äma udewani uwä Anutu täjo man unita bitnänpän taniñ wärätneñ. Bureni, äma udewani uwä but bumik. Buttä it täkan-ken tujumka täga kubä jop

^p 6:29 1Kn 10, 2Sto 9:3-6 ^q 6:32 Mat 6:8 ^r 6:33 1Kn 3:13-14; Sam 37:4,25; Rom 14:17

^s 6:34 Kis 16:4,19; Mat 6:11 ^t 7:1 Rom 2:1, 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 ^u 7:2 Mak 4:24

^v 7:6 Mat 10:11

nadāŋ tāga maŋpi kuney? Nāmo, buttā tuŋumka u yeŋ gatāntāŋ kuŋkaŋ abāk tāneŋ. Āma uwā udegān tāneŋ yāk.

Anutu-ken yāŋapiŋtāko api nadāŋ tamek

Luk 11:9-13

^{7w} Jesutā man ude yāŋpāŋ yāwetkuk; In Anutu-ken imaka kubāta yāŋapiŋirā api nadāŋ tamek. Uwā āma kubātā wāyākŋek epān tāŋ yāpmāŋ kuŋtāŋgān kaŋ-ahāweko ude. Ba kubātā yāma-ken kwāpkwāp yāput yāpmāŋ kuŋirān yāma dāt imeko ude. ^{8x} Nāk bureni tāwetat. Āma kubātā yāŋapik epān tāŋpāŋā bureni api yāpek, āma kubātā wāyākŋek epān tāŋ yāpmāŋ kuŋtāŋgān bureni kaŋ-ahāweko ude. Ba kubātā yāma-ken kwāpkwāp yāput irirān Anututā nadāŋ imiŋpāŋ yāma dāt imeko ude.

⁹Eruk, jide nadākaŋ? Nanakka kubātā ketemta yāŋirān mobā tāga imen? Nāmo! ¹⁰Ba tomta yāŋapiŋirān gāmokpāŋ tāga imen? Nāmoinik! ^{11y} Inā āma waki upāŋkaŋ nanakjiyeta imaka tāgatāga yāmik tākaŋ. Unita ŋode nadāwut; Kunum gānaŋ Nanjin iron māhemi itak uken yāŋapiŋirā imaka tāgatāga imata tāga nāmo tamek? Nāmo, u gāripi nadāŋ tamiŋpāŋ bureni-inik tamek yāŋ tāwetat!

^{12z} Unita ŋode tāwetat; Kādet āma ātutā tāŋ nimut yāŋ nadāk tākaŋ in udegān tāŋ yāmineŋ. Man tāpuri unitāwā man profet bianitā yāŋahāwani u ba бага man Mosestā yāŋahāwani u kumān uwāk tāyak.

Kunum kādet u tāpuri

Luk 13:24

^{13a} In kunum kādet iwatta yāma tāpuri-ken kaŋ ārowut. Kumāŋ-kumāŋ kādet u taŋi ba yāmani udegān u taŋigān. Kādet taŋi uken āmawebe māyaptā kuŋ ābāŋ tāk tākaŋ. ^{14b} Tāŋpākaŋ irit kehāromi tāŋo yāma uwā tāpuri ba kāderi udegān gākŋi. Kādet uwā āmawebe kubākubā-tāgān iwat tākaŋ.

Pāya wakitā mujipi nāŋpani tāga nāmo wādāwek

Luk 6:43-44

^{15c} In nadākaŋ? Āma ātu Anutu tāŋo man yāŋahāk tākaŋ upāŋkaŋ āmawebe tāŋyākŋatna yāŋkaŋ Anutu tāŋo man siwoŋi nāmo yāŋahāk tākaŋ. Āma udewanita ket nadāŋkaŋ kuŋatneŋ. Āma uwā bānep ārik-ārik man tāwet tākaŋ upāŋkaŋ bānepi-ken nadāk wakiwaki yāpmāŋ kuŋat tākaŋ. ^{16d} Unitāŋo irit kuŋat-kuŋariken bureni jide pewā ahāk tākaŋ u yabāŋpāŋ-nadāŋkaŋ mebārini tāga nadāneŋ. Uwā pāya ude. Bārop terak

^w 7:7 Mak 11:24; Jon 14:13, 15:7; Jon 16:23-24 ^x 7:8 Jem 1:5, 1Jo 3:22, 1Jo 5:14-15

^y 7:11 Jem 1:17 ^z 7:12 Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10 ^a 7:13 Jon 10:7,9

^b 7:14 Apos 14:22 ^c 7:15 Mat 24:4,24; Apos 20:29, 2Pi 2:1 ^d 7:16 Gal 5:19-22; Jem 3:12

wama mujip täga nämö wädäneŋ ba gupmom yen terak wäyän täga nämö wädäneŋ. ¹⁷Nämö, päya mebäri täga terak bureni gäripi nikek wädäneŋ. Täŋ, päya mebäri wakitä mujipi näŋpani nämö wädäneŋ. ¹⁸Päya mujipi näŋpani terak bureni waki wädäktä käderi nämö pätak. Ba päya mujipi nämö näŋpani terak bureni näŋpani uwä täga nämö wädäneŋ. ¹⁹^e Täŋpākaŋ päya, bureni goret pewä ahāk tākaŋ uwä madāŋpāŋ kādāp pewä ijik tākaŋ. ²⁰^f U udegān, āma Anutu tāŋo man jopjop yāŋahāwani unitāŋo mebāriŋi nadāna yāŋpāŋä irit kuŋat-kuŋari upāŋ yabāŋpāŋ-nadāneŋ.

Jesutä āmawebeniye bureni täwewtuk

Luk 13:25-27, 6:47-49

²¹^g Unita ŋode täwera nadāwut; Āma māyaptä näka Ekānina yāŋ näwet tākaŋ upāŋkaŋ u kuduptagān Anutu tāŋo kaŋiwat yewa gānaŋ nämö api āroneŋ. Nāmō! Nana kunum gānaŋ unitāŋo mani buramik tākaŋ āmawebe unitāgān api āroneŋ. ²² Āma māyaptä kadāni pähapken ŋode api näwetneŋ; Ai! Ekāni! Gākŋo biŋam man āmawebe yāŋahāŋpāŋ yāwetkumāŋ. Ba gāk wāpka terak kudān kudupi mebāri mebāri tāŋit mājo yāwat kireŋit tāŋkumāŋ. ²³^h Man ude yāŋirā nākā ŋode api yāweret; Wakiwaki tāŋpani in kewewut! Nāk inta nämö nadātat!

²⁴ Eruk, āmawebe man täwet täyat ŋo buramiŋpāŋ iwatnayāŋ tāŋo uwä āma yot tākta mebāri nadākinik tāŋpani udeyani bumik. Kadāni kubā āma nadāk-nadāk ikek udeyani kubātā yori mobā kehāromi terak tāŋpek. ²⁵ Täŋpekopāŋ iwān mānit tāŋirān ume tokātkaŋ gwāgu tokŋewek. Täŋpākaŋ yot uwä mobā kehāromi terak tāŋpani unita nämö wārāmurek. ²⁶ Eruk kadāni kubā āma guŋ udeyanitā yori mobā jiraŋ terak tāŋpek. ²⁷ Täŋpekopāŋ iwān mānit tāŋirān ume tokātkaŋ gwāgu pähap tokŋewek. Ude tāŋpāŋ yot uwä āneŋ kwinit tāŋpān kuneŋ. Bureni, u paot-inik tāŋpek! Täŋpākaŋ āmawebe nākŋo man täwet täyat ŋo nadāŋkaŋ nämö buramiŋpāŋ iwatnayāŋ tāŋo uwä āma yot tākta mebāri nämö nadāwani, guŋ udeyani.

²⁸ Täŋpākaŋ Jesutä man päke u yāŋ moreŋirān āmawebe dubini-ken itkuŋo u man u nadāŋpāŋ-nadāwātāk pähap tāŋkuŋ. ²⁹ⁱ ŋode nadāŋkuŋ; Baga man yāwoŋārewani āmatā man yāŋpāŋ-yāwoŋārek tāk tākaŋ ude bumik nämö yāyak yāk. Āma ŋowā man māhemitā ini yāyak yāŋ nadāŋkuŋ.

Jesutä āma kubā parām ikek yāpān tāgaŋkuk

Mak 1:40-45; Luk 5:12-16

8 ¹ Eruk, Jesutä pom terak naniktā āpāŋirān āmawebe ābot pähap unitā iwatkuŋ. ² Täŋirā āma kubā gisik parām ikek unitā Jesuken

^e 7:19 Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 ^f 7:20 Mat 12:33 ^g 7:21 Luk 6:46; Mat 21:31;

Rom 2:13; Jem 1:22,25 ^h 7:23 Sam 6:8; Mat 10:33, 25:41; Mat 13:41-42, 2Ti 2:19

ⁱ 7:29 Mak 1:22; Luk 4:32; Jon 7:46

kuṇpāṅ gukut imāpmok tāṅpāṅ iwetkuk; Ekāni, gāk tāṅkentāṅ namayāṅ nadāṅpāṅ nāk tāga nepmaṅpi kudupi iret yāṅ nadātat. ³Ude yāwānā Jesutā kerī gupī terak peṅpāṅ yāṅkuk; Tāga tāṅkentāṅ gamayāṅ. Parām ṅo paorut! yāk. Ude yāwānā uterakgāṅ gisik parām u paorirā gupī tāgawānpāṅ sākgāmāṅ itkuk. ^{4j} Jesutā ude tāṅ imiṅpāṅ iwetkuk; Gāk imaka tāṅ gamitat ṅonitāṅo manbiṅam āma nāmo yāweren. Nāmo, gāk pāṅku gupka Anutu tāṅo bāmop āma iwoṅāre. Ude tāṅpāṅ āneṅi sākgāmāṅ itta Moses tāṅo бага man iwatpāṅ gupe kābāṅi nīkek iṅiṅiri āmawebetā parām tāgakaṅ yāṅ api gabāṅpāṅ-nadāwā tāreneṅ yāk.

Jesutā epān watā āma kubā yāpān tāgaṅkuk

Luk 7:1-10

^{5k} Eruk Jesu Kapeneam yotpārare-ken kumaṅ āroṅirān komi āma kubātā Jesuken ahāṅpāṅ butewaki man ṅode iwetkuk; ⁶Ārowanina! Epān watā āmana komi pāhap nadāṅpāṅ kwāyāhāneṅ tāṅpāṅ yotken pātak yāk. ⁷⁻⁸Yāwānā iwetkuk; Nākā āreṅkaṅā yāpa tāganayāṅ yāk. Ude iwerānā komi āma unitā ṅode iwetkuk; Ārowanina, nāk āma tāga uyaku yotna-ken tāga kwen. Unita gāk ṅogān itkaṅā mangān yāṅiri kaṅ tāgawān! ⁹Ude tāga tāṅ namen yāṅ nadātat. Imata, nāk udegān, intājukun āmanaye tāṅo gāmori-ken itkaṅ mani buramik tāyat. Ba nāk gāmotna-ken komi āmanaye ātu itkaṅ. U kubāpāṅ, Ku! yāṅ iwerawā, man buramiṅpāṅ kwek. Ba kubā, Ābi! yāṅ iwerawā, ābek. Ba epān watā āmana kubā, Epān ṅo tā! yāṅ iwerawā u tāṅpek yāk.

^{10l} Man ude yāṅirān Jesutā nadāwān inide kubā tāṅpāpāṅ āmawebe iwarān tāṅkuṅo u ṅode yāwetkuk; Nāk bureni tāwetat. Nāk āma nadākinik ārowani ṅodewani Isrel komeken nanik kubā nāmo kaṅpāṅ nadāk tāyat! ^{11m} Unita ṅode tāwetat; Āmawebe māyap guṅ ābotken nanik uken-uken naniktā abāṅpāṅ Juda tāṅo oraniye Abraham, Aisak, Jekop ukāt Anutu tāṅo kaṅiwat yewa gānaṅ ārawa pāhapken bok api itneṅ. ¹²ⁿ Upāṅkaṅ Juda āmawebe ātu Anutu tāṅo kaṅiwat yewa gānaṅ āronaṅipāṅ Anututā yāwat kireṅpewān bipmāṅ urani gānaṅ āpmonkaṅ konām butewaki tāṅkaṅ meni api jiwātpeṅ itneṅ. ¹³Ude yāṅpāṅ komi āma u iwetkuk; Gāk kuyi. Nadākinikka tāṅo bureni ahāṅ gamayāṅ. Ude iwerirān uterakgāṅ komi āma tāṅo epān watā āma uwā tāgaṅkuk.

Jesutā āmawebe māyap yāpān tāgaṅkuṅ

Mak 1:29-34; Luk 4:38-41

^{14o} Ude tāṅkaṅā Jesu Pitatā yot gānaṅ āroṅpāṅ kaṅkuk; Pita yepmani webe uwā gup kādāp kāyām tāṅkaṅ parirān. ¹⁵Kaṅpāṅ Jesutā kerigān

^j 8:4 Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Mak 7:36; Luk 17:14 ^k 8:5 Jon 4:47 ^l 8:10 Mat 15:28

^m 8:11 Sam 107:3; Luk 13:29 ⁿ 8:12 Mat 22:13, 25:30; Luk 13:28 ^o 8:14 1Ko 9:5

injirirän käyäm u paotkuk. Täñjirän webe uwä akuñpän Jesuta ketem gwet imiñkuk.

¹⁶ Täñpakañ bipäda ugän ämawebe mäjotä magärani mäyap yän-yäkñat yäpmän Jesuken äbuñ. Äbä irirä, Jesutä mäjo peñ yawet-pewän ämawebe yabä kätänpeñ kuk täñkuñ. Käyäm ikek imaka, kudup yäpän tägañkuñ. ¹⁷ Ude täñjirän profet Aisaiatä bian man ñode kudän täñkuko u bureni ahäñkuk;

Nintäño käyäm-käyäm ba komi komi kumän niyomägatpän yäpmän kuñkuk.

Ais 53:4

Jesu iwat-iwat täño man

Luk 9:57-62

¹⁸ Eruk, ämawebe mäyap unitä Jesu itgwäjinirä yabäñpän iwaräntäkiye ñode yawetkuk; Eruk, gwägu kukñi udude käda kuna! yäk. ¹⁹ Ude yaweränä Baga man yawoñärewni äma kubätä abäñpänä Jesu iwetkuk; Yäñpän-yawoñäreka äma, gäkä deken kwayän yäñiwä näk imaka, api gäwarän täwet yäk. ²⁰ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewäkañ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägupi nitek. Barak udegän, bukäni nitek. Upäñkañ Äma Bureni-inik iwarayän yän yäyan uwä patpat bägupta wäyäkñek täyak.

²¹ Ude yäñjirän iwarän täwani kubätä Jesu iwetkuk; Ekäni, nadän namiñjiri näk päñku nana kumbänpän äneñkañ mäden kañ gäwara yäk. ²² Yäwänä iwetkuk; Ude nämo! Näk näwarän täñjiri, kumbanitä kumbani noriye kañ äneñput.

Jesutä gwägu kenta mäñit yäñiñ bitnäñkuk

Mak 4:35-41; Luk 8:23-25

²³ Eruk man ude yän paotpänä Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeñ gwägu kukñi udude käda kuna yänkañ kuñkuñ. ²⁴ Kuñtäko pengän mäñit pähap piäñjirän gwägutä täñi tokätpän gäpe gänañ äpmonkuk. ²⁵ Jesu uwä gäpe mädeni käda parirän iwaräntäkiyetä yäwä kikñuränpän iwetkuñ; Wära! Ekäni, täñkentän nimiwä! Gwägu gänañ äpmonayän takamän ño! yäk. ²⁶ Yäwäwä Jesutä yawetkuk; Imata umuntäkañ? Nadäkinikjin äreyäwani! Imata bänepjin bäräñen putärekañ? Ude yawetkañ akuñpän mäñit pähap ba gwägu tokätkuko u yabän yäñpän yäñiñ bitnäñpewän kwikinik itkumän.

²⁷ Ude täñjirän kañpän iwaräntäkiyetä nadäwätäk pähap täñpän yänkuñ; Wära! Äma ño jidewani? Mäñit kenta gwägutä mani buramikamän ño! yän yänkuñ.

^p 8:20 2Ko 8:9 ^q 8:21 1Kn 19:20; Jon 5:25 ^r 8:24 Sam 4:8 ^s 8:26 Mat 14:31, 16:8; Sam 89:9

Jesutä äma mäjäotä magärani yäpän tägaŋkuŋ

Mak 5:1-17; Luk 8:26-37

²⁸ Eruk kuŋtäŋgän gwägu kukŋi udude käda Gadara komeken ahäŋkuŋ. Kome uken äma mäjäotä magärani yarä, äma kumbani äneŋpani-ken it täŋkumänonik. Unitä komita täŋirän ämawebe umuntaŋkaŋ uruŋ kädagän yärepmitpeŋ kuŋ abäŋ täk täŋkuŋonik. ²⁹^t Eruk yarä unitä Jesu kaŋpän bäräŋeŋ päŋku ahäŋ imiŋpän kähän yäŋpän ŋode yäŋkumän; Ee! Anutu täŋo ironi gäk jide täŋ nimayän abätan? Gäk kadäninin nämo täreŋirän komi nimayän ba abätan?

³⁰⁻³¹ Ude yäŋpän ban uduken but äbot pähap itkaŋ ketem naŋ irirä yabäŋkumän. Yabäwänä mäjo, äma yarä u magärani unitä Jesu butewaki man ŋode iwetkuŋ; But äbot itkaŋ udu yabätan? Niwat kirewayän yäŋpänä niwat kireŋpewi jopi-ken kunero. Niweri päŋku but äbot itkaŋ udu gänaŋ äpmona yäk. ³² Ude yäwänä Jesutä peŋ yäwetkuk; Eruk kut! Yäwänä äma yarä u yabä kätäŋpeŋ kumaŋ but gänaŋ äpmonkuŋ. But u gänaŋ äpmonpakaŋ but päke unitä bäräŋeŋ kumaŋ geŋi äriŋpeŋ gwägu gänaŋ äpmonpän kumän moreŋkuŋ.

³³ Ude täŋirä äma but watäni irani uwä metäŋpeŋ kumaŋ yotpärare-ken päŋku imaka umuri ahäŋkuko unitäŋo biŋami yäwetkuŋ.

³⁴ Yäweräkaŋ ämawebe päke u Jesu kakta yotpärare uken naniktä äbuŋ. Eruk äbä kaŋpänä Jesu butewaki nadäŋ nimiŋpän kome ŋo peŋpeŋ ku! yäŋ iwetkuŋ.

Jesutä äma kubä yäpän tägaŋkuk

Mak 2:1-12; Luk 5:17-26

9 ¹^u Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeŋ gwägu kukŋi udude käda ini yotpärare-ken kuŋkuŋ. ² Kumaŋ päŋku yotpärare-ken ahäŋirä äma ätutä kwäyähäneŋ täŋpani kubä gäraŋ täŋ yäpmän Jesutä itkuk-ken äbuŋ. Yäpmän äbäŋirä Jesutä äma u nadäkiniki näkken pekaŋ yäŋ nadäŋpänä kwäyähäneŋ täŋpani u ŋode iwetkuk; Nanakna, umuntäweno. Momika paotkaŋ!

³ Jesutä man ude yäŋirän Baga man yäwoŋärewni äma ätu uken itkuŋo unitä nadäŋpän yäŋpän-nadäk ŋode täŋkuŋ; Wa! Äma ŋonitä man Anututä yänaŋipän yäyak yäk. ⁴^v Ude yäŋirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabäŋpän ŋode yäwetkuk; Bänepjin-ken imata nadäk waki u nadäkaŋ? ⁵ Äma ŋo man jide iwerira bureni kwawak ahäŋirän känäyän? Momika peŋ gamitat yäŋ iweret ba Akumaŋ ku yäŋ iweret? ⁶^w Eruk, in Äma Bureni-inik-ken momi peŋ yämik täŋo kehäromi itak yäŋ nadäкта ŋode

^t 8:29 Mak 1:24; Luk 4:34,41 ^u 9:1 Mat 4:13 ^v 9:4 Mat 12:25; Luk 9:47; Jon 2:25

^w 9:6 Jon 17:2, 5:8

tānjira kawut. Ude yānpān āma kwāyāhāneŋ tānpani u iwetkuk; Aku! Patpat bāgupka yāpmānkaŋ yotka-ken kuyi! ⁷Ude iwerānā āma u akumaŋ yori-ken kuŋkuk. ⁸Kuŋirān āmawebe pāke unitā u kaŋpān jākjāk yānpān Anututā kehāromi udewani āma keri terak peŋ yāmiŋkuko unita wāpi yāpmān akuŋpān iniŋ oretkuŋ.

Jesutā Matiyu ini iwarāntākta imagutkuk

Mak 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹Jesutā Kapeneam yotpārare peŋpeŋ kuŋtāngān Matiyu kaŋkuk. Matiyu uwā takis moneŋ yāpmāk-yāpmāk tāŋo yot gānaŋ irirān kaŋpān iwetkuk; Gāk u peŋpān nāk nāwat! yāk. Iwerānā uterakgān mani buramiŋpān akumaŋ iwatkuk. ¹⁰Tānpān Jesu-kāt ketem bok nāna yānpān ini yot gānaŋ yānikŋat yāpmān āronkuk. Ude tānjirān takis moneŋ yāpani āmakāt waki tānpani yāŋ yāwerani āma ba Jesu iwarāntākiye ukāt penta itpān ketem naŋkuŋ. ¹¹^x Naŋ irirā Parisi āma ātutā yabānpān Jesu tāŋo iwarāntākiye ŋode yāwetkuŋ; Ai! Yāwoŋārewani āmajin u imata takis moneŋ yāpani ba āma wakiwaki tānpani-kāt penta itpān ketem nāyak?

¹²Man ude yānjirā Jesutā nadānpān ŋode yāwetkuk; Yāpātāgak āmatā āma tāgaken epān nāmo tāk tākaŋ. Kāyām ikek-kengān tāk tākaŋ. ¹³^y Anututā bian ŋode yāŋkuk; Imaka imaka nāk naniŋ oretta pek tākaŋ unita gāripi nāmo nadāk tāyat yāk. Āmawebe bānep iron kādet iwat tākaŋ unita uyaku gāripi-inik nadāk tāyat. Eruk, in kuŋkaŋ man yāŋkuko unitāŋo mebāri kaŋ nadāwā tārewut. Āma inita nāk āma siwoŋi yāŋ nadāk tākaŋ unita nāmo āput. Āmawebe inita nāk momi tānpani yāŋ nadāk tākaŋ unita yānpān āput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabāŋkuŋ

Mak 2:18-22; Luk 5:33-39

¹⁴^z Kadāni uken Jon ume ārut yāmani unitāŋo iwarāntākiye ātutā Jesutā itkuk-ken ābānpān iwet yabāŋkuŋ; Ninkāt Parisi āmatā Anutu nadāŋ imiŋpān kadāni ātuta nakta jop it tākamāŋ. Upāŋkaŋ gākŋo gāwarāntākaye udegān nāmo tāk tākaŋ yāk. Imata kadāni kadāni ketem nak-nakgān tāk tākaŋ? Anututa nāmo nadāŋ imiŋkaŋ udewā tāk tākaŋ ba? ¹⁵^a Ude yānjirā Jesutā man wārani ŋode yāwetkuk; Āma ātu noripaki wāpi biŋam ikek kubākāt oretoret terak kuŋatkaŋ imata butewaki nadānpān nakta jop itneŋ? Nāmoinik! Tānpākaŋ iwantā pābā āma uwā iŋit yāpmān kuŋirā uyaku noriyetā wāyākŋewā wawāpān butewaki nadānpān nakta jop itneŋ yāk.

^x 9:11 Luk 15:2, 19:7 ^y 9:13 Mat 12:7; Hos 6:6 ^z 9:14 Luk 18:12 ^a 9:15 Jon 3:29

^{16 b} Jesutä ude yänpäj iniken man kudupi-kät Parisi äma täño man ukät bok nämo awähutneñ yänpäj man wärani yarä ñode yäwetkuk; Äma kubätä tek wewani bipa yänkañ tek moräk kodakipäj tek wewani uterak täga nämo penpäj bipek. Ude täñkañä tek u äruränä tek kodaki unitä täpuri tänpäjä biani yäpmäj däkñewek. ¹⁷Udegän, äma kubätä wain umeni api tänpänipäj käbot tom gupipäj tänpäni biani kubä gänañ täga nämo piwek. Ude tänpänä wain umeni api tänpäni unitäño kehäromitä tänpewän tom gupi käbot biani kehäromi nämo u tumänpäj wain umeni ba käbori u bok jop awähutneñ. Unita wain umeni api tänpänipäj käbot kodaki kehäromi gänañ piweko uyaku täga yäk.

Jesutä webe yarä yäpän tägañkun

Mak 5:21-43; Luk 8:40-56

¹⁸ Jesutä man ude yän irirän käbeyä yot täño watä äma kubä wäpi Jairas unitä ahänpäj Jesu kañpäj gämoni-ken gukut imäpmok tänpäj ñode iwetkuk; Äpetna apigän kumäñtak yäk. Unita gäkä pänku ketkatä injiriri äneñ kodak tänpäj akwän! ¹⁹Ude iwetpäj imagurän yäpmäj kuñirän iwaräntäkiye imaka yäwatkuñ.

^{20-21 c} Kuñirä webe kubä käyäm mebäri kubä niked itkuk. Webe unitä nägät piñ yäpmäj kuñirän obañ 12 ude täñkuk. Webe unitä Jesu mädeni-ken iwetpäj Jesu täño tekgän injirira käyämna paorän yänkañ pänku mädeni-ken tekgän iñitkuk. ²²Ude injirirän Jesu äyäjutpäj webe u kañpäj ñode iwetkuk; Wanotna! Bänepka-ken oretoret pähap nadäsi! Nadäkinikka näkken peyan unitä gäk yäpän tägatan yäk. Ude iweränä webe unitäño käyämi paotkuk.

^{23-24 d} Ude täñkañ kuñtängän Jairastä yotken ahänpäj nadäñkuk. Yäntäbätet yänpäj konäm butewaki pähap täñit äma ätu butewaki kap uhuwep terak piñit täñirä yabänpäj Jesutä yäwetkuk; Penpen akumañ kut! Webe gubañ u nämo kumak. Jop dāpmon pätak yäk. Yäwänä kañ-māgayāñkuñ. ²⁵Ude tänpäkañ yän-yäwat-pewän kudup akumañ kuñirä webe gubañ unitä itkuk-ken uken äronkuk. Äronpājā kerigän injirirän akuñkuk. ²⁶Tänpänkañ unitäño biñamtä komeni komeni kuñat moreñkuk.

Jesutä ämawebe ätukät yäpän tägañkun

^{27 e} Jesu yotpärare u penpen kuñirän äma dapuri tumbani yarätä gera ñode yäntän iwatkumän; Devit orani! Butewaki nadäñ nimipäj täñkentän nimi! yäk. ²⁸Yäwän nadäñkañ Jesu yot kubä gänañ äronkuk. Äro irirän äma yarä unitä äbänä Jesutä yäwet yabäñkuk; Dapunjek

^b 9:16 Jon 1:17 ^c 9:21 Mat 14:36 ^d 9:24 Jon 11:11 ^e 9:27 Mat 20:29-34

yäpä tagakta kehäromi pat namitak u nadäkinik takamän? Yäweränä iwetkumän; Ei, nadäkinik takamäk. ^{29f} Yäwänä dapuri-ken yepmänjitpän yäwetkuk; Nadäkinikjek täño bureni ahäj tamän! ^{30g} Ude yänjirän dapuri ijiwän kuŋkuŋ. Dapuri ijiwän kuŋirä Jesutä yäniŋ bitnäŋpän yäwetkuk; Täñ tamitat ŋonita äma kubä iwetdeŋtawä! ³¹ Ude yäwetpän yäniŋ bitnäŋkuko upänkaŋ mani nämo buramiŋkaŋ manbiŋam u yänjahänpewän yäpmän komeni komeni kuŋatkuk.

³² Ude tänpän yepmanpän äma yarä u kuŋirän äma ätutä äma mäjäotä magät-pewän man nämo yäwani kubä Jesuken yän yäpmän äbuŋ. ^{33h} Äbänirä Jesutä mäjo äma magärani u iwat kireŋ imänkaŋ äma u man yänkuk. Äma unitä man yänjirän ämawebe päke itkuŋo u kaŋkaŋ keri iŋpän yänkuŋ; Imaka ŋodewani Isrel komeken nämo ahänjirän kaŋpän nadäwani yäk. ³⁴ⁱ Ämawebetä ude yänjirä Parisi ämatä ŋode yänkuŋ; U uwä mäjo täño intäjukun ämatä kehäromi iminjirän mäjo yäwat kirek täyak! yäk.

Jesutä ämawebe yabänpän butewaki nadänkuk

^{35j} Tänpän Jesu yotpärare taŋi täpuri kudup kuŋatkuk. Kuŋatkaŋ käbeyä yot ini-ini äronpän Anututä intäjukun it yäminjirän gämoriken irit täño Manbiŋam Täga u yäwetpän yäwoŋärek täñit, paräm käyäm mebäri mebäri nitek yäpän tägaŋit täŋkuk. ^{36k} Ude täŋkaŋ ämawebe päke u yabänpän butewaki nadänkuk. Ämawebe uwä nanak kodäŋani bumik, kehäromini nämo, nadäwätäk terak kuŋarirä yabänkuk. ^{37l} Yabänpän iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Epän taŋi kubä ahäj nimirän käyat yäk. Epän it yäpmän kukaŋ-ken uken ketem ahän-bumbum täkaŋ. Upänkaŋ ketem u yäpmäktä epän äma yarägan. ³⁸ Unita epän mähemi-ken yänapiŋirä ketem gämäneŋ itkaŋ u yäpmäktä epän äma ätukät kaŋ pewän äbut.

Jesu iwaräntäkiye täño wäpi tawaŋ

Mak 3:13-19; Luk 6:12-16

10 ^{1m} Jesutä iwaräntäkiye 12 u yän-yäkŋat päbä kubä-kengän yepmanpän mäjo yäwat kirekta ba käyäm paräm mebäri mebäri nitek yäpä tagakta kehäromi yämiŋkuk. ²⁻⁴ Iwaräntäkiye 12 unitäŋo wäpi tawaŋ ŋode;

Kubä Saimon, wäpi kubä Pita.

Kubä Andru, Saimon monäni u.

Yaräwä Jems kenta Jon, Sebedi nanakiyat u.

^f 9:29 Mat 8:13 ^g 9:30 Mat 8:4 ^h 9:33 Mak 2:12 ⁱ 9:34 Mat 12:24; Mak 3:22;

Luk 11:15 ^j 9:35 Mat 4:23; Mak 1:39 ^k 9:36 Mat 14:14; Nam 27:17, 1Kn 22:17; Ese 34:5

^l 9:37 Sek 10:2; Mak 6:34; Luk 10:2 ^m 10:1 Mak 6:7; Luk 9:1

Kubä Filip.
 Kubä Batorom.
 Kubä Tomas.
 Kubä Matiyu, takis monen yäpani u.
 Kubä Jems, Alfias nanaki.
 Kubä Tadius.
 Kubä Saimon Selot.
 Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keri terak penkuko u.

Jesutä iwaräntäkiye epän man yäwetkuk

Mak 6:7-13; Luk 9:1-6

⁵ Ude tänpän Jesutä äma 12 u epän man node yäwetkan yäniñ kirenpewän kuñkuñ; In kuñkan guñ ämawebe äbotken ba Samaria yotpärare it yäpmän kukan-ken u kuneñtawä. ⁶⁻⁸ Isrel äma äbot kodäjani bumik, watä ämani nämö, itkan ukengän kuñkan man node yänahänpän kan yäwerut; Nadäwut! Anututä intäjukun itkan yabän yawat epän tänpayän täko u keräp täyak. Ude yäwerit, käyäm nitek yepmanpä täganit, paräm mebäri mebäri nitek komi nadän itkan u yäpä täganit, mäjo yawat kireñit ba äma kumbani yäpmän päñaku yepmanit kan täk tänpüt. Epän u täkta kehäromi jop tamitat, gwäki nämö unita in udegän täñkentäk epän u gwäki nämö, jop kan täñtän kut. ⁹⁻¹⁰ Kuroñjin ärärani ba ähottaba nämö yäpneñ. Monen nämö yäpmän kuneñ, yäk imaka nämö yäpneñ. Ba tek yarä nitek nämö yäpneñ, gupjin terak itkan unitagän kan kut. U imata, epän tänayän täño unitäño kowata täga täñkentän taminäñi.

¹¹ In yotpärare kubäken ahäñirä äma kubätä yori-ken yän-täknat yäpmän ärowänä ugän itpäñ epän täñ paotpän kome kubäken kan kut. ¹² Tänpäkan äma kubä täño yot gänäñ äronkanä yot mähemi u node kan iwerut; Anutu täño bänep iron gäkken pat täyon! ¹³ Ude iwerirä not täñ tamiñirän intäño man unitä uken bureni api ahän imek. Upänkanä not nämö täñ tamiñirän man iwetnayän täkan unitä uken bureni nämö api ahäwek. ¹⁴ Äma kubä ba ämawebe yotpärare kubäken naniktä not nämö täñ tamiñirä ba intäño manta gaña tawäwä mäde ut yäminpeñ kan kut! Tänpäkan ämawebe uken naniktä momi nininken pätak yän nadäktä kugun kuroñjin terak nanik pewä manpäpeñ kan kut. ¹⁵ Näk bureni täwetat. Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare ude wani-ken naniktä kowata Sodom Gomora naniktä yäpnayän täño u irepmitpäñ ärowani pähap api yäpneñ.

ⁿ 10:5 Apos 13:46 ^o 10:6 Jer 50:6; Mat 15:24 ^p 10:8 Apos 20:33 ^q 10:9 Luk 10:4

^r 10:10 Nam 18:31; Luk 10:7, 1Ko 9:14, 1Ti 5:18 ^s 10:12 Luk 10:5-6 ^t 10:14 Luk 10:10-12; Apos 13:51, 18:6 ^u 10:15 Mat 11:24; Jud 7

Bäräpi mebäri mebäri api ahäneŋ*Mak 13:9-13; Luk 21:12-17*

¹⁶ ^v Ude yänppän yänkuk; In nadäkaŋ? Iwan bämopi-ken taniŋ kiretat yäk. Aŋ komitā but nanak dāpmänppän nak tākaŋ in udegän api tadāpmänppän näneŋ. Unita in ket kaŋiwatpän nadänit kaŋ kuŋarut. Upänkaŋ bänep kwini terak kuŋatpän waki kubä tākta nämö nadäneŋ. ¹⁷ ^w Bureni, in watāni ket itpän kaŋ kuŋarut! Äma ätutä manken tepmanjit käbeyä yot gänaŋ kadätä api tadäpneŋ. ¹⁸ ^x Ba ugän nämö, näka nadäkinik tāk tākaŋ unita tämagut pänku kome täŋo kaŋiwat äma ba intäjukun äma iŋamiken api tepmanneŋ. Tepmanppän intäjukun äma u ba ämawebe guŋ äbotken nanik u näkŋo manbiŋam api yäwetneŋ. ¹⁹ Kadäni uken yän-täkŋat yäpmän manken kuŋirä man jide yäwetnayän nadänkaŋ nadäwätäk nämö täneŋ. Kadäni uken man ahän tamiŋirän nadänppän ugänppän yäwetneŋ. ²⁰ ^y Täŋkaŋ man yänayän täŋo uwä injinken man nämö, u Nanjin täŋo Munapiktä bänepjin-ken peŋirän api yänahäneŋ.

²¹ ^z Täŋpakaŋ kadäni uken ämatä ŋode api täneŋ; Tuänitā monäni iwan kerik-ken peŋirän kumän-kumän api utneŋ. Ba naniyetä nanakiye udegän api täneŋ. Ba äperiye nanakiyetä miŋiye naniye iwan täŋ yämiŋppän manken yepmanirä kumän-kumän api dāpneŋ. ²² ^a Täŋpakaŋ in näka nadäkinik tänpän näwat tākaŋ unita ämawebe mäyaptä inta kokwawak api nadän tamineŋ. Upänkaŋ äma kubätä gwäk pimiŋppän näkŋo man nämö peŋkaŋ yäpmän kuŋarayän täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkŋata biŋam api yäpet. ²³ ^b Täŋppän yotpärare kubäken kuŋirä tadāpmänppän täwatkiŋek tänpäwä yotpärare kubäken metänpen kuneŋ. Näk bureni täwetat. Isrel kome pat yäpmän kuyak u nämö kuŋarä täreŋirän Äma Bureni-inik api ahäwek yäk.

²⁴ ^c Ude yänppän yänkuk; Jide nadäkaŋ? Netätä intäjukun itak? Yäwoŋäreŋ ämatä intäjukun itak ba nanakiyetä intäjukun itkaŋ? Bureni, yäwoŋäreŋ ämatä intäjukun itak! Ba netätä intäjukun itak? Epän mähemitā intäjukun itak ba epän ämaniyetä intäjukun itkaŋ? Bureni, epän mähemitā intäjukun itak. ²⁵ ^d Unita yäwoŋäreŋ ämata waki täŋ imineŋo uwä, nanakiyeta udegän täŋ yämiŋirä ŋode nadäneŋ; Täga! Ekäninin udegän äworekamän yän nadäne. Täŋpakaŋ Bilisibap yän näwetkuŋo unita imata näwaräntäknaye in man waki nämö api täwetneŋ? Nämö, u man wakiinik api täwetneŋ yäk.

^v **10:16** Luk 10:3; Jon 10:12; Apos 20:29; Rom 16:19 ^w **10:17** Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; Luk 21:12-15 ^x **10:18** Apos 25:23, 27:24 ^y **10:20** Jon 14:26, 1Ko 2:4 ^z **10:21** Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 ^a **10:22** Mat 24:9,13; Mak 13:13; Luk 21:17; Jon 5:18-21
^b **10:23** Mat 16:28 ^c **10:24** Luk 6:40; Jon 13:16, 15:20 ^d **10:25** Mat 9:34, 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15

Netäta umuntäne?*Luk 12:2-7*

^{26 e} Unita in äma udewanita nämo umuntan̄kaŋ näkŋo man kwawak yājahāneŋ. Imaka täŋ-yejāmbani patak u wari nämo api pärek. Anututä api täŋkwawa täwek. Ba imaka käbop itak u wari nämo api irek. Kwawak api pewek. ²⁷ Jiap man niningän itkaŋ täwet täyat u äma äbot gānaŋ kwawakgän kaŋ yājahāwut! ^{28 f} In ämata nämo umuntāneŋ. Äma uwä guŋjingän täga awähutneŋ, upāŋkaŋ mājōjin utta api täŋpā waneŋ. Unita in Anutu kubä unitagän umuntāneŋ. Unitä uyaku äma täŋo gupi bok, mājōni bok täga awähurek. ²⁹ Bureni täwetat; Ämata nämo umuntāneŋ. Anututä watä säkgämän it tamik täyak. Unita pakup barakta nadāwut. Barak u äpani-inik, biŋami nīkek nämo upāŋkaŋ Nanjintä udewanita ket yabāŋ yāwat täyak. Kuŋat-kuŋari ba kumäk-kumäki yabāŋpāŋ-nadäk täyak. ^{30-31 g} Upāŋkaŋ Anututä inta gāripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmitak unita täga nämo tepmaŋpek. Gwäkjin pujiŋ jide itkaŋ u kudup nadäk täyak. Unita imaka kubäta nämo umuntāneŋ.

Jesu wäpi yājahäkta nämo umuntāneŋ*Luk 12:51-53, 14:26-27*

³² Man ude yāŋpāŋ āneŋi ŋode yāŋkuk; Äma kubätä ämawebe iŋamiken näk Jesuta nadäkinik täŋ imitat yāŋ yāwayāŋ täko uwä näkä udegän Nana kunum gānaŋ nanik u iŋamiken äma uwä näkŋata biŋam yāpmāŋtat yāŋ api yājahāwet. ^{33 h} Täŋ, äma kubätä ämawebeta umuntan̄pāŋ näk Jesuta nämo nadätat yāŋ yāwayāŋ täko uwä näkä udegän Nana kunum gānaŋ nanik u iŋamiken äma ŋonita nämo nadätat yāŋ api iweret.

³⁴ In näkä ŋode nämo nadāneŋ; Uwä kome terak bānep kwini pewän ahäkta äpuk yāŋ nämo nadāneŋ. Näk bānep kwini pewa ahäkta nämo äput. Nāmoinik! Näk komen ämawebe bāmopi-ken duŋ-wewek pewa ahäkta äput. ³⁵⁻³⁶ Näk ämawebe yāpmāŋ danikta äpuro unita man ŋode profet biani kubätä kudän täŋkuko u bureni api ahāwek;

Yanani yarä duŋ-wewek api tädeŋ, ba yamiŋi yarä udegän api duŋ-wedeŋ.

Ba yanābeki yarä duŋ-wewek api tädeŋ.

Ba äma kubä iniken noriyeinik-tä iwan api täŋ imineŋ.

Mai 7:6

^{37 i} Ba äma kubäwä miŋi nanita gāripi taŋi nadāŋ yāmiŋkaŋ näka täpuri nadāŋ namayāŋ täko uwä äma udewani näka biŋam nämo

^e 10:26 Mak 4:22; Luk 8:17 ^f 10:28 Jem 4:12 ^g 10:31 Mat 6:26, 12:12

^h 10:33 Mak 8:38; Luk 9:26, 2Ti 2:12 ⁱ 10:37 Lo 33:9

api tãnjpek. Tãnjpãkaŋ meŋ ba nan kubätä äperiye nanakiyeta gãripi taŋji nadãŋ yãmiŋkaŋ nãka täpuri nadãŋ namayãŋ täko uwä nãka biŋam nãmo api tãnjpek. ^{38j} Ba kubätä nãka komi päya kwakäp terak nadäwayãŋ täro udegän nadãkta umuntaŋpãŋ nãmo näwarayãŋ täko uwä nãka biŋam nãmo api tãnjpek. ³⁹ Ba kubätä kome terak irit kuŋat-kuŋatta gãripi nadãŋpãŋ nadãkinik tãnjpeŋ kuŋarayãŋ täko uwä irit kehãromi nãmo api kaŋ-ahãwek. Tãŋ, kubätä nãka nadãkinik tãŋ namiŋpãŋ kome ŋonitãŋo irit kuŋat-kuŋat mäde ut imayãŋ täko uwä irit kehãromi api yãpek.

^{40k} Tãnjpãkaŋ äma kubätä oraŋ tamayãŋ täko uwä nãk udegän api oraŋ namek. Ba nãk oraŋ namayãŋ täko uwä nãk naniŋ kireŋkuko u udegän api oraŋ imek. ⁴¹ Tãŋkaŋ kubätä Anutu tãŋo man yãŋahãwani äma kubätä nadãŋ imayãŋ täko uwä gwãki Anutu tãŋo man yãŋahãwani ämatä yãpmãk täkaŋ udegän api yãpek. Tãnjpãkaŋ äma kubätä äma siwoŋi kuŋarani kubä kaŋ-ahãŋpãŋ ŋode nadãwek; A! Äma uwä siwoŋi kuŋarani unita tãŋkentãŋ ima yãŋ nadãwek. Äma ude nadäwayãŋ täko uwä gwãki äma unitä yãpayãŋ täko udegän api yãpek. ^{42l} Nãk bureni täwetat. Äma kubätä näwarãntãknaye äpani-inik kubä kaŋ-ahãŋpãŋ U Jesu tãŋo iwarãntãki kubä yãŋ yãŋpãŋ ume gwetpãŋ imayãŋ täko uwä gwãki täga api yãpek.

Jontä Jesu tãŋo mebãri nadãkta man pewän kuŋkuŋ

Luk 7:18-35

11 ¹ Jesutä iwarãntãkiye 12 epän man ude yãwerän täreŋjirän kome u penpeŋ Anutu tãŋo man yãwetpãŋ yãwoŋãrek tãŋpayãŋ yotpãrare ätu tuän ittãŋ kuŋkuŋ-ken uken kuŋkuk. ^{2m} Kuŋjirän Jon ume ärut yãmani uwä komi yotken itkaŋ Jesutä epän tãk tãŋkuko u biŋam nadãŋkuk. Biŋam u nadãŋpãŋ iniken iwarãntãkiye yãwet-pewän pãŋku Jesu iwet yabãk ŋode tãŋkuŋ; ³ⁿ Äbãkta biŋam yãwani uwä gãk ŋo ba? Ba kubätä itsãmne? yãk. ⁴ Ude iwet yabãwãwã Jesutä ŋode yãwetkuk; Inä äyãŋutpãŋ pãŋku imaka nadãŋit kaŋit täkaŋ ŋo, unitãŋo manbiŋam pãŋku Jon kaŋ iwerut. ^{5o} Äma dapuri tumbani äneŋi ijiwä kuk täkaŋ. Kwäyãhãneŋ tãŋpani äneŋi tägaŋpeŋ kuŋat täkaŋ. Parãm wakiwaki tokŋewani tägaŋpãŋ gupi dudum tak täkaŋ. Ba jukuni tãŋguŋ täwani nadãwä tumãk täkaŋ, ba kumbani kodak taŋpãŋ akumaŋ kuk täkaŋ. Ba äma jãwãri-jãwãri Manbiŋam Täga u yãwera nadãk täkaŋ. ^{6p} Ba äneŋi kubä ŋode kaŋ iwerut; Äma nãka yãŋpãŋ nadãkiniki nãmo pewä putãrek täkaŋ uwä bãnep oretolet terak kuŋat täkaŋ yãk.

^j 10:38 Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; Luk 17:33; Jon 12:25 ^k 10:40 Mak 9:37;

Luk 10:16; Jon 13:20 ^l 10:42 Mat 25:40 ^m 11:2 Mat 14:3 ⁿ 11:3 Mal 3:1

^o 11:5 Ais 35:5-6; Ais 61:1 ^p 11:6 Mat 13:57, 26:31

⁷ Ude yäweränkañ Jon täño iwaräntäkiye u äneñi äyänjutpen kuñirä Jesutä ämawebe äbot päke u Jon täño täktäki ba kuñat-kuñarita manbiñam ñode yäwetkuk; Jon kome jopi-ken irirän kånayän nadänpän kuñkuño u äma jidewanipän kånayän kuñkuñ? Pidäm enjini bumik, mänittä piänpewän wareñ-wareñ täk täkañ, äma udewani kånayän kuñkuñ? ⁸ Ba ima kånayän kuñkuñ? Äma tek säkgämän täñpani käwep? Ude nämo! Äma udewani uwä äma wäpi nikektä yot gänañ it täkañ. ⁹ Urita näwerut! Äma jidewani u kånayän kuñkuñ? Profet kubä käwep kånayän kuñkuñ? Bureni, profet kubä kañkuño upänkañ Jon uwä profet inipärik kubä. ¹⁰ Täñkañ Anutu täño man ñode kudän täwani uwä Jonta kudän täwani;

Näñño biñam yänahäwani äma kubä ño yäk.

Intäjukun kädet täwit gamikta api inñ kirewet yäk.

Mal 3:1

¹¹ Urita näk bureni täwetat; Jon täño wäpi biñamtä äma it yäpmän äbuño unitäño wäpi biñam yärepmit moretak. Upänkañ ämawebe äpani Anututä intäjukun it yäminpän yabän yäwat täyak unitäño wäpi biñamtä Jon täño wäpi biñam irepmitak. ¹² Jon intäjukun äbä Anututä yabän yäwat epän täk täyak unitäño manbiñam yänahän yäpmän äbuk. Apiño udegän nähä manbiñam ugänpän yänahäk täyat. Upänkañ äma waki ätutä mannata bitnänpän Anutu täño kañiwat yewa gänañ äronpän itta kädet ukät-pipinayän täk täkañ. ¹³ Moses ba Profet biani kuduptä manbiñam ñode yänahän yäpmän äbuñ; Anutu täño iwoyäwani äma ahänpän Anutu täño yabän yäwat epän api yäput pewek yäk. Manbiñam u yänahän yäpmän abäntäko Jonken tärenkuk. ¹⁴ Ba man kubä ñode yänahänkuñ; Profet kubä Elaija udewani api ahäwek! yän yänkuñ. Urita näk man täwetat ño nadäkinik täñput! Profet Elaijatä äbäktä yänkuño uku Jon äbätak ño. ¹⁵ Äma jukuni nikektä näñño man ño ket nadäwut! yäk.

¹⁶ Ämawebe äbot itkañ ñonita jide yäwet? Uwä ironjironi täñoret bägup-ken itkañ kowat yäwän ñode täk täkañ ude bumik;

¹⁷ Niwerä oretoret kap teñitna gukut nämo tokät täñkuñ.

Ba niwerä butewaki kap teñitna, konäm nämo kotkuñ yän yäk täkañ.

Täñpäkañ in uwä udewani, nadäk siwoñi kubägän nämo penkañ ñode täñkuñ; ¹⁸ Jon uwä äbänkañ ketem äma ätutä nak täkañ ude nämo nañkuk ba wain ume imaka, nämo nañkuk. Täñjirän intä kañpän yänkuñ; U mäjotä kotawani! ¹⁹ Täñ, Äma Bureni-iniktä äbänpän ketem nañit wain ume nañit täñkuk. Täñjirän intä kañpän yänkuñ; Äma ño kawut! Nak ämäh täñpani! yäk. Uwä äma waki-waki-kät takis moneñ yäpani

^q 11:7 Mat 3:5 ^r 11:9 Luk 1:76 ^s 11:10 Mak 1:2; Jon 3:28 ^t 11:12 Luk 16:16

^u 11:14 Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13 ^v 11:18 Mat 3:4 ^w 11:19 Mat 9:14

täño noripaki! yäj yäjkuŋ. Upäjkaŋ in nämo nadäwä tumbäkaŋ ude yäk täkaŋ. Äma yarä unitä Anutu täño nadäk-nadäk siwoŋi iwatpäj täk täkamän. Täñpäkaŋ nadäk-nadäk u iwatpäj täktäki siwoŋitä Anutu täño nadäk-nadäk kwawak pewän ahäjirän ämawebetä kaŋpäj nadäwä bureni api täneŋ yäk.

Bänepi nämo sukurewanita umun man

Luk 10:13-15

²⁰ Kadäni uken Jesutä yotpärare ätuken epän täñjit kudän kudupi imaka täñjit täŋ yäpmäj äbäjirän kaŋpäj bänepi nämo sukureŋkuŋo unita yabäj yänpäj ŋode yäjkuŋ; ²¹ ^x Wa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadäneŋ! Inken kudän kudupi täk täŋkuro udegän Tire Sidon ämawebe, Anututa nämo nadäwani u ahäj yäminkuk yäwänäku mominita yänpäj konäm butewaki tänpäj bänepi bian sukurewäm! ²² ^y Unita bureni ŋode täwera nadäwut; Ämawebe yäpmäj danik-danik kadäni pähapken Tire ba Sidon ämawebe kowata ahäj yamayäj täko u irepmiŋpäj inä ärowani-inik api kaŋ-ahäneŋ! ²³ ^z Täŋ, Kapeneam nanik inä, Anututä kunum gänaŋ api yäjnikŋat yäpmäj ärowek yäj nadäkaŋ? Wära! Nämo inik! In kumäj-kumäj komeken api äpmoŋ moreneŋ. Näkä kudän kudupi inken täk täŋkuro u Sodom komeken ahäjkuŋ yäwänäku ämawebe momini peŋirä Anututä kome nämo awähurän. Nämo, pen kadäni käroŋi it yäpmäj kuk täyek. ²⁴ ^a Unita Juda äma in ŋode täwera nadäwut; Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare udewani-ken naniktä kowata waki ärowani api yäpneŋ. In Sodom naniktä yäpnayäj täño u irepmiŋpäj ärowani pähap api yäpneŋ.

Näkken äbäjpäŋ itpäŋ-nadäk kaŋ täñput

Luk 10:21-22

²⁵ ^b Kadäni uken Jesutä nani ŋode iwetkuŋ; Nana, kunum kenta kome täño mäheŋi gäka bänep täga nadäj gamitat. Imata, gäk manka biŋam täño mebäri äma kome täño nadäk-nadäk ärowani nizekta käbop peŋ yämik täyan. Täŋ, äma äpanita täŋ-kwawataŋ yämik täyan. ²⁶ Nan, gäkŋa ude kaŋ ahäwän yäj nadäŋkuno udegän ahätak yäk.

²⁷ ^c Ude yänpäj ämawebe päke u ŋode yäwetkuŋ; Nana uwä imaka kumän-tagän näk ketna terak peŋ moreŋkuŋ. Täñpäkaŋ äma kubätä Anutu täño nanaki näka täga nämo nadäwän tärek täkaŋ. Nämo, Nana kubä-tägän mebärina nadäwän tärek täkaŋ. Ba äma kubätä ini Nana täño mebäri u nämo nadätak. Nämo, nanaki näkŋa-tägän nadätat. Täŋ,

^x **11:21** Jna 3:6 ^y **11:22** Ais 23; Ese 26:1–28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4

^z **11:23** Ais 14:13-15; Stt 19:24-28 ^a **11:24** Mat 10:15; Luk 10:12 ^b **11:25** 1Ko 1:26-29

^c **11:27** Mat 28:18; Jon 3:35, 17:2; Plp 2:9; Jon 1:18, 10:15

Nanaki näkä äma ätuta Nana täño mebäri yäwojärewayän yänpänjä yäwojärenjira Nana täño mebäri täga nadänej.

^{28 d} Jesutä ude yänpän äneji ñode yäwetkuk; Ämawebe in bäräpi kotanjan nadäwätäk pähap täk täkan uwä näk-kengän äbut! Näkken äbänjirä bäräpi ketärej taminjira itpän-nadäk täkot. ^{29-30 e f} Näkken äbänjan epän tamakan u bok tänpän uyaku näkño mebärina nadäwä tärenayän. Näk orakorak mähemi, näk bänep kwini ba äpani kuñat täyat. Näkken äbänpänjä nadäwätäk ikek nämo api kuñatnej. Bureni, epän ketjin-ken pek täyat u pipiri nämo yäk.

Jesu uwä Sabat täño mähemi

Mak 2:23–3:6; Luk 6:1-11

12 ^{1 g} Eruk Sabat kadäni kubäken Jesu inikät iwaräntäkiye säguom epän gänañ kuñatkuñ. Kuñattängän iwaräntäkiyetä nakta yewäwä säguom wenpän nañkuñ. ^{2 h} Wenpän nañirä Parisi äma ätutä u yabänpän Jesu iwetkuñ; U kawut! Orekirit kadäni-ken gäwaräntakayetä epän täkan uwä nämo tänañipän täkan. U nintäño бага man irepmittpän täkan yäk.

^{3 i} Iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ude nämo! Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpän täñkuño unitäño manbiñam Anutu täño man terak nämo daniñpän nadäk täkan? ^{4 j} Uwä ñode täñkuñ; Devit u noriye-kät Anutu täño yot gänañ äronpän käräga kudupi yän yäwani u yäpmänpän nañkan noriyeta imaka, yämän nañkuñ. Täñkan käräga uwä bämop äma-tägän nänañipän nañkuñ. Äma jopitä udewani nakta yäjiwäranä upänkan Devit u noriye-kät nañkuñ. ^{5 k} Tänpän in Baga man terak kudän täwani ñode imaka nämo daniñpän nadäk täkan ba? Bämop äma uwä Sabatken kadäni kadäni kudupi yot gänañ äronpän Sabat täño бага irepmittpän epän täk täkan. Baga irepmitt täkan upänkan waki täk täkan yän nämo yäwet täkan.

^{6 l} Unita näkä ñode täwera nadäwut; Inamjin-ken itat ñonitä kudupi yot irepmittat. ^{7 m} Anututä man kubä yänkuko uwä ñode kudän täwani; *Gupe ijik-ijik näk naniñ oretta pek täkan unita gäripi nämo nadäk täyat.*

Ämawebetä bänep iron kädet iwarirä unita uyaku gäripi-inik nadäk täyat. *Hos 6:6*

In man u nadänpän yäwänäku näwaräntäknaye momini nämo ño man nämo yäweräm. ^{8 n} Nadäkan? Äma Bureni-inik uwä Sabat täño mähemi.

^d 11:28 Jer 31:25 ^e 11:29 Jer 6:16 ^f 11:30 1Jo 5:3 ^g 12:1 Lo 23:25 ^h 12:2 Kis 20:10

ⁱ 12:3 1Sml 21:1-6 ^j 12:4 Wkp 24:5-9 ^k 12:5 Nam 28:9-10 ^l 12:6 Mat 12:41-42;

Luk 11:31-32 ^m 12:7 Hos 6:6; Mat 9:13 ⁿ 12:8 Mat 8:20

Jesutä Sabat kubäken äma kubä yäpän tägaŋkuk

9-10 ° Ude yänpän peŋpeŋ kumaŋ käbeyä yot gänaŋ äronpän äma kubä keru kukŋi täŋgurän täwani uken irirän kaŋkuk. Kawänä Juda täŋo ekäni ätutä Jesu u goret kubä tänpän kaŋpän manken tena yäŋkaŋ iwet yabäŋkuŋ; Sabat kadäni-ken äma kubätä käyäm ikek yäpän täganeŋo u бага irepmirek ba nämo irepmirek? 11^p Ude yänirä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Jide? Inken nanik kubätä yawaki tepi kubätä awaŋ gänaŋ äpmonirän Sabat unita yänpän kaŋäwaräkuk täŋpek? Nämo, topmänpän wädäwek! 12 Täŋkaŋ yawak uwä imaka jopi ude wani. Äma uyaku bureni. Unita Sabat kadäni-ken täŋkentäk epän uwä täga täppen.

13 Ude yänpän äma keru täŋgurän täwani u iwetkuk; Ketka täŋ-siwonŋa! yäk. Ude iweränä keru täŋ-siwonŋ täŋirän tägaŋpän keru kukŋi täga udegän itkuk. 14^q Täŋirän Parisi ämatä u kaŋpänä peŋpeŋ päŋku käbeyä tänpän Jesu kaŋ utna yän yänpän man topuŋ.

15^r Tänpäkaŋ Jesu Baga man nadäwanitä man topuŋo u nadänpän kome u peŋpeŋ kubäken kuŋkuk. Kuŋirän ämawebe mäyap iwarän täŋkuŋo u gänaŋ käyäm ikek u kudup yäpän tägaŋkuŋ. 16^s Ude tänpän ämawebe päke unitä mebärini yäŋahäktä yäjiwät-inik täŋkuk. 17 Ude täŋirän Profet Aisaiatä man bian ŋode kudän täŋkuko u bureni ahäŋkuk;

18^t *Ŋowä epän ämanata näkŋa iwoyäŋkut yäk.*

Ŋowä näkŋaken bänepna gämäni. U kaŋpän gäripi nadäk täyat.

Uterak Munapikna peŋ ima täŋkentän imiŋirän ämawebe Anutu täŋo äbot nämo täŋpani kuduptagän näkŋo kädet siwonŋi iwatta yäwetpän yäwonŋerek api täŋpek.

19 *Uwä yäŋawät-awät ba yabän kārakŋek nämo api täŋpek. Ba mani kotäk kädet miŋin-miŋin gera yänpän yäk täŋirän nämo api nadäneŋ.*

20 *Bänep kwini terak api kuŋarek.*

Uwä tepäraŋ kujat pidämi kubä nämo tokäreŋ ba kädap täpuri ijiŋirän nämo dāpän kumneŋ.

Tänpäkaŋ epäni täŋ yäpmän kuŋirän kädet siwonŋi säkgämän api ahän morewek.

21 *Tänpän ämawebe äbot nämo täŋpani kuduptagän bänepi wäpi biŋam terakgän api wohutneŋ yäk.*

Ais 42:1-4

° 12:10 Luk 14:3 p 12:11 Luk 14:5 q 12:14 Jon 5:16 r 12:15 Mak 3:7-10

s 12:16 Mat 8:4; Mak 3:12 t 12:18 Mat 3:17

Jesu mäjotä magärrän epän täk täyak yän iwetkuṇ

Mak 3:22-30; Luk 11:14-26, 12:10

22^u Tänpäkaṇ kadäni uken äma kubä mäjotä magärani kubä Jesuken yäpmän äbuṇ. Äma uwä mäjotä magärrän dapuri tumbänpän guṇ taṇkuk. Guṇ taṇpän man imaka, nämo yäk täṇkukonik. Eruk äma upän Jesuken yäpmän äbäkaṇ yäpän tägaṇ-pewän dapun ijiṇit man yänjit täṇkuk. 23 Ude täṇjirän ämawebe päke itkuṇo u kaṇpän kikuṇutpän jäkjäk yänkuṇ. Tänpän yänkuṇ; Wära! Devit täṇo orani äbäкта yänkuṇo ukeṇo ṇo käwep yäk.

24^v Ude yänjirä Parisi ämatä nadänpän ṇode yänkuṇ; Jop yäkaṇ! Mäjo täṇo äma ekäni wäpi Bilisibap unitä magärrän mäjo yäwat kirek täyak! yäk. 25 Ude yänjirä Jesutä bänepi-ken yabänpän-nadänkaṇ yäwetkuk; Man wärani kubä täwera nadäwut; Äbot kubätä duṇ-wewek tänpänjä kehäromi itneṇ ba nämo? Nämo! Ba yotpärare kubätä duṇ-wewek tänpäwä tagawek ba nämo? Ba ini buaptä duṇ-wewek tänpän ämik tänpäwä tagawek? Nämoinik! 26 Unita ṇode täwetat; Satantä iniken ämaniye yäwat kireweko uwä jide tänpän Satan täṇo äbot kehäromi nitek irek? U täga nämo irek! 27 Intä Näkä Satan täṇo kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyat yän näwetkaṇ upänkaṇ näkä ude bureni täyat u tänpäwä intäṇo ämajiyetä netä wäpi terak mäjo yäwat kirek täkaṇ? Satan täṇo wäpi terak yäwat kirek täkaṇ yän täga nämo yäneṇo unita jop täṇ-näṇkatkaṇ unitäṇo mebäri kwawak ahätak! 28^w Näk Anutu täṇo Munapiktä täṇkentän naminirän täk täyat unita ṇode nadäneṇ; Anututä intäjukun it yäminirän gämoriken irit täṇo bureni inken ahätak ṇo.

29^x Näk Satan täṇo kehäromi yäpmän äpäk täyat unitäṇo man wärani kubä ṇode täwera nadäwut; Äma komi kubä yori gänaṇ irirän äma kubätä siwani yänkaṇ päro tuṇumi täga yomägarek? Nämo! Äma komi u bäyaṇ inipän yentä keri kuroṇi pädät tänpän penkaṇ uyaku tuṇumi täga yomägarek.

30^y Nadäkaṇ? Äma not nämo täṇ namik täkaṇ uwä iwan täṇ namik täkaṇ. Ba äma näṇṇo epänta watä nämo it täkaṇ uwä epäna yäpawak täkaṇ. 31^z Unita ṇode täwera nadäwut; Waki mebäri mebäri ba yänjärok man mebäri mebäri näk näwet täkaṇ unitäṇo momi u täga penäṇi. Upänkaṇ äma kubätä Kudupi Munapikta man waki ba yänjärok man iwereko uwä momi u penäṇi nämo. 32 Bureni, äma kubätä Äma Bureni-inikta yänjärok man yäwayän täko uwä momini u täga ärut imek. Täṇ, äma kubätä Kudupi Munapikta yänjärok man yäwayän täko uwä momini nämoinik api ärut imek. Nämo, u pen api pat imek yäk.

^u 12:22 Mat 9:32-33 ^v 12:24 Mat 9:34, 10:25 ^w 12:28 Apos 10:38, 1Jo 3:8

^x 12:29 Ais 49:24, 1Jo 4:4 ^y 12:30 Mak 9:40; Luk 9:50 ^z 12:31 1Ti 1:13; Hib 6:4-6, 10:26

Mankatä bänepka-ken jide pätak u yäñahatak

^{33 a} Täñpän Jesutä änerji ñode yäkgän täñkuk; In päya kubäta täga yän nadäñpänä burenita udegän täga yän nadäñeñ. Ba päya kubäta waki yän nadäñpän burenita udegän waki yän nadäñeñ. Päya täño mujipi kañpän nadäñpän päya uwä täga ba waki yän nadäñeñ. ^{34 b} Wa! Gämok täño äbotken nanik in jide täñpän man täga kubä yäñeñ? Nämo, nadäk, äma bänepi-ken pat täyak u meni-ken kwawak pewä ahäk täkañ. ³⁵ Äma täga täñpani u bänepi-ken nadäk tägatäga unitä irit kuñat-kuñariken kädet täga pewä ahäk täkañ. Täñ, äma waki täñpani u bänepi-ken nadäk wakiwaki unitä irit kuñat-kuñariken kädet waki pewä ahäk täkañ. ³⁶ Upänkañ näk ñode täwera nadäwut; Ämawebe yäpmän danik-danik kadäni pähapken man waki mebäri mebäri bian yän yäpmän äbuño unita yänpän Anututä manken api tepmañpek. ³⁷ In kome terak kuñatkañ man yän yäpmän kunayän täño uwä Anututä nadäwän täga ba waki api täñeñ. Waki täñpänä manken api tepmañpek. Täga täñpänä Anututä api tämagurek yäk.

Kudän kudupi känayän yäñkuñ

Mak 8:11-12; Luk 11:29-32

^{38 c} Jesutä man ude yäweränä Parisi ämakät Baga man yäwoñärewni äma ätu itkuño unitä Jesu man kowata ñode iwetkuñ; Yänpän-yäwoñärewni! Kudän kudupi kubä mebärika kañpän nadäkta täñjiri känä! yäk.

^{39 d} Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Wa! Waki täñpani ämawebe äbot intä kudän kudupi kubä kakta näwet yabäkañ? Upänkañ kudän kudupi mebäri kubä nämo täñjira känayän! Ñodegän api käñeñ; Kudän bian profet Jona terak ahäñkuko udegän ahäñjirän api käñeñ. ^{40 e} Jona uwä kepma bipani yaräkubä gwägu tom pähap koki gänañ patkuk. Udegän Äma Bureni-inik uwä kepma bipani yaräkubä kome gänañ api pärek. ^{41 f} Täñpäkañ ämawebe Ninive yotpärare-ken naniktä udegän, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken inkät bok api itneñ. Ämawebe uwä intäño momijin kwawak api pewä ahäñeñ. U jop nämo, Jonatä man yäwerän Ninive ämawebetä nadäñpän bänepi sukureñkuñ. Upänkañ äma Jonatä täñkuko u irepmitak uwä itat ño!

^{42 g} Ba kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken kome umude käda nanik täño intäjukun webe unitä inkät Anutu iñamiken bok itkañ momijin kwawak api pewän ahäñeñ. Webe unitä Juda täño intäjukun äma

^a 12:33 Mat 7:16-20 ^b 12:34 Mat 3:7, 15:18; Mat 23:33; Luk 3:7 ^c 12:38 Mat 16:1;

Luk 11:16; Jon 6:30, 1Ko 1:22 ^d 12:39 Mat 16:4 ^e 12:40 Jna 1:17 ^f 12:41 Jna 3:5

^g 12:42 Mat 12:6, 1Kn 10:1-10

Solomon unitäjo nadäk-nadäk ärowani yäñahänjirän nadäkta gäripi nadänkuko unita kome ban naniktä kädet käroni-inik äbuk. Täñpakan äma Solomontä täñkuko u irepmiak uwä itat ño!

Ämawebe äbot u wañ moreñkuñ

Luk 11:24-26

⁴³ Täñpän Jesutä man äneñi kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma äbot ñowä ñode bumik. Mäjo äma magarani kubätä äma u kakätänpen päñku kome kuräki-ken irit bägup kodakita wäyäkñejtän kuñareko upänkan nämo kan-ahäwek. ⁴⁴ Nämo kan-ahänpänä yäwek; Bian itkut-ken äyänutpen kwa yän yäwek. Ude yänpän äyänutpen päñku käwek; Irit bägup biani uwä ärutpän ket urani, mähemi nämo. ⁴⁵ ^h Ude kanpänä noriye 7 ini bumik nämo, wakiinik, yämaguränkan äbä ukengän itneñ. Täñpakan äma uwä pengän-inik waki irekopän mäden waki inikinik täñpän irek yäk. Eruk, äma äbot waki ño äbot udegän api itneñ.

Jesu täño nägät moräk u netä?

Mak 3:31-35; Luk 8:19-21

⁴⁶ ⁱ Täñpän Jesu man pen yäwet irirän miñi-kät noriye man iwetnayän äbä yäman umu itsämbuñ. ⁴⁷ Täñjirä äma kubätä Jesu iwetkuk; Ai! Meñka notkaye man gäwetnayän yäman itkan gumo yäk. ⁴⁸ Yäwänä Jesutä ñode yänkuk; Meñna netä? Ba notnaye u netä? ⁴⁹ Ude yänpän iwaräntäkiyetä itkuñ-ken u käda ketsiwoñ täñpän yänkuk; Yabäwut! Näkño meñnaye notnaye ño! ⁵⁰ ^j Ämawebe Nana kunum gänañ nanik täño man buramik täkan uwä näkño meñnaye notnaye ba wanotnaye bureni yäk.

Mujiipi pikpik täño man wärani

Mak 4:1-9; Luk 8:4-8

13 ¹ Kepma ukengän Jesu yot gänañ naniktä äpämañ päñku gwägu gägäni-ken mañit itkuk. ² ^k Mañit irirän ämawebe äbot pähap ahänpän tokñewä yabänpänä gäpe terak äronkuk. Äro gäpe terak irirän ämawebe bumta gwägu pomi terak itkuñ. ³ Irirä man wärani mebäri mebäri yäwetkuk. Yäwetkan man wärani kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubätä ketem mujiipi pikta epäni-ken päñku mujiipi täñ-irähuttän kwek. ⁴ Täñ-irähuttän kuñirän mujiipi ätu kädet miñin mäneñ. Kädet miñin mäneño uwä baraktä yabän ahänpän nañ paotneñ. ⁵⁻⁶ Täñkan mujiipi ätuwä kome tanji nämo, gänañ umu mobä, uterak mañ tädotneñ. Kome u pidämigän, gänañ umu mobä unita jäwäri punin itkan bäräñeñ tädotneñ. Bäräñeñ tädotneño upänkan edaptä yeñpewän kubit täneñ. ⁷ Täñ, mujiipi ätuwä mup waki gänañ mäneñ. Mup waki gänañ mañjirä mup waki unitä äronpän uwäk täñpipiñ-

^h 12:45 2Pi 2:20 ⁱ 12:46 Mat 13:55 ^j 12:50 Jon 15:14; Rom 8:29 ^k 13:2 Luk 5:1-3

pewä wanpän bureni nämo pätnen. ⁸Tänpäkan mujipi ätuwä kome gakni nkekken mänejo uwä täga äronen. Äronpän bureni ätu ähan pätnen. Ätuwä tanj bumik pätnen. Tä, ätuwä bumta pätnen.

⁹Jesutä ude yänpän yäjkuk; Äma jukuni nkekta näkjo man jo ket nadawut!

Jesu imata man wärani yänpän-yäwonjäreka täjkuk?

Mak 4:10-12; Luk 8:9-10

¹⁰Jesutä ude yäwänä iwaräntäkiyetä node iwet yabänkun; Imata man wärani terak yäwet täyan? ¹¹Yäwäwä node yäwetkuk; Anututä intäjukun itkan yabän yawat epän täk täyak unitäjo manbinam käbop irani u injingan nadakta yäwani unita in-gänpän täwetat. Äma ätukät nadakta nämo.

¹²¹Unita ket node täwera nadawut; Äma kubätä imaka Anututä imani u yäpmän kuñarayan täko uwä yäpurätpän bumta imikta yäwani. Tä, äma ätuwä nin imaka udeyani nkek yän nadäk täkan upänkan nämo! Tänpäkan imaka injtkamän yän jop nadäk täkan uwä yäyomägatta yäwani. ¹³^m

Mebäri unitagän man wärani terak yänpän-yäwonjäreka täyat. Man wärani terak yäwetpewa dapuritä kanayan täjo upänkan nämo api kawä tärewek. Ba jukunitä nadänayan täjo upänkan mebäri nämo api nadawä tumnen. ¹⁴ⁿ Man täwetat jo man profet biani Aisaiatä node kudän täwani udegän;

Jukujin täwä api nadänejo upänkan bänepjintä nämo api nadawä tärenej.

Dapunjintä api ijinejo upänkan nämo api kawä tärenej.

¹⁵Ämawebe äbot jo bänepi nämo imärani. Jukuni pik tänpäni ba dapurita pimij ijiwani.

Bänepi sukurejirä uyaku yäpa tägawäpän yepmanpam.

Upänkan ude tänehtawä yänkan näkä tänpewa dapuritä nämo kawä tärek täkan ba jukunitä nämo nadawä tärek täkan, ba bänepitä nadäkinik nämo täk täkan. *Ais 6:9,10*

¹⁶^o Aisaiatä äma äbot jonita ude yänkuko upänkan Anututä nadän taminjirän inä dapunjintä kawä tärek täkan ba jukujintä nadawä tärek täkan. ¹⁷Näk bureni täwetat. Anutu täjo kehäromi kak täkan uwä profet biani ba äma siwoji kuñarani mäyaptä u kakta gäripi nadäk täjkujo upänkan nämo kak täjku. Ba manbinam apijo intä nadäk täkan jo nadakta gäripi nadäk täjkujo upänkan nämo nadäk täjku.

Mujipi pikpik täjo man wärani unitäjo mebäri

Mak 4:14-20; Luk 8:11-15

¹⁸Eruk notnaye, mujipi pikpik täjo man wärani täwetkuro unitäjo mebäri täwerayan. ¹⁹Mujipi täj-irähuttän kuñirän kädet mijin mänejo

¹ **13:12** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18, 19:26 ^m **13:13** Lo 29:4 ⁿ **13:14** Jon 12:40; Apos 28:26-27 ^o **13:16** Luk 10:23-24

u jidewani? Mujiipi uwä ñode; Äma kubätä Anutu täño yewa gänañ ärokärok täño man nämo nadäwän tumbeko uwä äma wakitä bänepi-ken mujiipi piwani u yomägat yäpmän kwek. ²⁰Tän, mujiipi kome pidämi, gänañ umu mobä uterak mäneño u jidewani? Uwä ñode; Äma kubätä näkño manbiñam kudupi nadänpän ukengän gäripi nadänpän yäpmän kuñarek. ²¹Upänkañ bänepi-ken jäwäri nämo tänpäni unita kadäni keräpigän irek. Tänpäkañ näkño manta yänpän ämatä yänjərok man iwerit iwan täñ imiñit tänpäwä, nadäkiniki bärəneñ putərewək. ^{22p} Täñ, mujiipi mup waki gänañ mäneño u jidewani? U äma kubätä näkño man kudupi u nadänpän bänepi-ken daiñpän yäpmän kuñareko uwä kome täño tuñumta nadäwätäk tänpän moneñ tuñum täñbumbum unitäño gäriptä täñikñat-pewä näkño man kudupi u utpewän kumänirän bureni nämo täñpek. ²³Tän, mujiipi kome gəkniken piweko u jidewani? Uwä ñode; Äma kubätä näkño man kudupi nadänpän bänepi-ken penpän täñkehərom tänpän yäpmän kuñarek. Tänpäkañ äma ätuken bureni ähan pätnəñ. Ätukenä täñi bumik pätnəñ. Täñ, ätukenä bumta pätnəñ.

Mup waki täño man wärani

²⁴Ude yəwet paotpän äneñi man wärani kubä pen ñode yəwetkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yəwarayän täyak uwä ñode bumik; Äma kubätä ketem mujiipän yäpmän pänku epäni-ken piwek. ²⁵Ketem mujiipi piñkañ pänku parirän bipani ugän iwanitä epän uken pänku mup mujiip, ketem mujiipi epän mähemitä piweko ukengän täñ-irähuttän kwek. ²⁶Ude täñpeñ kuñirän mujiipitä imätpän kəruk äbänirä mup mujiip waki iwantä täñ-irähuttän kweko u bok tädotneñ. ²⁷Tädorirä epän watä ämaniyetä u yabänpän epän mähemi iwetneñ; E! Gək epänka-ken ketem mujiipi tagagänpän piñkun yäk. Piñkunopän mup waki äbäkañ u jide tänpän bok ärokañ? ²⁸Yəwəwä yəwerek; Uwä iwan kubätä piñkukotä ärokañ. Yəwänä iwetneñ; Mup waki u nintä dätne? ²⁹Yəwəwä epän mähemitä yəwerek; Nämo! In mup waki dätəna yəkñat ketem mujiipi piwani u bok dätneñta yäk. ^{30q} Ketem mujiipi piwani bok mup waki ini bok kañ ərowut. Əronirä ketem bureni yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ketem bureni yəpəni äma yəwerəkañ yäpmän daniñpän mup waki dəpmänpän kädəp gänañ pewä ijiwəkañ ketem bureni nakta yəwani ugänpän yotna gänañ kañ pewut yän yəwerek.

Äbot Anututä yabän yəwat täyak u jidewani?

Mak 4:30-32; Luk 13:18-19

³¹Ude yänpän man wärani kubä pen ñode yänkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yəwat täyak u päya mujiipi kubä wäpi

^p 13:22 Mat 6:19-34; Luk 12:16-21, 1Ti 6:9-10,17 ^q 13:30 Mat 3:12

mastat udewani. Ämatä mastat mujiپی uwä epänken pik täkaڭ.

³² Mujiپی u täپuri, päya mujiپی ätu täڭo gämore-ken itkaڭ. Upänkaڭ tädotpäڭ äronkaڭ tokän ätu yärepmit täkaڭ, päya bumik ärok täkaڭ. Äronpäڭ taڭi täڭpän pähämi obät täk täkaڭ. U momi terak baraktä yori täk täkaڭ.

³³ Ude yänpäڭ yänkuk; Man wärani kubä ڭode. Äbot Anututä yabän yäwat täyak u yis udewani. Webe kubätä käräga täڭpa yänkaڭ yis täپuri yäpmänpäڭ parawa taڭi-kät awähurek. Ude täڭirän yistä parawa kudup gänaڭ kuŋatkaڭ epäni täڭpek.

³⁴ Jesutä man yäwet täڭkuko uwä man wäranigän yäwet täڭkuk. Man kwawak kubä nämo yänahänpäڭ yäwet täڭkukonik. ³⁵ Ude täڭirän profet kubätä man ڭode yänkuko u bureni ahänkuk;

Näk ämawebe man yäwerayän nadänpäڭä man wäranigän api yäk täڭpet.

Man käbop kome ahänkuk-ken unitä it yäpmän äbukو uwä api yänahäwet.

Sam 78:2

Mup waki täڭo man wärani unitäڭo mebari

³⁶ Ude yänpäڭ eruk Jesutä äma yepmaڭpän kuڭ moreڭirä yot gänaڭ äronkuk. Päre irirän iwaräntäkiyetä iwet yabänkuڭ; E! Saguom epän gänaڭ iwantä mup mujip täڭ-irähuttän kuڭkuko unita mebari yänahäwi nadäna yäk.

³⁷ Ude iweräwä yänkuk; Äma säguom mujiپی piڭkuko uwä Äma Bureni-inik. ³⁸ Epäni uwä kome pähap ڭo. Ketem mujiپی piڭkuko uwä ämawebe Anututä yabän yäwat täyak. Täڭ, mup waki uwä äma waki Satan täڭo äboriye. ³⁹ Ba iwanä, epänken mup waki piڭkuko u Satan. Saguom yäpmäk-yäpmäk kadäni uwä tärek-tärek kadäni pähap. Täڭpakaڭ ketem bureni yäpani äma uwä Anutu täڭo aڭeroniye.

⁴⁰ ^s Mup waki dätpän kädäp-ken pewä kuڭkuڭo uwä tärek-tärek kadäni-ken ude api ahäwek. ⁴¹⁻⁴² ^t ^u Kadäni uken Äma Bureni-iniktä aڭeroniye yäwerän päڭku komeni komeni ämawebe yabän yäwat täyak u yäpmän danipän ämawebe kädet siwoni yäpäwak täڭpani ba ämawebe wakiwaki täڭpani yäpmänpäڭ kädäp pähap gänaڭ yepmaڭpä api äpmoneڭ. Uken konäm butewaki pähap täڭpän meni api jiwätpeڭ itneڭ. ⁴³ ^v Täڭpakaڭ ämawebe Anututä inita yäpmän daniwayän täyak uwä yewani gänaڭ itkaڭ kudän siwoni täڭ yäpmän äbuڭo unitä edap ude api ijiڭ-yäneneڭ. Eruk, äma jukuni nikektä näkڭo man ڭo ket nadäwut!

^r 13:38 1Ko 3:9 ^s 13:40 Mat 7:16; Jon 15:6 ^t 13:41 Mat 24:31; Mat 25:31-46; Mak 13:27

^u 13:42 Mat 8:12 ^v 13:43 Dan 12:3

Tuɲum säkgämän kaŋ-ahāwani tāŋo man wārani

⁴⁴ w Jesutā man ude yānpāŋ man wārani kubā pen ɲode yākgān tāŋkuk; Āma ātu Anutu tāŋo yewa gānaŋ ārokta gārīpi-inik nadāk tākaŋ uwā ɲode bumik; Kadāni kubā āma kubātā epān tobāt kubāken kuŋatkaŋ tuɲum säkgämän kubā āmatā bian-inik pewani u kaŋ-ahāwek. Kaŋ-ahānpāŋ yāwek; Wisikna! Nākɲata korewayāŋ nadātat yāk. Jide tānpāŋ yāpet? Ude yānpāŋ tuɲum u yāpmāŋkaŋ kome ini ukengān āneŋi kābop pewek. Eruk peŋkaŋ pāŋku iniken tuɲum kuduptagān āmata yāmiŋpāŋ moneŋ yāpek. Moneŋ yāpmāŋkaŋ kome, tuɲum säkgämän kaŋ-ahāweko u inita suwaŋkaŋ tuɲum uwā yāpek.

Omāk tāgagämän kubā tāŋo man wārani

⁴⁵ Jesutā ude yānpāŋ man wārani kubā pen ɲode yāwetgān tāŋkuk; Eruk, āma ātu Anutu tāŋo yewa gānaŋ ārokta gārīpi-inik nadāk tākaŋ uwā ɲode bumik; Āma kubātā omāk tāgatāga yāpmākta wāyākɲek epān tānppek. ⁴⁶ Kadāni kubāken āma uwā omāk tāgagämän-inik kubā kaŋ-ahāwek. Ude kaŋpāŋ nadāŋkaŋ pāŋku iniken tuɲum kudup āmata yāmiŋpāŋ moneŋ yāpmāŋkaŋ pāŋku omāk tāgagämän-inik u suwawek.

Yāk gwāgu tom yāpani tāŋo man wārani

⁴⁷ Jesutā ude yānpāŋ man wārani kubā pen ɲode yāwetgān tāŋkuk; Anututā āmawebe intājukun it yāmiŋpāŋ yabāŋ yāwarayāŋ tāyak uwā ɲode bumik; Āmatā yāk gwāgu tom yāpani pewā gwāgu gānaŋ āpmonjirān gwāgu tom mebāri mebāri u gānaŋ āpmonēŋ. ⁴⁸ x Āpmonpāŋ tokɲeŋjirā gāgāni-ken wādāŋ-pewā ābānjirān tom yāpmāŋ daniŋpāŋ gwāgu tom nāŋpani gāpe-ken säkgämän peŋkaŋ waki, nāmo nāŋpani āneŋi ureŋ tānpā gwāgu gānaŋ āpmonēŋ. ⁴⁹⁻⁵⁰ y Tārektārek kadāni-ken ude api ahāwek. Uken Anutu tāŋo aŋeroniyetā komeni komeni kuŋatpāŋ āmawebe yāpmāŋ daniŋpāŋ āma siwoŋi kuŋarani inigān peŋkaŋ āma wakiwaki tāŋpani kādāp pāhap gānaŋ ureŋ tānpā api āpmonēŋ. Uken konām butewaki pāhap tānpāŋ meni api jiwātpēŋ itneŋ.

⁵¹ Jesutā ude yānpāŋ iwarāntākiye yāwet yabāŋkuk; In man wārani yāro u mebāri nadāwā tumāŋkaŋ? Yāwānā yāŋkuŋ; Nadāna tumāŋkaŋ yāk. ⁵² Ude yānjirā yāwetkuk; Inā Anutu tāŋo man yānpāŋ-yāwoŋārek āma ude itkaŋ. Anututā yabāŋ yāwat epān tāk tāyak unitāŋo man kādetta mebāri nadāk tākaŋ unita in yot māhemi kubā udewani. Yot māhemi uwā yori gānaŋ āronpāŋ tuɲum kāwut-ken nanik tuɲum biani bok kodaki bok yāpmāŋpāŋ ābot kubā-kengān pewek. Tānpākaŋ in udegān, Anutu tāŋo man biani nadāŋit, apiŋo Anutu tāŋo man kādet kodaki tāwetpāŋ tāwoŋāretat u nadāŋit tāk tākaŋ.

^w 13:44 Mat 19:29; Luk 14:33; Plp 3:7 ^x 13:48 Mat 22:9-10 ^y 13:50 Mat 13:42; Luk 13:28

Nasaret ämawebetä Jesu mäde ut imiŋkuŋ*Mak 6:1-6; Luk 4:22-30*

^{53z} Jesu u man wärani mebari mebari yänkä yän paotpän yotpärare u penpen kuŋkuk. ^{54a} Kumaŋ pänku ini yotpärare-ken ahänpän käbeyä yot gänaŋ äronpän Anutu täŋo man yäwetpän yäwoŋärek täŋirän ämawebetä nadäwä inide kubä tänpäpän yänkuŋ; Nadäk nadäk pähap ba kudän kudupi täkta kehäromi u de yäpuk? ^{55b} Unitäŋo mebari nadäkamän. U äma jopi, yot tänpäni täŋo nanak yäk. Miŋi wäpi nadäkamän, u Maria. Noriye imaka, nadäkamän, u Jems, Joses, Saimon kenta Judas yäk. ⁵⁶ Ba wanoriye ninkät penta it takamän ŋo. Upänkaŋ imaka kudän kudupi täkta kehäromi ba nadäk-nadäk pähap u de yäpuk? ^{57c} Ude yänpän nadäwä waŋkuŋ. Ude täŋirä Jesutä yäwetkuk; Komeni komeni ämawebe Anutu täŋo epän äma oraŋ yämik täkaŋ upänkaŋ ini komeken nanik ba noriye miŋiye naniye u bitnäk täkaŋ.

⁵⁸ Tänpäkaŋ ämawebe kome u naniktä Jesuta nadäkinik nämo täŋkaŋ bitnäwäpän kome uken kudän kudupi mäyap nämo täŋkuk.

Jon ume ärut yämani kumän-kumän utkuŋ*Mak 6:14-29; Luk 3:19-20, 9:7-9*

14 ¹Kadäni uken Galili kome täŋo äma ekäni wäpi Herot unitä Jesu täŋo biŋam nadänkuŋ. ²Nadänpän epän ämaniye ŋode yäwetkuk; Uwä Jon ume ärut yämani bian kumän-kumän utkuropän äneŋi käwep akuŋkuko unita kehäromi nitek kuŋatak yäk.

^{3-4d e} Herottä Jon u bian kumän-kumän utkuko unitäŋo manbiŋam ŋode; Bian Herot uwä noripaki Filip täŋo webeni wäpi Herodias yomäгатkuk. Ude täŋirän Jontä iwetkuk; Ai! Notkapak webeni yomäгатan u goret täyan yän iweränpän Herottä kokwawak nadänpän epän ämaniye yäwerän keru kuroŋi pädat tänpän pänku komi yot gänaŋ teŋkuŋ. ^{5f} Herottä Jon kumän-kumän urayän nadänkukopän ämawebetä Jon u äma täga, profet kubä yän nadänkuŋo unita umuntaŋpän nämo utkuk.

⁶Tänkukopän Herot iniken ahäk-ahäk kadäni täŋirän äŋnak-äŋnak tänpa yänpän äma wäpi biŋam ikek uken-uken nanik yämagutkuk. Yämagut päbä yepmaŋpän irirä Herodias täŋo äperitä äma wäpi biŋam ikek itkuŋo u iŋamiken kap, kuroŋ tänpän teŋirän kaŋkuŋ. Kaŋpän gäripi nadänpän Herottä webe gubaŋ u man kehäromi ŋode iwetkuk; ⁷Bureni gäwetat. Näkken imaka it namikaŋ u kubä nam yän yäwiwä api ganiŋ kirewet yäk. ⁸Ude yänirän webe gubaŋ uwä miŋitä pen iwerirän ŋode

^z 13:53 Mat 7:28 ^a 13:54 Jon 7:15 ^b 13:55 Jon 6:42 ^c 13:57 Jon 4:44 ^d 14:3 Mat 11:2

^e 14:4 Wkp 18:16; Wkp 20:21 ^f 14:5 Mat 21:26

yāṅkuk; Gāk Jon kotāki madāṅ tākṇepāṅ gwāki gāpe gānaṅ peṅkaṅ pengān namikaṅ wisik yāṅ kaṅ yāwa! yāk. ⁹⁻¹¹ Ude yāṅirān Herottā nadāwātāk tāṅkuk. Upāṅkaṅ Anutu iṅamiken ba āma itkuṅo u iṅamiken yāṅkehārom taṅkuko unita epān āmaniye yāwet-pewān pāṅku Jon komi yot gānaṅ irirān kotāki madāṅ tākṇepāṅ gāpe gānaṅ peṅpāṅ yāpmāṅ pābā imiṅkuṅ. Imākaṅ webe gubaṅ unitā miṅi Herodiasta imiṅkuk. ¹² Tāṅpākaṅ Jon u kotāki madāṅkuṅ-ken u parirān iwarāntākiyetā pābā yāpmāṅ pāṅku āneṅkuṅ. Āneṅkaṅ pāṅku Jesu manbiṅam iwetkuṅ.

Jesutā āma 5,000ta ketem yepmāṅ towiṅkuk

Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

¹³ Jesutā Jon kotāki madāṅkuṅo unitāṅo manbiṅam nadāṅkaṅ gāpe gānaṅ āronpāṅā kome kubāken āma nāmo irani-ken inipārik irayāṅ nadāṅpāṅ kuṅkuk. Kuṅirān āmawebe Jesu ude kuk yāṅ nadāṅkaṅ āmawebe uken-uken nanik yotpārareni peṅpeṅ Jesutā irayāṅ kuṅkuk-ken u pāṅku it kireṅkuṅ. ^{14s} Tāṅirā kome uken ahāṅpāṅ gāpe terak naniktā āpā āmawebe ābot pāhap u yabāṅpāṅ butewaki nadāṅ yāmiṅkuk. Tāṅkaṅ kāyām parām ikek yāpān tāgaṅ moreṅkuṅ.

¹⁵ Ude tāṅ irirān kome bipānā iwarāntākiyetā iwetkuṅ; ŋo jopi-ken itkamāṅ. Iritna kome bipayāṅ tāyak. Unita āmawebe ṅo yepmaṅpi ini komen komen kuṅpāṅ ketem yāpmāṅpāṅ naṅput yāk. ¹⁶ Ude yāwāwā Jesutā yāṅkuk; A! Imata kut yāṅ yāwetkaṅ? Injin yepmāṅ towiwura! ¹⁷ Ude yāwerānā yāṅkuṅ; Ninā kārāga 5kāt gwāgu tom yarā-gānpāṅ iṅitkamāṅ yāk.

¹⁸ Ude iwerāwā Jesutā yāwetkuk; U nāka namut yāk. ^{19h} Ude yāṅpāṅ āmawebe yāwet-pewān wādan gānaṅ maṅit yāpmāṅ kuṅkuṅ. Tāṅirā kārāga 5 u ba gwāgu tom yarā u yāpmāṅpāṅ kunum terak doraṅpāṅ ketemta Anutu bānep tāga man iwetkuk. Bānep tāga man iwetkaṅ ketem u tokātpāṅ yāpmāṅ daniṅpāṅ iwarāntākiyeta yāmiṅkuk. Yāmānkaṅ unitā yāpmāṅpāṅ āmawebe pāke unita yāmiṅtāṅ kuṅkuṅ. ²⁰ⁱ Tāṅpākaṅ āmawebe kudup naṅpā koki tāṅpāpāṅ ātu jop peṅkuṅ. Tāṅpākaṅ jop patkuṅo u yāpmāṅpāṅ yāk 12 ude daiwā tokṇepkuṅ. ²¹ Āmawebe Jesutā yepmāṅ towiṅkuko uwā 5,000 ude. Tāṅpākaṅ u āma ekāni-gānpāṅ daniwani, webe ironji-kāt nāmo.

Jesutā gwāgu terak yeṅtāṅ kuṅkuk

Mak 6:45-56; Jon 6:16-21

^{22-23j} Eruk, Jesutā iwarāntākiye yāniṅ kireṅpewān gāpe terak āromaṅ gwāgu udude kāda intājukun kuṅkuṅ. Kuṅirā Jesutā āmawebe

^s 14:14 Mat 9:36 ^h 14:19 Mat 15:35-39; Mak 8:6-10 ⁱ 14:20 2Kn 4:44 ^j 14:23 Luk 6:12, 9:28

yepmanpän kuṇ moreñirä Jesu inigän pom terak äronpän nani-kät man yänpän-nadäk täñkumän. Ude täñ irirän kome bipmänirän Jesu inigän-inik itkuk. ²⁴ Tänpän kaṇkuk; Gäpe iwaräntäkiyetä yäpmän kuṇkuṇo u kumaṇ gwägu bämopi-ken ahäñkuk. Ahäñirän gäpetä kwayän täñkuk käda mänit tañi pähaptä äbuk. Täñirän gwägutä tañi tokätpän gäpe gänaṇ äpmonpayän täñkuk. Ude täñirän kuna yäknat pipiri pähap täñkuṇ.

²⁵⁻²⁶ ^k Bipani käron pipiri pähap ude täñ irirä kome yäñenjuk. Yäñewänä iwaräntäkiye pen ude täñ irirä Jesutä yabänpän gwägu terak yeñtän kuñirän bankentä kaṇpän yänkuṇ; Yäke-e! Mäjo kubä äbatak! yän yänpän kähän yänkuṇ. ²⁷ Ude yänirä Jesutä yäniṇ bitnänpän yäwetkuk; Umuntäneṇo. Näkṇa äretat yäk. ²⁸ Ude yäwänä Pitatä nadänpän iwetkuk; Ekänina! Gäkṇa äbänpänä yäwikaṇ näk gwägu terak gäkä äbätan udegän ärewa! yäk. ²⁹ ^l Yäwänä Jesutä iwetkuk; Äbiwä! yäk. Äbi yän iweränkaṇ Pitatä gäpe terak naniktä äpämaṇ gwägu terak yeñtän Jesutä itkuk-ken kuṇkuk. ³⁰ Yeñtän kuñtängän mänit pähap piäñirän gwägu tokärän kaṇkaṇ umuntaṇpän gwägu gänaṇ äpmonpayän täñkuk. Tänpän gera yänkuk; Wära! Ekäni gäk nepmäñit yäk. ³¹ ^m Yäwänä uterakgän Jesutä kerä iñitpän iwetkuk; Gäk nadäk-nadäkka äreyäwani! Imata bänep yarä nitek peyan?

³² Ude iwetpän iñiränkaṇä gäpe terak äronirän mänit u bitnäñkuk. ³³ ⁿ Täñirän äma gäpe terak itkuṇo unitä Jesu gämori-ken gukut imäpmok tänpän iniṇ oretkuṇ. Tänpän ṇode iwetkuṇ; Gäk Anutu täño ironṇi bureni-inik! yäk.

³⁴ Eruk ude tänpän gwägu irepmitpän Genesaret kome gwägu gägäni-ken ahäñkuṇ. ³⁵ Ahänpän irirä ämawebe ätu Jesu kaṇpän nadänpän man pewä yäpmän yotpärare it yäpmän kuṇkuṇo ude kuṇatkuk. Kuñarirän ämawebe käyäm ikek yän-yäknat yäpmän Jesuken äbuṇ. ³⁶ ^o Äbänpän Jesu butewaki man ṇode iwetkuṇ; Nadän yämiñiri tekka moräkigän iñirirä käyämi paorut yän iwetkuṇ. Ude iwerä nadän yämiñirän käyäm ikek teki moräkigän iñitkuṇo u kudup tägaṇ moreñkuṇ.

Ketemtä bänepnin nämo tänpän wak täkaṇ

Mak 7:1-23

15 ¹ Kadäni uken Jerusalem yotpärare-ken nanik Parisi ba Baga man yäwoñärewani äma ätutä Jesuken ahänpän ṇode iwet yabäñkuṇ; ² ^p Gäwaräntäkaye imata oraniye täño man kädet irepmit täkaṇ? U ketem näna yänpän kerä nämo ärutkaṇ jop yäpmänpän nak täkaṇ yäk.

^k 14:26 Luk 24:37 ^l 14:29 Jon 21:7 ^m 14:31 Mat 8:26 ⁿ 14:33 Mak 4:39

^o 14:36 Mat 9:20-21; Mak 5:27-28; Luk 8:44 ^p 15:2 Luk 11:38

³Ude yāwāwā Jesutā kowata ṇode yāwetkuk; In imata orajiye tāṇo man kādet iwatpāṇ Anutu tāṇo бага man irepmi tākaṇ? ⁴^q Anututā bian ṇode yāṅkuk; Gāk meṅka nanka oraṇ yāmen. Ba kubā ṇode; Āma kubātā miṇi nani yebewānā kumāṇ-kumāṇ utneṇ. ⁵Inā man bureni u nadākaṇ upāṅkaṇ u māde ut imiṇpāṇ ṇode yāk tākaṇ; Āma kubātā imaka tāga kubātā miṇi nani tāṅkentāṇ yāmikta yāwekopāṇ ṇode yāwerek; Ṇo ekta tamināṇipāṇ ek jop irirān Anututa biṇam peyat yāṇ yāwerek. Wa! Miṇi nani nāmo nadāṇ yāmiṇpāṇ ude yāweko uwā in tāga tāyan yāṇ iwetneṇ. ⁶In ude tāṇpāṇ Anutu tāṇo man yāpmāṇ āpāṅkaṇ injinken man meham tāk tākaṇ. ⁷Jop manman yāwani inta profet biani kubā wāpi Aisaia unitā man Anututā nadāk-nadāki-ken peṇirān ṇode yāṅkuko uwā bureni ahātak;

⁸⁻⁹ *Āma ābot ṇo menitā nāk naniṇ oret tākaṇ upāṅkaṇ bānepitā nāka bitnāk tākaṇ.*

Āma tāṇo бага mangān iwat tākaṇ unita naniṇ orerirā nāk nāmo nadāṇ yāmik tāyat.

Ais 29:13

¹⁰Jesutā man ude yāṇpāṇ āmawebe ātu yāṇ yāṇ-yākṇat pābā yepmaṇpāṇ yāwetkuk; Man ket ṇode tāwera nadāwā tārewut; ¹¹^r Imaka mejin gānaṇ āpmok tākaṇ unitā bānepjin nāmo tāṇpānwak tākaṇ. Imaka bānepjin-ken naniktā ābāmaṇ mejin-ken ābāk tāyak unitā tāṇpewān bānepjin wak tākaṇ. ¹²Ude yāwānā iwarāntākiyetā dubini-ken kuṇpāṇ iwetkuṇ; Gāk nadātan? Gāk man u yāṇiri Parisi āmatā nadāṇpāṇ gāka kokwawak nadākaṇ yāk.

¹³Ude yāṇirā Jesutā yāṅkuk; Pāya kudup Nana kunum gānaṇ naniktā nāmo piṅkuko uwā dāyamāṇpāṇ api buṇārek. ¹⁴^s In Parisi āma māde ut yāmik tākot. Uwā dapuri tumbanitā noriye dapuri tumbani kādet yāwoṇārek tākaṇ. Upāṅkaṇ āma dapuri tumbani yarātā keri kowat iṇirān tāṅkaṇā kuṇtāṅgān awaṇ gānaṇ bok āpmodeṇ yāk. ¹⁵Jesutā ude yāwānā Pitatā iwetkuk; Gāk man wārani niwetan unitāṇo mebāri yāwi nadāna yāk.

¹⁶Yāwānā Jesutā yāṅkuk; Ai! In udegān, man yāṇira nāmo nadāwā tumāk tākaṇ. ¹⁷Mebāri ṇode nāmo kāwep nadāk tākaṇ; Mejintā imaka naṇirā kokjin gānaṇ pāpmo ini irani-ken itkaṇā kāderi-kengān āpāmaṇ kuk tākaṇ. ¹⁸Tāṇpākaṇ imaka waki bānepjintā nadāk tākaṇ unitā bānepjin tāṇpānwak tākaṇ. ¹⁹^t Āma bānepitā imaka wakiwaki ṇode pewān ahāk tākaṇ; Nadāwāwak, āmik, kubokāret, kubo, āma yāniṇ wārāt man, ba jop manman. ²⁰Imaka udewanitā Anutu iṇamiken tāṇpewān wak tāyak yāk. Tāṇpākaṇ ketjin nāmo ārutkaṇ ketem piṇitpāṇ nak tākaṇ unitā bānepjin nāmo tāṇpānwak tākaṇ yāk.

^q 15:4 Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16 ^r 15:11 Mat 12:34 ^s 15:14 Mat 23:16,24; Luk 6:39; Rom 2:19 ^t 15:19 Stt 8:21; Mat 12:34

Kenan webe kubätä Jesuta nadäkinik täñ imiñkuk*Mak 7:24-30*

²¹ Jesutä ude yäñpän kome u peñpeñ Kenan kome, yotpärare yarä wäpi Tire kenta Sidon itkumän-ken ukäda kuñkuk. ²² Pänku irirän guñ äbotken nanik webe kubä, kome uken nanik unitä päbä Jesuta gera ñode yänkuk; Ekäni! Gäk Devit täño oranitä näka butewaki nadän nam! Näkño äpetnawä mäjo kubätä kotawänkañ komi pähap nadän it täyak yäk. ²³ Ude yäwänä Jesutä nadänpän man kowata kubä nämo iwetkuk. Ude täñjirän iwaräntäkiyetä Jesu dubini-ken kuñpän iwetkuñ; Gäk webe ño yän iwatpewi kwän! U yän-urukuruk yäñtäñ niwatak yäk.

²⁴ ^u Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Anutu Nantä näk Isrel äma äbot, peñ awähutpeñ kuñarani, ugänpän täñkentäktä näwerän äput yäk. ²⁵ Täñpäkañ webe u ehutpän äbä Jesu dubini-ken gukut imäpmok täñpän yänkuk; Ekäni, gäk jop waki täñkentän nam! ²⁶ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nanak täño ketem yäyomägatpän aña yämiwä nämo tagawek. ²⁷ Ude iweränä webe unitä iwetkuk; Bureni yäyan upänkañ aña mähemiyetä ketem nañkañ kokoki pewä mañirä jop waki nak täkañ yäk. ²⁸ ^v Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wanotna, nadäkinikka tañi! Unita näwet yabätan udegän täñ gamitat. Ude yänjirän uterakgän äperi tagañkuk.

Jesutä ämawebe käyäm ikek mäyap yäpän tägañkuñ*Mak 7:31-37*

²⁹ ^w Ude täñpän Jesu kome u peñpeñ Galili gwägu-ken päñku pom kubä terak päro mañit itkuk. ³⁰ Mañit irirän ämawebe bumta Jesu känäyän äbuñ. U käyäm mebäri mebäri ñode täñpani yän-yäkñat yäpmän äbä Jesu dubini-ken yepmañkuñ; Kuroñi waki, dapuri tumbani, kwäyähäneñ täñpani ba man nämo yäwani ba käyäm ikek ätu Jesu dubini-ken yäpmän äbänjirä Jesutä kudup yäpän tägañkuñ. ³¹ ^x Yäpän tagawäpän yepmañpän man nämo yäwanitä man yänkuñ. Ba kwäyähäneñ täñpanitä kädet ini kuñatkuñ. Täñpän äma kehäromini nämotä kehäromi yäpuñ. Ba dapuri tumbanitä dapun ijiñkuñ. Ude täñpäkañ ämawebe päke unitä yabänpän jäkjäk yänpän nadäwätäk pähap täñkuñ. Ude täñpän Isrel nanik täño Anutu bumta iniñ oretkuñ.

Jesutä äma 4,000ta ketem yepmän towiñkuk*Mak 8:1-10*

³² ^y Täñpäkañ Jesu uwä iwaräntäkiye yän-yäkñat päbä yepmañpän yäwetkuk; Näk ämawebe päke ñonita butewaki nadätat. Ninkät kepma

^u 15:24 Mat 10:6 ^v 15:28 Mat 8:10,13 ^w 15:29 Mak 7:31 ^x 15:31 Mak 7:37

^y 15:32 Mat 14:14

yarākubā it yāpmān abāṅkā nakta bumta yekaṅ. Tāṅirā jop yepmana pāṅku kādet miṅin nakta kumneṅ yānpān nadāwātāk tāyat yāk. ³³Ude yāwānā iwarāntākiyetā iwetkuṅ; Kome jopi-ken ṇodeken ketem deken yāpmānpān āma ābot pāhap ṇodewani yepmān towina naṅ tokṇeneṅ? ³⁴Ude iwerāwā Jesutā yāwet yabāṅkuk; Injinken dākum jide itkaṅ? Yāwānā iwetkuṅ; Kārāga 7kāt gwāgu tom yarā yāk.

³⁵Ude iwerā nadāṅkaṅ āmawebe pāke u yāwet-pewān maṅjit yāpmān kuṅkuṅ. ³⁶Ude tāṅirā kārāga 7 ukāt gwāgu tom yarā u yāpmānpān Anutu-ken bānep tāga man yānpān iwarāntākiyeta yāmiṅkuk. Yāmānkaṅ unitā yāpmān daniṅpān āmawebe pāke unita yāmiṅ yāpmān kuṅkuṅ. ³⁷Yāmākaṅ āmawebe pāke u naṅpā koki tānpāpān ātu jop peṅkuṅ. Jop patkuṅo u yāpmānpān yāk 7 ude daiwā tokṇeṅkuṅ. ³⁸Tānpākaṅ āma ketem naṅkuṅo u 4,000 udetā naṅkuṅ. Webe iroṅi-kāt nāmo daniwani. ³⁹Eruk ude tāṅkaṅ āmawebe u yepmaṅpān kuṅirā Jesu ini uwā gāpe terak āromaṅ kuṅtāṅgān Magadan komeken ahāṅkuk.

Kudān kudupi kakta āneṅi yāṅkuṅ

Mak 8:11-13; Luk 11:29, 12:54-56

16 ^{1z}Eruk Magadan komeken ahānpān irirān Parisi āmakāt āma Satyusi ābotken nanik ātutā ābānpān Jesutā goret kubā tānpān kaṅpān manken kaṅ tenayān nadānpān peṅ iwetkuṅ; Ai! Gāk kudān kudupi kubā tāṅiri kaṅpān Anututā gepmaṅpān āpun yāṅ nadāna! yāk. ²Ude yāwāwā yāwetkuk; In kome tāṅo kudān ṇode yabānpān-nadāk tākaṅ; Bipāda kome gāmāni ijiṅirān kwep edap api ijiwek yāṅ yāk tākaṅ. ³Ba yāṅewānkaṅ tamimaṅ gubam kubiri gwāgārirān iwān taṅi tawayān yāṅ yāk tākaṅ. Tānpān in kome tāṅo kudān jopi udewani yabānpān-nadāk tākaṅ upāṅkaṅ nāk kudān kudupi tāṅ yāpmān āburo unitāṅo mebāri imata nāmo kaṅpān nadāk tākaṅ? ^{4a}In nadākaṅ? Waki tāṅpani āmawebe ābot intā kudān kudupi yabākta nāwet yabāk tākaṅ. Upāṅkaṅ kudān kudupi mebāri kubā nāmo tāṅira kānayāṅ! Nāmo, kudān bian profet Jona terak ahāṅkuko udegān ahāṅirān api kāneṅ.

Āma tāṅo nadāk wakita dapun ket tāk tākot

Mak 8:14-21

⁵Tānpān iwarāntākiye kārāga dākum guṅ taṅpān peṅpeṅ Jesu-kāt gāpe terak āroṅpeṅ gwāgu kukṇi udude kāda kuṅkuṅ. ^{6b}Pāṅku itkaṅ Jesutā yāwetkuk; In Parisi āmakāt Satyusi ābotken nanik tāṅo yista ket nadānpān kaṅ kuṅarut! ⁷Ude yāwānā iwarāntākiyetā nāwetgāwet ṇode tānpān yāṅkuṅ; Yista yāyak u imata yāyak? Kārāga guṅ taṅpān peṅpeṅ ābāmāṅo unita kāwep nadānpān niwetak yāk.

^z 16:1 Mat 12:38; Luk 11:16 ^a 16:4 Mat 12:39; Luk 11:29 ^b 16:6 Luk 12:1

⁸Man ude yänjirä Jesutä nadänpän yäwetkuk; Wa! Nadäkinikjin kwini. In imata kārāga penpen ābāno unita man yānpän-nadāk tākaŋ? Unita nāmo yāyat. ⁹^c Nākā imaka bian tāŋkuro unita tāŋguŋ tākaŋ ba? In imata guŋ taŋpän näwetgāwet tākaŋ? Nāk kārāga 5 upän āma 5,000 ketem yepmāŋ towiwa naŋpā tāgawāpän ketem jop patkuŋo u yāk jide daiwā tokŋenkuŋ? ¹⁰^d Ba kārāga 7 upän āma 4,000 yepmāŋ towiŋira naŋpā koki tānpāpän ketem jop patkuŋo u yāk jide daiwā tokŋenkuŋ? ¹¹Unita in imata nāmo nadāwā tārekaŋ? Nāk yis yāro uwā kārāgata nāmo tāwetat. Parisi āmakāt Satyusi ābotken nanik tāŋo kādet kuŋat-kuŋatta yānpän yis terak utpän tāwetat. Āma u nāmo yāwarān tāneŋ yānpän man u tāwetat. Unitāŋo nadāk-nadāk waki unita ket kaŋiwatpän kaŋ kuŋarut yāŋ ude nadānpän tāwetat. ¹²Man ude yāwerānkaŋ eruk nadāwā tārewāpän yāŋkuŋ; Bureni! Yis, kārāga-kāt awāhurani unita nāmo niwetak. Parisi āmakāt Satyusi ābot tāŋo man yākyāki ba kādet kuŋat-kuŋarita ket kaŋiwatpän kaŋ kuŋarut yāŋ yānpän niwetak yāk.

Pitātä Jesu tāŋo mebāri yāŋahāŋkuk

Mak 8:27-30; Luk 9:22-27

¹³Jesutä ude yānpän iwarāntākiye yāŋ-yākŋat yāpmāŋ Sisaria Pilipai komeken kuŋkuk. Kuŋtāŋgān Jesutä kādet miŋin iwarāntākiye ŋode yāwet yabāŋkuk; Āmawebetä Āma Bureni-inikta netä yāŋ iwet tākaŋ? ¹⁴^e Yāwānā iwetkuŋ; Ātutāwā Jon, ume ārut yāmani yāŋ yāk tākaŋ. Ba ātutāwā profet biani Elaija yāŋ yāk tākaŋ. Tāŋ, ātutāwā Jeremaia ba profet biani ātu uken nanik kubā yāŋ yāk tākaŋ yāk.

¹⁵Ude yāwāwā Jesutä yāwetkuk; Tāŋpākaŋ injinā nākawā netä yāŋ yāk tākaŋ? ¹⁶^f Yāwānā Saimon-Pita unitā iwetkuk; Gāk Kristo, Anutu Irit Māhemi unitāŋo nanaki yāŋ iwetkuk. ¹⁷^g Yāwānā Jesutä ŋode iwetkuk; Saimon, Jona tāŋo nanaki, gāka gāripi nadātāt! Nadāk-nadākka uwā āmaken naniktā nāmo ahātak. Nana kunum gānaŋ naniktā yāŋkwawa tāŋ gamitak. ¹⁸^h Ude yānpän iwetkuk; Bureni ŋode gāwera nadā; Wāpka Pita yāŋ gāwet tākaŋ u mebāri mobā unita gākā terak ābotnaye yepmaŋpa kehāromi irirā āma waki tāŋo kehāromitā nāmo api dāpek. ¹⁹ⁱ Tāŋpän nāk Anutu tāŋo kaŋiwat yewa unitāŋo yāma dārani tāŋo ki api gamet. Ude tāŋkaŋā gākā imaka kubā kome terak nāmo yāniŋ kireŋjiri Anututā kunum gānaŋ udegān nāmo api yāniŋ kirewek. Tāŋ, gākā imaka kubā kome terak yāniŋ kireŋjiri Anututā kunum gānaŋ udegān api yāniŋ kirewek yāk. ²⁰^j Ude yānpän iwarāntākiye yājiwāt man kehāromi ŋode yāwetkuk; Intā nāka Anutu tāŋo iwoyāwani āma Kristo yāŋ āmawebe nāmoinik yāwetneŋ.

^c 16:9 Mat 14:17-21 ^d 16:10 Mat 15:34-38 ^e 16:14 Mat 14:1-2; Mak 6:14-15;

Luk 9:7-8 ^f 16:16 Jon 6:69 ^g 16:17 Mat 17:5; Gal 1:15-16 ^h 16:18 Jon 1:42; Efe 2:20

ⁱ 16:19 Mat 18:18; Jon 20:23 ^j 16:20 Mat 17:9; Mak 9:9

Jesutā nāk api kumbet yāñ yāñkuk

Mak 8:31–9:1; Luk 9:22–27

²¹Kadāni uken Jesutā yāput penpāñ imaka ahāñ imikta yāñ imani unita iwarāntākiye yāwetkuk; Nāk komi pāhap api nadāwet. Tāñpākañ Juda tāño āma ekāni ba bāmop āma intājukun tāñpani-kāt Baga man yāwoñārewani āmatā māde api ut namineñ. Tāñkañ nutpāñ ānenayāñ tāñopāñ kepma yarākubā tāreñjirān kodak tañpāñ āneñi api akwet.

²²Ude yāwerānā Pitatā Jesu inipārik yāñikñat pāñku ibenpāñ yāñkuk; Ekāni, Anututā tāñkentāñ gamiñjirān imaka udeyani nāmoinik api ahāñ gamek yāk. ²³Yāwānā āyāñutpāñ Pita ñode iwetkuk; Satan, gāk kewe! Gāk kādet tāñpipiñ nameno! Nabā kātāñpen ku! Gāk man yāyan uwā Anutu-ken nanikpāñ nāmo yāyan. Uwā āma gākñaken mangānpāñ nāwetan yāñ iwetkuk.

²⁴^k Tāñpākañ Jesutā iwarāntākiye ñode yāwetkuk; Āma kubātā nāk nāwarayāñ nadānpāñā iniken bānep nadāk-nadāki māde ut imiñpāñ bārāpi nākā kotawayāñ tāyat udegān pāya kwakāpi buramiñkañ gwāk pimiñpāñ kañ nāwarān. ²⁵^l Tāñpākañ, āma kubātā sākgāmān kañ irayāñ nadāñkañ iniken irit kuñat-kuñarita iyap tañpāñā u api paorek. Upāñkañ āma kubātā nāka yāñpāñ irit kuñat-kuñari iniñ kirewayāñ tāko uwā irit tāga api kañ-ahāwek. ²⁶^m Tāñ, āma kubātā kome tāño imaka kudup pen bāyānpāñ yāpmāñ kuñarayāñ tāko uwā kumāñjirān imaka imakani unitā irit kehāromi kakta tāga nāmo api tāñkentāñ imineñ. Unitā irit kehāromi kañ-ahākta imatākenpāñ tāga suwawek? Nāmoinik!

²⁷ⁿ Jesutā ude yāñpāñ āneñi ñode yāñkuk; Āma Bureni-inikā nani tāño epmāget kudān ikek kudupi añeroniye-kāt api āpneñ. Āpāñpāñ āmawebe kuduptagān kādet jide jide tāñpen kuñat tākañ uterakgān kowata api yāmek. ²⁸Nāk bureni tāwera nadāwut; Itkañ ño inken nanik ātu nāmo kumāñjirā Āma Bureni-inik intājukun āma tāño kudān ikek āpāñjirān api kañpāñ nadāneñ yāñ yāwetkuk.

Jesu gupi inide kubā ahāñkuk

Mak 9:2-13; Luk 9:28-36

17 ¹Eruk Jesu kepma 6 ude it yāpmāñ kuñtāngān Pitakāt noripakiyat Jems Jon u yāñ-yākñat yāpmāñ pom kubā terak āronkuk. Uken pāro inigān itkuñ. ²^o Itpāñ kañirā Jesu gupi inide kubā ahāñkuk. Injāmi dapuntā edap dapuri tāño penyāñek ude āworenkuk. Teki imaka paki inikinik tāñpāñ āgo wenkuk. ³Ude ahāñjirān yabāñkuñ; Profet bian irani yarā, Moses kenta Elaija injāmi terak ini ugān ahāñpāñ itkumān. ⁴Yarā

^k 16:24 Mat 10:38; Luk 14:27 ^l 16:25 Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 ^m 16:26 Mat 4:8-9

ⁿ 16:27 Mat 25:31; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6; Rev 22:12 ^o 17:2 2Pi 1:16-18

uwä ahänpän Jesu-kät man yänpän-nadäk tänjirä Pitatä Jesu iwetkuk; Ekäni, itkamän ñonita oretoret takamän yäk. Unita gäkä yäwikañ yottaba yarakubä kañ tänpa yäk. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk.

^{5p} Ude yän irirän pengän gubam penyänek ikek kubätä äpä uwäk tänpän yepmañkuk. Uwäk tänpän yepmañirän gubam gänañ man kubä ñode ahäñkuk; Ñowä näkño nanakna bureni-inik. U kañpän gäripi-inik nadäk täyat unita in unitäño man kañ buramik tänpüt yän yäwetkuk.

⁶ Eruk iwaräntäkiye yarakubä unitä man u nadänpän umuntañkañ kome terak pänku inami yäpä äpmonpöpän patkañ bumta kwaiñkuñ.

⁷ Ude tänjirä Jesu dubini-ken kuñpän yepmäñit tänpän yäwetkuk; In umuntäneño! Akuwut! ⁸ Yäwänä iwaräntäkiye u dapuri ijiwä kwäpäñ Jesu inigän irirän kañkuñ. ^{9a} Ude täñkañ pom terak naniktä äpäñit äpäñit Jesutä jukuman ñode yäwetkuk; Imaka kudupi kakañ unitäño manbiñam äma ätu pengän nämo yäwetneñ. Äma Bureni-inik kumbani-ken naniktä kodak tänpän akwänkañ kañ yäwerut yäk.

^{10r} Ude yäweränä iwaräntäkiyetä iwet yabänkuñ; Baga man yäwoñärewani äma imata ñode yäk täkañ? Elaijatä jukun ahäwänkañ Anutu täño iwoyäwani äma Kristo u mäden api ahäwek.

¹¹ Iweräwä Jesutä kowata ñode yänkuk; Elaijatä jukun ahäwänkañ Kristo mäden api ahäwek yän yäk täkañ u täga yäk täkañ. Unita bureni ñode täwetat; Elaija uku ahäñkuk. Ahänpän Kristo ahäwayän täko unita kädet täwit imiñkuk. ^{12s} Ahänpän irirän nämo kañpän nadänkañ kudän waki mäyap täñ imiñkuñ. Täñkuño Äma Bureni-inikta udegän komi mäyap api täñ imineñ. ^{13t} Jesutä ude yäweränkañ nadäwä tumbuñ; Elaijata yäyak uwä Jon ume ärut yämanita yäyak yän nadänkuñ.

Iwaräntäkiyetä tänpä wañkuñ

Mak 9:14-29; Luk 9:37-42

¹⁴ Eruk pom terak naniktä äpänpän ämawebe itkuñ-ken u ahänjirä äma kubätä päbä Jesu dubini-ken gwäjiñ äpmonpän iwetkuk; ¹⁵ Ekäni, gäk nanaknata butewaki nadän imi yäk. U tängunguñ tänpän mañ-patäbotkañ kädap gänañ ba ume gänañ äpmok täyak. ¹⁶ Ude tänjirän nanakna yäpmän gäwaräntäkaye-ken äbänjira yäpna tagawut yänkañ tänpä wañ yäk. ^{17u} Yäwänä Jesutä gañani nadänpän ñode yänkuk; Wa! In bänepjin gwäjiñ ärowani. Nadäkinikjin nämo! Jidegän api nadäwä tumneñ? Äma in udewani-kät wari kuñatta nämo nekañ! Ude yänpän äma u iwetkuk; Eruk, ironi uwä yäpmän äbi! ¹⁸ Ude yäwänä ironi u yäpmän äbänjirän mäjo ibenpewän nanak u kakätänpeñ kuñkuk. Kakätänpeñ kuñirän tägañpän itkuk.

^p 17:5 Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22; Lo 18:15 ^a 17:9 Mat 16:20

^r 17:10 Mal 4:5 ^s 17:12 Mat 11:14, 14:10 ^t 17:13 Luk 1:17 ^u 17:17 Lo 32:5,20; Jon 14:9

19^v Tānjirān iwarāntākiyetā Jesu inigān irirān iwet yabāṅkuṅ; Nin imata mājo u iwat kirekta tāna wawāpāṅ pemāṅ? 20-21^w Yāwāwā yāwetkuk; Nadākinikjin tāpuri-inik unita tānpā waṅ yāk. Nāk bureni tāwetat; Nadākinik bureni u imaka kubā kehāromi nīkek. Nadākinikjin bureni, bak mujip udewani tāpuri ireko uwā pom ṅo ṅode iwetneṅ; Wādāṅ udu ku! Iwerāwā man buramiṅpāṅ tāga wādāṅ kwek. Nadākinikjin tāpuri it tameko uwā imaka kubā tānpāwā bureni nāmowā nāmo ahāwek.

22^x Jesutā ude yāwetpāṅ pāṅku Galili komeken iwarāntākiye-kāt kābeyā tānpāṅ yāwetkuk; Kadāni kāroṅi nāmo iritna āma kubātā Āma Bureni-inik jop nadāṅ āma keri terak api pewek. 23 Peṅirān kumāṅ-kumāṅ utpāṅ āneṅirā kepma yarākubā tāreṅirān api akwek yāk. Ude yāwān nadānpāṅ iwarāntākiye butewaki pāhap nadāṅkuṅ.

Jesu takis moneṅ pekta manbiṅam yāwetkuk

24^y Tānpāṅ āyāṅutpeṅ Kapeneam yotpārare-ken kuṅirā kudupi yot tāṅkentākta takis moneṅ yāpani āma ātutā ābānpāṅ Pita ṅode iwet yabāṅkuṅ; Tāwoṅārek āmajintā kudupi yot tāṅo takis moneṅ pek tāyak ba nāmo pek tāyak? 25 Yāwāwā Pitatā yāwetkuk; U pek tāyak! yāk. Ude yānpāṅ yot Jesutā itkuk-ken u āroṅpāṅ man nāmo iwerirān Jesutā Pita pengān iwet yabāṅkuṅ; Saimon, gāk jide nadātan? Kome tāṅo intājukun āmatā iniken epān tāṅkentākta takis moneṅ yāpmāk tākaṅ u netā keri-ken nanik yāpmāk tākaṅ? Iniken māyemiye-ken nanik bok yāpmāk tākaṅ ba āmawebe gāgāni tāṅo-gānpāṅ yāpmāk tākaṅ? Jide nadātan?

26 Yāwānā Pitatā iwetkuk; Āmawebe gāgāni tāṅo-gānpāṅ yāpmāk tākaṅ, iniken māyemiye-ken nanik nāmo yāpmāk tākaṅ yāk. Pitatā ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Tāga yāyan, iniken māyemiye uwā takis moneṅ nāmo pek tākaṅ. U jop it tākaṅ. 27 Upāṅkaṅ ninta nadāwā wak tāṅ nimineṅo udeta gwāgu-ken kuṅkaṅ gwāgu tom kubā pengān wabiwayāṅ tāyan u wādānpāṅ yāpmāṅkaṅ meni yāpmāṅ aṅeṅpāṅ moneṅ kubā kaṅpāṅ ninek-tagān yānpāṅ moneṅ u takis yāpani āma unita kaṅ yāmi.

In nanak tāpuri ude bumik kuṅatneṅ

Mak 9:33-37; Luk 9:46-48

18 1^z Kepma uken Jesu tāṅo iwarāntākiyetā Jesuken kuṅpāṅ ṅode iwet yabāṅkuṅ; Anutu tāṅo kaṅiwat yewa gānaṅ netātā intājukun tānpāṅ itak? 2 Eruk ude yāṅirā Jesutā nanak tāpuri kubā yānpewān ābānpāṅ bāmopi-ken teṅkuk. 3^a Tenpāṅ ṅode yāwetkuk; Nāk bureni tāwetat. In injinta nadāwā āpani tānpāpāṅ nanak tāpuri ṅodewani bumik nāmo kuṅatnayāṅ tākaṅ uwā Anutu tāṅo kaṅiwat yewa gānaṅ nāmoinik

^v 17:19 Mat 10:1 ^w 17:20 Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6, 1Ko 13:2 ^x 17:22 Mat 16:21
^y 17:24 Kis 30:13; Kis 38:26 ^z 18:1 Luk 22:24 ^a 18:3 Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17

api äronen. ⁴Tänpäkaŋ äma kubätä iniken gupi ba nadäk-nadäki yäpmän äpänpän nanak täpuri bämopjin-ken itak ñodewani bumik kuŋarayän täyak uwä Anutu täño kaŋiwat yewa gänaŋ intäjukun äma ude tänpän api irek.

^{5 b} Täŋkaŋ äneni ñode yäwetgän täŋkuk; In nadäkaŋ? Äma kubätä näka nadänpän nanak täpuri ñodewani kubäta oraŋ imayän täyak uwä näka udegän api oraŋ namek. ^{6 c} Upänkaŋ äma kubätä nanak ñodewani nadäkiniki näkken pek täkaŋ u yän-yäkŋat-pewän momi täneŋo uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmänpän ume gänaŋ maŋpä äpmonenŋo u irepmirek.

⁷Wära! Komen äma inta butewaki nadätat. Imata, äma waki ätutä täŋ-täkŋat-pewä inken nanik mäyap api waŋ morenen. Bureni, täŋyäkŋarani äma udewani itkaŋ, upänkaŋ jide tänpän kowata api irepmittenŋ? ^{8 d} Unita ketka ba kuroŋkatä wakiken gepmaŋpayän tänpänä u madän täkŋenpän kaŋ maŋpi kut yäk. Irit kehäromi kaŋ-ahäwayän nadänpänä jop kwäyähänen tänpän kaŋ it. Ude nämo täŋkaŋ ketka kuroŋka bok yäpmän kuŋarayän täno uwä kädäp pähap gänaŋ api äpmonpen! ⁹Ba dapunkatä wakiken gepmaŋpayän tänpänä dapunka dätpän kaŋ maŋpi kut. Irit kehäromi kaŋ-ahäwayän nadänpänä ude täŋkaŋ dapunka tumbani kaŋ kuŋat. Dapunka bok ijinŋaŋ kuŋatpänä genji täño kädäp pähap gänaŋ api äpmonpen.

Yawak kubä paotkuko unitäño man wärani

Luk 15:3-7

^{10-11 e f} Man ude yänpän äneni pen ñode yäwetgän täŋkuk; Inä kwikiniŋ kuŋatpän ironi täpuri täpuri ñonita nadäŋirä äpani nämo täneŋ. Näk unita ñode täwera nadäwut; Nanak täpuri täpuri u Anutu dapuri-ken äpani nämo kuŋat täkaŋ. Nämo, u aŋeroniye nikek. Aŋero kunum gänaŋ Nana-kät bok itkaŋ unitä watäni it yämik täkaŋ.

¹²In jide nadäk täkaŋ? Äma kubä yawakiye 100 uken nanik kubä-tägän paoreko uwä ini paorän yän täga yäwek? Nämo inik, yawaki 99 u yepmaŋkaŋ yawak paotpen kweko unita pänku wäyäkŋewek. ¹³Näk bureni täwetat. Äma uwä wäyäkŋenŋä kaŋ-ahänpänä oretoŋet 99 itneŋo unita nämo täŋpek. Nämo, paotpen kwanipän kaŋ-ahäweko unita oretoŋet pähap täŋpek. ¹⁴Tänpäkaŋ Nanjin kunum gänaŋ naniktä ämawebe äpani ukenonita udegän nadäk täyak. Kubätä paotta nämo nadäk täyak.

^b **18:5** Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 ^c **18:6** Luk 17:1-2 ^d **18:8** Mat 5:29-30

^e **18:10** Hib 1:14 ^f **18:11** Luk 19:10

Momi tänpäni yäpätägakta man

Luk 17:3

^{15g} Jesutä ude yänpän yänkuk; Notkapak kubätä waki täñ gaminjirän gäk kuñkañ äma ukät injekgän itpäñ waki täñ gameko u kwikinik yän paideñ. Täñkañ man yäwi gäkño man buramiwänä äneñi not täñpeñ kuñatdeñ. ^{16h} Upänkañ gäkño manta bitnäwänä äma kubä ba yarä yämagurikañ ukät bok yänpän yäpä-siwon tawäpäñ teneñ. Ude täneño uyaku nadän gamek. ¹⁷ⁱ Tänpäkañ äma yaräkubä intäño manta bitnäwänä äbot tänpäni täño käbeyä-ken täga teneñ. Ba äbot tänpäni käbeyä täño man unita udegän bitnäwänä äma u mäde ut iminjirä guñ äma, ba takis moneñ yäpani ude kuñarek.

^{18j} Näk bureni täwetat. In imaka kubä kome terak nämo yäniñ kireñirä Anututä kunum gänañ udegän nämo api yäniñ kirewek. Ba in kome terak yäniñ kireñirä Anututä kunum gänañ udegän api yäniñ kirewek. ^{19-20k l} Ba äneñi ñode täwetgän tänpa nadäwut; Äma yarä ba yaräkubätä näka yänpän käbeyä täñirä näk u bämopi-ken api iret. Unita inken nanik yarätä imaka kubäta bänep kubägan peñpäñ Anutu-ken yäñapiñirän kunum gänañ Nanatä nadän yämiñpäñ mani api buramiwek.

Momi pekpek täño man

Luk 17:3-4

²¹ Jesutä man ude yäñirän Pitatä iwetkuk; Ekäni! Notnapak kubätä waki täñ namik täñirän momini u kadäni kadäni peñ imiñ yäpmän kuñtäyiwä kadäni 7 ude täreñirän äneñi wari peñ imettawä? ^{22m} Pitatä ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo. Gäk notkapak täño momini kadäni kubä ba yarätagän ude nämo peñ imen. Pen waki udegän täñ gamiñ yäpmän äronjirän gäk pen wakini pekpek kañ täñ yäpmän ku.

²³ Tänpän man yänkuko unita man wärani kubä ñode yäwetkuk; Ämawebe Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabän yäwat täyak uwä ñode bumik; Kome kubäken intäjukun äma kubä irek. Tänpäkañ epän ämawebeniye mäyaptä äma uken nanik tuñum jop yäpmänkañ gwäki nämo pek täneñ. ²⁴ Eruk kadäni kubä intäjukun äma u tuñum jop yäpani unitäño gwäki yäpa yänkañ ämawebe kubäkubäken gwäki yäpek. Yäpmän täñ kuñtängän epän ämani kubä kañ-ahäwek. Äma u tuñum jop yäpeko unitäño gwäki ärowani-inik. ²⁵ Unita äma u gwäki tañi päke u jide tänpän pewa täreneñ yän nadänpän mähemi iwerek. Iwerirän mähemi unitä ñode yäwek; Imaka imaka it gamikañ u ba webe nanakaye

^g 18:15 Wkp 19:17; Luk 17:3; Gal 6:1 ^h 18:16 Lo 19:15; Jon 8:17 ⁱ 18:17 1Ko 5:13

^j 18:18 Mat 16:19; Jon 20:23 ^k 18:19 Mak 11:24; Jon 15:7 ^l 18:20 Mat 28:20; Jon 14:23

^m 18:22 Luk 17:4

kuduptagän ämata yäniḡ kirenpāḡ gwäki yäpmanḡkaḡ kaḡ nam yāḡ iwerek. ²⁶Ude iwerirän inita butewaki nadānpāḡ mähemi dubini-ken kuḡpāḡ kukut imāpmok tāḡpāḡ butewaki man ḡode yāwek; Butewaki nadāḡ namipāḡ kwikinik iriri kaḡ-ahāḡkaḡ waki kaḡ gama yāk. ²⁷Iwerirän mähemi u butewaki nadāḡ imipāḡ momini kudup peḡ moreḡ iminḡkaḡ jop tewän kwek.

²⁸Eruk, tewän pāḡku noripak kubätä äma uken gwäki täpuri 100 kina ude nämo imeko unita kaḡ-ahānpāḡ kotäkigän iḡitkaḡ näkḡo monēḡ ukeḡo nam yāḡ iwerek. ²⁹Ude tāḡirän noripak u inita butewaki nadāḡkaḡ gwāḡiḡ āpmopāḡ ḡode iwerek; Butewaki! Kwikinik iriri kaḡ-ahāḡkaḡ api gamet yāḡ iwerek. Ude iweränä yāwek; ³⁰Kämi kaḡ gamayāḡ näwetan upāḡkaḡ nämoinik yāk. Ude yānpāḡ iḡit yāpmāḡ pāḡku komi yot gānaḡ teḡkaḡ iwerek; Monēḡ nami tāreḡirän api gabä kätāwä āpāmaḡ kwen yāḡ iwerek. ³¹Ude tāḡirän noriye epän penta tāḡpani unitä kaḡkaḡ kokwawak nadānpāḡ pāḡku ekānini-ken manbiḡam u iwetneḡ.

³²Ude iwerāwä äma ekāni unitä nadānpāḡ epän äma unita yāḡpewän ābānpāḡ iwerek; Wa! Gäk äma wakiinik yāk. Gäk näkken momi tāḡkunopāḡ butewaki man näweriri näk gākḡo momika kumāḡ peḡ gamiḡkut yāk. ³³Näkä ude tāḡ gamiḡkuropāḡ gāk imata notkapakta udegän nämo tāḡ imitan? ³⁴ⁿ Ude yānpāḡ kokwawak taḡi nadāḡ imipāḡ komi äma keri terak peḡkaḡ yāwerek; Äma ḡo komi imiḡ yāpmāḡ kuḡirä näkken tuḡum yāpuko unitāḡo gwäki namāḡkaḡ kaḡ kakätāwut yāḡ yāwerek.

³⁵^o Jesutä man wārani ude yānpāḡ yāwetkuk; Nana kunum gānaḡ naniktä inta udegän api tāḡ tamek. In meḡin-tāgän nämo yāneḡ. Bāneḡpin nadāk-nadākjin kuduptä notḡiye tāḡo wakini nämo peḡ yāmiḡpāḡä komi api nadāneḡ.

Ämatä webeniye yāḡyāwat tākaḡ unitāḡo manbiḡam

Mak 10:1-12; Luk 16:18

19 ¹Eruk Jesutä man ude yāḡ paotpāḡ Galili kome peḡpeḡ Judia kome Jodan ume kukḡi udude käda kuḡkuk. ²Uken kuḡirän āmawebe māyap pähap iwarän tāḡirä käyām mebäri mebäri yāpän tāgaḡ yāmiḡkuk. ³^p Tāḡ irirän Parisi äma ätutä ahāḡ imipāḡ tāḡ-ikḡatpena man kubä goret yāwāḡkaḡ manken tenayāḡ nadānpāḡ man kubä ḡode iwetkuḡ; Ai! Gäk jide nadātan? Äma kubä tāḡo webenitä kädet mebäri mebäri u ba u tāḡirän webeni u yāḡ iwareko uwä tāga ba waki?

⁴^q Ude yāwāwä Jesutä yāwetkuk; Wära! Mosestä man kudän tāḡkuko u nämo daniḡpāḡ nadāk tākaḡ? Man kubä ḡode kudän tāḡkuk; Anututä

ⁿ 18:34 Mat 5:25-26 ^o 18:35 Mat 6:15; Mak 11:25; Efe 4:32; Kol 3:13 ^p 19:3 Mat 16:1

^q 19:4 Stt 1:27, 5:2

imaka imaka pewän ahän morejirä äma bok, webe bok täñ yepmanjuk.
^{5r} Täñpän ñode yänjuk; Ämatä miñi nani yabä kätäñpän webeni-kät
 epmänpän irirän tohari gupi kubägan api tädeñ. ⁶ Mebäri unita yanäpi
 u inigän inigän nämo irani. U Anututä gupi tohari kubägan itdenja
 yepmanpanipän ämatä täga nämo yäpmän danineñ.

^{7s} Yänjirän Parisi ämatä iwetkuñ; Ude yäyan upänkañ imata
 Mosestä manbiñam kubä ñode niwetkuk? Gäk webeka pewayän
 nadäñpänjä webekata yänjihat-iwat man kudän keräpi kubä täñpän
 iminjan kan yänjihat yän yänjuk. ⁸ Ude yänjirä Jesutä kowata ñode
 yäwetkuk; Manbiñam u jop nämo täwetkuk. In Anutu täño man
 irepmitkan injinken gäripjin terak kuñat täkan unita webejiye täga
 api yän-yäwatneñ yän yänjuk. Upänkan pengän Anututä kädet ude
 täkta yäjiwätuk. ^{9t} Näk ñode täwera nadäwut; Äma kubätä webenitä
 äma kubäkät momi nämo täñpekopän jop nadän yänjihatpän webe
 kubä yäpeko uwä kubokäret ude täñpek.

^{10u} Eruk ude yänjirän iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Wära! Nädapi irit
 kuñat-kuñatta ude niwetan unita webe netätä yäpek? ¹¹ Yänjirä Jesutä
 kowata ñode yäwetkuk; Ämawebe mäyaptä man u nadäwä bäräp
 täkan upänkan Anututä täñkentän yäminjirän ämawebe ätutä man
 u täga iwatneñ. ¹² In nadäkan? Äma ätu webe täga nämo yäpneñ.
 Imata, minjiyetä inide bäyan yepmak täkan. Äma udewaniwä webe
 yäpmäktä gäripi nämo nadäk täkan. Täñ, äma ätu yabäni dārani
 unita webe täga nämo yäpneñ. Ba äma ätuwä Anutu täño epänta
 yänpän webe nämo yäpmäk täkan. Upänkan äma kubä, webe
 yäpmäktä käderi pat imänä, eruk yanäpi täktäk täño man täweraro u
 buramiwek.

Ironjironi näkken äbut!

Mak 10:13-16; Luk 18:15-17

¹³ Kadäni uken ämawebe ätutä nanakiye Jesutä kerä gupi
 terak penkan nani-ken täñkentän yämikta yänapik man yäwän
 yänpän Jesuken yän yäpmän äbuñ. Yän yäknat yäpmän äbänjirä
 iwaräntäkiyetä yabän yänpän yäwetkuñ; Nanakjiye yäpmän ämneño!
 Kut! yän yäwetkuñ. ^{14v} Yänjirä Jesutä nadäñpän yänjuk; Yäwat
 kireneño! Yabä kätäwä ironjironi näkken yäpmän äbäk täkot yäk.
 Nämo yäjiwätneñ. Ämawebe ironjironi ñodewani äworeñpän kuñat
 täkan uwä Anututä bureni yabän yäwat täyak. ¹⁵ Eruk Jesutä man
 ude yänpän kerä gupi terak penjuk. Ude täñpän tärewäkan kome u
 penpen kujuk.

^r 19:5 Stt 2:24; Efe 5:31 ^s 19:7 Lo 24:1-4; Mat 5:31 ^t 19:9 Mat 5:32, 1Ko 7:10-11

^u 19:10 1Ko 7:1-2,7-9 ^v 19:14 Mat 18:2-3

Äma gubaŋi tuŋum mähemitä Jesuken äbuk
Mak 10:17-31; Luk 18:18-30

¹⁶ Tāŋpākaŋ äma kubä Jesu ahāŋ imiŋpāŋ iwetkuk; Yāwoŋärewani, nāk tāga jide u tāŋkaŋ irit kehāromi kaŋ yāpet? ¹⁷ ^w Yāwānā Jesutā iwetkuk; Gäk imaka tāgata imata nāwet yabātan? Imaka tāga u mähemi Anutu ini. Tāŋ, irit kehāromi yāpayāŋ nadāŋpāŋä Anututā kädet pewani u iwarayāŋ tāno uyaku api kaŋ-ahāwen.

¹⁸ ^x Yāwānā äma unitā yāŋkuk; Kädet jidewanita yāyan? Yāwānā Jesutā yāŋkuk; Gäk äma kumāŋ-kumāŋ nāmo uren, kubokāret nāmo tāŋpen, kubota nāmo tāŋpen, äma kubä manken teŋkaŋ jop manman nāmo iŋāren. ¹⁹ ^y Ba gäk meŋka nanka oraŋ yāmen. Tāŋkaŋ gākŋata nadāk tāyan udegān notkapakta nadāŋpāŋ iron tāŋ imen. ²⁰ Ude iwerānā yāŋkuk; Nāk kädet nāwetan u kudup iwat yāpmāŋ äbātat. Upāŋkaŋ imaka ätu jide upāŋ tāŋkaŋ irit tāgawā kaŋ yāpet?

²¹ ^z Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Siwoŋi-inik kaŋ ira yāŋ nadāŋpāŋä ŋode kaŋ tā; Moneŋ tuŋum ba imaka it gamikaŋ u kudup ämata yāniŋ kireŋpāŋ moneŋ yāpmāŋkaŋ ämawebe jāwārita kaŋ yāmiŋ more. Ude tāŋpayāŋ tāno uyaku kunum gānaŋ tuŋum tāgagāmān api korewen. Eruk, ude tāŋ moreŋkaŋ äbā nāk kaŋ nāwat! ²² Tāŋpākaŋ äma gubaŋi unitā man ude nadāŋpāŋ moneŋ tuŋum päke unita bānepitā nadāŋ bārāp taŋi tāŋtāŋ kuŋkuk.

²³ Kuŋirān Jesutā iwarāntākiye yāwetkuk; Nāk bureni-inik tāwetat; Moneŋ ämatā Anutu gāmori-ken itkaŋ unitāŋo kaŋiwat yewa gānaŋ ärokta api tāŋburut tāneŋ. ²⁴ Unita jide nadākaŋ? Tom pähap kubä wāpi kameri u gānaŋ tāpuri-ken tāga ärowek? Nāmo, u käjiŋ tāwek. Tuŋum äma udegān, Anututā intājukun it yāmiŋpāŋ yabāŋ yāwatta api tāŋburut tāneŋ. ²⁵ Jesutā ude yāwānā iwarāntākiyetā bumta kikŋutpāŋ yāŋkuŋ; Wāra! Anututā äma moneŋ ikek bārāneŋ nāmo api yāmagurek yāŋ yāyan upāŋ äma jopi nin ŋodewani jide tāŋpāŋ irit kehāromi api kaŋ-ahāne? ²⁶ ^a Ude yāwāwā Jesutā yabāŋpāŋ yāwetkuk; Ämatā ini-tāgān tāga nāmo äroneŋ. Upāŋkaŋ ämatā ini tāga nāmo tānaŋi u kudup Anututā tāga tāŋpek.

²⁷ Ude yāŋirān nadāŋpāŋ Pitatā kowata man ŋode iwetkuk; Nibā yāk. Nin imaka imaka kudup peŋ moreŋkaŋ gäk gāwarān tākamāŋ ŋonita kowata jide api yāpne? ²⁸ ^b Yāwānā Jesutā iwetkuk; Nāk bureni tāwetat; Anututā tāŋpewān kome ba imaka imaka äneŋi kodak tānayāŋ tākaŋ-ken uken Äma Bureni-iniktā wāpi biŋam ikek itkaŋ imaka imaka api yabāŋ

^w 19:17 Wkp 18:5; Luk 10:28 ^x 19:18 Kis 20:12-16; Lo 5:16-20 ^y 19:19 Wkp 19:18

^z 19:21 Mat 6:20; Luk 12:33; Apos 2:45; Apos 4:34-37 ^a 19:26 Stt 18:14; Jop 42:2

^b 19:28 Mat 25:31; Luk 22:30; Rev 3:21

yäwarek. Tänpäkaŋ in näk näwaräntäk täkaŋ u imaka, näk dubina-ken itkaŋ Isrel äbot 12 unitäŋo intäjukun äma ude api itneŋ. ^{29c} Tänpäŋ äma kubätä näk näwarayäŋ nadänpäŋ noriye wanoriye, miŋiye naniye, ironiye ba imaka kuduptagän peŋkaŋ näk näwarayäŋ täko uwä imaka peŋkuko u yärepmitpäŋ kowata tägagämän api kaŋ-ahäwek. Tänpäŋ irit kehäromi imaka, api yäpek. ^{30d} Upäŋkaŋ äma apiŋo wäpi biŋam ikek intäjukun itkaŋ u mäyaptä mäde käda kwäkaŋ ämawebe apiŋo äpani itkaŋ unitä wäpi biŋam ikek intäjukun api itneŋ yäŋ yäwetkuk.

Äma wain epän tänpäni täŋo man wärani

20 ^{1e} Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat epän täk täyak uwä ŋode bumik; Epän mäheŋi kubätä tamimaŋ bipani akunpäŋ wain epäna kaŋ täŋ namut yäŋ yänpäŋ äma ätu yämagurayäŋ kwek. ² Kuŋkaŋ äma jop irani ätu yabäŋ ahänpäŋ yäwarek; Ai! In näkŋo wain epän täŋ namiŋirä gwäki K20 K20 tamayäŋ yäk. Ude yäweränkaŋ äma unitä nadäwä täga tänpäpäŋ wain epän mäheŋi u iwatneŋ. ³⁻⁴ Eruk ⁹ kirok täŋirän äneŋi päŋku äma mäyap namiŋ-gamiŋ bägup-ken jop irirä yabänpäŋ ŋode yäwarek; Ai, in päŋku wain epän täŋ namiŋirä näk gwäki tamayäŋ yäk. ⁵ Yäwerän nadäŋkaŋ wain epäni-ken kunneŋ. Eruk kepma kubä ugän äma mäyap, tamimaŋ yämagurek, kepma yämagurek, bipäda yämagurek. ⁶ Ätu itkaŋ kome bipayäŋ täŋirän äneŋi päŋku äma jop irani ätu irirä yabänpäŋ yäwarek; In kepma käron päke ŋo ima täŋ irirä kome bipmäŋtak? ⁷ Yäwänä iwetneŋ; Äma kubätä epän täŋ imikta nämo nimagurako unita jop iramäŋonik yäk. Yäwäwä yäwarek; Päŋku wain epäna täŋ namut yäk. Ude yäweränkaŋ kunneŋ.

^{8f} Epän mäheŋitä ude täŋirän kome bipmäŋirän watä ämani kubä iwerek; Gäk epän äma apiŋo yämaguraro u yäŋ-päbä kubä-kengän yepmaŋpäŋ epän täkaŋ unitäŋo gwäki yämi yäk. Tänpäŋ epän äma mäden yämaguraro unita yämiŋ päŋku äma pengän yämaguraro unita yämi tärewut yäk. ⁹ Ude täŋkaŋ eruk mäden yäŋ-yäknat yäpmäŋ äbeko unitä jukun K20 K20 yäpneŋ. ¹⁰ Eruk, K20 K20 yämän yäpmäŋirä intäjukun yämagureko unitä kaŋpäŋ ŋode nadäneŋ; Tägagämän! yäk. Nintawä wädäŋ päro punin käda käwep nimek yäŋ nadäneŋ. Ude nadäŋirä watä äma unitä mäden ämneŋo unita yämeko uterakgän intäjukun ämneŋo unita udegän yämek. ¹¹⁻¹² Ude yämän kaŋpäŋä epän mäheŋi yänpäŋ-kaŋiwat tänpäŋ iwetneŋ; Ai! Mäden äbäŋo uwä epän jop iŋamgän iwoŋäreŋ yäk. Nin uwä tamimaŋ naniktä epän komi nadänpäŋ täŋ yäpmäŋ äbäŋitna bipmäŋtak. Tämäŋopäŋ imata gwäki mäden äbäŋo ukät bok uterakgän nimitan? ¹³ Ude iwerirä epän mäheŋitä epän äma

^c 19:29 Hib 10:34 ^d 19:30 Mat 20:16; Luk 13:30 ^e 20:1 Mat 21:33 ^f 20:8 Wkp 19:13; Lo 24:15

u kubä ñode iwerek; Notnapak yäk. Näkä gäk nämo tänpa wakañ. Näk gwäki K20 K20 ude api tamet yän täwerat. Täwerira täga yän näwerañ yäk. ¹⁴Unita gwäki tamitat udegän yäpmänkañ kukot. Näkñawä in intäjukun äbäño-kät mäden äbäño ukät gwäki kubägän tamikta nadätat yäk. ¹⁵Tuñum näkña-kenpäñ ude ba ude tänpa yänkañ täga nämo täñpet? Näk iron täga täropäñ imata bänepjin tänpä wakañ? yän yäwerek.

¹⁶§ Jesutä man wärani ude yänpäñ yänkuk; Unita ämawebe apiño mäden itkañ unitä intäjukun api itneñ. Ba ämawebe apiño intäjukun itkañ unitä mäden api itneñ.

Jesutä ini kumäkta man äneñi yänkuk

Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁷Jesu uwä Jerusalem yotpärare-ken ärowa yänkañ iwaräntäkiye 12 ugänpäñ yämagurän yäpmän inigän kuñkuñ. Täñkañ kädet kuñit kuñit ñode yäwetkuk; ¹⁸^h Ket nadäwut yäk. Nin kuñtängän Jerusalem yotpärare api ahäne. Ahänpäñä Äma Bureni-inik uwä Baga man yäwoñärewani ba bämop äma intäjukun tänpäni täño kerä terak äronjirän kumäkta man api topneñ. ¹⁹Tänpäñ äma guñ äbotken nanik unita iniñ kireñirä yänjrok man iwerit, kañ-mägayänit tänpäñ pärip-päriptä utpäñ päya kwakäp terak api utpewä kumbek. Kumbänpäñ äneñirä edap yarakubä täreñirän api akwek.

Jems kenta Jontä intäjukun itta yänkumän

Mak 10:35-45

²⁰Kadäni uken Sebedi webenitä Jesuken imaka kubäta yänapiwa yänkañ nanakiyat wäpi Jems kenta Jon yän-yäkñat yäpmän päñku Jesu injamiken gwäjiñ äpmonpäñ itkuk. Täñjirän Jesutä iwetkuk; ²¹ⁱ Jide näwerayän äbätan? Yäwänä yänkuk; Gäkä yäwikañ wäpka biñam ikek irayän täno uken nanaknayat ño dubika-ken kubätä käpmäk käda, kubätä bure käda kañ irun yäk. Ude tänpäñ wäpi biñam ikek gäkkät bok kañ irut yäk. ²²^j Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In mebari nämo nadänkañ yäkañ. Ume komi nitek näkä näñpayän täyat u ek udegän täga api nädeñ?

Yäwänä Jems kenta Jontä iwetkumän; Täga api näde! yäk.

²³Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Bureni yäkamän. Komi nadäwayän täyat u in udegän api nadädeñ. Upänkañ näk jarañna kukñi kukñi itdayän yäkamän unita näkä täwetnañi nämo. Nanatä iwoyänkuko unitägän jarañna kukñi kukñi bok api itneñ. ²⁴Ude yäwänkañ iwaräntäkiye 10 unitä man u nadänpäñ noripak yarä unita nadäwäwak täñ yämiñkuñ.

§ **20:16** Mat 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30 ^h **20:18** Mat 16:21; Mat 17:22-23

ⁱ **20:21** Mat 19:28; Luk 22:30 ^j **20:22** Mat 26:39; Jon 18:11

25 ^k Tānpākaŋ Jesutā iwarāntākiye yānpewān ābāpāŋ ŋode yāwetkuk; In nadākaŋ? Guŋ ābot tāŋo intājukun āmatā āmawebeniye ārowani tāŋ yāmikta gārīpi nadāk tākaŋ. Ba unitāŋo āma ekāni ekānitā āmawebe epān āmaniye ude yāpmāŋ kuŋat tākaŋ. 26-27^l Upāŋkaŋ inā ude nāmo tāneŋ. Inken nanik kubātā intājukun irayāŋ nadānpāŋā eruk, kowata yāpmākta nāmo nadānpāŋ intāŋo watā epān āma jopigān ude tāŋpeŋ kuŋarek. Intājukun irayāŋ nadānpāŋā noriye tāŋo gāmori-ken kuŋatpāŋ unitāŋo watā āma ude irek. 28^m Imata, Āma Bureni-inik uwā udegān, āmawebe tāŋo watā āma ude irekta āpuk. Uwā āmawebetā watā epān tāŋ imikta nāmo āpuk. Nāmo! U gupi iniŋ kireŋpāŋ kumāŋirān āmawebe māyap wakiken nanik ketāreŋpāŋ inita biŋam yāpayāŋ āpuk.

Āma dapuri tumbani yarā āneŋi dapun ijin̄kumān

Mak 10:46-52; Luk 18:35-43

29 Jesu iwarāntākiye-kāt Jeriko yotpārare peŋpeŋ kuŋirā āmawebe bumta yāwatkuŋ. 30ⁿ Tānpākaŋ āma dapuri tumbani yarā uwā kādet miŋin itkaŋ Jesu ābātak yāŋ yāwā nadānpāŋ gera taŋi ŋode yāŋkumān; Ekāni, Devit tāŋo orani, butewaki nadāŋ nimi! yāk. 31 Ude yāŋirān āmatā yabāŋ yānpāŋ Wari yādeŋo! yāŋ yāwetkuŋ. Yāniŋ bitnāŋkuŋo upāŋkaŋ gwāk pimiŋpāŋ gera pen yāŋkumān; Ekāni, Devit tāŋo orani, nekta butewaki nadāŋ nimi yāk.

32 Eruk ude yāŋtākon Jesu kādet miŋin itkaŋ yānpewān dubini-ken ābāŋirān yāwetkuk; Ima tāŋ nimān yānpāŋ nākken gera yākamān? 33 Yāwānā ŋode iwetkumān; Ekāni, dapunek yāpi tāgaŋirā ijida kut yānpāŋ yākamāk yāk. 34 Ude yāwānā Jesutā butewaki nadāŋ yāmiŋpāŋ dapuri-ken yepmāŋirān uterakgān dapun ijin̄pāŋ Jesu iwarān tāŋkumān.

Jesutā Āma Ekāni ude Jerusalem yotpārare-ken āroŋkuk

Mak 11:1-10; Luk 19:29-38; Jon 12:12-19

21 ¹ Kuŋtāŋgān Jerusalem yotpārare kerāp taŋpāŋ Olip pom mebāri-ken yotpārare tāpuri kubā wāpi Betefage uken ahāŋkuŋ. Uken ahāŋpāŋ itpāŋā Jesutā iwarāntāki yarā ŋode yāwetpāŋ peŋ yāwet-pewān kuŋkumān; ² Ek yotpārare tāpuri udu kākamān uken kuŋkaŋ doŋki nanak yamiŋi topmāk terak itkamān u yabānpāŋ pitpāŋ wādāŋ yāpmāŋ ābun. ³ ^o Ektā ude tāŋirān āma kubātā tāwet yabāk tāŋpāŋā ŋode kaŋ iwerun; Ekānitā doŋki ŋonita yāwānpāŋ ābā pitkamāk yāŋ kaŋ iwerun. Ude iwerānkaŋ taŋiŋ kirewayāŋ yāk.

⁴ Tānpākaŋ doŋki topmāk terak irirān Jesuta pitkumāno u jop nāmo. Profet biani kubātā ŋode yānpāŋ kudān tāŋkuko udegān ahāŋkuk;

^k 20:25 Luk 22:25-26 ^l 20:26 Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 9:48 ^m 20:28 Luk 22:27; Plp 2:7, 1Ti 2:6 ⁿ 20:30 Mat 9:27, 15:22 ^o 21:3 Mat 26:18

5^p *Pānku Jerusalem nanik āmawebe ŋode yāwerut;*

*Kawut! Ekānijin inken api ābek. U bānep kwini tānpanitā doŋki
nanak terak maŋitkaŋ api ābek yāŋ kaŋ yāwerut.* Sek 9:9

6-7 Tānpāŋ iwarāntāki yarā u Jesutā man yāwetkuko udegān doŋki
nanak yamiŋi u pitpāŋ yāŋ-yākŋat yāpmāŋ ābāŋkaŋ iniken tek punin
nanik yāŋopmāŋpāŋ doŋki terak iriŋ imānkaŋ Jesu uterak āro maŋitkuk.
8^q Tāŋirān āmawebe uken nanik māyaptā teki kādet miŋin iriŋ wādāŋ
yāpmāŋ kuŋkuŋ. Ba ātutā pāya pāhām tokātpāŋ kādet miŋin udegān peŋ
wādāŋ yāpmāŋ kuŋkuŋ. 9 Ude tāŋkaŋ āmawebe ātu intājukun, ātu māden
kuŋkuŋo u gera ŋode yāŋkuŋ;

Wisikinik! Ekāni wāpi terak ābatak ŋonita iniŋ oretna!

Anutu ārowani kunum gānaŋ itak u iniŋ oretna! yāk.

10 Yāŋirā Jesu Jerusalem yotpārare uken āroŋirān āmawebe u naniktā
yāntābātek yāŋkuŋ. Tānpāŋ yāŋkuŋ; Wāra! Āma ābatak ŋo netā? 11^r Yāwāwā
āmawebe Jesu-kāt bok ābuŋo unitā yāwetkuŋ; In nāmo nadākaŋ? Ŋowā
profet Jesu yāk. U Nasaret yotpārare, Galili komeken ahāwani yāŋ yāwetkuŋ.

Jesu kudupi yot gānaŋ āroŋkuk

Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

12 Tāŋkaŋ Jesutā kudupi yot gānaŋ āroŋpāŋ yabāŋkuk; Āmatā monēŋ
ba barak imaka imaka kowat imān tāŋ irirā. Yabāŋpāŋ yāwat kireŋpāŋ
bukāni imaka, dāpmāŋ āreyāŋ tāŋpāŋ kuŋ yāmiŋkuŋ. 13^s Tāŋpāŋ
yāwetkuk; Anutu tāŋo man ŋode kudān tāwani; Nākŋo Yotta nadāŋirā
yāŋapik man yot ude tāŋpek. Upāŋkaŋ intā ŋode tāŋirā kubo āma tāŋo
kābop irit bāgup ude āworetak!

14 Ude yāwetkaŋ Jesu kudupi yot gānaŋ irirān āma dapuri tumbani
ba kwāyāhāneŋ tāŋpani māyap Jesutā itkuk-ken u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ
ābāŋirā yepmaŋpāŋ tāgaŋkuŋ. 15 Ude tāŋirān iroŋiroŋi kudupi yot gānaŋ
itkuŋo unitā kaŋpāŋ gera ŋode yāŋ itkuŋ; Devit orani ābāŋ nimitak
ŋonita oretoret tāŋ imina! yāŋ yāŋ itkuŋ. Tāŋpākaŋ iroŋiroŋitā Jesu
wāpi biŋam yāpmāŋ akuŋirā nadāŋpāŋ bāmop āma intājukun tāŋpani-
kāt Baga man yāwoŋārewani āma ātu ukāt nadāwā waŋkuŋ. Ba kudān
tāgatāga Jesutā tāŋkuko u kaŋpāŋ nadāwāwak tāŋ imiŋkuŋ.

16 Nadāwāwak tāŋ imiŋpāŋ Jesu iwetkuŋ; Iroŋiroŋi gāka man yākaŋ u
nadātan? Iwerāwā Jesutā yāwetkuk; Ei, nadātat yāk. Tāŋ, in man ŋode
kudān tāwani u nāmo daniŋpāŋ nadāk tākaŋ ba?

*Iroŋiroŋi ba nanak tāpuri-inik nonoŋ-ken nanik tāŋo bānepi tāŋpidām
taŋ yāmiŋiri gāk ganiŋoret man yākaŋ yāk.* Sam 8:2

17 Jesutā ude yāwetpāŋ māde ut yāmiŋpāŋ Jerusalem yotpārare peŋpeŋ
pāŋku Betani yotpārare-ken ahāŋirān kome bipānpāŋ u patkuk.

^p 21:5 Sek 9:9 ^q 21:8 2Kn 9:13 ^r 21:11 Mat 21:46 ^s 21:13 Ais 56:7; Jer 7:11

Nadäkinik bureni u kehäromi nikek

Mak 11:12-14,20-24

18-19^t Patkuko yäñewänä Jesu akuman Jerusalem yotpärare-ken äneñi kuñkuk. Kuñtäyon nakta iwäkañ wama päya kubä, mujipi nämo, pähämi-täñän irirä kädet miñin kañkuk. Kañpäñ wama u ñode iwetkuk; Gäkä terak mujipka kubä mäden nämo ahäwek! Yäwänä uterakgän wama uwä gämäneñ äronkuk. 20^tTäñpänkañ iwaräntäkiyetä u kañpäñ kerä iñpäñ yäñkuñ; Wära! Wama ñowä jide täñpäñ bäräñek-inik gämäneñ ärotak?

21^u Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In bänep yarä nikek nämo peñpäñ nadäkinikjin Anutu-kengän penayäñ täkañ uwä wamata täro udegän täga täneñ. Täñpäñ ugän nämo. In Anutu nadäñ imikinik täñpäñ pom gudo ñode täga iwetneñ; Pom, gäk tokätpeñ gwägu gänañ äpmo yäñ iweräwä manjin api buramiwek. 22^v Täñpäkañ nadäkinikjin nikek kuñatpäñ imaka u ba u unita yäñapiñirä api tamek.

Jesu kehäromini täño mebarita iwet yabäñkuñ

23^w Jesutä kudupi yot gänañ äronpäñ man yäñpäñ yäwoñäreñk täñ irirän Baga man yäwoñäreñwani ämakät Juda täño watä äma ätutä ahän imiñpäñ iwetkuñ; Ai! Gäk imaka täk täyan ño netätä gäwerirän täk täyan? 24^u Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Näk man kubägän-inik täwet yabäwa näwerirä näkä udegän netä näwerän imaka täk täyat u kowata täwerayäñ. 25^u Eruk näwerut! Jontä ume ärut yämik täñkuko u netä iweränkañ ume ärut yämik täñkukonik? Anututä iweränkañ täñkuk ba ini nadäñpäñ täk täñkukonik? Ude yäwet yabäwänä jide yäne yäñ nadäñpäñ yäñpäñ-nadäk ñode täñkuñ; Nin Anututä iwerän täñkuk yäñ yänawä Jesutä ñode niwerayäñ; A! Upäñ imata mani nämo nadäñkuñ? yäñ niwerayäñ yäk. 26^x Täñ, Jon uwä ini nadäñpäñ täñkuk yäñ yänawä ämawebetä Jon uwä profet kubä yäñ nadäñpäñ ninta kokwawak nadäñ nimineñ yäk.

27^u Nadäñ-bäräp yarä nikek ude täñpäñ Jesu iwetkuñ; Nin nämo nadäkamäñ yäk. Yäwäwä yäwetkuk; Eruk, ude yäkañ unita näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäño mebari nämo täwerayäñ.

Tuäke monäke täño manbiñam

28-30^y Jesutä man ude yäñpäñ äneñi ñode yäwetkuk; Man wärani kubä täwera ket nadäwut; Tuäke monäke it täñkumänonik. Nanitä nanaki tuäni ñode iwetkuk; Tuä, gäk kuñkañ wain epän täñ namisi yäk. Iweränä yäñkuk; Nan, täga täñpayäñ yäk. Täga täñpayäñ yäñkukopäñ

^t 21:19 Luk 13:6 ^u 21:21 Mat 17:20; Luk 17:6, 1Ko 13:2; Jon 14:12 ^v 21:22 Mat 7:7-11; Mat 18:19; Jon 14:13-14 ^w 21:23 Jon 2:18 ^x 21:26 Mat 14:5, 21:46 ^y 21:28 Luk 15:11

peḡawāk tānpeḡ epān nāmo tāṅkuk. Tāṅjirān ātu itpāṅ nanitā monāni man udegān iwetkuk. Iwerānā yāṅkuk; Nāmo tāṅpayāṅ! yāk. Nāmo tāṅpayāṅ iwetkukopāṅ māden bānepi sukureṅpāṅ pāṅku epān tāṅkuk. ³¹ Jesutā man wārani u yāwet paotpāṅ yāwetkuk; In jide nadākaṅ? Nanak netātā nan tāḡo man buramiṅkuk? Yāwānā iwetkuṅ; Nanaki monānitā buramiṅkuk yāk.

Yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Nāk bureni tāwetat. Āmawebe wakiwaki tāṅpani, takis moneṅ yāpani āma ba kādet miṅin webe udewanitā in tārepmitpāṅ Anutu tāḡo kaṅiwat yewa gānaṅ intājukun api āroneṅ. ^{32 z} Jontā ahānpāṅ siwoṅi kuṅat-kuṅat tāḡo kādet tāwoṅāreṅjirān inā unitāḡo man nadākta bitnāwākaṅ takis moneṅ yāpani āma ba kādet miṅin webetā nadānpāṅ bānepi sukureṅkuṅ. Ude tāṅjirā yabāṅkuḡo upāṅkaṅ gwākjin nāmo imātkuṅ. Man Jontā yāṅkuko u nāmo nadāṅ imiṅpāṅ bānepjin nāmo sukureṅkuṅ.

Wain epān tāḡo watā āma waki

Mak 12:1-12; Luk 20:9-19

^{33 a} Jesutā ude yānpāṅ yāwetkuk; Nāk man wārani kubā tāwera nadāwut; Āma ekāni kubātā kome kubāken wain epān tāṅ moreṅpāṅ yewa tāṅ-āyāṅurek. Tāṅpāṅ wain mujiṅi yeṅ yāwatpāṅ umeni yāpmākta komeni tāṅkaṅ watā āmata yot kubā tāṅ yāmek. Ude tāṅ moreṅpāṅ wain epān u kaṅiwatta āma ātu yepmaṅpān irirā kome ban kubāken kwek. ³⁴ Kwekopāṅ mujiṅi yāpmāk-yāpmāk kadāni kerāp taṅjirān mujiṅi ātu inita ketpāṅ yāpmāṅ imiṅ ābākta epān āmaniye yāwerān kuneṅ. ^{35 b} Kuṅjirā wain epān watā āma unitā āma u yepmāṅjitpāṅ dāpneṅ; Kubā iṅitpāṅ pāripneṅ, kubāwā kumāṅ-kumāṅ utneṅ, kubāwā mobātā utneṅ. ³⁶ Tāṅjirā wain epān māhemitā nadānpāṅ āneṅi epān āmaniye māyap yāwerān kuṅjirā udegān yepmāṅjitpāṅ dāpneṅ. ³⁷ Eruk māden-inik ḡode nadāwek; Nanakna bureni-iniktā pāṅku yāwānā oraṅ imiṅpāṅ mani api buramineṅ yāk. Ude nadānpāṅ iniken nanaki iwerān kwek. ^{38 c} Eruk kwānkaṅ wain epān tāḡo watā āma unitā nanaki-inik u kaṅpāṅ yānpāṅ-nadāk ḡode tāneṅ; Unitā epān ḡo māhemi api tāṅpek yāk. Unitā uritna epān ḡo ninta biṅam kaṅ tāṅpān! ^{39 d} Ude yānpāṅā iwat kireṅpewā yewa gāgāni-ken kuṅjirān kumāṅ-kumāṅ utneṅ. ⁴⁰ Jesutā man wārani ude yānpāṅ ḡode yāwetkuk; Jide nadākaṅ? Epān māhemitā kuṅpāṅ watā āma u kowata jide tāṅ yāmek?

⁴¹ Yāwānā bāmoṅp āma ba Juda tāḡo watā āma uken itkuḡo unitā iwetkuṅ; Imaka waki-waki tāṅkuḡo unita udegān kowata waki tāṅ yāmiṅjirān paotneṅ yāk. Tāṅpāṅ watā āma biani yāwat kireṅpāṅ komeni-

^z **21:32** Luk 3:12; Luk 7:29-30 ^a **21:33** Ais 5:1-2; Mat 25:14 ^b **21:35** Mat 22:6

^c **21:38** Mat 27:18 ^d **21:39** Hib 13:12

ken watä äma tägagänpäj yepmanjirän unitä kadäni kadäni wain mujipi yäpmäj imik täneņ yäk.

^{42 e} Yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Anutu täño man ñode kudän täwani u nämo daniņpäj nadäk takañ?

Äma yot täņpanitä bek kubä kawä wawäpäj peņkuño unitä bek bämopi ude itak.

Anututä ude täņpewän ahäñjirän kañitna gäripi nikek täyak.

Sam 118:22

⁴³Unita ñode täwera nadäwut; Inä wain epän watä äma waki ukeño udewani. Unita Anutu täño kañiwat yewa gänañ ärokta kädet täņpipiņ täwatkañ äma äbot kudupi kubä Anutu täño gärip terak kuñatnayän takañ unita kädet api peņ yämek. ^{44 f} Bek bämopi täweraro uterak äma kubätä maņpājā bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak maņpājā äma u api dāpmāj jakñirek yäk. ⁴⁵Jesutä man wārani ude yāñjirän bāmop āmakāt Parisi äma unitä nadāwä tärewäpāj yāñkuñ; ^{46 s} Bureni! Man wārani wain epän terak utpāj yāyak u ninta yāyak! Ude yāņpāj iñitpāj utnayän nadāñkuñopāj āmawebeta umuntaņpāj peņkuñ.

Äñnak-äñnak pähap kubä täño man wārani

Luk 14:16-24

22 ¹ Jesutä man wārani kubä pen ñode yäwetkuk; ²⁻³ Anututä intäjukun itkañ yabāj yāwat epän tāk täyak uwä ñode bumik; Äma ekäni kubä täño nanaki webeni-kāt keräntäk tädayāj täñjirän u iniñ oretta äñnak-äñnak pähap täņpayāj tuñum täņpek. Tuñum täñ itkañ āmawebe ätu ninkāt bok kañ nānayāj nadāņpāj kadäni udeken api nāne yāj man pewän kuneñ. Eruk, äñnak-äñnakta tuñum täñ paotpāj epän āmaniye yāwerän āmawebe yāmagutta kuneñ. Pāñku yāwetneño upāñkañā äbākta bitnäneñ.

^{4 h} Bitnäñjirä biñami nadāņpāj āneñi epän āmaniye ätu ñode yāwerek; In kuñkañ äma bitnäñkañ itkañ u ñode yāwerut; Äbut! yäk. Äma ekäni u äñnak-äñnakta tuñum täñ moretak. Bulimākau ba tom ätu dāpmāj pāj peņ tamitak yäk. Äñnak-äñnak mähemitä man ude yāweränkañ kuneñ. ⁵ Eruk epän āmaniye u pāñku yāwetneño upāñkañ nāmo nadāñ yāmineñ. Täņpāj ini-ini kuñtäņpā kuneñ. Kubāwä ketem epāni-ken kwek. Kubāwä moneñ epāni-ken kwek. ^{6 i} Ätuwä epän äma u yepmāñitpāj komi yāmiņpāj kumāj-kumāj dāpneñ. ⁷ Täñjirä äma ekäni unitä biñam nadāņpāj kokwawak tañi täņpāj komi āmaniye yāwet-pewän pāñku äma kumāj-kumāj dāpani u yori nikek wārämupāj äma u kudup dāpmāj paotneñ.

^e 21:42 Apos 4:11; Rom 9:33, 1Pi 2:6-8 ^f 21:44 Dan 2:44-45 ^s 21:46 Mat 21:26

^h 22:4 Mat 21:36 ⁱ 22:6 Mat 21:35

⁸Tānpākaŋ māden āma ekāni unitā epān āmaniye ātu yāwerek; Tom ketem yāpmānpāŋ pero ŋo jop itkaŋ yāk. Āma pengān man pewa kuŋkuŋo u nāmo āmnayāŋ. Āŋnak-āŋnak tāyat ŋo āma udewanita biŋam nāmo tāyat yāk. ⁹Unita in pāŋku kādet morāk-ken āmawebe ittāŋ kukaŋ u yāmagut yāpmāŋ ābākaŋ ketem penta kaŋ nāna! yāk. ¹⁰Eruk man ude yāwet-pewān pāŋku kādet miŋin ba itpāŋ-nadāk tāŋpani-ken āmawebe jopi tāga ba waki bok yāmagut pābā yepmaŋpā yot āŋnak-āŋnak tāneŋ-ken u tokŋeŋ moreneŋ.

¹¹Āmawebe ude tokŋeŋ morepāŋ irirā āma ekāni uwā u yabāwayāŋ yot u gānaŋ āroŋpāŋ kāwek; Āma kubā kadāni unitāŋo tek nāmo tāŋkaŋ ābeko irirān. ¹²Kaŋkaŋ iwerek; Notnapak! Gāk imata kadāni ŋonitāŋo tek nāmo tāŋkaŋ ābāno ŋo maŋit itan? Ude yāwānā man kowata kubā nāmo iwerek. ¹³^j Tānpānkaŋ āma ekāni unitā epān āmaniye ātu yāwerek; Āma ŋo iŋitpāŋ yentā kerī kuroŋi pādāt tānpāŋ bipmāŋ urani gānaŋ maŋpā kut! yāk. Bipmāŋ urani gānaŋ u itkaŋ konām butewaki terak meni kaŋ jiwātpeŋ it yāpmāŋ ārowān yāk.

¹⁴Jesutā man wārani u yāŋ paotpāŋ ŋode yāwetkuk; Bureni tāwera. Anutu tāŋo mantā āmawebe māyap yāmagut tāyak upāŋkaŋ yarā-gānpāŋ inita biŋam api yāpek.

Takis moneŋ pene ba nāmo pene?

Mak 12:13-17; Luk 20:20-26

¹⁵⁻¹⁶^k Parisi āmatā man Jesutā yāŋkuko u nadāŋpāŋ Jesu kakātāŋpeŋ pāŋku inigān itkaŋ kābeyā tāŋkuŋ. Tānpāŋ Jesutā man goret kubā yāwān kaŋpāŋ manken tena yāŋkaŋ noriye ātukāt Herot tāŋo āmaniye ātukāt yāwet-pewā Jesuken kuŋkuŋ. Pāŋku ahāŋ imiŋpāŋ bānep ārik-ārik man ŋode iwetkuŋ; Yāwoŋārewani āma, nin gākŋo mebāri nadākamāŋ yāk. Gāk jopman nāmo yāk tāyan. Āmata nadāwātāk nāmo tānpāŋ man bureniŋān yāk tāyan yāk. Gāk āma ārowani āpani nāmo yāpmāŋ danipāŋ kuduptagān Anutu tāŋo kādet siwoŋigān niwetpāŋ niwoŋārek tāk tāyan. ¹⁷Unita niweri nadāna; Nin Juda naniktā Rom gapmanta takis moneŋ imikta nintāŋo бага mantā yājiwāt tāyak ba nāmo?

¹⁸Yāwāwā Jesutā nadāk-nadāki-ken yabānpāŋ-nadāŋkaŋ yāwetkuk; Wa! In āma jop manman yāwani. Imata jopman yāŋnākŋatkaŋ? ¹⁹Eruk, moneŋ kubā namā kāwa yāk. Yāwānā moneŋ kubā imiŋkuŋ. ²⁰Tāŋirā yāwet yabāŋkuk; Moneŋ ŋo terak netā tāŋo iŋami dapun ba wāpitā itak? ²¹^l Yāwānā iwetkuŋ; Rom gapman tāŋo intājukun āma Sisa unitāŋotā itak yāk. Yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Eruk ket ŋode nadāwut; In imaka Rom gapmanta imikta yāwani u inita kaŋ imut. Tāŋ, imaka imaka Anututa imikta yāwani u Anututa kaŋ imut yāk. ²²Ude yāwānkaŋ kikŋutpāŋ nadāwātāk tānpāŋa kuŋtānpā kuŋkuŋ.

^j 22:13 Mat 8:12, 25:30; Luk 13:28 ^k 22:15 Mak 3:6 ^l 22:21 Rom 13:7

Kumbani-ken nanik akukakuk täjo man

Mak 12:18-27; Luk 20:27-40

23^m Kepma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuḡ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yän nadäk täḡkuḡonik.) 24ⁿ Eruk abänpän Jesu ḡode iwet yabänḡkuḡ; Yäwoḡärewani äma, Mosestä ninta man kudän ḡode täḡ niminḡkuk; Äma kubätä webe yäpmänḡpän komenita yeri kubä nämo bäyanḡkaḡ kumänḡirän monänitä webeni kajat yäpmänḡpän tuänita biḡam yeri bäyanḡ imek yän yänḡkuk. 25 U nadänḡiri manbiḡam kubä ḡode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuḡo uwä tuänitä webe kubä yäpmänḡpän yeri kubä nämo peḡkaḡ kumbuk. 26 Täḡirän monänitä webe ugänpän yäpuk. Yäpmänḡpän udegän yeri kubä nämo peḡkaḡ kumbuk. Kumänḡirän gwekitä webe ugänpän koreḡpän udegän yeri kubä nämo peḡkaḡ kumbuk. Kumänḡirän awänitä webe kajat ini ugänpän yäpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpän yäpmänḡpän yeri kubä nämo peḡkaḡ kumän-tagän kumbuḡ. 27 Täḡkaḡ äpiyetä kumänḡirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. 28 Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni webe uwä netäta biḡam api täḡpeḡ? yän iwetkuḡ.

29 Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In Anutu täjo man kudän täwani ba Anutu täjo kehäromita guḡ takinik täk täkaḡ. Mebäri unita in nadäk-nadäk goret nadäkaḡ! 30 Ittäḡgän kumbani-ken naniktä akuḡpän ämawebe u nädapi nämo api täneḡ. Aḡero kunum gänaḡ itkaḡ uwä webe yäpmäk-yäpmäk nämo täk täkaḡ ude ämawebe jop api itneḡ.

31 Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkaḡ unita ḡode täwetat; Mosestä man bian kudän täḡkuko u nämo daninḡpän nadäk täkaḡ ba? 32 ° Anututä Moses ḡode iwetkuk; Näk Abraham, Aisak, Jekop täjo Anututä itat yän yänḡkuk. Anututä ude iwetkuko unita ḡode nadäwut; Anutu u kumbani täjo Anutu nämo. Uwä kodak irani täjo Anutu. Unita inä ämatä kumänḡpeḡ u kädagän kuk täkaḡ yän yäk täkaḡ uwä goret-inik yäk täkaḡ.

33 Jesutä man ude yänḡirän ämawebe päke itkuḡo unitä nadänḡkaḡ kikuḡtpän nadäwätäk pähap täḡkuḡ.

Baga man jide unitä intäjukun itak?

Mak 12:28-31; Luk 10:25-28

34 Jesutä man ude yäweränä Satyusi äma unitä manta wäyäkneḡpän kuḡirä Parisi ämatä biḡam u nadänḡpän ämaniye yänporinḡ yäpmänḡ Jesutä itkuk-ken u ahän iminḡkuḡ. 35 Ahän iminḡpän noripak kubä, Baga manta mebäri nadäwani u imaka, penta itkuḡ. 36 Äma unitä Jesu ḡode iwet yabänḡkuk; Yäwoḡärewani äma, Anututä man kädet peḡ niminḡkuko u jide unitä intäjukun itak?

^m 22:23 Apos 23:8 ⁿ 22:24 Lo 25:5 ° 22:32 Kis 3:6; Mat 8:11

³⁷⁻³⁸^p Iweränä Jesutä kowata ñode iwetkuk; Man intäjukun itak uwä ñode; Gäk Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäka kumän-tagän Anutu-kengän pewen. ³⁹^q Ba kubä ñode; Gäkñata nadäk täyan udegän notkayeta nadäñ yämen. ⁴⁰^r Man yarä ñonitä man Mosestä kudän täwani ukät profet bianitä kudän täwani unitäño doni ude itkamän.

Jesu ini-tägän Kristota yäwet yabänkuk

Mak 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹ Tānpākañ Parisi āma Jesu-kät pen irirä Jesutä ñode yäwet yabänkuk; ⁴²^s In Anutu tāño iwoyāwani Kristo unita jide nadākañ? U netä tāño orani? Yäweränä iwetkuñ; Kristo u Devit tāño orani yāñ nadäk tākamāñ yäk.

⁴³^t Ude yāwāwä Jesutä yäwetkuk; Ude nāmo. Inä Kristo u Devit tāño orani jopi kubä, komen āmagän yāñ yäk tākañ upāñkañ Devit imata Ekänina yāñ iwetkuk? Anutu tāño Munapiktä nadäk-nadäk imānkañ Devittä ñode yāñkuk;

⁴⁴ *Ekäni Anututä Ekänina ñode iwerirän nadāñkut;*

Gäk dubina-ken ābā mañiriri wāpka biñam gamiñkañ iwankaye yāpmāñpāñ gāmotka-kengän api yepmañpet yäk. Sam 110:1

⁴⁵ Eruk u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yāñ yāñkuko unita imata Kristo u Devit tāño orani jopi kubä yāñ yäk tākañ?

⁴⁶ Jesutä ude yāwän nadāñpāñ Parisi āmatä kowata man kubä täga nāmo iwetne yāñ nadāñkuñ. Ba Jesu tāño kehāromi täga nāmo yāpmāñ āpne yāñ nadāñpāñ man wari nāmo iwetkuñ.

Watä āma tāño irit kuñat-kuñatta yäwetkuk

Mak 12:38-39; Luk 11:43,46, 20:45-46

23 ¹ Jesu Parisi āmakät man yāñ moreñpāñ iwarāntäkiye-kät āmawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; ² In nadākañ? Parisi āmakät Baga man yāwoñārewani āmatä in kädet Mosestä pewani unita täga täwet tākañ. ³^u Ude täwerirä man u nadāñpāñ kañ buramik tāñput. Upāñkañ tāktäki uwä täga nāmo. Ude kañ tāñput yāñ täwet tākañ upāñkañ ini uwä nāmo tāk tākañ. Unita watä āmajin ātutä tāñpen kuñat tākañ in udegän nāmo tāneñ. ⁴ Ude tāk tākot yāñ täwet tākañ uwä yäk tuñum bārāpitä kehāromiñ yāpmāñ āpāk täyak ude bumik. Ude tāñ tamik tākañ upāñkañ ini uwä bārāpi udewani kubä nāmo buramik tākañ.

⁵^v Ude yāñpāñ yäwetkuk; Watä āma udewanitä kädet mebāri mebāri tāk tākañ. Āmawebetä nibāñpāñ siwoñi kuñarani yāñ nadāwut yāñkañ

^p 22:37 Lo 6:5 ^q 22:39 Wkp 19:18 ^r 22:40 Mat 7:12; Rom 13:10; Gal 5:14

^s 22:42 Jon 7:42 ^t 22:43 Mat 26:64 ^u 23:3 Mal 2:7-8 ^v 23:5 Mat 6:1; Kis 13:9; Lo 6:8; Nam 15:38-39

node tāk tākaŋ; Anutu tāŋo man mujipi ātu pipa terak kudān tāŋpāŋ uwāk tāŋkaŋ yentā topmāŋpāŋ damani-ken penpāŋ pādāt tāk tākaŋ. Tāpuri-inik, āma ātutā tāk tākaŋ ude nāmo tāk tākaŋ. Nāmo, taŋi tāk tākaŋ! Ba tek tāk tākaŋ uwā, āma ātutā kerāpi tāk tākaŋ udewani nāmo. Kāronipāŋ tāŋkaŋ āmawebetā nibāwut yāŋkaŋ imaka yabāŋgārip ikek tek terak topā wādāk tākaŋ. ^{6w} Ba āŋnak-āŋnak taŋi tāktāk kadāni-ken intājukun, āmawebe iŋamiken it tākaŋ. Tāŋpāŋ kābeyā yot gānaŋ āronpāŋ udegān tāk tākaŋ. ⁷Ba āmawebetā oraŋ niminpāŋ wāpjin biŋam ikek yāŋ niwerut yāŋkaŋ āmawebe iŋamiken kwawak kuŋat tākaŋ.

⁸Tāŋ, inā kudān udewani nāmo tāneŋ. Āma wāpi biŋam ikek ude nāmo kuŋatneŋ. Unita āma kubātā Ekānina yāŋ gāwerānā kaŋ inin bitnā. In injin buap. Kubātā ātuta intājukun nāmo irek. Ekānijin kubā-tāgān itak. ⁹Tāŋpākaŋ kome terak ŋo in āma kubātā gāk nintāŋo intājukun āma yāŋpāŋ Nanin yāŋ nāmo iwetneŋ. ¹⁰Nāmo, Kristo unitāgān Ekāni it tamitak. ^{11x} Tāŋ, notjinpak kubātā watā epān tāŋ tamayāŋ tāyak, āma u uwā Anutu iŋamiken intājukun-inik itak. ^{12y} Tāŋpāŋ āma kubātā ini wāpi biŋam yāpmāŋ ārowayāŋ tāko uwā Anututā wāpi biŋam api yāpmāŋ āpek. Tāŋ, āma kubātā inita nadāwān āpani tāŋpānpāŋ kuŋarayāŋ tāko uwā Anututā api oraŋ imek yāk.

Jesutā Parisi āma jukuman yāwetkuk

Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52, 20:47

¹³Jesutā ude yāŋpāŋ Parisi āma Baga man yāwoŋārewani āmakāt man kādāp ikek node yāwetkuk; Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! In jopman yāŋkaŋ tāŋyākŋarani tāk tākaŋ. In Anututā intājukun it tamikta bitnāpāŋ mani nāmo buramik tākaŋ. Ude tāŋirā āmawebe Anutu tāŋo kādet siwoŋi iwatta kādet tāŋpipiŋ yāminpewā Anutu tāŋo kaŋiwat yewa gānaŋ tāga nāmo ārok tākaŋ. [¹⁴Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! Tāŋyākŋarani āma intā webe kajattā yot gānaŋ āronkaŋ tuŋumi yāyomāgat tākaŋ. Ude tāŋkaŋ māyāk nāmo nadāŋkaŋ Anutu-ken yāŋapik man kāroŋi jop yāk tākaŋ.]

¹⁵Wa! Tāŋyākŋarani āma in kudup api waŋ moreneŋ! In āmawebetā kādet nintā tāk tākamāŋ ugān iwarut yāŋkaŋ yāwettāŋ komeni komeni tuān ba ban kuŋat tākaŋ. Tāŋirā āma kubātā intāŋo kādet u iwarayāŋ tāyak uwā in bumikgān geŋita biŋam ude api tāŋpek.

^{16z} Jesutā ude yāŋpāŋ āneŋi yākgān tāŋkuk; Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! Tāŋyākŋarani āma intā āma dapuri tumbani ude bumik kuŋat tākaŋ. Dapunjin tumbani intā āmawebeta kādet tāga nāmo yāwoŋāreneŋ. In Anutu tāŋo mebārini nāmo nadāŋkaŋ imaka tāpuri

^w 23:6 Mat 6:5; Luk 14:7 ^x 23:11 Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 ^y 23:12 Jop 22:29; Snd 29:23; Ese 21:26; Luk 14:11, 18:14 ^z 23:16 Mat 15:14

täpuri unita nadäwä ärowani tänpäkan imaka bureni tanji unita nadäwä äpani täk täkan. Täņkan in ämawebe man goret ñode yäwet täkan; Äma kubätä man yäweko u yänkehärom takta kudupi yot täño wäpi terak wohureko uwä jopi yän yäk täkan. Upänkan äma unitä tuņum täpuri täpuri säkgämän kudupi yot gänañ itkan uterak wohureko uyaku, bureni yän yäk täkan. ¹⁷In ude goret yäk täkan! Imatäken unitä bureni täyak? Tuņum täpuri täpuri kudupi yot gänañ itkan u, ba kudupi yot ini? Tuņum unitä bureni nämo täyak. U yot gänañ jop itkan yot unitä bureni! yäk.

¹⁸Ba kubä pen ñode yäk täkan; Äma kubätä man yäweko u yänkehärom takta, imaka alta terak pek täkan u wäpi terak wohureko uwä jopi yän yäk täkan. Tänpäkan äma unitä imaka bänep tägata pewani uterak wohureko uyaku bureni yän yäk täkan. ¹⁹In ude goret yäk täkan. Imatäken unitä bureni täyak? Imaka alta terak pek täkan u, ba alta ini? Iron pek täkan u ini-tägän bureni nämo. Alta unitä bureni täyak unita imaka uterak peweno uwä bureni täņpek. ²⁰Alta uwä imaka alta terak itkan u kumän-tagän uwäk täyak unita alta unitäwä bureni täyak.

²¹Tän, kudupi yot uwä yot ini ukät kudupi yot täño mähemi Anutu u bok uwäk täyak. ²²^a Ba äma kubätä kunum yänpän u wäpi terak man wohureko uwä kunum uterak nämo wohurek. Kunum uwä Anutu täño irit bägup unita Anutu täño wäpi uterak man wohurek.

²³^b Jesutä ude yäwetpän äneñi ñode yäwetgän täņkuk; Wa! In kudup api wañ moreneñ! Täņyäkņarani äma intä Nin Anutu täño kädet siwoñi iwät takamän yän yänpän бага man täpuri täpuri iwätpän ñode täk täkan; Imaka tokän täpuri täpuri yäpmän danipän moräki Anututa biñam pek täkan. Ude täk täkan upänkan Anutu täño man bureni pähap päke ñodewani yärepmit täkan; Äma täņyäkņarani nämo täņpen. Bänep kwini iron kädet täņpen kuñaren. Ba, ämawebeta nadäkinik täņpen kuñaren. In kädet udewani-kät бага täpuri täpuri iwät täkan u bok iwaräpän uyaku tägawek.

²⁴Dapunjin tumbani intä бага täpuri täpuri iwätpän man tanji irepmitpen kuñat täkan u ñode bumik täk täkan; Äma kubätä ume näņpa yänkan täpun-täpun yäpmän täņpän kwäpän tom tanji kubä nämo kankan ukät bok kämän kuneño in ude täk täkan.

²⁵^c Wa! Parisi ämakät Baga man yäwoñärewani äma in kumän api wañ moreneñ. Täņyäkņarani äma intä ketem pen nakjin gupigän ärut täkan upänkan bänepjin-ken imaka waki kubota ba kome täño kangärip upän nämo ärut täņpä kuk täkan. ²⁶Dapunjin tumbani! Inä gänañ umu jukun ärutpewä pak tanjirä eruk gupjin uwä kuräki api itneñ.

²⁷^d Wa! Täņyäkņarani äma in kumän api wañ moreneñ. Kuñat-kuñatjin u ämatä äma kubä äneñpän punin simen täk täkan ude bumik. Simen u

^a 23:22 Ais 66:1; Mat 5:34 ^b 23:23 Wkp 27:30; Mai 6:8 ^c 23:25 Mak 7:4

^d 23:27 Apos 23:3

säkgämän käweno upänkaŋ gänaŋ umu kumbani täŋo kujari ba imaka taräki taräki unitä itkaŋ. ^{28e} Täŋkaŋ in udewanigän. Ämatä tabäk täkaŋ uwä täga upänkaŋ bänepjin-kenä tänyäkŋarani kädet waki mebäri mebäri unitä itkaŋ.

²⁹ Wa! Parisi ämakät Baga man yäwoŋärewni äma in kumän api waŋ moreneŋ. Tänyäkŋarani äma intä profet biani änenpani-ken säkgämän ket ut täkaŋ. Ba äma siwoŋi kuŋarani änenpani-ken imaka, mebäri ket ut täkaŋ. ³⁰ Täŋkaŋ in ŋode yäk täkaŋ; Oraniyetä bian itkuŋo ude itkamän yäwänäku profet nämo däpmäk täkäne yän yäk täkaŋ. ^{31f} Ude yäk täkaŋ upänkaŋ jopman yäk täkaŋ. Kudän täk täkaŋ unitä ŋode niwoŋärek täyak; In profet dāpuŋo unitäŋo oraniye unita mebärijin kubägän.

³² Unita kädet waki orajiyetä täŋkuŋo inä udegän api täŋ täreneŋ.

^{33g} Gämok täŋo äbot in kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken käbop de päŋku api itneŋ? Nämo! Momijin unita geŋi-ken api äpmonen. ^{34h} In nadäkaŋ? Näkä profet ba siwoŋi äma peŋ yäwetpewa äbänjirä in ukät nanik ätu api däpmän tänpä kunen. Ba ätu uwä komi api yämineŋ. Ätu uwä päya kwakäp terak api däpneŋ. Täŋ ätu uwä käbeyä yotken pärip-päriptä däpmänpäŋ yawat kirek api täneŋ. ³⁵ⁱ Ude tänjirä ämawebe siwoŋi däpmän yäpmän äbuŋo u kudupta intä kowata api yäpneŋ. Bian inik äma siwoŋi kubä wäpi Abel uterak ämik yäput penpäŋ däpmän yäpmän äbäntäko Berekia nanaki Sekaraia intä kudupi yot täŋo alta dubini-ken urirä täreŋkuk. ³⁶ Unita apiŋo bureni ŋode täwera nadäwut; Ämik ahän yäpmän äbuŋo unita kowata in itkaŋ ŋonitä api yäpneŋ.

Jesutä Jerusalem ämawebeta butewaki nadänkuk

Luk 13:34-35

^{37j} O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet däpmänpäŋ epän ämanaye täŋkentän tamikta pewa äbuŋo u mobätä kumän-kumän däpmäk täkaŋ? Baraktä nanakiye uyiŋjeŋ pat täkaŋ ude näkä in uyiŋjeŋ patta bitnäŋ yäpmän äbuŋ. ^{38k} Unita Anututä tabä kätänjirän watä ämajiye nämo, jop api itneŋ. ^{39l} In nadäwut! Äneŋi nämo nabänkaŋ it yäpmän äronŋängän Anutu wäpi terak abätak unita iniŋ oretna yän yänayän täŋo ugän api nabäneŋ.

Kudupi yot api däpmän äreyäneŋ yän yänkuk

Mak 13; Luk 21:5-36

24 ¹ Eruk Jesu kudupi yot gänaŋ naniktä äpamaŋ kuŋjirän iwaräntäkiyetä kudupi yot pähap kaŋkaŋ biŋam yänpäŋ Jesu iwoŋäreŋkuŋ. ^{2m} Ude tänjirä Jesutä yäwetkuk; Ket nadäkot! Kudupi yot

^e 23:28 Luk 16:15 ^f 23:31 Apos 7:52 ^g 23:33 Mat 3:7, 12:34; Luk 3:7 ^h 23:34 1Te 2:15; Mat 10:23 ⁱ 23:35 Stt 4:8; Hib 11:4, 2Sto 24:20-21 ^j 23:37 Apos 7:59, 1Te 2:15

^k 23:38 1Kn 9:7-8; Jer 12:7, 22:5 ^l 23:39 Sam 118:26; Mat 21:9 ^m 24:2 Luk 19:44

no kanğarip takan upanğkan madenā api tokāt manğpek. Mobā uterak-terak itkan uwā api eran manen. ³Ude yawerankan kuman panğu Olip pom terak aroņpan manit itpan iwarantakiyetā inigān iwet yabanğun; Yāno ukeņowā jidegān api ahāwek? Ba gākno ābākābāk kadāni ba kome tango tarek-tarek kadāni kerap taniran kudān jide ahāniran api kane?

⁴Ude iwerawā Jesutā yawetkuk; Bānepjin pen awāhutneņta ket kanjwatpan kuņatneņ. ⁵^a Āma māyaptā ahāņpan nāk wāpna yāņpan Anutu tango iwoyāwani Kristo u nāk yān jopman api tāwetneņ. Ude yān-tākjarirā āmawebe māyaptā nadāwā bureni api tāneņ. ⁶Kadāni uken āmik māmā ba āmik biņam nadanğkan Wāra! Kadāni tāretak yān nadanğkan nāmo kikņutneņ. Kudān ude ahakta yawani upanğkan kadāni bāraņeņ-inik nāmo api tārewek. ⁷^o Nāmo, kome tanj tūpuri kowat āmiwān api tāneņ. Tāņpan kadāni uken nakta jop irit imaka api ahāwek. Ba kenān komeni komeni api kwaiwek. ⁸Upanğkan kudān uwā bāraņi bureni ahānayān tango unitango wārani. Bureni kāmī api ahāwek.

⁹^p Kadāni uken nāka yāņpan āmawebetā iwan tāj tamīņpan manken tepmanjit, komi tamīņit, kuman-kuman tadāpmāņit api tāneņ. ¹⁰Ude tāj tamīņirā ābot tāņpani āmawebe māyaptā nadākiniki pewā putārewakan iwan kowata kowata api tāneņ. ¹¹^q Tāņpan profet jopi-jopi māyap ahāņpan tānyākjarani tāņirā āmawebe māyaptā mādē api ut namīneņ. ¹²Tāņpan kādet wakiwaki ahān yāpmān kuņiran āma tango bānep iron api paorek. ¹³^r Upanğkan āma kubātā gwāk pimīņpan nākno man nāmo penkan yāpmān kuņarayān tāko uwā tarek-tarek kadāni-ken nākņata biņam api yāpet. ¹⁴^s Tāņpakan Anutu tango kanjwat yewa gānaņ ārokārok unitango manbiņam yawetpan yawoņārek tāntān kuņirā āmawebe kudup komeni komeni itkan unitā nadanğ moreņirā kadāni uken uyaku kadāni pāhap api ahāwek.

Imaka wakiinik kubā api ahāwek

Mak 13:14-23; Luk 21:20-24

¹⁵^t Jesutā ude yāņpan kubā pen node yawetkuk; Bianā profet kubā wāpi Danieltā imaka tarāki waki kubā penawāhut ikeкта yāņkuk. Imaka yāņkuko u Anutu tango kudupi yot gānaņ iriran api kaneņ yāk. (Āma man no kanpanjā mebari ket nadākot.) ¹⁶Tāņpakan kadāni u ahāwānā āmawebe Judia komeken nanik u bāraņeņ akuman kome no penpen banken kan kut. ¹⁷^u Āma kubātā yot yāman irayān tāko uwā tuņumi yāpmakta yot gānaņ nāmo ārowek. Nāmo, jop kan metāņpen kwān! ¹⁸Ba āma kubā ketem epānken irayān tāko uwā āneņi āyāņutpen panğu

ⁿ 24:5 Mat 24:23-24; Apos 5:36-37, 1Jo 2:18 ^o 24:7 2Sto 15:6; Ais 19:2

^p 24:9 Mat 10:22; Jon 15:18 ^q 24:11 Mat 24:5,24, 1Jo 4:1 ^r 24:13 Mat 10:22

^s 24:14 Mat 10:18, 28:19 ^t 24:15 Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11 ^u 24:17 Luk 17:31

mānit siot ba āmetpat tek nāmo yāpek. Nāmo, jop kaŋ metānpen kwān! ¹⁹Butewaki! Webe nanak kok ikek ba iroŋi paki nīkek u bārāpi-inik api nadāneŋ! ²⁰Unita in Ekāniken yāŋapiŋirā āmetpen kukkuk kadāni u mānit kadāni-ken ba Sabat kadāni-ken ahāwektawā! ²¹ ^v Bureni, imaka ahāwayāŋ tākak uwā umuri pāhap. Anututā pengān kunum kenta kome pewān ahāŋkumān-ken umunitā pābā apiŋo umuri pāhap udewani kubā nāmo ahāŋkuk. Ba udewanitā āneŋi nāmo api ahāwek. ²²Ekānitā kadāni u kerāpigān nāmo dāpmāŋ tākŋeŋkuk yāwānāku āma kubātā nāmoinik itek. Upāŋkaŋ Anututā āmawebe inita iwoyāŋkuko unita butewaki nadānpāŋ kadāni kerāpigān api dāpmāŋ tākŋewek.

²³ ^w Kadāni ukenā āmatā Kristo udu ahātak! ba ŋo ahātak! yāŋ tāwerirā unita nadāŋirā bureni nāmo tāŋpek. ²⁴ ^x Imata, kadāni uken āma māyaptā jop manman yāŋ-tāŋatpāŋ nāk Kristo ba profet kubā yāŋ api yāneŋ. Āma udewanitā kudān kudupi mebāri mebāri api tāneŋ. Āmawebe Anututā inita yāpmāŋ daniwani unitāŋo bānepi pen awāhutna yāŋkaŋ kāderi parānā epān pāhap ude api tāneŋ. ²⁵Tāŋkaŋ imaka udewani nāmo ahāŋirān intājukun tāwetat.

²⁶ ^y Tānpāŋ āma kubātā Kristo u kome jopi kubāken itak yāŋ tāwerirān in uken nāmo kuneŋ. Ba kubātā Kristo u yot gānaŋ itak ŋo yāŋ tāwerirān u nadāŋ imineŋtawā. ²⁷ ^z In nadākaŋ? Yāpā kwīnirirān āma deken deken kwawak kak tākaŋ udegān Āma Bureni-iniktā ahāŋirān āmawebe kuduptagān uken-uken naniktā kwawak api kāneŋ. ²⁸ ^a Tom kubā kumāŋkaŋ parirān baraktā u nāna yāŋkaŋ punin unu ānok piāŋ kuŋarirā u yabānpāŋ-nadāk tākaŋ. Udegān, kudān tāwetat udewani kaŋpāŋā Āma Bureni-inik ahātak yāŋ api nadāneŋ.

²⁹ ^b Imaka umuri umuri u ahānpāŋ paorirān uterakgān ŋode api ahāwek;

Eḋap tāŋo penyāŋektā nāmo iŋiŋirān, komepak udegān api bipmāŋ urek.

Tāŋirān guk api tāreŋ māneŋ.

Ude ahāŋirān imaka kehāromi nīkek kunum gānaŋ it tākaŋ u kudup wareŋ api tāŋ moreneŋ.

Ais 13:10, 34:4

³⁰ ^c Ude ahāŋ irirā kudān kudupi kubā kunum gānaŋ ahāŋirān kaŋpāŋā Āma Bureni-inik ābāŋ itak yāŋ api nadāneŋ. Ude nadānpāŋ āmawebe kuduptagān konām butewaki api tāneŋ. Tāŋirā Āma Bureni-inik uwā gubam terak, kehāromi ba epmāget kudān ikek ābāŋirān āmawebe api kāneŋ. ³¹ ^d Kaŋ-yāpurirā āma unitā womat taŋi piāŋkaŋ aŋero pen yāwet-

^v 24:21 Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 ^w 24:23 Mat 24:5,11 ^x 24:24 Lo 13:1-3, 2Te 2:8-9;

Rev 13:13-14 ^y 24:26 Luk 17:23-24 ^z 24:27 Mat 24:37-39 ^a 24:28 Luk 17:37 ^b 24:29 Ese 32:7;

Jol 2:10,31, 2Pi 3:10 ^c 24:30 Rev 6:12-13; Sek 12:10; Rev 1:7; Dan 7:13 ^d 24:31 Ais 27:13,

1Ko 15:52, 1Te 4:16

pewän pänku ämawebe inita iwoyāwani kome kukŋi kukŋi, umude ba unude uken nanik api yāmagutneŋ.

³² Jesutā ude yānpān man kubā pen ŋode yāwetkuk; Man wārani kubā wama päya terak utpān tāwera nadāwā tumbut. Wamatā dātāki pirirān kaŋpān edap kadāni kerāp tāyak yān nadāk tākaŋ. ³³ Unita udegān, in imaka imaka api ahāneŋ yān tāwetat unitā ahānjirā yabānpān tārek-tārek kadāni kerāp tāyak yān api nadāneŋ. ^{34e} Nāk bureni tāwetat. Ämawebe apiŋo itkaŋ unitā kodak irirā imaka yāyat u api ahān moreneŋ. ^{35f} Tānpākaŋ kunum kenta kome u bok api paotdeŋo upānkaŋ mena jinom u nāmoinik api paorek.

Jesu u āneŋi jidegān api ābek?

Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36

^{36g} Äma Bureni-inik āneŋi ābayān tāyak unitāŋo kadāni äma kubätä nāmo nadātak. Aŋero kunum gānaŋ itkaŋ u imaka, nāmo nadākaŋ. Ba Anutu tāŋo Nanak u imaka, nāmo nadātak. Nanitā ini-tāgān nadātak. ^{37h} Tānkaŋ Äma Bureni-iniktā āneŋi ābayān tāyak-ken uwā Noa tāŋo kadāni-ken ämawebetā tānjuruk-uruk tānkuŋo udegān api tāneŋ. ³⁸ Kadāni uken gwāgu nāmo tokneŋjirān ämawebetā nin tāga itkamān yān nadānkaŋ ketem naknak, kādet kuŋat-kuŋat, nādapi tāktāk tān yāpmān kuŋirā Noa gāpe gānaŋ āronkuk. ³⁹ⁱ Nin tāga itkamān yān nadānkaŋ ude tān irirā gwāgu taŋi pähap tokneŋpān ämawebe päke u dāpmān moreŋkuk. Tānpākaŋ ämawebe udegān tānjuruk-uruk tān irirā Äma Bureni-inik api ābek. ⁴⁰ Kadāni uken äma yarā epān tān irirān kubā yāpmānkaŋ kubā ugān api tewek. ⁴¹ Ba webe yarāwā ketem ānnaŋ irirān kubāwā yāpmānkaŋ kubā ugān api tewek.

^{42j} Unita in ket tānpān kaŋiwatpān kuŋarut. In Ekāni udeken api ābek yān nāmo nadākaŋ. ^{43k} In mebāri ŋode nadāwut; Tāha kubā māhemitā bipani uken kubo äma api ābek yān, ude nadānpān pidām taŋpān irirān kubo äma u yot gānaŋ tāga nāmo ārowek. ⁴⁴ Eruk ude bumik, in udegān Ekānijintā kepma ba kadāni uken api ābek yān nāmo nadākaŋ-ken uken api ābeko unita pidām taŋpān itkot.

⁴⁵ Jesutā ude yānpān ämawebetā udegān tāneŋ yānpān man wārani kubā ŋode yāwetkuk; Äma ekāni kubätä epān watā āmaniye-kāt nanik kubätä epān man ŋode iwerek; Nāk kome kubāken kwayān unita epān watā āmanaye u watāni itpān ketem kadāni-kengān kaŋ yepmān towi yān iwerek. Eruk, epān watā äma u kudān jide tānpeko unita watā äma nadāk-nadāk ikek, man buramik ikek yān iwerek? ⁴⁶ Epān watā äma u, yān imani ude tānpān irirān ekānini āneŋi āyāntupeŋ ābek. Äbānpān

^e 24:34 Mat 16:28 ^f 24:35 Mat 5:18 ^g 24:36 Apos 1:7, 1Te 5:1-2 ^h 24:37 Stt 6:5-8

ⁱ 24:39 Stt 7:21-23, 2Pi 3:6 ^j 24:42 Mat 25:13 ^k 24:43 Luk 12:39-40; Rev 16:15

epän watä äma u oraŋ imek. ⁴⁷ Näk bureni täwetat. Ekäninitä oraŋ imiŋpän tuŋumi kuduptaŋ watäni it imekta iniŋ kirewek. ⁴⁸⁻⁴⁹ Täŋ, epän watä äma u goret täŋpeko uwä ŋode nadäwek; A! Ekäninawä ŋodetä nämo api äbek! Ittäŋgän kämiinik api äbek yäŋ nadäwek. Ude nadäŋpän epän watä noriye wanoriye ätu dämpäŋpän yäwat kireŋit, ba täŋguŋguŋ ume naŋkaŋ täŋguŋ taŋpän irek. ⁵⁰⁻⁵¹ ^m Ude täŋkaŋ ekäninita guŋ taŋpän irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbäŋpän waki täŋ irirän kaŋpän epän watä äma u utkaŋ madäŋ jukutpän täŋyäkŋarani ämatä kumäŋpeŋ pänku irani-ken maŋpän kuneŋ. Ukät itkaŋ komi nadäŋpän konäm butewaki täŋkaŋ meni jiwätpeŋ itneŋ yäk.

Webe gubaŋi 10 unitäŋo manbiŋam

25 ¹ Jesutä ude yäŋpän pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Tärektäre k kadäni uken Anututä yabäŋ yäwat epän täŋpayän täyak u ŋode bumik; Webe gubaŋi 10 udetä ŋode täneŋ; Äma ekänini kädet miŋin imagutta kuneŋ. ² Webe ätu nämo nadäwä tumbani, ätuwä nadäwä tumbani. ³ Nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä topän umeni paorirä piŋpän ijikta nämo nadäneŋ. ⁴ Täŋ, nadäwä tumbani webe 5 uwä topän umeni kädet miŋin paorirä piŋpän ijikta nadäŋpän yäpneŋ. ⁵ Täŋpäkaŋ äma ekänini uwä bäräŋeŋ nämo äbäŋirän irä wawäpän gurän täŋpän dämpmon patneŋ.

⁶ Parirä bipani bämopi-inik äma kubätä gera ŋode yäwek; Ekänijin äbatak! Eruk, akumaŋ pänku imagurut! yäk. ⁷ Yäwänä webe gubaŋ uwä kudup kikŋutpän pänku topäni yäpneŋ. ⁸ Täŋpäkaŋ nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä webe 5 nadäwä tumbäpän umeni yäpneŋo uwä ŋode yäwetneŋ; Nin täŋo topän ijinapän kumänkaŋ yäk. Unita intä umeni ätu piŋ nimut yäk. ⁹ Yäŋirä webe nadäwä tumbani unitä yäwetneŋ; Nämo, imata ude täne? Ume yäpmäŋ äbämäŋo unitä nin kudup täga nämo täŋkentäŋ nimek yäk. Injin kuŋkaŋ gwäki peŋpän kodaki yäpüt yäk.

¹⁰ Ude yäwäwä topän umeni suwanayän kuŋirä äma ekäni u ahäŋpän webe gubaŋ 5 nadäwä tubani u yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ kwek. Kumaŋ yotpärare-ken ahäŋpän yot gänaŋ äro yäma ukätpän ketem naŋ itneŋ. ¹¹ ^o Ketem ude naŋ irirä nämo nadäwä tumbani webe 5 u äbäŋpän yäman umu itpäŋ yäneŋ; Ekäni, yäma dät nimi yäk. ¹² ^p Yäwäwä äma ekäni unitä yäwerek; Bureni täwetat! Inta nämo nadätat yäk.

¹³ ^q Jesutä ude yäŋpän ämawebe ŋode yäwetkuk; Unita in udegän, täŋpidäm-pidäm taŋkaŋ kaŋ kuŋarut. Imata, Ekäni udeken api äbek yäŋ kadäni nämo nadäkaŋ.

¹ 24:47 Mat 25:21,23 ^m 24:51 Mat 8:12 ⁿ 25:1 Rev 19:7; Luk 12:35

^o 25:11 Luk 13:25-27 ^p 25:12 Mat 7:23 ^q 25:13 Mat 24:42

Äma moneŋ uwäk yämani unitäŋo manbiŋam*Luk 19:12-27*

¹⁴ Jesutä ude yänkaŋ äneŋi Anututä yabäŋ yäwat epän täk täyak u jidewani yäŋ nadäktä man wärani kubä pen ŋode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome banken kwa yänkaŋ watä ämaniye yaräkubä yäŋ-yäkŋat päbä moneŋi watäni it imineŋta yäpmäŋ daniŋpäŋ yämek. ¹⁵ Ude täŋpän epän täktäki täŋo kehäromi pat yämeko udegän nadäŋit watä ämani kubäta moneŋ uwäk 5 imek. Äneŋi kubäta yarä imek. Täŋ, kubäta kubägän imek. Moneŋ uwäk ude yämiŋkaŋ kwek. ¹⁶ Kweko kuŋarirän watä ämani kubä moneŋ uwäk 5 imeko uwä bäräŋeŋ päŋku epäni kehäromi täŋpän moneŋ uwäk 5 imeko udegän äneŋi uwäk 5 ude yabäŋ ahäwek. ¹⁷ Ba noripaki kubä uwä yarä imeko udegän epäni kehäromi täŋjirän äneŋi uwäk yarä kaŋ-ahäwek. ¹⁸ Täŋ, uwäk kubägän moneŋ mähemitä imeko u yäpmäŋ päŋku awaŋ äneŋpäŋ kome gänaŋ peŋpäŋ yejämbek.

¹⁹ Ude täŋirä äma ekäni u kadäni käroni ittäŋ kuŋattäŋgän äneŋi äbek. Äbäŋpäŋ watä ämaniye yaräkubä u äbot kubägän yepmaŋpäŋ moneŋi yämeko unita yäwet yabäwek. ²⁰ Täŋpänä äma moneŋ uwäk 5 imeko unitä moneŋ uwäk 5 kodaki yäpeko ukät bok peŋpäŋ yäwek; Ekänina, gäk moneŋ uwäk 5 namiŋkuno ukeŋo epäni täŋtäyiwa äneŋi uwäk 5 ahäŋkuŋo u ŋo yäk. ²¹ Yäwänä ekäni unitä iwerek; Tägagämän yäk. Gäk man buramik täŋpän epän säkgämän täŋkun. Gäk imaka jopita watäni itkuno unita näkä imaka bureni watä itta api gepmaŋpet yäk. Unita apiŋo gäk näkkät itpäŋ oretoŋet terak itda yäk.

²² Ude yäwänä watä ämani kubä moneŋ uwäk yarä imeko unitä iwerek; Ekänina, gäk moneŋ uwäk yaräbok namiŋkun. U näkä epäni kehäromi täŋira äneŋi uwäk yaräkät ahäŋkumän yäk. ²³ Yäwänä ekänitä iwerek; Watä ämana tägagämän! Manna buramiwani, gäk imaka jopita watäni itkuno unita imaka bureni watä itta gepmaŋtat yäk. Unita apiŋo gäk näkkät itpäŋ oretoŋet terak kaŋ it yäpmäŋ äroda yäk.

²⁴⁻²⁵ Yäwänä mäden moneŋ uwäk kubägän imeko unitä iwerek; Ekänina, mebarika nadätat yäk. Gäk äma komi. Äma ätutä epän täk täkaŋ unitäŋo bureni ahäŋirä gäkä yäpmäk täyan yäŋ nadäŋpäŋ umuntaŋkut. Unita näk moneŋ uwäk kubägän namiŋkuno u awaŋ äneŋpäŋ peŋkuro u yäpmäŋ äbätat ŋo! yäk. ²⁶ Ude yäwänä äma ekäni unitä iwerek; Wa! Gäk epän ämana waki, orek pärani yäk. Gäk näkä äma udewani yäŋ nadäŋkaŋ imata näkŋo moneŋ jop peŋkun? ²⁷ Gäk ŋode tänaŋi täŋkun; Näkŋo moneŋ gamiŋkuro u moneŋ äma keri terak peŋiri uyaku täŋpewä täŋi ahäŋirän äbäŋkaŋ yäpmäŋtet yäk.

[†] 25:14 Mak 13:34 [§] 25:15 Rom 12:6 [‡] 25:21 Mat 24:45-47; Luk 16:10

²⁸ Ude yānpāṅ epān āmaniye ātu yāwerek; In moneṅ uwāk yomāgatpāṅ uwāk 10 yāpmāṅ kuṅatak unita imut yāk. ²⁹ ^u Nadākaṅ? Āma kubātā imaka imani u yāpmāṅ kuṅarayāṅ tāko uwā ātukāt bumta-inik buṅāt imikta yāwani. Tāṅ, āma ātuwā nin imaka udeyani nīkek yāṅ nadāk tākaṅ upāṅkaṅ nāmo! Imaka iṅitkamāṅ yāṅ jop nadāk tākaṅ uwā yāyomāgatta yāwani. ³⁰ ^v Ude yānpāṅ ekāni unitā yāwek; Watā āmana gaṅani ṅo bipmāṅ urani gānaṅ pudāt maṅpā āpmonpān yāk. Uken konām kāhān yāṅ jiwātpeṅ irān yāk.

Āma Bureni-iniktā āmawebe api yāpmāṅ daniwek

³¹ ^w Tānpāṅ Āma Bureni-iniktā kunum tāṅo epmāget kudān nīkek aṅeroniye-kāt ābānpāṅ intājukun āma ārowani pāhap wāpi biṅam ikek api irek. ³² ^x Tāṅirān āmawebe komeni komeni uken naniktā pābā u iṅamiken api itneṅ. Ābā irākaṅ yāpmāṅ daniṅpāṅ ābot yarā api yepmaṅpek, sipsip watā āmatā sipsip meme yāpmāṅ danik tākaṅ ude. ³³ Tānpāṅ āma wakiwaki kerī kāpmāk kāda yepmaṅpāṅ āma tāgatāga kerī bure kāda api yepmaṅpek.

³⁴ Ude tāṅkaṅ intājukun āma unitā āmawebe kerī bure kāda itnayāṅ tāṅo uwā api yāwerek; Nana inta nadāṅ tamitak unita nākken ābut yāk. Ābāṅkaṅ kome sākgāmān Anututā bian-inik kunum kenta kome pewān ahāwāpāṅ inta biṅam kome iwoyāṅkuko ṅo korewut yāṅ api yāwerek. ³⁵ ^y Nāk nakta neṅirā nepmāṅ towiṅkuṅ, ba umeta neṅirā ume gwet namiṅkuṅ. Ba nāk āma kudupi ude kuṅarira nāmagut yāpmāṅ yotjin-ken kuṅkuṅ. ³⁶ Ba morāṅ irira tek tāṅ namiṅkuṅ. Ba kāyām tāṅira watā it namiṅkuṅ. Ba komi yot gānaṅ irira nabāṅ tareṅkuṅ yāk.

³⁷ Ude yāwerānā āmawebe tāga unitā kowata ṅode api iwetneṅ; Ekāni, jidegān uken nakta geṅirā gepmāṅ towiṅkumāṅ? Ba umeta geṅirā jidegān uken ume gwet gamiṅkumāṅ? ³⁸ Ba gāk jidegān āma kudupi ude ābāṅiri gāmagut yāpmāṅ yotnin-ken kuṅkumāṅ? Ba jidegān morāṅ iriri tek tāṅ gamiṅkumāṅ? ³⁹ Ba jidegān kāyām tāṅiri watā it gamiṅkumāṅ? Ba komi yotken iriri gabāṅ gāwat epān jidegān uken tāṅ gamiṅkumāṅ?

⁴⁰ ^z Ude iwerāwā intājukun āma unitā kowata ṅode api yāwerek; Nāk bureni tāwetat. Imaka ude āmawebenaye āpani ṅo kubāta tāṅ imik tāṅkuṅo u nāka tāṅ namik tāṅkuṅ yāk.

⁴¹ ^a Tāṅā āmawebe kerī kāpmāk kāda itnayāṅ tāṅo uwā ṅode api yāwerek; Kewewut! Kādāp ābot Anututā āma waki Satan-kāt epān āmaniye-kātta yānpāṅ peṅkuko uken āpmo api itneṅ yāk. ⁴² Imata, in ṅode tāṅ namiṅkuṅo unita; Nāk nakta neṅirā ketem nāmo namiṅkuṅ.

^u 25:29 Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 ^v 25:30 Mat 8:12 ^w 25:31 Mat 16:27, 19:28; Rev 20:11-13 ^x 25:32 Rom 14:10; Ese 34:17 ^y 25:35 Ais 58:7 ^z 25:40 Snd 19:17; Mat 10:42, 18:5; Mak 9:41 ^a 25:41 Mat 7:23; Rev 20:10

Umeta neñirä ume nämo gwet namiñkuñ. ⁴³Näk äma kudupi ude kuñarira yotjin-ken nämo yän-yäñjat yäpmän kuñkuñ. Ba morän irira tek nämo täñ namiñkuñ. Käyäm täñjira watä nämo it namiñkuñ. Ba komi yot gänañ irira nämo nabäñ näwatkuñ.

⁴⁴Ude yäweränä ämawebe waki unitä kowata ñode api iwetneñ; Ekäni, jidegän uken nakta geñirä nämo gepmän towiñkumän? Ba umeta geñirä jidegän uken ume nämo gwet gamiñkumän? Gäk äma kudupi ude äbänjiri jidegän nämo gämagut yäpmän yotnin-ken kuñkumän? Ba jidegän morän iriri tek nämo täñ gamiñkumän? Käyäm täñjiri jidegän uken watä epän nämo täñ gamiñkumän? Ba komi yotken iriri jidegän gabän gawat epän nämo täñ gamiñkumän?

⁴⁵Ude iweräwä intäjukun äma unitä ñode api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani ño kubäta nämo täñ imik täñkuño u näka täñ namik täñkuñ. ^{46b}Unita ämawebe u komi tärek-täreki nämoken api yepmañpän äpmoneñ. Täñkanjä ämawebe täga uwä irit kome säkgämän paot-paori nämoken api yepmañpek.

Jesu utta man topuñ

Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

26 ^{1-2c}Eruk, Jesutä man kudup yäwet moreñpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; In nadäkan? Yäñen uwä Pasova Orekirit kadäni. Kepma uken Äma Bureni-inik uwä iwaniye keru terak pewäkan iwaniyetä päya kwakap terak api utneñ.

³Täñpakan bämop äma intäjukun täñpani-kät Juda täño ekäni ekäni ätutä bämop äma intäjukun täñpani wäpi Kaifastä yotken käbeyä täñkuñ. ⁴Käbeyä täñpän Jesu käbop inñpän utta man topuñ. ⁵Ude täñpän yänkuñ; Nämo yäk. Orekirit kadäni-ken täñpena ämik pähap ahäwek yäk.

Webe kubätä Jesu ume käbäñi tagapän ärut imiñkuk

Mak 14:3-9; Jon 12:1-8

⁶Täñpakan Jesu Betani yotpärare-ken itkuk. Itkan Saimon gisik paräm ikek yän iwerani unitä yotken äronpän ketem bok nanñkumän. ^{7d}Ketem nañ irirän webe kubätä ume käbäñi säkgämän u gwäki ärowani penpän yäpuko upän yäpmän abuk. Yäpmän päbä Jesu ketem nañ irirän gwäki-ken kudup piñ ibatkuk.

⁸Ude täñjirän iwaräntäkiye bok itkuño u kanñan kokwawak nadänpän yänpän-nadäk ñode täñkuñ; Wa! Mebäri imata moneñ pähap ño jop awähutak? ⁹Ume u ämata yämiñpän moneñ täñi yäpmänkan äma jäwärita yämiñirän uyaku käna tagatek yäk.

^b 25:46 Dan 12:2; Jon 5:29 ^c 26:2 Kis 12:1-27; Mat 20:18 ^d 26:7 Luk 7:37-38

¹⁰ Ude yänjirä Jesutä bäräñeñ yabäñpäñ-nadäñkañ yäwetkuk; In webe ño imata ibekañ? U iron säkgämän kubä täñ namitak. ^{11 e} Äma jäwäri inkät wari wari pen irirä iron täñ yämına yäñpäñä kañ täñ yämut! Upäñkañ näk inkät wari nämo api itne. ¹² Näk kumbapäñ api äneneño unita awañken kukta gupna ume kábäñi nitek u ärut namitak. ¹³ Näk bureni täwetat. Manna biñam Täga komeni komeni yäñjahän yäpmäñ kunayän täño udegän webe ñonitä täñ namitak unitäño manbiñam bok api yäñ yäpmäñ kuneñ. Ude täñjirä ämawebetä webe ñonita nämo api guñ täneñ yäk.

Judas Jesuta iwan täñ imiñkuk

Mak 14:10-11; Luk 22:3-6

^{14-15 f} Täñpäkañ iwaräntäki kubä wäpi Judas-Kariot unitä Jesu iwan keru terak kañ pewa yänkañ bämöp äma intäjukun täñpanitä itkuñken päñku ñode yäwetkuk; Näk Jesu ketjin-ken pewawä moneñ jide api namineñ? Yäwänä siliwa moneñ 30 ude imiñkuñ. ¹⁶ Imäkañ Judastä päñku iwan keru terak kañ pewa yän nadäñpäñ Jesu iwaräntän yäpmäñ kuñatkuk.

Pasova Orekirit täño ketem nañkuñ

Mak 14:12-21; Luk 22:7-14, 21-23; Jon 13:21-30

^{17 h} Täñpäkañ orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak u yäput peñkuñ. Kadäni ukengän iwaräntäkiyetä Jesu päñku ñode iwetkuñ; Nin apiño yot deken päñku Pasova täño imaka imaka u täñtuñum täne?

^{18 i} Yäwawä Jesutä yäwetkuk; In yotpärare-ken äronpäñ äma kädet moräk-ken itak u kañpäñ ñode iwerut; Yäwoñärewani äma ñode yäyak. Kadänina keräp täyak unita gäkä yotken näkkät näwaräntäknaye-kät Pasova täño ketem nänetä nadätat. ¹⁹ Ude yäweränkañ iwaräntäkiye Jesutä man yänkuko udegän päñku yot mäñemi u iwetkañ Pasova täñtuñum täñkuñ.

²⁰ Ude täñkañ kome bipmäñirän Jesu iwaräntäkiye 12 u yämagurän päñku yot uken itpäñ Pasova ketem nañkuñ. ²¹ Nañ ittängän Jesutä man ñode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Inkät nanik kubätä iwan täñ namayän yäk. ²² Ude yänjirän nadäñpäñä butewaki nadäñpäñ ini-ini iwet yabäñkuñ; Ekäni, näka yäyan?

^{23 j} Ude yäñtäko Jesutä yäwetkuk; Äma näkkät käräga gäpe kubägan näkamäk ñonitä iwan keru-ken nepmañpayän. ²⁴ Nadäkañ? Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwarek. Upäñkañ äma iwan keru

^e 26:11 Lo 15:11 ^f 26:14 Jon 11:57 ^g 26:15 Sek 11:12 ^h 26:17 Kis 12:14-20

ⁱ 26:18 Mat 21:3 ^j 26:23 Sam 41:9

terak nepmanpayän täyak u kowata jidewani kubä api yäpek? Uwä komi umuri kubä api yäpek yäk.

²⁵ Ude yänjirän Judas, Jesu iwan keri terak pewayän täñkuko unitä Jesu iwetkuk; Yäwönjärewni äma, näka ba yäyan? Yäwänä iwetkuk; Gäk ubayän yäk.

Bänep kubägän äñnak-äñnak yäput penkuk

Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25

^{26k} Eruk ketem nan irirä Jesutä käräga kubä yäpmänkan Anutu bänep täga man iwetkan tokät jukutpäñ iwaräntäkiyeta ñode yäwetpäñ yäminätän kunjuk; Ño yäpmänpäñ nanput. Ñowä näkño gupna yäk. ²⁷ Ude yänpäñ wain ume yäpmänkan Anutu bänep täga man iwetpäñ iwaräntäkiye ñode yäwetpäñ yäminätän kunjuk; In kudup ño nanput. ^{28l} Ñowä näkño nägätna. Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk täyak u täñkehärom takta. Täñpäñ ämawebe mäyap täño momi awähuretta yänpäñ nägätna piwayän täyat. ²⁹ Näk bureni täwetat. Wain ume äneñi nämo nankan it yäpmän kunätängän Nana täño yewa gänañ äronkan wain ume mebäri kubä inkät bok api näne yäk. ^{30m} Ude yäweränkan kap kubä tenpäñ yot penpen kuman Olip Pom terak äronkun.

Pitatä wäpna käbop api pewek yän yänjuk

Mak 14:27-31; Luk 22:31-34,40-46; Jon 13:36-38

³¹ⁿ Äronit äronit Jesutä yäwetkuk; Bipani ñogän in kuduptagän näka mäde ut naminpän ämetpen kunätänpä kunayän. Ude täñjirä Anutu täño man ñode kudän täwani u bureni ahäwayän;

Näk sipsip täño watä äma urira sipsip api kunätänpä kuneñ yäk. Sek 13:7

^{32o} Upänkan kumbani-ken nanik äneñi akunpäñ Galili komeken näkä jukun päñku api it kirewet. ³³ Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ätutä gäka mäde käwep api ut gamineñ, upänkan näk ude nämo api täñpet yäk. ^{34p} Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni gäwera. Apiño bipani purup gera nämo yänjirän gäkä kadäni yäräkubä ude wäpna käbop pewayän.

^{35q} Ude yäwänä Pitatä gwäk kwainpäñ man kehäromigän ñode yänjuk; Nämo! Gäk gutpäñ näk bok nutta yäwäwä wäpka käbop nämo api pewet yäk. Ude yäwänkan noriyetä udegän yänkun.

Jesu inigän päñku yänapik man yänjuk

Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

³⁶ Täñpäñ Jesu iwaräntäkiye-kät kunätängän Getsemane epän tobätken ahänpän yäwetkuk; In ñode irirä näk päñku yänapik man yäwayän yäk.

^k 26:26 Mat 14:19 ^l 26:28 Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11, 1Ko 10:16 ^m 26:30 Luk 22:39; Jon 18:1 ⁿ 26:31 Sek 13:7 ^o 26:32 Mat 28:7,16 ^p 26:34 Mat 26:69-75

^q 26:35 Mat 26:56

³⁷Ude yāwetkaṇā Pitakāt Sebedi tāṇo nanakiyat Jems kenta Jon, ugānpāṇ yāmagurāṇkaṇ kuṇkuṇ. Kuṇtāṅgān nadāwān umuri pāhap tāṅpānpāṇ āma yarākubā u yāwetkuk; ³⁸ʳ Bānepna-ken butewaki nadāwātāk pāhap ahāṇ namitak unitā nurek yāṇ nadātat. Unita in ṇogān kodak itkaṇ nabāṇ nāwatkot.

³⁹ˢ Ude yāṅpāṇ ātu nanak kuṇpāṇā gukut imāpmok tāṅpāṇ yāṇapik man ṇode yāṅkuk; Nana, tānaṇi tāṅpāwā nadāṇiri komi bārāpi nadāwayāṇ tāyat u nārepmirān. Ude upāṅkaṇ nākṇo nadāk nāmo, gākṇo mantā kehārom tawān. ⁴⁰Ude yāṅpāṇ āma yarākubā unitā itkuṇ-ken āyāṇutpeṇ kuṇpāṇ yabāwān dāpmon pat itkuṇ. Dāpmon parirā yabāṅpāṇ Pita iwetkuk; In imata dāpmon pat itkaṇ? In kadāni kerāpi nākkāt kodak tāga nāmo itneṇ? ⁴¹˒ Tānyabāk-ken kwitanenṇta ket nadāṅpāṇ yāṇapik man yāṇ itkot. Bānepjintā nāk nāwatta pidām tākaṇ upāṅkaṇ kehāromijin nāmo yāk.

⁴²Ude yāwetkaṇā āneṇi pāṅku nani ṇode iwetkuk; Nana, komi nadātat ṇo tāga nāmo nārepmirāni tāṅpāwā jop waki nadāṇ namiṇiri komi ṇo nadāwa tāreṇirān gākṇo mantā kehārom tawān yāk.

⁴³Man ude yāṇ paotpāṇ āyāṇut pābā āma yarākubā u dāpmon pen parirā yabāṅkuk. ⁴⁴˒ Ude yabāṅkaṇ āneṇi pāṅku yāṇapik man yāṅkuko udegān yāṇirān kadāni yarākubā tāṅkuk. ⁴⁵Ude tāṅkaṇ iwarāntākiyetā patkuṇ-ken u kuṇpāṇ yāwetkuk; Ai! In dāpmon pen pat itkaṇ? Kadāni tāretak! Āma Bureni-inik uwā momi āma kerī terak ārokārok kadāni kerāp tāyak ṇo. ⁴⁶ː Unita akwāpāṇ pāṅku yabāṇ ahāna! Āma iwan kerī-ken nepmakta yāwani uwāku ābatak ṇo yāk.

Iwantā Jesu iṇitkuṇ

Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-11

⁴⁷Jesu man ude yāwet irirān iwarāntākiye 12 u kubā wāpi Judas u pengān ahāṇ yāmiṅkuk. Iwan āma māyap kadā boham ikek penta ābuṇ. Iwan āma uwā bāmop āma intājukun tāṅpani ba Juda tāṇo āma ekāni ekāni unitā peṇ yāwet-pewā ābuṇ. ⁴⁸Intājukunā Judastā man kādet ṇode yāwetkuk; Nākā pāṅku āma u bayāṇ imiṅpāṇ iniṇ orerirā nabāṅkaṇ upāṇ kaṇ iṇirut yāṇ yāwetkuk. ⁴⁹Eruk Jesu ahāṇ imiṅpāṇ iwetkuk; Yāwoṇārewani āmana! Ude yāṅpāṇ bayāṇ imiṅpāṇ iniṇ oretkuk.

⁵⁰Judastā ude tāṇirān Jesutā iwetkuk; Notnapak, epān tāṅpayāṇ nadāṅpeṇ ābātan ude tāyi! Yāwānā iwantā ābuṇowā iṇitpāṇ kerigān topuṇ. ⁵¹˒ Ude tāṇirā iwarāntāki kubātā pāipi pioṇ gānaṇ nanik wādāwān kwāpāṇā bāmop āma unitāṇo watā āmani kubā ura yākṇat jukuni paiṅkuk. ⁵²ˣ Ude tāṅpānā Jesutā iwetkuk; Ai! Pāipka pe! Āma

˒ 26:38 Jon 12:27 ˢ 26:39 Hib 5:7-8; Mat 6:10 ˒ 26:41 Mat 6:13; Hib 2:14, 4:15

˒ 26:44 2Ko 12:8 ː 26:46 Jon 14:31 ˒ 26:51 Jon 18:26 ˣ 26:52 Stt 9:6; Rev 13:10

kubätä ämik tänpoko uwä kowata udegän utneŋ. ⁵³Ŋodeta nämo nadätan? Nanaken gera yänjira aŋeroniye mäyap peŋ yäwet-pewän äbä täga täŋkentän namineŋ. ⁵⁴Upänkaŋ täŋkentän namineŋo uwä Anutu täŋo man kudän täwani u jide tänpän bureni ahäwek?

⁵⁵Ude iwetpänjä Jesutä komi äma äbuŋo u yäwetkuk; Jide? Intä nabäwä kubo äma ämik tänpäni ude tänpapän kadä boham ikek nutnayän äbäkaŋ? Näk kepmani kepmani kudupi yot gänaŋ äronkaŋ inkät ämawebe Anutu täŋo man yäwetpän yäwoŋäreŋ tāk täŋkut-ken ugän imata nämo nepmāŋitkuŋ? ⁵⁶Upänkaŋ in ŋode täŋ naminjirä Anutu täŋo manbiŋam terak profet bianitä näka man kudän täŋkuŋo u bureni ahäwän! Ude yäwänkaŋ iwaräntäkiye kudup Jesu kakätänpeŋ kuŋtänpä kuŋkuŋ.

Jesu manken teŋkuŋ

Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24

⁵⁷Tänpākaŋ komi äma unitä Jesu imagut yäpmän bämop äma intäjukun tänpäni wäpi Kaifas unitä yotken kuŋkuŋ. Yot uken kuŋpän Baga man yäwoŋäreŋwani ämakät Juda täŋo äma ekäni ekäni kuduptagän kubäken ugän itkuŋ. ⁵⁸Irirä Pita mädengän käbop itpän-yabäk täntän kumaŋ yot unitäŋo yewa gänaŋ äronkuk. Äronpänjä Jesu jide täŋ iminayän yän yabänpän-nadākta yot täŋo watä ämakät bok maŋitkuŋ.

⁵⁹Tänpākaŋ Baga man yäwoŋäreŋwani ämakät Juda täŋo äma ekäni ekäni u kuduptagän itpän Jesu kumän-kumän utna yänkaŋ Jesu jop ikŋatta jop manman ätuta wäyäkŋeŋkuŋ. ⁶⁰⁻⁶¹Ude tänjirä äma mäyaptä Jesu imaka wakiwaki ude tāk täŋkukonik yän jopman ude yänkuŋo upänkaŋ Jesuken imaka goreŋ kubä nämo kaŋpän nadänkuŋ. Tänjirä äma yarätä äbänpän yänkumän; Äma ŋowä ŋode yänjirän nadänkumäk yäk. U näk kudupi yot wärämutkaŋ kepma yäräkubä-tagän äneŋi täga tänpet yän yänjirän nadänkumäk yäk.

⁶²Ude yäwerirä bämop äma intäjukun tänpäni unitä akuŋpän Jesu iwet yabänkuk; Man kowata kubä nämo yäwerayän? Äma päke ŋo gäka man yäkaŋ ŋo nadäwi jide täyak? ⁶³Yänjirän Jesutä kowata nämo yänkuk. Man nämo yänkaŋ kum irirän intäjukun äma unitä äneŋi iwet yabänkuk; Anutu Bureni kehäromi u wäpi terak yänkehärom taŋpän niwet! Äma Anututä ämawebeniye täŋkentäŋta iwoyäwani Kristo u gäk ba nämo? Gäk Anutu täŋo Nanaki ba nämo?

⁶⁴Yäwänä yänkuk; Yäyan ubayän. Unitä näk bureni täwetat; Äma Bureni-iniktä Anutu ärowani täŋo keri bure käda ittängän kunum gänaŋ gubam terak äbänjirän api käneŋ. ⁶⁵⁻⁶⁶Ude yäwänä bämop

⁵⁷ 26:55 Luk 19:47, 21:37 ⁵⁸ 26:56 Mat 26:31 ⁵⁹ 26:61 Jon 2:19-21 ⁶⁰ 26:63 Ais 53:7;

Mat 27:12 ⁶¹ 26:64 Sam 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 ⁶² 26:65 Apos 14:14; Mat 9:3;

Jon 10:33 ⁶³ 26:66 Wkp 24:16; Jon 19:7

äma intäjukun tänpäni u nadāwān wawāpān iniken tek weŋ-gājähutpān yāŋkuk; Mangāmān imata wari yāne? Anutu yānjārok man iwetak unita in jide nadākaŋ? Yāwānā äma päke itkuŋo unitā kumān-tagān ŋode yāŋkuŋ; U kumākta biŋam täyak! yäk.

^{67-68f} Ude yāwākaŋ ätutāwā iwit ut ibarirā ätutāwā dapuri tänpipinŋkaŋ keru mugwājipān utkuŋ. Ätutāwā keru pipiyānpān bumumi-ken utkaŋ yānjārok man ŋode iwetkuŋ; Gäk profet unita äma gutak unitāŋo wāpi niwet! yäk.

Pitatā Jesu wāpi kābop peŋkuk

Mak 14:66-72; Luk 22:54-62; Jon 18:15-18,25-27

⁶⁹Tānpākaŋ Pita yāman umu, man yot yewa gānaŋ maŋjirirān yot unitāŋo watā webe kubātā ahān iminpān iwetkuk; Ai! Jesu Galili komeken nanik ukāt kuŋarani kubā gäk yäk. ⁷⁰Yāwānā yāŋkuk; Gäk man jide yāyan? Yānjiri guŋ täyat yäk. ⁷¹Ude yāŋkaŋ āpāmaŋ kwayān tānjirān yāma-ken webe kubātā kaŋpān äma itkuŋo u yāwetkuk; Äma ŋo Jesu Nasaret nanik tāŋo ābotken nanik kubā yäk. ⁷²Yāwānā āneŋi āwo yāŋkuk.

⁷³Eruk ätu itpāŋā äma itkuŋo unitā iwetkuŋ; Nadākamāŋ! Gäk ābot uken nanik yäk. Galili man kotāk terak yäk täyan unita nadākamāŋ yäk. ⁷⁴Ude yāwāwā Pitatā yāŋkuk; Anutu wāpi terak bureni-inik täwetat! Äma wāpi yākaŋ u nāmoinik nadātāt. Jop man yāwawā Anututā kowata namān yäk. Ude yānjirān pengān purup gera yāŋkuk. ⁷⁵^g Yānjirān Pita u Jesutā man ŋode iwetkuko u nadāwān tāreŋkuk; Purup man nāmo yānjirān gäk kadāni yarākubā nākŋo wāpna kābop pewayān yäk. Man u juku pinpān bānepi-ken jägāmi pähap nadānpān āpāmaŋ pāŋku konām bumta kotkuk.

Judas kotāki topuk

27 ¹Eruk, kome yāneŋ pak tānjirān bāmop āmakāt Juda tāŋo ekāni ekāni kuduptagān kubā-kengān itkaŋ Jesu utpewā kumbekta yāŋkehārom taŋkuŋ. ²Ude yānpān keru pādāt tänpān yāpmāŋ pāŋku Pailat keru terak peŋkuŋ. (Pailat uwā Rom gapmantā iwerirān Juda āmawebe yabāŋ yāwarani.)

^{3h} Tānjirā Jesu kumāŋ-kumāŋ utneŋta yāniŋ kireŋkuko u nadānpān äma iwan keru-ken pewani Judas ini tāŋkuko unita waki nadāŋkuk. Ini tāŋkuko unita waki nadānpān siliwa moneŋ 30 ude yāpuko u porin yāpmāŋ äma ekāni ekāniken āneŋi kuŋkuk. ⁴Pāŋku yāwetkuk; Nāk jopman yānpān äma siwoŋi kubā kumākta taniŋ kireŋkuro unita nadānjira jägāmi täyak yäk. Yāwānā iwetkuŋ; Ninken imata yāyan? Gākŋa tāŋkuno yäk.

^f 26:67 Ais 50:6, 53:5 ^g 26:75 Mat 26:34 ^h 27:3 Mat 26:14-15

⁵Ude iweräwä Judastä moneŋ u kudupi yot gänaŋ ureŋ tänpän äronkuŋ. Tänpän yepmaŋpeŋ kotäki topayän kuŋkuk.

⁶Kuŋirän bämop äma ekäni ekänitä moneŋ kudupi yot gänaŋ ureŋ tänpän äronkuŋo u butuŋpän kubä-kengän peŋpän yänkuŋ; Moneŋ ŋo äma täŋo nägät suwawani unita moneŋ ŋopän Anututa biŋam kudupi yotken pekta бага mantä yäjiwät täyak yäk. ⁷Ude yänpän man yäntän kuŋtängän bänep kubägän tänpän ŋode yänkuŋ; Moneŋ ŋowä äma kubä wäpi Pota unitäŋo epän tobät kaŋ suwana yäk. Tänpän kome suwaŋkuŋo u äma kome kubäken nanik Jerusalem äbäŋpän kumänirä änenenŋta iwoyänpän peŋkuŋ. ⁸Mebäri unita kome u wäpi ‘Nägät Kome’ yän yäk täkaŋ.

⁹⁻¹⁰ⁱ Ude täŋkuŋo unita man kudän profet Jeremiaitä bian ŋode kudän täwani u bureni ahänkuŋ; Juda ämawebetä äma unita nadäwä äpani täŋirä moneŋ gwäki täpuri siliwa moneŋ 30 udegän peŋkuŋ. Ekänitä näwetkuko udegän moneŋ upän Pota täŋo epän tobät suwaŋkuŋ.

Pailattä Jesu iwet yabäk täŋkuk

Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38

¹¹Jesu Pailat iŋamiken irirän Pailattä ŋode iwet yabänkuŋ; Gäk Juda täŋo intäjukun äma ba? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Yäyan uba yäk. ¹²^j Tänpäkaŋ bämop äma intäjukun tänpäni-kät äma ekäni ekänitä Jesu yänpän-kaŋiwat man mäyap yänkuŋo upänkaŋ Jesutä man kowata kubä nämo yäwetkuk. ¹³Jesu man nämo yänkaŋ irirän Pailattä äneŋi iwetkuk; Man mebäri mebäri gäkä terak wohutkaŋ ŋonita kowata imata nämo yäyan? ¹⁴^k Ude yäwänä Jesu man kubä nämo iniŋ yänkaŋ kum irirän Pailattä nadäwätäk taŋi täŋkuk.

Pailattä Jesu kumbän yänpän yäniŋ kireŋkuk

Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16

¹⁵Tänpäkaŋ Pasova Orekirit kadäni-ken Rom gapman täŋo watä ämatä ŋode täk täkaŋonik; Ämawebetä äma komi yot gänaŋ irani kubäta gäripi nadänpän Rom gapman täŋo watä äma iweräwä äma ugänpän dät imän yäpmän kuk tänpäni. ¹⁶Eruk, kadäni uken äma waki kubä wäpi Barabas u komi yot gänaŋ irani. ¹⁷Tänpän ämawebe Pailattä yot yäma-ken käbeyä tänpän irirä yäwet yabänkuŋ; Netäpän dät ima äpämaŋ kwek? Barabas ba Jesu, Kristo yän iwerani u? ¹⁸^l (Man ude yäwetkuko uwä Pailattä ŋode nadänpän yäwetkuk; Juda äma ekäni ekänitä Jesuta kokwawak nadänkuŋo unita Jesu näkken pewä äbuk yän nadänkuŋ.)

¹⁹Tänpäkaŋ Pailattä man epän täŋ irirän webenitä manbiŋam kubä ŋode pewän yäpmän äbuk; Äma siwoŋi unita imaka kubä täŋ iminaŋi

ⁱ 27:9 Sek 11:12-13 ^j 27:12 Ais 53:7; Mat 26:63 ^k 27:14 Jon 19:9 ^l 27:18 Jon 11:47-48; Jon 12:19

nämo yäk. Näk bipani dāpmonken āma unitagān yānpān nadāwātāk pāhap tāt yäk.

²⁰ Pailattā manbiṇam ude nadāṅkukopān bāmop āma intājukun tānpāni-kāt Juda tāṇo āma ekāni ekāni unitā āmawebe pāke u yāwetkuṇ; Pailattā tāwet yabāk tānpānā ṇode kaṇ yāwut; Barabas pit imiṇ pewi kuṇirān Jesupān kumākta kaṇ tewi yāpmān āpān yäk. ²¹ Eruk Pailattā āmawebe pāke u yāwet yabāṅkuk; Netāpān pit imiṇpewa jop āpāmaṇ kwek? Ude yāṇirān gera terak yāṅkuṇ; Barabas u! yäk. ²² Yāwāwā yāwetkuk; Tāṇ, Jesu, Kristo yāṇ iwerani unitawā jide tāṇpet? Ude yāwet yabāwānā yāṅkuṇ; Pāya kwakāp terak utpewā kumbān! yäk.

²³ Ude yāwāwā Pailattā yāṅkuk; Waki kubā jide tāṅkukta? Ude yāwānā āmawebe pāke unitā gera taṇi terak ṇode yākgān tāṅkuṇ; Pāya kwakāp terak kaṇ kumbān! ^{24m} Ude yāṇ ittāṅgān Pailattā nadāṅkuk; Nākṇo man kumān yāpmān āpākaṇ yäk. Pen yāṇtāyiwa āmik pāhap ahāwek yäk. Ude nadāṅpāṇā ume yāpmānpān āmawebe iṇamiken kerī ārutpāṇā yāṅkuk; Āma ṇonitā kumbayāṇ tāyak uwā momi nākṇo nāmo. Momi inṇinta biṇam yäk.

^{25 n} Ude yāwānā āmawebe pāke unitā yāṅkuṇ; Jop uken yäk. Kowata ba momi u ninkāt nintāṇo nanakta biṇam kaṇ tānpān! ²⁶ Ude yāwākaṇ Pailattā Barabas jop tewān āpāmaṇ kuṇirān Jesu kadātā pāripmānpān pāya kwakāp terak utpewā kumākta komi āmata yāmān yāpmān kuṅkuṇ.

Jesu utpān tāṇirek-irek tāṅkuṇ

Mak 15:16-20; Jon 19:2-3

^{27-28o} Yāmān yāpmān kuṇpāṇā Pailat tāṇo komi āmatā Jesu yāṇikṇat yāpmān komi āma tāṇo yot gānaṇ āronpān komi āma ātuta yāṇpewā ābuṇ. Ābānpāṇā Jesu it gwājīnpān teki yāṇopmān imiṇpāṇā tek gwagāri intājukun āmatā tāk tākaṇ udewani tāṇ imiṇkuṇ. ²⁹ Ude tāṇ imiṇpān gupmom yen kedon tānpān gwāki-ken āhāt imiṇkuṇ. Tānpān iwānap kujat, intājukun āmatā inṇit tākaṇ udewani kubā imā kerī bure kāda inṇitkuk. Ude tāṇ imiṇpāṇā sāra man iwetpān yāṅkuṇ; Juda tāṇo intājukun āma, gāk ganiṇ oretkamāṇ! yäk. ^{30p} Tānpān iwit ut ibatpān iwānap kujat imā inṇitkuko ugānpān yāpmānpān gwāki-ken ut tāṅkuṇ. ³¹ Tāṇirek-irek ude tāṇ imiṇ paotpāṇā tek gwagāri ṇokeṇo yāṇopmān imiṇpān tek iniken upāṇ āneṇi tāṇ imiṇkuṇ. Ude tāṇ imiṇpāṇā, eruk pāya kwakāp terak utnayāṇ imagut yāpmān kuṅkuṇ.

Jesu pāya kwakāp terak utkuṇ

Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

³² Imagut yāpmān kuṇpāṇā āma kubā Sairini komeken nanik wāpi Saimon kaṇ-ahānpāṇā komi āmatā peṇ iwet-pewā Jesu tāṇo pāya kwakāp buramiwānkaṇ penta kuṅkuṇ. ³³ Kuṇtāṅgān kome kubā wāpi Golgota

^m 27:24 Lo 21:6-9; Mat 27:4 ⁿ 27:25 Mat 23:35; Apos 5:28 ^o 27:28 Luk 23:11

^p 27:30 Ais 50:6

uken ahängkuṇ. (Golgota u ninin man terak gwäki kokäp.) ^{34 q} Uken ahängpäñjä eruk, Jesu gupi kwitawän yängpäñ wain ume jägämi imiṇkuṇ. Imäkañ bitnängkuk. ^{35 r} Imä bitnawänä komi ämatä teki yängopmäng imiṇpäñ päya kwakäp terak utkuṇ. Täñkañ teki yäpmäkta komi ämatä närepmirek gärepmirek täñkuṇ. ³⁶ Ude täñkañ mañit itkañ kañiwat itkuṇonik. ³⁷ Täñpakañ Jesu gwäki-ken punin käda man kudän ṇode kudän täñkuṇ;

ṆOWÄ JESU, JUDA ÄMAWEBE TÄṆJO INTÄJUKUN ÄMA.

^{38 s} Täñpakañ kubo äma yarä, kubä kukñi kubä kukñi yepmañpäñ bok dāpuṇ.

^{39-40 t u} Ude täñkañ ämawebe kuñkañ äbäk täñkuṇo unitä yängärok iwetpäñ ketsiwon täñpäñ yängkuṇ; A! Gäk ṇonitä kudupi yot wärämutkan kepma yaräkubäta äneñi api täñpet yäng yängkun yäk. Unita gäk Anutu täño nanak bureni täñpawä päya kwakäp terak naniktä ketäreñpäñ äpiwä!

^{41-42 v} Ude yängirä bämop äma ba Baga man yäwoṇärewni ämakät äma ekäni ekänitä udegän täñ-irenpäñ näwetgäwet täñpäñ yängkuṇ; Äma ṇowä äma ätu täga täñkentän yämik täñkukopäng ini gupi täñkentäktawä täñpän wakañ yäk. Ämawebetä äma ṇonita U Isrel ämawebe täño intäjukun äma yäng yäk täkañ. Intäjukun äma bureni täñpänä päya kwakäp terak naniktä äpäñirän kañkañ nadäkinik täñ iminawä! ^{43 w} U Anutu terak yengäma pek täkañ yäng yäk täyak, ba Näk Anutu täño nanaki yäng yäk täyak unita itpäñ käna yäk. Anututä käwep täñkentän imek yäk. ⁴⁴ Täñpakañ äma waki täñpani yarä, kukñi kukñi dāpuṇo unitä yängärok man udegän iwetkumän.

Jesu kumbuk

Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

⁴⁵ Täñpäñ kome kepma bämopi-inik uken edap dapuri kumbuk. Kumäñirän kome kudup bipmäng urani it yäpmäng kuñirän 3'kirok täñkuk. ^{46 x} Täñpäñ 3'kirok ude täñirän Jesutä iniken man terak gera tañi ṇode yängkuk; Eli, Eli, lema sabaktani? (U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmañtan?) ⁴⁷ Ude yängirän äma kañ itkuṇo unitä nadängpäñ yängkuṇ; Nadäwut! Elaijata gera yäyak yäk. ^{48 y} Ude yängirä äma kubätä bäräñeñ päñku imaka kubä bima yabut bumik yäpmängpäñ wain ume jägämi gänañ yäputpäñ jikon terak pädät täñkañ Jesuta imiñirän noriye ätutä iwetkuṇ; ⁴⁹ Pewut! Jop itpäñ käna. Elaijatä bureni päbä ketärewayäng käwep yäk.

^q 27:34 Sam 69:21 ^r 27:35 Sam 22:18 ^s 27:38 Ais 53:12 ^t 27:39 Sam 22:7; Sam 109:25

^u 27:40 Mat 26:61; Jon 2:19 ^v 27:42 Jon 11:50 ^w 27:43 Sam 22:8 ^x 27:46 Sam 22:1

^y 27:48 Sam 69:21

⁵⁰Ude täñirä Jesu äneñi gera tañi yäñpän kumbuk. ⁵¹^z Kumäñirän kudupi yot gänañ tek tañi bagata pewä wädäwani u punin ununitä komeñ umu ini wewän täreñkuñ. Täñirän kome imaka, kwaiñirän mobä imät tänpä kuñkuñ. ⁵²Ba äma äneñpani awañtä udegän tumän eräñirä äma mäyap Anututa nadän imiñpän kumbanitä kodak tañkuñ. ⁵³Kodak tänpän itkañ eruk mäden Jesu ini kumbani-ken nanik äneñi akuñirän ämawebe kodak tañkuño u awañ peñpeñ akumañ Jerusalem yotpärare-ken äronjirä ämawebe mäyaptä yabäñkuñ.

⁵⁴Kome kwaiñkuko ba imaka imaka ahäñkuko u kañpän komi äma täño intäjukun ämakät komi ämaniye Jesu kañ itkuño unitä umuntañpän bärom tänpän yäñkuñ; Wära! ñowä Anutu täño nanak bureni-inik! yäk.

⁵⁵^a Tänpäkañ Jesu kumbukowä webe mäyap ban itkañ kañkuñ. Webe uwä Jesu Galili komeken naniktä iwarän tänpän täñkentäk epän täñ imiñ yäpmän äbuño u. ⁵⁶^b Webe kwayak uken nanik ätu wäpi ñode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria u Jems kenta Josep täño miñi, ba Sebedi täño webeni, Jems kenta Jon täño miñi u.

Jesu äneñkuñ

Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

⁵⁷Tänpän bipäda ugän äma tuñum mäheñi kubä Arimatea komeken nanik wäpi Josep u Jerusalem äbuk. Äma uwä Jesu täño manta gäripi nadäwani. ⁵⁸^c Eruk Jerusalem äbuko Pailat-ken päñku Jesu täño komegup yäpmän päñku äneñpayän iwet yabäñkuk. Iwet yabäñirän Pailattä nadäwän tagawäpäñ komi äma yäwet-pewän päñku Jesu täño komegup ketäreñpän imiñkuñ. ⁵⁹Täñirä Josep Jesu täño komegup u yäpmänpän tek paki säkgämän ärurani kubäpäñ uwäk tänpän yäpmän kuñkuk. ⁶⁰^d Yäpmän päñku mobä awañ inita äneñpani u gänañ peñkuk. Awañ gänañ peñpän mobä tañi kubä pimiñ iwet-pewän päñku mobä awañ meni uwä yäput pipiñkuk. Ude täñkañ kuñkuk. ⁶¹Tänpäkañ Jesu mobä awañ gänañ peñkuko u Maria Makdala ukät wahupi-kät kañ iwarirän Jesu äneñkuk.

⁶²Eruk päñku patkuño kome yäñewänä Sarare-ken bämop äma intäjukun täñpani-kät Parisi äma ätukät Pailat-ken kuñkuñ. ⁶³^e Kuñpän iwetkuñ; Ekäninin, man kubä nadämäño u gäwetna; Jop man yäwani ukeño kodak itkañ ñode yäñkuk; Näk kumäñkañ edap yaräkubä täreñirän kodak tänpän api akwet yäk. ⁶⁴Ude yäñkuko unita komi äma yäweri päñku awañ meni-ken watäni ketinik irirä edap yaräkubä kañ tärewän yäñ yäñkuñ. Iwaräntäkiyetä päñku komegup yäpmän metäñpeñ kuñkañ kumbani-ken naniktä akuñkuk yäñ ämawebe jopman

^z 27:51 Kis 26:31-33; Hib 10:19-20 ^a 27:55 Luk 8:2-3 ^b 27:56 Mat 20:20

^c 27:58 Lo 21:22-23 ^d 27:60 Ais 53:9 ^e 27:63 Mat 12:40, 16:21; Jon 2:19-21

yäkñatneñta! Jop man bian yäwani uterakgän komegup u kubotän yäpmän kuñirä bureni yän nadänekta yäk. Udetä nadäwätäk täñpän gäwetkamän yäk.

⁶⁵Iweräwä Pailattä ñode yäwetkuk; Täga yäk. Komi äma yäniñ kiretat u yän-yäkñat pänku injin nadäkañ ude yäweräkañ awañ meni watäni ket kañ irut. ^{66f}Ude yäweränkañä komi ämakät penta pänku awañ meni ket täñpän täñpipiñpän komi ämatä watäni itkuñ.

Jesu akuñkuk

Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18

28 ¹Täñpäkañ Juda täño Sabat kadäni täreñirän Sande tamiinik Maria Makdala komeken nanik ukät wahupi Maria Jesu awañ gänañ äneñkuño u käda yänkañ kuñkumän. ²Täñpäkañ kadäni ukengän koñ pähap kwaitirän Ekäni täño añero kubätä kunum gänañ naniktä äpäñpän mobä awañ meni-ken täñpipiwani u yäpmän kewepewän pänku parirän uterak mañitkuk. ^{3s}Gupi iñami dapun yäpätä kwinit täkañ ude. Teki u paki-inik. ⁴Täñirän komi äma u kañpän umun pähap nadäñpän kwaitpän kumän mañpän pattän kuñkuñ.

⁵Täñirä webe yarä unitä ahäwänä añerotä yäwetkuk; Ek umuntädeño yäk. Näk nadätat, Jesu päya kwakäp terak utkuño u kädayän äbäkamän yäk. ^{6h}Upänkañ ño nämo itak. U man bian täwetkuko udegän akumañ kuk. Ek abänkañ patpat bägupi ño kawun yäk. ⁷ⁱTänkañä bäräñeñ kuñkañ iwaräntäkiye ñode yäwerun; Jesu uwä kumbani-ken naniktä akumañ kuk. Akumañ pänku Galili komeken intäjukun it kireñirän pänku uken kañ kawut! yän yäwerun. Añerotä ude yäwetkañ yänkuk; Man täwetat uba yäk.

⁸Täñpäkañ webe yarä uwä umuntañkumäno upänkañ awañ penpen kuñkañ oretoret terak iwaräntäkiye yäwetdayän bäräñeñ kuñkumän. ⁹Kuñirän kädet miñin Jesutä pengän ahän yämiñpän tamimañ yän yäwetkuk. Tamimañ yän yäweränä kukut imäpmok täñpän kuroñi iñitpän iniñ oretkumän. ^{10j}Ude täñpänkañ Jesutä yäwetkuk; Ek umuntädeño! Kuñkañ notnaye yäwerän pänku Galili komeken kañ nabäwut yäk.

Komi ämatä bämop äma manbiñam yäwetkuñ

¹¹Webe yarä u kuñirän komi äma awañ watäni itkuño u ätutä bäräñeñ kumañ pänku yotpärare-ken äronpän imaka umuri ahänkuko unitäño biñam bämop äma yäwetkuñ. ¹²Yäweräkañä bämop ämakät Juda täño ekäni ekänitä käbeyä täñpän man yänpän-nadäk täñpän komi

^f 27:66 Dan 6:17 ^s 28:3 Mat 17:2; Apos 1:10 ^h 28:6 Mat 12:40, 16:21 ⁱ 28:7 Mat 26:32

^j 28:10 Hib 2:11

äma awaŋ watäni itkuŋo unita moner tanji yämiŋkuŋ. ¹³^k Yämiŋkaŋ yäwetkuŋ; In ŋode kaŋ yäwerut yäk. Bipani nin dāpmon paritna Jesutā iniken iwarāntākiyetā pābā komegup kubo tāŋpāŋ yāpmāŋ kuŋ yāŋ kaŋ yäwerut. ¹⁴ Pailattā jopman u nadāŋpāŋ goret kubā tāŋ nimek yāŋ nāmo umuntāneŋ. Nāmo, nintā tāga api iniŋ bitnāne yäk. ¹⁵ Ude yāŋpāŋ yäwerā komi äma uwā moner u yāpmāŋpāŋ man yäwetkuŋo u buramiŋkuŋ. Tāŋkuŋo unita jopman u Juda āmawebe-ken patkuko unitā pen patak.

Jesutā iwarāntākiye man yäwetkuk

Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23

¹⁶^l Tāŋpākaŋ Jesu iniken iwarāntākiye 11 uwā Galili komeken pom kubā Jesutā ini bian yäwetkuko u āronkuŋ. ¹⁷ Āronpāŋ Jesu ini kaŋpāŋ ukengān gwājiŋ āpmon imiŋpāŋ iniŋ oretkuŋ. Upāŋkaŋ ātutāwā bānep yarā tāŋpāŋ U Jesu nāmo kāwep yāŋ nadāŋkuŋ. ¹⁸^m Tāŋirā Jesutā dubini-ken ābāŋpāŋ ŋode yäwetkuk; Anututā kehāromi kuduptagān, kunum tāŋo ba kome tāŋo, nāka namiŋ moreŋkuk yäk. ¹⁹ⁿ Unita in komeni komeni kuŋkaŋ äma ābori ābori nāwarāntāknaye ude kaŋ tāŋ yepmaŋput. Nāk nāwarāntāknaye tāŋpākaŋ Nan ba Nanaki ba Kudupi Munapik u wāpi terak ume kaŋ ārut yāmut. ²⁰^o Tāŋpāŋ man tāwetpāŋ tāwoŋārek tāŋkuro u kudup yäwetpāŋ yāwoŋāreŋirā kaŋ buramiŋ morewut. Bureni ŋode tāwera nadāwut; Nāk edapi edapi inkāt irira kome ŋonitāŋo kadāni api tārewek yäk.

^k **28:13** Mat 27:64 ^l **28:16** Mat 26:32; Mat 28:7,10 ^m **28:18** Dan 7:14; Jon 13:3; Efe 1:20-22 ⁿ **28:19** Mak 16:15-16; Apos 1:8, 8:16, 19:5; Rom 6:3, 1Ko 1:13, 10:2; Gal 3:27 ^o **28:20** Apos 18:20; Jon 14:23

Mak

Maktä Jesu u kehäromini inigän kubä yän niwonjärekta manbiñam ño kudän täñkuk

Jontä Jesuta kädet täwitkuk

1 ¹ Jesu Kristo u Anutu täño Nanaki. Unitäño Manbiñam Täga yäput peñpän ahänkuko u ñode; ² ^a Bianä Anutu täño profet kubä wäpi Aisaiatä manbiñam kubä ñode kudän täñkuk;

Näkño biñam yänahäwani äma kubä ño.

U intäjukun kädet täwit gamikta api iniñ kirewet yäk.

Mal 3:1

3 Uwä kome jopi-ken päñku itkañ ñode api yäwek;

Ekänitä äbäкта kädet kañ täwirut!

Irit kuñat-kuñatjin kañ täñsiwon tawut!

Ais 40:3

⁴ ^b Eruk, man Aisaiatä kudän täñkuko udegän Jontä ñode täñkuk.

Kome jopi-ken päñku itkañ ämawebeta ume ärut yämiñpän man ñode yänahänit täñkuk; In bänepjin sukurewäkañ ume ärut tamiñjira Anututä momijin api peñ tamek yäk.

⁵ Ude yäwerirän ämawebe mäyap Judia komeken nanik ba Jerusalem yotpärare-ken naniktä Jontä itkuk-ken u päñku wakini yänahänirä Jontä Jodan ume gänañ yän-yäkñat päpmo ärut yämik täñkuk.

⁶ ^c Täñpäkañ Jon uwä tektawä but kubä wäpi kameri unitäño pujiñipän täñpani upän täñkañä piontawä but gupipän täñpani upän yamän täpänenpän kuñat täñkukonik.

Täñpän ketemtawä kápukbam-kät kähäräp umeni bipiken nanik ugänpän nak täñkukonik.

⁷ ^d Ude täñkañ manbiñam ñode yänahäk täñkuk; Äma kubä biñam ikek mäden näwatak yäk. Unitäño kehäromitä näkño kehäromina irepmitak.

Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk nämo itnañi. ⁸ Nadäkañ? Näk ume-

^a 1:2 Mat 11:10 ^b 1:4 Apos 13:24, 19:4 ^c 1:6 2Kn 1:8; Mat 11:8 ^d 1:7 Apos 13:25

inikpāṅ ārut tamitat. Tānpākaṅ āma māden nāwatak unitāwā Anutu tāṅo Munapikpāṅ api uwāktāṅ tamek yāk.

Jontā Jesu ume ārut imiṅkuk

Mat 3:13-17; Luk 3:21-22

⁹Kadāni uken Jesutā Galili kome Nasaret yotpārare u penpeṅ abāṅjirān Jontā Jodan ume gānaṅ yāṅikṅat pāpmo ārut imiṅkuk. ¹⁰Ārut imānkaṅ Jesu ume gāgāni-ken ābāṅpāṅ kaṅkuk; Kunum aṅeṅirān Anutu tāṅo Munapiktā imaka kānarām bumik unitā āpāṅkaṅ gwāki terak maṅjirayāṅ tāṅkuk. ¹¹^eUde tāṅjirān kunum gānaṅ nanik gera kubā ṅode ahāṅkuk; Gāk nākṅaken bānepna gāmāni-inik yāk. Gāk gabāṅkaṅ gāripi pāhap nadāk tāyat yāṅ yāṅkuk. ¹²⁻¹³^fUde yāṅjirān uterakgān Munapiktā iniṅ kireṅpewān Jesu kome jopi-ken, tom āgwāritā kuṅarani-ken pāṅku itkuk. Uken kepma 40 ude irirān Satantā yāṅikṅat tāṅkukonik. Ude tāṅkuko upāṅkaṅ Anutu tāṅo aṅerotā tāṅkentāṅ imiṅjirā it yāpmāṅ kuṅkuk.

Jesutā āma yarābok-yarābok yāmagutkuk

Mat 4:12-17; Luk 4:14-15

¹⁴^gEruk, Jon komi yotken tewā irirān kadāni uken Jesu Galili komeken kuṅkuk. Pāṅku Anutu tāṅo Manbiṅam Tāga yāṅahāṅpāṅ āmawebe ṅode yāwetkuk; ¹⁵^hKadāni ahātak yāṅ yāwetkuk. Anututā intājukun itkaṅ yabāṅ yāwat epān tāṅpayāṅ tāyak u tuān kerāp tāyak! Unita bānepjin sukureṅpāṅ Anutu tāṅo Manbiṅam Tāga uwā nadāṅpāṅ bānepjin-ken penpāṅ kaṅ yāpmāṅ kuṅarut!

¹⁶Ude yāwetpāṅ Jesutā Galili gwāgu pomi terak kuṅattāṅgān yabāṅkuk; Saimon-kāt noripaki Andrutā yāk taṅi, gwāgu tom yāpani u gwāgu gānaṅ maṅpān āpmonṅ irirān yabāṅkuk. Āma yarā uwā moneṅ epānta gwāgu tom yāpmāk tāṅkumānonik. ¹⁷ⁱYāk maṅpān āpmonṅ irirān Jesutā yāwetkuk; Eruk! Epān u penkaṅ nāk nāwarun! Nāk nāwarirān gwāgu tom yāpmāk tākamān udegān āmawebe Anutu iwatta yāpmāk-yāpmāk epān api tamet yāk. ¹⁸Yāwerānā uterakgān epāni u penpeṅ iwatkumān. ¹⁹Iwarānkaṅ ātukāt kuṅpāṅjā Sebedi tāṅo nanaki yarā wāpi Jems kenta Jon u gāpe terak itkaṅ yāk taṅi, gwāgu tom yāpani u ket tāṅ irirān yabāṅkuk. ²⁰Yabāṅpāṅ pengān yarā unita gera yāṅjirān nani Sebedi-kāt epān āmaniye gāpe terak itkuṅo u yepmaṅpeṅ Jesu iwatkumān.

^e 1:11 Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 ^f 1:13 Sam 91:11-13 ^g 1:14 Mak 6:17

^h 1:15 Mat 3:2; Gal 4:4 ⁱ 1:17 Mat 13:47; Luk 5:1-11

Jesutä mäjo äma magārani kubä iwat kireṅkuk

Luk 4:31-37

21-22^j ^kEruk ude tänpän penta kuṅtängän Kapeneam yotpärareken ahänkuṅ. Uken Sabat kadäni täñirän Jesu Juda täño käbeyä yot gānaṅ äronpän manbiṅam yāwetpän yāwoṅäreṅkuk. Täñirän ämawebe kikṅutpän nadāwä kudupi kubä täṅkuk. Ude tänpän ṅode nadänkuṅ; Baga man yāwoṅärewni ämatä man yānpän-yāwoṅärek täk tākaṅ ude bumik nämo yäk. Äma ṅowä man māhemitā yāyak yāṅ nadänkuṅ. 23Tänpäkaṅ kadäni ukengän mäjo wakitä magārani kubä käbeyä yot gānaṅ penta itkuṅo unitä kähän yāṅkaṅ ṅode yāṅkuk; 24^l Jesu, Nasaret nanik, gäk jide täṅ nimayāṅ äbātan? Nidāpayāṅ äbātan? Gäka nadākamāṅ. Gäk Anutu täño Kudupi Äma u! yäk.

25Yāwänä Jesutä kaṅ-yānpän ṅode iwetkuk; Bitnä! yäk. Äma ṅo kakätänpenṅ ku! 26^m Ude iweränä mājotä äma uwä iṅitpän kwaitṅkaṅ kähän yānpän kakätänpenṅ kuṅkuk.

27Täñirän ämawebe u kaṅkaṅ nadāwätäk pähap tänpän ini-tägän näwetgāwet tänpän yāṅkuṅ; Wära! U imatāken? Man kudupi kehāromi nīkek yāyak! Unitä man yāñirän mäjo mani buramik tākaṅ. Äma jopitā ude tāga tānaṅi nämo yäk. 28ⁿ Ude yānpän Jesu täño biṅam u bārāṅṅ Galili kome uken-uken yānpän-nadāṅtāṅ kuṅkuṅ.

Jesutä ämawebe mäyap yāpän tāgaṅkuṅ

Mat 8:14-15; Luk 4:38-39

29Tänpäkaṅ Jesu uwä Jems kenta Jon-kät käbeyä yot penpen Andru kenta Saimontä yotken kuṅkuṅ. 30Kuṅpän Jesu yot gānaṅ äronirän Saimon kenta Andrutä Saimon yepmani webe gup kädäp käyām täṅkaṅ patkuko unita iwetkumän. 31Iweränkaṅ pāṅku kerigän iṅitpän yāpmāṅ akuṅkuk. Ude täñirän uterakgän käyām u paoränkaṅ pāṅku ketem gwet yāmiṅkuk.

32Eruk kome bipmāñirän äma käyām ikek ba äma mājotä magārani u yāṅ-yākṅat yāpmāṅ Jesuken ābuṅ. 33Yāṅ-yākṅat yāpmāṅ äbānpän ämawebe yotpärare uken nanik kudup bumik yot yāma-ken itkuṅ. 34° Äbä irirä Jesutä ämawebe käyām mebäri mebäri nīkek yāpän tāgaṅit mājotä magārani yāwat kireṅjit täṅkuk. Ude täṅkaṅ mäjo u Jesu täño mebäri nadänkuṅo unita man yäkta yāniṅ bitnāṅkuk.

^j 1:21 Mat 4:13 ^k 1:22 Mat 7:28-29 ^l 1:24 Mak 5:7 ^m 1:26 Mak 9:26 ⁿ 1:28 Mat 4:24
^o 1:34 Mak 3:11-12

Jesu nani-kät inigän man yänkumän

Luk 4:42-44

³⁵Ude täñkañ patkuko kome ket nämo yänjeñirän Jesu akumañ yot peñpeñ uruñ käda päñku nani-kät man yänkumän. ³⁶⁻³⁷Yän irirän Saimon-kät noriye ätutä Jesuta wäyäkñeñtäñ päñku kañ-ahäñpäñ iwetkuñ; E! Gäk imata ño itan? Ämawebe kudup gäka wäyäkñeñ itkañ! ³⁸Ude iweräwä ñode yäwetkuk; Nin yotpärare kukñi kukñi it yäpmän kukañ-ken u käda kuna! Uken kuñkañ Anutu täño man yänahäñpäñ kañ yäwet täñpa. Näk epän u täkta äbut. ³⁹Ude yäñpäñ Galili komeken yotpärare kubäkubä täño käbeyä yot gänañ äronpäñ man yäwerit mäjo yäwat kireñit täñkuk.

Jesutä äma gisik paräm ikek yäpän tägañkuk

Mat 8:1-4; Luk 5:12-16

⁴⁰Täñpäkañ kadäni kubä äma kubä gisik paräm ikektä Jesuken kuñpäñ gukut imäpmok täñpäñ butewaki terak ñode iwetkuk; Gäk täñkentäñ namayäñ nadäñpäñä näk täga nepmañpi kudupi iret yän nadätat. ⁴¹Ude yäwänä Jesutä äma u kañpäñ butewaki pähap nadäñ imiñpäñ keru gupi terak peñkañ iwetkuk; Täga täñkentäñ gamayäñ. Eruk, paräm ño paorut! ⁴²Ude yäwänä uterakgän paräm u paorirä säkgämän itkuk.

⁴³⁻⁴⁴Täñpäñ Jesutä äma u man kehäromi ñode iwetkuk; Täñ gamitat ñonita ämawebe biñam nämo yäweren. Gäk päñku gupka bämop äma iwonjäre. Ude täñpäñ äneñi säkgämän itta Moses täño бага man iwatpäñ gupe käbäñi nieke ijiñiri ämawebetä paräm tägakañ yän api nadäwä täreneñ. Jesutä ude yäñpäñ iwet-pewän kuñkuk. ⁴⁵Päñku Jesutä iwetkuko ude nämo täñkuk. Nämo, Jesutä gupi yäpän tägañkuñ unitagän ämawebe kumän yänahäñpäñ yäwettäñ kuñkuk. Ude täñjirän kañpäñ Jesu yotpärare bämopi-ken kwawak täga nämo kwet yän nadäñkuk. Ude nadäñpäñ kukñi käda, äma mäyap nämo irani-ken kuñat täñkuk. Äma mäyap nämo irani-ken kuñatkuñkopäñ ämawebe uken-uken naniktä ehutpäñ pen iwarän täk täñkuñonik.

Jesutä äma kubä yäpän tägañkuk

2 ¹⁻²Eruk kepma yarägan itpäñ Jesu äneñi Kapeneam yotpärare-ken kuñjirän ämawebetä Jesu äbäko ude itak yän nadäñpäñä yot itkuk-ken u äbä bumta tokñeñpäñ yäman imaka, it tokñeñpäñ bägup kubä nämo peñkuñ. Bumta tokñeñpäñ irirä Jesutä Anutu täño manbiñam yäwetkuk. ³Täñkañ äma kwäyähäneñ täñpani kubä äma yaräbok-yaräboktä gärañ täñpäñ Jesuken yäpmän äbuñ. Täñpäñ noriye ätu

¶ 1:35 Mat 14:23; Mak 6:46 ¶ 1:39 Mat 4:23, 9:35 ¶ 1:44 Mak 3:12, 7:36; Wkp 14:1-32

tāŋkentākta penta ābuŋ. ⁴Yāpmāŋ ābāŋpāŋ yabāŋkuŋ; Āmawebe kātum-kātum irirā. Ude yabāŋpāŋ Jesu dubini-ken pekta kādetta wāyākŋewā wawāpāŋ yot medāp terak punin yāpmāŋ āronkuŋ. Punin pāro medāp āriwā tumbāpāŋ āma kwāyāhāneŋ tāŋpani u gāraŋ ikek tewā āpmonkuk. ⁵ Ude tāŋirā Jesutā nadākiniki yabāŋpāŋ āma kwāyāhāneŋ tāŋpani u iwetkuk; Notnapak, gākŋo momika peŋ gamitat!

⁶⁻⁷ Ude yāŋirān Baga man yāwoŋārewani āma ātu penta itkuŋo unitā ŋode nadāŋkuŋ; Ai, āma ŋo imata ude yāyak? Anututa yāŋārok man yāyak yāk. Āma kubātā āma tāŋo momi penāŋi nāmo. Anutu-tāgān momi peŋ yāmik tāyak yāŋ nadāŋkuŋ.

⁸ Ude nadāŋirā Jesutā Ude nadākaŋ yāŋ nadāŋpāŋ ŋode yāwetkuk; Imata ude nadākaŋ? ⁹ Āma ŋo man jide iwerira bureni kwawak ahāŋirān kānayāŋ?; Momika peŋ gamitat yāŋ iweret ba Akumaŋ ku yāŋ iweret? ¹⁰⁻¹¹ Eruk, in kome terak ŋo Āma Bureni-inik-ken momi peŋ yāmik tāŋo kehāromi itak yāŋ nadākta ŋode tāŋira kawut. Ude yāŋpāŋ āma kwāyāhāneŋ tāŋpani u iwetkuk; Nāk ŋode peŋ gāwetat; Aku! Patpat bāgupka yāpmāŋkaŋ yotka-ken kuyi! ¹² Ude iwerirān āmawebe itkuŋo u iŋamiken akumaŋ patpat bāgupi yāpmāŋkaŋ kuŋkuk. Tāŋirān āmawebetā kaŋpāŋ nadāwā inide kubā tāŋkuk. Tāŋpāŋ yāŋkuŋ; Wāra! Imaka kudupi kubā kākamāŋ! Kudān ŋodewani bian kubā nāmo kak tāŋkumāŋonik. Ude yāŋpāŋ Anutu inin oretkuŋ.

Jesu Livai imagutkuk
Mat 9:9-13; Luk 5:27-32

¹³ Ude tāŋpāŋ Jesu Kapeneam yotpārare peŋpeŋ āneŋi Galili gwāgu u gāgāni-ken kuŋkuk. Pāŋku irirān āmawebe māyaptā ahāŋ imiŋpāŋ it gwājiŋkuŋ. It gwājiŋirā Anutu tāŋo manbiŋam yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋkuk. ¹⁴ Yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋtāŋ kuŋattāŋgān Alfias nanaki wāpi Livai u takis moneŋ yāpmāk-yāpmāk tāŋ irirān Jesutā kaŋpāŋ iwetkuk; Gāk akumaŋ nāk nāwat yāk. Ude iwerānā Livai mani buramiŋpāŋ epāni u peŋpeŋ akumaŋ iwatukuk.

¹⁵ Eruk kumaŋ pāŋku Jesu Livaitā yotken āronpāŋ Livaikāt ketem bok naŋkumān. Jesu tāŋo iwarāntākiye-kāt āma takis moneŋ yāpani ātu ba āma waki tāŋpani yāŋ yāwerani māyap Jesu iwat tāŋkuŋo u ketem penta naŋkuŋ. ¹⁶ Ketem naŋ irirā Baga man yāwoŋārewani āma ātu Parisi āma ābotken nanik ābā yabāwā siwoŋi nāmo tāŋpāpāŋ Jesu tāŋo iwarāntākiye ŋode yāwetkuŋ; E! Jesu imata takis moneŋ yāpani āma ba āma waki tāŋpani-kāt bok itpāŋ ketem nākaŋ?

¹⁷ Man ude yāŋirā Jesutā nadāŋpāŋ yāwetkuk; Āma kubā nāk kāyām nāmo yāŋ nadāŋpāŋ yāpātāgak āmaken nāmo kwek. Tāŋ, āma kubā nāk

^s 2:5 Luk 7:48 ^t 2:7 Ais 43:25, 1Jo 1:9 ^u 2:12 Mat 9:33 ^v 2:14 Jon 1:43

^w 2:16 Mat 11:19; Luk 15:1-2

käyäm täyat yān nadāweko unitā uyaku yāpātāgak āmaken kwek yāk. Nāk epān udewani tākta āput. Nāk āma inita siwoŋi yān yāk tākaŋ unita nāmo āput. Nāmo, āma inita nāk momi tānpani yān nadānpān āpani-inik kuŋat tākaŋ āma udewanita yānpān āput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabānkuŋ

Mat 9:14-17

¹⁸Tānpākaŋ kepma uken Jon ume ārut yāmani unitāŋo iwarāntākiye ba Parisi āma ātukāt бага man iwatpān nakta jop itkuŋ. Ude tānjirā āma ātutā Jesu pānku ŋode iwetkuŋ; Jon tāŋo iwarāntākiye ba Parisi āma tāŋo yāwarāntākiye u бага iwatpān nakta jop it tākaŋ. Tān, gākŋo gāwarāntākaye imata nakta jop udegān nāmo it tākaŋ?

¹⁹Iwerāwā Jesutā kowata man wārani kubā ŋode yāwetkuk; Āma ātu noripaki wāpi biŋam ikek kubākāt oretoret terak kuŋatkaŋ imata butewaki nadānpān nakta jop itneŋ? Nāmoinik! ²⁰Tānpākaŋ iwantā pābā āma u iŋit yāpmān kuŋirā uyaku noriyetā wāyākŋewā wawāpān butewaki nadānpān nakta jop itneŋ.

²¹Jesutā ude yānpān iniken man kudupi-kāt Parisi āma tāŋo man ukāt bok nāmo awāhutneŋ yān nadānpān man wārani yarā yāwetkuk. Kubā ŋode; Āma kubātā tek wewani bipa yānkaŋ tek morāki kodakipān tek wewani biani terak tāga nāmo penpān bipek yāk. Ude tānpeko uwā tek kodaki unitā tānpewān tek biani u taŋi wewek. ²²Ude yānpān āneŋi man wārani kubā ŋode yāwetgān tāŋkuk; Āma kubātā wain umeni api tānpanipān kābot tom gupipān tānpani biani kubā gānaŋ tāga nāmo piwek. Ude tānpānā wain umeni api tānpani unitāŋo kehārominitā tānpewān kābot biani kehāromi nāmo u tumānpān wain umeni ba kābori u bok jop awāhutneŋ. Ude tāga nāmo tānpek. Wain umeni api tānpanipān kābot kodaki kehāromi gānaŋ piweko uyaku tāga.

Jesu u Sabat tāŋo māhemi

Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

²³Eruk Juda tāŋo Orekirit kadāni kubāken Jesu iwarāntākiye-kāt sāguom epān bāmopi-ken kuŋatkuŋ. Kuŋattāngān iwarāntākiyetā sāguom ātu weŋpān yāpuŋ. ²⁴^x Weŋpān yāpmānjirā Parisi āma ātutā Jesu ŋode iwetkuŋ; U yabā! Orekirit kadāni-ken epān ude tākta yājiwārani ukeŋopān ude imata tākaŋ?

²⁵^y Ude iwerāwā Jesutā kowata ŋode yāwetkuk; Ude nāmo! Bian oranin Devit u noriye-kāt nakta yewāpān tānkuŋo unitāŋo manbiŋam Anutu tāŋo man terak nāmo daniŋpān nadāk tākaŋ? ²⁶^z Manbiŋam u ŋode pātak; Bian-inik Devit noriye-kāt Anutu tāŋo yot gānaŋ āronpānā kārāga

^x 2:24 Lo 23:25 ^y 2:25 1Sml 21:1-6 ^z 2:26 Wkp 24:5-9

Anututa pewanipāṅ yāpmānpāṅ naṅkaṅ noriyeta imaka yāmān naṅkuṅ. Bāmop āma intājukun tānpāni wāpi Abiata kadāni unitā itkuk-ken uken ude uwā tāṅkuk.

^{27a} Ude yāwetpāṅ ṇode yāwetgān tāṅkuk; Orekirit kadāni uwā Anututā āmawebe tāṅkentākta peṅkuk. Kadāni uwā āmawebeta bārāpi yāmikta nāmo. ²⁸In nadākaṅ? Āma Bureni-inik u imaka kuduptagān ba Sabat tāṅo mähemi bok.

Jesu epān Sabat kubāken tāṅkuk

Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

3 ¹Kadāni kubā Jesutā Juda tāṅo kābeyā yot kubā gānaṅ āronpāṅā āma keri kwāyāhāneṅ tānpāni kubā irirān kaṅkuk. ²Kepma u Sabat unita Parisi āmatā Jesu jide tānpāṅ manken kaṅ tene yāṅ nadānpāṅ Jesu ket tānpāṅ kaṅiwat itkuṅ. Jesutā āma keri kwāyāhāneṅ tānpāni ṇokeṇowā Sabat kadāni ṇo kāwep yāpān tāgaṅeṅ yāṅ nadānpāṅ unita. ³Ude kaṅ iwarirā Jesutā keri kwāyāhāneṅ tānpāni u ṇode iwetkuk; Āmawebe pāke ṇo gabāṅjirā aku!

^{4b} Ude iwerānkaṅ akunpāṅ irirān Jesutā Parisi āma yāwet yabāṅkuk; In jide nadākaṅ? Orekirit kadāni-ken kādet jidewani uwā tāga tāne? Kādet tāga tāne ba kādet waki tāne? Ba āma kāyām ikekta jide tāṅ yāmīne? Tāṅkentāṅ yāmīne ba nāmo tāṅkentāṅ yāmīnitna ini kumneṅ? Ude yāwerānā kowata man nāmo yāṅkaṅ kum itkuṅ.

^{5c} Ude tānpāwā Jesutā bānepi nāmo imārani yabānpāṅ-nadāwān nāmo tāgawāpāṅ koki tānpān waṅkuṅ. Koki tānpān wawāpāṅ āma keri kwāyāhāneṅ tānpāni uwā iwetkuk; Ketka pirāreṅpāṅ yāpi-siwoṅ tawut! Ude iwerānā keri pirāreṅpāṅ yāpān-siwoṅ taṅkuṅ. ^{6d} Eruk, ude tāṅjirān Parisi āmatā kaṅpāṅ Jesu jide tānpāṅ kaṅ utne yāṅ nadānpāṅ gapman tāṅo intājukun āma wāpi Herot unitāṅo ābotkāt pāṅku kābeyā tānpāṅ yānpāṅ-nadāk tāṅkuṅ.

Āmawebe māyaptā Jesu iwarān tāṅkuṅ

^{7-8e} Ude tāṅkaṅ kome u peṅpeṅ Jesutā iwarāntākiye yāwān yāpmāṅ Galili gwāgu-ken kuṅkuṅ. Kuṅjirā āmawebe bumta yāwatkuṅ. Kome māyap ṇode u naniktā yāwatkuṅ; Galili kome, Jerusalem yotpārare, Judia kome, Idumea kome, kome Jodan ume udude kāda itkaṅ, Tire yotpārare, Sidon yotpārare, kome uken naniktā Jesutā imaka imaka tāk tāṅkuko biṅami u nadānpāṅ Jesutā itkuk-ken ukengān tokṇeṅ moreṅkuṅ. ^{9-10f} Āmawebe kāyām ikek māyap yāpān tāgaṅkuṅo unita āma kāyām mebāri mebāri nīkektā Jesu gupi iṇitnayāṅ nadānpāṅ noriye dumāṅ

^a 2:27 Lo 5:14 ^b 3:4 Luk 14:3 ^c 3:5 Jon 11:33 ^d 3:6 Mat 22:15-16 ^e 3:8 Mat 4:25

^f 3:9 Mak 4:1; Luk 5:1-3 ^g 3:10 Mat 14:36

yawat yäpmän Jesutä itkuk-ken äbuŋ. Äbä bumta tokŋewäwä Jesu ämawebetä uyiŋ-kätupneŋ yän nadänpänä iwaräntäkiye gäpe täpuri kubä yäpmän päbä tuän pekot yän yäwetkuk. ^{11 h} Tänpän kadäni kadäni äma mäjäotä magäranitä Jesu kaŋpän mäjo uwä kome terak inami yäpä äpmonpöpän kähän yänpän ŋode yäk täŋkuŋonik; Gäk Anutu täŋo nanaki yäk. ^{12 i} Ude yäwäwä Jesutä iniken mebäri yänjahäktä yäjiwät-inik täŋkuk.

Jesutä iwaräntäkiye 12 ude yämagutkuk

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

¹³ Ude yänpän pom kubäken äronpän Jesutä äma ini bänepitä nadäŋkuko u yänpewän äbuŋ. ¹⁴⁻¹⁵ Ude tänpän äma 12 ude yänpewän äbuŋo u Jesu inikät kuŋatta ba Anutu täŋo man kudupi yänjahänit, kehäromini peŋ yämiŋirän mäjäotä äma magärani yawat kireŋit täkta yäpmän danŋkuk. ^{16 j} Äma 12 uwä wäpi ŋode; Kubä Saimon. Jesutä wäpi kodaki Pita yän iwetkuk. ^{17 k} Yaräwä Sebedi täŋo nanakiyat wäpi Jems kenta Jon. Yarä unita iniken man terak wäpi Boaneges yän yäwetkuk. U ninin man terak Iromän. ¹⁸ Täŋä ätu täŋo wäpi Andru, Filip, Batorom, Matiyu, Tomas. Kubäwä Alfias täŋo nanaki wäpi Jems. Kubä wäpi Tadius. Kubä wäpi Saimon Selot. ¹⁹ Kubä Judas, Kariot komeken nanik. Äma unitä Jesu iwan keri terak peŋkuk.

Jesu mäjäotä magärirän epän täyak yän iwetkuk

Mat 12:24-32; Luk 11:14-23, 12:10

²⁰ Eruk iwaräntäkiye ude iwoyänpän yepmaŋkaŋ Jesu yotken kuŋkuk. Kuŋkukopän ämawebe bumta äbuŋo unita Jesu ini ba iwaräntäkiye jide tänpän ketem naŋpäm! ^{21 l} Ude täŋirä Jesu täŋo noriyetä biŋam u nadänpän, Eruk! Jesu nadäk-nadäki paotak yänpän imagutnayän Jesutä itkuk-ken äbuŋ.

^{22 m} Tänpäkaŋ äma Baga man yäwoŋärewni Jerusalem yotpärare-ken naniktä äbuŋ. Äbänpän ŋode yänkuŋ; Mäjo täŋo äma ärowani wäpi Bilisibap unitä Jesu magärirän unitäŋo kehäromi terak mäjo yawat kirek täyak! yäk.

²³⁻²⁵ Tänpän man yänkuŋo Jesutä u nadänpän ämawebe yän-päbä yepmaŋpän man wärani terak ŋode yäwetkuk; Satantä iniken äboriye täga yawat kirewek? Nämoink! Ba äma äbot kubätä kowat ämiwän täneŋo uwä jide tänpän kehäromi irek? Bureni, ini buap-tägän ämineŋo uwä kehäromini paorek. ²⁶ Tänpän udegän Satantä iniken äboriye däpmänpän yawat kireweko uwä kehäromi täga yäpneŋ? Nämoink!

^h 3:11 Luk 4:41 ⁱ 3:12 Mak 1:34 ^j 3:16 Jon 1:42 ^k 3:17 Luk 9:54 ^l 3:21 Jon 10:20

^m 3:22 Mat 9:34, 10:25

Satan ini paot-inik tänppek. ²⁷Ude yänpän yäwetkuk; Äma komi kubätä iniken yot gänaŋ irirän äma kubätä siwani yänkaŋ päro tuŋumi täga yomä garek? Nämo! Äma komi u bäyaŋ iŋitpän yentä keru kuroŋi pädät tänpän penkaŋ uyaku tuŋumi täga yomä garek. ²⁸Unita ket täwera nadäwut; Waki mebari mebari ba Anututa yänjaroŋ man yäkyäk unitäŋo momi u täga penanŋi. ²⁹Upänkaŋ äma kubätä Anutu täŋo Munapikta yänjaroŋ man yäwayän täko uwä momini uwä tärek-täreki nämo pen api pärek yäk. Anututä momini uwä täga penanŋi nämo. ³⁰Äma ekäni ekänitä Gäk mäjäotä magäränkaŋ unitäŋo kehäromi terak täk täyan yän iwetkuŋo unita Jesutä ude yäwetkuk.

Jesu täŋo miŋiye noriye u netä?

Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹ Man ude yän irirän miŋi noriye-kät Jesutä itkuk-ken u ahänkuŋ. Ahänpän yäman umu itkaŋ Jesutä yäman äpän yän nadänpän äma kubä iwerä äronkuk. ³²Äronpän Jesu äma bämopi-ken irirän kanpän ŋode iwetkuk; Ai! Meŋka notkaye yäman itkaŋ gäka yäkaŋ yäk. ³³Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Meŋnaye notnaye bureni-inik u netä? ³⁴Ude yänpän ämawebe it gwäjiŋkuŋo u yabänpän yänkuk; Meŋnaye, notnaye bureni ŋo! ³⁵Ämawebe Anutu täŋo man buramik täkaŋ uwä näkŋo meŋnaye, notnaye, wanotnaye bureni-inik.

Mujiŋi pikpik täŋo man wäranu

Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

4 ¹ Jesutä äneŋi Galili gwägu gägäni-ken äpmonpän ämawebe man yäwetpän yäwönäreŋ täŋkuk. Täŋ irirän ämawebe mäyap äbä itgwäjiŋpewä Jesu uwä gäpe terak punin äro maŋit itkaŋ ämawebe gwägu gägäni-ken it yäpmän kwäkaŋ Jesutä manbiŋam yäwetpän yäwönäreŋ täŋkuk. ² Tänpänä man wäranu mäyap yäwetpänä kubä pen ŋode yäwetkuk; ³ Juku penpän man wäranu täwerayän täyat ŋo ket nadäwut! Äma kubätä ketem mujiŋi pikta epäni-ken pänku mujiŋi täŋ-irähuttän kwek. ⁴ Täŋ-irähuttän kuŋirän mujiŋi ätu kädet miŋin mäneŋ. Kädet miŋin mäneŋo uwä baraktä yabän ahänpän naŋ paotneŋ. ⁵ Täŋkaŋ mujiŋi ätuwä kome taŋi nämo, gänaŋ umu mobä, uterak maŋ tädotneŋ. ⁶ Kome u pidämigän, gänaŋ umu mobä unita jäwäri punin itkaŋ bäräneŋ tädotneŋ. Bäräneŋ tädotneŋo upänkaŋ edaptä yeŋpewän kubit täneŋ. ⁷ Täŋ, mujiŋi ätuwä mup waki gänaŋ mäneŋ. Mup gänaŋ maŋirä mup waki unitä äronpän uwäk täŋpipiŋ-pewä waŋpän bureni nämo pätnen. ⁸ Täŋpäkaŋ mujiŋi ätuwä kome gakiŋ nikekken mäneŋo uwä täga äroneŋ.

ⁿ 3:31 Mak 6:3; Jon 2:12; Apos 1:14 ^o 4:1 Mak 3:7-9; Luk 5:1-3 ^p 4:2 Mat 13:34; Mak 4:33-34

Äronpän bureni ätu ähan pätneŋ. Ätuwä taŋi bumik pätneŋ. Täŋ, ätuwä bumta pätneŋ.

⁹Man ude yänpän yänkuk; Äma jukuni nikektä näkŋo man ŋo ket nadäwut!

¹⁰Tänpäkaŋ ämawebe ätu kuŋ moreŋirä Jesu iniken iwaräntäkiye-kät noriye ätukät man wärani yäwetkuko unitäŋo mebarita iwet yabänkuŋ. ¹¹Iwet yabäwäwä yänkuk; Anututä intäjukun itkaŋ yabän yäwat epän tak täyak unitäŋo manbiŋam kábop irani injingän nadäkta yäwani unita in-gänpän täwetat. Upänkaŋ ämawebe päke u nämo nadäwä tumäk takäŋ unita u man wäranigän yän nadäk takäŋ. ¹²^a Man unitagän profet kubätä bian ŋode kudän täŋkuk;

Jukujin täwä api nadäneŋo upänkaŋ bänepjintä nämo api nadäwä täreneŋ.

Ba dapunjintäwä api käneŋo upänkaŋ nämo api kawä täreneŋ.

Upänkaŋ nadäwä tärewäpän bänepi nämo sukurek takäŋ unita Anututä momini nämo peŋ yämik täyak yäk. *Ais 6:9,10*

¹³Jesutä ude yänpän yänkuk; Man wärani täweraro unitäŋo mebari nadäkaŋ ba nämo? In mebari nämo nadäwä tumänjirä man wärani ätu yäwawä jide tänpän nadäwä täreneŋ? ¹⁴Man wärani täweraro unitäŋo mebari ŋode; Äma näkŋo man kudupi yänjahäk takäŋ uwä äma mujiŋi täŋ-irähuttäŋ kweko udewani. ¹⁵Tänjä ämawebe ätu näkŋo man kudupi nadänpän bänepi-ken peŋirä Satantä yäyomägat täyak uwä mujiŋi kädet miŋin pewän mäneŋo udewani. ¹⁶Tänpän ämawebe ätu näkŋo man kudupi pengän nadänkaŋ gäriŋi nadäk takäŋ uwä mujiŋi kome pidämi, gänaŋ umu mobä uterak piweko udewani. ¹⁷^r Unita ämawebe udewani uwä näkŋo man bänepi-ken jäwäri ket nämo äpmonpani unita man u kadäni keräpigän yäpmän kuŋatneŋ. Bäräpi kubä ba näkŋo man yänjahänjirä yänjärok man yäwerit iwan täŋ yämiŋit tänpäwä kwitanpän näkŋo man kudupi u bäräneŋ penēŋ. ¹⁸⁻¹⁹^s Tängä ämawebe ätu näkŋo man kudupi nadäk takäŋ upänkaŋ nadän bäräp ba moneŋ wädäk-wädäkta ämäŋi täktäk ba tuŋum imaka imakata yabängäriŋi tänjirä unitä näkŋo man utpewä kumänjirän näkŋo man jopi täŋpek. Uwä mup wakiwaki gänaŋ mäneŋo udewani. ²⁰Tänpäkaŋ ämawebe ätu näkŋo man kudupi nadänkaŋ bänepi-ken penpän kehäromi yäpmän kuŋat takäŋ uwä mujiŋi kome gakŋi terak piweko u bureni ähan ba taŋi bumik ba bumta ahäneŋo udewani.

^a 4:12 Jon 12:40; Apos 28:26-27 ^r 4:17 Mat 26:31 ^s 4:19 Mat 19:23-24

Topän uwä kwawak pewän ijikta yäwani

Luk 8:16-18

²¹ ^t Jesutä manbiŋam u yän paotpäŋä äneŋi yäwetkuk; Äma kubätä topän ijiŋpäŋ kăbot gănaŋ ba kăwut-ken pewek? Nămoinik! Kwawakgăn pewăŋkaŋ ijiŋ-yăŋewek. ²² ^u Bureni! Imaka imaka apiŋo kăbop itkaŋ uwă măden kwawak ahăŋiră api yabăŋpăŋ-nadăneŋ. Ba imaka imaka âmată yejămak tăkaŋ uwă âneŋpăŋ kwawak api penek. ²³ Unita âma jukuni nikektă năkŋo man ŋo ket nadăwut!

²⁴ ^v Man tăwet tăyat uwă ket nadăk tăkot. In năkŋo man kudupi nadăŋ namiŋpăŋ nadăk-nadăkjin-ken âhan penpăŋ nadăneŋo uwă Anutută âtukăt yăpurărăt tamijirăŋ taŋi nadăneŋ. ²⁵ ^w Unita in ŋode nadăwut; Äma kubätä imaka imani u yăpmăŋ kuŋarayăŋ tăko uwă imaka imani uwă yăpurărătpăŋ bumta imikta yăwani. Upăŋkaŋ âma kubätä imaka imani u nămo yăpmăŋ kuŋarayăŋ tăko uwă imaka imani u âneŋi yomăgatta yăwani.

Mujiŋi tădot tăkaŋ unităŋo man wărani

²⁶ Ude yăŋpăŋ âneŋi man wărani kubă ŋode yăwetkuk; Man wărani kubă ŋode tăwera nadăwut; Äbot Anutută yabăŋ yăwat tăyak uwă ŋodewani; Äma kubätä mujiŋi epăni-ken piŋtăŋ kwek. ²⁷ ^x Piŋ moreŋkaŋ kuŋirăŋ bipani kepma yară-yară itpăŋ mebări nămo kaŋpăŋ nadăŋirăŋ kăruk imătpăŋ amnek. ²⁸ Kometă ini-tăgăŋ gakŋi yămiŋirăŋ tădotpăŋ păhămi pitpăŋ âronpăŋ bureni pătnek. ²⁹ ^y Eruk bureni patpăŋ tăgaŋiră pugerek. Tăŋpăkaŋ äbot Anutută yabăŋ yăwat tăyak u udewani.

Mastat mujiŋi tăŋo man wărani

Mat 13:31-32; Luk 13:18-19

³⁰ Jesută ude yăŋpăŋ yăwetkuk; Man wărani jide u tăwerira Anutu tăŋo yabăŋ yăwat epăn unităŋo mebărita nadăwă tăreneŋ? Eruk, kubă ŋode; Äbot Anutută yabăŋ yăwat tăyak u ŋodewani; ³¹⁻³² Păya kubă wăpi mastat unităŋo mujiŋi tăpuri-inik, păya âtu tăŋo mujiŋi gămori-ken itkaŋ. Upăŋkaŋ mujiŋi u piweno uwă tădotpăŋä taŋi tăŋpăŋ păhămi obăt tăŋpek. Obăt tăŋirăŋ barak u gănaŋ âyuŋ săkgămăŋ itnek.

³³ Tăŋpăkaŋ Jesută âmawebe tăŋo nadăk-nadăki yabăŋpăŋ-nadăŋkaŋ nadăk-nadăkită tăga iŋitnaŋi udegăŋ Anutu tăŋo manbiŋam man wărani terakgăŋ yăwet tăŋkukonik. ³⁴ Man mebări kwawak nămo yăwetkaŋ man wărani terakgăŋ yăwet tăŋkukonik. Tăŋpăkaŋ man mebări uwă iwarăntăkiye-kăt inigăŋ itkaŋ yăwet tăŋkukonik.

^t 4:21 Mat 5:15 ^u 4:22 Mat 10:26; Luk 12:2 ^v 4:24 Mat 7:2 ^w 4:25 Mat 13:12

^x 4:27 Jem 5:7 ^y 4:29 Jol 3:13; Rev 14:15

Mänittä Jesu täño mani buramiŋkuk

Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

³⁵Eruk kepma ukengän kome bipmäñirän Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Gwägu kukñi udude käda kuna yäk. ³⁶Yäweränä iwaräntäkiyetä ämawebe Jesu kakta äbuño päke u yepmañpeñ gäpe Jesutä itkuk-ken u gänañ ärowäkañ penta kuñkuñ. Kuñirä ämawebe ätu gäpe ätu yäpmäñkañ mäden yäwatkuñ. ³⁷⁻³⁸Eruk, Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak kuñtäñgän Jesu dāpmonta iwäwä gäpe mädeni käda gwäkita kunowä peñpāñ uterak dāpmon patguñ-guñ täñkuk. Parirän mänit pähap piäñirän gwägu tokätukuk. Tokätpāñ gäpe gänañ äpmonirän gäpetä gwägu gänañ äpmonpayāñ täñkuk. Ude täñpāñä iwaräntäkiyetä Jesu yäwä kikuñrānpāñ iwetkuñ; Ai! Yäwoñärewni, gwägu gänañ äpmonayāñ takamāñ ño yäk. Gwägutä nidāpayāñ täyak ño. Gäk ninta butewaki nämo nadātan? ³⁹Iwaräntäkiyetä ude iweräwä eruk, Jesutä akunpāñ mänit kañ-yāñpāñ gwägu ñode iwetkuk; Bitnäñpāñ kwikinik isi! yäk. Yäweränä mänit kenta gwägu bitnäñpāñ waren māmani nämo itkumän. ⁴⁰Ude täñpāñ Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Imata umuntākañ? Nadäkinikjin näkken nämo peñpāñ umuntākañ ba?

⁴¹Täñpākañ Jesutä mänit kenta gwägu yāniñ bitnäñkuko u kañpāñ umun pähap nadāñpāñ ini-tägän näwetgäwet täñpāñ yāñkuñ; Wa! Äma ño jidewani! Äma jopi kubätä ude täga tänañi nämo. Upāñkañ äma ñonitā mänit kenta gwägu man yäwerirän mani buramikamän! yäk.

Äma mäjäotä magät-pewän täñguñguñ täñpani

Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

5 ¹Eruk kumañ pāñku gwägu kukñi udude käda Gerasa komeken ahāñkuñ. ² Ahāñpāñ Jesu gäpe terak naniktä äpäñirän äma mäjäotä magārani kubä, äma kumbani äneñpani-ken naniktä ahāñ yāmiñkuk. ³⁻⁴Äma u noriyetä iñitna yāñkañ kadäni kadäni keru kuroñi yen kehäromipāñ pädät täwäkañ yäpmāñ dākñek täñkukonik. Uwä äma kubätä unitäño kehäromi yäpmāñ äpnañi nämo, kehäromigämän. ⁵Täñpāñ kepma bipani mobä gänañ ba pom terak-terak kuñatkañ mobä yäpmāñpāñ gupi awähutkañ kähän yāñtäñ kuñat täñkukonik.

⁶Kuñattāñgän Jesu ban udu irirän kañkañ bārāñeñ dubini-ken pāñku gukut imāpmok täñkuk. ⁷⁻⁸^a Ude täñirän Jesutä iwetkuk; Mäjo, gäk äma ño kakätāñpeñ ku! yäk. Ude iweränä äma u kähän pähap yāñpāñ ñode yāñkuk; Jesu, Anutu Ärowani täño nanaki, gäk jide täñ namayāñ äbātan? Anutu iñamiken komi epän nämo gamayāñ yāñ näweri nadäwa!

⁹Yāñirän Jesutä iwet yabāñkuk; Wäpka netä? Iweränä yāñkuk; Nin mäjo mäyaptä äma ño terak itkamāñ unita wäpnin Mäyap yāñ niwet

^a 5:2 Mak 1:23 ^a 5:7 Mak 1:24

tākaŋ yāk. ¹⁰Ude yānpāŋ butewaki terak wari wari iwetkuŋ; Kome itkamāŋ ŋoken nanik niwat kireweno! yāk.

¹¹Man ude yāntāŋgān pom kubā tuān itkuko uken but ābot pāhap ketem naŋ irirā yabāŋkuŋ. ¹²Yabāŋpāŋ Jesu butewaki terak iwetkuŋ; But ābot udu yabātan? Niwat kireŋpewi uterak ārona yāk. ¹³Yāŋirā Jesutā yāniŋ kireŋpewān mājotā āma kakātāŋpen kumaŋ but uterak āroŋkuŋ. Āroŋirā but 2,000 udetā bārāŋen kumaŋ pāŋku geŋi-ken āriŋpāŋ gwāgu gānaŋ āpmonpāŋ ume naŋpāŋ kumbuŋ.

¹⁴Ude tāŋirā āma but watāni iranitā yabāŋpāŋ āmetpen pāŋku āmawebe yotpārare ba deken deken ittāŋ kuŋkuŋo u manbiŋam u yāwetkuŋ. Yāwerākaŋ umuri ahāŋkuko u kāna yāŋkaŋ kuŋkuŋ. ¹⁵Kumaŋ pāŋku Jesuken ahāŋpāŋ kaŋkuŋ. Āma mājo māyaptā magārani u tek yamāk ikek, nadāwān tumbāpāŋ Jesu dubini-ken kwikinik maŋit irirān. U kaŋpāŋ āma pāke ābuŋo uwā umuntaŋkuŋ. ¹⁶Tāŋpāŋ āma kaŋpāŋ nadāŋkuŋo unitā āma mājotā magārani u ba but geŋi-ken āriŋpāŋ kumbuŋo unitāŋo manbiŋam yāwetkuŋ. ¹⁷Man u nadāŋ moreŋpāŋā Jesu iwetkuŋ; Gāk nintāŋo kome ŋo penpen ku! yāŋ iwetkuŋ.

¹⁸Ude iwerāwā Jesu gāpe terak ārowayāŋ tāŋirān āma mājo yāwat kireŋ imiŋkuko unitā Jesu iwetkuk; Nadāŋ namiŋiri bok kuda! yāk. ¹⁹Iwerānā Jesutā iwetkuk; Nāmo! Gāk komeka-ken ku! Pāŋku meŋkaye notkaye Ekānitā tāŋkentāk ba iron ude tāŋ namitak yāŋ biŋam kaŋ yāwet. ²⁰^b Iwerānā āma u mani buramiŋpāŋ kuŋkuk. Kuŋpāŋā Jesutā tāŋ imiŋkuko unita āmawebe yotpārare kubākubā manbiŋam u yāwerānkaŋ yāŋkuŋ; Wāra! Imaka kudupipāŋ nadākamāŋ yāk.

Jesutā webe yarā yāpān tāgaŋkuŋ

Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹⁻²³^c Tāŋpāŋ Jesutā Gerasa kome penpen gāpe terak āromaŋ gwāgu kukŋi ŋode kāda ābuk. Ābānkaŋ āmawebe bumta itgwājiŋkuŋ. Tāŋpāŋ ātu nanak irirān kābeyā yot tāŋo watā āma kubā wāpi Jairas unitā ahāŋpāŋ Jesu kaŋpāŋ gāmori-ken iŋami yāpān āpmonpāpāŋ butewaki terak ŋode iwetkuk; Nākŋo āpetna kumbayāŋ tāyak unita gāk pābā yāpā tāgakta ketka uterak tāga pewayāŋ? Ude tāŋpayāŋ tāno uyaku nāmo api kumbek yāk. ²⁴Ude iwetpāŋ imagurānkaŋ bok kuŋkumān. Kuŋirān āmawebe māyap tākŋun nikek iwatkuŋ. ²⁵⁻²⁶Iwarirā webe kubā kāyām ikek āmawebe bāmopi-ken itkuk. Webe u komepak kāyām kadāni kadāni tāŋ yāpmāŋ kuŋtāyon obaŋ 12 ude tāreŋkuk. U yāpātāgak āma māyaptā tāŋpena tāgawān yāŋkaŋ epān tāŋ yāpmāŋ kuŋirā komi pāhap nadāŋkaŋ moneŋi jop ahāwut yāpmāŋ ābāŋ itkuk. Tāŋkaŋ kāyāmi nāmo paotkaŋ wakiinik tāŋkuk. ²⁷⁻²⁸^d Ude tāŋkaŋ webe unitā Jesu tāŋo

^b 5:20 Mat 4:25; Mak 7:31 ^c 5:23 Mat 8:3; Mak 7:32 ^d 5:28 Mat 14:36

manbiŋam nadānpāŋä ämawebe päke u gānaŋ pāŋku Jesu tāŋo tekgān iŋirira kāyāmna paorān yāŋkaŋ pāŋku mādeni-ken tekgān iŋitkuk. ²⁹ Ude iŋirirān uterakgān nāgāt kawuk taŋpāŋ gupi-ken komi nadāŋkuko u paotkuk.

³⁰ ^e Tāŋirān kadāni ukengān Jesu kehāromini ātu āma kubā terak kuŋtāŋirān nadāŋkuk. Nadānpāŋ äyāŋutpāŋ yāwetkuk; Nākŋo tek netätä iŋitak? ³¹ Yāwānā iwarāntākiyetā iwetkuŋ; Etāŋ, ämawebe māyap dumāŋ gāwatkaŋ u nāmo yabātan? Imata netätä nepmāŋitak yāŋ yāyan? ³² Yāŋirā Jesutā u netätä nākŋo tek iŋitak yānpāŋ äyāŋutpāŋ yabāŋ äyāŋutkuk. ³³ Yabāŋ äyāŋurirān webe ukeŋo Nākā tāyat yānpāŋ umun pāhap nadānpāŋ äbā Jesu gāmori-ken iŋami yāpān āpmonpāpāŋ mebāriŋi yāŋahānpāŋ iwetkuk. ³⁴ ^f Iwerirān Jesutā iwetkuk; Äpetna, nāka nadāŋ namikinik tāyan unita gepmaŋpa tāgatan. Pāŋku tāgaŋpāŋ sākgāmān kaŋ it!

³⁵ Man ude iwerirān āma ātu kābeyā yot tāŋo watā āma wāpi Jairas unitā yotken naniktā abānpāŋ Jairas iwetkuŋ; Äpetka kumak yāk. Kumakopāŋ imata Jesu jop yāŋikŋat yāpmāŋ kwayāŋ? ³⁶ Yāwāwā Jesutā man yāŋkuŋo u nadānpāŋ Jairas iwetkuk; Umuntāweno! Nadāk-nadākka nākagān kehāromi peyi!

³⁷ Ude yānpāŋ ämawebe päke itkuŋo unita yājiwātpāŋ āma yarākubā Pita, Jems-kāt Jems noripaki Jon ugānpāŋ yāmagut yāpmāŋ kuŋkuk. ³⁸ Yāmagut yāpmāŋ kuŋtāŋgān Jairas tāŋo yotken ahānpāŋ yabāŋkuŋ; Yāŋtābātet yānpāŋ konām butewaki pāhap tāŋ irirā. ³⁹ Ude yabāŋkaŋ yot gānaŋ āroŋpāŋ yāwetkuk; Mebāri imata yāŋtābātek yānpāŋ konām butewaki ŋo tāŋ itkaŋ yāk? Webe gubaŋ ŋo nāmo kumak. Dāpmon pat itak. ⁴⁰ ^g Ude yāwānā kaŋ-māgayāŋkuŋ. Kaŋ-māgayāwāwā yāŋ-yāwat-pewān yāman āpāmaŋ kuŋirā webe gubaŋ kumbuko unitāŋo miŋi nani-kāt iwarāntākiye yarākubā ukāt webe gubaŋ kumbanitā patkuk-ken u āroŋkuŋ. ⁴¹ ^h Āroŋpāŋä webe kumbani u kerigān iŋitpāŋ iniken man terak ŋode iwetkuk; Webe gubaŋ, aku! (U iniken man terak Talita kumi yāŋ iwetkuk.) ⁴² Ude yāŋirān uterakgān webe gubaŋ uwā akumaŋ kuŋatkuk. (Webe gubaŋ unitāŋo obaŋ 12 ude.) Tāŋirān kaŋpāŋ miŋi nani-kāt iwarāntākiye yarākubā u keru iŋkuŋ. ⁴³ ⁱ Tāŋpāŋ Jesutā manbiŋam u nāmo yāŋahāneŋ yānpāŋ webe gubaŋi u miŋi nani-kāt iwarāntākiye yarākubā u yāwetpāŋ yāniŋ bitnāŋkuk. Yāniŋ bitnānpāŋ ketem imā naŋpān yāŋ yāwetkuk.

^e 5:30 Luk 6:19 ^f 5:34 Mak 10:52; Luk 7:50, 17:19 ^g 5:40 Jon 11:11 ^h 5:41 Luk 7:14

ⁱ 5:43 Mak 1:44, 7:36

Nasaret naniktä Jesu mäde ut imiŋkuŋ*Mat 13:53-58; Luk 4:16-30*

6 ¹ Jesu iwaräntäkiye-kät yotpärare u penpen Jesutä ini yotpärare-ken kuŋkuŋ. ^{2j} Pänku irirä Juda täŋo Orekirit kadäni täŋirän käbeyä yot gänaŋ äronpän Anutu täŋo manbiŋam yänjahänpän yäwetkuk. Yäwerirän nadänkaŋ mäyaptä nadäwätäk taŋi tänpän yänkuŋ; Äma ŋo nadäk-nadäk pähap ŋowä de yäpuk? Ba imaka imaka ämatä täga tänaŋi nämopän tak täyak u kehäromi netä imiŋkuk? ^{3k} Äma ŋo yot tänpänigän ŋo yäk. U Maria täŋo nanakigän. Noriye Jems, Joses, Juda kenta Saimon u nadäkamän yäk. Ba wanoriye ninkät penta it takamän ŋo yäk. Ude yänpän Jesuta nadäwä wakŋkuŋ.

^{4l} Täŋirä Jesutä yäwetkuk; Komeni komeni ämawebe Anutu täŋo epän äma oraŋ yämik takan upänkan ini komeken nanik ba noriye miŋiye naniye u bitnäk takan yäk. ⁵ Eruk, ini yotpärare-ken naniktä mäde ude ut imiŋpewä Jesutä kudän kudupi ŋoken täga nämö tänpet yän nadänkuk. Äma käyäm ikek yarä-gänpän keritä yepmäŋit-pewän tägaŋkuŋ. ⁶ Tänpäkan ämawebe nadäk-nadäkitä kehäromi nämö nadän imiŋkuŋo unita nadäwän täga nämö täŋkuŋ.

Jesutä iwaräntäkiye epän man yäwetkuk*Mat 10:5-15; Luk 9:1-6*

Eruk yotpärare it yäpmän kuŋkuŋo udegän päŋku Anutu täŋo manbiŋam yäwetpän yäwoŋärek täntän kuŋkuk. ^{7-9m} Täntän kuŋtängän iwaräntäkiye 12 yänpabä yepmanpän yarä-yarä yäpmän daniŋpän mäjo yäwat kirekta kehäromi yämiŋpän jukuman ŋode yäwetkuk; In imaka kubä nämö yäpmänkan kuneŋ. Yäk, ketem, moneŋ imaka nämö yäpneŋ. Ähottaba-kät kuroŋjin ärärani ugänpän kan yäput. Ba tek gupjin terak itkan unitagän kan kut. ¹⁰ Pänku kome kubäken ahänpän äma kubätä yori-ken yän-täknat yäpmän ärowänä ugän itpän epän täŋ paotkan kome kubäken kan kut. ¹¹ⁿ Täŋ, kome kubäken ahänirä not nämö täŋ tamipän manjin bitnäwäwä mäde kan ut yämut. Mäde ut yämiŋpän kugun kuroŋjin-ken nanik pewä manpäpen kan kut. Ude täŋirä tabänpän kan umuntawut!

¹² Jesutä jukuman ude yäwetpän yäniŋ kirenpewän päŋku ämawebe bänepi sukurekta manbiŋam yäwetkuŋ. ^{13o} Ude täŋit mäjo äma magärani bumta yäwat kireŋit, käyäm ikek mäyap ume gakŋi ärut yämiŋpewä tägaŋit täŋkuŋ.

^j 6:2 Jon 7:15 ^k 6:3 Jon 6:42 ^l 6:4 Jon 4:44 ^m 6:7 Luk 10:1 ⁿ 6:11 Apos 13:51

^o 6:13 Jem 5:14

Herottä Jon utpewän kumbuk

Mat 14:1-2; Luk 3:19-20, 9:7-9

¹⁴^p Eruk, Jesu ba iwaräntäkiyetä yäpätägak epän täñ yäpmäj kuñtäko ämawebetä nadänpäj biñam pähap yäjirä Herottä nadäñkuk. Man mebäri mebäri ñode yäk täñkuñonik. Ätutä ñode yäk täñkuñonik; U Jon ume ärut yämani äma u kumbani-ken naniktä akuñkuko unita kehäromini nitek yäj yäjkuñ. ¹⁵ Ätu täwä Äma u Elaija yäj yäjkuñ. Ba ätu täwä Äma u Anutu täño man yäñahäwani äma kubä bian itkuño udewani yäj yäjkuñ. ¹⁶ Yäñtäko Herottä nadänpäjä yäjkuñ; Ude nämo! yäk. Jon kotäki madäñkuro ukeñonitä äneji akuñkuk! yäk.

¹⁷⁻¹⁸^q Herottä man yäjkuñ unitäño manbiñam ñode; Bian Herottä yäñpewän komi ämatä Jon iñitpäñ keru kuroñi pädat täñpäñ komi yotken teñkuñ. Mebäri ñodeta; Herottä monäni Filip unitäño webeni wäpi Herodias yomägatpäñ inita yäpuko unita Jontä kadäni kadäni ñode iwet täñkukonik; Gäk monäka Filip täño webeni yomägatkuno uwä бага man irepmiñpäñ täñkun yäk. ¹⁹⁻²⁰ Ude iwet täñkuko unita Filip webeni Herodias uwä Jonta kokwawak nadäñ imiñpäñ utta kädetta wäyäkñek täñkukonik. Täñjirän Herottä ini uwä Jon uwä Anutu täño kädet siwoñi iwarani äma yäñpäñ watäni it imik täñkukonik. Unita Jontä man yäjirän nadäwän inide kubä täñpöpäñ nadäwätäk täñkañ Jon täño man nadäktä gäripi nadäk täñkukonik.

²¹ Eruk Herodiasä Jon utta kädetta wäyäkñeñtäñ kuñtäyon kädet ñode ahäñkuk; Herottä ini ahäwani kadäni-ken äma ärowani ba iwan täño watä äma ba Galili kome täño ekäni ekäni yäñpabä yepmañpäñ äñnak-äñnak pähap täñ yämiñkuk. ²²⁻²³^r Ude täñ yämän nañ irirä Herodias äperi yäñpewän päñku äma ketem nañ itkuño u iñamiken itpäñ kap kuroñ täñkuk. Kap kuroñ täñ irirän Herot ini ba ämaniye-kät kañgärip täñkuñ. Kañgärip täñpäñ Herottä äma ärowani itkuño u iñamiken webe uwä yäñkehäromtak man ñode iwetkuk; Gäk imaka jopi u ba u unita yäwiwä gamayäj yäk. Ba tuñumna ba kome kañiwat täyat unita yäwiwä yäpmäj daniñpäñ moräki gamayäj yäk. ²⁴ Webe uwä man u nadänpäjä yäman äpmonpäñ miñi iwet yabäñkuk; Meñ, näk imatäkenta yäweret? Yäwänä miñitä iwetkuk; Kuñkañ Jon, ume ärut yämani unitäño gwäkita yäwet yäk.

²⁵ Ude iweränkañ äperi bäräñeñ päñku intäjukun äma u iwetkuk; Gäk Jon, ume ärut yämani unitäño kotäki madäñ täkñeñpäñ gwäki gäpe gänañ penkañ äbä nam yäk. ²⁶ Yäjirän Herot butewaki pähap nadäñkuk. Butewaki nadäñkukopäj äma ärowani iñamiken ba noriye iñamiken man kehäromi yäjkuñ u nadänpäj näka nadäñjirä äpani

^p 6:14 Mat 16:14; Mak 8:28 ^q 6:18 Wkp 18:16 ^r 6:23 Est 5:3,6, 7:2

tānpek yānpān nadān imiŋkuk. ²⁷⁻²⁸ Nadān imiŋpān bārānēn Jon kotāki madān tākŋenpān gwāki yāpmān ābākta komi āma kubā iwerān kuŋkuk. Komi āma unitā komi yot gānān āronpān Jon u kotāki madān tākŋenpān gāpe gānān penpān yāpmān pābā Herodias āperita imiŋkuk. Imānkaŋ webe gubaŋi unitā miŋiken yāpmān kuŋkuk. ²⁹ Ude tāŋirā Jon tāŋo iwarāntākiyetā biŋam u nadānpān Jon gupi yāpmān pāŋku awaŋ āneŋkuŋ. Ugān.

Jesutā āma 5,000 ketem yepmān towiŋkuk

Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

^{30 s} Tānpākaŋ Jesutā iwarāntākiye yāwerān kuŋtānpā kuŋkuŋo u āneŋi āyānupen Jesuken pābā manbiŋam āmawebe yānpān-yāwoŋārek tāŋkuŋo u ba imaka imaka tāntān kuŋatkuŋo unitāŋo manbiŋam iwetkuŋ. ^{31 t} Tāŋirā āmawebe māyap Jesu kāna yāŋkaŋ kuŋkaŋ ābāk tāŋkuŋ. Unita jide tānpān ketem nāne yānpān iwarāntākiye ŋode yāwetkuk; Pāŋku kome āma nāmo itkaŋ-ken itpān-nadāk tāna yāk. ³² Ude yāŋkaŋ kuna yānpen gāpe terak āronpān āma nāmo itkuŋ-ken u kuŋkuŋ. ³³ Kuŋirā āmawebe māyaptā yabānpān-nadāk tāŋkaŋ komeni komeni akuŋ kirenpān intājukun pāŋku kome Jesu-kāt iwarāntākiyetā itpān-nadāk tānayān yāŋkuŋ-ken u it kireŋkuŋ.

^{34 u} Eruk Jesutā gwāgu gāgāni-ken udu ahānpān gāpe terak naniktā āpānpān āmawebe ābot pāhap yabāŋkuk. Yabānpān ironi kodāŋatā butewaki tāntān kuŋat tākaŋ ude bumik tāŋ irirā yabānpān butewaki nadān yāmiŋkuk. Ude nadānpān pengān Anutu tāŋo kādet mebāri mebārita yāwetpān yāwoŋārek tāŋkuk.

^{35 v} Ude tāŋ irirān kome dapuri āpmonpayān tāŋkuk. Tāŋirān iwarāntākiyetā pāŋku Jesu iwetkuŋ; Kome ŋo gāgāni-ken iritna kome bipayān tāyak. ³⁶ Unita āmawebe yāwetpewi pāŋku yotpārare it yāpmān kukaŋ-ken uken pāŋku ketem ini-ini gwāki penpān yāpmānpān naŋput yāŋ iwetkuŋ. ³⁷ Ude iwerāwā Jesutā yāwetkuk; Intā tāga nāmo yāmineŋ? Ude yāwerānā yāŋkuŋ; Jide tānpān yāmine? Moneŋ taŋipān uyaku āmawebe pāke ŋonita ketemā yāmine yāk. Upāŋkaŋ moneŋ taŋi de yāpmānpān āmawebe māyap ŋo yepmān towinayān?

³⁸ Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Pāŋku āmawebe yāwet yabāwut. Iniken dākum jideka itkaŋ? Ude yāwānā pāŋku yabānpān-nadānkaŋ ābā iwetkuŋ; Kārāga 5kāt gwāgu tom yarā ude itkaŋ yāk. ³⁹⁻⁴⁰ Ude yāwāwā Jesutā yāwet-pewān āmawebe kome terak ābot-ābot maŋirāntān yāpmān kuŋkuŋ. Ābot ātu 100, ābot ātu 50 ude maŋirāntān yāpmān kuŋkuŋ. ^{41 w} Eruk maŋirāntān yāpmān kuŋirā Jesu kārāga 5 ukāt gwāgu tom yarā ukāt yāpmānkaŋ kunum terak doraŋpān Anutu-ken bānep

^s 6:30 Luk 10:17 ^t 6:31 Mak 3:20 ^u 6:34 Mat 9:36 ^v 6:35 Mak 8:1-9 ^w 6:41 Mak 7:34

täga man iwetkuk. Iwetpän kārāga tokātpän iwarāntākiyeta yāmānkaŋ unitāwā āmawebe bumta päke unita yāmiŋtāŋ kuŋkuŋ. Tāŋpāŋä gwāgu tom udegān tāŋkuk. ⁴²⁻⁴³ Ude tāŋkaŋ āmawebe päke unitā naŋpā koki tāŋpāpāŋ ātu jop peŋkuŋ. Tāŋpākaŋ jop patkuŋo u iwarāntākiyetā yāpmāŋpāŋ yāk 12 ude daiwā tokŋeŋkuŋ. ⁴⁴ Āmawebe Jesutā yepmāŋ towiŋkuko uwā 5,000 ude. Tāŋpākaŋ u āma ekāni-gānpāŋ daniwani, webe iroŋi-kāt nāmo.

Jesu gwāgu terak yeŋtāŋ kuŋkuk

Mat 14:22-23; Jon 6:16-21

⁴⁵ Tāŋpākaŋ pengān Jesutā iwarāntākiye yāwet-pewān gāpe terak āromaŋ gwāgu gāgāni kukŋi udude kāda Betsaida kome kāda intājukun kuŋkuŋ. Kuŋirā Jesutā āmawebe päke u yāwerān kuŋtāŋpā kuŋkuŋ. ⁴⁶ ^x Āmawebe kuŋtāŋpā kuŋirā Jesu iniwā nani-kāt man yādayāŋ pom terak āroŋkuk.

⁴⁷ Āroŋkuko ittāŋgān kome bipmāŋ urānkaŋ gāpe iwarāntākiyetā yāpmāŋ kuŋkuŋo u gwāgu bāmopi-ken kuŋirā Jesu inigān pom terak itkaŋ yabāŋkuk. ⁴⁸ Iwān mānit taŋi pāhap piāŋirān iwarāntākiyetā gāpe tāŋpena kwān yāŋkaŋ pipiri kubā tāŋ irirā. Eruk tamimaŋ barak nāmo maŋirirā Jesu uwā iwarāntākiyetā itkuŋ-ken uken kwa yāŋpāŋ gwāgu terak yeŋtāŋ kuŋkuk. Gwāgu terak yeŋtāŋ kumaŋ pāŋku iwarāntākiye dubini-ken ahāŋ yāmiŋirān kaŋkuŋ. ⁴⁹⁻⁵⁰ ^y Kaŋpāŋä mājō kubātā ābātak yāŋkaŋ umun pāhap nadāŋpāŋ kāhān yāŋkuŋ. Kāhān yāŋirā Jesutā pengān yāwetkuk; Umuntāneŋo, nākŋa āretat yāk.

⁵¹⁻⁵² ^z ^a Ude yāŋpāŋ gāpe iwarāntākiyetā itkuŋo uterak āroŋpāŋ bok irirā iwān mānit bitnāŋkuk. Iwān mānit bitnāŋirān nadāwā umuri pāhap kubā tāŋkuk. Imata, Jesutā ketem yāpmāŋ daniŋpāŋ āmawebeta yāmiŋirān kaŋkuŋo upāŋkaŋ Jesu tāŋo mebāri ket nāmo nadāŋkuŋo unita nadāk-nadāki-ken nadāwā nāmo tāreŋkuk.

Jesutā kāyām ikek māyap yāpān tāgaŋkuŋ

Mat 14:34-36

⁵³ Jesutā gāpe terak ārowānkaŋ penta kuŋtāŋgān Genesaret komeken ahāŋkuŋ. Ahāŋpāŋä gāpe tāŋo yen yāpmāŋ pāŋku pāya kujat terak topmāŋpāŋ peŋkuŋ. ⁵⁴⁻⁵⁵ Peŋpāŋ kunayāŋ tāŋirā āmawebetā Jesu kaŋpāŋ nadāŋkaŋ pāŋku yotpārare Genesaret kome kādata ittāŋ kuŋkuŋo u biŋam yāwerākaŋ āmawebe kāyām ikek gāraŋ tāŋpāŋ yāpmāŋ Jesutā itkuk-ken ugān iwatkuŋ. ⁵⁶ ^b Tāŋpāŋ yotpārare taŋi ba tāpuri ba tobāt yotken epān tāŋtāŋ kuŋirān āmawebe kāyām ikek

^x 6:46 Luk 5:16, 6:12; Luk 9:28 ^y 6:49 Luk 24:37 ^z 6:51 Mak 4:39 ^a 6:52 Mak 8:17

^b 6:56 Mat 14:36

kwawakgän yepmanpän Jesu butewaki man node iwetkuñ; Nadän yäminjiri tekka moräkigän injirirä käyami paorut yän iwetkuñ. Ude iwerä nadän yäminjirän käyäm ikek teki moräkigän injitkuño u kudup tağan moreñkuñ.

Äbek ora täño man

Mat 15:1-9

7 ¹Parisi äma ätukät Baga man yäwoñärewani äma ätu Jerusalem naniktä äbänpän Jesuken ahänpän itkuñ. ² Tänpän yabänkuñ; Jesu täño iwaräntäkiyetä Parisi äma täño бага man pewani u nämo iwatpän kerä nämo ärutkañ ketem jop yäpmanpän nañkuñ. Ude täñjirä yabäwä siwoñi nämo täñkuñ. Bänepi tänpä wakañ yän nadänkuñ. ³Unitäño mebäri node; Parisi ämakät Juda nanik ämawebe kudup kerä ärutkañ-gän ketem nak täñkuñonik. Uwä äbekiye oraniye täño бага man buraminpän ude täk täñkuñonik. ⁴ ^d Ba käbeyäken naniktä äbänpän ketem näna yänpänä kerä ärutkañ uyaku täga näneñ. Täñkañ gäpe, käbot ba imaka imaka ärut täñkuñonik. Ude nämo tänowä bänepniñ yäpna waneñ yän nadäk täñkuñonik. Tänpän imaka imaka mebäri mebäri äbekiye oraniyetä pewani ugän iwatpän täk täñkuñonik.

⁵Mebäri unita nadänpän Parisi ämakät Baga man yäwoñärewani ämatä Jesu node iwet yabänkuñ; Gäwaräntäkaye imata nintäño äbekniye oraniye täño бага man u nämo iwat täkañ? Kerä nämo ärutkañ imata ketem jop nak täkañ? Ude täk täkañ uwä bänepi tänpäwak täkañ yäk.

⁶⁻⁷ ^e Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Jop manman yäwani inta profet biani kubä wäpi Aisaia unitä man Anututä nadäk-nadäki-ken peñjirän node yänkuko uwä bureni ahätak;

Äma äbot ño menitä näk naniñ oret täkañ upänkañ bänepitä näka bitnäk täkañ.

Äma täño бага mangän iwat täkañ unita naniñ orerirä näk nämo nadän yämik täyat yäk. *Ais 29:13*

⁸In Anutu täño бага man peñpän komen äma täño бага man buraminpän kuñat täkañ.

⁹Ude yänpän yäwetkuk; In Anutu täño man weñkirenpän injinken nadäk-nadäk kädet ugänpän iwat täkañ. U siwoñi yän nadäk täkañ upänkañ näkä nadäwa siwoñi nämo täk täyak. Unitä kädet udewanigän kubä node täwera mebärijin nadäwut. ¹⁰ ^f Orajin pähap Moses bian jukuman node yänkuk; Gäk meñka nanka orañ yämen. Ba kubä node; Äma kubätä miñi nani yebewänä kumän-kumän utneñ yän yänkuk.

¹¹Eruk, in man u nadäkañ upänkañ mäde ut imiñpän node yäk täkañ; Äma kubätä imaka täga kubäta miñi nani täñkentän yämikta yäwekopän

^c 7:2 Luk 11:38 ^d 7:4 Mat 23:25 ^e 7:6 Ais 29:13 ^f 7:10 Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16

node yäwerek; Ŋo ekta taminanpān ek jop irirān Anututa biŋam peyat yān yäwerek. Wa! Miŋi nani nāmo nadān yāminpān ude yäweko uwā in tāga tāyan yān iwetneŋ. ¹²Meŋnan tuŋum upān tāŋkentān yāminanji nāmo yān iwetneŋ. ¹³Jesutā ude yāwetpān yāŋkuk; In ude tāk tākaŋ uwā Anutu tāŋo man u weŋkireŋpān injinken man ugānpān iwat tākaŋ. Tānpākaŋ ugān nāmo. Imaka ātu udegān tāk tākaŋ yān yāwetkuk.

Imatākentā bānepnin tāga tānpān waneŋ?

Mat 15:10-20

¹⁴Jesutā ude yānpān āmawebe āneŋi yānpābā ābot kubāgān yepmaŋpān yāwetkuk; In juku peŋirā man kubā tāwera nadāwut; ¹⁵Imaka nānpānitā bānepjin nāmo tānpāwak tākaŋ. Imaka bānepjin-ken nanik ābāk tāyak unitāgān bānepjin tānpāwak tākaŋ. ¹⁶Āma jukuni nīektā nākŋo man ŋo ket nadāwut!

¹⁷Eruk ude yānpān āmawebe yepmaŋpeŋ yot gānaŋ āroŋkuk. Āroŋirān iwarāntākiyetā man wārāni yāŋkuko unita iwet yabāŋkuŋ. ¹⁸Iwet yabāwā yāwetkuk; Ai! In nadāk-nadākjin nāmo ba? Mebāri ŋodeta nāmo nadākaŋ? Imaka kokjin gānaŋ āpmok tāyak unitā bānepjin imata tānpān waneŋ? ¹⁹Ketem nak tākaŋ unitā bānepjin-ken nāmo āpmok tākaŋ. Uwā pāpmo ini irani-ken itkaŋ kāderi-kengān āpāmaŋ kuk tākaŋ yān yāwetkuk. Ude yāwetkuko uwā ketem ātu Juda naniktā yājiwārāni u kuduptagān Jesutā tāgagān yān yāŋkuk.

²⁰Ude yānpān kubā pen ŋode yāwetkuk; Imaka waki bānepjin-ken nanik-tāgān ābāk tākaŋ unitā Anutu iŋamiken tānpewā waki tāk tākaŋ. ²¹⁻²²Āma bānepi-ken naniktā imaka abāk tākaŋ u ŋode; Nadāwāwak, kubokāret, kubota, āma kumāŋ-kumāŋ dāpmāk, webe yāpmānpān pek, yabāŋgārip, bānep iyaŋ, jop yākŋat-yākŋat, kokwawak yāpmān kuŋat-kuŋat, me yākyāk, yānpān-yabān yāwat, ārowani tāktāk, Anututa nadāwā āpani tāktāk. ²³Imaka wakiwaki udewani āma ini bānepi-ken naniktā ahānpān tānpewā wak tākaŋ. Tāŋirā Anututā yabāwān wakiinik kubā tāk tākaŋ.

Webe kubātā Jesuta nadākinik tāŋ imiŋkuk

Mat 15:21-28

²⁴Eruk Jesu kome u peŋpeŋ Tire komeken kuŋkuk. Pāŋku ahānpān āmatā nabāneŋ yān nadānpān yot kubā gānaŋ kābop āroŋkuk. Kābop āroŋkukopān jide tānpān kābop-inik irān? ²⁵⁻²⁶Yot gānaŋ āro irirān pengān webe kubātā Jesu ābāk yān yāŋirā nadāŋkuk. Webe uwā guŋ ābotken nanik, kome kubā wāpi Siria Ponika uken nanik. Eruk webe unitā Jesu ābāk yān yāŋirā nadānpānā āperi mājotā magātkuko unita

§ 7:15 Apos 10:14-15

yānpān bārāneŋ pānku Jesu gāmori-ken iŋami yāpān āpmonpāpān patkuk. Ude tānkaŋ konām butewaki tānpān iwetkuk; O Jesu, mājo āpetna magārako u iweri kaŋ kwān yāk. ²⁷Ude iwerānā Jesutā iwetkuk; Nanak tāŋo ketem yāyomāgatpān aŋta yāmiwā nāmo tāgawek. Ironironita yāmīna nanpā koki tānpākaŋ uyaku yāk. ²⁸Ude yāwānā webe unitā man kowata ŋode iwetkuk; Ekāni, bureni yāyan upānkaŋ aŋ uwā ironitā ketem nankaŋ kokoki pewā maŋirā upān jop waki nak tākaŋ yāk.

²⁹Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Tāga yāyan unita nadān gamitat. Eruk tāga, kuyi! Mājo āpetka kakātāyak yāk. ³⁰Ude iwerānkaŋ kumaŋ komeni-ken ahānpān pānku ini yotken āronpān kaŋkuk; Āperi mājo kakātānpeŋ kuŋirān kwikinik patkuk.

Jesutā āma guŋ kubā yāpān tāgaŋkuk

³¹^h Tānpākaŋ Jesu uwā Tire kome peŋpeŋ Sidon kome irepmiŋpān pābā Galili gwāgu kāda Dekapolis kome ahāŋkuk. ³²Ahāŋirān āma guŋ kubā, man nāmo nadāwani ba man yākyākta meberi bārāpi, u imagut yāpmān Jesuken ahānpān butewaki man ŋode iwetkuŋ; Jesu, ketka āma ŋo terak pe! yāk. ³³ⁱ Ude iwerā nadānpān Jesutā āma uwā ketwāra tāŋireŋpewān pānku inigān irānkaŋ kerī nanakitā jukuni-ken peŋkuk. Tānpān iwiŋ kerī-ken utpānā meberiken iŋitkuk. ³⁴^j Ude tānpān kunum terak iŋiŋpewān ārowāpān āma unita butewaki pāhap nadānpān jākjāk yānpān iwetkuk; Nadāwi tumbut! (U iniken man terak Epata! yāŋ iwetkuk.) ³⁵Ude yāwānā uterakgān jukunitā nadāwān tumbāpān meberi imaka pidām taŋirān man sākgāmān yāŋkuk. ³⁶^k Tāŋirān Jesu āmawebetā manbiŋam u nāmo yāŋahāneŋ yānpān yājiwātukuk. Yājiwātukuko upānkaŋ man nāmo buramiŋkuŋ. Nāmo, u ehutpān yāŋahāntāŋ kuŋkuŋ. ³⁷^l Ude yāŋahāŋirā āmawebe biŋam u nadāŋkuŋo unitā yāŋkuŋ; Wāra! Imaka imaka tāk tāyak u kudup tāgagān tāk tāyak! yāk. Āma man nāmo yāwani tānpewān man yāk tākaŋ ba man nāmo nadāwani imaka tānpewān man nadāk tākaŋ. U inide kubā! yāŋ yāŋkuŋ.

Jesutā āmawebe 4,000 ketem yepmān towiŋkuk

Mat 15:32-39

8 ¹⁻²^m Kadāni ukengān āmawebe ābot pāhap Jesuken āneŋi tokneŋpān nakta jop irirā iwarāntākiye yānpewān ābāpān yāwetkuk; Āmawebe ŋo ninkāt kepma yarākubā it yāpmān ābāŋkā nakta bumta yenirā yabānpān butewaki nadātāt. ³Jop yepmana pānku kādet miŋin nakta kumneŋ. Ātu ban naniktā ābuŋ yāk.

⁴Ude yāwerānā iwarāntākiyetā iwetkuŋ; Kome jopi-ken ŋodeken ketem deken nanipān yāpmānpān āma ābot ŋodewanita yāmīne? ⁵Yāwāwā

^h 7:31 Mat 15:29-31 ⁱ 7:33 Mak 5:23; Luk 4:40, 13:13 ^j 7:34 Mak 6:41; Jon 11:41

^k 7:36 Mak 1:43-45 ^l 7:37 Ais 35:5 ^m 8:2 Mak 6:34-44

yäwetkuk; Inken kārāga jidetā itkaŋ? Yāwerānā iwetkuŋ; 7tāgān itkaŋ yāk. ⁶Ude iwerā nadāŋkaŋ Jesutā āmawebe yāwet-pewān kome terak maŋit yāpmāŋ kuŋkuŋ. Tāŋkaŋ kārāga 7 ŋokeŋo yāpmāŋpāŋ Ekāni bānep tāga man iwetkaŋ tokātpāŋ iwarāntākiyeta yāmiŋkuk. Yāmānkaŋā iwarāntākiyeta āmawebe pāke unita yāmiŋ yāpmāŋ kuŋkuŋ. ⁷Tāŋkaŋ gwāgu tom yarāgān itkuŋo u udegān Ekāni bānep tāga man iwetkaŋ yāpmāŋ daniŋpāŋ iwarāntākiyeta yāmānkaŋ āmawebeta yāmiŋkuŋ. ⁸Yāmā āma 4,000 bumik itkuŋo u naŋpāŋ koki tāŋkuŋ. Naŋpā tāgawāpāŋ ketem ātu jop patkuŋo uwā iwarāntākiyeta yāpmāŋpāŋ yāk 7 ude daiwā tokŋeŋkuŋ. ⁹Ude tāŋkaŋ āmawebe u yāwet-pewān ini komen komen kuŋtāŋpā kuŋkuŋ. ¹⁰Kuŋ moreŋirā Jesu iwarāntākiye-kāt gāpe terak āroŋpeŋ pāŋku Dalmanuta komeken uken ahāŋkuŋ.

¹¹^a Uken ahāŋpāŋ irirā Parisi āma ātu Jesuken ābāŋpāŋ manken tena yāŋkaŋ yānyabāk kehāromigān iwetpāŋ ŋode iwet yabāŋkuŋ; Ai! Kudān kudupi kubā tāŋiri kaŋpāŋ Anututā gepmaŋpān āpun yāŋ nadāna! ¹²^o Iwerirā Jesutā gaŋani nadāŋpāŋ yāwetkuk; Āma udewani imata kudān kudupi tāŋiri kānayāŋ yāŋkaŋ nadāk tākaŋ? Nāk bureni tāwetat. Nāk kudān kudupi kubā nāmoinik tāwoŋārewayāŋ! ¹³Ude yāŋpāŋā yepmaŋpeŋ iwarāntākiye yāŋ-yākŋat yāpmāŋ gāpe terak āromaŋ gwāgu ani kukŋi udude kāda āroŋkuŋ.

Parisi āma tāŋo kudāni u yis udewani

Mat 16:5-12

¹⁴Tāŋpākaŋ iwarāntākiyeta guŋ taŋpāŋ kārāga dākum māyap nāmo yāpuŋ. Gāpe terak kubāgān itkuko ugānpāŋ yāpuŋ. ¹⁵^p Eruk kuŋtāŋgān Jesutā man ŋode yāwetkuk; In Parisi āmakāt Herot tāŋo yis unita ket nadāŋpāŋ kaŋ kuŋarut! ¹⁶Yāwerānā iwarāntākiyeta ini-tāgān nāwetgāwet tāŋpāŋ yāŋkuŋ; Kārāgata guŋ taŋpeŋ ābāmāŋo unita kāwep nadāŋpāŋ niwetak yāk. ¹⁷^q Man ude yāŋirā Jesutā nadāŋpāŋ yāwetkuk; Kārāgata guŋ taŋpeŋ ābāŋopāŋ imata yāŋpāŋ-nadāk tākaŋ? Wari wari tāwet yāpmāŋ ābāk tāyat u mebāri nāmo nadākaŋ? Bānepjin nāmo pirāreyātak? ¹⁸^r Dapunjin tumbani ba jukujintā nāmo nadāk tākaŋ? Tāŋā ketem yepmāŋ towiŋkuro u yabāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ guŋ taŋkuŋ? ¹⁹^s Kārāga 5 yāpmāŋ daniŋpāŋ āma 5,000ta yāmiŋira kokoki itgān tāŋkuŋo u yāk jide daiŋkuŋ? Yāwerān 12 yāŋ iwetkuŋ. ²⁰^t Ba kārāga 7 yāpmāŋ daniŋpāŋ āma 4,000 yepmāŋ towiŋira kokoki itgān tāŋkuŋo u yāk jide daiŋkuŋ? Ude yāwānā 7 yāŋ iwetkuŋ. ²¹Yāwāwā yāwetkuk; Upāŋ imata nāmo nadāwā tumāŋkaŋ?

Jesutā dapuri tumbani kubā yāpān tāgaŋkuk

²²Ude yāwerānkaŋ gwāgu terak kuŋtāŋgān Betsaida komeken ahāŋkuŋ. Ahāŋirā uken āma ātutā noripak dapuri tumbani yāŋiŋŋat

^a 8:11 Mat 12:38 ^o 8:12 Luk 11:29 ^p 8:15 Luk 12:1 ^q 8:17 Mak 6:52 ^r 8:18 Jer 5:21; Mak 4:12; Apos 28:26 ^s 8:19 Mak 6:41-44 ^t 8:20 Mak 8:6-9

yäpman Jesuken kunjun. Panju dubini-ken ahänpänä Jesutä kerä dapuri waki terak penjirän tagawän yänpän butewaki man iwetkun. ²³Eruk ude iwerirä Jesutä äma uwä injtpän yänjkät yäpman yotparare gagäni-ken kunjuk. Panju dapuri-ken iwit utpän keritā gupi terak penjän iwetkuk; Imaka kubä käyan ba nämo? ²⁴Iweränä yänjuk; Ai, äma yäbatat upänkan u wäranigän, päya ude bumik yäbatat. Ket nämo yäbatat yäk. ²⁵Ude yäwänä Jesutä kerä dapuri-ken äneni penjirän eruk dapun säkgämän ijiwän kunjun. Ijiwän kwäpän imaka kudup kwawakgän yäbänjuk. ²⁶Ude tänpänä Jesutä iwetkuk; Gäkna yotken siwonji kuyi. Yotparare-ken äroweno.

Pitatä Jesu täño mebari yänahänjuk

Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷Ude tänkan Jesu iwaräntäkiye-kät Sisaria Pilipai komeken kunjun. Kuntängän iwaräntäkiye node yäwet yäbänjuk; Ämawebetä näka netä yän näwet täkan? ²⁸Yäwänä iwetkun; Ätutawä Jon ume ärut yämani yän yäk täkan. Ba ätutawä gäk profet biani Elaija yän yäk täkan. Täñ, ätutawä profet bian itkuno uken nanik kubä yän yäk täkan. ²⁹Ude yäwawä Jesutä yäwetkuk; Tänpäkan injinä näkawä netä yän yäk täkan? Yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk Kristo, Anututä bian nin täñkentän nimikta iwoyäwani u yäk. ³⁰Ude yäwänä Jesutä iniken mebari äma ätu nämoinik yäwetneñ yänpän yäniñ bitnäñjuk.

Jesu ini kumakta yänahänpän yäwetkuk

Mat 16:21-28; Luk 9:22-27

³¹Kadäni uken Jesutä yäput penjän man node yänahänpän yäwetkuk; Äma Bureni-inik uwä komi mäyap api nadäwek. Tänpäkan Juda täño äma ekäni, ba bämop äma intäjukun tänpäni-kät Baga man yäwönärewani äma unitä Äma Bureni-inik mäde ut iminpan kumän-kumän api utneñ. Täñkan utpän änenayän täñopän kepma yäräkubä tärenjirän äneni api akwek. ³²Man u yänkwawa tawänkan Pitatä inigän yänjkät yäpman panju ibenjuk. ³³Tänpänä Jesutä äyänutpän iwaräntäkiye yäbänpän Pita iwetkuk; Satan, gäk kewe! Gäk man nadätan uwä Anutu-ken nanik nämo. Uwä äma täño nadäk-nadäkgän.

³⁴Jesutä ude yänpän ämawebe päke u itkuno ukät iwaräntäkiye yänpewän äbäpän node yäwetkuk; Äma kubätä näk näwarayän nadänpänä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut iminpan bäräpi näkä kotawayän täyat udegän päya kwakäpi buraminkan gwäk piminpan kan näwarän. ³⁵Tänpäkan äma kubätä iniken irit kunat-kunarita iyap tänpänä u api paorek. Upänkan äma kubätä näka yänpän iniken irit

^u 8:26 Mak 7:36 ^v 8:28 Mak 6:15 ^w 8:29 Jon 6:68-69; Mak 9:9 ^x 8:34 Mat 10:38-39

kuŋat-kuŋari iniŋ kirenpān nākŋo Manbiŋam Täga yāpmān kuŋarayān tāko uwā irit kehāromi api kaŋ-ahāwek. ³⁶ Tāŋ, āma kubätä kome tāŋo imaka kudup peŋ bāyaŋpān yāpmān kuŋattāŋgān paot-paotta biŋam tāŋpeko uwā tāgawek? ³⁷ Āma udewani Anutu māde ut imiŋpān kuŋarayān tāko uwā irit kehāromi yāpmākta kädetta api wāyākwek. ³⁸ Nadākaŋ? Āma Bureni-iniktā nani tāŋo tuŋum epmāget kudān ikek kudupi aŋeroniye-kāt api āpneŋ. Kadāni uken āma kubätä āma ānok gwājiwani, Anutu tāŋo man peŋawāk tāk tāŋpani ŋo bāmopi-ken itpān wāpna ba manna biŋam māde ut imayān tāko uwā, Āma Bureni-inik uwā udegān āma unita māde api ut imek.

9 ¹ Jesutā ude yānpān kubā pen ŋode yāwetgān tāŋkuk; Nāk bureni tāwetat. Itkaŋ ŋo inken nanik ātu nāmo kumāŋirā Anututā intājukun it yāmiŋirān gāmoriken irit tāŋo kehāromini kwawak ahāŋirān api kāneŋ.

Jesu mebārini kwawak pewān ahāŋkun

Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

²⁻³ Eruk ittān kuŋtāŋgān kepma 6 tāreŋirān Pita, Jems, Jon yāmagurān yāpmān pom kāroŋi kubā terak inigān pāro itkuŋ. Āro u irirā Jesu terak inipārik kubā ahāŋkuk. Teki paki-inikinik tānpān āgo weŋkuk, āma kubätä tek ārurākaŋ ude tānaŋi bumik nāmo. ⁴ Jesu terak ude ahāŋirān yabāŋkun; Profet biani yarā Moses kenta Elaija ini ugān iŋami terak ahāŋ yāmiŋpān Jesu-kāt man yānpān-nadāk tāŋkuŋ. ⁵⁻⁶ Tāŋirā yabānpān iwarāntākiyetā umun pāhap nadānpān Pitatā man jide yāwet yāŋ nadānpān ŋode yāŋkuk; Ārowani, itkamāŋ ŋonita oretoret tākamāŋ yāk. Unita yottaba yarākubā tāŋ tamina. Gāka kubā, Mosesta kubā, Elaijata kubā yāk. ⁷ Ude yāwānā gubamtā āpā uwāk tānpān yepmaŋirān u gānaŋ man kubā ŋode ahāŋkuk; Ŋowā nākŋo ironina tāgagāmān. U kaŋpān gāripi nadāk tāyat unita in unitāŋo man kaŋ buramik tāŋput yāŋ yāwetkuk. ⁸ Man kotāk ude nadāŋirā pit kubāgān profet biani yarā u paorākaŋ Jesu inigān irirān kaŋkuŋ. ⁹ Tānpān pom itkuŋ-ken u naniktā āpāŋit āpāŋit Jesutā jukuman ŋode yāwetkuk; Imaka kaŋo unitāŋo manbiŋam āma nāmo yāwerirā Āma Bureni-inik kumbani-ken naniktā kaŋ akwān. ¹⁰ Ude yāwerākaŋ iwarāntākiye yarākubā u man u yāpmānpān bānepi-ken peŋpān man yānpān-nadāk ŋode tāŋkuŋ; Kumbani-ken naniktā akukakuk u imatāken man? yāŋ yāŋkuŋ.

¹¹ Ude yānpān Jesu ŋode iwet yabāŋkun; Baga man yāwoŋārewani āmatā Elaijata jukun api ahāwek yāŋ imata yāk tākaŋ? ¹²⁻¹³ ^c d Iwerāwā Jesutā yāwetkuk; Elaija uwā bureni intājukun ahānpān Anutu tāŋo

^y 8:38 Mat 10:33 ^z 9:1 Mak 13:30 ^a 9:7 Mat 3:17, 2Pi 1:17-18; Lo 18:15; Apos 3:22

^b 9:9 Mat 12:16; Mak 8:30 ^c 9:12 Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3 ^d 9:13 Mat 11:14

iwoyāwani āma unita tuŋum tāŋkuk. Unita bureni ŋode tāwetat; Elaijata yāŋkuŋo uku ābuk. Äbāŋpāŋ irirān imaka tāŋ iminayāŋ nadāŋkuŋo udegān tāŋ imiŋkuŋ. Imaka tāŋ imikta yāwani Anutu tāŋo man bian kudān tāwani udegān tāŋ imiŋkuŋ. Tāŋkaŋ Anutu tāŋo man terak Äma Bureni-inikta māde ut imiŋirā komi komi māyap api nadāwek yāŋ yāwani, man u bureni api ahāwek.

Mäjo kubä iwat kirekta tāŋpā waŋkuŋ

Mat 17:14-22; Luk 9:37-43

¹⁴Tāŋpāŋ pom terak naniktä äpāmaŋ iwarāntākiye ätu itkuŋ-ken ahāŋpāŋ yabāŋkuŋ; Äma bumta it gwäjiŋpāŋ irirā Baga man yāwoŋārewani āma ätu iwarāntākiye-kāt yāŋarahut irirā yabāŋkuŋ. ¹⁵Tāŋirā āma päke u Jesu äbāŋirān kaŋpāŋ nadāwä inipārik kubä tāŋpāpāŋ pāŋku bārāneŋ ahāŋ imiŋpāŋ iniŋ oretkuŋ. ¹⁶Ahāŋ imāwä Jesutä yāwetkuk; Imatākenta yāŋawāt itkaŋ? ¹⁷Yāwānā āmawebe u itkuŋo uken nanik kubätä iwetkuk; Yāwoŋārewani āma, nanakna mājotä magāt-pewān man nāmo yāk täyak uwä gākken imagut yāpmāŋ äbätat yāk. ¹⁸Mäjo unitä kadāni kadāni nanakna kehāromi iŋitpāŋ kome terak pudāt maŋpān kuk tākaŋ. Tāŋirān jep yāŋutpāŋ meni yeŋärāt täyak. Tāŋkaŋ keri kuroŋi ba gupi kudup giginēpāŋ pat täyak yāk. Ude tāk täyak upāŋ gāwarāntākayetä mäjo u iwat kirewut yāŋ yāwerakaŋ tāŋpā wakaŋ.

¹⁹Yāwānā Jesutä gaŋani nadāŋpāŋ yāŋkuk; Wa! Äma in udewani-kāt wari kuŋatta nāmo nekaŋ! In nadākinikjin nāmo! Nāk inkāt kadāni jide it yāpmāŋ äbätat? Jidegān api nadāwä tumneŋ? Eruk, iroŋi u yāpmāŋ äbut. ²⁰Ude yāwerānā iroŋi u Jesuken yāpmāŋ äbāŋirā mājotä Jesu kaŋpāŋ u terakgān iroŋi u ut maŋpān kome terak maŋ-patābotpāŋ meniken jep yāŋutkuk. ²¹Tāŋpānkaŋ Jesutä iroŋi nani iwetkuk; Imaka ŋo jidegān ahāŋ imiŋkuk? Iwerānā yāŋkuk; Iroŋi täpuri-ken yāput peŋkuk yāk. ²²Kadāni kadāni mäjo ŋonitā iroŋi ŋo kumbān yāŋpāŋ ut maŋpān kädap gānaŋ äpmonjit ume gānaŋ äpmonjit tāk täyak. Unita kehāromika nitek tāŋpāwä nektā butewaki nadāŋ nimiŋpāŋ tāŋkentāŋ nimi yāk. ²³^e Ude yāwānā Jesutä iwetkuk; Imata kehāromika nitek yāŋ nāwetan? Äma nadākinik ikek kuŋat tākaŋ uwä imaka kudup täga tāŋ moreneŋ. ²⁴^f Yāwānkaŋ uterakgān iroŋi nanitā kikuŋutpāŋ iwetkuk; Nāk nadākinik täyat upāŋkaŋ nadākinikna kwini yāk. Gākā nadākinikna tāŋ-kehāromtaŋ nami.

²⁵Yāŋirān āmawebe päke u bārāneŋ äbāŋirā yabāŋkaŋ Jesutä mäjo u kaŋ-yāŋpāŋ iwetkuk; Nāk ŋode peŋ gāwetat; Gāk iroŋi ŋo meni jukuni tāŋpipiŋkuno u kakātāŋpeŋ ku! Äneŋi nāmoinik magāren! ²⁶^g Ude

^e 9:23 Mat 21:21; Mak 11:23 ^f 9:24 Luk 17:5 ^g 9:26 Mak 1:26

iwerrirän mäjotä kähän taŋigän yänpän ironi u wädän maŋpän pänku kumbanitä-yän patkuk. Ude tänpewän parirän mäjö kakätänpeŋ kuŋkuk. Kuŋirän ämawebe mäyaptä ironi u kumänŋtak yän yänkuŋ. ²⁷Ude yänjirä Jesutä ironi u kerigän inŋit yäpmän akuŋpän tewän karonŋ itkuk. ²⁸Ude täŋkaŋ Jesu yot gänaŋ äronirän iwaräntäkiyetä inigän iwet yabänkuŋ; Nin imata mäjö iwat kirenayän yäkŋat täŋburut tamän? ²⁹Yäwäwä yäwetkuk; Mäjö udewani uwä jop täga nämo iwat kirewen. Nakta jop itkaŋ Anutu-ken yänapik man yäkyäk kädet uterakgän uyaku täga iwat kirewen.

Jesu ini kumänpän akukta äneŋi yäwetkuk

Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

³⁰^h Ude täŋkaŋ Jesutä iwaräntäkiye man yäwetpän yäwoŋärewa yänpän kome itkuŋo u peŋpeŋ ämawebe yabän paotpeŋ Galili kome irepmitpeŋ kuŋkuŋ. ³¹ⁱ Yabän paotpeŋ pänku Jesutä iwaräntäkiye ŋode yäwetpän yäwoŋäreŋ täŋkuk; Äma kubätä Äma Bureni-inik uwä iwan keri terak peŋirän utpewä kumänpän kepma yaräkubä patpän api akwek yän yäwetkuk. ³²^j Ude yäweränä man yäwetkuko unita nämo nadäwä tärewäpän mebäri nadäkta iwet yabäkta umuntaŋkuŋ.

Wäp biŋam ikek iritta man

Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

³³ Kumaŋ pänku Kapeneam yotpärare-ken ahänkuŋ. Ahänpän yot gänaŋ äronkaŋ iwaräntäkiye ŋode yäwet yabänkuŋ; Kädet miŋin ima man yänŋtän abän? ³⁴ Yänirän ini bämopi-ken netätä intäjukun-inik itak yän yänpän-nadäk täŋ itkuŋo unita mäyäk nadänpän kowata nämo iwetkuŋ.

³⁵^k Eruk Jesu maŋitpän iwaräntäkiye 12 u yän-päbä yepmaŋpän yäwetkuk; Gäk intäjukun äma irayän nadänpänä notkaye päke unitäŋo äpani-inik itpän epän täŋ yämen. ³⁶⁻³⁷^l Ude yänpän ironi kubä inŋit yäpmän päbä ämawebe itkuŋo u bämopi-ken teŋkuk. Teŋpän ironi u bäyaŋ iminpän iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Äma kubätä näka nadänpän ironi ŋodewani oraŋ yämayän täko uwä näk udegän api oraŋ namek. Ba näk oraŋ namayän täko uwä näk naniŋ kireŋkuko u udegän api oraŋ imek.

^h 9:30 Jon 7:1 ⁱ 9:31 Mak 8:31; Mak 10:32-34 ^j 9:32 Luk 9:45, 18:34 ^k 9:35 Luk 22:24; Mat 20:25-27; Mak 10:43-44 ^l 9:37 Mat 10:40

Nadäkinik tänpäwakta man
Mat 18:6-9; Luk 9:49-50, 17:1-2

³⁸ ^m Tänpäkaŋ Jontä Jesu iwetkuk; Ärowani, nin äma kudupi kubätä gäk wäpka terak mäjo yawat kireŋirän kaŋkumän. Kaŋpän nintä äbotken nanik nämo yän nadänpän inin bitnäŋkumän yäk. ³⁹ ⁿ Yawänä Jesutä yänkuk; Imata inin bitnäŋkuŋ? Äma kubätä wäpna terak kudän kudupi kubä tänpoko uwä udewanitä jide tänpän näka man wakiwaki yäneŋ? ⁴⁰ ^o Nämo, äma epänin nämo tänpäwak täkaŋ äma unita täŋkentäknin yän nadäne. ⁴¹ ^p Unitä bureni täwera nadäwut; Äma kubätä inta Kristo täŋo ämaniye yän nadänpän täŋkentän tameko uwä äma udewani kowata täga gwäki ärowani api yäpneŋ.

⁴² Tänpäkaŋ äma kubätä iroŋi ŋodewani nadäkiniki näkken pek täkaŋ u yän-yäŋkat-pewän momi täneŋo uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmänpän ume gänaŋ maŋpä äpmonenjo u irepmirek. ⁴³ ^q Unita ketkatä waki täŋo buŋep-ken gepmaŋpayän tänpänä u madän täkŋewen. Gäk ketka yaräbok yäpmän kuŋatpän geŋi waki täŋo kädäp pähap gänaŋ äpmonpet yän nadänpän jop kwäyähäneŋ tänpän itkaŋ irit kehäromi kaŋ yäpmän. [⁴⁴ Geŋi wakiken yamun äma tohari nakta itkaŋ u nämo paot täkaŋ ba kädäp kumäk-kumäki nämo yäk.]

⁴⁵ Tänpän kuroŋkatä waki täŋo buŋep-ken gepmaŋpayän tänpänä u madän täkŋewen. Gäk kuroŋka bok kuŋatpän geŋi wakiken äpmonpet yän nadänpän jop kwäyähäneŋ tänpän irit kehäromi kaŋ yäpmän. [⁴⁶ Geŋi wakiken yamun äma tohari nakta itkaŋ u nämo paot täkaŋ ba kädäp kumäk-kumäki nämo.] ⁴⁷ ^r Ba dapunkatä waki täŋo buŋep-ken gepmaŋpayän tänpänä dätpäŋ maŋpi kuneŋ. Dapunka bok ijin yäpmän kuŋatpän geŋi wakiken äpmonpet yän nadänpän kukŋi dätpäŋ maŋpi kwäpäŋ kukŋi-tägän ijinpeŋ kuŋatkaŋ irit kehäromi kaŋ yäpmän. ⁴⁸ Geŋi wakiken yamun äma tohari nakta itkaŋ u nämo paot täkaŋ ba kädäp kumäk-kumäki nämo.

⁴⁹ Nadäkaŋ? Ämawebe kuduptagän kädäp mebet api ahän yämek. Ba sol-paŋ täŋo jägämi api nadäneŋ. ⁵⁰ ^s Paŋ uwä imaka tägagämän upänkaŋ unitäŋo gäripi paoränkaŋ jide tänpewi äneŋi ahäwek? Paŋ uwä gäripi nikek udegän irit kuŋat-kuŋatjin gäripi nikek ahäwänpän notjiye-kät säkgämän itneŋ.

Nädapitä duŋ-wewek täŋo man
Mat 19:1-12; Luk 16:18

10 ¹ Jesutä Kapeneam kome peŋpeŋ kuŋtängän Judia komeken Jodan ume udude käda ahänkuk. Päŋku u irirän äma bumta

^m 9:38 Nam 11:27-29 ⁿ 9:39 1Ko 12:3 ^o 9:40 Mat 12:30; Luk 11:23 ^p 9:41 Mat 10:42

^q 9:43 Mat 5:30 ^r 9:47 Mat 5:29 ^s 9:50 Mat 5:13; Luk 14:34; Kol 4:6

ukädatä-ukädatä äbuŋ. Äbäwä tāk tāŋkuko udegän man yäwetpāŋ yäwōŋärek tāŋkuk. ²Yäwetpāŋ yäwōŋärek tāŋ irirän Parisi äma ätutä äbāŋpāŋ Jesu yāŋikŋatta ŋode iwet yabāŋkuŋ; Nintāŋo бага man kudän täwanitä jide yäyak? Äma kubätä webeni yāŋiwareko uwä tägawek ba nämo? ³Yäwäwä yäwetkuk; Orajin pähap Moses uwä unita yāŋpāŋ бага man jide täwetkuk? ⁴ Yäweränä iwetkuŋ; Mosestä ŋode niwetkuk; Äma kubätä webeni yāŋiwarayāŋ nadāŋpāŋä webena yāŋiwatat ubayāŋ yāŋ kudän tāŋpāŋ imiŋkaŋ uyaku täga yāŋ-iwarek yāŋ niwetkuk.

⁵ Yäwäwä yäwetkuk; Moses uwä gwäkjin täpäni pähap unita бага man u kudän tāŋ tamiŋkuk yäk. ⁶Upāŋkaŋ bian-inik yäput peŋpāŋ Anututä ämawebe pewän ahāŋkuŋ-ken äma bok, webe bok tāŋ yepmaŋkuk. ⁷⁻⁸ Mebäri uterak ämatä miŋi nani yabä kätāŋpāŋ webeni-kät epmäŋpāŋ irirän tohari gupi kubäŋän api tāŋpek yäk. Man ude pätak unita yanäpi u yarä nitek nämo. U kubäŋän tāŋpāŋ itkamän yäk. ⁹Anututä kubäŋän topmäŋpāŋ yepmaŋkuko uwä ämatä täga nämo yäpmāŋ danineŋ yäk.

¹⁰Ude yäwet paotpāŋ iwaräntäkiye-kät yotken kuŋkuŋ. Kuŋpāŋ iwaräntäkiye Jesutä man yāŋkuko unitāŋo mebäri nadäkta iwet yabāŋkuŋ. ¹¹ Iwet yabāŋirä Jesutä mebäri ŋode yäwetkuk; Äma kubätä webeni yāŋiwatpāŋ kubä yäpeko uwä kubokäret kädet täyak ubayāŋ. ¹²Ba webenitä äpi kakätāŋpāŋ kubä yäpeko uwä udegän kubokäret kädet täyak ubayāŋ.

Jesutä ironiŋŋita nadāŋ yämikinik tāŋkuk

Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

¹³Tāŋpāŋ ämawebetä nanakiye Jesuken yämagut yäpmāŋ äbuŋ, Jesutä kerä gupi terak pewän yāŋpāŋ. Yäpmāŋ äbāŋirä iwaräntäkiyetä yabāŋ yāŋkuŋ. ¹⁴Ude tāŋirä Jesu koki wawāpāŋ yäwetkuk; In yabä kätäwä ironiŋŋi näkken äbut. Nämo yäjiwätneŋ. Ämawebe ironiŋŋi ŋodewani äworeŋpāŋ kuŋat täkaŋ uwä Anututä bureni yabāŋ yäwat täyak. ¹⁵ Unita näk bureni-inik täwetat; Anututä intäjukun it tamiŋpāŋ tabāŋ täwatta ironiŋŋitä nadäk täkaŋ ude nämo nadānayāŋ tāŋo uwä nämoinik api tabāŋ täwarek yäk. ¹⁶Ude yäwetpāŋ ironiŋŋi yäpmāŋ äbuŋo u bäyaŋ yämiŋpāŋ kerä kubäkubä terak peŋkaŋ Anututä watäni it yämikta yāŋapik man yāŋ yämiŋkuk.

Äma tuŋum mähemitä Jesuken äbuk

Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

¹⁷Jesu akumaŋ kwayāŋ tāŋirän äma kubätä bärāŋeŋ pāŋku ahāŋ imiŋkuk. Ahāŋ imiŋpāŋ gukut imäpmok tāŋpāŋ iwetkuk; Yäwōŋärewani

^t 10:4 Lo 24:1-4; Mat 5:31 ^u 10:5 Stt 1:27, 5:2 ^v 10:7 Stt 2:24; Efe 5:31

^w 10:11 Mat 5:32 ^x 10:15 Mat 18:3

äma siwoŋi, näk kädet jide u iwatpāŋ irit kehāromi kaŋ yāpet? ¹⁸ Yāwānā Jesutā iwetkuk; Imata äma siwoŋi yāŋ nāwetan? Anutu kubā ugān siwoŋi yāk. ¹⁹ Gāk Anutu tāŋo бага man ŋode nadātan; Gāk äma kumāŋ-kumāŋ nāmo uren, kubokāret nāmo tāŋpen, kubota nāmo tāŋpen, jopman nāmo yāwen, äma tāŋyākŋatpāŋ imaka kubā jop nāmo yāpen, meŋka nanka oraŋ yāmen yāk. ²⁰ Ude iwerānā äma unitā kowata iwetkuk; Yāwoŋārewani äma, näk kädet nāwetan u kudup ironŋiken umunitā pen iwat yāpmāŋ ābātāt yāk.

²¹ ^z Ude iwerirān Jesutā kaŋpāŋ butewaki nadāŋ imiŋpāŋ iwetkuk; Imaka kubāgān nāmo tāŋkun. Gāk kuŋkaŋ tuŋumka kudup yāniŋ kireŋpāŋ moneŋ yāpmāŋkaŋā äma jāwārita kaŋ yāmi. Ude tāŋpayāŋ tāno uwā kunum gānaŋ tuŋum tāgagāmān api korewen yāk. Eruk ude tāŋ moreŋkaŋ ābā näk kaŋ nāwat! ²² Jesutā ude iwerānkaŋ moneŋ tuŋum päke unita bānepitā nadāŋ bārāp taŋi tāŋtāŋ kuŋjuk.

²³ ^a Kuŋirān Jesutā iwarāntākiye yabāŋpāŋ yāwetkuk; Tuŋum āmatā Anutu gāmori-ken itkaŋ unitāŋo kaŋiwat yewa gānaŋ ārokta tāŋburut tāk tākaŋ yāk. ²⁴ Yāwerānā iwarāntākiyetā man u nadāŋpāŋā kikŋutpāŋ nadāwātāk tāŋ irirā Jesutā āneŋi yāwetkuk; Nanaknaye, äma udewani Anutu tāŋo kaŋiwat yewa gānaŋ ārokta pipiri-inik tāk tākaŋ yāk.

²⁵ In jide nadākaŋ? Tom pähap kubā wāpi kameri u gānaŋ tāpuri-ken tāga ārowek? Nāmo, u kājiŋ tāwek yāk. Tuŋum äma udegān, Anututā intājukun it yāmiŋpāŋ yabāŋ yāwatta api tāŋburut tāneŋ yāk. ²⁶ Ude yāŋirān iwarāntākiyetā bumta kikŋutpāŋ ini-tāgān yāŋkuŋ; Wāra! Anututā äma moneŋ ikek bārāŋeŋ nāmo api yāmagurek yāŋ yāyan upāŋ äma jopi nin ŋodewani jide tāŋpāŋ irit kehāromi api kaŋ-ahāne? ²⁷ Ude yāwāwā Jesutā yabāŋpāŋ yāwetkuk; Āmatā ini-tāgān tāga nāmo āroneŋ. Upāŋkaŋ āmatā ini tāga nāmo tānaŋi u kudup Anututā tāga tāŋpek yāk.

²⁸ Man ude nadāŋpāŋ Pitatā Jesu iwetkuk; Nibā yāk. Nin imaka imakanin kudup māde ut yāmiŋpāŋ gāk gāwatku māŋo ŋo yāk. ²⁹⁻³⁰ Yāwānā Jesutā iwetkuk; Näk bureni tāwetat. Äma kubātā näka ba näkŋo Manbiŋam Tāgata nadāŋpāŋ yotpārare peŋpāŋ ba wanoriye noriye, miŋiye naniye, nanakiye ba epāni kudup peŋpāŋ näkŋo epān tāŋ yāpmāŋ kuŋarayāŋ tāko uwā kowata Anututā imaka imaka tāgagāmān api imek yāk. Ude tāŋpayāŋ tāko uwā kome terak irirān Anututā yotpārare, noriye wanoriye, miŋiye nanakiye ba epāni tāŋ bumbum pewān ahāŋ imineŋ. Tāŋkaŋ kadāni pähapken irit kehāromi api kaŋ-ahāwek yāk. Upāŋkaŋ äma nāwarayāŋ tāko uwā kome terak ŋo äma ātutā komi mebāri mebāri api imineŋ. ³¹ ^b Ude yāŋpāŋ yāwetkuk; Äma apiŋo wāpi biŋam ikek intājukun itkaŋ u māyaptā māde kāda kwākaŋ

^y **10:19** Kis 20:12-17; Lo 5:16-20; Lo 24:14; Jem 5:4 ^z **10:21** Mat 10:38; Mak 8:34

^a **10:23** Mak 4:19, 1Ti 6:17 ^b **10:31** Mat 20:16; Luk 13:30

ämawebe apiŋo äpani itkaŋ unitä wäpi biŋam ikek intäjukun api itneŋ yäŋ yäwetkuk.

Jesu ini kumäkta manbiŋam äneŋi yäwetkuk

Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

³² Eruk Jesu Jerusalem yotpärare-ken ärowayäŋ nadänpäŋ iwaräntäkiye yäwänkaŋ penta äronkuŋ. Äronpäŋ Jesu intäjukun kuŋirän iwaräntäkiye mäden iwatkaŋ nadäwätäk pähap täŋkuŋ. Täŋirä ämawebe ätu yäwatkuŋo u bumta umuntaŋkuŋ. Eruk, bian täk täŋkuko udegän Jesutä iwaräntäkiye 12 inigän yäŋ-yäkŋat päŋku ini terak imaka kämi api ahäŋ imeko unita man ŋode yäwetkuk; ³³⁻³⁴ Ket nadäwut! Nin kuŋtängän Jerusalem yotpärare api ahäne. Ahänpäŋä Äma Bureni-inik uwä Baga man yäwoŋärewani ba bämop äma intäjukun täŋpani täŋo keri terak äronirän kumäkta man api topneŋ yäk. Tänpäŋ äma guŋ äbotken nanik unita iniŋ kireŋirä yäŋärok man iwerit, kaŋ-mägayäŋit tänpäŋ pärip-päriptä utpäŋ kumäŋ-kumäŋ api utneŋ. Utpewä kumbänpäŋ äneŋpakaŋ edap yarakubä täreŋirän api akwek yäk.

Jems kenta Jontä wäpi biŋam yäpmäkta nadäŋkumän

Mat 20:20-28

³⁵ Tänpäŋ Sebedi täŋo nanakiyat Jems kenta Jontä Jesu päŋku iwetkumän; Ärowani, nek imaka kubäta yäŋapidayäŋ nadänpäŋ äbäkamak yäk. ³⁶ Yäwänä yäwetkuk; Jide täŋ nimän yäŋ nadäkamän? ³⁷ Yäwänä äma yarä unitä iwetkumän; Gäk kämi ekäni ärowani epmäget ikek tänpäŋ iriri nek kubätä järapka bure käda kubätä järapka käpmäk käda wäpnek biŋam nikek kaŋ itda yäk. ³⁸ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Ek mebäri ket nämo nadäŋkaŋ yäkamän yäk. Ume jägämi näkä nänpayäŋ täyat u ek udegän täga api näden? Ba ume kädäp ikek ärurayäŋ täyat uwä ek udegän täga api ärutdeŋ? ³⁹ Ude yäwet yabäwänä yäŋkumän; E, nek ude täga api tädek yäk. Yäwänä Jesutä ŋode yäwetkuk; Bureni, ume jägämi nänpayäŋ täro uwä api näden. Ba ume kädäp ikek ärurayäŋ täro uwä api ärutdeŋ yäk. ⁴⁰ Upäŋkaŋ näk järapna kukŋi kukŋi itdayäŋ näwetkamän unita näkä täwetnaŋi nämo. U äma Anututä bägup u itta iwoyäwani unitäŋan api itneŋ yäk.

⁴¹ Jems kenta Jontä ude yäŋirän iwaräntäkiye ätutä nadäwä waŋkuŋ. ⁴² Tänpäkaŋ Jesutä iwaräntäkiye yänpewän äbäpäŋ ŋode yäwetkuk; In nadäkaŋ? Guŋ äbot täŋo intäjukun ämatä ämawebeniye ärowani täŋ yämikta gäripi nadäk täkaŋ. Ba unitäŋo äma ekäni ekänitä ämawebe epän ämaniye ude yäpmäŋ kuŋat täkaŋ. ⁴³⁻⁴⁴ Upäŋkaŋ inä ude nämo

^c 10:32 Mak 8:31, 9:31 ^d 10:38 Mak 14:36; Luk 12:50 ^e 10:39 Apos 12:2; Rev 1:9

^f 10:42 Luk 22:25-26 ^g 10:43 Mat 23:11; Mak 9:35

tänen yäk. Inken nanik kubätä intäjukun irayäj nadänpäjä eruk, kowata yäpmäktä nämo nadänpäj intäjo watä epän ude tänpəŋ kuŋarek. Intäjukun irayäj nadänpäjä inita nadäwän äpani tänpänkaŋ noriye täjo gämoni-ken kuŋatpäj unitäjo watä epän äma ude irek yäk. ^{45h} Imata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täjo watä epän äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täŋ imikta nämo äpuk. Nämo! U gupi iniŋ kirenpäj kumäjirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketärenpäj inita biŋam yäpayäj äpuk.

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägaŋkuk

Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

⁴⁶ Kuŋtängän Jesu iwaräntäkiye-kät Jeriko yotpärare-ken ahänkuŋ. Ahänpäj u irepmitpəŋ kuŋirä mädeni-ken ämawebe mäyaptä yäwatkuŋ. Kuŋtängän kädət moräki-ken äma jäwäri dapuri tumbani kubä itkuko u wäpi Batimeus, Timeus täjo nanaki. Äma uwä kädət gägäni-ken itkaŋ monəŋta yäŋapiŋ ittängän nadäŋkuk; ⁴⁷ⁱ Jesu Nasaret nanik äbatak yäŋ yänjirä. Ude nadänpäjä gera taŋi ŋode yänkuk; Jesu, Devit täjo orani, butewaki nadäŋ nam! yäk. ⁴⁸ Ude iwerirän ämawebe mäyaptä iniŋ bitnänpäj iwetkuŋ; Kum isi. Man yäweno! Yänjirä gwäk pimiŋpäj ehuranigän yänkuk; Jesu, Devit täjo orani, butewaki nadäŋ nam! yäk. ⁴⁹ Yänjirän Jesutä nadänpäj uterakgän täpäneŋ itpäj yänkuk; Iwet-pewä äbän! yäk. Ude yäwänä dapuri tumbani unita gera yänpäj iwetkuŋ; Bänep täga nadänpäj aku! yäk. Jesu gäka yäyak! ⁵⁰ Eruk, ude yäwäwä tek punin nanik yänjopmäj maŋpän kwäpəŋ bäräŋəŋ akumaŋ Jesuken äbuk. ⁵¹ Ude tänpänä Jesutä iwetkuk; Ima täŋ namän yänpäj näka gera yäyan? Ude iweränä dapuri tumbani unitä yänkuk; O Yäwoŋərewani äma, näk dapun äneŋi ijikta nadätat yäk. ^{52j} Yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga, kuyi! Bänepkatä nadäŋ namikinik täyan unita tägatan yäk. Iwerirän uterakgän dapun äneŋi ijiwän kwäpäj Jesu iwarän täŋkuk.

Jesu doŋki terak Jerusalem äroŋkuk

Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19

11 ¹ Kuŋtängän Jerusalem yotpärare keräp taŋpäj pom kubä wäpi Olip u dubini-ken yotpärare täpuri yarä wäpi Betefage kenta Betani uken ahänkuŋ. Ahänpäjä Jesutä iwaräntäki yarä intäjukun pəŋ yäwetpäj yäwetkuk; ² Ek yotpärare udu kun yäk. Pəŋku doŋki kädət moräki-ken topmäk terak itak u kawun. Doŋki uwä gubaŋi, nämo täŋbatak täwani. U kaŋpäj pitpäj yäpmäj äbun. ³ Pirirän äma kubätä tabänpäj U imata yäpmänkamän? yäŋ täweränä ŋode kaŋ iwerun; Ekänitä ŋopäj epän kubä tänpayäj nadätak. U tänpän täreŋirän äneŋi bäräŋəŋ pewän äbayäj yäŋ kaŋ iwerun.

^h 10:45 1Ti 2:5-6 ⁱ 10:47 Mat 9:27, 15:22 ^j 10:52 Mak 5:34

⁴Jesutä ude yäweränkaŋ äma yarä uwä kuŋpāŋ doŋki gubaŋi yot yāman kädēt moräki-ken topmäk terak irirān kaŋpāŋ pitkumän. ⁵Pirirān äma ätutä yabāŋpāŋ yāŋkuŋ; E, u imata yāpmāŋkamän? ⁶Ude yäweräwä äma yarä unitä Jesutä man yāwetkuko udegän yäwerirān nadäwä tärewäpāŋ Doŋki u yāpmāŋ kun! yāŋ yāwetkuŋ. ⁷Ude yāŋirä doŋki uwä Jesuken yāpmāŋ kuŋkumän. Yāpmāŋ pāŋku Jesuken ahāŋ imiŋpāŋ tek punin nanik yāŋopmāŋpāŋ doŋki terak peŋkumän. Peŋirān Jesutä äro uterak maŋitkuk. ⁸Äro doŋki terak maŋirirān ämawebe mäyaptä tek iniken iniken yāŋopmāŋpāŋ kädēt-ken peŋirä ätutä päya pähäm tokätpāŋ udegän kädēt-ken peŋ wädāŋ yāpmāŋ kuŋkuŋ. ⁹⁻¹⁰Ude täŋkaŋ ämawebe mäden ba intäjukun kuŋkuŋo u gera ŋode yāŋkuŋ; Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätäk ŋonita iniŋ oretna! Kaŋiwat epän oranın pähap Devittä täŋkuko u äneŋi ahätäk unita iniŋ oretna!

Anutu ärowani kunum gānaŋ itak u iniŋ oretna!

¹¹Eruk, ude täŋ imiŋirä kumaŋ Jerusalem äroŋpāŋ Jesu kudupi yot gānaŋ äroŋkuk. Äroŋpāŋ imaka imaka kuduptagän yabāŋpāŋ-nadäk täŋ irirān kome bipān taŋirān äpāmaŋ iwaräntäkiye ¹²u yāmagut yāpmāŋ Betani yotpärare-ken kuŋkuk.

Jesutä wama päya kubä tagwän man iwetkuk

Mat 21:18-19

¹²Eruk patkuŋo yāŋewänä Betani peŋpeŋ äpāmaŋ kuŋirä Jesu nakta iŋkuŋ. ¹³^k Nakta iwäkaŋ iŋŋpewän kwäpāŋ wama päya kubä pähāmi yabāŋkaŋ mujiŋi nitek käwep yāŋkaŋ wäyäkŋewän waŋkuŋ. Mujiŋi ahäk-ahäk kadāni nämo unita pähāmigän itkuk. ¹⁴^l Ude kaŋpāŋ päya u ŋode iwetkuk; Ämatä gäkŋo mujiŋka näna yāŋkaŋ api täŋpā waneŋ! Man ude yāŋirān iwaräntäkiye nadāŋkuŋ.

Jesu kudupi yot gānaŋ äroŋkuk

Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁵Ude täŋkaŋ kumaŋ Jerusalem ahāŋpāŋä Jesutä kudupi yot gānaŋ äroŋpāŋ yabāŋkuk; Ämatä moneŋ ba barak imaka imaka kowat imän täŋirä. Yabāŋpāŋ yāwat kireŋpāŋ bukāni imaka, dāpmāŋ äreyāŋ täŋpān kuŋ yāmiŋkuŋ. ¹⁶Ude täŋpāŋ kudupi yot gānaŋ epän udewani äneŋi täneŋtawä yāŋpāŋ yāniŋ bitnäŋkuk. ¹⁷Täŋpāŋä ämawebe ŋode yāwetpāŋ yāwoŋäreŋkuk; Anutu täŋo man kubä ŋode kudän täwani;

Yotna uwä ämawebe äbori äboritā näkken yāŋapik man yäkta api irek.

Ais 56:7

Upāŋkaŋ intä ŋode täŋirä kubo äma täŋo käbop irit bägup ude äworetak yäk.

Jer 7:11

^k 11:13 Luk 13:6 ^l 11:14 Mak 11:20

^{18 m} Tānpākaŋ bāmop āma ba Baga man yāwoŋārewani āma Jesutā ude tāŋkuko unitāŋo manbiŋam nadānpāŋ ŋode yānpāŋ-nadāŋkuŋ; Jesu u jide tānpāŋ utpena kaŋ paorek? Āmawebe pāke u Jesu tāŋo manta gāripi nadāk tāŋkuŋo unita Jesuta umuntaŋpāŋ man ude yānpāŋ-nadāŋkuŋ.

¹⁹ Tānpākaŋ kome bipānā Jesu iwarāntākiye-kāt Jerusalem peŋpeŋ kuŋkuŋ.

Jide tānpāŋ yāŋapik man tāŋo bureni yāpne?

Mat 21:20-22

^{20 n} Eruk kuŋtāŋgān patkuŋo yāŋewānā akumaŋ kuŋpāŋā wama pāya Jesutā tagwān man iwetkuko uwā kaŋkuŋ; Pāhāmi kujari kuduptagān kubit taŋ tewā āpukopāŋ kaŋkuŋ. ²¹ Kaŋpāŋ Jesutā wama pāya man iwetkuko Pitatā u juku piŋpāŋ yāŋkuk; Ārowani, pāya ukeŋonita ka! Tagwān man iwetkuno ukeŋo kubit taŋkuko itak ŋo yāk.

²² Yāŋirān Jesutā ŋode yāwetkuk; Nadāwut! In Anutu nadāŋ imikinik tānpāŋ kuŋat tākot! ^{23 o} Nāk bureni tāwetat. Āma kubātā bānep yarā nāmo peŋkaŋ bureni-inik api ahāwek yāŋ nadānpāŋ Pom udu akumaŋ gwāgu gānaŋ tubāpeŋpāŋ āpmo! yāŋ iwereko uwā bureni ahāwek.

^{24 p} Unita ŋode tāwetat; In imaka u ba u unita Anutu-ken yāŋapinayāŋ tāŋo uwā imaka u yāpmāŋkamāŋ ubayāŋ nadākinik ude tānpāwā bureni api ahāŋ tamek. ^{25 q} Unita Anutu-ken yāŋapik man yānayāŋ nadānpāŋā āma kubā tāŋo momi yāpmāŋ kuŋatpāŋā kaŋ pek tāŋput! Ude tāŋirā Nanjin kunum gānaŋ naniktā udegān intāŋo momi api peŋ tamek. [26 Upāŋkaŋ in āma tāŋo momi yāpmāŋ kuŋarāwā Nanjin kunum gānaŋ naniktā udegān intāŋo momi pen api yāpmāŋ kuŋarek yāŋ yāwetkuk.]

Jesu netātā iwerānpāŋ epāni tāk tāyak?

Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

²⁷ Eruk man yāŋ paotpāŋ Jesu iwarāntākiye-kāt āneŋi Jerusalem kuŋkuŋ. Pāŋku ahānpāŋ Jesu kudupi yotken āroŋpāŋ kuŋarirān bāmop āma, Baga man yāwoŋārewani āma ba Juda nanik tāŋo ekāni ekāni ātutā ahāŋ imiŋpāŋ iwetkuŋ; ²⁸ Ai! Gāk imaka tāk tāyan ŋo netātā gāwerirān tāk tāyan? ²⁹ Ude iwerāwā Jesutā kowata ŋode yāwetkuk; Nāk man kubāgān-inik tāwet yabāwa nāwerirā nākā udegān netā nāwerān imaka tāk tāyat u kowata tāwerayāŋ. ³⁰ Eruk, Jontā ume ārut yāmiŋkuko u netā iwerānkaŋ ume ārut yāmiŋkuk? Anututā iwerānkaŋ tāŋkuk ba ini nadānpāŋ tāŋkuk? Unita yāwā nadāwa!

³¹ Ude yāwerānā āma ābot unita jide yāne yāŋ nadānpāŋ ini-tāgān yānpāŋ-nadāk tāŋkuŋ; Nin Anututā iwerān tāŋkuk yāŋ yānawā Jesutā

^m 11:18 Mak 14:1 ⁿ 11:20 Mak 11:14 ^o 11:23 Mat 17:20 ^p 11:24 Mat 7:7

^q 11:25 Mat 5:23; Mat 6:14-15

node niwerayän; A! Upän imata mani nämo nadänkuṇ? yän niwerayän yäk. ³²Tän, Jon uwä ini nadänpän täṅkuk yän yänawä ämawebe man bumta niwetnayän. (Uwä ämawebeta umuntanṅuṇ. Ämawebetä Jonta Anutu täṇo manbiṇam yänahäwani äma kubä yän nadänkuṇo unita.)

³³Nadän-bäräp yarä nitek ude tänpän Jesu iwetkuṇ; Nin nämo nadäkamän yäk. Yäwawä yäwetkuṇ; Eruk, ude yäkan unita näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäṇo mebäri nämo täwerayän.

Wain epän täṇo watä äma waki

Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

12 ^{1r} Jesutä ude yänpän yäput penpän man wärani node yäwetkuṇ; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain epän täṇ morenpän yewa täṇ-äyänurek. Tänpän wain mujiṇi yeṇ yäwatpän umeni yäpmäkta komeni täṅkan watä ämata yot kubä täṇ imek. Ude täṇ morenpän wain epän u watäni itta äma ätu yepmanṅan kome ban kubäken kwek. ²Kwekopän mujiṇi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täṇirän mujiṇi ätu inita ketpän yäpmän imiṇ äbäkta epän ämani kubä iwerän kwek. ³Kuṇirän wain epän watä äma unitä äma u kanpänjä utpän iwat kirenpewä äneṇi ketän kwek. ⁴Tänpän wain epän mähemitä nadänpän äneṇi epän ämani kubä iwerän kwek. Iwerän kuṇirän iṇitkan gwäki däpmän karapmitpän waki täṇ imineṇ. ⁵Ude täṇirä äneṇi kubä iwerän kugän täṇpek. Iwerän kuṇirän kumän-kumän utneṇ. Täṇirä wain epän mähemitä pen kubäkubä yäwerän kuṇirä ätu uwä däpmänpän yepmanṅa kuneṇ, ätu uwä kumän-kumän däpmäk täneṇ.

^{6s} Eruk, yepmanṅan kuṇ moreṇtäko iniken nanaki-inik unitäṅän iränä upän iwerän kwek. Näṅaken nanakna ṇonitä kwänä oraṇ imiṇpän mani api buramineṇ yäk. ⁷Eruk, nanaki-iniktä kwänä wain epän täṇo watä äma unitä nanaki-inik u kanpänjä yänpän-nadäk node täneṇ; Unitä epän ṇo mähemi api täṇpek yäk. Unitä uritna epän ṇo ninta biṇam kanpän! yän yäneṇ. ^{8t} Ude yänpän iṇitpän kumän-kumän utpän gupi wain epän gägäni käda manṅa kuneṇ.

⁹ Jesutä man wärani ude yänpän node yäwetkuṇ; Epän mähemitä watä äma u kowata jide api täṇ yämek? Node api täṇpek; Kuṇpänjä wain epän watä it täṅkuṇo u däpmän morenpänjä watä äma kodaki yepmanṅek yäk.

¹⁰ Anutu täṇo man node kudän täwani u nämo daniṇpän nadäk täkan?

Äma yot täṇpanitä bek kubä kawä wawäpän penkuṇo unitä bek bämopi ude itak.

¹¹ Anututä ude täṇpewän ahäṇirän kanpän gäripi pähap nadäkamän yäk. *Sam 118:22,23*

¹² Jesutä ude yänirän Juda täṇo intäjukun ämatä nadänkuṇ; Jesu ninta yänpän man wärani u yäyak. Ude nadänpän iṇitnayän täṅkuṇo upänkan

^r 12:1 Ais 5:1-2 ^s 12:6 Mat 3:17 ^t 12:8 Hib 13:12

ämawebetä Jesuta gäripi nadäk täŋkuŋo unita umuntaŋpän Jesu kakätänpeŋ kuŋkuŋ.

Ämatä Jesu takis moneŋta iwet yabänkuŋ

Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³ ^u Kuŋpän Parisi ämakät äma Herot täŋo äbotken nanik ätu Jesu täŋo mani nadäkta yäwerä kuŋkuŋ. Jesutä man goret yäwän nadänkan uterak kan iŋitna yänkan kuŋkuŋ. ¹⁴ Ude nadänpän Jesu kan-ahänpän bänep ärik-ärik man ŋode iwetkuŋ; Yäwoŋärewni äma, nin gäkŋo mebäri nadäkamän. Gäk jopman nämo yäk täyan. Ämata nadäwätäk nämo tänpän man bureniŋän yäk täyan. Gäk äma ärowani äpani nämo yäpmän daniŋpän kuduptagän Anutu täŋo kädet siwoŋiŋän niwetpän niwoŋärek tak täyan. Uita niweri nadäna; Nin Juda naniktä Rom gapmanta takis moneŋ imikta nintäŋo бага mantä yäjiwät täyak ba nämo? ¹⁵ Imik takäna ba imik tänero? Ude iwerirä Jesutä jopman täŋo mebäri nadäwän tärewäpän yäwetkuk; In imata jopman näkŋatkan? Eruk moneŋ kubä yäpmän päbä namä käwa. ¹⁶ Yäweränä moneŋ kubä imiŋkuŋ. Imiŋirä kanpän yäwetkuk; Moneŋ ŋo terak netä täŋo iŋami dapun ba wäpitä itak? Ude yäwerirän yänkuŋ; Rom gapman täŋo intäjukun äma Sisa unitäŋotä itak yäk. ¹⁷ ^v Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ŋode nadäwut; In imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kan imut. Täŋ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kan imut yäk. Ude yäwänkan kikuŋtpän nadäwätäk pähap täŋkuŋ.

Kumbani-ken nanik akukakuk täŋo man

Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

¹⁸ ^w Kepma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuŋ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yän nadäk täŋkuŋonik.) Äbänpän ŋode iwetkuŋ; ¹⁹ ^x Yäwoŋärewni äma, Mosestä ninta man kudän ŋode täŋ nimiŋkuk; Äma kubätä webe yäpmänpän komenita yeri kubä nämo bäyanŋkan kumänjirän monänitä webeni kajat yäpmänpän tuänita biŋam yeri bäyan imek yän yänkuk. ²⁰⁻²² Tänpäkan bianä ini buap 7 itkuŋowä tuätä webe kubä yäpmänpän yeri kubä nämo peŋkan kumbuk. Tänjirän monänitä webe ugänpän yäpuk. Yäpmänpän udegän yeri kubä nämo peŋkan kumbuk. Kumänjirän gwekitä webe ugänpän koreŋpän udegän yeri kubä nämo peŋkan kumbuk. Kumänjirän awänitä webe kajat ini ugänpän yäpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpän yäpmänpän yeri kubä nämo peŋkan kumän-tagän kumbuŋ. Äpiyetä kumänjirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ²³ Eruk kumbanitä akukakuk kadäni pähapken webe uwä netäta biŋam api täŋpek? yän iwetkuŋ.

^u 12:13 Mak 3:6 ^v 12:17 Rom 13:7 ^w 12:18 Apos 23:8 ^x 12:19 Lo 25:5

²⁴ Ude iwerirä Jesutä yawetkuk; In nadäk-nadäk goret nadäkanj u mebäri ñodeta; In Anutu täño man kudän täwani ba Anutu täño kehäromita guñ takinik tāk tākanj unita yāk. ²⁵ Ittängän kumbani-ken naniktä akuñpāñ āmawebe u nādapi nāmo api tāneñ yāk. Añero kunum gānañ itkanj uwā webe yāpmāk-yāpmāk nāmo tāk tākanj ude āmawebe jop api itneñ yāk. ²⁶ Kumbani-ken nanik akukakukta yākanj unita täwera nadāwut; Mosestā man bian kudän tājnkuko uterak ñode nāmo daniñpāñ nadäk tākanj ba? Mosestā päya terak mebet tājirān kañkanj u dubini-ken kuñirān Anututā iwetkuk; Nāk Anutu, Abraham, Aisak, Jekop unitā naniñ orerani yāñ iwetkuk. ²⁷ Anututā ude iwetkuko unita ñode nadāwut; Anutu u āma kodak irani täño Anutu, kumbani täño nāmo. Āmatā kumāñpāñ paot-inik tāk tākanj yāñ nadäk tākanj u goret-inik nadäk tākanj! yāk.

Baga man intājukun-inik täño man

Mat 22:34-40; Luk 10:25-28

²⁸ Tāñpāñ Baga man yawoñārewani āma kubätä ābāñpāñ Jesu-kāt Satyusi āma ukāt man yāñpāñ-nadäk tāj itkuño u nadāñkuk. Jesutā Satyusi man kowata tāgagān yawet irirān nadāñpāñā Jesu iwet yabāñkuk; A, бага man jidetā intājukun-inik täyak? ²⁹ Ude yawānā Jesutā ñode iwetkuk; Baga man intājukun itak uwā ñode; Juda āmawebe juku penñpāñ nadākot! Ekāni Anutunin u Ekāni bureni kubāgān. ³⁰ Unita Ekāni Anutukata gāripi-inik nadāwen. Bānepka, gupka, nadäk-nadākka kumān-tagān Anutu-ken pewen yāk. ³¹ E kubā ñode; Gākñata nadäk täyan udegān notkayeta nadāñ yāmen. Baga man kubätä yarā ño nāmoinik yārepmitak yāk. ³² Ude yāñirān Parisi āma unitā yāñkuk; Yawoñārewani āma, gāk yāñiri nadāwa siwoñi täyak yāk. Bureni yāyan. Anutu u Ekāni bureni kubāgān, u udewani kubā nāmo itak yāk. ³³ U bānepka nadäk-nadākka ba kehāromika kudup imen ba gākñata nadäk täyan udegān notkapakta bānep iron tāj imeno unitā Anutu iniñ oretta āñnak-āñnak gāripi nīkek mebäri mebäri yārepmit morekamān yāk. ³⁴ Ude yāñirān Jesutā nadāwān siwoñi tājirān iwetkuk; Gāk Anutu täño kañiwat yewa dubini-ken itan yāñ gabāñpāñ-nadātat yāk. Tāñpākanj kadāni uken āmatā Jesu iwet yabāk ātukāt tākta umuntañpāñ penñkuñ.

Jesu ini Kristo unita yawet yabāñkuk

Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

³⁵ Kadāni kubā Jesutā kudupi yot gānañ āmawebe yāñpāñ-yawoñārek tāj itkanj ñode yawet yabāñkuk; Imata Baga man yawoñārewani āmatā

^y 12:26 Kis 3:2,6 ^z 12:28 Luk 10:25-28 ^a 12:29 Lo 6:4-5 ^b 12:31 Wkp 19:18

^c 12:33 Lo 4:35; Ais 45:21, 1Sml 15:22; Hos 6:6

Kristota Devit täño nanaki kubä, komen ämagän yän yäk täkan? ³⁶ Anutu täño Munapiktä nadäk-nadäk imänkan Devittä ñode yänkuk;

Ekäni Anututä Ekänina ñode iwetkuk;

Gäk dubina-ken äbä mañiriri wäpka biñam gamiñkan iwankaye

yäpmanpän gämotka-kengän api yepmanpet yäk. *Sam 110:1*

³⁷ Eruk, u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yän yänkuko unita imata Kristo u Devit täño orani jopi kubä yän yäk täkan? Jesutä man ude yänjirän ämawebe äbot päke u gäripi-inik nadänkuñ.

³⁸ Tänpän äneñi ñode yänpän-yäwoñäreñkuk; Baga man yäwoñärewni ämata ket nadänpän kuñatkot! Äma uwä ämawebetä nibänpän biñam yäwut yän nadänpän tek säkgämän käroni täñkan ämawebe inami-kengän kuñat täkan. ³⁹ Käbeyä yot gänañ äma ekäni täño bägup-ken mañit täkan, intäjukun itta. Ba äñnak-äñnak tañi täktäk kadäni-ken bägup udewani-kengän intäjukun itnayän nadäk täkan. ⁴⁰ Äma udewanitä webe kajattä yot gänañ äronpän tuñumi yäyomägat täkan. Ba ämawebetä nibäwut yänkan yänapik man käroni boham yän yäpman kuk täkan. Ude täk täkan unita kämi kowata bäräpi ärowani api yäpneñ yäk.

Webe kajat kubätä moneñi kudup penkuk

Luk 21:1-4

^{41 d} Kudupi yot gänañ äronkan Jesu moneñ pewani-ken kukni käda itkan yabän yäwat irirän ämawebe äbä moneñ pewä äpmok täñkuñ. Täñkan äma tuñum ikek mäyaptä äbänpän moneñ pähap pewä äpmok täñkuñ. ⁴² Täñirä webe kajat jopi jäwäri kubä unitä äbä moneñ gämäni täpuri yarä pewän äpmonkumän.

^{43 e} Ude täñjirän Jesutä webe kajat u kanpän iwaräntäkiye yän-päbä yepmanpän yäwetkuk; Näk bureni täwetat yäk. Webe kajat jopi jäwäri ñonitä moneñ peyak uwä ätu pähaptä pekan ño yärepmitak yäk. ⁴⁴ Ämawebe päke u moneñ bureni pat yämiñirä uken nanik yarä-gänpän pekan yäk. Täñ, webe kajat ñowä ude nämo täyak. Nämo, täpuri inirako uwä kudup penkan jopi-inik itak yäk.

Kudupi yot api tänpä wanen

Mat 24:1-28; Luk 21:5-24

13 ¹ Ude tänpän Jesutä kudupi yot gänañ naniktä äpäman kuñjirän iwaräntäki kubätä iwetkuk; Ärowani, udu yabä! Mobä yot pähap-pähap udu säkgämän tänpäni yäk. ^{2 f} Ude yäwänä Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Ket nadäkot. Yot pähap u yabängärip täkan upänkan mädenä api tokät mäneñ. Mobä uterak terak itkan uwä api erän mäneñ.

³ Eruk kuñtängän Jesu iwaräntäkiye-kät pom kubä wäpi Olip uterak äronpän itpäñ kudupi yot ban udu irirän kanpän Pita, Jems, Jon, Andrutä

^d 12:41 2Kn 12:9 ^e 12:43 2Ko 8:12 ^f 13:2 Luk 19:44

inigän Jesu node iwet yabänkuṇ; ⁴Yäno ukeṇo jidegän api ahäwek? Ba man yäno bureni ahäwayäṇ täñjirän kudän jidewani ahäñjirän api käne? ⁵Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ämatä jop yän-täkṇatneṇta ket nadänkaṇ kuṇat täkot yäk. ⁶Äma mäyaptä äbänkaṇ näk wäpna terak node api yäneṇ; Näk Anutu täṇo iwoyäwani ubayän yän api yäneṇ. Ude yänjirä ämawebe mäyaptä nadän yäminpän api yäwarän täneṇ. ⁷Kadäni uken ämik mämä ba ämik täṇo manbiṇam nadänkaṇ Wära! Kadäni täretak yän nadänkaṇ nämo kikṇutneṇ. Kudän ude ahäкта yäwani upänkaṇ kadäni bäräneṇ-inik nämo api tärewek yäk. ⁸^s Kome taṇi täpuri kowat ämiwän api täneṇ. Tänpän kadäni uken nakta jop irit imaka api ahäwek. Ba kenän komeni komeni api kwaiwek. Kudän u uwä bäräpi bureni ahänayän täṇo unitäṇo wärani. Bureni u kämi api ahäwek yäk.

⁹^h Unita in nadän täpäneṇpän kuṇat täkot. Ämatä manken tepmanjit, käbeyä yotken kadätä tadäpmänjit api täneṇ yäk. Ba ugän nämo. In näka yänpän tämagut pänku kome täṇo kaṇiwat äma ba intäjukun äma inamiken api tepmaneṇ. Täñjirä kadäni uken intä näkṇo man u yänahänpän yäwetneṇta yäwani. ¹⁰Tänpäkaṇ kadäni tärek-tärek nämo ahäñjirän intäjukunä näkṇo Manbiṇam Täga yänahänjirä ämawebe komeni komeni kaṇ nadäwut. ¹¹ⁱ Tänpän tämagut pänku manken tepmanayän täñjirä uken man jide yäwetnayän yänpän nadäwätäk nämo täneṇ. Nämo, kadäni uken man ahän taminjirä nadänpän ugänpän yäwetneṇ. Man u yänayän täṇo u injinken man nämo. Uwä Munapiktä bänepjin-ken peñirän api yänahäneṇ yäk.

¹²^j Tänpän kadäni uken ämatä node api täneṇ; Tuänitä monäni iwan keriken peñirän kumän-kumän api utneṇ. Ba naniyetä nanakiye udegän api täneṇ. Ba äperiye nanaktä minye naniye iwan täṇ yäminpän manken yepmanjirä kumän-kumän api däpneṇ. ¹³^k Tänpäkaṇ näka yänpän ämawebe mäyaptä iwan api täṇ tamineṇ. Upänkaṇ äma kubätä gwäk piminpän näkṇo man nämo peṇpän yäpmän kuṇarayän täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkṇata biṇam api yäpet yäk.

¹⁴^l Man ṇo daniṇpän ket node nadäwä tärewut; Kämiwä, imaka taräki waki kubä peṇawähut ikektä nämo itnaṇiken irirän api käneṇ. Kaṇpänä ämawebe Judia komeken nanik u bäräneṇ akumaṇ kome ṇo peṇpeṇ banken kaṇ kut. ¹⁵^m Äma kubätä yot yäman irayän täko uwä tuṇumi yäpmäktä yot gänäṇ nämo ärowek. Nämo, jop kaṇ metänpeṇ kwän. ¹⁶Ba äma kubä ketem epänken irayän täko uwä äneṇi äyänutpeṇ pänku mänit siot ba ämetpat tek nämo yäpek. Nämo, jop kaṇ metänpeṇ kwän. ¹⁷ⁿ Butewaki! Webe nanak kok ikek ba iroṇi paki nitek u bäräpi-inik api nadäneṇ! ¹⁸Unita in Ekäniken yänapiñjirä

^s 13:8 Ais 19:2, 2Sto 15:6 ^h 13:9 Mat 10:17-20 ⁱ 13:11 Luk 12:11-12 ^j 13:12 Mat 10:21

^k 13:13 Mat 10:22; Jon 15:21 ^l 13:14 Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11 ^m 13:15 Luk 17:31

ⁿ 13:17 Luk 23:29

ämetpeŋ kukkuk kadäni u mänit kadäni-ken ahäwektawä! ^{19°} Bureni, imaka ahäwayäŋ täyak uwä umuri pähap! Anututä pengän kunum kenta kome pewän ahänjkumän-ken umunitä päbä apiŋo u bämopi-ken imaka umuri pähap udewani kubä nämö ahänjkuk. Ba udewanitä äneŋi nämö api ahäwek. ²⁰ Ekänitä kadäni u keräpigän nämö dāpmāŋ täkŋeŋkuk yāwānāku āma kubätä nämoinik itek. Upāŋkaŋ Ekänitä āmawebe inita biŋam iwoyāŋkuko unita butewaki nadāŋpāŋ kadäni kerāpigän api dāpmāŋ täkŋewek.

²¹ Kadäni ukenä āmatä Kristo udu ahätak! Ba ŋo ahätak! yāŋ täwerirä unita nadāŋirä bureni nämö täŋpek. ^{22^p} Imata, kadäni uken āma mäyaptä jop manman yāŋ-tākŋatpāŋ Nāk Kristo ba profet kubä yāŋ api yāneŋ. Āma udewanitä kudän kudupi mebāri mebāri api täneŋ. Āmawebe Anututä inita yāpmāŋ daniwani unitāŋo bānepi peŋ awāhutna yāŋkaŋ kädēri parānā epān pähap ude api täneŋ. ²³ Täŋkaŋ imaka udewani nämö ahāŋirān intājukun täwetat unita nadāŋ täpāneŋpāŋ kuŋat tākot!

Āma Bureni-inik āneŋi api ābek

Mat 24:29-35; Luk 21:25-33

^{24-25^q} Imaka umuri umuri u ahāŋpāŋ paorirān mādēni-ken ŋode api ahäwek;

Edap tāŋo peŋyāŋektä nämö ijiŋirān, emak udegän api bipmāŋ urek.

Tāŋirān, guk api tāreŋ māneŋ.

Ude ahāŋirān imaka kehāromi nīkek kunum gānaŋ it tākaŋ u wareŋ api tāŋ moreneŋ. *Ais 13:10, 34:4*

²⁶ Eruk, kadäni uken Āma Bureni-inik uwä gubam terak, kehāromi pähap ba epmāget kudän ikek ābāŋirān āmawebe api kāneŋ. ^{27^r} Kadäni ugān aŋeroniye peŋ yāwet-pewän pāŋku āmawebe inita iwoyāwani kome kukŋi kukŋi, umude ba unude uken nanik api yāmagutneŋ.

²⁸ Jesutä ude yāŋpāŋ āneŋi ŋode yāŋkuk; Man wārani kubä wama päya terak utpāŋ täwera nadāwä tumbut. Wamatä dātāki pirirān kaŋpāŋ edap kadäni kerāp täyak yāŋ nadāk tākaŋ. ²⁹ Unita udegän in imaka imaka api ahāneŋ yāŋ täwetat unitä ahāŋirā yabāŋpāŋ tārek-tārek kadäni kerāp täyak yāŋ api nadāneŋ. ³⁰ Nāk bureni täwetat. Āmawebe apiŋo itkaŋ unitä kodak irirā imaka yāyat u api ahāŋ moreneŋ. ³¹ Täŋpākaŋ kunum kenta kome u bok api paotdeŋo upāŋkaŋ mena jinom u nämoinik api paorek.

Kepma ba kadäni nämö nadākamāŋ

Mat 24:36-44

³² Imaka täwetat ŋo āma kubätä kadäni uken, kepma ba bipani uken api ahäwek yāŋ nämoinik nadātak. Kunum gānaŋ aŋero imaka nämö

° 13:19 Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 ^p 13:22 Lo 13:1-3; Rev 13:13 ^q 13:24 Rev 8:12

^r 13:27 Mat 13:41

nadākaŋ yāk. Ba Anutu tāŋo Nanaki u imaka, nāmo nadātak. Nanitā in-
tāgān nadātak. ³³Kadāni nāmo nadākaŋ unita bānepjinta watāni itpāŋ
kuŋat tākot. In imaka u kadāni udeken api ahāwek yāŋ nāmo nadākaŋ
unita. ³⁴^s Kadāni uwā man wārani kubā ŋode bumik; Āma kubā kome
kubāken kwa yāŋkaŋā watā āmaniye imaka tuŋumi watāni itneŋta epān
man yāwerek. Ude yāwetpāŋ yot yāma tāŋo watā āma iwerek; Watā
sākgāmān kaŋ it yāk.

³⁵^t Unita inā udegān, watāni sākgāmān itpeŋ kuŋatneŋ. In yot tāŋo
māhemitā āneŋi ābākābāk kadāni uwā nāmo nadākaŋ. Bipāda ba bipani
bāmop ba yāŋe-yāŋeta ba tamimaŋ-inik kadāni uken ba uken api ābek
yāŋ nāmo nadākaŋ. ³⁶Bārānek-inik ābānpāŋ dāpmon parirā tabāwekta.
³⁷Unita in ba āmawebe kudup ŋode tāwetat; Dapun ijinpāŋ kodakgān
itkot, dāpmon nāmo pātneŋ! yāk.

Juda āmatā Jesu utta man topuŋ
Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

14 ¹^u Tāŋpākaŋ kepma yarā kerāp taŋirān Juda tāŋo orekirit pāhap
kadāni kubā wāpi Pasova ba Kārāga yiskāt nāmo awāhurani
āŋnak-āŋnak kadāni tāŋkuk. Tāŋirān bāmop āma intājukun tāŋpani-kāt
Baga man yāwoŋārewani āma ātutā Jesu kābop inipāŋ utna yāŋkaŋ
kādetta wāyākneŋkuŋ. ²ŋode nadāŋkuŋ; Āmawebe bumta itkaŋ ŋonitā
nadāwā tāga nāmo tāŋpāpāŋ peŋawāk tāneŋ yāŋpāŋ unita orekirit
kadāni uken tānetawā yāŋ nadāŋkuŋ.

Webe kubātā Jesuta iron tāŋ imiŋkuk
Mat 26:6-13; Jon 12:1-8

³^v Tāŋpākaŋ Jesu Betani yotpārare-ken itkuk. Itkaŋ Saimon, gisik
parām ikek yāŋ iwerani unitā yotken āronpāŋ ketem bok naŋkumān.
Ketem naŋ irirān webe kubātā ume kābāŋi sākgāmān u gwāki taŋi
peŋpāŋ yāpanipāŋ yāpmāŋ ābuk. Yāpmāŋ ābānpāŋ Jesu gwāki-ken piŋ
ibatkuk.

⁴Ude tāŋirān āma ātu itkuŋo unitā kaŋpāŋ kokwawak nadānpāŋ
yāŋpāŋ-nadāk ŋode tāŋkuŋ; E! Ima mebārīta imaka gwāki pāhap peŋpāŋ
yāpani ŋowā jop ureŋ tāŋpān kukaŋ? ⁵Āmatā ume u suwaŋpāŋ siliwa
moneŋ taŋi gamākaŋ āma jāwārīta yāminaŋi. Ude yāŋpāŋ webe u bumta
kaŋ-yāŋkuŋ.

⁶Kaŋ-yāŋ irirā Jesutā ŋode yāwetkuk; Kakātāwut! yāk. Imata bārāpi
imikaŋ? U iron inipārīk kubā tāŋ namitak yāk. ⁷^w Āma jāwārī inkāt
wari wari irirā iron tāŋ yāmina yāŋpāŋā kaŋ tāŋ yāmut! Upāŋkaŋ nāk

^s 13:34 Mat 25:14 ^t 13:35 Luk 12:38 ^u 14:1 Mak 11:18 ^v 14:3 Luk 7:37-38

^w 14:7 Lo 15:11

inkät pen nämo api itne. ^{8x} Webe ŋo iron täŋ namayän nadänpän ini täŋ naminäŋi ude täyak. Näk änenayän täkaŋ unita awaŋken kukta gupna ume käbäŋi gäripi nitek ŋo ärut namitak yäk. ⁹Näk bureni täwetat. Manna biŋam Täga komeni komeni yäŋahän yäpmän kunayän täŋo udegän webe ŋonitä täŋ namitak unitäŋo manbiŋam bok api yäŋahän yäpmän kuneŋ. Ude täŋirä ämawebetä webe ŋonita nämo api guŋ tänen yäk.

Jesu iwaräntäkiye-kät Pasova ketem naŋkuŋ

Mat 26:14-30; Luk 22:3-20; Jon 13:21-30

¹⁰Tänpäkaŋ iwaräntäkiye 12 u bämopi-ken nanik kubä wäpi Judas Kariot unitä Jesu iwan keri terak kaŋ pewa yän nadänkaŋ bämop äma intäjukun täŋpanitä itkuŋ-ken u päŋku yäwetkuk. ¹¹Ude täŋirän bänep täga nadänpän monen api gamine yän iwetkuŋ. Judastä u nadänpän päŋku iwan keri terak kaŋ pewa yänkaŋ Jesu iwaräntän yäpmän kuŋatkuŋ.

^{12y} Tänpäkaŋ käräga yiskät nämo awähurani täŋo äŋnak-äŋnak kadäni yäput penkuŋ. Kadäni ukengän Juda ämawebe Anututä äbekiye oraniye bian täŋkentän yämiŋkuko u nadäktä nädamiŋi-nani kubäkubätä sipsip nanaki ini-ini dämpäk täŋkuŋonik. Eruk kadäni ugän Jesu iwaräntäkiyetä iwet yabänkuŋ; Yot deken päŋku Pasova täŋo imaka imaka u täŋtuŋum täne? ¹³Yäwäwä Jesutä äma yarä man ŋode yäwetpän pen yäwet-pewän kuŋkumän; Yotpärare bämopi-ken kuŋirän äma kubä ume käbot ikek ukät äbä peronpänä u kaŋ iwarun! ¹⁴Iwat yäpmän kumaŋ äma unitä yot ärowayän täkken u äronpän yot mähemi ŋode kaŋ iwerun; Yäwoŋärewani äma ŋode yäyak; Bäguŋ näwaräntäknaye-kät Pasova ketem äŋnak-äŋnakta de? yänkaŋ iwerun. ¹⁵Ude iweränkaŋ yot gänaŋ bäguŋ taŋi punin unu ketem äŋnak-äŋnak täŋpani tuŋum ikek täwoŋärewänkaŋ Pasova ketem täŋtuŋum täkon.

¹⁶Eruk Jesutä ude yäweränä yarä uwä yotpärare-ken äronpän Jesutä yänkuko udegän kaŋ-ahänpän Pasova ketem täŋtuŋum täŋkumän. ¹⁷Eruk kome bipmäŋirän Jesu iwaräntäkiye 12 ukät tuŋum täŋkumän-ken u kuŋkuŋ. ^{18z} Kumaŋ yot gänaŋ äro ketem naŋ itkaŋ Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In ketem penta näkamän ŋo kubätä näk iwan keri terak nepmaŋpayän yäk. ¹⁹Ude yänirän nadänpänä butewaki nadänpän ini-ini iwet yabänkuŋ; Ekäni, näka yäyan? ²⁰Ude yäntäko Jesutä yäwetkuk; In näwaräntäknaye 12 inken nanik kubä. Äma näkkät käräga gäpe kubäŋän näkamäk ŋonitä api täŋpek. ²¹Nadäkaŋ? Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwarek. Upänkaŋ äma iwan keri terak nepmaŋpayän täyak u kowata jidewani kubä api yäpek? Uwä komi umuri kubä api yäpek yäk.

^x 14:8 Jon 19:40 ^y 14:12 Kis 12:6, 14:20 ^z 14:18 Sam 41:9

²² Eruk ketem nan irirä Jesutä käräga kubä yäpmänkan Anutu bänep täga man iwetkan tokät jukutpän iwaräntäkiyeta node yäwetpän yäminätän kunjuk; ²³ Ño yäpmänpän nanput. Ñowä näkño tohatna yäk. Ude yänpän wain ume yäpmänkan Anutu bänep täga man iwetpän yämän kudup nanjuk.

²⁴ ^a Yämän nanirä yäwetkuk; Ñowä näkño nägätna. Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk täyak u täñkehärom takta nägätna piwayän täyat. Ämawebe mäyapta yänpän piwayän täyat. ²⁵ Näk bureni täwetat. Wain ume äneji nämö nanjan it yäpmän kuntängän Anutu täño kanjwat yewa gänañ äronkan wain ume mebäri kubä api nanpet. ²⁶ Ude yäweränkan kap kubä tenpän yot u penpen kuman Olip Pom terak äronjuk.

Pitatä wäpna käbop api pewek yän yänjuk

Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38

²⁷ ^b Äronit äronit Jesutä yäwetkuk; In kuduptagäntä nabän umuntan api kuntänpä kunej. Ude täñirä Anutu täño man kudän täwani node pätak u bureni ahäwayän;

Näk sipsip täño watä äma urira sipsip api kuntänpä kunej. *Sek 13:7*
²⁸ ^c Upänkan kumbani-ken nanik äneji akunpän Galili komeken näkä jukun pänku api itkirowet. ²⁹ Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ätutä gäka mäde käwep api ut gaminej upänkan näk ude nämö api täñpet yäk. ³⁰ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni gäwera; Apiño bipani purup gera kadäni yarä nämö yänjirän gäka kadäni yäräkubä ude wäpna käbop pewayän.
³¹ ^d Ude yäwänä Pitatä gwäk kwainpän man kehäromigän yänjuk; Nämö! Gäk gutpän näk bok nutta yäwäwä wäpka käbop nämö api pewet yäk. Ude yäwänkan noriyetä udegän yänjuk.

Jesutä Getsemane pänku nani-ken yänapijuk

Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

³² ^e Kuntängän Getsemane epän tobätken ahänpän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Node irirä näk pänku yänapi man yäwayän yäk. ³³ Ude yänkan ätu yepmanpän irirä Pita Jems Jon ugänpän yämaguränkan kunjuk. Kuntängän Jesu nadäwän umuri pähap täñpän yänjuk; ³⁴ ^f Bänepna-ken butewaki nadäwätäk pähap ahän namitak unitä nurek yän nadätat. Unitä in ñogän kodak itkan nabän näwatkot yäk. ³⁵ Ude yänpen ätu nanak kunpänä bäräpi nadänpän kome terak manpän äpmonpän komi nadänkuko u nanatä nadän naminjirän paorän yänpän node yänapijuk; ³⁶ ^g O nan, gäk imaka kubä täñpayän nämö bäräp tak täyan.

^a 14:24 Sek 9:11; Jer 31:31-34, 1Ko 10:16; Hib 9:20 ^b 14:27 Mak 14:50

^c 14:28 Mat 28:16; Mak 16:7 ^d 14:31 Jon 11:16 ^e 14:32 Jon 18:1 ^f 14:34 Jon 12:27

^g 14:36 Rom 8:15; Gal 4:6; Mak 10:38; Jon 6:38

Unita komi bäräpi nadäwayän täyat u ketären namisi. Upänkan näkjo nadäk nämo, gäkaken nadäktä kan ahäwän.

³⁷Ude yänpän äma yaräkubä unitä itkuṅ-ken äyänutpen kuṅpän yabäwän dāpmon pat itkuṅ. Dāpmon parirä yabānpän Pita iwetkuk; Saimon! Gäk imata dāpmon pat itan? Gäk kadäni keräpi näkkät kodak täga nämo iren? ³⁸^h Tänyabäk-ken kwitanenṭa ket nadānpän yāṅapik man yāṅ itkot. Bānepjintä näk näwatta pidām tākan upānkan kehāromijin nämo yäk.

³⁹Ude yāwetkanä āneni kuṅpän yāṅapik man yāṅkuko udegän yāṅkuk. ⁴⁰Yāṅapik man ude yāṅ paotpän ābānpän yabāṅkuk; Dāpmonta yewāpän pat irirä. Abä yabāwänä mäyäk tanpän man kubä nämo iwetkuṅ. ⁴¹Eruk Jesu āneni kuṅpän tāṅkuko udegän tāṅkan ābānpän yāwetkuk; Ai! In dāpmon pen pat itkan? Kadäni tāretak! Äma Bureni-inik uwä momi äma kerī terak ārokārok kadäni kerāp täyak ṅo. ⁴²Akwāpän pāṅku yabāṅ ahāna! Äma iwan kerī-ken nepmakta yāwani ābatak ṅo yäk.

Komi āmatä Jesu iṅitkuṅ

Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12

⁴³Jesu man ude yāṅirän pengän iwarāntäkiye 12 u kubä wāpi Judas u ahāṅ yāmiṅkuk. Komi äma, kadä boham ikek Judas-kāt penta ābuṅ. Komi äma uwä bāmop äma, Baga man yāwoṅārewani äma ba Juda tāṅo ekāni ekāni ätu unitä yāwet-pewä ābuṅ.

⁴⁴Intājukunä Judastä man kädēt ṅode yāwetkuk; Nākä pāṅku äma u geṅi dara nabānkan upāṅ kan iṅirut yäk. ⁴⁵Eruk Jesu ahāṅ imiṅpän iwetkuk; Yāwoṅārewani āmana! Ude yānpän geṅi datkuk. ⁴⁶Eruk, ude tānpän kanpänä iṅitpän kerigän topuṅ. ⁴⁷Ude tāṅirä iwarāntäki kubätä päipi pion gānaṅ nanik wädāwän kwāpänä bāmop äma unitāṅo watä āmani kubä ura yākṭat jukuni paiṅkuk.

⁴⁸Tānpänä Jesutä komi äma ābuṅo u yāwetkuk; Jide? Intä nabāwä näk kubo äma āmik tānpāni ude tānpapän kadä boham ikek nutnayän ābākan? ⁴⁹ⁱ Nāk kepmani kepmani kudupi yot gānaṅ āronkan inkāt āmawebe Anutu tāṅo man tāwetpän tāwoṅārek tāk tāṅkut-ken ugän imata nämo nepmāṅitkuṅ? Upānkan täga! Ude tāṅ namiṅirä Anutu tāṅo man terak näka man kudän patak u bureni ahäwän. ⁵⁰Ude yāṅirän iwarāntäkiye kudup kan-umuntaṅ kuṅtānpä kuṅkuṅ.

⁵¹⁻⁵²Tānpākanä äma gubaṅi kubä tek yabuko unitä Jesu iwatuk. Iwarirän komi āmatä iṅitnayän tāṅirä tek yabuko u pitpän penpen morāṅ metānpēṅ kuṅkuk.

^h 14:38 Luk 11:4 ⁱ 14:49 Luk 19:47, 21:37; Jon 18:20

Jesu manken tenjukun

Mat 26:57-68; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24

⁵³Tānpākaŋ Jesu imagut yāpmāŋ bāmop āma intājukun iranitā yotken kunjuk. Yot uken bāmop āma, ba Juda tāŋo ekāni ekāni ba Baga man yāwoŋārewani āma u kudup kubā-kengān ugān itkun. ⁵⁴Yāpmāŋ kunjirā Pita mādengān yāwatpāŋ yot unitāŋo yewa gānaŋ āronjuk. Āronpāŋā komi āma ukāt bok itpāŋ kādāp āŋārīŋ itkun. ⁵⁵Tānpākaŋ Baga man yāwoŋārewani āmakāt Juda tāŋo āma ekāni ekāni u kuduptagān itpāŋ Jesu kumāŋ-kumāŋ utna yāŋkaŋ Jesu jop ikŋatta jop manman ātuta wāyākneŋjuk. Upāŋkaŋ Jesuken imaka goret kubā nāmo kaŋpāŋ nadāŋjuk. ⁵⁶Tānpākaŋ āma māyaptā Jesu imaka wakiwaki ude tāk tāŋkukonik yāŋ jop manman ude yāŋjuk. Jop manman māyap ude yāŋkunoŋpāŋ man mebāri inigān inigān yāŋkuno unita man uterakgān nāmo ahāŋjuk. ⁵⁷⁻⁵⁸^j Yāntāko āma ātutā akunpāŋ jopman ŋode yāŋjuk; Nin Jesu u man ŋode yāŋirān nadāŋkumāŋ; Nāk kudupi yot āma keritā tāŋpani ŋo wārāmutpāŋ kepma yarākubātagān āneŋi udewanigān āma keritā nāmo tāŋpani kubā api tāŋpet yāk. ⁵⁹Man yāŋkuno u ini-ini yāŋirā mebāri kubāgān nāmo tāŋjuk.

⁶⁰Tānpākaŋ bāmop āma intājukun tāŋpani unitā akunpāŋā Jesu iwet yabāŋjuk; Man kowata nāmo yāwerayāŋ? Āma pāke ŋo gāka man yākaŋ ŋo nadāwi jide tāyak? ⁶¹^k Yāŋirān Jesutā man kubā nāmo yāŋjuk. Man nāmo yāŋkaŋ kum irirān intājukun āmatā āneŋi iwet yabākgān tāŋjuk; Āma Anututā āmawebeniye tāŋkentākta iwoyāwani Kristo uwā gāk? Anutu inīŋoret tākamāŋ unitāŋo nanaki gāk?

⁶²Yāwānā yāŋjuk; Yāyan ubayāŋ. Nāk bureni tāwetat. Āma Bureni-iniktā Anutu ārowani tāŋo kerī bure kāda ittāŋgān kunum gānaŋ gubam terak ābāŋirān api kaŋ-yāputneŋ yāk. ⁶³Ude yāŋirān eruk, intājukun āma u nadāwān wawāpāŋ iniken tek weŋ-gājāhupāŋ yāŋjuk; Mangāmān imata wari yāne? ⁶⁴^l Anutu yāŋārok man iwetak unita in jide nadākaŋ? Yāwānā kuduptagān ŋode yāŋjuk; U kumākta biŋam tāyak yāk. ⁶⁵Ude yāwāwā āma ātutā iwit ut ibatkun, ātutāwā dapuri tāŋpipiŋpāŋ kerī mugwājiŋpāŋ utkaŋ iwetkun; Gāk profet unita āma gutak unitāŋo wāpi niwet! yāk. Ude tāŋirā komi āmatā inītpāŋ kerī pipiyāŋpāŋ inami dapunken utkun.

Pitatā Jesu wāpi kābop penjuk

Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27

⁶⁶Tānpākaŋ Pita yāman umu irirān bāmop āma intājukunta irani unitāŋo watā webe kubā ābāŋpāŋ kaŋjuk; ⁶⁷Pita kādāp āŋārīŋ irirān.

^j 14:58 Jon 2:19-21 ^k 14:61 Mak 15:5; Luk 23:9 ^l 14:64 Jon 19:7

Kanpān ket tānpān kaŋ-yāpmān āronkaŋ-āpāk tānpān iwetkuk; Jesu Nasaret komeken nanik ukāt kuŋarani kubā gāk yāk. ⁶⁸Yāwānā yāŋkuk; Gāk man jide yāyan? Yāŋiri guŋ tāyat yāk. Ude yānpān yāma-ken āpmonkuk. ⁶⁹Āpmonirān watā webe unitā kanpān āma itkuŋo u yāwetkuk; Āma ŋo Jesu tāŋo ābotken nanik yāk. ⁷⁰Yāwānā āneŋi āwo yāŋkuk. Eruk ātu itpānā āmawebe itkuŋo unitā iwetkuŋ; Nadākamān! Gāk ābot uken nanik. Gāk Galili āma! yāk. ⁷¹Iwerāwā Pitatā yāwetkuk; Anutu wāpi terak bureni-inik tāwetat! Āma wāpi yākaŋ u nāmoinik kak tāyat! Nāk jopman yāwawā Anututā kowata namān yāk.

⁷² Ude yāŋirān uterakgān puruptā gera yāŋirān kadāni yarā tāŋkuk. Tānpānkaŋ Pitatā nadāwān tumbāpān Jesutā man ŋode iwetkuko u nadāŋkuk; Puruptā gera yarā nāmo yāŋirān nāka āwo kadāni yarākubā ude api yāwen. Ude nadāŋkaŋ nadāwān āgekorāpān konām bumta kotkuk.

Jesu Pailat kerik-ken peŋkuŋ

Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38

15 ¹ Tānpān tamimaŋ bipaniinik bāmop āmakāt Parisi āma ba āma ekāni ekāni u kuduptagān kābeyā tānpān Jesu utta tawaŋ peŋkuŋ. Ude tāŋkaŋ eruk, Jesu kerik pādāt tānpān yāpmān pāŋku Pailat kerik terak teŋkuŋ. ² Teŋirā Pailattā Jesu iwet yabāŋkuk; Gāk Juda tāŋo āma ārowani ba? Yāwānā yāŋkuk; Yāyan uba yāk. ³ Tāŋkaŋ bāmop āma intājukun tānpāni Jesuta yānpān-kaŋiwat man māyap yāŋkuŋ. ⁴ Ude yāŋirā Pailattā Jesu āneŋi iwetkuk; Āma pāke ŋonitā gāka man māyap yāŋirā imata kowata nāmo yāyan? ⁵ Ude iwerānā Jesu kowata nāmo yāŋkuk. Kowata nāmo yāŋkaŋ man kum irirān Pailattā nadāwātāk taŋi tāŋkuk.

⁶ Tānpākaŋ Pasova Orekirit Kadāni udeken Pailattā kādet ŋode tāk tāŋkukonik; Juda āmawebetā komi yotken irani kubāta nadānpān Pailat iwerirā nadāŋ yāmiŋpān āma u yāniŋ kireŋpewān kuk tāŋkuŋonik. ⁷ Kadāni ugān āma kubā wāpi Barabas u noriye ātukāt komi yotken itkuŋ. Āma uwā Rom gapmanta kokwawak nadānpān āmik pewā ahāwāpān āma kubā kumāŋ-kumāŋ utkuŋo unita gapmantā komi yotken yepmaŋkuŋ. ⁸ Tānpākaŋ Juda āmawebetā Pasova Orekirit Kadāni ātuken tāk tāŋkuko udegān tānpān yāŋ nadānpān pābā Pailattā yāma-ken kābeyā tānpān itkuŋ. ⁹ Irirā Pailattā yāwet yabāŋkuk; Juda āma intāŋo intājukun āma ŋo pitpān tewa kwān? ¹⁰ (Man ude yāwetkuko uwā Pailattā ŋode nadānpān yāwetkuk; Juda āma ekāni ekānitā Jesuta kokwawak nadāŋkuŋo unita Jesu nākken pewā ābuk yāŋ nadāŋkuk.)

^m 14:72 Mak 14:30 ⁿ 15:1 Luk 22:66 ^o 15:5 Ais 53:7; Mak 14:61

11^p Tānpākaŋ Pailattā Jesu tewa kwän yāŋ yāŋkuko upāŋkaŋ bāmop āma unitāwā āmawebe pāke u peŋ yāwet-yāwet tāŋtāko yāŋkuŋ; Barabaspāŋ tewi ābāŋ nimān! 12 Ude yāŋirā Pailattā āneŋi yāwet yabāŋkuk; Yākaŋ unita Juda tāŋo Intājukun Āma yāŋ iwet tākaŋ ŋowā jide tāŋ imet? 13 Yāwānā āma pāke unitā gera pāhap ŋode yāŋkuŋ; Pāya kwakāp terak kaŋ kumbān! 14 Yāwāwā yāwetkuk; Waki kubā jide tāŋkukta? Ude yāwerānkaŋ ehutpāŋ gera kehāromigān yānpāŋ iwetkuŋ; Pāya kwakāp terak kaŋ kumbān! 15 Ude yāwākaŋ āmawebe bānepi yāpmāŋ āpākta Pailattā Barabas jop tewān āpāmaŋ kuŋirān Jesu kadātā pāripmānpāŋ pāya kwakāp terak utpewā kumākta komi āmata yāmān yāpmāŋ kuŋkuŋ.

Jesu yāŋārok man iwetkuŋ

Mat 27:27-31; Jon 19:2-3

16 Yāniŋ kirewānpāŋ Pailat tāŋo komi āmatā Jesu yot gānaŋ nanik yāpmāŋ āpāmaŋ pāŋku yot māde kāda komi āma tāŋo yewa gānaŋ āronpāŋ noriye ātuta gera yāŋpewā ābuŋ. 17 Yāŋpewā ābākaŋ tek gwagāri intājukun āmatā tāk tākaŋ udewani tāŋ imiŋpāŋā intājukun tāŋo gwāpāta gupmom yenpāŋ kedoŋ tānpāŋ gwāki-ken āhāt imiŋkuŋ. 18 Ude tānpāŋ sāra man iwetpāŋ yāŋkuŋ; Juda tāŋo intājukun āma, ganiŋ oretkamāŋ! yāk. 19 Tānpāŋ pārip-pāriptā gwāki-ken urit iwit uwaŋ ibarit tāk tāŋkuŋ. Tānpāŋ gukut imāpmok tāŋ imiŋpāŋ jop iniŋ oretkamāŋ yāŋkaŋ tāŋkuŋ. 20 Tāŋirek-irek ude tāŋ imiŋ paotpāŋā intājukun āma tāŋo tek yāŋopmāŋ imiŋpāŋ tek iniken upāŋ āneŋi tāŋ imiŋkuŋ. Ude tāŋ imiŋpāŋ, eruk pāya kwakāp terak utnayāŋ imagut yāpmāŋ kuŋkuŋ.

Jesu pāya kwakāp terak utkuŋ

Mat 27:32-34; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

21^q Eruk, yāŋikŋat yāpmāŋ kuŋpāŋā āma kubā wāpi Saimon u epāniken naniktā ābātāŋgān ābā peronkuŋ. Uwā Sairini komeken nanik, Aleksada kenta Rufus unitāŋo nani. Ābā peronpāŋā peŋ iwet-pewā Jesu tāŋo pāya kwakāp buramiwānkaŋ penta kuŋkuŋ. 22 Kuŋtāŋgān kome kubā wāpi Golgota, u ninin man terak gwāki kokāp, u ahāŋkuŋ. 23 Ahāŋpāŋā eruk Jesuta wain umekāt pāya umumi kubā ukāt awāhutpāŋ Jesu gupi kwitawān yānpāŋ imiŋkuŋ. Imāwā bitnāŋkuk. 24^r Tāŋirā komi āmatā teki yāŋopmāŋ imiŋpāŋ pāya kwakāp terak utkuŋ. Pāya kwakāp terak utpāŋā Jesu tāŋo teki yāpmākta komi āmatā nārepmirek gārepmirek tāŋkuŋ.

25 Tānpāŋ 9'kirok tāŋirān utkuŋ. 26 Tānpākaŋ Jesu gwāki-ken punin kāda man kudān ŋode kudān tāŋkuŋ;

^p 15:11 Apos 3:13-14 ^q 15:21 Rom 16:13 ^r 15:24 Sam 22:18

ŊOWÄ JESU, JUDA ÄMAWEBE TÄŊO
INTÄJUKUN ÄMA.

27Tänpäkaŋ kubo äma yarä, kubä kukŋi kubä kukŋi yepmaŋpäŋ bok dāpuŋ. [28^s Ude täŋirä Anutu täŋo man ŋode kudän täwanitä bureni ahāŋkuk; Kawä äma waki täŋpani täŋkuk.] 29-30^t Tänpäkaŋ ämawebe kuŋkaŋ äbäk täŋkuŋo unitä yāŋärok man iwetpäŋ ketsiwoŋ tänpäŋ yāŋkuŋ; A! Gāk ŋonitä kudupi yot wärämupäŋ kepma yarākubäta äneŋi api täŋpet yāŋ yāŋkuno udegān gupka täŋkentänpäŋ päya kwakāp terak naniktä äpiwä!

31Ude yāŋirä bāmop äma ba Baga man yāwoŋäremani äma unitä udegān täŋ-irenpäŋ näwetgāwet tänpäŋ yāŋkuŋ; Äma ŋowä äma ätu täga täŋkentāŋ yāmik täŋkukopäŋ ini gupi täŋkentäktä tänpän wakaŋ yāk. 32Ŋowä Anutu täŋo iwoyāwani Kristo, Isrel täŋo Intäjukun Äma itak u tänpāwä päya kwakāp terak naniktä äpäŋirān kaŋkaŋ nadākinik täŋ iminawä! yāŋ yāŋkuŋ. Tänpäkaŋ äma yarä dāpmānpäŋ kukŋi kukŋi yepmaŋkuŋo unitä udegān yāŋärok iwetkumän.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

33^u Tänpäŋ kome kepma bāmopi-inik uken kome dapuri kumbuk. Kumāŋirān kome kudup bipmāŋ utpäŋ patpäŋ it yāpmāŋ kuŋirān 3^kirok täŋkuk. 34^v Tänpäŋ 3^kirok ude täŋirān Jesutä iniken man terak gera taŋi ŋode yāŋkuk; Elai, Elai, lema sabaktani? U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmaŋtan? 35Ude yāŋirān äma kaŋ itkūŋo unitä nadānpäŋ yāŋkuŋ; Nadāwut! Elaijata gera yāyak yāk. 36^w Yāŋirān nadānpäŋ äma kubätä bārāneŋ pāŋku imaka kubä bima yabut bumik yāpmānpäŋ wain ume jägāmi gānaŋ yāputpäŋ jikon terak pādāt tänpäŋ Jesuta imiŋpāŋ noriye yāwetkuk; Pewut! Jop itpäŋ kāna. Elaijatä bureni päbä ketārewayāŋ kāwep yāk.

37Ude täŋirä Jesu äneŋi gera taŋi yāŋpāŋ kumbuk.

38Kumāŋirān kudupi yot gānaŋ tek taŋi bagata pewä wādāwani u punin ununitä komen umu ini wewān tāreŋkuŋ. 39Tänpäŋ Jesutä kumāŋirān komi äma täŋo watä äma unitä dubini-ken itkaŋ kawān inide kubä tänpāpāŋ yāŋkuk; Bureni-inik, äma ŋowä Anutu täŋo Nanaki!

40^x Tänpäkaŋ webe ätu ban itkaŋ Jesu kumāŋirān kaŋkuŋ. Ukāt nanik ätu täŋo wāpi ŋode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria, Jems gubaŋi kenta Joses täŋo miŋi u, ba Salome ukāt penta itkūŋ. 41Webe u kuduptagān Galili komeken naniktä Jesu iwarān tänpäŋ watä epān täŋ imiŋ yāpmāŋ äbäk täŋkuŋonik. Täŋkaŋ ugān nämo, webe ätu Jesu-kāt Jerusalem yotpārare-ken penta āronkuŋo u imaka, äbä itpäŋ kaŋkuŋ.

^s 15:28 Ais 53:12 ^t 15:29 Sam 22:7; Sam 109:25; Mak 14:58 ^u 15:33 Amo 8:9

^v 15:34 Sam 22:1 ^w 15:36 Sam 69:21 ^x 15:40 Luk 8:2-3

Jesu äneŋkuŋ

Mat 27:57-61; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

42-43 Sabat keräp taŋirän eruk bipäda Juda täŋo äma ekäni kubä wäpi Josep u äbuk. U komeni Arimatea. Uwä Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat piäni kwawak ahäŋirän kakta itsämäntäŋ kuŋat täŋkukonik. Eruk, äma unitä Pailat-ken umunkät nämo, bätakigän kuŋpän Jesu täŋo gupi awaŋ gänaŋ änekta iwet yabäŋkuk. 44 Täŋirän Pailattä yäŋkuk; Wa! Imata bäräŋeŋ kumäntak yäŋ nadäŋpän komi äma täŋo intäjukun äma yänpewän äbänä iwet yabäŋkuk; Jesu bureni kumak? 45 Äma unitä bureni kumak yäŋ yäwänä Joseptä Jesu gupi änekta nadäŋ imiŋkuk. 46 Nadäŋ imiŋirän Joseptä pänku tek paki suwaŋpän, Jesu täŋo gupi päya kwakäp terak nanik ketäreŋ päpä tek yäpuko unitä uwäk täŋkuk. Ude täŋpän mobä awaŋ kodaki kubä äma kumbani pekta biŋam äneŋpani u gänaŋ peŋkuk. Peŋpänä mobä kubä pimiŋ iwet-pewän pänku mobä awaŋ meni uwä yäput pipiŋkuk. 47 Äneŋirän Maria Makdala komeken nanik ukät wahupi Maria Joses täŋo miŋi, yarä u kaŋkumän.

Jesutä äneŋi akuŋkuko unitäŋo manbiŋam

Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10

16 1 Täŋpakan Juda täŋo Sabat täreŋirän Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria Jems täŋo miŋi ba webe kubä wäpi Salome unitä Jesu täŋo gupi ärut imikta gakŋi mebäri mebäri kábäŋi tägatäga u suwaŋpän tuŋum täŋkaŋ itkuŋ. 2 Eruk Sande tamimaŋ kome ket nämo yäŋeŋirän tuŋum ukeŋo yäpmäŋ Jesu täŋo gupi peŋkuŋ-ken uken kuŋkuŋ. 3-4 Kuŋit kuŋit yänpän-nadäk ŋode täŋtän kuŋkuŋ; Mobä, awaŋ meni täŋpipiwani u netätä yäpmäŋ keweŋ nimayän? Ude yänpän dapun tänpän kaŋkuŋ; Mobä pähap uwä yäpmäŋ keweŋkuŋo mobä awaŋ meni tumäŋirän. 5 Eruk ude kaŋkaŋ äronpän kaŋkuŋ; Äma gubaŋi kubä tek paki nikek awaŋ käwuri bure käda maŋit irirän. Kaŋpän umuntaŋpän bumta kwaiŋkuŋ.

6 Kwaiŋirä yäwetkuk; Umuntäneŋo. In Jesu Nasaret nanik päya kwakäp terak utkuŋo ukeŋo känayän äbäkaŋ? U ŋo nämo itak yäk. Akumaŋ kuk! Patpat bägupigän ŋo kawut! 7^y Unita in pänku Pita ba iwaräntäkiye ätu biŋam ŋode yäwerut; Jesu uwä Galili komeken intäjukun it kirewayän kuk. U pänku kawut, täwetkuko ude. 8 Ude yäweränkaŋ webe yaräkubä uwä umun pähap täŋkaŋ awaŋken naniktä metäŋpeŋ kwaiŋtän kuŋkuŋ. Bumta umuntaŋkuŋo unita imaka kaŋkuŋo u ämawebe nämo yäwettän kuŋkuŋ.

^y 16:7 Mat 26:32; Mak 14:28

Jesu noriye wanoriye ahän yämiŋkuk*Mat 28:9-10; Jon 20:11-18*

[9^z Jesu uwä Sande tamimaŋ kumbani-ken naniktä akumaŋ päŋku Maria Makdala nanik, bian mäjo 7tä magärani Jesutä ini yäwat kireŋ imiŋkuko u ahän imiŋkuk. 10-11^a Ahän imiŋirän webe uwä päŋku äma Jesu-kät kuŋarani konäm butewaki täŋ irirä yabäŋpäŋ Jesu u nämo kumbuk, kodak irirän kat yäŋ yäweränkaŋ nadäwä bureni nämo täŋkuk.

12-13 Eruk kadäni kubä äma yarä yotpärare peŋpeŋ kädet miŋin kuŋirän Jesutä gupi inigän kubä äworeŋkaŋ ahän yämiŋkuk. Ahän yämänkaŋ äma yarä unitä äyäjutpeŋ päŋku noriye ätu yäweränkaŋ udegän nadäwä bureni nämo täŋkuk.

14^b Eruk, u punin terak iwaräntäkiye 11 u yot kubäken ketem naŋ irirä ahän yämiŋpäŋ ŋode yäwetpäŋ yabäŋ yäŋkuk; Imata nadäkinikjin nämo itkaŋ? Ba imata notjiye ätu kodak irira nabäŋpäŋ biŋam täwetkuŋo u nadäwä bureni nämo täkaŋ? 15^c Ude yäŋpäŋ yäwetkuk; In komeni komeni kuŋkaŋ ämawebe it yäpmäŋ kukaŋ udegän Manbiŋam Täga u kaŋ yäwettäŋ kut. 16^d Äma kubätä näk nadäŋ namikiniŋ täŋpäŋ näk wäpna terak ume äruŋayäŋ täko uwä Anututa biŋam api täŋpek. Täŋ, äma kubätä nadäŋ namikiniŋ nämo täŋpayäŋ täko uwä Anututä geŋita biŋam api tewek. 17^e Ämawebe nadäŋ namikiniŋ täŋpäŋ kuŋatnayäŋ täkaŋ unita kehäromi yämiŋira näk wäpna terak kudän ŋode api täneŋ; Mäjo api yäwat kireneŋ, ba man kotäk kudupi kudupi terak api yäneŋ, 18^f ba gämok keritä api yepmäŋitneŋ, ba ume waki naŋirä unitä nämo api däpek, ba äma käyäm ikek keritä gupi-ken iŋirirä api täganeŋ.

Jesu kunum gänaŋ äroŋkuk*Luk 24:50-53; Apos 1:9-11*

19^g Eruk Ekäni Jesutä man ude yäwet moreŋpäŋ irirän Anututä imagut yäpmäŋ kunum gänaŋ äroŋkuk. Äroŋkuko uken Anutu kerä bure käda itkukotä itak. 20^h Äroŋirän iwaräntäkiye komeni komeni kuŋ moreŋpäŋ mani biŋam yäŋahän yäpmäŋ kuŋkuŋ. Täŋirä Ekänitä bämopi-ken itpäŋ epäni täkta täŋkentäŋ yämiŋit mani biŋam u täŋkehärom takta kudän kudupi ämawebeŋiye-ken pewän ahänkuŋ.]

^z 16:9 Luk 8:2 ^a 16:10 Mat 28:10 ^b 16:14 1Ko 15:5 ^c 16:15 Apos 1:8

^d 16:16 Apos 2:38 ^e 16:17 Apos 2:4; Apos 8:7, 10:46 ^f 16:18 Luk 10:19; Apos 28:3-6

^g 16:19 Apos 2:33-34 ^h 16:20 Apos 14:3; Hib 2:3-4

Luk

Luktä guṇ äbot ämawebeta yänpän Jesu täṇo manbiṇam ṇo kudän täṇkuk

Luk imata manbiṇam ṇo kudän täṇkuk?

1 ^{1^a} Eruk, äma ärowani Tiofilus, man ṇo gäwera nadä;
Äma mäyaptä imaka imaka Anututä nin bämopnin-ken pewän
ahänkuṇo unitäṇo manbiṇam kudän täkta piäni taṇi täṇ yäpmän äbuṇ.
^{2^b} Imaka bian ahänjirä ini dapuritä kaṇpän nadänkuṇo u ba apiṇo ahän
yäpmän abäkaṇ ugänpän kudän täṇkuṇ. Äma uwä Anutu täṇo manbiṇam
yänahäk-ahäk piä täṇkaṇ manbiṇam ṇowä niminkuṇ. ³⁻⁴ Täṇpäkaṇ näk
imaka, kadäni käroni manbiṇam ṇo yäput pektä pänku tärek-tärek u
kuduptagänta ket nadäwa yänkaṇ yännyabäk piä täṇ yäpmän abut. Unita
äma ärowanina Tiofilus, gäkä manbiṇam gäwerani u bureni-inik yän
nadäkta imaka imaka ahänkuṇo unitäṇo manbiṇam siwoṇi kudän täṇpän
gäkken pewa ärekta nadäk peṇkut. Eruk manbiṇam uwä ṇode;

Aṇero kubätä Sekaraia ahän iminkuk

^{5^c} Herottä Judia kome täṇo intäjukun äma itkuk-ken uken bämop
äma kubä itkuk, u wäpi Sekaraia. Äma uwä bämop äma biani wäpi
Abiya unitä äbotken nanik. Täṇpäkaṇ webeni Elisabet imaka, bämop
äma äbot kubäken nanik. ⁶ Täṇkaṇ yanäpi yarä uwä Anutu inamiken
siwoṇi kuṇat täṇkumänonik. Täṇkaṇ Anutu täṇo бага man ba jukuman
kuduptagän iwat moreṇpän waki kubä nämo täk täṇkumänonik.
⁷ Upänkaṇ nanakiye nämo. Elisabet äruṇ it yäpmän äbänkä tägawani
webe pähap täṇkumän.

^a 1:1 Apos 1:1 ^b 1:2 Jon 15:27 ^c 1:5 1Sto 24:10

⁸ Tānpākaŋ kadāni kubā, Sekaraia tāŋo ābottā Anutu iŋamiken bāmop āma piā tākta kadāni ahāŋkuk. ^{9^d} U bāmop āmatā tāk tāŋkuŋo ude piā yāpmāŋ daniŋpāŋ Sekaraiatā kudupi eŋi gānaŋ Anutu iŋamiken gupe kābāŋi nīkek ijiŋ imikta ahāŋkuk.

¹⁰ Eruk, gupe kābāŋi nīkek ijik-ijik kadāni ahāŋirān āmawebe māyaptā ābāŋkaŋ kudupi eŋi yāmān umu itkaŋ Anutu-ken yāŋapik man yāŋ itkuŋ. ¹¹ Yāŋapik man yāŋ irirā kudupi eŋi gānaŋ Sekaraia gupe kābāŋi nīkek ijiŋ ittāŋgān kaŋkuk; Ekāni tāŋo aŋero kubātā gupe kābāŋi nīkek ijiwani tāŋo kāwuri bure kāda ahāŋpāŋ irirān. ¹² Kaŋkaŋ kikŋutpāŋ bumta umuntaŋkuk. ¹³ Ude tānpānā Aŋero unitā iwetkuk; Sekaraia, gāk umuntāweno. Anutu gākŋo yāŋapik man nadāŋ gamitak yāk. Unitā webeka Elisabet uwā nanak āmani kubā api bāyawek. Bāyawānkaŋ wāpi Jon yāŋ, kaŋ iwet. ¹⁴ Tānpāŋ nanak unitā bānep tāga nadānpāŋ oretoret api tāŋpen. Ba unitā ahāŋirān āmawebe māyaptā bānep tāga nadānpāŋ oretoret udegān api tāneŋ yāk.

^{15^e} Imata, nanaka unitā tāgaŋpāŋ Ekāni iŋamiken wāpi biŋam ikek api irek. Tāŋkaŋ wain ume ba tāŋguŋguŋ ume ātu nāmoinik api nak tāŋpek. Tāŋkaŋ ahāwayāŋ tāyak-ken unitā it yāpmāŋ ārowayāŋ tākken Kudupi Munapiktā uwāktāŋ imiŋirān api irek. ¹⁶ Tānpākaŋ unitā Isrel āmawebe Anutu māde ut imiŋkuŋo u māyap bānepi yāpmāŋ sukureŋpāŋ yepmaŋpān Anutu Ekānini-ken āneŋi api kuneŋ. ^{17^f} Bureni, kuŋat-kuŋari ba kehāromini Profet Elaijatā tāŋpen kuŋatkuko udegān api tāk tāŋpek. Ekānita intājukun kuŋkaŋ nādanani tāŋo kokwawak yāpān-siwoŋ tawāpāŋ yepmaŋit, ba āma man bitnāk tāk tākaŋ unitāŋo bānepi yāpmāŋ sukureŋpāŋ yepmaŋpān āma siwoŋi tāŋo kādet kuroŋgān api iwat tāneŋ. Ude tāŋpayāŋ tāko uwā Ekānita watā piā tāŋ imikta āmawebe ābot ket utpāŋ yepmak tāŋtāŋ api kwek yāk.

^{18^g} Eruk, aŋerotā man ude iwerānā, Sekaraiatā kowata ŋode iwetkuk; Man yāyan u jide tānpāŋ bureni yāŋ nadāwet? Nāk tāgawani-inik ŋo, ba webena imaka, webe pāhap ŋo! ^{19^h} Ude yāwānā aŋerotā iwetkuk; Nāk wāpna Gabriel, Anutu iŋamiken it tāyat unitā jopman nāmo gāweret yāk. Nāmo, manbiŋam tāga ŋo gāwetta Anututā ini naniŋ kireŋpewān ābātāt. ^{20ⁱ} Gāk nadātan? Nākŋo man nāmo nadāŋ namitan unitā meka bārāp tawāpāŋ man kum api iren. Ude tāŋkaŋ it yāpmāŋ kuŋiri manbiŋam gāwetāt ŋonitā ahāwānkaŋ man āneŋi api yāwen. Manbiŋam yāyat ŋowā kadāni yāŋ imani-ken uken bureni api ahāwek yāk.

²¹ Tānpākaŋ āmawebe Sekaraiata yāŋkaŋ yāman umu irā wawāwā nadāwātāk tānpāŋ yāŋkuŋ; Kudupi eŋi gānaŋ uken imatāken kubātā ahāŋirān Sekaraia kadāni kāroŋi ŋowā itak? ²² Ude yāŋirā yāman

^d 1:9 Kis 30:7 ^e 1:15 Nam 6:3 ^f 1:17 Mal 3:1, 4:5-6; Mat 17:11-13 ^g 1:18 Stt 18:11

^h 1:19 Dan 8:16, 9:21; Hib 1:14 ⁱ 1:20 Luk 1:45

äpängpäng ämawebe man kubä nämoinik yäwetkuk. Meni bäräp tawäpäng man kum itkuko unita kerit-tägän wärani tänyärenjuk. Tänpänä ämawebetä nadänkuḡ; Imaka kudupi kubä kudupi eni gānaḡ kaḡkaḡ käwep äpatak yäk.

²³Eruk mäden, Sekaraia täḡo piä u tänpän tärewäkaḡ komeni-ken kuḡkuk. ²⁴Pängku irirän Elisabet nanak kok itkuk. Nanak kok itkaḡ eni gānaḡän it yäpmäng kuḡirän komepak 5 ude tärenjuk. ^{25^j} Tänpäkaḡ Elisabet nanak kok itat yäng nadängpäng yängkuk; Ekänitä iron u täḡ namitak! Apiḡo Ekänitä oraḡ namiḡirän näkḡo mäyäkna ämawebe iḡamiken paotak yäk.

Aḡerotä Maria ahäng imiḡkuk

²⁶Elisabettä nanak kok ikek it yäpmäng kuḡtängän komepak 6 tärenḡirän, eruk kadäni uken Anututä aḡero Gebriel u peḡ iwet-pewän yäpmäng yotpärare kubä Galili komeken wäpi Nasaret uken kuḡkuk. ^{27^k} Webe gubaḡ kubä äma kubä wäpi Josep unita yängkaḡ iwoyängkuḡo webe uken kuḡkuk. Josep uwä Devittä äbotken nanik. Täḡkaḡ webe gubaḡ iwoyäng imiḡkuḡo u wäpiwä Maria. ²⁸Eruk, Gabrieltä webe uken kuḡpäng iwetkuk; Kepma yäk. Gäk nadätan? Ekäni Anutu gäkkät itpäḡ iron täḡ gamitak. ²⁹Ude iweränä Mariatä man u nadängkaḡ kikuḡtpäng yängkuk; Yäke! Man kubä ḡo jidewanipäng nadätat? ³⁰Yäwänä aḡerotä iwetkuk; Maria, gäk umuntäweno! Anututä ini nadäng gamitak. ^{31^l} Nadätan? Gäk nanak kok itpäḡ nanak ämani kubä api bäyawen yäk. Bäyaḡpäng wäpiwä Jesu yäng api iweren. ³²U äma ekäni kubä ude irirän ḡode api iwetneḡ; U Anutu Ārowani Bureni unitäḡo Nanaki yäng api iwetneḡ. Tänpäkaḡ Anututä intäjukun ämata api tewek, orani Devittä itkuko ude. ^{33^m} Unitä Jepok täḡo äbotken nanik ämawebeta intäjukun äma ude tärek-täreki nämō api irek yäk. Tänpäkaḡ yabäng yäwat piä täḡpayäng täko uwä paot-paori nämō api täḡpek.

³⁴Eruk, Mariatä u nadängpängä aḡero ḡode iwetkuk; Man yäyan u jide ude api ahäwek? Näk äpna nämō ḡo! ^{35ⁿ} Mariatä ude yäwänä aḡero unitä iwetkuk; Kudupi Munapiktä gäkä terak äronḡirän Anutu Ārowani Bureni-inik unitäḡo kehārominitä gäk kumän api uwäk täwek yäk. Unita nanak kudupi bäyawayäng täno uwä Anutu täḡo Nanaki yäng api iwetneḡ. ³⁶Unita ket nadä! Notkapak Elisabet webe pähap täḡkuko upängkaḡ apiḡo koki itak yäk. Bian äruḡ yäng iwerani upängkaḡ apiḡo nanak kok itpäḡ it yäpmäng äbängirän komepak 6 täretak. ^{37^o} Nadätan? Anututä imaka kubä täḡpayäng nadängpäng uwä bureni-inik täḡpek. ³⁸Aḡerotä man ude iweränä Mariatä yängkuk; Eruk, bureni! Näk Ekäni täḡo piä watä webegän. Unita

^j 1:25 Stt 30:23 ^k 1:27 Mat 1:16,18; Luk 2:5 ^l 1:31 Ais 7:14; Mat 1:21-23

^m 1:33 Dan 7:14; Mai 4:7 ⁿ 1:35 Mat 1:20 ^o 1:37 Stt 18:14

imaka kubä täŋ namayän nadänpänjä, yäyan ude kaŋ täŋ namän. Mariatä aŋero man ude iweränkaŋ tenpen kuŋkuk.

Mariatä Elisabet käwayän kuŋkuk

³⁹ Kuŋirän Maria akumaŋ bäräneŋ kumaŋ Judia kome pom itkuŋ-ken yotpärare kubä uken kuŋkuk. ⁴⁰ Kumaŋ pänku uken ahänkaŋ Sekaraiatä eŋi gänaŋ äronpänjä Elisabet iniŋ oretkuk. ⁴¹ ^p Ude täŋirän nanak Elisabet koki gänaŋ itkuko unitä kikŋutpän wareŋ täŋkuk. Ude tänpänkaŋä Elisabet uwä Kudupi Munapiktä uwäk tänpän itkuk. ⁴² ^q Täŋirän Elisabet oretoret man terak ŋode yänkuk; Maria! Anututä gäka iron täŋ gamiko uwä webe ätu täŋo yärepmitak yäk. Ba nanak gäk kokka gänaŋ itak u imaka udegän, Anututä iron taŋi täŋ imani. ⁴³ Näk jidewani unita Ekänina täŋo miŋi gäk nabäwa yänkaŋ äbätan? ⁴⁴ Nadätan? Gäkä naniŋ oreriri nanak kokna-ken itak ŋo täga nadänpän uterakgän kikŋutpän wareŋ täk! ⁴⁵ ^r Gäk Ekäni täŋo biŋam man gäwetkuko unitä bureni api ahäwek yän nadäkinik täŋkuno unita Ekäni täŋo oretoret terak itan yäk. Elisabettä ude yänkuk.

Mariatä Ekäni wäpi iniŋ oretkuk

- ⁴⁶ ^s Tänpän Mariatä yänkuk;
 Bänepnatä Ekäni wäpi yäpmän akutat!
- ⁴⁷ Täŋira mäjonatäwä Anutu wakiken nanik nämagurani ämana u iniŋ oretak.
- ⁴⁸ ^t Näk piä watä webeni jopi upänkaŋ iron täŋ namiŋkuk.
 Apiŋo ba kämi-kämi ämawebe kuduptä ŋode api näwetneŋ; Anututä iron taŋi täŋ gamani.
- ⁴⁹ Anutu Kehäromitä imaka taŋi kubä täŋ namiŋkuko unita ude api näwetneŋ. Unita wäpi biŋam kudupi-inik itak yän yäwa!
- ⁵⁰ ^u Näk nadätat, Anutu täŋo bänep iron pähap uwä äma mani buramiŋpän gämori-kengän kuŋat täkaŋ unita biŋam.
 Ba unitäŋo nanakiye täŋo nanakiye tawaŋ uteraktä pen udegän api kwek.
- ⁵¹ ^v Keritä piä kehäromi udegän täk täyak. Äma bänepitä inita nadäwä ärowani tänpäni u yäwat kireŋpewän uken-uken kuŋtänpä kuk täkaŋ.
- ⁵² ^w Unitä intäjukun äma kehäromi täŋo wäpi biŋam ärowani u yäpmän päpä penpän äma jopi äpani täŋo wäpi biŋam yäpmän akuk täyak.

^p 1:41 Luk 1:15 ^q 1:42 Lo 28:4 ^r 1:45 Luk 1:20 ^s 1:46 1Sml 2:1-10 ^t 1:48 Luk 1:25, 11:27 ^u 1:50 Sam 103:13,17 ^v 1:51 2Sml 22:28 ^w 1:52 Jop 12:19, 5:11; Sam 147:6

- 53 ^x Tängkanj äma jäwärita imaka tägatäga daiŋ yämiŋkanj äma tuŋum mäyap ikek uwä yäwat kireŋpewän ketäŋ kuk täkanj.
- 54 ^y Tängpäkanj piä ämaniye Isrel nanik u tängkentäŋ yämiŋ yäpmänj äbuk. Tängkuko udegän butewaki pen nadän yämik täyak.
- 55 ^z Ba oraniyeta ude api täŋ yämet yänj yäwetkuko udegän Abrahamkät unitäŋo äboriye mäden ahänj yäpmänj äbuŋo unita butewaki tärek-täreki nämo nadän yämik täyak.
- 56 Mariatä kap ude teŋkanj Elisabet-kät it yäpmänj kuŋirän komepak yaräkubä ude täreŋkuŋ. Tärewäkanj Maria äneŋi komeni-ken kuŋkuk.

Jon ume ärut yämani täŋo manbiŋam

57Eruk ittänggän Elisabet nanak ämani bäyaŋkuk. 58Bäyaŋirän mähemiye ba noriye wanoriye ini u nanik unitä Ekänitä iron täŋ imiŋkuko biŋam u nadänpänj ä oretoret pähap täŋ imiŋkuŋ. 59^a Eruk kepma 8 ude täŋirän äma ekäni ekäni ätu nanak u gupi moräk madänkanj nani wäp Sekaraia udegän iwetna yänkanj äbuŋ. 60^b Äbä nani wäpi yänjirä miŋitä yänkuk; U nämo yäk. Wäpi Jon yänj iwetnayänj. 61Miŋitä ude yäwänä äma päke unitä iwetkuŋ; Gäkä äbotken nanik wäp udewani kubä nämo itak yäk. 62Ude yänkanj nanitä nanaki wäpi jide yänj iwerayänj yänj nadänkanj ketwära-wära täŋireŋkuŋ.

63Tängpäwä Sekaraiatä kudän täŋpani täŋo tuŋumta yäwet yabänkuk. Eruk, u yäpmänpänj äma päke itkuŋo u inamiken ŋode kudän täŋkuk; Ŋo wäpiwä Jon. Ude kudän täŋirän kanjan nadäwätäk täŋkuŋ. 64Eruk, uterakgän Sekaraia meni bäräp tawäpänj man kum itkuko ukeŋowä meni äneŋi pidäm täŋkuk. Ude täŋkanj man yänpänj Anutu wäpi bumta iniŋ oretkuk. 65Ude täŋirän noriye wanoriye ini u nanik u kanjan umuntanjan. Umuntanjan kudän mebäri mebäri ahänjirän kanjuŋo unitäŋo manbiŋam Judia kome täpuri täpuri kudup u pewä kuŋat moreŋkuk. 66Kuŋat moreŋirän ämawebe manbiŋam u nadänkuŋo u kudup bänepi-ken nadäwätäk täŋpänj yänkuŋ; Kämi-kämi nanak uwä kädet kuroŋ jide ude api iwarek? Ekäni täŋo kehäromi ukät itkamän yänj nadänpänj unita man udewä yänkuŋ.

Sekaraia oretoret täŋpänj kap teŋkuk

67Tängpäkanj Jon täŋo nani Sekaraia uwä Kudupi Munapiktä uwäk tawänkanj Anutu täŋo manbiŋam yänahäppänj ŋode yänkuk;

- 68 ^c Isrel ämawebe täŋo Ekäni Anututä nin ŋo nadän nimiŋpänj wakiken nanik nimagutak. Unita wäpi yäpmänj akuna!

^x 1:53 1Sm1 2:5; Sam 34:10; Sam 107:9 ^y 1:54 Ais 41:8; Sam 98:3 ^z 1:55 Mai 7:20;

Stt 17:7, 18:18; Stt 22:17 ^a 1:59 Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 ^b 1:60 Luk 1:13

^c 1:68 Sam 41:13; Sam 72:18; Sam 106:48; Luk 7:16

69 ^d Iniken piä watä ämani Devit, unitä äbotken nanik äma kehäromi kubä nin nimagutta pewän ahatak.

70 Bian-inik profet jukuman yäwerän yänahäk täjkuŋo udegän ahatak.

71 ^e Anututä ŋode yänkehärom taŋkuk; Näk ämawebenaye iwan keriken nanikpän api yäyomägarät yäk. Äma nadäwäwak täŋ yämik takan u keriken nanikpän api yäyomägarät yän yänkuk.

72 ^f Unita ini-tägan äbekniye oraniyeta butewaki nadän yämiŋpän täŋkentän yämiŋkuk.

Ba topmāk-topmāk kubägan bian pewän ahänkuko uterak nadän iwatpän bureni ahatak ŋo.

73-74 ^g Bian oranin pähap Abraham yänkehäromtak man iwetkuko ude apiŋo ninta täyak.

Ba nintä umunkät umunkät nämo kuŋatpän iniken piä u tänetä yänpän iwan keriken nanik api tämaguret yän yänkuko u täyak ŋo.

75 ^h Unita yänkuko udegän, kadäni kadäni säkgämän kuŋatpänä iniken piä ugänpän iŋitpän tänpän iŋamiken kädēt siwoŋigän api kuŋatne.

76 ⁱ Täŋ, nanakna, gäkä jukun kuŋkan Ekäni täŋo kädēt api täwireno unita gäka Anutu Ärowani Bureni-inik unitäŋo profet yän api gäwetneŋ.

77 ^j Ekäni uwä ämawebeniye täŋo waki-wakini ärut tänpän kwäpän inita biŋam yämagurayän täko unita yänpän-yäwoŋärek täŋtän kuŋiri api nadäneŋ.

78 ^k Bureni! Anutunin, ironi pähap pätak unita ŋode api täŋpek; Kunum gänaŋ täŋo peŋyänek u api iniŋ kireŋpewän äpän nimek.

79 ^l Peŋyänek uwä ämawebe bipmän urani-ken itkan kumäkta umuntaŋ itkan unita api peŋyänēŋ yämek.

Peŋyänek unitä nintäŋo kädēt kuroŋnin nipmänjit niwarirän bänep kwini kädēt iwatpän kuŋatneta yäwani.

Jon täŋo nani Sekaraiatä man ude yäwän tärenkuk.

80 ^m Täŋpakan nanak uwä bänep nadäk-nadäk ba gupi bok tägaŋkuk. Täŋkan kome jopi-ken it yäpmän kuŋtängän Isrel ämawebe iŋamiken kwawak ahänpän Anutu täŋo man yänahänpän yäwet täŋkukonik.

^d 1:69 Sam 18:2 ^e 1:71 Sam 106:10 ^f 1:72 Stt 17:7; Wkp 26:42; Sam 105:8-9; Sam 106:45
^g 1:73 Stt 22:16-17; Mai 7:20 ^h 1:75 Tai 2:12-14 ⁱ 1:76 Ais 40:3; Mal 3:1; Mat 3:3
^j 1:77 Jer 31:34 ^k 1:78 Ais 60:1-2 ^l 1:79 Ais 9:2, 58:8; Mat 4:16 ^m 1:80 Luk 2:40; Mat 3:1

Jesu nanaktä ahänkuko unitäño manbiñam

Mat 18:1-25

2 ¹Kadäni ukengän äma kubä wäpi Sisa Ogastastä Rom täño intäjukun äma itkuk. Unitä ämawebe komeni komeni Rom gapmantä yabäng yäwarani unita jukuman ñode pewän yäpmäng kuñatkuñ; Ämawebe päke u wäpi kuduptagän gapman täño wäp kudän tawañ terak api peñ moreneñ yäk. ²(Piä udewani bian kubä nämo täñkuñ. Äma ekäni kubä wäpi Kwirinus u Siria komeken kañiwat piä täñjirän yäput peñkuñ.) ³Eruk, ude nadänpäng ämawebe kuduptagän wäpi kudän täkta kome ini ahäwani-kengän kuñ moreñkuñ.

⁴Kuñjirä Josep uwä Galili kome Nasaret yotpärare-ken u itkukopäng peñpeñ Judia kome Betlehem yotpärare uken kuñkuk. Uwä orani Devittä yotpärare-ken kuñkuk. ⁵^a U kwayänpängä webeni biñam yäng imani Maria u nanak kok ikek wäpi kudän bok täkta imaguränkañ kuñkumän. ⁶Kumañ pängku kome uken ahänpäng ittängän nanak bawayayäng keräp täñkuk. ⁷^a Tänpäkañ eni äma ban naniktä päntenña tänpäni u tokneñ moreñkuño unita bägupta wäyäkneñpäng bulimakautä eniken päro itkumän. Päro u itkañ nanaki tuäni bäyañkuk. Bäyañkañ tektä uwäk tänpäng bulimakautä ketem nänpäni gäpe gänañ pewän patkuk.

Añerotä sipsip watä äma ahäng yämiñkuñ

⁸Tänpäkañ bipani ugän yotpärare u gägäni-ken äma ätu sipsipta watäni itkuñonik. ⁹Irirä Ekäni täño añero kubätä ahäng yämiñkuk. Ahäng yämiñjirän Ekäni täño peñyänek ägonitä peñ-yäñeñjirän bumta umuntäñkuñ. ¹⁰Umuntäñjirä añerotä yäwetkuk; E, in umuntäneño! Näk manbiñam täga kubä yäpmäng abätat yäk. Manbiñam tägagämän täwerayäng täyat ñonitäño bureni uwä äma kuduptagän täñkentäng yämikta biñam! Täñkentäng yämiñjirän oretoret pähap api täneñ yäk. ¹¹Apiño edap ñogän ämawebe paot-paotta biñam tänpäni wädäng tädotpäng yepmakta yäwani u Devit täño yotpärare-ken ahätak. Uwä Anututä iwoyäwani Ekäni Kristo! ¹²Unita ket täwera nadäwut; In nanak paki tekpäng uwäk täwani bulimakau täño gäpe gänañ parirän kañpängä yäñjirän nadänkumäño ukeño u yäng kañ nadäwut yäk.

¹³Yäwänkañä uterakgän kunum gänañ nanik añero äbot tawañ käron ahänpäng noripak-kät ñode yängpäng Anutu iniñ oretkuñ;

¹⁴ ^p Kunum gänañ unu Anutu iniñ oretna!

Kome terak ämawebe Anututä ini yabängärip täk täyak-ken bätaki pewän ahätak.

Sipsip watä ämatä Jesu nanak ahäng imiñkuñ

¹⁵Añerotä man ude yäng paotpäng peñpeñ kunum gänañ äronjirä sipsip watä äma ukeñonitä näwetgäwet tänpäng yängkuñ; Eruk kuna! yäk.

Betlehem pānku imaka kubā ahānjirān Ekānitā niwerako u kāna! ^{16 q} Ude yānpān bārāneŋ pānku Maria Josep yabān ahānpān nanak paki gāpe gānaŋ patkuko u imaka, kaŋkuŋ. ¹⁷ Kaŋpān nanak unitāŋo manbiŋam aŋerotā yāwerān nadānkuŋo u yāwetkuŋ. ¹⁸ Yāwerirā āmawebe itkuŋo u nadānpān jākjāk yambuŋ. ^{19 r} Tāŋ, Mariatāwā man u nadānpān iyap taŋpān yāpmān kuŋatkuŋ. ²⁰ Tānpākaŋ sipsip watā āmatā imaka kaŋpān nadāk tānkuŋo unita Anutu iniŋ orettān āneŋi piāni-ken kuŋkuŋ. Man aŋerotā yāwetkuko udegān kaŋkuŋo unita.

Simeontā Jesu kaŋkuŋ

^{21 s} Eruk, nanak paki u kepma 8 uken gupi morāk madānpān wāpi Jesu yān iwetkuŋ. Wāpi Jesu uwā, Maria nanak kok nāmo irirān aŋero kubātā ahān imiŋpān wāpi iwetkuko u. ^{22 t} Tānpākaŋ Mosestā bian kādet webe nanak bāyaŋpān ini ba nanak paki u Anutu iŋamiken kurāki itta бага man terak kudān tāŋkuk. Eruk, kādet u iwatpān Maria kenta Joseptā Jesu nanak Anututa biŋam imikta yāŋikŋat yāpmān Jerusalem āroŋkumān. ^{23 u} Ude tāŋkumāno uwā Ekāni tāŋo бага man ŋode kudān tāwani u iwatpān tāŋkumān; Nanakjiye intājukun nanik u Anututa biŋam kaŋ iniŋ kirewut yān kudān tāwani. ^{24 v} Ba Ekāni tāŋo бага man kubā pen ŋode nadānkuŋmān; In Anutu iŋamiken kurāki itta barak wāpi kānarām yarāpān yāpmānpān Anututa ijiŋ imut yāk. Ba kānarām nāmo irānā barak wāpi yāgu udewani yarāpān ijiŋ imut. Eruk, бага man unita nadānpān Jerusalem itkaŋ udegān tāŋkumān.

^{25 w} Eruk kadāni uken āma kubā wāpi Simeon Jerusalem yotpārare-ken itkuk. Uwā āma siwoŋi, Anutu kadāni kadāni iniŋ orerani. Āma unitā Anututā Isrel āmawebeta tāŋkentān yāmik-yāmik kadānita itsāmānpān kuŋarani. Tānjirān Munapiktā bānepi-ken itpān man ŋode iwetkuk; ²⁶ Gāk nāmo kumāŋiri Ekāni Kristo Anututā bian iwoyāŋkuko u ahānjirān api kāwen yān iwetkuk. ²⁷⁻²⁸ Tānpān Munapiktā iwet-pewān kudupi eŋi gānaŋ āroŋkuk. Āro irirān Maria kenta Joseptā Juda tāŋo бага man iwatpān Jesu nanak yāpmān ābumān. Tānjirān Simeontā nanak u kaŋpān bāyaŋ imiŋpān Anutu ŋode yānpān iniŋ oretkuŋ;

²⁹ Ekāni pāhap! Man nāwetkuno ude bureni pewi ahān namitak unita piā āmaka nāk ŋo nabā kātāwipān oretoret terak kwa.

³⁰ * Apiŋo dapunatā gākken nanik āmawebe wakiken nanik yāmagutta yāwani u kāyat.

³¹ Āma uwā āmawebe komeni komenitā kakta pewi ahātak.

^q 2:16 Luk 2:10-12 ^r 2:19 Luk 2:51 ^s 2:21 Luk 1:31,59 ^t 2:22 Wkp 12:1-8

^u 2:23 Kis 13:2,12,15 ^v 2:24 Wkp 12:8 ^w 2:25 Ais 40:1, 49:13 ^x 2:30 Ais 52:10; Luk 3:6; Tai 2:11

32 ^y Unitä ämawebe guŋ äbotken nanik unita penyänŋ yämiŋirän gäŋŋo kädet siwoŋi api kaŋpän nadäneŋ.

Ba uterak Juda ämawebekayetä wäp biŋam api yäpneŋ.

33 Simeontä nanak ahänkuko unita man ude yänirän miŋi nanitä nadäwätäk täŋkumän. ^{34 z} Ude täŋirän Simeontä Anutu täŋo wäpi terak man täga yäwetkaŋ Maria ŋode iwetkuk; Gäk nadätan? Nanak ŋo terak Juda ämawebetä äbot yarä yäpmän danikta iwoyāwani yäk. Ätutä paot-paotta biŋam, ätutäwä irit kehāromita biŋam yäk. Nanak ŋowä Anutu täŋo бага ude api irek. Ämawebe mäyaptä kaŋirä āpani täŋirän mäde api ut imineŋ. ³⁵ Äma mäde ut iminayän täŋo unitäŋo nadäk-nadäk waki u kwawak api pewä ahāneŋ. Täŋkaŋ komi imiŋirä gäŋjawä bānepkatä jägāmi-inik api nadāwen, mujuktä gupka awāhurirän nadāweno ude yäk.

Webe pähap kubätä Jesu kaŋkuk

³⁶ Eruk, Fanuel täŋo āperi, Asetä äbotken nanik kubä wäpi Ana. Ana u āma yäpmänpän āpikāt ittän kuŋtängän obaŋ 7 täreŋirän āpi kumbuk. ^{37 a} Äpitä kumänirän webe kajāt it yäpmän kuŋirän obaŋ 84 täreŋkuk. Webe unitä kepma bipani kudupi yot-kengän itkaŋ Anutu iniŋ oretta nakta jop itpän yänapik man yäk täŋkukonik. ^{38 b} Täŋpākaŋ Jesu nädamiŋi nani kudupi eŋi gānaŋ irirä Anatä pänku ahän yämiŋpän Anutu bānep täga man iwetkuk. Ude täŋpän Jesu nanak unita ämawebe mäyap Anututä Jerusalem ämawebe iwan keriken nanik ketāreкта itsämän itkuŋo u manbiŋam ŋode yänahänpän yäwetkuk; Äma intä itsämän itkaŋ u ŋobayän!

^{39 c} Simeon kenta Anatä man ude yāwän täreŋirän Jesu miŋi nani u бага man patkuko iwarän täreŋirän äyāŋutpeŋ Jesu nanak imagut yäpmän Galili kome iniken yotpārare Nasaret u kuŋkumän. ^{40 d} Pänku u irirä Anututä nanak uwä oraŋ imiŋirän gupi tägaŋpän säkgāmän itku. Itkaŋ nadäk-nadäk tägagāmän, Anutu-ken nanik iŋitpän kuŋatkuk.

Jesu ätu tägaŋpänä kudupi yotken kuŋkuk

^{41 e} Täŋpākaŋ Jesu miŋi nani Pasova orekirit täkta Jerusalem yotpārare-ken kuk täŋkumānonik. ⁴² Eruk Jesu obaŋ 12 ude täŋirän miŋi nanitä Jesu imaguränkaŋ täk täŋkumāno udegän täkta Jerusalem penta kuŋkuŋ. ^{43 f} Pänku Pasova täŋpā täreŋirän Jesu Jerusalem pen irirän miŋi nani Jesu noriye-kāt käwep kukaŋ yän nadänkaŋ āneŋi äyāŋutpeŋ komeni-ken kuŋkumän. ⁴⁴ Jesu-kāt penta kukamän yän nadänkaŋ kepma kubä kuŋarän bipuk. Kome bipmänirän miŋi nanitä

^y 2:32 Ais 42:6, 49:6; Ais 52:10 ^z 2:34 Ais 8:14; Mat 21:42, 1Ko 1:23, 1Pi 2:8 ^a 2:37 1Ti 5:5

^b 2:38 Ais 52:9 ^c 2:39 Mat 2:23 ^d 2:40 Luk 1:80, 2:52 ^e 2:41 Kis 12:24-27; Kis 23:14-17; Lo 16:1-8 ^f 2:43 Kis 12:18

Jesuta noriye päke u gänaŋ wäyäkŋeŋtän kuŋatkumän. ⁴⁵ Wäyäkŋewän wawäpäŋ äneŋi äyängutpeŋ Jerusalem kuŋkumän. ⁴⁶ Jerusalem kuŋkaŋ wäyäkŋeŋtän kuŋarirän kepma yaräkubä täreŋirän kudupi eŋi gänaŋ äronpäŋ kuŋkumän. Jesu Baga man yäwoŋärewani äma u bämopi-ken itkaŋ man yäŋirä nadäŋit, yäwet yabäk täŋit täŋ itkukonik. ⁴⁷ Täŋpän äma ekäni ekäni kudupi eŋi gänaŋ itkuŋo u Jesutä yäwet yabäk täŋkuko u ba kowata man yäwetkuko u kaŋpäŋ nadäkaŋ kikŋutpäŋ nadäwätäk täŋkuŋ. ⁴⁸ Täŋpakaŋ Jesu ude täŋ irirän miŋi nanitä kaŋ-ahäŋpän udegän kikŋutkumän. Täŋpän miŋitä iwetkuk; Nanakna, imata nämo niwatpäŋ bäräpi nimitan? Nankakät nek gäka nadäwätäk taŋi täŋpän wäyäkŋek piä täŋ yäpmän äbäkamäk ŋo yäk.

⁴⁹ ^g Yäŋirän kowata ŋode iwetkuk; Näka imata wäyäkŋekamän? Näk Nana täŋo piä täkta yäwani yän nämo nadäkamän? ⁵⁰ Ude yäwerirän miŋi nani Jesutä man yäwetkuko u mebäri nämo nadäwän täreŋkuŋ.

⁵¹ ^h Eruk, ude täŋpän Jesu akumaŋ miŋi nani-kät penta Nasaret kuŋkuŋ. Päŋku Nasaret komeken itkaŋ miŋi nani täŋo man kudup buramik täŋkuk. Upäŋkaŋ imaka Jesutä Jerusalem itkaŋ yänkuko ba täŋkuko unita miŋitä nadänpän iyap täŋpän yäpmän kuŋatkuk. ⁵² ⁱ Täŋpakaŋ Jesu nadäk-nadäki bok gupi bok taŋi tägaŋkuk. Tägaŋirän Anutu ba ämawebe imaka, kaŋirä äma tägagämän täŋkuk.

Jontä Jesu täŋo kädet täwitkuk

Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28

3 ¹ Täŋpän kadäni uken Rom nanik täŋo intäjukun äma wäpi Taiberius-Sisa u Rom ba kome ätu täŋo ämawebe yabän yäwat piä täŋ yäpmän kuŋirän obaŋ 15 ude täreŋkuk. Kadäni ukengän Sisa täŋo piä ämaniye Isrel kome täŋo kome täpuri täpuri ŋode yabän yäwat täŋkuŋ; Pontius-Pailattä Judia kome kaŋiwat täŋkuk. Herottä Galili kome kaŋiwat täŋkuk. Herot täŋo monäni Filiptä Ituria kenta Trakonitis kome yabän yäwat täŋkuk. Lisinias täwä Abilene kome kaŋiwat täŋkuk. ² ^j Täŋpän Anas kenta Kaifastä bämop äma intäjukun täŋpani ude irirän kadäni uken Jon, Sekaraia täŋo nanaki u kome jopi-ken it täŋkukonik. Uken ittän kuŋirän Anututä jukuman iwetkuk. ³ ^k Iweränkaŋ Jontä kome Jodan ume gägäni gägäni ittän kuŋkuŋ-ken u kuŋatkaŋ manbiŋam ŋode yänahäŋpän yäwettän kuŋkuk; Irit kuŋat-kuŋatjin wakiwaki unita mäde ut yämiŋirä näk ume ärut tamiŋira Anututä wakijin peŋ tamayän yäk.

⁴ Jontä ude täŋirän man kudän ŋode, profet Aisaiatä bian kudän täŋkuko u bureni ahäŋkuk;

Äma kubätä kome jopi-ken päŋku itkaŋ gera ŋode api yän irek;

^g 2:49 Jon 2:16 ^h 2:51 Luk 2:19 ⁱ 2:52 1Sm1 2:26; Snd 3:4; Luk 1:80 ^j 3:2 Luk 1:80

^k 3:3 Apos 13:24, 19:4

Ekänitā äbäktā kädet täwirut! Irit kuṇat-kuṇatjin kaṇ täṇ-siwon tawut!

⁵ Kome äpmonpani ba pom täpuri ba taṇi äneṇpāṇ yāpā tāgakot.

Kädet gwäjin ärowani ba kädet goreri u ket ut yāpmāṇ kukot!

⁶ Ude täjirā Anututā waki keri-ken nanik yāmagut-yāmagut piä tāk täyak uwā ämawebe kudup api kaṇpāṇ nadāneṇ. *Ais 40:3-5*

⁷ Täṇpākaṇ ämawebe mäyaptā ume ärut nimān yāṇkaṇ Jonken äbuṇ. Äbājirā Jontā ṇode yāwetkuk; Wa! In gämoktā äbotken nanik yāk. In bāneṇjin nāmo sukureṇkaṇ äbākaṇ? In Anututā intāṇo momita kokwawak nadāṇkaṇ tadāpayāṇ tāko unita irepmittayāṇ äbākaṇ ba? ⁸ Inā bāneṇjin bureni-inik sukureṇpāṇ äma bānepi sukurewani täṇo kudān kaṇ pewā ahāwut! Nin bāneṇnin tāga, oranin pähap Abrahamtā äbotken nanik unita Anututa biṇam itkamāṇ yāṇ bārāneṇ nāmo nadāneṇ. Nāmo, Anututā Abraham täṇo äboriye ätu ahāwut yāṇ nadāṇpāṇä mobā jopi ṇopāṇ tāga täṇpewān ahāneṇ! ⁹ Upāṇkaṇ man ṇode nadāwut; Äma kubā päya mujipi pogopigān wādāwani madākta pinigoṇ ket uritak. Unitā päya, mujipi pogopigān wādāk tākaṇ u kudup madāṇpāṇ ureṇ täṇpān kädāpta biṇam api kunēṇ yāk.

¹⁰ Jontā ude yāwerān nadāṇpāṇä ämawebe itkuṇo unitā kowata ṇode iwet yabāṇkuṇ; Ude yāyan unita jide täne? ¹¹ Ude iwet yabāwā Jontā äneṇi ṇode yāwetkuk; Äma kubātā tek yarā nīkek it imānā yāpmāṇ daninṇpāṇ kubāwā äma teki nāmota imek. Ketem imaka udegān täṇpek yāk.

¹² Täṇpāṇ takis moneṇ yāpani äma ätutā Jontā ume ärut nimān yāṇkaṇ äbāṇpāṇ Jon iwetkuṇ; Yāwoṇārewani äma, nin jide täne?

¹³ Yāwāwā yāwetkuk; Ämawebe-ken takis moneṇ pekta yāwani ude u irepmittpāṇ nāmo yāṇneṇ yāk.

¹⁴ Ude yāwerirān komi äma ätutā udegān iwet yabāṇkuṇ; E ninā jide? Yāwāwā yāwetkuk; Ämawebe täṇyākṇatpena moneṇ ätukāt nimut yāṇkaṇ nāmo täneṇ yāk. Ba ämawebe jopman yāṇ-yākṇatpāṇ manken nāmo yepmaneṇ. Ba piä tāk tākaṇ unitāṇo gwāki täpuri tamik tākaṇ unita nadāwātāk nāmo täneṇ. Bāneṇ tāgagān nadāk täneṇ.

¹⁵ Jontā man ude yāṇirān ämawebetā kikṇutpāṇ bānepi kädāp jiwāpāṇ nadāwātāk täṇpāṇ ṇode yāṇkuṇ; Bureni! Man yāṇirān nadāṇitna inide kubā tākaṇ yāk. ṇowā Anutu täṇo iwoyāwani Kristo käwep? ¹⁶ Ude yāṇirā nadāṇpāṇ Jontā ṇode yāwetkuk; Ude nāmo! Äma kubā wāpi biṇam ikek mäden nāwatak. Unitāṇo kehārominitā näkṇo kehāromina irepmittak. Näk äpani-inik. U dubini-ken näk tāga itnaṇi nāmo. Näk ume-inikpāṇ ärut tamitat. Upāṇkaṇ äma mäden äbātak unitāwā Anutu täṇo Munapik ba kädāp mebetpāṇ bok api ärut tamek yāk.

¹ 3:7 Mat 12:34, 23:33 ^m 3:8 Jon 8:33,39 ⁿ 3:9 Mat 7:19 ^o 3:12 Luk 7:29

^p 3:16 Apos 13:25

¹⁷Äma ekäni uwä ämawebe yäpmänj danik piä täkta api äbek. Yäpmänj danik piä u man wärani ñode bumik api täñpek; Wit mujipi-kät gupi kubä-kengän itkañ u yäpmänj daniñpänj mujipi bureni inita eni kubäken peñkañä gupi kädäp kumäk-kumäki nämoken api ureñ täñpänj äpmonen.
¹⁸Ude yäñpänj ämawebetä bänepi sukurekta jukuman yäwerit Manbiñam Täga u yäwet täñkuk.

¹⁹^q Jontä ämawebe jopita man ude yäwetkañ intäjukun äma Herot imaka, kañ-yänjkuk. Imata, Herot uwä monäni täño webeni wäpi Herodias u yomägatpänj webenita yäpuko unita. Ba imaka wakiwaki mäyap tak täñkuko unita yäñpänj kañ-yänjkuk. ²⁰Jontä Herot kañ-yänjkuko unita Herottä bänepi wawäpänj imaka wakiinik kubä ñode täñkuk; Jon u yäpmänjpäñ komi eniken teñkuk.

Jontä Jesu ume ärut imiñkuk

Mat 3:13-17; Mak 1:9-11

²¹⁻²²^r Jontä ämawebe ume ärut yämiñ irirän Jesu imaka, äbänä Jontä Jesu udegän ärut imiñkuk. Täñjirän Jesutä Nani-ken yäñapiñ irirän kunum añeñjirän Anutu täño Munapiktä känaräm ude päpä Jesu gwäki terak mañitkuk. Täñjirän Anutu kunum gänañ naniktä gera ñode yänjkuk; Gäk näñjaken bänepna gämäni-inik yäk. Gäk gabänkañ gäripi pähap nadäk täyat. Man ude yänjkuk.

Jesu täño oraniye wäpi tawañ

Mat 1:1-17

²³^s Täñpänj Jesutä obañ 30 ude bumik täñkañä yäñpänj-yäwoñärek piäni yäput peñpänj täñkuk. Täñjirän ämawebetä Jesu uwä Josep täño nanaki yän nadäk täñkuñonik. Täñpäkañ Josep uwä Heli täño nanaki.

²⁴ Heli uwä Matat-2 täño nanaki.

Matat-2 uwä Livai-2 täño nanaki.

Livai-2 uwä Melki-2 täño nanaki.

Melki-2 uwä Janai täño nanaki.

Janai uwä Josep-2 täño nanaki.

²⁵ Josep-2 uwä Matatias-2 täño nanaki.

Matatias-2 uwä Amos täño nanaki.

Amos uwä Nahum täño nanaki.

Nahum uwä Esli täño nanaki.

Esli uwä Nagai täño nanaki.

²⁶ Nagai uwä Mat täño nanaki.

Mat uwä Matatias-1 täño nanaki.

^q **3:19** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18 ^r **3:22** Jon 1:32; Mat 17:5; Luk 9:35 ^s **3:23** Luk 4:22; Jon 6:42

- Matatias-1 uwä Semen täŋo nanaki.
 Semen uwä Josek täŋo nanaki.
 Josek uwä Joda täŋo nanaki.
 27 ^t Joda uwä Joanan täŋo nanaki.
 Joanan uwä Resa täŋo nanaki.
 Resa uwä Serubabel täŋo nanaki.
 Serubabel uwä Serati täŋo nanaki.
 Serati uwä Neri täŋo nanaki.
 28 Neri uwä Melki-1 täŋo nanaki.
 Melki-1 uwä Adi täŋo nanaki.
 Adi uwä Kosam täŋo nanaki.
 Kosam uwä Elmadam täŋo nanaki.
 Elmadam uwä Era täŋo nanaki.
 29 Era uwä Josua täŋo nanaki.
 Josua uwä Eliesa täŋo nanaki.
 Eliesa uwä Jorim täŋo nanaki.
 Jorim uwä Matat-1 täŋo nanaki.
 Matat-1 uwä Livai-1 täŋo nanaki.
 30 Livai-1 uwä Simeon täŋo nanaki.
 Simeon uwä Juda täŋo nanaki.
 Juda uwä Josep-1 täŋo nanaki.
 Josep-1 uwä Jonam täŋo nanaki.
 Jonam uwä Eliakim täŋo nanaki.
 31 ^u Eliakim uwä Melea täŋo nanaki.
 Melea uwä Mena täŋo nanaki.
 Mena uwä Matata täŋo nanaki.
 Matata uwä Natan täŋo nanaki.
 Natan uwä Devit täŋo nanaki.
 32 ^v Devit uwä Jesi täŋo nanaki.
 Jesi uwä Obet täŋo nanaki.
 Obet uwä Boas täŋo nanaki.
 Boas uwä Salmon täŋo nanaki.
 Salmon uwä Nason täŋo nanaki.
 33 ^w Nason uwä Aminadap täŋo nanaki.
 Aminadap uwä Atmin täŋo nanaki.
 Atmin uwä Ani täŋo nanaki.
 Ani uwä Esron täŋo nanaki.
 Esron uwä Peres täŋo nanaki.
 Peres uwä Juda täŋo nanaki.

^t 3:27 1Sto 3:17,19; Esr 3:2 ^u 3:31 2Sml 5:14 ^v 3:32 1Sml 16:1-13; Rut 4:17-22

^w 3:33 Stt 29:35

- 34 Juda uwä Jekop täño nanaki.
 Jekop uwä Aisak täño nanaki.
 Aisak uwä Abraham täño nanaki.
 Abraham uwä Tera täño nanaki.
 Tera uwä Naho täño nanaki.
- 35 Naho uwä Seruk täño nanaki.
 Seruk uwä Reu täño nanaki.
 Reu uwä Pelek täño nanaki.
 Pelek uwä Ebe täño nanaki.
 Ebe uwä Serari täño nanaki.
- 36 ^x Serari uwä Kainan täño nanaki.
 Kainan uwä Apaksat täño nanaki.
 Apaksat uwä Sem täño nanaki.
 Sem uwä Noa täño nanaki.
 Noa uwä Lamek täño nanaki.
- 37 Lamek uwä Metusela täño nanaki.
 Metusela uwä Enok täño nanaki.
 Enok uwä Jaret täño nanaki.
 Jaret uwä Mahalel täño nanaki.
 Mahalel uwä Kenan täño nanaki.
- 38 ^y Kenan uwä Enos täño nanaki.
 Enos uwä Set täño nanaki.
 Set uwä Adam täño nanaki.
 Adam uwä Anutu täño nanaki.

Satantä Jesu yän-ikñatkuk

Mak 1:12-13; Mat 4:1-11

4 ¹ Jesu, Kudupi Munapiktä bänepi-ken tokñeñ parirän Jodan umeken naniktä äyäjutpeñ abuk. Äbänirän Munapik unitä yänikñat yäpmän päñku kome jopi-ken teñkuk. ² Uken tewänkañ Satantä täñyabäk täñ yäpmän kuñirän kepma 40 täreñkuk. Kadäni u bämopi-ken Jesu ketem kubä nämo nañkuko unita kepma 40 ude irän täreñirän nakta bumta inkuñ. ³ Täñirän Satantä iwetkuk; Gäk Anutu täño nanaki bureni-inik täñpawä möbä itak ño iweri ketem äworewänkañ nañ! ⁴ ^z Yäwänä iwetkuk; Ude nämo täñpayän yäk. Anutu täño man kudän terak man ñode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämo irek.

⁵ Jesutä ude iweränä Satantä pom käroni kubä terak yänikñat päro komeni komeni kudup pit kubägan täñpewän Jesu inamiken ahänirä yabänjuk. ⁶ ^a Täñkañ iwetkuk; Imaka imaka kehäromi ba tuñum tägatäga nikek yabätan u näkñata biñam yänpän namani unita netä

^x 3:36 Stt 11:10-26 ^y 3:38 Stt 4:25–5:32 ^z 4:4 Lo 8:3 ^a 4:6 Mat 28:18

kubäta imayän nadänpän täga imet yäk. ⁷Unita gäkä näkŋo wäpna yäpmän akuŋpän naniŋ oreriwä imaka päke ŋo kudup gäkŋata biŋam täga ganiŋ kirewet. ⁸^b Ude iweränkaŋ Jesutä iwetkuk; Anutu täŋo man kudän terak man kubä ŋode pätak yäk. Ekäni Anutuŋin u kubäŋan inin oretneŋ. Unitagän watä piä täŋ imineŋ. Man ude pätak.

⁹⁻¹¹Ude iweränkaŋ Satantä äneŋi yänikŋat yäpmän Jerusalem kuŋpän kudupi eŋi medäp terak päro punin-inik unu teŋkaŋ iwetkuk; Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Anututä aŋeroniye watä it gamikta yepmaŋkuko unitä api oraŋpän gepmaneŋ.

Tänpäkaŋ kuroŋka ba gukutka nämo api pimiŋ tädoren yäk.

Sam 91:11,12

Man ude pätak unita gäk Anutu täŋo nanaki-inik bureni tänpawä man u nadänpän punin ŋonitä komen umu tubäpe! ¹²^c Ude iweränä Jesutä yänkuk; Näk ude nämo tänpayän yäk. Anutu täŋo manbiŋam terak man kubä ŋode pätak; Ekäni Anutuka mebarika kwawak pewi ahäwut yän jop nämo peŋ iweren. ¹³^d Tänpäkaŋ Satantä Jesu kädet mebari mebari terak täŋ-ikŋatpän teŋpeŋ kuŋkuk. Kuŋkaŋ äneŋi täŋikŋatta kadäni täga kubäta itsämbuk.

Jesu Galili komeken piä yäput peŋkuk

Mat 4:1-11; Mak 1:12-13

¹⁴Eruk Satan Jesu kakätäŋpeŋ kuŋirän Munapiktä kehäromi imiŋirän Galili komeken kuŋkuk. Tänpäkaŋ imaka täk täŋkuko u biŋami Galili kome kuŋat moreŋkuk. ¹⁵Täŋkaŋ Jesu uwä Juda täŋo käbeyä eŋi gänaŋ äroŋkaŋ ämawebe yäwetpän yäwoŋärek täŋkuk. Täŋirän nadänkaŋ wäpi biŋam yänpän iniŋoret täŋkuŋ.

¹⁶Eruk, kepma kubäta Jesu iniken komeni wäpi Nasaret u kuŋkuk. Kuŋpän Sabat kadäni-ken täk täŋkuko udegän Juda täŋo käbeyä eŋi gänaŋ äroŋkuk. Äro ittängän manbiŋam kudän täwani daniwa yänkaŋ akuŋkuk. ¹⁷Akwänä manbiŋam profet Aisaia tä kudän täwani upän imäkaŋ piräreyaŋtän kuŋtängän man kudän täwani kubä ŋode kaŋpän daniŋkuk;

¹⁸Näk Manbiŋam Täga äma jopi jäwäri yänahänpän yäwetta Anututä ini naniŋ kireŋkuk.

Unita Ekäni täŋo Munapik näkkät itkamäk.

Äma mominitä topmänpän yepmäŋirani u pit yämikta naniŋ kireŋkuk.

Ba dapuri tumbani dapuri yäpä tägakta naniŋ kireŋpewän äbut.

Äma komi piäken irani u yäniŋ kireŋpewa kukta naniŋ kireŋpewän äbut.

^b 4:8 Lo 6:13-14 ^c 4:12 Lo 6:16, 1Ko 10:9 ^d 4:13 Hib 2:18, 4:15

19 Ba Ekänitā āmawebeta bānep iron api tāŋ yāmek u kadāni
yāŋahākta nanin̄ kireŋkuk. Ais 61:1,2

20 Jesutā man ude daniŋ paotpāŋ buk ŋokeŋo āneŋi kedon̄ tāŋpāŋ
yāmiŋkaŋ maŋitkuk. Ude tāŋjirān āmawebe kābeyā eni gānaŋ pāke
itkuŋo u Jesu-gānpāŋ kaŋ-yāputkuŋ. 21 Kaŋ-yāput irirā yāwetkuk; In
nadākaŋ? Manbiŋam daniŋira nadākaŋ ŋo apiŋo iŋamjin-ken bureni
ahātak ŋo!

Nasaret āmawebetā Jesu māde ut imiŋkuŋ

Mat 13:53; Mak 6:1-6; Luk 4:15-30

22^e Jesutā man ude yāwerirān āmawebe pāke itkuŋo unitā man
sākgāmān yāŋkuko u nadānpāŋ jākjāk yamānpāŋ oraŋ imiŋkuŋ. Ude
tāŋkuŋo upāŋkaŋ man ŋode yāŋkuŋ; Yāke! Man yākyāki ba tāktāki
tāga upāŋkaŋ ŋowā Josep tāŋo nanaki!

23^f Ude yāŋjirā Jesutā nadānpāŋ kowata ŋode yāwetkuk; Ude yākaŋ
upāŋkaŋ intāŋo mebāri nadātāt. Inā sāra man ŋode api nāwetneŋ; Gāk
yāpātāgak āma unita gākŋa-tāgān gupka tāga yāpi tāganen̄. Kudān
mebāri mebāri Kapeneam komeken tāŋjiri biŋamka nadāŋkumāŋo ude
komeka kujat-ken ŋo udegān tāŋjiri kaŋ gabāna! Ude api nāwetneŋ
yāk. 24^g Ude yāŋpāŋ yāŋkuk; Nāk bureni tāwetāt. Ini komeken naniktā
Anutu tāŋo biŋam yāŋahāwani āma tāŋo manita bitnāk tākaŋ. 25^h Unita
ŋode bureni nadāwā tumbut; Anutu tāŋo manbiŋam yāŋahāwani profet
Elaijatā bian itkuko uken webe kajāt māyap Isrel komeken it tākaŋonik.
Kadāni uken obaŋ yarākubā komepak 6 udeta iwān kubā nāmo taŋjirān
kome uken naniktā nakta jop-inik itkuŋ. 26ⁱ Ude itkuŋo upāŋkaŋ
Anututā Elaija Isrel webe kajāt tāŋkentākta nāmo peŋ iwet-pewān
kuŋkuk. Nāmo, guŋ kome wāpi Sidon unitāŋo yotpārare kubā wāpi
Sarefat uken peŋ iwet-pewān pāŋku webe kajāt guŋ ābot uken nanik
kubā tāŋkentāŋ imiŋkuk. 27^j Tāŋpāŋ udegān, Profet Elaijatā itkuko uken
āmawebe gisik parām ikek māyap Isrel komeken itkuŋ. Upāŋkaŋā Anutu
tāŋo piā āma unitā Isrel komeken nanik kubā nāmo yāpān tāgaŋkuŋ.
Nāmo, u guŋ kome wāpi Siria uken nanik kubā wāpi Neman ugānpāŋ
yāpān tāgaŋkuŋ.

28 Jesutā man ude yāŋjirān āma kābeyā eni gānaŋ itkuŋo unitā
nadānpāŋ bānepi waŋkuŋ. 29 Bānepi wawāpāŋ Jesu iŋit yāpmāŋ
āpāmaŋ pāŋku yotpārare gāgāni-ken teŋkuŋ. Yotpārare u geŋi pom
terak itkuko unita geŋi-ken tena āpmonpāŋ yāŋkaŋ tāŋkuŋ. 30 Ude
tāŋjirā Jesu uwā tāŋyākŋatpeŋ āmawebe bāmopi-ken yārepmitpeŋ
kuŋkuk.

^e 4:22 Luk 3:23; Jon 6:42 ^f 4:23 Mat 4:13; Jon 2:12 ^g 4:24 Jon 4:44 ^h 4:25 1Kn 17:1,7,
1Kn 18:1 ⁱ 4:26 1Kn 17:8-16 ^j 4:27 2Kn 5:1-14

Mäjotä äma kubä magätkuk
Mak 1:21-28

^{31 k} Ude tänpən kumaŋ Galili kome täŋo yotpärare kubä wäpi Kapeneam u kuŋkuk. Eruk, Sabat kadäni-ken ämawebe yäwetpən yäwəŋärek täŋirän kaŋpən nadänpən yänkuŋ; ^{32 l} Yäke! Äma ŋowä man mähemitä ini yäyak yäk. ^{33 m} Tänpäkaŋ käbeyä eŋi uken äma Satan täŋo mäjö kubätä magärani kubä itkaŋ gera pähap terak ŋode yänkuŋ; ^{34 n} Wa! Jesu Nasaret nanik, gäk jide täŋ nimayän äbätan? Nidäpayän äbätan ba? Gäka nadäkamän, gäk Anutu täŋo Kudupi äma u yäk.

³⁵ Yänirän Jesutä ŋode kaŋ-yänkuŋ; Bitnä! Äma ŋo kakätänpən ku! yän iwetkuk. Ude iwerirän uteragän ämawebe iŋamiken äma u mäjö wakitä pudät maŋpän kome terak kuŋkuko upänkaŋ gupi-ken jibi kubä nämo iminpən kakätänpən kuŋkuk.

³⁶ Ude tänpän kaŋkaŋ ämawebe päke u kikŋutpən man näwetgäwet ŋode täŋkuŋ; Wära! Äma ŋo jidewanitä man yänirän mäjö mani buraminpən metänpən kukaŋ? Mani kehäromi nikek yän yänkuŋ. ³⁷ Tänpäkaŋ Jesu täŋo biŋamitä kome u kuŋat moreŋkuk.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägaŋkuŋ
Mat 8:14-17; Mak 1:29-34

³⁸ Tänpən Jesu käbeyä eŋi u penpen kumaŋ Saimontä eŋiken kuŋkuk. Kuŋkuko Saimon webeni täŋo miŋi gup kädäp kädäp käyäm täŋkaŋ parirän täŋkentän imikta iwetkuŋ. ³⁹ Iwerä pänku webe u dubini-ken itpən käyäm u kaŋ-yänkuŋ. Kaŋ-yänirän gup kädäp kädäp nadänkuŋko u paoränkaŋ akuŋpən ketem gwet yämiŋkuk.

⁴⁰ Eruk, kome bipmäŋirän kome uken nanik noriye käyäm ikek yän-yäkŋat yäpmän Jesu-kengän äbuŋ. Käyäm mebäri mebäri täŋirä Jesutä keru gupi terak pentän kuŋirän tägaŋ moreŋkuŋ. ^{41 o} Tänpən äma mäjotä magärani mäyap imaka, yäpän tägaŋkuŋ. Täŋirän mäjö uwä ämawebe yabä-kätänkaŋ Jesu gera terak ŋode iwet täŋkuŋ; Gäka nadäkamän. Gäk Anutu täŋo Nanaki-inik yäk. Yäwäwä Jesutä yabän yänpən Mejin tänpipiwut! yän yäwet täŋkuk. Imata, Äma ŋo Kristo ubayän yän nadänkuŋo unita ude yäwetkuk.

⁴² Eruk patkuko yänepirän kome u penpen inigän irayän nadänpən kome äma nämo irani-ken kuŋkuk. Kuŋirän ämawebe u nanik Jesuta wäyäkŋentän kuŋtängän kaŋ-ahänpänä kome kubäken kukta iniŋ bitnäŋkuŋ. ^{43 p} Ude täŋirä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo! Nana täŋo Manbiŋam Täga u kome ŋonitagän nämo. Kome ätuta bok yäk. Anututä

^k 4:31 Luk 4:23 ^l 4:32 Mat 7:28-29; Jon 7:46 ^m 4:33 Mat 8:29; Luk 8:28

ⁿ 4:34 Jon 6:69 ^o 4:41 Mat 8:29; Mak 3:11-12 ^p 4:43 Luk 8:1

intäjukun itkaŋ yabāŋ yāwat piä tāk täyak unitāŋo manbiŋam api yāwet tänpet. Mebāri unitagān naniŋ kireŋkuk.

^{44q} Jesutā ude yānpāŋ kome u peŋpeŋ Judia komeken nanik täŋo kābeyā eni gānaŋ Nani täŋo manbiŋam yāŋahāntāŋ kuŋatkuk.

Jesu iwarāntākiye ātu yāmagutkuk

Mat 4:18-22; Mak 1:16-20

5 ^{1r} Eruk kepma kubāken Jesu Galili gwāgu gāgāni-ken irirān āmawebe māyap Anutu täŋo manbiŋam nadānayāŋ ābā it gwājīŋkuŋ. ²It gwājīŋirā gāpe tāpuri yarā gwāgu gāgāni-ken irirān yabāŋkuk. Gāpe u māhemi gāpe terak naniktā āpāmaŋ gwāgu tom yāpani yāk ārutpāŋ yāpātāgaŋ itkuŋ. ³Yāpātāgaŋ irirā Jesutā gāpe u yabānpāŋā kumaŋ Saimon täŋo gāpe uterak āronkuk. Āronpāŋ Saimon iwetkuk; Ābi yāk. Gāpe tänpewi kome peŋpeŋ gwāgu terak ātu nanak kwān yāk. Ude iwerānā Saimontā gāpe tänpewān ātu nanak kuŋirān Jesu gāpe terak maŋitkaŋ āmawebe gwāgu gāgāni-ken itkuŋo u Anutu täŋo man yāwetpāŋ yāwoŋāreŋkuk.

⁴Eruk yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋ paotpāŋā Saimon iwetkuk; Gāpe tänpewi gwāgu bāmopi-ken kwān yāk. Tāŋkaŋ yāk, gwāgu tom yāpani u gwāgu gānaŋ pewi āpmonpākaŋ gwāgu tom māyap yāpayāŋ yāk. ^{5s} Ude yāwānā Saimontā ŋode iwetkuk; Yāwoŋārewani āma, nin bipani kāron pipiri pāhap tāmaŋopāŋ gwāgu tom kubā nāmo yāpmamāŋ. Upāŋkaŋ gākā yāyan unita udegān tāga tänpayāŋ yāk. ⁶Ude yānpāŋ Jesutā yāŋkuko udegān Saimon-kāt noriye iwatpāŋ tāŋkuŋ. Tänpāŋ gwāgu tom māyap-inik āpmonirā yāk dākŋenaŋi tāŋkuŋ. ⁷Yāk dākŋenaŋi tāŋirā wādāwā waŋtāko noriye gāpe kubā terak itkuŋo u ketwāra tāŋyāreŋkuŋ. Ketwāra tāŋyāreŋpewā noriye ātu u ābā tāŋkentāŋ yāmiŋkuŋ. Tänpākaŋ gwāgu tom u yāpmānpāŋ gāpe yarā u pewā tokŋeŋirān gāpetā gwāgu gānaŋ āpmodayāŋ tāŋkumān. ⁸⁻⁹Ude tāŋirān āma unitā gwāgu tom pāke u yabānpāŋ umun nadāwātāk pāhap tāŋkuŋ. Nadāwātāk tänpāŋ Saimon-Pita unitā Jesu gāmori-ken kukut imāpmok tänpāŋ yāŋkuk; Ekāni! Gāk nepmaŋpeŋ ku! Nāk waki tāŋpani ŋodewani imata gākkāt kuŋatde? yāk. ^{10t} Yāŋirān Jems kenta Jon, Saimon-kāt piä bok tāŋpani u imaka, umun nadāwātāk tāŋkumān. Yarā uwā Sebedi nanakiyat.

Tāŋirā Jesutā Saimon iwetkuk; Gāk umun nadāwātāk tänpeno. Gāk kāmi uwā, āmawebe gwāgu tom yāpmāntan udegān api yāmaguren yāk. ^{11u} Ude iwerānkaŋ gāpe yarā u āneŋi tänpewā gwāgu gāgāni-ken kuŋkumān. Tänpākaŋ āma gwāgu tom yāpani u Jesu iwatna yānpāŋ iniken tuŋum tuŋumi pāke u tāŋ-yāpāreyāwākaŋ Jesu iwarān tāŋkuŋ.

^q 4:44 Mat 4:23 ^r 5:1 Mat 13:1-2; Mak 3:9-10, 4:1 ^s 5:5 Jon 21:3-8 ^t 5:10 Mat 13:47

^u 5:11 Mat 19:27

Jesutä äma gisik paräm ikek yäpän tägaŋkuk

Mat 8:1-4; Mak 1:44-45

¹²Kadäni kubä Jesutä yotpärare kubäken päŋku itkuk. Yotpärare uken äma kubä gisik paräm ikektä itkuk. Paräm unitä äma u gupi kudup yäpän waŋkuŋ. Eruk, äma paräm ikek unitä Jesu kaŋpän äbä dubini-ken kome terak yäpän äpmonpöpän patkaŋ butewaki man ŋode iwetkuk; Ekäni, täŋkentäŋ nam yäk. Gäk täŋkentäŋ namayäŋ nadänpänjä näk täga nepmaŋpi kudupi iret yän nadätat. ¹³Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga täŋkentäŋ gamayäŋ yäk. Paräm ŋo paorut! Ude yänpän keru gupi terak peŋirän uterakgän paräm paorirä gupi tägawänpän säkgämän itkuk. ¹⁴^v Ude tänpän Jesutä äma u ŋode peŋ iwetkuk; Gäk imaka täŋ gamitat ŋonitäŋo manbiŋam äma nämo yäweren. Nämo, gäk päŋku gupka bämop äma iwoŋäre yäk. Ude tänpän äneŋi säkgämän itta Moses täŋo бага man iwatpän gupe kábäŋi nieke iŋiŋiri ämawebetä paräm tägakaŋ yän api nadäwä täreneŋ.

¹⁵Tänpäkaŋ imaka tägatäga Jesutä täk täŋkuko unitäŋo manbiŋam yänpän-nadäk täŋirä komeŋi komeŋi kudup weŋ parayäŋ täŋkuk. Tokŋewayäŋ täŋirän ämawebetä nadänpän Jesutä man yäŋirän nadäktä ba käyäm ikek yäpä tägakta Jesuken äbäk täŋkuŋ. ¹⁶^w Kadäni kadäni ude täŋirä kadäni ätuken Jesutä ämawebe u yabäŋ paot päŋku inigän itpän nani-ken yäŋapik man yäk täŋkukonik.

Kuroŋi kwäyähäneŋ täŋpani unitäŋo manbiŋam

Mat 9:1-8; Mak 2:1-12

¹⁷Eruk kepma kubäken Jesutä ämawebe man yäwetpän yäwoŋäreŋ täŋ itkuk. Ude täŋ irirän Parisi äma ba Baga man yäwoŋäreŋwani äma, Galili komeken nanikkät Judia kome ba Jerusalem yotpärare-ken naniktä äbänpän ämawebe bämopi-ken penta itkuk. Ude irirä Ekäni täŋo kehäromitä Jesu täŋkentäŋ imiŋirän käyäm ikekken yäpätägak piä täŋkuk. ¹⁸⁻¹⁹Ude täŋ irirän äma kubä kuroŋi kwäyähäneŋ täŋpani garaŋ tänpän yäpmäŋ äbuŋ. Yäpmäŋ äbämaŋ Jesu dubini-ken yäpmäŋ kunayäŋ nadäŋkuŋo upäŋkaŋ äma mäyaptä itpipiŋpewä tänpä wawäpän Jesutä itkuk-ken eŋi medäp terak äronpän medäp päŋ-kireŋkuŋ. Päŋ-kireŋpän äma kuroŋi kwäyähäneŋ täŋpani u yen terak pewä yäpmäŋ äma bämopi-ken Jesutä itkuk-ken äpmonkuk. ²⁰^x Täŋirä Jesutä kwäyähäneŋ täŋpani täŋo noriye unitäŋo nadäkiniki yabänpän-nadäŋkaŋ äma kwäyähäneŋ täŋpani u ŋode iwetkuk; Notnapak, momika paotkaŋ yäk.

²¹^y Jesutä man ude yäŋirän Baga man yäwoŋäreŋwani ämakät Parisi ämatä bänepi-ken ŋode nadäŋkuŋ; Wära! Äma ŋo netä? U Anututa

^v 5:14 Wkp 14:1-32 ^w 5:16 Mak 1:35 ^x 5:20 Luk 7:48 ^y 5:21 Luk 7:49; Ais 43:25

yäjärok man yäyak yäk. Momi pekpek piä u Anutu-tägän tāk täyak.
²² Ude nadäjirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpän ñode yäwetkuk;
 Nadäk udewani imata nadäkan? ²³ Äma ño man jide iwerira bureni
 kwawak ahäjirän känayän? Momika peñ gamitat yän iweret ba Akuman
 ku yän iweret? ²⁴ ^z Eruk, intä Äma Bureni-inik-ken momi peñ yämik täño
 kehäromi itak yän nadakta ñode täñira kawut. Ude yänpän äma kuroñi
 kwäyähäneñ tänpäni u iwetkuk; Näk peñ gäwetat; Akuñkan patpat
 bägupka yäpmänkan enika-ken kuyi! yäk.

²⁵ Ude iweränkan uterakgän äma unitä ämawebe inamiken akuman
 teki iriñ patkuko u yäpmänkan Anutu iniñ orettän enini-ken kuñkuk.
²⁶ Ude täñirän kanpän ämawebe päke itkuño unitä nadäwä inide kubä
 tänpäpän Anutu iniñ orepän yänkuñ; Apiño imaka kudupi kākamän! yän
 yänkuñ.

Jesutä Livai inikät kuñatta imagutkuk

Mat 9:9-13; Mak 2:13-17

²⁷ Jesutä eni u gānan naniktä äpāman pāñku takis moneñ yāpani äma
 kubä wāpi Livai moneñ pewani eniken irirän kanpän ñode iwetkuk; Äbä
 näk näwat! ²⁸ Ude iweränä Livaitä Jesu iwaräntakta imaka tuñum tuñumi
 kudup peñ morenpän Jesu iwatuk. ²⁹ Tänpän Jesu iniñ orerayän yänpän
 äñnak-äñnak pähap täntuñum tänpän ini eni gānan yänikñat yäpmän
 äronkuk. Yänikñat yäpmän äronjirän takis moneñ yāpani noriye mäyapkät
 äma ätukät penta itpän ketem nañkuñ. ³⁰ ^a Ketem nañ irirä Parisi äma ba
 Baga man yäwoñärewni noriye ätutä yabäwä täga nämo tänpäpän Jesu
 täño iwaräntäkiye ñode yäwetkuñ; Ai! Imata in takis moneñ yāpani ba
 äma waki tänpäni ämakät penta itpän ketem nak täkan?

³¹ Man ude yäjirä Jesutä nadänpän ñode yäwetkuk; Yäpätägak ämatä
 äma tagaken piä nämo tāk täkan. Käyäm ikek-kengän tāk täkan yäk.
³² Äma inita näk äma siwoñi yän nadäk täkan u yämagutta nämo äput.
 Ämawebe inita näk momi tänpäni yän nadäk täkan unitä bānepi kan
 sukurewut yänpän äput yäk.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuñ

Mat 9:14-17; Mak 2:18-22

³³ Jesutä man ude yäjirän iwetkuñ; Jon täño iwaräntäkiye ba Parisi
 täño iwaräntäkiyetä Anutu nadän imiñpän kadäni ätuta nakta jop it
 takamän yäk. Upänkan gäkño gäwaräntäkaye udegän nämo tāk täkan.
 Imata Anutu nämo nadän imiñpän kadäni kadäni ketem nak-nakgän tāk
 täkan? ³⁴ ^b Ude yäjirä man wārani ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki
 wāpi biñam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkan imata butewaki

^z 5:24 Jon 5:8 ^a 5:30 Luk 15:1-2 ^b 5:34 Jon 3:29

nadānpān nakta jop itneŋ? Nāmo! ³⁵Iwantā pābā āma uwā iŋit yāpmān kuŋirā uyaku noriyetā wāyākŋewā wawāpān butewaki nadānpān nakta jop tāga itneŋ yāk.

³⁶Ude yānpān man wārani terak ŋode yān kwawa taŋkuk; Jide? Āma kubātā tek wewani bipa yānkaŋ tek kodaki weŋpān tek wewani terak peŋpān bipek? Ude nāmo! Ude tāŋpeko uwā tek kodaki u tānpān yāpān waneŋ yāk. Imata, tek morāk kodaki uwā tek biani udewanigān nāmo. ³⁷Tānkaŋ udegān, āma kubātā wain tāŋo umeni api tānpānipān kābot tom gupipān tānpāni biani kubā gānaŋ nāmo piwek. Nāmo, wain umeni api tānpāni unitā tokŋeŋ aroŋpewān kābot biani u weŋjirān wain ume ba kābot u bok jop awāhutneŋ yāk. ³⁸Wain ume api tānpānipān kābot kodaki kehāromi gānaŋ piweko uyaku tāga. ³⁹Ba āma kubātā wain ume biani naŋkaŋ kodakita gāripi nāmo nadānpān yāwek; Biani uwā tāgainik yāk.

Jesu uwā Sabat tāŋo māhemi

Mat 12:1-8; Mak 2:23-28

6 ^{1c}Eruk Sabat kadāni kubāken Jesu iwarāntākiye-kāt wit piā gānaŋ kuŋatkuŋ. Kuŋattāngān iwarāntākiyetā nakta yewāwā wit mujiŋ yāpmānpān gupi paŋgupmān tānpā kwāpān naŋkuŋ. ^{2d}Yāpmānpān naŋirā Parisi āma ātutā u yabānpān-nadāwā siwoŋi nāmo tānpākaŋ yāwetkuŋ; Wa! Imata ude tākaŋ? Orekirit kadāni-ken piā ude tākaŋ uwā Moses tāŋo бага man irepmitpān tākaŋ yāk.

^{3e}Ude yāwāwā Jesutā kowata ŋode yāwetkuk; Bian oranin Devit u noriye-kāt nakta yewāpān tāŋkuŋo unitāŋo manbiŋam nāmo daniŋpān nadāk tākaŋ? ^{4f}Devit uwā ŋode tāŋkuk; Noriye-kāt Anutu tāŋo eŋi gānaŋ aroŋpān kārāga kudupi yān yāwani yāpmānpān naŋkaŋ noriyeta imaka, yāmān naŋkuŋ. Moses tāŋo бага man terakā kārāga uwā bāmop āma-tāgān nānaŋi upānkaŋ naŋkuŋ yāk. ⁵Ude yānpān ŋode yāwetkuk; Āma Bureni-inik uwā Sabat tāŋo māhemi.

Jesutā āma keri waki kubā yāpān tāgaŋkuk

Mat 12:9-14; Mak 3:1-6

⁶Eruk Sabat kadāni kubātawā kābeyā eŋi gānaŋ aroŋpān Jesutā man yāwetpān yāwoŋārek tāŋ itkuk. Uken āma kubā keri bure kāda tāngurān tāwani unitā itkuk. ^{7g}Tānpākaŋ Baga man yāwoŋārewani āmakāt Parisi āma ātukāt Jesutā yāpātāgak piā Sabat kadāni ŋoken tāŋpek ba nāmo kāwep tāŋpek yānkaŋ kaŋiwat itkuŋ. Jesutā goret tānpānpān manken tekta kādetta wāyākŋeŋkuŋ. ^{8h}Ude tāŋ irirā Jesu Parisi āma ba Baga

^c 6:1 Lo 23:25 ^d 6:2 Jon 5:10 ^e 6:3 1Sml 21:1-6 ^f 6:4 Wkp 24:5-9 ^g 6:7 Luk 14:1

^h 6:8 Luk 5:22, 9:47

man yäwəŋərewani u nadäk-nadäki-ken yabəŋpəŋ-nadəŋkaŋ äma keri tängurəŋ təwani u iwetkuk; Gäk akuŋkaŋ ämawebe iŋamiken ŋo it yäk. Yäwänä udegän tängkuk. ⁹Təŋpəŋkaŋ Jesutä ämawebe päke u ŋode yäwet yabəŋkuk; In jide nadäkaŋ? Sabat kadäni-ken kädət təga tənəŋi ba kädət waki tənəŋi? Äma tängkentəŋ yäminəŋi ba äma yäpə wanəŋi? ¹⁰Ude yəŋpəŋ ämawebe päke u yabəŋ äyənətpəŋ äma keri waki u iwetkuk; Ketka tən-siwəŋta! Ude iweränä udegän tənirən keri tängurəŋ təwani u təgaŋkuk.

¹¹Ude tənirən kaŋpəŋ Parisi ämakät Baga man yäwəŋərewani äma unitä Jesuta kokwawak pähap kubä nadəŋpəŋ ini-tägän näwetgäwet tənəpəŋ jide ude tən imine? yən yəŋkuŋ.

Jesutä iwarəntäkiye 12 yämagutkuk

Mat 10:1-4; Mak 3:13-19

¹²Kadäni kubäken Jesu Nani Anutu-ken yənəpik man yäwayəŋ pom kubä terak əronkuk. Əronpəŋ bipani kəron päke u man yəŋpəŋ-nadäk tənirən kome yənəŋkuk. ¹³ⁱ Yənəŋirən äma iwarəntäk tənkuŋo u yəŋpəbä yepmaŋkaŋ inikät kuŋatta 12 udegənpəŋ yəpməŋ daniŋpəŋ yepmaŋkuk. Tənkaŋ wəpi Aposoro yən yäwetkuk. Aposoro u mebəri piä man yäwetpəŋ yepmaŋpə kwani. ¹⁴⁻¹⁶Äma u yəpməŋ daniŋkuko kubä wəpi Saimon yən iwerani upəŋkaŋ Jesutä wəpi Pita yən iwetkuk. Ätuwä wəpi ŋode;

Kubä Andru, Saimon təŋo noripaki.

Iniyat yarä Jems kenta Jon.

Kubä Filip. Kubäwä Batorom.

Kubä Matiyu. Kubä Tomas.

Kubä Alfias təŋo nanaki wəpi Jems.

Kubä Saimon. Saimon uwä Rom gapman, Juda äbot yabəŋ yəwatkuکو unita kokwawak nadəŋpəŋ kuŋarani.

Kubä Jems təŋo nanaki Judas.

Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keri terak penkuko u.

Irit ba paot-paotta man

Mat 5:1-12

¹⁷⁻¹⁸Ude tənəpəŋ Jesu-kät iwarəntäkiye 12 yəpməŋ daniŋkuko ukät pom terak nanik əpəŋpəŋ kome awəŋken ämawebe äbot Jesuta nadəŋ imanitä itkuŋ-ken uken ahəŋpəŋ penta itkuŋ. Äbot u Jesutä man yənirən nadənayəŋ, ba yəpätəgak piä tən nimən yəŋpəŋ Judia komeken nanik, Jerusalem yotpərare-ken nanik, ba Tire kenta Sidon gwägu pomi terak naniktä ukengän əbuŋ. Əbəŋirä Jesutä äma məjo wakitä magərani

ⁱ 6:13 Jon 6:70

yawat kireŋ yämiŋpäŋ yäpätägak piä täŋ yämiŋkuk. ¹⁹ Jesu täŋo kehäromitä ämawebe käyäm ikek ba mäjotä magārani u kumän yäpän tägaŋ yämiŋkuko unita ämawebe päke unitä Jesu täŋo kehäromi ninken äbän yäŋ nadäŋkaŋ Jesu gupi iŋitnayäŋ täŋkuŋ. ²⁰ Ude täŋ irirä Jesutä iwaräntäkiye yabäŋpäŋ ŋode yäwetkuk;

In ätu jopi jäwäri it täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

Anututä ini tabäŋ täwat täyak.

^{21 j} Täŋpakaŋ in apiŋo ketem bureniita tek täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

Kämiwä Anututä ini tepmäŋ towiwän api naŋ tokŋeneŋ.

Ba in apiŋo konäm butewaki terak it täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

Kämiwä nadäŋ bäräpjin kudup paoräkaŋ bänepjin pidäm tawäpäŋ mägayäk api täneŋ.

^{22 k} Äma Bureni-inikta yäŋpäŋ ämatä inta kokwawak taŋi pähap nadäŋpäŋ api täwat kireneŋ. Ba taŋiŋ täwetpäŋ äma waki yäŋ api täwetneŋ. Ude täŋ tamäwä säkgämän itkamäŋ yäŋ kaŋ nadäwut.

²³ Ude täŋ taminayäŋ täkaŋ-ken uken bänep täga nadäŋpäŋ oretoret pähap kaŋ täŋput. Imata, gwäki kunum gänaŋ it tamitak u taŋi pähap. In nadäkaŋ? Bian äbekiye orajiyetä profet biani biani unita udegän täŋ yämik täŋkuŋonik yäk.

^{24 l} Täŋpakaŋ, in äma moneŋ tuŋum ikek uwä umuntäkot!

Irit säkgämän uku itkaŋ ubayäŋ.

²⁵ Ba in apiŋo naŋ tokŋek täk täkaŋ uwä umuntäkot!

Kämiwä nakta api teneŋ.

Ba in apiŋo bänep täga terak it täkaŋ in umuntäkot!

Kämiwä konäm butewaki terak api itneŋ.

²⁶ Ba in ämawebetä intäŋo wäpjin biŋam yäpmäŋ akuŋpäŋ äma täga yäŋ täwet täkaŋ uwä umuntäkot! Bian äbekiye oraniyetä profet jop manman yäwanita udegän täŋ yämik täŋkuŋonik yäk.

Iwankayeta not täŋ yämen

Mat 5:38-48, 7:1-5

²⁷ Jesutä man ude yäwetpäŋ äneŋi kubä ŋode yäŋkuk. Man täwera nadäŋ itkaŋ ŋo, in ŋode täwera nadäwut; Äma iwan täŋ tamik täkaŋ unita bänep iron täŋ yämineŋ. Täŋpäŋ äma inta kokwawak nadäŋ tamik täkaŋ unita not täŋ yämineŋ. ²⁸ Ba äma man wakiwaki täwet täkaŋ unita kowata man säkgämän yäwetneŋ. Ba wäpjin yäpawak täkaŋ unita nadäŋpäŋ täŋkentäŋ yämikta Anutu-ken yäŋapik täkot yäk. ²⁹ Täŋ, äma kubätä bumumka kukŋi guränä kukŋi bok iniŋ kireŋgiri gurek. Ba äma kubätä gäkŋo siot punin nanik gomägaränä gänaŋ nanik bok iniŋ kirewen. ³⁰ Ba äma kubätä imaka kubätä yäŋapiwänä imaka u imen.

^j 6:21 Rev 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3 ^k 6:22 Jon 15:19, 16:2 ^l 6:24 Jem 5:1

Ba kubätä imaka kubä gomä gareko uwä äneŋi gamikta gwäk pimiŋpän nāmo yāŋapiwen. ^{31 m} Nāmo, in ŋode nadāŋpen kuŋatneŋ; Kudān ätutä tāj nimut yāŋ nadāk tākaŋ in udegān tāj yāmineŋ.

³² In āma iron tāj tamik tākaŋ unitagān iron tāj yāmineŋo unitāŋo kowata jide yāpneŋ? Nāmo yāpneŋ! Āma wakitā noriye waki tājpanita iron udegān tāj yāmik tākaŋ yāk. ³³ Ba in āma tāga tāj tamik tākaŋ unitagān kowata tāj yāmineŋo unitāŋo kowata jide yāpneŋ? Nāmo! Āma wakitā noriye waki tājpanita kudān udegān tāk tākaŋ. ³⁴ Ba in āma ätuta kowata kaŋ namān yāŋ nadāŋkaŋ imaka yāmineŋo unitāŋo gwäki kowata jide yāpneŋ? Nāmo inik! Āma wakitā kowata uteragān yāpmākta noriye waki tājpanita iron tāj yāmik tākaŋ!

^{35 n} Upāŋkaŋ inā iwanjiyeta iron tāj yāmineŋ. Kowata tamikta nāmo nadāneŋopāŋ imaka kubäta yāŋapiwäwä jop yāniŋ kireneŋ yāk. In ude tāneŋo uyaku kowata säkgāmān api yāpneŋ ba Anutu Ārowani Pāhap unitāŋo nanakiye ude api itneŋ. U Imata? Anutu u āmatā bānep tāga nāmo nadāŋ imik tākaŋ upāŋkaŋ unita iron tāj yāmik tāyak. Ba āma waki tājpanita iron udegān tāj yāmik tāyak yāk. ³⁶ Unita in āma ätuta butewaki nadāŋ yāmineŋ, Nanjintā butewaki nadāŋ yāmik tāyak udegān.

Kubätä iniken mebärita nadāwek

Mat 7:1-5

^{37 o} Nāk āma siwoŋi yāŋ nadāŋpāŋ āma kubä nāmo yāŋpāŋ-kaŋiwat tāneŋ. Ba āma kubäta gāk kowata yāpmākta biŋamgān yāŋ nāmo iwetneŋ. Anututä inta udegān tāj tamekta ket nadāneŋ yāk. Āma kubäta waki tāj tamiŋirān kowata waki imikta nāmo nadāneŋo uwä Anututä udegān intāŋo momijin peŋ tamek. ^{38 p} Tāŋpākaŋ āmata bānep iron tāj yāmiŋirā Anututä inta udegān bānep iron tāj tamek. Upāŋkaŋ intā tāj yāmineŋo u irepmiŋpāŋ bumta buŋät tamek. In nadākaŋ? In āmawebeta jide nadāŋpāŋ kuŋatnayāŋ tākaŋ uteragān Anututä inta api nadāŋ tamek.

^{39 q} Unita yāŋpāŋ Jesutā iwarāntākiye man wārani ŋode yāwetkuk; Āma dapuri tumbani kubäta noripak dapuri tumbani u kädet tāga iwoŋärewek? Nāmo, yarä u kuŋtāŋgān geŋi bok ärideŋ yāk. ^{40 r} Unita in ŋode nadākot; Ironi kubäta yāŋpāŋ-yāwoŋärek āmani irepmiŋnaŋi nāmo. Ironi u nadāk-nadāk piä tāj yāpmāŋ kuŋtāŋgān nadāwān tārewākaŋ uyaku yāŋpāŋ-yāwoŋärek āma udegānā äworewek yāk.

⁴¹⁻⁴² Tāŋpākaŋ gāk imata päya awāram dapunka-ken itak u nāmo kaŋpāŋ nadāŋkaŋ notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kaŋpāŋ yokut gama yāŋ iwet täyan? Päya awāram gākŋa dapunka-

^m 6:31 Mat 7:12 ⁿ 6:35 Wkp 25:35-36 ^o 6:37 Mat 6:14 ^p 6:38 Mak 4:24

^q 6:39 Mat 15:14 ^r 6:40 Mat 10:24-25

ken itak u imata nämo kanpän nadäk täyan? Gäk yän-yäkŋarani äma! Intäjukunä, gäkŋa dapunka-ken päya äwaram itak u yokutkaŋ uyaku dapunka täga ijinpän kanpän notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! yäk.

Päya täŋo mebäri

Mat 7:16-20, 12:33-35

⁴³ Jesutä ude yänpän man wärani äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋkuk; Nin nadäkamän; Päya mebäri täga terak, bureni waki täga nämo wädäneŋ. Ba päya mebäri waki terak bureni täga gäripi nitek, täga nämo wädäneŋ. ⁴⁴ Bureni, päya terak mujiŋi parirä yabänpän-nadänkaŋ päya unitäŋo mebäri nadäk takamän. Unita kohoräk yen terak wama mujiŋi nämo käwen. Ba dārāk-dārāk terak yen mujiŋi nämo wädäk takāŋ. ⁴⁵ Eruk äma täŋo irit kuŋat-kuŋattä udegän, äma u bänepi-ken jide pätak u kwawak pewä ahäk takāŋ. Nadäk äma bänepi-ken pat täyak u meni-ken kwawak pewä ahäk takāŋ yäk. Äma täga täŋpani u bänepi-ken nadäk tägatäga unitä irit kuŋat-kuŋariken kädēt täga pewä ahäk takāŋ. Täŋ, äma waki täŋpani u bänepi-ken nadäk wakiwaki unitä irit kuŋat-kuŋariken kädēt waki pewä ahäk takāŋ yäk.

Eni täktäk täŋo man

Mat 7:24-27

^{46 s} Jesutä man ude yänpän äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋkuk; In imata näkŋo man nämo buramiŋpän iwatkaŋ wari wari wäpna Ekäni yän yäk takāŋ? ⁴⁷ Eruk, äma näkken itpän näkŋo man nadänpän buramiŋpän iwat takāŋ unita man wärani ŋode täwera nadäwut; ⁴⁸ Uwä äma kubä eni kehäromi kubä täŋpeko udewani. Äma u eni täŋpa yänpän bek karonigän äneŋpän yäpurä-sinsik täŋpek. Ude täŋpän eni täŋ morewekopän iwän kadäni täŋpek. Täŋpän iwän mänit taŋi täŋirän eni u kehärom taŋpän irek. Imata, eni säkgämän-inik täŋpeko unita. ⁴⁹ Täŋpakaŋ äma kubä näkŋo man nadänpän nämo iwarayän täko uwä äma eni kehäromi nämo täŋpeko udewani. Äma u eni täŋpa yänpän bek kehäromipän nämo täŋpek. Bek jopjop äneŋpän täŋpek. Täŋpekopän iwän mänittä äbänpänä eni u kwinit täŋpän kwäkaŋ paotpän paot-inik täŋpek yäk.

Komi äma kubätä Jesuta nadäkinik täŋkuk

Mat 8:5-13

7 ¹ Jesutä ämawebe man ude yäwet paotpänä äyänutpeŋ Kapeneam yotpärare-ken kuŋkuk. ²⁻³ Uken komi äma täŋo intäjukun äma kubä itkuk. Unitäŋo piä watä äma kubä käyäm taŋi täŋkuk. Täŋirän

^s 6:46 Mal 1:6; Mat 7:21

komi äma unitä piä watä ämanita gäripi tanj nadänꞑkuko unita Jesu ude tåk täyak yäj biꞑam nadänꞑpäꞑä Juda täꞑo ekäni ätu yäwet-pewän Jesuken kuꞑkuꞑ. Jesutä piä ämani u yäpän tägawut yänꞑpäꝼ yäwet-pewän kuꝼkuꝼ. ⁴⁻⁵Yäwet-pewän päꝼku Jesuken ahänꝼpäꝼä butewaki man terak ꞑode iwetkuꝼ; Gäk nadätan? Äma uwä Juda äma ninta nadän nimikinik täꝼpäꝼä käbeyä eꝼi kubä täꝼ niminꝼkuk yäk. U äma täga unita gäk mani nadän imen yäk.

⁶⁻⁷Man ude iwerirä Jesu akumaꝼ äma äbuꝼo ukät penta kuꝼkuꝼ. Kumaꝼ päꝼku eꝼiken keräp tanjirä komi äma unitä noriye ätu yäwerän Jesuken kuꝼpäꝼä iwetkuꝼ; Ekäni, gäk ude iriri notninpaktä man niwerako u gäwetnayän yäk. Näk äma täga uyaku eꝼina-ken äben. Upänkaꝼ gäk mangän yänjiri näkꝼo piä watä ämana tägawän yäk. ⁸Ude täga täꝼ namen yän nadätat yäk. Imata, näk udegän, intäjukun ämanaye täꝼo gämori-ken itkaꝼ mani buramik täyat. Ba näk gämotna-ken komi ämanaye ätu itkaꝼ. U kubäpäꝼ, Ku! yän iwerawä, manna buraminꝼpäꝼ kwek yäk. Ba kubä, Äbi! yän iwerawä, äbek. Ba piä watä ämana kubä, Piä ꝼo tä! yän iwerawä u täꝼpek yäk. Eruk, man notninpaktä niwerako u gäwetkamän uba.

⁹Jesutä man ude nadänꝼpäꝼä nadäkinikita nadäwän inipärik kubä täꝼpäꝼpäꝼä äyänutpäꝼä ämawebe äbot iwarän täꝼkuꝼo u ꝼode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Isrel äbot in bämopjin-ken nanik äma nadäkiniki ärowani udewani kubä nämo kaꝼpäꝼä nadäk täyat!

¹⁰Jesutä ude yäwänkaꝼ komi äma täꝼo noriye Jesuken äbuꝼo u äneꝼi äyänutpeꝼ päꝼku eꝼiken äronꝼpäꝼä käyäm täꝼkuko u säkgämän irirän kaꝼkuꝼ.

Jesutä nanak kubä täꝼpewän kodak täꝼkuk

¹¹Täꝼpäꝼä keꝼma kubäken Jesu yotpärare kubä wäpi Nen uken kuꝼkuk. Iwaräntäkiye-kät ämawebe äbot päke ukät penta kuꝼkuꝼ.

¹²Eruk, yotpärare-ken keräp täꝼpäꝼä kaꝼkuꝼ, äma kumbani kubä buramin yäpmän äbänjirä. Äma kumbuko u webe kajat kubä täꝼo nanaki tepi kubägan-inik. Äpi imaka, bian kumbuk. Täꝼpäkaꝼ webe kajat u ämawebe äbot yotpärare uken nanikkät penta äbuꝼ. ¹³^t Äbänjirä Jesutä webe kajat u kaꝼpäꝼä butewaki nadän iminꝼpäꝼä iwetkuk; Konäm butewaki täꝼpeno! ¹⁴^u Ude iwetpäꝼä dubini-ken kuꝼpäꝼä keritä gäraꝼ ugän initkuk. Jesutä ude injiränä äma kumbani buraminꝼkuꝼo u kärongän wädän itkuꝼ. Kärongän ude wädän irirä Jesutä kumbani u iwetkuk; Nanakna, aku! yäk. ¹⁵^v Nanakna, Aku yän iweränä kumbanitä kodak täꝼpäꝼä akuꝼpäꝼä manman yänkuk. Ude yänjirän Jesutä nanak u minj-kät kuꝼatdeꝼta inij kireꝼkuk.

^t 7:13 Luk 8:52 ^u 7:14 Luk 8:54 ^v 7:15 1Kn 17:23, 2Kn 4:36

^{16 w} Ude täñjirän äma itkuño unitä kañpāñ nadāwā inide kubā täñpāpāñ Anutu iniñ oretkuñ. Iniñ oretpāñ ñode yāñkuñ; Bureni! Profet ärowani kubā nin bāmopnin-ken ahāñkuko itak! Anutu ini ämawebeniye täñkentäktä äbatak ño! yäk.

¹⁷Tāñpākañ Jesutā täñkuko u biñamiwā Judia kome ba kome gägāni gägāni it yāpmāñ kuñkuño uken kuñ moreñkuk.

Jontā Jesu täño mebāri nadākta man pewān kuñkuñ

Mat 11:2-19

¹⁸ Jon komi eñiken irirän iniken iwaräntäkiyetä päbā kudän kudupi Jesutā tāk täñkuko unitāño biñam iwetkuñ. ¹⁹Iwerirā iwaräntäki yarā yāwetkuk; Pāñku Ekāni ñode iwet yabāwun; Äbākta biñam yāwani u gāk ño? Ba kubāta itsämne? ²⁰⁻²¹ Ude yāwet-pewān iwaräntäki yarā u Jesuken kuñpāñ kañkumän; Jesu uwā äma kāyām ikek yāpān tāgañit, äma mājō wāratā magārani mājō yāwat kireñit, dapuri tumbani yāpān tāgañit täñ irirän. Kañpāñ Jesu iwetkumän; Jon ume ärut yāmanitā ñode yāñpāñ peñ niwet-pewān äbākamāk yäk. Mesaia, äbākta biñam yāwani u gāk? Ba kubāta itsämne?

^{22 x} Ude iweränā Jesutā Jon täño iwaräntäki yarā u kowata ñode yāwetkuk; Ek āneñi kuñkañ imaka nadāñit kañit takamän ño, unitāño manbiñam pāñku Jon kañ iwerun. Äma dapuri tumbani āneñi ijiwā kuk tākañ. Kwāyähāneñ täñpani āneñi tāgañpeñ kuñat tākañ. Parām wakiwaki nitek tāgañpāñ gupi dudum tak tākañ yäk. Ba jukuni täñguñ täwani nadāwā tumāk tākañ, ba kumbani kodak täñpāñ akumañ kuk tākañ. Täñpākañ äma jāwāri-jāwāri Manbiñam Täga u yāwera nadāk tākañ yäk. ^{23 y} Ba āneñi kubā ñode kañ iwerun; Äma näka yāñpāñ nadākiniki nāmo pewā putārek tākañ uwā säkgāmān it tākañ yäk.

²⁴ Jon täño iwaräntäki yarā uwā ude yāwerän kuñjirän Jesutā ämawebe äbot itkuño u Jon täño täktäki ba kuñat-kuñarita manbiñam ñode yāwetkuk; Jon kome jopi-ken irirän kānayāñ nadāñpāñ kuñkuño u äma jidewanipāñ kānayāñ kuñkuñ? Pidām eñini bumik, mänittā piāñpewān wareñ-wareñ tāk tākañ äma udewanipāñ kānayāñ kuñkuñ? ²⁵ Ba ima kānayāñ kuñkuñ? Äma tek säkgāmān täñpani ba? Ude nāmo! Äma udewani ba tuñum nitek uwā äma wāpi nitektā eñi gānañ it tākañ. ^{26 z} Unita näwerut! Äma jidewani u kānayāñ kuñkuñ? Profet kubāpāñ kānayāñ kuñkuñ? Bureni, profet kubā kañkuño upāñ Jon uwā profet inipārik kubā yäk. ²⁷Tāñkañ Anutu täño man ñode kudän täwani uwā Jonta kudän täwani;

Näkño biñam yāñahāwani äma kubā ño.

Intājukun kädet täwit gamikta api iniñ kirewet.

Mal 3:1

^w 7:16 Luk 1:68, 19:44 ^x 7:22 Ais 35:5-6 ^y 7:23 Ais 61:1; Luk 4:18 ^z 7:26 Luk 1:76

²⁸ Unita näk ñode täwetat; Jon täño wäpi biñamtä äma it yäpmän äbuño unitäño wäpi biñam yärepmit moretak. Upänkañä ämawebe äpani Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yäwat täyak unitäño wäpi biñamtä Jon täño wäpi biñam irepmitak.

²⁹ ^a Tänpäkañ Jesutä man ude yänahänirän nadänpän ämawebe jopi-kät äma wakiwaki takis moneñ yäpani unitä ñode nadänkuñ; Man säkgämän yäyak yäk. Nin ño ñonitä Anutu täño man kädet siwoñi iwat-iwatta gäripi nadäk takamän yän nadänkuñ. Äma udewaniwä bian Jonken kuñirä ume ärut yämani. ³⁰ ^b Täñ, Parisi ämakät Baga manta mebäri nadäwani ämatä Jontä ume ärut yämikta bitnäñkuñ. Ude täñkuño uwä Anututä kädet täga iwatta peñ yämiñkuko u mäde ut imiñkuñ.

³¹ Tänpäkañ Jesutä yänkuñ; Ämawebe kome ño terak itkañ ñonita jide yäwet? U imatäken udewani? ³² Uwä ironi täñoret bägup-ken itkañ udewani. Ironironi uwä gera kowat yäwän ñode täk täkañ;

Niwerä oretoret kap teñitna gukut nämo tokät täñkuñ.

Ba niwerä butewaki kap teñitna, konäm nämo kotkuñ yän yäk täkañ.

Tänpäkañ in uwä udewani, nadäk siwoñi kubägan nämo peñkañ ñode täñkuñ; ³³ Jon ume ärut yämanitä äbänkañ ketem äma ätutä nak täkañ ude nämo nañkuk ba wain ume imaka nämo nañkuk. Täñirän intä kañpän yänkuñ; U mäjotä kotawani! yäk. ³⁴ ^c Täñ, Äma Bureni-iniktä äbänpän ketem nañit wain ume nañit täñkuk. Täñirän intä kañpän yänkuñ; Äma ño kawut! Nak ämän täñpani! yäk. Uwä äma waki-waki-kät takis moneñ yäpani täño noripaki! yän yänkuñ. ³⁵ Upänkañ in nämo nadäwä tumbäkañ ude yäk täkañ. Äma äbot yarä unitä Anutu täño nadäk-nadäk siwoñi iwatpän täk takamän. Tänpäkañ nadäk-nadäk u iwatpän täktäki siwoñitä Anutu täño nadäk-nadäk kwawak pewän ahänirän ämawebetä kañpän nadäwä bureni täneñ yäk.

Webe kubätä Jesu kuroñi ärutkuk

³⁶ ^d Tänpäkañ Parisi äma kubä wäpi Saimon unitä Jesu-kät ketem bok nakta imagutkuk. Imagut yäpmän pänku tewän ketem nädayän mañitkuk. ³⁷ ^e Mañit irirän kome u nanik webe waki täñpani kubätä Jesu u Parisi äma kubätä eniken ärotak yän biñam nadänkuk. Biñam nadänpän ume käbäñi säkgämän nitek gwäki ärowani u yäpmänkañ eni Jesutä itkuk-ken u äronkuk. ³⁸ Äronpän Jesu kuroñi käda pänku itkañ konäm kot itkuk. Konäm kot irirän konämi pitotä Jesu kuroñi terak mañkuñ. Konämi pitotä mañirä gwäki pujiñpän ärut imiñpewän kohoyänkuk. Ude tänpän orañ imikta kuroñi-ken inñdat-nañdat-nañ

^a 7:29 Luk 3:12 ^b 7:30 Mat 21:32 ^c 7:34 Luk 15:2 ^d 7:36 Luk 11:37 ^e 7:37 Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

tānpān ume kābāni nīkek u ārut imīnkuk. ³⁹Ude tān irirān Parisi āma Jesu imagutkuko unitā kaṅpān ṇode nadāṅkuk; Jesu ṇo profet bureni yāwānā webe ṇowā waki tānpāni yān nadāwān tāreteḱ yāk.

⁴⁰Parisitā ude nadāṅirān Jesutā iwetkuk; Saimon yāk. Nāk man kubā gāwera nadā. Yāwānā Saimontā yāṅkuk; Yāwoṅārewani, yāwi nadāwa yāk. ⁴¹Yāwānā Jesutā iwetkuk; Man wārani kubā gāwera nadā; Moneṅ āma kubātā āma yarāta moneṅ, kowata kāmi kaṅkaṅ kaṅ dāpmān tārewun yānpān yāmiṅkuk. Kubāta moneṅ 500 ude imīnkuk. Tān, kubātawā moneṅ 50 ude imīnkuk. ⁴²Kowata imik-imik kadāni-ken moneṅta wāyākṇeṅirān momini peṅ yāmiṅkuk. Eruk, ude tāṅirān āma yarā uken nanik netā unitā bānep tāga pāhap nadāṅkuk yān nadātan? ⁴³Yāwānā Saimontā kowata ṇode iwetkuk; Āma moneṅ taṅi yāpuko unitā yāk. Yāwānā Jesutā ṇode iwetkuk; Gāk tāga yāyan yāk. ^{44f}Ude yānpān āyāṅutpān webe u kaṅpān Saimon iwetkuk; Webe ṇo kāyan? Nāk gākā eṅi gānaṅ ābāṅira ume kuroṅna ārutta nāmo piṅ namin yāk. Tānopān webe ṇonitā konāmi pitopān kuroṅna ārutkaṅ gwāki pujiṅpān tāṅkohoyāk. ⁴⁵Ba oraṅ namikta bumumnaken nāmo nen. Tānopān webe ṇonitā oraṅ namikta pengān āba irat-ken ukentā kuroṅna-ken neṅdat-naṅdat-naṅ tāyak. ^{46g}Tānpān gāk gākṇi gwākna-ken nāmo āruranopān webe ṇonitā kuroṅna-ken ume kābāni nīkek ṇo piṅ āwatak. ⁴⁷Unita ṇode gāwetat. Webe ṇo momini taṅi peṅ imani unita nāka gāripi pāhap nadāṅpān bānep iron taṅi ṇo tān namitak. Upāṅkaṅ āma mominita nadāṅirān āpani tānpāni udewani tāṅo momi peṅ imero uwā nāka gāripi āhan nadāwek yāk.

^{48h}Jesutā ude yānpān webe u ṇode iwetkuk; Momika peṅ gamitat. ⁴⁹Ude yāwānā āma ketem bok naṅ itkuṅo unitā nāwetgāwet ṇode tāṅkuṅ; Wāra! Āma ṇo jidewani unitā āma tāṅo momi menitā yānpān ārut tāyak? ⁵⁰ⁱUde yāṅirā Jesutā webe u iwetkuk; Nadāṅ namikinik tāyan unitā momi tāṅo kowata-ken nanik gāmagutak yāk. Unita bānep oretoret terak kuṅat tāyi.

Jesu tāṅo ābot

8 ^{1j}Eruk, patkuṅo yāṅewānkaṅ Jesutā yotpārare taṅi tāpuri kuṅatkaṅ Anututā intājukun itkaṅ yabān yāwat piā tāk tāyak unitāṅo Manbiṅam Tāga yāwetpān yāwoṅārek tāntān kuṅatkuk. Ude tāṅirān āmawebe ṇodetā iwarān tāṅkuṅ; Iwarāntākiye 12 ukāt webe ātu. ^{2k}Webe u bian mājotā magārirā Jesutā mājo u yāwat kireṅ yāmani, ba kāyāmi yāpān tāgaṅ yāmani. Webe kwayak ukāt nanik kubā wāpi Maria, Makdala komeken nanik. Jesutā bian webe uterak nanik mājo

^f 7:44 Stt 18:4 ^g 7:46 Sam 23:5 ^h 7:48 Luk 5:20-21 ⁱ 7:50 Luk 8:48, 17:19; Luk 18:42
^j 8:1 Luk 4:43 ^k 8:2 Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

wära 7 yawat kireŋ imiŋkuk. ³Täŋ, webe kubäwä wäpi Joana, Kusa täŋo webeni. (Kusa u Herot täŋo täŋkentäk äma kubä). Kubäwä wäpi Susana. Webe yaräkubä ukät webe ätu bok kuŋatkuŋ. Webe kwayak uwä iniken monenpän Jesu-kät iwaräntäkiye täŋkentäŋ yämik täŋkuŋonik.

Mujiŋi pikpik täŋo man wäran

Mat 13:1-9; Mak 4:1-9

⁴Täŋpäkaŋ ämawebe uken-uken nanik Jesutä itkuk-kengän äbän moreŋpän irirä yabänpän man wäran kubä ŋode yäwetkuk; ⁵Äma kubätä ketem mujiŋi piwa yänpän piäni-ken kwek. Kuŋpän mujiŋi täŋ-irähuttän kwek. Täŋ-irähuttän kuŋirän mujiŋi ätu kädet miŋin mäneŋ. Kädet miŋin mäneŋo u ämatä kuŋ äbän täŋkaŋ yeŋ gatäneŋ. Täŋpäkaŋ mujiŋi ätuwä baraktä näneŋ. ⁶Täŋkaŋ mujiŋi ätuwä mobä terak mäneŋ. Mobä terak manpän tädotneŋo upänkaŋ kome umeni nämo unita kubit täneŋ. ⁷Täŋ, mujiŋi ätuwä mup gänaŋ mäneŋ. Mup gänaŋ manjirä mup waki unitä äronpän yäwarä kuneŋ. ⁸Täŋpäkaŋ mujiŋi ätuwä kome tägaken mäneŋ. Kome tägaken mäneŋo u tädotpän bureni säkgämän mäyap-inik päneŋ. Jesutä man ude yänpän gera terak ŋode yänkuk; Äma jukuni nikektä näkŋo man ŋo ket nadäwut!

Jesu imata man wäran terak yäk täyak?

Mat 13:10-23; Mak 4:10-20

⁹Täŋpäkaŋ Jesutä man wäran yänkuko unita iwaräntäkiyetä mebarita iwet yabänkuŋ. ¹⁰Iwet yabänjirä yäwetkuk; Anututä intäjukun itkaŋ yabän yawat piä täk täyak unitäŋo manbiŋam käbop irani injingän nadäktä yäwani unita in-gänpän täwetat, äma ätukät nadäktä nämo. Unita man wäran terakgän yäwet täyat yäk. Man wäran terak yäwetpewa;

Dapuritä känäyän täŋo upänkaŋ täga nämo api kawä tärewek.

Ba jukunitä nadänayän täŋo upänkaŋ mebari täga nämo api nadäwä tumbek.

Ais 6:9

¹¹¹ Ude yänpän yäwetkuk; Mujiŋi pikpik täŋo manbiŋam täweraro u mebari ŋode; Mujiŋi uwä Anutu täŋo man ude. ¹²Täŋ, mujiŋi kädet miŋin mäneŋo u ŋode; Äma Anutu täŋo manbiŋam nadänpän yäpmän kuŋarirä Satantä bänepi-ken nanik yäyomägat täyak u. Satantä ŋode nadänpän täk täyak; Anutu täŋo man bänepi-ken iyap taŋpän yäpmän kuŋatpän Anututa biŋam täneŋ yän nadänpän yäyomägat täyak. ¹³Täŋ, mujiŋi mobä kuŋat terak mäneŋo u ŋode; Äma Anutu täŋo man nadänpän gäripi nadäneŋopän bänepi-ken jäwäri nämo äpmonpani. Unita nadäkiniki

¹ 8:11 1Pi 1:23

kadäni keräpi-tagän yäpmän kuṇatpāṇ tänyabākken Anututa māde ut imik tākaṇ. ¹⁴Tāṇ, mujiṇi ātu mup gānaṇ māneṇo u ṇode; Āma Anutu tāṇo man nadāk tākaṇ upāṇkaṇ kome tāṇo moneṇ tuṇumta nadāwātāk ba nadāṇ gārip unitā Anutu tāṇo man utpewā kumāṇirān kuṇat-kuṇariken bureni nāmo ahāk tāyak. ¹⁵Tāṇpākaṇ mujiṇi kome tāgaken māneṇo u ṇode; Āma Anutu tāṇo manbiṇam nadāṇpāṇ bāneṇi-ken kehāromi iṇitpāṇ mani buramiṇpāṇ yāpmāṇ kuṇarirā irit kuṇat-kuṇariken bureni ahāk tākaṇ yāk.

Peṇyāṇek tāṇo manbiṇam

Mak 4:21-25

¹⁶^m Jesutā man wārani āneṇi kubā ṇode yāwetgān tāṇkuk; Āma kubātā topān ijiṇpāṇ kābot gānaṇ ba bukā gāmori-ken kābop tāga pewek? Nāmoinik! Topān uwā kwawak pewān eṇi gānaṇ peṇ-yāṇeṇirān āmatā imaka imaka tāga kāneṇ. ¹⁷ⁿ In nadākaṇ? Imaka imaka apiṇo kābop itkaṇ u māden Anututā kwawak api pewān ahāneṇ. Bureni, imaka tāṇ-yejāmbani pātak u wari nāmo api pārek. Nāmo, u tāṇkwawa taṇirān api kaṇpāṇ nadāneṇ. ¹⁸^o Unita jukuṇin-tāgān nadāneṇo udetā in Anutu tāṇo manta juku peṇpāṇ ket nadāk tākot. Imata, āma kubātā imaka Anututā imani u yāpmāṇ kuṇarayāṇ tāko uwā ātukāt buṇāt imikta yāwani. Tāṇ, āma ātuwā nin imaka udewani nikek yāṇ nadāk tākaṇ upāṇkaṇ nāmo! Tāṇpākaṇ imaka iṇitkamāṇ yāṇ jop nadāk tākaṇ uwā yāyomāgatta yāwani.

Jesu tāṇo nāgāt morāk u netā?

Mat 12:46-50; Mak 3:31-35

¹⁹Jesutā man ude yāṇ irirān miṇi-kāt noriye kānayāṇ ābuṇ. Upāṇkaṇ āmawebe pāke itkuṇo unitā Jesu kumān itgwājiṇirā dubini-ken kukta tāṇpā waṇkuṇ. ²⁰Tāṇirā āma ātutā yabāṇkaṇ Jesu ṇode iwetkuṇ; Meṇka-kāt notkaye gabānayāṇ ābāṇo yāman umu itkaṇ yāk. ²¹Ude iwerāwā Jesutā kowata ṇode yāwetkuk; Āmawebe Anutu tāṇo manbiṇam nadāṇpāṇ iwarāntāk tākaṇ uwā nākṇo meṇnaye notnaye bureni!

Jesutā ibām gwāgu yāniṇ bitnāṇkuk

Mat 8:23-27; Mak 4:35-41

²²Eruk, kadāni kubāta Jesutā iwarāntākiye yāwetkuk; Gwāgu kukṇi udude kāda kuna yāk. Ude yāṇpāṇ gāpe kubā terak āronpeṇ kuṇkuṇ. ²³Eruk gwāgu terak kuṇtāṅgān Jesu dāpmon patkuk. Parirān mānit pāhap piāṇirān gwāgu tokātpāṇ gāpe gānaṇ āpmon tokṇeṇirān gāpe nikek gwāgu gānaṇ āpmonayāṇ tāṇkuṇ. ²⁴Tāṇirān Jesu yāwā

^m 8:16 Mat 5:15; Luk 11:33 ⁿ 8:17 Mat 10:26; Luk 12:2 ^o 8:18 Mat 25:29; Luk 19:26

kikjurānpān iwetkuṅ; Ai! Ekāni! Paotnayān tākamān ḡo! yāk. Ude iwerāwā Jesutā akunpān mānit kenta gwāgu yabān yāṅkuk. Yabān yāṅirān uterakgān mānit bitnāṅirān gwāgu kwikinik patkuk. ²⁵Tāṅjirān Jesutā iwarāntākiye yāwetkuk; Nadākinikjin de?

Ude yāṅirān iwarāntākiye umuntaṅkaṅ nadāwātāk tānpān nāwetgāwet ḡode tāṅkuṅ; Wāra! Āma ḡo jidewani unita mānit kenta gwāgu mani ḡo buramikamān? yāṅ yāṅkuṅ.

Mājo wāra but gānaṅ āpmonkuṅ

Mat 8:28-34; Mak 5:1-20

²⁶Eruk Jesutā gwāgu kenta mānit yāniṅ bitnāwānkaṅ Galili kome u penpen gwāgu terak kuṅtāṅgān gwāgu kukṅi udude kāda Gerasa kome ahāṅkuṅ. ²⁷Ahānpān Jesu gāpe terak naniktā maṅatpen kuṅjirān kome uken nanik āma mājo māyaptā magārani kubātā ahān imiṅkuk. Āma uwā kadāni kāroṅi-inik eṅi gānaṅ nāmo pat tāṅkukonik. Dāpmon pat tāṅkuko uwā mobā kawut, āma kumbani āneṅpani-ken u tek morān pat tāṅkukonik.

²⁸⁻²⁹Pattān kuṅattāṅgān eruk Jesu kaṅpānā kāhān yāṅkaṅ gāmori-ken maṅ-patābotkuk. Ude tāṅjirān Jesutā mājo uwā yāwetkuk; Āma ḡo kakātāṅpen kut yāk. Ude yāwerirān mājo āma magātkuṅo unitā Jesu iwetkuṅ; Jesu, Anutu Ārowani tāṅo nanaki, gāk jide tāṅ nimayān ābātan? Komi nimenō! yāṅ iwetkuṅ. Tāṅpākaṅ mājo uwā kadāni kadāni āma u iṅitpān kwaik tāṅjirā āma ātutā iṅitpān yen kehāromitā kerī kuroṅi pādāt tāk tāṅkuṅonik. Ude tāk tāṅkuṅo upāṅkaṅ mājotā tāṅpewā āma u yen yāpmān dākṅeṅ tāṅpān kwāpen kome āma nāmo irani-ken kuṅat tāṅkukonik.

³⁰Tāṅpākaṅ Jesutā āma u iwet yabāṅkuk; Wāpka netā? Iwet yabāwān iwetkuk; Wāpna ‘Ābot pāhap’ yāk. (Mājo māyaptā magātkuṅo unita wāpna Ābot pāhap yāṅ iwetkuk.) ³¹Ude yāwānā mājo unitā Jesu butewaki terak ḡode iwetkuṅ; Gāk niwat kireṅpewi awān kāroṅi, bipmān urani gānaṅ āpmonektawā! yāk. ³²⁻³³But ābot pom terak udu yabātan? Gāk nibā-kātāwi but u gānaṅ āpmona! Ude yāwāwā Jesutā nadān yāmiṅjirān mājo uwā āma u kakātāṅpen pāṅku but gānaṅ āpmonkuṅ. But gānaṅ āpmonpākaṅ bārāṅeṅ kumaṅ gwāgu gānaṅ āpmonkaṅ ume naṅpāṅ kumbuṅ.

³⁴Ude tāṅjirā āma but watāni iranitā yabānpāṅ bārāṅeṅ pāṅku āmawebe yotpārare taṅi tāpuri it yāpmān kuṅkuṅo u nanik manbiṅam yāwetkuṅ.

³⁵Yāwerākaṅ ninin kāna yāṅkaṅ Jesutā itkuk-ken ābān moreṅkuṅ. Ābānpāṅ kaṅkuṅ; Āma mājotā magārani u tek yamāk ikek, nadāwān tumbāpāṅ Jesu dubini-ken kwikinik maṅit irirān. Mājotā kakātāṅpen kuṅkuṅo unita. Maṅit irirān kaṅpāṅ āma pāke ābuṅo u umuntaṅkuṅ.

³⁶Tāṅjirā imaka ahāṅjirān kaṅpāṅ nadāṅkuṅo unitā mājotā magāranipāṅ

yäpän tägaŋkuko unitäŋo manbiŋam yäwetkuŋ. ³⁷⁻³⁸Manbiŋam u nadänpän ämawebe Gerasa kome u nanik umuntaŋpän Jesu komenin ŋo penpen ku! yän iwetkuŋ. Ude iweräwä Jesu kome u penpen Galili kome gwägu udude kāda kwayän täŋirän äma yäpän tägaŋkuŋo unitä Jesu iwetkuk; Nadän namiŋiri bok kuda! yäk. ³⁹Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nāmo yäk. Komeka-ken kuŋkaŋ imaka Anututä täŋ gamitak unitäŋo biŋam kaŋ yäwet! Ude iwerirän äma u äyänjutpen komeni-ken päŋku Jesutä täŋkentän imiŋkuko unitäŋo manbiŋam yäwettän kuŋatkuk.

Jesutä webe yarä yäpän tägaŋkuŋ

Mat 9:18-26; Mak 5:21-43

⁴⁰Eruk, Jesu Galili komeken äneŋi kuŋirän ämawebe päke Jesuta itsämbuŋo unitä kaŋpän iniŋ oretkuŋ. ⁴¹Ude täŋirä kome unitäŋo kābeyä eŋi täŋo watä äma kubä wäpi Jairas unitä Jesu ahän imiŋkuk. Ahän imiŋpän Jesu gāmorī-ken gukut imāpmok tänpän Jesutä eŋina-ken kwän yānpän butewaki man iwetkuk. ⁴²Imata, āperi tepi kubāgān obaŋ 12 ude itkaŋ kāyām tänpän kumbayän täŋkuko unita.

Eruk, Jesu Jairas täŋo man buramiŋpän eŋini-ken kwayän kādet miŋin kuŋirän ämawebe buminik unitä yewa täŋkaŋ iwarāntän yāpmāŋ kuŋkuŋ. ⁴³Ämawebe u bāmopi-ken webe kubä kāyām mebāri kubä nīkek itkuk. Webe unitä nāgāt piŋ yāpmāŋ kuŋirän obaŋ 12 ude täŋkuk. Kāyām waki u yāpātāgakta yāpātāgak āmaken kuŋ ābāk täŋkaŋ moneŋi kudup jop awāhutkuk. Täga nāmo yāpā tägaŋkuŋ. ⁴⁴Ude tänpän wawāpän eruk webe unitä Jesu mādeni-ken ābānpän tekigān iŋitkuk. Jesu täŋo teki iŋirirän uterakgān tägaŋpän nāgāt piŋ yāpmāŋ ābuko u kawuk taŋkuk. ⁴⁵Täŋirän Jesutä nadānpän yāŋkuk; Ai! Netātä nepmāŋitak?

Ude yāŋirän äma päke u āwo yāwākaŋ Pitatä ŋode iwetkuk; Ekāni, āmawebe päke ŋonitā dumāŋ gāwatkaŋ ŋo nāmo nadātan?

⁴⁶Pitatä ude iweränä Jesutä yāŋkuk; Ude nāmo! Äma kubātä nepmāŋirän kehāromina ātu kuŋirän nadātāt yäk. ⁴⁷Ude yāwānā webe u mebārīna kaŋ-ahātak yānpän pābā Jesu gāmorī-ken gukut imāpmok tänpän kwaipän itkuk. Itkaŋ āmawebe päke u iŋamiken Jesu täŋo tek iŋirirän kāyāmi uterakgān paotkuko unitäŋo mebāri yāŋahāŋkuk. ^{48P}Yāŋahāŋirän Jesutä iwetkuk; Wanotna, nadākinikka nākken peyan unitä gāk yāpän tāgatan. Unita bānep kwini terak kuyi yäk.

⁴⁹Jesutä man ude yāŋirän kābeyä eŋi täŋo watä äma unitä eŋiken nanik äma kubä ābā Jairas u iwetkuk; Äpetka kumāŋtak unita imata yāwoŋārewani äma jop yāŋikŋat yāpmāŋ āben? ⁵⁰Ude yāŋirän Jesutä nadānpän Jairas iwetkuk; Nadāwātak tänpēno! Nadākinikka nākagān peniri āpetka tāgawayän yäk.

⁵¹ Ude yānpān Jairastā enjiken kuṅkuṅ. Kuṅpān āma pāke u yāniṅ bitnānpān yepmaṅpān yāman ude irirā iwarāntākiye yarākubā Pita, Jon, Jems ukāt ironi kumbuko unitāṅo miṅi nani ugānpān yāmagurānkaṅ eni gānaṅ āronṅkuṅ. ⁵² ^q Āmawebe pāke konām yāntābātek tāṅ itkuṅo u yāwetkuk; Konām wari kotneṅo. Ironi u nāmo kumak. Jop dāpmon patak yāk. ⁵³ Yāwānā kumakopān jop yāyan yānpān kaṅ-māgayāṅkuṅ. ⁵⁴ ^r Tānpākaṅ Jesu eni gānaṅ āronpān ironi u kerigān inītpān iwetkuk; Āpetna, aku! ⁵⁵ Ude yāwānā uterakgān kehāromini āneṅi āpmonirān kodak taṅpān akuṅkuk. Kodak taṅpān akuṅirān Jesutā miṅi nani yāwetkuk; Ketem imān naṅpān! ⁵⁶ ^s Yāwerānā miṅi nani uwā nadāwān inide kubā tāṅkuko unita Jesutā imaka ahāṅkuko u yāṅahākta yāniṅ bitnāṅkuk.

Jesutā iwarāntākiye 12 u piā man yāwetkuk

Mat 10:5-15; Mak 6:7-13

9 ¹ Eruk, Jesutā iwarāntākiye 12 u yānpābā dubini-ken yepmaṅkuk. Yepmaṅpān kāyām wakiwaki yāpā tāgaṅit, mājo āma magārani yāwat kirekta kehāromi ba wāpi biṅam yāmiṅkuk. ²⁻³ Yāmiṅkaṅ Anututā intājukun it yāmiṅirān gāmori-ken irit tāṅo man yāwetta ba āma kāyām ikek yāpā tāgakta man ṅode yāwetpān yāniṅ kireṅpewān kuṅkuṅ; In āhottaba, ketem, moneṅ ba yāk yāpmānkaṅ nāmo kuneṅ. Ba tek yarā nīkek nāmo yāpneṅ yāk. ⁴ ^t Kuṅkaṅ yotpārare kubāken ahāṅirā eni tamāwā ugān kaṅ irut. Eruk, yotpārare uken piā tāṅ paotpān eni u peṅpeṅ kome kubāken kaṅ kut. ⁵ ^u Upānkaṅ yotpārare kubāken not nāmo tāṅ tamāwā ṅode kaṅ tāṅput; Yotpārare u māde ut imiṅpān kugun kuroṅjin-ken nanik yeṅ ārāhut tāṅpā kaṅ kut. Ude tāṅirā āma kome uken naniktā tabānpān goret tāṅ yāmikamāṅ yāṅ api nadāneṅ yāk.

⁶ Jesutā jukuman ude yāwerānkaṅ kādet yāput peṅpān kuṅkuṅ. Kuṅkaṅ yotpārare it yāpmāṅ kuṅkuṅo uken Manbiṅam Tāga u yāṅahāṅit, kāyām ikek yāpā tāgaṅit tāṅtāṅ kuṅatkuṅ.

Herottā Jesu tāṅo biṅam nadāṅkuk

Mat 14:1-2; Mak 6:14-16

⁷ ^v Tānpākaṅ Judia kome tāṅo kaṅiwat āma wāpi Herottā imaka imaka ahāṅkuṅo unitāṅo manbiṅam nadānpān-nadāwān nāmo tāreṅkuk. U imata, āma ātutā ṅode yāṅirā nadāṅkuk; U Jon, ume ārut yāmanitā kumbani-ken naniktā kodak taṅpeṅ akuṅkuko unitā piā u tāk tāyak. ⁸ Ba āma ātutā ṅode yāṅkuṅ; Ude nāmo, uwā profet biani Elaijatā kumbani-ken nanik akuṅkuko unitā piā u tāyak yāk. ⁹ ^w Tānpākaṅ Herottā man

^q 8:52 Luk 7:13 ^r 8:54 Luk 7:14 ^s 8:56 Mak 7:36; Luk 5:14 ^t 9:4 Luk 10:4-11

^u 9:5 Luk 10:11 ^v 9:7 Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 ^w 9:9 Luk 23:8

mäyap ikek u nadänpän-nadäwätäk tänpän yänkuk; Jon u näkä bian kotäki madän täknejkuro unitä jide tänpän piä täyak? Netätä tänjirän mani biḡam nadätat? Ude yänpän Jesu kanpän nadäwa yänkan kädetta wäyäknejkuk.

Jesutä äma 5,000 ketem yepmän towinḡkuk

Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15

¹⁰Eruk, iwaräntäkiye piä man yäwet-pewän kuḡkuḡo u täḡ paotpäḡä, äyänutpeḡ äbänpän piä mebäri mebäri täḡkuḡo u biḡam iweräkan Jesu iwaräntäkiye-kät inigän itnayän yän-yäkḡat yäpmän Betsaida komeken kuḡkuk. ¹¹Käbop kuḡkuḡopän ämawebetä u käda kuyak yän nadänpän iwarän täḡkuḡ. Iwarän tänjirä yabänpän Jesutä yäniḡ oretpäḡ Anututä intäjukun it yämiḡirän gämoriken irit täḡo manbiḡam yäwerit, äma käyäm ikek yäpä tägaḡit täḡkuk.

¹²Eruk, kome bipayän tänjirän iwaräntäkiye ¹² u Jesu äbä iwetkuḡ; Kome ḡo ketemi nämoken itkamän. Unita gäk yäwerikan yotpärare ittän kukaḡken u kuḡkan ketem yabän ahänpän naḡkan parut yäk. ¹³Ude yänirä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo! Injin yepmän towiwura! Yäwänä iwetkuḡ; Yäke! Nintäḡo kārāga 5kät gwäḡu tom yarä-tägän itkan ḡo yäk. Jide? Nin yotpärare-ken kuḡpän äma äbot päke ḡonita ketem suwakta nadänpän yäyan? ¹⁴(Äma äbot päke u 5,000 ude bumik unita nadäwätäk tänpän yänkuḡ.)

Yänirä Jesutä yäwetkuk; Äma äbot ḡo yäwerä äbot 50-50 ude maḡit yäpmän kut yäk.

¹⁵Yäwänä yänkuko udegän yäweräkan maḡit yäpmän kuḡkuḡ. ¹⁶Maḡiräntän yäpmän kwäkan Jesutä kārāga 5 ukät gwäḡu tom yarä u yäpmänpän kunum terak doraḡpän ketemta Anutu bänep täga man iwetkuk. Tänpän ketem u tokät jukutpäḡ iwaräntäkiyeta yämänkan äbot itkuḡo udegän yämiḡtän kuḡkuḡ. ¹⁷Yämiḡirä kuduptagän ketem u naḡpä koki tänpäpän ätu jop peḡkuḡ. Tänpäkan jop patkuḡo u yäpmänpän yäk ¹² ude daiwä tokneḡkuḡ.

Pitatä Jesu täḡo mebäri yänahänḡkuk

Mat 16:13-28; Mak 8:27-31

¹⁸Tänpän kadäni kubäta Jesu inigän itpäḡ nani man iwet irirän iwaräntäkiye päbä dubini-ken kubä-kengän itkuḡ. Irirä Jesutä ḡode yäwet yabänkuk; Ämatä näka netä yän yäk täkan? ^{19*}Yäwänä iwetkuḡ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yän gäwet täkan yäk. Ba ätutäwä Elaija yän gäwet täkan. Ba ätutäwä profet biani uken nanik kubäta kodak täḡkuk yän gäwet täkan. ^{20^γ}Ude yäwäwä ḡode yäwetkuk; Tänpäkan

* 9:19 Luk 9:7-8 γ 9:20 Jon 6:68-69

injinä näkawä netä yāŋ yāk tākaŋ? Yāwänä Pitatä iwetkuk; Gäk Anutuken nanik Kristo, Isrel ämawebe tāŋo tāŋkentäk bureni u yāk.

²¹ Ude yāwänä Jesutä äma ätu nämoinik yāwetneŋ yāŋpāŋ yāniŋ bitnāŋpāŋ ŋode yāwetkuk; ²² ^z Äma Bureni-inik uwä ittāŋ kuŋtāŋgāŋ yāŋ imani ude, komi pähap api nadāwek yāk. Tāŋpākaŋ Juda tāŋo äma ekāni ba bāmop äma intājukun tāŋpani-kāt Baga man yāwoŋārewani ämatä mäde api ut imineŋ. Tāŋpāŋ Äma Bureni-inik uwä urä kumbānpāŋ änenayāŋ tāŋopāŋ kepma yarākubä tāreŋirān kodak tāŋpāŋ api akwek.

²³ ^a Jesutä ude yāŋpāŋ man kubä ŋode yāwetgān tāŋkuk; Äma kubätä näwarayāŋ nadānpāŋä iniken bānep nadāk-nadāki mäde ut imiŋpāŋ bārāpi näkä kotawayāŋ täyat udegān kepma kepma gwāk pimiŋpāŋ kaŋ näwarān yāk. ²⁴ ^b Tāŋpākaŋ, äma kubätä säkgāmān itta nadāŋpāŋ iniken irit kuŋat-kuŋarita iyap tāŋpāŋä u api paorek. Upāŋkaŋ äma kubätä näkä yāŋpāŋ irit kuŋat-kuŋari iniŋ kirewayāŋ tāko uwä irit tāga api kaŋ-ahāwek. ²⁵ Tāŋ, äma kubätä kome tāŋo imaka kudup peŋ bāyānpāŋ yāpmāŋ kuŋarayāŋ tāko uwä kumāŋirān imaka imaka yāpmāŋ kuŋarayāŋ tāko unitä tāga nämō api tāŋkentāŋ imineŋ. ²⁶ ^c In nadākaŋ? Äma kubätä näkä ba man näkä yāŋahāk täyat unita yāŋpāŋ māk tāŋpāŋ näkä bitnāwayāŋ tāko uwä äma udewanita Äma Bureni-inik näkä udegān api bitnāwet. Kadāni näkŋaken epmäget kudān ikek ba Nana tāŋo ba kudupi aŋero tāŋo peŋyāŋek kudān ikek äneŋ ahāwayāŋ tāro kadāni uken äma udewani tāŋo wāpi yāŋahākta api māk täwet. ²⁷ Näk bureni täwera nadāwut; Itkaŋ ŋo inken nanik ätu nämō kumāŋkaŋ Anututä intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat piāni kwawak ahāŋirān api kāneŋ yāk.

Jesu gupi inide kubä ahāŋkuk

Mat 17:1-8; Mak 9:2-8

²⁸ Jesutä man ude yāwerākaŋ kepma 8 ude tāreŋirān nani-kāt man yādayāŋ Pita Jems Jon yāmagurān yāpmāŋ pom kubä terak āroŋkuŋ. ²⁹ Pāro u itkaŋ nani-kāt man yāŋ irirān Jesu iŋami dapun inide kubä ahāŋkuk. Ahāŋirān teki imaka, paki-inikinik, yāpā kwinit täyak ude peŋyāŋekuk. ³⁰⁻³¹ ^d Ude tāŋirān Profet bian irani yarä ahāŋkumān. Kubä Moses, kubāwä Elaija, Anutu tāŋo peŋyāŋek ikek ini ugān ahāŋpāŋ itkaŋ Jesu-kāt man yāŋpāŋ-nadāk tāŋkuŋ. Jesu Jerusalem yotpārare-ken api urä kumbek yāŋ man ude yāŋpāŋ-nadāk tāŋ itkuŋonik. ³² ^e Ude tāŋ irirä Pita noriye-kāt dāpmonta gurān tāŋ ittāŋgān kikŋutpāŋ Jesu iŋami dapun peŋyāŋek ikek irirān kaŋkuŋ. Profet yarä Jesu-kāt itkuŋo u imaka, yabāŋkuŋ. ³³ Tāŋpāŋ äma yarä u kodayāŋ tāŋirān Pitatä mebāri nämō

^z 9:22 Luk 9:44; Luk 18:32-33 ^a 9:23 Mat 10:38; Luk 14:27 ^b 9:24 Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 ^c 9:26 Mat 10:33; Luk 12:9, 2Ti 2:12 ^d 9:31 Luk 9:22, 13:33 ^e 9:32 Jon 1:14, 2Pi 1:16-18

nadāwān tārewākaŋ jop ŋode yāŋkuk; Ekānina, itkamāŋ ŋonita oretoret tākamāŋ yāk. Unita yottaba yarākubā tāŋ tamina. Gāka kubā, Mosesta kubā, Elaijata kubā yāk.

³⁴Pitatā man ude yāŋirān gubamtā āpā uwāk tāŋpāŋ yepmaŋirān Pita Jems Jontā bumta umuntaŋkuŋ. ^{35 f} Umuntaŋ irirā gubam gānaŋ man kubā ŋode ahāŋkuk; Ŋowā nanakna, nākŋa iwoyāŋkuro unita mani buramik tākot! ³⁶Man kotāk ude ahāwān tāreŋirān Jesu inigān irirān kaŋkuŋ. Tāŋpākaŋ Pita Jems Jon imaka ahāŋirān kaŋkuŋo unitāŋo manbiŋam yāŋahāntāŋ kukta nāmo nadāŋkuŋ.

Jesutā nanak kubā yāpān tāgaŋkuk

Mat 17:14-21; Mak 9:14-29

³⁷Eruk patkuŋo yāŋewānā, Jesu iwarāntākiye Pita Jems Jon-kāt pom terak naniktā āpuŋ. Āpāntāŋgān āmawebe ābot pāhap u yabāŋ ahāŋkuŋ. ³⁸Tāŋpākaŋ āmawebe ābot u gānaŋ nanik kubātā Jesuken gera ŋode yāŋkuk; Yāwoŋārewani āma! Gāk manna buramiŋpāŋ nanakna tepi kubāgān ŋo tāga tāŋkentāŋ imayāŋ? ³⁹Mājo kubātā magārirān uterakgān kāhān yāk tāyak. Ba pudāt maŋpān kome terak patābottāŋ kuŋatkaŋ meni-ken jep yāŋut tāyak yāk. Tāŋkaŋ mājo uwā kadāni kadāni komi imiŋpāŋ bārāŋeŋ nāmo kakātāŋpeŋ kuk tāyak. ⁴⁰Unita nāk gāwarāntākaye mājo u iwat kirewut yāŋ yāwera piā tāŋkuŋo upāŋkaŋ iwat kirena yākŋat tāŋpā waŋkuŋ yāk.

⁴¹Ude iwerirān Jesutā ŋode yāŋkuk; Wa! In bānepjin gwājij ārowani. Nadākinikjin nāmo! Jidegān api nadāwā tumneŋ? Āma in udewani-kāt wari kuŋatta nāmo nekaŋ! Ude yāŋpāŋ āma u iwetkuk; Eruk, nanaka yāpmāŋ ābi! ⁴²Ude iwerānā nanitā nanaki yāpmāŋ ābāŋirān mājo unitā nanak u pudāt maŋpān kome terak patābottāŋ kuŋatkuk. Ude tāŋirān Jesutā mājo u kaŋ-yāŋirān mājotā nanak u kakātāŋpeŋ kuŋkuk. Kuŋirān sākgāmān irānā āneŋi nani-ken teŋkuk. ⁴³Ude tāŋirān āmawebe itkuŋo unitā Anutu tāŋo kehāromi u kaŋpāŋ kikŋutpāŋ-nadāwātāk pāhap tāŋkuŋ.

Tāŋpākaŋ āmawebetā imaka imaka tāgagāmān Jesutā tāk tāŋkuko unita pen nadāwātāk tāŋ irirā Jesutā iwarāntākiye ŋode yāwetkuk; ^{44 s} Man tāwerayāŋ tāyat ŋo juku penpāŋ nadākot; Inikāt nanik kubātā Āma Bureni-inik iwan kerī terak tewayāŋ kadāni kerāpi tāyak. ^{45 h} Ude yāwerirān mebāri nāmo nadāwā tāreŋkuŋ. Nadāk-nadāki uwāk ikek pen itkuko unita mebārita iwet yabānayāŋ tāŋkuŋo upāŋkaŋ umuntaŋpāŋ nāmo iwet yabāŋkuŋ.

^f 9:35 Luk 3:22 ^s 9:44 Luk 9:22 ^h 9:45 Luk 18:34

Netätä intäjukun api irek?*Mat 18:1-5; Mak 9:33-40*

⁴⁶ⁱ Eruk kepma kubä, iwaräntäkiyetä nin-ken nanik netätä intäjukun-inik api irek yän yänpän yänjarahutkuṇ. ⁴⁷⁻⁴⁸^j Täñirä Jesutä nadäk-nadäki yabänpän-nadänkaṇ nanak täpuri kubä yän-päbä dubini-ken teṇpän yäwetkuk; Äma kubätä näka yänpän nanak täpuri ṇodewani kubä oraṇ imayän täko uwä näka udegän api oraṇ namek. Täñpän äma näk oraṇ namayän täko uwä äma näk naniṇ kireṇkuko u udegän api oraṇ imek. Imata, in bämopjin-ken nanik kubätä äpani-inik ude kuṇatpänjä äma uwä intäjukun ude itak yäk.

⁴⁹ Jesutä ude yäweränä Jontä ṇode iwetkuk; Ekäni! Äma kubätä wäpka terak mäjo äma magärani yäwat kireñirän kaṇkumän yäk. Kaṇkumänopän nintäṇo äbotken nanik nämo unita iniṇ bitnäṇkumän yäk. ⁵⁰^k Yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata iniṇ bitnäṇkuṇ? Äma iwan nämo täñ tamani uwä notjinpak täñkentän tamani ubayän yäk.

Samaria naniktä Jesu mäde ut imiṇkuṇ

⁵¹^l Jesu kunum gänaṇ äneṇi ärokta kadäni keräp tañirän Jerusalem kukta nadäk kehäromi peṇpän kuṇkuk. ⁵² Täñkaṇ äma ätu yäwerän intäjukun kuṇkuṇ. Jesu ṇo api äbek yän man ude yäwetta kuṇkuṇ. Eruk, äma unitä Samaria yotpärare-ken ahänpän Jesuta tuṇum täkot yän yäwetkuṇ. ⁵³^m Yäweräkaṇ Jesu uwä Jerusalem api kwek yän nadänkuṇo unita äbänjirän nämo nadän imiṇkuṇ. ⁵⁴ⁿ Samaria naniktä ude täñirä Jems kenta Jon, kädet waki u kaṇpän Jesu iwetkumän; Ekäni, gäkä nadänjiri yädakaṇ kunum gänaṇ nanik kädäptä päpä äma äbot ṇo kaṇ ijiṇ paorut yäk. ⁵⁵⁻⁵⁶ Ude iweränkaṇ Jesutä iwaräntäkiye yebewänkaṇ kome u peṇpeṇ kubäken kuṇkuṇ.

Jesu iwat-iwat täṇo man*Mat 8:19-22*

⁵⁷ Eruk kuṇtängän kädet miṇin, äma kubätä Jesu ṇode iwetkuk; Gäk deken kwayän yänjiri näk imaka, api gäwarän täwet yäk. ⁵⁸ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewäkaṇ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägup ikek. Barak udegän, bukäni nimek. Upänkaṇ Äma Bureni-inik iwarayän yäyan uwä patpat bägupi nämo yäk. ⁵⁹ Ude yänpän äma kubä kaṇ-ahänpän iwetkuk; Gäk abä näk näwat yäk. Yäwänä äma unitä ṇode iwetkuk; Ekäni, nadän namiṇjiri nana kumbänpän äneṇkaṇ mäden kaṇ gäwara yäk. ⁶⁰ Yäwänä iwetkuk; Ude nämo! Näk näwarän

ⁱ 9:46 Luk 22:24 ^j 9:48 Mat 10:40 ^k 9:50 Mat 12:30; Luk 11:23 ^l 9:51 Mak 10:32^m 9:53 Jon 4:9 ⁿ 9:54 2Kn 1:9-16

tānjiri kumbanitā kumbani noriye kaŋ ānenput yāk. Gähä kuŋkaŋ Anututā intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat piä tāk täyak unitāŋo manbiŋam yāghāhnpāŋ yāwettāŋ kaŋ kuŋat. ^{61°} Ude iweränā āneŋi āma kubätä Jesu ŋode iwetkuk; Ekāni, nāk gāk gāwatta gāripi nadātat yāk. Upāŋ, nadāŋ namiŋiri pengān pāŋku webena nanaknaye yāwet yabāwa tāga yāŋ yāwāwā api ābet yāk. ⁶² Yāwānā Jesutā iwetkuk; Ude nāmo, āma kubätä imaka kubā tāŋpayāŋ nadānpāŋ-nadāk-nadāki piä unitagān pewek. Āma ātu nadāk-nadāk jopjop pek tākaŋ uwā intājukun āma Anutu unita watā piä tāga tānaŋi nāmo yāk.

Jesutā āma 72 piä man yāwetkuk

Mat 9:37-38, 10:7-16, 11:20-24

10 ^{1°} Eruk, ātukāt itpāŋ u mādeni-ken Ekānitā āma 72 ude piä tākta iwoyāŋkuk. Iwoyānpāŋ yarā-yarā yāpmāŋ daniŋpāŋ komeni komeni ini māden kuŋarayāŋ nadāŋkuko udegān kuŋatta yepmaŋpān kuŋkuŋ. ^{2°} Tāŋkaŋ jukuman ŋode yāwetkaŋ yepmaŋpān kuŋkuŋ; Piä taŋi kubā ahāŋ nimiŋirān kāyat. Piä it yāpmāŋ kukaŋ-ken uken ketem ahāŋ-bumbum tākaŋ. Upāŋkaŋ ketem u yāpmākta piä āma yarāgān. Unitā piä māhemi-ken yāŋapiŋirā ketem gāmāneŋ itkaŋ u yāpmākta piä āma ātukāt kaŋ pewān ābut yāk. ^{3°} Eruk, man kubā ŋode tāwerakaŋ kukot; Nāk piä pidāmi-ken nāmo tepmaŋtat. Nāmo, in yawak ude āma ābot aŋ komi udewani gānaŋ tepmaŋtat. ^{4°} Tāŋkaŋ moneŋ, yāk kuratāk, kuroŋjin ārārani yāpmāŋkaŋ nāmo kunēŋ. Nāmo, in piä man tāwetat-ken u kuŋkaŋ āma ātu kādet miŋin yabāŋ ahāŋpāŋ ukāt man yāŋpāŋ-nadāk nāmo tāneŋ. Siwoŋi piä man tāwetat-ken uken kaŋ kut.

⁵ Tāŋpākaŋ eŋi āronayāŋ tākaŋ-ken u āronpāŋ pengān ŋode kaŋ yāwut; Āmawebe eŋi ŋo gānaŋ irani, Anutu tāŋo bānep pidāmtā intā terak āroton! ⁶ Ude yāŋirā eŋi u gānaŋ nanik kubätä bānep pidām udewanita gāripi nadāwani irayāŋ tāko tāŋpānā maŋjin tāŋo burenitā uterak api ārowek. Upāŋkaŋ āma udewani kubā nāmo irānā bānep pidām man u āyāŋutpeŋ injin terak āneŋi api ārowek. ^{7°} Nadāk nadāk tāga nīkek unitāŋo eŋi-kengān irirā eŋi māhemitā āŋiron tāŋ tamānā tāga api yāpmāŋpāŋ nāneŋ. Imata, piä āmatā piä tāk tākaŋ unitāŋo gwāki tāga yāpnaŋi. Tāŋkaŋ eŋi āronkaŋ āpāk nāmo tāneŋ.

^{8°} Tāŋpākaŋ kome u peŋpeŋ kubāken kuŋirā kome māhemitā tāmagut pāŋku ketem tamāwā u kaŋ naŋput. ⁹ Tāŋkaŋ kome uken nanik āma kāyām ikek kaŋ yāpā tāgawut. Ude tāŋkaŋ ŋode kaŋ yāwerut; In bāmopjin-ken Anututā intājukun it tamiŋpāŋ tabāŋ tawat piä kehāromi

° 9:61 1Kn 19:20 ° 10:1 Mak 6:7 ° 10:2 Mat 9:37-38; Jon 4:35 ° 10:3 Mat 10:16

* 10:4 Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5, 2Kn 4:29 ° 10:7 1Ko 9:6-14, 1Ti 5:18

° 10:8 1Ko 10:27

nikek tänpayän täyak u tuän keräp täyak yän kaŋ yäwerut. ^{10-11 v} Upänkaŋ yotpärare kubäken kuŋirä kome mähemtä nämo tämaguräwä yotpärare bämopi-ken kuŋkaŋ täpun-täpun kuroŋjin-ken nanik iŋamiken yeŋ arahutkaŋ ŋode kaŋ yäwerut; Ŋo kawut! Täpüntäpun kome ŋo nanik dāpmän äreyänpena maŋ inŋin terak äneŋi kukaŋ! Ude yäwetkaŋ ŋode yäwetgän kaŋ tänpüt; Ket ŋode nadäkot! Anututä intäjukun it tamiŋpän tabän tawat piä tänpayän täyak u keräp täyak! yän kaŋ yäwerut. ^{12 w} U imata, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare uken naniktä kowata wakiinik, Sodom naniktä yäpnayän täŋo u irepmitpäŋ ärowani pähap api yäpneŋ.

Ämawebe bänepi nämo sukurewanita man

Mat 11:20-24

^{13 x} Wa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadäneŋ! Inken kudän kudupi mäyap täk täŋkuro udegän Tire Sidon ämawebe, Anututa nämo nadāwani u ahän yämiŋkuk yāwānāku mominita yänpän konäm butewaki tänpän bänepi bian sukurewäm! ¹⁴ Unita ŋode nadāwut; Ämawebe yäpmän danik-danik kadäni pähapken Tire ba Sidon ämawebe kowata ahän yamayän täko u irepmitpäŋ inä ärowani-inik api kaŋ-ahäneŋ! ¹⁵ Täŋ, Kapeneam nanik inä, Anututä kunum gānaŋ api yännikŋat yäpmän ärowek yän nadākaŋ? Wära! Nämoinik! In kumän-kumän komeken api äpmoŋ moreneŋ.

^{16 y} Jesutä man ude yänpän iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Äma kubätä intäŋo manta gäripi nadāwayän täko uwä näkŋo mannata udegän api nadāwek yäk. Täŋ, äma kubätä mäde ut tamayän täko uwä näka udegän mäde api ut namek. Ba äma mäde ut naminayän täŋo uwä Äma nanin kireŋpewän äpuro unita udegän mäde api ut imineŋ yäk.

Äma 72 ukeŋo äneŋi äbuŋ

¹⁷ Eruk, äma 72 Jesutä peŋ yäwet-pewän kuŋkuŋo u piä täŋ paotkaŋ bänep oretoret terak äneŋi äbä Jesu iwetkuŋ; Ekäni, nin gäkŋo wäpka biŋam yänahäntän kuŋitna Satan täŋo mäjo wära mannin buraminanŋi nämopän mannin buramiŋkuŋ yäk. ^{18 z} Ude iweräwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Bureni! In ude täŋirä Satan kunum gānaŋ nanik, yäpä ude, kehäromini paoränkaŋ kome terak maŋ parirän kaŋkut. ^{19 a} Imata, näk kehäromi tamiŋkut. Kehäromi tamiŋkuro uwä in imaka meni komi, gämok kenta bam udewani yeŋ jakŋitta, ba iwanjin Satan unitäŋo kehäromi irepmit moreneŋta tamiŋkut. Unita imaka kubätä in nämo

^v **10:11** Apos 13:51, 18:6 ^w **10:12** Stt 19:24-25; Mat 10:15, 11:24 ^x **10:13** Mat 11:21-23

^y **10:16** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 ^z **10:18** Jon 12:31; Rev 12:8-9 ^a **10:19** Sam 91:13; Mak 16:18

tānpān waŋkuŋ ba nāmo api tānpān waneŋ. ^{20b} Upāŋkaŋ mājo wāratā manjin buramik tākaŋ unitagān oretoŋet nāmo tāneŋ. Nāmo, Anututā inta nadānpāŋ wāpjin ini irani-ken kudān tāŋkuko unita oretoŋet pāhap nadāneŋ yāk.

Jesutā Nani bānep tāga man iwetkuk

Mat 11:25-27, 13:16-17

²¹ Ude yāwānkaŋ Kudupi Munapiktā bānepi tānpidām taŋirān Jesutā oretoŋet pāhap tāŋkuk. Oretoŋet tānpāŋ nani iwetkuk; Nan, kunum kenta kome tāŋo māhemi, nāk bānep tāga nadāŋ gamitat. Imata, gāk manka biŋam tāŋo mebāri āma kome tāŋo nadāk-nadāk ārowani nikekta kābop peŋ yāmik tāyan. Tāŋ, āma āpanita tāŋ-kwawataŋ yāmik tāyan. Bureni Nan, gākŋa ude kaŋ ahāwān yāŋ nadāŋkuno udegān ahatak yāk.

^{22c} Ude yānpāŋ āmawebe pāke u ŋode yāwetkuk; Nana uwā imaka kumān-tagān ketna terak peŋ moreŋkuk. Tānpākaŋ āma kubātā Anutu tāŋo nanaki nāka tāga nāmo nadāwān tāreneŋ. Nana kubā-tāgān mebārina nadāwān tāretak. Ba āma kubātā ini Nana tāŋo mebāri u nāmo nadatak. Nāmo, nanaki nākŋa-tāgān nadatat. Tāŋ, Nanaki nākā āma ātuta Nana tāŋo mebāri yāwoŋārewayāŋ yānpāŋ yāwoŋāreŋira Nana tāŋo mebāri tāga nadāneŋ.

^{23d} Ude yānpāŋ iwarāntākiye yāmagut pāŋku inigān yepmanpāŋ yāwetkuk; Nadākaŋ? Anututā nadāŋ tamiŋirān yabānpāŋ-nadāk tākaŋ unita oretoŋet pāhap nadāk tākot! ^{24e} Imata, Anutu tāŋo kehāromi kak tākaŋ uwā profet ba intājukun āma bian itkuŋo u kakta gāripi nadāk tāŋkuŋo upāŋkaŋ nāmo kak tāŋkuŋ. Ba manbiŋam apiŋo intā nadāk tākaŋ ŋo nadākta gāripi nadāk tāŋkuŋo upāŋkaŋ nāmo nadāk tāŋkuŋ yāk.

Samaria nanik āma tāga kubā tāŋo manbiŋam

^{25f} Jesutā ude yāwān tārewākaŋ Baga manta mebāri nadāwani āma kubātā Jesu man goret kubā yāwān nadāwa yāŋkaŋ Jesu dubini-ken ābānpāŋ iwetkuk; Yāwoŋārewani āma, kādet jidewanipāŋ iwatpāŋ irit kehāromi u api kaŋ-ahāwet? ²⁶ Ude yāwānā Jesutā kowata ŋode iwetkuk; Mosestā Baga man bian kudān tāwani uterak man jide daniŋpāŋ nadāk tāyan? ^{27g} Iwerānā iwetkuk; ŋode daniŋpāŋ nadāk tāyat; Gāk Ekāni Anutukata gāripi-inik nadāwen. Bānepka, gupka, nadāk-nadākka kumān-tagān Anutu-ken pewen. E kubā ŋode; Gākŋata nadāk tāyan udegān notkaye ātuta nadāŋ yāmen yāk.

^b 10:20 Mat 7:22; Kis 32:32; Plp 4:3; Rev 3:5 ^c 10:22 Jon 3:35, 10:15

^d 10:23 Mat 13:16-17 ^e 10:24 1Pi 1:10 ^f 10:25 Mat 22:35-40; Luk 18:18 ^g 10:27 Lo 6:5; Wkp 19:18

28^h Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Bureni nāwetan. Man yarā u iwatpānjā irit kehāromi u api kaŋ-ahāwen yāk. 29 Ude iwerānā āma uwā Jesutā nāka āma nadāk-nadāk ikek yāŋ nadāwān yāŋ nadāŋkaŋ Jesu ŋode iwet yabāŋkuk; Baga mantā notkaye ātu yāŋ yāyak u netātā yāyak?

30 Yāwānā Jesutā kowata man wārani kubā ŋode iwetkuk; Āma kubā Jeriko kome kwayāŋ nadāŋpāŋ Jerusalem peŋpeŋ kādet miŋiŋgān kuŋirān kubo āma ātutā kaŋ-ahāneŋ. Kaŋ-ahāŋpāŋ teki weŋ tāŋpā kwāpāŋ pārip-pāriptā pāripmāŋtāko kumāŋ-dāpurek tāŋpek. Tāŋirān yāpmāŋpāŋ kādet miŋin peŋpeŋ kunēŋ. 31 Kādet miŋin pewā parirān bāmop āma kubātā ābā kaŋpāŋ kukŋi kādagān irepmitpeŋ kwek. 32 Kuŋirān Juda tāŋo āma ekāni kubātā ābā āma u dapuri-tāgān kaŋkaŋ udegān irepmitpeŋ kukŋi kādagān kwek. Nāmo tāŋkentāŋ imek. 33 Kuŋirān eruk, āma Samaria nanik kubātā kādet ugān iwat yāpmāŋ ābāŋpāŋ āma u kāwek. Kaŋpāŋ butewaki pāhap nadāŋpāŋ dubini-ken ābek. 34 Ābā jibi meni-ken wain ume kenta olip gakŋipāŋ ārut imiŋkaŋ uwāktāŋ imek. Uwāktāŋ imiŋkaŋ pudātpāŋ iniken doŋki terak peŋpāŋ yāŋikŋat yāpmāŋ kuŋtāŋgān eŋi kubā, āma ban naniktā patta tāŋpani-ken tewān parirān bipani watāni irān yāŋewek. 35 Yāŋewānā eŋi tāŋo watā āma unita siliwa moneŋ yarā imiŋkaŋ iwerek; Āma ŋonita watāni sākgāmān isi. Moneŋ gamitat ŋo paorānā ābā āneŋi ātukāt api gamet yāŋ iwerek.

36 Eruk, Jesutā manbiŋam u yāŋ moreŋpāŋ Baga manta mebāri nadāwani āma u ŋode iwet yabāŋkuk; Āma yarākubā unita jide nadātan? Āma jibi nīkek unita netātā noripak bureni ude tāŋpek? 37 Ude iwerirān iwetkuk; Āma tāŋkentāŋ imeko unitā noripak bureni-inik tāŋpek yāk. Yāwānā Jesutā iwetkuk; Bureni yāyan unita gāk kuŋkaŋ kādet udegān kaŋ iwat!

Jesu Mata kenta Mariakāt itpāŋ-nadāk tāŋkuŋ

38 Kadāni kubā Jesu iwarāntākiye-kāt kuŋtāŋgān, webe kubā wāpi Mata unitā komeken ahāŋkuŋ. Uken ahāŋirā Matatā ini eŋiken Jesu yāŋikŋat yāpmāŋ āroŋkuk. 39ⁱ Āro itkaŋ Jesutā manbiŋam yāŋahāwayāŋ tāŋirān Mata tāŋo noripak Maria u nadāwayāŋ yāŋkaŋ ābā Jesu dubini-ken maŋitpāŋ manbiŋam nadāŋ itkuk. 40 Maria manbiŋam nadāŋ irirān noripaktā u kaŋpāŋ piā taŋi inigān tāŋ itkuko unita bānepi waŋkuŋ. Bānepi wawākaŋ ābā Jesu iwetkuk; Ekāni, butewaki nāmo nadāŋ namitan? Notnapak ŋo nabā kātāŋpeŋ ābāko ŋo irirān nākŋagān piā taŋi tāyat. Iweri tāŋkentāŋ namān! yāk.

41 Matatā ude yāwānā Ekānitā kowata ŋode iwetkuk; O Mata, gāk imaka imaka ŋonita imata nadāwātāk pāhap tāyan? 42^j Imaka bureni

^h 10:28 Wkp 18:5; Rom 10:5; Gal 3:12 ⁱ 10:39 Jon 11:1, 12:2-3 ^j 10:42 Mat 6:33

kubätagän nadäwen. Notkapak Maria ŋowä imaka bureni unita nadäwän tärewäpän täyak. Tänpäkaŋ imaka bureni ŋowä kubätä täga nämö yomä garek.

Yänapik man yäkyäk täŋo käderi

Mat 6:9-15, 7:7-11

11 ¹ Eruk kadäni kubä Jesu kome kubäken itkaŋ nani-kät man yäŋ itkumän. Yäwän täreŋirän iwaräntäkiye ukät nanik kubätä iwetkuk; Ekäni, Anutu-ken yänapik man yäkyäk täŋo käderi niwetpän niwoŋäre yäk. Bian, Jontä iniken iwaräntäkiye yäwetpän yäwoŋärenkuko ude. ² Ude iweränä Jesutä yäwetkuk; In Anutu-ken yänapik man yänayän yänpänjä man ŋode yäneŋ;

Nan, wäpka kudupi inipärik kubä pat täyon.

Äbänpän bänepi bänepi, komeni komeni Ekäni täŋ nimi.

³ Kepma kubäkubä täŋo ketem nimik täyi.

⁴ Ämatä waki täŋ nimik täkaŋ unitäŋo momini peŋ yämik takamäŋ unita gäk udegän nintäŋo mominin peŋ nimik täyi.

Tänyabäk-ken nämö nipmaŋpen.

⁵ Ude yänpän man wärani ŋode yäwetkuk; In bämopjin-ken nanik kubätä ketemta wäyäkŋeŋpän bipani bämop noripak kubätä eŋiken kwek. Kuŋpän noripak u ŋode iwerek; Notnapak, ketem ätu täŋkentän nam. ⁶ Notnapak kubä, ban naniktä äbäŋirän ketem imapän imet yänpän gäkken yänapitat. ⁷ Ude iweränä eŋi mähemitä iwerek; Imata dāpmon wewe täŋ namitan? Yäma ukätpän nanaknaye-kät dāpmon pātka māŋ ŋo yäk. Nāk täga nämö akuŋpän ketem yāpmāŋ gamayāŋ. ⁸ ¹ Eruk, Jesutä man wärani u yäwetpän yāŋkuk; Pengänä eŋi mähemi u noripak täŋkentäktä nämö nadāweko upāŋkaŋ ehuranigän yāŋapiŋtäyon gaŋani nadānpän nadāŋ imek. ⁹ Unita ŋode täwera nadāwut; In Anutu-ken imaka kubätä yāŋapiŋirä api nadāŋ tamek. Uwä äma kubätä wäyäkŋek piä täŋ yāpmāŋ kuŋtāŋgän kaŋ-ahāweko ude. Ba kubätä yāma-ken kwāpkwāp yāput yāpmāŋ kuŋirän yāma dāt imeko ude. ¹⁰ Unita nāk bureni täwetat! Äma kubätä yānapik piä tänpänjä bureni api yāpek, äma kubätä wäyäkŋek piä täŋ yāpmāŋ kuŋtāŋgän bureni kaŋ-ahāweko ude. Ba kubätä yāma-ken kwāpkwāp yāput irirän Anututä nadāŋ imiŋpän yāma dāt imeko ude.

¹¹ Eruk, jide nadākaŋ? Nanakka kubätä ketemta yāŋirän nani gākä mobä kubä täga imen? Nāmoinik! Ba tomta yāŋapiŋirän gāmokpän täga imen? Nāmoinik! ¹² Ba purup mujipta yāŋirän bāmpän täga imen? Nāmoinik! ¹³ Inä äma waki upāŋkaŋ nanakjiyeta imaka tāgatāga yāmik tākaŋ. Unita ŋode nadāwut; Kunum gānaŋ Nanjin iron mähemi itak uken

^k 11:1 Luk 5:33 ¹ 11:8 Luk 18:5

Kudupi Munapikta yānjapinjirā imata nāmo tamek? Nāmo, u bureni-inik tamek yānj tāwetat!

Jesu jop manman iwetkuḡ
Mat 12:22-30; Mak 3:20-27

¹⁴ Kadāni kubāken Jesutā āma mājotā magārani kubā mājo iwat kireḡ iminḡkuk. Mājo unitā magāt-pewān āma u man nāmo yāk tāḡkukopāḡ Jesutā mājo u iwat kireḡjirān āma u man āneḡi yāḡkuk. Man yāḡjirān āmawebetā kikḡutpāḡ nadāwātāk pāhap tāḡkuḡ. ¹⁵ ^m Upāḡkaḡ āma ātutā Jesuta ḡode yāḡkuḡ; Ude nāmo! Āma uwā mājo tāḡo āma ārowani wāpi Bilisibap unitā kehāromi iminjirān mājo yāwat kirek tāyak yāk.

¹⁶ ⁿ Tāḡpākaḡ āmatā Jesu tāḡikḡatta kunum tāḡo kudān kudupi kubā pewi ahāwut yāḡ iwetkuḡ. ¹⁷ Ude tāḡjirā Jesutā nadāk-nadāki tāḡo mebāri nadāwān tārewāpāḡ man wārani ḡode yāwetkuk; Ude nāmo! Kome kubā-tāḡān āmik pewā ahāwāpāḡ kowat āmiwān tāḡjirā kehāromini paorek yāk. Ba udegān buap kubātā kowat āmiwān tāḡjirā kehāromini paorek. ¹⁸ Unita Satantā iniken āmaniye yāwat kireḡjirān jide tāḡpāḡ Satan tāḡo ābot kehāromi irek? U tāḡa nāmo! Inā nāk Bilisibap tāḡo kehāromi terak mājo yāwat kirek tāyat yāḡ nāwet tākaḡ. ¹⁹ Upāḡkaḡ ude bureni tāyat u tāḡpāwā āmajiyetā netā wāpi terak mājo yāwat kirek tākaḡ? Satan tāḡo wāpi terak yāwat kirek tākamāḡ yāḡ nāmo yāneḡo unitā jop tāḡ-nāḡkatkaḡ unitāḡo mebāri kwawak ahāwek! ²⁰ ^o Upāḡkaḡ ḡode nadāwut! Nāk Anutu tāḡo kehāromi terak mājo yāwat kirek tāyat ude bureni tāḡpāwā ḡode nadāneḡ; Anututā intājukun irit piā kehāromi nīkek tāk tāyak unitāḡo bureni inken ahātak ḡo.

²¹ Unita man wārani kubā tāwera nadāwut; Āma kehāromi kubātā Kadā boham inḡitkaḡ eḡnita watā ireko uwā tuḡumi eḡi ḡānaḡ sāḡḡāmān itneḡ. ²² ^p Upāḡkaḡ āma kubā kehāromini taḡi pāhap ikek unitā ābāḡpāḡ ḡode tāḡpek; Eḡi māhemitā kadā boham inḡitat yāḡ nadāweko u yomāḡatpāḡ tuḡumi eḡi ḡānaḡ itneḡo u yāpmāḡkaḡ noriyeta yāpmāḡ daniḡpāḡ yāmek.

²³ ^q Eruk unita ḡode tāwera nadāwut; Āma not nāmo tāḡ namik tākaḡ uwā nāka iwan tāḡ namik tākaḡ. Ba āma nāḡḡo piāta watā nāmo it tākaḡ uwā piāna yāpāwak tākaḡ yāk.

²⁴ Tāḡpākaḡ āma ābot ḡowā ḡode bumik; Mājo āma magārani kubātā āma u kakātāḡpeḡ pāḡku kome kurāki-ken irit bāḡup kodakita wāyākḡeḡtāḡ kuḡarek. Wayākḡeḡtāḡ kuḡareko upāḡkaḡ nāmo kaḡ-ahāwek. Nāmo kaḡ-ahāḡpāḡ bian irani-ken āyāḡutpeḡ kwa yāḡ nadāwek. ²⁵ Ude nadāḡpāḡ āyāḡutpeḡ pāḡku kāwek; Irit bāḡup biani uwā

^m 11:15 Mat 9:34, 10:25 ⁿ 11:16 Mat 12:38 ^o 11:20 Kis 8:19 ^p 11:22 Kol 2:15

^q 11:23 Luk 9:50

ärutpän ket urani. ²⁶† Ude kanpänjä noriye 7 ini bumik nämo, wakiinik, yämaguränkanj äbä ukengän itneñ. Tänpäkanj äma uwä pengän-inik waki irekopänj mäden waki-inikinik tänpänj irek yäk.

²⁷§ Man ude yänj irirän ämawebe päke itkuño u bämopi-ken webe kubätä gera terak Jesu ñode iwetkuk; Yäke! Gäk bäyanpänj nononj gepmänj towinjkuko uwä Anutu täño oretoret terak kuñarani! yäk. ²⁸† Ude iweränä Jesutä yänjkuk; Ude nämo! Ämawebe Anutu täño man nadänpänj iypap tänpänj yäpmänj kuñat täkanj unitä uyaku Anutu täño oretoret terak kuñarani bureni yäk.

Kudän kudupi kakta Jesu iwet yabänkuñ

Mat 12:38-42, 5:15, 6:22-23; Mak 8:12

²⁹¶ Ämawebe mäyap äbä Jesu it gwäjiñirä man ñode yäwetkuk; Wa! Waki tänpäni ämawebe äbot intä kudän kudupi kubä kakta näwet yabäkanj. Upänkanj in näkä kudän kudupi mebäri kubä nämo täñjira api käneñ. Kudän bian Jona terak ahänjkuko udegän ahänjirän api käneñ. ³⁰ Jona terak imaka ahänjkuko unitä ämawebe Ninive komeken nanik ñode yäwoñäreñkuk; Jona uwä Anutu-ken nanik. Udegän, Äma Bureni-inik terak imaka ahäwayänj täyak unitä äma äbot in ño ñode api täwoñärewek; Äma Bureni-inik uwä Anutu-ken nanik. ³¹¶ Upänkanj intä näkä Anutu-ken nanik yänj nämo nadäkanj. Unitä kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken Siba kome täño intäjukun webe unitä inkät Anutu inamiken bok itkanj momijin kwawak api pewän ahäneñ. Webe unitä Juda täño intäjukun äma Solomon unitäño nadäk-nadäk siwoñi yänahänjirän nadäkta gäripi nadänjkuko unitä kome ban naniktä kädet käroñi-inik äbuk. Täñ äma Solomontä täk täñjkuko u irepmitak uwä itat ño! Upänkanj imata nämo nadänj namik täkanj? ³²¶ Tänpäkanj ämawebe Ninive yotpärare-ken naniktä udegän, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken inkät bok itkanj intäño momijin kwawak api pewä ahäneñ. Imata, Jonatä man yäwerän Ninive ämawebetä nadänpänj bänepi sukureñkuñ. Täñ äma Jonatä täñjkuko u irepmitak uwä itat ño! Upänkanj bänepjin imata nämo sukurekanj?

Äbot tänpäni uwä topän ude

Mat 5:15, 6:22-33

³³× Jesutä man ude yänpänj man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma kubätä topän ijinpänj käwut-ken käbop nämo pewek. Ba topän ijinpänj käbotpänj nämo ähäť yejämbek. Ude nämo! Topän u ijinpänj kwawak penjirän ämawebe äma unitä enjiken abänpänj penyäñenjirän imaka imaka

† 11:26 Jon 5:14 § 11:27 Luk 1:28,42,48 † 11:28 Luk 8:15,21 ¶ 11:29 Mat 16:4

¶ 11:31 1Kn 10:1-10 ¶ 11:32 Jna 3:5-10 × 11:33 Mak 4:21; Luk 8:16

täga yabäneŋ. ³⁴Udegän, dapunjin uwä gupjin täŋo topän. Dapunjintä täga ijineŋo uwä gupjin imaka, penyänëk ikek irirän kädet siwoŋi täga kuŋatneŋ. Täŋ, dapunjin wanëŋo uwä jide täŋpän imaka imaka täga kaŋpän täŋpeŋ kuŋatneŋ? Nämo, gupjin bipmän urani gänäŋ ireko ubayän. ³⁵Unita penyänëk bänepjin-ken itak unitä bipmän urani täŋpeko udeta watäni itpän kuŋat täkot. ³⁶Täŋkaŋ gup nadäk-nadäkjintä bipmän urani nämo, penyänëk ikekgän irirän irit kuŋat-kuŋatjin kuduptagän penyänëk ikek api itneŋ, topäntä penyänëŋ tamik täyak ude.

Anutu täŋo man gup-tägän nämo yäpmän kuŋaren

Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47

³⁷⁻³⁸ ^y Jesutä man ude yän moreŋirän, Parisi äma kubätä ketem bok nakta Jesu eŋini-ken yänikŋat yäpmän äronkuk. Eŋi gänäŋ äro maŋitpänä kerä nämo ärutkaŋ ketem naŋkuk. Täŋirän Parisi äma unitä kaŋpän nadäwän nämo tägawäpän nadäwätäk ŋode täŋkuk; Imata nintäŋo бага irepmitpän kerä nämo ärutkaŋ ketem näyak yäk. ³⁹ ^z Nadäwätäk ude täŋ irirän Jesutä ŋode iwetkuk; Parisi äma in бага iwatpän ketem peŋ nakjin gupigän ärut täkaŋ. Ude täŋpän Anutu iŋamiken bänep nadäk-nadäknin täga yän nadäk täkaŋ. Upänkaŋ nämo! Bänepjin-ken moneŋ tuŋumta nadäwätäk, ba imaka wakiwakitä tokŋeŋkuko pätak. ⁴⁰Inä guŋ bureni! Anututä gupjin bänepjin bok täŋkuk yän nadäk täkot. ⁴¹Unita äma jäwärita bänep iron täŋ yämineŋo uyaku gupjin bänepjin bok, Anutu iŋamiken pakigän itdeŋ.

⁴²Wa! Parisi äma in umun terak kuŋat täkot! In бага man iwatpän piäjin-ken nanik tokän jopi mebäri mebäri unitäŋo moräki Anututa biŋam pek täkaŋ. Upänkaŋ bänepjin-ken Anutu nadän imikinik nämo täk täkaŋ, ba bänep iron kädet nämo iwat täkaŋ. Uita бага man iwatpänä bänep nadäk-nadäkjin bok penëŋo uyaku tägawek. ⁴³Jesutä ude yänpän kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Wa! Parisi äma in umun terak kuŋat täkot! In käbeyä eŋiken intäjukun ämatä bägup-ken itta nadäk täkaŋ. Ba kädet miŋin, ämawebe jopitä taniŋ oretta gäripi nadäk täkaŋ. ⁴⁴Upänkaŋ inä äma kumbani, kome gänäŋ käbop käbänŋaŋ irirä ämawebe punin guno nämo nadäwä tumbäkaŋ kuŋ äbäk täk täkaŋ udewani.

⁴⁵Jesutä man ude yänirän Baga manta mebäri nadäwani äma kubätä iwetkuk; Ai! Yäwoŋärewni äma, gäk Parisi ämata man kehäromi ude yäwetan uwä nin udegän yänärok man niwetan! yäk. ⁴⁶Ude yäwänä Jesutä kowata man ŋode iwetkuk; Wa! Baga manta mebäri nadäwani äma in imaka, umun terak kuŋat täkot! Baga man bäräpi bäräpi ämawebe terak peŋkaŋ inŋin ketän kuŋat täkaŋ. ⁴⁷Wa! In komi api nadäneŋ! In äbekjiye orajiye udewanigän. Unitä Anutu täŋo profet biani däpmänpän

^y 11:37 Luk 7:36, 14:1 ^z 11:39 Mat 15:2

änek täŋkuŋ. Profet äneŋkuŋo awaŋ meni-ken in epmäget tägatäga piŋpän mebäri säkgämän täk täkaŋ. ⁴⁸Upänkaŋ in kädet ude täk täkaŋ unitä ŋode niwoŋäreke täyak; Orajiyetä profet dāpmāk täŋkuŋo u täga täŋkuŋ yāŋ nadāk täkaŋ. Orajiyetä profet dāpmānpän äneŋpani-ken piä täk täkaŋ. ⁴⁹Unita Anutu nadāk-nadāk mähemitä man kubä ŋode yāŋahāŋkuk; Nāk inken profet ba piä āmanaye yāniŋ kireŋpewa āreŋirä ätu kumāŋ-kumāŋ dāpmāŋit, ätu dāpmānpän waki täŋ yāmiŋit api täneŋ yāŋ yāŋkuk. Eruk, man bian yāŋkuko u bureni ahatak ŋo. ⁵⁰Unita bureni ŋode täwetat; Äma ahāk-ahāk kadāni-ken yāput peŋpän profet dāpmāŋ yāpmāŋ ābuŋo unitäŋo momini āmawebe kudup apiŋo itkaŋ ŋo intä terak ärotak. ⁵¹Ämik uwä bian-inik Abeltä nāgäri piwän kuŋkuŋo uken yāput peŋpän āmiŋ yāpmāŋ ābāŋkā Sekaraia kudupi eŋi gānaŋ alta mebäri-ken utpän peŋkuŋ. Unita äneŋi täwetgän täyat; Ämik täŋ yāpmāŋ ābuŋo unitäŋo momi intä terak ärotak.

⁵²Wa! Baga man yāwoŋärewani äma in komi api nadāneŋ. In āmawebetä iritta biŋam täkta Anutu täŋo man yāwetpän yāwoŋäreŋapiŋ Anutu täŋo man mebäri bureni nadākta kädet täŋpipiŋ yāmik täkaŋ. Injin iritta biŋam nāmo täŋpän udegän āmawebetä u täkta kädet täŋpipiŋ yāmik täkaŋ.

⁵³⁻⁵⁴^a Eruk, Jesutä man ude yāŋ paotpeŋ kuŋirän Baga man yāwoŋärewani āmakät Parisi āmatä Jesu man ätu goret yāwän nadāna yāŋkaŋ iwet yabāk pähap täŋit, yāŋpän-kaŋiwarit bumta täŋkuŋ.

Parisi täŋo täŋyākŋarani kudānta man

Mat 10:19-33

12 ¹Ämawebe buminik Jesuken dubini-ken pädä nīkek äbä itkuŋ. Äbä irirä Jesutä iwaräntäkiye jukun ŋode yāwetkuk; Ket nadākot! yāk. Parisi äma täŋo yista ket nadānpän kaŋ kuŋarut. Irit kuŋat-kuŋariken kudän gupi-tägän täk täkaŋ ude in udegän täneŋo udetä yāŋpän yāyat. ²^bUpänkaŋ imaka täŋ-yejāmbani pätak u wari nāmo api pärek. Nāmo kwawakgän api irek. Ba imaka kābop itak u wari nāmo api irek. Nāmo, u kwawakgän api irek. ³Bipmāŋurani gānaŋ man yānayāŋ täkaŋ uwä kepma pähapken kwawakgän api nadāneŋ. Ba eŋi gānaŋ jiap man yānayāŋ täkaŋ uwä kami gera terak yāŋirä api nadāneŋ.

Netäta täga umuntäne?

Mat 10:28-31

⁴Jesutä iwaräntäkiye ude yāwetpän āmawebe päke u ŋode yāwetkuk; Notnaye, ŋode täwera nadāwut; Ämata nāmo umuntäneŋ. Nāmo, äma u komegupgän dāpmāŋkaŋ mäjojin dāpmākta api täŋpā waneŋ. ⁵Upänkaŋ

^a 11:54 Luk 20:20 ^b 12:2 Mat 16:6; Luk 8:17

node täwetat; Äma kubätagän täga umuntäneŋ. Äma unitä tadäpmanŋpän geŋi wakiken ureŋ tänpän äpmonenŋo udetä umuntak täkot yänpän täwetat.

⁶In nadäkan? Barak täpuri kubä wäpi pakup u imaka jopi kubä. Unitäŋo gwäki täga nämo yäpen. Upänkan Anututä udewanita ket yabän yäwat täyak. ^{7e}Tänpän Anututä inta gäripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmitak unita nämoinik api tepmanpek. Gwäkjin pujiŋ jide itkan u kudup daniwän tärewäkan itak. Unita imaka kubäta nämo umuntäneŋ yäk.

Jesu iwatta nämo mäyäk täneŋ

Mat 10:32-33, 12:32, 10:19-20

⁸Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä ämawebe iŋamiken Näk Jesuta nadän imikinik täk täyat yän yänahawayän täko uwä, Äma Bureni-inik näkä udegän äma unita Anutu täŋo aŋero iŋamiken node api yänahäwet; Äma uwä näknata biŋam yäpmanŋtat yän api yänahäwet. ^{9d}Tän, äma kubä ämawebeta umuntanpän Näk Jesuta nämo nadätat yän yäwayän täko uwä, näkä udegän äma unita Anutu täŋo aŋero iŋamiken node api yäwet; Äma ŋonita nämo nadätat yän api yäwet.

¹⁰Tänpäkan äma kubätä Äma Bureni-inikta yänärok man yäwayän täko uwä momini u täga api peŋ imek. Täŋ, äma kubätä Kudupi Munapikta yänärok man yäwayän täko uwä momini nämoinik api peŋ imek.

^{11e}In ket nadäwut! Ämatä manken tepmanayän käbeyä eŋi gänaŋ yän-täknat yäpman äronpän äma ekäni ekäni iŋamiken api tepmanenŋ. Ude täŋirä man jide yäne yän nadäwätäk nämo täneŋ. ¹²Nämo, kadäni uken manta wäyäkneŋirä Kudupi Munapiktä node yäwut yän täwerirä man ugänpän api yänahäneŋ.

Moneŋ tuŋumta bänep iyap nämo täneŋ

¹³Jesutä man ude yänjirän ämawebe päke u bämopi-ken nanik kubätä Jesu node iwetkuk; Yäwoŋärewni äma, tuäna iweriri tuŋum nantä peŋ niminŋan kumbuko u yäpman daniŋpän näka moräki kan namän yäk. ¹⁴Yäwänä Jesutä node iwetkuk; Näk tuŋum yäpman daniwani äma uyaku, ude tänpet yäk. ^{15f}Ude yänpän man node yäwetkuk; Tuŋum pähap yäpmaŋta nadäneŋo udetä watäni itpeŋ kuŋatneŋ. Tuŋum päke unitä iritjin täŋo meham bureni nämo täyak.

¹⁶Jesutä man ude yänpän man wäranı kubä node yäwetkuk; Moneŋ äma kubätä piäni-ken ketem piweko u bureni ahän-bumbum täneŋ.

^c 12:7 Luk 12:24, 21:18; Apos 27:34 ^d 12:9 Luk 9:26 ^e 12:11 Mak 13:11; Luk 21:12-15

^f 12:15 1Ti 6:9-10

17Tāñirā ñode nadāwek; Jide tāñpet? Ketem bureni bumta ahākañ ño degān kañ pewet? yāñ nadāwek. 18Ude nadāñpāñ yāwek; A! nadātat. Ketem pekpek eñina biani wārāmutpāñ kodaki tañigān tāñpāñ ketem ba tuñumna u gānañ kañ pewa! yāk. 19Ude tāñkañ ñode tāga nadāwet yāk. Ketem kāmita pewayāñ tāro uyaku piā āneñi kubā nāmo tāñpāñ oretoret terak ketem ume tāgatāga nañkañ sākgāmān api it yāpmāñ ārowet yāñ nadāwek.

20Ude nadāñirān Anututā ñode iwerek; Gāk guñ bureni! Bipani ñogān iritka gomāgarayāñ yāk. Tāñpakañ nadāk tawañ peyan u kubāta biñam kañ tāñpāñ yāñ iwerek. 21^s Unita ñode tāwera nadāwut; Āma kubātā Anutu tāño tuñumta nadāwātāk nāmo tāñpāñ kome tāño tuñum peñ bāyañ yāpmāñ kuñarayāñ tāko uwā udegān api ahāñ imek yāk.

Kome terak irit tāgata nadāwātāk nāmo tāneñ

Mat 6:25-34

22Unita yāñpāñ Jesutā iwarāntākiye ñode yāwetgān tāñkuk; In guñjinta nadāwātāk ñode nāmo tāneñ; Ketem depāñ nāñpet? Ba tek depāñ tāñpāñ kuñaret? yāñ nāmo nadāneñ. 23Nāmo, ketem ba tek u bureni nāmo. Uwā irit kuñat-kuñatjin tāño tāñkentāk morākigān. Unita bānep nadāk-nadākin imaka bureni terak penēñ. 24^h In imata Anutu u watā sākgāmān nāmo kāwep it nimek yāñ nadāk tākañ? Eruk, in barakta yabāñpāñ-nadāwut! U ketem nāmo piñpāñ puget nak tākañ, ba nañpāñ kāmita nāmo pek tākañ. Upāñkañ Anututā ketem yepmāñ towik tāyak. Tāñpakañ inā barak yārepmitkañ unita in nadāwātāk nāmo tāneñ. 25Jide? Nadāwātākjintā kome terak iritjin tāga wādāwān kāroñ tāwek? Nāmoinik! 26Nadāwātākjintā imaka tāpuri udewani tāga nāmo tāñpeko unita imata ketem tuñumta nadāwātāk pāhap tāk tākañ? Nadāwātāk nāmo tāneñ. Anututā ini api tāñkentāñ tamek.

27Tāñkañ pāya irorita yabāñpāñ-nadāwut. U inita tekta piāni nāmo tāk tākañ upāñkañ yabāñgārip ikek. Unitāño yabāñgāriptā intājukun āma biani Solomon unitāño moneñ tuñum ba tek sākgāmān kañgārip ikek pāke u yārepmit tāyak. 28Tāñpāñ pāya irori uwā kadāni kerāpigān itpāñ paot tākañ. Apiño ahāneñopāñ kwep ude āneñi tāreñ māneñ. Upāñkañ Anututā kañgārip ikek pewān ahāk tākañ. Ude tāk tāyak upāñ imata tek tāga nāmo pewān ahāñ nimek yāñ nadāk tākañ? Wa! In nadākinikjin āreyāwani! 29Unita ketem ba ume deken yāpmāñpāñ nāne yāñkañ nadāwātāk nāmo tāneñ. Ba tek deken yāpmāñpāñ tāne yāñkañ nadāwātāk nāmo tāneñ. 30Nāmoinik! U guñ āmatā bānep nadāk-nadāki udewani terakgān pek tākañ. Tāñ, inā imaka udewanita nadāwātāk pāhap nāmo tāneñ. Nāmo, nanjintā in imaka udewanita wāyākñek tākañ

^s 12:21 Mat 6:19-20 ^h 12:24 Sam 147:9; Luk 12:7

yāŋ tabānpāŋ-nadāk täyak unita api täŋkentāŋ tamek. ³¹Unita Anututā intājukun it tamiŋpāŋ tabāŋ täwatta unitagān gāripi-inik nadānpēŋ piāni tāk tākot. Ude täŋirā uyaku ketem tuŋumta wāyākŋek piä tānayāŋ tākaŋ u api taniŋ kirewek.

³²ⁱ Uita yawaknaye, in nāmo umuntāneŋ. Nanjintā tämagutpāŋ intājukun it tamiŋpāŋ tabāŋ täwatta gāripi nadatak. ³³^j Uita in tuŋumjin āma jopita yāniŋ kirewut. Ude täŋkaŋ kunum täŋo tuŋum wawaki nāmo, ba paot-paori nāmo patak ugānpāŋ kaŋ korewut. Tuŋum uwā āmatā kubo tānaŋi nāmo ba gwaktā naŋpā tumnaŋi nāmo. ³⁴Nadākaŋ? Imatakēn tuŋumta nadāwi ārowani täŋpeko uwā bānep nadāk-nadākka uterakgān pēŋpāŋ kuŋaren.

Bānep kodaki itta man

Mat 24:42-51; Mak 13:33-36

³⁵^k Jesutā man ude yāwetpāŋ āneŋi ŋode yāwetkuk; In tuŋum tākot! Piä täŋo tek tänpāŋ topān iŋiŋ-yāŋeŋkaŋ itkot. ³⁶^l Piä watā āma tāgatā intājukun āmanitā ābākta tuŋum tänpāŋ itsāmāk tākaŋ ude tänpāŋ itkot. Intājukun āmani uwā kome kubāken kwekotā āneŋi ābānpāŋ yāma-ken kwāpkwāp yāpurirān piä watā āmaniye täga u ābā yāma bārāneŋ dāt imineŋ. ³⁷^m Bureni, piä watā āmaniyetā täŋpidām taŋpāŋ irirā ābā yabāŋ ahānpāŋjä täga nadāŋ yāmek. Bānep täga nadānpāŋ piä täŋo tek yamāŋkaŋ piä watā āmaniye ŋode yāwerek; Eruk nākŋo kome yāpmānpāŋ maŋit yāpmāŋ kuŋirā nākā ketem tepmāŋ towiwayāŋ yāk. ³⁸Āma ekāni u bipani bāmop ba yāŋe-yāŋeta ābānpāŋ dāpmon nāmo pātneŋo uwā yabāwān tāgainik täŋpek.

³⁹ⁿ In mebari ŋode nadāwut; Eŋi kubā māhemitā bipani uken kubo āma api ābek yāŋ, ude nadānpāŋ pidām taŋpāŋ irirān kubo āma u eŋi gānaŋ täga nāmo ārowek. ⁴⁰Eruk ude bumik, in udegān Ekānijintā kepma ba kadāni uken api ābek yāŋ nāmo nadākaŋ-ken uken api ābeko unita pidām taŋpāŋ itkot.

Piä āma täga u jidewani?

Mat 24:45-51

⁴¹Jesutā manbiŋam u yāwet paorānā Pitatā ŋode iwet yabāŋkuk; Ekāni yāk. Gāk man wārani yāyan ŋowā, nintagān ba kudup pāhapta yāyan? ⁴²Ude iwet yabāŋirān Jesutā man wārani kubā ŋode yāwetgān täŋkuk; Āma ekāni kubātā piä watā āmaniye-kāt nanik kubāta piä man ŋode iwerek; Nāk kome kubāken kwayāŋ. Kuŋarira piä watā āmanaye u watāni itpāŋ ketem kadāni-kengān kaŋ yepmāŋ towik täyi yāŋ iwerek. Eruk,

ⁱ 12:32 Luk 22:29; Rev 1:6 ^j 12:33 Luk 18:22 ^k 12:35 Kis 12:11; Mat 25:1-13

^l 12:36 1Pi 1:13; Mak 13:33-36 ^m 12:37 Jon 13:4 ⁿ 12:39 Mat 24:43-44, 1Te 5:2

piä watä äma u kudän jide tänpoko unita watä äma nadäk-nadäka täga ba man buramiwani äma yän iwerek? ⁴³Uwä ñode; Piä watä äma u, yän imani ude tänpän irirän ekänini äneñi äyängutpen äbek. Äbänpän piä watä äma u kanpän orañ imek. ⁴⁴° Näk bureni täwetat. Ekäninitä orañ iminpän tuñumi kuduptagän watäni it imekta iniñ kirewew yäk.

⁴⁵Tän, piä watä äma u goret tänpoko uwä ñode nadäwek; A! Ekäninawä ñodetä nämo api äbek! Ittängän kämiinik api äbek yän nadäwek. Ude nadänpän piä watä äma noriye wanoriye ätu däpmanpän yäwat kireñit, ba tängungun ume nañit täñkañ tängun tänpän irek. ⁴⁶Ude täñkañ ekäninitä gun tänpän irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbänpän waki täñ irirän kanpän piä watä äma u utkañ madäñ jukutpän äma nadäkinik nämo tänpänitä pänku irani-ken manpän kuneñ yäk.

⁴⁷P Unita bureni-inik täwera nadäwut; Piä watä äma kubätä ekänini täño man uwäku nadäweko upänkañ man bitnäk tänpoko uwä ekäninitä bumta urek. ⁴⁸Tän, piä watä äma u ekänini täño man nämo nadänkañ penawäk tänpän kuñareko uwä ähan urek. Tänpäkañ äma kubätawä imaka imaka mäyap iniñ kirewani äma udewaniwä kowatawä piäni täñi pewän ahänjirän Anututä kawän tägawek. Ba kubä u piä wäp ärowani yäpanitä kowatawä gwäk pimiñpän piäni täñirän tägawek.

Jesu duñ-wewek pewän ahäкта äpuk

Mat 10:34-36, 5:25-26, 16:1-4; Mak 8:11-13

⁴⁹Jesutä ude yänpän äneñi ñode yänkuk; Näk kome terak kädap pewä ijineñta äput yäk. Täñkañ pengän ijinani. ⁵⁰° Upänkañ näk ume inide kubä, komi nitek äruretta yän namani. Ume u ärura tärenjirän nadän bäräp nadätat ño api tärewew.

⁵¹r In näka ñode nämo nadäneñ; U kome terak bänep kwini pewa ahäкта äpuk yän nämo nadäneñ. Nämo, näk komen ämawebe bämopi-ken duñ-wewek pewa ahäкта äput. ⁵²Apiñotä it yäpmän äronayän takamän-ken u ñode api ahäwek; Nädamiñi-nani 5 u bämopi-ken duñ-weñjira kukñi yarä, kukñi yaräkubä ude api ahäwek. ⁵³s Ba wäpna terak ini yanani yarätä duñ-wewek tänpän nani ini, nanaki ini ude api itdeñ. Ba wäpna terak yamiñi yarätä duñ-weñpän miñi ini, äperi ini api itdeñ. Ba yanäbeki yarätä duñ-wewek tänpän ini-ini api itdeñ.

Kadäni täño kudän yäpmän danik täkot

⁵⁴Jesutä man ude yäwetpän ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; In gubam wärämänjirän kanpän iwän tawayän yän nadäk täkañ. Ude nadänjirä ätu itpäñä bureni ahäk täyak yäk. ⁵⁵Ba mänittä piänpewän

° 12:44 Mat 25:21,23 P 12:47 Jem 4:17 ° 12:50 Mak 10:38-39 r 12:51 Mat 26:38; Jon 12:27 s 12:53 Mai 7:6

gubam kewenirän kanpän node yäk takan; Edap ijiwayän. Yänjirä udegän ahäk täyak. ⁵⁶ Wära! Jop manman yäwani in uwä äbän kubit unitäno mebari nadäk takan upänkan kadäni nonitänjo mebari imata nämö nadäwä täretak?

⁵⁷ Injin imata kädet gwäjiwani u ba, siwoŋi u kawä tärewäpän nämö yäpmän danik takan? ⁵⁸ Äma kubätä manken gepmanpayän nadänpän kuŋareko uwä kädet minin kuŋit kuŋit kokwawaki yäpmän äpäkta yänpän-nadäk täden. Ude nämö tänjiri iwanka unitä manken gepmanjirän man yäpmän daniwanitä nadänpän komi ämani peŋ iwet-pewän komi eŋiken gepmanpek. ⁵⁹ Näk bureni täwetat. Komi eŋiken u gepmanpeko uwä jop täga nämö äpäman kwen. Momi tänpeno unitänjo kowata kudup-inik peŋkan uyaku äpäman kwen.

Bänep äyänut-äyänutta man

13 ¹ Kadäni uken äma ätu Jesu-kät itkuŋo unitä Jesu manbiŋam node iwetkuŋ; Man nonita jide nadätan? Galili nanik ämawebe ätu Anutu iniŋ oretta tom däpmänpän ijin imiŋ irirä Pailattä yänpewän ämawebe u kumän-kumän däpuŋ yäk. ² Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Galili ämawebe uken umuri pähap ahän yämiŋkuko u ima mebarita ahän yämiŋkuk? Momini uwä ätu täno momini yärepmitkuko unita ahän yämiŋkuk yän nadäk takan? ³ Nämoinik! Upänkan inä bänepjin nämö sukurenayän täno uwä udegän api paot moreneŋ. ⁴ Täŋ, äma 18 ude Siloam komeken mobä eŋitä tokätpän maŋ kumän-kumän däpuko unita jide yäne? Momini uwä Jerusalem ämawebe ätu täno momini yärepmitkuko unita umuri u ahän yämiŋkuk yän nadäkan? ⁵ Nämoinik! Upänkan inä bänepjin nämö sukurenayän täno uwä udegän api paot moreneŋ.

⁶⁻⁷ * Tänpän Jesutä wama päyata man wärani node yänkuk; Äma kubätä piäni-ken wama päya piwän äronpän tägawek. Täganpän päya unitänjo mujipitä ahäwut yänpän watäni irekopän mujipi nämö ahänjirä piä watä äma iwerek; Näk päya nonitänjo mujipita wäyäkneŋ yäpmän äbänjira obaŋ yaräkubä tärenjirän ätu nämö yabän ahätat yäk. Unita madän maŋpi kut! Päya ŋo jop-nadän piä bämopi-ken irektawä! yän iwerek. ⁸ Iweränä piä watä äma unitä iwerek; Ärowanina, nämö! yäk. Obaŋ nonitawä ini kan irän. Näk mebari tänpän däpuk äriwa äronjirä mujipi api ahäneŋ ba nämö ahäneŋ u kanpän nadäkta yäk. ⁹ Bureni paränä ini kan irän. Täŋ, nämö paränä kan madäwa yäk.

Jesutä Sabatken webe kubä yäpän täganjuk

¹⁰ Eruk, Sabat kadäni kubäken Jesu käbeyä eŋi gänaŋ äronpän ämawebe Anutu täno man yäwetpän yäwonjärek täŋ itkuk. ¹¹ Tänpäkan

¹ 13:2 Jon 9:2 ² 13:3 Sam 7:12 ³ 13:6 Mat 21:19 ⁴ 13:7 Luk 3:9 ⁵ 13:8 2Pi 3:9,15

webe mäjotä magärani kubä u imaka bok itkuṇ. Mäjotä webe u magärirän obaṇ 18 ude it yäpmän äbuk. It yäpmän äbänirän mädeni mugetkuko unita siwoṇ täga nämo kuṇat täṇkukonik. ¹²Eruk Jesutä webe u irirän kaṇpän iwerän dubini-ken äbänä iwetkuk; Wanotna, käyäm waki gäkä terak itak ṇo apiṇo paotak! ¹³Ude yänkaṇ keritä gupi terak peṇirän uterakgän siwoṇi itpän Anutu wäpi biṇam yänpän iniṇ oretkuk.

¹⁴ṽ Tänpäkaṇ Jesutä Sabat kadäni-ken webe u yäpän tägaṇkuṇo unita käbeyä eṇi täṇo watä äma unitä kaṇpän bänepi waṇkuṇ. Bänepi wawäpän ämawebe yäwetkuk; Ai! Piä täktäk kadäni kepma 6tä itkaṇ yäk. Unita käyäm yäpän tägaṇ nimän yän nadänpänä piä täktäk kadäni-kengän kaṇ äbut. Sabat kadäni-ken käyäm yäpä tägakta nämo ämneṇ yäk.

¹⁵ᶻ Ude yäwänä Ekänitä bänepi wawäkaṇ kowata ṇode iwetkuk; Wa! In ämawebe täṇkentäkta wäp biṇam yäpuṇo upänkaṇ u bureni nämo täk täkaṇ. In täṇyäkṇarani äma! In Sabat kadäni-ken yawakjiyeta butewaki nadän yämiṇpän yen pit yämiṇkaṇ yän-yäkṇat yäpmän ume ketem nakta kuk täkaṇ. Upänkaṇ yawakjiyeta nadäk täkaṇ ude webe ṇonita butewaki udegän imata nämo nadän imikaṇ? ¹⁶ᵃ Webe ṇowä Abrahamtä äbotken nanik. Satantä obaṇ 18 udeta topmänpän komi imiṇ yäpmän äbuk. Unita Sabat kadäni-ken webe mäjotä magärani pit imitat ṇonita jide nadäkaṇ? U siwoṇi nämo yän ba nadäkaṇ? ¹⁷Ude yänirän äma yänpän-kaṇiwatkuṇo u mäyäk nadänkuṇ. Tänpäkaṇ ämawebe päke u Jesutä imaka tägatäga täṇ yämiṇkuko unita gäripi pähap nadänpän iniṇ oretkuṇ.

Anutu täṇo äbot u jidewani?

Mat 13:31-33; Mak 4:30-32

¹⁸Tänpäkaṇ Jesutä yäwetkuk; Jide yäwa? Äbot Anututä intäjukun it yämiṇkaṇ yabän yäwat täyak u imataken udewani? ¹⁹Uwä päya mujiṇi kubä wäpi Mastat udewani. Äma kubätä mastat mujiṇi yäpmänpän piäni-ken piwän äronpän pähämi obät täneṇ. Pähämi obät täṇirä baraktä eṇini päya u momi terak täneṇ. ²⁰Ude yänpän äneṇi ṇode yäwetgän täṇkuk; Ba Anututä intäjukun itkaṇ yabän yäwat piä täk täyak u jidewani? ²¹Uwä yis udewani. Webe kubätä kāräga täṇpa yänkaṇ yis täpuri yäpmänpän parawa taṇi-kät awähurek. Ude täṇirän yistä parawa kudup gänaṇ kuṇatkaṇ piäni täṇpek.

Yäma täpuri täṇo man

Mat 7:13-14, 21-23

²²Eruk Jesutä Jerusalem yotpärare kwa yänkaṇ yotpärare taṇi täpuri manbiṇam yäwetpän yäwoṇärek täṇtän kuṇkuk. ²³Manbiṇam

ṽ 13:14 Kis 20:9-10; Lo 5:13-14; Luk 6:7; Jon 5:16 ᶻ 13:15 Luk 14:5 ᵃ 13:16 Luk 19:9

yājahāntān kuñirān āma kubātā ŋode iwet yabāŋkuk; Ekāni! Gāk jide nadātan? Anutu uwā āmawebe inita biŋam jidepān api yāpek? Māyap api yāpek ba yarāgān? Ude iwerānā Jesutā kowata ŋode yāwetkuk; ^{24 b} Burenī tāwetat, āmawebe māyaptā yāma tāpuriken ārokta api tānpā wanēŋo unita in yāma tāpuri u ārokta piāni gwāk pimiŋpān tāneŋ. ^{25 c} In nadākaŋ? Enj māhemitā yāma u api ukārek. Ude tāñirān in yāma-ken itkaŋ gera ŋode api yāneŋ; Ekāni! Yāma ŋo dāt nimiwā! Ude yāwāwā api tāwerek; Nāk inta nāmo nadātat. In de naniktā abākaŋ? ²⁶ Ude yāwānā intā ŋode api iwetneŋ; Nin bian gākkāt ketem bok nāk tāŋkumāŋo ukeŋo. Gāk komenin-ken man niwetpān niwoŋārek tāŋkuno ukeŋo yāk. ^{27 d} Ude iwetnayān tāŋo upāŋkaŋ āneŋi ŋode api tāwerek; Inta nāmo nadātat, ba u naniktā ābākaŋ yān nāmo nadātat. Unita wakiwaki tāŋpani in kewewut!

^{28 e} Inā yewa kemat kāda maŋpā kunayān tākaŋ-ken u itkaŋ Abraham, Aisak, Jekop-kāt profet biani kudup Anutu tāŋo yabān yāwat yewa gānaŋ irirā api yabāneŋ. Yabāŋkaŋ konām butewaki tānpān komi nadāŋkaŋ mejin api jiwātpeŋ itneŋ. ^{29 f} Tānpākaŋ āmawebe edap dapuri ābāk tāyak kāda ba āpmok tāyak kāda ba kukŋi kukŋi uken naniktā api āmneŋ. Ābānpān Anututā yewa gānaŋ āroŋpān āŋnak-āŋnak pāhap uken ketem api nāneŋ. ^{30 g} In nadākaŋ? Kadāni uken āmawebe wāpi biŋam ikek itkaŋ u āpani api itneŋ. Tān, āpani itkaŋ u uwā wāpi biŋam ikek api itneŋ.

Jesu Jerusalem yotpārare-ken api kumbek

Mat 23:37-39

³¹ Kadāni ukengān Parisi ātutā ābānpān Jesu iwetkuŋ; Kome ŋo penpeŋ kome ātuken ku! Herot gāk kumāŋ-kumāŋ gutta nadātak yāk. ³² Ude iwerāwā Jesutā yāwetkuk; Kuŋkaŋ aŋ āgwāri Herot u ŋode iwerā nadāwān. Nāk apiŋokāt kwep uwā mājo āma magārani u yāwat kireŋit ba āma kāyām ikek yāpa tāgaŋ yāmiŋit api tāŋpet yān iwerut. Tāŋkaŋ apiŋo ba kwep yāneŋ piāna tān yāpmāŋ kuŋira kepma yarākubā uken api tārewek yān iwerut. ³³ Kepma kepma piā gwāk pimiŋpān tāŋtān api kwet. U imata, profet kubā kome kubāken irirān tāga nāmo utpewā kumbek. Nāmo, Jerusalem yotpārare-ken uyaku tāga utpewā kumbek.

³⁴ Jesutā ude yānpān yāŋkuk; O Jerusalem āmawebenaye! In imata profet dāpmānpān piā āmanaye tāŋkentān tamikta pewa ābuŋo u mobātā kumāŋ-kumāŋ dāpmāk tākaŋ? Baraktā nanakiye uyiŋjeŋ pat tākaŋ ude nākā in uyiŋjeŋ patta bitnāŋ yāpmāŋ ābuŋ. ³⁵ Unita Anututā tabā kātāñirān watājin nāmo, jop api itneŋ. Eruk nadāwut! Āneŋi nāmo nabāŋkaŋ it yāpmāŋ āroŋtāngān Anutu wāpi terak abātak unita iniŋ oretna! yān yānayān tāŋo ugān api nabāneŋ.

^b 13:24 Plp 3:12 ^c 13:25 Mat 25:10-12 ^d 13:27 Sam 6:8 ^e 13:28 Mat 8:11-12

^f 13:29 Sam 107:3; Luk 14:15 ^g 13:30 Mat 19:30

Jesu Parisi kubä täño enjiken itkuk

14 ^{1h} Sabat kubäken Jesu Parisi äma ätukät ketem bok nakta Parisi äma wäpi niked kubätä enjiken äronjuk. Äro irirän äma itkuño u ket kañiwatkuñ. ² Ket kañiwat irirä, äma gupi tokneñ ärowani kubä yänjiknat yäpmän Jesu dubini-ken äbä tenkuñ. ³ⁱ Tenjirä Jesutä kañpän Parisi ämakät Baga manta mebäri nadäwani äma ñode yäwet yabänjuk; Baga mantä jide niwetak? Sabat kadäni-ken äma käyäm ikek täga yäpa täganen ba nämo? ⁴ Ude yäweränä kowata man kubä nämo yänkuñ. Man kum irirä Jesutä äma u injipän yäpän tagawäpän tewän kuñkuk. ^{5j} Tewän kuñirän äma itkuño u yäwetkuk; Näka goret täyak yän nadäkan? In kubä täño nanak ba yawakjin kubätä Sabat kadäni-ken awan gänan äpmonpeko uwä butewaki nämo nadänen? Nämo, butewaki nadänpän bäräneñ pänku wädänpän teneñ. ^{6k} Yäweränä kowata iwetta manta wäyäknewä wawäpän man nämo inin yänkuñ.

Gäkñata nadäwi ärowani nämo täñpek

^{7l} Eruk ätu itpän yabänjuk; Äma ätu, ketem bok nakta äbä inita nin äma ekäni yän nadänpän, bägup äma wäpi biñam ikektä mañirani-ken äro mañitkuñ. Mañirirä yabänpän Jesutä manbiñam ñode yäwetkuk; ^{8m} Äma kubätä äñnak-äñnak pähap tänpän gämaguränä äma ekänitä mañirani-ken päro nämo mañiren. Äñnak-äñnak mähemitä äma wäpi biñam ärowani niked imaguränä gäk jide täppen? ⁹ Gäk äma ekänitä mañirani-ken mañiriri äñnak-äñnak mähemitä päbä gäwerek; Ai, akwikan, ekäni ñonitä bägup täga ño mañirän yän gäwerek. Ude gäweränä pänku bägup jopi-ken mañitkan mäyäk pähap nadäwen. ¹⁰ Unita äma kubätä ketem bok nädayän nadänpän gämaguränä bägup jopi-ken mañiren. Ude täñiri äma unitä gäwerek; Notnapak, abä bägup säkgämän peñ gamitat-ken ño mañit yän gäwerek. Ude täñiri ämawebe ätutä gabänpän wäpka biñam punin yäpmän akuneñ. ¹¹ⁿ Näk ñode täwera nadäwut; Äma kubätä ini wäpi biñam yäpmän ärowayän täko uwä Anututä wäpi biñam api yäpmän äpek. Täñ, äma kubätä inita nadäwän äpani tänpänpän kuñarayän täko uwä Anututä api oran imek. ¹² Jesutä ude yänpän äma yänjiknat yäpmän äronkuko u ñode iwetkuk; Gäk äñnak-äñnak kubä täñkan gäkñaken wanotkaye notkaye niminikaye ba komeka-ken nanik äma wäpi biñam ikek nämo yänpewi ämneñ. Ude täñpeno uwä kowata gäka udegän täneñ. Kowata udegän täñ gaminjirä tärewek. ^{13o} Unita äñnak-äñnak tänpänä äma äpani, keri kuroñi gwäjiwani, dapuri tumbani, äma jäwäri ugänpän yän-yäkñat

^h 14:1 Luk 11:37 ⁱ 14:3 Luk 6:9 ^j 14:5 Mat 12:11; Luk 13:15 ^k 14:6 Mat 22:46

^l 14:7 Mat 23:6 ^m 14:8 Snd 25:6-7 ⁿ 14:11 Mat 23:12; Luk 18:14 ^o 14:13 Lo 14:29

päbä yepmänj towiwen. ^{14p} Äma jopi jäwäri udewanitä kowata täga nämö täñ gamineñ, upänkañ Anututä ini api ganiñ orerek. Kowata uwä äma siwonjitä akukakuk kadäni-ken api yäpen.

Äñnak-äñnak pähapta bitnäñkuñ

Mat 22:1-10

^{15q} Jesutä man ude yänjirän äma ketem bok nañ itkuño u kubätä Jesu iwetkuk; Bureni yäk. Anutu täño kañiwat yewa gänañ ketem nänayän täkañ udewanitä säkgämän api itneñ yäk. ¹⁶ Yäwänä Jesutä manbiñam kubä ñode iwetkuk; Äma kubätä äñnak-äñnak tañi kubä täñpayän täñtuñum tañpäñ äma bumta äbäкта man pewän kuñarek. ¹⁷ Täñpäñ imaka imaka täñket tañ moreñpäñ watä ämani kubä ñode iwerek; Pänku äma näkño gera nadänkuño u ñode yäweri äbut; Ketem kudup iññpäñ täñtuñum täwani unita kuna yän yäwet.

¹⁸ Eruk päñku yäweränä bitnäñpäñ wohut-wohut man iwetneñ. Äma kubätäwä ñode iwerek; Näk kome kubä näkñata yäpetta gwäki penkut yäk. U kakta kuyat yäk. Unita ekänikatä näka nadäwän waki nämö täñpek yäk. ¹⁹ Täñ kubätäwä iwerek; Näk bulimakau 10 suwañkuro u päñku yän-yäkñat yäpmän päbä kehäromini yabänpäñ-nadäкта piäken yepmañpayän yäk. Unita ekänikatä näka nämö nadäwän waney yäk. ^{20r} Ba kubätäwä iwerek; Näk webe kubä api yäput. Unita nämö ärewayän yäk. ²¹ Ude yänjirä watä ämani uwä äneñi äyänutpen päñku ekänini manbiñam iwerek. Iwerän nadänkañ bänepi wawäpäñ watä ämani äneñi ñode iwet-pewän kwek; Gäk bäräneñ kuñkañ yotpärare täño kädet täpuri täpuri-ken ämawebe jäwäri, keri kuroñi gwäjiwani, dapuri tumbani kuduptagän yän-yäkñat yäpmän äbi yäk. ²² Ude iweränä watä ämanitä udegän täñkañ äma ekänini u iwerek; Ekäni yäk. Näwerano udegän tät. Täre upänkañ eni ketem nänayän täkañ-ken bägup ätu jop itkañ yäk. ²³ Yäweränä iwerek; Eruk, äneñi kuñkañ kädet täpuri täpuri it yäpmän kukañken udegän kuñatkañ ämawebe kudup yänporiñ yäpmän äbi. Näkño eni ämawebetä tokñewän yän nadätat yäk. ²⁴ Näk bureni gäwera; Ämawebe pengän man pewa kuñarirän nadänkuño unitä näkkät ketem nämoinik api näne yäk.

Jesu iwat-iwatta jukuman

Mat 10:37-38

²⁵ Täñpäñ äma äbot pähaptä Jesu iwarän täñjirä äyänutpän ñode yäwetkuk; ^{26s} Äma kubätä näkkät kuñatta nadänkañ upänkañ miñi nani ba webe nanak ba noriye wanoriye unita mäde nämö ut yämayän täko uwä näkño notnapak bureni täga nämö irek. Ba iniken irit kuñat-kuñarita

^p 14:14 Jon 5:29 ^q 14:15 Luk 13:29 ^r 14:20 1Ko 7:33 ^s 14:26 Luk 18:29

mäde nämo ut imayän täko uwä näkkät bok täga nämo kuŋatde. ^{27t} Ba kubätä näkä päya kwakäp terak komi nadäwayän täro udegän nadäkta umuntaŋkaŋ näwarayän täko uwä näwaräntäkna bureni täga nämo api irek.

²⁸ Bureni! Äma kubätä eni kehäromi kubä tänpa yänkaŋ pengänä moneŋi danipän moneŋ upän eni täga tänaŋi ba nämo tänaŋi yän nadäwek. ²⁹ Ude nämo tänpaŋä eni yäput peŋirän moneŋi paoränpän pewän jop pärek. Tänpirän ämawebetä eni päraki u kaŋpän yänpän kaŋ-mägayäk tänpän yäneŋ; ³⁰ U kawut! Eni ŋo tänpayän yänpän ba täŋkukopän pewän päraki-tägän ŋo pätak! yäk.

³¹ Ba kome kubä täŋo intäjukun ämakät kubä täŋo intäjukun ämakät ämik täda yänkaŋ intäjukun äma u pengän kaŋpän nadäk piä ŋode tänppek; Kome kubä unitäŋo äboreye taŋi, 20 tausen ude yäk. Näkŋo 10 tausen-gän. Jide tänpän näkŋo äbottä iwan äbot taŋi u dänpeŋ yän kaŋpän nadäk piä ude tänppek. ³² Ude tänpän iwan täga nämo dämpänpän yäwat kirewet yän nadäwek. Ude nadänpän noriye ätu kome unitäŋo intäjukun äma täŋo bänepi yäpmän äpäkta yäwet-pewän kuneŋ yäk. ³³ Jesutä man wärani u yän paotpän ŋode yäwetkuk; Udegän, äma kubätä näk näwara yänpänä bäräŋeŋ-inik nämo näwarek. Nämo äma u imaka imakani kudup nämo peŋ moreŋkaŋ näk näwarayän täko uwä näkŋo näwaräntäkna bureni nämoinik api tänppek.

Paŋ gäripi nitek ude kuŋatneŋ

Mat 5:13; Mak 9:50

³⁴ Jesutä ude yänpän man wärani kubä ŋode yäwetkuk; Paŋ u gäripi kehäromi nitek. Upänkaŋ gäripi paoreko uwä jide tänpena äneŋi gäripi ahäwek? Täga nämo! U imaka jopi kubä ude irek. ³⁵ Piäni nämo ude irek. U jop ureŋ täna kuneŋ. Unita äma jukuni nitektä näkŋo man ŋo ket nadäwut!

Sipsip kubä paotkuko unitäŋo manbiŋam

Mat 18:12-14

15 ¹ Kepma kubäken äma takis moneŋ yäpani ätu ba äma waki tänpäni yän yäwerani ätukät Jesutä man yänirän nadänayän äbuŋ. ^{2u} Ude tänpirä Parisi ämakät Baga man yäwoŋärewni äma ätu u itkuŋo unitä yänpän-kaŋiwat man ŋode yänkuŋ; U kawut! Äma ŋowä waki tänpänita not täŋ yäminpän ketem bok nak täkaŋ yäk.

³ Ude yäwäwä Jesutä man wärani kubä ŋode yäwetkuk; ^{4v} Inkät nanik kubä täŋo sipsip äbot 100 ude itneŋo upän kubätä paoränä jide tänppek? Äma u sipsip 99 säkgämän itneŋ u bägup tagaken yepmankaŋ kubä

^t 14:27 Luk 9:23 ^u 15:2 Luk 5:30 ^v 15:4 Ese 34:11,16; Luk 19:10

paoreko unita wäyäkñeñtän kuñarek. ⁵⁻⁶ Kuñatkä kañ-ahäñpänä oretoret terak yäpmänkañ buramiñ yäpmän enjiken kwek. Enjiken kuñpänä noriye yäñpabä kubä-kengän yepmankañ yäwerek; Wisikna! Näkño yawak kubä paorakopän kañ-ahäñpän yäpmän abätat unita oretoret täna! yän yäwerek. ⁷ Näk bureni täwetat. Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayän täko uwä kunum gänañ ununitä oretoret bumta api tañ imineñ. Täñ, ämawebe mäyap Siwoñi yänkañ bänepi sukurekta nämö nadäk täkañ unita oretoret nämö api täneñ.

⁸ Jesutä ude yäñpän man wärani kubä ñode yänkuk; Webe kubätä moneñ kujari 10 ude yäpmän kuñarirän moneñ kujari kubätä paoreko uwä jide täñpek? Webe u topän iñjpän eni gänañ imaka imaka ket däpmän äreyänpän wäyäkñeñtängän kañ-ahäwek. ⁹ Kañ-ahäñpänä webe unitä noriye yäñpabä kubä-kengän yepmanpän yäwerek; Wisikna! Moneñna kubä paorakopän kañ-ahätat yäk. Unita oretoret täna yän yäwerek. ¹⁰ Jesutä ude yäñpän ñode yäwetkuk; Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayän täko uwä, kunum gänañ oretoret pähap api ahäwek.

Nanaki kubätä paotkuko unitäño manbiñam

¹¹ Jesutä man wärani ude yäñpän man wärani äneñi kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubä täño nanaki yarä. ¹² Unitä ittängän nanaki monänitä nani iwerek; Nan, gäkä kumänjiri moneñ tuñum näkñata biñam yäpmäktä yäwani u nam! yäk. Ude iweränä nanitä tuñum yäpmän daniñpän yämek. ¹³ * Täñjirän nanaki monäni uwä kepma yarägän itkañ moneñ tuñum nanitä imeko u yäpmänpän komeñi penpen kwek. Kumañ pänku kome ban kubäken ahäwek. Uken ahäñpän imaka imaka yabängärip ikek unita moneñi kudup ureñ täñpän kuneñ. ¹⁴ Ureñ täñpän kuñirä kadäni ugän kome uken nakta jop irit ahäwek. Ude täñjirän monä uwä jop irek. ¹⁵ Jop itkañ piä täñpayän kome mähem kubä ireko uken kwek. Kwänä äma unitä towik watäni itta iwerän kwek. ¹⁶ x Täñpän ketem kubä nämö imiñirä nakta bumta iwäwä towik täño ketem näñpayän nadäwek. ¹⁷ Täñpän inita näk goret täñ yäpmän abätat yän nadäwätäk täñkañ bänepitä ñode nadäwek; Nana täño piä ämaniye kumän-tagän ketem bumta nañ irirä näk nakta jop ño itat. ¹⁸ y Unitä näk komena-ken kuñkañ nana ahän imiñpän ñode kañ iwera; Nan, näk waki täñjira mominatä Anutu-ken ba gäkken wakiinik täyak. ¹⁹ Unitä gäk iroñina yän näwerentawä yäk. Näk jop waki, piä ämaka kubä ude nadän namiñiri kañ ira yäk. Man ude api iweret yän nadäwek. ²⁰ Eruk, ude nadäñpän akumañ äneñi nani-ken kwek.

Kuñtängän eruk, kädet moräk-ken äbäñjirän nanitä käwek. Kañpän butewaki nadäñpän bäräñeñ pänku bäyañ imiñpän geñi darek.

* 15:13 Snd 29:3 x 15:16 Snd 23:21 y 15:18 Sam 51:4; Jer 3:12-13

21 Tānpānjā nanakitā ḡode iwerek; Nan, nāk waki tānjira mominatā Anutu-ken ba gākken wakiinik tāyak yāk. Unita gāk ironjina yān nāwerentawā. 22 Ude iwerānkaḡ nanitā piā āmaniyeta gera yāwek; In tek tāgagāmān kubā bārāneḡ yāpmāḡ pābā tāḡ imut! yāk. Ba siworok keri-ken tāḡ imiḡpāḡ kuroḡi ārārani peḡ imut! yāk. 23 Ude tāḡkaḡ pāḡku bulimakau nanaki sākgāmān ukeḡopāḡ yāpmāḡkaḡ utpāḡ ijiḡkaḡ naḡpāḡ oretoreset tāna! 24^z Imata, nanakna ḡowā kumbukopāḡ āneḡi ābātak yāk. Paotkukopāḡ āneḡi ahātak. Ude yāwerānkaḡ ārawa pāhap yāput peḡpāḡ tāneḡ.

25 Ude tāḡ irirā nanaki tuāni piāken kuḡareko unitā āyāḡutpeḡ eḡi māde kāda ābāḡkaḡ kap oretoreset māmā nadāwek. 26 Nadāḡpāḡ piā āma kubā yāḡpewān abānkaḡ iwet yabāwek; U ima māmā? 27^a Yāwānā iwerek; Monāka yotpārareken āneḡi ābātak unita nanjektā yāḡpewān bulimakau nanaki sākgāmān ukeḡopāḡ madāḡpāḡ iḡikamāḡ yāk. 28 Ude iwerānā nanaki tuānitā bānepi tāḡpān wawāpāḡ eḡi gānaḡ ārokta bitnāwek. Ude tāḡjirān nanitā yāman āpā eḡi gānaḡ ārokta butewaki terak ehutpāḡ iwet yabāwek. 29 Iwet yabāwānā nanaki tuānitā iwerek; Gāk nadātan? Nāk obaḡ jide u piā tāḡ gamiḡ yāpmāḡ ābāḡpāḡ manka kubā nāmo ut tāyat. Tāḡkaḡ gāk meme nanaki tāpuri kubā nami notnayekāt naḡpāḡ oretoreset nāmo tāḡkumāḡ yāk. 30 Upāḡkaḡ nanaka monāka gākḡo moneḡ tuḡum webe jopjop kuḡaranita kudup ureḡ tāḡpān kuḡkuḡ! Udewanitā ābāḡjirān gākā yāḡpewi bulimakau nanaki sākgāmān kubā utpāḡ iḡiḡ imikaḡ yāk.

31 Yāwānā nanitā iwerek; Nanakna! Gāk kadāni kadāni nākkāt it yāpmāḡ ābāk tākamāk. Imaka kuduptagān itkaḡ uwā nekta biḡam it morekaḡ yāk. 32 Upāḡkaḡ monākawā kumbukopāḡ āneḡi kodak tāyak yāk. Uwā āḡwān takinik tāḡkukopāḡ āneḡi ahātak. Unita oretoreset ḡowā tāga tākamāḡ yāk.

Tuḡum tāḡo watā āma waki unitāḡo man

16 ¹ Jesutā ude yāḡpāḡ iwarāntākiye man wārani kubā ḡode yāwetkuk; Kadāni kubāken tuḡum āma kubātā moneḡ tuḡumi watāni itta watā āma kubā iwoyāḡpāḡ tewek. Teweko kadāni kāroḡi it yāpmāḡ ābātāḡgān moneḡ āma unitāḡo piā watā āma ātutā pābā iwetneḡ; Ekāni yāk. Āma moneḡ tuḡumka watāni itta iwoyāḡpāḡ teḡkuno ukeḡo gākḡo moneḡ morāki inita yāpmāk tāyak yāḡ iwetneḡ. ² Ude iwetpeḡ kuḡjirā mebāri nadāwayāḡ piā māhemitā watā āma u iwet-pewān ābānā iwerek; Nāk gākḡo manbiḡam waki u nadāt yāk. Gāk udewanitā nākḡo tuḡum watā tāga nāmo iren yāk. Unita piā tāḡ namik tāḡkuno unitāḡo man kudān tāḡpāḡ yāpmāḡ ābikaḡ kāwayāḡ yāk.

^z 15:24 Efe 2:1,5, 5:14 ^a 15:27 Luk 15:2

³Ude yāwānā watā āma u kuŋkaŋ bānepitā ŋode nadāwek; Wāra! Piā tāŋkuro unitāŋo māhemitā nāwat kirewayāŋ tāyak yāk. Ekāninatā piā watā āma kubā yāpmāŋirān jide api tāŋpet? Piā tāŋpāŋ yānat pikpikta gaŋani nadātāt. Ba āmaken ketemta yāŋapikta māyāk nadātāt yāk. ⁴Ude yāŋkaŋā ŋode nadāwek; Eruk, nadātāt! Piā peŋira kome māhem ātutā nāka tāga nadāŋpāŋ kāwep eŋini-ken yāŋnākŋat yāpmāŋ kukta nadāk kubā nadātāt. Eruk ŋode kaŋ tāŋpa!

⁵Ude yāŋpāŋ āmawebe ekānini tāŋo tuŋum jop yāpmāŋpāŋ kowata api imine yāŋ yāneŋo u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ pābā yepmaŋpek. Tāŋpāŋ intājukun ābeko u ŋode iwet yabāwek; Ekānina tāŋo imaka jop yāpuno u gākken jide itak? ⁶Yāwānā iwerek; Tom uwāk taŋi 100 ude yāk. Yāwānā ŋode iwerek; Eruk pipa ŋo yāpmāŋkaŋā 100 u awāhutkaŋ 50 kudān tā yāk. ⁷Ude yāŋpāŋ kubā iwet yabāwek; Ekānina tāŋo imaka jop yāpuno u gākken jide itak? Yāwānā iwerek; Rais bek 100 yāk. Yāwānā ŋode iwerek; Eruk, gāk pipa ŋo yāpmāŋkaŋā 100 u awāhutkaŋ 80 kudān tā yāk. ⁸^b Tāŋkaŋ piā watā goret tāŋpani unitā udegān tāŋ yāpmāŋ kuŋirān ekāninitā manbiŋam nadāŋpāŋ bānepi-ken ŋode nadāwek; Piā watā āmana u goret tāŋkuko upāŋkaŋ ini gupi tāŋkentākta nadāk kubā yāpmāŋpāŋ tāŋkuk yāŋ nadāwek. Ude nadāŋpāŋ iniŋ orerek. Jesutā manbiŋam ude yāŋpāŋ yāwetkuk; Bureni! Āmawebe kome tāŋo nadāk-nadāk yāpmāŋ kuŋat tākaŋ uwā kome tāŋo imaka imaka tākta gāripi nadāŋpāŋ kehāromigān tāk tākaŋ. Ude tāŋkaŋ kuŋat tākaŋ uwā nadāk-nadāk nīkek tāŋpāŋ noriye-kāt kowat tāŋpāŋ mebāri mebāri tāk tākaŋ. Upāŋkaŋ peŋyāŋek tāŋo nanakiye intā notjiye-kāt kādet tāga ude nāmo tāk tākaŋ.

⁹^c Unita in udegān, āmawebetā not tāŋ nimut yāŋ nadāŋpāŋā kome tāŋo moneŋ tuŋum pat tamikaŋ u yāniŋ kireneŋ. Ude tānayāŋ tāŋo uyaku kome tāŋo moneŋ tuŋum yāpmāŋ kuŋat-kuŋat kadāni tāreŋirān āmawebe uwā irit kehāromi tāŋo eŋiken oraŋ tamiŋpāŋ api tāmagutneŋ. ¹⁰^d Āma kubātā imaka tāpurita watā tāga ireko uwā, udegān imaka taŋita watā sākgāmān irek. Tāŋ, āma kubātā imaka tāpurita kādet siwoŋi terak watā nāmo ireko uwā imaka taŋita udegān watā sākgāmān nāmo irek. ¹¹In kome tāŋo moneŋ tuŋum jopi watāni tāga nāmo itpāŋ yāpmāŋ kuŋarirā netātā imaka bureni tamek? ¹²Ba āma kubā tāŋo tuŋum watāni sākgāmān tāga nāmo itpāŋ yāpmāŋ kuŋarirā netātā injinta biŋam yāwani u api tamek?

¹³^e Nadākaŋ? Watā āma kubā-tāgān āma ekāni yarāta watā piā tāga nāmo tāŋ yāmek. Nāmo, u kubāta gāripi nadāŋkaŋ kubāta gaŋani nadāwek. Ba kubā tāŋo piā tāŋkaŋ kubāta māde ut imek. In udegān,

^b 16:8 Efe 5:8, 1Te 5:5 ^c 16:9 Mat 6:20; Luk 14:14 ^d 16:10 Luk 19:17-26

^e 16:13 Mat 6:24

bänep nadäk-nadäkjın Anutu terak ba monej tujum terak bok täga nämö injıtpän kuwatneş.

^{14f} Jesutä man ude yän irirän Parisi äma ätu moneş tujumta nadän gärip täņpeş kuwatkuş unitä nadäņpän kaş-mägayänkuş. ^{15g} Kaş-mägayäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Ämawebetä siwoņi yän nibäwut yänkaş in kädet mebäri mebäri täk täkaş. Upänkaş Anututä mebärijın tabäņpän-nadatak. Nadäkaş? Imaka ämatä yabäņirä gäripı nıkek täk täkaş uwä Anututä yabäņirän taräki täk täyak.

Anutu täño man nämö api paorek

Mat 11:12-13, 5:18; Mak 10:11-12

^{16h} Eruk Mosestä бага man kudän täwani ba man kudän profet bianitä kudän täwani unitä yänpäbä Jonken täreņkuk. Jon-ken yäput peņpän Anutu täño kaņiwat piä unitäno Manbiņam Täga yän-kwawataş yäpmän kukaş. Eruk ämawebetä u nadäņpän Anutu täño kaņiwat yewa gänaş äroņpän itta piä kehäromi täkaş. ¹⁷ⁱ Upänkaş ŋode nämö nadäneş; Man kudän Mosestä kudän täwani ba Profet bianitä kudän täwani u buraminektawä yän nämö nadäneş. Nämoinik! Baga man kudän täwani unitäno moräki täpuri nanak nämoinik api paorek. Kunum kenta kome täga api paotdeņo upänkaş Baga man u nämoinik api paorek.

Nädapitä duş-wewek täño man

Mat 5:31-32, 19:9; Mak 10:11-12

¹⁸ ŋode nadäwut; Äma kubätä webeni peņpän kubä yäpeko uwä kubokäret kädet täņpek. Ba äma kubätä webe, äpitä bian iwat kirewani yäpeko uwä, udegän kubokäret kädet täņpek.

Tujum äma kenta Lasarus täño manbiņam

¹⁹ Jesutä ude yänpän manbiņam kubä ŋode yäwetgän täņkuk; Tujum äma kubä irek. U tek säkgämän säkgämän täņkaş ketem imaka, tägatäga nak täņpek. ²⁰ Täņpäkaş kadäni uken, äma jopi jäwäri-inik kubä wäpi Lasarus u gupi kudup paräm nıkektä irek. Irirän Lasarus u noriyetä tami tami yänjıkat päņku tujum äma unitä eņi yäman tek täņpek. ^{21j} Ketem kokoki tujum äma unitä naņpän ureş täņpän kwani u naņpayän nadäņpän noriye yäwet-pewän päņku tek täņpek. U irirän aņtä äbä paräm gupi-ken äjıpmäņtän äroņkaş äpäk täneş. ²² Ude täş yäpmän kuştäņgän kumbuk. Kumäņirän Anutu täño aņerotä bäräneş äbä pudät yäpmän kunum gänaş Abraham dubini-ken päņku teņkuş. Tewä irirän tujum äma u imaka, kumbuk. ²³ Kumbänkaş äneşkuş. Äneşpäkaş

^f 16:14 Mat 23:14 ^g 16:15 Mat 23:28; Luk 18:9-14; Snd 6:16-17 ^h 16:16 Mat 11:12-13

ⁱ 16:17 Mat 5:18 ^j 16:21 Mat 15:27

geji wakiinik u kuŋkuk. Uken itkaŋ komi pähap nadäŋ itkaŋ dapun tänpäŋ Lasarus Abraham dubini-ken irirän kaŋkuk. ²⁴Kaŋpäŋ gera terak ŋode yänkuk; Nana Abraham, butewaki nadäŋ namiŋpäŋ Lasarus peŋ iwetpewi äpä keri ume gänaŋ peŋkaŋ damana-ken ärurirän gupna bam tawän yäk. Näk kädäp gänaŋ itkaŋ komi pähap nadäŋ itat ŋo!

²⁵Butewaki man ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, bian täk täŋkuno ukeŋo nämo nadätan? Gäk kome terak tuŋum säkgämän säkgämän yäpmäŋiri Lasarus imaka wakiwakigän yäpani yäk. Unita apiŋowä Lasarus oretoret terak ŋo irirän gähä komi nadäŋ itan u yäk. ²⁶Tänpäkaŋ geji waki kubä ek bämopjek-ken itak. Äma kubätä täŋkentäŋ gamikta u täga nämo kejamäŋpeŋ kwek yäk. Ba gäkä itan-ken u nanik kubätä nektä itkamäk-ken ŋo täga nämo äbek yäk.

²⁷⁻²⁸Ude iweränä tuŋum äma unitä yänkuk; Ude yäyan unita notnaye 5 kome terak kodak itkaŋ u näkä komi nadäŋ itat-ken ŋo nämo äbäktä, Lasarus peŋ iwetpewi päŋku umun man yäwerän yäk. ²⁹Ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Ude nämo. Notkaye uwä Moses täŋo бага man ba man profettä kudän täwani täga daniŋpäŋ nadäneŋ. Man u daniŋpäŋ nadäŋkaŋ kädet siwoŋi kaŋ iwarut yäk. ³⁰Yäwänä tuŋum äma unitä iwetkuk; Nana Abraham, ude nämo! Äma kubätä kumbani-ken naniktä akumaŋ äbän kaŋpäŋ uyaku bänepi sukureneŋ yäk. ³¹^k Ude yäwänä ŋode iwetkuk; Nämo. Notkayetä Moses ba profet täŋo man nämo iwat täkaŋ unita äma kumbani kubä kodak tänpäŋ äbänä udegän mani nämo buramineŋ yäk.

Momi täktäk ba momi pekpekta man

Mat 18:6-7,21-22; Mak 9:42

17 ¹⁻²Jesutä man ude yäŋpäŋ iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; In momi kädet paotak yän nämo nadäneŋ. Nämoinik! Täŋyabäk mebäri mebäritä täŋpewä ämawebetä momi pen api täk täneŋ. Upäŋkaŋ äma kubätä ämawebe kehäromini nämo ŋodewanita momi kädet täŋpäŋ yäwoŋärek täŋpänä ket nadäŋpäŋ kuŋarek. Äma udewanitä kowata taŋiiniŋ api yäpek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmäŋpäŋ ume gänaŋ maŋpä äpmoneŋo u irepmirek.

³^l Unita ket nadäŋpäŋ kuŋat täkot! Notkapak kubätä goret kubä täŋpänä päŋku jukuman kehäromi iweren. Iwerikaŋ bänep sukureŋpäŋ momini pewänä gäk imaka, momini peŋ imen. ⁴Täŋ, kepma kubäken kadäni 7 goret täŋ gamiŋkaŋ kadäni 7 momina peŋ nami yän äbä gäweränä gäk udegän momini peŋ imik täppen.

⁵^m Ude yäweränä eruk, iwaräntäkiye 12 unitä Jesu ŋode iwetkuŋ; Ekäni, ude yäyan unita nadäkiniknin yäpuräräri taŋi täŋput! yäk. ⁶ⁿ

^k 16:31 Jon 11:44-48 ^l 17:3 Mat 18:15 ^m 17:5 Mak 9:24 ⁿ 17:6 Mat 17:20, 21:21

Yäwäwä Ekänitā yāwetkuk; Nadākiniknin yāpurārari taŋi tāŋput yāŋ nāwetkaŋ unita ŋode tāwetat; Nadākinikjin tāpurigān, päya mujiŋi tāpuri udewanigān tāŋpāwā in päya taŋi kākamāŋ ŋo gākŋa jāwān dātpeŋ pāŋku gwāgu gānaŋ āpmo yāŋ iwerāwā manjin buramiwek.

Piä watä äma täga ude kuŋaren

7Iŋonita jide nadākaŋ? Äma kubä täŋo piä watä äma kubätä mähemi täŋo piäken piä taŋi tāŋpek. Eruk bipāda, piä täŋ paotpāŋ eŋiken āneŋi kweko uwä ekāninitā ŋode täga iwerek ba täga nämo iwerek? Notnapak, ābikaŋ ketem bok näda yāŋ täga iwerek? ⁸Ude täga nämo iwerek. Nämo, piä watä äma u ŋode iwerek; Intājukunā näka ketem ijiŋpāŋ gwet nami naŋira gākŋata kāmī naŋ yāŋ iwerek. ⁹Bureni, piä watä äma kubätä piä yāŋ imani uteragān tāŋpeko uwä piä unita mähemitā imata iniŋ orerek? ¹⁰Unita in udegān, piä Anututā yāŋ-tamani udegān tāŋpāŋā imata bānep täga man niwerān yāŋ nadāneŋ? Nämo, in ŋode nadāneŋ; Imaka taŋi kubä nämo takamāŋ. Nin piä watä āmani āpani jopigāntā piä yāŋ nimani ugān takamāŋ unita imata bānep täga man niwerek? yāŋ nadāneŋ.

Jesutä äma 10 ude yāpān tāgaŋkuŋ

11-12° Tāŋpāŋ Jesu Jerusalem kādet kuŋtāŋgān Samaria Galili kome bagani-ken yotpārare tāpuri kubāken ahāŋkuk. Kome uken äma 10 ude yabāŋ ahāŋkuk. Yabāŋ ahāwānkaŋ dubini-ken nämo ābuŋ. U parām waki, gisik parām nīkek unita. ^{13^p} Eruk ban itkaŋ gera ŋode yāŋkuŋ; Jesu! Ekāni! Butewaki nadāŋpāŋ tāŋkentāŋ nimi yāk. ^{14^q} Ude yāŋ irirā yabāŋpāŋ yāwetkuk; In pāŋku bāmop äma kubāken ahāŋ imākaŋ gupjin yabāwān. Ude yāwet-pewān kuŋtāŋgān kādet miŋin parām u paorākaŋ gupi sākgāmān ahāŋkuŋ. ¹⁵Ude ahāŋ yāmān kaŋpāŋā kubāwā āneŋi āyāŋutpeŋ Anutu gera terak iniŋ orettāŋ Jesuken kuŋkuk. ¹⁶Kuŋpāŋā Jesu dubini-ken iŋami yāpān āpmonpāpāŋ bānep täga man iwetkuk. Äma uwä Samaria komeken nanik, Juda ābotken nanik nämo. ¹⁷Ude tāŋirān Jesutā yāŋkuk; Nāk äma 10 ude yāpa tāgaŋo upāŋ 9 u de itkaŋ? ¹⁸Jide tāŋpāŋ äma gāgāni ŋonitā-gān Anutu bānep täga man iwetta ābātak? ^{19^r} Ude yāŋpāŋ äma u iwetkuk; Täga. Akumaŋ kuyi! Nadāŋ namikinik tāyan unita tāgatan.

Anutu täŋo kehāromi kwawak api ahāwek

Mat 24:23-28,37-41

20^s Kadāni uken Parisi äma ātutā ābā Jesu ŋode iwet yabāŋkuŋ; Anutu täŋo kaŋiwat piä kehāromi nīkek jidegān api ahāwek? Ude iwet

^o 17:11 Luk 9:51-52; Luk 13:22 ^p 17:13 Wkp 13:45-46 ^q 17:14 Wkp 14:2-3; Luk 5:14

^r 17:19 Luk 7:50 ^s 17:20 Jon 3:3, 18:36

yabäwäwä Jesutä yäwetkuk; Bureni, kañiwat piäni api ahäwek upänkan dapunjintä nämo api käneñ. ²¹† Dapunjintä kanpän äbatak ño yän nämo api yäneñ, ba itak udu yän nämo api yäneñ. Nämo, Anututä intäjukun itkan yabän yawat piäni bämopjin-ken täñ itak.

²² Ude yänpän iwaräntäkiye yäwetkuk; In nadakan? Kämiwä ñode api nadäneñ; Wära! Nin jop-inik itkamän. Jide tänpän kepma kubätagan Äma Bureni-inik-kät äneñi bok itne? yän api nadäneñ. Upänkan nämo. ²³“ Ämawebetä ñode api täwetneñ; Kawut! Itak udu yän api täwetneñ. Ba, tuän itak ño yän api täwetneñ. Ude täwerirä u bureni yakan yän nadänpän mani buraminkan näka nämo wäyakneñ. ²⁴ U imata, Äma Bureni-inik äbayän täyak uwä yäpä kwirirän kome kumän-tagän penyäk täyak ude, kwawakinik ahänirän api käneñ. ²⁵“ Upänkan intäjukunä, ämawebe ñonitä mäde ut iminirä Äma Bureni-inik uwä komi pähap api nadäwek. ²⁶ Eruk, Äma Bureni-iniktä äneñi äbayän täyak-ken uwä Noa täño kadäni-ken ämawebetä täjuruk-uruk täñkuño udegän api täneñ. ²⁷ Kadäni uken ämawebetä Nin täga itkamän yän nadänkan ketem naknak, kädet kuñat-kuñat, nädapi täktäk täñ yäpmän kuñirä Noa gäpe gänañ äronjuk. Äronirän gwägu täñi pähap tokneñpän ämawebe päke u däpmän morejuk. Ämawebe udegän täjuruk-uruk täñ irirä Äma Bureni-inik api äpek. ²⁸⁻²⁹“ Ba kadäni Lottä itkuk-ken u imaka. Ämawebe ketem naknak, yänat täktäk, tuñum suwak-suwak, eni täktäk täñ irirä Lot Sodom yotpärare u penpen kuñuk. Penpen kuñirän kädap mebet-kät mobä kädap iekktä iwän tak täyak ude manpän ämawebe täjuruk-uruk täñ itkuño u kumän-tagän däpuk. ³⁰ Kädet u ahänjukko udegän Äma Bureni-iniktä äbayän täyak-ken api ahäwek.

³¹“ Kadäni uken äma kubätä yäman irirän Jesutä äbänirän kanpän tuñumi yäpmäktä eni gänañ nämo ärowek. Nämo, jop kan metänpen kwän! Ba kubätä piäken irayän täko uwä eniken äneñi nämo kwek. Nämo, jop kan metänpen kwän. ³² Lot webenita juku piwut! ³³“ Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä iniken irit kuñat-kuñarita iyap tänpänä irit kehäromi nämo api korewek. Upänkan kubätä irit kuñat-kuñarita mäde ut imayän täko uwä irit täga u api yäpek. ³⁴ Kadäni näkä äneñi äbayän täyat-ken uken ñode api ahäwek; Äma yarä, bok pat ittängän kubäwä paotpen kuñirän kubäwä api irek. ³⁵ Ba webe yaräwä ketem äñnañ ittängän kubäwä paotpen kuñirän kubäwä ugän api irek. [36 Ba äma yarä piäken irirän kubäwä paotpen kuñirän kubäwä ugän api irek.]

³⁷“ Man ude yäntäreñirän iwaräntäkiyetä iwet yabänkuñ; Yäyan u de api ahäwek? Yäwäwä yäwetkuk; Tom kubä kumänkan parirän baraktä u näna

† 17:21 Mak 13:21 “ 17:23 Luk 21:8 √ 17:25 Luk 9:22 “ 17:28 Stt 18:20; Stt 19:25

× 17:31 Stt 19:17,26; Mat 24:17-18 √ 17:33 Luk 9:24 * 17:37 Jop 39:30

yänkaŋ punin unu änok piän kuŋarirä u yabänpäŋ-nadäk täkaŋ. Eruk udegän, kudän täwetat udewani kaŋpäŋä Jesu ahätak yän api nadäneŋ.

Anutu-ken yänapiŋitna nadäŋ nimik täyak

18 ^{1a} Tänpäŋ ämawebetä nadänpäŋ Anutu-ken yänapiŋ man pengän pengän yänkaŋ nämo gaŋa täneŋta Jesutä man wärani ŋode yäwetkuk; ²Yotpärare kubäken man yäpmäŋ daniwani äma kubä irek. Äma unitä Anutu nämo oraŋ imiŋpäŋ ämawebeta udegän nämo oraŋ yämik täŋpek. ³Tänjirän yotpärare ukengän webe kajat kubä unitä kadäni kadäni äma ukengän äbäŋ tarek täŋpek. Äbänpäŋ ŋode iwet täŋpek; Äma kubätä iwan bumta täŋ namik täyak yäk. Unita manken kuŋkaŋ näk gäarak itpäŋ kaŋ täŋkentäŋ nam. ^{4-5b} Ude iweränä pengänä man yäpmäŋ daniwani äma uwä webe kajat u täŋkentäŋ imikta gaŋa täwek. Gaŋa täweko upänkaŋ mäden ŋode nadäwek; Näk Anutu ba ämata nämo nadäŋ yämik täyat upänkaŋ webe kajat ŋonitä pipiri nabäŋ tarek täyak yäk. Unita manken kuŋkaŋ täŋkentäŋ ima. Ude nämo tänpawä pen api nabäŋ tarewek. Ude tänjirän gaŋani kubä api nadäwet yäk.

⁶Ekänitä man wärani ude yäwetpäŋ yänkuk; Eruk, in man yäpmäŋ daniwani äma waki unitä man yäweko unita nadäwä tumbut. ⁷Anutu täŋo ämawebeniye kadäni kadäni butewaki man terak yänapiŋ täkaŋ. Ude tänjirä Anututä waki kubä nämo täŋ yämek. Nämo, yänapiŋ man yäk täkaŋ u nadänpäŋ nadäŋ yämikinik täk täyak. ⁸Näk bureni-inik täwetat! Anututä ämawebeniye bäräŋeŋ-inik api täŋkentäŋ yämek. Upänkaŋ kämi, Äma Bureni-iniktä äbayäŋ täko kadäni uken ämawebe nadäkinik ikek irirä api yabäwek ba nämo?

Anutu iŋamiken netätä siwoŋi itak?

⁹Tänpäkaŋ kome uken äma ätu inita nadäwä ärowani tänjirä nin äma siwoŋi yän nadäŋkaŋ äma ätuta nadäwä äpani täŋkuŋ. Äma udewanitä nadäкта Jesutä man wärani terak ŋode yäwetkuk; ¹⁰Kepma kubäta äma yarätä Anutu-ken yänapiŋ man yädayäŋ kudupi eŋi gänaŋ ärodeŋ. Kubä u Parisi äma, kubä takis moneŋ yäpani äma. Unitä ŋode tädeŋ; ^{11c} Parisi äma uwä inigän päŋku käroŋ itkaŋ inita Anutu ŋode iwerek; Anutu, näk äma ätu waki täk täkaŋ udewani nämo unita bänep täga man gäwetat. Äma ätuwä kubota täk täkaŋ. Ba kädet wakiwaki, kubokäret udewani täk täkaŋ. Täŋ nähä äma takis moneŋ yäpani bok itkamäk ŋodewani nämo yäk. ^{12d} Nämo, Sande kubäkubäta kepma yarä ude nadäŋ gamikta nakta jop it täyat. Ba бага man iwatpäŋ moneŋ ba ketem yäpmäk täyat uken nanik moräki gäka gamik täyat yäk.

^a 18:1 Rom 12:12; Kol 4:2, 1Te 5:17 ^b 18:5 Luk 11:7-8 ^c 18:11 Luk 16:15

^d 18:12 Ais 58:2-3; Stt 14:20; Mat 23:23

^{13e} Tānpākaŋ takis moneŋ yāpani āma uwā eŋi kāwuriken itkaŋ kunum gānaŋ ijinpewān ārokta māyāk nadāwek. Ba inita nadāwān waki tānpāpān kupāni weŋkaŋ Yāke! Yāke! yānpān yānpāpik man ŋode yāwek; Anutu, nāk āma waki tānpani unita bānep wakwak nadān namitan u tānpi bam tawānkaŋ butewaki nadān nami! yān yāwek. ^{14f} Eruk, nāk ŋode tāwetat; Āma takis moneŋ yāpani unitawā Anututā āma siwoŋi yān iwerirān eŋini-ken kwek. Tān, Parisi āma unitawā nāmo. In nadākaŋ? Āma kubātā ini wāpi biŋam yāpmān ārowayān tāko uwā Anututā wāpi biŋam api yāpmān āpek. Tān, āma kubātā inita nadāwān āpani tānpānpān kuŋarayān tāko uwā Anututā api oraŋ imek.

Iroŋiroŋi Jesuken yāpmān ābuŋ

Mat 19:13-15; Mak 10:13-16

¹⁵ Tānpākaŋ āmawebe ātutā iniken nanak paki Jesutā keru gupi terak pewān yānpān yān-yāknat yāpmān ābuŋ. Yāpmān ābānjirā iwarāntākiyetā yabānpān yabān yānkuŋ. ¹⁶ Ude tānjirā Jesutā iroŋiroŋi kumān yānpewān ābāpān iwarāntākiye yāwetkuk; Yabā kātāwā iroŋiroŋi nākken yāpmān ābāk tākot. Nāmo yājiwātneŋ. Āmawebe iroŋiroŋi ŋodewani āworeŋpān kuŋat tākaŋ uwā Anututā intājukun it yāmiŋpān yabān yāwat tāyak. ^{17g} Unitā nāk bureni-inik tāwetat; In iroŋi iroŋitā nadān namik tākaŋ udegān Anututā intājukun it tamikta nāmo nadān iminayān tāŋo uwā nāmoinik api tabān tāwerek.

Tuŋum āma kubā tāŋo manbiŋam

Mat 19:16-30; Mak 10:17-31

^{18h} Tānpān Juda tāŋo āma ekāni kubātā Jesu ahān imiŋpān ŋode iwetkuk; Yāwoŋārewani āma tāga, Nāk jide u tānkaŋ irit kehāromi u kaŋ yāpet? ¹⁹ Yāwānā Jesutā iwetkuk; Gāk imata āma tāga yān nāwetan? Āma tāga uwā Anutu kubā ugān. ²⁰ⁱ Tānkaŋ, irit kehāromi yāpayān nadānpānā Anututā kādet pewani nadātan ugān iwarayān tāno uyaku api kaŋ-ahāwen. Uwā ŋode; Gāk āma kumān-kumān nāmo uren, kubokāret nāmo tānpen, kubota nāmo tānpen, āma kubā manken teŋkaŋ jop manman nāmo ikŋaren, gāk meŋka nanka oraŋ yāmiŋpān mani buramik tānpen. ²¹ Jesutā ude iwerānā yānkuk; Nāk kādet nāwetan u kudup iroŋiken umunitā pen iwat yāpmān ābātāt yāk.

²² Ude iwerān nadānpān Jesutā iwetkuk; Imaka kubāgān nāmo tān. Irit tāga kaŋ-ahāwayān nadānpānā ŋode kaŋ tā; Moneŋ tuŋum it gamikaŋ u kudup āmata yāniŋ kireŋpān moneŋ yāpmānkaŋ āmawebe jāwārita kaŋ yāmiŋ more. Ude tānpayān tāno uyaku kunum gānaŋ imaka tāgatāga

^e 18:13 Sam 51:1 ^f 18:14 Mat 23:12 ^g 18:17 Mat 18:3 ^h 18:18 Luk 10:25

ⁱ 18:20 Kis 20:12-16; Lo 5:17-20

u api korewen. Eruk, ude tãnj morenkañjä äbä näk kañ näwat! ²³ Äma unitä man ude nadãnpãnj monen tuñum päke unita bãnepitã nadãnj bãräp tãnpãnj butewaki inam dapun ijinpen kuñkuk.

²⁴ Kuñjirãn Jesutã iwarãntãkiye yãwetkuk; Monen ämatã Anutu gãmori-ken itkañ unitãjo kañiwat yewa gãnañ ärokta api tãnjburut tãnen. ²⁵ In jide nadãkañ? Tom pähap kubã wãpi kameri unitã gãnañ täpuri-ken täga ärowek? Nãmo, u kãjin täwek. Tuñum äma udegãn, Anututã intãjukun it yãminpãnj yabãnj yãwatta api tãnjburut tãnen. ²⁶ Jesutã ude yãñjirãn nadãnpãnj ämawebe bumta kikñutpãnj yãñkuñ; Yãke! Anututã äma monen ikek bãrãnen nãmo api yãmagureko u tãnpãwã äma jopi nin ñodewani jide tãnpãnj irit kehãromi api kañ-ahãne? ²⁷ Ude yãwãwã Jesutã yabãnpãnj yãwetkuk; Imaka ämatã ini täga nãmo tãnañi uwã Anututã täga tãñpek.

²⁸ Ude yãñjirãn nadãnpãnj Pitatã iwetkuk; Nibã yãk. Nin imaka imaka kudup pen morenkañ gãk gãwarãn takamãnj ñonita kowata jide api yãpne? ²⁹⁻³⁰ Yãwãnã Jesutã iwetkuk; Nãk bureni täwetat; Äma kubãtã nãka yãnpãnj noriye wanoriye, minjiye naniye, ironjiye ba imaka kudup tagãn penkañ näk näwarayãnj täko uwã imaka penkuko u irepmitpãnj irit kuñat-kuñariken kowata tägagãmãn u kañ ahãkta pära nãmo api tãñpek. Tãñkañ kumãnpãnjã irit kehãromi api kañ-ahãwek.

Jesu ini kumãkta äneñi yãñkuk

Mat 20:17-19; Mak 10:32-34

³¹ ^k Eruk, man ude yãñ paotpãnj iwarãntãkiye 12 u inigãn yãnpãbã yepmanpãnj yãwetkuk; Ket nadãwut. Nin kuñtãngãn Jerusalem yotpãrareken api ahãne. Ahãnpãnjã bian profettã Äma Bureni-inikta manbiñam kudãn täwani uwã kome uken bureni api ahãwek. ³² ^l Äma Bureni-inik uwã guñ äma kerit terak pewãkañ unitã yãñärok man iwetkañ waki tãnj iminpãnj, iwit api ut ibatnen. ³³ Ude tãñkañ päripmãnpãnj kumãnj-kumãnj api utpewã kumbek. Ude tãnayãnj tãñopãnj kepma yarãkubã tärenjirãn kumbani-ken naniktã äneñi kodak tãnpãnj api akumañ kwek. ³⁴ ^m Jesutã ude yãñjirãn mebari kãbop itkuko unita iwarãntãkiyetã nãmoinik nadãwã tärenkuñ.

Jesutã dapuri tumbani kubã yãpãn tägañkuk

Mat 20:29-34; Mak 10:46-52

³⁵ Kuñtãngãn Jeriko yotpãrare dubini-ken ahãnpãnj kañkuñ. Äma kubã dapuri tumbani, kãdet minin manit itkañ ämawebe-ken monen ta ketkewat itkuk. ³⁶ Ude tãnj ittãngãn ämawebe Jesu iwarãn tãñkuño tãño mãmãni nadãnpãnj yãñkuk; U imatãken? ³⁷ Ude yãwãnã ämawebe

^j 18:27 Mak 14:36 ^k 18:31 Luk 24:44 ^l 18:32 Luk 9:22,44 ^m 18:34 Mak 9:32

ätutä iwetkuṇ; Jesu Nasaret nanik ukät äbänkaṇ tākamāṇ yāk. ³⁸ Ude iweräwä äma dapuri tumbani u gera ṇode yāṅkuk; Jesu, Devit orani, butewaki nadāṇ nami! yāk. ³⁹ Ude yāṇirān āmawebe intājukun äbuṇo unitä kaṇ-yāṇpāṇ iwetkuṇ; Wari yāweno! Ude iwerirä nāmo nadāṇ yāmiṇpāṇ gera āneṇi taṇigān ṇode yākgān tāṅkuk; Devit orani, tāṅkentāṇ nami! ⁴⁰ Yāṇirān Jesutä nadāṇpāṇ yāṅkuk; Äma u yāṇikṇat yāpmāṇ äbut. Ude yāwänä yāṇikṇat yāpmāṇ äbāmaṇ Jesu dubini-ken äbāwä iwet yabāṅkuk; ⁴¹ Ima tāṇ namān yāṇpāṇ nākken gera yāyan? Yāwänä iwetkuk; Äma ärowanina, nāk dapun āneṇi ijiwa kunayāṇ nadātat yāk. ⁴² Ude yāwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, ijiwi kurä! Nadāṇ namikinik täyan unitä tāṇpewān tāgatan. ⁴³ Yāṇirān uterakgān äma u ijiwān kwāpāṇ Anutu-ken bānep tāga man iwetpāṇ Jesu iwarān tāṅkuk. Ude tāṇirān āmawebe äbot päke unitä u kaṇpāṇ Anutu wāpi inīṇ oretkuṇ.

Sakius tāṇo manbiṇam

19 ¹ Tāṇpākaṇ Jesu Jeriko yotpārare bāmopi-ken kuṅkuk. ² Kuṇirān yotpārare uken takis moneṇ yāpani tāṇo intājukun äma kubä wāpi Sakius itkuk. Sakius uwä moneṇ nani. ³ Unitä Jesu u netä yāṇ ket kaṇpāṇ nadāwa yāṅkaṇ kuṅkuk. Kuṅkuko upāṅkaṇ āmawebe äbot māyap iwatkuṇo unita Sakius Jesu detāde kāwet yāṅkaṇ tāṇpāṇ waṅkuṇ. Imata, u äma kerāpi-inik unita. ⁴ Ude tāṇpāṇ wawāwä intājukun bārāṇeṇ kumaṇ pāṅku päya kāroṇi kubä kādet miṇin itkuko uterak āroṅkuk. Pāro itkaṇ Jesu äbān kāwayāṇ yāṅkaṇ dapun tāṇ itkukonik. ⁵ Tāṇ irirān Jesu u äbā dorāṇpāṇ kaṇpāṇ iwetkuk; Sakius! Gäk bārāṇeṇ āpi. Nāk apiṇo gākä eṇiken bok itdayāṇ yāk.

⁶ Ude iwerānkaṇ Sakius bānepi-ken oretoret pähap nadāṅkaṇ bārāṇeṇ äpä Jesu imagurānkaṇ eṇini-ken kuṅkumān. ⁷ Ude tāṇirān āmawebe päke unitä u kawä siwoṇi nāmo tāṇpāpāṇ man yāṇpāṇ-nadāk ṇode tāṅkuṇ; U kawut! Imata äma waki tāṇpani-kät ketem nāda yāṅkaṇ kuyak? ⁸ Ude yāṅkuṇo upāṅkaṇ Sakiustä eṇiniken kuṇpāṇä Sakiustä Ekāni ṇode iwetkuk; Ekāni nāk bureni gāwetat. Imaka moneṇ tuṇumna kumān yāpmāṇ daniṇpāṇ bāmopgān peṅkaṇä morāki äma jāwārīta yāmayāṇ. Tāṇ, morāki uwä äma jop yāṇ-yākṇatpāṇ tuṇumi kubota tāṇ yāmik tāṅkuro unita kowata u irepmitpāṇ taṇigān yāmiṇtāṇ kwayāṇ yāk.

⁹ Ude yāwänä Jesutä iwetkuk; Bureni! Apiṇo āmawebe äbot eṇi ṇoken Anututä yāpātāgak piä tāṇ yāmitak. Imata, äma ṇo imaka, Abraham tāṇo nanak bureni-inik täyak yāk. ¹⁰ Tāṇpākaṇ Äma Bureni-inik uwä äma ṇodewani paot-paotta biṇam-ken nanik yabāṇ ahāṇpāṇ yāmagutta äpuk.

ⁿ 18:38 Mat 15:22 ^o 18:42 Luk 7:50 ^p 19:7 Luk 15:2 ^q 19:8 Kis 22:1; Nam 5:6-7

^r 19:9 Apos 16:31; Luk 13:16 ^s 19:10 Luk 15:4; Jon 3:17, 1Ti 1:15

Piä watä äma yaräkubä unitäŋo manbiŋam

Mat 25:14-30

^{11†} Eruk, Jeriko yotpärare penpen kädet miŋin kunŋängän Jerusalem keräp tanŋkuŋ. Tänpäkaŋ ämawebe ätutä ŋode nadänkuŋ; Eruk, Anututä intäjukun itkaŋ yabän yäwat piäni kehäromi nikel kwawak pewä ahäktä keräp täyak yän nadänkuŋ. Ude nadänkuŋo unita Jesutä man wärani kubä ŋode yäwetkuk; ^{12″} Äma wäpi biŋam ikek kubätä nadäk tawaŋ ŋode pewek; Kome ban kubäken kwapän intäjukun ämata kaŋ nepmanŋput. Intäjukun ämata nepmanŋpäkaŋ äneŋi äbä ämawebenaye kaŋ yabän yäwara yän nadäwek. ¹³ Eruk, kwayän nadänpän piä watä ämaniye 10 ude yämagut päbä yepmanŋpän moneŋ uwäk kubäkubä yäpmän daniŋpän yämek. Yäpmän daniŋpän yämiŋkaŋ yäwerek; Moneŋ ŋowä piä tänpän moräki ätukät yäpmänirä näk äneŋi api äbet yäk. ^{14″} Ude yänpen kwekopän ämawebe äbot komeni-ken naniktä äma unita gaŋani pähap nadänpän noriye ätu yepmanŋpä pänku yäwetneŋ; Nin äma ŋonitä intäjukun it nimikta bitnäkamän yäk. ¹⁵ Ude yäneŋopänkaŋ ehutpän intäjukun ämata tewä irek. Intäjukun äma ude tewäkaŋ ittängän äneŋi ini komen äbänpän yäwek; Piä watä ämanaye moneŋ uwäk kubäkubä yämiŋkuro ukeŋonita yänpewä äbut yäk. Näk moneŋ yämiŋkuro upän piä tänpän moräki jide yabän ahänkuŋo u kaŋpän nadäwayän yän yäwek.

¹⁶ Eruk, kubätä jukun äbänpän iwerek; Ekänina, moneŋ uwäk kubägän namiŋkuno ukeŋopän piäni täŋira uwäk 10 ude ahänkuŋ. ^{17″} Yänirän intäjukun äma unitä iwerek; Täga yäk. Gäk piä säkgämän täŋkun. Imaka täpuri unita watä säkgämän it täyan unita apiŋo näkŋo yotpärare 10 unitäŋo watä ämata gepmanŋtat yäk. ¹⁸ Tänpäkaŋä kubätä äbänpän iwerek; Ekäni, moneŋ uwäk kubägän namiŋkuno ukeŋopän piäni täŋira uwäk 5 ude ahänkuŋ yäk. ¹⁹ Yänirän intäjukun äma unitä iwerek; Täga. Apiŋo näkŋo yotpärare 5 unitäŋo watä ämata gepmanŋtat yän iwerek.

²⁰ Tänpäkaŋ kubätä äbänpänä iwerek; Ekäni, moneŋ uwäk kubä namiŋkuno ukeŋo uwäk tänpän penkaŋ itkuko äneŋi yäpmän äbätat ŋo yäk. ²¹ Imata, näk gäkŋo mebärika ŋode nadänpän umuntaŋkut; Gäk äma komi yän nadänkut. Gäk äma täŋo imaka tuŋum yäyomägat täyan. Ba ketem äma kubätä piwani pugetpän nak täyan unita gäka umuntaŋpän moneŋ uwäk käbop u penkut yäk. ²² Ude iveränä intäjukun äma unitä iwerek; Gäk piä watä äma wakiinik! Unitä gäkŋaken man unitä äyänutpän manken gepmanŋpayän yäk. Bureni! Gäk näka äma komi yän yäyan. Ba äma täŋo imaka tuŋum yäyomägat täyan yän näwetan. Ba ketem äma kubätä piwani puget täyan yän yäyan. ²³ Yäyan ude bureni tänpäwä imata näkŋo moneŋ, moneŋ eŋiken nämo penkun? Ude täŋkuno yäwänäku äbänpänä moneŋ u yäpmänkaŋ moräki ätukät yäpmänŋtet yäk.

† 19:11 Mat 25:14-30 ″ 19:12 Mak 13:34 ′ 19:14 Jon 1:11 ′ 19:17 Luk 16:10

²⁴ Ude yānpān āma tuān itneŋo u yāwerek; Moneŋ uwāk kubāgān u yomāgatpān āma moneŋ uwāk 10 yāpuko ŋonita imut yāk. ²⁵ Ude yāwānā iwetneŋ; Ekāni! Āma ŋo moneŋ uwāk uku yāpuko ŋo yāk. ²⁶ ^x Ude yāwāwā āma unitā yāwerek; Juku penkaŋ ket nadāwut! Āma kubātā imaka imani u yāpmān kuŋarayān tāko uwā ātukāt buŋāt imikta yāwani. Tān, āma ātuwā nin imaka udewani nīkek yān nadāk tākaŋ upānkaŋ nāmo! Imaka iŋitkamān yān jop nadāk tākaŋ uwā yāyomāgatta yāwani. ²⁷ Ude yānpān yāwek; Eruk, āma nākā intājukun āma it yāmikta bitnānkuŋo u kumān yānporiŋ pābā iŋamna-ken ŋo yepmaŋpān kumān-kumān dāput yān yāwek.

Āmawebetā Jesu oraŋ imiŋirā Jerusalem āroŋkuk

Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19

²⁸ Jesutā man wārani ude yān paorānkaŋ kuŋtāngān Jerusalem yotpārare kerāp taŋpān Olip pom mebāri-ken yotpārare tāpuri yarā wāpi Betefage kenta Betani uken ahānkuŋ. ²⁹ Pānku uken itkaŋā Jesutā iwarāntāki yarā ŋode yāwetpān peŋ yāwet-pewān kuŋkumān; ³⁰ Ek yotpārare tāpuri udu kuŋkaŋ doŋki nanaki kubā, āmatā nāmo tānbatāk tāwani, topmāk terak itak u kaŋpān pitpān wādān yāpmān ābun. ³¹ Ude tānirān āma kubātā tāwet yabāk tānpānā ŋode kaŋ iwerun; Ekānitā doŋki ŋonita yāwānpān ābā pitkamāk yān kaŋ iwerun.

³² ^y Ude yāwet-pewān kuŋpānā iwarāntākiyat uwā Jesutā man yāwetkuko udegān doŋki nanaki u kaŋ-ahānkuŋmān. ³³ Kaŋ-ahānpān yen pit irirān doŋki u māhemitā ŋode yāwet yabānkuŋ; Imata doŋki uwā yen pit imikamān? ³⁴ Ude yāwānā yarā unitā iwetkumān; Ekānitā ŋopān piā kubā tānpayān nadātak yāk. ³⁵ Ude iwetkaŋ doŋki u pitpān yāpmān Jesuken kuŋkumān. Yāpmān kuŋpānā teki punin nanik yāŋopmānpān doŋki mādeni terak iriŋkaŋ Jesu kerigān iŋit iwarirā pāro maŋitkuk. ³⁶ ^z Maŋitkaŋ kuŋirān āmawebe Jesu iwarān tānkuŋo unitā teki punin nanik yāŋopmānpān kādet miŋin iriŋ wādān yāpmān kuŋirā Jesu uterak kuŋkuk.

³⁷ Kuŋtāngān Olip pom gāmori-ken ahānpān Jerusalem kerāp taŋkuŋ. Jerusalem kerāp taŋpānā āmawebe Jesu iwarān tānkuŋo u oretoret pāhap nadānkuŋ. Jesutā kudān kudupi mebāri mebāri tānirān kak tānkuŋo unita nadānpān Anutu gera terak iniŋ oretkuŋ. Anutu iniŋ oretkaŋ ŋode yānkuŋ;

³⁸ ^a Iniŋ oretna! Intājukun āmanin Ekāni wāpi terak ābatak ŋonita

Anututā iron tān imān!

Sam 118:26

Anutu ninta bānep tāga nadān nimitak unita Anutu ārowani
kunum gānaŋ itak u wāpi biŋam yāpmān akuna! yān
yānkuŋ.

^x 19:26 Mat 13:12; Luk 8:18 ^y 19:32 Luk 22:13 ^z 19:36 2Kn 9:13 ^a 19:38 Luk 2:14

³⁹Ude yäjirä Parisi äma ätu ämawebe u gänaŋ itkuŋo unitä nadänpän Jesu iwetkuŋ; E! Yäwoŋärewni äma! Gäwaräntäkaye ŋo yabän yänpewi bitnäwut! yäk. ⁴⁰Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Nämö! Näk bureni täwetat. Näkä näwärantäknaye ŋo yäniŋ bitnäwawä mobä ŋonitä gera terak api naniŋ oretneŋ!

Jesu Jerusalem kaŋpän konäm kotkuk

^{41 b} Ude yänpän kuŋtängän Jerusalem yotpärare dubiniken ahäŋkuk. Ahänpän Jerusalem kaŋpänä konäm kotkuk. ^{42 c} Konäm kotpän yäŋkuk; Yäkena! Jerusalem ämawebenaye! Kwinigän irit täŋo mebäri apiŋo täga nadänaŋi upänkaŋ nämö nadäwä tarek täkaŋ. Nämö, uwä käbop it tamitak unita nämö kaŋpän nadäkaŋ. ⁴³Tänpäkaŋ kämi, kadäni kubäken umuri ŋode api ahäwek; Iwankayetä yewa tädotpän ämik täkta it gwäjinpän api itneŋ. Ude täŋirä inä täga nämö api ämetpeŋ kuneŋ.

^{44 d} Nämö! Yewa däpmän äreyänpän in ba intäŋo nanak kudup api tänpä wanen. Ba intäŋo eŋi taŋi taŋi u kudup api däpmän erän tänpä kuneŋ. Bureni! Anutu täŋkentän tamikta äbuko u mebärini nämö kaŋpän nadänpän mäde ut imikaŋ unita bäräpi umuri pähap u api ahän tamek.

⁴⁵⁻⁴⁶ Eruk, Jesutä kudupi eŋi gänaŋ äronpän yabäŋkuk; Ämawebetä imaka imaka suwaŋ namiŋ gamiŋ täŋ irirä. Yabänpän yawat kirenpän ŋode yäwetkuk; Eŋi ŋonita ŋode kudän täwani pätak; Näkŋo eŋi uwä yänapik man eŋi ude irek yäk. Upänkaŋ intä ŋode täŋirä kubo äma täŋo käbop irit bägup ude äworetak.

^{47-48 e f} Eruk kepma kepma Jesu kudupi eŋi gänaŋ äronpän man yäwetpän yäwoŋäreŋ täŋkuk. Ude täŋirän bämop ämakät Baga man yäwoŋärewni ba Juda täŋo äma ekäni ekänitä Jesu kumän-kumän utta kädetta wäyäkŋeŋkuŋo upänkaŋ tänpä waŋkuŋ. Imata, ämawebe kuduptagän Jesu täŋo manita gäripi nadänpän äbä itgwäjik täŋkuŋo unita.

Jesu netä täŋo kehäromi terak piä täŋkuk?

Mat 21:23-27; Mak 11:27-33

20 ¹ Kepma kubäta Jesu kudupi eŋi gänaŋ äronpän ämawebe Manbiŋam Täga u yänahänpän yäwetpän yäwoŋäreŋ täŋkuk. Yäwetpän yäwoŋäreŋ täŋ irirän bämop äma intäjukun tänpäni ätu, ba Baga man yäwoŋärewni äma ätukät Juda täŋo äma ekäni ekäni ätutä man iwetnayän dubini-ken äbuŋ. ² Äbänpän iwetkuŋ; E! Gäk imaka täk täyan ŋo netätä gäwerirän täk täyan? ³ Iweräwä Jesutä man kowata ŋode yäwetkuk; Eruk näk udegän, man kubä täwerira kowata näwerut! ⁴ Jontä

^b 19:41 Jon 11:35 ^c 19:42 Ais 6:9-10; Mat 13:14; Rom 11:8 ^d 19:44 Luk 21:6, 1:68

^e 19:47 Luk 21:37, 22:53; Jon 18:20 ^f 19:48 Mat 21:46; Mak 14:1-2; Luk 20:19

ume ärut yämik täŋkuko uwä nadäk-nadäk Anutu-ken yäpmänŋkaŋ täk täŋkukonik ba ini nadänpän täk täŋkukonik?

⁵Ude yäwet yabäwänä jide yäne yän nadänpän yänpän-nadäk ɲode täŋkuŋ; Nintä Anutu-ken nanik yäpmänŋkaŋ täŋkuk yän yänawä Jesutä ɲode niwerayän; Upän imata mani nämo nadäŋkuŋ? yän niwerayän yäk. ⁶Tänä Jon uwä ini nadänpän täŋkuk yän yänawä ämawebetä ninta kokwawak nadänpän mobätä kumän-kumän nidäpnayän yäk. Jon uwä profet kubä, Anutu-ken nanik yän nadäk täkaŋ unita ude täga nämo yäne yäk.

⁷Nadän-bäräp ude tänpän Jesu iwetkuŋ; Ninä Jontä ume ärut yämik täŋkuko unitäŋo mebäri nämo nadäkamän yäk. ⁸Yäwawä yäwetkuk; Eruk, näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäŋo mebäri nämo täwerayän.

Wain piä watä äma waki täŋo manbiŋam

Mat 21:33-46; Mak 12:1-12

⁹^gJesutä ude yänpän man wärani ɲode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain piä kubä täŋpek. Tänpän penkaŋ wain piä u watäni itta äma ätu yepmanŋkaŋ kome ban kubäken pänku kadäni käroni-inik irek. ¹⁰^hPänku irirän wain mujiŋi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täŋirän mujiŋi ätu inita ketpän yäpmän imiŋ äbäкта äma kubä iwerän kwek. Eruk kumaŋ pänku wain piäken ahäwänä wain piä watä äma unitä äma u inipän päripmänpän tewä äneŋi ketän kwek. ¹¹Ketän pänku piä mähemi-ken ahäwänä kaŋpän äneŋi äma kubä iwerän kwek. Kwänä wain piä watä äma unitä äma u inipän päripmänpän waki täŋ imiŋpän tewä u imaka, ketän kwek. ¹²Piä watä ämatä ude tänpäwä piä mähemitä äneŋi äma kubä iwerän kwek. Kwänä äma u utpewä kumän-däpurek täŋirän yewa gägäni-ken maŋpä kuneŋ.

¹³Piä äma ätu däpmäntäko piä mähemitä jide täŋpet yän nadänpän ɲode nadäwek; Nanakna bureni-inik ɲonitä pänku yäwänä bureni yän nadänpän mani käwep buramineŋ yäk. Ude nadänpän iniken nanaki iwerän kwek. ¹⁴Eruk kwänä wain piä täŋo watä äma unitäŋo nanaki-inik u kaŋpänä yänpän-nadäk ɲode täneŋ; Nanaki ɲonitä piä ɲo mähemi api täŋpek yäk. Unita uritna piä ɲo ninta biŋam kaŋ tänpän yäk. ¹⁵Ude yänpänä iwat kireŋpewä yewa gägäni-ken kuŋirän inipän kumän-kumän utneŋ.

Eruk Jesutä manbiŋam ude yän paotpän ämawebe päke itkuŋo u yäwetkuk; Jide nadäkaŋ? Piä mähemitä kuŋpän watä äma u kowata jide täŋ yämek? ¹⁶U ɲode täŋ yämek; Piä mähemitä äbäppän watä äma biani kumän-kumän däpmänpän watä äma kodaki yepmanŋpek. Ude yäweränä ämawebe päke itkuŋo unitä nadänpän iwetkuŋ; Ude ahäwektawä!

^g 20:9 Ais 5:1 ^h 20:10 2Sto 36:15-16

¹⁷Ude iweräwä Jesutä dapun kehäromigän yabänpän ñode yäwetkuk; Eruk, Anutu täño man ñode kudän täwani unitäño mebäri jide?

Äma enj tänpänitä bek kubä kawä wawäpän penkuño unitä bek bämopi ude itak yäk.

Sam 118:22

¹⁸ⁱ Unita ñode täwera nadäwut; Bek bämopi uterak äma kubätä manpäñä bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak manpäñä äma u kumän-kumän api dämpän jakñirek. ¹⁹^j Jesutä man wärani ude yänjirän bämop äma ba Baga man yäwönjärewni äma unitä nadäwä tärewäpän yänkuñ; Buren! Man wärani wain piä terak utpän yäyak u ninta yäyak yäk. Ude yänpän pengän injitpän manken tenayän nadänkuñopän ämawebeta umuntanpäñ penkuñ.

Jesu takis moneñ pekta iwet yabänkuñ

Mat 22:15-22; Mak 12:13-17

²⁰^k Tänpän Jesu injitta kädetta wäyäkñenpäñ iwarantän yäpmän kuñatkuñ. Täñkañ äma ätu Jesu man goret yänjirän kanpäñ injitpän gapman keriken pekta yäniñ kireñpewä kuñkuñ. Eruk äma unitä Jesutä ninta äma tänyäkñarani nämo yän nadäwekta yänpän äma täga inam dapun äworenpäñ pänku ahän iminkuñ. ²¹Ahän iminpäñ Jesu ñode iwetkuñ; Yäwönjärewni äma! Nin nadäkamän, gäk äma siwonji. Imaka imaka yänjiri bureniñ ahäk täkañ. Anutu täño kädet siwonjigän niwetpän näwönjäreñ täk täyan. Ba man yäk täyan uwä äma wäpi biñam ärowani ba äpani unita umun nämo täñkañ niwet täyan. ²²Ude täk täyan unita nin Juda naniktä Rom gapmanta takis moneñ täga imik takamän ba nämo, unitäño mebäri niweri nadäna.

²³Yäwäwä Jesutä yän-yäkñarani täño mebäri yabänpän-nadänkan yäwetkuk; ²⁴Moneñ kubä namä käwa yäk. Yäwänä moneñ kubä iminkuñ. Imäwä ñode yäwet yabänkuk; Moneñ ño terak netä täño inami dapun ba wäpitä itak? Yäwänä iwetkuñ; Rom gapman täño intäjukun äma Sisa unitäñotä itak yäk. ²⁵Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ñode nadäwut. In imaka imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kan imut. Täñ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kan imut. ²⁶Ude yäwänkan kikñutpän-nadäwätäk tänpän kum itkuñ. Ämawebe inamiken Jesutä goret kubä nämo yäwän kanpäñ injitta tänpä wawäpän jop itkuñ.

Kumbani-ken naniktä akukakukta man

Mat 22:23-33; Mak 12:18-27

²⁷Ude täñkan kuñirä äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuñ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yän nadäk täñkuñonik.) ²⁸Eruk abänpän Jesu ñode iwet yabänkuñ; Yäwönjärewni

ⁱ 20:18 Ais 8:14-15 ^j 20:19 Luk 19:47-48 ^k 20:20 Luk 11:54

äma, Mosestä ninta man kudän ñode täñ nimiñkuk; Äma kubätä webe yäpmäñpäñ komenita yeri kubä nämo bäyañkañ kumäñjirän monänitä webeni kajat yäpmäñpäñ tuänita biñam yeri bäyañ imek yäñ yäñkuk. ²⁹U nadäñjiri manbiñam kubä ñode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuñowä tuänitä webe kubä yäpmäñpäñ yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. ³⁰Täñjirän monänitä webe ugänpäñ yäpuk. Yäpmäñpäñ udegän yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. ³¹Kumäñjirän gwakitä webe ugänpäñ koreñpäñ udegän yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpäñ yäpmäñpäñ yeri kubä nämo peñkañ kumän-tagän kumbuñ. ³²Äpiye 7tä kumäñjirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ³³Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni-ken webe uwä netäta biñam api täñpek? yäñ iwetkuñ.

³⁴Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In nadäkañ? Ämawebe Nädapi täktäk uwä kome terak ño tak täkañ. ³⁵Upäñkañ kadäni pähapken ämawebe kumbani-ken naniktä akukta biñam u Anututä yäpmäñ akwayäñ täyak-ken uken nädapi täktäk äneñi nämo api täneñ. ³⁶¹ Kadäni uken äma wari nämo api kumneñ, añerotä kumäk-kumäki nämo itkañ udegän. U kumbani-ken nanik akunayäñ täkañ unitä Anutu täño ironiñiye ude äworeñpäñ api itneñ.

³⁷Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkañ unita ñode täwera nadäwut; Mosestä man kudän täñ nimiñkuko uterak kumbani-ken nanik akukakuk u imaka bureni yäñ niwetpäñ niwoñärek tak täyak. Mosestä päya kädäp mebet ikek unitäño manbiñam kudän täñpäñ ñode imaka kudän täñkuk; Ekäni u Abraham, Aisak, Jekop täño Anututä itak yäñ yäñkuk. ³⁸^m Man ude yäñkuko unitä ñode niwoñäretak; Anututä nadäwän ämawebe kuduptagän, kumbani ba kodaki bok u irit ikek täkañ. Unitä ñode täga yäne; Anutu u kumbani täño Anutu nämo. Uwä kodak irani täño Anutu.

³⁹Jesutä ude yäwerirän Baga man yäwoñärewani äma ätutä iwetkuñ; Yäwoñärewani äma, kowata täga niwetan yäk. ⁴⁰Täñpäñ äneñi iwet yabäktä umuntañpäñ peñkuñ.

Jesu ini-tägän Kristo u netä yäñ yäñkuk

Mat 22:41-46; Mak 12:35-37

⁴¹Täñpäkañ Jesutä ämawebe ñode yäwet yabäñkuk; Man goret ñode imata yäk täkañ? Kristo u Devit täño nanaki, komen ämagän yäñ yäk täkañ. Upäñkañ ude nämo! ⁴²Devit ini uwä Sam kubä terak ñode kudän täñkuk;

Ekäni Anututä Ekänina ñode iwerirän nadäñkut;

⁴³Gäk dubina-ken äbä mañjiriri wäpka biñam gamiñkañ iwankaye yäpmäñpäñ gämotka-kengän api yepmañpet yäk. *Sam 110:1*

¹ 20:36 1Jo 3:1-2 ^m 20:38 Rom 14:8-9

44Eruk, u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yän yänkuko unita jide tänpän Kristo u Devit täño orani jopi kubä yän yäk täkañ?

Baga man yäwoñärewni täño täktäktä yänkuk

Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54

45Ämawebe u Jesu täño man u nadän irirä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; 46In Baga man yäwoñärewni ämatä kuñat täkañ ude nämo kuñatneñ. Uwä ämawebetä nibänpän wäpi biñam ikek yän niwerut yänkañ tek käroni säkgämän wädäwä ärowäkañ ämawebe iñamiken kuñat täkañ. Ba kädet minin kuñarirä ämawebetä yabänpän yäniñ oretta gäripi nadäk täkañ. Täñkañ käbeyä eni gänañ ba äñnak-äñnak pähap täk täkañ-ken äronpän äma ärowanitä irani-ken itta gäripi nadäk täkañ. 47Äma udewani uwä webe kajattä eni gänañ äronkañ tuñumi yäyomägat täkañ. Ba ämawebetä nibänpän äma siwoñi yän niwerut yänkañ yänapik man käroni boham yäk täkañ. Äma udewani uwä Anututä kowata waki tañi-inik api yämek.

Anututa moneñ pekpek kädet bureni u jide?

Mak 12:41-44

21 1Jesutä ude yänkañ irirän ämawebe moneñ ikek päbä moneñi kudupi eni täño moneñ käbot-ken peñ irirä yabänkuk. 2Yabän irirän webe kajat kubä moneñ tepi kubäganpän äbä käbot gänañ pewän äpmonkuñ. Pewän äpmonjirän kañpän Jesutä ämawebe yäwetkuk; 3-4ⁿ Näk bureni täwetat; Webe kajat jäwäri ñonitä peyak uwä ätu pähaptä pekañ u yärepmitak. Ätuwä moneñ tañi it yämikañ uken nanik täpurigän pekañ. Upänkañ webe ñonitä peyak uwä täpuri it imiñkuko udegän, kudup penpän jäwäri-inik itak.

Kudupi eni uwä api tokät mañpek

5Tänpäkañ iwaräntäkiyetä kudupi eni säkgämän u kañkañ yänkuñ; Säkgämän! Moneñ Anututa biñam pewani upän tuñum gäripi nikek yäpmankañ mobä säkgämän ukät bok kudupi eni täñkuñ yäk. 6° Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Imaka säkgämän käkañ uduwä mädenä api tokät mañpek. Mobä uterak-terak itkañ uwä api erän mäneñ. 7Yäwänä iwaräntäkiye ätutä iwetkuñ; Yäwoñärewni äma, yäyan uwä jidegän api ahäwek? Kudän jidewani ahän nimirän api kañpän nadäne? 8Yäwäwä yäwetkuk; Ämatä täñ-täñkatneño unita ket nadänkañ itkot. Äma mäyaptä näk wäpna terak man ñode api täwetneñ; Näk Jesu yäk. Ba kadäni pähap tuän äbatak yän api täwetneñ yäk. Upänkañ man u nadän yäminetawä. 9Ba ämik pähap-pähap ahäkañ yän täwetnayän täkañ unita nämo

ⁿ 21:3 2Ko 8:12 ^o 21:6 Luk 19:44

umuntäneŋ. Imaka umuri pähap u intäjukun ahänayän tənöpänkan näkŋo äbäkäbäk kadäni uwä bäräneŋ nämo api ahäwek.

¹⁰ Tənkan kubä ɲode yäwetgän tənjuk; Bureni, kome kubätä kubäkät ämik pähap api täneŋ. Ba äma änok kubätä kubäkät ämik api täneŋ. ¹¹ Kadäni uken kenän taŋi api kwaiwek. Ba kome ätuken nakta jop api itneŋ ba käyäm wakiwaki api ahän yämineŋ. Ba kudän kudupi umuri pähap mebäri mebäri kunum terak ahänjirä api yabäneŋ. ¹² Tənpäkan imaka umuri pähap u nämo ahänjirä ämatä tepmənjitpän kädet wakiwaki api tən tamineŋ. Goret täkan yənpän käbeyä eni tənjo äma ekäni ekäni injamiken tepmənpäkan manjin api yəpmən danineŋ. Tənpän komi eni gənan api tepmaneŋ. Ba kome tənjo intäjukun ämakät gapman ämatä intənjo mebäri nadäktä api täwet yabäneŋ. Bureni, näka nadän namikinik tənpeŋ kuŋatnayän tənjo unita udewä api tən tamineŋ. ¹³ Kädet udewani täwoŋärenayän tənjo uwä in näkŋo wəpna biŋam api yəŋahäneŋ. ¹⁴ ^p Tənpäkan bäräpi u nämo ahän taminjirän intäjukunä manken itnayän takamən uwä man jide api yäne yən nadäwätäk nämo täneŋ. ¹⁵ ^q Nämo, kadäni uken näkŋa-tägän mejin api tənpidäm täwet ba nadäk-nadäk api tamet. Ude tən taminjira iwanjijetä man yəŋahänayän täkan u nadənkan yəpmən əpna yəkŋat api tənpi waneŋ. ¹⁶ ^r Kadäni uken nanjiye meŋjiye ba notjiye əwəŋjiye ba äma ätu unitä iwan api tən tamineŋ. Ba in ätu kumən-kumən api tadəpneŋ. ¹⁷ In näkŋo wəpna biŋam yəpmən kuŋatnayän täkan unita komi api tamineŋ. ¹⁸ ^s Ude tən taminayän täkan upənkan gupjin moräk täpuri kubä nämo api paorek. ¹⁹ ^t Nadäk-nadəkjin näkken kehəromi peŋ yəpmən kuŋatnayän täkan uwä säkgämən api itneŋ.

Jesutä Jerusalem api wawek yən yəŋkuk

²⁰ Upənkan guŋ əbot tənjo komi ämatä päbä Jerusalem yotpärare ɲo it gwəjinjirä ɲode yabənpən-nadäneŋ; Kome ɲo apiŋo wawayän yən nadäneŋ. ²¹ Kadäni ugən əmawebe yotpärare ini ɲo irani in akumaŋ kan kut. Tənpən əmawebe Judia komeken nanik u imaka, bäräneŋ akumaŋ kome ɲo peŋpeŋ banken kan kut. Tənkan kome kukŋi kəda nanik Jerusalem amneŋtawä! ²² ^u Nadəkan? Komi bäräpi u ahänjirän kowata yəpmək-yəpmək kadäni Anutu tənjo man terak bian kudän täwani u bureni-inik api ahäwek. ²³ ^v Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironji paki nitek u bäräpi-inik api nadäneŋ! Ekänitə kokwawak nadənjinän imaka umuri pähap kome ɲonitənjo əmawebe terak api ahäwek. ²⁴ ^w Tənpäkan kadäni uken ätuwä ämikken mujuk terak api kumneŋ. Ätuwä

^p 21:14 Luk 12:11-12 ^q 21:15 Apos 6:10 ^r 21:16 Mat 10:21-22 ^s 21:18 1Sml 14:45;

Luk 12:7 ^t 21:19 Hib 10:36 ^u 21:22 Lo 32:35; Jer 5:29, 46:10; Hos 9:7 ^v 21:23 1Ko 7:26

^w 21:24 Esr 9:7; Sam 79:1; Ais 63:18; Rom 11:25; Rev 11:2

guŋ äbotken naniktä yämagut päŋku ini irani-ken yepmaŋpäŋ komi piä api yämineŋ. Guŋ äbot unitä Jerusalem yotpärare ŋo täŋpä wawäpäŋ inita biŋam yäpmäŋpäŋ kadäni käronŋi it yäpmäŋ äronŋirä kadäni Anututä nadätak-ken api tärewek.

Jesu täŋo äbäk-äbäktä man

Mat 24:29-35; Mak 13:24-31

²⁵ ^x Eruk, kadäni uken edap dapuri ba komepak ba guktä inide kubä api ahäneŋ. Kome terak gwägu pähaptä mämä pähap täŋirän ämawebe api umuntäneŋ. Umuntaŋpäŋ jide täne yäŋ api nadäneŋ. ²⁶ Täŋpäŋ edap, komepak guktä wareŋ täŋirä kome terak ŋo jide ahätak yäŋ nadäŋpäŋ bumta api umuntäneŋ. ²⁷ ^y Täŋuruk-uruk ude ahäŋirän Äma Bureni-inik uwä gubam terak kehäromi epmäget kudän nitek abäŋirän api käneŋ. ²⁸ ^z Unita umuri unitä ahäŋ tamiŋirän nämo umuntäneŋ. Nämo, bänepjin pidäm tawäpäŋ ŋode kaŋ nadäwut; Eruk, Anututä waki ŋoken nanik nimagurayäŋ keräp täyak yäŋ kaŋ nadäwut.

²⁹ Man u yäwetpäŋ manbiŋam kubä ŋode yäwetkuk; Wama päya ŋo ba päya ätu täŋo mebäri yabäŋpäŋ-nadäwut. ³⁰ Dätäkitä ahäŋirä Soropek kadäni keräp täyak yäŋ nadäk täkaŋ. ³¹ Eruk, udegän imaka umuri u ahäŋayäŋ täkaŋ u yabäŋpäŋ Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat piä kehäromi täŋpayäŋ täyak u tuän keräp täyak yäŋ api nadäneŋ. ³² Näk bureni täwetat; Ämawebe apiŋo itkaŋ u kudup nämo kumäŋirä imaka yäyat u api ahäŋ moreneŋ. ³³ ^a Täŋpäkaŋ kunum kenta kome u bok api paotdeŋo upäŋkaŋ mena jinom u nämoinik api paorek.

Ket nadäŋpäŋ itneŋ

³⁴ ^b Unita in ket nadäŋkaŋ itkot! In ketem ume naknak unitagän kadäni nämo irepmitneŋ. Ba imaka guptagän nadäwätäk nämo täneŋ. Ude täŋayäŋ täŋo uwä nadäk-nadäkjin unitagän api penneŋ. Ude täŋpäŋ tuŋum nämo täŋkaŋ irirä kadäni pähap api ahäŋ tamek. ³⁵ Kadäni pähap u buŋeptä tom pit kubäŋän däpmäk täkaŋ udegän ämawebe kudup api ahäŋ yämek. ³⁶ ^c Unita ket täŋpäŋ nadäŋit nadäŋit kaŋ kuŋarut. Ba imaka umuri pähap u ahäŋ taminayäŋ täkaŋ u gänaŋ kehärom taŋpäŋ itta Ekäniken yäŋapik täkot. Ude täŋpäŋ it yäpmäŋ kuŋtängän Äma Bureni-inik iŋamiken api ahäneŋ.

³⁷ ^d Täŋpäkaŋ kepma kepma kudupi yotken Jesutä ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ tāk täŋkukonik. Täŋkaŋ bipani bipani uwä yepmaŋpeŋ

^x 21:25 Sam 46:2-3; Sam 65:7-8 ^y 21:27 Dan 7:13; Mat 26:64; Rev 1:7 ^z 21:28 Rom 13:11

^a 21:33 Luk 16:17 ^b 21:34 Mat 24:48-50; Mak 4:19; Luk 17:27, 1Te 5:3 ^c 21:36 Mak 13:33; Rev 6:17 ^d 21:37 Luk 19:47

pängku pom kubä wäpi Olip uken äro it täņkukonik. ³⁸U irän tärenjirän tamimaņ-inik apämaņ pängku kudupi yotken it täņkukonik. U irirän ämawebetä mani biņam nadäkta äbäk täņkuņonik.

Satantä Judas bänepi-ken äpmonkuk

Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53

22 ¹Täņpäng orekirit kadäni kubä wäpi Pasova ba Käräga yiskät nämo awähurani täņo äņnak-äņnak kadäni keräp täņkuk. ^{2e}Täņkaņ bämop äma ätukät Baga man yäwönjärewni ämatä jide täņpäng Jesu utpena kaņ paorek yäņpäng kädetta wäyäkņeņkuņo upäņkaņ ämawebeta umuntaņkuņ.

^{3-4f}Ude täņ yäpmäņ kuņirä Satantä Jesu iniken iwaräntäki kubä wäpi Judas, Kariot komeken nanik, u bänepi-ken äpmonkuk. Bänepi-ken äpmonpänkaņ Judastä Jesu bämop äma intäjukun täņpani ba kudupi eņi täņo watä äma u kerik-ken pekta pängku man yäwetkuk. ⁵Yäwerän nadäņpäng bänep täga pähap nadäņ imiņpäng kowata gwäki imikta yäntäreņkuņ. ⁶Yäntären imäwä Judas täga nadäņkaņ ämawebe kaņpäng nadäk nämo täņjirä kăbop iwan kerik terak kaņ pewa yäņpäng Jesu iwaräntäņ yäpmäņ kuņatkuk.

Pasova ketem nakta tuņum täņkuņ

Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30

^{7g}Täņpăkaņ Käräga yiskät nämo awähurani täņo äņnak-äņnak kadäni yäput peņkuņ. Orekirit kadäni udeken Juda ämatä Pasova orekirit kadäni täņo mebäri nadäņpäng yawak gubaņi dăpmăņpäng dubik täņkuņonik.

⁸Eruk, kădet u iwatpäng Jesutä Pita kenta Jon ŋode yăwetpäng peņ yăwet-pewăn kuņkumăn; Ek kuņkaņ Pasova täņo tom ketem täņ tuņum tăkon. Täņjirän nintă ärenakaņ kaņ năna. ⁹Yăwănă yară unită ŋode iwetkumăn; Eņi deken pängku Pasova täņo ketem tăņtuņum tădayăņ?

¹⁰Yăwănă Jesută yăwetkuk; Ek yotpărare-ken äronkaņ äma kubă ume kăbot ikek kaņpăņă äma u iwat yăpmăņ kuņiră eņi kubă gănaņ ärowănă ugăn kaņ iwarun. ¹¹Ăronpăņă eņi măhemi ŋode kaņ iwerun; Yăņpăņ-yăwönjărek ämată ŋode yăyak; Eņi deken năkkăt năwarăntăknaye-kăt Pasova täņo ketem nănayăņ? ¹²Ude iwerănkaņ eņi dăpăn taņi, äņnak-äņnak täņo tuņum ikek kubă tăwönjărewănkaņ Pasova täņo ketem uken kaņ tăņtuņum tawun.

^{13h}Jesută ude yăwerănkaņ Pita kenta Jon pängku yăņkuko udegăn kaņ-ahăņpăņ Pasova täņo ketem tăņtuņum taņ itkumăn.

Ekăni täņo äņnak-äņnak unităņo man

Mat 26:47-56; Mak 14:2-26; Jon 18:3-11

¹⁴Eruk kadäni ahăņjiră Jesu iwarăntăkiye ätu yăwăn yăpmăņ păro eņi u gănaņ maņitkaņ ketem u penta naņkuņ. ¹⁵Ketem naņ itkaņ Jesută ŋode

^e 22:2 Luk 20:19 ^f 22:3 Jon 13:2,27 ^g 22:7 Kis 12:1-27 ^h 22:13 Luk 19:32

yäwetkuk; Komi nadäwayän täyat u keräp täyak unita Pasova äñnak-äñnak ñowä inkät bok nakta gäräpi tañi nadän yäpmän kuñatkut. ^{16 i} Näk bureni täwetat. Näk Pasova ketem inkät äneñi nämo nañkañ it yäpmän kuñtängän Anututä intäjukun itkañ ämawebeñiye yabän yäwarayän täyak-ken uken Pasova täño mebäri kwawak api ahäwek.

¹⁷ Ude yänpän wain ume yäpmänpän Anutu-ken bänep täga man yänpän ñode yäwetpän yäminjuk; In kuduptagän ño yäpmänpän nañput. ¹⁸ Näk wain ume äneñi nämo nañira Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat piäni kehäromi tänpayän täyak u kwawak api pewän ahäwek.

^{19 j} Jesutä ude yänpän käreka kubä yäpmänkañ Anutu bänep täga man iwetkañ tokät jukutpän iwaräntäkiyeta ñode yäwetpän yäminjäñ kuñkuk; ñowä näkño gupna. U inta yänpän taniñ kirewani. Ño nañkañ näka nadänpän kañ kuñat tänpüt. ²⁰ Eruk ketem nañ paotpän Jesutä wain ume yäpmänpän udegän yäminpän yänjuk; ñowä Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk kodaki täyak u täñkehärom takta. Topmäk-topmäk kodaki uwä nägätña inta yänpän piwayän täyat uterak wohutak.

^{21 k} Ude yänpän yänjuk; In nadäkañ? Äma näkkät käreka gäpe kubäñän näkamäk ñonitä iwan keriken nepmanpayän. ²² Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwarek. Upänkañä äma iwan keriken nepmanpayän täyak u kowata jide kubä api yäpek? ²³ Ude yäwän nadänkañ iwaräntäkiyeta ini näwetgäwet ñode täñkuñ; Ninken nanik netätä ude api tänpäp? yän yänkuñ.

Intäjukun irit täño man
Mat 20:25-28; Mak 10:42-45

^{24 l} Tänpän iwaräntäkiye uwä ninken nanik netä intäjukun itak yänpän man wärät-wärät täñkuñ. ^{25 m} Täñirä Jesutä ñode yäwetkuk; In nadäkañ? Kome terak nanik intäjukun ämatä ämawebeta ärowani täñ yämik täkañ. Täñkañ inita ñode yäk täkañ; Nin ämawebe täño täñkentäk bureni yän yäk täkañ. ^{26 n} Upänkañ inken ude nämo ahäwek. Inken nanik kubätä äma ekäni ude itpäñä intäño mäden nanik ude kuñarek. Ba in kubätä intäjukun itpäñä eruk noriye täño watä äma jopi ude kuñarek. ^{27 o} Eruk, unita jide nadäkañ? Netätä ärowani itak? Äma wäpi nitek jop ittängän ketem nak täkañ unitä ärowani ba, watä äma ketem ijik-ijik täk täkañ unitä ärowani? Jop itkañ nak täkañ inä unitä ärowani yän nadäk täkañ. Täñ, nähä ude nämo täk täyat. Näkä in bämopjin-ken watä äma jopi ude kuñat täyat.

²⁸ Tänpäkañ bäräpi mebäri mebäri ahän namik täkañ uwä inä nämo nabäkätäk täkañ. ^{29 p} Täñirä nanatä näk intäjukun itkañ kañiwat piä

ⁱ 22:16 Luk 13:29 ^j 22:19 Luk 24:30 ^k 22:21 Sam 41:9; Jon 13:21-22 ^l 22:24 Luk 9:46
^m 22:25 Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 ⁿ 22:26 Mat 23:11; Mak 9:35 ^o 22:27 Jon 13:12-15
^p 22:29 Luk 12:32

kehäromi takta wäp namiŋkuko udegän in näkkät bok kaŋiwat piä u takta wäp biŋam tamitat. ^{30 q} Ude täŋ tamitat unita intäjukun irayän täyat-ken uken näkkät bok bägup kubä-kengän ketem penta api nak täne. Ba Isrel äbot 12 unitäŋo intäjukun äma api itneŋ.

Jesu Pitatä näka äwo api yäwek yän yänkuk

Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38

^{31 r} Jesutä ude yänpän Saimon iwetkuk; Saimon, Satantä in tänpän-tabäwayän yäyak. Ämatä wit mujiŋi-kät gupi yäpmän danik takan ude tänpayän nadatak. ^{32 s} Unita Saimon nanakna, nadäkinikka paoränpän bänepka gapun täwek yänpän gäka Nanaken yänapik man yät. Ude tärö unita gäk äneŋi näkken äbayän täyan-ken uken Anutu täŋo man kädet notkaye yäwet täpänek kaŋ tä.

^{33 t} Ude yäwänä Pitatä ŋode iwetkuk; Ekäni gäka komi eŋiken iriwä näk komi eŋiken bok itta pidäm täyat. Ba gäk gutpän näk imaka nutta yäwäwä api pidäm täwet. ³⁴ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Pita, ŋode gäwera nadä. Apiŋo bipani purup gera nämo yänirän gäka kadäni yaräkubä wäpna käbop pewayän.

^{35 u} Ude yänpän yäwetkuk; Näka moneŋ, kuroŋjin ärärani ba yäкта yäjiwätpän jop taniŋ kirenpewa kuŋkuŋ-ken uken imaka kubäta wäyäkneŋkuŋ ba nämo? Yäwänä Nämo yän iwetkuŋ. ^{36 v} Yänirä Jesutä man kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Eruk apiŋo-ken kubätä moneŋ it imänä yäpmänkaŋ kuŋaton. Ba kubätä yäk kubä it imänä udegän tagenkaŋ kuŋaton. Ba kubä täŋo kadä ämik takta nämo it imänä iniken teki punin nanik yänopmänpän ämata yämiŋpän moneŋ yäpmänkaŋ kadä kubä suwaton. ^{37 w} U imata, Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Kubo ämata täŋ yämik takan ude täŋ imiŋkuŋ. Eruk, man uwä näkken bureni-inik ahäкта yäwani. Näka man yäwani uwä kudup bureni ahäwayän. ³⁸ Jesutä ude yäweränä iwetkuŋ; Ekäni, ŋo ka! Kadä yarä iŋitkamän ŋo! Yäwäwä yänkuk; Täga, man u pewut! yäk.

Olip pomken Jesu nani-ken yänapiŋkuk

Mat 26:36-46; Mak 14:32-42

^{39-40 x} Tänpän Jesu bipani bipani tak täŋkuko udegän yotpärare penpen Olip pomken äroŋirän iwaräntäkiye iwatkuŋ. Bägup it täŋkuk-ken u ahänpän iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; In tänyabäk-ken kwitanenŋa Anutu-ken yänapik man yäwut.

^q 22:30 Mat 19:28 ^r 22:31 2Ko 2:11 ^s 22:32 Jon 17:11,15,20; Sam 51:13

^t 22:33 Luk 22:54 ^u 22:35 Luk 9:3, 10:4 ^v 22:36 Luk 22:49 ^w 22:37 Ais 53:12;

Luk 22:52 ^x 22:39 Luk 21:37; Jon 18:1

⁴¹Eruk Jesu inigän ätukät kuṇpāṇā gukut imāpmok tāṇpāṇ yāṇapik man ṇode yāṅkuk; ⁴²^y Nana, tāga yāṇ nadāṇpāṇā gāk nadāṇ namiṇiri komi nadāwayāṇ tāyat u kaṇ nārepmirān. Upāṇkaṇ nākṇo nadāk nāmo, gākṇaken nadāk kaṇ ahāwān. ⁴³Ude yāṇirān kunum gānaṇ nanik aṇero kubätä pāpā tāṇkentāṇ imiṇkuk. ⁴⁴Tāṇpāṇkaṇ bānepitā komi pāhap nadāṇkaṇ gwāk pimiṇpāṇ yāṇapik man kehāromigān yāṇirān woṇ bumta imātkuko uwā nāgāt bumik unitā kome terak maṇkuṇ. ⁴⁵Tāṇpāṇ yāṇapik man yāṇtāṅgān akumaṇ iwarāntākiyetā itkuṇ-ken u kuṇpāṇ yabāṅkuk; Butewaki nadāṇ bārāp tāṇpāṇ pat irirā. ⁴⁶Pat irirā ābā yabāṇpāṇ yāwetkuk; In imata dāpmon pat itkaṇ? Tāṇyabāk-ken kwitanenṭa akuṇpāṇ yāṇapik man yāwut!

Judastā Jesu iwan keri terak teṅkuk

Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-11

⁴⁷Tāṇpāṇ Jesutā man ude yāṇ irirān iwarāntākiye uken nanik kubā wāpi Judas unitā āma ābot yāṇ-yākṇat yāpmāṇ ābāṇkaṇ Judas ini Jesu bayāṇ imiṇpāṇ iniṇ orerayāṇ nadāṇkaṇ dubini-ken ābuk. ⁴⁸Ābānā Jesutā iwetkuk; Judas, gāk Āma Bureni-inik iwan keri terak tewa yāṇpāṇ nanin oretan? ⁴⁹^z Tāṇpāṇkaṇ iwarāntākiye Jesu-kāt penta itkuṇo unitā iwan pāke u yabāṇpāṇ Jesu iwetkuṇ; Ekāni, iwan ṇo kadätä dāpna? ⁵⁰Ude yāṇpāṇ iwarāntāki kubätä bāmop āma kubā tāṇo watā āma kubā ura yākṇat jukuni bure kādapāṇ paiṇkuk.

⁵¹Tāṇirān Jesutā kaṇpāṇ yāṅkuk; Ai! Ude tāṇpeno! Ude yāṇpāṇ āma u jukuni yāpmāṇpāṇ āneṇi irani ude peṇ imiṇkuk. ⁵²^a Tāṇkaṇ bāmop āma, Juda tāṇo āma ekāni ekāni-kāt kudupi eṇi tāṇo komi āma Jesu iṇitta ābuṇo u Jesutā ṇode yāwetkuk; Intā nabāwā nāk kubo āma āmik tāṇpani ude tāṇpapāṇ kadā boham nīkek nutnayāṇ ābākaṇ? ⁵³Nāk kepmāni kepmāni kudupi eṇi gānaṇ āroṇkaṇ inkāt āmawebe Anutu tāṇo man yāwetpāṇ yāwoṇārek tāk tāṇkut-ken ugān nāmo nepmāṇitkuṇo u. Upāṇkaṇ intā piājin tākta kadāni ahātak. Uwā bipmāṇ urani tāṇo kehāromi ubayāṇ!

Pitatā Jesu wāpi kābop peṅkuk

Mat 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Jon 18:12-18,25-27

⁵⁴^b Ude tāṇpāṇ Jesu iṇit yāpmāṇ bāmop āma intājukun tāṇpanitā eṇi gānaṇ āroṇkuṇ. Tāṇirā Pita uwā bankentā yabāṇit yabāṇit yāwatuk. ⁵⁵Tāṇirān komi āma yewa gānaṇ āro kādāp iṇipāṇ āṇāriṇ irirā Pita imaka, āro bāmopi-ken itpāṇ kādāp penta āṇāriṇ itkuṇ. ⁵⁶^c Āṇāriṇ irirā eṇi unitāṇo watā webe kubätä ket tāṇpāṇ kaṇpāṇ yāṅkuk; Āma ukāt kuṇarani kubā ṇo yāk.

^y 22:42 Mat 6:10 ^z 22:49 Luk 22:36 ^a 22:52 Luk 22:37; Jon 7:30, 8:20; Kol 1:13

^b 22:54 Sam 31:11; Luk 22:33 ^c 22:56 Apos 4:13

⁵⁷Yāwānā Pitatā yāṅkuk; Wanotna, nāk āma u nāmo kak tāyat yāk. ⁵⁸Ude yāṅpāṅ ātu irirān āma kubātā kaṅpāṅ yāṅkuk; Bureni, gāk unitā ābotken nanik yāk. Yāwānā Pitatā yāṅkuk; Notnapak, jop yāyan yāk. Nāk nāmo! ⁵⁹Tāṅjirān māden āma kubātā ābāṅpāṅ kehāromigān ṇode yāṅkuk; A! yāk. Āma ṇo bureni-inik ukāt kuṅarani. Uwā Galili āmagān yāk.

⁶⁰Yāwānā Pitatā yāṅkuk; Notnapak, gāk man ṇo yāṅjiri tāṅguṅ tāyat yāk. Yāṅjirān uteragān puruptā gera yāṅkuk. ⁶¹^d Tāṅpākaṅ Ekānitā āyāṅutpāṅ Pitaken dapun tāṅjirān Pitawā Ekānitā man ṇode iwetkuko u nadāwān tāreṅkuṅ; Purup man nāmo yāṅjirān gāk kadāni yarākubā nākṇo wāpna kābop pewayāṅ yāk. ⁶²Man u juku piṅpāṅ bānepi-ken jāgāmi pāhap nadāṅpāṅ āpāmaṅ pāṅku konām bumta kotkuk.

Jesuta waki mebāri mebāri tāṅ imiṅkuṅ

Mat 26:67-68; Mak 14:53-65; Jon 18:19-24

⁶³⁻⁶⁴Tāṅpākaṅ āma Jesu kaṅ gwājiṅ itkuṅo u sāra man iwetpāṅ iṅami dapun tektā tāṅpipiṅkaṅ utpāṅ iwetkuṅ; Gāk profet unita āma gutak unitāṅo wāpi niwet! yāk. ⁶⁵Tāṅkaṅ ugān nāmo. Yāṅārok man wakiwaki imaka, bumta iwetkuṅ.

⁶⁶Ude tāṅjirā kome yāṅeṅjirān āma ekāni ekāni, bāmop āma intājukun tāṅpani-kāt Baga man yāwoṅārewani āma kudup man kābeyā tāṅpāṅ Jesu yāṅikṇat yāpmāṅ āroṅpāṅ man ṇode iwetkuṅ; ⁶⁷^e Gāk Kristo tāṅpāwā yāṅahāṅpāṅ niwet yāk. Yāwāwā yāwetkuk; Nāk Kristo yāṅ tāwerawā tāga nāmo nadāṅ naminayāṅ. ⁶⁸Ba tāwet yabāk tāṅjira kukṇini tāga nāmo nāwetnayāṅ. ⁶⁹^f Upāṅkaṅ ṇode tāwera nadāwut; Apiṅo yāput peṅpāṅ Āma Bureni-inik uwā Anutu kehāromi māhemi keri bure kāda itpāṅ tārek-tāreki nāmo api it yāpmāṅ ārowek.

⁷⁰^g Ude yāwān nadāṅpāṅ kuduptagān ṇode iwetkuṅ; Gāk Āma Bureni-inik u? Yāwāwā yāṅkuk; Yākaṅ ubayāṅ. ⁷¹Yāwānā yāṅkuṅ; Imata mangāmān wari yāne? Iṇo ini menitā yāṅjirān nadākamāṅ uba yāk.

Jesu Pailat ba Herot iṅamiken itkuk

Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38

23 ¹Eruk, kābeyā tāṅ itkuṅo u kuduptagān akuṅ-kireṅpāṅ Jesu yāṅikṇat yāpmāṅ pāṅku Pailat iṅamiken teṅkuṅ. ²^h Uken pāṅku itpāṅ ṇode yāṅpāṅ manken teṅkuṅ; Āma ṇonitāṅo mebāri ṇode patak; Āma ṇo nin tāṅo āmawebeniye nadāk-nadāki tāṅkurāk tak tāyak. Tāṅkaṅ Rom tāṅo intājukun āma Sisa unita takis moneṅ penenṭawā yāṅ yājiwāt tak tāyak yāk. Tāṅkaṅā inita ṇode yāk tāyak, Nāk ābākta yāwani Kristo u, intājukun āma kubā yāṅ yāk tāyak. ³ⁱ Ude yāwāwā Pailattā Jesu iwet

^d 22:61 Luk 22:34 ^e 22:67 Jon 3:12, 8:45; Jon 10:24 ^f 22:69 Apos 7:56

^g 22:70 Luk 4:3,9 ^h 23:2 Luk 20:25 ⁱ 23:3 1Ti 6:13

yabāŋkuk; Gāk Juda tāŋo intājukun āma ba? Yāwānā Jesutā iwetkuk; Yāyan ubayāŋ. ⁴Yāwānā Pailattā bāmop āma ba āma ābot itkuŋo u kudup ŋode yāwetkuk; Nāk āma ŋonitāŋo momita wāyākŋewa wakaŋ yāk.

⁵Pailattā ude yāwetkuko upāŋkaŋ kehārom taŋpāŋ yāŋkuŋ; Ude nāmo! U āma yāŋ-yākŋarirān manitā nintā komen ahāŋ moretak yāk. U Galili kome-kentā yāput peŋpāŋ tāŋ yāpmāŋ ābāŋ tāyon Judia komeken ŋo udegān ahātak yāk.

⁶Ude yāwāwā Pailattā āneŋi yāwet yabāŋkuk; Āma ŋo Galili komeken nanik ba? ⁷U Galili komeken nanik bureni tāŋpānā, eruk, nākā unitāŋo mebāri nadākta nāmo yāwani. U kome Herottā yabāŋ yāwat tāyak u nanik unita Herottā man piāken kwān yāk. Tāŋpākaŋ kadāni uken Herot Jerusalem yotpārare-ken itkuko unita Jesu Herotken tewān kuŋkuk. ⁸^k Tāŋjirān Herot uwā Jesu kaŋpāŋ bānep tāga nadāŋkuk. U Jesu tāŋo biŋam māyap nadāk tāŋkuko unita u kakta gāripi nadāŋ yāpmāŋ ābuk. Imata Jesutā kudān kudupi kubā tāŋjirān kāwayāŋ gāripi nadāŋkuk. ⁹Tāŋpāŋ Jesu man mebāri mebāri iwet yabāŋjirān kowata man kubā nāmo iwetkuk. ¹⁰Man kum irirān Baga man nadāwani āmakāt bāmop āma intājukun tāŋpani uken itkuŋo u nadāŋkaŋ Jesu terak man mebāri mebāri wohutpāŋ gera terak yāput iwetkuŋ. ¹¹Tāŋjirā Herot-kāt komi āmatā Jesuta waki tāŋ imiŋpāŋ sāra man iwetkuŋ. Ude tāŋkaŋ āma ekāni tāŋo tek tāŋ imiŋpāŋ Pailat-ken āneŋi yāŋikŋat yāpmāŋ kuŋkuŋ. ¹²Tāŋpākaŋ kadāni ukengān Pailat kenta Herot not tāŋpāŋ bānep kubāgān peŋkumān. Bian ini-ini itkumānopāŋ kadāni ugān not tāŋkumān.

Jesu kumāŋ-kumāŋ utta Pailattā yāŋtāreŋkuk

Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39–19:16

¹³Tāŋpāŋ Pailat uwā Juda tāŋo āma ekāni ekāni-kāt bāmop āma intājukun tāŋpani ba āmawebe pāke itkuŋo u yāŋpewān dubini-kengān ābuŋ. ¹⁴Tāŋpāŋ ŋode yāwetkuk; In āma ŋo āmawebe yāŋ-yākŋarani tāk tāyak yāŋ yāŋpāŋ nākken yāpmāŋ ābāŋ yāk. Upāŋkaŋ nākā in iŋamjin-ken mebārinita iwet yabātken momini kubā nāmo kaŋ-ahātat yāk. ¹⁵Tāŋkaŋ Herot udegān, mominita wāyākŋewān wawāpāŋ ninken āneŋi tewān ābātak yāk. Unita jide? Momi kubā nāmo tāŋkukopāŋ imata jop kumāŋ-kumāŋ utnek? ¹⁶⁻¹⁷Eruk, komi āma yāwera iwānaptā jop pāripākaŋ pit ima yāk. ¹⁸Āmawebetā ude nadāŋpāŋ kuduŋtagān bānepi wawāpāŋ gera ŋode yāŋkuŋ; U paorān! U paorānkaŋ Barabaspāŋ pit nimi! yāŋ yāŋkuŋ. ¹⁹Barabas uwā noriye-kāt yotpārare bāmopi-ken āmik pewā ahāwāpāŋ āma kubā kumāŋ-kumāŋ utpewān komi eŋiken teŋkuŋ.

^j 23:7 Luk 3:1 ^k 23:8 Luk 9:9

²⁰Tānpākaŋ Pailattä Jesu pit imayāŋ nadāŋkuko unita āmawebe päke u yāwetkuk. ²¹Yāwerānā āneŋi gera kehāromigān yāŋkuŋ; Päya kwakāp terak kumāŋ-kumāŋ ut! ²²Yāŋirā Pailattä āneŋi yāwet yabāk ŋode tāŋkuk; Waki kubā jide tāŋkukta? Nāk nadāŋira momi nīkek bumik nāmo tāyak. Unita komi āma yāniŋ kirewa iwānap-tāgān päripākaŋ kaŋ tewa yāpmāŋ kwān yāk.

²³⁻²⁴Ude yāwānā mani utpāŋ kuduptagān gera tānpāŋ ŋode yāŋkuŋ; Päya kwakāp terak kumbān! yāk. Gera taŋi pen yāntāŋ kuŋtāko Pailattä iniken gārip iwarut yānpāŋ yāntāreŋ yāmiŋkuk. ²⁵Tāŋkaŋ mani buramiŋpāŋ āma āmik pewān ahāwānpāŋ āma kubā kumāŋ-kumāŋ urani wāpi Barabas u pit imiŋpāŋ yāniŋ kireŋkuk. Tānpāŋ Jesu uwā kumākta yāntāreŋpāŋ komi āmata yāmiŋkuk.

Jesu päya kwakāp terak utpewā kumbuk
Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27

²⁶Tānpākaŋ komi āmatā Jesu yāŋikŋat yāpmāŋ kuŋtāŋgān kādet miŋin āma kubā kaŋ-ahāŋkuŋ. Āma uwā wāpi Saimon, Sairini yotpārare-ken nanik. Uwā piāken naniktā ābāŋirān kaŋpāŋ Jesu tāŋo päya kwakāp priken pewā buramiŋkaŋ Jesu mādengān iwatkuk.

²⁷Tānpākaŋ āmawebe ābot pāhaptā iwatkuk. Iwarān tāŋkaŋ webe ātu konām butewaki tāntāŋ iwatkuk. ²⁸Konām kottāŋ iwarirā Jesutā āyāŋutpāŋ yabānpāŋ ŋode yāwetkuk; Jerusalem webe kwayak, in nāka kotneŋo. Nāmo, injinta ba āpetjiye nanakta korut. ^{29¹}In nadākaŋ? Kadāni kerāp taŋirān webe nanak bāyawanitā ŋode api yāneŋ; Āruŋ kuŋatnaŋi tākamāŋonik yāk.

³⁰Tāŋkaŋ pom kāroŋi tokāt pābā nin yejāmbut!

Ba geŋi kwāhārep duŋpāŋ nin yāpmāŋ pāŋku gānaŋ umu yejāmbut! yāk.

Hos 10:8

^{31^m}Upāŋkaŋ kadāni tāga bumik-ken ude yānayāŋ tāŋo uwā kadāni wakikenā jide api yāneŋ?

³²Tānpākaŋ waki tāŋpani yarākāt Jesu-kāt penta dāpnayāŋ yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kuŋkuŋ. ³³Yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kome kubā wāpi Gwāki Kokāp uken kuŋkuŋ. Uken ahāŋpāŋā Jesu päya kwakāp terak utkuŋ. Ba waki tāŋpani yarā, kubā kukŋi kubā kukŋi yepmaŋpāŋ bok dāpuŋ. ^{34ⁿ}Tānpākaŋ Jesutā yāŋapik man ŋode yāŋkuk; Nan! Waki tāŋ namikaŋ ŋo nāmo nadāŋkaŋ tākaŋ unita momini peŋ yāmi. Yāŋirān komi āma teki yāpmākta nārepmirek gārepmirek tāŋkuŋ. ^{35^o}Tānpāŋ āmawebe bumta ini ugān itpāŋ yabāŋirā Juda tāŋo āma ekāni ekānitā Jesu sara ŋode iwetkuŋ; Āma ŋowā ābākta yāwani Kristo tāŋpawā iniken gupi

¹ **23:29** Luk 21:23; Rev 6:16 ^m **23:31** 1Pi 4:17 ⁿ **23:34** Ais 53:12; Mat 5:44; Apos 7:60; Sam 22:18 ^o **23:35** Sam 22:7-8

tänjkentäwänä. U ämagän tänjkentän yämik tänjkukopän iniken gupi tänjkentäktawä tänpän wakan yäk.

^{36p} Yänjirä komi ämatä udegän Jesu yänjärok man iwetkan dubini-ken äbänpän wain ume jägämi iminayän tänkuḡ. ³⁷Tänpän yänkuḡ; Gäk Juda äma täḡo intäjukun äma bureni u tänpäwä gäkḡa gupka tänjkentäwä yäk. ³⁸Tänpän Jesu gwäki punin kädawä man kudän ḡode kudän tänkuḡ;

ḡOWÄ JUDA ÄMAWEBE TÄḡO INTÄJUKUN ÄMA.

³⁹Ude tänjirä waki tänpäni yarä u kubätä päya kwakäp terak itkan Jesu yänjärok man ḡode iwetkuk; Gäk Kristo tänpäwä gäkḡa gupka tänjkentänpän nek imaka, tänjkentän nimi! yäk. ⁴⁰Ude yäwänä noripaki kubätä ibenpän ḡode iwetkuk; Nek penta nidäpmäkta biḡam yäwanipän, gäk man ude yäyan uwä Anututa nämo umuntäyan? ⁴¹Nek momineкта täga nidäpmänkan. Upän äma ḡowä momi kubä nämo tänjkukopän jop utkan yäk. ^{42q} Ude yänkan yänkuk; Jesu, gäk intäjukun itkan wäpka biḡam ikek irayän täyan-ken uken näka kan nadän nam yäk. ⁴³Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwera; Apiḡogän näkkät irit bägup tägaken bok itdayän yäk.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30

^{44-45r s} Tänpän kome kepma bämopi tänjirän kome dapuri kumbuk. Kumänjirän kome kudup bipmäng utpän it yäpmäng kuḡirän 3'kirok tänkuk. Tänjirän kudupi eni gänaḡ tek taḡi bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini wewän tärenkuḡ. ^{46t} Tänjirän Jesutä gera yänpän yänkuk; Nan! Kehäromina ketka-ken peyat! Ude yänpän kumbuk.

⁴⁷Tänjirän komi äma kubä watäni itkuko unitä u kanpän nadänkan Anutu iniḡ orepän yänkuk; Bureni-inik! Äma ḡo momini nämo.

^{48u} Tänpäkan ämawebe ätu kan itkuḡo unitä imaka ahänkuko u kanpän butewaki nadänpän kupäni wenpen enini-ken kuḡtänpā kuḡkuḡ. ^{49v} Tänpäkan Jesuta not täḡ imik tänkuḡo u ba, Galili komeken nanik webe ätu iwat yäpmäng äbuḡo u imaka banken itkan imaka ahänkuḡo u kanpän nadäk tänkuḡ.

Jesu äneḡkuḡ

Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42

⁵⁰Tänpäkan äma kubä ukät penta itkuḡo wäpi Josep. Äma uwä Judia komeken yotpärare kubä wäpi Arimatea uken nanik. Uwä Juda täḡo äma ekäni ekäni unitä äbotken nanik. U äma täga, Anututa nadän iminpen kuḡarani. ^{51w} Tänpäkan noriyetä Jesu man iwetpän iwan keri-ken penjirä nadäwän nämo tägaḡkuk.

^p 23:36 Sam 69:21 ^q 23:42 Mat 16:28 ^r 23:44 Amo 8:9 ^s 23:45 Kis 36:35

^t 23:46 Sam 31:5; Apos 7:59 ^u 23:48 Luk 18:13 ^v 23:49 Sam 38:11, 88:8; Luk 8:2-3

^w 23:51 Luk 2:25,38

Nämo, u Anututä intäjukun itkanj yabänj yawat piäni kwawak ahänjirän kakta itsämäntänj kuŋat täŋkukonik. ⁵² Eruk, äma unitä Pailat-ken päŋku Jesu täŋjo komegup yäpayänj iwet yabänjuk. ⁵³ Iwerän nadänj imänkanj päya kwakäp terak nanik ketärenpäŋj tek pakitā uwäktänj-awatpäŋj yäpmänj päŋku mobā kawut awaŋ komegup änektā biŋam yawani uken penjuk. Mobā kawut uwā bian äma kumbani kubā nämo pewani, kudupi-inik itkuko uken Jesu täŋjo komegup penjuk. ⁵⁴ Kepma uwā Fraide, Sabat täŋjo tuŋum täktäk kadäni udeken Jesu äneŋkuŋj.

^{55x} Täŋpākanj webe ätu Jesukät Galili komeken naniktā bok äbuŋo u Josep iwat yäpmänj päŋku kanjirā komegup awaŋ gānaŋ äneŋjuk. Kanjirā äneŋpākanj eniken äyänjutperj päŋku imaka imaka ume kābāŋi nitek täŋtuŋum täŋpāŋj penjuk. ^{56y} Ude täŋkanj Sabat unita Moses täŋjo бага man iwatpäŋj itpäŋ-nadāk täŋkuŋj.

Jesu kumbani-ken naniktā akumaŋ kuŋjuk

Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10

24 ¹ Täŋpākanj Sande tamimaŋ-inik webe ukeŋo imaka kābāŋi tägatāga täŋtuŋum täŋpāŋj penkuŋo u yäpmänjanj Jesu äneŋkuŋj-ken kuŋkuŋj. ² Päŋku ahänpāŋj kanjuk; Mobā pähap u yäpmänj keweŋkuŋo parirän. ^{3-4z} Ude täŋpākanj Jesu äneŋkuŋj-ken äronpāŋj Jesu täŋjo komegupta wäyäkŋewā wawākanj nadāwätäk täŋj irirā äma yarā teki paki-inik unitā pit kubāgän dubini-ken ahänpāŋj itkumän. ^{5a} Täŋjirän webe kwayak unitā bumta umuntaŋpāŋj injami komen yäpā äpmonpāpāŋj patkuŋj. Parirā äma yarā unitā yāwetkumän; In kumbani komeken ŋo imata kodak iranita wäyäkŋej itkanj? ^{6b} U ŋo nämo itak, akumaŋ kuk yäk. Galili komeken itkanj man ŋode täwetkuko unita guŋ tanjuŋj? ⁷ Uwā ŋode täwetkuk; Äma Bureni-inikā, äma waki täŋpani keri-ken pewākanj päya kwakäp terak utpäŋ äneŋpākanj kepma yarākubā täreŋjirän Anututä äneŋi yäpmänj päŋjaku api tewek yänj täwetkuk. ⁸ Ude yänjirän webe kwayak u nadänpāŋj yänjuk; Bureni, nadākamāŋ! yäk.

⁹ Ude yänpāŋj awaŋ u penpenj päŋku iwaräntäkiye 11 ukät ämawebe ätukät biŋami yāwetkuŋj. ^{10-11c} Webe kwayak u wäpiwā Maria Makdala komeken nanik, kubā wäpi Joana, kubāwā Maria wahupi Jems täŋjo miŋi ukät webe ätu bok kuŋatkuŋj. Täŋpāŋj webe kwayak unitā iwaräntäkiye ukeŋo manbiŋam yāwerirā mani nadänjirā jopi ude täŋpāpāŋj nadāwā bureni nämo täŋjuk. ¹² Upāŋkanj Pitatā akumaŋ awaŋken bārāneŋj päŋku awaŋ gānaŋ umu okāreŋpāŋj tek Jesu gupi uwäk täŋpāŋj äneŋkuŋo ugānpāŋj kanjuk. Ude kanpāŋj nadāwätäk pähap täŋtänj äneŋi kuŋjuk.

Jesu Emeus kädet-ken kanjukmān

¹³ Täŋpāŋj kepma ukengän iwaräntäki yarätā Emeus yotpārare-ken kuŋkumän. Emeus u Jerusalem yotpārare dubini-ken itkuk, 10 kilometas

^x 23:55 Luk 23:49 ^y 23:56 Kis 20:10; Lo 5:14 ^z 24:4 Apos 1:10 ^a 24:5 Luk 2:9

^b 24:6 Luk 9:22, 17:25 ^c 24:10 Luk 8:2-3

ude. ¹⁴ Kādet kuṇit kuṇit imaka Jesuken ahāṅkuko unita man yāṅpāṅ-nadāk tāṅtāṅ kuṅkumān. ¹⁵ ^d Yāṅpāṅ-nadāk tāṅtāṅ kuṅjirān Jesu ini āma yarā u dubini-ken ahāwānkaṅ penta kuṅkuṅ. ¹⁶ Tāṅpākaṅ āma yarā u Jesu kaṅkumāno upāṅkaṅ u Jesu yāṅ siwoṅi nāmo kawān tāreṅkuṅ. ¹⁷ Ude tāṅjirān Jesutā yāwet yabāṅkuk; Ek imatāken manpāṅ yāṅpāṅ-nadāk tāṅtāṅ kuṅatkamān? Yāwānā āma yarā uwā pāṅku tāpāneṅpāṅ itpāṅ butewaki iṅami dapun ijiṅkumān. ¹⁸ Tāṅkaṅ āma yarā u kubā wāpi Kliopas unitā iwetkuk; Gāk kome kubāken nanik kāwep unita Jerusalem yotpārare-ken kudān ahāṅkuko u nāmo kaṅpāṅ nadāṅkun.

¹⁹ ^e Yāwānā Jesutā yāwetkuk; Imatākenta yākamān? Yāwānā yarā unitā iwetkumān; Jesu Nasaret yotpārare-ken nanik unitāṅo manbiṅam yāk. U profet pāhap. U Anutu ba āmawebe iṅamiken imaka kehāromi nikek yāṅpāṅ-tāk tāṅ yāpmāṅ ābāk tāṅkukonik yāk. ²⁰ Upāṅkaṅ nintāṅo āma ekāni ekāni-kāt bāmop āma intājukun tāṅpani unitā kumākta yāṅtāreṅ imiṅpāṅ manken teṅpāṅ pāya kwakāp terak utpewā kumbuk. ²¹ ^f Unitā Isrel ābot nin Rom gapman tāṅo kerik-ken nanikpāṅ nimagutta yāwani yāṅ nadāṅkumāṅopāṅ u kawut, utpewā kumāṅjirān edap yarākubā tāretak ṅo yāk. ²² ^g Tāṅpākaṅ apiṅo tamimaṅ ninken nanik webe ātutā manbiṅam inde kubā niweraṅ yāk. ²³ Uwā tamiinik Jesu āneṅkuṅ-ken kuṅpāṅ Jesu tāṅo komegupta kawā waṅ yāk. Tāṅkaṅ āneṅi āyāṅutpeṅ pābā ṅode niweraṅ; Aṅero yarātā ahāṅ nimiṅpāṅ Jesu kodak taṅpeṅ akumaṅ kuk yāṅ niweramān yāk. ²⁴ ^h Eruk man u nadāṅpāṅ nininken ābotken nanik ātutā awaṅken pāṅku webetā yāṅo udegān kaṅ yāk. Upāṅkaṅ Jesu nāmo kaṅ-ahāṅ.

²⁵ Man ude iwerānā Jesutā yāwetkuk; Yāke! Inā guṅ bureni-inik! Profettā man yāṅpāṅ kudān tāṅkuṅo u in imata tāṅguṅ taṅpāṅ bāneṅ nadāwātāk tāṅpāṅ nadākinik nāmo tākaṅ? ²⁶ ⁱ Profettā ṅode yāṅkuṅ; Kristo u komi mebāri mebāri nadāṅpāṅ kumākta yāwani. Komi u nadāṅkaṅ eruk, epmāget peṅyāṅek ikek kunum gānaṅ api ārowek yāṅ yāṅkuṅ. ²⁷ ^j Jesutā ude yāṅpāṅ man kudup inita, Moses ba profet māden ahāwanitā Anutu tāṅo man terak kudān tāṅkuṅo unitāṅo mebāri kudup yāṅkwawa taṅ yāmīṅkuk.

²⁸ Eruk, kuṅtāṅgān Emeus yotpārare kerāp taṅkuṅ. Tāṅpāṅ Jesutā yotpārare u irepmitpeṅ kwayāṅ tāṅkuk. ²⁹ Ude tāṅpānā āma yarā unitā iwetkumān; Kwenō yāk. Kome bipayāṅ unita nekkāt penta ṅogān itna yāk. Ude iwerān nadāṅ yāmānkaṅ eṅi gānaṅ penta pāro itkuṅ.

³⁰ ^k Āroṅpāṅ ketem nānayāṅ maṅitkuṅ. Maṅit itkaṅ Jesutā kārāga kubā yāpmāṅpāṅ tokātkaṅ Anutu bāneṅ tāga man iwetpāṅ āma yarā unita

^d 24:15 Mat 18:20 ^e 24:19 Mat 21:11 ^f 24:21 Luk 2:38, 19:11; Apos 1:6

^g 24:22 Luk 24:1-11 ^h 24:24 Jon 20:3-10 ⁱ 24:26 Luk 9:22, 24:44 ^j 24:27 Sam 22:1-21; Ais 53; Jon 13:31; Apos 3:13 ^k 24:30 Luk 22:19

yämiŋkuk. ³¹ Ude täŋpänkaŋ Anututä nadäŋ yämiŋirän eruk U Jesu yän kawän tärenkuŋ. Kawän tärewäkaŋ uterakgän Jesu ini ugän paotkuk. ³² Täŋpänkaŋ yarä u ini-tägän näwetgäwet täŋpän yänkumän; Bureni! yäk. Kädet miŋin man täŋo mebäri yänahänpän niwerirän man gäripi nitek u nadäŋpän bänepnektä pidäm tako ukeŋo!

³³ Ude yänpän uterakgän akumaŋ Jerusalem yotpärare-ken äyänutpen kuŋkumän. Pänku ahänpän yabänkumän; Jesutä iniken iwaräntäkiye 11 uwä noriye ätukät änok kubägan irirä. Yabäwänä iwaräntäkiye itkuŋo unitä ŋode yäwetkuŋ; ³⁴ ^l Ekäni awaŋ gänaŋ naniktä bureni akuk! yäk. U Saimon kädet miŋin ahän imik yäk. ³⁵ Täŋpäkaŋ yarä unitä udegän kädet miŋin ahän yämänkaŋ eŋi gänaŋ päro kārāga tokätpän yämän naŋkaŋ kawän tärenkuŋo manbiŋam upän yäwetkumän.

Jesutä iwaräntäkiye ahän yämiŋkuk

Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23; Apos 1:6-8

³⁶ ^m Eruk Jesutä täŋkuko unita manbiŋam yänpän-nadäk täŋ irirä bämopi-ken ini ugän ahän yämiŋpän yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! yäk. ³⁷ ⁿ Yäweränkaŋ iwaräntäkiyetä kaŋpän kwaipän yänkuŋ; Wära! Mäjo kubä äbätak ŋo! yäk. ³⁸ Ude yäwäwä yäwetkuk; In imata kikŋutpän bänep yarä-yarä pekaŋ? ³⁹ ŋowä näkŋa-inik äbätat. In ketna kuroŋna-ken ŋo nepmäŋit näwatpän nabänpän nadäkinik täŋput. Mäjo uwä gupi tohari nitek nämo. Täŋ, nähä gupna tohatna nitek ŋo yäk.

⁴⁰ Man ude yäwetpän keru kuroŋi-ken jibi me u yäwoŋäreŋkuk. ⁴¹ ^o Yäwoŋärewän kaŋpän bänepi tägaŋkuŋ. Täŋpäkaŋ ŋo Jesu ini yän ketinik nämo nadäwä tärenkuŋ. Ude täŋpäkaŋ yäwet yabänkuk; Inken ketem ätu itkaŋ? ⁴² Ude yäweränä gwägu tom ijiwani kubä imiŋkuŋ. ⁴³ Imiŋkaŋ kaŋ irirä, eruk naŋkuk.

⁴⁴ ^p Naŋpän yänkuk; Näk inkät itkaŋ man täwet yäpmän äburo ukeŋo nadäkaŋ? Näk ŋode täwetkut; Man näka Moses täŋo бага man kudän täwani terak, ba profet täŋo man kudän terak ba Sam terak kudän täwani u kudup udegän ahän morekta yäwani yän täwetkut. ⁴⁵ ^q Ude yäwetkaŋ Anutu täŋo man mebäri nadäktä nadäk-nadäki täŋkwawa taŋ yämiŋkuk. ⁴⁶ Täŋkaŋ ŋode yäwetgän täŋkuk; Anutu täŋo man kudän terak ŋode kudän täwani; Kristo u komi nadäŋpän kumänkaŋ kepma yarä tärenjirän kubäta kumbani-ken naniktä api akwek. ⁴⁷⁻⁴⁸ ^{r,s} Täŋkaŋ komeni komeni ämawebe yäwetpän yäwoŋäreŋk täŋpewä bänepi sukurenjirä Anututä Kristo unitäŋo wäpi terak wakini api pen moreŋ yämek yän ude kudän täwani. Eruk nanaknaye, inä ude täkta yäwani. Unita Jerusalem yotpärare-ken yäput penpän kaŋ täntän kut. ⁴⁹ ^t Täŋpäkaŋ nanatä imaka injinta biŋam yäwani u iniŋ kireŋpewa api äpäŋ tamek. Unita in

^l 24:34 1Ko 15:4-5 ^m 24:36 1Ko 15:5 ⁿ 24:37 Mat 14:26 ^o 24:41 Jon 21:5

^p 24:44 Luk 9:22 ^q 24:45 Luk 24:27 ^r 24:47 1Ti 3:16 ^s 24:48 Jon 15:27; Apos 1:8

^t 24:49 Jon 14:16, 15:26; Jon 16:7; Apos 1:4

kome ŋo nämo peŋpeŋ kuneŋ. Ŋogän itsämänj irirä kunum täŋo kehäromi tama yäpmänkaŋ kaŋ kut yäk.

Jesu kunum gänaŋ äronkuk

Mak 16:19-20; Apos 1:9-11

⁵⁰Man ude yäwetkaŋ eruk yäŋ-yäkŋat päŋku Betani yotpärare gägäniken itkaŋ keri yäpmänj akuŋpäŋ Anututä iron täŋ yämikta man yäwetkuk. ⁵¹Man täga u pen yäwerit yäwerit kome käkätäŋirän Anututä imagut yäpmänj kunum gänaŋ äronkuk. ⁵²" Täŋirän iwaräntäkiyetä Jesu iniŋ oretkaŋ bänep oretoret pähap terak Jerusalem yotpärare-ken äneŋi kuŋkuŋ. ⁵³Kuŋpäŋ kadäni kadäni kudupi eŋi gänangän itkaŋ Anutu iniŋ oret täŋkuŋ.

^u 24:52 Jon 14:28, 16:22

Jon

Jontä Jesu uwä Anutu täño nanaki yän niwonjärekta manbiñam ño kudän täñkuk

Jesu u Anutu täño Manbiñam

1 ^{1 a} Manbiñam U mebari-ken-inik yäput peñpän it yäpmän äbukotä itak. Uwä Anutu-kät itkumänopän u ini-tägän Anutu. ² U yäput peñpän Anutu-kät it yäpmän äbukotä itak. ^{3 b} Manbiñam U Anutu-kät ket kubägan tänpän imaka kuduptagan pewän ahänkuñ. Ukät nämowä imaka kubä nämö ahäwän. ^{4 c} Uwä irit täño mähemi unitä ämawebeta peñyänñ yämik täyak. ^{5 d} Tänpäkan peñyänñeki unitä bipmän urani-ken peñyänñirän bipmän uranitä peñyänñek u dapan kumna yänkan tänpän wak täkan.

Ämatä Jesu not nämö täñ imiñkuñ

^{6-7 e} Äma kubä wäpi Jon. Unitä peñyänñek unitäño manbiñam yänahänñirän nadänpän ämawebe kuduptagan nadäkinik täneñta Anututä iniñ kireñkuk. ^{8 f} Jon ini uwä peñyänñek mähemi nämö. U peñyänñek mähemi täño manbiñam yänahäkta äbuk. ^{9 g} Tänpäkan peñyänñek mähemi bureni uwä ämawebe komeni komeni peñyänñ yämik täyak unitä kome terak ahäkta keräp täñkuk.

^{10 h} Eruk peñyänñek uwä komen ämawebe bämopi-ken ahänpän itkuk. Tänpäkan ämawebe u ini-tägän pewän ahänkuñopän ämawebe uwä mebarini nämö kanpän nadänkuñ. ¹¹ Ini äbotken ahänkuko upänkan

^a 1:1 Jon 17:5, 1Jo 1:1-2; Rev 19:13 ^b 1:3 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 ^c 1:4 Jon 5:26

^d 1:5 Jon 3:19 ^e 1:6 Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 ^f 1:8 Jon 1:20 ^g 1:9 Jon 8:12, 1Jo 2:8

^h 1:10 Jon 1:3, 17:25

äbot unitä not nämo täñ imiñkuñ. ^{12 i} Täñ, ämawebe ätu not täñ imiñpän nadäkinik täñ imiñkuño unita Anutu täño äperiye nanak itneñta kädet peñ yämiñkuk. ^{13 j} Täñpäkañ äperiye nanak ahäñkuño uwä ämatä ahäk takamäj ude nämo ahäwani. Ba nädapitä nanak ahäkta epän täktäk kädet-ken nämo ahäwani. Uwä Anututä ini-tägän bäyañ yepmañpani.

^{14 k} Eruk, Manbiñam u äma äworeñpän bämopnin-ken ahäñpän ninkät penta it täñkumäñonik. Ahäñpän irirän wäpi biñam kehäromi nikek kañpän nadäñkumäj. Uwä Anutu täño nanaki-inik kubägän unita wäpi biñam u yäpuk. Uwä orakorak mähemi ba man bureni täño mähemi ahäñpän irirän kañpän nadäñkumäj. ^{15 l} Täñpäkañ äma unitäño mebarini Jontä gera terak ñode yäñahäñkuk; Näk äma unita ñode täwerat; Näkä jukun ahäñkuro upäñkañ äma u näk närepmetak. Imata, näk nämo ahäñjira äma u it yäpmäj äbukotä itak yäñ yäñkuk.

^{16 m} Bureni! Manbiñam uwä orakorak mähemi. Unitä nin kuduptagän imaka imaka gäripi nikek unitä käwut-ken nanik iron wari wari täñ nimik täyak. ^{17 n} Täñpäkañ bian Anututä Moses keri terak бага man peñ nimiñkuk. Täñ, orakorak ba man bureni uwä Jesu Kristoken naniktä ahäñ nimiñkuñ. ^{18 o} Ba ugän nämo. Äma kubätä Anutu nämoinik kañkuk. Upäñkañ Anutu täño nanaki bureni kubä-tägän nani dubini-ken it täyak unitä äpäñpän Anutu täño mebari kwawak pewän ahäñ nimiñkuk.

Jontä iniken mebari yäwetkuk
Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17

¹⁹ Täñpäkañ Jerusalem yotpärare-ken nanik Juda äma ekäni ekänitä bämop ämakät kudupi eñi täño watä äma ätu yäniñ kireñpewä Jonken kuñkuñ. Pänku Jon ñode iwet yabäñkuñ; Gäk netä? ^{20 p} Yäwäwä Jontä mebarini käbop kubä nämo peñpän ñode yäñahäñpän yäwetkuk; Näk Kristo, Anututä bian iwoyäwani u nämo! ^{21 q} Yäwänä iwetkuñ; Etäj, gäk netä? Gäk Elaija ba? Yäwäwä yäwetkuk; Näk u nämo! yäk. Yäwänä iwetkuñ; A, Gäk profet, Anututä api taniñ kirewet yäñ yäñkuko u? Yäwäwä yäwetkuk; Näk profet u nämo yäk. ²² Jontä ude yäwänä iwetkuñ; Eruk bureni niwet! Gäk netä? Pänku äma niwet-pewä äbämäño u jide yäwetnayäj?

^{23 r} Ude yäwäwä Jontä profet biani wäpi Aisaia u meni-ken yäpmäñpän ñode yäwetkuk; Näk äma kubä, kome jopi-ken itkañ gera ñode yäñ irani; Ekäni täño kädet täwitpän kañ yäpä-siwonñtañ imut! yäk. *Ais 40:3*

ⁱ 1:12 Gal 3:26 ^j 1:13 Jon 3:3-6; Jem 1:18, 1Pi 1:23 ^k 1:14 Ais 60:1-2; Gal 4:4;

Pip 2:7; Hib 2:14; Luk 9:32; Jon 2:11 ^l 1:15 Jon 1:27,30; Mat 3:11 ^m 1:16 Kol 2:10

ⁿ 1:17 Kis 34:28; Rom 6:14, 10:4 ^o 1:18 Kis 33:20; Jon 6:46, 1Ti 6:16, 1Jo 4:12; Mat 11:27

^p 1:20 Jon 3:28 ^q 1:21 Lo 18:15,18; Mat 11:14; Jon 6:14, 7:40 ^r 1:23 Ais 40:3

24-25^s Tängpäkaŋ äma Jonken äbuŋo uwä äma Parisi äma ätu bok itkuŋo unitä äneŋi iwet yabäkgän tänpäŋ yängkuŋ; Näk Kristo nämo, Näk Elaija nämo ba Näk profet nämo yäŋ niwetan upäŋkaŋ imata äma ume ärut yämik täyan? 26 Yäwäwä Jontä ŋode yäwetkuk; Näkä äma umegän ärut yämik täyat. Upäŋkaŋ äma kubä bämopjin-ken itak ŋo, u inä nämo kaŋpäŋ nadäk täkaŋ yäk. 27^t Äma uwä mäden näwatta yäwani. Upäŋkaŋ näk närepmiŋpäŋ intäjukun it namitak unita äpani näk ŋodewanitä u dubini-ken itnaŋi nämo.

28^u Imaka ahängkuko u Betani yotpärare, Jodan ume udude käda täŋkuŋ. Jontä kome uken itkaŋ ämawebe ume ärut yämik täŋkuk.

Jontä Jesu täŋo mebäri yäwetkuk

29^v Patkuŋo yängewänä Jesu Jonken kuŋirän bankentä kaŋkaŋ Jontä ämawebe ŋode yäwetkuk; Udu kawut! yäk. Anutu täŋo tom bätaki äbatak! Ämawebe komeni komeni täŋo momi u äma uterak äroŋirän kotatak. 30^w Äma unita ŋode täwerat; Mäden äbatak unitä näk närepmiŋpäŋ intäjukun it namitak. Imata, äma u näk nämo ahängira it yäpmäŋ äbukotä itak yäŋ täwerat. 31 Tänpäŋ näkŋa imaka, äma u nämo kaŋkut. Upäŋkaŋ Isrel ämawebe intä äma unitäŋo mebäri kämi nadäkta näk intäjukun äbä ume ärut tamik täŋkut.

32^x Jontä ude yängpäŋ yäwetgän täŋkuk; Näk bian Munapiktä kănaräm ude äpänkaŋ uterak maŋitpäŋ irirän kaŋkut yäk. 33^y Tänpäkaŋ näkŋa bian Kristo nämo käwa täreŋirä Anutu, ume ärut yämik-yämik epän yäŋ namiŋkuko ugän ŋode näwetkuk; Munapiktä äpä gwäki terak irirän api käwen yäk. Äma unitä ämawebe Munapikpäŋ api uwäktäŋ yämek yäŋ näwetkuk. 34^z Näwetkuko udegän kaŋkuro unita ŋode yängähänpäŋ täwet täyat; Äma uwä Anutu täŋo nanaki bureni-inik.

Äma ätutä Jesu kaŋ-ahängkuŋ

35-36^a Patkuŋo yängewänä Jon-kät iniken iwaräntäki yarä kome ini ugän irirä Jesutä äbämaŋ yärepmiŋpeŋ kuŋirän kaŋpäŋ iwaräntäki yarä u yäwetkuk; Eruk kawun! Anutu täŋo tom bätaki kuyak u yäk. 37 Yäwerirän yarä u man u nadäŋpäŋ Jon teŋpeŋ mädengän Jesu iwatikumän. 38 Iwarirän Jesutä äyängutpäŋ yabänpäŋ yängkuŋ; Ek imata äbäkamän? Yäwänä iwetkumän; Yäwoŋärewni äma! Gäk eŋi de it täyan? (Yäwoŋärewni äma u iniken man terak Rabai yäŋ iwetkumän). 39 Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Äbäŋkaŋ kawun! yäk. Yäwänä yarä uwä iwatikumän. Eruk 4'kirok bipäda eŋiken ahängpäŋ kaŋpänä kepma ugän Jesutä it täŋkuk-ken ugän penta itkuŋ.

^s 1:25 Mat 21:25; Jon 1:33 ^t 1:27 Jon 1:15; Apos 13:25 ^u 1:28 Mat 3:6;

Jon 10:40 ^v 1:29 Ais 53:6-7; Jon 1:40, 1Pi 1:18-19 ^w 1:30 Jon 1:15 ^x 1:32 Mat 3:16

^y 1:33 Luk 3:2-3 ^z 1:34 Mat 3:17, 17:5; Mat 27:54 ^a 1:36 Jon 1:29

40^b Äma yarä, Jon täño man nadänpäj Jesu iwatkumäno u kubä wäpi Andru, Saimon-Pita unitäño monäni u. 41^c Eruk Andru u bäräñej päñku tuäni Saimon ahän iminpäñ iwetkuk; Nek Mesaia kākamāk yāk. (Mesaia u mebäri Kristo, Anututä iwoyäwani.) 42^d Ude yänpäj Andru u tuäni Saimon yänjikjat yäpmäj Jesuken kuñkuk. Kuñirän Jesutä Saimon kañpäñ iwetkuk; Gäk Saimon, Jon täño nanaki. Upäñkañ gäk wäpka Kefas yäj gäwetat yäk. (Kefas u ninin man terak mobä.)

43^e Eruk, patkuño yäñewänä Jesu Galili komeken kwa yänpäjä äma kubä wäpi Filip kañ-ahänpäj iwetkuk; Gäk näwat! yäk. 44 Filip uwä Andru kenta Pita täño yotpärare wäpi Betsaida, u nanik. 45^f Eruk, Filiptä noripak kubä wäpi Nataniel kañ-ahänpäj iwetkuk; Mosestä бага man terak kudän täwani, ba profet ätutä kudän tänpäj Äma kubä api ahäwek yäj yäwani ukeño nadätan? Nin äma u kañ-ahäkamäj. Uwä Jesu, Josep täño nanaki, Nasaret yotpärare-ken nanik u yäk.

46^g Iweränä Natanieltä man kowata ñode iwetkuk; Kome täpuri Nasaret udewani-ken nanik imaka täga kubä täga ahäwek? Nämoinik! Ude yäwänä Filiptä iwetkuk; Päñku ka! yäk. 47 Ude iweränä Natanieltä päñku Jesuken ahänjirän kañpäñ Jesutä yänkuk; Äma ñowä Isrel äma mebäri kubä yäk. Bänepi-ken jopman kubä nämö itak. 48^h Ude yänjirän Natanieltä Jesu iwetkuk; Gäk jide tänpäj näka nadätan? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Filiptä näka nämö gäwerirän wama äyünken iriri gabät yäk. 49ⁱ Yäwänä Natanieltä ñode iwetkuk; Yäke! Yäwoñärewani äma, gäk Anutu täño nanaki, Isrel äma nintäño intäjukun äma yäk. 50 Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wama mebäri-ken iriri gabät yäj gäwerapäj nadäj namikinik täyan? Nadätan, kañpäñ nadäk täyan ño täpuri yäk. Kämi, imaka bureni pähap ahänjirä api kañ yäpmäj kwen yäk. 51^j Ude yänpäj äma päke u ñode yäwetkuk; Näk bureni ñode täwera nadäwut; In kunum ajeñirän Anutu täño ajeñoniyetä Äma Bureni-inik terak äronkañ äpäc täñjirä api yabäñej yäk.

Jesu kudän kudupi yäput peñkuk

2 1^k Kepma yarä täreñirän Galili kome, yotpärare kubä wäpi Kana uken yanäpi yarä keräntäk täñjirän äñnak-äñnak täñkuñ. Jesu täño miñi imaka, penta itkañ äñnañkuñ. 2 Tänpäj äñnak-äñnak täño mähemitä Jesu-kät iwaräntäkiyeta yänpewän äbäkañ bok itpäñ nañkuñ. 3 Näñtäko wain ume paoränkañ miñitä Jesu iwetkuk; E, wain ume paotak yäk. 4^l Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata peñ näwetan? Näkño kadäni

^b 1:40 Mat 4:18-20 ^c 1:41 1Sml 2:10; Sam 2:2; Jon 4:25 ^d 1:42 Mat 16:18; Mak 3:16

^e 1:43 Mat 8:22; Mak 2:14 ^f 1:45 Lo 18:18; Ais 7:14, 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23

^g 1:46 Jon 7:41,52 ^h 1:48 Sam 32:2 ⁱ 1:49 Mat 14:33, 16:16; Mat 27:42; Mak 3:11

^j 1:51 Stt 28:12 ^k 2:1 Jon 1:43 ^l 2:4 Mat 12:48; Jon 19:26

nämo ahätak yäk. ^{5m} Ude yäwänä Jesu täño miñitā eni unitäño epän watä äma yäwetkuk; Imaka kubäta täwerirän udegän kañ täñput yäk.

⁶ⁿ Täñpākañ eni uken ume kăbot mobăpāñ täñpani tañi-inik 6 ude itkuñ. Kăbot kubä uken ume gwereno uwä 100 litas ude bumik täñpek. Juda ämatä бага man iwatkañ ume ärutna yăñpāñ ume kăbot udewani-ken gwerani. ⁷Eruk Jesutä epän watä äma yäwetkuk; Kăbot ŋo gānañ ume piwä tokñewut yäk. Yäwänä udegän täñkuñ. ⁸Ude täñpawä yäwetkuk; Eruk, kăbot-ken nanik ume ätu gwet pāñku āñnak-āñnak mähemita imut yäk. Ude yäwänä udegän täñkuñ. ⁹Tăñkañ āñnak-āñnak mähemi uwä ume u nañ yabăwän wain ume täñkuk. Wain ume u Jesutä täñpewän ahăñkuk yăñ nämo nadăñkuk. (Upăñkañ eni epän watä äma u ini nadăñkuñ.) Mähemi uwä ume nañpāñ-nadăñkañ yanăpi kerăntăk täñkumăno u âpita yăñpewän âbuk. ¹⁰Yăñpewän âbănă iwetkuk; E! yäk. Äma âtutä āñnak-āñnakken wain ume gărîpi nîkek ŋodewaniwä intăjukun piñ yămik tăkañ yäk. Täñpāñ âmawebetä năñtăngăñ täñguñ tañpāñ wain ume gărîpi nämo upăñ yămik tăkañ yäk. Ude tăk tăkañ upăñkañ găhă wain ume gărîpi nîkek ŋowă kăbop pewi irakopăñ paot-paotta pewi ahătak yäk.

^{11o} Jesu kudăn kudupi intăjukun uwă Galili kome Kana yotpărare-ken täñkuk. Kadăni uken Jesu kehăromini ba wăpi biñam kwawak pewän ahăñirăñ iwarăntăkiyetă kañpāñ nadăkinik tăñ imiñkuñ.

Kudupi eni u kudupi kañ irăñ

Mat 21:12-13; Mak 11:15-18; Luk 19:45-46

^{12p} Täñpākañ Kana yotpărare penpen Jesu ini ba miñi noriye-kăt, iwarăntăkiye penta Kapeneam yotpărareken kuñkuñ. Păñku uken kepma yarăgăñ itkuñ. ^{13q} Itkañ Juda tăño orekirit kadăni kubă wăpi Pasova u kerăp tañkuko unita Jesu Jerusalem âronkuk. ¹⁴Păro kudupi eni morăki-ken yabăñkuk; Äma âtuwă Anututa gupe kăbăñi nîkek ijiñ imikta sipsip, bulimakau, barak namiñ-gamiñ täñjit moneñ imaka, namiñ-gamiñ tăñ iriră. ¹⁵Ude tăñ iriră Jesutä yabăñpāñ yen yăpmăñkañ irin utpăñ äma u ba tom bok dăpmăñpāñ yăwat kirennewän âpămañ kuñkuñ. Âpămañ kuñiră moneñ kăbot yăpmăñ âreyăñ täñpăñ kuñkuñ. ^{16r} Täñpāñ äma barak suwañ itkuño u ŋode yäwetkuk; Imaka ŋo yăpmăñ kut! yäk. In măyăkjîn nämo! Nana tăño kudupi eniken imaka jopi ŋo tăñiră tuñum eni nämo täñpek yäk. ^{17s} Jesutä ude tăñirăñ iwarăntăkiyetă man kubă Anutu tăño man ŋode kudăn tăwani u juku piñkuñ; Găkño eni săkgămăñ irekta bānepna kădăp ijik tăyak.

¹⁸Jesutä ude tăñirăñ kañpāñ Juda äma ekăni ekănită kokwawak nadăñkañ iwetkuñ; Netă găwerănpāñ ude tăyan? Găk ude tăkta kehăromi

^m 2:5 Jon 7:30, 8:20 ⁿ 2:6 Mak 7:3-4 ^o 2:11 Luk 9:32; Jon 1:14, 4:54; Jon 11:40

^p 2:12 Mat 4:13 ^q 2:13 Kis 12:1-27; Jon 6:4, 11:55 ^r 2:16 Luk 2:49 ^s 2:17 Sam 69:9

pat gamitak yāŋ nadākta kudān kudupi kubā niwoŋārewi kāna! yāk. ^{19 t} Yāwāwā yāwetkuk; Intā kudupi eni ŋo kwirirākaŋ nākā edap yarākubā-tagān tāŋpāŋ āneŋi api tāŋ morewet yāk. ²⁰ Ude yāwānā yāŋkuŋ; Wa! Oranietā kudupi eni ŋo obaŋ 46 ude tāŋ yāpmāŋ āronŋtāŋgān tāŋ moreŋkuŋ! Upāŋkaŋ gākā edap yarākubātagān tāŋ morekta yāyan? yāŋ iwetkuŋ. ^{21 u} Jesutā iniken gupita juku piŋkaŋ kudupi eni terak yāŋkuk. ^{22 v} Tāŋpākaŋ māden, Jesutā kumāŋpāŋ akuŋirān iwarāntākiyetā man u nadāwā tumbuŋ. Nadāwā tumbāpāŋ man Jesutā yāŋkuko u ba Anutu tāŋo man kudān tāwani u nadāwā bureni tāŋkuŋ.

^{23 w} Tāŋpākaŋ Jesu Pasova orekirit kadāni uken Jerusalem yotpārarenken itkaŋ kudān kudupi māyap tāŋkuk. Tāŋirān āma māyaptā nadākinik tāŋ imiŋkuŋ. ²⁴ Upāŋkaŋ āma kudup tāŋo bānepi yabāŋpāŋ-nadāwani unita mebārini kudup nāmo yāŋahāŋpāŋ yāwetkuk. ^{25 x} Imata, Jesu ini uwā āma bānepi yabāŋpāŋ-nadāk tāŋpani unita āma bānepi-ken jide patak u kudup yabāŋpāŋ-nadāŋkuk. Uwā bānep kakkak māhemi unita kubātā iwetnaŋi nāmo.

Nikodemus tāŋo manbiŋam

3 ^{1 y} Kome uken Parisi āma kubā wāpi Nikodemus. Nikodemus uwā Juda āma ekāni kubā. ^{2 z} Eruk bipani kubā Nikodemus pāŋku Jesu ahāŋ imiŋpāŋ iwetkuk; Yāwoŋārewani āma, gāk yāŋpāŋ-yāwoŋārek āma Anutu-ken naniktā ābun yāŋ nadākamāŋ. Anutu-ken naniktā nāmo ābun yāwānāku kudān kudupi tāk tāyan u tāga nāmo tāk tāyen yāk.

^{3 a} Ude yāwānā Jesutā iwetkuk; Nāk bureni gāwera; Āma kubātā ahāk-ahāk kodaki nāmo ahāwayāŋ tāko uwā Anututā intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat epān kehāromi tāk tāyak unitāŋo mebārini tāga nāmo kaŋpāŋ nadāwān tārewek. ⁴ Jesutā ude yāwānā Nikodemus kikŋutpāŋ iwetkuk; Ude nāmo! Āma tāgawanitā jide tāŋpāŋ nanak paki ude āneŋi āworewek? Āma kubātā nanak paki āworenŋpāŋ miŋi koki gānaŋ ahāwānkaŋ āneŋi miŋitā tāga bāyanaŋi nāmo! yāk.

^{5 b} Yāwānā Jesutā iwetkuk; Nāk bureni gāwetat. Āma kubātā ume terak ba Munapik terak āneŋi kodaki nāmo ahāwayāŋ tāko uwā Anututā intājukun itkaŋ nāmo api kaŋiwarek. ^{6 c} Āma miŋi koki gānaŋ ahāwani uwā kome tāŋo nadāk-nadāk uterakgān kuŋat tākaŋ. Tāŋ, Kudupi Munapiktā āma kubā tāŋo nadāk-nadāki tāŋkodak tāwayāŋ tāko uwā Munapiktā iniken nadāk-nadāk terak api kuŋarek. ⁷ Nāk kodaki ahāwen yāŋ gāwetat u nadāŋpāŋ nāmo kikŋuren. ^{8 d} Ahākahāk kodaki Munapiktā

^t 2:19 Mat 21:23, 26:61; Mat 27:40; Apos 6:14 ^u 2:21 1Ko 6:19 ^v 2:22 Luk 24:6-8; Jon 12:16, 14:26 ^w 2:23 Jon 7:31 ^x 2:25 Mak 2:8 ^y 3:1 Jon 7:50, 19:39

^z 3:2 Mat 22:16; Jon 9:16 ^a 3:3 Mat 18:3, 1Pi 1:23 ^b 3:5 Ese 36:25-27; Tai 3:5

^c 3:6 Sam 51:5; Jon 1:13 ^d 3:8 Sav 11:5

pewän ahäk täkaŋ uwä mänit ude bumik. Mänit uwä iniken gärip terak piäk täyak. Imaka imaka yepmänit täŋirän yabäk takamän, upänkaŋ de ahänkaŋä de päŋku paotak yän nämo kak takamän. Tänpäkaŋ Munapik udegän, ini uwä kwawak nämo kak takamän. Upänkaŋ äma Munapik täŋo irit kodaki nitek uterak Munapik täŋo piäni ahänirän kak takamän yäk.

⁹Jesutä ude yäwänä Nikodemustä iwetkuk; Yäka! Näk jide tänpän unitäŋo mebäri nadäwa täreneŋ? ¹⁰Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk Juda täŋo yänpän-yäwoŋärek äma ŋonitā man ŋonita imata tängun täyan? ¹¹^e Näk bureni gäwera; Imaka nadäk takamän ba kaŋpän nadäk tak takamän udegän Juda äma in täwetpän täwoŋärek tak takamän. Upänkaŋ in nintäŋo manta bitnäk täkaŋ. ¹²^f Imaka komen äma terak ahäk täkaŋ unita täwerira nadäwä bureni nämo tak täkaŋ unita imaka kunum gänaŋ ahäk täkaŋ unita täwerawä jide tänpän nadäwä bureni tänpək? ¹³^g Kome terak nanik äma kubätä kunum gänaŋ nämo äronkuko unita kunum gänaŋ ahäk täkaŋ uwä äma kubä-tägän yabänpän-nadäk täyak. Uwä Äma Bureni-inik, kunum gänaŋ nanik apuko u kubä unitägän kunum täŋo mebäri nadatak.

¹⁴^h Mosestä bian-inik kome jopi-ken gämok jikontä yokut iwat yäpmän äronpän ämawebe iŋamiken kwawak penkuko udegän Äma Bureni-inik uwä yäpmän äro punin kwawak pekta yäwani. ¹⁵ⁱ Ude täŋirä äma kubätä Äma Bureni-inik unitä täga täŋkentän namek yän nadäkinik ude tänpayän täko uwä irit kehäromi api kaŋ-ahäwek. ¹⁶^j Anututä komen ämawebeta nadän yämik-inikinik täŋkuko unita nanaki tepi kubägän u tewän apuk. Ude täŋkuko unita ämatä u nadän iminpän kuŋatnayän täkaŋ uwä paot-inik nämo api täneŋ. Nämo, u irit kehäromi api kaŋ-ahäneŋ. ¹⁷^k Anutu uwä Nanakna komen ämawebe manken kaŋ yepmanpän yänpän nämo tewän apuk. Nämo, u komen ämawebe yäpän tägakta yänpän nanaki kubägän-inik uwä iniŋ kireŋkuk. ¹⁸^l Unita äma kubätä Anutu täŋo nanaki u nadän imikinik tänpayän täko uwä manken itta biŋam nämo. Täŋ, äma kubätä nadän imikinik nämo tänpayän täko uwä manken itta biŋam. Imata, nadäkiniki Anutu täŋo Nanaki kubägän unita nämo tak täyak unita.

¹⁹⁻²⁰^{m n} Manken irit täŋo mebäri ŋode pätak; Penyänək pähap Anutu-ken naniktä kome terak ŋo apatak. Upänkaŋ komen äma kuŋat-kuŋari waki unita penyänəkta bitnäŋkaŋ bipmän uranita gäripi nadäk täkaŋ. Kädet wakini täŋo mebäri kwawak pewä ahäkta umuntak täkaŋ unita

^e 3:11 Jon 3:32, 8:26 ^f 3:12 Luk 22:67 ^g 3:13 Snd 30:4; Rom 10:6 ^h 3:14 Nam 21:9; Jon 8:28, 12:32 ⁱ 3:15 Jon 20:31 ^j 3:16 Jon 3:36, 10:28; Rom 5:8, 8:32, 1Jo 4:9-10

^k 3:17 Luk 19:10; Jon 5:22, 12:47; Apos 17:31 ^l 3:18 Jon 3:36, 5:24 ^m 3:19 Jon 1:5,9, 8:12 ⁿ 3:20 Efe 5:11-13

penyāṅek gānaŋ nāmo ārok tākaŋ. ²¹ Tāŋ, āma kubätä kādet bureni iwarayāŋ tāko uwā penyāṅek u gānaŋ itta nāmo api bitnāwek. Nāmo, āma udewanitā penyāṅek gānaŋ irirā āmawebe ātutā ṇode api yabānpāŋ-nadāneŋ; Bureni! Āma unitāŋo tāktāki uwā Anutu tāŋo mangān iwatpāŋ tāk tākaŋ yāŋ api nadāneŋ.

Jontā Jesu tāŋo mebāri yāŋkwawa taŋkuk

²² ° Jesutā man ude yāŋ paotpāŋā iwarāntākiye yāmagut yāpmāŋ Jerusalem yotpārare peŋpeŋ Judia gāgāni kāda kuŋkuŋ. Pāŋku itkaŋ āmawebe ume ārut yāmīŋ itkuk. ²³ Ude tāŋ irirān kadāni ugān Jon imaka, kome kubāken āmawebe ārut yāmīŋ itkuk. Aenon kome, Salim yotpārare dubini-ken uken tāŋkuk, ume taŋi kubā u itkuko unita. ²⁴ ° (Kadāni uken Jon komi eŋiken nāmo teŋirā epān u tāŋkuk).

²⁵ Tāŋpākaŋ Juda āma ekāni kubätä ābānpāŋ Jon tāŋo iwarāntākiye-kāt Anutu iŋamiken kurāki itta ume ārutārut tāŋo kāderita man wārāt-wārāt tāŋkuŋ. ²⁶ ° Ude tāŋkaŋ Jon tāŋo iwarāntākiyetā kuŋpāŋ Jon ṇode iwetkuŋ; Yāwoŋārewani āma, āma gākkāt Jodan udude kāda itkaŋ unitāŋo mebārini niwetkuno āma ukeŋo nadātan? Āmawebe māyaptā āma uken kuŋirā ume ārut yāmīŋ itak yāk.

²⁷ ° Ude yāwāwā Jontā yāwetkuk; Nadākaŋ? Kunum māhemitā āma kubākubāta epān nimik tāyak. Nimiŋirān epān nininta biŋam nimani ugānpāŋ iwatpāŋ tāk tākamāŋ yāk. ²⁸ ° Nāk ṇode tāwetkuro upāŋ imata tāŋguŋ tākaŋ? Nāk nākŋata Kristo nāmo yāŋ tāwetkut. Nāk Kristota kādet tāwit imiktagān Anututā naniŋ kireŋkuk yāk. ²⁹ ° Jontā ude yāŋpāŋ ṇode yāwetgān tāŋkuk; In ṇode nāmo nadākaŋ? Āma kubāta webe yāŋ imineŋo uwā webe uwā āma ukengān kwek. Tāŋpākaŋ āma unitāŋo noripakitā biŋam nadānpāŋ tāŋkentāŋ imiŋpāŋ bānep tāga pāhap nadāŋ imek. Eruk, nāk āma unitāŋo noripaki ude. Āmawebetā notnapak Jesu ukengān kukaŋ unita bānep tāga nadāŋ imitat. ³⁰ Unita nāk ṇode nadātat; Notnapak tāŋo wāpitā āroŋirān nākŋo wāpnatā kaŋ āpān yāk.

Āma kubā kunum gānaŋ naniktā āpuk

³¹ ° Jontā ude yāŋpāŋ yāwetkuk; Āma kunum gānaŋ naniktā āpuko uwā āma kuduptagān yārepmitpāŋ intājukun-inik itak. Tāŋpākaŋ nāhā komen āma. Nāk imaka imaka kome terak itkaŋ unitāŋo mebārigān nadāwa tārekaŋ. Tāŋ, āma kunum gānaŋ naniktā āpuko unitā uyaku imaka kuduptagān nadāwān tārekaŋ. ³² ° Āma unitā imaka kaŋpāŋ nadāk tāyak udegān yāŋahāk tāyak. Upāŋkaŋ āmatā u nadākta bitnāk tākaŋ. ³³ Tāŋ, āma kubätä man u nadānpāŋ buramiwayāŋ tāko unitāŋo

° 3:22 Jon 4:1-2 ° 3:24 Mat 4:12 ° 3:26 Jon 1:26-34 ° 3:27 Jon 19:11, 1Ko 4:7; Hib 5:4

° 3:28 Jon 1:20,23; Mat 11:10 ° 3:29 Mat 9:15 ° 3:31 Jon 8:23, 1Jo 4:5 ° 3:32 Jon 3:11

nadäk-nadäki-ken ɲode pätak; Anutu u imaka bureniḡän tāk täyak ba yäk täyak. ^{34 w} Imata, äma Anututä ini tewän äpuko u Anutu täño man yäñahäk täyak. Anututä ini unita Munapik täño kehäromi tokñek-inik peñ imiñkuk.

^{35 x} Täñpakañ Nani uwä Nanakita gäripi-inik nadäñpāñ kome terak ba kunum gānañ imaka imaka kuduptagāñ täño mähemi pähap teñkuk. ^{36 y} Unita äma kubätä Nanaki unita nadāñ imikinik täñpayāñ tākō uwä irit kehäromi nitek api irek. Upāñkañ äma kubätä Nanaki täño man nämo buramiwayāñ tākō uwä irit kehäromi nämoinik api kañ-ahäwek. Nämo, Anutu täño kokwawaktä äma udewani terak pen api it yäpmāñ ärowek yäk.

Jesu Samaria webe kubäkät man yāñkumän

4 ^{1 z} Kadäni uken Parisi ämatä manbiñam ɲode nadāñkuñ; Jesu uwä ämawebe mäyap ume ärut yämik täyak, Jontä tāk täñkuko u irepmiñpāñ täyak. ² (Tāñ bureni uwä Jesu ini ämawebe ume nämo ärut yämiñkuk. Iwaräntäkiye yäwerän unitä ärut yämik täñkuñ.) Täñpakañ Jesutä Parisi äma Jesu epän ude täyak yāñ yāñpāñ-nadäk täñkuño manbiñam u nadāñkuk. ³ Manbiñam u nadäñpāñ Judia kome u peñpeñ Galili komeken äneñi äyāñutpeñ kuñkuk. ⁴ Galili kädēt u iwat yäpmāñ kuñtāñgāñ Samaria kome kädä ahāñkuk. ^{5 a} Kuñtāñgāñ Samaria kome täño yotpärare täpuri kubä wäpi Sika uken ahāñkuk. (Yotpärare u kome Jekoptä bian-inik nanaki Josepta iniñ kireñkuko u dubini-ken itkuk.) ⁶ Jesutä kädēt käroni kuñtāñgāñ kepma bämopi täñjirän gaña täñpāñ ume awañ Jekoptä bian-inik äneñpani u kañ-ahāñpāñ dubini-ken mañit itkuk. ⁷⁻⁸ Täñpāñ Jesu täño iwaräntäkiye ketem suwanayāñ yotpärare bämopi-ken kuñkuñopāñ Jesu inigāñ uken irirän Samaria nanik webe kubä ume gwerayāñ äbuk. Äbāñjirän Jesutä kañpāñ iwetkuk; Gäk ume ätu gwet nam yäk. ^{9 b} Ume gwet nam yāñ iwerirän webe unitä kikñutpāñ yāñkuk; Gäk Juda ämatä näk Samaria webeken imata umeta yāyan? (Juda naniktä Samaria nanikkät not nämo täñpeñ kuñat täñkuño unita webe unitä Jesu ude iwetkuk.)

^{10 c} Webe unitä ude iwerirän Jesutä iwetkuk; Gäk Anutu täño iron täño mebäri nämo nadātan, ba umeta gäweraro näkño mebäri u imaka, nämo nadātan. Nadäwi tärewän yäwänäku, irit kehäromi täño umeta näwet yabāñjiri gamitet yäk. ^{11 d} Yäwänä webe unitä iwetkuk; Wanotna, irit kehäromi täño umeta yāyan u depāñ yäpen? Ume awañ ɲo käroni-inik unita ume gweranika nämo uwä jide täñpāñ gweren? ^{12 e} Nadātan?

^w 3:34 Jon 1:32 ^x 3:35 Mat 11:27; Jon 5:20, 10:17 ^y 3:36 Jon 3:16-18, 1Jo 5:12; Luk 3:7

^z 4:1 Jon 3:22,26 ^a 4:5 Luk 9:52; Stt 33:19; Jos 24:32 ^b 4:9 Esr 4:1-5; Esr 9:1-10:44;

Luk 9:52-53 ^c 4:10 Jon 4:26 ^d 4:11 Jon 7:37-38; Rev 21:6 ^e 4:12 Jon 8:53

Oranin biani Jekoptä awañ käroni ɲo änenkuk. Tänpäkan ini ba äbekiye oraniye, yawakiye ume ɲogānpān nañ yāpmāñ ābuñ yāk. Gākä Jekop irepmiṭpān ume kodaki kubä kañ-ahāwayāñ yāyan?

¹³Yāwānā Jesutä iwetkuk; Äma ume ɲo nak tākan uwä nañirä umeta pen yek tākan. ^{14f}Upāñkan äma ätu ume näkä yāyat u yāma nānayāñ tāño uwä umeta wari nāmo api yeneñ. Ume uwä nañirä bānēpi-ken ume dapuri ude ahāñirān äma uwä irit kehāromi nīkek api itneñ yāk. ¹⁵Jesutä ude yāwānā webe unitä iwetkuk; Wära! Notnapak, ume yāyan u nami nañpāñ umeta wari neneñtawä! Ba umeta ɲo äbäk täyat uwä kañ pewa! yāk.

¹⁶Ude yāwānā Jesutä iwetkuk; Eruk, gāk pāñku āpka yāwi ābun yāk. ¹⁷Yāwānā iwetkuk; Näk āpna nāmo yāk. Yāwānā Jesutä iwetkuk; Näk āpna nāmo yāñ bureni nāwetan. ¹⁸Upāñkan gāk āpkaye 5 ude yāpmāñkan yepmañpi kuk tāñkuño u. Tāñkan apiño äma bok it tākamān uwä āpka bureni nāmo. Unita bureni nāwetan yāk.

^{19g}Jesutä ude yāwānā webe unitä yāñkuk; Bureni! Gāk profet kubätä yāyan yāk. ^{20h}E, pom itkamäk-ken ɲo oraniyetä Anutu iniñoret yāpmāñ ābuñ yāk. Tāñ, Juda äma inä ɲode niwet tākan; Jerusalem komeken Ekāni wāpi iniñoret tānañi yāk. ²¹Ude yāwānā Jesutä iwetkuk; Wanotna, gāwera nadä. Kadāni kerāp tañirān in pom ɲoken ba Jerusalem yotpārare-ken Anutu Nan wari nāmo api iniñ oretneñ. ²²ⁱNāmo, Samaria āmawebe intä Anutu tāño mebāri ket nāmo nadāñkan iniñoret tākan. Tāñ, Juda āmawebe ninä mebāri nadāna tāreñirä iniñoret tākamāñ. Nadātan? Anututa biñam tāktäk kädēt u Juda ābot bāmopi-ken ahāñkuk. ²³Kadāni kerāp tañirān Anutu iniñoret-oret kädēt kodaki api ahāwek. Kadāni ugān kome uken ba uken tāne yāñ nadāwātāk nāmo api tāneñ. Nāmoinik! Kadāni uken āmawebe Anutu bureni iniñ oretnayāñ tāño unitä ɲode api tāneñ; Nan tāño man bureni iwatpāñ Kudupi Munapik tāño kehāromi terak api iniñ oretneñ. Kädēt u iwatta kadāni ahātak uba. Anutu Nantä āmawebetä kädēt ude iwatpāñ kañ naniñ orerut yāñ gāripi nadäk täyak. ^{24j}Nadātan? Anutu uwä äma ude nāmo. Anutu ini munapik unita äma kubätä iniñ orerayāñ tāko uwä iniken nadäk terak tāga nāmo iniñ orerek. Nāmoinik, man bureni-inik bānēpi-ken parirān Kudupi Munapik tāño kehāromi terak Anutu iniñ orerek yāk.

^{25k}Ude yāwānā webe unitä Jesu ɲode iwetkuk; Ude kāwep. Upāñkan näk ɲode nadātāt; Mesaia, Kristo yāñ yāwani unitä ahāñpāñ imaka kudup niwetpāñ niwoñārek api tāñpek yāk. ^{26l}Ude yāwānā Jesutä iwetkuk; Etāñ, uwäku näk ɲobayāñ yāk. ²⁷Ude iwerān tāreñirān iwarāntākiye

^f 4:14 Jon 6:35 ^g 4:19 Jon 7:40, 9:17, 1Ko 14:24-25 ^h 4:20 Lo 12:5-14; Sam 122:1-5

ⁱ 4:22 2Kn 17:29-41; Ais 2:3; Rom 9:4-5 ^j 4:24 2Ko 3:17; Rom 12:1; Plp 3:3

^k 4:25 Jon 1:41 ^l 4:26 Mak 14:61-62; Jon 9:37

äbuŋ. Äbänpän Jesu webe ukät man yänpän-nadäk täŋirän yabänpän-nadawätäk täŋkuŋ. Nadawätäk täŋkuŋopän imatäkenta iwetan, ba jideta iwetan yän nämo iwet yabänkuŋ.

²⁸Tänpākaŋ webe u ume kābot kāmān parāpeŋ yotpārare-ken bārāŋeŋ pāŋku āmawebe ŋode yāwetkuk; ²⁹In äbänkaŋ āma kubāta kawut! yāk. Unitā kādet bian täŋ yāpmāŋ āburo u yāŋahāŋ moretak. U Kristo kāwep! ³⁰Yāwerānkaŋ āmawebe yotpārare uken nanik Jesutā itkuk-ken ugān ābuŋ.

³¹Webe uwā kuŋkuko yotpārare-ken irirān iwarāntākiyetā äbänpän Jesu peŋ iwetkuŋ; Yāwoŋārewani āma, ketem ātu nāŋā! yāk. ³²Ude yāwāwā Jesutā yāŋkuk; Ude nämo! Nākŋo ketem mebāri kubā intā nāmoinik nadākaŋ u it namitak. ³³Ude yāwān nadänpän ini-tāgān nāwetgāwet ŋode täŋkuŋ; Ima ketemta yāyak? Āma kubātā ketem ātu kāwep imān nakta yāyak yāk. ³⁴^m Ude yāŋirā Jesutā yāwetkuk; Nākŋo ketem bureni uwā ŋode; Āma nepmaŋpän āpuro unitāŋo nadāk iwatta, ba epän man nāwetkuko u täŋpa tāreкта gāripi nadātāt yāk. ³⁵ⁿ Tānpākaŋ intā ŋode nadākaŋ; Ketem puget-puget kadāni nämo ahātak. Komepak 4 ude tāreŋirān uyaku ketem bureni tāga api yāpne yän nadākaŋ, ei yāŋ? Upänkaŋ epän pähap ŋo dapun ijinpän ket yabāwut! Ketem bureni pugetta biŋam tākaŋ. ³⁶Āma ketem täŋ-tāgaŋirā pugerani u epän tāŋo gwāki yāpmānpän ketem puget itak. Ketem uwā irit kehāromita biŋam puget peyak. Ude täŋirān āma ketem piwani ukät ketem bureni pugerani yarā u bok oretoret tāga tādeŋ. ³⁷Unita man kubā ŋode yāk tākaŋ u bureni yāk tākaŋ; Āma kubātā ketem yeri piwekopän kubātā pugerek. ³⁸Nadākaŋ? In nākā ketem āma kubātā piwani u pugetta tepmaŋpa kuŋkuŋ. Ketem u intā nämo piŋkuŋ. Āma ātutā piŋkuŋopän intā pugetpän gwāki yāpmāk tākaŋ yāk.

Samaria āmawebe māyaptā nadākinik täŋkuŋ

³⁹Tānpākaŋ Samaria āmawebe yotpārare uken nanik māyaptā Jesuta nadän imiklinik täŋkuŋ. Imata, webe ukeŋonitā biŋami ŋode yāwerānpän; Jesutā imaka bian täŋ yāpmāŋ āburo u kumān yāŋahāŋ moreŋkuk. ⁴⁰Biŋam u nadänkaŋ Jesuken kuŋpän man kehāromi ŋode iwetkuŋ; Gāk kwentawā yāk. Ninkāt ŋo kaŋ it tāna. Iwerāwā Jesutā mani buramiŋpän kome uken kepma yarā itkuk. ⁴¹U itkaŋ manbiŋam ātu yāwerirān nadänpän āma māyaptā nadākinik täŋ imiŋkuŋ. ⁴²^o Ude tänpän webe ukeŋo iwetkuŋ; Pengān mani biŋam niwetkuno u nadänpän nadākinik jop täŋkumāŋ yāk. Upänkaŋ apiŋowā ini-tāgān dubinin-ken äbā yāŋahāŋirān kaŋpän nadākinik tākamāŋ. Apiŋo bureni kaŋpän nadākamāŋ; Āma ŋowā āmawebe komeni komeni waki keri-ken nanikpän yāpmākta biŋam iwoyāwani bureni yāk.

^m 4:34 Jon 6:38, 17:4 ⁿ 4:35 Luk 10:2 ^o 4:42 1Jo 4:14

Jesutä äma ekäni kubä täño nanaki yäpän tägaŋkuk

^{43p} Eruk kepma yarä irän tärenjirän Jesu Samaria kome u penpen Galili komeken kuŋkuk. ^{44q} (Bian Jesutä ini kome unita yänpän ŋode yäŋkuk; Profet uwä ini kome kujat-ken wäpi biŋam nämo itak). ^{45r} Eruk, kumaŋ pänku Galili komeken ähänjirän ämawebe uken naniktä not täŋ iminpan inin oretkuŋ. Jerusalem yotpärare, Pasova kadäni-ken Jesutä imaka imaka bureniŋän tänjirän kaŋkuŋo unita Jesuta nadänjirä ärowani täŋkuk.

^{46s} Tänpäkaŋ Galili kome yotpärare kubä wäpi Kana, bian Jesutä ume jopi tänpewän wain ume äworenkuko uken kuŋkuk. Kome ukenä äma ekäni kubätä itkuk. Unitäño nanaki Kapeneam yotpärare-ken käyäm taŋi täŋ itkukonik. ^{47t} Eruk, äma u Jesu Judia kome penpen Galili komeken äbänjirän biŋam nadänpän Jesutä itkuk-ken kuŋkuk. Kuŋpän butewaki man ŋode iwetkuk; Jesu, gäk äbä nanakna kumbayän täŋ itak u täga yäpi täganayän? ^{48u} Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wa! In imata kudän kudupi tänjirän kaŋpän nadänpän uyaku nadäkinik täne yän nadäk täkaŋ? ⁴⁹ Jesutä ude yäwänä äma ekäni unitä iwetkuk; Ekäni, nanakna kumbayän. Bäräŋeŋ äbi! yäk. ^{50v} Yäwänä Jesutä iwetkuk; Enjiken kuyi. Nanakka nämo kumbayän yäk. Yäwänä nadäwän bureni tänpäpän enjiken kuŋkuk. ⁵¹ Kuŋtängän kädet miŋin epän watä ämaniye ätukät äbä peronpän iwetkuŋ; Nanakka nämo kumak. Tägaŋpän itak yäk. ⁵² Ude yäwäwä yäwet yabäŋkuk; Kadäni jideken tägak? Yäwänä iwetkuŋ; Kwep, l'kirok bipäda gupi bamtaŋ yäpmän kuŋjirä tägaŋkuk yän iwetkuŋ. ^{53w} Yänjirä nanitä ŋode nadäŋkuk; Bureni! Kwep bipäda l'kirokken ugän Jesutä Nanakka nämo kumbayän yän näwetkuk. Ude nadäŋkuko unita nädamiŋi-nani kumän-tagän Jesuta nadäkinik täŋ iminpan.

^{54x} Tänpäkaŋ Jesu Judia komeken penpen Galili kome äbuko u punin terak kudän kudupi mäyap täŋkuk. Upänkaŋ äm ekäni unitäño nanaki yäpän tägaŋkuŋo unitäwä kadäni yarä ude täŋkuk.

Jesutä Betsaida gwägu-ken äma kubä yäpän tägaŋkuk

5 ¹ Eruk Juda nanik täño orekirit kadäni keräp tänjirän Jesu Jerusalem yotpärare-ken äronkuk. ² Tänpäkaŋ Jerusalem yewa pähap gänaŋ gwägu kubä wäpi Betsaida, yäma kubä wäpi Yawak täño Yäma u dubini-ken itkuk. Gwägu u gägäni-ken äyunta tänpäni eni 5 udetä it äyänutkuŋ. ³ Gwägu u dubini-ken äma käyäm ikek ba dapuri tumbani, kwäyähäneŋ ba nägäri kawuk täwani mäyap it täŋkuŋonik. [U imata, gwägutä wareŋ tänpän käna yänkaŋ itsämäk täŋkuŋonik. ⁴ Kadäni ätu Ekäni täño aŋero

^p 4:43 Jon 4:40 ^q 4:44 Mat 13:57 ^r 4:45 Jon 2:23 ^s 4:46 Jon 2:1-11 ^t 4:47 Mat 8:5-6

^u 4:48 Jon 2:18, 1Ko 1:22 ^v 4:50 Mat 8:13; Mak 7:29 ^w 4:53 Apos 16:14-15,31

^x 4:54 Jon 2:11,23

kubätä äbä tänpewän gwägu wareŋ tänjirän äma kubätä jukun tärop tanpen äpmok tänkukonik. Ude tänpän äma intäjukun tärop tanpen äpmok tänkuko uwä käyäm täganpen kuk tänkukonik.] ⁵ Ude täŋ yäpmän kuŋirä äma kubäwä pen pat it tänkukonik. Äma u käyäm täŋ yäpmän äronjirän obaŋ 38 ude täreŋkuk. ⁶ Eruk, Jesutä äma u kaŋpän kadäni karonji pat yäpmän äbatak yän nadänkuk. Ude nadänpän iwet yabänkuk; Gäk tagawayän nadätan?

⁷ Yäwänä äma kwäyähäneŋ täŋpani unitä iwetkuk; Ekäni, äma netä it nameko unitä gwägu wareŋ tänjirän bäräneŋ nepmaŋpän äpmonpam? Näkŋa äpmonpayän tänjira ämatä bäräneŋ närepmiŋpen äpmok täkaŋ yäk. ⁸ Yäwänä Jesutä ŋode iwetkuk; Eruk, gäk aku! Iriŋ patka ba ämet patka yäpmänkaŋ ku! yäk. ⁹ Yäwänä uterakgän gupi tagawäpän akuŋpän teki pen bayaŋ yäpmän kuŋkuk. Tänpäkaŋ kepma uwä Sabat kadäni. ¹⁰ ^a Unitä Juda äma ekäni ätutä äma yäpän tagaŋkuŋo u ŋode iwetkuŋ; Wa! Apiŋo Sabat kadäni-ken tekka pen bayaŋ yäpmän kuŋatan udetä yäjiwäran! yäk.

¹¹ Ude iweräwä äma unitä yäwetkuk; Äma nepmaŋpän tagatat unitä iriŋ patka ba ämet patka yäpmänkaŋ ku yän näwet-pewän täyat.

¹² Yäwänä iwetkuŋ; Äma gäwerän äbätan u wäpi netä? ¹³ Ude iwet yabäwäwä guŋ taŋkuk, Jesu uwä äma päke itkunŋo u bämopi-ken paotpen kuŋkuko unitä. ¹⁴ ^a Eruk kämi, Jesutä äma u kudupi eŋi gänaŋ kaŋ-ahänpän jukuman ŋode iwetkuk; Gäk gupka tagaŋkuŋo u käyan? Eruk, imaka bäräpi udewani äneŋi nämo ahäŋ gamekta momi wari nämo tänpän yäk. ¹⁵ Ude iweränkaŋ äma u Jesu kawän tärewäpän päŋku Juda äma ekäni ekäni u ŋode yäwetkuk; Äma nepmaŋpän tagaŋkuro uwä wäpi Jesu yän yäwetkuk.

¹⁶ ^b Tänpäkaŋ Jesu uwä Sabat kadäni-ken epän udewani täk tänkuko unitä Juda äma ekäni ekäni iwan täŋ imiŋkuŋ. ¹⁷ ^c Tänjirä Jesutä ŋode yäwetkuk; Nanatä epän täk täyak uwä itpäŋ-nadäki nämo. Näk imaka, udegän täk täyat. ¹⁸ ^d Ude yänjirän Juda ämatä nadäwä wawäpän Jesu utta kädetta wäyäkneŋkuŋ. Imata, Jesu u Sabat täŋo бага man irepmiŋ tänkukonik. Ba ugän nämo, u Anututa Nana yän yänkuko unitä ini Anutu ude äworek tänkukonik.

Jesutä irit bureni pewän ahäk täkaŋ

¹⁹ ^e Tänpäkaŋ Jesutä ŋode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Nanaki uwä iniken gäripi terak imaka kubä täga nämo täk täyak. Nanitä tänpän kaŋkaŋ uterakgän täk täyak yäk. Ba Nanitä täk

^y 5:8 Mat 9:6 ^z 5:10 Jon 9:14; Neh 13:19; Jer 17:21; Luk 13:14 ^a 5:14 Jon 8:11

^b 5:16 Mat 12:14 ^c 5:17 Jon 9:4 ^d 5:18 Mat 26:4; Jon 7:1,30; Jon 10:30,33

^e 5:19 Jon 5:30, 8:28

täyak udegän Nanaki tāk täyak. ^{20f} Tānpān Nani uwā Nanakita gāripi pāhap nadān imik täyak. Gāripi pāhap nadān iminjirān epān tāk täyak udegän iwonjārek täyak. Upānkaŋ epān ŋo tānjira kak tākaŋ ugān nāmo. In nadāwātāk pāhap tānpūt yānpān Nanatā imaka ārowani pāhap nāwonjārewān tānjira api kaŋ-dākŋeneŋ. ^{21s} Nanatā āma kumbani-ken nanik yāpmān aku kuŋat-kuŋat kodaki kuŋarekta yepmak täyak. Udegän Nanakitā āma u ba u irit bureni yāma yānpānā api yāmek. ^{22h} Tānpākaŋ Nani uwā āma kowata manken nāmo yepmak täyak. Nāmoinik, epān uwā Nanaki keri terak peŋkuk. ²³ⁱ Epān ude tākta wāpi biŋam iminjukuko unita āmawebetā Nani oraŋ imik tākaŋ udegän Nanaki api oraŋ imineŋ. Tānpākaŋ āma kubātā Nanaki nāmo oraŋ imayān täyak uwā Nani, Nanaki iniŋ kireŋkuko u nāmo oraŋ imik täyak ubayā.

^{24j} Unita nāk bureni-inik tāwera nadāwut; Āma nākŋo man nadānpān iypaŋ taŋpān, āma naniŋ kireŋkuko unita nadān imikinik tāk tākaŋ uwā irit kehāromita biŋam tākaŋ. Āma ude wani uwā kowata mankenta biŋam nāmo. Nāmo, uwā kumān-kumān tāŋo kādet māde ut iminjān irit kehāromita biŋam tākaŋ. ^{25k} Nāk bureni-inik tāwera nadāwut; Kadāni kubā kerāp täyak! Kadāni uken āma kumān-kumān tāŋo kādet-ken kuŋarani kubātā Anutu Nanaki tāŋo man nadān imayān tāko uwā kodak taŋpān kuŋat-kuŋat kodaki nīkek api kuŋarek. Tānpākaŋ kadāni uwā ahātāk ŋobayān! ²⁶ Nan uwā kuŋat-kuŋat kodaki tāŋo māhemi. Tānkaŋ Nanaki udegän kuŋat-kuŋat kodaki tāŋo māhemi tānpēkta iniŋ kireŋkuk. ^{27l} Tānpākaŋ nanaki uwā Āma Bureni-inik itak unita Nanitā āma kowata manken yepmakta yān imani. ²⁸ Tānkaŋ man yāyat ŋo nadānpān-nadāwātāk nāmo tāneŋ. Kadāni kubā pewani itak. Kadāni uken āma kumaŋirā awaŋ āneŋpanitā Nanaki tāŋo man kotāk api nadāneŋ. ^{29m} Unitāŋo man kotāk nadānpān awaŋ gānaŋ nanik api āmneŋ. Tānpān irit kuŋat-kuŋat sākgāmān kuŋaranitā irit kehāromita biŋam api akuneŋ. Tān, irit kuŋat-kuŋari wakitā kowata manken itta api akuneŋ. ³⁰ⁿ Nāk nākŋaken nadāk-nadāk terak epān tāktāk tāŋo kādet nāmo pātāk. Nan tāŋo meni jinom ugānpān iwatpān āma kowata biŋam yāntāreŋ yāmik täyat. Unita man epān tāk täyat u siwonjān tāk täyat yāk.

Anututā Nanaki tāŋo mebāri kwawak pek täyak

^{31o} Tānpākaŋ nākŋa mebārina yājahāwero uwā āmatā nadāwā bureni nāmo tāneŋ. ^{32p} Mebārina uwā kubātā yājahāk täyak. Āma unitā mebārina yājahānjirān bureni tāk täyak yān nadātāt. ³³ In Jon iwet yabāk tānjirā

^f 5:20 Jon 3:35 ^s 5:21 Rom 4:17; Efe 2:5; Jon 11:25 ^h 5:22 Jon 3:17, 5:27; Jon 9:39; Apos 10:42 ⁱ 5:23 Plp 2:10-11, 1Jo 2:23 ^j 5:24 Jon 3:15-18; Jon 8:51, 1Jo 3:14

^k 5:25 Mat 8:22; Efe 2:5-6 ^l 5:27 Jon 1:4, 5:22 ^m 5:29 Dan 12:2; Mat 16:27; Jon 6:40; Apos 24:15 ⁿ 5:30 Jon 5:19, 6:38 ^o 5:31 Jon 8:13-14 ^p 5:32 Jon 5:36-37, 1Jo 5:9

näkŋo mebärina bureni yāḡahāḡkuk. ^{34^q} Upāḡkaḡ komen āmatā mebärina yāḡahākta nadāwa ārowani nāmo tāk tākaḡ. Nāmo, in mebärina nadāḡpāḡ kuḡat-kuḡat kodaki tāḡo kādet kaḡ iwarut yāḡpāḡ Jontā nāka yāḡahāḡkuko udegān tāwetat. ³⁵ Jon uwā bāmopjin-ken topān ude peḡyāḡeḡ tamīḡkuk. Tāḡirān in kadāni kerāpi-tagān kaḡpāḡ ḡāripi nadāḡkuḡ.

^{36^r} Tāḡpākaḡ Jon uwā nākŋo mebärina tāḡa yāḡahāḡkuko upāḡkaḡ imaka kubātā mebärina kwawakinik pewān ahāk tāyak. Nadākaḡ? Nantā epān man nāwetkuk. Epān tāk tāyat unitā mebärina kwawak ḡode pewān ahāk tākaḡ; Nanatā nāwerān āput. ^{37^s} Ba Nan naniḡ kireḡkuko u imaka, mebärina yāḡahāḡkuk. Inā unitāḡo meni-ken man nāmo nadāk tākaḡ ba mājoni udegān nāmo kak tākaḡ. ^{38^t} Inā āma Nantā iniḡ kireḡkuko unitāḡo man māde ut imik tākaḡ unita mani biḡam bāneḡjin-ken tāḡa nāmo irek. ^{39^u} In irit kehāromi kaḡ-ahāna yāḡpāḡ Anutu tāḡo man kudān tāwani daniḡpāḡ nadāk bumta tāk tākaḡ. Eruk, man kudān tāwani unitā nākŋo mebärina yāḡahāk tāyak! ⁴⁰ Upāḡkaḡ in irit māhemi nākken irit kehāromi yāpmākta bitnāk tākaḡ.

⁴¹ Nāk komen āma in udewanitā wāpna yāpmāḡ akukta nāmo nadātāt. ⁴² Nāmo, intāḡo mebāri nadākinik tāyat. Bāneḡjin Anutu-ken nāmo pek tākaḡ. ^{43^v} Nāk Nan tāḡo wāpi terak āburo upāḡkaḡ in nāka not nāmo tāḡ namik tākaḡ. Tāḡ, āma kubātā iniken ḡāripi terak ābāḡirān u not tāḡ imiḡpāḡ mani nadāḡ imik tākaḡ. U inide kubā! ^{44^w} Injin-tāḡān kowat yāniḡ oretta ḡāripi nadāḡkaḡ Anututā nintāḡo irit kuḡat-kuḡatta jide nadāk tāyak yāḡ nadāwātāk kubā nāmo tāk tākaḡ. Unita jide tāḡpāḡ nāka not tāḡpāḡ nadākinik api tāḡ namineḡ? Tāḡa nāmo!

^{45^x} Upāḡkaḡ in nāka ḡode nāmo nadāneḡ; Unitā Nanken tāktāknin tāḡo mebāri kāwep api yāḡahāḡ nimek yāḡ nāmo nadāneḡ. Ude nāmo! Mosestā ini Anutu-ken tāktākjin tāḡo mebāri api yāḡahāwek. In Moses wāpi terak kunum ḡānaḡ api ārone yāḡ nadāk tākaḡ upāḡkaḡ nāmo! ^{46^y} Nadākaḡ? Mosestā man kudān tāḡkuko u nāka kudān tāḡkuk. Unita inā unitāḡo man nadāwā bureni tāḡpāḡ yāwānāku nāka udegān nadāwā bureni tākāneḡ. ^{47^z} Tāḡpākaḡ Moses tāḡo man kudānta bitnāk tākaḡ unita nākŋo man jide tāḡpāḡ nadākinik api tāneḡ?

Jesutā āmawebe 5,000 ketem yepmāḡ towiḡkuk

Mat 14:13-21; Mak 6:32-44; Luk 9:10-17

6 ¹ Jesutā man ude yāḡ paotpāḡā Galili ḡwāḡu (wāpi kubā Taibirias), u udude kāda kuḡkuk. ² Kuḡirān āmawebe māyaptā Jesu iwarān

^q 5:34 Jon 1:19-34; Jon 3:27-30 ^r 5:36 Jon 3:2; Jon 10:25,38; Jon 14:11 ^s 5:37 Mat 3:17; Jon 5:32, 8:18 ^t 5:38 Jon 6:29 ^u 5:39 Luk 24:27,44; Apos 13:27, 2Ti 3:15-17, 1Pi 1:10-11

^v 5:43 Mat 24:5 ^w 5:44 Jon 12:43 ^x 5:45 Lo 31:26-27 ^y 5:46 Lo 18:15; Apos 3:22

^z 5:47 Luk 16:31

tänjukun, Jesutä käyäm ikek yäpän tägañirä yabänjukun unita. ³Eruk, kadäni uken Jesutä iwaräntäkiye yän-yäkñat yäpmän pom kubä terak äro itkun. ⁴^a Kadäni uwä Juda täño orekirit kadäni wäpi Pasova keräp tanjirän. ⁵Tänpakañ pom uterak äro ittängän yabänjuk; Ämawebe äbot päke u äbänirä yabänpän Jesutä Filip ñode iwet yabänjuk; Filip, ämawebe päke ño yepmän towikta ketem imapän yepmän towinayän? ⁶Ini ude api täñpet yän nadänkañ Filip nadäkiniki kehäromi jide patkuko u yäwän kanpän nadäkta iwet yabänjuk.

⁷Ude iweränä Filiptä ñode iwetkuk; Äma ño yepmän towikta moneñ tanjipän ketem suwanpän yäminero upänkañ nämo nanpä tagawek yäk. ⁸Ude yäwänä iwaräntäki kubä wäpi Andru, Saimon täño monäni unitä yänjuk; ⁹Ironji kubä gwägu tom täpuri yarä, käräga 5 ude yäpmän kuñarirän käyat yäk. Ude wanipän ämawebe päke u jide tänpän yepmän towine? ¹⁰Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In ämawebe yäwerä manjirän täwut yäk. Ude yäweränä ämawebe yäwerä wädan terak manjirän täñjuk. Äma ekänigän 5,000 ude bumik unitä manjirän täñjuk, webe ironji penta itkun ukät nämo daniwani. ¹¹Eruk, Jesutä käräga u yäpmänpän Nani bänep täga man iwetpän ämawebe manjirän täñjuk unita yäpmän daniñpän iniken gärip terak yäwäpän yäminñän kuñjuk. Ude tänpän gwägu tom yäpmänpän udegän yäminñän kuñjuk. ¹²Yäminjirän nabä tagawäpän Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Nanpani moräki moräki patpän wanego unita butuwut yäk. ¹³Ude yäweränä käräga 5 nanjukun unitäño moräk-moräk butunpän yäk 12 daiwä tokñenjuk.

¹⁴^b Tänpakañ Jesutä kudän kudupi ude tänpän kanpän ämawebetä yänjuk; Wära! Ño profet pähap kome terak ahäktä yäwani ukeñowä ñobayän! yäk. ¹⁵^c Ude yänpän itgwäñpän Jesu inñitpän intäjukun äma it yämekta inñitnayän täñirä yabän umuntan inigän pom terak äronjuk.

Jesu gwägu terak yeñtän kuñjuk

Mat 14:22-27; Mak 6:45-52

¹⁶Eruk, bipäda ugän Jesu iniken iwaräntäkiyetä Jesu tenpen Galili gwägu pomi-ken äpmonjuk. ¹⁷Äpmo Jesuta irä wawäpän Kapeneam yotpärare-ken äyänutpen kuna yänkañ gäpe terak äronpen kuñjuk. U bipani kuñjuk. ¹⁸Kuñirä mänit kehäromi piänjirän gwägu täñi tokätkuk. ¹⁹Ude täñirän ehutpän gwägu bämopi-ken kuñirä Jesu gwägu terak yeñtän äbuk. Yeñtän äbämañ iwaräntäkiyetä itkun-ken äbänjirän kanpän umun pähap täñjuk. ²⁰Ude täñirä gera tänpän yäwetkuk; Ño näkña äretat. Umuntäneño! ²¹Ude yäwän nadänpänä bänep pidäm terak Jesu täñkentänpän gäpe terak tenjirä kome kukta nadänjuk-ken uken pengän ahänjuk.

^a 6:4 Jon 2:13 ^b 6:14 Lo 18:15; Jon 5:46 ^c 6:15 Jon 18:36; Mat 14:23

Ämatä Jesu yäñärok man iwetkuḡ

²² Tāñpākaḡ āmawebe päke u gwägu udude parä yāñeḡkuk. Parä yāñewänä ḡode yāñkuḡ; Gäpe kubä-tägän irirän kaḡkumāḡopāḡ Jesu u iwaräntäkiye-kät nämo kuḡirän kaḡkumāḡ yäk. Iwaräntäkiye inigän kuḡkuḡ yāḡ nadāḡkuḡ. Ude nadāḡpāḡ Taibirias komeken nanik tāḡo gäpe ätu Ekänitä yepmāḡ towiḡkuk-ken irirä yabāḡkuḡ. ²³⁻²⁴ ^d Tāñpākaḡ kome uken Jesu inita ba iwaräntäkiyeta wäyäkḡewä wawāpāḡ gäpe uterak äronpāḡ Kapeneam komeken wäyäkḡeḡtāḡ kuḡkuḡ.

Jesu ini uwä ketem bureni

²⁵ Wäyäkḡeḡtāḡ kuḡtāḡgän kaḡ-ahāḡpāḡä iwet yabāḡkuḡ; Yäwoḡärewni äma, gäk jidegän äbän? ²⁶ ^e Yäwäwä ḡode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadāwut; Näk kudän kudupi tāḡpewa ahāḡirän kak tākaḡ unita nämo! Ketem tepmāḡ towiḡira naḡ tokḡek tāḡkuḡo unita näka wäyäkḡekaḡ. ²⁷ ^f Inä epän bureni tāk tākot. Kome tāḡo ketem, paot-paori nikek unita nämo yäyat. Nämo, irit kehäromi tāḡo ketem paot-paori nikek nämo, unita piäni tāk tākot. Ketem uwä Äma Bureni-iniktä täga tamek, Anutu Nantä wäpi biḡam imiḡkuko unita yäk.

²⁸ Ude yäweränä kowata ḡode iwetkuḡ; Nin jide tāḡpāḡ imaka Anututä gäripi nadäk täyak u täne? ²⁹ ^g Ude iweräwä Jesutä ḡode yäwetkuk; Anututä epän intä täkta nadäk täyak u ḡode; Iwerän äpuko unita nadäkinik tāḡ imineḡ. Anutu tāḡo gärip ude yäk. ³⁰ ^h Ude yäwänä kowata ḡode iwetkuḡ; Kudän kudupi jidewani kubä tāḡiri gabāḡpāḡ nadäkinik tāḡ gamine? Imatäken kubä tāḡiri gabāḡpāḡ-nadānayāḡ? ³¹ ⁱ Nadātan? Äbekniye oraniyetä kome jopi-ken kuḡarirä Anututä ini ketem kubä wäpi mana yepmāḡ towiḡkuk yäk. Unita Anutu tāḡo man ḡode kudän täwani; Anututä ketem kunum gānaḡ nanik yepmāḡ towiḡkuk. Eruk, kudän kudupi kubä udewani tāḡiri kaḡpāḡ nadānayāḡ?

³² Ude yäwäwä Jesutä kowata ḡode yäwetkuk; Näk man bureni täwera nadāwut; Kunum gānaḡ nanik ketem uwä Mosestä nämo pewän ahāḡ tamikuḡ. Nämoinik, Nantä kunum gānaḡ nanik ketem bureni tamik täyak. ³³ Ketem bureni uwä äma kubä yäk. Kunum gānaḡ naniktä äpāḡpāḡ komen ämawebeta irit kodaki pewän ahāḡ yämik täyak unitä Anutu-ken nanik ketem bureni täyak yäk. ³⁴ ^j Yäwänä iwetkuḡ; Ekäni, gäk ketem yäyan u kadäni kadäni nimik täyi! yāḡ iwetkuḡ.

³⁵ ^k Ude yäwäwä yäwetkuk; Irit kehäromi tāḡo ketem näkḡa ḡo. Äma näkken äbäk tākaḡ uwä nakta wari nämo api yeneḡ. Ba äma nadāḡ

^d 6:23 Jon 6:11 ^e 6:26 Jon 6:11-12 ^f 6:27 Jon 4:14; Jon 6:48-58 ^g 6:29 1Jo 3:23

^h 6:30 Mat 16:1; Jon 2:18 ⁱ 6:31 Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sam 78:24 ^j 6:34 Jon 4:15

^k 6:35 Jon 4:14; Jon 6:48-58

namikinik tāk tākaŋ uwā umeta āneŋi nāmo api yeneŋ. ^{36 l} Nāk man tāweraro ukeŋo; Nāhā nabāk tākaŋ upāŋkaŋ nadāŋ namikinik nāmo tāk tākaŋ. ^{37 m} Tāŋ, Nantā āmawebe nāka biŋam yāpmāŋ daniŋpāŋ namik tāyak u kuduptagān nākken api āmneŋ. Ābāŋirā nāmoinik api yāwat kirewet. ^{38 n} Kunum gānaŋ naniktā āpuro u nākŋaken gārip iwatta nāmo āput. Nāmoinik, Nan tāŋo gāripgān iwatta āput. ^{39 o} Tāŋkaŋ unitāŋo gārip uwā ŋode; Āmawebe Nantā namik tāyak u kubātā paorek yāŋpāŋ-yabāŋ yāwat epān tāŋtāŋgān kadāni pāhapken kumbani-ken nanikpāŋ yāpmāŋ pāŋaku api yepmaŋpet. ^{40 p} Unita āma Anutu tāŋo Nanaki u tumben kuŋkaŋ nadāŋ imikinik tākaŋ uwā irit kehāromita biŋam api tāneŋ. Āma udewani uwā kadāni pāhapken tāŋpewa api kodak tāneŋ. Nana tāŋo nadāk u ude yāŋ yāwetkuk.

Jesu u irit kehāromi tāŋo ketem

⁴¹ Yāŋirān nadāŋpāŋ Jesu u kunum gānaŋ nanik ketem u nāk yāŋ yāŋkuko unita Juda āma ekāni ātutā man yāŋburu-buru yāŋkuŋ. ^{42 q} Man yāŋburu-buru yāŋpāŋ yāŋkuŋ; Jesu u āma jopi kubā yāk. U Maria Josep tāŋo nanaki. U ninā yabāŋpāŋ-nadāk tākamāŋ. Upāŋ imata nāk kunum gānaŋ naniktā āput yāŋ yāk tāyak?

⁴³ Ude yāŋirā nadāŋpāŋ Jesutā yāwetkuk; In unita nadāwāwak tāneŋo. ^{44 r} Āma kubā ini-tāgān nākken āmnaŋi nāmo. Nan naniŋ kireŋpewān āpuro unitāgān wādāŋpewān nākken ābākābāk kādet u itak. Āma udewani u kadāni pāhapken tāŋpewa api kodak tāneŋ. ^{45 s} Tāŋpākaŋ profet bianitā ŋode kudān tāwani pātak; Anututā ini āmawebe kudup yāwetpāŋ yāwoŋārek api tāŋpek. Unita Nantā iwetpāŋ iwoŋāreŋirān nadāweko unitā nākken ābek. ^{46 t} Tāŋkaŋ āma kubātā Nan u nāmo kaŋkuk. Anutu-ken naniktā āpani u kubā-tāgān kaŋkuk. ^{47 u} Unita nāk bureni-inik tāwera nadāwut; Āma nāka nadākinik tāŋ namik tākaŋ unitā irit kehāromita biŋam api tāneŋ. ^{48 v} Tāŋpāŋ irit tāŋo ketem u nākŋa ŋo. ⁴⁹ Bureni, bian ābekjiye orajiye u kome jopi-ken mana naŋkuŋo upāŋkaŋ kumāŋ tāŋpā kuŋkuŋ. ⁵⁰ Tāŋ, kunum gānaŋ ketem āpuko u iŋamjin-ken itak ŋo. Āma kubātā ketem u naŋpāŋā nāmo api kumbek. ⁵¹ Irit kehāromi tāŋo ketem kunum gānaŋ naniktā āpani u nākŋa! Unita āma kubātā ketem ŋo naŋpāŋā nāmo kumāŋkaŋ pen api it yāpmāŋ ārowek. Tāŋpākaŋ ketem uwā tohatna. Komen āmawebetā irit kehāromi yāpneŋta u api taniŋ kirewet yāk. ⁵² Ude yāŋirān nadāŋpāŋ Juda āma ekāni ekāni ini-tāgān man wārāt-wārāt tāŋpāŋ yāŋkuŋ; U jide tāŋpāŋ tohari nimān nāne?

^l 6:36 Jon 20:29 ^m 6:37 Jon 17:6-8; Mat 11:28 ⁿ 6:38 Mat 26:39; Jon 4:34

^o 6:39 Jon 10:28-29; Jon 17:12 ^p 6:40 Jon 11:24 ^q 6:42 Mat 13:55 ^r 6:44 Jon 6:65

^s 6:45 Ais 54:13 ^t 6:46 Jon 1:18 ^u 6:47 Jon 3:15-16 ^v 6:48 Jon 6:31,58

⁵³ Ude yāwāwā Jesutā ṇode yāwetkuk; Nāk bureni tāwera nadāwut; In Āma Bureni-inik tāṇo tohari nāgāri nāmo nānayāṇ tāṇo uwā irit kehāromita biṇam nāmo api tāneṇ. ⁵⁴ Tāṇ, āma tohatna nāgātna nak tākaṇ uwā irit kehāromita biṇam tāṇpāṇ paot-paori nāmo api it yāpmāṇ āroneṇ. Tāṇpākaṇ kadāni pāhapken āma udewaniwā nākā tāṇpewa api kodak tāneṇ. ⁵⁵ U imata, tohatnatā ketem bureni-inik tāyak unita. Ba nāgātna udegān ume bureni-inik tāyak. ⁵⁶ Āma nākṇo tohatna nāgātna nak tākaṇ uwā nākkāt kowat kwasikorān tāk tākamāṇ. ⁵⁷ Tāṇpākaṇ Irit tāṇo māhemi Nantā naniṇ kireṇpewān āpuro unita Nanta biṇam it tāyat yāk. Nāk imaka, irit māhemi unita āma nāk nak tākaṇ uwā irit kehāromita biṇam api tāneṇ. ⁵⁸ Ketem bureni kunum gānaṇ nanik āpuko uwā ubayāṇ. Ketem wāpi mana ābekniye oraniyetā naṇkuṇo udewani nāmo. Ābekniye oraniye uwā ketem u naṇkuṇo upāṇkaṇ kumāṇ tāṇpā kuṇkuṇ. Tāṇ, āma ketem ṇo nak tākaṇ uwā tārek-tāreki nāmo api it yāpmāṇ āroneṇ.

⁵⁹ Jesutā man ṇo Kapeneam yotpārare-ken kābeyā eṇi gānaṇ yāwetpāṇ yāwoṇārek tāṇkuk.

Āma māyaptā Jesu kaṇumuntaṇ kuṇkuṇ

⁶⁰ Man ude yāṇirān āma Jesu iwarāntāk tāṇkuṇo ukāt nanik māyaptā nadāṇpāṇ yāṇkuṇ; Wāra, man ṇo nadāna siwoṇi nāmo tāyak. Man udewani netātā nadāwān bureni tāṇpek? ⁶¹ Yāṇgaṇa gaṇa yāṇkuṇo u Jesutā yabāṇpāṇ-nadāṇpāṇ ṇode yāwetkuk; Man ṇo nadāṇirā waki tāyak? ⁶² E tāṇ, Āma Bureni-inik u bian irani-ken āneṇi āroṇirān kaṇpāṇā jide api nadāneṇ? ⁶³ In ṇode nāmo kāwep nadākaṇ; Kome guptā irit kodaki tāga pewā ahānaṇi nāmo. Nāmo, irit kodaki pewā ahāk-ahāk uwā Kudupi Munapik tāṇo epān. Nākā man tāwetat ṇowā Kudupi Munapik tāṇo irit kodaki nīkek unita āma kubātā man u nadākinik tāṇpayāṇ tāko uwā irit kodaki u nīkek api kuṇarek yāk. ⁶⁴ Upāṇkaṇ inken nanik ātutāwā man tāwetat ṇo nadāṇirā bureni nāmo tāyak. (Jesu u āma netā unitā nāka api bitnāneṇ yāṇ uku intājukun yabāṇpāṇ-nadāṇkuk. Udegān, āma netātā iwan kerī-ken api nepmaṇpek yāṇ uku kaṇpāṇ nadāṇkuk.) ⁶⁵ Ude yāṇpāṇ yāṇkuk; Mebāri unita yāṇpāṇ ṇode tāwetkut; Āma kubā Nantā bānepi nāmo tāṇpidām taṇ imiṇirān āma u nākken tāga āmnaṇi nāmo.

⁶⁶ Man yāwa ude tāreṇirān kadāni ugān āmawebe iwarān tāṇkuṇo u ātutā gaṇa taṇpāṇ teṇpeṇ kuṇkuṇ. ⁶⁷ Teṇpeṇ kuṇirā Jesutā iwarāntākiye 12 u ṇode yāwetkuk; In imaka, nepmaṇpeṇ kunayāṇ kāwep nadākaṇ? ⁶⁸ Ude yāwānā Saimon-Pita unitā kowata ṇode iwetkuk; Ekāni! Gāk

^w 6:57 Jon 15:4-5, 1Jo 3:24 ^x 6:62 Jon 3:13; Apos 1:9-11 ^y 6:63 2Ko 3:6

^z 6:64 Jon 13:11 ^a 6:65 Jon 6:44

gepmanpeŋ netäken kune? Gäk kubä-tägän irit kehäromi täŋo man yäpmän kuŋat täyan yäk. ^{69b} Täŋiri nin nadän gamikinik tänpän ŋode nadäkamän; Anutu täŋo Kudupi Äma uwä gäk ubayän.

⁷⁰ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Näk in 12 näkŋata biŋam yäpmän daniŋkut. Upänkaŋ inken nanik kubätä satan äworetak yäk. ⁷¹ Man uwä Saimon Kariot komeken nanik unitäŋo nanaki wäpi Judas unita yänpän yänkuk. Judas uwä iwaräntäkiye 12 ukät nanik kubä upänkaŋ mädenä, Jesuta mäde ut imiŋkuk.

Orekirit kadäni kubäken Jesu Jerusalem kuŋkuk

7 ^{1c} Ätu itpäŋ Jesu Galili kome käda kuŋatkuko upänkaŋ Judia kome käda kuŋatta bitnäŋkuk. U imata, Juda äma ekänitä utpewä kumäkta itsämbuŋ. ^{2d} Tänpäkaŋ orekirit kubä wäpi Yottaba täŋo Ärawa Täktäk kadäni keräp taŋkuk. ³ Täŋirän noriyetä Jesu man ŋode iwetkuŋ; Gäk kome ŋo penpeŋ Judia komeken kuŋkaŋ kudän kudupi täŋiri gäwaräntäkayetä kaŋ gabänpän-nadäwut. ⁴ Nadätan, äma kubätä mebarina kwawak ahäwän yänpän epän käbop täga nämo täŋpek. Kudän kudupi bureni täk täyan u tänpäwä ämawebe äbot pähap inamiken kwawak täŋiri kaŋ gabänpän-nadäwut yän iwetkuŋ. ^{5e} (Butewaki, nägät moräkiyetä Jesuta nadäkinik nämo täŋ imiŋkuŋo unita man ŋo iwetkuŋ.)

^{6f} Noriyetä ude iweräwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Ude nämo! In täŋo kudän uwä mebari nitek nämo unita kadäni kadäni tagagän täk täkaŋ. Upänkaŋ näkŋo kadäni nämo ahätak. ^{7g} Komen ämawebetä inta iwan täga nämo täŋ tamineŋ. Upänkaŋ nähä komen äma täŋo irit kuŋat-kuŋari waki u yänjahänpän kwawak pek täyat unita iwan täŋ namik täkaŋ. ⁸ Unita in ärawa unita kut. Kadänina nämo keräp täyak unita apiŋo nämo kwayän yäk. ⁹⁻¹⁰ Ude yänpän Galili kome ini ugän irirän noriyetä kuŋkuŋ. Eruk ätu itpäŋ Jesu mäden ämawebe yabaŋ paotpäŋ inigän uruŋ kadagän kuŋkuk. ^{11h} Tänpäkaŋ ärawa bägup-ken Juda äma ekäni ekänitä Jesuta Äma u de yän yänkaŋ yän-wäyäkŋeŋtäŋ kuŋatkuŋ.

¹² Ude täŋirä ämawebe jopi päke unitä näwetgäwet täŋirä ätutäwä ŋode yänkuŋ; Äma uwä täga yäk. Yänirä ätutäwä yänkuŋ; Nämo, ämawebe jop manman yän-yäkŋat täyak yäk. ¹³ⁱ Man ude yänkuŋo upänkaŋ Juda äma ekäni ekänita umuntaŋpän kwawak nämo yänjahänkuŋ.

Jesutä ämawebe yäwetpäŋ yäwönjerek täŋkuk

¹⁴ Tänpäkaŋ orekirit u kadäni bämopi-ken Jesutä kudupi eŋi gänaŋ äronpäŋ yäwetpäŋ yäwönjerek täŋkuk. ^{15j} Ude täŋirän Juda äma ekäni

^b 6:69 Mat 14:33, 16:16; Mak 1:24; Jon 1:49 ^c 7:1 Jon 5:18 ^d 7:2 Wkp 23:34

^e 7:5 Mat 13:55; Apos 1:14 ^f 7:6 Jon 2:4 ^g 7:7 Jon 15:18 ^h 7:11 Jon 11:56

ⁱ 7:13 Jon 9:22, 12:42; Jon 19:38, 20:19 ^j 7:15 Mat 13:54; Luk 2:47

ekänitā nadānpāṅ jākjāk yāmānpāṅ yāṅkuṅ; Äma ḡowä nintāṅo nadāk-nadāk eṅiken nāmo ärowani upāṅkaṅ nadāk-nadāk ärowani ḡo de yāpuk? ¹⁶ ^k Ude yāṅjirä Jesutā ḡode yāwetkuk; Nāk man mebāri tāwetpāṅ tāwoṅārek tāyat uwä näkṅaken nāmo. Anutu, naniṅ kireṅkuko uken nanik. ¹⁷ Äma kubätä Anutu tāṅo ḡarip iwatta bānep peweko uwä man yāk tāyat u Anutu ba näkṅaken manpāṅ yāk tāyat yāṅ yāpmāṅ danipṅāṅ nadāwek. ¹⁸ ^l In nadākaṅ? Äma kubätä inita nadānpāṅ man yāweko uwä ḡup yāpmāṅ ärokārok kādet iwarek. Tāṅ, äma kubätä epān māhemi tāṅo wāpi yāpmāṅ akukta nadānpāṅ man yāweko uwä man bureni yāwek. U jopman kubä nāmo yāwek. ¹⁹ ^m Mosestā бага man bian tamīṅkuko upāṅkaṅ inkāt nanik kubätä man u nāmo buramik tākaṅ. In imata nāk nutta yāk tākaṅ?

²⁰ ⁿ Ude yāṅjirān āmawebe päke unitā yāṅkuṅ; Netä gurayāṅ yāk tāyak? Ḡäk mājo wāratā bānepka peṅ awāhutak yāk. ²¹ ^o Ude yāwāwä Jesutā yāwetkuk; Nāk kudān kudupi kubāḡān Sabat kadāni-ken tāṅkuro unita nadāwātāk pähap tākaṅ. ²² ^p Unita ḡode tāwera nadāwut; Moses ba Moses tāṅo oraniyetā nanakjiye gupi morāk madāneṅta yāṅtāreṅ tamīṅkuk. Eruk nanak paki kubä tāṅo gupi morāki madāk-madāk kadāni Sabat ahāṅjirān бага irepmitne yāṅpāṅ nāmo madāk tākaṅ ba? ²³ ^q Nāmo! In Sabat kadānita nadāwātāk nāmo tāṅpāṅ gupi madāk tāk tākaṅ uwä! Bureni, in Moses tāṅo man buramiṅpāṅ Sabat kadāni-ken nanak paki tāṅo gupi morāk tāḡa madāṅ yāmik tākaṅ. Tāṅpākaṅ nāk äma kubä tāṅo gupi kuduptaḡān yāpa tāḡaṅjirä imata nebek tākaṅ? ²⁴ ^r Jop dapun-tāḡān kak tākaṅ unita jop manman kubä nāmo nāwetneṅ. Nadāwä tārewāpāṅ man bureniḡān nāwetneṅ.

Jesu u Anutu-ken naniktā äpuk

²⁵ ^s Tāṅpākaṅ Jerusalem āmawebe ätutā yāṅkuṅ; Jide? Äma ekāni ekänitā äma utpewä kumākta yāk tākaṅ uwä ḡo ba? ²⁶ ḡo kawut! U man kwawakḡān yāṅahāntāṅ kuṅatak ḡo yāk. Yāṅahāntāṅ kuṅarirān imata nāmo iniṅ bitnākaṅ? Nintāṅo äma ekāni ekänitā U Kristo yāṅ bureni kāwep nadākaṅ. ²⁷ ^t Upāṅkaṅ ninä ḡode nadākamāṅ, äma ḡo Kristo nāmo yāk. Yotpārare u nanik yāṅ nadākamāṅ. Tāṅ, Kristo burenitā äbāṅjirān yotpārare uken naniktā äbātāk yāṅ nāmo api nadāne yāk.

²⁸⁻²⁹ ^u Tāṅpākaṅ Jesu kudupi eṅi ḡānaṅ itkaṅ āmawebe päke u manbiṅam yāwetpāṅ yāwoṅārek tāṅpāṅ man kubä gera terak ḡode yāṅkuk; Bureni, in nāka nadākaṅ. Ba uken naniktā äbuk yāṅ nadākaṅ.

^k 7:16 Jon 12:49, 14:10 ^l 7:18 Jon 5:44, 8:50 ^m 7:19 Apos 7:53; Rom 2:21-24

ⁿ 7:20 Jon 8:48,52; Jon 10:20 ^o 7:21 Jon 5:16 ^p 7:22 Wkp 12:3; Stt 17:9-13

^q 7:23 Jon 5:8-10,16 ^r 7:24 Wkp 19:15; Ais 11:3-4; Jon 8:15 ^s 7:25 Jon 5:18

^t 7:27 Jon 7:41, 9:29 ^u 7:28 Mat 11:27; Jon 8:55

Upänkaŋ ɲode täwera nadäwut; Näk näkŋaken gärip terak nämo äbät. Anutu Nan, imaka bureniŋän täŋpani, unitä naniŋ kireŋpewän äput. In Nan uwä nämo nadäkaŋ. Täŋ, nähä ukät ittängän naniŋ kireŋpewän äpuro unita näk u nadätat yäk.

^{30 v} Jesutä man ude yänjirän ämawebe ätutä iŋitpän manken tenayän täŋkuŋ. Täŋpakaŋ kadäniini nämo keräp taŋkuko unita täŋpä wawäpän peŋkuŋ. ^{31 w} Täŋ, ämawebe jopi mäyaptä Jesuta nadäŋ imikinik täŋpän ɲode yänkuŋ; Kristo äbäktä iwoyäwani unitä äbänpänjä kudän kudupi äma ɲonitä täk täyak u irepmitpän täga api täŋpek ba? Nämo!

Juda ämatä Jesu iŋitnayän täŋkuŋ

³² Ämawebetä man ude yänjirä Parisi äma ätutä nadänkuŋ. Nadänpän bämop äma intäjukun täŋpani ätukät yänpän-nadäk täŋpän Jesu iŋitta komi äma peŋ yäwet-pewä kuŋkuŋ. ^{33 x} Täŋpakaŋ Jesutä ämawebe päke u yäwetkuk; Kadäni keräpigän inkät itkaŋ äneŋi äyänutpeŋ äma naniŋ kireŋpewän äbutken api kwet. ^{34 y} Täŋjira in näka bumta wäyäkŋenayän täŋo upänkaŋ nämo api nabän ahäneŋ. Ba kome näkä pänku irayän tätken u in täga nämo api kuneŋ.

³⁵ Ude yäweränä, Juda äma ekäni ekäni ini-tägän näwetgäwet täŋpän yänkuŋ; Äma ɲo de kuŋjirän unita api wäyäkŋena waner? Juda äma notniye ätu Grik kome itkaŋ-ken u käwep api kweko unita yäyak. Uken kuŋpän ämawebe u nanik käwep yäwetpän yäwoŋärek api täŋpek yäk. ³⁶ Wära! Mebäri jideta man ɲodewä yäk täyak; In näka wäyäkŋenayän täŋo upänkaŋ nämo api nabän ahäneŋ. In kome näkä pänku irayän tätken u täga nämo api kuneŋ yäk.

Kudupi Munapik u ume dapuri udewani

^{37 z} Täŋpakaŋ Juda täŋo orekirit kadäni u irä tärenayän käbeyä pähap täŋjirä Jesutä ämawebe bämopi-ken akuŋpän man kubä gera terak ɲode yäwetkuk; Äma kubätä umeta iwäwä näkken äbänkaŋ kaŋ naŋpän! ^{38 a} Anutu täŋo mantä yäyak ude; Äma näk nadäŋ namikinik täk täkaŋ uwä irit kodaki täŋo ume bänepi-ken nanik ume dapuri abäkabäk täk täkaŋ ude api äbän irek. ^{39 b} Jesutä man ude yänkuko uwä Kudupi Munapikta yänkuk. Kudupi Munapik u ämawebe Jesuta nadäŋ imikinik täŋpani unitä yäpmäktä yäwani upänkaŋ kadäni uken Jesu kunum gänaŋ nämo äronkuko unita Kudupi Munapik nämo äpuk.

^{40 c} Jesutä man yäk täŋkuko u ämawebe ätutä nadänpän yänkuŋ; Bureni-inik, äma ɲo Profet ahäktä yäwani ubayän yäk. ^{41 d} Yänjirä

^v 7:30 Jon 7:44, 8:20; Jon 13:1 ^w 7:31 Jon 2:23, 8:30; Jon 10:42, 11:45; Jon 12:11,42

^x 7:33 Jon 13:33 ^y 7:34 Jon 8:21, 13:36; Jon 17:24 ^z 7:37 Wkp 23:36; Ais 55:1;

Jon 4:10,14 ^a 7:38 Ais 58:11; Sek 14:8 ^b 7:39 Jon 16:7, 20:22; Apos 2:4 ^c 7:40 Jon 6:14

^d 7:41 Jon 1:46, 4:29

ätutäwä yänkuṇ; Nāmo, uwä Kristo bureni yäk. Tänpäkaṇ ätutäwä yänkuṇ; Iḵo Kristo nāmo. Kristo u Galili komeken nāmo api ahäwek. ^{42 e} Anutu täṇo man kudäntä ṇode yäyak; Kristo u Betlehem yotpärare-ken Devittä äbotken ahäкта yāwani yäk. ^{43 f} Äma päke unitä man wärät-wärät ude tänpän duṇ-wenkuṇ. ^{44 g} Täṇ, ätutäwä Jesu iṇitpän komi enjiken tenayän nadänkuṇo upänkaṇ äma kubätä Jesu nāmo iṇitkuk.

Juda äma ekänitā Jesuta nadäkinik nāmo täṇkuṇ

^{45 h} Tänpäkaṇ komi äma Jesu iṇitnayän Jesuken kuṇkuṇo uwä äneṇi äyänutpeṇ bāmop äma intäjukun tänpäni ätukät Parisi ämaken penta kuṇkuṇ. Kuṇirä yäwetkuṇ; In imata Jesu nāmo iṇitpän yäpmän äbäkaṇ? ^{46 i} Ude yāwäwä komi ämatä kowata ṇode yäwetkuṇ; Jesutä man yäk täyak u inipärik kubä. Bian äma kubätä man ude nāmo yäk tänpäni yäk. ⁴⁷ Ude yāwäwä Parisi ämatä yäwetkuṇ; Wa! In imaka, Jesutä bāneṇjin yän-täkṇat täyak? ^{48 j} Unita in jide nadäkaṇ? Parisi äma ba intäjukun äma ninkät nanik netä kubätä äma unita gäripi nadätak? Nāmoinik! ⁴⁹ Upänkaṇ ämawebe äbot päke ṇonitā бага man nāmo nadänpän Anutu iṇamiken waṇ moreṇkaṇ geṇita biṇam täkaṇ yäk.

^{50 k} Ude yänirä Parisi äma noripaki kubä wäpi Nikodemus, bian Jesu-kät yänpän-nadäk täṇkumäno unitä yäwetkuk; ^{51 l} E, nintäṇo бага man terak jide pätak? Äma kubä waki ude täyak yän nāmo nadänkaṇ manken jop täga tene? Nāmoinik! Imaka täṇpeko unitäṇo mebärini yänahäwän kaṇpän nadänpän uyaku manken täga tene yäk. ^{52 m} Ude yāwän nadänpän noriyetä sära ṇode iwetkuṇ; Gäk imaka, Galili komeken nanik ba? Anutu täṇo man ket daniṇpän nadänkaṇ ṇode nadäwen; Galili komeken profet kubä ahānaṇi nāmo yäk. ⁵³ Ude yänpän-nadänkaṇ enjiken kuṇtänpä kuṇkuṇ.

Webe waki tänpäni kubä Jesuken yäpmän kuṇkuṇ

8 ^{1 n} Eruk Jesutä Olip pomken äronpän u patkuk. ² Patkuko yäṇeṇirän tamimaṇ-inik u naniktä äpämaṇ kudupi yotken äronirän ämawebe bumta it gwäjiṇkuṇ. Itgwäjiṇirä Jesutä maṇitpän manbiṇam yäwetpän yäwoṇäreṇ täṇkuk. ³ Täṇirän Baga man yäwoṇäreṇani ämakät Parisi ämatä webe äpi nikek kubä kubokäret täṇirän kaṇ-ahänkuṇo u yäpmän Jesuken kuṇpän ämawebe bāmopi-ken pimiṇ iwetkuṇ. ⁴ Tänpän Jesu iwetkuṇ; Yäwoṇäreṇani äma, webe ṇonitā äma kubäkät kubokäret täṇirän kaṇ-ahänkumän. ^{5 o} Moses täṇo бага mantä webe ṇodewanita mobätä kumän-kumän dāpmäṇta yāwani yäk. Unita gäkä jide yāwayän?

^e 7:42 Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mat 2:5-6 ^f 7:43 Jon 9:16 ^g 7:44 Jon 7:30 ^h 7:45 Jon 7:32

ⁱ 7:46 Mak 1:22 ^j 7:48 Jon 12:42 ^k 7:50 Jon 3:1-2 ^l 7:51 Lo 1:16 ^m 7:52 Jon 7:41-42

ⁿ 8:1 Luk 21:37 ^o 8:5 Wkp 20:10; Lo 22:22-24

6^p Jop Jesu iwet yabāñirā Jesutā man goret ba jide kubā yāwān kanpāñ buñep-ken kañ pena yāñpāñ Jesu iwet yabāk tāñkuñ.

Yāwāwā Jesu gwājiñ āpmoñpāñ kome terak keritā kudān tāñkuk. 7^q Ude tāñirān iwet yabāk pen tāñ irirā Jesu dorāñpāñ yabāñpāñ ñode yāwetkuk; Inken nanik kubātā momini nāmo tāñpāwā unitā jukun mobātā urānkañ urut yāk. 8 Ude yāñpāñ āneñi gwājiñ āpmoñpāñ kudān tāñkuk. 9^r Man ude yāñirān nadāñpāñ āma intājukun āmaniyetā kwā yabāñkañ yabāñit yabāñit kubākubā kudup kuñ moreñkuñ. Kuñ moreñirā webe uwā Jesu dubini-ken inigān itkuk. 10 Irirān Jesutā dorāñpāñ kanpāñ iwet yabāñkuk; Wanotna, āma manken gepmanayāñ tāño u de? Āma kubārā yāñtārek man nāmo gāwerak? 11^s Yāwānā webe unitā Nāmo yāñ yāwānā Jesutā iwetkuk; Nāk udegān, yāñtārek man nāmo gāwerayāñ. Gāk jop pāñku itkañā waki āneñi nāmo tāñpen yāk.

Jesutā iniken mebārini yāñahāñpāñ yāwetkuk

12^t Eruk ittāngān kadāni kubā Jesutā āmawebe man ñode yāwetkuk; Nāk komen āmawebe intāño topān. Unitā āma kubātā nāk nāwarayāñ tāko uwā bipmāñ urani gānañ nāmoinik api kuñarek. Uwā irit kehāromi tāño peñyāñek terak api kuñarek yāk. 13 Man ude yāñirān Parisi āmatā nadāñpāñ ñode iwetkuñ; Jop manman yāyan yāk. Eruk ño gākñā-tāgān mebārika yāñahātan unitā nadāñitna bureni nāmo tāyak yāk.

14^u Yāwāwā Jesutā ñode yāwetkuk; Ude nāmo. Nākñata siwoñi yāyat. U imata, nāk de naniktā ābut ba de api kwet yāñ unitāño mebāri nadāñkañ yāk tāyat. Unitā nākñā mebārina yāñahāñira jopi nāmo tāk tāyak. In ñowā nāka de naniktā ābuko āneñi de api kwek yāñ nāmo nadāk tākañ unitā tāngūñtak tākañ. 15^v Inā āma gupigān yāpmāñ danik tākañ. Tāñ, nāhā āma nāmo yāpmāñ danik tāyat. 16^w Upāñkañ nākā āma yāpmāñ daniñpāñ yāwānāku bureni yāpmāñ danik tāyet. Imata, āma yāpmāñ danik-danik epān u nākñagān nāmo tāñpet. Nan naniñ kireñpewān āpuro unitā tāñkentāñ naniñirān bok tāde. 17^x In nadākañ? Baga manjin terak ñode patak; Āma yarātā kubā tāño mebāri yāñahāñirān bureni yāñ nadāwen. 18^y Tāñpāñ nāk mebārina yāñahāñira Nan, naniñ kireñkuko unitā udegān yāñkentāñ namik tāyak. U kawut, nek āma yarātā mebārina yāñahāk tākamāk!

19^z Man ude yāwerānkañ ñode iwet yabāñkuñ; Nanka de? Ude yāwāwā yāwetkuk; In nāka nāmo nadāwā tārewāpāñ nanta udegān nāmo nadāwā tārekañ. In nāka nadāwā tārewāpāñ uyaku Nanta udegān nadāwā tārekāneñ yāk. 20ª Jesu kudupi eñi gānañ āmawebe yāwetpāñ yāwoñārek

^p 8:6 Mat 22:15 ^q 8:7 Lo 17:7 ^r 8:9 Mat 22:22 ^s 8:11 Jon 5:14 ^t 8:12 Ais 49:6;
Jon 1:4-9, 9:5; Jon 12:46 ^u 8:14 Jon 5:31-32; Jon 7:28, 9:29 ^v 8:15 Jon 7:24,
12:47 ^w 8:16 Jon 5:30, 8:29 ^x 8:17 Lo 17:6, 19:15 ^y 8:18 1Jo 5:9 ^z 8:19 Jon 14:7
^a 8:20 Jon 7:30

tänjkuko ugän Parisi äma man u yäwetkuk. Monej irona pek tänpäni käwuri u dubini-ken itkañ man u yäwetkuk. Tänpäkañ kadänini nämö keräp tañkuko unita jide tänpäñ manken tewäm.

Jesutä Juda äma jukuman yäwetkuk

^{21 b} Tänpäkañ Jesutä ämawebe man kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Näk api tepmañpeñ kwet yäk. Tepmañpeñ kuñira näka api wäyäkñeneñ. Tänpäñ wakiwakijin nitek kuñattängän api kumneñ. Täñkañ näkä päñku irayän tätken uken in täga nämö api kuneñ yäk. ^{22 c} Ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä yänkuñ; Näkä päñku irayän täyat-ken uken täga nämö api kuneñ yän yäyak u imata yäyak? Ini gupi utpäñ kumäkta yäyak ba jideta yäyak? ^{23 d} Ude yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; In komen äma nämö nadäkañ. Inä komen umude käda nanik. Nähä punin unude käda nanik. Inä kome terak nanik. Nähä kome terak nanik nämö. ²⁴ In wakijin nitek kuñatkä kumneñ yän täwerat. Bureni, mebarina näkña itat yän täwet täyat u nadäkinik nämö täneño uwä wakijin pat tamiñirän mät kumneñ. ²⁵ Yäwänä iwet yabänkuñ; E täñ, gäk netä? Yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Mebarina uku, umunitä täwet yäpmäñ äbäro ugän. ^{26 e} Näkä in manken tepmañpäñ mebarijin yänahäkta kehäromina nitek. Upänkañ mebarijin nämö yänahawayän. Naniñ kireñkuko u meni-ken nadänkuro ugänpäñ kome terak ño yänahänpäñ täwet täyat. Naniñ kireñkuko unitä man bureni yäk täyak yäk.

²⁷ Tänpäkañ Nanita ude yäweränkañ nämö nadäwä täreñkuñ. ^{28 f} Nämö nadäwä täreñkuño unita Jesutä ñode yäwetkuk; In Äma Bureni-inik yäpmäñ aku punin peñkañ mebarina näkña itat yän api nadäwä täreneñ. Tänpäkañ näkñaken nadäk-nadäkpäñ imaka kubä nämö täk täyak. Nämö, Nantä näwoñäreñkuko man ugänpäñ yäk täyat. U imaka, api nadäwä täreneñ. ^{29 g} Naniñ kireñkuko uwä näkkät itkamäk. Näk kadäni kadäni imaka yäk täyat ba täk täyat unita gäripi nadänpäñ näk nämö nepmak täyak yäk. ^{30 h} Tänpäkañ Jesutä man ude yänirän Juda ämawebe mäyaptä nadäñ imikinik täñ imiñkuñ.

Abraham täño nanakiye

³¹ Tänpäñ Juda ämawebe Jesuta nadäkinik täñ imiñkuño u ñode yäwetkuk; In näkño man terakgän kuñatnayän täño uwä näkño näwaräntäknaye bureni-inik api itneñ. ³² Ude tänpäñ näkño man bureni nadäwä täreñirä man bureni unitä topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpäñ tepmañpäñ säkgämän api kuñatneñ yäk. ^{33 i} Jesutä ude yäweränä Juda äma ekäni ekäni unitä iwetkuñ; Wära! Nin Abraham täño

^b 8:21 Jon 7:34,36; Jon 13:33 ^c 8:22 Jon 7:35 ^d 8:23 Jon 3:31 ^e 8:26 Jon 7:28, 12:49

^f 8:28 Jon 3:14, 5:19 ^g 8:29 Jon 8:16, 16:32 ^h 8:30 Jon 7:31 ⁱ 8:33 Mat 3:9

oraniye unita säkgämän itkamän yäk. Äma kubä täño topmäk-topmäkken nämoinik it yäpmän äbäkamän. Ba äbot kubäta watä epän nämö täñ imiñ yäpmän äbäkamän. Upän imata topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpän tepmañpän säkgämän api itneñ yäñ niwetan?

^{34j} Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; In kudup waki täño watä kuñat-kuñat äma ude itkañ yäk. Äma momi täk täkañ uwä waki täño watä kuñat-kuñat äma ude täk täkañ. ³⁵ Täñ äma kubä täño watä kuñaranitä ekänini täño äboriye-kät täga nämö kuñarek yäk. Nanaki uyaku nägät moräki unita nani täño äboriyekät pen it yäpmän ärowek yäk. ³⁶ Unita Nanaki unitäwä topmäk-topmäkken nanik pit tamiñpän tepmañpayän täko uwä säkgämän-inik api kuñatneñ. ^{37k} E, nin Abraham täño äboriye itkamän yäñ näwetkañ u nadätat. Täñpäkañ in mannata bitnäk täkañ unita kumän-kumän nutnayän nadäk täkañ. ³⁸ Näk Nantä näwoñärek täñkuko ugänpän täwet täyat. Upänkañ inä injinken nanjintä täwoñärek täñkuko upän täk täkañ yäk.

^{39l} Ude yäwänä iwetkuñ; Nin täño nanin u Abraham! yäk. Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In Abraham täño oraniye yäwänäku ini bumik äworekänneñ. ⁴⁰ Näk Anutu-ken nanik man bureni nadäñkuropan täwerakañ inä nutnayän yäk täkañ. Abrahamtä imaka udewani kubä nämö täñkuk. ^{41m} Unita bureni ñode täwera nadäwut; Inä kädet injinken nanjintä iwatkuko udegän iwat täkañ yäk. Jesutä ude yäwänä Juda äma unitä iwetkuñ; Wa! Ninä kubokäret täñpän bāyawani nämö! Nanin Anutu kubägän yäk.

Satan täño nanakiye

⁴²ⁿ Yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Nanjin Anutu yäwänäku näka not täñ namikänneñ. Näk Anutu-ken naniktä äput, näkñaken nadäk-nadäkna terak nämö äput. Anututä naniñ kireñpewän äput. ^{43o} Mebäri imata näkño mantä bānepjin-ken nämö yäput täyak? U ñodeta; Näk man yāñira in jukuñin penpän täga nämö nadäk täkañ unita. ⁴⁴ In-täño nanjin Satan. Unitäño kädet iwatta gāripi nadäk täkañ. U bian äma dāpmäk-dāpmäk täk täñkuko unitä pen täñ yäpmän äbäk täyak. Uwä man bureni mäde ut imiñkuko unita bānepi-ken man bureni kubä nämoinik pat täyak. Uwä jop manman täño mähemi-inik unita äma jop yäkñatta gāripi pähap nadäk täyak.

⁴⁵ Upänkañ nähä man bureni-inik täwet täyat unita manna bitnäk täkañ. ^{46p} Jide? Inken nanik kubätä näkño momi täga kañ-ahäwek? Nämoinik. Täñpäkañ näk man bureni täwerira imata näkño man nadäwä

^j 8:34 Rom 6:16,20, 2Pi 2:19 ^k 8:37 Jon 5:18 ^l 8:39 Mat 3:9 ^m 8:41 Lo 32:6; Ais 63:16, 64:8 ⁿ 8:42 1Jo 5:1; Jon 16:28 ^o 8:43 Rom 8:7, 1Jo 3:8 ^p 8:46 2Ko 5:21, 1Pi 2:22, 1Jo 3:5

bureni nämo täk täkaŋ? ^{47q} In nadäkaŋ? Äma ba webe Anututa biŋam kuŋat täkaŋ uwä Anutu täŋo man nadänpäŋ buramik täkaŋ. Täŋpäkaŋ inä Anututa biŋam nämo täkaŋ unita mani bitnäk täkaŋ.

Jesu ini ba Abrahamta yäŋkuk

^{48r} Ude yäwän nadänpäŋ Juda ämatä koki bumta wawäpäŋ Jesu iwetkuŋ; Gäk Samaria äma! Mäjo wakitä kotawänkaŋ ba yäyan! yäk. ⁴⁹ Ude yäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Näk mäjäotä nämo kotatak. Näk Nan oraŋ imik täyat upäŋkaŋ inä näk nabäŋ äwaräkuk täk täkaŋ. ^{50s} Näk wäpna biŋamta nadäwätäk tänpäŋ nämo täwet täyat. Wäpna biŋam yäŋahäk-ahäk u Äma kubä täŋo epän. Äma unitä äma mäde ut namik täkaŋ uwä api yäpmäŋ daniwek. ^{51t} Näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näkŋo man buramiŋpäŋ yäpmäŋ kuŋat täkaŋ uwä paot-inik nämo api täneŋ. Nämoinik!

⁵² Ude yäwänä Juda ämatä ŋode iwetkuŋ; Man ude yäŋiri bureni ŋode nadäkamäŋ; Gäk mäjäotä magätäk! yäk. Abraham uwä kumbuk, ba profet biani udegän kumäŋ moreŋkuŋ. Upäŋkaŋ gäk ŋode yäyan; Äma näkŋo man yäpmäŋ kuŋat täkaŋ unitä paot-inik nämo api täŋpek yäŋ yäyan! ^{53u} Jide? Gäk oranin pähap Abraham u irepmiŋpäŋ yäyan? U kumbuk, ba profet biani u imaka udegän kumbuŋ. Upäŋkaŋ gäk jidewani unitä äma u yärepmiŋpäŋ wäpka yäpmäŋ äronpäŋ yäyan? ⁵⁴ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näkŋa-tägän wäpna yäpmäŋ äronjira nämo tägawek. Nämo, Nan, nintäŋo Anutunin yäŋ iwet täkaŋ unitä oraŋ namik täyak. ^{55v} Anutunin yäŋ iwet täkaŋ upäŋ mebärini nämo inik nadäkaŋ. Täŋ, näkŋawä nadäwa tärekaŋ. Nämo nadäwa tärekaŋ yäŋä, imata yäwet? Jop man ude yäŋpäŋ ingän äworewet. Ude nämo! Näk Nanta nadäwa tärewäpäŋ mani biŋam yäpmäŋ kuŋat täyat. ⁵⁶ Orajin Abraham uwä näkŋo äbäkäbäk kadäni u api käwet yäŋkaŋ oretoret terak kuŋattängän kaŋpäŋ wisikinikna! yäŋ yäŋkuk.

⁵⁷ Ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä yäŋkuŋ; Wära! Gäk obaŋ ⁵⁰ ude nämo täreŋkukopäŋ Abraham kaŋkun? ^{58w} Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Abraham nämo ahäwani-ken itkuro unitä itat yäk. ^{59x} Ude yäwänä mobä yäpmäŋpäŋ utnayäŋ täŋirä Jesu uwä äma itkuŋo u gänaŋ paotpeŋ kuŋkuk.

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägaŋkuŋ

9 ¹ Kädet miŋin kuŋtängän Jesutä äma kubä miŋi koki gänaŋ dapuri tumbaniä ahäwani u kaŋ-ahäŋkuk. ^{2y} Kaŋ-ahäŋpäŋ Jesu

^q 8:47 Jon 18:37, 1Jo 4:6 ^r 8:48 Mak 3:21-22; Jon 7:20 ^s 8:50 Jon 5:41 ^t 8:51 Jon 5:24; Jon 6:40,47 ^u 8:53 Jon 4:12 ^v 8:55 Jon 7:28-29 ^w 8:58 Jon 1:1 ^x 8:59 Jon 10:31
^y 9:2 Kis 20:5; Ese 18:20; Luk 13:2,4

iwaräntäkiyetä iwet yabänkuṇ; Yäwoṇärewani äma, netä täṇo momita äma u dapuri tumbani ahänkuk? Iniken ba miṇi nani täṇo? ^{3z} Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo. Iniken ba miṇi nani täṇo momita nämo. Anututä epän kehäromi äma ṇo terak kwawak ahäwekta Anututä inide teṇkuk. ^{4-5a b} Nadäkaṇ? Näk kome terak irayän täyat udegän komen ämawebe täṇo topän ude api iret. Tänpäkaṇ Nan, naniṇ kireṇkuko unitäṇo epän kepma irayän täyat-ken ugän täk täkäna. Bipmāṇ urani kadäni keräp täyak. Kadäni uken epän täga nämo api täne yäk.

^{6c} Jesutä ude yāṇpāṇ kome terak iwit utpāṇ awähutpewān okä täṇkuk. Okä tänpāṇkaṇ yāpmāṇpāṇ äma dapuri tumbani u dapuri-ken gatāṇkuk. ^{7d} Gatāṇpāṇ ṇode iwetpāṇ peṇ iwetkuk; Gäk kuṇkaṇ Siloam gwägu-ken garok ṇo ärut yäk. (Siloam uwä ninin man terak peṇ iwet-pewān kwani.) Jesutä ude peṇ iweränä äma u pāṇku gupi ärutpāṇ dapun ijiwän kwäpāṇ eṇiken kuṇkuk. ⁸ Eṇiken kuṇirän noriye ba äma ätu ketem ba monēṇta yāṇapik täṇkuko-ken unitä kaṇpāṇ yāṇkuṇ; U kawut! Äma imaka imakata ninken yāṇapik täṇkuko unitä ba äbätak? ⁹ Ude yāṇirä ätutä yāṇkuṇ; Ini u! yäk. Ba ätutä yāṇkuṇ; Nämo yäk. Udewani bumik yäk. Ude yāṇirä ini yäwetkuk; Näkṇa äbätat! yäk.

¹⁰ Ude yāwänä iwet yabänkuṇ; Jide tänpāṇ dapun ijitan? ¹¹ Yäwäwä äma unitä yäwetkuk; Äma kubä wāpi Jesu unitä okä dapuna-ken gatāṇkaṇ ṇode näwerak; Gäk Siloam gwägu-ken kuṇkaṇ gupka ärut yāṇ näwerak. Näweränkaṇ näk u pāṇku ume ärutkaṇ eruk dapun ijit yäk. ¹² Ude yāwänä iwet yabänkuṇ; Äma u de itak? Yäwäwä yäwetkuk; Näk nämo nadätat yäk.

Parisi ämatä man wärät-wärät täṇkuṇ

¹³ Ude yāwänkaṇ ämawebetä dapuri tumbani u yāṇikṇat yāpmāṇ Parisi äma ätuken kuṇkuṇ. ^{14-15e} Kepma Jesutä okä awähutpāṇ dapuri-ken gatāṇkuko u Sabat kadäni-ken täṇkuko unita Parisitä äma u iwet yabänkuṇ; Dapun jide tänpāṇ ijin? Yäwäwä yäwetkuk; Äma u dapuna-ken okäpāṇ gatāṇirän pāṇku ume ärutpāṇ ukengän dapun ijit yäk. ^{16f} Ude yāṇirän Parisi äma ätutä yāṇkuṇ; Äma uwä Anutu-ken nanik nämo. Uwä orekiritnin irepmitak yäk. Ude yāṇirä ätutä yāṇkuṇ; Uwä momi äma yāwänäku imaka kudupi udewani täga nämo täyek yäk. Ude yāṇpāṇ ini-tägän man wärät-wärät täṇkuṇ.

^{17g} Tänpāṇ äma uwä äneṇi ṇode iwet yabänkuṇ; Äma dapunka tänpewān ijino u gäkä unita netä yāṇ yāyan? Ude yäwäwä yāṇkuk; U profet kubä yäk. ¹⁸ Ude yāwänkaṇ Juda äma ekäni ekäni unitä äma u

^z 9:3 Jon 11:4 ^a 9:4 Jon 5:17,20; Jon 11:9, 12:35 ^b 9:5 Mat 5:14; Jon 8:12

^c 9:6 Mak 8:23 ^d 9:7 2Kn 5:10 ^e 9:14 Luk 13:14 ^f 9:16 Jon 3:2, 7:43; Jon 9:31-33

^g 9:17 Jon 4:19

bureni dapun tumäk itkukopän dapun äneji ijik yän nämo nadänkuḡ. Tānpän miḡi nani yāmagut yāpmän ābuḡ ¹⁹Yāmagut yāpmän ābānpän yāwet yabāḡkuḡ; Äma ḡo nanakjek bureni? Dapuri tumbani yän iwet tākamän u ḡo? U jide tānpän dapun ijik? ²⁰Yāwāwä miḡi nanitä ḡode yāwetkumän; Uwä nanaknek yäk. Nek nadākamäk, u bian dapuri tumbani inide ahāḡkuk yäk. ²¹Upāḡkaḡ jide tānpän dapun ijik, ba netätä dapuri tāwirak yän nämo nadākamäk yäk. U bian tāgaḡkuko unita ini iwet yabāwākaḡ tāwerän yäk. ²²⁻²³^h Uwä Juda āmata umuntaḡpän ude yāḡkumän. Juda āma ekäni ekänitä man ḡode yāḡpän uku yāḡkehārom taḡkuḡ; Äma kubätä Jesu u Kristo yän yāwänä āma u kudupi eḡi gānaḡ ārokta api yājiwātne yän yāḡkuḡ. ²⁴ⁱ Tānpākaḡ āma dapuri tumbani u āneji ḡode iwetkuḡ; Gāk Anutu inin oretpän man bureni yä! Ninä āma unitāḡo mebäri nadākamän. U momi āma yäk.

²⁵Yāwāwä ḡode yāwetkuk; Uwä momi āma ba momi āma nämo yän nämo nadätat. Upāḡkaḡ näk ḡode nadätat; Nākä dapun tumäk itkuropän dapun ijitat ḡo yäk. ²⁶Yāwänä Juda āma unitä iwetkuḡ; Jide tānpän dapunka tāḡpewän injin? ²⁷Yāwāwä yāwetkuk; Nāk tāweraro u nämo nadän? Imata āneji niwerän yāḡkaḡ yākaḡ? Inä iwarāntäkiye tāna yāḡpän ba yākaḡ? ²⁸Ude yāwänä yāḡārok man ḡode iwetkuḡ; Gākḡa uyaku iwarāntäki tāyan. Nināwä Moses tāḡo iwarāntäkiye yäk. ²⁹^j Moses uwä Anututä man iwetkuko u nadākamän. Upāḡkaḡ āma uwä āma jopi kubä yäk. Uken naniktä ābäk yän nämo nadākamän!

³⁰Yāḡirä āma unitä man kowata ḡode yāwetkuk; Intä ude yāḡirä inide kubä nadätat yäk. Dapunna tāḡpewän ijiro upāḡkaḡ imata āma u deken naniktä ābäk yän nämo nadākaḡ? ³¹^k Ninä ḡode nadäk tākamän; Anutu uwä āma momi nīkek nämo tāḡkentāḡ yāmik tāyak. Tānpän kubätä inin oretpän mani buramiwänä tāḡkentāḡ imek yäk. ³²Äma kubätä dapun tumäk ahāwani kubä dapuri tāḡpewän iḡiḡkuk yän biḡam udewani bian umu-kentä kubä nämo nadän yāpmän ābumän. ³³^l Unita āma uwä Anutu-ken naniktä nämo āpuk yāwänäku epän udewani jide tānpän tānpän? ³⁴^m Yāwänä koki wawāpän ḡode iwetkuḡ; Wa! Wakiinik-ken naniktä ahāwani gāk! Gāk ḡonitä manbiḡam yāḡpän tāga niwoḡārewen? Ude yāḡpän iwet kireḡkuḡ.

Bānep bipmän urani tāḡo manbiḡam

³⁵Iwet kireḡirä Jesutä biḡam u nadāḡkaḡ kaḡ-ahāḡpän ḡode iwet yabāḡkuk; Gāk Äma Bureni-inik nadän imitan? ³⁶Yāwänä āma unitä iwetkuk; Ekäni, gākä āma yāyan u netä? Nāwoḡāreḡiri kaḡpän nadän imikinik tāḡpa! yäk. ³⁷ⁿ Yāwänä Jesutä iwetkuk; Gāk nabāḡiri man

^h 9:22 Jon 7:13 ⁱ 9:24 Jos 7:19 ^j 9:29 Jon 8:14 ^k 9:31 Sam 34:15; Sam 66:18; Ais 1:15; Snd 15:29 ^l 9:33 Jon 9:16 ^m 9:34 Sam 51:5; Jon 9:2 ⁿ 9:37 Jon 4:26

gäwetat ŋo näkŋa yäk. ³⁸Yäwänä yänkuk; Ekäni, bureni! Näk nadän gamikinik täyat yäk. Ude yänpän gämori-ken gukut imäpmok tänpän inin oretkuk. ³⁹° Täñirän Jesutä yänkuk; Näkä komen äma mebarijin kwawak yäpmän danikta äpuro unita dapuri tumbanitä dapun ijik-ijik täneŋ. Täñ, dapuri ijiwanitä dapun tumäk täneŋ yäk. ⁴⁰° Ude yäwänä Parisi äma bok itkuŋo unitä nadänpän yänkuŋ; Ai! Ninta dapun tumäk yän yäyan? ⁴¹° Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In dapun tumäk yäwänäku momijin nikek nämo itkäneŋ. Upänkaŋ nin dapun ijiwani yän yäk takäŋ unita momijin mät pat tamek yäk.

Jesu uwä yawak täño mähemi tägagämän

10 ¹Jesutä man ude yänpän äneŋi kubä ŋode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä yawak täño yewa gänaŋ ärowa yänpän yäma siwoŋi-ken nämo äronpän jopi-ken tädotpen äpmonpeko uwä kubo äma. ²Täñ äma yäma pewani-ken siwoŋi äroweko uwä yawak täño mähemi. ³Mähemitä äbänä yewa watä äma irani unitä yäma dät imek. Yäma dät imän äronpän iniken yawakiye wäpi terakgän gera yänjirän nadäneŋ. Tänpän dubini-ken äbänjirä yän-yäkŋat yäpmän yäman äpamaŋ kwek. ⁴° Äpamaŋ yäman kumaŋ intäjukun kuñirän yawakiyetä mähemi kotäki nadänit iwatneŋ. ⁵Yawak u äma kudupi kubä täga nämo iwatneŋ. Nämo inik, kudupi kotäk nadänpän metänpen kuneŋ yäk. ⁶° Jesutä man wärani ude yäwerirän mebari nämo nadäwä tärenkuŋ.

⁷Man wärani täño mebari nämo nadäwä tärenkuŋo unita Jesutä man yäpurärätpän ŋode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut. Nähä yawak täño yäma bureni-inik. ⁸° Äma intäjukun äbänpän yawakta watä epän täk täŋkuŋo uwä kubo äma unita yawak u mani nämo buramik täŋkuŋ. ⁹° Tänpäkaŋ nähä yäma bureni-inik. Äma kubätä yäma näkä itat-ken ugän yewa gänaŋ ärokta äbayän täko uwä äronpän säkgämän api irek. Kuŋ äbäk täŋkaŋ ketem tägagämän api nak täŋpek. ¹⁰Tänpäkaŋ kubo äma uwä imaka kubä nämo äbek. U yawak kubo täñit kumaŋ-kumaŋ däpmänit täŋpek. Upänkaŋ nähä yawak irit kuŋat-kuŋat gäripi nikek yämikta äbut.

¹¹° Näk yawak täño mähemi tägagämän. Näk yawaknaye säkgämän kaŋ irut yän nadänpän gupnata nämo iyap tänpän api inin kirewet. ¹²° Tänpäkaŋ äma yawak watäni itkaŋ gwäki yäpmäk takäŋ uwä mähemi bureni nämo. Aŋ komi kubä yawak yewayän äbänjirän äma uwä kaŋpän umuntaŋpen yawak yabä kätänpän metänpen kwek. Metänpen kuñirän aŋ komi u yawak däpmänpän yäwat kireneŋ. ¹³Imata, äma uwä yawakta

° 9:39 Jon 3:17; Jon 8:15-16; Mat 13:11-15 ° 9:40 Mat 15:14, 23:26 ° 9:41 Jon 15:22

° 10:4 Jon 10:27 ° 10:6 Jon 16:25 ° 10:8 Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 ° 10:9 Sam 118:20;

Jon 14:6 ° 10:11 Sam 23:1; Rev 7:17 ° 10:12 Apos 20:29

gäripi-inik nämo nadäk täkaŋ. U gwäki yäpmäk-tagän yawak watäni it täkaŋ unita umuri kubä ahän yämiŋirän metänpen kuk täkaŋ.

¹⁴⁻¹⁵ ^x Upänkaŋ näk yawak täŋo mähemi bureni-inik. Nantä näka nadän namikinik täk täyak udegän näk yawaknayeta nadän yämikinik täk täyat. Tänpän näk Nanta nadän imikinik täk täyat udegän yawaknayeta nadän namikinik täk täkaŋ. Yawaknayeta yänpän gupna iniŋ kirekta nämo bitnätat. ¹⁶ ^z In nadäkaŋ? Yawaknaye ini ŋo nanik-gänpäŋ nämo yabän yäwat täyat. Nämo, yawaknaye ätu kome ätuken itkaŋ. U yämagurira näkŋo man kotäk nadänpän näwat yäpmän äbänirä äbot kubägän api yepmaŋpet. Yepmaŋpa kubä-kengän irirä mähemi kubä-tägän api yabän yäwarek.

¹⁷ ^a Tänpäkaŋ näk gupna api iniŋ kirewero upänkaŋ äneŋi pängän itkuro ude api äworewero unita Nantä näka gäripi nadätak. ¹⁸ ^b Äma kubätä näkŋo irit jop nadän täga nämo nomägakrek, näkŋa yäwakaŋ uyaku. Näkŋa-tägän gupna täga iniŋ kirewet. Gupna iniŋ kirekta ba äneŋi yäpmäkta u kehäromina pätak. Ude täkta Nantä kehäromi pen naminkuk yäk.

¹⁹ ^c Jesutä man ude yänirän Juda äma ekäni ekänitä nadänpän äneŋi nadäk yarä nikek inŋitkuŋ. ²⁰ ^d Tänpän äma ätutäwä yänkuŋ; Mäjäotä magäriŋän nadäk-nadäki paoränkaŋ man ŋodewä yäyak! Man yäyak u nadäneŋo! yäk. ²¹ Ude yänirä äma ätutäwä yänkuŋ; Ude nämo! Mäjäotä magäriŋän jide tänpän man säkgämän udewani yäwek? Äma mäjäotä magäranitä äma dapuri tumbani täga nämo yäpän täganen yäk.

Juda ämatä Jesu iwan täŋ iminŋkuŋ

²² Tänpäkaŋ Juda täŋo orekirit kubä keräp taŋkuk. Orekirit uwä kudupi eŋi kodaki tänpän yäma bian dätkuŋo u nadäkta pewani. Mänit kadäni-ken täk täŋkuŋonik. ²³ Eruk orekirit u keräp taŋirän Jesu kudupi eŋi gänaŋ äronpäŋ kumaŋ kukŋi käda wäpi Solomon täŋo Itpän-nadäk Bäguŋ ukäda päŋku itkuk. ²⁴ ^e Uken irirän Juda äma ekäni ekänitä äbä itgwäjinpäŋ iwet yabäk ŋode täŋkuŋ; Gäk jidegän mebärika siwoŋi api niweren? U nadäna yänpän nadäwätäk terak kuŋatkamän yäk. Eruk siwoŋi niwet; Gäk Kristo ba Kristo nämo?

²⁵ ^f Ude iwet yabäwäwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Näk uku täwetkuro upänkaŋ in nadäwä bureni nämo täŋkuŋ. Kudän kudupi Nana täŋo wäpi terak täk täyat unitä mebärina kwawak pewän ahäk täkaŋ. ²⁶ ^g Upänkaŋ inä näkŋo yawak nämo unita nadän namikinik nämo täk täkaŋ.

^x 10:14 Jon 10:27, 2Ti 2:19 ^y 10:15 Mat 11:27; Jon 15:13, 1Jo 3:16 ^z 10:16 Ais 56:8; Jon 11:52, 1Pi 2:25; Ese 34:23; Ese 37:24 ^a 10:17 Plp 2:8-9 ^b 10:18 Jon 5:26, 14:31; Jon 19:11 ^c 10:19 Jon 7:43 ^d 10:20 Jon 7:20, 8:48 ^e 10:24 Apos 3:11, 5:12; Luk 22:67
^f 10:25 Jon 4:26, 5:36; Jon 10:38 ^g 10:26 Jon 6:64, 8:45

27^h Nākŋo yawaknaye uwä manna nadänpän näwat täkaŋ. Näwarirä yabänpän-nadäk täk täyat. 28ⁱ Tänpän irit kehäromi yämik täyat unita nämoinik api kumneŋ. Ba äma kubätä ketna-ken nanik täga nämö api nomä garek. 29 Yawaknaye uwä Nanatä näka naniŋ kireŋkuk. Nana täŋo kehäromitä imaka kuduptagän täŋo kehäromi yärepmitak unita äma kubätä yawaknaye Nana täŋo kerik-ken nanik täga nämö api kubo täwek. 30 In nadäkaŋ? Nana-kät nek kubägan yäk.

31^j Ude yänjirän nadänpän Juda äma ekäni ekäni unitä Jesu utnayän mobä porinŋu. 32 Tänjirä Jesutä yäwetkuk; Näk Nana täŋo kudän tägatäga mäyap täŋ yäpmän äbätat. Kudän jide u tänjira kaŋpän nutnayän täkaŋ? 33^k Yäwänä iwetkuŋ; Ude nämö. Imaka kubä terak nämö gutnayän takamän. Gäk Anutu yänärok man iwet täyan unita takamän yäk. Gäk äma jopi kubä upänkaŋ Näk Anutu yän niwet täyan!

34^l Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In-täŋo бага man kudän täwani terak man Anututä yänkuko u nämö daninpan nadäk täkaŋ? Uterak Anututä ŋode yänkuk; Näk täwetat, in anutu. 35^m Eruk, nin nadäkamän, man kudän Anutu täŋo man terak kudän täwani kudup uwä bureniän. Täŋ, ämawebe Anutu täŋo man buramiŋkuŋo unita 'In anutu' yän yäwetkuko u imaka, bureniän. 36 Unitä näk Anutu täŋo nanaki yän täwerira in imata gäk Anutu yänärok man iwetan yän näwet täkaŋ? Anututä ini näk iwoyänpan kome terak naniŋ kireŋpewän äput. 37 Unitä näk Nana täŋo kudän bureni nämö täk täyat tänpäwä näka nadäwä bureni nämö täŋpek. 38ⁿ Upänkaŋ näk Nana täŋo epän bureni-inik täk täyat. Unitä man yäk täyat unita nadäwä bureni nämö tänpäwä imaka imaka tänjira nabäk täkaŋ unita nadäwä bureni-inik täŋput. Ude täŋkaŋ uyaku näk Nana-kät kowat kwasikorän täk takamak yän u täga api nadäwä tumneŋ yäk.

39° Jesutä ude yäwänä äneŋi ininayän täŋkuŋ. Täŋkuŋopän kerik yokut tänpän kwäpeŋ kuŋkuk. 40^p Keri yokut tänpän kwäpän äneŋi äyänutpeŋ kome Jontä bian ume ärut yämiŋkuk-ken Jodan ume kuŋi udude päŋku itkuk. 41 Päŋku u irirän ämawebe mäyap äbä ahän iminŋu. Ahän iminpan yänkuŋ; Bureni-inik, Jontä ini kudän kudupi kubä nämö tänjirän kaŋkumän. Upänkaŋ imaka äma uterak bureni api ahäneŋ yän niwetkuko u bureni ahäkaŋ! 42^q Tänpäkaŋ kome uken ämawebe mäyaptä Jesu nadän imikinik täŋkuŋ.

^h 10:27 Jon 8:47, 10:3 ⁱ 10:28 Jon 3:16, 6:39; Jon 18:9 ^j 10:31 Jon 8:59

^k 10:33 Wkp 24:16; Mat 26:65; Jon 5:18 ^l 10:34 Sam 82:6 ^m 10:35 Mat 5:18

ⁿ 10:38 Jon 14:10-11 ^o 10:39 Luk 4:30; Jon 8:59 ^p 10:40 Jon 1:28 ^q 10:42 Jon 7:31

Lasarus kumbuko unitäño manbiñam

11 ^{1 r} Tänpäkañ äma kubä wäpi Lasarus käyäm täñ itkuk. U Betani komeken, wanoriat Maria kenta Matakät it täñkuñonik. ^{2-3 s t} Maria uwä Jesu kuroñi-ken ume käbäñi täga nikek ärut imiñpän gwäki pujiñipän kuroñi täñ-kohoyänkuko u. Tänpäkañ noripaki Lasarus käyäm täñi täñirän Maria kenta Matatä Jesuken manbiñam ñode pewän kuñkuñ; Ekäni, äma gäkä unita gäripi-inik nadäk täyan uwä käyäm täñi täyak yäk.

^{4 u} Eruk, Jesutä manbiñam u nadänpän yänkuk; Käyäm täyak u nämo api kumbek. Käyäm uterak Anutu täño wäpi biñam api ärowek. Ba käyäm uterak Anutu Nanakitä wäpi biñam api yäpek yäk. ⁵⁻⁶ Täñkañ Jesutä Mata Maria-kät noripaki Lasarus unita gäripi-inik nadäk täñkuko unita Lasarus u käyäm täyak yän nadänpän bäräñeñ pänku nämo yabänkuk. Itkukken u kepma yarakät itkuk. ⁷ Kepma yarä itpäñä Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Eruk, Judia komeken äneñi kuna yäk.

^{8 v} Ude yäwänä iwaräntäkiyetä kikuñupän iwetkuñ; Yäwoñärewni äma, ude nämo! Kome uken Juda äma ekäni ekänitä mobätä gutnayän täñkuño ukeño nämo nadätan? U bian nämo upän imata äneñi kwayän yäyan? ^{9 w} Ude yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Jide? Kepma kubä edaptä kadäni käroñi, 12 auas udetä nämo ijik täyak? Unitä äma kubätä kepma täño penyängek-ken kuñareko uwä nämo mañurek. Penyängek gänañ kwawakgän kuñareko unita. ^{10 x} Upänkañ bipani kuñareko uwä bipmän urani unita ñoba-ñoba täñtän kuñarek. ^{11 y} Ude yänpän yäwetkuk; Notninpak Lasarus uwä dämpon pätak. Dämpon parirän pänku yäwa kikuñurayän yäk. ¹² Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Ima yäyan? Däpmongän patpäñä äneñi tägañpän ini täga akwek! yäk. ¹³ Jesutä Lasarus dämpon pätak yän yänirän iwaräntäkiyetä Lasarus dämpon bureni pätak yän nadänkuñ. Upänkañ Jesutä ini uwä Lasarus kumak yän nadänpän dämpon pat itak yän yänkuk. ¹⁴ Tänpän iwaräntäkiye tängunñtañ irirä Jesutä siwoñi ñode yäwetkuk; U kumak yäk. ¹⁵ Nin dubini-ken nämo iritna kumako unita bänep täga nadätat. Imata, näk imaka kubä täñira in kañpän nadänpän nadän namikinik api täneñ. Eruk pänku këna! ^{16 z} Ude yänirän Tomas wäpi kubä Didimus unitä Juda ämatä Jesu api utneñ yänpän noriye yäwetkuk; Penta kunakañ kañ nidäput! yäk.

Kumbani-ken nanik akukakuk täño mebäri u Jesu

¹⁷⁻¹⁹ Eruk Jesu iwaräntäkiye-kät Jerusalem penpeñ pänku kädet keräpi 3 kilomas ude kuñpän Betani yotpärare-ken ahänkuñ. Ahänpän

^r 11:1 Luk 10:38-39 ^s 11:2 Jon 12:3 ^t 11:3 Jon 11:36 ^u 11:4 Jon 9:3, 11:40

^v 11:8 Jon 8:59 ^w 11:9 Jon 9:4-5 ^x 11:10 1Jo 2:11 ^y 11:11 Mat 9:24 ^z 11:16 Mak 14:31

yabänkuṇ; Kome uken nanik ämawebe mäyaptä äbänppän Mata kenta Maria bänepi täṇ-kawataкта penta irirä yabänkuṇ. ²⁰ Ude täñirä Mata Jesu äbätak yän nadänppän Maria eniken ugän irirän ini uwä Jesu imagurayän kädet miṇin pänku kaṇ-ahänkuk. ²¹^a Kaṇ-ahänppänjä iwetkuk; Ekäni, gäk ṇo itkun yäwänäku wanotna nämo kumbän. ²² Upänkaṇ näk nadätat, gäk imaka kubäta Anutu-ken iwet yabänjiri täga nadän gamayän yäk.

²³ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadäwätäk täṇpeno. Wanotka kodak tänpän äneṇi akwayän yäk. ²⁴^b Ude iweränä Matatä yänkuk; Bureni, kadäni pähapken kodak tänpän api akwek yän nadätat. Kadäni uken ämawebe kuduptagän api akuneṇ yäk. ²⁵ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadätan? Kumbani-ken akukakuk unitäṇo mebäri ba irit kehäromi täṇo mebäri u näk. Äma kubätä näk nadän namikinik tänpen kuṇarayän täko uwä kumbayän täko upänkaṇ äneṇi api kodak tänpen akwek. ²⁶^c Bureni, äma kubätä nadän namikinik tänpän kuṇarayän täko uwä nämoinik api kumbek! Mata, man yäyat ṇo nadänjiri bureni täyak ba nämo? ²⁷^d Ude yäwänä Matatä iwetkuk; Ekäni, näk bureni nadätat; Gäk Kristo, Anutu täṇo Nanaki. Anututä kome terak äbäta bian iwoyänkuko u gäk yäk.

²⁸ Matatä ude yänppän pänku noripaki Maria u inigän yänjkät pänku teṇpän jiap man terak ṇode iwetkuk; Yänppän-yäwoṇärek äma äbäko itkaṇ gäka yäyak yäk. ²⁹^e Mariatä ude nadänppänjä bäräṇek terakgän akumaṇ Jesuken kuṇkuk. ³⁰ Jesuwä yotpärareken nämo ahänkuk, bägup Matatä pengän kaṇ-ahänkuk-ken ugän irirän.

³¹ Tänpäkaṇ Juda ämawebe penta Maria-kät eni gänaṇ ugän itkaṇ konäm butewaki täṇ itkuṇonik. Täṇ ittängän kaṇkuṇ; Maria bäräṇek terak akumaṇ yäman umu kuṇirän kaṇkuṇ. Kaṇpän ṇode nadänkaṇ iwat yäpmän kuṇkuṇ; U wanori äneṇkuṇ-ken u korayän kuyak yän nadänkuṇ.

³²^f Eruk, Maria Jesutä itkuk-ken u ahänppänjä Jesu dubini-ken pänku gukuri imän äpmonppän konäm butewaki terak ṇode iwetkuk; Ekäni, gäk ṇo itkun yäwänäku näkṇo wanotna ṇo nämo kumbän yäk. ³³ Ude iwerirän Jesutä Maria u ba Juda ämawebe Maria-kät äbuṇo u konäm korirä yabänppän bänepi ägekoräppän butewaki pähap nadänkuk. ³⁴ Ude tänpän yäwetkuk; Eruk, in komegup de äneṇkuṇ? Ude yäwänä iwetkuṇ; Ekäni, äbänkaṇ ka yäk. ³⁵⁻³⁶^g Ude iweräwä Jesu konäm kotkuk. Täñirän ämawebe päke unitä kaṇpän yänkuṇ; ṇo kawut! Äma kumbuko unita gäripi-inik nadäk täyak unita butewaki nadänppän kotak yäk. ³⁷^h Ätutä ude yäwäkaṇ ätutäwä yänkuṇ; Äma ṇowä äma dapuri tumbani yäpän tägaṇ yämik täyak. Upänkaṇ äma ṇo käyäm täṇ itkuk-ken ugän täṇkentän iminaṇi täñirän kumbuk yäk.

^a 11:21 Jon 11:32 ^b 11:24 Jon 5:29 ^c 11:26 Jon 8:51 ^d 11:27 Jon 6:69

^e 11:29 Jon 11:20 ^f 11:32 Jon 11:21 ^g 11:35 Luk 19:41 ^h 11:37 Jon 9:6

Jesutä Lasarus äneŋi yäpmäŋ aku teŋkuk

38ⁱ Tāŋpākaŋ Jesutä bānepi-ken butewaki pāhap nadāŋpāŋ Lasarus āneŋkuŋ-ken u kuŋkuk. Awaŋ u mobä taŋi kubāpāŋ āneŋpani. Tāŋkaŋ mobä kubāpāŋ awaŋ meni tāŋpipiwani. 39 Kuŋpāŋä yāwetkuk; Mobä awaŋ meni tāŋpipiwani ŋo yāpmāŋ kewewut. Ude yāwānā Lasarus wanori wāpi Mata unitä iwetkuk; Ekāni, ŋo kumbānpāŋ āneŋkaŋ kepma yarābok-yarābok itkamāŋ unita kābāŋi wakiinik ŋo piātak yāk. 40^j Matatä ude yāwānā, Jesutä ŋode iwetkuk; Nāk pengān ŋode gāweraro u nāmo nadātan? Gāk nadāŋ namikinik tāŋpāŋä Anutu tāŋo kudān kehāromi nīkek ahāŋirān tāga kāwen yāŋ gāwerat. 41 Eruk, mobä taŋi awaŋ meni peŋpipiwani u yāpmāŋ kewewākaŋ Jesutä kunum gānaŋ dapun iŋiŋpewān ārowāpāŋ ŋode yāŋkuk; Nan, gāk nākŋo yāŋapik manna uku nadāŋ namino unita gāka bānep tāga nadāŋ gamitat. 42^k Tāŋpākaŋ Nan, gāk nākŋo yāŋapik manna nadāŋ namik tāyan u nadātat upāŋkaŋ āmawebe itkaŋ ŋonita yāŋpāŋ man ŋowä gāwetat. Gākä nāk nepmaŋpi āput yāŋ kaŋ nadāwut yāŋpāŋ man ŋo yāyat.

43 Ude yāŋpāŋ gera terak ŋode yāŋkuk; Lasarus, gāk akumaŋ ābi! 44 Jesutä gera ude yāwānā, eruk āma kumbani tek kerī kuroŋi ba iŋami dapun uwāk tāwani nīkek unitä akumaŋ ābuk. Äbānā Jesutä yāwetkuk; Tek u wārāmut imiŋpāŋ tewä kwān yāk.

Jesu utpewä kumākta man topuŋ

Mat 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2

45^l Jesutä ude tāŋpākaŋ Juda āma Mariaken ābuŋo unitä Jesutä imaka kudān kudupi tāŋkuko u kaŋpāŋä nadākinik tāŋ imiŋkuŋ. 46^m Nadākinik tāŋ imiŋkuŋo upāŋkaŋ ātutāwä pāŋku Parisi āma Jesutä kudān tāŋkuko u yāwetkuŋ. 47 Tāŋpākaŋ bāmop āmakāt Parisi āmatā pāŋku Juda āma ekāni ekāni u yāwetkuŋ; Āma kudān kudupi mebāri mebāri tāk tāyak ŋonita jide api tāŋ imine? 48 Kaŋāwarākuk tāŋitna udegān tāŋ yāpmāŋ kuŋtāyon āmawebe kuduptagān unita biŋam tāneŋ yāk. Tāŋpākaŋ Rom tāŋo komi āmatā ābāŋpāŋ iwan tāŋ nimiŋpāŋ kudupi yotkāt āmawebe ābotniye api tāŋpā wanēŋ yāk.

49 Ude yāwākaŋ uken nanik bāmop āma intājukun tāŋpani kubä wāpi Kaifas unitä yāwetkuk; Ude nāmo! 50ⁿ In ŋode nāmo nadākaŋ? Āmawebe kumān-tagān paotneŋo udetā āma kubä-tāgān kaŋ kumbān yāk. 51-52^{o p} Kaifastā man ude yāŋkuko u iniken nadāk-nadākpāŋ nāmo yāŋkuk. Nāmo, kadāni uken bāmop āma ude itkuko unita manitā imaka ŋode api

ⁱ 11:38 Mat 27:60 ^j 11:40 Jon 11:4,23-26 ^k 11:42 Jon 12:30 ^l 11:45 Jon 4:48, 7:31

^m 11:46 Luk 16:31 ⁿ 11:50 Jon 18:14 ^o 11:51 Stt 50:20 ^p 11:52 Jon 10:16, 17:21, 1Jo 2:2

ahäwekta yäwani u uwäk täñkuk; Jesutä kumäñpän Juda ämawebe api täñkentäwek. Täñpäkan Juda ämawebe täñkentän yämik-tagän nämo. Uwä kumäñpän Anutu täño nanakiye uken-uken ittän kukan u äbot kubägan api yepmanpän itnej. Man Kaifastä yänjkuko uwä uwäk täñkuk.

^{53 q} Eruk kepma uken yäput penpän yänkan Jesu utpewä kumäkta man epän täñtän kuñkuñ. ^{54 r} Ude täñirä Juda ämawebe bämopi-ken Jesu kwawak nämo kuñatkuk. Kome u penpen gägäni käda kome jopi dubini-ken yotpärare kubä wäpi Efraim uken päñku iwaräntäkiye-kät itkuñ. ^{55 s} Eruk, Juda nanik täño orekirit kadäni pähap kubä wäpi Pasova u keräp täñkuko unita ämawebe kome uken-uken nanik kuduptagän Jerusalem yotpärare-kengän kuñ moreñkuñ. ^{56 t} Kuñpänä Jesu kan-ahäna yänpän kudupi eni gänañ äronpän ini-tägän man ñode yänkuñ; In jide nadäkan? U nintäño orekirit kadäni ño nämo käwep päbä käwek yäk. ⁵⁷ Täñpäkan Juda äma ekäni ekäni-kät Parisi ämatäwä ñode yänhänpän yäwetkuñ; Äma kubätä Jesu u uken itak yän nadänpänä yänhähänkan päñku injipän komi eni gänañ kan tena yän yänkuñ.

Mariatä Jesu kuroñi ärutkuk

Mat 26:6-13; Mak 14:3-9

12 ^{1 u} Täñpäkan Pasova Orekirit kadäni kepma 6 ude keräp täñirän Jesu Betani yotpärare-ken kuñkuk. Betani uwä Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädän tädotkuko unitäño kome. ^{2 v} Täñpäkan kome uken Jesu iniñ oretta äñnak-äñnak pähap täñkuñ. Eruk ketem nänayän Matatä ketem gwet yämän Lasarus ba noriye ätukät Jesukät ketem penta nanñkuñ. ^{3 w} Nañ irirä Mariatä päbä ume gwäki ärowani, käbäñi säkgämän ikekpän Jesu kuroñi-ken piñ ibatkuk. Piñ ibatpän gwäki pujiñpän kuroñi täñ-kohoyänkuk. Täñirän ume unitäño käbäñi äma päke itkuño u nadänkuñ.

^{4 x} Täñpäkan, iwaräntäki kubä wäpi Judas Kariot, Jesu iwan keri terak pekta yäwani unitä käbäñi u nadänpän yänkuk; ^{5 y} E! Ume u gwäki ärowani, äma moneñ epän obañ kubäta täñpän yäpmäk täkan ude. Ume u yäpmänpän ämata yäminñkan moneñ yäpmänpän äma jäwärita yäminañi yäk. ⁶ Judas uwä äma jäwärita butewaki nämo nadän yämani. Uwä kubo äma unita man ude yänkuk. U Jesu-kät iwaräntäkiye täño moneñ watä itkan kubota täk täñkukonik.

^{7 z} Eruk, Judastä man ude yänirän Jesutä nadänpän iwetkuk; Ibeweno! Ume käbäñi nitek injirako u injit yäpmän kuñirän näkño kumäk-kumäk kadäni ahänirän piñ nabatta yäwani. ^{8 a} Täñkan äma jäwäri uwä inkät

^q 11:53 Jon 5:18 ^r 11:54 Jon 7:1 ^s 11:55 2Sto 30:17; Apos 21:26 ^t 11:56 Jon 7:11

^u 12:1 Jon 11:1,43 ^v 12:2 Luk 10:40 ^w 12:3 Luk 7:37-38 ^x 12:4 Jon 18:3

^y 12:5 Mat 19:21 ^z 12:7 Jon 19:40 ^a 12:8 Lo 15:11

kadäni käroni api it yäpmän äronen. Upänkan nähä inkät kadäni käroni nämo api it yäpmän ärone yän yänkuk.

^{9 b} Tānpākan Jesu Betani komeken itak yän biḡam nadānpān āma māyap kāna yānkan pānku ahān imiḡkuḡ. Tānkan Jesugān kakta nämo kuḡkuḡ. U Lasarus, āma Jesutā kumbani-ken nanik wādān tādotkuko u imaka, bok yabānayān kuḡkuḡ. ^{10-11 c} Jesutā Lasarus tāḡkentān imiḡkuko u nadānpān Juda nanik māyaptā bāmop āma yabā kātānpen Jesuta nadākinik tāḡkuḡ. Ude tāḡirā bāmop āma unitā kokwawak nadānpān Lasarus kumān-kumān utta man topuḡ.

Jesutā intājukun āma ude Jerusalem āronkuk

Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40

¹² Eruk, patkuḡo yāḡewānā āmawebe bumta Pasova Orekiritta Jerusalem kuḡkuḡo u Jesu ḡo ābātak yän manbiḡam nadāḡkuḡ. ^{13 d} Nadānpān imuk yeḡ yāpmānpān Jesutā kādet ābayān tāḡkuk-ken pānku itpān gera ḡode yāḡkuḡ;

Wisikinik! Ekāni wāpi terak ābātak ḡonita iniḡ oretna!

Isrel tāḡo intājukun āma iniḡ oretna!

Man ude yāḡkuḡ.

¹⁴ Tānpākan Jesu ini uwā doḡki gubaḡi kubā kaḡ-ahānpān uterak pāro maḡitkaḡ ābuk. Ude tāḡirān manbiḡam ḡode bian kudān tāwani u bureni ahāḡkuk;

¹⁵ Jerusalem āmawebe, umuntāneḡo!

Intājukun āmajin ābāḡ tamitak ḡo.

U doḡki gubaḡi terak maḡitkaḡ ābātak ḡo! yāk.

Sek 9:9

^{16 e} Man ude kudān tāwani pākan Jesu tāḡo iwarāntākiyetā man uwā pengān nadāwā nämo tārenkuḡ. Tāḡkuḡopān Jesu kunum gānaḡ āronpān wāpi biḡam ikek irānkan māden man u nadānpān imaka ḡokenḡo āmawebetā tāḡ imiḡkuḡo unitāḡo mebāri nadāwā tārenkuḡ.

^{17 f} Tānpākan Jesutā Lasarus awaḡ gānaḡ nanik yāḡpewān akuḡkuko kadāni ugān āmawebe māyaptā kaḡpān nadāḡkuḡ. Kaḡpān nadāḡkan manbiḡam u yāḡahāḡtān kuḡkuḡ. ¹⁸ Yāḡahāḡtān kuḡirā āmawebe māyaptā kudān kudupi unitāḡo manbiḡam nadāḡkan Jesu doḡki terak ābātak yän nadānpān kānayān kuḡkuḡ. ^{19 g} Ude tāḡirā Parisi āmatā yabānpān ini-tāḡān yāḡpān-nadāk ḡode tāḡkuḡ; Wāra, u kawut! Āmawebe kuduptagān iwatkaḡ yāk. Inḡitnayān nadāmāḡo ukeḡo tāna wakaḡ ubayāḡ. Man ude yāḡkuḡ.

^b 12:9 Jon 11:43-44 ^c 12:11 Jon 11:45 ^d 12:13 Mat 27:42; Jon 1:49 ^e 12:16 Jon 2:22

^f 12:17 Jon 11:43-44 ^g 12:19 Jon 11:48

Jesu ini kumäkta yänkü

²⁰ Ämawebe Pasova Orekiritta äbuño ukät nanik ätu Grik äma, guñ äbotken nanik. ²¹ ^h Grik äma unitä päñku Filip, Galili kome, Betsaida yotpärareken nanik u kañ-ahäñpän iwetkuñ; Notninpak, nin Jesu känayän äbäkamän yäk. ²² Eruk, ude iweräwä Filiptä päñku Andru iweränkañ bok päñku Jesu iwetkumän.

²³ ⁱ Tängpän Jesutä yäwetkuk; Äma Bureni-iniktä wäpi biñam yäpmäkta kadäni ahätak ño. ²⁴ ^j Unita näk bureni täwera nadäwut; Saguom mujiپی kome gänañ peñirä nämo waweko jide tängpän kärük tädorek? Nämo. Täng, mujiپی u kome gänañ peñirä waweko uyaku kärük tädotpän äbänjirän bureni mäyap ahän-bumbum täneñ yäk. ²⁵ ^k Ude yängpän yänkü; U udegän äma iniken irit kuñat-kuñarita iyaptak täkañ uwä api paotneñ. Täng, äma irit kuñat-kuñari kome terak ño mäde ut imik täkañ uwä irit kehäromi, paot-paori nämo u api kañ-ahäneñ. ²⁶ ^l Tängpäkañ in kubätä watä epän ämana ude irayän nadäñpänä näk kañ näwarän. Ude tängpänä näkä it täyat-ken bok api itde. Nadäkañ? Äma tängkentän namik täkañ u Nanatä api orañ yämek.

²⁷ ^m Ude yängpän äneñi ñode yänkü; Bänepna-ken bäräpi pähap nadätat. Unita jide yäwet? Nan, gäk nadän namiñiri bäräpi ahän namayän täyak u äbä närepmirän yän yäwet? Ude nämo, bäräpi ude ahän namikta yäwani. Mebäri udetagän äput. ²⁸ ⁿ Unita Nan, tängpewi wäpka biñam tañi kañ ahän parän! Ude yänjirän man kotäk kubä kunum gänañ naniktä ñode äpuk; Wäpna biñam tängpewa tañi ahänküko udegän api tängpet yäk. ²⁹ ^o Man kotäk ude yänjirän äma päke itkuño unitäwä iromäñtä yäyak yän yänkü. Täng ätutäwä Nämo yäk. Añerotä yäyak yän yänkü.

³⁰ ^p Ude yänjirä Jesutä yäwetkuk; Man kotäk ahänjirän nadäkañ u näka nämo. U intä nadäwut yängpän yäyak. ³¹ ^q Apiño Anututä komen ämawebe täño irit kuñat-kuñari yäpmän daniwayän. Tängpän kome ñonitänjo intäjukun äma u pimiñ mañpän kwayän. ³² ^r Kadäni keräp tañjirän ämatä näk yäpmän päñaku punin api nepmanen. Kadäni uken ämawebe komeni kudup yängporiñ pabä dubina-kengän api yepmañpet yäk. ³³ ^s Jesutä jide täng imiñirä api kumbeko unitänjo man wärani ude yänkü.

³⁴ ^t Eruk, Jesutä man ude yänjirän ämawebe päke itkuño unitä yänkü; Ude nämo. Nin Baga man terak ñode daniñpän nadäk takamän; Kristo ahäwayän täyak uwä nämo api kumbek. U pen api it yäpmän ärowek

^h 12:21 Jon 1:44; Luk 19:3, 23:8 ⁱ 12:23 Jon 13:31-32; Jon 17:1 ^j 12:24 1Ko 15:36

^k 12:25 Mat 16:25 ^l 12:26 Jon 14:3, 17:24 ^m 12:27 Sam 6:3, 42:5; Mat 26:38 ⁿ 12:28 Mat 3:17

^o 12:29 Apos 23:9 ^p 12:30 Jon 11:42 ^q 12:31 Jon 9:39, 14:30 ^r 12:32 Jon 3:14

^s 12:33 Jon 18:32 ^t 12:34 Sam 89:4,36; Sam 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14

yäk. Unita imata Äma Bureni-inik kämi yäpmäj päŋaku punin api tenen yäj yäyan? E, Äma Bureni-inik yäyan uwä netäta yäyan?

³⁵ ^u Ude yäwäwä Jesutä äneŋi ŋode yäwetkuk; Peŋyänek inkät kadäni keräpigän irayäj täyak unita inä peŋyänek uterakgän kaŋ kuŋarut. Bipmäj uranitä in uwäk täwekta. Äma kubä bipmäj urani-ken kuŋareko uwä kädet ude kuyat yäj nämo nadänkaŋ kwek. ³⁶ ^v Unita apiŋo inken peŋyänek itak unita peŋyänekta nadäkinik täkot. Ude tänayäj täŋo uyaku peŋyänek täŋo nanakiye bureni api itneŋ yäk. Jesutä ude yänpän yepmaŋpeŋ päŋku käbop itkuk.

Ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik nämo täŋkuŋ

³⁷ Tänpäkaŋ Jesutä kudän kudupi mebäri mebäri ämawebe iŋamiken täŋkuko upänkaŋ nadäkinik nämo täŋ imiŋkuŋ. ³⁸ ^w Ude täŋirä man profet Aisaiatä ŋode kudän täŋkuko u bureni ahäwekta täŋkuŋ;

Ekäni, nin manbiŋam yänahänitna netätä nadäwän bureni täŋkuk?

Ba netätä gäŋŋo kehäromika kawän täreŋkuk? Ais 53:1

³⁹ ^x Täŋkaŋ Jesu täŋo man nämo nadän imiŋkuŋo uwä Aisaia täŋo man kudän kubä ŋode pätak;

⁴⁰ Anututä dapuri ba bänepi täŋpipiŋkuk.

Mebäri unita, dapuritä näŋŋo mebärina nämo nabäwä tärek täkaŋ.

Ba mebäri unita bänepitä imaka kak täkaŋ uwä bäräŋeŋ nämo nadäwä tärewäpän bänepi nämo sukurek täkaŋ.

Ude nämo täk täkaŋ unita momini nämo peŋ yämik täyat yäk. Ais 6:10

⁴¹ ^y Aisaiatä man yänkuko uwä, imaka u nämo ahänirän Jesutä wäpi biŋam ikek api ireko u nadänpän uterak yänkuŋ.

⁴² ^z Tänpäkaŋ Juda äma ekäni ekäni mäyaptä Jesuta nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. Upänkaŋ Parisita umuntaŋkuŋo unita nadäkiniki käbop peŋkuŋ. Parisitä kudupi eŋi gänaŋ äneŋi ärokta niniŋ bitnäneŋ yänpän umuntaŋkuŋ. ⁴³ ^a Ude täŋkuŋo uwä ämatä wäpi biŋam yäniŋ oretta gäripi nadänpän Anututä wäpi biŋam yäpmäj akukta bitnäŋkuŋ.

⁴⁴ ^b Eruk, Jesutä gera terak ŋode yänkuŋ; Äma kubätä näk nadän namiŋpänjä uwä näkagän nämo. U naniŋ kireŋpewän äburo u bok nadän imik täyak. ⁴⁵ ^c Täŋkaŋ äma u näk nabänpänjä naniŋ kireŋpewän äpuro käyak ubayän. ⁴⁶ ^d Imata, ämawebe näk nadän namikinik täŋpän bipmäj urani gänaŋ wari nämo itneŋta kome terak ŋo peŋyänek ikek ude äput.

⁴⁷⁻⁴⁸ ^{e f} Täŋ, äma kubätä man yäk täyat u peŋpän kowata api yäpek. Upänkaŋ näkä äma u manken nämo api tewet. Nämo, näk komen ämawebe

^u 12:35 Jon 7:33, 8:12, 1Jo 2:10-11 ^v 12:36 Efe 5:8 ^w 12:38 Rom 10:16

^x 12:39 Mat 13:15 ^y 12:41 Ais 6:1 ^z 12:42 Jon 7:48, 9:22 ^a 12:43 Jon 5:44

^b 12:44 Mat 10:40 ^c 12:45 Jon 14:9 ^d 12:46 Jon 8:12, 12:35 ^e 12:47 Jon 3:17, 8:15

^f 12:48 Hib 4:12

yāmagutta āput. Tānpākaŋ āma nāka bitnānpāŋ nākŋo man nāmo buramik tākaŋ u yāpmāŋ danikta āma kubā itak. Tārektārek kadāni-ken nāk kome terak itkaŋ man yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋkuro unitā āma u manken api yepmaŋpek. ⁴⁹Nadākaŋ? Man yāk yāyat uwā nākŋa bānepna-ken nanikpāŋ nāmo yāk tāyat. Nāmo, Nana naniŋ kireŋkuko unitā man yāŋahāwetta nāwetpāŋ nāwoŋārek tāŋkuk. ⁵⁰ Tānpākaŋ nāk ŋode nadāk tāyat; Mani biŋamtā āmawebeta irit kehāromi yāmik tāyak. Unita man yāk tāyat uwā Nanatā yāŋtāreŋ namiŋkuko udegān yāk tāyat yāk.

Jesutā iwarāntākiye kuroŋi ārut yāmiŋkuk

13 ^{1h} Tānpāŋ Juda tāŋo orekirit pāhap wāpi Pasova kerāp tāŋirān Jesutā kome ŋo peŋpeŋ Nanaken kukta kadāni ahātak yāŋ nadāŋkuk. Tānpāŋ iniken iwarāntākiyeta ban umunitā pen nadāŋ yāmikinik tāŋ yāpmāŋ ābāŋirān kumāk-kumāki kadāni ahāŋkuk.

²ⁱ Eruk bipāda uken Jesu ini ba iwarāntākiye penta ketem naŋ itkuŋ. Tānpākaŋ ketem kāmi nānayāŋ tāŋirā Satantā jukun Saimon-Kariot tāŋo nanaki wāpi Judas, Jesu māde ut imikta nadāk-nadāk imiŋkuk. ^{3j} Nadāk nadāk u imiŋirān Jesutā kaŋpāŋ nadānpāŋ-nadāwātāk nāmo tāŋkuk. Nāmo, u ŋode nadāŋkuk; Nanatā kehāromi, nadāk-nadāk ba imaka kudup ketna terak peŋ moreŋkuk. Ba nāk Anutu-ken naniktā āburo unita āneŋi iniken api kwet yāŋ nadāŋkuk. ⁴Ude nadānpāŋ Jesutā ketem peŋpāŋ tek punin nanik yāŋopmānpāŋ tek, gupi tāŋ-kohoyāwani kubā yāpmānpāŋ yabuk. ⁵Ude tānpāŋ ume gāpe gānaŋ piŋkaŋ gwetpāŋ iwarāntākiye kuroŋi ārut yāmiŋpāŋ tek gupi tāŋ kohoyāwani yabuko ugānpāŋ pitpāŋ tāŋkohoyāŋ yāmiŋkuk.

⁶Ārut yāmiŋtāŋ ābātāŋgān Pita kuroŋi ārurayāŋ tāŋirān Pitatā iwetkuk; Wa! Ekāni, gāk kuroŋna ārurayāŋ ba tāyan? ⁷Yāŋirān Jesutā kowata ŋode iwetkuk; Gāk nākā kādet tāyat ŋo nāmo nadāwi tumāŋkaŋ. Kāmi uyaku api nadāwi tumneŋ yāk. ⁸Ude yāwānkaŋ Pitatā iwetkuk; Nāmoinik! Gāk kuroŋna ārureno. Kāmi imaka, nāmoinik api ārut namen yāk. Yāwānā Jesutā iwetkuk; Gāk nāmo nadātan. Nāk kuroŋka nāmo ārut gamawā gāk ābotna gānaŋ tāga nāmo api iren yāk. ⁹Jesutā ude iwerānā Pitatā kowata iwetkuk; Wāra! Ekāni, gāk kuroŋnagān ārureno. Gwākna ketna, gupna kumān ārut nami! yāk.

^{10k} Ude yāwānā Jesutā ŋode yāŋkuk; Āma kubā gupi kudup ume ārurani uwā pakigān itak. U kuroŋigān āneŋi ārurek. In pāke ŋo pakigān itkaŋ. Upāŋkaŋ kubāgān nāmo yāk. ¹¹Man ude yāŋkuko uwā āma iwan keri terak api peweko unita nadānpāŋ yāŋkuk. Mebāri unita ābotnaye inken nanik kubā-tāgān pakigān nāmo itak yāŋ yāŋkuk.

^{*} 12:50 Jon 8:26,28 ^h 13:1 Jon 7:30, 12:23; Jon 15:13, 1Jo 3:16; Plp 2:8 ⁱ 13:2 Luk 22:3; Jon 13:27 ^j 13:3 Jon 3:35, 16:28 ^k 13:10 Jon 15:3; Jon 6:64,70-71

¹² Eruk, iwaräntäkiye kuroñi ärut moreñpän teki äneni täñkañ mañitkuk. Mañitpän ñode yäwet yabänkuk; In näkä täñ tamitat ñonitänjo mebäri nadäkañ ba nämo? ^{13^l} In näkä yänpän-yäwoñärek äma ba ekäni yän näwet täkañ u bureni näwet täkañ. ^{14^m} Unita ño nabäwut; Ekänijin, yänpän-yäwoñärek ämajin näkä kuroñjin ärut tamitat. Unita in udegän kowata kowata kuroñjin äruttäñ kañ kuñarut. ^{15ⁿ} Näk jop nämo ärut tamitat. Nämo, näk kädet täga tänpän-täwoñärekta täyat. Unita näkä täñ tamitat ñodegän kañ täk täñput. ^{16^o} Unita näk bureni-inik täwetat; Epän äma kubätä Ekänini nämo irepmiñpän kuñarek. Ba manbiñam yänahäwani äma kubätä äma peñ iwet-pewän äbeko u nämo irepmiñpän kuñarek. ^{17^p} Eruk, apiño in kädet bureni u nadäkañ unita kädet u iwatnayän täño uwä Anutu täño oretoret terak api kuñatneñ yäk.

Jesu ini kumäkta yäwetkuk

Mat 26:22-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23

^{18^q} Tänpäkañ in kudupta nämo yäyat. Äma näkñata biñam iwoyänkuro unitänjo mebärini nadän moretat. Upänkañ man kubä Anutu täño manbiñam kudän täwani ñode uwä bureni kañ ahäwän; Äma näkkät ketem bok nänpanitä iwan täñ namitak. ^{19^r} Täñkañ imaka uwä bureni nämo ahänjirän täwet kiretat. Unitänjo bureni uwä kami ahänjirän näkña äma u ubayän^s yän nabänpän-nadäneñta. ^{20^t} Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä näkño epän ämana kubäta not täñ imayän täko uwä näka udegän not api täñ namek. Tänpän näka not täñ namayän täko uwä näk nanin kireñkuko unita udegän not api täñ imek yäk.

^{21^u} Eruk, ude yäwän täreñjirän, Jesu bänepi-ken bäräpi pähap nadänpän kwawak ñode yänahänpän yäwetkuk; Bämopjin-ken nanik kubätä näk iwan kerä terak nepmanpayän yäk. ²² Yänjirän nadänpän iwaräntäkiyetä kowat kawän tänpän netäta yäyak yänpän nadäwätäk täñkuñ. ^{23^v} Tänpäkañ iwaräntäki kubä, Jesutä unita gäripi pähap nadän imik tänpäni uwä Jesu dubini-ken itkuk. ²⁴ Irirän Saimon-Pitatä inam wära tänpän jiap terak iwetkuk; Iwetpän ka; Netäta yäyan? ²⁵ Ude täñjirän äma Jesu dubini-ken itkuko unitä Jesu tubeñ kuñpän iwetkuk; Ekäni, netäta yäyan? yän iwetkuk.

²⁶ Ude iwet yabäwänä Jesutä iwetkuk; Näkä ketem moräki tokätpän tokän gäpe gänañ yäputpän imayän täyat äma unitä iwan täñ namayän yäk. Jesutä ude yänpän ketem moräki tokätpän gäpe gänañ yäputpän

^l 13:13 Mat 23:8,10 ^m 13:14 Mat 20:28; Luk 22:27 ⁿ 13:15 Plp 2:5; Kol 3:13, 1Pi 2:21
^o 13:16 Mat 10:24 ^p 13:17 Mat 7:24; Jem 1:25 ^q 13:18 Sam 41:9 ^r 13:19 Jon 14:29, 16:4 ^s 13:19 Jesutä näkña äma u ubayän yän yäkuko u Anutu, Moses päya karäni gänañ mebet täñkuko ugänañ ahän iminñpän wäpi näkña itat yän iwetkuko unita juku piñpän man ño yänkuk. Ude yänkuko uwä näk Anutu itkurotä itat ubayän yän yänkuk.
^t 13:20 Mat 10:40 ^u 13:21 Jon 12:27 ^v 13:23 Jon 19:26, 20:2; Jon 21:7,20

Judas, Saimon-Kariot nanaki unita imiŋkuk. ^{27w} Imiŋirān uterakgān Satantā Judas kotaŋkuk. Tānjirān Jesutā Judas iwetkuk; Imaka tāŋpayān tāyan u bārāneŋ tāyi yāk. ²⁸ Ude yānjirān āma Jesu-kāt ketem penta naŋ itkuŋo uwā Jesutā man yāŋkuko u tāga nāmo nadāwā tāreŋkuŋ. ^{29x} Judas uwā iwarāntākiye tāŋo moneŋ watā āma ude itkuko unita iwarāntākiye ātutā ŋode nadāŋkuŋ; Pāŋku āŋnak-āŋnak pāhap ahāwayān tāyak unita ketem yāpmākta kāwep iwet-pewān kuyak yāŋ nadāŋkuŋ. Tāŋpāŋ ātutāwā ŋode nadāŋkuŋ; Ba āma jāwārīta moneŋ yāmān yāŋpāŋ kāwep iwet-pewān kuyak yāŋ nadāŋkuŋ. ³⁰ Tāŋpākaŋ ketem morāki Jesutā Judasta imiŋkuko u yāpmāŋpāŋ uterakgān āpāmaŋ kuŋkuk. U kome bipmāŋ urirān tāŋkuk.

Pitatā Jesu wāpi kābop api pewek

Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34

^{31y} Tāŋpākaŋ Judas āpāmaŋ kuŋirān Jesutā ŋode yāŋkuk; Eruk, apiŋo Āma Bureni-iniktā wāpi biŋam yāpayāŋ. Tānjirān uterak Anututā wāpi biŋam udegān yāpayāŋ. ^{32z} Bureni! Anututā ini Āma Bureni-inikta wāpi biŋam imayāŋ. Tāŋkaŋ bārāneŋ imayāŋ.

^{33a} Jesutā ude yāŋpāŋ yāwetkuk; Nanaknaye, nāk inkāt kadāni kārōŋi nāmo api itne. In nāka api wāyākŋeneŋ. Upāŋkaŋ man Juda āma ekāni ekāni yāwetkuro udegān tāwetat; In kome nākā kwayāŋ tāyat-ken u tāga nāmo api kuneŋ.

^{34b} Unitā apiŋo бага man kodaki kubā ŋode tāwetat; In kubākubātā notjiye ŋonita gāripi kowata kowata nadāŋ yāmik tāneŋ, nākā inta nadāŋ tamiŋ yāpmāŋ āburo udegān. ³⁵ Tāŋpākaŋ in kubākubātā notjiye ātu nākŋo ābotken nanik unita gāripi nadāŋ yāminayāŋ tāŋo uwā āmawebetā ŋode api tabāŋpāŋ nadāneŋ; Bureni-inik, ŋowā Jesu tāŋo iwarāntākiye ābot bureni yāŋ api nadāneŋ.

^{36c} Tāŋpākaŋ Saimon-Pita unitā Jesu ŋode iwet yabāŋkuk; Ekāni, gāk de api kwen? Yāwānā Jesutā iwetkuk; Kome nākā kwayāŋ tāyat-ken u gāk tāga nāmo api nāwat yāpmāŋ kwen. Upāŋkaŋ kāmi uyaku api nāwat yāpmāŋ kwen. ³⁷ Ude yāwānā Pitatā āneŋi iwet yabāŋkuk; Ekāni, imata nāk apiŋo tāga nāmo gāwaret? Nāk gāk tāŋkentāŋpāŋ kumākta nadātāt! ³⁸ Yāwānā Jesutā iwetkuk; Gāk nāk tāŋkentāŋpāŋ kumākta bureni nāmo yāyan. Unitā bureni ŋode gāwera nadā; Kadāni puruptā gera yāwayāŋ kerāp tānjirān gāk nākā nāmo nadātāt yāŋ yarākubā api yāwen.

^w 13:27 Jon 13:2 ^x 13:29 Jon 12:6 ^y 13:31 Jon 12:23 ^z 13:32 Jon 17:5

^a 13:33 Jon 7:33-34 ^b 13:34 Jon 15:12,17, 1Jo 3:23, 2Jo 5 ^c 13:36 Jon 7:34; Jon 21:18-19

Anutu-ken kukkuk kădet uwă Jesu

14 ^{1d} Jesută iwarăntăkiye man ânenji ɲode yăwetgăn tăɲkuk; In butewaki nadăwătăk păhap nămo tăneɲ. Nămo, nadăk-nadăkjin Anutu-kengăn pekot. Tăɲkaɲ năka imaka, nadăkinik tăɲ namikot.

²Imata, Nanată eniken âmawebetă itneɲta băgup măyap itkaɲ. Ude bureni nămo itneɲo uwă in man ɲode tăga nămo tăweret. Tăɲpăkaɲ năk inta băgup tăɲket urayăɲ kuyat. ^{3e} Năkă păɲku băgup ket utkaɲ ânenji păbă năkkăt itta tămagut yăpmăɲ irayăɲ tăyat-ken api kwet.

⁴Tăɲpăɲ kome năkă kwayăɲ tăyat-ken unităɲo kădet uwă nadăkaɲ.

⁵Ude yăwănă, Tomastă iwetkuk; Ekăni, kome kwayăɲ tăyan u nămo nadăkamăɲ unita jide tăɲpăɲ kădet u nadăne? ^{6f} Yăwănă Jesută ɲode yăwetkuk; Năkɲa-tăgăn kădet. Ba man bureni tăɲo măhemi u năk. Ba irit kodaki tăɲo măhemi u năk. Unita âma kubătă Nanken kwayăɲ yăɲpăɲă kădet kubă nămo iwarek. Nămo, Nanken kukkuk kădet uwă năk kubăgăn. ^{7g} In năk siwoɲi nabăɲpăɲ-nadăwă tărewăwă Nanta udegăn api nadăneɲ yăk. Tăɲpăkaɲ apiɲo yăput peɲpăɲ in Nan tăɲo mebări kaɲpăɲ nadăkaɲ. Ba Nan kăkaɲ yăk.

⁸Ude yăwănă Filiptă ɲode iwetkuk; Ekăni, găk Nan niwoɲăreɲiri kaɲpăɲ nadăna tărewut! ^{9h} Yăwănă Jesută yăɲkuk; Filip, kadăni kăroɲi năk inkăt it yăpmăɲ âbăkamăɲ upăɲkaɲ găk imata năkɲo mebărina nămo nadătan? Âma kubătă năk nabăk tăyak uwă Nan kak tăyak ubayăɲ. Găk jide unita Nan niwoɲăre yăɲ yăyan? ¹⁰ⁱ Găk ɲodeta nadăwi bureni nămo tăk tăkaɲ? Năk Nan bănepi-ken itat, udegăn Nan uwă năk bănepna-ken itak. Nankăt nek kubăgăn itkamăk. Tăɲkaɲ man tăwet tăyat uwă năkɲaken nadăkpăɲ nămo tăwet tăyat. Nămo, Nan năkken itkaɲ iniken epăn tăk tăyak. ^{11j} Unita năk man ɲode yăɲira in nadăwă bureni tăyon; Năk Nankăt nek kubăgăn itkamăk. Ba năkă kudăn tăk tăyat u kaɲpăɲ bureni yăɲ nadăɲpăɲ năka nadăkinik tăɲ namikot.

^{12k} Năk bureni ɲode tăwera nadăwut; Âma năka nadăwă bureni tăɲpăpăɲ nadăkinik tăk tăkaɲ uwă năkă epăn tăk tăyat udegăn api tăk tăneɲ. Ba năk Nanken kuyat unita epăn năkă tăɲkuro u irepmitpăɲ api tăk tăneɲ. ^{13l} Tăɲkaɲ Nan tăɲo wăpi biɲam ârowani kwawak ahăɲpăɲ tokɲeɲ părekta Nanaki năkă ɲode api tăɲpet; Imaka kubăta năk wăpna biɲam terak yăɲapinayăɲ tăɲo uwă api nadăɲ tamik tăɲpet. ¹⁴Bureni-inik tăwetgăn tăɲpa; Imaka kubăta năk wăpna biɲam terak yăɲapinayăɲ tăɲo uwă api nadăɲ tamet yăk.

^d 14:1 Jon 14:27 ^e 14:3 Jon 12:26, 17:4 ^f 14:6 Jon 11:25; Rom 5:1-2; Hib 10:20

^g 14:7 Jon 8:19 ^h 14:9 Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 ⁱ 14:10 Jon 12:49, 14:24

^j 14:11 Jon 10:38, 14:20 ^k 14:12 Mak 16:19-20 ^l 14:13 Mat 7:7; Jon 15:16

Jesutä Kudupi Munapik äpäkta yawetkuk

^{15 m} Eruk man kubä pen ɲode täwera nadäkgän täkot; In näka gäripi-inik nadänpänjä näkɲo man buramipänj api kuɲat täneɲ. ^{16 n} Ude täñirä näk Nanken yänapiɲira täñkentäk äneɲi kubä api taniɲ kirewek. Täñkentäk taniɲ kirewayänj täyak uwä inkät tärek-täreki nämo itneɲta. ^{17 o} Täñkentäk u Munapik, Anutu täño mebäri kwawak pewän ahäwani u. Täñpākaɲ komen ämawebetä Munapik u nämo kaɲpänj nadäk täkaɲ unita bänepitā not täga nämo täñ imineɲ. Täñ, inä unita nadäk täkaɲ. Bureni, Munapik uwä inkät it täyak unitä kämi bänepjin-ken api irek.

^{18 p} Näkä tepmaɲpeɲ kuɲirawä in kodäɲani ude nämo api itneɲ. Nämo, inken äneɲi api äbet. ^{19 q} Kadäni keräpi itkaɲ komen ämawebetä näka api ijiwä waneɲ. Upänkaɲ intäwä api nabäneɲ. Näk irit kodaki täño mäheɲi unita in udegän irit kodaki nitek api kuɲatneɲ. ^{20 r} Täñpänj kadäni näk kumänpänj äneɲi kodak tänpänj akumaɲ kuɲarayänj täyat-ken uken ɲode api nadäwä täreneɲ; Näk Nana bänepiken itat. Ba näk in bänepjin-ken irira inä näk bänepna-ken itkamänj yänj api nadäneɲ. ^{21 s} Täñpākaɲ äma näkɲo man inɲipänj säkgämän buramik täkaɲ uwä näka gäripi nadäk täkaɲ. Täñkaɲ äma näka gäripi nadäk täkaɲ uwä Nanatä udegän äma unita gäripi api nadäwek. Ba näkä udegän, bänep iron täñ yämiɲpänj näkɲaken mebäri kwawak api peɲ yämet yäk.

^{22 t} Jesutä ude yäwänä Judas kubä (Judas Kariot u nämo), unitä Jesu ɲode iwetkuk; Ekäni, gäk imata komen ämawebetä ahänj yämikta bitnänpänj nin-kengän ahänj nimikta yäyan? ^{23 u} Ude yänjirän Jesutä kowata ɲode yawetkuk; Äma näka gäripi-inik nadäk täkaɲ uwä näkɲo man säkgämän iwat täkaɲ. Täñirä Nantä äma udewanita gäripi udegän nadänjirän Nankät nek äma ukät kentänpänj bok itpänj api kuɲatne. ^{24 v} Täñ, äma näka gäripi nämo nadäk täkaɲ uwä näkɲo man nämo iwat täkaɲ. Täñpākaɲ man yänjira nadäkaɲ ɲo näkɲa-kenpänj nämo yäyat. Nämo, uwä Nan, naniɲ kireɲpewän äburo unitäño.

²⁵ Näkɲa inkät itpänj unita man ɲo täwet yäpmänj äbätat. ^{26 w} Upänkaɲ Täñkentäk unitä imaka kuduptagän api täwetpänj täwoɲärewek. Ude täñjirän man täwet yäpmänj äburo unita api juku pineɲ. Täñkentäk uwä Kudupi Munapik, Nantä wäpna biɲam terak taniɲ kirewayänj täyak u.

^{27 x} Näk tepmaɲpa yänpänj bänep kwini tamitat. Bänep kwini komen ämawebetä nadäk täkaɲ udewanipänj nämo tamitat. Nämo, bänep kwini näkɲa nadänpänj kuɲat täyat upänj tamitat unita butewaki nadäwätäk

^m 14:15 Jon 15:10, 1Jo 5:3 ⁿ 14:16 Jon 14:26, 15:26; Jon 16:7 ^o 14:17 Mat 10:20; Jon 16:13; Rom 8:26 ^p 14:18 Jon 14:3 ^q 14:19 Jon 16:16 ^r 14:20 Jon 17:21-23

^s 14:21 Jon 15:10, 16:27 ^t 14:22 Apos 10:41-42 ^u 14:23 Mat 18:20; Jon 13:34, 2Ko 6:16; Efe 3:17 ^v 14:24 Jon 7:16 ^w 14:26 Jon 14:16 ^x 14:27 Jon 14:1, 16:33; Plp 4:7

tānpānj umun terak nāmo kuŋatneŋ. ²⁸^y Tānkaŋ nāk tepmaŋpeŋ kuŋkaŋ inken āneŋi api ābet yāŋ uku tāwerira nadāŋ. Upānkaŋ in imata nāk Nanaken kukta naniŋ bitnākaŋ? In bānepjin nākken bureni pekaŋ yāwānāku Nanaken api kwet yāŋ tāwerira nadāwā tāgawām. Nan u nāk nārepmitak unita tāga, kuyi yāŋ nāwetnaŋi. ²⁹^z Imaka tāwetat u kwawak nāmo ahānjirān intājukun tāwet kiretat ŋo. Unita kāmī, bureni ahānjirān kaŋpānjā bureni yāŋ api nadāneŋ. ³⁰^a Tānpākaŋ nāk inkāt man yānpānj-nadāk kadāni kārōŋi nāmo tānayāŋ. Nāmo, kome ŋonitāŋo māhemi ābayāŋ. Unitā nākŋo kehāromina kubā tāga nāmo yāpmāŋ āpek. ³¹^b Upānkaŋ komen āmawebetā nāk Nanta gārīpi pāhap nadātak yāŋ ude nadāwā tāreneŋta epān man Nanatā nāwetkuko udegān tāyat.

Eruk, kome ŋo peŋpeŋ kuna!

Jesu u wain päya, ninä kănani

15 ¹ Tānpākaŋ Jesutā man pen ŋode yāwetgān tāŋkuk; Nāk wain päya bureni-inik. ²^c Tānkaŋ Nana uwā wain epān tāŋo māhemi. Nākā terak kănani yāput peŋpānj bureni nāmo pat tākaŋ uwā Nantā taniŋpānj yāpmāŋ tānpān kuk tākaŋ. Tānpānj kănani bureni wādāk tākaŋ uwā bureni taŋigān kaŋ wādāwut yāŋkaŋ tāŋket taŋpānj ket utpānj pek tāyak. ³^d Tānpākaŋ inā, manna biŋam tāwerira nadānpānj bānepjin pak taŋkuŋ. ⁴^e Nadākaŋ? Päya kănanitā kujari terak nāmo gatānpānj ireko uwā bureni tāga nāmo wādāwek unita in năkkăt kwasikotpānj irirā nāk inkāt udegān kwasikotpānj kaŋ ira. Năkkăt nāmo kwasikotpānj kuŋatpānjā injingān imaka tāga kubā tāga nāmo api tāneŋ.

⁵^f Nāk wain päya irira inā wain päya unitāŋo kănani ude itkaŋ. Unitā āma năkkăt kowat kwasikorān tānpānj kuŋat tākaŋ uwā kănani tāgatā ude irit kuŋat-kuŋariken bureni pāhap api pewān ahāŋ yāmek. Upānkaŋ năkkăt nāmowā, in imaka kubā tāga nāmo tāneŋ. ⁶^g Tānpānj āma năkkăt nāmo itpānj kuŋat tākaŋ uwā kănani waki taniŋpānj maŋpā kuk tākaŋ ude api tāneŋ. Kănani u kubit tawānkaŋ āmatā kănani kubiri ātukăt kubā-kengān peŋpānj pewā ijineŋ. ⁷^h Unitā in năkkăt kowat kwasikorān tānpānj manna kaŋ buramik tāŋput. Ude tānayāŋ tāŋo uyaku imaka u ba u yāpmākta nadānpānjā iwet yabānjirā Anututā api tamek. ⁸ⁱ Tānpānj irit kuŋat-kuŋatjinken bureni pāhap ahānjirān in nākŋo nanaknaye ābot tānjirā Nana tāŋo wāpi biŋam kwawak ahānjirān kăneŋ.

⁹ Tānpākaŋ Nantā bānep iron pāhap tāŋ namik tāyak udegān nākā inta bānep iron tāŋ tamik tāyat. Ude tāŋ tamik tāyat unita nākŋo bānep iron

^y 14:28 Jon 14:3, 16:28; Jon 20:17; Luk 24:52 ^z 14:29 Jon 13:19 ^a 14:30 Jon 12:31, 16:11; Efe 2:2 ^b 14:31 Jon 10:18, 12:49; Mat 26:46 ^c 15:2 Mat 3:10 ^d 15:3 Jon 13:10
^e 15:4 Jon 6:56 ^f 15:5 Jon 15:16, 2Ko 3:5 ^g 15:6 Mat 7:19, 13:42 ^h 15:7 Mat 7:7
ⁱ 15:8 Mat 5:16

terakgän kaŋ kuŋat tänp̄put. ^{10j} Näk bureni täwera nadäwut; In manna biŋam buraminayän täŋo uwä näkŋo bänep iron terakgän api kuŋatneŋ, näkä Nana täŋo mani buraminpän unitäŋo bänep iron terak kuŋat täyat udegän. ^{11k} Tänpän nähä bänep oretoret nadäk täyat in udegän nadäk täkot yänpän man ŋo täwetat. Bänep oretoret pähap u inken tokŋeŋpän pat täyon yän yänpän täwetat.

^{12l} Eruk, näk jukuman ŋode täwera nadäwut; Näkä nadän tamik täyat udegän in notjiyeta gäripi kowat nadän imän tänp̄eŋ kaŋ kuŋarut. ^{13m} In nadäkaŋ? Bänep iron kädet intäjukun-inik ŋode pätak; Äma kubätä noriye täŋkentäwa yänpän iniken gupi peweko u. Bänep iron kädet kubätä kädet u nämo irepmitak. ¹⁴ⁿ Unita ŋode täwetat; Inä näkŋo man buraminpän kuŋarirä tabänjira notnaye bureni täneŋ. ¹⁵ Tänpän näk kadäni ŋoken watä ämanaye yän wari nämo täwet täyat. Nämoinik! Näkä inta nadäwa notnaye ude täkaŋ. Imata, watä ämatä intäjukun ämani täŋo bänepi-ken nadäk-nadäk pat täyak u iwerän nämo nadäwek. Upänkaŋ nähäwä Nanaken nanik man nadänkuro u kudup yäŋahänpän täwet moreŋkuro unita notnaye yän täwetat yäk.

¹⁶ Tänpäkaŋ, intä näk inta biŋam nämo yäpmän daniŋkuŋ. Nämoinik, näkä inä näkŋata biŋam yäpmän daniŋkut. Tänpän in yäpmän daniŋkuro uwä irit kuŋat-kuŋatjinken bureni ahän tamikta in yäpmän daniŋpän tepmaŋkut. Tänpän bureni bäräneŋ wak täkaŋ udewanita nämo yäyat. Nämo, bureni kehäromi nitek, paot-paori nämo udewani irit kuŋat-kuŋatjinken ahän tamikta yäyat. Ude täŋkaŋ näk wäpna terak Nanaken yäŋapiŋirä uterakgän api tamek. ^{17o} Unita näk jukuman äneŋi ŋode täwera nadäwut; In notjiyetakät gäripi kowat nadän imän tänp̄eŋ kaŋ kuŋarut.

Jesu iwarän täwanita iwan api täneŋ

^{18p} Jesutä man ude yänpän ŋode yäwetkuk; Komen ämawebetä iwan täŋ tamäwä ŋode kaŋ nadäwut; Jesuta jukun täŋ imiŋkuŋo udegän täŋ nimikaŋ yän kaŋ nadäwut. ^{19q} In komen ämawebe udewanigän itneŋo uyaku inkät not tänpän kuŋatneŋ, iniken noriye-kät not tänp̄eŋ kuŋat täkaŋ udegän. Upänkaŋ inä komen äma nämo. Nämo, näkä in komen ämawebe äbotken nanikpän yäpmän daniŋpän tepmaŋpa kome täŋo täktäki mäde ut imiŋkuŋo unita iwan täŋ tamik täkaŋ. ^{20r} Näk man ŋode bian täwetkut; Epän watä ämatä ekänini nämo yärepmitneŋ. Näkä iwan täŋ namiŋkuŋo unita inta udegän api täŋ tamineŋ. Tänpäkaŋ äma ätutä näkŋo man nadänpän iyap täŋkuŋo uyaku intäŋo man

^j 15:10 Jon 14:15, 1Jo 2:5 ^k 15:11 Jon 17:13 ^l 15:12 Jon 13:34 ^m 15:13 Jon 10:11, 1Jo 3:16

ⁿ 15:14 Mat 12:50 ^o 15:17 Jon 13:34 ^p 15:18 Mat 10:22, 1Jo 3:13 ^q 15:19 1Jo 4:5; Jon 17:14

^r 15:20 Jon 13:16

udegän api nadänpän buramineŋ. ^{21 s} Upänkaŋ komen äma uwä näk naniŋ kirenpewän apuro unita nämoinik nadäkaŋ. Tänpän in näkŋo näwaräntäknaye itkaŋ unita iwan api täŋ tamineŋ.

²² Tänpäkaŋ näkä äpänpän man nämö yäwetkuro yäwänäku, momini kwawak nämö pewä ahäkkäneŋ. Upänkaŋ apiŋo momini käbop pekta kädet nämö pätak. ^{23 t} In nadäkaŋ? Äma näkä iwan täŋ namik täkaŋ uwä Nanata udegän täŋ imik täkaŋ. ^{24 u} Näk äma äbot ŋo bämopi-ken kudän kudupi pähap, ämatä nämö tänaŋi u nämö täŋkut yäwänäku momini kwawak nämö pewä ahäkkäneŋ. Upänkaŋ nämö. Kudän kudupi bämopi-ken tänjira nabänpän-nadäk täk täŋkuŋo upänkaŋ näkä iwan täŋ namiŋpän Nanta udegän täŋ imik täkaŋ. ²⁵ Ude tänjirä man kubä unitäŋo бага man kudän täwani terak pätak u täŋkehärom täyak. Man uwä ŋode; Mebäri nämö, iwan jop nadäŋ täŋ namiŋkuŋ. *Sam 35:19, 69:4*

^{26 v} Upänkaŋ näk täŋ-kehäromtaŋ tamikta Täŋkentäk, Nanken nanikpän api taniŋ kirewet. Tänpän Täŋkentäk uwä Munapik, Anutu täŋo mebäri kwawak pewä ahäwani u. Munapik unitä äbänkaŋ näkŋo manbiŋam api täwerek. ^{27 w} Tänpäkaŋ in bian näkä epän yäput peŋira näkkät it yäpmän äbäkaŋ unita kadäni uken näkŋo manbiŋam kaŋ yäŋahänpän yäwerut.

16 ¹ Jesutä man ude yänpän äneŋi pen ŋode yäŋkuk; In nadäkinikjin pewä putäreneŋo udetä man ŋo täwetat. ^{2 x} In nadäkaŋ? Ämatä käbeyä yot gänaŋ nanik täwat kirenpän äneŋi ärokta api yäjiwätneŋ. Bureni täwetat, kadäni keräp tänjirän ämatä nin Anututa watä epän bureni täŋ imikamän yäŋ nadänkaŋ kumän-kumän api tadäpneŋ. ^{3 y} Ude tänayän täkaŋ uwä Nankät nekta nämö nadäwä tärewäpän api täŋ tamineŋ. ^{4 z} Tänpäkaŋ imaka u nämö ahäŋjirän man ŋowäku intäjukun täwet kiretat. Tänpän imaka u bureni ahäŋ tamiŋjirän jukuman täwetat ŋo api juku pineŋ.

Kudupi Munapiktä epän jide api täŋpek?

Jesutä ude yänpän yäwetkuk; Näk inkät penta itpäŋ unita imaka umuri ŋo bian nämö täwetkut. ^{5 a} Eruk, näk apiŋo tepmaŋpeŋ naniŋ kirenpewän äputken kwayän. Upänkaŋ in kubätä gäk de kwayän yäŋ nämö näwet yabäkaŋ. ⁶ Nämö, näk man täweraro unita nadäwätäk tänpän bänepjintä bäräpi pähap nadäkaŋ. ^{7 b} Upänkaŋ bureni täwera nadäwut; Tepmaŋpeŋ kwayän täyat uwä in täŋkentäktä kwayän. Bureni, näk päŋku Täŋkentäk u iniŋ kirenpewa inken api äpek. Täŋ, näkä nämö kwawä Täŋkentäk u inken täga nämö api äpek.

⁸ Tänpäkaŋ Täŋkentäk unitä äbänpänä komen ämawebe siwoŋi nadäwut yänpän imaka ŋodeta goret nadäk täkaŋ u yäwetpän yäwoŋärek

^s 15:21 Mat 5:11; Mak 13:13 ^t 15:23 Luk 10:16 ^u 15:24 Jon 9:41, 14:11

^v 15:26 Jon 14:26 ^w 15:27 Luk 1:2; Apos 1:8,21-22 ^x 16:2 Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22

^y 16:3 Jon 15:21 ^z 16:4 Jon 13:19 ^a 16:5 Jon 7:33, 13:36 ^b 16:7 Jon 14:16

api tãŋpek; Momini tãŋo mebãri, Anutu iŋamiken siwoŋi irit tãŋo mebãri, ba yãpmãŋ danik-danik epãn Anututã tãŋpayãŋ tãyak unitãŋo mebãri. ^{9c} Tãŋkaŋ momini tãŋo mebãri uwã nãka nadãkinik nãmo tãk tãkaŋ yãŋ api yãwoŋãrewewek. ^{10d} Ba nãk Anutu iŋamiken siwoŋi itat yãŋ kaŋ nadãwut yãŋpãŋ ñode api yãwetpãŋ yãwoŋãrewewek; Nãk kumãŋpãŋ Nanken api kwet. Kuŋira wari nãmo api nabãneŋ. ^{11e} Tãŋkaŋ Anututã yãpmãŋ danik-danik epãn tãk tãyak unitãŋo mebãri ñode api yãwetpãŋ yãwoŋãrewewek; Kome ñonitãŋo intãjukun ãma waki Anututã manken uku terŋkuk yãŋ api nadãneŋ.

^{12f} Man mãyap tãga tãwerero upãŋkaŋ in tãga nãmo nadãwã tãreneŋ. ^{13g} Upãŋkaŋ Munapik, Anutu tãŋo mebãri kwawak pewãn ahãwani unitã äbãŋpãŋã Anutu tãŋo mebãri kwawakinik nadãkta kãdet api tãwit tamek. Tãŋpãkaŋ iniken nadãk-nadãkpãŋ nãmo api tãwerek. Nãmo, imaka Anutu-ken nadãŋkaŋ ugãnpãŋ api tãwerek. Ba imaka ahãkta yãwani u imaka, api tãwerek. ¹⁴ Tãŋpãŋ Munapik, Anutu tãŋo mebãri kwawak pewãn ahãwani unitã wãpna biŋam imaka, kwawak api pewãn ahãneŋ. Ude tãkta nãkŋo mena jinom yãpmãŋpãŋ api tãwerek. ¹⁵ Nadãkaŋ? Nanatã iniken nadãk-nadãk kumãn-tagãn namĩŋkuk. Mebãri unita Munapiktã nãkŋo mena jinom yãpmãŋpãŋ api tãwerek.

Nadãŋbãrãp ba oretoret tãŋo man

^{16h} Jesutã man ude yãŋpãŋ iwarãntãkiye man ñode yãwetgãn tãŋkuk; Ätu nanak itpãŋ kuŋira nãmo api nabãneŋ. Tãŋkaŋ ätukãt it yãpmãŋ äroŋpãŋã äneŋi api nabãneŋ. ¹⁷⁻¹⁸ Ude yãwãnã iwarãntãkiye ätutã initägãn nãwetgãwet tãŋpãŋ yãŋkuŋ; Man yãyak ño jide ude? Kadãni kerãpi-tagãn nãmo api kãne. Tãŋpãkaŋ ätu itpãŋ äneŋi api kãne yãŋ niwetak u mebãri jideta? Kadãni kerãpi yãŋ niwetak u jideta yãyak? Ba Nãk Nanaken kwayãŋ yãŋ niwerako u jideta niwerak? Man yãyak u guŋ tãkamãŋ. Nãmo nadãna tãrekaŋ yãk.

¹⁹ Ude tãŋjirã Jesutã nadãwãtãki u yabãŋpãŋ-nadãŋkaŋ ñode yãwetkuk; In man ñode tãweraro unita yãŋpãŋ-nadãk tãkaŋ? Ätu itpãŋ kuŋira nãmo api nabãneŋ. Tãŋkaŋ ätukãt it yãpmãŋ äroŋpãŋ äneŋi api nabãneŋ. Man unita guŋ tãkaŋ? ²⁰ Eruk, nãk bureni tãwera nadãwut; Inã nãka yãŋpãŋ konãm butewaki api tãneŋ. Tãŋ, komen ämawebetã wisiklinik, kumãŋtak yãŋpãŋ oretoret pãhap api tãneŋ. Bureni, in butewaki api nadãneŋo upãŋkaŋ äyãŋutpãŋ mãdenã oretoret terak api kuŋatneŋ. ²¹ⁱ In nadãkaŋ? Webe nanak bãyanayãŋ komi nadãk tãkaŋ. Upãŋkaŋ nanaktã ahãŋjirãn kaŋpãŋ Wisikna, nanakna ahãtak ño yãŋpãŋ oretoret pãhap nadãk tãkaŋ. ^{22j} Tãŋpãkaŋ in udegãn. Apiŋo in butewaki terak itkaŋ

^c 16:9 Jon 3:18 ^d 16:10 Apos 5:31; Rom 4:25 ^e 16:11 Jon 12:31 ^f 16:12 1Ko 3:1-2

^g 16:13 Jon 14:26, 1Jo 2:27 ^h 16:16 Jon 14:19 ⁱ 16:21 Ais 26:17 ^j 16:22 Ais 66:14

upāṅkaṅ nāk āneṅi ahāṅ tamiṅira nabāṅpāṅ bānepjintā oretoret inide kubā api tāneṅ. Tāṅirā āma kubātā oretoret u tāga nāmo api utpewān māṅpek.

^{23 k} Tāṅpāṅ kadāni nākā kumāṅpeṅ kunum gānaṅ ārowayāṅ tāyat-ken uken in nāk-kenā imaka kubāta nāmo api yāṅapineṅ. Nāmo, imaka kubāta nāk wāpna terak yāṅapiṅirā Nanatā ini api tamek. ^{24 l} Umunitā pābā apiṅo in imaka kubāta nāk wāpna terak nāmo yāṅapik tākaṅ. Tāṅpākaṅ apiṅotā pāṅku kāmi, in imaka kubāta yāṅapiṅpāṅjā api yāpmāk tāneṅ. Ude tāṅpāṅ bānep tāga pāhap api nadāneṅ yāk.

Jesutā kome tāṅo māhemi api urek

^{25 m} Jesutā ude yāṅpāṅ pen ṅode yāwetgān tāṅkuk; Man tāwet yāpmāṅ ābātat ṅo man wārani terak tāwetat. Upāṅkaṅ kāmiwā man wārani terak nāmo api tāweret. Nāmo, kadāni uken Nana tāṅo manbiṅam kwawakinik api tāweret. ²⁶ Bureni, kadāni ukentā pāṅku kāmi inṅin-tāgān nāk wāpna terak Nanken api yāṅapineṅ. Nāk inta Nanken nāmo api yāṅapiwet yāṅ tāwetat. ^{27 n} Nāmo, Nantā ini inta nadāṅ tamikinik tāk tāyak. Imata, in nāka gāripi nadāṅ yāpmāṅ ābākaṅ unita. Ba in nāka Anutu-ken naniktā āpuk yāṅ nadāwā bureni tāk tākaṅ unita. ²⁸ Tāṅkaṅ nāk Anutu-ken naniktā kome ṅoken āpuropāṅ kome ṅo peṅpeṅ āneṅi Nanken kwayāṅ.

²⁹ Ude yāwānā iwarāntākiyetā iwetkuṅ; Eruk, apiṅo gāk man wārani terak nāmo niwetan. Kwawakinik niwet ahātan yāk. ^{30 o} Nin nadākamāṅ, gāk imaka kuduptagān nadāwi tārekaṅ. Āma kubātā yāṅyabāk kubā tāṅpayāṅ nadāṅirān gākā jukun kaṅpāṅ nadāṅkaṅ kowata tāga iwet ahāwen yāk. Urita gāk Anutu-ken naniktā āpān yāṅ gabāṅpāṅ-nadākamāṅ.

^{31-32 p} Ude yāṅirā Jesutā kowata ṅode yāwetkuk; Apiṅo nadāṅ namikinik tākaṅ upāṅkaṅ ṅode tāwera nadāwut; Kadāni kerāptaṅ tamitak. Kadāni uken in kubākubā tāwat kireṅpewā komejin-ken kuṅtāṅpā kuṅirā nākṅagān api iret. Eruk, kadāni u ahātak! In nepmaṅirā nākṅa kubāgān irayāṅ. Upāṅkaṅ nākṅagān-inik nāmo irayāṅ. Nāmo, Nan nākkāt it tāyak udegān api itde. ^{33 q} Eruk, man tāweraro uwā mebāri ṅodeta tāwerat; In nākkāt kowat kwasikorān tāṅpāṅ nākṅo bānep pidām terak kaṅ kuṅarut. Bureni, kome ṅoken bārāpi mebāri mebāri api kaṅ-ahāneṅo upāṅkaṅ ṅode nadākot; Nāk kome ṅonitāṅo māhemi unitāṅo kehāromi yāpmāṅ āpāro unita nadāwātāk nāmo tāneṅ!

^k 16:23 Mat 7:7 ^l 16:24 Jon 15:11 ^m 16:25 Jon 10:6 ⁿ 16:27 Jon 14:21,23

^o 16:30 Jon 2:25 ^p 16:32 Mat 26:31,56; Jon 8:29 ^q 16:33 Jon 14:27; Rom 5:1, 2Ti 3:12, 1Jo 5:4

Jesutä inita Nani-ken yänapinkuk

17 ^{1r} Eruk, man ude yän paotpäjä Jesutä kunum doraņpän ŋode yänkuk;

Nan, kadäni ahatak unita gäk ämanaye iŋamiken wäp biŋam kaŋ nam. Ude täņiri näk manka buramiņpän epän namiņkuno u täņira wäpka biŋam udegän kaŋ ahän parän. ^{2s} Unita näk ŋode yäyat; Gäk ämawebe kuduptagän intäjukun it yämikta kehäromi uku namiņkun. Kehäromi namiņkuno uwä mebäri ŋodeta namiņkun; Ämawebe gäkä näka biŋam namiņkuno unita irit kehäromi yämikta kehäromi u namiņkun. ^{3t} Irit kehäromi unitäŋo mebäri ŋode; Ämawebetä gäk kubätagän Anutu bureni-inik nadäkinik täņpän näk Jesu Kristo gäkä nepmaņpi äpuro unita imaka, bok nadän namikinik täņpän irit kehäromi api kaŋ-ahäneŋ.

^{4u} Täņpakaŋ näk epän namiņkuno u kumän täņpa täreņirä wäpka biŋam ba kehäromika kome ŋo terak kwawak kaņpän nadänkuŋ. ^{5v} Täņpakaŋ Nan, näk nadän namiņiri gäkkät bok itpäŋ wäpnek biŋam ikek kaŋ itda. Kome ŋo nämo yäwi ahäņirän näk gäkkät bok itkaŋ wäpna biŋam ikek itkuro udegän äneŋi kaŋ nam.

Jesutä iwaräntäkiyeta Nani-ken yänapinkuk

⁶ Täņpän ämakaye komen ämawebe bämopi-ken nanik yäpmän daniņpän näka biŋam namiņkuno ŋo gäkŋo mebärika yäwoŋäreņkut. Mebärika yäwoŋäreņira manka buramiŋ yäpmän äbäkaŋ. ^{7-8w} Täņpakaŋ man näwetkuno u kudup yäwerira bänepi-ken daiņpän yäpmän kuŋat täkaŋ. Daiņpän yäpmän kuŋatpäŋ apiŋo ŋode nadäwä tärekaŋ; Imaka namiņkuno u kudup gäkken nanikgän. Ba ŋode imaka nadäkaŋ; Näk gäkkät iranipän gäkŋa-tägän näwetpewi äput.

^{9x} Eruk, ämanaye unita yäņpän gäkken yänapitat. Komen ämawebe päke unita nämo gäwetat. Nämo, äma gäkŋata biŋam iwoyäņpän namiņkuno unita gäwetat. ^{10y} Näk nadätat, gäkŋo ämawebekaye uwä näkŋo bok. Ba näkŋo ämawebenaye uwä gäkŋo bok. Ämawebeniye unita yäņpän iŋamka-ken wäp biŋam taŋi yäpuro itat. ^{11z} Upänkaŋ näk kome ŋoken wari nämo api it yäpmän ärowet. Apiŋo gäkken äretat. Täŋ, äbotnaye ŋowä ŋogän itnayän unita Kudupi Nana, gäk watäni it yämiņiri säkgämän kaŋ irut. Kehäromika terak watäni kaŋ it yämi. Kehäromi namiņkuno uterak watäni it yämiņiri bänep kubägän kaŋ irut, nektä bänep kubägän

^r 17:1 Jon 11:41, 12:23 ^s 17:2 Mat 11:27 ^t 17:3 1Jo 5:20 ^u 17:4 Jon 4:34

^v 17:5 Jon 1:1, 17:24 ^w 17:8 Jon 16:30 ^x 17:9 Jon 6:37,44 ^y 17:10 Jon 16:15

^z 17:11 Jon 10:30, 17:21

itkamäk udegän. ^{12 a} Tänpäkaŋ näk ukät itpäŋ gäkŋo kehäromika terak watäni it yämik täyat. Bureni, kehäromi namiŋkuno uterak watä ude it yämiŋira ukät nanik kubä-tägän paotkuk, äma geŋita biŋam yäwani u. Täŋkaŋ unitä paorirän man kudän täwani u bureni ahätak.

^{13 b} Eruk nan, näk ärewayän. Upänkaŋ näk kome terak ŋo pen itkaŋ yänapik man ŋo gäwetat. Tänpän äbotnaye ŋonitä bänep oretoret pähap, oretoret pähap näkä nadäk täyat udegän kaŋ nadäwut yänpän gäkken yänapitat. ^{14 c} Nan, näk man näwetkuno u kumän yäwet moreŋkut. Täŋira komen ämawebetä mäde ut yämik täkaŋ. Tänpäkaŋ näk komen ämawebe täŋo kädet nämo iwat täyat udegän äbotnaye ŋowä komen ämawebe täŋo kädet waki u nämo iwat täkaŋ. Mebäri unita komen ämawebetä iwan täŋ yämik täkaŋ. ^{15 d} Äbotnaye ŋo kome terak ŋo nanikpäŋ kunum gänaŋ yämagut yäpmän kukta nämo gäwetat. Nämo, gäk watä säkgämän it yämiŋiri Äma Wakitä nämo api tänpän waneŋ yänpän gäwetat ŋo. ¹⁶ Tänpäkaŋ näk komen ämawebe täŋo kädet waki nämo iwat täyat udegän äbotnaye ŋowä kädet waki u nämo iwat täkaŋ. ¹⁷ Unita gäkŋo manbiŋam bureni yäweriri kome ŋonitäŋo gäripita mäde ut imiŋpän gäkŋata biŋam kaŋ täŋ morewut. ^{18 e} Tänpäkaŋ gäk pengän-inik komen ämawebe bämopi-ken itta kome ŋo terak näwetpewi äput. Udegän, näk ämanaye ŋonitä komen ämawebe bämopi-ken epän takta yäwetpewa kuŋtänpä kunayän. ^{19 f} Tänpäkaŋ täŋkentän yämikta näk gupna nadäk-nadäkna u kuduptagän gäkŋata biŋam ganiŋ kiretat. Ude täŋira äbotnaye ŋowä udegän man burenita biŋamgän kaŋ täŋput.

Jesutä nadäkinik täŋpani kudupta yänapiŋkuk

²⁰ Nan, äbotnaye ŋonita gäkken yänapitat. Upänkaŋ unitagän nämo gäwetat. Ämanaye ŋonitä näkŋo biŋam yäwetpän yäwonjärek täŋirä ämawebe näka nadän namikinik tänayän täkaŋ unita bok yänapitat. ^{21 g} Tänpäkaŋ nan, gäk täŋkentän yämiŋiri ämawebe näka nadäkinik tänayän täkaŋ u bänep kubägän, nektä bänep kubägän itkamäk udegän itpäŋ kaŋ kuŋarut yänpän yänapitat. Tänpän nekkät bänep kubägän bok kaŋ it yäpmän ärona. Ude kuŋarirä komen ämawebetä näka Anutu-ken naniktä äpuk yän bureni api nadäneŋ. ^{22 h} Tänpän kehäromi ba nadäk-nadäk tägagämän gäkä namiŋkuno udegän äbotnaye ŋonita yämiŋkut. Bänep kubägän it takamäk,

^a 17:12 Jon 6:39, 13:18; Jon 18:9 ^b 17:13 Jon 15:11 ^c 17:14 Jon 15:19 ^d 17:15 Mat 6:13, 2Te 3:3, 1Jo 5:18 ^e 17:18 Jon 20:21 ^f 17:19 Hib 10:10 ^g 17:21 Jon 4:11; Gal 3:28

^h 17:22 Apos 4:32

udegän kaŋ irut yänpän yämiŋkut. ²³Näk ukät kubägän iritna gäk näkkät kubägän kaŋ itda. Täŋkaŋ ugän nämo. Bänep kubägän itpän kuŋarirä komen ämawebetä yabänpän-nadänkaŋ näka ɲode api nadäneŋ; Anututä tewän äpuk yän api nadäneŋ. Ba Anututä gäripi nadän imiŋkuko udegän äbot ɲonita gäripi nadän yämik täyak yän api nadäneŋ.

²⁴ⁱ O nan, ämawebe ɲo näka biŋam iwoyänkuno u kome näkä irayän täyat-ken u bok itta nadätat. Tänpän näkkät bok itkaŋ kehäromina ba wäpna biŋam nitek kaŋ nabänpän-nadäwut. Kunum kenta kome nämo ahänjirän näka gäripi nadänpän kehäromi ba wäpna biŋam u namiŋkun. ²⁵^j Siwoŋi nana, komen ämawebetä mebarika u nämo nadäwä tumänkaŋ. Täŋ, nähä gäkɲo mebarika nadätat. Ba ima mebarita nepmaŋpi äput yän, äbotnaye ɲowä nadäkaŋ. ²⁶Tänpäkaŋ näk kome terak ɲo äpänpän mebarika yäwetpän yäwoŋäreŋ täŋ yäpmän äbätat. Täŋkaŋ kämiwä, mebarika kumän-tagän api yäwoŋäreŋ morewet. Yäwoŋäreŋ moreŋira gäkä näka gäripi nadän namik täyan udegän äbotnaye ɲonitä gäripi kowat nadän imän api täneŋ. Täŋirä u kentänpän api iret yäk.

Judastä Jesu iwan keriken peŋkuk

Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53

18 ¹^k Jesutä yänapik man ude yäwän täreŋjirän eruk iwaräntäkiye-kät kome awaŋ pähap wäpi Kidron udude käda Olip päya epän gänaŋ kuŋkuŋ.

²^l Jesu iwaräntäkiye-kät epän uken kadäni mäyap itpän-nadäŋkuk; täŋkuŋo unita Judas, Jesu iwan keriken pewani unitä ɲode nadänkuk; Jesu uken käwep itak yän nadänkuk. ³^m Ude nadänpän komi äma ätukät bä mop äma ba Parisi täŋo watä äma ätu yämaguränkaŋ epän uken kuŋkuŋ. Topän ijin-yäneŋpän yäpmänkaŋ kadä boham ikek kuŋkuŋ.

⁴Tänpäkaŋ iwan tuän äbänjirä Jesu jide ahän imayän täŋkuko uku nadäwän tärewäpän äma äbot äbuŋo u dubini-ken kuŋpän yäwet yabänkuk; Netä känäyän äbäkaŋ? ⁵Yäwänä yänkuŋ; Jesu, Nasaret nanik känäyän äbäkamän yäk. Yäwäwä yänkuk; Etän uwäku näkɲa itat ɲobayän yäk. (Komi äma u bä mop-ken Judas, Jesu iwan keriken pewayän täŋkuko u penta itkuŋ). ⁶Jesutä uwäku näk ɲo yän yäwänä komi äma u mäde käda päŋku kome terak bumta maŋdäpuŋ. ⁷Täŋjirä Jesu äneŋi yäwetgän täŋkuk; Netäta äbäkaŋ? Yäwänä äneŋi yänkuŋ; Jesu, Nasaret nanik känäyän äbäkamän yän yänkuŋ.

ⁱ 17:24 Jon 12:26, 17:5 ^j 17:25 Jon 8:55 ^k 18:1 Mat 26:36 ^l 18:2 Luk 21:37

^m 18:3 Jon 7:45

⁸ Yāwāwä Jesutä äneji yāwetgän täŋkuk; Etāŋ, u näkŋa ŋobayāŋ. Unita näk nepmāŋitnayāŋ yāŋpāŋ ätu ŋo yabä kätāwä ini kut yāk. ⁹ Jesu man ude yāŋkuko uwä man bian ŋode yāŋkuko udegän bureni ahāŋkuk; Yabāŋ āwarākuk täŋira āma namīŋkuno u kubätä nāmoinik api paorek. ¹⁰ Ude yāwerirān uterakgän Saimon-Pitatä päipi pioŋ gānaŋ nanik wādāwān kwāpāŋä bāmop āma intājukun täŋpani unitāŋo watä āmani kubä ura yākŋat jukuni bure kāda painkuk. (Epān watä āmani u wāpi Malkus). ¹¹ P Täŋirān Jesutä Pita iwetkuk; Mujuk āneji dai! Ume komi nīkek Nanatä namayāŋ täyak ini kaŋ nāŋpa!

Jesu Anasken yāpmāŋ pāŋku teŋkuŋ

¹² Ude yāwānā komi āma täŋo intājukun āmakāt komi āmaniye ba kudupi eŋi täŋo watä āmatä Jesu iŋitpāŋ keri pādāt täŋkuŋ. ¹³ Keri pādāt täŋpāŋ Anasken jukun yāŋikŋat yāpmāŋ kuŋkuŋ. Anas uwä Kaifas täŋo yepmani. Täŋkaŋ Kaifas uwä kadāni uken bāmop āma intājukun itkuko u. ¹⁴ Ba unitāgän Juda āma ekāni ekāni bian ŋode yāwetkuk; Āmawebe kumān-tagān paotneŋo udeta yāŋpāŋ āma kubä-tāgän kaŋ kumbān yāŋ yāŋkuko u.

Pitatä Jesu wāpi kābop peŋkuk

Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57

¹⁵ Tāŋpākaŋ Jesu yāŋikŋat yāpmāŋ kuŋirä Saimon-Pitakāt noripak kubä Jesu iwat yāpmāŋ kuŋkumān. Noripaki uwä bāmop āma intājukun täŋpani ukeŋonita nadāŋkuko unita nadāŋ iminirä bāmop āma täŋo yewa gānaŋ Jesu-kāt bok āroŋkuŋ. ¹⁶ Āroŋirān Pita yāma-kengän itkukonik. Ude irirān noripaki ukeŋonitā yāman āneji āpāŋpāŋ webe yāma watä itkuko u iwerān Pita yāŋikŋat yāpmāŋ āroŋkuk. ¹⁷ Tāŋpāŋ webe unitä Pita kaŋpāŋ iwetkuk; Āma unitāŋo iwarāntāki kubä gāk ba? Ude iwerānā Nāk nāmo! yāŋ iwetkuk. ¹⁸ Mānit kadāni unita eŋi unitāŋo watä āmakāt komi āma ātutä kādāp iŋiŋpāŋ āŋāriŋ itkū. Āŋāriŋirä Pita imaka, penta āŋāriŋ itkū.

Anastä Jesu manken teŋkuk

Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71

¹⁹ Täŋirä bāmop āma intājukun täŋpani unitä Jesu ŋode iwet yabāŋkuk; Gāwarāntākaye u netä-netä? Ba man jidepāŋ yāŋpāŋ-yāwoŋārek tāk täŋkun? ²⁰ Ude yāwānā Jesutä iwetkuk; Nāk komeni komeni kuŋatpāŋ āmawebe man kwawakgän yāŋahāŋpāŋ yāwet täŋkut. Nāk kadāni kadāni kudupi yot gānaŋ ba kābeyä eŋi, Juda āmawebetä

ⁿ **18:9** Jon 6:39; Jon 17:12 ^o **18:10** Luk 22:38 ^p **18:11** Mat 26:39 ^q **18:14** Jon 11:49-51

^r **18:15** Jon 20:3, 21:20; Apos 3:1; Mat 26:58 ^s **18:20** Mat 26:55; Jon 7:26

äbä kubä-kengän it täkaŋ-ken äronpän yäwetpän yäwoŋärek täŋkut. Ba man kubä käbop nämo yänjahäk täŋkut. ²¹Unita gäk imata näwet yabätan? Nadäwa yänpänä ämawebe näkä man yänpän-yäwoŋärek täk täŋkuro u yäwet yabä. Unitä uyaku näkä man yäwet täŋkuro u nadäkaŋ yäk. ²²^t Jesutä ude yäwänä komi äma kubä u itkukonitä utkuk. Tänpän yänkuk; Gäk bämop äma ŋonitäŋo man imata utan? Gäk goret täyan yäk. ²³Yäwänä Jesutä ŋode iwetkuk; Jide? Näkä man waki kubä yäwawä yänjahä. Täŋ, man yäro u bureni yän nadänpän imata nutan? ²⁴Ude tänpän yen topuŋo u nämo pit imiŋkaŋ Anastä Jesu iniŋ kireŋpewän bämop äma intäjukun tänpäni wäpi Kaifas uken kuŋkuk.

Pita Jesu wäpi äneŋi käbop peŋkuk

Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62

²⁵Tänpäkaŋ Saimon-Pita kädäp äŋäriŋ itkuk-ken pen irirän ŋode iwet yabänkuŋ; Iwaräntäki kubä gäk, bure? Yäwawä yänkuk; Nämoinik! Näk unitäŋo iwaräntäki nämo yäk. ²⁶^u Ude yäwänä bämop äma intäjukun tänpäni täŋo watä äma kubä, Pitatä jukuni madän täkŋeŋkuko unitä äbotken naniktä yänkuk; Piäken bok irirän tabäro u gäkkät irirän tabät yäk. Bure? ²⁷^v Yäwänä Pitatä yänkuk; Nämoinik! Ude yäwänä uterakgän purup gera yänkuk.

Jesu imagut yäpmän Pailat-ken kuŋkuŋ

Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5

²⁸Tänpäkaŋ tamimaŋ-inik Juda äma ekäni ekänitä Jesu imaguräkaŋ Kaifas täŋo eŋi yäma peŋpeŋ Rom Gapman täŋo yäma-ken kuŋkuŋ. Täŋkaŋ ŋode nadänkuŋ; Uken äronpänä Anutu iŋamiken bänepnin täna wawäpän Pasova äŋnak-äŋnak täŋo ketem täga nämo näne unita äronero yäk. Ude yänpän Rom gapmantä eŋi gänaŋ nämo äronkuŋ. ²⁹Yäman umu itsämän irirä Pailattä äbänpän ŋode yäwet yabänkuk; Äma ŋo mebäri imata manken tenayän äbäkaŋ? ³⁰Yäwänä iwetkuŋ; Äma ŋonitä imaka waki kubä nämo tänpäko uwä gäkken ŋode täga nämo yänikŋat yäpmän ämne yäk. ³¹^w Yäwawä Pailattä yäwetkuk; Yänikŋat yäpmän kuŋkaŋ injinken бага man uterak manken tewut yäk. Yäwänä iwetkuŋ; Ude nämo! Nintä äma kumän-kumän däpmäktä yäjiwäranani yäk. ³²^x (Ude yänjirä bian Jesutä ude api kumbet yän yänkuko unitä bureni täŋkuk). ³³Ude yäwawä Pailat äneŋi eŋi gänaŋ unu kuŋkaŋ Jesuta yänpewän ärowänpän ŋode iwet yabänkuk; Bureni? Gäk Juda äma täŋo intäjukun äma? ³⁴Yäwänä Jesutä kowata ŋode yänkuk; Gäkŋa nadänpän man ŋo yäyan, ba äma ätutä näka man yänjirä nadänkun? ³⁵^y Yäwänä Pailattä

^t 18:22 Apos 23:2 ^u 18:26 Jon 18:10 ^v 18:27 Jon 13:38 ^w 18:31 Jon 19:6-7; Apos 18:15
^x 18:32 Mat 20:19; Jon 3:14, 12:33 ^y 18:35 Jon 1:11

iwetkuk; Jide? Nāk Juda āma kubā nabātan? Nāmoinik! Upāṅkaṅ gāk jide tāṅkunta gākṇaken ābotkāt bāmop āma intājukun tāṅpanitā gāk yāṅgākṇat yāpmāṅ ābākaṅ?

³⁶Yāwānā Jesutā iwetkuk; Nāk intājukun āma kome terak ṇo āmawebe yabāṅ yāwat tākaṅ udewani nāmo. Nāk ude ira yāwānāku epān āmanaye āmik tāṅpāṅ āma kubātā nāk Juda āma ekāni ekāni kerī terak tāga nāmo nepmanpān. Upāṅkaṅ nāk kome ṇonitāṅo intājukun āma nāmo itat. Nāmo, nāk kome kubā tāṅo yāk. ^{37z}Ude yāwānā Pailattā iwetkuk; Aha, gāk intājukun āma kubā? Yāwānā Jesutā iwetkuk; Intājukun āma yāyan u bureni yāyan. Nāk mebāri kubātagān kome ṇoken ahāṅkut; Āmawebe manbiṅam bureni yāṅahānpāṅ yāwetta ābut. Mebāri unita āmawebe man burenita gāripi nadāwanitā nāka nadāṅ namik tākaṅ yāk.

³⁸Ude yāwānā Pailattā yāṅkuk; Wa! Manbiṅam bureni u imatāken?

Pailattā Jesu kumāṅ-kumāṅ utta yāṅtāreṅkuk

Mat 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25

Pailattā ude yāṅpāṅā yāman āpāmaṅ kuṅpāṅ āma ekāni ekāni yāwetkuk; Nāk āma ṇoken kudān waki kubā nāmo tāṅkuko kāyat.

³⁹Upāṅkaṅ nākā kādet ṇode iwat tāyat u in nadākaṅ; Pasova orekirit kadāni kubākubāken āma komi eṅiken irani kubā taniṅ kirek tāyat yāk. Unitā jide nadākaṅ? Nākā Juda tāṅo intājukun āma ṇo tewa āpāmaṅ kwek? ⁴⁰Ude yāwānkaṅ gera terak yāṅkuṅ; U nāmo! yāk. Gāk Barabas tewi āpāmaṅ kuṅ nimān! yāk. (Barabas uwā āmik kubota tāṅpani kubā).

19 ¹Ude tāṅpāṅ Pailattā yāwet-pewān komi āmatā Jesu yāṅikṇat yāpmāṅ pāṅku bumta pāripuṅ. ^{2a}Pāripmāṅpāṅ tāṅikṇarani ṇode tāṅ imiṅkuṅ; Intājukun āma tāṅo gwāpā ude tāṅ imina yāṅpāṅ gupmom yenpāṅ kedon tāṅpāṅ gwāki terak āhāt imiṅkuṅ. Āhāt imiṅpāṅ tek sākgāmān, intājukun āmatā tāk tākaṅ udewani tāṅ imiṅkuṅ. ^{3b}Ude tāṅpāṅ dubini-ken tawaṅ itpāṅ Jesu sāra man ṇode iwetkuṅ; Juda tāṅo intājukun āma gāk ganiṅ oretkamāṅ! Ude tāṅkaṅ iṅami-kengān ut tāṅkuṅ.

^{4c}Ude tāṅpākaṅ Pailattā āneṅi yāman āpānpāṅ Juda āma ekāni ekāni yāwetkuk; Kawut yāk. Nāk inken Jesu yāṅikṇat yāpmāṅ ābātāt unita ṇode nadāwut; Āma ṇo imaka waki kubā nāmo tāṅkuko kāyat. ⁵Yāṅirān Jesu gupmom yen āhāt imiṅkuṅo ba tek sākgāmān tāṅ imiṅkuṅo u nīkek yāman āpāṅirān Pailattā Juda āma yāwetkuk; Āma ṇo waki kawut!

^{6d}Tāṅpākaṅ bāmop āma intājukun tāṅpani ba Juda tāṅo komi āmatā Jesu kaṅpāṅā gera yāṅkuṅ; Pāya kwakāp terak ārowān! yāṅ yāṅirā Pailattā yāwetkuk; Nāk mominita wāyākṇewa wakaṅ unita injin iṅitpāṅ

^z 18:37 1Ti 6:13; Jon 8:47 ^a 19:2 Luk 23:11 ^b 19:3 Jon 18:22 ^c 19:4 Jon 18:38

^d 19:6 Jon 18:31

päya kwakäp terak urut yäk. ^{7e} Yäwänä Juda ämatä yänku; U inita näk Anutu täño nanaki yän yäk täyak. Ude yäk täyak unita kumäkta biqam täyak yäk. Äma inita ude yäwani uwä kumäkta бага man kubä pätak yäk. ⁸ Ude yänjirä nadänpän Pailattä bumta umuntaṅkuk. ^{9f} Umuntaṅpän Jesu äneri yänikṅat yäpmän päro iwet yabänkuk; Gäk de nanik? Yäwänä Jesutä man kowata nämo yänkuk. ¹⁰ Ude tänjirän Pailattä ṅode iwetkuk; Gäk man näwetta bitnätan? ṅode nämo käwep nadätan; Näkä yäwakanṅ api iren ba näkä yäwakanṅ päya kwakäp terak api gutneṅo unita kehäromi namani yäk.

^{11g} Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Jop yäk. Anutu punin ununitä kehäromi nämo gamiṅkuko yäwänäku näk nutta kehäromi nämo pat gamitek. Unita äma näk ketka terak nepmaṅkuko unitäño momitä gäkṅo momi irepmitpän unitäño taṅi-inik yäk. ^{12h} Ude yäwänkanṅ Pailattä iniṅ kireṅpewän kukta kädetta wäyäkṅeṅkuk. Upänkanṅä Juda naniktä gera pähap ṅode yänku; Gäkä äma u kakätän-pewi kwänä gähä intäjukun ämaka Sisatä not nämo api täṅ gamek yäk. Gäk nadätan? Äma kubätä inita näk intäjukun äma itat yän yäweko uwä Sisata iwan täṅ imek yäk. ¹³ Ude yänjirä Pailattä nadänpän Jesu yänikṅat yäpmän yäman äpänpän bägup kubä wäpi Mobä Iriṅ Wädäwani uken kuṅpän äma man yäpmän daniwanitä bägup-ken maṅitkuk. (Mobä Iriṅ Wädäwani uwä Juda täño man terak Gabata yän yäk täṅpani). ¹⁴ Kepma uwä Pasova täntuṅum täktäk kadäni-ken. Täṅpäkanṅ kepma bämopi tänjirän Pailattä Juda äma yäwetkuk; Kawut! In-täño intäjukun ämajin ṅo yäk.

¹⁵ Yäwänä gera terak yänku; Yäpmän kewe! Yäpmän kewe! Päya kwakäp terak kumbän! Yänjirä Pailattä ṅode yäwet yabänkuk; Intäjukun ämajin ṅo päya kwakäp terak utpewa kumäkta nadäkanṅ, bure? Yäwänä bämop äma intäjukun täṅpanitä iwetku; Nintäño intäjukun ämanin mäyap ikek nämo. U Sisa kubäḡän! yäk. ¹⁶ Ude yäwakanṅ Pailattä Jesu päya kwakäp terak utta yäniṅ kireṅkuk.

Jesu päya kwakäp terak utpewä kumbuk
Mat 27:32-50; Mak 15:21-37; Luk 23:26-46

¹⁷ Täṅpäkanṅ komi ämatä Jesu iṅitpän päya kwakäp imä buramiwänkanṅ kome kubä wäpi Gwäki Kokäp (u Juda man terak Golgota) uken kuṅkuṅ. ¹⁸ Pänku kome uken ahänpän päya kwakäp terak utkuṅ. Täṅpäkanṅ äma waki täṅpani yarä, bok däpmänpän kubä kukṅi kubä kukṅi, Jesu ini uwä bämop teṅkuṅ. ¹⁹⁻²⁰ Täṅpäkanṅ Pailattä yäwänkanṅ Jesu gwäki punin käda man kudän kubä ṅode täṅkuṅ;

^e 19:7 Wkp 24:16; Jon 5:18 ^f 19:9 Mat 26:62-63; Mat 27:12; Luk 23:9 ^g 19:11 Jon 10:18; Apos 2:23; Rom 13:1 ^h 19:12 Luk 23:2; Apos 17:7

ŊOWÄ JESU NASARET KOMEKEN NANIK,
JUDA ÄMAWEBE TÄŊO INTÄJUKUN ÄMA.

Man kudän uwä man kotäk yaräkubä, Juda, Rom ba Grik man terak kudän täŋkuŋ. Täŋpäŋ kome Jesu utkuŋo uwä yotpärare dubini-ken itkuko unita ämawebe mäyaptä uken kuŋ äbän täŋkaŋ kudän u daniŋkuŋ. ²¹ Täŋpakaŋ bämop äma intäjukun täŋpani ätutä u daniŋpäŋ nadänkaŋ päŋku Pailat iwetkuŋ; Juda täŋo intäjukun äma kudän täno uwä goret kudän tän yäk. Ŋode kudän tänaŋi; Äma ŋowä inita Näk Juda täŋo intäjukun äma yän yäk täŋkukonik yäk. ²² Yäwäwä Pailattä yäwetkuk; Kudän täro unitäŋän ini irän yäk.

²³⁻²⁴ Eruk, Jesu päya kwakäp terak utpäŋä komi ämatä teki punin nanik yänopmäŋpäŋ yäpmäŋ daniŋpäŋ äbot 4 ude peŋkaŋ äbot kubäkubä komi äma ini-ini yäpuŋ. Täŋkaŋ teki gupi terak nanik uwä nämo yäpurärätpäŋ bupani unita komi ämatä madänero yän yänkuŋ. Ude täŋpena waki täŋpek yän yänkuŋ. Unita närepmirek gärepmirek täŋkaŋ kubätä intäjukun täŋpäŋ unitä kaŋ yäpän yän yänkuŋ. Ude yänjirä Anutu täŋo man bian ŋode kudän täwani bureni ahänkuk;

Uwä tekna yäpmäŋ daniŋpäŋ ini-ini yäpuŋ.

Ba närepmirek gärepmirek täŋpäŋ tekna yäpuŋ yäk. *Sam 22:18*

Man ude kudän täwani uterakgän komi ämatä udegän täŋkuŋ.

^{25ⁱ} Täŋpakaŋ Jesu miŋi uwä nanaki täŋo päya kwakäp dubini-ken itkuk. Täŋkaŋ miŋi täŋo noripaki kubä, Klopas webeni wäpi Maria ukät Maria Makdala komeken nanik u imaka, penta itkuŋ. ^{26^j} Ude irirä Jesutä miŋi ba iwaräntäki kubä, Jesutä ini gäripi-inik nadän imik täŋkuko u irirä yabänkuk. Yabänpäŋ miŋi ŋode iwetkuk; Nanakka kubä ŋo yäk. Ude yänpäŋ iwaräntäki u ŋode iwetkuk; Webe ŋowä gäkŋo meŋka yäk. ²⁷ Täŋpakaŋ kadäni ukengän iwaräntäki uwä Jesu miŋi yänjikŋat yäpmäŋ eŋini-ken päŋku watäni it täŋkukonik.

Jesu kumbuk

^{28^k} Ude yäwetpäŋä Jesutä Imaka kudup täŋpa täretak yän nadänpäŋ, eruk yänkuk; Umeta nekaŋ yäk. Man keräpi ude yänjirän Anutu täŋo man bian kudän täwani kubä bureni ahänkuk. ^{29^l} Umeta nekaŋ yäwänä wain ume jägämi, ume käbot kubä itkuko uken nanik imaka kubä yabut bumik uterak piŋ ibatkuŋ. Piŋ ibatpäŋ päya kubä wäpi hisop unitäŋo momi kubä terak pädät täŋpäŋ yäpmäŋ päŋaku Jesu meni-ken peŋkuŋ. ³⁰ Täŋjirä Jesutä ume u naŋpänjä yänkuk; Piäna täretak uba yäk. Ude yänpänjä gwäki gurot maŋpäŋ kumbuk.

^{31^m} Täŋpakaŋ kepma Jesu kumbuko uwä Pasova täŋtuŋum täktäk kadäni. Täŋpäŋ kwep ude uwä Sabat yänkaŋ ŋode täŋkuŋ; Äma kumbanitä

ⁱ 19:25 Mat 27:55-56 ^j 19:26 Jon 13:23 ^k 19:28 Sam 22:15 ^l 19:29 Sam 69:21

^m 19:31 Lo 21:22-23

orekirit kadäni-ken päya kwakäp terak irirä orekirit täño бага irepmitne yänpän Juda ämatä pänku Pailat iwetkuñ; Gäk yäwetpewi komi ämatä pänku äma päya kwakäp terak itkañ unitäño kuroñi däpmän tokärä bäräñeñ kumbäkañ komegup yäpmän kewewut yän iwetkuñ. ³² Ude iwerirä Pailattä yäwet-pewän komi ämatä pänku äma Jesu kukñi kukñi itkumäno unitäño kuroñi däpmän tokätkuñ. ³³ Tänpän Jesu kuroñi däpmän tokätna kumbän yänkañ doränpän kañkuñ; Jesu uku kumänjirän. Ude kañpänjä kuroñi nämo däpmän tokätkuñ. ³⁴ Tänpäkañ komi äma kubätä Jesu järapi-ken bohämtä yäputkuk. Täñjirän uterakgän ume nägät mañkumän.

³⁵ ⁿ (Imaka ahänjkuko u äma dapuritä kañkuko unitä ini ño kudän täñjirän bureni-inik täyak. Uwä nadätak; Man ño bureni yäk. Intä nadäkinik täñput yänpän yänahatak). ³⁶ ^o Tänpäkañ Anutu täño man kudän täwani kubä ñode pätak uwä kehärom tawän yänpän ude u ahänjkuk; Kujari kubä nämo api tokätneñ yäk. ³⁷ ^p Ba Anutu täño man kudän täwani kubä pen ñode pätak; Äma yäputkuño u api käneñ.

Jesu äneñkuñ

³⁸ ^q Eruk ätu itkañ äma kubä Arimatea nanik wäpi Josep unitä pänku Pailat Jesu täño komegup äneкта iwet yabänjkuk. (Josep uwä Jesuta nadän imani äma kubä upänkañ Juda äma ekäni ekänita umuntanpän nadäkiniki kwawak nämo yänahäk täñkukonik). Unitä pänku iweränkañ Pailattä yäntäreñ imiñkuk. Yäntäreñ imänkañ pänku Jesu täño komegup päya kwakäp terak nanik ketäreñkuk. ³⁹ ^r Äma kubä bok täñkumäno uwä Nikodimas, bian bipani kubäta Jesuken kuñkuko u. Nikodimas unitä Jesu täño gupi kábän täwek yänpän gakñi kábäñi tägagämän nitek yäpmän kuñkuk. Gakñi täpuripän nämo yäpuk. Täñi, bäräpini uwä 30 kilogram udepän yäpuk. ⁴⁰ Yäpmän pänku Josep täñken täwänkañ Jesu täño komegup gakñi kábäñi tägagämän upän ärut imiñkañ tek pakipän uwäk täñkumän. Juda naniktä äma kumbani änek täkañ ude iwatpän täñkumän.

⁴¹ Tänpäkañ Jesu utkuño kome u kukñi kädä epän tobät kubä itkuk. Uken mobä gänañ ikek, äma äneкта biñam yäwani kubä itkuk. U gänañ äma kubä nämo äneñpani, jop ini ude irani. ⁴² Unita Sabat keräp täyak yän nadänpän äma yarä uwä Jesu gupi yäpmän mobä awañ u gänañ pänku penkumän. Mobä awañ u tuän itkuko unita u penkumän.

Jesu kumbani-ken nanik akuñkuk *Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12*

20 ¹ Eruk Sande tamimañ-inik, kome ket nämo yäñeñjirän Maria, Makdala komeken nanik unitä Jesu äneñkuñ-ken kuñpän

ⁿ 19:35 Jon 21:24 ^o 19:36 Kis 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20 ^p 19:37 Sek 12:10; Rev 1:7

^q 19:38 Jon 7:13 ^r 19:39 Jon 3:1-2

kaŋkuk; Mobä awaŋ meni täŋpipiwani u yäpmäŋ keweŋkuŋopäŋ yäma tumäŋirän. ² Ude kaŋkaŋ bäräŋeŋ päŋku Saimon-Pitakät iwaräntäki kubä Jesutä gäripi pähap nadäk täŋkuko ukät yabäŋ ahäŋpäŋ ŋode yäwetkuk; Ai! Jesu awaŋ gänaŋ nanik yäpmäŋ päŋku dekaken peŋ? ³⁻⁴ Ude yäwerirän Pitakät noripaki u bäräŋeŋ Jesutä patkuk-ken kakta kuŋkumän. Kuŋkaŋ noripakitä Pita irepmiŋpäŋ awaŋken intäjukun ahäŋkuk. ⁵ Ahäŋpänä papayäŋpäŋ yabäŋkuk; Tek gupi terak täŋ imiŋkuŋo u yabäŋpäŋ gänaŋ unu nämo äronkuk. ⁶⁻⁷ Ude täŋirän Pitatä mäden äbämaŋ awaŋ gänaŋ unu kuŋ tädot kuŋkuk. Ude kuŋkaŋ tek Jesu gupi terak täŋ imiŋkuŋo u kaŋpäŋ tek gwäki-ken pädat täŋkuŋo u säkgämän pimiŋ tokätpäŋ peŋkuko inigän parirän kaŋkuk. ⁸ Ude kaŋpäŋ irirän iwaräntäki awaŋ meni-ken intäjukun ahäŋkuko u imaka, äro yabäŋpäŋ-nadäwän bureni täŋkuŋ. ⁹ Täŋpakaŋ äma yarä u Anutu täŋo man terak man Jesu u kumbani-ken naniktä äneŋi kodak taŋpäŋ akwekta yäwani u nämo nadäwän täreŋkuŋ. Eruk kämi, nadäwän täreŋkuŋ.

Jesu Maria ahäŋ imiŋkuk

Mat 28:9-10; Mak 16:9-11

¹⁰ Eruk, iwaräntäki yarä u eŋiken kuŋkumän. ¹¹ Kuŋirän Maria ini ugän itkaŋ konäm butewaki täŋkaŋ papayäŋpäŋ awaŋ gänaŋ dapun täŋpäŋ yabäŋkuk; ¹² Aŋero yarä tek paki nikek irirän. Äma kubätä gwäkitä patkuk-ken, kubätä kuroŋi käda. ¹³ Täŋkaŋ äma u kubätä Maria ŋode iwetkuk; Wanotna, imata konäm kotan? Yäwänä iwetkuk; Ekänina yäpmäŋ päŋku deken peŋo u nämo nadätat yäk. ¹⁴ Ude yäŋpäŋ äyäŋutpäŋ Jesu pengän dubini-ken irirän kaŋkuk. Kaŋkuko upäŋkaŋ ŋo Jesutä ahäŋ namitak yäŋ nämo nadäwän täreŋkuŋ.

¹⁵ Täŋpäŋ Jesutä ŋode iwetkuk; Wanotna, imata konäm kotan? Ba netäta wäyäkŋetan? Ude yäwänä Mariatä epän ŋo mähemitä yäyak yäŋ nadäŋpäŋ iwetkuk; Gäkä kome kubäken yäpmäŋ päŋku peŋpänä näwerikaŋ päŋku yäpa yäk. ¹⁶ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Maria! Yäwänä Mariatä äyäŋutpäŋ iwetkuk; Yäwoŋärewani ämana! (U iniken man terak Rabonai yäŋ iwetkuk.) ¹⁷ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Nepmäŋireno, näk Nanaken nämo ärot. Gäk kuŋkaŋ notnaye ŋode yäwet; Jesu Nani ba Anutuni-ken kwayäŋ. Ba intäŋo Nanjin ba Anutujin-ken kwayäŋ yäŋ yäwet. ¹⁸ Ude iweränä Maria, Makdala komeken nanik u äyäŋutpeŋ kuŋpäŋ iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk Ekäni kaŋkaŋ äbätat! Ude yäŋpäŋ man Jesutä iwetkuko u yäwetkuk.

^s 20:2 Jon 13:23 ^t 20:7 Jon 11:44 ^u 20:9 Apos 2:24-32, 1Ko 15:4 ^v 20:14 Luk 24:16;
Jon 21:4 ^w 20:17 Rom 8:29; Hib 2:11-12

Jesu iwaräntäkiye ahän yämiṅkuk

Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49

19^x Eruk kepma ugän kome bipmäñirän iwaräntäkiye eñi kubä-kengän itkuṅ. U Juda äma ekäni ekänita umuntaṅpāṅ yäma kehäromigän ukät-pipinṅpāṅ itkuṅ. Ude tänpāṅ irirä Jesu pengän bämopi-ken ahän yämiṅpāṅ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! yäk. 20^y Ude yänpāṅ jibi meni kerä jarapi-ken u yäwoṅäreñirän kaṅpāṅ U Ekäninin bureni yänpāṅ oretoreset bumta täṅkuṅ.

21^z Täñirä Jesutä äneñi yäwetgän täṅkuk; Bänep kwini terak itkot! Nadäkaṅ? Nanatä epän täkta naniṅ kireṅpewän äpuro udegän näkä in taniṅ kireṅpewa komeni komeni api kuneṅ. 22 Ude yänpāṅä meni woṅ piāṅ-yäwatpāṅ yäwetkuk; Kudupi Munapik yäput! 23^a In äma kubä täño momi peṅ iminayän täño uwä momini api paorek. Täṅ, kubä täño momi nämo peṅ imäwä momini u pen api pat imek yäk.

Jesu Tomas ahän imiṅkuk

24^b Eruk Jesu iwaräntäkiye ahän yämiṅkuk-ken ugän iwaräntäki kubä wäpi Tomas (wäpi kubä Didimus) u penta nämo itkuṅ. 25 Unita Tomas kuṅatkuko äbänä noriyetä nin Jesu kākamāṅ yāṅ iwetkuṅ. Iweräwä Tomastä yäṅkuk; Ude nämo! Näk kerä-ken niri bäräm u ba jarapi-ken bäräm u nämo iñitpāṅ kaṅpāṅä nadäwa bureni nämo tänayän yäk. 26 Tänpäkaṅ kepma 7 ude täreñirän iwaräntäkiye uwä eñi bian itkuṅ-ken ugän Tomas penta itkuṅ. Täṅkaṅ yäma ukät ikek itkuṅo upāṅkaṅ Jesu äbä bämopi-ken ahän yämiṅpāṅ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! 27 Ude yänpāṅ Tomas iwetkuk; Nabä! Ketka ṅo peṅpāṅ iñitkaṅ nadä. Ba jarapna-ken jibi meni ṅo iñitpāṅ-nadä. Ude tänpāṅ bänep yarä nitek täyan uwä peṅpāṅ nadäkinik tä. 28 Ude iweränä Tomastä pengän yäṅkuk; Ekäni Anutuna! 29^c Ekäni Anutuna yāṅ yāñirän Jesutä iwetkuk; Gäk nabätan unita nadäkinik täyan. Täga täyan upāṅkaṅ äma nämo nabāṅkaṅ nadāṅ namikinik tänayän täño uwä Anutu täño oretoreset terak api kuṅatneṅ.

Buk ṅo ima mebarita tänpāni?

30^d Tänpäkaṅ Jesutä iwaräntäkiye iṅamiken kudän kudupi mäyap-inik täṅkuko upāṅkaṅ buk ṅo terak näk kudup nämo kudän täyat. 31^e Täṅ, imaka buk ṅo gānaṅ kudän täyat ṅo mebari ṅodeta kudän täyat; Intä Anutu täño iwoyäwani Kristo u Jesu, ba Jesu u Anutu täño nanaki

^x 20:19 Jon 19:38 ^y 20:20 Jon 16:22, 19:34, 1Jo 1:1 ^z 20:21 Jon 17:18

^a 20:23 Mat 16:19 ^b 20:24 Jon 11:16, 14:5; Jon 21:2 ^c 20:29 1Pi 1:8 ^d 20:30 Jon 21:25

^e 20:31 Jon 3:15; Rom 1:17, 1Jo 5:13

bureni-inik yān nadākinik tāneŋta. Tānpān in nadākinik ikek kuŋatpānā unitāŋo wāpi terak irit kehāromi nīkek itta buk ŋo kudān tāyat.

Jesutā iwarāntākiye 7 ahān yāmiŋkuk

21 ¹Tānpān ātu itpān kepma kubā iwarāntākiye Taibirias^f gwāgu dubini-ken irirā ahān yāmiŋkuko unitāŋo manbiŋam ŋode; ²⁻³^g Iwarāntākiye ŋodetā itkuŋ; Kubā Saimon-Pita. Kubāwā Tomas wāpi kubā Didimus. Kubāwā Nataniel, komeni taŋi Galili, komeni tāpuri Kana, u nanik. Yarāwā Sebedi tāŋo nanakiyat. Eruk āma ukāt yārākāt pentagān irirā Saimontā yāwetkuk; Nāk pis wādāwayān kuyat yāk. Ude yāwānā noriyetā yāŋkuŋ; Nin imaka, penta kunawā yāk. Ude yānpān gāpe terak āromaŋ gwāgu terak kuŋkuŋ. Kuŋkuŋo bipani kārōŋ pāke u pis kubā nāmoinik yāpuŋ.

⁴Eruk kome yānewānā Jesu gwāgu pomi-ken ahānpān itkuk. Ahānpān irirān iwarāntākiyetā kaŋpān u Jesutā ahātak yān nāmo kaŋpān nadāwā tāreŋkuŋ. ⁵^h Tānpān yāwetkuk; Notnaye, in pis ātu yāpmāŋkaŋ ba nāmo? Yāwānā nāmo yān iwetkuŋ. ⁶ⁱ Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; In yāk taŋi ukeŋo yāpmāŋkaŋ gāpe bure kāda pewi āpmonpāpān pis ātu yāpnayān yāk. Yāwerān udegān tānpān pis māyap yāk gānaŋ āpmonpāpān yāk u āneŋi gāpe terak wādānpān pena yākŋat tānpā waŋkuŋ.

⁷^j Tānpān iwarāntāki kubā, Jesutā gāripi pāhap nadāk tāŋkuko unitā Pita iwetkuk; U Ekāninin! yāk. Yāwānā Pita Jesu kāwayān yāŋkaŋ, morān itkaŋ epān tāŋ itkukopān tek āneŋi tānpān gwāgu gānaŋ tubāpenpān gwāgu weŋtān gāgāni-ken kuŋkuk. ⁸Kuŋirān noriye gāpe terak pen itkuŋo unitā gāpe tānpewā pis yāk u wādān yāpmān gāgāni-ken māden āroŋkuŋ. Gwāgu terak itkuŋ-ken unitā gāgāni udude Jesutā itkuk-ken u ban nāmo, 100 mitas udegān. ⁹Eruk kuŋtāngān gāgāni udude ahānpān kaŋkuŋ; Kādāp kubā ijiŋirān gwāgu tomkāt kārāga ātukāt kādāp gānaŋ buan ijiŋ irirā. ¹⁰Tānpākaŋ Jesutā yāwetkuk; Gwāgu tom yāpmaŋo u ātu yāpmān ābut yāk. ¹¹^k Yāwānā Saimontā gāpe-ken pāŋku yāk u gwāgu gāgāni-ken wādānpān abā penkuk. U gānaŋ pis māyap, 153 udetā itkuŋopān yāk u nāmo dākŋeŋkuk. ¹²Tānpān Jesutā yāwetkuk; Ābā ketem penta nāna yāk. Ude yāŋirān u Ekāninin yānpān gāk netā yān iwetta umuntaŋkuŋ. ¹³^l Tāŋirā Jesutā pis kenta kārāga u yāpmāŋkaŋ yāmān naŋkuŋ.

¹⁴^m Jesu awaŋ gānaŋ naniktā akuŋpān iwarāntākiye kadāni yarā uku ahān yāmiŋkuk. Eruk ŋonitāwā kadāni yārākubā ude tāŋkuk.

^f 21:1 Wāp Taibirias uwā Galili gwāgu tāŋo wāpi kubā ^g 21:2 Jon 1:45-51;

Jon 20:24 ^h 21:5 Jon 20:14; Luk 24:41 ⁱ 21:6 Luk 5:4-7 ^j 21:7 Jon 13:23; Mat 14:29

^k 21:11 Luk 5:6 ^l 21:13 Jon 6:11 ^m 21:14 Jon 20:19,26

Jesutä Pita äneji imagutkuk

¹⁵ ⁿ Gwägu tomkät käräga u naŋ moreŋpāŋ Jesutä Saimon iwetkuk; Saimon, Jon tāŋo nanaki, Notkaye ŋonitā nāka nadāk tākaŋ u irepmiŋpāŋ gāk nāka nadākinik tāk tāyan? Yāwānā iwetkuk; Ekāni, nāk gāka nadākinik tāŋ gamik tāyat u nadātan yāk. Yāŋirān Jesutä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! ¹⁶ ^o Jesutä ude yāŋpāŋ āneji iwetgān tāŋkuk; Saimon, Jon tāŋo nanaki, gāk nāka nadāŋ namikiniŋ tāk tāyan ba nāmo? Yāwānā iwetkuk; Ekāni, nāk gāka gāripi nadāŋ gamik tāyat u nadātan. Yāwānā Jesutä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! ¹⁷ ^p Tāŋpāŋ āneji pen ŋode iwetgān tāŋkuk; Saimon, Jon tāŋo nanaki, gāk nāka nadāŋ namikiniŋ tāk tāyan ba nāmo? Jesutä kadāni yarākubā ude iwet yabāŋkuko unita Pitatā nadāŋ bārāp tāŋpāŋ iwetkuk; Ekānina, gāk imaka imaka kudup nadāwi tārek tākaŋ unita nāk gāka gāripi nadāŋ gamikiniŋ tāk tāyat u kudup nadātan! Ude yāwānā iwetkuk; Eruk, yawaknaye watāni kaŋ it yāmi! ¹⁸ Nāk bureni gāwera nadā; Gāk gubaŋiken itkaŋ tek wādāwi ārowāpāŋ gākŋaken gārip terak kuŋat tāŋkunoniŋ. Tāŋ, gāk tāgawani tāŋpayāŋ tāyan-ken gāk ketka yāpi-siwonŋaŋiri āma kubātā ketka bok topmāŋpāŋ kome kukta bitnāk tāyan-ken api wādāŋ yāpmāŋ kwek yāk. ¹⁹ ^q (Man Jesutä iwetkuko uwā Pitatā Anutu wāpi biŋam yāpmāŋ akukta kādet jide terak api kumbeko unita yāŋahāŋkuk). Iwetpāŋ Pita iwetkuk; Nāk kaŋ nāwat!

²⁰ ^r Ude iwerānā Pitatā āyāŋutpāŋ iwarāntāki kubā Jesutä gāripi pāhap nadāk tāŋkuko u māden yāwarirān kaŋkuk. (Iwarāntāki uwā Pasova ketem penta naŋkuŋ-ken ugān Jesu tubeŋ kuŋpāŋ ŋode iwet yabāŋkuko u; Ekāni, netātā gāk iwan keri terak api gepmaŋpek yāk?) ²¹ Eruk Pitatā noripaki u māden yāwarirān kaŋpāŋ Jesu iwetkuk; Ekāni, āma ŋo imaka, jide iwerayāŋ? ²² ^s Yāwānā Jesutä iwetkuk; Gāk nadāwātāk nāmo tāŋpen. U kadāni kāroŋi it yāpmāŋ āroŋirān nāk āneji abāŋira kaŋ kumbān yāŋ nadāŋ imero u tāŋpānā nākŋaken gāripna iwaret, gākŋo gārip nāmo. Tāŋ, gāhā nāk kaŋ nāwat!

²³ Jesutä man ude yāŋkuko unita noriyetā ŋode nadāŋkuŋ; Notninpak uwā nāmo api kumbek yāk. Upāŋkaŋ Jesutä āma u nāmo api kumbek yāŋ ude nāmo yāŋkuk. Nāmo, u ŋode yāŋkuk; U kadāni kāroŋi it yāpmāŋ āroŋirān nāk āneji abāŋira kaŋ kumbān yāŋ nadāŋ imero u tāŋpānā nākŋaken gāripna iwaret yāŋ yāŋkuk.

²⁴ ^t Tāŋpākaŋ iwarāntāki manbiŋam yāŋahātak ŋo ba kudān tāyak ŋo u nākŋa. U jop nāmo yāwani, manbiŋam bureniŋān yāk tāyak

ⁿ 21:15 Mat 26:33; Jon 1:42 ^o 21:16 Apos 20:28 ^p 21:17 Jon 13:38, 16:30

^q 21:19 Mat 16:24-25; Mak 1:17, 2Pi 1:14 ^r 21:20 Jon 13:23-25 ^s 21:22 Mat 16:28

^t 21:24 Jon 19:35

yäŋ nadäkamäŋ. ²⁵ " Täŋpäkaŋ Jesutä imaka imaka täŋkuko unitäŋo manbiŋam kudän täyat ŋogän nämo täŋkuk. Nämo, imaka imaka kuduptagän ŋo kudän täyat yäwänäku man kudän unitä ahäŋpäŋ kome terak ŋo jiraŋ ude tokŋeŋ moretek.

^u 21:25 Jon 20:30

Aposoro

Jesu täño biñamtä komeni komeni wen patkuko unitäño manbiñam

Jesutä Munapik iniñ kirekta yäñkuk

1 ^{1-2^a} Eruk, äma ärowani Tiofilus, man ño gäwera nadä;
Manbiñam pengän täñpän taminkuro uwä^b ñode kudän täñkut;
Imaka imaka Jesutä yäput penpän täñkuko u ba ämawebe yäwetpän
yäwoñärek tak täñkuko u kudup kudän täñkut. Imaka täñkuk ba yän
yäpmän äbukken unitä päbä Nanitä yänikñat yäpmän äronkuk-ken u
kudup kudän täñkut. Jesu uwä kunum gänañ ärowayän keräp täñirän
äma mani biñam yäpmän kuñatta yäpmän daniñkuko u ahän yämiñkuk.
Ahän yämiñpän Munapik täño kehäromi terak epän man yäwetkuk.
^{3^c} Eruk komi nadänpän kumbuko u punin terak kadäni mäyap ahän
yämiñpän paot täñirän kepma 40 ude tärenkuk. Ahän yämiñpän kudän
mebäri mebäri täñirän bureni-inik kodak itak yän nadäñkuñ. Kadäni
kadäni ahän yämiñpän Anututä intäjukun it yämiñirän gämoriken iritta
man yäwet täñkuk. ^{4^d} Täñkañ kadäni kubä penta itkuñ-ken uken ñode
yäwetkuk; In Jerusalem nämo penpen kuneñ yäk. Ini ugän itkañ, iron
Nantä tamikta yänkehärom täwani täwetkuro ukenonita kañ itsämbut.
^{5^e} Jontä ämawebe ume-inikpän ärut yämik täñkuko upäñkañ kadäni
keräpigän itkañ Anututä Munapikpän api uwäktän tamek yän yäwetkuk.
^{6^f} Eruk kadäni penta itkuñ-ken uken aposoro unitä ñode iwet
yabäñkuñ; Ekäni, gäk kadäni ñoken Rom gapman yäwat kireñjiri Isrel

^a 1:2 Luk 1:3; Mak 16:19; Luk 24:49-51 ^b 1:1-2 Manbiñam Luktä pengän kudän täñkuko
uwä miti wäpi Luk ^c 1:3 Luk 24:36-49; Apos 10:41 ^d 1:4 Luk 24:49; Jon 14:16-17;
Apos 2:33 ^e 1:5 Mat 3:11 ^f 1:6 Luk 24:21

ämawebe nintä bian itkumäŋo ude ninin keran api itne ba nämo? ^{7g} Ude iweräwä kowata ɲode yäwetkuk; Intä nadäktä yäŋ tamani uyaku, kepma ba kadäni Nantä iniken nadäk ärowani uterak penjkuko u nadäneŋ. Upänkaŋ nämo. Kadäni ba kepma Nantä ini-tägän nadätak. ^{8h} Täŋpäkaŋ kämiwä Kudupi Munapiktä inken äpäŋpän kehäromi tamänkaŋ näkŋo manbiŋam yänahäk äma api täneŋ. Täŋpän inä näkŋo manbiŋam Jerusalem yotpärare-kentä yänahän yäpmän Judia ba Samaria komeken api kuneŋ. Yänahän yäpmän kuŋirä komeki komeki kudup api kuŋat morewek yäk.

⁹ⁱ Jesutä man ude yäwet morewänkaŋ aposoro dapuri terak Anututä imagut yäpmän kunum gänaŋ äronkuk. Äronirän gubamtä uwäk täŋirän ijiwä waŋkuŋ. ^{10j} Ijiwä wawäpän doranpän dapun pen täŋ irirä äma yarä tek paki nikek unitä bäräneŋ ahän yämiŋkumän. ^{11k} Ahän yämiŋpän yäwetkumän; Galili nanik in imata kunum terak dapun käron täŋ itkaŋ? Jesu dapunjin terak kunum gänaŋ ärotak uwä ärotak udegän ittängän äneŋi äpäŋirän api käneŋ yäk.

Judas täŋo komenita äma kubä kaŋ-ahänkuŋ

^{12l} Täŋpäkaŋ iwaräntäkiyetä man ude nadänpän Olip Pom penpän äyänutpen äpämaŋ Jerusalem kuŋkuŋ. (Olip Pom uwä Jerusalem dubinken itak, ban nämo, 1 Kiromita ude). ^{13m} Eruk, Jerusalem äronpän yot ini irani-ken äro itkuŋ. U wäpi ɲode; Pita, Jon, Jems, Andru, Filip, Tomas, Batorom, Matiyu, Alfias täŋo nanaki wäpi Jems, Saimon Selot yän iwerani, ba Jems täŋo nanaki wäpi Judas. ¹⁴ⁿ Äma udetä kadäni kadäni äbä kubä-kengän itpän Anutu-ken yänapik tāk täŋkuŋonik. Jesu täŋo miŋi wäpi Maria ukät webe ätu ba Jesutä iniken noriye penta itkaŋ yänapik täŋkuŋonik.

¹⁵ Eruk kepma kubä nadäkinik täŋpanitä käbeyä täŋkuŋ. Ämawebe 150 ude bumik unitä itkuŋ. Irirä Pitatä bämopi-ken akuŋpän ɲode yäwetkuk; ^{16o} Notnaye, bian Munapiktä intäjukun äma Devit magärirän Anutu täŋo man kudän kubä täŋkuko u Judas terak bureni ahäktä yäwani yäk. Man kudän täŋkuko udegän Judas uwä iwan yän-yäkŋat päbä yepmaŋpän Jesu iŋitkuŋ. ¹⁷ Judas uwä ninkät nanik kubä ba epän nintä yäpumäŋo udegän yäpuk yäk. ^{18p} Täŋpäkaŋ äma unitä waki täŋkuko unita moneŋ yäpuk. Moneŋ upän kome suwaŋkuk. Täŋpäkaŋ kadäni kubä kome suwaŋkuk-ken maŋutpän koki dāpmän weŋpän koki kudup kwawak abuŋ yäk. ¹⁹ Ude täŋirän Jerusalem yotpärare-ken nanik päke unitä manbiŋam u nadänpän kome u wäpi Nägät Kome yän yänkuŋ. (Nägät Kome uwä

^g 1:7 Mak 13:32 ^h 1:8 Mat 28:19; Luk 24:48; Apos 2:32, 3:15; Apos 5:32 ⁱ 1:9 Jon 6:62

^j 1:10 Luk 24:4 ^k 1:11 Mat 26:64; Luk 21:27 ^l 1:12 Luk 24:50-53 ^m 1:13 Mat 10:2-4

ⁿ 1:14 Jon 6:42, 7:5 ^o 1:16 Sam 41:9 ^p 1:18 Mat 27:3-10

iniken man terak Akeldama). ²⁰Tänpäkaŋ man Sam kubäken ŋode kudän täwani;

Tähani u jop parirän ämatä yäpneŋtawä.

Sam 69:25

Tänpäkaŋ man kubä pen ŋode;

Äma kudupi kubätä komenita epän kaŋ yäpän yäk.

Sam 109:8

²¹⁻²² ^q Pitatä ude yänpän pen ŋode yäkgän täŋkuk; Eruk, Judas täŋo kome yäpmäktä äma, nin ba Ekäni Jesu-kät kadäni käroŋi penta kuŋarani kubä kaŋ kaŋ-ahäna. Jontä ume ärut imänkaŋ epäni yäput peŋkuk kadäni uken nin niwarän tänpän kuŋat yäpmän äbänjirän kunum gänaŋ äroŋkuko äma kubä u kudup kaŋpän nadäwani kaŋ kaŋ-ahäna yäk. Kaŋ-ahänakaŋ täŋkentän nimänpän Jesu kumänpeŋ akuŋkuko unitäŋo manbiŋami u yänahänjitna kome kaŋ tokŋewän.

²³ Pitatä man ude yäwänkaŋ äma yarä yabän ahänkuŋ. Kubä Josep-Basabas, wäpi kubä Jastus. Kubä wäpiwä Matias. ²⁴⁻²⁵ ^r Yabän ahänpänjä yänapiŋ man ŋode yänkuŋ; Ekäni, gäk ämawebe kuduptagän täŋo bänep käwani. Unita gäk äma yarä ŋoken nanik kubä netäpän yäpmän danitan u niwoŋäreŋjiri iwetpena Judas täŋo kome yäpmänkaŋ aposoro epän kaŋ tänpän. Judas uwä epäni peŋpän kome waki ini pänku irekta biŋam yän imani-ken kuŋkuko unita. ²⁶ Ude yänpän mobä pipiyäwani kubä yäpmänkaŋä kukŋi äma kubäta iwoyänkuŋ, kukŋi äma kubäta iwoyänkuŋ. Täŋkaŋ maŋpä ärowäkaŋ maŋpänjä Matiasta iwoyänkuŋo unitä kwawak ahänkuk. Ude tänpänkaŋ aposoro 11 ukät kuŋatta teŋkuŋ.

Munapiktä nadäkinik tänpäni terak äroŋkuk

2 ^{1s} Tänpän kepma Jesutä kumbuko unitä päbä kepma 50 ude täreŋjirän Juda täŋo orekirit kubä wäpi Pentikos ahänkuk. Ahänjirän Jesuta nadäkinik tänpäni ämawebe yot kubä-kengän irirä imaka kubä ahän yämiŋjirän nadänkuŋ; ² Pengänä mämä taŋi pähap kubä, mäniŋ mämä pähap ude kunum gänaŋ naniktä yot itkuŋ-ken u ahänkuk. Ahänjirän nadänpän dapun tänpän yabänkuŋ; ^{3t} Imaka kubä kädäp mebet udewani unitä imätkaŋ äma kubäkubä terak iŋiŋ yäpmän kuŋirä. ^{4u} Iŋiŋirä Ekäni täŋo Munapiktä ämawebe kubäkubä terak äroŋkuk. Munapiktä ämawebe terak äroŋkaŋ meni tänpidäm taŋjirän uterakgän man kotäk mebäri mebäri yänkuŋ.

⁵ Kadäni ukengän Juda ämawebe Anutu oraŋ imani mäyap kome uken-uken naniktä abä Jerusalem yotpärare-ken itkuŋ. ⁶ Itkaŋ mämä pähap u

^q 1:22 Jon 15:27 ^r 1:24 Jon 2:25 ^s 2:1 Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11 ^t 2:3 Mat 3:11

^u 2:4 Apos 4:31; Apos 10:44-46; Apos 19:6; Mak 16:17

nadānpānjā Munapiktā āpā māmā tāṅkuk-ken ugān abā tokṇeṅ moreṅkuṅ. Abā tokṇeṅ moreṅpānj nadāṅkuṅ; Jesuta nadākinik tāṅpani āmawebetā āmawebe pāke ābuṅo unitāṅo man kotāk iniken iniken terak yānjirā nadānpānj-nadāwā inide kubā tāṅkuk. ^{7v} Nadānpānj-nadāwātāk pāhap tāṅpānj jākjāk yāṅkuṅ. Jākjāk yānpānj yāṅkuṅ; Ai! Āma ḡowā Galili komeken nanigān. ⁸Upāṅkaṅ jide tāṅpānj nininken nininken man terak yānjirā nadākamāṅ? Ninā kome kubāken nanigān nāmo. ^{9-10w} Nin ātu Patia nanik, ātu Midia nanik, ātu Elam nanik, ātu Mesopotemia nanik, ātu Judia nanik, ātu Kapadosia nanik, ātuwā Pontus nanik, ātu Esia nanik, ātu Frikia nanik, ātu Pamfilia nanik, ātu Isip nanik, ātu Libia kome Sairini yotpārare-ken nanik, ātu Rom nanik yāk. ¹¹Rom nanik uwā Juda āma bureni ba āma ātu Juda nanik tāṅo kādet iwarani. Tāṅpānj āma ātu Krit nanik, Arebia nanik yāk. Ninā kome uken-uken nanik upāṅkaṅ āma itkaṅ ḡo Anutu tāṅo tāktāki inipārik kubā unitāṅo manbiṅam nininken nininken man terak yāṅahānjirā nadākamāṅ! yāk. ¹²Ude yānpānj kikuṭpānj-nadāwātāk bumta tāṅkuṅ. Nadāwātāk tāṅpānj ini-tāgān man yānpānj-nadāk ḡode tāṅkuṅ; Wāra! ḡo jide ahātāk? ¹³Ude yānjirā āma ātutā yāṅārok man ḡode yāṅkuṅ; Ude nāmo! yāk. U wain ume taṅi naṅpānj nadāk-nadāki paorākaṅ man ḡo yākaṅ yāk.

Pitatā man mebāri yāṅahānpānj yāwetkuk

¹⁴Ude yānjirā Pitakāt noriye ¹¹āmawebe inamiken akuṅpānj Pitatā gera terak ḡode yāwetkuk; Juda nanik in ba āmawebe pāke uken-uken nanik ābāṅo Jerusalem yotpārare-ken itkaṅ ḡo in juku peṅirā imaka ahātāk ḡonitāṅo mebāri tāwera nadāwut; ¹⁵In āma itkamāṅ ḡo wain ume naṅkaṅ tāṅguṅguṅ tākamāṅ yāṅ nadākaṅ, upāṅkaṅ nāmoinik yāk. ^{9'}kirok tamimaṅ apiinik tāyak ḡopāṅkaṅ jide tāṅpānj tāṅguṅguṅ tākamāṅ? ¹⁶Nadākaṅ? Imaka ahānjirān kākaṅ ḡonita profet biani kubā wāpi Joeltā ḡode yāṅahāṅkuk;

¹⁷Anututā ḡode yāyak; Tārektārek kadāni-kenā Munapikna
āmawebenaye kuduptagānta kireṅ yāminjira kudān mebāri mebāri
api pewā ahāneṅ yāk.

Āpetjiye nanaktā nākḡo mena jinom yāpmānpānj api yāṅahāk tāneṅ.
Ba gubaṅitā kudān kudupi ayābu ude api kāneṅ,

Ba āmawebe tāgawanitā nākḡo kudān dāpmonken api yabāk tāneṅ.

¹⁸Bureni, kadāni uken nākḡaken Munapik epān āmawebenaye terak
imaka, api piṅ yābaret yāk.

Piṅ yābarira unitā mena jinom yāpmānpānj api yāṅahāk tāneṅ yāk.

¹⁹⁻²⁰Tāṅkaṅ Ekāni tāṅo kadāni pāhap, iniken mebāri sākgāmān kwawak
pewān ahāwayāṅ tāyak u nāmo ahānjirān nāk kudān kudupi mebāri
mebāri kunum gānaṅ ba kome terak api pewa ahāneṅ yāk.

Nägät, kädäp mebet, ba gupe pähap api ahäneŋ yäk. Edaptä bipmän urani api täñpek. Ba komepaktä nägätgämän ude api peñyänjewek.

- 21 ^x Kadäni uken äma kubätä Ekänitä täñkentäñ namän yänkañ gera yänjirän Ekäni uwä imagutpäñ tewän inita biñam api irek yäk.

Jol 2:28-32

22 ^y Ude yänppän Pitatä yäwetkuk; Eruk Isrel ämawebe, näkä man ätu täwera nadäwut; Jesu Nasaret yotpärare-ken nanik unita täwerayäj. Anututä kehäromi iminjirän in bämopjin-ken itpäñ epän kehäromi nitek ba kudän kudupi Anutu-ken nanik täñjirän kañpän nadänkuñ. Kudän täñkuko unita mebarini yänahänjirän u Anututä iniñ kireñpewän äpuk yäj kañpän nadänkuñ. 23 ^z Uwä Anututä nadänjirän patkuko ude, ba yäntäreñ imiñkuko udegän, ketjin terak äronjirän intä iwan täñ imiñkuñ. Inä Anututa nämo nadäj imanita iniñ kireñjirä päya kwakäp terak utpewä kumbuk. 24 ^a Upänkañ Anututä äma uwä kumbani-ken nanik äneñi yäpmän päñaku teñkuk. Anututä nadäwän patkuko ude kumäj-kumäñtä äma u täga iñitnañi nämo unita kumäj-kumäj täño komi pähap u ketäreñ imiñkuk. 25 Täñkañ unitagän Devittä man ñode yänkuk;

Näk Ekäni kakinik täñpän nämo kakätäk täyat.

U kadäni kadäni dubina-ken it täyak unita imaka kubätä näk täga nämo täñpewän umuntäwet yäk.

- 26 Unita bänepnatä gäripi nadänppän menatä oretoret pähap täyak yäk. Ba gupna imaka, Anututä täñ namayäj täyak unitagän pidäm täyak yäk.
- 27 ^b Täñpäkañ kudupi ämaka näk nabäj äwaräkuk täñjiri kumäj-kumäj komeken itpäñ nämo api parawet yäk.
- 28 Nämoinik, gäkä irit täño kädet näwoñärenkuno unita dubika-ken itkañ bänep oretoret terak api kuñaret yäk. *Sam 16:8-11*

29 ^c Notnaye, Devittä man ude yänkuko unita oranin Devit täño manbiñam kwawak ñode täwera nadäwut; U kumbänppän äneñkuñ. Unitäño awañ uwä ninken ño pen itak yäk. 30 ^d Upänkañ Devit ini uwä profet itkuko unita ñode nadänkuk; Anututä oranaye äbotken nanik kubä kañ-ahäwänkañ intäjukun äma näkä itat ude irekta api tewek yäj nadänkuk. Anututä ude täkta ini wäpi terak yänkehärom täñkuko unita ude nadänkuk. 31 ^e Ude nadänppän mebari-ken umu Kristo täño

^x 2:21 Rom 10:13 ^y 2:22 Jon 3:2 ^z 2:23 Apos 4:28, 1Pi 1:20 ^a 2:24 Apos 3:15

^b 2:27 Apos 13:35 ^c 2:29 1Kn 2:10; Apos 13:36 ^d 2:30 2Sml 7:12; Sam 89:3-4; Sam 132:11 ^e 2:31 Sam 16:10

akukakukita yāṅkuk. Mebäri unita ṇode yāṅkuk; Anututä kaṅ-āwarākuk tājirān kumāṅ-kumāṅ komeken itpāṅ nāmo api parawek yāk. ^{32f} Eruk, Jesu uwä Anututä kumbani-ken nanik yāpmāṅ pāṅaku teṅirān nin kudup dapunintä kaṅkumāṅ. ^{33s} Tāṅpāṅ āronkuko Anutu tāṅo kerī bure kāda wāpi biṅam ikek itak. Itkaṅ Munapik ninta biṅam yāṅ nimani u Jesutä Nani-ken nanik yāpmāṅpāṅ piṅ nibatak ṇo yāk. Piṅ nibatak unitāṅo mebäri kaṅpāṅ nadākaṅ ṇo. ³⁴⁻³⁵ Tāṅpākaṅ Devit ini uwä kunum gānaṅ nāmo āronkuk. Mangān ṇode yāṅkuk;

Ekānitä nākṇo ekānina iwetkuk;

*Abā ketna bure kāda iriri iwankaye ābot gāmotka-kengān kaṅ
yepmaṅpa yāk.*

Sam 110:1

^{36h} Unita Isrel āmawebe in kudup nadākinik ṇode tāṅput; Inā Jesu pāya kwakāp terak utkuṅo u Anututä iwoyāṅpāṅ Ekāni intājukun-inik irekta teṅkuk. Ba Jesu u Kristo, āmawebenaye yāmagurekta iwoyāwani ubayāṅ yāṅpāṅ yāṅkwawa taṅkuk yāk.

Āmawebe māyaptä bānepi sukureṅkuṅ

³⁷ⁱ Tāṅpākaṅ Pitatā man yāṅkuko uwä āmawebe bānepi yāpurinik tāṅpāpāṅ Pitakāt aposoro ātu ṇode yāwetkuṅ; Eruk notniye, nin jide tānayāṅ? ^{38j} Yāṅjirā Pitatā yāwetkuk; In kuduptagān injin injin bānepjin sukurewākaṅ Jesu Kristo wāpi terak ume ārut tamijirā momijin kaṅ paorān yāk. Ude tāṅjirā Anututä Kudupi Munapik, bānep ironita api tamek yāk. ^{39k} Imata, bian Ekāni Anutunintā injinta ba nanakjiyeta ba āmawebe komeni komeni it yāpmāṅ kukaṅ u inita yāmagurayāṅ tāyak u kuduptagān Kudupi Munapik tamikta yāṅkehārom taṅkuk yāk.

^{40l} Pitatā man ātukāt yāpurārātpāṅ umun man ba jukuman ṇode yāwetgān tāṅkuk; Inā āma waki tāṅpani ābot ṇo kowata yāpnayāṅ tākaṅ uwä yabāṅ umuntaṅ yepmaṅpeṅ ābāṅjirā tāmagutnayāṅ yāk. ^{41m} Tāṅpākaṅ kepma ugān āmawebe 3000tā Pitatā Jesu tāṅo manbiṅam yāwerirān nadāṅpāṅ iyap tāṅjirā ume ārut yāmiṅjirā Jesu tāṅo ābotken yāput peṅkuṅ. ⁴²ⁿ Ude tāṅpāṅ aposorotā Jesu tāṅo kādet niwetpāṅ niwoṅārewut yāṅpāṅ nadākinik tāṅpani pāke unitā ehutpāṅ kepmani kepmani abā kubā-kengān it tāṅkuṅonik. Tāṅpāṅ bānep kubāgān terak tāṅkentāk kowata kowata tāṅpeṅ kuṅatkaṅ kubā-kengān itpāṅ kārāga^o naṅit Anutu-ken yāṅapik epān tāṅit tāk tāṅkuṅonik.

^f 2:32 Apos 1:8 ^s 2:33 Apos 1:4, 7:55-56 ^h 2:36 Apos 5:30-31 ⁱ 2:37 Luk 3:10,12;
Apos 16:30 ^j 2:38 Luk 24:47; Apos 3:19 ^k 2:39 Ais 57:19 ^l 2:40 Lo 32:5; Plp 2:15
^m 2:41 Apos 2:47, 4:4; Apos 5:14 ⁿ 2:42 Apos 20:7 ^o 2:42 Kārāgata yāyak uwä Ekāni
tāṅo dākum naknakta yāyak

Bānep kubāgān tānpāṅ sākgāmān itkun

43^p Kadāni uken aposorotā kudān kudupi āmatā tānaṅi nāmo tāṅit, Anutu tāṅo kehāromi kwawak pewā ahāṅirā āmawebe māyaptā Anututa nadāwā inide kubā tāṅkun. 44^q Tānpākaṅ nadākinik tāṅpani pāke unitā ānok kubāgān itpāṅ tuṅum imaka kudup uwā nin kuduptagān tāṅo yāṅ nadānpāṅ tāṅkentāk kowata kowata tāk tāṅkuṅonik. 45^u U komeni ba tuṅumi āma ātuta yāniṅ kirenpāṅ moneṅ yāpmānpāṅ noripaki kubā imaka kubāta wāyāṅewānā tāṅkentāṅ imik tāṅkuṅonik. 46^r Tānpāṅ kepma kepma kudupi yot gānaṅ āro kubā-kengān itpāṅ Anutu inīṅoret tāṅkuṅonik. Tāṅkaṅ ketem ba kārāga uwā, yot kubākubāken penta itpāṅ bānep kubāgān peṅpāṅ oretoret terak nak tāṅkuṅonik. 47^s Tāṅkaṅ kadāni kadāni Anutu wāpi yānpāṅ inīṅoret tāṅkuṅonik. Sākgāmān ude kuṅarirā āmawebe kuduptā gāripi nadāṅ yāmik tāṅkuṅonik. Tānpākaṅ kepmani kepmani Ekānitā epān tāṅjirān āmawebe ātu bānep sukurenpāṅ Anututa biṅam tānpāṅ nadākinik tāṅpanitā ābotken yāpurārāt tāṅkuṅonik.

Pitatā āma kubā yāpān tāgaṅkuk

3 1^t Eruk kadāni kubāta Pita kenta Jon kudupi yot gānaṅ ārodayāṅ kuṅkumān. U Anutu-ken yāṅapik man yākyāk kadāni, 3^k kirok bipāda kuṅkumān. 2^u Kuṅpāṅjā kaṅkumān; Āma kubā, miṅitā inide kwāyāhāneṅ bāyānpāṅ tewani u irirān. Āma uwā kepma kepma noriyetā yāṅikṅat yāpmāṅ pāṅku kudupi yot tāṅo yāma kubā, wāpi Yāma Sākgāmān uken tek tāṅkuṅonik. Tewākaṅ āma unitā āmawebe kudupi yot gānaṅ āroṅirā yabānpāṅ moneṅta ketkewat tāṅkukonik. 3^s Eruk Pita kenta Jon kudupi yot gānaṅ āroṅirān āma kwāyāhāneṅ tāṅpani unitā yabānpāṅ moneṅta yāṅapiṅkuk. 4^v Yāṅapiṅirān Pita kenta Jontā kaṅ tāpāneṅpāṅ Pitatā man ṅode iwetkuk; Nibā! yāk. 5^y Yāwānā āma unitā imaka kubā kāwep namida yāṅ yākamān yāṅkaṅ dapun tāropigān yabāṅkuk. 6^w Tāṅjirān Pitatā iwetkuk; Nāk moneṅ nāmo upāṅkaṅ imaka kubā nākken itak u tāga gamayāṅ. Uwā ṅode; Jesu Kristo Nasaret nanik unitāṅo wāpi terak ṅode gāwetat; Gāk pidām taṅpāṅ akuṅkaṅ ku! yāk.

7^u Ude iwetpāṅ Pitatā āma kwāyāhāneṅ tāṅpani unitāṅo kerī bure kāda inītpāṅ tāṅkentāṅ imīnpāṅ pāṅaku teṅkuk. Teṅjirān uterākgān āma unitāṅo gukuri kuroṅi kehārom taṅkun. 8^x Ude tānpāṅ pidām taṅpāṅ akuṅpāṅ kuṅat yabāk-yabāk tāṅkuk. Tāṅkaṅ Pita Jon-kāt kuṅkaṅ āma unitā tāṅoret terak kumaṅ Anutu wāpi inīṅ orettāṅ kudupi yot yewa gānaṅ āroṅkun. 9-10^z Āma u akumaṅ kuṅatkaṅ Anutu wāpi inīṅ orerirān

^p 2:43 Apos 5:11 ^q 2:44 Apos 5:12, 6:8; Apos 4:32-35 ^r 2:46 Luk 24:53

^s 2:47 Apos 2:41, 6:7; Apos 11:21,24 ^t 3:1 Apos 10:3,9,30 ^u 3:2 Jon 9:1; Apos 14:8

^v 3:4 Apos 14:9 ^w 3:6 Apos 3:16, 4:10; Apos 16:18 ^x 3:8 Jon 5:14; Apos 14:10

ämawebetä kanpän node nadänkuḡ; Äma ḡo kwäyähäneḡ tänpäni Yäma Säkgämän-ken moneḡta yänapiwani ukeḡo! yäk. Ude kanpän nadäwä inide kubä tänpäpän jäkjäk yänkuḡ.

Pitatä kudupi yot gänaḡ manbiḡam yänahänkuk

¹¹ Tänpäkaḡ ämawebe päke u biḡam u nadänkaḡ kikḡutpän bäräḡeḡ kumaḡ kudupi yot täḡo bäḡup moräki wäpi Solomon täḡo bäḡup, Pita Jontä itkumän-ken u kuḡpän kaḡkuḡ; Äma kwäyähäneḡ tänpäni unitä Pita kenta Jon kerigän yäpmän wädänkaḡ irirän. ¹² Ämawebetä bäräḡeḡ äbänjirä yabänpän Pitatä yäwetkuk; Isrel ämawebe, imaka dapunjin-ken ahätak ḡonita imata kikḡutpän-nadäwätäk täkaḡ? Ba dapun täḡi imata nibäkaḡ? In nekta node käwep nadäkaḡ; Iniken kehäromi terak, ba ini äma siwoḡi unita äma ḡo yäpän täḡawäpän tewän kuḡatak ḡo. Ude nämo! ¹³^y Oranin Abraham, Aisak ba Jekop täḡo Anututä epän ämani Jesu unita wäpi biḡam ärowani imiḡkuk. Imiḡkuko upänkaḡ inä äma u iwan keri terak teḡkuḡ. Tänpäkaḡ kadäni Pailattä jop tewa kwän yän yänjirän intä nämoinik yän yänpän Jesuta mäde ut imiḡkuḡ. ¹⁴ Jesu u kudupi, siwoḡi-inik upänkaḡ intä unita bitnänpän Pailat iweräpän äma kumän-kumän urani kubä jop tewän kuḡkuk yäk. ¹⁵^z Bureni! Inä irit täḡo mäheḡi urä kumbukopän Anututä kumbani-ken nanik yäpmän päḡaku kwawak peḡirän kaḡkumaḡo u täwet ahäkamäk yäk. ¹⁶ Tänpäkaḡ Jesu u, unita nadäkinik tänpän wäpi biḡam kehäromi terakgän äma intä kanpän nadäwani ḡokeḡo täḡatak yäk. Bureni, nadäkinik Jesutä pewän ahäk täkaḡ unitä äma dapunjin-ken itak ḡo yäpän täḡakaḡ.

¹⁷^a Upänkaḡ notnaye, in ba watä ämajiyetä mebärini nämo nadäwä tärewäpän Jesuta kädet ude täḡ imiḡkuḡ yän nadätat. ¹⁸^b Ude täḡkuḡo upänkaḡ node nadäwut; Anututä bian profet kudup meni terak iniken iwoyäwani Kristotä komi nadänpän api kumbek yän yänahäk täḡkuk. Eruk, kudän intä täḡ imiḡkuḡo uterak Anututä täḡpewän iniken man biani u bureni ahänkuk. ¹⁹^c Unita in bänep nadäk-nadäk waki u mäde ut imiḡpän bänepjin sukureḡpän Anutu-ken kut! Ude täḡjirä Anututä momijin täḡa api ärut tamek yäk. ²⁰ Ba Ekäni ini uwä bämoḡjin-ken it tamiḡpän api täḡpidäm taḡ tamik täḡpek. Ba Jesu, Anututä äma in wakiken nanik tämagutta bian iwoyän tamiḡkuko u imaka, api tamek yäk. ²¹ Tänpäkaḡ apiḡowä Jesu kunum gänaḡ itkaḡ kadäni Anututä imaka imaka kudup täḡkodak takta peḡkuko, kadäni unita itsämänḡtak. Kadäni unita bian Anututä iniken profet kudupiniye u meni terak yänahänkuk. ²²^d Tänpäkaḡ bian profet udewani kubä wäpi Moses unitä node yänkuk;

^y 3:13 Kis 3:6,15; Mat 22:32; Luk 23:13-25; Apos 2:23, 7:32 ^z 3:15 Apos 1:8,

2:36; Apos 4:10 ^a 3:17 Luk 23:34, 1Ti 1:13 ^b 3:18 Luk 24:27 ^c 3:19 Apos 2:38

^d 3:22 Lo 18:15,18-19; Apos 7:37

Anutu Ekänijin unitä notjinpak kubä profet näk ɲodewani ahäkta api iwoyäwek yäk. Äma u ahänpän man kädet täwerirän nadänpän inä unitäno meni jinom ugän kaɲ iwarut yäk. ²³Täɲ, äma kubätä profet unitäno mani nämo buramiwayän täko uwä Anututä yäpmän daniɲpän inigän tewän pänku kumänpän paotiniɲ api täɲpek yän yänjuk.

²⁴Bureni, profet biani Anutu täno manbiɲam yänjahäk täɲkuɲo u, Samuel-ken yäput peɲkaɲ u mädeni-ken profet ätu ahän yäpmän äbuɲo u kuduptagäntä äma udeyani kubä kome terak api ahäwek yän yänjuk. Eruk bian ude yänjukɲo kadäni u ahätak ɲo yäk. ^{25e} Imaka tägatäga Anututä tamikta profet meni terak yänkehärom taɲpän oraniye-kät topmäk-topmäk kubägan täɲkuko, in u yäpmäkta biɲam täkaɲ yäk. Nadäkaɲ? Anutu uwä orajin pähap Abraham ɲode iwetkuk; Gäkɲo oraɲka kubä terak ämawebe äbot komeni komenita iron pähap api täɲ yämet yäk. ^{26f} Eruk, Anututä epän ämani u iwoyänpän iniɲ kireɲpewän kome ɲo terak inken jukun ahänjuk. Epän ämani uwä Abraham ba profet ätutä ude api ahäwek yän bian yänkuɲo ude. Täɲpakaɲ iron pähap api täɲ yämet yän Abraham iwetkuko u ɲode; In kubäkubätä kädet wakiwaki u peɲpän bäneɲjin sukurewut yänpän täɲkentän tamikta epän ämani u tewän äpuk yäk.

Pita kenta Jon komi yotken yepmanɲukɲ

4 ^{1s} Eruk Pita kenta Jon ämawebe manbiɲam yäwerirän bämop äma ätukät äma Satyusi äbotken nanikkät kudupi yot täno watä äma unitäno intäjukun äma unitä ahän yämiɲuk. ^{2-3h i} Äma yarä uwä ämawebe manbiɲam ɲode yäwet täɲkumäno unita kokwawak nadän yämiɲuk; Jesu uwä kumbani-ken nanikpän kodak taɲpän akuɲkuko unita ämawebe kumbani udegän api kodak taɲpeɲ akuɲ moreneɲ. Man ude yäwerirän nadänpän Pita kenta Jonta kokwawak nadänpänä manken yepmanayän nadänkuɲopän kome bipänpän kwep kaɲ yänpän yepmäɲitpän jop komi yotken pänku yepmanpä patkumän. ^{4j} Ude täɲkuɲo upänkaɲ ämawebe mäyaptä Jesu täno manbiɲam nadän morenpän Jesuta nadäkinik täɲ imiɲuk. Täɲpakaɲ kepma uken ämawebe mäyap-inik Jesuta nadäkinik täɲpän Jesu täno äbotken yäput-peɲirä äbot u 5,000 ude täɲjuk. Täɲpakaɲ äbot 5,000 uwä äma ekäni-gänpän daniwani, webe ironikät nämo.

Pita kenta Jon manken itkumän

⁵Eruk patkuɲo yänewänä Juda äma ekäni ekäni, ba watä ämakät Parisi äma unitä Jerusalem yotpärare-ken käbeyä täɲjuk. ⁶Käbeyä

^e 3:25 Stt 22:18; Gal 3:8 ^f 3:26 Apos 13:46 ^s 4:1 Luk 22:4,52 ^h 4:2 Apos 23:8

ⁱ 4:3 Apos 3:1 ^j 4:4 Apos 2:41

tänjkuŋo uwä bämop äma intäjukun tänpäni wäpi Anas, Kaifas, Jon, Aleksada ukät nägät moräkiye ätukät käbeyä bok tänjkuŋ. ^{7^k} Käbeyä tänpän Pita kenta Jon u yän-yäkŋat päbä yepmaŋpäŋ yäwet yabänjkuŋ; Ek imataken kehäromi upän yäpmänjkaŋ imaka u täŋkumän? Ba netä wäpi terak täŋkumän?

^{8^l} Eruk, Kudupi Munapiktä Pita uwäk tänjirän ŋode yäwetkuk; Isrel ämawebe täŋo äma ekäni ekäni ba watä äma, ^{9ⁱⁿ} nektä äma kwäyähäneŋ tänpäni täŋkentän imiŋkumäko unita yänpäŋ ba niwet yabäkaŋ? Ba jide tänpän äma unitä tägaŋpeŋ kuŋkuko unita nadäna yänpäŋ yäkaŋ? ^{10^m} Mebäri unita nadänayän yäwäwä in ba Isrel ämawebe kudup ŋode täwera nadäwut; Jesu Kristo, Nasaret nanik u wäpi terak äma kwäyähäneŋ tänpäni u tägaŋpeŋ akumaŋ kuko apiŋo iŋamjin-ken itak ŋo yäk. Tänpäkaŋ Jesu u intä bian iŋitpäŋ päya kwakäp terak utkuŋ. Täŋkuŋo upänkaŋ Anututä kumbani-ken nanikpäŋ äneŋi yäpmän päŋaku teŋkuko kodak itak yäk. ^{11ⁿ} Jesuta man ŋode kudän täwani pätak;

*Bek yot tänpänitä kawä wawäpäŋ maŋpä kuŋkuŋo upänkaŋ apiŋo bek
bämopi kehäromi intäjukun ude itak. Sam 118:22*

Eruk bek bämopi u Jesu. ^{12^o} Nadäkaŋ? Kome terak nanik äma kubätä waki keri-ken nanik täga nämo api nimagurek. Nämoinik! Jesu u kubäŋpäŋ komen ämawebe nin nimagurekta iniŋ kirewani.

Äma täŋo man nämo buramine

¹³ Pitatä ude yänjirän äma ekäni ekäni unitä nadäwätäk pähap tänjkuŋ. Pita kenta Jon uwä nadäk-nadäk yot gänaŋ nämo ärowani. U äma jopigän upänkaŋ umunkät nämo, man kehäromigän yänjahänjirän yabänpäŋ-nadäwä inide kubä täŋkuk. Tänpän bian yarä uwä Jesu-kät kuŋarirän yabänjkuŋo upän nadänpewä kuŋkuk. ¹⁴ Tänpäkaŋ äma kwäyähäneŋ tänpäni u imaka, gupi tägaŋkuko u bok wädänjirän yabänpäŋ kowata man kubä yäwetta wäyäkŋewä wawäpäŋ penkuŋ.

¹⁵ Kowata yäwetta wäyäkŋewä wawäpäŋ Pita kenta Jon yän-yäwat-pewä käbeyä penpäŋ yäman päŋku irirän inigän itkaŋ ŋode yänpäŋ-nadänjkuŋ; ^{16^p} Nin äma yarä ŋonita jide tänayän? Kudän kudupi inipärik kubä tänjirän Jerusalem naniktä biŋam kudup nadän morekaŋ yäk. Unitä nintä nämo täŋkumän yän äwo täga nämo yäne. ¹⁷ Man unitä komeni komeni kuŋat morenjirän kudup nadän moreneŋo udetä äma yarä u umun man yäwetpena äma unitäŋo wäpi terak ämawebe wari yänjahänpäŋ yäwetdentawä yäk. ^{18^q} Eruk, ude yänpäŋ Pita kenta

^k 4:7 Mat 21:23 ^l 4:8 Mat 10:19-20 ^m 4:10 Apos 3:6,13-16 ⁿ 4:11 Mat 21:42

^o 4:12 Mat 1:21 ^p 4:16 Jon 11:47 ^q 4:18 Apos 5:28,40

Jon yānpewä äbānpān ŋode yāwetkuŋ; Ek Jesu wāpi terak āma āneŋi yāwetpān yāwoŋārek nāmoinik tādeŋ yāk. ¹⁹ Ude yāŋirā kowata ŋode yāwetkumān; Injin kaŋpān nadāwut yāk. In tāŋo man buramiŋkaŋ Anutu tāŋo man pekta Anututā nadāwān tāgawek ba nāmo? ²⁰ Imaka kaŋpān nadāk tāŋ yāpmān ābumāko u kābop tāga penaŋi nāmo yāk. ²¹⁻²² Ude yāwānā eruk Juda āma ekāni ekānitā āma yarā u bārāpi u ba u yāmikta nadāk kubā nāmo yāpuŋo unita āneŋi jop yājiwāt-inik tāŋpān peŋ yāwetpewä kuŋkumān. U imata, āma kwāyāhāneŋ tāŋpani u tāgawani bumik, obaŋ 40 ude irepmiranipān yāpān tāgaŋkuko unita āmawebe pāke unitā kaŋpān nadāŋkuŋ; ŋowā Anutu-ken nanik kudān kudupi kubā yāŋ nadāŋpān Anutu iniŋoret tāŋkuŋ.

Anutu tāŋo āboriyetā Anutu-ken yāŋapiŋkuŋ

²³ Eruk, Pita kenta Jontā ekāni ekāni tāŋo kābeyā-ken naniktā āpāmaŋ ābot tāŋpani noriye-ken kuŋkumān. Tāŋpān bāmop āma intājukun tāŋpani-kāt Juda tāŋo ekāni ekānitā man yāwetkuŋo u kumān yāwetkumān. ²⁴ Yāwerān nadāŋpān bānep nadāk-nadāki kubā-kengān peŋpān Anutu-ken oretoret terak ŋode yāŋapiŋkuŋ; Ekāni pāhap, gāk kunum, kome, gwāgu pāhap ba imaka mebāri mebāri uterak itkaŋ u kudup yāŋiri ahāŋkuŋ. ²⁵ Tāŋpākaŋ Kudupi Munapikka iniŋ kireŋpewi unitā oranin pāhap Devit, watā āmaka meni tāŋpidām taŋirān man ŋode yāŋkuk;

Āma ābori ābori imata kokwawak taŋi nadāk tākaŋ?

Ba ima mebārita tāŋpāwak tākta man topmāk tākaŋ? Upāŋkaŋ tāga nāmo api tāneŋ.

²⁶ *Tāŋpāŋ komeni komeni tāŋo intājukun āmatā kābeyā tāŋpāŋ Ekāni ba iwoyāwani Kristota iwan tāŋ yāmikta man yāŋpān-nadāk tāk tākaŋ.*

Sam 2:1,2

²⁷ O Anutu, Devit tāŋo man uwā bureni ahāŋkuk. Jerusalem yotpārare ŋoken Herot kenta Pailat-kāt Isrel āma ātu, ba guŋ ābotken nanik ātu unitā kudupi epān āmaka Jesu iwoyāŋkuno u utta kābeyā tāŋpāŋ man topuŋ. ²⁸ Tāŋpākaŋ gākŋaken nadāk-nadākka ba kehāromikatā ude kaŋ ahāwān yāŋ tawaŋ bian peŋkuno udegān iwatpāŋ tāŋkuŋ. ²⁹ Unita Ekāni, umun man āmatā niwet tākaŋ u yabāŋpān-nadāŋpān watā āmakaye nin ŋo tāŋpidām taŋ nimiŋiri manka bātakigān yāŋahāk tākāna! ³⁰ Tāŋpākaŋ kehāromika kaŋ niwoŋāre. Gāk ketkatā kāyām ikek yāpmān pāŋaku kaŋ yepmaŋ. Ba kudupi epān āmaka Jesu u wāpi terak kudān kudupi mebāri mebāri kaŋ tā.

^r 4:19 Apos 5:29 ^s 4:24 Kis 20:11; Neh 9:6; Sam 146:6 ^t 4:27 Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Apos 3:13 ^u 4:28 Apos 2:23 ^v 4:29 Efe 6:19

^{31 w} Eruk, yāṅapik man ude yāṅpāṅ irirā yot kābeyā itkuṅo unitā kwayṅkuk. Tāṅpākaṅ Kudupi Munapiktā ābot tāṅpani u kudup uwāk tāṅjirān u punin terak Anutu tāṅo man gwāk pimiṅpāṅ bātakigān yāṅahāk tāṅkuṅ.

Ābot tāṅpanitā bānep kubāḡān terak kuṅatkuṅ

^{32 x} Tāṅpākaṅ nadākinik tāṅpani kuduptagān bānep kubāḡān peṅkuṅ. Tāṅpāṅ imaka pat yāmiṅkuṅo u nākṅo-gākṅo yāṅ nāmo yāṅkuṅ. Nāmo, imaka kudup pat yāmiṅkuṅo u nin kudup tāṅo yāṅ yāk tāṅkuṅ. ^{33 y} Tāṅpākaṅ aposoroniyeṭā Ekāni Jesu kumbani-ken naniktā akuṅkuko unitāṅo manbiṅam man ba kudān kehāromi terak yāṅahāṅ yāpmāṅ kuṅkuṅ. Tāṅjirā Anutu tāṅo orakorakitā bāmopi-ken taṅi tokṅeṅ patkuk.

^{34 z} U bāmopi-ken kubātā jāwāri nāmo kuṅatkuṅ. Epān tobāt ba tuṅum ikek itkuṅo u āmata yāmiṅpāṅ moneṅ yāpuṅ. ³⁵ Moneṅ yāpmāṅpāṅ aposorota yāmiṅjirā yāpmāṅ daniṅpāṅ noriye ātu ketem tuṅumta wāyākṅek epān tāk tāṅkuṅo uterakḡān yāmik tāṅkuṅonik.

^{36 a} Tāṅpākaṅ ābot u gānaṅ nanik āma kubā wāpi Josep, Livai ābotken nanik kubā, kome tāpuri kubā wāpi Saiprus u nanik. Tāṅkaṅ aposorotā wāpi kubā Banabas yāṅ iwetkuṅ. U ninin man terak āma bānep tāṅpidām tāwani. ³⁷ Tāṅpākaṅ āma unitā epāni tobāt yāniṅ kireṅpāṅ moneṅ yāpmāṅpāṅ aposorotā yāpmāṅ danikta kudup peṅkuṅ.

Yanāpi yarātā tāṅyākṅarani tāṅkumān

5 ¹ Tāṅ, ābot tāṅpani u gānaṅ nanik yanāpi yarā wāpi Ananias Safaira u imaka, epān tobāri āmata yāniṅ kireṅpāṅ moneṅ yāpumān. ^{2 b} Ude tāṅpāṅ Ananias yanāpi bānep kubāḡān peṅpāṅ Ananiastā moneṅ morāki inita kābop peṅkaṅ morāki yāpmāṅ pāṅku aposoro kerik-ken peṅkuk. ^{3 c} Eruk ude tāṅjirān Pitatā Ananias iwetkuk; Gāk imata bānepka-ken Satan yāṅikṅat pābā tewi irirān epān tobātka terak moneṅ yāpuno unitāṅo morāki gākṅata kābop peṅkun? U Kudupi Munapik tāṅikṅarani tāyan! ⁴ Nadātan? Nin nāmo peṅ gāwetkumāṅ. Gākṅaken gārip terak epān tobātka āmata yāniṅ kireṅpāṅ moneṅ yāpun. Ba moneṅ yāpuno u imaka, gākṅata biṅam unita moneṅ upāṅ imaka u ba u tāṅpayāṅ nadāṅpāṅ tāga tāṅpen yāk. Upāṅkaṅ imaka nāmo tānaṅi tākta imata nadāṅkun? Nadātan? U nin nāmo tāṅ-nikṅatan, u Anutu tāṅikṅatan yāk. ⁵⁻⁶ Pitatā man ude yāṅjirān nadāṅpāṅ uterakḡān Ananias Pita dubini-ken kumāṅpāṅ maṅ patkuk. Kumāṅpāṅ parirān āma gubaṅi gubaṅitā manbiṅam u nadāṅpāṅ bārāṅeṅ ābā Ananias tektā uwāk tāṅpāṅ yāpmāṅ pāṅku āneṅkuṅ. Ude tāṅjirā āmawebetā umuri ahāṅkuko unitāṅo manbiṅam nadāṅpāṅ umun pāhap tāṅkuṅ.

^w 4:31 Apos 2:4 ^x 4:32 Apos 2:44 ^y 4:33 Apos 2:47 ^z 4:34 Apos 2:45

^a 4:36 Apos 11:22-26; Apos 13:2-3 ^b 5:2 Apos 4:34-35 ^c 5:3 Jon 13:2

7Tānpānj 3 auas ude tāreņirān Ananias webeni, āpitā kumbuko u nāmo nadānkaņ Pitaken kuņkuk. 8Pānku kawān Pitatā iwetkuk; Ek monēj, epān tobāt terak yāpumāno u kudup nimimān ba nāmo? Yāwānā Safairatā iwetkuk; Ei, u kumān tamimāk yāk. 9Ude yāwānā Pitatā iwetkuk; Etānj, ek imata bānep kubāgān tānpānj Ekāni tāņo Kudupi Munapik tāņjkaņarani tāmān? Ņo yabā! Āma āpka yāpmānj pānku āneņpeņ ābā yāma-ken itkaņ ņo yāk. Gāk imaka, udegān yāpmānj pānku ānenayānj yāk. 10Pitatā man ude yāņirān uterakgān Safaira Pita dubini-ken kumānpānj maņ patkuk. Kumānpānj parirān āma gubaņi gubaņi ukeņonitā āneņi ābā kaņpānj komegup yāpmānj pānku āpi dubini-ken āneņkuņ. 11Ude tāņirā āmawebe ābot tāņpani kuduptagān ba āmawebe gāgāni ātu manbiņam u nadāņkuņo unitā bumta umuntaņkuņ.

Aposorotā kudān kudupi pewā ahāņkuņ

12^d Tānpākaņ kadāni uken aposorotā kudān kudupi mebāri mebāri āmawebe bāmopi-ken pewā ahāņkuņ. Tānpānj aposoro-kāt nadākinik tāņpanitā kudupi yot yewa gānaņ āronpānj bāgup kubā wāpi Solomon tāņo bāgup uken ānok kubāgān itpānj kābeyā tāk tāņkuņonik. 13Tāņirā āmawebe gāgānitā nadākinik tāņpanita bānep tāga nadānj yāmik tāņkuņopānj umuntaņpānj bok nāmo it tāņkuņonik. 14^e Upānkaņ kepma kepma āma māyaptā Ekānita nadākinik tānpānj nadākinik tāņpani ābot ukāt yāpurārātpānj ānok pāhap kubāgān tāņkuņ. 15Tānpākaņ biņam nadānpānj āmatā noriye kāyām mebāri mebāri nitek yānj-yākņat yāpmānj kuņkuņ. Edaptā Pita terak yāpurirān wāranitā kāyām ikek uterak kuņirān kaņ tāgawut yānpānj kādet gāgāni-ken bukā ba gāraņ terak yepmak tāņkuņonik. 16^f Ba āmawebe ānok pāhap yotpārare tāpuri tāpuri Jerusalem dubini-ken naniktā noriye kāyām ikek ba mājotā magārani yānj-yākņat yāpmānj ābuņ. Tāņirā aposorotā u kudup yāpā tāgaņkuņ.

Juda āmatā aposorota iwan tāņ yāmiņkuņ

17^g Aposorotā ude tāņirā bāmop āma intājukun tāņpani-kāt noriye Satyusi ābotken nanik unitā yabānpānj ninpānj nirepmiņkaņ yānj nadānpānj kokwawak pāhap nadānj yāmiņkuņ. 18Ude tānpānj aposoro u yepmāņitpānj yotpārare unitāņo komi yotken yepmaņkuņ. 19-20^h Tānpākaņ bipani ugān Ekāni tāņo aņero kubātā ābā yāma dātpānj aposoro u yānj-yākņat yāpmānj yāman āpmonpānj ņode yāwetkuk; In kudupi yotken kuņpānj āmawebe irit kuņat-kuņat kodakita manbiņam kudup yāwetpānj yāwoņārek tāņput yāk. 21Yāwerānā mani buramiņpānj kome yāneņirān kudupi yotken pānku aņerotā yāwetkuko udegān Anutu tāņo manbiņam āmawebe yāwetpānj yāwoņāreņkuņ.

^d 5:12 Apos 2:43, 14:3 ^e 5:14 Apos 2:41, 21:20 ^f 5:16 Mak 6:56; Apos 19:11-12

^g 5:17 Apos 4:1-2,6 ^h 5:19 Apos 12:7-10

Yäwetpāṅ yāwōṅārek tāṅ irirā kābeyā yot kubāken bāmop āma intājukun tāṅpani-kāt noriye ātu unitā yāṅpewā Juda āma ekāni ekāni ba watā āma kudup ābākaṅ kābeyā taṅi tāṅkuṅ. Kābeyā tāṅpāṅ aposoro yāṅ-yākṇat yāpmāṅ ābākta komi āma ātu yāwet-pewā komi yotken kuṅkuṅ. ²² Komi yotken kuṅpāṅ aposorota wāyākṇewā waṅkuṅ. Wāyākṇewā wawāpāṅ āneṅi āyāṅutpeṅ pāṅku kābeyā tāṅkuṅ-ken ahāṅpāṅ yāwetkuṅ; ²³ Aposoro komi yotken nāmo itkaṅ! Nin kumāṅo u yāma kehāromi-inik tāṅ-tāpānewani irirān watā āmatā watā irirā yabāmāṅ. Tāṅpākaṅ yāma dātpāṅ gānaṅ unu kubā nāmo kamāṅ yāk. ²⁴ Ude yāṅirā kudupi yot tāṅo watā āma unitāṅo intājukun āmakāt bāmop āma intājukun tāṅpani unitā nadāṅpāṅ-nadāwātāk pāhap tāṅpāṅ yāṅkuṅ; Jide ahātak?

²⁵ Nadāwātāk ude tāṅ irirā āma kubātā ābāṅpāṅ yāwetkuk; Ai, nadāwut! Āma komi yotken yepmaṅkuṅo ukeṅowā kudupi yotken kuṅo āmawebe yāwetpāṅ yāwōṅārek epān tāṅ itkaṅ yāk. ²⁶ ⁱ Ude yāwānā kudupi yot tāṅo watā āma unitāṅo intājukun āmatā noriye yāmagurānkaṅ pāṅku aposoro yepmāṅitpāṅ kābeyā-ken yāṅ-yākṇat yāpmāṅ ābuṅ. Komi nāmo yāmiṅkuṅ. Jop yāṅ-yākṇat yāpmāṅ ābuṅ, āmawebetā mobātā nidāpneṅ yāṅ nadāṅpāṅ.

Aposoro umunkāt nāmo kuṅatkuṅ

²⁷ Yāṅ-yākṇat yāpmāṅ kābeyā taṅiken ābāṅpāṅ Juda āma ekāni ekāni iṅamiken yepmaṅkuṅ. Yepmaṅirā bāmop āma intājukun tāṅpanitā ṅode yāwet yabāṅkuṅ; ²⁸ ^j Nadāwut! Nin āma u wāpi terak āmawebe yāwetpāṅ yāwōṅārekta yājiwāt man kehāromi-inik tāwetkumāṅo u nāmo nadāṅkuṅ ba? Upāṅkaṅ tākaṅ ṅo kawut yāk. In nintāṅo man irepmitpāṅ manbiṅam yāṅahāntāṅ kuṅirā Jerusalem komeken nanik āmawebe kudup nadāṅ morekaṅ yāk. Ba ugān nāmo. Āma unitāṅo kumāk-kumāki nintā terakgān wohutta ehurani tāk tākaṅ!

²⁹ ^k Ude yāwerānā Pitakāt aposoro ātutā yāṅkuṅ; Ude nāmo! Āma tāṅo man buramiṅkaṅ Anutu tāṅo man māde utnaṅi nāmo pātak yāk. ³⁰⁻³¹ ^{l m} In Jesu u pāya kwakāp terak bureni utpewā kumbuk. Upāṅkaṅ oranin tāṅo Anututā kumbani-ken nanikpāṅ wādāṅ tādot pāro ini keri bure kāda wāpi biṅam ikek teṅkuko itak yāk. Āma u Anututā intājukun āma ārowani ba waki keri-ken nanik nimagurani wāp ude imiṅkuk. Tāṅpākaṅ āma unitā tāṅkentāṅ yāmiṅirān Isrel āmawebetā kādet wakiwaki peṅpāṅ bānep sukureṅirā momini api peṅ yāmek yāk. ³² ⁿ Imaka imaka āma uken ahāṅ imiṅkuṅo u dapunintā yabāṅitna ahāṅkuṅ. Tāṅpāṅ āma unitāṅo manbiṅam uwā Kudupi Munapiktā tāṅ-mehamtaṅ nimiṅirān

ⁱ 5:26 Mat 14:5 ^j 5:28 Apos 4:18; Mat 27:25 ^k 5:29 Apos 4:19 ^l 5:30 Apos 3:15

^m 5:31 Apos 2:33-34; Efe 1:20; Hib 2:10, 12:2 ⁿ 5:32 Apos 1:8

yājahāk tākamān. Nadākaŋ, Kudupi Munapik u āmawebe Anutu tāŋo mani buramik tākaŋ unita yāniŋ kirewani.

^{33 °} Aposorotā man ude yāŋirā nadānpān Juda āma ekāni ekānitā kubiri pāhap nadānpān man topmānpān kumān-kumān kaŋ dāpna yān yāŋkuŋ. ^{34-35 p} Man ude yān irirā ukāt nanik kubā wāpi Gamalieltā noriye iŋamiken akuŋkuk. Gamaliel uwā Parisi āma tāŋo Baga man yāwoŋārewani āma kubā. Āmawebe kuduptā Gamaliel u oraŋ imik tāŋkuŋonik. Eruk, Gamalieltā akuŋpān kudupi yot tāŋo watā āma yāwerān aposoro yāma-ken yepmaŋpā irirā noriye ŋode yāwetkuk; Isrel āmanaye, in āma ābot ŋo kādet kubā yāwoŋārena yānpānā ket nadāwā tumbākaŋ kaŋ tāŋput yāk. ^{36 q} Āma kubā wāpi Teudas unitā bian tāŋkuko ukeŋo nadākaŋ? Uwā inita nāk wāpna biŋam ikek yān yāŋirān āma 400 udetā mani buramik tāŋkuŋonik. Tānpākaŋ gapmantā kumān-kumān urirā āma ukāt irani umuntaŋpān kuŋtānpā kuŋkuŋ. Ude tāŋirā unitāŋo wāpi biŋam kwawak itkuko u paotkuk. ^{37 r} Ba ātu itkaŋ gapmantā āma danik-danik kadāni-ken āma Galili komeken nanik kubā wāpi Judas, unitā gapman yāwat kirekta āma ātu yāmagurānkaŋ āmik pewā ahāŋkuŋ. Tānpākaŋ gapmantā Judas urirā noriyetā kuŋtānpā kuŋkuŋ. ³⁸ Unita ŋode tāwera nadāwut; Āma ābot ŋo imaka kubā nāmoinik yāwoŋārene. Yāniŋ kireŋpena jop kut yāk. Nadākaŋ? Kādet jide iwāt tākaŋ uwā āma tāŋo nadāk-nadāk terak iwāt tākaŋ u tānpāwā ini jop tāga api paorek yāk. ³⁹ Upāŋkaŋ Anutu tāŋo nadāk-nadāk terak tāk tākaŋ u tānpāwā tāga nāmo api yāniŋ bitnāneŋ yāk. Anutu iwan tāŋ imineŋo udetā! yāk.

^{40 s} Gamalieltā ude yāŋirān Juda āma ekāni ekāni kābeyā tāŋkuŋo unitā man yāŋkuko u buramiŋpān yānpewā aposoro yāman kuŋkuŋo u āneŋi yot gānaŋ āroŋkuŋ. Āroŋirā komi āma yāwerā pārip-pāriptā dāpmānpān Jesu wāpi terak man nāmo yājahākta yāniŋ bitnāŋkuŋ. Ude tānpān yabā kātānpewā āpāmaŋ kuŋkuŋ. ^{41 t} Tānpān aposorotā Juda tāŋo āma ekāni ekāni u yepmaŋpeŋ oretoret terak kuŋpān ŋode yāntāŋ kuŋkuŋ; Wisiknin, Anututā nibāwān tāgawāpān nadān nimiŋirān Jesu wāpita yānpān māyāk yāpmāŋkamān! ^{42 u} Tānpākaŋ epān tāk tāŋkuŋo u nāmo peŋkuŋ. Nāmoinik, kepma kepma kudupi yot gānaŋ ba āmawebetā yotken āroŋpān Jesu tāŋo manbiŋam yāwetpān yāwoŋārek tāŋkuŋ. Manbiŋam Tāga u ŋode yāwet ahāŋkuŋ; Āma Anututā āmawebe inita yāmagutta bian iwoyāŋkuko wāpi Kristo u Jesu ubayāŋ!

° 5:33 Apos 7:54 p 5:34 Apos 22:3 q 5:36 Apos 21:38 r 5:37 Luk 2:1-2

s 5:40 Apos 4:18 t 5:41 Mat 5:10-12, 1Pi 4:13 u 5:42 Apos 9:22, 17:3

Aposoro täñkentäktä äma 7 yabän ahänkuñ

6 ^{1v} Eruk kadäni uken ämawebe Jesu iwaräntäktä nadäkinik täñ imiñpän äbot täñpani yäpurärätpän yäpurärätpän it-pewä äbot tañi täñkuk. Täñirä nadäkinik täñpani ätu Grik man yäwani, ätuwä Juda man yäwani u bämopi-ken yänjwawak ahän yämiñkuk. Täñpän Grik man yäwanitä Juda man yäwani ñode yäwetkuñ; In kadäni kadäni ämawebe ketemta jop it täkañ u täñkentän yämik täkañ yäk. Täñkañ nin nanik webe kajat u imata nämo täñkentän yämik täkañ? ²Ude yänjirä nadänpän aposoro 12 unitä nadäkinik täñpani ämawebe yän-päbä äbot kubägän yepmañpän ñode yäwetkuñ; Nintä Anutu täño man yänjahäktä u mäde ut imiñkañ ketem yäpmän daniñpän yämik-yämikgän täna siwoñi nämo täñpek yäk. ^{3w} Unita notniye, in bämopjin-ken äma siwoñi kuñarani 7 ude, nadäk-nadäk täga yäpmän kuñarani ba Munapiktä uwäk täwani u yabän ahäwäkañ epän kädet udewani yabän yäwatpän täktä yepmana yäk. ⁴Ude täñpäkañ nininä kadäni kadäni epän täk takamän ude, yänjapik man ba Anutu täño mangän api yänjahäk täne.

^{5x} Ude yänjirä ämawebe päke unitä aposoro täño man kädet unita gäripi nadänpän äma ñodepän iwoyänpän yepmañkuñ; Stiven, u nadäkiniki kehäromi ba Munapiktä uwäk täkinik täñpani. Kubä Filip, kubä Prokorus, kubä Nikano, kubä Timon, kubä Pamenas, kubä Nikolas. Nikolas u Antiok komeken nanik, Juda äma nämo upänkañ iniken äbekiye oraniye täño kädet peñpän Juda täño Anutu iniñ oretoret kädet u iwarani kubä. ^{6y} Eruk äma 7 u yabän ahänpän aposoro inamiken yepmañirä aposorotä Anutu-ken yänjapik man yänkañ kerä äma uterak peñpän yäniñ kireñkuñ.

^{7z} Täñirä Anutu täño mantä weñ patkuk. Weñ parirän ämawebe mäyaptä manbiñam u nadänkañ nadäkinik täñpän Jerusalem komeken nadäkinik täñpani äbot u äbä yäpurärätpän yäpurärätpän it-pewä bäräñeñ äbot tañi täñkuk. Täñirä bämop äma mäyaptä udegän Jesu täño manbiñam u nadänpän Jesuta nadäkinik täñ imiñpän Jesu täño kädet ugän iwatkuñ.

Juda ämatä Stiven manken teñkuñ

^{8a} Eruk Stivenken Anutu täño orakoraki ba kehäromitä patinik täñirän kudän kudupi mebari mebari kehäromi nitek ämawebe bämopi-ken täñkuk. ^{9b} Täñirän kañkañ Juda äma ätutä kokwawak täñpän Stiven-kät yän-awätkuñ. Äma uwä käbeyä yot kubä wäpi Friman käbeyä yot uken

^v 6:1 Apos 4:35 ^w 6:3 1Ti 3:7 ^x 6:5 Apos 8:5 ^y 6:6 Apos 13:3, 14:23 ^z 6:7 Apos 2:41, 16:5 ^a 6:8 Apos 2:43 ^b 6:9 2Ti 1:15

käbeyä täk tänpäni. Yāṅawät irirä äma ätu Sairini, Aleksadria yotpärareken nanik ba kome taṅi yarä wäpi Silisia kenta Esia uken naniktä äbä penta itpāṅ yāṅ-awätkuṅ. ^{10 c} Eruk, Stiven-kät yāṅawätkuṅo upāṅkaṅ Kudupi Munapiktä täṅkentāṅ imiṅpāṅ nadäk-nadäk täga imiṅirān äma ekāni ekāni u Stiventä man yāṅkuko u täga nämo irepmittkuṅ. ^{11 d} Ude täṅkuṅo unita käbopgān äma ätu Stiven jopman ṅode ikṅatta yāṅ-yākṅatpāṅ yāmagutkuṅ; Nin Stiventä Moses kenta Anututa yāṅärok man yāṅirān nadäk täkamāṅ. ¹² Eruk äma unitä jopman ude yāṅirä ämawebe jopi-jopi, ba Juda äma ekāni ekāni ba Baga man yāwoṅäremani äma unitä nadānpāṅ kokwawak nadāṅkuṅ. Täṅpāṅ pāṅku Stiven iṅitpāṅ imagut yāpmāṅ pāṅku Juda äma ekāni ekāni täṅo käbeyä taṅiken teṅkuṅ. ^{13 e} Käbeyä-ken Stiven jop ikṅatta äma ätu yepmaṅkuṅ. Täṅkaṅ Stiven imagut pāṅku u tewäwä äma jopman ikṅatta yepmaṅkuṅo unitä ṅode yāṅkuṅ; Kadāni kadāni äma ṅo Anutu täṅo kudupi yot ba Moses täṅo бага man unita yāṅärok yāṅirān nadäk täkamāṅ yäk. ¹⁴ Ṽode yāṅirān nadāṅkumāṅ yäk; Jesu Nasaret nanik unitä kudupi yot u wārämupāṅ kädēt nintä iwatta Mosestä niwetpāṅ niwoṅäreṅkuko u kudup awāhutpāṅ kodaki api pewek. Ude yāṅirān nadāṅkumāṅ yäk. ¹⁵ Yāṅirä Juda äma ekāni ekāni itkuṅo u kuduptagāntä Stiven-gānpāṅ kaṅ-yāputkuṅ; Stiven iṅami dapun uwä aṅero iṅam dapun bumik äworeṅirān.

Stiventä manbiṅam yāṅahāṅkuk

7 ¹ Täṅpākaṅ bāmop äma intājukun tänpäni unitä Stiven ṅode iwet yabāṅkuk; Man äma ṅonitā yākaṅ ṅo bureni ba jop? ^{2 f} Yāwānā Stiventä yāṅkuk; Nanaye notnaye, juku peṅpāṅ man yāwayāṅ täyat u nadākot; Kadāni oranin pāhap Abraham unitä Haran komeken nämo kuṅkaṅ ini komen Mesopotemia uken irirān Anutunin kehāromi māhemi unitä ahāṅ imiṅkuk. ^{3 g} Ahāṅ imiṅpāṅ ṅode iwetkuk; Gäk komeka kujat ṅo ba ämawebekaye yepmaṅkaṅ kome näkä gāwoṅärewayāṅ täyat-ken u kaṅ ku yäk. ^{4 h} Ude iwerānkaṅ Abraham Kaldia nanik täṅo kome u peṅpāṅ Haran komeken pāṅku itkuk. Uken ittāṅgān nanitā kumbānā Anututä äneṅi peṅ iwet-pewān kome intä itkaṅ-ken ṅo äbuk yäk. ^{5 i} Täṅpākaṅ Anututä Abraham inita kome morāki täpuri kubä waki nämo imiṅkuk. Upāṅkaṅ Anututä Abraham nanak kubä nämo bāyawanipāṅ yāṅkehāromtak man ṅode iwetkuk; Gäk ba oraṅkayeta kome ṅo api taniṅ kirewet yäk. ^{6 j} Täṅpākaṅ intājukun, oraṅkayetä pāṅku äma ätutä komeken api itneṅ yäk. Ude itkaṅ kome māhem täṅo watä epān äma jopi irirä komi epān yāmiṅ yāpmāṅ kuṅirä obaṅ 400 ude api täreneṅ yäk.

^c 6:10 Luk 21:15 ^d 6:11 Mat 26:59-61 ^e 6:13 Jer 26:11 ^f 7:2 Stt 11:31 ^g 7:3 Stt 12:1

^h 7:4 Stt 11:31-12:5 ⁱ 7:5 Stt 12:7, 15:18; Stt 17:8; Lo 2:5 ^j 7:6 Stt 15:13-14; Kis 12:40

7^k Upāṅkaṅ māden, āma oraṅkayeta komi yāminayāṅ tāṅo uwā kowata nākā api yāmet yāk. Ude tāṅira oraṅkayetā kome u penpen kome ṅoken ābā itkaṅ api naniṅ oret tāneṅ yāk. 8^l Tāṅpākaṅ Anututā Abraham man ude iwetpāṅ ukāt topmāk-topmāk kubāgān pewān ahāṅkuk. Tāṅpāṅ topmāk-topmāk unitāṅo wāranita nanak āmani tāṅo gupi morāk madākta Abraham iwetkuk. Tāṅpākaṅ māden, Abrahamtā Aisak bāyaṅkuk. Bāyaṅpāṅ kepma 8 ude itkaṅ nanaki tāṅo gupi morāk madāṅkuk. Tāṅpākaṅ Aisaktā tāgaṅpāṅ Jekop bāyaṅkuk. Bāyawānkaṅ Jekoptā tāgaṅpāṅā nanakiye 12 bāyaṅkuk. Nanaki 12 uwā Juda āma nintāṅo oraniye pāhap u yāk.

9^m Eruk, oraniye u noripaki Josepta kokwawak nadāṅ imiṅpāṅ gwāki yāpmākta nadāṅpāṅ Isip komeken watā epān jop tākta yāniṅ kirewāpāṅ yāṅikṅat yāpmāṅ kuṅkuṅ. Ude tāṅkuṅo upāṅkaṅ Anututā Josepta watāni it imiṅkuk. 10ⁿ Tāṅpāṅ Anututā tāṅkentāṅ imiṅirān kome uken bārāpi mebāri mebāri ahāṅ imiṅkuṅo u kumān yārepmit moreṅkuk. Tāṅkaṅ kadāni Joseptā Isip tāṅo intājukun āma Fero ukāt man yāṅpāṅ-nadāk tāk tāṅkumān-ken ukenā Anututā nadāk-nadāk kādet tāgagān imānkaṅ man yāṅirān Fero unitā nadāṅkaṅ Josepta gāripi pāhap nadāṅkuk. Gāripi pāhap nadāṅpāṅ unita Fero uwā Joseptā Isip āmawebe tāṅo ba iniken epān āmawebeniye tāṅo yabāṅ yāwat āma ekāni kubā itta iwoyāṅpāṅ teṅkuk.

11° Tāṅpākaṅ kadāni uken edap pāhap ijiṅirān Isip kome ba Kenan kome Jekoptā itkuk-ken uken ketem kumān paot moreṅkuṅ. Paot moreṅirā ābekniye oraniyetā ketemta wāyākṅek epān tāṅpāṅ komi bumta nadāṅkuṅ. 12^p Ude tāṅkaṅ Jekoptā Isip kome wit ketem itkaṅ yāṅ biṅam nadāṅpāṅ nanakiye ketem yāpmākta Isip kome māmāram pen yāwet-pewān kuṅkuṅ. 13^q Kuṅkuṅo ābā ittāṅgān āneṅi kuṅkuṅ. Kuṅirā Joseptā yabāṅpāṅ noriye ṅode yāwetkuk; Nāk notjinpak Josep yāṅ yāwetkuk. Ude yāṅirān intājukun āmani Fero u imaka, Josep tāṅo ahāk-ahāki tāṅo mebāri nadāṅkuk. 14^r Ude yāwetkaṅ Joseptā nani Jekop-kāt āboriye kuduptagān, āmawebe 75 udetā Isip kome ābākta man pewān kuṅkuṅ. 15^s Ude tāṅpākaṅ Isip kome āpmo ittāṅgān Jekop kumbuk. Ba nintāṅo oraniye imaka udegān uken pāṅku ittāṅgān kubāpāṅ kome uken āneṅkuṅ. 16^t Kome uken āneṅkuṅopāṅ māden Jekop-kāt nanakiye tāṅo kujari u āneṅi yāpmāṅ pāṅku Sekem yotpārare, āma āneṅpani-ken u āneṅkuṅ. (Kome morāk, āma āneṅta u bian, Abrahamtā siliwa monēṅ Hamo tāṅo nanakiyeta yāmiṅpāṅ inita yāpuko u.)

^k 7:7 Kis 3:12 ^l 7:8 Stt 17:9-14; Stt 21:4 ^m 7:9 Stt 37:11,28; Stt 39:1-3; Stt 39:21-23
ⁿ 7:10 Stt 41:37-44; Sam 105:21 ^o 7:11 Stt 41:54 ^p 7:12 Stt 42:1-5 ^q 7:13 Stt 45:1-4,16
^r 7:14 Stt 45:9-11; Stt 46:27 ^s 7:15 Stt 46:1-7; Stt 49:33 ^t 7:16 Stt 23:2-20; Stt 33:19;
 Jos 24:32

Moses täjo manbiŋam

17^u Tänpäkaŋ Anututä Abraham yänkehäromtak man iwetkuko u bureni ahäkta kadäni keräp täŋkuk. Kadäni uken Jekop täjo äbot Isip kome itkuŋo u bumta weŋ patkuk. 18^v Eruk mäden Isip kome täjo intäjukun äma kodaki kubä, Josep täjo mebärita nämo nadäwani u ahänkuk. 19^w Tänpän intäjukun äma unitä Jekop täjo äbot, nintäŋo oraniye u, jop yäknatpän komi epän waki taŋi yämiŋkuk. Tänpän nanak paki api ahäwani miŋiye naniye peŋ yäwet-pewän yepmaŋpā kumäkta biŋam täŋkuŋ. 20^x Kadäni uken Moses, miŋitā bäyaŋkuk. Moses u Anututä kaŋirän nanak tägagämän kubä täŋkuk. Tänpän watäni it imiŋirä nanitā yotken it yäpmän äbänpän komepak yarākubä täŋkuk. 21^y Täŋirän mäden miŋi nanitā yäman peŋirän Isip kome täjo intäjukun äma täjo äperitā yäpmänpän naŋ towiŋkuk. 22 Täŋirän Moses u Isip täjo nadäk-nadäk kädet kudup u iwetpän iwoŋäreŋ täŋirä nadänpän äma yäkyäki ba täktäki kehäromi, gäripi nitek ude ahänkuk.

23 Eruk, Mosestä täganpän obaŋ 40 ude täreŋirän noriye Isrel ämawebe kuŋpän yabäwayän nadänkuk. 24^z Ude nadänpeŋ kuŋpänä kaŋkuk; Isip äma kubätä Isrel äma kubäta komi imiŋirän kaŋpän noripähap u täŋkentänpän kowata Isip äma u kumän-kumän utkuk. 25 Tänpän Mosestä nadänkuk; Notnayetä kaŋpän ŋode api nadäneŋ yäk; Anututä Moses kerä terak api täŋkentän nimek. Ude nadänkuko upänkaŋ ude nämo nadänkuŋ. 26 Nämo, kepma kubäta Mosestä kuŋatpän Isrel äma yarä ämiŋirän yabänkuk. Yabänpän ämik täŋkumäno u däpmän täkŋewa yänkaŋ kuŋpän yäwetkuk; E! Ek injek-tägän imata ämiŋ itkamän? 27 Yäwänä äma ämik yäput peŋpän täŋkuko unitä Moses pimiŋ maŋpän kwäpän yänkuk; Gäk nintäŋo intäjukun äma ba man yäpmän daniwani äma ude itta netätä iwoyänpän gepmak? 28 Gäk kwep Isip äma kubä utpewi kumbuko ude näk nura yänkaŋ täyan? 29^a Ude yänirän Mosestä man u nadänpänä ämetpeŋ kuŋkuk. Ämetpeŋ kumaŋ Midia naniktä komeken kuŋkuk. Uken pänku äbani ude itkaŋ webe yäpmänpän nanak ämani yarä bäyaŋkuk.

30^b Eruk, kome uken irirän obaŋ 40 ude täreŋirän kepma kubäta Mosestä kome ämani nämoken Sainai pom dubini-ken kuŋatkuk. Kuŋarirän Anutu täjo aŋero kubätä ahän imiŋkuk. Ahän imiŋkuko uwä päya täpuri kubä känani terak kädäp mebet ijiŋirän aŋero u gänaŋ irirän kaŋkuk. 31 Tänpäkaŋ Mosestä u kaŋpän nadäwätäk pähap täŋkuk. Tänpän ket tänpän käwa yänkaŋ dubini-ken kuŋpän Ekänitä ŋode iwerirän nadänkuk; 32 Näk oraŋkaye Abraham Aisak Jekop,

^u 7:17 Kis 1:7 ^v 7:18 Kis 1:8 ^w 7:19 Kis 1:10-22 ^x 7:20 Kis 2:2; Hib 11:23

^y 7:21 Kis 2:3-10 ^z 7:24 Kis 2:11-15 ^a 7:29 Kis 2:21-22; Kis 18:3-4 ^b 7:30 Kis 3:1-10

unitäŋo Anutu yäk. Ude yäñirän Mosestä bumta kwainpän äneji kakta umuntaŋkuk. ³³Täñirän Ekänitä iwetkuk; Kome itan uwä kudupi-inik unita gäk kuroŋka ärärani u yäñopmänpän pe yäk. ³⁴Nadätan? Näk ämawebenaye Isip kome itkaŋ komi epän waki taŋi nadän yäpmän äbuŋo u yabänpän-nadät yäk. Ba konäm gera täñ yäpmän äbuŋo u nadän yämit yäk. Unita apiŋo u yämagura yänpän äpätat yäk. Täñpakaŋ Moses, näk äneji peŋ gäwetpewa Isip komeken kaŋ ku yäñ, ude iwetkuk.

³⁵Eruk Stiventä manbiŋam u yänpän äneji ŋode yäwetgän täñkuk; Notnaye, jide? Moses u Moses kubä nämo. U Moses, Isrel ämatä bitnänpän Gäk nintäŋo intäjukun äma ba yäpmän daniwani äma ude itta netätä iwoyänpän gepmaŋkuk yäñ iwetkuŋo ubayän yäk. Ude iwetkuŋo upänkaŋ Anututä Moses ugänpän intäjukun äma ba Isrel ämawebe komi-ken nanik yämagurekta aŋeroni iwerän päya täpuri-ken ahän imiŋpän epän man u imiŋkuk. ³⁶^c Täñpän iwerän pänku Isrel ämawebe yäñ-yäkŋat yäpmän äbuk. Ude tänpän Isip komeken ba Gwägu Gämäniken ba kome kuräki-ken kudän kudupi mebäri mebäri ude täñ yäpmän kuñirän obaŋ 40 ude täreŋkuk. ³⁷^d Täñpakaŋ Moses unitägän Isrel ämawebe ŋode yäwetkuk; Anutu uwä notjiye täŋo bämopi-ken nanik profet kubä näk udewani api iwoyän tamek yäñ yäwetkuk. ³⁸^e Täñpän Moses ini uwä kome kawuki-ken äbekniye oraniye-kät kubä-kengän itkuŋ. Ba Sainai pom terak aŋerotä Anutu täŋo meni-ken man yäpmän päbä irit täga täŋo man iwerän nadänkuk. Man u äbekniye oraniye yäñahänpän yäwetta yäpuk.

³⁹^f Upänkaŋ äbekniye oraniyetä Moses täŋo man nadäkta bitnänpän Moses ini imaka, udegän mäde ut imiŋpän äneji Isip komeken kukta gäripi nadänkuŋ. ⁴⁰^g Täñpakaŋ kadäni kubä Mosestä Sainai pom terak äronpän irirän oraniyetä Aron ŋode iwetkuŋ; Moses nin Isip nanikpän yäñnikŋat yäpmän äbuko unitä jide tänpän itak yäñ nämo nadäkamän yäk. Unita Aron, gäkä anutunin ätu täñ nimi. Täñ nimikaŋ unitä intäjukun täñ nimiŋpän yäñnikŋat yäpmän kädet-ken kaŋ kut yäk. ⁴¹^h Ude yänpän bulimakau nanaki wärani kubä täñkuŋ. Tänpän anutu jopi unita gupe kabäñi nikek ijiŋ imiŋkuŋ. Tänpän imaka keritä täñkuŋo unita oretoret tänpän äñnak-äñnak pähap täñkuŋ. ⁴²ⁱ Ude täñirä Anututä mäde ut yämiŋkuk. Mäde ut yämiŋpän yäniŋ kireñirän guk kenta komepak, edap dapurita oraŋ yämik täñkuŋonik. Ude täñkuŋo unita profet täŋo man kudän terak ŋode kudän täwani;

Anututä ŋode yäyak;

Isrel ämawebe, in kome kawuki-ken obaŋ 40 ude itkuŋ-ken u bulimakau ba sipsip däpmänpän gupe ijiŋkuŋo u näka nämoinik ijiŋkuŋ yäk.

^c 7:36 Kis 7:3, 14:21; Nam 14:33 ^d 7:37 Apos 3:22 ^e 7:38 Kis 19:3; Lo 5:5, 9:10; Apos 7:53 ^f 7:39 Nam 14:3 ^g 7:40 Kis 32:1,23 ^h 7:41 Kis 32:2-6 ⁱ 7:42 Jer 19:13

43 *Tānpān yottaba pāhap tekpān tānpāni yāpmānkaŋ kuŋat tānkuŋo uwā nākŋopān nāmo yāpmān kuŋatkuŋ.*

Nāmo, uwā anutu jopi wāpi Molek unitāŋo. Ba wābātjin Refan unitāŋo guk wārani yāpmān kuŋatkuŋ.

Tānpān u iniŋ oretna yānpān yāwik kujat kejima tānkuŋo unita nāk tāwat kireŋpewa Babilon kome kukŋi udude pāŋku api itneŋ yāk.

Amo 5:25-27

Yottaba tekpān tānpāni tāŋo man

44^j Stiventā ude yānpān pen ŋode yāwetgān tāŋkuk; Tānpākaŋ ābekniye oraniye bian, kome kawuki-ken kudupi yottaba tekpān tānpāni yāpmān kuŋatkuŋo uwā Anututā unitāŋo wārani Moses iwoŋāreŋkuko udegān tānpāni. Kudupi yottaba u gānaŋ Anututā mani bureni yāwet tāŋkukonik. 45^k Eruk māden oraniye unitāŋo nanakiyetā kudupi yottaba u yāpmānkaŋ Josuatā intājukun tāŋ yāmiŋirān guŋ āma ābori ābori unitā komeken kuŋkuŋ. Yāpmān kumaŋ kome u ahāŋirā Anututā kome māhem yāwat kireŋirān ābekniye oraniye kome u koreŋpān kudupi yottaba kome ugān tānpān ukengān it yāpmān āroŋirā Devit ahāŋkuk. 46^l Tānpākaŋ Anututā Devitta nadāwān tāgagāmān kubā tāŋkuk. Devit uwā Jekop tāŋo Anutu unita yot tāga kubā tāŋ imikta Anutu-ken yāŋapik man yāŋkuk. 47^m Tānpākaŋ Devittā ini nāmo tāŋkuk. Nanaki Solomontā yot u tāŋkuk.

48 Upāŋkaŋ Anutu Ārowani uwā yot āma keritā tānpāni-ken nāmo it tāyak. Unita profet kubātā bian Anutu meni jinom yāpmānpān man ŋode yāŋkuk;

49 *Ekānitā ŋode yāyak;*

Kunum u nākŋo maŋirani bāgup. Ba kome uwā kuroŋna tāŋo yenpān irit bāgupna.

Unita yot jidewani kubā tāŋ namiŋirā api tāgawek? Nāmo!

50 *Imaka imaka pāke ŋo kudup nākŋa ketnatā tāŋkut.*

Ais 66:1,2

51ⁿ Ude yānpān Stiventā ŋode yāwetgān tāŋkuk; In gwākjin tāpāni-inik! Bānepjin ba nadāk-nadākjin uwā guŋ āma udewani yāk. Jukuŋin pik tānpān Anutu tāŋo man nāmo nadāk tākaŋ. Tāŋkaŋ ābekjiye orajiyetā bian tānkuŋo udegān inā Munapik tāŋo man wari wari ut tākaŋ yāk. 52° In tāŋo profet biani kubā netā irirān orajiyetā kudān waki nāmo tāŋ imiŋkuŋ? Nāmoinik! Profet biani māyaptā ŋode yāŋahāk tāŋkuŋ; Āma kādet siwoŋi tākta yāwani api ābek yāŋ yāŋkuŋ. Yāŋirā orajiyetā profet u kudup dāpmāk tāŋkuŋonik. Eruk, āma kādet siwoŋi tākta yāwani u

^j 7:44 Kis 25:40 ^k 7:45 Jos 3:14-17; Jos 23:9, 18:1 ^l 7:46 2Sml 7:1-16; Sam 132:1-5

^m 7:47 1Kn 6:1 ⁿ 7:51 Kis 32:9; Jer 2:26; Ais 63:10 ^o 7:52 2Sto 36:16; Mat 23:31

bämopjin-ken ahänjirän intä äma u iwan keru terak penjirä kumän-kumän utkuḅ. ^{53p} Bure, inä Anutu täḅo man kädet, aḅero menitä yäwani u yäpuḅo upänkaḅ nāmo iwatkuḅotä aḅiḅo udegän nāmo iwat täkaḅ.

Stiven kumän-kumän utkuḅ

^{54q} Stiventä man ude yäwerirän kokwawak päḅap nadän imiḅpän mäm täḅpän utnayän täḅkuḅ. ^{55r} Upänkaḅ Munapiktä Stiven uwäk täḅjirän kunum terak dorapän Anutu täḅo penyänek kudän kaḅkuk. Ba Jesu imaka, Anutu täḅo keru bure käda wäḅi biḅam ikek wädänjirän kaḅkuk. ^{56s} Ude kaḅpän yänkuḅ; Eruk kawut! Näk kaḅjira kunum aḅenirän Äma Bureni-inik uwä Anutu täḅo keru bure käda wädänjirän käyat yäk. ⁵⁷ Stiventä ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä man yänuruk-uruk päḅap yänpän jukuni yäputpän akuḅ-kireḅpän bäräḅen pänku Stiven bäyan iḅitkuḅ. ^{58t} Bäyan iḅitpän yäpmän pänku yotpärare gägäni-ken kumbän yänkaḅ mobätä utkuḅ. Täḅpakaḅ äma pengän jop ikḅatkuḅo unitä iniken teki punin nanik yänopmänpän äma gubaḅi kubä wäḅi Sol u dubini-ken penkuḅ. ^{59u} Täḅkaḅ mobätä pen ut irirä Stiventä yänapik man ḅode yänkuḅ; Ekäni Jesu, gäk mäḅona yäpmän yäk. ^{60v} Ude yänpän gukut imäpmok täḅpän gera kehäromigän ḅode yänkuḅ; Ekäni, gäk äma nutkaḅ ḅonitäḅo momini pen yämisi. Ude yänpän kumbuk. Utpewä kumänjirän Soltä bänep tägagämän nadänkuḅ.

Yäput penpän äbot täḅpanita iwan täḅ yämiḅkuḅ

8 ^{1-2w} Täḅkaḅ äma Anutu iniḅ orerani ätutä konäm butewaki ärowani täḅpän Stiven täḅo komeḅup änenkuḅ. Eruk kadäni ukengän Jerusalem yotpärare-ken nanik äbot täḅpanita yäput penpän iwan täḅ nimiḅpän komi yämiḅkuḅ. Ude täḅ yämiḅjirä metänpen kumaḅ Judia komeken ba Samaria komeken kuḅtäḅpä kuḅkuḅ. Kuḅ täḅpä kuḅjirä aposoro-tägän Jerusalem yotpärare ugän itkuḅ. ^{3x} Täḅpakaḅ Sol uwä ämawebe äbot täḅpani däpmänpän yäwat kireḅpän yori gänangän yäwatpän yepmäḅit yäpmän äpāmaḅ pänku komi yot gānaḅ yepmak täḅkukonik.

Jesu täḅo biḅam Samaria kome weḅ patkuk

^{4y} Täḅpakaḅ ämawebe päke ämetpen uken-uken kuḅtäḅpä kuḅkuḅo unitä kome pänku ittän kuḅkuḅ-ken Jesu täḅo manbiḅam yänahäḅtän kuḅkuḅ. ⁵ Täḅjirä äbot täḅpani äma kubä wäḅi Filip uwä yotpärare

^p 7:53 Apos 7:38; Gal 3:19; Hib 2:2 ^q 7:54 Apos 5:33 ^r 7:55 Mat 22:44; Apos 2:33-34; Apos 5:31 ^s 7:56 Kol 3:1 ^t 7:58 Apos 22:20 ^u 7:59 Sam 31:5; Luk 23:46

^v 7:60 Luk 23:34 ^w 8:1 Apos 7:58, 8:4; Apos 11:19 ^x 8:3 Apos 9:1,13, 22:4; Apos 26:9-11

^y 8:4 Apos 6:5

kubä Samaria kome uken pängku Anutu täño iwoyāwani Kristo unitāño manbiḡam yāwet ahāntāḡ kuḡatkuk. ⁶Manbiḡam yāwet ahāḡit kudān kudupi tāḡit tāḡtāḡ kuḡarirān āmawebe uken nanik māyaptā kaḡpāḡ nadākinik tāḡkuḡ. ^{7*}Tāḡpākaḡ Filip uwā āmawebe mājo wakitā magārani māyap yāwat kireḡirān mājo kāhān yāḡpeḡ āmawebe yabā kātāḡpeḡ kuk tāḡkuḡ. Ba āmawebe kwāyāhāneḡ tāḡpani ba gurāḡ tāwani māyap yāpā tāgaḡ yāmik tāḡkuk. ⁸Ude tāḡ yāmiḡirān Samaria naniktā bānep oretoret terak itkuḡ.

⁹Tāḡpākaḡ uken nanik āma kubā wāpi Saimon. U tāḡpāwak ba kon mebāri mebāri tāḡpani. Epān u tāḡpewān bureni ahāḡirā Samaria āmawebetā kawā inipārik kubā tāk tāḡkuḡonik. Tāḡkaḡ Saimon uwā inita nadāwān ārowani tāḡpāpāḡ nāk wāpna biḡam nīkek yāḡ yāk tāḡkuk. ¹⁰Ude tāk tāḡirān āma ekāni ekāni ba āmawebe jopi kuduptā unitāño man nadākta gāripi nadāk tāḡkuḡ. Gāripi nadāḡpāḡ ḡode yāk tāḡkuḡonik; Āma ḡonitā Anutu tāño kehāromi tāḡi pāhap yāḡ imani. U Anutu Kehāromi unitāño āpani yāḡ yāk tāḡkuḡonik. ¹¹Tāḡpāḡ kadāni kāroḡi āmawebe bāmopi-ken kudān udewani tāḡ yāpmāḡ āroḡkuko unita āmawebetā kawā inide kubā tāḡpāpāḡ nadākinik tāḡ imiḡkuḡ. ¹²Nadākinik tāḡ imiḡkuḡo upāḡkaḡ Filiptā Anutu tāño kaḡiwat epān ba Jesu Kristo tāño kehāromi unitāño manbiḡam tāga yāwerirān āma ba webe bok nadāwā bureni tāḡpāpāḡ nadākinik tāḡirā Filiptā ume ārut yāmiḡkuk. ¹³Tāḡpākaḡ Saimon imaka, manbiḡam bureni nadāḡpāḡ nadākinik tāḡpāḡ ume yāpuk. Tāḡkaḡ Filip iwarān tāḡirān Filiptā kudān kudupi mebāri mebāri kehāromi nīkek tāḡirān kak tāḡkuk. Kaḡpāḡ nadāwān ārowani tāk tāḡkuk.

¹⁴Tāḡpākaḡ aposoro Jerusalem itkuḡo unitā Samaria āmawebetā Anutu tāño manbiḡam nadāḡpāḡ iḡit-inik tāḡkuḡo unitāño manbiḡam nadāḡkuḡ. Eruk nadāḡpāḡ Pita kenta Jon yepmaḡpā yāpmāḡ uken kuḡkumān. ¹⁵Pāḡku ahāḡpāḡā Samaria āmawebe nadākinik tāḡkuḡo unita Anututā Kudupi Munapik yāniḡ kirewān yāḡpāḡ Anutu-ken yāḡapik man yāḡkumān. ¹⁶Imata, āmawebe u Kudupi Munapik nāmo yāpuḡo unita. Jop, Ekāni Jesuta biḡam itneḡta ume ārut tāḡkuḡ. ^{17*}Eruk aposoro yarā unitā keri āmawebe gwāki terak peḡirān Anututā Kudupi Munapik kireḡ yāmiḡkuk.

¹⁸Aposoro yarā unitā keri āmawebe terak peḡirān Kudupi Munapiktā uwāk tāḡ yāmiḡirān Saimontā yabāḡpāḡ nāk udegān kaḡ tāḡpa yāḡkaḡ moneḡ yāpmāḡkaḡ ābuk. Ābāḡpāḡ yāwetkuk; ¹⁹Ek yarā ḡo nāka imaka, kehāromi u namun yāk. Kehāromi u namānkaḡ nākā ketna āma kubā terak peḡira Kudupi Munapik kaḡ yāpān yāḡ yāwetkuk.

²⁰Yāwānā Pitatā man kehāromi ḡode iwetkuk; Wa! Imaka Anututā ironita jop nimani upāḡ moneḡpāḡ suwayayāḡ yāyan? Nāmoinik! Moneḡ

* 8:7 Mat 10:1; Mak 16:17 * 8:17 Apos 19:6

u gākŋa-kāt bok geŋi kaŋ ariwun! yāk. ^{21 b} Bānepka Anutu iŋamiken siwoŋi nāmo patak. Unita gāk Anutu tāŋo epān nintā tāk tākamāŋ ŋo tākta u gānaŋ tāga nāmo āpmonpen. Nāmoinik! ²² Gāk bānepka sukurenŋpāŋ nadāk-nadāk waki iŋitan ŋo penpāŋ māde ut imi yāk. Tāŋkaŋ Ekāniken gera yāŋiri bānepka-ken nadāk waki patak, momi u kāwep pen gamek yāk. ^{23 c} Nāk ŋode gabāŋpāŋ-nadāt; Wakiwakikata bānepka tāŋpān waŋkuŋ. Waki unitā gāk wakita biŋam iwoyāŋpāŋ topmāŋpāŋ gepmāŋitkaŋ itak.

²⁴ Ude yāwānā Saimontā ŋode yāŋkuk; Wāra! Ek Ekāniken gera yāŋ namiŋirān nāka butewaki nadāwān. Tāŋirān imaka umuri nākken api ahāŋ namek yāŋ yākamān u ahāŋ namektawā yāŋ yāŋkuk. ²⁵ Tāŋpākaŋ aposoro yarā Pita kenta Jon unitā imaka Ekānitā jide tāŋ yāmiŋkuko unitāŋo manbiŋam yāwettāŋ kuŋkumān. Tāŋkaŋ āneŋi Jerusalem āyāŋutpen kuŋkaŋā Samaria āmawebe kādet miŋin-miŋin ittāŋ kwani u Manbiŋam Tāga u yāŋahāŋpāŋ yāwet tāŋtāŋ kuŋkumān.

Itiopia āma kubā tāŋo manbiŋam

²⁶ Eruk, Ekāni tāŋo aŋero kubātā Filip ahāŋ imiŋpāŋ iwetkuk; Gāk tuŋum tāŋpen iwoni kāda ku. Jerusalem kādet penpāŋ Gasa yotpārare kādet kaŋ iwat yāk. Kādet uwā āma nāmo irani-ken patak u nadātan? ^{27 d} Iwerānā Filip akumaŋ kuŋkuk. Kuŋtāŋgān kādet yāŋkuk-ken u Itiopia nanik āma kubā kaŋ-ahāŋkuk. Āma uwā wāpi biŋam nitek kubā, ini komeken nanik intājukun webe wāpi Kadasi unitāŋo epān āma ārowani kubā. U webe unitāŋo moneŋ yotta watāni irani. ²⁸ Āma u Jerusalem komeken Anutu iniŋoretta ābuko āneŋi karis terak kuŋirān. Karis terak maŋitkaŋ manbiŋam profet Aisaiatā kudān tāwani u daniŋtāŋ kuŋkuk. ²⁹ Kuŋirān Kudupi Munapiktā Filip ŋode iwetkuk; Gāk āma unitā kuyak-ken dubini-ken ku yāk. ³⁰ Ude iwerānā Filip bārāŋeŋ dubini-ken kuŋpāŋ nadāŋkuk; Āma uwā profet Aisaiā tāŋo manbiŋam u daniŋtāŋ kuŋirān. Nadāŋpāŋ yāŋkuk; Notnapak, gāk manbiŋam danitan unitāŋo mebāri nadātan ba nāmo? ^{31 e} Yāwānā āma unitā kowata ŋode iwetkuk; Āma kubātā manbiŋam ŋonitāŋo mebāri nāmo nāwerānā nākŋa jide tāŋpāŋ mebāri nadāwet? Ude yāŋpāŋ Filip iwetkuk; Gāk ābā nākā itat-ken ŋo maŋirikaŋ bok kuda yāk.

³² Manbiŋam daniŋtāŋ kuŋkuko u man mujiŋi ŋodepāŋ daniŋtāŋ kuŋkuk;

U sipsip ude, utnayāŋ nadāŋpāŋ yāŋikŋat yāpmāŋ kuŋkuŋ.

Tāŋirā kwikinik itpāŋ man kubā nāmo yāŋkuk. Āmatā sipsip pujiŋi madānayāŋ tāŋirā kwikinik it tākaŋ ude itkuk.

^b 8:21 Sam 78:37 ^c 8:23 Hib 12:15 ^d 8:27 Ais 56:3-7 ^e 8:31 Jon 16:13

33 Tānpākaŋ wāpi biŋam yāpmāŋ āpāŋpāŋ kudān waki mebāri mebāri jop nadāŋ tāŋ imiŋkuŋ.

U yeri kubā nāmo peŋkaŋ kumbuk. Unita unitāŋo biŋam netātā api nadāneŋ? Nāmoinik, irit kuŋat-kuŋari kome terak u kerāpigān dāpmāŋ tākŋeŋ imiŋkuŋ. *Ais 53:7,8*

³⁴Tānpāŋ Afrika āma unitā man u daniŋ paotpāŋā eruk Filip iwetkuk; Nāweri nadāwa. Profettā netāta yāŋpāŋ man ŋo yāŋkuk? Inita yāŋkuk, ba āma kubāta yāŋkuk? ³⁵Ude yāwānā Filiptā man daniŋkuko uterak ba man ātu terak Jesu tāŋo manbiŋam tāga yāŋahāŋpāŋ iwetkuk.

^{36-37^f}Yāŋpāŋ-nadāk tāŋtāŋ kumaŋ ume kubāken ahāŋkumān. Ahāŋpāŋ āma ekāni unitā yāŋkuk; Nabā! Jesu yāpurārātta ume ŋopāŋ tāga ārut namināŋi nāmo? ³⁸Ude yāŋpāŋ karis iniŋ bitnāŋpewān itkuk. Irirān Filip-kāt āma ekāni u āpāmaŋ ume gānaŋ āpmonkaŋ Filiptā āma ekāni u ārut imiŋkuk. ^{39^g}Ārut imānkaŋ ume gānaŋ naniktā abāmaŋ ābā gāgāni-ken irirān Ekāni tāŋo Munapiktā Filip pit kubāgān imagut yāpmāŋ kuŋkuk. Ude tāŋirān āma ekāni u Filip āneŋi nāmo kaŋkaŋ bānep oretoret pāhap terak ini kādet-ken kuŋkuk. ^{40^h}Tānpākaŋ Filip uwā yotpārare kubā wāpi Asdot u ahāŋkaŋ, eruk Jesu tāŋo manbiŋam yotpārare kubākubāken yāŋahāŋtāŋ kumaŋ Sisaria komeken ahāŋkuk.

Ekānitā Sol ahāŋ imiŋkuk

Apos 22:4-16, 26:9-18

9 ^{1ⁱ}Kadāni uken Soltā Ekāni tāŋo iwarāntākiye kumaŋ-kumaŋ api tadāpet yāŋ umun man bumta yāwettāŋ kuŋatkuk. Tānpāŋ bāmop āma intājukun tāŋpani-ken kuŋkuk. ²Kuŋpāŋ iwetkuk; Gāk Juda āma tāŋo kābeyā yot Damaskus kome itkaŋ unitāŋo watā āmata man kudān kaŋ tāŋ yāmi yāk. Ude tāŋiri nāk pāŋku āmawebe Jesu tāŋo kādet iwarani u tāga api yepmāŋiret. Yāwānā bāmop āma unitā mani buramiŋpāŋ man kudān ŋode tāŋpāŋ imiŋkuk; Soltā āmawebe Jesu tāŋo kādet iwarani āmawebe ātu yabāŋpāŋā yepmāŋitpāŋ yāŋ-yākŋat yāpmāŋ Jerusalem komeken api ābek yāk.

³Man kudān ude tāŋpāŋ imānkaŋ Sol Jerusalem peŋpāŋ Damaskus kuŋkuk. Kuŋtāŋgān Damaskus yotpārare kerāp taŋirān uterakgān kunum gānaŋ nanik peŋyāŋek pāhap kubātā Sol uwāk tāŋkuk. ⁴Peŋyāŋek unitāŋo kehāromitā tāŋpewān Sol kome terak maŋpatkuk. Ude tāŋpāŋ āma kubā tāŋo man kotāktā ŋode yāŋirān nadāŋkuk; Sol! Sol! Gāk imata nāk tāŋpā wakta epāni tāyan? ^{5^j}Ude yāwānā Soltā yāŋkuk; Ekāni, gāk netā? Yāwānā unitā yāŋkuk; Nāk Jesu, tāŋpi wawetta epāni tāk tāyan ubayāŋ yāk. ⁶Eruk,

^f 8:36 Apos 10:47 ^g 8:39 1Kn 18:12 ^h 8:40 Apos 21:8 ⁱ 9:1 Apos 8:3 ^j 9:5 Apos 5:39, 1Ko 15:8

akuŋkaŋ kumaŋ yotpärare-ken ku yäk. Kuŋiri äma kubätä gabäŋ ahänpäŋ epän man api gäwerek. Gäweränä udegän kaŋ tä yäk.

⁷Yäŋirän äma Sol-kät bok kuŋatkuŋo u bärom tänpäŋ man kum kwikinik itkuŋ. Kwikinik itkaŋ äma bureni kubä nämo kaŋkaŋ man kotäk ugänpäŋ nadäŋkuŋ. ⁸Tänpäŋ Soltä akuŋpäŋ dapun ijiŋkuko upäŋkaŋ dapuri bipmäŋ urani pen irirän kerigän iŋit yäpmäŋ kumaŋ Damaskus yotpärare uken päŋku teŋkuŋ. ⁹Tewäkaŋ ume ketem nämo naŋkaŋ dupik ikegän pen irirän kepma yaräkubä ude täreŋkuŋ.

¹⁰Tänpäkaŋ Damaskus kome uken Jesu täŋo iwaräntäki kubä itkuko u wäpi Ananias. Ananias uwä dāpmonken Ekänitā gera terak wäpi yāŋkuk. Yāŋirän Ananiastā yāŋkuk; Ekāni, nāk itat ŋo yäk. ¹¹^k Yāwänā Ekänitā ŋode iwetkuk; Gāk akuŋkaŋ kädēt kubä wäpi Kädēt Siwoŋi yāŋ yāwani u iwat yāpmäŋ ku yäk. Kuŋtāŋgän Judastā yotken ahänpäŋ Tasus nanik äma kubä wäpi Sol unita kaŋ iwet yabä yäk. Äma u yot u gänaŋ itkaŋ Anutu-ken yāŋapik man yāŋ itak yäk. ¹²Sol u dapuri tumbani itak upäŋkaŋ dāpmonken ŋode kak; Äma kubä wäpi Ananias unitā Sol dapuri yāpän tāgakta yot gänaŋ äronpāŋ kerī gupī terak peŋirän kak yäk. ¹³^l Yāwänā Ananiastā kowata ŋode yāŋkuk; Ekāni, ude nämo! Äma māyaptā äma unita man ŋode yāŋirā nadāk tāyat; Äma u imaka wakiwaki Jerusalem komeken āmawebekayeta täŋ yāmik tänpāni yäk. ¹⁴^m U bāmop äma intājukun tänpānitā āmawebe ŋo nanik gāk wāpka terak yengāmā pek tākaŋ u yepmāŋitta yāŋtäreŋ imiŋkuŋ yäk.

¹⁵ⁿ Ude yāwänā Ekänitā ŋode iwetkuk; Gāk ku. Sol uwä nākŋo epän watā āmana ude iwoyāŋkut yäk. Uwä āmawebe Juda ābotken nanik nämo, ba kome kubäkubä täŋo intājukun āma, ba Isrel nanik nākŋo manbiŋam u yāŋahänpäŋ yāwetta iwoyāŋkut yäk. ¹⁶^o Tänpäŋ nākŋo wāpnata yānpäŋ komi bārāpi māyap nadāwayāŋ tāyak uwä nākŋa-tāgän api iwoŋārewet yäk.

¹⁷Ekänitā Ananias ude iweränā kumaŋ Judas täŋo yot gänaŋ äronpāŋ keriyat Sol terak peŋpāŋ ŋode iwetkuk; Notnapak Sol, Ekāni Jesu, kädēt miŋin ahäŋ gamiŋkuko unitā apiŋo nāk peŋ nāwet-pewän gākken ābātāt yäk. Gāk dapun äneŋi ijiwi kuŋirā Kudupi Munapiktā gāk uwāk tawän yānpäŋ nāk peŋ nāwet-pewän ābātāt yäk. ¹⁸Ananiastā ude yāwän tāreŋirän uterakgän imaka kubä āwon bumik dapuri tänpipiŋkuko u tāreŋ maŋkuk. Maŋirän dapuri ijiwän kuŋkuŋ. Ijiwän kwäpāŋ kārōŋ akwāŋkaŋ päŋku Ananiastā Jesu wäpi terak ume ārut imiŋkuk.

¹⁹Tänpāŋkaŋ Sol ketem naŋpāŋ kehāromi äneŋi yāpuk.

Solta iwan täŋ imiŋkuŋ

Ude täŋkaŋ Sol Jesu iwarän tāwani Damaskus nanik ukät kepma yarägän itkuŋ. ²⁰Kadāni ugän yāput peŋpāŋ Juda täŋo kābeyā yot kome

^k 9:11 Apos 21:39, 16:9 ^l 9:13 Apos 8:3 ^m 9:14 Apos 9:1-2,21, 1Ko 1:2

ⁿ 9:15 Apos 25:13, 27:24; Rom 1:5 ^o 9:16 2Ko 11:23-28

uken itkuŋo u gānaŋ āronpāŋ manbiŋam ŋode yāŋahāk tāŋkukonik; Jesu u Anutu tāŋo nanaki ubayāŋ yāŋ yāk tāŋkuk. ^{21p} Ude yāŋjirān nadāŋpāŋ āmaawebe pāke unitā kikŋutpāŋ yāŋkuŋ; Wa! Āma ŋonitā-gān Jerusalem komeken āmaawebe Jesu terak yengāmā pek tākaŋ u tāŋpān waŋkuŋopāŋ udegān tāŋpa yāŋkaŋ ŋo ābuk yāk. U āmaawebe yepmāŋitpāŋ yāŋ-yākŋat yāpmāŋ bāmop āma intājukun tāŋpani-ken kwa yāŋkaŋ ābuk. Ude tāk tāŋkukopāŋ jide tāŋpāŋ Jesu tāŋo manbiŋam niwetak?

^{22q} Tāŋpākaŋ Sol nadāk-nadāk Anutu-ken nanik yāpmāŋkaŋ Juda āma Damaskus itkuŋo u ŋode yāŋahāŋpāŋ yāwet tāŋkuk; Jesuwā āmawebeniye yāmagutta Anututā iwoyāŋpāŋ teŋkuko ubayāŋ. Tāŋpāŋ Soltā Jesu tāŋo mebāri u kwawakinik yāŋahāŋjirān Juda āmatā u nadāŋpāŋ manī wārāmutta tāŋbārāp tāŋpāŋ nadāwātāk pāhap tāŋkuŋ.

^{23r} Soltā epān u kepma māyap tāŋ yāpmāŋ kuŋjirān eruk, Juda āmatā Sol utta man yāŋpāŋ-nadāk tāŋkuŋ. ²⁴ Kābop kābop yāŋpāŋ-nadāŋjirā utnayāŋ yāŋkuŋo u Soltā manbiŋam nadāŋkaŋ kuŋarirān utnayāŋ yotpārare yewa unitāŋo yāma taŋi taŋiken kepma bipani watāni itkuŋ. ^{25s} Ude tāŋjirā bipani kubāken kābop, Sol tāŋo iwarān tāwanitā Sol yāŋikŋat yāpmāŋ yotpārare tāŋo yewa kāroŋ uterak āroŋkuŋ. Āroŋpāŋā Sol iwerā yāk taŋi gānaŋ māŋjirānkaŋ yāk ikek tewā komeken umu āpmonkaŋ ukādagān metāŋpeŋ kuŋkuk.

^{26t} Tāŋpākaŋ Sol kumaŋ pāŋku Jerusalem yotpārare-ken ahāŋpāŋ Jesu tāŋo ābot tāŋpani-ken yāpurārāyāŋ yāŋjirān u Jesu tāŋo iwarāntāki kubā yāŋ nadāwā bureni nāmo tāŋpāpāŋ umuntaŋkuŋ. ^{27u} Upāŋkaŋ Banabastā Sol not tāŋ imiŋpāŋ yāŋikŋat yāpmāŋ aposoro ābotken kuŋpāŋ Sol tāŋo manbiŋam ŋode yāwetkuk; Soltā Ekāni kādet miŋin kawānpāŋ man iwetkuko unitāŋo manbiŋam, ba Soltā Damaskus yotpārare-ken Jesu tāŋo manbiŋam kehāromigān yāŋahāŋkuko unitāŋo manbiŋam yāwetkuk. Tāŋjirān āma kubātā nāmo iniŋ bitnāŋkuk.

²⁸ Ude tāŋpānkaŋ Sol uwā Jerusalem komeken penta itkuŋ. Tāŋpākaŋ Ekāni tāŋo manbiŋam umunkāt nāmo, gwāk pimiŋpāŋ yāŋahāŋtāŋ kuŋatkuk. ²⁹ Tāŋpāŋ kadāni kadāni Soltā Juda āma Grik mangān nadāwani-kāt Jesu tāŋo manbiŋam yāŋpāŋ-nadāk tāk tāŋkuŋo upāŋkaŋ āma u Sol utnayāŋ kādetta wāyākŋek tāŋkuŋonik. ^{30v} Ude tāŋjirā noriyetā nadāŋpāŋ Sol yāŋikŋat yāpmāŋ Sisaria komeken āpmonkuŋ. Tāŋpāŋ Sisaria kome unitā tewā yāpmāŋ kumaŋ pāŋku Tasus kome ahāŋkuk.

³¹ Tāŋpākaŋ kome uken-uken, Judia, Galili ba Samaria nanik ābot tāŋpani sākgāmān, kwini terak itkuŋ. Āma kubātā waki nāmo tāŋ yāmiŋkuk. Tāŋpākaŋ kādet siwoŋi terak Ekāni gāmori-ken kuŋarirā Kudupi Munapiktā bānēpi tāŋpidām tāŋpāŋ tāŋ-kehāromtaŋ yāmiŋjirān āmaawebe kodaki māyaptā Jesu tāŋo ābot tāŋpani yāpurārātkuŋ.

^p 9:21 Apos 8:3 ^q 9:22 Apos 17:3; Apos 18:5,28 ^r 9:23 Apos 23:12 ^s 9:25 2Ko 11:32-33
^t 9:26 Gal 1:17-19 ^u 9:27 Apos 9:4,20, 1Ko 9:1, 15:8 ^v 9:30 Apos 11:25; Gal 1:21

Pitatä käyäm ikek kubä yäpän tägaŋkuk

³²Pitatä komeni komeni kuŋatkä yotpärare kubä wäpi Lida ahänpäŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe uken irani ahäŋ yämänkaŋ penta itkuŋ. ³³Tänpäŋ uken äma kubä wäpi Enas ahäŋ imiŋkuk. Äma uwä täŋguräŋ takinik tänpäŋ it yäpmäŋ äbäŋjirän obaŋ 8 ude täreŋkuk. ³⁴Äma u parirän Pitatä kaŋpäŋ iwetkuk; Enas, Jesu Kristotä gepmaŋpän tägatan unita akuŋkaŋ tek ämetpäranika yäpi tägawut yäk. Pitatä ude iwerirän uterakgän akuŋkuk. ³⁵Ude täŋkaŋ kuŋarirän Lida kome mähem ba Saron komeken nanik kuduptä kaŋpäŋ bänepi sukureŋpäŋ Ekänita biŋam täŋkuŋ.

Kumbani kubä kodak täŋkuk

³⁶Kadäni uken Jopa yotpärare-ken äbot täŋpani webe kubä wäpi Tabita. (Tabita u Grik man terak Dokas, ninin man terak ipmoŋ). Webe unitä kadäni kadäni kädet tägatäga tänpäŋ ämawebe jäwäri täŋkentäŋ yämik täŋkukonik. ³⁷Tänpäkaŋ Pita Lida komeken irirän Tabita uwä käyäm tänpäŋ kumbuk. Kumäŋjirän komegup ume ärut imiŋpäŋ yot gänaŋ täŋkireki kubäken yäpmäŋ päro peŋkuŋ. ³⁸Tänpäkaŋ Lida yotpärare u Jopa yotpärare dubini-ken itkuko unita Jopa nanik äbot täŋpanitä Pita Lida komeken itak yäŋ nadänpäŋ äma yarä yäwerä kumaŋ päŋku Pitaken ahänpäŋ butewaki terak ŋode iwetkumän; Nintä komeken bäräŋeŋ kuna yäŋpäŋ gämagutdayäŋ äbäkamäk yäk. ³⁹Yäwänä Pitatä nadäŋ yämiŋpäŋ tuŋum tänpänkaŋ penta kuŋkuŋ. Kumaŋ päŋku Lida yotpärare ahänpäŋ kumbani patkuk-ken u yäŋikŋat yäpmäŋ äroŋkuŋ. Äroŋirä webe kajat-kajat kome uken nanik kuduptagän äbä Pita itgwäjiŋpäŋ konäm butewaki täŋit, Tabita kodak itkaŋ tek mebäri mebäri bipmäŋ yämik täŋkuko u iwoŋäreŋit täŋkuŋ. ⁴⁰ ^w Täŋjirä Pitatä peŋ yäwet-pewän yäman kuŋ moreŋjirä guket imäpmok tänpäŋ yäŋapik man yäŋkuk. Yäŋapik man yäwän tärewäpäŋ äyäŋutpäŋ Tabita kaŋpäŋ yäŋkuk; Tabita, gäk aku! Yäwänä dapun ijiwän kwäpäŋ Pita kaŋpäŋä akuŋ maŋit itkuk. ⁴¹Aku maŋirirän Pitatä kerigän iŋitpäŋ iwerän aku käroŋ itkuk. Tänpänkaŋ Anutu täŋo ämawebe-kät webe kajat-kajat yäŋpewän ärowäkaŋ Tabita akutak ŋo kawut yäŋ yäwetkuk. ⁴²Ude täŋjirän unitäŋo manbiŋam Jopa yotpärare ahäŋ parirän ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. ⁴³ ^x Tänpäkaŋ Pita uwä äma kubä tom gupipäŋ imaka imaka täk täŋpani wäpi Saimon unitä yotken kadäni käroŋi bumik it täŋkumänonik.

^w 9:40 Mak 5:40-41 ^x 9:43 Apos 10:6

Anutu täño aŋerotä Konilias man iwetkuk

10 ^{1y} Äma kubä wäpi Konilias. Konilias uwä Sisaria yotpärare uken itkaŋ Rom täño komi äma äbot kubä 100 ude unitäño intäjukun äma it täŋkukonik. Komi äma äbot u wäpi Itali Äbot yäŋ yäwerani. ²Konilias uwä guŋ äbotken nanik upäŋkaŋ ini ba ämawebe ukät irani unitä Juda nanik täño Anututa nadäkinik täŋ imiŋpän inigoŋret täŋkuŋonik. Täŋpän Konilias uwä moneŋi Juda äma jäwäri täŋkentän yämik täŋkukonik. Täŋkaŋ kadäni kadäni Anutu-ken yäŋapik man yäk täŋkukonik. ^{3z} Eruk kepma kubä 3'krok bipäda täŋirän yori gänaŋ itkaŋ jop dupiŋkaŋ Anutu täño aŋero kubätä ahäŋ imiŋirän kwawakinik kaŋkuk. Täŋpän aŋero unitä iwetkuk; Konilias! ⁴Yäwänä Koniliastä kaŋpän bumta umuntaŋpän iwetkuk; Ekäni, jide?

Yäwänä aŋerotä iwetkuk; Anututä gäŋŋo yäŋapik manka nadäk täyak. Ba gäk moneŋ tuŋumka äma jäwärita yämiŋiri gabäk täyak. Ude täŋiri gabäŋpän kädet unita gäripi nadän gamik täyak yäk. ⁵Unita apiŋo ämakaye yepmaŋpi Jopa komeken kut. Kuŋkaŋ äma kubä wäpi Saimon, wäpi kubä Pita u imagut yäpmän äbut yäk. ^{6a} Saimon uwä äma kubä wäpi Saimongän, imaka imaka tom gupipän täŋpani unitä yotken itak yäk. Tähani u gwägu pähap dubini-ken itak yäŋ iwetkuk. ⁷Ude iwerän tärewäpän aŋero Konilias tenpeŋ kuŋkuk. Kuŋirän Koniliastä watä ämani yaräkät komi ämani kubä yäŋpewän äbuŋ. (Komi äma u Anututa nadäkinik täŋpän Konilias-kät bok irani). ⁸Eruk äma yaräkubä u äbäŋirä Koniliastä imaka ahäŋ imiŋkuko u kudup yäwerän nadänkuŋ. Nadän morewäkaŋ peŋ yäwet-pewän Jopa komeken kuŋkuŋ.

Pitatä dāpmonken imaka kubä kaŋkuk

⁹Kuŋtängän kome bipänä kädet miŋin patkuŋ. Patkuŋo yäŋewänä äneŋi akumaŋ kuŋkuŋ. Kuŋtängän kepma bämop täŋirän Jopa kome keräp taŋkuŋ. Täŋpakaŋ Pitatä yot itkuko uwä itpän-nadäk bägup punin unu täŋpani unita Anutu-ken yäŋapiwa yäŋkaŋ unu äronkuk. ¹⁰Äro irirän nakta iwäkaŋ ketemta yäŋkuk. Yäwänä ketem api ijiŋirä jop dupiŋkaŋ dāpmonken ŋode kaŋkuk; ^{11b} Kunum aŋeŋirän imaka kubä äpuk. Äpuko uwä tek taŋi käwuri käwuri yentä topmäŋpän pewä yäpmän kome terak äpäŋirän kaŋkuk. ¹²Täŋpän tek u gänaŋ tom mebäri mebäri ba gämok, damaŋ ba barak mebäri mebäritä irirä yabäŋkuk. ¹³Pitatä ude yabän yäwat ittängän man kotäk kubä ŋode nadänkuŋ; Pita, gäk aku tom uwä dāpmäŋpän naŋ!

^{14c} Yäŋirän Pitatä yäŋkuk; Ekäni, u nämoinik nāŋpayän! Tom u nintäŋo бага mantä nämo nakta yäjiwārani yäk. Ämatä u naŋpän bānepi

^y 10:1 Mat 8:5; Apos 27:1,3 ^z 10:3 Apos 3:1 ^a 10:6 Apos 9:43 ^b 10:11 Apos 11:5-17

^c 10:14 Wkp 11:1-47; Ese 4:14

tānpā waneŋ. Gāk mebārīna nadātan, tom udewani kubā nāmoinik nak tāyat yāk. ^{15 d} Ude yāwānā man kotāk u āneŋi kubākāt ŋode yāŋkuk; Ude nāmo! Imaka Anututā u tāga yāŋ yāwani u gākā waki yāŋ tāga nāmo yāwen yāk. ¹⁶ Tānpākaŋ imaka ahāŋ imiŋkuko u kadāni yarākubā ude āronkaŋ āpāk tāŋkuk. Kadāni yarākubā ude kaŋpāŋ nadāwānkaŋ āneŋi wādāŋ yāpmāŋ kunum gānaŋ āronkuk.

¹⁷⁻¹⁸ Kunum gānaŋ āronjirān Pitatā imaka kaŋkuko unitāŋo mebārīta nadāwātāk pāhap tāŋkuk. Nadāwātāk tāŋ irirān āma yarākubā Koniliastā peŋ yāwet-pewān ābuŋo u Saimontā yotken ahāŋpāŋ yāman umu itkaŋ gera terak ŋode yāŋkuŋ; Ai, Saimon wāpi kubā Pita, yot ŋo itak?

^{19 e} Tānpākaŋ Pitawā yot medāp terak unu imaka kudupi kaŋkuko unita pen nadāwātāk tāŋ irirān Munapiktā iwetkuk; Nadātan? Yāman umu āma yarākubā gākā wāyākŋeŋtāŋ ābākaŋ yāk. ²⁰ Āma uwā nākŋa yāwetpewa ābākaŋ unita nadāwātāk nāmo tāŋpen. Āpmonpikaŋ batakigān penta kut yāk. ²¹ Munapiktā ude iwerānā Pita yāman umu āpmonpāŋ āma yarākubā u yāwetkuk; Āma wāyākŋeŋtāŋ ābākaŋ uwā nāk ŋo. E, ŋo ima mebārīta ābākaŋ? ^{22 f} Yāwānā iwetkuŋ; Komi āma tāŋo intājukun āma wāpi Koniliastā yāŋpewān ābākamāŋ yāk. Konilias uwā āma siwoŋi. U Anutu iniŋ orerirān Juda āmawebe kuduptagāntā āma unita oraŋ imik tākaŋ yāk. Tānpāŋ Anutu tāŋo kudupi aŋero kubātā ahāŋ imiŋpāŋ Konilias ŋode iwetkuk; Gāk āma kubā wāpi Pita imagut yāpmāŋ kuŋpāŋ gākŋa yotken teŋiri man nadātak u yāŋjirān kaŋ nadā yāŋ iwetkuk. ^{23 g} Ude yāŋjirā Pitatā yāmagut pāŋku ini yotken yepmaŋpān patkuŋ.

Eruk, patkuŋo yāŋewānā akunpāŋ Pita tuŋum tāŋpānkaŋ āma yarākubā ukāt Jopa komeken nanik ābot tāŋpani āma ātu ukāt penta kuŋkuŋ. ²⁴ Kuŋtāko bipānā kādet miŋin patkuŋ. Patkuŋo yāŋewānkaŋ āneŋi yāput penpāŋ kuŋkā Koniliastā yotpārare-ken Sisaria ahāŋkuŋ. Uken Koniliastā iniken māhemiye ba noriye gāgāni ātu yāŋpewān pābā kubā-kengān itsāmāŋjirā pāŋku ahāŋ yāmiŋkuŋ. ²⁵ Ahāŋ yāmiŋpāŋ yot gānaŋ ārowayāŋ tāŋjirān kaŋpāŋā Koniliastā Pita gāmori-ken gukut imāpmok tāŋpāŋ iniŋ orerayāŋ tāŋkuk. ^{26 h} Ude tāŋjirān kaŋpāŋ Pitatā iwetkuk; Ai! Ude imata tāyan? Aku! Nāk Anutu nāmo, nāk āma, gāk udewanigān yāk. ²⁷ Man ude nāwetgāwet tāŋtāŋ yot gānaŋ āronpāŋ Pitatā āmawebe yot gānaŋ tokŋek irirā yabāŋkuk. ²⁸ Yabāŋpāŋ yāwetkuk; Juda āma nintāŋo mebārīnin ŋode kāwep nadāk tākaŋ; Ninā, āma guŋ ābotken nanik in udewani kubākāt itpāŋ yāŋpāŋ-nadāk tāga tānaŋi nāmo. Kādet udeta yājiwārani yāŋ nadāk tākamāŋ. Tāŋ, Anututā dāpmonken kudān ŋode nāwetpāŋ nāwoŋāreŋkuk; Nāk āma kubāta nadāwa jiraŋ tāga nāmo tāŋpek, ba āma kubāta ŋode tāga nāmo nadāwet; U ninkāt

^d 10:15 Mak 7:15,19 ^e 10:19 Apos 11:12, 13:2 ^f 10:22 Apos 10:1-2 ^g 10:23 Apos 10:45, 11:12 ^h 10:26 Apos 14:13-15; Rev 19:10

nanik nämo unita ukät itpäñ yäñpäñ-nadäk tänañi nämo. ²⁹ Anututä ude näwoñärenkuko unita ɲo äbäktä nämo bitnäñkut. E, in ima mebärita yäñpewä äbätat?

³⁰ ⁱ Yäwänä Koniliastä ɲode iwetkuk; Kepma 4 gumonita bipäda 3'kirok itkamäñ ɲodegän täñirän, näk yot gänañ itkañ Anutu-ken yäñapik man yäñ itkut. Pengän, äma kubä tek paki-inik ägo wabiñirä iñamna-ken ahäñkuk. ³¹ Ahäñ namiñpäñ yäñkuk; Konilias, Anututä gäkɲo yäñapik man nadäk täyak yäk. Ba gäk moneñ tuñumka äma jäwärita yämiñiri gabäk täyak yäk. Ude täñiri gabäñpäñ kädēt unita gäripi nadäñ gamik täyak yäk. ³² Unita apiño ämakaye yepmañpi Jopa komeken kut yäk. Kuñkañ äma kubä wäpi Saimon, wäpi kubä Pita imagut yäpmäñ äbut yäk. Saimon uwä äma kubä wäpi Saimongän, imaka imaka tom gupipäñ täñpani unitä yotken itak yäk. Tähani u gwägu pähap dubini-ken itak yäk. ³³ Äma unitä ude näwerirän eruk, bäräñeñ gäk gämagutta äma ätu peñ yäwetpewa kuñkuñ. Täñpäkañ gäk ɲo äbäktä nämo bitnäñkuno unita bänep täga nadäñ gamitat yäk. Eruk, man kuduptagän Ekänitä nin niwetta gäwetkuko u niweri nadäktä, Ekäni iñamiken kwawak itkamäñ ɲo yäk.

Pitatä Jesu täño manbiñam yäñahäñkuk

³⁴⁻³⁵ ^{j k} Täñpäñ Pitatä man ɲode yäput peñpäñ yäñkuk; Eruk, apiñogän bureniñän ɲode nadätat; Anututä ämawebe uken-uken nanikta nadäñirän uteragän täk täyak yäk. U gupninta nadäñirän ärowani äpani nämo täk täyak. Nämoinik, äma Anutu iniñ oretpäñ kädēt siwoñi iwat täkañ uwä Anututä not täñ yämik täyak. ³⁶ ^l E, Anututä Isrel äma äbotken man bureni pewän ahäñkuko unitäño manbiñam in nadäk täkañ. Manbiñam Täga uwä ɲode; Jesu Kristo tewän äpä man tägagämän, Anutu-kät bänep kubäñ täktäk täño man u niwetpäñ niwoñäreñ täñkuk. Jesu Kristo u ämawebe kuduptagäntä Ekäni it yämik täyak.

³⁷ ^m Täñpäkañ Galili ba Judia komeken imaka ahäñkuko unitäño manbiñam in nadäkañ. Jontä ämawebe ume ärutärut man yäñahäñpäñ yäwet täñkuko u mädeni-ken Jesu Nasaret komeken naniktä Galili komeken epäni yäput peñkuk. ³⁸ ⁿ Anututä kehäromi ba Munapik kireñ imiñirän äyänutpäñ äyänutpäñ ämawebe iron täñ yämiñtän kuñatkuk. Täñpäñ Anututä itkentän imiñirän äma Satantä täñpäwak täñ yämani u kuduptagän yäpäñ tägawäpäñ yepmak täñkukonik. ³⁹ Täñirän Jerusalem yotpärare-ken ba Juda kome pähap äyänutpäñ äyänutpäñ imaka imaka yäñpäñ-täk täñkuko u kañpäñ nadäk täñ moreñkumäñ.

ⁱ 10:30 Apos 3:1, 1:10 ^j 10:34 1Sml 16:7; Rom 2:11; Gal 2:6 ^k 10:35 Jon 9:31

^l 10:36 Sam 107:20; Ais 52:7; Rev 17:14 ^m 10:37 Mat 4:12-17 ⁿ 10:38 Mat 3:16; Luk 4:17-20

Tāntān kuṇtāyon päya kwakāp terak utpewā kumbuk. ^{40°} Utpewā kumbuko upāṅkaṅ kepma yarā tārenjirān kepma kubāta Anututā Jesu kumbani-ken nanik yāpmāṅ akuṅkuk. Yāpmāṅ pāṅaku teṅpāṅ āneni kwawak pewān ahāṅkuk yāk. ^{41°} Tāṅpākaṅ āmawebe kudupken nāmo ahāṅ yāmik tāṅkuk. Nāmo, mani biṅam yāṅahākta intājukun iwoyāṅpāṅ nipmaṅpani nin-kengān ahāṅ nimik tāṅkuk yāk. Tāṅjirān kumbani-ken naniktā akwānkaṅ ninā ukāt ketem bok naṅpāṅ yāṅpāṅ-nadāk tāk tāṅkumāṅonik. ^{42°} Tāṅpākaṅ āmawebe wāpi biṅam yāṅahāṅpāṅ yāwetta ṅode niwetkuk; Anututā āma kubā, āma kumbani ba āma kodak irani manken yāpmāṅ danikta iwoyāṅkuko u nāk yāṅ niwetkuk. ^{43°} In nadākaṅ? Āmawebe netā unitā Jesuta nadākinik tāṅpeṅ kuṅatnayāṅ tākaṅ uwā momini tāga api ārut yāmek. Bureni, Anututā Jesu wāpi terak wakini api peṅ yāmek, profet kuduptā yāṅahāṅkuṅo ude.

Guṅ ābot ātutā Munapik yāpuṅ

^{44°} Pitatā man ude pen yāṅ irirān Kudupi Munapiktā āmawebe mani nadāṅ itkuṅo uterak āpuk. ^{45-46°} Āpāṅjirān āmawebe guṅ ābotken nanik u man kotāk kudupi kudupi terak Anutu bumta iniṅ oretkuṅ. Ude tāṅjirā yabāṅpāṅ āma Juda ābotken nanik Jesuta nadākinik tāṅpani Pitakāt penta ābuṅo u nadāwātāk tāṅpāṅ kerī inṅpāṅ yāṅkuṅ; U kawut! yāk. Anututā bānep ironi terak Munapik guṅ āmawebe ṅonita kireṅ yāmitak yāk. Apiṅo kaṅpāṅ nadākamāṅ, Munapik u Juda āma nintagān nāmo yāk. ^{47°} Ude yāṅjirā Pitatā yāṅkuk; Ābot ṅo, nintā yāpumāṅo udegān, Munapik yāpmāṅkaṅ. Unitā ābot ṅo ume ārut yāmikta netātā tāga niniṅ bitnāwek? Nāmoinik! ^{48°} Ude yāwānkaṅ āmawebe u Jesu Kristo wāpi terak ārut yāmiṅkuṅ. Ārut yāmākaṅ āmawebe unitā Pita iwetkuṅ; Ninkāt ātu it nipmaṅkaṅ kaṅ ku yāṅ iwerāwā udegān tāṅkuk.

Pitatā iniken mebārini yāṅahāṅkuk

11 ¹Tāṅpāṅ aposoro-kāt ābot tāṅpani āmawebe-kāt Judia komeken iranitā manbiṅam ṅode nadāṅkuṅ; Āmawebe guṅ ābotken naniktā Anutu tāṅo man nadāṅpāṅ bānepi-ken iyap taṅkuṅ yāṅ nadāṅkuṅ. ^{2-3°} Ude nadāṅkuṅo unitā Pitatā Jerusalem yotpārare āyāṅutpeṅ āronjirān Juda nanik ābot tāṅpani āma ātutā nadāwā nāmo tārewāpāṅ man taṅi ṅode iwetkuṅ; Gāk imata Moses tāṅo бага man irepmitpāṅ āma gupi morāk nāmo madāwani, guṅ ābotken nanik unitāṅo yot gānaṅ āronṅkun? Ba imata āma udewani-kāt ketem bok naṅkuṅ?

° 10:40 1Ko 15:4-7 ° 10:41 Jon 14:19,22-24; Jon 15:27; Apos 1:8; Luk 24:42-43

° 10:42 Apos 17:31, 2Ti 4:1, 1Pi 4:5 ° 10:43 Ais 33:24; Ais 53:5-6; Jer 31:34; Dan 9:24

° 10:44 Apos 11:15, 15:8 ° 10:46 Apos 2:4, 19:6 ° 10:47 Apos 8:36 ° 10:48 Apos 2:38

° 11:3 Apos 10:28; Gal 2:12

U siwoŋi nāmo! ⁴Yāwawā Pitatā imaka ahāŋkuko unitāŋo manbiŋam mebāri-ken umunitā yāŋ yāpmāŋ kuŋtāŋgān ŋode yāwetkuk; ⁵^x Nāk Jopa yotpārare-ken yāŋapik man yāŋ yāpmāŋ kuŋjira Ekānitā nadāk-nadākna-ken pewān ahāŋjirā ŋode kaŋkut yāk. Kunum aŋeŋjirān imaka kubā āpuk yāk. Āpuko uwā tek taŋi, kāwuri kāwuri yentā topmāŋpāŋ pewā yāpmāŋ kome terak dubina-ken āpāŋjirān kaŋkut. ⁶Āpāŋjirān ket tāŋpāŋ yabāŋkut; Tek u gānaŋ tom mebāri mebāri taŋi tāpuri, ba gāmok ba barak mebāri mebāritā irirā. ⁷Ude yabāŋ yāwat itkaŋ man kotāk kubā ŋode nadāŋkut; Pita, gāk aku tom uwā dāpmāŋpāŋ naŋ!

⁸Man ude nadāŋpāŋ ŋode yāŋkut; Ekāni, u nāmoinik nāŋpayāŋ. Tom u waki, nakta yājiwārani. Āmatā u naŋpāŋ bānepi tāŋpā waneŋ. Tom udewani kubā nāmoinik nak tāyat yāŋ iwetkut. ⁹Ude yāwawā man kotāk kunum gānaŋ nanik u āneŋi kubākāt ŋode yāŋkuk; Ude nāmo yāk. Imaka Anututā u tāga yāŋ yāwani u gākā waki yāŋ tāga nāmo yāwen yāk. ¹⁰Tāŋpākaŋ imaka ahāŋ namiŋkuko u kadāni yarākubā ude āroŋkaŋ āpāk tāŋkuk. Kadāni yarākubā u kaŋpāŋ nadāwakaŋ āneŋi wādāŋ yāpmāŋ kunum gānaŋ āroŋkuk.

¹¹Eruk, imaka u paorirān uterakgān Sisaria komeken nanik āma yarākubā nāk nāmagutta yot itkut-ken ugān ahāŋkuŋ. ¹²^y Ahāŋjirā Munapiktā ŋode nāwetkuk; Gāk ukāt kuŋkaŋā nadāwātāk terak nāmo kwen yāŋ nāwetkuk. Ude nāwerirān notniye 6 ŋo nākkāt bok Koniliastā yotken kuŋkumāŋ. Kumaŋ pāŋku Koniliastā yot gānaŋ āroŋitna ŋode niwetkuk; ¹³Nākā yot gānaŋ aŋero kubātā ahāŋ namiŋpāŋ ŋode nāwetkuk; Gāk Jopa yotpārare-ken watā āmakaye ātu yāniŋ kireŋpewi pāŋku Saimon wāpi kubā Pita yāŋiŋat yāpmāŋ kaŋ ābut. ¹⁴^z Āma unitā man tāwerirān ket nadāŋpāŋ Ekānita biŋam kaŋ tāŋput, gākŋa ba āmawebe gākkāt irani u kudup yāk. Aŋerotā man ude iwetkuk. ¹⁵^a Eruk, nāk Anutu tāŋo manbiŋam yāwet irira bian Munapiktā ninken āpuko udegān āmawebe uterak āroŋkuk. ¹⁶^b Tāŋjirān nākā u kaŋpāŋ Ekānitā man ŋode yāŋkuko u juku piŋkut; Jontā umegān ārut tamiŋkuk. Upāŋkaŋ inā Munapikpāŋ api uwāktāŋ tamet yāŋ yāŋkuk. ¹⁷Tāŋpākaŋ ninā Ekāni Jesu Kristo nadākinik tāŋ imiŋitna iron pāhap tāŋ nimiŋkuko udegān Konilias-kāt āboriyeta tāŋ yāmiŋirān nāk ŋodewanitā imata Anutu iniŋ bitnāwam?

¹⁸^c Pitatā manbiŋam ude yāwerān nadāŋpāŋ bānepi kwitawāpāŋ Anutu iniŋ oretpāŋ ŋode yāŋkuŋ; Wāra! yāk. Anutu wā guŋ ābottā bānepi sukurenpāŋ irit kehāromita biŋam tākta yāŋtāreŋ yāmik tāyak yāŋ yāŋkuŋ.

^x 11:5 Apos 10:9-48 ^y 11:12 Apos 10:23,45 ^z 11:14 Apos 16:31 ^a 11:15 Apos 2:4

^b 11:16 Apos 1:5 ^c 11:18 Apos 13:48, 14:27

Jesu tāŋo manbiŋam Antiok ahāŋ patkuk

^{19 d} Tāŋpākaŋ Stiven kumāŋ-kumāŋ utkuŋo uterak āma ātutā ābot tāŋpani māyap dāpmāŋ yāwat kireŋirā Juda kome penpāŋ Ponika ba Saiprus ba Antiok komeken kuŋtāŋpā kuŋkuŋ. Kuŋ tāŋpā kuŋkuŋo uwā Ekāni tāŋo manbiŋam Juda āmawebegān yāŋahāŋpāŋ yāwettāŋ kuŋkuŋ. Āma ātu nāmo yāwet tāŋkuŋonik. ²⁰ Upāŋkaŋ nadākinik tāŋpani ātu Saiprus Sairini komeken naniktā Antiok yotpārare-ken kuŋkaŋ Grik man yāwani āmawebe, guŋ ābotken nanik ukāt yāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ Ekāni Jesu Kristo tāŋo manbiŋam yāŋahāŋpāŋ yāwetkuŋ. ^{21 e} Ude tāŋirā Ekānitā kehāromi yāmiŋirān yāwerā guŋ ābotken nanik āmawebe u nadāŋpāŋ māyaptā bānepi sukureŋpāŋ Ekānita biŋam tāŋkuŋ. ^{22 f} Tāŋpākaŋ unitāŋo manbiŋam nadāŋpāŋ ābot tāŋpani Jerusalem itkuŋo unitā Banabas peŋ iwet-pewā Antiok kuŋkuk.

^{23 g} Pāŋku Antiok ahāŋpāŋ Anutu tāŋo iron u kaŋpāŋ oretoret pāhap tāŋpāŋ bānepi tāŋpidām taŋ yāmiŋpāŋ ŋode yāwetkuk; Bānepjintā Ekāni kwasikotpāŋ iŋit-inik tāŋpāŋ kaŋ irut yāŋ yāwetkuk. ^{24 h} Banabas uwā āma tāgagāmān kubā. Bānepi-ken Kudupi Munapik ba nadākiniki kehāromi nitek. Tāŋpākaŋ yotpārare uken āma māyap-inik Ekānita biŋam tāŋkuŋ.

^{25 i} Eruk ātu nanak itpāŋā Banabastā Sol kaŋ-ahāwa yāŋkaŋ Tasus yotpārare-ken kuŋkuk. ^{26 j} Pāŋku kaŋ-ahāŋpāŋ imagurāŋkaŋ Antiok ābumān. Ābāŋpāŋ ābot tāŋpani bāmopi-ken obaŋ kubā ude itkaŋ āma bumta Ekāni tāŋo manbiŋam yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋkumān. Antiok uken āmatā Jesu tāŋo ābot tāŋpanita wāpi Kristen^k yāŋ māmāram yāwetkuŋ.

Ābot tāŋpanitā tāŋkentāk moneŋ pewā kuŋkuŋ

^{27 l} Kadāni uken profet āma ātu Jerusalem naniktā Antiok kuŋkuŋ. ^{28 m} Profet kuŋkuŋo uken nanik kubā wāpi Agabas, uwā Munapiktā peŋ iwerirān komeni komeni nak jopirit ahāwayāŋ tāŋkuko unita jukuman yāŋkuk. (Nak jopirit uwā āma wāpi Klodiustā Rom tāŋo intājukun āma irirān bureni ahāŋkuk.) ²⁹ Nakta jop iritta yāŋirān nadāŋkaŋ ābot tāŋpani kubākubātā moneŋ pat yāmiŋkuko udegān yāpmāŋ daniŋpāŋ Judia komeken noriye ketemta jop itkuŋo unita pewā kukta yāŋtāreŋkuŋ. ^{30 n} Yāŋtāreŋpāŋ moneŋ penkuŋo u Banabas kenta Solta yāmākaŋ yāpmāŋ pāŋku ābot tāŋpani Judia komeken irani unitāŋo watā āma unita yāmiŋkumān.

^d 11:19 Apos 8:1-4 ^e 11:21 Apos 2:41 ^f 11:22 Apos 4:36 ^g 11:23 Apos 13:43

^h 11:24 Apos 2:41, 6:5 ⁱ 11:25 Apos 9:30 ^j 11:26 1Pi 4:16 ^k 11:26 Kristen tāŋo mebāri uwā Kristo tāŋo tawaŋken nanik ^l 11:27 Apos 13:1, 15:32 ^m 11:28 Apos 21:10

ⁿ 11:30 Apos 12:25

Herottä äbot tänpänita iwan täņ yämiņkuk

12 ¹Kadäni uken Herot Judia kome täņo intäjukun äma ude itkaņ äbot tänpäni ätu komi yäma yänkaņ yepmāņit pāņku komi yot gānaņ yepmaņkuk. ²Uwä ñode; Unitä yāwānkaņ Jems, Jon täņo noripak päiptä madāņpewä kumbuk. ³^o Ude täņjirä Juda ämawebetä kädet Herottä täņkuko unita gāripi nadāwāpāņ Pita imaka, komi yotken tewa yänkaņ yāwānpāņ iņitkuņ. Uwä Juda täņo orekirit kadäni kubä wāpi Kārāga yiskät nämo awāhurani orekirit kadäni bāmopi-ken täņkuk.

⁴Eruk, Pita iņitpāņ komi yotken teņpāņ komi äma 16 ude yāwerän watä it täņkuņonik. Tänpākaņ Herottä ñode nadāņkuk; Ittäyon Pasova orekirit kadäni täreņjirän ämawebe iņamiken manken api tewet yāņ nadāņkuk. ⁵^p Ude nadāņkuko unita Pita komi yot-kengän irirän komi ämatä watäni itkuņ. Tänpākaņ äbot tänpäni ämawebetāwä Pita täņkentāņ imikta Anutu-ken wari wari yāņapik man yäk täņkuņonik.

Aņero kubätä Pita täņkentāņ imiņkuk

⁶^q Eruk, Herottä kadäni Pita manken tekta yänkuko u kerāp täņkuk. Kwep yāņ yänkaņ bipani Pita komi yot gānaņ yen kehāromitā kerī kuroņi topmāņpāņ tewä komi äma yarä bāmopi-ken dāpmon pat itkuk. Tänpākaņ komi äma ätu komi yot täņo yāmabam unita watäni itkuņ. ⁷Täņjirän pit kubāgän Ekäni täņo aņero kubätä komi yot gānaņ ugän ahāņkuk. Ahāņjirän peņyāņekitā komi yot gānaņ u peņyāņeņpāņ patkuk. Tänpāņ aņero unitä Pita iņit täņpewän akwānpāņ iwetkuk; Gäk bārāņeņ aku! yäk. Ude yāņjirän yen kehāromi yarä Pita kerī kuroņi topuņo u pitpāņ maņkumän. ⁸Täņjirän aņerotä Pita iwetkuk; Pāņaku tek tänpāņ kuroņka ārārani tä yäk. Ude yāwānä Pita udegän täņkuk. Tänpānä aņerotä yänkuk; Mānit tekka u tänpāņ näk nāwat yäk. ⁹Ude yāņpeņ kuņjirän Pita komi yot u peņpeņ iwatkuk. Aņerotä bureni ude täņkentāņ namitak yāņ nämo nadāņkuk, dāpmonken käwep täyat yāņ nadāņkukopāņ bureni ahāņ imiņkuk. ¹⁰^r Eruk kumaņ pāņku komi äma äbot yarä watä itkuņo u äbot kubä yārepmiņpāņ āneņi äbot kubä yārepmiņpeņ kuņjirän komi yot täņo yāma taņi dātpāņ āpāmaņ yotpārare-ken kwani u ini dātkuk. Dārirän yarä u āpāmaņ yāman umu kuņkumän. Kuņtāngän kädet miņin aņerotä Pita pit kubāgän teņpeņ kuņkuk.

¹¹Täņjirän eruk Pita uken nadāwän tumbuņ. Tänpāņ yänkuk; Eruk, bureniğän nadātät yäk. Ekānitä aņeroni kubä iwet-pewän äbä näk Herot kerī-ken nanik ba Juda ämawebe täņo kokwawak kerī-ken nanikpāņ nāmagutak yäk. ¹²^s Ude nadāņkaņ kumaņ pāņku Jon wāpi kubä Mak

^o 12:3 Apos 4:3 ^p 12:5 Jem 5:16 ^q 12:6 Apos 5:23 ^r 12:10 Apos 5:19

^s 12:12 Apos 12:25, 15:37

unitäno miŋi wäpi Maria unitä yotken ahänjuk. Ämawebe mäyap webe unitä yotken käbeyä tänpän Anutu-ken yänapik man yän itkuŋ. ¹³ Ude yän irirä Pitatä pänku yäma-ken umu kwäpkwäp yäputkuk. Ude tänpänä epän watä webe kubä wäpi Roda unitä yäma dārayän kuŋkuk. ¹⁴ Kuŋpän Pita täno kotäk nadänpän bānepi-ken oretoret pähap nadänpän yäma nämo dātukuk. Nämo, āneŋi äyānūtpeŋ yot gānaŋ unu kuŋpän āmawebe päke u yāwetkuk; Pita ābāko yäma-ken itak yäk. ¹⁵ ^t Ude yāwānā iwetkuŋ; Tänguŋ taŋpän ba yāyan yäk. Ude yāwākaŋ ehuranigān yänjuk; Nämo! Burenī yāyat! Pita yāman umu itak yäk. Yāwānā yänkuŋ; Ude nämo, Pita täno aŋeronitā käwep itak yäk.

¹⁶ Ude yän irirä Pita yäma-ken kwäpkwäp pen yāpuritkuk. Täŋjirān eruk pänku yäma dātpän Pita ini kaŋpän kikuŋtpän yānpän-nadäk täŋ irirä Pitatä yāniŋ bitnänpän ketwāra tänyāreŋkuk.

¹⁷ ^u Ude täŋkaŋ Ekānitā komi yotken nanikpän imagut yāpmän ābāko unitäno manbiŋam yāwetkuk. Tänpän ŋode yāwetgān täŋkuk; In kuŋkaŋ Jems-kāt ābot täŋpani ātu manbiŋam ŋo kaŋ yāwerut. Ude yāwetkaŋ Pita yepmaŋpeŋ kukŋi kāda kuŋkuk. ¹⁸ ^v Tänpākaŋ kome yāŋeŋirān komi āma Pitata watä itkuŋo u Pitata ijiwā wawākaŋ dekaken paorak yän yänkaŋ nadāwātāk pähap tänpän manbiŋam Herot iwetkuŋ. ¹⁹ Iwerā nadänpän Herottā āma ātu yāwetkuk; Pitata wāyākŋeŋpän kawut! Yāwerānkaŋ pänku wāyākŋeŋtän kuŋarā waŋkuŋ. Tänpāwā komi āma Pitata watä itkuŋo u manken yepmaŋpän dāpmän-pewān kumākta yänjuk. Ude täŋkaŋ ittāngān Herot Judia kome peŋpeŋ pänku Sisaria yotpārare-ken itkuk.

Intājukun āma Herot u kumbuk

²⁰ ^w Pänku uken itkaŋ Herot Tire kenta Sidon āmawebeta kokwawak nadän yāpmän kuŋatpän ketem Herottā komeken nanik yāpmākta бага peŋ nimek yän nadänkuŋ. Ude täŋpeko uwā ketem deken nanikpän api yāpne yän yānpän Tire Sidon āmawebe ātutā käbeyä tänpän yānpän-yāpā-tāgawākaŋ bānep kubāgān āneŋi tākta uken kuŋkuŋ. Pengān pänku Herot täno yot pähap unitäno watä āmani wäpi Blastus u ahän imiŋpän ukāt man yānpän-nadänjirā Blastustā Herot iŋamiken yänkentän yāmekta yänkehārom taŋkuk. Ude tänpän Herot-kāt man yākta kadāni peŋkuŋ.

²¹ Eruk kadāni peŋkuŋ-ken Herottā intājukun āma täno tek tänpän man yāwera yänkaŋā intājukun āmatā maŋitpän man yāwani-ken kuŋkuk. Uken kuŋkaŋ man mebāri mebāri yāwetkuk. ²² Yāŋjirān nadänpän āmawebe päke unitä gera terak ŋode yänkuŋ; Anutu kubä täno meni jinom yäk. U āma täno nämo yän yänkuŋ. ²³ ^x Ude yāŋjirā Herottā

^t 12:15 Apos 26:24; Mat 18:10 ^u 12:17 Apos 13:16, 19:33; Apos 21:40

^v 12:18 Apos 5:22-24 ^w 12:20 1Kn 5:11; Ese 27:17 ^x 12:23 Dan 5:20

man u nadänpäj Anutu ärowani bureni täño wäpi biñam yäpmäj akukta bitnäñkuk. Ude täñirän uterakgän Ekäni täño añero kubätä päbä utkuk. Urirän käyäm waki kubä Herot terak ahäj imiñirän yamuntä nañ äreyäñpewä kumbuk.

^{24y} Täñpäkañ Ekäni täño manbiñam kehärom täñpäj komeni komeni ahäj patkuk. ^{25z} Ahäj parirän Banabas kenta Sol täñkentäk moneñ Judia äbot täñpanita Jerusalem yäpmäj kuñkumäno u yämän tärewäpäj äyänutpeñ Antiok kuda yänkañ Jon wäpi kubä Mak u imaguränkañ penta kuñkuñ.

Banabas kenta Sol epän man yäwetkuñ

13 ^{1a} Täñpäj äbot täñpani Antiok irani uken nanik profet äma ba äma ätu Anututä kädet gäripi nadäk täyak u yäwetpäj yäwoñäreke takta itkuñ. U wäpi tawañ ñode; Kubä Banabas, kubä Simeon wäpi kubä Kubiri yäj iwerani, kubä Lusias Sairini komeken nanik, kubä Sol, kubä Manain, Herot täño noripaki kubä. ^{2b} Eruk, kepma kubäta äbot täñpanitä Ekäni iniñoret itkañ inita nak nämo nakta yäjiwätpäj nakta jop itkuñ. Ude täñ irirä Kudupi Munapiktä ñode yäwetkuk; In Banabas kenta Sol epän kubä näkä iwoyäj yämiñkuro u takta iwoyänpäj yepmañpä yäpmäj kañ kun yäk. ^{3c} Ude yäwänä nakta jop itkañ Anutu-ken yäñapik man yäñpäj keru yarä uterak peñpäj yepmañpä yäpmäj kuñkumän.

Saiprus kome manbiñam yäñahäñkumän

^{4d} Eruk Kudupi Munapiktä Banabas kenta Sol peñ yäwet-pewän Selusia komeken kuñkumän. U naniktä gäpe terak äronpeñ gwägu bämopi-ken kome täpuri kubä wäpi Saiprus uken kuñkuñ. ^{5e} Kuñtängän Saiprus täño yotpärare kubä wäpi Salamis u ahänpäj Juda täño käbeyä yot gänañ äronpäj Anutu täño manbiñam yäñahänpäj yäwetkumän. Jon-Mak imaka, bok täñkentänpäj yäwetkuñ.

^{6f} Ude täñkañ Saiprus kome u gänañ manbiñam yäñahänpäj yäwettäj kuñtängän yotpärare kubä wäpi Pafos u ahäñkumän. Uken Juda äma kubä wäpi Bajesu uwä uken itkuk. Äma uwä profet jopi, kären käwani. Grik man terak wäpi Elimas yäj iwetkuñ. ^{7g} Elimas u kome unitäño intäjukun äma wäpi Segius-Paulus unitäño täñkentäk kubä. Täñpäkañ Segius-Paulus uwä äma nadäk-nadäk ikek. U Anutu täño manbiñam nadäwa yäñpäj Banabas kenta Solta yäñpewän äbumän. ^{8h} Täñpäkañ äma kären käwani unitä Banabas kenta Sol täño epän u ura yänkañ tak

^y 12:24 Ais 55:11; Apos 6:7, 19:20 ^z 12:25 Apos 11:29-30; Apos 12:12, 15:37

^a 13:1 Apos 11:27 ^b 13:2 Apos 9:15 ^c 13:3 Apos 6:6 ^d 13:4 Apos 15:39

^e 13:5 Apos 12:12, 13:13 ^f 13:8 2Ti 3:8

tāŋkuk. Tāŋpāŋ intājukun āmani Segius-Paulus unitā Jesuta nadākinik tāŋpek yāŋpāŋ Segius ude tāŋpeno! yāŋ iwet tāŋkuk. ⁹Ude tāŋkuko upāŋkaŋ Kudupi Munapiktā Sol wāpi kubā Pol u uwāk tāŋpāŋ irirān Elimas dapun taŋi kaŋpāŋ iwetkuk; ¹⁰Gāk Satan tāŋo nanaki! yāk. Gāk kādet siwoŋi tāŋo iwan. Tāŋyākŋarani kādet ba nadāk wakiwaki gākken tokŋeŋ patak yāk. Ekāni tāŋo kādet siwoŋi u tāŋpi wanayāŋ tāk tāyan! ¹¹^s Eruk, nadātan? Apiŋo Ekānitā gurirān dapunka wawayāŋ yāk. Dapunka wawānkaŋ kadāni kāroŋi bumik edap dapuri nāmo kaŋkaŋ api it yāpmāŋ kwen!

Poltā ude yāŋirān uterakgān gubamtā-yāŋ dapuri-ken uwāk tāŋpewān dapuri bipmāŋ utkuk. Tāŋpānkaŋ Elimastā āma yepmāŋirapāŋ kādet nāwoŋārewut yāŋkaŋ puŋ ijtāŋ kuŋatkuk. ¹²Tāŋirān intājukun āma unitā u kaŋpāŋ Ekāni tāŋo manbiŋam nadāŋkuko u nadāwān inide kubā tāŋpānpāŋ Ekānita nadākinik tāŋkuk.

Saiprus peŋpeŋ kome kubāken kuŋkumān

¹³^h Eruk, Polkāt āma ātu penta kuŋatkuŋo Pafos kome peŋpeŋ gāpe terak āroŋpeŋ Pamfilia komeken yotpārare kubā wāpi Pega u kuŋkuŋ. Kuŋirā Jon-Mak yepmaŋpeŋ āneŋi Jerusalem kuŋkuk. ¹⁴Tāŋirān ātu u Pega yotpārare peŋpeŋ ini kuroŋ kuŋtāŋgān Pisidia komeken yotpārare kubā wāpi Antiok u ahāŋkuŋ. Ahāŋpāŋ Sabat kadāni-ken Juda tāŋo kābeyā yot gānaŋ āro maŋitkuŋ. ¹⁵ⁱ Āro maŋirirā Juda tāŋo āma ekāni ekāni yot gānaŋ itkuŋo unitā Moses tāŋo Baga man kudān tāwani, ba profet biani tāŋo man u daniŋ paotpāŋ Polkāt Banabas u ŋode yāwet yabāŋkuŋ; Ektā āmawebe bānēpi tāŋkehārom takta man kubā yākta nadāŋpāŋ tāga yāŋahādayāŋ yāk.

¹⁶^j Yāwāwā Poltā akuŋpāŋ yāŋuruk-uruk yāneŋo yāŋpāŋ ketwāra tāŋyāreŋkuk. Tāŋpāŋ manbiŋam ŋode yāput peŋpāŋ yāŋkuk; In Isrel āmawebe ba āmawebe gāgāni ātu Anututa nadākinik tāŋ imiŋpāŋ gāmori-ken kuŋarani in ket nadāwut! ¹⁷^k Isrel ābot tāŋo Anutu unitā ābekniye oraniye, āmawebe bāmopi-ken nanikpāŋ inita biŋam yāpmāŋ daniŋkuk. Yāpmāŋ daniŋpāŋ yepmaŋpān iniken komeni peŋpeŋ pāŋku Isip kome itkuŋ-ken uken tāŋpewān ābot pāhap ahāŋ patkuk. Tāŋpākaŋ māden, iniken kehāromi terak Isip komeken nanik yāŋ-yākŋat yāpmāŋ āpāmaŋ kuŋkuk. ¹⁸^l Tāŋkaŋ obaŋ 40 ude kome jopi-ken ittāŋ kuŋatkuŋ-ken uken mani nāmo iwatkuŋo upāŋkaŋ yabāŋ koreŋkuk. ¹⁹^m Eruk Kenan kome yāniŋ kirewayāŋ tāŋkuk-ken nanik Anututā āmawebe ābot pāhap 7 ude tāŋpān waŋkuŋ. Tāŋpān wawāpāŋ kome u Isrel

^s 13:11 Apos 9:8 ^h 13:13 Apos 13:5, 15:38 ⁱ 13:15 Apos 15:21 ^j 13:16 Apos 12:17

^k 13:17 Kis 1:7, 6:6; Kis 12:51 ^l 13:18 Kis 16:35; Nam 14:34; Lo 1:31 ^m 13:19 Lo 7:1; Jos 14:1

ämawebeta yäniñ kirewänpänj unitä korenpänj itkuñ. ^{20 n} Imaka ahänjkuko u kuduptagän obañ 450 u gänañ ahänj yäpmänj kuñkuñ. Eruk u punin terak Isrel ämawebetä kome u yäpmänjpänj irirä Anututä watä ämaniye ätu iwoyänjpänj yepmak täntänj kuñirän Samuel, profet ude itta ahänjkuk. ^{21 o} Tänpäkañ kadäni uken äma kubätä intäjukun it yämekta Anutu-ken gera yänjkun. Gera yänjirä Anututä Sol intäjukun ämani itta iwoyänjkuk. Sol uwä Kis täño nanaki, Benjamintä äbotken nanik. Tänpäkañ Soltä Isrel ämawebeta yabänj yäwat epän täñ yämiñ yäpmänj kuñtäyon obañ 40 ude tärenjkuk. ^{22 p} Tärenjirän Anututä Sol u yänjiwatpänj komenita Devitpänj intäjukun äma itta tenjkuk. Tenpänj Devitta yänjpänj ämawebe ñode yäwetkuk; Näk Jesi täño nanaki Devit u kañpänj gäripi nadänjpänj bänepnatä u inñit-inik täyat. Unitä uyaku näkño man kädet u kumän api iwat morewek yäk. ^{23 q} Eruk, Anututä yänjkehäromtak man bian yänjkuko udegän Devit täño äbotken nanik Anututä ini äma kubä iwoyänjkuk. Äma unitä Isrel ämawebe waki keriken nanik api yämagurek yänj yänjkuk. Uwä wäpi Jesu.

^{24 r} Tänpäkañ Jesu epäni nämo yäput peñpänj täntänj kuñirän Jontä Isrel ämawebe-ken manbiñam yänjahänjpänj ñode yäwettänj kuñkuk; In bänepjin sukurenjpänj irit kuñat-kuñatjin yäpä-siwoñ täñjirä ume ärut tamayänj yänj yäwettänj kuñkuk. ^{25 s} Eruk Jon epän täñjkuko u tärewayänj keräp täñjirän ämawebe ñode yäwet yabänjkuk; Intä näka netä yänj nadäk täkañ? Näk äma intä itsämäk täkañ, Kristo u nämo yäk. Upänkañ kawut! Äma kubä mäden näwatak yäk. Näk äpani-inik unita u dubini-ken itnañi nämo yänj yäwetkuk.

^{26 t} Poltä ude yänjpänj yänjkuk; Notnaye Abraham täño äbotken nanik, in nadäwut! Ba in ätu Juda äbotken nanik nämopänj Anutu nadänj imiñpänj gämori-ken kuñat täkañ, in imaka nadäwut! Anututä ämawebe wakiken nanik yämagutpänj inita biñam yäpmäk-yäpmäk unitäño manbiñam u nin bämopnin-ken ahätak ño! ^{27 u} Jerusalem ämawebe jopi ukät watä ämaniyetä Jesu täño mebäri nämo nadäwä tumbuñ. Ba profet biani täño manbiñam Sabat kadäni-ken daniñpänj nadäk täñ yäpmänj äbäk täñkuño unitäño mebäri nämo nadäwä tärenjkun. Nämo nadäwä tärenjkun upänkañ Jesu utta man yänjirä manbiñam biani u bureni ahänjkuk. ^{28 v} Äma uken goret kubä nämo kañkañ manken tenpänj utpewä kumäkta Pailat-ken man kehäromigän yänjkun.

^{29 w} Imaka bian profettä Jesu ude api täñ imineñ yänj yäwani u kudup täñ imiñkun. Tänpänj päya kwakäp terak nanik ketärenj yäpmänj päpä

ⁿ 13:20 Het 2:16, 1Sml 3:20 ^o 13:21 1Sml 8:5,19, 1Sml 10:20-24 ^p 13:22 1Sml 13:14, 1Sml 16:13; Sam 89:20 ^q 13:23 2Sml 7:12-16; Ais 11:1 ^r 13:24 Mat 3:1-2 ^s 13:25 Jon 1:20,27 ^t 13:26 Apos 13:16
^u 13:27 Jon 16:3; Apos 3:17 ^v 13:28 Mat 27:22-23 ^w 13:29 Mat 27:59-60

awaŋ gānaŋ peŋkuŋ. ^{30 x} Awaŋ gānaŋ peŋkuŋo upāŋkaŋ Anututā āneŋi awaŋ gānaŋ nanikpāŋ yāpmāŋ pāŋaku tewān kodak taŋkuk. ^{31 y} Tāŋpākaŋ u punin terak kepma māyapta āmawebe Jesu nāmo kumāŋirān ukāt Galili kome peŋpeŋ Jerusalem penta kuŋkuŋo unitā kak tāŋkuŋ. Āma unitā apiŋo Jesu tāŋo manbiŋam Juda ābotken yāŋahāntāŋ kuŋat tākaŋ. ^{32 z} Tāŋ, nin uwā intā nadākta Anututā ābekniye oraniyeta yāŋkehāromtak man yāŋ yāmiŋkuko unitāŋo Manbiŋam Tāga yāŋahāŋ itkamāŋ ŋo. ³³ Tāŋpākaŋ yāŋkehāromtak man u bureni ahāŋkuk. Anututā Jesu awaŋ gānaŋ nanikpāŋ yāpmāŋ pāŋaku tewān kodak taŋkuko unita ābekniye oraniye tāŋo ābot ninken unitāŋo bureni ahāŋ nimitak. Tāŋpāŋ manbiŋam udewanigān Sam 2-ken itak. Uwā ŋode;

Gāk nanakna. Apiŋo bāyaŋpāŋ gepmaŋtat.

Sam 2:7

³⁴ Anututā Jesu awaŋ gānaŋ nanik yāpmāŋ pāŋaku taŋkuko u āneŋi awaŋ gānaŋ tāga nāmo api āpmo parawek. Uwā Anututā ini yāŋkuko ude;

Imaka tāga Devitta biŋam peŋ imiŋkuro unitāŋo bureni uwā gamiŋjira kehāromigān api ahāŋ pārek yāk.

Ais 55:3

^{35 a} Ba man kubā pen Anutu tāŋo manbiŋam terak patak u ŋode;

Gāk kaŋ-āwarākuk tāŋjiri epān āmaka iwoyāwani awaŋ gānaŋ nāmo api parawek.

Sam 16:10

^{36 b} Notnaye, man biani u bureni ahāŋirān kākamāŋ. Kadāni Devit kome terak itkuk-ken uken uwā Anutu tāŋo nadāk-gārip ugān iwarān tāŋkuk. Tāŋkukopāŋ māden Devit kumbānā ābekiye oraniye tāŋo awaŋken āneŋpākaŋ paraŋkuk. ³⁷ Tāŋ, āma Anututā awaŋ gānaŋ nanik yāwān kikŋutkuko u komegup nāmo paraŋkuk. ^{38-39 c d} Ude yāŋpāŋ Poltā ŋode yāwetgān tāŋkuk; Unita notnaye in ket nadāneŋ; Āma kumbuko uwā intāŋo momi tāga peŋ tamek. Manbiŋam unitagān tāwetkamāŋ ŋo. Moses tāŋo бага mantā momijin tāŋo topmāk-topmāk u pit tamiŋpāŋ siwoŋi āmawebe tāga nāmo api tāwerek. Nāmoinik. Tāŋ, āmawebe Jesuta nadākinik tāŋpeŋ kuŋatnayāŋ tāŋo u kuduptagān Jesutā momini bureni api peŋ yāmek. ⁴⁰ Unita in juku peŋpāŋ ket nadāwut! Profettā man bian yāŋkuŋo unitā intā terak ārowekta. Man ŋode yāŋkuŋo u;

⁴¹ In yāŋārok man yāwanitā nadāwātāk pāhap tāŋpāŋ kaŋ waŋ morewut!

^x 13:30 Apos 2:24 ^y 13:31 Apos 1:3,8 ^z 13:32 Apos 13:23 ^a 13:35 Apos 2:27

^b 13:36 Apos 2:29 ^c 13:38 Apos 10:43 ^d 13:39 Rom 10:4

*In irirä näkä imaka kudupi kubä tänpayän täyat unita nadäwä inide
kubä api täneŋ.
Tänpäkaŋ ämatä unitäŋo manbiŋam täwerirä nadänkaŋ bureni yän
nämo api nadäneŋ.* Hab 1:5

⁴²Eruk, Poltä manbiŋam u yänjahän paotpänä Banabas-kät käbeyä yot peŋpeŋ yäman äpämaŋ kudayän tänjirän ämawebe päke unitä yäwetkuŋ; Man niwet ahäkamän unitäŋo moräki äneŋi Sabat kadäni kubäta äbänkaŋ kaŋ niwerun yäk. ^{43e} Ude yäweräkaŋ äpämaŋ kuŋkumän. Tänjirän Juda ämawebe-kät ämawebe Juda täŋo бага man iwarani guŋ äbotken nanik ätutä Pol kenta Banabas yäwarän täŋkuŋ. Yäwarän tänjirä bänep nadäk-nadäki täŋkwawa tawänpän Anutu täŋo nadäk-gärip u iwarän tänpän unitäŋo iron terak kaŋ kuŋarut yän man kwini terak peŋ yäwetkumän.

⁴⁴Eruk äneŋi Sabat kadäni kubäken ämawebe yotpärare uken mäyaptä Pol kenta Banabastä Anutu täŋo manbiŋam yänjahänjirän nadänayän äbuŋ. ^{45f} Tänpäkaŋ Juda äma ekäni ekänitä ämawebe mäyap u yabänpän kokwawak nadänpän Pol yänärok iwetpän jopman pähap yäyak! yän yäwetkuŋ. ^{46g} Ude yänjirä Pol kenta Banabas ehutpän man ŋode yänkumän; Bureni! Nek Anutu täŋo man Juda äbotken nanik inta jukun täwet kirekta yän nimani. Upänkaŋ in man ŋonita mäde ut imikaŋ uwä injin-tägän ŋode bumik yäkaŋ; Nin irit täga tärek-täreki nämo unita biŋam nämo täkamän. In ude yäkaŋ unita nek inta mäde ut tamiŋpän ämawebe guŋ äbotken päŋku Ekäni täŋo manbiŋam yänjahänpän api yäwetde yäk. ⁴⁷Ekänitä ŋode peŋ niwetkuk;

*Näkä tänpewa in guŋ äbot täŋo peŋyänŋek ude itkaŋ ämawebe komeni
komeŋi u täŋkentän yämiŋirä näkŋata biŋam api yäpmän morewet
yäk.* Ais 49:6

^{48h} Eruk, ämawebe guŋ äbotken nanik itkuŋo unitä man u nadänpän bänep oretoret pähap nadänpän Ekäni täŋo manbiŋamta gärip-i-inik nadänkuŋ. Tänpän ämawebe mäyaptä manbiŋam unita nadäwä bureni täŋkuŋ. Ämawebe Anututä irit kehäromi yäpmäktä biŋam iwoyäwani unitägän nadäkinik täŋkuŋ.

⁴⁹Tänpäkaŋ Ekäni täŋo mantä kome u gänaŋ kumän kuŋat moreŋkuk. ⁵⁰ⁱ Ude tänjirän Juda täŋo ekäni ekänitä Anutu nadän imani webe wäpi biŋam ikek ätukät yotpärare unitäŋo äma ekäni ätu man yäput-yäwerirä Pol kenta Banabasta kokwawak nadänpän waki täŋ yämiŋpän kome

^e 13:43 Apos 11:23, 14:22 ^f 13:45 Apos 14:2 ^g 13:46 Luk 7:30; Apos 3:26, 18:6

^h 13:48 Apos 11:18 ⁱ 13:50 Apos 17:4,12

uken nanik yāwat kirenpewā kuṅkumän. ^{51j} Ude täñirä yarä u kugun kuroṅi terak nanik dāpmāṅ äreyānpewän maṅpākaṅ yotpārare u māde ut imiṅpāṅ Aikoniam yotpārare-ken kuṅkumän. ⁵² Täṅpākaṅ Kudupi Munapiktä ämawebe Jesuta nadākinik täṅ imani u bānepi täṅpidām täñirän bānep oretoret pähap nadāntāṅ kuṅatkuṅ.

Aikoniam Manbiṅam Täga u yāḡahāṅkumän

14 ¹ Pol kenta Banabas Antiok yotpārare-ken täk täṅkumāno udegän Aikoniam yotpārare-ken äronpāṅ Juda nanik täṅo käbeyä yot gānaṅ äronkumän. Äronpāṅ Ekäni täṅo manbiṅam säkgāmān-inik yāḡahānpāṅ yāwerirän Juda äbotken nanik ba guṅ äbotken nanik mäyaptä Jesuta nadākinik täṅkuṅ. ^{2k} Täñirä Juda äma ätutāwä Ekäni täṅo man nadākta bitnäk-inik täṅpāṅ ämawebe ätu guṅ äbotken nanik yäput-yāwet-pewä nadākinik täṅpanita iwan täṅ yāmiṅkuṅ. ^{3l} Ude täṅ yāmiṅkuṅo upāṅkaṅ Pol kenta Banabastä ehutpāṅ ini ugän itkaṅ Ekäni täṅo man yāḡahäk täṅkumānonik. Ude täṅkaṅ Ekänitä orakoraki täṅo manbiṅam täṅkehārom takta kehāromi yāmiṅjirän kudän kudupi mebäri mebäri täṅkumän. ⁴ Täṅpākaṅ äma päke yotpārare u nanik duṅ-wenpāṅ ätutä Juda ämakät bānep kubāḡän täṅkuṅ. Täñirä ätutāwä aposoro yarä ukät bānep kubāḡän täṅkuṅ.

^{5m} Ude täṅpāṅ itkaṅ mädenä Juda äma ätu ba guṅ äbotken nanik ätukät intājukun ämaniyetä Pol kenta Banabas iwan täṅ yāmiṅpāṅ mobätä kumāṅ-kumāṅ dāpmākta yānpāṅ-nadāṅkuṅ. ⁶ⁿ Ude täñirä biṅam nadānpāṅ Pol kenta Banabas kome u peṅpeṅ Likonia komeken kuṅkumän. ⁷ Uken kuṅpāṅ Listra Depe yotpārare ba yotpārare tuän tuän itkuṅo uken Manbiṅam Täga u yāḡahāṅkumän.

Depe yotpārare-ken manbiṅam yāḡahāṅkumän

^{8o} Listra yotpārare uken äma kuroṅi kwäyähāneṅ täṅpani kubä itkuk. Äma u miṅitä inide bāyaṅkukopāṅ kuṅat-kuṅat kubä nämo täṅpani. ^{9p} Eruk Poltä ämawebe manbiṅam yāwet irirän äma kwäyähāneṅ täṅpani uwä juku peṅpāṅ nadāṅ itkuk. Nadāṅ irirän Poltä äma uwä nadākiniki kaṅpāṅ Anututä u täga yāpān-tāḡanaṅi yāṅ nadānpāṅ dapun kehāromigän kaṅkuk. ¹⁰ Kehāromigän kaṅpāṅ gera terak ṅode iwetkuk; Eruk, käroṅ aku! Ude yāwänä Poltä man yāṅkuko uterakḡän äma uwä akuṅpāṅ käroṅ kuṅatkuk. ^{11q} Poltä kudän kudupi ude täñirän kaṅpāṅ ämawebe päke itkuṅo unitä ini Likonia man terak ṅode yāṅkuṅ; Wära! Nininken uraktä äma äworeṅpāṅ äbākamän ṅo! yäk. ¹² Ude yāṅpāṅ

^j 13:51 Mat 10:14; Apos 18:6 ^k 14:2 Apos 13:45 ^l 14:3 Mak 16:20; Apos 19:11; Hib 2:4

^m 14:5 Apos 14:19, 2Ti 3:11 ⁿ 14:6 Mat 10:23 ^o 14:8 Jon 9:1; Apos 3:2 ^p 14:9 Apos 3:4; Mat 9:28 ^q 14:11 Apos 28:6

anutuniye wäpi yäwetkuṇ. Banabas uwä wäpi Sus yāṇ iwetkuṇ. Tāṇpāṇ Pol uwä man yāṇahāk tāṇkuko unita wäpi Hemes yāṇ iwetkuṇ.

¹³ Tāṇpākaṇ yotpārare u dubini-ken urak Sus unitāṇo iniṇoret yottā itkuk. Tāṇkaṇ yot unitāṇo watā āmakāt āmawebe pāke unitā Pol kenta Banabas yāniṇ oretta ārawa tānayāṇ nadāṇkuṇo unita watā āma unitā bulimakau ba päya irotpāṇ omāk meranta tāṇpani māyap yāpmāṇ ābuk. ¹⁴ Ude tāṇirān aposoro yarā unitā ude tānayāṇ yāṇ yabāṇpāṇ bārom tāṇpāṇ iniken tek weṇ tāṇpān kuṇkuṇ. Teki weṇ tāṇpān kwāpāṇ bārāṇeṇ tāropigān āmawebe u bāmopi-ken āpmoṇpāṇ yāwetkumān; ¹⁵ In imata ude tānayāṇ yāṇkaṇ tākaṇ? Nek āmagān, in udewanigān! In anutu jopi-jopi māde ut yāmiṇpāṇ Anutu Bureni irit ikek u iniṇ oretneṇta Manbiṇam Tāga tāwetkamāk ṇo. Anutu u uwä kunum kenta kome gwāgu ba imaka kudup pewān ahāṇkuṇ. ¹⁶ It yāpmāṇ ābuṇo kadāni uken āma ābori ābori yabāṇ āwarākuk tāṇirān kādet mebāri mebāri pewā ahāṇkuṇ. ¹⁷ Upāṇkaṇ Anututā mebārini nadāneṇta not tāṇ tamiṇirān iwān ba edap iniken kadāni terakgān ahāṇ tamiṇirān ketemtā ahāṇ-bumbum tāṇirā naṇ oretoret pāhap tāṇ it tākaṇ yāk. ¹⁸ Eruk manbiṇam ude yāwetpāṇ yāniṇ bitnāṇkumāno upāṇkaṇ ehutpāṇ ārawa tāṇ yāmikta nadāṇkuṇ.

Pol mobätä utkuṇ

¹⁹ Kadāni uken Juda āma ātu Antiok ba Aikoniam komeken naniktā ābāṇpāṇ Listra āmawebe peṇ yāwetkuṇ. Peṇ yāwettāko Polta iwan tāṇpāṇ mobätä utkaṇ kerigān iṇitpāṇ wādāṇ yāpmāṇ pāṇku kumāṇtak yāṇ yāṇkaṇ yotpārare gāgāni-ken teṇkuṇ. ²⁰ Tewā parirān ābot tāṇpani ātutā ābā it gwājiṇpāṇ kaṇ irirā nadāwān tāgawāpāṇ akumaṇ yotpārare-ken āneṇi āroṇkuk. Eruk patkuko yāṇewānā Banabas-kāt kome u peṇpeṇ Depe yotpārare-ken kuṇkumān.

²¹ Depe kome uken Manbiṇam Tāga yāwerirān āmawebe māyaptā Jesuta biṇam tāṇkuṇ. Ude tāṇpāṇ āyāṇutpeṇ kādet kuṇkumāno udegān Listra Aikoniam ba Antiok yotpārare-ken āneṇi ābumān. ²² Ābā yotpārare taṇi ba tāpuri uken Jesuta nadākinik tāṇpani bānepi tāṇpidām taṇ yāmiṇpāṇ nadākiniki tāṇkehārom takta man yāwettāṇ kuṇkumān. Tāṇpāṇ man ṇode yāwetkumān; Nadākaṇ? Nadākinik tāṇpani nin komi bārāpi mebāri mebāri nadāṇkaṇ kuṇatnayāṇ tākamāṇ uwä Anutu tāṇo kaṇiwat yewa gānaṇ api āpmone yāṇ yāwetkumān. ²³ Pol kenta Banabastā ude yāwetkaṇ yotpārare u nanik āmawebe ābot tāṇpani watā it yāmikta watā āma yabāṇ ahāṇpāṇ iwoyāṇpāṇ yepmaṇkumān. Tāṇpāṇ

¹³ 14:15 Apos 10:26; Sam 146:6 ¹⁴ 14:16 Apos 17:30 ¹⁵ 14:17 Sam 147:8; Jer 5:24

¹⁶ 14:19 Apos 17:13, 2Ko 11:25, 2Ti 3:11 ¹⁷ 14:21 Mat 28:19 ¹⁸ 14:22 Mat 7:14;

Apos 11:23, 15:32; Apos 18:23, 1Te 3:3 ¹⁹ 14:23 Apos 13:3

Ekäni nadän imikinik täñkuño uwä Ekänitä täñkentän yämekta inita nak nämo nakta yäjiwätpän nakta jop itkan yänjapik man yän itkumän.

²⁴Ude täñkan yepmanpeñ kuñkumän. Kumañ pänku Pisidia kome irepmitpeñ Pamfilia komeken ahänkumän. ²⁵Eruk Pega yotpärare-ken äronpän ämawebe u nanik Ekäni täño manbiñam yäwetkumän. Yäwetkan äneji yotpärare u peñpeñ Atalia yotpärare-ken äpmonkumän. ²⁶^v Kome uken gäpe terak äronpeñ kumañ Antiok yotpärare-ken ahänpän epäni u täñ-tärenkumän. Kome ukenä äbot täñpanitä bian äma yarä unitä Ekäni täño manbiñam yänahäntän kuñarirän Ekäni täño orakorakitä watä it yämekta Anutu kerä terak yepmankan epän man yäwet-pewä kuñkumän. ²⁷^z Eruk Antiok ahänpän äbot täñpani kubä-kengän yepmanpän Anututä täñkentän yäminjirän epän täñkumäno unitäno manbiñam yäwetkumän. Ba Anututä guñ ämawebeta kädet täwit yäminjirän nadäkinik täñkuño unitäno manbiñam yäwetkumän. ²⁸Ude täñkan ämawebe äbot täñpani ukät kadäni käronji bumik itkuñ.

Jerusalem käbeyä kubä täñkuñ

15 ¹^a Kadäni uken äma ätu Judia komeken naniktä Antiok kuñpän Antiok nanik äbot täñpani ñode yäwetkuñ; In Moses täño man buramiñpän gupjin moräk nämo madänpänjä Ekänita biñam täga nämo api täneñ yän yänkuñ. ²^b Ude yänjirä Pol kenta Banabastä man u nadäwän siwoñi nämo täñpänpän Judia äma ukät man wärät-wärät täñpän man kowat yäwän täñkuñ. Ude täñjirä äbot täñpani ämawebetä man ñode topuñ; Eruk, Pol Banabas-kät nadäkinik täñpani ätu yäwetpena pänku aposoro ba äma ekäni ekäni Jerusalem irani-kät man ño kan yänpän yäpä-siwoñ tawut yäk.

³Man ude topmänpänjä Antiok äbot täñpanitä ämawebe Jerusalem kukta iwoyänkuño u yepmanpä kuñkuñ. Kumañ pänku Ponika ba Samaria kome irepmitpän kome u nanik äbot täñpani manbiñam ñode yäwettän kuñkuñ; Äma guñ äbotken nanik mäyaptä Anutu täño man nadänpän Anututa biñam täñkuñ. Ude yäwerirä nadänpän bänepitä oretoret pähap nadänkuñ. ⁴^c Eruk manbiñam u yänahäntän kumañ Jerusalem ahänkuñ. Jerusalem ahänjirä aposoro, äbot täñpani täño ekäni ekäni ba äbot täñpani ämawebe ini imaka, penta yäniñ oretkuñ. Yäniñ orerirä Pol kenta Banabastä Ekäni Anututä täñkentän yäminjirän guñ äbot ämawebe-ken epän täñkumäno unitäno manbiñam yäwetkumän. ⁵Ude yäwerirän äbot täñpani ätu Parisi äma itkuño unitä ñode yänkuñ; Äbot kubäken naniktä gupi moräk madäneño uyaku nadäna siwoñi täñpek. Äma uwä yäweräkan Moses täño бага man bok kan buramiwut yäk.

^v 14:26 Apos 13:1-2; Apos 15:40 ^z 14:27 Apos 15:4,12; Apos 11:18 ^a 15:1 Gal 5:2

^b 15:2 Apos 11:30; Gal 2:1 ^c 15:4 Apos 14:27

⁶Parisi ämatä man ude yäjirä aposoro-kät äma ekäni ätukät käbeyä tänpäj man yäj-ket utnayäj täjkuj. ^{7d}Man u ket utnayäj yäjkanj man epän pähap täjkuj. Yäwä täreñirän Pitatä akuñpäj ñode yäwetkuk; Notnaye, bian Anututä in bämopjin-ken nanik näk iwoyäñpäj nepmañkuko u nadäkanj. U nähä guj äbotken Manbiñam Täga yäjahäñpäj yäwerira Ekänita nadäkinik täneñta iwoyäñpäj nepmañkuk. ^{8e}Anutu, ämawebe kuduptagän bänepi-ken yabäñpäj-nadäk täyak unitä guj ämawebe äbot u Kudupi Munapik ninta niniñ kireñkuko udegän yäniñ kireñkuk. Ude täñjirän kanpäj ñode nadäñkumäj; Anututä ämawebe u inita biñam yäpmäj danitak yäk. ^{9f}U ninta kädet kubä niwoñäreñkanj guj ämawebeta kädet inigän kubä nämo yäwoñäreñkuk. Nämoinik! U nadäkinik täñ imiñirä bänepi ärut yäpän tagawäpäj yepmañkuk.

^{10g}Unita in imata Anutu täño täktäki irepmiñpäj tänayäj täkanj? In бага man täño bäräpi u notniye guj äbotken nanikta nämo kotanj yäminej. Nämoinik, bian äbekniye oraniye ba ninin imaka, bäräpi u täga nämo kotañkumäj yäk. ^{11h}Upäñkanj ñode nadäk takamäj; Ekäni Jesu täño orakoraki uterakgän Anututä nin inita biñam iwoyäñkuko udegän notniye guj äbotken nanik imaka, iwoyäñkuk.

¹²ⁱPitatä man ude yäj irirän nadäñpäj äma käbeyä täñ itkuño u kudup man bitnäñpäj Pol kenta Banabas-tagän juku peñkuj. Juku peñirä yarä unitä Anututä kudän kudupi kudupi keri terak guj äbotken täñkuko unitäño manbiñam ätu yäjahäkğän täñkumän. ^{13j}Eruk, manbiñam u yäj paorirän Jemstä ñode yäjku; Notnaye, juku peñpäj nadäkot! ^{14k}Man Saimon-Pitatä ñode niwerak; Anututä ironi kwawa pewän ahäwäpäj guj ämawebe bämopi-ken nanik ätu inita biñam iwoyäñpäj yäpmäj daniñkuk. ¹⁵Ba profet biani täño man u inidewanigän. U ñode kudän täñkuj;

¹⁶Ekänitä ñode yäjku;

Devit täño äbot uwä yottaba tokät mañpani ude bumik yäk.

Upäñkanj kämiwä, näkä äbäñpäjä äneñi yäpmäj päñaku peñpäj api täñkodak täwet.

¹⁷⁻¹⁸Ude api täñpero unita ämawebe ätu Ekäni näk nabäj ahäкта epäni api täneñ.

Bureni, ämawebe guj äbotken nanik näkñata biñam iwoyäñkuro u näka api wäyäkñetäj kunej.

Ekänitä bian imaka ude api ahäneñ yäj yäjku udegän täñku.

Amo 9:11,12

^d 15:7 Apos 10:1-43 ^e 15:8 Apos 10:44, 11:15 ^f 15:9 Apos 10:34-35 ^g 15:10 Mat 11:30; Gal 3:10, 5:1 ^h 15:11 Gal 2:16; Efe 2:5-8 ⁱ 15:12 Apos 14:27 ^j 15:13 Gal 2:9

^k 15:14 Apos 15:7-9

¹⁹Unita notnaye, näk ɲode nadätat. Nin notniye guɲ äbotken nanik bänepi sukurenɲpän Anutu-ken kuɲ moreɲkuɲo unita bäräpi nämö kotaɲ yämine. ²⁰^l Nämö, jukuman ɲode ugänpän kaɲ kudän tänpän yämina; In wäbätta tom ketem ijin yämani u moräki nämö näneɲ. Ketem udeyani u naɲpän bänepjin tänpä waneɲ. Ba kubokäret kädet u ba u nämö täneɲ. Ba tom kotäki topmännpän dämpän-pewä kumbani-kät tom nägäri nämö piwä kwani u nämö näneɲ. ²¹^m Nin nadäkamän, bian umu-kentä päbä apiɲo itkamän-ken ɲoken guɲ äbot täño yotpärare kubäkubäken Sabat kadäni-ken käbeyä yot gänaɲ Moses täño бага man u kudup daniɲpän yänahäk täkaɲ. Uita Baga man yarägan ude kaɲ kudän tänpän yämina.

Jerusalem käbeyätä man ɲode topuɲ

²²Eruk, aposoro-kät äbot tänpäni ämawebe ba watä ämaniyetä man topmännpän äma yarä Banabas kenta Polkät Antiok kukta yabän ahänkuɲ. Äma yarä u kubä wäpi Judas wäpi kubä Basabas, kubä wäpi Silas. Yarä unitä äbot tänpäni täño watä äma ude itkumän. ²³Tänpän manbiɲam yäpmän kukta ɲode kudän tänpän yämiɲkuɲ;

Man kudän ɲo guɲ äbot Antiok, Siria, Silisia komeken nanik nadäkinik tänpäni, inta kudän täɲ tamani. U notjiye aposoro-kät Jerusalem äbot tänpäni täño watä ämaniye nintä kudän täɲ taminpän oretoret man tena äretak. ²⁴ⁿ Eruk man kubä ɲode nadämän; Nintä nämö nadän yämiɲitna ninken nanik äma ätutä inken kuɲkaɲ man mebäri mebäri täwerirä nadäwätäk pähap täɲkuɲ. ²⁵Nintä u nadänpän man epän tänpän äma yarä ɲo yabän ahänpän yepmana yäpmän notninpakyat Pol kenta Banabas-kät ärekaɲ.

²⁶Nin Pol kenta Banabasta gäripi pähap nadäk täkamän. Uwä Jesu Kristo Ekäninin täño epän terak ini gupita nämö iyap tänpän bäräpi mebäri mebäri kotaɲkumän. ²⁷Tänpän nin Judas kenta Silastä manbiɲam ɲo täɲkehärom takta, inken yepmana yäpmän ärekaɲ. ²⁸^o Kudupi Munapik-kät nintä man yänpän-nadäk ɲode täɲkumän; Intä bäräpi ätukät kotakta bitnäkamän. Uita in kädet ɲode-gänpän iwatneɲ; ²⁹^p In naɲ moräk wäbätta peɲ yämani u nämö yäpmännpän näneɲ. Ba tom kotäki topmännpän dämpän-pewä kumbani ba tom nägäri u nämö näneɲ. Ba kubokäret kädet nämö täneɲ. Injinta watäni itpän imaka ɲo mäde ut moreɲirä api tägawek. Eruk, ugän. Säkgämän kaɲ irut.

³⁰Man ude kudän tänpän yämiɲkaɲ yepmanpä yäpmän Antiok komeken kuɲkuɲ. Eruk kumaɲ päɲku Antiok ahänpänjä äbot tänpäni

^l 15:20 Stt 9:4; Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16 ^m 15:21 Apos 13:15 ⁿ 15:24 Apos 15:1
^o 15:28 Mat 23:4 ^p 15:29 Apos 15:20

yānpābā yepmanpān man kudān u yāmiŋkuŋ. ³¹Yāmākaŋ āmawebetā irit kuŋat-kuŋari tāŋ-kehāromtak man u danipān nadāŋkaŋ bānep oretoret pāhap nadāŋkuŋ. ³²^q Tānpākaŋ Judas kenta Silas u Anutu tāŋo meni jinom yājahāwani unita ābot tānpani āmawebe bānepi tānpidām takta ba tānkehārom takta man kādet tāgatāga māyap yāwetpān yāwoŋārek tāŋkumān. ³³⁻³⁴Tānpākaŋ yarā u Antiok kome uken kadāni kārōŋi bumik itkaŋ ābot tānpani uken naniktā bānep kwini terak āneŋi yepmanpā yāpmān ābumān-ken kuŋkumān. ³⁵Tāŋ, Pol kenta Banabas uwā ini Antiok kome ugān itkumān. Itkaŋ āma ātu māyap ini u nanikkāt Ekāni tāŋo man yājahāŋit, Ekāni tāŋo kādet tāga mebāri mebāri unita yāwetpān yāwoŋārek tāk tāŋkumān.

Pol kenta Banabas duŋ-weŋkumān

³⁶Eruk uken kadāni kārōŋi ittāŋgān Poltā Banabas ŋode iwetkuk; Nek āneŋi āyāŋutpeŋ pāŋku notniyeta yabāda yāk. Bian Ekāni tāŋo manbiŋam yājahānpān yāwettān kuŋatkumāk-ken kuŋpān tāga ba goret itkaŋ unita yabāda yāk. ³⁷^r Ude yānpān Banabastā Jon wāpi kubā Mak u bok kukta yāŋkuk. ³⁸^s Yāwānā Poltā yāŋkuk; Āma uwā bian nekkāt epān tākta bitnānpān Pamfilia komeken nipmanpeŋ kuŋkuko ukeŋo. Unita ukāt nāmo kunayān yāk. ³⁹Ude yānpān yāŋ-awātpān duŋ-weŋpān inigān inigān itkumān. Ude tānpān Banabastā Mak imagurānkaŋ gāpe kubā terak āronpeŋ Saiprus kome kuŋkumān. ⁴⁰^t Tāŋirān Pol uwā Silas imagurānkaŋ kudayān tāŋirān ābot tānpani āmawebe u nanik unitā Anutu keri-ken yepmanpān yāŋkuŋ; Ekāni tāŋo orakorakitā watāni it tamiŋirān kaŋ kuŋarun. ⁴¹Ude yāwerākaŋ yarā uwā eruk Siria ba Silisia komeken ittāŋ kuŋatkumān. Kome u ittāŋ kuŋatkumāno uwā, u kāda nanik āmawebe ābot tānpani Poltā nadākiniki tānkehārom taŋ yāmiŋirān ittāŋ kuŋatkumān.

Timoti Pol kenta Silas-kāt bok kuŋatkuŋ

16 ¹^u Eruk Pol kenta Silas kuŋattāŋgān Depe irepmiŋkaŋ Listra komeken ahāŋkumān. Kome uken Jesuta nadākinik tānpani kubā wāpi Timoti. Miŋi uwā Juda ābotken nanik Jesuta nadākinik tānpani. Tāŋ, naniwā Grik āma, guŋ ābotken nanik. ²^v Tānpākaŋ Listra Aikoniam ābot tānpani āmawebetā Timotita u āma tāgagāmān yāŋ yāk tāŋkuŋ. ³^w Yāŋirā nadānpān Poltā Timoti-kāt kuŋatta gāripi nadāŋkuk. Ude nadāŋkuko upāŋkaŋ Juda āmawebe kome uken iranitā Timoti nani u guŋ ābotken nanik yāŋ nadāŋkuŋo unita Poltā Juda noriyetā bānep tāga

^q 15:32 Apos 11:27, 13:1; Apos 14:22 ^r 15:37 Apos 12:12,25 ^s 15:38 Apos 13:13; Kol 4:10

^t 15:40 Apos 4:36, 13:4; Apos 14:26 ^u 16:1 Apos 14:6, 2Ti 1:5 ^v 16:2 Plp 2:19-22

^w 16:3 Gal 2:3-5

nadäkta Timoti täño gupi moräk madänkuk. ^{4x} Ude tänpänkan Polkät noriye ätutä komeni komeni kumän kuñat morenpän man aposoro-kät Jerusalem äbot tänpäni täño watä ämaniyetä guñ äbot nadäkinik tänpänitä nadänpän iwatta topuño, u yäwet täñkuñ. ^{5y} Ude täntäj kuñirä äbot tänpäni ämawebe täño nadäkiniki kehärom tañkuk. Tänpän ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik tänpän päbä äbot tänpäni u yäpurärät täñirä äbot tañi täñkuk.

Poltä dāpmonken āma kubā kañkuk

^{6z} Tänpäkan Poltä Esia komeken Ekäni täño manbiñam yänahäkta nadänkuko upänkan Kudupi Munapiktä iniñ bitnäñkuk. Iniñ bitnänpewän Polkät noriye Frikia Galesia komeken kuñatkuñ. ^{7a} Kuñattängän Misia komeken ahänpän unitä Bitinia komeken kunayän täñkuño upänkan Jesu täño Munapiktä yäniñ bitnäñkuk. ⁸ Yäniñ bitnänpewän Misia kome jop irepmitpeñ Troas yotpärare-ken kuñkuñ. ⁹ Pänku u patkan bipani Poltä dāpmonken kubā ñode täñkuk; Masedonia komeken nanik āma kubätä Pol butewaki man terak ñode iwetkuk; Gäk Masedonia kome ñoken äbä nin täñkentän nimi yäk. ¹⁰ Poltä dāpmonken ude kawänkan ñode nadänkumän; Anututä Masedonia komeken päñku Ekäni täño manbiñam yäwetta ninta gera yäyak yän nadänkumän. Ude nadänpän tuñum täñkumän.

Lidiatä Ekänita biñam täñkuk

¹¹ Eruk tuñum täñpeñ gäpe terak äronpänä Troas kome peñpeñ Samotres kome gwägu bāmopi-ken kuñkumän. Uken päñku pätna yänewänä u peñpeñ äneñi gäpe terak äronpeñ Neapolis kuñkumän. ¹² U nanik-tagänä Pilipai yotpärare ninin kuroñ kuñkumän. Pilipai uwä Masedonia kome u käda täño yotpärare intäjukun, Rom gapmantä kañ-iwarani. Uken päñku kepma yarä ude itkumän. ¹³ Eruk Sabat kadäni täñirän Juda ämatä yänapik man yäkyäk bägup kubä uken itak yän nadänpänä yotpärare-ken naniktä äpäman yewa gägäni umude ume terak äpmonkumän. Uken kuñpän webe äbot ätu irirä yabänkumän. Yabänpän ukät mäñiritpän man yänpän-nadäk täñkumän. ¹⁴ Täñ, webe nintäño man nadänkuño ukät nanik kubä wäpi Lidia. U Taiataira yotpärare-ken nanik. Monenta tek säkgämän säkgämän gwäki ärowani u peñirän yäpmäk täñkuñonik. Uwä guñ äbotken nanik upänkan Anutu bureni kubägan inioñret täñkukonik. Tänpäkan Ekänitä bānēpi täñpidām tañ imiñirän Poltä man yänkuko u nadänpän iyap täñkuk. ^{15b} Eruk webe u ini ba äboriye unita Jesu wäpi terak ume ärut yämiñkumän.

^x 16:4 Apos 15:23-29 ^y 16:5 Apos 2:47 ^z 16:6 Apos 18:23 ^a 16:7 2Ti 1:15

^b 16:15 Apos 16:33, 18:8

Ude täñ yäminakañ webe unitä äyänutpäñ niwetkuk; Intä näka Ekänita nadäkinik täyak yän nadänppänä näkä yotken täga ämnayän? Man ehuranigän yänjtäyon mani buraminpäñ iwatkumän.

Pol kenta Silas komi yotken yepmañkuñ

^{16 c} Kepma kubäta yänapik man yäkyäk bägup-ken äpmonjitna watä webe jopi kubätä nibän ahänjuk. Täñkañ webe u wäbät ikek. Unitä äma täño mebari yänahäk täñkukonik. Kädet u terak mähemiyetä monerj tañi yäpmäk täñkuñonik. ^{17 d} Täñpakañ webe unitä nibän ahänppän Polkät nin niwarän täñpän man gera terak ñode yänjuk; Äma ñonitä Anutu ärowani pähap unitäño epän äma itkamän yäk. U Anututa biñam täktäk kädet täwetpäñ täwonäredayän äbäkamän yäk. ^{18 e} Kepma kepma man udegän yän yäpmän kuñtäyon Poltä gaña tañpän äyänutpäñ iwetkuk; Näk Jesu Kristo unitäño kehäromi terak peñ gäwetat; Wäbät, gäk webe ño tenpeñ ku! yäk. Ude yäwänä uterakgän tenpeñ kuñkuk.

^{19-20 f} Eruk ude täñjirän webe unitäño mähemiye monerj tuñum wädäk-wädäk kädet kawä nämo täñpöpän Pol kenta Silas yepmäñitpäñ yän-yäkñat päñku yotpärare bämopi-ken Rom gapman täño äma ekäni ekäni keriken yepmañpän yäwetkuñ; Juda äma yarä ñonitä nintä yotpärare-ken äbänppän ämawebe bänepi peñ awähutkamän yäk. ²¹ Man kädet kudupi Rom äma nintä nämo tänañipän yänahänppän niwetkamän yäk. ^{22 g} Ude yäweräwä äma äbot pähap itkuño unitä kokwawak nadän yämiñkuñ. Ude täñjirä man yäpmän daniwani ämatä komi ämata yäniñ kireñirä yepmäñitpäñ teki yänopmän yämiñpän iwänaptä bumta däpuñ. ²³ Däpmänppän komi yot gänañ yepmañirä komi yot täño watä äma kubä yäma täñkehärom tañpän watäni itta iwetkuñ. ²⁴ Iwerirä eruk komi yot bämopi-ken-inik yepmañpän kuroñiyat päya kujattä uyiñ-yepmäñitpäñ täñkehärom tañpän yepmañkuk.

²⁵ Yepmañpän itkañ bipani bämopi-ken Pol kenta Silas Ekäniken yänapik man yänit, iniñoret kap ätu tenjirän äma komi yot gänañ bok itkuño u nadänkuñ. ²⁶ U nadänjirä uterakgän kenän kwañjirän komi yot bumta kwañjuk. Kwañjirän komi yot täño yäma päke u kudup ini jop tägenkuñ. Täñpän yen kehäromi äma komi yot gänañ irani keriken kuroñi topuño u imaka, ini jop äreyän mañkuñ. ^{27 h} Täñpakañ watä ämatä kikuñtuk. Kuñutpäñä dapun täñpän kañkuk; Komi yot täño yäma kudup tägenkuño irirä. Yabänppän-nadänjuk; Komi yot gänañ ño iraño ñokeno käwep äpämañ metäkañ yän nadänjuk. Ude nadänppän päip yäpmänppän iniken gupi urayän täñjuk. ²⁸ Ude täñjirän Poltä gera terak ñode iwetkuk; Ude täñpeno! Nin kuduhtagän itkamän ño yäk.

^c 16:16 Apos 19:24 ^d 16:17 Mak 1:24,34 ^e 16:18 Mak 16:17 ^f 16:20 Mak 13:9; Apos 17:6; Mat 5:11 ^g 16:22 2Ko 11:25; Plp 1:30, 1Te 2:2 ^h 16:27 Apos 12:18-19

²⁹Ude yāñirān watā āma unitā topānta gera yāñtāñ komi yot gānañ āroñkuk. U umuntañkañ bumta kwaiñpāñ Pol Silas dubini-ken mañpāñ āpmoñkuñ. ³⁰ⁱ Tāñpāñ yarā u yāñ-yākñat yāpmāñ yāman āpmoñpāñ yāwetkuk; Notnapakyat, nāk imapāñ tāñjira Anututā api tāñkentāñ namek?

³¹Yāwānā iwetkumāñ; Ekāni Jesu Kristo nadākinik tāñ imikañ uyaku gāk ba webeka nanak ba āmawebe gākkāt it tākañ u kudup Ekāni Jesu Kristota nadākinik tāñ imiñkañ uyaku Anututa biñam api tāneñ yāk. ³²Yāwān yarā unitā Ekāni tāño manbiñam āma u ba noriye unitā yotken itkuño u yāwetpāñ yāwoñārek tāñkumāñ. ³³^j Yāwerān nadāñpāñ bipani ugān watā āma unitā yāñ-yākñat yāpmāñ pāñku dāpuño meni ārut yāmiñkuk. Tāñpāñ yāwerān ini ba webeni nanak Jesu wāpi terak ume ārut yāmiñkumāñ. ³⁴Tāñkañ watā āma unitā yāñ-yākñat yāpmāñ pāñku ini yot gānañ yepmañpāñ ketem ijiñ yāmiñkuk. Tāñpākañ āma u ini ba webeni nanakiye kudup Anututa biñam tāñpāñ bānep oretoret pāhap tāñkuñ.

Pol kenta Silas yepmañpā āpāmañ kuñkumāñ

³⁵Eruk parā yāñeñirān Rom gapman tāño man yāpmāñ daniwani āma ātutā komi āmaniye ñode yāwet-pewā kuñkuñ; Āma yarā u yabā kātāñpewā kun! yāk. Ude yāwet-pewā kuñkañ komi yot tāño watā āma udegān iwetkuñ. ³⁶Iwerā nadāñpāñ watā āmatā Pol iwetkuk; Nākā ek tabā kātāñpewa kukta āma ekāni ekānitā man pewā ābatak. Unita ek āpāmañ kuñkañ sākgāmān itkon. ³⁷^k Yāwānā Poltā iwetkuk; Ude tāga nāmo! Nek Rom ābotken nanik upāñkañ goret ude nāmo tāñ niminañipāñ jop nadāñ tāñ nimiñkuñ. Manken jukun nipmañpāñ mebarinek kañkañ uterak komi yotken nipmañkuño uyaku tāgawān! Upāñkañ ude nāmo tāñ nimiñkuñ. U jop nadāñ nidāpmāñpāñ komi yotken nipmañkuñ. Ude tāñkuño upāñkañ kābop āpāmañ kun yāñ niwetkañ? Nāmoink! Āma ekāni u ini-tāgān ābāñkañ keran kañ nimagut yāpmāñ āpāmañ kut.

³⁸Poltā ude yāwerānā komi āmatā āyāñutpeñ pāñku man yāpmāñ daniwani āma ñode yāwetkuñ; Pol kenta Silas u Rom ābotken nanik yāk. Yāwerānkañ man u nadāñpāñ kwaiñkuñ. ³⁹^l Kwaiñpāñ āma yarā uken ābāñpāñ butewaki man yāwetkuñ. Tāñpāñ yarā u yāñ-yākñat yāpmāñ āpāmañ kuñkuñ. Tāñkañ kome u peñpeñ kome kukñi kāda kukta man yāwetkuñ. ⁴⁰Ude yāwerāwā yarā u komi yotken naniktā āpāmañ Lidiatā yotken kuñpāñā Jesu tāño ābot yabāñ ahāñpāñ bānep tāñ-kehāromtak man yāwetpeñ kuñkumāñ.

ⁱ 16:30 Apos 2:37 ^j 16:33 Apos 16:15 ^k 16:37 Apos 22:25 ^l 16:39 Mat 8:34

Tesalonaika kuŋkumän

17 ^{1m} Tänpäkaŋ Pol kenta Silas yotpärare yarä wäpi Amfipolis ba Apolonia u yärepmitpeŋ Tesalonaika yotpärare-ken ahänkumän. Uken Juda äma täŋo käbeyä yot kubä itkuk. ²Eruk, u ahänppänjä Pol uwä ini täk täŋkuko udegän Sabat yaräkubä ude Juda naniktä käbeyä yot gänaŋ u äronpän Juda ämawebe ukät Ekäni täŋo man yänppän-nadäk täŋkuŋ. Ude täŋkaŋ Ekäni täŋo man kudän ätu yäwetpän yäwoŋärek tänpän ŋode yäwetkuk; ³ⁿ Kristo, Anutu täŋo iwoyäwani uwä kumänppän äneŋi akukta biŋam yäwani yäk. Tänpäkaŋ Jesu täŋo wäpi biŋam täwet täyat uwä Kristo ubayän. ^{4o} Man ude yäwerirän Juda ämawebe ätutä nadäwä bureni tänpäpän Pol kenta Silas yäwatkuŋ. Täŋkaŋ Grik nanik ätu Anutu iniŋ orerani u mäyaptä penta yäwatkuŋ. Ba uken nanik webe wäpi biŋam ikek udegän, mäyap yäwatkuŋ.

⁵Tänpäkaŋ ämawebe päke unitä Pol kenta Silas u yäwarä yabänppän Juda ämatä kokwawak nadänkuŋ. Ude tänpän äma wakiwaki käbeyä bägup-ken u ini-ini ittän kwani u mäyap yämagut päbä yepmanpä ämawebe yotpärare u nanik jop manman terak yäput-yäwettäko man yän täŋuruk-uruk pähap täŋkuŋ. Ude täŋ irirä äma wakiwaki unitä Pol kenta Silas yepmänit päbä ämawebe u kerä terak pena yänkaŋ päŋku äma kubä wäpi Jeson unitä yotken bäräŋeŋ kuŋpänjä wäyäkŋeŋkuŋ. ^{6p} Päŋku wäyäkŋewä wawäpän Jeson-kät äbot tänpäni ätu ugänpän yepmänit yäpmän kome unitäŋo intäjukun äma u inamiken yän-yäkŋat yäpmän kuŋkuŋ. Ude täŋkaŋ gera terak ŋode yänkuŋ; Äma komeni komeni kuŋatkaŋ kädet wakiwaki täk täŋkuŋo ukeŋo äbäŋo itkaŋ ŋo yäk. ^{7q} Jesontä äma u yän-yäkŋat yäpmän ini yotken kuŋkuk yäk. Nadäkinik tänpäni äma päke u intäjukun ämanin wäpi Sisa unitäŋo man kädet urani. Unitä ŋode yäk täkaŋ; Intäjukun äma kudupi kubä itak, u wäpi Jesu yän ude yäk täkaŋ.

⁸Ude yänirä ämawebe päke ukät kome u nanik täŋo äma ekäni ekänitä man u nadänkaŋ kikuŋpän-nadäwätäk pähap täŋkuŋ. ⁹Eruk ude täŋkaŋ Jeson-kät nadäkinik tänpäni ätu yepmänitkuŋo u yäwerä komi yotta gwäki pewäkaŋ yäniŋ kireŋpewä kuŋkuŋ.

Beria kome päŋku epän täŋkumän

¹⁰Eruk, kome bipmänirän, äbot tänpäni noriyetä Pol kenta Silas yepmanpä yotpärare kubä wäpi Beria uken kuŋkumän. Kumaŋ Beria kome u ahänppänjä Juda nanik täŋo käbeyä yot kome u itkuko u gänaŋ äronkumän. ^{11r} Ämawebe Juda äbotken nanik Beria kome u irani

^m 17:1 1Te 1:1,2 ⁿ 17:3 Luk 24:26; Apos 3:18, 9:22 ^o 17:4 Apos 13:50

^p 17:6 Apos 16:20 ^q 17:7 Luk 23:2; Jon 19:12 ^r 17:11 Jon 5:39

unitäŋo bänep nadäk-nadäki u tägagämän, Juda ämawebe Tesalonaika kome irani unitäŋo yärepmitkuk. Tänpäkaŋ Pol täŋo man nadänpän gäripi-inik nadäŋkuŋ. Ude täŋkaŋ kepma kepma Anutu täŋo man kudän täwani u danipän yänpän-nadäk täk täŋkuŋ, Pol täŋo man ŋo bureni ba bureni nämo yän nadäkta. ¹²Täŋkaŋ Juda nanik ämawebe mäyap-iniktä nadäkinik täŋkuŋ. Ba Grik webe, guŋ äbotken nanik wäpi biŋam ikek ätu, ba Grik äma ätu imaka, udegän nadäkinik täŋkuŋ.

¹³ Ude täŋirä Juda äbotken nanik Tesalonaika kome irani unitä manbiŋam ŋode nadäŋkuŋ; Pol uwä Beria komeken Ekäni täŋo manbiŋam yänahänpän yäwet itak yän ude nadänpänä pänku yotpärare uken ahänpän ämawebe yäput-yäwettäko Pol Silasta kokwawak nadän yämiŋkuŋ. ¹⁴Täŋirä äbot täŋpanitä Pol bäräŋek-inik iniŋ kireŋpewä kome, gwägu pähap dubini-ken äpmonkuk. Täŋ, Silas kenta Timoti uwä pen Beria kome-kengän itkumän. ¹⁵Eruk äma Pol yänikŋat yäpmän kuŋkuŋo uwä Pol yänikŋat yäpmän pen kumaŋ Atens yotpärare taŋi uken kuŋkuŋ. Tänpäkaŋ äneri kunayän yäwäwä Poltä Silas kenta Timotita man ŋode pewän kuŋkuk; Ek bäräŋeŋ näkä itat-ken ŋo kaŋ äbun yäk.

Pol Atens yotpärare-ken man yänahäŋkuk

¹⁶Poltä Silas kenta Timotita Atens komeken itsämän yäpmän kuŋkuk. Täŋkaŋ yotpärare u gänaŋ yäwik jopi, äma keritä täŋpani mäyap-inik irirä yabäŋkuk. Ude yabänpän Pol bänepitä jägämi-inik nadäŋkuk. ¹⁷ Jägämi nadäŋkuko unita Juda täŋo käbeyä yotken kuŋkaŋ Juda nanikkät Grik äma Anutu burenita nadän imani ukät man unita yänpän-nadäk täŋkuŋ. Ba kepma kepma yotpärare unitäŋo käbeyä bägup-ken kuŋkaŋ ämawebe jop itkuŋo ukät man kowata kowata yäk täŋkuŋonik. ¹⁸Tänpäkaŋ kome uken äma äbot yarä nadäk-nadäki ärowani wäpi Epikurian ba Stoiktä itkuŋ. Tänpän kadäni kubä äma nadäwani äbot yarä uken nanik ätutä Ekäni täŋo manta yänpän yän-awätpän Polkät man kowat yäwän täŋkuŋ. Poltä Jesu täŋo manbiŋam ba kumbani-ken nanik akuŋkuko unitäŋo man yäwetkuko unita ukät nanik ätutä ŋode yänkuŋ; Äma jop manman yäwani uwä jide yäwayän yänpän yäyak? Yänirä ätutä yänkuŋ; Kome ätu täŋo anutu unitäŋo manpän käwep yäyak. ¹⁹Ude yänpän Pol yänikŋat pänku äma ekäni ekäni täŋo käbeyä wäpi Areopagus uken teŋpän iwet yabäŋkuŋ; Gäk man kudupi yäyan u jideta yäyan? Niweri nadäna yäk. ²⁰Gäkŋo man ŋo nadänitna inide kubä täyak unita man yäyan unitäŋo mebäri niweri nadäna! yän iwetkuŋ. ²¹Tänpäkaŋ Atens ämawebe täŋo mebäri uwä ŋode; Kome mähemkät äma äbani Atens kome irani-kät imaka kubä nämo täk täŋkuŋonik.

* 17:13 Apos 13:50, 14:19 † 17:17 Apos 18:19

Nämo, u kadäni kadäni käbeyä tänpän man kudupi kudupita yänpän-nadäk täk tänkunjo unita Pol täño man u nadänayän yänkañ yänkuñ.

²² Ude yänpän iwet yabäñirä Poltä äma ekäni ekäni bämopi-ken itpäñ ñode yäwetkuk; Näkä in Atens nanik äma tabäk täyat uwä anutujin yäniñ oretta gwäk pimiñpäñ täk täkañ yäk. ²³ Pengän yotpärare ño gänañ kuñattängän mobä änok pewani kubä kañkut. Mobä uterak man kudän kubä ñode kudän täwanipän daniñkut; Ñowä anutu nintä nämo nadäwani kubäta tänpäni. Eruk, apiño Anutu intä nämo nadänkañ iniñoret täkañ unitäño mebari ñode yänahänpän täwera nadäwut;

²⁴ ^u Nämo nadäk täkañ uwä Anutu kunum kenta kome ba imaka imaka kome terak itkañ ño pewän ahäwäpäñ kunum kenta kome täño Ekäni pähap itak. Anutu uwä yot ämatä tänpän kudupi yot yän iwerani gänañ nämo it täyak yäk. ²⁵ ^v Ba imaka kubäta nämo wäyäkñek täyak. Äma nintä imaka kubä täga nämo täñkentän imine. Nämo, ini-tägän ämata irit-kuñat-kuñat ba imaka päke u kudup nimik täyak. ²⁶ Tänpäkañ äma kubä tänpän peñkuko uken naniktä äma äbori äbori ahän yäpmän kuñkumän. Ahänpän it yäpmän kuneta ini-tägän kadäni ba kome bagani täñkirenpän täñkirenpän peñ nimiñkuk yäk. ²⁷ ^w Tänpäkañ bänepnintä wäyäkñek epän täñtän kuñtängän Anutu nadän imikinik tänpän kañ-ahäneta käwep, ude täñ nimiñkuk. Upänkañ nin kubäkubäta ban nämo it nimik täyak. ²⁸ Nämo, unita ñode yäwani; Nin unitäño nadäk kehäromi terak itkañ imaka imaka täk takamän. Täñkañ injinken nadäwani äma ätutä udegän ñode yänkuñ; Nin urakken ahäwani yäk.

²⁹ ^x Eruk, nin Anutu unitäño nanakiye unita nin ñode nämo nadäne; Anutu uwä äma iniken nadäk-nadäkpän gol ba siliwa, ba mobäpäñ wäbät kujat äma keritä täk täkañ udewani yän nämo nadäne. Nämoïnik! ³⁰ ^y Bian ämawebetä nämo nadäwä tumbäpäñ nadäk udewani nadänpän täñpeñ kuñarirä Anututä yabän koreñkuk. Upänkañ apiño ämawebe komeni komeni bänep sukurekta peñ yäwet täyak. ³¹ ^z U kadäni pähap kubä ämawebe manken yepmakta iwoyänkuk. Uken äma kubä iwoyänkuko unitä kudän siwoñi terak api yäpmän daniwek. Tänpäkañ u bureni-inik api täñpet yän niwoñärekta äma uwä kumbani-ken nanikpäñ yäpmän päñaku teñkuk.

³² Tänpän Poltä äma kubä kumbani-ken nanikpäñ yäpmän akukakuk täño man yäwerirän äma ätutä yänärok iwetkuñ. Täñ, ätutä yänkuñ; Man yäyan u kadäni kubä äneñi yänjiri kañ nadäna! ³³ Ude iwerirä Pol yepmanpeñ kuñkuk. ³⁴ Tänpäkañ äma ätutäwä Pol iwatpäñ Jesuta nadäkinik tänkunjo u kubäwä wäpi Dionisius, äma ekäni ekäni täño

^u 17:24 1Kn 8:27; Apos 7:48 ^v 17:25 Sam 50:12; Ais 42:5 ^w 17:27 Lo 32:8;

Ais 55:6; Sam 145:18; Jer 23:23 ^x 17:29 Ais 40:18-20; Ais 44:10-17; Apos 19:26

^y 17:30 Apos 14:16 ^z 17:31 Sam 9:8, 96:13; Apos 10:42

käbeyä wäpi Areopagus uken nanik kubä. Ba webe kubä wäpi Damaris ukät ämawebe ätutä nadäkinik täñkuñ.

Pol Korin komeken epän täñkuk

18 ¹Täñpän Pol Atens kome penpen Korin yotpärare-ken kuñkuk. ²^a Kuñpän Juda nanik äma kubä kañ-ahäñkuk. Äma u wäpi Akwila, u komeni kujat wäpi Pontus. Täñpakan kadäni uken Akwila-kät webeni wäpi Prisila u Itali kome penpen äbumän. U imata, Rom äma täño intäjukun äma wäpi Klodius unitä Juda nanik Itali kome itkuño u ñode yäwetkuk; In kumän-tagän Rom kome ño penpen kome kukñi käda kañ kut yäk. Eruk, Pol Korin kome kuñpänä yanäpi yarä upän yabän ahäñkuk. ³^b Pol uwä äma ukät monen epän mebäri kubägan, sel yot tāk täñpani unita päñku ukät penta itkuñ.

⁴Täñpakan Sabat kadäni-kenä Pol uwä Juda nanik täño käbeyä yotken äronkan man yänpän-nadäk tāk täñkuñonik. Man yänpän-nadäk ba yänpän-yäwoñärek täñira Juda äbotken nanik ba Grik ämatä Jesuta nadäkinik kañ täñput yän yänkan tāk täñkukonik.

⁵^c Täñpakan Silas-kät Timotiwa Masedonia penpen äpä irirän eruk Pol uwä kadäni kadäni, epän kubä täñkan nämo, Anutu täño manbiñamgän yänahäk täñkukonik. Täñpän Juda nanik man kehäromi ñode yäwet täñkuk; Jesu u Kristo, Anututä bian ämawebeniye täñkentän yämikta iwoyänkuko u yäk. ⁶^d Ude yäweränkan Pol yänjärok man iwetpän mani ut täñkuñ. Ude täñpawä mäde ut nimitak yän kañpän nadakta teki terak täpun-täpun u dämpän äreyän täñpän kwäpän ñode yäwetkuk; Eruk, in paot-paotta biñam täkan u täñpawä, injinken wakita api täneñ yäk. Uken näkño waki kubä nämo itak. Unita apiño näk ño penpen guñ äbotken kwayän yäk.

⁷Eruk Pol käbeyä yot u penpen kuman äma kubä guñ äbotken naniktä yot gänañ äronkuk. Äma u wäpi Titius, wäpi kubä Jastus. Äma uwä Anutu Burenita nadäkinik täñpani. Täñpakan äma unitäño yori uwä Juda nanik täño käbeyä yot dubini-ken itkuk. ⁸^e Täñ, Juda nanik täño käbeyä yot unitäño intäjukun äma u wäpi Krispus. Ukät webeni äperiye nanak-tägan Ekäni Jesuta nadäkinik täñkuñ. Täñpakan Korin ämawebe ini uwä mäyaptä Pol täño man u nadänpän Ekänita nadäkinik täñirä ume ärut yäminkuk.

⁹^f Eruk bipani kubäta Pol imaka kubä dämpmonken bumik kañkuk. U Ekänitä ñode iwetkuk; Gäk nämoinik umuntäwen. Gäk näkño man yänahäkta meka nämo täñpipiwen. ¹⁰^g Nadätan? Näk gäkkät itkamäk. Ba

^a 18:2 Rom 16:3 ^b 18:3 Apos 20:34, 1Ko 4:12 ^c 18:5 Apos 17:14-15; Apos 9:22

^d 18:6 Apos 13:46,51; Apos 20:26 ^e 18:8 1Ko 1:14 ^f 18:9 1Ko 2:3 ^g 18:10 Jos 1:9; Ais 41:10; Jer 1:8; Jon 10:16

näkŋo ämawebe mäyaptä yotpärare ŋo gänaŋ itkaŋ unita äma kubätä gäk täga nämo api tänpän wawen yäk. ¹¹ Tänpäkaŋ Pol ini Korin komegän itkaŋ ämawebe Ekäni täŋo man yänpän-yäwoŋärek täŋ yäpmän kuŋirän obaŋ kubä itkaŋ äneŋi komepak 6 ude tärenkuk.

¹² Tänpäkaŋ äma kubä wäpi Galiotä Akaia komeken Rom gapman täŋo watä äma itkuk. Irirän kadäni uken Juda nanik ätu Polta iwan täŋ iminpän manken yänikŋat yäpmän kuŋpän ŋode yänkuŋ; ¹³ Äma ŋowä ämawebetä Anutu iniŋoretta kädet mebäri kubä, nintäŋo бага mantä nämo yäyak upän yäwoŋärek täyak yäk. ¹⁴ Ude iweräwä Poltä man kowata yäwayän tänpänä, gapman Galiotä Juda nanik ŋode yäwetkuk; Äma ŋonitä gapman täŋo бага kubä irepmiränä, ba kudän waki kubä tänpänä, näk intäŋo man täga nadän tamet yäk. ¹⁵^h Upänkaŋ inä injinken man ba wäp ba бага ätuta äbä näk näwet yabäkaŋ. Unitu uwa injin kaŋ yäpä tagawut yäk. Näk man ude wani yäpmän danikta nämo nepmanpani. ¹⁶ Ude yänpän yän-yäwat-pewän äpamaŋ kuŋkuŋ.

¹⁷ Ude tänpänä eruk pengän Juda nanik täŋo käbeyä yot unitäŋo intäjukun äma kubä wäpi Sostenes uwa gapman yori yäma-ken ugän inŋitpän utkuŋ. Ude tänpäkaŋ gapman Galio uwa unita nadäwätäk nämo täŋkuk.

Pol äneŋi Antiok Siria kome kuŋkuk

¹⁸ⁱ Tänpäkaŋ Poltä ugän kadäni ätukät itkuk. Ittäŋgän äbot täŋpani noriye yepmanpen gäpe terak äronkuk. Ärowänkaŋ gäpetä kome u penpen Siria kome kwayän täŋkuk. Tänpäkaŋ Akwila yanäpi u Polkät bok kuŋkuŋ. Kumaŋ pänku Senkria kome ahänpän imaka kubä täkta Anutu-ken yänkehäromtak man yänkuko unita gwäki pujiŋ kudup äriŋpän pakigän penkuk. ¹⁹^j Eruk, u penpen kumaŋ pänku Efesus kome ahänkuŋ. U ahänpänä, Poltä Akwila yanäpi u yepmankuk. Tänpäkaŋ Pol iniwä kumaŋ pänku Juda naniktä käbeyä yot gänaŋ äronkuk. Äro u itpän Juda nanikkät Anutu täŋo man yänpän-nadäk täŋkuŋ. ²⁰ Ude täŋirän Juda naniktä iwetkuŋ; Gäk ninkät kadäni käroni bumik kaŋ itna yäk. ²¹^k Ude yäwäwä Pol bitnänpän bänep täga mangän yäwetpän ŋode yänkuk; Anututä äneŋi nepmanpän äbänpänä, uwa äneŋi api äbet yäk. Ude yäwetpän Efesus kome penpen gäpe terak äronpen kuŋkuk. ²² Eruk gäpe terak kumaŋ pänku Sisaria kome ahänkuŋ. Ahänpänä Pol gäpe terak naniktä äpamaŋ pänku äbot täŋpani u yabän ahänpän man yänpän-nadäk täŋ itkuŋ. Ude täŋkaŋ yepmanpen Antiok yotpärare-ken kuŋkuk.

Apolos Efesus komeken manbiŋam yänjahänkuk

²³ Pol Antiok kome kadäni käroni bumik itkaŋ kuŋkuk. Kumaŋ pänku Galesia Frikia komeken ämawebe äbot täŋpani u Anutu täŋo man

^h 18:15 Apos 23:29; Apos 25:18-19; Jon 18:31 ⁱ 18:18 Apos 21:24 ^j 18:19 Apos 17:17

^k 18:21 Rom 1:10, 1Ko 4:19; Jem 4:15

yäwetpän bänepi täŋ-kehäromtak täntän kuŋatkuk. ²⁴ Tänpäkaŋ Juda äma kubä Aleksadria nanik uwä Efesus kome itkuk. Äma u wäpi Apolos. Uwä man säkgämän, gäripi nitek yänahawani, ba Anutu täŋo man kudänta nadäwän tärekinik tänpäni. ²⁵¹ Tänpäkaŋ äma ätutä Apolos uwä Ekäni Jesu täŋo kädet iwetpän iwoŋärek tänjirä nadäkinik täŋkuk. Nadäkinik tänpän Apolos bänep pidäm terak ämawebe Anutu täŋo man yänpän-yäwoŋärek täk täŋkukonik. Tänpän Jesutä imaka imaka täk täŋkuko unitäŋo manbiŋam bureniŋän yänahäk täŋkukonik. Upänkaŋ Jontä ume ärut yämik täŋkuko ugänpän nadänjuk.

²⁶^m Täŋkaŋ Apolos bänepi pidäm tawäpän Juda täŋo käbeyä yotken päro batakigän Ekäni täŋo manbiŋam yänahäk täŋkukonik. Tänjirän Akwila-kät webeni Prisila unitä manbiŋam yänahänjuk u nadänjukumän. Nadänpän yori-ken yänikŋat yäpmän päŋku Jesu Kristo täŋo kädet uwä siwoŋi-inik iwetpän iwoŋärenjukumän. ²⁷ⁿ Ude täŋkaŋ eruk Apolos uwä Akaia komen-ken kukta nadänjuk. Tänjirän Efesus ämawebe äbot tänpäni unitä Apolos täŋo nadäk-nadäki täŋkehärom takta ŋode täŋkuŋ; Akaia nanik äbot tänpäniä danipän nadäktä man kudän ŋode täŋkuŋ; In äma u imagutpän not kaŋ täŋ imut yäk. Ude kudän tänpän imäkaŋ yepmaŋpeŋ kumaŋ päŋku Akaia komeken ahänjuk. Ahänpän Apolostä kome u nanik äbot tänpäni ämawebe, Anutu täŋo orakoraki terak nadäkinik täŋkuŋo u säkgämän oraŋ yämiŋpän täŋ-kehäromtaŋ yämiŋjuk.

²⁸^o Eruk, ude täŋkaŋ ämawebe päke u iŋamiken Juda nanik täŋo man ba nadäk goret nadänkuŋo u yäpmän äpäktä epän kehäromigän täŋkuk. Tänpäkaŋ Anutu täŋo manbiŋam terak kwawakinik ŋode yäwetpän yäwoŋärek täŋkuk; Ekäni Jesu u Kristo ubayän, äma Anututä bian ämawebeniye täŋkentän yämikta iwoyänjuk u.

Pol Efesus yotpärare-ken manbiŋam yänahänjuk

19 ¹^p Tänpäkaŋ Apolos ini Korin kome-kengän itkuk. Kadäni ugän Pol uwä yotpärare täpuri täpuri yärepmitän kumaŋ päŋku Efesus ahänjuk. Uken äbot tänpäni ätu yabän ahänpän ŋode yäwet yabänjuk; ²^q In bian nadäkinik tänpän Kudupi Munapik yäpuŋ ba nämo? Yäwänä kowata ŋode iwetkuŋ; Nämo yäk. Nin Kudupi Munapik kubä ude itak yän nämoinik nadänjukumän. Apiŋogän nadäkamän ŋo yäk. ³ Ude iweräwä Poltä yäwetkuk; E, inä käderi jide terak äbot uwä täŋkuŋ? Ude yäwänä iwetkuŋ; Jontä ume ärut yämik-yämik täk täŋkuko ugänpän ärutkumän yäk. ⁴^r Yäwäwä Poltä yänjuk; Bian Jontä ämawebe ume ärut yämiŋkaŋ ŋode yäwetkuk; In bänep nadäk-nadäkin wakiwaki u kudup

¹ **18:25** Rom 12:11; Apos 19:3 ^m **18:26** Apos 19:8 ⁿ **18:27** 2Ko 3:1; Kol 4:10

^o **18:28** Apos 9:22 ^p **19:1** 1Ko 3:6 ^q **19:2** Apos 2:38, 8:16 ^r **19:4** Mat 3:11

peŋ morewäkaŋ ume kaŋ ärut tama yäk. Tänpäŋ nadäkinikjin u kumän-tagän äma mäden abätak unitagän kaŋ pewut yäŋ yäwetkuk. Eruk, Jontä äma mäden näwatak yäŋ yänkuko uwä Jesu.

⁵Eruk, man u nadäwäkaŋ Poltä Ekäni Jesu wäpi terak ume ärut yämiŋkuk. ⁶^s Ume ärut yämiŋpäŋ kerä ämawebe gwäki terak peŋirän Munapiktä ämawebe päke uterak kumän magät moreŋkuk. Magät moreŋirän man kotäk kudupi kudupi terak yänit, manbiŋam profettä-yäŋ yänjahänkuŋ. ⁷Äma päke u 12 ude bumik.

⁸Tänpäŋ u punin terak Poltä Juda nanik täŋo käbeyä yot gänaŋ batakigän Manbiŋam Täga kehäromigän yänjahäk täŋkuk. Tänpäŋ Juda äma man yäwerit nadäk-nadäki tänpidäm taŋ yämiŋit Anututä intäjukun it yämiŋirän gämoriken irit unita yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋ yäpmäŋ kuŋirän komepak yäräkubä ude täreŋkuk. ⁹^t Tänpäkaŋ Juda ämawebe ätutäwä Poltä Jesu täŋo manbiŋam yänjahäk täŋkuko unita nadäwä jopi ude tänpäkaŋ nadäkinik nämo täŋkuŋ. Täŋkaŋ ämawebe iŋamiken Ekäni täŋo kädet siwoŋi unita u kädet waki yäŋ yäk täŋkuŋ. Ude tänpewä Poltä nadäkinik tänpäni ämawebe yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ kuŋkuk. Ude täŋkaŋ kadäni kadäni yänpäŋ-yäwoŋärek tänpäni yot kubäken Ekäni täŋo manbiŋam yänjahäk täŋkuk. Yot uwä Tiranus täŋo. ¹⁰^u Eruk, yänpäŋ-yäwoŋärek täŋ yäpmäŋ kuŋirän obaŋ yarä ude täreŋkuk. Ude täŋkuko unita Juda ämawebe ba Grik ämawebe Esia kome itkuŋo u mäyap-inik Ekäni täŋo manbiŋam nadänkuŋ.

Skeva täŋo nanakiye

¹¹^v Kadäni uken Anututä Polken kudän kudupi inide ätu pewän ahänkuŋ. ¹²^w Ude täŋirän kaŋkaŋ ämawebetä käyäm ikekta tek moräk yäpmäŋ päŋku Pol gupi terak peŋkaŋ yäpmäŋ käyäm ikekken kuk täŋkuŋ. Ude täŋirä Ekäni täŋo kehäromitä tänpewän käyäm paorit, mäjäotä käyäm ikek yabä kätänpeŋ kuk täŋkuŋ.

¹³^x Tänpäkaŋ Juda nanik ätutäwä moneŋ epäntawä komeni komeni kuŋatpäŋ mäjo yäwat kirek-kirek täk täŋkuŋ. Täŋkaŋ kadäni kubäkubä äma uwä Ekäni Jesu wäpi terak mäjo yäwat kirenayän yänkaŋ täk täŋkuŋonik. Uwä mäjo ŋode yäwet täŋkuŋ; Jesu, wäpi Poltä yänjahäk täyak unitäŋo wäpi terak peŋpeŋ kut yäŋ täwetkamäŋ. Man ude yäk täŋkuŋ. ¹⁴Tänpäkaŋ Juda nanik täŋo bämop äma ekäni kubä wäpi Skeva, unitäŋo nanakiye 7 ude unitä kädet uwä täk täŋkuŋ. ¹⁵^y Eruk, kepma kubä Skeva nanakiye unitä mäjo yäwat kirek-kirek täŋirä mäjo kubätä äyänutpäŋ man kowata ŋode yäwetkuk; Näk Jesu ba Polta nadätat. Täŋ, in netä? ¹⁶Ude yänpäŋ äma mäjäotä magärani unitä päreŋ äronpäŋ äma 7 man yäŋ itkuŋo upäŋ däpmäŋ

^s 19:6 Apos 8:17; Apos 10:44,46 ^t 19:9 2Ko 6:14-18 ^u 19:10 2Ti 1:15 ^v 19:11 Apos 14:3

^w 19:12 Apos 5:15 ^x 19:13 Mak 9:38 ^y 19:15 Mak 1:24,34

päret tänpän kuṅkuṅ. Tänpän teki imaka weṅ tänpän kuṅ yämiṅkuṅ. Eruk ude tänpänä nägät piṅtän tek morän yot u peṅpeṅ kuṅtänpä kuṅkuṅ.

^{17z} Ude täṅirä Juda ba Grik nanik Efesus kome itkuṅo u kudup manbiṅam u nadänkuṅ. Ude nadänpän umun pähap bumta täṅkuṅ. Ude ahänkuko unita ämawebe mäyaptä Ekäni Jesu wäpi oraṅpän yäpmän kuṅatkuṅ. ¹⁸ Tänpäkaṅ ämawebe mäyaptä nadäkinik täṅkaṅ äbä iniken iniken täktäki waki u kumän-tagän yäṅahänkuṅ. ¹⁹ Ba äbot täṅpani ämawebe ätu kären käwani ba kon mebäri mebäri täṅpani unitäṅo buk kumän-tagän ämawebe iṅamiken kädäp pewä iṅiṅkuṅ. Tänpäkaṅ buk unitäṅo gwäki ärowani, siliwa monē 50,000 udepän pewä iṅiṅkuṅ.

^{20a} Eruk ude täṅkuṅo unita Ekäni täṅo man u komeni komeni ahänpän weṅ patkuk. Ahänpän weṅ patkuko uwä ämawebe-ken kehäromi nitek ahänpänä irit-kuṅat-kuṅariken kehäromigän patkuk.

Efesus naniktä Polta nadäwä waṅkuṅ

^{21b} Eruk Pol uwä epän täṅ yäpmän kuṅtängän tänpän tärewäpän Masedonia ba Akaia kome kukta nadäk peṅkuk. Täṅkaṅ u kädätä Jerusalem yotpärare-ken kukta imaka nadänkuk. Tänpän ṅode yänkuk; Jerusalem kuṅkaṅ unitä Rom kome kaṅ kwa yäk. ^{22c} Tänpäkaṅ Poltä iniken täṅkentäki yarä u kubä wäpi Timoti, kubä wäpi Erastus, äma yarä u yepmanpän Masedonia kome kuṅkumän. Tänpäkaṅ Pol ini uwä kadäni käronṅi bumik Esia käda ugän itkuk.

^{23d} Eruk kadäni uken äma ätutä Ekäni täṅo kädet siwoṅi unita iwan tänpän man bumta yänkaṅ täṅuruk-uruk mäyap täṅkuṅ. ^{24e} Äma u kubä wäpi Demetrius. Uwä monē epäntawä imaka imaka siliwa kapapän täk täṅkukonik. Tänpäkaṅ ämawebe u naniktä yäwik webe kubä wäpi Atemis nadän imik täṅkuṅonik. Tänpän yäwik webe u iniṅ oretta kudupi yot kubä täṅkuṅ. Eruk Demetrius, siliwa kapa täṅpani unitä siriwapän yot unitäṅo wärani täpuri täpuri tänpän peṅirän ämawebe monē pähap imiṅpän yäpmäk täṅkuṅonik. ²⁵ Eruk ude tänpän näkṅo monē epän maṅpek yänpän äma epän u bok täṅpani ba äma epän udewanigän täṅpani kudup yän-yäkṅat yäpmän päbä yepmanpän ṅode yäwetkuk; Notnaye, in ṅode nadäwut. Epänin täṅo gwäki säkgämän yäpmäk takamän yäk. ^{26f} Upänkaṅ u kawut! Äma Pol uwä Efesus ämawebe mäyap täṅo nadäk-nadäki peṅawähut täyak yäk. Tänpäkaṅ u kome ṅogän nämo täyak. Esia kome u kumän udegän bumik täyak yäk. Täṅkaṅ ṅode yäk täyak; Anutu wärani wärani inṅin ketjintä täṅpani uwä Anutu bureni nämo yäk. Uwä yäwik jopi yäk.

^z 19:17 Apos 5:5,11 ^a 19:20 Apos 12:24 ^b 19:21 Apos 23:11; Rom 1:13

^c 19:22 Rom 16:23, 2Ti 4:20 ^d 19:23 2Ko 1:8 ^e 19:24 Apos 16:16 ^f 19:26 Apos 17:29, 2Ti 1:15

²⁷Tānpākaŋ in nadākaŋ; Poltä man yāk täyak unitäwä nintāŋo moneŋ epān ŋowä täga api tānpān waneŋ. Tānpākaŋ ugān nāmo. Jop man unitāgān tānpewä āmawebetä yāwiknin Atemis unitāŋo kudupi yotta nadāwä imaka jopi kubä api tānpek yāk. Upāŋkaŋ bianä Esia nanik ba komeni komeni päke ŋowä anutu webe Atemis ugānpāŋ oraŋ imik tāŋkumāŋonik. Tānpākaŋ Pol tāŋo manbiŋam unitä Atemis wāpi biŋam u yāpān wanayāŋ täyak yāk.

²⁸Eruk man ude nadānpāŋä āma päke uwä bānepi bumta tānpä waŋkuŋ. Tānpāŋ gera kehāromigān yānpāŋ ŋode yāŋkuŋ; Nin Efesus nanik tāŋo anutu Atemis uwä intājukun-inik itak yāk. ²⁹^g Ude yāŋjirä āmawebe yotpārare u nanik tāŋuruk-uruk pähap kubä pewä ahāwāpāŋ bārāŋeŋ kumaŋ kābeyä bāgup-ken kuŋkuŋ. Tāŋkaŋ āma yarä Masedonia nanik, Polkāt bok kuŋarani u yepmāŋitpāŋ yāpmāŋ kuŋkuŋ. Yarä uwä wāpi Gaius kenta Aristakus. ³⁰Eruk ude tāŋkaŋ irirä Pol uwä man yāŋahāwa yāŋkaŋ kābeyä tāŋkuŋ-ken kwayāŋ nadāŋkuko upāŋkaŋ āmawebe ābot tāŋpanitā iniŋ bitnāŋkuŋ. ³¹^h Ba kome u nanik āma wāpi nikek ātuwä, Polta not sākgāmān tāŋ imik tāŋkuŋo unitä Polta man kehāromi ŋode pewä yāpmāŋ kuŋkuŋ; Gāk kābeyä pähap tāŋ itkaŋ-ken kwentawä yāŋ iwetkuŋ.

³²Eruk, kābeyä-ken tāŋuruk-uruk pähap tāŋ itkuŋ. Āma päke uwä nadāk ŋoba-ŋoba tāŋkuŋ. Tāŋjirä ātuwä gera kotāk kubāgān yāŋkuŋ. Ātuwä gera inigān kubāpāŋ yāŋkuŋ. Tānpākaŋ ude tāŋkuŋo unitāŋo mebāri udeta āmawebe ābot kābeyä ŋo itkamāŋ yāŋ nāmoinik nadāwä tumbuk. ³³Eruk ude tānpāŋ Juda nanik ātutä āma kubä wāpi Aleksada iŋitpāŋ pimiŋ iwat-pewä yāpmāŋ kābeyä bāmopi gānaŋ umu kwāŋkaŋ eruk, āma ātutä man mebāri yāŋahānpāŋ iwetkuŋ. Iwerāwä Aleksadatä man kowata yāwerayāŋ ketwāra tāŋkuk. ³⁴Ude tāŋjirān āma ātutä āma uwä Juda nanik, Anutu kubä iniŋ orerani yāŋ kaŋpāŋ nadāŋkuŋ. Ude nadānpāŋ unita pen gera māmā terak bumta ŋode yāŋkuŋ; Efesus nanik nintāŋo yāwik Atemis uwä intājukun-inik itak! Ude yāŋ yāpmāŋ kuŋtāko 2 auas ude tāreŋkuk.

³⁵Tāŋjirä Efesus nanik tāŋo gapman kubätä āmawebe päke u yāniŋ bitnānpāŋ yāwetkuk; Efesus āma, in juku penpāŋ nadāwut yāk. Nin kudup ŋode nadākamāŋ. Efesus nanik nin uwä yāwik webe Atemis unitāŋo kudupi yot kaŋiwat tākamāŋ yāk. Ba unitāŋo wārani kunum gānaŋ nanik maŋkuko unita imaka, watä it tākamāŋ. ³⁶Āma kubätä man uwä utnaŋi nāmo unita in kumān-tagān bitnānpāŋ imaka waki kubä tākta nāmo tārop tāneŋ yāk. ³⁷Tānpākaŋ āma yarä ŋowä kudupi yot tāŋo imaka ātu nāmo kubo tāŋkumāno upāŋkaŋ jop yāŋ-yākŋat yāpmāŋ ābākaŋ yāk. Ba yāwik webenin unita yāŋärok man kubä nāmo

^g 19:29 Apos 20:4, 27:2; Kol 4:10; Plm 24 ^h 19:31 2Ti 1:15

yänjkumän. ³⁸Tän, Demetrius-kät epän ämaniyetä äma kubäken man kubä iränä, man yäpätägak-tägak kadäniwä itak yäk. Ba man yäpmän daniwani äma itkan yäk. Unitägan man yäpätägak epän api täneŋ. ³⁹Ba äma kubätä man kubä nadänppänjä, uwä käbeyä kadäni-ken ugän yänppän täga ket utneŋ yäk. ⁴⁰Tän, apiŋo ämik pena ahatak u mebärini nämo unita nin bäräpi yäpnäŋi bumik yäk. Tänpäkan käbeyä waki ŋonitänjo mebärita niwet yabäwäwä kowata täga nämo api yäwetne. ⁴¹Eruk ude yäwetpän ämawebe päke uwä yäwerän yäpmän kuŋtänppä kuŋkuŋ.

Pol Masedonia, Grik komeken kuŋkuk

20 ¹Eruk kadäni Efesus ämawebetä kähän gera mämä päke yänkuŋo u bitnäŋirä Pol äbot tänpäni tänpewän äbuŋ. Yänpewän äbäkanjä bänep nadäk-nadäki täŋ-kehäromtan yämikta jukuman ätu yäwetkan yepmanpeŋ Masedonia komeken kuŋkuk. ²Masedonia komeken kuŋkan ämawebe u nanik täŋo bänepi täŋ-kehäromtan yämikta jukuman mäyap yäwettän kuŋkuk. Ude täntän kumaŋ eruk, Grik komeken ahänjkuk. ³Ahänppän komepak yaräkubä ude Grik komeken irän täreŋirän gäpe terak äronpeŋ kome kubä wäpi Siria komeken kwayän nadänjkuk. Tänpän Juda naniktä utta man topuŋo u nadänppänjä äneŋi äyänutpeŋ Masedonia komeken kuŋkuk. ⁴Tänpäkan äma ŋodetä Polkät kuŋkuŋ; Beria komeken nanik kubä wäpi Sopate, Pirus täŋo nanaki, Tesalonaika nanik äma yarä wäpi Aristakus-kät Sekudus, Depe yotpärare-ken nanik Gaius, kubä Timoti. Tänpäkan kome tanj Esia uken nanik yarä wäpi Tikikus kenta Trofimus. Äma udetä Polkät bok kuŋatkuŋ. ⁵Äma uwä intäjukun kuŋkuŋo Troas yotpärare-ken ninta itsämän itkuŋ. ⁶Tänjirä ninäwä Pilipai yotpärare-ken orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani orekirit kadäni, u itna täreŋirän gäpe terak äronpeŋ kuŋkumän. Kuŋkä kepma 5 uken eruk Troas yotpärare-ken äma intäjukun kuŋkan ninta itsämibuŋ-ken u ahänjkumän. Ahänppän yabänakan kepma 7 udewä Troas yotpärare-ken itkumän.

Poltä Yutikus tänpewän kodak täŋkuk

⁷Tänkan Sande kubäken äbot tänpäni-kät käräga näna yänppän äbä äbot kubägan itkumän. Iritna Poltä ämawebe päke u manbiŋam yänahänppän yäwetkuk. Imata, kwep api yepmanpeŋ kwet yän nadänppän unita manbiŋam pen yäwet yäpmän kuŋtäyon bipani bämopi-inik täŋkuk. ⁸Yot u gänaŋ topän mäyaptä iŋiŋ-yäneŋirä itkumän. Yot uwä käroŋi boham unuken. ⁹Tänkireki yaräkubä punin unu käbeyä täŋ itkumän. Täŋitna äma gubaŋi kubä wäpi Yutikus uwä mänit yäpani kädet kubäken maŋit itkuk. Irirän Pol manbiŋam käroŋi pähap yänjwat yäpmän kuŋjirän nadän

¹ 20:4 Apos 19:29, 21:29; Efe 6:21 ¹ 20:7 Apos 2:42,46

ittängän dāpmonta tängkuk. Tāntängän eruk patkuk. Pattängän punin ununitā kome terak umu maṅkuk. Tānjirān āma itkuṅo uwā iṅit yāpmāṅ akuna yāṅkaṅ āpmonpāṅ kaṅkuṅ; Kumāṅpāṅ bam tāṅpāṅ parirān. ^{10^k} Āpmonjirā Pol imaka, yāwat yāpmāṅ āpmonpāṅ pāṅku Yutikus dubini-ken gukut imāpmok tāṅpāṅ bāyaṅ imiṅkuk. Bāyaṅ imiṅpāṅ āmawebe ṅode yāwetkuk; In nadāwātāk nāmo tāneṅ. Āma ṅo nāmo kumak, kodak itak yāk. ¹¹ Ude tāṅkaṅ Pol āneṅi āromanṅ yot gānaṅ āronpāṅā kārāga tokātpāṅ āmawebe ukāt bok naṅkuṅ. Naṅkaṅ manbiṅam āneṅi yāwet yāpmāṅ kuṅtāyon kome yāṅeṅkuk. Yāṅeṅjirān eruk yepmaṅpeṅ kuṅkuk.

¹² Kuṅjirān āma gubaṅi āneṅi kodak taṅkuko u bānep oretoret terak yāṅikṅat yāpmāṅ yotken kuṅkuṅ.

Pol Troas yotpārare peṅpeṅ kuṅkuk

¹³ Ude tānjirā nin Pol ugān teṅkaṅ gāpe terak āronpeṅ Asos yotpārare-ken nintā jukun kuṅkumāṅ. Kuṅkumāṅo Polta itsāmāṅ iritna eruk Pol ini niwetkuko udegān ini kuroṅ ābāṅkā nibāṅ ahāṅkuk. ¹⁴ Ābā Asos yotpārare-ken nibāṅ ahāṅpāṅ gāpe terak ārowānkaṅ eruk Mitilini yotpārare-ken kuṅkumāṅ. ¹⁵ Pātna yāṅewānā kuṅkā gwāgu bāmopi-ken kome kubā wāpi Kios u dubini-ken ahāṅkumāṅ. Tami āneṅi kuṅkā Samos yotpārare-ken ahāṅkumāṅ. Yāṅewānā āneṅi u naniktā kuṅkā eruk Miletus yotpārare uken ahāṅkumāṅ. ^{16^l} Orekirit kadāni pāhap kubā wāpi Pentikos u kerāp tānjirān unita Pol Efesus yotpārare irepmitpāṅ kukta nadāṅkuk. Bārāṅeṅ kumaṅ Jerusalem kuṅkaṅ Pentikos orekirit u kaṅ kāwayāṅ nadāṅpāṅ unita Esia komeken kuṅatta bitnāṅkuk.

Poltā iniken mebārini yāwetkuk

^{17^m} Miletus yotpārare-ken ahāṅpāṅā eruk Poltā Efesus ābot tāṅpani tāṅo intājukun āmata man tewān kwākaṅ ābā kaṅkuṅ. ^{18ⁿ} Ābā kawākaṅ jukuman ṅode yāwetkuk; Nākā Esia komeken ābā inkāt itkaṅ kādet jide jide tāk tāṅkuro u kudup injin nadākaṅ u yāk. Pengān ābutken umunitā pābā āneṅi tepmaṅpeṅ kuṅkuro u kādet mebāri kubā nāmo tāṅkut. ^{19^o} Nāmo, kadāni kadāni Juda nanik nāk tāṅpāwakta man yāṅpāṅ-nadāk tānjirā nadāṅ bārāp tāk tāṅkut. Ba tāṅyākṅarani ude tānjirā kadāni māyap konām kot tāṅkut. Upāṅkaṅ nākā gupna yāpmāṅ āpāṅpāṅ kuṅatkaṅ Ekāni tāṅo epān ehutpāṅ tāk tāyat. ²⁰ Ba in tāṅkentāktā man tāgatāga tāwetta nāmo umuntaṅkut. Kābeyā-ken ba injin yotken tāṅpāṅ-tāwoṅārek tāk tāṅkuro, u nadākaṅ u yāk. ²¹ Kadāni kadāni Juda nanik ba Grik nanik bok, bānepjin sukureṅpeṅ Anutu-ken kuṅpāṅ Ekāninin Jesuta nadākinik tāṅ imikta man kehāromigān tāwet yāpmāṅ ābut.

^k 20:10 1Kn 17:21 ^l 20:16 2Ti 1:15 ^m 20:17 Apos 18:21 ⁿ 20:18 Apos 18:19, 19:10
^o 20:19 Apos 20:3

^{22p} Eruk nadākaŋ; Apiŋo Kudupi Munapiktā peŋ nāwet-pewān nāk Jerusalem kwayāŋ. Imaka nākā terak jide ahāŋ namayāŋ tāko u nāmo nadātat. ^{23q} Ŋode ugānpāŋ nadātat; Komeni komeni kuŋat tāyat-ken Kudupi Munapiktā ŋode yāŋahānpāŋ nāwet tāyak; Bārāpi mebāri mebāri gāka itsāmāŋkaŋ yāk. ^{24r} Upāŋkaŋ nāk irit kuŋat-kuŋatnata nāmo iyaptak tāyat. Nāmo, nāk kādet iwatat ugānpāŋ iwatpāŋ epān man Ekāni Jesuken yāpuro u tāŋtārekta nadātat. Epān uwā Anutu tāŋo iron unitāŋo manbiŋam yāŋahāk-yāŋahāk u.

²⁵ Eruk notnaye, nadāwut. Bian nāk in bāmopjin-ken itkaŋ Anututā intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat epāni tāk tāyak unitāŋo manbiŋam tāwetpāŋ tāwoŋārek tāk tāŋkuronik. Ude tāk tāŋkuropāŋ apiŋo ŋode nadātat; Kāmi in kumān-tagān nāk wari nāmo api nabāneŋ yāk. ^{26s} Unita nāk pengān ŋode tāwet ahāwayāŋ nadātat; In bāmopjin-ken nanik kubātā paot-paotta biŋam tāŋpānā, nākā terak nāmo yāneŋ. ²⁷ Imata, nāk Anutu tāŋo nadāk-gārip kudup in tāwet ahākta umun kubā nāmo tāk tāŋkuronik. ^{28t} Eruk, in injinta watā sākgāmān itpeŋ kuŋatneŋ. Ba Anutu tāŋo kudupi āmawebe ābot, iniken nanaki tāŋo nāgāripāŋ suwaŋpāŋ yepmaŋkuko unita watā udegān it yāmineŋ yāk. Ināwā Kudupi Munapiktā Anutu tāŋo yawak ābot unitāŋo watā āma ude iwoyānpāŋ tepmaŋkuk. ^{29u} Nāk nadātat. Kadāni nākā tepmaŋpeŋ kuŋirawā aŋ āgwāritā bāmopjin-ken ābāŋkaŋ yawak ābot u api tāŋpāwaneŋ yāk. ^{30v} Tāŋirā inken nanik ātutāwā jop manman yāŋkaŋ Anutu tāŋo kudupi āmawebe ābot yāŋ-yākŋarani tāŋpewā api yāwatneŋ. ^{31w} Ude tāneŋo udetā kadāni kadāni watā sākgāmān kaŋ it tāŋput. Obaŋ yarākubā unita bipani ba kepma kudān nākā tāŋpāŋ-tāwoŋāreŋkuro unita nāmo guŋ tāneŋ. Nāmo, nākā umun man ba jukuman in kubākubā tāwet tāŋkuro u konām butewaki terak tāwetkut.

^{32x} Eruk, apiŋo Anutu kerik-ken tepmaŋtat. Unita inā unitā bānep iron tāŋkuko unitāŋo mani biŋam u nadānpāŋ iŋitpeŋ kuŋatneŋ. Tāŋirā bānep iron unitā in tāga api tāŋ-kehāromtaŋ tamek. Ba unitāgān imaka tāga kudup Anututā āmawebeniye inita iwoyāwanita yāmik tāyak u inta udegān api tamek. ^{33y} Nāk āma kubā tāŋo moneŋ ba tek tuŋumta yabāŋgārip nāmo tāŋkut. ^{34z} Injin nabānpāŋ-nadāk tākaŋ u. Nākŋaken ketna ŋonitā-gān epān tāŋpāŋ nākŋata watā it tāŋkuronik. Ba āma ātu nākkāt bok it tāŋkumāŋo u tāŋkentāŋ yāmik tāŋkuronik yāk. ^{35a} Epān mebāri mebāri tāk tāŋkuro uwā ŋode tāŋpāŋ-tāwoŋāreŋkut; Nin epān tāktāk kādet ugānpāŋ tāŋkehārom tāŋpāŋ iwat tākāna. Ude

^p 20:22 Apos 19:21 ^q 20:23 Apos 9:16; Apos 21:4,11 ^r 20:24 Apos 21:13, 2Ti 4:7

^s 20:26 Apos 18:6 ^t 20:28 1Ti 4:16, 1Pi 5:2-4 ^u 20:29 Mat 7:15; Jon 10:12 ^v 20:30 1Jo 2:19

^w 20:31 Mak 13:37; Apos 19:8,10, 1Te 2:11 ^x 20:32 Apos 26:18 ^y 20:33 1Sm 12:3,

1Ko 9:11-12 ^z 20:34 Apos 18:3, 1Te 2:9 ^a 20:35 Mat 10:8

tänkan uyaku äma ini gupi täga nämö tänkentänaŋi udewani uwä täga tänkentän yämine. Ekäninin Jesutä man kubä ɲode yänkuko upän nadäkot; Iron kädet u kädet tagagämän kubä. Äma iron tänpeko udewani täŋo bänep oretoret unitä äma tuŋum yäpmäk-tagän nadäweko unitäŋo bänep oretoret u irepmetak yäk.

^{36b} Eruk Poltä jukuman ude kumän yäwet moreŋpänä Efesus äbot täŋo intäjukun äma ukät gukut imäpmok täŋpän Anutu-ken yänapik man penta yänkuŋ. ³⁷Ude täŋpän intäjukun äma päke unitä Pol bumta kot ibatkuŋ. Täŋkan bäyaŋ inŋitpän inŋ oretkuŋ. ^{38c} Täŋpän butewaki pähap bumta nadänkuŋ. Imata, Poltä ini ɲode yänkuko unita; In näk wari nämö api nabäneŋ yäk. Ude täŋkan eruk, yänjikŋat yäpmän gäpetä itkuk-ken u kuŋkuŋ.

Pol gäpe terak äronpeŋ Jerusalem kuŋkuk

21 ¹Uken kuŋpän äbot täŋpani täŋo intäjukun äma u yepmaŋpeŋ kukta butewaki pähap nadänkan gäpe terak äronakan gäpe kuŋkuk. Gwägu bämoni-ken kome täpuri kubä wäpi Kos u nadän iwatkaŋ siwonigän ude kuŋkumän. Kuŋitna bipmäŋpän yäŋeŋirän kome täpuri kubä pen wäpi Rodes uken ahänkumän. Eruk Rodes peŋpeŋ kuŋpänä yotpärare kubä wäpi Patara u ahänkumän. ²Patara kome u ahänpän kaŋkumän. Gäpe kubä kome u peŋpeŋ Ponika komeken kwayän täŋirän. Ude kaŋpänä uterak äronakan kuŋkuk. ³Kuŋtängän gwägu bämoni-ken kome kubä wäpi Saiprus u kaŋpän Siria komeken kunayän nadänkumäŋo unita käpmäk kädagän irepmitkaŋ kumaŋ pänku Tire yotpärare-ken ahänkumän. Ahänpän gäpe terak nanik tuŋum ätu u penayän täŋkuŋ. ^{4d} Peŋirä ninä kome uken nanik äbot täŋpani ämawebe u yabänayän äpämaŋ kuŋkumän. Pänku kepma 7 ude ukät penta itkumän. Itkaŋ Kudupi Munapiktä äbot täŋpani manbiŋam yäwerirän nadänpän Pol iwetkuŋ; Gäk Jerusalem kwentawä yäk. ⁵Eruk gäpetä Tire kome peŋpeŋ kwayän täŋirän yotpärare peŋpeŋ kuŋitna äbot täŋpani ämawebe meŋ nanak bok nimagut yäpmän äpämaŋ kuŋkuŋ. Äpämaŋ kumaŋ pänku gwägu pomi terak gukutnin imina äpmonpöpän Anutu-ken yänapik man yänkumän. ^{6e} Ude täŋkan butewaki man kowata kowata yänkan gäpe terak äronitna ini yotken kuŋkuŋ.

⁷Äronpeŋ eruk Tire kome peŋpän kumaŋ Tolemes yotpärare-ken ahänkumän. Ahänpän äbot täŋpani u naniktä äbä nimagut yäpmän kwäkaŋ ukät kepma kubä itpän patkumän. ^{8f} Patkumäŋo yänewänä Tolemes yotpärare peŋpeŋ ninin kuroŋ kumaŋ pänku Sisaria yotpärare-ken ahänkumän. Ahänpän kumaŋ Anutu täŋo manbiŋam yänahäwani

^b 20:36 Apos 21:5 ^c 20:38 Apos 20:25 ^d 21:4 Apos 20:23 ^e 21:6 Apos 20:36

^f 21:8 Apos 6:5, 8:40

äma kubä wäpi Filip unitä yotken kuŋkumäj. Äma uwä äma 7 aposoro täŋkentäj yämik täŋkuŋo ukät nanik kubä. ^{9s} Uwä äperiye 4 ude, äma nämo yäpani unitä Anutu täŋo man profettä-yän yänjahäk täŋkuŋonik. ^{10h} Eruk, uken kepma ätu iritna profet kubä wäpi Agabas u Judia kome penpen Sisaria komeken äpuk. ¹¹ⁱ Äpänpän ninken ahän niniŋpän Pol täŋo pion yäpmänpän iniken keru kuroŋi pädat tänpän ŋode yänkuk; Kudupi Munapiktä ŋode yäyak; Juda naniktä pion ŋo täŋo mähemi Jerusalem komeken kudän ŋode tänpän guŋ äbot ätu u keru terak api penen yäk.

^{12j} Yänjirän nin ba ämawebe äbot kome u naniktä man u nadänpän Poltä Jerusalem kukta inin bitnäk man kehäromi yänkumäj. ^{13k} Upänkaŋ Poltä kowata ŋode yänkuk; In imata konäm butewaki täŋkaŋ näkŋo bänep nadäk-nadäkna tänpä wakaŋ? Näk Jerusalem naniktä kädet waki u ba u täŋ namikta nämo bitnätat. Ba ugän nämo. Ekäni Jesuta yänpän kumäkta pidäm täyat yäk. ¹⁴ Ude yänjirän Pol täŋo gäripi u inin bitnänaŋi bumik nämo nadäŋkumäŋo unita ŋode iwetkumäj; Eruk, Ekänitä imaka kubä ahän gamikta nadatak u ini kaŋ ahän gamän.

Pol Jerusalem ahänkuk

¹⁵ Eruk u itna täreŋirän Jerusalem ärokta täŋtuŋum tuŋum täŋkumäj. ¹⁶ Täŋtuŋum tuŋum tänpän kunayän täŋitna Sisaria nanik nadäkinik tänpäni ätu penta kuŋkumäj. Unitä nimagut yäpmän äma kubä wäpi Nason unitä yotken kuŋkuŋ. Äma uwä Saiprus nanik, äbot tänpäni bian yäpurärätkuk. Unitä yotken päŋku itkumäj. ¹⁷ Täŋkaŋ eruk, Jerusalem äbot tänpäni ämawebetä bänep oretoret terak nimagut päŋku nipmanpä patkumäj. ^{18l} Patkumäŋo yänewänä Pol uwä ninkät Jems kakta bok kuŋkumäj. Tänpäkaŋ kadäni ugän äbot tänpäni ämawebe täŋo intäjukun äma käbeyä täŋ itkun. ^{19m} Täŋirä Pol uwä päŋku bok itkaŋ yäniŋ oretpäŋ guŋ äbotken epän täŋirän Anututä keru terak kudän jide pewän ahänkuŋo u kudup yäwet ahänjirän nadäŋkuŋ.

²⁰ⁿ Pol täŋo man u nadänpän Anutu täŋo wäpi yäpmän akuŋpän inin oretkuŋ. Täŋkaŋ iwetkuŋ; Gäk nadätan? Juda ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik täŋ imin moreŋ yäk. Täŋkaŋ ämawebe uwä Moses täŋo бага man u pen iwaräntäktä kehärom täkaŋ yäk. ^{21o} Upänkaŋ gäka manbiŋam ŋode nadäk täkaŋ; Poltä Juda ämawebe, guŋ ämawebe bämopi-ken itkaŋ u ŋode yäwet täyak; In Moses täŋo бага man penpäŋ nanakjiye täŋo gupi moräk madäneŋtawä, bian tänpäni ude. Ba Juda täŋo täktäki kudup kaŋ pen morewut yäk. Gäkä ude yäk täyan yän nadäk täkaŋ.

^s 21:9 Apos 2:17 ^h 21:10 Apos 11:28 ⁱ 21:11 Jon 21:18; Apos 20:23, 21:33 ^j 21:12 Mat 16:22 ^k 21:13 Apos 20:24 ^l 21:18 Apos 15:2,13; Gal 1:19
^m 21:19 Apos 15:12 ⁿ 21:20 Apos 15:1,5 ^o 21:21 Apos 16:3; Gal 2:3

²² Gäk äma udewanitä abän yän biŋam uku nadäŋo unita nadäwätäk täŋ itkamän. ²³ Unita kädet kubä ŋode gäweritna täŋpikaŋ gäka äma täga yän kaŋ nadäwut. Nin bämopnin-ken äma 4 ude itkaŋ yäk. Äma 4 uwä Anutu iŋamiken äneŋi pakigän itta бага man täŋo kädet kubä iwatta yänkehärom taŋkuŋ yäk. ²⁴^p Eruk äma ukät bok kudupi yotken kuŋkaŋ Moses täŋo бага man iwatpän imaka tänayän täkaŋ u gäk udegän kaŋ tä yäk. Ba moneŋ penayän täkaŋ unita ba gäkŋata bok kaŋ pe. Ude täŋiri äma 4 u Anutu-ken yänkehäromtak man yäwani uwä täŋ-tärekaŋ yän nadäneŋta gwäki puŋiŋ täga äriŋ tänpä kuneŋ. Eruk, gäk ude täŋkentän yämiŋiri ämawebeä ŋode api nadäneŋ; Pol täŋo biŋam nadänkumäŋo u bureni nämo, jopi yäk. Pol uwä Moses täŋo бага man iwat täyak yän api nadäneŋ.

²⁵^q Tänpäkaŋ äma guŋ äbotken nanik Jesuta nadäkinik täŋpani unitawä, manbiŋam ŋowäku bian yämiŋkumäŋo u nadäkaŋ yäk. Imaka ŋodewani nämo täkta yänpän-nadänkumäŋo uwä kudän tänpän yämiŋkumän; Tom anutu jopita nanimik täŋpani u nämo näneŋ. Ba tom nägät ikek ba tom kotäki topmänpän däpani nämo näneŋ yäk. Ba kubokäret nämo täneŋ. Man kudän ude tänpän yämiŋkumän yäk.

²⁶^r Eruk käbeyä tänpä tärewänkaŋ patkuŋo yänewänä Pol äma Anutu-kät yänkehäromtak man yäwani 4 ukät pänku yänkehäromtak man yänkuŋo udegän yänkuk. Ude täŋkaŋ kudupi yot gänaŋ äronpän bämop äma ŋode iwetkuk; Baga man terak kudän täwani udegän, kepma 7 itna täreŋirän yänkehäromtak man yänkumäŋo unitäŋo epäni u api tärewek yän iwetkuk. Eruk, kepma 7 udetä ugän it yäpmän kuŋtängän yänkehäromtak man u täŋ-tärektä gupe käbäŋi nikek iŋiŋkuŋ.

Juda naniktä Pol iŋitkuŋ

²⁷^s Eruk kepma 7 u tärewayän täŋirän Juda nanik Esia komeken naniktä abänpän kaŋkuŋ; Pol kudupi yot täŋo yewa gänaŋ irirän. Abä ämawebe peŋ yäwettäko Polta kokwawak täŋ imiŋkuŋ. Ude tänpän Pol iŋitkuŋ. ²⁸^t Iŋitpän gera ŋode yänkuŋ; Isrel ämawebe in täŋkentän nimut! Äma ŋonitä ämawebe komeŋi komeŋi nintäŋo wäpnin biŋam ukät Moses täŋo бага man ba kudupi yot ŋo tänpäwakta yäwetpän yäwoŋärek täŋtän kuk täyak yäk. Ba ugän nämo! U Grik nanik ätu yän-yäkŋat yäpmän kudupi yot gänaŋ äronkuk. Kudupi yot Anututä inita biŋam yäwani-ken äronjirä Anutu iŋamiken tänpäwak täŋkuŋ yäk. ²⁹^u Tänpäkaŋ man u yänkuŋo uwä imata, bian yabänjirä Trofimus Efesus komeken nanikpän Polkät yotpärare u gänaŋ irirän yabänkuŋ. Yabänkaŋ nadänkuŋ; Poltä ini imagut yäpmän kudupi yot täŋo yewa gänaŋ ärok yän jop nadänkuŋ.

^p 21:24 Nam 6:1-20; Apos 18:18 ^q 21:25 Apos 15:29 ^r 21:26 1Ko 9:20 ^s 21:27 2Ti 1:5
^t 21:28 Ese 44:7; Apos 6:13 ^u 21:29 Apos 20:4, 2Ti 4:20

³⁰Tānpākaŋ Jerusalem āmawebetā man u nadānpāŋ kikuŋutpāŋ tāŋ-urukuruk bumta tāŋkuŋ. Ude tāŋkaŋ Pol iŋitpāŋ wādāŋ gārep māŋ yāpmāŋ yewa kemaŋ umude kuŋkuŋ. Ude tāŋpāŋ bārāŋeŋ kudupi yot yewa tāŋo yāma yāputkuŋ. ³¹Ude tāŋkaŋ Pol iŋit yāpmāŋ āpāmaŋ pāŋku ut irirā Rom tāŋo komi āma tāŋo intājukun āmatā biŋam ŋode nadāŋkuk; Jerusalem āmawebe kuduptagān kokwawak tāŋpāŋ kowat āmiwān tākaŋ yāk. ³²Ude nadānpāŋ bārāŋek-tagān intājukun āma ātukāt komi āmaniye ātukāt yāmagurān yāpmāŋ āma peŋawāk tāŋ itkuŋ-ken bārāŋeŋkuŋ. Bārāŋeŋ ābāŋirā Juda āmawebetā yabānpāŋ Pol wari nāmo utkuŋ. ³³Ude tāŋirā komi āma tāŋo intājukun āmatā ābā Pol iŋitkaŋ komi āmaniye yāwerirān yen kehāromi yarā yāpmāŋ pāŋku pādāt tāŋkuŋ. Ude tāŋkaŋ Juda āmawebe yāwet yabāŋkuk; Āma ŋo netā? Ba imapāŋ tāk? ³⁴Yāŋirān āmawebe ābot pāke itkuŋotā yāŋ-tāŋurān yānpāŋ yāŋkurāk taŋkuŋ. Yāŋuruk-uruk pāhap ude tāŋirā komi āma tāŋo intājukun āmatā mebāri ket nāmo nadāŋkuk. Tānpāŋ komi āmaniye yāwerān Pol iŋit yāpmāŋ komi āmatā ini yotken kuŋkuŋ. ³⁵Iŋit yāpmāŋ yot yāma-ken u kuŋpāŋ komi āmatā yabāŋkuŋ; Āmawebe pāke u Pol utta yāwat-yāŋirā ude yabānpāŋ Pol pudātpāŋ punin yāpmāŋ āroŋkuŋ. ³⁶W Āmawebe ābot pāke unitā yāwarān tāŋkaŋ kāhān gera terak ŋode yāŋtāŋ kuŋkuŋ; Kumāŋ-kumāŋ utpewā kumbān! yāk.

Poltā nadākiniki tāŋo mebāri yāwetkuk

³⁷Eruk komi āmatā Pol yāŋikŋat yāpmāŋ yot gānaŋ āronayāŋ tāŋirā Poltā komi āma tāŋo intājukun āma u Grik man terak ŋode iwetkuk; Nāk man kubā gāk tāga gāwerayāŋ? Ude yāwānā iwetkuk; Wāra, gāk nākŋo man kotāk nadātan? ³⁸x Nākā gāka Isip nanik bian gapmanta kokwawak tānpāŋ āmik pewān ahāŋkuko u yāŋ nadātāt yāk. Āma u noriye āma komi komi 4,000 yāŋ-butuwan yāpmāŋ kome kawuki-ken āmik tākta kuŋkuŋ. ³⁹Yāwānā Poltā yāŋkuk; Nāk u nāmo! Nāk Juda ābotken nanik, Silisia komeken, yotpārare taŋi kubā wāpi Tasus u nanik yāk. Unita nadāŋ namiŋiri āmawebe man yāwerayāŋ yāk. ⁴⁰Ude iwerānā komi āma tāŋo intājukun āmatā nadāŋ imiŋkuk.

Nadāŋ imiŋirān, eruk Poltā yot tāŋo yeŋpeŋ ārowani terak itpāŋ ketwāra tāŋyāreŋirān āmawebetā u kaŋpāŋ kwikinik it yāpmāŋ kuŋkuŋ. Kwikinik irirā eruk Pol āmawebe pāke u iniken man kotāk Hibru utarak ŋode yāwetkuk;

22 ¹Nanaye, notnaye, in juku penpāŋ nadākot! Nāk imaka goret kubā nāmo tāŋira nepmāŋitkaŋ unitāŋo mebāri yāŋ ahāwayāŋ yāk. ²Poltā iniken man kotāk Hibru utarak yāŋirān unita u nadānpāŋ kwikinik-inik it yāpmāŋ kuŋkuŋ. Kwikinik irirā Poltā āneŋi ŋode yāŋkuk; ³y Nāk Juda āma kubā yāk. Meŋnatā Silisia kome, Tasus yotpārare-ken bāyaŋkukopāŋ ābā

† 21:33 Apos 20:23 w 21:36 Luk 23:18; Apos 22:22 x 21:38 Apos 5:36-37

y 22:3 Apos 5:34; Rom 10:2

yotpärare ŋo itpäŋ tägaŋkut yäk. Äbekniye oraniye täŋo бага man kudupta yäŋpän-näwoŋärek täk täŋkuko uwä Gamaliel. Uwä näkŋo yäŋpän-näwoŋärek äma ude yäk. Ude täŋjirän näk intä Anutu täŋo nadäk-gärip u iwatpäŋ täkta pipiri intä täk täkaŋ udegän täŋ yäpmän äbut. ^{4z} Näk äma Jesu täŋo Kädet iwarani u täŋpawak täŋ yäpmän äbut. Ama ba webe bok ätu yentä pädät täŋpän komi yotken yämagut yäpmän kuk täŋkut. Täŋkaŋ ätu kumän-kumän däpmäk täŋkut yäk. ⁵Bämop äma intäjukun täŋpani Ananias, ba Juda täŋo äma ekäni ekäni u näkä ude täŋkuro u kudup nadäkaŋ. Unitä täga täwetnayän yäk. Kadäni kubäta näk Jesu täŋo Kädet iwarani Damaskus yotpärare-ken itkaŋ u yepmänit yäpmän päbä komi yotken Jerusalem ŋo yepmakta nadäŋkut. Ude nadäŋjira ini ŋo nanik täŋo äma ekäni ekänitä noriye Damaskus itkaŋ u Näk ude api täŋpet yän yäwet yabäkta manbiŋam kudän täŋpän namiŋkuŋ.

⁶Kudän täŋpän namä yäpmän Damaskus kädet kuŋtängän kepma bämopi täŋjirän imaka kubä pit kubäŋän ŋode ahän namiŋkuk; Penyänjek pähap kubä kunum gänaŋ naniktä penyänjēpän nabänkuk. ⁷Ude täŋjirän näk kome terak maŋ patkaŋ gera kubä ŋode nadäŋkut; Sol! Sol! Gäk imata komi namik täyan? ⁸Yäwänä näkä yänkut; Ekäni, gäk netä? Ude yänjira unitä yänkuk; Näk Jesu Nasaret nanik upän gäkä näk täŋpiwak täkaŋ yäk. ⁹Täŋpakaŋ äma näkkät bok itkumäŋo u penyänjek ugän kaŋkuŋo upänkaŋ man kotäk ahänkuko u nämo nadäŋkuŋ. ¹⁰Ude täŋkaŋ näkä yänkut; Ekäni, unita näk jide täŋpet? Yänjira näwetkuk; Gäk akuŋkaŋ Damaskus yotpärare-ken ku! U kuŋjiri äma kubä uken itak. Unitä epän man yän gamiŋkuro u, uken kwikaŋ unitä api gäwerek yäk. ¹¹Täŋpakaŋ penyänjek unitäŋo ägonitä täŋpewän dapuna bipmän urirän imaka imaka täga nämo yabänkut. Ude täŋjira ämanaye dubina-ken itkuŋo unitä nepmänit yäpmän Damaskus kuŋkuŋ.

¹²Eruk, äma kubä Damaskus komeken itkuko u wäpi Ananias. Äma uwä Anutu gämori-kengän itkaŋ Moses täŋo бага man säkgämän iwarän täwani. Juda äma Damaskus itkaŋ unitä äma u oraŋ imik täŋkuŋonik. ¹³Täŋpakaŋ äma unitä päbä dubina-ken itpäŋ ŋode näwetkuk; Notnapak Sol, dapunka äneŋi ijiwi kut yäk. Ude yänjirän uterakgän dapun ijiwa kwäpäŋ kaŋkut. ¹⁴Käwawä yänkuk; Äbekniye oraniye täŋo Anutu unitä iniken nadäk tawaŋ u nadäkta gäk iwoyänpän gepmaŋkuk yäk. Ba Siwoŋi Äma u kakta ba mani kotäk nadäkta iwoyänpän gepmaŋkuk yäk. ¹⁵Unita gäk imaka kaŋkuno ba nadäŋkuno unitäŋo biŋam ämawebe api yäwetpän yäwoŋärewen yäk. ^{16a} Unitä imata kadäni käroŋi itsämben? Akuŋpän Ekäni wäpi yäŋpän ume äruriri momika kumän ärut moreŋ gamayän yäk.

¹⁷Poltä ude yäwetpän ämawebe äneŋi ŋode yäwetgän täŋkuk; Eruk, kadäni käroŋi kuŋattängän Jerusalem ŋo äneŋi äbut yäk. Äbänpän

^z 22:4 Apos 8:3, 22:19 ^a 22:16 Apos 2:21

kepma kubäta kudupi yot gänaŋ äronkuro Anutu-ken yäŋapik man yäŋ itkaŋ dāpmonken ude bumik Ekäni kaŋkut. ^{18b} Kaŋira ŋode näwetkuk; Gäk bārāŋeŋ akuŋkaŋ Jerusalem u penpeŋ ku! yäk. Nākŋo manbiŋam yotpārare ŋoken yāŋahāwayāŋ tāyan u nāmo nadāŋ gaminayāŋ yäk. ^{19c} Yāwānā nākā yāŋkut; Ekäni, ini-tāgān nākŋo biŋam ŋode u nadākaŋ; Nāk bian Juda tāŋo kābeyā yot komeni komeni itkaŋ-ken u äronpāŋ āmawebe Jesuta nadākinik tāŋpani u dāpmāŋpāŋ yepmāŋitpāŋ komi yotken yepmak tāŋkut. ^{20d} Ba kadāni Stiven gākŋo man yāŋahāntāŋ kuŋattāyon utpewā kumbuko u nāk imaka, it yāmiŋira tāŋkuŋ. Tāŋirā yabāŋkaŋ bānep tāga nadāŋkut. Ba āma utkuŋo unitāŋo tek kārōŋi unita watāni it yāmiŋira tāŋkuŋ. ^{21e} Ude yāwawā Ekānitā ŋode näwetkuk; Ku! yäk. Guŋ ābot ban itkaŋ uken nākŋo manbiŋam yāwetpāŋ yāwoŋāreкта ganiŋ kirewayāŋ yāŋ näwetkuk.

Poltā nāk Rom kome māhem yāŋ yāwetkuk

^{22f} Eruk, Poltā guŋ ābotta yāŋirān Juda naniktā nadāŋpāŋ man wari nadākta bitnāŋpāŋ kāhān gera yāŋpāŋ yāŋkuŋ; Utpewā kumbān! Āma ŋodewani kome terak itnaŋi nāmo! ²³ Kāhān gera ude yāŋpāŋ kokwawak terak iniken tek punin nanik yāŋopmāŋ tāŋpā kwāpāŋ kugun porinpāŋ ureŋ tāŋpā punin äronkuŋ.

²⁴ Ude tāŋirā komi āma tāŋo intājukun āma unitā komi āmaniye peŋ yāwet-pewān Pol yāpmāŋ yot gānaŋ äronkuŋ. Yāpmāŋ äronirā intājukun āma unitā yāwet-pewān Polta kokwawak tāŋ imiŋkuŋo u mebāri nadākta päripmāŋpāŋ iwet yabānayāŋ tāŋkuŋ. ^{25g} Ude tāŋpāŋ eruk Pol tāŋo kerī kuroŋi pādāt tāŋpāŋ päripnayāŋ tāŋirā Pol komi āma kubā iwet yabāŋkuk; Jide? Rom gapman tāŋo бага man terak kādet ŋode kubā pātak ba nāmo pātak? yäk. In nāk, Rom kome māhempāŋ, manken nāmo nepmaŋkaŋ imata intājukun nutnayāŋ tākaŋ? Ude tākaŋ u tāga?

²⁶ Poltā ude yāwānā komi āma unitā pāŋku intājukun āmani ŋode iwetkuk; Ai, jide tāŋpayāŋ? Āma ŋowā Rom kome māhem kubā yäk. ²⁷ Ude iwerānā komi āma tāŋo intājukun āma unitā Polken ābāŋpāŋ iwetkuk; Gäk näwet! Gäk Rom kome māhem bureni? Iwerānā Poltā Ei, nāk Rom kome māhem yāŋ iwetkuk. ²⁸ Ude iwerānā intājukun āmatā yāŋkuk; Bureni? Nāk Rom kome māhem ude itta nadāŋpāŋ moneŋ taŋi dārat yäk. Yāwānā Poltā yāŋkuk; Nāk nāmo yäk. Nāk Rom kome māhem ude ahāŋkuro itat. ^{29h} Ude yāŋirān komi āma Pol utnayāŋ tāŋkuŋo u man u nadāŋkaŋ umuntaŋpāŋ kakātāŋkuŋ. Tāŋirā komi āma tāŋo intājukun āma unitā Pol u Rom nanik yāŋ nadāŋpāŋ, ini imaka, umuntaŋkuk. U imata, komi āmaniye yāwerān pāŋku yentā pādāt tāŋkuŋo unita.

^b 22:18 Apos 9:29-30 ^c 22:19 Apos 8:3, 26:9-11 ^d 22:20 Apos 8:1 ^e 22:21 Apos 9:15, 13:2 ^f 22:22 Apos 21:36 ^g 22:25 Apos 16:37 ^h 22:29 Apos 16:38

Pol Juda äma ekäni ekäni inamiken itkuk

³⁰Eruk komi äma täño intäjukun äma unitä Juda naniktä Pol waki jide täñkukta kokwawak nadäñ imikañ yäñ ket nadäktä nadäñkuk. Ket nadäwa yäñkañ bämop äma intäjukun täñpani ba Juda nanik täño äma ekäni ekäni käbeyä täñput yäñpän yäwetkuk. Käbeyä täñirä komi äma täño intäjukun äma u Pol pit imiñpän yäñikjat yäpmän päñku äma ekäni ekäni inamiken tewän wädäñkuk.

23 ¹ Täñirä Pol Juda täño äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun täñpani dapun tañi yabäñpän ñode yäwetkuk; Notnaye! Näk Anutu inamiken siwoñi kuñararo unita kädet u iwatpän it yäpmän abätat ñonita bänepnatä täga nadätat yäk. Näk imaka waki kubä nämo tät yäñ nadätat yäk. ² Ude yäwänä bämop äma intäjukun täñpani wäpi Ananias unitä äma Pol dubini-ken itkuño u yäwetkuk; Meni däpmän gärepüt! ³ Yäwänä Poltä kowata ñode iwetkuk; Anututä gäkña uyaku api gurek yäk. Nadäkinikka nämopän tek säkgämän säkgämän täk täyan! Moses täño бага man iwatpän manken nepmañkañ äbäno mañit itan? Ude täno upäñkañ бага man gäkña irepmitpän yäniñ kireñpewi nutkañ yäk.

⁴Yäwänä äma tuän itkuñonitä nadäñpän Pol iwetkuñ; Jide? Gäk bämop äma intäjukun täñpani ño yäñärok man iwerayän yäñpän yäyan? ⁵ Yäwäwä Poltä yäwetkuk; Notnaye, näk äma ñonita bämop äma intäjukun täñpani yäñ nämo nadätat. Unitä näk goret yät yäk. Anutu täño mantä ñode yäyak; In intäjukun ämajije man waki nämo yäwetneñ.

⁶Eruk, Poltä äma päke itkuño u ñode yabäñpän-nadäñkuk; Ätu Satyusi äma, ätuwä Parisi äma. Ude nadäñpänä gera täñpän ñode yäwetkuk; Notnaye, näk Parisi äma kubä. Ba nana imaka, Parisi äma yäk. Näk nadäkinik ñode täyat; Äma kumbanitä äneñi api akuneñ. Mebäri unita yäñpän manken ño nepmañkañ. ⁷Poltä man ude yäwänä Parisi Satyusi bämopi-ken man yäñkañ bumta yäñ-awätkuñ. Täñpän käbeyä u duñ-wenñkuk. ⁸ Imata, Satyusi äma ñode nadäk täkañ; Äma kumbaniken naniktä äneñi täga nämo api akuneñ. Ba añero ba mäjo nämo itkañ yäñ nadäk täkañ. Upäñkañ Parisi ämatä man unita nadäkinik täk täkañ.

⁹ Mebäri unita yäñuruk-uruk pähap yäñtän kuñkañ abäk täñkuñ. Täñpäkañ Baga man yäwoñärewni äma itkuño u ätu Parisi äbotken nanik. Äma unitä akuñpän Pol gäarak itpän man kehäromigän ñode yäñkuñ; Ude nämo! Äma ñoken goret kubä nämo kākamän. Añero ba mäjo kubätä iwerirän käwep man ño yäyak! ¹⁰ Ude yäñtän kuñkañ abäk täñtängän ämik bureni täñpän Pol gupi yäpmän däkñeneñ yäñ nadäñpän

ⁱ 23:1 Apos 24:16 ^j 23:2 Jon 18:22-23 ^k 23:3 Mat 23:27 ^l 23:5 Kis 22:28

^m 23:6 Apos 4:2; Apos 24:15,21; Apos 26:5 ⁿ 23:8 Mat 22:23 ^o 23:9 Apos 25:25

komi äma täño intäjukun äma u umuntan̄kuk. Ude nadānpān̄ komi ämatā Pol Juda äma kerī-ken nanik yomāgat yāpmān̄ komi ämatā ini yotken kukta yāwerān̄ āpmoṅkuṅ.

^{11P} Imagut pāṅku tewā parirān̄ bipani Ekānitā Pol ahān̄ imiṅpān̄ iwetkuk; Gāk nāmo umuntāwen! Kehārom tanpān̄ bātakigān̄ kuṅaren yāk. Nākṅo manbiṅam Jerusalem yotpārare-ken yāṅahātan udegān̄ Rom komeken api tāṅpen yān̄ nadān̄ gamitat.

Juda äma ätutā Pol kumān̄-kumān̄ utta man topuṅ

¹² Patkuṅo yāṅeṅirān̄ Juda äma ätutā kābeyā tāṅpān̄ Pol utpewā kumākta man yānpān̄-nadānpān̄ yāṅkehāromtak man ṅode yāṅkuṅ; Pol bureni-inik api utpena kumbek. Pol utpena kumākta itsāmān̄kaṅ ketem ume nāmoinik api nāne. ¹³ Äma yāṅkehāromtak man yāṅkuṅo u 40 ba 45 udetā yāṅkuṅ.

¹⁴ Äma unitā bāmop äma intäjukun tāṅpani-kāt Juda täño äma ekāni ekāniken ahān̄ yāmiṅpān̄ ṅode yāṅkuṅ; Nin yāṅkehāromtak man ṅode yākamān̄ yāk. Ketem tāpuri kubā nāmoinik naṅkaṅ it yāpmān̄ kuṅkā eruk, Pol api utpena kumbek. ^{15q} Unitā inā Pol tewā yāpmān̄ āpākta manbiṅam pewā yāpmān̄ komi äma täño intäjukun āmaken kwān. Jop man ṅode kaṅ yāṅikṅarut; Pol tewā ābā mebārini ket tāṅpān̄ niwerirān̄ kaṅ nadāna. Eruk ude yāṅpewā ābāṅirān̄, ninā kādet-ken jāmjām patpān̄ api utne yāk.

¹⁶ Eruk, Pol wanori täño nanak kubā itkaṅ nadāṅirān̄ man u yāṅkuṅ. Yāṅirā nadān̄kaṅ komi ämatā yotken kuṅpān̄ āwāṅi Pol pāro iwetkuk; ¹⁷ Iwerānā Poltā komi äma täño intäjukun äma kubāta yāṅpewān̄ ābānā iwetkuk; Äma ṅo man kubā yāpmān̄ ābātak unita yāṅikṅat yāpmān̄ intäjukun āmaken ku. ¹⁸ Ude iwerānā komi äma unitā yāṅikṅat yāpmān̄ intäjukun āmaniken u kuṅkuk. Kuṅpān̄ yāṅkuk; Äma ṅonitā man kubā gāwerayān̄ yāwānpān̄ Pol komi yotken irani unitā peṅ nāwet-pewān̄ yāṅikṅat yāpmān̄ ābātat yāk. ¹⁹ Ude iwerānā intäjukun äma unitā äma gubaṅi u imagut yāpmān̄ pāṅku inigān̄ teṅpān̄ ṅode iwet yabāṅkuk; Ima man nāwerayān̄ ābātan? ²⁰ Yāwānā äma gubaṅi unitā ṅode iwetkuk; Juda ämatā kwep gākā Pol iniṅ kireṅpewi āpmokta ābā gāwet yabānayān̄. Man topmān̄ itkaṅ yāk. Äbā jop manman ṅode api yāṅgākṅatneṅ; Nin Pol täño man mebāri unita ket nadānayān̄. ²¹ Ude yānayān̄ tākaṅ upān̄kaṅ gāk unitāṅo man nāmo nadān̄ yāmen! Äma 40 ba 45 ude unitā Pol utta jāmjām itkaṅ yāk. Äma uwā yāṅkehāromtak man ṅode yāṅkuṅ; Nin Pol utpena kumākta itsāmān̄kaṅ ketem ba ume kubā nāmoinik api nāne yāṅ yāṅkuṅ. Ude yāṅkuṅo apiṅowā gākā kowata man jide yāwayān̄ tāyan unita itsāmān̄kaṅ yāk.

²² Eruk, komi äma täño intäjukun äma unitā jukuman kehāromi ṅode iwetkaṅ iniṅ kireṅpewān̄ kuṅkuk; Man nāwetan̄ ṅo āneṅi äma kubā nāmoinik iweren yāk.

^P 23:11 Apos 18:9, 19:21; Apos 27:24; Apos 28:16,23 ^q 23:15 Apos 25:3

Pol Sisaria yotpärare imagut yäpmän kuṅkuṅ

²³ Eruk, komi äma täño intäjukun äma unitä komi äma täño watä ämaniye yarä yänpewän äbänpän ṇode yäwetkuk; Ek täño komi äma 200 udekät komi äma ätu hos terak kuṅarani 70 ukät komi äma boham ikek 200 ude yämaguränkaṅ 9^kirok bipani Sisaria komeken kukta täṅtuṅum täkot yäk. ²⁴ Polta imaka, hos kubä täṅket tänpän kaṅ peṅ imut yäk. Täṅkaṅ eruk, watäni säkgämän itpän imagut yäpmän pänku Sisaria kome täño kaṅiwat epän täṅpani äma wäpi Feliks uken kaṅ ahäwut yäk. ²⁵ Ude yäwetkaṅ Feliksta manbiṅam ṇode kudän tänpän yämiṅkuk;

²⁶ Näk Klodius Lisiastä äma ekäni ärowani Feliks unita manbiṅam ṇode kudän täṅ gamitat. Kepma täga. ^{27^r} Juda naniktä äma ṇo inṅitpän utpewä kumbayän täṅjirän näkä äma ṇo Rom kome mähem yän nadänpän komi ämanaye-kät pänku täṅkentän imiṅpän keriken nanik yäyomägat yäpmän äbämän. ^{28^s} Unitä näkä mebari ima terak täkaṅ yän nadäktä imagut yäpmän Juda täño intäjukun ämaniyeken kut. ^{29^t} Kuṅpän yäwet yabäwawä iniken бага man ätu terak wohutpän yänkuṅ. Upänkaṅ manken teṅpän utpewä kumäktä ba komi yotken tekta momi kubä nämo kat. ^{30^u} Täro upänkaṅ utpewä kumäktä man käbop käbop topmaṅo biṅam u nadänpän unita gäkken bäräṅeṅ tewa äretak. Täṅkaṅ Juda nanik manken teṅo u yäwetpewa äreṅkaṅ u ima mebarita manken teṅo inamka-ken api yänahäneṅ. Eruk, näkṇo manbiṅam gäka kudän täyat u ude. Näk Klodius Lisiastä kudän täyat.

³¹ Eruk komi äma, intäjukun ämani täño man buramiṅpän bipani ugän Pol imagut yäpmän Antipatris yotpärare-ken kuṅkuṅ. ³² Kuṅkuṅo yänjewänä komi äma hos terak kuṅarani u Pol imagut yäpmän Sisaria yotpärare-ken kuṅjirä komi äma ätuwä äneṅi äyänutpeṅ Jerusalem kuṅkuṅ. ³³ Täṅpäkaṅ komi äma hos terak kuṅarani u kumaṅ pänku Sisaria yotpärare-ken ahänpänä Klodius Lisiastä manbiṅam kudän täṅkuko u gapman täño kaṅiwat äma Feliks unita imiṅkaṅ Pol imaka, inamiken yänikṇat yäpmän pänku tewä itkuk. ³⁴ Tewä irirän Felikstä manbiṅam u danipän nadänkaṅ Pol iwet yabänjuk; Gäk komeka taṅi de? Yäwänä Poltä iwetkuk; Komena taṅi Silisia yäk. ³⁵ Yäwänä Felikstä kowata ṇode yänjuk; Kwikinik iriri äma manken gepmaṅo unitä äbäkaṅ yänjiri kaṅ nadäwa yäk. Ude yänkaṅ watä äma yäwerän Pol yäpmänpän gapman täño yot, Herottä täṅpani, u tewä irirän watä it imiṅkuṅ.

Pol Feliks keriken terak teṅkuṅ

24 ¹ Eruk, kepma 5 ude täreṅjirän bämop äma intäjukun täṅpani Ananias ukät Juda äma ekäni ekäni ätu bok, ba gapman täño

^r 23:27 Apos 21:30-33; Apos 22:25-27 ^s 23:28 Apos 22:30 ^t 23:29 Apos 18:14-15

^u 23:30 Apos 24:5-8

baga man mebäri nadāwani wāpi Tetulus ukāt Sisaria yotpārare-ken ābuŋ. Ābānpān Pol manken tenayān tǎnkuŋo unita gapman tāŋo kaŋiwat āma Feliks u ahān imiŋkuŋ. ²Ahān imāwā Felikstā Polta yānpewān ābuk. Ābānā Tetulustā Pol kowata kaŋ yāpān yānpān Feliks iŋamiken ŋode yāŋkuk; Ekāninin Feliks, gāk watā sākgāmān it nimiŋiri bāmopnin-ken āmik kubā nāmo ahāk yāk. Ba tǎŋkentān nimiŋiri imaka māyap goret-goret irani u tǎnpān yāpna tāgaŋ yāk. ³Gākkāt imaka imaka yāpna tāgaŋo u yabāŋkaŋ bānep tāga nadānpān ganiŋ oretkamān yāk. ⁴Tānpākaŋ man kāroŋi yāŋira gaŋa tāweno udetā nāk pengān ŋode gāwet yabātāt; Gāk nadān nimiŋiri man kerāpi kubā gāwetnayān. ⁵^v Nintā āma ŋo kākamān uwā penawāk mebāri mebāri pewān ahāwani yāk. U ŋode tāk tāyak; Juda āmawebe komeni komeni ittān kukaŋ-ken man yāwetpān yāwōŋārek tānpewān kokwawak ba āmik bāmopi-ken ahān yāmik tākaŋ. Ba uwā ābot ātu nin nipmaŋpān ābot inigān itpān wāpi Nasaret yān yāwani unitāŋo intājukun āmani ude itak yāk. ⁶⁻⁸^w Ba ugān nāmo. Kubā pen ŋode; U kudupi yot tānpāwakta kudān mebāri mebāri tāk tǎŋkuk. Ude tāntāyon iŋitkumān. Unita gākŋa-tāgān iwet yabāŋiri nintā manken teŋkumāŋo unitāŋo mebāri ini-tāgān gāwerirān api nadāwen yāk. ⁹Ude yāŋirān Juda āma ekāni ekānitā udegān Tetulus yāŋ-kentānpān Polta yānpān ŋode yāŋkuŋ; Man yākamān ŋowā bureni-inik!

Pol man kukŋini yāŋahāŋkuk

¹⁰Ude yāŋirā gapman tāŋo kaŋiwat āma Feliks unitā Pol man tāga yāwayān yān yānpān ketwāra tǎŋireŋkuk. Tāŋirān Poltā ŋode yāŋkuk; Nāk nadātāt yāk. Obaŋ māyap āmawebe ābot ŋonitāŋo man yāpmān daniwani āma ude it yāpmān ābun yāk. Unita man kowata gāwetta tāga nadātāt yāk. ¹¹^x Man ŋo bureni gāwera. Anutu iniŋ oretta Jerusalem ābānpān it yāpmān ābāŋira kepma 12gān tāretak yāk. Unita āma ātu yāwet yabāwikaŋ man yāyāt ŋonita u bureni yān gāwetnayān. ¹²Āma man kābeyā-ken nepmaŋkaŋ ŋo kudupi yot gānaŋ ba yotpārare-ken goret kubā tāŋira nāmo nabāŋkuŋ. Nāmoinik! Man wārāt-wārāt ba āmawebe bānepi tānpāwak-wak kādet kubā nāmo pewa ahāŋkuŋ yāk. ¹³Ude tāk-tāyak tāk-tāyak yānpān manken nepmaŋkaŋ ŋonitāŋo bureni kubā tāga nāmo gāwōŋārenayān yāk. ¹⁴^y Tānpākaŋ, man bureni u ŋode; Nāk Kādet āma ātutā U kādet waki yān yāk tākaŋ u iwatpān Anutu, ābekniye oraniyetā iniŋ orerani u iniŋoret tāyat. Tāŋ, man kudup Moses tāŋo бага man terak itkaŋ u ba profet bianitā kudān tāwani unita nadākinik tāyat. ¹⁵^z Unita imaka kubā Juda āmawebetā itsāmāk tākaŋ unita nāk imaka,

^v 24:5 Apos 17:6 ^w 24:6 Apos 21:28-30 ^x 24:11 Apos 21:17 ^y 24:14 Apos 24:5

^z 24:15 Jon 5:28-29

itsämäk täyat yäk. Uwä ñode; Anututä äma siwoŋi ba äma waki bok kumbani-ken nanik äneŋi api yäwän kikŋutneŋ yäk. ^{16 a} Mebäri unitagän näk Anutu iŋamiken ba ämawebe iŋamiken siwoŋi kaŋ ira yäŋ nadänpäŋ bänep nadäk-nadäknata watäni itpeŋ kuŋat täyat.

^{17 b} Näk ñode täŋkut yäk. Obaŋ ätuta kome ätuken kuŋat moreŋkaŋ näkŋaken äbot gänaŋ äma jäwäri itkuŋo u täŋkentäŋ yämikta moneŋ yäpmäŋkaŋ Jerusalem äbut. Ba kudupi yot gänaŋ Anutu iniŋoretta gupe kábäŋi nitek ijiŋ imikta äbut yäk. ^{18 c} Täŋpäkaŋ näk kudupi yot gänaŋ jop nämo äronkut. Nämo, Juda täŋo бага mantä Anutu iŋamiken kuräki itta yäk täyak u jukun iwatpäŋ eruk kudupi yot gänaŋ äronpäŋ irira Juda äma ñowä nabäŋ ahäŋkuŋ yäk. Näk ämakät nämo itkumäŋ. Ba peŋawäk kubä nämo täŋira nabäŋkuŋ. ^{19 d} Täŋpäkaŋ Juda äma Esia komeken nanik, nabäwä goret täŋpapäŋ nepmäŋitkuŋo unitä iŋamka-ken ñogän äbäkaŋ man yänaŋi yäk. ²⁰ Nämo täŋpawä, äma ño yäwet yabä. Bian Jerusalem komeken Juda täŋo man kábeyä-ken itkuŋ-ken näkken goret kubä kaŋ-ahäŋkuŋ ba nämo? Ude yäwet yabä yäk. ^{21 e} Etäŋ, kábeyä uken man kubä ñode yäŋahäŋkuro unita käwep nadäwä wawäpäŋ nämagut yäpmäŋ gäkken ño äbuŋ. U ñode yäŋkut; Näk nadäkinik ñode täyat; Äma kumbanitä äneŋi api akuneŋ. Mebäri unita yäŋpäŋ manken ño nepmaŋkaŋ.

^{22 f} Eruk, Felikstä Jesu täŋo Kädet unitäŋo mebäri bian nadäwän täreŋkuko unita Poltä man yäwän tärewäkaŋ Juda äma ñode yäwetkuk; Komi äma täŋo intäjukun äma wäpi Lisias unitä äpäŋkaŋ uyaku man ño yäŋket utnayäŋ yäk. Ude yäŋpäŋ kábeyä u yäwerän peŋpeŋ kuŋkuŋ. ^{23 g} Peŋpeŋ kuŋirä komi äma täŋo watä äma u iwerän Pol äneŋi komi yot gänaŋ tewänkaŋ iwetkuk; Noriyetä päbä kaŋpäŋ täŋkentäŋ imikta бага nämo peŋkirewen yäk. Ba yentä nämo pädät täneŋ. Nämo, komi yot täŋo yewa gänaŋ jop täga kuŋarek yäk.

Pol obaŋ yarä komi yotken itkuk

²⁴ Eruk Pol komi yot gänaŋ kepma ätu irirän Feliks-kät webeni Drusila u äbumän. Drusila uwä Juda äbotken nanik. Äbänpäŋ Felikstä Pol täŋo man ätu nadäwayäŋ yäŋpäŋ yäŋpewän äbuk. Pol äbänpäŋ Jesu Kristota nadäkinik täktäk täŋo kädet yäŋpäŋ-iwoŋäreŋkuk. ²⁵ Ba kädet siwoŋi kuŋatpäŋ irit kuŋat-kuŋarita watäni säkgämän irekta ba Anututä komen ämawebe yäpmäŋ daniwekta kadäni peŋkuko unita iwetkuk. Iwerirän Felikstä nadäŋkaŋ umuntaŋpäŋ yäŋkuk; Gäk ku! Kämi, kadäni ätu iränä äneŋi yäŋpewa api äben yäŋ iwetkuk. ²⁶ Täŋpäkaŋ ugän nämo. Felikstä imaka kubä yäpmäkta nadäkgän täŋkuk. U ñode; Poltä iniŋ kireŋpewa

^a 24:16 Apos 23:1 ^b 24:17 Rom 15:25-26; Gal 2:10 ^c 24:18 Apos 21:26-27 ^d 24:19 2Ti 1:15
^e 24:21 Apos 23:6 ^f 24:22 Apos 23:26 ^g 24:23 Apos 27:3; Apos 28:16,30

äpāmaŋ kukta monēŋ ätu käwep namek yāŋ nadāŋkaŋ kadāni māyap Polta yānpewān ābānpāŋ man yānpāŋ-nadāk tāk tāŋkumānonik.

^{27h} Tāŋpākaŋ Felikstā Juda āmawebetā nāka bānep tāga nadāŋ namut yānpāŋ Pol komi yot gānaŋgān teŋkuk. Tewānkaŋ it yāpmāŋ kuŋtāyon obaŋ yarā tāreŋirān āma kubā wāpi Posius Festus unitā Feliks tāŋo kome yāpmānpāŋ gapman tāŋo kaŋiwat āma ude itkuk.

Pol Sisatā mani nadākta yāŋkuk

25 ¹Festustā Feliks tāŋo kome yāpmānpāŋ Sisaria kome tāŋo kaŋiwat epān tāŋpani āma ude itkuk. Eruk kepma yarākubā ude irān tāreŋirā Sisaria kome peŋpeŋ Jerusalem kuŋkuk. ²ⁱ Pāŋku irirān bāmop āma intājukun tāŋpani ba Juda tāŋo āma ekāni ekāni uken kuŋpāŋ Polta man iwetkuŋ. Ude tāŋpāŋ ŋode iwet yabāŋkuŋ; ^{3j} Gāk nin nadāŋ niminpāŋ āma u bārāneŋ iniŋ kireŋpewi Jerusalem kaŋ ābān. Pol kumāŋ-kumāŋ utta āma yepmaŋpā jāmjām parirā ābuŋo unita man ude yāŋkuŋ. ⁴Yāwāwā kowata ŋode yāwetkuk; Nāmo! Pol Sisaria komeken komi yot gānaŋ itak yāk. Ba nāk imaka, Sisaria komeken āneŋi kwayāŋ. ⁵Unita āma ekānijiye ātukāt nākkāt bok kuŋkaŋ āma unitā goret bureni kubā tāŋirān kāneŋo tāŋpāwā Sisaria kome uken manken kaŋ tewut yāk.

⁶Tāŋpāŋ Festustā kepma 8 ba 10 ude Jerusalem itkaŋ Juda tāŋo āma ekāni ekāni-kāt man yānpāŋ-nadāk epān tāŋpān tārewāpāŋ āneŋi Sisaria kuŋkuk. Kuŋkuko tamiwā man yāpmāŋ daniwani āma yānpewā ābā irirā komi āma yāwerān Pol imagut yāpmāŋ ābuŋ. ^{7k} Ābāwā Juda āma ekāni ekāni Jerusalem peŋpeŋ ābuŋo unitā dubini-ken pābā itpāŋ Pol terak man bārāpi bārāpi peŋpāŋ yāŋkuŋ. Upāŋkaŋ ude tāk-tāyak tāk-tāyak yāŋ yāŋkuŋo unitāŋo bureni kubā Festus tāga nāmo iwoŋāreŋkuŋ. ⁸Ude yāntāko Poltā kowata ŋode yāwetkuk; Nāk imaka waki kubā nāmo tāŋkut yāk. Ba Juda tāŋo бага man kubā nāmo irepmitkut, ba kudupi yot gānaŋ tāŋpāwak kubā nāmo pewa ahāŋkuŋ. Ba Sisata man waki kubā nāmo yāŋkut yāk.

^{9l} Upāŋkaŋ Festustā Juda āma ekāni ekāni unitā bānep tāga nadākta Pol ŋode iwetkuk; Jerusalem kuŋkaŋ Juda āma iŋamiken man ŋo āneŋi yākta tāga nadāwiwā, eruk nāk uken kuŋkaŋ api nadāŋ gamet yāk. ¹⁰Yāwānā Poltā yāŋkuk; Ude nāmo yāk. Sisa tāŋo man nadāwani yot uku itat ŋobayāŋ yāk. Unita yot ŋokengān uyaku nākŋo man nadāwen yāk. Nadātan u, nāk Juda ābotken imaka waki kubā nāmo pewa ahāŋkuk yāk. ¹¹Tāŋ, imaka waki kubā unita kaŋ kumba yāŋ yānpāŋ tāŋpero tāŋpāwā, tāga api nutpewā kumbet. Tāŋpākaŋ man yāk tākaŋ u bureni nāmo tāŋpāwā u kerī terak āma kubātā tāga naniŋ kirenaŋi nāmo. Unita āma ārowaninin Sisatā ini-tāgān nākŋo man u kaŋ nadāwān yāk.

^h 24:27 Apos 25:9 ⁱ 25:2 Apos 24:1, 25:15 ^j 25:3 Apos 23:15 ^k 25:7 Apos 24:5-6,13

^l 25:9 Apos 24:27

¹² Poltä ude yäwänä, eruk Festus äyänutpän tən̄kentäkiye-kät man yän̄pän-nadäk tən̄pän Pol äneŋi iwetkuk; Gäk Sisa kaŋ käwa yän̄ yäyan unita eruk, Sisaken kaŋ ku! yäk.

Festustä Polta Agripa iwet yabän̄kuk

¹³ Kepma ätu täreŋirän Juda täŋo intäjukun äma wäpi Agripa, wanori Benike-kät Festus iniŋ oretdayän Sisaria äbumän. ¹⁴^m Sisaria päbä kepma mäyap u itta nadän̄kumäno unita kadäni kubä bok itkaŋ Festustä Agripa Pol täŋo biŋam ŋode iwetkuk; Äma kubä bian Felikstä komi yotken teŋkuko pen itak yäk. ¹⁵ Kadäni Jerusalem itkuro ugän bämop äma intäjukun tən̄pani-kät Juda äma ekäni ekäni unitä näkä U waki tən̄pani yän̄ nadän̄pän komi äma yäwet-pewän kaŋ urä kumbän yän̄ nadän̄kaŋ äma uterak man mebäri mebäri pen̄pän näwetkuŋ yäk. ¹⁶ Upän̄kaŋ näkä kowata ŋode yäwetkut yäk. Rom äma nintä äma kubä jop nadän̄ utpewä kumäkta kädet kubä nämo pätak yän̄ yäwetkut. Äma kubä manken ireko uwä äma manken tenen̄o ukät itpän̄ mebäri jideta tenen̄o unita kowat yäwän̄ tən̄pän̄ kawän̄ bureni tən̄pākaŋ uyaku täga täne yän̄ yäwetkut yäk. ¹⁷ Unita yän̄pän̄ näkä Sisaria äbän̄jira äma ŋo näwat yäpmän̄ äbuŋ yäk. Äbäwä kadäni käron̄i nämo itkumän̄. Nämo, äbä patkumän̄o yän̄gewänä tami man nadäwani yotken kuŋpän̄ Pol imagut yäpmän̄ äbäktä yän̄kut. ¹⁸ Äma manken teŋkuŋo u penta itkaŋ ŋode nadän̄kut; Kädet wakiinik kubä tən̄kuko unita käwep yäneŋ yän̄ nadän̄kuropän̄ nämo yäk. ¹⁹ⁿ Judatä iniken бага man irepmit-irepmit ba äma kubä wäpi Jesu uterak bok wohutpän̄ manken teŋkuŋ. Äma Jesu u kumbuk yän̄ yäwäkaŋ Poltä äma u kodak itak yän̄ yän̄kuk. ²⁰^o Yän̄irä näk kädet udewani täŋo mebäri nadäwa yäkŋat tən̄pa waŋkuŋ yäk. Unita Pol ŋode iwet yabän̄kut; Jerusalem kuŋkaŋ man epän̄ u kaŋ täna yän̄ nadätan? yän̄ iwetkut. ²¹ Iwerira Poltä yän̄kuk; Nämo, Sisatä ini-tägän̄ näkŋo man kaŋ nadäwän̄ yän̄ yän̄kuk. Ude yäwän̄pän̄ komi yotken ugän̄ tewa irirän̄, eruk kädet kubä kaŋ-ahän̄kaŋ Sisaken kaŋ kwän̄ yän̄ nadän̄kut yäk.

²² Yän̄irän̄ Agripatä man u nadän̄pän̄ Festus iwetkuk; Näkŋa-tägän̄ äma u meni jinomken nadäwayän̄ yäk. Yän̄irän̄ Festustä iwetkuk; Kwep kaŋ nadä yäk.

²³^p Eruk, tamiwä Agripa-kät wanori Benike äma ärowani täŋo tek wädäwän̄ ärowäkaŋ komi äma täŋo intäjukun ämakät Sisaria nanik äma ekäni ekäni-kät penta kumaŋ man nadäwani yot gän̄aŋ äron̄kuŋ. Äron̄pän̄ Festustä komi ämaniye yäwerän̄ Pol imagut yäpmän̄ äbuŋ. ²⁴^q Imagut yäpmän̄ abäkaŋ Festustä ŋode yän̄kut; Äma ärowani Agripa, ba äma ekäni ekäni in kuduptagän̄ itkamän̄ ŋo, äma ŋonita kawut! Juda

^m 25:14 Apos 24:27 ⁿ 25:19 Apos 18:15 ^o 25:20 Apos 25:9 ^p 25:23 Mat 10:18; Mak 13:9 ^q 25:24 Apos 25:2,7; Apos 22:22

ämawebe ɲo irani, ba Jerusalem naniktä äma ɲopän manken tenayän ɲode yänkuɲ; Äma u utpewi kaɲ kumbän! yäk. Itkaɲ ärowani kudän wari tänpək yän näwet tänpkuɲ. ²⁵Ude yäk tänjirä näkä äma ɲonitä kumäktä waki kubä nämo kaɲ-ahäk tänpkut yäk. Ini-tägän intäjukun ämanin Sisatä näkɲo man kaɲ nadäwän yän yänpewän ude kaɲ tänpayän nadänpkut. ²⁶Upänkaɲ Äma ärowaninin Sisatä äma ɲonitäɲo mebäri nadäktä manbiɲam bureni jide kaɲ kudän tänpän pewa kuneɲ? Nadäwa nämo tumbuɲo unita äma ärowani Agripa gäk, ba äma ekäni ekäni ätu itkaɲ ɲo in iɲamjin-ken teyat yäk. Intä käwep tänpkentän namiɲpän man täga kubä pewä ahäwäkaɲ upän manbiɲam terak kaɲ kudän täwa! ²⁷Tänpäkaɲ näkä äma komi yotken irani kubä Sisaken tewä kukta mebäri unita manken teɲ yän siwoɲi nämo kudän tänpän bok pewa kuneɲo uwä siwoɲi nämo yäk.

Pol Agripa iɲamiken itkuk

26 ¹Tänpän Agripatä Pol iwetkuk; Eruk, man täga yäwayän yäk. Yäwänä Poltä kerä yäpmän akuɲpän man ɲode yänjahänpkuk; ²Intäjukun äma Agripa, näk Juda ämatä bäräpi näkä terak peɲo unita kowata ɲode yäwayän; Gäk iɲamka-ken man yänjahäktä itat ɲonita tägagämän kubä nadätat yäk. ³Gäk Juda äma nintäɲo täktäknin u kudup nadätan. Ba imaka unita yän-tänpkarakɲeɲ yänawät täkamän unita imaka nadätan. Unitä ude itkaɲ nadän namiɲiri man ɲo yäwayän.

⁴Juda ämawebe kuduptagän näkɲo irit kuɲat-kuɲat unitäɲo mebäri nadäkaɲ yäk. Näk Tasus ahänpän itpän tägaɲkaɲ eruk mäden Jerusalem kuɲkuro u nadäkaɲ yäk. ⁵Näkä nadän morekaɲ unita ini gäwetnayän nadänpänä ɲode täga gäwerirä nadäwayän; Näk gubaɲi-ken Parisi äma ude itkaɲ unitäɲo täktäki kudup iwarän tänpkut yäk. Gäk nadätan, Juda äbot ätu täɲo бага man u pidämi bumik upänkaɲ Parisi äma täɲo бага man iwaräntäktä pipiri kubä tänpən yäk. ⁶Tänpäkaɲ näk apiɲo manken nepmaɲpä itat ɲo. Manken itat ɲonitäɲo mebäri ɲode; Näk Anututä bian äbekniye oraniye imaka kubä täɲ yämayän yänkuko unita nadäkinik tänpän itsämäk täyat. ⁷Imaka Anututä yänkehärom täwani unitäɲo bureni ahäɲirän kakta Isrel äma äbot 12 ude yäpmän daniwanitä ehutpän kepma bipani Anutu iniɲ oretoret täk täkaɲ yäk. Äma ärowanina, imaka bureni unita näk imaka, nadäkinik täk täyat. Mebäri unitagän Juda ämatä manken ɲo nämagut yäpmän kuɲatkaɲ yäk. ⁸Unita in ätu imata Anututä äma kumbani-ken nanik täga nämo yäwän kikɲutneɲ yän nadäk täkaɲ?

⁹Intä nadäk täkaɲ, näk bian udegän Jesu Nasaret nanik u wäpi biɲam kädet mebäri mebäri terak kaɲ tänpa wawut yän yänpän-nadäk

^r 26:5 Plp 3:5-6 ^s 26:6 Apos 23:6, 28:20 ^t 26:9 Apos 8:3

tāŋkuronik. ¹⁰Kādet ude-ude u Jerusalem kome tāk tāŋkut. Bāmop āma intājukun tāŋpanitā nadāŋ namiŋirā Anutu tāŋo kudupi āmawebe māyap komi yotken yepmak tāŋira āma ekāni ekānitā kaŋ kumbut yāŋ yāŋirā nāk imaka, tāŋkentāŋpāŋ udegān yāk tāŋkut yāk. ¹¹Ba kadāni māyap kābeyā yot komeni komeni it yāpmāŋ kukaŋ-ken āroŋtāŋ kuŋpāŋ āmawebe māyap yepmāŋitpāŋ dāpmāk tāŋkuronik. Ude tāŋpewa Jesuta māde ut imiŋpāŋ yāŋārok man iwerut yāŋpāŋ, ba bānepna wakiinik tāŋpāpāŋ yotpārare banban it yāpmāŋ kukaŋ-ken u kuŋpāŋ āmawebe yabāŋ ahāŋpāŋ dāpmāk tāŋkuronik.

¹²Ude yāŋpāŋ Poltā āneŋi ŋode yākgān tāŋkuk; Unita kadāni kubāta bāmop āma intājukun tāŋpanitā nadāŋ namiŋpāŋ iniken wāpi terak nepmaŋpā yāpmāŋ Damaskus yotpārare-ken kuŋkut. ¹³Āma ārowanina, Damaskus kuŋtāyiwa kādet miŋin kepma bāmopi-ken peŋyāŋek pāhap kubā kunum gānaŋ naniktā nāk ba notnayetā itkumāŋ-ken u peŋyāŋekuk. Peŋyāŋek unitāŋo peŋyāŋekitā edap tāŋo peŋyāŋeki irepmikuk. ¹⁴Peŋyāŋek tāŋo kehārominitā nidāpmāŋ-pewān kumān-tagān kome terak maŋ patkumāŋ. Maŋ patkaŋ Hibru man terak āma kubātā ŋode nāwet yabāŋkuk; Sol, Sol, gāk imata komi namitan? Gāk nāk nārepmitta pipiri tāk tāyan yāk.

¹⁵Ude nadāŋpāŋ nākā yāŋkut; Ekāni, gāk netā? Yāwawā Ekānitā yāŋkuk; Nāk Jesu, komi namik tāyan ubayāŋ yāk. ¹⁶Ude tāk tāyan upāŋkaŋ aku! yāŋ nāwetkuk. Jop nāmo ahāŋ gamitat. Epān āmana ude kuŋarenta iwoyāŋpāŋ ganiŋ kirewayāŋ ahāŋ gamitat yāk. Unita kuŋkaŋ imaka gāwoŋāretat ŋo, ba kāmi gāwoŋārewayāŋ tāyat unitāŋo biŋam api yāwettāŋ kwen yāŋ nāwetkuk. ¹⁷Nāk jop gabāŋ āwarākuk tāŋira gākŋa ābotken nanik ba ābot ātutā gāka waki kubā tāga nāmo api tāŋ gamineŋ. ¹⁸^u Ude nāwetpāŋ ŋode nāwetgān tāŋkuk; Nāk epān ŋode tāŋpenta ganiŋ kiretat yāk. Kuŋkaŋ āmawebe tāŋo bānepi tāŋpidām taŋpāŋ yepmaŋpi bipmāŋ urani māde ut imiŋpāŋ bānepi sukurenpeŋ peŋyāŋek-kengān api āmneŋ yāk. Ba āma waki Satan tāŋo kehāromi peŋpāŋ Anutu nāk-kengān api āmneŋ. Ude tāŋirā nākā unitāŋo momini peŋ yāmiŋira āmawebe ātu nākā nadākinik tāŋpāŋ kudupi āworewani u yāpurārātpāŋ ukāt penta api itneŋ yāŋ nāwetkuk.

Pol epāni tāŋo manbiŋam yāwetkuk

¹⁹Poltā ude yāŋpāŋ ŋode yākgān tāŋkuk; Āma ārowani Agripa, gāk nadātan? Nāk kunum gānaŋ nanik imaka kaŋkuro unitāŋo man nadāŋ āwarākuk nāmo tāŋkut yāk. Nāmoinik! ²⁰^v Imaka u kaŋkuro unitāŋo biŋam Damaskus nanik jukun yāwet ahāŋkaŋ Jerusalem āmawebe ba Judia kome pāke u yāwet ahāŋkut yāk. Ba guŋ ābotken imaka,

^u 26:18 Ais 35:5; Ais 42:7,16; Efe 2:2; Kol 1:13; Apos 20:32 ^v 26:20 Mat 3:8

yäwet ahänkut. Man ɲode upän yäwet ahäntän kuŋatkut; In bänepjin sukurenpän Anututa nadäkinik tən imineŋ. Tənkan bänepjin bureni sukurekamən yän yäwoŋärektä kädet tägatäga tənper kuŋat takot. ^{21 w} Man ude-ude upän yänahäntän kuŋattäyiwa Juda naniktä kudupi yotken nabän ahänpän nepmənitpän nutnayän tənkuŋ. ²² Upänkan Anututä tənKentän namiŋirän säkgämän it yäpmän äbätat. Unita apiŋo ɲo itpän äma jopi ba äma ekäni ekäni in bämopjin-ken itkan imaka kanjkuro u yänahänpän täwetat yäk. Man inigän kubäpän nämo yänahätat. Man ɲo bian, profet ba Mosestä imaka ude api ahäwek yän yänahäwani ugänpän yänahätat. ^{23 x} Uwä ɲode yänkuŋ; Äma Anututä ämawebeniye tənKentäktä bian iwoyäwani u komi nadänpän api kumbeko upänkan kumbani-ken naniktä intäjukun akwani ude api irek yän yänkuŋ. Tənkan Isrel ämawebe-ken ba guŋ äbotken unitä Anutu täŋo peŋyänek täŋo biŋami api yänahänpän yäwerek. Moseskät profet bianitä ude yänkuŋ.

Poltä Agripa nadäkinik täkta man iwetkuk

²⁴ Pol man pen yän irirän Festustä nadäwän waŋtäko man kehäromi ɲode yänkuk; Pol gäk tänguŋ tənkan ba yän itan? Gäk nadäk-nadäk epän mäyap tak täyan unita nadäk-nadäkka peŋ awähurirän guŋ man yän itan! ²⁵ Yäwänä Poltä iwetkuk; Äma ekäni Festus, näk nämo tänguŋ täyat yäk. Näk nadäk-nadäkna irirän man bureni yäyat. ^{26 y} Eruk, intäjukun ämana Agripa! Gäk man ɲo yänira nadätan unita nämo umuntanpän man täga gäwerayän yäk. Gäk nadätan, imaka ɲo käbop nämo ahänkuk. ²⁷ Unita Agripa, gäk profet täŋo man unita nadäkinik täyan ba nämo? Näk nadätat, gäk nadäkinik täyan. ²⁸ Iweränä Agripatä Pol iwetkuk; Jide? Kadäni keräpi-tagän gäkä näk täga tənpewi Jesuta nadäkinik tən imet? ²⁹ Yäwänä Poltä kowata ɲode iwetkuk; Kadäni keräpi ba kadäni käroni unita näk nadäwätäk nämo täyat yäk. Näkä Anutu-ken yänapik man yänira gäk ba äbotkaye man ɲo nadän itkan ɲowä näkgän täga äworeneŋ. Tənkan yentä kuroŋna pädät tənnpän nepmankuŋo ɲonita nämo yäyat!

³⁰ Ude yäwänä eruk äma ärowani ukät ba gapman täŋo kaŋiwat epän äma u ba Benike ba äma itkuŋo u akuŋ-kireŋkuŋ. ^{31 z} Akuŋ-kirenpän äpəman yəman kuŋkuŋ. Äpəman kuŋkan ini-tägän näwetgäwet ɲode tənkuŋ; Äma ɲoken imaka waki kubä nämo yäk. Kumäktä ba komi yotken kukta bumik kubä nämo tənkkuk yän yänkuŋ. ^{32 a} Tənnpəkan Agripatä Festus ɲode iwetkuk; Gäk äma ɲo iniŋ kirenpewi täga äpəman kunaŋipän ini Näk Sisatä näkɲo man api nadäwek yän yänkkuk yäk.

^w 26:21 Apos 21:30-31 ^x 26:23 Luk 24:44-47, 1Ko 15:20 ^y 26:26 Jon 18:20

^z 26:31 Apos 23:29, 25:25 ^a 26:32 Apos 25:11

Pol Rom kukta gäpe terak äronjuk

27 ^{1b} Eruk, nin gäpe terak nipmanpä yäpmän Itali komeken kukta tawan penku. Ude tänpän Polkät äma komi yotken irani ätu bok komi äma täño intäjukun äma kubä wäpi Julius u keru terak yepmanku. Julius u Sisa Augustus täño komi äma tawanken nanik. ^{2c} Ude tänpäkan eruk, Adramitium nanik täño gäpe kubä unitä Esia komeken, yotpärare täpuri täpuri gwägu pomi terak ittän kukan-ken u kukta yäwänä uterak äronjukmän. Tänpäkan Masedonia kome, Tesalonaika yotpärare-ken nanik äma kubä wäpi Aristakus u imaka, bok kuñkumän. ^{3d} Kuñtākāna kome bipuk. Bipuko eruk yäñejirän Sidon yotpärare-ken ahänpän Juliustä Polta kädēt täga kubä ñode täñ imiñkuk; Pol iniñ kireñpewän noriye kome uken nanikken päñku ketem ba imaka imaka yäpuk. ⁴ Ude tänpänkan eruk, Sidon penpen kunayän täñitna mänit täñi piäñirän gäpetä kukta täñburut täna wañtäko Saiprus järapu kädä, mänit täñi nämo piäñkuk kädä u äyänutkumän. ⁵ Ude täñkan kumañ Silisia ba Pamfilia dubini-ken gwägu wenpen Lisia kome Maira yotpärare-ken ahäñkumän. ⁶ Kome uken komi äma täño intäjukun ämatä Aleksadria nanik gäpe kubä Itali kwayän täñirän kanpäñ nadänpänä nin yäñnikñat yäpmän u gänañ äronjuk.

⁷ Tänpänkan kuñkumän. Mänit kehäromi kunayän täñkumän kädä piäñkuko unita kwikinik kwikinik kuñitna kepma ätu tärenjuk. Gäpe täño epän äma komi pähap kubä täñ yäpmän kuñtäko eruk, Nidas yotpärare dubin ahäñitna, ätukät kukta mänittä kädēt u ukät-pipiñkuk. Unitä äyänutpen kumañ Krit kome uruñi kädä Salmone yotpärare ukädagän äyänutpäñ Krit mädeni kädä kuñkumän. ⁸ Gäpe täño epän ämatä komi epän pähap kubä udegän täñtäko eruk kumañ Krit mädeni kädä Lasea yotpärare dubini-ken kome kubä wäpi Kome Täga uken ahäñkumän.

⁹ Pipiri täñtän äbumäño unita kepma mäyap jop tärenjirä gwägu tokät-tokät kadäni keräp täñkuk unita gwägu terak kuñatnañi nämo. Gwägu wakiinik api täñpek yän nadänpän Poltä ñode yäwetkuk; ^{10e} Notnaye, in nadäwut! Näk nadätat, kadäni ñodeta kunayän takamän uwä gwägu terak bäräpi wakiinik api kan-ahäne yäk. Tuñum pena paorit ba äma ninin imaka, paotne yäk. ¹¹ Ude yäwänä komi äma täño intäjukun ämatä Pol täño man nämo nadäñ imiñkuk. Gäpe mähemi ukät gäpe täño watä äma unitäño nadäk ugän iwatuk. ¹² Tänpäkan iwän mänit täñi kadäni-ken gäpetä Lasea kome uken täga itnañi nämo bumik unita gäpe terak äma mäyap itkuño unitä kome u penpäñ ehutpen Finiks yotpärare kukta yänpän-nadänku. Finiks yotpärare uwä Krit kome täño bure kädä, pom täpuri täpuritä mänit kädēt itpipiwani unita u kukta nadänku.

^b 27:1 Apos 25:12 ^c 27:2 Apos 19:29 ^d 27:3 Apos 24:23 ^e 27:10 Apos 27:22

Mānit pāhap kubā piāṅkuk

¹³Eruk mānit bure kāda ābuk. Mānit uwā kehāromi-inik nāmo unita kome yāṅkuṅ-ken u tāga kune yāṅ nadāṅpāṅ eruk gāpe yen topuṅo uwā pirāreṅpāṅ Krit gāgāni kādagān kuṅkumāṅ. ¹⁴Upāṅkaṅ kuṅtākāna mānit kehāromi kubā wāpi Kāpmāk Kāda Mānit unitā kāpmāk kāda ābuk. ¹⁵Ābā piāṅ-iwat-pewān gāpe siwongān kunayāṅ nadāṅkumāṅo ude tāga nāmo kuṅkuk. Uruṅ kāda kuṅkuk. Siwongī kukta tāṅburut tawā waṅtāko gāpeta watā epān peṅpāṅ jop irirā mānittā tāṅyākṅat yāpmāṅ kuṅkuk. ¹⁶⁻¹⁷Tāṅyākṅat yāpmāṅ kumaṅ gwāgu bāmopi-ken kome tāpuri kubā wāpi Kauda u bure kādagān kuṅkumāṅ. Kome unitā mānit kādet itpipiṅirān eruk gāpe tāpuri gāpe taṅitā bok wādāṅ yāpmāṅ kuṅarani u wādāṅ pewā ābākta pipiri pāhap kubā tāṅkā eruk wādāṅpena ābānā gāpe tāṅo epān āmatā wādāṅ pābā gāpe taṅi terak punin topuṅ. Ude tāṅkaṅ gāpe taṅitā imārek yāṅpāṅ yen ātu topmāṅ tāpāneṅkuṅ. Ba gāpetā Afrika kome dubin mobā jiraṅ ume gānaṅ kābop itkuṅo uterak dāpān yewāpāṅ irek yāṅ nadāṅpāṅ umuntaṅkuṅ. Unitā gāpe tāṅo tek wādāṅpewā āpāṅirān mānit tāṅo gārip terak kuṅkumāṅ. ¹⁸Kuṅtākāna kome bipuk. Bipuko yāṅeṅirān mānit pāhap piāṅpewān gwāgu wakiinik tokārirān eruk, gāpe tāṅo epān āmatā tuṅum ātu butuṅpāṅ gwāgu gānaṅ ureṅ tāṅpā āpmonkuṅ. ¹⁹Āneṅi kuṅitna kome bipuko yāṅeṅirān epān āmatā gāpetā iniken tuṅum tuṅum butuṅpāṅ ureṅ tāṅpā gwāgu gānaṅ āpmonkuṅ. ²⁰Kepma bipani māyap kome dapuri ba guk tāga nāmo yabāṅkumāṅ. Mānit pāhap unitā piāṅkaṅ nin yāpmāṅpāṅ ṅo peṅpeṅ tāṅkuk. Ude tāṅtāyon ṅode nadāṅkumāṅ; Nin ṅode tākamāṅ ṅowā kuduṅtagān paotnayāṅ yāṅ nadāṅkumāṅ.

²¹Ude tāṅkaṅ kepma māyapta āmatā ketem nāmo naṅkuṅo unita māden, eruk Poltā āma pāke itkuṅo u bāmopi-ken aku itpāṅ ṅode yāwetkuk; Notnaye, in nākṅo man iwatpāṅ Krit kome nāmo peṅpeṅ ābumāṅ yāwānāku bārāpi ṅode nāmo kaṅ-ahākāne yāk. Ba imaka tuṅum tuṅum ṅode nāmo ureṅ tāna āpmokāneṅ yāk. ^{22f}Upāṅkaṅ nāk ṅode tāwetat; In bānep pidām nadākot yāk. Imata, āma notninpak kubā nāmo api pena datneṅ yāk. Gāpe-tāgān api wawek yāk. ²³Nāk Anutu bureni tāṅo ābotken nanik. U iniṅoret tāyat yāk. Anutu unitāṅo aṅeronitā bipani ahāṅ namiṅpāṅ ṅode nāwerak; ^{24g}Pol, gāk nāmo umuntāwen yāk. Gākā Sisa iṅamiken kukta imaka kubātā kādet tāga nāmo api tāṅpipiwek yāk. Anututā nadāṅ gamiṅpāṅ āma gāpe terak itkaṅ ṅo kumān gāk ketka terak ganiṅ kiretak yāk. Unitā kubā tāga nāmo api pewi darek yāk. ²⁵Aṅerotā man ude nāwerako unita notnaye, bānep oretoret pāhap nadākot! Nāk Anututa nadākinik ṅode tāyat; Imaka nāwerako udegān

^f 27:22 Apos 27:10,31 ^g 27:24 Apos 23:11

api tãñpek. ^{26 h} Upãñkañ jop iritna mänittä piãñpewän gäpe kome täpuri kubä gwägu bãmopi-ken u gägäni-ken pãñku api wañpãñ irek yäk.

²⁷Eruk kepma 14 ude tärenjirän bipani uken mäniñ tañitã piãñpewän gwägu tañi wäpi Mediterenian u bãmopi-ken orañtãñ kuñatkumãñ. Eruk, bipani bãmop kerãp tañirän gäpe tãño epän ämatã gäpe gägäni-ken käwep äbatak yãñ nadãñkuñ. ²⁸Ude nadãñpãñ gwägu käronini kañpãñ nadãkta yen pewã äpmonkuk. Ude tãñpãñ kañkuñ; Gwägu tãño käronini 40 mitas ude. Eruk ätukät kuñpãñã yen äneñi pewã äpmonpãñã gwägu tãño käronini 30 mitas ude kañkuñ. ²⁹Ude kañpãñ gäpetã pãñku mobã terak yäput wekwek yãñpãñ umuntañkuñ. Unita gäpe iñit täpãnewani yarãbok-yarãbok tewã äpmonkuk. Ude tãñkañ kome bärãñeñ yãñewän yãñ yãñkañ yãñapik epän tãñkuñ. ³⁰Tãñpãkañ gäpe tãño epän äma ätu gäpe peñpeñ kuna yãñpãñ gäpe täpuri ukeño pewã äpmonkuk. Tãñkañ gäpe iñit täpãnewani ätu pewã äpmokañ yãñ nadãwut yãñkañ jop ude tãñ-nikñatkuñ. ^{31 i} Tãñirã yabãñpãñ Poltã komi ämakät intãjukun ämani ñode yãwetkuk; Äma ño gäpe terak bok nämo itnero uwã in kumãñ-tagãñ täga paotneñ! yäk. ³²Ude yãwãnä komi ämatã gäpe täpuri tãño yen madãñ tãkñeñpewã gwägu terak mañjirän orañ yãpmãñ kuñkuk.

³³Eruk, kome nämo yãñeñjirän äma gäpe terak itkuño unitã ketem nañput yãñpãñ Poltã man ñode yãwetkuk; Kadãni käroni säkgãmãn nämo it yãpmãñ äbãñkañ ketem nämo nañkuñ yäk. Nakta jop kepma bipani 14 ude irañ yäk. ^{34 j} Unita ñode peñ täwetat; Ketem ätu nañpãñ täpãnewut yäk. Nadãkañ? In kubätã jibi täpuri kubã nämoinik yãpayãñ yäk. In kumãñ-tagãñ täga itnayãñ. ^{35 k} Ude yãñpãñ kärãga kubã yãpmãñpãñ äma itkuño u inamiken Anutu bãnep täga man iwetkañ tokãtpãñ nañkuk. ³⁶Ude tãñirän äma päke u, unita nadãwã tagawãpãñ ketem ätu udegãñ yãpmãñpãñ nañkuñ. ³⁷Tãñpãkañ äma gäpe terak itkumãño u 276 ude. ³⁸Ketem nañpã tagawãpãñ eruk gäpetã pidãm tawãn yãñpãñ ketem yäk ätu itkuño u gwägu gãnañ ureñ tãñpã kuñkuñ.

Gäpe wañkuk

³⁹Eruk yãñeñjirän gäpe tãño epän ämatã kome gwägu gägäni-ken u kañkuño upãñkañ kome udeken yãñ nämo nadãñkuñ. Tãñpãkañ kome kubã gäpetã täga äronañi bumik kañpãñ gäpe u täga käwep yãpmãñ pãñku pene yãñ nadãñkuñ. ⁴⁰Ude nadãñpãñ gäpe iñit täpãnewani tãño yeni madãñpãñ gwägu gãnañ ugãñ peñkañ yen gäpe iñit iwarani tãñkehãrom takta topuño u imaka, madãñ tãkñeñkuñ. Ude tãñkañ gäpe tãño tek äneñi pirãreñkuñ. Ude tãñpena mänittä piãñpewän gäpe gwägu gägäni-ken kwãn yãñ nadãñkañ tãñkuñ. ⁴¹Ude tãñpãkañ upãñkañ gäpe kuñkã gägäni-ken nämo ahãñkañ mobã jirañ ume gãnañ käbop itkuño

^h 27:26 Apos 28:1 ⁱ 27:31 Apos 27:22 ^j 27:34 Mat 10:30 ^k 27:35 Mat 15:36, 1Ti 4:4-5

uterak pānku dāpān yewāpān itkuk, tāga kunaŋi nāmo. Tānjirān gwāgu tokātpān gāpe mādeni dāpmān āreyān tānpān kuŋkuŋ.

⁴² Ude tānjirān komi āmatā āma komi yotken irani unitā akumaŋ paotpeŋ kunaŋ yān nadānpān kumān-kumān dāpmākta nadānkuŋ.

⁴³ Upānkaŋ intājukun āmani Julius unitā Poltā paotta bitnānpān yāniŋ bitnānkuk. Yāniŋ bitnānpān yāwetkuk; Āma gwāgu oraŋpān nadāwani uwā gwāgu gānaŋ intājukun tubāpeŋpeŋ kukŋi udude kaŋ kut yāk. ⁴⁴¹ Tānjirā ātuwā gāpe tāŋo pāya kujat morāk-morāk itkaŋ ŋo yāpmānkaŋ gwāgu gānaŋ tubāpeŋkaŋ uterak kukŋi udude kaŋ kut yāk. Ude yāwānkaŋ Juliustā yāŋkuko udegān tāŋpeŋ kukŋi udude kuŋ moreŋkumān. Tāŋpākaŋ notninpak kubā nāmo tena datkuk.

28 ¹ Eruk gāgāni-ken udude kudup sākgāmān ahān moreŋpān ŋode kaŋpān nadānkumān; Ŋo gwāgu bāmopi-ken kome tāpuri wāpi Malta. ²^m U iritna kome māhemtā sākgāmān kubā tāŋ nimiŋkuŋ. Iwān mānit bumta tānjirān kome māhemtā kādāp iŋiŋpān yāŋnikŋat pānku nipmaŋpā āŋāriŋpān kom taŋkumān. ³ Tāŋkaŋ Poltā kādāp ātukāt yāpmān pābā pewān iŋiŋkuŋ. Kādāp yāpmān ābuko u gānaŋ gāmok kubā parirān nāmo kaŋkaŋ pewān jiwākaŋ komi nadānpānā ābāmaŋ pābā Pol kerī-ken iŋgāmān pewāpān itkuk. ⁴ Tānjirān āmawebe u naniktā gāmoktā Pol kerī-ken iŋgāmān pewāpān irirān kaŋpān ini-tāgān nāwetgāwet ŋode tāŋkuŋ; U kawut! yāk. Āma ŋowā āma dāpani kāwep! Gwāgu gānaŋ nāmo kumako unita anutunin Yāpmān Daniwanitā nāmo kaŋ-korewayān yāk. ⁵ⁿ Upānkaŋ Poltā gāmok u kwarut maŋpān kādāp gānaŋ āpmonpānkaŋ kāyām ba bārāpi kubā nāmo ahān imiŋkuk. ⁶ Āmawebe Pol gupi maŋpān akwān kāna yāŋkaŋ, ba kumānpān maŋ parān kāna yāŋkaŋ irā waŋkuŋ. Pol gupi-ken imaka kubā nāmo ahānjirān kadāni kāroŋi irā wawāpān yāŋkuŋ; Wāra! Ŋowā anutu kubā! yāk.

⁷ Kome yotpārare itkuŋo u dubini-ken uwā kome tāpuri itkuk. Kome uwā Malta tāŋo watā intājukun āma wāpi Publius unitāŋo. Āma unitā nimagut yāpmān ini yotken pānku nipmaŋpān kepma yarākubā udetā watā sākgāmān it nimiŋkuk. ⁸ Tāŋkaŋ Publius nani uwā kāyām pāhap ŋode tāŋkuk; Gup kādāp kādāp ba terak tākgān tāŋkuk. Tānjirān Poltā dubini-ken kuŋpānā Anutu-ken yāŋapik man yānpān kerī gupi terak peŋirān uterakgān tāgaŋkuk. ⁹ Ude tānjirān kāyām ikek kome u nanik ātutā biŋam u nadānpān Pol-kengān ābānjirā u imaka, yāpān tāgawāpān yepmak tāŋkuk. ¹⁰ Tāŋpākaŋ kome u naniktā imaka imaka sākgāmān tāŋ nimik tāŋkuŋ. Sākgāmān tāŋ nimiŋpān kunayān tāŋitna kādetta imaka, tāŋkentān nimiŋkuŋ.

Pol kuŋatkā Rom kome ahāŋkuk

¹¹ Kome ugān komepak yarākubā ude itna tārewāpān Aleksadria nanik gāpe kubā terak āroŋkumān. Gāpe uwā kome ugān it yāpmān kuŋirān mānit

¹ 27:44 Apos 27:22-25 ^m 28:2 2Ko 11:27 ⁿ 28:5 Mak 16:18

kadäni tärenjuk. Gäpe u injami terak anutu jopi kubä wäpi Sus, unitäño nanaki yarä täño wäranitā itkumän. ¹² Uterak äronpeñ kumañ päñku Sirakus yotpärare-ken ahäñpäñ kepma yaräkubä ude itkumän. ¹³ Itna tärenjirän Sirakus peñpeñ kumañ yotpärare kubä wäpi Rekiu u ahäñkumän. Ahäñpäñ patkumäño yäñewänä mänit bure käda naniktä piäñjirän kome u peñpeñ kuñkumän. Kuñtängän kepma yaräkubä uken kome kubä wäpi Puteoli ahäñkumän. ¹⁴ Yotpärare uken äbot täñpani ätu yabän ahäñkumän. Yabän ahänakañ ukät penta itta niwet yabänkuñ. Täñkañ kepma 7 ude ukät itkumän. Itna tärenjirän yepmañpeñ ninin kuroñ kuñkä eruk Rom yotpärare tañji pähap u dubin ahäñkumän. ¹⁵ Rom nanik äbot täñpani unitä ninta äbäkañ yän biñam nadäñpäñä kädet miñin nibäñpäñ nimagutnayän äbuñ. Äbäñpäñ kome kubä wäpi Apius täño käbeyä bägup, ba Äma ban nanik yepmañpani yot yaräkubä itkuñ-ken uken nibän ahäñkuñ. Nibän ahäwäkañ Poltä yabäñpäñ bänep oretoret pähap nadäñpäñ Anutu bänep täga man iwetkuk. ¹⁶ Eruk Rom yotpärare äronakañ Rom gapmantä Pol nadän imiñpäñ yot inigän kubä iniñ kireñkañ komi äma kubä watäni irekta teñjuk.

Rom kome Jesu täño manbiñam yäñahäñjuk

¹⁷ Eruk, Pol Rom kome ahäñpäñ kepma yaräkubä ude itkañ Juda täño äma ekäni ekänita yäñpewän äbuñ. Äbä käbeyä täñ irirä man ñode yäwetkuk; Notnaye, näk imaka waki kubä äbotniye täño wäpi yäpmän äpäkta nämo täk täyat, ba äbekniye oraniye täño täktäk kädet u iwatta nämo yäjiwät tak täyat. Ude nämo täk täyat upänkañ Jerusalem komi yotken nepmañpä Rom gapman keri terak itkut. ¹⁸ Täñpakañ Rom gapmantä näkño man u yäpmän daniñpäñ kawänä näk imaka waki kubä kumäkta biñam nämo täñkut. Unita naniñ kireñpewän jop äpämañ kukta nadänkuñ. ¹⁹ Upänkañ Juda naniktä man u utkuñ. Unita jide täñpet yän nadäñpäñ ñode yänkut; Sisatä ini näkño man yäpmän daniñpäñ kañ kawän yän yänkut. Täñ, man uwä Juda notnaye manken yepmakta yänpäñ nämo yänkut. ²⁰ Eruk notnaye, mebäri imata ño äbätat yän täwerayän yänpäñ inta yänpewa äbäkañ. Nadäkañ? Näk imaka u Isrel ämawebe nintä kakta itsämäñpäñ kuñatkumän unita nadäkinik täyat yäk. Mebäri unitagän yänpäñ topmäk-topmäkken ño itat yäk.

²¹ Yäwänä ñode iwetkuñ; Judia nanik äma ätutä gäka manbiñam kubä nämo pewä yäpmän äbuñ. Ba Juda notniye kubätä gäka man waki kubä nämo päbä niwetkuk yäk. ²² Upänkañ gäkña u ba unita nadäk täyan u yäñahäñjiri nadänayän yäk. Imata, nin ñode nadäkamän; Juda äbot bämopnin-ken äbot kodaki ude ahäñkuño unita ämawebe komeni komenitä yänpäñ-yabän yäwat täk täkañ yäk.

° 28:16 Apos 24:23 ¢ 28:17 Apos 25:8 ¢ 28:18 Apos 26:31 ¢ 28:19 Apos 25:11

* 28:20 Apos 24:15; Apos 26:6-7 ¢ 28:22 Apos 24:14

²³ Ude yānpān eruk kābeyā āneŋi tākta kepma kubā iwoyāŋkuŋ. Eruk kepma iwoyāŋkuŋ-ken uken āmawebe bumta yot Poltā itkuk-ken ugān ābā itkuŋ. Ābā irākaŋ tamimaŋtā pāŋku bipāda kāroŋ pāke uwā Poltā Anututā intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat epāni tāk tāyak unitāŋo manbiŋam yāŋahānpān yāwet yāpmāŋ kuŋkuk. Jesuta nadākinik tāŋ imut yānpān ehutpān manbiŋam ātu Moses tāŋo бага man ba man profettā kudān tāwani nadāwā tumākta uterak yāwetpān yāwoŋāreŋkuk. ²⁴ Yāŋirān āma ātutā nadānpān Pol man siwoŋi yāyak yāŋ nadāŋkuŋ. Tāŋ, ātutāwā unita nadākinik nāmo tāŋ imiŋkuŋ. ²⁵ ^u Ude tānpān ini-tāgān man wārāt-wārāt yāŋtāŋ kuŋkā akumaŋ kunayāŋ tāŋkuŋ. Akumaŋ kunayāŋ tāŋirā Poltā pengān ŋode yāwetkuk; Kudupi Munapiktā ābekiye orajiyeta yānpān profet Aisaia u meni terak man bureni ŋode yāŋahāŋkuk;

²⁶ *Gāk āmawebe ābot uken kuŋkaŋ man ŋode yāŋahānpān yāwet;
Manbiŋam kadāni kadāni nadānayāŋ tākaŋ upāŋkaŋ unitāŋo mebāri
nāmo inik api nadāwā tumneŋ.
Ba dapun kāroŋ tāŋ yāpmāŋ kunayāŋ tākaŋ upāŋkaŋ imaka bureni
kubā nāmo api kaŋpāŋ nadāneŋ.*

²⁷ *Nāmo, āmawebe uwā bānepi ukāt-pipiwani unita jukuni pik tāŋirā man
nāmo nadāk tākaŋ, ba dapuri imaka, tāŋpipiŋkuŋ.
Jjiwā kwāpāŋ imaka u kaŋpāŋ mebārini kaŋpāŋ nadāwā tumbāpāŋ
uyaku bānepi āyāŋutpeŋ nākken ābāŋirā nākā āneŋi yāpa
tāgakāneŋ. Upāŋkaŋ nāmo!* Ais 6:9,10

²⁸⁻²⁹ ^v Poltā ude yānpān ŋode yākgān tāŋkuk; Juda āma in, ket ŋode nadāwut; Anututā yāpātāgak epān tāŋkuko uwā guŋ ābotta biŋam tāyak yāk. Unitā man u nadānpān nadākinik api tāneŋ! yāk.

³⁰ ^w Tānpākaŋ Rom kome uken Poltā yot kubāta gwāki peŋkaŋ pat tāŋkuko ukengān it yāpmāŋ kuŋirān obaŋ yarā tāŋkuk. Ude tāŋkaŋ āmatā kānayāŋ ābāŋirā yabāŋkaŋ ābākotgān yānpān yāmagut tāŋkuk. ³¹ ^x Yāmagut pābā yepmaŋpāŋ Anututā intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat epāni tāk tāyak unita, ba Ekāni Jesu Kristo tāŋo manbiŋam u yāwetpān yāwoŋārek tāŋit tāŋkuk. Man u yāŋahākta umun kubā nāmo nadāŋkuk, ba āma kubātā nāmo iniŋ bitnāŋkuk. Ugān.

^u **28:25** Mat 13:14 ^v **28:28** Sam 67:2; Luk 3:6; Apos 13:46, 18:6 ^w **28:30** Apos 28:16

^x **28:31** Apos 28:23

Rom

Anututä nin inita biñam nimagutta nadäk tawañ peñkuko unitäño manbiñam

1 ^{1 a} Pol näk, Anututä Jesu Kristo täño epän ämagän aposoro kubä ude iretta iwoyänpän nepmañkuk. Iwoyänpän nepmañkuko uwä Anutu täño Manbiñam Täga u yäñahäñira komeni komeni kwekta näk yäpmän daniñkuk. ^{2 b} Täñpäkañ Manbiñam Täga u api ahäwek yäñ Anututä bian profet yäwet-pewän kudän täñirä Anutu täño man kudän kudupi uken danik takamän. ^{3 c} Kudän täñkuño u Nanaki-inik uterak bureni ahäwekta kudän täñkuñ. Nanaki komegup ikek ahäk-ahäk uwä Devit täño orani. ^{4 d} Upäñkañ kumbani-ken naniktä akuñkuko unita siwoñi kuñat-kuñat täño Munapiktä U Anutu täño Nanaki, kehäromi pähap ikek yäñ kwawak niwoñäretak. Uwä Ekäninin Jesu Kristo. ^{5 e} Täñpäkañ Kristotä epän täñkuko uterak, ba unitäño wäpi biñam ärowän yänpän wäp aposoro yäput. Näk ñode täkta orañ namippän iwoyänpän nepmañkuk; Näk guñ ämawebe komeni komeni Kristo unitäño biñam yäwerira ätutä unita nadäkinik täñpän gämori-ken kuñatneñta. ⁶ Täñpäkañ Rom yotpärare-ken nanik in imaka, ämawebe ukät nanik, Jesu Kristota biñam itneñta tämagurani.

^{7 f} Eruk, man kudän ño, äbot Anututä gäripi-inik nadäñ tamani, ba siwoñi kuñatneñta iwoyäwani Rom yotpärare-ken it täkañ inta kudän täyat. Täñpäkañ orakorak ba bänep pidäm Nanin Anutu-kät Ekäninin Jesu Kristo uken naniktä intä terak äroton.

^a 1:1 Apos 9:15, 13:2; Gal 1:15 ^b 1:2 Rom 16:25-26; Tai 1:2 ^c 1:3 Mat 22:42; Rom 9:5, 2Ti 2:8 ^d 1:4 Apos 13:33 ^e 1:5 Apos 26:16-18; Rom 15:18; Gal 2:7-9 ^f 1:7 Nam 6:25-26, 1Ko 1:2, 2Ko 1:1; Efe 1:2

Poltä Rom ämawebe yabähta nadänjuk

⁸ Eruk, pengän node yäwa; Nadäkinikjin täño manbiñam äma komeni komenitä nadäwä täga täk täyak unita Jesu Kristota yänpän Anutuna bänep täga pähap iwet täyat. ⁹ Nadäkan? Bänepna nadäk-nadäkna gupna kuduptä Anututa watä epän täñ imiñpän Nanaki täño manbiñam yänahäk täyat. Eruk, Anutu unitä nabänjirän man ño täwera nadäwut; ¹⁰ Anutu-ken yänapik man yäk täyat uwä inta nikek wari wari iwet täyat. Täñpakan kubä iwet täyat uwä node; Anutuna nadän naminjiri kädet kubä ahäwänä Rom äbot täñpani-ken kan kwa yän iwet täyat.

¹¹ Nadäkan? Gäripna täñi uwä in tabähta nadätat. Inken ärenpän iron ätu Kudupi Munapik-ken nanik täñkentän tamapän kehärom täñpän kan irut yän nadätat. ¹² Ba node yäwa, näk inken ärewero uwä nadäkiniknin täño bureni kowat iwonärewän täñpän bänepnin täñpidäm tak täne. ¹³ Upänkan notnaye, mebärinata tängun täneño udetä node täwetat; Gun ämawebe ätuken epän täñjira Ekänita biñam täk täkan udegän inken ärenpän bämopjin-ken bureni pewa ahähta wari yäk täyat. Upänkan ärewayän täñjira imaka imaka ätutä kädet täñpipiñ namik täkan. ¹⁴ Näk Grik ämawebe ba ämawebe kome ätuken nanik imaka, äma nadäk-nadäk ikek ba äma gungunji u kudup, watä epän täñ yämikta yän namani. ¹⁵ Mebäri unita Rom äbot täñpani in Manbiñam Täga ño täwet ahähta bänepna kädäp ijik täyak. ¹⁶ Näk Manbiñam Täga unita nadänjira imaka mäyäki nikek nämo täk täyak. Nämo, uwä Anutu täño kehäromi ämawebe wakiken nanik wädän tädotpän yepmak täyak. Ämawebe manbiñam u nadänpän iyap tänayän täño uwä irit kehäromita biñam api täneñ. Manbiñam u Juda äbotken naniktä jukun nadänkun. Täñpakan u punin terakä gun äbotken naniktä nadäkta yäwani. ¹⁷ Manbiñam Täga unitä kädet Anututä iwatpän ämawebeta siwonji ämawebe yän yäntäreñ yämik täyak u kwawak niwonäretak. Uwä node; Anutu inamiken siwonjigän itta kädet kubä nämo pätak. U nadäkiniktä nadäkinik terakgän. Nadäkinik täñpeñ kuñatnayän täño uwä Anututä äma u siwonji äma yän api yäntäreñ yämek. Unitawä node kudän täwani; Ämawebe nadäkiniki terak Anututä siwonji ämawebe yän yäntäreñ yämik täyak uwä irit kehäromi yäpmäkta biñam.

Anutu imata kokwawak nadätäk?

¹⁸ Ämawebetä Anutu mäde ut imiñkan kädet wakiwaki iwatpän Anutu täño man bureni yejämäk täkan. Unita Anutu kunum gänañ

⁸ 1:8 1Te 1:8 ^h 1:9 Efe 1:16; Plp 1:8, 1Te 2:5,10 ⁱ 1:10 Apos 19:21; Rom 15:23,32

^j 1:13 Apos 19:21; Jon 15:16 ^k 1:16 Sam 119:46; Mak 8:38, 1Ko 1:18-24; Apos 13:46

^l 1:17 Rom 3:21-22; Hab 2:4 ^m 1:18 Efe 5:6; Kol 3:6, 2Te 2:12

naniktä kokwawaki kwawak pewän ahäk täkañ. ^{19ⁿ} U mebari ñodeta; Anututä iniken mebari ämawebe kudupta kwawak peñ yämiñkuko unita mebarini ätu ämatä nadänañi u nadäk täkañ. ^{20^o} Anutu u ämatä kánañi nämo upäñkañ kunum kenta kome pewän ahäñkumän-ken yäput peñpäñ imaka mebari mebari pewän ahäñkuño unitä kehäromini paot-paori nämo ba iniwä Anutu yäñ kwawak yäñahäñ yäpmäñ äbatak. Kwawak yäñahäñjirän äma kuduptagäntä kañpäñ nadäk täñ yäpmäñ äbuñonitä apiño nin udegän kañpäñ nadäk täkamäñ. Unita äma kubätä wohut-wohut man ñode täga nämo yäwek; Näk Anutu täño mebari nämo nadätat unita käderi irepmiit täyat yäñ täga nämo yäwek. Nämoinik!

^{21^p} Anutu itak yäñ nadäñkañ upäñkañ nadäwä Anutu nämo itak bumik täñpäpäñ, nämo orañ imik täkañ, ba bänep täga nämo nadäñ imik täkañ. Nämö, nadäk-nadäki peñ awähutpäñ jopi ude täñpäñ guñ bureni täñkuñ. Ude irirä bipmäñ uranitä nadäk-nadäki uwäk täñpäñ yepmañkuk.

^{22^q} Äma udewani Nin nadäk-nadäknin nitek yäñ yäk täkañ upäñkañ nämoinik! U guñ itkañ. ^{23^r} Anutu paot-paori nämo unitäño wäpi pähap iniñ oretnañipäñ komenita äma ba imaka paotpaot ikek, barak, tom, gämok, gwakgwak unitäño wärani orañ yämik täkañ.

^{24^s} Ude täk täkañ unita Anututä yabäñ äwaräkuk täñjirän bänep nadäk-nadäki-ken nadäñ gärip waki pewä ahäwäpäñ kubokäret kädet mebari mebari kowat täñpäñ täñpäñ bänepi gupi täñpäwak täkañ. ^{25^t} Täñkañ Anutu täño mebari kwawak itkuko u peñpäñ jop manmanta nadäwä bureni täñpäpäñ kuñat täkañ. Ude täñkañ Anututä imaka pewän ahäwani u yäniñ oretpäñ watä epän täñ yämiñpäñ Anutu pewä ahäwani ini u mäde ut imik täkañ. Yäke! Ämawebe kuduptagän Anutu u wäpi wari wari yäpmäñ akuk tänañi! Bureni!

²⁶ Täñpäkañ ämawebe Anutu mäde ut imiñkuño uwä Anututä yabä kätäñjirän iniken gärip iwatpäñ ämatä nämo tänañi pewä ahäk täkañ. Wära! Webetäwä nädapi täktäk kädet Anututä peñ yämiñkuko u irepmiitpäñ kudän nämo tänañi webe noriye-kät kowat täñpäñ täk täkañ. ^{27^u} Täñpäkañ äma ätutä udegän, nädapi täktäk kädetta bitnäñpäñ kañgärip täño kädäpitä täñpewän ämatä ämakät waki pewä ahäk täkañ. Ude täñjirä peñawäk täño kowata iniken gupi bänepi bok täñpäwak täkañ.

²⁸ Ba ugän nämo. Äma udewani uwä Anutu täño mebari nadäñkañ upäñkañ jop nadäñ ärowani täñ imik täkañ unita Anututä mäde ut yämiñpewän nadäk-nadäki paoräpäñ imaka nämo tänañipäñ täk täkañ.

ⁿ 1:19 Apos 14:15-17; Apos 17:24-28 ^o 1:20 Jop 12:7-9; Sam 19:1; Hib 11:3

^p 1:21 Efe 4:17-18 ^q 1:22 Jer 10:14, 1Ko 1:20 ^r 1:23 Lo 4:15-19; Sam 106:20

^s 1:24 Apos 14:16 ^t 1:25 Jer 13:25; Jer 16:19; Rom 9:5 ^u 1:27 Wkp 18:22; Wkp 20:13, 1Ko 6:9

²⁹Ude tänpän imaka waki mebäri mebäri kudup node täñ morek täkañ; Nadän-gärip waki, ämäñi täktäk, peñawäk, närepmirek-gärepmirek terak kokwawak, äma kumän-kumän urut, iwan kowata kowata, yän-yäkñarani ba jopman yäkyäk unitä ahänpän tokñeñ pätak. ³⁰⁻³¹Ba yänpän-yabän yäwat, man kowat-ibewän, Anutu iwan täñ imikimik, ärowani kudän täktäk, gup yäpmän ärokärok, waki kädet pewä ahäk-ahäk, meñnan täño man bitnäk, bänep nadäk-nadäki nämo kuñat-kuñat, butewaki nämo nadänkañ komi jop yämik-yämik, ba bänep ironi nämo. ³²Anututä äma kädet udewani tänpäni uwä paot-paotta biñam täkañ yän yäwani u nadänkañ upänkañ gwäk pimiñpän pen täk täkañ. Ba ugän nämo, ätutä kädet udegän täñirä oret yämik täkañ.

Anututä man epän siwoñi täk täyak

2 ^{1-3 v} Eruk, Anututä äma kädet wakiwaki udewani tänpäni unita kowata api yämek. Täñkañ kowata yamayän täyak uwä siwoñi api yämek yän nadäk takamän. Upänkañ äma gäk, jide tänpän gäkñaken mebarika käbop pewen? Ämatä waki udewani täñirä yäpmän danik täyan uwä gäkñaken mebäri imaka, kwawak pek täyan ubayän. Yäpmän danik täyan udegän gäkña täk täyan. Äma udewani tänpäni yäpmän danik täyan upänkañ kudän udewanigän täk täyan unita jide? Anututä nabän koreñirän kowata api irepmiret yän nadätan? Nämo inik! ^{4 w} Tänpäkañ Ekänitä iron pähap tänpän bänepka äyänjut yänpän gäk gabän korenpän kwikinik itsämäk täyak unita imata nadäwi äpäni täk täyak? Gäk bänepka äyänjutta ude orañ gamik täyak u nämo nadätan? ⁵Upänkañ bänepka nämo äyänjutkañ kädet waki u ehuranigän täk täyan uwä Anutu täño kokwawak kädäp bukä ude täk täyan. Buñät yäpmän äronjiri Anutu täño kokwawak kadäni pähapken Anutu täño yäñtärek man siwoñi kwawak ahäñirän kokwawak päke unitä ijinpän api gewän kumben.

^{6 x} Node nämo nadätan? Kadäni uken Anututä ini ämawebe kuduhtagän täktäki terak gwäki kowata api yämek. ^{7 y} Äma kudän tägatäga pen täñ yäpmän kuñpän irit paot-paori nämo, wäpi biñam ba orakorak ikek u kañ-ahäkta gwäk pimiñpän kuñatnayän täño uwä irit kehäromi api yämek. ⁸Täñ, äma initagän nadänpän man bureni mäde ut imiñpän tänpäwak täño man buraminayän täño uwä kokwawak ba kowata komigämän api kañ-ahäneñ. ^{9 z} Anututä waki tänpäni kuduhtagänta bäräpi tañi ba komi epän pähap api yämek. U Juda äbotken nanikta jukun yämiñkañ guñ äbotken nanikta imaka, api yämek. ¹⁰Upänkañ äma kudän tägatäga tänayän täño u kuduhtagänta orakorak, wäp biñam ba kwini terak irit api yäpneñ. U Juda äbotken nanikta jukun yämiñkañ guñ

^v 2:1 Mat 7:1-2; Jon 8:7 ^w 2:4 Efe 1:7, 2:9, 2Pi 3:15 ^x 2:6 Mat 16:27; Jon 5:29, 2Ko 5:10

^y 2:7 2Te 1:8 ^z 2:9 Rom 1:16

äbotken nanikta imaka, api yämek. ^{11 a} Imata, Anutu uwä äbot wäpi terak nämo api yäpmäj daniwek. Nämo, u iniken nadäk-nadäk siwoŋi kubägän u terak Juda äbotken nanikkät guŋ äbotken nanik bok api yäpmäj daniwek.

Baga man u äma bänepi-ken kudän täwani

¹² Uwä ŋode; Äma äbot Moses täŋo бага man nıkek nämotä kuŋatkaŋ waki täk täkaŋ u kudup, бага manı nämo upäŋkaŋ momini uterak api paotneŋ. Täŋpäkaŋ äma äbot бага man nıkektäwä waki täk täkaŋ u kudup Moses täŋo бага mantä mebarini kwawak yäŋahäŋırän paot-paotta biŋam api yäpmäj danineŋ. ^{13 b} U imata, бага mantä ini täŋpewän äma kubä Anutu iŋamiken siwoŋi täga nämo irek. Baga man u jukunitägän nadänayän täŋo uwä Anututä yabäŋırän siwoŋi ämawebe nämo api täneŋ. Nämo, nadäŋpän buraminayän täŋo uyaku, siwoŋi yän api yäŋtäreŋ yämek. ^{14 c} Täŋpäkaŋ äma ätu guŋ äbotken nanik, Moses täŋo бага man nämo nadäwanitä iniken nadäk terak бага man täŋo käderi iwatpänjä, Moses täŋo бага manı nämo upäŋkaŋ бага man nadäwani bumik äworek täkaŋ. ^{15-16 d} Ude täŋırä бага man bänepi-ken kudän täwani yän kwawak niwoŋäreŋ täyak. Eruk, бага man bänepi-ken kudän täwanitä bänepi yäput täyak. Täŋpäkaŋ kadäni pähapken bänep nadäk-nadäkitä yäpmäj äyänutpän täga täyan yän ba waki täyan yän api yäwerek. Kadäni uken Anututä Jesu Kristo iwet-pewän ämawebe bänepi-ken imaka käbop pätak unitäŋo mebari kwawak api pewek. Bureni, biŋam man näkä yäŋahäk täyat uteragän api ahäwek.

Juda äma bureni u äma jidewani?

^{17 e} Eruk, in wäpjin Juda äma yän yäk täkaŋ unita jide täwerayän? Intä Moses täŋo бага man terak yengämä pek täkaŋ. Ude täŋkaŋ nin Anutu dubini-ken irani yän biŋam yäk täkaŋ. ¹⁸ Täŋkaŋ kädet Anututä gäripi nadäk täyak u nadäk täkaŋ, ba unitäŋo бага man täwetpän täwoŋäreŋ täŋpani unita imaka siwoŋi täkta yäwani u kudup nadäwä tärek täkaŋ. ^{19-20 f} Ude täŋkaŋ ŋode nadäk täkaŋ; Baga man inıt takamän unitä nadäk-nadäk täga kudup ba man bureni kudup uwäk täyak unita nin äma dapuri tumbani täga yämagutne, ba bipmäj urani-ken irani täŋo peŋyänek uwä nin yän nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ ämawebe guŋguŋi, ba ironıroŋi man bureni täŋo kädet siwoŋi u yäwetpän yäwoŋäreŋ täga täne yän nadäk täkaŋ. ^{21 g} Eruk jide? In ude nadäŋpän äma ätu Anutu täŋo man yäwetpän yäwoŋäreŋ täŋkaŋ injinken bänepjin nämo yäwet täkaŋ. Kubota nämo täneŋ yän yäwetkaŋ injin kubota täk täkaŋ. ²² Ba

^a 2:11 Efe 6:9, 1Pi 1:17 ^b 2:13 Mat 7:21, 1Jo 3:7 ^c 2:14 Apos 10:35 ^d 2:16 2Ti 2:8

^e 2:17 Jem 2:19 ^f 2:20 2Ti 3:5,15; Mat 15:14; Luk 18:9 ^g 2:21 Sam 50:16-21; Mat 23:3-4

yanäpi tänpänitā kubokāret nāmo tāden yān yāwetkaŋ injin kubokāret kādet iwat tākaŋ. Ba anutu jopi nāmoinik nadān yāmineŋ yān yāwet tākaŋ upāŋkaŋ in guŋ āma tāŋo kudupi yotta yabāŋgārīp tāŋpān tuŋumi kubota tāk tākaŋ. ²³Nin бага man nadāwani yān biŋam yāk tākaŋ upāŋkaŋ Anutu tāŋo kādet irepmiŋ tākaŋ uwā wāpi iniŋ iwet tākaŋ. ²⁴^h Ude tāŋirā Anutu tāŋo man kudān tāwani kubā ŋode unitā bureni tāyak; Juda āma intāŋo mebārīta yāŋpān guŋ āmatā Anutu yāŋārok iwet tākaŋ.

²⁵ⁱ Nin gupnin morāk madāwani unita Anututa biŋam tākamān yān biŋam yāk tākaŋ upāŋkaŋ ŋode tāwera nadāwut; Moses tāŋo Baga man iwatpān kuŋatnayān tāŋo uyaku gupjin morāk madāwani u Anututā kawān imaka bureni kubā api tāŋpek. Tāŋ, бага man kubā irepmiŋnayān tāŋo uwā gupjin terak kudān itak u bureni nāmo, nāmo tāŋpani bumik api tāŋpek. ²⁶^j Tāŋpākaŋ man unitāŋo kukŋini ŋode pātak; Guŋ āma kubā gupi morāk nāmo madāwanipān бага man tāŋo kādet iwarayān tāko uwā Anututā kawān gupi morāk madāwani ude api āworewek. ²⁷Nadākaŋ? In Juda ābot Moses tāŋo бага man nīkek ba gupjin morāk madāwani upāŋkaŋ inā бага man u irepmiŋnayān tāŋo uwā, āma gupi morāk nāmo madāwanitā бага man tāŋo kādet u iwatnayān tāŋo uwā mebārījin kwawak api pewā ahāneŋ.

²⁸^k Tāŋpākaŋ Juda āma bureni u āma jidewani? Ba gup morāk madāwani bureni u jidewani? Āma iŋami dapun Juda tāŋo iŋam dapun ikek u nāmo, ba gupi-tāgān Anutu tāŋo kudān yāpmān kuŋat tākaŋ u nāmo! ²⁹^l Nāmoinik! Juda āma bureni uwā āma Juda tāŋo nadāk-nadāk bānepitā yāpmān kuŋarani. Ba āma Anutu tāŋo kudān bānepi-ken tāŋpani u. Kudān uwā Munapiktā tāŋpani, бага man terak gupi morāk madāk-madāk u nāmo. Āma udewani uwā āmatā nāmo kāwep oraŋ yāmineŋ. Upāŋkaŋ Anututā ini oraŋ yāmik tāyak.

Anutu nadāk siwonigān iŋit tāyak

3 ¹Unita, yānyabāk kubā ŋode; Jide? Juda āma uwā āma gāgāni pāke ukāt uterakgān itkaŋ? Ba gupi morāk madāk-madāk u imaka bureni nāmo? ²^m Ude nāmo! Juda āma u imaka māyap yāniŋ kirewani. Anututā Juda nanikta iniken manbiŋam mebāri mebāri yāwetpān yāwōŋārek tāŋpewān manbiŋam unitāŋo māhemi dākŋeŋkuŋ. ³ⁿ Upāŋkaŋ Juda ābot ātu uwā man u māde ut imiŋpān Anututa nadān imikinik nāmo tāŋkuŋo unita jide? Ude tāŋkuŋo unita Anututā udegān, iniken man bian yāŋkuko u nāmo iwatpān Juda āma u māde api ut yāmek? ⁴U nāmotā nāmoinik! Āma kuduptagān jop manman yākyāk tāŋo māhemi itneŋo upāŋkaŋ

^h 2:24 Ais 52:5; Ese 36:20 ⁱ 2:25 Jer 4:4, 9:25 ^j 2:26 Gal 5:6 ^k 2:28 Jon 7:24, 8:39 ^l 2:29 Lo 30:6; Kol 4:5, 2Ko 10:18 ^m 3:2 Sam 147:19-20; Rom 9:4
ⁿ 3:3 Rom 9:6, 11:29, 2Ti 2:13

Anutu u inipärik, yäwän bureni ahäwani mähemi itkukotä api it yäpmänj arowek. Unita man kudän kubä ñode pätak;

Gäk man yäjiri ämatä u man bureni-inik yäj kañ nadäwut!

Ba yäjtärek mankatä bureni-gän api ahäwek.

Sam 51:4

⁵Nin nadäkamänj; Waki täktäknintä Anutu u siwoñi-inik yäj kwawak pena ahäk täyak. Eruk, mebäri ude pätak u bureni täñpawä Anututä wakiniñ täño kowata täga niminañi nämo yäj täga yäne? (Man ñowä äma täño nadäk-nadäk terak yäyat.) ⁶Ude nämoinik yäne! Momita kowata yämik-yämik kädet siwoñi nämo päreko uwä jide täñpänj Anututä komen ämawebe täño täktäk täga yäpmänj daniwek?

⁷Täñpakañ äma kubätä ñode käwep yäwek; Näkño jopman yäkyäknatä Anutu u man siwoñigän yäwani yäj kwawak pewän ahäjirän wäpi biñam tañi yäpmäk täyak. Unita Anututä jideta näka waki täñpani yäj näwet täyak? ⁸° Man ude wani uwä man jopi-inik, äma kubätä ñode yäweko ude bumik; Eruk, waki täñitna, kädet siwoñi kañ ahäwän! Jop man u äma ätutä näkä terak wähurirä yäjupit täyat. Man ude yäk täkañ unita kowata waki yäpmäkinik täñirä api tägawek!

Äma kuduptagän siwoñi kädet irepmirani

⁹° Unita jide? Juda äbot nintä äma äbot gägäni ätu yärepmitpäñ ninin pärik kubä itkamänj ba jide? Nämoinik! Yämäño udegän, Juda äbotken nanik ba guñ äbotken nanik, nin kudup wakita watä epän täk takamänj. ¹⁰° Unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

Äma kubätä siwoñi nämoinik kuñat täyak.

¹¹ *Ba äma kubätä nadäkinik ikek nämo kuñat täyak. Ba Anutu dubini-ken kukta epäni nämo täk täkañ.*

¹² *Ämawebe kuduptagän siwoñi kädet mäde ut imiñpäñ wakiniñ täñkuñ.*

Wära! Kubätä imaka siwoñi kubä nämo täk täyak. Nämoinik! Sam 14:1-3

¹³ ^r *Meni käbänj taräki, äma kumbani täño käbänj ude. Menitä jop mangän yäk täkañ. Man yäk täkañ uwä komigämän, gämok meni ude.*

Sam 5:9

¹⁴ *Meni jinomtä man jägämi, täñpawak man pewä ahäk täkañ.* *Sam 10:7*

¹⁵ ^s *Täñkañ ämik täkta pidämigän nadäñpeñ kuñat täkañ.*

¹⁶ *Deken deken kuñarirä täktäk wakini unitä ämawebe täño irit täga u pewän paot täkañ.*

° **3:8** Rom 6:1,15 **3:9** Rom 1:18–2:24; Rom 3:23 ° **3:10** Sam 53:1-3; Sav 7:20

° **3:13** Sam 140:3 ° **3:15** Snd 1:16

17 *Äma udewanitā bātaki säkgämān itta kubā nāmo nadäk tākaŋ.*

Ais 59:7,8

18 *Tānpākaŋ Anututa umun kubā nāmo nadäk tākaŋ.*

Sam 36:1

19 Eruk, nin ŋode nadäkamāŋ; Moses tāŋo бага man uwā Juda äbot ninta nimanī unita nintā unitāŋo jukumani u nadāne. Baga man unitā ämawebe kudup mebärinin kwawak peŋ nimiŋirān momininta äwo täga nāmo yāne. Nämoinik, äma kuduŋtagān Anutu iŋamiken mominin nikek unita kowata yāpmākta biŋam tākamāŋ. 20^t Mebäri unita бага man kädēt iwāt-iwāt unitāwā Anutu iŋamiken täga nāmo yāpān-siwōŋ tawāpāŋ nipmaŋpek. Nāmo, бага man unitāwā mominin kwawakgān niwōŋäreŋk täyak.

Anutu iŋamiken siwōŋi iritta man

21^u Upāŋkaŋ apiŋowā kädēt Anututā iwāt-pāŋ ämawebe iŋamiken yāpān-siwōŋ tawāpāŋ yepmak täyak u kwawak ahātak. U бага man iwāt-iwāt kädēt terak nāmo. Tānpākaŋ manbiŋam Mosestā kudān tāwani ukāt man profet bianitā yāŋahāwani unitā Anutu tāŋo tāktāk kädēt ŋonita yāŋahāwani. 22^v Tāktāk kädēt uwā ŋode; Ämawebe kuduŋtagān Jesu Kristota nadāŋ imikinik tāk tākaŋ unita Anututā siwōŋi ämawebe yāŋ yāŋtäreŋ yāmik täyak. Uwā Juda nanikta kädēt inigān kubā, ämawebe ätuta kädēt kubā nāmo. 23^w Nämoinik, ämawebe nin kuduŋtagān momi tāŋpani unita Anutu peŋyāŋek māhemi ukāt kunum gānaŋ bok itnaŋi nāmo. 24^x Upāŋkaŋ Anututā bānep iron pāhap, kowatani nāmo tāŋ nimiŋkuko uterak siwōŋi ämawebe yāŋ yāŋtäreŋ nimik täyak. Iron uwā Jesu Kristo tāŋo kumāk-kumāki terak mominin ärut nimiŋkuk. 25^y Tānpākaŋ Anututā iniken kokwawak tāŋpān bam tawākaŋ ämawebe Jesuta nadāŋ imikinik tāk tākaŋ unitāŋo momini ärut yāmikta Jesu iniŋ kirewān nāgāri piwān kuŋkuŋ. Kädēt u tāŋkuko uwā Anututā nadäk siwōŋi iwāt-pāŋ momi tāŋo kowata dāpmāŋ tārek täyak yāŋ kwawak niwōŋäreŋkuk. Tānpākaŋ bianā iniken nadäk terak Anututā ämawebe momi tāŋirā kwikinik itkaŋ yabāŋ koreŋ it yāpmāŋ äbuk. 26 Yabāŋ koreŋ it yāpmāŋ äbātāŋgān eruk apiŋode ämawebe tāŋo momini unitāŋo kowata dāpmāŋ tārekta kädēt siwōŋi kubā pewān ahāŋkuŋ. Kädēt u tāŋkuko unitā ŋode niwōŋäretak; Anutu ini uwā siwōŋi itkaŋ ämawebe Jesuta nadākinik tāk tākaŋ uwā siwōŋi ämawebe yāŋ yāŋtäreŋ yāmik täyak.

27^z Unita äma netātā näkŋaken tāktākna siwōŋi unita Anutu iŋamiken siwōŋi itat yāŋ biŋam täga yāwek? Äma kubātā täga nāmo. U imata,

^t 3:20 Sam 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16 ^u 3:21 Apos 10:43 ^v 3:22 Rom 1:17; Gal 2:16

^w 3:23 Rom 3:9; 5:2 ^x 3:24 Rom 5:1; Efe 2:8 ^y 3:25 Efe 1:7 ^z 3:27 1Ko 1:31

Anututä бага man iwat-iwat kädet terak siwoŋi ämawebe yāŋ nāmo niwet täyak. Nāmo, u Jesuta nadākinik tāktāk kädet uterakgān. ^{28 a} Bureni-inik, Anutu iŋamiken siwoŋi irit u Jesuta nadākinik tāktāk u kubä-tägān pewān ahāk tākaŋ, бага man iwat-iwat kädet uterak nāmo. ^{29 b} Unita Anututä äma jidewanita siwoŋi äma yāŋ täga yāwerek? Juda ämawebe ugān? Jide? Anutu uwä Juda ämawebe täŋogān? U guŋ äbotken nanik unitāŋo Anutu nāmo? Ude nāmo! Anutuwä u guŋ äbot täŋo bok. ^{30 c} Imata, Anutu bureni kubä unitägān itak. Unitä Juda ämawebe gupi morāk madāwani u ba guŋ äbotken nanik, gupi morāk nāmo madāwani u, kädet kubä uterakgān siwoŋi ämawebe yāŋ yāntäreŋ yāmik täyak. Ämawebe äbot yarä uken nanik netätä Jesuta nadākinik tāk tākaŋ unita siwoŋi ämawebe yāŋ yāntäreŋ yāmik täyak.

^{31 d} Unita Jesuta nadākinik tāktāk kädet unita nadāŋitna intājukun täŋpänä jide? Baga manta nadāŋitna imaka jopi täŋpek? Nāmo Moses täŋo бага man u mehamtāk tākamāŋ.

Anututä Abraham siwoŋi äma yāŋ iwetkuk

4 ¹ Eruk Abraham, Juda äbot nintāŋo oranin pähap unita nadāna. Nadākinikta man yākamāŋ ŋo Abraham yāpmāŋtak ba nāmo?

² Abraham unitä kädet täga täŋirān uterak Anututä gāk siwoŋi äma yāŋ iwetkuk yāwānāku Abraham ini wāpi biŋam u täga yāpmāŋ akwān. Upāŋkaŋ Anutu iŋamiken siwoŋi itkuko uwä kädet ude terak nāmo. ^{3 e} Unita Anutu täŋo mantä jide yāyak? U ŋode yāyak;

Abraham uwä Anutu täŋo man unita nadākinik täŋkuko unita Anututä siwoŋi äma yāŋ yāntäreŋ imiŋkuk. Stt 15:6

^{4 f} Nin ŋode nadākamāŋ; Äma epān täŋpāŋ gwāki yāpmāk tākaŋ unita iron yāŋ nāmo yāk tākamāŋ. Nāmo, epān täyak unitāŋo gwāki yāpmāk tākaŋ. ⁵ Upāŋkaŋ äma kubätä epān täga kubä täŋirān epān täŋo gwāki ude Anututä siwoŋi äma yāŋ täga nāmo iwerek. Unita äma u jide täŋpek? U Anutu, momi ämata siwoŋi äma yāŋ yāntäreŋ yāmani unita nadāŋ imikinik täŋpek. Ude täŋpeko uwä Anututä siwoŋi äma yāŋ yāntäreŋ imek. ⁶ Man unita Devittä yāŋ-kentāŋpāŋ udegān yāŋkuk. Äma kubākubä Anututä unitāŋo tāktāki yabāŋpāŋ-nadāŋkaŋ nāmo, siwoŋi äma yāŋ yāntäreŋ yāmiŋirān oretoret nadāk tākaŋ unita man ŋode yāŋkuk;

⁷ *Anututä äma kubä täŋo momi peŋ imiŋpāŋ yejāmāŋirān äma udewani gāripi nadāwek.*

^a 3:28 Gal 2:16 ^b 3:29 Rom 10:12 ^c 3:30 Lo 6:4; Rom 4:11-12; Gal 3:20

^d 3:31 Mat 5:17; Rom 8:4 ^e 4:3 Stt 15:6; Gal 3:6; Jem 2:23 ^f 4:4 Rom 11:6

*⁸ Bureni, Anututä äma unitäño momita mäde ut iminjirän äma udewani
oretoret täñpek. Sam 32:1,2*

^{9g} Jide, oretoret ude uwä gupi moräk madäwani unitägän täga täneñ? Ba gupi moräk nämo madäwani, guñ äbotken naniktä udegän täga täneñ? Eruk man intäjukun yäro unita ket nadäna. Uwä ñode; Anututä Abraham nadäkiniki-tagän yäñpän siwoñi äma yän yäñtäreñ imiñkuk. ¹⁰ Täñkan Abraham jide irirän Anututä siwoñi äma yän iwetkuk? Gupi moräk madäwanipän ba nämo madäwanipän irirän Anututä ude iwetkuk? U gupi moräk nämo madänkan itkuk-ken ugän Anututä siwoñi äma yän yäñtäreñ imiñkuk. ^{11h} Ude iweränkan eruk mäden Anututä iwerän gupi moräk madänkuk. Gupi moräk madänkuko uwä wärani kubä, kwawak ñode iwoñärektä; Nadäkinik intäjukun täñkuko uterak Anututä siwoñi äma yän yäñtäreñ imiñkuk. Unita Abraham uwä ämawebe gupi moräk nämo madänkan Anututa nadäkinik täñirä Anututä siwoñi äma yän yäñtäreñ yämik täyak u kuduptagän täño orani pähap. ¹²ⁱ Ba Juda äma ätu gupi moräk madäwani imaka, unitäño orani pähap. Upänkan gupi moräk madäwani unitägän täñpewän orani pähap nämo täyak. Nämo, gupi moräk nämo madänkan nadäkinik Abrahamtä intäjukun täñkuko udegän täñpeñ kuñat täkan unita yäñpän orani yän täga yäneñ.

Anutu täño yänkehäromtak man u bureni

^{13j} Bian-inik Anututä Abrahamkät oraniye yänkehäromtak man ñode yäwetkuk; Kome pähap ño inta biñam api taniñ kirewet yän yäwetkuk. Täñpakan yänkehäromtak man yäwetkuko u Abraham бага man buramiñpän iwarän täwani ude yäñpän nämo yänkuk. Nämoinik, u Anututa nadäkinik täñkukuo u terak siwoñi äma yän yäñtäreñ imani unita yäñpän yänkehäromtak man u yäwetkuk. ^{14k} Täñpakan бага man iwat-iwat kädet uterakgän Anututä imaka iwoyäwani u täga yäpneño u bureni täñpänä eruk nadäkinik u imaka jopi ude täñpek. Täñirän Anutu täño yänkehäromtak man Abraham iwetkuko u imaka, mewuni ude täñpek. ^{15l} U imata, бага man uwä Anutu täño kokwawak pewän ahäk täkan, ämatä бага u kudup täga nämo buramik täkan unita. Täñ, бага man nämo ireko uwä бага irepmit-irepmit u imaka, nämo irek.

^{16m} Unita ñode yäna; Anututä imaka nimikta yänkehärom täñkuko u, bänep iron terakgän api yäpneñ yän niwoñärektä, ba Abraham täño oraniye bureni mäden ahänayän täkan u kuduptagäntä täga api yäpneñ yän niwoñärektä nadäkinik täktäk kädet u pewän ahänkuk. Ude nämo täñkuk yäwänäku, бага man täño nanakiye-tägän täga yäpmänkaneñ.

^g 4:9 Rom 4:3 ^h 4:11 Stt 17:10-11 ⁱ 4:12 Mat 3:9 ^j 4:13 Stt 17:4-6; Stt 22:17-18; Gal 3:29 ^k 4:14 Gal 3:18 ^l 4:15 Rom 3:20, 5:13; Rom 7:8 ^m 4:16 Gal 3:7

Upänkaŋ nämo, imaka iwoyäwani u ämawebe kudup Anututa nadäkinik Abrahamtä täŋkuko udegän täk täkaŋ u imaka, api yäpneŋ. Unita Abraham u nadäkinik täŋpani udewani kudup täŋo orani pähap. ¹⁷ Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Näk gäk täŋpewa ämawebe komeni komeni mäden ahän yäpmäŋ kunayän täkaŋ unitäŋo orani pähap ude itan. Eruk, yänkehäromtak man uwä Anutu Abrahamtä nadän imikinik täŋkuko u iŋamiken kehäromi itak. Anutu uwä kumbani-ken nanik täŋkodak täwani, ba imaka nämo ahäwanipän yäŋpewän ahäwani.

¹⁸ ° Täŋpakaŋ imaka ahäкта Anututä yänkehärom täŋkuko u ahänaŋi nämo bumik upänkaŋ Abrahamtä bureni api ahäwek yän nadänkaŋ nadäkiniki Anutu terakgän peŋkuk. Mebäri unita ämawebe komeni komeni mäyap täŋo orani pähap itkuk. Unita imaka u nämo ahänjirän Anututä ŋode iwetkuko u bureni täŋkuk; Gäkken nanik yeritä ahän-bumbum api täneŋ. ¹⁹ ° Eruk Abraham obaŋ 100 ude bumik täŋjirän gupita nadänjirän kumbani täŋo bumik täŋkuk. Ba webeni Saratä ärüŋ it yäpmäŋ äbänjirän nanak bäyak-bäyak kadäni täreŋjirän kaŋpäŋ nadänkuk. Upänkaŋ nadäkiniki nämo pewän putäreŋkuk. ²⁰ Nadäkiniki nämo pewän putärewäpäŋ Anututä imaka ude api täŋ gamet yän yänkehäromtak man iwetkuko unita bänep yarä nämo nadänkuk. Nämoinik, u nadäkiniki täŋkehärom täŋpäŋ Anutu inin oretkuk. ²¹ Täŋpäŋ ŋode nadänkuk; Anutu yänkehäromtak man näwetkuko udegän täga api täŋ namek yän nadäkinik täŋkuk. ²² ° Ude nadänkuko unita Anututä Abraham täŋo nadäkiniki kaŋpäŋ siwoŋi äma yän yäntäreŋ iminŋkuk.

²³ Täŋpakaŋ ‘siwoŋi äma yän yäntäreŋ iminŋkuk’, man ude kudän täwani uwä Abraham-tagän nämo yänkuk. ²⁴ ° Nämo, ämawebe Anutu, Jesu Ekäninin kumbani-ken nanik yäpmäŋ päŋaku teŋkuko unita nadäkinik täk takamäŋ unita nitek bok yänkuk. ²⁵ ° Täŋpakaŋ Jesu u momininta yäŋpäŋ kumäкта Anututä inin kireŋkuk. Täŋpäŋ täŋkodak täŋpewän akuŋkuko uterak siwoŋi ämawebe yän yäntäreŋ nimani.

Oretoret inipärik kubä

5 ¹ ° Eruk, nadäkinikninta yäŋpäŋ Anututä siwoŋi ämawebe yän yäntäreŋ nimiŋkuko unita apiŋo Ekäninin Jesu Kristo terak Anutu-kät bänep kubäŋ täŋpäŋ nipmaŋkuko itkamäŋ. ² ° Täŋpakaŋ Anutu täŋo orakoraki uterak apiŋo itkamäŋ uwä Jesutä nadäkiniknin unita yäŋpäŋ kädet täwit nimiŋpäŋ uken nipmaŋkuk. Ude täŋkuko unita Anutu-kät kunum gänaŋ bok itta oretoret terak itsämänkamäŋ! ³ ° Ba

° 4:17 Stt 17:5; Ais 48:13 ° 4:18 Hib 11:1; Stt 15:5 ° 4:19 Stt 17:17 ° 4:22 Stt 15:6

° 4:24 Rom 15:4, 1Pi 1:21 ° 4:25 Ais 53:4-5, 1Ko 15:17 ° 5:1 Rom 3:24,28; Rom 4:24

° 5:2 Efe 2:18, 3:12 ° 5:3 Jem 1:2-3, 1Pi 1:5-7

ugän nämo. Bäräpi ahän nimik täkaŋ unita imaka, oretoret täk takamän. U imata, bäräpi udewanitä ehutpän kuŋat-kuŋat kädet pewän ahän nimik täkaŋ yän nadäk takamän. ⁴Tänpäkaŋ bäräpi gänaŋ ehutpän kuŋat-kuŋat unitä tänpewän äma bureni äworek takamän. Eruk, äma bureni äworenpänä nadäkinik kehäromi ŋode täk takamän; Imaka iwoyän nimani u bureni api yäpne yän nadäk takamän. ⁵^w Tänpäkaŋ nadäk udewaniwä jopi nämoinik täk täyak. Nämo, unita yänpän bänepnin-ken tägagän nadäk takamän. U imata, Anututä nadän nimikinik tänpän Munapiki jop niniŋ kireŋkuk. Täŋirän Munapik unitä Anutu täŋo bänep iron pähap bänepnin-ken tokŋek-inik pewän ahän nimiŋkuk.

⁶Tänpäkaŋ nin ninin täŋkentäktä kehärominin kubä nämo pat nimänpän ämawebe wakiinik pen iritna Kristotä ninta yänpän kadäni siwoŋi-ken kumbuk. ⁷Kristotä ude täŋkuko uwä inide kubä täŋ nimiŋkuk, nintä tänero ude nämo. Ninken nanik kubätä äma siwoŋi täŋkentäktä yänpän iniken gupi kumäktä täga nämo iniŋ kirewek. Ba äma tägagämän kubä täŋkentäktä äma kubätä bänepi täŋkehärom tänpän iniken gupi kumäktä käwep iniŋ kirewek. ⁸^x Täŋ, Kristowä nin momi äma wakiinik pen iritna nin täŋkentäktä kumbuk. Ude täŋkuko unitä bureni-inik ŋode niwoŋäretak; Anutu nadän nimikinik täk täyak.

⁹^y Tänpäkaŋ Kristo täŋo nägärita yänpän Anututä siwoŋi ämawebe yän yäntäreŋ nimiŋkuko unita bureni-inik ŋode nadäkamän; U täŋkentän nimikinik täŋirän Anutu täŋo kokwawaki pähap täga api irepmitne. ¹⁰^z Tänpäkaŋ äneŋi ŋode yäkgän tänpa; Nin Anutu-kät iwan tänpän iritna Nanaki täŋo kumäk-kumäki terak ninkät Anutu inikät bämopnin-ken bänep kubägän irit kädet pewän ahänkuk. Eruk, apiŋo Anutu-kät bänep kubägän kuŋat takamän unita imata kokwawaki-ken nanik täga nämo api nimagurek? Nämo, u bureni-inik api nimagurek, Nanaki kodak täŋkuko itak unita yänpän. ¹¹Ba ugän nämo, Anututä Ekäni Jesu Kristota yänpän inikät nin bämopnin-ken bänep kubägän pewän ahänkuko unita Anututa oretoret pähap nadäk takamän.

Kumän-kumän ba Irit kädet täŋo manbiŋam

¹²^a Tänpäkaŋ äma kubätä momi täktäk kädet pewän ahäwänkaŋ unitä kome terak weŋ patkuk. Täŋkuko unitä kumän-kumän wädän yäpmän äbuk. Tänpäkaŋ kumän-kumäntä äma kudup koreŋkuk, ämawebe kuduptagän momi tänpäni unita. ¹³^b Tänpäkaŋ Moses täŋo бага man nämo itkuk-ken uken momi täktäk kädet uku itkuk. Momi itkukopän бага man nämo itkuko unita kadäni uken Anututä momini kubäkubä täŋo wäpi nämo yäpmän daniŋ yämik täŋkukonik. ¹⁴^c Nämo, u Adam täŋo noriye unita kumbuŋ. Yäput peŋpän

^w 5:5 Sam 22:5, 25:20; Hib 6:18-19 ^x 5:8 Jon 3:16, 1Jo 4:10 ^y 5:9 Rom 1:18, 2:5,8

^z 5:10 Rom 8:7-8 ^a 5:12 Stt 2:17; Stt 3:6,19; Rom 6:23 ^b 5:13 Rom 4:15

^c 5:14 1Ko 15:21-22, 1Ko 15:45

Adamtä itkuk-ken unitä it päbä Moses täño kadäni-ken kumäj-kumäntä ämawebe kudup koreŋkuk. Tänpäkaŋ Adam uwä Anutu täño jukuman irepmiṭpäŋ kumbuk. Täŋ, ämawebe momi Adamtä täŋkuko udegän nämo täŋpani u imaka, kumäj-kumäntä koreŋkuk. Unita ŋode nadäna; Adam uwä äma mäden ahäwayäŋ täŋkuko unitäŋo wäran.

¹⁵ Upäŋkaŋ Anutu täño iron pähap u ba Adam täño momi uwä kubägan nämo. Nämoinik, u inigän inigän. Äma kubä unitäŋo momitä ämawebe kuduptagän-ken kumäj-kumäj kädet pewän ahäŋkuk. Ude upäŋkaŋ iron pähap Anututä pewän ahäŋkuko uwä ärowani-inik. U kumäj-kumäj täño kehäromi irepmiṭpäŋ ämawebe mäyap-ken tokŋeŋ patkuk. Bureni-inik, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitäŋo iron terak ämawebe mäyap-iniktä irit kehäromita biŋam täŋkuŋ. ¹⁶ Tänpäkaŋ Adamtä momi kubägan täŋirän manken iritta biŋam täŋkuk. Upäŋkaŋ Anutu täño iron pähap uwä inipärik kubä. Ämawebetä momi mäyap täŋ yäpmäŋ äbäŋirä iron pähap u ahäŋkuk. Iron pähap ahäŋkuko unitä momi ämawebe u Anutu iŋamiken siwoŋigän itta kädet pewän ahäŋkuk. ¹⁷ Eruk äneŋi ŋode yäkgän täŋpa; Äma kubätä momi täŋkuko uterak kumäj-kumäntä äma kuduptagäntä ärowani täŋ yämiŋkuk. Täŋ, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitä epän täŋkuko unitäŋo bureni u ärowani inipärik kubä! Uwä ŋode; Ämawebe Anutu täño iron tokŋek yäpmäŋirä Anututä siwoŋi ämawebe yäŋ yäntäreŋ yämik täyak, ämawebe unitä Jesu Kristo täño epän terak imaka kuduptagäntä intäjukun it yämiŋpäŋ kehäromi nitek kuŋat täkaŋ.

^{18 d} Unita Adam täño momi kubätä ämawebe kuduptagäntä täŋpän wawäpäŋ Anutu täño manken iritta biŋam täŋkuŋo udegän, äma kubä täño epän siwoŋitä momi täño topmāk-topmāk dāpmäŋ dākŋeŋpäŋ ämawebe kuduptagäntä Anutu iŋamiken siwoŋi itpäŋ irit kehäromita biŋam itta kädet täwitkuk. ^{19 e} Ba äma kubätä Anutu täño jukuman irepmiṭkuko unitä ämawebe kudup momi-ken yepmaŋkuk. U udegän äma kubätä Anutu täño jukuman buramiŋkuko uterak ämawebe mäyap siwoŋi ämawebe yäŋ yäntäreŋ yämani ude api itneŋ.

^{20 f} Unita Moses täño бага manta jide yänayäŋ? Ŋode; Momi bumta tokŋeŋ pätnenṭa бага man uwä ahäŋkuk. Upäŋkaŋ, ämawebe momi bumta täŋirä Anututä momi unitäŋo kehäromi yäpmäŋ äpäkta iniken bānep iron bumta-inik pewän ahäŋkuk. Momi täktäktä Anutu täño iron u täga irepmiṭnaŋi nämo. Nämoinik. ^{21 g} Momi täktäktä kumäj-kumäj kädet pewän ahäŋkuko unitä intäjukun itkuk. Upäŋkaŋ Anutu täño iron pähaptä nin iŋamiken yäpän-siwoŋ tawäpäŋ nipmaŋpäŋ Ekāninin Jesu Kristo täño epāni uterakgän irit kehäromi u iwoyäŋ nimiŋkuk. Ude täŋkuko unita apiŋowä Anutu täño ironṭä irepmiṭpäŋ intäjukun ärowani-inik itak.

^d 5:18 1Ko 15:22 ^e 5:19 Ais 53:11 ^f 5:20 Rom 4:15; Gal 3:19 ^g 5:21 Rom 6:23

Nin Jesu-kät jide ude kumbumäj?

6 ^{1h} Unita man ɲode täga yänäɲi ba nämo? Nadäkinik täɲpani nin gwäk pimiɲpäj momi täɲ yäpmäj kuɲitna Anututä iron taɲpäj yäpätagak epäni pen täk täyon? ²ⁱ Ude yänäɲi nämo. Nämoinik! Nin momi kädawä kumbani ude itkamäj upäj imata gwäk pimiɲpäj momi kädet ugän wari täne? ^{3j} Unita ɲode nämo käwep nadäk täkaɲ? Nin ume yäpumäj-ken uken Kristo yäpurärätkumäɲo udegän nin kudup kumäk-kumäki terak bok kumbumäj. ^{4k} Unita ume ärut-ärutnin-ken Kristo-kät bok kumäɲpäj awaɲ gänaɲ äpmonkumäj. U jop nämo, mebäri ɲodeta; Anutu Nan iniken kehäromini inipärik kubä uterak Kristo kumbani-ken nanik yäpmäj akuɲpäj kodak teɲkuko itak udegän nin irit kodaki kudupi kubä kuɲatneta kumbani-ken nanik nimagutkuk.

Nin Jesu-kät jide ude api kodak täne?

^{5l} Nin Kristo-kät kowat-kwasikorän täɲpäj bok kumbumäj bumik unita ninä ukät kentäɲpäj kumbani-ken nanik bureni-inik api akune, unitä kumbani-ken naniktä kodak taɲpäj akuɲkuko udegän. ^{6m} Unita nin nadäkamäj; Bänepnin biani täɲo irit kuɲat-kuɲat u päya kwakäp terak Jesu-kät bok kumbuɲo u mebäri ɲodeta kumbuɲ; Nin momita watä epän äneɲi nämo tänetä irit kuɲat-kuɲat bänepnin biani unitäɲo kehäromi däpmäj täreɲkuk. ⁷ⁿ U imata, momi täɲo kehäromitä äma kumbani täga nämo imagurek.

⁸ Eruk, nin Kristo-kät bok kumbumäɲo unita ukät bok api it yäpmäj kune yäɲ nadäkinik takamäj. ⁹ U imata, Kristo kumbani-ken nanik äneɲi akuɲkuko unita äneɲi täga nämo api kumbek yäɲ nadäkamäj. Bureni, kumäj-kumäɲtä Kristo täɲo kehäromi yäpmäj äpäkta kehäromini nämo. ^{10o} U kadäni kubägän kumäɲpäj momi täɲo kehäromi u täɲpän wawäpäj peɲkuko itak. Täɲkaɲ kodak taɲpäj akuɲkuko Anutu oraɲ imiktagän it täyak. ^{11p} Unita in udegän, injinta ɲode nadäneɲ; Nin Jesu-kät bok kumbumäɲo unita apiɲo momitä ärowani nämo täɲ nimitak. Nämo inik, nin Kristo Jesu-kät kubägän itpäj Anutu oraɲ imiktagän itkamäj. Nadäk ude injitpäj kaɲ kuɲarut.

^{12q} Unita kome terak itkaɲ gupjin u momita iniɲ kireɲirä watä nämo it tamek. Ude täɲirä momitä tämagut yäpmäj gup täɲo nadäɲ gärip kädet wakiken kwekta. ^{13r} Ba in ketjin kuroɲjin momita watä epän täɲ imikta nämo iniɲ kireneɲ. Nämo, in äma kumäj-kumäj-ken nanik akuɲpäj kodak irani udewani unita gupjin nadäk-nadäkin kudup Anututa biɲam

^h 6:1 Rom 3:5-8 ⁱ 6:2 1Pi 4:1 ^j 6:3 Gal 3:27 ^k 6:4 Kol 2:12 ^l 6:5 Plp 3:10-11

^m 6:6 Gal 5:24 ⁿ 6:7 1Pi 4:1 ^o 6:10 Hib 9:26-28, 1Pi 3:18 ^p 6:11 2Ko 5:15; Gal 2:19, 1Pi 2:24 ^q 6:12 Stt 4:7 ^r 6:13 Rom 12:1; Efe 2:5, 5:14

iniŋ kirenpän siwoŋita watä epän ugän tänpəŋ kuŋatneŋ. ^{14s} In nadäkaŋ? In бага man terak nämo itkaŋ. In Anutu täŋo bänep iron uterak itkaŋ unita momitä inta ärowani nämo it tamek.

Kädet siwoŋita watä epän täk täkamän

^{15t} Eruk nin бага man gämoni-ken nämo itkamän. Nin Anutu täŋo bänep iron terak itkamän unita jide? Gwäk pimiŋpän momi täga täne? Nämo inik! ^{16u} Unita ŋode nämo nadäkaŋ? Äma kubätä äma kubä täŋo mani buramiŋpän epän täŋ imikta yäŋpän iwareko uwä äma unitäŋo gämoni-kengän kuŋarek. Udegän momita watä epän täŋ iminayän täŋo uwä unitäŋo gämoni-kengän itkaŋ kumän-kumänŋa biŋam api täneŋ. Täŋ, Anututa watä epän tänpän gämoni-kengän kuŋatnayän täŋo uwä Anututä mominin penpän siwoŋi ämawebe yän api yäntäreŋ nimek. ¹⁷Tänpäkaŋ bian in momi täŋo gämoni-ken itpeŋ kuŋatkuŋo upän tägagämän kubä, Anutu täŋo man täwetpän täwoŋärewni u buramikta gup nadäk-nadäkjin siwoŋi kubäŋan penkuŋ. Unita Anutu iniŋ oretna! ^{18v} Ude täŋkuŋo unita Anututä momi täŋo topmäk-topmäk dämpän däkneŋ tamiŋpän siwoŋi kuŋat-kuŋat täŋo watä epän ämawebe ude tepmaŋkuk. ¹⁹(Täŋkaŋ man wärani terak yäyat ŋo mebäri ŋodeta; Man bureniŋän yäwawä unita yäyak yän bäräneŋ täga nämo nadäwä tumneŋo unita.) Eruk, bianä inä gupjin kudup wakita watä epän täŋ imikta iniŋ kireŋkaŋ kädet wakitä wakiinik u täŋ yäpmän äbuŋ. Eruk apiŋo udegän, in gupjin kudup kädet tägata watä epän täŋ imikta iniŋ kireŋkaŋ kudupigän kaŋ kuŋarut.

²⁰In nadäkaŋ? Bian inä momi täŋo watä epän tänpäni ude itpän siwoŋi täktäk täŋo watä epän äma ude nämo itkuŋ. ^{21w} Ude itkaŋ kädet wakiwaki unita apiŋo mäyäk nadäk täkaŋ unitä täŋkentäk kubä täŋ tamiŋkuk ba nämo? Nämo inik, kädet udewanitä mähemiye kumän-kumän kädet-ken yepmak täyak. ²²Upänkaŋ apiŋo Anututä momi täŋo topmäk-topmäkken nanik dämpän däkneŋpän tämagut päbä iniken watä epän ämawebeniye ude tepmaŋkuko unitä täŋkentäk tägagämän kubä tamik täyak. Uwä ŋode; Ämawebe kudupi äworeŋpän irit kehäromi api yäpneŋ. ^{23x} Eruk, unita äneŋi ŋode nadäwut; Momitä epän ämaniyeta gwäki yämik täyak uwä kumän-kumän tärek-täreki nämo. Tänpäkaŋ Anututä iron kowatani nämo täŋ nimik täyak uwä Ekäninin Jesu Kristo terak irit kehäromi tärek-täreki nämo u.

Baga mantä ninta mähemi nämo täyak

7 ¹Notnaye, man yän yäpmän äbätat unita yäŋpän man wärani ŋode täwera nadäwut. In бага man täŋo mebäri nadäk täkaŋ unita

^s 6:14 1Jo 3:6 ^t 6:15 Rom 6:1 ^u 6:16 Jon 8:34, 2Pi 2:19 ^v 6:18 Jon 8:32

^w 6:21 Rom 7:5, 8:6,13 ^x 6:23 Rom 5:12,15

täwerira u nadäwä tärenayän yän nadätat. Eruk Moses täño бага manta nadäwut. Äma kodak it täkañ uwä бага man terak ittän kuñtängän kumänjirä бага man gämoni-ken irit u tärek täyak. ² Yanäpi täktäktä udegän kwawak niwoñaretak. Moses täño бага mantä ñode yäyak; Äpitä kodak irirän webeni uwä äma unitä inita biñam täñpek. Eruk äpitä kumbeko uwä бага man unitä wari nämo topmänjpän iñirek. ³ Upänkañ äpitä kodak irirän webe unitä pänku äma kubä yäpeko uwä webe u kubokäret webe yän iwetnej. Täñ, äpitä kumbeko uwä бага mantä wari nämo topmänjpän iñirek. Nämo, u äma kubä yäpayän nadänjpänä täga yäpek. U kubokäret nämo täñpek.

⁴ Unitä notnaye, man wärani u mebäri ñodeta yänahätat; In Kristo-kät kubägän kumbuño uwä apiño бага man gämoni-ken kuñat-kuñat kädet nämo pat tamitak. Nämo, apiño in äma kubäta biñam itkañ. Äma uwä kumän-kumän-ken nanik Anututä yäpmän pänaku teñkuko u. Täñpakan äma unita biñam itkañ uwä Anututa yänpän bureni pewä ahäktä itkañ. ⁵ In nadäkañ; Bänep nadäk-nadäk biani ärowani it niminukuk-ken uken бага mantä gupnin täño nadän gärip peñ iwerirän kumän-kumän tärek-täreki nämo unitäño watä epän täk täñkumänjonik. ⁶ Kadäni uken бага mantä topmänjpän nipmanukuko upänkañ kumbumäño unita бага man topmänjpän nimpänjtkuko u imaka, däkñenjuk. Unitä apiño kädet kodaki iwatpän Anutu orañ iminpän watä epän täñ imik täkamän. U бага man kudän täwani uterak nämo, Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäknin täñpidäm täñirän iwatpän täk täkamän.

Baga man täño epän u jide

⁷ Täñpakan бага mantä gupnin täño nadäk-gärip peñ iwerirän momi täñkumäño unita бага manta ñode täga yäne? Baga man uwä waki, momi täktäk udewanigän. Ude nämo! Unitä näkña terak ñode yäwa; Baga uwä täga upänkañ бага mantä täñkentän namiñirän momi täktäk kädet u kwawak kañpän nadäk täyat. Ñodeta yäyat; Baga mantä Äma kubä täño tuñum kubä kañgärip nämo täñpen yän yäyak unita kudän uwä momi yän nadätat. Täñ, бага u nämo pareko uwä jide täñpän kañgärip täktäk u kudän waki yän nadäwet? ⁸ Täñkañ бага man u täga upänkañ momitä бага man uterak yengämä pewäkañ kañgärip nadäk kädet mebäri mebäri bänepna-ken pewän ahänkuñ. Täñ, бага man ukät nämowä momi täktäk kädet uwä kehäromini nämo. ⁹ Unitä ñode yäwa; Baga manta nämo nadäwa tärenkuñ-ken, guñi, momi nämo täñpani bumik itkut. Upänkañ бага manta nadäwa-tumänjirä momi täktäk kädettä näkken weñ patkuk. Ude täñirän näk kumän-kumänja biñam täñkut. ¹⁰ Butewaki, бага man

^y 7:4 Rom 6:2,11; Gal 2:19 ^z 7:5 Rom 6:21 ^a 7:6 Rom 8:2, 6:4 ^b 7:7 Kis 20:17; Lo 5:21

^c 7:8 Rom 4:15 ^d 7:9 Jem 1:15 ^e 7:10 Wkp 18:5; Rom 10:5

u irit täga pewä ahäktä yäwanipän kumän-kumän tärek-täreki nämo u pewän ahän naminkuk.

^{11f} Tängkan momitā бага man terak yengämān pewākan täng-nākṇatpän kumän-kumānta biṇam nepmaṇkuk. ^{12g} Eruk unita Moses täṇo бага manta jide yānayän? Ṇode; Ini uwä kudupi, ba бага man u gānaṇ jukuman kubākubä u imaka, kudupi siwoṇi-inik, Anutu-ken nanik. ^{13h} Tängpäkan jide? Baga man täga unitā täṇpewän näk kumän-kumānta biṇam täṇkut? Nämoinik, momi-tägān täṇpewän kumän-kumānta biṇam täṇkut. Momitā imaka täga kubä utarak yengämān pewāpän itkan kumän-kumän kādet-ken nämagutkuk. Ude täṇjirān бага mantā momi täṇo mebāri u kwawakinik ṇode pewän ahän dākṇeṇkuk; Momi tāktāk kādet u imaka wakitā wakiinik.

Baga mantā nin täga nämo yāpän täganēṇ

¹⁴ⁱ Unita ṇode nadākamāṇ; Moses täṇo бага man uwä imaka täga kubä, Anutu-ken nanik. Upänkan bānep nadāk-nadāk biani pen iṇitat uwä, Anutu-ken nanik nämo. Tängkan momitā topmāṇpän watā epän āmanita nepmaṇkuko unita бага man u täga nämo buramik täyat. ^{15j} Wära! Nākṇaken mebārina nämo nadāwa tärekan! Tāktākna täga täṇpayän gāripi nadāk täyat u nämo tāk täyat. Upänkan tāktāk waki yāṇ nadāk täyat upän tāk täyat! ¹⁶ Tängpäkan waki unita nämo tākta nadātāt ugānpän tāk täyat unitā ṇode nāwoṇāretak; Anutu täṇo бага man u waki nämo, täga. ¹⁷ Upänkan imaka waki tāk täyat u nākṇaken gārip terak nämo. Nämo, u momi tāktāk kādet nadāk bānepna-ken itak unitā tāk täyak. ^{18k} Unita bānep nadāk-nadākna bianken imaka täga kubä nämoinik itak yāṇ nadātāt. Imata, kādet tāgatāga u tākta gāripi nadāk täyat upänkan bureni pewä ahäktä täṇpawak tākan. ¹⁹ Unita imaka täga tākta nadāk täyat u nämo tāk täyat. Täng, imaka waki u tākta gāripi nämo nadāk täyat, ugānpän wari tāk täyat. ²⁰ Eruk, imaka nämo tākta nadāk täyat upän tāk täyat unita ṇode nadātāt; Kādet ude u nākṇa nämo tāk täyat. Nämo, u momi näk gānaṇ kābop it täyak unitā tāk täyak.

²¹ Unita nākṇa ṇode kaṇpän nadātāt; Kādet täga täṇpayän nadāk täyat-ken uken waki kādet unitā kādet täṇpipiṇ namik täyak. ²² Tängpäkan bānepnatā Anutu täṇo бага man iwatta gāripi nadāk täyat. ^{23l} Upänkan gupnatā бага mebāri kubä iwat täyak. Baga uwä bānepnatā бага u iwatta gārip nadāk täyak ukāt āmik tāk tākamān. Tängkan бага kubä uwä momi, gupna kudup topmāṇpän nepmāṇit täyak u. ²⁴ Wära, butewaki pähap! Bārāpi unitā näk täṇpewän wakinik täyat. Netātā waki täṇkentän namānpän bānep nadāk-nadāk biani kumän-kumän kādet-

^f 7:11 Stt 3:13; Hīb 3:13 ^g 7:12 1Ti 1:8 ^h 7:13 Rom 5:20 ⁱ 7:14 Sam 51:5; Jon 3:6

^j 7:15 Gal 5:17 ^k 7:18 Stt 6:5, 8:21 ^l 7:23 Gal 5:17; Jem 4:1, 1Pi 2:11

ken nämagurayän täyak u pewet? ^{25 m} Eruk nadätat! Anututä täñkentän namayän. U Ekäninin Jesu Kristo täño kumäk-kumäkita yänpän api täñkentän nameko unita Anutu bänep täga pähap iwet täyiwa!

Tänpäkañ ñode kañpän nadäk täyat; Näkñawä nadäk-nadäknatä Anutu täño man kädet iwatta nadäk täyat. Täñkañ bänep nadäk-nadäk biani näkken itak unitäwä momi täktäk kädetta watä epän täñ imikta nämagut täyak.

Munapik täño nadäk tawañ u jide?

8 ¹Eruk, man säkgämän kubä ñode täwetat; Ämawebe Jesu Kristo-kät kowat-kwasikorän tänpän it täkañ uwä Anututä momi täño kowata nämo api yämek. ^{2 n} U imata, Kristo Jesu terak irit kodaki Munapiktä nin kubäkubäta nimani unitä momi ba kumän-kumän tärek-täreki nämo unitäño kehäromi-ken nanik ketärenpän nipmañkuk. ^{3 o} Bureni, imaka бага mantä täga tänañi nämo u Anututä ini täñkuk. Bänep nadäk-nadäknin bianitä бага man täño kehäromi yäpmän äpäñjirän бага man uwä nin yäpätagakta kehäromi nämo. Upäñkañ Anututä iniken nanaki-inik momita yänpän momi äma nin täño gup iñam-dapun terak tewän äpuk. Tewän äpäñpän momi täktäk kädet äma bänepi-ken pätak unitäño kehäromi utpewän mañkuk. ^{4 p} Anututä ude täñkuko unita apiño nibäñjirän бага man täño jukuman siwoñi u kudup iwat morewani täk täkañ. Imata, apiño nin bänep nadäk-nadäk biani u gämori-ken nämo kuñat takamän. Nämo, Kudupi Munapik täño nadäk tawañ terak kuñat takamän.

⁵Unita nadäkañ? Äma bänep nadäk-nadäk biani iwaräntäk täkañ uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkañ. Täñ, äma Kudupi Munapik täño kädet iwaräntäk täkañ uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkañ. ^{6 q} Bureni, äma bänep nadäk-nadäk kädet bianitä peñ yäweränpän iwaräntäk täkañ uwä kumän-kumänta biñam täkañ uba. Täñ, äma Kudupi Munapik täño bänep nadäk-nadäk kädetta peñ yäweränpän iwaräntäk täkañ uwä irit tagata biñam tänpän bänep pidäm terak itkañ. ^{7 r} Mebäri ñodeta yäyat; Bänep nadäk-nadäk biani uwä Anutu täño iwan uba. Nadäk nadäk u Anutu täño бага man iwaräntäkta bitnäkinik täk täyak. Bureni-inik, u täga iwatnañi nämo. ⁸Nämoinik, ämawebe bänep nadäk-nadäk bianita juku pek täkañ uwä imaka kubä Anututä kañjirän tagawekta täga nämo täneñ.

^{9 s} Tänpäkañ Anutu täño Munapiktä in kubäkubäken bureni itak u tänpäwä bänep nadäk-nadäkin bianitä peñ täwerirän nämo iwat

^m 7:25 1Ko 15:57 ⁿ 8:2 Rom 7:23-24 ^o 8:3 Apos 13:38, 15:10; Plp 2:7; Hib 4:15

^p 8:4 Gal 5:16,25 ^q 8:6 Rom 6:21 ^r 8:7 Mat 12:34; Jon 8:43, 12:39; Jem 4:4

^s 8:9 1Ko 3:16, 12:3

tākaŋ. Nāmo, Munapiktā peŋ tāwerirān udegān iwat tākaŋ. Tāŋ, āma kubā Kristo tāŋo Munapiktā bānepi-ken nāmo itak u tāŋpāwā āma uwā Kristota biŋam nāmo tāyak. ^{10†} Tāŋpākaŋ momitā tāŋpewān gupnin kumākta biŋam tāk tāyak upāŋkaŋ Kristotā bānepnin-ken bureni irānā ninā āmawebe Anututā siwoŋi āmawebe yāŋ yāŋtāreŋ nimani itkamāŋ unita mājonintā irit kehāromita biŋam tākaŋ. ¹¹ In nadākaŋ; Anututā Jesu kumbukopāŋ āneŋi Munapiki tāŋo kehāromi terak awaŋ gānaŋ nanik wādāŋ tādotkuk. Eruk udegān, Munapik unitā inken irānā Anutu, Kristo kumbani-ken nanik wādāŋ tādotkuko unitā gupjin kumākta biŋam u Munapiki tāŋo kehāromi terak api tāŋkodak tāwek.

Munapik terak Anutu tāŋo nanakiye itkamāŋ

¹² Notnaye, mebāri unita nin kuŋat-kuŋat mebāri kubā pena ahākta yāŋ nimani. Uwā bānep nadāk-nadāk biani u iwatta nāmo yāyat. Nāmoinik. ^{13^u} Bānep biani tāŋo nadāk-nadāk waki unitāŋo kādet iwatpāŋā kumāŋ-kumāŋ tārek-tāreki nāmo unita biŋam api tāneŋ. Upāŋkaŋ Munapiktā kehāromi tamiŋirān gupjin tāŋo kuŋat-kuŋat waki u utpewā maŋpānā, eruk irit burenita biŋam tāŋpeŋ api kuŋatneŋ. ¹⁴ U imata, āmawebe Anutu tāŋo Munapiktā irit kuŋat-kuŋat tāga yāwoŋārek tāyak uwā Anutu tāŋo nanak āmawebeniye bureni. ^{15^v} Tāŋpāŋ apiŋo Anutu iŋamiken kuŋat tākamāŋ. Upāŋkaŋ Munapik, Anututā nimiŋkuko unitā tāŋpewān in epān watā āma jopi, Anutu iŋamiken umun terak kuŋat tākaŋ ude nāmo itkaŋ. Nāmoinik! Munapiktā tāŋpewān Anututā nimpāŋ towiwani nanakiye bureni-inik itkaŋ Munapik tāŋo kehāromi terak nin Anututa gāripi-inik nadāŋpāŋ Nan! Nan! yāŋ iwet tākamāŋ.

^{16^w} Tāŋpāŋ Munapiktā ini-tāgān mājonin tāŋkentāŋirān bureni-inik ŋode nadāk tākamāŋ; Nin Anutu tāŋo nanakiye bureni itkamāŋ. ^{17^x} Eruk, Anutu tāŋo nanakiye bureni ude itkamāŋ u tāŋpāwā imaka tāgatāga Anututā ninta biŋam peŋ nimiŋkuko u api yāpne. Imaka tāgatāga u notninpak Kristo-kāt penta api yāpne. Upāŋkaŋ intājukun, Jesutā komi nadāŋkuko u morāki nintā nadānayāŋ tākamāŋ uwā, eruk kāmiwā ukāt wāpnin biŋam ikek ba irit tāgagāmān u tāga api yāpne.

Kāmi wāpnin biŋam ikek irit tāŋo man

^{18^y} Wāpnin biŋam ikek irit tāga kāmi kwawak ahāŋ nimayāŋ tāyak u tāgagāmān-inik kubā. Unita komi apiŋo nadāk tākamāŋ unita nadāŋjira jopi kubā tāk tāyak. ^{19^z} Bureni-inik! Anututā nanakiye bureni kwawak pewān ahākta kadāni peŋkuk. Tāŋpākaŋ kadāni u bārāŋeŋ ahāwānpāŋ kwawak kāna yāŋkaŋ imaka imaka kumān-tagān Anututā tāŋ-peŋkuko

[†] 8:10 Gal 2:20; Efe 3:17, 1Pi 4:6 ^u 8:13 Gal 6:8; Kol 3:5 ^v 8:15 2Ti 1:7; Mak 14:36

^w 8:16 2Ko 1:22 ^x 8:17 Gal 4:5-7; Rev 21:7 ^y 8:18 Rom 5:2, 2Ko 4:17 ^z 8:19 Kol 3:4

u dapun käronj täj itkañ. ^{20 a} U imata, imaka kuduptagän Anututä täj-peñkuko u pengän-inik säkgämän itkuñopäñ Anututä täjpewän gapuntañ moreñkuño itkañ. U ini nadäñpäñ nämo; Anututä ini imaka säkgämän-inik kubäta kañ itsämbut yäñpäñ täjpewän ude täjkuñ. ^{21 b} Eruk nadäk tawañ Anututä peñ yäminkuko uwä ñode; Apiño imaka pewän ahäwani kuduptagän käbäñ tañpäñ pärakta biñam täkañ u täñkentäñ yämiñirän tägañpäñ Anutu täño nanak ämawebeniye ninkät säkgämän-inik, bänep pidäm terakgän api itne.

²² Bureni, imaka imaka kudup Anututä täj-peñkuko u komi, webetä nanak bäyanayäñ nadäk täkañ ude nadäñkañ kähän yäñ yäpmäñ äbäñ itkañ yäñ nadäkamäñ. ^{23 c} Täñpäkañ imaka unitägän nämo, nin imaka udegän täk takamäñ. Anututä Kudupi Munapikpäñ iron intäjukunta ude täj nimiñkukopäñ apiño moräki pat nimitak u yäpna yäñkañ bänepnintä komi nadäñkañ yäñkähän-kähän yäñ itkamäñ. Nin Anututä Nanak ämawebenaye yäñ kwawa yäñahäñpäñ komegup täño bäräpi-ken nanik ketäreñ nimikta itsämäñkañ dapun käronj täj itkamäñ. ^{24 d} Imaka tägagämän u kämi nimikta Anututä nin inita biñam nimagutkuk. Upäñkañ imaka kämi yäpmäkta yäwani u apiño käbop itak. Täñ, unitä käbop nämo ireko uwä u yäpmäkta imata itsämne? Nämo, imaka ketnintä iñirani udewanita nämo itsämäk takamäñ. ²⁵ Upäñkañ imaka tägagämän käbop itak u bureni api yäpne yäñ nadäkinik takamäñ unita bänepnin täñkehärom tañpäñ kwikinik itsämäñ itkamäñ.

²⁶ Täñkañ ugän nämo. Nin kehäromi nitek nämo iritna Kudupi Munapiktä täñkentäñ nimik täyak. Täñkañ Anutu-ken imaka unita yäñapine yäñ nämo nadäñkañ jop bänepnin-kengän nadäñ bäräp täñitna Munapiktä bänep nadäñ bäräpnin u yäpmäñkañ Anutu-ken butewaki man, ämatä täga yäñahäñañ nämo, uterak yäñahäñ nimik täyak. ^{27 e} Ude täñirän Anutu, äma täño bänep kañpäñ nadäwanitä Kudupi Munapik täño nadäk u kawän tägak täyak. U imata, Munapiktä Anutu täño nadäk ugän iwatpäñ Anutu täño kudupi ämawebeniye nin täñkentäñ nimikta Anutu-ken yäñapik man yäk täyak.

Anutu täño bänep iron u täñpipinañi nämo

^{28 f} Unita nin nadäkamäñ; Ämawebe Anututa gäripi nadäk täkañ, ämawebe Anututä iniken gärip terak yämagut päbä yepmañpani u jop yabäñ äwaräkuk nämo täk täyak. Nämoinik, Anututä ini täjpewän imaka kudup ahäñ yämik täkañ u täñkentäñ yämikta ude täk täyak. ^{29 g} U imata, kunum kenta kome nämo pewän ahäñkumän-ken uken Anututä iniken ämawebeniye u nadäñ yäminkuk. Täñkañ ämawebe u

^a 8:20 Stt 3:17-19 ^b 8:21 2Pi 3:13, 1Jo 3:2 ^c 8:23 2Ko 5:2-4; Gal 5:5 ^d 8:24 2Ko 5:7

^e 8:27 Sam 139:1, 1Ko 4:5 ^f 8:28 Efe 1:11 ^g 8:29 Kol 1:18; Hib 1:6

Nanaki unitäjo täktäk udegän tänpəŋ kuŋatta iwoyänpəŋ yepmaŋkuk. Ude täŋkuko unita nanak ämawebe mäyap irirä Jesutä u bämopi-ken noripaki intäjukun ahäwani ude it yämiŋkukotä it täyak. ³⁰ Tänpəŋ ämawebe yäput pəŋpəŋ inita iwoyäŋkuko u yämagut päbä yepmaŋpəŋ siwoŋi ämawebenaye yäŋ yäntäreŋ yämiŋkuk. Täŋkaŋ ämawebe siwoŋi ämawebenaye yäŋ yäntäreŋ yämiŋkuko unitä irit täga kaŋ-ahäneŋta iniken wäpi biŋam yäniŋ kireŋkuk.

^{31 h} Tänpäkaŋ Anututä ude täk täyak unita jide yäne? Anututä täŋkentäŋ nimiŋirän netätä iwan täŋ nimiŋpəŋ täga tänpəŋ waneŋ? Kubätä täga nämo! ^{32 i} Anututä kudän inide kubä täŋ nimiŋkuko u nämo nadäkaŋ? U nin kudup täŋkentäktä iniken nanaki-inik u nämo iyap taŋpəŋ iniŋ kireŋpewän äpuko unita ŋode bureni täŋ nimek; U oraŋ nimiŋpəŋ nanaki nimiŋkuko ukät imaka kudup bureni-inik api nimek! ^{33 j} Unita Anututä ämawebe inita iwoyäŋkuko u man käbeyä-ken mominita yänpəŋ netätä äma uwä siwoŋi nämo yäŋ täga yäntäreŋ yämek? Ude nämo! Anututä ini ämawebe unita siwoŋi ämawebe yäŋ yäntäreŋ yämiŋkuko unita täga nämo! ^{34 k} Ba netätä Anutu täŋo kudupi ämawebe u geŋita biŋam täŋput yäŋ yäntäreŋ yämek? Kubätä täga nämo! Imata, Kristo Jesu ninta yänpəŋ kumbuk. Täŋkaŋ kumbani-ken nanik yäpməŋ pəŋaku kodak tewani unitä apiŋowä Anutu nan keri bure käda itkaŋ nin täŋkentäŋ nimikta iwet yabäk täyak unita ude täga nämo. ³⁵ Eruk Kristotä nadəŋ nimikinik täk täyak upəŋ imataken kubätä täga duŋ-wəŋpəŋ nipmaŋirän Kristo u inigän nin niningän api itne? Nadəŋ-bärəp ba komi nadənero unitä täga duŋ-wəŋpəŋ nipmaŋpek? Ba Jesuta yänpəŋ ämatä waki täŋ nimineŋo ba nakta jop irit unitä täga? Ba jäwäri-inik itne ba umuri gənaŋ itnero unitä täga täŋpek? Ba ämatä kuməŋ-kuməŋ nidəpnayəŋ täneŋo unitä täga duŋ-wəŋpəŋ nipmaŋpek? Nämoinik! ^{36 l} Bureni, Anutu täŋo man kudäntä imaka bärəpi udewani ahəŋ nimik täkaŋ unita ŋode yəŋahətak;

Nin gəkŋo ämawebekaye itkaməŋ unita kadäni kadäni ninken nanik mäyap nidəpmäk täkaŋ.

Ba nibəŋirä tom nakta dəpmäk täkaŋ ude täk täkaməŋ. Sam 44:22

^{37 m} Upəŋkaŋ Jesu iron pähap täŋ nimiŋkuko unitä täŋkentäŋ nimiŋirän bärəpi u ba u ahəŋ nimik täkaŋ unitä bənep nadək-nadəkŋin täga nämo tänpəŋ waneŋ. Nämoinik! Nin iwan u kudup irepmit-inik täk täkaməŋ. ³⁸⁻³⁹ Unita nadəkinik ŋode täyat; Imaka kubätä Anututä ninta nadəŋ nimikinik täk täyak u täga ukät-pipinaŋi nämo. Nämoinik!

^h 8:31 Sam 118:6 ⁱ 8:32 Jon 3:16 ^j 8:33 Ais 50:8 ^k 8:34 Sam 110:1; Apos 7:55-56, 1Jo 2:1 ^l 8:36 2Ko 4:11 ^m 8:37 Jon 16:33

Anututä nadäñ nimikinik täñpäj Ekäninin Jesu Kristo niminkuko unita kumäj-kumäj ba irit, aņero ba mäjö wära kehäromi nitek u, imaka apiņode ahäj nimik täkañ ba imaka kämi ahäktä yäwani u, ba imaka imaka kehäromi nitek u, ba imaka kunum terak nanik ba kome gänañ nanik ba imaka ätu kome pähap terak ittäj kukañ, imaka udewani unitä Anututä ninta nadäñ nimikinik täk täyak u täga teņpipinañi nāmo.

Poltä iniken äbotta butewaki pähap nadäñkuk

9 ¹⁻² Notnaye, ñode täwera nadäwut; Juda ämawebenaye unita yäñpäj näk kadäni kadäni bänepnatä butewaki nadäwätäk pähap bumta täk täyat. U jop nāmo yäyat. Nāmo, näk Kristo täño äma unita manna u bureni-inik yäj nadäwut. Ba Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäkna kañ-iwarirän unita bänepnatä näk man bureni täwetat yäj nadätat. ³ Butewaki! Näk jide täñpäj nägät moräknaye, Isrel ämawebe äbot u täñkentäj yämiñira Kristota biñam kañ täneñ? Kristota biñam täñput yäñpäj bänepna kädap ijik täyak u ñode; Anutu täño kokwawak näkä terak ärowänkañ Kristo täño iwan äworeñpäj guñ ude irira Isrel ämawebenayetä näkño kome kañ yäput! yäj nadäk täyat. ⁴ Isrel ämawebe uwä äbot jopi nāmo, Anututä nanak ämawebenaye yäñpäj iwoyäñpäj yepmañkuk. Ude täñkañ Ekänitä iniken mebäri yäñhähñpäj yäwetkuk. Täñpäj ämawebe ukät topmäk-topmäk kubägan täñpäj бага man yämiñpäj Anutu iniñoret kädet siwoñi u yäwetpäj yäwoñärenkuk. Täñkañ imaka säkgämän säkgämän täñ yämikta yäñkehäromtak man yäwetkuk. ⁵ Täñpäkañ äbot uwä oranin wäpi biñam ikek bian itkuño unitäño äbekiye oraniye. Kristo uwä komegup ikek uken naniktä ahäñkuk. Uwä Anutu bureni-inik, imaka kuduhtagän täño intäjukun irirän wäpi biñam tärek-täreki nāmo iniñoret täkäna! U Bureni!

⁶ Täñpäkañ apiño Isrel äbot u äbot gägäni kubä ude itkañ unita ñode täga yäne ba nāmo? Anututä yäñkehäromtak man bian yäwetkuko uken bureni nāmo pewän ahäñkuk? Nāmo, udetä nāmo yäyat! Imata, Isrel ämawebe, Jekop täño tawañken nanik päke u kuduhtagän Anutu täño nanakiye bureni, inita biñam itta yäwani nāmo. ⁷ Ba udegän, Abraham täño äbotken nanik u kudup u Abraham täño oraniye bureni ude nāmo itkañ. Nāmo, Abraham täño oraniye mäyap upäñkañ Anututä Abraham ñode iwetkuk; Yäñkehärom tañkuro ude, orañkaye ahänayäj täkañ u yäpmäj daniñpäj nanaka Aisak täño tawañ terak nanik u yabäwa orañkaye bureni api täneñ. ⁸ Täñpäkañ man unitä mebäri ñode niwoñäretak; Ämawebe Abraham täño tawañken nanik u kudup Anutu täño oraniye bureni-inik ude nāmo itkañ. Nāmo, oraniye bureni-inik uwä

ⁿ 9:3 Kis 32:32 ^o 9:4 Kis 4:22; Lo 7:6, 14:1-2 ^p 9:5 Mat 1:1-16; Jon 1:1; Rom 1:25

^q 9:6 Nam 23:19; Rom 2:28 ^r 9:7 Stt 21:12 ^s 9:8 Gal 4:23

Anututä yänkehäromtak man Abraham iwetkuko uterak ahänkuŋo ugän. ^{9^t} Eruk Anututä Abraham yänkehäromtak man iwetkuko u ŋode; Kadäni näkä nadätat-ken uken Sara nanak bāyaŋpāŋ injirirän āneŋi api ābet yāŋ iwetkuk.

^{10^u} Tāŋpākaŋ ugän nāmo. Rebeka imaka, nanak yarä bāyaŋkuk. Tāŋpāŋ nanak yarä bāyaŋkuko u nani Aisak, oranin pähap u kubägän. ^{11-12^v} Tāŋpākaŋ Anutu iniken gārip kadāni kadāni iwatpāŋ tāk täyak udegän iwatpāŋ āma inita biŋam yāpmāŋ daniŋpāŋ yepmak täyak. Āmawebe epän tāktāki terak nāmo yāpmāŋ danik täyak. Nāmo, ini-tägän āma yāpmāŋ daniŋpāŋ iwoyāk täyak. Unita nanak yarä u kädet waki ba täga nāmo tāŋkaŋ Rebeka koki-ken pen irirän Anututä Rebeka ŋode iwetkuk;

*Nanak intājukun nanik uwä mäden nanik tāŋo epän watä āmani ude
api irek yāŋ iwetkuk.* Stt 25:23

^{13^w} Unita Anutu tāŋo mantä ŋode yāyak;

*Näk monāni Jekopta nadāŋ imikinik tāŋkaŋ tuāni Isota mädē ut
imīŋkut.* Mal 1:2,3

¹⁴ Unita jide yāne? Anututä ude tāk täyak uwä kädet siwoŋi nāmo tāk täyak? Ude nāmo! ¹⁵ Unita Anututä Moses ŋode iwetkuk;

*Näkä āma kubāta bānep iron tāŋ imayāŋ nadāŋpāŋä u bureni tāŋ imet.
Ba āma kubāta butewaki nadāŋ imayāŋ nadāŋpāŋä u butewaki nadāŋ
imīŋpāŋ oraŋ imet.* Kis 33:19

^{16^x} Unita ŋode nadāna; Anututä āma tāŋo gārip ba unitāŋo tāktāk terak nāmo yāpmāŋ daniŋpāŋ yepmak täyak. Nāmo, Anututä iniken nadāk-gārip tawaŋ uterak iwatpāŋ kubā kaŋ-korekta nadāŋpāŋä udegän tāk täyak. ^{17^y} Unitāŋo wārani kubā Anutu tāŋo man kudän tāwani terak pätak u ŋode; Anututä Isip kome tāŋo intājukun āma Fero ŋode iwetkuk; Mebāri ŋode unita nadāŋ gamiŋira intājukun āma wāp biŋam yāpmāŋpāŋ itan; Gākä terak kehāromina kwawak pewa ahānjirän biŋam nadāŋpāŋ āmawebe wāpna biŋam komeni komeni api yāŋahāŋ yāpmāŋ kuneŋ yāk. ^{18^z} Unita manbiŋam unitä ŋode niwoŋāretak; Anututä āma kubā kaŋ-korekta nadāŋpāŋä u udegän tāŋ imek. Tāŋkaŋ Anututä āma kubā bānep nadāk-nadāki tāŋpipiŋ imayāŋ nadāŋpāŋä iniken nadāk-gārip ugän iwatpāŋ udegän tāŋpek.

^t 9:9 Stt 18:14 ^u 9:10 Stt 25:21 ^v 9:12 Stt 25:23 ^w 9:13 Mal 1:2-3 ^x 9:16 Efe 2:8

^y 9:17 Kis 9:16 ^z 9:18 Kis 4:21, 9:12; Kis 14:4

¹⁹Tānpākaŋ in kubätä man u nadānpāŋ ŋode kāwep nāwerek; Netätä täga kehārom taŋpāŋ Anutu täŋo nadāk-gārip tawaŋ u täga irepmirek? Täga nāmo upāŋ imata āma nin ātu momininta kokwawak nadāŋ nimik täyak? Anutu ude uwā siwoŋi nāmo tāk täyak yāŋ nāwerek. ^{20a} Tānpākaŋ yānyabāk udewani āmatä täga yānaŋi nāmo. Gāk āma jidewani unita Anutu ude goret täyan yāŋ iweren? Ude yāweno u ŋode bumik; Kābotinik kubätä āma u tāŋpeko u ŋode täga iwerek? Gāk imata nāk goret ude tāt? ^{21b} Ude nāmo! Āma kābot tāŋpani kubätä iniken gārip iwatpāŋ gāŋ yāpmānpāŋ kābotinik yarä tāŋpek. Kubä säkgāmān, āŋnak-āŋnak tākta. Tāŋkaŋ kubāwä jiraŋ pekta tāŋpek. Ude tāŋpeko unita goret täyak yāŋ täga yāwen? Nāmoinik!

²²Tānpākaŋ Anututä tāŋkuko u udewanigān. U iniken kokwawak kwawak pewa ahānjirān kehāromina kaŋpāŋ nadāwut yānpāŋ ŋode tāŋkuk; Kābot kokwawaki yāpmākta biŋam tākaŋ uwā bārāŋeŋ tānpān wanaŋipāŋ kadāni karoŋi kehārom taŋpāŋ kwikinik it yāpmāŋ ābuk. ^{23c} Tānpākaŋ udegān, iniken bānep iron tāgagāmān-inik u kwawak pewān ahākta kābot butewakini yāpmākta biŋam tākaŋ uterak ironi u piŋ yābatkuk. Tānpāŋ āmawebe uwā irit täga, wāp biŋam ikek u yāmikta bian yāpmāŋ daniŋpāŋ yepmaŋkuk. ²⁴Tāgagāmān kubä! Āmawebe u uwā nin Anututä ini nimagutkuko u. Tāŋkaŋ āmawebe nin Juda ābotken nanik ugān nāmo, guŋ ābotken nanik imaka, bok nimagutkuk. ²⁵Unita guŋ ābotta nadānpāŋ Anututä profet Hosea meni-ken ŋode yāŋahāŋkuk;

Nāk āmawebe nākŋo ābotken nanik nāmopāŋ Nākŋo āmawebenaye yāŋ api yāweret.

Ude tāŋkaŋ āmawebe nadāŋ yāmikinik nāmo tāŋkuro unita bānepna gāmāni yāŋ api yāweret. Hos 2:23

²⁶*Tānpākaŋ bian āma ābot u Nākŋo ābot nāmo yāŋ yāwetkut. Eruk kome ude yāwetkut-ken ukengān ŋode api yāweret; In Anutu irit mähemi nākŋo nanaknaye yāŋ api yāweret.* Hos 1:10

²⁷Tānpākaŋ Aisaiatä udegān Isrel āmawebeta nadānpāŋ man ŋode yāŋahāŋkuk;

Isrel āmawebe māyap, mobä jiraŋ ume terak nanik ude ahāŋ uyinayāŋ täŋo upāŋkaŋ uken nanik yarä-gānpāŋ api yāmaguret.

²⁸*U imata, Ekānitä komen āmawebe manken yepmaŋpāŋ bārāŋeŋ api tāŋpān waŋ moreneŋ.* Ais 10:22,23

²⁹Tānpākaŋ unitagān yānpāŋ Aisaiatä man kubä pen ŋode yākgān tāŋkuk;

^a 9:20 Ais 29:16, 45:9 ^b 9:21 Jer 18:6 ^c 9:23 Rom 8:29; Efe 1:3-12

*Ekäni kehäromi mähemitä ämawebe yerita yänpäj yarägän nämö
yepmaṅkuk yäwänä Sodom Gomora paot moreṅkuṅo ude paot
morenam.*

Ais 1:9

Isrel äbottä Anutu mäde ut imiṅkuṅ

30^d Eruk man päke ṇonitäṅo mebäri jide? U ṇode; Äma guṅ äbotken nanik Anutu iṅamiken siwoṅi itta epäni nämö täṅpanipäj Anututä siwoṅi ämawebe yäj yäṅtäreṅ yämiṅkuk. Yäṅtäreṅ yämiṅkuko uwä nadäkiniki unitagän yänpäj. 31^e Täṅ, Isrel ämawebe uwä Anutu iṅamiken siwoṅi ämawebe itta komi epän terak Moses täṅo бага man iwatna yäkṇat täṅpä waṅkuṅ. 32^f Mebäri ṇodeta täṅpä waṅkuṅ; U Anututä yäpän-siwoṅ tawäpäj yepmaṅpekta nadäkiniki Anutu terak nämö peṅkuṅ. Nämö, iniken komi epäni uterak Anutu iṅamiken siwoṅi ämawebe api itne yäj nadäṅkuṅ. Butewaki, u mobä pähap uterak jänani yäputkaṅ maṅkuṅo bumik. 33^g Mobä unita Anutu täṅo man kudän täwani kubä ṇode pätak;

*Nadäkaṅ? Näk mobä kubä ämatä jänani yäputta Jerusalem komeken
peṅkut. Uterak jänani yäputkaṅ api maṅdäpneṅ yäk.*

*Täṅpäkaṅ äma kubätä unita nadäkinik täṅpayäj täko uwä nadäkiniki
täṅo bureni yäpmäкта pära nämö api täṅpek.* *Ais 8:14, 28:16*

10 1 Unitä notnaye, näk bureni ṇode täwera nadäwut; Juda ämawebe, näkṇaken äbotnaye uwä Anututa biṅam kaṅ irut yänpäj bänepna kädäp ijiṇirän Anutu-ken yäṅapik man yäk täyat. 2 Unitäṅo täktäki u nadäkinik täyat. U Anutu iwatta epäni taṅi täk täkaṅ upäṅkaṅ kädet Anututä gäripi bureni nadäk täyak u nämö nadäwä tärek täkaṅ. 3 Anututä kädet iwatpäj siwoṅi ämawebe yäj yäṅtäreṅ nimik täyak u nämö nadäwä tärewäkaṅ iniken kehäromi terak Anutu iṅamiken siwoṅi ämawebe itta epäni täṅpāj kuṇatkuṅ. Täṅkaṅ kädet Anututä iwatpäj ämawebeta siwoṅi ämawebe yäj yäṅtäreṅ yämik täyak u mäde ut imiṅkuṅ. 4^h Kädet uwä Kristo. Kristotä äbänpäj бага man terak Anutu iṅamiken siwoṅi irit täṅo kädet u däpmäj täreṅpāj kädet kodaki kubä pewän ahäṅkuk. Uwä ṇode; Ämawebe nadäṅ imikinik täk täkaṅ u kudup Anututä siwoṅi ämawebe yäj yäṅtäreṅ yämik täyak.

Kuduptagän Anututa biṅam täga tänaṅi

5ⁱ Täṅpäkaṅ бага man iwatpāj Anutu iṅamiken siwoṅi irit kädetta Mosestä ṇode kudän täṅkuk; Äma kubätä jukuman бага man terak pätak u iwarayäj täko uwä бага uterak irit kehäromita biṅam api täṅpek. 6^j Mosestä бага man iwat-iwatta ude yäṅkukopāj nadäkinik kädet

^d 9:30 Rom 10:20 ^e 9:31 Rom 10:2-3 ^f 9:32 Ais 8:14 ^g 9:33 1Pi 2:6; Rom 10:11

^h 10:4 Mat 5:17; Jon 3:18 ⁱ 10:5 Rom 7:10; Gal 3:12 ^j 10:6 Lo 30:12-14

iwatpāṅ Anutu iṇamiken siwoṇi itta man kubā ṇode pātak; Injin-tāgān ṇode yāneṇta; Kunum gānaṇ netātā tāga āronpāṅ Kristo imagut yāpmāṇ āpek? Ude nāmo yāneṇ! U āpuko uba! ⁷Ba ṇode imaka yāneṇta; Netātā kumbani yotpārare-ken tāga āpmonpāṅ Kristo kumbani-ken nanik imagut yāpmāṇ abek? Ude imaka, nāmo yāneṇ. U akuṇkuko uba!

⁸Ude nāmo, man unitāṇo kukṇini u ṇode kudān tāwani; Anutu tāṇo man u dubinjin-ken itak. U mejin-ken ba bāneppjin-ken itak u. Tānpākaṇ man uwā nadākinik pewā ahāk-ahāk man bureni nintā yāṇahāk tākamāṇ ubayāṇ.

⁹Bureni, mejintā Jesu u Ekāninin yāṇ yāṇahāṇjit, bāneppjintā Anututā Jesu kumbani-ken nanik yāpmāṇ akuṇkuko unita nadākinik tāṇ imiṇirā Anututā ini api tāmagurek. ¹⁰U imata, bānepnintā Jesuta nadākinik tāṇitna Anututā siwoṇi āmawebe yāṇ yāṇtāreṇ nimik tāyak, ba menintā nadākiniknin u yāṇahāṇitna inita biṇam nimagut tāyak. ¹¹^k Man unita Anutu tāṇo man mujiṇi kubā ṇode kudān tāwani; Āma kubātā unita nadākinik tāṇpayāṇ tāko uwā nadākiniki tāṇo bureni yāpmākta pāra nāmo api tāṇpek. ¹²^l Tānpākaṇ man unitā āmawebe ābot terak nāmo yāpmāṇ danik tāyak. Juda ābotken nanik ba guṇ ābotken nanik u tāgagān. Ekāni kubā unitāgān āmawebe kuduptagān tāṇo Ekāni. Unita āmawebe netātā Ekāni tāṇkentāṇ nimi yāṇ yāṇpāṇ yāṇapik tākaṇ unita iron sākgāmān tāṇ yāmik tāyak. ¹³^m Unitawā Anutu tāṇo mantā bureni ṇode yāṇahātak; Netātā Ekāni tāṇkentāṇ nam yāṇpāṇ gera yāk tākaṇ uwā Ekānitā inita biṇam api yāmagurek.

¹⁴Upāṇkaṇ Ekānita nadākinik nāmo tāneṇo uwā jide tāṇpāṇ tāṇkentākta gera yāneṇ? Ba unitāṇo manbiṇam nāmo nadāneṇo u jide tāṇpāṇ Ekānita nadākinik tāneṇ? Ba āma kubātā manbiṇam u nāmo yāṇahāweko uwā jide tāṇpāṇ manbiṇam u nadāneṇ? ¹⁵ⁿ Ba manbiṇam yāṇahākta āma kubā nāmo tewā kweko uwā netātā manbiṇam yāṇahāṇirān nadāneṇ? Tānpākaṇ manbiṇam yāṇahāwani unita Anutu tāṇo man ṇode kudān tāwani; Āma manbiṇam tāgagāmān yāpmāṇ ābāk tākaṇ unitāṇo kuroṇi sākgāmān yāṇ yāwut!

¹⁶^o Upāṇkaṇ waki! Juda āmawebe kuduptā Manbiṇam Tāga u nāmo iyap tanpāṇ iṇitkuṇ, kubākubā-tāgān. Unita Aisaiatā ṇode yāṇkuk; Ekāni, manbiṇam yāṇahāṇitna netātā nadāwān bureni tāṇkuk? ¹⁷^p Unita nadākinik burenita ṇode yāna; Manbiṇam yāṇahāṇirā nadāk tākaṇ unitā nadākinik pewān ahāk tākaṇ. Tāṇkaṇ manbiṇam jopi kubā nāmo, Kristo tāṇo manbiṇam u. ¹⁸Upāṇkaṇ Juda āma u jide? Manbiṇam uwā nāmo kāwep nadāṇkuṇ? Nāmo, u nadāṇkuṇ! Anutu tāṇo mantā unita ṇode yāyak;

Mani kotāktā komeni komeni kuṇarirān āmawebe kuduptagān nadāṇkuṇ.

Sam 19:4

^k 10:11 Rom 9:33 ^l 10:12 Apos 15:9 ^m 10:13 Jol 2:32 ⁿ 10:15 Ais 52:7

^o 10:16 Ais 53:1; Jon 12:38 ^p 10:17 Jon 17:20

¹⁹Eruk, näkŋo yän̄yabäk kubä pen ŋode; Isrel ämawebe uwä guŋ ämawebetä komeni yäpmänpän Anututa biŋam api täneŋ yän̄ nämo käwep nadänkuŋ? Nämo, u nadänkuŋ! Unita bianä Anututä Moses meni-ken ŋode yän̄kuk;

Juda äbottä näkken äneŋi äbut yän̄ nadännpän ämawebe äbot nämo tänpäni, guŋ äbot kubäta iron api täŋ yämet yäk.

Ude täŋira Juda äbottä kaŋkaŋ bänepi wawäpän ninta täŋ niminan̄i yän̄ api nadäneŋ.

Lo 32:21

²⁰Tänpäkaŋ Moses täŋo man u yän̄-kentännpän Aisaiatä kwawakinik ŋode yän̄ahän̄kuk;

Äma näka nämo yän̄-wäyäkŋewani u ahän̄ yämiŋnpän yämagurira nabän̄kuŋ.

Ais 65:1

²¹Tänpäkaŋ Isrel ämawebeta yän̄pän Anututä ŋode yäkgän täŋkuk;

Ämawebe gwäki täpäni ärowani täŋ namik täkaŋ u yämagutta kepma käron̄ ket kewatkaŋ it täyat.

Ais 65:2

Anututä Juda äbot kudup nämo yepmaŋkuk

11 ^{1a} Unita jide nadäkaŋ? Anututä iniken ämawebeniye mäde ut yämiŋkuk? Nämo inik! Näk imaka, Isrel äma ba Abraham täŋo nägät moräk kubä. Näk Benjamin täŋo äbotken nanik unita Anututä Isrel ämawebe kuduptagän mäde ut yämiŋkuk yän̄ täga nämo yäne. ² Unita ŋode yäwa; Ämawebe äbot nämo ahän̄irä Anututä inita biŋam yän̄pän iwoyäwani unita mäde nämo inik ut yämiŋkuk. Jide? In Anutu täŋo man kudän terak Elaija täŋo manbiŋam unita nämo nadäkaŋ? Elaija uwä Isrel ämawebe manken yepmakta yän̄pän Anutu-ken ŋode yän̄apiŋkuk; ³ Ekäni, ämawebe ŋo gäkŋo profetkaye däpmän̄-pewä kumbäpän alta ganiŋ oretta tänpäni u kudup wärämut tänpä kuŋkuŋ. Täŋkuŋo profet morek-morek näk imaka, kumän̄-kumän̄ nutnayän̄ epäni täkaŋ. ^{4s} Ude yän̄irän̄ Anututä kowata jide iwetkuk? Ŋode iwetkuk; Ude nämo! Ämawebe 7,000 ude näkŋata biŋam iwoyän̄ira uwä anutu jopi Bal unita gukut imäpmok nämo täŋ imik täkaŋ yäk. Gäk kubägän nämo yän̄ iwetkuk. ^{5t} Eruk, u udegän kadäni ŋoken Juda äbot päke u gänaŋ nanik äbot täpuri Anututä ironita yän̄pän inita biŋam iwoyän̄kuko itkaŋ. ^{6u} Ämawebe iwoyän̄kuko uwä, iniken iron terakgän iwoyän̄kuk, ämawebe

^a 11:1 1Sml 12:22; Sam 94:14; Plp 3:5 ^r 11:3 2Kn 19:10,14 ^s 11:4 1Kn 19:18

^t 11:5 Rom 9:27 ^u 11:6 Gal 3:18

unitäŋo täktäkita yänpän nämo. Nämo, täktäkita yänpän iwoyänkuko yäwänäku iron täŋkuko uwä iron bureni nämo yän nadäktäkäne.

^{7v} Unita ŋode yäna; Isrel ämawebetä Anutu inamiken siwoŋi itta pipiri pähap täŋkuŋopän tänpä waŋkuŋ. Upänkaŋ äbot uken nanik Anututä iwoyänkuko u imaka bureni u kaŋ-ahänkuŋ. Tänpäkaŋ ätu päke uwä Anututä iniken mani u nadäka bänep nadäk-nadäki tänpipinŋkuk. ⁸ Unita ŋode kudän täwani;

Anututä bänep nadäk-nadäki tänpän guŋ täŋkuŋ.

Ais 29:10

Täŋkaŋ dapuri tänpipinŋpän jukuni yäpurän guŋ tawäpän yepmaŋkuko it yäpmän abäkaŋ.

Lo 29:4

^{9w} Tänpäkaŋ unitagän Devittä ŋode yäkgän täŋkuk;

Ärawa äŋnak-äŋnakitä buŋeptä-yän däpmänirän komi kaŋ nadäwut. Bureni, äŋnak-äŋnakitä momi-ken yepmaŋpänkaŋ kowata kaŋ yäput yäk.

¹⁰ Täŋkaŋ dapuri tänpewän bipmän utpän bäräpitä kotaŋ yäwarirän mädeni kaŋ muget yäpmän kut.

Sam 69:22,23

Anututä guŋ äbot yämagutta man

^{11x} Man ude pätak unita jide? Isrel ämawebetä Jesu mäde ut iminŋpän maŋkuŋo u maŋpän makinik täŋkuŋ ba nämo? Nämo, ini wakiwaki täŋkuŋo unita Anutu täŋo yäpätägak epän bureni guŋ äbotken ahänkuk. U ahänkuko uwä mebäri ŋodeta; Isrel äbottä ninta täŋ niminanŋi täŋkuk yän nadänŋpän äneŋi Anutu-ken äbähta Anututä guŋ äbot yämagutkuk. ¹² U kawut! Isrel äbot täŋo wakiwaki unitä tänpewän imaka tägagämän kubä komen ämawebe kudupta ahän yämiŋkuk. Bureni, iron Isrel äbottä mäde ut iminŋkuŋo unitä guŋ äbotken nanikta täŋkentäk pähap ahänkuk. Eruk, Isrel täŋo wakini terak imaka tägagämän kubä ahänkukopän Juda äma äneŋi bänepi äyänutpän Anutu-ken kukta yäwani u kudup Anututa biŋam tänayän täkaŋ-ken uken Anututä iron pähap jidewani upän api pewän ahäwek?

¹³ Eruk, guŋ äbotken nanik nadäkinik tänpäni, in man ŋo täwera nadäwut; Anututä guŋ äbot täŋo aposoro ude itta yänpän nanin kireŋkuko unita nadäwa ärowani tänpäpän oretoret täyat. ¹⁴ Guŋ äbot inken epän ude tänpapän nägät moräknaye ätutä kaŋkaŋ koki wawäpän bänepi äyänutpän Anututa biŋam kaŋ tänpäpän yän nadätat. ¹⁵ Täŋ, Anututä ämawebe äbot u mäde ut yämiŋkuk-ken uken ämawebe gägäni Anutu täŋo iwan ude itkuŋopän Anututä inikät bänep kubägän itta

^v 11:7 Rom 9:31 ^w 11:9 Sam 35:8 ^x 11:11 Apos 13:46; Rom 10:19

yāmagutkuk. Tānpākaŋ Anututā Juda ābot u āneŋi not tāŋ yāmayāŋ tāko unita jide yāwet? U tāgagāmān-inik kubā, kumbanitā kodak taŋpāŋ āneŋi akuneŋo ude bumik. ¹⁶^y Unita man wārani kubā ŋode tāwera nadāwut; Ketem intājukun nanik epān kodaki-ken yāpmāŋpāŋ Anututa biŋam peŋ imineŋ. Ude tāneŋo uwā epān uken nanik ketem u kudup Anututa biŋam tāneŋ. Ba udegān, āma kubātā pāya kubā tāŋo jāwāri Anututa biŋam iwoyāweko uwā kujari kānani kudup u Anututa biŋam tāŋpek.

¹⁷^z Tānpākaŋ Isrel āmawebe uwā olip pāya piwani kubā udewani upāŋ Anututā kānani ātu tokāt tāŋpān kuŋkuŋ. Tāŋ, guŋ ābotken nanik in uwā olip pāya āgwāri tāŋo kānani udewani upāŋ Anututā yāpmāŋpāŋ olip pāya piwani tāŋo kānani tokāt tāŋpān kuŋkuŋo u komeni-ken yāpurārātkuk. Yāpurārātkuko unita olip pāya tāga unitāŋo umenitā kānani, iniken ba in yāpurārani uterakgān tepmāŋ towiŋirān sākgāmān it tākaŋ. ¹⁸^a Upāŋkaŋ kānani madāŋ tāŋpā kwani unita nadāwā āpani tāŋpāpāŋ injinta nadāwā ārowani nāmo tāneŋ. Nāmoinik, in kānanitā jāwārita nāmo towik tāyak. Nāmo, jāwāritā ume yāpmāŋkaŋ kānani in tepmāŋ towik tāyak.

¹⁹ Tānpākaŋ inā ŋode kāwep yāneŋ; Anututā olip pāya kānani madāŋ tāŋpān kuŋkuŋo u komenita nin yāpurārāta nadāŋpāŋ madāŋkuk. ²⁰^b Bureni, Anututā ude tāŋkuko upāŋkaŋ Anututā kādet ude tāŋkuko unitāŋo mebāri ŋode; U nadākinik nāmo tāŋkuŋo unita madāŋ tāŋpān kuŋkuŋ. Tānpākaŋ inā nadākinikjinta yāŋpāŋ tāmagut pābā yāpurārātkuk. Unita tāga itkamāŋ yāŋkaŋ biŋam nāmo yāneŋ. Nāmo, umuntāneŋ! ²¹ Imata, Anututā Juda nanik, olip pāya tāŋo kānani bureni ude nāmo yabāŋ koreŋkuko unita in ārowani kudān ude tāŋpāwā in udegān nāmo api tabāŋ korewek. ²²^c Unita Anutu tāŋo tāktākita ket nadāneŋ; Anutu u bānep kwini kādet bok, komi kādet bok tāk tāyak. Unitāŋo mebāri ŋode; Āmawebe māde ut imik tākaŋ uwā komi epān kādet terak yāmagut tāyak. Tānpākaŋ in orakoraki terak pen kuŋarirā Anututā api oraŋ tamik tāŋpek. Tāŋ, inā ude pen nāmo kuŋatnayāŋ tāŋo uwā in imaka, api tokāt tāŋpān kuneŋ. ²³ Tānpākaŋ Juda ābot madāŋ tāŋpān kuŋkuŋo uwā nadākinik pewā putārewani u āneŋi tāŋkehārom tānayāŋ tāŋo uwā Anututā āneŋi yāpmāŋ pābā kujarini terak api yāpurārārek. U tānaŋi nāmo yāŋ nāmo nadāneŋ. Nāmo, Anututā āneŋi tāga api yāpurārārek. ²⁴ Imata, guŋ ābotken nanik inā olip pāya āgwāri tāŋo kānanipāŋ tokāt pābā olip pāya piwani terak nāmo yāpurārātŋaŋipāŋ yāpurārātkuk. Upāŋkaŋ Juda nanik uwā olip pāya piwani unitāŋo kānani tokāt tāŋpān kwani unita Anututā āneŋi tāga yāpmāŋ pābā iniken kujari uterak pidāmigān yāpurārārek.

^y 11:16 Nam 15:17-21; Ese 44:30 ^z 11:17 Efe 2:11-19 ^a 11:18 Jon 4:22

^b 11:20 Rom 12:16 ^c 11:22 Jon 15:2,4; Hib 3:14

Anututä Juda äbot kudup api yämagurek

^{25 d} Eruk notnaye, man kubä käbop itkuko unitäño mebäri nämo nadänkañ injinta nadäwä ärowani täneño udetä täwera ket nadäwut; Man uwä ñode; Isrel ämawebe bänep nadäk-nadäkitä Anutu täño man nadäkta mäde ut iminikuño u pen inidegän nämo api it yäpmän kuney. Nämo, Anututä guñ ämawebe udetä näka biñam kañ täñput yän nadäk täyak u täreñirän Isrel ämawebe täño bänep nadäk-nadäki u äneji api pirärewek. ^{26 e} Kädet uterak Anututä Isrel ämawebe kudup äneji inita biñam api yämagurek. Unita Anutu ini meni-ken nanik man kudän täwani ñode pätak;

Waki keri-ken nanik yämagurani äma kubä Saion komeken nanik api äbek.

Äbänpän Jekop täño äbottä näka peñawäk täñpani u yäpän-siwon tawäpän api yepmañpek.

²⁷ *Tänkañ momini peñ yämayän täyat-ken ugän ämawebe-kät topmäk-topmäk kubägän u api täñpet yäk.* *Ais 59:20,21, 27:9*

²⁸ Eruk, Isrel ämawebe u Manbiñam Täga u nadäkta bitnäñkuño unita Anutu täño iwan ude äworeñkuñ. Ude täñkuño unitä guñ äbot ämawebe in täñkentän tamiñkuk. Upänkañ yäput peñpän Anututä ämawebe u inita biñam iwoyän yepmañkuko unita yänkehäromtak mani oraniye yäwetkuko unita yänpän pen nadän yämik täyak. ²⁹ Imata, Anututä äma inita biñam yäpmän daniwekopän äneji mäde täga nämo ut yämek. Ba imaka tägatäga yäniñ kirewekopän äneji täga nämo yäyomä garek. ³⁰ Tänpäkañ guñ äbot ämawebe inä bian Anututa peñawäk täñ imik täñkuñopän apiño Isrel äbottä täñirä in uwä Anutu täño butewakini yäpmänpän itkañ. ³¹ Tänpäkañ Isrel ämawebe imaka, Anutu täño man peñawäk täñkuñopän Anutu täño butewaki intä yäpuño udegän yäpmäktä yäwani. ^{32 f} Unitäño mebäri u ñode; Anututä butewakini ämawebe kudup terak kwawak pewän ahän yämikta nadänkuko unita ämawebe kuduptä peñawäk täño topmäk-topmäk terak itta yäniñ kireñkuk.

Anutu iniñoret täkäna!

³³ *Yäke! Anutu täktäki ba nadäk-nadäki gwägu ude tokñek pätak, äpmonpani pähap! U inide kubä täk täyak.*

^d 11:25 Rom 12:16; Luk 21:24; Jon 10:16 ^e 11:26 Mat 23:39; Sam 14:7 ^f 11:32 Gal 3:22, 1Ti 2:4

*Unitäŋo nadäk tawaŋ mebäri nadäna tärenaŋi nämo ba unitäŋo täktäki
netätä kaŋpän nadäwän täreneŋ?*

*34 8 Äma netätä Anutu täŋo nadäk u kaŋpän nadäwän tärewek? Ba äma
netätä jukuman täga iwerek? Ais 40:13*

*35 Ba äma netätä Anututa imaka kubä intäjukun iniŋ kirewänkaŋ unita
yänpän Anututä kowata imek? Jop 41:11*

*36 h Nämoinik! Anututä ini-täŋän imaka imaka täŋpewän ahänkuŋo unita
imaka imaka unitäŋo mebäri bureni-inik itak.*

Imaka imaka u kudup inita biŋam itkaŋ.

*Unita wäpi biŋam peŋyänek ikek ärowani pen pat imiŋ yäpmän kuyon!
U Bureni.*

Gupnin Anututa ärawa ude iniŋ kirene

12 ^{1 i} Eruk notnaye, Anututä butewaki pähap nadän nimiŋkuko unita ŋode peŋ täwetat; Kome terak it yäpmän kunayän täŋo udegän in gupjin irit kuŋat-kuŋatjin kudup Anututa biŋamgän ärawa ude iniŋ kirek täkot. Täŋkaŋ kudupigän itkaŋ kädet Anututä ini gäripi nadäk täyak ugän iwatpän täneŋ. Kudän udewanitä Anutu iniŋ oretoret kädet bureni täyak. ^{2 j} Täŋkaŋ komen äma täŋo irit kuŋat-kuŋat kädetä äneŋi tämagureko udetä nadän täpäneŋpän kuŋatneŋ. Täŋkaŋ bänep nadäk-nadäkinin piräreŋirä Anututä nadäk kädet kudupi kubä kaŋ täwoŋärewän. Ude täŋirän irit kuŋat-kuŋatjin udegän kodakigän kaŋ ahäwän. Ude täŋkaŋ Anutu täŋo nadäk kädet, imaka täga, siwoŋi-inik, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude nadäwä tärewäpän täga api iwatneŋ.

^{3 k} Täŋpäkaŋ Anututä orakorak namiŋkuko uterak jukuman in kubäkubätä nadäkta ŋode täwera nadäwut; Injinta nadäwä ärowani-inik nämo täneŋ. Nämo, Anututä nadäkinik in kubäkubäta tamani uterak nadäk ba kehäromi jide iŋitkaŋ u ket kaŋpän nadäwä tärewäpän uteragän kuŋat täkot. ^{4 l} Imata, äma nin gupnin kubägän upänkaŋ gupnin täŋo moräki moräki mäyap itkaŋ uwä epän mebäri inigän inigän täk täkaŋ. ^{5 m} Udegän äbot täŋpani nin imaka, ämawebe mäyap itkamän upänkaŋ Kristo terak gupnin täŋo moräki moräki ude, yäpurärätpäŋ kubägän itkaŋ täŋkentäk kowata kowata täkta yäwani. ^{6 n} Unita Anututä nin kubäkubäta orakoraki terak nadäk mebäri mebäri iron ude nimiŋkuk. Iron unita nämo iyap täne. Nämo, äma kubä Anutu täŋo meni jinom yäpmänpän yänahäkta iron imani uwä nadäkiniki jide päreko uteragän yänahäk täŋpek. ⁷ Ba äma kubä äbot täŋpanita watä epän täŋ yämikta iron imani uwä udegän täŋ yämek. Ba äma kubä Anutu täŋo man kädet

⁸ 11:34 Ais 40:13, 1Ko 2:16 ^h 11:36 1Ko 8:6 ⁱ 12:1 Rom 6:11,13, 1Pi 2:5; Jon 4:24

^j 12:2 Efe 4:23; Efe 5:10,17 ^k 12:3 1Ko 12:11; Efe 4:7 ^l 12:4 1Ko 12:12

^m 12:5 1Ko 12:27; Efe 4:25 ⁿ 12:6 1Ko 12:4-11, 1Pi 4:10-11

yäwetpäñ yäwoñjäreka takta iron imani uwä epän u täñpek. ^{8°} Ba äma kubätä äma bänepi täñpidäm takta iron imani uwä udegän täñpek. Ba äma kubä äma jäwäri täñkentän yämikta iron imani uwä iron tañi täñ yämek. Täñpakan äma kubätä ämawebe täño intäjukun ude itta iron imani uwä gwäk pimiñpäñ yabän yäwat epän säkgämän täñpek. Ba äma kubä ämawebeta butewaki nadän yämikta iron imani uwä bänep oretoret terak täñkentän yämiñtän kuñarek.

Äbot täñpani täño irit kuñat-kuñat

^{9p} Täñpakan iron täktäk kädet u bänep nadäk-nadäk ikek täneñ. Jop gup-tägän nämo täneñ. Täñkan kädet wakita taräki nadänpän kädet täga u iñit-inik tak takot. ^{10q} Täñkan äbot täñpani notjiyeta nägät moräknin yän nadänpän gäripi kowata kowata nadäk takot. Ude täñkan injin äpani itkan notjiye oran yämik takot. ^{11r} Täñpän Munapik täño kädap bänepjin-ken iñiñirän Ekänita yänpän epän kehäromigän tak takot. ^{12s} Täñpakan Ekänitä bureni-inik api nimagurek yän nadäkinik tak takan unita oretoret terak kuñat takot. Täñkan bäräpi ahän tamäwä kwikinik it takot. Täñpän Anutu-ken yänapik man yäkta ganani nämo täneñ. ^{13t} Täñpakan Anutu täño kudupi ämawebe ätu ketem tuñumta wäyäkñek epän tak takan u täñkentän yämik takot. Ba äma yämagut yäpmän päñku yotjin-ken iron täñ yämikta pidämtak takot.

^{14u} Täñpakan äma ätutä waki täñ tamiñirä Anututä täñkentän yämikta yänapik takot. Waki täñ yämikta nämo yänapineñ. Nämo, Anututä säkgämän täñ yämikta yänapik takot. ^{15v} Täñkan äma kubätä imaka kubäta oretoret täñpänä ukät oretoret bok tak takot. Täñ, äma kubätä konäm butewaki täñpänä ukät bok udegän tak takot. ^{16w} Ude täñkan ämawebe-kät bänep kubägan täñpen kuñat takot. Täñpän injinta nadäwä ärowani nämo täñpöpän epän äpani takta nämo bitnäneñ. Ba injinta nadäk-nadäknin ärowani nikek yän nämo nadäneñ.

^{17x} Täñpakan äma ätutä kädet waki täwoñjäreñirä kowata kädet waki terakgän nämo däpmän täreneñ. Nämo, kadäni kadäni ämawebe kudup inamiken nadän dämiñpäñ siwoñigän kuñat takot. ^{18y} Täñkan injin yänwawak täñpän ämik takta nämo nadäneñ. Nämo, kadäni kadäni ämawebe-kät bänep kubägan täñpän itta epäni tak takot. ^{19z} Unita notnaye, waki täñ tamiñirä kowata waki nämoinik täñ yämineñ. Nämo, bäräpi u Anututa iniñ kireñirä iniken kokwawakitä kowata däpmän

[°] 12:8 2Ko 9:7 ^p 12:9 1Ti 1:5, 1Pi 1:22; Amo 5:15 ^q 12:10 2Pi 1:7; Plp 2:3

^r 12:11 Apos 18:25; Rev 3:15 ^s 12:12 1Te 5:17 ^t 12:13 Hib 13:2 ^u 12:14 Mat 5:44;

Apos 7:60, 1Ko 4:12 ^v 12:15 Sam 35:13 ^w 12:16 Rom 15:5, 11:20; Snd 3:7; Ais 5:21

^x 12:17 1Te 5:15 ^y 12:18 Mak 9:50; Hib 12:14 ^z 12:19 Lo 32:35; Mat 5:39; Rom 13:4, 1Te 1:6-7; Hib 10:30

tärewayän yänpänä u ini api nadäwek. Unita Anutu täño man ɲode kudän täwani; Ekänitā ɲode yäyak; Kowata yämik-yämik uwä näkɲo epän. Kowata näkɲa api dāpmän tärewet yäk. ^{20^a} Waki nämō täñ yämiŋkaŋ Anutu täño mantä yäyak udegän ɲode täneñ;

Iwankaye kubätä nakta iwäwä ketem imen,

ba umeta iwäwä ume imi näñpek.

Ude täñ imeno uwä iniken täktäki waki unita mäyäk nadäwek.

Snd 25:21,22

²¹ Täñpäkaŋ irit kuŋat-kuŋatjinta watä nämō irirä kädet wakitā intäño kehäromjin yäpmän äpeкта. Ude nämō, kädet waki täño kehäromi yäpmän äpäкта kowata kudän täga upän täk täkot.

Nin gapman gämori-ken it täkäna

13 ^{1^b} Äma kuduptagän gapman täño mani buramineñ. U imata, Anututä nämō iwoyäweko uwä gapman kubä täga nämō irek. Gapman täño kehäromi uwä Anutu-ken nanik unita gapman komeni komeni yabän yawat epän täñpän it yäpmän kukaŋ uwä Anututä iwoyänpän yepmanpani. ² Mebäri unita äma kubätä gapman täño man utpän imaka Anututä ini pewän ahäwani u urek. Äma ude täk täkaŋ uwä kowata ini yäpmäкта biŋam täkaŋ. ^{3^c} Täñpäkaŋ äma irit kuŋat-kuŋari täga uwä äma intäjukun it yämik täkaŋ unita nämō umuntak täkaŋ. Täñ, äma kudän waki täk täkaŋ unitä uyaku umuntäneñ. Unita in gapmanta täñmun-umunkät nämō kaŋ kuŋatnayän nadänpänä eruk imaka tägagänpän täñpen kuŋat täkot. Imaka tägagänpän täñpen kuŋarirä gapmantä in tabänjirän api tägawek. ^{4^d} U imata, gapman uwä Anutu täño epän watä äma, inta yänpän iwoyän tamani. Täñpäkaŋ in waki täneño uwä gapmanta umuntäneñ. U imata, kowata yämikta kehäromi jop nämō yämani. Nämō, uwä Anutu täño watä epän äma itpän Anutu täño kokwawak äma waki täñpani-ken pewä ahäкта yän yämani. ⁵ Mebäri unita mani buramik-inik täneñ. Täñpäkaŋ komi nadäwet yän nadänkaŋ unitagän umuntanpän mani nämō buramineñ. Nämō, bänepkatä gapman täño man buramik u kudän siwoŋi yän nadänpän mani buramineñ.

⁶ Mebäri unita in takis moneñ imaka, pek täkaŋ. Gapman uwä Anututä watä äma epän yän yämiŋkuko u gwäk pimiŋpän täk täkaŋ unita epäni täñmeham takta takis moneñ täga yäpneñ. ^{7^e} Unita in imaka yäwani udegän täñ yämik täkot. Takis moneñ yämikta yäwani unitawä takis moneñ yämik täkot. Ba äma wäpi yäpmän akukta yäwani uwä udegän

^a 12:20 Snd 25:21-22; Mat 5:44 ^b 13:1 Tai 3:1; Snd 8:15; Jon 19:11 ^c 13:3 1Pi 2:13-14, 1Pi 3:13 ^d 13:4 Rom 12:19 ^e 13:7 Mat 22:21

wäpi yäpmän akunen. Ba oraŋ yämikta yāwani uwā udegän oraŋ yāmineŋ.

Not tänpän bänep iron tāk tākot

^{8f} Eruk, imaka kubā yāpneŋo uwā kowata pengän dāpmän täreneŋ, kāmī kaŋ pena yāŋ nāmo yāneŋ. Tänpākaŋ bänep iron kowata kowata tänjirā tārek-tāreki nāmo pärek. Kudän u uwā tāga dāpmän tärenaŋi nāmo. Nadākaŋ? Äma kubätä bänep iron kädēt bureni iwātpän kuŋareko uwā бага man kudup buramiwani yāŋ tāga iwetneŋ. ⁹ Täŋkaŋ бага man ŋode kudän tāwani; Kubokāret nāmo tänpēn. Gāk äma kumāŋ-kumāŋ nāmo uren. Gāk kubota nāmo tänpēn. Gāk äma tāŋo imaka kubā kaŋgārip nāmo tänpēn. Бага man u ba бага man ätu itkaŋ u kuduptagāntā ŋode yāwani; Gākŋata nadāk täyan udegän notkapakta nadāwen. ^{10s} Nadākaŋ? Äma bänep iron ikek kuŋat tākaŋ uwā noriyeta waki nāmo täŋ yāmik tākaŋ. Unita bänep iron tāktāk kädēt unitā бага man buramik-buramik kädēt bureni tāyak.

^{11h} Eruk, kudän ude tänpūt yāŋ tāwetat uwā mebāri ŋodeta; In kadāni itkamāŋ-ken ŋonita kaŋpän nadāŋkaŋ kuŋat tākot. U dāpmon peŋpän kodak irit kadāni. U imata, nadākinik tänpän yāput peŋpän it yāpmän ābāŋitna Anututā nin nimagutta kadāni kerāp tāyak. ¹²ⁱ Bureni! Bipmāŋ urani paorayāŋ tänjirān kome yāŋewayāŋ kerāp tāyak. Unita bipmāŋ urani tāŋo tāktāk u kudup peŋ moreŋpän wakikāt āmik tākta täŋtuŋum taŋpän peŋyāŋek gānaŋ kuŋat tākāna. ^{13j} Nin kädēt siwoŋi iwātpän kuŋat tākāna, kepma tāŋo peŋyāŋek gānaŋ kuŋat tākaŋ ude. Äŋnak-äŋnak kap tektek tänpän ume naŋkaŋ täŋguŋguŋ nāmo tāne. Täŋkaŋ kubokāret ba kudän ätu āmatā nāmo tānaŋi nāmo tāne. Ba āmik kokwawak man nāmo yāne. ^{14k} Nāmoinik, in Ekāni Jesu Kristopän tek ude wādāwā ārowākaŋ gup tāŋo nadāŋ gārip waki u dāpmän tārekta epāni nāmo tāneŋ.

Nadākiniki kwini ba kehāromita man

14 ^{1l} Äma kubā nadākinik ikek upāŋkaŋ nadākiniki uwā kwini, udewani māde nāmo ut yāmineŋ. Nāmo, not täŋ yāmik tāneŋ. Upāŋkaŋ man ätu tāŋo mebāri kwawak nāmo kudän tāwani unita äma udewani-kāt yāŋawāt-awāt nāmo tāneŋ. ^{2m} U ŋodeta yāyat; Äma kubā nadākiniki kehāromi u imaka kuduptagän nakta tāga nadāwek. Tänpākaŋ äma kubā nadākiniki kwini uwā ketem tomkāt nakta tāga nāmo nadāwek. ³ⁿ Tänjirān äma tom ketem kudup nāŋpani unitā noripaki

^f 13:8 Mat 22:39-40; Jem 2:8 ^s 13:10 1Ko 13:4-7 ^h 13:11 Efe 5:14, 1Te 5:6-7

ⁱ 13:12 1Jo 2:8; Efe 5:11, 6:11 ^j 13:13 Luk 21:34; Efe 5:18 ^k 13:14 Gal 3:27

^l 14:1 Rom 15:7 ^m 14:2 Stt 1:29, 9:3 ⁿ 14:3 Kol 2:16

ketem tomkät nämo nänpani unita nadāwän āpani tāga nämo tāneŋ. Ba āma ketem tomkät nämo nänpani unitā āma tom ketem kudup nänpani unita wakiinik tāyan yāŋ nämo nadāŋ imek. Nāmo, Anututā āma u imaka, inita biŋam imagurani. ^{4°} Gāk āma jidewani unitā āma kubā tāŋo epān watā āmani tāŋo tāktāki yāpmāŋ daniwen? U epān tāga tāyak ba goret tāyak u epān māhemitā ini yāwek. Bureni, Ekānitā āma udewani tāga tāŋkentāŋ yāmiŋirān kehāromigān api itneŋ.

^{5p} Tāŋpākaŋ āma kubātā kepma kubāta nadāŋirān kudupi-inik tāŋpek, kepma ātu yārepmetak yāŋ nadāwek. Tāŋ, āma kubātā kepma pāke u kudup uterakgān yāŋ nadāwek. U tāga upāŋkaŋ nadāk udewanita āma kubākubātā ini bānepiken yāpmāŋ daniŋkaŋ nadāk kubāgān yāpmāŋ kuŋatneŋ.

⁶ Nadākaŋ? Āma kepma kubāta nadāŋirā inipārik kubā tāk tākaŋ uwā Anutu ininoretta nadāŋkaŋ ude tāk tākaŋ. Ba udegān, āma tom ketem kudup nänpanitā Anutu oraŋ imikta nadāŋkaŋ nak tākaŋ. Imata, ketem unita Anutu bānep tāga man iwetkaŋ nak tākaŋ unita. Tāŋ, āma ketem ātuta bitnāk tākaŋ uwā udegān, Anutu oraŋ imikta nadāŋpāŋ Anutu bānep tāga man iwet tākaŋ.

⁷ Unitāŋo mebāri ŋode; Bāmopnin-ken nanik kubātā irit kuŋat-kuŋarita u nākŋa-kengān yāŋ nämo yāwek. Ba kubātā kumāk-kumākita nākŋata biŋam yāŋ nämo yāwek. ^{8°} Nāmo, kodak itnero uwā Ekāni wāpi biŋam oraŋ imikta itne. Ba kumnero u imaka, Ekāni wāpi biŋam oraŋ imikta kumne. Unita kodak itne ba kumnero uwā Ekāni oraŋ imiktagān tāne. ⁹ Mebāri unita, Kristo uwā āma kumbani ba kodak irani tāŋo Ekāni ude itta kumāŋpāŋ āneŋi kodak taŋkuk.

^{10°} Unita gāk, imata ābot tāŋpani notkapak kubā tāŋo nadākinikita nadāwi jopi tāk tākaŋ? Ba gāk, imata notkapak kubā inin tāwet tāyan? Ŋode nämo nadātan? Gāk ba nin kuduptagān Anutu tāŋo man kābeyā-ken api itne. ¹¹ Unita Anutu tāŋo man ŋode kudān tāwani;

*Nāk Ekāni tārek-tāreki nämo it tāyat unitā bureni-inik ŋode yāyat;
Komen āmawebe kudup nāk-kengān ābāŋpāŋ gukut imāpmok api tāŋ
namineŋ.*

Tāŋkaŋ ini kubākubātā ŋode api nāwetneŋ; Gāk Anutu bureni-inik. Ais 45:23

^{12°} Unita ŋode nadāna; Anututā nin kuduptagān tāŋo mebārininta api niwet yabāwek.

Notniye tāŋyākŋatpena momi nämo tāneŋ

¹³ Unita notniye tāŋo nadākiniki yāpmāŋ danik-danik kādet kaŋ pena! Penpāŋ nin kubākubātā nadāk kādet kubā ŋode iwarāntākta nadāk

° 14:4 Mat 7:1; Jem 4:11-12 p 14:5 Gal 4:10 ° 14:8 Luk 20:38; Gal 2:20, 1Te 5:10

° 14:10 Mat 25:31-32; Apos 17:31, 2Ko 5:10; Plp 2:10-11 ° 14:12 Gal 6:5

kehäromi kaŋ pena; Imaka täga upänkaŋ u tänjira notnapaktä nabänkaŋ nadäkiniki tänpän wanejo udetä imaka udewani täga nämö api tänpet. ^{14 t} Tänpäkaŋ Ekäni Jesutä nadäk-nadäkna täŋkwawa taŋjirän ŋode nadäwa tumänkaŋ; Imaka kubä ketem kejima udewani ini-tägän Anutu täjo iŋamiken äma täjo bänepi täga nämö tänpän wanej. Ude nadätat upänkaŋ äma kubätä imaka kubäta yäjiwäarani yän nadäweko uwä eruk imaka u bureni yäjiwäarani tänppek. ^{15 u} Unita gäk imaka kubä jop naŋiri notkapak kubätä gabänpän bänep nadäk-nadäki tänpän wanejo uwä eruk gäkŋata ŋode nadäwen; Ŋode täyat uwä notnapak unita nadän imikinik nämö täyat yän nadäwen. Nadätan? Kristotä notkapak unita yänpän kumbukopän imata jop nadän ketem naknak terak notkapak täjo nadäkiniki u täŋpi wanej? ^{16 v} Nämö, unita ket ŋode nadäkot; Täktäka unitä tänpewän imaka u ba unita nadäwi täga täk täkaŋ unita äma ätutä waki yän yäneŋta. ¹⁷ Nadäkaŋ, imaka jopi, tom ketem udewanitä Anutu gämoni-ken kuŋat-kuŋat kädet u nämö täŋ-mehamtäk täyak. Nämö, Anutu gämoni-ken kuŋat-kuŋat kädet bureni uwä siwoŋi kuŋat-kuŋat, ba bänep kwini terak irit, ba oretoret Munapiktä pewän ahäk täkaŋ u. ¹⁸ Unita äma kubätä kädet u iwarän tänpän Kristota watä epän täŋ imayän täyak uwä Anututä äma unita gäripi nadänjirän ämawebetä imaka, kaŋkaŋ api oraŋ iminej.

^{19 w} Unita notnaye, nin täktäk jide unitä bänep kubägan irit täjo kädet pewän ahäk täkaŋ ba notniye täjo nadäkiniki täŋ-kehäromtak täkaŋ, täktäk ugänpän iwatpän täk täkäna. ^{20 x} Täŋkaŋ imaka jopi, ketem udewani terak Anutu täjo epän nämö täna wanej. Bureni, imaka kuduptagän u täga nänäŋi upänkaŋ nin ketem kubä naŋitna äma kubätä nibänkaŋ bänepitä momi tänpoko uwä kädet waki täne. ²¹ Kädet siwoŋi uwä ŋode; Tom ketem ba wain ume naŋira ba imaka kubä tänjira notnapaktä nabänpän momi tänppek yän nadänpänjä eruk gäk kädet u wari nämö tänpen.

²² Tänpäkaŋ imaka udewanita jide nadäk täyan u kwawak nämö yänahäwen. Nämö, Anutu iŋamiken gäkŋa-tagän iyap tänpän nadänpen kuŋaren. Tänpän äma kubätä imaka kubäta täga yän nadänpän imaka u bänep nadäwätäk-kät nämö tänpoko uwä bänep oretoret terak täga irek. ^{23 y} Täŋ, äma unitä tom ketem bänep yarä nadänkaŋ nänpoko uwä Anututä goret täyan yän iwerek. Imata, u siwoŋi täyat yän nadäkinik kubägan nämö penpän tänppek. Unita imaka kubä u siwoŋi yän ket nämö nadänkaŋ täk täkamän uwä momi täk täkamän.

Gäkŋa-tagän nämö nadäwen

15 ¹ Eruk, äneŋi ŋode yäkgän tänpa; Nin kubäkubä nadäkiniknin kehäromi nitek uwä nininken gäripän nämö iwatne. Nämö,

^t 14:14 Apos 10:15; Tai 1:15 ^u 14:15 1Ko 8:11-13 ^v 14:16 Tai 2:5 ^w 14:19 Rom 12:18; Rom 15:2 ^x 14:20 1Ko 8:13 ^y 14:23 Tai 1:15

notniye nadäkiniki kwini u täñkentän yämiñpäñ bäräpini kotañ yämine. ^{2z} Täñkañ nin kubäkubätä notniye nadäk-nadäki ba kuñat-kuñaritä tägawekta täñkentän yämiñitna nadäkiniki kañ kehärom tawut. ^{3a} U imata, Kristo, wäpi biñam tañi upäñkañ iniken gärip terak nämo kuñatkuk. Nämo, kädet Anutu täño mantä ñode yäyak udegän ahäñ imiñkuk;

Ämatä yäñärok gäwetkuño u näkä terak äronkuk.

Sam 69:9

^{4b} Nadäkañ? Man kudup Anutu täño manbiñam terak bian kudän täwani u nin niwetpäñ niwoñäreka kudän täwani. U Anututä bureni api tämagurek yäñ niwetpäñ niwoñäreka täyak. Täñkañ Anutu täño man uwä bänepnin täñpidäm tañirän gwäk pimiñpäñ kuñattängän imaka bureni u api kañ-ahäne. ⁵Täñpäkañ in Jesu Kristo täño kädet kuroñ iwarirä Anutu bänep täñpidäm taktak mähemi ba gwäk pimiñpäñ kuñat-kuñat mähemitä in bämopjin-ken bänep kubägan irit pewän ahäñ tamik täyon. ⁶Ude täñ tamiñirän in bänep nadäk-nadäkjin ba mejin kubägan peñpäñ Anutu, Ekäninin Jesu Kristo täño nani u wäpi iniñoret täkot.

^{7c} Unita Kristotä not täñ tamiñkuko udegän äbot täñpani notjiye kudup not täñ yämiñpäñ bänep kubägan terak it täkot. Ude täñirä Anutu täño wäpi biñam punin-inik ärok täyon. ^{8d} Unita bureni täwetat; Kristotä Juda äbot täño watä epän äma jopi äworeñkuko uwä Anututä yäñkehäromtak man oraniye pähap yäwetkuko u bureni pewän ahäka täñkuk. ^{9e} Ba guñ äbottä butewakinita yäñpäñ Anutu iniñoretta täñkuk. Unita yäñpäñ Anutu täño mantä ñode yäyak;

Unita guñ äbot bämopi-ken wäpka biñam api yäpmäñ akwet.

Kap terak wäpka biñam api ganiñ oreret.

Sam 18:49

¹⁰Ba unitagän Anutu täño man kubätä äneji yäkgän ñode täyak;

Ämawebe kome kukñi käda nanik in Anutu täño kudupi ämawebeniye yäpurärätpäñ oretoret bok täkot.

Lo 32:43

¹¹Ba äneji kubä pen ñode yäkgän täyak;

Guñ äbot ämawebe, komeni komeni-ken nanik, in kudup kap terak Ekäni wäpi iniñ orerut.

Sam 117:1

^z 15:2 Rom 14:19, 1Ko 9:19, 1Ko 10:24,33 ^a 15:3 Sam 69:9 ^b 15:4 Rom 4:23-24, 1Ko 10:11

^c 15:7 Rom 14:1 ^d 15:8 Mat 15:24 ^e 15:9 Apos 3:25; Rom 11:30, 2Sml 22:50

12^f Tānpākaŋ Aisaiatā man unitagān āneri yākgān ŋode tāŋkuk;

*Jesitā ābotken nanik intājukun āma kodaki kubā ahāŋkaŋ āma ābot
komeni komeni api yabāŋ yāwarek.*

Tāŋkaŋ guŋ ābottā āma uterakgān api yengāmā penen. Ais 11:10

13 Tānpākaŋ in Anutu terakgān tubenŋ kuŋirā bānep pidām ba oretoret pāhap inken daiwān tokŋeton. Anutu, imaka bureni pewā ahāk-ahāk mähemi unitā ude tāŋjirān Kudupi Munapik tāŋo kehārominitā tāŋkentāŋ tamirirān ŋode burenitā bureni-inik nadāk tākot; Anututā nimagutpāŋ imaka tāgatāga u bureni api nimek.

Poltā iniken mebāri yāŋahāŋkuk

14 Notnaye, siwoŋi kādet inken tokŋek patak yāŋ nadākinik tāyat. Tāŋkaŋ nadāk-nadāk Anutu-ken nanik tokŋek pat tamik tāyak uterak injin-tāgān yāwetpāŋ yāwoŋārek kowata kowata tāga tānen yāŋ nadākinik tāyat. 15 Ude nadātat upāŋkaŋ ehutpāŋ man ātu āneri tāŋ-kwawataŋ tamikta manbiŋam ŋo kudān tāyat. Bātakigān yāŋahātāt ŋowā mebāri ŋodeta; 16^g Anututā nadāŋ namiŋpāŋ guŋ ābotken Kristo Jesu tāŋo watā epān tākta iwoyāŋpāŋ nepmaŋkuko unita. Nāk bāmop āma ude itpāŋ āmawebe guŋ ābot u yāmagut pābā yepmaŋpa Anututa ārawa tāga tāŋ iminaŋi ude tāŋ imikta Anutu tāŋo manbiŋam yāŋahāŋ yāmik tāyat. Ude tāŋjira Kudupi Munapiktā tāŋpewān āmawebe u kudupi, Anututa biŋam tāk tākaŋ. 17 Unitā nāk Jesu Kristo tāŋo wāpi terak Anutu tāŋo watā epān tāk tāyat unita nadāŋjira ārowani tāk tāyak.

18^h Tāŋkaŋ imaka ātuta yāŋjira nāmo tāgawek. Nāmo, Jesu Kristotā ketna terak epān tāŋkuko unitagān ehutpāŋ kwawakgān ŋode yāŋahāŋpāŋ tāwerayāŋ; Nāk guŋ ābot āmawebe yāŋ-yākŋat pābā yepmaŋpa Anutu tāŋo man buramiwani āmawebe ude tāŋkuŋ. 19 Ude tāŋkuro uwā Kristotā mena ba tāktākna tāŋmeham taŋjirān Kudupi Munapik tāŋo kehāromi terak kudān kudupi kehāromi nikek mebāri mebāri pewa ahāŋkuŋ. Nāk Jerusalemā pāŋku Ilirikum kome u bāmopi-ken Kristo tāŋo manbiŋam yāŋahāŋtāŋ pāŋku epān u kāda tākta yāwani u tāŋ tārenkut. 20ⁱ Tānpākaŋ nadāk kehāromi kubāgān ŋode nadāk tāyat; Jesu tāŋo manbiŋam yāŋahāk tāyat uwā, guŋ ābot bureni-inik, Kristo tāŋo wāpi biŋam nāmo nadāk tākaŋ-ken ugān yāŋahākta nadāk tāyat. Nāk āma kubātā epān tāŋpani-ken u tākta nāmo nadātat. 21 Nāmoinik, Anutu tāŋo mantā ŋode yāyak udegān tākta nadātat;

Āmawebe mani biŋam nāmo yāwerani u api kaŋpāŋ nadāwā tumneŋ.

^f 15:12 Rev 5:5 ^g 15:16 Rom 1:5, 12:3; Rom 11:13; Plp 2:17 ^h 15:18 2Ko 3:5

ⁱ 15:20 2Ko 10:15-16

Bureni, ämawebe mani biŋam nämo nadäwanitä api nadäwä tumneŋ.

Ais 52:15

Pol Rom kome kukta nadäk tawaŋ peŋkuk

22^j Tänpäkaŋ epän ŋonitā kadāni kārōŋi nepmāŋit yāpmāŋ äbāŋirān in täga nämo äre tabätat. 23 Upāŋ kome ŋo kāda epän täŋ paotat unita, ba kadāni kārōŋi-inik äre tabākta nadāŋ yāpmāŋ äbätat unita kadāni ŋoken täga käwep api äre tabāwet. 24^k Nāk Spen kome kwayāŋ täyat ugān äre inken jukun oretoret terak it tepmaŋpa täreŋirān täŋkentāŋ namiŋirā Spen kome api kwet. 25^l Upāŋkaŋ pengānā Anutu täŋo kudupi ämawebe Jerusalem kāda itkaŋ u pāŋku yabāŋpāŋ täŋkentāŋ yāmikta kuyat. 26^m Äbot täŋpani Masedonia ba Grik komeken naniktā yāŋpāŋ-nadāŋpāŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe ätu Jerusalem yotpārare-ken jāwāri itkaŋ u täŋkentāŋ yāmikta monēŋ peŋkuŋo u api yāpmāŋ kwet. 27ⁿ Tänpäkaŋ monēŋ u iniken gārip terak peŋkuŋ. Kādet ude täŋkuŋo u täga täŋkuŋ. Imata, Juda äbottā bānepi yepmāŋ towikta tuŋum tägagāmān Anutu-ken nanik yāmiŋkuŋ. Unita kowata dāpmāŋ tärekta Juda äbot täŋo gup kāda täŋkentāŋ yāmikta yāwani. 28 Eruk monēŋ u yāpmāŋ pāŋku Jerusalem äbot täŋpani jāwāri itkaŋ unita yāma tärewānkaŋ Spen kome kwa yāŋpāŋä äre tabāŋpāŋ it tepmaŋkaŋ api kwet. 29° Täŋkaŋ ŋode nadätat; Kadāni inken ärewayāŋ täyat-ken ukenā Kristo täŋo iron pähap näkken tokŋeŋ pätak u api duiŋ tamet.

30^p Unita notnaye, nin Jesu Kristota nadāŋ imikinik tāk tākamāŋ unita, ba iron kādet Munapiktā nin bāmopnin-ken pewān ahāŋkuŋo unita yāŋpāŋ ŋode peŋ täwetat; Komi epän täyat ŋo täŋmeham takta nāka yāŋpāŋ Anutu-ken yāŋapik man yāk tākot. 31 Ude täŋirā Anututā äyuŋ täŋ namiŋpāŋ äma Judia komeken nanik Anutu täŋo man bitnāk tāk tākaŋ u keri-ken nanik kaŋ nāmagurān. Ba in Anutu-ken yāŋapiŋirā Jerusalem äbot täŋpani ämawebetā täŋkentāk yāpmāŋ kwayāŋ täyat unita gārip i kaŋ nadāwut. 32 Ude täŋirā Anututā nadāŋ namiŋirān inken oretoret terak äre tabāŋpāŋ itpāŋ-nadäk säkgāmān täŋpāŋ kehāromi bok kaŋ yāpna.

33 Tänpäkaŋ Anutu bānep pidām mähemi unitā inkāt tärek-täreki nämo it täyon. U Bureni.

Äbot täŋpanita yāniŋoret man

16 ¹Eruk man kubā nadätat uwä ŋode; In wanotnin Fibi, Senkria kome ämawebe äbot täŋpani täŋkentāŋ yāmik täyak u säkgāmān

^j 15:22 Rom 1:10-13 ^k 15:24 1Ko 16:6 ^l 15:25 Apos 19:21 ^m 15:26 1Ko 16:1, 2Ko 8:1, 2Ko 9:2,12; Apos 24:17 ⁿ 15:27 Rom 9:4, 1Ko 9:11 ^o 15:29 Rom 1:11 ^p 15:30 2Ko 1:11; Kol 4:3, 2Te 3:1

imagutpān kaŋ oraŋ imut yāŋ nadātāt. ² Anutu tāŋo kudupi āmawebetā kädēt ude tākta yāwani unita udegān Ekāni tāŋo wāpi terak imagurirā imaka kubāta wāyākŋenpān yāŋirānā kaŋ tāŋkentāŋ imut. U imata, wanotnin uwā nāk ba ābot tāŋpani māyap tāŋkentāŋ nimik tāyak.

³ Tāŋkaŋ Prisila-kāt āpi Akwila, u nākkāt Kristota watā epān bok tāŋpani u bānep oretoret manna ŋo kaŋ yāmut. ⁴ Yarā uwā nāk tāŋkentāŋ namikta gupita nāmo iypap tāŋkumān. Unitā nākāgān nāmo yāniŋ oretat. Nāmo, guŋ ābotken nanik ābot tāŋpani uken-uken nanik u imaka, udegān bānep tāga nadāŋ yāmik tākaŋ. ⁵ Tāŋkaŋ ābot tāŋpani āmawebe yanāpi unitā yotken kābeyā tāk tākaŋ u nākŋo bānep oretoret manna ŋo kaŋ yāwerut.

Tāŋkaŋ notnapak tāgagāmān Epainetus u nākŋo bānep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. U Esia komeken intājukun-inik Jesuta nadākinik tāŋkuk. ⁶ Tāŋkaŋ Maria, komi epān tāŋ tamik tāŋkuko unita nākŋo bānep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ⁷ Tāŋkaŋ Adronikus kenta Julius unita nākŋo bānep oretoret manna ŋo kaŋ yāwerut. Yarā uwā nāgātnin morāk kubāgān, komi yotken nākkāt bok itkumāŋ. U aposoro yarā tāgagāmān yāŋ yāwerani. Yarā uwā Jesuta nadākinik tāŋirān nāk māden nadākinik udegān tāŋkut.

⁸ Tāŋkaŋ Ampliatus, Kristo wāpi terak notnapak gāripi-inik nadāŋ imik tāyat unita nākŋo bānep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ⁹ Tāŋkaŋ Abanus, nākkāt Kristota watā epān bok tāŋpani unita nākŋo bānep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. Ba notnapak tāgagāmān kubā Stakis unita imaka, nākŋo bānep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ¹⁰ Tāŋkaŋ Apeles, Kristo tāŋo epān tāŋpani bureni-inik kubā unita nākŋo bānep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. Ba Aristobulustā ābotken nanikta imaka, nākŋo bānep tāga manna ŋo kaŋ iwerut.

¹¹ Tāŋkaŋ nākŋakāt nanik Herodian unita nākŋo bānep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. Ba Nasisus tāŋo ābotken nanik Ekānita nadākinik tāŋpani unita imaka, nākŋo bānep oretoret manna ŋo kaŋ yāwerut.

¹² Tāŋkaŋ webe yarā Ekāni tāŋo watā epān tāŋpani wāpi Trifinia kenta Trifosa unita nākŋo bānep oretoret manna ŋo kaŋ yāwerut. Ba wanotna tāgagāmān Pesis unita imaka. U Ekānita watā epān kehāromi tāk tāyak.

¹³ Tāŋkaŋ bānep oretoret manna ŋo Rufus kaŋ iwerut. Rufus uwā Ekāni tāŋo iwarāntāki tāgagāmān kubā. Ba Rufus miŋi imaka, nākŋo bānep tāga manna ŋo kaŋ iwerut. U nākŋo meŋna ude itkuk.

¹⁴ Tāŋkaŋ nākŋo bānep oretoret manna ŋo Asinkritus, Flegon, Hemes, Patrobas ba Hemas ukāt notniye ātu penta it tākaŋ u kaŋ yāwerut.

¹⁵ Tāŋkaŋ Filologus kenta Julia ba Nereus yanwanori, ba Olimpes-kāt Anutu tāŋo kudupi āmawebe penta it tākaŋ unita imaka kaŋ yāwerut.

⁹ 16:3 Apos 18:2,18,26 ^r 16:5 1Ko 16:15,19, 2Ti 1:15 ^s 16:13 Mak 15:21

^{16 t} Tānpākaŋ äbot tānpanitā tāk tākaŋ ude kowat iniŋ orerān tāk tākot. Tānkaŋ Kristo tāŋo äbot komeni komeni kuduptagāntā bānep oretoret man tamikaŋ ŋo.

Jukuman tārek-tārek

^{17 u} Eruk notnaye, āma ātu tāŋo mebāri tāwerayāŋ tāyat unita ket nadāŋ tāpāneŋpāŋ kuŋatneŋ; Āma man bureni tāwetpāŋ tāwoŋärewni u māde ut imiŋpāŋ äbot tānpani bāmopi-ken duŋ-wewek kādet mebāri mebāri pewā ahāk tākaŋ unita watāni it tākot. Āma udewanitā āma tāŋo nadākiniki tānpewā putārek tākaŋ unita yabāŋ umuntaŋ pāŋku injiŋgān itneŋ. ^{18 v} Nadākaŋ, āma udewani Ekāninin Kristo tāŋo epān nāmo tāk tākaŋ. Nāmoinik, u iniken gup tāŋo nadāŋ gārip ugānpāŋ iwarān tānpāŋ tāk tākaŋ. Ude tānkaŋ bānep ārik-ārik man me pidām terak āmawebe kādet waki udewanita mebāri nāmo nadāwā tumbani u tāŋyākŋat tākaŋ. ^{19 w} Tāŋ, inā Anutu tāŋo man iwarān tāŋirā intāŋo biŋam āmawebe kudup nadāŋ moreŋkuŋ. Uita nāk inta oretoret pāhap nadāŋ tamitat upāŋkaŋ ŋode kaŋ irut yāŋ nadātat; Kudān siwoŋi kādetta nadāwā tumbāpāŋ waki tāktāk kādetta nadāwā tumākta guŋ ude kaŋ irut. ^{20 x} Ude irirā bānep kwini terak irit tāŋo māhemi Anutu unitā ātu nanak itkaŋ tāŋkentāŋ tamiŋirān Satan yeŋiwat pāpmo api yeŋjakŋitneŋ. Eruk Ekāninin Jesu tāŋo orakorakitā inken it tamik tāyon.

^{21 y} E man kubā ŋode; Nākkāt epān bok tānpani Timoti unitā inta bānep oretoret man tāwetak. Ba nākŋakāt nanik Lusias, Jeson, Sosipate u imaka udegān, tāwetkaŋ. ²² Tānpākaŋ āma Pol tāŋo meni jinom yāpmāŋpāŋ man pāke kudān tāyat ŋo, Tetius nāk imaka, Ekāni wāpi terak bānep oretoret man tāwetat. ^{23 z} Tānkaŋ Gaius imaka, bānep oretoret man tāwetak. Gaius uwā yori-ken yāŋnākŋat pāŋku nepmaŋpāŋ watā it namik tāyak, ba ŋo nanik äbot tānpani kuduptagānta imaka, watā sākgāmān it yāmik tāyak. Tānpākaŋ yotpārare ŋonitāŋo moneŋ watā irani wāpi Erastus ukāt notninpak kubā Kwatus, yarā u imaka, inta bānep oretoret man tāwetkamān. ²⁴ Eruk Ekāninin Jesu Kristo tāŋo orakoraki unitā in kuduptagān-ken it tamik tāyon.

Anutu wāpi iniŋoret tākāna!

^{25-26 a} Anutu wāpi iniŋoret tākāna! Anutu u nadākinikjin tāga tāŋ-kehāromtaŋ tamiŋpāŋ tepmaŋpān kehāromigān itneŋ, Jesu Kristo tāŋo Manbiŋam Tāga, nākā tāwetpāŋ tāwoŋārek tāyat unitā yāyak ude. Manbiŋam Tāga u bian kābop it yāpmāŋ ābukopāŋ apiŋo unitāŋo bureni

^t 16:16 1Ko 16:20, 1Pi 5:14 ^u 16:17 Mat 7:15; Tai 3:10 ^v 16:18 Plp 3:19; Kol 2:4, 2Pi 2:3

^w 16:19 Rom 1:8; Mat 10:16, 1Ko 14:20 ^x 16:20 Rom 15:33; Stt 3:15 ^y 16:21 Apos 16:1-2; Apos 19:22, 20:4 ^z 16:23 1Ko 1:14 ^a 16:25 Efe 1:9, 3:5,9; Kol 1:26; Rom 1:5

profettä man kudän täwani terak Anututä kwawakinik pewän ahänkuk. Ude tänpäj Anutu tärek-täreki nämo it täyak unitä ämawebe äbori äbori komeni komenitä manbiŋam u nadäkinik tänpäj buraminertä peŋ niwerirän yäŋahäk takamäj. ^{27b} Tänpäkaŋ Anutu kubä unitägän ini nadäwä tärek mähemi. Unita kudän Jesu Kristotä tänkuko uterak epmäget kudän ba iniŋ oretoŋet pähaptä Anututa tärek-täreki nämo ärok täyon. U Bureni!

^b 16:27 1Ti 1:17; Jud 25

1 Korin

Korin äbot tänpäni täño nadäk ätu yäpä siwonʔakta Poltä manbiŋam ʔo kudän täŋkuk

1 ¹Näk Pol, Anutu täño nadäk tawaŋ terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Tänpäkaŋ notninpak Sostenes-kät nektä man ʔo kudän tänpäŋ Anutu täño äbot tänpäni ämawebe Korin yotpärare-ken itkaŋ inta peda äretak. ²“Inä Jesu Kristotä Anutu iŋamiken yäpän-siwonʔ tawäpäŋ tepmaŋpani. Jesu Kristo uwä in ba nintäño Ekäni, ba ämawebe komeni komeni Ekäninin Jesu Kristo iniŋoret täkaŋ unitäño Ekäni kubä ugän. Nin kudup Anututä kudupi ämawebeŋiye ude itta yänpäbä nipmaŋpani. ³^bEruk Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Poltä Anutu bänep täga man iwetkuk

⁴Kristo Jesu terak Anututä bänep iron taŋi täŋ tamiŋkuko unita inta yänpäŋ kadäni kadäni Anutu bänep täga man iwet täyat. ⁵Bänep täga man iwet täyat uwä ʔodeta; Kristo terak iron taŋi täŋ tamani. Kristo uterak Anututä imaka säkgämän säkgämän inken pewän tokŋeŋ parirän u gänaŋ it täkaŋ. U täŋkentäŋ tamiŋirän mani bureni nadäwä tärewäpäŋ mejintä u yäŋahäk täkaŋ. ⁶Bureni! Kristo täño man in täwetkumäño u bänepjin-ken jäwäri äpmonkuk. ⁷“Unita apiŋo Ekäninin Jesu Kristotä äneŋi äbäktä dapun käron täŋ itkaŋ-ken Munapik-ken nanik iron kubäta nämo wäyäkŋek täkaŋ. ⁸^dTänpäkaŋ Kristo unitä täŋ-kehäromtaŋ tamiŋirän nämo kwitaŋpäŋ it yäpmäŋ äronirä Ekäni Jesu Kristo täño kadäni pähap api ahäŋ tamek. Ude täŋ-kehäromtaŋ tamiŋirän kadäni

^a 1:2 1Ko 6:11; Apos 9:14 ^b 1:3 Rom 1:7 ^c 1:7 Luk 17:30, 2Te 1:7; Tai 2:13 ^d 1:8 Plp 1:6, 1Te 3:13, 5:23

pāhap uken momijin nāmōtā api itneŋ. ⁹*e*Tāŋpākaŋ Anutu u man kubā-yāŋ kubā-yāŋ nāmō tāk tāyak. Nāmō, u nanaki Ekāninin Jesu Kristo ukāt bānep kubāgān itta yāŋpābā nīpmaŋkuko uwā imaka tāŋ tamikta yāŋkuko u pāra nāmō, bureniŋān api tāŋ tamek.

Äbot tāŋpani bāmopi-ken duŋ-wewek ahāŋkuk

¹⁰*f*Eruk notnaye, Ekāninin Jesu Kristo wāpi terak man kehāromi ŋode tāwetat; In yāŋawāt-awāt nāmō tāneŋ. Nāmō, duŋ-wewek man peŋpāŋ nadāk-gārip kubāgān peŋpāŋ äbot kubāgān ude kaŋ irut. ¹¹Notnaye, āma ätu notjinpak Kloe unitā äbotken naniktā äbā ŋode nāwetkuŋ; In bāmopjin-ken yāŋawāt-awāt terak man mebāri mebāri ŋode yāk tākaŋ; ¹²*g*In ätutā Ninā Pol iwat tākamāŋ yāŋ yāk tākaŋ. Yāŋirā ätutā Nin Apolos iwat tākamāŋ yāŋ yāk tākaŋ. Tāŋ, ätutā Nin Pita iwat tākamāŋ yāŋ yāk tākaŋ. Tāŋ, ätutāwā ŋode yāk tākaŋ; Ude nāmō, nin uwā Kristo iwat tākamāŋ yāŋ yāk tākaŋ. ¹³Wa! Ude tāk tākaŋ uwā Kristo kwāk duk tākaŋ bumik! Jide? Pol nākā inta yāŋpāŋ pāya kwakāp terak āronkut? Ba nāk nāwarāntākta ume yāpuŋ?

¹⁴*h*Nāmoinik, nāk in māyap nāmō ärut tamīŋkuro unita Anututa bānep tāga nadāŋ imitat. Nāk Krispus kenta Gaius ugānpāŋ ume ärut yāmiŋkut. ¹⁵Unita kubātā Nāk Pol iwarāntākta ume yāput yāŋ yānaŋi nāmō. ¹⁶*i*E, Stefanas äboriye imaka ume ärut yāmiŋkut. Tāŋkaŋ āma ätu ume ärut yāmiŋkut ba nāmō ärut yāmiŋkuro u nāmō nadātat. ¹⁷Bureni tāwetat, Kristotā ume ärutärut piä tākta nāmō nepmaŋpān äbut. U iniken Manbiŋam Tāga yāŋahākta naniŋ kireŋkuk. Tāŋpākaŋ mani biŋam yāŋahāk tāyat uwā kome tāŋo nadāk-nadāk terak nāmō yāŋahāk tāyat. Nāmō, ude tāŋira Kristotā pāya kwakāp terak kumbuko unitāŋo kehāromi imaka jopi kubā tāŋpekta.

Anutu tāŋo kehāromi u Kristo

¹⁸*k*Tāŋpākaŋ āmawebe paot-paotta biŋam tāŋpanitā pāya kwakāp tāŋo manbiŋamta nadāŋirā guŋ tāŋo man ude tāk tāyak. Tāŋ, āmawebe waki keri-ken nanik nimagurani ninā manbiŋam u nadāŋitna Anutu tāŋo kehāromi, āmawebe yāpātāgakta, ude tāk tāyak. ¹⁹Unita Anutu tāŋo man ŋode kudān tāwani;

Nāk āma nadāk-nadāk ikek yāŋ yāwerani unitāŋo nadāk-nadāki api pewa paotneŋ.

Nadāk-nadāki pewa paorirā guŋ ude api itneŋ yāk.

Ais 29:14

^e 1:9 1Jo 1:3, 1Ko 10:13, 1Te 5:24 ^f 1:10 Plp 2:2 ^g 1:12 1Ko 3:4; Apos 18:24-28; Jon 1:42
^h 1:14 Apos 18:8; Rom 16:23 ⁱ 1:16 1Ko 16:15 ^j 1:17 Mat 28:19; Jon 4:2 ^k 1:18 2Ko 4:3; Rom 1:16

20^lEruk u kawut! Äma nadäk-nadäki ärowani nitek unita jide yänayän? Ba äma man kudän äpmonpani daninpäñ nadäk täñpanita jide? Ba äma kome ñonitänjo man yäkta meni pidämi unita jide yänayän? Ude nämo! Anututä kome ñonitänjo nadäk-nadäk ärowani täñpewän guñ täñjo nadäk-nadäk ude äworeñkuk.

21^mUwä ñode; Anututä iniken nadäk iwatpäñ kädet itpipinewän ämawebetä iniken nadäk-nadäk terak Anutu täñjo mebäri täga nämo nadäwä tumneñ. Unita Anututä kädet kubä pewän ahänkuko u ñode; Ämawebe, guñ täñjo man nintä yänahäwani u nadäñpäñ Jesuta nadäkinik täk täkañ uwä Anututä ämawebe u inita biñam yämagut täyak. 22ⁿBureni, Juda ämatä kudän kudupi kakta wari yäk täkañ, ba Grik ämatä kome täñjo nadäk-nadäk ärowani unita nadäkinik täk täkañ. 23^oUpänkañ ninä man ñode yänahäk täkamän; Kristo u päya kwakäp terak kumbuk! Täñpäkañ Juda ämatä man u nadäñirä nadänañi nämo ude täk täyak. Ba Grik ämatä man u nadäñirä guñ täñjo man ude täk täyak. 24^pUpänkañ ämawebe Anututä inita biñam iwoyäwani, Juda äbotken nanik ba Grik äbotken nanik imaka, Kristo täñjo biñam u nadäñitna Anutu täñjo kehäromi ba nadäk-nadäk kädet bureni ude täk täyak. 25^qBureni-inik, Anutu täñjo man ämatä u nadäñirä guñ täñjo man täk täyak uwä kome täñjo nadäk-nadäk irepmi morek täyak. Täñkañ Anutu täñjo täktäki, ämatä u kañpäñ nadäñirä kwini ba jopi ude täk täyak uwä äma täñjo kehäromi irepmi morek täyak.

26^rEruk notnaye, in jidewanitä irirä Anututä yänpabä tepmañpän inita biñam täñkuñ? Komen äma inamiken inken nanik mäyaptä äma nadäwani ude nämo itkuñ. Ba inken nanik mäyaptä äma ekäni ude nämo itkuñ. Ba inken nanik mäyaptä udegän, äma wäpi biñam ikek täñjo iroñiniye nämo itkuñ. 27^sWäpjin biñam ikek nämo upänkañ komen ämatä mäyäk tawut yänpäñ Anututä ämawebe nadäk-nadäki guñ täñjo bumik upän inita iwoyänkuk. Ba komen äma inita nadäñirä kehäromi nitek täñpani unitä mäyäk nadäkta, ämawebe kwini yän yäwerani upän inita yäpuk. 28^tUwä ämawebe wäpi biñam ikek nämo, upän yämagutkuk, ba ämawebe äma nadäkinik nämo täñpanitä unita nadäwä äpani-inik, jirañ ude täk täkañ upän yäpuk. Ude täñkañ imaka komen ämatä nadäwä ärowani täk täkañ u awähutkuk. 29^uUde täñkuko uwä äma kubätä Anutu inamiken iniken wäpi yäpmän akukta käderi täñpipinuk. 30^vUnita ket ñode nadäwut! Anututä ini Jesu Kristo dubini-ken tepmañkuk. Täñpäkañ Anututä yänpewän Kristo uwä nintänjo kome yäpmänirän Anututä

^l 1:20 Ais 19:12; Ais 33:18; Ais 44:25; Jop 12:17 ^m 1:21 Mat 11:25 ⁿ 1:22 Mat 12:38; Apos 17:28,32 ^o 1:23 Rom 9:32, 1Ko 2:14 ^p 1:24 Kol 2:3 ^q 1:25 2Ko 13:4
^r 1:26 Mat 11:25; Jon 7:48; Jem 2:1-5 ^s 1:29 Rom 3:27; Efe 2:9 ^t 1:30 Jer 23:5-6; Jon 17:19, 2Ko 5:21

nibāñpāñ Jesu Kristo unitāño nadāk-nadāki tāgagāmān ba tāktāki siwoñi kak tāyak. Tāñpākañ, Kristotā momi tāño kehāromi yāpmāñ āpuko unita apiño momitā nāmo nimagurirān kudupi it tākamāñ.

³¹ "Eruk, ude unita Anutu tāño man ṇode kudān tāwani unitā kañ kehārom tawān;

*Äma kubätä imaka kubäta biñam pähap yāwa yāñpāñä Anutu-tagān
biñam kañ yāwān. Jer 9:24*

Kristo kumbuko unitāño manbiñam

2 ^{1v} Eruk notnaye, Anutu tāño man bureni, bian kābop itkuko u yāñahāñpāñ tāwetta inken āreñkuro kadāni uken nākṇaken wāpna biñam nāmo yāpmāñ akuñkut. Man gāripi nīkek terak, bānepjin jop ārikta ba äma nadāwani tāño man terak nāmo tāwetkut. ^{2w} Nāmo, nāk ṇode nadāñpāñ āreñkut; Kuñkañ imaka kubä tāño biñam nāmo api yāwet. Jesu Kristo-tagān, ba u päya kwakāp terak kumbuko unitagān api yāñahāñpāñ tāweret yāñ nadāk kehāromi ude peñkut. ^{3x} Unita āreñpāñ kehāromina nīkek nāmo, umuntañkañ dādātna kwaiñirā in bāmopjin-ken itkut. ^{4y} Tāñpākañ manbiñam yāñahāñpāñ tāwetkuro uwā äma nadāk-nadāki ārowani tāño man terak, ba bānep ārik-ārik man nāmo tāwetkut. Nāmo, man tāwetkuro uterak Munapik tāño kehāromini kwawak ahāñirān kañpāñ nākṇo man unita nadāwā bureni tāñkuk. ⁵ Ude tāñkuro uwā nadākinikjintā äma tāño nadāk-nadāk terak nāmo yengāmā penēñta tāñkut. Nāmo, nadākinikjin Anutu tāño kehāromi terak yeñ tāpānenēñta ude tāñkut.

Anutu tāño nadāk-nadāk tāga

^{6z} Tāñ, āmawebe nadākiniki äma bureni āworewanitā manbiñam yāñahāk tāyat unita manbiñam nadāk-nadāk bureni Anutu-ken nanik pewān ahāwani yāñ nadāk tākañ. Tāñpākañ nadāk-nadāk u kome tāño nadāk-nadāk nāmo, ba nadāk-nadāk kome ṇonitāño äma ekāni ekāni, pewā paotta yāwani unitā nadāñpāñ yāpmāñ kuñat tākañ u nāmo. ^{7a} Nāmoinik, nadāk-nadāk nākā yāñahāk tāyat uwā Anutu tāño nadāk-nadāk kābop it yāpmāñ ābuko u. Tāñpākañ nin nadāk-nadāk uterak kunumta biñam tāneta bian-inik, kunum kenta kome nāmo ahāñirān iwoyāñkuk. ^{8b} Tāñ, nadāk-nadāk u kome ṇonitāño äma ekāni ekānitā nāmoinik nadāwā tumbuñ. U nadāwā tumbuñ yāwānāku kunum tāño Ekāni päya kwakāp terak nāmo utpewā kumbān. ⁹ Tāñpākañ manbiñam nintā yāñahāk tākamāñ unita man kubä Anutu tāño man ṇode kudān tāwani;

^u 1:31 Jer 9:24, 2Ko 10:17 ^v 2:1 1Ko 1:17 ^w 2:2 Gal 6:14 ^x 2:3 Apos 18:9, 2Ko 10:1
^y 2:4 1Te 1:5 ^z 2:6 Efe 4:13; Plp 3:15 ^a 2:7 Rom 16:25 ^b 2:8 Luk 23:34; Jem 2:1

*Anututä ämawebe gäripi nadäŋ imik täkaŋ unita imaka säkgämän-inik,
inipärik kubä täŋtuŋum täŋpäŋ peŋ yämiŋkuk.*

*U äma dapuritä nämo käwani, ba jukunitä nämo nadäwani, ba unita
juku piŋpäŋ nadäwä tärenaŋi nämo.* Ais 64:4

10^c Imaka säkgämän uwä bian käbop itkukopäŋ Anututä Munapiki terak niwoŋärenkuk. Nadäkaŋ, Anutu täŋo Munapikitä imaka kuduptagän nadäwän tärek täyak. Täŋkaŋ Anutu täŋo nadäk-nadäk äpmonŋpani imaka, nadäwän tärek täyak. 11^d Uwä ŋode; Äma kubätä noripaki täŋo nadäk-nadäki täga nämo nadäwän täreneŋ. Nämo, äma u iniken mäjoni-tägän nadäk-nadäki täga nadäwek. Täŋpäkaŋ Anutu udegän, äma kubätä Anutu täŋo nadäk-nadäki täga nämo nadäwän täreneŋ. Nämo, iniken Munapiki-tägän täga nadäwek. 12^e Eruk, ninä kome ŋonitäŋo mäjo nämo yäpumäŋ. Nämo, Munapik Anutu-ken nanik yäpumäŋo u mebäri ŋodeta yäpumäŋ; Iron mebäri mebäri Anututä nimiŋkuko u nadäna tumäktä. 13^f Unitä imaka unitäŋo manbiŋam yäŋahäk takamäŋ uwä äma täŋo man terak nämo täwetpäŋ täwoŋäreŋ takamäŋ. Nämo, man Munapiktä niwetpäŋ niwoŋäreŋ uterak täwetpäŋ täwoŋäreŋ tak takamäŋ. Bureni, Munapik täŋo nadäk-nadäkä man äma Kudupi Munapik ikektä täga nadänaŋi uterak täwetpäŋ täwoŋäreŋ tak takamäŋ.

14^g Täŋ, ämawebe Kudupi Munapik ikek nämo uwä imaka Munapik-ken nanikpäŋ täga nämo yäpneŋ. Nämo, äma udewanitä imaka Munapik-ken nanik unita nadäwä jopi ude tak täkaŋ unita. Ba imaka udewani täŋo mebäri täga nämo nadäwä täreneŋ. Imata, äma Munapik ikek-tägän imaka Munapik-ken nanik täga kaŋpäŋ nadäwä täreneŋ. 15^h Täŋkaŋ äma Munapik ikektä imaka kuduptagän kaŋpäŋ nadäwä tärewäpäŋ yäpmäŋ danik täkaŋ upäŋkaŋ äma Munapik ikek nämo uwä äma unitäŋo mebäri täga nämo kaŋpäŋ nadäwä tärewäpäŋ yäpmäŋ danineŋ. Man unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

16ⁱ *Komen äma netätä Ekäni täŋo nadäk-nadäki nadäwän tärewäpäŋ
nadäk-nadäk ätu imiŋkuk?* Ais 40:13

Täga nämo! Täŋ, ninä Kristo täŋo nadäk-nadäk iŋitkamäŋ.

Äbot täŋpanita watä irit täŋo man

3 1^j Eruk notnaye, äma Kudupi Munapik ikektä man täga yäwetnaŋi, man udewani bian in täga nämo täwetnaŋi. Nämo, äma kome täŋo nadäk pen iŋiranita täga yäwetnaŋi udegän täwetpäŋ täwoŋärenkuk.

^c 2:10 Mat 13:11 ^d 2:11 Snd 20:27 ^e 2:12 Jon 16:13-14 ^f 2:13 1Ko 2:4 ^g 2:14 Jon 8:47, 14:17, 1Ko 1:23 ^h 2:15 1Jo 2:20 ⁱ 2:16 Rom 11:34 ^j 3:1 Jon 16:12

Kadäni uken in Kristo täño nadäk kädet terak nämo tägaŋkaŋ nanak paki ude pen itkuŋ. ^{2k} Unita man täwetpāŋ täwoŋäreŋ täŋkuro u ketem kehäromi ude nämo, ketem näbäni, nonoŋ udewanipāŋ tepmāŋ towik täŋkut. Imata, ketem bureni nakta kehäromi nitek nämo itkuŋ. Upāŋkaŋ apiŋo inidegān itkaŋ! ^{3l} In nadäk kädet biani u pen iwarāntāŋ yāpmāŋ ābākaŋ. Notta kokwawak nadäk-nadäk ba yāŋ-āmikāmik kädet u inken pen pātak. Unita in bānep nadäk-nadäk waki kädet-ken pen itkaŋ yāŋ bureni täwetat. Komen āma täño kudāŋgān tāk tākaŋ. ^{4m} In ātutāwā ŋode yāk tākaŋ; Nin Poltä ābotken nanik. Täŋirā ātutāwā Nin Apolostā ābotken nanik yāŋ yāk tākaŋ. Kādet u iwat tākaŋ uwā komen āma täño kādetgān iwat tākaŋ.

⁵ Wa! Apolos u āma jidewani? Ba nāk Pol imaka, āma jidewani unita nin unitā ābotken nanik yāŋ yāk tākaŋ? Nek watā piā āma jopigān, Ekānitā piā man ini-ini nimikuk. Nektā piā tāk tākamāk unitā täŋpewān in Kristota nadākinik täŋkuŋ. ⁶ U man wārani ŋode bumik; Nākā yānat täŋpakaŋ Apolostā ume piŋ yābat täyak. Upāŋkaŋ Anututā ini ketem bureni pewān ahāk tākaŋ. ⁷ Unita āma yānat täŋpani u wāpi biŋam ikek nämo. Ba āma ume piŋ yābarani u imaka, wāpi biŋam ikek nämo. Nāmoinik, Anutu, ketem bureni täŋ pewān ahāk tākaŋ u kubā-tāgān wāpi biŋam ikek. ⁸ Täŋkaŋ āma yānat täŋpani u ba āma ume piŋ yābarani uwā mebāri kubātagān piā tāk tākamān. Unita piā iniken iniken uterak gwāki kowata api yāpdeŋ. ⁹ⁿ Unita ŋode täwetat; Nekā Anutu täño piāken piā kubāgān tāk tākamāk. Täŋpakaŋ inā Anutu täño piā ude.

Ba in eŋi kubā Anututā täŋ itak ude. ^{10o} Täŋpakaŋ nākā Anututā nadäk namikuko uterak eŋi tākta mebāri nadāwani āma ude itkaŋ eŋi unitāŋo bek āneŋkut. Eruk bek uterak āma ātutā eŋi pāraki täŋ itkaŋ. Täŋpakaŋ āma kubākubā eŋi u tākta nadāŋ dāmikinik täŋkaŋ tāneŋ. ^{11p} Täŋpakaŋ bek āneŋkuro uwā Jesu. Uwā eŋi unitāŋo mebārīta itak. Āma kubātā eŋi unitāŋo mebārīta kudupi kubā tāga nämo pewek. ¹² Upāŋkaŋ āma ātutā bek uterak eŋi tānayāŋ tākaŋ uwā gol siliwa ba mobā sākgāmān sākgāmānpāŋ api tāneŋ. Täŋirā ātutāwā ket nämo nadāwā tumbākaŋ imaka pidāmi ŋodewanipāŋ api tāneŋ; Pāya kujat näbāni, gwāŋgwāŋ kujat ba tepāraŋpāŋ api tāneŋ. ^{13q} Ude tānayāŋ täŋopāŋ piā tānayāŋ täño unitāŋo bureni Kristo täño Kadāni Pāhapken kwawak api ahāŋ morewek. Kadāni pāhap u kādāp ikek ahāŋkaŋ kādāp unitā āma kubākubā täño piāni uken api täŋ-yabāwek. ¹⁴ Kādāptā täŋ-yabāŋirān āma kubā eŋi, bek uterak täŋpayāŋ täyak uwā nämo ijiwānā āma uwā kowata tāga api yāpek. ¹⁵ Täŋpakaŋ āma kubā bek uterak täŋpayāŋ tākopāŋ kādāptā

^k 3:2 Hib 5:12-13, 1Pi 2:2 ^l 3:3 1Ko 1:10-11, 1Ko 11:18 ^m 3:4 1Ko 1:12

ⁿ 3:9 Mat 13:3-9; Efe 2:20-22 ^o 3:10 1Ko 15:10, 2Pi 3:15 ^p 3:11 Ais 28:16, 1Pi 2:4-6

^q 3:13 1Ko 4:5, 2Te 1:7-10

kudup ijin paoränä mäyäk pähap api nadäwek. Ini uwä nämo api paoreko upänkanj äma kädap gänañ nanik wädän tarupmitnero ude.

Äma nämo yäniñ oretneñ

¹⁶ Eruk, äbot tänpäni inta ñode täwerayän täyat u nämo nadäkanj? In uwä Anutu täño kudupi yot, Kudupi Munapikitä u it täyak. ¹⁷Unita äma kubätä Anutu täño eni u tänpän wanayän täño uwä Anututä kowata udegän äma u api tänpän waneñ. Imata, eni uwä Anututä inita iwoyäwani. Tänpäkanj eni uwä in ubayän.

¹⁸Nadäkanj? In bämopjin-ken nanik kubätä kome ño terak nadäk-nadäk ikek itat yän nadäweko uwä iniken bänepi täñikñarek. Eruk äma uwä nadäk udeyani mäde ut imiñpän nadäk-nadäk komen ämatä U guñ täño bumik yän yäk täkanj u yäpayän täko uwä nadäk-nadäk bureni nitek api irek. ¹⁹ U imata, kome ñonitänjo nadäk-nadäk täga uwä Anutu iñamikenä guñ täño nadäk-nadäk täyak. Man unita Anutu täño man kudän kubätä ñode yäyak;

Anututä tänpewän äma täño nadäk-nadäktä äyänutpän äma ini tänpäwak täkanj.

Jop 5:13

²⁰ Tänpäkanj Anutu täño man kudän kubätä ñode yäkgän täyak;

Komen ämawebe täño nadäk-nadäki u Ekäni dapuri-ken jopi ude täkanj.

Sam 94:11

²¹Unita äma täño täktäkita nadäwä ärowani tänpäpän wäpi biñam yäpmän ärokärok kädet u kanj pewut. U imata, imaka imaka päke u in täñkentän tamikta biñamgän. ²²Pol, Apolos, Pita, ba kome ño, ba irit ba kumän-kumän, imaka apiño itkanj ba kämi api itneñ u kudup in täñkentän tamikta biñam. ²³Tänpäkanj inä Kristota biñam täñjirä Kristo uwä Anututa biñam täyak.

Kristo täño aposoroniyeta man

4 ¹ In ninta ñode nadäneñ; Kristo täño piä watä ämaniye, Anutu täño man käbop itkuko u yänahäktä piä man yän yämani yän nadäneñ. ² Eruk, äma udeyani piä keri-ken pewani u ñode täkta yäwani; Piä tägagän täñjirä piä mähemitä man buramik äma bureni yän nadän yämekta yäwani. ³Unita in ba kome ño terak man yäpmän daniwani ämatä manken nepmanpän piä täyat u yäpmän danikta nadäwätäk kubä

^r 3:16 1Ko 6:19, 2Ko 6:16 ^s 3:19 Jop 5:13 ^t 3:20 Sam 94:11 ^u 4:1 Tai 1:7

^v 4:2 Luk 12:42

nämo tāk täyat. Nämo, näkŋa imaka, piä tāk täyat u nämo yäpmän danik täyat. ^{4w} Tängpakan näkŋawä piä täktäk kädawä waki kubä nämo tāk täyat yän nadätat. Upänkan Anututä näkken momi kubä nämo kak täyak yän nämo yäyat. Nämo, piä tāk täyat u Ekäni kubä-tägan yäpmän danik täyak. ^{5x} Unita Ekäni täŋo kadäni nämo ahänirän äma kubä täŋo piä nämo yäpmän danineŋ. Ekänitä ini äbänkan imaka bipmän uraniken käbop itkan u kudup kwawak api pewän ahäneŋ. Täŋkan äma täŋo bänep nadäk-nadäki käbop itak u imaka, kwawak api pewän ahäneŋ. Kadäni ugän Ekänitä äma kubäkubätä piäni kome terak itkan täŋpani uterakgän api yäniŋ orerek.

Kristo täŋo piä ämaniyeta man

^{6y} Notnaye, Apolos-kät ninekta man yäyat ŋowä intä nek-täŋo kädet kuroŋ u kanpän nadänkan man ŋode yäwani täŋo mebäri nadäwä tumäkta; Anutu täŋo man kudän täwani ugän iwatneŋ. Injinken nadäk nämo yäpurärätpän iwatneŋ. Man u nadäkinik täŋkan äma kubä täŋo wäpi biŋam yäpmän akuŋkan kubä täŋo nämo yäpmän äpneŋ. ^{7z} Unita imata injinta äma ätu yärepmitpän ärowani itkamän yän nadäk täkan? Ba imataken upän Anutu-ken nanik nämowä yäpmäk täkan? Imaka imaka päke u kudup Anutu-ken nanik yäpmäk täkan unita imata ninin pena ahäk täkan yänkan wäpjin biŋam yäpmän ärok täkan?

^{8a} In ŋode käwep nadäk täkan; Imaka imaka päke ŋo kudup yäpmän morenpän tägagän itkamän yän nadäk täkan. Jide? Inäku nin nirepmitpän intäjukun äma täŋo wäp biŋam yäpmänkamän yän nadäk täkan? Ude nämo! Bureni ude itkan yäwänäku nin imaka, inkät intäjukun äma ude bok itkan Wisikinik yän yäkkäne. ^{9b} Upänkan nämo! Intä ninta nadäwä äpani tāk täkan unita ŋode bumik kanpän nadätat; Anututä aposoro nin, äma äpani-inik ude, mäden-inik nipmaŋkuk. Ämawebe ba aŋero ba imaka päke u inamiken nidäpmän-pewä kumäkta biŋam ude bumik nipmaŋkuk. ^{10c} Bureni-inik! Kristota yänpän ninta nadänjirä äma nadäk-nadäki nämo, guŋ ude itkan yän nadänkan injintawä nin Kristo täŋo kädetta nadäna tumäk-inik täŋpani yän nadäk täkan. Ninä kehärominin nämo. Täŋ, inä Nin kehärominin nikek yän nadäk täkan. Ba ämatä intäŋo wäpjin biŋam yäpmän akuŋkan ninta mäde ut nimik täkan. ^{11d} Nadäkan? Bian umu itkumäŋotä it yäpmän äbäkamän ŋo ketem umeta niŋirä, ba tek däkŋeŋ jukut-jukut täŋpani wädäna ärowäkan kuŋat täŋkumäŋotä pen kuŋatkamän. Ba ämatä nidäpmänpän niwat kireŋirä patpat kometa wäyäkŋek takamän. ^{12e} Täŋkan ketem yabän ahänpän

^w 4:4 Sam 143:2 ^x 4:5 1Ko 3:8 ^y 4:6 Rom 12:3 ^z 4:7 Rom 12:6 ^a 4:8 Rev 3:17,21

^b 4:9 Rom 8:36; Hib 10:33 ^c 4:10 1Ko 3:18 ^d 4:11 2Ko 11:23-27 ^e 4:12 Apos 18:3, 1Ko 9:14-15, 2Te 3:8; Sam 109:28; Mat 5:44

nakta ketnintä komi piä tänpän yabän ahäk takamän. Tänjitna yänjärok man niwerirä upänkañ Anututä tänkentän yämän yänpän yänapik takamän. U komi piä nimik takan unita täga yän nadänpän buramik takamän. ^{13f} Ninta man wakiwaki yäk takan upänkañ kowata man kwini yawet takamän. Bureni-inik! Ninä ämatä jirañ ureñ tänpä kuk takan udewani. Ämawebe ijamiken jopi jäwäri, garok ikek ude itkamän. Ude itkumänjotä pen it yäpmän äbakamän.

¹⁴ Man ɲo in mäyäk tamikta yänpän nämo yäyat. Nämoinik, nanaknaye bureni yän yänpän umun man kudän täñ tamitat. ^{15s} Kristo täño kädet täwetpän täwoñärektä äma bumta, 10,000 ude it tamikan upänkañ nanjiye mäyap nämo. Näk pengän Manbiñam Täga täwerira nadäkinik täñkuño unita Jesu Kristo täño Manbiñam Täga uterak nanjin kubägan ude itkut. ^{16h} Unita man kehäromi ɲode täwetat; In näkɲo kädet kuroñ iwatneñ. ¹⁷ⁱ Mebäri unitagän yänpän Timoti, Ekäni wäpi terak nanakna bureni-inik ba täñkentäkna tagagämän, gäripi nadän imik täyat u iniñ kireñjira äretak. U Jesu Kristo täño kädet näkä iwatpän äbot tänpäni ämawebe komeni komeni yawetpän yäwoñärektäk täyat unita guñ täneñ yänpän yänkodak tänpän kañ täwerän yänpän iniñ kiretat.

¹⁸ Tänpäkañ in ätutä ɲode nadäkañ; Täga nämo päbä api nibäwek yän nadänkañ gup yäpmän ärokärok kudän täñ itkañ. ^{19j} Upänkañ Ekänitä nadän namänä näk inken bäräneñ-inik api ärewet. Ärenpänjä äma gup yäpmän ärokärok kudän täñ itkañ unitäño mebäri api kañpän nadäwet. Äma uwä bureni pewä ahäk takan ba mangän jop yäk takan u api kañpän nadäwet. ^{20k} Unita nadäkañ? Anututä intäjukun irirän gämori-ken itkañ kuñat-kuñat kädet u man terakgän nämo, u kehäromini terak ahäk täyak. ²¹ Eruk, kädet jidewani u täñjira känayän nadäkañ? Komi terak yäpän-siwon tawäpän kañ nipmanpän yän nadäkañ? Ba ninin kädetnin yäpna siwon tawäpän iritna gäripi nadänpän bänep kwini terak kañ äbän yän nadäkañ?

Kubokäret kädet iwarani iwat kirewut!

5 ^{1l} Eruk, ämatä intäño manbiñam ɲode yänjirä nadäk täyat; Kubokäret kädet wakiinik kubä, guñ ämatä nämo täk takan u in bämopjin-ken ahätak. Uwä ɲode; Inkät nanik äma kubätä iniken miñi-kät pat takamän. ² Wära! In bämopjin-ken kädet udewani itak upänkañ imata nin täga itkamän, Anutu täño man nadäwani bureni yän yäk takan? Ude nämo, gup yäpmän ärokärok kädetjin penpän injinta nadäwä wakiinik tänpäpän konäm butewaki tänañi takan. Ude täñkañ äma waki ude tänpäni u bämopjin-ken nanik yänjwat-pewä inigän itnañi täyak. ^{3m} Inä

^f 4:13 Kra 3:45 ^s 4:15 Gal 4:19 ^h 4:16 Plp 3:17, 1Te 1:6 ⁱ 4:17 Apos 19:22

^j 4:19 Apos 18:21 ^k 4:20 1Ko 2:4 ^l 5:1 Wkp 18:7-8; Lo 22:30; Lo 27:20 ^m 5:3 Kol 2:5

näka ban itak yän nämo nadänej. Nämo, gupna ban itak upänkan bänep nadäk-nadäkna inkät itak uwä näk inkät bureni it täyat bumik. Tänkan inkät ude itkan äma kudän wakiinik tänpäni uku yäpmän danitat. ⁴⁻⁵ ⁿ ° Unita man kehäromi node yäyat; In käbeyä tänpän Ekäni Jesutä käbeyä inkät bok itnayän takan unitäno kehäromi terak äma waki tänpäni u Satan keriken pewut. Ude tänjirä gupi tänpän wawayän täko upänkan bänepi sukurejirän Ekäni täno kadäni pähapken mäjoni Ekänitä inita biñam äneñi kan tänpän. Tänpäkan bänep nadäk-nadäknatä inkät bok itpän käbeyä kan ahäwän.

⁶ ^p Unita nadäkan? Nin täga itkamän yänpän gupjin yäpmän ärok takan uwä täga nämo. Node nämo käwep nadäk takan; Yis täpurigän upänkan kārāga tañi-kät awähutpewä piä tañi tak täyak. ⁷ ^q Eruk äbot tänpäni in uwä kārāga ude. Unita in bämopjin-ken nanik yis biani u kudup tänjuren tänpä kut. Ude tänkan kārāga säkgämän, yiskät nämo awähurani, Pasova kadäni-ken nak takan ude kan irut. U imata, inä yiskät nämo awähurani äbot ude itta yäwani. Tänpäkan nin ärut-paktan nimani tom bätaki kubä it nimitak, tom bätaki, Pasova orekirit kadäni-ken dāpmän-pewä kumäk takan ude. Uwä Kristo, ninta yänpän ärawa ude kumbuko u. ⁸ ^r Unita ämawebe Pasova ketem näna yänpänä yis biani ureñ tänpä kuk takan, in udegän momijin ba kädet wakiwaki u kudup kan peñ morewut. Ude tänkan bänep siwoñi terak, kārāga yiskät nämo awähurani ude man bureni täno kädet iwatpän kuñat takot.

⁹ ^s Eruk, manbiñam kubä bian kudän täñ taminkuro uterakä in ämawebe kubokäret kädet iwarani-kät bok kuñatta yäjiwätkut.

¹⁰ Tänpäkan äma Anututa nämoinik nadänkan kubokäret kädet, äma täno tuñum yabängärip tänpäni, kubo äma ba anutu jopi yäniñ orerani ukät itpän-nadäka ba man yänpän-nadäka nämo yäjiwätat. Nämo, äma udewani tokpek itkan unita yabän umuntan pänku deken iren? ¹¹ ^t Nämo, äma nodewanita yänkut; Äma näk äbot tänpäni yänkan kubokäret kädet, dapun-gärip kädet, anutu jopi yäniñoret kädet, ba äma täno wäpi yäpmän äpani, ba ume nankan tängungun tänpäni ba kubota tänpäni, äma udewanita yänpän kudän täñ taminkut. Äma udewani mäde ut yämiñpän ukät itpän-nadäk ba ketem bok naknak nämoinik tänej.

¹²⁻¹³ ^u ^v Unita nadäkan? Ämawebe Anututa nämoinik nadäwani u yäpmän danikta nämo itkamän. Nämo, Anututä ini ämawebe udewani api yäpmän daniwek. Tänpäkan ninä äbot tänpäni ämawebe yäpmän daninañi. Unita Anutu täno man node kudän täwani; Äma waki tänpäni bämopjin-ken nanik yäwat kireñpewä kut!

Lo 17:7

ⁿ **5:4** Mat 16:19, 2Ko 13:10 ^o **5:5** 1Ti 1:20, 1Pi 4:6 ^p **5:6** Gal 5:9 ^q **5:7** Kis 13:7, 12:21;

Ais 53:7, 1Pi 1:19 ^r **5:8** Lo 16:3 ^s **5:9** Mat 18:17, 2Te 3:14 ^t **5:11** 2Te 3:6; Tai 3:10, 2Jo 10

^u **5:12** Mak 4:11 ^v **5:13** Lo 13:5, 17:7; Lo 22:24

Notjiye gapman täño manken nämö yepmanen

6 ¹Notnaye, intäño manbiñam ñode nadäk täyat; Inkät nanik kubätä noripakita bänepi wawäpän ämawebe Anututa nämö nadäk täkañ u iñamiken manken yepmak täkañ. Wa! Kädet u mäyäki! Äbot täñpani notjiye bämopi-ken täga yäpä täganani nämö? ^{2w} Ai! Anutu täño kudupi ämawebe nintä ämawebe ba imaka imaka kome terak ba kunum gänañ it täkañ u intäjukun it yämiñpän api yäpmän danine yän nämö ba nadäkañ? Eruk, imaka tañi ude tänayän tämäño unita in injin-tägän bäräpi täpuri täpuri bämopjin-ken ahäk täkañ u täga yäpä täganani nämö? ³ Ba nin añero kunum gänañ it täkañ u imaka, api yäpmän danine. Ude tänayän tämäño unita kome terak ñonitäño bäräpi ahän nimik täkañ u täga yäpmän daninañ! ⁴ Unita man bämopjin-ken ahänjirän imata Anututa nadäkinik nämö täñpani-ken man u yäpmän daniwut yänpän kuk täkañ? ⁵ In mäyäk nadäwut yänpän ude täwetat! Inken äma nadäk-nadäk ikektä man äbot täñpani notjiye bämopi-ken ahäwayän täko u yäpmän danikta kubä nämö itak ba? ⁶ In ude tänañi upänkañ äbot täñpani kubätä noripaki wädän päñku manken tejirän äma Kristota nämö nadäwanitä man u yäpmän danik täkañ. Umuri pähap!

^{7x} Inä äbot täñpani notjiye manken yepmak täkañ uwä kwawak ñode niwoñärek täyak; In kädet wakiken uku mänkañ uba. Inä ñode täga nämö täneñ? Kubätä waki täñ gameko uwä jop kwikini täga nämö iren? Ba kubätä tuñumka kubo täweko uwä jop täga nämö käwen? ⁸ Upänkañ ude nämö täk täkañ. Nämö, in injin buap upänkañ kubota ba waki kowata kowata täk täkañ. ^{9-10y} Upänkañ jide? Man ñode nämö nadäk täkañ? Ämawebe gwäk pimiñpän kädet waki täk täkañ uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ täga nämö api itneñ. Unita bänepjin jop tänyäkñatneñta! Kubokäret kädet iwarani, Anutu jopi yäniñ orerani, webe äpiye niked yäwarän täwani, ämanitä ämani noriye yäwarän täwani, kubota täñpani, äma täño tuñum yabängäröp täñpani, äma ume nañkañ tängunguñ täñpani, noriye wäpi yäpmän äpäk-äpäk täñpani ba äma piä mähemiye tänyäkñatpäñ moneñ tuñumi kubo täñ yämani, ämawebe ude wani kubätä Anutu täño kañiwat yewa gänañ nämoinik api ärowek. ^{11z} Täñpakañ inken nanik ätu kädet ude täk täñpani. Upänkañ Anututä momijin ärutpak tänpän tepmanpäñ inita biñam täñkuñ. Täñkañ Ekäni Jesu Kristo wäpi terak ba Anutunin täño Munapik unitäño kehäromini terak Anututä täñpewän iñamiken ämawebe siwoñi äbot ude itkañ.

^w **6:2** Dan 7:22; Mat 19:28; Rev 2:26, 3:21, 20:4 ^x **6:7** Mat 5:39, 1Te 5:15, 1Pi 3:9

^y **6:9** Gal 5:19-21; Efe 5:5; Rev 22:15 ^z **6:11** Tai 3:3-7

Gupjinä Anutu iniŋ oretta biŋam

^{12 a} Tänpäkaŋ äma kubätä ŋode yäwek; Kristotä nämagutkuko unita näk imaka u ba u tagagän tänpet yäk. Yäwänä kowata ŋode iweret; Täga yäyan upänkaŋ imaka u ba u täkta nadäk täyan u kuduptagäntä kädet siwoŋi iwatta nämö täŋkentän gamek. Tänpäkaŋ äma u ŋode yäwek; Imaka u ba u kudup täga täkta naniŋ kirewani yäk. Yäwänä ŋode iweret; Ude upänkaŋ ŋode nadäwen; Imaka u ba u jop kaŋira närepmirirän näk unita watä äma ude täga nämö iret. ^{13 b} Tänpäkaŋ äma uwä manna u utpän ŋode yäwek; Ude nämö yäk. Kokna uwä ketem nakta biŋam. Tänpäkaŋ ketem uwä koknata biŋam. Anututä yarä u bok api pewän paotdeŋ unita nadäwätäk nämö täk täyat yän yäwek. U bureni upänkaŋ ŋode täwetat; Gupnin uwä kubokäret täkta biŋam nämö. Nämoinik, u Ekänitä inita watä piä täŋ imikta biŋam. Ba Ekänitä ini gupnin kaŋiwatta biŋam yäwani. ^{14 c} U imata, Anututä Jesu komegup ikek awaŋ gänaŋ nanik wädäŋ tädotkuk. Eruk, nin imaka udegän kehäromini terak komegup ikek api wädäŋ tädorek.

^{15 d} Jide? Gupjin uwä Kristo täŋo gupi moräk-moräktä itkaŋ yän nämö nadäkaŋ? Ude itkaŋ unita jide? Kristo täŋo gupi moräk uwä kubokäret webekät bok kentänirän tagawek? Nämoinik! ^{16 e} Ba ŋode nämö nadäk täkaŋ? Äma kubätä kubokäret webekät kentäweko uwä gup kubägän täkamän. Unitawä Anutu täŋo mantä kwawak ŋode yäyak; Yarä uwä gup kubägän api tädeŋ. ^{17 f} Tänpäkaŋ äma Ekäni-kät kentäk täkaŋ uwä mäjoni Ekäni-kät kubägän ude täkamän.

¹⁸ Unita kubokäret kädet kaŋumuntaŋ metänpeŋ kut. Imata, momi ätu täk täkamän uwä gupnin punin ŋonitä-gän täk täkamän. Täŋ, kubokäret kädet täk täkaŋ uwä iniken gupi ba bänepi bok tänpä wakiinik täk täkaŋ. ^{19 g} Ba man ŋode pätak u nämö käwep nadäk täkaŋ? Gupjin uwä Kudupi Munapik, Anututä tamiŋkuko bänepjin-ken it täyak unitäŋo kudupi yot ude itkaŋ. In injinta biŋam nämö! ^{20 h} Nämoinik, inä Anutu, gwäki ärowani peŋpän tämagutkuko unita biŋam itkaŋ. Unita gupjintä Anutu wäpi biŋam yäpmän ärok täkot.

Yanäpi täktäk täŋo man

7 ¹ Eruk, man kubäkubä kudän tänpän namiŋkuŋo unitäŋo kowata kudän täŋ tamitat ŋo. Inä ŋode yänkuŋ; Äma, webe nämö yäpneŋo uyaku täga. ² Ude täga yäk täkaŋ upänkaŋ kubokäret kädet taŋi-inik pätak unita äma kubäkubä webeni nikek, ba webe kubäkubä äpiye nikek itneŋ.

^a 6:12 1Ko 10:23 ^b 6:13 1Te 4:3-5 ^c 6:14 Rom 8:11, 1Ko 15:20, 2Ko 4:14 ^d 6:15 Rom 12:5; Efe 5:30 ^e 6:16 Mat 19:5 ^f 6:17 Jon 17:21-23; Rom 8:9-11 ^g 6:19 1Ko 3:16 ^h 6:20 1Ko 7:23, 1Pi 1:18-19; Plp 1:20

³Tāŋkaŋ āma tāŋo gupi uwā webenita biŋam unita nāmo iyap tāwek. Tāŋpākaŋ udegān, webe tāŋo gupi uwā āpita biŋam unita nāmo iyap tāwek. ⁴Unita ŋode nadākot; Webeni ini-tāgān iniken gupita māhemi nāmo tāyak, āpitā webeni tāŋo gupita māhemi bok tākta yāwani. Tāŋ, udegān āpi ini-tāgān iniken gupita māhemi nāmo tāyak, webenitā āpi tāŋo gupita māhemi bok tākta yāwani. ⁵Unita nādapi tāŋpani in, gupjinta nāmo iyap tāneŋ. Tāŋ, yāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ inigān inigān itpāŋ Anutu-ken yāŋapik piā kaŋ tādayāŋ nadāŋpāŋā inigān inigān tāga itdeŋ. Upāŋkaŋ inigān inigān kadāni kāroŋi tāga nāmo itdeŋ. U imata, nadāk-nadākita watā nāmo irirān Satantā tāŋyākŋat-pewān waki tādeŋo udetā āneŋi kentādeŋ. ⁶Man yāŋahātāt ŋo in tāŋkentāŋ tamik-tagān. U бага ude nāmo peyat. ⁷ⁱ Nākā gāripi nadāk tāyat uwā nākā itat udegān kaŋ irut yāŋ nadāk tāyat. Upāŋkaŋ nadākinik tāŋpani kubākubāta iron Anutu-ken nanik inigān inigān yāmani. Kubātā ude itta kehāromi imani. Tāŋ, kubāwā ude tākta kehāromi imani.

⁸Unita gubaŋi gubaŋi ba āmawebe kajatta ŋode yāyat; U gubaŋi nākā itat udegān itnayāŋ tāŋo uyaku tāga. ⁹^j Upāŋkaŋ nadāk-nadākna ba gupnata watāni tāga nāmo iret yāŋ nadāŋpāŋā webe ba āma kaŋ yāput. U imata, kaŋgārip tāŋpāŋ kubokāret kādet iwatneŋta.

¹⁰^k Eruk, nādapi inta бага ŋode peyat. Бага ŋowā nākŋaken nadāk-nadāk nāmo, u Ekāniken nanik. Uwā ŋode; Webenitā āpi nāmoinik pewek. ¹¹Tāŋ, peweko uwā gubaŋigān irek, ba ittāŋgān āpikāt āneŋi kentāŋpāŋ itdeŋ. Tāŋpākaŋ āmatā webeni udegān, nāmoinik pewek.

¹²Eruk, in ātutawā nākŋaken nadāk, Ekāni tāŋopāŋ nāmo, ŋode tāwetat; Nadākinik tāŋpani kubā tāŋo webeni nadākiniki nāmotā āpikāt pen itta nāmo bitnāweko uwā āpitā nāmo yāŋ-iwarek. ¹³Tāŋpākaŋ udegān, nadākinik tāŋpani webe kubā tāŋo āpi nadākiniki nāmotā webeni-kāt pen itta nāmo bitnāweko uwā webenitā nāmo yāŋ-iwarek.

¹⁴U imata, āma nadākiniki nāmo uwā webeni tāŋo nadākinikitā Anututa biŋam itta kādet kāwep api tāwit imek. Ba webeni nadākiniki nāmo u āpi tāŋo nadākinikitā Anututa biŋam itta kādet kāwep api tāwit imek. Ude bureni nāmo tāŋpāwā ironiye Anututa biŋam nāmo itneŋ. Upāŋkaŋ uwā kudupi itkaŋ. ¹⁵^l Tāŋpākaŋ nadākinik nāmo tāŋpani kubātā webeni ba āpi nadākinik ikek u pekta nadāweko uwā nāmo iniŋ bitnāneŋ. Nāmo, teŋpeŋ kweko uwā nadākinik tāŋpani āma ba webe u nādapi tāŋo topmāk-topmāk terak pen tāga nāmo itneŋ. Upāŋkaŋ ŋode nadāwut; Anututā āmawebe ātukāt bānep kubāgān terak itta nimagutkuk. ¹⁶^m Tāŋpākaŋ bok itdeŋo uwā webe nadākinik tāŋpani in āpiye nadākiniki nāmo u tāŋkentāŋ yāmiŋirā bānepi kāwep sukureŋpāŋ Anututa biŋam tāneŋ. Ba āma nadākinik tāŋpani in webejiye nadākiniki nāmo u tāŋkentāŋ yāmiŋirā bānepi kāwep sukureŋpāŋ Anututa biŋam tāneŋ.

ⁱ 7:7 Mat 19:12 ^j 7:9 1Ti 5:14 ^k 7:10 Mat 5:32, 19:9 ^l 7:15 Rom 14:19 ^m 7:16 1Pi 3:1

Anututä ude tepmanpani unita täga nadäneḡ

¹⁷ⁿ Tänpäkaḡ Anutu täḡo äbot kubäkubäta бага ḡode peḡ yämik täyat; Ekäni Jesutä in kubäkubä inide iwoyänpäḡ tepmanḡkuko udegän pen kaḡ irut. Ba jide irirä Anututä in inita biḡam tämagutḡkuko udegän kaḡ irut. ¹⁸Uwä ḡodeta yäyat; Inken nanik ätu gupi moräk madäwani itkaḡ nadäkinik täḡirä Anututä tämagutḡkuk. Eruk, inä jide tänpäḡ gupnin moräk äneḡi yäpurärätne yäḡ nadäwätäk nämo täneḡ. Ba inkät nanik ätu gupi moräk nämo madäwani itkaḡ nadäkinik täḡirä Anututä tämagutḡkuk. Eruk, inä gupjin moräk madäḡta nämo nadäneḡ. ^{19o} U imata, kudän uwä imaka jopi. Gup moräk madäwani ba nämo madäwani u Anutu iḡamiken tägagän itkaḡ. Täḡ, Anutu täḡo бага man iwät-iwät unitä bureni-inik täyak. ²⁰Unita Anututä in inita biḡam tämagutḡkuk-ken itkuḡo udegän kaḡ irut. ²¹Gäk äma täḡo piä watä äma jopi itkaḡ nadäkinik tänpäḡ Anututa biḡam täḡkuno tänpäwä eruk, unita nadäwätäk nämo täḡpen. Täḡ, äma täḡo komi piä u peḡpäḡ gäḡḡaken gärip terak itta kädet kubä tumbänä täga iwaren. ^{22p} Nadäkaḡ? Äma kubä äma täḡo piä watä äma jopi irirän Anututä imagutḡkuko u tänpäwä eruk, äma uwä inidegän itkaḡ ḡode nadäwek; Näk Anututä yen pit naminpäḡ iniken piä täkta nepmanpani yäḡ nadäwek. Täḡkaḡ udegän äma kubä äma gämori-ken nämo, ini jop kuḡarani ude irirän Anututä imagutḡkuko u tänpäwä eruk äma uwä inidegän itkaḡ ḡode nadäwek; Näk Kristo täḡo watä piä äma jopi ude itat yäḡ nadäwek. ²³Bureni-inik, Anututä gwäki ärowani-inikpäḡ in suwaḡkuko unita äma täḡo topmäk-topmäk terak nämo itneḡ. ²⁴Unita notnaye äneḡi ḡode yäḡgän täḡpa; Anututä in kubäkubä inita biḡam tämagutḡkuk-ken uken itkuḡo Anutu-kät kwasikotpäḡ pen udegän kaḡ irut.

Gubaḡita man

^{25q} Eruk, gubaḡi gubaḡita kudän täwayäḡ. Uwä näḡḡaken nadäk, Ekäni täḡo nämo upäḡkaḡ Anutu butewaki nadäḡ naminḡkuko unita man yäyat ḡo täga nadäwä bureni täneḡ. ²⁶Näk ḡode nadäk täyat; Kadäni wakiken itkamäḡ unita in gubaḡi itkaḡ udegän kaḡ irut. ²⁷Täḡkaḡ gäk webe yäpuno u tänpäwä webe u pekta kädetta nämo wäyäkḡewen. Ba nämo yäpuno u tänpäwä yäpmäḡta piäni nämo täḡpen. ^{28r} Upäḡkaḡ webe yäpayäḡ täno uwä momi nämo. Ba webe gubaḡitä äma yäpayäḡ täko u imaka, momi nämo. Upäḡkaḡ ämawebe nädapi täḡpanitä kome terak ḡo bäräpi mäyap api yabäḡ ahäneḡo unita kädet udewani inken ahäḡ tamek yäḡpäḡ täwetat. ^{29s} ḡodeta yäḡpäḡ yäyat; Kadäni

ⁿ 7:17 1Ko 7:20,24 ^o 7:19 Rom 2:25; Gal 5:6, 6:15 ^p 7:22 Plm 16; Efe 6:6, 1Pi 2:16

^q 7:25 1Ti 1:12-13 ^r 7:28 Luk 21:33 ^s 7:29 Rom 13:11

iwoyāṅkuko uku kerāpi-inik täyak, kome pähap ŋo itak ŋodegān nāmo api irek. Unita kome ŋo terak irit unita nadāwātāk taŋi nāmo tāneŋ. Mebāri unita webe nitek in nadāk-nadākjin webejiye terakgān nāmo peneŋ. Nāmo, webe nāmo yāpani ude bumik kaŋ irut. ³⁰ Ba konām butewaki terak it tākaŋ in konām butewaki terak nāmo irani ude kaŋ irut. Ba oretoret terak irani in oretoret nāmo tāŋpani ude kaŋ irut. Ba monen piä tāŋpani intä monen u näkŋaken nāmo yāŋ nadāŋpāŋ kaŋ kuŋarut. ³¹ ^t Ba āma kome tāŋo tuŋum yāpmāŋ kuŋat tākaŋ in monen tuŋumjin nāmo ude bumik kaŋ kuŋarut. U imata, kome pähap ŋo itak ŋodegān nāmo api irek. Nāmo, uwä paorayāŋ kerāp täyak.

³² Notnaye, näk intä nadāwātāk ikek kuŋatta nāmo nadātāt unita man ŋo tāwetāt. Ŋode nadāk takamāŋ; Yanāpi irit tāŋo nadāwātāktä āma gubaŋi nāmo yepmāŋit täyak unita Ekāni tāŋo piātagān nadāwātāk tāk tākaŋ, ba Ekānitä yabāwān tagakta nadāk kādet kubāgān iwat tākaŋ. ³³ Tāŋ, nadākinik tāŋpani webe nitektä kome tāŋo nadāwātāk terak bok kuŋat tākaŋ. Ba webeni bānēpi tāŋpidām takta nadāwātāk tāk tākaŋ. ³⁴ Unita nadāk yarä terak kuŋat tākaŋ, webeni nanakta watä itta ba Ekāni tāŋo piä takta nadāwātāk yarä u tāk tākaŋ. Tāŋpākaŋ webe gubaŋi, āma nāmo yāpani u Ekāni tāŋo piäta nadāwātāk tāk tākaŋ. U gupi bānēpi kuduptagān Anututa biŋam kudupi ude iniŋ kirekta piāni tāk tākaŋ. Tāŋ, webe āpi nitektä kome tāŋo nadāwātāk terak bok kuŋat tākaŋ. Ba āpi bānēpi tāŋpidām takta nadāwātāk tāk tākaŋ. ³⁵ Man yāyat ŋo in tāŋkentāŋ tamikta yāyat. U bārāpi tamikta ba taniŋ bitnākta nāmo yāyat. Nāmo, man ŋonitā tāŋkentāŋ tamiŋirān in kudān siwoŋi iwatpāŋ bānep nadāk-nadākjin kudup Ekāni terakgān penpāŋ kaŋ kuŋarut yāŋ nadātāt.

³⁶ Unita āma gubaŋi, webe jop iwoyāŋ tamanipāŋ yepmakta nadāk tākaŋ inta ŋode yāyat; In kubätä ŋode nadāwek; Webe u nāmo yāpayāŋ tāro uwä goret tāŋ imet yāŋ nadāwek. Ba gup nadāŋ gāripnata watä tāga nāmo iret yāŋ nadāŋpāŋ, ba webe u yāpnaŋi yāŋ nadāwek. Eruk ude nadāwayāŋ tāko uwä iniken gārip iwatpāŋ webe u tāga api yāpek. Tāŋpākaŋ yāpeko uwä momi nāmo. ³⁷ Tāŋ, āma kubā gubaŋigān itta kubätä pen iwerānkaŋ nāmo, ini nadāk kehāromigān penpāŋ gup nadāŋ gāripnata watä tāga iret yāŋ nadāwek. Eruk, āma udewani uwä webe iwoyāŋ imani u nāmo yāpeko u tāga. Goret nāmo tāŋpek. ³⁸ Unita ŋode yāwa; Āma, webe iwoyāŋ imani yāpeko uwä tāga tāŋpek. Tāŋ āma, webe u kehārom tāŋpāŋ nāmo yāpeko uwä tāgagāmān kubā tāŋpek.

³⁹ ^u Eruk unita man kubā ŋode yākgān tāŋpa; Āpi kodak irirān webeni āma unita biŋamgān pen irek. Tāŋpākaŋ āpi kumbeko uwä webe u āma kubā tāga yāpeko upāŋkaŋ Ekānita nadākinik tāŋpanipāŋ yāpek. ⁴⁰ Ude

^t 7:31 1Jo 2:17 ^u 7:39 Rom 7:2-3

upāṅkaṅ nākṇa ṇode nadātāt; Webe u āma kubā nāmo yāpeko uwā sākgāmān-inik irek. Tāṅpākaṅ nāk imaka, Kudupi Munapik ikek unita yāyat ṇo Munapik unitā nadāk-nadākna tāṅmeham taṅ namiṇirān yāyat yāṅ nadātāt.

Tom anutu jopita ijiṅ yāmanita man

8 ^{1v} Eruk, tom anutu jopita ijiṅ yāmani unita kudān tāwayāṅ. Äma ätutā ṇode yāk tākaṅ; Nin kudup nadāk-nadāknin ikek yāṅ yāk tākaṅ. U bureni yāk tākaṅ upāṅkaṅ āma māyaptā nadāk-nadāki taṅjita yāṅpāṅ gupi jop yāpmāṅ ārok tākaṅ. Tāṅ, ābot tāṅpanitā nadāṅ yāmikinik kowata kowata tāṅpāṅ kuṇatnayāṅ tāṅo uyaku Kristo tāṅo āmawebe kehāromini nikek api itneṅ. ^{2w} Tāṅkaṅ āma kubātā inita nāk imaka kudup nadāwa tārekaṅ yāṅ nadāweko uwā ini bānepi jop yāṅ-ikṇarek. U nadānaṅi ude nāmo nadātak yāṅ yāne! ^{3x} Tāṅ, āma kubātā Anututa gāripi nadāṅ imiṅpāṅ nadāṅ imikinik tāk tāyak, āma unita Anututā bureni-inik nadāṅ imitak.

^{4y} Unita tom anutu jopita ijiṅ yāmanipāṅ naknakta nāwet yabāṅkuṅo unita jide yānayāṅ? Ṇode; Anutu jopi uwā bureni nāmo, wāranigān yāṅ nadāk tākamāṅ. Ba Anutu yarā nikek nāmo, Anutu bureni-inik kubā-tāgān itak yāṅ nadāk tākamāṅ. ^{5-6z} Imaka unita anutu yāṅ yāwerani kunum terak ba kome terak itkaṅ, ba imaka māyapta anutu yāṅ yāk tākaṅ, ba imaka māyapta ekāninin yāṅ yāk tākaṅ upāṅkaṅ nintāṅo Anutu bureni-inik kubā-tāgān itak. U Nanin pāhap, imaka yāwān ahāwani unita biṅamgān it tākamāṅ. Ba Ekāninin bureni kubā-tāgān itak. U Jesu Kristo, imaka kuduptagān unitāṅo kehāromi terakgān it tākaṅ, ba nin imaka, unitāṅo kehāromi terakgān it tākamāṅ.

⁷Tāṅpākaṅ nadākinik tāṅpani notjiye ātu man unita nāmo nadāwā tārek tākaṅ. U anutu jopi nadāṅ yāmik-yāmik kādet bian iwāt tāṅkuṅo unita pen juku piṅ itkaṅ unita ketem anutu jopita ijiṅ yāmanipāṅ naṅkaṅ u imaka bureni-inikta ijiṅ yāmani yāṅ nadāk tākaṅ. Anutu jopi tāṅo mebari ket nāmo nadāwā tārek tākaṅ unita ketem u naṅkaṅ bānepitā Anutu iṅamiken goret tākamāṅ yāṅ nadāk tākaṅ. ^{8a} Nadākaṅ? Ketemtā nāmo nimagut pāṅku Anutu dubini-ken nipmak tāyak. Nāmo, ketem u ba u nānero ba nāmo nānero unitā tāṅpewān Anutu iṅamiken tāga ba waki ude nāmo itne. ^{9b} Ude upāṅkaṅ ket nadāwut. In nadāwā tārewāpāṅ imaka u ba u tāgagān tāne yāṅ nadāk tākaṅ upāṅkaṅ nadāk-nadāk u iwarirā notjiye nadākiniki kwinitā tabāṅpāṅ udegān tāṅkaṅ nadākiniki tāṅpā wanēṅta!

^v 8:1 Apos 15:29 ^w 8:2 Gal 6:3 ^x 8:3 Gal 4:9 ^y 8:4 1Ko 10:19; Gal 4:8;

Lo 4:35,39; Lo 6:4 ^z 8:6 Mal 2:10, 1Ko 12:5,6; Efe 4:5,6; Jon 1:3 ^a 8:8 Rom 14:17

^b 8:9 Rom 14:13-15; Gal 5:13

¹⁰ Ȧodeta nadāwut; Nadāwā tārewani inkāt nanik kubätä anutu jopi tāŋo inĩoret enĩ gānaŋ itkaŋ tom anutu jopita ijiŋ yāmani naŋ irirān notjinpak nadākiniki kwini kubätä kāweko uwā Ȧode nadāwek; NākȦa udegān tāga tāŋpet yāŋ nadāŋpāŋ nadākiniki tāŋpān waneŋ.
¹¹ ^c Wāra! Kristotā notjinpak nadākiniki kwini unita yāŋpāŋ kumbuk. Unita nadāk-nadākjin nikektā notjinpak udewani kubā tāŋo nadākiniki tāŋpewā waneŋo uwā tāgawek? Nāmo! ¹² Notjiye nadākiniki kwini udewanita goret tāŋ yāmiŋpewā bānep nadāk-nadāki kehāromi nāmo u tāŋpāwak tākaŋ uwā Kristota udegān goret tāŋ imik tākaŋ. ¹³ ^d Unita nin kubākubätä Ȧode nadānaŋi; Ketem nākā nak tāyat unitā tāŋpewān ābot tāŋpani notnapak kubätä momi-ken maŋpānā eruk, tom wari nāmoinik api nāŋpet. Nāmotā nāmoinik, nākā tāŋpewa notnapak momi tāŋpek yāŋ nadāwet.

Pol uwā aposoro noriye ātu udewanigān

9 ¹ ^e Jide? Man yāyat unita nākā nadāwā āpani tāk tāyak? Eruk nākȦata Ȧode tāwera nadāwut; Nāk āma kubā tāŋo topmāk-topmāk terak nāmo it tāyat. Nāmo, nāk aposoro bureni kubā. Nāk Ekāninin Jesu u kaŋkut. Ba Ekāni tāŋo piā tāk tāyat unitāŋo bureni uwā in ubayāŋ. ² ^f Āma ātutā nākā nadāŋirā aposoro bureni nāmo tāk tākaŋ. Upāŋkaŋ intā uyaku nākā aposoro bureni yāŋ nadāk tākaŋ, ei yāŋ? Tāŋkaŋ Ekāni tāŋo manbiŋam tāwerira nadākinik tāŋkuŋo unitā kwawak Ȧode yāŋahātak; Nāk Ekāni tāŋo aposoro bureni kubā.

³ Eruk, āma nākȦo aposoro wāp ba piā yāpmāŋ danik tākaŋ unitāŋo jop manman u yāpmāŋ āpākta Ȧode yāyat; ⁴ ^g Jide? Banabas-kāt nektā piā tāŋo gwākita ketem ume tāga nāmo nāde? ⁵ ^h Ba aposoro ātu ba Pitakāt Ekāni tāŋo noriyetā webeniye yāmagurākaŋ piāta bok kuŋat tākaŋ u, nek udegān, ābot tāŋpani webe ninekta yāpmāŋkaŋ bok tāga nāmo kuŋatne? ⁶ Ba jide nadākaŋ? Aposoro ātutā piā gwāki yāpmāŋirā Banabas-kāt nektāgān ninek gupnek tāŋkentākta moneŋ piā tāga tāde? ⁷ Ude nāmo! Āma piā mebāri mebāri tāk tākaŋ uterak gwāki yāpmāk tākaŋ. Āmatā āmaken piā tāŋpāŋ unita gwāki yāpmāk tākaŋ. Ba gapman tāŋo komi āmatā ini-tāgān ini nāmo tāŋkentāk tākaŋ. Ba āma kubätä ketem piā tāŋpāŋ ketem u tāga nāŋpek. Ba sipsip tāŋo watā āmatā watāni itneŋo u gwākita nonoŋi tākātpāŋ nak tākaŋ. Watā jop nāmo it tākaŋ.

⁸ Tāŋ, yāyat Ȧowā āma tāŋo nadāk terak yāŋahātak yāŋ kāwep nadākaŋ. Upāŋkaŋ nāmo, бага mantā udegān yāyak. ⁹ ⁱ Moses tāŋo бага man terak Ȧode kudān tāwani pātak; Bulimākautā piā tāŋ gamiŋkaŋ ketem morāki nāŋpayāŋ tāŋirān nāmo yājiwāren. Man unita jide

^c 8:11 Rom 14:15,20 ^d 8:13 Rom 14:21 ^e 9:1 Apos 22:17-18; Apos 26:16, 1Ko 15:8

^f 9:2 2Ko 3:2-3 ^g 9:4 Luk 10:8, 1Ko 9:13-14 ^h 9:5 Jon 1:42 ⁱ 9:9 Lo 25:4, 1Ti 5:18

nadākaŋ? Anututā bulimakauta nadāwātāk tāŋpāŋ man u yāŋkuk? ^{10j} Nāmo, u Anutu tāŋo piā āma ninta juku piŋpāŋ man u yāŋkuk. Nadākaŋ, āma kome dukduk piā tāk tākaŋ ba āma ketem bureni puget-puget tāk tākaŋ uwā piā u jop nāmo tāk tākaŋ. Unitāŋo kowata bureni ātu api nāne yāŋ nadāŋpāŋ piāni tāk tākaŋ. ^{11k} Nek udegān. Munapik tāŋo yeri tāga bāmoŋjin-ken pik tāŋkumāko unita kowata intāŋo tuŋum ātu gupnek tāŋkentākta yāpnaŋi nāmo? ^{12l} Āma ātutā inken piā tāŋirā tāga tāŋkentāŋ yāmik tākaŋ unita ketjin-ken nanik aposorojin bureni nek imata taŋi tāga nāmo yāpde?

Tāŋpākaŋ intā ude tāga tāŋkentāŋ niminaŋi upāŋkaŋ in bāmoŋjin-ken itkumākken uken nāmo peŋ tāwetkumāk. Nāmo, intā Kristo tāŋo Manbiŋam Tāga u korekta nektā kādet tāŋpipide yāŋ nadāŋpāŋ bārāpi u ba u kotak tākamāk. ^{13m} Ude upāŋkaŋ ŋode nadākot; Āma Anutu tāŋo eŋiken piā tāk tākaŋ uwā piā uterak ketem yāpmāk tākaŋ. Ba āma kudupi yot gānaŋ alta-ken Anututa tom ijiŋ imik tākaŋ uwā tom u ātu kowata nak tākaŋ. ¹⁴ⁿ Tāŋpākaŋ āma Jesu tāŋo manbiŋam yāŋahāk tākaŋ uwā udegān, piā uterak tāga itnaŋi. Ekāninintā kādet u yāŋkehārom taŋkuk.

^{15o} Ekānitā kādet u peŋkuko u tāga iwarero upāŋkaŋ piā gwākita nāmo yāŋapik tāyat. Ba intā tāŋkentāŋ namikta man ŋo nāmo kudān tāyat. Nāmo, Ekāni tāŋo manbiŋam gwāki yāpmākta nīkek nāmo, jop tāwet tāyat unita oretoret pāhap tāk tāyat. Āma kubātā kādet u tāŋpipiŋ nameko uwā kumbet yāŋ nadāwet. ^{16p} Tāŋpākaŋ nāk Manbiŋam Tāga yāŋahāk tāyat unita yāŋpāŋ wāpna tāga nāmo yāpmāŋ akwet. Nāmo, piā u tākta yāŋ namani unita imata ehutpāŋ nāmo tāŋpet? Nāk Manbiŋam Tāga u nāmo yāŋahāwayāŋ tāro uwā waki api kaŋ-ahāwet yāŋ nadātat. ^{17q} Tāŋpākaŋ Manbiŋam Tāga u yāŋahākta nākŋaken gārip terak yāŋahāwero uyaku gwākita tāga yāwet. Upāŋkaŋ ude nāmo, piā tāk tāyat uwā ude tākta yāŋ namani unita jop, Ekānitā kādet peŋ namani ude iwatpāŋ tāk tāyat. ¹⁸ Eruk, gwāki imatākenpāŋ api yāpet? Uwā ŋode; Epānta gwāki yāpmāk-yāpmāk kādet nākŋa tāga iwatnaŋi u peŋpāŋ Manbiŋam Tāga u gwāki yāpmākta nāmo, jop yāŋahāk tāyat unitā piāna tāŋo gwāki ude tāyak.

Pol āmawebe tāŋo piā watā āma āworeŋkuk

^{19r} Nadākaŋ? Anututā yen pit namiŋkuko unita nāk āma tāŋo yen terak nāmo it tāyat. Upāŋkaŋ nākŋaken gārip iwatpāŋ āmawebe kudup tāŋo watā piā āma jopi ude āworeŋpāŋ kuŋat tāyat. U imata, āma māyap yāmagutpāŋ Anututa biŋam yepmakta nadāk tāyat. ^{20s} Mebāri

j **9:10** 2Ti 2:6 k **9:11** Rom 15:27 l **9:12** Apos 20:34-35, 2Ko 11:9, 1Ko 13:7

m **9:13** Nam 18:8,31; Lo 18:1-3 n **9:14** Mat 10:10; Luk 10:7; Gal 6:6 o **9:15** Apos 18:3

p **9:16** Jer 20:9 q **9:17** 1Ko 4:1 r **9:19** Mat 20:26-27 s **9:20** Apos 21:20-26

unita näk ɲode täk täyat; Juda ämawebe yämagutpāṅ Anututa biṅam yepmakta Juda äma ude äworeṅpāṅ bāmopi-ken piāni täk täyat. Uwä Moses tāṅo бага man terak it täkaṅ unita бага man terak irani ude äworeṅpāṅ tāṅkentāṅ yāmik täyat. Näkṅawä бага man terak nämo it täyat upāṅkaṅ äma бага man terak it täkaṅ u Kristota biṅam yämagutta ini bumikgān äworek täyat. ²¹ Tāṅkaṅ äma Moses tāṅo бага man nīkek nämo u yämagutta äma бага man nīkek nämo ude äworek täyat. Ude täk täyat uwä Anutu tāṅo бага nämo irepmit täyat. Nämo, näk Kristo tāṅo man kädēt ugān iwatpāṅ ude uwä täk täyat. ²² Tāṅkaṅ äma nadākiniki kwini ätu Kristota biṅam yämagutta, äma nadākiniki kwini ude bumik äworeṅpāṅ bāmopi-ken piāni täk täyat. Bureni, äma mebāri mebāri udewani ätu Kristota biṅam yämagutta nadāk täyat unita äma mebāri mebāri u bumik äworeṅpāṅ bāmopi-ken piāni mebāri mebāri täk täyat. ²³ Ude täk täyat uwä Manbiṅam Täga u tāṅmeham täkta täk täyat. Ba imaka tāgatäga Manbiṅam Täga u pewä ahāk täyak u Ekāni tāṅo ämawebeniye-kāt bok kaṅ yāṅkaṅ täk täyat.

Gwäki bureni yāpmākta bārāṅek tākāna

²⁴ Tāṅpākaṅ uwä ɲode bumik; Nārepmirek gārepmirek-ken äma māyaptä bārāṅenego upāṅkaṅ äma kubä-tāgān бага pewani-ken intājukun ahāṅpāṅ gwäki yāpek. Eruk, in udegān gwäki bureni u yāpmākta juku piṅpāṅ kehāromigān kaṅ bārāṅewut. ²⁵ Nadākaṅ, äma nārepmirek-gārepmirek-ken bārāṅenayāṅ nadāk täkaṅ uwä gārip mebāri mebāri mādē ut yāmiṅpāṅ gupi tāṅpidām takta komi piä täk täkaṅ. Tāṅkaṅ äma uwä gwäki paotpaot ikek yāpmākta ude täk täkaṅ. Tāṅ, nināwä gwäki bureni-inik, paotpaot ikek nämo u yāpmākta bārāṅek tākamāṅ. ²⁶ Mebāri unita näk dapun jopjop nämo tāṅkaṅ bārāṅek täyat. Nämo, siwonigān bārāṅek täyat. Ba äma ämik tāṅkaṅ keri jopjop wepmāt täkaṅ ude nämo täk täyat. ²⁷ Nämo, gupnatä gāripna ba manna iwatta ut täyat. U gupnatä gārip mebāri mebāri peṅirān goret bārāṅewet yāṅpāṅ ude uwä täk täyat. Näk äma ätu Ekāni tāṅo manbiṅam yāwet yāpmāṅ ābāṅtāyiwa gwäki nämo yāpayāṅ yāṅ nāwerekta!

Isrel ābottä tāṅkuṅo udegān nämo tāne

10 ¹ Notnaye, ābekjiye orajiye Moses iwarān tāṅkuṅo uken bārāpi ahāṅ yāmiṅkuṅo u ket juku piwut yāṅ nadāṅpāṅ man ɲo tāwerayāṅ; U kudup gubam pāhap Anututä watä it yāmikta pewān āpuko u gānaṅ kuṅatkuṅ. Ba u kudup Gwägu Gāmāni u weṅpeṅ kukṅi udude säkgāmān ahāṅkuṅ. ² Gubam u gānaṅ kuṅatkuṅo ba ume weṅkuṅo u

¹ 9:21 Gal 2:3 ² 9:22 2Ko 11:29; Rom 11:14 ³ 9:25 Plp 3:14, 2Ti 4:7-8, 2Ti 2:4-5; Jem 1:12, 1Pi 5:4 ⁴ 9:27 Rom 8:13, 13:14 ⁵ 10:1 Kis 13:21-22; Kis 14:22-29

ume ärutärut bumik ude täñkuñ. Kadäni uken kuñat-kuñat kodaki yäput peñpän Moses täño iwaräntäkiye ude ahänkuñ. ^{3y} Täñkañ ämawebe u kudup ketem Munapiktä yepmäñ towiñkuko u nak täñkuñonik. ^{4z} Ba u kuduptagäntä ume Munapiktä yämiñkuko u imaka, nak täñkuñonik. Ume uwä mobä Munapiktä peñ yämani bok kuñat täñkuño uken naniktä äpäñjirän nañkuñ. Mobä uwä Kristo ubayän. ^{5a} Ude tak täñkuño upänkañ ämawebe ukät nanik mäyaptä Anutu täño gärip nämo iwatkuño unita yabäwän nämo tägañkuñ. Mebäri unita ämawebe mäyaptä kome jopi uken kumän täñpä kuñkuñ.

^{6b} Eruk, imaka ahän yämiñkuño u nintä kañpän nadäkta wärani ude ahänkuñ. Unitä nin ñode niwoñäretak; Ninä bänep nadäk-nadäknin imaka wakiwaki terak nämo pene, ämawebe biani unitä täñkuño ude. ^{7c} Ba anutu jopi nämo yäniñ oretne, äma biani ätutä täñkuño ude. Unita Anutu täño mantä ñode yäyak;

Ämawebe u ketem ume nañpän täñguñguñ täñkañ guñ äma täño kap teñpän kudän waki-wakiinik täñkuñ. Kis 32:6

^{8d} Eruk kubokäret kädet äma biani u ätutä täñkuño ude nämo täne. Äma uwä ude täñkuño unita kepma kubägan ämawebe 23,000 udetä paotkuñ. ^{9e} Unita ninä Anututä täga nämo nin däpek yän nadäñpän imaka u ba u täga täne yän nämo nadäne. Äma biani ätutä Anutu ude täñ-yabäñjirä gämoktä kumän-kumän däpuñ. ^{10f} Ba Anutu täño kudänta gañani nadäñpän yänkubit-kubit nämo yäne. Äma biani ätu ude täñkuño uwä Kumän-kumän täño Añerotä äbä kumän-kumän däpuñ.

^{11g} Notnaye, imaka ahän yämiñkuño u äma ätutä juku piñpän kädet kuroñ udegän nämo täneñta ude ahänkuñ. Täñpän unitäño manbiñam uwä tärek-tärek kadäni-ken itkamän nintä danipän nadänkañ umuntäneta kudän täñkuñ. ¹² Unita äma kubätä näk kehäromi itat, wakiken täga nämo mänpet yän nadäñpänä momi-ken mänpekta nadän täpäneñpän kuñarek. ^{13h} Täñpäkañ notnaye ñode nadäkot; Täñyabäk kudupitä nämo ahän tamik täkañ. Nämo, ahän tamik täkañ uwä äma ätuken ahäk täkañ unitägan ahän tamik täkañ. Upänkañ Anututä yänkehäromtak mani iwatpän nämo api tepmañpek. Nämo, u tabän äwaräkuk täñjirän täñyabäk kubä intä täga irepmiñnañi nämo, udewani kubätä nämo api ahän tamek. Nämoinik! Täñyabäk kubätä ahän tamiñjirän Anututä kädet täwit tamiñpän täñyabäk u gänañ kehärom tañpän itta kehäromi api tamek.

^y 10:3 Kis 16:35 ^z 10:4 Kis 17:6; Nam 20:11 ^a 10:5 Nam 14:26-30; Hib 3:17; Jud 5

^b 10:6 1Ko 10:11; Nam 11:4,34 ^c 10:7 Kis 32:6 ^d 10:8 Nam 25:1-9 ^e 10:9 Nam 21:5-6

^f 10:10 Nam 16:41-49; Hib 3:11,17 ^g 10:11 1Ko 10:6, 1Pi 4:7 ^h 10:13 1Ko 1:9

Anutu ba wäbät bok yäniŋ oretnaŋi nämo

¹⁴ⁱ Unita notnaye tägagämän, wäbät yäniŋ oretoreset kädēt kanjūmuntan ban paŋku irut. ¹⁵In guŋ nämo, nadäwä tumbani unita man täwerayän täyat ŋo injin ket yäpmän daniŋpän nadäwut. ¹⁶^j Ekäni täŋo wain ume näna yänpän Anutu bänep täga man iwetpän nak täkamän uwä naŋpänä Kristo täŋo kumäk-kumäki terak tubeŋ kuŋpän Kristo inikät bänep kubägan tänpän it täkamän. Ba käreaga tokätpän nak täkamän u udegän. U naŋpänä Kristo täŋo gupikät kentänpän Kristo-kät bänep kubägan tänpän it täkamän. ¹⁷^k Eruk, käreaga bureni mebäri kubägan itak u kubägan nak täkamän unita ämawebe ini-ini itkamän upänkaŋ gup kubägan ude ahäk täkamän.

¹⁸^l Eruk, Juda ämawebe täŋo täktäkita juku piwut; Ämawebe tom ketem alta terak Anututa ijin imanipän u moräki nak täkaŋ uwä naŋpän Anutu-kät kentänpän bänep kubägan tänpän it täkaŋ. ¹⁹^m Täŋkaŋ man unita nadänit anutu jopi yäniŋoret-oret man täwerayän täyat ŋonita nadäwut; Imaka guŋ ämatä anutu jopita ijin yämik täkaŋ u ba anutu jopi ini, unita jide yänayän? U imaka bureni? Nämo inik! U imaka bureni nämo yän täwetat. ²⁰ⁿ Unita ŋode yäyat; Guŋ ämatä imaka anutu jopita ijin yämik täkaŋ uwä Anututa nämo, Satan täŋo watä ämaniyeta ijin yämik täkaŋ. Unita ketem anutu jopita ijin yämani nämo näneŋ yän täwet täyat uwä ŋodeta; In u naŋpän Satan täŋo watä ämaniye-kät kentänpän bänep kubägan tänpän itta nämo nadätat. ²¹^o Inä Ekäni täŋo wain ume naŋit, Satan täŋo watä ämaniye unitäŋo bok täga nämo näneŋ. Ba Ekäni täŋo käreaga naŋit, Satan täŋo watä ämaniye unitäŋo bok täga nämo näneŋ. ²²^p U imata, ude tänayän tämäŋo uwä Ekänitä kokwawak bureni api täŋ nimek. Ude tänpänä nin kehärom taŋpän Anutu täŋo kokwawak täga api irepmitne? Nämo inik!

Notniye täŋkentän yämikta täktäk ugänpän täne

²³^q Tänpäkaŋ äma ätutä ŋode yäk täkaŋ; Nin imaka u ba u tägagän täne yäk. Imaka yäjiwäranı kubä nämo, kudup u niniŋ kirewani yän yäk täkaŋ. Man udewanita ŋode yäyat; Täga yäkaŋ upänkaŋ täktäk kudup uwä tägagän nämo. Ba täktäk kuduptagäntä täga nämo täŋkentän nimek. ²⁴^r Unita ŋode nadäkot; Ninä nininta nadäwätäk nämo täne. Nämo, äma ätu täŋkentän yämikta piäni täne.

²⁵Eruk, ketem tom kudup ämatä gwäki peŋpän yäpmäkta maketken pek täkaŋ u yänjabäk kubäkät nämo, täga suwaŋpän näneŋ. Yänjabäk

ⁱ 10:14 1Jo 5:21 ^j 10:16 Mat 26:26-28 ^k 10:17 Rom 12:5; Efe 4:16 ^l 10:18 Wkp 7:6

^m 10:19 1Ko 8:4 ⁿ 10:20 Lo 32:17; Rev 9:20 ^o 10:21 2Ko 6:15-16 ^p 10:22 Lo 32:21

^q 10:23 1Ko 6:12 ^r 10:24 Rom 15:2

node nämo yänerj; U anutu jopita ijin yämani ba nämo ijin yämani yän nämo yänerj. ²⁶ ^s U imata, unitawä Anutu täño man node kudän täwani;

Kome ini ba imaka imaka uterak itkaŋ u kudup Ekäni täñogän.

Sam 24:1

²⁷ ^t Unita Jesuta nadäkinik nämo täñpani kubätä ketem bok näda yän gäwerän täga yän nadänpänjä ketem gwet gameko u kudup yänjabäk kubäkät nämo, ba nadäwätäk ikekkät nämo, jop täga näñpen. Ketem u bänep nadäk-nadäkka täga nämo täñpän waney. ²⁸ ^u Upänkaŋ ketem kubä näñpayän täñiri äma kubätä node gäwerek; Ketem ñowä anutu jopita ijin yämani yän gäweränä eruk, notkapak unita yänpän ketem u nämo näñpen. Nämo, notkapak unitä gäka nadäwätäk täñpän goret täk täyan yän gäwerekta! ²⁹ Gäkña momi täñpen yän nämo yäyat. Nämo, notkapak unitä momi täyan yän nadäweko unita ketem u nämo näñpen.

Eruk, man unita äma kubätä kikñutpän node yäwek; Wära! Näk imaka u ba u tagagän näñpet ba täñpet yän nadätat unita imata äma ätu udegän nämo nadäk täkaŋ unita yänpän kädet u pewet? ³⁰ ^v Näk ketem kubä Anutu bänep täga man iwetpän näñpero uwä äma kubätä goret näyan yän imata näwerek? ³¹ ^w Eruk unita node yäwa; In ketem ba ume nänayän, ba imaka u ba u tänayän nadänpänjä u kudup Anutu wäpi biŋam yäpmän akuktagän täney. ³² ^x Unita äma kubä, Juda äbotken nanik, Grik äbotken nanik, ba äbot täñpani kubä momi-ken tewet yän yänpän imaka siwoŋi täñpen kuŋat täkot. ³³ ^y Näkä täk täyat udegän täk täkot; Näkña täñkentäktä nadänpän nämo, ämawebe kudup täñkentän yämiñira Ekänita biŋam täñput yän nadänpän kuŋat täyat.

11 ¹ ^z Unita näkño kädet kuroŋ iwat täkot, näkä Kristo täño kädet kuroŋ iwat täyat ude.

Ämawebe täño mebäri

² Kadäni kadäni näk man kudup täwetpän täwoŋärenkuro u pen juku piŋ it täkaŋ. Täñkaŋ iñitpän yäpmän kuŋat täkaŋ unita taniŋ oretat. ³ ^a Upänkaŋ man kubä node täwerayän täyat unita imaka, nadäkinik kaŋ täñput; Äma kuduptagän täño gwäki u Kristo. Täñpän webe täño gwäki uwä äpi. Täñpän Kristo täño gwäki uwä Anutu. ⁴ Unita äma kubätä tek ämetkaŋ Anutu-ken yänapik man yäwayän täko ba Ekäni täño meni jinom yänahäwayän täko u gwäki Kristota mäyäk api imek. ⁵ Täñ, webe kubätä tek nämo ämetkaŋ Anutu-ken yänapik man yäwayän täko, ba

^s 10:26 Sam 24:1 ^t 10:27 Luk 10:8 ^u 10:28 1Ko 8:7 ^v 10:30 1Ti 4:4 ^w 10:31 Kol 3:17

^x 10:32 Rom 14:13 ^y 10:33 1Ko 9:20-22 ^z 11:1 1Ko 4:16 ^a 11:3 Stt 3:16; Efe 5:23, 1Ko 3:23

Anutu täño meni jinom yāñahāwayāñ täko uwā udegān gwāki āpita māyāk api imek. Webe ude tāk tākañ uwā webe jopjop kuñarirā māyāk yāmikta gwāki pujiñ madāñ yāmik tākañ udegān api āworeneñ. ⁶¶odeta yāyat; Webe kubätä tek nāmo āmetkañ kuñareko uwā kubätä webe unitāño gwāki pujiñ kudup kañ madāñ imān. Upāñkañ u uwā imaka māyāki unita webe uwā gwāk muyam nikek kuñatpāñā tek āmetkañ kuñarek. ⁷^b Tāñpākañ āmawā tek nāmo āmetkañ gwāki jopitā kuñatneñ. U imata, āma uwā Anutu täño iñam dapun ba Anutu täño epmāget morāki unita. Tāñ, webe uwā āma täño epmāget morākipāñ tāñpani. ⁸^c Āma uwā webeken nanikpāñ nāmo yāpuk. Webe uyaku āmaken nanik yāpuk. ⁹^d Āma jukun tāñpāñ penkañ webewā āma täño tāñkentāki ude itta yāñpāñ tāñpāñ pewani. ¹⁰Mebāri unita webe uwā man buramik webe unitāño wārani uwā tek āmetpāñ kuñatneñ. Ude kuñatnayāñ täño uwā añero api orañ yāmineñ.

¹¹Tāñpākañ Ekāni-kāt kowat kwasikorān tāñpanitā webe inipārik, āma inipārik nāmo kuñatneñ. Nāmo, webetā āma täño tāñkentāki ude itneñ, ba āmatā udegān, webe täño tāñkentāki itneñ. ¹²U imata, webe uwā āmaken nanik yāpani. Udegān āmatā webeken ahāñ-bumbum tāk tākamāñ. Tāñkañ u kudup Anutu-ken nanikgān.

¹³Eruk, injin-tāgān kañpāñ nadāk tāñput; Webe kubā tek nāmo āmetkañ Anutu-ken yāñapik man yāñirān tāgawek? ¹⁴Ba āma gwāki pujiñ tañitā kuñarirān kawā siwoñi tāñpek? Nāmo! Anututā kādet kubā ābekjiye orajiye-ken ñode inide pewān ahāwani; Āmatā gwāk pujiñ tañi, webe täño ude bumik yāpmāñ kuñat-kuñat u māyāki. ¹⁵Upāñkañ webetā gwāk pujiñ kāroñi yāpmāñ kuñarirā kawā tāgawek. Gwāk pujiñ kāroñi u webe täño epmāget morāk. Gwāki pujiñtā tek ude tāñpek. ¹⁶Tāñpākañ āma kubätä nākño man ño urayāñ nadāñpāñā ket ñode nadāwek; Kādet ātu nāmo iwat tākamāñ, ba Anutu täño ābot ātu komeni komeni itkañ u kādet ugān iwat tākañ.

Ekāni täño āñnak-āñnakta man

¹⁷Eruk, man ño tāwerayāñ täyat uwā bānep tāga terak nāmo tāwerayāñ. Anutu inijoret kābeyā tāk tākañ-ken kādet tāgatāga nāmo pewā ahāk tākañ. Nāmo, āma bānep yāpā wakwak kābeyā ude tāk tākañ. ¹⁸^e In-tāño biñam man ñode nadāk täyat; Kābeyāta ānok kubāgān irirā bāmojpjin-ken duñ-wewek ahāñ tamik täyak yāk. Ude nāwerirā u bureni kāwep yāñ nadāk täyat. ¹⁹^f Bureni, duñ-wewek in bāmojpjin-ken ahāk täyak u tāga nāmo. Upāñkañ jop uken, ini kañ ahāwān. Ude uyaku inken nanik netātā kādet Anututā gāripi nadāk täyak u iwat tākañ u kwawak api ahāwek.

^b 11:7 Stt 1:26-27; Jem 3:9 ^c 11:8 Stt 2:21-23, 1Ti 2:13 ^d 11:9 Stt 2:18

^e 11:18 1Ko 1:10-12, 1Ko 3:3 ^f 11:19 Lo 13:3, 1Jo 2:19

²⁰ Tānpākaŋ kăbeyăta ānok kubăgān itkaŋ āŋnak-āŋnak tāk tākāŋ uwă Ekăni tăŋo āŋnak-āŋnak bureni nămo tāk tākāŋ. Nămoinik! ²¹ In kubăkubătă injinken ketem yăpmăŋ păbă notjiye măde ut yămiŋpăŋ kăroŋ nak tākāŋ. Tăŋiră ātu nakta yeŋiră it tākāŋ. Tăŋpăŋ in ātută wain ume bumta naŋpăŋ tăŋguŋguŋ tāk tākāŋ. ²² ^s Jide? In eŋijin nămo? Āŋnak-āŋnak injin eŋiken tăga nămo tăneŋ? Ude tāk tākāŋ uwă Anutu tăŋo ābot tăŋpanita nadăŋiră imaka jopi kubă tāk tăyak. Ba notjiye jăwărita măyăk yămik tākāŋ. Unita jide tăweret? Kudăn tāk tākāŋ unita oretoret man tăweret ba? Nămotă nămoinik!

²³ Nadăkaŋ? Man tăwetat ŋowă Ekăniken nadăŋkuro upăŋ tăwetat. Man uwă ŋode; Bipani Judas Kariottă Jesu iwan kerî terak teŋkuko kadăni uken Jesută ŋode tăŋkuk; ²⁴ Uwă kărăga yăpmăŋpăŋ Anutu-ken bănep tăga man iwetkaŋ tokăt jukutpăŋ iwarăntăkiyeta yămiŋpăŋ ŋode yăŋkuk; Ŋowă năkŋo gupna yăk. Uwă in tăŋkentăkta iniŋ kirewani. Unita năk nadăŋ namikta kaŋ nak tăŋput yăk. ²⁵ ^h Ketem naŋ paotpăŋ irăwă udegăn wain ume yăpmăŋpăŋ yămiŋkaŋ yăŋkuk; Ŋowă năkŋo năgătna. Năgătna ŋonită topmăk-topmăk kodaki yăput peyak yăk. Unita kadăni kadăni ŋo naŋpăŋă năka kaŋ nadăŋ namik tăŋput yăŋ yăwetkuk. ²⁶ Unita kadăni kadăni kărăga ba wain ume u nak tākāŋ uwă Ekănită komi nadăŋpăŋ kumbuko unităŋo manbŋam yăŋahăŋpăŋ tāk tākāŋ. Ude tăŋ yăpmăŋ kuŋiră Ekăni uwă kaŋ ābăn.

²⁷ ⁱ Eruk, unita nadăkot; Ekăni tăŋo dăkum naknak u imaka jopi kubă nămo. Unita āma kubătă kădet siwoŋi nămo iwatkaŋ Ekăni tăŋo kărăga ba wain ume năŋpeko uwă Ekăni tăŋo tohari ba năgărita nadăŋirăn imaka jopi kubă ude tăŋirăn Ekănită kawăn momi tăŋpek. ²⁸ ^j Unita āma kubătă kărăga ba wain ume u năŋpa yăŋpăŋ bănep nadăk-nadăki-ken jide păreko u jukun yăpmăŋ daniŋkaŋ tăga năŋpek. ²⁹ Tăŋkaŋ āma kubătă Ekăni tăŋo gupi, ābot tăŋpani noriye unita siwoŋi nămo nadăŋ yămiŋpăŋ kărăga ba wain ume năŋpeko uwă ini-tăgăn ini gupi Anutu tăŋo manken tewek. ³⁰ Măbări unita inken nanik āmawebe ātuwă kehăromini nămo itkaŋ ba ātu kăyăm ikektă itkaŋ ba ātuwă kumbuŋ. ³¹ Upăŋkaŋ nin bănep nadăk-nadăknin săkgămăn yăpmăŋ daniŋkaŋ nănayăŋ tămăŋo uwă Anutută manken nămo api nipmaŋpek. ³² ^k Tăŋ, Anutută nibăwăn tăga nămo tăŋpăwă kădet siwoŋi niwoŋărekta bărăpi məbări məbări nimik tăyak. Imata, āma komen āmawebe-kăt paot-paotta bŋam tănero udeta yăŋpăŋ tāk tăyak.

³³ Unita notnaye, ină kubă-kengăn itkaŋ Ekăni tăŋo ketem bok năna yăŋpăŋă āma kuduptagăn ābăŋ moreŋpăŋ irăkaŋ yăput-peŋpăŋ uterakgăn kaŋ nak tăŋput. ³⁴ Tăŋpăkaŋ āma kubătă nakta iwăwă

^s 11:22 Jem 2:5-6 ^h 11:25 Kis 24:6-8; Sek 9:11; Hib 8:8-13 ⁱ 11:27 Hib 10:29

^j 11:28 Mat 26:22, 2Ko 13:5 ^k 11:32 Hib 12:5-6

intäjukun ini enjiken nan koreŋkan kabeyä-ken täga kwek. Ude tänayän täŋo uyaku kabeyä nämö tänpä wawäpän Anututä kowata waki nämö tamek. Eruk ugän. Man moräki itak u änerji ärenpän tabäwayän täyat-ken uken api täweret.

Munapiktä iron täk täyak unita man

12 ¹Eruk notnaye, Kudupi Munapiktä iron täk täyak unitäŋo mebarita intä guŋ itneŋo udetä ŋode täwera ket nadäwut; ²¹ In bian guŋ itkan anutu jopi, man nämö yäwani uken pänku gämoni-kengän itkan unitäŋo nadäk kädet gwäjiwani iwatpän kuŋat täŋkuŋonik. ³^m Unita ŋode täwera nadäwut; Kadäni uken man yäk täŋkuŋo u man Anutu täŋo Munapiktä pewän ahäk täkan u nämö. Nämoinik! Anutu täŋo Munapiktä äma kubäken itkan man iwerirän ŋode täga nämö yäwek; Jesu kan wawän! Ba äma kubä Ekäni täŋo Munapiki nämotä Jesu u Ekäni yän täga nämö yäwek.

⁴ⁿ Tänpäkan äbot tänpäni ninken Munapiktä iron mebari mebari pewän ahäk täkan uwä Munapik kubä-tägan pewän ahäk täkan. ⁵^o Ba Ekäni täŋo watä piä mebari mebari täk takamän upänkan Ekäni kubägan. ⁶Ba piä u takta piä täktäk täŋo käderi mebari mebari upänkan Anutu kubä unitägan piä u kudup takta äbot tänpäni ämawebe kuduŋtagäntä kehäromi nimik täyak. ⁷^p Bureni, Munapiktä äbot tänpäni ätu täŋkentän yämikta ämawebe kubäkubäken kehäromini pewän ahäk täkan. ⁸Uwä ŋodeta yäyat; Munapiktä äma kubäta kehäromi iminjirän nadäk säkgämän kubä Anutu-ken nanik täga yänahäwek. Tänpäkan äma kubätawä Munapik kubä unitägan nadäk-nadäk ätu Anutu-ken nanik ämawebe yänahänpän yäwetta kehäromi imik täyak. ⁹Täŋkan Munapik kubä uteragän äma kubä nadäkinik kehäromi täk täyak. Ba Munapik kubä unitägan äma kubätawä äma käyäm ikek yäpän-tägakta kehäromi imik täyak. ¹⁰^q Tänpäkan äma kubätawä Munapik unitägan kudän kudupi ätu takta kehäromi imik täyak. Täŋ, kubätawä Munapik unitägan Anutu täŋo meni jinom yäpmänpän yänahäktä kehäromi imik täyak. Ba äma kubätawä Munapik täŋo man bureni ba mäjo täŋo man jopi u yäpmän danikta kehäromi imik täyak. Täŋkan äma kubätawä man kotäk kudupi mebari mebari terak yäktä kehäromi imik täyak. Tänpäkan äma kubätawä man kotäk u yäpmän äyänutpewän äma ätutä nadäktä kehäromi imik täyak. ¹¹^r Kudän mebari mebari uwä, Munapik kubä unitägan pewän ahäk täkan. U iniken gärip terak äma kubäkubäta kehäromi inigän inigän yämik täyak.

¹ 12:2 Hab 2:18-19 ^m 12:3 1Jo 4:2-3 ⁿ 12:4 Rom 12:6; Efe 4:4 ^o 12:5 Efe 4:11

^p 12:7 1Ko 14:26 ^q 12:10 Apos 2:4, 1Ko 14:5 ^r 12:11 Rom 12:3, 1Ko 7:7

Gupnin kubägän upäj moräki mäyap

¹² Eruk gupninta nadäwut. Äma ninäwä gupnintä kubägän täyak upäjkañ gupnin täño moräki wäpi inigän inigän. Täñkañ wäp inigän inigän unitäkañ gup kubägän täyak. Eruk Kristo täño äbot terak udegän pätak. ¹³ Nin kubäkubä mäyap upäjkañ Kristo terak gup kubägän ude itkamäj. Nin kudup, Juda äbotken nanik, guñ äbotken nanik, watä piä täñpani jopi ba äma ekäni, nin Munapik kubägänpäj uwäktäj nimani. Munapik uwä ume bumik, nañ täpäneñpäñ säkgämän itta nimani. Täñkañ Munapik unitä täñpewän gup kubägän ude täñkumäño itkamäj.

¹⁴ Unita gupnin terak man wärani ñode täwetat; Gupnin täño moräki mäyap, kubägän nämo. Uwä ñode bumik; Munapiktä nin kubäkubäta kehäromi nimiñirän piä ba täktäk mebäri mebäri Kristo täño äbot täñkehärom takta täk täkamäj. ¹⁵ Unita kuroñnintä ñode yäwek; Näk ketka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Upäjkañ u gupnin moräk! ¹⁶ Ba jukunintä ñode yäwek; Näk dapunka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Ude nämo! U gupnin moräk! ¹⁷ Ba jide? Gupnin kudup u dapuningän täñpeko uwä man jide ude nadäne? Ba gupnin kudup u jukuningän täñpeko uwä imaka kubä täño kábäñi jide ude yäna-kuneñ? ¹⁸ Upäjkañ ude nämo, Anututä iniken gärip iwatpäñ gupnin täño moräki inigän inigän peñirän piä iniken iniken täk täkañ. ¹⁹ Täñpakañ gupnin moräkitä kubägän äworeñpäñ itneño uwä gup bureni nämo! ²⁰ Nämo, gupnin täño moräki mäyap unitä gup kubägän ude täñkañ piä iniken iniken täñirä säkgämän it täkamäj.

²¹ Unita dapunintä ketnin ñode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä piä näkñagän täga täñpet! yäk. Ba gwäknintä kuroñnin ñode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä näkñagän täga iret! yäk. ²² Nämo inik, gupnin moräki kubäta kehäromini nämo yäj yäk täkamäj upäjkañ unitä nämo ireko uwä kehäromi jide ude yäpne? ²³ Ba gupnin moräk-moräkta nadäna äpani täk täkamäj upäj watä säkgämän it yämik täkamäj. Ba gupnin moräk kubä u mäyäkñnin uwä säkgämän-inik uwäk täk täkamäj. ²⁴ Täñpakañ gupnin moräki täga ätu kwawak pena it täkañ unita ñode nadäkamäj; Anututä gupnin moräki kuduptagän peñkuko gup kubägän ude itkañ. Täñkañ gupnin moräki ätuwä wäpi biñam ikek nämo bumik unita intäjukun peñkuko itkañ. ²⁵ Intäjukun peñkuko uwä gupnin täño moräki moräki duñ-wewek nämo täñkañ watä kowata kowata täneñta täñpäñ peñkuk. ²⁶ Unita gupnin moräki kubätä komi nadäñirän moräki ätu kuduptagän komi nadäneñ. Ba kubätä wäp biñam yäpmäñirän noriye kuduptagän wäpi biñam yäpneñ.

^s 12:12 1Ko 10:17 ^t 12:13 Gal 3:28

27^u Eruk, man unitäño mebäri ñode; Äbot täñpani in kuduptagän Kristo täño gup ude itkañ. Täñpäkañ in kubäkubätä gup unitäño moräki moräki ude itkañ. 28^v Täñkañ äbot täñpani bämopi-ken Anututä piä mebäri mebäri täkta äma inigän inigän ñode iwoyäñpän yepmañkuk; Intäjukun, aposoro yäpmän daniñpän yepmañkuk. Täñpän uterakä äma Anutu täño meni jinom yäpmäñpän yäñahäwani. Uterakä äma Anututä kädet gäripi nadäk täyak u yäwetpän yäwoñärewni. Ba äma ätuwä äma käyäm ikek yäpätägakta iwoyäñpän yepmañkuk. Ba ätuwä kudän kudupi täkta, ätuwä täñkentäk piä mebäri mebäri täkta, ätuwä piäta watä itta. Täñ, ätuwä man kotäk kudupi terak yäkta iwoyäñpän yepmañkuk. 29 Unita jide? Äbot täñpani kudup uwä aposoro? Ba kuduptagän uwä Anutu meni jinom yäñ ahäwani? Ba kuduptagän uwä yäwetpän yäwoñäreñ piä täk täkañ? Ba kuduptagän kudän kudupi täk täkañ? 30 Ba kuduptagän äma käyäm ikek täga yäpä-täganen? Ba kuduptagän man kotäk kudupi terak yäk täkañ? Ba kuduptagän man u yäpmän äyänjut täkañ? Nämoinik! U piäni inigän inigän täk täkañ.

31^w Upänkañ Munapik täño iron kubäkubä ukät nanik intäjukun-inik itkañ u yäpmäktä gwäk pimiñpän piäni täk takot. Unita apiño kädet tägagämän kubä täño mebäri täwetpän täwoñärewayän.

Bäñep iron bureni täktäk kädet

13 1 Näk äma nadäk-nadäk ikek ude itpän äma täño man kotäk mebäri mebäri terak, ba kunum gänañ añero unitäño man terak täga yäwero upänkañ bäñep iron ikek nämo kuñarayän täro uwä manna säkgämän uwä yäñuruk-uruk, wagäm mämä ude api täñpek. 2^x Täñpäkañ näk Anutu täño meni jinom yäpmäñkañ pidämigän täga yäñahäwet, ba imaka imaka kwawak irani ba käbop irani unitäño mebäri täga nadäwa tärenenjo upänkañ bäñep iron ikek nämo kuñarayän täro uwä imaka jopi ude api iret. Ba nadäkinikna kehäromitā pom täñpewän ini irani-ken täga penpen äpämañ kweko upänkañ bäñep iron ikek nämo kuñarayän täro uwä nadäkinikna u jopigän api täñpek. 3^y Täñpän näk tuñumna kudup äma jäwärita täga yämet, ba Anututa yäñpän gupna paotta täga iniñ kirewero upänkañ bäñep iron ikek nämo kuñarayän täro uwä täktäkna tägatäga unitä nämo api täñkentän namek.

4 Eruk ämawebe bäñep iron kädet bureni iwat täkañ uwä ñode täk täkañ; U kwikinik itkañ äma ätu orañ yämik täkañ. Äma u noriyetä yärepmiräwä kokwawak nämo nadäk täkañ. Ba u inita näk äma ätu yärepmitat yäñ nadäñpän-nadäwä ärowani nämo täk täkañ. 5^z Ämawebe bäñep iron ikek uwä ärowani kudän nämo täk täkañ ba initagän

^u 12:27 Rom 12:5; Efe 5:30 ^v 12:28 Efe 4:11-12 ^w 12:31 1Ko 14:1 ^x 13:2 Mat 17:20
^y 13:3 Mat 6:2 ^z 13:5 Plp 2:4

nadāwātāk nāmo tāk tākaŋ. Tānpāŋ kokwawak bārāneŋ nāmo nadāk tākaŋ. Ba āmatā waki tāŋ yāmiŋirā momi u kadāni kārōŋita nāmo yāpmāŋ kuŋat tākaŋ. ^{6a} Tāŋkaŋ wakitā āma ātuken ahāŋ yāmiŋirān wi yāwatpāŋ oretoret nāmo tāk tākaŋ. Nāmo, u man bureni tāŋo kudān kwawak ahāŋirān uyaku oretoret pāhap nadāk tākaŋ. ^{7b} Tānpākaŋ āma bānep iron ikektā āma kehāromini nāmo tāŋ-mehamtaŋ yāmik tākaŋ. Ba nadākiniki nāmo pewā putārewākaŋ Anututā tāŋkentāŋ yāmikta itsāmānpāŋ nāmo gaŋatak tākaŋ. Nāmo, bānep iron tāktāk kādet gwāk pimipāŋ tāk tākaŋ.

⁸ Bānep iron kādet bureni uwā nāmo api paorek. Tāŋ, kādet tāga ātu ŋodewani u api paotneŋ; Kudupi Munapik terak Anutu tāŋo meni jinom yāŋahāk-ahāk uwā kadāni kerāpi-tagān. Ba Kudupi Munapik tāŋo iron yāpmānpāŋ man kotāk kudupi kudupi terak yākyāk u api paorek. Ba Anutu tāŋo nadāk yāpmānpāŋ yāŋahāk-ahāk u imaka, api paorek. ⁹ Bureni, Anutu tāŋo nadāk kuduŋtagān tāga nāmo nadāna tārewāpāŋ yāŋahāne, morākigān nadānpāŋ yāŋahāk tākamāŋ. Ba Kudupi Munapik terak Anutu meni jinom kuduŋtagān tāga nāmo yāŋahāne, morākigān nadāk tākamāŋ. ¹⁰ Upāŋkaŋ imaka bureni-iniktā ahāŋirān imaka ket nāmo nadāwani ba ket nāmo tāŋpani u api paotneŋ. ¹¹ Uwā ŋode bumik; Nāk ironi itkaŋ man yāŋkuro, nadāk-nadāk piā tāŋkuro ba yāpmāŋ danik-danik piā tāŋkuro u ironitā-yāŋ tāk tāŋkuronik. Ude itkuropāŋ tāgaŋpāŋā āma ekāni āworeŋpāŋ āgiŋ kādet u peŋkut.

^{12c} Tāŋ, apiŋo imaka imaka yabānpāŋ-nadāk tākamāŋ u wāranigān kaŋuruk ikek, glas waki terak mājonin sākgāmān nāmo kak tākamāŋ ude bumik yabānpāŋ-nadāk tākamāŋ. Upāŋkaŋ kami iŋam kowat-kawān api tāne. Apiŋo Anututa nāmo nadāwa tārek tākaŋ. Upāŋkaŋ kadāni uken api nadāwa tāreneŋ, Anututā nākŋo mebārina nadāwān tārekinik tāk tāyak ude.

^{13d} Tānpākaŋ imaka u nāmo ahāŋirān imaka yarākubātā bureni tākaŋ uwā ŋode; Nadākinik, ba imaka Anututā kāmi nimikta yāwani unita bānep peŋpāŋ itsāmāk, ba bānep iron tāktāk kādet. Tāŋkaŋ imaka yarā unitāŋo intājukun-inik uwā bānep iron.

Munapiktā iron kubākubā nimik tāyak

14 ^{1e} Unitā notnaye, iron kādet bureni u iwatta piāni kehāromigān tāneŋ. Tānpāŋ iron Kudupi Munapiktā nimik tāyak u yāpmākta imaka, piāni tāneŋ. Tāŋkaŋ iron tāgagāmān kubā ŋode, Anutu tāŋo meni jinom yāŋahākta kehāromi u yāpmākta iyaptak tākot. ² Nadākaŋ, man kotāk kudupi, Munapik-ken nanik u yākyāk tāga upāŋkaŋ āma man kotāk

^a 13:6 Rom 12:9 ^b 13:7 Rom 15:1, 1Pi 4:8, 1Ko 9:12 ^c 13:12 2Ko 5:7; Jem 1:23

^d 13:13 1Te 1:3, 1Jo 4:16 ^e 14:1 1Ko 12:31, 1Ko 14:39

uterak yäk täkaŋ uwä ämatä nadäkta nämo yäk täkaŋ. U Anutu-kätgän iniken man käbop nanik yänpän-nadäk täkaŋ. Täŋirä man kotäk uwä äma ätutä nämo nadäwä tärek täkaŋ. ³Tänpäkaŋ äma Anutu täŋo meni jinom yäŋahäk täkaŋ uwä ämatä nadäkta yäk täkaŋ. Man yäk täkaŋ unitä ämawebe täŋ-kehäromtaŋ yämiŋpäŋ nadäkiniki täŋmeham taŋit, bänepi täŋpidäm taŋit täk täyak. ⁴Täŋ, äma man kotäk kudupi terak yäk täkaŋ uwä inigänpän täŋkentäŋ yämik täyak. Upänkaŋ äma Anutu täŋo meni jinom yäŋahäk täkaŋ uwä äbot täŋpani kudup täŋ-kehäromtaŋ yämik täkaŋ.

^{5f} Unita näkŋo gärip uwä ŋode; In kuduptagän man kotäk kudupi, Munapik-ken nanik u yänayän täŋo uwä gäripi nadäwet. Upänkaŋ gäripna taŋi-inik pätak uwä in kudup Anutu täŋo meni jinom yäŋahäŋirä ämawebe mebäri kwawak nadäneŋta kehäromi tamani. U mebäri ŋodeta yäyat; Äma Anutu täŋo meni jinom yäŋahäk täkaŋ uwä, äma man kotäk kudupi terak yäk täkaŋ u yärepmit täkaŋ. Upänkaŋ äma man kotäk kudupi yäŋirä äma kubätä man u yäpmän äyänurirän äbot täŋpani kudup täŋkentäŋ yamayän täko uyaku täga. ⁶Unita notnaye, ŋodeta ket nadäwut; Näk inken ärenpäŋ man kotäk kudupi terak yäwawä unitä jide ude täŋkentäŋ tamek? Nämo, bureni täŋkentäŋ tamayän nadänpänä ŋode täŋpet; Man kubä Anututä näwerani u täweret, ba Anutu täŋo nadäk kubä yäpmänpän yäŋahänpän täweret, ba Kudupi Munapik terak Anutu täŋo meni jinom yäŋahänpän täweret, ba Anutu täŋo man ätu täwetpäŋ täwoŋärewet. Ude täŋpero uyaku täga täŋkentäŋ tamet.

⁷Unita imaka irit ikek nämo, mämä-mämägän täŋpani unita nadäwut; Kap kubä tewayän nadänpän uhuwep säkgämän nämo piäweno, ba gita inŋitpäŋ säkgämän nämo ureno uwä jide tänpän ämatä kap upän teyak yän nadäwä täreneŋ? Täga nämo! ⁸Ba womat säkgämän nämo piänŋirä mebäri unita piäkaŋ yän nämo nadäwä täreneŋ. ⁹Tänpän in udegän, manbiŋam man kotäk kudupi terak yäŋirä jide tänpän ämawebetä man kotäk u nadäwä täreneŋ? Täga nämo. Manka uwä jop piän kuney. ¹⁰Tänpäkaŋ kome terak ämatä man kotäk mebäri mebäri yäk täkaŋ. Man kotäk u mebäri kudup kwawak pätkäŋ. ¹¹Täŋ, äma kubätä man kotäk näkä nämo nadäwani u yänŋirän nämo nadäwa täreneŋo uwä äma unita kubäken nanik yän nadäwet, ba äma u näkä kubäken nanik yän udegän nadäwek. ¹²Unita Munapik täŋo iron kubäkubä yäpmäkta pidämtak täkaŋ u täga upänkaŋ iron äbot täŋpani täŋ-kehäromtaŋ yämik täkaŋ upän yäpmän kuŋatta ehuranigän täk täkot.

¹³Mebäri unita äma kubä man kotäk kudupi yäkta kehäromi imani uwä ämawebe ätutä nadäkta mani u yäpmän äyänurekta kehäromi yäpmäkta Anutu-ken yäŋapiwek. ¹⁴Imata, näk man kotäk kudupi yänpän Anutu-ken

^f 14:5 Nam 11:29

gera yäwero uwä bänepna-tägän täñpet, nadäk-nadäkna guñ parirän. ^{15g} Unita jide täñpet? Eruk, ñode kañ täñpa yäñ nadätat; Bänepnatä yänjapinjirän nadäk-nadäknatä nadäwän-tärewäpän menatä yänjahäk täyon. Ba kap tektek udegän. Bänepnatä kap tejirän nadäk-nadäknatä nadäwän-tärewäpän menatä kap tek täyon. ¹⁶ U ñodeta yäyat; Gäkä man kotäk kudupi yänpän bänepka-tägän Anutu-ken yänjapik man yänpän iniñ orereno uwä jide täñpän äma man kotäk u nämo nadäwanitā manka u nadäwä tärewäpän täñkehärom takta ‘U bureni’ yän yäñeñ? U täga nämo! ¹⁷ Iniñoret man yäweno u täga upänkañ notkapak kubä gäkño man kotäk unitäño mebäri nämo nadäweko u jide täñpän manka unitä täñkentän imek? Täga nämo!

¹⁸ Nadäkañ? Näkñagän it täyat-ken uken Anutu iniñ oretta in kudup tärepmitpän kadäni kadäni man kotäk kudupi terak yäk täyat unita Anutu bänep täga nadän imik täyat. ¹⁹ Ude tāk täyat upänkañ Anutu iniñoret kábeyä-ken ämawebetä näkño man nadäwä tärewut yänpän man kotäk kwawani terak täga yäwetpän yäwönärewet. Upänkañ kotäk kudupipän imata man karonji boham yäweret? Man karonji yänjira nadänpän mebäri nämo nadäwä täreneñ.

²⁰ ^h Unita notnaye, ironironi ude itkañ ägiñ täño nadäk nämo yäpmän kuñatneñ. Nämo, nadäk-nadäkin uwä Munapik täño nadäk, äma ekäni täño nadäk ude yäpmän kuñatneño upänkañ täktäkin uwä nanak pakitā kudän wakiwaki takta nämo nadäk takañ ude kuñat takot. ²¹ Täñpākañ Anutu täño man ñode kudän täwani;

*Ekänitā ñode yäyak; Näk äma kudupi yäniñ kirewa äma äbot ño
man kotäk kudupi terak manna biñam yäwetnayän täño upänkañ
nämoinik api nadän namineñ.* Ais 28:11-12

²² Man unitäño kukjini ñode yäwa; Kotäk kudupi terak man yäkyäk uwä nadäkinik täñpani täñkehärom takta pewän ahäwani nämo. Nämo, u kudän ude Anututä äma nadäkinik nämo täñpanita iniken kehäromi yäwönärek täyak. Täñ, Anutu täño meni jinom yänjahäk-ahäk uwä nadäkinik täñpanitā nadäkta yäwani. ²³ⁱ Unita ñode nadäwut; Äbot täñpanitā Anutu iniñoretta kábeyä täñpän kuduptagän man kotäk kudupi terak yänjirä äma jopi ba nadäkinik nämo täñpani kubätä bämopjin-ken itpän-nadänpän ñode täwerek; Täñguñguñ täñkañ yäkañ yäk. ^{24j} Täñpākañ äbot täñpani kuduptagän Anutu täño meni jinom yänjahänjirä äma jopi ba nadäkinik nämo täñpani unitä nadänpän man nadäweko unitä bänepi yäpurirän eruk, iniken mebäri ñode kañpän nadäwek; Näk momi täñpani yäk. ^{25k} Nadäk nadäk waki bänepi-ken kábop irani u kwawak pewän ahänj iminjirän kukut imäpmok täñpän Anutu iniñ orerek. Täñpän ñode yänjahänpän täwerek; Anutu bämopjin-ken bureni-inik itak yäk.

^g 14:15 Efe 5:19 ^h 14:20 Efe 4:14; Plp 3:15 ⁱ 14:23 Apos 2:13 ^j 14:24 Jon 16:8

^k 14:25 Ais 45:14; Sek 8:23; Jon 4:19

Inijoret kábeyä-ken kudän jide täne?

26^l Eruk notnaye, unita yänpän kädēt siwoŋi jide ude iwatne? Inä Anutu iniŋ oretta kábeyä tänpän ŋode tāk tākaŋ; Äma kubätä kap tewek. Tänpäkaŋ kubäwä Anutu täŋo man kubä täwetpän täwoŋärewek. Täŋ, äma kubätäwä nadāk kubä Anutu-ken nanik yāŋahāwek. Täŋkaŋ kubätäwä kotāk kudupi terak yāwek. Yāŋirān kubätä man kotāk unitāŋo mebāri yāŋahāwek. Imaka u kudup Anutu täŋo ābot täŋpani āmawebe täŋkehārom takta täneŋ. 27^l ŋodeta yāyat; Äma ātutä kotāk kudupi terak yāna yānpänä māyaptä nāmo yāneŋ. Yarä ba yarākubä-tāgān yāneŋ. Kubätä yāwānā kubätä yāwek. Täŋkaŋ äma kubākubä täŋkentāki mebāri yāpmāŋ āyāŋurani nīkek. 28^l Täŋ, äma kubätä man yāpmāŋ āyāŋuranita wāyākŋewān wanēŋo uwā kábeyä-ken kotāk kudupi terak nāmo yāwek. Nāmo, ini bānepi-ken, Anutu-tāgān nadākta yāwek. 29^m Ba Anutu täŋo meni jinom yāŋahāwanita udegān yāyat; Äma yarä ba yarākubä bumik yāneŋ. Yāŋ irirä ātutä man unitāŋo mebāri ket yāpmāŋ daniŋpän yānpän-nadāk täneŋ. 30^l Tänpäkaŋ äma kubä maŋirirān Munapiktä bānepi-ken man kädēt jide pewān ahāŋirān u yāŋahāwayāŋ tänpänä man yāŋ ireko u bitnānpän irānkaŋ äma uwā yāwek. 31^l Anutu täŋo meni jinom yāŋahāk-ahāk u imaka tāga kubä. Unitā in u tāk tākaŋ uwā injin kubākubätä yāŋahāk tākot. Yāŋahāŋirä ātu juku penpän Anutu täŋo man mebāri nadānpän bānepi täŋ-kehāromtak tākot. 32^l Imata, Kudupi Munapiktä täŋpewān äma kubä Anutu täŋo meni jinom yāŋahākta nadāweko uwā iniken menita watāni itpän kubätä yāwān tāreŋirān tāga yāŋahāwek. 33^l Unitā nadākaŋ? Anutu uwā yāŋuruk-uruk ba täŋuruk-uruk Anutu nāmo, u Anutu kwini pewān ahāwani.

34ⁿ Tänpäkaŋ ābot täŋpani ātuken Anutu inijoret kábeyä-ken webewä man kum it tākaŋ, inken udegān it tākot. Webetä ude tänpän Moses täŋo бага man terak yāwani ude āpani kaŋ irut. 35^l Man kubä nadāneŋo unitāŋo mebāri nadānayāŋ nadānpänä ini eŋiken kuŋkaŋ āpiye yāwerākaŋ kaŋ yāwet täŋput. Webetä Anutu inijoret kábeyä-ken yākyäk u kädēt siwoŋi nāmo.

36^l Tänpäkaŋ inä kädēt päke yāyat u nāmo iwat tākaŋ unita jide? Anutu täŋo man inken naniktä ahāŋkuk? Ba in-tāgān nadāŋkuŋ? 37° Eruk, inken nanik kubätä inita nadāŋirān Anutu täŋo meni jinom yāŋahāwani, ba Munapik ikek täŋpeko uwā man kudän täŋ tamitat ŋowā Ekāni täŋo jukuman ude nadāwān tārek tākot. 38^l Tänpän äma kubätä manna ŋo nadāŋ āwarākuk täŋpayāŋ tāko uwā äma udewani māde kaŋ ut yāmūt. 39^l Unitā notnaye, ŋode nadāwut; In Anutu täŋo meni jinom yāŋahāwani

^l 14:26 1Ko 12:8-10; Efe 4:12 ^m 14:29 Apos 17:11, 1Te 5:21 ⁿ 14:34 1Ko 11:3, 1Ti 2:12; Tai 2:5 ^o 14:37 1Jo 4:6

ude itta gwäk pimik täkot. Ba man kotäk kudupi terak yähta бага nämö peŋkireneŋ. ^{40p} Upäŋkaŋ Anutu iniŋoret käbeyä tänpäŋä kudän siwoŋi säkgämän täŋirä käbeyä säkgämän ahäk täyon.

Kristo awaŋken naniktä akuŋkuk

15 ¹Eruk notnaye, Manbiŋam Täga täwetpäŋ täwoŋäreŋkuro u äneŋi yäŋkodak taŋpäŋ täwetat. Manbiŋam u nadänpäŋ iŋitkuŋ, ba uterak nadäkinikjin yengämä pek täkaŋ. ²Näkä Manbiŋam Täga yäŋahänpäŋ täwetkuro u iŋit-inik täkaŋ u tänpäwä wakiken nanik täga wädän tädotpäŋ api tepmaŋpek. Täŋ, nadäk kubä yäpmäŋ kuŋatnayän täŋo uwä nadäkinikjin u jopigän api täŋpek.

^{3q} Manbiŋam doni nitek näka namani ugänpäŋ inta tamiŋpäŋ ŋode täwetkut; Kristo uwä wakininta kowata kumbuk, man kudän terak yäwani udegän. ^{4r} Kumbänpäŋ äneŋkuŋ. Täŋpakaŋ man kudän terak yäŋ imani udegän, kepma yaräkubä täreŋirän awaŋ gänaŋ naniktä kodak taŋpäŋ akuŋkuk. ^{5s} Akuŋpäŋ intäjukun Kefas wäpi kubä Pita u ahäŋ imiŋkuk. Täŋkaŋ äma 12 yäŋ yäwerani^f u ahäŋ yämiŋgän täŋkuk. ⁶Täŋkaŋ nadän imikinik täŋpani 500 ude bumik äbot kubä-kengän irirä kwawak ahäŋ yämiŋirän kaŋ moreŋkuŋ. Uken nanik ätu kumbuŋopäŋ mäyap pen kodak itkaŋ. ^{7u} Nadän imikinik täŋpani u ahäŋ yämiŋpäŋä Jems ahäŋ imiŋgän täŋkuk. Jems ahäŋ imiŋpäŋä aposoro kuduŋtagän ahäŋ yämiŋkuk.

^{8v} Eruk päke u ahäŋ yämiŋtäŋ äbätängän mäden-inik kädet inigän kubä terak näk ahäŋ namiŋkuk, aposoro ätu ahäŋ yämiŋkuko udegän nämö. ^{9w} Näk aposoro äpanitä äpani-inik. Näk Anutu täŋo äbot däpmäŋ yäwat kirek täŋkuro unita aposoro wäp nämö yäpnaŋi. ^{10x} Upäŋkaŋä apiŋo aposoro it täyat uwä Anutu täŋo orakorak näkä terak patkuko unitä nepmaŋpän ude itat. Ekäni täŋo orakorak näkken patkuko u bureni nämowä nämö täŋkuk. Näkä piä täŋkuro u täŋ dämiŋkinik täŋkut, ätu täŋo yärepmitak. Upäŋkaŋ imata näkŋa wäpna jop yäpmäŋ ärowet? Nämö, Anutu täŋo orakorak näkken pätak unitä kehäromi namiŋirän piä u täŋkut. ¹¹Unita näk ba aposoro ätu uwä piä mebäri kubägän täk takamäŋ. Nin kuduŋtagän manbiŋam mebäri kubägän yäŋahäk takamäŋ. Yäŋahäŋitna nadänpäŋ nadäkinik täŋkuŋo u.

Kumbanitä äneŋi akukakukta man

¹²Kristo uwä kumbani-ken naniktä akuŋkuk, manbiŋam ude yäŋpäŋ täweritna imata inken nanik ätutäwä kumbani-ken naniktä akukakuk

^p 14:40 Kol 2:5 ^q 15:3 Ais 53:8-9 ^r 15:4 Mat 12:40; Apos 2:24-32 ^s 15:5 Luk 24:34; Mat 28:16-17 ^t 15:5 Äma 12 yäŋ yäwerani yäyak u Jesu täŋo iwaräntäkiye 12 unita yäyak ^u 15:7 Luk 24:50 ^v 15:8 Apos 9:3-6, 1Ko 9:1 ^w 15:9 Efe 3:8, 1Ti 1:15
^x 15:10 Apos 8:3, 2Ko 6:1, 2Ko 11:5,23

täño käderi nämo pätak yäj yäk täkaŋ? ¹³Kumbani-ken akukakuk nämo pätak u tänpäwä, eruk Kristo imaka, kumbani-ken naniktä nämo akuŋkuk yäj nadäneŋ. ¹⁴Täŋkaŋ Kristo nämo akuŋkuk yäwänä mani biŋam yäk takamäj u bureni nämo täppän, ba nadäkinikjin u udegän, jopi tänpän. ¹⁵^y Ba ugän nämo. Nin Anututa ŋode yäjŋkumäj; U Kristo kumbani-ken nanikpäŋ yäpmäj akuŋkuk. Tänpäkaŋ kumbani-ken naniktä akukakuk nämo parän yäwänäku Anututä jide tänpäj Kristo yäpmäj akwän? Unita man yäjŋkumäjŋo u Anutu meni yäpurärätpäj jop manman yäwani ude tänam. ¹⁶Unita äma kumbani-ken naniktä nämo api akuneŋ yäj yänpäjä Kristota udegän kumbani-ken naniktä nämo akuŋkuk yäj yäk takot. ¹⁷Täŋ, Kristotä kumbani-ken naniktä nämo akuŋkuk yäwänäku nadäkinikjin bureni nämo, jopigän täyek. Ba momijin pen pat tamitek. ¹⁸Ba Kristo nadäj imiŋpäŋ kumbuŋo u imaka, kumänpäj paot-inik tänpäm. ¹⁹Täŋkaŋ udegän, Kristotä nin kome terak ŋogän täŋkentäŋ nimän yäwänäku butewaki äbot bureni-inik yäj niwet takäneŋ.

²⁰^z Upäŋkaŋ ude nämo! Kristo u bureni-inik kumbani-ken naniktä äma kumbanita intäjukun tänpäj akuŋkuko itak! Ude unita äma kumänpäj kwani imaka, kumbani-ken naniktä bureni-inik api akuneŋ. Jesu täño akukakukitā ude täŋkehärom taŋkuk. ²¹^a U ŋode; Äma kubätä kumäŋ-kumäj pewän ahäŋkuŋo udegän äma kubä-tägän kumbani-ken naniktä akukakuk pewän ahän nimiŋkuk. ²²Adamtä äbotken nanik kuduptagän kumäk takamäj udegän Kristotä äbotken yäpurärärani u kuduptagäntä kumbani-ken naniktä api akuneŋ. ²³^b Tänpäj kumbani-ken naniktä akukakuk tawaŋ ŋode tänpäni; Intäjukun-inik Jesu. U mädeni-ken äbäkäbäk kadänini-ken unitäño äboriyetä api akuneŋ. ²⁴Äboriyetä akuŋirä eruk tärek-tärek kadäni bureni api ahäwek. Kadäni uken Kristotä imaka imaka waki kehäromi nitek ba wäpi biŋam ärowani nitek u kuduptagän täño kehäromi yäpmäj äpäkinik api tänppek. Ude täŋkaŋ kome ba imaka päke yabäj yäwatpäŋ intäjukun it täyak u Anutu Nanta api iniŋ kirewek. ²⁵^c U imata, Kristotä intäjukun-inik itpäŋ kaŋiwat piä takta yäj imani. Intäjukun-inik irirän Anututä iwan kuduptagän täño kehäromi yäpmäj äpänpäj Kristo gämori-ken yepmaŋpänkaŋ eruk, piäni u api tänpän täreneŋ. ²⁶^d Tänpäj iwan ätu däpmänpäj iwan pähap, kumäŋ-kumäj unitäño kehäromi utpewän paot-inik api tänppek. ²⁷^e Unita Anutu täño man kubä ŋode kudän täwani; Anututä imaka kuduptagän Kristo gämori-kengän api yepmaŋ morewek. Täŋkaŋ man ‘imaka kuduptagän’ uwä Anutu inita bok nämo yäyak. Anututä Jesu gämori-ken nämo api irek. Nämo, Anutu unitä imaka päke u Kristo

^y 15:15 Apos 1:22, 4:33; Apos 5:32 ^z 15:20 Kol 1:18 ^a 15:21 Rom 5:12,18 ^b 15:23 1Te 4:16; Rev 20:5 ^c 15:25 Mat 22:44 ^d 15:26 Rev 20:14, 21:4 ^e 15:27 Sam 8:6

gāmori-kengän yepmanpani. ²⁸Eruk, imaka kuduptagän u Kristo gāmori-ken yepmanpän irirä, Kristo ini-tägän ini Anutu gāmori-ken api tewek. Ude tänjirän Anutu, imaka imaka nanaki gāmori-ken pewani unitä imaka kuduptagänta intäjukun-inik api irek.

²⁹Eruk, kumbanitä kumbani-ken naniktä nämö api akunego u tänpawä imata äma ätu noriye kumbanita kome yäpmänpän ume yäpmäk täkañ? Anututä äma kumbani nämoinik api yäwän kikuutnejo u tänpawä imata noriye kumbani komeni yäpmänpän ume ärut täkañ? Unitäjo bureni jide api ahäwek? ^{30f} Ba ninä jide? Äma mäyaptä Kristota yänpän kokwawak nadän nimik täkañ. Unita kumbani-ken naniktä akukakuk nämö pätak u tänpawä imata komi u gänañ jop nadän wari kuñatne? ³¹ Unita notnaye, bureni-inik täwetat; Kumäñ-kumäñ kepmani kepmani kañ-ahäwayäñ täk täyat. Upänkañ komi piä u imaka bureni pewän ahäk täkañ. Injinta nadäwut; Ekäninin Kristo Jesuta biñam tepmañkuro unita oretoret pähap nadäk täyat. ^{32*} Näk näkñaken gärip iwatpän piä ɲo täk täyat u tänpawä imataken yäpmäkta nadänpän Efesus yotpärare-ken tom ägwäri, meni komi komi-kät ämik täñkumäñ? Ude jop nadän täñpet? Nämoinik, kumbani-ken naniktä akukakuk nämö pätak u tänpawä nininken gärip terak kuñat täkäna! Ba man ɲode yäwani täga iwatne;

*Äma kubä kwep kumbeko ujeta ɲodetä tom ketem täñ tuñum tänpän
äñnañ isiwa yäñ nadäwek.*

Ais 22:13

³³ Unita notnaye, in äma ätu yabäñ äwaräkuk tänjirä jop manman nämö yäñ-täkñatneñ. In man ɲode yäwani u nadäkañ? Äma wakikät not tänpän itnayäñ tämäño uwä nintäño täktäknin täga u api yäpä waneñ. ^{34h} Unita in nadäk-nadäkjin äneñi nadäwä tumbäpän momi täktäk kädet pewut. Inken nanik ätutä Anututa täñguñtak täkañ unita nadänpän mäyäk tawut yäñ yänpän täwetat.

Kumbanitä gup kodaki yäpneñ

³⁵ⁱ Eruk äma kubätä ɲode käwep näwet yabäwek; Äma kumbani jide tänpän äneñi api akuneg? Ba akunayäñ täkañ uwä gupi jidewanitä api akuneg? ³⁶ Wära! Man udewani guñ täño man! Unita ɲode nadäwut; Yänat mujiapi kome gänañ äpmonpän gupi nämö paraweko uwä jide tänpän imätpän kodaki abek? ³⁷ Imaka mujiapi pik täkañ uwä burenitä ahäkta gäripi nadänpän pik täkañ udewani nämö. U mujiapi-gänpän pik täkañ. ^{38j} Tänpäkañ Anututä nadäwän tärewäpän gupi täño wärani yäñ imiñkuko udegän ahäñjirän yabäk täkamäñ. Mujiapi uwä mebäri inigän

^f 15:30 Rom 8:36 ^{*} 15:32 2Ko 4:10-11; Luk 12:19-20 ^h 15:34 Rom 13:11; Apos 26:8, 1Ko 6:5 ⁱ 15:35 Jon 12:24 ^j 15:38 Stt 1:11

inigän ahäk täkaŋ. ³⁹Gup täŋo mebäri udegän, kubägän nämo. Äma nintäŋo gupnin u inigän. Tom täŋo inigän, barak täŋo inigän, gwägu tom täŋo inigän. ⁴⁰Tänpäkaŋ kunum ba kome udegän. Kunum gänaŋ ba kome terak imaka imaka itkaŋ. Täŋkaŋ kunum gänaŋ itkaŋ unitäŋo epmäget inigän. Ba kome terak itkaŋ unitäŋo epmäget u inigän. ⁴¹Täŋkaŋ edap täŋo peŋyäneki inigän. Komepak täŋo peŋyäneki inigän. Guk täŋo peŋyäneki inigän. Tänpäkaŋ guk täŋo peŋyäneki kubägän nämo, inigän inigän.

⁴²Eruk, kumbani-ken naniktä akukakuk unitäŋo mebäri udegän pätak. Komegup änek täkamäŋ uwä parakta yäwani. Täŋ, kumbani-ken nanik akunayän tämäŋo uwä gupnin kodaki u inigän, nämo api parawek. ⁴³^k Äneŋpani uwä kaŋoreri nämo. Täŋ, akukta yäwani uwä kaŋoret ikek. Äneŋpani uwä kwini, akukta yäwani uwä kehäromi nitek. ⁴⁴Äneŋpanitä komegup ikek, akukta yäwanitä kunum täŋo gup ikek. Kome täŋo gup itak udegän kunum täŋo gup itak.

⁴⁵^l Unitawä ŋode kudän täwani; Äma bian ahäwani Adam uwä iritgän yäpuk. Täŋ, Adam mäden nanik uwä Munapik ikek irit kehäromi unitäŋo mäheŋi täŋkuk. ⁴⁶Tänpäkaŋ Munapik ikek irittä intäjukun nämo ahänkuk. Nämo, u mäden ahänkuk. Komegup ikek irittä intäjukun ahänjirän Munapik ikek mädengän iwatkuk. ⁴⁷^m Tänpäŋ Adam biani komepäŋ täŋpani unita komen äma täŋkuk. Täŋ, Adam mäden nanik uwä kunum gänaŋ nanik. ⁴⁸Komen äma täŋkuko udegän kome terak nanik äboriye täkamäŋ. Täŋ, äma kunum terak nanik udegän kunum terak nanik äboriye ude api itne. ⁴⁹Tänpäkaŋ äma kome terak nanik täŋo gup wädäna äronkuŋo uwä, udegän äma kunum gänaŋ nanik täŋo gup api wädäna äroneŋ.

⁵⁰ⁿ Notnaye, ŋodeta yäyat; Komegup ikektä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ täga nämo api ärone. Ba imaka parakta yäwanitä irit kehäromi, nämo parak täyak u täga nämo api korewek.

Kumäŋ-kumäŋ täŋo kehäromi u paotkuk

⁵¹^o Eruk, juku peŋirä man käbop nanik kubä täwerayän; Nin kuduptagän nämo api kumnero upänkaŋ äyänutpäŋ gup kubä wädäna äronayän täkaŋ u kuduptagän api täne. ⁵²^p Womat mämä yänjirän u pit kubägän api täne. Womat mämä u yänjirän kumbanitä akunpäŋ parak-paraki nämo api itne. Ba parawanitä itnayän täkaŋ upänkaŋ äyänutpäŋ gup mebäri kubä kehäromi nitek u api wädäna äroneŋ. ⁵³^q Bureni-inik! Gup ŋo parakta yäwani unitäkaŋ irit kehäromi täŋo tek ude mät wädäna äroneŋ. Ba kumäŋ-kumäŋta yäwani unitäkaŋ irit kehäromi mät korewek.

^k 15:43 Plp 3:20-21 ^l 15:45 Stt 2:7; Jon 6:63, 2Ko 3:6,17 ^m 15:47 Stt 2:7 ⁿ 15:50 1Ko 6:13
^o 15:51 1Te 4:15-17 ^p 15:52 Mat 24:31 ^q 15:53 2Ko 5:4

^{54r} Tānpākaŋ imaka parakta yāwanitā irit kehāromi tāŋo tek wādāwā ärowākaŋ, ba kumāŋ-kumāŋta yāwanitā irit kehāromi korewākaŋ eruk man ŋode kudān tāwanitā api kehārom tāwek;

Anutu u iwan irepmit-inik tāŋkuk.

Tāŋpewān irit burenitā kumāŋ-kumāŋ daiŋkuk!

Ais 25:8

⁵⁵ *Unita kumāŋ-kumāŋ, gāk kehāromika de?*

Kumāŋ-kumāŋ gākŋo kārīpka de?

Hos 13:14

^{56s} Unita nadākaŋ? Momitā kumāŋ-kumāŋ tāŋo kārīp ude tāyak. Ba бага manta yānpāŋ momitā kehāromi nīkek tāyak. ⁵⁷Upāŋkaŋ Anutu uwā Ekāninin Jesu Kristo iniŋ kireŋpewān iwaniye unitāŋo kehāromi yāpmāŋ āpuko unita Anututa bānep tāga pāhap nadāk tākāna!

^{58t} Eruk notnaye tāgagāmān, mebāri unita nadākinikjin nāmo pewā putāreneŋ. Nāmo, kehārom taŋpāŋ Ekāni tāŋo piā kadāni kadāni gwāk pimīpāŋ tāk tākot. Ekānita yānpāŋ piā tāŋirā bureni nāmowā nāmo api ahāwek yāŋ nadānpāŋ tāk tākot.

Äbot tāŋpanita moneŋ tāŋkentāŋ yāmikta man

16 ^{1u} Eruk man kubā ŋode; Anutu tāŋo kudupi āmawebe bārāpi terak itkaŋ unita moneŋ tāŋkentāŋ yāmikta yānpāŋā Galesia komeken nanik äbot tāŋpani yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋkuro udegān tāk tākot. ²Uwā ŋode yāwetkut; In kubākubātā moneŋ kaŋ-ahānayāŋ tākaŋ u Sande Sande yāpmāŋ danīpāŋ taŋi tāga penaŋi ude ini-ini kābop inigān kaŋ pek tāŋput. Jop ittāŋgān nākā āreŋjira moneŋ kaŋ-ahākta pipiri tāneŋta. ³Ude tāŋirā nāk āreŋpāŋā āma iwoyānayāŋ tākaŋ unitāŋo mebāri uwā man kudān terak kudān tāŋpāŋ yāmakaŋ moneŋ bānep tāgata pewani u yāpmāŋ Jerusalem api kunēŋ. ⁴Nākŋa bok kunaŋi tāŋpāwā bok api kune.

^{5v} Tawaŋ ŋode peyat; Pengān Masedonia kome kuŋkaŋ äbot tāŋpani-kāt ätu itkaŋ inken api ärewet. ^{6w} Inken āreŋpāŋ kadāni kārōŋi bumik kāwep api iret. Kadāni kārōŋi bumik it yāpmāŋ āroŋjira iwān mānit kadāni kāwep api tārewek. Irira intā kādetta tāŋkentāŋ namākaŋ kome uken-uken api kuŋaret. ^{7x} Kadāni ŋodeken päre inkāt kadāni kerāpigān itkaŋ kome ätuken kukta nāmo nadātāt. Nāmo, kāmi āreŋpāŋ inkāt kadāni kārōŋi bumik itta gārīpi nadātāt. Unita Anututā nadāŋ namānā ude api tāŋpet. ⁸Tānpākaŋ apiŋode Efesus komeken ŋo itta nadātāt. Ŋo irira Pentikos orekirit ahāŋjirān uyaku inken api ärewet. ^{9y} U imata,

^r 15:54 Ais 25:8 ^s 15:56 Rom 6:14, 7:13 ^t 15:58 2Sto 15:7; Rev 14:13

^u 16:1 Rom 15:25-26, 2Ko 8:1-9; Gal 2:10 ^v 16:5 Apos 19:21 ^w 16:6 Rom 15:24; Tai 3:12

^x 16:7 Apos 18:21 ^y 16:9 Apos 19:8-10, 2Ko 2:12; Kol 4:3; Rev 3:8

ɲoken Ekänitā piā taŋi kubā tākta kādet tāwit namitak. Piā tāŋira bureni taŋi pewān ahākaŋ. Upāŋkaŋ āma māyaptā piā unita iwan tākaŋ.

^{10 z} E man kubā ɲode; Timotitā inken kāwep api ārewek. Āreŋirān not tāŋ imiŋirā umun terak nāmo irek. Nadākaŋ, uwā nākā Ekāni tāŋo piā tāk tāyat udegān tāk tāyak. ^{11 a} Unita āma kubātā Timotita nadāwān āpani nāmo tāŋpek. Nāmo, tāŋkentāŋ imiŋpāŋ tewā yāpmāŋ bānep pidām terak tāntāŋ kuŋtāŋgān āyāŋutpeŋ āneŋi nākŋaken kaŋ ābān. Ukāt ābot tāŋpani ātukāt ābākta api itsāmbet.

^{12 b} Tāŋkaŋ notninpak Apolos unita ɲode tāwetat; Uwā ābot tāŋpani ātukāt inken ārekta peŋ iwerira nāmo pidām tāyak. Kadāni ɲoken nāmo kāwep, kadāni kubāta nadāwān tāgawāwā api ārewek.

Ekāni tāŋo piā āma nadāŋ yāmik tākot

^{13 c} Notnaye, nadāŋit nadāŋit kuŋat tākot. Tāŋkaŋ nadākinikjin nāmo pewā putāreneŋ. Nāmo, nadāŋ tāpāneŋpāŋ nadākinikjin tāŋkehārom taŋpāŋ kehāromigān kuŋat tākot. ¹⁴ Tāŋpāŋ imaka kuduptagān bānep iron terakgān tāk tākot. ^{15 d} Tāŋpākaŋ notnaye, man kubā, Stefanus ba āboriye unita yāŋjira nadāwut. Uwā Grik komeken unitā jukun bānep āyāŋutpāŋ Ekānita biŋam tāŋkuŋ. Tāŋkuŋo Anutu tāŋo kudupi āmawebeniye in bāmopjin-ken watā piā tāk tākaŋ. Unita ɲode peŋ tāwetat; ^{16 e} In āma u ba noriye ātu Ekāni tāŋo piā tāŋpāŋ komi nadāk tākaŋ, āma udewani tāŋo man buramiŋ yāmik tākot.

¹⁷ Stefanus, Potanus, ba Akakus u nākken ābāŋirā bānep tāga nadāŋ yāmiŋkut. Inta nikek unitā pābā nabāŋirā tāgagāmān nadāŋkut. ^{18 f} Āma unitā in ba nāka bok bānep pidām tāŋ nimiŋkuŋo unita āma udewanita nadāŋirā sākgāmān tāk tākot.

^{19-20 g h} Tāŋpākaŋ Esia kome ɲonitāŋo ābot tāŋpani kuduptā inta bānep oretoŋet man pewā ārekaŋ. Tāŋpāŋ Akwila Prisila yanāpi u imaka, Ekāni wāpi terak bānep oretoŋet man pewān ārekaŋ. Ba ābot tāŋpani Anutu iniŋoretta yanāpi yarā unitā eŋiken kābeyā tāk tākaŋ u, ba nadākinik tāŋpani notjiye Efesus kome ɲoken nanik u kudup imaka, man udegān tewā ārekaŋ. Tāŋpākaŋ injin-tāgān Ekāni wāpi terak not tāŋpāŋ kowat iniŋ orerān tāk tākot.

^{21 i} Pol nākŋa-tāgān oretoŋet man tāwetpāŋ wāpna kudān tāyat ɲo.

^{22 j} Tāŋpākaŋ āma kubātā Ekānita gāripi-inik nāmo nadāŋpāŋjā kādāpta biŋam tāŋpān! O Ekāni, ābi!

²³ Eruk, Ekāninin Jesu tāŋo orakoraki inken iton. ²⁴ Irirān Jesu Kristo terakgān in ba nāk kowat kwasikorān tākamāŋ unita nadāŋ tamikinik tāyat. Ugān.

^z 16:10 1Ko 4:17 ^a 16:11 1Ti 4:12 ^b 16:12 1Ko 1:12, 3:6 ^c 16:13 Sam 31:24; Efe 6:10

^d 16:15 Rom 16:5, 1Ko 1:16 ^e 16:16 1Te 5:12 ^f 16:18 Plp 2:29 ^g 16:19 2Ti 1:15; Apos 18:2,18,26; Rom 16:5 ^h 16:20 Rom 16:16, 2Ko 13:12 ⁱ 16:21 Kol 4:18, 2Te 3:17

^j 16:22 Gal 1:8-9

2 Korin

Äma ätutä Pol wäpi yäpmän äpäñirä Poltä iniken mebärini yänahänkuk

1 ^{1^a} Näk Pol Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Tänpäkañ notninpak Timoti-kät nektä man ño kudän tänpäñ Anutu täño äbot tänpäni ämawebe Korin yotpärare-ken itkañ inta peda ärekañ. Ba intagän nämo, Anutu täño kudupi ämawebe Grik komeken ittän kukañ unitä danikta bok peda ärekañ. ^{2^b} Eruk Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Anututa bänep täga man

^{3^c} Ekäninin Jesu Kristo unitäño Anutuni ba Nani iniñoret takäna! U butewaki mähemi-iniktä watä it nimiñirän bänep kwini terak it takamän. ⁴Unitä komi bäräpi mebäri mebäri ahän nimiñirän bänepnin äneñi tänpidäm tañ nimik täyak. Anututä ude täñ nimik täyak unita notniye ätu komi butewaki terak kuñatneño uwä, Anututä bänep pidäm nimik täyak udegän notniye bäräpi terak itneño u bänepi täga tänpidäm täne. ^{5^d} Imata, Kristotä komi bäräpi mebäri mebäri nadäk täñkuko unitäño moräki nintä terak tañi ahäk täyak. U udegän, bäräpi gänañ iritna Kristotä bänep pidäm bumta pewän ahän nimik takäñ. ^{6^e} Tänpäkañ näk ba notnaye ätu komi butewaki jop nämo nadäk takamän. Nämo, komi butewakinin unitä in täñkentän tamiñirän bänepjin äyänutpäñ Anututa biñam täñkuño bänep pidäm terak it takäñ. Ba Ekäni täño bänep pidäm ahän nimik täyak u imaka, jop nämo nadäk takamän. Nämo, unitä täñkentän tamiñirän bänepjin tänpidäm tak takäñ. Tänpäkañ

^a 1:1 1Ko 1:1 ^b 1:2 1Ko 1:3 ^c 1:3 Efe 1:3, 1Pi 1:3; Rom 15:5 ^d 1:5 Sam 34:19; Sam 94:19
^e 1:6 2Ko 4:15

bānep pidām ahāṅ tamik täyak unitä täṅ-kehāromtaṅ tamiṅirān komi butewaki nintä nadāk tākamāṅ udegān ahāṅ tamiṅirān nāmo kwitaṅpāṅ gwāk pimiṅpāṅ kuṇat tākaṅ. ⁷Bureni notnaye, intä bārāpi u gānaṅ nāmo api kwitanenṅ yāṅ nadākinik täyat. U imata, nintä komi butewaki nadāk tākamāṅ u inkāt nin bok nadāk tākamāṅ unita u udegān, Ekāni tāṅo bānep pidām ahāṅ nimik täyak u inta bok ahāṅ tamik täyak yāṅ nadākamāṅ.

^{8f} Notnaye, Esia komeken komi butewaki ahāṅ nimiṅkuko unitāṅo manbiṅam nadāwut yāṅ nadāṅpāṅ ṅode täwetat; Kome uken bārāpi ahāṅ nimiṅkuko u taṅi pähap, nintä täga kotanaṅi nāmo. Unitä täṅpewān api kumne yāṅ nadāṅkumāṅ. ⁹Bureni täwetat. Nin kumāṅ-kumāṅta biṅam tākamāṅ yāṅ nadāṅpāṅ bānepnin pena putāreṅkuṅ. Upāṅkaṅ u ahāṅ nimiṅkuko uwā nininken kehāromita nadāna āpani-inik täṅpāpāṅ Anutu kumbani-ken nanik yāpmāṅ akwani u kubāgān nadāṅ imineta ude uwā ahāṅ nimiṅkuk. ^{10-11 g} Bureni-inik, Anutu unitä kumāṅ-kumāṅ-ken nanikpāṅ ketāreṅ nipmaṅkuk. Ba āneṅi api ketāreṅ nipmaṅpek. Man unita nadākinik täṅpāṅ Anutu ugān tubeṅ kuṅpāṅ kuṇat tākamāṅ. Ba inā Anutu-ken yāṅapik man yāṅ nimiṅirā āneṅi api täṅkentāṅ nimek yāṅ nadākamāṅ. Bureni, Anututä āma māyap tāṅo yāṅapik man nadāṅpāṅ täṅkentāṅ nimiṅirān āmawebe māyaptä api kāneṅ. Täṅkentāṅ nimayāṅ täyak u kaṅpāṅ Anutu bānep täga man api iwetneṅ.

Poltä bānep nadāwätäki nāmo itkuk

^{12 h} Eruk notnaye, nininta biṅam ṅode yāṅahāṅpāṅ täwetat; Bānepnintä bureni-inik ṅode nadāk tākamāṅ; Āmawebe ātu ba in bāmopjin-ken man bureni ba kudān siwoṅi terakgān kuṇat tākamāṅ. Kudān uwā Anutu-ken nanik. Uwā komen āma tāṅo nadāk terak nāmo tāk tākamāṅ. Nāmo, Anutu orakoraki unitāṅo kehāromi terak ude täṅ tamik tākamāṅ. ¹³Nadākaṅ? Man kudān täṅpāṅ tamik tākamāṅ uwā intä täga daniṅpāṅ nadāwä tärenaṅi. Man ātu kābop nāmo pek tākamāṅ. ^{14 i} Unita nintä nininta nadākamāṅ udegān in kāmi api nadāwä täreneṅ yāṅ nadātāt. Apiṅo nintāṅo mebārinin morākigān nadākaṅ. Nadāwä tärewāpāṅ Ekāni Jesu tāṅo kadāni pähapken nintä Anutu iṅamiken inta oretoret tānayāṅ tākamāṅ udegān intä ninta oretoret kaṅ täṅput yāṅ nadātāt.

^{15-16 j} Nāk man u bānepna-ken peṅkaṅ pengān inken päre bānep täga man täwetta yāṅkut. Täṅpākaṅ päre tabāṅkaṅ Masedonia komeken kukta yāṅkut. Uken kuṇatkaṅ āyāṅutpeṅ āneṅi āreṅpāṅ ātu irira in täṅkentāṅ namiṅirā Judia komeken kukta nadāṅkut. Eruk, in kadāni yarä ude

^f 1:8 Apos 19:23, 1Ko 15:32 ^g 1:10 2Ti 4:18 ^h 1:12 Hib 13:18, 2Ko 2:17, 1Ko 1:17

ⁱ 1:14 2Ko 5:12; Plp 2:16 ^j 1:16 1Ko 16:5-6

tabānjira oretoret kadāni yarā kaŋ tāŋput yāŋ nadāŋkut. ¹⁷Tawaŋ ude peŋkuro upāŋkaŋ jide? Tāŋnikŋarani tāŋkuk yāŋ nadākaŋ? Nāk kome tāŋo nadāk-nadāk yāpmāŋ kuŋarani unita man yānjira kubā bureni, kubā jop yāŋnikŋat tāyak yāŋ ba nadākaŋ? ¹⁸Upāŋkaŋ ude nāmo, Anututā man bureniŋān yāk tāyak unita u iŋamiken imata man bureni ba jopi bok awāhutpāŋ tāweret? Nāmo inik! ¹⁹* Tāŋpākaŋ Anutu tāŋo nanaki Jesu Kristo, Silas Timoti-kāt nintā yāŋahānpāŋ tāwetkumāŋo unita nadāwut; U man bureni ba jopi bok awāhutpāŋ nāmo yāk tāyak. Nāmo, u man bureniŋān yāk tāyak. ²⁰^l Tāŋkaŋ man bureni yāk tāyak uwā ŋode; Imaka imaka Anututā tākta yāŋkehārom taŋkuko u kudup Jesu Kristo terak bureni ahāŋkuŋ ba kāmi imaka, api ahāneŋ. Mebāri unita Anutu tāŋo manbiŋam nadānpāŋ Jesu Kristo terak bureni-inik yāŋ yāŋkaŋ Anutu iniŋoret tākamāŋ. ²¹⁻²²^m Tāŋpākaŋ Anutu unitā in ba nin bok tāŋ-mehamtaŋ nimiŋirān Kristo terak yeŋ tāpāneŋpāŋ it tākamāŋ. Initāŋān nin inita biŋam yāpmāŋ danipāŋ wāren kehāromi-inik tāŋkuk. Ude tāŋpāŋ imaka tāgatāga kāmi yāpmākta peŋ nimani u bureni-inik api nimek yāŋ niwoŋārekta Kudupi Munapik bānepnin-ken peŋkuk.

Pol imata Korin kome bārāneŋ nāmo kuŋkuk?

²³ⁿ ŋode tāwerira Anututā nākŋo man tāŋkehārom tāwayāŋ; Korin āmawebe inken nāmo āreŋkuro uwā āreŋira nabānpāŋ māyāk nadāneŋ yāŋpāŋ nāmo āreŋkut. ²⁴^o Ninā intāŋo nadākinikjin kaŋiwarani ude itta nāmo nadākamāŋ. Nāmo, nadākinikjin u kehāromi itak yāŋ nadākamāŋ. Tāŋ, nintāŋo gārip bureni uwā intā bānep oretoret terak kaŋ kuŋarat yāŋpāŋ unita tāŋkentāŋ tamik tākamāŋ.

2 ¹^p Mebāri unita nadāk ŋode peŋkut; Kuŋira nadāŋ bārāp āneŋi api tāneŋo unita nāmo api kwet yāŋ nadāŋkut. ²Inken āreŋpāŋ tāŋpewa bārāpi butewaki nadāneŋo uwā netātā āyāŋutpāŋ nākŋo bānepnawā tāŋpidām tāwek? Nāmo, in kuduptaŋān bārāpi nadāneŋo uwā jide tāŋpāŋ bānepna tāŋpidām tāneŋ yāŋ nadāŋkut. ³Ude nadāŋkuro unita inken nāmo āreŋkaŋ manbiŋam komi nīkek in yāpān tāgawāpāŋ tepmakta intājukun u kudān tāŋpāŋ tamiŋkut. Inken āreŋpāŋ āmawebetā tāŋkentāŋ namiŋirā bānep oretoret tānaŋipāŋ tāŋpewa butewaki nadākta nāmo nadāŋkut. Nāmo, bureni nadāk tāyat uwā ŋode; Nākā oretoret terak irira in udegān oretoret terak itneŋ. ⁴^q Notnaye, manbiŋam u jop nadāŋ nāmo kudān tāŋ tamiŋkut. Nāmo, bānepnaken āgekot pāhap ahāŋ namānpāŋ konām terak kudān tāŋ tamiŋkut. U bārāpi tamikta nāmo, u ninta gāripi pāhap nadāŋ nimik tāyak yāŋ nadākta kudān tāŋkut.

^k 1:19 Apos 18:5 ^l 1:20 Rev 3:14 ^m 1:22 1Jo 2:27; Efe 1:13-14, 2Ko 5:5; Rom 8:16-17

ⁿ 1:23 Rom 1:9, 2Ko 11:31 ^o 1:24 1Pi 5:3 ^p 2:1 1Ko 4:21, 2Ko 12:21 ^q 2:4 Apos 20:31

Momi pekpek täño man

⁵ Eruk, notjinpak bäräpi namiŋkuko ukeŋonita täwera nadäwut. Bureni, äma waki täŋkuko u bäräpi näka bumik namiŋkuko upäŋkaŋ bäräpi bureni intä terak äronkuk. Upäŋkaŋ unita man jäpi yäkta nämo nadätat. ⁶ Nämo, näk komi ätukät nämo yäpuräräret. Waki täŋkuko unitäño kowata in mäyaptä täŋ imiŋkuŋo u täga. ⁷ Unita apiŋo momini peŋ imiŋpäŋ bänepi täŋpidäm taŋ imikot, butewaki pähap nadäŋpäŋ bänepi pewän putärekinik täŋpekta. ⁸ Bureni peŋ täwetat; In kudän säkgämän täŋ imiŋirä näka bureni nadäŋ namikinik täkaŋ yäŋ kaŋ nadäwän.

⁹ Täŋpakaŋ manbiŋam kudän täŋ tamiŋkuro uwä bänepjin täŋ-yabäkta kudän täŋkut. Näkŋo jukuman u kudup täga buramineŋ ba nämo buramineŋ u nadäwa yäŋkaŋ kudän täŋkut. ¹⁰ Nadäkaŋ? Intä äma unitäño momi peŋ imiŋirä näk imaka, unitäño momi täga api peŋ imet. Täŋkaŋ äma unitä waki u ba u täŋ namiŋkuko inta yäŋpäŋ unitäño momi Kristo iŋamiken uku peŋ imiŋkut yäŋ nadäwut. ¹¹ Äma unita butewaki nämo nadäŋ imiŋitna Satantä täŋ-nikŋatpäŋ äma uwä inita biŋam yäpeko unita ude täwetat. Satan täño mebarini u nadäna tärekaŋ.

Topmäk-topmäk kodaki täño piä äma

¹² Täŋpakaŋ Kristo täño Manbiŋam Täga yäŋahäkta Troas komeken kuŋpäŋ Ekänitä piäni uken täkta kädet uku täwit namiŋirän kaŋpäŋ nadäŋkut. ¹³ Ude kaŋpäŋ nadäŋkuro upäŋkaŋ Taitusta wäyäkŋewa wawäpäŋ nadäwätäk pähap täŋkut. Nadäwätäk täŋpäŋ Troas nanik äbot täŋpani in itkot yäŋ yäwetpeŋ Masedonia komeken kuŋkut.

¹⁴ Upäŋkaŋ Anutu bänep täga pähap nadäŋ imik täyiwa! U imata, u intäjukun it nimiŋpäŋ Kristo täño piäni täkta täŋkentäŋ nimiŋirän täga täk takamäŋ. Uwä ŋode bumik; Komi ämatä päŋku iwankät ämik täŋkaŋ yärepmitpäŋä intäjukun ämanikät äneŋi oretoret bumta täŋtän eŋiken ämneŋ. Udegän intäjukun ämanintä täŋkentäŋ nimiŋirän Kristo täño manbiŋam kábäŋi säkgämän ude komeni komeni piäŋ wädäŋ yäpmäŋ kuŋirän unitäño mebari nadäk täkaŋ. ¹⁵ Bureni, manbiŋam yäŋahäwani ninä Anututä peŋ niwerirän Kristo täño kábäŋi säkgämän yäpmäŋ kuŋat takamäŋ. Täŋitna unitäño kábäŋitä äma irit kehäromita biŋam ba äma geŋi wakita biŋam u bämopi-ken piäŋ wädäk täyak. ¹⁶ Geŋita biŋam täŋpanitä nin piäŋ nadäŋirä kumbani kábäŋ bumik täŋirän tämapu täk täkaŋ. Täŋ, irit kehäromita biŋam täŋpanitä nin piäŋ nadäŋirä irit säkgämän täño kábäŋ ude piäŋirän wädäŋ nadäk täkaŋ. Täŋpakaŋ piä

[†] 2:5 1Ko 5:1 [§] 2:9 2Ko 7:15, 10:6 [‡] 2:11 Luk 22:31 [¶] 2:12 Apos 14:27, 1Ko 16:9

[‡] 2:13 Apos 20:1 [¶] 2:15 1Ko 1:18 [×] 2:16 Luk 2:34, 2Ko 3:5-6

u takta kehäromi nitek netä? Kubä nämo itak! ^{17y} Äma mäyaptä monen yäpmakta Anutu täño man jop yän äwaräkukgän tak täkan. Upänkan ninä ude nämo tak takamän. Nämoinik, Anututä niniñ kirewani unita iñamiken, Kristo täño piä watä ämaniye ude bänep siwoñi terak yänahäk takamän.

3 ^{1z} Man udewani yänitna yänbiñam-biñam äneñi yäkan yän nadäkan? Ba ninta ñode käwep nadäk takan; Polkät noriye uwä äma jopi. Mebärini niwoñärektä man kudän äbot täñpani täño intäjukun ämatä kudän täñ yämani u yäpmän kuñatta bitnäk takan. Ude nadäk takan? Ba man kudän täwani udewani kudän täñ niminayän yän nadäkan? Ude nämo! Äma mäyaptä man kudän udewanita nadäwä ärowani tak takan upänkan nin ude nämo. ^{2a} Imata, inä nintäño man kudän udewani, bänepnin-ken kudän täwani. Bänepjin sukurenpan Anututa nadäkinik täñkuño unitä nin äma jidewani u siwoñi yänahänjirän ämawebe kuduptä kanpan nadäk takan. ^{3b} Uwä ñode kanpan nadäk takan; Inä man kudän Kristotä ini kudän täwani bumik, nintä piä täñkumäño unitäño bureni. Täñkan uwä äma keritä mobä terak kudän täwani nämo, uwä Irit Mähemi täño Munapikitä äma bänepi-ken kudän täwani.

^{4c} Piänin unita nadäkinik takamän. Imata, Kristotä piäni u takta täñ-kehäromtan nimiñirän Anututä kawän tagak täyak. ⁵ Bureni, nininken kehäromi ba nadäk-nadäk terak piä u täga tak takamän yän yänäñi nämo. Nämo, kehärominin uwä Anutu-ken nanik. ^{6d} Anutu ini uwä topmäk-topmäk kodaki täño watä piä takta kehäromi nimik täyak. Topmäk-topmäk kodaki uterak ämawebe Anutu-kät bänep kubägän täga itneñ. Täñpakan topmäk-topmäk uwä бага man kudän täwani uterak yengämä pewani nämo, u Munapik täño kehäromi terak yengämä pewani. Baga man kudän täwani unitä kumän-kumän kädet irepmitta nämo täñkentän nimik täyak. Täñ, Munapik uwä irit bureni pewän ahäk täyak.

^{7-8 e f} Baga man uwä mobä pipiyawani terak kudän täwani u Ekäni täño penyänek ba kehäromi nitek ahänkuk. Unitä täñpewän Moses täño iñami-dapun ägo paki-inik wenkuko paorayän täñkukopänkan ämawebetä pen ugän känäñi nämo täñkuk. Eruk, бага man, mähemiye kumän-kumänta biñam yepmanpani unitä penyänek ba kehäromi udewani nitek ahänkuk. Täñ Kudupi Munapik täño watä piä ämaniyetä penyänek ba kehäromi jidewani nitek upän api käneñ? U penyänek säkgämän kehäromi-inik, kädet biani täño irepmit-inik täñpani u api

^y 2:17 2Ko 1:12, 1Pi 4:11 ^z 3:1 2Ko 5:12; Apos 18:27; Rom 16:1 ^a 3:2 1Ko 9:2

^b 3:3 Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27 ^c 3:4 2Ko 2:16 ^d 3:6 Jer 31:31, 1Ko 11:25; Jon 6:63; Rom 7:6 ^e 3:7 Kis 34:30 ^f 3:8 Gal 3:2,5

känej! ^{9g} Ba Anututa watä piä täktäk kädet biani, ämawebe mankenta biŋam yepmak täyak u penyānek ba kehāromi nīkek ahāŋkuk. Tāŋ piä unitä ämawebe Anutu iŋamiken momini nämo yepmak täyak unita jide yānayāŋ? Uwā ŋode; Piä u säkgāmān-inik, Ekāni tāŋo kehāromi ba penyānek ikek! ^{10h} Bureni, ämawebetä бага man unita nadāŋjirā säkgāmān tāŋkuko upāŋkaŋ imaka säkgāmān-inik, kehāromi pāhaptä ahāŋjirān apiŋo imaka biani unita nadāŋjitna āpani, penyāneki nämo tāk täyak. ¹¹ U imata, бага man, imaka kadāni kerāpi itta yāwani u penyānek ba kehāromi nīkek ahāŋkuk. Tāŋ imaka tārek-tāreki nämo itta yāwanitā penyānek ba kehāromi jidewani nīkek? U inipārik kudupi kubä!

¹² Eruk nin penyānek bureni u nāmoinik api paoreko unita nadākinik tākamāŋ unita unitāŋo manbiŋam tājumun-umun terak nämo, batakigān yāŋahāk tākamāŋ. ¹³ⁱ Nin Mosestā tāŋkuko ude nämo tāk tākamāŋ. Ägo iŋami dapun-ken weŋkuko u nämo paorirān tektä iŋami-dapun tāŋpipiŋkuk, Isrel ämawebetä nadāk-nadāki imaka kadāni kerāpi-tagān penyāneкта yāwani uterakgān penēŋ yāŋpāŋ tāŋpipiŋkuk. ^{14j} Tāŋjirān Isrel ämawebe tāŋo nadāk-nadāki mobā ude āworeŋkuko unita penyānek unitāŋo mebāri nämo kaŋpāŋ nadāwā tumbuŋ. Tāŋpāŋ topmāk-topmāk biani unitāŋo man danipāŋ nadāk tāk tākaŋ upāŋkaŋ pen, mebāri kwawak nämo kaŋpāŋ nadāk tākaŋ. Tek u pen iŋami-dapun ba nadāk-nadāki tāŋpipiŋ itak bumik. Bureni, u nämo wārāmurani. Nämo, āma kubätä Kristota nadākinik tāŋpāŋ kwasikorirān uyaku Anututä tek u tāga wārāmutek. ¹⁵ Tāŋkaŋ apiŋo imaka, Moses tāŋo бага man u danipāŋ nadāk tākaŋ upāŋkaŋ tek unitä bānep nadāk-nadāki-ken uwāk tāŋjirān mebāri nämo nadāwā tumāk tākaŋ. ^{16k} Tāŋpākaŋ āma kubākubätä bānep nadāk-nadāki Ekānikengān peŋjirā eruk tek u wārāmut yāmik täyak. ^{17l} Tāŋpāŋ Ekānita yāyak uwā Munapik ubayāŋ. Ekāni tāŋo Munapiktä āma kubāken irirān eruk āma u бага man tāŋo topmāk-topmāk terak nämo it täyak. Bureni, Anutu dubini-ken kukta imaka kubätä kāderi wari nämo itpipitak. ^{18m} Unita notnaye, nadākinik tāŋpani nininta ŋode yāwa; Tek unitä nintāŋo iŋam-dapunin nämo uwāk täyak. Nämo, Ekāni tāŋo penyānek ba täktāki säkgāmān u kaŋpāŋ nadākinik tāk tākamāŋ. Ude tāŋpāŋ nintā terak Ekāni ini penyānek kudāni ba täktāki u yāpurārātpāŋ yāpurārātpāŋ peŋjirān ini bumik āworeŋ itkamāŋ. Tāŋpākaŋ Ekānita ude tāŋ nimiŋ itak. Tāŋ Ekāni uwā Munapik ubayāŋ.

Imaka säkgāmān kābot jiburani gānaŋ itak

4 ¹ⁿ Anututä oraŋ nimiŋpāŋ piä u nimiŋkuko unita bānepnin nämo pena putārek tākaŋ. Nämo, ehutpāŋ tāk tākamāŋ. ^{2o} Tāŋpāŋ kudān

^g 3:9 Lo 27:26; Rom 1:17, 3:21 ^h 3:10 Kis 34:29 ⁱ 3:13 Kis 34:33-35 ^j 3:14 Rom 11:25

^k 3:16 Rom 11:23,26 ^l 3:17 Jon 8:32,36; Rom 8:2; Gal 5:1 ^m 3:18 Kis 16:7, 24:17

ⁿ 4:1 2Ko 3:6 ^o 4:2 2Ko 2:17, 1Te 2:5, 1Ko 1:18

waki mäyäk ikek, ämatä käbop tāk tākaŋ u māde ut yāmik tākamāŋ. Nin tāŋyākŋarani nāmo tāk tākamāŋ, ba Anutu tāŋo mankāt jop mankāt bok nāmo awāhut tākamāŋ. Nāmoinik, Anutu iŋamiken man bureni iŋit-inik tāŋpāŋ kwawak yāŋahāk tākamāŋ. Ude tāk tākamāŋ uwā āmawebetā nibāŋpāŋ nadāŋkaŋ bānepitā kādet siwoŋi iwatkaŋ yāŋ nadāwut yāŋpāŋ tāk tākamāŋ. ³ Bureni, āma ātu dapuri itpipiwanitā Manbiŋam Tāga nintā yāŋahāk tākamāŋ unitāŋo mebāri nāmo nadāwā tumāk tākaŋ. Eruk, āma udewani uwā pewā paotta biŋam tāŋpani yāŋ nadāwut. ^{4p} Komen āmawebe tāŋo anutu waki unitā nadāk-nadāki uwāk tāŋpipiŋirān Manbiŋam Tāga tāŋo peŋyāŋeki ahāŋ yāmik tāyak uwā tāga nāmo kaŋpāŋ nadāk tākaŋ. Manbiŋam Tāga unitā Kristo tāŋo peŋyāŋek ba kehāromi u yāŋahāk tāyak. Tāŋkaŋ Kristo ini uwā Anutu udegān-inik. ^{5q} Bureni-inik tāwetkamāŋ; Manbiŋam yāŋahāk tākamāŋ uwā āmawebetā wāpnin yāpmāŋ akukta nāmo tāk tākamāŋ. Nāmoinik! Nin ŋode yāŋahāk tākamāŋ; Jesu Kristo u Ekāni-inik itak. Tāŋpākaŋ Jesu unitā wāp biŋam yāpān yāŋpāŋ intāŋo watā piā āmajiye ude itkaŋ tāŋkentāŋ tamik tākamāŋ. ^{6r} Anututā bian ŋode yāŋkuk; Bipmāŋ urani gānaŋ peŋyāŋek ahāwān! Eruk Anutu unitāgān iniken peŋyāŋek bānepnin-ken pewān ahāk tākaŋ. Peŋyāŋek unitā nadāk-nadāknin kwawak pirāreŋirān Anutu tāŋo tāktāki ba kehāromi Kristo terak itak u kwawak kaŋpāŋ nadāk tākamāŋ.

^{7s} Upāŋkaŋ piā tāk tākamāŋ uwā ninin-tāgān tāga tānaŋi nāmo. Unitā imaka sākgāmān-inik iŋit tākamāŋ uwā kābotinik jiburani gānaŋ iŋit tākamāŋ bumik. Ude unitā kwawak ŋode niwoŋāretak; Manbiŋam unitāŋo kehāromi pāhap u ninken nanik nāmo, u Anutu-ken nanik. ^{8t} Komeni komeni bārāpi mebāri mebāri yabāŋ ahāk tākamāŋ upāŋkaŋ bārāpi unitā nin nāmo uyiŋ-jakŋit tākaŋ. Nadāwātāk tāk tākamāŋ upāŋkaŋ bānepnin nāmo pena putārek tākaŋ. ⁹ Ämatā iwan tāŋ nimik tākaŋ upāŋkaŋ Anutu nāmo nipmak tāyak. Ämatā nidāpmāŋ-pewā mak tākamāŋ upāŋkaŋ gwāk pimiŋpāŋ pen kuŋat tākamāŋ. ^{10u} Kepma kepma gupnintā komi bārāpi Jesutā nadāŋpāŋ kumbuko udegān nadāŋpāŋ kotak tākamāŋ. Upāŋkaŋ jop nadāŋ nāmo kotak tākamāŋ. Nāmo, āmawebetā gupnin terak Jesu, kodak taŋpeŋ akuŋkuko unitāŋo kehāromi kwawak ahāŋirān kakta komi bārāpi u nadāŋpāŋ kotak tākamāŋ. ^{11v} Bureni, kodak itkamāŋ upāŋkaŋ kepma kepma Jesu tāŋo piā terak kumāŋ-kumāŋ-ken it tākamāŋ. Ude iritna Jesu Kristotā gupnin kumākta yāwani u tāŋ-kehāromtaŋ nimik tāyak unitā Jesu uwā kehāromi nikek itak yāŋ kwawak yāŋahāk tāyak. ¹² Unitā ŋode tāwetat; Manbiŋam yāŋahāk tākamāŋ uniterak kumāŋ-kumāŋtā ninken ahāk tāyak upāŋkaŋ piānin uterak inken irit sākgāmān ahāk tāyak.

^p 4:4 Efe 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 ^q 4:5 2Ko 1:24 ^r 4:6 Stt 1:3; Ais 9:2, 2Ko 3:18 ^s 4:7 2Ko 5:1

^t 4:8 2Ko 1:8, 7:5 ^u 4:10 1Ko 15:31 ^v 4:11 Rom 8:36

13^w Anutu täño man kudän täwani terak äma kubätä ñode yänkuk; Näk nadäkinik täñkuro unita man yänjahänkut. Eruk, nintä bänep nadäk-nadäk udegän inñit täkamäj. Nin nadäkinik täkamäj unita manbiñam yänjahäk täkamäj. 14^x Imata, nin ñode nadäk täkamäj; Anutu, Ekäni Jesu Kristo kumbani-ken nanik yäpmäj päñaku teñkuko unitä nin imaka, Jesu-kät bok api yäpmäj päñaku nipmanpek. Täñjirän inkät ninkät bok inñamiken api itne. 15^y Unita ñode yäwa; Komi bäräpi nadäk täkamäj u in täñkentäj tamikta nadäk täkamäj. Ba uterak Anutu täño orakorakitä ämawebe mäyap-ken weñ parirän ämawebe u bänep täga pähap iwetpäñ Anutu wäpi biñam inñiñ oretinik api täneñ.

Kunum gänañ iritta gup

16^z Mebäri unita bänepnin nämoinik pena putärek täkañ. Komegupnin uwä putärek täkañ upänkañ Ekänitä bänepnin uwä kepma kepma täñ-kodaktañ nimik täyak. 17^a Komi bäräpi täpuri, apiño-tagän yäwani nadäk täkamäj unitä imaka säkgämän-inik, tärek-täreki nämö kubä api pewän ahäj nimek yän nadäk täkamäj. Imaka säkgämän u komi apiño nadäk täkamäj u irepmit-inik api täñpek. 18^b Unita imaka dapunintä känäñi uterak nämö, imaka dapunintä nämö känäñi uterak kakinik täk täkamäj. Imaka dapunintä täga känäñi u kadäni keräpi-tagän api itneñ. Upänkañ imaka nämö känäñi uwä tärek-täreki nämö, pen api it yäpmäj ärowek.

5 1^c Bureni ñode nadäkamäj; Komegup, eñi waki kome terak ño it täkamäj u wawänä kunum gänañ Anutu-ken nanik eñi paot-paori nämö ba äma keritä täñpani nämopäj wädäna ärowäpäñ api itne. 2^d Upänkañ kome terak ño itkañ eñi kodaki, kunum täño gup nikek u jide täñpän bäräñeñ wädäna äroneñ yän nadäñpän yänkähän-kähän yäñtän kuñat täkamäj. 3^e U imata, eñi kodaki u wädäna ärowäpäñ moräj, apiño kuñat täkamäj ude nämö api kuñatne. Nämö, u gup bureni nikek api kuñatne. 4^e Täñpäkañ komegup, kome ñonitäño eñi waki nikek kuñatkañ bäräpi pähap nadäñpän yänkähän-kähän yäk täkamäj. U imata, komegup yänopmäñpän jop manpä-kukta nämö nadäk täkamäj. Nämö, nin kunum täño gup, komegup punin terak wädäna ärokta gäripi nadäkamäj. Ude täñjitna imaka irit kehäromi nikek unitä imaka paotta yäwani api uwäktän morewek. 5^f Nadäkañ? Anututä ini irit kehäromi u yäpmäk-tagän iwoyänpän nipmankuk. Täñpän irit u bureni-inik api tamet yän niwoñärektä Kudupi Munapiki intäjukun niniñ kireñkuk.

6^g Mebäri unita bänep pidäm terak batakigän kuñat täkamäj. Upänkañ ñode imaka nadäk täkamäj; Komegup ño nikekä, Ekänitä ini komeken

^w 4:13 Sam 116:10 ^x 4:14 1Ko 6:14 ^y 4:15 2Ko 1:3-6 ^z 4:16 Efe 3:16

^a 4:17 Rom 8:17-18 ^b 4:18 Kol 1:16; Hib 11:1-3 ^c 5:1 2Ko 4:7, 2Pi 1:13-14

^d 5:2 Rom 8:23 ^e 5:4 1Ko 15:53-54 ^f 5:5 Rom 8:16,23 ^g 5:6 Hib 11:13-16

dubini-ken-inik nämo itkamäj. ^{7h} Unita apiŋo, imaka bureni unita nadäkinik tänpäj kuŋat täkamäj. U kwawak irirän kaŋiwattäj nämo kuŋat täkamäj. ⁸ⁱ Upäjkaŋ äneŋi ŋode yäkgän tänpa; Kumäkta nämo umuntak täkamäj. Nämo, gäripnin taŋi uwä komegup ŋo peŋpäj Ekäni-kät itta nadäk täkamäj. ^{9j} Tänpäkaŋ komegup ikek itnayäj täkamäj ba komegup peŋpäj Ekäni-kät itnayäj täkamäj upäjkaŋ nadäk kehäromi-inik ŋode pek täkamäj; Ekäni täŋo gärip terakgän kuŋaritna gäripikaŋ nadäwän. ^{10k} U imata, Kristotä nin yäpmäj danikta kuduptagän injamiken api ahäne. Ahäŋitna komegup ikek itkaŋ kudän täk täkamäj, täga ba waki, uterak kowata nimikta yäwani u api nimek.

Anutu-kät not tänpäj kuŋat-kuŋat

^{11l} Ekänitä ude api tänpäko uwä umuri pähap. Unita nadäna tärewäpäŋ ämawebetä udegän nadäkot yänpäj gwäk pimiŋpäŋ yäwetgän yäwetgän täk täkamäj. Täŋitna nin täŋo mebärinin uwä Anututä kwawakinik kaŋpäj nadäj moretak. Täŋ, inä jide? Bänepjintä ninta jide nadäk täkaŋ? Siwoŋi täkaŋ yäj käwep nadäj nimik täkaŋ? ^{12m} Notnaye, ude yäjira iniken gupi äneŋi jop nadäj yäpmäj ärokaŋ yäj nadäneŋta! Ude nämo, mebäri ŋodeta yäyat; Intä ninta gäripni bureni nadäj nimut yänpäj man udewä täwetat. Ninta ude nadänpäj äma tänyäkŋarani täŋo jopman täga api utneŋ. Äma uwä äma bänepi-ken jide pätak unita nadäwätäk nämo täk täkaŋ. Äma gupitagän, dapuritä kak täkaŋ unitagän nadäwä ärowani täk täkaŋ.

¹³ Äma uwä ninta yänguŋguŋ man yäk täkaŋ yäj yäk täkaŋ. Täga, ini yäk täkot! Upäjkaŋ man yäjahäk täkamäj u Anutu wäpi yäpmäj ärokta yäjahäk täkamäj. Täŋ, nadäna tumbäpäŋ kuŋat täkamäj uwä inta yänpäj kuŋat täkamäj. ¹⁴ Imata, Kristotä bänep iron pähap niwoŋäreŋkuko unitä peŋ niwerirän piäni täk täkamäj. Iron pähap täŋkuko u ŋode kaŋpäj nadäkinik täkamäj; Äma kubätä ämawebe kuduptagänta yänpäj kumbuk. Ude täŋkuko unita ämawebe kuduptagän u bok kumbumäj bumik. ¹⁵ⁿ Täŋkaŋ kuduptagänta yänpäj kumbuko unita ämawebe iritta biŋam uwä pen inita nadäwätäk tänpäj nämo kuŋatneŋ. Nämo, u äma täŋkentäj yämikta kumänpäj kodak täŋkuko unitäŋo wäpi biŋam oraŋ imiktagän nadäŋpeŋ kuŋatneŋ.

¹⁶ Unita apiŋo nin ämawebe gupi-tagän, kome täŋo nadäk terak nämo yäpmäj danik täkamäj. Täŋ, bian ninä äma täŋo nadäk terak Kristo kaŋpäj nadäk täk täŋkumäŋo upäjkaŋ apiŋode uwä nämo! ^{17o} Apiŋo ŋode kaŋdäkŋek täkamäj; Äma kubä Kristo terak kwasikot täyak uwä

^h 5:7 1Ko 13:12 ⁱ 5:8 Plp 1:23 ^j 5:9 Kol 1:10, 1Te 4:1 ^k 5:10 Sav 12:14; Rom 2:16, 14:10

^l 5:11 2Ko 4:2 ^m 5:12 2Ko 3:1, 1:14 ⁿ 5:15 1Ti 2:6; Rom 14:7-8 ^o 5:17 Rom 8:1,10; Gal 6:15; Ais 43:18; Rev 21:5

Anututä äma u tänpewän mebarini inipärik kubä täyak. U imaka biani pewän paoräpäñ imaka kodaki korewani. ^{18p} U Anutu kubä-tägän täk täyak. Nin unitäño iwan itkumäño upäñkañ Kristo terak Anututä tänpewän inikät bänep kubägän it takamäj. Tänpäñ äma ätutä inikät bänep kubägän udegän itta piä ño niminkuk. ^{19q} Unita manbiñam ñode yäñahäñpäñ yäwet takamäj; Anututä Jesu terak komen ämawebe inikät bänep kubägän itta piä täñkuk. U momini peñ yämiñpäñ momi unita wari nämo nadäk täyak. Tänpäkañ Anutu-kät ämawebe bämopi-ken bänep kubägän pewä ahäk-ahäk täño manbiñam u nintä yäñahäkta ketnin terak peñkuk.

²⁰ Unita Kristo täño meni jinom yäpmäñpäñ mani yäñahäk takamäj. Yäñahäk takamäj uwä Anututä ini ämawebeta gera yäyak ubayäñ. Kristotä iniken man kehäromigän ñode yäñahäk takamäj; Bänepjin äyänjutkañ Anutu-kät bänep kubägän itpäñ kañ kuñarut! ^{21r} Nadäkañ? Kristo u momi nämo upäñkañ Anututä nin täñkentäñ nimikta tänpewän momi äma bureni äworeñkuk. Ude täñkuko u ñodeta; Nintä Kristo-kät kwasikotpäñ ini Anutu ude, siwoñi kudupi äworekta täñkuk.

6 ^{1s} Unita notnaye, Anutu-kät piä bok tänpäni nintä man kehäromigän ñode täwetkamäj; Watä ket itpäñ kañ kuñarut! Anutu täño orakoraki yäpuño unitäño bureni nämo pewä ahäneñta! ^{2t} Anututä unita yäñkuko u ñode nadäwut;

Orañ tamikta kadäni näkña nadäñkut-ken uken nadäñ taminkut.

Intä imaka umuri kubä irepmitta täñkentäñ taminkut yäk.

Ais 49:8

Notnaye, man unita ñode täwera nadäwut; Orañ tamikta kadäni iwoyäñkuko uwä apiño. Unita apiñowä uken tubeñ kuñirä waki keri-ken nanik kañ ketäreñpäñ tepmanpäñ!

Poltä bäräpi mäyap kotañkuk

³ Nin ämatä nibäwä waki tänpäpäñ piä täk takamäj ñonitä tänpewän Anututa bitnäneño ba momi-ken mäneno udetä gwäk pimipäñ kudän siwoñigän täk takamäj. ^{4u} Bureni, imaka kuduptagän ahäñ nimik täkañ uterak nin Anutu täño piä watä ämaniye bureni yäñ yäwoñärek takamäj; Komi bäräpi ba umun mebari mebari terak itpäñ nämo kwitak takamäj. ^{5v} Ekäni täño piäta yänpäñ ämatä pärip-päriptä nidäpmäñpäñ komi eñiken nipmak täkañ. Ba iwantä nin itgwäñipäñ nidäpmäkta täk täkañ. Ba piä, woñ imätpäñ täk takamäj. Ba dämpon kodak, nakta jop it takamäj.

^p 5:18 Rom 5:10 ^q 5:19 Rom 3:23-25; Kol 1:19-20 ^r 5:21 Jon 8:46; Hib 4:15; Gal 3:13, 1Ko 1:30; Plp 3:9 ^s 6:1 2Ko 5:20 ^t 6:2 Luk 4:19-21 ^u 6:4 2Ko 4:2 ^v 6:5 2Ko 11:23-27

^{6w} Tānpākaŋ tāktāknin uwā, siwoŋi kudupi kuŋat tākamāŋ. Ba nadāk-nadāk tāga iŋit tākamāŋ. Kokwawak bārāneŋ nāmo tānpāŋ āma oraŋ yāmik tākamāŋ. Kudān udewani terak nin Anutu tāŋo piā watā āma bureni yāŋ yāwoŋārek tākamāŋ. Ninā Kudupi Munapik tāŋo kehāromi terak kuŋat tākamāŋ. Ba bānep iron tāktāk kādet bureni iwat tākamāŋ. ^{7x} Tāŋkaŋ man bureni-gānpāŋ yāŋahāk tākamāŋ. Ba Anutu tāŋo kehāromi terak piā tāk tākamāŋ. Tāŋ, iwan tāŋo kehāromi yāpmāŋ āpākta āmik tāŋo tuŋum ketnin kukŋi kukŋi iŋit tākamāŋ uwā kudān siwoŋi u. ⁸ Tāŋitna āma ātu oraŋ nimiŋirā ātutā wāpnin yāpmāŋ āpāk tākaŋ. Ātu niniŋ oret tākaŋ, ātu yāŋārok niwet tākaŋ. Ātutā tāŋyākŋarani āma yāŋ nadāk tākaŋ upāŋ nāmo, man bureniŋān yāk tākamāŋ. ^{9y} Āma māyaptā piā ude tāŋpani yāŋ nadāŋ nimik tākaŋ upāŋkaŋ nadāwā āpani tāk tākaŋ. Āmatā ninta kumbani ude nadāk tākaŋ upāŋkaŋ nāmo, kodak itkamāŋ! Nidāpmānpāŋ niwat kirek tākaŋ upāŋkaŋ nāmo kumāŋkamāŋ. ^{10z} Butewaki nadāk tākamāŋ upāŋkaŋ bānep oretoret terak it tākamāŋ. Āma jāwāri it tākamāŋ upāŋkaŋ āma māyap tāŋkentāŋ yāmik tākamāŋ. Tuŋumta wāyākŋek tākamāŋ upāŋkaŋ tāŋbumbum pāhap ikek it tākamāŋ.

¹¹ O Korin nanik notnaye, man ba nadāk kubā kābop nāmo pek tākamāŋ. Nāmo, inta gāripi-inik nadānpāŋ nintāŋo nadāk kudup kwawak yāŋahānpāŋ tāwet tākamāŋ. ¹² Nin gāripi taŋi nadāŋ tamik tākamāŋ upāŋkaŋ ninta udegān nāmo nadāŋ nimik tākaŋ. ^{13a} Nadākaŋ? Man tāwetat ŋo, in āpetnaye nanaknaye bureni unita tāwetat. Unita nintā gāripi nadāŋ tamik tākamāŋ udegān gāripi nadāŋ nimik tākot.

Siwoŋi-kāt wakikāt not tāga nāmo tādenŋ

^{14b} Notnaye, ŋode tāwera nadāwut; Nadākinik tāŋpani intā āma nadākinik nāmo tāŋpani-kāt imaka kubā tākta bānep kubāgān nāmo tāneŋ. Ude tāga tānaŋi nāmo. In mebariŋin inigān inigān. Jide nadākaŋ? Siwoŋi-kāt wakikāt not tāga tādenŋ? Ba penyāŋek kenta bipmāŋ urani bānep kubāgān tāga tādenŋ? Nāmoinik! ¹⁵ Ba Kristo-kāt Satan, yarā u jide tānpāŋ bānep kubāgān tādenŋ? Ba nadākinik tāŋpani-kāt nadākinik nāmo tāŋpani, yarā u jide tānpāŋ bānep kubāgān tādenŋ? U tāga nāmo! ^{16c} Ba Anutu tāŋo kudupi yotkāt wābāt, yarā unitā jide ude tānpāŋ bānep kubāgān tādenŋ? Nadākaŋ? Ninā Anutu irit māhemi tāŋo kudupi yot. Unitā Anututā ŋode yāŋkuk;

Nāk in bāmopjin-ken itkaŋ itpāŋ-nadāk api tāŋ yāpmāŋ kwet.

Tānpāŋ Anutuŋin irira āmawebenaye api itneŋ.

Wkp 26:12

^w 6:6 1Ti 4:12 ^x 6:7 1Ko 2:4 ^y 6:9 2Ko 4:10; Sam 118:18 ^z 6:10 2Ko 7:4; Plp 2:17; Kol 1:24 ^a 6:13 1Ko 4:14 ^b 6:14 Efe 5:7,11 ^c 6:16 1Ko 3:16; Wkp 26:12; Ese 37:27

17^d Mebäri unita Ekänitā ṇode yākgān tāṅkuk;

Unita Anututa nadākinik nāmo tāṅpani u yabā kātāṅpeṅ injingān injingān itkot.

Tāṅpākaṅ imaka tarāki yepmāṅitpāṅ-pek nāmo tāneṅ.

Ude tāṅirā nāk not api tāṅ tamet.

18^e *Tāṅkaṅ nanjin ude it tamīṅira āpetnaye nanaknaye ude tāṅpeṅ api kuṅatneṅ.*

Ekāni kehāromi māhemitā ini man ude yāyak.

7 ¹Notnaye tāgagāmān, Anututā ude tāṅ nimikta man ude tāṅkehārom tāṅkuko unita imaka waki tarākitā gupnin bānepnin tāṅpāwak tākaṅ u yabā kātāṅpāṅ kurāki-inik it tākāna. Tāṅkaṅ Anutu oraṅ imiṅpāṅ kudupi-inik itta gwāk pimiṅpāṅ piāni tāk tākāna.

Pol oretoret tāṅkuk

^{2f} Tāṅpākaṅ inā ninta āneṅi nadāṅ nimik tākot. Nin inken nanik āma kubāta waki nāmo tāṅ imiṅkumāṅ. Ba āma kubā tāṅ-ikṇatpena nadākiniki nāmo pewān putāreṅkuṅ. Ba āma kubā jop ikṇatpāṅ imakani nāmo kubo tāṅkumāṅ. ^{3g} Man ṇowā tebeṅpāṅ nāmo yāyat. Nāmo, man pengān tāwetkumāṅo ugānpāṅ āneṅi tāwetat; Bānepnintā inta gāripi nadāk tākamāṅ. Nāmo kumnayāṅ tākamāṅ ba kumnayāṅ tākamāṅ upāṅkaṅ inta gāripi pen api nadāk tāne. ⁴In-tāṅo nadāk-nadākjinta bānep yarā nāmo tāyat. Nāmo, inta oretoret tāyat u inide kubā. Komi butewaki punin terak it yāpmāṅ ābumāṅo upāṅkaṅ bānepna nāmo pewa putārek tāyak. Nāmo, oretoret pāhap nadāk tāyat.

^{5h} Tāṅpākaṅ Masedonia komeken ahāṅpāṅ jide tāṅpāṅ itpāṅ-nadāk tānam? Nāmoinik. Ṇoken āmatā ninkāt bumta yāṅ-awātpāṅ komi bārāpi mebāri mebāri tāṅ nimiṅirā bānepnin imaka, umuntaṅkuṅ. ⁶ⁱ Tāṅitna āma bānep bārāp ikek tāṅpidām tāwani Anututā bānepnin tāṅpidām takta Taitus iniṅ kireṅpewān ābuk. ⁷Ba iniṅ kireṅpewān ābuko unitagān nāmo. Nāmo, Taitus inkāt irirā bānepi tāṅpidām tāṅ imiṅkuṅo unitāṅo manbiṅam niwerirān bānepnin pidām tāṅkuk. Ṇode imaka niwerirān bānepnin tāgaṅkuk; Intā bārāpi tāṅ namiṅkuṅo unita butewaki nadāṅ namiṅpāṅ āneṅi bānep kubāgān itta nadāk tākaṅ. Ba nāka gāripi nadāṅpāṅ āneṅi nabākta nadāk tākaṅ yāṅ niwetkuko unita oretoret inide kubā nadātāt.

^{8j} Nāk man kudān kubā bian kudān tāṅ tamīṅkuro uterak nadāṅ bārāp tamīṅkut. Tāṅpāṅ man u tāṅkentāṅ tamikta kudān tāṅkuro unita goret tāṅkut yāṅ nāmo nadātāt. Bureni, pengānā goret tāt yāṅ nadāṅkuro

^d 6:17 Rev 18:4 ^e 6:18 2Sml 7:14; Ais 43:6; Jer 31:9; Rev 1:8 ^f 7:2 Apos 20:33, 2Ko 12:17
^g 7:3 2Ko 6:11-12 ^h 7:5 2Ko 2:13 ⁱ 7:6 2Ko 1:3-4 ^j 7:8 2Ko 2:4

upänkan bänep nadän bäräppin u paotkuko unita apiŋo täga nadätat. ⁹Tänpäkan apiŋo oretoret täyat uwä bänep nadän bäräp nadänkuŋo unita nämo. Nämo, bänep nadän bäräp nadänkuŋo unitä tänpewän bänepjin äyänutkuŋ. Mebäri unita oretoret täyat. Anututä ude kan nadäwut yän nadänkuko udegän bänep nadän bäräp u nadänkuŋ. Unita nintäŋo mantä in nämo tänpän wanjuŋ yän nadätat. ¹⁰^k Bänep nadän bäräp Anututä ini pewän ahäk täkan unitä tänpewän äma nintä bänepnin sukurek takamän. Tänpän kädet uterak Anututä irit kehäromita biŋam nimagut täyak. Unita nadän bäräp udewanita nadäwätäk nämo täne. Tänpäkan kome terak nanik bänep nadän bäräptä äma nämo täŋkentän yämik täyak. Nämo, u kumän-kumän imagut täyak. ¹¹Upänkan kawut! Bänep nadän bäräp Anutu-ken nanik nadänkuŋo unitä inken bureni jide pewän ahän tamiŋkuk? Momi täktäk kädet penpän kädet siwoŋi iwatta bänepjin kädäp ijik täkan. Tänpän waki bämopjin-ken itkuko u utpewä makta pidäm taŋkuŋ. Nadäwätäk pähap tänpän äneŋi kudupi itta kädetta wäyäkneŋkuŋ, ba äma momi u täŋkuko u yäpä-siwoŋ takta piäni täŋkuŋ, ba ninta gäripi äneŋi nadänkuŋ. Waki u nämo uwäk täŋkuŋo unita mebärijin kwawak ahätak.

¹²Bian man kudän täŋ tamiŋkuro uwä äma waki täŋkuko unita yänpän nämo, ba äma bäräpi kotanŋkuko unita yänpän nämo kudän täŋ tamiŋkut. Nämo, man täweritna Anutu inamiken bänepjintä näka jide nadäkan u kwawak pewa ahän tamikta täŋkut; Bureni, in näka gäripi taŋi nadän namiŋpän äneŋi nabäkta nadäkan. ¹³Ude täŋkuŋo unita bänepnin tänpidäm taŋkuŋ.

Ba bänepnin tänpidäm taŋkuŋo unitagän nämo. In Taitus bänepi tänpidäm taŋ imiŋirä oretoret täŋkuko unitä manbiŋam päbä niwerirän oretoret pähap, bumta täŋkumän. ¹⁴Bian intäŋo biŋam Taitus iwetkuro, man u jopi täŋirän mäyäk nämo yäput. Nämo, in man täwerira bureniŋän täŋkuŋo udegän Taitus inta oretoret man iwetkuro uwä bureni nikekän täŋkuk. ¹⁵^l Taitus inken ärenirän umuntaŋkuŋo upänkan not täŋ imiŋpän mani buramiŋkuŋo unita nadänpän bänepitä inta gäripi-inik nadätak. ¹⁶Unita oretoret tak täyat uwä ŋodeta; In kudän siwoŋi terakgän api kuŋatneŋ yän nadäkinik täyat.

Täŋkentäk moneŋ yämik-yämik täŋo man

8 ¹^m Notnaye, Masedonia komeken nanik äbot täŋpani ätuken iron kädet Anututä pewän ahänkuko unita täwetat; ²Komi butewaki terak jopi jäwäri-inik itkuŋo upänkan jop waki Ekäni täŋo manta oretoret ärowani pat yämiŋkuko unita äma ätu täŋkentän yämikta iron pähap täŋ yämiŋkuŋ. ³Näk dapunatä kanŋkuro u bureni ŋode täwetat; Uwä

^k 7:10 Mat 27:3-5; Hib 12:16-17 ^l 7:15 2Ko 2:9 ^m 8:1 Rom 15:26

iniken bānepitā pidām tawāpān kehāromi pat yāmiŋkuko udegān, imaka tānaŋi u irepmiṭpān moneŋ tuŋum taŋi-inik peŋ yāmiŋkuŋ. ⁴ Nin nāmo peŋ yāweritna ini-tāgān man kehāromi ŋode niwetkuŋ; Baga nāmo peŋ nimiŋirā ābot tāŋpani ātu tāŋkentānpān Anutu tāŋo kudupi āmawebe Judia komeken nanik u kaŋ tāŋkentān yāmīna! yāk. Ude tākta gāripi pāhap nadākamān yān niwetkuŋ. ⁵ Tānpākaŋ imaka tāpuri kāwep tāneŋ yān nadāŋitna ŋode tāŋkuŋ; Pengān bānepi Ekānikengān peŋkaŋ Anutu tāŋo nadāk iwatpān nintāŋo man buramikta pidām taŋkuŋ.

⁶ Masedonia naniktā kādet ude tāŋkuŋo unita Taitus inken kādet udegān pewān ahākta peŋ iwetkumān. Bian Taitustā in tāŋkentānirān bāmopjin-ken bānep iron kādet u ahānpān paotkuko āneŋi tāŋkentān tamīnirān iron kādet u yāpurārātpān pen tāntān kukta peŋ iwetkumān. ⁷ Inken Anutu tāŋo iron bumta ŋode pat tamik tākaŋ; Nadākinik, manbiŋam yānahāk-ahāk, nadāk-nadāk taŋi, ba Anutu tāŋo kādet iwatta pidām taktak u pat tamikaŋ. Ba ninta gāripi taŋi nadāk tākaŋ. Eruk u udegān, āma tāŋkentākta moneŋ tuŋum pekpek kādet iwatta pidām tākot. ⁸ Peŋ tāwetpān nāmo yāyat. Nāmo, ābot tāŋpani ātuken iron kādet iwatta tānpidām-pidām ahāŋkuko u tāweritna intāŋo bānep iron jide ude patak unitāŋo mebāri niwoŋārewut yānpān yāyat. ⁹ Unita Ekāninin Jesu Kristo tāŋo ironita juku piwut. Uwā tāŋbumbum ikektā inta yānpān jopi jāwāri ude tāŋkuk. Intā tāŋbumbum u korekta jopi jāwāri ude āworeŋkuk.

¹⁰ Unita in ŋode tāŋirā tāgawek yān nadātat; Imaka obaŋ gumonita morāki tānpān peŋkuŋo u āneŋi yāpurārātpān kaŋ tāŋ yāpmān kut yān nadānpān tāwetat. Kādet u bānepjin pidām tawāpān intājukun tāŋkuŋ. ¹¹ Unita imaka u tānayān nadānpān bānepjin pidām tawāpān yāput peŋkuŋo udegān imaka it tamikaŋ uterak pidāmigān kaŋ tāŋ yāpmān kut. ¹² ^a Nadākaŋ? Āma kubātā iron tākta pidām tāweko uwā Anututā iron unita gāripi nadānpān yāpek. Moneŋ tuŋum it tamikaŋ upān iron tāga tānaŋi u pidāmigān tāŋirā Anututā kawān tāgak tāyak. Tāŋ, imaka nāmo it tamikaŋ upān iron tāwut yān nāmo peŋ tāwet tāyak.

¹³⁻¹⁴ ^r Man ŋo intā bārāpi taŋi-inik kotaŋirā āmawebe ātu sākgāmān itta yānpān nāmo tāwetat. Nāmo. Tāŋ, apiŋode in tāŋbumbum terak itkaŋ unita āmawebe ātu jāwāri-inik itkaŋ u tāŋkentān yāmiŋirā tāgawek. Ude tāneŋo uyaku māden intā jāwāri irāwā unitā tāŋbumbum terak itpānā kowata api tāŋkentān tamineŋ. Kādet ude terak iriṭjin kuŋat-kuŋatjin bok uterakgān api pātdeŋ. ¹⁵ ^s Unita Anututā Isrel āmawebe kome jopi-ken kuŋarirā ketem kubā wāpi mana unita yānpān Anutu ŋode iwetkuŋo udegān tākot;

^a 8:4 2Ko 9:1-2 ^o 8:7 1Ko 1:5, 1Ko 16:1-2 ^p 8:9 Mat 8:20; Plp 2:6-7 ^q 8:12 Mak 12:43

^r 8:14 2Ko 9:12 ^s 8:15 Kis 16:18

*Äma mana taŋi yäpuŋo uwä naŋ yäpmän kuŋpäŋ naŋ paotnaŋi
nadänkaŋ uterak yäpuŋ.*

*Täŋpakaŋ äma mana täpuri yäpuŋo uwä äneŋi ätuta nämo
wäyäkneŋkuŋ. Nämo, naŋpä koki täŋkuŋ.*

Kis 16:18

Taitus-kät noriye täŋo manbiŋam

¹⁶ Anututä Taitus bänepi täŋpidäm taŋ iminirän in täŋkentän tamikta nintä nadäk takamän udegän nadatak unita Anututa bänep täga nadän imikamän. ¹⁷ Äneŋi inken ärekta iwet yabänjitna bänep täga nadänkuk. Täŋpakaŋ nintä iwet yabänkumäŋo unitagän nämo, ini imaka, inken ärenpäŋ täŋkentäk piä täŋ tamikta gäripi pähap nadänkuk. ¹⁸ Täŋ, Taitus-kät notninpak kubä bok pena ärekamän. Notninpak uwä äbot täŋpani ätuken Manbiŋam Täga yänjahäk-ahäk piä tak täyak unita wäpi biŋam oraŋ imik täkaŋ. ¹⁹ Ba piä u täktagän nämo. Nämo, äbot täŋpani ätutä äma u ninkät bok kuŋatta iwoyänkuŋ. U täŋkentän nimirän Judia komeken nanik äbot täŋpanita täŋkentäk moneŋ yämikta yäwani u watäni itpäŋ yäpmän kuŋat takamän. Piänin uwä Ekäni ini wäpi biŋam iniŋ oretta tak takamän. Ba ämawebe ŋode yäwoŋärekta; Äbot täŋpani bäräpi terak itkaŋ u täŋkentän yämikta pidäm takamän. ²⁰ Täŋpakaŋ ämatä yänpän-nibän niwat täneŋo udetä ämawebetä bänep irona pewani moneŋ taŋi ŋo watäni ket itta nadäkamän. ²¹ Nin kudän siwoŋi täktagän nadäk takamän. Kudän siwoŋi u Ekäni inami-kengän nämo. Nämo, ämawebetä imaka, nibäwä siwoŋi takta yänpän täktäknin u kwawak pena ahäk täkaŋ.

²² Täŋpakaŋ Taitus-kät notninpak ukät kuŋatta notninpak kubä bok yepmana ärenayän. Notninpak unitäŋo kehäromi ba gäripi kakta piä mebäri mebäri iminjitna kudup täŋ morek täyak. Äma u Anutu täŋo piä gwäk pimiŋpäŋ tak täyak. Täŋ, in kudän siwoŋi terakgän api kuŋatneŋ yän nadäkinik täyak unita täŋkentän tamikta gäripi pähap nadatak. ²³ Täŋpakaŋ Taitus täŋo mebäri uwä kudup nadäkaŋ. Uwä näkŋo notnapak bureni kubä, in täŋkentän tamikta piä bok täŋpani. Täŋ, notninpak yarä unitawä ŋode nadäneŋ; Yarä uwä kome ŋo käda äbot täŋpani täŋo inam dapun yäpmänpäŋ piä tak takamän unitä Kristo täŋo wäpi biŋam yäpmän akuk takamän. ²⁴ ^t Unita in kudän siwoŋi ugän täŋ yäminirä äbot täŋpani kome ätuken naniktä iron täktäk kädet inken tokŋek pätak yän nadäk takot. Ba ŋode imaka, nadäk takot; In-täŋo biŋam yäk takamän uwä jop nämo yäk täkaŋ yän nadäk takot.

Äbot täŋpani notniye täŋkentän yämikta man

9 ¹ ^u Akaia kome taŋiken nanik inta man käroŋi nämo kudän täŋ tamayän. Nämo, inä Anutu täŋo kudupi ämawebe ätu täŋkentän

^t 8:24 2Ko 7:13-14 ^u 9:1 2Ko 8:1-7

yämikta moneŋ pekpek täŋo käderi uwäku nadäkaŋ. ²In äbot täŋpani jopi jäwäri itkaŋ u täŋkentäŋ yämikta bänepjin pidämtak täkaŋ yän nadäŋpän Masedonia äbot täŋpani iŋamiken wäpjin biŋam yäpmän akuŋpän ŋode yäwet täyat; Akaia nanik äbot täŋpani notjiye täŋkentäk moneŋ udewani pekta bian, obaŋ kubä gumonita nadäk tawaŋ penkuŋ. Piä udewani täkta intäŋo nadäk-gärip u yäwerira nadäŋpän udegän täkta mäyaptä pidäm taŋkuŋ. ³Unita yänpän notniye yäräkubä ŋo intäjukun yepmaŋpa ärekaŋ. Yäräkubä unitä täwerä täntuŋum taŋpän irirä näkŋawä api ärewet. Bian intäŋo wäpjin yäpmän akuŋpän moneŋ uku täntuŋum taŋpän penkuŋo itak yän yänkumäŋo biŋam u jopigän täŋpekta! ⁴Nadäkaŋ? Näkkät Masedonia äbot täŋpani ätukät intäjukun äreŋpän tuŋum nämo täŋirä tabänero uwä in ba näk mäyäk pähap nadäne, bureni täntuŋum taŋpän penkuŋ yän nadäŋpän Masedonia ämawebe yäwetkuro unita. ⁵Mäyäk ude nadäwet yän yänpän notnaye ŋo intäjukun yäniŋ kireŋpewa äreŋkaŋ in täŋkentäwäpän täŋkentäk moneŋ taŋi pekta yänkehärom taŋkuŋo u täntuŋum taŋpän peŋirä näk mäden api ärewet. Ude tänayän täŋo uyaku mebäri kwawak ŋode api tabäŋpän-nadäne; Moneŋ u injinken gärip terak täntuŋum taŋpän penkuŋ, nintä peŋ täweritna nämo yän api tabäŋpän-nadäne.

Iron, bäneptä pewä ahäk täkaŋ unita man

⁶ Nadäkaŋ? Iron täktäk u yeri pikpik ude bumik. Uita näkŋo man ŋonita juku piŋpän kuŋatneŋ; Äma kubätä ketem yeri ähan piweko uwä bureni yarägän pugerek. Täŋpäkaŋ äma kubä ketem yeri mäyap piweko uwä bureni udegän mäyap pugerek. ⁷Unita in kubäkubätä ket nadäkinik täŋkaŋ moneŋ irona penayän yänpänä peneŋ, ämatä peŋ täwerirä nämo, ba bänep yarä nitek nadäŋkaŋ nämo. Nämoinik, Anututä äma bänep oretoret terak iron täk täkaŋ unita gäripi-inik nadäk täyak. ⁸Unita nadäkaŋ? Anututä bänep ironi terak täŋbumbum kudup täga taniŋ kirewek. Ude täŋ tamiŋirän irit kuŋat-kuŋatjinken imaka kubäta nämo api wäyäkneŋ. Ba täŋkentäk-kentäk täkta kehäromi kubäta täga nämo api iŋineŋ. ⁹ Man unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

U äma jäwärita täŋbumbum täŋ yämik täyak.

Unitäŋo orakoraki u paot-paori nämo, pen api irek.

Sam 112:9

¹⁰ Anutu, ketem yeri pewän ahäwani ba ketem bureni nak takamän u pewän ahäwanitä inken täŋbumbum udegän api pewän ahän tamek. Täŋirän uken nanik iron tänayän täkaŋ unitä täktäkjin täga u täŋpewän

° 9:6 Snd 11:24, 22:9; Rom 12:8 ° 9:9 Sam 112:9 ° 9:10 Ais 55:10; Hos 10:12

ämawebe ätuken bureni bumta api ahäneŋ. ¹¹ Bureni, Anutu jop nämo täŋkentäŋ tamik täyak. Nämo, täŋbumbum täŋ tamik täyak uwä ämawebe ätu täŋkentäŋ yämikta täŋ tamik täyak. Unita intäŋo iron yäpmäŋ kwayäŋ täyat u ämawebe mäyaptä yäpmäŋpäŋ Anutu bänep täga api iwetneŋ. ¹² Nadäkaŋ, ironjin unitä Anutu täŋo kudupi ämawebe jop gupi täŋkentäŋ yämik-tagän nämo api täŋpek. Nämo, iron u yäpmäŋpäŋä Anutu bänep täga man iwetpäŋ bänep oretoret pähap api täŋ imineŋ. ¹³ Ba ugän nämo. Iron täŋ yäminayäŋ täkaŋ unitäwä nadäkinikjin täŋo mebäri kwawak pewän ahäŋirä ämawebe mäyaptä kaŋpäŋ nadäŋpäŋ ŋode api nadäneŋ; Nadäkiniki jop meni-tägän nämo yäŋahäk täkaŋ yäk. Nämo, Kristo täŋo Manbiŋam Täga u iŋit-inik täŋpäŋ buramik täkaŋ yäŋ nadäŋpäŋ Anutu api inin oretneŋ. Täŋkaŋ iron inita ba äma ätuta täŋ yäminayäŋ täkaŋ unita yäŋpäŋ Anutu wäpi api yäpmäŋ akuneŋ. ¹⁴ Ude täŋkaŋ Anutu täŋo orakoraki intä terak ärokinik täŋkuko unita yäŋpäŋ yäŋapik man yäkyäki-ken inta gäripi nadäŋ tamipäŋ inta nikek api yäk täneŋ. ¹⁵ Eruk Anutu täŋo iron ärowani inipärik kubä täŋ niminŋkuko unita bänep täga pähap iwet takäna!

Poltä piäni täŋo mebäri yäŋkehärom taŋkuk

10 ¹ Eruk notnaye, näkŋaken mebäri yäŋahäwayäŋ. Inken nanik ätutä näka man ŋode yäk täkaŋ; Pol uwä, kadäni ninkät it takamäŋ-ken äma mäyäki ude äworeŋkaŋ tak täyak upäŋkaŋ ban it täyak ukenä man kehäromi yäwani yäŋkaŋ man kudän mebäri mebäri täŋ nimik täyak. Upäŋkaŋ ude nämo. Kristotä ini bänep kwini terak täwereko ude butewaki man terak ŋode täwetat; ² Inken äreŋpäŋ man komi nikek täga täwerero upäŋkaŋ ude takta gäripi nämo nadätat unita injin irit kuŋat-kuŋatjin yäpä-siwoŋ tawut. Täŋ, inken nanik ätutä näka kome täŋo nadäk terak kuŋat täyak yäŋ yäk täkaŋ u nadäŋit kaŋ kuŋarut. Äreŋpäŋ bätakigän itkaŋ man kwini nämoinik api yäweret. ³ Bureni, komen äma bämopi-ken it takamäŋ upäŋkaŋ unitäŋo nadäk ba kehäromi terak nämo ämik takamäŋ. ⁴ Nämo, ämik täŋo tuŋum nintä iŋit takamäŋ uwä kome ŋonitäŋo nämo. Tuŋum nintä iŋit takamäŋ uwä Anutu täŋo kehäromi nikek, iwan täŋo yewa kehäromi yeŋwekta kehäromi nikek. ⁵ Kehäromi unitä äma iniken nadäk-nadäkita nadäwä ärowani täŋpöpäŋ jop manman ba täŋyäkŋarani man mebäri mebäri uterak Anutu täŋo nadäk bureni ut täkaŋ u wärämut takamäŋ. Täŋpäŋ äma täŋo nadäk jopi utpena paoräkaŋ Kristo täŋo nadäk ugän iwarän täwut yäŋpäŋ piäni tak takamäŋ. ⁶ Ude täŋkaŋ intagän itsämäŋkamäŋ. Bänep äyänutpäŋ Kristo täŋo man kudup buramiŋirä, eruk u punin terak äma mannin nämo buramik täkaŋ u komi yämikta api pidäm täne.

^y 9:11 2Ko 1:11, 4:15 ^z 9:12 2Ko 8:14 ^a 10:1 1Ko 2:3 ^b 10:2 1Ko 4:21

^c 10:4 Efe 6:13-17 ^d 10:6 2Ko 2:9

⁷Nadäkaŋ? Inken nanik ätu inita Nin-tägän Kristo täŋo äma yänj nadäk täkaŋ. Eruk, äma udewani, kwawak ŋode nibäŋpänj nadäwut; Nin imaka, Kristo täŋo ämagän itkamänj. ^{8e} Ekänitä ini in täŋpawakta nadäŋpänj nämo, intäŋo nadäkinikjin täŋkehärom takta yänpänj wäp naminŋkuk. Unita nininta biŋam yäk täkamänj unita mäyäk täga nämo nadäwet. ⁹Täŋpakaŋ in ŋode nadäneŋta; Umuntanpänj kwaiwut yänpänj Pol uwä man kudän täŋ nimik täyak. Upänkaŋ notnaye, ude nämo! ¹⁰Bureni, äma ätutä näka ŋode yäk täkaŋ; Poltä man kudän täk täyak uwä komi kehäromi mebäri mebäri nitek. Täŋ, ini ahänj nimiŋirän kak täkamänj uwä äma jopi gaŋani. Täŋ, menitä yäk täyak u udegän, mebäri nitek nämo bumik yänj nadäk täkamänj. ^{11f} Täŋpakaŋ äma man ude yäk täkaŋ uwä ket ŋode nadäneŋ; Kadäni nintä äreŋpänj kädet iwatnayänj tämäŋo uwä ban itkaŋ man kudän täkamänj ŋo terakgän siwonj iwatpänj api täne.

^{12s} Äma bämopjin-ken itkaŋ gup yäpmänj ärokärok man yäk täkaŋ u nin udegän täga nämo yäpurärätpänj yäne. Nin täŋo täktäknin uwä unitäŋo udewani nämo. Äma uwä iniken mebärini yäpmänj danikta nadäk kubä ba imaka kubä terak kaŋpänj nadäŋkaŋ nämo yäpmänj danik täkaŋ. Nämo, u inita jop nadäŋ kubä nadäwä ärowani täk täkaŋ. Äma udewani uwä guŋ bureni-inik! ^{13h} Täŋ, yänaŋi ude uwä irepmitpänj nininta biŋam täga nämo yäne. Nämo, piä takta бага Anututä yänj nimani uterakgän itkaŋ biŋam yäk täkamänj. Täŋpakaŋ piä бага yänj nimani u pänku in bok yäpmäntak. ¹⁴Unita piä inken täŋkumäŋo unita oretoret biŋam yäk täkamänj uwä yänaŋi u irepmitpänj nämo yäk täkamänj. Inken piä nämo täŋkaŋ, jop nadäŋ yänero uyaku nadäŋirä waki täŋpek. Upänkaŋ ude nämo, nintäjukun inken Kristo täŋo Manbiŋam Täga u yänjahänkumäŋo unita biŋam täga yäne. ¹⁵ⁱ Unita ŋode yäwa; Piä ninin täk täkamänj unitagän biŋam yäk täkamänj. Äma ätutä täŋpani ukät nämo. Nämo inik. Nintäŋo gärip u ŋode; In täŋo nadäkinikjintä tägaŋirän-tägaŋirän bämopjin-ken piä ätukät täŋitna taŋi kaŋ weŋ parän. ^{16j} Nadäkinikjintä ude ahäŋirän eruk Manbiŋam Täga u kome ätu mädejin käda u käda u api yänjahäntänj kune. Nadäkaŋ? Nin kome ätu äma ätutä bian piä täŋpani-ken täŋkaŋ biŋam jop nadäŋ yäkta nämo nikaŋ.

^{17k} Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Imaka kubäta biŋam yäwa yänpänjä Ekänitä täŋ gamik täyak unitagän yäwen.

Jer 9:24

^{18l} U imata, äma kubä Ekänitä wäpi yäpmänj ärok täyak, äma udewanita ŋode nadäk täkamänj; Ekänitä äma unitäŋo piä kawän tagak täyak yänj nadäk täkamänj. Täŋ, äma kubäta iniken gupi yäpmänj äroŋpänj oretoret täŋpeko uwä oretoreri uwä jopigän täŋpek.

^e 10:8 2Ko 13:10, 2Ko 12:6 ^f 10:11 2Ko 13:2,10 ^g 10:12 2Ko 3:1, 5:12 ^h 10:13 Rom 12:3

ⁱ 10:15 Rom 15:20 ^j 10:16 Apos 19:21 ^k 10:17 1Ko 1:31 ^l 10:18 1Ko 4:4-5

Aposoro jopi täño täktäki

11 ¹Notnaye, in nadāṅ namiñirā guṇ man täpuri ätu ṇode täwerayāṅ; ²^m Nākā inta iyap takinik tāk täyat uwā Anututā nadāk täyak udegān. Inä webe gubaṅ kurāki siwoṇi-inik āma kubāta biṇamgān iwoyāṅpāṅ tepmaṅkuro ude. Äma uwā Kristo ubayāṅ. ³ⁿ Tänpākaṅ gāmoktā Iv täṅikṇatkuko ude inken udegān ahāwek yāṅ yāṅkaṅ umuntak täyat. Äma ätutā täṅ-tākṇarirā nadāk-nadākjin täṅguṅ tawāpāṅ Kristota nadāṅ imikinik täṅpāṅ siwoṇi kuṇat-kuṇat kädētjin unita mādē ut imineṇta! ⁴^o U imata, āma ätutā man mebāri mebāri täwerirā mebāri nāmo yāpmāṅ danipṇāṅ nadāṅkaṅ bārāṇeṅ jop yāmagut tākaṅ. Äma udewanitā Jesu täño biṇam täwetpāṅ täwoṇārekamāṅ yāṅkaṅ tāk tākaṅ uwā Jesu bureni täño biṇam nintā täwetpāṅ täwoṇārewani unitāṇopāṅ nāmo tāk tākaṅ. Ude terak munapik intā yāpmākta täwet tākaṅ uwā Kudupi Munapik bian yāpuṇo u nāmo. Ba manbiṇam mebāri kubā täwet tākaṅ uwā Manbiṇam Täga nintā täweritna nadāṅpāṅ nadākinik täṅkuṇo u nāmo. Inä āma udewani yāmagutta gāripi nadāṅpāṅ yāniṅ kireñirā piāni waki u tāk tākaṅ.

⁵^p Intā aposoro unita nadāñirā aposoro ārowani tāk tākaṅ. Upāṅkaṅ nāhā unitāṇo gāmori-ken nāmo itat yāṅ nadātāt! ⁶^q Man yāṇahākta mena nāmo kāwep pidāmtak täyak upāṅkaṅ nadāk-nadākta nāmo wāyākṇek täyat. Nāk Anutu täño nadāk-nadākpāṅ yāṇahāk täyat yāṅ uku kädēt mebāri mebāri terak kwawak täwoṇāreṅkumāṇo u.

⁷^r Anutu täño Manbiṇam Täga yāṇahāṅpāṅ täwetkuro unita gwāki nāmo yāput. In oraṅ tamikta yāṅpāṅ nākṇata nadāñira āpani täṅkuko unita jide? U momi täṅkut ba? ⁸^s Tänpākaṅ in bāmopjin-ken piā täṅkuro uwā kome ätuken nadākinik täṅpanitā moneṅ täṅkentāṅ namiñirā täṅkut. In täṅkentākta ude täṅkuro uwā āma uken kubota ude bumik täṅkut. ⁹^t Kadāni inkāt itkut-ken uken moneṇta inken nanik kubāken nāmo yāṇapiṅkut. Nāmo, moneṅ paorirān notnaye Masedonia komeken peṇpeṅ Korin ābuṇo unitā täṅkentāṅ namiṅkuṅ. Unita kadāni uken kädēt ude iwatkuro udegān bāmopjin-ken āneṅi itpāṅ ugān api iwaret. Inta bārāpi kubā nāmo api kotaṅ tamet. ¹⁰^u Bureni-inik! Kristo, mani bureni bānepna-ken pātak unitāṇo wāpi terak ṇode yāṅkehārom täyat; Akaia kome pāke u gānaṅ kudān ude tāk täṅkuro u kubātā täga nāmo naniṅ bitnāwek. Nāmo, täga täṅkut yāṅ nadāṅpāṅ unita biṇam pen api yāk täṅpet. ¹¹ Jide? Inta gāripi nāmo nadāk täyat unita kudān u täṅkut? Nāmoinik, Anutu iṇamiken inta gāripi pähap nadātāt yāṅ bureni täwetāt!

^m 11:2 Efe 5:26-27 ⁿ 11:3 Stt 3:4,13 ^o 11:4 Gal 1:8-9 ^p 11:5 1Ko 15:10, 2Ko 12:11;

Gal 2:6 ^q 11:6 1Ko 2:1,13; Efe 3:4 ^r 11:7 1Ko 9:12,18 ^s 11:8 Plp 4:15-18

^t 11:9 2Ko 12:13 ^u 11:10 1Ko 9:15

¹² Upāṅkaṅ intāṅo aposoro ārowani u ini wāpi biṅam yāpmāṅ ārokārok kādet tāṅpipiṅ yāmikta kādet ude tāṅkuro udegān pen api tāk tāṅpet. Moneṅ ketjīn terak nanik yāpero uwā aposorojiye unitā ṅode yāneṅta; U kawut! Nintā tāk tākamāṅ Pol udegān tāk tāyak yāṅ yāneṅta! ¹³ᵛ Tāṅpākaṅ aposoro u aposoro bureni nāmo, u aposoro jopi, piā tāṅyākṅarani kādet terak tāk tākaṅ. Kristo tāṅo aposoro bureni tāṅo iṅam dapun wādāwā ārowāpāṅ bāmopjin-ken kuṅat tākaṅ. ¹⁴ Ude yāṅjira kikṅutkaṅ? Nāmo! Satantā ini, peṅyāṅek tāṅo aṅero unitāṅo iṅam dapun wādāwān ārowāpāṅ kuṅat tāyak. ¹⁵ Unita piā āmaniye imaka, siwoṅi āma tāṅo iṅam dapun wādāwā ārowāpāṅ kuṅarirā yabāṅkaṅ imata kikṅutne? Ude nāmo! Kāmiwā gwāki, piā tāk tākaṅ uterak api yāṅneṅ!

Pol bārāpi mebāri mebāri kotaṅkuk

¹⁶ ᵂ Eruk, āneṅi ṅode tāwetgān tāyat; In nāka guṅ yāṅ nāmo nadāṅ namineṅ. Tāṅ, guṅ yāṅ nadāṅpāṅ, eruk guṅ yāṅ kaṅ nadāwut! Ude nadāṅpāṅ unita nadāṅ namiṅirā guṅtā tāk tākaṅ udegān nākṅata biṅam tāpuri yāwa! ¹⁷ Man yāyat ṅowā Ekāni tāṅo nadāk iwatkaṅ nāmo yāyat. Nāmo, āma guṅtā wāpi yāpmāṅ akuk tākaṅ ude yāyat. ¹⁸ Upāṅkaṅ jop uken! Āma inkāt it tākaṅ uwā kome tāṅo nadāk terak wāpi yāpmāṅ akukta nadāk tākaṅ unita nāk imaka, biṅam yāwa! ¹⁹ Inā nadāk-nadākjin ārowani nīkek kāwep unita āma guṅ āma nadāṅ yāmiṅirā man tāwetpāṅ tāwoṅārek tāk tākaṅ! ²⁰ Ba ugān nāmo, āma udewani yāniṅ kireṅirā watā piāni tāṅ yāmikta tāmagut tākaṅ. Ba jop manman terak tāṅ-tākṅarirā imaka imakajin kudup yāniṅ kirek tākaṅ. Ba ārowani tāṅpāṅ etā pāpā tabāṅkaṅ iṅamjin dapun-ken tadāpmāk tākaṅ. Ude tāṅ tamik tākaṅ unita gāripi kāwep nadāṅ yāmik tākaṅ? ²¹ ᵂ Bureni, aposorojiye unitā nin nirepmiṅ tākaṅ! Kudān tāṅ tamik tākaṅ ude nāmo tāṅkumāṅo unita waki, ninā māyāk tānaṅi kāwep!

Yāke! Guṅ man āneṅi kubā ṅode yākgān tāṅpa; Āma kubātā iniken tāktāk kwawāk yāṅahākta kehārom tawānā, eruk nāk imaka, udegān tāṅpawā! ²² Āma uwā Hibru nanik tāṅpawā, eruk nāk imaka Hibru nanik. Ba Isrel āma tāṅpawā, nāk imaka Isrel āmagān. Ba Abraham tāṅo tawaṅken nanik tāṅpawā, nāk imaka Abraham tāṅo tawaṅken nanikgān.

²³ ᵛ Wāra! Guṅ man bureni yāntāṅ ābātat ṅopāṅ jop uken waki āneṅi yākgān tāṅpa! Āma uwā Kristo tāṅo piā watā āma tāṅpawā, nāk imaka u yārepmiṅpāṅ Kristo tāṅo piā watā āma bureni-inik itat. Ba āma unitā komi piā tāk tākaṅ u nākā yārepmiṅpāṅ gwāk pimiṅpāṅ tāk tāyat. Kadāni māyap iwantā komi eṅiken nepmaṅpāṅ bumta nut tāṅkuṅ. Kadāni māyap kumnaṅipāṅ it tāṅkut. Bārāpi ude-ude terak āma unitā bārāpi kotak

ᵛ 11:13 2Ko 2:17; Plp 3:2 ᵂ 11:16 2Ko 12:6 ᵂ 11:21 Plp 3:5 ᵛ 11:23 Apos 16:23, 1Ko 15:10

tākaŋ uwā nākā yārepmitpāŋ kotak tāŋkut. ^{24z} Juda āmatā kadāni 5 ude nepmāŋitpāŋ 39-39 ude nāk pāripmāk tāŋkuŋ. ^{25a} Tāŋkaŋ Rom gapmantā nepmāŋitpāŋ kadātā nutkuŋo u kadāni yarākubāta tāŋkuŋ. Tāŋ, kadāni kubā āma ātutā utna kumbān yāŋkaŋ mobātā nutkuŋ. Tāŋkaŋ kadāni yarākubā ude gāpe nākā kuk tāŋkuro u imārirān gwāgu gānaŋ āpmok tāŋkut. E kadāni kubā-kenā gāpe waŋjirān gwāgu gānaŋ āpmonpāŋ kepma kubā, bipani kubā gwāgu terak jop oraŋtāŋ kuŋatkut.

^{26b} Tāŋpāŋ komeni komeni kuŋat tāŋkut-ken uken ume tokātpāŋ pāra nutpāŋ yāpmāŋ kuk tāŋkuŋ, ba kome kubo āmatā irani-ken kuŋat tāŋkut. Tāŋpāŋ Juda notnaye ba guŋ ābotken nanik imaka, nāk tāŋpāwakta piāni tāk tāŋkuŋ. Yotpārare-ken ba āmatā nāmo irani-ken ba gwāgu terak iwan terakgān ābā perok tāŋkut. Tāŋpākaŋ nadākinik tāŋpani notkapak yāŋ jop yāŋnākŋarani keri terak komi nadāk tāŋkut. ^{27c} Nāk komi piā mebāri mebāri kādāp ikek tāŋkaŋ bipani māyap dāpmon tāga nāmo patkut. Nakta ba umeta neŋirā it tāŋkut. Ketem nakta, patpat bāgupta ba tekta wāyākŋek piā taŋi tāŋkut. ^{28d} Ba ugān nāmo, ābot tāŋpani komeni komeni ittāŋ kukaŋ u watāni itta kepma kepma nadāwātāk pāhap tāk tāyat. ^{29e} Nadākinik tāŋpani kubā tāŋo kehāromi paorirān nāk kehāromina udegān paotak yāŋ nadāk tāyat. Tāŋ, kubātā momi-ken maŋjirān nadāŋkaŋ jāgāmi nadāk tāyat.

^{30f} Nadākaŋ, nākŋaken wāpna yāpmāŋ akutat bumik ŋowā imaka imaka upāŋ kehāromina nīkek nāmo yāŋ kwawak tāwoŋārekaŋ unitagān biŋam yāyat. ^{31g} Ekāninin Jesu unitāŋo Anutuni ba Nanitā nadāŋjirān jop nāmo yāyat yāŋ tāwetat! Tāŋ, Anutu uwā, imaka kuduptagāntā wāpi biŋam ārowani ugān tārek-tāreki nāmo inīŋoret tākot! ^{32h} Tāŋpākaŋ Damaskus yotpārare itkut-ken uken intājukun āma kubā wāpi Aretas unitāŋo kaŋiwat piā āmani unitā komi āma yāwerān yotpārare tāŋo yāmabam-ken nāk nepmāŋitta watā itkuŋ. ³³ Watā ude irirā notnaye ātutā nāk yāk gānaŋ daiŋpāŋ gānaŋ-kengān nepmaŋpā yāpmāŋ āpāmaŋ āmetpeŋ kuŋkut.

Pol tāŋkentāk inipārik kubā yāpuk

12 ¹ Bureni, wāp yāpmāŋ ārokārok kādet unitā bureni kubā nāmo pewān ahāk tākaŋ upāŋkaŋ kādet kubā nāmo pat namitak. Unita manna ŋo yāpurārātpāŋ dāpmonken kak tāŋkuro ba Ekānitā kwawak nāwoŋārenkuko unita yāwa nadāwut; ² Kristo tāŋo āma kubā nākā nadātāt unitāŋo manbiŋam yāwayāŋ. Bian, obaŋ 14 gumonita Anututā āma u pit kubāgān pudāt yāpmāŋ kunum yotpārare-keninik āroŋkuk.

^z 11:24 Lo 25:3 ^a 11:25 Apos 16:22, 14:19 ^b 11:26 Apos 9:23, 14:5 ^c 11:27 1Ko 4:11, 2Ko 6:5 ^d 11:28 Apos 20:18-21,31 ^e 11:29 1Ko 9:22 ^f 11:30 2Ko 12:5 ^g 11:31 2Ko 1:23
^h 11:32 Apos 9:23-25

Äma uwä komegup ikek äronkuk ba komegup penkan äronkuko u nämo nadätat. Anututä nadätak. ³ Äneri ñode yäkgän täyat; Komegup ikek ba komegup penpän äronkuko u nämo nadätat. Anututä nadätak. Upänkan ñode nadätat; Anututä äma uwä Paradais komeken pudät yäpmän äronkuk. ⁴ Uken äronpän man kotäk ämatä nadänkan äneri yänahänäni nämo, ba nadänkan yänahäktä yäjiwārani upän nadänkuk. ⁵ ⁱ Tānpäkan äma yäyat uwä näk. Imaka u ahän namiñkuko uterak wäpna täga yäpmän äronani upänkan wäpna nämo yäpmän ärowayän. Nämo, imaka unitä näk kehäromina nämo yän kwawak täwonjaretak biñam unitagän api yäk tänpet. ⁶ ^j Tän, wäpna yäpmän ärowayän nadänpänjä manbiñam bureniñän yänahäwero unita mäyäk man uterak täga nämo näwetneñ. Upänkan ämatä jop nadän näka nadäwä ärowani täneño ujeta wäp yäpmän ärokärok man nämo yäwayän. Nämo, man yäkyäkna ba täktäkna terak nabänpän-nadänkan mebarina siwoni nadäwä täreneñ.

⁷ ^k Tānpäkan imaka yabänañi nämopän Anututä näwonjärewänpän yabänkuro uterak näknata jop nadän nadäwa ärowani tänpoko ujeta gupnata bäräpi kubä imiñkuk. Bäräpi u Satan täño watä piä äma kubä bumik. Unitä wari wari tenäntä-yän namänpän nut täyak. ⁸ Ude täñirän Ekänitä u yäpmän keweñ namikta yänapik man kadäni yaräkubä ude yänkut. ⁹ ^l Ude yänapiñkuro upänkan Ekänitä kowata ñode näwetkuk; Ude nämo. Näkño orakorakna gäkä terak pätak unita imata imaka kubäta wäyäkñewen? Nadätan? Gäk kehäromika nämotä iriri näkño kehärominatä gäkä terak kwawak ahän gamik täyak yän näwetkuk. Ude näwetkuko unita apiño Kristo täño kehäromi unitä näkä terak ärowän yänpän kehäromina nitek nämotä itat unita oretoret täyat. ¹⁰ Mebari unita Kristota yänpän kehäromina nämotä irira äma komi namiñit, man waki näwerit, mäyäk ba bäräpi mebari mebari ahän namiñit täñirä unita täga nadänpän bänep oretoret pähap terak it täyat. Imata, kehäromina nitek nämo it täyat-ken uken Kristotä iniken kehäromi namiñirän kehäromi bureni nitek it täyat.

Pol Korin ämawebeta nadäwätäk täñkuk

¹¹ ^m Wära! Man yäyat ño guñ täño man kubäpän yäyat. Yänañi nämo upänkan injinken nadäk terak yänahätat. Injin näkño täktäkna täga unita biñam yänañipän nämo yänkuño unita yänpän yänahätat. Bureni, näk äma jopi upänkan aposoro ätu unita intä nadänirä ärowani täk täkan u yärepmit moreñkan itat. ¹² ⁿ Kadäni in bämopjin-ken itkuro uken kehärom täppän aposoro bureni täño kudän mebari mebari mäyap pewa ahänirä yabänpän-nadänkuñ. Kudän kudupi, imaka ämatä nämo

ⁱ 12:5 2Ko 11:30 ^j 12:6 1Ko 10:8, 1Ko 11:16 ^k 12:7 Jop 2:6 ^l 12:9 Plp 4:11-13

^m 12:11 2Ko 11:5 ⁿ 12:12 Rom 15:19

tānaŋi, ba imaka ātu Anutu tāŋo kehāromi nīkek u tāŋira unitā mebārīna tāŋkwawa tāŋkuk. ¹³° Tāŋpākaŋ waki tāŋ tamiŋkuro u de? Ābot tāŋpani kome ātuken nanikta tāŋ yāmīk tāŋkuro inta udegān tāŋ tamīk tāŋkut. Tāŋpākaŋ imaka kubāgān inta nāmo tāŋ tamiŋkuro u ŋode; Gupnata watā it namikta inta bārāpi nāmo tamiŋkut. Ude tāŋkuro uwā jide? Momi tāŋkut ba? Butewaki, unita goret tāŋ tamiŋkuro tāŋpāwā eruk momina u kaŋ peŋ namut!

¹⁴p Tāŋpākaŋ inken āneŋi ārekta nadān itat ŋo āreŋjira kadāni yarākubā ude api tāŋpek. Eruk āreŋpāŋā udegān gupnata watā it namikta bārāpi nāmo api tamet. Imata, nanaktā meŋ-nanta imaka yabāŋ ahāŋpāŋ yāmīkta nāmo yāwani. Nāmo, meŋ-nantā imaka yabāŋ ahāŋpāŋ nanakīyeta yāmīkta yāwani. Unitā ŋode yāwa; In-tāŋo moneŋ tuŋumjin yāpmākta nāmo api ārewet. Nāmo, inkāt nākkāt bānep kubāgān tāŋpāŋ itta yāŋpāŋ api ārewet. ¹⁵q Unitā in tāŋkentāŋ tamīkta nākŋakāt tuŋumna paŋiŋ taniŋ kirekta gārīpi nadātāt. Upāŋkaŋ jide? Gārīpi pāhap nadāŋ tamiŋjira kowatawā gārīpi tāpurigān nadāŋ namineŋ?

¹⁶ Tāŋpākaŋ āma ātutā tāktāknata ŋode yāk tākaŋ; Bureni, gupita watāni itta bārāpi nāmo nīmīŋkuko upāŋkaŋ jop manman yāŋnikŋatkuk. ¹⁷ Nāka ude yāk tākaŋ upāŋkaŋ jide ude tāŋ-tāŋŋatkut? Āmanaye yāniŋ kireŋpewa āreŋkuŋo uterak tāŋ-tāŋŋatpāŋ moneŋ tuŋumjin kubo tāŋkut ba? ¹⁸r Ude nāmo! Taitus inken ārekta peŋ iwetpāŋ nadākinīk ikek notnīpak kubākāt bok yepmaŋpa āreŋkumān. Eruk, Taitustā āreŋpāŋ jop tāŋ-tāŋŋatpāŋ moneŋ tuŋumjin yāpuk ba nāmo yāpuk? Nāmo! Nek tāŋo nadāk-nadāk u kubāgān unita bāmopjin-ken kāderi kubāgān peda ahāŋkuk.

¹⁹ Ba jide nadākaŋ? Man kudup yāyat ŋo u in iŋamjin-ken tāktāknin u tāŋkehārom takta yāŋpāŋ yāyak yāŋ nadākaŋ? Nāmo, nin Anututā nibāŋjirān Kristo tāŋo āmatā man yānaŋi ude yākamāŋ. O notnaye, bureni tāwetāt; Imaka kudup tāk tākamāŋ u intāŋo nadākinīkjin tāŋkehārom taktagān. ²⁰s Tāŋpākaŋ nāk umuntāyat. Āreŋkaŋ irit kuŋat-kuŋat intā kuŋatta gārīpi nadāk tāyat ude nāmo irirā tabāwetta. Tāŋkaŋ ude tabāŋpāŋā kudān intā gārīpi nāmo api nadāneŋo ude tāwoŋārewetta! Āreŋpāŋ in bāmopjin-ken kudān wakiwaki ŋodewanitā parirā yabāwet yāŋkaŋ umuntāyat; Yāŋawāt-awāt, nārepmirek-gārepmirek terak kokwawak pewā ahāk-ahāk, man jāpi kowat-yāwān, iyapi tāktāk, āma wāpi yāpmāŋ āpāk-āpāk, yāŋpāŋ-yabāŋ yāwat, gup yāpmāŋ ārokārok ba ābot tāŋpani bāmopi-ken tāŋuruk-uruk pewā ahāk-ahāk. ²¹t Ba ŋodeta imaka, umuntāyat; Inken āreŋpāŋ siwoŋi nāmo kuŋarirā tabāwayāŋ tāro uwā Anutunatā unita yāŋpāŋ māyāk api namek. In bāmopjin-ken āma

° 12:13 2Ko 11:9 p 12:14 2Ko 13:1 q 12:15 Plp 2:17 r 12:18 2Ko 8:6,16-18

s 12:20 2Ko 2:1-4 t 12:21 2Ko 13:2

bian, imaka taräki taräki, kubokäret ba kanğärip kudän wakiwaki täk tänpänipän bänepi nämö sukurenğan pen täñ irirä yabänğan bänepna ägekoräpäñ konäm butewaki tänpet.

Jukuman ätu

13 ¹ Eruk kadäni yaräkubäta inken ärewayän täyat ƚo. Tänpäkan Anutu täño mantä ƚode niwetak;

Äma kubä manken tena yäñpänjä äma yarä ba yaräkubätä äma u goret täñjirän käneño uyaku manken täga irek. Lo 19:15

²Tabäkta inken äreñira kadäni yarä täñjuk-ken uken in bämopjin-ken äma momi tänpäni bänepi sukurekta jukuman yäwetkut. Unita apiño ban itkan äma unita ba ätuta bok jukuman äneñi ƚode täwetat; Näkä ärewayän täyat-ken uken momi ämawebe u yabäñpän nämö api yabän korewet. ³In Kristotä mena-ken man yäñahäk täyak u kanpän nadäkta gäripi nadäkan unita ude täñira bureni yän api nadäneñ. Unita nadäkan? Kristo in bämopjin-ken piä kehäromi nitek nämowä nämö täk täyak. Nämö, kehäromini intä kanpän nadäkta näkä terak kwawak täwoñärek täyak. ⁴ Bureni, päya kwakäp terak utpewä kumbuk-ken uken ämawebetä kanjirä kehäromi nitek nämö täñjuk. Upänkan Anututä iniken kehäromi terak yäpmän päñaku tenkuko apiño itak. Tänpäkan nin imaka, Kristo ukät kwasikotpän unita kehärominin nitek nämö, äpani ude kuñat täkamän. Täñkan Anutu täño kehäromi terak itkan Kristo täñkentänpän in täñkentäkta bämopjin-ken piä api täne.

⁵ Unita kadäni kadäni irit kuñat-kuñatjin kanpän nadänpän bänepjin ƚode yäpmän daniñpän nadäk täkot; Nin nadäkinik ikek burenitä kuñatkamän ba nämö? Jide? Jesu Kristo u bänepjin-ken itak u nämö nadäkan? Täñ, bänepjin yäpmän daniñpän kawä nadäkinikjin nämö paränä Kristo bänepnin-ken nämoinik itak yän nadäneñ. ⁶Tänpäkan nininta nadäkinik ƚode täkamän; Intä nintäño irit kuñat-kuñatnin nibänpän nadänpänjä uwä Kristo täño aposoro bureni yän api nadäneñ.

⁷Tänpäkan intä waki kubä nämö täñpän siwonjän kuñatneñta Anutu-ken yänapik man yäk täkamän. In siwonji kuñarirä ämatä ninta piä äma bureni yän nadäneñta nämö yäyat. Nämö, ämatä ninta piä säkgämän nämö tänpäni yän nadänayän täño upänkan gäripnin täñi uwä intä siwonjän kuñatta nadäkamän. ⁸ Imata, nin man bureni u täñpawakta piäni täga nämö täne, u täñkehärom takta uyaku täga täne. ⁹Unita ämatä nibäñjirä kehärominin nitek nämö täñpawä u täga. Upänkan intä

^u 13:1 2Ko 12:14; Mat 18:16, 1Ti 5:19 ^v 13:4 Plp 2:7-8 ^w 13:5 1Ko 11:28 ^x 13:8 1Ko 13:6

kehäromigän itkaŋ kuŋarirä tabaŋkaŋ oretoŋet taŋi täk täkamäŋ. Mebäri unita inta yäŋpäŋ yäŋapik man ŋode yäk täkamäŋ; Irit kuŋat-kuŋatjin ba nadäkinikjintä tägaŋjirä-tägaŋjirä nadäkinik bureni täŋpani, kehäromigän ude kaŋ irut yäŋ yäk täkamäŋ. ¹⁰ Tāŋpākaŋ ban itkaŋ man kehāromi nīkē ŋo intājukun kudān tāŋ tamitat. Inken āreŋpāŋ man jāpi terak tāweretta! Bureni, Ekānitā ini piā ŋo namīŋkuko unita man komi tāga tāwetnaŋi upāŋkaŋ ude tākta nāmo nekaŋ. Imata, Ekānitā in tāŋpāwakta nāmo iwoyāŋpāŋ nepmaŋkuk. Nāmo, uwā intāŋo nadäkinikjin tāŋkehārom takta nepmaŋkuk.

Pol tāŋo yāŋtārek man

¹¹ Eruk notnaye, man tārek-tārek ŋode tāwerayāŋ; Oretoŋet tāŋput! Tāŋpāŋ nadäkinik tāŋpani kehāromigän itta piāni ehutpāŋ täk tākot. Tāŋkaŋ nākŋo man nadāŋ namikinik tāŋpāŋ nadäk bānep kubāgān iŋitpāŋ bānep kwini terak it tākot. Ude tāŋjirä Anutu nadāŋ nimikinik tāŋpāŋ bānep pidām pewān ahāŋ nimani unitā inkāt itiniŋ api tāŋpek. ¹² Tāŋjirān ābot tāŋpani burenitā täk tākaŋ ude not tāŋpāŋ kowat iniŋ orerān täk tākot. ¹³ Tāŋpākaŋ Anutu tāŋo kudupi āmawebe kome ŋoken irani kuduptagāntā bānep oretoŋet man tāwetkaŋ ŋo.

¹⁴ Eruk, Ekāni Jesu Kristo tāŋo orakoraki, ba Anutu tāŋo bānep iron, ba bānep kubāgān irit Kudupi Munapiktā pewān ahāk tākaŋ unitā intā terak āroton. Ugān.

Galesia

Anututä iniken bänep ironi terakgän nimagut täyak unitäño manbiñam

1 ^{1a} Nāk aposoro Pol, äma kubätä aposoro piä ño tākta iwoyāñpāñ nāmo nepmanpāñ yāpmāñ ābut. Nāmo, nāk piä man ño Jesu Kristo-kāt Anutu Nan, Kristo kumbani-ken nanik wādāñ tādōtkuko u keriken nanikpāñ yāput. ² Eruk nāk ba notnaye nākkāt itkamāñ ñonitā bānep oretoret man kudāñ tāñpāñ pena yāpmāñ ābot tāñpani āmawebe ābori ābori Galesia komeken nanik inta āretak. ^{3b} Anutu Nankāt Ekāninin Jesu Kristo tāño orakoraki ba bānep pidāmtā intā terak tokñek pāton. ^{4c} Kristo uwā nintāño momita yāñpāñ kowata Anutu Nanin tāño mani buraminpāñ gupi iniñ kireñkuk. Ude tāñkuko uwā nin kome ñonitāño topmāk-topmāk waki uken nanikpāñ nimagutkuk. ⁵ Uita Anutu wāpi tārek-tāreki nāmo, iniñoret tākāna! U bureni.

Manbiñam bureni-inik u kubägän

⁶ In tāño manbiñam ñode nadāñkañ kikñutpāñ-nadāwātāk pāhap umuri kubā tāñkut! In imata Anutu, Kristo tāño orakoraki terak inita biñam tāmāguranipāñ bārāñeñ-tagāñ māde ut imikañ? Ba imata manbiñam kubā iwarān tākañ? ^{7d} Nadākañ? Manbiñam bureni kudupi kubā nāmo itak. Nāmoinik. Upāñkañ äma ātutā intāño nadākinikjin tāñkurāk takta Kristo tāño manbiñam bureni u yāpmāñ āyāñutpāñ goret kāda yāñpāñ-tāwōñārek tāk tākañ. ^{8e} Uita ñode tāwera ket nadāwut; Ninin-tāgän ba añero kubā kunum gānañ naniktā manbiñam kudupi kubā, nintā bian nāmo tāwetpāñ tāwōñārewani udewani kubā yāñahāweko uwā geñi

^a 1:1 Gal 1:11-12 ^b 1:3 Rom 1:7; Plp 1:2 ^c 1:4 Gal 2:20, 1Ti 2:6; Tai 2:14, 1Jo 5:19

^d 1:7 Apos 15:1,24 ^e 1:8 1Ko 16:22

wakita biŋam kaŋ tänpän! ⁹Eruk, man ugänpän äneŋi ŋode täwetgän tänpa; Äma kubätä manbiŋam kudupi kubä intä manbiŋam bian nadänpän iyap täwani u udewani-gänpän nämo yäŋahänpän täwereko uwä äma udewaniwä geŋi wakita biŋam tänpək.

^{10f} Tänpäkaŋ ude yäyat unita in jide nadäkaŋ? Man ude yäyat uwä ämatä näka nadäwä tagawäpän wäpna yäpmän akukta yäyat ba Anututä nadäwän tagakta yäyat? Bian täk täŋkuro ude ämatä nabänpän wäpna biŋam oraŋ namut yänpän täk täyat u tänpäwä eruk näk Kristo täŋo piä äma bureni nämo!

Poltä aposoro wäp yäpuko unitäŋo manbiŋam

^{11g} Tänpäkaŋ notnaye ŋode täwera nadäwut; Manbiŋam yäŋahäk täyat uwä ämatä nämo pewä ahäwani. ^{12h} Manbiŋam u äma kubä meni-ken nämo yäput, ba äma kubätä nämo näwetpän näwoŋäreŋkuk. Nämo, Jesu Kristo ini-tägän manbiŋam unitäŋo mebari näwoŋäreŋkuk.

¹³ⁱ Tänpäkaŋ in bian näkŋo manbiŋam uku nadäŋkuŋ. Nadäŋkuŋo uwä ŋode; Juda täŋo bagata nadäkinik tänpän iwarän täŋkaŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe äbot mäyap tänpa waŋkuŋ. U kudup paorut yänpän butewaki-kät nämo, peŋ awähuttän kuŋat täŋkuronik. ^{14j} Täŋkaŋ gubaŋi-ken näk äbeknaye oranaye täŋo kädet biani kudup u nadäwa-tärewäpän Juda äma bureni itta bänepna kädäp ijiwänpän näkä jukun-jukun kehärom tänpän iwarän täŋkut. Tänpäkaŋ ude täŋkuro unitäwä Juda nanik äma gubaŋi ätu näkŋakät bok tagawani uwä näkä yärepmit moreŋkut.

^{15k} Upäŋkaŋ meŋtä näk nämo bäyaŋirän Anututä näk bian iwoyäŋkuk. Täŋkaŋ kadäni ini nadäŋkuk-ken iniken orakoraki terak piä äma ude itta yänpän nämagutkuk. ^{16l} Eruk kadäni ini nadäŋkuk-ken uwä näkä guŋ äbotken päŋku Jesu täŋo Manbiŋam Täga u yäŋahäktä Nanaki kwawak näwoŋäreŋkuk. Tänpäkaŋ näk jukuman näwerut yäŋkaŋ ämaken nämo yänapintän kuŋatkut. ¹⁷Ba aposoro intäjukun ahäwani unita yabäwayäŋ Jerusalem nämo kuŋkut. Nämo, Arebia komeken pengän kuŋkuro uken kadäni käroŋi ittängän äneŋi äyänutpeŋ Damaskus komeken kuŋkut. ^{18m} Eruk obaŋ yaräkubä tärenirän Pitakät man yänpän-nadäktä Jerusalem kuŋkut. Päŋku kepma 15 ude u itkut. ¹⁹ⁿ Tänpäkaŋ kadäni uken uwä aposoro ätuwä nämo yabäŋkut. Jems, Ekäni täŋo nägät moräk ugänpän kaŋkut.

²⁰Notnaye, manbiŋam kudän täŋ tamitat ŋowä jopman nämo yäyat. Anutu iŋamiken bureni-inik täwetat. ^{21o} Tänpäkaŋ Jerusalem u ira

^f 1:10 1Te 2:4 ^g 1:11 Mat 16:17 ^h 1:12 Gal 1:1 ⁱ 1:13 Apos 8:3 ^j 1:14 Apos 22:3

^k 1:15 Ais 49:1; Jer 1:5; Rom 1:1 ^l 1:16 Apos 9:3-6; Gal 2:7 ^m 1:18 Jon 1:42; Apos 9:26

ⁿ 1:19 Mat 13:55 ^o 1:21 Apos 9:30

tärenjirän mädenikenä Siria, Silisia kome, yotpärare kubäkubä gänaŋ uken kuŋatkut. ²²Upänkaŋ Judia komeken Kristo täŋo ämawebe äbot itkuŋo u näk inamna nämo nabänkuŋ. ²³Äma ätutä näka ŋode yäk tänjirä nadäk täŋkuŋ; Äma bian ninta iwan täŋpänj nidäpmäk täŋkuko, ba manbiŋam bureni unita nadäkinik täŋpanita bian täŋpāwak täŋ yämiŋkuko upänkaŋ apiŋo manbiŋam upänj yänahäntän kuŋatak yäk. ²⁴Tänkaŋ Anututä kädet jide jide näwoŋärenkuko unitäŋo biŋam nadänkaŋ wäpi biŋam iniŋ oretkuŋ.

Aposoro ätutä Pol not täŋ imiŋkuŋ

2 ^{1p} Eruk, Siria Silisia kome käda kuŋarira obaŋ 14 ude tärenkuk. Eruk mädeniken Banabas-kät nektä Taitus imagutdakaŋ Jerusalem äneŋi kuŋkumäj. ² Anututä ini u kukta yänpänj peŋ näwetkuko unita kuŋkut. Jerusalem kuŋpänä piä täŋkuro ba täŋpayänj täyat unitä jopi täŋpeko udetä nadänpänj äbot täŋpani täŋo äma ekäni ekäni ukätgän käbeyä täŋkumäj. Käbeyä täŋpänj Manbiŋam Täga guŋ äbotken yänahäntän kuŋat täŋkuro unita yäwetkut. ^{3q} Täŋpākaŋ notnapak Taitus, näkkät itkumäko u Grik, guŋ äbotken nanik upänkaŋ gupi moräk madäktä aposoro uwä nämo peŋ niwetkuŋ. ^{4r} Nämo, upänkaŋ äma ätu gupi-tägän not täŋpänj bämopnin-ken äbä itkuŋ. Äma uwä nin Kristo terak бага man täŋo komi piä mäde ut imiŋkumäŋo unitäŋo mebari nibänpänj nadäktä bämopnin-ken äbä itkuŋ. Äma unitäwä Taitus gupi moräk madänaŋi yän yäk täŋkuŋ. Ude yäk täŋkuŋo uwä nin yän-nikŋat-pewä бага man täŋo watä piä äma ude äneŋi irut yänkaŋ yäk täŋkuŋ. ⁵Upänkaŋ man udewanitä Manbiŋam Täga täŋo kädet bureni täŋpāwak täkaŋ. Unita Galesia ämawebe notnaye inken ude ahäwek yänpänj nin Taitus täŋo gupi moräk madäktä yänkuŋo u nämoinik nadän yämiŋkumäj.

^{6s} Eruk, äbot täŋpani täŋo äma ekäni ekäni wäpi biŋam ikek käbeyä bok täŋkumäŋo unitä manbiŋam näkä yänahäk täyat uniterak man kodaki kubä nämo yäpurärätkuŋ. Täŋpākaŋ äma uwä wäp biŋam ikek yän yäyat upänkaŋ wäp biŋam ikek ba wäp biŋam ikek nämo, unita nadänjira inigän inigän nämo täk täyak. Imata, Anututä wäp biŋamta yänpänj äma nämo yäpmänj danik täyak. ^{7-9t u} Täŋpākaŋ äma ekäni ekäni Pita, Jems, Jon uwä man kodaki kubä nämo näwetkuŋ. Nämo, u nektä piä täŋkumäko u kaŋpänj nadänpänj notniye bureni-inik yän nadänkuŋ. Ude nadänpänj Banabas-kät nek ketnek wädänkaŋ piänin kubägän yän nadänkaŋ not täŋ nimiŋkuŋ. Uwä ŋode nabänpänj-nadänkuŋ; Anututä iron täŋ namiŋpänj näkä Manbiŋam Täga guŋ äbotken yänahäktä piä

^p 2:1 Apos 15:2 ^q 2:3 Apos 16:3 ^r 2:4 Gal 1:7; Gal 5:1,13 ^s 2:6 Apos 10:34

^t 2:7 Apos 22:21 ^u 2:9 Jon 1:42

man naminpān peŋ nāwetkuk, Pitatā Juda ābotken manbiŋam yāŋahākta piā man iminpān peŋ iwetkuko udegān. Pitatā Anutu tāŋo kehāromi terak Juda ābotken aposoro piā tāk tāŋkuk. Tāŋpākaŋ nāk udegān, Anututā guŋ ābotken aposoro piā tākta kehāromi naminkuk. Eruk, ude nabāŋpān-nadāŋkaŋ Pita, Jems, Jon, ābot tāŋpani tāŋo intājukun āma ude itta yāŋ yāmani unitā nadāŋ niminpān ŋode niwetkuŋ; Inā guŋ ābotken piā tāga tāŋirā ninā Juda ābotken piā api tāk tāne yāŋ niwetkuŋ. ^{10v} Tāŋpākaŋ man kubā ŋode niwetgān tāŋkuŋ; In kuŋkaŋ piā tānayāŋ tākaŋ-ken u itpāŋ āma jāwāri ninken itkaŋ unita nāmo guŋ taŋpāŋ tāŋkentāk ātu kaŋ pewā ābāk tāŋput yāŋ niwetkuŋ. Ude tākta niwetkuŋo nadāk tawaŋ uku bian nadāŋpāŋ pidām taŋkut.

Poltā Pita ibeŋkuk

¹¹ Eruk Pita tāŋo manbiŋam ŋode tāwerayāŋ; Nin Antiok iritna Pita ābuk. Ābānā kudān waki kubā tāŋkuko unita yāŋpāŋ iŋami-kengān iwet ahāŋpāŋ kaŋ-yāŋkut. ^{12w} Kudān waki u ŋode tāŋkuk; Pitatā Antiok pengān ābukken ugān guŋ ābot nadākinik tāŋpani-kāt itpāŋ ketem bok nak tāŋkuŋ. Ude tāk tāŋkukopāŋ kadāni Jemstā Juda ābotken nanik āma ātu yāniŋ kireŋpewān ābuŋo ugānā Pitatā guŋ ābotken nanikkāt ketem bok nak tāŋkuŋo u yabāŋ umuntaŋ pāŋku inigān itkuk. U imata, āma Jemstā yāniŋ kireŋpewān ābuŋo uwā ŋode nadāwani; Guŋ ābotken nanik Jesuta nadākinik tāŋpani u kudup gupi morāk madānaŋi yāŋ nadāk tāŋkuŋo unita Pitatā umuntaŋpāŋ tāŋyākŋarani kudān ude tāŋkuk. ¹³ Ude tāŋirān Juda noriye ātu bok itkuŋo u imaka, tāŋyākŋarani kudān u udegān tāŋkuŋ. Ude tāŋirā nadāk kādet unitā Banabas imaka imagutkuk. ¹⁴ Eruk, ude tāŋkuŋo u Manbiŋam Tāga tāŋo kudāni bureni u nāmo iwarirā yabāŋpāŋ nākā Pitapāŋ noriye iŋamiken ŋode iwetkut; Wa! Gāk Juda ābotken nanik kubā upāŋkaŋ Juda tāŋo бага mebāri mebāri nāmo iwatpāŋ guŋ ābot tāŋo tāktāki iwatpāŋ bok tāga itkuŋ. Eruk, ude tāŋ itkunopāŋ imata apiŋo guŋ ābotken nanik notkaye unita Juda tāŋo бага man u iwarāntākta yāwoŋārewen?

¹⁵ Bureni, nin uwā Juda ābotken ahāwani, guŋ ābot momi tāŋpani yāŋ yāwerani uken ahāwani nāmo. ^{16x} Upāŋkaŋ ŋode bureni nadākamāŋ; Moses tāŋo бага man iwarān tāwani unita yāŋpāŋ Anututā āma kubāta siwoŋi āma yāŋ nāmo yāŋtāreŋ imek. Nāmoinik. Āma Jesu Kristota nadākinik tāŋpeko unita uyaku Anututā siwoŋi āma yāŋ yāŋtāreŋ imek. Unita ābot tāŋpani nin imaka, Juda ābotken nanik upāŋkaŋ Anututā siwoŋi āma yāŋ yāŋtāreŋ nimikta Kristo Jesuta nadākinik tāŋkumāŋ. Baga man iwat-iwat kādet uterak nāmo. U imata, бага man iwarān tāwani yāŋpāŋ Anututā āma kubā siwoŋi āma yāŋ nāmo iwerek.

^v 2:10 Apos 11:29-30 ^w 2:12 Apos 11:3 ^x 2:16 Apos 15:10-11; Rom 3:20-28; Rom 4:5, 11:6; Gal 3:11

¹⁷Tānpākaŋ nin Juda āma upāŋkaŋ Anututā siwoŋi āma yāŋ yāntāreŋ nimikta Jesu Kristota nadākinik tāŋkumāŋo unitā kwawak ŋode niwoŋāretak; Nin imaka, momi āma, guŋ ābotken nanik udewanigān. Ude unita ŋode yāŋitna tāgawek? Kristotā momi kādet taŋi ahākta piāni tāk tāyak. Ude tāga nāmo yāne! Nāmoinik! ¹⁸Upāŋkaŋ ŋode tāŋpero uyaku momi āma bureni-inik tāŋpet; Baga man iwāt-iwāt kādet māde ut imiŋkuro u āyāŋutpāŋ āneŋi iwarān tāwero uyaku. ¹⁹^y Nāk ŋode nadāŋ dākŋeŋkut; Baga mantā tāŋkentāŋ namiŋirān uterak Anututā siwoŋi āma yāŋ tāga nāmo nāwereko unita apiŋo nāk бага man iwāt-iwāt kādet kādatawā āma kumbani ude itat. Uwā бага mantā ini nutkuk bumik. Bureni, nāk Anututa biŋam itpeŋ kuŋatta бага man iwāt-iwāt kādet māde ut imiŋkuro u. ²⁰^z Nāk Kristo-kāt pāya kwakāp terak bok kumbumāko unita irit mebāri kubā yāput. Unita apiŋo bian itkuro ude nāmo itat. Nāk nākŋaken kehāromi terakgān itat yāŋ nāmo yāwet. Nāmo, Kristotā bānepna-ken itak unitā nākŋo māhemna ude it namitak. Gupna nīkek kuŋat tāyat upāŋkaŋ Kristo, nāka nadāŋ namikinik tāŋpāŋ nāk tāŋkentākta gupi iniŋ kireŋkuko unitagān nadākinik tāŋpāŋ kuŋat tāyat. ²¹Baga man terak itat yāŋ nāmo yāk tāyat. Nāmo, ude yāwero uwā Anutu tāŋo orakoraki u tāŋpewa imaka jopi ude tāŋpek. Mebāri ŋodeta yāyat; Baga man iwāt-iwāt kādetā tāŋpewān Anutu iŋamiken siwoŋi āma irero u tāŋpāwā Kristo u jop nadāŋ kumbuk yāŋ nadāne.

Baga iwāt-iwāt ba nadākinikta man

3 ¹Butewaki pāhap! Galesia ābot tāŋpani, inā guŋ bureni-inik! In Jesu Kristo u pāya kwakāp terak kumbuko u kwawakinik tāwetpāŋ tāwoŋārewani upāŋkaŋ netātā jukuŋin yāpurān guŋ taŋirā man burenita māde ut imiŋkuŋ? ²Unita nāk imaka kubāgān ŋonita tāwet yabāŋira nāwerut; Kudupi Munapik yāpuŋo uwā kādet jide terak yāpuŋ? Baga man iwāt-iwāt kādet terak yāpuŋ ba Manbiŋam Tāga u nadāŋpāŋ nadākinik tāktāk kādet terak yāpuŋ? ³In guŋ bureni tāŋo nadāk-nadāk pewā ahākaŋ ŋonita nadāwa inide kubā tākaŋ! Jide? Munapik tāŋo kehāromi terak yāput-peŋpāŋ Jesu iwarān tāŋkuŋopāŋ apiŋo imata kunum kaŋ-ahākta kādet biani tāŋo tāktāk terak tākaŋ? ⁴Jesuta yāŋpāŋ komi bārāpi ahāŋ tamiŋkuŋo unita nadāŋirā imaka jopi tāŋkuk? Wa! Ude tākaŋ unita nadāwātāk pāhap tāyat. ⁵Ba jide? Anutu Kudupi Munapik tamiŋpāŋ kudān kudupi bāmopjin-ken pewān ahāk tākaŋ u mebāri imata ude tāŋ tamik tāyak? U intā бага man iwarāntāk tākaŋ unita yāŋpāŋ, ba intā Manbiŋam Tāga nadāŋpāŋ nadākinik tāk tākaŋ unita yāŋpāŋ tāk tāyak?

⁶^a Unita yāŋpāŋ Anutu tāŋo man terak Abrahamta ŋode kudān tāwani; U Anutu tāŋo man nadāŋpāŋ nadākinik tāŋirān Anututā siwoŋi āma yāŋ

^y 2:19 Rom 7:6 ^z 2:20 Jon 13:1; Gal 1:4 ^a 3:6 Rom 4:3

yäntäreŋ imiŋkuk. ⁷Eruk, man unitä ŋode niwoŋäretak; Äma nadäkinik täk täkaŋ uwä Abraham täŋo nanakiye bureni. ⁸Imaka bureni u nämo ahäŋjirän Anutu täŋo mantä kwawa ŋode yäŋahäŋkuk; Jesuta nadäkinik täŋjirä uterak Anututä guŋ äbotta siwoŋi ämawebe yäŋ api yäntäreŋ yämek. Unita Anutu täŋo mantä Abrahamken Manbiŋam Täga ŋode yäŋkwawak taŋ imiŋkuk; Gäkä terak Anututä ämawebe kuduptagänta iron säkgämän api täŋ yämek yäk. ⁹Eruk Abrahamtä man unita nadäwän bureni täŋjirän Anututä iron säkgämän täŋ imiŋkuk. Ude täŋkuko unita ämawebe nadäkinik täk täkaŋ unita udegän täŋ yämik täyak.

^{10 b} Täŋpakaŋ äma бага man iwat-iwat kädet terak yengämä pek täkaŋ uwä Anutu täŋo kokwawak yäpmäktä biŋam itkaŋ. Unitawä ŋode kudän täwani; Äma бага man kudän täwani u kudup nämo buramik täkaŋ uwä Anutu täŋo kokwawak yäpmäktä biŋam itkaŋ. ^{11 c} Man uwä kwawak ŋode niwoŋäretak; Baga mantä täŋkentän imiŋjirän äma kubätä Anutu iŋamiken siwoŋi täga nämo irek. Nämoinik! Uwä ŋode kudän täwani; Äma nadäkinik täŋjirä Anututä siwoŋi äma yäŋ yäntäreŋ yämik täyak u irit kehäromi yäpmäktä biŋam täk täkaŋ. ^{12 d} Täŋ, бага man iwat-iwat ba nadäkinik täktäk u mebäri kubägan nämo. Nämoinik! Äma бага man terak it täkaŋ uwä бага man kudup säkgämän buraminero uyaku irit kehäromi yäpmäktä biŋam täneŋ.

^{13 e} Nadäkaŋ? Baga man iwat-iwat kädettä bäräpi pähap ŋode nimik täyak; U kudup nämo buraminero uwä Anutu täŋo kokwawak yäpmäktä biŋam täne. Ude tänero upäŋkaŋ Kristotä бага man täŋo bäräpi u nintä terak nanik ketäreŋkuk. U Anutu täŋo kokwawak nintä yäpnaŋipäŋ ninta yäŋpäŋ kotaŋkuk. Unitawä man kubä ŋode kudän täwani; Anutu täŋo kokwawakitä äma päya terak däpmäŋ-pewä wädäk täkaŋ uterak ärok täyak. ¹⁴Kristotä ude täŋkuko uwä mebäri ŋodeta täŋkuk; Bänep iron Anututä Abrahamta imikta yäŋkehärom taŋkuko uwä Kristo Jesu terak guŋ äbottä täga yäpneŋ. Ba ninta Kudupi Munapik nimikta yäŋkehärom taŋkuko u imaka, nadäkinik kädet terak nin täga yäpne.

Baga man ba Yäŋ-kehäromtak man

¹⁵Eruk notnaye man ŋo äma nininken täktäknin terak wohutpäŋ man wärani ŋode yäwayäŋ; Äma ätutä imaka kubä täkta yäŋpäŋ-nadäŋkaŋ bänep nadäk-nadäk kubägan peŋpäŋ yäŋkehärom täneŋ. Eruk ude täneŋopäŋ äma kubätä yäŋkehäromtak man topneŋo uterak kodaki kubä täga nämo yäpurärerek ba bureni pewän ahäktä kädet täga nämo täŋpipiwek. Täŋpakaŋ Anutu täŋo yäŋkehäromtak man uwä udegän. ^{16 f} Anutu täŋo man kudän täwani terak ŋode danik takamäŋ;

^b 3:10 Lo 27:26 ^c 3:11 Rom 1:17; Gal 2:16 ^d 3:12 Rom 10:5 ^e 3:13 Rom 8:3, 2Ko 5:21; Gal 4:5; Lo 21:23 ^f 3:16 Apos 7:5

Yän-kehäromtak man Anututä bian yänkuko unitäño bureni uwä Abrahamkät nanakita biñam yäwani. Uwä nanakiye oraniye päke unita nämo yäyak. Nämo, u orani kubätagän yäyak. Tänpäkañ orani kubägan uwä wäpi Kristo u. ^{17s} Eruk, man u mebäri ñodeta yäyat; Intäjukun Anututä Abraham terak iron säkgämän nimikta yänkehäromtak man yänkuk. Eruk, obañ 430 ude tärenjirän mädeni käda бага man uwä ahänkuk. Unita ñode nadäwut; Baga man mäden-inik ahänkuko unitä yänkehäromtak man intäjukun ahänkuko unitäño bureni pewä ahäкта kädet täga nämo tänpipiwek. Nämo inik! ^{18h} Ironi u бага man iwät-iwät kädet terak täga yäpnero u tänpäwä, eruk yänkehäromtak man yänkuko u imaka jopi kubä tänppek. Upänkañ Abrahamtä Anutu täño ironi u yänkehäromtak mani terak yäpuk, бага man terak nämo yäpuk.

¹⁹ⁱ Eruk, бага man ima mebärita ahänkuk? Uwä ñode; Anututä yänkehäromtak man Abrahamtä yän iminpäñä u mädeni käda waki täktäk täño mebäri kwawak pewän ahäкта yänpän бага man u pewän ahänkuñ. Tänpän бага man iwät-iwät kädet u kadäni käronji itta nämo nadänkuk. Nämo, u it yäpmän kuñtäyon Nanak bian ahäкта Abrahamtä yänkehäromtak man yän iminükuko unitä kwawak ahänjirän kañ paorän yän nadänkuk. Ba ñodeta nadäwut; Baga man uwä imaka bureni-inik, kadäni käronji itta uyaku, Anututä Mosestä u ini keran imän. Upänkañ ude nämo tänkuk. Nämo, u añeroniyeta yämänkañ unitä päpä bämop äma, Moses u kerä terak peñkuñ. ²⁰ Tänpäkañ imaka bureni, Anutu täño yänkehäromtak man uwä añero terak ba bämop äma kubä terak nämo ahän yäminükuk. Nämo, Anutu kubägan unitä ini pewän ahänkuk.

^{21j} Eruk, ude unita ñode täga yäne? Baga man uwä yänkehäromtak man Anututä bian yänkuko unitäño iwan? Nämo inik! Anututä ämawebe irit kehäromita biñam yepmakta бага man nämo pewän ahänkuñ. Nämo, бага man kubätä irit kodaki täga pewän ahäwän yäwänäku ämawebe бага man iwarani uwä Anutu inamiken siwonji iräm. ^{22k} Upänkañ ude nämo. Anutu täño man ñode kudän täwani; Ämawebe kuduptagän momita watä piä tänpäni. Eruk, man u bureni unita iron Anututä bian, ämawebe kämi Jesuta nadäkinik tänayän täkañ unita yämikta yänkehärom tänkuko u бага man iwätpäñ täga nämo yäpneñ. Nämo, iron uwä ämawebe nadäkinik täk täkañ unitägan täga yäpneñ. ^{23l} Tänpäkañ Jesuta nadäkinik täktäk kädet nämo tumänjirän бага mantä nin topmängpäñ nipmän irirän it yäpmän äbänjitna Kristota nadäkinik täktäk kädet kwawak ahänkuk. ^{24m} Unita бага man uwä watä piä ñode täñ nimikta yäwani; Nin Manbiñam Täga u nadäkinik täñjitna Anututä siwonji ämawebe yäñtäreñ nimekta бага man unitä nimagut yäpmän äbätängän

^s 3:17 Kis 12:40 ^h 3:18 Rom 4:14, 11:6 ⁱ 3:19 Rom 5:20; Apos 7:38 ^j 3:21 Rom 8:2-4

^k 3:22 Rom 3:9-19; Rom 11:32 ^l 3:23 Gal 4:3 ^m 3:24 Rom 10:4

Kristoken nipmanꝑkuk. ²⁵Eruk apiꝑnode nadäkinik täktäk kädet kwawak ahäꝑ patkuko unita nin бага man täꝑo gämoni-ken wari nämo itkamäꝑ.

Anutu täꝑo nanakiye bureni

²⁶ ⁿ Nämo, in kudup Kristo Jesuta nadäkinik täk täkaꝑ uterak Anutu täꝑo nanakiye ahäꝑkuꝑo itkaꝑ. ²⁷ ^o Ume yäpmanꝑpäꝑ Kristo-kät kowat kwasikorän täꝑkuꝑo uwä inä Kristo ini, tek ude wädäwä äronkuꝑ. ²⁸ ^p Unita inigän inigän, närepmirek gärepmirek paotkuk. Guꝑ äbotken nanik ba Juda äbotken nanik, piä watä äma ba ämata watä piä nämo täꝑpani, äma ba webe u inigän inigän nämo itkaꝑ. Nämo, in Kristo Jesu-kät kentäꝑpäꝑ kubägän-inik itkaꝑ. ²⁹ ^q Bureni-inik! In Kristo täꝑo tawaꝑken itkaꝑ u täꝑpawä, eruk Abraham täꝑo nanakiye bureni-inik täkaꝑ unita Anututä bian imaka Abrahamta yäꝑkehäromtaꝑ imiꝑkuko u bureni-inik api kaꝑ-ahäneꝑ.

4 ¹Man yäyat u yäꝑkwawa takta man wärani kubä ꝑode yäwa; Äma kubä täꝑo nanaki, nanitä kumäꝑirän nani täꝑo tuꝑumi u korekta yäwani. U kuduptagän korewekta yäwani upäꝑkaꝑ nanak täꝑuri irirän nani kumbeko uwä nani täꝑo tuꝑum jop täga nämo yäpek. Nämo, nani täꝑo piä watä ämaniyetä itnego udegän irek. ²U nanak täꝑuri irirän nanitä nanaki u kaꝑiwatta äma iniꝑ kirewani u gämoni-kengän kuꝑarek. U gämoni-kengän it yäpmanꝑ kuꝑtäꝑgän kadäni nanitä bian peꝑ imani u ahäꝑirän täga yäpek. ³ ^r Eruk, nintä terak udegän pätak. Bian-inik bänepnintä nanak paki ude kuꝑatpäꝑ kome täꝑo imaka jopi-jopi unita watä piä täk täꝑkumäꝑonik. ⁴Täꝑpakaꝑ kadäni Anututä ini iwoyäꝑkuk-ken ukenä nanaki-inik u pewän äꝑuk. Pewän äꝑä komen webe kubätä bäyaꝑkuk. Bäyawänkaꝑ Juda äma, бага man iwarän täwani ude itkuk. ⁵ ^s Ude itkuko uwä ämawebe бага man iwarän täwani nin nimagutpäꝑ nipmanꝑpän Anutu täꝑo nanakiye bureni-inik itneta täꝑkuk.

⁶ ^t Eruk, nin unitäꝑo nanakiye bureni-inik itkamäꝑ yäꝑ niwoꝑäreкта Anututä Kudupi Munapiki bänepnin-ken peꝑ nimiꝑkuk. Peꝑ nimiꝑkuko itkaꝑ Munapik unitä täꝑpewän Anututa gäripi-inik nadäꝑpäꝑ Nan! Nan! yäꝑ iwet täkamäꝑ. ⁷ ^u Kädet ude täk täkamäꝑ unitä ꝑode niwoꝑäreк täyak; Nin piä watä äma jopi ude wari nämo itkamäꝑ. Nämo inik! Anututä täꝑpewän iniken nanakiye bureni-inik ude itkamäꝑ. Ude itkamäꝑ unita imaka tägatäga Anututä nanakiyeta biꝑam peꝑ yämani u bureni-inik api korene.

ⁿ 3:26 Jon 1:12 ^o 3:27 Rom 6:3, 13:14 ^p 3:28 Rom 10:12, 1Ko 12:13 ^q 3:29 Rom 4:13

^r 4:3 Gal 3:23; Kol 2:20 ^s 4:5 Gal 3:13 ^t 4:6 Rom 8:15-16 ^u 4:7 Rom 8:17; Gal 3:29

Pol Galesia ämawebeta nadäwätäk täŋkuk

8^v Bian in Anutu täŋo mebarini nämo nadäŋpāŋ unita imaka jopi u anutu yāŋ yāwerani unita watä piä täŋ yāmik täŋkuŋ. Upāŋkaŋ imaka uwä Anutu bureni nämo. 9Tāŋ, apiŋo in Anututa nadäŋpāŋ Anututa not täŋ imik täkaŋ. Etāŋ goret yāyat. Bureni ŋode yāwa tāgawek; Anutu in tabāŋpāŋ nadāŋkaŋ not täŋ tamik täyak. Eruk ude unita imata kome täŋo imaka jopi-jopi, kehāromini nämo u āneŋi not täŋ yāmiŋpāŋ yāmagutkaŋ? Unita watä piä āneŋi täŋ yāmikta nadäŋpāŋ ude täkaŋ ba? 10^w In Anututä nibāwān tāgawut yāŋpāŋ kadāni ŋodewanita бага penpāŋ iwarāntāk täkaŋ; Kepma wāpi biŋam ikek, komepak kodaki ba obaŋ kodaki täŋo orekirit unita nadāŋirā ārowani inide kubä tāk täkaŋ. 11Kādet ude täŋirā nākŋo piāna bāmopjin-ken täŋkuro unitä jopi ude täŋpek yāŋ yāŋkaŋ nadäwätäk tāk täyat.

12Notnaye, nāk täŋkentāŋ tamikta in bumik āworeŋpāŋ bāmopjin-ken itkuro unita butewaki terak inken ŋode yāŋapitat; Nadāk nākā iŋitpen kuŋat täyat udegān nadäŋpāŋ kaŋ kuŋarut. Bok itkumāŋ-ken uken nāka goret kubä nämo täŋ namiŋkuŋ. Nāmo! 13^x ŋodeta juku piwut; Māmārem Manbiŋam Tāga yāŋahāŋpāŋ tāwetkuro uwä nāk kāyām mebari kubätä nepmāŋit-pewān inken itpāŋ manbiŋam u tāwetkut. 14Kadāni ugān gupna-ken wakiinik nadāŋkuro unitä inta bārāpi tamiŋkuk. Upāŋkaŋ in nāka gaŋani nadäŋpāŋ māde nämo ut namiŋkuŋ. Nāmo, Anutu täŋo aŋero kubä imagutneŋo ude bumik nāmagutkuŋ. Ba Kristo Jesu ini imagutneŋo ude täŋ namiŋkuŋ. 15Unita jide? Kadāni uken oretoret pāhap nadäŋpāŋ imaka imaka pidāmigān täŋ namik täŋkuŋopāŋ oretoretjin u apiŋo de itak? Kadāni uken nāk täŋkentāŋ namikta gāripi pāhap nadäŋpāŋ injinken dapunjin dātpāŋ nāka naminayāŋ bumik täŋkuŋ. 16^y Ude täŋkuŋopāŋ apiŋo jide? Nākā man bureni tāwet ahātāt unitä täŋpewān nāka iwan täŋ namiŋkaŋ ba?

17Notnaye, nadākaŋ? Āma бага man kādet iwarāntākta tāwet täkaŋ uwä gup-tāgān not taŋi täŋ tamik täkaŋ upāŋkaŋ bureni täŋkentāŋ tamikta nadāŋkaŋ nämo yāk täkaŋ. Nāmo, ude täŋpena Pol kakātāŋpen nintagān gāripi nadäŋpāŋ niwarut yāŋkaŋ tāk täkaŋ. 18Eruk, imaka tāga kubāta gāripi nadāneŋo uyaku tāga. Nāk inkāt irira ba inkāt nämo irira udegān tāneŋ. 19O nanaknaye bureni-inik, inta yāŋpāŋ komi pāhap, webetä nanak bāyanayāŋ yāŋkaŋ nadāk täkaŋ ude āneŋi nadātāt. Komi ude nadāŋ yāpmāŋ kuŋtäyiwa Kristo täŋo irit kuŋat-kuŋari ba tāktāki unitä inken kaŋ tokneŋ parān. 20Inkāt bok itne yāŋ nadātāt upāŋkaŋ butewaki, apiŋo inkāt nämo itkamāŋ. Bok itpāŋ yāwānā man kwini terak yāpā-siwontak man tāga tāwetet. Wāra! Kādet jide upāŋ iwatkaŋ api täŋkentāŋ tamet yāŋ nadāŋkaŋ inta nadäwätäk pāhap täŋ itat!

^v 4:8 1Ko 8:4-6 ^w 4:10 Rom 14:5; Kol 2:16 ^x 4:13 1Ko 2:3 ^y 4:16 Amo 5:10

Haga kenta Sara terak man wārani yāwani

²¹ Ai, in бага man tāŋo gāmori-ken kuŋatta gāripi nadāk tākaŋ u tāwet yabāŋira mebāri nāwerut; Anutu tāŋo бага man kudān tāwanitā ŋode yāyak u nāmo nadākāŋ ba? ²² ^z U ŋode yāyak; Abraham tāŋo nanaki yarā. Kubā uwā piā watā webe jopi wāpi Haga unitā bāyaŋkuk. Tāŋpākaŋ kubāwā webeni bureni Sara unitā bāyaŋkuk. Sara uwā webe komi piā terak nāmo irani u wāp biŋam ikek. ²³ ^a Tāŋpāŋ nanak watā piā webe unitā bāyaŋkuko u āmawebetā nanak bāyakta piāni tāk tākaŋ kādet uterak bāyaŋkuk. Tāŋpākaŋ webe wāp biŋam ikektā bāyaŋkuko uwā Anutu tāŋo yāŋkehāromtak man uterak ahāŋkuk. ²⁴ ^b Man unitāŋo kukŋini ŋode patak; Webe yarā uwā topmāk-topmāk man mebāri yarā tāŋo wārani ude itkamān. Topmāk-topmāk kubā Sainai pom terak ahāŋkuko unitāŋo wārani uwā Hagatā itak. Topmāk-topmāk unitā nanak pewān ahāk tākaŋ uwā piā watā āma jopigān. ²⁵ Haga uwā Sainai pom Arebia komeken itak unitāŋo wārani kubā. Ba Jerusalem apiŋo itak unitāŋo wārani kubā. U imata, Jerusalem nanik āmawebe uwā man Sainai pom terak ahāŋkuko unita watā piā tāŋpani, ba nanakiye imaka, udegān tāk tākaŋ. ²⁶ ^c Tāŋpākaŋ Jerusalem mebāri kubā punin unu itak. Uwā Sara, webe wāpi biŋam ikek ude. Uwā nadākinik tāŋpani nin tāŋo meŋnin pāhap. ²⁷ Unita Anutu tāŋo mantā ŋode yāyak;

Webe āruŋ itan u oretoret tāyi!

Nanak bāyak-bāyak tāŋo komi nāmo nadātan unita kap tenpāŋ oretoret gera yāyi!

Imata, webe āpitā iwat kirewanitā webe āpi nīkek irepmitpāŋ nanak bumta api bāyawek yāk.

Ais 54:1

²⁸ ^d Eruk notnaye, in uwā Aisak ude, nanak Anutu tāŋo yāŋkehāromtak man terak ahāwani. ²⁹ Tāŋpākaŋ nanak nādapitā nanak pewā ahāk-ahāk kādet terak ahāŋkuko unitā nanak Munapik terak ahāwani unita komi imik tāŋkukonik. Tāŋpākaŋ apiŋo kādet udewanigān bāmopjin-ken itak. ³⁰ ^e Unita Anutu tāŋo mantā jide yāyak? U ŋode yāyak; Watā piā webe u nanaki bok yāwat kirewut! Watā piā webe unitāŋo nanaktā webe wāp biŋam ikek unitāŋo nanak tāŋo tuŋum, nanitā peŋ imani u tāga nāmo korewek. ³¹ ^f Unita notnaye, man unita ŋode nadāwut; Ninā watā piā webe unitāŋo nanakiye nāmo. Nāmoinik, ninā webe wāpi biŋam ikek unitāŋo nanakiye.

^z 4:22 Stt 16:15, 21:2 ^a 4:23 Rom 9:7-9 ^b 4:24 Rom 8:15; Gal 5:1 ^c 4:26 Hib 12:22;

Rev 3:12; Rev 21:2,10 ^d 4:28 Rom 9:7; Gal 3:29 ^e 4:30 Stt 21:10; Jon 8:35

^f 4:31 Gal 3:29

Baga man gämoni-ken nāmo itne

5 ¹⁸ Eruk apiŋo nin imaka kubä täŋo komi piä terak nāmo it täkamāŋ. Nāmoinik, Kristotä komi piä u gānaŋ nanik nimagutpāŋ nipmaŋkuk. Unita in kehārom taŋpāŋ itkot. Äma kubätä äneŋi бага man täŋo komi piäken itta tämagurekta ket nadāŋ täpānek-inik täŋkaŋ itkot. ² Unita näk Poltä bureni-inik ŋode täwera nadāwut; In äma gupjin morāk madākta bānepjin ärik täkaŋ u nadāŋ yāmiŋirä gupjin morāk madāneŋo uwä Kristo täŋo piāni unitä in täpuri kubä täga nāmo täŋkentāŋ tamek. Nāmoinik! ³ Eruk äneŋi kwawak ŋode yākgān täŋpa; Äma kubätä Anutu iŋamiken siwoŋi irayāŋ nadāŋpāŋ gupi morāk madāweko uwä, eruk kädēt kubä nāmo pat imitak, äma u бага man kudup kaŋ iwarān! ⁴ Bureni, Anutu iŋamiken siwoŋi itnayāŋ nadāŋpāŋ бага man iwat-iwat kädēt iwat täkaŋ uwä Kristo mādē ut imikaŋ ubayāŋ. Ba Anutu täŋo orakorakitä täga nāmo api täŋkentāŋ tamek.

⁵ Täŋpākaŋ Munapiktä bānepnin täŋpidām taŋjirān Anututä nadākinikninta yāŋpāŋ siwoŋi āmawebe yāŋ yāŋtäreŋ nimekta oretoret terak itsāmāŋkamāŋ. ⁶ ^h Nadākaŋ? Äma Kristo Jesu-kāt kowat kwasikorān täk täkaŋ uwä gup morāk madāk-madāk ba gup morāk nāmo madāk-madāk unita nadāŋirä imaka jopigān täk täkaŋ. Imaka bureni uwä ŋode; Nadāk-nadāknin kudup Jesu terakgān penpāŋ notniyeta gāripi kowat nadāŋ imān täktāk kädēt unitāwä imaka bureni-inik täyak.

⁷ ⁱ Bian in Kristo täŋo kädēt gāripigān iwat täŋkuŋonik. Ude täk täŋkuŋopāŋ man bureni täŋo kädēt u iwarāntākta netätä taŋiŋ bitnāŋkuk? ⁸ Taŋiŋ bitnāŋkuko u Anutu tämagurani unitä nāmo täŋkuk. ⁹ ^j Upāŋkaŋ nadāk-nadāk waki täpuri-inik ireko unitāwä äma māyap täŋpān wanēŋ, yis täpuritā kārāga täŋpewān taŋi tokŋeweko ude. ¹⁰ ^k Täŋpākaŋ in ba näk Ekānita nadākinik täk täkamāŋ unita inta ŋode nadātat; Nadāk inigān kubä nāmo api iŋitneŋ. Näkŋo nadāk ŋogānpāŋ api iŋitpāŋ iwarān tāneŋ yāŋ nadātat. Täŋpāŋ netä kubätä nadāk-nadākjin u täŋpān wakaŋ u nāmo nadātat upāŋkaŋ äma uwä waki kädēt pewān ahākaŋ unita kowata gwāki waki api yāpek.

¹¹ ^l Täŋpākaŋ notnaye, näka ŋode nadāwut; Täŋyākŋarani äma bāmopjin-ken itkaŋ u näka ŋode yāk täkaŋ; Pol uwä gup morāk madākta nintä yāk täkamāŋ udegān yāk täyak yāŋ yāk täkaŋ. Upāŋkaŋ man u bureni nāmo, jopi! U bureni täŋpāwä Juda äma u imata näka kokwawak pen täk täkaŋ? Ba u bureni täŋpāwä äma uwä näka bānep täga nadāŋpāŋ päya kwakāpta yāŋpāŋ man yāŋahāk täyat unita nadāwätäk täŋpāŋ bānepi täga nāmo täŋpā wanēŋ. ¹² Eruk, äma nadāk-nadākjin

^{*} 5:1 Jon 8:32,36; Gal 2:4, 5:13; Apos 15:10 ^h 5:6 1Ko 7:19; Gal 6:15 ⁱ 5:7 Gal 1:6

^j 5:9 1Ko 5:6 ^k 5:10 Gal 1:7, 2Ko 11:15 ^l 5:11 1Ko 1:23

tänpäwak täkan unita node yäwa; Ude täk täkan uwä gupi moräk ugän nämo madänej. Nämo, gupi kudup madäj däknej tänpä kwäpäñ komi nadäwut!

^{13 m} Tänpäkan notnaye inä Anututä бага man täño komi piäken nämo itta yänpäñ tämagutkuk. Ude unita node nadänej; Apiño бага man täño topmāk-topmāk terak nämo itkamäj unita bānep biani täño täktäk waki täga täne yäj nämo nadänej. Nämo inik! Node tänej; Gāripi kowata kowata nadānpāñ watä piä kowata kowata tänej. ^{14 n} Unita node nadākan? Man täpuri ñonitā бага man kudup uwāk täyak; Gākñata nadāk täyan udegän notkapakta nadānpāñ iron täñ imen yäk. ¹⁵ Unita jukuman node täwetat; In añ ägwāritā-yāj yāj-awātpāñ iwan kowata kowata täk täkan u pen tänpāñä ket nadākan; Injin-tägän kowat tänpä wawän tänpāñ kudup paotneñta nadākan!

Munapik täño nadāk tawängän iwatne

^{16 o} Unita node täwetat; In Kudupi Munapik täño nadāk tawañ terak pen kuñatnayāj täño uwä bānep biani täño nadāj gārip waki u nämo api iwat tänej. ^{17 p} U imata, bānep biani täño gāripkāt Munapik täño gārip u nin nimagutta närepmirek gārepmirek täk takamän. Yarä uwä iwan ude takamän unita imaka bureni täkta gāripi nadāk täkan u nämo iwatpāñ täk täkan. ^{18 q} Tänpäkan Munapiktä irit kuñat-kuñatjinta watäni irayāj täko uwä бага mantä komi piäken täga nämo api tepmañpek.

^{19-21 r} Eruk kudän bānep bianitā pewän ahäk täkan uwä kwawak node; Kubokāret, kudän taräki täktäk, mājō wāra orañ yāmik-yāmik, āmik gārām ba āma tänpäwak kädēt, kokwawak tänpāñ duñ-wewek täktäk, āma täño tuñum yabāngārip, täñ-pānapāna, wāpi biñam yāpmākta närepmirek gārepmirek, ābot duñ-wenpāñ ini-ini itkan yāñawāt-awāt täktäk, ba närepmittak yāñkan yāj-kokwawak nadāk-nadāk, bipani kap tenpāñ ume nañkan tängunguñ täktäk kädēt. Bānep bianitā kudän u, ba kädēt waki ätu udewanigän pewän ahäk täkan. Unita jukuman bian täwetkuro udegän āneñi node täwetat; Äma kudän udewani täk täkan uwä Anutu täño kañiwat yewa gānañ täga nämo api āroneñ.

^{22-23 s t} Tänpäkan kudän bureni Kudupi Munapiktä pewän ahäk täkan uwä node; Bānep iron täktäk, oretoret tänpāñ bānep kubāgän irit kädēt, bārāpi gānañ bānep kwini terak irit, orakorak täktäk kädēt, kudän tägatāga täktäk kädēt, nadāk kubāgän penpāñ kuñat-kuñat, āmawebe iñamiken āpani kuñat-kuñat ba irit kuñat-kuñatkata watäni itpen kuñat-kuñat. Kudän udewani täkta бага man kubätä бага nämo penkiretak.

^m 5:13 1Pi 2:16 ⁿ 5:14 Mat 5:43; Rom 13:9 ^o 5:16 Rom 8:4; Gal 5:25

^p 5:17 Rom 7:15-23, 1Pi 2:11 ^q 5:18 Rom 6:14, 8:14 ^r 5:19 1Ko 6:9-10 ^s 5:22 Efe 5:9

^t 5:23 1Ti 1:9

24^u Unita nadäkaŋ; Kristo Jesuta biŋam täŋpani ämawebetä bänep biankät unitäŋo täktäki ba nadäŋ gäripi u kudup päya kwakäp terak utpewä kumänpäŋ paotkuk. 25^v Bureni, Kudupi Munapiktä irit bureni niniŋkuko unita Munapik unitäŋo nadäk tawaŋ ugän iwät täkäna! 26^w Unita notnaye, nininta nadäŋitna ärowani-inik nämo täŋpek, ba nadäk waki terak närepmirek gärepmirek täŋpäŋ notniye täŋo bänepi nämo täna wanep.

Täŋkentäk kowata kowata täkta man

6 1^x Notnaye, notjinpak kubätä momi kubä täŋjirän kaŋpäŋä noriye Kudupi Munapik täŋo nadäk ikektä bänep kwini terak imagutpäŋ yäp-siwonŋaŋ imineŋ. Täŋpakaŋ injin imaka täŋyabäk-ken mäneŋo udetä watäni ket itkaŋ. 2^y Täŋkaŋ bäräpi injin kubäkubä täŋo u täŋkentäk-kentäk terak buramineŋ. Ude tänayän täŋo unitäwä Kristo täŋo бага man u api buramineŋ. 3^z Täŋpakaŋ äma kubä wäpi biŋam ikek nämo upäŋ wäpna biŋam nikek yäŋ nadänpäŋ gupi yäpmäŋ äroweko uwä inita täŋikŋarani ude täŋpek.

4^z Täŋkaŋ wäpjin biŋam yäpmäŋ akukta äma ätu täŋo täktäki-kät gäkŋaken ukät peŋ kentänpäŋ yabänpäŋ-nadäŋkaŋ näkä yärepmiŋat yäŋ nämo nadäwen. Nämo, äma kubäkubätä iniken täktäki waki ba täga u yäpmäŋ danipäŋ kaŋpäŋ nadäk täneŋ. Täga täro yäŋ nadänpäŋä eruk inita oretoret täga nadäwek. 5^a Imata, äma kubäkubätä täktäki iniken iniken unitäŋo bäräpi kotaneŋ.

6^b Täŋpakaŋ Anutu täŋo man täwetpäŋ täwoŋäreŋ täŋpanita ironjinta tuŋum pat tamikaŋ uken nanikpäŋ täŋkentäŋ yämineŋ.

7^c Notnaye, siwoŋi ŋode täwera nadäwut; Gäk piäka-ken ketem yeri jidewanipäŋ piweno uwä bureni inidegän ahäwek. U täktäkjin käda udegän ahäwek. Unita ŋode nämo nadäneŋ; Anutu täga api täŋikŋatne. Nämo, ude nadänayän täkaŋ uwä injinken bänepjin täŋikŋarani api täneŋ. 8^u U ŋodeta yäyat; Äma kubätä bänep bianini täŋo nadäŋ gärip u iwarän täwayän täko uwä täktäki waki unitä kudup api täŋpänwaŋ imineŋ. Täŋ, äma Kudupi Munapik täŋo täktäki iwarän täwayän täko uwä Kudupi Munapiktä täŋpewän irit kehäromi u api kaŋ-ahäwek. 9^c Unita täŋkentäk-kentäk piä täkta gaŋani nadänetawä! Gwäk pimipäŋ ude tänayän tämäŋo uyaku ketem bureni puget-puget kadäni-kenä bureni säkgämän api yäpne. 10^u Unita kädet tumäŋ niniŋjiränä äma kuduptagänta kudän täga täŋ yämik täkäna! Upäŋkaŋ kudän täga u Ekäni täŋo äboriye-ken bureni-inik täk täkäna!

^u 5:24 Rom 6:6; Kol 3:5, 1Pi 2:11 ^v 5:25 Rom 8:4 ^w 5:26 Plp 2:3 ^x 6:1 Mat 18:15;
Jem 5:19 ^y 6:2 Rom 15:1 ^z 6:4 1Ko 11:28 ^a 6:5 Rom 14:12 ^b 6:6 1Ko 9:11,14
^c 6:9 1Te 3:13

Jukuman tärek-tärek

¹¹ In ketna kwaiñirän kudän goret täyat ŋo kakan? U näkñaken ketnatä kudän täñ tamitat. ^{12d} Nadakan? Äma in gupjin moräk madakta peñ täwet takan u Juda noriye iñamiken gup kada täño täktäktä wäp biñam ikek itta nadänkan tak takan. Ude tak takan uwä mebari kubäta nämo, u Kristotä päya kwakap terak kumbuko unita nadäkinik täñpän kuñat takan yän yänpän komi nimineño udetä tak takan. ¹³ Upänkan äma gup moräk madäk-madäk kudän tak takan u бага man kudup säkgämän nämo iwat takan. Nämo, u in peñ täwerirä gupjin moräk madäwäpän uterak wäpnin biñam kan yäpna yän nadänkan tak takan. ^{14e} Upänkan nähäwä imaka unitäño biñam nämo, Ekäninin Jesu Kristo päya kwakap terak kumbuko unitäño manbiñam u kubätagän nadänpän oretoret täñpän nadäkinik tak täyat. U imata, unitäño kumäk-kumäkitä täñpewän imaka komen ämawebetä nadänirä täñkentäki ude tak takan, näk unita nadänira jopi-inik tak takan. Näk kumbani ude irira kome täño imaka udewanitä täga nämo täñkentän namik takan. ^{15f} Äma kubä gupi moräk madäwek ba nämo madäwek unitä jideka nämo täñpek. Nämo, imaka tañi uwä Anututä äma u täñpewän kodaki-inik äworeweko unitä bureni täyak. ¹⁶ Eruk, Anutu täño bänep pidäm ba butewakitä ämawebe man kädet u iwat takan uterak kan pat yämän. Ämawebe uwä Anutu täño äbot bureni.

^{17g} Eruk yäntärek man ŋode yäwa; ñonita äma kubätä nadän bäräp äneñi kubä nämo namek. Nämoinik, man yänahäntän kuñatkut-ken äma keritä nut täñkuño unitäño bärämi gupna-ken itkan unitä näk Jesu Kristo täño piä äma bureni-inik yän yänahätak. ¹⁸ Täñpakan notnaye, Ekäninin Jesu Kristo täño orakorakitä in kudup terak tärek-täreki nämo it täyon. Ugän.

^d 6:12 Gal 5:11; Plp 3:18 ^e 6:14 1Ko 1:31, 2:2 ^f 6:15 Gal 5:6, 2Ko 5:17 ^g 6:17 2Ko 4:10

Efesus

Anututä iniken äbot pähap kubägän nipmak täyak unitäño manbiñam

1 ^{1 a} Näk Pol, Anutu täño nadäk terak Jesu Kristo täño aposoro itat. Täñkañ manbiñam ñowä Anutu täño kudupi ämawebe Efesus yotpärare-ken itkañ Kristo-kät kowat-kwasikorän täñpäñ nadäkinik täñ imik täkañ inta kudän täñ tamitat. ^{2 b} Täñpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäño orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Kristo terak iron inide kubä yäpumäñ

^{3 c} Eruk nin Ekäninin Jesu Kristo täño Anutu ba Nani u wäpi yäñpäñ iniñ oretna! U Kristo terak, kunum gänañ nanik imaka täga mebäri mebäri, bänep käda täño bumta nimik täyak. ^{4 d} U kunum kenta kome nämo ahäñirän nintä iñamiken momi nämo, kudupi ude itneta Kristo terak inita biñam iwoyäñkuk. ^{5 e} Ba iniken ironita yäñpäñ kunum kenta kome nämo ahäñirän Jesu Kristo täño piäni terak iniken nanak ämawebeniye ude itta nadäk tawañ peñkuk. U äma kubä täño nadäk terak nämo, iniken gärip ba nadäk terakgän täñkuk. ^{6 f} Ude täñkuko uwä nintä bänep ironi inipäräk kubä unita yäñpäñ iniñ oretta täñkuk. Bänep iron u nanaki bänepi gämäni uterak gwäki nämo buñät nimiñkuk.

^{7 g} Nadäkañ? Kristo täño kumäk-kumäki terak nin momi täño topmäk-topmäkken nanikpäñ piräreñ nipmañpäñ mominin ärut nimiñkuk. U uwä Anutu täño iron inide kubä! ^{8-9 h} Iron u bumta-inik buñät nimiñkuk! Ude

^a 1:1 Rom 1:1,7, 1Ko 1:1; Kol 1:1; Apos 18:19-21; Apos 19:1 ^b 1:2 2Ko 1:2; Kol 1:2

^c 1:3 Efe 2:6 ^d 1:4 Jon 15:16, 17:24, 2Te 2:13; Efe 5:27; Kol 1:22 ^e 1:5 Jon 1:12

^f 1:6 Mat 3:17; Kol 1:13 ^g 1:7 Efe 2:7; Kol 1:14,20 ^h 1:9 Rom 16:25

tänkaŋ nadäwän tärewäpäŋ imaka Kristo terak ude api täŋpet yän nadäk tawaŋ käbop peŋkuko u kwawak pewän ahän nimiŋkuk. Ude täŋkuko uwä iniken gärip terak täŋ nimiŋkuk. ^{10 i} Nadäk tawaŋ bian-inik peŋkuko u iniken kadäni siwoŋi-ken bureni pewän ahäwayän täko uwä ŋode; Imaka imaka kome terak ba kunum gänaŋ täŋ-pewani u kudup yäpmän päbä kubä-kengän Kristo gämoni-ken yepmaŋpän iräkaŋ Kristotä gwäki ude intäjukun api it yämek.

^{11 j} Tänpäkaŋ Juda ämawebe nin imaka, Kristo uterak Anututä inita biŋam bian iwoyänkuk. Kunum kenta kome nämo ahänirän iniken nadäk tawaŋ iwatpäŋ nin iwoyänkuk. Anutu u uwä iniken nadäk-gärip iwatpäŋ imaka imaka kudup täŋpewän ahäk täkaŋ. ¹² Ude täŋkuko uwä mebäri ŋodeta täŋkuk; Juda ämawebe Kristota nadäkinik intäjukun täŋkumäŋo nintä Anutu täŋo täktäki ba wäpi biŋam ärowani-inik u iniŋ oretta iwoyänkuk.

^{13 k} Tänpäkaŋ guŋ äbotken nanik, in imaka udegän, man bureni, Anutu täŋo Manbiŋam Täga unitä tämagutkuko unita nadänpäŋ Kristota nadän imikinik täŋkuŋ. Nadäkinik täŋirä Anututä in näkŋata yänpäŋ Kudupi Munapik iniŋ kirekta bian yänkehärom taŋkuko upän wären täŋkuk. ^{14 l} Täŋkaŋ Munapik nimiŋkuko uwä imaka tägatäga ämawebenyeta kämi yämikta yänkehäromtak man yäwani unitäŋo kädet täwit-täwit. Munapik ude nimiŋkuko unita Anututä nimagut päŋku dubini-ken nipmaŋpän oretoret terak api itnero u bureni-inik nadäkamän. Unitä täktäki ba kudäni siwoŋi unita wäpi biŋam yäpmän akuk täkäna!

Pol Efesus äbot täŋpanita yänäpiŋkuk

^{15-16 m n} Mebäri unita nadäkinikjin ba Anutu täŋo kudupi ämawebeta iron täŋ yämik täkaŋ unitäŋo manbiŋam nadänkaŋ inta Anutu-ken bänep täga man yänkurotä pen yän yäpmän äbäk täyat. ^{17 o} Kadäni kadäni inta yänpäŋ Anutu, Ekäninin Jesu Kristo iniŋ kirewani, Nanin peŋyänjek mähemi uken ŋode yänäpik täyat; O Anutu, Munapikka yämiŋiri unitä nadäk-nadäk tägagämän yämiŋkaŋ gäkŋo mebäri kwawak pewän ahän yämiŋirän bänepitä gäka nadäkinik kaŋ täŋput.

^{18-19 p q} Tänpäkaŋ inta yänpäŋ ŋode imaka, yänäpik täyat; Anututä bänep nadäk-nadäkinin täŋo yäma dät-pewän tumänirän imaka ŋodeta nadäwä tumneŋ; Imaka bureni kämi yäpmäktä yänpäbä tepmaŋkuko unitäŋo mebäri, ba imaka tägatäga Anututä ämawebenyeta yämikta yänkehärom täwani uwä imaka säkgämän-inik, epmäget kudän ikek. Ba ŋodeta imaka, nadäwä tumbut yän yänpäŋ yänäpik täyat; Kehäromini,

ⁱ 1:10 Gal 4:4; Kol 1:16,20 ^j 1:11 Rom 8:28-29 ^k 1:13 Kol 1:4-6; Efe 4:30 ^l 1:14 2Ko 1:22

^m 1:15 Kol 1:4 ⁿ 1:16 Kol 1:3, 1Te 1:2 ^o 1:17 Kol 1:9 ^p 1:18 Efe 4:4; Kol 1:12 ^q 1:19 Kol 1:11

nadäkinik tänpäni ninken piä täk täyak uwä kehäromi pähap, inipärik kubä. ^{20 r} Kehäromi uwä kehäromi pähap Anututä inijtaŋ Jesu Kristo kumbani-ken nanik wädäŋ tädotpän kunum gänaŋ yänikŋat pänku keri bure käda tenjkuko u udewanigän.

²¹ Ude täŋkuko unita imaka kunum gänaŋ itkaŋ, imaka kehäromi nitek, ba wäpi biŋam ärowani nitek, apiŋo itkaŋ ba kämi itnayän täkaŋ u kudup Kristo-tägän intäjukun itkaŋ yabän yawat täyak. ^{22 s} Anututä imaka imaka päke u kudup Kristo gämori-kengän yepmanpän iniken äbotta yänpän imaka päke u kuduŋtagän täŋo gwäki ude irekta tenjkuk. ^{23 t} Tänpäkaŋ Anututä iniken äbot uwä Kristo täŋo gupi moräki moräki ude irirä Kristotä gwäki ude it yämitak. Äbot tänpäni unitä pänku Kristo yäpurärirä Kristo-kät kubägän ude täyak. Täŋirä Kristotä imaka kudup unita yabän yawat piä täk täyak.

Kristo terak äneŋi kodak täŋkumän

2 ^{1 u} Bian in momijin ba peŋawäkjintä tänpewän mäjojin kumbani ude itkuŋ. ^{2 v} Ude itkaŋ kome ŋonitänjo nadän gärip waki kädet u iwarän täŋkuŋ. In aŋero äbot waki, punin it täkaŋ unitänjo intäjukun ämani täŋo mani buramik täŋkuŋonik. Äma waki unitä ämawebe Anutu mäde ut imik täkaŋ u yabän yawatkaŋ kädet waki täkta peŋyawet täyak. ^{3 w} Bureni, bian nin imaka, unitä tawaŋken itkaŋ gupnin täŋo nadän gärip dämpän tärekta nadänpän unita watä piä täk täŋkumäŋonik. Ude täŋitna ämawebe päke u udegän, Anutu täŋo kokwawak yäpmäktä yäwani ämawebe ude itkumän.

⁴⁻⁵ Tänpän peŋawäknin unitä nidämpän-pewän mäjonin kumbani ude itkumänjo upänkaŋ Anututä bänep iron pähap tänpän, butewaki taŋi nadän niminŋkuko unita Kristo-kät bok täŋkodak tänpän nipmaŋkuk. Bureni-inik! Anutu täŋo bänep iron unitägän waki keri-ken nanikpän nimagutkuk. ^{6 x} Ude tänpän Kristo-kät bok awaŋ gänaŋ nanik wädäŋ tädotpän yabän yawat piä bok täkta kunum gänaŋ Kristo dubini-ken nipmaŋkuko itkamän. ^{7 y} Ude täŋkuko uwä mebäri ŋodeta täŋkuk; Kristo Jesu terak orakorak kädet täŋ niminŋkuko u bänep ironi ärowani inipärik kubä unitänjo mebäri kadäni kadäni kwawak pewän ahäntän kuneŋta ude täŋkuk. ^{8 z} Unitä ŋode yäwa; Nadäkinik terak Anutu täŋo bänep iron unitägän waki keri-ken nanikpän tämagutkuk. U intä imaka kubä täŋirä kaŋpän unita nämo tämagutkuk. Nämo, iniken bänep irona yänpän jop tämagutkuk. ^{9 a} Unitä äma kubätä iniken wäpi biŋam täga yäpmän

^r 1:20 2Ko 13:4; Kol 2:12; Hib 1:3; Kol 1:16, 2:10 ^s 1:22 Sam 8:6; Mat 28:18

^t 1:23 Efe 4:10,15; Rom 12:5; Kol 1:18 ^u 2:1 Kol 1:21, 2:13 ^v 2:2 Kol 3:7; Tai 3:3; Jon 12:31; Efe 5:6, 6:12 ^w 2:3 Kol 3:6 ^x 2:6 Kol 2:12 ^y 2:7 Efe 1:7 ^z 2:8 Jon 4:10; Hib 6:4 ^a 2:9 1Ko 1:29-31, 2Ti 1:9

akunaŋi nāmo. U imata, intā piā tānjirā unita yānpāŋ nāmo tāmagutkuk. ^{10b} Nadākaŋ? Nin Anutu tāŋo ket kudān, Kristo Jesu terak āmawebe kodaki ude pewān ahāwani. Upāŋkaŋ ude jop itta nāmo nipmaŋkuk. Nāmo, u kādet tāgatāga nintā tākta uku bian iwoyāŋ nimiŋkuko u tākta yānpāŋ nimagutkuk.

Kristo terak ābot kubāgān irit

^{11-12c d} Eruk, guŋ ābotken ahāwani in ŋode nadāwut; Juda ābottā inita gupnin morāk madāwani yāŋ yānpāŋ intawā gupjin morāk nāmo madāwani yāŋ tāwerani. (Upāŋkaŋ gup morāk madāk-madākta yāk tākaŋ uwā āma tāŋo gup kādatagān.) Tānpākaŋ inā Kristo-kāt nāmo kentāwani ude itkuŋ. Ba Isrel kome māhem nāmo unita topmāk-topmāk kubāgān Anututā iniken Juda āmawebe-kāt tāŋkuko u in unitāŋo morāki nāmo. Ba imaka āmawebenyeta yāmikta yāŋkehārom taŋkuko u imaka, nāmo yāpmākta yāwani. In Anutujin nāmo, ba imaka tāga kubā kāmi yāpmākta biŋam nāmo itkuŋ. ^{13e} Bian, Anutu dubini-ken nāmo, ban itkuŋo upāŋkaŋ apiŋo Kristo-kāt kowat kwasikorān tānpāŋ itkaŋ unita Kristo tāŋo kumāk-kumākitā tāmagut pabā Anutu dubini-ken tepmaŋkuko itkaŋ. ^{14f} Tāŋkaŋ Kristotā ini Juda ābot nin, ba guŋ ābotken nanik in, u bāmopnin-ken bānep kwini terak irit kādet pewān ahāŋ nimiŋjirān ābot kubāgān ude itkamāŋ. Bian ninin pārīk-pārīk it tāŋpani upāŋkaŋ Kristotā bāmopnin-ken бага parirān iwan kowata kowata tānpēŋ kuŋatkumāŋo u kwinit maŋpān kuŋkuŋ. ^{15g} U ābot yarā u nākkāt kowat kwasikorān tānpāŋ ābot kodaki kubāgān ahāwān yānpāŋ kumāk-kumākitā Moses tāŋo бага man ba Juda tāŋo бага tāpuri tāpuri kudup kwinit tānpān kuŋkuŋ. Ude tānjirān bānep kubāgān irit kādet ahāŋkuk.

^{16h} Tānpāŋ Kristo u, pāya kwakāp terak kumbuko uniterak iwan kādet bāmopnin-ken itkuko u kwinit tānpān kuŋjirān gup kubāgān ude ahāŋkumāŋ. Ude tāŋkuko unita ābot yarā uwā Anututa iwan ude tānpānipāŋ āneŋi nimagut pābā dubini-ken nipmaŋkuk. ¹⁷ⁱ Tānpākaŋ Kristo unitā pābā āmawebe kudup, Juda ābot Anutu dubini-ken irani nin, ba Anutu dubini-ken nāmo irani in manbiŋam tāga ŋode niwetkuk; Iwan kādet paotak. Anutu-kāt bānep kubāgān irit kādet pewa ahākaŋ yāk. ^{18j} Unita Kristo uterakgān āmawebe kudup, Juda ābot nin, ba guŋ ābotken nanik in, Munapik kubā unitāgān tāŋkentāŋ nimiŋjirān Anutu nanin-ken yāŋapik man tāga yāk tākamāŋ.

^{19k} Mebāri unita apiŋo guŋ ābotken nanik inā kubāken nanik bumik nāmo itkaŋ. Komejin inigān nāmo, Anutu tāŋo kudupi āmawebe-kāt

^b 2:10 Tai 2:14 ^c 2:11 Efe 5:8 ^d 2:12 Kol 1:21; Rom 9:4, 1Te 4:13 ^e 2:13 Kol 1:20

^f 2:14 Ais 9:6, 1Ko 12:13; Kol 2:14 ^g 2:15 2Ko 5:17; Kol 1:20,22 ^h 2:16 Sek 9:10

ⁱ 2:17 Ais 57:19 ^j 2:18 Efe 3:12 ^k 2:19 Efe 3:6; Hib 12:22-23

komejin kujat kubägan ude itkan. Ba Anutu täño kudupi ämawebe ukät koŋ kubägan ude tänpän itkan. ²⁰ ^l Nadäkan? Nadäkinik tänpäni in uwä eni Anututä tänpäni ude bumik. Uwä ŋode; Nin aposoro-kät profetpän eni unitäño bek ude änenŋän kuŋkuk. Täŋkan bek bämopi udetawä Kristo Jesupän änenkuk. ²¹ ^m Unita Kristotä eni unitäño kujari kudup kubägan pädat tänpän yepman irirän säkgämän ahänpän kudupi yot, Ekänita biŋam ude täŋ itak. ²² ⁿ Tänpäkan in imaka, Kristo-kät kowat kwasikorän tänpän irirä Anututä ämawebeniye ätukät kubägan tepmanpän iniken kudupi yot täŋ itak ude irirä Kudupi Munapiki terak eni u gänaŋ it täyak.

Poltä guŋ äbotken piä täŋkuk

3 ¹ ^o Mebäri unita Pol näkä guŋ äbotken nanik inta yänpän Jesu Kristo täño manbiŋam yäŋahäŋira komi eniken nepmankuŋo itat ŋo. ² ^p In täŋkentän tamikta Anututä iron tänpän piä namiŋkuko unita nämowä nämö nadäkan! U nadäkan yäŋ nadätat. ³ ^q Täŋkan iron Anututä namiŋkuko uwä ŋode; Nadäk tawaŋ käbop peŋkuko u kwawak pewän ahäŋ namiŋkuk. ⁴ Unitäño manbiŋam kudän täŋ tamitat ŋo daniŋkan uyaku imaka Anututä Kristo terak ude api täŋpet yäŋ nadäk tawaŋ käbop peŋkuko unita nadäwa tumäk täkan uwä in imaka, api kanpän nadäwä tumneŋ. ⁵ Nadäk tawaŋ u Anututä ämawebe bian itkuŋo u kwawak nämö pewän ahäŋ yämiŋkuk. Upänkan apiŋo Kudupi Munapik terak Anututä iniken kudupi aposoroniye ba profet ninken kwawak pewän ahäŋ nimikan. ⁶ ^r Tänpäkan nadäk tawaŋ käbop patkuko uwä ŋode; Manbiŋam Täga unitä guŋ äbotken nanik in tämagut päbä tepmanpän nin Juda nanik-kät gup kubägan ude takamän. Ude täŋkan nin kudup Anututä imaka Jesu Kristo terak nimikta yäŋkehärom täwani u kudup yäpmäk takamän.

⁷ ^s Tänpäkan näk Manbiŋam Täga unitäño watä piä ämani kubä ude ahäŋkut. Piä u Anututä iniken bänep iron terak, gwäki nämö ude namiŋpän täŋ-kehäromtan namiŋkuk. ⁸ ^t Näk Anutu täño kudupi ämawebeniye kudup täño äpani-inik ude itat upänkan Anututä ironi terak nadän namikinik tänpän piä namiŋkuko uwä ŋode; Näk guŋ ämawebe uken Kristo täño imaka imaka tagagämän-inik daninaŋi nämö unitäño manbiŋam yäwettän kuk täyat. ⁹ ^u Ba Anutu täño nadäk tawaŋ käbop nanik unitäño bureni ude ahätak yäŋ ämawebe kudup nadäwä tumäkta yäŋahänpän yäwet täyat. Nadäk tawaŋ u Anutu imaka kuduptagän tänpä-morewani unitä bian umu-kentä käbop peŋkan it yäpmän äbuk. ¹⁰ ^v Ude

¹ 2:20 Mat 16:18, 1Ko 3:11 ^m 2:21 Efe 4:15-16; Kol 2:19, 1Ko 3:16 ⁿ 2:22 1Pi 2:5 ^o 3:1 Efe 4:1; Plp 1:7,13; Plm 1,9 ^p 3:2 Kol 1:25 ^q 3:3 Efe 1:9-10; Kol 1:26 ^r 3:6 Efe 2:13,16-19
^s 3:7 Kol 1:23,25 ^t 3:8 1Ko 15:9-10; Gal 1:16; Efe 1:7 ^u 3:9 Rom 16:25 ^v 3:10 Rom 11:33, 1Pi 1:12

tāŋkuko uwā kadāni ŋoken aŋero ārowani ba imaka wāpi biŋam ikek punin it tākaŋ u Anutu tāŋo kudupi āboriye yabāŋpāŋ-nadāŋkaŋ ŋode nadāneŋta tāŋkuk; Anutu tāŋo nadāk-nadāk mebāri mebāri u ārowani-inik! ¹¹ Anututā ude ahākta nadāk inide iŋitkuko udegān apiŋo Ekāninin Kristo Jesu tāŋo piāni terak bureni pewān ahākaŋ. ¹² ^w Tāŋpākaŋ Kristo ukāt kowat kwasikorān tāŋpāŋ nadāŋ imikinik tāk tākamāŋ unita Anutu dubini-ken kukta kādet tumāŋ niminirān batakigān tāga kuk tākamāŋ. ¹³ ^x Unita nāk ŋode peŋ tāwetat; Nākā inta komi nadāk tāyat unita bānep yarā-yarā nadāŋpāŋ nadākinikjin nāmo pewā putāreneŋ. Nāmo inik! Komi nadāk tāyat unita nadāŋirā intāŋo omāk meran ude tāk tāyon.

Kristotā nadāŋ nimikinik tāk tāyak

¹⁴ Eruk, Anutu Nantā imaka imaka ude tāŋkuko unita gwājiŋ āpmon imik tāyat. ¹⁵ Uwā ābot kubākubā kunum gānaŋ itkaŋ ba kome terak itkaŋ unitāŋo nani ude tāŋpāŋ wāpi ini-ini yāmik tāyak. ¹⁶ ^y U gwājiŋ āpmon iminpāŋ inta yāŋpāŋ yāŋapik man ŋode yāk tāyat; Anututā ini kāwut-ken imaka imaka paot-paori nāmo itkaŋ-ken u nanikpāŋ intā kehāromigān itta Kudupi Munapik tewān āpāŋpāŋ bānepjin tāŋkehārom tāyon. ¹⁷ ^z Munapiktā ude tāŋ-kehāromtaŋ tamiŋirān nadākinikjintā Kristo imagut pāŋku tewā bānepjin-ken iritinik tāyon. Ba ŋode imaka yāŋapik tāyat; Kristotā in bānepjin-ken itkaŋ tāŋpewān iron kowata kowata tāktāk kādet unitā bānepjin-ken kehāromigān parirān imaka u ba u tānayāŋ tākaŋ u kādet uterakgān tāk tākot. ¹⁸⁻¹⁹ ^{a b} In ude tāŋit Anutu tāŋo kudupi āmawebe pāke ukāt Kristo tāŋo iron ārowani-inik, inipārik kubā unitāŋo mebāri nadāwā tārekta kehāromi pat tamiton yāŋpāŋ yāŋapik tāyat. Kristo tāŋo iron u āpmonpani pāhap, tāga nāmo nadāwā tārenāŋi upāŋkaŋ u kaŋ kaŋpāŋ nadāwā tumbut yāŋ yāŋpāŋ Anutu-ken yāŋapik tāyat. Ude kaŋpāŋ nadāwā tumāŋirā Anututā iniken mebāri tokŋek pātak uwā inken udegān tokŋek pāton.

²⁰⁻²¹ ^c Unita Anutu tāŋo kudupi āmawebeniye, Kristo Jesu-kāt kwasikorani nintā Anutu u wāpi biŋam yāŋpāŋ tārek-tāreki nāmo ininoret tāk tākāna! U imata, Anututā iniken kehāromi ninken piā tāk tāyak uterak imaka nintā nadāk tākamāŋ ba unita yāŋapik tākamāŋ u irepmitpāŋ bumta tāga tāŋpek.

Ābot tāŋpani uwā Jesu tāŋo gupi ude

4 ^{1 d} Nāk Pol, Ekānita watā piā tāŋ imik tāyat unita yāŋpāŋ komi eniken itkaŋ man tāwerayāŋ tāyat ŋonita nadākinik tāneŋ; Anututā inita biŋam yāŋpābā tepmanpāŋ kādet ude kaŋ iwarut yāŋpāŋ tāwetpāŋ

^w **3:12** Jon 14:6; Rom 5:2; Hib 4:16 ^x **3:13** Kol 1:24 ^y **3:16** Kol 1:11 ^z **3:17** Jon 14:23; Kol 1:23, 2:7 ^a **3:18** Kol 2:2 ^b **3:19** Kol 2:10 ^c **3:20** Kol 1:29 ^d **4:1** Efe 3:1; Kol 1:10

täwojärenkuko udegän gwäk pimijpän kaŋ kuŋarut. ^{2e} Kädet uwä ɲode; In äbot tänpäni notjiye gämori-ken itkaŋ oraŋ yämijpän bänep kwini ba bänep äpani terak irit täŋo kädet iwatpän bänep ironjin kwawak peŋkaŋ täŋkentäk kowata kowata tänpəŋ kaŋ kuŋarut. ^{3f} Imata, inä Kudupi Munapik täŋo bänep kwinitä topmāŋpän äbot kubägan tepmaŋpani itkaŋ unita. Ude itkaŋ unita ehutpän bänep kwini uterak bänep kubägan tänpän itta piäni pen tāk tākot. ^{4s} Unita in ɲode nadāwut; Äbot bureni kubägan, Munapik bureni kubägan itak. Ba imaka nintä kämi yäpmäkta Anututä iwoyän nimani u udegän, bureni kubägan itak. ^{5h} Ba Ekäni bureni kubägan itak, ba nadäkinik bureni kubägan itak, ba ume ärutärut mebäri kubägan, u Jesu yäpurärät-tagän. ⁶ⁱ Tänpäkaŋ ämawebe kuduptagän täŋo Anutu ba Nanin bureni kubägan itak. Ini kubä-tägan ämawebe päke unita intäjukun täŋ yämik täyak. Täŋkaŋ ini-tägan ämawebe kudup kehäromi yämik täyak. Ba ini-tägan ämawebe kudup bämopi-ken it täyak.

^{7j} Upänkaŋ äbot tänpäni nin kubäkubäta Kristotä ini nadatak udegän iron yäpmän danijpän kubäkubä nimik täyak. ^{8k} Unita yänpän Anutu täŋo man kudän terak ɲode pätak;

U iwaniye täŋo kehäromi yäpmän äpäkinik tänpän punin-inik unu äroŋkuk.

Äroŋpän ämawebe kubäkubäta iron yämijtän kuŋkuk.

Sam 68:18

^{9l} Eruk, man biani uterak man ‘äroŋkuk’ unitä ɲode niwojāretak; Intäjukunä Kristo u kome terak ɲo äpuk. ¹⁰ Tänpäkaŋ äma äpuko unitägan äneji äroŋkuk. U wäpi biŋamtä komeni komeni, punin terak ba kome terak päke ɲo it morekta nadänpän punin-inik, kunum irepmitpän unu äroŋkuk. ^{11m} Eruk, äma unitägan äbot tänpäni ämawebeta iron ɲode yämijkuk; Äma ätu aposoro piä tākta iwoyänkuk. Ätuwä Anutu täŋo meni jinom yäpmāŋpän yänahäk piä tākta. Ätuwä Anutu täŋo manbiŋam komeni komeni yäpmän kuŋatta. Ätuwä Anutu täŋo kudupi ämawebe watä it yämikta. Ätuwä ämawebe Anutu täŋo man kädet u yäwetpän yäwojärektä iwoyänkuk. ¹²ⁿ Eruk, ima mebärita äma äbot u iwoyänkuk? U Anutu täŋo kudupi ämawebeniye tänpidäm taŋ yämijirä unitä täŋkentäk piä mebäri mebäri täneŋta iwoyänkuk. Anutu täŋo kudupi ämawebetä ude täŋkaŋ Kristo täŋo gupi, Anutu täŋo äbot kubägan u nadäkiniki säkgämän, kehäromi nitek api itneŋ. ^{13o} Eruk ämawebe äboriye nin uwä nadäkiniknin täganjirä-täganjirä nin kudup

^e 4:2 Kol 3:12-13 ^f 4:3 Kol 3:14-15 ^g 4:4 Rom 12:5; Efe 2:16,18 ^h 4:5 Jon 10:16

ⁱ 4:6 1Ko 12:6 ^j 4:7 Rom 12:3,6 ^k 4:8 Kol 2:15 ^l 4:9 Jon 3:13 ^m 4:11 1Ko 12:28

ⁿ 4:12 2Ti 3:17 ^o 4:13 Kol 1:28

täño nadäkiniknin mebäri kubägän api täñpek! Ba nin kuduptä Anutu täño Nanaki Bureni-inik unita gäripi pähap nadän imiñpän nadän imikinik uterakgän api täne. Ude tänayän tämäño uyaku äma bureni itpäñ Kristotä itkuko udegän api itne.

^{14p} Eruk, Kristotä itkuko udegän itkañ ninä nanak täpuri, nadäk-nadäki äreyäwani ude wari nämo api itne. Täñitna äma man bureni yänkañ jop manman yänpän-yäwoñärekañ piä tak täkañ unitä yän-nikñat-pewä nadäk-nadäknin täga nämo täñkuräk täneñ. Äma udewani uwä yän-yäkñarani kädetta mebäri nadäkinik täñpani upänkañ unitäño jop manman ba yän-yäkñarani ärowanitä nadäkiniknin täga nämo wädän täñpän kuney. ¹⁵Nämoinik, man udewanita juku nämo pene. Täñ, ninä not kowata kowata täñpän kuñat-kuñat täño kädet ugänpän iwarän täñpän kuñatkañ Anutu täño man bureni ugän yäk takäna. Ude täñpeñ kuñatkañ bänep nadäk-nadäknin, yäkyäknin, irit kuñat-kuñatnin u kudup tägañpän ämawebe kehäromi nitek ude it takäna, äbot täñpani täño gwäknin Kristotä it täyak ude. ¹⁶Täñpakañ Kristo uwä iniken gupi moräk, äbot täñpani kubäkubä unita intäjukun täñ nimiñirän gup kubägän ude tak takamäj. Täñitna Kristotä gup kubägän u towik täyak. Towiñirän gup moräk-moräk kubäkubä uwä piä iniken iniken täñirä gup u iron kädet täñpeñ kuñat-kuñat ikek kehäromigän tägak täyak.

Irit kuñat-kuñat kädet kodaki iwatne

^{17-18 q r} Eruk unita näk Ekäni wäpi terak ñode peñ täwetat; In guñ äbotken naniktä kuñat täkañ ude wari nämo kuñatneñ. Unitäño nadäk-nadäki u jopigän, bipmäñ urani udewani. U imaka kubäta nämoinik nadäkañ. Imata, man nadäkta bitnäñpän juku nämo pek täkañ. Unitä irit täga Anututä iwoyän nimani u täga nämo api koreneñ. ^{19s} Nadän-gärip waki u takta mäyäk kubä nämoinik nadäk täkañ. Irit kuñat-kuñariken waki kädet u iwattagän gäripi pähap nadäk täkañ. Ude täñirä gäripi inide kubä ahäñirän kädet waki-wakiinik mebäri mebäri täñtän kuk täkañ.

²⁰Upänkañ Kristo täño kädet täwetpäñ täwoñärewani u udewani nämo. ²¹Nämoinik! Ba jide? Manbiñam bureni Jesuken nanik täwetpäñ täwoñärewani unita guñ täkañ? ^{22t} Man bureni täwetpäñ täwoñärewani uwä ñode; Apiño in ämawebe kodaki ude itkañ. Bian nadäkinik nämo täñpän ämawebe biani ude itkuñ. Ämawebe biani ude itpäñ unitäño bänep ba nadän gärip biani iwarän täñkuño u kakätäwut yän täwerani. Nadäk biani uwä jopi, bänepjin täñ-täkñattagän. U iwarän täñpän wañpän wakinik tänayän täñkuñ. ^{23u} Unitä kädet biani u mañpä kwäkañ mäjojin ba nadäk-nadäkin kodaki inipärik, tek ude wädäwä ärokta

^p 4:14 1Ko 14:20 ^q 4:17 1Pi 1:14; Rom 1:21 ^r 4:18 Efe 2:12 ^s 4:19 Kol 3:5

^t 4:22 Rom 8:13; Kol 3:9 ^u 4:23 Rom 12:2

täwetpän täwoŋärewni. ^{24v} Inä ämawebe kodaki ahäwut yän täwerani. Ämawebe kodaki uwä Anututä täŋpän pewän nadäk-gärip kodaki niked, ini bumik ude ahäwani. Unitäŋo täktäki uwä siwoŋi kudupi-inik.

^{25w} Unita yänpän in jopman yäkyäk kädet penpän man siwoŋi bureniŋän notjiye-kät kowat yäwän tänpän kuŋat täkot. Imata, nin gup kubä täŋo moräki moräki ude itkamän unita. ^{26x} Unita kokwawak nadänpänjä, ket nadänkan; Kokwawakka unitä momi täktäk kädet-ken tepmaŋpekta. Unita kokwawakjin u pen nämo nadän yäpmän kuŋatneŋ. Nämo, kome nämo bipmäŋirän kepma ugän penenŋ. ²⁷Tänkan Satanta yäma nämo dät iminenŋ. ^{28y} Tänpäkan inkät nanik äma ätu kubota tänpäni itkuŋo u kubota wari nämo tänenŋ. Nämo, tuŋum imaka imaka yäpmäkta piäni ini tänpän yabän ahänenŋ. Ude tänpän yäpmänkan inita penit, äma jäwärita yäminit tänenŋ. ^{29z} Tänpäkan man yäkyäkin-ken man waki kubä nämo pewä ahäwek. Äma täŋkentän yämikta man ugänpän yäk tänenŋ. Ude täŋirä ämatä nadänkan säkgämän nadänpän bänepi täŋkehärom tänenŋ.

^{30a} Tänpäkan in Anutu täŋo Kudupi Munapikta nadän bäräp nämo iminenŋ. Imata, Anututä näkŋaken ämawebe ude it namirä kadäni pähapken näkŋata biŋam bureni-inik kan yämagura yän nadänpän Kudupi Munapik upän inä wären täŋkuk. ^{31b} Unita inä kädet wakiwaki ŋodewani u kudup pen morenenŋ; Inam kumät, täŋkubit-kubit, kokwawak, yänawät-awät, äma yänpän-yebek, ba tänpäwak kädet mebäri mebäri u nämoinik tänenŋ. ^{32c} Nämo, kädet ŋodepän täga tänenŋ; Äbot tänpäni notjiye ätukät not kowata kowata tänpän bänep kwini terak kubäŋän kuŋatneŋ. Ude täŋkan notjiye täŋo momi pen yämik täkot, Anututä Kristo wäpi terak momijin pen tämiŋkuko udegän.

Penyänŋek gänaŋ kuŋat-kuŋat

5 ^{1d} Inä Anutu täŋo nanakiye, bänepi gämäni unita ini it täyak udegän itpen kuŋat täkot. ^{2e} Tänpäkan irit kuŋat-kuŋatjinken iron kädettä intäjukun irek. Iron kädet nintä täkta yäwani uwä Kristotä ŋode niwoŋärenkuk; Unitä nadän nimikinik tänpän iniken gupi nin täŋkentän nimikta iniŋ kireŋkuk. Ude täŋkuko uwä Anututa ärawa käbäŋi säkgämän-inik, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude täŋ imiŋkuk.

^{3f} Inä Anutu täŋo kudupi ämawebe unita kubokäret kädet, yabängärip waki ba äma täŋo tuŋumta yabängärip täŋirä Anutu inamiken täga nämo tänppek. Kädet udewanita yänpän-nadäk nämoinik täk tänenŋ. ^{4g} Täŋkan

^v 4:24 Stt 1:26; Kol 3:10 ^w 4:25 Kol 3:8-9; Sek 8:16 ^x 4:26 Sam 4:4; Jem 1:19-20

^y 4:28 1Te 4:11 ^z 4:29 Efe 5:4; Kol 3:8, 4:6 ^a 4:30 Ais 63:10, 1Te 5:19; Efe 1:13-14

^b 4:31 Kol 3:8 ^c 4:32 Mat 6:14; Mat 18:22-35; Kol 3:12-13 ^d 5:1 Mat 5:48

^e 5:2 Rom 14:15; Gal 2:20; Hib 10:10; Kis 29:18 ^f 5:3 Kol 3:5 ^g 5:4 Efe 4:29

man käbäñi-käbäñi, me yäkyäk, ba imaka mäyäk ikekta äräpi täktäk u inken nämo ahäwek. Nämo, inäwä Anutu bänep täga man iwet-iwet unitagän yäk täkot. ^{5h} Tängkañ ñode unita bureni-inik yän nadäñeñ; Äma kubokäret kädet iwarani, kädet taräki täñpani ba äma täño tuñumta yabängärip täñpanitä Kristo ba Anutu täño yabän yäwat yewa unitäño bureni nämoinik api koreneñ. Imata, kudän u uwä anutu jopi nadän yämik-yämik kädet ubayän.

⁶ⁱ Unita äma kubätä kädet waki udewani iwatta bänep ärik-ärik man täwerirän nämo nadän imineñ. Kädet udewanita Anutu täño kokwawaktä äma mani bitnäk täkañ-ken api ahäwek. ⁷Unita in äma udewani-kät not nämoinik täñpeñ kuñatneñ. ^{8j} Nadäkañ? In bian bipmäñ urani ude itkuño upänkañ apiño Ekäni-kät kowat kwasikorän täk täkañ unita peñyängek ude itkañ. Unita peñyängek nanak ämawebe ude itneñ. ⁹U imata, peñyänjektä kädet täga ba kädet siwoñi mebäri mebäri, ba man bureni yäkyäk kädet u pewän ahäk täkañ. ^{10k} Unita irit-kuñat-kuñat Ekänitä gäripi nadäk täyak u kañ-ahäkta piäni täk täkot. ¹¹Tängkañ bipmäñ urani täño kädettä bureni täga kubä nämo pewän ahäk täkañ unita mäde ut imiñpäñ wakini u kwawak pewä ahäk täkot. ¹²Wära! Kädet wakiwaki äma peñawäk täñpanitä käbop käbop täk täkañ u mäyäk ikek unita näkä kwawak yänahänañi nämo. ^{13l} Upänkañ peñyänjektä imaka kudup kwawak pewän ahäkta yäwani. ^{14m} U imata, peñyänjektä imaka käbop nanik täñpewän kwawak ahäk täkañ uwä peñyängek udegän it täkañ. Unita yänpäñ man kubä ñode kudän täwani pätak;

*Ai! Kumbani komeken dāpmon pātkañ in apiño kodak tañpāñ akukot!
Ude tāñirä Kristo tāño peñyängek intä terak iññ-yāñeton.*

¹⁵Unita irit kuñat-kuñatjinta watäni ket itpäñ kuñatneñ. Guñtä kuñat täkañ ude nämo kuñatneñ. Nämo, äma nadäk-nadäk ikekta kuñat täkañ ude itpeñ kuñatneñ. ¹⁶Apiño intä Anutu täño nadäk kädet u iwaräntäktä gwäk pimiñpäñ kuñat-kuñat kadäni. Imata, apiño kadäni wakiken itkamän unita kepma kubä jop nämoinik tärepimirek. ¹⁷ⁿ Tängkañ nadäk-nadäkjin nämo täñkuräk täneñ. Nämoinik, Ekänitä kädet siwoñi intä iwatpäñ täkta nadäk täyak u kañ-ahäkta piäni täk täkot.

^{18o} Tängkañ ume komi täñguñguñ täkta tañi nämo näneñ. Ude täñpänä irit kuñat-kuñatjin api täñpāwanen. Ude unita ñode täneñ; Ume nañpā tokñek täkañ ude Kudupi Munapik imagurä tokñek täyon. ^{19p} Tängkañ äbot täñpani notjiye-kät man ñodewanipän kowat yäwän täk täkot;

^h 5:5 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 ⁱ 5:6 Kol 2:4,8; Rom 1:18 ^j 5:8 Efe 2:11,13; Kol 1:13, 1Pi 2:9;

Jon 12:36 ^k 5:10 Rom 12:2 ^l 5:13 Jon 3:20-21 ^m 5:14 Ais 26:19, 60:1; Rom 13:11

ⁿ 5:17 Rom 12:2; Kol 1:9 ^o 5:18 Luk 21:34 ^p 5:19 Kol 3:16; Sam 33:2-3

Anutu iniñoret kap Sam gänañ nanik ba ämatä yäñtewani, ba kap kodaki Munapiktä bänepjin-ken pewän ahäk täkañ, kap udewani-udewanipän teñpän bänepjintä Ekäni iniñoret täkot. ²⁰ ^q Ude täñkañ Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak imaka imaka ahäñ nimik täkañ u kudupta yäñpän Anutu Naninta bänep täga man kadäni kadäni iwet täkot.

Nädapi iritta man

²¹ ^r Täñpäkañ in Kristo täño man buramipän orañ imik täkañ unita injin udegän, man buramik kowata kowata täñpeñ kuñat täkot. ²² ^s Eruk webe, Kristota watä piä täñ imikta yäñpän inä äpiye täño man kañ buramiwut. ²³ ^t U imata, äpitä webeni täño intäjukun ude itak, Kristotä gupi, äbot täñpani waki keri-ken nanik yämagutkuko unitäño gwäki itak ude. ²⁴ Unita webeniyetä äpiye täño man buramik-inik täneñ, Anutu täño äbottä Kristo täño man buramik-inik täk täkañ udegän.

²⁵ ^u Eruk äma, in uwä webejiyeta nadäñ yämikinik täneñ, Kristotä iniken äbot nadäñ yämikinik täñpän unita gupi iniñ kireñkuko udegän. ²⁶ ^v Kristotä ude täñkuko u mebäri ñodeta täñkuk; Äbot u Anututa biñam täñpän kudupi irut yäñpän iniken manpän umetä-yäñ ärutpak täñpän yepmañkuk. ²⁷ ^w U äbot unitä ini iñamiken säkgämän, kuräki-inik, bäräm bäräm nitek kubäkät nämo, dudumi-inik kañ irut yäñ nadäñpän ude uwä täñkuk. ²⁸ U udegän, ämatä iniken gupita gäripi nadäk täkañ udegän webeniyeta nadäñ yämineñ. Unitä äma, webeniyeta gäripi nadäk täkañ, äma udewanita ñode täga nadäne; U iniken gupita gäripi nadäk täkañ yäñ nadäne. ²⁹ Nadäkañ, äma kubätä iniken gupita iwan täga nämo täñpek. Nämo, u watäni itpäñ ketem towik täkañ, Kristotä äboriye watäni itpäñ yepmäñ towik täyak udegän. ³⁰ ^x U imata, nin uwä iniken gupi täño moräki moräki unita. ³¹ ^y Bureni, Anutu täño man ñode kudän täwani unitä näkño man ño meham täyak; Ämatä miñiye naniye yabä-kätäñ päñku webeni-kät kentäñpän gup kubägan ude täñpän api itdeñ. ³² ^z Täñpäkañ man kudän ño täño mebäri uwä äpmonpani. Eruk man unitäño bureni uwä Kristo-kät äboriye unita yäyat. ³³ Upäñkañ äma kubäkubä inta imaka, ñode yäyak; Injinken gupjinta gäripi nadäk täkañ udegän webejiyeta nadäk täkot. Täñpäkañ webe intäwä äyäjutpäñ äpiye orañ yämik täkot.

Nädamiñi-nani iritta man

6 ¹ ^a Eruk ironjironji, in Ekänita biñam itkañ unita menjiye nanjiyeta man buramik täñ yämiñirä Anutu iñamiken siwonji täk täyon. ² ^b U

^q 5:20 Kol 3:17 ^r 5:21 1Pi 5:5 ^s 5:22 Kol 3:18, 1Pi 3:1 ^t 5:23 1Ko 11:3; Efe 1:22

^u 5:25 Kol 3:19, 1Pi 3:7; Gal 1:4 ^v 5:26 Tai 3:5; Hib 10:10 ^w 5:27 2Ko 11:2; Kol 1:22

^x 5:30 1Ko 6:15; Efe 1:22-23 ^y 5:31 Mat 19:5 ^z 5:32 Rev 19:7 ^a 6:1 Kol 3:20

^b 6:2 Mat 15:4

imata, Moses täño бага man kubä, jukuman ikek intäjukun täyak uwä ñode; In meñjiye nanjiye orañ yämineñ. ^{3c} Eruk, unitäño jukuman uwä ñode; Ude tänayän täño uyaku säkgämän itkañ kome terak kadäni käronji api it yäpmän äronen. Lo 5:16

^{4d} Täñpäkañ meñnan inä nanakjiyeta kokwawak jop nadän nämo täñ yämineñ. Ude täñpäwä inta gäripi nämo nadänpän kokwawak nadän tamineñ. Unita kädet siwonji iwatta, kädet Kristotä gäripi nadäk täyak ugänpän yawetpän yawonjäreñpän irit kuñat-kuñari yäpä-siwonñan yämik täkot.

Piä äma jopi-kät intäjukun ämaniyeta man

^{5e} Eruk, äbot täñpani in ätu äma täño piä watä äma jopi kuñat täkañ inta ñode yäyat; Piä täñ yämik täkañ unitäño mähemita umuntänpän orañ yämiñkañ bänep yarä täñkañ nämo, mani buramik täkot. Kristo täño mani buramiñpän watä piä täñ imineño udegän täñ yämik täkot. ⁶Näk äma täga yän nadäwän yänpän kudän ude piä mähemi iñamiken ugän nämo täñyäkñatneñ. Nämo, bänep nadäk-nadäkjin piä uterak peñkañ Kristota watä piä täñ imikamän yän nadänpän piä mähemi täño man buramik täneñ. Anututä kädet udetawä gäripi nadäk täyak. ⁷Unita Kristota takamän, äma kubäta nämo yän nadänpän watä piäjin u oretoret terak täk täkot. ^{8f} Imata, Ekänitä kowata piä wäp yäpani uterak nämo api tamek. U piä täga täk täkañ uterak api tamek.

^{9g} Täñpäkañ piä mähemi inä udegän, piä ämajiye jopi unita kudän säkgämän täñ yämik täkot. Täñmun-umun kädet täñ yämikta nadäk täkañ u kudup kañ peñ morewut. Imata, Ekäni kunum gänañ it täyak unitä in ba piä watä ämajiye bok Ekäni ude itkañ nadäk-nadäk kädet kubä terakgän inä yäpmän danik täyak.

Ämik täño tuñum Anututä nimani

^{10h} Eruk, man tärek-tärek ñode täwera nadäwut; In Ekäni-kät kowat kwasikorän tänpän itkañ unita kehäromini wädän yäpmän päbä inñitpän uterak yengämä pewäkañ kehäromigän itkot. ¹¹ⁱ Täñkañ ämik täño tuñum Anututä tamik täyak u kudup yäpmänpän wädäwä ärowäkañ itkot. Ude täñkañ uyaku äma waki Satan unitäño täñyäkñarani kudän waki mebäri mebäri unitä ahän tamiñirä täga api kehärom tänpän itneñ. ^{12j} Unita ket nadäwut; Ämik täk takamän u ämakät nämo täk takamän. Nämo inik! Uwä imaka ärowani ba wäpi biñam ikek, ba imaka imaka mebäri mebäri kehäromi nitek bipmän urani kome ñonita watäni it täkañ, ba äma waki

^c 6:3 Lo 5:16 ^d 6:4 Kol 3:21; Lo 6:7,20-25; Sam 78:4; Snd 22:6 ^e 6:5 Kol 3:22-23;

Tai 2:9-10, 1Pi 2:18 ^f 6:8 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 ^g 6:9 Kol 4:1; Rom 2:11

^h 6:10 1Ko 16:13 ⁱ 6:11 Rom 13:12, 2Ko 10:4; Efe 4:14 ^j 6:12 Jon 14:30, 1Pi 5:8-9

täño aŋero kehäromi nikek punin kuŋat täkaŋ ukät ämik täk takamäŋ. ¹³Unita ämik täño tuŋum Anututä tamik täyak u kudup wädäwä ärowäkaŋ itkot. Ude tänayäŋ täño uyaku ämik kadäni-ken iwankät ämik tänpäŋ nämo api ämetpeŋ kuneŋ. Nämoinik, ämik täntäŋ kuŋtängän iwan täño kehäromi paorirän inä ugän kehärom tänpäŋ täga api itneŋ.

¹⁴^k Tänpäkaŋ kehärom tänpäŋ itnayäŋ nadäppäŋä eruk ŋode täneŋ; Man bureni upäŋ pion ude täŋ-täpänek täkot. Täŋkaŋ kädet siwoŋi täktäkjin upäŋä kupäŋtek ude pewä wädäk täkot. ¹⁵^l Täŋkaŋ ämatä bäräŋekta kuroŋi ärärani penpäŋ pidämtak täkaŋ udewä bänep kubägän pewä ahäk-ahäk täño Manbiŋam Täga u ämawebe nämo nadäwani-ken päŋku yäŋahäkta pidämtak täkot. ¹⁶Ude täŋkaŋ kadäni kadäni nadäkinik kehäromi tänppeŋ kuŋarirä unitäwä kurepä ude täŋ tamik täyon. Ude uyaku äma waki Satan unitä kuwek kädäp ikek gwäjiŋ täppän ämnayäŋ täño u täga api weŋkireneŋ. ¹⁷^m Täŋkaŋ Kristotä waki kerik-ken nanik tämagutkuko unita juku piŋpäŋ kuŋarirä unitä gwäpä kehäromi ude täŋ tamik täyon. Tänpäkaŋ Anutu täño man Kudupi Munapiktä tamik täyak upäŋä kadä ude iŋit täkot. ¹⁸ⁿ Täŋkaŋ Kudupi Munapik täño kehäromi terak Anututä täŋkentäŋ tamikta yäŋapik man kädet mebäri mebäri terak kadäni kadäni iwet yabäk täkot. Täŋkaŋ nämo gaŋa täneŋ. Nämo, gwäk pimiŋpäŋ Anutu täño kudupi ämawebe kudupta yänpäŋ yäŋapik man yäk täkot.

¹⁹^o Ba näk täŋkentäŋ namikta imaka, yäŋapik täkot. Ude yäŋapiŋirä man yäwayäŋ täyat-ken u Ekänitä näwerirän Manbiŋam Täga täño mebäri käbop itkuko u umunkät nämo, batakigän yäŋahäk täyiwa. ²⁰^p Näk unitäŋo biŋam yäŋahäwani äma. Täŋkaŋ näk komi eŋiken itat unita notnaye, Ekäniken yäŋapiŋirä yäŋ namani ude, manbiŋam u batakigän yäŋahäk täyiwa.

Yäŋtärek man

²¹^q Eruk notnaye, näk jide itat ba täk täyat unitäŋo manbiŋamä Tikikustä äreŋkaŋ api täwerek. Tikikus täño mebäri nadäkaŋ; U notninpak tägagämän, Ekäninin täño watä piä äma bureni-inik kubä. ²²U iniŋ kireŋpewa äretak uwä ŋodeta; Nin kome itkamäŋ-ken ŋoken jide itkamäŋ u täwerirän nadäppäŋ bänepjin täŋkehärom tänpäŋ itneŋta yänpäŋ iniŋ kireŋpewa äretak.

²³Tänpäkaŋ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristotä äbot täŋpani notnaye in kudupta bänep kubägän irit, ba bänep iron nadäkinik ikek tamiton. ²⁴^r Tänpäkaŋ ämawebe Ekäninin Jesu Kristota gäripi tärek-täreki nämo nadäk täkaŋ uterak Anutu täño orakorakitä pat yämiton. Ugän.

^k 6:14 Ais 11:5, 59:17, 1Te 5:8 ^l 6:15 Ais 40:9; Rom 10:15 ^m 6:17 1Te 5:8; Ais 49:2;

Hib 4:12 ⁿ 6:18 Luk 18:1; Kol 4:2, 1Te 5:17 ^o 6:19 Apos 4:29; Kol 4:3-4, 2Te 3:1

^p 6:20 2Ko 5:20; Plm 9 ^q 6:21 Apos 20:4; Kol 4:7-8, 2Ti 4:12 ^r 6:24 1Pi 1:8

Pilipai

Notniyeta oretoret terak watä piä täñ yämikta manbiñam

1 ^{1 a} Pol kenta Timoti, Jesu Kristo täño epän ämanigän, nektä man kudän ño kudän takamak. Täñpäñ Anutu täño kudupi ämawebe, Pilipai yotpärare-ken nanik, Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täñpani, in ba intäjukun äma ba täñkentäkjiye-kät in kudupta man ño kudän täñ tamikamak.

^{2 b} Täñpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäño bänep iron ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Pol Anutu bänep täga man iwetkuk

^{3 c} Intä nadäñ namikinik tak täkañ u juku piñpäñ inta Anutu bänep täga man iwet täyat. ⁴⁻⁵ Yäput penpäñ in Jesuta nadäkinik täñkuñ-kentä päbä apiño nin täñkentäñ nimiñirä Ekäni täño Manbiñam Täga yäñahäk takamäñ. Unita kadäni kadäni inta yäñpäñ Anutu-ken yäñapik täyat u bänep oretoret terak yäñapik täyat. ^{6 d} Unita näk bureni-inik ñode nadätat; Anututä intä terak epän täga kubä yäput penpäñ täñkuko u täñ yäpmäñ kuñirän Jesu Kristo täño äbäkäbäk kadäni ahäñirän api tärewek.

⁷ Unita näk inta yäñpäñ bänep oretoret tak täyat u jop nämo tak täyat. Nämo, in nadäñ namiñpäñ täñkentäñ namik täkañ unita. Nadäkañ? Anututä näka nadäñ namiñpäñ epän tägagämän kubä namiñkuko uwä intä täñkentäñ namiñirä epän u bok tak takamäñ bumik. Täñkentäñ namiñirä komi yotken itat ño, täga itat. Ba Anutu täño Manbiñam Täga u bureni-inik yäñ yäwetpäñ täñmeham tak täyat uwä, intä täñkentäñ namiñirä tak täyat. Ude tak täkañ uwä inkät nin epän tägagämän u bok tak takamäñ. ^{8 e} Unita notnaye, in tabäкта bänepnatä kädäp ijik täyak.

^a 1:1 Apos 16:12-40 ^b 1:2 Rom 1:7; Gal 1:3; Plm 3 ^c 1:3 Rom 1:8, 1Ko 1:4 ^d 1:6 1Ko 1:8; Plp 2:13 ^e 1:8 Rom 1:9, 2Ko 1:23

Anututä nadätak, Jesu Kristotä nadäŋ tamikinik täyak näk udegän in kuduptagänta nadäŋ tamikinik täk täyat.

⁹Täŋpäkaŋ inta yäŋpän Anutu-ken ŋode yäŋapik täyat; Irit kuŋat-kuŋatjinken bänep iron kädet ahän päton. Täŋkaŋ Anututä nadäk-nadäk täga tamiŋirän nadäk-nadäkjin kwawakinik nadäwä tumbut. ^{10f} Nadäwä tumbäpän kädet täga ba waki yäpmän danipän kädet tägagän api iwatneŋ. Iwat yäpmän kuŋirä Jesutä äbayän täyak-ken uwä iŋamiken momijin nämo, siwoŋi pähap api itneŋ. ^{11g} Ba kubä ŋode yäŋapik täyat; Kristotä täŋkentän tamiŋirän kädet siwoŋi iwarirä irit kuŋat-kuŋatjinken bureni kaŋ ahän parän. Ude täŋirä Anutu täŋo wäpi biŋam punin-inik api ärowek.

Komi bäräpitä Anutu täŋo epän täŋkentänkuk

^{12h} Näk ŋode täwerira nadäwä inide kubä täŋpän. Nepmänjipän komi yot gänaŋ ŋo nepmaŋkuŋo unitä Anutu täŋo epän nämo itpipitak. Nämoinik! Uwä täŋkentänjirän Anutu täŋo mantä pen kuŋatak! ¹³ⁱ Unita gapman täŋo komi äma u kudup, ba ämawebe päke unitä ŋode nadäŋ morekaŋ; Pol uwä Kristota nadäkinik täyak unita komi yotken teŋkuŋ yän nadäk täkaŋ. ¹⁴Täŋpäkaŋ näk komi yotken ŋo irira notniye mäyap nabänpän bänepi ŋode täŋkehärom täkaŋ; Pol u bätakigän itak, udegän itna yänkaŋ Ekäni terak yengämä pewäpän unitäŋo manbiŋam yänahäktä bätakigän nadäk täkaŋ.

¹⁵Tän, ätuwä näka kokwawak nadänkaŋ näk närepmitnayän Jesu täŋo manbiŋam yänahäk täkaŋ. Upänkaŋ ätutäwä näk täŋkentäktä manbiŋam yänahäk täkaŋ. ¹⁶Äma udewani uwä näka nadäŋ namikinik täŋpän ŋode nadänpän manbiŋam yänahäk täkaŋ; Anututä nadänjirän Pol u Manbiŋam Täga u täŋkehärom takta komi yotken itak yän nadäk täkaŋ. ¹⁷Täŋpäkaŋ äma näk närepmitnayän täkaŋ uwä nadäk siwoŋi nämo iŋitpän ini gupi yäpmän ärokta, Manbiŋam Täga u yänahäk täkaŋ. Uwä ŋode nadänkaŋ ude uwä täk täkaŋ; Manbiŋam yänahänjitna Poltä nadäŋ bäräp täyon yänkaŋ yäk täkaŋ.

¹⁸Ude täŋ namikta Manbiŋam Täga u yänahäk täkaŋ upänkaŋ nadäwätäk nämo täk täyat. Nämo, nadäk täga terak yänahäneŋo ba nadäk waki terak yänahäneŋo u tägagän yän nadätat. Imata, äma uwä manbiŋam mebäri kubä nämo yänahäk täkaŋ. Nämo! U Kristo täŋo manbiŋam ugänpän yänahäk täkaŋ unita bänep oretoret täk täyat. Täŋkaŋ oretoret pen api nadäŋ yäpmän ärowet! ^{19j} U imata, näk ŋode nadätat; Yäŋapik manjin terak ba Jesu Kristo täŋo Munapik unitäŋo täŋkentäk terak bäräpi kotatat ŋonitä näk nämo api täŋpän waneŋ. Nämo, bäräpi unitä täŋkentän namiŋirän tägagän api iret.

^f 1:10 Hib 5:14; Plp 1:6, 2:16, 1Te 5:23 ^g 1:11 Jon 15:8 ^h 1:12 2Ti 2:9

ⁱ 1:13 Apos 28:30; Efe 3:1 ^j 1:19 2Ko 1:11

20^k Unita näkŋo gäripna bureni-inik uwä ɲode; Epän Kristotä yän namani u säkgämän kaŋ tänpa! Tänpa wanenɽawä! Nämö! Bänepna kehäromi-inik irirän apiŋonitā it yäpmän ärowayän täyat-ken u, irit kuŋat-kuŋatnatä Kristo täŋo wäpi biŋam yäpmän ärok täyon! Kodak irero ba nutpewä kumbero u tägagän. U ba u tänpayän täro unitä Kristo täŋo wäpi biŋamgän kaŋ yäpmän ärowän yän nadätat. 21^l Imaka kubäta nämö nadätat. Kristo-tagän nadänpän kuŋat täyat. Unitägän iritna täŋo kehäromi. Tänpäkaŋ kumbero uwä, tägagämän! 22-23^{m n} E täŋ näk kodak irero uwä Ekäni täŋo epän pen täga täŋ yäpmän ärowet. Unita nadäk yarä nikel ɲode peyat; Kodak itta nadätat, ba kumäkta udegän nadätat. Siwoŋi kubätagän nämö nadätat. Gäripi nadätat uwä komegup ɲo kakätänpen Kristoken kuŋpän uyaku säkgämän. 24 Upänkaŋ näkä kumbakaŋ netätä in täŋkentän tamineŋ? 25 Nämö! Mebäri unitagän Anututä nadän namiŋirän kodakgän api iret yän nadätat. Inkät itkaŋ täŋkentän tamiŋpän nadäkinikjin täŋ-kehäromtaŋ tamiŋira bänep oretoret terak api itneŋ. 26 Bureni-inik! Komi yot ɲo kakätänpen päre inkät bok itnayän takamän uwä Jesu Kristo nadän imikinik tak täkaŋ u täŋ-kehäromtaŋ tamiŋira oretoret pähap api täneŋ.

27° Tänpäkaŋ, inä kunum täŋo kome mähem ude äworeŋkuŋo itkaŋ unita Kristo täŋo Manbiŋam Täga unitä kädet ude kuŋarut yän niwet täyak in udegän kuŋat takot! Manbiŋam unita iwan kubä nämö täneŋ. Inken api ärewet ba nämö api ärewet yän nämö nadätat upänkaŋ in ude kuŋarirä näk intäŋo Manbiŋam Täga ɲode ahänjirän api nadäwet; In iwanta mäde ut yämiŋpän bänepjin nämö pewä putärekaŋ. Nämö, bänep kubägän penpän Manbiŋam Täga u täŋmeham täkaŋ. 28 Ude täŋkaŋ iwanjiyeta nämö umuntak täkaŋ yän kaŋ nadäwa. Nadäkaŋ? Bätakigän ude tänpen kuŋat täkaŋ unitä iwanjiye kwawak ɲode yäwoŋärek täyak; Ninä paot-paotta biŋam iritna äma ɲowä Anututa biŋam täkaŋ! 29^p Ude nadäk täkaŋ uwä mebäri ɲodeta; Anututä nadäkinik tänpäni inta imaka tägagämän kubä ɲode täŋ tamiŋkuk; Täga nadän tamiŋirän Kristota nadäkinik-gän nämö tak täkaŋ. Nämö, inä u komeni yäpmänpän komi bok nadäk täkaŋ.

30^q Tänpäkaŋ Manbiŋam Täga täŋmeham takta komi epän täŋkuro u in apiŋo komi udegän nadäk täkaŋ. Uwä imaka kudupi kubä nämö. Inkät bok itkaŋ Anutu täŋo manbiŋamta yänpän komi nadänkuro u nadäkaŋ. Ba apiŋo komi nadätat ɲonitäŋo biŋam imaka, nadäk täkaŋ.

Kristotä kuŋatkuko udegän kuŋat takot

2 1 Notnaye, injinta ɲode nadäwut; Kristo-kät kowat-kwasikorän tänjirä unitä bänepjin täŋ-kehäromtak täyak, ba nadän tamikinik tänpän

^k 1:20 1Pi 4:16 ^l 1:21 Gal 2:20 ^m 1:22 Rom 1:13 ⁿ 1:23 2Ko 5:8 ^o 1:27 Efe 4:1, 1Te 2:12; Plp 4:3 ^p 1:29 Apos 16:19-40 ^q 1:30 Plp 1:13

bānep nadāwātākjin pewān paot tāyak. Tānkaŋ Munapiktā bānepjin-ken epān tānjirān ābot tānpani notjiye-kāt bānep kubāgān tānpāŋ kuŋat tākaŋ. Ba Anutu tāŋo butewaki ba orakoraki uwā in nadāk tākaŋ. ²Unita ābot tānpani notjiye-kāt bānep nadāk-nadāk kubāgān tānpāŋ kowata kowata nadāŋ yāmikinik tānpeŋ kuŋat tākot. Ude tānpeŋ kuŋarirā biŋam nadānpāŋ bānep oretoret pāhap api tānpet.

³ Injinta nadāwā ārowani tānjirān injin-tagān nāmo nadāneŋ. Nāmoinik! Injinta nadāwā āpani tānjirān notjiyeta nadāwā ārowani tāk tākot. ⁴ Ba injinken epāntagān nāmo nadāneŋ. Nāmo, notjiye tāŋkentāk-kentāk tānpāŋ kuŋat tākot. ⁵ Jesu Kristotā kādet ŋode tānpeŋ kuŋatkuko udegān-inik tānpeŋ kuŋat tākot;

⁶ ^t Jesu ini uwā Anutu itkuko upāŋkaŋ wāpi biŋam ikek Anutu udegān itta nāmo nadāŋkuk.

⁷ ^u Nāmoinik! U wāpi biŋam kābop peŋpāŋ komen āma āworeŋpāŋ watā āma jopigān ude itkuk.

⁸ ^v Komen āma iŋam dapun terak ābāŋkaŋ inita nadāwān āpani tānjirān Nani tāŋo mani buramiŋpāŋ kādet peŋ imiŋkuko ugān ehutpāŋ iwat yāpmāŋ kuŋtāŋgān kumāk-kumāki kaŋ-ahāŋkuk. Tānkaŋ jop nāmo kumbuk. U komi pāhap nadānpāŋ pāya kwakāp terak utpewā kumbuk.

⁹⁻¹⁰ ^w ^x Ude tāŋkuko unita Anututā imaka imaka kunum gānaŋ, kome terak ba kumbani mājotā irani-ken u kuduptagān gwājiŋ āpmon imineŋta Jesu yāpmāŋ pāro punin-inik unu teŋkuk. Teŋpāŋ wāp ātu yārepmiŋ moreŋpāŋ wāp biŋam ārowani-inik imiŋkuk.

¹¹ ^y Unita imaka meni nīkek kuduptagāntā kwawak ŋode yāŋahāneŋ; Jesu Kristo u Ekāni-inik itak! Ude yāŋahāŋirā Anutu Nan tāŋo wāpi biŋamtā punin-inik ārok tāyon.

Komen āma bāmopi-ken peŋyāŋek ude kuŋatne

¹² ^z Unita notnaye, inā Anutu tāŋo man buramik tākot. Nāk inkāt bok itkaŋ mani biŋam tāwerira buramik tāŋkuŋ. Unita apiŋo inkāt nāmo itkamāŋ upāŋkaŋ Jesu Kristo tāŋo kādetta nadāŋkaŋ gwāk pimiŋpāŋ man buramik bian tāk tāŋkuŋo udegān tāk tākot. Tānkaŋ Anututā in inita biŋam iwoyāŋkuko unita nadānpāŋ iŋamiken umuntānpāŋ nadāŋ dāmiŋpāŋ irit kodaki tāŋo kādet iwat tākot. ¹³ ^a Nadākaŋ? Anututā kādet ini gāripi nadāk tāyak intā u iwatta bānepjin-ken gāripikāt kehāromi bok pewān ahāk tākaŋ.

^t 2:3 Gal 5:26; Rom 12:10 ^s 2:4 1Ko 10:24,33 ^t 2:6 Jon 1:1-2, 17:5 ^u 2:7 2Ko 8:9;
Jon 1:14 ^v 2:8 Rom 8:3; Jon 10:17; Hib 5:8, 12:2 ^w 2:9 Apos 2:33; Efe 1:20-21; Hib 1:3-4
^x 2:10 Rom 14:11 ^y 2:11 Rom 10:9 ^z 2:12 Sam 2:11, 1Pi 1:17 ^a 2:13 Jon 15:5, 1Ko 12:6,
15:10, 2Ko 3:5, 1Te 2:13

¹⁴Unita imaka u ba u tänayän täkaŋ uwä bänep täga terak täneŋ. Mankät-mankät ba yänwawak terak nämo täneŋ. ¹⁵Ude tänayän täŋo uwä Anutu täŋo nanakiye ude, momijin nämo, siwonigän api itneŋ. Ude itkaŋ komen ämawebe gwäjin ärowani, momi täŋpani u bämopi-ken penyänjek, guk ude kaŋ irut. ¹⁶Penyänjek ude itkaŋä irit kehäromi täŋo man inŋit däminpen kaŋ kuŋarut. Ude tänayän täŋo uwä Kristo täŋo äbäkäbäk kadäni-ken inta bänep oretoret pähap täga api täŋpet. Imata, epän pähap inken täŋkuro u täŋira jopi nämo täŋkuk yän api nadäwet.

^{17b} Täŋpakaŋ nägätna käwep api piwa kuneŋ. Upänkaŋ kumäkta nämo bitnätat. Nämo, nutpewä kumbero uwä nägätnatä intäŋo nadäkinikjin-kät awähutpän Anututa ärawa täŋ-imikimik ude täŋpek. Ude täkta bänep täga nadätat unita inkät oretoret kaŋ täna! ^{18c} Täŋpakaŋ in udegän oretoret täŋpän näkä nadätat udegän bänep pidäm nadäneŋ.

Timoti täŋo manbiŋam

¹⁹In jide itkaŋ yän nadäwa yänpän unita Ekäni Jesutä ini nadänjirän Timoti inken iniŋ kirenpewa api ärewek. Täŋkaŋ inken nanik manbiŋam kubä äbä näwerän nadänpän bänep pidäm kaŋ täŋpa. ²⁰Nadäkaŋ? Ninken äma Timoti udewani kubä nämo itak. Äma uwä inta iyap takinik täk täyak. ^{21d} Täŋ, äma mäyap-iniktä initagän nadäwätäk täŋpän Jesu Kristo täŋo epänta nämo nadäk täkaŋ. ²²Täŋpakaŋ Timoti täŋo mebäri u nadäkaŋ. Uwä nanakiyetä naniye täŋkentäk täŋ yämik täkaŋ udegän Ekäni täŋo Manbiŋam Täga unitäŋo epän täŋkentän namik täyak. ²³Unita näkken imaka u ba u ahäwayän täyak unita itpän kaŋkaŋä kämi, Timoti api iniŋ kirenpewa ärewek. ²⁴Täŋpakaŋ Ekänitä nadän namänä kadäni käroni nämo itkaŋ api ärewet yän nadätat.

Epfroditus täŋo manbiŋam

^{25e} Eruk, notninpak Epafroditus unita täwerayän. Näk täŋkentäktä wäyäkneŋira Epafroditus u iniŋ kirenpewä wäpjin terak päbä täŋkentän namiŋkuk. Täŋkentäk ämana unitä täŋkentän namiŋpän Anutu täŋo man meham täk täyak. Täŋpakaŋ u inken äneŋi iniŋ kirenpewa ärekta nadätat. ²⁶Notninpak u käyäm täŋjirän manbiŋam nadänkuŋo unita inta nadäwätäk täŋ itak. Täŋkaŋ intä nadäwätäk täneŋo udetä in tabäktä bänepi kädäp ijin itak. ²⁷Täŋpakaŋ käyäm ähan nämo täŋkuk. Täŋi täŋpän pära kumbuk. Upänkaŋ Anututä butewaki nadän nimiŋpän täŋkentän iminjirän nämo kubuk. Kubuk yäwänä butewaki ärowani nadäwam unita nek bok täŋkentän nimiŋkuk yän yäyat. ²⁸U kaŋpän bänepjin tägawekta ba näk udegän nadäwätäk ikek nämo kaŋ kuŋara yänpän ŋodetä api tewa ärewek. ^{29f} Unitä äreŋjirän bänep täga nadän imiŋpän Ekänita yänpän not täŋ imineŋ. In äma udewani oraŋ

^b 2:17 Rom 15:16, 2Ti 4:6 ^c 2:18 Plp 3:1, 4:4 ^d 2:21 2Ti 4:10 ^e 2:25 Plp 4:18

^f 2:29 1Ko 16:16,18, 1Ti 5:17

yämik täkot. ³⁰Uwä Kristo täño epänta yänpän gädäp kumbuk. In täño bägup yäpmänpän watä epän täñ naminpän gupita nämo iyap tanjuk.

Gup kädäta nadäñitna ärowani nämo täneñ

3 ¹⁸Eruk notnaye, man kubä yäwa. Ekänita yänpän bänep pidäm terak kuñat täkot.

Ba man bian täwerani ugänpän täwetta nämo gaña täyat. Nämo, man unitä watä täga it tamek. ^{2h}Tänkan aña watäni itpeñ kuñat täkot! Uwä äma wakiinik, Anutu iñamiken siwoñi itta gupi moräk madäkta yäk täkan. U Juda täño бага man u iwatpän ude uwä yäk täkan. Upänkan nämoinik nadän yämineñ. ³ⁱNämo! Gup moräk madäwani bureni-inik uwä nin. Ninä Kudupi Munapik täño kehäromi terak Anutu iniñ orerani, ba Kristo Jesu teragän oretoret täk täkamän unita gup moräk madäwani bureni-inik itkamän. Täñkan nin ñode nadäk täkamän; Imaka u ba u gupnintä täk täkamän unitä Anutu iñamiken täga nämo täñkentän nimek.

^{4j}Imaka u ba u gup kädätä tänpewän Anutu iñamiken siwoñi täga itne tänpänä Pol näk Anutu iñamiken siwoñi-inik iram. Imata, näk gup kädä täño täñkentäk udewani mäyap yäput, äma kudup yärepmitkuro uwä ñode; ^{5k}Näk Isrel äma bureni, Benjamin täño äbotken nanik. Näk ahänpän parira kepma 7 ude täreñirän gupna moräk madäwani. Bureni! Näk Juda äma pähap. Täñkan бага man täño miñi, Parisi äma itkut. ^{6l}Baga man unita nadäkinik tänpän unita gwäk pimiñpän äbot tänpäni täño iwan äma ude itkut. Ba näk Moses täño бага man kudup iwat morenpän siwoñi-inik ude itkut. Äma kubätä Moses täño бага man iwatpän Anutu iñamiken siwoñigän täga irän yäwänäku näk imaka, siwoñigän itet. Imata, näk бага man u iwatta gwäk pimiñpän iwat täñkuronik.

^{7m}Upänkan ude nämo! Bian imaka u ba unitä Anutu iñamiken tänpewän siwoñi itat yän nadäñkuro unita apiño Kristota yänpän nadäñira jopi täk täyak. ⁸⁻⁹ⁿBa ugän nämo. Apiño näk Ekänina Kristo unitäño mebäri kakiniñ tänpän nadäwa inide kubä täk täyak. U imaka tägagämän-inik kubä unita imaka bian yänkut ba täñkuro unita nadäwa jirañ bureni-inik ude täk täyak. Näk Kristo yäpmän wädänpän u kwasikorayän yänpän imaka kuduptagän jirañ yän yänpän bitnäñ moreñkut. Apiño бага man iwatpän Anutu iñamiken siwoñi irit unita nadäwa bureni nämo täk täyak. Nämoinik! Anutu iñamiken siwoñi irit kädet kubäñ itak, u Kristota nadän imikinik täktäk kädet.

^g 3:1 Plp 2:18 ^h 3:2 Sam 22:16,20; Rev 22:15 ⁱ 3:3 Rom 2:29 ^j 3:4 2Ko 11:18,21

^k 3:5 Luk 1:59; Rom 11:1, 2Ko 11:22; Apos 23:6 ^l 3:6 Apos 8:3 ^m 3:7 Mat 13:44,46

ⁿ 3:9 Rom 3:21-22

Kädet uterakgän Anututä ini Ämawebe siwoŋi yän yäntären nimani. ^{10°} Tänpäkaŋ näk imaka kubäta nämö nadätat. Kristo-kät not tänpän kuŋattagän nadätat. Ba akukakuki täŋo kehäromi näkä terak ahänjirän komi nadänkuko udegän näkä yäpurärätpän kaŋ nadäwayän nadätat. ^{11p} Ude tänpän nadäk unitä iŋitpän kumbuko udegän iŋitpän kuŋattängän kumän-kumän-ken nanik akuŋkuko udegän äneni api akwet yän nadätat.

Epmäget peŋ nimani u yäpmäkta bäräŋene

^{12q} Ŋode uwä näkŋata nämö yäyat; Baga pewani-ken ahänpän epmäget uku yäput yän nämö yäyat, ba Kristo-kät kwasikot-inik tänpän kuŋat täyat yän nämö yäyat. Nämö, jop Kristo Jesutä näk inita nämagutkuko unita epmäget u yäpmäkta ehutpän kädet-ken bäräŋek täyat. ¹³Unita notnaye, näkŋata epmäget u bian yäput yän nämö nadätat. Upänkaŋ ŋode uwä täk täyat; Imaka bian nadänkut ba täŋkuro u mäde ut yämik täyat. Tänpän imaka iŋamna-ken itak u yäpmäkta gwäk pimiŋpän bäräŋek täyat. ^{14r} Buren! Anututä Jesu Kristota yänpän kunumta biŋam nämagutpän бага pewani-ken epmäget peŋ namiŋkuko u kaŋ-ahäwetta dapunatä kaŋit-kaŋit bäräŋetat.

^{15s} Tänpäkaŋ ämawebe nadäk-nadäk täga yäpmän kuŋat täkaŋ inä, nadäk-nadäk näkä yänahätat ŋo udegän nadänpeŋ kuŋatne. Täŋ, in ätutäwä nadäk inigän kubä iŋit täkaŋ uwä Anututä bänepjin-ken peŋyänjirän api nadäwä täreneŋ. ^{16t} Unita kädet iwat yäpmän äbumäŋo ugän kaŋ iwat yäpmän kuna!

^{17u} Eruk notnaye, näk intäjukun kuŋkaŋ kädet näkä tänpän täwoŋäreŋek täyat ugän kaŋ täŋput. Ba äma ätutä näkŋo kädet iwarirä yabänpän-nadäk täkaŋ udegän kaŋ täŋput. ^{18v} Tänpäkaŋ äma ätuta täwetkuro u äneni konäm butewaki terak täwetat; U Kristo kumbuko unitäŋo manbiŋamta iwan tänpän kuŋat täkaŋ. ^{19w} Äma udewani uwä paot-paotta biŋam yäwani. Gupi täŋo gäriptä ärowani täŋ yämik täyak. Ba imaka mäyäk ikeŋta bänep täga pähap nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ bänep nadäk-nadäki imaka kome terak nanik unitagän pek täkaŋ. ^{20x} Tänpäkaŋ ninäwä komenin kujat uwä kunum unita uken nanik Ekäni Jesu Kristotä äpänpän nimagurekta oretoret terak itsämänkamän. ^{21y} Täŋkaŋ Kristo unitä äma ba imaka kuduptagän yäpmän äpänpän ini gämoni-kengän äbot kubäŋän yepmanpekta kehäromi pat imitak. Täŋkaŋ kehäromi unitä gupnin parawani yäpmän äyänutpewän iniken gupi ude, peŋyänjek wäroni nitek api äworene.

° 3:10 Rom 6:3-5; Rom 8:17; Gal 6:17 p 3:11 Apos 4:2; Rev 20:5-6 q 3:12 1Ti 6:12,19; Apos 9:5-6 r 3:14 1Ko 9:24 s 3:15 1Ko 2:6 t 3:16 Gal 6:16 u 3:17 1Ko 4:16, 1Te 1:7, 1Pi 5:3 v 3:18 1Ko 1:23; Gal 6:12 w 3:19 Rom 16:18; Rom 8:5-6 x 3:20 Efe 2:6,19
y 3:21 Rom 8:29, 1Ko 15:28, 1Ko 15:43-53

4 ^{1z} Unita notnaye, näkŋo man u nadänkaŋ Ekäni terak kwasikotpän kehäromigän kuŋat täkot. Bänepnatä inta nadäk täyat u inide kubä. Ba in uwä gwäki tagagämän kubä Anututä namitak ude bumik unita inta yänpän bänep oretoret terak kuŋat täyat.

²Tänpakaŋ wanotninyat Yuodia kenta Sintike, ek Ekänita yänpän bänep kubägan penpän kuŋat takon. ^{3a} Tänpakaŋ notnapak täŋkentäk ämana, gähä webe yarä u yabän yäwariri siwonigän kuŋat takon. Imata, webe yarä u ba Klemen-kät notnaye ätu ukät Ekäni täŋo Manbiŋam Täga u yänahäkta täŋkentän naminkuŋ. Unitäŋo wäpi kudän, irit kehäromi täŋo buk terak kudän täwani.

Yänpidäm-pidäm man

^{4b} Unita ämawebenaye, kadäni kadäni Ekänita yänpän bänep oretoret nadänpen kuŋat takot. Äneŋi udegän yäkgän tänpa; Oretoret tak takot! ^{5c} Tänpakaŋ Ekäni täŋo äbäkäbäk kadäni keräp täyak unita äma inamiken äma kwini täŋo kädet iwät takot. ^{6d} Täŋkaŋ imaka u ba unita nadäwätäk nämo täneŋ. Nämo inik, bänepjin-ken nadäk ba man jide pätak u Anutu-ken yänahänpän iwät takot. Täŋkaŋ yänapik manjin uwä bänep täga terak yänapik takot. ^{7e} Ude täŋkaŋ Anututä bänepnin-ken bänep pidäm pewän ahäk täkaŋ unitä bänep nadäk-nadäkjinta watä irirän Kristo Jesu kwasikotpän bätakigän täga api kuŋatneŋ. Bänep pidäm Anututä bänepnin-ken pewän ahäk täkaŋ uwä säkgämän, inipärik kubä, komen ämatä nadäwä tärenaŋi nämo.

^{8f} Tänpakaŋ notnaye, man kubä ŋode täwetat; Imaka tägatäga ŋodetagan nadänpen kuŋat takot; Imaka bureni-inik, imaka mäyäki nämo, imaka siwonigän kudupi paki-inik, imaka säkgämän, ba kädet mebari mebari unita tagagämän yän yäk takamän. Nadäk-nadäkj in imaka udewani terakgan penpän kuŋat takot. ^{9g} Ude täŋkaŋ näk imaka tänpän-täwonärek ba täwetpän täwonärek tänjira kanpän nadäk täŋkuŋo ugänpän täŋ yäpmän kuŋat takot. Tänpakaŋ Anutu bänep pidäm mähemitä inkät bok api itneŋ.

Pol bänep täga nadänjuk

¹⁰Eruk notnaye Ekänita oretoret pähap täyat uwä ŋode; In kadäni karoŋi nabän äwaräkuk bumik täŋ yäpmän äbätängän apiŋo näka äneŋi nadän naminpän täŋkentän namik täkaŋ. Täŋkaŋ in näka nadänkuŋo upänkaŋ imaka täŋkentän namikta kädetta wäyäkneŋkuŋ käwep. ^{11h} Näkŋata butewaki nadänpän nämo yäyat. Nämo, waki ba täga ahän

^z 4:1 1Te 2:19-20 ^a 4:3 Sam 69:28; Luk 10:20; Rev 20:12 ^b 4:4 Plp 3:1

^c 4:5 Hib 10:25,37; Jem 5:8-9 ^d 4:6 Mat 6:25-34; Kol 4:2 ^e 4:7 Ais 26:3; Jon 14:27;

Kol 3:15 ^f 4:8 Rom 12:17 ^g 4:9 Rom 16:20, 1Ko 14:33, 1Te 5:23 ^h 4:11 1Ti 6:6

namik täkaŋ uken nadäwätäk-kät nämo, bänep täga terakgän itta epäni tänpän nadäwa tärekaŋ. ¹²Unita jäwäri ba tuŋumna nitek irero upänkaŋ unita nadäwätäk nämo täk täyat. Ketemna nitek ba nakta jop iret, ba tuŋumna nitek ba tuŋumta jop irero upänkaŋ bänep tagagän nadänpän iret. Kadäni tagaken ba kadäni wakiken kwikinik irit unitäŋo mebäri nadäŋ moretat. ¹³ⁱ U imata? Kehäromi namani Kristo unitäŋo kehäromi terak imaka imaka täga tänpet. ¹⁴Upänkaŋ intä näk komi bäräpi terak irira täŋkentän namiŋkuŋo unita inta säkgämän nadätat.

¹⁵^j Täŋkaŋ Pilipai äbot tänpäni in ŋode nadäk täkaŋ; Ekäni täŋo man yäput peŋkut-ken uken Masedonia kome pewayän täŋira äbot tänpäni kome ätuken naniktä nabän äwaräkuk täŋkuŋ. Täŋirä inkätgän namiŋ-gamiŋ tänppeŋ kuŋatkumän. ¹⁶Bureni, Tesalonaika yotpärare-ken irira in täŋkentän namikta näka iron ätu pewä äbäk täŋkuŋ. ¹⁷Monen tuŋum ätukät kaŋ namut yänpän nämo yäyat. Nämo, gwäki täga kunum täŋo käwut-ken nanikpän täŋigän kaŋ ahän tamän yänpän yäyat. Mebäri unita täŋkentäk epän u pen kaŋ tänpüt yän nadätat. ¹⁸^k Tänpäkaŋ näk imaka kubäta nämo wäyäkŋetat. Nämo, notjinpak Epafroditustä iron inken nanik namiŋirän täŋbumbum äma ude bumik itat. Intä näka täŋ namiŋkuŋo unita nadäŋira Ekänita gupe käbäŋi nitek ijiŋ imani bumik täyak. Anututä unita nadäwän säkgämän-inik kubä täkaŋ. ¹⁹Tänpäkaŋ Anutunatä tuŋumi säkgämän-inik, iniken peŋyänek ikek, Jesu Kristoken buŋärani uken nanikpän api tepmän towik täŋpek. ²⁰Unita Anutu nanin-ken oretorettä oretoret pat yäpmän kuk täyon. Bureni!

Yäŋtärek man

²¹Eruk, in mena jinom yäpmänpän Anutu täŋo kudupi ämawebe Kristo Jesuta biŋam täkaŋ u oretoret manna kaŋ yäwerut. Ba äbot tänpäni notjiye näkkät itkamän ŋo udegän oretoret man täwetkaŋ. ²²^l Täŋkaŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe kuduptagän ba äbot tänpäni Sisatä yotken epän täŋ imik täkaŋ u imaka, oretoret man tewä ärekaŋ. ²³Tänpäkaŋ Ekäni Jesu Kristo täŋo bänep irontä bänepjin täŋ-meham täyon.

ⁱ 4:13 2Ko 12:10, 2Ti 4:17 ^j 4:15 2Ko 11:9 ^k 4:18 Plp 2:25; Ese 20:41; Efe 5:2

^l 4:22 Plp 1:13

Kolosi

Kristo ini kubä unitägän ämawebe wakiken nanik täga yämagurek

1 ^{1-2 a b} Näk Pol, Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Tänpäkañ notninpak Timoti-kät nektä Kolosi komeken Kristo-kät kwasikorani, Ekäni täño ämawebe notniye inta man kudän ño tänpäñ tamikamäk. Täñkañ Anutu nanin-ken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Bänep täga man

³Ninä Anutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäño nani uken kadäni kadäni inta yänpäñ yäñapik täkamäñ. In täño manbiñam nadäñkumäño unita inta yänpäñ bänep täga man wari wari iwet täkamäñ. ⁴⁻⁵In Kristo Jesu nadäñ imikinik täk täkañ ba äbot täñpani ämawebe-ken bänep iron täñ yämik täkañ unitäño manbiñam nadäñkumäñ. Ude täk täkañ uwä omäk tägagämän kunum gänañ inta biñam pewani unita yänpäñ ude täk täkañ. Tänpäkañ Jesu täño manbiñam bureni u inken täwetpäñ täwoñäreñk täñjirä imaka tägagämän unitäño manbiñam nadäñkuñ. ⁶Ba in-tägän nämo nadäñkuñ. Nämo, Manbiñam Täga u komeni komeni ahäñ yäpmäñ kuñkañ bureni pewä ahäñ-bumbum täñ yäpmäñ kuyak. Täñkañ bureni u inken udegän ahäk täkañ. Inä Anutu täño orakorak unitäño biñam bureni u nadäwä tärewäpäñ bänepjin-ken peñpäñ yäpmäñ kuñatkuñotä pen yäpmäñ kuñat täkañ. ⁷Tänpäkañ Jesu täño manbiñam u notninpak bureni Epafra unitä täwetpäñ täwoñäreñkuk. Notninpak uwä Kristo täño watä äma tägagämän kubä. U täñkentäñ nimiñpäñ inken epän täk täyak. ⁸Tänpäkañ Munapiktä inken bänep iron kädet pewän ahäñkuño unitäño manbiñam niwetkuk.

^a 1:1 Efe 1:1 ^b 1:2 Rom 1:7

^{9c} Nin manbiŋam u nadānpān uterakgān yāput peŋpān kadāni kadāni Anututā tājken-tān tamikta yānapik man ŋode yāk tākamān; Kudupi Munapiktā bānep nadāk-nadākjin taŋi pewān ahān tamiŋirān Anutu tāŋo mebāri kaŋpān nadākinik kaŋ tān yāpmān kut. Ude tānkaŋ kădet unitā gāripi nadāk tākak u ketinik nadāwut yānpān yānapik tākamān. ^{10d} Ba ŋode imaka yānapik tākamān; Intā irit kuŋat-kuŋat Ekānitā ini gāripi nadāk tākak ugānpān iwarirā gāripi nadāwān. Tānpān epān tāga mebāri mebāri tāntān kuŋarirā unitāŋo bureni kaŋ ahāwut. Ba Anutu tāŋo mebāri yānpān-nadāk tān yāpmān kuŋirā taŋi kaŋ tāgawān. ^{11e} Tānpākaŋ Anutu kehāromini pāhap inide kubātā tān-kehāromtaŋ tamekta yānapik man yāk tākamān. Ude tān-kehāromtaŋ tamiŋirān ehutpān nadākinikjin nāmo pewā putārewākaŋ bārāpi ahān tamāwā u gānaŋ oretoret terak kwikinik itsāmneŋ. ^{12f} Ude tānkaŋ nanin uwā bānep tāga man iwet tākot. U imata, Nanin uwā tuŋum tāga kāmī yāpmākta yāwani u kaŋ-ahānetta nin yāpān-tāgawāpān nipmaŋkuko unita. Tān, imaka tāgagāmān u ekāni tāŋo āmawebe peŋyāŋeki gānaŋ kuŋarani ātu ukāt api kaŋ-ahāne. ^{13g} Anutu u bipmān urani māhemi tāŋo kehāromiken nanik ketāreŋpān nanaki bānepi gāmāni tāŋo kaŋiwat yewani gānaŋ nipmaŋkuk. ^{14h} Nanaki unitā wakinin tāŋo kowata yāpmānpān mominin ārut moreŋ nimiŋkuk.

Kristo u intājukun-inik itak

¹⁵ⁱ Tānpākaŋ Anutu āmatā nāmo kawani unitāŋo iŋam-dapun bureni uwā Jesu Kristo kwawak ahāŋkuko u. U imaka kuduptagān tāŋo intājukun āma ude kuŋatkukotā pen kuŋatak. ^{16j} Tānkaŋ u kerī terak imaka kuduptagān ahān moreŋkuŋ. Imaka kunum gānaŋ ba kome terak, imaka kānaŋi ba nāmo kānaŋi, imaka ārowani, ba imaka wāpi biŋam ba kehāromi nīkek u kuduptagān tānpān yepmaŋkuk. Tānpākaŋ imaka kuduptagān u kerī terakgān ahāŋkuŋ, ba u kuduptagān watā epān tān imikta yāwani. ^{17k} Tānkaŋ imaka kuduptagānta intājukun tān yāmik tākak ba unitāŋo meham terak itkuŋotā itkaŋ.

^{18l} Tānpākaŋ Kristo ini uwā nadākinik tānpāni ābot pāhap tāŋo gwākī ude irirān ābot tānpāni uwā Kristo tāŋo gupi ude. Tānkaŋ Kristo uwā ābot pāhap unitāŋo doni-inik. Uwā āma intājukun-inik kumbani-ken naniktā akwani. Ude tānpān ini kubā-tāgān imaka kuduptagān tāŋo intājukun ude itkukotā itak. ^{19m} U imata, Anututā nadān imiŋirān iniken tāktāk ba mebārini kudup u Nanakiken tokneŋ pātak. ²⁰ⁿ Tānpākaŋ

^c 1:9 Efe 1:9,16,17; Plp 1:9 ^d 1:10 Plp 1:27; Efe 2:10 ^e 1:11 Efe 1:19, 3:16

^f 1:12 Efe 1:11,18 ^g 1:13 Luk 22:53; Efe 2:2 ^h 1:14 Efe 1:6,7 ⁱ 1:15 2Ko 4:4;

Jon 1:18 ^j 1:16 Jon 1:3,10 ^k 1:17 Jon 1:1, 8:58 ^l 1:18 Efe 1:22-23; Apos 26:23; Rev 1:5

^m 1:19 Jon 1:16; Kol 2:9 ⁿ 1:20 Efe 1:10, 2:16; Rom 5:1; Efe 1:7, 2:13, 1Jo 2:2

Anututä nadäk tawaŋ ɲode penkuk; Nanakna terak imaka kome terak ba kunum gänaŋ päke u kudup näkɲata biŋam äneŋi kaŋ täŋput yäŋ nadäŋkuk. Ude nadäŋkuko unita topmāk-topmāk kubägän pewän ahäkta nanakitä päya kwakäp terak nägäri piwän kuŋkuŋ.

²¹ ° Täŋpäkaŋ inä bian Anutu mäde ut imiŋpän injingän kuŋat täŋkuŋonik. Nadäk-nadäkjin ba täktäkin waki unitä Anututa iwan täŋ imik täŋkuŋonik. ²² ^p Ude täŋpen kuŋat täŋkuŋo upäŋkaŋ Kristotä gup tohari nitek ahänpän päya kwakäp terak kumbuko utarak inä Anutu inikät bänep kubägän ude kuŋatta tämagutkuk. Ude täŋkuko uwä intä iŋamiken kudupi kuräki, momi nämotä kuŋatneŋta tepmaŋkuk. ²³ ^q Ude unita in nadäkinikjin kehäromigän iŋitpän kaŋ irut. Täŋpän Manbiŋam Täga nadäŋkuŋo unitä imaka täga ninta nimikta yäwani u bureni-inik api yäpneŋ yäŋ täwoŋäreŋirän bureni yäŋ nadäk täkaŋ. Eruk nadäk kehäromi iŋit täkaŋ u pewä paotneŋo udetä nadäkinikjin täŋkehärom täŋpän itneŋ. Täŋpäkaŋ manbiŋam uwä in-tägän nämo nadäŋkuŋ. Nämo, äma äbori äbori komeni komeni yäwet yäpmän kwani. Pol näkä unita watä äma ude kuŋat täyat.

Pol äbot täŋpanita yäŋpän epän pähap täŋkuk

²⁴ ^r Näk inta yäŋpän komi bäräpi punin terak kuŋat täyat unita nadäŋjira säkgämän täk täyak. Imata, Kristotä äboriye, iniken gupi u täŋkentän yämikta komi yäput penpän nadäŋkuko u nämo täreŋkuk bumik. Ude unita Pol näkä täŋkentänjira komi u näkä terak kaŋ tärewän yäŋ nadäk täyat. ²⁵ ^s Nadäkaŋ? Näk Anutu täŋo man tawaŋ terak Kristo täŋo äbot pähap unitäŋo watä kuŋatpän inken Ekäni täŋo manbiŋam kudup täwetpän täwoŋäreŋ täkta yäŋ namani. ²⁶ ^t Man u yäput penpän käbop it yäpmän äbänjirän ämawebe bian it yäpmän äbuŋo u nämo nadäŋkuŋ. Upäŋkaŋ kadäni ɲokengän nadäk bian käbop itkuko u Ekäni täŋo ämawebeŋiye yäŋahänpän niwerani. ²⁷ ^u Bureni, iniken gäripi terak Anututä nadäk käbop itkuko u ämawebeŋiye kwawak yäŋahänpän niwetkuk. Täŋpän nadäk bureni pähap, säkgämän-inik, guŋ ämawebe äbori äbori täŋkentäktä yäŋkwawak täŋkuko uwä ɲode; Kristo u bänepjin-ken itak. Täŋpän bänepjin-ken itak unita imaka imaka tägagämän kunum gänaŋ intä yäpmäktä iwoyäŋkuko u bureni-inik api yäpneŋ.

²⁸⁻²⁹ ^{v w} Mebäri unita ämawebe kuduptagän Kristo täŋo mebäri yäŋahänpän yäwet takamän. Täŋkaŋ man kädet mebäri mebäri iwatpän jukuman yäwerit, bänep pidäm man yäwetpän yäwoŋäreŋ täk takamän.

° **1:21** Rom 5:10; Efe 2:12, 4:18 ^p **1:22** Efe 2:14-16; Efe 5:27 ^q **1:23** Efe 3:17; Hib 3:14; Mak 16:15, 1Ti 3:16 ^r **1:24** Efe 3:13 ^s **1:25** Efe 3:2,7-8 ^t **1:26** Rom 16:25-26; Efe 3:3-5,9-10 ^u **1:27** Efe 1:18, 1Ti 1:1 ^v **1:28** Efe 4:13 ^w **1:29** Efe 3:7,20; Plp 4:13

Tānpākaŋ āmawebe u kudup Kristo terak āma bureni tānjirā Anututa iniŋ kirenayāŋ nadānpāŋ unita kehāromi pāhap Kristotā nimik tāyak uterak ehutpāŋ epān u tāŋ-dāmik takamāŋ.

2 ¹Eruk ŋode tāwera nadāwut; In ba Laodisia komeken nanik ba āmawebe ātu iŋamna dapun nāmo nabāwani, unita komi kwini nāmo nadāk tāyat. ^{2x} Komi epān tāk tāyat u bānepjin tāŋkehārom takta ba ābot tāŋpani notjiye-kāt bānep iron terak kowat-kwasikorān tānpāŋ kuŋatta u tāk tāyat. Ba intā nadāk sākgāmān yāpmānjirā unitā nadākinikjin tāŋ-kehāromtak tāyon yāŋ nadāk tāyat. Ba Anutu tāŋo man bureni kābop nanik kwawak ahāŋkuko unitāŋo mebāri ket nadāwā tārek tākot yāŋ nadāk tāyat. Tānpākaŋ Kristo ini uwā man bureni kābop itkuko unitāŋo mebāri. ^{3y} Ukenā nadāk-nadāk siwoŋi ba nadāwā tārek-tārek Anutu-ken nanik u kudup tokŋek it moretak.

Āma tāŋo man jopi nāmo nadāneŋ

^{4z} Tānpāŋ āma kubātā in yāŋ-tākŋarani tānpāŋ bānepjin tānpā wanēŋta man ŋowā yāyat. ^{5a} Nāk inkāt nāmo itkamāŋ upāŋkaŋ bānepnatā inta juku piŋpāŋ nadāŋ tamik tāyat. Tāŋkaŋ in tāŋkentāk sākgāmān kowata kowata tānpāŋ Kristota nadāŋ imikiniŋ kehāromigān tānpēŋ kuŋat tākaŋ unita bānep oretoret nadātāt. ⁶ Tānpākaŋ in Kristo Jesutā Ekāni tāŋ tamekta imagutkuŋo unita ukāt kowat-kwasikorān tānpēŋ kuŋat tākot. ^{7b} Ude tānpāŋ Kristo uterak jāwānjin pewā āpmonpānpāŋ yeŋkehārom tākot. Ude tānpāŋ nadākinik tāktāk kādet tāwetpāŋ tāwoŋārek tāŋpanitā bānepjin tāŋmeham taŋjirān kuŋat tākot. Tāŋkaŋ bānep oretoret pen tāŋ imiŋ yāpmāŋ ārok tākot.

^{8c} Tānpākaŋ āma kubātā nadāk-nadāk jopi ba yāŋ-yākŋarani man terak tāwetpāŋ tāwoŋārek tāŋjirān kādet siwoŋi kakātāneŋta nadāŋ tāpāneŋpāŋ kuŋat tākot. Man udewani uwā āmaken nanik, ābek ora tāŋo kobap man. Uwā kome terak imaka kehāromi nīkek uterak wohutpāŋ yāk tākaŋ, u Kristoken nanik nāmo. ^{9d} Nadākaŋ, Kristo tohari gupi nīkek ahāŋkukotā itak. Kristo uterak Anutu tāŋo tāktāk ba mebāri-inik tokŋek pat imitak. ^{10e} Unitā imaka imaka kehāromi nīkek unita intājukun-inik tāyak. Ukāt kowat-kwasikorān tānjirā Anututā irit bureni intā terak tokŋek pēŋ tamīŋkuko itak. ^{11f} Tānpākaŋ Kristo tubeŋ kuŋpāŋ itkuŋ-ken uken Juda kādet iwatpāŋ gupjin morāk bureni nāmo madāŋkuŋ. Nāmo, gup morāk madāk-madāk mebāri kubā yāpuŋ. U ŋodeta yāyat; Āmatā gupi morāk madāk tākaŋ ude, Kristotā bānep nadāk-nadākjin biani u madāŋ dākŋeŋkuk. ^{12g} Tānpākaŋ ume ārutkuŋ-ken uken Kristo-

^x 2:2 Efe 3:4,18; Kol 1:26 ^y 2:3 Ais 45:3, 1Ko 1:24,30; Efe 3:19 ^z 2:4 Rom 16:18; Efe 5:6;

Kol 2:8 ^a 2:5 1Ko 5:3 ^b 2:7 Efe 3:17; Efe 2:20-22 ^c 2:8 Kol 2:3 ^d 2:9 Jon 1:14,16

^e 2:10 Efe 1:21-22 ^f 2:11 Rom 2:29 ^g 2:12 Rom 6:4; Efe 1:19-20; Kol 3:1

kät kowat-kwasikorän täŋkuŋ. Täŋkuŋo unita Anututä inä Jesu-kät bok awaŋ gänaŋ äneŋkuk. Täŋpākaŋ inä Anututä Jesu awaŋ gänaŋ nanik yāpmāŋ akuŋkuko unitāŋo kehāromi pāhapta nadākinik täŋkuŋo unita kadāni ume yāpuŋ-ken uken Jesu-kät bok awaŋ gänaŋ nanik wādāŋ tādōtpāŋ tepmaŋkuk. ^{13^h} Bian inä guŋ, Juda tāŋo бага man nāmo iwarani, ba momi māyap täŋpāŋ kumbani ude bumik kuŋarirā Anututä momijin penpāŋ Kristo-kät bok täŋpāŋ kodak taŋkuŋ. ^{14ⁱ} Juda tāŋo бага man kudān tāwani unitā iwan täŋ tamiŋkuk. Uwā momijin kubākubā kwawak ude pewān ahāwāpāŋ mankenta biŋam tepmaŋkuk. Upāŋkaŋ Jesutā momijin бага mantā yāŋahāŋkuko u kuduptagān pāya kwakāp terak urirān paotkuŋ. ^{15^j} Täŋpāŋ ugān nāmo; Jesutā pāya kwakāp terak kumbuko uterak mājo wāra kehāromi nīkek ba imaka kuduptagān kehāromini nīkek u kehāromini kudup yāyomāgatkuk. Kehāromini yāyomāgatkāŋ wi yāwatpāŋ mebārini kwawak penirān imaka jopi ude āworeŋkuŋ.

Äma tāŋo бага man nāmo iwatneŋ

^{16^k} Unita āma kubātā ume ketemta jop irit ba komepak kodakita orekirit ba orek nāmo itta ba Sabatta yājiwāt man tāwetpāŋ taniŋ wārāt tākaŋ u nāmo nadāŋ imineŋ. ^{17^l} Baga udewani uwā imaka bureni kāmi ahākta yāwani unitāŋo wārani bumikgān. Upāŋkaŋ imaka bureniwā Jesuken ahāŋkuko pātak. ¹⁸ Täŋpākaŋ āma udewani kubātā man ayābu kāda kāwanipāŋ yāŋahāŋirān ba in injinta āpani nadānpāŋ aŋero yāniŋ oretta tāwerirān man udewanita bureni yāŋ nadānpāŋ nadākinikjin pewā putārewāpāŋ gwāki yāpmākta täŋpā wanēŋta. Butewaki, āma udewani uwā āma tāŋo nadāk jopi iwatkaŋ ehāritā inita nadāŋirā ārowani tāk tākaŋ. ^{19^m} Äma udewani Kristo nāmo tubeŋ kuŋkaŋ meni-tāgān jop yāŋ-tākŋat tākaŋ. Nadākaŋ? Kristo uwā ābot täŋpani tāŋo gwākniŋ pāhap. Täŋkaŋ ābot täŋpani nin uwā Kristo tāŋo gupi ude. Gupi u towiŋirān kehārom täŋpāŋ Anutu tāŋo nadāk uterakgān taŋigān tāgak tāyak. Täŋ, āma udewani uwā Kristo penpāŋ iniken nadāk terak kuŋarani.

²⁰ Eruk, inä Kristo tāŋo kumāk-kumāki yāpurārātpāŋ kome tāŋo mājo ba imaka māde ut yāmiŋkuŋopāŋ mebāri imata kome ŋonitāŋo māhemi bumik täŋpāŋ unitāŋo бага man mebāri mebāri iwarāntāk tākaŋ?

²¹ Man u ŋode yāk tākaŋ; U iŋirentawā! U naŋpentawā! U yāpentawā!

^{22ⁿ} Täŋpākaŋ imaka u ba u yājiwāt tākaŋ uwā bārāneŋ paotta yāwani. U āmatā iniken nadākpāŋ yānpāŋ-tāwoŋārewani. ²³ Täŋkaŋ kaŋpāŋ ŋode nadāneŋ; Baga man udewani tāga täŋkentāŋ nimek yāŋ nadāneŋ. Ba unita nadāŋirā Anutu iniŋ oretoret kādet bureni tāneŋ. U gup yāpmāŋ

^h 2:13 Efe 2:1,4-5 ⁱ 2:14 Efe 2:14-16, 1Pi 2:24 ^j 2:15 Kol 1:13 ^k 2:16 Rom 14:1-12

^l 2:17 Hib 8:5, 10:1 ^m 2:19 Efe 2:21; Efe 4:15-16 ⁿ 2:22 Ais 29:13; Mat 15:9

äpäk-äpäk kädet bureni niwojäreka täkaŋ yäŋ nadäneŋ. Ba u komi epän Anututä gäripi nadäk täyak unitäŋo kädet niwojäreka täkaŋ yäŋ nadäneŋ. Upäŋkaŋ nämotä nämoinik! Imaka udewani uwä bureni nämö. Uwä gup täŋo kaŋgärip ba nadäŋ gärip kädet waki u däpmäka kehäromini nika nämö. Nämoinik!

Kristo terak bänep kodaki iritta man

3 ^{1o} Tänpäkaŋ inä Anututä Kristo-kät bok yäpmäŋ akuŋkuko unita kunum täŋo tuŋum, Kristotä Anutu dubini-ken intäjukun itak-ken itkaŋ u yäpmäka gwäk pimik täkot. ^{2p} Täŋkaŋ bänep nadäk-nadäkin kunum gänaŋ imaka säkgämän itkaŋ unitagän pewä kuk täyon, kome terak imaka itkaŋ utarak nämö penen. ^{3q} Imata, in kumbuŋo unita. Kumäŋirä iritjin bureni uwä Kristo-kät kwasikorirän Anututä käbop peŋkuko ini watäni it täyak. ^{4r} Eruk, iritnin täŋo mebäri bureni Kristo unitä äneŋi ahäŋirän in udegän kuduptagän ukät bok, iniken peŋyänjek epmäget kudän ikek api ahäneŋ.

⁵ Unita yänpäŋ kome täŋo irit kuŋat-kuŋat ba nadäk-nadäk waki u kudup utpäŋ kaŋ yejämbut! U ŋodeta yäyat; Kubokäret, kaŋgärip nadäŋ gärip waki, ba imaka imakata ämäŋi täktäk. Nadäkaŋ? Ämäŋi täktäk uwä anutu jopita gwäjiŋ äpmon imik-imik udewanigän. ⁶ Tänpäkaŋ imaka udewanita yänpäŋ Anututä kokwawak pähap api pewän ahäwek. ⁷ Nadäkaŋ, inä bian kome ŋonitäŋo nadäk terak itkuŋ-ken uken imaka u iŋit yäpmäŋ kuŋat täŋkuŋonik. ^{8s} Unita apiŋo imaka päke u mäde ut yämut. Kokwawak, bänep kubit, nadäwäwak, yänpäŋ-kaŋiwat ba me yäkyäk u kudup peŋ moreneŋ. ^{9-10t u} Täŋkaŋ äbot täŋpani notjiye jop yäkuŋat-yäkuŋat nämö täneŋ. Nämoinik, inä bänep bianjin täŋo kudän yejämäŋ morenpäŋ bänep kodakipäŋ tek ude wädäwä äronkuŋo unita. Tänpäkaŋ bänep kodakijin uwä Anututä ini pewän ahäwani unita Anututä bänep kodakijin uwä ini bumikgän ahäka täŋkodak täk täyak. U näkŋo mebärina kaŋpäŋ nadäkinik täŋput yänpäŋ ude täk täyak. ^{11v} Ude unita inigän inigän, närepmirek-gärepmirek paotkuk. Grik nanik ba Juda nanik, gupi moräk madäwani ba gupi moräk nämö madäwani, iwoni nanik ba bipi nanik, watä epän äma jopi ba tuŋum äma, nin kuduptagän Kristotä gwäknin ude itpäŋ imaka kuduptagän uwäk täk täyak.

^{12w} Eruk, in Anututa biŋam täŋpani, ini-tägän bänep iron täŋ taminpäŋ yäpmäŋ daniŋkuko unita kudän ŋode täŋpen kuŋat täkot; In notjiyeta butewaki nadänpäŋ täŋkentäŋ yämik täkot. Täŋkaŋ injinta nadäŋirä äpani täŋpöpäŋ notjiyeta kokwawak bäräneŋ nämö nadäŋ

° 3:1 Kol 2:12; Mak 12:36, 16:19; Efe 1:20 p 3:2 Mat 6:33 q 3:3 Rom 6:2, 2Ko 5:14

r 3:4 Plp 1:21, 1Ko 15:43, 1Jo 3:2 s 3:8 Efe 4:25-31, 5:4 t 3:9 Efe 4:22,25 u 3:10 Efe 4:24

v 3:11 Gal 3:28 w 3:12 1Pi 2:9; Efe 4:2,32

yäminej. Nāmo, bānep kwini terak oraŋ yāmik tākot. ^{13x} Tāŋkaŋ bāmopjin-ken yāŋwawak ahāŋirān momi pekpek tāk tākot. Ekānitā momi peŋ tamīŋkuko udegān tāk tākot. ^{14y} Tāŋkaŋ bānep iron kādet bureni iwat tākot. Kādet unitā kādet pāke u kuduptagān yārepmi morek tāyak. Bānep iron tāktāk unitā kādet tāga ātu tāŋ-meham taŋirān in bāmopjin-ken bānep kubāgān terak sākgāmān irit pewān ahāk tākaŋ. ^{15z} Tāŋpākaŋ bānepjin tāŋo yāma dārirā bānep pidām Kristoken naniktā intājukun it tamīŋpāŋ bānep nadāk-nadākjin-ken kaŋiwat epān tāk tāyon. Nadākaŋ? In bānep pidām uterak itta Anututā yāŋ-pābā ābot kubāgān tepmaŋkuk. Tāŋpākaŋ imaka u ba unita yāŋpāŋ Anututa bānep tāga nadāŋ imik tākot. ^{16a} Tāŋkaŋ Kristo tāŋo mantā bānepjin-ken tokŋek pat tāyon. Kristo tāŋo mantā bānepjin-ken tokŋek ude parirān nadāk-nadāk tāga terak notjiye tāŋo bānepi tāŋkehārom takta yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋit kap mebāri mebāri tek tākot. Kap Sam terak tewani, ba Ekāni inīŋ oretoret kap ātu ba kap ātu Munapiktā bānepjin-ken pewān ahāwani u Anututa bānep tāga nadāŋ imīŋpāŋ tek tākot. ^{17b} Tāŋkaŋ imaka u ba u yāk tākaŋ ba tāk tākaŋ u kuduptagān Ekāninin Jesu u nadāŋ imīŋpāŋ tāk tākot. Ude tāŋpāŋ Jesu wāpi terakgān Anutu Nan bānep tāga nadāŋ imikinik tāk tākot.

Nāda miŋi nani tāŋo irit

^{18c} Eruk, webe, in āpiye gāmori-kengān kuŋat tākot. Ekānita biŋam tāŋpanitā ude tāŋpāwā api tāgawek. ^{19d} Tāŋpākaŋ āma, ināwā webejiyeta nadāŋ yāmikinik tāŋpāŋ komi mebāri mebāri nāmo yāminej. ^{20e} Tāŋpākaŋ ironironi, inā meŋjiye nanjiyetā man yāŋirā mani buramik-inik tāneŋ. Ude tāŋirā Ekānitā tabāwān gāripi nīkek api tāk tāneŋ. ^{21f} Tāŋpākaŋ nan, inā āpetjiye nanakjiye man jāpi ba yāniŋ wārāt man yāwettāko bānepi tāŋpā wawāpāŋ nadāŋ bārāp terak nāmo kuŋatneŋ.

Intājukun āma ba watā āmaniye jopita man

^{22g} Āma tāŋo epān watā āmaniye, inā intājukun āmajiye tāŋo man kudup buramik tākot. Tāŋkaŋ intājukun āmajiye iŋamiken epān tāŋpani yāŋ niwerut yāŋkaŋ tāŋyākŋarani nāmo tāneŋ. Nāmo, iŋamiken itkaŋ ba nāmo itkaŋ, epān kehāromigān tāneŋ. In Ekāni oraŋ imik tākaŋ unita bānep tāŋiŋkat-kāt nāmo, kadāni kadāni kudān siwoŋi terak epān bureni tāŋ yāminej. ²³ Tāŋkaŋ epān u ba u tāk tākaŋ u āmata yāŋpāŋ nāmo, Ekānita epān tāyat yāŋ yāŋpāŋ gwāk pimīŋpāŋ tāŋ-dāmik tākot. ²⁴ ŋode nadāŋpāŋ tāneŋ; Epān tāk tākamāŋ unitāŋo gwākiwā kunum

* **3:13** Efe 4:32, 5:2 ^y **3:14** Rom 13:8-10, 1Ko 13:13; Efe 4:3 ^z **3:15** Plp 4:7, 1Ko 12:13,27; Efe 4:4 ^a **3:16** Efe 5:19 ^b **3:17** 1Ko 10:31; Efe 5:20 ^c **3:18** Efe 5:22 ^d **3:19** Efe 5:25
^e **3:20** Efe 6:1 ^f **3:21** Efe 6:4 ^g **3:22** Efe 6:5-8

gānaŋ nininta yāŋ nimani itak uwā Ekāniken māt yāpne. Nadākaŋ? Inā Ekāni Kristo tāŋo watā āma irirā ini-tāgān intājukun āmajin bureni ude it tamik tāyak. ²⁵^h Tāŋpākaŋ āma kudān wakiwaki tāŋpaniwā kudān waki unitāŋo kowata api yāpneŋ. Imata, Ekānitā āmawebe kudup tāŋo tāktāki uwā nadāk kubā terakgān yāpmāŋ danik tāyak.

4 ¹ⁱ Tāŋpākaŋ epān watā āma tāŋo intājukun āmaniye, inā ŋode nadāk tākot; Nin tāŋo intājukun āmanin kunum gānaŋ itak. Unita nadāŋpāŋ watā āmajiye kudān siwoŋi terakgān yabāŋ yāwatneŋ.

Ekāniken yāŋapik-apik tāŋo man

²^j Tāŋpākaŋ Ekāniken yāŋapik-apikta ket nadāwā tumbāpāŋ gwāk pimipāŋ kadāni kadāni yāk tākot. Ude tāŋpāŋ Anutu bānep tāga nadāŋ imikinik tāk tākot. ³^k Tāŋkaŋ ninta imaka, yāŋapiŋirā Anututā iniken mani tāŋo kāderi tāwit nimiŋirān Kristota man kābop itkuko u yāŋahāk tākāna.

Man unitagān nāk komi yotken itat. ⁴^l Tāŋkaŋ Ekāniken yāŋapik mantā mehamtāŋ namiŋirā man pidāmigān yāŋkwawa taŋira āmawebe komeni komenitā mebāri kaŋ nadāwā tumbut. Nāk ude tākta yāŋ namani. ⁵^m Tāŋpākaŋ āma Anutu nāmo nadāŋ imani bāmopi-ken inā sākgāmān kuŋatpāŋ Kristo tāŋo kādet yāwoŋāreкта pidāmtak tākot. ⁶ⁿ Ude tāŋkaŋ yākyākjintā gāripi gakŋi nitek kaŋ ahāwān. Tāŋpākaŋ āmatā man u ba u tāwet yabānayāŋ tākaŋ unita ketinik nadāŋpāŋ kowata sākgāmān kaŋ yāwerut.

Āma Polkāt bok irani unitāŋo man

⁷^o Nākŋaken manna biŋam Tikikustā api tāwerek. Uwā nintāŋo notninpak bānepnin gāmāni, tāŋkentāk āmanin ba Ekāni tāŋo watā piā āma bureni-inik, man buramik tāŋpani. ⁸^p Bānepjin tāŋpidām tawut yāŋpāŋ iritnin tāŋo manbiŋam tāwetta notninpak u iniŋ kireŋpewa āretak. ⁹^q Tāŋpākaŋ āma tāgagāmān Onesimus, man buramik tāŋpani notjinpak, injin ābotken nanik u bok yāwera āreŋkaŋ nākā itat-ken ŋonitāŋo manbiŋam api tāwetdeŋ.

¹⁰^r Tāŋpākaŋ komi yot ŋoken bok irani notnapak Aristakus ukāt Banabas nāmeni Maktā nadāŋ tamikamān. (Mak unitāŋo mebāri tāwetkuro unita inken āreŋirān not kaŋ tāŋ imut). ¹¹ Tāŋpākaŋ notnapak kubā Josua, wāpi kubā Jastus u imaka, nadāŋ tamitak. Āma yarākubā uwā Juda ābotken nanik. Juda āma ātutā Anutu intājukun itkaŋ kaŋiwat

^h 3:25 Rom 2:11 ⁱ 4:1 Wkp 25:43,53; Efe 6:9 ^j 4:2 Efe 6:18; Plp 4:6 ^k 4:3 Rom 15:30; Efe 6:19, 1Ko 16:9 ^l 4:4 Efe 6:20 ^m 4:5 Efe 5:15-16, 1Te 4:11-12 ⁿ 4:6 Efe 4:29, 1Pi 3:15 ^o 4:7 Efe 6:21 ^p 4:8 Efe 6:22 ^q 4:9 Plm 10-12 ^r 4:10 Apos 19:29, 12:12; Apos 13:13; Plm 24

epän tāk täyak unitäño man yāñahākta nāmo tññkentāñ namik tākañ, yarākubā unitägāñ bānepna tññ-kehāromtañ namik tākañ.

¹² Tāñpākañ intā ābotken nanik kubā Epafra, Kristo tñño watā piā āma unitā taniñ oretak. U intā kehārom tañpāñ Anutu tñño nadāk siwoñi yāpmāñpāñ nadāwā-tārewāpāñ kudup buramiñpāñ kuñatneñta kadāni kadāni Anutu-ken ehuranigāñ yāñapik täyak. ¹³ Bureni-inik tāwetat; Epafra unitā in ba Laodisia ba Hierapolis yotpārareken nanik ābot tāñpani āmawebe tññkentāñ tamikta komi epän inide kubā tāk täyak. ¹⁴ Tāñpākañ yāpātāgak āma notninpak tāgagāmāñ wāpi Luk kenta Demastā taniñ oretkamāñ. ¹⁵ Tāñpākañ nākā Laodisia yotpārareken nanik ābot tāñpani ba Nimfa ukāt āboriye Anutu iniñ oretta Nimfatā ini yotken ārok tākañ u nākño bānep tāga man ño yāñahāñpāñ kañ yāwerut.

¹⁶ Tāñpākañ man kudāñ ño āmawebe daniñpāñ yāwerā nadāñ morewākañ Laodisia ābot tāñpani uken pewā kuñirāñ unitā udegāñ kañ daniñpāñ nadāwut. Tāñpāñ unita kubā kudāñ tāñpāñ yāmiñkuro u imaka, tamākañ kañ daniñpāñ nadāwut. ¹⁷^s Daniñpāñ nadāñkañ Akipus ñode kañ iwerut; Epän Ekānitā yāñ gamani uwā sākgāmāñ siwoñigāñ kañ tññ yāpmāñ ku yāñ kañ iwerut.

¹⁸^t Eruk, Pol nākña-tāgāñ ketnatā bānep tāga man ño kudāñ tāñpāñ tamitat. Komi yotken irani nāka nadāñ namik tākot. Eruk, Ekāni tñño orakorakitā inken itinik tāyon.

^s 4:17 Plm 2 ^t 4:18 1Ko 16:21

1 Tesalonaika

Ämawebe bänepi api äyänjurani tänkehärom takta manbiŋam

1 ^{1 a} Eruk notnaye, Silas kenta Timotitä tänkentän namiŋirän näk Poltä man ŋo kudän täyat. Kudän tänpän äbot tänpäni Tesalonaika kome itkaŋ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän tak täkaŋ, inta pewa äretak. Anutu täŋo orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Tesalonaika äbot tänpäni täŋo nadäkiniki

^{2 b} Nin kadäni kadäni yäŋapik epän täŋkaŋ inta nadän tamiŋpän Anutu bänep täga man iwet takamän. ^{3 c} Nadäkinikjin täŋo bureni kaŋ-ahäk täkaŋ ba tänkentäk epän bänep ironjintä pewän ahäk täkaŋ ba nadäkinikjin Ekäni Jesu Kristo terakgän penpän bänepjin tänkehärom taŋpen kuŋat täkaŋ unita nin Anutu Nanin iŋamiken kadäni kadäni nadän tamiŋpän yäŋahänpän iwet takamän.

⁴ Notnaye, nin inta bureni-inik ŋode nadäkamän; Anututä nadän tamikinik tänpän inita biŋam iwoyänkuk. ^{5 d} Ude nadäk takamän uwä mebäri ŋodeta; Mani biŋam Täga täweritna man u jopi nämo täŋkuk. Nämo, nin mani biŋam unita nadäna bureni-inik tänpäpän Kudupi Munapik täŋo kehäromi terak täwetkumän. Inkät itkumän-ken uken inta yänpän imaka u ba u yänpän tak täŋkumäŋo u nadäkaŋ. ^{6 e} Täŋitna nintäŋo kädet kuroŋ ugän iwarän täŋkuŋ. Iwarän tänpän Ekäni imaka, udegän iwarän täŋkuŋ. Tänpäkaŋ Ekäni täŋo Manbiŋam Täga uwä komi ba bäräpi u punin terak Kudupi Munapiktä bänep pidäm täŋ tamiŋirän man u bänepjinta biŋam täŋkuk.

^a 1:1 Apos 17:1-10, 2Te 1:1 ^b 1:2 Plp 1:3-4; Kol 1:3, 2Te 1:11 ^c 1:3 1Ko 13:13; Kol 1:4-6
^d 1:5 1Ko 2:4-5, 1Ko 4:20 ^e 1:6 1Ko 4:16, 2Te 3:9; Apos 17:5-9

^{7f} In ude tãŋkuŋo uwä nadäkinik tãŋpani Masedonia ba Akaia komeken nanikta intäjukun tãŋ yämiŋpãŋ kãdet täga yãwoŋãrenkuŋ. ^{8g} Tãŋpãkaŋ inken, Ekãni tãŋo mantã tokŋeŋ moreŋpãŋ Masedonia ba Akaia komeken kuŋ moreŋkuk. Tãŋkaŋ, ugãn nãmo. In Anutu nadãŋ imikinik tãŋkuŋo unitãŋo manbiŋam uwä komeni komeni nadãŋ moreŋkuŋo unita nintã yãwetnaŋi kubã nãmo tãŋkuk. ^{9h} Ini-tãgãn, nintã inken epãn tãŋjitna not tãŋ nimiŋkuŋo unitãŋo manbiŋam niwet tãkaŋ. Ba intãŋo manbiŋam komeni komeni yãŋpãŋ-nadãk ñode tãŋ yãpmãŋ kukaŋ; In anutu jopi nadãŋ yãmik tãŋkuŋo u mãde ut yãmiŋpãŋ Anutu irit kehãromi mãhemi bureni unitãŋo watã epãn ãmaniye ude itkaŋ. ¹⁰ⁱ Ba apiŋo in anutu jopi nadãŋ yãmik-yãmik kãdet u mãde ut imiŋpãŋ nanaki Jesu kunum gãnaŋ naniktã äpãkta itsãmãŋpãŋ itkaŋ. Nanaki u kumbani-ken nanikpãŋ yãwãn kikŋurani unitã tãŋkentãŋ nimiŋirãn Anutu tãŋo kokwawak kadãni pãhap ahãwayãŋ tãyak uwä api irepmitne.

Poltã Tesalonaika kome epãn tãŋkuk

2 ^{1j} Notnaye, ninã inken ahãŋpãŋ epãn nãmo täna waŋkuŋ. Nãmoinik, epãn tãŋjitna bureni ahãŋkuk. U injin nadãkaŋ. ^{2k} Ba pengãn Pilipai kome nidãpmãŋpãŋ niwat kireŋkuŋo u imaka, nadãkaŋ. Ude tãŋ nimiŋkuŋopãŋ nãmo kwitaŋkumãŋ. Nãmoinik. Äma ätutã iwan pãhap tãŋ nimiŋirã Anutu yãpmãŋ wãdãŋpãŋ bãtakigãn nadãŋkaŋ inken ãrenpãŋ Anutu tãŋo Manbiŋam Täga u tãwetkumãŋ. ³ Tãŋpãkaŋ manbiŋam tãwetkumãŋo uwä bãnepjin tãŋpidãm takta tãwetkumãŋ. U jop manman ba yãŋ-tãkŋarani man nãmo tãwetkumãŋ. Ba in tãŋpãwakta man nãmo tãwetkumãŋ. ^{4l} Nãmo, Anututã nibãwãn tãgawãpãŋ mani biŋam yãŋahãnekta epãn ño ketnin terak peŋkuk. Epãn u tãk tãkamãŋ uwä ämatã ninta nadãwã ärowani takta nãmo tãk tãkamãŋ. Nãmoinik, Anutu bãnepnin yãpmãŋ danik tãyak unitã nibãwãn gãripi tãŋpekta tãk tãkamãŋ.

^{5m} Tãŋpãkaŋ in nintãŋo mebãri nadãk tãkaŋ, ba Anututã udegãn nintãŋo mebãri nadãtak. In nintãŋo manta gãripi nadãwut yãŋpãŋ bãnep ãrik-ãrik man nãmo tãwetkumãŋ ba intãŋo moneŋ tuŋumta yabãŋgãrip tãŋpãŋ Anutu tãŋo man terak yãŋ-tãkŋatpãŋ yãpmãkta nãmo tãŋkumãŋ. ⁶ⁿ Ba in bãmopjin-ken ba kome kukŋi kãda wãpnin biŋam ikek kuŋatta nãmo tãŋkumãŋ. Nãmo, nin Kristo tãŋo aposoro bureni-inik itkamãŋ unita tãŋkentãŋ nimut yãŋ täga peŋ tãwetnaŋipãŋ nãmo peŋ tãwetkumãŋ. ⁷ Tãŋpãkaŋ webe kubãtã nanakiye watãni säkgãmãn itkaŋ nonoŋ yepmãŋ towik tãyak ude bumik in bãmopjin-ken kwini terak

^f 1:7 1Pi 5:3 ^g 1:8 Rom 1:8 ^h 1:9 Apos 14:15 ⁱ 1:10 Tai 2:13; Apos 17:31, 1Te 5:9

^j 2:1 1Te 1:5,9 ^k 2:2 Apos 16:19-24; Apos 17:1-9 ^l 2:4 1Ti 1:11; Gal 1:10; Jer 11:20

^m 2:5 Apos 20:33, 2Pi 2:3; Rom 1:9, 1Te 2:10 ⁿ 2:6 Jon 5:41,44

it tãŋkumãŋonik. ⁸ Gãripnin taŋi inken penŋkumãŋo unita Anutu tãŋo Manbiŋam Tãga tãwettagãn nãmo. Inta yãŋpãŋ gupnin iniŋ kirekta bok pidãm taŋkumãŋ. Imata, bãnepnintã inta gãripi pãhap nadãŋkumãŋo unita. ⁹ Notnaye, nintã bãmopjin-ken itkaŋ epãn taŋi tãŋkumãŋo u nadãkaŋ. Bãrãpi tamine yãŋpãŋ kepma bipani gupnin mehamtãkta epãn bok kãdãp ikek tãk tãŋkumãŋonik. Ude tãŋkaŋ Anutu tãŋo Manbiŋam Tãga uwã tãwetkumãŋ.

¹⁰ Inken mominin nãmo, kudupi-inik, bãnep siwoŋi terak kuŋatpãŋ epãn tãŋ tamĩŋkumãŋo u in nadãkaŋ. Uwã in ba Anutu imaka, penta nadãkaŋ. ¹¹ Tãŋpãkaŋ kubã pen ŋode nadãkaŋ; ãma kubãtã àperiye nanakiyeta tãŋ yãmik tãyak, in kubãkubãta udegãn tãŋ tamĩŋkumãŋ. ¹² Intã irit kuŋat-kuŋat Anututã nadãwãn siwoŋi tãk tãyak udegãn tãŋpen kuŋarut yãŋ nadãŋpãŋ bãnep tãŋ-kehãromtak man tãwerit, bãnep tãŋpidãm tak man tãwet tãŋkumãŋ. Ba Anututã tabãŋirãn tãga tãŋpekta in kãdet tãga terak kuŋarut yãŋpãŋ kãdãni ãtu man kehãromi tãwetkumãŋ. Imata, Anutu unitã kaŋiwat yewani gãnaŋ, iniken wãpi biŋam ikek itta yãŋpãbã tepmak tãyak unita.

Anutu tãŋo manta jibi yãpuŋ

¹³ Tãŋpãkaŋ nin Anutu tãŋo man tãweritna nadãwã komen ãma tãŋo man kubã bumik nãmo tãŋkuŋ. Nãmoinik! Anutu tãŋo man bureni-inik ude nadãŋkuŋo unitã Anutu tãŋo ãbot tãŋpani inken epãn tãŋirãn irit kuŋat-kuŋatjinken bureni ahãk tãkaŋ. Unitã nin inta yãŋpãŋ Anutu bãnep tãga man kãdãni kãdãni iwet tãkamãŋ. ¹⁴ Notnaye, inã Judia komeken nanik Anutu tãŋo ãbot tãŋpani Kristo Jesu-kãt kowat kwasikorãn tãŋpen kuŋat tãkaŋ, apiŋo udegãn tãkaŋ. Judia ãbot tãŋpani uwã Juda naniktã dãpmãŋpãŋ komi yãmik tãŋkuŋo udegãn in notjiye ãtutã tadãpmãŋpãŋ komi tamik tãkaŋ. ¹⁵ Kãdet u kudupi nãmo. Juda naniktã profet biani biani ãtu dãpmãŋ yãpmãŋ ãbãtãŋgãn Ekãni Jesu udegãn utpewã kumbuk. Tãŋpãkaŋ nin udegãn nidãpmãŋpãŋ komi nimĩŋkuŋ. Ude tãŋkuŋo u Anututa not nãmo tãŋ imik tãkaŋ ba ãmawebe kuduptagãnta iwan tãŋ yãmik tãkaŋ. ¹⁶ Ba ugãn nãmo. Guŋ ãbotken Anutu tãŋo man yãweritna nadãŋpãŋ Anututa biŋam tãneŋ yãŋkaŋ бага penkirek tãkaŋ. Tãŋpãkaŋ ãma uwã kãdet wakiwaki ude tãŋ yãpmãŋ ãbãŋtãko mominitã ãrowani pãhap tãŋirãn eruk, Anutu tãŋo kokwawak ahãŋ yãmitak.

Tesalonaika ãmawebe ãneŋi yabãkta nadãŋkuk

¹⁷ Notnaye, kãdãni kerãpigãn in tepmaŋkumãŋo upãŋkaŋ tepmak-inik nãmo tãŋkumãŋ. Nãmoinik. Bãnepnintã inta butewaki

^o 2:9 Apos 20:34, 1Ko 4:12 ^p 2:13 1Te 1:2, 2Te 2:13; Gal 1:11-12 ^q 2:14 Apos 17:5

^r 2:15 Apos 2:23, 7:52 ^s 2:16 Mat 23:32-33 ^t 2:17 1Te 3:10

nadāŋ tamiŋpāŋ āneŋi tabākta gāripi-inik nadākamāŋ unita inken āneŋi ārekta ehut itkamāŋ. ¹⁸Inken ārekta gāripi nadākamāŋ upāŋ Pol nākā kadāni kadāni inken ārekta nadānjira Satantā kādet penpipiŋ namik tāyak. ¹⁹⁻²⁰ ^u Tāŋ, inta gāripi pāhap nadāk tākamāŋ u ŋodeta; Epānin tāŋo bureni-inik uwā in, ba nintāŋo oretoret ba epmāgetnin uwā in, unita Ekāninin Jesu unitāŋo ābākābāk kadāni-ken iŋamiken inkāt penta itkaŋ kehāromigān bānep oretoret terak tāga api itne.

Pol Timoti iniŋ kireŋkuk

3 ¹⁻² ^v ^w Notnaye, inta nadāwātāk taŋi tāŋpāŋ nek Atens yotpārare-ken itkaŋ Timoti iniŋ kireŋpeda inken ārekta man yāŋpāŋ-nadāk tāŋkumāŋ. Timoti, notninpak bureni ba Anutu tāŋo epān āma ude itpāŋ Kristo tāŋo Manbiŋam Tāga yāŋahāk tāyak unitā pāre Anutu tāŋo man terak bānepjin ba nadākinikjin tāŋkehārom takta iwoyāŋkumāk. ³ ^x Komi ba bārāpitā tāŋpewān kwaineŋ yāŋpāŋ Timoti teda āreŋkuk. In nadākaŋ, Anutu tāŋo man uwā kwini terak itpāŋ-nadānekte nāmo yāŋ nimani. ⁴ ^y Nin inkāt itkaŋ pengān man ŋode tāwetkumāŋ; Anututa yāŋpāŋ komi bārāpi in ba nintā terak api ārowek. Man yāŋkumāŋo u bureni ahātak ŋo yāŋ nadākaŋ. ⁵ ^z Mebāri unitagān inta nadāwātāk pāhap tāŋpāŋ intāŋo nadākinikjin kaŋpāŋ nadākta Timoti iniŋ kireŋpewa āreŋkuk. Tāŋyākŋarani āma waki Satantā tāŋ-tākŋat-pewān nadākinikjin pewā putāreŋirā epānin jop pewā paorektawā yāŋ nadāŋkut.

Timoti manbiŋam tāga yāpmāŋ ābuk

⁶ ^a Tāŋpākaŋ Timotitā inken nanik āyāŋut pābā nadākinikjin ba bānep ironjin unitāŋo manbiŋam ŋode niwetkuk; Intā ninta gāripi pāhap nadāk tākaŋ. Ba nintā in tabākta gāripi nadāk tākamāŋ, udegān intā nin nibākta yāk tākaŋ. Manbiŋam ude niwetkuk. ⁷ ^b Tāŋpākaŋ notnaye, in nadākinikjin ikek itkaŋ yāŋ biŋam niwerirān nadāŋkumāŋo unitāwā nin komi butewaki terak kuŋat tākamāŋ unitāŋo bārāpi tāŋpidām taŋkuk. ⁸ Bureni, in Ekāni iŋit-inik tāŋpeŋ kuŋarirā nadāŋpāŋ nintāŋo iritninken gāripi pāhap ahāk tāyak.

⁹ Tāŋpākaŋ inta yāŋpāŋ Anutu iŋamiken bānep tāga pāhap nadāk tākamāŋ unita Anutu bānep tāga inide kubā iwet tākāna! ¹⁰ Tāŋkaŋ nadāŋ nimiŋirān inken pāre kowat kawān tāŋpāŋ nadākinikjin ātukāt tāŋkehārom takta kepma bipani Anutu-ken gwāk pimiŋpāŋ kehāromigān yāŋapik tākamāŋ.

^u **2:19** Plp 2:15-16, 4:1, 2Te 1:4 ^v **3:1** Apos 17:15 ^w **3:2** Apos 16:1-3 ^x **3:3** Efe 3:13, 2Ti 3:12
^y **3:4** Apos 14:22 ^z **3:5** Plp 2:16 ^a **3:6** Apos 18:5 ^b **3:7** 2Te 1:4

^{11c} Eruk notnaye, Nanin Anutu ba Ekäninin Jesutä ini kädet täwit niniñirän inken kañ ärena. ¹² Täñpäkañ Ekänitä bänepjin-ken epän täñjirän inken bänep iron kädet tañi ahäñjirän injin-tägän bänep iron kowata kowata täk takot. Ba äma gägänita udegän kañ täñ yämut, nintä inta täñ tamik takamäñ udegän. ^{13d} Ude täñjirä Anutu Nanintä bänepjin täñkehärom tañirän iñamiken momijin nämo, bänep kudupi-inik kuñat takot. Pen udegän kuñarirä Ekäninin Jesutä ämawebe inita biñam iwoyäwani yämagut yäpmäñ äneñi kañ äbän.

Anutu iñamiken siwoñi kuñat-kuñatta man

4 ^{1e} Notnaye, Ekäni Jesuta yäñpän jukuman kubä ñode täwetnapän nadäwut; Irit kuñat-kuñatjintä Anutu not täñ imikta mebari täwetpän täwoñärekañ täñkumäñ udegän kañ irut. Täñkañ Anutu täño man u täga iwat takañ upän gwäk pimiñpän ehuranigän kañ iwarut yäñpän täwetkamän. ² Ekäni Jesu täño meni terak man kehäromi täwetpän täwoñärekañ täñkumäñ nadäkañ u.

^{3f} Anututä ñode täwet täyak; Kubokäret peñpän bänep siwoñi terak kuñat takot. ⁴ Täñpäkañ in bänep nadäk-nadäkjinta watäni itpäñ webejiye-kät kädet siwoñi terak kañ kuñarut. ⁵ Kädet siwoñi terak kuñatkañ ämawebe guñ, Anututa nämo nadäwanitä yabängärip täñpän kubokäret täk takañ ude nämo täneñ. Nämo inik! ^{6g} Unita in notjiye täñyäkñatpäñ webeniye nämo kubotäneñ. Kädet waki udewanita bian man ñode täwetkumän; Ekänitä äma kädet ude täk takañ uwä kowata waki api yämek. ^{7h} Buren! Nadäk nadäk waki yäpmäñ kuñatneta nämo, kudupi-inik itpäñ nadäk-nadäk siwoñigän yäpmäñ kuñatneta Anututä nimagutkuk. ⁸ⁱ Unita äma kubätä man u mäde ut imayän täko uwä äma kubätä nämo, Anutu, Kudupi Munapik bänepjin-ken pek täyak u mäde api ut imek.

^{9j} Eruk äbot täñpani ämawebenaye, Anututä ini bänep iron täktäk kädet mebari täwetpän täwoñäreñjirän bureni iwat takañ upän imata bänep iron kowat täñpän täneñta äneñi jop kudän täñ tamine? ^{10k} Nämo, inä Masedonia kome äbot täñpani ämawebe komeni komeni it yäpmäñ kukañ u bänep iron täñ yämik takañ. Upänkañ pen kañ täñput yäñpän täwetkamän. ^{11l} Täñpäkañ man kubä pen ñode täwetpän täwoñäreñkumän; Kuñ äbän täñkañ täñuruk-uruk nämo täneñ. Komejin-kengän it dämiñpän epän ketjin-ken pewani u kehärom täñpän kañ täñput. ^{12m} Ude täñpän nakta jop kubä nämo api itneñ. Ude täñjirä äma Anutu täño kädet nämo iwat takañ u inta bänep täga api nadäneñ.

^c 3:11 2Te 2:16 ^d 3:13 Plp 1:10, 2Te 1:7,10 ^e 4:1 2Te 3:6 ^f 4:3 1Te 5:23; Hib 10:10, 1Pi 1:16 ^g 4:6 Sam 94:1 ^h 4:7 2Te 2:13-14, 1Pi 1:15-16 ⁱ 4:8 Luk 10:16; Ese 36:27; Ese 37:14, 2Ko 1:22 ^j 4:9 Jon 13:34 ^k 4:10 2Te 3:4 ^l 4:11 Efe 4:28, 2Te 3:8,12 ^m 4:12 1Ko 5:12-13; Kol 4:5

Jesutā āneņi ābākta man

13ⁿ Notnaye, in bāmopjin-ken nanik ātu kumbuņo u jide itkaņ unitāņo mebāri ket nadāwā tārewut yāņpāņ man ņo tāwetat. Ket ude nadāwā tārewākaņ guņ āmatā noriye kumāņjirā nadāk-nadāki paorāpāņ konām butewaki pāhap tāk tākaņ in udegān nāmo tāneņ. Nāmoinik! 14° Nin nadākinik ņode tāk tākamāņ; Jesu kumāņkaņ akuņkuk. Ude tāņkuko unita ņode imaka nadākinik tāk tākamāņ; Anututā Jesu iniņ kireņpewān āmawebe nadāņ imiņkaņ kumbuņo u ini-tāgān yāmagurākaņ inikāt bok api āmneņ. 15^p Ba Ekānitā iniken man kubāwā ņode tāwetna; Kome terak kodak iritna Ekānitā ābayāņ tāyak-ken uken kodak irani nintā kumbani nāmo api yārepmnitne. Nāmoinik!

16^q Ekāni kunum gānaņ naniktā āpayāņ tāņjirān womat māmā api ahāwek. Tāņpāņ aņero intājukun tāņpanitā gera yāņjirān Ekāni ini uwā gera pāhap yāņkaņ api āpek. Āpāņjirān āmawebe Kristo nadāņ imiņpāņ kumbuņo unitā jukun api akuneņ. 17Akuņjirā kokoki yarāgān kodak itnayāņ tākamāņ uwā kumbani yāput penakaņ gubamtā pudāt pāro nipmaņpān punin terak Ekāni-kāt kowat kawān api tāne. Tāņpākaņ Ekāni-kāt-gān api it yāpmāņ ārone. 18Unita in man ņowā yāņpāņ-nadāk tāņpāņ notjiye kumbanita nadāwātāk penpāņ bāneņjin tāņpidām tākot.

Ekāni āneņi pit kubāgān api ahāwek

5 1-2^{r s} Notnaye, injin ņode bureni nadāk tākaņ; Nāmo nadāņjirā kubo āmatā bipani ābāk tākaņ udegān Ekāni tāņo ābākābāk kadāni tāropigān api ahāņ nimek. Ude nadāk tākaņ unita Ekāni āneņi ābayāņ tāyak uwā kadāni ba kepma uken api ahāwek yāņ imata kudān tāņpāņ tamine? 3^t Tāņpākaņ kadāni uken āmawebetā nin sākgāmān kwini terakgān itkamāņ yāķņat irirā Ekānitā pit kubāgān ahāņ yāmiņpāņ api dāpmāņ paorek. Bārāņeņ ahāņ yāmayāņ tāyak uwā webe nanak koki ikektā ittāngān komi bārāņeņ nadāk tākaņ ude. Imaka umuri u bārāņeņ ahāņ yāmiņjirā jide tāņpāņ api metāņpeņ kuneņ? 4Upāņkaņ notnaye, inā bipmāņ urani gānaņ nāmo itkaņ unita Ekāni tāņo kadāni, kubo āmatā bārāņeņ ahāk tākaņ ude ahāņjirān nāmo kikņutneņ. 5^u Nāmoinik, ninā bipmāņ urani ba bipanita biņam nāmo, peņyāņek ba kepmata biņam ābot tāņpani.

Bānep kodaki it tākāna

6Unita āma ātu bānepi nadāk-nadākita watā nāmo itkaņ dāpmon pat tākaņ ude nāmo tāne. Nāmoinik, nadāna tumbāpāņ watāni itpāņ kuņat tākāna! 7Tāņpākaņ āma dāpmon pārani uwā bipmāņ urani gānaņ pat tākaņ. Ba āma ume jāgāmi naņkaņ tāņguņguņ kudān tāk tākaņ uwā

ⁿ 4:13 Efe 2:12 ^o 4:14 Rom 14:9, 1Ko 15:3-4,12 ^p 4:15 1Ko 15:51 ^q 4:16 1Te 1:10, 2Te 1:7, 1Ko 15:52 ^r 5:1 Mat 24:36 ^s 5:2 Mat 24:42-44, 2Pi 3:10; Rev 3:3 ^t 5:3 Ese 13:10; Mat 24:39; Luk 21:34-35; Jon 16:21-22 ^u 5:5 Rom 13:12; Efe 5:9

bipani tāk tākaŋ. ⁸Upāŋkaŋ kepma tāŋo ābot nināwā bānep nadāk-nadākninta watā kehāromi itpāŋ kuŋat tākāna. Tāŋpākaŋ nadākiniknin ba notniyeta nadāŋ yāmik-iniktā kurepā ude ukāt-pīpik tāŋ nimiŋirān āma wakitā nāmo nidāpek. Ba Anututā bureni api nimagurek yāŋ bānepnin ukādagān peŋitna unitā gwāpā kehāromi ude tāŋ nimik tāyon. ⁹^v U mebāri ŋode unita; Nin Anutu tāŋo bānep wakwaki bureni kaŋ-ahāneta nāmo iwoyāŋ nipmaŋkuk. Nāmoinik! Ekāninin Jesu Kristo tāŋo wāpi terak irit kehāromi koreneta iwoyāŋpāŋ nipmaŋkuk. ¹⁰^w Jesutā ninta kowata kumbuko unita ukāt bok tāga api itne. Unita Jesu tāŋo ābākābāk kadāni-ken nin kumnayāŋ tāmāŋo u ba kodak itnayāŋ tāmāŋo u tāgagān, ukāt penta api it yāpmāŋ ārone. ¹¹^x Eruk, inā man tāgagāmān u nadāŋpāŋ man kowat iwerān tāŋpāŋ bānepjin pen tāŋ-kehāromtak tākot, tāk tākaŋ ude.

Kādet Anututā gāripi nadāk tāyak ugān iwatne

¹²^y Notnaye, man kehāromi ŋode tāwetkamāŋ; Āma inta yāŋpāŋ in tāŋkentāktā bāmopjin-ken komi epān tāk tākaŋ ba Ekānita yāŋpāŋ intājukun tāŋ tamik tākaŋ, ba tāwetpāŋ tāwoŋārek tāk tākaŋ u nadāŋ yāmik tākot. ¹³Tāŋkaŋ epān ude tāŋ tamik tākaŋ unita inā nadāŋ yāmikinik tāŋpāŋ bānep oretoret terak oraŋ yāmik tākot.

Tāŋpāŋ notjiye-kāt not tāŋpāŋ bānep kwini terak it tākot. ¹⁴^z Unita notnaye, in ŋode tāk tākot; Āma gaŋani, epān nāmo tāŋpanita umun man yāwet tākot. Ba āma tāŋ māyāk-māyāk ba umun terak kuŋarani udewani tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ bānepi tāŋ-kehāromtak tākot. Ba āma kehāromini nāmo tāŋ-mehamtaŋ yāmik tākot. Tāŋpāŋ āma udewani tāŋkentāŋ yāmikta nāmo gaŋa tāneŋ. Nāmo, pentagān tāŋkentāk-kentāk terak kuŋat tākot. ¹⁵^a Tāŋkaŋ waki kowata kowata tāneŋta watā kehāromi itpāŋ kuŋat tākot. Ude tāŋkaŋ injin-tāgān ba āma gāgāni kuduptagān tāŋkentāk-kentāk kowata kowata kaŋ tāŋ yāpmāŋ ārowut.

¹⁶^b Ude tāŋkaŋ kadāni kadāni bānep pidām terak oretoret tāŋpeŋ kaŋ kuŋarut. ¹⁷^c Tāŋkaŋ Anutu-ken yāŋapik man yākta nāmo gaŋa tāneŋ. Nāmo, pen yāk tākot. ¹⁸^d Ba imaka u ba u unita Anutu bānep tāga man iwet tākot. Inā Kristo Jesu-kāt kwasikoranitā ude kaŋ tāŋput yāŋpāŋ Anututā peŋ tāwetak.

¹⁹^e Tāŋpākaŋ Munapik tāŋo kādāp nāmo dāpā kumneŋ. ²⁰^f Tāŋpāŋ āma kubātā Anutu tāŋo mani biŋam yāŋahāŋpāŋ tāwerirān nadāŋ āwarākuk nāmo tāneŋ. ²¹Upāŋkaŋ man nadāk tākaŋ u kuduptagān nadāŋpāŋ yāpmāŋ danik kaŋ tāŋput. Ude tāŋkaŋ imaka tāga tāŋpānā

^v 5:9 1Te 1:10, 2Te 2:14 ^w 5:10 Rom 14:8-9, 1Te 4:14 ^x 5:11 Jud 20 ^y 5:12 1Ko 16:18,

1Ti 5:17 ^z 5:14 2Te 3:6,11,15 ^a 5:15 Snd 20:22; Rom 12:17, 1Pi 3:9 ^b 5:16 Plp 4:4

^c 5:17 Luk 18:1 ^d 5:18 Efe 5:20 ^e 5:19 Efe 4:30 ^f 5:20 1Ko 14:1,39

u kaŋ yäpmäj kuŋarut. ²² Ude täŋkaŋ waki mebäri mebäri kudup mäde kaŋ urut.

²³ ^g Eruk notnaye, inta yäŋpäj Anutu-ken ŋode yäŋapik takamäj; Anutu, bänep kwini mähemitä ini ärutpak taŋpäj tepmaŋirän bänep kudupi kaŋ täŋ morewut. Ude täŋirän gupjin, bänepjin ba mäjojin kudupi parirän Ekäninin Jesu Kristo äbayän täyak u iŋamiken momijin nämo, kaŋ irut. ²⁴ Täŋpäkaŋ näk nadätat, Anutu tämagut täyak, man bureniŋän yäwani unitä imaka yäyat ŋo inken bureni api täŋpek.

²⁵ ^h Täŋpäkaŋ notnaye, in ninta nadäŋpäj Ekäniken yäŋapik takot. ²⁶ ⁱ Täŋkaŋ äbot täŋpani injin-tägän, Ekäni wäpi terak not täŋpäj keräntäk tak takot. ²⁷ Urita näk Ekäni iŋamiken man kehäromi ŋode täwetat; In man kudän ŋo äbot täŋpani kuduptagän daninpäŋ yäwerirä nadäwut.

²⁸ Täŋpäkaŋ Ekäninin Jesu Kristo täŋo orakoraktä inken itpäŋ itinik tak täyon. Ude.

^g 5:23 1Ko 1:9, 2Te 3:3 ^h 5:25 Kol 4:3, 2Te 3:1 ⁱ 5:26 Rom 16:16

2 Tesalonaika

Bäräpi ätu bänepi api äyänjuranitä yabän ahäk täkaŋ unitäŋo manbiŋam

1 ^{1a} Eruk notnaye, Silas kenta Timotitä täŋkentäŋ namänpäŋ näk Poltä man ŋo kudän täyat. Kudän täŋpäŋ äbot täŋpani Tesalonaika kome itkaŋ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täk täkaŋ, inta pewa äretak. ^{2b} Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo täŋo orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

^{3c} Notnaye, kadäni kadäni yäŋapik epän täŋkaŋ bänepnintä peŋ niwerirän inta yäŋpäŋ oretoret man iwet täkamäŋ. Nadäkinikjin taŋi pähap tokneŋ ärok täyak, ba bämopjin-ken bänep iron kädet taŋi ahäŋ pat täyak, unita Anutu bänep täga man täga iwet täkamäŋ. ^{4d} Täŋpakaŋ Anututa yäŋpäŋ in komi komi tamiŋirä gupjin komi butewaki terak itkaŋ nadäkinikjin nämo pewä putärewäpäŋ gwäk pimiŋpäŋ kuŋat täkaŋ. Urita intäŋo manbiŋam u nintä komeni komeni Anutu täŋo äbot täŋpani yäŋahänpäŋ yäwet täkamäŋ.

Ekänitä äma yäpmäŋ danikta man

^{5e} Komi butewaki ahäŋ tamiŋirä kehärom taŋpäŋ it täkaŋ uwä ŋode niwoŋärek täyak; Anututä iniken kädet siwoŋi iwatpäŋ nadäŋjirän bäräpi u ahäŋ tamik täkaŋ. Komi unitä inä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ kukta yäpän-siwoŋtaŋ tamik täyak. Täŋpakaŋ Anutu täŋo kaŋiwat epän u täŋkehärom takta epäni täk täkaŋ. ^{6f} Urita kämiwä Anututä kädet siwoŋi iwatpäŋ äma komi butewaki tamik täkaŋ u kowata komi butewaki udegän api yämek. ^{7g} Upäŋkaŋ ämawebe komi butewaki nadäk

^a 1:1 1Te 1:1 ^b 1:2 Rom 1:7 ^c 1:3 1Te 1:2-3, 2Te 2:13 ^d 1:4 2Ko 7:4, 1Te 2:19; Rev 1:9
^e 1:5 Plp 1:28 ^f 1:6 Rom 12:19; Rev 18:6-7 ^g 1:7 Mat 25:31, 1Te 3:13, 4:16

tākaŋ ināwā, ninkāt penta komi butewaki u api ketäreŋ nimek. Ketäreŋ nimayāŋ täyak u Ekāni Jesu-kāt aŋeroniye äbot pähap-kāt kunum gānaŋ naniktä äpnayāŋ täŋo kadāni ugān Anutu ini ude api täŋ nimek.

^{8h} Kadāni uken kädäp mebet ikek äpä āma Anututa tänguŋtak tākaŋ ba Ekāninin Jesu täŋo Manbiŋam Täga u nadāŋ äwarākuk tāk tākaŋ uwā komi api yāmek. ⁹ⁱ Kowata Anututä āma udewanita yāmayāŋ täyak u kumāŋ-kumāŋ tärek-täreki nāmo. Ba ini dubini-ken nanik ba kehāromini täŋo epmäget kudāniken yāwat kireŋpewān päŋku āneŋi äbākta nāmo, ukädagān api kunēŋ. ^{10j} Kadāni uken Jesutä wāpi biŋam yāpmākta kwawak api ahāwek. Ahāŋirān iniken äboriye, āmawebe mani nadāŋpāŋ bānepi-ken peŋpeŋ kuŋarani unitä epmäget kudāni u kaŋpāŋ biŋam api yāŋ imineŋ. Täŋpākaŋ inā mani biŋam täweritna nadāwā bureni täŋkuŋo unita penta api kāneŋ.

^{11k} Unita inta yāŋpāŋ kadāni kadāni Ekāniken yāŋapik man ŋode yāk tākamāŋ; Anutunintä kädēt siwoŋi iwatta iwoyāŋkuko uterakgān itneŋta täŋpidām taŋ tamiton. Täŋkaŋ iniken kehārominitä mehamtāŋ tamiŋirān imaka tägatāga tākta gāripi nadāk tākaŋ u täŋpāŋ irit kuŋat-kuŋatjinken nadākinikjin täŋo epāni bureni u kaŋ kaŋ-ahāwut. ^{12l} Ude täŋpāŋ irit kuŋat-kuŋatjintä Ekāninin Jesu täŋo wāpi biŋam oraŋ yāpmāŋ ärok tākot. Ude täŋpāŋ Jesu täŋo wāpi biŋam äroŋirān in udegān Jesu iŋamiken wāpjin biŋam ikek kaŋ irut. Wāpi biŋam uwā Anutunin ba Ekāninin Jesu Kristo unitāŋo iron.

Anutu täŋo manta iwan api ahāwek

2 ^{1m} Notnaye, Ekāninin Jesu Kristo täŋo äbākābāk ba unitä nimagut yāpmāŋ päbā dubini-ken api nipmaŋpeko unitāŋo manbiŋam täwera nadāwut. ² Āma ätutä ŋode api yāŋ-tākŋatneŋ; Munapiktä ŋode niwetak; Ekāni täŋo kadāni uku ahāŋkuk yāŋ api täwetneŋ. Ba meni-tāgān jop api yāŋ-tākŋatneŋ. Ba man kudān terak Poltä kudān tāk yāŋ api yāŋ-tākŋatneŋ. Ude yāŋ-tākŋarirā in tänguŋ taŋpāŋ kwaŋkaŋ bānepjin nāmo pewā putārewek. ³ⁿ Yāŋ-tākŋat man udewani täwerirā nāmo nadāŋ yāmineŋ. Ekāni täŋo kadāni kerāp taŋirān pengānā Ekāni täŋo manta iwan pähap api ahāwek. Täŋkaŋ Peŋawāk Āma, geŋita biŋam täŋpani unitä kwawak api ahāwek. ^{4o} Täŋpāŋ āma uwā imaka imaka āmatä anutu yāŋ iwetpāŋ yāniŋ oret tākaŋ u kudup yāpmāŋ päpä yepmaŋpāŋ ini wāpi api yāpmāŋ ärowek. Ude täŋkaŋ Anutu täŋo kudupi yot gānaŋ äro itpāŋ inita Nāk Anutu yāŋ api yāwek.

⁵ Täŋpākaŋ nāk inkāt itkaŋ unita täwetkuro ukeŋo u nadākaŋ ba nāmo? ⁶ Kadāni ŋokengān ukāt-pipik pätak u nadākaŋ? U keweŋirān

^h 1:8 Sam 79:6; Ais 66:15; Rom 2:8, 1Pi 4:17 ⁱ 1:9 Ais 2:10,19,21 ^j 1:10 Kol 3:4, 1Te 3:13

^k 1:11 Kol 1:9, 1Te 1:2-3 ^l 1:12 Ais 24:15; Mal 1:11 ^m 2:1 1Te 4:13-17 ⁿ 2:3 1Ti 4:1, 1Jo 2:18, 4:3; Jon 17:12 ^o 2:4 Dan 11:36; Ese 28:2

Pejawäk Ämatä kadäni yäj imani-ken api ahäwek. ⁷Täjnpäkaŋ apiŋo Pejawäk Ämatä epän käbop käbop tāk täyak. Ude täntäj kuŋattäyon ukät-pipik u kewenirän Pejawäk Äma u kwawak api ahäwek. ⁸^p Kwawak ahänpäj irirän Jesutä äbänpäj meni woŋ piäj-iwat-pewän Pejawäk Äma u kumänirän eruk Jesu täŋo peŋyänek ägonitä yäputpewän paot-inik api tänppek. ⁹^a Täjnpäkaŋ intäjukun, Pejawäk Äma u nämo kumänirän Satantä kehäromi imänkaŋ Pejawäk Äma u Nāk näwarut yäj nadänpäjä tänyäkŋarani ba kudän kudupi mebäri mebäri api pewän ahäneŋ. ¹⁰Ude tänpäj ämawebe paot-paotta biŋam yäwani kädet waki mebäri mebäri terak api tänyäkŋarek. Ämawebe uwä Anutu täŋo man bureni u nadänpäj iyap takta bitnäk täkaŋ unita api paotneŋ. Man bureni u nadänpäj iyaptak täŋkuŋ yäwänä man unitä täŋkentäj yämitek. ¹¹^r Upäŋkaŋ nämo! Man burenita nadäkinik nämo tāk täkaŋ unita Anututä nadäk bureni nämo, iniŋ kireŋpewän nadäk-nadäki peŋ awähurirän jop manmanta nadäwä bureni api täneŋ. ¹²Man burenita bitnänpäj imaka wakita gäripi nadäk täkaŋ unita ämawebe uwä kowata ahäj yämekta Anututä kädet ude uwä api peŋ yämek.

Nadäŋ dämiŋpäj itkot

¹³^s Täjnpäkaŋ notnaye, Ekänitä inta nadäŋ tamikinik tāk täyak! Pengän-inik Anututä intä irit kehäromi kaŋ-ahäkta iwoyänkuko unita inta yänpäj Anutu bänep täga man kadäni kadäni iwet tākäna! Täjnpäkaŋ in irit kehäromi kaŋ-ahäkta iwoyänkuko uwä Munapiktä bänepjin täŋ-kodaktaŋ tamiŋirän Jesu täŋo manbiŋam burenita nadäkinik tänpäj kuŋattängän api kaŋ-ahäneŋ.

¹⁴Täjnpäkaŋ Anututä in u kaŋ-ahäkta Jesu täŋo Manbiŋam Täga nintä täweritna nadäŋkuŋo uterak iwoyänpäj tepmaŋkuk. Bureni-inik, Ekäninin Jesu Kristotä wäpi biŋam ärowani yäpayäj täyak u in ukät penta itpäj kaŋ yäput yänpäj yänpäbä tepmaŋkuk.

¹⁵Unita notnaye, in kadäni kadäni kehärom tänpäj man, kudän terak ba menintä täwetpäj täwoŋäreŋ täŋkumäŋo u kaŋ yäpmäj kuŋarut.

¹⁶⁻¹⁷^t Täjnpäkaŋ Ekäninin Jesu Kristo ini, ba Nanin Anututä bänepjin tänpidäm tänpäj kehäromi tamiŋirän man ba epän bureni inken peŋkuko u pewä putärewektawä! Anututä nadäŋ nimikinik tänpäj bänep ironi pähap uterak bänep pidäm, paot-paori nämo, pewän ahäj nimik täkaŋ. Täŋkaŋ nadäkiniknin täŋkehärom täŋirän imaka tägagämän kubä mät kaŋ-ahäne yäj bureni-inik nadäk takamäj.

^p 2:8 Jop 4:9; Ais 11:4; Rev 19:15 ^a 2:9 Mat 24:13; Rev 13:11-13 ^r 2:11 2Ti 4:4

^s 2:13 2Te 1:3; Jon 15:16; Efe 1:4, 1Te 4:7, 5:9 ^t 2:17 1Te 3:13

Ekäniken kehäromi nimikta yänpik takot

3 ^{1u} Eruk notnaye, ninta yänpik man yäk takot. Ude täjirä Ekäni täño mantä itpäñ-nadäki nämo, inken ahäñjirän nadäwä ärowani täñkuko udegän komeni komeni kañ kuñ morewän. ² Täñpakañ äma wakiwaki ba äma pejawäk täñpani unita yänpäñ täñkentäñ nimikta Anutu-ken yänpik man yäñ nimik takot. Nadäkañ? Ämawebe ätutä Anututa nadäñ imikinik nämo tak takañ. Ämawebe udewanitä iwan täñ nimik takañ.

^{3v} Upäñkañ Ekänitä imaka u ba u takta yäk täyak udegän tak täyak. Unitä waki täño mähemitä in tänpän wanego udetä bänepjin mehamtañ tamipäñ watä it tamik täyak. ^{4w} Ude täñ tamik täyak unita inta nadäwätäk nämo tak takamäñ. Nämo, ñode nadäk takamäñ; Man täwet takamäñ u buramik takañ. U pen api buramiñ yäpmäñ kuneñ yäñ nadäk takamäñ. ⁵ Ekänitä ini nadäk siwoñi täwetpäñ täwoñäreñjirän Anutu täño bänep iron terak kañ kuñarut. Tänpäñ Kristotä komi bäräpi gänañ nämo kwitañkuko udegän gwäk pimiñpäñ kañ kuñarut.

Epän nämo tänpeno uwä ketem nämo näñpen

^{6x} Notniye, Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak man kehäromi ñode täwetna nadäwut; Äbot täñpani ätutä epänta gaña tänpäñ jop kuñat takañ. Äma udewani man täwetpäñ täwoñäreñkumäño u nämo buramik takañ. Unitä udewani-kät penta nämo kuñatneñ. ^{7y} Nämoinik! Nintä kädet tänpäñ-täwoñäreñkumäño udegän kañ täñput. Ninä inken jop nämo itkumäñ. ^{8z} Nin inken ketem gwäki nämo, nämo nañkumäñ. Nämoinik. Ketem tuñumta yäñ-niwarani yäkäñ, yäneñ yänpäñ tamimañ bipani ketnintä epän kädäp ikek täñkä komi nadäñkumäñ. ^{9a} Täñpakañ ude täneta nämo yäñ nimani. Ninä ketem inken nanik täga yänpañipäñ in kädet täga tänpäñ-täwoñäreñjitna udegän kañ iwarut yänpäñ ude täñkumäñ. ^{10b} Kädet täga unita inkät penta itkañ ñode täwetkumäñ; Äma kubätä epän nämo täñpeko uwä, ketem nämo näñpek.

^{11c} Täñpakañ inken naniktä man ñode äbäñjirän nadäñkumäñ; Äma ätu uwä epän peñpäñ käroñ-käroñ kuñatkañ yot äroñkañ-äpäk täñtän kuñat takañ. ^{12d} U täga nämo! Äma udewani Ekäni Jesu Kristo wäpi terak jukuman ñode yäwetnapäñ nadäkinik tak takot; Komejin-ken itdämiñpäñ epänjin täñjirä bureni ahäwäpäñ injinken ugänpäñ nak takot. ^{13e} Täñkañ notniye, inä kädet siwoñita gañani nämo täneñ.

^u 3:1 1Te 5:25 ^v 3:3 1Te 5:24 ^w 3:4 2Ko 7:16; Gal 5:10, 1Te 4:10 ^x 3:6 Mat 18:17;
Rom 16:17 ^y 3:7 Plp 3:17, 1Te 1:6 ^z 3:8 1Te 2:9 ^a 3:9 1Ko 9:4, 1Te 1:6 ^b 3:10 1Te 4:11
^c 3:11 1Ti 5:13 ^d 3:12 1Te 4:11 ^e 3:13 Gal 6:9

^{14f} Tänpäkaŋ man kudän ŋo terak täwetkamän uwä äma kubätä bitnäŋirän mebärini yänahänpän kakätäwäpän inigän itpän kaŋ mäyäk tawän. ^{15g} Iwan kaŋ täŋ imut yänpän nämo yäyat. U äbot täŋpani notjinpak kubä unita yänpän-iwoŋärek täŋirä kädet siwoŋi kaŋ iwarän.

^{16h} Eruk, Ekäni kwini mähemi unitä kwini pewän ahän tamiŋirän kadäni kadäni, imaka u ba u tänayän täkaŋ-ken u kwini terakgän kaŋ täŋ yäpmän kut. Täŋirä Ekäni inkät kaŋ irän.

¹⁷ⁱ Yäntärek man ŋowä Pol näkŋa-tägän ketnatä wäpna kudän täyat. Man kudän kudup näkä pewa ärek täkaŋ uwä ini udegän täk täyat.

¹⁸ Tänpäkaŋ Ekäninin Jesu Kristo täŋo orakoraktä inken patinik täk täyon. Ugän.

^f 3:14 1Ko 5:9,11 ^g 3:15 1Te 5:14 ^h 3:16 1Te 5:23 ⁱ 3:17 1Ko 16:21

1 Timoti

Poltä äma gubaŋi kubä Anutu täŋo man yänahäwani u jukuman iwetkuk

1 ¹⁻² ^a ^b Nanakna Timoti, näk Pol, Kristo täŋo aposorotä man ŋo kudän täŋ gamitat. Waki keriken nanik nimagurani ämanin Anutu ba Kristo Jesu, yarä unitä peŋ näwet-pewän aposoro ahänkut. Kristo ini kubä-tägän kunum gänaŋ täga api nimagut yäpmän ärowek. Täŋpakaŋ Timoti, nadäkiniknek kubägan unita gäka nadänjira nanakna bureni ude täyan. Unita orakorak, butewaki ba bänep pidäm Anutu Nan ba Ekäninin Kristo Jesu uken nanik gäkä terak äroton.

Äma ätu Anutu täŋo man peŋawähut täkaŋ

³ ^c Timoti, näk Masedonia kome kwa yänkaŋ gäwetkuro ude kaŋ tä! Efesus komeken ätukät itkaŋ äma ätutä Anutu täŋo man yänpän peŋawähut täkaŋ uwä yabän yänpewi kaŋ pewut! ⁴ ^d Äma udewanitä imaka burenita nämo yäk täkaŋ. Uwä äbekiye oraniye täŋo kobap man yänjit äma biani umunitä it yäpmän äbuŋo unitäŋo mebärita yänpän-nadäk täk täkaŋ. Man udewanitä äbot täŋpani ämawebe täŋo nadäk-nadäki täŋpä wawäpän Anututa nadän imikinik täŋpän kuŋatta nämo täŋkentän yämik täyak. Ba imaka tägatäga Anututä ämawebe bänepi-ken täkta nadatak u nämoinik täŋkentän yämik täyak. Unita man jopi yäk täkaŋ u kaŋ pewut!

⁵ İma mebärita man kehäromi ŋo yäyat? U äbot täŋpani ämawebe bämopi-ken bänep iron kädet täŋmeham täkta yäyat. Täŋpakaŋ bänep iron kädet u jop nämo ahäwek. Nämoinik, Jesuta nadäkinik bureni täŋpän Anutu iŋamiken bänep kuräki-inik itkaŋ bänep udewanitä kädet

^a 1:1 Kol 1:27 ^b 1:2 Apos 16:1-3; Tai 1:4 ^c 1:3 Plp 2:24 ^d 1:4 1Ti 4:7; Tai 1:14

u siwoŋi yāŋ tāwet tākaŋ ugānpāŋ iwatneŋ. Ude tāŋirā bānep iron kādet bureni u api ahāwek. ⁶Upāŋkaŋ āma ātu kādet u penpāŋ man jopi, jiraŋ-ken nanik kaŋ-ahāŋkuŋo upāŋ yāpmāŋ kuŋat tākaŋ. ^{7e} Tāŋkaŋ inita ŋode yāk tākaŋ; Nin Juda tāŋo бага man unitāŋo yāwoŋārewani āma yāk. Baga man unita nadāna tārek tākaŋ yāŋ yāk tākaŋ. Ude yāk tākaŋ upāŋkaŋ бага man unitāŋo mebāri nāmo nadāwā tārewākaŋ jop man yāk tākaŋ.

^{8f} Tāŋpākaŋ ninā бага manta ŋode nadāk tākamāŋ; Uwā nadāk siwoŋi terak yāpmāŋ kuŋatnero uyaku бага man u imaka tāga yāŋ nadāne. ⁹Baga man u āma siwoŋi kuŋaranita yānpāŋ nāmo pewā ahāwani. Nāmo uwā āma бага man utpāŋ ārowani kādet pewā ahāk tākaŋ unita yānpāŋ pewani. Āma udewani Anutu tāŋo kādet māde ut imiŋkaŋ momi tāktāk kādet ba kome tāŋo kādet ugānpāŋ iwat tākaŋ. Tānpāŋ miŋiye naniye ba āma ātu kumāŋ-kumāŋ dāpmāk tākaŋ. ^{10g} Ba kubokāret tāk tākaŋ, ba aŋ tāŋo kudān tāk tākaŋ, ba āmawebe jop yākŋatpāŋ yāpmāŋ pāŋku āma ātuta watā piā tāŋ yāmikta yāniŋ kireŋjirā moneŋ yāmik tākaŋ. Tāŋkaŋ āma udewani jopman yāk tākaŋ, ba Ekāni tāŋo wāpi yānpāŋ jopman terak yāŋkehāromtak man yāk tākaŋ, ba kādet waki u ba u Anutu tāŋo man mebāri burenitā yājiwāt tāyak upāŋ tāk tākaŋ. ^{11h} Tāŋpākaŋ man bureni māde ut imik tākaŋ uwā manbiŋam Anututā nākā yāŋahākta namiŋkuko u. U Anutu irit gāripi nitek tāŋo māhemi, unitāŋo manbiŋam epmāget penyāŋek ikek u.

Ekānitā Pol oraŋ imikinik tāŋkuk

¹²ⁱ Ekāni Jesu Kristotā kehāromi namiŋpāŋ tāŋ-kehāromtaŋ namiŋkuk. Tāŋkaŋ piāna tāga api tāŋpek yāŋ nadāŋ namiŋpāŋ watā piā tāŋ imetta yāŋ namiŋkuk. Unita bānep tāga man iwet tāyat. ¹³Bian it yāpmāŋ ābutken uken nāk Kristota yāŋārok man yāŋjit, komi imiŋit ba piāni tāŋpāwakta kādet mebāri mebāri pewa-ahāŋkuŋ. Tāŋpākaŋ guŋ itkaŋ Ekāni tāŋo mebāri nāmo nadāwa tumbāpāŋ waki tāŋ imiŋkuro mebāri unita Anututā butewaki nadāŋ namiŋkuk. ¹⁴Tāŋpāŋ Ekāni tāŋo iron tā nākā terak tokŋek parirān Kristo Jesuken nanik bānep ironkāt nadākinik nitek ahāŋkut.

^{15j} ŋode nadā; Jesu Kristotā momi tāŋpani wakiken nanik yāmagutta kome terak āpuk. Man uwā bureni-inik. U kuduptagān bānepnin-ken penpāŋ yāpmāŋ kuŋatnaŋi. Tāŋpākaŋ waki tāŋpani tāŋo intājukun āma bureni u nāk ŋo. ¹⁶Kowata yāpnaŋi upāŋkaŋ butewaki pāhap, unitāŋo mebāri nākā terak kuduptagān āroŋkuk. Tāŋpāŋ āma momi wakiinik tāŋpani nākā butewaki u mebāri ŋodeta nadāŋ namiŋkuk. Āmawebe

^e 1:7 1Ti 6:4,20; Tai 1:10 ^f 1:8 Rom 7:12,16 ^g 1:10 Tai 1:9 ^h 1:11 1Ti 6:15

ⁱ 1:12 Apos 9:15; Gal 1:15-16, 1Ko 15:9-10; Gal 1:13 ^j 1:15 Luk 15:2, 19:10

nadäkinik tänpän irit kehäromita biŋam tänayän täkan unitä kudän kudupi näkä terak äronjukuko unitäŋo mebäri kaŋpän nadäneŋta Kristotä ude uwä täŋ naminkuk. Ude kaŋpän nadänpän ŋode täga nadäneŋ; Polta täŋ iminkuko udegän ninta täga täŋ nimek. ^{17*} Unita ŋode yäwa! Irit kehäromi täŋo Ekäni u ekäni pähap. Uwä kumäk-kumäki nämo ba ämatä känäŋi nämo. U Anutu pähap kubägan. Unita unitäŋo wäpi biŋam ba epmäget peŋyäneki pat yäpmän kuŋpän pen it yäpmän kuk täyon. Bureni-inik!

^{18^l} Eruk, nanakna Timoti, profet ätutä man yäntären gamani udegän peŋ gäwetat. Gäk man u iyap tänpän Ekäni täŋo man unita yänpän ämik kaŋ tä. ^{19^m} Tänpäkan nadäkinikka kehäromigan parirän bänepkatä kudän u siwoŋi yän nadäk täyan ugänpän kaŋ iwat. Äma ätutä ude nämo täŋkuŋo unita nadäkiniki pewä putärewäpän waŋkuŋ. ^{20ⁿ} Äma uken nanik kubä wäpi Himeneus. Kubäwä wäpi Aleksada. Yarä u Anututa yänärok man iwet täkamän unita Satan keru terak yepmaŋkut. Ude täŋkurowä Satantä komi yämin yäpmän kuŋirän kudän waki u kaŋ pewun yänpän ude täŋkut.

Ekäniken yänapikta jukuman

2 ¹ Eruk Timoti, intäjukunä nadäk kehäromi inŋit täyat uwä ŋode gäwera; Nadäkinik tänpänitä ämawebe kuduptagänta yänpän Ekäniken yänapik täkot. Tänpän imaka u ba unita äma ätutä wäyäkŋek täkan unita yänpän Anutu-ken yänapinpän bänep täga man iwet täkot. ^{2^o} Täŋkaŋ kome täŋo intäjukun äma ba gapman kudupta Anutu-ken yänapik manpän mehamtän yämik täkot. Yänapik man ude yänitna watä it nimiŋirä kwinigän itpän Anutu inŋ orerani ude kuŋatpän kudupi siwoŋigän kaŋ itna. ³ Ude tänayän täkamän unitä api tägawek. Ba waki keru-ken nanik nimagurani ämanin Anutu unitä nibäwän udegän api tägawek. ^{4^p} Unitäwä äma kuduptagän inita biŋam tänpän man bureni yäpmänpän bänepi-ken pekta nadäk täyak. ⁵ U imata, Anutu kubä-tägan it nimitak. Ba bämop äma bureni kubägan, Anutu ba äma nin bämopnin-ken it täyak u äma äworewani Jesu Kristo. ^{6^q} Kristo unitä kadäni iwoyäwani-ken ämawebe kuduptagän mominin täŋo kowata däpmän tärekta gupi inŋ kireŋkuk. Ude täŋkuko uwä kwawak ŋode niwoŋäretak; Anutu u ämawebe kuduptagän waki keru-ken nanik yämagutta nadäk täyak. ^{7^r} Unita näk ämawebe Manbiŋam Täga u yänahänpän yäwetta ba aposoro ude iretta yänpän iwoyänpän nepmaŋpani. Tänpäkan guŋ äbotken man bureni-inik ba nadäkinik täŋo mebäri yäwetpän

^k 1:17 Rom 16:27 ^l 1:18 1Ti 6:12; Jud 3 ^m 1:19 1Ti 3:9 ⁿ 1:20 2Ti 4:14-15, 1Ko 5:5

^o 2:2 Efe 6:18; Plp 4:6 ^p 2:4 Ese 18:23, 1Ti 4:10, 2Pi 3:9; Rom 3:29-30; Hib 12:24 ^q 2:6 Gal 1:4

^r 2:7 Apos 9:15; Gal 2:7-8, 2Ti 1:11

yäwönärekta yäwönärewani äma täño piä ude yän namani. Man uwä jop nämo, bureni yäyat!

Ämawebe täño man

⁸Eruk, ämanita ñode yäyat; Äma komeni komeni, siwoñi itkañ Anutuken ket kewatpän kañ yäñapik täñput. Ude täñpän noriye-kät kokwawak ba iwan nämo täneñ. Nämo, irit kuñat-kuñari pakigän kañ kuñarut.

^{9s} Ba webeta udegän ñode yäwa; Webewä tek ähan nadäwani kañ täñpän yäpmän kuñarut. Inita nadäwä äpani täñpöpän ämatä gäripi nibäwut yäñpän gupita epmäget tañi nämo täneñ. Täñpän gwäk pujiñ topmäk-topmäk täñpän nämo kuñatneñ. Ba omäk meran, gwäki ärowani nämo meran täñ yäpmän kuñatneñ. ^{10t} Nämo inik. Webe, Ekäni täño gäripi terakgän kuñatnayän yäk täkañ unitäwä täñkentäk-kentäk piä täñpeñ kuñarirä uyaku api tagawek.

¹¹Täñpän Anutu täño käbeyä-ken webewä, kwikinik äpani itkañ juku peñpän nadäk-nadäk piä tak takot. ^{12u} Täñpäkañ webetä ämani Anutu täño manpän yäwetpän yäwönärek piä ude takta ba intäjukun täñ yämikta nämo nadän yämitat. Uwä käbeyä-ken man kum itneñ. ^{13v} U mebäri ñodeta; Anututä Adam jukun täñkañ Iv mäden tewän ahäñkuko unita webetä intäjukun itta bitnätat. ^{14w} Ba Adamtä täñyabäk täño mähemi nämo nadän iminük. Webenitä nadän iminpän momiken manük. ¹⁵Upänkañ webewä nanak bayak-bayak terak Anututä api yäpän taganeñ. Bureni, webe u nadäkinik, bänep iron ikek, bänep siwoñi ba nadäk-nadäk taga terak kuñatnayän täño uwä Anututä api täñkentän yämek.

Äbot täñpanita watä äma täño man

3 ^{1x} Ñode nadä; Äma kubätä äbot täñpani täño watä äma kubä ude itta nadäweko uwä piä taga täñpayän nadatak yän yäneñ. Man u bureni-inik. ^{2y} Upänkañ äma kubätä watä äma piä u takta nadänpänjä uwä ämawebe inamiken kädet siwoñi terak kuñarek. Uwä webe kubägan yäpani. U irit kuñat-kuñarita watäni itkañ nadäk-nadäk taga Anutu-ken nanik yäpmän kuñarani. U iron terak kuñarani. U yänpän-yäwönärek piä säkgämän täñpani. ³Täñkañ ume komita ämäñi nämo täñpani. Täñkañ ämik täñpani nämo, äma kwini, komi nämo, säkgämän-inik kuñarani. Ba moneñ tuñumta nadän gäripi-inik nämo täñpani. ⁴Äma uwä iniken webe nanakta watäni säkgämän it yäminpän äperiye nanakiye yänpän-yäwönärek täñirän nani orañ iminpän mani buraminpän kuñarani. ⁵Unita jide nadätan? Äma kubätä webeni nanakiye watä säkgämän

^s 2:9 1Pi 3:3-5 ^t 2:10 1Ti 5:10 ^u 2:12 1Ko 14:34 ^v 2:13 Stt 2:7,22, 1Ko 11:8-9

^w 2:14 2Ko 11:3 ^x 3:1 Apos 20:28 ^y 3:2 Tai 1:6-9

nämo it yämeko uwä jide tänpän Anutu täño äbot tänpäni ämawebeta watä säkgämän it yämek? ⁶ Tänpäkan bänep apigän äyänurani kubätä äbot tänpänita watä nämo irek. Äma udewanitä inita nadäwän ärowani tänjirän Anututä Satanta tänkuko ude, manken tewekta. ^{7*} Ba ugän nämo. Äma kubätä watä äma piä yäpmäktä nadäweko uwä ämawebe Jesuta nadäkinik nämo tänpäni inamiken siwoŋi kuŋarirän äma täga yän iwerani. Täñ, äma udewani nämowä ämawebetä yänpän-kaŋiwat tänjirä Satantä bänepi tänpän guŋ tawäpän buŋep-ken tewekta.

⁸ Äbot tänpäni täño täñkentäk äma imaka, ämawebe inamiken siwoŋi kuŋatkaŋ tänyäkŋarani nämo tänpäni. Täñkaŋ ume komi naŋkaŋ tängunguŋ nämo tänpäni. Ba monerä äma tänyäkŋarani tänpän monerä tuŋum jop nämo yäpän. ⁹ Täñkaŋ äma u Anutu iwat-iwat kädet Anututä ini kwawak niwoŋärenkuko u init-inik tänpän Anutu inamiken bänepi kuräki-inik irani. ¹⁰ Tänpäkan pengänä täktäki ba irit kuŋat-kuŋari yabänpän-nadäk tänpän käderi täga täñpeko uwä, eruk piä yämen. ^{11^a} Tänpän webeniye udegän, ämawebeniye inamiken siwoŋi kuŋarani ba man äyänutpän yäkyäk nämo tänpäni. Uwä kwikinik itkaŋ bänepita watäni itpän man bureniŋän yänpän kuŋarani. ¹² Tänpäkan äbot tänpäni täño täñkentäk äma uwä webe kubäŋän yäpmänpän äperi nanak ba watäniyeta säkgämän yabän yäwarani. ¹³ Eruk, täñkentäk äma piäni täñpewä tagak täkaŋ uwä wäpi biŋam säkgämän ahäk täkaŋ. Ba nadäkiniki kehäromigän initpän unitäño mebäri yänahäktä bätakigän nadäk täkaŋ.

Anutu iwat-iwat kädet unitäño mebäri-inik

¹⁴ Timoti, näk gäkken bäränerä ärekta nadätat upänkaŋ ŋodeta yänpän man ŋo intäjukun kudän tänpän gamitat. ^{15^b} Ude tänpän imaka kubätä gäkken ärekta kädet tänpipin nameko uwä, eruk man ŋo daniŋpän nadänkaŋ Anutu täño äbot nin kädet siwoŋi u ba u täga iwatne yän ket nadäwen. Tänpäkan Anutu täño äboriye nin uwä Anutu irit mähemi täño äbot bureni. Nadätan? Anutu täño äbot pähap uwä man bureni täño meham ba bek bämopi ude itkaŋ. ^{16^c} Bureni-inik, Anutu Bureni iwat-iwat kädet unitäño mebäri-inik u imaka täñi pähap kubä! Anututä ini niwoŋärenkuko uwä ŋode;

Äma äworeŋirän ämawebetä kaŋkuŋ.

Munapiktä unitäño täktäki u siwoŋi-inik yän niwoŋärenkuk.

Täñirän aŋerotä kaŋkuŋ.

Tänpäkan ämatä wäpi biŋam äma äbori äboriken yäpmän kuŋatpän yänahänkuŋ.

^{*} 3:7 2Ko 8:21 ^a 3:11 Tai 2:3 ^b 3:15 Efe 2:19-22 ^c 3:16 Jon 1:14; Mak 16:19

Tānjirā kōmen āmatā nadākinik tān imiŋkuŋ.
Nadākinik tān imiŋirā Anututā kunum gānaŋ yāŋikŋat yāpmān āro
wāpi biŋam ikek teŋkuk.

Āma tāŋo nadāk jopi nāmo iwatneŋ

4 ^{1d} Munapiktā kwawak ŋode yāŋahāk tāyak; Kāmiwā āma ātutā
Anutu tāŋo man peŋpān Satan tāŋo āboriye unitāŋo yān-yākŋarani
man ba mājo tāŋo jop manman api nadān yāmineŋ. ² Tāŋpākaŋ āma man
udewani yāŋahāk tākaŋ uwā jopman yāwani. U bānepitā kudān u siwoŋi
yān nadāk tākaŋ u nadān parit tāŋpān āma jop yān-yākŋatpān yājiwāt
man mebāri mebāri ŋode yāk tākaŋ; ^{3e} Webe yāpmākta yājiwārani yāk.
Gubaŋigān itkot yāk. Ba, ketem ātu nāmo nāneŋ yān yāk tākaŋ. Ude yāk
tākaŋ upāŋkaŋ ketem uwā Anututā peŋ moreŋkuk. Ketem u āmawebe
nadākinik ikek itpān man bureni bānepi-ken pewani unitā bānep tāga
man iwetpān nāneŋta yāŋkuk. ^{4f} Imaka kuduptagān Anutu-ken nanik
ahāwani uwā tāgagān. Unitā āma kubātā u nakta yājiwātnaŋi nāmo.
Nāmoinik, bānep tāga man iwetpān u kuduptagān tāga yāpmānpān nāne.
⁵ Ude tāŋitna Anutu tāŋo man ba bānep tāga man unitā ketem terak
āroŋirān Anutu iŋamiken nintā nakta biŋam tāk tākaŋ.

Timotita jukuman ātu

⁶ Eruk Timoti, gāk ābot tāŋpani notkaye man ŋo yāwetpān yāwoŋārek
tāŋpayān tāno uwā Jesu Kristo tāŋo piā āmani, man buramik āmani ude
api iren. Tāŋkaŋ nadākinik tāŋo man ba Anutu tāŋo man mebāri bureni
nadānpān buramiŋ yāpmān ābuno unitā bānepka tāŋo ketem ude tāŋirān api
kuŋaren. ^{7g} Tāŋpākaŋ āma jop manman yāwani tāŋo kobap man ba Anututa
nāmo nadāwani tāŋo jop manman u nadākta kaŋ bitnā. Man udewani
māde ut imiŋpān Ekāni tāŋo kāderita yāŋpān-nadāk tāŋpān nadākinikka
tāŋkehārom tāyi. ^{8h} Nadātan? Gupnin tāŋpidām takta tāŋoret u tāga
tāŋkentān nimik tāyak upāŋkaŋ bānep tāŋpidām taŋpān Ekāni tāŋo kāderi
siwoŋi iwat-iwat u imaka bureni-inik. Unitāwā kome terak ŋo, ba kāmi
kunum gānaŋ bok, tāŋkentāk bureni pewān ahāŋ nimikta biŋam yāwani.
⁹ⁱ Man ŋowā bureni-inik. U āmawebe kuduptagān yāpmānpān bānepnin-
ken penaŋi. ^{10j} Tāŋpākaŋ unitāŋo bureni yāpmākta nin nāmo gaŋa taŋkaŋ
gwāk duŋduŋ piā pāhap tāk tākamān. Tāŋkaŋ Anutu irit māhemi, unitāŋo
kehāromi terak yengāmina pek tākaŋ. Anutu uwā āmawebe kuduptagān
waki keri-ken nanik yāmagutta kehāromi pat imitak. Tāŋpākaŋ kehāromini
uwā nadākinik tāŋpani nin waki keri-ken nanik nimagutkuko ubayāŋ!

^d 4:1 2Ti 3:1, 2Pi 3:3, 1Jo 2:18; Jud 18 ^e 4:3 Stt 9:3; Rom 14:6, 1Ko 10:30-31

^f 4:4 Stt 1:31; Apos 10:15 ^g 4:7 1Ti 1:4, 6:20, 2Ti 2:16 ^h 4:8 1Ti 6:6 ⁱ 4:9 1Ti 1:15

^j 4:10 1Ti 2:3-4

¹¹Timoti, man gäwetat ɲo kudup yäwetpän yäwoŋärek täk täyi. ¹²^k Tänpän gäk äma gubaŋi unita yänpän ämawebetä gäka nadäwä äpani nämo tänpək. Gäk bänep iron ba nadäkinikka nıkek, ba bänep siwoŋi terak itkaŋ man yäkyäka ba täktäkkatä äbot tänpäni kädet siwoŋi kaŋ yäwoŋäre. Ude täŋiri udegän täk täkot. ¹³Ude tänpän näka itsämänkaŋ Anutu täŋo man daniŋpän yäwoŋärek täŋit, unitäŋo mebäri bureni yäwetpän yäwoŋärek tänpän, kädet siwoŋi iwatta peŋ yäwet täyi. ¹⁴^l Tänpän intäjukun ämatä Munapik-ken nanik man yänahänpän kerı gwäka terak peŋirä piä täkta Anutu täŋo iron yäpuno unita nadäsi. Iron unitäŋo bureni pewi putärewekta kehärom tänpän kaŋ yäpmän kuŋat. ¹⁵^m Tänpän piäka u täŋ-dämiŋiri burenitä ahänpän parirän kaŋ kawut. ¹⁶Tänkaŋ gäknaken irit kuŋat-kuŋatkata ba man yäwetpän yäwoŋärek täk täyan unitä siwoŋi itta watäni itpän kaŋ kuŋat. Ude täŋkaŋ gwäk pimiŋpän tänpayän täno uyaku ämawebe gäknə man nadäk täkaŋ u, ba gäknə bok, irit täga api kaŋ-ahänə.

Äbot tänpäni ämawebejiye tägagän täŋ yämineŋ

5 ¹ⁿ Timoti, äma ekäni kubätä goret kubä täŋirän man jäpi nämo iweren. Nämo, yäpə-siwoŋtak man kwini terak iweren, gäknaken nanka iwereno udegän. Ba äma gubaŋi gubaŋi udegän, gäknaken notkayeta täŋ yämeno udegän täŋ yämen. ²Ba gäknaken meŋkata täŋ imeno udegän webe ekäni ekänita täŋ yämen. Ba webe gubaŋi gubaŋi udegän, gäknaken wanotkayeta täŋ yämeno udegän kädet siwoŋi terak täŋ yämen.

³Tänpän webe kajat u oraŋ yämen. U webe täŋkentäkiye nämo udewanita yäyat. ⁴Tänpäkaŋ webe kajat kubä äperiye nanak ba äbekiye oraniye nıkek tänpäwä, yäwetpän yäwoŋärek täŋiri miŋi ba äbeki pähap u täŋkentän imineŋ. Ude täneŋo uwä Anutu iniŋ oretoret kädet bureni täneŋ. Ude tänpän kowata komi nadänpän watä it yämeko uwä udegän täŋ imineŋ. Ude täŋirä Anututä yabäwän tägawek. ⁵^o Tänpäkaŋ webe kajat bureni-inikä, inigän-inik itkaŋ Anutu kwasikotpän kepma bipani Anutu-ken täŋkentäka yänapik täkaŋ. ⁶Tän, webe kajat kubätä iniken gärip terak kuŋareko uwä kodak itak upänkaŋ kumbani yän iwetneŋ. ⁷Unita Timoti, man uwä kehäromigän yäweri nadänpän Anutu ba ämawebe inamiken momi nämo, siwoŋigän kuŋat täkot. ⁸Tänpäkaŋ äbot tänpäni kubätä äboriye ba nägät moräkiye yabänpän nämo täŋkentän yämeko, ba bänep iron kädet nämo täŋ yämeko uwä äma udewanita u nadäkiniki peŋpän Anutu kakätäk-inik täyak ubayän yän nadäneŋ. Unitäŋo kudän wakitä Anututa nämo nadäwani äma täŋo yärepmitak.

^k 4:12 Tai 2:15 ^l 4:14 2Ti 1:6; Apos 6:6, 8:17 ^m 4:15 1Ti 5:22 ⁿ 5:1 Wkp 19:32

^o 5:5 Luk 2:37, 18:7

⁹Tānpākaŋ webe kajat kubā webe pāhap tānpāŋ obaŋ 60 ude tārewani, āma kubāgān yāpani udewani ābot tānpāni-ken tāŋkentāk yāpmākta wāpi webe kajat tāŋo wāpi tawaŋ terak tāga penen. ¹⁰^p Webe uwā tāŋkentāk piā tānpāni ba nāmo tānpāni unitāŋo mebāri kakta āma ātu ŋode yāwet yabānen; Āperiye nanak jide ude yabāŋ yāwatukuk? Ba āma kudupitā ahāŋ iminirā jide ude tāŋkentāŋ yāminukuk? Ba āma Anutu tāŋo man yāpmāŋ kuŋarani iron jide tāŋ yāminukuk? Ba āma bārāpi nikekta tāŋkentāk jide ude tāŋ yāminukuk? Ba iron kādet ātu jide ude tāŋkuk? Kādet udewanita yāwetpāŋ nadāk tāŋirā tāgawāpāŋ eruk, webe u ābot tānpāni tāŋo tāŋkentāk tāga yāpek.

¹¹⁻¹²Upāŋkaŋ webe kajat gupi kodakitā tāŋkentāk yāpmākta wāpnin tawaŋ terak kudān tāwut yāŋ yāneŋo uwā yājiwātneŋ. Imata, kajari udewani uwā kaŋgāriptā tāŋpewān Jesu māde ut iminpāŋ yāŋkehāromtak man webe kajat wāpi tawaŋ terak itta yāneŋo u irepmiŋpāŋ āneŋi āma kubā yāpmākta nadānen. Ude tānpāŋ man bian yāneŋo u utpāŋ momi tāneŋ. ¹³^q Webe udewani uwā piāni nāmo bumik, iniken gārip terak eŋi āro tāpātek tāntāŋ kuŋat tākaŋ. Tānpākaŋ ugān nāmo. U āmawebe yānpāŋ-yabāŋ yāwat tāŋkaŋ man waki mebāri mebāri yāŋ-danik tākaŋ. ¹⁴^r Unita nāk ŋode yāyat; Webe kajat gupi kodaki udewani āma āneŋi yāpmānpāŋ nanak bāyanpāŋ eŋi ba iroŋiniye nādananita watā piā tāŋpeŋ kuŋatnaŋi. Ude tāŋirā iwantā yabānpāŋ man waki yāwetta manta wāyākŋewā wawāpāŋ itneŋ. ¹⁵Timoti, nadātan? Ābot tānpāni webe kajat ātu kādet siwoŋi irepmiŋpāŋ Satan tāŋo kādet iwat tākaŋ.

¹⁶Tānpākaŋ nadākinik tānpāni webe kubā tāŋo ābotken nanik kubātā webe kajat ude ireko uwā, webe unitā kajari unita watāni tāga it imek. Ude tāneŋo uyaku ābot tānpāni ātutā webe kajat udewani watāni itta nāmo api tāŋbārāp tāneŋ. Upāŋkaŋ webe kajat inigān-inik irani uwā, ābot tāŋpanitā watāni tāga itneŋ.

Ābot tāŋpanita watā irit tāŋo man

¹⁷^s Ābot tānpāni tāŋo watā āma piā sākgāmān tāŋpanita piā tāŋo gwāki yāmineŋ. Tānpākaŋ u bāmopi-ken nanik Anutu tāŋo man mebāri bureni yāwetpāŋ yāwoŋārek ba yāŋahāk-ahāk kādāni kādāni tāk tākaŋ āma unita gwāki taŋi yāmineŋ. ¹⁸^t Unitawā Anutu tāŋo man kudān tāwani ŋode itak u nadākaŋ;

Bulimākautā piā tāŋ gamiŋkaŋ ketem morāki nāŋpayāŋ tāŋirān nāmo yājiwāren. Ketem nāŋpeko uwā piā tāŋo gwāki. Lo 25:4

^p 5:10 Hib 13:2 ^q 5:13 2Te 3:11 ^r 5:14 1Ko 7:9 ^s 5:17 1Ko 16:18 ^t 5:18 1Ko 9:9; Mat 10:10

Ba man kubä ñode;

Piä ämatä piä täño gwäki täga yäpek.

Luk 10:7

¹⁹ u Tānpākañ āma kubä-tāgān ābot tāñpani tāño watä āma kubä manken tewa yāñ yāweko uwä nämo nadāñ imen. Āma yarä ba yarākubätä yāneño uyaku nadāñ yāmiñpāñ man piä tāñpen. ²⁰ v Tānpākañ watä āma u momi tāñirān kañ-ahāweno uwä āmawebe iñamiken yāpā-siwon̄tak man kehāromi iweriri āma ātu imaka, nadānpāñ umuntāneñ. ²¹ Tānpākañ Timoti, Anutu, ba Jesu Kristo ba siwon̄i añero āboriye u nabāñirā ñode peñ gāwetat; Jukuman gāwetat ño kudup kañ iwat. Ude tāñkañ āma ātuta gāripi nadānpāñ tāñkentāñ yāmiñkañ ātuta māde nämo ut yāmen. Nāmo, kuduptagānta piä uterakgān tāñ yāmen. ²² Tāñkañ āma kubätä Anutu tāño piä tāñpayāñ yāñirān gākā jukun tārop tāñpāñ piä tākta ketka gwäki terak nämo pewen. Nāmo, āma u momi pengān tāñpeko uwä momi bok tādeño udetā. Unita gākñaken bānepka gupkata watāni iriri pakigān kañ irān. ²³⁻²⁵ Nadātan? Āma ātu tāño momi pengān kwawak ahāñirān āmawebe kuduptagān kañpāñ nadāk tākañ. Tāñ, ātu tāño uwä kābop pat yāmik tākañ uwä kāmi yāpmāñ danik-danik kadāni-ken kwawak māt ahāneñ. Tānpākañ āmawebe bāmopi-ken tāñkentāk-kentāk piä udegān kwawak ahāk tāyak. Tāñ, pengān kwawak nämo ahāk tāyak uwä kābop it yāpmāñ kuñkā kāmi māt ahāwek.

Tānpākañ Timoti, kokka-ken kāyām kadāni kadāni tāk tāyan unita umegān nämo nāñpen. Wain ume tāpuri ātu bok nāñpen.

Watä piä āma jopita man

6 ¹ w Timoti, gāk watä piä āma jopi, Jesuta nadāñ imani u ñode yāweren; In kuduptagān māhemjiye tāñkentāñ yāmiñpāñ u gāmori-kengān kuñat tākot. U imata, ārowani tāñ yāmiñirā Anutu tāño wāpi biñam ba unitāño man bureni iniñ wārātneño udetā. ² x Tānpākañ watä piä āma ātu tāño māhemiye uwä nadākinik tāñpani upāñkañ ñode yāñpāñ ārowani nämo tāñ yāmineñ; U notnapak unita unitāño mani täga uret yāñ nämo nadāneñ. Nāmoinik! In ñode nadānañi; Māhemna ñowā Jesu tāño ābotken nanik. Unita nadāñ imikinik tāñkañ gwāk pimiñpāñ piä sākgāmān tāñ imik täyiwa! Unita Timoti, gāk man u wari wari yāwetpāñ yāwon̄ärek tāñpāñ kādet siwon̄i u iwatta bānepi tāñpidām tāñ yāmen.

u 5:19 2Ko 13:1 v 5:20 Gal 2:14; Efe 5:11 w 6:1 Efe 6:5 x 6:2 Plm 16

Moneŋ tuŋumta nadāŋ gārip tāŋo man

^{3y} Tāŋpākaŋ man kubā ŋode; Äma ätutā man bureni yāpmāŋ äyāŋutpāŋ man inigān kubā yāŋpāŋ Ekāninin Jesu Kristo tāŋo meni jinom unita bitnāk tākaŋ. Ude tāŋpāŋ unitāŋo man kādet, yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋpani u māde ut imik tākaŋ. Eruk äma udewanita ŋode nadāneŋ; ^{4-5z} U inita nadāwān ärowani tāŋpākaŋ guŋinik täyak yāŋ nadāneŋ. Äma udewaniwā man bureni peŋpāŋ manbiŋam jopi-jopi terak yāŋuruk-uruk bumta yāk tākaŋ. Ude tāŋpāŋ noriye tāŋo moneŋ tuŋumta nadāŋ gārip, yāŋpāŋ-yabāŋ yāk, yāŋtäwen-tāwen ba nadāk wakiwaki, kadāni kadāni pewā ahāk tākaŋ. Äma udewani uwā bānep nadāk-nadāki paorākaŋ man bureni nāmoinik nadāŋkaŋ ŋode nadāk tākaŋ; Anutu tāŋo man yāpmāŋ kuŋaritna moneŋ tuŋum kaŋ ahāŋ nimut yāŋ nadāk tākaŋ.

^{6a} Ude nāmo, upāŋkaŋ tuŋum Anututā ähan peŋ nimani unita nadāna tāgawākaŋ Ekāni tāŋo kādet siwoŋi iwat-iwat unitā bureni-inik, imaka sākgāmān sākgāmān pewān ahāŋ nimek. ^{7b} Unita ŋode nadāk tākāna; Meŋnin koki gānaŋ naniktā ketāŋ äbumāŋo udegān kumāŋpāŋā ketāŋ api kune. ^{8c} Unita ketem kenta tek nadāwani yāpmāk tākamāŋ unitagān nadāk tākāna! ^{9d} Moneŋ tuŋum pähap ätukāt yāpmākta nadāk tākaŋ uwā tāŋyabāk tāŋo buŋep gānaŋ äpmok tākaŋ. Tāŋpākaŋ imaka jopi mebāri mebārita nadāŋ gārip tāk tākaŋ unitā yepmāŋitpāŋ irit kuŋat-kuŋari tāŋpānwak tākaŋ. ^{10e} Bureni-inik! Moneŋ tuŋumta nadāŋ gārip unitāwā kādet waki mebāri mebāri tāŋo mebāri-inik täyak. Nadākaŋ? Äma ätutā kādet ude iwatpāŋ Ekāni tāŋo man kādet peŋ awähutpāŋ bārāpi pähap māyap kotāŋkuŋ.

Irit kehāromi yāpmākta gwāk piminenŋ

^{11f} Tāŋpākaŋ Timoti, Anutu tāŋo äma gähā imaka udewani kaŋ-umuntaŋ uruŋ kāda kuŋaren. Ude tāŋkaŋ siwoŋigān kuŋatpāŋ Anutu ini bumik itkaŋ, nadākinik, bānep iron nitek kuŋaren. Tāŋkaŋ kehāromigān itpāŋ ämawebe bānep kwini terak yabāŋ yāwaren. ^{12g} Tāŋkaŋ gwāk pimiŋpāŋ nadākinik bureni tāŋo kādet tāgagāmān u iwat täyi, ämatā gwāk pimiŋpāŋ närepmirek gärepmirek tāk tākaŋ ude. Ba irit kehāromi kaŋ-ahākta kehārom taŋpāŋ kuŋat täyi. Unita nadātan? Irit kehāromi unita biŋam tākta Anututā gāmagutkuk. Tāŋpāŋ ämawebe iŋamiken Nāk Jesuta nadākinik täyat yāŋ yāŋahāŋkun-ken uken gāmagutkuk.

^{13h} Anutu, imaka kuduptagān irit ikek yāmik täyak u iŋamiken, ba Jesu Kristotā nāmo umuntaŋpāŋ Pailat iŋamiken man bureni

^y 6:3 2Ti 1:13; Gal 1:6-9 ^z 6:5 2Ti 3:8, 4:4; Tai 1:14 ^a 6:6 1Ti 4:8; Plp 4:11-12; Hib 13:5

^b 6:7 Jop 1:21; Sav 5:15 ^c 6:8 Snd 30:8 ^d 6:9 Snd 23:4, 28:22 ^e 6:10 Efe 5:5 ^f 6:11 2Ti 2:22

^g 6:12 1Ko 9:25-26, 1Ti 1:18, 2Ti 4:7 ^h 6:13 Jon 18:36-37; Jon 19:11

yāḡahāṅkuko u iṅamiken, ṇode peṅ ḡāwetat; ¹⁴ Ḡāk Anutu ba āmawebe iṅamiken siwonḡān, momika nāmo kuṇatkaṅ piā man yāṅ gamani u iwatpāṅ tāṅpeṅ kuṅariri Ekāninin Jesu Kristo kaṅ ābān. ¹⁵ⁱ Uwā kadāni Anututā iwoyāṅkuk-ken uken api ābek. Tāṅpākaṅ Anutu uwā irit ḡāripi nīkek itkaṅ intājukun irit piā tāṅpani bureni-inik ini kubā unitāḡān it tāyak. Uwā intājukun āma tāṅo Intājukun-inik, ba āma ekāni tāṅo Ekāni-inik. ¹⁶^j Anutu uwā inigān, kumāk-kumāki nāmo. U peṅyāṅeki inigān kubā u ḡānaṅ it tāyak. Peṅyāṅeki u āma kubātā u dubini-ken kuṅaṅi nāmo. Tāṅkaṅ Anutu uwā āma kubātā bian nāmo kaṅkuk ba apiṇode imaka kubātā tāḡa kānaṅi nāmo. Tāṅpākaṅ wāpi biṅam, iniṅoret-oret ba kehāromi pāhap it imiṅkuko unitā pen it yāpmāṅ ārok tāyon. Bureni!

Imaka jopi terak nāmo yēḡāmā penēṅ

¹⁷^k Eruk Timoti, ābot tāṅpani ātu kome tāṅo moneṅ tuṅum taṅi nīkek uwā ṇode yāweren; Gupi yāpmāṅ āronpāṅ imaka ābutkwani uterak nāmo yēḡāmā penēṅ. Nāmoinik, Anutu, tāṅbumbum pewān ahāṅ nīmīḡirā unita ḡāripi nadāk tākamāṅ uterakḡān kaṅ yēḡāmā pewut yāṅ kaṅ yāwet. ¹⁸ Tāṅpāṅ ṇode yāwetḡān tāṅpen; Kādet tāḡatāḡa ude tāṅpāṅ tuṅum bureni tāṅo māhemi ude kaṅ irut. Ba imaka pāke it yāmikaṅ uken nanik iron tāṅpāṅ āmawebe tāṅkentāṅ yāmineṅ. ¹⁹^l Ude tāṅḡirā tuṅum bureni kunum ḡānaṅ api buṅāt yāmek. Tuṅum bureni unitā tāṅkentāṅ yāmīṅpāṅ Irit bureni-inik kāmi kaṅ-ahākta yāwani u māt kaṅ-ahāneṅ.

²⁰^m Tāṅpākaṅ Timoti, piā yāṅ gamani u watāni itpāṅ kaṅ yāpmāṅ kuṇat. Āma ātutā Nin nadāna-tārewani yāṅkaṅ man jopi yāṅpāṅ-nadāk tāk tākaṅ, unita māde kaṅ ut yāmi. Man u Anutu-ken nanik nāmo. ²¹ⁿ Āma ātu man uterak wohutpāṅ nadākiniki tāṅo kādet kakātāṅḡirā putāreṅkuk.

Eruk uba. Anutu tāṅo orakoraktā in kudup terak āroton.

ⁱ 6:15 Lo 10:17; Rev 17:14 ^j 6:16 Kis 33:20 ^k 6:17 Sam 62:10; Luk 12:20

^l 6:19 Mat 6:20 ^m 6:20 1Ti 4:7, 2Ti 1:14 ⁿ 6:21 1Ti 1:6, 2Ti 2:18

2 Timoti

Poltä Timoti täño bänepi tänpidäm takta manbiñam ño kudän täñkuk

1 ^{1-2^a b} Eruk nanakna Timoti bänepna gämäni, näk Pol, Kristo täño aposorotä man ño kudän täñ gamitat. Anututä iniken gärip terak aposoro piä u takta näk iwoyänpän peñ näweränkañ ämawebe man ñode yäwettän kuñat täyat; Nin Kristo-kät kowat-kwasikorän tänayän tämäño uwä Anututä irit bureni api nimek, yänkehärom tañkuko ude. Eruk Anutu Nan, ba Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak, butewaki ba bänep pidämtä gäkä terak äroton.

Poltä Timoti täño bänepi täñkehärom tañkuk

^{3^c} Oranaye nanayetä bänep siwoñi terak Anututa watä piä täñ yäpmän äbuño unitäño kodakini näkä udegän tak täyat. Täñkañ Timoti, gäka juku piñpän Anutu bänep täga nadän imiñpän uken yänapik man terak kepma bipani nadän gamik täyat. ⁴Täñpän gepmanpeñ kwayän täñira näka konäm butewaki täñkuno unita nadänpän äneñi gabänpän bänep täga pähap nadäktä gärip-i-inik nadätat. ^{5^d} Täñpäkañ nadäkinikka bureni, äbekka Lois kenta meñka Yunis uken patkuko unitä gäkä terak pärenpän itkukotä itak u nadätat. ^{6^e} Mebäri unita näk nadän gamiñpän ñode gäwetat; Ketnatä gwäkkä terak peñira Anututä iron pähap täñ gamiñkuko u täñkehärom tañiri kädäp ikek kañ ahäwän. ^{7^f} U imata, Anutu uwä täñmun-unmun terak kuñatneta Munapik nämo nimiñkuk. Nämoinik, Kudupi Munapiki nimiñkuko uwä kehäromi ba bänep iron daiwän tokneñ nimik täyak. Ba täñkentän nimiñirän irit kuñat-kuñatninta watä it takamän.

^a 1:1 Efe 1:1 ^b 1:2 1Ti 1:2 ^c 1:3 Plp 3:5; Apos 23:1 ^d 1:5 Apos 16:1 ^e 1:6 1Ti 4:14
^f 1:7 Rom 8:15

^{8g} Unita Timoti gäk Ekäni tãño manbiñam yãñahãkta tãñmãyãk-mãyãk nãmo tãñpen. Ba komi enjiken irani nãka man yãkta nãmo mãyãk tãwen. Nãmo, Anututã kehãromi gamiñirãn uterakgãn Ekäni tãño manbiñamta yãñpãñ komi bãrãpi nãkã kotak tãyat udegãn kotakta nãmo umuntãwen. ^{9h} Tãñpãkañ Anutu uwã nin waki keri-ken nanik wãdãñ tãdotpãñ kudupi äboriye ude itta nimagutkuk. Imaka tãga kubã tãñ imiñitna unita yãñpãñ nãmo nimagutkuk. Nãmoinik! Bian-inik, Anututã imaka kubã nãmo penkuk-ken uken iniken iron tãñ nimiñpãñ Jesu Kristo wãpi terak nimagutta iwoyãñkuk. ¹⁰ⁱ Tãñpãñ bian-inik nin iwoyãñkuko upãñkañ apiño ironi u kwawak ñode niwoñaretak; Nimagurani Kristo Jesu uwã kwawak ahãñpãñ kumãñ-kumãñ tãño kehãromi utpewãn manpãñkañ, mani biñamta irit kehãromi kumãk-kumãk ikek nãmo unitãño kudãn kwawak pewãn ahãtak.

^{11j} Tãñpãkañ nãk Anututã mani biñam tãga u yãñahãkta iwoyãñkuk. Tãñkañ Manbiñam Tãga unitãño aposoro ba yãwetpãñ yãwoñarek äma ude itta imaka, iwoyãñpãñ nepmankuk. ¹² Tãñpãñ mebãri unitagãn komi eni ñoken komi bãrãpi nadãñ itat. Upãñkañ nãmo mãyãk tanpãñ, nadãñ imikinik tãk tãyat unita bãnep yarã nãmo tãk tãyat. Nãmoinik, nãk nadãkinik kehãromi ñode tãyat; U kehãromi nikektã piãni ketna terak penkuko unita watã it nãmiñirãn piã u säkgãmãn tãñ yãpmãñ kuñtäyiwa kadãni pähap api ahãwek.

^{13k} Unita Timoti, man bureni tãño tawañ nãkã gãwetpãñ gãwoñareñkuro ugãñpãñ iwarãn tãñpãñ ämawebe udegãn yãwetpãñ yãwoñarek täyi. Ude tãñkañ Kristo Jesuta nadãñ imiñpãñ ba gãripka uterakgãn kañ pe. ^{14l} Tãñpãñ Munapik bãnepnin-ken it nimitak unitã tãñkentãñ gamiñirãn man bureni säkgãmãn yãñ gamani unita watãni it täyi.

¹⁵ Butewaki! Timoti, notnaye Esia komeken nanik kuduptagãn nabãkãtãñ moreñkuño uku nadãñkuno u. Tãñpãñ notnapakyat Figelus kenta Hemogenestã udegãn nabã kãtãñkumãn. ^{16m} Tãñpãkañ Onesiforustã ude nãmo tãñkuk. U nãk komi enjiken irira nãka nãmo mãyãk tanpãñ kadãni kadãni bãnep pidãm tãñ namik tãñkuk. Unita nãk Ekãnitã Onesiforus-kãt äboriyeta butewaki nadãñ yãmekta yãñapik man yãk tãyat. ¹⁷ Äma unitã Rom komeken ahãñpãñ nãka gwãk pimiñpãñ wãyãkñenka nabãñ ahãñkuk. ¹⁸ⁿ Ba ugãn nãmo, Efesus komeken tãñkentãk pähap tãñ namik tãñkuko u imaka, biñam nadãñkuno u. Unita Ekãnitã kadãni pähapken butewaki kañ nadãñ imãn yãñpãñ yãñapik man yãk tãyat.

Timoti uwã Ekäni tãño komi äma ude

2 ¹ Eruk ironjina Timoti, Kristo Jesutã iron pähap äboriyeta tãñ yãmik täyak u yãpmãñ wãdãñpãñ kehãrom tanpãñ kuñat täyi. ² Ude

^g 1:8 Rom 1:16 ^h 1:9 Efe 2:8-9; Tai 3:5 ⁱ 1:10 1Ko 15:55-57; Hib 2:14 ^j 1:11 1Ti 2:7

^k 1:13 1Ti 1:10, 1Ti 4:6, 6:3; Tai 1:9, 2:1 ^l 1:14 1Ti 6:20 ^m 1:16 2Ti 4:16 ⁿ 1:18 Jud 21

tānpānjā gāk ba āmawebe māyap nadānjirā man yānjahāk tānjukuro u āma ātu Anutu tāño man kehāromi iñitpānj yāpmānj kuṇat tākaṇ u yāwetpānj yāwoṇārek tāk tāyi. Tānjiri unitā āma ātu tāga yāwetpānj yāwoṇārekgān api tāneṇ. ^{3°} Tānpānj gāk Kristo Jesu tāño komi āma tāga ude itkaṇ komi bārāpi yāpmākta nāmo gaṇa tāwen. ⁴ Komi āma bureni tāño mebāri nadātan? U intājukun āmanatā nāka tāga nadānj namān yānpānj piā, āma jopitā tāk tākaṇ u nāmo tāk tākaṇ. Nāmo, u gwāk pimīnpānj piā yānj yāmani kehāromigān tāk tākaṇ. ^{5^p} Ba āma nārepmirek-gārepmirek-ken bārānek tākaṇ unita nadā. Āma udewaniwā noriye yārepmitpānj intājukun ahānpānj gwāki yāpayānj nadānpānjā, nārepmirek-gārepmirek unitāño бага man siwoṇi iwarek. Baga man nāmo iwatpānj jopjop tānpēko uwā gwāki nāmo yāpek. ^{6^q} Ba man wārani kubā ṇode; Āma kubā ketem piā taṇigān tānpēko uwā kowatawā noriye ātu yārepmitpānj ketem taṇigān nānpēk. ⁷ Urita Timoti, man gāwetat ṇonita juku piṇpānj kuṇariri Ekānitā nadāk-nadākka api tāṇkwawa tāwek. Tānjirān unitāño mebāri api nadāwi-tāreneṇ.

^{8^r} Tānpākaṇ gāk Jesu Kristota nadānjit nadānjit kuṇaren. U Devit tāño oranitā kumbani-ken naniktā akuṇkuk yānj mani biṇam ude tāwet tāṇkuro ukeṇo. ^{9^s} Mani biṇam unitagān yānpānj komi pāhap nadāk tāyat. Tānpākaṇ waki tānpāni ude topmānpānj nepmaṇkuṇo itat. Upāṇkaṇ Anutu tāño man uwā nāmo topani! ^{10^t} Urita āmawebe Anututā inita iwoyāwani u tāṇkentānj yāmikta nadānpānj nāk bānepna tāṇ-tāpāneṇpānj komi bārāpi ṇo kotaṇ itat. Āmawebe uwā Jesu Kristo terak irit bureni itak u yāpmānpānj kāmiwā Jesu-kāt peṇyānek gānaṇ tārek-tāreki nāmo itneṇta komi ṇo nadātāt.

^{11^u} Urita man ṇode pātak u bureni-inik;

Jesu-kāt bureni kumbumāño tānpāwā irit kehāromi-ken Jesu-kāt penta api itne.

^{12^v} Tānpānj komi bārāpi kotaṇpānj nāmo kwitanayānj tāmāño uwā Jesu-kāt yabānj yāwat piā bok api tāne.

Upāṇkaṇ Jesuta āwo yānayānj tāmāño uwā Jesutā kowata ninta āwo api yāwek.

^{13^w} Tānpākaṇ nin Jesu iwatta yāṇkehārom taṇkumāño u irepmitnero upāṇkaṇ Jesutā ude tākta yāṇkehārom taṇkuko u nāmo api irepmirek. Nāmoinik! U imata, iniken mebāri ba tāktāki tāga nāmo irepmirek.

° 2:3 2Ti 1:8, 4:5 ^p 2:5 2Ti 4:8 ^q 2:6 1Ko 9:7,10 ^r 2:8 1Ko 15:4,20; Rom 1:3

^s 2:9 Efe 3:1,13; Plp 1:12-14 ^t 2:10 Kol 1:24 ^u 2:11 2Ko 4:11 ^v 2:12 Mat 10:33

^w 2:13 Rom 3:3-4; Nam 23:19; Tai 1:2

Piä äma Anututä gäripi nadäk imani

14^x Unita Timoti, gäk kadäni kadäni man ŋowä yäwetpāŋ yäwoŋjärek tāk täyi. Tänpäkaŋ man jopita yāŋawät-awät täneŋta Anutu iŋamiken man kehäromi kaŋ yäwet. Man udewanitā äma kubä täga nämō täŋkentāŋ imek. Nämoinik, äma man u nadäk täkaŋ unitāŋo bānepi tänpānwak täkaŋ. 15^y Tänpäkaŋ Anututä nadāŋ gamiŋirān tāgawekta gwāk pimiŋpāŋ piäka tāk täyi. Ude täŋkaŋ man bureni pähap siwoŋigān yāŋahāŋ yāpmāŋ kuŋiri māyāktā piä äma gākā terak ärowektawä. 16^z Ba man jopi, kome tāŋo nadäk unita yāŋuruk-uruk yāŋirā nämō nadāwen. Ude tāk täkaŋ uwä täŋ yāpmāŋ kuŋkā man jopi kehäromi-inik iŋitpāŋ Ekāni tāŋo man pekinik api täneŋ. 17^a Man udewani uwä parām tokŋeŋ äronpāŋ äma gupi tänpāwak täkaŋ udewani. Äma udewani-ken nanik kubä wāpi Himeneus, kubä Filetus. 18 Äma yarā u man bureni peŋkaŋ ŋode yāk tākamān; Ämatā kumbani-ken nanik akukakuk u bian ahāŋkuko unita nin kumānpāŋ äneŋi nämō api akune yāk. Tänpāŋ man udewani terak ämawebe tāŋo nadākiniki tänpān waŋirā nadākiniki pewā putārek täkaŋ. 19^b Upāŋkaŋ ämatā eŋi tānayāŋ nadānpāŋ bek kehäromi änek täkaŋ ude Anututä iniken äbōriye kehäromi nitek itneŋta bek kehäromi äneŋ-kireŋkuko pen itak. Bek uterak man kudān ŋode kudān tāwani itak; Ekānitā äbōriye bureni-inik unita nadātak. Tänpāŋ man kudān tāwani kubä pen ŋode bek uterak itak; Ämawebe Ekāni wāpi yāpmāŋ kuŋat täkaŋ uwä kädēt wakita mādē ut imineŋ.

20^c Timoti, gäk nadātan? Äma wāpi biŋam ikek tāŋo eŋi gānaŋā pärek ba kābot ātuwā gol siriwapāŋ tänpāni. Ba ātuwā päya kuŋat kenta komepāŋ tänpāni. Imaka uwä ātu piä täga tākta biŋam ba ātuwā piä jopi mebāri mebāri u täŋkaŋ jop maŋpā kukta yāwani. 21^d Tänpäkaŋ äma kubä iniken irit kuŋat-kuŋariken wakini peŋpāŋ kurāki irayāŋ tāko uwä kābot siliwa ba golpāŋ tänpāni, piä täga tākta biŋam yāwani, kudupi ude api irek. Äma udewani uwä Māhemi tāŋo piä tāgatāga tākta biŋam yāwani. Uwä Māhemi tāŋo piä tākta pidāmtak tāyak unita Māhemitā piä man u ba u täga iwerān tänpēk. 22^e Unita gäk kadäni kadäni nadäk waki gubanitā yāpmāŋ kuŋat täkaŋ u mādē ut imiŋpāŋ kädēt tāgatāga ŋodewani u iwatta gwāk pimiwen; Täktāk siwoŋi, Anututa nadākinik bureni, bānep iron, bānep kwini. Imaka tāgatāga u ämawebe bānep nadäk-nadāki siwoŋitā Anutu yāpmāŋ wādäk täkaŋ u täŋkentānpāŋ penta kaŋ iwarut. 23^f Tänpāŋ nadäk-nadāki gwājiwanitā jopman yāk täkaŋ unita juku nämō peneŋ. Nadātan, man udewanitā ämik man pewā ahāk

^x 2:14 1Ti 6:4; Tai 3:9 ^y 2:15 1Ti 4:6; Tai 2:7-8 ^z 2:16 1Ti 4:7 ^a 2:17 1Ti 1:20

^b 2:19 Nam 16:5,26; Jon 10:14, 1Ko 8:3; Ais 52:11 ^c 2:20 1Ko 3:12 ^d 2:21 2Ti 3:17

^e 2:22 1Ti 6:11 ^f 2:23 1Ti 4:7

tākaŋ. ^{24s} Tānpāŋ Ekāni tāŋo piä āmatā man wārāt-wārāt nāmo tānppek. Nāmo, u āma kuduptagān not tāŋ yāmiŋpāŋ Ekāni tāŋo man meni tānpidām-pidām terak ba bānep kwini terak yāwetpāŋ yāwoŋārewek. ^{25h} Tānpāŋ āma nadāk-nadāk gwājiwani yāpmāŋ kuŋat tākaŋ u bānep tāga terak yāwetpāŋ yāwoŋārewek. Yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋjirān Anututā nadāŋ yāmiŋjirān bānep sukurenŋpāŋ man burenita nadākinik āneŋi kāwep tāneŋ. ²⁶ Ude tāneŋo uwā nadāwā tumbāpāŋ Satantā iniken mani iwatneŋta buŋep pewān yepmāŋireko u dat-kwinitpeŋ kuŋeŋ.

Kadāni bāmopi-ken wakitā api ahāŋ pārek

3 ¹ⁱ Man ŋonita juku peŋpāŋ nadā! Kadāni tārek-tārekken bārāpi mebāri mebāri api ahāneŋ. ^{2j} Āmatā initagān nadāŋkaŋ moneŋ wādāk-wādākta gāripi api nadāneŋ. Tānpākaŋ ini wāpi yāpmāŋ āroŋpāŋ ārowani pāhap tānpāŋ yāŋawāt-awāt ba noriye man wakiwaki api yāwetneŋ. Ba miŋiye naniye tāŋo man api utneŋ. Tāŋkaŋ iron kādetta bānep tāga nāmo api nadāneŋ. Uwā Anutu ini ba, unitāŋo man māde api ut imineŋ. ³ Uwā āmawebe not nāmo api tāŋ yāmineŋ, ba āma kubātā waki tāŋ yāmiŋjirān momini nāmo peŋ imiŋpāŋ yāŋwawak man api yāneŋ. Ba āma yāŋpāŋ-yabāŋ yāwat api tāneŋ. Tānpāŋ iniken gupi tāŋo gārip ugān api iwatneŋ. Uwā komi tānpāŋ āmik bumta api tāneŋ. Ude tāŋkaŋ kādet tāgata iwan api tāneŋ. ⁴ Ba iniken noriyeta waki tāŋ yāmiŋpāŋ iniken nadāk waki tāropigān api iwatneŋ. Tāŋkaŋ inita nadāŋjirā ārowani pāhap api tāneŋ. Ude tāŋkaŋ Anututa gāripi nadānaŋipāŋ kome tāŋo gāripgān api iwarān tāneŋ. ^{5k} Tānpākaŋ Anutu tāŋo kādet bureni-inik, kehāromi nikek unita ket nāmo nadāŋkaŋ gupitāgān api iwatneŋ. Eruk Timoti, āma udewani yabāŋ umuntaŋpāŋ ukāt itpāŋ-nadāk kubā nāmoinik tāŋpen.

^{6-7l} Tānpākaŋ āma udewani ātutā webe nadāk-nadāki kwini unitā eŋiken kābop ārok tākaŋ. Āroŋkaŋ man jopi-jopi yāŋ-yākŋat-pewā nadākiniki āma uterak pek tākaŋ. Webe uwā nadāk-nadāki kehāromi nāmo unita bānep nadāŋ gāripitā momi-ken yāmagurirā nadāwātāk pāhap tāk tākaŋ. Tāŋkaŋ nadāk-nadāk yāpmākta gāripi nadāk tākaŋ upāŋkaŋ Anutu tāŋo man bureni u tāga nāmo nadāwā tārek tākaŋ. ^{8m} Tānpākaŋ āma kādet udewani tāk tākaŋ uwā man burenita iwan tāk tākaŋ, bian āma yarā wāpi Janes kenta Jabrestā Moses tāŋo manta iwan tāŋkumāno udegān. Āma udewani tāŋo nadāk-nadāki wawākaŋ Anututa nadākinik nāmo tāŋ imik tākaŋ. ⁹ Upāŋkaŋ tāktāki waki u kadāni kāroŋi tāga nāmo api tāneŋ. Nāmo, āmatā unitāŋo kādet u kaŋpāŋ nadāwā guŋ

^s 2:24 1Ti 3:3; Tai 1:7 ^h 2:25 1Ti 2:4 ⁱ 3:1 1Ti 4:1 ^j 3:2 Rom 1:29-31 ^k 3:5 Mat 7:15,21; Rom 2:19-20; Tai 1:16 ^l 3:6 Tai 1:11 ^m 3:8 2Ti 2:25; Kis 7:11,22, 1Ti 6:5

täño bumik api tänppek, bian äma Janes kenta Jabres täño täktäki kanpän nadänkuño ude. Ude kanpän nadänpän nämo api iwarän täneñ.

Timoti, Anutu täño man inñit-inik täyi

¹⁰ Upänkan Timoti gähä bian näkkät itpäñ Anututä kädet gäripi nadäk täyak u ämawebe yawetpäñ yawoñärek täñira nabänpän-nadänkun. Ba täktäkna imaka, u nadätan. Ba imaka u ba u tak täyat u mebäri imata tak täyat u nadätan. Tänpän mebärina ñode nadätan; Näk Anutu nadän imikinik tak täyat, bäräpi gänañ nämo kwitak täyat, ämawebe iron täñ yämik täyat, ba piä ehuranigän tak täyat. U kudup nadätan. ¹¹ ⁿ Täñkan komi bäräpi täñ naminkuño u imaka, nadätan. Antiok komeken, Aikoniam komeken, ba Listra yotpärare-ken komi naminirä komi pähap nadänkut. Ude upänkan Ekänitä bäräpi u kudup ketären naminkuk. ¹² ^o Bureni-inik, äma kuduptagän Jesu Kristota yänpän Anutu täño man iwatnayän täño uwä komi bäräpi api ahän yämek. ¹³ Täñ, äma täktäki taräkikät jop yän-yäkñarani ämatä ini bänepken ba ätu täño bänepiken yän-yäkñat piä täntäko tañi-inik ahänpän api weñ pärek.

¹⁴ ^p Tänpäkan Timoti, gähä man bureni gawetpäñ gawoñäreñirä nadäkinik täñkuno u inñit-inik tänpän kan kuñat. U imata, äma man u gawetpäñ gawoñäreñkuño unitäño mebäri u nadätan. ¹⁵ ^q Ba gäk ironikentä yäput penpän Anutu täño man u nadän yäpmän äbätan u bureni-inik yän nadätan u. Anutu täño man u kehäromi ñodewani; U bänepka-ken penyänek pewän ahän gaminirän Kristo Jesu nadän iminpän irit kehäromita biñam täga api tänpen. ¹⁶ ^r Tänpäkan Anutu täño man kudän täwani u kudup Anutu täño Munapiktä täñmeham tañirän ahän moreñkuñ. Man u daninpän nadäk täñitna man bureni täño mebäri niwetpäñ niwoñärek tak täyak. Ba unitä ämawebe nadäk-nadäki gwäjiñ ärowani yäpän-siwoñtakta yabän yäk täyak. Ba kädet gwäjiwani yänpän yäpän-siwoñtak täyak, ba kuñat-kuñat siwoñi niwetpäñ niwoñärek tak täyak. ¹⁷ Tänpäkan Anutu täño mantä ämawebeniye bänepi-ken piä ude täntäyon piä täga mebäri mebäri säkgämän täneñta pidämtak täkan.

Timoti, Anutu täño piä gwäk piminpän täyi

4 ¹ ^s Timoti, näk Anutu inñamiken ba Kristo Jesu äma kumbani ba kodak irani bok yäpmän daniwayän täyak u inñamiken jukuman kubä gäwerayän. Kristo Jesu u äneñi kwawak ahänpän ämawebeta intäjukun it yämayän täyak unita ñode pen gawetat; ² ^t Unitäño manbiñam ehuranigän yänahänpän yawet täyi. U kadäni kadäni,

ⁿ 3:11 Apos 13:50; Apos 14:5,19; Sam 34:19 ^o 3:12 Mat 16:24; Jon 15:20; Apos 14:22

^p 3:14 2Ti 2:2 ^q 3:15 Jon 5:39, 1Pi 1:20-21 ^r 3:16 Rom 15:4, 2Ti 2:21 ^s 4:1 Apos 10:42; Rom 14:9-10 ^t 4:2 Apos 20:20,31

ämawebe man u nadäneŋ ba nämo nadäneŋo u jop uken gwäk pimiŋpän Kristo täŋo manbiŋam yäwet täyi. Ude täŋpän ämawebe täŋo nadäk-nadäki yäpi-siwonŋtak takot. Täŋkaŋ kädet gwäjiwani iwarani u jukuman kehäromigän kaŋ yäwet. Ba äma nadän bäräp ikek bänepi täŋpidäm taŋ yämik täyi. Piä u täkta nämo gaŋa taŋpän Kristo täŋo man kädet ket täŋpän yäwetpän yäwonjärek kaŋ tä.

³ Nadätan, kämiwä ämawebetä Anutu täŋo man mebäri bureni nintä yäwetpän yäwonjärek tak takamän u nadäkta api bitnäneŋ. Man burenita bitnäŋkaŋ yäwetpän yäwonjärek äma bänep ärik-ärik man yäwani unita äbä niwetpän niwonjärewut yäŋpän gera api yäneŋ. Man jopi ini bänepitä gäripi nadäk täkaŋ ugän api nadäneŋ. ⁴ Man bureni penŋpän kobap man api nadäneŋ. ⁵ Täŋpäkaŋ Timoti gähä bänep nadäk-nadäkka ba irit kuŋat-kuŋatkata watäni kaŋ it. Täŋpän Kristota yäŋpän komi ba bäräpi kotakta nämo bitnäwen. Täŋkaŋ Anutu täŋo man yänahäk-ahäk piä säkgämän kaŋ tä. Ude täŋkaŋ Anutu täŋo watä äma gähä piä yän-gamani u kudup kaŋ täŋ more.

Pol täŋo kumäk-kumäk kadäni keräp taŋkuk

⁶ Täŋpäkaŋ nähä paorayän. Bian Anutu iniŋ oretta wain ume piwä kuŋkuŋo ude nägätna api piwä kuneŋ. Kumänpen kukkukna kadäni keräp täyak. ⁷ Upänkaŋ nämo umuntäyat. Nämoinik, äma närepmirek gärepmirek täŋkaŋ gwäk pimiŋpän bäräneŋ pänku бага pewani-ken ahäk täkaŋ näk udegän nämo kwitaŋkaŋ bäräneŋ yäpmän äbätängän бага pewani-ken ahätat ŋo! Näk nadäkinikna nämo pewa putärenkuŋ. ⁸ Unitä nadätat, siwoŋi kuŋat-kuŋat täŋo gwäki tägagämän u näkä yäpmäktä itak. U kadäni pähapken Ekäni, ämawebe täŋo täktäk yäpmän daniwani äma siwoŋi-inik unitä api namek. Täŋpäkaŋ gwäki säkgämän u näkagän nämo api namek. Nämoinik, ämawebe Ekänitä äbäktä bänep penŋpän itsämäk täkaŋ unita imaka, api yämek.

Man paotpaot

⁹ Täŋpäkaŋ Timoti, gwäk pimiŋpän näkken bäräneŋ äbi. ¹⁰ Butewaki pähap, notnapak Demas unitä kome täŋo gärip iwatpän nabä kätänpen Tesalonaika komeken kuŋkuk. Täŋpäkaŋ Kresens imaka nabä kätänpen Galesia komeken kuŋkuk. Kuŋirän Taitus Dalmesia komeken kuŋkuk. ¹¹ Täŋpäkaŋ Lukkät ninekgän itkamäk. Unitä Timoti, Mak yäwikaŋ bok kaŋ äbun. Unitä piä täga api täŋkentän namek. ¹² Täŋkaŋ notninpak Tikikus uwä iniŋ kirewa Efesus komeken u ärenkuŋ. ¹³ Täŋpäkaŋ gäk

^u 4:3 1Ti 4:1, 2Ti 1:13 ^v 4:4 1Ti 4:7 ^w 4:6 Plp 2:17 ^x 4:7 1Ti 6:12 ^y 4:8 1Ko 9:24-25; Rev 2:10 ^z 4:9 2Ti 1:4 ^a 4:10 Kol 4:14; Tai 1:4 ^b 4:11 Kol 4:14; Apos 15:37-39

^c 4:12 Efe 6:21-22 ^d 4:13 Apos 20:6

äbayän yänpänjä näkŋo mänit tek Troas yotpärare-ken Kapustä eniken yäŋopmängpäŋ penkuro u yäpmängkaŋ kaŋ äbi. Ba näkŋo buk kenta man kudän moräki tänpän pewani u imaka, kaŋ yäpmäng äbi.

^{14e} Eruk, Aleksada kapa-pän imaka imaka tänpäni unitä waki mäyap täŋ namiŋkuk. Unita Ekänitä kowata api imek. ¹⁵ Äma unitä man yäwetpäŋ yäwönjäreŋ täŋkumänjo u mäyap utpäŋ yejämäk täŋkukonik. Unita udegän täŋ gamekta watäni itpeŋ kaŋ kuŋat.

^{16f} Nadätan? Man piäken pengän itkut-ken uken notnapak kubätä näk gäarak nämo itkuk. U kudup nabä kätänpeŋ kuŋkuŋ. Unitänjo momini uwä Ekänitä peŋ yämiton. ^{17g} Bureni, notnayetä nabä kätänpeŋ kuŋkuŋjo upänkaŋ Ekänitäwä nämo nepmaŋkuk. Nämo, u mani biŋam guŋ äbotken yänahänjira unitä nadäkta manna täŋmeham tänpän kehäromi namiŋkuk. Tänpän tom komi, äma yewani meni-ken nanik ketärenpäŋ nepmaŋkuk. ¹⁸ Ude täŋ namiŋkuko udegän, Ekäni uwä waki mebäri mebäri uken nanik ketärenpäŋ kunum gänäŋ irit bägupi täga u gänäŋ api nepmaŋpek. Tänpäkaŋ Ekäni uterak epmäget penjyänjek pen mät it yäpmäng ärowek. U bureni!

^{19h} Eruk, yanäpi yarä Prisila kenta Akwila ukät Onesiforus ba unitänjo äboriye näkŋo mena yäpmängpäŋ bänep täga man yäwet. ²⁰ⁱ Butewaki, notnapak Erastus u Korin yotpärare-ken itkukotä pen itak. Ba Trofimus käyäm tänpewän Miletus komeken teŋkut. ²¹ Unita Timoti, iwän mänit kadäni nämo keräp tänjirän gäkä jukun kaŋ äbi. Tänpäkaŋ notkapak Yubulustä bänep täga gäwetak. Ba Prudens, Linus, Klodia ukät äma ätu Kristo wäpi terak notkaye wanotkaye itkaŋ u kuduŋtagän udegän bänep täga man gäwetkaŋ.

²² Eruk, Ekänitä bänep nadäk-nadäkka-ken iton. Täŋkaŋ unitänjo orakorakitä gäŋ uwäktän gamiton.

^e 4:14 1Ti 1:20; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6 ^f 4:16 2Ti 1:15 ^g 4:17 Apos 23:11, 27:23; Dan 6:22 ^h 4:19 Apos 18:2, 2Ti 1:16-17 ⁱ 4:20 Apos 19:22, 20:4

Taitus

Poltä Taitus jukuman iwetta manbiŋam ŋo kudän täŋkuk

1 ¹ Nāk Pol, Anutu täŋo piä ämagän ba Jesu Kristo täŋo aposoro kubä ude itat. Unita ämawebe Anututä bian inita iwoyänkuko u täŋkentäŋ yämiŋira Kristota nadäŋ imikinik täkta naniŋ kireŋkuk. Ba täŋkentäŋ yämiŋira ämawebe unitä man bureni nadäwä tärekta naniŋ kireŋkuk. Man bureni uwä irit kuŋat-kuŋat Anututä gäripi nadäk täyak upäŋ niwoŋäreŋk täyak. ² ^a Täŋpākaŋ man bureni unitäŋo mebäri-inik uwä irit kehäromi pätak u bureni-inik api kaŋ-ahäne. Bian-inik, Anututä intäjukun imaka kubä nämo pewän ahäŋirä irit kehäromi u nimikta yänkehärom täŋkuk. Täŋpākaŋ Anutu uwä jopman kubä nämo yäk täyak.

³ ^b Eruk it yäpmäŋ äbätängän kadäni kubä Anututä ini nadängkuk-ken uken äma ätu irit kehäromi täŋo manbiŋam yänahäŋkta yäpmäŋ daniŋpäŋ yepmaŋkuk. Ude täŋkuko uwä mani biŋam kwawakinik pewä ahäŋkuŋ. Täŋpākaŋ Anutu, waki keri-ken nanik nimagurani unitä piä u nāk ketna terak peŋkuk.

⁴ ^c Eruk nanakna Taitus, man ŋo gäka kudän täyat. Gäk äbot täŋpani ninkät Anututa nadäkinik bok täk takamäŋ unita nanakna bureni yän gäwetpäŋ ŋode gäwetat; Anutu nanin ba äma nin nimagurani Jesu Kristo unitä oraŋ gamiŋirän unitäŋo bänep pidäm terak kaŋ kuŋat.

Äbot täŋpani täŋo intäjukun ämata jukuman

⁵ Taitus, gäk piä moräki täŋ paotta ba äbot täŋpani yotpärare kubäkubä täŋo watä äma yabäŋ ahäŋpäŋ yepmakta Krit komeken gepmaŋpeŋ kuŋkut. Täŋkaŋ man bian gäwetkuro unita juku piŋpäŋ nadä; ⁶ ^d Äbot täŋpanita intäjukun itta äma ŋodewanipäŋ yäpmäŋ daniŋpäŋ kaŋ

^a 1:2 Kol 1:27 ^b 1:3 Efe 1:9-10; Tai 2:10, 3:4, 1Ti 1:1,11 ^c 1:4 2Ko 8:23; Gal 2:3, 2Ti 1:2, 4:10; Rom 1:7 ^d 1:6 1Ti 3:2-7, 2Ti 2:24-26

yepman yāŋ gāwetkut; Āma, āmawebe iŋamiken siwoŋigān kuŋarani, ba webe kubāgān yāpani. Ba āma unitāŋo nanakiye uwā Jesuta nadāŋ imikinik tāŋpāŋ peŋawāk ba miŋi nani tāŋo man bitnāk nāmo tāŋpani. Āma udewanipāŋ, ābot tāŋpanita intājukun itta kaŋ yabāŋ ahāŋpāŋ yepman. ^{7e} Unita ŋode nadā; Ābot tāŋpani tāŋo intājukun āmatā Anutu tāŋo piāta watā it tākaŋ unita āma u siwoŋi-inik kuŋarirā āmawebetā yabāŋpāŋ-nadāwā momini nikek nāmo tāneŋ. Tāŋpāŋ āma uwā nāk wāpna biŋam ikek itat yāŋkaŋ āboriye yāwetpāŋ yāwoŋārek kokwawak terak nāmo tāŋpani. Ba ume naŋkaŋ tāŋguŋguŋ tāŋpāŋ āma komita nāmo tāŋpani. Tāŋkaŋ moneŋ tuŋumta nadāwātāk nāmo tāŋpani. ⁸ Ba āma u iron tāga tāŋpāŋ kādet siwoŋigān kuŋatpāŋ kādet tāga-tagān gāripi-inik nadāwani. Tāŋkaŋ āma uwā man yākyāki ba tāktākita watā irani. ^{9f} Tāŋpākaŋ watā āma uwā Anutu tāŋo man mebāri bureni nintā yāwetpāŋ yāwoŋārek tāk tākamāŋ udegān iŋit-inik tāneŋ. Man bureni u iŋit-inik tāŋpāŋ sākgāmān yāŋahāŋirā āmawebe kādet siwoŋita nadākinik tāŋpāŋ tāga kuŋatneŋ, ba āma Anutu tāŋo man bureni ut tākaŋ unitāŋo jopman uwā tāga utpewā māneŋ.

Nadākinik tāŋpā wawanita man

^{10g} Tāŋpākaŋ Taitus, gāk watā āma tāga-tāgapāŋ kaŋ yabāŋ ahāŋpāŋ yepman. Imata, Krit komeken ābot tāŋpani bāmopi-ken nanik māyaptā man burenita bitnāŋpāŋ jop manman yāŋ-yākŋatpāŋ āmawebe māyap kādet goret kāda yāmagut tākaŋ. Āma yāyat uwā māyaptā jopman ŋode yāk tākaŋ; In guŋ ābotken naniktā ābot tāŋpani-kāt itta nadāŋpāŋā, eruk бага man iwatkaŋ guŋjin morāk kaŋ madāwut yāk. ^{11h} Tāŋpāŋ āma uwā māyāk-kāt nāmo moneŋ yāpmākta jop manman ude yāŋ-yākŋatpewā nādamiŋi-nani ātu nadākiniki pewā putārewāpāŋ sākgāmān nāmo it tākaŋ. Unita Taitus, gāk āma jop manman yāk tākaŋ u yāniŋ bitnā. ¹² Nadātan? Krit nanik iniken āma nadāwani kubātā ini Krit nanik āmawebeta ŋode yāŋkuk; Krit nanik u waki, jop manmangān yāwani yāk. Uwā tom āgwāri udewani, orek patkaŋ ketem naktagān nadāk tākaŋ yāŋ yāŋkuk. ^{13-14i j} Tāŋpākaŋ Taitus, āma nadāwani uwā man bureni-inik kubā yāŋkuk. Unita gāk ābot tāŋpani tāŋo kuŋat-kuŋari yāpā tāgakta man kehāromi kaŋ yāwet. Yāweriri nadākiniki āneŋi tāŋkehārom taŋpāŋ Juda nanik tāŋo kobap man unita nadākinik nāmo tāŋ yāmineŋ. Ba āma Anutu tāŋo man burenita bitnāk tākaŋ unitāŋo бага man nāmo nadāŋ yāmineŋ.

^{15k} Taitus, gāk nadātan? Āma bānepi paki-iniktā kuŋat tākaŋ uwā imaka kuduptagānta nadāwā tāgagān tāk tākaŋ. Upāŋkaŋ āma bānepi-

^e 1:7 1Ko 4:1 ^f 1:9 2Ti 4:3; Tai 2:1 ^g 1:10 1Ti 4:7 ^h 1:11 Jon 10:12, 1Pi 5:2, 2Ti 3:6

ⁱ 1:13 2Ti 4:2 ^j 1:14 1Ti 4:7 ^k 1:15 Mat 15:11; Rom 14:20

ken momitā tokŋek itkaŋ nadākinik nāmo pewān ahāk tākaŋ uwā imaka kuduptagānta nadāwā wakigān tāk tākaŋ. U imata, bānep nadāk-nadāki-ken wakitā tokŋek parirā kādet siwoŋi u iwatta nāmoinik nadāk tākaŋ. ¹⁶ ^l Āma udewani uwā man ŋode yāk tākaŋ; Nāk Anututa nadākinik tāk tāyat yāk. Ude yāk tākaŋ upāŋkaŋ tāktāki waki unitā ŋode niwoŋārek tāyak; Ekānita māde ut imani. Uwā man bitnāk tāŋpāŋ kādet tāga kubā nāmoinik pewā ahāk tākaŋ. Tāŋpākaŋ kādet waki ude tāŋirā Anututā tarāki-inik yabāk tāyak.

Ābot tāŋpani āmawebeta jukuman

2 ¹ ^m Eruk Taitus, gāhā ābot tāŋpani āmawebe Anutu tāŋo man mebāri bureni ugān iwatta yāwetpāŋ yāwoŋārek kaŋ tā. ² Tāŋkaŋ āma ekāni ekāni ba tāgawani u ŋode kaŋ yāwet; In man yākyākjin ba tāktākjinta watā itpāŋ kaŋ kuŋarut. Ba nadāwātāk ikek kuŋatpāŋ Ekāni tāŋo manbiŋam ŋo iŋit-inik tāŋpāŋ iron kādet tāga ugān kaŋ iwarut. Tāŋpāŋ in bārāpi gānaŋ kwikinik kaŋ irut.

³ ⁿ Tāŋpākaŋ Taitus, āma ekāni ude yāwetkaŋ webe ekāni ekāni udegān ŋode kaŋ yāwet; In Anutu iŋamiken siwoŋi kaŋ kuŋarut. Ume komi taŋi naŋkaŋ āmawebe yāŋpāŋ-yabāŋ yāwat nāmo tāneŋ. Nāmoinik! Kādet tāgagān tāŋpāŋ-yāwoŋārek tāneŋ. ⁴ Ude tāŋpāŋ webe gubaŋi kādet tāgatāga yāwetpāŋ yāwoŋārenjirā āpiyeta gāripi nadāŋpāŋ nanakiyeta udegān nadāneŋ.

⁵ ^o Tāŋkaŋ āmawebe gāgāni ātutā Anutu tāŋo manta man waki yāneŋo udetā yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋirā webe gubaŋi gubaŋi uwā kādet siwoŋi iwatpāŋ kwikinik itneŋ. Ini eni-kengān itpāŋ nanak ba imaka imakanita watā sākgāmān itneŋ. Tāŋkaŋ bānep iron kādet siwoŋi ugānpāŋ iwatneŋ. Tāŋpāŋ āpiye tāŋo man buramineŋ.

⁶ Eruk Taitus, āma gubaŋi gubaŋi imaka, man kehāromi yāweriri nadāŋpāŋ iniken irit kuŋat-kuŋarita watāni itpāŋ kaŋ kuŋarut. ⁷ ^p Tāŋ gākŋawā kādet tāgagān tāŋpen kuŋariri āma gubaŋi gubaŋi unitā gākŋo tāktākka u kaŋkaŋ udegān api iwatneŋ. Ba man yāwetpāŋ yāwoŋārek piā tāk tāyan unita nadākinik tāŋpāŋ sākgāmān kaŋ tā. Jop, yāŋ-yākŋarani nāmo yāwen. ⁸ ^q Nāmo, man bureni siwoŋigān yāŋjiri āmatā man yāwayāŋ tāyan uken goret kubā nāmo kaŋ-ahāŋpāŋ yāŋpāŋ gabāŋ gāwat kubā tāga nāmo tāneŋ. Ude tāŋjiri iwaniyetā māyāk man niwetta kādetta wāyākŋewā wawāpāŋ ini api māyāk tāneŋ.

⁹ ^r Tāŋpākaŋ Taitus, ābot tāŋpani āmawebe u gānaŋ nanik āma ātu āma tāŋo piā āma jopi ude itkaŋ uwā ŋode kaŋ yāwet; In intājukun āmajiye tāŋo man buramikgān kaŋ tāk tāŋput. Mani nāmo utkaŋ

¹ 1:16 2Ti 3:5, 1Jo 1:6, 2:4 ^m 2:1 Tai 1:9 ⁿ 2:3 1Ti 3:11 ^o 2:5 Efe 5:22 ^p 2:7 1Ti 4:12, 1Pi 5:3 ^q 2:8 1Pi 2:15 ^r 2:9 1Ti 6:1

piä siwoŋigän täñjirä intäjukun ämajiyetä tabäñpän gäripi pähap api nadäneñ. ^{10s} Täñpän intäjukun ämajiyetä unitäño tuñum nämo kubotäneñ. Ba täñyäkñarani kubä nämo täneñ. Nämo, man buramikgän täñjirä intäjukun ämajiyetä piä siwoŋigän täñpani yän api nadän tamineñ. Eruk in kädet siwoŋi ude iwatnayän täkañ uwä Anutu, wakiken nanik nimagurani unitäño manbiñam unita ämawebetä nadänjirä ärowani api täñpek.

¹¹ Unita Taitus, kädet täga ude täñpen kuñat täkäna. U imata, Anututä orakoraki kwawak pewän ahäñkuñ. Orakoraki u ämawebe paot-paotta biñam täñpani kuduptagän waki keri-ken nanik yämagurekta kehäromi nitek. ^{12t} Täñpäkañ orakoraki, nin nimagutkuko uwä ñode niwetpän niwoñäreka täyak; Kome täño nadän gärip ba Anutu täño man penawäk u mäde ut imiñkañ gwäk pimiñpän Anutu-tagän nadän imiñpän siwoŋigän kuñat täkäna. ^{13u} Täñkañ Anutunin Jesu Kristo kehäromi nitek ahäwayän täko unitagän itsämäñpän kuñat täkäna. Jesu uwä paot-paotta biñam täñpanipän nimagurani. ^{14v} Täñpäkañ Jesu uwä iniken gupi ninta kowata inin kireñpän kome täño kuñat-kuñat wakiken nanikpän nimagutta kumbuk. Uwä ämawebe äbot inipärik kubä inita biñamgän itta ärutpak täñpän nipmañkuk. Ba nintä kädet siwoŋita gäripi nadäñpän kuñatta udewä täñkuk.

^{15w} Unita Taitus, gäk ämawebe kuduptagän man u yäwet. Gäk piä ño täkta wäpka biñam nitek unita ämawebe bänepi täñpidäm tañ yämiñjiri man u kañ iwarut. Ba äma kädet täga penpän goret kuñarani u yänpän yäpä-siwoŋ takta man kehäromi kañ yäwet. Täñpäkañ äma kubätä gäka nadänjirän äma jopigän täñpayän täko uwä, äma udewani nämo nadän imen.

Kädet siwoŋi terak kuñatne

3 ^{1x} Eruk Taitus, gäk ämawebe yäweriri ñode kañ täk täñput; Kome täño intäjukun äma ba gapman gämori-kengän itpän mani kañ buramik täñput. Täñpän kadäni kadäni kädet tägatäga täkta nämo bitnäneñ. ^{2y} Ba äma yänpän-yabän yäwat ba yänwawak nämo täneñ. Bänep kwini terakgän itpän ämawebe kuduptagänta kädet tägagän täñ yämineñ.

^{3z} Nadätan? Äbot täñpani ämawebe nin kudup imaka, guñ kädet iwat täñkumäñonik. Anutu täño man mäde ut imiñpän man bitnäkañ ba kädet goret-goret-gän kuñat täñkumäñonik. Kome täño kañgärip ba nadän gärip unitä ärowani täñ nimiñjirän watä piä ude täñ imik täñkumäñonik.

^s 2:10 Tai 1:3 ^t 2:12 1Jo 2:16; Efe 1:4 ^u 2:13 1Ko 1:7; Plp 3:20 ^v 2:14 Gal 1:4; Kis 19:5; Lo 7:6; Sam 130:8; Ese 37:23, 1Pi 2:9 ^w 2:15 1Ti 4:12 ^x 3:1 Rom 13:1-7, 1Pi 2:13-14
^y 3:2 Plp 4:5 ^z 3:3 1Ko 6:11; Efe 2:2, 5:8

Nadāwāwak ba kokwawak terakgān kuṇatpān iwan kowata kowata tānpān kuṇat tāṅkumāṇonik. ^{4a} Ude tāk tāṅkumāṇo upāṅkaṅ māden, eruk yāpātāgak āmanin Anututā iniken bānep ironi niwōṇāreṅpān oraṅ nimīnpān paotpaotken nanikpān wādāṅ tādotpān nipmaṅkuk. ^{5b} Nintā kudān siwōṇi kubā tāṅitna nāmo, Anututā iniken bānep iron terak imaka umuri-ken nanik wādāṅ tādotpān nipmaṅkuk. Tānpān unitāṇo Munapikitā bānepnin ārut nimīnpān tāṅkodak taṅpān nipmaṅkuk. ^{6c} Tānpākaṅ Anututā yāpātāgak āmanin Jesu Kristo iwet-pewān Munapiki tokṅek-inik peṅ nimīṅkuk. ^{7d} Nin inikāt bānep kubāgān itta iron pāhap ude tāṅ nimīṅkuko unita ṇode nadākamāṅ; Irit kehāromita nadākinik tāk tākamāṅ u it yāpmāṅ kuṇtāṅgān bureni api kaṅ-ahāne.

⁸Taitus, man u bureni-inik. Unitā man u kehāromigān yāweriri āmawebe Anututā nadākinik tāṅkuṇo unitā nadāwā tārewut. Nadāwā tārewāpān piā tāga mebāri mebāri u tāktagān nadāk ba kehāromi unitagān peneṅ. Kādet tāga unitā āmawebe kudup bureni-inik tāṅkentāṅ yāmik tāyak. ^{9e} Tāṅ, man jopi-jopi āma ātutā yāṇahāk tākaṅ unita juku peṅpān nāmo nadāneṅ; U man goret-goret yāk tākaṅ. Ābekjiye orajiye tāṇo wāpi tawaṅ ugānpān yāṅpān-nadāk tāk tākaṅ ba Moses tāṇo бага tāpuri tāpuri unita nadāwā ārowani tāṅpākaṅ āmik man pewā ahāk tākaṅ. Tāṅpākaṅ man yāk tākaṅ uwā jopigān, tāṅkentāk kubā nāmo pewā ahāk tākaṅ.

^{10f} Tāṅpākaṅ inkāt nanik āma kubātā duṅ-wewek kādet pewān ahāwayāṅ tāko uwā jukuman kehāromi kadāni kubā ba yarā ude kaṅ iwet. Eruk, ude iwerikaṅ kādet u nāmo pewānā māde kaṅ ut imi. ^{11g} Gāk nadātan, āma uwā kādet siwōṇi peṅpān momi kādet iwarani. Tāṅpākaṅ imaka wakiwaki tāk tāyak unitā ṇode niwōṇāretak; U waṅ moretak.

Man ātu juku piṅpān kuṇatta

^{12h} Taitus, gākṇo kome yāpmākta nāk Atemas ba Tikikus yarā uken nanik kubāpān gākken tewa yāpmāṅ api ārewek. Āreṅjirān gāk nāk nabākta ehutpeṅ Nikopolis komeken ṇo ābā kaṅ nabā. Imata, mānit kadāni-ken nāk Nikopolis kome ṇo itta nadātat unita. ¹³ⁱ Eruk, бага manta nadāwani āma wāpi Senas ukāt Apolos kādet kāroṇi kudayāṅ tākamān unita ketem tuṇum tāṅkentāṅ yāmiṅjiri kādet miṅin uken imaka kubāta wāyākṇedeṅtawā. ^{14j} Nadātan? Nintāṇo āmawebeniyetā jopjop, iniken gārip terak nāmo kuṇatneṅ. Nāmo, u kudān tāgagān ba piā tāgagān kaṅ tāk tāṅput. Ude tāṅkaṅ āma ātutā imaka kubāta wāyākṇenayāṅ tāṇo uwā kaṅ tāṅkentāṅ yāmik tāṅput.

^a 3:4 Tai 1:3 ^b 3:5 2Ti 1:9; Efe 5:26; Jon 3:5 ^c 3:6 Apos 2:17-18 ^d 3:7 Rom 3:24

^e 3:9 2Ti 2:14,16,23 ^f 3:10 Mat 18:15-17, 2Jo 10 ^g 3:11 1Ti 6:3-5 ^h 3:12 Efe 6:21-22

ⁱ 3:13 Apos 18:24, 1Ko 3:5-6, 1Ko 16:12 ^j 3:14 Efe 4:28; Tai 2:14; Mat 7:19

¹⁵Taitus, äma näkkät itkamäng ñonitã ganiñ oret man pewã ärekañ. Täñpäkañ ämawebe Ekänita nadäkinik täñpäñ ninta gäripi nadäk täkañ unita oretoret man kañ yäwet. Eruk, Anutu täño bänep irontä intã terak äroton.

Piremon

Piä watä äma jopi kubä Anututa biŋam täŋkuko unitäŋo manbiŋam

1-2 ^a ^b Näk Pol Kristota yänpäŋ komi eŋiken nepmaŋpani näkä, ba notninpak Timoti-kät man kudän ŋo takamäk. Man ŋowä ŋodeta kudän takamäk; Notninpak Piremon, ninkät piä mebäri kubäŋän täŋpani gäka, ba wanotnin Apia unita, ba notninpak Akipas, Anututa yänpäŋ ämik bok täŋpani unita. Ba äbot täŋpani ämawebe Anutu iniŋ oretta Piremontä eŋiken ärok takäŋ unita imaka man ŋo kudän takamäk. Tänpäkaŋ in kudupta ŋode täwetkamäk; ³ ^c Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristo unitä iron täŋ tamiŋirän iniken bänep kwini terak kaŋ kuŋarut.

Pol Piremonta bänep täga nadäŋkuk

⁴ ^d Eruk, Piremon, gäkŋo manbiŋam ŋode nadäk täyat unita näk kadäni kadäni Anutu-ken yäŋapik man yäŋkaŋ gäka bänep täga man iwet täyat. ⁵ Gäk Ekäni Jesu ba Anutu täŋo kudupi ämawebe unita gäripi nadänpäŋ nadäŋ yämikinik täŋjiri manbiŋamka nadäk täyat. ⁶ ^e Tänpäkaŋ näk gäka Anutu-ken ŋode imaka yäŋapik täyat; Gäk ba nin nadäkiniknin terak yänpäŋ-nadäk säkgämän bok tak takamäŋ unitä nadäk-nadäkka piräreŋ gamiŋirän iron kädet täga mebäri mebäri Kristo-kät kentänpäŋ yäpmäk takamäŋ ŋonitä pen yäpmäŋ yäpmäŋ kunayäŋ takamäŋ unita kaŋ nadäwi tumbut. ⁷ ^f Tänpäkaŋ notnapak, gäk Anutu täŋo kudupi ämawebenyeta iron täŋ yämiŋiri oretoret tak takäŋ. Ude täŋjiri manka biŋam nadänpäŋ näk imaka, bänep oretoret pähap tänpäŋ bänepna pidämtak täyak.

^a 1:1 Efe 3:1 ^b 1:2 Kol 4:17, 2Ti 2:3 ^c 1:3 Gal 1:3 ^d 1:4 Rom 1:8-9 ^e 1:6 Plp 1:9;
Kol 1:9 ^f 1:7 2Ko 7:4

Piremontä Onesimus äneji imagutta man

⁸Eruk Piremon, gäk Kristo wäpi terak notnapak ude itan unita imaka kubä gäkä täga tänañi u täkta täga peñ gäweret. ⁹^s Upänkañ gäka nadän gamikinik täyat unita piä u täkta jop gäwet yabätat. Gäk näkño mebarina nadätan; Näk tagawani, ba apiño näk Kristo täño piä täk täyat unita yänpänj komi eni gänañ itat. ¹⁰^h Unita nanakna Onesimus ño täñkentän imikta gäwet yabänjira käwep nadän namen. Nadätan? Näk komi eni ño gänañ irira Onesimus uwä ahänj namänpänj näkä Anutu täño man iwetpänj iwonjäreñjira Anututa nadäkinik täñkuko unita nani ude täyat. ¹¹Bian äma uwä piä säkgämän kubä nämo täñ gamiñkuk. Upänkañ bänepi yäpmänj äyänjuktuko unita apiño gäkkät nekta piä säkgämän-inik täga api täñ nimek.

¹²Unita apiño Onesimus tewa äretak. Äretak uwä bänepna gämäni. ¹³ⁱ Butewaki, Onesimus u näkkät bok itnañi. Näk Anutu täño manbiñamta yänpänj komi eni gänañ irira u gäk wäpka terak täñkentänj namik täyek. ¹⁴^j Upänkañ näknaken gärip nämo iwarayänj. Gäkä täga yänj yäwikañ uyaku bok täga itkäde. Unita apiño gäkken tewa äretak. Näk ñode nadätat; Iron kädet näkä peñ gäwerira täñpayänj täno uwä tägainik nämo. Täñ, gäknaken gärip terak täñpayänj täno uyaku säkgämän.

¹⁵Täñpäkañ duñ-wenpänj Onesimus-kät ek kadäni keräpita inigän inigän itkumäno u mebari ñodeta käwep; U äneji gäkken ärewänkañ bok pen api itdeño unita. ¹⁶^k Uwä gäkño piä äma jopi ude äneji ittagän nämo. Nämoinik. U irepmiñpänj notkapak säkgämän ude itta api ärewek. Nadätan, näk äma unita notnapak bureni yänj nadänpänj gäripi nadätat. Täñ, gähä udegän äma unita gäripi pähap api nadänj imen. U piä ämaka irirän gäripi nadänj imayänj täno ugän nämo. U Ekäni wäpi terak notkapak bureni-inik irirän gäripi nadänj imikinik api täñpen. ¹⁷Unita gäk näkä Ekäni wäpi terak nägät moräkna bureni yänj nadänpänjä, Onesimus ño not säkgämän kañ täñ imi, näkä not täñ namayänj täno udegän.

¹⁸Täñpäkañ Onesimustä goret kubä täñ gamiñkuk ba gäkño imaka kubä jop yäpuko täñpänä eruk näweriri näkä kowata api täñ gamet. ¹⁹^l Näk bureni gäwetat. Man ño näkña ketnatä kudän täyat unita nadä; Goret täñkuko unitäño kowata näkä api däpmänj tärewet. Täñpäkañ ñode nämo nadätan? Gäk kumäkta biñam itkunopänj näkä gäwetpänj gäwonjäreñj täñjira Ekänita biñam täyan unita gäk kowata täñ naminäñi bumik. ²⁰Unita notnapak, Ekäni wäpi terak nek kubäñgän itkamäk unita täñkentäk kubä nam yänj nadätat. Ude täñ naminjiri Kristo wäpi terak bänepna pidäm tawän!

^s 1:9 Plm 1 ^h 1:10 Kol 4:9, 1Ko 4:15 ⁱ 1:13 Plp 2:30 ^j 1:14 2Ko 9:7, 1Pi 5:2 ^k 1:16 1Ti 6:2

^l 1:19 1Ko 16:21; Gal 6:11

²¹ Nāk nadätat, gāk nākŋo man api buramiweno unita man ŋo kudän täyat. Ba imaka täŋ namikta yänapitat ŋo irepmitpäŋ säkgämän kubä api täŋpen yän nadätat. ²² ^m Täŋpākaŋ gäripna ŋode pätak; Anututä gākŋo yänapik man nadän gamiŋpäŋ täŋkentän namiŋirän nāk gākken täga ärewet. Unita nākä itta, eŋika-ken bāgup täŋkireki kubä kaŋ peŋ nam.

²³ ⁿ Eruk, tärek-tärek u ŋode; Epafraštä ganiŋ oret man pewän äretak. U Jesu Kristo täŋo piäta yänpäŋ näkkät komi eŋi gānaŋ bok itkamāk. ²⁴ ^o Ba täŋkentäknaye Mak, Aristakus, Demas-kät Luk unitä udegän gāwetkaŋ. ²⁵ Täŋpākaŋ Ekāninin Jesu Kristo täŋo bānep irontä bānepka-ken itinik täyon.

^m 1:22 Plp 1:25, 2:24 ⁿ 1:23 Kol 1:7 ^o 1:24 Kol 4:10,14, 1Ti 4:10-11

Hibru

Kristo uwä nintäño bämop äma bureni-inik unitäño manbiñam

Jesutä Anutu täño mebäri yäñahän nimiñ moreñkuk

1 ¹ Bian-inik Anututä Juda ämawebe nintäño äbekniye oraniye iniken manbiñam moräki moräki yäwet yäpmänj äbuk. Manbiñam uwä profettä meni jinom yäpmänjpänj kädet mebäri mebäri terak yäwetkuñ. ² ^a Täñpäkañ tärek-tärek kadäni ñobayänj Nanaki-inik meni jinom terak mani biñam niwet moreñkuk. Nanaki u imaka imaka kuduptagän unitäño mähemi-inik täñpekta iwoyänjkuk. Ba ukätgän kunum kenta kome pewän ahänjkumän. ³ ^b Anututä iniken epmäget kudän penyäjek ikek, nanaki unita wädäwän äronj imiñkuko unita kudän ba täktäki unitä Anutu bureni ubayänj yänj yänjahäk täyak. Täñpäkañ mani kehäromitä imaka imaka kuduptagän täñ-mehamtañ itak. Täñpänj momi ärutärut piä täñ moreñkañ eruk kunum gänañ äronjpänj Anutu kehäromi mähemi keri bure kada wäpi biñam ikek itkukonitä itak.

Nanakitä añero yärepmitpänj ärowani-inik itak

⁴ ^c Ude täñkuko unita Nanaki u añero äbot päke uwä yärepmitpänj intäjukun-inik itak. Täñkañ Anututä wäp imiñkuko uwä añero wäpi yärepmitpänj wäp inipärik kubä imiñkuk. ⁵ ^d Jide? Anututä añero kubä man ñode iwetkuk?

Apiño gäkä näkño nanakna iriri näkä gäkño nanka itat.

Nämoinik! Ba añero kubäta ñode yänjkuk?

^a 1:2 Sam 2:8; Mat 21:38; Jon 1:3 ^b 1:3 2Ko 4:4; Apos 2:33-34; Kol 1:20; Hib 8:1

^c 1:4 Plp 2:9 ^d 1:5 Apos 13:33; Hib 5:5, 1Sto 17:13

Näkä unitäño nani irira uwä nanakna ude api irek.

6^e Nämoinik! Nanaki tuäni u tewän kome terak ño äpayän täñjirän iniken añero äbot päke u ñode yäwetkuk;

In kuduptagän gukut imäpmok täñ imut! yäk.

7Täñkañ añeroniye unita man kubä pen ñodewä yäkgän täñkuk;

Näkä täñpewa piä ämanaye añero u mänit bumik, ba kädäp mebet ude äworek täkañ.

8Añerota ude yäñkukopäñ nanakitawä ñode yäñkuk;

Anutu, gäk intäjukun-inik itkunoniktä api it yäpmäñ ärowen. Kañiwat piäka u kudän siwoñi terakgän täk täyan.

9Gäk kudän siwoñita gäripi nadäñkañ kudän wakita taräki nadäk täyan. Mebäri unita Anutukatä gäk kañiwat piä täkta iwoyänkuk.

Ude täñkañ notkaye yärepmitpäñ wäpka biñam ärowani pähap gamiñirän oretoret pähap nadäk täyan. Sam 45:6,7

10Täñpäñ nanakita Anututä man kubä pen ñodewä yäkgän täñkuk;

Ekäni, gäk yäput-penpäñ kome gatäñkun. Täñpäñ ketkatä kunum u täñkun.

11Upäñkañ uwä wañpäñ api paotdeñ. Tektä wek täkañ ude api wenpäñ paotdeñ.

Täñ, gähä paot-paotka nämö, pen api it yäpmäñ ärowen.

12Kunum kenta kome u gäkä tek biani ude yäñopmähñpäñ pimiñ tokätpäñ api pewen. Ude täñpayäñ täno upäñkañ gähä kudupi kubä nämö api äworewen. Nämoinik, gäk paot-paotka nämö, pen api it yäpmäñ ärowen. Sam 102:25

13Täñpäkañ Anututä Jesu man ñode iwetkuko ude añero kubä nämö iwetkuk;

Gäk ketna bure kädä wäpka biñam ikek iriri näkä gäñño iwankaye yepmañpa gämotka-ken jirañ ude api itneñ.

Sam 110:1

^e 1:6 Rom 8:29; Sam 97:7

^{14f} Eruk, ude unita aŋerota jide yānayāŋ? Ȧode; Aŋero u kudup mānit ude itkaŋ Anututa watā piā tāŋ imik tākaŋ. U Anututā peŋ yāwet-pewān pāŋku āmawebe kunumta biŋam yāwani u tāŋkentāŋ yāmik tākaŋ.

Jesuta nadāŋitna āpani nāmo tāŋpek

2 ¹ Bureni, Anutu tāŋo nanakitā wāp ārowani-inik yāpuko unita man bureni niwerirā nadāŋkumāŋo uwā iyap takinik tāŋpāŋ yāpmāŋ kuŋat tākāna. Ude tānayāŋ tāmāŋo uwā man u nāmo api pena paorek. ^{2s} Nadākaŋ? Baga man biani Anututā ābekniye oraniyeta aŋero meni jinom terak yāwetkuko u bureniŋān. Unitā āmatā man u irepmiŋpāŋ nāmo buramik tāŋkuŋo uwā kowata wakiinik iniken tāktāki waki uterakgān kaŋ-ahāk tāŋkuŋonik. ^{3h} Eruk, бага man biani u imaka bureni kubā upāŋkaŋ imaka burenitā bureni-inik kubā itak u ŋode; Anututā nin waki keriken nanik nimagutta nanaki Jesu terak piā pāhap kubā tāŋkuk. Tāŋpākaŋ nin piā unita māde ut imiŋpāŋjā jide tāŋpāŋ kowata api irepmiŋne? Nāmo inik, Ekāni ini-tāgān piā pāhap unita ŋode yāŋahāŋkuk; Āmawebe waki keriken nanik api yāmaguret. Ude yāŋahāŋirān āma man u nadāŋkuŋo u niwetpāŋ niwoŋārek tāŋirā nadāŋitna bureni tāŋkuk. ⁴ⁱ Tāŋpākaŋ manbiŋam u tāŋ-mehamtākta Anututā kudān kudupi ba wārani kehāromi nikek mebāri mebāri pewān ahāŋkuŋ. Tāŋpāŋ iniken gārip terak Kudupi Munapik-ken nanik nadāk-nadāk iron ude āma kubākubāta yāmiŋkuk.

Jesu uwā komen āma āworeŋkuk

⁵ Tāŋpākaŋ kome punin kāda yāmāŋo u ahāwayāŋ tāŋirān Anututā u watāni itta aŋero nāmo yepmaŋkuk. Nāmo, u watāni itta āma kubā teŋkuk. ⁶ Unita Anutu tāŋo man mujipi kubāken ŋode pātak;

Anutu, nāk nadāwātāk ŋode tāk tāyat;

Nin āmawā jidewani unita nadāŋ nimiŋpāŋ watā it nimik tāyan?

⁷ Gāk kadāni kerāpi-tagān aŋero gāmori-ken niŋmaŋkuno upāŋkaŋ epmāget kudān ba wāpnin biŋam ārowani nimiŋkun.

^{8j} Ude tāŋkaŋ imaka kudup ketkatā tāŋ yepmaŋkuno u watāni itneta gāmotnin-kengān peŋ moreŋkun. Sam 8:4-6

Man uterak ŋode daniŋpāŋ nadāk tākamāŋ; Anututā āma gāmori-ken imaka kudup yepmaŋkuk. Tāŋpāŋ imaka kudup yāŋ yāyak u imaka pāke u kuduŋtagān uwāk tāyak. Tāŋ, apiŋo imaka kuduŋtagān āma nin gāmotnin-ken nāmo irirā yabāk tākamāŋ. ^{9k} Nāmo, upāŋkaŋ Jesutā

^f 1:14 Sam 34:7, 91:11 ^g 2:2 Gal 3:19 ^h 2:3 Hib 10:29, 12:25 ⁱ 2:4 Mak 16:20, 1Ko 12:4, 11
^j 2:8 1Ko 15:27 ^k 2:9 Plp 2:8-9

intäjukun irirän kak takamäj! U äpänpäj Anutu täño iron terak äma kuduptagänta yänpäj kumäkta kadäni keräpi-tagän, äpani ude, aņero gämoni-ken itkuk. Tänpäkaņ apiņo komi nadänjkuko unita Anututä epmäget kudän ba wäpi biņam ärowani pähap imiņjkuko u kaņpāj nadäk takamäj.

^{10^l} Tänpāj Anutu uwä imaka kuduptagän täño mähemi. Ba imaka kuduptagäntä unitäño wäpi biņam yäpmāj ärokta itkaņ. Unita nadäk tägagämän kubä iwatpāj ŋode täņjkuk; Nanakiye mäyaptä näkkät bok säkgämän kaņ itna yäj nadänkaņ Jesu nadän imiņirän komi nadänjkuk. Tänpāj komi nadänjkuko uterak Jesu uwä ämawebe waki keri-ken nanik yämagurani äma bureni-inik äworeņkuk.

^{11-12^m} Tänpāj ämawebe täño bänepi ärut paktak täwani Jesu ukät ämawebe bänepi ärut paktak täyak uwä nani kubägän unita ämawebe u notnaye yäj yäwetta gäripi nadäk täyak. Ŋode yänjkuko unita nadäwut;

Anutu, notnaye uwä gäkņo mebärika api yänahänpāj yäwet täņpet. Ba änok kubägän irirä u iņamiken wäpka biņam api ganiņ oret täņpet yäk. Sam 22:22

¹³ Tänpāj kubä pen ŋode yäkgän täņjkuk;

Näk imaka, Anutugän pen api yengäma peney yäj yänjkuk. Ais 8:17

Ba noriyeta yänpāj äneņi kubä pen ŋode yäkgän täņjkuk;

Nabä yäk. Näk nanak Anututä namiņjkuko ukät penta itkamäj ŋo! Ais 8:18

^{14ⁿ} Eruk, nanakiye uwä komen äma unita komen äma udegän äworeņkuk. Ude täņjkuko uwä mebäri ŋodeta täņjkuk; U ini kumäk-kumäki terak kumäj-kumäj täño mähemi Satan yenjakņitta täņjkuk.

¹⁵ Ude täņjkuko uwä ämawebe kumäkta bumta umuntaņpāj kuņat täņkuņo u täņkentäj yämiņjkuk. Umun unitä kehäromi yepmāj irirän umun täño watä äma ude itkuņ. Upäņkaņ Jesu täño kumäk-kumäkitä umun u yäpmāj keweņ yämiņjkuk.

^{16^o} Unita ket nadäwut! Jesutä piä u aņero täņkentäj yämikta nämo täņjkuk. Nämo, Anutu täño man ŋode kudän täwani; U Abraham äboriye, komen ämawebe u täņkentäj yämik täyak. ^{17^p} Mebäri unita Jesutä noriye täņkentäj yämikta noriye udegän-inik äworeņkuk. Ude nämo täņjkuk

^l 2:10 Rom 11:36 ^m 2:11 Mat 25:40; Mak 3:35; Jon 20:17 ⁿ 2:14 Jon 12:31, 1Jo 3:8; Rev 12:10 ^o 2:16 Ais 41:8-9 ^p 2:17 Plp 2:7; Hib 2:14, 1Jo 2:2, 4:10

yāwānāku jide tānpāṅ Anutu-kāt noriye tāṅo bāmop āma intājukun ude irān? Nāmo, noriye udegān āworeṅpāṅ intājukun āma bātaki-inik ba butewaki nadāṅ yāmani ude itkaṅ Anututa piā sākgāmān tāṅ imiṅkuk. Piāni uwā āmawebe momi tāṅpani tāṅo momi peṅ yāmikta komeni yāpmāṅpāṅ kumbuk. ¹⁸ Tānpākaṅ ini uwā tāṅ-yabākken āpmonkaṅ komi nadāk tāṅkuko unita apiṅo āmawebe tāṅ-yabākken it tākaṅ u tāga tāṅkentāṅ yāmik tāyak.

Jesu wāpi biṅamtā Moses tāṅo irepmitkuk

3 ¹Unita kudupi notnaye, kunumta biṅam bok nimagurani in Jesuta nadāwut! Uwā Anututā tewān āpani, nintāṅo bāmop āma intājukun yāṅ nadākinik tānpāṅ yāṅahāk tākamāṅ. ²U piā ude tākta Anututā iwoyāṅ imiṅkuko uwā sākgāmān tāṅkuk, bian Mosestā piā Anutu tāṅo ābotken sākgāmān tāṅkuko udegān. ³Upāṅkaṅ wāp taṅi Jesutā yāpuko u wāp Mosestā yāpuko u irepmitak. U imata, Moses uwā Anutu tāṅo ābotken piā āmagān itkuk. Tāṅ, Jesu uwā ābot unitāṅo intājukun āma. Uwā ṅode bumik; Ābot kubā tāṅo intājukun āma uwā wāp biṅam yāpek, ābot ini nāmo. Udegān, wāp taṅi Jesutā yāpuko u wāp Mosestā yāpuko u irepmitak. ⁴Nadākaṅ? Ābot kudup u intājukun āma nikek. Tānpākaṅ Anutu uwā imaka kuduṭtagān tāṅo intājukun-inik.

⁵^q Eruk, Moses uwā Anutu tāṅo ābot pāhapken piā āma ude itkaṅ piā tāga tānpāṅ imaka imaka Anututā kwawak kāmi yāṅahākta nadāṅkuko u yāṅahāk tāṅkukonik. ⁶^r Tāṅ, Jesu Kristo uwā piā āma ude nāmo itkuk. Nāmo, u nanaki tuānitā nani Anutu tāṅo ābotta intājukun ude it yāmiṅpāṅ piā sākgāmān tāṅkuk. Tānpākaṅ ninā Anutu tāṅo ābot. Unitā āmawebe iṅamiken kehārom taṅpāṅ imaka sākgāmān kāmi kaṅ-ahānayāṅ tākamāṅ uterak yengāmīna pewāpāṅ kuṇatpāṅjā, Anutu tāṅo ābot bureni-inik itkamāṅ yāṅ nadāne.

Anutu tāṅo manta ārowani nāmo tāne

⁷⁻⁸ ^s Unitā man Kudupi Munapiktā ṅode yāk tāyak unita nadāna;

Ābekjiye orajiyetā bian kome jopi-ken tāṅyabāk terak Anutu tāṅo man bitnāṅpāṅ ārowani tāk tāṅkuṅo u in udegān nāmo tāneṅ. Apiṅo Anutu tāṅo man nadāṅ parit ārowani nāmoinik tāneṅ yāk.

⁹ *Ābekjiye orajiyetā peṅawāki terak tānpāṅ-nabāk tāṅkuṅonik yāk. Uwā kadāni kāroṅi, obaṅ 40 ude nākṅo tāktāk tāga yabāṅpāṅ-nadāk tāṅkuṅo upāṅkaṅ ārowani tāṅ namīṅkuṅ.*

¹⁰ *Ude tāṅ namīṅ yāpmāṅ ābāṅirā kokwawak nadāṅpāṅ yāṅkut; Nadākiniki uruṅ kāda pewā kwāpāṅ nākṅo kādet iwatta bitnāk tākaṅ.*

^q 3:5 Nam 12:7 ^r 3:6 Kol 1:23; Hib 3:14 ^s 3:8 Kis 17:7; Nam 20:2-5

¹¹ ^t *Unita kokna wawäpän man kehäromi ñode yänkut; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne.* Sam 95:7-11

¹² Unita nadäkinik tänpäni notnaye, injinta watä ket itpäñ kuñarut! In bämopjin-ken nanik kubätä bänepi tänpän wawäpän nadäkiniki pewän putärewäkañ Anutu paot-paori nämö, u mäde ut imekta! ¹³ Momi kädettä bämopjin-ken nanik äma kubä täñkñat-pewän Anutu mäde ut imek yänpän injin-tägän täñkentäk kowata kowata täñkañ notjiye täño bänepi kañ täñkehärom tawut. Kadäni uken api paorek yän nämö nadäkamän unita apiñogän yäput penpäñ kepma kepma kañ täñ yäpmän kut. ¹⁴ ^u Tänpäkañ nin nadäkinik kehäromi pengän täñkumäño apiño udegän injit-inik täñpeñ kuñaritna tärek-tärek kadäni kañ ahäwän. Ude täñpeñ kuñatpäñä Kristo-kät kowat kwasikorän takamän yän nadäne.

¹⁵ ^v Anutu täño man punin käda yämäño ude;

*Äbekjiye orajiyetä bian Anutu täño man bitnänpän ärowani täk täñkuño u in udegän nämö täneñ.
Apiño Anutu täño man nadän parit ärowani nämoinik täneñ yäk.*

Sam 95:7-8

¹⁶ ^w Eruk jide nadäkañ? Netätä Anutu täño kotäk nadänkuñopän mäde ut imiñkuñ? Ämawebe päke Mosestä Isip komeken nanik yämagutkuko ubayän. ¹⁷ ^x Ba Anututä netäta kokwawak nadän yäpmän kuñirän obañ 40 ude tärenkuk? Uwä ämawebe momi tänpän kome jopi-ken kumbuño ubayän. ¹⁸ ^y Ba Anututä man kehäromi yänpän Anutu Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne yän yänkuko u netäta yänkuk? Uwä ämawebe mani nämö buramiñkuño unita yänkuk. ¹⁹ Tänpäkañ orekirit kome uken imata täga nämö äronkuñ? U nadäkinik bureni nämö täñkuño unita.

Anutu täño kudupi ämawebeta orekirit kubä itak

4 ¹ Eruk, Anututä nin äbä orek inikät itta yänkehäromtañ nimiñkuko unita ñodeta umuntäkot; Inken nanik kubätä orekirit-ken u kukta Anututä kawän kunañi nämö täñpekta! ² Nadäkañ? Manbiñam Täga intä nadäk täkañ u äbekjiye orajiyeye udegän nadänkuñ. Nadänkuño upänkañ bänepi-ken daiñpäñ nadäkinik nämö tänpän yäpmän kuñat täñkuño unita manbiñam u nämö täñkentän yämiñkuk. ³ ^z Unita Anututä yänkuk;

Kokna wawäpän man kehäromi ñode yänkut; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne. Sam 95:11

^t 3:11 Nam 14:21-23 ^u 3:14 Hib 3:6 ^v 3:15 Hib 3:7-8 ^w 3:16 Nam 14:1-35 ^x 3:17 1Ko 10:10
^y 3:18 Hib 3:11 ^z 4:3 Hib 3:11

Upänkaŋ ninäwä Manbiŋam Täga unita nadäkinik täk takamän unita apiŋo pänku orek Anutu-kät it takamän. Tängpäkaŋ orekirit uwä imaka kodaki kubä nämo. Nämo, Anututä imaka imaka päke u tängpän yepmaŋkaŋ orek itkuko kadäni ukengän iwoyänkuk. ^{4^a} Unita man ŋo nadäwut; Anutu täŋo man kubätä kepma 7 unita ŋode yäyak; Piäni täŋtän kuŋtängän kepma 7 uken Anututä piä penpän orek itkuk. ^{5^b} Ba man yämäŋo unitä orekirit unitagän ŋode yänkuk; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne.

⁶Bureni, Isrel ämawebe Manbiŋam Täga u intäjukun nadänkuŋo upänkaŋ man u nämo buramiŋkuŋo unita orekirit-ken nämo kuŋkuŋ. Upänkaŋ kädet nämo itpipiŋkuk. Nämo, ämawebe ätutä pänku orek Anutu-kät täga api itneŋ. ⁷Jide ude nadäkamän? Ŋode; Anututä orekirit uken kukta kepma kubä iwoyänkuk. Kepma u wäpi apiŋo. Kadäni käroni it yäpmän kuŋirän Anututä Devit meni jinom terak kepma wäpi ‘apiŋo’ unitawä yänkuk. Miti mujip yämäŋo ukeŋo;

Apiŋo in Anutu täŋo man nadän parit ärowani nämo täneŋ yäk.

Sam 95:7,8

^{8^c} Eruk, man unita ŋode nadäwut; Orekirit bureni Anututä iwoyänkuko uwä Kenan kome Josuatä äbekiye orajiye yämagutkuko u nämo. Kome uwä orekirit bureni yäwänäku Anututä kämi, Devit meni jinom terak kadäni kubä wäpi ‘apiŋo’ u nämo yäwän. ⁹Ude unita ŋode nadäkamän; Anutu täŋo kudupi ämawebeniyetä orek itneŋta orekirit bureni kubä itak. ^{10^d} Äma kubätä pänku orek Anutu-kät irayän täko uwä iniken piä penpän orek api irek, Anututä piä penpän orek itkuko ude. ¹¹Unita ninä gwäk pimiŋpän Anututä orekirit iwoyänkuk-ken u kaŋ kuna! Äbekniye oraniye täŋo man bitnäk kädet iwatpän orekirit-ken u kukta täna wanenŋta!

^{12^e} Nadäkaŋ? Man Anututä yäk täyak uwä mäkumi nämo. Uwä irit ikek täŋkaŋ piä kehäromi täk täyak. Uwä päraŋi-inik. Päraŋini uwä päip päraŋi, meni kukŋi kukŋi wädäwani täŋo päraŋini yärepmitak. U päraŋi-inik unita gupnin bajirok yäput-däkŋek täyak. Ba nin madän jukutkaŋ yäpmän daniŋpän bänepnin, mäjonin ba kujatnin kudup kwawakgän pek täyak. Ude täŋkaŋ bänep nadäk-nadäknin ba nadän gäripnin käbop it täkaŋ u yäpmän daniŋkaŋ kwawak niwoŋärek täyak. ¹³Bureni-inik! Imaka kubätä Anutu iŋamiken käbop täga nämo irek. Imaka Anututä täŋ-yepmaŋkuko u kuduptagän iŋamiken kwawakinik itkaŋ. Täŋkaŋ Anututä nin kudup, irit kuŋat-kuŋatnin täŋo mebärita api niwet yabäwek.

^a 4:4 Stt 2:2 ^b 4:5 Sam 95:11 ^c 4:8 Lo 31:7; Jos 22:4 ^d 4:10 Hib 4:4 ^e 4:12 1Pi 1:23; Efe 6:17; Rev 1:16, 19:15; Jon 12:48

Jesu uwä nintäño bämop äma intäjukun-inik

^{14f} Ude unita nadäkiniknin nämo pena putäreneñ. Nämo, u iñit-inik täñpäj kuñat tākāna! U imata, bämop äma intäjukun täñpani ärowani kubä it nimitak. U Jesu, Anutu täño nanaki, kunum gānañ äronkuko Anutu dubini-ken it täyak u. ¹⁵ Bämop ämanin Jesu u käyāpnin tägagāmān. Bānep nadāk-nadāknin u kehāromi nämo yāñ nadāñpāj butewaki bureni-inik nadāñ nimik täyak. U imata, ini uwä kome terak kuñarirān tänyabāk mebāri mebāri ninken ahāj nimik tākañ udegān ahāj imiñkuñ. Upāñkañ momi kubä nämo täñjuk. ^{16s} Eruk, mebāri unita Anututa nämo umuntāne. Nämo, bānepnin pidām tawāpāj Anutu orakorak māhemi u dubini-ken kuk tākāna! Kuñitna butewaki tāga nadāñ nimek. Ba uken orakorakitā bārāpinin tāga täñpidām tawek.

5 ¹ Nadākañ? Bämop äma kudup uwä noriye bāmopi-ken nanik yāpmāj daniñpāj yepmañpani. Täñkañ piāni uwä noriyeta yāñpāj Anutu iñamiken pāñku momini ārutta ketem tāgatāga iron ude peñ imiñit tom dāpmāñpāj ārawa ude iñiñ imiñit tāk tākañ. ^{2h} Täñpākañ bāmop äma ini uwä bānep nadāk-nadāki kehāromi nämo unita noriye täño mebāri nadāwä tārewāpāj noriye nadāk-nadāki paorani ba kādet goret täñpani unita butewaki nadāñ yāmik tākañ. ³ⁱ Täñkañ ini uwä momi täñpani unita ārawa täñ imikimik piā noriye täño momi āruttagān nämo tāk tākañ. Nämo, iniken momi ārutta imaka, bok tāk tākañ. ^{4j} Täñpākañ bāmop äma irit piā u wāp biñam ikek unita äma kubātā iniken gārip terak wāp u tāga nämo yāpek. Nāmoinik, Anutu täño gera terakgān piā u yāpmāk tākañ, Arontā yāpuko ude. ^{5k} Täñpākañ Kristo imaka, wāpi biñam ikek itta bāmop äma irit piā u iniken gārip terak nämo yāpuk. Nämo, Anututā ñode iwet-pewān piā u yāpuk;

Apiño gākā nākño nanakna iriri nākā gākño nanka itat.

Sam 2:7

^{6l} Ba kubä pen ñode iwetkuk;

Gāk bāmop äma tārek-tāreki nämo api iren, bāmop äma biani kubä wāpi Melkisedektā itkuko ude.

Sam 110:4

^{7m} Täñpākañ Jesu kome terak kuñatkañ Anututā täñkentāñ namān yāñpāj yāñapik man yāk täñkukonik. Anutu-tāgān kumāj-kumāj keriken nanik tāga nāmagurek yāñ nadāñpāj gera konām terak yāñapik man yāk täñkukonik. Täñkañ iniken nadāk-nadāki mādē ut imiñpāj

^f 4:14 Hib 3:1, 10:23 ^s 4:16 Hib 10:19 ^h 5:2 Hib 4:15 ⁱ 5:3 Wkp 9:7, 16:6

^j 5:4 Kis 28:1 ^k 5:5 Hib 1:5 ^l 5:6 Hib 6:20, 7:1,17 ^m 5:7 Mat 26:39-46; Plp 2:6-8

Anutu tãño gãrip terakgãn it tãñkuko unita yãñapiñirãn Anututã nadãñ imik tãñkukonik. ⁸Uwã Anutu tãño nanaki-inik itkuko upãñkañ komi butewaki terak man buramik kãdet tãño mebãri nadãwãn tãrenjkuñ. ⁹Nadãwãn tãrewãpãñ man buramik ãma bureni-inik irirãn Anututã Jesu u bãmop ãma intãjukun-inik itta tenjuk. Bãmop ãma intãjukun itkañ ãmawebe mani buramik tãkañ u kuduptagãn tãñkentãñ yãmiñpãñ waki keriken nanik yãmagutpãñ irit kehãromi yãmik tãyak. ¹⁰ⁿ Tãñpãkañ Anututã Jesu uwã bãmop ãma intãjukun-inik itta iwoyãñpãñ tenjuk, bian bãmop ãma kubã wãpi Melkisedektã itkuko ude.

Nanak bakã terak pãrani ude itnetawã

¹¹In nadãkañ? Man ñonitãño morãki tañi tãwerayãñ nadãtat upãñkañ nadãk-nadãkjin nãmo nadãwã tumbãpãñ mebãri tãga nãmo nadãwã tãreneñ. ¹²^o In Anutu tãño manbiñam kadãni kãroñi nadãñ yãpmãñ ãbãtãngãn manbiñam unitãño mebãri uwã ãma ãtu tãga yãwetpãñ yãwoñãrenañi upãñkañ tãga nãmo! In nãmo nadãwã tumbãpãñ nanak paki ude ãneñi ãworeñirã ãma ãtutã in man pengãn yãñahãwani pidãmiñpãñ tãwetpãñ tãwoñãrenañi bumik. Butewaki! Ketem bureni nãñañipãñ in nonoñ pen nañ itkañ! ¹³Nadãkañ? Nonoñ nãñpani u nanak paki yãñ yãwet tãkañ. ãma udewanitã kãdet siwoñi tãño man mebãri tãga nãmo nadãwã tãreneñ. ¹⁴^p Tãñ, ãmawebe ekãniwã nonoñ penpãñ ketem kehãromi nak tãkañ. ãma udewaniwã man bureni uterak nadãk-nadãki yãpã-siwoñ tawãpãñ tãñ-kehãromtañ yãpmãñ kuñtãngãn waki ba tãga unitãño mebãri yãpmãñ danik tãkañ.

6 ¹Unita Kristota man pidãmi intãjukun nadãñkumãño u wari wari nadãnetawã! U penpãñ man mebãri bureni, ãma ekãnitã nadãñañi upãñ yãñpãñ-nadãk tãkãna. Ude tãñitna bãnep nadãk-nadãknin api tãgawek. Yãput penpãñ man ñode nadãñkumãño u imata ãneñi yãñpãñ-nadãk tãne? Bãnep sukureñpãñ kumãñ-kumãñ tãño tãktãk penpãñ Anutu-tagãn nadãkinik tãktãk unitãño man imata pen yãñpãñ-nadãk tãk tãkamãñ? ²^q Ba man pidãmi pidãmi, ume ãrutãrut tãño man, kon yãpmãkta keritã gwãki-ken pekpek tãño man, ãma kumbani-ken naniktã ãneñi akukakuk tãño man ba kadãni pãhapken kowata waki tãrek-tãreki nãmo unitãño man ba man udewanigãn imata pen yãñpãñ-nadãk tãk tãkamãñ? ³Ude nãmo, Anututã nadãñ nimiñirãn man udewani yãrepmiñpãñ, man mebãri nitek, ãma ekãnitã nadãñañi upãñ yãk tãkãna!

⁴Tãñpãkañ ñode nadãwut; ãma kubãtã nadãkiniki pewãn putãrek-inik tãñpayãñ tãko uwã jide tãñitna ãma udewanitã bãnepi ãneñi sukurewew? U tãga nãmo! ãma udewani uwã pengãn penyãñjek gãñañ kuñarani. U kunum gãñañ nanik tãño kon yãpani. Ba Kudupi Munapiktã

ⁿ 5:10 Hib 5:6 ^o 5:12 1Ko 3:1-3 ^p 5:14 Rom 16:19; Plp 1:10 ^q 6:2 Hib 9:14

bänepi-ken bureni äpmonpani. ^{5 r} Tängkan pengänä bänepitä Anutu täño manta nadäwä täga tänpäni. Ba Anutu täño kadäni ahäwayän täyak unitäño kehäromi yäpmanpän kuḡarani. ^{6 s} Imaka säkgämän säkgämän u yäpani upänkan nadäkiniki pewän putäreḡkuḡ. Butewaki pähap! Äma udewanitä Anutu täño Nanaki päya kwakäp terak äneḡi utpän ämawebe inḡamiken mäyäk imik täkan unita yämaguritna bänepi äneḡi täga sukurenäḡi nämo. Nämoinik! ⁷ Äma uwä kome udewani bumik. Kome iwän pengän pengän tänjirän ume yäpmäk täyak ba ketem bureni piä mähemitä pugetta pewän ahäk täkan, kome udewani Anututä täḡkentäk bumta täḡ yämik täyak. ^{8 t} Täḡ, kome mup waki mebäri mebäri ugän pewän ahäk täkan, kome udewani Anututä waki nadän iminjirän kädäp gänaḡ api iḡiḡ paorek.

⁹ Eruk notnaye, umun man ude täwetat upänkan inta nadäkinik ḡode täyat; Inä kädet täga iwatpän Anututa biḡam tänjirä Anututä api tämagurek. ^{10 u} Nadäkan, Anututä kudän siwoḡi iwatpän ämawebe yäpman danik täyak unita intä piä täga täḡkuḡo unita nämo api guḡ täwek. Ba in Anututa gäripi nadänpän ämawebeniye täḡkentän yämiḡkuḡotä pen täḡkentän yämik täkan u tabänpän-nadatak. ^{11 v} Unita piä täga u täk täkan udegän gwäk pimiḡpän pen kan täḡ yäpman ärowut yän nadäk täyat. Ude tänpänä imaka kämi kan-ahäkta itsämäk täkan uwä bureni api kan-ahäneḡ. ¹² Gaḡani nämo täneḡ yän täwetat! Nämoinik, äma biani gwäk pimiḡpän nadäkinik ikektä kuḡatkuḡo unitäño kädet kuroḡ iwat takot. Äma uwä imaka u ba u Anututä yämikta yänkehäromtak man yänkuko u bureni-inik yäpuḡ.

Anutu täño yänkehäromtak man u bureni

¹³ Yän-kehäromtak man Anututä Abraham iwetkuko unita nadäwut. Äma kubä Anutu irepmitpän inipärik kubä nämo itak unita Anututä iniken wäpi terak yänkehäromtak man u iwetkuk. ^{14 w} U ḡode iwetkuk; Näk bureni-inik nadän gamiḡpän äbotkaye mäyap-inik api pewa ahän gamineḡ yäk. ¹⁵ Anututä ude iweränkan Abrahamtä kwikinik itpän yänkehäromtak man iwetkuko unitäño bureni kan-ahäkta itsämbuk. Itsämän yäpman kuḡtängän bureni u kan-ahänkuk.

^{16 x} Tänpäkan äma kubätä yänkehäromtak man yäwayän nadänpän iniken wäpi terak nämo yäwek. Nämo, u äma kubä wäpi biḡam ärowani nitek u wäpi yänpän yäwek. Ude tänpänä ämatä ḡode nadäneḡ; Man yäyak u bureni-inik ubayän. U wärämutnaḡi nämo. ¹⁷ Eruk, Anututä yänkehäromtak man yänkuko u iniken wäpi terak yänkuk. Täḡkan iniken wäpi terak yänkuko uwä ämawebe man unitäño bureni yäpmäkta

^r 6:5 1Pi 2:3 ^s 6:6 Mat 12:31; Hib 10:26-27, 1Jo 5:16 ^t 6:8 Stt 3:17-18

^u 6:10 Hib 10:32-34 ^v 6:11 Hib 3:14 ^w 6:14 Stt 22:16-17 ^x 6:16 Kis 22:10-11

yāwanitā u bureni api ahāwek yāṅ nadāneṅta ude tāṅkuk. ^{18y} Unita ṅode nadākamāṅ; Anututā kudān udeyani apiṅo pen udegān tāk tāyak. Anututā jopman kubā nāmo yāk tāyak unita iniken wāpi terak yāṅkehāromtak man yāweko uwā bureniḡān ahāwek. Unita āmawebe nin Anututā watā it nimekta dubini-ken kuṅkumāṅo uwā bānep pidām terak imaka tāgatāga u nimikta yāṅkuko unita itsāmāṅpāṅ nāmo gapuntak tākamāṅ.

¹⁹Bureni, imaka tāga-tāgata itsāmāk tākamāṅ u Anututā bureni-inik api nimek yāṅ nadāk tākamāṅ. Ude nadāk tākamāṅ unitā nadākiniknin tāṅ-kehāromtak tāyak. Tāṅpākaṅ bānep nadāk-nadāknin u jopi nāmo. Nāmoinik, u kumaṅ pāṅku kudupi yot kunum gānaṅ itak unitāṅo tek wādāwani pāhap mādeni-ken sākgāmān kābop it tāyak. ^{20z} Kudupi bāḡup uken Jesutā ninta yāṅpāṅ intājukun āroṅkuko it nimitak. Āro itkaṅ bāmop āma intājukun tārek-tāreki nāmo it tāyak, bāmop āma biani kubā wāpi Melkisedek tā itkuko ude.

Melkisedek u wāpi biṅam ārowani nikek

7 ^{1a} Eruk Melkisedek uwā kome kubā wāpi Salem unitāṅo intājukun āma. U Anutu Tāṅpāmerek unitāṅo bāmop āma kubā itkuk. Tāṅpākaṅ kadāni Abrahamtā kome ātu tāṅo intājukun āmakāt āmik tāṅpāṅ dāpmāṅ yāwat kireṅkuko komeni-ken āneṅi kuṅjirān Melkisedek tā kādēt miṅin kaṅ-ahāṅpāṅ kon man iwetkuk. ² Ude tāṅjirān Abrahamtā tuṅum āmik tāṅpāṅ yāpuko u ābot 10 ude yāpmāṅ dāniṅpāṅ ābot kubā Melkisedek tā imiṅkuk.

Wāpi Melkisedek unitāṅo mebāriwā Intājukun āma kudān siwoṅi-inik tāṅpani. Tāṅpāṅ wāpi kubā, Salem tāṅo intājukun āma yāṅ iwet tāṅkuṅo uwā mebāri ṅode; Intājukun āma irit sākgāmān imagurani. ^{3b} Tāṅpākaṅ Melkisedek uwā miṅi nani nāmo, orani ābeki nāmo, ahāk-ahāki nāmo ba kumāk-kumāki nāmo. Ude itkuko unita Anutu tāṅo nanaki bumik yāṅ iwet tākaṅ. U bāmop āma intājukun tārek-tāreki nāmo itak.

⁴Bureni, Melkisedek uwā āma āpani nāmo! Āma āpani itkuk yāwānāku oranin pāhap Abrahamtā imaka tāgatāga āmik tāṅpāṅ yāpuko unitāṅo morāki nāmo imān. Imiṅkuko unita āma ārowani-inik kubā itkuk yāṅ nadāwut! ^{5c} Eruk, ṅode nadāwut; Moses tāṅo бага man terak ṅode kudān tāwani; Juda noriyetā tuṅumi yāpmāṅ dāniṅpāṅ Livai tāṅo oraniye bāmop āma irit piā yāpmāk tākaṅ unita morāki yāmineṅ. Juda āma uwā noriye bureni, Abraham tāṅo oraniye upāṅkaṅ tuṅumi morāki u yāmikta yāwani. ⁶Tāṅ, Melkisedek uwā Abraham tāṅo āboriye-ken nanik nāmo upāṅkaṅ Abrahamtā tuṅumi morāki imiṅkuk. Imiṅjirān

^y 6:18 Nam 23:19, 1Sml 15:29 ^z 6:20 Wkp 16:2-3; Wkp 16:12,15; Hib 5:6

^a 7:1 Stt 14:17-20 ^b 7:3 Sam 110:4 ^c 7:5 Nam 18:21

Melkisedektä Anutu täño yänkehäromtak man iwerani Abraham u kon man iwetkuk. ⁷Unita jide? Netätä intäjukun itak, Abraham ba Melkisedek? Äma kon man yäwanitä äma kon man yäpmäk täkañ u yärepmit täkañ yän nadäkamäj. ⁸Täñpäkañ bämop äma Livai äbotken nanik, äma täño tuñum moräki yäpmäk täkañ uwä kumäk-kumäki nikek. Upänkañ Melkisedek, Abraham täño tuñum moräki yäpani unitawä Anutu täño mantä ñode yäyak; U nämoinik api paorek.

⁹Unita ñode täga yänañi bumik; Livai ba äboriye, bämop äma irit piä täñpän noriye täño tuñum moräki yäpmäk täñkuño unitä iniken tuñum täño moräki Melkisedekta imiñkuñ. ¹⁰Ude imata yäkamäj? U ñode; Melkisedektä Abraham kañ-ahänjkuko uken Livai nämö itkuk. U nämö ahäwani-ken. Upänkañ u orani Abraham täño nägät-ken itkuko unita Livaitä Melkisedekta tuñumi moräki imiñkuk yän täga yäne.

Jesutä bämop äma biani yärepmitak

¹¹Bian Isrel ämawebetä Moses täño бага man yäpuñ. Täñpän бага man uterak ñode kudän täwani; Livai täño äboriyetä bämop äma irit piä api tak täneñ. Upänkañ, ño kawut! Bämop äma unitäño piätä ämawebe täño bänepi u bureni täga yäpän täganenñ täñpäwä, Anutu imata bämop äma mebäri kubä, Melkisedek bumikgän, Arontä äbotken nanik nämö, u kubätä api ahäwek yän yänkuk? ¹²Eruk bämop äma mebäri kubätä ahäwänä, man kädet mebäri kubä imaka, ahänañi. ¹³Nadäkañ? Man yäkamäj ño Kristota yäkamäj. U Livaitä äbotken nanik nämö, u äbot kubäken nanik. Täñpän iniken äbot uken nanik äma kubätä kudupi yot gänañ alta-ken bämop äma irit piä kubä nämö täñpani. ¹⁴^d Ekäninin Kristo uwä orani Juda unitä äbotken nanik. Täñpäkañ äbot uken nanik kubätä bämop äma irit piä takta Mosestä nämö yänahänjkuk.

¹⁵Eruk, bämop äma kodaki kubä, Melkisedek bumik ahätak unita ñode kañpän nadäkamäj; Unitäño piätä Livai täño äboriyetä piä tak täñkuño u yärepmit moretak. ¹⁶Täñpäkañ бага mantä ñode yäwani; Bämop äma, äma kudupi kubätä täga nämö api itneñ, äma Livaitä äbotken nanik-tägän api it täneñ. Upänkañ Jesu uwä bämop äma irit piä, бага man uterak nämö yäpuk. Nämö, u iniken irit kehäromini nikek, paot-paori nämö uterak yäpuk. ¹⁷^e Anutu täño man mujipi kubätä yäyak ude;

Gäk bämop äma tärek-täreki nämö api iren, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.

Sam 110:4

¹⁸Man unitä ñode niwoñäretak; Man kädet biani u jopi, kehäromi nikek nämotä täga nämö täñkentän nimeko unita Anututä u awähutkuk.

^d 7:14 Stt 49:10; Ais 11:1; Mat 2:6; Rev 5:5 ^e 7:17 Hib 5:6

19^f Moses täŋo бага man u äma täŋo bänepi bureni täga nämö yäpän täganenjo unita Anututä kädet kodaki tägagämän-inik kubä pewän ahän nimirukuk. Kädet uterak nin Anutu dubini-ken kuk täkamän.

20 Tänpäkan Anututä Jesu bämop äma intäjukun itta iwoyängkuko uwä jop nämö iwoyängkuk. Nämö, u iniken wäpi terak yängkehärom tänpän iwoyängkuk. Juda täŋo bämop äma biani bämop äma irit piä täkta wäp yäpuŋo uwä yängkehäromtak man udewani terak nämö yäpani. 21^g U jop yäpuŋo upänkan Anututä ini yängkehärom tänpän Jesu bämop äma irit piä täkta iwoyängkuk. Unita Anututä ŋode yängkuk;

Ekänitä ŋode yängkehärom tänkuko u nämoinik api pewek; Gäk bämop äma pen api it yäpmän ärowen. Sam 110:4

22^h Tänpäkan Jesu u Anutu täŋo yängkehäromtak man terak bämop äma irit piä yäpuko unita ŋode nadäkamän; Jesu täŋo piä terak Anututä ämawebeniye-kät topmāk-topmāk kodaki täŋkuko uwä tägagämän, kehäromi-inik. U topmāk-topmāk biani u irepmi moretak.

23 Ba kubä ŋode; Bämoŋ äma biani uwä paot-paori niked unita jide tänpän piäni pen täŋ yäpmän kunen? U täga nämö unita bämoŋ äma biani paorirä kodaki ahäk täŋkuŋ. 24 Upänkan Jesu uwä paot-paori nämö, u bämoŋ äma irit piä pen api täŋ yäpmän ärowek. Äma kubätä komeni täga nämö api yäpek. 25ⁱ Unita ämawebe Jesu u wäpi terak Anutu dubini-ken kuk täkan uwä waki keri-ken nanik yämagutta kehäromi niked itkukonitä pen api it yäpmän kwek. U imata, paot-paori nämö itkan ämawebe täŋkentän yämikta Anutu-ken yängapik täyak.

26^j Unita bämoŋ äma Jesu uwä momi äma nin täŋo käyāpnin bureni-inik. Täŋkan udewani kubä nämö itak. U kädet Anututä gäripi nadäk täyak ugän iwat täyak. Uken momi kubä nämö itak. U Anutu iŋamiken siwoŋi-inik itak. Ba momi ämakät awähutpän nämö, inipärik kubä it täyak. Uwä Anututä imagut päro kunum gānaŋ tewani. Mebäri unita Jesu uwä momi äma täŋo täŋkentäk bureni ude itak. 27^k U bämoŋ äma ätu bumik nämö. Bämoŋ äma biani uwä Anutu-ken ärawa kepma kepma täk täŋkuŋonik. Iniken momita intäjukun tänpänä äneni ämawebe täŋo momita täk täŋkuŋ. Upänkan Jesu uwä ude nämö täŋkuk. U kämita niked kadäni kubägan täŋkuko ubayän. Ärawa ude iniken gupi iniŋ kireŋkuk. 28^l Tänpäkan Moses täŋo бага man terak komen äma kehäromini niked nämotä bämoŋ äma irit piä täkta iwoyäk täkan. Upänkan, mäden Anututä iniken wäpi terak yängkehäromtak man yängpän Nanaki bureni tägagämän-inik tärek-täreki nämö itta tewani u bämoŋ äma intäjukun bureni iwoyängkuk.

^f 7:19 Hib 9:9 ^g 7:21 Hib 5:6 ^h 7:22 Hib 8:6, 12:24 ⁱ 7:25 Rom 8:34 ^j 7:26 Hib 3:1

^k 7:27 Hib 5:3 ^l 7:28 Hib 5:1-2

Jesu uwä topmāk-topmāk kodaki tāño bāmop āma

8 ^{1m} Eruk, man yākamāñ ḡonitāño mebāriwā ḡode; Bāmop āma intājukun tāñpani udewani bureni-inik it nimitak. U Anutu, intājukun āma ārowani kunum gānañ itak u kerī bure kāda kehāromi nīkek maḡirit tāyak. ²U kudupi yot bureni, kunum gānañ itkañ uken bāmop āma irit piā tāk tāyak. Kudupi yot bureni u Ekānitā ini tāñkuk, āma keritā tāñpani nāmo.

³Tāñpākañ bāmop āma kudup uwā Anututa ketem tāgatāga iron ude peḡ imikta ba tom dāpmānpāñ ārawa ude ijiñ imikta iwoyāwani. Unita bāmop āmanin Jesutā udegān iron kubā Anututa imikta yāwani. ⁴Tāñkañ bāmop āmanin bureni uwā kome terak irān yāwānā bāmop āma ude tāga nāmo itek. Imata, kome terak bāmop āma uku itkañ unitā Moses tāño бага man iwatpāñ Anututa iron mebāri mebāri ijiñ imik tākañ unita. ⁵ⁿ Tāñpāñ bāmop āma irit piā kome terak ḡo tāk tākañ uwā imaka bureni kunum gānañ itak unitāño wāranigān tāk tākañ. Mebāri unita Mosestā iniḡoret yottaba tāñpayāñ yāñirān Anututā jukuman ḡode iwetkuk; Ket nadāwi tārewākañ wārani pom terak gāwoḡārero udegān kañ tā yāñ iwetkuk. ^{6o} Tāñpākañ Jesutā bāmop āma irit piā yāpuko unitā bāmop āma irit piā āma ātutā kome terak tāk tākañ u yārepmīt moretak. U udegān, Jesutā Anutu ba āmawebeniye bāmopi-ken topmāk-topmāk kodaki pewān ahāñkuḡo u tāgagāmān-inik, topmāk-topmāk biani uwā irepmīt moretak. U imata, imaka tāgatāga topmāk-topmāk kodaki uterak ahākta yāñkehārom tāwani u tāgagāmān-inik, biani tāño u yārepmīt moretak.

Topmāk-topmāk kodakitā biani irepmītak

⁷Eruk ḡonita nadāwut; Topmāk-topmāk biani intājukun ahāñkuko u kehāromi nīkek yāwānāku imata topmāk-topmāk kodaki pewān ahāwān? ⁸Upāñkañ topmāk-topmāk biani terak kudān tāga nāmo ahāñkuk. Unita Anututā āmawebeniye nadāwān tāga nāmo tāñpāpāñ ḡode yāñahāñkuk;

Kadāni kubā iwoyāñkut. Kadāni uken āmawebe Isrel ābotken nanik ba Juda ābotken nanik ukāt topmāk-topmāk kodaki api pewa ahāneñ yāk.

⁹ Tāñpākañ topmāk-topmāk pewa ahānayāñ tākañ uwā biani ude nāmo. Biani uwā ābekiye oraniye Isip komeken nanik kerigān yepmāñitpāñ yāmagut yāpmāñ āburo ugān tāñkut yāk.

^m 8:1 Hib 1:3, 3:1; Hib 10:12, 12:2 ⁿ 8:5 Kol 2:17; Hib 9:23; Kis 25:40 ^o 8:6 Hib 7:22, 9:15

Ude täñkuro upäjkañ topmāk-topmāk unitäño man käderi u nämo iwatuñ. Ude täñkuño unita mäde ut yäminkut yäk. Näk Ekänitä ñode yäyat!

^{10 p} *Eruk, kämi Isrel ämawebe-kät topmāk-topmāk ñode api täñpet; Man kädetna siwoñi u nadäk-nadäki-ken peñ yämipññ bänepi-ken kehäromigän api kudän täwet yäk.*

Ude täñkañ näk Anutuni ude irira u ämawebenaye api itneñ.

¹¹ *Täñpäkañ ämawebe kuduptagän, äpani ärowanitä Ekäni näkño mebarina api nadäwä täreneño unita äma kubätä noriye äwäñiye ñode nämo api yäwetpññ yäwoñärewek; Ekäni täño mebarinita nadäwut.*

^{12 q} *Täñpäkañ ämawebe unitäño wakini peñ moreñpññ mominita guñ takinik api täñpet yäk.* *Jer 31:31-34*

¹³ Anututä man ñode terak topmāk-topmāk kodakita yänkuko unita kwawak ñode yänjahänkuk; Topmāk-topmāk intäjukun ahänkuko u biani täyak. Unitä imaka biani, kehäromini paorani, u jirañta biñam täkañ.

Anutu iniñ oretoret kädet biani

9 ^{1 r} Täñpäkañ topmāk-topmāk biani intäjukun ahänkuko u Anutu iniñ oretta man kädet nitek. Ba ämawebe topmāk-topmāk biani uterak itkuño u Anutu iniñ oretta yottaba äma keritä täñpani kubä gänañ ärok täñkuñonik. ^{2 s} Yottaba u gänañ täñkireki yarä. Kubäwä wäpi Bägup Kudupi yän yäwani. Bägup u gänañ topän käroñi u, ba bukä, käräga Anututa biñam yäwani nitek unitä itkuñ. ^{3 t} Eruk, u mädeni käda tek tañi kubä wädänkuk. Täñpäkañ tek u mädeni kädawä bägup kubä wäpi Bägup Kudupitä Kudupi-inik yän iwerani. ^{4 u} Bägup u gänañ alta golpññ täñpani kubä itkuk. Uterak gupe käbäñi säkgämän-inik upäj ijik täñkuñonik. Täñkañ topmāk-topmāk täño kudupi gäpe u imaka, itkuk. Gäpe u gol pidämipññ, gänañ umu ba punin u kudup gatññ äyänurani. Gäpe u gänañ käbot täpuri golpññ täñpani, Juda äma täño ketem biani wäpi mana u nitek itkuk. Ba Aron täño ähottaba, käruk tädotkuko u imaka, gäpe u gänañ itkuk. Täñkañ mobä pipiyäwani yarä, бага man 10 ude kudän täwani u imaka, gäpe u gänañ itkumän.

^{5 v} Täñpäkañ gäpe unitäño gwäpäni wäpi momi pekpek täño bägup yän yäwani. Täñkañ u punin terak imaka añero bumik wäpi Serubim unitäño wärani yarätä itkumän. Itkañ piritä gäpe unita äyuñ täñkumän.

^p 8:10 Hib 10:16 ^q 8:12 Hib 10:17 ^r 9:1 Kis 26:1-30 ^s 9:2 Kis 25:23-40

^t 9:3 Kis 26:31-33 ^u 9:4 Kis 16:33; Kis 25:10-16; Kis 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5

^v 9:5 Kis 25:18-22

Serubim yarä uwä Anutu penyänjeki pähap unitäño wärani täñkumän. Täñkañ imaka u ba unita yäyat ŋo puningän yäyat. Unitäño mebari-inik yäñahänañipäñ man ätu täwerayän nadätat.

^{6w} Eruk, eñi unitäño tuñum u tawañ ude irirä bämop ämatä piäni täkta kepma kepma bägup intäjukun wäpi Bägup Kudupi uken ärok täñkuñonik. ^{7x} U täñkireki kubä yot bämopi-ken itkuko wäpi Bägup Kudupitä Kudupi-inik, u gänañ täga äronañi nämo. Nämoinik, bämop äma intäjukun täñpani unitägän Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänañ ärok täñkukonik. Upäñkañ kadäni kadäni nämo ärok täñkukonik. Nämo, u obañ kubä gänañ kadäni kubägän ärok täñkukonik. Täñkañ ketäñ nämo ärok täñkukonik. Nämo, bulimakau täño nägät yäpmäñkañ ärok täñkukonik. Nägät u iniken momi ba ämawebe täño momi nämo nadäñkañ täñpani u däpmäñ tärekta Anututa piñ imik täñkukonik. ^{8y} Eruk, kädet unita jide yänayän? Munapiktä imaka u ba u niwoñäreñkañ ŋode niwetpäñ niwoñäreñkäñ täyak; Topmäk-topmäk biani terak ämawebe jopitä Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänañ täga äronañi nämo. Yot biani u ba unitäño täktäki irirän Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänañ ärokta kädet kubä nämo tumbuk. ^{9z} Uwä wärani ude apiño kwawak ŋode niwoñäreñkäñ täyak; Anututa iron peñ imik, ba tom iñiñ imikimiktä ämawebe Anutu inijoret täkañ unitäño momi täño nadäwätäk u täga nämo ärutpak täwek. Nämoinik. ^{10a} Imaka udewani uwä puningän, gup kädagän täño бага. U ketem ume nakta бага man ba ume ärut-ärutta бага man. Imaka udewani it yäpmäñ kuñirän kädet kodakitä ahäwänä pewä paotta yäwani.

Jesu täño nägäritä piä täñkuko unita man

^{11b} Täñpäkañ imaka imaka kodaki tägagämän ahäñkuño itkañ unitäño bämop äma intäjukun itta Kristo äbuk. Äbäñpäñ yot ini ämawebe täñkentäñ yämikta äronkuko uwä Juda täño kudupi yot u irepmittak. U kudupi-inik, äma keritä nämo täñpani, kome ŋonitäño nämo. ¹² Ba Bägup Kudupitä Kudupi-inik u kadäni kubägän-inik, kämita nitek äronkuk. Täñkañ Juda täño bämop ämatä ärawa täkta bulimakau ba meme täño nägät yäpmäñkañ ärok täñkuño ude nämo äronkuk. Nämoinik, Anututa ärawa täñ imikta yäpmäñ äronkuko uwä iniken nägät. U yäpmäñ äro mominin kudup däpmäñ täreñ nimiñ moreñpäñ inita biñam tärek-täreki nämo itta nimagutkuk.

^{13c} Täñpäkañ bianä ämawebetä бага täpuri täpuri irepmittpäñä, uwä Anutu injamiken gupnin tänawakañ yäñ nadäk täñkuñonik. Ude täñjirä

^w 9:6 Nam 18:2-6 ^x 9:7 Kis 16:2-34 ^y 9:8 Hib 10:19 ^z 9:9 Hib 10:1-2 ^a 9:10 Wkp 11:2,25; Wkp 15:18; Nam 19:11-13 ^b 9:11 Hib 3:1, 10:1 ^c 9:13 Wkp 16:3,14-16; Hib 10:4; Nam 19:9,17-19

bämop ämatä meme ba bulimakau täño nägäri gwetpän ämawebe terak kwarut yäbat täñkuṇonik. Ba bulimakau nanaki dāpmānpän iṇṇepewā kädäkut äworewākaṇ yāpmānpän ämawebe terak ureṇ yäbat täñkuṇonik. Ude täñirä ämawebe u Anutu iṇamiken äneṇi gupi kuräki it täñkuṇonik. ^{14d} Eruk tom täño nägät u kehäromi udewani nitek täñpawä Kristo täño nägätta jide yäne? Nägät Kristotä piwän kuṇkuṇo u bulimakau täño nägät irepmiṭpän täñkentäk pähap täga nämo täñ nimek? Bureni-inik, u täñkentän nimikinik täñpek. Munapik tärek-täreki nämo uterak iniken gupi Anututa ärawa säkgāmān-inik kubä ude iniṇ kireṇkuk. Ude täñkuko unita nägäritä nin punin gupningän nämo ärut nimik täyak. Nämo inik, u mominin ärutinik täñpānpän Anutu iṇamiken bānepnin kuräki-inik it tākamāṇ. Ude täñirän imaka jopi Anutu bānepi täñbätäk täkta tāk tākamāṇo u peṇpän Anutu paot-paori nämo u bureniḡän oraṇ imiṇpän täga kuṇatne.

^{15e} Unita ṇode yāna; Kristo uwä Anutu ba ämawebeniye bāmopi-ken topmāk-topmāk kodaki pewän ahāṇkuk. Ude täñkuko unita ämawebe Anututä yānpābā yepmaṇpani unitä iron tägagāmān tärek-täreki nämo u täga api yāpneṇ, imaka kämi yāpmākta Anututä yāñkehäromtak man yāṇkuko u. U mebäri ṇodeta täga api yāpneṇ; Ämawebe topmāk-topmāk biani terak itkaṇ momi täñkuṇo unitäño kowata dāpmāṇ tärekta Kristo kumbuk.

¹⁶ Eruk, yāñkehäromtak man täño mebärita yāna. Äma kubätä näk kumāṇira näkṇo tuṇum mät yāpen yāṇ gāwerekopän äma u nämo kumāṇirän tuṇumi täga nämo yāpen. ¹⁷ Äma uwä kodak irirän yāñkehäromtak mani täño bureni nämo ahāwek. Kumbānkaṇ uyaku bureni ahāwek. ¹⁸ Eruk, mebäri unita topmāk-topmāk biani uwä jop nämo pewän ahāṇkuk. Nämo, Mosestä tom kubä utpewän kumbānpän nägäri piwän kuṇirän bureni ahāṇkuk. ^{19f} Unitäño käderi uwä ṇode; Pengän Mosestä ämawebe jukuman kuduptagän бага terak itkuṇo u yāṇahānpän yāwet moreṇkuk. Ude täñpänä bulimakau nanaki dāpmānpän nägäri yāpmānkaṇ umekät awähutkuk. Ude täñkaṇ sipsip pujiṇi gāmāni ba tokän kubä wāpi hisop u yāpmānpän nägät umekät awähutkuko u gānaṇ pewän äpmonpāpän nägät u бага man täño buk ba ämawebe terak kwarut yäbatkuk. ^{20g} Ude täñpän ṇode yāṇkuk; Nägät ṇowä topmāk-topmāk Anututä intä iwatta peṇ täwetkuko u täñkehärom täyak yāk. ^{21h} Ude yānpänä Mosestä nägät u kudupi yottaba, ba unitäño tuṇum päke uterak imaka, kwarut yäbatkuk. ²²ⁱ Bureni, Moses täño man kädet terak ṇode pätak; Imaka kuduptagän bumik nägät terakgän kudupi ahāwani. Ba nägät nämo piwä kuneṇo uwä äma täño momi nämo inik paotneṇ.

^d 9:14 1Pi 1:18-19, 1Jo 1:7; Hib 6:1 ^e 9:15 1Ti 2:5; Hib 8:6 ^f 9:19 Kis 24:3,6-8; Wkp 14:4,6 ^g 9:20 Kis 24:8 ^h 9:21 Wkp 8:15,19 ⁱ 9:22 Wkp 17:11; Efe 1:7

Kristo uwä kadäni kubägän kumbuko uba

^{23j} Unita ɲode kanɲpän nadäkamäj; Imaka bureni kunum gänaɲ itkanɲ unitäño wärani kome terak ɲo itkuɲo uwä kudupi jop nämo ahäwani. Nämo, nägät terakgän kudupi ahäwani. Upänkanɲ imaka bureni kunum gänaɲ itkanɲ uwä tom täño nägät terak kudupi täga nämo ahäneɲ. Nämo inik, imaka kehäromi-inik kubä terak uyaku kudupi ahäneɲ. ^{24k} Unita ɲode nadäwut; Kristo Bägup Kudupitä Kudupi-inik, bureni täño wärani, äma keritä tänpäni uken nämo äronkuk. Nämo, uwä ini kunum gänangän äronkuk. Äronkuko Anutu inamiken nin gäarak itak. ²⁵ Tänpäkanɲ bämop äma kome terak naniktä täk tänkunɲo u Kristotä udegän nämo tänkuk. Bämop äma uwä obaɲi obaɲi ärawa täkta tom täño nägäri yäpmänkanɲ Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken ärok tänkukonik. Upänkanɲ Kristotäwä ude nämo tänkuk. U gupi ärawa ude kadäni kadäni nämo iniɲ kireɲkuk. ²⁶ Nämo inik, ude tänkuk yäwänäku kadäni kadäni kunum kenta kome pewän ahänkuɲ-kentä apiɲo komi nadän yäpmäj äbäk täyek. Upänkanɲ nämo inik! Kadäni tärek-tärek ɲoken kome terak ahänpän momi pen morekta iniken gupi ärawa ude kadäni kubägän, kämita nitek iniɲ kireɲkuk.

^{27l} Tänpäkanɲ ämawebe kuduptagän kadäni kubägän kumäkta yäwani. Kumänpänjä täktäki yäpmäj danik-danik käbeyä-ken api äroneɲ. ²⁸ U udegän Kristotä ämawebe mäyap täño momi däpmäj tärekta kadäni kubägän ärawa ude gupi iniɲ kireɲkuk. Tänpäkanɲ äneɲi api äbek. Momi däpmäj tärekta nämo, ämawebe unitä äbäktä dapun käronɲ täɲ itkanɲ u yämagutta api äbek.

Ärawa bianitä momi täga nämo ärut morewek

10 ^{1m} Moses täño бага mantä imaka tägatäga Kristotä täɲ nimikta yäwani u kwawak nämo, wäranigän niwonäreɲkuk. Baga man u iwatpän momi däpmäj tärekta Anutu-ken ärawa pen obaɲi obaɲi täk tänpäni. Tänpän ärawa udewanitä ämawebe Anutu iniɲ oretta dubini-ken kuk täkanɲ u inamiken momini nämo, täga nämo yepmanpek. ² Nämo inik! Kädet udewani täga yäwänäku kadäni kubägän tänpäni unita pewäm. Ba u täga yäwänäku ämawebe kädet biani iwatpän Anutu iniɲ orerani uwä bänepi kuräki-inik itpän mominita nadäwätäk pen nämo täk tänpäm. ³⁻⁴ⁿ Upänkanɲ nämo! Bulimäkau ba meme täño nägäritä momi täga däpmäj tärenaɲi nämo unita Anutu-ken ärawa obaɲi obaɲi täk täkanɲ uwä kadäni kadäni ɲode yäwonärek täyak; Nin momi tänpäni.

⁵ Mebäri unita Kristotä kome terak äpänpän Anutu ɲode iwetkuk;

^j 9:23 Hib 8:5, 10:1 ^k 9:24 1Jo 2:1 ^l 9:27 Plp 3:20; Hib 10:10, 1Pi 2:24 ^m 10:1 Hib 8:5

ⁿ 10:4 Hib 9:13

Gäk momita iron peŋ gamik-gamik ba tom dāpmānpāŋ ijin gamik-gamik unita nāmo nadāk tāyan.

Nāmo, gäk gupna namīnpāŋ naniŋ kireŋkun.

⁶ Bureni-inik, momini ārutta iron peŋ gamiŋirā, ba tom dāpmānpāŋ ijin gamiŋirā yabāwi gāripi nāmo tāk tākaŋ yāk.

⁷ Ude yānpāŋ ŋode yākgān tāŋkut; Nabā! Nāhā gākŋo gāripka iwatta ābātat ŋo. Man kudān tāwani biani uterak nāka yāŋahāwani udegān tāyat ŋo yāk. *Sam 40:6-8*

⁸ Eruk, man Kristotā yāŋkuko unita nadāwut. Pengānā ārawa tāktāk kādet Moses tāŋo бага man terak pārani unita ŋode yāŋkuk; Gäk momita iron peŋ gamik-gamik ba tom dāpmānpāŋ ijin gamik-gamik unita nāmo nadāk tāyan ba kawi gāripi nāmo tāk tākaŋ yāŋ yāŋkuk. ⁹ Tānpāŋ u punin terak man ŋode yākgān tāŋkuk; Nabā! Nākā gākŋo gāripka iwatta ābātat ŋo yāŋ yāŋkuk. Eruk, man ude yāŋkuko unitā ŋode niwoŋāretak; Momi ārutta Anututā ārawa tāktāk kādet biani u awāhutpāŋ komenita momi ārutārut kādet kodaki kubā pewān ahāŋkuk. ¹⁰ Unita ŋode nadāwut; Jesu Kristotā Anutu tāŋo gārip iwatpāŋ ārawa ude, kāmita nīkek, kadāni kubāgān iniken gupi inīŋ kireŋkuko uterak mominin paorirā Anutu iŋamiken kudupi-inik itkamāŋ.

¹¹ Tānpākaŋ āneŋi ŋode tāwera nadāwut; Juda tāŋo bāmop āmatā kepma kepma momita yānpāŋ alta-ken kāroŋ wādāŋ itkaŋ ārawa tāktāk piā bian tāŋpani udegān wari wari tāk tākaŋ. Upāŋkaŋ waki, ārawa unitā āmawebe tāŋo momi tāŋpewān nāmoinik paot tākaŋ. ¹² Tāŋ, Kristowā kadāni kubāgān, kāmita nīkek gupi inīŋ kireŋpāŋ kumbuk. Tāŋkaŋ piā u tāŋpa tārekaŋ yāŋ nadānpāŋ Anutu kerī bure kāda āro maŋitkuk. ¹³ Maŋitkaŋā Anututā iwaniye gāmori-ken yepmaŋpekta itsāmāŋ itak. ¹⁴ Burenitā bureni-inik, ārawa kubāgān tāŋkuko unitā āmawebeniye Anutu iŋamiken momini nāmo, yepmaŋkuk. Tāŋkaŋ āmawebe u kudupi itneŋta irit kuŋat-kuŋariken yāpā-siwontak piā tāŋ itak.

¹⁵ Kudupi Munapiktā mebāri u kwawak yāŋahānpāŋ niwetkuk. Pengānā ŋode niwetkuk;

¹⁶ Ekānitā ŋode yāyak; Eruk, kāmi Isrel āmawebe-kāt topmāk-topmāk ŋode api tāŋpet;

Man kādetna siwoŋi u nadāk-nadāki-ken peŋ yāmiŋpāŋ bānepi-ken kehāromigān api kudān tāwet.

¹⁷ Ude yānpāŋ āneŋi kubā pen ŋode yākgān tāŋkuk;

Tānpākaŋ wakini peŋ moreŋpāŋ mominita guŋ takinik api tāŋpet yāk.

Jer 31:33,34

° 10:10 Hib 9:12,28 P 10:11 Kis 29:38 ° 10:13 Hib 1:3; Sam 110:1 ° 10:16 Hib 8:10

* 10:17 Hib 8:12

¹⁸ U kawut! Momi peŋ morewani unita momita yānpāŋ ārawa āneŋi kubā tānaŋi nāmo. Nāmoinik!

Anutu dubini-ken kuk tākāna!

¹⁹ ^t Notnaye, mebāri unita nin bātakigān tānpāŋ Bāgup Kudupitā Kudupi-inik-ken tāga ārok tāne. U nāmo yājiwārani. Nāmoinik, Jesu tāŋo nāgāritā mominin ārut morenpāŋ kādet tāwit niminŋkuk. ²⁰ ^u Bianā kādet u itpipiŋkuk. Juda tāŋo bāmop āma intājukun unitāgān tek wādāwani pāhap yāpmāŋ kewenpāŋ Bāgup Kudupitā Kudupi-inik-ken tāga ārok tāŋkuŋ. Upāŋkaŋ Jesu ini gupitā бага, kādet tānpipiŋkuko u yāpmāŋ kewen niminirān kādet kodaki, irit ikek kubā tumbuk. Kādet uterak nin kudup Anutu-ken tāga ārok tāne. ²¹ Nadākaŋ? Apiŋo bāmop āma ārowani kubātā Anutu tāŋo āboriye ninta intājukun it nimitak. ²² ^v Unita bānep nadāk-nadāk siwoŋi nitek tāŋkaŋ nadākiniknin tāŋ-tāpānewani nitektā Anutu dubini-ken kuk tākāna! Ninā gupnin ume sākgāmānpāŋ ārut morewani ba mominin tāŋo māyāk ārut tānpā kwani unita tāga kune!

²³ ^w Tānpākaŋ Jesutā api nimagurek yāŋ nadākinik tānpāŋ yājahāk tākamāŋ u iŋit-inik tānpeŋ kuŋat tākāna! U imata, Anututā ude api tāŋ tamet yāŋ yāŋkehārom taŋkuko u bureni-inik api tānpek. ²⁴ Tāŋkaŋ ābot tānpani notniye kowat nadāŋ imān tāŋkaŋ iron kādet ba piā tāgātāga mebāri mebāri tāna yānpāŋ bānepnin kowata kowata tānpidām tak tākāna. ²⁵ ^x Tāŋkaŋ notniye ātutā Anutu inioŋoret kābeyāta gaŋa taŋpāŋ nāmo ārok tākaŋ u nin udegān tānetawā! Nāmo, Ekāni tāŋo kadāni pāhap kerāp tāyak u kaŋpāŋ nadāk tākamāŋ unita kābeyā tānpāŋ kādet siwoŋi iwatta bānepnin kowata kowata tānpidām tak tākāna!

²⁶ ^y Unita ket ŋode nadāwut; Ninā Kristo tāŋo man bureni nadāna tumbākaŋ gwāk pimiŋpāŋ momi kādet iwatnero uwā jide tānpāŋ kowata api irepmitne? Nāmo, momi u ārutta ārawa tāktāk kādet kubā nāmo pātak. ²⁷ ^z In āma udewani uwā bumta umuntākot! Kowata wakikāt kādāp komi pāhap, āma Anutu māde ut imanita biŋam u inta itsāmāntak. ²⁸ ^a Kādet bianita nadāwut; Āma kubātā Moses tāŋo бага man iwatta bitnāŋirān āma yarā ba yarākubātā momini yājahāneŋo uwā āma udewani nāmo yabāŋ koreneŋ, kumāŋ-kumāŋ dāpneŋ. ²⁹ ^b Unita āma kubātā Anutu tāŋo nanaki nāmo oraŋ imiŋpāŋ jiraŋ ude yeŋ gatāwani udewanita jide yāne? Āma udewanitā nāgāt momini ārut-paktaŋ yāmiŋkuko unita nadāwā āpani tānpākaŋ iron tāŋ yāmani Munapik u yāŋārok ude iwet tākaŋ. Butewaki, jide tānpāŋ āma udewanitā kowata wakiinik kubā api irepmitneŋ? Nāmotā nāmoinik. ³⁰ ^c Anututā ŋode yāŋkuko

^t 10:19 Hib 4:16 ^u 10:20 Mat 27:51; Hib 9:8 ^v 10:22 Wkp 8:30; Ese 36:25;
Efe 5:26 ^w 10:23 Hib 4:14 ^x 10:25 Hib 3:13 ^y 10:26 Hib 6:4-8 ^z 10:27 Ais 26:11
^a 10:28 Lo 17:6, 19:15 ^b 10:29 Kis 24:8; Hib 13:20 ^c 10:30 Rom 12:19; Lo 32:36;
Sam 135:14

unitäŋo mebäri nadäkamän; Kowata näkŋa api yämet yäk. Ba äneŋi kubä pen ŋode yäkgän täŋkuk; Ekänitā ini ämawebeniye täŋo täktäki terak api yäpmän daniwek. ³¹ Bureni-inik, kowata waki yäpmäkta Anutu paot-paori nämo unitäŋo kerik-ken äroweno uwä imaka umuri pähap kubä.

Nadäkinikjin täŋkehärom täŋpän itkot

³² Eruk notnaye, bian peŋyänjektä pengän ahän tamiŋkuko kadäni unita juku piwut. Kadäni uken bäräpi mebäri mebäri intä terak äronkuŋo upänkaŋ gwäk pimiŋpän nadäkinikjin nämo pewä putäreŋkuŋ. ^{33 d} Kadäni kubäkubä in ämawebetä tabän mägayäwut yänpän iŋamiken tepmaŋpän man waki täwerit komi tamiŋit täk täŋkuŋonik. Ba notjiye ätu komi udegän yämik täŋkuŋo u bok kaŋ nimut yänpän pidämtak täŋkuŋ. ^{34 e} Täŋkaŋ notjiye ätu komi eŋiken yepmaŋkuŋo u in butewaki nadän yämiŋpän täŋkentän yämiŋkuŋ. Täŋpakaŋ äma ätutä inta nadäwä jiraŋ ude täŋpäpän tuŋumjin kudup täyomägarirä bäräpi u oretoret terak kotaŋkuŋ. U imata, imaka säkgämän, paotpaot nitek nämotä it nimikaŋ yän nadänkuŋo unita.

³⁵ Unita notnaye, kadäni uken nadäkinik kehäromi täŋpän batakigän it täŋkuŋo ude, apiŋo udegän it täkot. Ude tänayän täŋo uwä gwäki pähap api yäpneŋ. ^{36 f} Täŋkaŋ kehärom täŋpän itneŋ. Ude täŋpänä Anutu täŋo gärip u täga api iwatneŋ ba imaka u ba u tamikta yänkehärom täŋkuko u täga api yäpneŋ. ³⁷ Unita Anututä ŋode yäyak;

Kadäni keräpi itkaŋ äma äneŋi äbäkta yäwanitā api äbek. U itkaŋ nämo api äbek.

^{38 g} Täŋpakaŋ näkŋo siwoŋi ämawebenayetä nadäkinik täŋpän kodakgän api itneŋ.

Täŋ, ämawebe u kubätä nadäkiniki pewän putärewäwä unita nadäwa täga nämo api täneŋ yäk. *Hab 2:3-4*

³⁹ Upänkaŋ ninä nadäkinik kädet u mäde ut imiŋpän paot-paotta biŋam täŋpani nämo. Nämoinik, ninä nadäkinik ikek kuŋatpän irit kehäromita biŋam täŋpani.

Nadäkinik ikek kuŋat-kuŋat täŋo mebäri

11 ^{1 h} Nadäkinik ikek kuŋat-kuŋat täŋo mebäri ŋode; Imaka dapunintä nämo yabäk täkamän unita U bureni-inik itkaŋ yän nadäk täkamän. Ba imaka imaka kämi yäpmäkta Anututä peŋ nimiŋkuko u bureni-inik api yäpne yän nadäk täkamän. ² Ämawebe bianitā nadäkinik udewani nitek kuŋarirä Anututä yabänpän-nadäwän täga täŋkuŋ. ^{3 i} Ba ninäwä nadäkinik täŋpän ŋode uwä bureni yän nadäk

^d 10:33 1Ko 4:9 ^e 10:34 Mat 6:20; Mat 19:21,29 ^f 10:36 Luk 21:19; Hib 6:12

^g 10:38 Rom 1:17; Gal 3:11 ^h 11:1 Rom 4:18, 2Ko 5:7 ⁱ 11:3 Stt 1:1; Sam 33:6, 2Pi 3:5

tākamān; Anututā man yānjirān kunum kenta kome ahāṅkumān. Tānpān imaka imaka yabāk tākamān u Anututā imaka nāmo yabāwani upān tānpewān ahāṅkuṅ.

^{4j} Tānpākaṅ āma biani kubā wāpi Abel unitā nadākinik tānpān Anututa ārawa tāgagāmān kubā tānjirān Anututā kawān tāgaṅkuk. Noripaki Kentā tāṅkuko u irepmiṭpān tāṅkuk. Tānpān nadān imikinik tāṅkuko unita Anututā Abel, Gāk āma siwoṅi yān iwetkuk. Tānpākaṅ Abel kumbuko upāṅkaṅ nadākiniki terak man pen yān itak.

^{5k} E, āma biani kubā wāpi Enok unitā Anututa nadān imikinik tāṅkuko unita kome ṇo terak nāmo kumbuk. Nāmo, Anututā komegup ikek wādān yāpmān āroṅkuko unita noriyetā Enokta wāyāṅgewā waṅkuṅ. Tāṅkaṅ āma unita Anutu tāṅo mantā ṇode yāṅkuk; U kome terak kuṇatkuṅ-ken uken Anututā Enok kaṅpān gāripi nadāk tāṅkukonik. ⁶Bureni-inik, āma nadākiniki nāmōtā jide tānjirān Anututā u kawān tāgawek? Nāmoinik, āma kubātā Anutu dubini-ken kwayān nadānpāṅā nadākinik ṇode tāṅpek; Anutu u bureni itak. Ba ṇode imaka nadākinik tāṅpek; Āma bānepitā Anutu tāṅo mebārini ket nadānayān yān nadāk tākaṅ u Anututā kowata tāga api yāmek.

^{7l} Ba kubā ṇode; Āma biani kubā wāpi Noa unitā Anututa nadān imikinik tānpān imaka umuri kāmi ahāwayān tāṅkuko unita jukuman iwerirān nadāwān bureni tāṅkuk. Anututā imaka ude api ahāwek yān iwetkuko u nāmo ahānjirān upāṅkaṅ Anutu tāṅo mani buramiṅpān gāpe pāhap kubā tāṅkuk. Tānpān gāpe u gānaṅā Noa ini ba webeni nanakiye bok āroṅpān sākgāmān itkuṅ. Tānpākaṅ nadākiniki bureni unitā āmawebe pāke itkuṅo unitāṅo kādet waki kwawak pewān ahān yāmiṅkuk. Tānjirān man Anututā āmawebe nadān imikinik tāṅpani u yāwet tāyak udegān, Noata siwoṅi āma yān yāṅtāreṅ imiṅkuk.

^{8m} Ba Abraham tāṅo nadākinikita nadāna; Abrahamtā nadān imikinik tānpān Anututā man kubā ṇode iwerirān mani buramiṅkuk; Gāk komeka peṅpān kome nākā gamikta iwoyāṅkut-ken u ku! Anututā man ude iwerirān mani buramiṅpān u kuyat yān nāmo nadāṅkaṅ, komeṇi peṅpeṅ akumaṅ kuṅkuk. ⁹ⁿ Tāṅkaṅ nadākinik tānpān kome iwoyān imani-ken pāṅku yot bureni nāmo, āma ābanitā-yān yottaba tānpān ittān kuṇat tāṅkukonik. Tānjirān Aisak kenta Jekop Anututā biṅam bok yān yāmani unitā udegān tāṅkumān. ¹⁰Tānpākaṅ Abraham ābanitā-yān itkuko unita nadāwātāk nāmo tāṅkuk. Nāmo, u yotpārare kehāromi-inik kubāta itsāmāk tāṅkukonik, yotpārare Anututā ini tawaṅ peṅpān udegān pewān ahāwani.

^j 11:4 Stt 4:3-10 ^k 11:5 Stt 5:24 ^l 11:7 Stt 6:13-22; Stt 7:1, 1Pi 3:20; Rom 3:22, 4:13

^m 11:8 Stt 12:1-5; Apos 7:2-4 ⁿ 11:9 Stt 26:3; Stt 35:12,17

¹¹ ° Tānpākaŋ Abraham ini uwā tāgawani tānjirān webeni Sara imaka, āruŋ it yāpmāŋ ābātāngān webe pāhap tāŋkuko upāŋkaŋ nadākinik tāŋkumāno unita Anututā nadāŋ yāmiŋjirān webeni nanak bāyaŋkuk. Sara uwā ŋode nadāŋkuk; Anututā nāk nanak bāyakta yāŋkehāromtaŋ namiŋkuko unita nanak api bāyawet. Anutu u man bureniŋān yāk tāyak yāŋ nadāŋkuk. ¹² ° Tānpākaŋ mebāri unita kumāk-kumāk kadāni kerāp tāŋkuko upāŋkaŋ āma tāgawani Abraham uterak ābekiye oraniye daninaŋi nāmo, guk ba mobā jiraŋ ude ahāŋkuŋ.

¹³ ° Tānpākaŋ āmawebe mani biŋam yāŋahātāt ŋo kudup Anututa nadāŋ imikinik tānpēŋ kuŋat-tāgān kumbuŋ. U imaka Anututā kāmi yāpmākta yāŋkehārom tāŋkuko u kome ŋo terak nāmo yāpuŋ. Nāmo, u ban irirān kaŋpāŋ nadāŋkaŋ oretoret tānpāŋ ŋode yāŋahākta māyāk nāmo nadāŋkuŋ; Kome ŋowā komenin bureni nāmo, nin ābanigān yāŋ yāŋkuŋ. ¹⁴ Tānpākaŋ āmawebe man ude yāwani uwā ŋode niwoŋārek tākaŋ; U komeni bureni wāyākŋekaŋ. ¹⁵ Tānpāŋ komeni kuŋat peŋpeŋ ābuŋo unita yānpāŋ yāŋkuŋ yāwānāku āneŋi komeni-ken tāga kwām. ¹⁶ ° Upāŋkaŋ komeni bianita nadānpāŋ nāmo yāŋkuŋ. Nāmo, u kome sākgāmān kubā, komeni biani u irepmitak upāŋ kaŋ-ahāna yāŋ nadānpāŋ yāŋkuŋ. U kunumta yāŋkaŋ yāŋkuŋ. Unita āma udewanitā Anututa U nin tāŋo Anutunin yāŋ yāŋjirā Anututā nadāwātāk nāmo tāk tāyak. U imata, yotpārare kubā tāŋkettaŋ yāmiŋkuko itak unita.

¹⁷⁻¹⁸ Tānpākaŋ Anututā tāŋyabāk pewān ahāŋ imiŋjirān Abrahamtā nadāŋ imikinik tānpāŋ nanaki Aisak Anututa ārawa ude kumāŋ-kumāŋ utta pidām tāŋkuk. Tāŋkaŋ Anututā nanaka Aisak terak oraŋkaye māyap api ahāneŋ yāŋ yāŋkehāromtaŋ imiŋkuko upāŋkaŋ nanaki tepi kubāgān u ārawa ude iŋiŋ imikta nāmo bitnāŋkuk. ¹⁹ ° Nāmoinik, u ŋode nadāŋkuk; Aisaktā kumāŋjirān Anututā kumbani-ken nanik āneŋi tāga yāpmāŋ akwek yāŋ nadākinik ude tāŋkuk. Tānpākaŋ bureni, Aisak kumbani-ken nanik bumik āneŋi imagutkuk.

²⁰ ° Eruk Aisak u ittāŋ kuŋtāngān āma ekāni tānpāŋ Anututa nadāŋ imikinik tānpāŋ nanakiyat Jepok kenta Iso unita imaka tāga Anutu-ken nanik kāmi ahāŋ yāmikta kon man yāwetkuk. ²¹ ° Tānpākaŋ Jepok imaka, Anututa nadāŋ imikinik tāŋkuko unita tāgawani tānpāŋ kumbayāŋ nadānpāŋ ŋode tāŋkuk; Josep tāŋo nanakiyat kon man yāwetpāŋ āhottaba iŋitkaŋ gwājiŋ āpmonkaŋ Anutu iniŋ oretkuk. ²² ° E, Josep uwā ittāŋ kuŋtāngān kumāk-kumāki kerāp tānjirān Anututa nadākinik tānpāŋ ŋode yāŋahāŋkuk; Kāmiwā, Isrel āmawebe Isip kome peŋpeŋ api kuneŋ. Ude yānpāŋ kujari ānekta jukuman yāwetkuk.

° 11:11 Stt 18:11-14; Stt 21:2 ° 11:12 Rom 4:19; Stt 15:5, 22:17; Lo 10:22 ° 11:13 Stt 23:4, 1Sto 29:15; Sam 39:12, 1Pi 2:11 ° 11:16 Kis 3:6,15; Mak 12:26 ° 11:19 Rom 4:17

° 11:20 Stt 27:27-29; Stt 27:39-40 ° 11:21 Stt 48:15-16 ° 11:22 Stt 50:24-25; Kis 13:19

²³ ^w Ba Moses täño manbiñam nadäna; Moses täño miñi nanitä Anututa nadän imikinik täñkumäno unita Moses ahäwänpänj kábop peñirän komepak yaräkubä täreñkuk. Miñi nani uwä Moses nanak u kawän inide kubä täñpänpänj Isip kome täño intäjukun äma wäpi Fero unitäño man mäde ut imikta nämo umuntañkumän. ²⁴ ^x Eruk Moses u tägañpänj Anututa nadän imikinik täñpänj Fero äperi unitäño nanaki ude, gäripi terak itta bitnäñkuk. ²⁵ Täñpänj ñode nadänkuk; Imata kome ñonitäño gärip kadäni keräpi-tagän kañ iwaret? Nämo, näk bäräpi Anutu täño kudupi ämawebeniye-kät bok nadänayänj tämäño uyaku täga yäk. ²⁶ ^y Ude yänkuko unitä ñode niwoñäretak; U Anutu-ken gwäki täga yäpmäktä nadänkuk. Unita kämi ahäktä yäwani Kristota yänpänj bäräpi ahän yäminayänj täño unita nadäwän tägawäpänj Isip täño tunum gäripi nikek u yäpmäktä nadäwän jirañ ude täñkuk. ²⁷ ^z Täñkañ Moses u Anututa nadäkinik täñpänj Anutu nämo kak takamäj u dapuritä kañkañ bumik gwäk pimipänj Fero täño kokwawakta nämo umuntañkañ Isrel ämawebe yämagurän Isip kome peñpeñ kuñkuñ. ²⁸ ^a Täñkañ Moses u Anututa nadäkinik täñkuko unita Pasova äñnak-äñnak yäput peñpänj Isrel ämawebe sipsip täño nägäri eñi yäma terak ärutkot yän yäwetkuk. Ude täñkuko unita kumäk-kumäk täño añero, nanak ämani intäjukun nanik däpani unitä Isrel ämawebe yärepmitpänj nanakiye intäjukun nanik nämo däpuk.

²⁹ ^b Täñpäkañ Isrel ämawebe Anututa nadäkinik täñkuño unita gwägu wäpi Ume Gämäni u kome kawuki ude irirän bämopgän kuñkuñ. Kuñirä Isip naniktä udegän kuna yäkñat gwägu gänañ äpmonpänj ume nañpänj kumbuñ.

³⁰ ^c Täñpäkañ äneñi kubä ñode; Isrel ämawebe unitä Anututa nadäkinik täñpänj mani buramiñpänj Jeriko täño yewa pähap gägäni-ken kepma 7 udetä kuñat äyänurirä yewa u tokät mañkuk.

³¹ ^d Täñpäkañ kubokäret webe wäpi Rahap u nadäkinikitä täñkentän imiñirän Anututa mäde ut imani-kät penta nämo paotkuñ. U imata, äma kome kañiwatta kábop kuñkuño u yämagutpänj ini eñi gänañ kábop yepmañkuko unita.

³² Eruk imata man käreñi yäñiwat yäpmänj kwet? Nämo, man kudän ñoken bägup iränpänj uyaku Gidion, Balak, Samson, Jepta, Devit, Samuel ba profet biani ätu täño manbiñam täga täweret. ³³ ^e Äma unitä Anututa nadäkinik täñpänj kudän mebäri mebäri täñkuñ. Äma nadäkinik täñkuño u ätutä kome ätu täño intäjukun ämakät ämik täñpänj kehäromini yäpmänj äpuñ. Täñkañ u ämawebe kudän siwoñi terak yabänj yäwatpänj

^w 11:23 Kis 1:22, 2:2 ^x 11:24 Kis 2:10-12 ^y 11:26 Hib 10:34-35 ^z 11:27 Kis 12:51; Kis 14:13,14; Rom 1:20, 1Ti 1:17; Hib 11:1 ^a 11:28 Kis 12:21-30 ^b 11:29 Kis 14:21-31
^c 11:30 Jos 6:12-21 ^d 11:31 Jos 2:1-21; Jos 6:21-25; Jem 2:25 ^e 11:33 Dan 6:22

imaka imaka Anututä yämikta biŋam yāwani u yāpuŋ. Tānpākaŋ ātutāwā aŋ komi, āma dāpani tāŋo meni tāŋpipiŋkuŋ. ^{34f} Ātutāwā kādāp mebet pāhap dāpā kumbuŋ, ba iwantā nadākinik tāŋpani ātu kumāŋ-kumāŋ dāpnayāŋ tāŋirā Anututä tāŋkentāŋ yāmiŋirān nāmo kumbuŋ. Bureni, āma uwā iniken kehāromini nāmo upāŋkaŋ Anututä kehāromi yāmiŋkuk. Kehāromi yāmiŋirān kome ātuken nanikkāt āmik kehāromigān tānpāŋ dāpmāŋ yāwat kireŋkuŋ.

^{35g} Tānpākaŋ webe ātutä Anututa nadākinik tāŋkuŋo unita nanakiye kumbani-ken nanik āneŋi akuŋirā yāmagutkuŋ. Tāŋ, nadākinik tāŋpani ātuwā āma keri terak komi pāhap nadāntāŋgān kumbuŋ. Anututa āwo yāŋkuŋ yāwānaku komi u tāga irepmirām. Upāŋkaŋ ŋode nadānpāŋ āwo nāmo yāŋkuŋ; Kumāŋ-kumāŋ nidāpākaŋ āneŋi akuŋpāŋ irit tāgagāmān kaŋ yāpna yāŋ nadāŋkuŋ. ^{36h} Tānpākaŋ āmatā nadākinik tāŋpani āma ātu yāŋārok yāwerit pāripmāŋit tāŋkuŋ. Ba ātu keri kuroŋi topmāŋpāŋ komi eŋiken yepmaŋkuŋ. ³⁷ⁱ Tāŋ, ātuwā mobātā kumāŋ-kumāŋ dāpuŋ. Ba ātu yepmiŋitpāŋ sotā kwāk duk tāŋkuŋ. Ba ātuwā pāiptā kumāŋ-kumāŋ dāpuŋ. Tānpākaŋ ukāt nanik ātutä jopi jāwāri itkaŋ tekta tom gupipāŋ tāŋkaŋ kuŋarirā bārāpi mebāri mebāri yāmiŋkuŋ. ³⁸ Ude tāŋ yāmiŋirā kome jopi-ken, pom terak, mobā kawut ba kome gānaŋ ittāŋ kuŋatkuŋ. Butewaki! Āma tāgatāga udewani imata kome waki ŋo pen itneŋ?

³⁹ Tānpākaŋ Anututä āmawebe u nadākiniki yabānpāŋ-nadāwān tāgagāmān tāŋkuŋo upāŋkaŋ imaka āmawebeniŋeta kāmi yāmikta yāŋkehārom tāŋkuko u kome terak irirā pengān nāmo yāmiŋkuk. ⁴⁰ U imata, yāput peŋpāŋ Anututä ninta yānpāŋ-nadāk tawaŋ tāgagāmān kubā ŋode peŋ nimiŋkuk; Āmawebe biŋam ikek u ninkāt penta pāke kubāgān Kristo tāŋo piā terak Anutu dubini-ken kuŋpāŋ sākgāmān-inik api itne.

Jesu tāŋo kādet kuroŋ iwat tākāna

12 ^{1j} Eruk, u kawut! Āmawebe nadākinik ikek pāke u nin it gwājiŋ nimiŋpāŋ nadākinik tāktāk kādet bureni niwoŋārekaŋ. Unita imaka u ba unitā wādāŋ nipmāŋit tākaŋ ba momi ninken kwasikot tākaŋ u datāreŋ tānpā kwāpāŋ kādet Anututä peŋ nimiŋkuko uken ehutpāŋ bārāŋek tākāna. ^{2k} Ude tāŋkaŋ intājukun āmanin, nadākinik kādet bureni niwetpāŋ niwoŋārewani Jesu u kaŋiwatpāŋ kādet ugān iwat tākāna. Jesu uwā bānep oretoret pāhap itsāmāŋ imiŋkuko u juku piŋkaŋ pāya kwakāp tāŋo māyāk unita nadāwān mewuni tāŋirān ehutpāŋ kotaŋkuk. Ude tāŋkaŋ āroŋkuko apiŋo Anutu intājukun āma u keri bure kāda wāpi biŋam ikek itak. ³ Unita Jesuta nadāwut. U āmatā waki tāŋ

^f 11:34 Dan 3:23-27 ^g 11:35 1Kn 17:17-24, 2Kn 4:18-37 ^h 11:36 1Kn 22:24-27; Jer 20:2, 37:15; Jer 38:6 ⁱ 11:37 2Sto 24:21 ^j 12:1 Rom 7:21, 1Ko 9:24-25 ^k 12:2 Hib 1:3

iminikuŋo upānkaŋ kehārom taŋpāŋ kwikinik itkuk. Unita in udegān nadākinik kādet tāga u gwāk pimipāŋ iwatta gapun tāneŋtawā.

Anutu uwā nanin bāyawani bumik

⁴Bureni, in kubākubātā momijin māde ut yāmikta piā tāk tākaŋ. U tāga tāk tākaŋ upānkaŋ it yāpmāŋ abākaŋken inken nanik kubātā āma keri terak nāgāri nāmo piwān kuŋkuŋ. Nāmo, kāmi kāwep api ahāŋ tameko unita man kubā tāwera nadāwut. ⁵Jide, Anututā in nanaknaye yāŋpāŋ bānepjin tāŋpidām takta man ŋode kudān tāwani unita tāŋguŋ taŋkuŋ?

Nanakna, Ekānitā yāpān-siwon takta komi gamiŋirān unita nadāwi āpani nāmo tāŋpek, ba nadāŋ bārāp tāŋpāŋ nāmo kaŋ-umuntaŋ kwen.

⁶ ¹ U imata, Ekānitā āma kubāta nadāŋ imikinik tāŋpāŋ nanakna yāŋ iwetpāŋā irit kuŋat-kuŋari yāpān-siwontaŋ imikta komi imik tāyak.

Snd 3:11-12

⁷ Unita bārāpi kotaŋpāŋ kwikinik irut. U Anutu tāŋo yāpā-siwontaŋ piā. Yāpā-siwontaŋ piā tāk tāyak uwā nanjiye bāyawanitā-yāŋ tāŋ tamik tāyak. Nadākaŋ? Kome terak naniyetā iroŋiniye yāpā-siwontaŋ tākaŋ. Eruk, Anututā udegān tāk tāyak. ⁸Tāŋ, Anututā iroŋiniye bureni kudup yāpān-siwontaŋ tāyak unita in yāpā-siwon takta komi nāmo tameko uwā ŋode nadāneŋ; Nin kubokāret nanak, nanakiye bureni nāmo. ⁹Tāŋpākaŋ ŋode nadāk tākot; Nin iroŋiken naniye bāyawanitā yāpā-siwontaŋ piā tāŋ nimiŋirā oraŋ yāmik tāŋkumāŋonik. Eruk, ude tāk tāŋkumāŋo unita mājonin tāŋo Nanin pāhaptā ninken yāpā-siwontaŋ piā tāŋirān, imata nadāna bureni-inik nāmo tāŋpek? Nāmo, komi bārāpi ahāŋ nimiŋirā u kotaŋpāŋ kwikinik itnayāŋ tāmāŋo uwā irit burenita biŋam api tāne.

¹⁰Tāŋpākaŋ naniye bāyawanitā iniken nadāk terak apiŋotagān yāpā-siwontaŋ nimik tāŋkuŋonik. Tāŋ, Anututāwā tāŋkentāŋ nimikta ba nin ini kudupi-inik it tāyak udegān itta yāpā-siwontaŋ piā tāŋ nimik tāyak.

¹¹ Bureni, yāpā-siwontaŋ tāŋo komi unita pengān gāripi nāmo nadāk tākamāŋ. Nāmo, u komi! Upānkaŋ kāmi, yāpān-siwontaŋ nimiŋirān nadāna tārewāpāŋ kādet siwoŋi āneŋi iwatpāŋ bānepnin pidāmtak tāyak.

Jukuman ātu

¹² Butewaki! In ātu gapun taŋpāŋ itkaŋ. Eruk bānepjin tāŋkehārom taŋpāŋ āneŋi kehāromi nitek kaŋ irut! ¹³ Gapun taŋpāŋ kuŋarirā nadākinikjin paot-inik tāneŋta! Unita kādet siwoŋi iwatpāŋ kehāromi

¹ 12:6 Rev 3:19 ^m 12:7 Lo 8:5, 2Sml 7:14 ⁿ 12:11 Jem 3:17-18 ^o 12:12 Ais 35:3

^p 12:13 Snd 4:26

nikek kuŋat tākot. ^{14q} Ude tǎŋkaŋ āmawebe-kāt not tǎŋpǎŋ bānep kubāgǎn terak itta piāni tāk tākot. Tǎŋkaŋ udegǎn, ehutpǎŋ momi tāktāk kǎdet mǎde ut iminpǎŋ kudupi kaŋ irut. Nadākaŋ? Āma kubātā kudupi nāmo irayǎŋ tǎko uwā Ekāni nāmoinik api kaŋ-ahāwek. ^{15r} Tǎŋpǎkaŋ in kubātā Anutu tǎŋo orakorak pǎra yāpeko udetā nadǎŋ tǎpāneŋpǎŋ kaŋ kuŋarut. Ba inken nanik kubātā tokǎn jǎgǎmi ude āworeŋpǎŋ in bāmopjin-ken tǎŋpǎwak pǎhap pewǎn ahāneŋo udetā watāni ket itpǎŋ kaŋ kuŋarut. ^{16s} Ba in kubokāret tǎneŋo udetā irit kuŋat-kuŋatjinta nadǎŋ tǎpāneŋpǎŋ kaŋ kuŋarut. Tǎŋpǎkaŋ in kubātā Iso ude āworeŋpǎŋ Anututa nadǎŋ āwarākuk tǎŋpekta! Iso uwā nanak intǎjukun nanik unita imaka tǎgagāmǎn nani kerī-ken nanik tǎga yǎpnaŋipǎŋ kepma kubā nakta iwǎpǎŋ monāni ŋode iwetkuk; Gǎk ketem iŋiŋ namikaŋ imaka pǎke nantā namayǎŋ tǎyak u kudup gǎka biŋam yǎk. ^{17t} Eruk ude yǎŋkukopǎŋ kǎmiwǎ jide nadǎŋkuk? U nani-ken nanik kon man ba tuŋumi āneŋi nǎkŋata biŋam kaŋ tǎŋpǎn yǎŋ nadǎŋkuko upǎŋkaŋ nanitā Nāmo yǎŋ iwetkuk. Nāmo yǎŋ iwerirǎn konām butewaki tǎŋkuko upǎŋkaŋ goret pengǎn tǎŋkuko u yǎpǎ-siwonŋakta kǎdetta wǎyǎkŋewǎn waŋkuŋ.

Topmāk-topmāk kodaki terak it tākamǎŋ

^{18u} Eruk, in uken it tākamǎŋ yǎŋ nadāk tǎkaŋ? In imaka ketjintā tǎga inŋirani ba dapunŋintā kǎnaŋi, Isrel āmawebetā kaŋkuŋo udewani-ken nāmo itkaŋ. Isrel āmawebe uwā Sainai pom mebāri-ken kuŋkaŋ kǎdǎp mebet pǎhappǎŋ kaŋkuŋ. Ba kome wǎrāmǎŋirǎn bipmǎŋ utpǎŋ mǎnit pǎhap piǎŋirǎn kaŋkuŋ. ^{19v} Tǎŋkaŋ womat mǎmǎ pǎhap gǎnaŋ gera kotāk kubā nadǎŋkuŋo uwā nadǎŋkaŋ umuntaŋpǎŋ Moses butewaki man terak ŋode iwetkuŋ; Man u āneŋi nāmo ahǎŋirǎn nadānayǎŋ yǎk. ^{20w} Tǎŋpǎkaŋ Moses man ude iwetkuŋo uwā mebāri ŋodeta; U Anutu tǎŋo jukuman ŋodeta nadǎŋirǎ umuri pǎhap tǎŋkuko unita; Āma ba tom kubātā pǎŋku pom u yeweko uwā mobātā kumǎŋ-kumǎŋ utneŋ. ^{21x} Bureni-inik, imaka kaŋpǎŋ nadǎŋkuŋo uwā umuri pǎhap tǎŋirǎn Mosestā yǎŋkuk; Umuntaŋpǎŋ dǎdǎtna kwaikaŋ! yǎk.

^{22y} Tǎŋ, intā pǎŋku itkaŋ-ken uwā imaka umuri udewani nāmo. Nāmoinik, inǎ Saion pom, Anutu paot-paori nāmo unitǎŋo yotpārare wǎpi Kunum Gǎnaŋ Jerusalem uken kuŋkuŋo itkaŋ. Uken aŋero jiraŋ, daninaŋi nāmo oretoret pǎhap tǎŋ itkaŋ-ken u kuŋkuŋo itkaŋ. ^{23z} Ba in Anutu tǎŋo nanakiye intǎjukun nanik unitǎŋo kǎbeyā pǎhapken ābǎ yǎpurārǎtkuŋo itkaŋ. Āmawebe ābot uwā wǎpi kunum gǎnaŋ kudǎn tǎwani. Ba in Anutu, āmawebe kuduptagǎn yǎpmǎŋ daniwani āma, uken ahǎŋkuŋo itkaŋ. Ba

^q 12:14 Sam 34:14; Rom 12:18 ^r 12:15 Apos 8:23 ^s 12:16 Stt 25:33-34

^t 12:17 Stt 27:30-40 ^u 12:18 Kis 19:16-20; Lo 4:11-12 ^v 12:19 Kis 20:18-21; Lo 5:22-27

^w 12:20 Kis 19:12-13 ^x 12:21 Lo 9:19 ^y 12:22 Gal 4:26; Rev 5:11 ^z 12:23 Luk 10:20

ämawebe siwoŋi, Anututä momini ärut-paktaŋ yämiŋkuko unitäŋo mäjäotä irani-ken ahänkuŋo itkaŋ. ^{24 a} Ba in Jesu, Anutu ba ämawebeniye bämopi-ken topmäk-topmäk kodaki pewän ahänkuŋo uken ahänkuŋo itkaŋ. Ba nägät, Jesutä momi pekpek kädet täwitta piwän kuŋkuŋo uken ahänkuŋo itkaŋ. Nägäri uwä manbiŋam säkgämän kubä yänjahäk täyak, manbiŋam Abel täŋo nägättä yänjahänkuko ude nämo. Nägät Abeltä piwän kuŋkuŋo unitä kowat-urän pewän ahänkuk.

^{25 b} Unita eruk, Anutu man niwet täyak u man yänjirän mani buramikta bitnäneŋta nadänpän bänep nadäk-nadäkjinta watä ket itkot. Nadäkaŋ? Anututä bian Moses meni jinom terak komen ämawebe jukuman yäwetkuko upänkaŋ mani nämo buramiŋkuŋ. Mani nämo buramiŋkuŋo unita kowata waki bureni yäpuŋ. Täŋ, apiŋo Anututä kunum gänaŋ nanik Jesu terak jukuman niwetak. Täŋjirän nin man kunum gänaŋ nanik u buramikta bitnänero uwä jide tänpän kowata waki u irepmiŋne? Nämo inik, u waki inik yäpne. ^{26 c} Tänpäkaŋ man bian yäwetkuko unitä kome iŋitpän kweiŋkuk. Ude täŋkuko upänkaŋ apiŋowä yänkehäromtak man ŋode yäyak; Näk bian komegän iŋitpän kweiŋkut yäk. Täŋ, kämiwä kunum ba kome bok äneŋi api yepmäŋitpän kweiŋwet yäk. ²⁷ Tänpäkaŋ man ‘äneŋi ude api täŋpet’ yän yäyak uwä ŋode yänkwawa täyak; Imaka täŋ-pewani u kuduptagän tänpewän paot-inik api täneŋ. Upänkaŋ imaka kumän-tagän-inik nämo api paotneŋ. Nämo, imaka wakta yäwani ugänpän api tänpewän paotneŋ. U paorirä imaka kehäromi, nämo wakta yäwani unitägän api itneŋ.

²⁸ Tänpäkaŋ imatäken u api irek? U intäjukun ämanin täŋo kome ninta biŋam peŋ nimani unitägän api ireko unita oretoret täkäna! Kome u api korenero unita iniŋoret-oret kädet Anututä ini gäripi nadäk täyak udegän iwatpän nadäwätäk terak oraŋ imiŋpän iniŋoret täkäna. ^{29 d} U imata, Anutunin u kädäp mebet pähap, imaka kudup iŋiŋ paot täkaŋ udewani.

Kädet ätu Anututä gäripi nadäk täyak

13 ^{1 e} Tänpäkaŋ inä ninin buap yän nadänpän bänep iron kowata kowata tänppeŋ kuŋat täkot. ^{2 f} Täŋkaŋ kädet täga ŋodeta nämo täŋguŋ täneŋ; Äma kudupitä komejin-ken äbänjirä yämagutpän enjijin-ken yepmaŋpä pätnen. Äma ätu kädet ude täŋkuŋo uwä ämapän yämagutkamän yäkŋat aŋeropän yämagutkuŋ. ^{3 g} Tänpäkaŋ äma komi eni gänaŋ itkaŋ u täŋkentän yämik täkot, in u bok itkaŋ bumik. Ba äma keri terak komi yäpmäk täkaŋ u imaka, täŋkentän yämik täkot, in komi u bok nadäk täkaŋ bumik.

^a 12:24 Hib 8:6, 10:22, 1Pi 1:2; Stt 4:10 ^b 12:25 Hib 2:1-3; Hib 10:26-29

^c 12:26 Kis 19:18; Sam 68:8; Hag 2:6 ^d 12:29 Lo 4:24, 9:3; Ais 33:14 ^e 13:1 Jon 13:34

^f 13:2 Rom 12:13, 1Pi 4:9; Stt 18:1-8; Stt 19:1-3 ^g 13:3 Mat 25:36; Hib 10:34

^{4h} Tānpākaŋ yanāpi tāktāk u imaka tāgagāmān kubā unita āma kuduptagāntā tāŋmeham tāneŋ. Tāŋkaŋ yanāpi yarātā āmawebe ātukāt jopjop nāmo kuŋatneŋ. Nāmo, ini yanāpi siwoŋi itdeŋ. Nadākaŋ? Anututā āmawebe kubokāret kādet iwarani udewani manken api yepmaŋpek. ⁵ⁱ Tānpākaŋ moneŋ tuŋumta nadāŋ gārip nāmo tāneŋ. Nāmo, nadāk udewani māde ut imiŋpāŋ kukŋi kādagān kuŋatpāŋ ketjin-ken tuŋum āhan peŋ tamani unita nadāwā tāga tāŋpāpāŋ nadāwātāk terak nāmo kuŋatneŋ. Imata, Anututā ŋode yāŋkuk;

Nāk inta nāmo api guŋ tāwet, ba nāmoinik api tabā kātāwet yāk.

Wkp 31:6

^{6j} Anututā ude niwetkuko unita kwawak ŋode yāŋahāna;

Anutu u nākŋo tāŋkentākna unita imaka kubāta nāmoinik api umuntāwet.

Nāmo, āmatā nāk tāga nāmo tāŋpā wanēŋ.

Sam 118:6

Jesu iwarāntākta nāmo umuntāne

^{7k} Tānpākaŋ injinken watā āmajiye bianita juku piwut. Watā āmajiye uwā Anutu tāŋo manbiŋam tāwetpāŋ tāwoŋārek tāk tāŋkuŋ. Tāŋkaŋ kādet jide kuŋatpāŋ kumbuŋo unita nadāŋpāŋ kādet kuroŋ unitā tāk tāŋkuŋo udegān tāk tāneŋ. ^{8l} Nadākaŋ? Āma unitāŋo intājukun āma Jesu u tāktāki ba yākyāki ini udegān. Kwep itkuko udegān apiŋo itak, ba pen udegān api it yāpmāŋ ārowek.

^{9m} Eruk, watā ket itpāŋ kuŋarut. Anutu wāpi terak jop manman mebāri mebāri yāk tākaŋ u bānepjin āriŋpewān kādet siwoŋi penpāŋ kādet gwājiwani iwatneŋta! Āma tāŋo бага mantā bānepjin tāga nāmo tāŋkentāŋ tamineŋ. Ketemta yājiwāt man ba āma tāŋo man udewani māde ut imiŋirā Anutu tāŋo orakorakitā bānepjin tāŋ-kehāromtak tāyon. ¹⁰ Tānpākaŋ ārawa pāhap kubā ninta biŋam tāŋpani itak. Upāŋkaŋ unitāŋo bureni uwā Juda tāŋo bāmop āmata biŋam nāmo tāyak. Nāmo, bāmop āma uwā kudupi yotken ārawa tāktāk piā biani pen tāk tākaŋ unita. ¹¹ⁿ Juda tāŋo бага man iwatpāŋ bāmop āma intājukun tāŋpanitā momi ārutta tom dāpmāŋkaŋ unitāŋo nāgāripāŋ yāpmāŋpāŋ Bāgup Kudupitā Kudupi-inik-ken ārok tākaŋ. Tom dāpmāk tākaŋ unitāŋo bureni nāmo yāpmāŋ ārok tākaŋ. Nāmo, bureni uwā yāpmāŋ pāŋku yotpārare gāgāni-ken pewā ijik tākaŋ.

^h 13:4 Gal 5:19,21; Efe 5:5 ⁱ 13:5 1Ti 6:8; Jos 1:5 ^j 13:6 Sam 27:3, 146:5 ^k 13:7 1Ko 4:16; Hib 6:12 ^l 13:8 Efe 4:14 ^m 13:9 Rom 14:17 ⁿ 13:11 Wkp 16:27

¹²° Tānpākaŋ mebāri unita Jesutā udegān, māyāk kotaŋpāŋ yotpārare gāgāni-ken komi pāhap nadāŋkuk. Āmawebeniye nāgāri piwān kuŋkuŋo uterak kudupi-inik itneŋta kumbuk. ¹³° Unita ninā māyāk Jesutā kotaŋkuko udegān kotaŋkaŋ yotpārare gāgāni-ken kuŋpāŋ Jesu tubeŋ kuna! ¹⁴° U imata, kome ŋo terak yotpārare kehāromi paot-paori nāmo, kubā nāmo itak. Nāmo, ninā yotpārare mebāri kubā, kāmi ahāŋ nimekta dapun kāroŋ tāŋ itkamāŋ.

¹⁵° Unita āmawebenaye, Jesuta nadāŋpāŋ Anutu wāpi yāŋahāŋpāŋ iniŋoret tākāna! Ude tānayāŋ tākamāŋ unitā Anututa ārawa ude api tāŋpek. ¹⁶° Tāŋkaŋ tāŋkentāk ba iron kowata kowata tākta nāmo guŋ tāneŋ. Kudān udewani uwā ārawa Anututā gāripi nadāk tāyak ude.

¹⁷° Tāŋkaŋ watā āmajiye tāŋo mani buramiŋpāŋ gāmori-kengān kuŋat tākot. Watā piā tāŋ tamik tākaŋ unita Anututā api yāwet yabāweko unita gwāk pimiŋpāŋ watā it tamik tākaŋ. Unita waki, mani buramik tākot. Ude tāŋirā uyaku watā piā uwā bānep oretoret terak api tāneŋ. Tāŋ, in peŋawāk tāŋirā watā piā butewaki terak tānayāŋ tākaŋ u tāga api tāŋkentāŋ tamineŋ? Tāga nāmo!

¹⁸° Unita in ninta Anutu-ken yāŋapik tākot. Nin kudān siwoŋi tākta gāripi nadāk tākamāŋ unita Anutu iŋamiken bānepnintā nadāwātāk nāmo tāk tākamāŋ. ¹⁹° Tāŋkaŋ gāripna tāŋi patak u ŋode; In Anutu-ken yāŋapiŋirā ini tāŋkentāŋ namiŋirān inken āneŋi bārāneŋ kaŋ ārewa!

Yāŋtārek man

²⁰⁻²¹ Tānpākaŋ inta yāŋpāŋ ŋode yāŋapik tāyat; Anutu bānep pidām māhemi unitā in kudān ini gāripi nadāk tāyak ude tāŋpeŋ kuŋatta tuŋumi sākgāmān u tāŋkentāŋ tamiton. Tāŋkaŋ Jesu Kristo terak nadāk-nadāk ba tāktāk ini kawān tāgak tākaŋ u irit kuŋat-kuŋatnin-ken pewān ahāŋ nimiton! Ude tāŋ nimiŋirān Jesu Kristo unitāŋo wāpi biŋam ārowani inide pen it tāyon. Ekāninin Jesu, Sipsip watā āma pāhap unitā kumāk-kumāki terak topmāk-topmāk paot-paori nāmo u tāŋkehārom taŋkuko unita Anututā kumbani-ken nanik yāpmāŋ akuŋkuk. U Bureni.

²² Eruk notnaye, man kudān tāŋ tamitat ŋowā kāroŋi nāmo unita man bānepjin tāŋpidām takta kudān tāyat ŋonita nāmo gaŋa tāneŋ. ²³ E man kubā ŋode tāwera nadāwut; Notninpak Timoti u komi eŋi gānaŋ itkukopāŋ tewā āpāmaŋ kuŋkuk. Unita nākken bārāneŋ ābānā imagurakaŋ bok api ārede.

²⁴ Intājukun āmajiye ba Anutu tāŋo kudupi āmawebeniye komejin-ken itkaŋ u mena jinom yāpmāŋpāŋ oretoret man kaŋ yāwerut. Tāŋ, Itali komeken nanik ābot tāŋpani notniye imaka, oretoret man tāwetkaŋ.

²⁵ Tānpākaŋ Anutu tāŋo orakorakitā inken itinik tāyon. Eruk, ugān.

° **13:12** Mat 21:39; Jon 19:17 ° **13:13** Hib 11:26, 12:2 ° **13:14** Hib 11:10,16; Hib 12:22

° **13:15** 2Sto 29:31; Sam 50:14,23; Hos 14:2 ° **13:16** Plp 4:18 ° **13:17** Ese 3:17, 1Te 5:12

° **13:18** Apos 24:16, 2Ko 1:12

Jems

Nadäkiniktä kudän jidewani pewän ahäk täkaŋ unitäŋo manbiŋam

1 ^{1 a} Näk Jems, Anutu ba Ekäni Jesu Kristo täŋo piä watä äma. Unita näkä Anutu täŋo kudupi ämawebeniye komeni komeni it yäpmän kukaŋ inta bänep täga nadänpäŋ man kudän ŋo tänpäŋ tamitat.

Täŋyabäk-ken kehäromigän iritta man

^{2 b} Notnaye, inken bäräpi mebäri mebäri ahän tamäwä oretoret inide kubä täk täkot. ^{3 c} Imata, in ŋode nadäk täkaŋ; Imaka udewanitä nadäkinikjin täŋ yabäŋirän bänepjintä kehärom tänpäŋ bäräpi udewani gänaŋ gwäk pimipäŋ api kuŋatneŋ. ⁴ Täŋpakaŋ bäräpi gänaŋ gwäk pimipäŋ kuŋat-kuŋat unitäŋo bureni inken kaŋ ahän parän. Eruk, ude tänpäŋ kädet täga kubäta nämo api wäyäkŋeneŋ. Nämo, ämawebe bureni, siwoŋi kudupi api kuŋatneŋ.

^{5 d} Tänpäŋ in bämopjin-ken nanik kubätä nadäk kädet siwoŋita wäyäkŋepäŋä Anutu-ken yäŋapiŋirän nadäk kädet täga u api imek. Imata, Anutu uwä iron mähemi unita imaka kubäta yäŋapiŋirä äwo nämo yäk täyak. ^{6 e} Täŋpakaŋ äma uwä Anututä nadäŋ namek ba nämo käwep yäŋ nadänpäŋ, bänep yarä ude nadäŋkaŋ Anutu-ken nämo yäŋapiwek. Nämoinik. U nadäkinik täŋkaŋ uyaku yäŋapiwek. Täŋ, äma bänep yarä nitek nadäweko uwä gwägutä tokät täyak ude, ba mänittä piäŋirän gwägutä pom äworenpäŋ äronkaŋ äpäk täyak udewani. ⁷⁻⁸ Äma udewaniwä nadäk-nadäki äreyäwäpäŋ kädet kubägan nämo iwatkaŋ kädet mebäri mebäri iwat täkaŋ. Täŋpakaŋ äma udewaniwä Ekäniken yäŋapiŋitna imaka kubä api nimek yäŋ nämo nadäneŋ. Nämoinik.

^a 1:1 Gal 1:19; Apos 15:23, 1Pi 1:1 ^b 1:2 Rom 5:3-5 ^c 1:3 1Pi 1:7 ^d 1:5 Snd 2:3-6
^e 1:6 Mak 11:24

^{9f} Tānpākaŋ ābot tānpani kubätä jopi jāwāri-inik itat yāŋ nadānpāŋ-nadāwātāk nāmo tānpek. Nāmoinik, Anututā wāpi biŋam imayāŋ tāko unita oretoret tāk tāyon. ^{10g} Tāŋ, udegān ābot tānpani kubätä tuŋum māhemi tānpāŋ irirān Anututā tuŋumi yomāgarānā nadāwātāk nāmo tānpek. Imata, Anututā kome tāŋo wāpi biŋam yāpmāŋ āpāŋirān āma u nāmo api waweko unita oretoret tānpek. Nadākamāŋ; Kome tāŋo tuŋumtā tāŋkentāŋ nimiŋirān irit kehāromi nāmo api kāne. Nāmoinik. Kome tāŋo tuŋumtā waŋpāŋ wādan iroritā āreyāŋ kuk tākaŋ ude api tāneŋ. ¹¹Unita nin ŋode kaŋpāŋ nadāk tākamāŋ; Kome taŋi iŋiŋpāŋ kekeki pāhap tānpāŋ wādan kejima kudup yeŋpewān kubit tak tākaŋ. Āma tuŋum māhemi uwā ude bumik. Wādan irot gāripi nīkek unitā āreyāŋ kuk tākaŋ udegān moneŋ piāni nāmo tāŋ paotkaŋ kumbek.

Anututā waki kādet-ken nāmo nimagut tāyak

^{12h} Āma kubätä tānyabāk mebāri mebāri ahāŋ imiŋirā u gānaŋ kehārom taŋpāŋ irayāŋ tāko uwā Anutu tāŋo bānep iron gānaŋ pen api irek. Āma unita gwāki uwā Ekānitā omāk meran sākgāmān ude irit kehāromi paot-paori nāmo api imek. Bureni, āmawebe Anututa nadāŋ imikinik tāk tākaŋ unita gwāki u yāmikta Anututā ini yāŋkehārom taŋkuk. ¹³Tānpākaŋ āma kubätä waki kubā tānpayāŋ nadāŋkaŋ ŋode nāmo yāwek; Anututā tāŋ-nāŋŋat-pewān waki ŋo tānpayāŋ nadātat yāŋ nāmo yāwek. Nāmoinik! Imata, wakitā Anutu tāga tāŋiŋŋatnaŋi nāmo. Ba udegān Anututā momi tākta tānyabāk-ken nāmo nīpmak tāyak. ¹⁴ⁱ Upāŋkaŋ nininken bānep nadāŋ gārip waki unitāgān momi tākta bānepnin ārik tāyak. ¹⁵Tānpāŋ nadāŋ gārip unitā momi tāktāk tāŋo kādet pewān ahāk tākaŋ. Ude tāŋirān momi tāktāk tāŋo kādet unitā taŋi tānpāŋā kumāŋ-kumāŋ tāŋo kādet-ken nīpmak tāyak.

¹⁶Eruk, notnaye, man unita nadāwā jopi nāmo tānpek. ^{17j} Anututā waki kubā nāmo nimik tāyak. Nāmoinik. Imaka imaka tāgatāga ba bānep iron bureni u kudup kunum gānaŋ nanik-tāgān ahāk tākaŋ. Tānpāŋ Nanin, kunum gānaŋ peŋyāŋek pewān ahāwani unitā iron u nimik tāyak. Ude tāŋkaŋ Nanin uwā kubā-tāŋ kubā-tāŋ nāmo tāk tāyak. Tāktāki bian patkuko unitā api pat yāpmāŋ ārowek. ^{18k} Tānpākaŋ Anututā ini nadāŋkuko udegān imaka kudup pewān ahāŋkuŋo unita intājukun ude itta mani burenitā āboriye nin bāyaŋ nīpmaŋkuk.

Anutu tāŋo man nadāŋ āwarākuk nāmo tāneŋ

¹⁹Eruk notnaye nāk man kubā tāwerayāŋ nadātat unita juku peŋpāŋ nadākot. In āma kubätä man yāwānā jop jukugān peŋpāŋ kaŋ nadāwut.

^f 1:9 Jem 2:5 ^g 1:10 Ais 40:6-7, 1Pi 1:24 ^h 1:12 2Ti 4:8 ⁱ 1:14 Rom 7:7-10

^j 1:17 Mat 7:11 ^k 1:18 Jon 1:13

Ba man kowata bäräñeñ nämo iwetneñ. Ba kokwawak bäräñeñ nämo nadäñeñ. ^{20 l} Imata, äma täño bänep wakwaktä täñkentäñ imiñirän Anutu täño kädet siwoñi u nämo iwarek. ^{21 m} Unita in kädet wakiinik mebäri mebäri ba kädet taräki taräki tāk tākañ u mädē kañ ut imut. Ude täñpāñ Anutu täño man mujipi bänepjin-ken piwani u bänep kwini terak yäpmāñpāñ iyap täñpāñ kañ yäpmāñ kuñarut. Imata, man unitä waki kerī-ken nanik tämagutta kehäromini nīkek.

^{22 n} Täñpākañ Anutu täño man uwä kañ iwarut. Jop nadäk-nadäkgän nämo täñeñ. Nämo inik! Jop nadäk-nadäkgän täñayāñ täño uwä bänepjin jop api ikñatneñ. ²³ Äma Anutu täño man nadāñ äwaräkuk täñayāñ täño uwä ämatä glas terak mājoni yabäk tākañ ude. ²⁴ Glas terak mājoniñ kañkañ pāñku iñamnīñ dapunta täñguñtak tākamāñ ude tāk tākañ. ^{25 o} Täñ, äma Anutu täño man siwoñi-inik u ket yāñpāñ-nadäk tāk tākañ uwä Anutu täño bänep iron gāñañ pen it tākañ. Imata, äma udewanitā Anutu täño man u jop nadäk-nadäkgän täñpāñ nämo guñtak tākañ. Nämo, u man buramiñpāñ kädet tägatāga tāk tākañ. Täñpākañ Anutu täño man unitä momi täño kehäromi utpewāñ mañirän kunumta biñam tāk tākamāñ.

^{26 p} Täñpākañ äma ätu inita näk nadäkinik täñpani yāñ yäk tākañ upāñkañ meni jinomta watāni nämo itñayāñ täño uwä nadäkinik täñpani yāñ nadäk tākañ u bänepi jop api ikñatneñ. Täñpāñ Anutu inīñoret-oret ba nadäkiniki u jopi ude tāk täyak. ²⁷ Täñ, Anutu inīñoret-oret kädet bureni Anututä kawāñ tägak täyak uwä ñode pätak; Ironi kodāñani ba webe kajat butewaki terak kuñat tākañ u yabāñ yāwatpāñ täñkentāñ yāmineñ. Ba kubä ñode; Irit kuñat-kuñatjinta watāni irirä kome täño nadäk-nadäktä nämo täñpāñ waneñ.

Ämawebeta iron uterakgän täñ yämen

2 ^{1 q} Eruk notnaye, Ekāninin Jesu Kristo u tägagāmān-inik. In u nadāñ imik tākañ unita äma kubāta nadāwä āpani täñpākañ kubāta nadāwä ärowani nämo täñeñ. ² Näk u ñodeta yāyat; Injin kābeyä-ken äma kubä tek säkgāmān epmäget porak ikektä äbāñirän äma jäwāri kubä teki weñ-gājāhurani mädengān iwarek. ³ Ude täñirän intä äma tek säkgāmān ikek u kañpāñ ñode iwetneñ; Ekāni yäk. Gäk abāñkañ bägup tägaken ño it yāñ iwetneñ. Täñpākañ äma jäwāri teki wewani u ñode iwetneñ; Gäk däpi terak uken mañirisi yāñ iwetneñ. ⁴ Eruk, intä kädet ude täñayāñ täño uwä äma täño täktäki bänep nadäk-nadäkin waki terak api yäpmāñ danineñ.

¹ 1:20 Sav 7:9 ^m 1:21 Kol 3:8, 1Pi 2:1 ⁿ 1:22 Mat 7:26; Rom 2:13 ^o 1:25 Rom 8:2; Jem 2:12; Jon 13:17 ^p 1:26 Sam 34:13; Sam 141:3 ^q 2:1 Apos 10:34; Jem 2:9

⁵ Unita notnaye, juku penpān man ŋo ket nadāwut! Anututā inita āma jidepān yāpmān daniŋkuk? U āmawebe kome terak jāwāri ude kuŋat tākaŋ uwā Anutu iŋamiken sākgāmān itpān nadākiniki kehāromi iŋitpān kuŋatta iwoyāŋkuk. Āma udewanitā kaŋ iwat yewani gānaŋ bok itneŋta iwoyānpān yepmaŋkuk. Tānpān irit kehāromi uwā āmawebe Anututa gāripi nadāk tākaŋ unitā kaŋ-ahāneŋta bian yāŋkehārom tanjuk. ⁶ Bureni! Anututā āma udewani inita iwoyānpān yepmaŋkuko upānkaŋ inā āma jāwāri u yabān āwarākuk tānkaŋ āma wāpi biŋam ikekta nadāŋirā ārowani tāk tākaŋ. Ŋode nadāwut; Netātā komi tamik tākaŋ? Ba āma netātā manken tepmak tākaŋ? Āma tuŋum ikek unitā komi tamiŋit, manken tepmaŋit tāk tākaŋ. ⁷ Ba āma unitāgān Māhemjin Jesu tāŋo wāpi biŋam yāpmān āpāk tākaŋ. Ude tāk tākaŋ upānkaŋ in imata āma udewanita nadāŋirā ārowani tānpāpān āma Anututā inita biŋam iwoyāŋkuko unita māde ut yāmik tākaŋ?

⁸ Unita бага man miŋi ŋode kudān tāwani; Gākŋata nadāk tāyan udegān notkapakta nadāwen. Kādet ude tānpen kuŋatnayān tāŋo uyaku tāga api kuŋatneŋ. ⁹ Upānkaŋ intā āma ātu not tān yāmiŋkaŋ ātuta māde ut yāmik tākaŋ uwā бага man miŋi u irepmiŋpān momi tāk tākaŋ. Tāŋirā бага man unitāgān In бага man irepmirani yān tāwoŋārek tāyak. ¹⁰ Tānpākaŋ in бага man kudup iwatkaŋ kubāgān nāmo iwatnayān tākaŋ uwā бага man u kudup yārepmiŋkuŋ yān api tāwerek. ¹¹ Unita nin nadākamān, Anututā bian man kubā ŋode yāŋkuk; Kubokāret nāmo tāneŋ yāk. Ba kubā pen ŋode yākgān tāŋkuk; Āma kumān-kumān nāmo dāpneŋ yāk. Eruk, in kubokāret nāmo tānayān tākaŋ upānkaŋ āma kubā kumān-kumān utnayān tākaŋ uwā Anutu tāŋo бага man kudup yārepmirani api āworeneŋ. ¹² Tānpākaŋ man kādet kehāromi kubā pātak u nadākaŋ. U бага man kuduptagān yārepmiŋtak. Man kādet uterak Anututā nin api yāpmān daniwek. Uwā ŋode; Anututā ninta butewaki nadān nimiŋpān momi tāŋo kehāromi utpewān maŋirān kunumta biŋam tāk takamān. Unita Anutu tāŋo butewakita juku piŋpān notjiye bāmopi-ken man siwoŋigān yāŋit tāktāk siwoŋigān tānpen kaŋ kuŋarut. ¹³ Tānpākaŋ inā āmata butewaki nadān yāmik-yāmik kādet iwatpān nāmo tāŋkentān iminayān tākaŋ uwā Anututā udegān āmawebe yāpmān danik-danik kādāni-ken butewaki nāmo api nadān tamek. Tān, in āmata butewaki nadān yāmik-yāmik kādet iwatpān tāŋkentān yāminayān tākaŋ uwā yāpmān danik-danik kādāni-ken umun kubā nāmo api tāneŋ.

^r 2:5 1Ko 1:26-28 ^s 2:8 Mat 19:19; Gal 5:14 ^t 2:9 Lo 1:17 ^u 2:10 Mat 5:19

^v 2:11 Kis 20:13-14; Rom 13:9 ^w 2:12 Gal 6:2; Jem 1:25, 1Pi 2:16 ^x 2:13 Mat 5:7; Mat 18:32-35

Nadäkinik bureni-inik ba jopita man

^{14y} Notnaye, äma kubätä ñode yäwek; Näk Kristota nadäj imikinik tāk täyat yäj yäwek. Upänkañ äma unitäño nadäkinikitä irit kuñat-kuñariken bureni kubä nämo pewän ahäwayäj tākō uwä nadäkiniki u jopigän. Jide nadäkañ? Nadäkiniki udewanitā wakiken nanik tāga wädäj tädorek? Nämoinik! ^{15-16z} Unita inken nanik webe ba äma kubätä tek ba ketemta wäyäkñek piä täntän kuñarirän inken nanik kubätä ñode iwerek; Tāga yäk. Gäk kuñkañ kwikinik isi! yäk. Pänku ketem nañ tokñek täñkañ gupkata mänit täneñta tek wädäwi ärowäkañ isi yäj iwerek. Ude iwereko upänkañ iron nämo täñkañ meni-tägän man ude iwereko uwä jide tänpän täñkentän imek? Nämoinik! ^{17a} Tänpäkañ nadäkinikjin udegän. Nadäkinikjintä bureni kubä nämo pewän ahäwayäj tākō uwä nadäkinikjin jopigän, kumbani bumik.

^{18b} Eruk, äma ätutä ñode nadäk täkañ; Äma ätu nadäkinik ikek. Täñ, äma ätu iron kädēt tāk täkañ yäk. Kädēt yarä uwä tagagän yäj nadäk täkañ. Wa! U jop nadäk täkañ! Äma kubä täño nadäkinikitä täktäk bureni kubä nämo pewän ahäweko uwä jide tänpän nintä äma unita nadäkiniki nitek yäj nadäne? Nämoinik! Tänpäkañ täktäknin ba man yäkyäknintä nadäkiniknin täño mebäri u kwawak pewän ahäk täkañ. ^{19c} Tänpäkañ äma ätutä nin Anutu kubägän itak yäj nadäkinik tāk takamäj yäj yäk täkañ. Ude tāga nadäk täkañ upänkañ nadäkiniki u jopi täneñta. Nadäkañ? Mäjo wära imaka, Anutu itak yäj nadänkañ bumta umuntak täkañ upänkañ nadäkiniki unitä kädēt tāga kubä nämoinik pewän ahäk täkañ.

²⁰ Äma udewaniwä guñ bureni täño nadäk yäpmäj kuñat täkañ! Ñode nämo käwep nadäk täkañ; Nadäkiniknintä täktäk bureni nämo pewän ahäk täkañ uwä jirañ ude. Unita Oranin pähap Abrahamta nadäwut. ^{21d} Anututä Abrahamta Gäk inamna-ken äma siwoñi-inik itan yäj iwetkuk. Eruk, imata ude iwetkuk? Anututä Abraham täño täktäki u kañpän nadänpän unita ude iwetkuk. Abrahamtä Anututa nadäkinik tänpän nanaki Aisak Anututa gupe kábäñi nitek ijin imekta mobä bukä terak teñkuk. ^{22e} Unita ñode kākamäj; Abrahamken nadäkiniki ba täktäki u siwoñi kubägän patkuk. Tänpän täktäki tāga unitä tänpewän nadäkiniki uwä Anutu inamiken tagagämän-inik täñkuk. ^{23f} Ude täñjirän Anutu täño man ñode kudän täwani kehärom täñkuk; Abraham uwä Anutu nadäj imikinik täñkuko unita Anututä Inamna-ken gäk äma siwoñi yäj iwetpän gäk näkño notnapak yäj iwetkuk. ²⁴ Unita ñode nadäna täretak; Anutu uwä äma kubä nadäkiniki-tagän yänpän äma siwoñi yäj tāga nämo

^y 2:14 Mat 7:21 ^z 2:15 1Jo 3:17 ^a 2:17 Jem 2:20,26 ^b 2:18 Gal 5:6 ^c 2:19 Mat 8:29

^d 2:21 Stt 22:9-12 ^e 2:22 Hib 11:17-18 ^f 2:23 Rom 4:3,9,22, 2Sto 20:7; Ais 41:8

iwerek. Nāmo! Bureni uwā, tāktāki tāgata yānpān āma siwoŋi yān tāga iwerek.

^{25 s} Tānpākaŋ kubokāret webe kubā wāpi Rahap uwā udegān kādet tāga kubā ŋode tāŋkuko uterak Anututā webe siwoŋi yān iwetkuk. Uwā āma yarā kome kaŋpān nadākta Josuatā yāwet-pewān kuŋkumāno unita iwantā dāpneŋ yānpān tāŋkentānpān yepmaŋpān yāpmān kuŋkumān.

^{26 h} Unita ŋode tāwetat; Gup, mājoni nāmo uwā kumbani yān nadāk tākamān. Udegān āma kubā nadākinikitā tāktāki-ken bureni nāmo pewān ahāk tākaŋ uwā nadākiniki kumbani yān nadāk tākot.

Meninta watā it tākāna

3 ^{1 i} Unita notnaye, man kubā tāwera nadāwut; In bāmopjin-ken nanik māyaptā Anutu tāŋo man yāwetpān yāwoŋārek piā nāmo yāpneŋ. Imata, nin ŋode nadākamān; Man piā kābeyā pāhapken Anututā āmawebe ātu tāŋo tāktāki yāpmān danīnpān āma yāwetpān yāwoŋārek piā tāŋpani nintāŋo yākyāk ba tāktāknin u yāpmān danikinik api tāŋpek. ²Tānpākaŋ nin kuduptagān imaka kubā tāna yākŋat tānawak tākaŋ. Āma kubātā man goret kubā nāmoinik yāk tānpān yāwānāku siwoŋigān, momini nāmo itek. Āma udewanitā kerī gupi kuduptagān watāni tāga it tāyek. ³Unita man wārani kubā ŋode; Tom kubā wāpi hos u nintāŋo man buramiwān yānpānā jikon tāpuri yen nīkek u meni-ken peŋkaŋ, yen kukŋi wādāŋpena u kāda kwek. Ba kukŋi wādāŋpena u kāda kwek. Jikon u imaka tāpuri-inik upāŋkaŋ wādāŋpena tom taŋi unitā gāripnin iwat tākaŋ. ⁴Eruk, gāpe taŋi gwāgu pāhap terak kuŋat tākaŋ uwā udegān. Gāpe taŋi u imaka taŋi-inik, ba mānit pāhaptā piāŋirān gāpe taŋi u kuk tākaŋ upāŋ jide tānpān gāpe u watā āma tāŋo gārip iwerek? Tāga tānaŋi nāmo bumik upāŋkaŋ gāpe tāŋo watā āmatā gāpe taŋi u kāda kwān yānpān jikon tāpuri, iŋit iwarani upāŋ iŋit iwat tākaŋ. Ude tāŋirā gāpe, imaka taŋi pāhap unitā watā āma tāŋo gārip ugān iwat tākaŋ. ⁵Tānpākaŋ man wārani unitāŋo mebāri ŋode; Āma nin tāŋo menin uwā jikon tāpuri udewani. Menin uwā imaka tāpuri kubā upāŋkaŋ piā pāhap tāk tākaŋ.

Menin uwā imaka komigāmān-inik

Nadākaŋ? Kome kekek tāŋirān kādāp pārini tāpuri-inik kubā maŋpi kunego upāŋkaŋ bipi pāhap u kudup iŋiŋ pārek. ^{6 j} Tānpākaŋ menin uwā kādāp mebet udewani. Unitā ketnin gupnin irepmītpān waki intājukun tāk tāyak. Uwā Anutu iŋamiken gupnin kudup tānpān wak tākaŋ. Ude tānpān irit kuŋat-kuŋatnin iŋiŋ dākŋek tāyak. Ba ini uwā geŋi tāŋo kādāp. ⁷Nadākaŋ? Āmatā tom mebāri mebāri, bipiken nanik ba gwāgu gānaŋ

^s 2:25 Hib 11:31 ^h 2:26 Jem 2:17 ⁱ 3:1 Luk 12:47 ^j 3:6 Mat 12:36-37; Mat 15:11,18-19

nanik ba gämok kenta barak imaka, täga täñbätäk tänenj. ^{8^k} Upänkañ äma kubätä iniken meni täñbätäk tänañi nämo. Uwä wareñ-warengän täñpän man wakigän pewä ahäk täkañ. Menin uwä ume komi nitek, äma kumän-kumän däpani bumik. ^{9^l} Täñpäkañ menin unitä Ekäni Nanin iniñoret takamänj. Täñkañ ini unitägan ämawebe Anututä iniken injam dapun täñpani man jägämi yäwet takamänj. ¹⁰ Menin kubägan unitägan man säkgämän bok man jägämi bok pewän ahäk täkañ. Täñpäkañ notnaye, kädet ude siwoñi nämo. ¹¹ Ume dapuri kubä-tägan ume jägämi bok gäripi nitek bok äbäk täkañ ba? Nämoinik! ¹² Ba gämam terak wäyän täga wädäwek? Ba kumip terak gämam täga wädäwek? Notnaye, nämoinik yänj täwetat. Gwägu kubä-kengän ume nämo näñpani ba näñpani bok täga nämo näñpen.

Nadäk nadäk mebäri yarätä itkamän

¹³ Inken nanik äma nadäk-nadäki tagagämän ätu itkañ? Eruk, äma u kwini terak kuñatpän täktäki tagatä nadäk-nadäki täga unitäño mebäri kwawak kañ pewä ahäwut. Äma u inita nadäwä ärowani nämo tänenj. Täñpän kädet täga täñpen kuñatnenj. ¹⁴ Upänkañ inä äma ätutä tärepmirä kokwawak nadän yäminpän gupjin yäpmän äronpän man bureni nadäkamän yän yänayän täño uwä mejintä jopman api yänenj. ^{15^m} Nadäk nadäk u kunum gänañ nanik nämo yän nadänenj. Nadäk nadäk u kome terak nanik, ämaken ba Satanken nanik. ¹⁶ Unita in ätutä injin-tagän nadänpän gup yäpmän ärokärok kädet tänayän täño, ba in ätutä notjiye tärepmirä tabänpän jägämi nadänayän täño uwä, eruk duñwek ba kädet wakiinik ätu in bämopjin-ken bäräñen api ahäwek.

¹⁷ Täñpäkañ äma kunum täño nadäk-nadäk yäpmän kuñat täkañ uwä ñode kuñat täkañ; Pengänä nadäk-nadäk siwoñigän inñitpän bänep kwini terak kuñat täkañ. Uwä noriye-kät ämik yänawät-awät nämo täk täkañ. Ba jop manman nämo yänkañ man buramik terak kuñat täkañ. Uwä ämawebe ätuta säkgämän nadän yäminpän iron kädet iwatpän täk täkañ. Täñpän äma uwä nadäk mäyap ikek nämo. Unitä siwoñigän kuñat täkañ, bänep nadäk-nadäki ba täktäki inigän nämo. ^{18ⁿ} Nadäkañ? Äma bänep kwini terak noriye bämopi-ken bänep kubägan pewä ahäk täkañ uwä kädet siwoñi pewä ahäk täkañ.

Anutu gämori-kengän kuñatnenj

4 ^{1^o} Inken ämik ba iwan it täyak u mebäri jideta? U bänep ärokärok ba nadän gärip bänepjintä pewän ahäk täkañ unitägan. U nämo nadäk täkañ? ² Imaka u ba u yäpmäktä nadän gärip täk täkañ upänkañ

^k 3:8 Rom 3:13 ^l 3:9 1Ko 11:7 ^m 3:15 Jem 1:5,17 ⁿ 3:18 Mat 5:9; Ais 32:17; Hib 12:11
^o 4:1 Rom 7:23

nämo yäpmäk täkaŋ. Ude tänpä wawäwä äma kumäŋ-kumäŋ däpmäk täkaŋ. Ba imaka yäpmäkta yabängärip tāk täkaŋ u nämo yäpmäŋpänjä iwan tänpän ämik pewä ahäk täkaŋ. Tänpäkaŋ ŋode nadäwut; In Anutu-ken nämo yäŋapik täkaŋ unita u ba u nämo tamik täyak. ³ Ba imaka kubä yäpmäkta Anutu-ken yäŋapiŋirä nämo tamik täyak uwä mebäri ŋodeta; In nadäk-nadäk siwoŋi nämo iŋitkaŋ yäŋapik man yäk täkaŋ unita. Injinken gärip iwattagän nadänpän Anutu-ken yäŋapik man yäk täkaŋ unita Anutu iwet yabäk täkaŋ uwä nämo tamik täyak.

⁴ Unita ŋode nadäwut; Inä webetä äpiye yabä kätänpän äma ätukät kuŋat täkaŋ ude Anututa udegän tāk täkaŋ. In ŋode nämo käwep nadäkaŋ; Kome terak imaka pätak unita not tänpän kuŋatnayän täŋo uwä Anututa iwan api täŋ imineŋ. Bureni, kome täŋo tuŋum unita not tänpän kuŋatnayän nadänpänä Anutu täŋo iwan itkaŋ ubayän. ⁵ Anutu täŋo mantä ŋode yäyak; Anututä iniken moräki ba bänep nadäk-nadäki peŋ nimiŋkuko unita iyap takinik tāk täyak. In imata man unita nadäŋirä jopi ude tāk täyak? ⁶ Tänpäkaŋ Anututä iron pähap nimik täyak. Unita man kudän kubätä ŋode yäyak;

Anututä äma inita nadäwä ärowani tāk täkaŋ unita iwan täŋ yämiŋkaŋ äma inita nadäwä äpani tāk täkaŋ unita oraŋ yämik täyak. Snd 3:34

⁷ Unita in Anutu täŋo man buramiŋpän gämoni-kengän kuŋat täkot. Tänpän Satantä yän-täŋarayaŋ tänpänä kehärom taŋpän yäŋiwatneŋ. Ude täŋirä api tabän umuntaŋ kwek. ⁸ Ude täŋkaŋ Anutu dubini-ken kuŋirä Anututä udegän in dubiŋin-ken kaŋ äbän. Momi tänpäni in, ba bänep yarä nikek yäpmäŋ kuŋat täkaŋ in bänepjin ärut paktawut, ämatä kerä garok ärut täkaŋ udegän. ⁹ In bänep nadäk-nadäkjinta nadäwä tumbäpän nadäwätäk pähap tänpän konäm butewaki terak kuŋatkot. Ba täŋoret-oret peŋpän butewaki terakgän it täkot. Täŋkaŋ wärämänpän butewaki iŋam dapun ude ijiŋpän kuŋat täkot. ¹⁰ Tänpäkaŋ Ekäni iŋamiken injinta nadäwä äpani tänpän kuŋarirä Anututä ini wäp biŋam api tamek.

¹¹ Unita notnaye, in äbot tänpäni notjiye yänpän-yabän yawat nämo täneŋ. Nämo, äma kubätä noripaki täŋo täktäki yäpmäŋ daniŋpän yänpän-kaŋiwarayaŋ täko uwä бага manta nadäwän jopi tänpäpän api iniŋ wäräreŋ. Eruk, in бага man iniŋ wärätnayaŋ täŋo uwä in бага man buramiwani äma nämo api itneŋ. Nämo, in man yäpmäŋ daniwani äma ude api äworeneŋ. ¹² Tänpäkaŋ бага man unitäŋo mäheŋi, äma kubä-tägän itak. Ba yäpmäŋ daniwani äma kubä-tägän itak. Ini-tägän

^p 4:4 Rom 8:7, 1Jo 2:15 ^q 4:5 Kis 20:3,5 ^r 4:6 1Pi 5:5 ^s 4:7 Efe 6:12 ^t 4:8 Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 ^u 4:10 Jop 5:11, 1Pi 5:6 ^v 4:12 Rom 2:1, 14:4

ämauwebe täñkentäñ yämiñit ba däpmäñit täga täñpek. Unita in äma jidewanitä äma notjinpak manken tenen?

Ekänitä nadäñ nimänä imaka u ba u täga täne

¹³ ^w Eruk, man kubä ño ket nadäwut; Inä mejin jinomtä tärop tanpän ñode bumik yäk täkañ; Apiño ba kwep kome uken kuñkañ monen tuñum piä täñira obañ kubä tärenjirän äneni api äbet yän yäk täkañ. ¹⁴ ^x Upänkañ, ude nämo. In kwep imaka u ba u api ahäwek yän nämoinik nadäk täkañ. Gubam, kubatken kuñat täkañ unita nadäwut. Uwä kadäni keräpigän ahäñpän itkañ äbutkuk täkañ. Kome terak kuñat-kuñatjin u udewanigän. ¹⁵ ^y Unita ñode yäwäpän uyaku tägatek; Ekänitä nadäñ nimirän nämo kumäñpänä u ba u täga api täne yän yänañi. ¹⁶ Upänkañ inä wäpjin yäpmän akuñpän imaka u ba u täga api täne yän yäk täkañ. Tänpäkañ ärowani kudän udewani uwä wakiinik. ¹⁷ ^z Unita in ket nadäwut. Äma kubätä täktäk siwoñi u nadänkañ nämo iwareko u momi täñpek.

Jemstä tuñum äma wakita umun man yänkuk

5 ¹ ^a Eruk, apiño näkä tuñum ämauwebe in man kubä ñode täwera nadäwut. Inken bäräpi jide api ahäweko unita nadäñpän konäm butewaki pähap täk täkot. ² ^b In-täño tuñum u kudup käbän tañit, tek kejima imaka, gwakgwaktä kudup nañpä tumäñit täñpani. ³ Ba intäño siliwa monen ba gol monen imaka, kuduhtagän gämäneñ ärowani. Gämäneñ äronkuño unitä intäño irit kuñat-kuñatjin waki unitäño mebäri kwawak api pewän ahäneñ. Tänpäkañ unitäñ gupjin kädäptä-yän api ten täyiwek. Täñkañ tärek-tärek kadäni keräpi täyak upänkañ in monen tuñumjin pen butuñpän pen bayañkañ itkañ.

⁴ ^c Unita in ket nadäwut! Piä ämajiyetä piäken ketem puget tamiñkuñopän inä tänyäkuñatpän piä täñ tamiñkuño unitäño gwäki moräki penkañ moräkigän yämik täñkuñ. Eruk, monen moräki nämo yämiñkuño unitä mebärijin kwawak yänahatak! Ba piä ämajije täño konäm butewakitä Ekäni kehäromi mähemi unitäño jukuni gänañ äpmonkuk. ⁵ ^d Tänpäkañ inä kome terak ño itkañ imaka tägatäga gäripi nitek u yäpmäñpän nañkañ oretoret terak it täkañ. Ude täñkañ injin-tägän injin paotneñta kädet täwit täkañ. ⁶ Tänpäkañ inä äma siwoñi manken yepmañpän kumäñ-kumäñ däpmäk täkañ. Ude täñirä inken ämik kowata kubä nämo täk täkañ.

^w 4:13 Luk 12:18-20 ^x 4:14 Snd 27:1; Sam 39:5,11 ^y 4:15 Apos 18:21 ^z 4:17 Luk 12:47

^a 5:1 Luk 6:24 ^b 5:2 Mat 6:19 ^c 5:4 Lo 24:14-15; Mal 3:5 ^d 5:5 Luk 16:25; Jer 12:3, 25:34

Bäräpi kotaŋpāŋ kwikinik itneŋ

^{7e} Unita, notnaye, in bānepjin tāŋkehārom taŋpāŋ kwikinik itpāŋ Ekānitā āneŋi ābākta itsāmāŋkot. E, Ekānitā āneŋi ābākta itsāmāŋkaŋ uwā āma yānat piŋkaŋ burenitā ahāwāpāŋ nāna yāŋkaŋ itsāmāk tākaŋ udegān. Āma uwā piā tāŋpāŋ yeri piwek. Piŋkaŋ kwikinik irirān iwān taŋpāŋ gakŋi yāmiŋit, edap ijiŋpāŋ kehāromi yāmiŋirān ārok tākaŋ. Āroŋpāŋ bureni ahāŋpāŋ parirā māhemitā ketem bureni puget tākaŋ. ^{8f} Eruk, in imaka udegān, bānepjin tāŋkehārom taŋpāŋ bārāpi mebāri mebāri ahāŋ taminayāŋ tākaŋ uwā kotaŋpāŋ itkaŋ kwikinik-inik kaŋ irut. Ekāni tāŋo ābākābāk kadāni kerāp tāyak unita bānep nadāk-nadākjin nāmo pewā putārewek. Kehāromigān inŋtpāŋ itkot. ^{9g} Ude tāŋkaŋ in ābot tāŋpani notjiye ātu yāŋpāŋ-yabāŋ yāwat nāmo tāneŋ. Anututā kowata udegān manken tepmaŋpekta ket nadāŋkaŋ. In nadākaŋ? Man yāpmāŋ daniwani āma uwā yāma-ken itak.

¹⁰ Unita notnaye, in profet biani bianitā Ekāni wāpi terak manbiŋam yāŋahāk tāŋkuŋo u ket nadāk tākot. Iwantā wakiwaki tāŋ yāmik tāŋkuŋo upāŋkaŋ bānepi tāŋkehārom taŋpāŋ bārāpi kotaŋkaŋ kwikinik it tāŋkuŋonik. Unita in kādet kuroŋ unitā tāŋpāŋ iwatkuŋo udegān kaŋ iwarut. ^{11h} Tāŋpākaŋ man ŋode yāk tākamāŋ uwā in nadākaŋ; Āma bārāpi kotaŋkaŋ ehutpāŋ kuŋat tāŋkuŋo uwā Anutu iŋamiken sākgāmān-inik kuŋatkuŋ. Tāŋpākaŋ inā āma biani kubā wāpi Jop, unitāŋo manbiŋam nadāk tākaŋ. Āma unitā bānepi tāŋkehārom taŋpāŋ bārāpi u ba u ahāŋ imiŋkuŋo uwā kotaŋpāŋ itkaŋ nadākiniki nāmo pewān putāreŋkuk. Eruk mādenā Ekānitā āma unita kādet tāga tāŋ imiŋkuk. Tāŋkaŋ Ekānitā ude tāŋkuko unita nin ŋode kaŋpāŋ nadāk tākamāŋ; Ekāni uwā butewaki ba bānep iron māhemi.

Jop man yāŋkaŋ bureni-inik yāŋ nāmo yāneŋ

¹²ⁱ Eruk notnaye, imaka bureni-inik ŋode kaŋ tāŋput; In kunum gānaŋ ba kome terak ba imaka kubā wāpi terak bureni-inik yāŋ nāmo yāneŋ. ‘Ei’ yāŋ yānayāŋ yāŋpāŋā man kerāpi ‘Ei’-gān yāneŋ. Ba ‘nāmo’ yāŋ yānayāŋ yāŋpāŋā, ‘Nāmo’-gān kaŋ yāk tāŋput. Manjin yāŋmeham taŋirā Anututā kowata waki tamekta nadāŋkaŋ.

Āma siwoŋi tāŋo yāŋapik man uwā kehāromi nitek

^{13j} Inken nanik kubātā konām butewaki terak kuŋarayāŋ tāko uwā Anutu-ken yāŋapik man kaŋ yāwān. Ba āma kubā bānepitā oretoret

^e 5:7 Luk 21:19; Lo 11:14; Jer 5:24; Jol 2:23 ^f 5:8 Rom 13:11-12; Hib 10:25, 1Pi 4:7

^g 5:9 Mat 24:33 ^h 5:11 Kis 34:6; Sam 103:8; Sam 111:4 ⁱ 5:12 Mat 5:34-37 ^j 5:13 Kol 3:16

tānpayāŋ tāko uwā Anutu wāpi iniŋoret kap kaŋ tewān. ¹⁴^k Ba injin-kāt nanik kubätä kāyām tānpānā ābot tānpāni tāŋo intājukun āma yāmagut pābā yepmaŋpān ume kābāŋi sākgāmān gupi terak ārut imiŋkaŋ Anutu-ken yāŋapik man kaŋ yāŋ imik tāŋput. ¹⁵^l Eruk, Ekānitā āma u tāga yāpān tāganēŋ yāŋ nadākinik ude tānpāŋā yāŋapik man yānayāŋ tākaŋ uwā, Ekānitā āma kāyām ikek uwā tānpewān tāgawāpāŋ sākgāmān api tewek. Tāŋkaŋ momini imaka, api peŋ imek.

¹⁶ Unita sākgāmān itnayāŋ nadānpāŋā momijin kowat yāŋahāwān kaŋ tāk tāŋput. Tāŋkaŋ Anututā tāŋkentāŋ tamikta yāŋapik man kaŋ yāk tāŋput. Eruk ude tāŋirā Anututā in api tepmaŋpān tāganēŋ. Nadākaŋ? Āma siwoŋi tāŋo yāŋapik man uwā kehāromi nitek. Unitā yāŋapik man yāweko uwā āmawebe ātu tāga tāŋkentāŋ yāmek. ¹⁷^m Unita Elaijata nadāwut; Elaija uwā āma nin ŋodewanigān upāŋkaŋ iwāntā tawektawā yāŋpāŋ Anutu-ken ehutpāŋ yāŋapiŋirān kadāni ukengān iwān nāmo taŋkaŋ komegān iŋiŋ pāŋku obaŋ yarākubā itkaŋ komepak 6 ude tāreŋkuk. ¹⁸ⁿ Ude tānpānkaŋ māden āneŋi yāŋapik man yānpewān, iwāntā tawānkaŋ ketem piāken nanik ba imaka imaka waŋkuŋo u āneŋi ahāŋkuŋ.

Nadākiniki pewā putārewani u tāŋkentāŋ yāmineŋ

¹⁹⁻²⁰^o ^p Notnaye, inken nanik kubätä Anutu tāŋo man bureni-inik u peŋkaŋ jopjop kuŋarirān noripak kubätä āneŋi kādet siwoŋi-ken yāŋikŋat yāpmāŋ ābayāŋ tāko uwā kādet tāgagāmān-inik api tāŋpek. Unita in man ŋo ket nadāwut; Āma kubätä noripaki kubā waki ba bipmāŋ urani kādet-ken nanik imagut yāpmāŋ pābā kādet siwoŋi-ken tewayāŋ tāko uwā tāŋkentāŋ imiŋirān āma waki tāŋpāni unitāŋo mājoni uwā kumāk-inik nāmo api tāŋpek. Tāŋpākaŋ kādet ude terak Anututā momi māyap api peŋ morewek.

^k 5:14 Mak 6:13 ^l 5:15 Mak 16:18 ^m 5:17 1Kn 17:1; Luk 4:25 ⁿ 5:18 1Kn 18:42-45
^o 5:19 Gal 6:1 ^p 5:20 Sam 51:13; Snd 10:12, 1Pi 4:8

1 Pita

Äbot tänpäni komi piä gänaŋ irani bänepi täñkehärom takta manbiŋam

1 ^{1 a} Man ŋowä Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täŋo aposoro kubä. Tänpäkaŋ Anututä inita biŋam yäpmäŋ daniwani ämawebeniye komejin-ken nanik täwat kireŋpewä Pontus, Galesia, Kapadosia, Esia ba Bitinia komeken kuñtänpä kuñkuŋo inta kudän tänpäŋ tamitat. ^{2 b} Inä Jesu Kristo täŋo mani buramikta ba nägäritä bänepjin ärutpak täneŋta Anutu Nantä iniken nadäk tawaŋ terak iwoyänpän tepmaŋkuk. Ude täñirän Kudupi Munapikitä tänpewän äbot siwoŋi kudupi-inik it täkaŋ. Eruk, Anutu-ken nanik orakorak ba bänep pidämtä inken tokŋek päton.

Irit tägägmän kunum gänaŋ api kaŋ-ahäne

^{3 c} Anutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäŋo nani ba Anutuni, unitäŋo wäpi biŋam iniŋoret täkäna! U butewaki pähap nadän nimiŋpän Jesu kumbani-ken nanikpän wädän tädotkuko uterak irit kodaki nimiŋkuk. Tänpän irit kodaki unitä kehäromi nimiŋirän nin imaka tägatäga api nimeko u yäpmäktä bänep oretoret terak itsämänkamän. ^{4 d} Bureni-inik! U nin kunum gänaŋ Irit täga, paot-paori nämo u yäpmäktä biŋam iwoyän nipmaŋkuk. Irit u säkgämän-inik, imaka kubätä täga nämo api tänpän waneŋ. Imaka tägatäga u nanakiye inta biŋam peŋkuk. ^{5 e} Unita Kristota nadän imikinik täk täkaŋ in Anututä kehäromini terak watä it tamiŋirän säkgämän it yäpmän äronirä api tämagurek. Anutu täŋo täñkentäk bureni unitä kadäni tärek-tärekken kwawak ahäktä itsämän nimitak.

^a 1:1 Jem 1:1, 2Ti 1:15 ^b 1:2 Rom 8:29, 2Te 2:13; Hib 12:24 ^c 1:3 2Ko 1:3

^d 1:4 Kol 1:12 ^e 1:5 Jon 10:28, 17:11

^{6f} Mebäri unita oretoret pähap nadäk täkaŋ. Upäŋkaŋ kome terak ŋo kadäni keräpi-tagän nadäkinikjinta yäŋpän bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamiŋirä komi nadäk täkaŋ. ^{7g} Täŋpäkaŋ bäräpi u nadäkinikjin täŋkehärom taŋpän imaka bureni äworewekta ahäŋ tamik täkaŋ. Uwä gol ude. Gol, imaka tagagämän unitäŋo bureni kaŋ-ahäkta kädäp-ken ijik täkaŋ. Täŋpäkaŋ gol uwä paotpaot ikek. Täŋ, nadäkinikjin u gol irepmitpän imaka tagagämän-inik kubä itak. Unita bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamik täkaŋ u kädäptä gol täŋ-kehäromtak täyak ude nadäkinikjin täŋkehärom taŋpän kehäromigän pen itta ahäŋ tamik täkaŋ. Nadäkinik ikek it yäpmän äronirä kadäni tärek-tärekken, Jesu kwawak ahäŋ tamiŋpän in taniŋ orepän wäpjin biŋam tamiŋpän epmäget kudän ikek api tepmaŋpek.

^{8h} Täŋpäkaŋ in Kristo dapunjintä nämo kaŋkuŋ ba apiŋo nämo kak täkaŋ upäŋkaŋ unita gäripi pähap nadäŋpän nadäŋ imikinik täk täkaŋ. Unita oretoret pähap inide kubä, imaka paotpaot ikekta nadäk täkaŋ u irepmitpän-nadäk täkaŋ. ⁹ⁱ Täŋkaŋ nadäkinikjin u jopi nämo. Nämo inik, nadäkinikjin täŋo bureniwä ŋode nadäk täkaŋ; Anututä api nimagurek.

Profet biani täŋo man u bureni ahäŋkuk

^{10j} Täŋpäkaŋ Anututä inita biŋam tämagutta tawaŋ peŋkuko u profet bianitä yäŋahäŋkuŋ. Iron pewän ahäŋ tamikta tawaŋ peŋkuko unitäŋo mebärita wäyäkŋek epän taŋi täŋkaŋ siwoŋigän täŋkuŋ. ^{11k} Kristo täŋo Munapiktä nadäk-nadäki täŋpidäm taŋirän Jesutä komi bäräpi u ba u kotaŋpän kumaŋkaŋ äneŋi akuŋpän wäpi biŋam ikek irayän täŋkuko u yäŋahäŋkuŋ. Profet unitä yäŋyabäk epän ŋode täŋkuŋ; Äma waki keri-ken nanik nimagutta yäwani u jidegän api ahäwek, ba kadäni uken imatäken unitä api ahäwek? ^{12l} Epän ude täŋkuŋo upäŋkaŋ profet iniken ahäkta nämo, inken ahäkta yäwani u Anututä yäŋahäŋpän yäwetkuk. Täŋpäkaŋ epän täŋkuŋo unitäŋo bureni uwä Anututä Kudupi Munapiki iniŋ kireŋpewän kunum gänaŋ naniktä äpäŋpän Ekäni täŋo manbiŋam yäŋahäwani äma täŋkentän yämiŋirän mani biŋam u yäŋahäŋpän täwerirä nadäŋkuŋ. Täŋpäkaŋ Anututä imaka säkgämän u inken pewän ahäkta yäŋkuko unitäŋo mebäri nadäwä tärekta aŋero imaka, gäripi nadäŋ itkaŋ.

Guŋ kädet mäde ut imikinik täneŋ

¹³ Unita bänep nadäk-nadäkin täŋkehärom taŋpän Ekäni täŋo epän täkta kaŋ pidäm tawut. Täŋkaŋ irit kuŋat-kuŋatjinta watä ket itpän

^f 1:6 1Pi 5:10; Jem 1:2 ^g 1:7 Jop 23:10; Snd 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:3

^h 1:8 Jon 20:29, 2Ko 5:7 ⁱ 1:9 Rom 6:22 ^j 1:10 Mat 13:16-17 ^k 1:11 Sam 22; Ais 53; Luk 24:26-27 ^l 1:12 Efe 3:10

imaka säkgämän, Jesu Kristo kwawak ahäwayän täyak-ken uken yäpnayän täkaŋ unita nadäkinik tänpän kaŋ kuŋarut. ¹⁴ ^m Ude täŋkaŋ Anutu täŋo nanakiye inä mani buramiŋpän nadän gärip waki, guŋ kadäni-ken yäpmän kuŋatkuŋo u wari nämo yäpmän kuŋatneŋ. ¹⁵ ^{nämo}, in siwoŋi kudupigän kuŋat täkot, tämagurani Anututä siwoŋi kudupinik it täyak udegän. ¹⁶ ⁿ Unita Anutu täŋo man kubä ŋode kudän täwani pätak;

Näk kudupi itat unita in udegän kudupigän it täkot.

Wkp 11:44,45

¹⁷ ^o Inä Nan yänpän Anutu-ken yäŋapik täkaŋ. Täŋ, Nan uwä äma ärowani äpani inigän inigän nämo yäpmän danik täyak. Nämo, ämawebe kudup täktäki terakgän siwoŋi yäpmän danik täyak unita kome terak ŋo kadäni keräpi-tagän itnayän täkaŋ-ken uwä Anutu oraŋ imiklinik tänpen kuŋat täkot. ¹⁸ ^p In ŋode nadäk täkaŋ; In bianijiye täŋo tänpäwak kädet iwarirä in suwaŋpän waki u gänaŋ nanik wädän tädotpän tepmaŋkuko uwä, imaka paot-paori ikek, gol ba siliwa moneŋ udewanipän nämo, inä suwaŋkuk. ¹⁹ ^q Nämo, uwä Kristo täŋo nägäri gwäki ärowani-inik upän inä suwaŋkuk. Kristo uwä sipsip nanaki gupi terak paräm bärämi nämo, kuräki-inik udewani. ²⁰ ^r Kadäni Anututä kunum kenta kome nämo pewän ahäŋirän uken Jesu Kristopän in suwawekta iwoyaŋkuk. Tänpäkaŋ kadäni tärek-tärekken itkamän-ken ŋoken Anututä ninta yänpän Kristo tewän kwawak ahäŋkuk. ²¹ ^s Täŋkaŋ Kristo uterak inä Anutu, Kristo kumän-kumän-ken nanik yäpmän akuŋpän penyängek epmäget kudän täŋ imiŋkuko unita nadän imiklinik täk täkaŋ. Täŋkaŋ nadäkinikjin Anutu terakgän penpän imaka kämi yäpmäktä yäwani u bureni api yäpne yän nadäk täkaŋ.

Anutu täŋo mantä täŋkodak tänpän nipmaŋkuk

²² ^t In man bureni yänpän buramik täŋirä bänep nadäk-nadäkin pak täŋkuk. Bänep nadäk-nadäkin pak täŋkuko unitä in äbot tänpäni notjiye ätukät not bureni-inik täkta kädet täwit tamiŋkuk. Unita bänepjintä notjiye ukät topmäk-topmäk kubägan tänpen kuŋat täkot. ²³ ^u Nadäkaŋ? Inä ahäk-ahäk kodaki bäyaŋpän tepmaŋpani. Irit kuŋat-kuŋatjin kodaki uwä ketem kodaki epänken ahäk täkaŋ ude ahäŋkuŋ. Upänkaŋ inä yänat epänken piŋirä gämäneŋ äronpän wak täkaŋ udewani terak nämo ahäŋkuŋ. In Anutu täŋo man, irit paot-paori nämo

^m 1:14 Rom 12:2; Efe 2:3, 4:17-18 ⁿ 1:16 Wkp 11:44-45; Mat 5:48 ^o 1:17 Mat 6:9; Rom 2:11, 2Ti 4:14; Rev 2:23 ^p 1:18 1Ko 6:20 ^q 1:19 Apos 20:28; Hib 9:12-14, 1Pi 1:2
^r 1:20 Apos 2:23; Efe 1:4 ^s 1:21 Jon 14:6; Rom 4:24, 5:1-2; Rom 10:9 ^t 1:22 Jon 13:34; Rom 12:10 ^u 1:23 Jon 1:13; Hib 4:12

uken naniktä imätpäj ahänkuṇ. ²⁴ Urita Anutu täṇo man kubä terak ṇode pätaḱ;

Ämawä wādan udewani. Ba kehäromini uwä wādan irot udewani.

Wādantä gāmāneṇ āroṇirä irori paot täkaṇ.

²⁵ *Upänkaṇ Anutu täṇo manä irit kehäromi nikek. Uwä paot-paori nāmo.*

Ais 40:6-8

Eruk, Manbiṇam Täga täwerani ukeṇowä ubayäj yäk.

Jesu uwä bek bāmopinin

2 ¹ Inä ahäk-ahäk kodaki bäyaṇpäṇ tepmaṇpani unita in kädēt wakiwaki, täṇpāwak, jop manman, äma täṇyäkṇarani, äma täṇo tuṇumta nadäj gärip, ba äma yäṇpäṇ-yabäj yāwat, kudän udewani u kudup kaṇ peṇ morewut. ² Peṇ moreṇkaṇ nanak pakitā nonoṇta wakiinik yek täkaṇ, in udegän Munapik-ken nanik bānepjin towiwani nonoṇ säkgāmān unita nadäk täkot. U naṇpäṇ Ekäni täṇo man terak tägaṇpäṇ Anututa biṇam täkot. ³ Inä Ekäni täṇo iron uku naṇpäṇ-nadänkuṇo unita u pen nakta gäripi pähap nadäk täkot.

⁴ Urita Ekäni Jesu, mobä bek pähap irit ikek u tubeṇ kuk täkot. Bek uwä ämatä kawä wawäpäṇ yäpmäj keweṇkuṇo upänkaṇ Anututä iwoyāwani unita kawän tägagāmān täṇkuk. ⁵ In udegän, mobä irit ikek ude irirä Anututä inä inita kudupi äbot säkgāmān Munapik täṇo kehäromi terak itta täṇ-kehäromtaṇ tamiṇ itak. Ude täṇirän inä bāmop äma, inita iwoyāwani ude itnayäj täṇo uwä Jesu Kristo terak Anututa ärawa säkgāmān, ini gäripi nadäk täyak ude api täṇ imineṇ. ⁶ Täṇpākaṇ unita Anutu täṇo man ṇode kudän täwani;

Ṭṇo kawut yäk. Näkä Saion pom terak yot täṇo mobä bek päke unitäṇo intäjukunta kubä peṇkuro uwä näkṇa iwoyāwani, bānepna gāmāni yäk.

Täṇpākaṇ äma kubätä unita nadäkinik täṇpayäj täko uwä nadäkiniki täṇo bureni yäpmäkta pära nāmo api täṇpek.

Ais 28:16

⁷ Urita ämawebe nadäkiniki uterak kwasikot täkaṇ unitä äma unita nadāwä bānepi gāmāni täk täyak. Upänkaṇ ämawebe nadäkiniki nāmota ṇode yāwani;

Mobä bek, yot täṇpanitā kawä waki täṇpāpäṇ yäpmäj keweṇkuṇo u mobä bek bāmopi pähap, intäjukun ude itak.

Sam 118:22

¹ 1:24 Jem 1:10-11 ² 2:1 Efe 4:22; Jem 1:21 ³ 2:2 Mat 18:3, 1Ko 3:2 ⁴ 2:3 Sam 34:8

⁵ 2:4 Mat 21:42; Ais 28:16 ⁶ 2:5 Efe 2:21-22; Kis 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6; Rom 12:1

⁷ 2:6 Rom 9:33; Efe 2:20 ⁸ 2:7 Mat 21:42

8^d Tānkaŋ mobä uterak äma mäyaptä jänani api yäputneŋ ba yewä äreyäwäpāŋ api maŋdāpneŋ. *Ais 8:14*

Äma uwä ini ude täkta yäwani udegän Anutu täŋo man nämo buramik täkaŋ unita yewä äreyäwäpāŋ maŋdāpmäk täkaŋ.

^{9^e} Tānpākaŋ inä ämawebe udewani nämo. In Anututä inita iwoyānpāŋ tepmaŋpani äbot, Intājukun Äma täŋo bāmop ämaniye. In kudupi äboriye bureni-inik, Anututä iniken ämawebeniye. Ba in äma bipmāŋ urani gānaŋ nanik tämagutpāŋ penyāŋeki säkgāmān u gānaŋ tepmaŋkuko unitāŋo wāpi biŋam yānpāŋ yāwet täŋirä ahāŋ patta iwoyāŋ tepmaŋkuk. ^{10^f} Tānkaŋ bian, ämawebe jopi kuŋatkuŋopāŋ apiŋo Anutu täŋo kudupi ämawebeniye ude itkaŋ. Ba bianä Anututä nämo nadāŋ tamiŋirān geŋita biŋam täŋkuŋo upāŋkaŋ apiŋowä nadāŋ tamikinik täŋirān irit kehāromita biŋam täkaŋ.

Anutu täŋo watä epän ämawebe ude kuŋatneŋ

^{11^g} Unita notnaye tägagāmān, ŋode täwera nadāwut; Inä kome ŋonitāŋo mähemi nämo itkaŋ, inä äbani itkaŋ unita kehārom taŋpāŋ bānepjin täŋo iwan, gup täŋo kaŋgärip ba nadāŋ gärip waki uterak nämo māneŋ. ^{12^h} Tānkaŋ Anututa nämo nadāŋ imani bāmopi-ken siwoŋigān kuŋat täkot. Ude kuŋatnayāŋ täŋo uwä äma nadākinik nämo täŋpani uwä mebārijin kawä tärewäpāŋ waki täŋpani yāŋ täwet täkaŋ, man u penpāŋ Kristo äbayāŋ täyak kadāni uken Anutu api iniŋ oretneŋ.

^{13-14ⁱ} Tānpākaŋ Ekānita yānpāŋ in kädet siwoŋi ŋode kuŋat täkot; Äma kome terak ŋo intājukun it tamik täkaŋ unitāŋo man buramik täkot. Tänpāŋ gapman täŋo äma ärowani it täyak u ba unitāŋo epän ämaniye it täkaŋ u imaka, gāmori-kengān kuŋat täkot. Äma uwä waki täŋpani komi yāmikta ba äma täga oraŋ yāmikta epän yāŋ yāmani. ^{15^j} Nadākaŋ? Anutu täŋo nadāk uwä ŋode; Inä kädet siwoŋi ude kuŋarirä äma nadāk-nadāki gwājiwanitā inta man waki yāk täkaŋ uwä mäyāk nadānpāŋ man waki u wari täwetneŋtawä. ^{16^k} Tānkaŋ inä бага man täŋo topmāk-topmāk terak nämo kuŋarani upāŋkaŋ бага man irepmitpāŋ kädet wakiwaki täga täne yāŋ nämo nadāneŋ. Nāmoinik, Anutu täŋo watä epän ämaniye ude kuŋatpāŋ mani buramik täkot. ^{17^l} Ude tänkaŋ ämawebe kuduptagān oraŋ yāmiŋpāŋ äbot täŋpani notjiyeta nadāŋ yāmikinik täŋpeŋ kuŋat täkot. Tānkaŋ Anututa umuntaŋpāŋ u gāmori-ken kuŋatpāŋ kome täŋo intājukun äma u oraŋ imik täkot.

^d 2:8 Rom 9:33 ^e 2:9 Ais 9:2; Ais 40:20-21, 1Pi 2:5; Tai 2:14; Apos 26:18; Efe 5:8

^f 2:10 Rom 9:25 ^g 2:11 Sam 39:12; Gal 5:17,24; Jem 4:1 ^h 2:12 Mat 5:16; Luk 19:44

ⁱ 2:13 Tai 3:1 ^j 2:15 1Pi 3:16 ^k 2:16 Gal 5:13 ^l 2:17 Rom 12:10; Snd 24:21; Mat 22:21

Kristo tāŋo kādet kuroŋ iwatneŋ

18^m Äma tāŋo epän äma, in intäjukun ämajiye oraŋ yämiŋpāŋ mani buramik tākot. Kome tāŋo intäjukun äma bātaki unitagän nāmo yāyat. Nāmo, komita bok yāyat. 19ⁿ Tāŋpākaŋ momijin nāmopāŋ jop nadāŋ komi tamijirä upāŋkaŋ Anutu nadāŋ imiŋpāŋ bārāpi u kotaŋpāŋ kwikinik kuŋarirä Anututä tabāwän api tāgawek. 20ⁿ Tāŋ, goret tāŋpākaŋ unita tadāpmāŋjirä bārāpi u kotaŋkaŋ kuŋatneŋo uwä netätä butewaki nadāŋ tamek? Nāmoinik, upāŋkaŋ kādet siwoŋi tāŋpāpāŋ tadāpmāŋjirä bārāpi u kotaŋpāŋ kuŋatnayāŋ tāŋo uwä Anututä tabāŋjirän siwoŋi api tāŋpek. 21° Nadākaŋ? Inä kādet udegän tākta yāŋ tamani. Imata, Kristo inta yāŋpāŋ komi nadāŋkuk. Ude tāŋkuko uwä kādet siwoŋi kubä intä iwatta yāwani u tāwoŋäreŋkuk, Anutu tāŋo mantä yāyak ude;

22^p *U momi kubä nāmo tāŋkuk ba jop manman kubä nāmo yāŋkuk.*

Ais 53:9

23^q Tāŋkaŋ ibeŋpāŋ man wakiwaki iweräkaŋ kowata udegän nāmo tāŋkuk. Tāŋkaŋ komi imijirä kowata man nāmo yāwetkuk. Nāmo, u man epän siwoŋi tāŋpani unitä watä it namiton yāŋ nadāŋpāŋ kwikinik itkuk. 24^r Tāŋkaŋ ninä wakita watä epän peŋpāŋ kādet siwoŋi iwatpāŋ tānektä nintāŋo momitā Jesu uterak āroŋjirän päya kwakāp terak yāpmāŋ āroŋkuk. Tāŋkaŋ unitāŋo jibitā nin yāpän tāgaŋkuŋ. 25^s Bureni, inä yawak āgwän taŋpāŋ kuŋarani ude tāŋkuŋopāŋ apiŋo mājojin kaŋiwarani, watä āmajin pāhap u iwatneŋta āneŋi tāmagutkuk.

Yanäpi tāŋo man

3 1-2^t Webe āpijiye nikek, inta udegän yāwa nadāwut. In āpijiye gāmori-ken kuŋat tākot. Tāŋpākaŋ āpijiye ātuwä Anutu tāŋo manta nadākinik nāmo tāk tākaŋ uwä bānep sukurek man kubä nāmo yāwetkaŋ oraŋ yāmiŋpāŋ bānep kudupi kuŋarirä āpijiyetä intāŋo tāktāk siwoŋi u kaŋpāŋ nadāŋkaŋ bānepi āyāŋut tākot. 3^u Nadākaŋ? Gupjin-ken ba gwākjin-ken tāŋkuraŋ-kuraŋ, gwāk pujiŋ topmāk-topmāk, omāk meran tāktāk ba tek sākgāmān, kaŋgärip ikek tāktāk udewanita nadāŋjirä bureni-inik nāmo tāŋpek. 4^v Nāmo, inä tāŋkuraŋ-kuraŋ uwä bānepjin-ken pewä ahāk täyon. Bānepjin tāŋo epmāget bureni paot-paori nāmo uwä bānep kwini, māmā wareŋ-wareŋi nāmo. Epmāget udewanita Anututä nadāwän ārowani tāk täyak. 5^w Tāŋpākaŋ webe kudupi biani ātu,

^m 2:18 Efe 6:5 ⁿ 2:20 1Pi 3:14,17, 1Pi 4:14 ^o 2:21 Mat 16:24; Jon 13:15 ^p 2:22 Jon 8:46

^q 2:23 Ais 53:7, 1Pi 3:9 ^r 2:24 Hib 9:28; Rom 6:2,11; Ais 53:5 ^s 2:25 Ais 53:6;

Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14 ^t 3:1 Tai 2:5 ^u 3:3 1Ti 2:9

Anutu-tagän nadän imikinik täñkuño unitä epmäget udewani yäpmän kuñatkuñ. Yäpmän kuñatpän iniken äpiye orañ yämik täñkuñonik. ⁶ Sara u webe udewani. U Abraham täño man buramipän ärowanina yän iwet täñkukonik. Täñpäkañ in udegän, täktäk täga täñkañ täñmumun-umun ba nadäwätäk nämo täñpän kuñatnayän täño uwä Sara täño äperiye ude api itneñ.

⁷ Täñpäkañ ämani, inta udegän yäwa nadäwut. Webejiye uwä kehäromini inigän äpani bumik unita nadäwä tärewäpän nadän yämikinik täñpeñ kuñat täkot. Täñkañ u inkät irit kehäromita biñam penta iwoyän tamani unita orañ yämik täkot. Ude tänayän täño uwä imaka kubätä yäñapik manjin täga nämo api itpipiwek.

Kudän täga kowata kowata täñpän kuñatneñ

⁸ Eruk, kuduptagänta ñode yäwa; In bänep kubägan täñpän bätakigän kuñat täkot. Täñkañ nägät moräkjiye ude äbot täñpani notjiyeta nadän yämikinik täñpän gämoni-ken kuñatpän butewaki ba bänep kwini kowata kowata täñpeñ kuñat täkot. ⁹ Täñpäkañ ämatä waki täñ taminiñirä kowata waki nämo täñ yämineñ. Ba tebeñirä kowata nämo yebeneñ. Nämo, Anututä imaka säkgämän kubä täñ tamikta tämagutkuko unita inä äma udewanita yäñpän Anutu-ken yäñapiñirä kañ täñkentän yämän. ¹⁰ Unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

Äma kubätä säkgämän itkañ oretoreset terak kañ it yäpmän ärowayän nadänpänä ñode täñpek;

Jop manman ba man käbäñi kubä nämo yäwek. Nämoinik!

¹¹ *Kädet waki mäde ut iminipän kädet täga ugän iwarek. Täñkañ kädet täga u kañ-ähänpän ämawebe ätukät bänep kubägan itta gwäk pimiñpän epäni täñpek.*

¹² *U imata, Ekänitä ämawebe siwoñi yabän yäwatpän yäñapik man yäk täkañ u nadän yämik täyak.*

Täñ, äma kädet waki täk täkañ u mäde ut yämik täyak. Sam 34:12-16

Kädet täga täñirä waki täñ yämik-yämik

¹³ In kudän tägatäga täkta gwäk pimiñpän täñirä netätä iwan täñ tamek? ¹⁴ Täñpäkañ irit kuñat-kuñat siwoñi täñpeñ kuñarirä komi epän jop nadän täñ taminayän täkañ unita nadäwätäk nämo täneñ. Imata, inä Anutu täño oretoreset terak kuñat täkañ. Unita ämata nämo umuntäneñ. Ba umun man täwetnayän täño unita imaka, nämo umuntäneñ. ¹⁵ Nämo, bänepjintä Kristota nadäñirä Ekäni kudupi ude täñpäpän orañ imik

^v 3:6 Stt 18:12 ^w 3:7 Efe 5:25 ^x 3:8 Mat 5:44, 1Te 5:15, 1Pi 2:23 ^y 3:14 Ais 8:12-13; Mat 5:10, 1Pi 2:20, 4:14

täkot. Ude täņkaņ Irit täga api yäpne yäņ nadäkinik täk täkaņ unita täwet yabäk tänayäņ täkaņ u mebäri kwawak yäwetta pidämtak täkot. ^{16z} Täņkaņ jäpi terak nämo, man kwini terak yäwet täkot. Täņkaņ Anutu iņamiken siwonigän kuņarirä Kristo iwatpän siwoņi kuņat täkaņ unita yäņärok täwetnayäņ täkaņ uwä mani waki unita mäyäk api nadäneņ. ^{17a} Täņpäkaņ Anututä nadäņ tamiņirän in kädet täga täņpeņ kuņarirä iwan täņ taminayäņ täņo uwä imaka täga kubä yäņ nadäneņ. Täņ, waki täņjirä kowata täņ tamineņo unita täga yäņ nämo nadäneņ.

^{18b} Täņpäkaņ Kristo komi udegän nadäņkuko unita nadäwut. U siwoņitä wakijinta kowata kadäni kubägän, kämita nitek kumbuk. U siwoņitä äma gwäjiwani in Anutu-ken tepmaņpekta ude uwä täņkuk. U komegup ikek itkuko unita utpewä kumbänpän äneņkuņ. Komegup utpewä kumbuko upäņkaņ Munapiktä täņpewän kodak taņkuk. ¹⁹ Täņpäņ Munapik unitäņo kehäromi terak äma kumbani täņo mäjo, komi yotken irani uken äpmo Anutu täņo man yäņahäņpän yäwetkuk. ^{20c} Täņpäkaņ kumbani täņo mäjo uwä ämawebe Noa täņo kadäni-ken Anutu täņo mani nämo buramiņkuņo unitäņo mäjo. Kadäni uken Noa gäpe pähap täņ irirän Anutu ämawebe bänepi sukurekta itsämbuk. Itsämäņ irirän äma yarägän, 8 udetägän, gäpe gänaņ äronjirä umetä oraņ yämiņkuk. ^{21d} Täņpäkaņ unitäņo kukņini ŋode; Ume oraņ yämiņkuko uwä ume ärutärut apiņode waki keri-ken nanik tämagut täyak ude bumik. Täņ, ume ärutärut uwä gupjin täņo garok nämo ärut täyak. Nämo, ume ärutärut uwä Anutu iņamiken siwoņi api kuņaret yäņ yäņkehäromtak man. Täņpäkaņ waki keri-ken nanik tämagut täyak uwä Jesu Kristo kumbani-ken nanik akuņkuko, kehäromi uterak. ^{22e} Jesu Kristo u kumbani-ken nanik akumaņ kunum gänaņ äronkuko uwä apiņo Anutu keri bure kāda itkaņ aņero ba imaka kehäromi nitek, wäpi biņam ikek kunum terak it täkaņ u kuduptagän intäjukun it yämiņpän yabäņ yäwat itak.

Anutu oraņ imiktagän kuņat-kuņat

4 ^{1f} Täņpäkaņ Kristo uwä gupi-ken komi nadäņkuko unita nadäk-nadäk unitä iņitpän kuņatkuko udegän iņitpän bänepjin täņ-kehäromtak täkot. U imata, äma gupi-ken komi taņi nadäwani uwä momi kädet pen iwatta bitnäk täkaņ. ^{2g} Unita bänepjin täņkehärom taņpän kome terak ŋo itnayäņ täkaņ uwä nadäņ gärip waki täņo kädet nämo iwatpänjä, kädet Anututä gäripi nadäk täyak ugänpän kaņ iwarut. ^{3h} In bian, bänepjin nämo sukurenpän guņ ämatä täk täkaņ udegän ŋode bumta täk täņkuņonik; Kubokäret, kaņgärip nadäņ gärip waki,

^z 3:16 1Pi 2:12 ^a 3:17 1Pi 2:20 ^b 3:18 Rom 6:10; Efe 2:18 ^c 3:20 Stt 6:1–7:24

^d 3:21 Hib 10:22 ^e 3:22 Mat 22:44; Efe 1:20-21 ^f 4:1 Rom 6:2,7 ^g 4:2 1Jo 2:16

^h 4:3 Efe 2:2-3

kap wakiwaki tenjit, ume komi nanjan tängungun tängit, ba anutu jopi nadän yämik-yämik kädet waki u tak tängkunonik. ⁴ Tängpäkan apiŋo kädet udeyani bok takta bitnäŋirä Anututa nämo nadäwani ämatä kikŋutpän-nadäwä nämo tagawäpän tabän magayänpän yänärok täwet takan. ⁵ ⁱ Ude täwet takan upänkan kämiwä Anutu inamiken mebarini api yänahänen. U imata, Anutu uwä äma kumbani ba äma kodak irani täŋo täktäk yäpmän danikta pidämtak täyak. ⁶ ^j Tängpäkan ämawebe bian kumän tänpä kunŋuŋo u Anutu täŋo Manbiŋam Täga yäwerirän nadänkun. U momi tänpäni kuduptagän ude, kumäkta biŋam tängkunŋo upänkan mäjonitä Anutu täŋo irit ikek tänenŋta manbiŋam u yäwetkuk.

⁷ ^k Eruk, imaka päke unitäŋo paotpaot kadäni keräp täyak. Unita Anutu-ken yänapiŋ man säkgämän yäna yänpän bänep nadäk-nadäkjinta, ba irit kunat-kunatjinta watäni ket itpän kunat takot. ⁸ ^l Tängpäkan intäjukun-inik ŋode tak takot; Bänep iron kädet inŋit-inik tängpän kunat takot. Imata, iron kädet unitä momi mäyap-inik yejämak täyak. ⁹ ^m Unita yänŋaŋa-ŋaŋakät nämo, notjiye yotjinken yän-yäkŋat yäpmän äronpän iron täng yämik takot. Tängkentäk kowata kowata ude tak takot. ¹⁰ ⁿ Nadäkan, Anututä iniken ironi terak inta iron inigän inigän tamŋkuk. Unita in kubäkubätä Anutu täŋo epän ämaniye ude itkan iron inŋinta-inŋinta tamani upän Anutu täŋo kudupi ämawebe tängkentän yämik-tagän yäpmän kunat takot. ¹¹ ^o ŋodeta yäyat; Äma kubäta Anutu täŋo manbiŋam yänahäkta iron imaniwä, eruk Anutu täŋo meni yäpmänpän yänahäwek. Ba äma kubäta tängkentäk epän takta iron imaniwä, eruk, kehäromi Anututä imik täyak uterak epän u tängpek.

Tängpäkan Jesu Kristo terak Anutu täŋo wäpi biŋam taŋi ahän parän yänpän imaka u ba u tänayän täŋo u kudup säkgämän kan tängput. U imata, epmäget penyänek ba kehäromi pat imiŋkuko unitä tärek-täreki nämo api pat imiŋ yäpmän ärowek. U Bureni.

Jesuta yänpän ämatä iwan api täng tamineŋ

¹² ^p Notnaye tagagämän, nadäkinikjin tängkehärom takta komi kädap ikek ahän tamirä imaka kudupi yänkan nämo kikŋutneŋ. ¹³ ^q Nämo, ŋode nadänpän oretoret kan tängput; Kristotä komi nadänkuko u tängkentänpän bok nadäkamän yän kan nadäwut. Ude tänayän täŋo uwä Jesu täŋo kehäromi ba penyäneki kwawak ahäwayän täyak-ken uken bänep oretoret inipärik kubä api nadäneŋ. ¹⁴ ^r Nadäkan, Kristo wäpita yänpän sära täwerirä tagagämän yän nadänpän ŋode kan nadäwut; Anutu

ⁱ 4:5 Apos 10:42 ^j 4:6 Rom 8:10, 1Ko 5:5 ^k 4:7 Rom 13:11-12, 1Ko 10:11, 1Jo 2:18 ^l 4:8 1Pi 1:22; Jem 5:20 ^m 4:9 Hib 13:2 ⁿ 4:10 Rom 12:6-8 ^o 4:11 1Ko 10:31 ^p 4:12 1Pi 1:6-7 ^q 4:13 Apos 5:41; Rom 8:17, 2Ti 2:12; Jem 1:2 ^r 4:14 Sam 89:50-51, 1Pi 2:20

täño Munapik, penyānek ikek u nintā terak itak unita ude täñ nimik täkañ yāñ nadāk tākot. ¹⁵ Upāñkañ in kubätä kädet waki kubä ñodewani täñpāñ kowata komi nadāweko uwā nämo tagawek; Äma kumāñ-kumāñ urut, ba kubota täktäk, ba täñyākñatpāñ äma täño epāñ täñpāwak täktäk ba kudāñ waki ätu täktäk. ^{16s} Täñ, kubätä Kristo täño äma ude irirāñ komi iminayāñ täkañ unita māyāk nämo nadāwek. Nämo, äma uwā bānepitā oretpāñ Kristo wāpi iñitat yāñ nadāñpāñ Anututa bānep täga nadāñ imek. ^{17t} Unita nadākañ? Anututā man epāñi täkta kadāñi ahātak. Iniken äboriye ninken jukun pewāñ ahātak ño. Täñ, iniken äboriyeinik-ken man epāñ u yāput peyak u täñpāwā ämawebe mani biñam täga nämo buramik täkañ unita jide api pewāñ ahāñ yāmek? U komi pähap api yāmek! ^{18u} Man unita man kubä ñode kudāñ täwani pätak;

Anututā äma siwoji inita biñam yepmakta komi epāñ täk täyak u täñpāwā, äma Anutu mäde ut imiñpāñ momi täk täkañ unita kowata jide u api ahāñ yāmek?
Snd 11:31

^{19v} Unita Anututā äma kubä nadāñ imiñirāñ äma keri terak komi nadāñpāñä Anututā watāñi irekta gupi iniñ kireñpāñ kädet täga pen iwarek. U imata, Anutu uwā äma u pewāñ ahāwani, ba äma unitäño watā ämani säkgāmāñ.

Äbot täñpanita täño watā ämata man

5 ^{1w} Eruk, äbot täñpani täño watā äma inta man kubä täwerayāñ. Näk imaka, watā äma in udewanigāñ, ba Kristotā komi nadāñkuko u dapunatā kañkut. Ba Kristotā penyānek ba wāpi biñam ikek äbāñpāñ ämawebenyeta wāpi biñam yāmayāñ täyak-ken uken näkkät bok api yāpne. Unita in epāñjin säkgāmāñ täkta man kädet ñode täwetat; ^{2x} Inä Anutu täño yawakiye ketjin terak pewani unita watāñi säkgāmāñ it tākot. Gañani terak, ämatā epāñ u täkta peñ täwerirā ude nämo täneñ. Nämo, bānep nadāk-gärip kubä terakgāñ täneñ. Ba epāñ uterak moneñ tañi kañ yāpna yāñ nämo nadāneñ. Nämo, bānepjin kädāp ijiwāpāñ täna yāñ gäripgāñ nadāñpāñ täneñ. ^{3y} Täñkañ in wāpjin biñam ikek ude itkañ ämawebe Anututā ketjin-ken pewani u, ärowani itkamāñ yāñpāñ komi epāñ nämo yāmineñ. Nämo, kädet kuroñ säkgāmāñ kañ täñpāñ-yāwoñärewut. ^{4z} Ude tänayāñ täkañ uyaku eruk Watā Äma Intājukun-inik itak unitā kwawak ahāwayāñ täyak-ken uken gwäki säkgāmāñ, nämo wawani ba nämo paorani upāñ api yāpneñ.

^s 4:16 Apos 11:26; Plp 1:20 ^t 4:17 Jer 25:29, 2Te 1:8 ^u 4:18 Luk 23:31 ^v 4:19 Sam 31:5

^w 5:1 Rom 8:17 ^x 5:2 Jon 21:15-17; Apos 20:28; Plm 14; Tai 1:11 ^y 5:3 2Ko 1:24;

Plp 3:17; Tai 2:7 ^z 5:4 Hib 13:20, 1Ko 9:25

5ª Eruk äma gubaŋi, in ekänijiye täŋo man buramiŋpāŋ gāmori-ken kaŋ kuŋarut. Täŋpākaŋ in kuduŋtagān āpani ude itkaŋ āpani täŋo kudān ude kowata kowata täŋpāŋ kaŋ kuŋarut. Man unita man kubä ŋode kudān täwani pātak;

*Anututä äma inita nadāwä ärowani tāk tākaŋ unita iwan täŋ yāmiŋkaŋ
äma inita nadāwä āpani tāk tākaŋ unita oraŋ yāmik täyak. Snd 3:34*

6^b Unita injinken gārip penpāŋ Anutu Kehāromi u gāmori-kengān kaŋ kuŋarut. Ude täŋpeŋ kuŋarirä ini kadāni pewani-ken api oraŋ tamek. 7^c Nadākaŋ, Anututä inta nadāŋ tamikinik tāk täyak unita bārāpi ahāŋ tamik tākaŋ u kerī-kengān pek tākot.

8^d Ude täŋkaŋ irit kuŋat-kuŋatjin ba bānep nadāk-nadākjinta watāni itpāŋ dapun täŋpāŋ kuŋat tākot. U imata, Satan, intāŋo iwanjin u, aŋ ägwāri komigāmān kubä ude wani unitä äma yeŋpāŋ nāŋpa yāŋkaŋ wāyākŋeŋtāŋ kuŋat täyak. 9^e Unita nadākinikjin täŋ-tāpāneŋpāŋ äma waki u yokut tārek-tārek täŋpāŋ kuŋat tākot. Nadākaŋ? Äbot täŋpani notjiye komeni komeni ittāŋ kukaŋ u komi intä nadāk tākaŋ udegān nadāk tākaŋ. 10^f Komi nadāk tākaŋ upāŋkaŋ kadāni kerāpi-tagān api nadāneŋ. U tāreŋirān Anututä ini tepmaŋpān tāgawāpāŋ bānepjin api täŋ-kehāromtaŋ tamek. Ude täŋ tamiŋirān kehāromigān api it yāpmāŋ kuneŋ. Nadākaŋ? Anutu uwä orakorak māhemi. Unitä in Kristo-kāt kentāŋpāŋ wāpi biŋam tārek-tāreki nāmo u yāpmākta yāŋpābā tepmaŋkuk. 11 Unita Anutu uken kehāromi pen pat yāpmāŋ kuk täyon! U Bureni.

Yāŋtārek man ätu

12 Man kudān kerāpi ŋo Silastä täŋkentāŋ namiŋpāŋ kudān täyak. Silas u notninpak bureni-inik yāŋ nadātat. Täŋpākaŋ man kudān täŋ tamitat ŋowä bānepjin täŋpidām takta, ba kādet Anututä orakoraki bureni inta tamik täyak u täwoŋärehta täyat. Unita orakorak uterak yeŋkehārom taŋpāŋ kaŋ irut!

13^g E man kubä ŋode; Babilon^h nanik äbot täŋpanitā oretoret man, man kudān ŋo terak täwetkaŋ. Ämawebe uwä Anututä inkāt bok inita biŋam iwoyāŋpāŋ tepmaŋpani. Täŋpākaŋ nanakna Mak u imaka, inta oretoret man täwetak. 14ⁱ Eruk, äbot täŋpani notjiyekāt not täŋpāŋ kowat iniŋ orerān tāk tākot. Täŋpākaŋ bānep pidām, Kristo täŋo äboriye bureni intä terak ärok täyon. Ugān.

^a 5:5 Efe 5:21; Jem 4:6 ^b 5:6 Mat 23:12; Jem 4:10 ^c 5:7 Sam 55:22; Mat 6:25-30

^d 5:8 1Te 5:6 ^e 5:9 Efe 6:11-13; Jem 4:7 ^f 5:10 1Te 2:12, 1Pi 1:6 ^g 5:13 2Ti 4:11

^h 5:13 Babilonta yāyak uwä Rom yotpārareta yāyak kāwep ⁱ 5:14 1Ko 16:20

2 Pita

Yäñ-yäkñarani äma täño man jopi yäpä-siwon takta manbiñam

1 ¹ Man ñowä Saimon-Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täño watä epän äma ba aposoro kubä. Täñkañ ämawebe nadäkinik nintä yäpmän kuñat takamän udegän yäpmän kuñat takañ inta yäñpäñ man ño kudän täyat. Nadäkinik yäyat uwä nadäkinik Anutunin ba waki keriken nanik nimagurani Jesu Kristo unitäño täktäk siwonji terak yäpumäño u. Nadäkiniknin u imaka jopi nämo, unita iyap takinik täk takamän. ^{2a} Täñpäkañ Anutu ba Ekäninin Jesu Kristo unitäño manbiñam daniñpäñ yäñpäñ-nadäk täñ irirä unitäño orakoraki ba bänep pidämtä inken tokñek-inik pat tamik täyon.

Ninä Anututä inita iwoyäñpäñ nipmañkuk

^{3b} Jesu Anutu ude itkañ kehäromini inipärik kubä unitä kehäromi nimiñ moreñirän irit kehäromita biñam itta, ba kudän Anututä ini gäripi nadäk täyak u täñpeñ kuñatta nadäk kädet ätuta wäyäkñenañi nämo. Ude kuñatneta mebarini käbop nämo peñkañ wäpi biñam peñyäñek ikek kwawak niwonjärenkuk. Uterak, ba ninta yäñpäñ epän säkgämän kubä täñkuko uterak inita biñam yäñpäbä nipmañkuk. ⁴ Ude täñkuko uwä imaka säkgämän-inik, gwäki ärowani nimikta yäñkehärom täñkuko u nimiñkuko ubayän. Täñjirän iron uterak kome täño nadäñ gärip ba kañgärip waki äma täño bänepi täñpänwak takañ u täga irepmitpäñ bänep nadäk-nadäkin Anutu täño ude bumik äworek täyak.

⁵ Mebäri unitagän kudän siwonji mebäri mebäri yäpurärätpäñ yäpurärätpäñ täñpäñ kuñat täkot. Nadäkinikjin nikek itkañ kudän siwonji pewä ahäwäpäñ kañ kuñarut. Täñkañ kudän siwonji terak kuñatpäñ kudän siwonji Anututä gäripi nadäk täyak unita yäñpäñ-nadäk täk täkot.

^a 1:2 Jud 2 ^b 1:3 1Pi 2:9

^{6c} Ude tängkaŋ irit kuŋat-kuŋatjinta watäni itkaŋ bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpän kuŋat täkot. Ude tängkaŋ Anututä iniken kudän siwoŋi u iŋitpän ini bumikgän kuŋat täkot. ⁷Ude täŋpän notjiye kowat nadän imän täŋpän iron kädet bureni pewä ahäk täyon. ⁸Kudän udewani koreŋpän yäpmän kuŋatneŋ. Yäpmän kuŋarirä taŋi tokŋenayän täkaŋ uwä eruk nadäk Jesu Kristoken nanik yäpuŋo uwä jopi nämo api täŋpek. Nämo, u irit kuŋat-kuŋatjinken bureni ahäng-bumbum api täneŋ.

⁹Täng, äma kubätä kudän siwoŋi udewani nämo yäpmän kuŋarayän täko uwä Anututä kädet ude kaŋ iwarut yäng niwet täyak u nämo nadäwän tumbani yäng iwetne. U äma dapuri tumbani ba dapuri waki ude bumik. U momini biani ärutpak täwani unita guŋ täyak. ¹⁰Eruk notnaye, in äma udewani nämo äworeneŋ. Nämo, Anututä inita biŋam iwoyängpän tämagutkuko unita gwäk pimiŋpän iniken äbot itta epäni kehäromi täneŋ. Ude tänayän täŋo uyaku nadäkinikjin nämo pewä putärewäpän täŋyabäk-ken nämo api mäneŋ. ¹¹Kädet ude terak Anututä Ekäninin ba waki kerik-ken nanik nimagurani ämanin Jesu Kristo täŋo kaŋiwat yewani paot-paori nämo u gänaŋ ärokta api taŋiŋ kirewek.

Anutu täŋo man u bureni

^{12d} Notnaye, man u nadäkaŋ. Ba Anutu täŋo man buramiŋpän yäpmän kuŋat täkaŋ u bureni-inik yäng nadänpän kehäromigän iŋit täkaŋ. Upängkaŋ näk intä man u täŋguŋ takta gäripi nämo nadätat. Unitä yängpän kadäni kadäni pen api täwet täŋpet. ^{13e} Ʒode kaŋ täŋpa yäng nadätat; Nämo kumängkaŋ irayän täyat ude bänep nadäk-nadäkjin äneŋi täŋpidäm takta man u wari wari pen api täwet täŋpet. ^{14f} U imata, näkä kumäkta kadäni keräp täyak yäng nadätat, Ekäninin Jesu Kristotä näwetkuko ude. ¹⁵Unitä näk inken täwetpän täwoŋärek epän kehäromi täŋpayän. Ude täŋpayän täro uyaku kumängirawä man täwetpän täwoŋärek täk täyat u juku piŋpän api yäpmän kuŋatneŋ.

^{16g} In nadäkaŋ; Ekäninin Jesu Kristotä kehäromi nikek äbayän täyak unitäŋo manbiŋam uku täwetpän täwoŋärek täŋ yäpmän äbumäŋo uwä äma täŋo kobap manpän nämo täwetkumän. Nämoinik, dapunintä Anutu täŋo wäpi biŋam penyängək pähap ikek uterak ahängirän bureni kaŋkumäŋo unita yäk takamän. ^{17h} Nin kaŋpän nadängitna Anutu Nanintä oraŋ imiŋpän wäpi biŋam iniŋ oretkuk. Täŋkaŋ Anutu wäpi biŋam säkgämän-inik, inipärik kubä iranitä Jesu Ʒode iwerirän nadängkumän; Ʒowä nanakna bureni, näkŋaken bänepna gämäni-inik. Unitä gäripi pähap nadäk täyat yäng yängkuk. ¹⁸Man kotäk uwä, pom kudupi uterak iritna kunum gänaŋ naniktä äpäŋirän nadängkumän.

^c 1:6 Gal 5:22-23 ^d 1:12 Jud 5 ^e 1:13 2Pi 3:1 ^f 1:14 2Ko 5:1; Jon 21:18-19

^g 1:16 Mat 17:1-5 ^h 1:17 Mat 17:5

¹⁹Ude kanpān nadāṅkumāṅo unita man profet bianitā yāṅahāwani unita nadākinik bureni tāk takamān. Unita in imaka, manbiṅam u juku penpān nadānpān yāpmān kuṅarirā api tāgawek. Profet tāṅo man u topān tāṅo penyāṅektā bipmān urani gānaṅ penyāṅek tāyak ude. Topāntā ijin yāpmān kuṅtāyon kome yāṅek tāyak udegān man unitā bānepjin-ken penyāṅeṅ tamiṅ yāpmān kuṅtāyon guk pāhap wāpi abāyāṅektā kaṅ ahān tamān. ²⁰Tānpākaṅ ṅodeta nadākinik tāṅput; Imaka kāmi ahākta yāwani profet bianitā yāṅkuṅo u iniken nadāk terak nāmo yāṅahāṅkuṅ. ²¹ⁱ Nāmo, profet man biani kubā āmatā iniken nadāk terak kubā nāmoinik ahāṅkuk. Nāmo, Kudupi Munapiktā bānepi tāṅpidām taṅ yāmiṅirān Anututā man yāmani u yāṅahāṅkuṅ.

Yāṅ-yākṅarani āmata man

2 ^{1j} Bian profet jopi ātu Isrel āmawebe bāmopi-ken itkuṅo udegān in bāmopjin-ken api ahāneṅ. Ahāṅkaṅ Anutu wāpi terak jop manman, nadākinik tānpāwak man, u kābop kābop bāmopjin-ken api yāṅahāṅtāṅ kuneṅ. Ba ugān nāmo, Ekāni ārowani suwaṅpān yāmagutkuko unita imaka, māde api ut imineṅ. Ude tānayāṅ tāṅo unita Anututā bārāṅek-inik api tāṅpān waneṅ. ²Tānpākaṅ āma māyaptā unitāṅo kādet kuroṅ iwatpān kudān āmatā nāmo tānaṅi u api tāneṅ. Tāṅirā āma nadākinik nāmo tāṅpanitā yabānpān man bureni tāṅo kādet unita yāṅpān-yabān yāwat api tāneṅ. ³^k Tānpākaṅ āma jopman yāwani unitā monēṅta yabāṅgārip tāṅkaṅ Anutu wāpi terak kobap man mebāri mebāri yāṅ-tākṅarirā monēṅ api yāmineṅ. Ude tānayāṅ tākaṅ upāṅkaṅ yāpmān daniwani āmatā manken yepmakta kādāni bian peṅ yāmiṅkuko unita itsāmāṅtak. Ba yāpmān daniwani āmatā tānpāwak tāṅpayāṅ tāko u tāga nāmo api irepmitneṅ.

⁴^l Unita imaka bian ahāwani tāṅo manbiṅam ṅode tāwera nadāwut; Bian aṅero ātutā waki tāṅirā Anututā nāmo yabāṅ koreṅkuk. Nāmo, u geṅi waki, awaṅ bipmān urani gānaṅ uken ureṅ tāṅpān āpmonpāpāṅ yen kehāromipāṅ pādāt tāṅpāṅ yepmaṅkuko kādāni pāhapta itsāmāṅkaṅ. ⁵^m Ba udegān āma biani biani Anututa māde ut imiṅirā nāmo yabāṅ koreṅkuk. Nāmo, yāṅirān umetā tokātpāṅ kudup dāpuk. Tāṅkaṅ Noa, Anutu iṅamiken siwoṅi irit kādet tāṅo manbiṅam yāṅahāwani ukāt iniken tawaṅken nanik 7 ugānpāṅ tāṅkentāṅ yāmiṅpāṅ yepmaṅkuk. ⁶ⁿ Ba kubā pen ṅode; Anututā Sodom Gomora āmawebe yabāwān wawāpāṅ yotpārare yarā ukāt āmawebe kudup kādāp pewān pāṅku pat ijiwāpāṅ kādākut āworeṅpeṅ kuṅkuṅ. Ude tāṅkuko uwā āmawebe Anutu māde ut imik tākaṅ unitā kanpāṅ ṅode nadākta; Nintā terak udegān api

ⁱ 1:21 2Ti 3:16, 1Pi 1:11 ^j 2:1 Mat 24:11; Jud 4 ^k 2:3 Rom 16:18, 1Te 2:5 ^l 2:4 Jud 6
^m 2:5 Stt 6:1–7:24, 8:18, 2Pi 3:6 ⁿ 2:6 Stt 19:24; Jud 7

ahāṅ nimek. ⁷ Tāṅ, āma kubā wāpi Lot, Sodom uken itkuko ugānpāṅ tāṅkentāṅ imiṅkuk. Lot, āma tāga uwā āmawebetā kādet kābāṅi-inik u tāṅjirā yabāṅkaṅ nadāṅ bārāp tāṅkuk. ⁸ Ini uwā āma tāga upāṅkaṅ kepma kubākubā āmawebe tāṅo tāktāki yākyāki waki u yabāṅpāṅ-nadāṅkaṅ bānepi siwoṅi-ken āgekot pāhap nadāṅkuk, ārowani kudān tāk tāṅkuṅo unita.

⁹ Eruk unita ṅode nadāwut; Ekānitā iniken kudupi āmawebeniye tāṅyabāk mebāri mebāri-ken nanik tāga tāṅkentāṅ yāmiṅpāṅ yāmagut tāyak. Tāṅ, āmawebe waki kādet iwatta gāripi nadāk tākaṅ u yabāṅ yāwat itak. Yabāṅ yāwat ittāṅgān kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken kowata api yāmek. ¹⁰ Bureni, āma kangārip ba nadāṅ gārip waki tāṅpāṅ kubokāret kādet āmatā nāmo tānaṅi tāk tākaṅ u, ba Anutu tāṅo man iwatpāṅ gāmorī-ken kuṅatta bitnāk tākaṅ uwā kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken tāga nāmo api irepmiṅneṅ. Nāmoinik!

Āma uwā āma jop manman yāwani bāmopjin-ken itkaṅ u. U iniken gupi yāpmāṅ āronpāṅ iniken gārip ugān iwat tākaṅ. Tāṅkaṅ imaka wāpi biṅam ikek kunum gānaṅ irani u yāṅārok yāwetta umun kubā nāmo tāk tākaṅ. ¹¹ Nadākaṅ, aṅero, āma udewani yārepmiṅ moreṅpāṅ kehāromi nīkek it tākaṅ upāṅkaṅ Ekāni iṅamiken itkaṅ jop manman terak nāmoinik yāniṅ wārāt tākaṅ. ¹² U kawut! Profet jopi uwā imaka nāmo nadāwā tārek tākaṅ unita man waki bumta yāk tākaṅ. U tom āgwāri bumik, nadāk-nadāki nāmo. Tom ude, iniken gup tāṅo gārip ugān iwarāntāk tākaṅ. Tom āmatā yabāṅpāṅ dāpmākta yāwani udegān āma uwā paotta biṅam tākta yāwani. ¹³ Uwā āma ātuta komi yāmik tākaṅ kowata komi udegān api yāpneṅ. Imaka unita gāripi nadāk tākaṅ uwā kābop nāmo peṅkaṅ kepma kāroṅ gāripini dāpmāṅ tārekta kudān waki mebāri mebāri wari wari tāk tākaṅ. Ba inkāt ketem bok tāṅnak tākaṅ unitā āṅnak-āṅnakjin uwā tāṅpewā imaka kābāṅ tāwani tarāki ude āworek tākaṅ. Ude tāṅpāṅ oretoret tāk tākaṅ.

¹⁴ Tāṅpāṅ ugān nāmo. U webe yabāṅgārip tāṅpāṅ yāwarān tāktagān nadāk tākaṅ. Momi tākta gāripi nadāk tākaṅ, u dāpmāṅ tārenaṅi nāmo. Ude tāṅkaṅ āmawebe nadākiniki kehāromi nāmo udewani tāṅyākṅat-pewā momi tāk tākaṅ. Tāṅkaṅ āma ātuta nāmo nadāk tākaṅ. Nāmoinik, initagān nadākinik tāṅpāṅ iniken gārip dāpmāṅ tārektagān nadāṅpeṅ kuṅat tākaṅ. Unita Anututā api dāpmāṅ morewew. ¹⁵ Kādet siwoṅita māde ut imiṅpāṅ tāṅguṅguṅ tāṅtāṅ kuṅat tākaṅ. Uwā Beo tāṅo nanaki wāpi Balam unitāṅo kādet kuroṅ iwat tākaṅ. Balam uwā monēṅta yāṅpāṅ kādet waki tākta gāripi nadāṅkuk. ¹⁶ Ude tāṅtāṅ kuṅtāyon doṅki, man nāmo yāk tākaṅ upāṅkaṅ doṅki kubātā āmatā-yāṅ man iwetpāṅ Balam ṅode kaṅ-yāṅkuk; ‘Tāṅguṅguṅ kādet tāk tāyan u kaṅ pe! yāk.’

^o 2:7 Stt 19:1-16 ^p 2:9 1Ko 10:13; Jud 6 ^q 2:10 Jud 7-8,16 ^r 2:11 Jud 9 ^s 2:12 Jud 10
^t 2:13 Jud 12 ^u 2:15 Nam 22:7; Jud 11; Rev 2:14 ^v 2:16 Nam 22:28-35

17^w Tānpākaŋ profet jopi uwā ume dapuri kawuk tāwani udewani. Ba gubam mānittä piāŋ āreyāŋ tānpān jopjop kuk tākaŋ udewani. U tāŋkentāk kubā tāga nāmo tāneŋ. Unita āma udewanita Anututā yotpārare bipmāŋ urani wakiinik kubā peŋ yāmiŋkuko uken api itneŋ. 18^x U gup yāpmāŋ ārokārok man bumta yāntāŋ kuŋat tākaŋ. Tāŋkaŋ ābot tānpāni guŋ ābot tāŋo tāktāk kādet waki apigān pewanipāŋ tānyākŋat-pewā gup tāŋo kaŋgārip kādet mebāri mebāri āneŋi iwat tākaŋ. 19^y U bānep ārik-ārik man ŋode yāwet tākaŋ; Nin niwarān tānayāŋ tāŋo uyaku sākgāmān-inik api itneŋ. Ude yāk tākaŋ upāŋkaŋ iniwā sākgāmān nāmo it tākaŋ. Nāmo, u imaka tānpāwak ikek unita watā epān tāŋ imik tākaŋ. Unita ŋode nadāwut; Imaka kubātā intājukun tāŋ gameko uwā, gāk unitāŋo watā epān āmani jopi ude iren.

20^z Unita āma udewanita ŋode yāwa nadāwut; Bian āma uwā waki keri-ken nanik nimagurani Ekāninin Jesu Kristo unita nadāŋ imiklinik tāŋirā Jesutā tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ kome terak waki tāktāk kādet kudup yārepmiŋ moreŋkuŋ. Yārepmiŋ moreŋkuŋo upāŋkaŋ āneŋi āyāŋutpeŋ kādet wakiken irirā unitā topmāŋpāŋ yepmāŋitkuk. Eruk āma udewani uwā wakiken bian itkuŋo u irepmiŋpāŋ wakiinik-inik-ken itkaŋ. 21^a Unita kowata wakiinik yāpmākta biŋam. Pengān Jesu tāŋo kādet siwoŋita nāmo nadāwā tumbuŋ yāwānāku tāga bumik itkāneŋ. Upāŋkaŋ uwā kādet siwoŋita nadāwā tumbuŋopāŋ āneŋi āyāŋutpeŋ man kudupi yāwetpāŋ yāwoŋārewani u māde ut imiŋkuŋo unita kowata wakitā wakiinik api yāpneŋ. 22^b Kādet u tāŋkuŋo unita man kubā ŋode kudān tāwani u bureni tāyak; Aŋtā aŋek aŋeŋpāŋ peŋkaŋ āneŋi nak tākaŋ. Ba kubā pen ŋode; But kubā ume ārut imiŋpāŋ pewākaŋ āneŋi kumaŋ pāŋku okā nābā gānaŋ dumāk tākaŋ.

Jesu bureni-inik api ābek

3 1^c Notnaye tāgagāmān, bānepjin-ken nadāk siwoŋi pewā ahākta man kudān intājukun kudān tāŋ tamiŋkuro ukāt kubā ŋo man bian nadāwani u āneŋi yāŋkodak taŋpāŋ tāwetat. 2^d Imaka kāmi ahānayāŋ tākaŋ profet kudupi bianitā yāwani unita āneŋi juku piwut yāŋpāŋ tāwetat. Ba jukuman waki keri-ken nimagurani Ekāninintā aposoro meni-ken yāŋahāŋ tamiŋkuko unita guŋ tāneŋ yāŋpāŋ man ŋo tāwetat. 3-4^{e f} Tānpākaŋ imaka taŋi intā nadānaŋi u ŋode; Tārektārek kadāni kerāp taŋirān āmatā iniken gārip iwatpāŋ sāra man ŋode api yāneŋ; Ābākta yāŋkuko u bureni de? Ābek oratā irā wawāpāŋ kumbuŋ-ken unitā pābā apiŋo itkamāŋ-ken imaka imaka kunum kenta kome ahāŋpāŋ irirān

^w 2:17 Jud 12-13 ^x 2:18 Jud 16 ^y 2:19 Jon 8:34 ^z 2:20 Mat 12:45 ^a 2:21 Luk 12:47-48

^b 2:22 Snd 26:11 ^c 3:1 2Pi 1:13 ^d 3:2 Jud 17 ^e 3:3 1Ti 4:1; Jud 18 ^f 3:4 Ais 5:19;

Ese 12:22; Mat 24:48

itkuŋo udegän itkaŋ ŋo yäk. Nāmo api ābek! yāŋ api yāneŋ. ^{5g} Ude yäk tākaŋ uwā imaka bian ahāŋkuŋo unita guŋ taŋpāŋ ukeŋode yāŋ yäk tākaŋ. Upāŋkaŋ bian imaka inidegän nāmo itkuŋ. Anutu tāŋo meni jinom terak kunum kenta kome ahāŋkumän. Tāŋkaŋ Anututā yāŋpewän kometā ume gānaŋ nanik kwawak abāŋpāŋ ume bāmopi-ken itkuk. ^{6h} Tāŋkukopāŋ māden Anututā ini āneŋi yāŋirān ume tokŋeŋpāŋ kome biani u kudup peŋ awāhutkuk. ⁷Eruk apiŋo kunum kenta kome udegän Anututā yāŋirān itkamän. U jop nāmo itkamän, u kädäptā iŋiŋ paotta biŋam itkamän. Yāpmāŋ danik-danik kadāni-ken kunum kenta kome-kāt āmawebe Anututa māde ut imik tākaŋ u kudup api paot moreneŋ.

⁸ⁱ Unita notnaye tāgagāmän, imaka ŋodeta nāmo guŋ tāneŋ; Ekānitā kadāni nāmo danik tāyak. Unitāŋo nadāk-nadākken kepma kubā uwā obaŋ 1,000 ude bumik. Tāŋpākaŋ obaŋ 1,000 uwā kepma kubā ude. ^{9j} Kadāni nāmo danik tāyak unita ŋode yānaŋi nāmo; Api ābek yāŋ yāŋkukopāŋ bārāneŋ nāmo ābatak. Eruk bārāneŋ nāmo ābatak uwā mebāri ŋodeta; Ekānitā āma ba webe kubātā paot-paotta biŋam tākta gāripi nāmo nadatak. Kuduptagän bānepi āyāŋutpāŋ nākken ābut yāŋpāŋ nadāŋ tamiŋkaŋ kwikinik itsāmāŋtak.

^{10k} Upāŋkaŋ Ekāni tāŋo Kadāni u, iwantā ābāk tākaŋ ude, pit kubāgän api ahāwek. Tāŋirān kunum māmā yāŋāwat pit kubāgän api paorek. Ba imaka imakani u gānaŋ itkaŋ u kädäptā api iŋiŋ morewek. Tāŋkaŋ kome ini ba imaka imakani u terak itkaŋ u kudup udegän api paotneŋ. ¹¹ Kādet ude terak imaka pāke u kudup api paotneŋo unita in irit kuŋat-kuŋat kādet jidewani upāŋ iwatneŋ? Uwā ŋode; Ināwā irit kuŋat-kuŋatjin kudup Anututa imiŋ moreŋpāŋ kādet siwoŋi, Anututā iniken ugānpāŋ iwat tākot. ^{12l} Kādet ude kuŋatkaŋ Anutu tāŋo kadāni pāhaptā bārāneŋ ahāwän yāŋkaŋ dapun kāroŋ tāŋpāŋ itsāmāŋkot. Nadākaŋ, kadāni ugän kunum api iŋiŋ paorek ba imaka imaka kunum terak itkaŋ u kudup api mutneŋ. ^{13m} Upāŋkaŋ nināwā imaka Anututā nimikta yāŋkehāromtak man yāŋkuko unita itsāmāŋkamāŋ. Uwā kunum kenta kome kodaki, irit kuŋat-kuŋat kādet siwoŋitā tokŋeŋ pārekta yāwani u.

Ket nadāŋpāŋ Ekānita itsāmāŋkāna

¹⁴Eruk notnaye, kadāni pāhap unita itsāmāŋit itsāmāŋit Anutu iŋamiken momi nāmo, siwoŋi kuŋatta gwāk pimiŋpāŋ kuŋat tākot. Tāŋkaŋ Anutu-kāt bānep kubāgän itpāŋ kuŋatta epāni tāk tākot. ¹⁵ⁿ Unitā ket nadāwut; Anututā āmawebe bānepi āyāŋutpāŋ inita biŋam tākta unita yāŋpāŋ itsāmāŋtak. Man u kudupi nāmo. Anututā notninpak

^g 3:5 Stt 1:6-9 ^h 3:6 Stt 7:11-21, 2Pi 2:5 ⁱ 3:8 Sam 90:4 ^j 3:9 Hab 2:3, 1Ti 2:4

^k 3:10 1Te 5:2; Mat 24:29,35 ^l 3:12 Ais 34:4 ^m 3:13 Ais 65:17; Ais 66:22; Rev 21:1,27

ⁿ 3:15 Rom 2:4, 2Pi 3:9

Polta man kädēt u iminjirān yānpān kudān tānpān tamiŋkuko u udegān.

¹⁶ Poltā manbiŋam kubākubā kudān tāk tāyak uwā man u nikekgān.

Bureni, Pol tāŋo manbiŋam ātu mebāri nadāna tumākta pipiri tāk tākamān. Unita āma ātu bānep nadāk-nadāk kubāgān nāmo injirani, ba Anutu tāŋo man burenita nāmo nadāwā tumbanitā Pol tāŋo man ātu yāpmān āyānūtpān goret yāŋahāk tākaŋ, ba Anutu tāŋo man ātuta tāk tākaŋ udegān. Ude tāk tākaŋ uwā paotta biŋam.

¹⁷° Upānkaŋ notnaye, kudān udewani kāmi api ahāwek yān uku nadāk tākaŋ unita injinta ket nadānpān kuŋat tākot. Tānyākŋarani āma, Anutu tāŋo man tānpāwawani unitā tān-tākŋarani tānpān man jopi tāwerirā nadākinikjin kehāromi u pewā putārewāpān sākgāmān itkaŋ u irepmitpān wakiken āpmonēŋta! ¹⁸° Tānpākaŋ Jesu Kristo u Ekāninin ba waki keri-ken nanik nimagurani. Unitā orakoraki tamik tāyak unitāŋo mebāri, ba iniken tāktākita yānpān-nadāk tānpān nadāwā tumbāpān kehāromigān kaŋ irut. Tānpākaŋ wāp biŋam ārowani, peŋyāŋek ikek ba iniŋoret man kudup Jesu Kristoken tārek-tāreki nāmo it yāpmān kuk tāyon. U bureni!

1 Jon

Bänep iron kädet kowata kowata tänpen kuŋatta manbiŋam

Manbiŋam Irit ikek u kwawak ahänŋkuk

1 ^{1a} Manbiŋam, irit kehäromi nitek unitäŋo mebärini yänahäk täkamän. Manbiŋam u imaka u ba u nämo ahänjirä itkuk. Manbiŋam unitä man yänjirän nadänkumän. U kuŋarirän dapunintä kaŋkumän. Ba ketnintä imaka, iŋitpän-nadänkumän. ^{2b} Irit kehäromi täŋo mähemi u kwawak ahänjirän kaŋkumäŋo u yänahäk täkamän. U Anutu Nankät itkumänopän ahän nimiŋkuko unitäŋo mani biŋam täwet täkamän. ³ Tänpäkaŋ nin Anutu Nan ba iniken Nanaki Jesu Kristo ukät bänep kubäŋän terak it täkamän unita in nin yäpurärätkaŋ bok udegän kaŋ itna yänpän mani biŋam täwet täkamän. Imaka dapunintä kaŋkumän ba jukunintä nadänkumäŋo upän yänahänpän täwet täkamän. ^{4c} Bureni-inik, bänep oret-oretnin tokŋek-inik pat nimitak u inken udegän tokŋek-inik pat tamiton yänpän mani biŋam ŋo kudän tänpän tamikamän.

Penyänjek-kengän kuŋat täkäna

^{5d} Jesutä manbiŋam yänahänjirän nadänkumäŋo u täwet ahäkamän. Uwä ŋode; Anutu uwä penyänjek. Uken bipmän urani kubä nämoinik itak. ^{6e} Unita nin Anutu-kät bänep kubäŋän tänpän kuŋat täkamän yän yänkaŋ bipmän urani gänaŋ pen kuŋatnero uwä, mannin u bureni nämo, jopman yäne. Täŋkaŋ kädet bureni nämo iwatne. ^{7f} Tänpäkaŋ Anutu u penyänjek unita nin penyänjek-ken kuŋatpänjä, äbot tänpäni notniyekät nin bämopnin-ken bänep kubäŋän irit ahänpän pat täyak. Ude kuŋaritna

^a 1:1 Jon 1:1-2,4, 1Jo 2:13-14 ^b 1:2 Jon 1:14 ^c 1:4 Jon 16:24 ^d 1:5 1Ti 6:16; Jem 1:17
^e 1:6 1Jo 2:4 ^f 1:7 Jon 3:21; Ais 2:5; Hib 9:14; Rev 1:5, 7:14

Anutu nanaki Jesu, unitäño nägäritä mominin kudup ärut-paktañ nimik täyak.

^{8s} Tänpäkañ äma kubätä momi nämo täk täyat yäñ yäweko uwä man bureni äma uken nämoinik parirän bänepi jop yäñ-ikjarek. ⁹Upänkañ mominin Anutu ijamiken yäñahänawä Anututä iniken yäñkehäromtak mani u iwatpäñ kädet siwoñi ñode täñ nimek; U mominin peñ nimipäñ momi täño garok bänepnin-ken pätak u ärut-paktañ nimek. ¹⁰Tänpäkañ nin momi nämo täñpani yäñ yäñpäñä Anutu u jopman yäwani yäñ yäne. Ba Anutu täño man siwoñi nin bänepnin-ken nämoinik irek.

2 ^{1h} Äpetnaye nanaknaye, intä momi nämo täneñta manbiñam ño kudän täñ tamitat. Täñ, in momi täñpäñä ñode nadäneñ; Äma kubä Anutu ijamiken nin gäarak it täyak. Uwä äma siwoñi-inik, Jesu Kristo. ²ⁱ Täñpäñ Kristo ini kumbuko uterak Anututä mominin peñ nimik täyak. Tänpäkañ nintäñogän nämo, Jesu u komen äma kuduptagän täño momi täga ärutpak täwek.

Anututa nadänpäñä jide kuñaren?

³Nin Anutu täño бага man nadänpäñ buraminero uwä, eruk nininta ñode täga nadäne; Bureni, nin Anututa nadäkamäñ yäñ täga nadäne. ^{4j} Tänpäkañ, äma kubätä Näk Anututa nadätat yäñ yäñkañ unitäño man kädet siwoñi nämo iwareko uwä man bureni bänepi-ken nämo parirän jopman yäwek. ⁵⁻⁶Täñ, äma ehutpäñ Anutu täño man kädet siwoñi iwat täkañ unita ñode täga yäne; Äma u Anututa gäripi bureni-inik nadäk täkañ. Tänpäkañ äma kubätä näk Anutu-kät kuñat takamäk yäñ yäweko uwä Kristotä kädet täga u ba u täk täñkuko udegän täñpek. Unita nin udegän täñpäñä nin kubäkubätä ñode täga nadäne; Bureni, näk Anutu-kät kuñat takamäk yäñ nadäne.

^{7k} Nanaknaye, man kädet kodakipäñ nämo täwetat. Nämoinik, uwä biñam bian nadänkuño u ba бага man pengän nadänkuño upäñ täwetat. ^{8l} Bureni, man kädet u biani upänkañ kodaki. Unitäño bureni Jesu täño irit kuñat-kuñariken kwawak ahänjirän kañkuñ ba in täño irit kuñat-kuñatjinken udegän unitäño bureni kwawak ahatak. Bureni-inik, peñyäñek burenitä äbäñpäñ bipmäj urani iwat kirewayäñ täyak.

^{9m} Tänpäkañ äma kubätä Näk peñyäñek gänañ kuñat täyat yäñ yäñkañ noripak kubäta kokwawak nadänpäñ kuñat täyak u bipmäj urani-ken pen itak. ¹⁰ⁿ Täñ, äma noriye nadäñ yämikinik täñpäñ bänep iron kädet iwat täkañ uwä Anutu täño peñyäñek gänañ kuñat täkañ. Ude kuñarirä imaka kubätä täñpewän goret kubä täga nämo täneñ. ^{11o} Tänpäkañ äma

^s 1:8 Sam 32:5; Snd 28:13 ^h 2:1 Hib 7:25, 9:24 ⁱ 2:2 Jon 1:29, 11:52; Kol 1:20, 1Jo 4:10,14

^j 2:4 1Jo 1:6,8 ^k 2:7 2Jo 5-6, 1Jo 2:24, 3:11 ^l 2:8 Jon 13:34; Rom 13:12; Jon 1:9

^m 2:9 1Jo 3:10,15, 1Jo 4:20 ⁿ 2:10 Jon 11:9; Rom 14:13 ^o 2:11 Jon 11:10, 12:35

noriyeta kokwawak nadāŋ yāpmāŋ kuŋat tākaŋ uwā bipmāŋ urani gānaŋ itkaŋ. Āma udewani uwā bipmāŋ urani gānaŋ itkaŋ dapuri itpipinpwēwān kădet upāŋ kuyat yāŋ nāmo nadāwān tumāk tākaŋ.

12 ^p Unita nanaknaye, Kristo tāŋo kumāk-kumāki terak Anututā momijin peŋ tamijukuko unita man kudān ŋo tāŋ tamitat.

13 ^q Tāŋpāŋ nanaye, in āma bian yāput peŋpāŋ itkukotā itak u nadāŋ imikinik tāk tākaŋ unita man ŋo kudān tāŋpāŋ tamitat.

Ba āmawebe gubaŋnaye, in Āma Wakikāt āmik tāŋpāŋ kehāromini yāpmāŋ āpuŋo unita man ŋo kudān tāŋpāŋ tamitat.

Tāŋpāŋ nanaknaye, in Nanta nadākaŋ unita man ŋo kudān tāŋpāŋ tamitat.

14 Ba nanaye, in āma bian yāput peŋpāŋ itkukotā itak unita nadākinik tāk tākaŋ unita man ŋo kudān tāŋpāŋ tamitat.

E, āmawebe gubaŋnaye, in Anutu tāŋo man bānepjin-ken itinik tāyak unita kehāromijin nitek itkaŋ. Kehāromijin nitekāt Satan tāŋo kehāromini yāpmāŋ āpuŋo unita man ŋo kudān tāŋpāŋ tamitat.

Nin kome tāŋo gārip nāmo iwatne

15 ^r In imaka imakata komen āmawebetā gāripi nadāk tākaŋ udegān nāmo nadāneŋ. Ba gāripjin kome tāŋo tuŋum mebāri mebāri uterakgān nāmo penēŋ. Tāŋkaŋ āma kubātā kome tāŋo irit kuŋat-kuŋat ba tuŋum unita gāripi nadāŋpeŋ kuŋareko uwā āma unita ŋode nadāne; U Anututa gāripi nāmo nadāk tāyak. 16 ^s Tāŋpākaŋ kome tāŋo tuŋum uwā ŋode; Bānep biani tāŋo nadāŋ gārip, yabāngārip ba nininta nadāna ārowani tāktāk. Imaka kuduptagān u kome tāŋo biŋam, Anutu Nanken nanik nāmo. 17 ^t In nadākaŋ? Kome ini ba kome tāŋo tuŋum u kudup paot-inik api tāneŋ. Upāŋkaŋ āmawebe Anutu tāŋo gārip iwat tākaŋ uwā kadāni kārōŋi, tārek-tāreki nāmo, pen api it yāpmāŋ āroneŋ.

Kristo tāŋo iwan māde ut yāmine

18 ^u Nanaknaye, kadāni pāhap kerāp tāyak! Kadāni u kerāp taŋirān Kristo tāŋo Iwan pāhap api ahāwek yāŋ nadāŋkuŋ. Eruk, māyap ahāŋkuŋo itkaŋ unita kadāni kerāp tāyak yāŋ nadāk tākamāŋ. 19 ^v Tāŋpākaŋ iwan uwā ābot tāŋpani nin bāmopnin-ken itkuŋopāŋ nibā kātāŋpeŋ kuŋkuŋ. Nibā kātāŋpeŋ kuŋkuŋo unita ŋode nadākamāŋ; Uwā

^p 2:12 1Ko 6:11 ^q 2:13 1Jo 1:1 ^r 2:15 Rom 8:7 ^s 2:16 Rom 13:14; Jem 4:16, 1Pi 2:11

^t 2:17 Mat 7:21, 1Ko 7:31 ^u 2:18 1Pi 4:7; Mat 24:5,24, 2Jo 7 ^v 2:19 Apos 20:30, 1Ko 11:19

ninkät nanik nämo. Ninkät nanik bureni-inik tänpän yāwānāku, āma uwā ninkät pen itkāne. Upānkaŋ kuŋkuŋo unita ŋode niwoŋārek tākaŋ; U ninkät nanik nämo.

²⁰ ^w Tänpākaŋ iron, Kudupi Ämatā tamiŋkuko u inken itak unita in kudup man bureni nadāk tākaŋ. ²¹ Manbiŋam ŋowā man bureni tāŋo mebāri tāwetpāŋ tāwoŋārekta nämo kudān tāŋ tamitat. Nämo, in man bureni nadāwā tārewāpāŋ man burenitā jopman nämo pewān ahāk tākaŋ yāŋ nadāk tākaŋ. ²² ^x Eruk, jop manman yāwani u netā? Jop manman yāwani uwā man ŋode yāk tākaŋ; Jesu u āma Anututā bian iwoyāŋkuko wāpi Kristo u nämo yāŋ yāk tākaŋ. Äma man ude yāwani uwā Anutu ba Jesu Kristota māde ut yāmik tākaŋ. U Kristo tāŋo iwan ubayāŋ. ²³ ^y Bureni-inik! Äma Nanakita māde ut imik tākaŋ uwā Nani Anututa udegān tāk tākaŋ. Tāŋ, āma Nanakita nadākinik tāk tākaŋ uwā Nani Anututa udegān nadāk tākaŋ.

²⁴ Unitā man bian nadāŋkuŋo u pen iyap taŋpāŋ iŋit tākot. In man bian nadāŋkuŋo ugān iwarāwā kadāni kadāni Anutu Nanak ba Nan inkāt kentānpāŋ api kuŋatneŋ. ²⁵ ^z Tänpākaŋ Kristotā imaka nimikta yāŋkehāromtak man yāŋkuko uwā ŋode; Irit kehāromi api tamet yāŋ yāŋkuk.

²⁶ Notnaye, āma ātutā in bānep nadāk-nadākjin putārekta jopman tāwet tākaŋ unita manbiŋam ŋo kudān tänpāŋ tamitat. ²⁷ ^a Ude tāŋ tamik tākaŋ upānkaŋ Kristotā in Munapikpāŋ piŋ tabatkuk. Piŋ tabatkuko uwā inken pen irirān in nadāk-nadāk tāgata nämo wāyākŋek tākaŋ. Nämo, Munapiktā ini imaka kudup tāwetpāŋ tāwoŋārek tāyak. Tänpāŋ man tāwetpāŋ tāwoŋārek tāyak uwā jopi kubā nämo, bureniŋān. Unitā Munapiktā tāwetpāŋ tāwoŋārek tāyak udegān in Kristo-kāt kentānpāŋ kuŋat tākot.

Anutu tāŋo nanakiye bureni

²⁸ ^b Unitā nanaknaye, āneŋi tāwera nadāwut; In Kristo-kāt kentānpāŋ kuŋat tākot. Udegān tāŋ yāpmāŋ kuŋtāŋgān Kristo kwawak ahāwayāŋ tāyak-ken uken nin umun nämo api tāne. Nāmoinik, nin iŋamiken māyāk ba nadāwātāk kubā nämo api tāne. ²⁹ ^c Tänpākaŋ in ŋode nadāk tākaŋ; Kristo u siwoŋi-inik. Ude nadāk tākaŋ unita ŋode imaka nadāk tākaŋ; Ämawebe mani buramiŋpāŋ siwoŋi kuŋat tākaŋ uwā Anututā bāyaŋ yepmaŋpani.

3 ¹ ^d Wisiknin! Nantā ninta nadāŋ nimiŋkuko u inide kubā! U nadāŋ nimiklinik tänpāŋ wāpnin Nanaknaye yāŋ niwerani. Bureni-inik, nin

^w 2:20 1Ko 2:15, 1Jo 2:27 ^x 2:22 1Jo 4:3, 2Jo 7 ^y 2:23 Jon 5:23, 15:23, 1Jo 4:15, 5:1, 2Jo 9 ^z 2:25 Jon 3:15, 6:40 ^a 2:27 Jon 16:13 ^b 2:28 1Jo 3:2, 4:17 ^c 2:29 1Jo 3:7,10
^d 3:1 Jon 1:12-13; Jon 16:3

unitäño nanakiye-inik itkamänj. Upänkañ komen ämatä Anututa nämo nadäk täkañ unita ninta udegän nämo nadäwä tarek täkañ. ^{2e} Notnaye, nin apiño Anutu täño ironjiniye bureni itkamänj upänkañ kämiwä jide api äworenpän itne yänj ket nämo nadäk takamänj. Upänkañ node nadäk takamänj; Kristotä kwawak ahäwayän täko uken nin ini bumik api äworene. Bureni-inik, kadäni uken Jesu u jidewanipän kwawakinik api kañpän nadäne. ³ Tänpän ämawebe Kristota itsämäk täkañ uwä, kädet wakiwaki täño garok mäde ut iminpän pakigän kuñat täkañ, Kristotä paki, kuräki-inik it täyak ude.

⁴ Ämawebe momi täk täkañ uwä, Anututa ärowani täñ imik täkañ. Bureni, momi täktäktä Anutu täño бага man irepmit täyak. Ba node imaka nadäk täkañ; Kristo u mominin ärut tänpä kukta äpuk. ^{5f} Tänpäkañ Kristo ini, momi kubä nämo. ^{6g} Unita ämawebe Kristo-kät kentänpän kuñat täkañ uwä momi täño kädet gwäk piminpän nämo iwat täkañ. Äma kubätä gwäk piminpän momi täkgän täkgän tänpayän täko unita node yäne; U Kristo nämo kak täyak ba unita nämo nadäk täyak yänj nadäne.

^{7h} Unita nanaknaye, äma kubätä yänj-täknatpän kädet goret kubä terak tämagureko unita watä ket itneñ. Kristo u siwoñi-inik, unita Kristo ude kañ itnayän nadänpänjä kädet siwoñigän iwatneñ. ⁸ⁱ Tänpäkañ yäput penpän äma waki Satantä momi täñkukotä pen täñ yäpmän äbatak. Unita äma gwäk piminpän momi täk täkañ uwä Satan täño nägät moräk. Upänkañ Anutu täño nanaki u mebäri nodea äpuk; Satantä epän waki täk täyak u penj awähutta äpuk.

^{9j} Tänpäkañ Anutu täño nanakiye bureni uwä momi täkgän täkgän nämo täk täkañ. Nämoinik, Anututä iniken mebäri äma udewani bänepi-ken pewän ahänjirän Anutu täño nanakiye bureni ahänkuño unita momi kädet täga nämo iwatneñ. ¹⁰ Unita äma netätä Anutu täño nanakiye bureni ude itkañ ba netätä Satan täño nanakiye ude itkañ yänj nadäna yänpän node yabänpän-nadäneñ; Äma kädet siwoñi nämo iwat täkañ uwä Anututa biñam nämo. Ba äma äbot tänpäni ätuta iron kädet nämo täñ yämik täkañ uwä Anutu täño nanakiye nämo.

Iron kädet bureni täño man

^{11k} Manbiñam bian-inik nadänkuño uwä node; Nin iron kowata kowata täne. ^{12l} Ude täñkañ Ken täño kädet nämo iwatne. Ken uwä äma wakita biñam itpäñ iniken noripaki-inik kumänj-kumänj utkuk. Kentä noripaki mebäri imata utkuk? Uwä node; Ken u täktäki waki. Tänpäkañ noripaki täño täktäki uwä siwoñi.

^e 3:2 2Ko 3:18; Plp 3:21 ^f 3:5 2Ko 5:21, 1Pi 2:22-24, 1Jo 2:2 ^g 3:6 Rom 6:1-2,14, 1Jo 3:9

^h 3:7 1Jo 2:29 ⁱ 3:8 Jon 8:44 ^j 3:9 1Jo 5:18 ^k 3:11 Jon 13:34 ^l 3:12 Stt 4:8

^{13 m} Unita notnaye, komen ämatä iwan täñ tamiñirä nadäwätäk täñpän nämo kikitneñ. Imata, u iron kädet nämo iwat täkañ unita.

^{14 n} Upänkañ nin äbot täñpani notniye nadän yämikinik täk takamän unita bureni ñode nadäk takamän; Nin kumän-kumän kädet irepmiñpän iritta biñam takamän. Täñpakañ äma iron kädet nämo iwat täkañ uwä kumäkta biñam pen itkañ. ^{15 o} Bureni-inik! Äma noripakta kokwawak täñpeñ kuñat täkañ uwä Anutu iñamiken äma kumän-kumän däpani ude it täkañ. Täñpän äma udewanita ñode nadäkamän; Äma kumän-kumän däpmäk täkañ uwä irit kehäromita biñam nämo.

^{16 p} Iron kädet bureni uwä ñode kañpän nadäk takamän; Kristotä ninta yänpän komi nadäkta nadäwätäk nämo täñpän iniken gupi iniñ kireñkuk. Ude täñ nimiñkuko unita nin udegän äbot täñpani notniyeta yänpän gupnin iniñ kirekta nämo bitnäne. ^{17 q} Unita äma tuñum ikektä äbot täñpani noripaki kubä imaka u ba unita wäyäkñeñirän kañkañ butewaki nadänpän nämo täñkentän imeko uwä jide täñpän bänep iron Anutu-ken nanik bänepna-ken itak yän nadäwek? ^{18 r} Unita nanaknaye, nin notniyeta nadäkinik takamän yän menin-täñän jop nämo yäne. Nämo inik, nin bureni-inik nadän yämiñpän iron bureni u kwawak pena ahäneñ.

¹⁹ Ude täñkañ nininta ñode täga nadäne; Nin man bureni-iniktä bäyan nipmanñpani yän nadäne. Ude nadänkañ Anutu iñamiken täñumun-umun terak nämo kuñatne. Nämo inik, bänepnintä bätakigän itpäñ Anutu iñamiken säkgämän kuñatne. ²⁰ Unita bänepnin kubäkubätä Anutu iñamiken goret täyan yän niweräwä ñode nadäne; Anutu imaka kudup nadäwän tärewani unitä bänepnin täño nadäk-nadäk nadäwän tärek täkañ.

^{21 s} Täñpakañ bänepnin kubäkubätä goret täyan yän nämo niweräwä Anutu iñamiken nadäwätäk ikek nämo, täga kuñatne. ^{22 t} Ude täñkañ mani buramiñpän gäripini iwat takamän unita imaka kubäta yänapiñitna nadän nimik täyak. ^{23 u} Täñpän man miñi niwet täyak uwä ñode; Nanaki Jesu Kristo unita nadän imikinik täñpän iron kowata kowata täneñ, peñ niwetkuko udegän. ^{24 v} Täñpakañ ämawebe mani buramik täkañ uwä Anutu-kät kowat kwasikorän täñpän kuñat täkañ. Täñkañ nin udegän täñitna Munapik Anututä peñ nimiñkuko unitä ñode niwoñärek täyak; Anutu ninkät kentänpän itkamän.

Profet jopi-jopita watä ket itneñ

4 ^{1 w} Notnaye, äma ätutä Anutu wäpi terak man u ba u yänahäñpän täwet täkañ u bäräñeñ bureni yän nämo nadäneñ. Nämo inik, man

^m 3:13 Mat 5:11-12; Jon 5:18-19 ⁿ 3:14 Jon 5:24, 1Jo 2:11; Mat 5:21-22 ^o 3:15 Rev 21:8
^p 3:16 Jon 13:1; Gal 1:4, 1Te 2:8 ^q 3:17 Lo 15:7 ^r 3:18 Jem 2:15-16 ^s 3:21 Hib 4:16
^t 3:22 Mat 21:22 ^u 3:23 Jon 6:29, 13:34 ^v 3:24 Rom 8:9, 1Jo 4:13 ^w 4:1 Mat 7:15, 1Jo 2:18, 2Jo 7, 1Te 5:21

u Anutu-ken nanik ba kubäken nanik yäj nadäktä ket yäjpäñ-nadänej. Nadäkañ? Apiño, profet jopi-jopi komeni komeni kudup it morekañ. Unita man bureni ba man jopi niwetkañ yäj ket nadäna yäjpäñä ñode nadänej; ^{2x} Äma ätutä man bureni ñode yäk täkañ; Jesu Kristo, Anututä ämawebeniye täñkentäj yämikta bian iwoyängkuko u äma äworeñpäñ kome terak kuñatkuk. Eruk, äma man ude yäjahäk täkañ uwä Anutu-ken nanik, Anutu täño Munapik ikek yäj nadänej. ^{3y} Täñ, äma Jesuta ude nämo yäk täkañ uwä Anutu-ken nanik nämo, Munapik bureni ikek nämo. Nämoinik, äma udewanitä man yäjahäk täkañ uwä Kristo täño Iwan unitäño nadäk-nadäki ugänpäñ yäjahäk täkañ. Täñpäkañ Kristo täño Iwan u api ahänej yäj mani biñam bian nadäñkuño uwä kome terak ño uku ahäñkuño itkañ.

^{4z} Nanaknaye, in Anututa biñam täñpäñ bänepjin täñkehärom täñpäñ profet jopi-jopi u nämo nadäñ yämiñpäñ yärepmitpäñ itkañ. Imata, Munapik inken itak unitäño kehärominitä komen äma täño mähemi, äma waki unitäño kehäromini irepmitak. ^{5a} Täñpäkañ profet jopi-jopi uwä kometa biñam unita mani uwä kome terakta biñamgän. Mebäri unita komen ämatä juku peñpäñ mani nadäk täkañ. ^{6b} Upäñkañ ninäwä Anutu-ken nanik unita ämawebe Anututa nadäkinik täk täkañ uwä mannin nadäñ nimik täkañ. Täñ, äma Anututa biñam nämo itkañ uwä mannin nämo nadäñ nimik täkañ. Mebäri uterak äma man niwetta äbäk täkañ unitäño bänep nadäk-nadäki täga yäpmäj danine. Äma udewanitä nintäño man nadäñ nimineño uwä man bureni yäjahäwani yäj nadäne. Täñ, nintäño man nämo nadäñ nimineño uwä man jop manman yäwani yäj nadäne.

Iron kädet bureni u Anutu-ken nanik

^{7c} Notnaye, bänep iron kädet bureni-inik u Anutu-ken nanik unita äbot täñpani ämawebe in bänep iron kowata kowata täñpen kuñatneñ. Ämawebe bänep iron kädet bureni iwat täkañ uwä Anututä bäyañ yepmañpani ba Anutu täño mebäri nadäkañ. ^{8d} Anutu ini bänep iron mähemi unita ñode nadäne; Äma bänep ironi nämo uwä Anututa bureni nämo nadäkañ. ^{9e} Täñpäkañ Anututä bänep ironi kwawak niwoñärenkuko uwä ñode; Nanaki Jesu uterak irit kehäromita biñam täñput yäj nadäñpäñ Nanaki tepi kubägän kome terak ño tewän äpuk. ^{10f} Bureni-inik, bänep iron täño mebäri-inik uwä ñode; Nintäjukun Anututa nadäñ imiklinik nämo täñkumäj. Nämo! Anututä jukun ninta nadäñ nimiklinik täñpäñ mominin ärut täñpän kukta nadäñpäñ Nanaki iniñ kireñkuk.

^x 4:2 1Ko 12:3 ^y 4:3 1Jo 2:18, 2Jo 7 ^z 4:4 Mat 12:29, 1Jo 5:4-5 ^a 4:5 Jon 15:19

^b 4:6 Jon 8:47 ^c 4:7 1Jo 2:29 ^d 4:8 1Jo 4:16 ^e 4:9 Jon 3:16 ^f 4:10 Rom 5:8-10, 1Jo 2:2

^{11 g} Notnaye, bureni, Anututä iron pähap ude täŋ nimin̄kuko unita äbot täŋpani notniyeta udegän nadäŋ yämikinik täne. ^{12 h} Nadäkaŋ? Äma kubätä Anutu nämoinik kaŋkuko upäŋkaŋ nin notniye kowat nadäŋ imän täk takamäŋ unitä kwawak ŋode niwoŋäretak; Anutu u ninkät itkamäŋ, ba Anutu-ken nanik bänep iron kädet bureni-inik u ninken itinik täyak.

^{13 i} Anututä iniken Munapiki nimin̄kuko uterak bureni ŋode nadäkamäŋ; Anutu ninkät irirän nin udegän Anutu-kät it takamäŋ. ^{14 j} Täŋpäkaŋ Nanintä komen ämawebe yäpätägakta Nanaki iniŋ kireŋkuko u kaŋkumäŋ. Kaŋkumäŋo unita mani biŋam u yäŋahäk takamäŋ. ^{15 k} Unita ämawebe nadäkinikitä Jesu u Anutu täŋo Nanaki yäŋ nadäŋpäŋ yäŋahäk takäŋ unita ŋode nadäk takamäŋ; Anututä ämawebe ukät irirän ämawebe u udegän Anutu-kät it takäŋ. ^{16 l} Täŋpäkaŋ Anututä ninta nadäŋ nimikinik täk täyak u bureni-inik yäŋ nadäŋpäŋ bänepnin täŋ-kehäromtak takamäŋ.

Bureni-inik, Anutu u bänep iron kädet täŋo mähemi. Unita ämawebe bänep iron kädet bureni u iwat takäŋ uwä Anutu-kät it takamäŋ yäŋ nadäneŋ. Ba Anututä ninkät itinik täk täyak yäŋ nadäneŋ. ^{17 m} Nadäkaŋ? Anututä bänep iron käderi bänepnin-ken pewän ahäk täyak u in̄it-inik täŋpänjä kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni pähap uken Anutu in̄amiken nadäwätäk ikek nämö täga api itne. U mebäri ŋodeta; Kome terak ŋoken Jesu täŋo kädet kuroŋ iwat takamäŋ unita. ¹⁸ Täŋpäkaŋ Anutu täŋo bänep iron kädet tokŋeŋpäŋ pat täyak-ken umun kubä nämö itak. Imata, bänep iron kädet säkgämän unitä umun iwat kirek täyak. Upäŋkaŋ umun täŋo mebäri uwä ŋode; Kowata waki käwep api kaŋ-ahäwet yäŋ nadäk takäŋ unitä täŋpewän umun pähap nadäk takäŋ. Unita ŋode nadäkamäŋ; Äma umun ude täk takäŋ uwä Anutu täŋo bänep iron kädet bänepi-ken pat imikinik nämö täyak. Nämoinik!

¹⁹ Täŋpäkaŋ iron kädet iwat takamäŋ u mebäri ŋodeta iwat takamäŋ; Anututä jukun nadäŋ nimikinik täŋkuko unita. ²⁰ Unita äma kubätä Näk Anututa gäripi-inik nadätat yäŋ nadäŋkaŋ noriyeta kokwawak nadäŋpäŋ kuŋat täyak uwä jopman yäwani. Noripak dapuritä käwani unita gäripi nämö nadäŋkaŋ jide täŋpän Anutu dapuritä nämö käwani unita gäripi nadäwek? Nämoinik! ^{21 n} Täŋpäkaŋ Jesutä jukuman ŋode nimin̄kuk; Äma kubätä Anututa gäripi nadäŋpänjä äbot täŋpani noriyeta udegän nadäŋ yämek.

^g 4:11 Mat 18:33 ^h 4:12 Jon 1:18, 1Jo 2:5-6 ⁱ 4:13 2Ko 1:22, 1Jo 3:24 ^j 4:14 Jon 3:17

^k 4:15 1Jo 5:5 ^l 4:16 1Jo 4:8 ^m 4:17 1Jo 2:28 ⁿ 4:21 Mat 5:44-45; Mak 12:29-31

Anutu täjo nanakita nadäj imikinik man

5 ^{1 °} Ämawebe Jesu u äma Anututä ämawebeniye täñkentäкта bian iwoyäwani wäpi Kristo ubayäj nadäkinik ude täk täkañ uwä Anutu täjo nanakiye bureni, Anututä ini bäyawani. Urita ämawebe Anutu Nanta gäripi nadäk täkañ uwä Nan täjo nanakiyeta udegän gäripi nadäj yämik täkañ. ² Täñkañ nin Anutu täjo nanakiyeta gäripi nadäk täkamäj yäj jop täga nämö yäne. Nämö, Anututa gäripi nadänpäj mani buraminero uyaku ude täga yäne. ^{3 p} Bureni, Anututa gäripi nadänpäjä, mani buramine. Täñkañ nintä Anutu täjo jukumani u täga iwatnañi. U bäräpi nämö. ^{4 q} Unitäjo mebari ñode; Ämawebe Anutu täjo nanakiye bureni-inik itkañ u kuduptagän kome täjo kehäromi yäpmäj äpäкта kehäromi nitek itkañ. Täñkañ kehäromi uwä nadäkiniknin. Unitä kome täjo kehäromi yäpmäj äpäк täkamäj. ^{5 r} Eruk, netätä kome täjo kehäromi täga yäpmäj äpneñ? Ämawebe Jesu u Anutu täjo Nanaki yäj nadäkinik ude täk täkañ u.

^{6 s} Jesu Kristo uwä äma, ume ba nägät ikek äbuko u. Ume nitekgän nämö äbuk. Ume ba nägät ikek unitä äbuk. Ude täñirän Munapik, man bureni yäñahäwani unitä Man u bureni yäj yänpäj yäñahäk täyak. ⁷ Ude unita imaka yaräkubätä Jesu täjo mebari yäñahäk täkañ. ^{8 t} Yaräkubä uwä ñode; Munapik ini, ume, ba nägät. Tänpäkañ yaräkubä uwä yäñmeham-meham tänpäj Jesu täjo mebarini kubägän yäñahäk täkañ. ^{9 u} Tänpäkañ ämatä man yäñirä nadäj yämik täkañ. Upäñkañ Anutu u Anutu unita man bureni yäñahäk täyak. Täñkañ man bureni uwä äma täjo man irepmi morek täyak. Man bureni u Nanakita yäñahäk täyak. ^{10 v} Urita äma Anutu täjo Nanakita nadäkinik täк täkañ uwä man bureni, Anututä yäñahäk täyak u bänepi-ken itinik täк täyak. Täñ, äma, Anutu täjo man unita nadäkinik nämö täк täkañ uwä Anutu uwä jopman yäwani yäj nadäk täkañ.

¹¹ Täñkañ man bureni uwä ñode; Anututä irit kehäromita biñam nipmanpäñ itkamäj. Tänpäkañ irit kehäromi unitäjo mähemi u Nanaki ubayäj. ^{12 w} Ämawebe Nanaki-kät kwasikotpäj kuñat täkañ uwä irit kehäromita biñam täк täkañ. Täñ, ämawebe Nanaki-kät nämö kwasikotpäj kuñat täkañ uwä irit kehäromita biñam nämö täк täkañ. Nämoinik!

° 5:1 1Jo 4:15 p 5:3 Jon 14:15,23-24, 2Jo 6; Mat 11:30 q 5:4 Jon 16:33 r 5:5 Rom 8:37,
1Jo 4:4 s 5:6 Jon 1:29-34 t 5:8 Jon 15:26 u 5:9 Jon 5:32-37; Jon 8:18 v 5:10 Gal 4:6
w 5:12 Jon 3:36

Jukuman ätu

^{13 x} Ämawebe Anutu täño Nanakita nadäkinik täk täkañ, inta man kudän ño mebäri ñodeta kudän täñpāñ tamitat; Inä irit kehäromita biñam täkamāñ yāñ nadāwut yāñpāñ manbiñam ño kudän täñpāñ tamitat. ^{14 y} Täñpākañ nin ñode nadākamāñ; Nin imaka Anututā gäripi nadäk täyak unita yāñapinawä, u bureni api nadāñ nimek. Ude nadäk täkamāñ unita Anutu dubiniken kuñkañ imaka kubä yāñapikta nämo umuntäne. ¹⁵ Nämo! Kadäni kadäni yāñapiñitna nadāñ nimik täyak. Unita ñode bureni nadākamāñ; Imaka u ba unita yāñapik täkamāñ uwä bureni nimik täyak.

^{16 z} Täñpākañ gäk äbot täñpani notkapak kubätä momi kumäkta biñam ikek nämo udewani täñjirän kañpāñä täñkentāñ imikta Anutu-ken yāñapiwen. Yāñapiñiri Anututā momini peñ imiñpāñ irit säkgämän imek. Äma momi geñita biñam nitek udewani täk täkañ unita nämo yäyat. Nadākañ? Momi kumäkta biñam ikek kubāgän itak unita äma momi u täñpani täñkentāñ imikta Anutu-ken nämo yāñapiwen. ¹⁷ Kädet wakiwaki u kudup momi ubayāñ. Täñ, momi ätu kumäkta biñam nitek nämo.

^{18 a} Nin ñode nadākamāñ; Anutu täño nanakiye burenitā gwäk pimiñpāñ momi nämo täk täkañ. Nämoinik, Anutu täño Nanaki Jesutā watāni it yämiñirän Täñpāwak Mähemitā äma u täga nämo däpek. ^{19 b} Täñpāwak Mähemitā kome pähap ño kañiwat täyak upāñkañ ninä Anututa biñam bureni itkamāñ yāñ nadäk täkamāñ. ^{20 c} Täñkañ ñode nadäk täkamāñ; Anutu täño Nanakitā äbä nadäk-nadäknin täño yäma dät nimiñkuko unita Anutu Bureni-inik it nimitak yāñ nadäk täkamāñ. Täñpāñ Anutu Bureni ba Nanaki Jesu Kristo-kät kwasikotpāñ kuñat täkamāñ. Uwä Anutu Bureni-inik, Irit Tärek-täreki nämo unitāño mähemi.

^{21 d} Unita nanaknaye, in anutu jopita mäde ut yämiñpāñ yabāñ umuntañ päñku injingän it takot. Ugän.

^x 5:13 Jon 20:31 ^y 5:14 Jon 14:13, 16:23, 1Jo 3:21-22 ^z 5:16 Mat 12:31 ^a 5:18 1Jo 3:9; Jon 17:5 ^b 5:19 1Jo 4:6 ^c 5:20 Jon 17:3 ^d 5:21 1Ko 10:14

2 Jon

Yäñ-yäkŋarani äma nämo tänkentän yämine

^{1a} Watä ämajin näkä webe pähap yäpmän daniwani gäk ba äpetkaye nanakaye inta man ŋo kudän tänpän tamitat. Näk nadän tamikinik täk täyat. Tänpäkaŋ näkŋagän nämo. Ämawebe man bureni-inik nadänpän bänepi-ken pek täkaŋ u bok nadän tamikinik täk takamän. ²Man bureni unitä tänpewän not ude tänpän itkamän. Man bureni uwä bänepnin-ken pätak ba pen api pat yäpmän kwek.

³Eruk, Anutu Nan ba nanaki Jesu Kristo unitäŋo orakoraki ba butewaki ba bänep pidämtä bämopnin-ken pen kaŋ it yäpmän ärowän. It yäpmän äronirän man bureniŋän nadänpän Anutu täŋo bänep iron teragän it takäna. ^{4b} Tägagämän kubä nadätat! Man bureni-inik Nantä kaŋ iwarut yänpän pen niwetkuko u äpetjiye nanakjiye ätutä buramiŋpän yäpmän kuŋat täkaŋ. Manbiŋam ude nadänpän bänepnatä oretoret pähap nadäk täyat. ^{5c} Unita webe pähap, man kudupi nämo gäwerayän. Nämo, bian mebäri-ken umunitä nadän yäpmän äbäk täŋkumäŋo ugänpän gäwerayän. Uwä ŋode; Äbot täŋpani ämawebe nin bänep iron täktäk kowata kowata tänpän kuŋat takäna. ^{6d} Tänpäkaŋ bänep iron kädet täŋo mebäri u ŋode; Nin Anututa gäripi-inik nadänpänä unitäŋo mani buramine. Unita äneŋi yäkgän tänpa; Man yäput penpän ŋode nadänkuŋo udegän iwat takot; Bänep iron täktäk kädet iwatpän kuŋat takot.

^{7e} Nadäkaŋ? Yäñ-yäkŋarani äma mäyap it yäpmän kukaŋ. Äma udewani Jesu Kristo äma äworeŋpän ahäŋkuko unitäŋo manbiŋam ut täkaŋ. Äma udewaniwä yäñ-yäkŋarani äma ba Kristo täŋo iwan ubayän. ⁸Unita äma udewaniwä täŋ-täkŋat-pewä Ekäni täŋo kädet iwatpän gwäki yäpmäktapiäni täk täŋkuŋo u paot tamekta nadänjit nadänjit kuŋat takot.

^a 1:1 1Pi 5:1, 3Jo 1 ^b 1:4 3Jo 3 ^c 1:5 1Jo 2:7, 3:11 ^d 1:6 1Jo 5:3 ^e 1:7 1Jo 4:1-3

Pen ude täŋ yäpmän kuŋarirä Anututä kowata gwäki ärowani pähap api tamek. ^{9f} Täŋpäkaŋ äma Jesu Kristo täŋo manbiŋam säkgämän nämo iŋitkaŋ iniken nadäk yäpurärätpän yänahäk täkaŋ, äma udewanita ŋode nadäneŋ; Anututa biŋam nämo itkaŋ. Täŋ, äma Jesu täŋo manbiŋam ugänpän pen iŋitpän yäpmän kuŋat täkaŋ uwä Nan ba Nanakitä äma ukät bok it täkaŋ yän nadäk takot. ^{10g} Täŋpäkaŋ äma kubätä inken kuŋpän Jesu u äma äworeŋpän kome terak kuŋatkuk yän man siwoŋi ude nämo täwetpän täwoŋärewayän täko uwä not täŋ imiŋpän yotjin-ken nämo yänikŋat yäpmän äroneŋ. ¹¹ Täŋ, in kubätä äma udewanita not täŋpäŋä jop manman yäwani täŋo noripaki yän nadäkot.

^{12h} Nanaknaye, man mäyap täwerayän nadätat upänkaŋ mäyap nämo kudän täŋ tamayän. Ärewayän nadätat unita kadäni ärewayän täyat uken man yänpän-nadäk kaŋ täna. Ude täŋpän bänep oretoret bureni api nadäne. ¹³ Eruk, yäpmän daniwani notkapak unitäŋo äperiye nanaktä bänep täga man täwetkaŋ ŋo. Ugän.

^f 1:9 1Jo 2:23 ^g 1:10 Efe 5:11, 2Te 3:6 ^h 1:12 3Jo 13-14

3 Jon

Äbot tänpäni man bureni yānahäk täkaŋ ugānpāŋ täŋkentāŋ yāmīne

^{1a} Äbot tänpäni täŋo watä äma näkä notnapak Gaius gäka man ŋo kudān tänpāŋ gamitat. Man bureni bok nadäk täkamäk unita gäka gäripi-inik nadätat. ² Notnapak, bānep nadäk-nadäkka täga itak udegān gup käda käyām tänpentawä. Säkgāmān kaŋ kuŋat yāŋ nadānpāŋ Anutu-ken yāŋapik täyat. ^{3b} Notniye ätutä äbä gäka manbiŋam ŋode näwetkuŋ; Man bureni nadäkinik tänpāŋ buramiŋpāŋ yāpmāŋ kuŋat täyak yāŋ näwetkuŋ. Ude näwerä nadānpāŋ bānepnatä säkgāmān kubä nadāŋkut. ⁴ Nadātan? Äpetnaye nanaknaye man bureni täŋo kädet iwat täkaŋ, manbiŋam u nadānpāŋ bānep täga ärowani-inik nadäk täyat.

⁵ Notnapak, gäk äbot tänpäni notkaye gäkŋa-kät it täkaŋ ugānpāŋ nämo täŋkentāŋ yāmik täyan, äbot tänpäni kudupi ätu imaka, bok täŋkentāŋ yāmik täyan. Kädet uwä tägagāmān! ^{6c} Äma kudupi täŋkentāŋ yāmiŋkuno unitä äbot tänpäni ŋo iŋamiken gäkŋo iron kädet u yānahāŋkuŋ. Unitä äma uwä inken äneŋi äbä itkaŋ eruk äneŋi kunayāŋ täŋirä bian täŋkentāŋ yāmik täŋkuno udegān täŋkentāŋ yāmi yāpmāŋkaŋ kuneŋ, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude. ^{7d} Äma uwä Ekāni täŋo wāpi yāpmāŋ kuŋatnayāŋ nadānpāŋä Anututa nadäkinik nämo tänpäni-ken moneŋ tuŋumta nämo yāŋapik täkaŋ. ⁸ Unitä äma udewaniwä täŋkentāŋ yāmiŋpāŋä man bureni täŋo epān bok tänpäni ude äworeneŋ.

⁹ Näk äbot tänpäni ämawebeta man ätu kudān tänpāŋ yāmiŋkuro upāŋkaŋ Diotrepestä intäjukun äma ude ira yānpāŋ nin täŋo man nämo nadäk täyak. ¹⁰ Unitä näkä inken ärenpāŋä unitäŋo mebäri kwawak api

^a 1:1 2Jo 1 ^b 1:3 2Jo 4 ^c 1:6 Tai 3:13 ^d 1:7 1Ko 9:12,15

yājahāwet. Uwā ninta jopman yānpān nibek täyak. Täñkañ ugān nämo. Äbot tänpāni notniye kome ätuken nanik äreñirä ini nämo täñkentān yāmiñkañ ätutä täñkentān yāmikta udegān yājiwāt tak täyak. Ba täñkentān yāmiñirä in äbot tänpāni nämo yāñ yāwetpān yāwat kirek täyak.

^{11 e} Unita notnapak tägagāmān, gähä kädet waki udewani nämo iwaren. Nämo inik! Kädet tägagān iwat täyi. Äma kädet tägagān täk täkañ uwā Anutu-ken nanik. Täñ, äma kudān waki täk täkañ uwā Anututa nämo inik nadäk täkañ. ^{12 f} Tänpäkañ ämawebe kudup Demitriusta nadāwä säkgāmān tänpäpān unitāño manbiñam yājahäk täkañ. Ba Anutu täño man burenitä Demitrius täño täktäki imaka, yājahäk täyak. Ba nin udegān, imaka säkgāmān täk täyak unitāño manbiñam yājahäk täkamāñ. Täñkañ nin jopman nämo yäk täkamāñ. Nämo, intä nintawä u man bureniñgān yājahāwani yāñ nadäk täkañ.

^{13 g} Man mäyap gāwerayāñ nadātāt upāñkañ mäyap nämo kudān tänpāñ gamayāñ. ¹⁴ Imata, näk kadāni kārōñi nämo itkañ gäkken ärekta nadātāt unita kadāni uken ärewakañ man yānpāñ-nadäk kañ täda. ¹⁵ Eruk, bānepka kwikinik iton. Täñkañ notkaye näkkät ŋo itkamāñ nintä oretoret man gāwetkamāñ. Täñ, gākä notnaye gäkkät itkañ unita udegān oretoret man kañ yāwet.

Jut

Yäj-yäkŋarani äma täŋo jop manmanta jukuman

^{1a} Näk wäpna Jut, Jesu Kristo täŋo epän watä ämani, ba Jems täŋo noripaki u. Näkä ämawebe Anututä tämagurani inta yänpäj manbiŋam ŋo kudän täŋ tamitat. Anutu Nan inta nadäj tamikinik tāk täyak. Ba Jesu Kristo ini-tägän inta watä it tamik täyak. ^{2b} Unita Anutu täŋo butewaki, bänep pidäm ba bänep iron intä terak tokŋeŋ päton.

Anututa iwan täŋpani täŋo man

^{3c} Eruk notnaye bureni-inik, näk pengän Anututä nin ba in bok waki keri-ken nanik nimagutkuko unitäŋo man ätu kudän tänpäj tamikta gäripi nadäŋkut. Upäŋkaŋ apiŋo man kubäpäj kudän täŋ tamikta bänepnatä peŋ näwetak. Man u ŋode; Nadäkinik kädēt Anututä niwoŋärenkuko u iwantä tänpä waneŋo udeta weŋkirek-kirekta pidäm tänpäj kaŋ irut. Nadäkinik kädēt u iniken ämawebeniyeta yämiŋkuko uwä äma kubätä uterak man kodaki kubä yäpurärätŋaŋi nämo ba man moräki kubä yäpmäj täkŋenaŋi nämo. ^{4d} Nadäkaŋ? Äbot täŋpani nin gänaŋ äma ätu mebärini käbop peŋkaŋ nin yäpurärätŋaŋ itkaŋ. Anututä iniken man terak äma udewanitä kowata waki yäpmäkta bian yäŋtärenkuk. Äma udewani uwä Anututa mäde ut imiŋpäj kädēt wakiwaki tāk täkaŋ. Ude täŋkaŋ ŋode yäk täkaŋ; Anutu u iron mähemi unita kädēt waki täga tāk täne yäk. Kowata waki nämo api nimek yäj yäk täkaŋ. Kädēt ude tāk täkaŋ uwä Anutu täŋo iron unitäŋo mebäri yäpmäj äyäjutpäj tänpäwak täkaŋ. U Jesu Kristo, nintäŋo Intäjukun Ämanin ba Ekäninin kubägän unita mäde ut imik täkaŋ.

^{5e} In Ekäni täŋo mebäri nadäkaŋ u. Bian Isrel ämawebe Isip komeken nanik yämagutkukopäj äma mäde ut imiŋkuŋo u tänpän waŋkuŋ. Inä

^a 1:1 Mat 13:55 ^b 1:2 2Pi 1:2 ^c 1:3 1Ti 1:18 ^d 1:4 Gal 2:4, 2Pi 2:1 ^e 1:5 2Pi 1:12, 1Ko 10:5

manbiŋam uwä nadäkaŋ upäŋkaŋ inken udegän ahäŋ tamekta man ŋo intä nadäŋpāŋ iŋitpeŋ kuŋatta äneŋi täwetat. ^{6f} Ba kubä pen ŋode; Aŋero Ekänitā epän wāp biŋam yāŋ yāmani u irepmitkaŋ täŋpāŋ iniken komeni kujat peŋpeŋ kuŋkuŋo unita Anututā yāwat kireŋkuk. Yāwat kireŋpāŋ aŋero uwä yentā pādāt täŋpāŋ tärek-täreki nāmo yepmaŋkuko bipmāŋ urani-inik gānaŋ itkaŋ. U itkaŋ Ekänitā manken yepmaŋpāŋ yāpmāŋ danikta kadāni pāhap unita itsāmāŋkaŋ. ^{7s} Ba bian yotpārare yarā wāpi Sodom Gomora, ba yotpārare u dubini-ken dubini-ken nanik unitā kädēt aŋero unitā täŋkuŋo udegän täŋkuŋ. U kädēt waki-wakiinik täŋpāŋ kubokāret kädēt mebāri mebāri āmatā nāmo tānaŋi wakiinik upāŋ täŋkuŋ. Ude täŋkuŋo unita Anututā kādāp mebet tärek-täreki nāmo u gānaŋ yepmaŋkuk. Anututā ude täŋkuko uwä āmawebe kuduptagāntā kaŋpāŋ nadāŋkaŋ umuntāneŋta ude uwä täŋkuk.

^{8h} Upāŋkaŋ āma kābop kābop ābot täŋpani nin gānaŋ āpmonkuŋo uwä kädēt udegän iwat tākaŋ. Dāpmonken mebāri mebāri täŋkaŋ uterak iwatpāŋ irit kuŋat-kuŋariken kädēt wakiinik āmatā nāmo tānaŋi u pewā ahāk tākaŋ. U Ekāninin unita ārowani täŋ imiŋpāŋ aŋero Anutu tāŋo epmāget kudān ikek kunum gānaŋ itkaŋ u yāniŋ wārāt tākaŋ. ⁹ⁱ Ude tāk tākaŋ uwä goret-inik tāk tākaŋ. Unita aŋero tāŋo intājukun āma wāpi Maikelta nadāwut. Unitā Moses tāŋo komegupta Satan-kāt man yāŋpāŋ wādāŋ ehātikumāno uwä inita nadāwān āpani täŋpāpāŋ āma waki u yāŋārok man nāmo iwetkuk. Nāmoinik, jop ŋode iwetkuk; Kowata Ekänitā ini-tāgān api gamek yāŋ iwetkuk.

^{10j} Täŋpākaŋ āma waki nin yāpurārātkuŋo uwä ude nāmo nadāk tākaŋ. Nāmo, imaka u ba unitāŋo mebāri nāmo nadāwā tumāk tākaŋ u iniŋ wārāt tākaŋ. Uwä tom bumik, nadāk-nadāki nāmo. Gupi tāŋo nadāk-nadāk ugān iwatta nadāk tākaŋ. Kädēt ude tāk tākaŋ unitā irit kuŋat-kuŋari täŋpānwak tākaŋ. ^{11k} Wāra! Āma ude wani komi api nadāneŋ! U āma biani wāpi Ken unitāŋo kädēt ugān iwat tākaŋ. Ba āma kubā wāpi Balamtā kädēt goret täŋkuko ude, gwāki yāpmāk-tagān nadāŋkaŋ kudān waki ba tāga, tāgagān tāneŋ. U goret tāk tākaŋ. Ba Anututa ārowani, Koratā täŋpāŋ paotkuko udegän täŋpāŋ api paotneŋ.

^{12l} Täŋpākaŋ kadāni kadāni in ābot täŋpani āmawebetā bānep kubāgān āŋnak-āŋnak kābeyā tāk tākaŋ-ken āma uwä bāmopjin-ken penta it tākaŋ. Upāŋkaŋ initagān nadāŋkaŋ āŋnak-āŋnak jopi kubā yāŋpāŋ māyāk-kāt nāmo, kädēt mebāri mebāri terak täŋ-urukuruk tāk tākaŋ. Ude tāk tākaŋ unita Anutu iŋamiken bānep kubāgān āŋnak-āŋnak kābeyā uwä täŋpāwak tākaŋ. Uwä gubam iwān bureni nāmo tak

^f 1:6 2Pi 2:4,9 ^s 1:7 Stt 19:1-25, 2Pi 2:6,10 ^h 1:8 2Pi 2:10 ⁱ 1:9 Dan 10:13,21; Dan 12:1, 2Pi 2:11; Rev 12:7; Sek 3:2 ^j 1:10 2Pi 2:12 ^k 1:11 1Jo 3:12, 2Pi 2:15; Nam 16:1-35

^l 1:12 2Pi 2:13,17; Ese 34:8

täyak udewani, mänittä jop piäj äreyäj tänpän kuk täkañ ude bumik. Ba uwä päya, bureni wädäk-wädäk kadäni-ken bureni nämo wädäjirä mähemitä dät mañpä kuk täkañ udewani bumik. Uwä gupi bok mäjoni bok kumbani. ^{13 m} Äma udewani mäyäki nämo. Kädet wakini u ume tokätpäj porärak gägäni-ken tänpäj pek täkañ udewani. Ba guk käderi siwoñi nämo iwatkaj jopjop kuñat täkañ udewani. Äma udewani unitawä Anututä kome bipmäñ urani-inik, tärek-täreki nämoken päñku itneñta yäñtäreñ yämani.

^{14-15 n} Tänpäkañ Adam täño tawañken nanik äma ekäni kubä wäpi Enok unitä äma udewanita bian-inik profet man ñode yäñkuk; Ket nadäwut! Ekäni añeroniye jirañ-kät ämawebe kuduptagän manken yepmakta api ämneñ. Äbänpäj Ekäni unitä ämawebe mani nämo iwatkaj kädet ini gäripi nämo nadäk täyak u tänpäni unita, ba momi ämatä Anututa yäñärok man iwet täkañ unita kowata komi api yämek. ^{16 o} Äma udewani uwä kadäni kadäni imaka mebäri mebäri ahäj yämiñirä kokwawak tänpäj yäñburu-buru terak yänpäj-yebek man yäñ ittäj kuk täkañ. Ba iniken nadäk kädet waki ugän iwarän tänpäj gup yäpmäj ärokärok täk täkañ. Tänpäj yängärip-gärip yäñ-yäkñat-pewä ämatä täñkentäj yämäpäñ gäripini tärek täkañ.

Bäneppin täñkehärom tänpäj itneñ

^{17 p} Tänpäkañ notnaye bureni-inik, in imaka ahäwayäj täyak unita Ekäninin Jesu Kristo täño aposoroniye tä yäñahäwani unita juku pineñ. ^{18 q} U ñode täwetkuñ; Tärektärek kadäni bämopi-ken yäñärok man yäwani ämatä ahäñpäj itpäñ Anutu mäde ut imiñkañ iniken gärip terak api kuñatneñ. ^{19 r} Äma udewanitä äbot tänpäni täñpewä duñwek täkañ. U Kudupi Munapik ikek nämotä kome täño gärip ugän iwatpäñ täk täkañ.

^{20 s} Upäñkañ notnaye bureni-inik, in kadäni kadäni nadäkinik täga Anututä tamiñkuko uterak yengämä pewäpäñ nadäkinikjin u kehäromitä kehäromi-inik kañ ahäj tamän. Täñkañ Munapik täño kehäromi terak yäñapik man yäneñ. ²¹ Anutu inta nadäj tamikinik täk täyak unita in dubini-kengän itpäñ irit kuñat-kuñatjin kudup Anututa iniñ kirewut. Ude täñkañ kadäni kadäni Ekäni Jesu Kristotä butewakini kwawak pewän ahäwäpäñ irit kehäromi tamayäj täyak unita itsämneñ.

²² In äma nadäkiniki kehäromi nämo unita butewaki nadäj yämiñpäj täñkentäj yämineñ. ^{23 t} Äma udewani ätuwä kädäpta biñam täkañ unita bäräñeñ äneñi yämagutneñ. Ba äma ätutawä kädet wakini udegän täñpet yäñ nadänpäj umunkät umunkät butewaki kudän terak yämagutneñ.

^m 1:13 2Pi 2:17; Ais 57:20 ⁿ 1:14 Stt 5:21-24; Lo 33:2; Mat 25:31 ^o 1:16 2Pi 2:10,18

^p 1:17 2Pi 3:2 ^q 1:18 2Pi 3:3 ^r 1:19 1Ko 2:14 ^s 1:20 Kol 2:7, 1Te 5:11 ^t 1:23 Amo 4:11; Sek 3:2; Rev 3:4

Upəŋkaŋ nadəŋ gərip təŋpəŋ momi kădet wakiwaki tāk tākəŋ unita nadăwă tarăki-inik kaŋ təŋput.

Anutu iniŋ oretna

24^u Anutută inta wată săkgămăŋ it tamirirăŋ in tăŋyabăk terak nămo mănenta kehăromi pat imitak. Unită tăŋtăkŋat pəŋku tepmaŋpăŋ momi kubăkăt nămo, siwoŋi-inik, bănep oretoret terak, peŋyăŋek măhemi ini dubini-ken api itneŋ. 25^v U kubă-tăgăŋ Anutu bureni-inik itak. Unităgăŋ Jesu Kristo tăŋo epăni terak waki kerik-ken nanik nimagurani. Unită Ekăninin wăpi ugănpăŋ oraŋ imik tăkăna! Uwă nintăŋo intăjukun âma ârowani-inik, ba imaka imaka păke ŋonităŋo intăjukun-inik. Wăp biŋam, ba kehăromi ba peŋyăŋek tărek-tăreki nămo it imitak. Bian ude itkuko unită apiŋo udegăŋ itak. Ba kămi udegăŋ api it yăpmăŋ ârowek. U Bureni.

^u 1:24 Plp 1:10, 2Pi 3:14 ^v 1:25 Rom 16:27, 2Pi 3:18

(Revelesen)

Kwawak Iwoṅärewani

Kristo uwä intäjukun äma bureni kehäromi nitek it täyak

Yänkwawatak man

1 ^{1^a} Man ṅowä bian käbop itkukopāṅ Jesutä yänkwawa taṅkuk. Tänpäkaṅ imaka kadäni keräpigān itkaṅ ahäкта yāwani u epān āmaniye yānpāṅ-yāwoṅäreкта Anututä Jesu kwawak iwoṅäreṅkuk. Iwoṅärewānkaṅ Jesutä imaka u aṅeroni iwet-pewān äpä epān āmani Jon näk näwetpāṅ näwoṅäreк täṅkuk. ² Ude täṅjirān Anutu tāṅo man ba Jesu Kristo tāṅo yänkwawatak man kaṅpāṅ nadāṅkuro u näkä nadākinik tänpāṅ mani biṅam yāṅahāṅkut. ^{3^b} Tänpäkaṅ imaka manbiṅam ṅo terak kudān tāwani ahäкта Anututä yāṅkuko u kerāp täyak unita āmawebetä nadäкта äma man ṅo daniṅpāṅ yāwet täyak uwä säkgāmān it täyak. Ba āmawebe man kudān tāwani ṅo nadānpāṅ bānepitā iyaptak tākaṅ u imaka, säkgāmān it tākaṅ.

^{4^c} Eruk, näk Jon, Esia komeken äbot täṅpani 7 inta man kudān ṅo täyat. Anutu itkukotä itak ba pen api it yāpmāṅ ärowek u, ba munapik ^{7^d} Anutu iṅamiken itkaṅ u, ba Jesu Kristo unitä oraṅ tamiṅjirä bānep pidām terak kaṅ kuṅarut. ^{5^e} Tänpäkaṅ Jesu Kristo uwä Anutu tāṅo manbiṅam bureni siwoṅigān yāṅahāwani. Unitāgān kumbani-ken nanik

^a 1:1 Dan 2:28-29; Rev 1:19, 22:6 ^b 1:3 Rev 22:7,10 ^c 1:4 Kis 3:14-15; Rev 1:8, 3:1; Rev 4:5,8, 5:6; Rev 11:17, 16:5; Ais 11:2 ^d 1:4 Munapi 7ta yāyak uwä man wārani. Juda āmatä imaka säkgāmān kudupi kuräki kumānikек unita namba 7 yāṅ yäk täṅpani. Unita Munapik 7 itkaṅ ṅo u Munapik inigān inigān nāmo. U Kudupi Munapik kubāgān unitāṅo kehäromi ba täktäk siwoṅi u uwäk täyak. ^e 1:5 Jon 18:37; Kol 1:18; Sam 89:27; Rev 3:14, 17:14, 1Jo 1:7, 4:10

akukakuk täŋo äma intäjukun-inik itak. Ba komeni komeni äma ärowani itkaŋ unitäŋo äma ärowani-inik pähap kubä ugän. Täŋkaŋ ninta nadäŋ nimikinik täŋpän nägäritä momi täŋo topmäk-topmäkken nanikpän pit niniŋkuk. ^{6f} Pit niniŋpän irit kehäromi täŋo äbot ude itkaŋ nani Anutu täŋo bämop äma ude kuŋatpän watä epän täŋ imineta nipmaŋkuk. Unita Jesuken epmäget kudän ba kehäromi u pen it yäpmän äroton! U bureni. ^{7s} Dapun täkot! Jesu gubam terak äbayän täyak!

Äbäŋirän ämawebe kuduptagän dapuritä api käneŋ. Täŋkaŋ butewaki! Äma Jesu iŋitpän päip bohantä yäputkuŋo, äma u imaka bok api käneŋ. Kaŋkaŋ komeni komeni äma mebäri mebäritä konäm butewaki api täneŋ. Man u bureni-inik api ahäwek!

^{8h} Ekäni Anututä ŋode yäyak; Näkägän intäjukun-inik ba mäden-inik itat. Tänpämorek näkä itkurotä itat ba api it yäpmän ärowet yäk.

Kudupi Munapiktä Jon magätkuk

⁹ⁱ Eruk, näk notjinpak Jon, Jesu Kristo wäpi terak ninin buap ude itkamän yän täwetat. Näk täŋkentänpän komi bok nadäk takamän. Ba täŋkentänpän Anutu täŋo äbot ude itpän kome ŋonitäŋo bäräpita nämö umuntaŋkaŋ Jesuta itsämäk takamän. Tänpäkaŋ näk Anutu täŋo man yänahäk täŋkuro unita ba, Jesu täŋo mebärini yänkwawa taŋkuro unita nepmäŋitpän Patmos kome gwägu bämopi-ken ŋo nepmaŋpän komi epän namiŋkuŋ. ¹⁰ Eruk ittängän Ekäni kadäni pähapken Kudupi Munapiktä näk magärirän nadäŋkut. Mädenaken man mämä taŋi, womat ude bumik ahäŋirän ŋode nadäŋkut; ¹¹ Imaka kaŋpän nadäwayän täyan u kudän tänpän äbot tänpäni yotpärare 7 uken itkaŋ unita pewi kut yäk. Yotpärare 7 uwä wäpi ŋode; Efesus, Smena, Pegamum, Taiataira, Sadis, Firadelfia, Laodisia.

Jontä Jesu kaŋkuk

¹² Tänpäkaŋ näk äma man näwetkuko u käwa yänkaŋ äyänutkut. Äyänutpän topän säkgämän golpän tänpäni 7 udepän yabäŋkut. ^{13j} Tänpäkaŋ topän 7 u bämopi-ken äma kubä käroŋ wädäŋirän kaŋkuro uwä Äma Bureni-inik täŋo iŋam dapun bumik kaŋkut. Äma uwä tek käroŋi tewän wädäwäpän meran golpän tänpäniŋ kupäŋi-ken meran täŋkuk. ^{14k} Täŋkaŋ gwäki pujiŋ kudup uwä paki-inik, gubam paki, ba

^f 1:6 1Pi 2:5,9; Rev 5:10, 20:6 ^g 1:7 Mat 24:30; Jon 19:34-37 ^h 1:8 Rev 1:4, 15:3;
Rev 21:6, 22:13 ⁱ 1:9 Rev 6:9 ^j 1:13 Dan 7:13, 10:5 ^k 1:14 Dan 7:9, 10:6; Rev 2:18,
19:12; Rev 14:2

notek pujiŋi ude. Tänpänj dapuriwä kädäp mebet udeyani. ¹⁵E, kuroŋiwä kuräki-inik, ägo wabiwani. Ba mani kotäk uwä ume maŋtapmak mämä ude bumik. ¹⁶^l Tänpäkaŋ keru bure kädätä guk 7 ude yepmäŋitkuk. E, meni-ken nanik päip, meni kukŋi kukŋi päraŋi-inik kubä äbä itkuk. Täŋkaŋ iŋami dapun edap bämop täŋkaŋ iŋik täyak udeyani bumik iŋiŋ-yäŋeŋjirän kaŋkut.

¹⁷Näk ude kaŋpänj kuroŋi-ken maŋpänj yäpa äpmonŋpänj kumbanitä-yän patkut. Ude täŋira keru bure kädätä näkä terak penpän ŋode näwetkuk; Gäk umuntäweno. Näkägän intäjukun-inik ba mäden-inik itat. Ba irit mähemi näk yäk. ¹⁸^m Unita nadätan? Näk kumänpänj akuŋkuro unitä api it yäpmänj ärowet. Täŋkaŋ kumäk-kumäk ba geŋi waki unitäŋo yäma dätdät ba yäma ukät-ukät täŋo mähemi näk. ¹⁹ⁿ Tänpäkaŋ gäk imaka apiŋo ahänjirä yabätan u, ba kämi ahäktä yäwani yabäwayän täyan u kudup kaŋ kudän tä yäk. ²⁰^o Täŋ, gäk ketna bure kädätä guk 7 yepmänj irira yabäno u, ba topän golpän täŋpani 7 yabäno unitäŋo mebari gäwera nadä; Topän 7 u äbot täŋpani 7 u. Tänpänj udegän guk 7 u äbot täŋpani unitäŋo aŋeroniye 7 u yäk.

Efesus komeken äbot täŋpanita man

2 ^{1p} Eruk äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Efesus nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma guk 7 u keru bure kädätä yepmäŋitkaŋ topän golpän täŋpani 7 u gänaŋ kuŋarani unitä inta ŋode yäyak; ²^q Näk täktäŋjin ba komi epänjin yabänpänj-nadäk täyat. Ba bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpänj kuŋatpänj äma wakiwaki täŋpanita gaŋani nadäk täkaŋ u imaka, tabänpänj-nadäk täyat. Ba ŋode imaka tabänpänj-nadäk täyat; Äma ätutä nin aposoro yän jop yänjirä in jop manman unitäŋo mebari kawä täreŋkuk. ³Ba in näka yänpänj kehärom taŋpänj komi kadäni käroŋi nadäk täkaŋ upänkaŋ nämo kwitak täkaŋ.

⁴In kädet tägatäga ude täŋkuŋo upänkaŋ ŋode unita nadänjira täga nämo täyak; Yäput penpänj nadäkinik täŋkuŋo kadäni uken näka gäripi pähap nadänkaŋ iron kädet iwatkuŋo apiŋo udegän nämo täk täkaŋ. ⁵^r Unita bian siwoŋi kuŋatkuŋo unita juku piŋpänj bänepjin äyänjutkaŋ kädet pengän iwatkuŋo u äneŋi kaŋ iwarut. Täŋ, bänepjin nämo sukurenayän täŋo uwä näkä äreŋpänj intäŋo topän uwä api täyomägaret. ⁶^s Tänpäkaŋ imaka kubä täŋjirä nadäwa täga täyak uwä ŋode; Näk Nikolas ämaniye täŋo kädetta taräki nadäk täyat intä unita udegän taräki nadäk täkaŋ.

¹ 1:16 Hib 4:12; Rev 1:20; Rev 2:12,16; Rev 19:15,21 ^m 1:18 Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13 ⁿ 1:19 Rev 1:1 ^o 1:20 Rev 1:16, 2:1; Rev 3:1 ^p 2:1 Rev 1:16,20 ^q 2:2 Rev 2:19; Rev 3:1,8,15, 1Jo 4:1 ^r 2:5 Rev 2:16,22; Rev 3:3,19 ^s 2:6 Sam 139:21

^{7t} Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo juku peŋpän ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä irit päya täŋo mujiŋi, Anututä epänken nanik u nakta api nadän imet yäk.

Smena komeken äbot täŋpanita man

^{8u} Eruk äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Smena nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma intäjukun-inik ba mäden-inik it täyak, ba kumänpän kodak taŋkuko unitä inta ŋode yäyak; ^{9v} In komi bäräpi nadänkaŋ ämawebe iŋamiken äma äpani-inik, jopi jäwäri ude it täkaŋ u tabänpän-nadäk täyat. (Upänkaŋ in jäwäri nämo, tuŋum pähapjin nitek.) Tänpäkaŋ näk nadätat, Juda äma ätutä wäpjin yäpmän äpäkta sära man täwet täkaŋ. Täŋ, Juda äma uwä Juda äma bureni nämo, u Satan täŋo äbot. ^{10w} Tänpäkaŋ mäden, imaka ahän taminayän täkaŋ unita nämo umuntäneŋ. Nadäkaŋ? Satantä nadänjirän inken nanik ätu yämagut päŋku komi yotken yepmanayän täkaŋ. Ude tänayän täkaŋ uwä intäŋo nadäkinikjin täŋyabäkta kepma 10 ude api ahän tamek. Upänkaŋ kumän-kumän tadäpnayän täkaŋ unita nämo umuntäneŋ. Nämo, Anutu täŋo man iyap taŋpän ehutpän pen yäpmän kuŋarirä irit kehäromi täŋo epmäget kudän api tamet.

^{11x} Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo juku peŋpän ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä kumäk-kumäk namba 2 uwä api irepmirek yäk.

Pegamum komeken äbot täŋpanita man

^{12y} Man ude yänpän äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Pegamum nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma päip meni kukŋi kukŋi päraŋi-inik yäpmän kuŋat täyak unitä inta ŋode yäyak; ^{13z} Intä kome it täkaŋ unitäŋo mebäri nadätat. Kome uken Satantä intäjukun-inik it täyak upänkaŋ in wäpna biŋam iŋit-inik tänpän kuŋat täkaŋ. Satan täŋo kome uken man buramik ämana wäpi Antipas uwä kumän-kumän utkuŋo upänkaŋ nadäkinikjintä näka äwo nämo yänkuŋ. ^{14a} Tänpäkaŋ täktäkin ätuta nadäwa täga nämo täk täyak uwä ŋode; In bämoŋjin-ken

^t 2:7 Stt 2:9; Rev 22:2,14,19 ^u 2:8 Rev 1:17 ^v 2:9 2Ko 11:14-15; Jem 2:5; Rev 3:9

^w 2:10 Mat 10:28, 2Ti 4:8; Jem 1:12; Rev 3:11 ^x 2:11 Rev 20:14, 21:8 ^y 2:12 Ais 49:2; Rev 1:16 ^z 2:13 Rev 3:8 ^a 2:14 Nam 22:1-24:25; Nam 25:1-2; Nam 31:16, 2Pi 2:15

Balam täŋo kädet iwarani ätu itkaŋ. Balam u nadäkaŋ. U Balaktä Isrel nanik peŋ yäwet-pewän waki kädet iwatneŋta iwetpän iwoŋäreŋ täŋkuk. Waki kädet uwä anutu jopi nadäŋ yämiŋpän anutu jopita ärawa täŋpani täŋo ketem naŋkuŋ, ba kubokäret kädet iwatkuŋ. ¹⁵Täŋpakaŋ udegän, in bämopjin-ken Nikolas täŋo kädet iwarän täwanitä itkaŋ. ¹⁶Unita in bänepjin äyänurur. Bänepjin nämö äyänutnayän täŋo uwä näk bäräŋek ahän taminiŋpän mena päraŋi unitä äma udeyani iwan api täŋ yämet.

^{17b} Urita äma jukuni nitektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo juku peŋpän ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämö pewän putärewnäkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä ketem käbop nanik wäpi mana upän api ima näŋpek. Ude täŋpän mobä paki kubä terak wäpi kodaki kudän täŋpän api imet. Täŋpakaŋ wäpi kodaki uwä mähemi-tägän kaŋpän nadäk api täŋpek yäk.

Taiataira komeken äbot täŋpanita man

^{18c} Eruk man ude yänpän äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Taiataira äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Anutu täŋo nanaki, dapuri kädäp mebet udeyani nitek ba kuroŋi kuräki-inik, ägo wabiwani nitektä inta ŋode yäyak; ¹⁹Täktäkin kudup yabänpän-nadäk täyat. Ba bänep iron täŋit, nadäkinik ikek kuŋarit, ba bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpän kuŋat täkaŋ u kudup tabänpän-nadäk täyat. Ba ämawebe-ken täŋkentäk mebäri mebäri täŋ yämik täkaŋ u imaka, yabänpän-nadäk täyat. Bureni, kädet tägatäga bian täk täŋkuŋo u yärepmiŋpän apiŋo säkgämän-inik täk täkaŋ.

^{20d} Upänkaŋ näk ŋode unita nadänira täga nämö täyak; In webe ärowani wäpi Jesebel u nadän iminiŋpän jop kaŋkaŋ irirä näk profet yän jop yäk täyak. Jop man ude yäwetpän ämanaye yän-yäkŋat-pewän kubokäret täŋit anutu jopi nadän yämiŋpän anutu jopita ärawa täŋpani täŋo ketem nak täkaŋ. ²¹Ude täŋirä webe unitä bänepi äyänutta itsämän yäpmän äbut. Ude itsämburopän bänepi nämö äyänutpän kubokäret kädet mäde ut imikta nämö yäyak. ²²Unita näk webe u täŋpewa komi api nadäwek. Ba äma, webe ukät epän waki täk täkaŋ unitä webe u mäde nämö ut iminayän täŋo uwä komi wakiinik api ahän yämek. ^{23e} Täŋpän äperiye nanak kumän-kumän api däpet. Ude täŋira äbot täŋpanitä näka ŋode api nadäneŋ; U bänep nadäk-nadäknin kudup nibänpän nadäwän tärewani yäk. Ba

^b **2:17** Kis 16:4,14-15; Jon 6:48-50; Ais 62:2; Rev 3:12, 19:12 ^c **2:18** Rev 1:14-15

^d **2:20** 1Kn 16:31, 2Kn 9:22; Rev 2:14 ^e **2:23** Sam 7:9; Jer 11:20; Jer 17:10, 2Ti 4:14; Rev 20:12-13

nin äma kuduptagän täktäknin täŋo kowata api dāpmāŋ tärewek yāŋ api nadāneŋ.

²⁴Tāŋpākaŋ Taiataira nanik ābot tāŋpani in ātutā webe unitāŋo jopman u māde ut imiŋkuŋ. Ba äma ātu Nin Satan täŋo nadāk kābop nanik u iwat tākamāŋ yāŋ yāk tākaŋ äma udewanita māde ut yāmik tākaŋ. Eruk inta āneŋi bārāpi kubā nāmo api tamet. ^{25^f} Tāŋpāŋ ŋode kaŋ tāŋput; Kādet tāga yāpmāŋ kuŋat tākaŋ ugānpāŋ inŋit-inik tāŋpāŋ yāpmāŋ kuŋarirā āneŋi api ābet. ^{26-27^s} Tāŋ, äma kubā nadākiniki nāmo pewān putārewākaŋ iwan täŋo kehāromi yāpmāŋ āpayāŋ tāko uwā guŋ āmata intājukun it yāmikta nākā kehāromi api imet.

Ude tāŋira mana buramiwut yāŋpāŋ kābotinik dāpmāŋ kārapmit tākaŋ ude pārīp-pārīptā api dāpmāŋ kārapmirek yāk. Sam 2:9

Kehāromi, äma udewanita yāmayāŋ tāyat uwā kehāromi Nanatā namiŋkuko udegän. ^{28^h} Kehāromi u yāmiŋpāŋ guk pāhap wāpi ābāyāŋek u imaka, api yāniŋ kirewet. ²⁹Unita äma jukuni nīektā man Munapiktā ābot tāŋpani yāwetak ŋo ket nadāwut yāk.

Sadis komeken ābot tāŋpanita man

3 ^{1ⁱ} Eruk man ude yāŋpāŋ äma unitā ŋode nāwetgän tāŋkuk; Sadis nanik ābot tāŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudān tā; Äma Anutu täŋo Munapik 7 u ba guk 7 u yāpmāŋ kuŋat tāyak unitā inta ŋode yāyak; Nāk täktākjin kudup yabāŋpāŋ-nadāk tāyat. Ämatā tabāŋirā kodaki bumik kuŋat tākaŋ upāŋkaŋ bāneppin kumbani. ²Unita in dāpureŋpāŋ nadākinikjin tāpuri itkaŋ kumbayāŋ tāyak u āneŋi tāŋpewā kodak tāŋpāŋ kehāromi nīek kaŋ irut. Nadākaŋ? Täktākjin Anutuna inamiken kāwa nāmo tāgak tāyak. ^{3^j} Urita imaka tamiŋpāŋ taniŋ kirewani ba tāwetpāŋ tāwoŋärewani unita āneŋi juku piŋpāŋ yāpmāŋ kuŋatpāŋ bāneppin āyāŋurut. Tāŋpākaŋ nāmo kikŋurāwā nākŋa iwantā-yāŋ api tādot tamet. Nākŋo kadānina nāmo nadāŋirā api tādot tamet.

^{4^k} Tāŋpākaŋ Sadis ābot tāŋpani in ātu itkaŋ uwā tekjin kome täŋo garok nāmo yāpurā ijiŋkuŋ. Äma udewani unita nadāwa tāga tāk tāyak unita äma udewani tek paki tāŋkaŋ nākkāt bok api kuŋatne. ^{5^l} Nadākaŋ? Äma kubātā nadākiniki nāmo pewān putārewākaŋ iwan täŋo kehāromi yāpmāŋ āpayāŋ tāko uwā tek paki udewani iniŋ kirewa tāŋpāŋ kuŋarirān irit kehāromi täŋo wāpi tawaŋ terak wāpi

^f 2:25 Rev 3:11 ^s 2:27 Rev 12:5 ^h 2:28 Rev 22:16 ⁱ 3:1 Rev 1:4,16, 2:2 ^j 3:3 Rev 2:5, 1Te 5:2 ^k 3:4 Jud 23 ^l 3:5 Mat 10:32; Luk 10:20

nāmo api awāhuret. Nāmoinik, wāpi u Nana-kāt aḡeroniye iṅamiken api yāṅahāwet. ⁶Unita āma jukuni nīektā man Munapiktā ābot tāṅpani yāwetak ḡo ket nadāwut yāk.

Filadelfia komeken ābot tāṅpanita man

^{7m} Eruk man ude yāṅpāṅ āma unitā ḡode nāwetgān tāṅkuk; Filadelfia nanik ābot tāṅpani tāṅo aḡeronita man ḡode kudān tā; Imaka bureni tāṅo māhemi, āma kudupi unitā Devit tāṅo ki yāpmāṅ kuṅatpāṅ yāma dārīrān āma kubātā āneḡi yāput-pipinaḡi nāmo. Ba yāma yāput pipiḡirān āma kubātā āneḡi dātnaḡi nāmo. Unitā inta ḡode yāyak; ⁸ⁿ Nāk tāktākjin yabāṅpāṅ-nadāk tāyat. Tāṅpākaḡ nāk yāma dāt tamīḡkuro ḡo āma kubātā āneḡi yāput-pipinaḡi nāmo. Ba intāṅo kehāromijin tāpuri-inik pat tamitak u nadātāt. Kehāromijin tāpuri upāṅkaḡ ehutpāṅ manna biḡam yāpmāṅ kuṅatpāṅ nāka āwo nāmo yāḡkuḡ. ^{9o} Urita ḡode nadāwut; Satantā ābotken nanik āma ātutā Nin Juda āma yāḡ yāk tākaḡ upāṅkaḡ Juda āma bureni nāmo, udewani peḡ yāwetpewa inken ābāḡkaḡ gukut imāpmok api tāḡ tamineḡ. Ude tāṅpāṅ inta nadāḡ tamikinik tāk tāyat u api nadāwā tāreneḡ. ^{10p} Tāṅpākaḡ komi bārāpi gānaḡ nadākinikjin nāmo pewā putārewāpāṅ nāka kwikinik itsāmbut yāḡ man tāwetkuro u bureni iwat tākaḡ. Urita āmawebe komeni komeni uken kadāni waki ahāwayāḡ tāko uwā inken nāmo ahāwekta api peḡpipiwet. Tāḡkaḡ kadāni waki uwā āmawebe kuduptagān api tāḡyabāwek.

^{11q} Tāṅpākaḡ kadāni kāroḡi nāmo itkaḡ pengān api ārewero unita imaka iḡitkaḡ u nāmo pewā putārewek. Ude tānayaḡ tāṅo uyaku epmāget kudān inta biḡam iwoyāwani u āma kubātā tāga nāmo api tāyomāgarek. ^{12r} Nadākaḡ? Āma kubā nadākiniki nāmo pewān putārewānkaḡ iwan tāṅo kehāromi yāpmāḡ āpayāḡ tāko uwā Anutuna tāṅo kudupi yot kujat kehāromi kubā ude api tewet. Tewakaḡ āma u kudupi yot uken api it yāpmāḡ ārowek. Tāṅpākaḡ āma uterak Anutuna tāṅo wāpi api kudān tāwet. Ba Anutuna tāṅo yotpārare, wāpi Jerusalem Kodaki kunum gānaḡ Anutuna-ken nanik āpāk tāyak unitāḡo wāpi, ba nākḡaken wāpna kodaki āma uterakgān api kudān tāwet. ¹³Unita āma jukuni nīektā man Munapiktā ābot tāṅpani yāwetak ḡo ket nadāwut yāk.

^m 3:7 Ais 22:22 ⁿ 3:8 1Ko 16:9; Rev 2:2 ^o 3:9 Rev 2:9; Ais 45:14; Ais 49:23; Ais 60:14

^p 3:10 Luk 21:19, 2Ti 2:12 ^q 3:11 Rev 2:10,16 ^r 3:12 Ais 62:2, 65:15; Ese 48:35; Rev 14:1, 21:2

Laodisia komeken äbot tänpäni man

14^s Man ude yänpän äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Laodisia nanik äbot tänpäni täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Man bureni mähemi-inik, kubä-yän kubä-yän nämo tänpäni unitä imaka kuduptagän Anututä pewän ahänkuŋo unitäŋo mähemi-inik it täyak. Unitä inta ŋode yäyak; 15-16^t Näk täktäkjin kudup yabänpän-nadäk täyat. Irit kuŋat-kuŋatjin uwä ume udewani. In ume kekeki ude kuŋarirä näŋpa gäripi nämo tänpäkaŋ mena-ken nanik aŋeŋ mäba-kunayän täyat ŋo! In ume säkgämän, mäniri-inik ude nämo kuŋat täkaŋ, ba ume komi-inik ude nämo kuŋat täkaŋ. Mäniri-inik ude kuŋatneŋ, ba komi-inik ude kuŋatneŋo uyaku täga nadäwet. Upänkaŋ in ude nämo kuŋat täkaŋ!

17^u Täŋkaŋ in ŋode yäk täkaŋ; Nin tuŋum äma yän yäk täkaŋ. Imaka imaka mäyap yäpümäŋo unita säkgämän itkaŋ imaka kubäta nämo wäyäkŋek takamän yän nadäk täkaŋ. Upänkaŋ ude nämo! In mebarijin nämo nadäwä tumäk täkaŋ. Nākä tabäŋjira äpäni-inik, jopi jäwäri ude kuŋat täkaŋ, ba dapunjin tumbani, moräŋjinik kuŋat täkaŋ. 18^v Unita jukuman kubä ŋode täwera nadäwut; In näkken gol moneŋ säkgämän u yäpmanpän tuŋumjin nikek takot. Ba näkken tek paki suwanpän yäpmankaŋ mäyäkjin kaŋ tänpipi-wut. Ude täŋkaŋ dapunjin yäpätägakta marasin näkken suwanpän dapunjin-ken ärutkaŋ dapun säkgämän kaŋ ijiwä tumbut.

19^w Nadäkaŋ? Ämawebe nadän yämikinik tak täyat unitäŋo irit kuŋat-kuŋari yäpä-siwontakta komi yäminjit, yabän yänpän yäwetpän yäwoŋärek tak täyat. Unita inä ehutpän kehärom taŋpän bänepjin äyänurut. 20^x Tänpäkaŋ näk yäma terak kwäpkwäp yäpuritat ŋo nämo nadäkaŋ? Eruk, äma kubätä manna nadänpän yäma dät namayän täko uwä, unitä yot gänaŋ äronpän itpän ukät ketem bok api näde. 21^y Ba äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpman äpayän täko uwä näkkät wäpnek biŋam ikek bok itta api nadän imet. U nanatä nadän namiŋkuko udegän api nadän imet. Näk komi epän täntängän iwan täŋo kehäromi yomägatkuŋo unita Nankät wäpnek biŋam ikek bok itta nadän namiŋkuk. 22 Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot tänpäni yäwetak ŋo ket nadäwut yäk.

^s 3:14 Rev 1:5, 19:11; Kol 1:15 ^t 3:15 Rom 12:11; Rev 2:2 ^u 3:17 Hos 12:8, 1Ko 4:8;

Luk 12:21 ^v 3:18 Ais 55:1; Jem 2:5; Rev 3:5, 4:4; Rev 16:15 ^w 3:19 1Ko 11:32; Rev 2:5

^x 3:20 Jon 14:23, 1Jo 2:24 ^y 3:21 Mat 19:28

Kunum gänaŋ Anutu iniŋ oretkuŋ

4 ^{1z} Imaka kudup u yabänpäŋ-nadänjkuro u punin terak dapun tänpäŋ kaŋkut; Kunum gänaŋ yäma kubä tumänjirän. Kaŋ irira man kotäk, womat mämä bumik pengän nadänjkuro unitäŋän äneŋi ahänkaŋ ñode näwetgän täŋkuk; Gäk päbä imaka ahäktä yäwani ŋo gäwonjärewa ka yäk. ^{2a} Ude yänjirän uterakgän Munapiktä magärirän kaŋkut; Kunum gänaŋ äma ärowani täŋo mänjirani bägup kubä itkuko uterak äma kubä manjirän. ^{3b} Manjirirän kaŋkuro uwä gweŋi gämäni bok bumik ägo wabiŋ irirän. Tänpäkaŋ maŋit irani u gwäki terakä gämok wära kudän säkgämän-inik unitä yewa täŋkuk. Gämok wära uwä mobä gweŋi ägo wabiwani bumik. ^{4c} Tänpäkaŋ maŋit irani u it gwäjiŋkuŋo uwä manjirani bägup äneŋi 24tä itkun. Tänpäŋ manjirani bägup 24 uterak äma ekäni 24tä maŋit äyänutkuŋ. Äma 24 uwä tek paki-inik yamänpäŋ gwäki-ken äma ärowani täŋo gwäpä säkgämän, golpäŋ tänpäni nitek unitä itkun. ^{5d} Eruk manjirani bägup bämopi-ken itkuko u gänaŋ yäpä ba iromän mämä pähap ahän irirän iŋam dädan-ken topän mebet 7 ude ijiŋkuŋ. Topän mebet 7 u Anutu täŋo munapik 7 u. ^{6e} Ude kaŋpäŋ äneŋi, manjirani bägup u iŋam dädan-ken gwägu säkgämän, kwawanigän, jjiwä tumän-kuk.

Ude täŋkaŋ manjirani bägup dubini-ken kukŋi kukŋi imaka kuŋat-kuŋat ikek yaräbok-yaräboktä itkun. U uwä iŋami käda ba mädeni käda dapuri nitekgän. ⁷Kubä uwä laion udewani. Kubäwä bulimakau ämani bumik. Kubäwä äma iŋam dapun bumik. Kubäwä siän piän kuŋat täkaŋ udewani. ^{8f} Imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u piri 6 nitekgän. Ba gupi kudup, ba jiroki-ken imaka, dapuri nitekgän. Unitä kepma bipani, tärek-täreki nämo ñode yäk täkaŋ;

Ekäni Anutu tänpämörek, u kudupitä kudupitä kudupi-inik. Itkukotä itak. Unitäŋän api irek.

^{9g} Tänpäkaŋ imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 unitä irit mähemi mänjirani bägup säkgämän terak it täyak u oraŋ imiŋpäŋ iniŋ orerit, bänep täga man iwerit täk täkaŋ. ^{10h} Ude täk täkaŋ-ken uken äma ekäni 24 unitä irit kehäromi mähemi manjirani bägup terak it täyak u iŋamiken gwäjiŋ äpmon imiŋpäŋ gwäpäni säkgämän gämori-ken penkaŋ ñode yäk täkaŋ; ¹¹ Ekäninin Anutu epmäget kudän ba wäpi biŋam ba kehäromi, gäkä mähemi täŋiri säkgämän täk täyak.

Imata, gäkägän imaka kuduptagän u pewi ahänkuŋ. Ba gäkŋaken nadäk terak imaka kuduptagän ahän moreŋkuŋo itkaŋ.

^z 4:1 Rev 1:1,10 ^a 4:2 Sam 47:8; Ais 6:1; Rev 4:9 ^b 4:3 Ese 1:28 ^c 4:4 Ais 24:23; Rev 3:18, 6:11 ^d 4:5 Ese 1:13; Rev 1:4, 8:5; Rev 11:19, 16:18 ^e 4:6 Ese 1:5-10,22; Ese 10:14 ^f 4:8 Ais 6:2,3; Ese 1:18, 10:12; Rev 1:4,8 ^g 4:9 Dan 4:34, 6:26; Dan 12:7; Rev 4:2,10 ^h 4:10 Rev 4:9; Rev 5:1,7,13; Rev 6:16; Rev 7:10,15, 19:4, 21:5

Netätä buk nämo pirärewani täga pirärewek?

5 ^{1 i} U kaŋpāŋ uterakgān ŋode kaŋkut; Äma maŋirani bägup säkgāmān terak it täyak u keru bure kädätä buk wagupani kubä iŋit irirān kaŋkut. Buk uwä mädeni kädä ba gāmori kädä kudān ikekgān. Täŋpākaŋ buk u āmatä jop pipiyāneŋo udetä nāmāk 7pāŋ kehāromigān yāpmāŋ gatāwani. ²Täŋpāŋ āneŋi aŋero kehāromi kubä kaŋkut. Unitä gera terak ŋode yāŋkuk; Äma siwoŋi netä unitä buk ŋonitāŋo nāmāk ketäreŋpāŋ täga pipiyāwek? ³Ude yāŋirān kunum gānaŋ ba kome terak ba kumbani mājotä irani-ken kubätä buk u täga pipiyāŋpāŋ daninaŋi nämo täŋkuk. ⁴Äma kubätä täga itpāŋ buk u daninaŋi nämo kaŋkuro unita butewaki nadāŋpāŋ konām bumta kotkut. ^{5 j} Konām korira āma ekāni 24 ukāt nanik kubätä ŋode näwetkuk; Koreno yāk. Nadātan? Juda täŋo ābotken nanik Laion kubä ahāŋkuk. U Devit täŋo orani wāpi biŋam ikek unitä āmik täŋpāŋ iwan täŋo kehāromi yāpmāŋ āpuko unita buk unitāŋo nāmāk 7 u ketäreŋpāŋ täga pipiyānaŋi yāk.

Tom Bātaki-tägān buk u täga pirärewek

^{6 k} Ude yāŋirān kaŋkut; Tom Bātaki kubä, kumāŋ-kumāŋ urani bumik unitä imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukāt āma ekāni 24, maŋirani bägup säkgāmān it āyāŋutkuŋo u bāmopi-ken kārōŋ wādāŋirān kaŋkut. Joŋani 7, dapuri udegān 7. Joŋani ba dapuri 7 uwä Anutu täŋo munapik 7 komeni komeni yāniŋ kireŋpewān kwani it yāpmāŋ kukaŋ u. ^{7 l} Ude kawakaŋ Tom Bātakitä pāŋku āma maŋirani bägup säkgāmān it täyak unitāŋo keru bure kädä buk u irirān yāpuk. ^{8 m} Buk nämo pipiyāwani u yāpmāŋkaŋ irirān imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukāt āma ekāni 24 unitä Tom Bātaki gāmori-ken gwājiŋ āpmoŋ imiŋkuŋ. U kubākubätä wagām-kāt gāpe golpāŋ täŋpanipāŋ iŋitkuŋ. Täŋpākaŋ gāpe u gānaŋ naniktä gupe kībāŋi gāripi nīkek abuk. Gupe uwä Anutu täŋo kudupi āmawebe unitāŋo yāŋapik man.

^{9 n} Täŋpākaŋ āma ekāni 24 ukāt imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 unitä kap kodaki kubä ŋode teŋkuŋ;

Gutkuŋo unita buk unitāŋo nāmāk ketärektä wāpka biŋam ikek itan. Gākŋo nāgātkatä komeni komeni, ābori ābori uken nanik āma gupi iŋam dapun inigān inigān, ba man kotāk mebāri mebāri yāwani suwaŋpāŋ yepmaŋpi Anututa biŋam täŋkuŋ. ^{10 o} Āmawebe uwä irit kehāromi täŋo ābot ude itkaŋ Anutunin täŋo bāmop āmaniye ude kuŋatneŋta yepmaŋkun.

ⁱ 5:1 Rev 4:2,10; Ais 29:11; Ese 2:9-10 ^j 5:5 Stt 49:9; Ais 11:1,10; Rev 22:16

^k 5:6 Sek 4:10; Jon 1:36; Rev 1:4, 5:12; Rev 13:8 ^l 5:7 Rev 4:2,10 ^m 5:8 Rev 8:3-4, 14:2; Rev 15:2; Sam 141:2 ⁿ 5:9 Sam 33:3, 40:3; Sam 96:1, 98:1; Sam 144:9; Rev 14:3

^o 5:10 Kis 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6, 20:6; Rev 22:5

Ude yepmaṅkuno unita kome terak intājukun itkaṅ kaṅiwat epān api tāneṅ yāk.

^{11p} Tānpākaṅ āneṅi kaṅpāṅ nadāṅkuro uwā ṅode; Āma ārowani tāṅo maṅirani bāgup sākgāmān ba imaka kuṅat-kuṅat ikek 4 ukāt āma ekāni 24 u irirā aṅero māyap-inik, 1,000 ini ābot-ābot ba 10,000 ini ābot-ābot unitā ābā it gwājīṅpāṅ māmā pāhap tāṅirā nadāṅkut. ^{12q} Tāṅkaṅ gera terak man ṅode yāṅkuṅ;

Tom Bātaki kumāṅ-kumāṅ urani u siwoṅi-inik unita kehāromi, tāṅbumbum ba nadāwā tārek ba wāpi biṅam, epmāget kudān, iniṅoret-oret, ba bānep tāga man iwet-iwet u kumān-tagān inita biṅam tāyak!

^{13r} Tānpākaṅ imaka kuṅat-kuṅat ikek kunum gānaṅ, kome terak, kumbani mājotā irani-ken ba gwāgu pāhap gānaṅ itkuṅo u kuduptagāntā ṅode yāṅirā nadāṅkut;

Āma maṅirani bāgup sākgāmān uterak it tāyak ukāt Tom Bātaki bok, iniṅoret-oret, wāpi biṅam, epmāget kudān ba kehāromi pat yāmitak udegān pen pat yāmik tāyon!

¹⁴ Ude yāṅirā eruk, imaka kuṅat-kuṅat ikek 4 unitā ṅode yāṅkuṅ; U bureni-inik! Tānpākaṅ āma ekāni 24 unitā gwājīṅ āpmon yāmiṅpāṅ āma bāgup sākgāmān terak it tāyak ukāt Tom Bātaki u yāniṅ oretkuṅ.

Hos 4 unitāṅo manbiṅam

6 ^{1s} Tānpākaṅ āneṅi ijiwa kwāpāṅ kaṅkut; Tom Bātaki unitā buk nāmāk 7pāṅ kehāromi yāpmāṅ gatāwani u iṅitkaṅ nāmāk kubā ketāreṅkuk. Ketāreṅirān imaka kuṅat-kuṅat ikek 4 ukāt nanik kubātā iromāṅ kotāk terak gera ṅode yāṅkuk; Abi! yāk. ^{2t} Ude yāwānkaṅ hos paki kubātā uterakgān ābāṅirān kaṅkut. Hos paki uterak āma kubā itkuko uwā āpa kuek ikek. Tānpāṅ āma ārowani tāṅo gwāpā imākaṅ komi āma tāṅo kehāromi yāpmāṅ āpani ude tānpāṅ komi āma māyap komeni komeni dāpmāṅ paotta āneṅi kuṅkuk.

³ Tānpākaṅ Tom Bātakitā nāmāk buk uterak yāpmāṅ gatāwani namba 2 u ketāreṅirān imaka kuṅat-kuṅat ikek namba 2tā yāṅkuk; Abi! yāk.

⁴ Yāṅirān hos gāmāni kubātā ābā ahāṅkuk. Hos gāmāni uterak āma itkuko u kome terak bātaki sākgāmān irit wārāmuriṅrān āmatā kowata kowata āmiṅ kumākta kehāromi imani. Ba kadā taṅi kubā keri-ken pewani iṅirirān kaṅkut.

⁵ Tānpākaṅ Tom Bātakitā āneṅi nāmāk namba 3 u ketāreṅirān imaka kuṅat-kuṅat ikek namba 3tā yāṅkuk; Abi! yāk. Ude yāwānā uterakgān dapun tānpāṅ kaṅkut; Hos kubiri kubātā ābā ahāṅkuk. Āma hos kubiri

^p 5:11 Dan 7:10; Hib 12:22 ^q 5:12 1Sto 29:11; Rev 5:6 ^r 5:13 Rev 4:2,10 ^s 6:1 Rev 4:6, 5:1 ^t 6:2 Sek 1:8, 6:1-6

uterak itkuko uwä ketem täŋo bäräpi wohurani kubä inŋitkuk. ⁶ Inŋirirän imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u bämopi-ken äma täŋo man kotäk bumik kubätä ahänpän äma hos terak itkuko u ŋode iwerirän nadänkut; Gäk pänku kome terak epän täŋiri ketem täpuri kubä suwakta gwäki ärowani-inik api peneŋ yäk. Saguom kubäkubä gwäki taŋi, 5 kina ude yäk. Täŋkaŋ olip gakuŋi ba wain ume nämo täŋpewi waneŋ yäk.

⁷ Täŋpakaŋ Tom Bätakitä äneŋi nämäk namba 4 u ketäreŋirän imaka kuŋat-kuŋat ikek namba 4tä yänkuk; Abi! yäk. ⁸ Yäwänä dapun tänpän hos pujiŋi jänwam bumik kubätä äbä irirän kaŋkut. Äma hos uterak itkuko u wäpi Kumän-kumän. Äbänirän kubä wäpi Geŋi Wakitä tuängän iwatkuk. Täŋpakaŋ kome terak ämawebe yäpmän daniwä äbot pähap 3 ude jop irirä äbot namba 4 uken kumän-kumän pewän ahäktä kehäromi yämani. U ämawebe äbot u kumän-kumän däpmäktä ämik, nakta jop irit ba käyäm pewän ahänkuŋ. Ba ämawebe u däpmäktä tom komi komi yäniŋ kireŋkumän.

⁹ Täŋpakaŋ Tom Bätakitä äneŋi nämäk namba 5 u ketäreŋirän kaŋkut. Ämawebe Anutu täŋo manta nadäkinik tänpän manbiŋam yänahänjirä däpani ätu unitäŋo mäjoni, alta gämori-ken irirä yabänkut. ¹⁰ Ämawebe uwä gera terak Anutu ŋode iwet yabänkuŋ; O Ekäni intäjukun-inik, yänkehäromtak mähemi kudupi, komen ämatä nidäpmän-pewä kumbumäŋo u kowata bäräneŋ api däpmän tärewen ba nämo? ¹¹ Ude yänjirä tek paki ini-ini yämiŋ morenpän ŋode yäwetkuk; Kämi. Kristo täŋo watä epän tänpäni notjiye ätu, in tadäpuŋo udegän ätu däpmäktä yäwani u däpmäkgän tänjirä kowata api däpmän tärewet yäk.

¹² Täŋpakaŋ Tom Bätakitä äneŋi nämäk namba 6 u ketäreŋirän kenän pähap kwaŋkuk. Kwaŋjirän edap bipmän utpän käbot jiburani ude äworeŋkuk. Ba komepaktä nägät äworeŋkuk. ¹³ Ba guktä kunum terak nanik tärenpän kome terak maŋkuŋ, wama mujip mäniŋ taŋi piänpewän tären mak täkaŋ ude. ¹⁴ Ba kunumtä udegän, tek gwäjik takamän ude ini gwäjiŋpän paotpen kuŋkuk. Tänjirän pomkät, kome gwägu bämopi-ken irani u kuduptagän ini iranitä akumaŋ paotpen kuŋkuŋ.

¹⁵ Ude ahänjirän komeni komeni uken nanik äma ärowani ba epän watä äma jopi, ba komi äma täŋo intäjukun äma, ba tuŋum äma kehäromi nikek, ba ärowani äpani kuduptagän pänku mobä gänaŋ ba mobä käwut-ken käbop itkaŋ ŋode yänkuŋ; ¹⁶ Pom ba mobä intä äpänpän nidäpmän-pewä paoritna äma maŋirani bägup säkgämän terak it täyak u dapuri-ken ahänetawä! Ba Tom Bätaki täŋo kokwawak kaŋ-

^u 6:8 Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; Ese 14:21; Ese 33:27 ^v 6:10 Rev 16:7; Lo 32:43; Sam 79:10

^w 6:11 Rev 3:18; 7:9,13; Rev 19:14 ^x 6:12 Mat 24:29; Apos 2:20; Rev 8:12 ^y 6:13 Ais 34:4

^z 6:14 Ais 34:4; Rev 16:20 ^a 6:15 Ais 2:10,19,21 ^b 6:16 Luk 23:30; Rev 4:2,10

ahänetawä yän yänkuŋ. ^{17c} Eruk yarä unitäŋo kokwawak kadäni pähap ahatak unita äma netä unitä täga api irek?

Äma damani-ken wären tänpäni

7 ^{1d} Imaka u käwa täreŋirän eruk aŋero 4 ude yabänkut. Unitä kome gägäni 4 uken kuŋatkaŋ kome täŋo mänit 4 ude yepmäŋitpän yäniŋ bitnäŋkuŋ. Kome terak, gwägu terak ba päya terak mänit äneŋi nämo piäwekta ude täŋkuŋ. ²Täŋirä edap abani käda aŋero kubä äbänirän kaŋkut. U Anutu irit kehäromi mäheŋi täŋo wären yäpmän kuŋatkuk. Yäpmän kuŋatkaŋ aŋero 4 u kome terak ba gwägu terak tänpäwak täkta kehäromi yämani uwä gera terak ŋode yäwetkuk; ^{3e} In kome, gwägu ba päya bäräŋeŋ nämo tänpä wanen. Intäjukunä nintä Anutu täŋo watä epän ämawebeŋiye damani terak Anutunin täŋo wären tänayän yäk. ^{4f} Ude yänkaŋ Isrel ämawebe u bämopi-ken nanik ämawebe Anutu täŋo wären ikek u kudup 144,000 yän yänirän nadänkut. ⁵Tänpäkaŋ Isrel ämawebe kuduptagän äbot 12. Äbot kubäkubä u gänaŋ nanik ämawebe 12,000-12,000 ude Anutu täŋo wären niekeŋ ŋode yäpmän daniŋ yepmaŋkuŋ;

Juda täŋo äbotken nanik äma 12,000.

Ruben täŋo äbotken nanik äma 12,000

Gat täŋo 12,000

⁶ Ase täŋo 12,000

Naptali täŋo 12,000

Manase täŋo 12,000

⁷ Simeon täŋo 12,000

Livai täŋo 12,000

Isasa täŋo 12,000

⁸ Sebulun täŋo 12,000

Josep täŋo 12,000

Benjamin täŋo 12,000

Äma mäyap Anutu iŋamiken itkaŋ iniŋ oretkuŋ

^{9g} Tänpäkaŋ imaka u kaŋpän nadäwa täreŋirän äneŋi kubä ŋode kagän täŋkut; Äbot pähap-inik, äma kubätä täga daninaŋi nämo, ämawebe äbori äbori, komeni komeni, gupi iŋam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani, äbot pähap u äma maŋirani bäguŋ säkgämän uterak itkuko ukät Tom Bätaki u dubini-ken käroŋ wädänirä yabänkut. Äbot pähap u tek paki niekegän, keritä imuk pähäŋ iŋitkaŋ

^c 6:17 Jol 2:11; Neh 1:6; Mal 3:2 ^d 7:1 Jer 49:36; Dan 7:2 ^e 7:3 Ese 9:4,6; Rev 9:4

^f 7:4 Rev 14:1,3 ^g 7:9 Rev 3:18

man gera terak ŋode yänkuŋ; ^{10 h} Anutunin, maŋirani bägup säkgämän terak it täyak ukät Tom Bätaki, yäpätagak täŋo mähemi-inik itkamän. ¹¹ Täŋpakaŋ maŋirani bägup säkgämän dubini-ken äma ekäni 24 ukät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u irirä aŋero kuduptagaŋ itgwäjiŋkuŋ. Itgwäjiŋpāŋ bägup säkgämän u dubini-ken kome terak iŋami yäpā-äpmonpāpāŋ patkuŋ. Ude patkaŋ Anutu iniŋ oretpāŋ ŋode yänkuŋ; ^{12 i} Bureni!

Iniŋ oretoret, epmäget kudän, nadäwä tärek, bānep täga man iwet-iwet, wāpi biŋam ārowani pähap, ba kehāromi u Anutunintā mähemi täŋpāŋ tärek-täreki nämo it yāpmāŋ āroton! U bureni-inik!

^{13 j} Nāk ude kāwa täreŋirān āneŋi äma ekäni 24 ukät nanik kubätä näwetkuk; Ämawebe tek paki nīkek u netā? De naniktā ābuŋ? ^{14 k} Ude näwet yabāŋirān kowata ŋode iwetkut; Äma ārowanina, uwā gākā nadātan. Ude iwerawā näwetkuk; Ätu ŋowā iwan kerī terak butewaki ba komi pähap gānaŋ naniktā ābuŋ yāk. Unitāŋo teki uwā Tom Bätaki täŋo nägāripāŋ ārutpak taŋkuŋ yāk.

^{15 l} Ude täŋkuŋo unita Anutu täŋo maŋirani bägup säkgämän u dubini-ken itkaŋ bipani kepma unitā yotken watā epān täŋ imik tākaŋ. Täŋirā äma maŋirani bägup säkgämän terak it täyak unitā yabāŋ yāwatpāŋ watāni it yāmik täyak. ^{16 m} Täŋpakaŋ nakta ba umeta āneŋi kubā nämo api yeneŋ.

Ba edaptā komi nämo api yewek. Ba komi kādāp ikektā nämo api yewek. ^{17 n} Imata, Tom Bätaki maŋirani bägup säkgämän bāmopi-ken it täyak unitā watāni säkgämän api it yāmeko unita.

Itkaŋ irit kehāromi täŋo ume dapuri-ken api yāmagut yāpmāŋ kuk täŋpek. Täŋkaŋ Anutunitā ini dapuri-ken konāmi pito uwā api ārut yāmek.

Nämāk namba 7 u ketäreŋkuk

8 ^{1 o} Täŋpakaŋ Tom Bätakitā nämāk buk terak yāpmāŋ gatāwani namba 7 u ketäreŋirān kunum gānaŋ māmāni nämo irirān kadāni kārōŋi bumik täŋkuk. ² Kum itkuŋo u täreŋirān yabāŋkut; Aŋero 7 Anutu dubini-ken kārōŋ wādāŋ it tākaŋ unita ātutā womat 7 ude yāmiŋkuŋ.

^{3 p} Täŋpakaŋ aŋero kubätä alta dubini-ken ābā itkuk. U gāpe golpāŋ täŋpani iŋit irirān kubätä ābā päya umumi kābāŋi täga nīkek gāpe u gānaŋ bumta piŋkuk. Piŋkuko uwā kudupi āmawebe täŋo yāŋapik mankāt awāhutkaŋ Anututa ārawa ude ijikta. Ude piwānkaŋ aŋero uwā

^h 7:10 Rev 4:2,10 ⁱ 7:12 Rev 5:12, 11:17 ^j 7:13 Rev 3:18 ^k 7:14 Mat 24:21

^l 7:15 Rev 4:2,10 ^m 7:16 Ais 49:10 ⁿ 7:17 Sam 23:2; Ais 25:8; Jon 10:11; Rev 5:6, 21:4

^o 8:1 Hab 2:20 ^p 8:3 Rev 5:8; Kis 30:1-3; Rev 9:13

gäpe u alta golpāŋ tāŋpani, maŋirani bāgup sākgāmān iŋam dādān itak uterak peŋkaŋ pewān iŋiŋkuŋ. ^{4 q} Pewān iŋiŋirā gupe kābāŋi nīkek ukāt kudupi āmawebe tāŋo yāŋapik mantā aŋero unitāŋo keri-ken naniktā Anutu-ken āroŋkuk. ^{5 r} Āroŋirān aŋero uwā kādāp gāyek alta terak nanik yāpmāŋkaŋ gāpe u gānaŋ pewān tokŋewāpāŋ kome terak umu āreŋ tāŋpān maŋkuŋ. Āreŋ tāŋpān maŋirā yāpā kwinitpāŋ, iromāŋ māmā taŋi yāŋirān kenāŋ pāhap bumta kwaiŋkuk.

Kome terak imaka imaka ahāŋkuŋ

⁶ Eruk, u punin terak aŋero 7 unitā womat iŋit itkuŋo u piākta kadāni kerāp taŋkuk. ^{7 s} Tāŋkaŋ aŋero namba 1 unitā womat piāŋirān iwān mim ikek, ba kādāp mebet nāgāt-kāt awāhurani unitā kome terak maŋkuŋ. Maŋkaŋ kome ātuken kādāp pāhap iŋiŋ patkuk. Tāŋkaŋ kome ātukenā pāya iŋiŋ paotkuŋ. Tāŋkaŋ kome terak mup kuduŋtagān, udegān iŋiŋ paotkuŋ.

^{8 t} Iŋiŋ paorirā aŋero namba 2tā womat piāŋkuk. Piāŋirān imaka kubā pom taŋi bumik, kādāp mebet ikek unitā gwāgu pāhap gānaŋ maŋpā āpmoŋkuk. ⁹ Āpmoŋirān gwāgu pāhap u morāki nāgāt āworeŋkuk. Nāgāt āworeŋirān gwāgu tom māyap kumbuŋ. Tāŋirā gāpe, gwāgu uterak kuŋarani imaka, māyap imāt tāŋpā kuŋkuŋ.

¹⁰ Tāŋpākaŋ āneŋi aŋero 3tā womat piākgān tāŋkuk. Womat piāŋirān guk pāhap kubā kunum gānaŋ naniktā tāreŋkaŋ topāntā-yāŋ iŋiŋ-yāŋeŋkaŋ kome ātuken ume gānaŋ ba ume dapuri-ken maŋkuk. ^{11 u} Guk u wāpi Jarip. U ume gānaŋ maŋirān ume uwā jāgāmi pāhap, āmatā nānaŋi nāmo tāŋkuk. Nānaŋi nāmo tāŋkuko u naŋirā jāgāmi tāŋpāpāŋ āma māyaptā kumāŋ tāŋpā kuŋkuŋ.

^{12 v} Tāŋpākaŋ aŋero namba 4tā womat piākgān tāŋkuk. Womat piāŋirān edap morāki, komepak morāki ba guk ātu kehāromini yāyomāgat-pewā peŋyāŋeki morāki paotkuŋ. Peŋyāŋeki morāki paorirā kome kukŋi kāda bipmāŋ utkuk. Ba bipani udegān, kome ātuken guk ba komepak kumkum iŋiŋkuŋ. ^{13 w} Ude kaŋkaŋ uterakgān siāŋ pāhap kubā kaŋkut. Uwā punin-inik unuken piāŋ kuŋkaŋ gera ŋode yāŋkuk; Wāra! wāra! Aŋero yarākubā womat nāmo piāwanitā womat piāŋirā komen āmatā jide api tāneŋ?

Kāpukbam awaŋ kāroŋi-ken naniktā abuŋ

9 ^{1 x} Eruk aŋero namba 5tā womat piākgān tāŋkuk. Womat piāŋirān dapun tāŋpāŋ guk kubā kunum gānaŋ naniktā tāreŋpeŋ kome

^q 8:4 Rev 5:8 ^r 8:5 Wkp 16:12; Kis 19:16-19; Rev 4:5, 11:19; Rev 16:18 ^s 8:7 Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30 ^t 8:8 Kis 7:20-21 ^u 8:11 Jer 9:15 ^v 8:12 Rev 6:12-13

^w 8:13 Rev 9:12, 11:14 ^x 9:1 Rev 20:1

terak man përanipän kanjut. Guk unita awan karoni boham, unitäŋo yäma dätta ki imani. ^{2v} Unitä awan karoni boham unitäŋo yäma dërirän gupe pähap abuk. Gupe u epänken kogä pähap ijinirä ärok täkan ude. Gupe unitä äro edapkät kunum itpipinpewän gwägätkuk. ^{3z} Täŋirän gupe gänäŋ nanik kăpukbamtä abäman kome terak äpmonkuŋ. Täŋkan kehäromi yämani uwä bam bumik, meni komigämän. ^{4a} Täŋpăkan kome terak tepăraŋ, päya pähäm ba moyeŋ, nak yeŋ udewani täŋpă wanentawä yäŋ yăwerani. Täŋkan ämawebe damani-ken Anutu täŋo wăreni nămo, u iwan täŋ yămikta yăntăreŋ yămani. ⁵ Täŋkan kumăŋ-kumăŋ dăpneŋta nămo. Jop, komi pähap yămikta kehäromi yămani. Komi pähap uwä bamtä äma yek täkan ude komepak 5ta nadăneŋta yăwani. ^{6b} Eruk kadăni uken ämată komi pähap nadăŋpăŋ kumăkta gărîpi-inik nadăneŋo upăŋkan kumăk-kumăk kadetta wăyăkŋewă wawăkan komi pen nadăneŋ.

^{7c} Täŋpăkan kăpukbam uwä hos ämik tăkta tuăŋăŋ tuăŋăŋ itkan tawaŋ kuk täkan ude iriră yabăŋkut. Gwăki terak äma ärowani täŋo gwăpă golpăŋ täŋpani bumik. Täŋpăkan iŋami dapun äma täŋo bumik. ^{8d} Täŋkan gwăki puŋŋ kăroni, Juda webe täŋo gwăki puŋŋ udewani bumik. Täŋkan meni uwä, laion meni udewani. ^{9e} Tăŋ, kupăŋteki uwă kapapăŋ täŋpani bumik. Ba piri mămăni u hos măyaptă ämikta bărăŋeŋkan tăk täkan ude bumik. ¹⁰ Täŋkan uyaŋi uwă tuk uyaŋi bumik. Ba meni komi uwă uyaŋi-ken itak. Meni unită ämata komi pähap yămiŋtăŋ kuŋiră komepak 5 ude tărekta kehäromi yămani. ¹¹ Täŋpăkan kăpukbam komi unităŋo äma ärowani kubă itak. U awan karoni boham unităŋo aŋero wăpi Tăŋpăwak. Tăŋpăwak u Juda täŋo man terak wăpi Abadon, ba Grik man terak Apolion.

^{12f} Eruk imaka umuri kubă tăretak uba. Imaka umuri yară ahăkta yăwani unită itkamăŋ.

Komi äma äbot pähap ahăŋkuŋ

^{13-14g h} Eruk, aŋero namba 6tă womat piăŋkuk. Piăŋirän alta golpăŋ täŋpani Anutu iŋamiken it tăyak, unităŋo joŋani 4 u bămopi-ken nanik man kotăk kubă ahăŋirän nadăŋkut. Man ahăŋkuko uwă aŋero namba 6 womat iŋitkuko u man ŋode iwetkuk; Yufretis umeken aŋero 4 topmăk terak itkan u pit yămi yăk. ¹⁵ⁱ Aŋero 4 u ämawebe kome kukŋi kadă irani dăpmăŋ paotneŋta kadăni yăŋ yămanita itsămăŋ itkan yăk. Ude yăŋirän aŋero 4 kadăni yăŋ yămani uwă siwoŋi ahăŋirän aŋero nabă 6 unită păŋku pit yămiŋkuk. ¹⁶ Tăŋkan komi ämaniye hos terak manirani 200 milion ude itkan yăŋ yăŋirän nadăŋkut.

^v 9:2 Stt 19:28; Kis 19:18; Jol 2:2,10 ^z 9:3 Kis 10:12,15 ^a 9:4 Rev 7:3 ^b 9:6 Jop 3:21; Jer 8:3; Rev 6:16 ^c 9:7 Jol 2:4 ^d 9:8 Jol 1:6 ^e 9:9 Jol 2:5 ^f 9:12 Rev 8:13
^g 9:13 Rev 8:3 ^h 9:14 Rev 16:12 ⁱ 9:15 Rev 8:7-12

¹⁷Tānpākaṅ dāpmonken hoskāt, māhemiye bok yabāṅkuro u ṅode yabāṅkut; Hos māhemiye tāṅo kupāṅtek ātu gāmāni-inik, ātu gwagāri, ātu jāṅwam bumik. Tāṅ, hos gwākiwā laion gwāki bumik. U meni gānaṅ nanik kādāp mebet, gupe ba mobā kādāp mebet ikek unitā abuṅ. ¹⁸Imaka waki umuri yarākubātā āma ātu dāpmāṅ paotkuṅ. Hos meni gānaṅ nanik kādāp mebet, gupe ba mobā kādāp mebet ikek komigāmān unitāgān kumāṅ-kumāṅ dāpuṅ. ¹⁹Tānpākaṅ hos unitāṅo kehāromini uwā meni ba uyaṅi-ken nitek itkaṅ. Tāṅkaṅ hos uyaṅi uwā gāmok bumik, gwāki nitek. Unitā komi yāmik tākaṅ.

²⁰^j Tānpākaṅ āma ātu imaka waki umuri uterak kumāṅjirā ātu oraṅ yāmiṅkuṅo upāṅkaṅ ini bānepi nāmo sukureṅkuṅ. Ba irit kuṅat-kuṅarita nadāṅjirā waki kubā nāmo tāṅkuk. Nāmoinik! Ātu uwā mājo wārata nadākinik pen tāṅkuṅ. Ba yāwik gol ba siriwapāṅ tāṅpani ba ain, mobā ba pāya kujatpāṅ tāṅpani, yabāṅpāṅ-nadāk nāmo tāṅpani ba jukunitā nāmo nadāwani ba ini kuroṅ nāmo kuṅarani u māde nāmo ut yāmiṅkuṅ. ²¹Ude tāṅkaṅ āma kumāṅ-kumāṅ dāpmāk-dāpmāk, āma yārat-yārat, kubokāret, ba kubota u nāmo peṅkuṅ. Nāmoinik!

Aṅerotā buk tāpuri Jonta imān naṅkuk

10 ¹Eruk ude kāwa tāreṅjirān āneṅi kubā ṅode kagān tāṅkut; Aṅero kehāromi nitek kubā kunum gānaṅ naniktā āpāṅjirān kaṅkut. U tektawā gubampāṅ uwāk tāṅkaṅ gwāki terak gāmok wāra gubam terak it tāyak udewanitā yewa tāṅkuk. Tāṅkaṅ iṅami dapun edap dapuri ude, ba kuroṅi uwā kādāp mebet bumik ude tāṅkuṅ. ²Tānpākaṅ kerik-ken buk tāpuri kubā pipiyānpāṅ iṅitkuk. Tāṅkaṅ abā kuroṅi bure kādatā gwāgu pāhap terak yeṅkuk. Tāṅ, kuroṅi kāpmāk kādawā kome terak yeṅjirān kaṅkut. ³Ude tāṅkaṅ laiontā gāwo yāk tākaṅ ude gera pāhap yāṅkuk. Ude yāṅjirān iromāṅ 7tā iniṅ yāṅkuṅ. ⁴^k Iromāṅ 7tā iniṅ yāṅjirā uterakgān nāk kudān tāwayāṅ tāṅkut. Ude tāṅjira kunum gānaṅ man kotāk kubā ṅode yāṅjirān nadāṅkut; Kudān tāweno! Man iromāṅ 7 unitā yāṅo u nadāk-nadākka-ken kābop iṅit yāk.

⁵^l Ude nadānpāṅ kaṅkut; Aṅero gwāgu pāhap ba kome terak yeṅjirān kaṅkuro u kerik bure kāda kunum iwoṅāreṅkuk. ⁶^m Ude tānpāṅ Anutu, irit tārek-tāreki nāmo, ba kunum kome, gwāgu pāhap ba imaka kudup uterak itkaṅ u yāwān ahāwani, u wāpi terak ṅode yāṅkehārom taṅkuk; Kādāni kāroṅi nāmo itnayāṅ. Kādāni ahātak! ⁷ⁿ Unita aṅero namba 7tā womat piāṅjirān Anututā kāmi tākta nadāk kābop peṅkuko u apiṅo tāṅ-tārewayāṅ. Watā āmaniye profet bian yāwetkuko udegān ahāṅjirān tārewayāṅ yāk.

^j 9:20 Rev 16:9,11; Ais 2:8,20, 1Ko 10:19-20; Sam 115:4-7; Sam 135:15-17; Dan 5:23

^k 10:4 Dan 8:26; Dan 12:4,9 ^l 10:5 Lo 32:40; Dan 12:7 ^m 10:6 Neh 9:6; Sam 146:6

ⁿ 10:7 Dan 9:6,10; Amo 3:7

⁸ Aŋero nabä 7tä ude yänjirän kunum gānaŋ nanik man kotäk nadänjkuro u āneŋi yäkgän tänjirän nadänjkut. U ŋode näwetkuk; Gäk pänku buk täpuri aŋero gwägu pähap ba kome terak yeyak u keriken pipiyänpän iŋitak u yäpmän! ⁹ Ude yāwānā näkä pänku aŋero, buk u täga namayän? yän iwetkut. Iwerawä ŋode näwetkuk; Buk täpuri ŋo yäpmänkaŋ naŋ yäk. Naŋkaŋ mekaken gäripi säkgāmān nadāwayän, kuron doki bumik. Upänkaŋ kokka gānaŋ āpmonjirän wakiinik nadāwayän yäk. ¹⁰ Ude näwerirän buk täpuri u keriken nanik yäpmänpän naŋkut. Naŋkaŋ mena-ken gäripi nitek, kuron dok bumik nadänjkut. Upänkaŋ käma āpmonpākaŋ kokna-ken wakiinik kubä nadänjkut. ¹¹ Nänpakaŋ näwetkuk; Eruk, āma ābot komeni komeni ba man kotäk mebäri mebäri yāwani ba intäjukun āmaniye, imaka kämi ahän yāmikta yāwani u āneŋi kaŋ yänahänpän yāwet yäk.

Āma yarätä Anutu täŋo meni jinom yänahänkumän

11 ¹ Eruk, aŋero unitä jikon, āhottaba udewani, imaka imaka täŋo käronjini penpän käwani nitek kubä namiŋkaŋ ŋode näwetkuk; Gäk jikon ŋo yäpmän pänku Anutu täŋo kudupi yot u, ba unitäŋo alta terak penpän käronjini kaŋpän nadä yäk. Täŋkaŋ āmawebe yot u gānaŋ inŋoret epän täŋ itkaŋ u kaŋ dani yäk. ² Täŋ, kudupi yot yāma-ken yewa täŋ-āyänjurani unitäŋo käronjini nāmo penpän käwen. Bäguŋ uwä guŋ āmawebe ābotta yāniŋ kirewani yäk. Guŋ āmawebe uwä kudupi yotpārare bāmopi-ken yeŋ gatäntän kuŋarirä komepak 42 ude api tārewek yäk. ³ Täŋkaŋ näkŋo man yänahāwani āma yarä unita kehāromi yāmiŋira näkŋo man yänahän yäpmän kuŋirän kadāni udegän, kepma 1,260 ude api tārewek. Täŋkaŋ āma yarä uwä butewakini kwawak pewän ahäktä tek upuri nitekpän api täŋpen kuŋatdeŋ. ⁴ Āma yarä uwä olip päya yarä u, ba penyänjek yarä, kome pähap täŋo Ekāni inamiken it takamän u.

⁵ Eruk, āma kubätä āma yarä u komi yāmeko uwä kädäp mebet āma yarä unitäŋo meni-ken naniktä abāmaŋ pänku āma iwan täŋ yāmeko u kumāŋ-kumāŋ ijiwek. Āma udewani kädet uterak kumāktä biŋam yäk. ⁶ Täŋpākaŋ man yänahāwani āma yarä uwä kadāni man yänahādayän takamän-ken u bāmopi-ken iwän inin bitnäktä kehāromi yāmani. Ba ume dapuri täŋpewän nägät āworekta kehāromi yāmani. Ba imaka waki umuri-inik mebäri mebäri kome terak iniken gärip terak täga pewän ahāneŋ.

° 10:9 Ese 2:8, 3:1-3 P 11:1 Ese 40:3; Sek 2:1-2 ° 11:2 Luk 21:24; Rev 12:6, 13:5

† 11:4 Sek 4:3,11-14 ° 11:5 2Sml 22:9, 2Kn 1:10; Sam 97:3; Jer 5:14 † 11:6 1Kn 17:1;

Kis 7:17-20, 1Sml 4:8

⁷“Tänpäkaŋ äma yarä uwä man yäŋahäk epän täŋtän kuŋattäkon täreŋirän, tom pähap kubä, awaŋ käroŋi boham u gänaŋ nanik abäŋkaŋ yarä ukät äminpäŋ kehäromini yäpmäŋ äpäŋpäŋ kumäŋ-kumäŋ api däpek yäk.

⁸“Kumäŋ-kumäŋ dāpānkaŋ man yāŋahāwani āma yarā unitāŋo komegup yotpārare pähap, Ekānini päya kwakāp terak kumbuk-ken u bāmopi-ken api pātdeŋ yäk. Yotpārare u wāpi Sodom, ba wāpi Isip yāŋ yāwani. Wāp uwä man wārani ude bumik. ⁹Äma yarä u yotpārare bāmopi-ken parirän āmawebe ābori ābori, komeni komeni ba man kotāk mebāri mebāri yāwanitā ābā āma ātutā yarä u ānekta yāniŋ bitnāŋpäŋ jop yabāŋ irirä kepma yarākubä täŋkaŋ āneŋi kepma kubä morāki tārewek yäk. ¹⁰Tāŋkaŋ komeni āmawebe unitā ŋode api yāneŋ; Äma yarä u āmawebe komeni komeni komi pähap nimiŋkumän. Unita wisikinik kumāŋkamän yāŋ api yāneŋ. Ude yāŋkaŋ āŋnak-āŋnak täŋit kap teŋit ba iron kowata kowata api tāneŋ yāŋ näwetkuk.

¹¹“Eruk, kepma yarākubä täŋkaŋ āneŋi kepma kubä morāki irän täreŋirän ŋode kaŋkut; Anututā woŋ irit nikek piāŋpewän āma yarä uken āpmonirän kodak taŋpäŋ akuŋkumän. Kodak taŋpäŋ akuŋirän yabāŋkaŋ āmawebe bumta umuntaŋkuŋ. ¹²“Umuntaŋ irirä āma yarä uwä kunum gānaŋ man kotāk gera terak ŋode yāŋirän nadāŋkumän; Ŋo abun! Yāŋirän iwaniye itkaŋ yabāŋ yāwat irirä gubamtā āma yarä u oraŋ yāpmäŋ kunum gānaŋ āroŋkuk.

¹³“Eruk, uterakgän koŋ pähap kwaŋpewän yotpārare unitāŋo morāki awāhurirän āmawebe 7,000tā kumbuŋ. Tänpäkaŋ āmawebe nāmo kumbuŋo uwä umun pähap nadāŋpäŋ Anutu kunum māhemi u iniŋ orerirä yabāŋkut. ¹⁴“Tänpäkaŋ imaka umuri kaŋkuro u umuri pähap namba 2. Täŋkaŋ āneŋi umuri pähap namba 3 unitā ahāwayāŋ kerāp täyak.

Aŋero namba 7tā womat piāŋkuk

¹⁵“Aŋero namba 7 unitā womat piāŋirän āmawebe kunum gānaŋ itkaŋ u gera ŋode yāŋirä nadāŋkut;

Eruk, kome pähap ŋo kaŋiwatta Ekāninin-kāt unitāŋo iwoyāwani

Kristo uken kehāromi ba wāpi biŋam apiŋo pat yāmitak. Ekāninin

uwä kaŋiwat epāni tārek-tārek nāmo api täŋ yāpmäŋ ārowek yäk.

¹⁶“Ude yāŋirän āma ekāni 24, maŋirani bāgup terak Anutu iŋamiken it tākaŋ unitā Anutu iniŋoretta kuroŋi-ken iŋami yāpā āpmonpāpāŋ yāŋkuŋ; ¹⁷“Ekāni, kehāromi māhemi, itkunonitā api it yāpmäŋ ārowen.

“ 11:7 Dan 7:21; Rev 12:17; Rev 13:1,7, 17:8 “ 11:8 Luk 13:34 “ 11:11 Ese 37:5,10

“ 11:12 2Kn 2:11 “ 11:13 Rev 8:5, 16:18 “ 11:14 Rev 9:12 “ 11:15 Kis 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; Oba 21 “ 11:16 Rev 4:4,10 “ 11:17 Rev 1:4,8, 15:3

Gäk kehäromika pähap terak kañiwat epänka yäput peyan unita bänep täga pähap gäwetkamäj. ^{18d}Komen ämawebetä kokwawak wakiinik kubä nadäj yäpmäj äbuño upänkañ gäkña kokwawakka kwawak pewi ahäktä kadäni ahätak.

Ba äma kumbani yäpmäj danikta kadäni ahätak. Tänpäkañ epän watä ämakaye profet u, ba kudupi ämawebe äpani ärowani, ganiñoret täkañ unita kowata säkgämän yämikta kadäni ahätak. Ba äma kome tänpäwak täkañ u däpmäj paotta kadäni ahätak yäk.

^{19e}Ude yäwä täreñjirän Anutu täño kudupi yot kunum gänañ itak u yäma dārirän Anutu täño topmāk-topmāk kubägän unitäño gäpe kwawak irirän kañkut. Eruk uterakgän yäpä kwiniñit, iromäj mämä ba äma kotäk ahäñit, koñ kwaiñit, iwän mim nitek mañjirän kañkut.

Webe kubäkät gämok pähap kubä

12 ¹Eruk, ude kañkañ äneñi kubä ñode kañkut. Kunum terak kudän inidewani kubä ahäñirän kañkut; Webe kubä, edap dapuritä tek ude uwäk täwani. Täñkañ gämori-ken komepaktä iränkañ gwäki-ken gwäpä ude guk 12 udetä iñj-yäñeñkuñ. ^{2f}Täñkañ webe uwä nanak kok itkañ nanaktä komi iñjirän kähän yäj itkuk. ^{3g}Kähän yäj irirän kunum terak kudän inidewani kubä äneñi ahäkgän täñkuk. U gämok gämäni pähap, gwäki 7. Eruk, gwäki 7 uterak joñani 10 ude itkuñ. Ba gwäki kubäkubä terak gwäpä äma ärowani täño ude wani 7tä itkuñ. ⁴Tänpäkañ gämok unitä kunum terak guk kukñi käda nanik kudup uyañitä päripmäñ-pewän kome terak mañkuñ. Mañjirä gämok u päbä webe unitä nanak u bäyawän nänpa yänkañ webe u iñamiken kañ-gwäñj itkuk.

^{5h}Tänpäkañ nanak u ain pärip-pärip iñitkañ guñ ämawebe komeni komeni kehäromigän yabäj yäwarekta yäwani upäj bäyañkuk. Bäyawänä añerotä bäräñeñ pudät yäpmäj Anutu-ken ba Anutu täño mañjirani bägup säkgämän uken kuñkuñ. ⁶ⁱYäpmäj kuñjirä webe u metäñpeñ kumañ kome jopi-ken, Anututä iwoyäj imiñkuk-ken kuñkuk. Uken Anututä watäni it yäpmäj kuñjirän kepma 1,260 tärekta yäwani.

^{7j}Eruk näk pen kañiwat irira kunum gänañ ämik pähap kubä ahäñkuk. Ämik täñkuño u añero täño intäjukun äma wäpi Maikel ukät äboriye ätukät gämok pähap ukät ämiñkuñ. ^{8-9k}Ämiñpäñ Maikelkät äboriyetä gämok-kät äboriye täño kehäromini yäpmäj äpuñ. Kehäromini yäpmäj äpäñpäñ kunum gänañ wari itta nämo, yäwat kireñpewä kome terak ukädagän äpuñ. Täñ, gämok pähap uwä gämok bian-inik itkuko

^d 11:18 Sam 2:1, 46:6; Rom 2:5; Rev 10:7, 19:5; Sam 115:13 ^e 11:19 Hib 9:4; Rev 8:5, 15:5; Rev 16:21 ^f 12:2 Mai 4:10 ^g 12:3 Dan 7:7 ^h 12:5 Sam 2:9; Rev 19:15

ⁱ 12:6 Rev 11:2-3 ^j 12:7 Jud 9 ^k 12:9 Stt 3:1,14; Luk 10:18, 22:31; Rev 20:2

ukeŋo wäpi kubä äma waki, wäpi kubä Satan, komen ämawebe päke ŋo täŋyäkŋarani u.

¹⁰ ^l Ude kaŋkaŋ irira kunum gänaŋ gera taŋi kubä ŋode yäŋkuk;
Eruk apiŋo Anutu täŋo yäpätägak epän täkta yäwani ukeŋo ahätak.
Bureni, Anutu intäjukun-inik itak unitä kehäromini kwawak
pewän ahätak.

Ba unitäŋo iwoyāwani Kristo u apiŋo wäpi biŋam kwawak pewän
ahätak.

Wisiknin! Äma waki kepma bipani Anutu iŋamiken notniyeta
yāŋpāŋ-yabāŋ yāwat man yāwani ukeŋo kunum gānaŋ nanik
yeŋtāreŋ maŋpān āpmotak.

¹¹ Bureni-inik! Notniyetä äma waki täŋo kehäromi yāpmāŋ āpuŋo
uwä, Tom Bātaki täŋo nāgāri unitäŋo kehäromi terak, ba Anutu
täŋo man bureni, gwāk pimiŋpāŋ yājahāŋtāŋ kuŋkuŋo uterak
kehäromini yāpmāŋ āpuŋ.

Tāŋkaŋ Anututa nadāŋpāŋ gupi iniŋ kirekta nāmo iyap taŋkuŋ.

¹² ^m Unita kunum gāk, ba imaka gākä terak itkaŋ u kuduptagān
oretoret pähap nadākot!

Upāŋkaŋ kome gwāgu, ek butewaki pähap nadākon! Imata, äma
waki, ekken āreŋkuko itak. U kadāni kerāpigān irayāŋ täyat yāŋ
nadāŋpāŋ kokwawak pähap nadātak!

¹³ Tāŋpākaŋ gāmoktä kunum gānaŋ nanik nāwat kireŋpewä kome
terak āpätat yāŋ nadāŋpāŋ koki wawāpāŋ webe, nanak āmani bāyaŋkuko
u urayāŋ iwatkuk. ¹⁴ ⁿ Ude tāŋirān webe nanak bāyaŋkuko unita siāŋ
pähap täŋo piri imä peŋkaŋ gāmok waki u kaŋumuntaŋ piāŋ kome jopi-
ken kuŋkuk. Kome uken sākgāmān irirān watāni it yāpmāŋ kuŋirä obaŋ
yarākubä tāŋkaŋ āneŋi obaŋ kubä morāki tārekta yāwani. ¹⁵ Tāŋpākaŋ
gāmok unitä webe u utta ume dapuri meni-ken ume tokāt tākaŋ ude
abāŋkaŋ webe u urayāŋ tāŋkuk. ¹⁶ Tāŋirān webe u tāŋkentākta kometä
aŋeŋpāŋ ume pähap, gāmok meni gānaŋ nanik ābuko u kudup kāmān
āpmoŋkuŋ. ¹⁷ ^o Kometä ude tāŋirān gāmok u koki wawāpāŋ webe unitäŋo
nanakiye ātuken āmik pewän ahākta kuŋkuk. Webe unitäŋo nanakiye
u Anutu täŋo man buramiwani ba Jesutä man bureni yājahāk tāŋkuko
unita nadākinik tāŋpani.

¹⁸ Ude tāŋkaŋ gāmok pähap u gwāgu pomi-ken itkuk.

Tom umuri pähap yarä ahāŋkumān

13 ¹ ^p Eruk u yabāŋkaŋ āneŋi kubä ŋode kagān tāŋkut. Tom pähap
kubä gwāgu pähap gānaŋ ahāŋirān kaŋkut. U gwāki 7, joŋani

^l 12:10 Jop 1:11; Sek 3:1 ^m 12:12 Ais 44:23; Ais 49:13 ⁿ 12:14 Dan 7:25, 12:7

^o 12:17 Rev 11:7, 14:12 ^p 13:1 Rev 12:3; Rev 17:3,7-12

10. Tānkaŋ joŋani kubākubā terak āma ārowani tāŋo gwäpätä itkuŋ. Tānkaŋ damani kubākubā terak Anututa yāŋärok man kudän täwani. ^{2 q} Tānpäkaŋ tom uwä tom komigämän kubä wäpi lepat udewani. Tānkaŋ kuroŋi uwä tom taŋi kubä wäpi bea unitäŋo kuroŋi udewani. Tāŋ, meni uwä laion meni bumik. Unitä ahāŋirän gämok pähap gwägu gägäni-ken itkuko unitä iniken kehäromi, wäpi biŋam ba komeni, tom pähap unita imiŋkuk.

^{3 r} Tānpäkaŋ tom pähap unitäŋo gwäki kubä utpewä kumbuko upānkaŋ parām gwäki-ken tokŋeŋpāŋ tāgaŋkuko u bārāmi pen itkuk. Tānkaŋ tom pähap u kaŋpāŋä komen āmawebe kuduptagän kikŋutpāŋ jākjak yamānpāŋ iwarän tāŋkuŋ. ⁴ Iwarän tānpāŋ iniŋ oretpāŋ yāŋkuŋ; Wära, tom inidewani kubä kākamāŋ yāk. Netätä ukät täga āmiden? Ude yāŋkaŋ gämok pähap u imaka, udegän iniŋ oretkuŋ, tom pähapta kehäromini imiŋkuko unita.

^{5 s} Eruk, tom pähap u iniken wäpi yāpmāŋ āronpāŋ Anutu yāŋärok iwet yāpmāŋ kukta, ba komen āmawebeniye yabāŋ yāwatta komepak 42 ude iniŋ kirewani. ⁶ U Anutu wäpi, Anutu tāŋo komeni, ba Anutu tāŋo kudupi āmawebeniye kunum gānaŋ itkaŋ u yāŋärok pähap yāwet tāŋkukonik. ^{7 t} Tānkaŋ kudupi āmawebe ukät āmik tānpāŋ kehäromi yāpmāŋ āpakta kehäromi imani. Tānpäkaŋ ugän nāmo. Āmawebe ābori ābori, komeni komeni, man kotāk mebāri mebāri yāwani ba gupi mebāri mebāri u yabāŋ yāwatta kehäromi yāpuk. ^{8 u} Tānpäkaŋ komen āmawebe kuduptagän bumiktä wäpi api iniŋ oretneŋ. Āmawebe tom pähap u iniŋ oretnayāŋ tākaŋ uwä kunum kenta kome nāmo pewän ahāŋirän wäpi irit kehäromi tāŋo wäpi tawaŋ terak nāmo kudän täwani u. Tānkaŋ irit kehäromi tāŋo wäpi tawaŋ u Tom Bātakitā ini kudän täwani.

⁹ Eruk, in jukuŋin nikektä man ŋo ket nadākot; ^{10 v} Āma kubä komi yot gānaŋ itta biŋam yāwani tānpānā, komi yot gānaŋ bureni api irek.

Ba āma kubä āma keri terak kumākta biŋam yāwani tānpānā, āma keri terak bureni api kumbek.

Mebāri unita kudupi āmawebetä kehārom taŋpāŋ nadākiniki nāmo pewä putāreneŋ.

¹¹ Eruk u kaŋpāŋä tom pähap kubä āneŋi kagän tāŋkut. U kome gānaŋ naniktä abuk. Joŋani yarä, api ābani, sipsip nanaki tāŋo udewani upānkaŋ man kotāki uwä āriŋiŋ tāŋo kotāk ude. ¹² Tānpäkaŋ tom u tom intājukun ahāŋirän kaŋkuro u iŋamiken itkuk. Tānkaŋ tom yarä unitäŋo kehāromini uwä mebāri kubāgän. Kehāromini uterak peŋ yāwet-pewän komen āmawebe kuduptagän tom intājukun ahāwani, parām bārām

^q 13:2 Dan 7:4-6 ^r 13:3 Rev 17:8 ^s 13:5 Dan 7:8,25; Dan 11:36; Rev 11:2

^t 13:7 Rev 11:7 ^u 13:8 Sam 69:28; Rev 3:5, 5:6; Rev 17:8; Rev 20:12,15, 21:27

^v 13:10 Jer 15:2, 43:11; Mat 26:52; Rev 14:12

nikek u iniŋoret täŋkuŋonik. ^{13-14 w x} Täŋkaŋ tom intäjukun ahänjkuko u dubini-ken itkaŋ kudän mebäri mebäri u täkta kehäromi imani udegän täk täŋkukonik. Kudän kubäwä, ämawebe kaŋirä kädäp mebet kunum gänaŋ nanik täŋpewän äpäk täŋkukonik. Kudän udewani terak täŋyäkŋat-pewän ämawebetä tom pähap intäjukun ahänjirän uräkaŋ nämo kumbuko u iniŋoret täŋkuŋonik. Täŋpakaŋ kudän kudupi udewani täŋkaŋ ämawebe ŋode peŋyāwet täŋkukonik; In tom u oraŋ imikta yāwik kubä täŋ imut yäk. ^{15 y} Ude yāwet-pewän täŋirä tom mäden ahänjkuko u kehäromi ŋode täkta imani nikek; Meni woŋ piänpewän äpmoŋirä yāwik u wareŋ täŋpāŋ man ŋode yänkkuk; Äma näk nämo naniŋ oretnayāŋ täŋo uwä kumāŋ-kumāŋ api dāpet yäk.

¹⁶ Täŋpakaŋ ugän nämo. Tom pähap mäden ahänjkuko u komi ämaniye yāwet-pewän ämawebe ärowani ba äpani, jäwäri ba tuŋum ikek, watä epän täŋpani ba wāpi biŋam ikek u kudup yepmāŋitpāŋ keru bure kädä terak ba damani terak kudän kubä dāpmāŋ gatāŋkuŋ. ^{17 z} Ude täŋirä äma kudän udewani nikek nämowä ketem tuŋum kubä täga suwanaŋi nämo, ba äma kubätä äma uken tuŋum täga suwanaŋi nämo. Täŋpakaŋ kudän uwä tom pähap unitāŋo wāpi ba wāpi täŋo namba. ¹⁸ Täŋpakaŋ äma nadäk-nadäk ikektä kudän ŋonitāŋo mebäri täga nadāwän täreneŋ. Namba damani-ken dāpmāŋ gatāwani u äma kubä täŋo wāpi. Namba uwä 666.

Tom Bätaki-kät ämawebeniye täŋo man

14 ^{1 a} U kaŋpāŋä äneŋi dapun täŋpāŋ Tom Bätaki Saion pom terak irirän kaŋkut. Saion pom terak irirän ämawebe 144,000 Tom Bätaki-kät Nani täŋo wāpi kudän, damani terak kudän tāwani unitä itgwājiŋ irirä yabāŋkut. ^{2 b} U yabāŋpāŋ gera kubä kunum gänaŋ ume tokātkaŋ māmā yäk tākaŋ ude, ba iromāntä māmā kuŋayäk täyak ude yāŋirän nadāŋkut. Ba man kotäk u āmatä wagām säkgāmān utpāŋ kap tek tākaŋ ude nadāŋkut. ^{3 c} Täŋpakaŋ ämawebe 144,000 uwä Ekāni-kät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät äma ekāni 24 u iŋamiken itkaŋ kap kodaki kubä teŋkuŋ. Ämawebe 144,000 Anututä komen ämawebe u bāmopi-ken nanik yāmaŋkutkuko unitāgän kap u tekta mebäri nadāŋkuŋ, päke ukät nämo. ^{4 d} Uwä äma kubokāret nämo täŋpani, kudupi siwoŋigän kuŋarani u, ba Tom Bätakitä deken kwänä ugän iwarani u. Ämawebe u Tom Bätakitä komen ämawebe bāmopi-ken nanik suwaŋpāŋ inita biŋam yāmagurani. Uwä äbot intäjukun Anutu ba Tom Bätakitä ini yāniŋ oretta biŋam iwoyāŋ yepmaŋpani u. ^{5 e} U kurāki-inik, meni-ken jop manman kubä nämo ahāwani.

^w 13:13 Mat 24:24, 1Kn 18:24-39 ^x 13:14 Lo 13:1,4; Rev 19:20 ^y 13:15 Dan 3:4-6

^z 13:17 Rev 14:9,11; Rev 16:2, 19:20; Rev 20:4 ^a 14:1 Rev 3:12, 7:3,4 ^b 14:2 Ese 1:24,

43:2; Rev 1:15, 19:6 ^c 14:3 Sam 149:1; Ais 42:10; Rev 5:9, 7:4 ^d 14:4 Efe 5:27

^e 14:5 Sam 32:2; Sef 3:13

Ajero yaräkubätä man yäñahänkuṇ

⁶Eruk äneṇi ajero kubä kunum terak piän kuñirän kaṇkut. Ajero u Manbiṇam Täga tärek-täreki nämo u yäpmän kuṇatkaṇ ämawebe äbori äbori, komeni komeni, mani kotäk mebäri mebäri yäwani ba gupi mebäri mebäri gera terak ṇode yäñahänpän yäwetkuk; ^{7f} In Anututa umuntaṇpän wäpi biṇam yäpmän akuwut! Anututä ämawebe yäpmän danik-danik kadäni keräp täyak yäk. Unita Anutu kunum kenta kome, gwägu pähap ba ume dapuri yäwän ahänkuṇo u iniṇ orerut!

^{8g} Täñirän äneṇi ajero kubätä noripaki u iwatpän ṇode yänkuk; Wisikinik! Babilon yotpärare paot-inik täyak. Yotpärare u mähemi komeni komeni kubokäret wain ume komi nitek yepmän towintän kuṇatkuko ubayän yäk. ^{9-10^h} ⁱ Ude yänirän äneṇi ajero kubätä noripak yarä yäwatpänä gera terak ṇode yänkuk; Äma kubätä tom pähap u ba yäwiki u yäniṇ oretpän wäpi kudän damani ba kerik-ken yäpayän täko uwä Anutu täño kokwawaki umuri pähap unitä, ume komigämäntä-yän iñtäyiniṇan api nadäwek. Ähan nämo api nadäwek yäk. Nämoinik, Tom Bätaki-kät kudupi aṇeroniye iṇamiken kädäp komigämän ba mobä kädäp ikektä-yän iñtäyiniṇan yäpmän api ärowek yäk. ^{11j} Tänpän kädäptä äma udewani komi yewayän täyak unitäṇo gupeni paot-paori nämo api ärowek. Bureni-inik, äma tom pähap u ba yäwiki yäniṇ oretpän wäpi kudän damani ba kerik-ken yäpnayän täño uwä mänit kubä yäpmäkkät nämo, komigän pen api nadän yäpmän äroneṇ yäk. ^{12^k} Eruk mebäri unita kudupi ämawebetä kehärom taṇpän Anutu täño man buramiṇpän nadäkiniki Jesuken pek täkaṇ uwä nämo pewä putäreneṇ.

^{13^l} Tänpäkaṇ äneṇi kunum gänaṇ gera kubä ṇode yänirän nadäkgän täṇkut; Man ṇo kudän tä yäk. Yäput peṇpän apiṇonitä ämawebe Jesuta nadäkinik tänpän kumnayän täkaṇ uwä oretoret terak it täkaṇ. Ude yänirän Munapiktä ṇode yänkuk; Man u bureni yäyak yäk. Äma Jesuta nadäkinik tänpän kumnayän täkaṇ u komi epän kome terak itkaṇ täṇkuṇo u peṇpän säkgämän kwikinik api itneṇ yäk. Imata, täktäki säkgämän u nitek bok api kuneṇ yäk.

Kome terak ketem puget-puget kadäni

^{14^m} Tänpäkaṇ näk äneṇi dapun täñira uterakgän gubam paki ahänkuk. Gubam uterak äma kubä Äma Bureni-inik unitäṇo iṇam dapun bumik unitä mañit itkuk. Äma unitäṇo gwäki terak äma ärowani täño gwäpä, golpän täṇpani. Keriken päip komigämän kubäpän iñit itkuk. ^{15ⁿ}

^f 14:7 Rev 10:6 ^g 14:8 Ais 21:9; Jer 51:7,8; Rev 17:2, 18:2,3 ^h 14:9 Rev 13:12-17

ⁱ 14:10 Stt 19:24; Sam 11:6, 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15; Ese 38:22; Rev 15:7, 16:19;

Rev 19:20, 20:10; Rev 21:8 ^j 14:11 Ais 34:10; Rev 13:12-17; Rev 19:3 ^k 14:12 Rev 12:17,

13:10 ^l 14:13 1Ko 15:58; Hib 4:10 ^m 14:14 Dan 7:13 ⁿ 14:15 Jol 3:13

Ude iŋitkaŋ irirän kunum täŋo kudupi yot gänaŋ nanik aŋero kubätä äpäŋpän aŋero gubam terak itkuko u gera terak ŋode iwetkuk; Kome terak epänka-ken ketem bureni puget-puget kadäni ahätak ubayän. Unita gäk päipka yäpmän päpmo kome terak ketem bureni däpmänpän yäpmän yäk. ¹⁶ Ude yäwänä, eruk äma gubam terak itkuko unitä päipi wepmätpän ketem bureni kome terak itkuŋo u kudup madänpän yäpuk.

¹⁷ Ude tänpänkaŋ kunum täŋo kudupi yot gänaŋ nanik aŋero kubätä päip, meni komigämän iŋitkaŋ äpuk. ¹⁸ Äpäŋirän aŋero noripaki kubätä alta terak naniktä äpuk. Aŋero u uwä kädäpta watäni irani. Unitä noripaki päip komigämän iŋitkuko unita gera ŋode yäŋkuk; Kome terak wain mujipi gämäneŋ morekaŋ. Unita gäk päipka unitä kome terak wain bureni madänpän yäpmän yäk. ¹⁹⁻²⁰ Ude yäwänä aŋero noripaki unitä kome terak wain bureni kudup madänpän yäpmän päŋku Anutu kokwawaki täŋo gäpe pähap yotpärare mädeni käda itkuko u gänaŋ pewän äpmonŋuŋ. Pewän äpmonŋpäpän yeŋ kākārīrān nāgāt pähap kubä äpuk. Äpänpän gwägu pähap äworeŋkuk, kukŋitā kukŋi udu 300 kilomitas bumik. Ba kārōŋi, hos täŋo kuroŋi-ken umunitä päŋaba geŋi terak bumik tokŋeŋkuk.

Komi bāräpi paotpaot täŋo manbiŋam

15 ¹ Tänpäkaŋ kunum terak kudän kudupi pähap, inipärik kubä äneŋi ŋode ahäŋirän kaŋkut; Aŋero 7tä imaka umuri 7 tärek-tärek kerī-ken iŋit itkuŋ. Tärektärek yäyat uwä imaka umuri u ahäwä täreŋirä Anutu täŋo kokwawak imaka, kadäni ugän ahäwän tärekta yäwani. ²⁻³ ^{r s} Tänpäkaŋ gwägu kubä kaŋkuro uwä kwawanigän, ijiwä tumän-kuk, kädap mebet-kāt awāhurani bumik kaŋkut. Tänpän ämawebe mäyap gwägu unitäŋo pomi-ken itkuŋ. Uwä ämawebe tom pähap ba yäwiki ba unitäŋo wäpi täŋo namba kehārom tänpän mäde ut yämiŋkuŋo u kuduptagän. Itkaŋ wagäm, Anututä yämiŋkuko u iŋitpän Anutu täŋo watä epän äma Moses ba Tom Bātaki, yarä unitäŋo kap ŋode teŋkuŋ;

O Ekäni Anutu tänpämorek, gäk epän ārowani pähap, tāgagāmān-inik kubä tāk tāyan. Äma komeni komeni unitäŋo Ārowani Pähap, gākŋo kädēt u siwoŋi bureni-inik. ⁴ ^t Ämawebe kuduptagän api oraŋ gamineŋ. Ba äma kubätä wäpka biŋam nāmowä nāmo api ganiŋ oretnēŋ.

Gäk kubä-tägän siwoŋi ubayän. Unita ämawebe komeni komeni gākken äbänpän gukut imäpmok täŋ gamut! Tänpäkaŋ gäk yäpmän danik-danik epän bureni täŋiri mebāri kwawak ahäk täyak.

° 14:18 Jol 3:13 ° 14:20 Ais 63:3; Kra 1:15; Rev 19:15 ° 15:1 Wkp 26:21; Rev 15:6-7

^r 15:2 Rev 4:6, 5:8 ^s 15:3 Kis 15:1; Rev 11:17, 16:7; Sam 92:5; Sam 139:14; Sam 145:17

^t 15:4 Jer 10:6-7; Sam 86:9

Kap ude teŋirä nadänkut.

⁵ Tānpäkaŋ näk dapun tānpāŋ kunum gānaŋ Anutu tāŋo yottaba, kudupi yot unitāŋo yāma tumāŋirān kaŋkut. ⁶ Tumāŋirān aŋero 7, imaka waki umuri-inik 7 u yot gānaŋ nanikpāŋ yāpmāŋ āpuŋ. Aŋero u teki paki, āgo wabiwani. Tāŋkaŋ meran golpāŋ tāŋpanipāŋ kupāŋi-ken meran tāŋkuŋ. ⁷ Äpāŋirä imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät nanik kubätä aŋero 7 gāpe golpāŋ tāŋpani 7 ude yāmiŋtāŋ kuŋkuk. Gāpe u gānaŋ Anutu irit paot-paori nāmo unitāŋo kokwawakitā tokŋeŋ patkuk. ⁸ Tānpäkaŋ kudupi yot gānaŋ Anutu penyāŋeki ba kehāromini, gupe bumik unitā tokŋeŋpāŋ patkuk. Tāŋkaŋ aŋero 7tä imaka waki umuri-inik 7 u tānpewā nāmo ahāŋ moreŋirān yot gānaŋ ārokārok tāŋo kädēt tāŋpipiŋkuk.

Anutu tāŋo kokwawakita man

16 ¹ Ude ahāwānkaŋ kudupi yot gānaŋ naniktā gera kubā ŋode ahāŋirān nadänkut. U aŋero 7 ŋode yāwetkuk; In gāpe 7 u yāpā äreyāŋirä Anutu tāŋo kokwawak kome terak umu piwā āpmonŋput yāk. ² Ude yāŋirān aŋero namba 1 unitā ini gāpe gānaŋ nanik kome terak piwān kuŋkuŋ. Piwān kuŋirä tom pähap tāŋo wāpi kudān ikek ba yāwikita gukut imāpmok tāŋ imani āmawebe u gupi terak umetumet parām tarāki komigāmān u ahāŋ yāmiŋkuk. ³ Tānpäkaŋ aŋero namba 2 unitā iniken gāpe yāpān äreyāŋirä gwāgu pähap gānaŋ āpmonŋkuk. Äpmonŋirān gwāgu pähap u tabā nāgāt bumik āworeŋkuk. Ude āworeŋirān gwāgu pähap gānaŋ tom kudup kumbuŋ.

⁴ Tānpäkaŋ aŋero namba 3 unitā gāpeni gānaŋ nanik piwān kuŋirān ume taŋi tāpuri kudup nāgāt āworeŋkuŋ. ⁵ Ude tāŋirān aŋero kubā ume watā irani unitā Anutu ŋode iwerirān nadänkut;

Siwoŋi kurāki itkunonitā itan, Āma waki tāŋpani ŋonita kowata yāmitan u siwoŋi tāyan. ⁶ Āma ŋonitā kudupi āmawebe ba profet āmakaye dāpmāŋ-pewā nāgāt piŋkuŋo unita kowata nāgāt yepmāŋ towiŋiri nākaŋ u tāgatak.

⁷ Ude yāŋirān altatā man ŋode yāŋkuk;

Bureni-inik! Ekāni tānpāmerek māhemi, momita kowata dāpmāŋ tārek tāyan u siwoŋi-inik, tāga tāyan.

⁸ Ude tānpäkaŋ aŋero namba 4 unitā gāpeni gānaŋ nanik piŋpewān edap terak āpmonŋkuk. Edap terak āpmonŋirān edaptā kädāp bumik āma ijikta kehāromi yāpuk. ⁹ Edap kädāp ikek yeŋirān āma uwā komi bumta

^u 15:5 Kis 38:21 ^v 15:6 Rev 15:1 ^w 15:7 Rev 14:10 ^x 15:8 1Kn 8:10-11; Ais 6:4; Ese 44:4 ^y 16:1 Ais 66:6; Rev 16:17; Sam 69:24; Jer 10:25; Sef 3:8 ^z 16:2 Kis 9:10; Lo 28:35; Rev 13:12-17 ^a 16:3 Kis 7:17-21 ^b 16:4 Sam 78:44 ^c 16:5 Sam 119:137; Rev 1:4 ^d 16:6 Sam 79:3; Ais 49:26 ^e 16:7 Sam 19:9; Rev 15:3, 16:14; Rev 19:2
^f 16:9 Rev 9:20-21; Rev 16:21

nadänpän imaka umuri unitäno mähemi Anutu, man wakiwaki yänpän ibenkuḡ. Ude täḡkuḡo upänkaḡ bänepi sukurenḡpän Anutu iniḡ oretta bitnäk-inik täḡkuḡ.

^{10g} Täḡpākaḡ aḡero namba 5 unitä gāpeni gānaḡ nanik piḡpewān tom pähap täḡo maḡirani bāḡup uterak āpmonḡpānkaḡ komeni kudup pit kubāḡān bipmāḡ utkuk. Bipmāḡ urirān āma ātu komigāmān nadāḡtāḡḡān meberi naḡ dākḡḡekuḡ. ^{11h} Täḡpākaḡ āma u komi nadāḡkuḡo unita, ba parām gupī-ken tokḡḡekuḡo unita Anutu man wakiwaki yänpän ibenkuḡ. Ude täḡkuḡo upänkaḡ bänepi sukurenḡpän irit kuḡat-kuḡari waki u nāmo peḡkuḡ.

¹²ⁱ Täḡpākaḡ aḡero namba 6 unitä ini gāpe-ken nanik piwān āpmonḡrān Yufretis umetä kawuk taḡkuk. Umetä ude kawuk taḡirān āma ārowani ārowani ba komi āmaniye bok, edap abani kāda naniktä ābākta kādet tumāḡ yāmiḡkuk. ¹³ Täḡpākaḡ nāk kaḡira gāmok pähap u meni gānaḡ nanik, ba tom pähap u meni gānaḡ, ba profet jopi u meni gānaḡ nanik mājo yarākubā wirit bumik unitä abuḡ. ^{14j} Mājo uwā Satan täḡo watā epān täḡpani unitäno mājo wāra. Uwā kudān kudupi tākta kehāromi pat yāmani. U komeni komeni unitäno āma ārowani peḡ yāwet-pewā Anutu Täḡpāmorek Mähemi unitäno kadāni pähapken ābāḡkaḡ āmik api tāneḡ.

^{15k} Unita ket ḡode nadāwut! Nāk iwantā-yāḡ bārāḡek-inik api ahāḡ tamet yāk. Unita āma kubā morāḡ kuḡarira nabāneḡ yāḡ nadānpāḡ kodak itpāḡ tekita watāni irek. Ude täḡpayāḡ tāko unita nadāḡira gāripi nīkek tāyak yāk.

^{16l} Täḡpākaḡ mājo wāra yarākubā unitä komeni komeni täḡo intājukun āma yāḡpābā kubā-kengān yepmaḡpāpāḡ kome kubā wāpi Amagedon yāḡ iwerani uken kābeyā täḡkuḡ. ^{17m} Kābeyā tāḡirā aḡero namba 7 unitä gāpeni gānaḡ nanik kwarut yābatkuk. Kwarut yābattāḡ kuḡirān Ekāni täḡo maḡirani bāḡup kudupi yot gānaḡ itkuko u gānaḡ nanik gera kubā ḡode ahāḡirān nadāḡkut; U tāretak! ¹⁸ⁿ Ude yāwānkaḡ yāpā, iromāḡ māmā pähap ba yāḡ urum-urum ahāḡkuk. Ahāḡirān kenāḡ pähap kwaḡkuk. Kenāḡ u bian āmatā kome terak irirā kwaiwani u kudup yārepmīt moreḡkaḡ umuri pähap kubā kwaḡkuk. ^{19o} Kwaiḡpewān Babilon yotpārare imātpāḡ yarākubā ahāḡkuḡ. Täḡpākaḡ ḡuḡ āmawebe komeni komeni unitäno yotpārare uwā paot moreḡkuḡ. Bureni, Anututā Babilon yotpārare täḡo tāktāki wakita nadāwān wawāpāḡ kokwawaki täḡo ume komi nīkek yāmān naḡ paotkuḡ. ^{20p} Ude täḡpānkaḡ ḡwāḡu pähap bāmopi-ken kome tāpuri, ba pom kāroḡi kāroḡi uken-ukēn udegān paot moreḡkuḡ. ^{21q} Ba kunum gānaḡ nanik iwān mim mobā pähap bumik unitä maḡpāḡ āma dāpmāḡ tāyon Anutu man

^g 16:10 Kis 10:22; Ais 8:22 ^h 16:11 Rev 9:20-21; Rev 16:21 ⁱ 16:12 Ais 11:15; Jer 50:38 ^j 16:14 Rev 16:7; Rev 19:6,15,19 ^k 16:15 Rev 3:3,18 ^l 16:16 Het 5:19; Sek 12:11 ^m 16:17 Rev 16:1 ⁿ 16:18 Rev 4:5 ^o 16:19 Rev 14:10 ^p 16:20 Rev 6:14
^q 16:21 Kis 9:24; Rev 11:19; Rev 16:9,11

wakiwaki yānpāŋ ibenkuŋ. U imata, iwān mim ikek taŋkuko uwā umuri pāhap, āma kumāŋ-kumāŋ dāpmākta.

Kubokāret webe tom gāmāni terak maŋitkuk

17 ^{1r} Eruk, aŋero gāpe 7 u yāpmāŋ kuŋatkuŋo u kubätä näkken äbānpāŋ man ŋode nāwetkuk; Äbānkaŋ ka! yāk. Kubokāret webe pāhap ume māyap terak maŋit täyak uwā kowata ahāŋ imayāŋ täyak u gāwoŋārewa ka! ^{2s} Webe unitä intājukun āma ārowani komeni komeni uken-uken nanikkāt gāripini dāpmāŋ tārek taŋkuŋ. Ba āma komeni komeni naniktä webe ukāt kubokāret tānpāŋ amatä ume naŋkaŋ tāngunguŋ tāk tākaŋ ude taŋkuŋ. ^{3t} Ude nāwerirān Munapiktä näk magātpāŋ kome jopi kubāken nāmagut yāpmāŋ kuŋkuk. Tānpākaŋ uken webe kubā kaŋkut. U tom pāhap gāmāni kubā terak maŋit itkuk. Tom pāhap uwā gupi terak Anutu wāpi yāpmāŋ āpākta man waki mebāri mebāri kudān tāwani. Tāŋkaŋ tom unitāŋo gwāki 7, joŋani 10. ^{4u} Tāŋ, webe tom uterak maŋitkuko uwā tek gāmāni gwagāri udewanipāŋ gupi sākgāmān uwāk taŋkuk. Tāŋkaŋ epmäget mebāri mebāri upāŋ meran taŋkuk. E, keri-kenä gāpe kubā golpāŋ tānpāni upāŋ iŋit itkuk. U gānaŋ kaŋgārip ba nadāŋ gārip ba imaka wakiwaki unitä tokŋeŋpāŋ patkuk. ^{5v} Dāmāni terak wāpi kudān mebāri nīkek, kābop nanik ŋode kudān tāwani;

BABILON PĀHAP

KUBOKĀRET TĀNPANI TĀŋO MIŋI,

BA KOMENI KOMENITÄ KUDĀN TARĀKI TARĀKI TĀNPANI

UNITĀŋO MIŋI NĀK UBAYĀŋ.

^{6w} Tānpāŋ ŋode kaŋkut; Webe u kudupi āmawebe, Jesu tāŋo manbiŋam yāŋahāŋirā dāpmāŋ-pewā kumbani tāŋo nāgāt wain ume ude gāripī nīkek nāntāŋgān tāngunguŋ taŋirān kaŋkut. Ude kaŋpāŋ nadāwātāk taŋi tānpāŋ jākjāk yāŋkut.

Tom gwāki 7 unitāŋo man

^{7x} Jākjāk yāŋira aŋero unitä ŋode nāwet yabāŋkuk; Imata nadāwātāk tānpāŋ jākjāk yāyan? Nāk webe ŋonitāŋo mebāri, ba tom pāhap gwāki 7, joŋani 10 unitä kotaŋ imitak ŋonitāŋo mebāri gāwera nadā yāk. ^{8y} Tom pāhap kāyan u bian-inik itkuk. Upāŋ apiŋo nāmo itak, kumbuk yāk. Kāmiwā awaŋ kāroŋi boham-ken naniktä āyāŋutpeŋ āneŋi äbānkaŋ paotpāŋ paot-inik tākta api kwek. Tānpākaŋ bian itkukopāŋ apiŋo nāmo itak, ba āneŋi kodak taŋpeŋ api äbeko unita komen āmawebetä kaŋpāŋ

^r 17:1 Jer 51:12-13; Rev 17:15 ^s 17:2 Ais 23:17; Rev 14:8 ^t 17:3 Rev 13:1

^u 17:4 Jer 51:7; Rev 18:16 ^v 17:5 Rev 14:8 ^w 17:6 Rev 18:24, 19:2 ^x 17:7 Rev 13:1

^y 17:8 Dan 12:1; Rev 11:7, 13:8

nadäwätäk bumta api täneŋ. Ämawebe nadäwätäk tänayän täŋo uwä wäpi kudän kome ahänkuk-kentä it päbä apiŋo irit kehäromi täŋo wäpi tawaŋ terak nämo kudän täwani.

⁹Ude yänpän näwetkuk; Man ŋowä äma nadäwä tärewanitä nadänaŋi. Gwäki 7 uwä, pom 7 webe unitä uterak maŋit täyak. ¹⁰Ba gwäki 7 u intäjukun äma ärowani 7. Ukät nanik äma ärowani 5 u paotkuŋ. Täŋ, kubä itak ŋo yäk. Ittäŋgän äneŋi kubä api ahäwek. Ahänpän kadäni keräpi-inik kuŋarekta yäwani. ¹¹Tänpäkaŋ tom pähap bian itkuko u apiŋo nämo itak unitä äma ärowani 7 unitäŋo tawaŋ terak yäpurärätpän namba 8 ude api täŋpek. Ahänpän paotpaot täŋo yotpärare-ken api äpmonpek.

^{12z} Tänpäkaŋ joŋani 10 yabätan uwä, intäjukun äma ärowani 10gän yäk. Unitä kaŋiwat epän täkta kehäromi nämo yäpani yäk. Kämi uyaku, epäni yäput peŋpän tom pähap ukät kadäni keräpi-inik, aua kubägän ude, kaŋiwat epän täkta kehäromi api yäpneŋ yäk. ¹³Tänkaŋ u kudup bänep nadäk-nadäki kubägän peŋpän tom pähap unitäŋo epän täŋkehärom takta wäpi biŋam ba kehäromini iniken iniken kudup unitagän api imineŋ. ^{14a} Täŋirä Tom Bätaki-kät ämik api pewä ahäneŋ yäk. Ämik pewä ahänjirä Tom Bätakitä kehärom tanpän däpmänpän kehäromini api yäpmän äpek. U imata, Tom Bätaki unitagän äma ärowani täŋo ärowani intäjukun ba ekäni täŋo ekäni intäjukun yäk. Täŋkaŋ inigän nämo api täŋpek. Nämo, ini iwaräntäktä iwoyäwani, ämawebe yäpmän daniŋpän yepmaŋpän nadän imikinik täk täkaŋ u Tom Bätaki-kät itkaŋ ämik täŋpän iwan unitäŋo kehäromi api yäpmän äpneŋ yäk. Aŋerotä man ude näwetkuk.

Webe ukeŋonitäŋo manbiŋam

^{15b} Ude näwetpän äneŋi ŋode näwetkuk; Kubökäret webe ume mäyap terak maŋirirän käyan? Ume mäyap uwä äma äbori äbori, komeni komeni uken nanik, äma gupi inam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani. ^{16c} Täŋkaŋ joŋani 10 yabätan ukät tom pähap unitä kubökäret webe u kokwawak nadän imiŋpän tek yänopmän imiŋkaŋ tohari gupi naŋpän kädap pewä pänku api ijiwek. ¹⁷Uwä jop nämo api ahäwek. Nämo, Anututä ini nadäk tawaŋ peŋkuko u bureni ahäktä bänepi peŋ yäwet-pewän bänep kubägän täŋpän tom pähapta watä epän api täŋ imineŋ. Watä epän täŋ imiŋ yäpmän kuŋtäko man Anututä yänkuko u bureni ahänjirän api penen yäk. ¹⁸Tänpäkaŋ webe käyan uwä yotpärare pähap, komeni komeni täŋo intäjukun äma ärowanita intäjukun täŋ yämik täyak u yäk.

Webe pähap Babilon u waŋkuk

18 ¹Eruk ude käwa tärewäpän äneŋi aŋero kubä kunum gänaŋ naniktä äpäŋirän kaŋkut. U ämawebe yabän yäwatta wäpi biŋam

^z 17:12 Dan 7:24 ^a 17:14 1Ti 6:15 ^b 17:15 Ais 8:7; Jer 47:2 ^c 17:16 Rev 18:8

ärowani nitek. Tāŋkaŋ penyāŋeki pāhaptā penyāŋenirān kome terak
kepma pāhap ude tāŋkuk. ^{2d} Tāŋpāŋ gera pāhap terak ŋode yāŋkuk;

Wisikinik! Babilon yotpārare pāhap ukeŋo paot-inik tāyak! Kome u
apiŋo mājo wāra tāŋo kome ude āworetak. Mājo wakiwaki ba barak
tom kābāŋ tāwani nāŋpanitā apiŋo kome ŋo korekaŋ. ^{3e} Imata,
komen āmawebe kuduptagān webe unitāŋo kubokāret kādetta gāripi
pāhap nadāŋkaŋ unitāŋo kādet ugān-inik iwat tāŋkuŋ, āmatā wain
umeta gāripi nadāŋpāŋ naŋkaŋ tāŋguŋguŋ wakiinik tāk tākaŋ ude.

Komeni komeni tāŋo intājukun āmatā webe ukāt gāripi dāpmāŋ
tārek tāk tāŋkuŋ. Tāŋirā webe u māyāk-kāt nāmo kādet wakiwaki
tāk tāŋkuko uterak moneŋ āmatā moneŋ bumta wādāk tāŋkuŋ.

^{4f} Nāk man ude nadāŋpāŋ āneŋi kunum gānaŋ nanik gera kubā ŋode
yāŋirān nadāŋkut;

Āmawebenaye, in yotpārare u peŋpeŋ āpāmaŋ kut! In u tāŋkentāŋpāŋ
momi unitā tāk tāyak udegān tāneŋta. In unitāŋo kādet ugān
iwatpāŋā imaka umuri-inik ahāŋ imayāŋ tāyak udegān ahāŋ
tamekta. ^{5s} Nadākaŋ? Yotpārare unitāŋo momi buŋāt yāpmāŋ kunum
gānaŋ ŋo abātak. Tāŋpākaŋ kādet wakini unita Anutu nāmo guŋtak
tāyak u nadātak! yāk. ^{6h} Unita inta kādet waki tāŋ tamiŋkuko kowata
āhan yāpektawā. Nāmo, ātukāt uterak wakiinik kaŋ tāŋ imut.

Ba tāŋguŋguŋ kādet āma ātu yāwoŋāreŋkuko unita kowata tāŋpewā
webe u tāŋguŋguŋ-inik kaŋ tāŋpān. ⁷ⁱ Bian wāpi biŋam, gāripi
nitek itkuk. Unita kowata waki imiŋirā komi pāhap, gāripi terak
itkuko udegān kaŋ nadāwān.

Imata, webe u inita ŋode yāk tāyak; Nāk intājukun webe ude itat
yāk. Nāk webe kajat nāmo, butewaki kubā nāmo api nadāwet yāŋ
yāk tāyak. ^{8j} Ude yāk tāyak unita imaka waki umuri-inik ŋode
api ahāŋ imineŋ; Kumāŋ-kumāŋ, konām butewaki ba nakta jop
irit uken kepma kubāgān api ahāŋ imineŋ.

Ude ahāŋ imiŋirā kādāptā iŋiŋpāŋ api iŋiŋ paorek. Imata,
Ekāni Anutu, webe unitāŋo tāktāki yāpmāŋ danik tāyak u
kehāromi-inik.

^{9k} Iŋiŋ parirān kādāp gupe ārowān kaŋpāŋ komeni komeni tāŋo
intājukun āma, webe ukāt gāripi dāpmāŋ tārek tāŋkuŋo unitā konām
butewaki pāhap api tāneŋ. ^{10l} Webeni pāhap uwā komi pāhap nadāŋ
irirān kaŋumuntaŋ pāŋku ban itkaŋ api kāneŋ. Kaŋkaŋ butewaki man
ŋode api yāneŋ;

^d 18:2 Rev 14:8; Ais 13:21; Ais 34:11; Jer 50:39 ^e 18:3 Rev 14:8 ^f 18:4 Ais 48:20;

Jer 50:8; Jer 51:6,45, 2Ko 6:17 ^s 18:5 Stt 18:20-21; Jer 51:9 ^h 18:6 Sam 137:8;

Jer 50:15,29, 2Te 1:6 ⁱ 18:7 Ais 47:7-9 ^j 18:8 Jer 50:34; Rev 17:16 ^k 18:9 Rev 17:2;

Ese 27:30-35 ^l 18:10 Ese 26:17; Dan 4:30

Wära! Wära! Yotpärare pähapnin ŋokeŋo wäyak yäk. Kadäni käronji säkgämän gäripi terak it yäpmän äbätängän komi pit kubägan yäpmäntak ŋo yäk.

^{11 m} Ude yänjirä moneŋ epän tänpäni komeni komeni naniktä yotpärare unita yänpän konäm butewaki tänpän butewaki terak api itneŋ. Butewaki nadänpän ŋode api yäneŋ; Wära! Tuŋumnin netätä suwaŋpän moneŋ api nimek? ^{12 n} Tänpäkaŋ tuŋum tuŋumi wäpi wäpi ŋodepän ämatä suwakta pewä ahänkuŋ; Imaka imaka gol ba siriwapän tänpäni, omäk meran säkgämän, tek säkgämän mebäri mebäri, täbori ba pidämi. Ba päya käbäŋi nikek ätu, ba imaka imaka tom taŋi wäpi elefant unitäŋo menipän tänpäni. Ba imaka imaka gwäki taŋi, päya kujat ba kapa mebäri mebäri ba mobä säkgämän upän tänpäni ämatä suwakta pewä ahäk täŋkuŋonik. ¹³ Ba päya päham käbäŋi nikek, ketemkät awähutpän nänpäni mebäri mebäri, ba imaka imaka käbäŋi nikek gupi terak ärurani ba imaka kodaki nänpäni ba ijinpän nänpäni ämatä suwakta pewä ahäk täŋkuŋonik. Ba tom sipsip, hos ba bulimakau, ba imaka ämatä uterak maŋjiräkaŋ hostä wädäwani u imaka, ämatä suwakta pewä ahäk täŋkuŋonik. Ba ugän nämo, ämapän, tuŋum bumik ämatä moneŋ penpän pen yäpneŋta yäpmän kuŋat täŋkuŋonik. Tänpäkaŋ webe pähap unitä paoränkaŋ netätä tuŋumi u api suwanenŋ?

¹⁴ Tänpän moneŋ epän tänpäni unitä ŋode api yäneŋ; Babilon, imaka säkgämän säkgämän yabängärip täk täŋkuno u kudup gabän umuntaŋ kuŋ morekaŋ! Äneŋi täga nämo api yämaguren! yän api yäneŋ. ^{15 o} Ude yänpän moneŋ äma tuŋumi yotpärare uken penjirä moneŋ yämik täŋkuŋo unitä Nin komi udegän nadäne yänpän kaŋ-umuntaŋ päŋku ban api itneŋ. Itkaŋ konäm butewaki tänpän api itneŋ. ^{16 p} Tänpän ŋode api yäneŋ;

Wära! Wära! Webenin pähap ŋokeŋo waŋ pätak ŋo yäk. Uwä tek gämäni gwagäri udewanipän gupi säkgämän uwäk täŋkuk.

Täŋkaŋ epmäget mebäri mebäri upän meran täŋkaŋ it täyakonik.

^{17 q} Upänkaŋ butewaki pähap! Tuŋumi säkgämän terak itkuko u pit kubägan waŋ moretak ŋo yäk.

Tänpäkaŋ gäpe taŋi taŋi yäpmän kuŋarani, gäpe unitäŋo mähemikät epän ämaniye, ba äma gwägu terak kuŋatpän moneŋ epän täk täkaŋ u kuduptagän ban itkaŋ Babilon api kaŋiwat itneŋ. ^{18 r} Ban itkaŋ kaŋiwarirä Babilon kädäp ijin patkaŋ gupe äronjirän kaŋpän gera ŋode api yäneŋ; Yotpärare udewani bian kubä nämo itkuk yäk. ^{19 s} Ude yänpän butewaki nadänkaŋ keŋkeŋ porinpän gwäki terak ureŋ tänpä ärowäpän konäm api kotneŋ. Konäm kotpän api yäneŋ;

^m 18:11 Ese 27:36 ⁿ 18:12 Ese 27:12,13,22 ^o 18:15 Ese 27:31,36 ^p 18:16 Rev 17:4

^q 18:17 Ese 27:27-29 ^r 18:18 Ese 27:32 ^s 18:19 Ese 27:30-34

Wära! Wära! Yotpärarenin pähap ŋokenjo waŋ pätak ŋo yäk. Gwägu terak gäpe kuŋat täkaŋ unitäŋo mähemitä webe ŋo terak tuŋum mähemi täŋkuŋ. Upäŋkaŋ ŋo kawut! Imaka imaka kudup pit kubägän paot morekaŋ yäk. ²⁰ Urita kunum gänaŋ it täkaŋ, in oretoret täkot! Ba Anutu täŋo kudupi ämawebe niye, ba profet äbot, epän ämaniye in kudup bänep tagagämän nadäkot! Webe unitä waki täŋ tamik täŋkuko unita Anututä kowata imitak yäk.

²¹ Eruk u punin terak ŋode kaŋkut; Aŋero kehäromi kubätä mobä bäräpi kubä yäpmäŋ aku maŋpän gwägu gänaŋ äpmonkuk. Maŋpän äpmonpänkaŋ man ŋode yäŋkuk;

Babilon wawän yänpäŋ udegän api maŋpä äpmoneŋ yäk. Maŋpä äpmo paot-inik täŋjirän äneŋi nämoinik api käneŋ. ²² Wisikinik! Babilon bämopka-ken wagäm, uhuwep, ba womat terak kap teŋjirä mämä äneŋi nämoinik api ahäwek.

Ba bämopka-ken ämatä epän kubä wari nämo api täneŋ. Ba ketem äŋnaŋ täŋuruk-uruk kubä nämoinik täŋjirä api nadäneŋ. ²³ Täŋkaŋ bämopka-ken topän mebet kubä äneŋi nämo api ijiŋ-yäŋewek.

Ba ämatä webe yäpmäk-yäpmäk wari nämo api ahäwek yäk. Kome jopi äneŋi api äworewen. Moneŋ epän ämakaye täŋo wäpi biŋam komeni komeni kuŋat moreŋkuk. Kuŋat moreŋjirän gäkä kon tänpäŋ ämawebe komeni komeni täŋyäkŋatpewi gäkä nadäkinik täŋkuŋ. ²⁴ Babilon, gäkä profet ba kudupi ämawebe ätu kumäŋ-kumäŋ däpmäŋ-pewi nägäri kädet-ken piwä kuŋkuŋo unita Anutu iŋamiken momi pähap täyan.

Bureni-inik, kome terak äma päke ämatä däpmäŋ-pewä kumäk täkaŋ, eruk momi u kuduptagän Babilon gäkä terak ärotak yäk.

Anutu iniŋ oretna!

19 ¹ Ude nadänpäŋä ŋode nadäkgän täŋkut; Kunum gänaŋ ämawebe äbot pähap täŋo mämätä bumik ŋode ahäŋjirän nadäŋkut; Anutu iniŋ oretna! Yäpätägak, kehäromi ba penyäŋek u kudup Anutunintä mähemi täyak. ² Man epän täk täyak uwä bureni siwoŋi-inik täk täyak. Urita Anututä kubokäret webe, komen ämawebe kuduptagän kädet waki mebäri mebäri yäwoŋäreŋkuko ukeŋo komi imiŋkuk. Ba epän ämaniye kumäŋ-kumäŋ däpuko unita Anututä webe u kowata wakiinik imitak.

³ Ude yänpäŋ äneŋi gera terak ŋode yäŋkuŋ;

¹ 18:20 Ais 44:23; Lo 32:43; Jer 51:48 ² 18:21 Jer 51:63-64; Ese 26:21 ³ 18:22 Ais 24:8; Ese 26:13 ⁴ 18:23 Jer 7:34, 16:9; Jer 25:10; Ais 47:9 ⁵ 18:24 Jer 51:49; Mat 23:35; Rev 17:6 ⁶ 19:2 Rev 6:10, 16:7 ⁷ 19:3 Rev 14:11

Ekäni iniŋ oretna! Webe ukeŋo ijiŋ parirän gupeni paot-paori nämo pen api äroŋ irek.

4^a Ude yänjirä äma ekäni 24 ukät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 unitä kukut imäpmok tänpäŋ Anutu, äma ärowani täŋo maŋirani bägup säkgämän-ken it täyak u iniŋ oretpäŋ ŋode yänkuŋ;

U Bureni-inik! Anutu wäpi yäpmäŋ akuna!

5^b Ude yänjirä äma ärowani täŋo maŋirani bägup-ken nanik man kotäk kubä ŋode ahänkuk;

Ämawebe Anutunin täŋo mani buramik täkaŋ in kuduptagän iniŋ orerut!

Ba äma ärowani äpani Anutu oraŋ imik täkaŋ in kudup iniŋ orerut!

6^c Eruk ude nadänpäŋä ämawebe mäyap täŋo mämä nadänkut. Mämä u ume tokätkaŋ mämä yäk täkaŋ ude bumik, ba iromäŋ mämä ude bumik. U ŋode yänjirä nadänkut;

Iniŋ oretna! Tänpämörek, Ekäni Anutunin intäjukun-inik itpäŋ kaŋiwat epäni täyak.

7 Unita nin wäpi biŋam ärowani iniŋ oretpäŋ bänep pidäm terak oretoret täk tākāna!

Tom Bätaki webeni-kät keräntäk tākta kadäni ahatak unita Anutu iniŋ oretna!

Tom Bätaki täŋo webenitä äpi kakta pidäm täyak. 8^d Tek säkgämän paki-inik imiŋkuko u tänpäŋ äpiken kuyak.

(Tek paki-inik unitäŋo mebäri u ŋode; Kudän siwoŋi, Anutu täŋo kudupi ämawebetä täk täkaŋ u.)

9^e Täŋjirä aŋero unitä ŋode näwetkuk; ŋode kudän tä yäk. Ämawebe Tom Bätaki täŋo ärawa-ken kukta iwoyäwani u säkgämän, oretoret terak it täkaŋ! Tänpäŋ äneŋi ŋode yäkgän täŋkuk; Man yäyat ŋowä Anutu täŋo meni jinom bureni-inik! yäk. 10 Aŋerotä ude näweränä näk gämori-ken kukut imäpmok tänpäŋ iniŋ orerayäŋ täŋkut. Täŋjira näwetkuk; Ude täŋpeno! Näk nämo naniŋ oreren! yäk. Näk epän ämagän, gäk bumikgän, ba notkaye Jesu täŋo man burenita nadäkinik täŋpani u bumikgän. Unita Anutupäŋ iniŋoret! Imata, Jesuta man bureni yänjahäk täkaŋ uwä Munapiktä täŋkentäŋirän yänjahäk täkaŋ. Täŋkaŋ Munapik unitägän täŋpewän profettä man bureni yänjahäk täŋkuŋonik yän näwetkuk.

Jontä Jesu-kät komi ämaniye yabänkuk

11^f Tänpäkaŋ näk kunum aŋeŋirän hos paki kubä irirän kaŋkut. Äma u punin terak itkuko u wäpiwä Nadäŋ Nimikinik Täŋpani ba Man Burenigän Yäwani. Uwä man epän täk täyak u kädet siwoŋi terakgän täk täyak ba

^a 19:4 Rev 4:2,10 ^b 19:5 Sam 22:23; Sam 134:1; Sam 135:1; Rev 11:18 ^c 19:6 Rev 11:15, 14:2; Rev 15:3, 21:2 ^d 19:8 Ais 61:10 ^e 19:9 Mat 22:2-3; Apos 10:25-26; Rev 22:8-9

^f 19:11 Rev 1:5, 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4

ämik imaka, kädet siwoŋi terakgän täk täyak. ^{12s} Täŋkaŋ dapuri uwä kädäp mebet udewani. Gwäki terak äma ärowani täŋo gwäpä säkgämän mäyap itkuŋ. Ba gupi terak wäpi kudän täwani ini kubä-tägän täga danipŋän nadäwek. Äma ätutä wäpi u nämo nadäk täkaŋ. ^{13h} Täŋkaŋ teki uwä nägät dāpā ijiwani. Ba wäpi Anutu täŋo Manbiŋam yāŋ iwet täkaŋ. ¹⁴ Unitä kuŋirän kunum gānaŋ nanik komi äma äbori äboritā hos paki terakgän maŋitkaŋ iwatkuŋ. Teki kudup pakigän. ¹⁵ⁱ Täŋpākaŋ meni gānaŋ päip päraŋi-inik kubätā abuk. Päip unitā guŋ äma äbori äbori api dāpek. Ude täŋkaŋ ain pärip-pärip iŋitkaŋ ämawebe uwä kehāromigän api yabāŋ yāwarek. Ude täŋkaŋjä äma wain mujipi yeŋ kākāt täkaŋ ude ämawebe u Anutu Täŋpāmerek täŋo kokwawak umuri pähap uterak api yeŋ kākārek. ^{16j} Täŋpākaŋ teki terak ba bakāni terak man kudän ŋode pātāk;

ÄMA EKÄNI TÄŊO EKÄNI INTÄJUKUN,

BA ÄMA ÄROWANI TÄŊO ÄROWANI INTÄJUKUN.

^{17k} Täŋpākaŋ dapun täŋpāŋ aŋero kubä kome dapuri-ken irirän kaŋkut. Itkaŋ barak punin kuŋ äbāŋ täŋkuŋo u gera täŋpāŋ yāwetkuk; Anututā äŋnak-äŋnak pähap täyak unita äbā kubä-kengän irut! ¹⁸ Äbāŋkaŋ komeni komeni täŋo intäjukun äma, ba komi äma täŋo intäjukun äma, ba äma wäpi biŋam ikek täŋo gupi tohari kaŋ naŋput. Hoskāt komi ämaniye täŋo gupi tohari ba äma äpani ärowani, watā epän täŋpani, ba äma intäjukun täŋpani kuduptagän täŋo gupi tohari imaka, kaŋ naŋ morewut!

^{19l} Täŋpākaŋ näk tom pähap u ba komeni komeni täŋo intäjukun ämaniye-kāt komi ämaniye äbot pähaptā äbā kubä-kengän irirā yabāŋkut. Uwä äma hos paki terak itkuko ukāt komi ämaniye-kāt ämik täkta äbuŋ. ^{20m} Upāŋkaŋ tom pähap u ba profet jopi, yarā uwä kwitaŋirän yepmāŋitkuŋ. Profet jopi uwä tom pähap täŋo iŋamiken kudän kudupi mebāri mebāri täk täŋkuko u. Unitā kudän kudupi täk täŋkuko uterak ämawebe täŋyākŋat-pewän tom pähap täŋo wäpi kudän yāpmāŋ kuŋatpāŋ yāwiki nadāŋ imiŋkuŋ. Täŋpākaŋ profet jopi ukāt tom pähap u kodak irirän yepmāŋitpāŋ gwāgu pähap kädäp mebet umuri-inik äbāk täyak u gānaŋ pudāt maŋpā äpmonkumän. ²¹ⁿ Ude täŋirā äma hos paki terak itkuko unitā yarā unitāŋo äboriye päke u dāpuk. U päip meni-ken äbuko unitā dāpmāŋ moreŋkuk. Dāpmāŋ moreŋirän baraktā pābā äma dāpuko unitāŋo gupi tohari kudup yāpmāŋ dākŋeŋpāŋ näkko koki täŋkuŋ.

Satantä kowata yāpmākta man

20 ^{1o} Täŋpākaŋ näk aŋero kubä kunum gānaŋ naniktā äpāŋirän kaŋkut. Aŋero uwä awaŋ kāroŋi boham täŋo yāma dātta ki

^s 19:12 Rev 1:14, 2:17 ^h 19:13 Ais 63:1-3; Jon 1:1,14 ⁱ 19:15 Rev 1:16, 12:5;

Rev 14:20, 4:8; Rev 21:22 ^j 19:16 Rev 17:14 ^k 19:17 Ese 39:17-20 ^l 19:19 Sam 2:2

^m 19:20 Rev 13:12-17; Rev 20:10,15; Ais 30:33 ⁿ 19:21 Rev 19:17-18 ^o 20:1 Rev 9:1

kubäkät yen kehäromi kubä iŋitkaŋ irirän kaŋkut. ^{2-3 p q} Unitä gämok pähap, gämok biani ukeŋo, mäjō wära täŋo intäjukun äma wäpi Satan u iŋitpäŋ yen kehäromi unitä topmäŋpäŋ obaŋ 1,000 ude kaŋ irän yäŋpāŋ awaŋ kārōŋi boham u gānaŋ pewān āpmonkuk. Pewān āpmonkpāpāŋ yāma ŋikŋiyāŋ täŋpipiŋpāŋ päya umumitā gānaŋ gānaŋ kudup gatāŋ pipiŋkuk. Ude täŋkuko uwā äma ābori ābori bānepi täŋpāwak nāmo täŋpekta obaŋ 1,000 ude irekta yāŋ imiŋkuk. Täŋpākaŋ kadāni tāreŋirān pit imākaŋ abā kadāni kerāpigān jop api irek.

^{4 r} Täŋpāŋ maŋirani bāgup sākgāmān ātu uterak äma maŋitkaŋ irirā yabāŋkut. Maŋitkaŋ itkuŋo uwā man yāpmāŋ danik epān tākta yāŋ yāmani. E, āmawebe Anutu täŋo man ba Jesu täŋo manbiŋam bureni iwan gānaŋ umunkāt nāmo yāpmāŋ kuŋarirā kotāki madāŋ tākŋeŋpāŋ kumāŋ-kumāŋ dāpuŋo unitāŋo mājoni imaka, penta yabāŋkut. Āmawebe uwā tom pähap u ba unitāŋo yāwiki nāmo iniŋoret täŋpani, ba tom pähap täŋo wāpi kudān damani-ken ba kerī-ken nāmo yāpmāŋ kuŋarani. Täŋpākaŋ āmawebe kumbuŋo uwā gupitā kodak taŋpāŋ Kristo-kāt intājukun äma täŋo kaŋiwat epān täŋ yāpmāŋ kuŋirā obaŋ 1,000 ude tāreŋkuk. ⁵ Uwā kumbani-ken naniktā intājukun akukakuk. Täŋ, äma kumbani päke uwā nāmo kodak taŋkaŋ obaŋ 1,000 u tāreŋirān akukta itsāmāŋpāŋ patkuŋ. ^{6 s} Täŋpākaŋ āmawebe intājukun akukakuk u gānaŋ yāpurārātkaŋ uwā oretoret, bānep tāga terak kudupi-inik itkaŋ. Kumāŋ-kumāŋ namba 2tā āmawebe udewani tāga nāmo dāpek. Nāmoinik! Āma uwā Anutu ba Kristo täŋo bāmop āmawebe ude itpāŋ Kristo-kāt intājukun äma täŋo kaŋiwat epān täŋ yāpmāŋ kuŋirā obaŋ 1,000 u api tārewek.

⁷ Eruk, obaŋ 1,000 u tāreŋirān Satan pit imānkaŋ komi yotken naniktā āneŋi api āpāmaŋ kwek. ^{8 t} Āpāmaŋ pāŋku äma ābori ābori kome kukŋi ba kukŋi, unude kāda ba umude kāda itkaŋ wāpi Gok kenta Magok, u jopman terak bānepi api täŋpān guŋ tāneŋ. Bānepi täŋpān guŋ tawāpāŋ āmik pähap tākta yāŋ-bāyaŋ pābā kubā-kengān yepmaŋpayāŋ tāko uwā mobā jiraŋ ude, tāga daninaŋi nāmo. ^{9 u} Āmawebe komeni komeni uwā akuŋ kireŋkaŋ ābā Anutu täŋo kudupi āmawebe ini yotpārare täŋpāŋ itkuŋken u it gwājiŋkuŋ. It gwājiŋkuŋo uwā yotpārare Anututā gāripi nadāk tāyak u. Ude täŋkuŋo upāŋkaŋ kunum gānaŋ nanik kādāp kubātā maŋpāŋ kudup ijiŋpāŋ paot-inik täŋkuŋ. ^{10 v} Ba äma bānepi täŋpān guŋtak täŋkuko Satan uwā gwāgu, kādāp mebet umuri-inik ābāk tāyak, tom pähap-kāt profet jopi u maŋpā āpmonkumān-ken ugān maŋpā āpmonkuk. Uken kepma bipani komi tārek-tāreki nāmo māt nadāŋ yāpmāŋ kuŋeŋ.

^p 20:2 Rev 12:9 ^q 20:3 Jud 6 ^r 20:4 Dan 7:9,22,27, 1Ko 6:2; Rev 13:17 ^s 20:6 Rev 1:6

^t 20:8 Ese 38:2,9; Ese 38:15-16 ^u 20:9 2Kn 1:10; Ese 39:6 ^v 20:10 Stt 19:24; Sam 11:6; Rev 19:20, 21:8

Äma kumbani yäpmäj danikta man

¹¹ Ude kañpäñjä mañirani bägup pähap säkgämän kubä, paki-inikpäñ kañkut. Äma u punin terak itkuko u inamiken kunum kenta kome kañumuntañ paotpeñ kuñkumän. ^{12w} Paotpeñ kuñjirän ämawebe kumbani ärowani äpani kudup, äma mañirani bägup uterak itkuko u inamiken irirä yabäñkut. Eruk ude irirä añerotä buk mebäri mebäri pipiyäñkuñ. Kubä pipiyäñkuño uwä irit kehäromita biñam täkta yäwani unitäño wäpi kudän tawañ. Ude täñjirä ämawebe kumbani, kodak itkañ kudän täk täñkuño unitäño manbiñam buk terak kudän täwani uterakgän yäpmäj daniñkuk. ^{13x} Täñpakañ kadäni uken gwägu pähaptä kumbani patkuño u yabä kätäñpewän yäpmäj äronkuñ. Ba Kumäj-kumäñtä äma kumbani yäniñ kireñpewän kuñkuñ. Ba Geñi Wakitä äma kumbani yabä kätäñpewän kuñkuñ. Ude täñjirä ämawebe kumbani kuduptagän uwä täktäki terak yäpmäj daniñkuk. ^{14y} Ude täñpäñ wäpi Kumäj-kumäj ba Geñi Waki u, gwägu pähap kädäp mebet ikek u gänañ mañpä äpmonkumän. Gwägu pähap kädäp mebet ikek u wäpi kumäj-kumäj namba 2. ^{15z} Täñpakañ äma, irit kehäromita biñam täkta yäwani unitäño wäpi tawañ terak wäpi nämo itkañ uwä gwägu pähap kädäp mebet ikek u gänañ yepmañpä yäpmäj äpmonkuñ.

Kunum kenta kome kodaki api ahädeñ

21 ^{1a} Täñpakañ näk kunum kenta kome kodaki ahäñjirän yabäñkut. Kunum ba kome biani u paotkumän. Ba gwägu pähap udegän paotkuk. ^{2b} Paorirän kudupi yotpärare, Jerusalem kodaki u, kunum gänañ, Anutu-ken naniktä äpäñjirän kañkut. Kañkuro uwä webe gubañi kubä äma biñam yäñ imanipäñ äpiken tenayäñ epmäget täñ yämik täkañ ude bumik täñpanipäñ kañkut. ^{3c} Täñpakañ mañirani bägup säkgämän uken nanik gera kubä ñode yäñjirän nadäñkut; Käyan? Apiño Anutu ini ämawebe-kät it täyak. Bämopgän irirän ämawebeniye ude api itneñ. ^{4d} Anutu ini-tägän bämopi-ken itkañä konämi pito api ärut yämek. Täñjirän kumäj-kumäj, konäm butewaki ba komi nadäk-nadäk, nämo api ahäñ yämineñ. Nämoinik, kädet biani u kudup paot morekañ yäk.

^{5e} Ude näwetpäñ äma mañirani bägup säkgämän uterak itkuko unitä ñode näwetgän täñkuk; U yabä! Näk imaka kudup täñpewa kodakigän ahäñ morekañ yäk. Ude näwetpäñ yäñkuk; Man ñowä bureni-inik, nadäñpäñ iyap tänañi unita kudän täyi!

^w 20:12 Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Apos 17:31, 2Ko 5:10; Rev 13:8 ^x 20:13 Rom 2:6,

1Pi 1:17; Rev 2:23, 22:12 ^y 20:14 1Ko 15:26,55 ^z 20:15 Rev 13:8, 19:20 ^a 21:1 2Pi 3:13

^b 21:2 Ais 52:1, 61:10; Hib 11:16, 12:22; Rev 3:12 ^c 21:3 2Sto 6:18; Sek 2:10, 2Ko 6:16; Rev 7:17

^d 21:4 Ais 35:10; Ais 65:19 ^e 21:5 2Ko 5:17; Rev 4:2,10

^{6f} Ude näwetpän äneni ɲode näwetgän täŋkuk; Eruk, u täretak! Näkägän intäjukun-inik ba mäden-inik itat. Ba imaka yäput-pekpek ba tarek-tarek u näkgän. Äma kubätä umeta iwäwä näkɲa Irit täŋo ume dapuri-ken ume gwetpän kowatani nämo mät imet. ^{7s} Unita äma kubätä nadäkiniki nämo pewän putärewäkan iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä imaka u api korewek. Täŋjirän näkä Anutuni it iminjira unitä näkɲo nanakna ude api irek. ^{8h} Täŋ, ämawebe näk näwatta umuntaŋpän näkɲo man peŋkan kudän taräki taräki täk täkan, äma kumän-kumän däpmäk-däpmäk, kon täktäk ba ewat waki, kubokäret, anutu jopi nadän yämik-yämik ba jop manman yäkyäk ba kädet waki ätu mebäri mebäri yäpmän kuŋat täkan, äma udewani gwägu pähap kädäp mebet umuri-inik abäk täyak, ukenta yäwani. Uwä kumän-kumän namba 2.

Jerusalem yotpärare kodaki

⁹ⁱ Ude yäwän tärewäkan eruk kan kut; Aŋero 7 gäpeni kudup, imaka waki umuri-inik tarek-tarek unitä tokŋewäkan iŋitkan itkuŋo uken nanik kubätä äbä näk ɲode näwetkuk; Äbikan pänku Tom Bätaki täŋo webeni biŋam yän imani gäwoŋärewa yäk. ^{10j} Ude näweränkan Munapiktä näk magärirän pom taŋi käroni kubä itkuko uken yänäkɲat päro kudupi yotpärare Jerusalem u kunum gänaŋ, Anutu-ken naniktä äpäŋjirän wärani ɲode näwoŋärenkuk; ^{11k} Yotpärare u Anutu täŋo peŋyängek pähaptä peŋyänŋpän patkuk. Unitäŋo peŋyängeki uwä inide kubä, säkgämän-inik. Mobä gwagäri, kawä tumän-kuk kubä, edaptä yäpurirän ägo wek täkan ude bumik peŋyänŋkuk. ^{12l} Täŋkan mobä yewa pähap, käroni boham, yotpärare u it äyänutkuk. Yewa u yäma 12. Yäma unita watäni aŋero 12 udetä watäni it yäpmän kuŋkuŋ. Täŋpakan yäma 12 u kubäkubä terak Isrel äma äbot 12 unitäŋo wäpi kudän kubäkubä it yäpmän kuŋkuŋ. ¹³ Ude täŋkan yotpärare yäma käda, mädeni käda, järapi kukɲi ba kukɲi yäma yaräkubä-yaräkubä udetä itkuŋ. ¹⁴ Täŋpakan yotpärare unitäŋo yewa uwä mobä pähap 12 uterak täŋpani. Täŋkan mobä pähap 12 u kubäkubä terak Tom Bätaki täŋo aposoro 12 unitäŋo wäpi kudän kubäkubä it yäpmän kuŋkuŋ.

^{15m} Aŋero wärani u näwoŋärenkuko uwä jikon kubä, golpän täŋpani, namba nitek iŋitkan irirän kan kut. Jikon upän yotpärare yämani ba yewani u kudup täŋo käroni peŋpän yabänkuk. ¹⁶ Täŋpakan yotpärare täŋo yewa unitäŋo käwuri yaräbok-yaräbok. Täŋkan gägäni kukɲi yaräbok-yaräbok käroni uterakgän. Täŋpakan aŋero unitä jikoni peŋpän

^f 21:6 Sam 36:9; Jer 2:13; Jon 7:37; Rev 1:8,17; Rev 22:17 ^s 21:7 2Sml 7:14

^h 21:8 Mat 25:41; Hib 10:38-39; Rev 19:20, 21:27; Rev 22:15 ⁱ 21:9 Rev 15:1

^j 21:10 Ese 40:2; Rev 21:2 ^k 21:11 Ais 60:1-2,19 ^l 21:12 Ese 48:30-35 ^m 21:15 Rev 11:1

kawän 2,200 kilomitas ude täŋkuk. Täŋkaŋ gägäni kukŋi yaräbok-yaräbok unitäŋo käronjini ba mebäri umunitä mingupi unu uterakgän itkuk.

¹⁷Täŋkaŋ yewa uwä täbör-inik. Aŋerotä jikoni uterak penpän kawän 70 mitas ude täŋkuk. Täŋpakaŋ man mitas uwä kudupi nämo. U nin ämatä imaka kubä penpän käronjini kaŋpän mitas yäk takamän udewanigän.

¹⁸Täŋpakaŋ yotpärare täŋo yewa uwä mobä säkgämän kubä wäpi jasper upän täŋpani. Täŋkaŋ yotpärare ini uwä golpän täŋpani säkgämän, kuräki-inik. ¹⁹^a Täŋkaŋ yewani täŋkehärom takta mobä pähap 12 uwä mobä säkgämän säkgämän mebäri mebäri, ägo wabiwani, uwä wäpi ŋode; Mobä pähap kubäwä jasper, uwä mobä gämäni. Kubäwä sepaia, uwä mobä kubiri. Kubäwä aget, uwä mobä paki. Kubäwä emeral, uwä mobä gwenji. ²⁰Kubäwä onik, uwä mobä kubiri-inik. Kubäwä kanelian, uwä mobä gämäni. Kubäwä krisorit, uwä mobä jänwam. Kubäwä beril, uwä mobä jänwam bumik. Kubäwä topas, uwä mobä jänwam-inik. Kubäwä krisopes, uwä mobä paki. Kubäwä jesinit, uwä mobä gwagäri. Kubäwä ametis, uwä mobä gwagäri. ²¹Täŋkaŋ yewa unitäŋo yäma 12 uwä omäk kubä wäpi konep, gwäki taŋi-inik, upän täŋpani. Yäma päke u udegän udegän täŋ yäpmän kwani. Täŋpakaŋ yotpärare unitäŋo kädet uwä gol säkgämän-inik, kwawani, ijiwä tumän-kuk, upän täŋpani.

²²^o Täŋpakaŋ yotpärare u gänäŋ kudupi yot kubä nämo kaŋkut. Nämoinik. Ekäni Anutu täŋpä-morewani ukät Tom Bätaki unitä kudupi yot ude it yämik takamän. ²³^p Uken komepak kenta edapta nämo yäk takäŋ. Nämo, Anutu täŋo epmäget kudäntä yotpärare unitäŋo penyänjek ude it täyak. Ba Tom Bätaki uwä yotpärare unitäŋo topän mebet ude it täyak. ²⁴^q Täŋpakaŋ ämawebe äbot komeni komenitä yarä unitäŋo penyänjek gänäŋ api kuŋatneŋ. Ba komeni komeni täŋo intäjukun ämatä tuŋumi säkgämän säkgämän yäpmän päbä yotpärare u gänäŋ api penen. ²⁵^r Yotpärare u gänäŋ kome nämo api bipek. Kepmagän irayän täyak unita yotpärare unitäŋo yäma inide pen api tumän itneŋ. ²⁶^s Tumän irirä ämawebe komeni komeni naniktä tuŋumi säkgämän säkgämän yotpärare u gänäŋgän mät yäpmän ärok täneŋ. ²⁷^t Upänkaŋ imaka taräki taräki yotpärare u gänäŋ nämoinik api yäpmän äroneŋ. Ba äma imaka mäyäk ikek täŋpani ba jop yän-yäŋjarani kädet wakiwaki iwarani udewanitä yotpärare u gänäŋ nämoinik api äroneŋ. Yotpärare u gänäŋ ämawebe Tom Bätaki täŋo buk terak irit kehäromi yäpmäktä yäwani wäpi tawaŋ itkaŋ unitägän api äroneŋ.

ⁿ 21:19 Ais 54:11-12 ^o 21:22 Rev 15:3 ^p 21:23 Ais 60:19-20; Rev 22:5

^q 21:24 Ais 60:3,5 ^r 21:25 Ais 60:11 ^s 21:26 Sek 14:7; Rev 22:5 ^t 21:27 Ais 52:1, 1Ko 6:9-10; Rev 13:8, 21:8

Irit kehäromi täŋo ume ba päya

22 ¹u Tänpäkaŋ aŋerotä irit täŋo ume taŋi näwoŋärewnän kaŋkut. Ume uwä paki-inik, kwawani. U Anutu ba Tom Bätaki unitäŋo maŋirani bägup mebäri-ken naniktä äpätak. ²v Unitä äpämaŋ yotpärare bämopi-kengän kuyak. Täŋkaŋ ume gägäni kukŋi kukŋi irit kehäromi täŋo päya it yäpmäŋ kukaŋ. Päya unitäŋo mujiŋi mebäri kubägän nämo. Uwä mujiŋi mebäri mebäri 12 ude wädäwanitä komepak komepak ahäŋkaŋ gämänek täkaŋ. Täŋkaŋ äma komeni komenitä päya unitäŋo pähämi naŋpän api täganen. ³Tänpäkaŋ yotpärare uken imaka taräki, Anutu iwan täŋ iminaŋitä nämoinik api irek. Nämo, Anutu ba Tom Bätaki unitäŋo maŋirani bägup-tägän irirän ämawebeniyetä Tom Bätakita watä piä api täŋ imineŋ. ⁴w Täŋirä Ekänitä iniken wäpi kudän damani-ken api täŋ yämek. Täŋirän Anutu täŋo iŋam dapun kaŋtän api kuŋatneŋ. ⁵x Tänpäkaŋ yotpärare uken bimpäŋpän yänek nämo, topän ägo ba edap täŋo peŋyänekta nämo api yäneŋ. Ekäni Anututä ini peŋyänen yämiŋirän ämawebeniye intäjukun äma ude itkaŋ wäpi biŋam ikek tärek-täreki nämo api itneŋ.

⁶y Aŋero unitä ude näwoŋärenkaŋ man ŋode näwetgän täŋkuk; Man u bureni-inik! Ba unita nadäkinik täneŋ. Ekäni Anutu, profet biani täŋo mäheŋi unitä aŋeroni näk peŋ näwet-pewän epän ämaniye in imaka kämi ahäktä yäwani u täwetpän täwoŋäretat ŋo.

Jesu uwä api äbek

⁷z Jesutä ŋode yäyak; Näk kadäni käroŋi nämo itkaŋ bäräŋen api ahän tamet yän yäyak. Unita ämawebe buk ŋo terak man yänahäwani u iyap taŋpän yäpmäŋ kuŋat täkaŋ uwä oretoret terak it täkaŋ yäk.

⁸a Tänpäkaŋ Jon näkä imaka ŋo kudup yabäŋpän-nadäk täŋkut. Täŋkaŋ aŋero imaka kudup u näwoŋärenkuko u iniŋ orerayän gukut imäpmok täŋ imayän täŋkut. ⁹Täŋira aŋero u yäjiwätpäŋ ŋode näwetkuk; Ude täŋpeno! Näk nämo naniŋ oreren! Näk piä watä äma, gäk bumikgän, ba poropet notkaye u bumikgän. Ba ämawebe man buk ŋo terak nadäŋpän buramik täkaŋ udewanigän yäk. Unita Anutupän iniŋoret! ¹⁰b Ude näwetpän yänkuk; Kadäni keräp täyak unita gäk buk ŋonitäŋo man bureni, kämi ahäktä yäwani u käbop nämo pewen. ¹¹c Unita yabä kätäwä waki täŋpani ini pen ude täŋpen kuŋatkot. Ba äma bänepi-ken imaka taräki yäpmäŋ kuŋat täkaŋ unitä ini ude kuŋat täkot. Täŋ, äma siwoŋi

^u 22:1 Ese 47:1 ^v 22:2 Jol 3:18; Sek 14:8; Stt 2:9; Ese 47:12; Rev 22:14,19

^w 22:4 Sam 42:2; Mat 5:8; Rev 3:12 ^x 22:5 Dan 7:18,27; Rev 5:10, 20:6; Rev 21:23,25

^y 22:6 Rev 1:1 ^z 22:7 Rev 1:3, 2:16 ^a 22:8 Rev 19:10 ^b 22:10 Rev 1:3, 10:4

^c 22:11 Dan 12:10

kuṇat tākaṇ unitä siwoṇigān kuṇat tākot. Ba bānepi kurāki kuṇat tākaṇ unitä bānepi kurākigān sākgāmān kuṇat tākot.

^{12 d} Tānpākaṇ Jesutā ṇode yāyak; Nāk pengān ārewayāṇ yāk. Nāk gwāki nīkek ārenkaṇ āmawebe tāṇo tāktāki tāga unitāṇo kowata uterakgān api yāmet. ^{13 e} Nākāgān intājukun, nākāgān māden. Yāput pekpek ba tārek-tārek u nākāgān. ^{14 f} Tānpākaṇ nāk āmawebe teki ārut-paktak tākaṇ unita nadāṇira gāripi nīkek tāk tāyak. Udewani u peṇ yāwetpewa irit kehāromi tāṇo pāya mujiṇi u api nāneṇ. Tāṇkaṇ yotpārare uken pāro api itneṇ.

^{15 g} Tānpākaṇ yewa mādeni kāda itnayāṇ tākaṇ uwā aṇ. Uwā āma gārām ba kon mebāri mebāri tāṇpani, kubokāret tāṇpani, āma kumāṇ-kumāṇ dāpani, mājo wāra nadāṇ yāmani, ba jopman yāpmāṇ kuṇatpāṇ unita gāripi nadāwani. Āmawebe udewani kudup yewa māde kādata biṇam.

^{16 h} Tānpākaṇ Jesu nākā aṇerona iwetpewa ābot tāṇpani āmawebenaye inta man ṇo yāṇkwawa taṇkuk. Nadākaṇ? Nāk Devit tāṇo gukṇi ba nāk guk pāhap, irāyāṇek u yāk.

^{17 i} Eruk, Munapik ba Jesuta webe biṇam yāṇ imanitā ṇode yāk tākaṇ; Gāk ābāsi! Ude yāṇirān āmawebe nadāk tākaṇ unitä udegān yāk tākot; Gāk ābāsi! Āma ba webe kubātā umeta iwāwā ṇo ābāk tāyon. Ba ume nakta nadāṇkaṇā ābāṇpāṇ irit kehāromi tāṇo ume, gwāki nāmo nāyon.

Jontā jukuman yāṇkuk

^{18 j} Eruk, buk ṇo gānaṇ kudān tāwani danipṇāṇ nadāk tānayāṇ tākaṇ u in ṇode tāwera ket nadāwut! Āma kubātā iniken man kotāk kubā yāpurārātpāṇ yāwayāṇ tāko uwā Anututā yāṇirān imaka waki umuri-inik buk ṇo gānaṇ kudān tāwani u āma uterak api ahāṇ imineṇ. ^{19 k} Ba āma kubātā man kāmi ahākta yāwani ṇo kubā peṇ awāhurayāṇ tāyak uwā Anututā irit pāyata man ba siwoṇi yotpārareta man buk ṇo terak kudān tāwani u āma unita biṇam iwoyāṇ imani u api awāhut imek yāk.

^{20 l} Āma, man yāṇahātāt ṇo tāṇ-mehamtāk tāyak unitä ṇode yāyak; Eruk! Nāk pengān ārewayāṇ yāk.

Bureni! Ekāni Jesu, ābāsi!

²¹ Eruk, Ekāni Jesu tāṇo orakoraki inken paton. Bureni-inik!

^d 22:12 Ais 40:10, 2Ko 11:15; Rev 2:16,23 ^e 22:13 Rev 1:8,17, 21:6 ^f 22:14 Rev 22:2

^g 22:15 Rev 21:17 ^h 22:16 Nam 24:17; Rom 1:3; Rev 2:28, 5:5 ⁱ 22:17 Sol 8:14; Rev 21:6

^j 22:18 Lo 4:2, 12:32; Rev 15:1,6 ^k 22:19 Rev 22:2 ^l 22:20 Rev 2:16